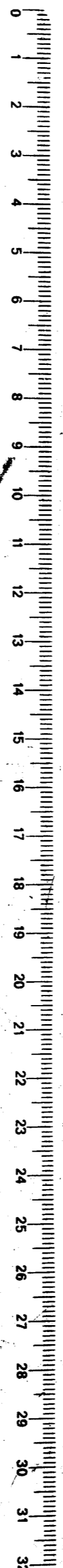

Handwritten text: "A" and "B" with a large "1" and a checkmark, possibly indicating a sequence or status.

2400 40 MADE IN SPAIN

Handwritten text: "0-9-1187", possibly a date or reference number.

de la Comp^{te} de Jesus de Granada

U

R. 3000

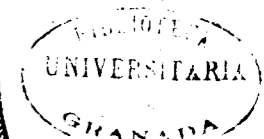
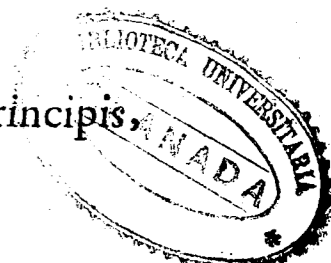
Tomus Decimusseptimus.
D. THOMAE AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI
OPUSCULA OMNIA
COMPLECTENS.

Quibus adiunximus Opusculum de Eruditione Principis
antehac nunquam impressum.

Complectitur insuper

Scriptum secundum eiusdem D. Tho. Super Quatuor libros Sententiarum, ad Annibaldum
Annibaldensem Romanum. S. R. E. Episcopum Cardinalem.

Horum autem omnium, tum seriem, tum Quaestiones, proprij manifestant Indices.

ROMAE

M. D. LXX.

D I V I
T H O M A E A Q V I N A T I S
D O C T O R I S A N G E L I C I
O P V S C V L A .

Incipit primum opusculū contra errores Græcorum
Ad Vrbanum III. Pontificem Maximum .

LIBELLVM ab excellentia vestra mihi exhibitum, sanctissime pater Urbane Papa, diligenter perlegi, in quo inueni quàm plurima ad nostræ fidei assertionem utilia & expressa. Consideraui autē q̄ eius fructus posset apud plurimos impediri propter quædam in autoritatibus sanctorum patrum contenta, quæ dubia esse videntur, & vnde possent materiam ministrare errorum, & contentions dare occasionē & calumniæ. Et ideo vt remota omni ambiguitate ex autoritatibus in prædicto libello contentis, veræ fidei fructus purissimus capiatur, proposui primo ea quæ dubia esse videntur, in autoritatibus prædictis exponere, & postmodum ostendere quomodo ex eis veritas catholice fidei & doceatur, & defendatur. Quod autem aliqua in dictis græcorum antiquorum Sanctorum inueniant, quæ modernis dubia esse videntur, ex duobus æstimo prouenire. Primo quidē, quia errores circa fidem exorti, occasionem dederunt sanctis Ecclesiæ doctoribus, vt ea quæ sunt fidei maiori circumspectione traderent ad eliminandos errores exortos, sicut patet quod sancti doctores, qui fuerunt ante errorem Arii, non ita expresse locuti sunt de vnitæ diuinæ essentia, sicut doctores sequentes: & simile de alijs contingit erroribus, quod non solum in diuersis doctoribus, sed in uno egregio doctorū Augustino expresse apparet. Nā in suis libris, quos post exortā Pelagianorū hæresim edidit, cautiùs locutus est de potestate liberi arbitrii, q̄ in libris quos edidit ante prædictæ hæresim ortum, in quibus libertatē arbitrii contra Manichæos defendens, aliqua protulit quæ in sui defensionē erroris assumpserūt Pelagiani, diuinæ gratiæ aduersantes. Et ideo non est mirum, si moderni fidei doctores post varios errores exortos, cautiùs, & quasi elimatiùs loquuntur circa doctrinā fidei ad omnē hæresim euitandā. Vnde si aliqua in dictis antiquorū doctorum inueniuntur, quæ cū tanta cautela non dicantur, quanta a modernis seruatur, non sunt contemnenda, aut abijcienda, sed nec etiam ea extendere oportet, sed exponere reuerenter. Secundo, quia multa quæ bene sonant in lingua græca, in latina fortassis bene non sonant, propter quod eadem fidei veritatem alijs uerbis Latini consentent & Græci. Dicitur enim apud Græcos recte & catholice, q̄ pater, & filius, & spiritus sanctus, sunt tres hypostases: apud Latinos autē nō recte sonat, si quis dicat q̄ sunt tres substantiæ, licet hypostasis sit idē apud Græcos, quod substantia apud Latinos s̄m pro

prietatē uocabuli. Nam apud Latinos, substantia vsitatius pro essentia accipi solet, quā tam nos, quā Græci vnā in diuinis confitemur. Propter quod sicut Græci dicunt tres hypostases, nos dicimus tres personas, vt etiam August. docet in 7. de Trinitate. Nec est dubium quin etiā simile sit in alijs multis. Vnde ad officium boni translatoris pertinet vt ea quæ sunt catholice fidei transferens, seruet sententiam, muret autem modum loquēdi secundū proprietatem linguæ in quā trāsfert. Apparet. n. quod si ea quæ in latino literaliter dicuntur, vulgariter exponantur, indecens erit expositio, si semper verbum ex uerbo sumatur. Multo igitur magis quando ea quæ in una lingua dicuntur, transferuntur in aliam, ita quod uerbum sumatur ex uerbo, non est mirum si aliqua dubietas relinquitur.

C A P . I .

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quodā filius habet esse a patre sicut causatum a causa .

QUÆSTIO autem apud aliquos esse dubium, quod in plerisq; locis harum autoritatum dicitur, patrē esse causam filij, & patrē vel filium esse causam spiritus sancti. Et hoc quidē habetur primo in uerbis Athanasij, quæ in Nicena synodo dixisse refert, vbi dicit. Quicquid habet filius a patre, habet sicut uerbum a corde, splendor a sole, & fluuius a fonte, & a causa omne causatū. Qui autē iniuriatur, vel negat causatum, equidē & causam eius negat. Dicat causatus genitus filius, Qui me spernit, spernit eū qui emisit. Et alibi. Non est imprincipiatus spiritus, hoc est, sine principio & causa, sed potius ipsum demonstrat Deum verū, principiatum tamē non ex tēpore, sed ex causa vera originis. Itē Basilij episcopi. Spiritus sanctus ab ipso Deo missus, causam hēt ipsemet. Et iterū Theodoricus super epistolā ad Hebr. Causa filij, pater est. Apud Latinos autē nō est consuetum, q̄ pater dicat causā filij, uel spiritus sancti, sed solū principium, uel author. Et hoc propter tria. Primo quidem, quia pater non possit intelligi causa filij per modū causæ formalis, uel materialis, uel finalis, sed solū per modum causæ originatis, quæ est causa efficiens. Hanc autē semper inuenimus secundū essentiam esse diuersam ab eo, cuius est causa. Et ideo ne filius intelligeretur esse alterius essentia a patre, non consueuimus dicere patrem esse causam filij, sed magis utimur illis nominibus, q̄ significant originem cum quadam consubstantialitate, sicut fons, caput, & alia huiusmodi. Secundo, quia

Opusc. S. Tho. Aqu. A causa

Causa apud nos correspondet effectui: unde patrem non dicimus esse causam, ne aliquis intelligat filium esse factum. Nam & apud Philosophos prima causa Deus nominatur: omne autem causatum sub vniuersitate creaturarum comprehenditur apud eos, & ideo si filius causam dicatur habere, posset intelligi quod sub vniuersitate causatorum, vel creaturarum comprehenderetur. Tertio, quia de diuinis non de facili debet homo aliter loqui, quam sacra scriptura loquatur. Scriptura autem sacra patrem nominat principium filij, ut patet Ioan. 1. In principio erat verbum. Numquam autem dicit patrem esse causam, vel filium causatum. Unde cum causa plus dicat quam principium, non praesumimus patrem dicere causam, nec filium causatum. Nihil autem ad originem pertinens, a Deo proprie dicitur in diuinis, sicut hoc nomen, principium. Quia enim ea quae sunt in Deo, incomprehensibilia sunt, & definiti a nobis non possunt, conuenientius utimur in Deo nominibus communibus quam propriis, propter quod maxime proprium nomen eius dicitur esse qui est, quod est communissimum, ut patet Exod. 3. Sicut enim causa est communius, quam elementum, ita & principium quam causa. Dicitur enim punctum principium lineae, sed non causa, & ideo conuenientissime nomine principij utimur in diuinis. Nec tamen intelligendum est, quod sancti praedicti qui nomine causae & causati utuntur in diuinis personis, intendat diuersitatem naturae inducere, aut filium esse creaturam. Sed per hoc volunt ostendere solam originem personarum, sicut nos nomine principij. Unde dicit Greg. Nyfenus. Causam autem causatumque dicentes, non naturam per haec nomina significamus. Neque enim haec nomina loco essentiae, vel naturae ratione damus, sed qualiter inter se habent differentiam, demonstramus, ut scilicet filium non ingentum esse, neque patrem per generationem aliquam demonstramus ab aliquo. Ita Basilius dicit spiritum sanctum dico ingentum, non habere patrem, nec creaturam, quia non est creatus, sed causam habet Deum, cuius vere est spiritus, a quo & procedit.

C A P. II.

Quomodo intelligatur cum dicitur, quod filius sit secundus a patre, & spiritus sanctus sit tertius.

Item inuenitur in autoritatibus praedictorum doctorum, quod filius sit secundus a patre, & spiritus sanctus sit tertius ab eodem. Dicit enim Athanasius in sermone ad Serapionem. Spiritus sanctus tertius est a patre, a filio tamen est secundus. Et Basilius dicit. Dignitate quidem & ordine secundus est a filio spiritus; hoc autem alicui potest videri falsum. In diuinis enim personis non est nisi ordo, secundum quem, ut Aug. dicit, non est alter prior altero, sed est alter ex altero. Nullus enim modus prioritatis est, secundum quem pater prior filio dici possit. Neque enim prior est pater tempore, cum filius sit aeternus: neque prior natura, cum patris & filij sit vna natura: neque dignitate, cum pater & filius sint aequales: neque etiam intellectu, cum non distinguantur nisi relationibus. Relativa autem sunt simul secundum relationem, cum vnus sit de intellectu alterius. Et ita patet, quod ita proprie loquendo, filius non possit dici esse secundus a patre, nec spiritus sanctus tertius ab eodem. Dicunt ergo doctores praedicti, filium esse secundum, & spiritum sanctum esse tertium secundum ordinem in numero, quod

patet ex ipso Basilio, qui dicit. Recepimus spiritum sanctum a patre & filio, tertium connumeratum & conglorificatum spiritum filij Dei, qui tradens ordinem salutiferi baptismatis, dixit. Eutes, baptizate omnes, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Et Epiphanius dicit. Spiritus Dei ex patre & filio tertius est appellatione. In nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quod autem dicit Basilius, quod spiritus est secundus a filio dignitate, videtur maiorem habere calumniam, quia videtur in dignitate Trinitatis constituitur gradum, cum sit par dignitas & eadem trium personarum. Potest autem hoc exponi, non de dignitate naturali, sed de personali, sicut & secundum nos dicitur, quod persona est hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente. Secundum quem modum dicit Hilarius, quod pater est maior filio, propter authoritatem originis. Filius tamen non est minor patre, propter substantiae vnitatem.

C A P. III.

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quod spiritus sanctus sit tertium lumen.

Adhuc autem videtur esse magis calumniosum, quod ex verbis sancti Epiphaniij Cyprienensis episcopi inducitur dicentis. Spiritus sanctus spiritus est veritatis, lumen tertium a patre & filio. Vbi enim est vnitatis, non est ordo primi & tertij. Pater autem & filius & spiritus sanctus sunt vnum lumen, sicut & vnus Deus. Sicut ergo non potest catholice dici, quod spiritus sanctus sit tertius Deus a patre & filio, ita non potest dici, quod sit tertium lumen. Dicitur autem quod est tertia persona, propter personarum pluralitatem. Ex hoc ergo quod dicit lumen tertium, sequitur quod sint tria lumina, quod ipse postmodum expresse subiungit dicens. Alia uero omnia positione, vel compositione, siue appellatione lumina dicuntur, non tamen istis tribus luminibus similia. Potest autem dici, quod lumen originem quandam importat. Nam lumen est quod ex aliqua luce diffunditur, & etiam ex se aliud lumen diffundere potest. Et secundum hoc nomen luminis ad personales proprietates trahi potest ratione proprietatis diffusivae, licet secundum ipsam naturam lucis ad essentiam pertineat. Et hoc attendens dicitur pater, tertium lumen, & tria lumina dixit in diuinis: licet hoc nullo modo sit ad consequentiam trahendum, sed simpliciter confitendum, quod pater, & filius, & spiritus sanctus sunt unum lumen.

C A P. IIII.

Quomodo intelligatur, quod essentia sit genita in filio, & spirata in spiritu sancto.

Inuenitur autem in dictis praedictorum patrum, quod essentia sit genita in filio, & spirata in spiritu sancto. Dicit enim Athanasius in tertio sermone gestorum Nicenae synodi, ex persona filij loquens. Tuum spiritum cum diuina essentia a te genita ipsis hominibus compeso. Et parum post. Ex tua essentia, quam in me genuisti spiritum sanctum deo eis. Et idem in epistola ad Serapionem. Essentiam suam in se ipse genitor retinet, totam in filio suo inenarrabiliter genuit. Et iterum. Sicut pater habet vitam in seipso, i. naturam viuam spirantem, sic dedit & filio vitam habere in semetipso, hoc est, eandem naturam genuit in filio spirantem spiritum viuum. Et infra dicit, patris & filij vna esse deitatem naturaliter spirantem vnum spiritum sanctum.

Ex

Ex quibus verbis habetur, quod natura diuina in filio sit genita, & in patre & filio sit spirans. Item Cyrillus in libro Thefaurorum contra haereticos. Virtus increata & genita in filio, filij est per omnem modum naturae paternae. Et iterum. Pater filio dedit vitam, id est, vitam suam naturalem genuit in filio. Item Basilius. Ipse filius, quem dat nobis pater, est Deus de Deo essentialiter genitus, habens in se totam essentiam patris genitam. Item Athanasius dicit in epistola ad Serapionem, essentiam diuinam in spiritu sancto esse spiratam, dicens, quod spiritus sanctus est vera & naturalis imago filij per essentiam omnimode ab eodem in se spirata. Hic autem modus loquendi calumniosus est: & in sacro Lateranensi concilio reprobatum est dogma Ioa-chim, qui hunc modum loquendi contra magistrum Petrum Lombardum defendere praesumpsit. Ostendit enim praedictus magister Petrus in quinta distinctione primi libri sententiarum quas edidit, quod communis essentia non generat, nec gignitur, nec procedit. Et hoc ideo, quia in diuinis inuenitur aliquid commune indistinctum, & aliquid quod distinguitur, & non est commune. Illud ergo quod est distinctionis ratio in diuinis, non potest attribui ei, quod est commune & indistinctum, sed solum ei quod distinguitur. Nulla autem alia distinctionis ratio in diuinis inuenitur, nisi ex eo quod vnus generat, & alius nascitur, & alius procedit. Non ergo hoc ipsum, quod est generare, vel nasci, vel procedere potest essentiae diuinae attribui, quae est communis & omnino indistincta in tribus personis. Id autem quod est distinctum in diuinis est persona, vel hypostasis, vel suppositum diuinae naturae, id est, quod est habes diuinam naturam. Et ideo illa quae significant, vel supponere possunt personam, recipiunt congruentem praedicationem generationis, aut processionis, sicut haec nomina pater, filius, & spiritus sanctus, significant personas determinatas, & hoc nomen persona, vel hypostasis in communi. Unde conuenienter dicitur, quod pater generat filium, & quod filius nascitur a patre, & quod spiritus sanctus procedit a patre & filio: & similiter quod persona generet, vel spirat personam, aut generetur, aut spiraret a persona. Hoc autem nomen Deus, quia significat essentiam communem per modum concreti, significat enim habentem Deitatem, potest supponere ex modo suae significationis pro persona: & ideo etiam huiusmodi locutiones conuenienter conceduntur, Deus generat Deum, Deus nascitur, uel procedit a Deo. Hoc autem nomen, essentia, & diuinitas, & quaecumque in abstracto significantur, non habent ex modo suae significationis neque quod significant, neque quod supponat ipso persona. Et ideo non proprie ea quae sunt propria personarum de huiusmodi nominibus praedicantur, ut dicatur essentia generans, vel genita, licet quadam horum nominum propinquiora sint personis, in quantum significant principia actuum qui sunt proprie personarum, sicut lumen, sapientia, bonitas, & huiusmodi. Unde & quae sunt propria personarum, de talibus minus inconuenienter praedicantur, ut cum dicitur, filius lumen de lumine, sapientia de sapientia: sed essentia de essentia magis inconuenienter dicitur. Sed licet modus significandi diuersus sit, cum dicitur Deus & deitas, tamen res est eadem penitus, & ideo proprie rei identitate sicut vnus de altero praedicatur, ut cum dicitur, Deus est deitas, vel persona diuina, siue pater est diuina essentia: ita & a sanctis interdum vnus pro alio ponitur, ut sic dicatur, quod essentia diuina generat,

quia pater, qui est essentia diuina, generat, & essentia est de essentia, quia filius qui est essentia, est de patre, qui est eadem essentia diuina: & sic exponit Cyrillus in libro Thefaurorum dicens. Pater de se vita uiuente, & essentia veraciter existente, tamquam a vera radice generando filium, dat ei naturaliter suam naturalem vitam & essentiam. Et sic etiam cum dicitur, quod pater genuit naturam suam in filio, exponendum est, quod per generationem suam naturam filio dedit, sicut ex praemissis verbis Cyrilli habetur.

C A P. V.

Quomodo intelligitur, quod Iesus dicitur filius paternae essentiae.

Ex hoc etiam patet, qualiter exponendum sit, quod idem Cyrillus in eodem libro dicitur videtur. Quomodo ergo Iesus filius paternae essentiae erit creatura? Non enim dicitur filius essentiae paternae, quasi a paterna essentia genitus, sed quasi paternam essentiam per generationem accipiens. Et per hunc modum exponenda sunt omnia, quae similiter dici inueniunt, sicut quod dicitur filius, & spiritus essentialiter procedere, in quantum procedendo essentiam a patre accipiunt.

C A P. VI.

Quomodo intelligitur, quod quae sunt propria naturaliter patris, sunt propria filij.

Potest esse dubium, quod Cyrillus in eodem libro Thefaurorum dicit. Omnia quae patris sunt propria naturaliter, sunt propria & filij. Aut enim hoc intelligitur de essentialibus attributis, & sic neque patri, neque filio sunt propria, sed utriusque communia: aut de personalibus, & sic quae sunt propria patris, non sunt propria filij, sicut innascibilitas & paternitas nullo modo sunt filij, sed solum patris. Pater autem ex praemissis ab eo, quod loquitur de essentialibus attributis. Praemittit enim, quod quaecumque naturaliter dicuntur in esse patri, omnia illa in sunt filio, sicut vita, ueritas, lux, & huiusmodi. Haec autem dicuntur esse propria patri non in respectu ad filium, neque filio in respectu ad patrem, sed utriusque; in respectu ad creaturam, cui in comparatione ad Deum non proprie praedicta conueniunt: vel proprium, non quod conuenit vni soli, sed quod proprie & vere alicui conuenit secundum se.

C A P. VII.

Quomodo intelligitur, quod pater neque filio, neque spiritu sancto indiget ad sui perfectionem.

Item potest esse dubium, quod Athanasius dicit in epistola ad Serapionem, quod pater per se & in se sine alicuius indigentia plenus, & perfectus existens Deus, ad sui perfectionem neque filio, neque spiritu sancto indiget. Quod enim pater non sit indigens, dubium non est: sic enim neque filius, neque spiritus sanctus indigens est. Illud enim proprie est indigens, cui in se considerato aliquid deest ad suam perfectionem, quod non potest dici neque de patre, neque de filio, neque de spiritu sancto. Sed tamen patet, quod non posset esse pater perfectus, nisi filium haberet, quia nec pater sine filio esset, nec esset Deus perfectus nisi haberet uerbum, & nisi haberet spiramen vitam, sicut idem Athanasius dicit in tertio sermone gestorum Niceni concilij, sic inquit de Arrianis, qui negabant

Opus S. Tho. Aquin. A 2 bant

bant filium & spiritum sanctum esse consubstantiales patri. Dicunt sterilem esse, & infructuosam naturam paternam, quæ omnibus rebus insitam & propagatam filium dedit naturam. Et mutum faciunt patrem & sine verbo, qui omnibus rationalibus facultatibus dedit loquendi. Mortuum etiam ipsum patrem dicunt, & expertem uiuentis naturæ, in quantum. s. negant spiritum sanctum coessentialem patri: in quo apparet quod non esset pater. Deus perfectus, nisi filium & spiritum sanctum haberet. Idem etiam Athanasius dicit in epistola ad Serapionem, quod pater non potuit creare creaturam nisi per verbum, & deificandis creaturis se non potuit communicare nisi per idem verbum. Et similiter nec filius nisi in spiritu sancto. Commune ergo est patri & filio & spiritui sancto, quod nullus eorum sit indigens. Item commune est cuilibet eorum, quod nullus sine alijs duobus potest esse Deus perfectus. Sed hac ratione proprie de patre dicit Athanasius, quod ad sui perfectionem, filio & spiritu sancto non indiget, quia ipse suam perfectionem non habet ab alio. Filii autem & spiritus sanctus suam perfectionem habent a patre. Vnde idem Athanasius dicit in epistola ad Serapionem. Non ratione filij, nec ratione spiritus sancti pater existit plenus beatus Deus. Neque. n. a supra se habet a quo sit, neque; ab infra se habet a quo habeat, id est, quod sit a filio, vel a spiritu sancto.

C A P. VIII.

Quomodo intelligitur quod spiritus sanctus dicitur ingentus.

Item videtur esse dubium, quod Gregorius Nazanzenus in sermone de Epiphania dicit, quod spiritus sanctus secundum quod est in Deo, procedit ut sit ingentus, & non filius medius ingenti genitique. Non enim videtur quod spiritus sanctus ingentus dici possit. Hilarius. n. dicit in lib. de Synodis, quod si quis duos ingentos dicit, duos deos facit. Item Athanasius dicit in epistola ad Serapionem, quod non est ingentus spiritus sanctus, quia in principio esse & ingentum soli Deo patri catholica ecclesia congregata apud Niceam recte & fideliter attribuit, & de solo patre hoc esse credendum & prædicandum, toti mundo sub anathemate mandauit. Sed dicendum, quod ingentus dupliciter accipi potest. Vno modo, pro eo quod caret principio, & sic soli patri conuenit, ut ex dictis Athanasij patet. Alio modo, pro eo quod non est genitum, licet sit principium habens, & sic non solum Greg. Nazanzenus in verbis præmissis, sed etiam Hieronymus in regulis definitionum contra hæreticos spiritum sanctum dicit esse ingentum.

C A P. IX.

Quomodo intelligitur, quod spiritus sanctus dicitur medius patris & filij.

Item in præmissis uerbis Gregorij Nazanzenus, dubium est quod dicit, spiritum sanctum esse medium ingenti genitique. i. patris & filij, cum magis dicatur esse tertius, vel tertiam Trinitate persona, ut supra habetur. Sed dicendum, quod non dicitur esse medius secundum ordinem enumerationis, qui respondet ordini originis. Sic enim filius medius est inter patrem & spiritum sanctum, sed dicitur medius quasi communis nexus amborum: est enim communis amor patris & filij. Et similiter exponendum est, quod Epiphanius dicit in libro de Trinitate, quod spiritus sanctus est in medio patris & filij.

Quomodo intelligitur hoc quod dicitur, quod spiritus sanctus sit imago filij.

Item in pluribus locis harum autoritatum dicitur, quod spiritus sanctus sit imago filij, sicut Athanasius dicit in sermone tertio Niceni concilij, Spiritus sanctus patris & filij una deifica & uiuifica deus & est vera imago filij, ipsum per omnia in se essentialiter tenens, naturaliter representans, quemadmodum & filius est imago patris. Et in epistola ad Serapionem. Spiritus sanctus ipsum filium in se continet naturaliter, tanquam eius uera & naturalis imago. Item Basilius. Spiritus sanctus dicitur digitus, spiramen, unctio, sufflatio, sensus Christi, processio, productio, missio, emanatio, effusio, vaporatio, splendor, imago, character, Deus uerus. Et iterum. Spiritus sanctus a patre & filio uirtus uera, & naturalis imago patris & filij existit, ipse utrumque nobis naturaliter representans. Apud Latinos autem non consuevit dici, quod spiritus sanctus sit imago patris, uel filij. Dicit enim Augustus. in 6. de Trinitate, quod per uerbum solus filius accipitur, & quod sic uerbum dicitur quomodo imago, & quod solus filius est imago patris quemadmodum & filius. Ricardus etiam de sancto Victore in suo lib. de Trinitate, assignat rationem, quare spiritus sanctus non possit dici imago, sicut filius, quia spiritus sanctus, licet patri sit similis in natura sicut & filius, non tamen conuenit cum eo in aliqua proprietate relatiua, sicut conuenit filius cum patre in spiratione actiua spiritus sancti. Quidam autem huius rationem assignant, quod propter hoc spiritus sanctus non potest dici imago, quia esset imago duorum, scilicet patris & filij, cum sit a duobus. Non potest autem esse duorum una imago. In autoritate autem sacræ scripturæ, quam prætergredi non licet de diuinis loquentes, expresse habetur, quod filius sit imago patris. Dicitur enim Colossensium 1. Transiit nos in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis. Et Hæbreo. 1. dicitur de filio. Cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Sed sciendum, quod a sanctis Græcis duæ autoritates sacræ scripturæ inducunt, in quibus uidetur dici, quod spiritus sanctus sit imago filij. Dicit enim Rom. 8. Quos præsciuit, & prædeterminauit conformes fieri imaginis filij sui: imago autem filij nihil aliud uidetur esse quam spiritus sanctus. Itē 1. ad Corin. 15. dicitur. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem celestis. i. Christi, per quam imaginem intelligunt spiritum sanctum, licet in his autoritatibus non expresse spiritus sanctus imago dicatur. Potest. n. intelligi, quod homines conformentur imagini filij, vel quod portent imaginem Christi, in quantum ipsi homines sancti per dona gratiarum ut sint similes Christo, perficiuntur, sicut illud Apost. 2. ad Corin. 3. Nos autem reuelata facie gloriæ domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem tanquam a domini spiritu. Hic. n. imaginem non dicit esse spiritum Christi, sed aliquid a spiritu Dei in nobis existens. Sed quia presumptuosum est tantorum doctorum tam expressis autoritatibus contraire, possumus quidem dicere spiritum sanctum esse imaginem patris & filij, ita quod per imaginem nihil aliud intelligatur, quam existens ab alio, & eius similitudinem gerens. Si autem per imaginem intelligatur aliquid existens ab altero, ex ipsa suæ originis ratione habens quod similitudinem generat eius a quo existit, in quantum

Item in pluribus locis harum autoritatum dicitur, quod spiritus sanctus sit imago filij, sicut Athanasius dicit in sermone tertio Niceni concilij, Spiritus sanctus patris & filij una deifica & uiuifica deus & est vera imago filij, ipsum per omnia in se essentialiter tenens, naturaliter representans, quemadmodum & filius est imago patris. Et in epistola ad Serapionem. Spiritus sanctus ipsum filium in se continet naturaliter, tanquam eius uera & naturalis imago. Item Basilius. Spiritus sanctus dicitur digitus, spiramen, unctio, sufflatio, sensus Christi, processio, productio, missio, emanatio, effusio, vaporatio, splendor, imago, character, Deus uerus. Et iterum. Spiritus sanctus a patre & filio uirtus uera, & naturalis imago patris & filij existit, ipse utrumque nobis naturaliter representans. Apud Latinos autem non consuevit dici, quod spiritus sanctus sit imago patris, uel filij. Dicit enim Augustus. in 6. de Trinitate, quod per uerbum solus filius accipitur, & quod sic uerbum dicitur quomodo imago, & quod solus filius est imago patris quemadmodum & filius. Ricardus etiam de sancto Victore in suo lib. de Trinitate, assignat rationem, quare spiritus sanctus non possit dici imago, sicut filius, quia spiritus sanctus, licet patri sit similis in natura sicut & filius, non tamen conuenit cum eo in aliqua proprietate relatiua, sicut conuenit filius cum patre in spiratione actiua spiritus sancti. Quidam autem huius rationem assignant, quod propter hoc spiritus sanctus non potest dici imago, quia esset imago duorum, scilicet patris & filij, cum sit a duobus. Non potest autem esse duorum una imago. In autoritate autem sacræ scripturæ, quam prætergredi non licet de diuinis loquentes, expresse habetur, quod filius sit imago patris. Dicitur enim Colossensium 1. Transiit nos in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis. Et Hæbreo. 1. dicitur de filio. Cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Sed sciendum, quod a sanctis Græcis duæ autoritates sacræ scripturæ inducunt, in quibus uidetur dici, quod spiritus sanctus sit imago filij. Dicit enim Rom. 8. Quos præsciuit, & prædeterminauit conformes fieri imaginis filij sui: imago autem filij nihil aliud uidetur esse quam spiritus sanctus. Itē 1. ad Corin. 15. dicitur. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem celestis. i. Christi, per quam imaginem intelligunt spiritum sanctum, licet in his autoritatibus non expresse spiritus sanctus imago dicatur. Potest. n. intelligi, quod homines conformentur imagini filij, vel quod portent imaginem Christi, in quantum ipsi homines sancti per dona gratiarum ut sint similes Christo, perficiuntur, sicut illud Apost. 2. ad Corin. 3. Nos autem reuelata facie gloriæ domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem tanquam a domini spiritu. Hic. n. imaginem non dicit esse spiritum Christi, sed aliquid a spiritu Dei in nobis existens. Sed quia presumptuosum est tantorum doctorum tam expressis autoritatibus contraire, possumus quidem dicere spiritum sanctum esse imaginem patris & filij, ita quod per imaginem nihil aliud intelligatur, quam existens ab alio, & eius similitudinem gerens. Si autem per imaginem intelligatur aliquid existens ab altero, ex ipsa suæ originis ratione habens quod similitudinem generat eius a quo existit, in quantum

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod nomine Christi intelligitur spiritus sanctus.

Item dubium esse uidetur, quod Cyril. in lib. Theophrastorum uidetur dicere, quod aliquando nomine Christi spiritus sanctus intelligatur, sic inquit. Apostolus appellatione Christi spiritum sanctum Christum uocauit: ait enim. Si in uobis Christus est, corpus quidem mortuum est &c. Et post pauca. Spiritus sanctus in nomine Christi operando, & eundem Christum in se representando nomen Christi accipere, & Christus ab Apostolo operari dicitur. Hoc autem uidetur esse contra personarum distinctionem, ut nomen unius personæ alteri attribuat. Sicut enim pater nunquam est filius, nec econuerso, ita filius nunquam est spiritus sanctus, nec econuerso. Non potest ergo nomen Christi de spiritu sancto prædicari, neque igitur pro spiritu sancto poni. Sed dicendum, quod dictus pater appellatione Christi dicit spiritum Christum uocari, vel nomen Christi accipere, & Christus appellari non quasi Christus de spiritu sancto prædicetur, vel econuerso, hoc enim esset Sabellianæ impietatis, sed intelligitur in nomine Christi spiritus sanctus ratione concomitantis, quia ubicunque est Christus, est spiritus Christi, sicut ubicunque est pater, est filius. Vnde interponit. Numquid in hoc ueritatis prædicator, scilicet Apostolus, ueritatem inconfusibilem personarum confudit Sabellizando? non: sed potius hoc ecclesiæ indicare curauit, ut spiritus sanctus non sit alienus a natura uerbi.

C A P. XIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, spiritus sanctus non mittit filium.

Item dubium potest uideri, quod Athanasius dicit in tertio sermone Niceni concilij, loquens de Arriano. Non, inquit, ut asserunt alienati a gratia euangelij, & priuati domini spiritu, spiritus gratificat & mittit filium, propter hoc quod audierunt, Et nunc dominus misit me & spiritus eius, Isa. 48. Et alibi. Spiritus domini super me, Isa. 61. Hoc enim uidetur esse contrarium ei, quod Aug. dicit in lib. de Trinitate, quod filius sit missus a spiritu sancto, probans hoc per autoritates inductas. Nec solum a spiritu sancto, sed etiam a seipso probat eum missum, quia est missus a tota Trinitate. Sed dicendum est, quod in missione diuinæ personæ duo possunt considerari. Primo, autoritas personæ mittentis ad personam quæ mittitur. Secundo, effectus in creatura, ratione cuius persona diuina mitti dicitur. Cum enim personæ diuinæ sint ubique per essentiam, præsentiam, & potentiam, secundum hoc persona diuina mitti dicitur, secundum quod nouo modo per aliquem nouum effectum incipit esse in creatura: sicut filius deus esse missus in mundum, in quantum nouo modo incipit esse in mundo per uisibilem carnem quam assumpsit, sicut illud Apost. Gal. 4. Misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege. Deus etiam mitti spiritualiter & inuisibiliter ad aliquem, in quantum per sapientiam donum in eo incipit inhabitare, de qua missione deus Sap. 9. Mitte illam. s. sapientiam a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, & mecum laboret. Similiter et spiritus sanctus ad aliquem mitti deus, in quantum ipsum inhabitare incipit per donum charitatis, sicut illud Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum.

tum est ab altero, ut filius genitus, vel ut uerbum conceptum, sic solus filius dicitur imago. De ratione enim filij est, quod similitudinem patris habeat in quacunque natura. Et similiter de ratione uerbi est, quod sit similitudo eius quod uerbo exprimitur cuiuscunque sit uerbum, sed non est de ratione spiritus, vel amoris, quod sit similitudo eius cuius est in omnibus, sed hoc in spiritu Dei verificatur propter diuinæ essentiae unitatem & simplicitatem, ex qua oportet quod quicquid est in Deo, sit Deus. Nec obstat ad rationem imaginis, quod spiritus sanctus non conuenit cum patre in aliqua personali proprietate, quia similitudo & æqualitas personarum diuinarum non attenditur secundum proprietates personales, sed secundum attributa essentialia. Neque enim inæqualitas & dissimilitudo secundum personalium proprietatum differentiam in diuinis dici debet, sicut Augustus. dicit in libro contra Maximum. Cum enim dicitur filius a patre genitus, non ostenditur inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ. Similiter etiam non obstat, quod spiritus sanctus est a duobus. Est enim a duobus, in quantum sunt unum, cum pater & filius sint unum principium spiritus sancti.

C A P. XI.

Quomodo intelligitur, quod filius sit in patre sicut in sua imagine.

Athanasius uidetur esse magis dubium, quod Athanasius dicit in epistola ad Serapionem. Filius est in suo patre tanquam in propria sua imagine. Non enim pater est imago filij, sed magis filius est imago patris. Sed dicendum, quod imago hic improprie sumitur pro exemplari. Sic enim quandoque abusiue accipitur.

C A P. XII.

Quomodo intelligitur, quod spiritus sanctus sit uerbum filij.

Item uidetur esse falsum, quod Basilius dicit in tertio sermone de spiritu sancto contra Eunomium hæreticum. Sicut, inquit, filius se habet ad patrem, eodem modo spiritus sanctus se habet ad filium. Et propter hoc dicitur, quod uerbum patris est filius, uerbum autem filij spiritus. Portat, inquit, Apostolus, omnia uerba uirtutis suæ. Uerbum enim ut Augustus dicit in libro de Trinitate, solus filius est. Vnde & Ioannes nomen uerbi pro nomine filij ponit. Nam in principio sui Euangelij dicit. In principio erat uerbum. Qui etiam in sua Canonica dicit. Tres sunt qui testimonium dant in celo, pater, uerbum, & spiritus sanctus. Nec refert, si quis translationem mutet, ut loco uerbi eloquium ponat. Nam id quod quis loquitur, uerbum eius est. Vnde sicut solus filius in diuinitate est uerbum, ita solus est eloquium. Sed dicendum, quod uerbum Dei quandoque dicitur etiam sermo diuinitus inspiratus & prolatus: & de hoc uerbo hic Basilius intelligit, dicens spiritum sanctum esse uerbum, vel eloquium filij effectiue, in quantum sancti ab eo inspirati de filio sunt locuti, secundum quod dicitur Ioan. 16. de spiritu sancto. Quæcunque audierit, loquetur. Et quod hic sit intellectus Basilius, patet ex eo quod subdit. Ex quo eloquium filij, per Apostolum, Gladium spiritus, dicitur sumere quod est uerbum Dei. Ipsum enim uerbum fidei a sanctis prolaturum, gladius spiritus manifeste dicitur.

qui datus est nobis. Si ergo in missione diuinæ personæ consideretur authoritas mittentis ad personam missam, sic sola persona potest aliam mittere, a qua est persona missa. Et secundum hoc pater mittit filium, & filius spiritum sanctum, non autem spiritus sanctus filium, & sic Athanasius loquitur. Si autem in missione personæ diuinæ consideretur effectus, ratione cuius persona mitti dicitur, cum effectus sit communis toti Trinitati (nam tota Trinitas operata est carnem Christi, & operatur sapientiam & charitatem in sanctis) tunc potest dici, quod persona mittitur a tota Trinitate, & sic intelligit Aug. Sed tamen sciendum est, quod licet persona diuina interdum secundum Aug. dicatur mitti a persona, a qua non procedit, non tamen persona quæ a nullo procedit, potest dici quod mittatur. Pater enim quia a nullo est, a nullo mittitur, licet per aliquod nouum gratiæ donum hominem inhabitet, & ad hominem venire dicatur, secundum illud Ioann. 14. Pater meus diligit eum, & ad eum uenimus, & mansionem apud eum faciemus. Sic ergo in persona quæ mittitur, requiritur quod æternaliter ab alia persona procedat, sed non est necessarium quod procedat æternaliter ab illa persona, a qua mittitur, sed sufficit quod ab illa persona sit effectus secundum quem mittitur, & hoc dico secundum modum, quo Aug. loquitur de missione. Sed secundum Græcos, persona non mittitur nisi ab illa, a qua procedit æternaliter: unde filius non mittitur a spiritu sancto, nisi forte secundum quod est homo. Propter quod Basilius auctoritates prædictas exponit, ut per spiritum intelligatur pater, secundum quod spiritus essentialiter sumitur, ut dicitur Ioan. 4. Deus spiritus est: & sic etiã Hilar. exponit in lib. de Trinitate.

CAP. XV.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod spiritus sanctus uere per filium operatur.

Item dubium est, quod Basilius dicit in libro contra Eunomium, quod spiritus sanctus uere per filium operatur: quod quidem uidetur esse falsum. Nam persona dicitur operari per illam quæ ab ipsa est, sicut pater per filium, & non econuerso. Sed dicendum, quod spiritus sanctus dicitur operari per filium secundum naturam humanam, non autem secundum diuinam.

CAP. XVI.

Quomodo intelligitur quod dicitur in ecclesia, Deus non erat per gratiam in hominibus ante Christi incarnationem.

Item dubium esse uidetur, quod Athanasius dicit ad Serapionem. Impossibile erat secundum prædeterminationem diuinæ rationis, ut ecclesia domini inuisibilem formam, & incorpoream immediate nudam reciperet, sed consubstantiauit se dominus eidem ecclesiæ formam eius in se assumens. Ex quo uidetur, quod ante Christi incarnationem Deus per gratiam in hominibus non habitaret. Quod etiam quidam hæretici dicere præsumperunt occasione illius, quod dicitur Ioan. 7. Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Vtrumque autem eodem modo est intelligendum. Nam sicut dicitur quod spiritus sanctus non fuerit ante datus, quia non in tanta plenitudine datus fuerat, in quâ Apostoli eum post Christi resurrectionem acceperunt: ita etiam ecclesia in tanta plenitudine gratiæ donum accipere non potuit.

fuit secundum ordinationem diuinam, in quanta recepit per Christi incarnationem: quia gratia & ueritas per Iesum Christum facta est, ut dicitur Ioan. 1. Vnde in sermone Niceni concilij Athanasius dicit. Equidem ipsos consummari & perfici impossibile est, nisi ego perfectum suscipiam hominem. Quod eodem modo intelligendum est, sicut quod supra dictum est. Ideo autem dicit secundum prædeterminationem diuinam, quia possibile erat Deo alio modo quam per Christi incarnationem, perfectionem gratiæ humano generi conferre, loquendo de potentia absoluta, sed non potuit humanum genus hanc plenitudinem aliter consequi, supposita Dei ordinatione.

CAP. XVII.

Quomodo intelligitur, diuinam essentiam increatam, conceptam esse & natam.

Item uidetur esse dubium, quod Athanasius dicit in epist. ad Serapionem, essentiam diuinam increatam conceptam esse, & natam ex Virgine matre. Magister enim in 3. Sent. distinct. 8. dicit, quod quæ res non est de patre genita, non uidetur esse de matre nata, ne res aliqua filiationis nomen habeat in humanitate, quæ non habet in diuinitate. Et sic cum diuina essentia non sit nata de patre, non potest dici esse de matre. Sed dicendum, quod sicut improprie essentia diuina dicitur generari, uel genita secundum generationem æternam, in quantum essentia ponitur pro persona, ut intelligatur essentia generare, quia pater, qui est essentia, generat, secundum eundem modum dicitur essentia diuina nata de Virgine: quia filius Dei, qui est diuina essentia, natus est de Virgine.

CAP. XVIII.

Quomodo intelligitur cum dicitur, deitas homo facta.

Item potest esse dubium, quod Athanasius dicit in eadem epistola. Deitas homo facta, per suum spiritum sibi ecclesiam conformauit. Dicit enim Magister tertio libro sententiarum, quod non debet dici, quod diuina natura sit caro facta, sicut dicitur uerbum caro factum est: sic autem dicitur uerbum caro factum, quia uerbum homo factus est. Non ergo debet dici, quod diuina essentia, siue deitas, facta sit homo. Sed dicendum, quod non dicitur deitas esse facta homo quia diuina natura sit conuersa in humanam, sed per illud modum quo dicitur, quod natura diuina assumpsit naturam humanam in una persona, scilicet uerbi. Sicut etiam Damascenus dicit, quod natura deitatis in una personarum suarum incarnata est, id est, carni unita. Sciendum tamen, quod alia ratione dicitur, quod uerbum est homo, & quod deitas est homo. Cum enim dicitur, uerbum est homo, est prædicatio per informationem, quia scilicet persona uerbi est subsistens in humana natura. Cum uero dicitur, Deitas est homo, non est prædicatio per informationem, quia humana natura non informat diuinam: sed est prædicatio per identitatem: sicut etiam cum dicitur, Essentia diuina est pater, uel, Essentia diuina est filius: homo enim supponit pro persona filij, cum dicitur, Deitas est homo, & eadem ratio ueritatis, cum dicitur, Deitas est facta homo, quia incepit esse persona filij incarnata, quod importatur in nomine hominis, licet non incepit esse persona filij. Semper enim deitas fuit filius, sed non semper fuit homo.

CAP.

Quomodo intelligatur, quod filius dei assumpsit humanam naturam in sua essentia.

Item dubium uidetur, quod Athanasius dicit in tertio sermone Niceni concilij de filio dei loquens. In uia uis, id est, essentia, naturam nostram a nobis assumpsit. Cum enim assumptio ad unionem terminetur, sicut unio non est facta in natura, sed in persona: ita non uidetur quod humana natura sit assumpta in essentia filij. Dicendum est ergo, quod locutio est impropria, & sic exponenda. Assumpsit nostram naturam in sua uis, id est, ut esset unita suæ uis in una persona.

CAP. XX.

Quomodo intelligitur cum dicitur, hominem esse assumptum.

Item uidetur esse dubium, quod Athanasius dicit in eodem sermone, hominem esse assumptum, sic inquit ex persona filij loquens. Pro pleno homine assumpto, plenum & perfectum hominibus spiritum sanctum dedi. Et in epistola ad Serapionem. Communio essentiae est a patre per filium in spiritu sancto per deificum, & Deum factum hominem ab eodem filio sumptum. Sciendum est autem, quod cum nihil sumat seipsum, oportet semper esse diuersum assumens & assumptum, recipiens & receptum. Si ergo homo dicitur assumptus a filio Dei, oportet quod id, quod supponitur nomine hominis, sit diuersum ab eo, quod supponitur nomine filij Dei. Nomine autem hominis potest supponi uel aliqua persona hominis completa, uel saltem aliquod suppositum hominis, non habens rationem personæ. Si ergo dicatur, quod homo sit assumptus secundum quod homo supponit pro aliqua persona humana, sic sequetur quod persona diuina assumpsit humanam personam, & sic erunt duæ personæ in Christo, quod est hæresis Nestorianæ: & ideo August. dicit in lib. de Fide ad Petrum, quod Deus uerbum non accepit personam hominis, sed naturam. Quidam uero dixerunt uolentes hunc errorem uitare, quod cum dicitur, homo assumptus a uerbo, in nomine hominis intelligitur quoddam suppositum humanæ naturæ, quod est hic homo, non tamen est persona hominis: quia non est per se separatum existens, sed est unitum alicui digniori, scilicet filio Dei. Et quia hoc suppositum hominis quod significatur assumptum, cum dicitur, homo assumptus est aliud a supposito filij Dei, dicunt in Christo duo supposita, sed non duas personas. Sed ad hanc positionem sequitur quod hæc propositio non sit uera, filius Dei est homo. Impossibile est, enim, quod duorum, quorum unum est aliud secundum suppositum ab altero, unum de altero uere prædicetur. Et ideo communiter tenetur, quod sit unum tantum suppositum, quod supponitur nomine hominis, & nomine filij Dei. Ex quo sequitur, quod hæc sit falsa, uel impropria, homo est assumptus, sed est exponenda, filius dei assumpsit hominem, id est, humanam naturam.

CAP. XXI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod Deus fecit hominem esse Deum.

Item dubium est de hoc quod Athanasius dicit in eadem epistola. Filius Dei ut hominem ad se reduceret hominem in sua hypostasi assumens deificando deum

fecit, & in tertio sermone Niceni concilij. Ipsos consummari impossibile est, nisi ego suscipiam perfectum hominem & deificem, & mecum deum faciam. Ex quibus datur intelligi, quod hæc sit uera, homo factus est deus. Sed sciendum, quod secundum illam opinionem quæ in Christo dicitur duo supposita, equaliter utraq; est uera, deus est factus homo, & homo factus est deus. Est enim sensus secundum eos cum dicitur, deus factus est homo, suppositum diuinæ naturæ unitum est supposito humanæ naturæ. Et econuerso cum dicitur, homo factus est deus, sensus est. Suppositum humanæ naturæ est unitum filio dei. Sed tenendo quod in Christo sit unum tantum suppositum, hæc est uera & propria, deus factus est homo, quia ille qui fuit deus ab æterno, incepit esse homo ex tempore. Hæc autem non est uera proprie loquendo, homo factus est deus, quia suppositum æternum quod supponitur nomine hominis, semper fuit deus, unde exponenda est sic. Homo factus est deus, id est, factum est ut homo sit deus.

CAP. XXII.

Quomodo intelligitur amotam esse a Christo imaginem primi parentis.

Item dubium est quod dicit Athanasius in prædicta epistola ex persona Christi loquens. Post resurrectionem amota a me imagine primi parentis, & abolita per tropheum crucis, ego iam immortalis uos patri meo in filios adopto. Sciendum est enim, quod imaginem primi parentis, tripliciter quis potest habere. Primo, quidem quantum ad similitudinem naturæ, sicut dicitur Genes. 5. Vixit Adam centum triginta annis, & genuit filium ad imaginem & similitudinem suam. Secundo, quantum ad culpam, de quo dicitur. 1. Corin. 15. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem caelestis. Tertio, secundum penalitatem, sicut habetur Zachariæ 13. Homo agricola ego sum, quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Primam ergo Adam imaginem Christus assumpsit cum nostra natura, & nunquam deposuit, secundam uero nunquam habuit, tertiam quidem assumpsit, sed in resurrectione deposuit, & de hac loquitur Athanasius.

CAP. XXIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod creatura non potest cooperari creatori.

Item uidetur esse dubium de hoc quod Athanasius in tertio sermone Niceni concilij dicit. Aut quomodo creatori creatura cooperatur, intiment nobis. Ex quo datur intelligi, quod creatura creatori cooperari non possit. Quod uidetur esse falsum, cum sancti dicantur esse Dei adiutores, & cooperatores, secundum Apostolum. Sed sciendum quod aliquid dicitur cooperari alicui dupliciter. Vno modo, quia operatur ad eundem effectum, sed per aliam uirtutem, sicut minister domino, dum eius præceptis obedit, & instrumentum artificis a quo mouetur. Alio modo dicitur aliquid cooperari alicui, in quantum operatur eandem operationem cum ipso, sicut si dicitur de duobus portantibus aliquod pondus, uel de pluribus trahentibus nauem, quod unum alteri cooperatur. Secundum igitur primum modum, creatura potest dici creatori cooperari quantum ad aliquos effectus, qui fiunt mediante creatura, non tamen quantum ad illos effectus, qui sunt immediate a deo ut creatio, & sanctificatio. Secundo autem modo creatura creatori non cooperatur, sed solum tres personæ sibi inuicem.

eam cooperantur: quia earum est operatio vna, non autem ita quod qualibet earum partem uirtutis possideat, per quam operatio completur, sicut accidit in multis trahentibus nauem, sic enim cuiuslibet uirtus esset imperfecta: sed ita quod tota uirtus ad operationem sufficiens est in qualibet trium personarum.

C A P. XXIII.

Quomodo intelligitur quod dicitur, creaturam creatori non esse propriam.

Item dubium videtur esse quod Basilius dicit contra Arrium, quod creatura creatori non est propria: quod est contra id, quod dicitur Ioannis 1. In propria uenit, & sui eum non receperunt. Sed hoc soluit Gregorius in quadam homilia, dicens, quod creatura est propria Dei secundum potestatem: aliena uero secundum naturam, id est, alterius naturae a Deo existens.

C A P. XXV.

Quomodo intelligitur quod in angelis, quantum ad naturam, non dicimus esse secundum & tertium.

Item dubium est quod Basilius dicit contra Eunomium. In angelis ordinatum dicimus unum principem, alium autem subiectum in natura, tamen non dicimus secundum & tertium. Ex quo uidetur quod omnes in natura sunt aequales a Deo creati, ut posuit Origenes. Apud nos autem dicitur, quod sicut differunt in donis gratiarum, ita etiam in naturalibus bonis. Sed dicendum, quod hoc quod dicit Basilius, in angelis non esse quantum ad naturam secundum & tertium, non est intelligendum, quod unus non sit perfectioris naturae quam alius, sed quia omnes communicant in una natura generis, licet non in natura speciei.

C A P. XXVI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod docente Paulo etiam Seraphim addiscit.

Item dubium est quod dicit Cyrillus in libro Theaurorum, quod docente Paulo non solum humana ratio addiscit, uerum etiam & Seraphim supernis mysteria cordis paterni occulta referantur. Ex quo uidetur, quod ad angelos, etiam summos, cognitio deueniat per homines. Et uidetur hoc esse dictum propter id quod habetur Ephes. 3. Mihi omnium sanctorum ministro data est gratia haec, in gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi &c. ut innotescat principibus, & potestatibus in caelestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei. Sed contrarium huius docet Dionysius in 4. cap. angelicae hierarchiae, ostendens quod cognitio diuinorum prius ad angelos quam ad homines peruenit. Et in 7. cap. eiusdem libri dicit, quod Seraphim immediate a Deo edocentur. Et August. dicit super Genesim ad literam, quod non latuit angelos mysterium regni caelorum, quod opportuno tempore reuelatum est pro nostra salute. Et ideo dicendum est, quod cum angelorum non sit futura praenoscere, sed Dei solius, licet angeli ipsam mysterium nostrae redemptionis a saeculo cognouerint, ut August. dicit, tamen aliquis huius redemptionis circumstantias plene nesciuerunt, quam diu erant futurae, sed eis completis, eorum notitiam acceperunt, sicut & aliorum quae praesentialiter fiunt. Non ergo sic intelligendum est, quod docente Paulo mysteria diuina supernis Seraphim sint

reuelata, quasi ipsi a Paulo didicerint, sed quia Paulo praedicante, & alijs Apostolis, perficiebantur ea quae praesentialiter angeli cognoscebant, & futura ignorauerant. Et hoc sonant uerba dicentis angelicas dignitates praefatum mysterium ad purum non intellexisse, donec completa est passio Christi, & Apostolorum praedicatio per gentes dilatata.

C A P. XXVII.

Quomodo intelligitur cum dicitur, quod spiramen, quod inspirauit Deus in faciem hominis, non est anima rationalis, sed sancti spiritus effusio.

Item dubium est quod Cyrillus dicit, quod cum dicitur Genes. 2. quod inspirauit Deus in faciem hominis spiraculum uitae, ut fieret homo in animam uiuentem, ipsum spiramen non dicimus animam. Sic enim esset anima inconuertibilis, & non peccaret, quia de essentia esset diuina: sed sancti spiritus effusionem in ipso principio suppositam animae humanae dixit Moyses, quod est contra expositionem August. qui animam humanam per illud spiramen ponit, & ostendit quod non propter hoc sequitur, quod sit de substantia diuina. Est enim tropica locutio, ut dicatur inspirasse non corporaliter, sed quia spiritum, id est, animam fecit ex nihilo. Et quod est amplius, uidetur esse repugnans dictis Apostoli, qui 1. ad Corinth. 15. dicit. Factus est primus homo Adam in animam uiuentem, nouissimus Adam in spiritum uiuificantem: sed non prius quod spirituale est, sed quod animale. Vbi expresse illam uitam animae dicit esse aliam a uita, quae est per spiritum sanctum: unde illa inspiratio per quam dicitur homo factus in animam uiuentem, non potest de gratia spiritus sancti intelligi. Vnde dicendum est, quod expositio Cyrilli non potest esse literalis: sed solum allegorica.

C A P. XXVIII.

Quomodo intelligitur, quod eum qui semel blasphemauit, impossibile est non blasphemare.

Item dubium potest esse de hoc, quod Athana. dicit in episto. ad Serapionem, quod Arrianos qui non semel tantum, sed pluries blasphemauerunt, impossibile est non blasphemare, quod uidetur esse libertati arbitrii repugnans. Sed dicendum, quod impossibile hic pro difficili sumitur, quae difficultas ex consuetudine prouenit, sicut & Hiero. 13. dicitur. Si mutare potest Aethiops pellem suam, & pardus uarietates suas, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.

C A P. XXIX.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod fides non sit praedicabilis.

Item dubium est, quod Chrysost. dicit in sermone de fide, quod fides est non praedicabilis. Sed intelligendum est, id est, per praedicationem non perfecte explicabilis.

C A P. XXX.

Quomodo intelligitur quod dicitur, quod fides non sit nobis ministrata per angelos.

Item dubium est de hoc quod Athana. dicit, quod fides nobis administrata est non ab angelis, neque a signis

signis & portētis, cum dicatur Heb. 2, quod fides annuntiata est contestante Deo signis, & portētis. Sed intelligendum est, quod fides nostra non habet auctoritatem neque ab angelis, neque ab aliquibus miraculis factis, sed a reuelatione patris per filium & spiritum sanctum, licet etiam angeli ea quae sunt fidei nostrae reuelauerint aliquibus, ut Zachariae, & Mariae, & etiam Ioseph, & etiam ad fidei robur miracula plurima facta sunt.

C A P. XXXI.

Quomodo intelligitur quod dicitur, litera mortalis etiam noui testamenti.

Item dubium esse videtur, quod Atha. dicit in episto. ad Serapionem. Litera mortalis haec est. Ab initio & ante saecula creata sum &c. & subiungit multa testimonia de veteri, & de nouo testamento. Litera autem nouae legis non uidetur esse litera mortis: sic enim non differret a litera ueteris legis, de qua dicitur. 2. Cor. 3. quod litera occidit. Sed dicendum, quod neque litera noui testamenti, neque ueteris occidit nisi per occasionem. Sed occasionem mortis ex literis accipiunt aliqui dupliciter. Vno modo, in quantum ex litera sacra accipiunt occasionem erroris, & hoc commune est tam literae ueteris testamenti, quam noui. Vnde & Petrus dicit 2. Canonicae ultimo capit. quod in epistolis Pauli sunt quaedam difficulta intellectu, quae indocti & instabiles deprauant, sicut & ceteras scripturas, ad suam damnationem. Alio modo, in quantum ex praecipis in litera sacra scripturae contentis sumitur occasio male uiuendi, dum per prohibitionem concupiscentia augetur, & gratia adiuuans non confertur: & sic litera ueteris testamenti dicitur mortalis, non autem litera noui.

C A P. XXXII.

Quomodo intelligitur quod sola definitio Niceni concilii est uera, & uera possessio fidelium.

Item dubium est de hoc quod dicit Athana. in eadem episto. quod sola paterna definitio Niceni concilii enuntiata a spiritu & non litera, est uera & uera possessio orthodoxorum. Posset enim aliquis intelligere, quod definitio dicti concilii auctoritate praefertur literae ueteris, uel noui testamenti, quod est omnino falsum. Intelligendum est autem, quod per dictum concilium uerus intellectus ex sacra scriptura est acceptus, quem soli catholici habent, licet litera sacrae scripturae sit communis catholicis, & haereticis, & Iudaeis.

His igitur expositis, ostendendum est quomodo ex auctoritatibus in praedicto libello contentis, uera fides docetur, & contra errores defenditur. Considerandum siquidem est, quod in hoc apparuit filius Dei, ut dissoluantur opera diaboli, ut dicitur 1. Ioann. 3. unde & diabolus uersa uice ad hoc totum suum conatum apposuit & apponit, ut ea quae sunt Christi dissoluat: quod quidem primo per tyrannos facere tetrauit, Christi ministros corporaliter occidentes: sed postmodum per haereticos, per quos spiritualiter plurimos interfecit. Vnde si quis diligenter inspiciat haereticorum errores, ad hoc principaliter uidetur tendere, ut Christi derogent dignitati. Derogauit namque Arius dignitati Christi, dum filium Dei coessentiali patri esse negauit, eum asserens creaturam. Derogauit etiam Macedonius, qui dum spiritum sanctum creaturam esse

dixit, filio subtraxit auctoritatem spirandi diuinam personam. Derogauit & Manichaeus, qui dum uisibiliā a malo Deo creata esse asseruit, per filium omnia esse creata negauit. Dissoluit etiam quae sunt Christi Nestorius, qui dum aliam personam esse filij hominis, aliam filij Dei docuit, Christum esse aliquid unum negauit. Dissoluit & Euthices, qui dum ex duobus naturis diuina, scilicet & humana, in Christi incarnatione unam conficere uoluit, utraque subtraxit. Quod enim ex duobus conficitur, neutrum eorum ueraciter dici potest. Dissoluit & Pelagius, qui dicens gratia nos non indigere ad capeffendam salutem, aduentum filij Dei in carnem frustra uoluit. Gratia enim & ueritas per Iesum Christum facta est, Ioan. 1. Derogauit etiam Christo Iouinianus, qui dum uirgines in coniugio uiuentibus aequauit, dignitati Christi detraxit, quae eum natum ex uirgine confitemur. Derogauit & Vigilantius, qui dum paupertatem pro Christo susceptam impugnavit, perfectioni, quam Christus seruauit & docuit, contradixit: unde non immerito dicitur 1. Ioann. 4. Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est antichristus. Sic ergo & in hoc tempore aliqui esse dicuntur, qui soluere Christum tentant, eius dignitatem, quantum in ipsis est, minuunt. Dum enim dicunt spiritum sanctum a filio non procedere, eius dignitatem minuunt, quae simul cum patre est spiritus sancti spirator. Dum uero unum caput Ecclesiae esse negant, sanctam scilicet Romanam Ecclesiam, manifeste unitatem corporis mystici dissolunt. Non enim potest esse unum corpus, si non fuerit unum caput: neque una congregatio, si non fuerit unus rector. Vnde Ioan. 10. dicitur. Fiet unum ouile, & unus pastor. Dum uero sacramentum altaris ex azymis posse confici negant, manifeste ipsi Christo repugnant, quem prima die azymorum, quando nihil fermentatum secundum legem debebat in Iudaeorum domibus inueniri, Euangelista tradit hoc sacramentum instituisse. Videtur etiam puritati ipsius sacramentalis corporis Christi derogare, ad quam Apostolus fideles exhortatur dicens 1. ad Corinth. 5. quod non est epulandum in fermento malitiae & nequitiae, sed in azymis sinceritatis & ueritatis. Huius etiam sacramenti uirtutem minuunt, dum purgatorium negant, quod in Ecclesia communiter pro uiuis & mortuis consecratur, cum purgatorio sublato in mortuis nullam efficaciam possit habere. Non enim prodest ijs qui sunt in inferno, ubi nulla est redemptio, neque illis qui sunt in gloria, qui suffragijs nostris non egent. Quomodo igitur ex praemissis auctoritatibus errores huiusmodi confutentur, breuiter ostendam, incipiens prius a processione spiritus sancti.

Quod spiritus sanctus est spiritus filij.

Ad ostendendum autem quod spiritus sanctus a patre procedat & filio, primo sumendum est, quod etiam ab ipsis errantibus negari non potest, cum expresse auctoritate sacrae scripturae probetur, quod .i. spiritus sanctus sit spiritus filij. Dicitur enim ad Gal. 4. Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda uestra clamantem Abba, Pater. Et Rom. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et Act. 16. Cum uenissent Misiā, tentabant ire in Bithiniam, & non permisit eos spiritus Iesu. Dicitur etiam 1. Corinth. 2. Nos autem sensum Christi habemus, quod de spiritu sancto necesse est intelligi, ut patet per ea quae ab Apostolo praemittuntur. Nominatur etiam

etiam spiritus sanctus, spiritus veritatis, Ioan. 15. vbi dicitur. Cum uenerit paraclitus, quem mittam vobis a patre spiritu veritatis. Dicitur & spiritus vitæ, Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu, vnde cum filius de se dicat Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita, concludunt doctores Græcorum, quod sit spiritus Christi, quod similiter astruunt ex hoc, quod habetur in Psal. Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Nam os patris filius dicitur, sicut & verbum. Sed ne aliquis possit dicere, quod alius sit spiritus qui a patre procedit, & alius qui est filij, ostenditur ex scripturis, quod idem spiritus. s. sit patris & filij. Nam Ioan. 15. Simul dicitur spiritus veritatis, & qui a patre procedit, & Rom. 8. Postquam dixerat, Si spiritus dei habitat in vobis, statim subiungit. Si quis spiritum Christi non habet, vt ostendat eundem esse spiritum patris, & filij: vnde Basilius dicit contra Eunomium postquam prædicta verba Apostoli in duxerat. Ecce in patre, & filio, & spiritus patris & filij, vnum spiritum vidit, scilicet Apostolus. Et Theodoricus dicit super epistolam ad Rom. exponens idem verbum Apostoli. Communis est patris & filij spiritus sanctus. Quærendum est ergo, quomodo spiritus sanctus sit spiritus filij, vel spiritus Christi. Potest autem aliquis dicere, quod sit spiritus Christi quasi in homine Christo plenarie inhabitans, secundum illud Luc. 4. Iesus plenus spiritus sancto regessus est a Iordane, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, vt dicitur Ioan. 1. Hæc autem responsio sustineri non potest, vt scilicet hac tantum ratione spiritus sanctus spiritus Christi dicatur. Inuenitur enim a doctoribus Græcorum, quod spiritus sanctus sit naturalis spiritus filij. Dicit enim Atha. in sermone tertio Niceni concilij. Sicut in Christo viuit nostra natura deificæ, & ipse in ea regnat: ita & nos in suo naturali spiritu sumus, viua mus, & regnemus. Idem in epistol. ad Serapionem. Accipistis spiritum adoptionis, id est, naturalem spiritum de natura filij naturalis. & Cyrillus dicit super Ioan. Existit siquidem filius in proprio genitore, habens in seipsum gignentem se. Et sic patris spiritus veraciter & naturaliter filij videtur & est spiritus. Spiritus autem non est naturalis Christo secundum humanitatem, quia non pertinet ad naturam humanitatis, sed gratis a Deo in natura humanitatis effunditur. Nō ergo potest propter hoc dici spiritus filij, quia Christum excellenter repleuit secundum humanitatem. Item Athanasius dicit in sermone de incarnatione verbi, quod ipse Christus mittebat spiritum esursum sicut Deus filius, & ipse deorsum accipiebat spiritum vt homo. Ex ipso ergo in ipsum habitat de deitate eius, & humanitate eiusdem. Non solum ergo spiritus sanctus est spiritus Christi, quia humanitatem eius repleuit, sed magis, quia est ex diuinitate ipsius. Potest autem aliquis dicere, quod spiritus sanctus est filij secundum deitatem, sicut a filio Dei datus & missus, non autem sicut a filio personaliter & æternaliter existens. Sed hoc etiam stare non potest. Dicit enim Cyrillus super Ioan. Proprius est spiritus sanctus dei patris, sed non est minus ipsius dei filij, non tamquam alius, & alius spiritus. Idem dicit in exhortatorio sermone ad Theodosium Imperatorem. Spiritus sanctus, sicut est proprius patris a quo procedit, sic & in veritate est ipsius filij. Si ergo patris est, non solum quia ab ipso temporaliter datur, & mittitur, sed etiam quia ab ipso æternaliter existit, eadem etiam ratione, & filij erit, quasi ab eo æternaliter existens. Item Cyrillus dicit super

Ioan. Veracissimus fructus essentia ipsius filij existit spiritus sanctus. Est ergo filij quasi a filio essentiam habens. Patet ergo, quod ex hoc quod spiritus sanctus spiritum Christi continentur, necesse est quod vterius dicant eum esse a filio ab æterno.

Quod filius mittit spiritum sanctum.

Similiter autem patet ex autoritate sacre scripturæ, quod filius mittit spiritum sanctum. Dicitur enim Ioan. 15. Cum uenerit paraclitus, quem ego mittam vobis &c. & 16. Si enim non abiero, paraclitus non ueniet ad uos: si autem abiero, mittam eum ad vos. G. Habetur etiam ex autoritate scripturæ, quod pater dat spiritum sanctum, Ioan. 14. Ego rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis. Sed quod & filius de eundem spiritum sanctum, dicitur Ioan. 20. quod post resurrectionem dominus discipulis insufflauit, & dixit eis. Accipite spiritum sanctum, quod & Athanasius, confitetur in sermone Niceni concilij dicens ex persona filij. Quomodo erunt consummati ipsi, nisi ego verbum tuum consummem. i. perfectum assumam, & perficiam in me hominem, & eis mihi æqualem per omnia mihi cooperantem donem spiritum sanctum? Et idem in epistola ad Serapionem. Hunc spiritum sanctum a filio te recepisse credo, o sancte sacerdos. Dicit autem idem Athanasius in eadem epistola. Hic est ordo nature diuinæ a patre, & filio, vt qui a nullo est, a nullo mittatur: & qui est ab alio, in nomine suo non ueniat, sed in nomine illius a quo existit. Ita & spiritus sanctus qui a se non est, a se venire non debuit, sed in nomine illius a quo est, & a quo habet, vt hypostasis sit Deus, quemadmodum de eo dicit filius. Paraclitus spiritus sanctus, quem mittit pater in nomine meo. Patet ergo, quod ex hoc quod spiritus sanctus mittitur a filio, sequitur quod a filio existat æternaliter, & ab eo habeat quod sit deus. Item Niceta dicit super Ioannem. Non alia proprietate pater mittit spiritum, qua proprietate non mittat filius: vel aliqua alia proprietate filius mittit spiritum sanctum, qua non mittit & pater. Ex quo patet, quod eadem proprietate & ratione pater & filius mittunt spiritum sanctum. Si ergo pater mittit spiritum sanctum quasi ab ipso æternaliter existentem, & similiter filius spiritum sanctum mittit quasi de se æternaliter existentem. Item Athanasius dicit in sermone Niceni concilij ex persona filij loquens. Sicut me perfectum genuisti deum, & perfectum me fecisti allumere hominem, sic ex te, & ex mea essentia, da eis perfectum spiritum sanctum. Idem dicit in epistola ad Serapionem. Sicut in filio Dei nostra sibi vnita manet natura, quam de nobis assumpsit: ita & ipse manet in nobis per suum spiritum coessentialem sibi, quem de sua essentia essentialiter spirat, & donat nobis. Idem dicit in sermone de incarnatione verbi, quod datus est spiritus sanctus discipulis de plenitudine deitatis. Item Niceta super Ioannem dicit. Filius spiritum sanctum de se dat, vt pater. Ex quibus omnibus accipitur, quod non solum sic dicitur spiritus a filio dari, vel mitti, in quantum donum gratiæ per quod spiritus sanctus nos inhabitat est a filio, sed in quantum ipse spiritus sanctus est a filio. Impossibile est enim quod donum gratiæ, cum sit quoddam creatum, sit ex essentia filij, sed spiritus sanctus coessentialis est filio, quare de essentia filij dari potest, vel mitti. Itē, a nullo potest dari, nisi quod eius est. Spiritus ergo sanctus datur ab eo cuius est, sicut habetur 1. Ioannis. 4. In hoc cognoscimus

gnoscimus, quonia in eo manemus, & ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Si ergo filius mittit, vel dat spiritum sanctum, oportet quod sit spiritus eius. Ex hoc autem quod est spiritus eius, sequitur quod ab eo sit æternaliter, vt ostensum est. Ex hoc ergo quod filius mittit, vel dat spiritum sanctum, sequitur quod ab eo similiter æternaliter existat.

Quod spiritus sanctus accipit de eo quod est filij.

Vterius autem ex autoritate sacre scripturæ habetur, quod spiritus sanctus accipit de eo quod est filij. Dicitur enim Ioan. 15. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Potest autem aliquis dicere, quod licet spiritus sanctus accipiat id quod est filij, non tamen accipit a filio. Accipit enim essentiam patris a patre, quæ quidem essentia est etiam filij. Et pro tanto dicit filius quod de meo accipiet, quod videtur innui ex consequentibus domini verbis: subdit enim, quasi se exponens. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt, propterea dixi vobis, quia de meo accipiet: sed ex hac domini expositione de necessitate concluditur quod spiritus sanctus a filio accipiat. Si enim omnia quæ sunt patris, sunt etiam filij, oportet quod autoritas patris secundum quam est principium spiritus sancti, sit etiam filij. Sicut ergo spiritus sanctus accipit de eo quod est patris a patre, ita accipit de eo quod est filij a filio: hinc est quod Athanasius dicit in epistola ad Serapionem. De sua propria essentia spiritum sanctum existētem. Deum de se essentialiter suis Apostolis, & suæ sponse ecclesiæ demonstrando Christus affirmavit sic dicens, De meo accipiet, id est, de mea essentia habet vt sit Deus, sic a me habet esse & loqui. Item Athanasius in sermone Niceni concilij. Spiritus sanctus quicquid habet, habet a verbo Dei. Et in epistola ad Serapionem dicit. Spiritus sanctus est coessentialis filio, a quo habet omnia quæcunque habet. Item in eadem epistola. Filius ait. Ille, scilicet spiritus sanctus, me clarificabit, id est, in se meam, vt habet a me, deitatem, me gloriosum Deum demonstrabit: sicut & ego glorifico patrem meum, id est, sicut in me ab ipso eius habeo deitatem. Et Basilius contra Eunomium dicit. Denominatio a patre transit in filium, vt de Deo patre sit Deus filius, ex domino dominus, ex omnipotente omnipotens, ex sapiente sapientia, ex summo loquente verbum, ex uirtute uirtus, verus filius denominationes patris habet in se. Ita etiam & spiritus sanctus est dominus & Deus, omnipotens, sapiens, uirtus, naturaliter sumens habet a domino deo patre & filio a quo est & datur. Patet autem quod per hoc quod filius habet deitatem, & quicquid habet a patre, æternaliter est a patre. Spiritus ergo sanctus, æternaliter a patre & filio sicut ab eis accipiens deitatem, & quicquid habet.

Quod filius operatur per spiritum sanctum.

Habetur & ex autoritate sacre scripturæ, quod filius operetur in spiritu sancto, vel per spiritum sanctum. Dicit enim Apostolus Roman. 15. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium verbo & factis, in uirtute signorum & prodigiorum, in uirtute spiritus sancti. Et 1. Corinth. 2. dicitur. Nobis reuelauit Deus per spiritum suum: est autem spiritus patris & filij. Pater ergo & filius per spiritum sanctum reuelando operantur. Hinc est quod Athanasius dicit in epistola ad Se

rapionem. Filius Dei illuminando nos præueniens, & iustificando in fide corroborans, & scripturas referendo donis suæ sapientiæ nos replens, non in alieno & non suo spiritu dona concedit remittens peccata, & charismatibus nos imbuens, sed potius in suo proprio spiritu sancto. Cyrillus etiam dicit in sermone dogmatum Dei, quod filius proprium habet in se essentialiter spiritum sanctum, & ex se naturaliter missum, in quo operatur diuina miracula, tãquam in propria & uera sua uirtute. Ex hoc autem quod filius operatur per spiritum sanctum, de necessitate concluditur quod spiritus sanctus sit a filio. Potest enim dici aliquis per aliquod operari dupliciter. Vno modo ex eo, quod id per quod operatur, est sibi principium & causa operandi siue efficiens & mouens, sicut dicitur Baluius operari per Regem: siue causa formalis, sicut dicitur homo per artem operari. Alio modo ita, quod id per quod operatur, sit causa operato, & non operanti, sicut cum dicitur Rex operari per Balium, & artifex operari per instrumentum. Et tunc oportet quod econtrario, operans sit principium operandi ei per quod operatur, sicut Rex Balio, & artifex instrumento. Cũ autem dicitur filius per spiritum sanctum operari, nō potest intelligi quod spiritus sanctus sit principium operandi filio, quia filius a spiritu sancto nō accipit. Relinquitur ergo quod filius sit principium operandi spiritui sancto, quod quidem esse non potest, nisi per hoc quod dat ei uirtutem operatiuam. Non autem dat ei tantam prius non habenti, sic enim daret ei tantam indigenti, & sequeretur quod spiritus sanctus esset filio minor. Relinquitur ergo quod ab æterno ei dederit, nec est aliud uirtutis operatiuæ spiritus sancti, quam eius essentia, cum spiritus sanctus sit simplex, sicut & pater. Relinquitur ergo quod ab æterno filius essentiam diuinam spiritui sancto dederit. Et hoc expresse ostendit Athanasius in epistola ad Serapionem dicens. Sicut pater per filium, & in filio a se deoriginato naturaliter operatur, & non econuerso: ita & filius in spiritu sancto a se deoriginato naturaliter operatur tanquam in sua propria uirtute, & non econuerso.

Quod spiritus sanctus sit imago filij.

Habetur etiam ex autoritate sacre scripturæ, quod spiritus sanctus sit imago filij secundum expositionem doctorum Græcorum, vt supra habitum est, qui hoc quod dicitur Rom. 8. Quos præsciuit conformes fieri imaginis filij sui &c. & iterum 1. Corin. 15. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem celestis, exponunt per imaginem spiritum sanctum, imaginem filij spiritum sanctum esse dicentes. Hinc est quod Athanasius dicit in epistola ad Serapionem ex persona filij Dei loquens. Accipite ipsam imaginem meam spiritum sanctum scientiæ. Et Grego. Cætaricus dicit. Spiritus sanctus est imago filij perfecti. Constat autem quod imago deducitur ab eo cuius est imago. Ex hoc ergo quod spiritus sanctus est imago filij, sequitur quod spiritus sanctus sit a filio. Posset autem aliquis dicere, quod est imago filij, in quantum assimilatur filio secundum aliquem effectum quem facit, sicut & filius, vel quia est a patre sicut & filius: sed hoc excluditur per autoritates sanctorum, qui spiritum sanctum naturalem imaginem filij esse dicunt. Non enim potest dici imago naturalis filij spiritus sanctus, nisi in quantum secundum naturam filio similatur, accipiens a filio naturam. Semper enim oportet quod forma

Forma imaginis proueniat a forma eius cuius est imago. Hinc est quod Athanasius in prædicta epistola dicit. Quemadmodum consubstantiauit se Deus ecclesie formam eius in se assumens, ita ipsam eandem suam imaginem naturalem. Spiritus sanctus de sua essentia naturaliter existente deificæ & superabunde insigniuit. & Cyrillus dicit in lib. Thefaurorum. Qui accipit filij imaginem naturalem, hoc est, Spiritum sanctum, habet veraciter per ipsum spiritum eundem filium & filij patrem. Quomodo ergo connumerabitur creaturis Spiritus sanctus, cum sit naturalis & incommutabilis imago filij Dei? Item Basilius dicit contra Eunomium. Naturalis filij imago est spiramen eius spiritus.

Quod est character filij.

Secundum vero eandem rationem dicunt prædicti doctores, quod Spiritus sanctus sit character filij. Dicit enim Athanasius in præfata epistola quod filius Spiritus sanctum tamquam characterem & suam imaginem ad reformandam ecclesiam & sibi deificæ conformandam transfundendo impressit. & Basilius dicit in lib. contra Arrium & Sabellium. Sicut filius acquirit nos patri ex patre idem ipse, sic & spiritus acquirit nos filio per fidem, imprimens nobis characterem filij in baptisate, a quo filio existit, & eius spiritus & character prædicatur verus.

Item quod est sigillum filij.

Similiter etiam dicunt, quod Spiritus sanctus sit sigillum filij. Dicit enim Athanasius in prædicta epistola. Equidem Spiritus sanctus est unctio, & sigillum impressum imaginis in se habitæ, in quo spiritu vere tamquam in suo sigillo, id est, imagine suæ naturæ consignat & characterizat imprimendo ipsam suam imaginem Deus verbum ecclesie sponsæ suæ. & infra. Christus in suo proprio spiritu ungit & superungit, & eo tamquam suo sigillo continente ipsius essentiam se imprimi ecclesie suæ sponsæ. & Chrysostomus dicit super epistolam ad Romanos. Si spiritus est character & sigillum Christi, qui non habet sigillum & characterem Christi, hic non est ipse Christi. Constat autem quod character & sigillum deriuantur ab eo cuius sunt. Vnde per auctoritates doctorum dictorum aperte ostenditur, quod Spiritus sanctus a filio deriuatur. Horum autem doctorum auctoritates etiam ex auctoritate sacre scripturæ confirmantur. Dicitur enim 2. Corinth. 1. Vniuit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Quod quidem de patre & filio intelligi oportet, cum uterque Spiritus sanctum det, ut ostensum est. & ad Eph. 1. In quo, scilicet Christo, creditis signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ.

Item quod Spiritus sanctus est a patre per filium.

Traditur etiam a prædictis Græcorum doctoribus, quod Spiritus sanctus est a patre per filium. Dicit enim Cyrillus in lib. Thefaurorum. Deus pater per manum suam propriam, id est, suam sapientiam & potentiam cuncta produxit in esse in vno suo vero & viuifico atque deifico coessentiali sibi spiritu, quem de se essentialiter per eundem filium naturaliter coæternum spirauit. & Basilius dicit. Non est filius filij spiritus, quia est ex Deo, scilicet patre per filium, & idem dicit con-

Tra Eunomium. Si ex verbo tuo (quo in inimicariis veritati) ex proprio intellectu tuo spiritum producis, aerem per verbum verberas, vnde eiusdem essentia spiritum sanctum a patre per verbum vnigenitum dubitas prouenire? & infra. Ex patre seipsum filius nominat verbum, & ex patre per se verbum spiritum nobis indubitanter affirmavit. Ex hoc autem ostenditur de necessitate, quod Spiritus sanctus sit a filio. Dicit enim supra, quod cum dicitur aliquis per aliquid operari, oportet quod sit principium operandi ipsi operanti, vel saltem sit principium operationis ex parte eius ad quod terminatur operatio. Filius autem non potest esse principium spirandi patri, vnde si pater per filium Spiritum sanctum spirat, de necessitate sequitur, quod filius sit principium Spiritus sancti. Idem autem habetur ex eo quod Gregorius Nyssenus dicit. Spiritus sanctus ex patre esse mediante filio tenemus. Sic enim dicitur Spiritus sanctus esse a patre mediante filio, sicut & a patre per filium in quantum pater est principium filii, & filius principium Spiritus sancti.

Quod Spiritus sanctus sit a filio.

Ed iam accedere oportet ad ponendum auctoritates Doctorum Græcorum, ex quibus habetur expresse, quod Spiritus sanctus sit a filio. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Christus de suo spiritu dixit. Non loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet loquetur, id est, non est ut sit imprincipiatus spiritus, quod est solius patris: sed maxime & proprie est ab ipso filio, a quo & accipit ut sit Deus essentialiter, ab eo etiam audit quæ & loquitur. & Basilius dicit contra Arrium & Sabellium. Quomodo adoptat in filio Spiritus sanctus, si alienus est a patre & filio? Quomodo inhabitat extraneus in illis quos Christus redimit, si non est a Christo.

Quod simul est a patre & filio.

Ne autem aliquis dicat aliter esse Spiritum sanctum a patre, & aliter a filio, simul ab utroque a prædictis doctoribus esse asseritur. Dicit enim Epiphanius in lib. de Trinitate. Deus ex Deo patre & filio est Spiritus sanctus.

Quod est ab utroque ab æterno.

Si verò dicat aliquis, quod Spiritus sanctus esse a patre & filio, dicitur, tamquam ab eis temporaliter datus & missus, & non ab æterno ab eis existens, per sequentia ostenditur esse falsum. Dicit enim idem Epiphanius in lib. de Vestibus pellicinis Adæ & Euzæ. Sicut dicit Christus, Spiritus veritatis qui a patre procedit, ita & de meo accipiet. Ecce ex ambobus duorum semper spiritus existit. Idem dicit in sermone de Incarnatione verbi. Pater siquidem erat semper, & filius erat semper, & Spiritus sanctus a patre & filio erat semper. Est ergo æternaliter ab utroque.

Quod Spiritus sanctus sit persona de personis.

Item ex auctoritatibus prædictorum doctorum habetur, quod Spiritus sanctus sit persona de personis patris & filii. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilii. Dicit mater ecclesia hic congregata, ad inuentores huius hæreses, scilicet Arrianorum, & Spiritum sanctum

sanctum increatum, Deum verum hypostasim de patris & filii hypostasis, eisdem coessentialem confiteretur. & Epiphanius dicit in lib. Anchorali. Spiritus sanctus in se est hypostasis vera non alia a patre & filio essentia, nec aliena, sed eiusdem essentia veraciter existens: hypostasis vero per se ex hypostasis patris & filij. Non ergo solum est a patre & filio secundum donum gratiæ, in quo datur, vel mittitur, sed ratione suæ personæ. Est ergo a patre & filio ab æterno.

Item quod sit ex essentia patris & filij.

Item ex auctoritatibus prædictorum habetur, quod sit ex essentia patris & filij. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij. In Spiritu sancto omnium peccatorum, & omnis blasphemie sit remissio, qui ut dictum est, de essentia existens patris & filij, eorum habet virtutem, cuncta per omnia cum eis & disponens, & creans. Item in epistola ad Serapionem dicit, Christus de sua & patris communi essentia sempiternaliter existentem Spiritum sanctum spirauit. & infra Christus in suo proprio Spiritu sancto de sua ut supra dictum est, via existente, omnia nobis condonat. & in eadem epistola. Ab una & eadem deitate patris & filij de filio existens Spiritus sanctus, vnus est filius.

Item quod sit naturaliter a filio.

Item habetur, quod sit naturaliter a filio. Dicit enim Cyrillus. Quis est vita? Ille, equidem qui dixit Christus. Ego sum via, veritas, & vita, tamquam in ipso veraciter & de ipso naturalis spiritus eius existens spiritualem legem ponit. Ex quibus omnibus habetur, quod Spiritus sanctus non tantum est a filio sicut temporaliter datus, vel missus, sed sicut ab æterno ab eo procedens, utpote essentiam & naturam ab ipso accipiens. Hoc etiam haberi potest ex ipso modo loquendi: quia prædicti doctores non solum dicunt, quod Spiritus sanctus est a filio, quod posset referri ad temporalem missionem, sed etiam quod a filio existit, quod non potest referri nisi ad æternam processionem: existit enim vnusquodque secundum quod in se est. Dicit enim Cyrillus Hierosolymitanus Patriarcha. Spiritus sanctus a patre procedit, & ex deitate patris & filij existit. Basilius etiam dicit contra Eunomium. Spiritus sanctus a filio habet existere, & ab ipso accipere & annuntiare nobis.

Item quod filius spirat Spiritum sanctum.

Vterius autem habetur ex auctoritatibus prædictorum expresse, quod filius spirat Spiritum sanctum. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Filius de patre genitus de sua immensa essentia non extra se, sed intra se, immensum Deum spirat Spiritum sanctum. Item Cyrillus dicit in exhortatorio sermone ad Theodosium Imperatorem. Saluator de seipso producit spiritum, & spirat, sicut & ipse pater.

Quod hoc quod spirat, ex sua proprietate habet filius.

Ne autem aliquis dicat, quod filius non proprie spirat Spiritum sanctum, nominatur a prædictis doctoribus filius Spiritus sancti spirator, tamquam sit ex sua proprietate habens quod Spiritum sanctum spi-

ret. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Hæretici ipsum filium spiratorem veri spiritus paracliti blasphemant, & negant. & in eadem epistola. Qui blasphemant in spiritum spiratum, blasphemant equidem in spiratorem eius, id est, in ipsum filium, & per filium blasphemant in genitorem eius. Item Basilius dicit contra Eunomium. Filium Spiritus sancti spiratorem & datorem sine aliquo dubio credimus.

Quod eadem ratione spiratur a patre & filio.

Vt autem ostendatur, quod simul & eadem spiratione Spiritus sanctus a patre spiratur & a filio, dicit Athanasius in prædicta epistola ad Serapionem, quod filius est conspirans patri, sic inquit. Deus pater per Deum verbum non tamquam per organum, quod absit, sed per coessentialem suæ essentia vere viuenti conspirantem viuum & deificum spiramen spirat Deum plenum & beatum Spiritum sanctum.

Quod est æternaliter a filio spiratur.

Ne quis autem dicat, quod spiratio ad processionem pertinet temporalem, expriment prædicti doctores, quod Spiritus sanctus sit æternaliter a filio spiratus. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij ex persona filij loquens. Ut credat mundus a me essentialiter spiritum paraclitum, & æternaliter spiratum. Item Cyrillus in lib. Thefaurorum. Spiritus sanctus a Christo æternaliter & essentialiter credimus & confitemur spiratum existere Deum.

Quod de essentia filij spiratur Spiritus sanctus.

Ad hoc etiam facit quod in eisdem auctoritatibus continetur, quod de essentia filij spiratur Spiritus sanctus. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij. De essentia ipsius verbi adoramus spiramur spiritum coæternaliter spiratum Deum. & in eodem. Deus ex sua essentia spirauit Spiritum sanctum. & in epistola ad Serapionem. Hæretici a filio sunt exhæredati: quia ab eius essentia essentialiter Deum spiratum non recipiunt Spiritum sanctum. & in eodem quasi exponens quod dicit ex sua essentia, id est, ex se essentia, sic dicit. Filius natus a patre in se patris naturam tenens equidem nomen non paternitatis, sed communicabilitatis cum ordine naturæ seruauit, ut ex se sua essentia non filium gignitue, sed spiritum sibi per omnia æqualem Deum & coæternum spiraret: & hoc quidem multotiens ex verbis eius habetur. Ex quo patet, quod cum dicitur, Spiritus sanctus spiratus esse a filio, non potest referri ad processionem temporalem tantum, sed ad æternam, secundum quam Spiritus sanctus a filio essentiam diuinam accipit.

Quod Spiritus sanctus emanat a filio.

Habetur etiam ex auctoritatibus eorundem doctorum processio Spiritus sancti a filio sub verbo emanationis. Dicit enim Athanasius in prædicta epistola ad Serapionem. A verbo viuente spiritus viuus emanans, & a forti virtus indeficiens de super effunditur ecclesie. Item Theodoricus super epistola ad Eph. Spiritus sanctus de sursum emanat a Christo, & sine inuidia datur omnibus accipientibus.

Quod

Quod spiritus sanctus profluit a filio, & quod ab æterno.

VTuntur autem prædicti doctores ad processionem spiritus sancti a filio ostendendam, verbo profusus. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij ex persona Christi loquens, Mitto Apostolos in mundum non in virtute hominis, sed in virtute spiritus sancti ex mea via profuentis. Et in eodem sermone. Si non ita credendum est de spiritu sancto & prædicandum, quod sit veritas patris & filij, coessentialis utriusque, de essentia eorum profuens, quomodo in diuo simbolo salutiferi baptismatis saluator Deus filius sibi & patri cooperanti salutem nostram connumeraret? Et in epistola ad Serapionem dicit. Spiritus sanctus coessentialis patri filium, cuius ipse erat spiritus, & eidem coessentialis, ipse tamquam de essentia eius profuens Deus, per patres Nicenos credi & prædicari fecit. & Cyrillus dicit in li. Thesaurorum. Quando spiritus sanctus in nobis effunditur, configuratos demonstrat nos Deo: profuit enim a patre & filio. Ex quo etiam habetur, quod spiritus sanctus ab æterno est a filio tamquam ab ipso essentiam habens.

Item quod filius deoriginat Spiritum sanctum.

Elius deoriginat spiritum sanctum. Dicit enim Athanasius in sermone Niceni concilij, quod ipse filius ex se naturaliter & coessentialiter ut est Deus, deoriginat spirando spiritum. Et in epistola ad Serapionem dicit, quod filius in spiritu a se deoriginato naturaliter operatur tamquam in sua propria virtute, quod non videtur conuenienter ad temporalem processionem posse trahi. Nam ab illo deoriginatur aliquis, a quo habet suum esse. Deoriginare enim est originem alicui dare.

Quod filius est author Spiritus sancti.

Habetur etiam a prædictis doctoribus, quod filius sit author spiritus sancti. Dicit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Apostolus quæ in eo operatur spiritus & efficit filio authori eius attribuit: sicut & filius quæ ipse facit opera, suo authori Deo patri attribuit. Autoritas autem in diuinis personis vnus ad alteram non est, nisi secundum quod æternaliter vna est ab alia. Est ergo spiritus sanctus æternaliter a filio.

Item quod filius est principium Spiritus sancti.

Habetur etiam in prædictis autoritatibus, quod filius sit principium spiritus sancti. Dicit enim Greg. Nazanzenus in sermone concilij Constantino-politani. Necessarium est credere sanctam Trinitatem, patrem scilicet sine principio, filium vero principium a patre principio, spiritum autem sanctum cum principio filio vnum Deum esse per omnia, & sit per omnia. Pater autem per hoc est principium filij, quod filius est ab eo æternaliter. Spiritus ergo sanctus æternaliter est a filio.

Item quod filius sit fons Spiritus sancti.

Habetur etiam ex autoritatibus eorum, quod filius sit fons spiritus sancti. Dicit enim Athana-

Filius in sermone Niceni concilij. Sic spiritus est in filio, sicut fluuius est in fonte: & filius est in patre, sicut splendor in sole gloriæ per naturam: sic per gratiam spiritus sancti electi sunt in patre & filio. Et in epistola ad Serapionem dicit. Est equidem filius apud patrem fons & lux, cuius fontis & lucis spiritus sanctus est verus fluuius & splendor æternæ gloriæ. Et in eadem epistola dicit. Non enim spiritus sanctus operatur in Deo Christo verbo, suo scilicet naturali fonte, & infra. Filius & fons spiritus sancti vtriusque in se continet, patrem scilicet & spiritum, quorum ipse medium ordinem tenet. Et idem Athanasius in sermone de incarnatione verbi, dicit. Dauid psallit dicens. Quonia apud te est fons vitæ: quoniam equidem apud patrem filius est fons spiritus sancti. Ex quo etiam habetur, quod filius sit principium spiritus sancti sicut a se æternaliter existentis,

Conclusio ex omnibus, quod Spiritus sanctus procedit a filio.

Volunt autem quidam aduersarii veritatis post tot testimonia, veræ fidei confessioni resistere dicentes, quod spiritus sanctus quamuis probetur esse, existere, spirari, emanare, & profuere a filio: non tamen est concedendum, quod a filio procedat. Hoc enim in nulla præmissarum autoritarum continetur: neque etiam in autoritate sacre scripturæ, quæ spiritum sanctum a patre dicit procedere, patri in hoc filium non adiungens, cum dicitur Ioan. 15. Cum venerit paraclitus quem ego mittam vobis a patre, spiritum veritatis qui a patre procedit. Ostendendum est ergo quod ex præmissis de necessitate sequitur, quod spiritus sanctus procedat a filio. Verbum enim processionis inter omnia quæ ad originem pertinent, magis inuenitur esse commune, & minus modum originis de terminare. Quicquid enim quocumque modo est ab aliquo, secundum consuetum modum loquendi ab ipso procedere dicimus, siue sit ab eo naturaliter, sicut Petrus dicitur a suo patre processisse: seu emanasse, sicut spiramen procedit a spirante: seu effluxisse, sicut fluuius procedit a fonte: siue artificialiter, sicut domus procedit ab artifice: seu localiter tantum, sicut sponsus dicitur de thalamo procedens. Non autem quicquid est ab alio quocumque modo, potest dici spirari, vel generari, vel fluere, vel mitti: & propter hoc, verbum processionis etiam origini diuinarum personarum est maxime accommodatum: quia, sicut supra dictum est, diuina per communia melius quam per specialia designatur. Ex quocumque ergo eorum quæ sunt ostensa, scilicet quod spiritus sanctus existit a filio, vel fluit, vel spiratur, vel emanat, de necessitate concluditur, quod spiritus sanctus a filio procedat.

Quod idem est in diuinis personis profuere, & procedere.

Item. Cyrillus in expositione Niceni symboli dicit. Coessentialis est spiritus patri & filio, & profluit, hoc est, procedit tamquam a fonte ex Deo & patre. Ex quo habetur, quod idem est in diuinis personis profuere & procedere. Spiritus autem sanctus profluit a filio, ut supra ostensum est, ergo a filio procedit. Hoc autem magis confirmatur ex hoc, quod in epistola Nestorio directâ dicit, quod Christus est veritas, & spiritus sanctus profluit ab eo sicut ex Deo & parte.

Si ergo idem est ipsum profuere a patre quod procedere, etiam per hoc quod a filio profluit, ostenditur ab eodem procedens. Item Greg. Nazanzenus in sermone de Epiphania. Spiritus sanctus vnde est, in de procedit: est autem a filio sicut probatum est. a filio ergo procedit. Item Cyrillus dicit super Iohelem. Spiritus sanctus est proprius ipsi Christi, & in ipso, & ex ipso, quemadmodum & ab ipso intelligitur Deo, & patre. & Maximus monachus in sermone de candela bro & septem lucernis. Spiritus sanctus quemadmodum per naturam existit a Deo patre secundum essentiam, sic & a filio secundum naturam & essentiam existit veraciter tamquam ex patre per filium procedat Deus, intelligitur autem, & est ex patre sicut ab ipso procedens. Item Athanasius dicit in epistola ad Serapionem. Quemadmodum filius se habet ad patrem ordine nature, ita & spiritus sanctus se habet ad filium, & in eadem epistola dicit ex persona filij loquens. Eundem ordinem, & eandem naturam habet spiritus ad me filium ut sit Deus de Deo, quem ordinem, & quæ naturam habeo ego ad patrem ut sim Deus de Deo. Item Basilus contra Eunomium. Sicut filius se habet ad patrem, eodem modo spiritus sanctus se habet ad filium: filius autem hoc modo se habet ad patrem, sicut ab eo procedens. Dicit enim filius Ioan. 8. Ego ex Deo processi, & veni. ergo & spiritus sanctus procedit ex filio. Sed & verbo ipso processionis utitur Epiphanius in lib. de Trin. dicens. Secundum quem modum nemo nouit patrem nisi filius, neque filium nouit quis, nisi pater, sic audeo dicere, neque spiritum sanctum nouit quis, nisi pater & filius a quo accipit, & a quo procedit. & Athanasius in Symbolo dicit. Spiritus sanctus a patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

Quod ad ostendendum processionem Spiritus sancti, eisdem rationibus utantur Græci, & Latini doctores.

Considerandum est etiam, quod eisdem rationibus vtuntur doctores Græcorum ad ostendendum processionem spiritus sancti a filio, quibus & vtuntur Latini doctores. Argumentatur enim Anselmus in lib. de Processione spiritus sancti ad ostendendam processionem spiritus sancti ex hoc quod pater & filius sunt vnus essentia. Ex quo sequitur, quod pater & filius non differant ab inuicem nisi in hoc, quod hic est pater, ille filius. Habere autem spiritum sanctum ex se procedentem non pertinet ad rationem paternitatis, neque ad rationem filiationis. Non enim ex hoc pater dicitur pater, quia spiritus sanctus ab eo procedit. Neque filiationi repugnat, quod habeat ex se spiritum procedentem. Relinquitur ergo, quod habere ex se spiritum procedentem, est commune patri & filio. & similiter Athanasius in Teca super Ioannem sic argumentatur. Ex quo filius omnia quæ patris sunt essentialiter habet, habet & spiritum. & Cyrillus dicit in lib. Thesaurorum. Vere spiritum Christi & spiritum patris Apostolus dicit esse vnum & non plures, quoniam omnia quæ sunt patris, veraciter & proprie trahunt secundum naturam in vero filio. Ex hoc autem patet, quod cum dicitur in euangelio, spiritum sanctum a patre procedere, datur intelligi, quod procedat a filio, licet in euangelio non addatur. Ea enim quæ essentialiter dicuntur de patre & filio, dicta de patre, oportet quod intelligantur de filio, etiam si cum exclusio-

Ane dicantur. Sicuti cum dicitur Ioan. 17. vt cognoscatur te solum Deum verum. & 1. Tim. 6. Quem, scilicet Christum suis temporibus ostendit beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem. Intelliguntur enim huiusmodi & de filio verificari ea ratione: quia filius & pater secundum essentiam vnum sunt, secundum quod dicitur Ioan. 10. Ego & pater vnum sumus. Cum igitur habere spiritum ex se procedentem, sit commune patri & filio, sicut ea quæ dicuntur essentialiter, vt ex dictis patet, cum dicitur in euangelio, spiritum sanctum a patre procedere, intelligendum est, quod procedat a filio. Eadem ratione cum in Symbolo a patribus addito dictum est, quod spiritus sanctus procedit a patre, intelligi oportet, quod procedit & a filio. Sicut cum de patre in eodem Symbolo dicitur, quod sit omnipotens, visibilium & inuisibilium factor, oportet quod & de filio intelligatur.

Quod Spiritus sanctus distinguitur a filio per hoc quod est ab eo.

Ostenditur etiam ex dictis doctorum patrum, quod spiritus sanctus a filio distinguitur per hoc, quod ab eo est. Dicit enim Greg. Nylenus. Dogma facientes de deitate, immutabilem esse naturam diuinam confirmatur: sed differentiam quæ est secundum causam & causatum, non negamus, id est, secundum principium, & quod est de principio, vt supra expositum est. & postea subdit. Item aliam differentiam intelligimus. Vnum nempe propinquum ex primo, scilicet filium ex patre, alium autem ex propinquo & ex primo, scilicet spiritum ex filio & ex patre. Pater ergo quod per primam differentiam, spiritus sanctus & filius a patre distinguuntur: per secundam autem distinguitur spiritus sanctus a filio, quia scilicet filius a patre procedit, non per spiritum, sed spiritus sanctus per filium. Sicut & Ricard. de S. Vict. in 5. de Tri. ostendit duarum processionum differentiam per hoc, quod filius procedit ab vno tantum, spiritus vero sanctus a duobus. Relinquitur ergo secundum vtriusque sententiam, quod filius & spiritus sanctus ab inuicem non distinguerentur, si vnus ab alio non esset.

Quod oportet distinctionem personarum esse secundum aliquem ordinem nature.

Item distinctio personarum oportet quod sit secundum aliquem ordinem, qui est ordo nature, vt Aug. dicit. Vnde & ordinem personarum distinctarum Athanasius in epist. ad Serapionem cathenæ assimilât dicens. Equidem sicut qui caput cathenæ trahit medium, & aliam extremitatem trahit, sic & qui in spiritum blasphematur, scilicet tertiam personam, & in filium medium, & in patrem extremum, id est, principium caput cathenæ tertij discreti incõfusi ordinis diuini blasphematur. Sicut & euerterio qui spiritum credit, & recipit Deum, recipit & filium eius a quo est, sicut qui tenet vnum caput cathenæ ad se trahens, medium eius tenet, & per medium aliud caput apprehendit. & propter hoc etiam in eadem epistola idem dicit, quod spiritum paraclitum dicimus terminum beati & superessentialis diuini ordinis, & quod infallibiliter terminat proprium finem in se sua hypostasi, sicut & pater tenet ipsius ordinis caput & fontale principium imperincipiatum ipse. Medium autem extremitatum ordinis

linis, ueraciter tenet filius inter patrem & spiritum-
sanctum. Et paulo post. Pater a se principio trini ordi-
nis diuini per medium filium genitum terminat ip-
sius ordinis finem naturali proprietate in tertio spiri-
to spiritu. Cyrillus etiam dicit, in libr. Thesaurorum,
spiritum sanctum ex filio secundum naturam existen-
tem, & ab ipso ad creaturam missum renouatione ec-
clesiæ operantem, & terminum sanctæ Trinitatis exis-
tentem. Et concludit. Si hoc ita est Deus, ergo ex Deo
filio spiritus sanctus est. Si enim spiritus sanctus non
esset a filio, non magis spiritus sanctus esset terminus
trinitatis quam filius, nec ordo trinitatis assimilaretur
catenæ, sed magis triângulo. Hanc etiam rationem
tangit Ricard. de S. Viçto. in quarto de Trinit. ubi ostē-
dit, quod in diuinis personis non potest esse nisi vna
sola persona, a qua non procedat diuina persona, nec
etiam possunt esse duæ personæ quæ sint ab vna sola
persona. Vtrumque enim prædicto ordini, qui in diui-
nis personis attenditur, repugnaret, quorum tamen
vtrumque oportet poni si spiritus sanctus a filio non
procederet. Hunc etiam personarum diuinarum ordi-
nem Cyril. in lib. Thesaurorum ostendit sub alia si-
militudine ex autoritate sacræ scripturæ assumpta,
quæ spiritum sanctum digitum Dei nominat in euan-
gelio, cum dicit. Si in digito Dei eijcio dæmonia, loco-
cuius in alio euangelio dicitur, Si in spiritu Dei &c.
Filius autem dicitur brachium patris. Isa. 51. Induere
fortitudinem brachium domini. Dicit ergo, Sicut Bra-
chium & manus naturaliter a corpore innatum &
propagatum existit, & a manu naturaliter fluit digi-
tus, ita a Deo patre naturaliter filius brachium & ma-
nus eius generatiue a Deo oriuntur, Deus de Deo: &
ab ipso filio tamquam a naturali manu patris natura-
liter producitur profluens spiritus sanctus Deus digi-
tus. Concludi ergo potest, quod spiritus sanctus sit a
filio per rationes vniformiter a doctoribus Latinis
& Græcis prolatas.

*Quod credere spiritum sanctum esse a filio, est de
necessitate salutis.*

Quia vero inter disputantes plerunque contradi-
ctio accidit circa aliqua, quæ non sunt de necessi-
tate salutis, ne aliquis opinetur non esse de necessitate
fidei per quam saluamur, credere spiritum sanctum
esse a filio, ostendendum est per autoritates doctorū
Græcorum, hoc esse de necessitate fidei & salutis. Di-
cit enim Athanasius in epistola ad Serapionem. Iuxta
quod mandat Apostolus, Hæreticum hominem post
primam & secundam correctionem deuota, etiam si
quos videris cum Helia uolantes per aera, & cum Pe-
tro & Moysse sicco pede calcantes maria, nisi spiritum
sanctum profiteantur Deum essentialiter ex Deo filio
existentem, sicut & filium naturaliter Deum genitum
æternaliter ex Deo patre existentem, ut nos profite-
mur, eos non recipias. Et iterum. Blasphemanti-
bus & negantibus spiritum sanctum Deum esse de na-
tura Dei filij, non communices. Item Cyrillus dicit
in libro Thesaurorum. Necessarium salutis nostræ est
confiteri spiritum sanctum de essentia filij existere, tã-
quam ex ipso secundum naturam existentem. Item
Epiphanius in libro de Trinitate. Te ipsum alienas a
gratia Dei, cum nõ recipis a patre filium, neque spiri-
tum sanctum a patre & filio dicis. Patet igitur, quod
nullo modo sunt tollerandi, qui spiritum sanctum a
filio procedere negant.

*Quod Pontifex Romanus est primus & maximus
inter omnes Episcopos.*

Similis autem error est dicentium Christi Vicarium
Romanæ ecclesiæ Pontificem non habere vniuer-
sali Ecclesiæ primatum, errori dicentium, spiritum san-
ctum a filio non procedere. Ipse enim Christus Dei fi-
lius suam ecclesiam consecrat, & sibi consignat spiri-
tum sancto quasi suo caractere & sigillo, vt ex supra
positis autoritatib⁹ manifeste habetur. Et similiter,
Christi Vicarius suo primatu & prouidentia vniuer-
sam ecclesiam tanquam fidelis minister Christo subie-
ctâ conseruat. Ostendendū est ergo ex autoritatibus
Græcorū doctorū, prædictum Christi Vicariū in totam
Ecclesiā Christi præter plenitudinē obtinere. Quod. n.
Romanus Pōtifex successor Petri, & Christi Vicarius,
sit primus & maximus omnium episcoporum, Canō
concilij expresse ostendit sic dicens. Veneramur secū-
dum scripturas & Canonum definitionem sanctissimū
antiquæ Romæ Episcopum, primum esse & ma-
ximum omnium episcoporum. Hoc autem autori-
tati consonat sacræ scripturæ, quæ inter Apostolos Pe-
tro attribuit primum locum tam in euangelijs, quam
in actibus apostolorū. Vnde dicit Cryso. super Matth.
super illud, Accesserunt discipuli ad Iesum dicentes,
Quis maior est in regno cælorum? Quia quoddam hu-
manum scandalum conceperunt, quod & in se occul-
tare iam non poterant, & tumorem cordis non susti-
nebant, in eo quod videbant Petrum sibi præferri
& præhonorari.

*Quod idem Pontifex in totam Ecclesiam Christi
vniuersalem prælationem habet.*

Ostenditur etiā, quod prædictus Christi Vicarius
in totam ecclesiam Christi vniuersalē prælationē
obtineat. Legitur enim in Calcedonenſi concilio, q̄
tota Synodus clamauit Leoni Papæ. Leo sanctissimus
Apostolicus & Icumeraycos, idest, vniuersalis Patriar-
cha per multos annos viuat. Et Chryso. super Matth.
Filius, quæ patris est & ipsius filij, potestatem Petro
ubique terrarum cōcessit, & homini mortali omniū
quæ in cælo sunt, dedit autoritatem, dando eidem
clauas ad hoc, vt ecclesiam vbique terrarum amplifi-
cet. Et super Ioan. in Homel. 85. Iacobum localiter in
loco terminat, Petrum autem totius orbis ordinat
magistrum & doctorem. Item super Actus Apostolorum.
Petrus a filio super omnes qui filij sunt, potesta-
tem accepit, non vt Moyses in gēte vna, sed in vniuer-
so orbe. Hoc etiam trahitur ex autoritate sacræ scri-
pturæ. Nam Petro indistincte oues suas Christus com-
misit dicens, Ioan. ultimo. Pasce oues meas. Et Ioā. 10.
Vt sit vnum ouile, & vnus pastor.

*Quod idem habet in Ecclesia potestatis
plenitudinem.*

Habetur etiam ex prædictorum doctorum autho-
ritatibus, quod Romanus Pontifex habeat in ec-
clesia plenitudinem potestatis. Dicit Cyrillus Patriar-
cha Alexandrinus in libro Thesaurorum. Sicut Chri-
stus accepit a patre dux & sceptrū ecclesiæ gētium ex
Israel egrediens super omnem principatum, & pote-
statem super omne quodcunque est, vt ei cuncta cur-
uentur plenissimam potestatem, sic & Petro & eius suc-
cessoribus plenissime commisit. Et etiam: Nulli alij
quam Petro Christus quod suum est plenum, sed ipsi
foli

OMNIVM OPVS CVLORVM DIVI THOMAE AQUINATIS ORDINIS FRATRVM PRAEDICATORVM. INDEX.

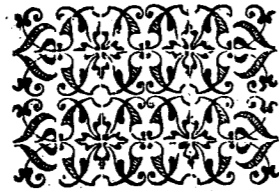
C ONTRA errores Græcorum Opusculum primum. 1	De sortibus ad dominum Iacobum de Burgo. Opusculum. 25. 199
Compendium Theologiæ. Opus- culum secundum. 9	De iudicijs astrorum ad fratrem Reginaldum. Opusculum. 26. 202
Expositio orationis dominicæ. Opusculum. 7. 71	De æternitate mundi. Opusculum. 27. 202
Expositio salutationis angelicæ. Opusculū. 8. 75.	De fato. Opusculum. 28. 203
Expositio symboli Apostolorum. Opusculum. 6. fol. 64	De principio indiuiduationis. Opusc. 29. 206.
Declaratio quorundam articulorum contra Græ- cos, armenos, & Saracenos. Opusculum. 3. 48	De Ente & Essentia. 30.
De decem præceptis, & lege amoris. Opusculum. 4. 53	<i>Quare Opusculum hoc inter opera Diui Thomæ Tomo Quarto, post Metaphysicam, ubi illud inuenies a. R. D. D. Thoma Caietano Cardinale expositum.</i>
De articulis fidei, & Ecclesiæ sacramentis. Opu- sculum. 5. 61	De principiis naturæ. Opusculum. 31. 207
Responsio ad magistrum Ioannem Velcellensem de 108. articulis Opusculum. 9. 76	De natura materiæ, & dimensionibus intermina- tis. Opusculum. 32. 209
Responsio ad eundem de quadragintaduobus ar- ticulis. Opusculum. 10. 79	De mixtione elementorum. Opusculum. 33. 212.
Responsio ad lectorem Venetum de triginta sex articulis. Opusculum. 11. 81	De occultis operibus naturæ. Opusculum. 34. 213
Responsio ad lectorem Bisuntinum de sex articu- lis. Opusculum. 12. 83	De motu cordis. Opusculum. 35. 214
De differentia verbi diuini & humani. Opuscu- lum. 13. 84	De instantibus. Opusculum. 36. 215
De natura verbi. Opusculum. 14. 84	De quatuor oppositis. Opusculum. 37. 217
De angelis seu de substantiis separatis. Opuscu- lum. 15. 86	De demonstratione. Opusculum. 38. 220
De vnitæte intellectus contra Auerroistas. Opu- sculum. 16. 97	De fallacijs. Opusculum. 39. 221
Contra retrahentes homines, ab ingressu religio- nis. Opusculum. 17. 104	De propositionibus modalibus. Opusculum. 40. fol. 226
De perfectione vitæ spiritualis. Opusculum. 18. fol. 114	<i>Opusculum de Eruditione Principum, ne antiquorum Opusculorum seriem euerteret, numero non signaui mus, sed habetur. car. 226. a tergo.</i>
Contra impugnantes religionem. Opusculum. 19. 127	De natura accidentis. Opusculum. 41. 1
De regimine Principum, ad Regem Cypri. Opu- sculum. 20. 160	De natura generis. Opusculum. 42. 1
De regimine Iudæorum ad Ducissam Brabantiæ. Opusculum. 21. 192	De potentijs animæ. Opusculum. 43. 7
De forma absolutionis ad Magistrum ordinis. Opusculum. 22. 193	De tempore. Opusculum. 44. 9
Expositio primæ decretalis. Opusculum. 23. 195	De pluralitate formarum. Opusculum. 45. 11.
Expositio secundæ decretalis. Opusculum. 24. fol. 198	Opusculum. 46. idem tractatus est cum Opuscu- lo 32. qui de natura materiæ, & dimensiōni- bus interminatis intitulatur. 13

De natura syllogismorum. Opuscul. 47. 13	De sensu, respectu singularium, & intellectu, re- spectu vniuersalium. Opusculum. 49. 35
Aristotelis totius logicæ summa. Opusculum. 48. fol. 14	De inuentione medij. Opusculum. 50. 35
De sensu, respectu singularium, & intellectu, re- spectu vniuersalium. Opusculum. 49. 35	De natura luminis. Opusculum. 51. 36
De inuentione medij. Opusculum. 50. 35	De natura loci. Opusculum. 52. 36
De natura luminis. Opusculum. 51. 36	De intellectu, & intelligibili. Opusculum. 53. 37
De natura loci. Opusculum. 52. 36	De quo est, & quod est. Opusculum. 54. 38
De intellectu, & intelligibili. Opusculum. 53. 37	De vniuersalibus. Opus. 55. 36
De quo est, & quod est. Opusculum. 54. 38	Item de vniuersalibus. Opus. 56. 39
De vniuersalibus. Opus. 55. 36	
Item de vniuersalibus. Opus. 56. 39	

Officium

Officium de corpore Christi. Opus. 57.	40	De modo acquirendi diuinam sapientiam. Opusculum. 68.	111
De sacramento altaris. Opus. 58.	43	Super Boetium de hebdomadibus. Opusculum. 69.	111
De eodem secundum decem prædicamenta. Opusculum. 59.	61	Super librum de trinitate eiusdem. Opusculum. 70.	114
De humanitate Christi. Opus. 60.	64	De vitijs & virtutibus. Opusc. 71.	135
De dilectione Dei & proximi. Opus. 61.	79	De concordantijs suis ipsius. Opusc. 72.	137
De diuinis moribus. Opusc. 62.	95	De vsuris in communi. Opusc. 73.	139
De Beatitudine. Opus. 63.	97		
De modo confitendi, & puritate cõscientiæ. Opusculum. 64.	102	In Cantica,	} Commentaria.
De officio sacerdotis. Opus. 65.	106	In Iob,	
De expositione missæ. Opusc. 66.	109	In Ioannem,	
De emptione & venditione ad terminum Opus. 67.	110	In Apocalypsim,	

soli dedit. Et infra. Pedes Christi humanitas est, scilicet ipse homo, cui tota æternitas plenissimam dedit potestatem, quem unus trium assumpsit in unitate personæ, transiit ad patrem super omnem principatum, & potestatem, ut adoret eum omnes angeli Dei, quem totum dimisit per sacramentum & potestatem Petro, & ecclesiæ eius. Et Cryso. dicit ad consulta Bulgarorũ, ex persona Christi loquens. Ter te interrogo, an ames an ames, an diligas, quia ter me trepidus, & timidus negasti. Nunc autem reductus, ne credant te fratres gratiam, & clauium auctoritatem amisisse, quia amas me, coram ipsis id tibi iam confirmo quod meum est plenum. Hoc etiam trahitur auctoritate scripturæ. Nam dominus Matth. 16. uniuersaliter Petro dixit. Quodcumque solueris super terram, erit solutum, & in cælis.

Quod in eadem potestate qua collata est Petro a Christo.

Stenditur etiam, quod Petrus sit Christi Vicarius, & Romanus Pontifex Petri successor, in eadem potestate ei a Christo collata. Dicit enim Canon concilij Calcedonenſis. Si quis episcopus prædicatur infamis, liberam habeat sententiam appellandi beatissimum episcopum antiquæ Romæ, quia habemus Petrum petram refugij, & ipsi soli libera potestate loco Dei sit ius discernendi episcopi criminati infamiam, secundum clauas a domino sibi datas. Et infra. Et omnia ab eo diffinita ab eo teneantur tamquam a Vicario apostolici throni. Item Cyrillus Ierosolimitanus Patriarcha, dicit ex persona Christi loquens. Tu cum sine, & ego sine sine, cum omnibus quos loco tui ponam, plene & perfecte sacramento & auctoritate cum eis ero sicut sum & tecum. Et Cyrillus in libro Theſaurorum dicit, quod Apostoli in euangelijs & epistolis affirmauerunt in omni doctrina Petrum esse loco Dei, & eius Ecclesiam, eidem dantes locum in omni capitulo & synagoga in omni electione & affirmatione. Et infra. Cui scilicet Petro, omnes iure diuino caput inclinant & primates mundi tamquam ipsi domino Iesu obediunt. Et Chryso. dicit ex persona filij loquens. Pasce oues meas, id est. Loco mei præpositus esto fratrum.

Quod ad eum pertinet determinare, quæ sunt fidei.

Stenditur etiam, quod ad dictum Pontificem pertineat quæ fidei sunt determinare. Dicit enim Cyrillus in libro Theſaurorum. Vt membra maneamus in capite nostro Apostolico throno Romanorum Pontificum, a quo nostrum est quærere quid credere, & quid tenere debemus. Item Maximus in epistola orientalibus directæ dicit. Omnes fines orbis qui dominum sincere receperunt, & ubique terrarum catholici ueram fidem confitentes, in ecclesiam Romanorum tamquam in solem respiciunt, & ex ipsa lumen catholicæ & apostolicæ fidei recipiunt, nec immerito. Nam Petrus legitur primo perfectam fidem esse cõfessus, domino reuelante cum dixit Matth. 16. Tu es Christus filius Dei uiui. Vnde & eidem dominus dicit. Ego pro te rogavi Petræ, ut non deficiat fides tua.

Atet etiam, quod ipse patriarchis prælatus existat, ex hoc quod Cyrillus dicit, quod ipsi scilicet apo-

stolici throni Romanorum Pontificum solitus est reprehendere, corrigere, statuere, soluere, disponere, & loco illius ligare qui ipsum ædificauit. Et Cryso. super Act. Apostolorum, dicit quod Petrus est uertex sanctissimus beati apostolici throni, pæstor bonus. Item etiam hoc patet ex auctoritate domini dicentis, Luc. 22. Tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.

Stenditur etiam, quod subesse Romano Pontifici, sit de necessitate salutis. Dicit enim Cyrillus in libro Theſaurorum. Itaque fratres, si Christum imitatur, ut ipsius oues uocem eius audiamus, manentes in ecclesia Petri, & non inflemur uento superbiæ, ne forte tortuosus serpens propter nostram contentionem nos eijciat, ut Euam olim de paradiso. Et Maximus in epistola orientalibus directæ dicit. Coadunatam, & fundatam super petram confessionis Petri dicimus uniuersalem ecclesiam, secundum diffinitionem saluatoris, in qua necessario salutis animarum nostrarum est remanere, & ei est obedire, suam seruantes fidem & confessionem.

Sicut autem prædicti errantes contra unitatem corporis mystici peccat, Romani Pontificis potestatem plenariam abnegantes, sic contra puritatem sacri corporis Christi delinquent, dicentes, ex azimo pane corpus Christi consecrari non posse, quod in Græcorum doctorum auctoritatibus improbat. Dicit enim Cryso. super illud euangeliij. Prima die azimorum, primam diem dicit diem iouis, in quo incipiebant legis cultores pascha celebrare, id est, azima comedere omni expulso fermento. Dominus ergo mittit discipulos suos die iouis, quam dicit euangelista primam diem azimorum, in qua ad uesperas Saluator comedit pascha, in quo facto etiam per omnia apertissime demonstraui a principio suæ circumcissionis usque ad extremum diem paschæ, quod non erat contrarius diuinarum legum: patet autem, quod esset contrarius, si fermentato pane usus fuisset. Patet ergo quod Christus in institutione huius sacramenti, ex pane azimo corpus suum consecrauit. Sciendum tamen quod quidam dicunt Christum præuenisse diem azimorum propter passionem imminente, & tunc fermentato eum usum fuisse. Quod quidem ostendere nituntur ex duobus. Primo, ex hoc quod dicitur, Ioan. 13, quod ante diem festum paschæ dominus cum discipulis cenam celebrauit, in qua corpus suum consecrauit, sicut Apostolus tradit. 1. Corinthiorum. 11. Vnde uidetur quod Christus cenam celebrauit ante diem azimorum, et sic in consecratione sui corporis usus fuerit pane fermentato. Hoc etiam confirmare uolunt per hoc, quod habetur, Ioan. 13. quod feria sexta qua Christus crucifixus est, Iudæi non intrauerunt prætorium Pilati, ut non contaminarentur, sed manducarent pascha. Pascha autem dicitur azima, ergo concludunt, quod cena fuit celebrata ante azima. Ad hoc autem respondet Cryso. super Ioannem, super illud, Non contaminarentur & cæt. Quid est hoc dicere, nisi quia in alia die comederunt pascha, & legem soluerunt ut pessimum animi sui adimplerent desiderium in morte Christi? Christus autem non præterijt tempore paschæ diem sanctum iouis, sed in ipso pascha comedit. Sed quia hoc non constat, melius potest dici, quod sicut dominus mandat, Exod. 12. festum azimorum septem diebus celebrari, inter quas dies prima erat sancta atque solemnis præcipue inter alias, quod erat quinta decima die mensis. Sed quia apud Iudæos solemnitates a præcedenti uespere incipiebant, ideo quarta decima die ad uesperam.

Speram incipiebant comedere azima, & comedebant per septem subsequentes dies. Et ideo dicitur in eodē capitulo. Primo mense, quarta decima die mensis ad uesperam comedetis azima usque ad diem uicesimā primam eiusdem mensis ad uesperam, septem diebus fermentum non inuenietur in domibus uestris. Et eadē quarta decima die ad uesperas immolabatur agn^o paschalis. Prima ergo dies azimorum a tribus euangelistis. Matthæo, Marco, & Luca, dicitur quarta decima die mensis, quia ad uesperam comedebatur azima, et tunc immolabatur Pascha, idest, agnus paschalis, & hoc erat, secundum Ioan. ante diem festum Paschæ, idest, ante quintū decimū diem mensis, quia erat solemnior inter omnes, in quo Iudei uolebāt comedere Pascha, idest, panes azimos paschales, & et agnum paschalem. Et sic nulla discordia inter euangelistas existente, planum est quod Christus ex pane azimo corpus suum consecrauit in cæna. Hoc etiam patet, quod magis congruit puritati corporis mystici, id est, ecclesiæ, quæ in hoc sacramento figuratur. Vnde dicit Greg. Nazanzenus de Pascha domini. Celebremus domino festum in iubilo, non in fermento ueteri malitiæ & nequitie, sed in azimis sine ceritatis & ueritatis. Non autem propter hoc intendimus, quod ex fermentato hoc sacramentum confici nō possit. Dicit. n. Greg. Papa in registro. Romana Ecclesia offert azimos panes, propterea quod dominus sine ulla commistione suscepit carnem: sed ceteræ ecclesiæ offerunt fermentatum, pro eo quod uerbum patris indurū est carne, & est uerus Deus, & uerus homo. Item, & fermentum commiscetur farinae, & efficitur corpus domini nostri Iesu Christi uiui.

Quod est purgatorium, in quo purgantur animæ a peccatis, quæ non in uita præsentis purgantur.

Diminuitur autem uirtus huius sacramenti ab iis qui purgatorium negant post mortem. Nā in purgatorio existentibus præcipuum remedium in hoc sacramento confertur. Dicit enim Grego. Nyssenus in sermone de defunctis. Si aliquis in hac labili uita peccata purgare minus potuit, post transitum hinc per purgatorii ignis conflationem citius magis ac magis fidelis sponda sponso dona, & hostias in passionis memoriam offert pro filiis, quos ipsi sponso uerbo & sacramento rei præclare genuit, pœna alacriter expeditur, secundum quod prædicamus dogma ueritatis feruantes, ita & credimus. Item, Theodoricus Episcopus Cyren. super illud 1. ad Corinth. 3. Si cuius opus arserit &c. sic dicit. Dicit Apostolus, quod saluabitur sic tamquam per conflatorem ignem purgantē quicquid interuenit per incautelam præteritæ uitæ, ex puluere saltem pedum terreni sensus, in quo tandiu manet, quamdiu quicquid corpulentie & terreni affectus inhæsit, purgetur, pro quo mater ecclesia hostias & dona pacifica deuote offert: & sic per hoc mundus inde prius exiens, domini sabaoth purissimis oculis immaculatus affluit.

Hæc sunt, pater sanctissime, quæ ex ueritatibus doctorum Græcorum secundum uestram iussione excepit & exponenda, & ad confirmationem uere fidei inducenda. Inueniuntur tamen inter prædictas auctoritates quædam indecentes expositiones interpositæ, sicut quod logos, exponit translator fere ubiq; sermo mentalem, cum secundum usum scripturæ latinæ conuenientius exponeret, uerbum. Et hypostasim, ex-

ponit essentialē personā, quam expositionē sequens aliquando cogitur inconueniens dicere, sicut ubi dicit, Deus Trinipostases, idest, trinus essentialiter personalis. Hoc enim est omnino erroneum, quod Deus sit essentialiter trinus. Sufficeret autem pro hypostasi transferre simpliciter personam. Sic enim utimur nomine personæ in confessione fidei, sicut Græci nomine hypostasis, ut dicit August. licet non sit omnino eadē ratio significandi per nomen. Inducit etiam ad laudem sanctorum patrum aliqua quæ modum puri hominis excedunt, aliquos nominans patres fidei, quod solius Christi est, a quo secundum Apostolum ad Heb. 2. principium accipit fides enarrandi. Ceteri uero posunt dici doctores, uel expositores fidei, non autem patres. Inducit etiam in principio huius libelli quæsdam auctoritates sacræ scripturæ, quæ si uide proferantur, non expresse probant processionem spiritus sancti a filio, sicut quod inducit, Spiritus domini ferebatur super aquas. Utitur etiam & ipse aliquibus modis loquendi, quos in auctoritatibus sanctorum patrum inuenit, qui sicut superius dictum est, magis sunt reuerenter in dictis patrum exponendi, quam ab aliis usurpandi, sicut quod in diuinis personis sit primum, secundū, tertium, causa, & causatum. In suis etiam expositionibus multis improprijs uerbis & indecentibus utitur, sicut quod dicit, quod filius habet proprietatem geminam inter patrem & spiritum, ut ita dicam, subalternā per modum prædicandi. Prima se habet ad patrem tantum subiectum ad prædicatum, & secunda, ut prædicatum ad subiectum, & ita ad spiritum sanctum, quod est omnino erroneum. Item dicit, quod imago in Græco idem est quod entitas secunda, quod omnino indecenter dicitur. Item dicit, quod imago non importat originem, quod est contra Aug. in lib. 83. quæstionum. Sunt autem fortassis & alia in prædicto libello, quæ uel dubia esse possunt, & expositione indigent; sed quæ ad fidei assertionē utilia esse possent, ad ea quæ præmissa sunt, ut credo, omnia possunt reduci.

Explicit opusculum primum, Sancti Thomæ Aquinatis, ordinis prædicatorum contra errores Græcorum ad Urbanum Pontificem Maximum.

INCIPIT COMPENDIVM

THEOLOGIAE EIVSDEM AD

FRATREM REGINALDVM

SOCIVM SVVM

CHARISSIMVM.

CAP. I.

AETERNI patris uerbum sua immensitate uniuersa comprehendens, ut hominē per peccata minoratum in celsitudinem diuinæ gloriæ reuocaret, breue fieri uoluit nostra breuitate assumpta, non sua deposita maiestate. Et ut a celestis uerbi capessenda doctrina nullus excusabilis redderetur, quod per studiosos diffuse & dilucide per diuersa scripturæ sanctæ uolumina tradiderat, propter occupatos sub breui summa humanæ salutis doctrinam conclusit. Consistit enim humanæ salutis ueritatis cognitione, ne per diuersos errores intellectus obscuraretur humanus in debiti finis intentione, ne

in de-

indebitos fines sectando, a uera felicitate deficiat in iustitiæ obseruatione; ne per uitia diuersa fordescat. Cognitionem autem ueritatis humanæ salutis necessariā breuibus & paucis fidei articulis comprehendit. Hinc est quod Apostolus ad Ro. 9. dicit. Verbum abbreviatum faciet Deus super terrā. Et hoc quidem est uerbum fidei, quod prædicamus. Intentionē humanā breui oratione rectificauit, in quo dum nos orare docuit, quomodo nostra intentio & spes tendere debet, ostendit. Humanā iustitiā quæ in legis obseruatione consistit, uno præcepto charitatis consummauit. Plenitudo. n. legis est dilectio. Vnde Apost. 1. Corin. 13. In fide, spe, & charitate, quasi in quibusdā salutis nostræ cōpēdiolis capitulis totā præsentis uitæ perfectionē consistere docuit dicens. Nūc autē manēt fides, spes, charitas. Vnde hæc tria sunt, ut beatus Augustinus, quibus colitur Deus. Ut igitur tibi, fili charissime Reginalde, cōpēdiosam doctrinā de christiana religione tradā, quā semp præ oculis possis habere, circa hæc tria in præsentī opere tota nostra uersat intentio. Primum de fide, secundo de spe, tertio uero de charitate agem. Hoc. n. & Apostolicus ordo habet, & ratio recta requirit. Non enim amor rectus esse potest, nisi debitus finis spei statuatur, nec hæc esse potest si ueritatis agnitione desit. Primo igitur necessaria est fides, per quam ueritatem cognoscas. Secundo spes, per quam in debito fine tua intentio collocetur. Tertio, necessaria est charitas, per quam tuus affectus totaliter ordinetur.

CAP. II.

Ordo dicendorum circa finem.

Fides autē prælibatio quædam est illius cognitionis quæ nos in futuro beatos facit. Vnde & Apostolus dicit quod est substantia sperandarū rerū, quati iam in nobis sperandas res. i. futurā beatitudinē per modū cuiusdā inchoationis subsistere faciens. Illā autē beatificantem cognitionem circa duo cognita dominus consistere docuit, scilicet circa diuinitatem trinitatis, & humanitatem Christi, unde ad patrem loquens, dicit. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te Deum, &c. Circa hæc ergo duo tota fidei cognitio uersatur, scilicet circa diuinitatem trinitatis, & humanitatem Christi. Nec mirum, quia Christi humanitas uia est qua ad diuinitatē peruenitur. Oportet igitur & in uia uiam cognoscere, per quam possit perueniri ad finem, & in patria Dei gratiarum actio sufficiens non esset, nisi uia per quam saluati sunt, cognitionem haberent. Hinc est, quod dominus discipulis dixit. Et quo ego uado scitis, & uiam scitis. Circa diuinitatem uero tria cognosci oportet. Primo quidem essentia unitatem: secundo, personarū trinitatem: tertio, diuinitatis effectus.

CAP. III.

Quod Deus sit.

Circa essentia quidem diuinæ unitatē, primo quidem credendum est Deum esse, quod ratione conspicuum est. Videmus enim omnia quæ mouentur, ab alijs moueri, inferiora quidem per superiora, sicut elementa per corpora caelestia, & in elementis quod fortius est, mouet id quod debilius est, & in corporibus etiam caelestibus, inferiora a superioribus aguntur. Hoc autē in infinitum procedere impossibile est. Cum enim omne quod mouetur ab aliquo, sit quasi instrumentum quoddam primi mouentis, si primum mo-

uens non sit, quæcumque mouent, instrumenta erunt. Oportet autem si in infinitum procedatur in mouentibus & motis, primum mouens non esse, igitur omnia infinita mouentia & mota erunt instrumenta. Ridiculum est autem etiam apud indoctos, ponere instrumenta moueri non ab aliquo principali agente. Simile enim est hoc, ac si aliquis circa constitutionem arcæ, uel lecti, ponat ferram, uel securim absque carpentario operantem. Oportet igitur primum mouens esse, quod sit omnibus supremum, & hoc dicimus Deum.

CAP. IIII.

Quod deus est immobilis.

EX hoc apparet, quod necesse est Deum mouentē omnia, immobilem esse. Cum enim sit primum mouens, si moueretur, necesse esset seipsum uel a seipso, uel ab alio moueri. Ab alio quidem moueri non potest, oporteret enim esse aliquid mouens prius eo, quod est contra rationem primi mouentis. A seipso autem si mouetur, hoc potest esse dupliciter. Vel quod secundum idem, sit mouens & motum, aut ita quod secundum aliquid, sui sit mouens, & secundum aliquid, motum. Horum quidem primum esse non potest. Cum enim omne quod mouetur, in quantum huiusmodi, sit in potentia, quod autem mouet, sit in actu, si secundum idem esset mouens & motum, oporteret quod secundum idem esset in potentia & in actu, quod est impossibile. Secundum etiam esse non potest. Si enim esset aliquid mouens, & alterum motum, non esset ipsum secundum se primum mouens, sed ratione suæ partis quæ mouet. Quod autem est per se, prius est eo quod non est per se. Non potest igitur primum mouens esse, si ratione suæ partis hoc ei conueniat. Oportet igitur primum mouens omnino immobile esse. Ex ijs etiam quæ mouentur & mouent hoc ipsum considerari potest. Omnis enim motus uidetur ab aliquo immobili procedere, quod scilicet non mouetur secundum illam speciem motus. Sicut uidemus quod alterationes, & generationes, & corruptiones, quæ sunt in istis inferioribus, reducuntur sicut in primum mouens in corpus caeleste, quod secundum hanc speciem motus non mouetur, cum sit ingenerabile & incorruptibile & inalterabile. Illud ergo quod est primum principium omnis motus, oportet esse immobile omnino.

CAP. V.

Quod deus est æternus.

EX hoc autem apparet ulterius Deum esse æternum. Omne enim quod incipit esse, uel desinit, per motum, uel per mutationem hoc patitur. Ostensum est autem, quod Deus est omnino immobilis, est ergo æternus.

CAP. XXI.

Quod deum esse per se est necessarium.

Per hoc autem ostenditur, quod Deum esse sit necessarium. Omne enim quod possibile est esse & non esse, est mutabile: sed Deus est omnino immutabilis ut ostensum est. ergo Deum non est possibile esse & non esse. Opusc. S. Tho. Aquin. B 2 else.

Else. Omne autem quod est, & nõ est possibile ipsum non esse, necesse est ipsum esse: quia necesse esse, & non possibile non esse, idem significant. ergo Deum esse est necesse. Item, omne quod est possibile esse & nõ esse, indiget aliquo alio quod faciat ipsum esse, quia quantum est in se, se habet ad utrumque: quod autem facit aliquid esse, est prius eo. ergo omni quod est possibile esse & non esse, est aliquid prius: Deo autem nõ est aliquid prius. ergo non est possibile ipsum esse & non esse, sed necesse est eum esse. Et quia aliqua necessaria sunt, quæ suæ necessitatis causam habent, quam oportet eis esse priorem, Deus qui est omnium primus, nõ habet causam suæ necessitatis: unde Deum esse per se ipsum est necesse.

C A P. VII.

Quod Deus semper est.

EX his autem manifestum est, quod Deus est semper. Omne enim quod necesse est esse, semper est: quia quod non possibile est non esse, impossibile est non esse, & ita nunquam non est: sed necesse est Deum esse, ut ostensum est. ergo Deus semper est. Adhuc, nihil incipit esse, aut definit nisi per motum, vel mutationem: Deus autem omnino est immutabilis, ut probatum est. Impossibile est igitur, quod esse inceperit, uel quod esse desinat. Item, omne quod non semper fuit, si esse incipiat, indiget aliquo quod sit ei causa essendi. Nihil enim seipsum educit de potentia in actum, uel de nõ esse in esse: Deo autem nulla potest esse causa essendi, cum sit primum ens, causa enim prior est causato. necesse est igitur Deum semper fuisse. Amplius, quod conuenit alicui non ex aliqua causa extrinseca, conuenit ei per se ipsum: esse autem Deo non conuenit ex aliqua causa extrinseca, quia illa causa esset eo prior. Deus igitur habet esse per se ipsum: sed ea quæ per se sunt, semper sunt, & ex necessitate. igitur Deus semper est.

C A P. VIII.

Quod in Deo non est aliqua successio.

Per hoc autem manifestum est, quod in Deo non est aliqua successio, sed cuius esse totum est simul: successio enim non inuenitur nisi in illis quæ sunt aliqua liter motui subiecta, prius enim & posterius in motu causant temporis successione: Deus autem nullo modo est motui subiectus, ut ostensum est. non igitur est in Deo aliqua successio, sed eius esse est totum simul. Item, si alicuius esse non est totum simul, oportet quod ei aliquid deperire possit, & aliquid aduenire. Deperit enim illud quod transit, & aduenire ei potest illud quod in futurum expectatur: Deo autem nihil deperit, nec accrescit, quia immobilis est. igitur esse eius est totum simul. Ex his autem duobus apparet quod proprie est æternus. Illud enim proprie est æternum, quod semper est, & eius esse est totum simul, secundum quod Boetius dicit, quod æternitas est interminabilis uitæ tota simul & perfecta possessio.

C A P. IX.

Quod Deus est simplex.

Inde etiam apparet, quod oportet primum mouens simplex esse. Nam in omni compositione, oportet esse duo, quæ ad inuicem se habeant sicut potentia ad actum. In primo autem mouente si est omnino im-

Fmobile, impossibile est esse potentiam cum actu, nõ unumquodque ex hoc quod est in potentia, mobile est. impossibile igitur est primum mouens compositum esse. Adhuc, omni composito necesse est esse aliquid prius: nam componentia naturaliter sunt composito priora. Illud igitur quod omnium entium est primum, impossibile est esse compositum. Videmus etiam in ordine eorum quæ sunt composita, simpliciora priora esse, nam elementa sunt naturaliter priora corporibus mixtis. Item etiam inter ipsa elementa primum est ignis, quod est simplicissimum. Omnibus autem elementis prius est corpus caeleste, quod in maiori simplicitate constitutum est, cum ab omni contrarietate sit purum. Relinquitur igitur quod primum entium oportet omnino simplex esse.

C A P. X.

Quod Deus est sua essentia.

Sequitur autem ulterius quod Deus sit sua essentia. Essentia enim uniuersuiusque rei est illud quod significat diffinitio eius. Hoc autem est idem cum re cuius est diffinitio, nisi per accidens, in quantum. s. diffinitio accidit aliquid quod est præter diffinitionem ipsius: sicut homini accidit albedo, præter id quod est animal rationale & mortale. Unde animal rationale & mortale est idem quod homo: sed non idem homini albo in quantum est album. In quocumque igitur non est inuenire duo, quorum unum est per se, & aliud per accidens, oportet quod essentia eius sit omnino idem cum eo: in Deo autem cum sit simplex, ut ostensum est, nõ est inuenire duo, quorum unum sit per se, & aliud per accidens. oportet igitur, quod essentia eius sit omnino idem quod ipse. Item, in quacumque essentia non est omnino idem cum re cuius est essentia, est inuenire aliquid per modum potentia, & aliquid per modum actus, nam essentia formaliter se habet ad re cuius est essentia, sicut humanitas ad hominem: in Deo autem non est inuenire potentiam & actum, sed est actus purus. est igitur ipse sua essentia.

C A P. XI.

Quod Dei essentia non est aliud quam suum esse.

Vterius autem necesse est quod Dei essentia nõ sit aliud quam esse ipsius. In quocumque enim aliud est essentia, & aliud esse eius, oportet quod aliud sit quo sit, & aliud quo aliquid sit, nam per esse suum de quolibet dicitur quod est, per essentiam vero suam de quolibet dicitur quid sit. Unde & diffinitio significans essentiam, demonstrat quid est res: in Deo autem non est aliud quod est, & aliud quo aliquid est, cum non sit in eo compositio, ut ostensum est. non est igitur ibi aliud eius essentia quam suum esse. Item, ostensum est quod Deus est actus purus absque alicuius potentialitatis permissione, oportet igitur quod eius essentia sit ultimus actus: nam omnis actus qui est circa ultimum, est in potentia ad ultimum actum: ultimus autem actus est ipsum esse. Cum enim omnis motus sit exitus de potentia in actum, oportet illud esse ultimum actum, in quod tendit omnis motus, & cum motus naturalis in hoc tendat, quod est naturaliter desideratum, oportet hoc esse ultimum actum, quod omnia desiderant: hoc autem est esse. oportet igitur, quod essentia diuina, quæ est actus purus & ultimus, sit ipsum esse.

CAP.

Quod Deus non est in aliquo genere sicut species.

Hinc autem apparet quod Deus non sit in aliquo genere sicut species. Nam differentia addita generi constituit speciem, ergo cuiuslibet speciei essentia habet aliquid additum supra genus: sed ipsum esse, quod est essentia Dei, nihil in se continet, quod sit alteri additum. Deus igitur non est species alicuius generis. Item, cum genus contineat differentias potestate, in omni constituto ex genere & differentijs est actus permittens potentia: ostensum est autem Deum esse purum actum absque permissione potentia. Non est igitur eius essentia constituta ex genere & differentijs, & ita non est in genere.

C A P. XIII.

Quod impossibile est Deum esse genus alicuius.

Vterius autem ostendendum est, quod neque possibile est Deum esse genus. Ex genere enim habetur quid est res, non autem rem esse, nam per differentias specificas constituitur res in proprio esse: Sed hoc quod Deus est ipsum esse. impossibile est ergo quod sit genus. Item, omne genus differentijs aliquibus diuiditur: ipsius autem esse, non est accipere aliquas differentias, differentia enim non participant genus nisi per accidens, in quantum species constituta per differentias genus participant: non potest autem esse aliqua differentia, quæ non participet esse, quia non ens nullius est differentia. Impossibile est igitur, quod Deus sit genus de multis speciebus prædicatum.

C A P. XIV.

Quod Deus non est aliqua species prædicata de multis indiuidijs.

Neque est possibile, quod sit sicut una species de multis indiuidijs prædicata. Indiuidua enim diuersa quæ conueniunt in una essentia speciei, distinguuntur per aliqua, quæ sunt præter essentiam speciei, sicut homines conueniunt in humanitate, sed distinguuntur ab inuicem per id quod est præter rationem humanitatis: hoc autem in Deo non potest accidere, nam ipse Deus est sua essentia, ut ostensum est. impossibile est igitur, quod Deus sit species quæ de pluribus indiuidijs prædicetur. Itæ, plura indiuidua sub una specie contenta differunt secundum esse, & tamen conueniunt in una essentia. Vbiunque igitur sunt plura indiuidua sub specie una, oportet quod aliud sit esse, & aliud essentia speciei: in Deo autem idem est esse & essentia, ut ostensum est. Impossibile est igitur, quod Deus sit quædam species de pluribus prædicata.

C A P. XV.

Quod necesse est dicere Deum esse unum.

Hinc etiam apparet, quod necesse est unum Deum solum esse. Nam si sint multi dii, aut æquiuoce, aut uniuoce dicuntur. Si æquiuoce, hoc non est ad propositum: nihil enim prohibet quod nos appellamus lapidem, alios appellare Deum. Si autem uniuoce, oportet quod conueniant vel in genere, vel in specie: ostensum est autem, quod Deus non potest esse genus, neque species plura sub se continens. impossibile est igitur

Atur esse plures Deos. Item, illud quo essentia communis indiuiduatur, impossibile est pluribus conuenire: unde licet possint esse plures homines, impossibile tamen est hunc hominem esse nisi unum tantum. Si igitur essentia per se ipsam in diuiduatur, & non per aliquid aliud, impossibile est quod pluribus conueniat: sed essentia diuina per se ipsam indiuiduatur, quia in Deo non est aliud essentia & quod est, cum ostensum sit quod Deus sit sua essentia. impossibile est ergo, quod sit Deus nisi unus tantum. Item duplex est modus quo aliqua forma potest multiplicari, unus per differentias, sicut forma generalis, ut color in diuersas species coloris: alius per subiectum, sicut albedo. Omnis ergo forma quæ non potest multiplicari per differentias, si non sit forma in subiecto existens, impossibile est quod multiplicetur, sicut albedo si subsisteret sine subiecto, non esset nisi una tantum: essentia autem diuina est ipsum esse, cuius non est accipere differentias, ut ostensum est. Cuius igitur ipsum esse diuinum sit quasi forma per se subsistens, eo quod Deus est suum esse, impossibile est quod essentia diuina sit nisi una tantum. Impossibile est igitur esse plures Deos.

C A P. XVI.

Quod impossibile est Deum esse corpus.

Patet autem ulterius, quod impossibile est ipsum Deum esse corpus, nam in omni corpore compositio aliqua inuenitur: omne enim corpus est partes habens. Id igitur quod est omnino simplex, corpus esse non potest. Item, nullum corpus inuenitur moueri nisi per hoc, quod ipsum mouetur, ut per omnia inducenti apparet. Si ergo primum mouens est omnino immobile, impossibile est ipsum esse corpus.

C A P. XVII.

Quod impossibile est esse formam corporis, aut uirtutem in corpore.

Neque etiam est possibile ipsum esse formam corporis, aut aliquam uirtutem in corpore. Cuius enim omne corpus mobile inueniatur, oportet corpore motu, ea quæ sunt in corpore moueri saltem per accidens. Primum autem mouens non potest nec per se, nec per accidens moueri, cum oporteat ipsum omnino esse immobile, ut ostensum est. Impossibile est igitur, quod sit forma, vel uirtus in corpore. Item, oportet omne mouens ad hoc quod moueat, dominium super rem quæ mouetur habere. Videmus enim quod quanto magis uirtus mouens excedit uirtutem mobilis, tanto uelocior est motus. Illud igitur quod est omnium momentium primum, oportet maxime dominari super res motas: hoc autem esse non posset, si esset mobili aliquo modo alligatum, quod esse oporteret, si esset forma eius, vel uirtus. Oportet igitur primum mouens, neque corpus esse, neque uirtutem in corpore, neque formam in corpore. Hinc est, quod Anaxagoras posuit intellectum immixtum ad hoc quod imperet & omnia moueat.

C A P. XVIII.

Quod Deus est infinitus secundum essentiam.

Hinc etiam considerari potest ipsum esse infinitum, non priuatiue quidem secundum quod infinitum Opusc. S. Tho. Aquin. B 3 est

Est passio quantitatis, prout scilicet infinitum dicitur quod est natum habere finem ratione sui generis, sed non habet, sed negatiue prout infinitum dicitur, quod nullo modo finitur. Nullus enim actus inuenitur finiri, nisi per potentiam quæ est eius receptiua. Inuenimus enim formas limitari secundum potentiam materiae. Si igitur primum mouens est actus absque potentia permissione, quia non est forma alicuius corporis, nec uirtus in corpore, necessarium est ipsum infinitum esse. Hoc etiam ipse ordo qui in rebus inuenitur, demonstrat: nam quanto aliqua in entibus sunt sublimiora, tanto suo modo maiora inueniuntur. Inter elementa enim quæ sunt superiora, maiora quantitatie inueniuntur, sicut etiam in simplicitate, quod eorum generatio demonstrat, cum multiplicata proportionem ignis ex aere generetur, aer ex aqua, aqua autem ex terra. Corpus autem caeleste manifeste apparet totam quantitatem elementorum excedere. Oportet igitur id quod inter omnia entia primum est, & eo non potest esse aliud prius, in finitæ quantitatis suo modo existere. Nec mirum si id quod est simplex, & corporea quantitate caret, infinitum ponatur, & sua immensitate omnem corporis quantitatem excedere, cum intellectus noster qui est incorporeus & simplex omnium corporum quantitatem vi suæ cognitionis excedat, & omnia circūplectatur. Multo igitur magis id quod est omnium primum, sua immensitate uniuersa excedit omnia complectens.

C A P. XIX.

Quod Deus est infinitæ uirtutis.

Hinc etiam apparet Deum infinitæ uirtutis esse. Virtus enim consequitur essentiam rei. Nam unumquodque secundum modum quo est, agere potest. Si igitur Deus secundum essentiam infinitus est, oportet quod eius uirtus sit infinita. Hoc etiam apparet, si quis rerum ordinem diligenter inspiciat. Nam unumquodque quod est in potentia, secundum hoc habet uirtutem receptiuam & passiuam, secundum uero quod actu est, habet uirtutem actiuam. Quod igitur est in potentia tantum, scilicet materia prima, habet uirtutem infinitam ad recipiendum, nihil de uirtute actiua participans: & supra ipsam quanto aliquid formaliter est, tanto id abundat in uirtute agendi. Propter quod ignis inter omnia elementa est maxime actiuus. Deus igitur qui est actus purus, nihil potentialitatis permixtum habens, in infinitum abundat in uirtute actiua super alia.

C A P. XX.

Quod infinitum in Deo non importat imperfectionem.

Quamuis autem infinitum quod in quantitibus inuenitur, imperfectum sit, tamē quod Deus infinitus dicitur, summam perfectionem in ipso demonstrat. Infinitum enim quod est in quantitibus, ad materiam pertinet prout sine priuatur. Imperfectio autē accidit rei secundum quod materia sub priuatione inuenitur, perfectio autem omnis ex forma est. Cum igitur Deus ex hoc infinitus sit, quod tantum forma, vel actus est, nullam materiae, vel potentialitatis permissionem habens, sua infinitas ad summam perfectionem ipsius pertinet. Hoc etiam ex rebus alijs considerari potest: nam licet in uno & eodem, quod de imperfecto ad perfectum perducitur, prius sit aliquid imper-

fectum quam perfectum, sicut prius est puer quam uir, tamen oportet, quod omne imperfectum a perfecto trahat originem. Non enim oritur puer nisi ex uiro, nec semen nisi ex animali, vel planta. Illud igitur quod est naturaliter, omnibus prius omnia mouens oportet omnibus perfectius esse.

C A P. XXI.

Quod in Deo est omnimoda perfectio, quæ est in rebus, & eminentius.

Vnde etiam apparet, quod omnes perfectiones in quibuscunque rebus inuentas, necesse est originaliter & superabundanter in Deo esse. Nam omne quod mouet aliquid ad perfectionem, prius habet in se perfectionem ad quam mouet, sicut magister prius habet in se doctrinam, quam alijs tradit. Cum igitur Deus sit primū mouēs, & omnia alia imoueat in suas perfectiones, necesse est omnes perfectiones rerum in ipso præexistere superabundanter. Item, omne quod habet aliquam perfectionem, si alia perfectio ei debet, est limitatum sub aliquo genere, vel specie. Nam per formam quæ est perfectio rei, qualibet res in genere, vel specie collocatur. Quod autem est sub specie, etiā genere constitutum, non potest esse infinitæ essentia: nam oportet quod ultima differentia per quam in specie ponuntur, terminet eius essentiam: unde & ratio speciem notificans, diffinitio, vel finis dicitur. Si ergo diuina essentia infinita est, impossibile est quod alicuius tantum generis, vel speciei perfectionem habeat, & alijs priuatur, sed oportet quod omnium generū, vel specierum perfectiones in ipso existant.

C A P. XXII.

Quod in Deo omnes perfectiones sunt unum secundum rem.

Si autem colligamus ea quæ superius dicta sunt, manifestum est quod omnes perfectiones in Deo sunt unum secundum rem. Ostensum est enim supra, Deū simplicem esse, ubi autem est simplicitas, diuersitas eorum quæ insunt, esse non potest. Si ergo in Deo sunt omnium perfectiones, impossibile est quod sint diuersæ in ipso. relinquatur ergo quod omnes sint unum in eo. Hoc autem manifestum sit considerati in uirtutibus cognoscitiuis: nam superior vis secundum unam & idem est cognoscitiua omnium quæ ab inferioribus uiribus secundum diuersa cognoscuntur, omnia enim quæ uisus, auditus, & cæteri sensus percipiunt, intellectus una & simplici uirtute diiudicat: simile etiam apparet in scientijs. Nam cum inferiores scientiæ secundum diuersa genera rerum circa quæ versantur, eorum intentio multiplicentur, una tamen scientia est in eis superior ad omnia se habens, quæ philosophia prima dicitur. Apparet etiam idem in potestatibus, nam in regia potestate, cum sit una, includuntur omnes potestates quæ per diuersa officia sub dominio regni distribuuntur. Sic igitur & perfectiones quæ in inferioribus rebus secundum diuersitatem rerū multiplicantur, oportet quod in ipso rerum vertice, scilicet Deo uniantur.

C A P. XXIII.

Quod in Deo nullum accidens inuenitur.

Vnde etiam apparet, quod in Deo nullum accidens esse potest. Si enim in eo omnes perfectiones sunt unum

unum, ad perfectionem autem pertinet esse, posse, agere, & omnia huiusmodi, necesse est omnia in eo idem esse quod eius essentia. Nullum igitur eorum in eo est accidens. Itē, impossibile est infinitum esse perfectione, cuius perfectioni aliquid adijci potest. Si autem aliquid est cuius aliqua perfectio sit accidens, cum omne accidens superaddatur essentia, oportet quod eius essentia aliqua perfectio adijci possit. Non igitur inuenitur in eius essentia perfectio infinita. Ostensum est autem Deum secundum suam essentiam infinitæ perfectionis esse. Nulla igitur in eo perfectio accidentalis esse potest, sed quicquid in eo est, substantia eius est. Hoc etiam facile est concludere ex summa simplicitate illius, & ex hoc quod est actus purus, & ex hoc quod est primum in entibus. Est enim aliquis compositionis modus accidentis ad subiectum. Id etiam quod subiectum est, non potest esse actus purus, cum accidens sit quædam forma, vel actus subiecti. Semper etiam quod est per se, prius est eo quod est per accidens. Ex quibus omnibus secundum supradicta haberi potest, quod in Deo nihil est quod secundum accidens dicatur.

C A P. XXIII.

Quod multitudo rationis nominum quæ dicuntur de Deo, non repugnat simplicitati eius.

Per hoc autem apparet ratio multitudinis nominum quæ de Deo dicuntur, licet ipse in se sit omnimode simplex. Cum enim intellectus noster essentiam eius in seipsa capere non sufficiat, in eius cognitionem consurgit ex rebus quæ apud nos sunt, in quibus inueniuntur diuersæ perfectiones, quarum omnium radix & origo in Deo una est, ut ostensum est. Et quia non possumus aliquid nominare, nisi secundum quod intelligimus, sunt enim nomina intellectuum signa, Deum non possumus nominare, nisi ex perfectionibus in alijs rebus inuentis, quarum origo in ipso est: & quia hæc in rebus istis multiplices sunt, oportet multa nomina Deo imponere. Si autem essentiam eius in seipsa uideremus, non requiretur nomen multitudo, sed esset simplex notitia eius, sicut est simplex essentia eius, & hoc in die gloriæ nostræ expectamus, secundum illud Zach. ultimo. In illa die erit dominus unus, & nomen eius unum.

C A P. XXV.

Quod licet diuersa nomina dicantur de Deo, non tamen sunt synonyma.

Ex his autem tria possumus considerare, quorum primum est, quod diuersa nomina, licet idem in Deo secundum rem significant, non tamen sunt synonyma. Ad hoc enim quod nomina aliqua sint synonyma, oportet quod significant eandem rem, & eandem intellectus conceptionem representent. Vbi uero significatur eadem res secundum diuersas rationes, id est, apprehensiones quas habet intellectus de re illa, non sunt nomina synonyma, quia non est penitus significatio eadem, cum nomina immediate significant conceptiones intellectus, quæ sunt rerum similitudines. Et ideo cum diuersa nomina dicta de Deo, significant diuersas conceptiones quas intellectus noster habet de ipso, non sunt synonyma, licet omnino eandem rem significant.

C A P. XXVI.

Quod per diffinitiones ipsorum nominum, non potest diffiniri id quod est in Deo.

Secundum est, quod cum intellectus noster secundum nullam earum conceptionum, quas nomina dicta de Deo significant, diuinam essentiam perfecte capiat, impossibile est quod per diffinitiones horum nominum diffiniatur id quod est in Deo, sicut quod diffinitio sapientiæ sit diffinitio potentia diuinæ, & similiter in alijs: quod alio modo, etiam est manifestum. Omnis enim diffinitio ex genere & differentijs constat: id etiam quod proprie diffinitur, species est. Ostensum est autem, quod diuina essentia non concluditur sub aliquo genere, nec sub aliqua specie, unde non potest eius esse aliqua diffinitio.

C A P. XXVII.

Quod nomina de Deo, & alijs, non omnino uniuoce, nec æquiuoce dicuntur.

Tertium est, quod nomina de Deo & alijs rebus dicta non omnino uniuoce, nec omnino æquiuoce dicuntur. Uniuoce namque dici non possunt, cum diffinitio eius quod de creatura dicitur, non sit diffinitio eius quod dicitur de Deo. Oportet autem uniuoce dicitur eandem diffinitionem esse, similiter autem nec omnino æquiuoce. In his enim quæ sunt a casu æquiuoca, idem nomen imponitur uni rei, nullo habito respectu ad rem aliam, unde per unum non potest ratiocinari de alio. Hæc autem nomina quæ dicuntur de Deo, & de alijs rebus, attribuuntur Deo secundum aliquem ordinem quæ habet ad istas res, in quibus intellectus significata eorum considerat, unde & per alias res ratiocinari de Deo possumus. Non igitur omnino æquiuoce dicuntur ista de Deo, & de alijs rebus, sicut ea quæ sunt a casu æquiuoca. Dicuntur igitur secundum analogiam, id est secundum proportionem ad unum. Ex eo enim quod alias res comparamus ad Deum sicut ad suam primam originem, huiusmodi nomina quæ significant perfectiones aliarum rerum, Deo attribuimus. Ex quo patet, quod licet quantum ad nominis impositionem huiusmodi nomina per prius de creaturis dicantur, eo quod ex creaturis intellectus nomina imponens ascendit in Deum, tamen secundum rem significatam per nomen, per prius dicuntur de Deo, a quo perfectiones descendunt in alias res.

C A P. XXVIII.

Quod oportet Deum esse intelligentem.

Uterius autem ostendendum est, quod Deus est intelligens. Ostensum est enim quod in ipso præexistunt omnes perfectiones quorumlibet entium superabundanter. Inter omnes autem perfectiones entium ipsum intelligere, præcellere uidetur, cum res intellectuales sint omnibus alijs potiores, igitur oportet Deum esse intelligentem. Item ostensum est supra, quod Deus est actus purus absque potentialitatis permissione, materia autem est ens in potentia. Oportet igitur Deum esse omnino immunem a materia: immunitas autem a materia est causa intellectualitatis, cuius signum est quod formæ materia-

les efficiuntur intelligibiles actu, per hoc quod abstractuntur a materia, & a materialibus conditionibus, est igitur Deus intelligens. Item ostensum est Deum esse primum mouens, hoc autem videtur esse proprium intellectus, nã intellectus omnibus alijs videtur vti quasi instrumentis ad motum: unde & homo suo intellectu vtitur quasi instrumentis & animalibus, & plantis, & rebus inanimatis. Oportet igitur Deum, qui est primum mouens, esse intelligentem.

C A P. XXIX.

Quod in Deo non est intellectio, nec potentia nec habitus, sed in actu.

Cum autem in Deo non sit aliquid in potentia, sed in actu tantum, ut ostensum est, oportet quod Deus non sit intelligens neque in potentia, neque in habitu, sed actu tantum. Ex quo patet, quod nullam in intelligendo patitur successionem. Cum enim aliquis intellectus successiue multa intelligit, oportet quod dum unum intelligit actu, alterum intelligat in potentia. Inter ea enim quæ simul sunt, nõ est aliqua successio. Si igitur Deus nihil intelligit in potentia, absque omni successione est eius intelligentia. Vnde sequitur, quod omnia quæcunque intelligit, simul intelligat, & iterum, quod nihil de nouo intelligat. Intellectus. n. de nouo aliquid intelligens, prius fuit intelligens in potentia. Inde etiam patet, quod intellectus eius non discursiue intelligit, vt ex vno in cognitione alterius deueniat, sicut intellectus noster ratiocinando patitur. Discursus enim talis in intellectu est, dum ex noto peruenimus in cognitionem ignoti, vel eius quod prius actu non considerabamus, quæ in intellectu diuino accidere non possunt.

C A P. XXX.

Quod Deus non intelligit per aliam speciem, quam per essentiam suam.

Patet etiam ex prædictis, quod Deus non intelligit per aliam speciem quam per essentiam suam. Omnis enim intellectus intelligens per speciem aliam a se, comparatur ad illam speciem intelligibilem sicut potentia ad actum, cum species intelligibilis sit perfectio eius faciens ipsam intelligentem actu. Si igitur in Deo nihil est in potentia, sed est actus purus, oportet quod non per aliam speciem, sed per essentiam suam intelligat: & inde sequitur, quod directe & principaliter seipsum intelligat. Essentia enim rei non ducit proprie & directe in cognitionem alicuius, nisi eius cuius est essentia: nã per diffinitionem hominis proprie cognoscitur homo, & per diffinitionem equi, equus. Si igitur Deus est per essentiam suam intelligens, oportet quod id quod est intellectum ab eo directe & principaliter sit ipse Deus. Et cum ipse sit sua essentia, sequitur quod in eo intelligens, & quo intelligit, & intellectum sint omnino idem.

C A P. XXXI.

Quod Deus est suum intelligere.

Oportet etiam quod ipse Deus sit suum intelligere. Cum enim intelligere sit actus secundus, vt considerare (primus enim actus est intellectus, vel scientia) omnis intellectus, qui nõ est suum intelligere, comparatur ad suum intelligere sicut potentia ad actum.

F Nam semper in ordine potentialium & actuum quod est prius, est potentiale respectu sequentis, & vltimum est completiuum, loquendo in vno & eodem, licet in diuersis sit econuerso, nam mouens & agens comparatur ad motum & actum, sicut agens ad potentiam. In Deo autem cum sit actus purus, non est aliquid quod comparatur ad alterum sicut potentia ad actum. Oportet ergo quod ipse Deus sit suum intelligere. Itẽ, quodammodo comparatur intellectus ad intelligere, sicut essentia ad esse: sed Deus est intelligens per essentiam, essentia autem sua est suum esse. ergo eius intellectus est suum intelligere, & sic per hoc quod est intelligens, nulla compositio in eo ponitur, cum in eo nõ sint aliud intellectus, intelligere, & species intelligibilis. Et hæc non sunt aliud quam eius essentia.

C A P. XXXII.

Quod oportet Deum esse uolentem.

Vlterius autem manifestum est, quod necesse est Deum esse uolentem. Ipse enim seipsum intelligit, qui est bonum perfectum, vt ex dictis patet. Bonum autem intellectum ex necessitate diligitur: hoc autem fit per voluntatem. necesse est igitur Deum uolentem esse. Item, ostensum est supra, quod Deus est primum mouens: intellectus autem non vti que mouet, nisi mediante appetitu, appetitus autem sequens intellectum, est voluntas. oportet igitur Deum esse uolentem.

C A P. XXXIII.

Quod ipsam Dei uoluntatem oportet nihil aliud esse quam eius intellectum.

Patet autem quod oportet ipsam Dei uoluntatem nihil aliud esse quam eius intellectum. Bonum enim intellectum, cum sit obiectum uoluntatis, mouet uoluntatem, & est actus & perfectio eius: in Deo autem non differt mouens & motum, actus & potentia, perfectio & perfectibile, ut ex superioribus patet. oportet igitur uoluntatem diuinam esse ipsum bonum intellectum: idem autem est intellectus diuinus & essentia diuina. voluntas igitur Dei non est aliud quam intellectus diuinus & essentia eius. Item, inter alias perfectiones rerum præcipuæ sunt intellectus & uoluntas, cuius signum est, quod inueniuntur in rebus nobilioribus: perfectiones autem omnium rerum sunt in Deo vnũ, quod est eius essentia, ut supra ostensum est. intellectus igitur & uoluntas in Deo sunt idem quod eius essentia.

C A P. XXXIIII.

Quod uoluntas Dei est ipsum eius uelle.

Hinc etiam patet quod uoluntas diuina est ipsum uelle Dei. Ostensum est enim quod uoluntas in Deo est idem quod bonum uoluitum ab ipso: hoc autem esse non posset, nisi uelle esset idem quod uoluntas, cum uelle in sit uoluntati ex uolito. est igitur Dei uoluntas suum uelle. Item, uoluntas Dei idem est quod eius intellectus & eius essentia: intellectus autem Dei est suum intelligere, & essentia est suum esse. ergo oportet, quod uoluntas sit suum uelle. Et sic patet quod uoluntas Dei simplicitati non repugnat.

CAP.

OPVSCVLVM

C A P. XXXV.

Quod omnia supradicta uno fidei articulo comprehenduntur.

Ex his autem omnibus quæ prædicta sunt, colligere possumus, quod Deus est unus, simplex, perfectus, infinitus, intelligens, & uolens. Quæ quidem omnia in Symbolo fidei breui articulo comprehenduntur, cum nos profiteamur credere in Deum unum omnipotentem. Cum enim hoc nomẽ, Deus, a nomine græco theaste dicitur, quod est uidere, uel considerare, in ipso Dei nomine patet, quod sit intelligens, & per consequens uolens. In hoc autem quod dicimus eum vnum, excluditur & deorum pluralitas, & omnis compositio: non enim est simpliciter vnum, nisi quod est simplex. Per hoc autem quod dicimus, omnipotentem, ostenditur quod sit infinitæ virtutis, cui nihil subtrahi possit, in quo includitur quod sit & infinitus, & perfectus: nam uirtus rei perfectionem essentia eius consequitur.

C A P. XXXVI.

Quod hæc omnia a philosophis posita sunt.

Hæc autem quæ in superioribus de Deo tradita sunt, a pluribus quidem gentilium philosophis subtiliter considerata sunt, quamuis nonnulli eorum circa prædicta errauerint. Et qui in ijs verum dixerunt, post longam & laboriosam inquisitionem ad ueritatem prædictam uix peruenire potuerunt. Sunt autem & alia nobis de Deo tradita in doctrina Christianæ religionis, ad quam peruenire non potuerunt, circa quæ secundum Christianam fidem ultra humanum sensum instruimur. Est autem hoc, quod cum sit Deus vnus & simplex, ut ostensum est, est tamẽ Deus pater, & Deus filius, & Deus spiritus sanctus, & ij tres non tres dii, sed unus Deus est, quod quidem quatum possibile nobis est, considerare intendimus.

C A P. XXXVII.

Qualiter ponatur uerbum in diuinis.

Accipiendum autem est ex his quæ supradicta sunt, quod Deus seipsum intelligit & diligit. Itẽ, quod intelligere in ipso & uelle non sit aliud quam eius esse. Quia uero Deus seipsum intelligit, omne autem in intellectu in intelligente est, oportet Deum in seipso esse, sicut intellectum in intelligente. Intellectum autem prout est in intelligente, est uerbum quoddam intellectus. Hoc enim exteriori uerbo significamus, quod interiori in intellectu comprehendimus. Sunt enim, secundum Philosophum, uoces signa intellectuũ. Oportet igitur in Deo ponere uerbum ipsum.

C A P. XXXVIII.

Quod uerbum in diuinis conceptio dicitur.

Id autem quod in intellectu continetur, vt interiori uerbum ex communi usu loquendi conceptio intellectus dicitur. Nam corporaliter aliquid concipi dicitur, quod in vtero animalis uiuentis uiuifica uirtute formatur mare agente, & femina patiente, in qua fit conceptio, ita quod ipsum conceptum pertinet ad naturam utriusque quasi secundum speciem conformiter

A me. Quod autem intellectus comprehendit, in intellectu formatur, intelligibili quasi agente, & intellectu quasi patiente. Et ipsum quod intellectu comprehenditur, intra intellectum existens conforme est, & intelligibili mouenti, cuius quædam similitudo est, & intellectui quasi patienti, secundum quod esse intelligibile habet. Vnde id quod intellectu comprehenditur, non immerito conceptio intellectus vocatur.

C A P. XXXIX.

Quomodo uerbum comparatur ad patrem.

In hoc autem considerata est differentia. Nam cum id quod in intellectu concipitur, sit similitudo rei intellectæ eius speciem representans, quædam proles ipsius esse videtur. Quando igitur intellectus intelligit aliud a se, res intellecta est sicut pater uerbi in intellectu concepti: ipse autem intellectus magis gerit similitudinem matris, cuius est vt in ea fiat conceptio. Quando uero intellectus intelligit seipsum, uerbum conceptum comparatur ad intelligentem sicut proles ad patrem. Cum igitur de uerbo loquamur secundum quod Deus seipsum intelligit, oportet quod ipsum uerbum comparatur ad Deum, cuius est uerbum, sicut filius ad patrem.

C A P. XL.

Quomodo intelligitur generatio in diuinis.

Hinc est quod in regula catholicæ fidei, patrem & filium in diuinis cõfiteri docemur, cum dicitur. Credo in Deum patrem, & filium eius. Et ne aliquis audiens nomẽ patris & filij, carnalem generationem suspicaretur, secundum quam apud nos pater dicitur & filius, Ioannes Euangelista cui reuelata sunt secreta cælestia, loco filij ponit uerbum, vt generationem intelligibilem cognoscamus.

C A P. XLI.

Quod uerbum, quod est filius, idem esse habet cum Deo patre, & eandem essentiam.

Considerandum est autem quod cum in nobis sit aliud esse naturale, & intelligere, oportet quod uerbum in nostro intellectu conceptum, quod habet esse intelligibile tantum, alterius naturæ sit quam intellectus noster, qui habet esse naturale. In Deo autem idem est esse & intelligere. Uerbum igitur Dei quod est in Deo, cuius uerbum est secundum esse intelligibile, idẽ esse habet cum Deo, cuius est uerbum. Et per hoc oportet quod sit eiusdem essentia & naturæ cum ipso, & quod omnia quæcunque de Deo dicuntur, uerbo Dei conueniant.

C A P. XLII.

Quod catholica fides hæc docet.

Et inde est quod in regula catholicæ fidei docemur cõfiteri filium consubstantialem patri, per quod duo excluduntur. Primo quidem vt non intelligatur pater & filius secundum carnalem generationem, quæ sit per aliquam decisionem substantia filij a patre, vt sic oporteat filium non esse patri consubstantialem. Secundo, vt etiam non intelligamus patrem & filium secundum generationem intelligibilem, prout uerbum in mente nostra concipitur, quasi accidentaliter

taliter superueniens intellectui, & non de eius essentia existens.

C A P. XLIII.

Quod in diuinis non est differentia uerbi a patre secundum tempus, uel speciem, uel naturam.

Eorum autem quæ in essentia nõ differunt, impossibile est esse differentiam secundum speciem, tempus, & naturam. Quia ergo uerbum patri est consubstantiale, necesse est quod secundum nihil dictorum a patre differat, & quidem secundum tempus differre non potest. Cum enim hoc uerbum in Deo ponatur per hoc, quod Deus seipsum intelligit sui uerbum intelligibile concipiendo, oportet quod si aliquando Dei uerbum non fuit, quod tunc Deus seipsum non intellexit. Semper autem quando Deus fuit, se intellexit, quia eius intelligere est eius esse. semper ergo & uerbum eius fuit: & ideo in regula catholice fidei dicimus. Ex patre natum ante omnia sæcula. Secundum speciem etiam est impossibile uerbum Dei a Deo quasi minoratum differre, cum Deus seipsum non minus intelligat quàm sit. Uerbum autem perfectam speciem habet, quia id cuius est uerbum, perfecte intelligitur. Oportet igitur Dei uerbum omnino perfectum secundum speciem diuinitatis esse. Inueniuntur autem quædam quæ ex alijs procedunt, perfectam eorum speciem non consequi, ex quibus procedunt. Vno modo, sicut in generationibus æquiuocis. A sole enim non generatur sol, sed quoddam animal. ut ergo talis imperfectio a generatione diuina excludatur, confitemur natum Deum de Deo. Alio modo, quod procedit ex aliquo, differt ab eo propter defectum puritatis, dum scilicet ab eo quod est in se simplex & purum per applicationem ad extraneam materiam aliquid producit a prima specie deficientis: sicut ex domo quæ est in mente artificis, fit domus quæ est in materia, & a lumine recepto in corpore terminato, fit color, & ex igne adiuuato alijs elementis, fit initium, & ex radio per oppositionem corporis opaci, fit umbra. Ut hoc ergo a diuina generatione excludatur, additur lumen de lumine. Tertio modo, quod ex aliquo procedit, non consequitur speciem eius propter defectum ueritatis, quia scilicet non uere recipit eius naturam, sed quandam eius similitudinem tantum, sicut imago in speculo, uel pictura, uel sculptura, aut etiam similitudo rei in intellectu, uel sensu. Non enim imago hominis dicitur uerus homo, sed similitudo: nec lapis est in anima ut dicit Philosophus, sed species lapidis. ut igitur hæc a diuina generatione excludantur, additur, Deum uerum de Deo uero. Secundum naturam etiam impossibile est uerbum a Deo differre, cum hoc sit Deo naturale, quod seipsum intelligat. Habet enim omnis intellectus aliqua quæ naturaliter intelligit, sicut intellectus non ster habet prima principia. Multo ergo magis Deus, cuius intelligere est suum esse, seipsum naturaliter intelligit. Uerbum ergo ipsius naturaliter ex ipso est, non sicut ea quæ præter naturalem originem procedunt, ut a nobis procedunt res artificiales, quas facere dicimus: quæ uero naturaliter a nobis procedunt, dicimus generare, ut filius. Ne igitur Dei uerbum non naturaliter a Deo procedere intelligatur, sed secundum potestatem suæ uoluntatis, additur, Genitum non factum.

C A P. XLIII.

Conclusio ex præmissis.

Quia ergo ut ex præmissis patet, omnes prædictæ diuinæ generationis conditiones ad hoc pertinent, quod filius est patri consubstantialis, ideo post omnia subiungitur quasi summa uniuersorum, Consubstantialem patri.

C A P. XLV.

Quod Deus est in se ipso sicut amatum in amante.

Sicut autem intellectum est in intelligente in quantum intelligitur, ita & amatum esse debet in amante in quantum amatur. Mouetur enim quodammodo amans ab amato quadam intrinseca motione. Unde cum mouens contingat id quod mouetur, necesse est amatum intrinsecum esse amanti. Deus autem sicut intelligit seipsum, ita necesse est quod seipsum amet. Bonum enim intellectum secundum se amabile est. Est igitur Deus in se ipso tamquam amatum in amante.

C A P. XLVI.

Quod amor in Deo dicitur spiritus.

Cum autem intellectum sit in intelligente, & amatum in amante, diuersa ratio eius quod est esse in aliquo, utrobique consideranda est. Cum enim intelligere fiat per assimilationem aliquam intelligentis ad id quod intelligitur, necesse est id quod intelligitur in intelligente esse secundum quod eius similitudo in eo consistit. Amatio autem fit secundum quædam motionem amantis ab amato. Amatum enim trahit ad se ipsum amantem. igitur non perficitur amatio in similitudine amati, sicut perficitur intelligere in similitudine intellecti, sed perficitur in attractione amatis ad ipsum amatum. Transductio autem similitudinis principalis fit per generationem uniuocam, secundum quam in rebus uiuentibus generans pater, & genitus filius nominatur. In eisdem etiam prima motio fit secundum speciem. Sicut igitur in diuinis modus ille quo Deus est in Deo ut intellectum in intelligente exprimitur per hoc quod dicimus, filium qui est uerbum Dei, ita modum quo Deus est in Deo, sicut amatum in amante exprimitur per hoc, quod ponimus ibi spiritum qui est amor Dei: & ideo secundum regulam catholice fidei, credere in spiritum iubemur.

C A P. XLVII.

Quod spiritus, qui est in Deo, est sanctus.

Considerandum est autem, quod cum bonum amatum habeat rationem finis, ex fine autem motus uoluntarius bonus, uel malus reddatur, necesse est quod amor quo ipsum summum bonum amatur, quod Deus est, eminentem quædam obtineat bonitatem, quæ nomine sanctitatis exprimitur, siue dicatur sanctum quasi purum secundum Græcos, quia in Deo est purissima bonitas ab omni defectu immunis: siue dicatur sanctum, id est, firmum secundum Latinos, quia in Deo est immutabilis bonitas, propter quod omnia quæ ad Deum ordinantur, sancta dicuntur, sicut templum, & uasa templi, & omnia diuino cultui mancipata. Conuenienter igitur spiritus, quo nobis insinuat amor, quo Deus se amat, spiritus sanctus nominatur. Unde

& regula catholice fidei spiritum prædictum nominat sanctum, cum dicitur, Credo in spiritum sanctum.

C A P. XLVIII.

Quod amor in diuinis non importat accidens.

Sicut autem intelligere Dei est suum esse, ita & eius amare. Non igitur Deus amat seipsum secundum aliquid suæ essentiae superueniens, sed secundum suam essentiam. Cum igitur amet seipsum secundum hoc, quod ipse in se ipso est ut amatum in amante, non est Deus amarus in Deo amante per modum accidentalem, sicut & res amata sunt in nobis amantibus accidentaliter: sed Deus est in se ipso ut amatum in amante substantialiter. Ipse ergo spiritus sanctus, quo nobis insinuat diuinus amor, non est aliquid accidentale in Deo, sed est res subsistens in essentia diuina, sicut pater & filius. Et ideo in regula catholice fidei ostenditur coadorandus, & simul glorificandus cum patre & filio.

C A P. XLIX.

Quod spiritus sanctus a patre filioque procedit.

Et etiam considerandum, quod ipsum intelligere ex uirtute intellectiua intellectus procedit. Secundum autem quod intellectus actu intelligit, est in ipso id quod intelligitur. Hoc igitur quod est intellectus esse in intelligente, procedit ex uirtute intellectiua intellectus, & hoc est uerbum ipsius, ut supra dictum est. Similiter etiam id quod amatur, est in amante secundum quod amatur actu. Quod autem aliquid actu ametur, procedit & ex uirtute amatiua amantis, & ex bono amabili actu intellecto. Hoc igitur quod est amatum esse in amante, ex duobus procedit, scilicet ex principio amatiuo, & ex intelligibili apprehenso, quod est uerbum conceptum de amabili. Cum igitur in Deo seipsum intelligente & amate uerbum sit filius: is autem cuius est uerbum, sit uerbi pater, ut ex dictis patet, necesse est, quod spiritus sanctus qui pertinet ad amorem secundum quod Deus in se ipso est ut amatum in amante, ex patre procedat & filio: unde & in Symbolo dicitur. Qui ex patre filioque procedit.

C A P. L.

Quod in diuinis trinitas personarum non repugnat unitati ecclesie.

Ex omnibus autem quæ dicta sunt, colligi oportet quod in diuinitate quendam trinarium ponimus, qui tamen unitati & simplicitati essentiae non repugnat. Oportet enim concedi Deum esse ut existentem in sua natura, & intellectum, & amatum a se ipso. Aliter autem hoc accidit in Deo & in nobis: quia enim in sua natura homo substantia est, intelligere autem & amare eius non sunt eius substantia, homo quidem secundum quod in natura sua consideratur quædam res subsistens est: sed in suo intellectu, nõ est res subsistens, sed intentio quædam rei subsistentis, & similiter secundum quod est in se ipso ut amatum in amante. Et sic ergo in homine tria quædam considerari possunt, id est, homo in natura sua existens, & homo in intellectu existens, & homo in amore existens; & tamen hi tres non sunt unus, quia intelligere eius non est eius esse, similiter autem & amare, & horum trium unus solus est res quædam subsistens, scilicet homo

in natura sua existens. In Deo autem idem est esse, intelligere, & amare. Deus ergo in esse suo naturali existens, & Deus existens in intellectu, & Deus existens in amore suo unum sunt, unusquisque tamen eorum est subsistens. Et quia res subsistentes in intellectuali natura personas Latini nominare consueuerunt, Græci uero hypostases, propter hoc in diuinis Latini dicunt tres personas, Græci uero tres hypostases, patrem scilicet, & filium, & spiritum sanctum.

C A P. LI.

Quomodo uidetur esse repugnantia trinitatis personarum in diuinis.

Videtur autem ex prædictis repugnantia quædam suboriri. Si enim in Deo ternarius aliquis ponitur, cum omnis numerus diuisionem aliquam consequatur, oportebit in Deo aliquam differentiam ponere, per quam tres ab inuicem distinguantur, & ita non erit in Deo summa simplicitas. Nam si in aliquo tres conueniunt, & in aliquo differunt, necesse est ibi esse compositionem, quod superioribus repugnat. Rursus si necesse est esse unum solum Deum, ut supra ostensum est, nulla autem res una oritur, uel procedit a seipsa, impossibile uidetur quod sit Deus genitus, uel Deo procedens. Falso igitur ponitur in diuinis nomen patris, & filij, & spiritus procedentis.

C A P. LII.

Solutio rationis, quod in diuinis non est distinctio nisi secundum relationes.

Pincipium autem ad dissoluendum hanc dubitationem, hinc sumere oportet, quia secundum diuersitatem naturarum est in diuersis rebus diuersus modus aliquid ex alio oriendi, uel procedendi. In rebus uero uita carentibus, quia non sunt seipsa mouentia, sed solum extrinsecus possunt moueri, oritur unum ex altero quasi exterius alteratum & immutatum, sicut ab igne generatur ignis, & ab aere aer. In rebus uero uiuentibus, quarum proprietas est ut seipsas moueant, generatur aliquid in ipso generate, sicut fœtus animalium, & fructus plantarum. Est autem considerare diuersum modum processionis secundum diuersas vires & processionem eorum. Sunt enim quædam vires in eis, quarum operationes non se extendunt nisi ad corpora, secundum quod materialia sunt, sicut patet de uiribus anime uegetabilis, quæ sunt nutritiua, & augmentatiua, & generatiua: & secundum hoc genus uirium anime non procedit, nisi aliquid corporele corporaliter distinctum, & tamen aliquo modo coniunctum in uiuentibus ei a quo procedit. Sunt autem quædam vires, quarum operationes & si corpora nõ transcendunt, tamen se extendunt ad species corporum sine materia eas recipiendo, sicut est in omnibus uiribus anime sensitivæ. Est enim sensus susceptiuus specierum sine materia, ut Philosophus dicit. Huiusmodi autem vires, licet quodammodo immaterialiter formas rerum suscipiant, non tamen eas suscipiunt absque organo corporali. Si quæ igitur processio in huiusmodi uiribus anime inueniatur, quod procedit non erit aliud quod corporale, uel corporaliter distinctum, uel coniunctum ei a quo procedit, sed incorporaliter & immaterialiter quodammodo, licet non omnino absque adminiculo organi corporalis. Sic enim procedunt in animalibus formationes rerum imaginatarum, quæ quidem

quidem sunt in imaginatione nō sicut corpus in corpore, sed quodā spiritali mō. Vnde & ab Aug. imaginaria visio spiritalis nominat. Si autē fm operationē imaginationis procedit aliquid non p modū corporalem, multo fortius hoc accidet per operationem partis intellectiū, quā nec etiam in sui operatione indiget organo corporali, sed omnino eius operatio immaterialis est. Procedit enim verbum secundum operationem intellectus, vt in ipso intellectu dicentis existens, non quasi localiter in eo contentum, nec corporaliter ab eo separatum, sed in ipso quidem existens secundum ordinem originis: & eadem ratio est de processione quę attenditur secundum operationem volūtatis, prout res amata existit in amante, vt supra dictū est. Licet autem vires intellectiū & sensitiū secundum propriam rationem sint nobiliores viribus animę vegetabilis, non tamen in hominibus, aut in alijs animalibus secundum processionem imaginatiūque partis, aut sensitiūque procedit aliquid subsistens in natura speciei eiusdem, sed hoc solum accidit per processionem quę fit secundum operationem animę vegetabilis: & hoc ideo est, quia in omnibus compositis ex materia & forma, multiplicatio indiuiduorum in eadem specie fit secundum materię diuisionem. Vnde in hominibus, & alijs animalibus, cū ex forma & materia componantur secundum corporalem diuisionē quę inuenitur secundum processionem, quę est secundum operationem animę vegetabilis, & non in alijs operationibus animę, multiplicantur indiuidua secundum eandem speciem. In rebus autem quę non sunt ex materia & forma compositę, non potest inueniri nisi distinctio formalis tantum. Sed si forma secundum quam attenditur distinctio, sit substantia rei, oportet quod illa distinctio sit rerum subsistentium quarundam, non autem si forma illa non sit rei subiecta. Est igitur commune in omni intellectu, vt ex dictis patet, quod oportet id quod in intellectu concipitur, ab intelligente quodammodo procedere, in quantum intelligens est, & sua processione ab ipso quodammodo distinguitur, sicut conceptio intellectus quę est intentio intellecta, distinguitur ab intellectu intelligente. & similiter oportet quod affectio amantis per quam amatum est in amante, procedat a voluntate amantis in quantum est amans. Sed hoc proprium habet intellectus diuinus, quod cum intelligere eius sit esse ipsius, oportet quod conceptio intellectus, quę est intentio intellecta, sit substantia eius, & similiter est de affectione in ipso Deo amante. Relinquitur ergo, quod intentio intellectus diuini, quę est verbum ipsius, nō distinguitur a producēte ipsum in hoc, quod est esse fm substantiam, sed solum in hoc, quod est secundum rationem processionis vnus ex alio: & similiter est de affectione amoris in Deo amante, quę ad spiritum sanctū pertinet. Sic igitur patet quod nihil prohibet verbū Dei quod est filius, esse vnum cum patre secundum substantiam, & tamen distinguitur ab eo secundum relationem processionis, vt dictum est. Vnde & manifestū est, quod eadē res nō oriē, neq; procedit a seipsa: quia filius fm quod a patre procedit, ab eo distinguitur, & eadē rō est de spiritu sancto, cōparationem ad patrē & filium.

C A P. LIII.

Quod relationes, quibus pater & filius & spiritus sanctus distinguntur, sunt reales, & non rationis tantum.

Ita autem relationes, quibus pater & filius & spiritus sanctus ab inuicem distinguuntur, sunt relationes

reales, & non rationis tantum. Illę enim relationes sunt rationis tantum, quę nō cōsequuntur ad aliquid quod est in rerum natura, sed ad aliquid quod est in apprehensione tantum, sicut dextrum & sinistrū in lapide non sunt relationes reales, sed rationis tantum: quia non consequuntur aliquam virtutem realem in lapide existentem, sed solum acceptionem apprehendentis lapidem vt sinistrum, quia est alicui animali ad sinistrā: sed sinistrum & dextrum in animali sunt relationes reales, quia cōsequuntur virtutes quasdam in determinatis partibus animalis inuentas. Cū igitur relationes prędictę, quibus pater & filius & spiritus sanctus distinguuntur sint realiter in Deo existentes, oportet quod relationes prędictę sint relationes reales, non rationis tantum.

C A P. LIIII.

Quod huiusmodi relationes non sunt accidentaliter inherentes.

Non est autem possibile quod sint accidentaliter inherentes, tum quia operationes ad quas sequuntur directe relationes sunt ipsa Dei substantia: tū etiam quia supra ostensum est, quod in Deo nullum accidens esse potest. Vnde si relationes prędictę realiter sint in Deo, oportet quod non sint accidentaliter inherentes, sed subsistentes. Quomodo autē id quod est in alijs rebus accidens, in Deo substantialiter esse possit, ex pręmissis manifestum est.

C A P. LV.

Quod per prędictas relationes in Deo personalis distinctio constituitur.

Via ergo in diuinis distinctio est per relationes quę non accidunt, sed sunt subsistentes, rerum autem subsistentium in natura quacumque intellectuali est distinctio personalis, necesse est quod per prędictas relationes in Deo, personalis distinctio constituitur. Pater igitur & filius & spiritus sanctus sunt tres personę, & similiter tres hypostases, quia hypostasis significat aliquid subsistens completum.

C A P. LVI.

Quod impossibile est plures personas esse in diuinis, quam tres.

Plures autem in diuinis personas tribus esse impossibile est, cum non sit possibile diuinas personas multiplicari per substantię diuisionem, sed solū per alicuius processionis relationem, nec cuiuscumque processionis, sed talis quę nō terminetur ad aliquod extrinsecum. Nam si terminaretur ad aliquod extrinsecum, non haberet naturam diuinam, & sic non posset esse persona, aut hypostasis diuina. Processio autem in Deo ad exterius non terminata non potest accipi nisi aut secundum operationem intellectus, prout procedit verbum: aut secundum operationem voluntatis, prout procedit amor, vt ex dictis patet. Non igitur potest esse aliqua persona diuina procedens, nisi vel vt verbum quod dicimus filiū, vel vt amor quod dicimus spiritum sanctum. Rursus cū Deus omnia vno intuitu per suum intellectum comprehendat, & similiter vno actu voluntatis omnia diligat, impossibile est in Deo esse plura verba, aut plures amores. Si igitur

tur filius procedit vt verbum, & spiritus sanctus procedit vt amor, impossibile est in Deo esse plures filios, vel plures spiritus sanctos. Item perfectū est extra quod nihil est. Quod igitur extra se aliquid sui generis patitur, non simpliciter perfectum est, propter quod & ea quę sunt simpliciter in suis naturis perfecta, numero non multiplicantur, sicut Deus, sol, & luna, & huiusmodi: oportet autem tam filium quā spiritum sanctum esse simpliciter perfectum, cum vterque eorum sit Deus, vt ostēsum est, impossibile est igitur esse plures filios, aut plures spiritus sanctos. Pręterea, illud per quod aliquid subsistens est hoc aliquid, & ab alijs distinctū, impossibile est quod numero multiplicetur, eo quod indiuiduum de pluribus dici non potest: sed filiatione filius est hęc persona diuina in se subsistēs, & ab alijs distincta sicut per principia indiuiduantia, Sortes est hęc persona humana. Sicut ergo principia indiuiduantia, quibus Sortes est hic homo, non possunt conuenire nisi vni, ita etiam filiatio in diuinis non potest nisi vni conuenire: & simile est de relatione patris & spiritus sancti, impossibile est igitur in diuinis esse plures patres, aut plures filios, aut plures spiritus sanctos. Adhuc ea quę sunt vnum secundum formam nō multiplicantur numero nisi per materiam, sicut multiplicatur albedo per hoc quod est in pluribus subiectis: in diuinis autem non est materia, quicquid igitur est vnū specie & forma in diuinis impossibile est multiplicari secundum numerum: huiusmodi autem sunt paternitas, & filiatio, & spiritus sancti processio. Impossibile est igitur in diuinis esse plures patres, aut filios, aut spiritus sanctos.

C A P. LVII.

De proprietatibus, seu notionibus in diuinis, & quot sunt numero in patre.

Huiusmodi autem existente numero personarum in diuinis, necesse est personarum proprietates quibus ab inuicem distinguuntur in aliquo numero esse, quarum tres oportet patri conuenire. Vna qua distinguitur a filio solo, & hęc est paternitas, alia qua distinguitur a duobus, scilicet filio & spiritu sancto, & hęc est innascibilitas: quia pater non est Deus procedens ab alio, filius autem & spiritus sanctus ab alio procedunt: tertia est qua ipse pater cum filio a spiritu sancto distinguitur, & hęc dicitur communis spiratio. Proprietatem autem qua pater differat a solo spiritu sancto, non est assignare, eo quod pater & filius sunt vnum principium spiritus sancti, vt ostēsum est.

C A P. LVIII.

De proprietatibus filij & spiritus sancti quę & quot sunt.

Filio autem necesse est duas conuenire. Vnam scilicet qua distinguitur a patre, & hęc est filiatio: alia qua simul cū patre distinguitur a spiritu sancto, quę est communis spiratio. Non autem est assignare proprietatem qua distinguitur a solo spiritu sancto, quia vt iam dictum est, filius & pater sunt vnum principium spiritus sancti. Similiter etiam non est assignare proprietatem vnā qua spiritus sanctus & filius simul distinguantur a patre. Pater enim ab eis distinguitur vna proprietate, scilicet innascibilitate, in quantum est nō procedens. Sed quia filius & spiritus sanctus non vna processione procedunt, sed pluribus, duabus proprietatibus a patre distinguuntur. Spiritus autem sanctus

habet vnā proprietatem tantum, qua distinguitur a patre & filio, & dicitur processio. Quod autē non possit esse aliqua proprietates qua spiritus sanctus distinguitur a filio solo, vel a patre solo, ex dictis patet. Sunt igitur quinque, quę personis attribuuntur, scilicet innascibilitas, paternitas, filiatio, spiratio, & processio.

C A P. LIX.

Quare illę proprietates dicantur notionēs.

Hęc autem quinque notionēs personarum dici possunt, eo quod per eas nobis innotescit in diuinis distinctio personarum, non tamen hęc quinque possunt dici proprietates, si hoc in proprietatis ratione obseruetur, vt proprium esse dicatur, quod conuenit vni soli, nam communis conspiratio patri & filio conuenit. Sed secundum illum modum quo aliquid dicitur proprium aliquibus per respectum ad aliud, sicut bipes homini & aui per respectum ad quadrupedia, nihil prohibet etiam communem spirationem proprietatem dici. Quia vero in diuinis personę solis relationibus distinguuntur, notionēs autē sunt quibus diuinarum personarum distinctio innotescit, necesse est notionēs aequaliter ad relationem pertinere, sed earum quatuor verę relationes sunt, quibus diuinę personę ad inuicem referuntur. Quinta vero notio, scilicet innascibilitas ad relationem pertinet, sicut relationis negatio, nam negationes ad genus affirmationum reducuntur, & priuationes ad genus habituum, sicut non homo ad genus hominis, & non album ad genus albedinis, Sciendum tamen quod relationum, quibus personę ad inuicem referuntur, quędam nominatę sunt, vt paternitas & filiatio, quę proprie relationem significant: quędam vero innominatę, illę scilicet quibus pater & filius ad spiritum sanctum referuntur, & spiritus sanctus ad eos: sed loco relationum vtimur nominibus originum. Manifestum est enim, quod communis spiratio, & processio originem significant, non autem relationes originem consequentes, quod potest perpendi ex relationibus patris & filij. Generatio enim significat actiuam originem, quam consequitur paternitatis relatio: natiuitas vero significat passiuam filij, quam consequitur relatio filiationis. Similiter igitur ad communem spirationē sequitur aliqua relatio, & etiam ad processionem. Sed quia relationes innominatę sunt, vtimur nominibus actiuę pro nominibus relationum.

C A P. LX.

Quod licet relationes in diuinis subsistentes sint quatuor, tamen non sunt nisi tres personę.

Considerandum autem, quod quęcumque relationes subsistentes in diuinis sint ipsę personę diuinę, vt supra dictum est, non tamen oportet esse quinque, vel quatuor personas secundum numerum relationum: numerus enim distinctio nem aliquam cōsequitur. Sicut enim vnum est indiuisibile, vel indiuisum, ita pluralitas est diuisibile, vel diuisum. Ad pluralitatem enim personarum requiritur, quod relationes vim distinctiuam habeant ratione oppositionis, nam formalis distinctio non est nisi per oppositionem. Si ergo prędictę relationes inspiciantur, paternitas & filiatio oppositionem ad inuicem habent relatiuam, vnde non se compatiuntur in eodem supposito, propter hoc oportet, quod paternitas & filiatio sint duę personę

sonæ subsistentes: innascibilitas autem opponitur quidem filiationi, non autem paternitati, unde paternitas & innascibilitas possunt vni & eidem personæ conuenire. Similiter communis spiratio non opponitur neque paternitati, neque filiationi, nec etiam innascibilitati. Unde nihil prohibet communem spirationem inesse & personæ patris, & personæ filij. Propter quod communis spiratio non est persona subsistens seorsum a persona patris & filij. Processio autem oppositionem relatiuam habet ad communem. Unde cum omnis spiratio conueniat patri & filio, oportet quod processio sit alia persona a persona patris & filij. Hinc autem patet, quare Deus non dicitur quinus, propter quinarium numerum notionum, sed dicitur trinus, propter trinarium personarum. Quinque enim notionem non sunt quinque subsistentes res, sed tres personæ sunt tres res subsistentes. Licet autem vni personæ plures notionem, aut proprietates conueniant, vna tamen sola est quæ personam constituit. Non enim sic constituitur persona proprietatibus, quasi ex pluribus constituta, sed eo quod proprietas ipsa relatiua subsistens persona est. Si igitur intelligerentur plures proprietates, vt seorsum per se subsistentes, essent iam plures personæ, & non vna. Oportet igitur intelligi, quod plurius proprietatum, seu notionum vni personæ conuenientium, illa quæ procedit secundum ordinem naturæ, personam constituit: alia vero intelliguntur vt personæ iam constitutæ inhærentes. Manifestum est autem, quod innascibilitas non potest esse prima notio patris, quæ personam eius constituat, tum quia nihil negationem constituitur: tum quia naturaliter affirmatio negationem præcedit. Communis autem spiratio ordine naturæ præsupponit paternitatem & filiationem, sicut processio amoris processionem verbi. Unde nec communis spiratio potest esse prima notio patris, sed nec filij. Relinquitur ergo quod prima notio patris sit paternitas, filij autem filiatio, spiritus autem sancti sola processio notio est. Relinquitur igitur quod tres sunt notionem constituentes personam, scilicet paternitas, filiatio, & processio. Et has quidem notionem necesse est proprietates esse. Id enim quod personam constituit, oportet soli illi personæ conuenire. Principia enim indiuiduationis non possunt pluribus conuenire. Dicuntur igitur prædictæ tres notionem personam proprietates, quasi constituentes tres personam modo prædicto. Alia vero dicuntur proprietates, seu notionem personarum, non autem personales, quia personam non constituunt.

C A P. LXI.

Quod remotis per intellectum proprietatibus personalibus, non remanent hypostasies.

Ex hoc autem apparet, quod remotis per intellectum proprietatibus personalibus non remanent hypostasies. In resolutione enim quæ fit per intellectum, remota forma remanet subiectum formæ, sicut remota albedine remanet superficies: quia remota remanet substantia, cuius forma remota remanet materia prima, sed remoto subiecto nihil remanent. Proprietates autem personales sunt ipsæ personæ subsistentes. Nec constituunt personam, quasi præexistentibus suppositis aduenientes: quia nihil in diuinis potest esse distinctum, quod absolute dicitur, sed solum quod relatiuum est. Relinquitur igitur quod proprietatibus personalibus remotis per intellectum, non remanent ali-

quæ hypostasies distinctæ: sed remotis notionibus non personalibus remanent hypostasies distinctæ.

C A P. LXII.

Quomodo remotis per intellectum proprietatibus personæ libus remaneat essentia diuina.

Si quis autem quærat, vtrum remotis per intellectum proprietatibus personalibus remaneat essentia diuina, est quod quodammodo remanet, quodam vero modo non. Est enim duplex resolutio quæ fit per intellectum. Vna secundum abstractionem formæ a materia, in qua quidem proceditur ab eo quod formalius est, ad id quod est materialius, nam id quod est primum subiectum, vltimo remanet: vltima vero forma primo remouetur. Alia vero resolutio est secundum abstractionem vniuersalis a particulari, quæ quodammodo contrario ordine se habet. Nam prius remouentur conditionem materiales indiuiduantes, vt accipiatur quod commune est. Quamuis autem in diuinis non sit materia & forma, neque vniuersale & particulare, est tamen in diuinis commune, & proprium, & suppositum naturæ communi. Personæ enim comparantur ad essentiam secundum modum intelligendi, sicut supposita propria ad naturam communem. Secundum igitur primum modum resolutionis quæ fit per intellectum, remotis proprietatibus personalibus quæ sunt ipsæ personæ subsistentes, non remanet natura communis, modo autem secundo remanet.

C A P. LXIII.

De ordine actuum personalium ad proprietates personales.

Potest autem ex dictis manifestum esse, qualis sit ordo secundum intellectum actuum personalium ad proprietates personales. Proprietates enim personales sunt subsistentes personæ: persona autem subsistens, in quacumque natura agit, communicando suam naturam in virtute suæ naturæ, nam forma speciei est principium generandi simile secundum speciem. Cum igitur actus personales ad communicationem naturæ diuinæ pertineant, oportet quod persona subsistens communicet naturam communem virtute ipsius naturæ. Et ex hoc duo possunt concludi, quorum vnum est, quod potentia generatiua in patre sit ipsa natura diuina. Nam potentia quodcumque agendi est principium, cuius virtute aliquid agitur. Aliud est, quod actus personalis, scilicet generatio, secundum modum intelligendi præsupponit & naturam diuinam, & proprietatem personalem patris, quæ est ipsa hypostasis patris, licet huiusmodi proprietas in quantum relatio est, ex actu consequatur. Unde si in patre attendatur quod subsistens persona est, dici potest quod quia pater est, generat. Si autem attendatur quod relationis est, econuerso dicendum videtur, quod quia generat, pater est.

C A P. LXIII.

Quomodo oportet recipere generationem respectu patris & respectu filij.

Sciendum est tamen, quod alio modo oportet accipere ordinem generationis actiuæ a paternitate, alio modo generationis passiuæ, siue natiuitatis ad filiationem. Generatio enim actiuæ præsupponit ordine

si nature personam generantis: sed generatio passiuæ, siue natiuitas ordine naturæ præcedit personam generantem, quia persona genita natiuitate sua habet vt sit. Sic igitur generatio actiuæ secundum modum intelligendi præsupponit paternitatem secundum quod est constitutiua personæ patris: natiuitas autem non præsupponit filiationem secundum quod est constitutiua personæ filij, sed secundum intelligendi modum præcedit eam vtroque modo, scilicet & secundum quod est constitutiua personæ, & secundum quod est relatio. Et similiter intelligendum est de his quæ pertinent ad processionem spiritus sancti.

C A P. LXV.

Quomodo actus notionales a personis non differunt nisi secundum rationem.

Ex ordine autem assignato inter actus notionales & proprietates notionales non intendimus, quod actus notionales secundum rem a proprietatibus personalibus differant, sed solum secundum modum intelligendi. Sicut enim intelligere Dei est ipse Deus intelligens, ita & generatio patris est ipse pater generans, licet alio modo significetur. Similiter etiam licet vna persona plures notionem habeat, non tamen in ea est aliqua compositio. Innascibilitas enim cum sit proprietas negatiua, nullam compositionem facere potest. Duæ vero relationem quæ sunt in persona patris, scilicet paternitas, & communis spiratio, sunt quidem idem secundum rem prout comparantur ad personam patris. Sicut enim paternitas est pater, ita & communis spiratio in patre est pater, & in filio est filius. Differunt autem secundum ea ad quæ referuntur, nam paternitate pater refertur ad filium, communis spiratione ad spiritum sanctum. Et similiter filius filiatione quidem ad patrem, communis vero spiratione ad spiritum sanctum.

C A P. LXVI.

Quod proprietates relatiuæ sunt ipsa diuina essentia.

Oportet autem quod ipsæ proprietates relatiuæ sint ipsa diuina essentia. Proprietates enim relatiuæ sunt ipsæ personæ subsistentes: persona autem subsistens in diuinis non potest esse aliud quam diuina essentia: essentia autem diuina est ipse Deus, vt supra ostensum est. Unde relinquitur quod proprietates relatiuæ sint secundum rem idem quod diuina essentia. Itaque, quicquid est in aliquo præter essentiam eius, inest ei accidentaliter: in Deo autem nullum accidens esse potest, vt supra ostensum est. Proprietates igitur relatiuæ non sunt aliud ab essentia diuina secundum rem.

C A P. LXVII.

Quod relationem non sunt exterius affixæ, ut Porretani dixerunt.

Non autem dici potest quod proprietates prædictæ non sint in personis, sed exterius ad eas se habeant, sicut Porretani differunt. Relationem enim reales oportet esse in rebus relatis, quod quidem in creaturis manifestum est, sunt enim relationem reales in eis sicut accidentia in subiectis: relationem autem istæ quibus personæ distinguuntur in diuinis, sunt relationem reales, vt supra ostensum est, igitur oportet quod sint in personis diuinis non quidem sicut accidentia,

Nam & alia quæ in creaturis sunt accidentia, ad Deum translata a ratione accidentium cadunt, vt sapientia, & iustitia, & alia huiusmodi, vt supra ostensum est. Præterea, in diuinis non potest esse distinctio, nisi per relationem, nam quæcumque absolute dicuntur, communia sunt. Si igitur relationem exterius se habeant ad personam, nulla in ipsis personis distinctio remanebit. Sunt igitur proprietates relatiuæ in personis, ita tamen quod sunt ipsæ personæ, & etiam ipsa essentia diuina, sicut sapientia, & bonitas dicuntur esse in Deo, & sunt ipse Deus, & essentia diuina, vt supra ostensum est.

C A P. LXVIII.

De effectibus diuinitatis, & primo de esse.

His igitur consideratis quæ ad vnitatem essentiam diuinæ pertinent, & ad personarum trinitatem, reuertitur de effectibus trinitatis considerandum. Primus autem effectus Dei in rebus est ipsum esse, quod omnes alij effectus præsupponunt, & supra quod fundatur. Necesse est autem omne quod aliquo modo est, a Deo esse. In omnibus autem ordinatis hoc communitate inuenitur, quod id quod est primum & perfectissimum in aliquo ordine est causa eorum, quæ sunt post in ordine illo, sicut ignis qui est maxime calidus, est causa caliditatis in reliquis corporibus calidis. Semper enim imperfecta a perfectis inueniuntur habere originem, sicut semina ab animalibus & plantis: ostensum est autem supra, quod Deus est primum & perfectissimum ens, unde oportet quod sit causa essendi omnibus quæ esse habent. Adhuc, ostensum est quod quod habet aliquid per participationem, reducitur in id quod habet illud per essentiam sicut in principium & causam, sicut ferrum ignitum participat ignitatem ab eo quod est ignis per essentiam suam: ostensum est autem supra, quod Deus est ipsum suum esse, unde esse conuenit ei per suam essentiam, omnibus autem alijs conuenit per participationem. Non enim alicuius alterius essentia est suum esse, quia esse absolutum & per se subsistens non potest esse nisi unum, ut supra ostensum est. igitur oportet Deum esse causam existendi omnibus quæ sunt.

C A P. LXIX.

Quod Deus in creando res non præsupponit materiam.

Hoc autem ostendit quod Deus in creando res non præexigit materiam ex qua operetur. Nullum enim agens præexigit ad suam actionem id quod per suam actionem producit, sed solum ea præexigit quæ sua actione producere non potest, edificator enim lapides & ligna ad suam actionem præexigit, quia ea sua actione producere non potest, domum autem producit in agendo, sed non præsupponit: necesse est autem materiam produci per actionem Dei, cum ostensum sit quod omne quod quodlibet modo est, Deum habeat causam existendi. Relinquitur igitur quod Deus in agendo materiam non præsupponit. Adhuc, actus naturaliter prior est potentia, unde & per prius competit sibi ratio principij: omne autem principium quod in creando aliud principium præsupponit, per posterius habet rationem principij. Cum igitur Deus sit principium rerum sicut actus primus, materia autem sicut ens in potentia, inconueniens est quod Deus in agendo materiam præsupponat. Item, quanto aliqua causa est magis vniuersalis, tanto

tanto effectus eius est vniuersalior. Nam causa particularis, effectus vniuersalium causarum ad aliquid determinatum appropriat, quae quidem determinatio ad effectum vniuersalem comparatur sicut actus ad potentiam. Omnis igitur causa quae facit aliquid esse in actu praesupposito, eo quod est in potentia ad actum illum, est causa particularis respectu alicuius vniuersalioris causae. Hoc autem Deo non competit, cum ipse sit causa prima, ut supra ostensum est. Non igitur praexistit materiam ad suam actionem. Ipsi igitur est producere res in esse ex nihilo, quod est creare. Et inde est, quod fides catholica eum creatorem confitetur.

C A P. LXX.

Quod creare soli Deo conuenit.

HOc etiam apparet, quod soli Deo conuenit esse creatorem, nam creare illi causae conuenit, quae aliam vniuersalioris non praesupponit, ut ex dictis patet: hoc autem soli Deo competit. solus igitur ipse est creator. Item, quanto potentia est magis remota ab actu, tanto oportet esse maiorem viuitatem, per quam reducatur in actum: sed quantumque distantia potentiae ad actum detur, semper remanet maior distantia, si ipsa potentia subtrahatur. creare igitur aliquid ex nihilo requirit infinitam virtutem: sed solus Deus est infinitae virtutis, cum ipse sit infinitae essentiae. solus igitur Deus potest creare.

C A P. LXXI.

Quod materiae diuersitas non est causa diuersitatis in rebus.

Manifestum est autem ex praestentis, quod causa diuersitatis in rebus non est materiae diuersitas. Ostensum est enim, quod materia non praesupponitur actioni diuinae, qua res inesse producit. Causa autem diuersitatis rerum non est ex materia nisi secundum quod materia ad rerum productionem praerigitur, ut scilicet secundum diuersitatem materiae diuersae inducantur formae. Non igitur causa diuersitatis in rebus a Deo productis est materia. Adhuc, secundum quod res habent esse, ita habent pluralitatem & unitatem, nam vnumquodque secundum quod est ens, est etiam vnum: sed non habent esse formae propter materiam, sed magis materiae propter formas, nam actus melior est potentia, id autem propter quod aliquid est, oportet melius esse. Neque igitur formae ideo sunt diuersae, ut competant materijs diuersis, sed materiae ideo sunt diuersae, ut competant diuersis formis.

C A P. LXXII.

Quomodo Deus diuersa produxit, & quomodo pluralitas rerum causata est.

Si autem hoc modo se habeant res ad unitatem & multitudinem, sicut se habent ad esse: totum autem esse rerum dependet a Deo, ut ostensum est, pluralitatis rerum causam ex Deo esse oportet. Quod quidem qualiter sit, considerandum est. Necessesse est enim quod omne agens agat sibi simile secundum quod possibile est, non autem erat possibile, quod similitudinem diuinae bonitatis res a Deo productae consequerentur in ea simplicitate, secundum quam inuenitur in Deo, unde oportuit quod id quod est vnum & simplex, repraesentaretur in rebus causatis diuersimode & dissimiliter,

F Necessesse igitur fuit diuersitatem esse in rebus a Deo productis, ut diuinam perfectionem rerum diuersitas secundum suum modum imitaretur. Item, vnumquodque causatum finitum est, solius enim Dei est essentia infinita, ut supra ostensum est: quodlibet autem finitum per additionem alterius redditur maius. Melius igitur fuit diuersitatem in rebus creatis esse, ut sic plura bona essent, quam quod essent vnum tantum genus rerum a Deo productum. Optimi autem est optima adducere: conueniens igitur fuit Deo, quod in rebus diuersitatem produceret.

C A P. LXXIII.

De diuersitate rerum, gradu, & ordine.

Oportuit autem diuersitatem in rebus cum ordine quodam institui, ut scilicet quaedam alijs essent potiora. Hoc enim ad abundantiam diuinae bonitatis pertinet, ut suae bonitatis similitudinem rebus causatis communicet, quantum possibile est: Deus autem non tantum in se bonus est, sed etiam alia in bonitate excellit, & ea ad bonitatem adducit. Ut igitur perfectior esset rerum creaturarum similitudo ad Deum, necessarium fuit ut quaedam res alijs constituerentur meliores, & ut quaedam in alia agerent ea ad perfectionem ducendo. Prima autem diuersitas rerum principaliter in diuersitate formarum consistit. Formalis autem diuersitas secundum contrarietatem est. Diuiditur enim genus in diuersas species differentijs contrarijs. In contrarietate autem ordinem necessesse est esse, nam semper alterum contrariorum perfectius est. Oportet igitur rerum diuersitatem cum quodam ordine a Deo esse institutam, ut scilicet quaedam sint alijs potiora.

C A P. LXXIII.

Quomodo res creatae quaedam plus habent de potentia, minus de actu, quaedam econuerso.

Quia vero vnumquodque intantum nobile & perfectum est, in quantum ad diuinam similitudinem accedit, Deus autem est actus purus absque potentiae permissione, necessesse est ea quae sunt suprema in entibus magis esse in actu, & minus de potentia habere, quae autem inferiora sunt, magis potentia esse. Hoc autem qualiter sit, considerandum est. Cum enim Deus sit sempiternus & incommutabilis in suo esse, illa sunt in rebus infima, utpote de similitudine diuina minus habentia, quae sunt generationi & corruptioni subiecta, quae quandoque sunt, & quandoque non sunt. Et quia esse sequitur formam rei, sunt quidem huiusmodi quando formam habent, desinunt autem esse, quando forma priuatur. Oportet igitur in eis esse aliquid quod possit quandoque formam habere, quodque vero forma priuari, quod dicimus materiam. Huiusmodi igitur quae sunt in rebus infima, oportet esse ex materia & forma composita. Illa vero quae sunt suprema in entibus creatis, ad similitudinem diuini esse maxime accedunt, nec est in eis potentia ad esse & non esse, sed a Deo per creationem sempiternum esse adeptae sunt. Cum autem materia hoc ipsum quod est, sit potentia ad esse quod est per formam, huiusmodi entia in quibus non est potentia ad esse & non esse, non sunt composita ex materia & forma, sed sunt formae tantum subsistentes in suo esse, quod acceperunt a Deo. Necessesse est autem huiusmodi substantias incorporeales incorruptibiles esse.

In

In omnibus enim corruptibilibus est potentia ad non esse: in ijs autem non est, ut dictum est. sunt igitur incorruptibiles. Item, nihil corrumpitur nisi per separationem formae ab ipso, nam esse semper consequitur formam: huiusmodi autem substantiae, cum sint formae subsistentes, non possunt separari a suis formis, & ita esse amittere non possunt. ergo sunt incorruptibiles. Sunt autem inter utraque praedictorum quaedam media, in quibus & si non sit potentia ad esse & non esse, est tamen in eis potentia ad ubi: huius autem sunt corpora caelestia, quae generationi & corruptioni non subijciuntur, quia in ijs contrarietates non inueniuntur, & tamen sunt mutabilia secundum locum, sic autem inueniuntur in aliquibus materia sicut & motus. Est enim motus actus existens in potentia. Habent igitur huiusmodi corpora materiam non subiectam generationi & corruptioni, sed solum loci mutationi.

C A P. LXXV.

Quod quaedam sunt substantiae intellectuales, quae immateriales dicuntur.

Praedictas autem substantias quas immateriales diximus, necessesse est etiam intellectuales esse. Ex hoc enim aliquid intellectuale est, quod immune est a materia, quod ex ipso intelligendi modo percipi potest: intelligibile enim in actu, & intellectus in actu sunt unum. Manifestum est autem aliquid esse actu intelligibile per hoc, quod est a materia separatum: nam & de rebus materialibus intellectualem cognitionem habere non possumus, nisi per abstractionem a materia. Unde oportet idem iudicium de intellectu esse, ut scilicet quae sunt immaterialia, sint intellectualia. Item, substantiae immateriales sunt primae & supremae in entibus: nam actus naturaliter est prior potentia. Omnibus autem rebus apparet intellectus esse superior: intellectus enim utitur corporalibus quasi instrumentis. Oportet igitur substantias immateriales intellectuales esse. Adhuc, quanto aliqua sunt superiora in entibus, tanto magis pertingunt ad similitudinem diuinam. Videmus enim res quasdam infimi gradus participare diuinam similitudinem quantum ad esse tantum, velut inanimata: quaedam autem quantum ad esse & viuere, ut plantae: quaedam autem quantum ad sentire, ut animalia: supremus autem modus est per intellectum, & maxime Deo conueniens. Supremae igitur creaturae sunt intellectuales: & quia inter caeteras creaturas magis ad Dei similitudinem accedunt, propter hoc dicuntur ad imaginem Dei constitutae.

C A P. LXXVI.

Quomodo tales substantiae sunt arbitrio liberae.

Per hoc autem ostenditur, quod sunt arbitrio liberae. Intellectus enim non agit, aut appetit sine iudicio sicut inanimata, neque est iudicium intellectus ex naturali impetu sicut in brutis, sed ex propria apprehensione: quia intellectus est finem cognoscit & id quod est ad finem, & habitudinem vnius ad alterum. Et ideo ipse sui iudicij causa esse potest, quo appetat & agat aliquid propter finem: liberum autem dicimus, quod sui causa est. Appetit igitur & agit intellectus libero iudicio, quod est esse liberum arbitrio. supremae igitur substantiae sunt arbitrio liberae. Adhuc, liberum est quod non est obligatum ad aliquid vnum determina-

A ut appetitus autem substantiae intellectivae non est obligatus ad aliquid vnum determinatum bonum, sequitur enim apprehensionem intellectus, quae est de bono vniuersaliter. Igitur appetitus substantiae intelligens est liber, utpote communiter se habens ad quodcumque bonum.

C A P. LXXVII.

Quod in eis est ordo, & gradus secundum perfectionem naturae.

Sicut autem haec substantiae intelligentes quodam gradu alijs substantijs praeposuntur, ita etiam ipsas substantias necessesse est aliquibus gradibus ad inuicem distare. Non enim ab inuicem differre possunt materiali differentia, cum materia careant. Unde si in eis est pluralitas, necessesse est eam per distinctionem formalem causari, quae diuersitatem speciei constituit. In quibuscumque autem est speciei diuersitatem accipere, necessesse est in eis gradum quendam & ordinem considerare: cuius ratio est, quia sicut in numeris additio, vel subtractio unitatis speciem variat, ita per additionem & subtractionem differentiarum res naturales specie differentes inueniuntur, sicut quod est animatum tantum, ab eo differt quod est animatum & sensibile: & quod est animatum & sensibile tantum, ab eo quod est animatum sensibile, & rationale. Necessesse est igitur praedictas immateriales substantias secundum quosdam gradus & ordines esse distinctas.

C A P. LXXVIII.

Qualiter est in eis ordo & gradus in intelligendo.

ET quia secundum modum substantiae rei est modus operationis, necessesse est, quod superiores earum nobiliter intelligant, utpote formas intelligibiles & virtutes magis vniuersales, & magis unitas habentes: inferiores autem esse debiliores in intelligendo, & habere formas magis multiplicatas, & minus vniuersales.

C A P. LXXXIX.

Quod substantia, per quam homo intelligit, est infima in genere substantiarum intellectualium.

Cum autem non sit in rebus in infinitum procedere, sicut est inuenire supremam in praedictis substantijs, quae propinquissime accedit ad Deum, ita necessesse est inueniri infimam, quae maxime appropinquat materiae corporali, & hoc quidem taliter potest esse manifestum. Intelligere enim homini supra alia animalia conuenit. Manifestum est enim quod homo solus vniuersalia considerat, & habitudines rerum, & res immateriales quae solum intelligendo percipiuntur. Impossibile est autem, quod intelligere sit actus exercitus per organum corporale, sicut visio exercetur per oculum. Necessesse est enim quod omne instrumentum virtutis cognoscitivae careat illo genere rerum, quod per ipsum cognoscitur, sicut pupilla caret coloribus ex sua natura. Sic enim cognoscuntur colores, in quantum colorum species recipiuntur in pupilla: recipiens autem oportet esse denudatum ab eo quod recipitur. Intellectus autem cognoscitivus est omnium naturarum sensibilium. Si igitur cognosceret per organum corporale, oporteret illum organum esse denudatum ab

Opusc. S. Tho. Aquin.

C omni

Omnis natura sensibilis, quod est impossibile. Item, omnis ratio cognoscitiva eo modo cognoscit, quo species cogniti est apud ipsam, nam haec est sibi principium cognoscendi. Intellectus autem cognoscit res immaterialiter, etiam eas quae in sua natura sunt materiales, abstrahendo formam uniuersalem a materialibus conditionibus indiuiduantibus. Impossibile est ergo, quod species rei cognita sit in intellectu materialiter. ergo non recipitur in organo corporali, nam omne organum corporale est materiale. Idem etiam apparet ex hoc, quod sensus debilitatur & corrumpitur ab excellentibus sensibilibus, sicut auditus a magnis sonis, & uisus a rebus ualde fulgidis, quod accidit, quia soluitur organi harmonia. Intellectus autem magis roboratur ex excellentia intelligibilium: nam qui intelligit altiora intelligibilium, non minus potest intelligere alia, sed magis. Sic igitur cum homo inueniatur intelligens, & intelligere hominis non sit per organum corporale, oportet quod sit aliqua substantia incorporea, per quam homo intelligat. Nam quod per se potest operari sine corpore, etiam eius substantia non dependet a corpore. Omnes enim virtutes & formae quae per se subsistere non possunt sine corpore, operationem habere non possunt sine corpore. Non enim calor per se calefacit, sed corpus per calorem. Haec igitur substantia incorporea, per quam homo intelligit, est infima in genere substantiarum intellectualium, & maxime materiae propinqua

CAP. LXXX.

De differentia intellectus, & modo intelligendi.

Cum autem esse intelligibile sit supra esse sensibile, sicut intellectus supra sensum, ea autem quae sunt inferiora in entibus imitantur ut possunt superiora, sicut corpora generabilia & corruptibilia imitantur aliquo modo circulationem caelestium corporum, necesse est & sensibilia intelligibilibus suo modo assimilari, & sic ex similitudine sensibilem utcumque possumus deuenire in notitiam intelligibilem. Est autem in sensibilibus aliquid quali supremum quod est actus scilicet forma, & aliquid infimum quod est potentia tantum, scilicet materia, & aliquid medium, scilicet compositum ex materia & forma: sic etiam in esse intelligibili considerandum est. Nam supremum intelligibile, quod est Deus, est actus purus. Substantiae uero intellectuales aliae sunt habentes aliquid de actu & de potentia, secundum esse intelligibile: infima uero intellectuum substantiarum per quam homo intelligit, est quasi in potentia tantum in esse intelligibili. Huic etiam attestatur, quod homo inuenitur a principio potentia tantum intelligens, & postmodum paulatim reducitur in actu, & inde est quod id per quod homo intelligit, uocatur intellectus possibilis.

CAP. LXXXI.

Quod intellectus possibilis in homine accipit formas intelligibiles a rebus sensibilibus.

Quia uero ut dictum est, quanto substantia intellectuales est altior, tanto formas intelligibiles uniuersaliores habet, consequens est ut intellectus humanus, quem possibilem diximus, inter alias intellectuales substantias formas habeat minus uniuersales, & inde est quod formas intelligibiles a rebus sensibilibus accipit. Hoc etiam aliter consideranti manifestum

esse potest. Oportet enim formam esse proportionatam susceptibili. Sicut igitur intellectus possibilis humanus inter omnes substantias intellectuales propinquior inuenitur materiae corporali, ita necesse est quod eius formae intelligibiles rebus materialibus sint maxime propinqua.

CAP. LXXXII.

Quod homo indiget potentiis sensitiuis ad intelligendum.

Considerandum autem quod formae in rebus corporeis particulares sunt & materiale esse habentes, in intellectu uero uniuersales sunt & immateriales: quod quidem demonstrat intelligendi modus. Inelligimus enim res uniuersaliter & immaterialiter. Modus autem intelligendi speciebus intelligibilibus, quibus intelligimus, necesse est quod respondeat. Oportet igitur cum de extremo ad extremum non perueniatur nisi per medium, quod formae a rebus corporeis ad intellectum perueniant per aliqua media. Huiusmodi autem sunt potentiae sensitiuae, quae formas rerum materialium recipiunt sine materia: sit enim in oculo species lapidis, sed non materia, recipiuntur tamen in potentijs sensitiuis formae rerum particulariter, nam potentijs sensitiuis non nisi particularia cognoscimus. necesse igitur fuit hominem ad hoc quod intelligat, etiam sensus habere. Huius autem signum est, quod cui deficit vnus sensus, deficit scientia sensibilibus, quae illo sensu comprehenduntur, sicut caecus natus de coloribus scientiam habere non potest.

CAP. LXXXIII.

Quod necesse est ponere intellectum agentem.

Inde manifestum sit, quod scientia rerum in intellectu nostro non causatur per participationem, aut influxum aliquarum formarum actu intelligibilem per se subsistentium, sicut Platonici posuerunt, & alij quidam ipsos sequentes, sed intellectus acquirit eam a rebus sensibilibus mediantibus sensibus: sed cum in potentijs sensitiuis formae rerum sint particulares, ut dictum est, non sunt intelligibiles actu, sed potentia tantum. Intellectus enim non nisi uniuersalia intelligit: quod autem est in potentia, non reducitur in actum nisi ab aliquo agente. oportet igitur quod sit aliquod agens, quod species in potentijs sensitiuis existentes faciat intelligibiles actu. Hoc autem non potest facere intellectus possibilis: ipse enim magis est in potentia ad intelligibilia, quam intelligibilem actiuus. necesse est igitur ponere alium intellectum, qui species intelligibiles in potentia faciat intelligibiles actu, sicut lumen facit colores uisibiles potentia, esse uisibiles actu, & hunc dicimus intellectum agentem, quod ponere non esset necesse, si formae rerum essent intelligibiles actu, sicut Platonici posuerunt. Sic igitur ad intelligendum primo necessarius est nobis intellectus possibilis, qui est receptiuus specierum intelligibilium: secundo intellectus agens, qui facit intelligibilia actu. Cum autem intellectus possibilis iam fuerit per species intelligibiles perfectus, uocatur intellectus in habitu, cum species intelligibiles iam sic habet ut eis possit uti cum uoluerit, medio quodam modo inter potentiam puram & actum completum. Cum uero praedictas species in actu completo hauerit, uocatur intellectus in actu. Sic. n. actu intelligit res, cum species rei facta fuerit forma intellectus possibilis. Propter quod dicitur quod intellectus in actu est intellectus in actu.

CAP.

CAP. LXXXIII.

Quod anima humana est incorruptibilis.

Necesse est autem secundum praemissa, intellectum quo homo intelligit incorruptibilem esse. Vnumquodque enim sic operatur, secundum quod habet esse: intellectus autem habet operationem, in qua non communit sibi corpus, ut ostensum est, ex quo patet quod est operans per seipsum. ergo est substantia subsistens in suo esse: ostensum est autem supra, quod substantiae intellectuales sunt incorruptibiles. ergo intellectus quo homo intelligit, est incorruptibilis. Adhuc proprium subiectum generationis & corruptionis est materia, in tantum igitur unumquodque a corruptione recedit, in quantum recedit a materia: ea enim quae sunt composita ex materia & forma, sunt per se corruptibilia, formae autem materiales sunt corruptibiles per accidens, & non per se: formae autem immateriales quae materiae proportionem excedunt, sunt incorruptibiles omnino: intellectus autem omnino secundum suam naturam supra materiam eleuatur, quod eius operatio ostendit: non enim intelligimus aliqua nisi per hoc quod ipsa a materia separamus. est igitur intellectus secundum naturam incorruptibilis. Item, corruptio absque contrarietate esse non potest, nihil enim corrumpitur nisi a suo contrario, unde corpora caelestia, in quibus non est contrarietas, sunt incorruptibilia: sed contrarietas longe est a natura intellectus, in tantum quod ea quae secundum se sunt contraria, in intellectu contraria non sunt. est enim contrariorum ratio intelligibilis una, quia per unum intelligitur aliud, impossibile est igitur quod intellectus sit corruptibilis.

CAP. LXXXV.

De unitate intellectus possibilis.

Forte autem aliquis dicet, quod intellectus quidem incorruptibilis est, sed est vnus in omnibus hominibus, & sic quod post corruptionem omnium hominum remanet, non est nisi vnus: quod autem sit vnus tantum intellectus in omnibus, multipliciter astrui potest. Primo quidem ex parte intelligibilis, quia si est alius intellectus in me, alius in te, oportebit quod sit alia species intelligibilis in me, & alia in te, & per consequens aliud intellectum quod ego intelligo, & aliud quod tu. Erit ergo intentio intellecta multiplicata secundum numerum indiuiduorum, & ita non erit vnus uersalis, sed indiuidualis. Ex quo uidetur sequi, quod non sit intellectus in actu, sed in potentia tantum, nam intentiones indiuiduales sunt intelligibiles in potentia non in actu: deinde quia cum ostensum sit, quod intellectus est substantia subsistens in suo esse, substantiae autem intellectuales plures numero non sint in specie una, ut supra etiam ostensum est, sequitur quod si alius est intellectus in me, & alius in te secundum numerum, quod sit etiam alius species, & sic ego & tu non sumus eiusdem speciei. Item, cum in natura speciei omnia indiuidua communicent, oportet poni aliquid praeter naturam speciei, secundum quod ab inuicem indiuidua distinguantur. Si igitur in omnibus hominibus est vnus intellectus secundum speciem, plures autem secundum numerum, oportet ponere aliquid quod faciat numero differre unum intellectum ab alio: hoc autem non potest esse aliquid quod sit de substan-

tia intellectus, cum intellectus non sit compositus ex materia & forma. Ex quo sequitur, quod omnis differentia quae accipi possit secundum id quod est de substantia intellectus, sit differentia formalis & diuersificans speciem. Relinquitur ergo quod intellectus vnus hominis non possit esse alius numero ab intellectu alterius, nisi propter diuersitatem corporum, corruptis ergo corporibus diuersis, uidetur quod non remaneat plures intellectus, sed vnus tantum. Hoc autem quod impossibile sit, euidenter apparet. Ad quod ostendendum procedendum est sicut proceditur contra negantes principia, ut ponamus aliquid quod omnino negari non possit. Ponamus igitur quod hic homo, puta, Socrates, uel Plato intelligat, quod negare non posset respondens, nisi intelligeret esse negandum. Negando igitur ponit, nam affirmare & negare intelligentis est. Si autem hic homo intelligit, oportet quod id quo formaliter intelligit, sit forma eius, quia nihil agit nisi secundum quod est actu. Illud ergo quo agit agens, est actus eius, sicut calor quo calidum calefacit, est actus eius. intellectus igitur quo homo intelligit, est forma huius hominis, & eadem ratione illius. Impossibile est autem quod forma eadem numero sit diuersorum secundum numerum, quia diuersorum secundum numerum non est idem esse: unumquodque autem habet esse per suam formam. Impossibile est igitur, quod intellectus quo homo intelligit, sit vnus in omnibus. Huius autem rationis difficultatem aliqui cognoscentes, conantur inuenire viam euadendi. Dicunt enim, quod intellectus possibilis, de quo supra est habitum, recipit species in intelligibiles, quibus fit in actu. Species autem intelligibiles sunt quodammodo in phantasmatis. In quantum igitur species intelligibilis est in intellectu possibili, & in phantasmatis quae sunt in nobis, in tantum intellectus possibilis continuatur & unitur nobis scum, ut sic per ipsum intelligere possimus. Haec autem responsio omnino nulla est. Primo quidem, quia species intelligibilis secundum quod est in phantasmatis, est intellecta in potentia tantum: secundum autem quod est in intellectu possibili, est intellecta in actu, secundum igitur quod est in intellectu possibili, non est in phantasmatis, sed magis a phantasmatis abstracta. nulla ergo remanet vnio intellectus possibilis ad nos. Deinde, dato quod sit aliqua vnio, non tamen sufficeret ad hoc quod faceret nos intelligentes. Per hoc enim quod species alicuius est in intellectu, non sequitur, quod seipsum intelligat, sed quod intelligatur. Non enim lapis intelligit, etiam si eius species sit in intellectu possibili. Neque igitur per hoc quod species phantasmatum quae sunt in nobis, sunt in intellectu possibili, sequitur quod nos simus intelligentes, sed magis quod nos simus intellecti, uel potius phantasmata quae sunt in nobis. Hoc autem euidentius apparet, si quis consideret comparisonem quam facit Aristoteles in 3. de anima dicens, quod intellectus se habet ad phantasmata sicut uisus ad colores. Manifestum est autem quod per hoc quod species colorum, qui sunt in pariete, sunt in visu, non habet paries quod uideat, sed magis quod uideatur. Neque ergo etiam ex hoc quod species phantasmatum quae sunt in nobis, sunt in intellectu, sequitur quod nos simus intelligentes, sed quod simus intellecti. Amplius si nos per intellectum formaliter intelligimus, oportet quod ipsum intelligere intellectus, sit intelligere hominis, sicut eadem est calefactio ignis & caloris, si igitur idem est intellectus numero in me & in te, sequitur

Opusc. S. Tho. Aquin. C 2 tur

tur de necessitate, quod respectu eiusdem intelligibilis sit idem intelligere meum & tuum, dum scilicet simul aliquid idem intelligimus, quod est impossibile: non enim diuersorum operantium potest esse vna & eadem numero operatio. Impossibile est igitur quod sit vnus intellectus in omnibus. Sequitur ergo quod si intellectus est incorruptibilis, ut ostensum est, quod destructis corporibus remaneant plures intellectus secundum numerum hominum. Ea vero quæ in contrarium obijciuntur, facile est soluere. Prima enim ratione multipliciter deficit. Primo quidem concedimus id esse intellectum ab omnibus hominibus, dico autem intellectum id, quod est intellectus obiectum: obiectum autem intellectus non est species intelligibilis, sed quidditas rei. Non enim scientiæ intellectuales omnes sunt de speciebus intelligibilibus, sed sunt de naturis rerum, sicut etiam obiectum visus est color, non species coloris quæ est in oculo. Quamuis igitur sint plures intellectus diuersorum hominum, non tamen est nisi vnus intellectus apud omnes, sicut vnus coloratum est, quod a diuersis inspiciebatur videtur. Secundo, quia non est necessarium, si aliquid est indiuiduum, quod sit intellectus in potentia, & non in actu, sed hoc est verum in illis tantum quæ indiuiduantur per materiam: oportet enim illud quod est intellectus in actu, esse immateriale. Vnde substantiæ immateriales, licet sint quædam indiuidua per se existētia, sunt tamen intellecta in actu: vnde & species intelligibiles quæ sunt immateriales, licet sint aliæ numero in me & in te, non propter hoc perdunt quin sint intelligibiles actu: sed intellectus intelligens per eas suum obiectum reflectitur supra seipsum intelligendo ipsum suum intelligere, & speciem qua intelligit. Deinde de considerandum est, quod si ponatur vnus intellectus omnium hominum, adhuc est eadem difficultas, quia adhuc remanet multitudo intellectuum, cum sint plures substantiæ separatae intelligentes, & ita sequeretur secundum eorum rationem, quod intellecta essent secundum numerum diuersa, & per consequens indiuidua & non intellecta in actu. Patet igitur quod præmissa ratio si aliquid necessitatis haberet, auferret pluralitatem intellectuum simpliciter, & non solum in hominibus: vnde cum hæc conclusio sit falsa, manifestum est quod ratio non ex necessitate concludit. Secunda ratio soluitur facile, si quis consideret differentiam intellectualis animæ ad substantias separatas. Anima enim intellectiua ex natura suæ speciei hoc habet, ut uniatur alicui corpori ut forma: vnde & in diffinitione animæ cadit corpus, & propter hoc secundum habitudinem ad diuersa corpora diuersificantur animæ secundum numerum, quod non est in substantiis separatis. Ex quo etiam patet, qualiter tertia ratio sit soluenda. Non enim anima intellectiua ex natura suæ speciei habet corpus partem sui, sed vnibilitatem ad ipsum: unde per hoc quod est vnibilis diuersis corporibus, diuersificatur secundum numerum, quod etiam manet in animabus corporibus destructis. Sunt enim vnibiles corporibus diuersis, licet non actu unitæ.

C A P. LXXXVI.

De intellectu agente, quod non est vnus in omnibus.

FVerunt autem quidam, qui licet concederent intellectum possibilem diuersificari in hominibus,

posuerunt tamen intellectum agentem unum respectu omnium esse. Quæ quidem opinio licet sit tollerabilior quam præmissa, similibus tamen rationibus confutari potest. Est enim actio intellectus possibilis recipere intellecta, & intelligere ea: actio autem intellectus agentis facere intellecta in actu abstrahendo ipsa: vtrumque autem horum huic homini conuenit, nam hic homo, ut Sortes, vel Plato, & recipit intellecta, & abstrahit & intelligit abstracta. Oportet igitur quod tantum intellectus possibilis, quam intellectus agens uniatur huic homini ut forma, & sic oportet quod uterque multiplicetur numero secundum numerum hominum. Item, agens & patiens oportet esse ad inuicem proportionata sicut materia & forma, nam materia fit in actu ab agente, & inde est quod cuilibet potestati passivæ responderet potentia actiua sui generis. Actus. n. & potentia unius generis sunt. Intellectus autem agens comparatur ad possibilem, sicut potestati actiua ad passivam, ut ex dictis patet. oportet igitur utrumque esse unius generis. Cum igitur intellectus possibilis non sit secundum esse separatus a nobis, sed unitus nobis ut forma, & multiplicetur secundum multitudinem hominum, ut ostensum est, necesse est etiam quod intellectus agens sit aliquid unitum nobis formaliter, & multiplicetur secundum numerum hominum.

C A P. LXXXVII.

Quod intellectus possibilis & agens fundantur in essentia animæ.

Cum autem intellectus agens & possibilis nobis formaliter uniantur, necesse est dicere quod in eadem essentia animæ conueniant. Omne enim quod alicui unitur formaliter, unitur ei per modum forme substantialis, aut per modum forme accidentalis. Si igitur intellectus possibilis & agens uniantur homini per modum forme substantialis, cum unius rei non sit nisi una forma substantialis, necesse est dicere quod intellectus possibilis & agens conueniant in una essentia forme, quæ est anima. Si vero uniantur homini per modum forme accidentalis, manifestum est quod neutrum potest esse accidens corpori, & ex hoc quod operationes eorum sunt absque organo corporali, ut supra ostensum est, sequitur quod uterque eorum sit accidens animæ: non est autem in uno homine nisi una anima. oportet igitur quod intellectus agens & possibilis in una essentia animæ conueniant. Item, omnis actio quæ est propria alicui speciei, est a principiis consequentibus formam quæ dat speciem: intelligere autem est operatio propria humanæ speciei. oportet igitur quod intellectus agens & possibilis, qui sunt principia huius operationis, sicut ostensum est, consequantur animam humanam, a qua homo habet speciem. Non autem sic consequuntur eam, quasi ab ipsa procedentia in corpus, quia ut ostensum est, prædicta operatio est sine organo corporali, cuius autem est potestati, ei & actio: relinquitur ergo quod intellectus possibilis & agens conueniant in una essentia animæ.

C A P. LXXXVIII.

Qualiter istæ duæ potentie conueniant in una essentia animæ.

Considerandum autem relinquitur quo hoc possit esse. Vt enim circa hoc aliqua difficultas suboriri. Intellectus enim

enim possibilis est in potentia ad omnia intelligibilia. Intellectus autem agens facit intelligibilia in potentia esse intelligibilia in actu, & sic oportet quod comparetur ad ea sicut actus ad potentiam, non uideretur autem possibile quod idem respectu eiusdem sit in potentia & in actu. Sic igitur impossibile uideretur, quod in una substantia animæ conueniant intellectus possibilis & agens. Hæc autem dubitatio de facili soluitur, si quis consideret qualiter intellectus possibilis sit in potentia respectu intelligibilium, & qualiter intellectus agens faciat ea esse in actu. Est enim intellectus possibilis in potentia ad intelligibilia, secundum quod non habet in sui natura aliquam determinatam formam rerum sensibilibus, sicut pupilla est in potentia ad omnes colores. In quantum ergo phantasmata a rebus sensibilibus abstracta sunt similitudines determinatarum rerum sensibilibus, comparantur ad intellectum possibilem sicut actus ad potentiam: sed tamen phantasmata sunt in potentia ad aliquid quod anima intellectiua habet in actu, scilicet esse abstractum a materialibus conditionibus. Et quantum ad hoc, anima intellectiua comparatur ad ipsam ut actus ad potentiam. Non est autem inconueniens, quod aliquid respectu eiusdem sit in actu & in potentia secundum diuersa. Propter hoc enim naturalia corpora agunt, & patiuntur ad inuicem, quia utrumque est in potentia respectu alterius. Sic igitur non est inconueniens quod eadem anima intellectiua sit in potentia respectu omnium intelligibilium, prout ponitur in ea intellectus possibilis, & comparatur ad ea ut actus, prout ponitur in ea intellectus agens. Et hoc manifestius apparebit ex modo quo intellectus facit intelligibilia in actu. Non enim intellectus agens sic facit intelligibilia in actu, quasi ab ipso effluant in intellectu possibilem. Sic enim non indigeremus phantasmatis & sensu ad intelligendum, sed facit intelligibilia in actu abstrahendo ea a phantasmatis, sicut lumen facit quodammodo colores in actu, non quasi habeat eos apud se, sed in quantum dat eis quodammodo visibilitatem. Sic igitur æstimandum est unam esse animam intellectiua, quæ caret naturis rerum sensibilibus, & potest eas recipere per modum intelligibilium, & quæ phantasmata facit intelligibilia in actu abstrahendo ab eis species intelligibiles. Vnde potentia eius secundum quam est receptiua intelligibilium specierum, dicitur intellectus possibilis: potentia autem eius, secundum quam abstrahit species intelligibiles a phantasmatis, uocatur intellectus agens, qui est quasi quoddam lumen intelligibile, quod anima intellectiua participat ad imitationem superiorum substantiarum intellectualium.

C A P. LXXXIX.

Quod omnes potentie in essentia animæ radicanter.

Non solum autem intellectus agens & possibilis in una essentia animæ humanæ conueniunt, sed etiam omnes aliæ potentie, quæ sunt principia operationum animæ. Omnes enim huiusmodi potentie quodammodo in anima radicanter: quædam quidem sicut potentie uegetatiue & sensitiue partis in anima sunt sicut in principio, in coniuncto autem sicut in subiecto, quia earum operationes coniuncti sunt, & non solum animæ, cuius est enim actio, eius est potentia: quædam uero sunt in anima sicut in principio &

A in subiecto, quia eorum operationes sunt animæ absque organo corporali, & huiusmodi sunt potentie intellectiue partis. Non est autem possibile esse plures animas in homine. Oportet igitur quod omnes potentie animæ ad eandem animam pertineant.

C A P. XC.

Quod unica est anima in uno corpore.

Quod autem impossibile sit esse plures animas in uno corpore, sic probatur. Manifestum est enim animam esse formam substantialem habentis animam ex hoc, quod per animam animatum genus & speciem sortitur. Impossibile est autem plures formas substantiales eiusdem esse rei. Forma enim substantialis in hoc differt ab accidentali, quia forma substantialis facit esse hoc aliquid simpliciter: forma autem accidentalis aduenit ei quod iam est hoc aliquid, & facit ipsum esse quale, uel quantum, uel qualiter se habens. Si igitur plures forme substantiales sint vnus & eiusdem rei, aut prima earum facit hoc aliquid, aut non. Si non facit hoc aliquid, non est forma substantialis. Si autem facit hoc aliquid, ergo omnes forme consequentes adueniunt ei, quod iam est hoc aliquid. Nulla igitur consequentium erit forma substantialis, sed accidentalis. Sic igitur patet, quod impossibile est formas substantiales esse plures vnus & eiusdem rei. neque igitur possibile est plures animas in uno & eodem esse. Adhuc patet quod homo dicitur uiuens secundum quod habet animam uegetabilem, animal autem secundum quod habet animam sensitiua, homo autem secundum quod habet animam intellectiua. Si igitur sunt tres animæ in homine, scilicet uegetabilis, sensibilis, & rationalis, sequitur quod homo secundum aliam animam ponatur in genere, & secundum aliam, speciem sortiatur: hoc autem est impossibile. Sic enim ex genere & differentia non fieret unum simpliciter, sed unum per accidens, uel quasi congregatum, sicut musicum & album, quod non est esse unum simpliciter. Necesse est igitur in homine unam tantum animam esse.

C A P. XCI.

Rationes quæ uidentur probare quod in homine sunt plures animæ.

Videntur autem quædam huic sententiæ aduersari. Primo quidem, quia differentia comparatur ad genus ut forma ad materiam: animal autem est genus hominis, rationale autem est differentia constitutiua eius. Cum igitur animal sit corpus animatum anima sensitiua, uideretur quod corpus animatum anima sensitiua adhuc sit in potentia respectu animæ rationalis, & sic anima rationalis esset anima alia a sensitiua. Item, intellectus non habet organum corporale: sensitiue autem potentie & nutritiue habent organum corporale. Impossibile igitur uideretur quod eadem anima sit & intellectiua, & sensitiua, quia non potest esse idem separatum, & non separatum. Adhuc, anima rationalis est incorruptibilis, ut supra ostensum est: uegetabilis autem anima & sensibilis sunt corruptibiles, quia sunt actus corruptibilium organorum. Non igitur eadem anima uegetabilis, & sensibilis, & rationalis, cum impossibile sit idem esse corruptibile & incorruptibile. Præterea, in generatione hominis apparet.

set vita, quæ est per animam vegetabilem antequam conceptum appareat esse animal per sensum & motum, & prius demonstratur animal esse per motum & sensum, quàm habeat intellectum. Si igitur est eadem anima, per quam conceptum primo vivit vita plantæ, secundo vita animalis, & tertio vita hominis, sequeretur quod vegetabilis, sensibilis, & rationalis sint ab exteriori principio, vel etiam intellectiva sit ex virtute, quæ est in semine: utrumque autem horum videretur inconueniens, quia cum operationes animæ vegetabilis & sensibilis non sint sine corpore, nec earum principia sine corpore possunt esse: operatio autem animæ intellectivæ est sine corpore, & sic impossibile videretur quod aliqua virtus in corpore sit eius causa. Impossibile igitur videretur, quod eadem anima sit vegetabilis, sensibilis, & rationalis.

C A P. XCII.

Solutio rationum premissarum.

Ad huiusmodi igitur dubitationes tollendas, considerandum est quod sicut in numeris species diversificantur per hoc, quod una earum super alteram addit, ita etiam in rebus materialibus una species alia in perfectione excedit. Quicquid enim perfectionis est in corporibus inanimatis, hoc habent plantæ, & adhuc amplius. Et rursus, quod habent plantæ, habent animalia, & aliquid plus: & sic quousque veniatur ad hominem, qui est perfectissimus inter creaturas corporeas. Omne autem quod est imperfectum, se habet ut materia respectu perfectioris, & hoc quidem in diversis manifestum est. Nam elementa sunt materia corporum similium partium: & rursus corpora similia corporum sunt materialia respectu animalium, & similiter in uno & eodem considerandum est. Quod enim in rebus naturalibus ad altiorum gradum perfectionis attingit, per suam formam habet quicquid perfectionis convenit inferiori nature: & per eandem habet id quod eidem de perfectione superadditur, sicut planta per suam animam habet quod sit substantia, & quod sit corporea, & ulterius quod sit animatum corpus. Animal autem per suam animam habet hæc omnia, & ultra, quod sit sentiens: homo autem super hæc omnia habet per suam animam, quod sit intelligens. Si igitur in re aliqua consideretur id quod ad inferioris gradus perfectionem pertinet, erit materiale respectu eius quod pertinet ad perfectionem superioris gradus, puta, si consideretur in animali, quod habet vitam plantæ, hoc est quodammodo materiale respectu eius quod pertinet ad vitam sensitivam, quæ est propria animali: genus autem non est materia, non enim prædicatur de toto, sed est aliquid a materia sumptum: denominatio enim rei ab eo quod est materiale in ipsa, est genus eius, & per eundem modum differentia sumitur a forma. Et propter hoc corpus vivum, seu animatum est genus animalis, sensibile autem differentia constitutiva ipsius, & similiter animal est genus hominis, & rationale differentia constitutiva eius. Quia igitur forma superioris gradus habet in se omnes perfectiones inferioris gradus, non est alia forma secundum rem, a qua sumitur genus, & a qua sumitur differentia, sed ab eadem forma secundum quod habet inferioris gradus perfectionem sumitur genus: secundum vero quod habet perfectionem superioris gradus, sumitur ab ea differentia. Et sic patet, quod quævis animal

fit genus hominis, & rationale sit differentia constitutiva eius, non tamen oportet quod sit in homine alia anima sensitiva, & alia intellectiva, ut prima ratio obijciebat: per eadem autem apparet solutio secundæ rationis. Dicitur enim quod forma superioris speciei, comprehendit in se omnes inferiorum graduum perfectiones. Considerandum est autem, quod tanto species materialis est altior, quanto minus fuerit materie subiecta, & sic oportet quod quanto aliqua forma est nobilior, tanto magis super materiam eleuetur: unde anima humana quæ est nobilissima materialium formarum, ad summum elevationis gradum pertingit, ut scilicet habeat operationem absque communicatione materie corporalis: tamen quia eadem anima inferiorum graduum perfectiones comprehendit, habet nihilominus & operationes, in quibus communicat materia corporalis. Manifestum est autem, quod operatio procedit a re secundum eius virtutem. Oportet igitur quod anima humana habeat aliquas vires, siue potentias, quæ sunt principia operationum quæ exercentur per corpus, & has oportet esse actus aliquarum partium corporis, & huiusmodi sunt potentia vegetativa & sensitiva partis. Habet etiam aliquas potentias quæ sunt principia operationum, quæ sine corpore exercentur, & huiusmodi sunt intellectiva partis potentia, quæ non sunt actus aliquorum organorum. Et ideo intellectus tam possibilis, quam agens dicitur separatus, quia non habent organa quorum sunt actus, sicut visus, & auditus, sed sunt tantum in anima, quæ est corporis forma. Unde non oportet propter hoc quod intellectus dicitur separatus, & caret organo corporali, non autem sensus, quod alia sit anima intellectiva & sensitiva in homine. Ex quo etiam patet, quod nec ex hoc cogimur ponere aliam animam intellectivam, & aliam sensitivam in homine, quia anima sensitiva est corruptibilis, intellectiva incorruptibilis, ut alia ratio procedebat. Esse enim incorruptibile, competit intellectiva parti in quantum est separata. Sicut igitur in eadem essentia animæ fundantur potentia quæ sunt separata, ut dictum est, & non separata: ita nihil prohibet quasdam potentiarum animæ simul cum corpore deficere, quasdam autem incorruptibiles esse. Secundum etiam prædicta patet solutio quartæ objectionis. Nam omnis motus naturalis paulatim ex imperfecto ad perfectum procedit, quod tamen aliter accidit in alteratione, & generatione. Nam eadem qualitas suscipit magis & minus: & ideo alteratio, quæ est motus in qualitate, una & continua existens, de potentia ad actum procedit de imperfecto ad perfectum. Forma vero substantialis non recipit magis & minus, quia esse substantiale uniuscuiusque est indivisibiliter se habens. Unde naturalis generatio non procedit continue per multa media de imperfecto ad perfectum, sed oportet esse ad singulos gradus perfectionis novam generationem & corruptionem. Sic igitur in generatione hominis conceptum quidem primo vivit uita plantæ per animam vegetabilem, deinde remota hac forma per corruptionem, acquirit quadam alia generatione animam sensibilem, & vivit uita animalis, deinde remota hac anima per corruptionem, introducit forma ultima & completa, quæ est anima rationalis comprehendens in se quicquid perfectionis in præcedentibus formis erat.

CAP.

C A P. XCIII.

De productione anime rationalis, quod non sit ex traductione.

Hæc autem ultima & completa forma, scilicet anima rationalis, non educitur in esse a virtute quæ est in semine, sed a superiori agente. Virtus enim quæ est in semine, est virtus corporis cuiusdam. Anima rationalis excedit omnem corporis naturam & virtutem, cum ad eius intellectualem operationem nullum corpus pertingere possit. Cum igitur nihil agat ultra suam speciem, eo quod agens est nobilior patiente, & facies facti, impossibile est quod virtus alicuius corporis producat animam rationalem, neque igitur virtus quæ est in semine. Adhuc, secundum quod unum quodque habet esse de novo, sic de novo competit ei fieri, nam eius est fieri, cuius est & esse: ad hoc enim aliquid sit, ut sit. Eis igitur quæ secundum se habent esse, competit per se fieri, sicut rebus subsistentibus: eis autem quæ per se non habent esse, non competit per se fieri, sicut accidentibus & formis materialibus. Anima autem rationalis secundum se habet esse, quia secundum se habet operationem, ut ex dictis patet. anima igitur rationali secundum se competit fieri. Cum igitur non sit composita ex materia & forma, ut supra ostensum est, sequitur quod non possit educi in esse nisi per creationem: solus autem Dei est creare, ut supra ostensum est. a solo igitur Deo anima rationalis in esse producit. Hoc etiam rationabiliter accidit. Videmus enim in artibus ad invicem ordinatis, quod suprema ars inducit ultimam formam, artes autem in inferiores disponunt materiam ad ultimam formam. Manifestum est autem, quod anima rationalis est ultima & perfectissima forma, quam potest consequi materia generabilium & corruptibilium. Convenienter igitur naturalia agentia inferiora causant præcedentes dispositiones & formas: supremum vero agens, scilicet Deus, causat ultimam formam, quæ est anima rationalis.

C A P. XCIII.

Quod anima rationalis non est de substantia Dei.

Non tamen credendum est animam rationalem esse de substantia Dei, secundum quorundam errorem. Ostensum est enim supra, quod Deus simplex & indivisibilis est. Non igitur animam rationalem corpori unit quasi eandem a sua substantia sepeando. Item, ostensum est supra, quod impossibile est Deum esse formam alicuius corporis: anima autem rationalis unitur corpori ut forma. non igitur est de substantia Dei. Adhuc, ostensum est supra, quod Deus non movetur neque per se, neque per accidens, cuius contrarium in anima rationali apparet: mutatur enim de ignorantia ad scientiam, & de vitio ad virtutes. Non est igitur de substantia Dei.

C A P. XCV.

Quod illa quæ dicuntur in esse a virtute extrinseca, sunt immediate a Deo.

Ex his autem quæ supra ostensa sunt, ex necessitate concluditur, quod illa quæ non possunt produci in esse nisi per creationem, a Deo immediate sint. Manifestum est autem, quod illa quæ dicuntur in esse a virtute extrinseca, sunt immediate a Deo.

A festum est autem, quod corpora caelestia non possunt produci in esse nisi per creationem. Non enim potest dici, quod ex materia aliqua præiacenti sunt facta, quia sic essent generabilia & corruptibilia, & contrarietas subiecta, quod eis non competit, ut motus eorum de clarat. Mouentur enim circulariter: motus autem circularis non habet contrarium. Relinquitur igitur quod corpora caelestia sint immediate in esse a Deo producta. Similiter etiam elementa secundum se tota non sunt ex aliqua materia præiacenti, quia illud quod præexistere, haberet aliquam formam, & sic oportet quod aliquod corpus aliud ab elementis esset prius eis in ordine causæ materialis. Si tamen materia præexistens elementis haberet formam aliam, oportet quod unum eorum esset alijs prius in eodem ordine, si materia præcedens formam elementi haberet. Oportet igitur etiam ipsa elementa immediate esse a Deo producta. Multo igitur magis impossibile est substantias incorporeas & invisibiles ab aliquo alio creati: omnes enim huiusmodi substantiæ immateriales sunt. Non enim potest esse materia nisi dimensionibus subiecta, secundum quam materia distinguitur, ut ex una materia fieri possint. Unde impossibile est quod ex materia præiacenti causentur. relinquitur igitur quod per creationem solum a Deo producuntur in esse. Et propter hoc fides catholica consistit Deum esse creatorem cæli & terræ, & omnium visibilium, nec non etiam invisibilium.

C A P. XCVI.

Quod Deus non agit naturali necessitate, sed a voluntate.

Ex hoc autem ostenditur, quod Deus res in esse produxit non naturali necessitate, sed voluntate. Ab uno enim naturali agente non est immediate nisi unum: agens autem voluntarium diversa producere potest, quod ideo est, quia omne agens agit per suam formam: forma autem naturalis, per quam naturaliter aliquid agit, unius una est: formæ autem intellectivæ, per quas aliquid voluntate agit, sunt plures. cum igitur a Deo immediate plura producantur in esse, ut iam ostensum est, manifestum est quod Deus in esse res produxit voluntate, & non naturali necessitate. Adhuc, agens per intellectum & voluntatem est prius in ordine agentium agente per necessitatem nature, nam agens per voluntatem præstituit sibi finem propter quem agit: agens autem naturale agit propter finem sibi ab alio præstitutum. Manifestum est autem ex præmissis, Deum esse primum agens. Est igitur agens per voluntatem, & non per necessitatem nature. Itaque ostensum est in superioribus Deum esse infinite virtutis. non igitur determinatur ad hunc effectum, vel illum, sed indeterminate se habet ad omnes. Quod autem indeterminate se habet ad diversos effectus determinatur ad unum producendum per desiderium, vel per determinationem voluntatis, sicut homo qui potest ambulare, & non ambulare, quando vult ambulare. Oportet igitur quod effectus a Deo procedant secundum determinationem voluntatis. non igitur agit per necessitatem nature, sed per voluntatem. Inde est quod fides catholica Deum omnipotentem non solum creatorem, sed etiam factorem nominat. Nam facere proprie est artificis, qui per voluntatem operatur. Et quia omne agens voluntarium, per conceptionem

Opusc. S. Tho. Aquin. C 4 nem

ne sui intellectus agit, quæ verbum ipsius dicitur, ut supra ostensum est: verbum autem dei filius est, & ideo fides catholica confitetur de filio quod per eum, omnia facta sunt.

C A P. XCVII.

Quod Deus in sua actione est immutabilis.

EX hoc autem quod voluntate res in esse producit, manifestum est, quod absque sui mutatione res de nouo in esse producere potest. Hæc est enim differentia inter agens naturale, & agens voluntarium, quod agens naturale eodem modo agit quàm diu eodem modo se habet, eo quod quale est, talia agit: agens autem voluntarium agit qualia vult. Potest autem contingere absque eius mutatione, quod velit nunc agere, & prius non agere. Nihil enim prohibet adesse alicui voluntate de operando in posterum, etiam quando non operatur, absque sui mutatione. Ita absque Dei mutatione contingere potest, quod Deus, quàmuis sit æternus, res in esse produxerit non ab æterno.

C A P. XCVIII.

Ratio probans motum ab æterno fuisse, & solutio eius.

VIDetur autem quod si Deus voluntate æterna & immutabili nouum effectum producere possit, quod tamen oporteat quod nouum effectum aliquis motus præcedat. Non enim videmus quod voluntas illud quod vult facere retardet, nisi propter aliquid quod nunc est, & cessat in posterum: uel quod non est, & expectatur futurum, sicut homo in ætate habet voluntatem ut induat se aliquo indumento, quod tamen ad præsens induere non vult, sed in futurum, quia nunc est calor qui cessabit frigore adueniente in posterum. Si igitur Deus ab æterno voluit aliquem effectum producere, & non ab æterno produxit, videtur quod vel aliquid expectaretur futurum quod nõdum erat: vel esset aliud auferendum, quod tunc erat: neutrum autem horum sine motu contingere potest. Videtur igitur quod a voluntate præcedente non possit effectus aliquis produci in posterum, nisi aliquo motu præcedente, & sic si voluntas Dei fuit æterna de rerum productione, & res non sunt ab æterno productæ, oportet quod earum productionem præcedat motus, & per consequens mobilia, quæ si a Deo producta sunt, & non ab æterno, iterum oportet præexistere alios motus & mobilia usque in infinitum. Huius autem obiectionis solutio facile potest perpendi, si quis differentiam consideret uniuersalis & particularis agentis. Nam agens particulare habet actionem proportionatam regulæ & mensuræ, quam agens uniuersale præstituit, quod quidem in ciuilibus apparet. Nam legislator proponit legem quasi regulam & mensuram, secundum quam iudicari oportet ab aliquo particulari iudice. Tempus autem est mensura actionum quæ fiunt in tempore. Agens enim particulare habet actionem tempori proportionatam, ut scilicet nunc, & non prius agat propter aliquam determinatam rationem. Agens autem uniuersale, quod Deus est, huiusmodi mensuram quæ tempus est, instituit, & secundum suam uoluntatem. Inter res igitur productas a Deo et tempus est. Sicut igitur talis est uniuersalisque rei quantitas & mensura, qualem Deus ei tribuere uoluit, & talis est quantitas temporis, qualem ei Deus da-

re uoluit, ut scilicet tempus, & ea quæ sunt in tempore tunc inciperent, quando Deus ea esse uoluit. Obiectio autem præmissa procedit de agere, quod præsupponit tempus, & agit in tempore, non autem instituit tempus. Quæstio ergo qua quæritur, quare uoluntas æterna producit effectum nunc, & non prius, præsupponit tempus præexistens, nam nunc & prius partes sunt temporis. Circa uniuersalem igitur rerum productionem, inter quas etiam consideratur tempus, nõ est quærendum quare nunc, & non prius, sed quare huius temporis uoluit esse mensuram, quod ex diuina uoluntate dependet, cui indifferentis est vel hanc quantitatem, vel aliam tempori assignare, quod quidem & circa quantitatem dimensionem mundi considerari potest. Non enim quæritur quare Deus corporalem mundum in tali situ constituit, & non supra, vel subter, uel secundum aliam positionis differentiam, quia non est locus extra mundum, sed hoc ex diuina uoluntate provenit, quod talem quantitatem mundo corporali tribueret, ut nihil eius esset extra hunc situm secundum quamcumque positionis differentiam. Licet autem ante mundum tempus non fuerit, nec extra mundum sit locus, utimur tamen tali modo loquendi, ut si dicamus, quod antequam mundum esset, nihil erat nisi Deus, & quod extra mundum non est aliquid corpus, non intelligentes per ante & extra, tempus aut. locum nisi secundum imaginationem tantum.

C A P. XCIX.

Rationes ostendentes, quod est necessarium materiam ab æterno creationem mundi præcessisse, & solutiones earum.

VIDetur autem quod si & rerum perfectarum productio ab æterno non fuerit, quod materiam necesse sit ab æterno fuisse. Omne enim quod habet esse post non esse, mutatur de non esse ad esse. Si igitur res creatæ, ut puta, cælum, & terra, & alia huiusmodi ab æterno non fuerint, sed inciperunt esse postquam non fuerant, necesse est dicere eas mutatas esse de non esse ad esse: omnis autem mutatio, & motus subiectum aliquod habet. Est enim motus actus existentis in potentia: subiectum autem mutationis, per quam aliqua res in esse producitur, non est ipsa res producta, hoc enim est terminus motus, non est autem idem motus terminus & subiectum, sed subiectum prædictæ mutationis est id ex quo res producitur, quod materia dicitur. Videtur ergo si res in esse productæ sunt postquam non fuerant, quod oporteat eis materiam præexistisse, quæ si iterum producta est postquam non fuerat, oportet quod habeat aliam materiam præcedentem: non autem est procedere in infinitum. Relinquitur igitur, quod oporteat deuenire ad aliquam materiam æternam, quæ non sit producta postquam non fuerat. Item, si mundus incæpit postquam non fuerat, antequam mundus esset, aut erat possibile mundum esse, vel fieri, aut non possibile. Si autem non possibile erat esse, vel fieri, ergo ab equipollenti impossibile erat mundum esse, vel fieri: quod autem impossibile est fieri, necesse est non fieri. Necesse est igitur mundum non esse factum. Quod cum manifeste sit falsum, necesse est dicere, quod si mundus incæpit esse postquam non fuerat, quod possibile erat antequam esset ipsum esse, vel fieri. Erat igitur aliquid in potentia ad fieri & esse mundi.

mundi. Quod autem est in potentia ad fieri & esse aliquid, est materia eius, sicut lignum se habet ad scammum. Sic igitur uidetur, quod necesse est materiam semper fuisse, etiam si mundus semper non fuit. Sed cum ostensum sit supra, quod etiam materia non est nisi a Deo, pari ratione fides catholica non confitetur materiam esse æternam, sicut nec mundum æternum. Oportet enim hoc modo exprimi in ipsis rebus casualitatem diuinam, ut res ab eo productæ esse inciperent, postquam non fuerant. Hoc enim euidenter & manifeste ostendit eas non a seipsis esse, sed ab æterno auctore. Non autem præmissis rationibus arctamur ad ponendum æternitatem materiam: nõ enim uniuersalis rerum productio proprie mutatio dici potest. In nulla enim mutatione subiectum mutationis per mutationem producitur, quia nõ est idem subiectum mutationis, & terminus, ut dictum est. Cum igitur uniuersalis productio rerum a Deo, quæ creatio dicitur, se extendat ad omnia quæ sunt in re, huiusmodi productio rationem mutationis proprie habere non potest, etiam si res creatæ producantur in esse postquam non fuerant. Esse enim post non esse non sufficit ad ueram rationem mutationis, nisi supponatur quod subiectum nunc sit sub priuatione, & nunc sub forma. Vnde in quibusdam inuenitur hoc post illud, in quibus proprie ratio motus, aut mutationis non est, sicut cum dicitur quod ex die fit nox. Sic igitur & si mundus esse incæperit postquam non fuerat, non oportet quod hoc per aliquam mutationem sit factum, sed per creationem, quæ uere mutatio non est, sed quædam relatio rei creatæ a creatore secundum suum esse dependentis, cum ordine ad non esse præcedens. In omni enim mutatione oportet esse aliquid idem, aliter & aliter se habens, utpote quod nunc sit sub uno extremo, & postmodum sub alio, quod quidem in creatione secundum rei ueritatem non inuenitur, sed solum secundum imaginationem, prout imaginamur unam & eandem rem prius non fuisse, & postmodum esse: et sic secundum quandam similitudinem creatio mutatio dici potest. Similiter etiam secunda obiectioni non cogit. Licet enim uerum sit dicere, quod antequam mundus esset, possibile erat mundum esse uel fieri, non tamen oportet hoc secundum aliquam potentiam dici. Dicit enim possibile in enunciabilibus, quod significat aliquem modum ueritatis, quod scilicet neque est necessarium, neque impossibile: unde huiusmodi possibile non secundum aliquam potentiam dicitur, ut Philosophus docet in 5. Metaphy. Si autem secundum aliquam potentiam dicitur, possibile mundum esse, nõ est necessarium quod dicatur secundum potentiam passiuam, sed secundum potentiam actiuam, ut quod dicitur, quod mundum possibile fuit esse antequam esset, sic intelligatur quod Deus potuit mundum in esse producere, antequam produceret: unde non cogimur ponere materiam præexistisse mundo. Sic ergo fides catholica nihil Deo coæternum ponit, & propter hoc creatorem, & factorem omnium uisibilem & inuisibilem confitetur.

C A P. C.

Quod Deus operatur omnia propter finem.

QVonia autem supra ostensum est, quod Deus res in esse produxit non per necessitatem naturæ, sed per intellectum & uoluntatem: omne autem tale agens agit propter finem, operatiui enim intellectus finis principium est, necesse est igitur omnia quæ a Deo sunt

facta propter finem esse. Adhuc, productio rerum a Deo optime facta est. Optimi enim est optime facere unumquodque: melius est autem fieri aliquid propter finem, quàm absque finis intentione: ex fine enim est ratio boni in his quæ fiunt. Sunt igitur res a Deo factæ propter finem. Huius etiam signum apparet in his, quæ a natura aguntur, quorum nihil in uanum est, sed propter finem unumquodque. Inconueniens autem dicere est, magis ordinata esse quæ fiunt a natura, quàm ipsa institutio naturæ a primo agente, cum totus ordo naturæ exinde deriuetur. Manifestum est igitur res a Deo productas esse propter finem.

C A P. CI.

Quod ultimus finis omnium est diuina bonitas.

OPortet autem ultimum finem rerum diuinam bonitatem esse. Rerum enim factarum ab aliquo agente per uoluntatem, ultimus finis est quod est primo & per se uoluntate ab agente, et propter hoc agit agens omne quod agit. Primum autem uoluntate diuinam uoluntatis est eius bonitas, ut ex superioribus patet. Necesse est igitur omnium rerum factarum a Deo ultimum finem diuinam bonitatem esse. Item, finis generationis uniuersaliumque rei generatæ est forma eiusdem, hæc enim adepta generatio quiescit. Vnumquodque enim generatum, siue per artem, siue per naturam, secundum suam formam simulatur aliquo modo agenti: nam omne agens agit aequaliter sibi simile. Dominus enim quæ est in materia, procedit a domo quæ est in mente artificis. In naturalibus etiam homo generat hominem: et si aliquid sit genitum, uel factum secundum naturam, quod non sit simile generanti secundum speciem, simulatur tamen suis agentibus sicut imperfectum perfectio. Ex hoc enim contingit, quod generatum generanti similitudinem non possit peruenire, sed aequaliter eam imperfecte participat, sicut animalia & plantæ quæ generantur ex uirtute solis. Omnium igitur quæ fiunt, finis generationis, siue perfectionis est forma facientis, uel generantis, ut scilicet ad eius similitudinem perueniantur: forma autem primi agentis, scilicet Dei, non est aliud quàm eius bonitas. Propter hoc igitur omnia facta sunt, ut diuinam bonitati assimilentur.

C A P. CII.

Quod diuina assimilatio est causa diuersitatis in rebus.

EX hoc igitur accipienda est ratio diuersitatis, & distinctionis in rebus. Quia enim diuinam bonitatem perfecte representari impossibile fuit propter distantiam uniuersaliumque creaturæ a Deo, necessarium fuit ut representaretur per multa, ut quod deest ex uno, suppleretur ex alio. Nam & in conclusionibus syllogisticis quando per unum medium non sufficenter demonstratur conclusio, oportet media multiplicari ad conclusionis manifestationem, ut in syllogismis dialecticis accidit. Nec tota tamen uniuersitas creaturarum perfecte diuinam bonitatem representat per æquiparantiam, sed secundum perfectionem creaturæ possibilem. Item, illud quod inest causæ uniuersali simpliciter & distincte. Nobilior est enim aliquid in causa quàm in effectibus: diuina autem bonitas una & simplex principium est & radix totius bonitatis, quæ in creaturis

fit inuenitur. Necessè est igitur sic creaturas diuinæ bonitati assimilari, sicut multa & distincta assimilantur uni & simplici. Sic igitur multitudo & distinctio prouenit in rebus non casualiter, aut fortuito, sicut nec rerum productio est a casu, uel a fortuna, sed propter finem. Ex eodè enim principio est esse, & unitas, & multitudo in rebus. Neque enim distinctio rerum causatur ex materia: nam prima rerum institutio est per creationem, quæ materiam non requirit. Similiter quæ solum ex necessitate materiæ proueniunt, casualia esse uidentur. Similiter autem neq; multitudo in rebus causatur propter ordinem mediorum agentium, puta quæ ab uno primo simplici procedere immediate non potuerit nisi unum, distans tamen a primo in simplicitate, ita quod ex eo iam procedere potuerit multitudo, & sic deinceps, quanto magis a primo simplici receditur, tanto numerosior multitudo inuenitur, ut aliqui posuerunt. Iam enim ostensum est, quod plura sunt quæ in esse prodire non potuerunt nisi per creationem, quæ solius Dei est, ut supra ostensum est. Vnde relinquatur quod ab ipso Deo sunt plura immediate creata. Manifestum est etiam, quod secundum hanc positionem, rerum multitudo & distinctio casualis esset quasi non intenta a primo agente. Est enim multitudo rerum & distinctio ab intellectu diuino excogitata & instituta in rebus, ad hoc quod diuersimode diuina bonitas a rebus creatis repræsentetur, & eam secundum diuersos gradus diuersimode participarent, ut sic ex ipso diuersarum rerum ordine quædam pulchritudo resulteret in rebus, quæ diuinam sapientiam commendaret.

C A P. CIII.

Quod non solum diuina bonitas est causa rerum, sed etiam omnis motus & operationis.

Non solum autem institutionis rerum finis est diuina bonitas, sed etiã omnis operationis, & motus creaturæ cuiuslibet necesse est diuinam bonitatem finem esse. Vnumquodque enim quale est, talia agit, sicut casualium formam. Quælibet autem res creata secundum suam formam similitudinem quandam participat diuinæ bonitatis, ut ostensum est. ergo & omnis actio & motus creaturæ cuiuslibet in diuinam bonitatem ordinatur sicut in finem. Præterea, omnis motus & operatio rei cuiuslibet in aliquid perfectum tendere uidentur, perfectum autem habet rationem boni: perfectio enim cuiuslibet rei est bonitas eius. Omnis igitur motus & actio rei cuiuslibet ad bonum tendit: bonum autem quodlibet est similitudo quædam summi boni, sicut & ens quodlibet est similitudo primi entis, igitur motus & actio cuiuslibet rei tendit in assimilationem bonitatis diuinæ. Præterea, si sint multa agentia ordinem habentia, necesse est quod omnium agentium actiones & motus ordinentur in bonum primi agentis sicut in finem ultimum. Cum enim a superiori agente inferiora agentia moueantur, & omne mouens moueat ad finem proprium, oportet quod actiones & motus inferiorum agentium tendant in finem primi agentis: sicut in exercitu omnium ordinum actiones ordinantur sicut in ultimum ad uictoriam quæ est finis ducis. Ostensum autem est supra, quod primum mouens & agens est Deus; finis autem eius non est aliud quam sua bonitas, ut etiam supra ostensum est. Necessè est igitur, quod omnes actiones & motus quarumcumque creaturarum sint propter diuinam bonitatem, non quidem causandam, neque agendam, sed suo modo ac-

quirendam, participando siquidem aliquam similitudinem eius. Diuinæ autem bonitatis similitudinem res creatæ per suas operationes diuersimode consequuntur, sicut & diuersimode secundum suum esse ipsam repræsentant, unumquodque enim operatur secundum quod est. Quia igitur omnibus creaturis commune est, ut diuinam bonitatem repræsentent in quantum sunt, ita omnibus commune est, ut per operationes suas consequantur diuinam similitudinem in conseruatione sui esse, & communicatione sui esse ad alterum. Vna quæque enim creatura in sua operatione primo quidem se in esse perfecto secundum quod est possibile conseruare nititur, in quo suo modo tendit in similitudinem diuinæ perpetuitatis. Secundo uero per suam operationem unaquæque creatura suum esse perfectum alteri communicare conatur secundum suum modum, et per hoc tendit in similitudinem diuinæ causalitatis. Sed creatura rationalis per suam operationem tendit in diuinam similitudinem singulari quodam modo præceteris, sicut & præ ceteris creaturis nobilior esse habet. Esse enim creaturarum ceterarum cum sit per materiam constructum, est finitum, ut infinitatem non habeat nec actu, nec potentia. Omnis uero natura rationalis infinitatem habet uel actu, uel potentia, secundum quod intellectus continet in se intelligibilia. In nobis igitur intellectualis natura in suo primo esse considerata est in potentia ad sua intelligibilia, quæ cum sint infinita, infinitatem quandam habent in potentia. Vnde intellectus est species specierum, quia non habet tantum speciem determinatam ad unum ut lapis, sed speciem omnium specierum capacem. Natura uero intellectualis in Deo infinita est in actu, utpote in se præhabens totius entis perfectionem, ut supra ostensum est. Creatura uero aliæ intellectuales medio modo se habent inter potentiam & actum. Tendit igitur intellectualis creatura per suam operationem in diuinam similitudinem, non in hoc solum quod se in esse conseruet, uel suum esse quodammodo communicando multiplicet, sed ut in se habeat actu quod per naturam in potentia habet. Est igitur finis intellectualis creaturæ, quæ per suam operationem consequitur, ut intellectus eius totaliter efficiatur in actu secundum omnia intelligibilia, quæ in potentia habet: secundum hoc enim maxime Deo similis erit.

C A P. CIII.

De duplici potentia, cui in rebus respondet duplex intellectus, & quis sit finis intellectualis creaturæ.

Est autem aliquid in potentia dupliciter. Vno modo naturaliter respectu eorum scilicet, quæ per agens naturale possunt reduci in actum. Alio modo respectu eorum quæ reduci non possunt in actum per agens naturale, sed per aliquod aliud agens, quod quidem in rebus corporalibus apparet. Quod enim ex puero fiat uir, est in potentia naturali, uel quod ex semine fiat animal. Sed quod ex ligno fiat scamnum, uel ex cæco fiat uidens, non est in potentia naturali: sic autem & circa intellectum nostrum accidit. Est enim intellectus noster in potentia naturali respectu quorundam intelligibilium, quæ scilicet reduci possunt in actum per intellectum agentem, qui est principium innatum nobis, ut per ipsum efficiamur intelligentes in actu. Est autem impossibile nos ultimum finem consequi per hoc quod intellectus noster sic reducat in actum: nam uirtus intellectus agentis est, ut phantasmata quæ sunt

sunt intelligibilia in potentia faciat intelligibilia in actu, ut ex superioribus patet: phantasmata autem sunt accepta per sensum. Per intellectum igitur agentem intellectus noster in actum reducitur respectu horum intelligibilium tantum, in quorum notitiam per sensibilia possumus deuenire. Impossibile est autem in tali cognitione ultimum hominis finem consistere: nam ultimo sine adepto desiderium naturale quiescit. Quam-tuncumque autem aliquis proficiat intelligendo secundum prædictum modum cognitionis, quo a sensu scientiam percipimus, adhuc remanet naturale desiderium ad alia cognoscenda. Multa enim sunt, ad quæ sensus pertingere non potest, de quibus per sensibilia non nisi modicam notitiam accipere possumus, ut forte sciamus de eis quod sint, non autem quid sint, eo quod substantiarum immaterialium quidditates alterius generis sunt a quidditatibus rerum sensibilium, & eas quasi importationabiliter transcendent. Circa ea etiã quæ sub sensum cadunt, multa sunt quorum rationem cognoscere per certitudinem non possumus, sed quorundam quidem nullo modo, quorundam uero debiliter: unde semper remanet naturale desiderium respectu perfectioris cognitionis. Impossibile est autem naturale desiderium esse uanum. Consequimur igitur ultimum finem in hoc, quod intellectus noster fiat in actu aliquo sublimiori agente quam sit agens nobis connaturale, quod quiescere faciat desiderium, quod nobis inest naturaliter ad sciendum. Tale est autem in nobis sciendi desiderium, ut cognoscentes effectum, desideremus cognoscere causam, & in quacumque re, cognitis quibuscumque eius circumstantijs, non quiescit nostrum desiderium, quousque eius essentiam cognoscamus. Non igitur naturale desiderium sciendi potest quietari in nobis, quousque primam causam cognoscamus non quocumque modo, sed per eius essentiam. Prima autem causa Deus est, ut ex superioribus patet. est igitur finis ultimus intellectualis creaturæ, Deum per essentiam uidere.

C A P. CV.

Quomodo finis ultimus intellectualis creaturæ est Deum per essentiam uidere, & quomodo hoc possit.

Hoc autem quomodo possibile sit considerandum est. Manifestum est autem quod cum intellectus noster nihil cognoscat, nisi per aliquam speciem eius, impossibile est quod per speciem rei unius cognoscat essentiam alterius: & quanto magis species per quam cognoscat intellectus, plus distat a re cognita, tanto intellectus noster imperfectiorem cognitionem habet de essentia rei illius, utputa, si cognosceret bouem per speciem asini, cognosceret eius essentiam imperfecte, scilicet quantum ad genus tantum: magis autem imperfecte, si cognosceret per lapidem, quia cognosceret per genus magis remotum. Si autem cognosceret per speciem alicuius rei, quæ nulli boui communicaret in genere, nullo modo essentiam bouis cognosceret. Manifestum est autem ex superioribus, quod nullum creatum communicat cum Deo in genere. Per quamcumque igitur speciem creatam non solum sensibilis, sed intelligibilem, Deus cognosci per essentiam non potest. Ad hoc igitur quod ipse Deus per essentiam cognoscatur, oportet quod ipse Deus fiat forma intellectus ipsius cognoscentis, & coniungatur ei non ad unam naturam constituendam, sed sicut species intelligibilis

intelligenti. Ipse enim sicut est suum esse, ita est sua ueritas, quæ est forma intellectus. Necessè est autem quod omne quod consequitur aliquam formam, consequatur dispositionem aliquam ad formam illam. Intellectus autem noster non est ex ipsa sua natura in ultima dispositione existens respectu formæ illius quæ est ueritas, quia sic a principio ipsam assequeretur. Oportet igitur quod cum eam consequitur, aliqua dispositione de nouo addita eleuetur, quam dicimus gloriæ lumen, quo quidem intellectus noster a Deo perficitur, qui solus secundum suam naturam hanc propriam formam habet, sicut nec dispositio caloris ad formam ignis potest esse nisi ab igne, et de hoc lumine in Psal. 35. dicitur. In lumine tuo uidebimus lumen.

C A P. CVI.

Quomodo naturale desiderium quiescit ex diuina uisione per essentiam, in qua beatitudo consistit.

Hoc autem sine adepto, necesse est naturale desiderium quietari, quia essentia diuina quæ modo prædicto coniungetur intellectui Deum uidentis est sufficiens principium omnia cognoscendi, & fons totius bonitatis, ut nihil restare possit ad desiderandum. Et hic etiam est perfectissimus modus diuinam similitudinem consequendi, ut scilicet ipsum cognoscamus eo modo quo se ipse cognoscit, scilicet per essentiam suam, licet non comprehendamus ipsum, sicut ipse se comprehendit, non quod aliquam partem eius ignoremus, cum partem non habeat, sed quia non ita perfecte ipsum cognoscemus sicut cognoscibilis est, cum uirtus intellectus nostri in intelligendo non possit adequari ueritati ipsius, secundum quæ cognoscibilis est, cum eius claritas, seu ueritas sit infinita, intellectus autem noster finitus, intellectus autem eius infinitus est sicut & ueritas eius: & ideo ipse tantum se cognoscit, quantum cognoscibilis est, sicut conclusionem demonstrationem ille comprehendit, qui eam per demonstrationem cognoscit, non autem qui cognoscit eam in perfectiori modo, scilicet per rationem probabilem. Et quia ultimum finem hominis dicimus beatitudinem, in hoc consistit hominis felicitas, siue beatitudo, quod Deum uideat per essentiam, licet in perfectione beatitudinis multum distet a Deo, cum hanc beatitudinem Deus per suam naturam habeat, homo uero eam consequatur per diuini luminis participationem, ut supra dictum est.

C A P. CVII.

Quod motus in Deum ad beatitudinem consequendam assimilatur motui naturali, & quod beatitudo est in actu intellectus.

Considerandum est autem, quod cum procedere de potentia in actum uel sit motus, uel sit simile motui, circa processum huius beatitudinis consequendum similiter se habet sicut in motu, uel in mutatione naturali. In motu enim naturali primo quidem consideratur aliqua proprietates, per quæ proportionatur, uel inclinatur mobile ad talem finem, sicut grauitas in terra ad hoc quod feratur deorsum. Non enim moueretur aliquid naturaliter ad certum finem, nisi haberet proportionem ad illum. Secundo autem consideratur ipse motus ad finem. Tertio autem ipsa forma, uel locus. Quarto autem quies in forma, uel in loco. Sic igitur

tur in intellectuāli motu ad finem, primū quidem est amor inclinans in finem: secundum autem est desiderium, quod est quasi motus in finem, & operationes ex tali desiderio prouenientes: tertium autem est ipsa forma, quā intellectus consequitur: quartum autē est delectatio consequens, quæ nihil est aliud quā quietatio voluntatis in fine adepto. Sic igitur naturalis generationis finis est forma, & motus localis locus, non autem quies in forma, vel loco, sed hoc est consequens finem: & multo minus motus est finis, vel proportio ad finem, ita vltimus finis creaturæ intellectualis est videre Deum, non autem delectari in ipso, sed hoc est concomitans finem, & quasi perficiens ipsum. Et multo minus desiderium, vel amor, possunt esse vltim^o finis, cū etiā hoc ante finē habeat.

C A P. CVIII.

De errore ponentium felicitatem in creaturis.

Manifestum est ergo, quod felicitas falso a quibusdam queritur, in quibuscūque præter Deum queratur, siue in voluptatibus corporalibus quæ sunt & brutis cōmunes: siue in diuitijs, quæ ad conseruationem habentium proprie ordinantur, quæ est communis finis omnis entis creati: siue in potestatibus, quæ ordinantur ad communicandā perfectionē suam alijs, quod etiam diximus omnibus esse cōmune: siue in honoribus, vel fama, quæ alicui debentur secundū quā finem iam habet, vel ad finē bene dispositus est: sed necī cognitione quarumcumque rerum etiam supra hominem existentem, cum in sola diuina cognitione desiderium hominis quietetur.

C A P. CIX.

Quod solus Deus est bonus per essentiam, creaturæ vero per participationem.

EX præmissis igitur apparet, quod diuersimode se habet ad bonitatem Deus & creaturæ. In duplici modū bonitatis, quæ in creaturis potest considerari. Cum enim bonum habeat rationem præfectionis & finis, secundum duplicem perfectionem & finem creaturæ attenditur duplex eius bonitas. Attenditur enim quædam creaturæ perfectio secundum quod in sua natura persistit, & hæc est finis generationis, aut factiois ipsius. Alia vero perfectio ipsius attenditur, quam consequitur per suum motum, vel operationē, & hæc est finis motus, vel operationis ipsius: secundum utriūque vero creatura deficit a bonitate diuina: nam cum forma, & esse rei sit bonum & perfectio ipsius secundum quod in sua natura consideratur; substantia composita neque est sua forma, neque suum esse, substantia vero simplex creata, & si sit ipsa forma, non tamen est suum esse: Deus vero est sua essentia, & suum esse, ut supra ostēsum est. Similiter etiam omnes creaturæ consequuntur perfectam bonitatem ex fine extrinseco. Perfectio enim bonitatis consistit in adeptione finis vltimi. Finis autem vltimus cuiuslibet creaturæ est extra ipsum qui est diuina bonitas, quæ quidem non ordinatur ad vltiorem finem. Relinquitur igitur, quod Deus modis omnibus est sua bonitas, & est essentialiter bonus, non autem creaturæ simplices, quia non sunt suum esse, tum quia ordinantur ad aliquid extrinsecū sicut ad vltimum finem. In substantijs vero compositis manifestum est, quod nullo modo sunt sua bonitas. Solus igitur Deus est sua bonitas, & essentialiter bonus:

Alia vero dicuntur bona secundum participationem aliquam ipsius.

C A P. CX.

Quod Deus non potest suam bonitatem amittere.

Per hoc autem apparet, quod Deus nullo modo potest deficere a bonitate. Quod enim alicui essentialiter inest, non potest ei abesse, sicut animal non potest ab homine remoueri. neque igitur Deū possibile est non esse bonum. Et ut magis proprio utamur exemplo, sicut non potest esse quod homo non sit homo, ita non potest esse quod Deus non sit perfecte bonus.

C A P. CXI.

Quod creatura possit deficere a sua bonitate.

In creaturis autem considerandum est, qualiter possit esse bonitatis defectus. Manifestum est autē quod duobus modis aliqua bonitas inseparabiliter inest creaturæ. Vno modo ex hoc, quod ipsa bonitas est de essentia eius: alio modo ex hoc, quod est determinata ad unū. Primo ergo modo, in substantijs simplicibus ipsa bonitas quæ est forma, inseparabiliter se habet ad ipsas, cum ipsæ essentialiter sint formæ. Secundo autē modo, bonum quod est esse, amittere nō possunt. Non enim forma est sicut materia quæ se habet ad esse & nō esse, sed forma consequitur esse, & si etiam non sit ipsum esse. Vnde patet quod substantiæ simplices bonum naturæ in qua subsistunt, amittere non possunt, sed immutabiliter se habent in illo. Substantiæ vero compositæ, quia non sunt suæ formæ, nec suum esse, bonum naturæ amissibiliter habent, nisi in illis, in quibus potentia materiæ non se habet ad diuersas formas, neque ad esse & non esse, sicut in corporibus cælestibus patet.

C A P. CXII.

Quomodo deficiunt a bonitate secundum suas operationes.

Et quia bonitas creaturæ non solum consideratur secundum quod in sua natura subsistit, sed perfectio bonitatis ipsius est in hoc quod ordinatur ad finem, ad finem autem ordinatur per suam operationem, restat considerare quomodo creaturæ deficiant a sua bonitate secundum suas operationes, quibus ordinantur ad finē. Vbi primo considerandū est, quod de operationibus naturalibus idem est iudicium sicut & de natura, quæ est earum principium. Vnde quorum natura defectū pati non potest, nec in operationibus eorū naturalibus defectus accidere potest: quorum autem natura defectum pati potest, etiam operationes eorū deficere contingit. Vnde in substantijs incorruptibilibus siue incorporeis, siue corporeis, nullus defectus naturalis actionis contingere potest. In angelis enim semper uirtus naturalis manet potēs ad suas operationes exercendas. Similiter motus corporum cælestiū nūquam exorbitare inuenitur. In corporibus uero inferioribus multi defectus naturalium actionum contingunt propter corruptiones & defectus in naturis eorum accidentes. Ex defectu enim alicuius naturalis principij contingit plantarū sterilitas, monstruositas in generatione animalium, & aliæ huiusmodi inordinationes.

C A P.

C A P. CXIII.

De duplici principio actionis, & quomodo, aut in quibus potest defectus esse.

Sunt autem quædam actiones, quarum principium non est natura, sed volūtas, cuius obiectum est bonum, & finis quidem principaliter, secundario autem quod est ad finem. Sic igitur se habet operatio voluntaria ad bonum, sicut se habet naturalis operatio ad formam per quam res agit. Sicut igitur defectus naturalium actionum accidere non potest in illis, quæ non patiuntur defectum secundum suas formas, sed solum in corruptibilibus quorum formæ deficere possunt: ita voluntariæ actiones deficere possunt in illis, in quibus voluntas potest a fine deficere. Sic ubi autem non potest voluntas a fine deficere, manifestum est, quod ibi defectus voluntariæ actionis esse non potest. Volūtas autem deficere non potest respectu boni, quod est ipsius volentis natura. Quælibet enim res suo modo appetit suum esse perfectum, quod est bonum vniuersaliusque: respectu boni vero exterioris deficere potest bono sibi connaturali contenta. Cuius igitur volentis natura est vltimus finis volūtatibus ipsius, in hoc defectus voluntariæ actionis contingere non potest: hoc autem solius Dei est. Nam eius bonitas, quæ est vltimus finis rerum, est sua natura. Aliorum autē volentium natura non est vltimus finis voluntatis eorū: vnde potest in eis defectus voluntariæ actionis contingere per hoc, quod voluntas remanet fixa in proprio bono non tendendo vltius in summum bonum, quod est vltimus finis. In omnibus igitur substantijs intellectualibus creatis potest defectus voluntariæ actionis contingere.

C A P. CXIII.

Quid nomine boni, vel mali intelligatur in rebus.

Est igitur hic considerandum, quod sicut nomine boni intelligitur esse perfectum, ita nomine mali nihil aliud intelligitur quā priuatio esse perfecti. Quia vero priuatio proprie accepta est eius quod natum est, & quando natum est, & quomodo natum est haberi, manifestū est, quod ex hoc aliquid dicitur malum, quod caret perfectione quam debet habere. Vnde homo si visu careat, malum est ei, non autem malū est lapidi, quia non est natus visum habere.

C A P. CXV.

Quod impossibile est esse aliquam naturam malum.

Impossibile est autem malum esse aliquam naturam. Nam omnis natura vel est actus, vel potentia, aut compositum ex utroque. Quod autem est actus, perfectio est, & boni obtinet rationem, cum id quod est in potentia, appetat naturaliter esse actus: bonū vero est quod omnia appetunt. Vnde & compositum ex actu & potentia, in quantum participat actum, participat bonitatem. Potentia autem in quantum ordinatur ad actum, bonitatem habet, cuius signum est, quod quanto potentia est capacior actus & perfectionis, tanto magis commēdatur. Relinquitur igitur, quod nulla natura secundum se sit malum. Item, vnumquodque secundum hoc completur, quod fit in actu, nā actus est perfectio rei: nullum autem oppositorum completur per admissionem alterius, sed magis destruitur, vel minui-

Atur, & sic neque malum completur per participationē boni. Omnis autem natura completur per hoc quod habet esse in actu. & sic cū esse, bonū sit ab omnibus appetibile, omnis natura completur per participationem boni. nulla igitur natura est malum. Adhuc, quælibet natura appetit conseruationem sui esse, & fugit destructionem quantum potest. Cum igitur bonum sit quod omnia appetunt, malum vero e contrario quod omnia fugiunt, necesse est dicere, quod esse vnamquæque naturam sit bonum secundum se, non esse vero malum. Esse autem malum non est bonum, sed magis non esse malum sub boni comprehenditur ratione. Nulla igitur natura est malum.

C A P. CXVI.

Qualiter bonum & malum sunt differentie entis, & contraria, & genera contrariorum.

Considerandum igitur restat quomodo bonum & malum dicantur contraria, & contrariorum genera, & differentie aliquas species, scilicet habitus morales constituentes. Contrariorum enim vtrumque est aliqua natura. Non ens enim non potest esse neque genus, neque differentia, cum genus prædicetur de re in eo quod quid: differentia vero in eo quod quale quid. Sciendum est igitur, quod sicut naturalia consequuntur speciem a forma, ita moralia a fine, qui est voluntatis obiectum, a quo omnia moralia dependēt. Sicut autem in naturalibus vni formæ adiungitur priuatio alterius, puta, formæ ignis priuatio formæ aeris, ita in moralibus vni fini adiungitur priuatio finis alterius. Cum igitur priuatio perfectionis debita sit malum in naturalibus, formam accipere, cui adiungitur priuatio formæ debite, malum est, non propter formam, sed propter priuationem ea adiunctam, sicut igni malum est ligno, & in moralibus etiam inherere fini cui adiungitur priuatio finis debite malum est, non propter finem, sed propter priuationem adiunctam, & sic duæ actiones morales, quæ ad contrarios fines ordinantur, secundum bonum & malum differunt, & per consequens contrarij habitus differunt bono & malo quasi differentijs existentibus & contrarietatem ad inuicem habentibus, non propter priuationem ex qua dicitur malum, sed propter finem cui priuatio adiungitur. Per hunc etiam modum quidam intelligunt ab Aristotele dictum, quod bonum & malum sunt genera contrariorum, scilicet moralium. Sed si recte attendatur, bonum & malum in genere moralium magis sunt differentie quā species, vnde melius videtur dicendum, quod bonum & malum dicuntur genera secundum positionem Pythagoræ, qui omnia reduxit ab bonum & malum sicut ad prima genera, quæ quidem positio habet aliquid veritatis in quantum omnium contrariorum vnum est perfectum, & alterum diminutum, ut patet in albo & nigro, dulci & amaro, & sic de alijs. Semper autem quod perfectum est, pertinet ad rationem boni, quod autem diminutum ad rationem mali.

C A P. CXVII.

Quod nihil potest esse essentialiter malum, vel summe, sed est corruptio alicuius boni.

Habito igitur quod malum est priuatio perfectio nis debite, iam manifestum est qualiter malum bonum corrumpit, in quantum scilicet est eius priuatio

tio, sicut & cæcitas dicitur corrumpere visum, quia est ipsa visus priuatio. Nec tamen totum bonum corrumpit, quia supradictum est quod non solum forma est bonum, sed etiam potentia ad formam, quæ quidē potentia est subiectum priuationis sicut & formæ. Vnde oportet quod subiectum mali sit bonum, non quidem quod est oppositum malo, sed quod est potentia ad ipsum. Ex quo etiam patet, quod non quodlibet bonum potest esse subiectum mali, sed solum bonum quod est in potentia respectu alicuius perfectionis, qua potest priuari: vnde in his quæ solum actus sunt, vel in quibus actus a potentia separari non potest, quantum ad hoc non potest esse malum. Patet etiam ex hoc, quod non potest esse aliquid quod sit essentia liter malum, cum semper oporteat malum in alio subiecto bono fundari, ac per hoc nihil potest esse summe malum, sicut est summe bonum, quod est essentia liter bonum. Secundum idem etiam patet, quod malum non potest esse desideratum, nec aliquid agere nisi virtute boni adiuncti, desiderabile enim est perfectio & finis: principium autē actionis est forma. Quia vero vni perfectioni, vel formæ adiungitur priuatio alterius perfectionis, aut formæ, contingit per accidens quod priuatio, seu malum desideratur, & est alicuius actionis principium, non in quantum est malum, sed propter bonum adiunctum, sicut musicus ædificat non in quantum musicus, sed in quantum domificator. Ex quo etiam patet, quod impossibile est malum esse primum principium, eo quod principium per accidens est posterius eo quod est per se.

C A P. CXVIII.

Quod malum fundatur in bono sicut in subiecto.

Si quis autem contra prædicta obijcere velit, quod bonum non potest esse subiectum mali, eo quod vnum oppositorum non sit subiectum alterius, nec vnumquam in alijs oppositis inuenitur quod sint simul, considerare debet quod alia opposita sunt alicuius generis determinati, bonum autem & malum communia. Nam omne ens, in quantum huiusmodi, bonum est: omnis autem priuatio in quantum talis, est mala. Vnde sicut subiectum priuationis oportet esse ens, ita & bonum, non autem subiectum priuationis oportet esse album, aut dulce, aut videns, quia hæc non dicuntur de ente in quantum huiusmodi, & ideo nigrum non est in albo, nec cæcitas in vidente, sed malum est in bono, sicut & cæcitas est in subiecto visus, sed quod subiectum visus non dicatur videns, hoc est quia videns non est commune omni enti.

C A P. CXIX.

De duplici genere mali.

Quia igitur malum est priuatio & defectus: defectus autem, vt ex dictis patet, potest contingere in re aliqua non solum secundum quod in natura sua consideratur, sed etiam secundum quod per actionem ordinatur ad finem, consequens est vt malum vtroque modo dicatur, scilicet secundum defectum in ipsa re, prout cæcitas est quoddam malum animalis, & secundum defectum in actione, prout claudicatio significat actionem cum defectu. Malum igitur actionis ad aliquem finem ordinatum ad quem non debito modo se habet, peccatum dicitur tam in voluntarijs, quam in naturalibus. Peccat enim medicus in actio-

ne sua, dum non operatur conuenienter ad sanitatem: & natura etiam peccat in sua operatione, dum ad debitam dispositionem & formam rem generatam non producit, sicut cum accidunt monstra in natura.

C A P. CXX.

De triplici genere actionis, & de malo culpa.

Et sciendum quod aliquando est actio in potestate agentis, vt sunt omnes voluntariæ actiones. Voluntariam autem actionem dico, cuius principium est in agente sciente ea in quibus actio consistit. Aliquando vero actiones non sunt voluntariæ, viuismodi sunt actiones violente, quarum principium est extra vt actiones naturales, vel quæ per ignorantiam aguntur, quia non procedunt a principio cognitiuo. Si igitur in actionibus non voluntarijs ordinatis ad finem defectus accidat, peccatum tantum dicitur. Si autem in voluntarijs, dicitur non solum peccatum, sed culpa, eo quod agens voluntarium cum sit dominus suæ actionis, vituperio dignus est, & pœna. Si quæ vero actiones sunt mixtæ, habentes scilicet aliquid de uoluntario, & aliquid de inuoluntario, tanto ibi minoratur culpa, quanto plus de inuoluntario admiscetur. Quia vero naturalis actio naturam rei consequitur, manifestum est quod in rebus incorruptibilibus, quarum natura transmutari non potest, naturalis actionis peccatum accidere non potest. Voluntas autem intellectualis creaturæ defectum pati potest in uoluntaria actione, ut supra ostensum est. Vnde relinquitur quod licet carere malo naturæ omnibus incorruptibilibus sit commune, carere tamen ex necessitate suæ naturæ malo culpa, cuius sola rationalis natura est capax, solius Dei proprium inuenitur.

C A P. CXXI.

Quod aliquod malum habet rationem pœnæ, & non culpa.

Sicut autem defectus actionis voluntariæ constituit Stationem peccati & culpa, ita defectus cuiuslibet boni pro culpa illatus contra uoluntatem eius cui infertur, pœnæ obrinet rationem. Pœna enim infertur ut medicina culpa, & vt ordinatiua eius. Vt medicina quidem, in quantum homo propter pœnam retrahitur a culpa, dum ne patiat quod est suæ contrarium uoluntati, dimittit agere inordinatam actionem, quæ suæ foret placita uoluntati. Est etiam ordinatiua ipsius, quia per culpam homo transgreditur metas ordinis naturalis, plus suæ uoluntati tribuens, quam oportet. Vnde ad ordinem iustitiæ fit reductio per pœnam, per quam subtrahitur aliquid uoluntati. Vnde patet, quod conueniens pœna pro culpa non redditur, nisi plus contrarietur uoluntati pœna quam placeat culpa.

C A P. CXXII.

Quod non eodem modo omnis pœna contrariatur uoluntati.

Non eodem autem modo omnis pœna est contrariatur uoluntati. Quædam enim pœna est contra id, quod homo actu vult, & hæc pœna maxime sentitur: quædam vero non contrariatur uoluntati in actu, sed in habitu, sicut cum aliquis priuatur re aliqua, puta, filio, vel possessione eo ignorante. Vnde per hoc non agitur

igitur actu aliquid contra eius uoluntatem: esset autem contrarium uoluntati si sciret. Quandoque vero pœna contrariatur uoluntati secundum naturam ipsius potentia: uoluntas enim naturaliter ordinatur ad bonum. Vnde si aliquis priuatur uirtute, quandoque quidem non est contra actualem uoluntatem eius, quia uirtutem forte contemnit: neque contra habituales, quia forte est dispositus secundum habitum ad uolendum contraria uirtuti, est tamen contra naturalem reuerentiam uoluntatis, qua homo naturaliter appetit uirtutem. Ex quo etiam patet, quod gradus pœnarum dupliciter mensurari possunt. Vno modo, secundum quantitatem boni, quod per pœnam priuatur. Alio modo, secundum quod magis, vel minus est contrarium uoluntati. Est enim magis contrarium uoluntati maiori bono priuari, quam priuari minori.

C A P. CXXIII.

Quod omnia reguntur diuina prouidentia.

Ex prædictis autem manifestum esse potest, quod omnia diuina prouidentia gubernantur. Quæcumque enim ordinantur ad finem alicuius agentis, ab illo agente diriguntur in finem, sicut omnes qui sunt in exercitu, ordinantur ad finem ducis, qui est victoria, & ab eo diriguntur in finem. Supra autem ostensum est, quod omnia suis actibus tendunt in finem diuinæ bonitatis. Ab ipso igitur Deo, cuius hic finis proprius est, omnia diriguntur in finem: hoc autem est prouidentia alicuius regi & gubernari. omnia igitur diuina prouidentia reguntur. Adhuc, ea quæ deficere possunt, & non semper eodem modo se habent, ordinari inueniuntur ab his quæ semper eodem modo se habent, sicut omnes motus corporum inferiorum, qui defectibiles sunt, ordinem habent secundum inuariabilem motum celestis corporis: omnes uero creaturæ mutabiles & defectibiles sunt. Nam in creaturis intellectuabilibus, quantum ex eorum natura est, defectum voluntariæ actionis inueniri potest. Creaturæ uero aliæ motum participant vel secundum generationem & corruptionem, vel secundum locum tantum: solus autem Deus est, in quem nullus defectus cadere potest. relinquitur igitur quod omnia alia ordinantur ab ipso. Item, ea quæ sunt per participationem, reducuntur in id quod est per essentiam, sicut in causam. Omnia enim ignita suæ ignitionis ignem causam habent aliquo modo. Cum igitur solus Deus per essentiam sit bonus, cætera uero omnia per quandam participationem complementum obtineant bonitatis, necesse est quod omnia ad complementum bonitatis producantur a Deo: hoc autem est regi & gubernari. Secundum hoc enim aliqua gubernantur, vel reguntur quod in ordine boni statuuntur. Omnia ergo gubernantur & reguntur a Deo.

C A P. CXXIII.

Quod Deus per superiores creaturas regit inferiores.

Secundum hoc autem apparet, quod inferiores creaturæ a Deo per superiores reguntur. Secundum hoc enim aliqua creaturæ superiores dicuntur, quod in bonitate perfectiores existunt: ordinem autem boni creaturæ consequuntur a Deo in quantum reguntur ab ipso. sic igitur superiores creaturæ plus participat de ordine gubernationis diuinæ, quam inferiores. Quæ autem magis participat quantumcumque perfectio-

nem, comparatur ad id quod minus ipsam participat, sicut actus ad potentiam, & agens ad patiens. Superiores igitur creaturæ comparantur ad inferiores in ordine diuinæ prouidentia, sicut agens ad patiens. Per superiores igitur creaturæ inferiores gubernantur. Itē, ad diuinam bonitatem pertinet, quod suam similitudinem communicet creaturis. Sic enim propter suam bonitatem Deus omnia dicitur fecisse, vt ex supradictis patet: ad perfectionem autem diuinæ bonitatis pertinet & quod in se bonus sit, & quod alia ad bonitatem reducat. vtrumque igitur creaturæ communicat, & quod in se bona sit, & quod vna aliam ad bonum inducat. Sic igitur per quasdam creaturas, alias ad bonum inducit: has autem oportet esse superiores creaturas. Nam quod participat ab aliquo agente similitudinem formæ & actionis, perfectius est eo quod participat similitudinem formæ, & non actionis, sicut luna perfectius recipit lumen a sole, quæ non solum fit lucida, sed etiam illuminat, quæ corpora opaca, quæ illuminantur tantum, & non illuminant. Deus igitur per creaturas superiores inferiores gubernat. Adhuc bonum multorum melius est, quam bonum vnius tantum, & per consequens est magis diuinæ bonitatis re presentatiuum, quæ est bonum totius vniuersi. Si autem creatura superior quæ abundantiore bonitate a Deo participat, non cooperaretur ad bonum inferiorum creaturarum, illa abundantia bonitatis esset vniuersum: per hoc autem fit communis multorum, quod ad bonum multorum cooperatur, pertinet igitur hoc ad diuinam bonitatem, vt Deus per superiores creaturas inferiores regat.

C A P. CXXV.

Quod inferiores substantiæ intellectuales reguntur per superiores.

Quia igitur intellectuales creaturæ cæteris creaturis sunt superiores, vt ex præmissis patet, manifestum est, quod per creaturas intellectuales omnes aliæ creaturæ gubernantur a Deo. Item, cum inter ipsas creaturas intellectuales quædam alijs sint superiores, per superiores inferiores reguntur a Deo, vnde fit vt homines, qui infimum locum secundum naturæ ordinem in substantijs intellectualibus tenent, gubernantur per superiores spiritus, qui ex eo quod diuina hominibus nuntiant, angeli uocantur, id est, nuntij. Ipsorum etiam angelorum inferiores per superiores reguntur, secundum quod in ipsis diuersæ hierarchiæ, id est, sacri principatus, & in singulis hierarchijs diuersi ordines distinguuntur.

C A P. CXXVI.

De gradu & ordine angelorum.

Et quia omnis substantiæ intellectualis operatio, in quantum huiusmodi, ab intellectu procedit, oportet quod secundum diuersum intelligentiæ modum diuersitas operationis, & prelationis, & ordinis in substantijs intellectualibus inueniatur. Intellectus autem quanto est sublimior, seu dignior, tanto magis in altiori & vniuersaliori causa rationes effectuum considerare potest. Superius etiam dictum est, quod superior intellectus species intelligibiles vniuersaliores habet. Primus igitur intelligendi, modus substantijs intellectualibus conueniens est, vt in ipsa prima causa, scilicet Deo, effectuum rationes participant, & per consequens

sequens suorum operum, cum per eas Deus inferiores effectus dispensat, & hoc est proprium primo hierarchiae, quae in tres ordines diuiditur, secundum tria quae in qualibet operatiua arte considerantur, quorum primum est finis, ex quo rationes operum sumuntur: secundum est rationes operum in mente artificis existentes: tertium est applicationes operum ad effectus. Primi ergo ordinis est in ipso summo bono, prout est vltimus finis rerum de effectibus edoceri, vnde ab ardore amoris Seraphim dicuntur quasi ardentis, vel incendentis. Amoris enim obiectum est bonum. Secundi vero ordinis est effectus Dei in ipsis rationibus intelligibilibus contemplari, prout sunt in Deo, unde Cherubim dicuntur a plenitudine scientiae. Tertij vero ordinis est considerare in ipso Deo, quomodo a creaturis participetur rationibus intelligibilibus ad effectus applicatis, vnde ab habendo in se Deum insidentem, throni sunt dicti. Secundus autem intelligendi modus est rationes effectuum prout sunt in causis vniuersalibus considerare, & hoc est proprium secundae hierarchiae, quae etiam in tres ordines diuiditur secundum tria, quae ad vniuersales causas & maxime secundum intellectum agentes pertinent, quorum primum est praordinare quae agenda sunt, vnde in artificibus supremae artes praecipuae sunt, quae architectonicae vocantur: & ex hoc primus ordo hierarchiae huius dicitur dominationes. Domini enim est percipere & praordinare. Secundum vero quod in causis vniuersalibus inuenitur, est aliquid primo mouens ad opus quasi principatum executionis habens, & ex hoc secundus ordo huius hierarchiae principatus vocatur, secundum Gregorium, vel virtutes secundum Dionysium, vt virtutes intelligantur ex eo quod primo operari maxime est virtuosum. Tertium autem quod in causis vniuersalibus inuenitur, est aliquid impedienda executionis remouens: vnde tertius ordo huius hierarchiae est potestatum, quarum officium est omne quod possit obuiare executioni diuini imperij cohercere, unde & daemones arcere dicuntur. Tertius vero modus intelligendi est rationes effectuum in ipsis effectibus considerare, & hoc est proprium tertiae hierarchiae, quae immediate nobis perficitur, qui ex effectibus cognitione de ipsis effectibus accipimus: & haec etiam tres ordines habet, quorum infimus angeli dicuntur, ex eo quod hominibus nuntiant ea quae ad eorum gubernationem pertinent, unde & hominum custodes dicuntur. Supra hunc autem est ordo archangelorum, per quem hominibus ea quae sunt supra rationem nuntiantur, sicut mysteria fidei. Supremus autem huius hierarchiae ordo secundum Gregorium virtutes dicuntur, ex eo quod ea quae sunt supra naturam operantur, in argumentum eorum quae nobis supra rationem nuntiantur: vnde ad virtutes pertinere dicitur miracula facere. Secundum Dionysium vero supremus ordo huius hierarchiae, principatus dicitur, vt principes intelligamus, qui singulis gentibus praesunt, angelos qui singulis hominibus: archangelos, qui singularibus hominibus ea quae sunt ad commune salutem pertinentia denuntiant. Et quia inferior potentia in virtute superioris agit, inferior ordo ea quae sunt superioris exercet in quantum agit eius virtute: superiores vero ea quae sunt inferiorum propria excellentius habent. Vnde omnia sunt in eis quodammodo communia, tamen propria nomina sortiuntur ex his quae vnicuique secundum se conueniunt. Infimus autem ordo commune nomen sibi retinuit quasi in virtute omnium agens.

F Et quia superioris est in inferiorem agere: actio uero intellectualis est instruere, vel docere, superiores angeli in quantum inferiores instruunt, dicuntur eos purgare, illuminare, & perficere. Purgare quidem, in quantum nescientiam remouent: illuminare vero, in quantum suo lumine inferiorum intellectus confortat ad aliquid altius capiendum: perficere vero, in quantum eos ad superioris scientiae perfectionem perducunt. Nam haec tria ad assumptionem scientiae pertinent, vt Dionysius dicit. Nec tamen per hoc remouetur, quin omnes angeli, etiam infimi, diuinam essentiam videant. Licet enim vnusquisque beatorum spirituum Deum per essentiam videat, vnus tamen alio perfectius eum uidet, vt ex superioribus potest patere. Quanto autem aliqua causa perfectius cognoscitur, tanto plures effectus eius cognoscuntur in ea. De effectibus igitur diuinis, quos superiores angeli cognoscunt in Deo praeter alijs inferiores instruunt, non autem de essentia diuina, quam immediate uident omnes.

C A P. CXXVII.

Quod per superiora corpora inferiora, non autem intellectus humanus, disponuntur.

Sicut igitur intellectualium substantiarum una per aliam diuinitus gubernatur, inferior scilicet per superiorem: ita etiam inferiora corpora per superiora diuinitus disponuntur. Vnde omnis motus inferiorum a motibus corporum caelestium causatur, & ex uirtute caelestium corporum haec inferiora formas & species consequuntur, sicut & rationes rerum intelligibiles ad inferiores spiritus per superiores deueniunt. Cum autem intellectualis substantia in ordine rerum omnibus corporibus praefatur, non est conueniens secundum praedictum prouidentiae ordinem, ut per aliquam corporalem substantiam intellectualis quaecumque substantia regatur a Deo. Cum igitur anima humana sit intellectualis substantia, impossibile est secundum quod est intelligens & uolens, secundum motus corporum caelestium disponatur. Neque igitur in intellectum humanum, neque in uoluntatem corpora caelestia directe agere possunt, uel imprimere. Item, nullum corpus agit nisi per motum. omne igitur quod ab aliquo corpore patitur, mouetur ab eo: animam autem humanam secundum intellectuam partem, in qua est uoluntas, impossibile est motu corporali moueri, cum intellectus non sit actus alicuius organi corporalis. Impossibile igitur est, quod anima humana secundum intellectum, aut uoluntatem a corporibus caelestibus aliquid patiat. Adhuc, ea quae ex impressione corporum caelestium in istis inferioribus proueniunt, naturalia sunt. Si igitur operationes intellectus & uoluntatis ex impressione caelestium prouenirent, ex naturali instinctu procederent, & sic homo non differret in suis actibus ab alijs animalibus quae naturali instinctu mouentur ad suas actiones, & periret liberum arbitrium, & consilium, & electio, & omnia huiusmodi quae homo praeter ceteris animalibus habet.

C A P. CXXVIII.

Quomodo intellectus humanus perficitur mediantibus potentijs sensitiuis, & sic indirecte subditur corporibus caelestibus.

Est autem considerandum, quod intellectus humanus a potentijs sensitiuis accipit suae cognitionis originem

originem: vnde perturbata phantastica & imaginatiua, vel memoratiua parte animae, perturbatur cognitio intellectus, & praedictis potentijs bene se habentibus conuenientior fit acceptio intellectus. Similiter etiam immutatio appetitus sensitiui aliquid operatur ad mutationem uoluntatis, quae est appetitus rationis ex ea parte, qua bonum apprehensum est obiectum uoluntatis. Ex eo enim quod diuersimode dispositi sumus secundum concupiscentiam, iram, & timorem, & alias passiones, diuersimode nobis aliquid bonum, vel malum uidetur. Oes autem potentiae sensitiuae partis siue sint apprehensiuae, seu appetitiuae, quarundam corporaliu partiū actus sunt, quibus immutatis, necesse est per accidens ipsas quoque potentias immutari. Quia igitur immutatio inferiorum corporum subiacet motui caeli, eidem etiam motui potentiarum sensitiuarum operationes, licet per accidens, subduntur, & sic indirecte motus caelestis aliquid operatur ad actum intellectus & uoluntatis humanae, in quantum scilicet per passiones uoluntas ad aliquid inclinatur. Sed quia uoluntas passionibus non subditur, vt earum imperium ex necessitate sequat, sed magis in potestate sua habet reprimere passiones per iudicium rationis, consequens est vt nec etiam impressionibus corporum caelestium uoluntas humana subdatur, sed liberum iudicium habet eas sequi, & resistere cum uidebitur expedire, quod tantum sapientium est. Sequi uero passiones corporales & inclinationes est multorum, qui. sapientia, & uirtute carent.

C A P. CXXIX.

Quod solus Deus mouet uoluntatem hominis, non res creata.

Cum autem omne mutabile, & multiforme, in aliquid quod primum immobile & vnum reducatur sicut in causam, hominis autem intellectus & uoluntas mutabilis & multiformis appareat, necesse est quod in aliquam superiorem causam immobilem & vniformem reducatur: & quia non reducuntur sicut in causam in corpora caelestia, vt ostensum est, oportet eas reducere in causas altiores. Aliter autem se habet circa intellectum & uoluntatem, nam actus intellectus est secundum quod res intellecta sunt in intellectu: actus autem uoluntatis attenditur secundum inclinationem uoluntatis ad res uoluntas. Intellectus igitur natus est perfici ab aliquo exteriori, quod comparatur ad ipsum sicut actus ad potentiam: vnde homo ad actum intellectus adiuuari potest a quolibet exteriori, quod est magis perfectum secundum esse intelligibile, non solum a Deo, sed etiam ab angelo, & etiam ab homine magis instructo, aliter tamen & aliter. Homo enim adiuuatur ab homine ad intelligendum per hoc, quod vnus eorum alteri proponit intelligibile, quod non considerabat, non autem ita quod lumen intellectus vnus hominis ab altero homine perficiatur, quia vtrumque lumen naturale est vnus speciei. Sed quia lumen naturale angeli est secundum naturam sublimius naturali lumine hominis, homo ab angelo potest iuari ad intelligendum non solum ex parte obiecti, quod ei ab angelo proponitur, sed etiam ex parte luminis, quod per lumen angeli confortatur. Non tamen lumen naturale hominis ab angelo est, cum natura rationalis animae, quae per creationem esse accepit, non nisi a Deo instituta sit. Deus autem ad intelligendum hominem iuuat non solum ex parte obiecti, quod homini pro-

ponitur a Deo, vel per additionem luminis, sed etiam per hoc, quod lumen naturale hominis, quo intellectualis est, a Deo est, & per hoc etiam quod cum ipse sit ueritas prima, a qua omnia alia ueritas certitudine habet, sicut secundae propositiones a primis in scientijs demonstratiuis, nihil intellectui certum fieri potest, nisi uirtute diuina: sicut nec conclusiones sunt certae in scientijs, nisi secundum uirtutem primorum principiorum. Sed cum actus uoluntatis sit inclinatio quaedam ab inferiori ad exterius procedens, & comparatur inclinationibus naturalibus, sicut inclinationes naturales rebus naturalibus solum in sunt a causa suae naturae, ita actus uoluntatis a solo Deo est, qui solus causa est naturae rationalis uoluntatem habentis. Vnde patet quod non est contra arbitrij libertatem, si Deus uoluntatem hominis mouet, sicut non est contra naturam, quod Deus in rebus naturalibus operatur, sed tam inclinatio naturalis quam uoluntaria a Deo est, utraque proueniens secundum conditionem rei, cuius est. Sic enim Deus res mouet, secundum quod competit earum naturae. Patet igitur ex praedictis, quod in corpus humanum, & uirtutes ei corporeas imprimere possunt corpora caelestia, sicut & in alia corpora, non autem in intellectum, sed hoc potest creatura intellectualis. In uoluntatem autem solus Deus imprimere potest.

C A P. CXXX.

Quod Deus omnia gubernat, & quaedam mouet mediantibus causis secundis.

Quia uero causa secundae non agunt nisi uirtute primae causae, sicut instrumenta agunt per directionem artis, necesse est quod omnia alia agentia, per quae Deus ordinem suae gubernationis adimplet, uirtute ipsius Dei agant. Agere igitur cuiuslibet ipsorum a Deo causatur, sicut & motus mobilis a motione mouentis: mouens autem & motum oportet simul esse. Oportet igitur quod Deus cuiuslibet agentis ad inferiorius quasi in ipso agens, dum ipsum ad agenda mouet. Adhuc, non solum agere agentium secundorum causatur a Deo, sed ipsum eorum esse, sicut in superioribus ostensum est. Non autem sic intelligendum est, quod esse rerum causetur a Deo, sicut esse domus causatur ab aedificatore, quo remoto adhuc remanet esse domus. Aedificator enim non causat esse domus, nisi in quantum mouet ad esse domus, quae quidem motio est factio domus, vnde directe est causa fieri ipsius domus, quod quidem cessat aedificatore remoto. Deus autem est per se causa directe ipsius esse, quasi esse communicans omnibus rebus: sicut sol communicat lumen aeri, & alijs quae ab ipso illuminantur. Et sicut ad conseruationem luminis in aere requiritur perseverans illuminatio solis, ita ad hoc quod res conseruentur in esse, requiritur quod Deus esse incessanter tribuat rebus, & sic omnia non solum in quantum esse incipiunt, sed etiam in quantum in esse conseruantur, comparantur ad Deum sicut factum ad faciens: faciens autem & factum oportet esse simul, sicut mouens & motum. Oportet igitur Deum adesse omnibus rebus in quantum esse habent: esse autem est id quod rebus omnibus intimius adest, igitur oportet Deum in omnibus esse. Item, quicumque exequitur suae prouidentiae ordinem per aliquas medias causas, necesse est quod effectus illarum mediarum causarum cognoscat & ordinet, alioquin extra ordinem suae prouidentiae

providentiæ caderent: & tanto perfectior est providentiæ gubernantis, quâto eius cognitio & ordinatio magis descendit ad singularia, quia si aliquid singulariâ cognitione gubernantis subtrahitur, determinatio ipsius singularis eius providentiæ diffugiet. Ostensum est autem supra, quod necesse est omnia diuinæ providentiæ subdi: & manifestum est quod diuina providentiâ perfectissima est, quia quicquid de Deo dicitur, secundum maximum conuenit ei. Oportet igitur quod ordinatio providentiæ ipsius se extendat usque ad minimos effectus.

C A P. CXXXI.

Quod Deus omnia disponit immediate, nec dimittit suam sapientiam.

Secundum hoc igitur patet, quod licet rerum gubernatio fiat a Deo mediantibus causis secundis, quantum pertinet ad providentiæ executionem, tamen ipsa dispositio, seu ordinatio diuinæ providentiæ immediate se extendit ad omnia. Nō enim sic prima & vltima ordinat, vt vltima & singularia alijs disponēda committat: hoc enim apud homines agitur propter debilitatem cognitionis ipsorum, quæ non potest simul uacare pluribus: vnde superiores gubernatores disponunt de magnis, & minima alijs committunt disponēda, sed Deus simul multa potest cognoscere, vt supra ostensum est: vnde non retrahitur ab ordinatione maximorum per hoc, quod dispensat minima.

C A P. CXXXII.

Rationes quæ videntur ostendere, quod Deus non habet providentiæ de particularibus.

Posset tamen alicui videri, quod singularia non disponantur a Deo. Nullus enim per suam providentiā disponit, nisi quæ cognoscit: Deo autem cognitio singularium videri potest deesse ex hoc, quod singularia non intellectu, sed sensu cognoscuntur. In Deo autem qui omnino incorporeus est, nō potest esse sensitiva, sed solum intellectiva cognitio. Potest igitur alicui videri ex hoc quod singularia a diuina providentiâ non ordinentur. Item, cum singularia sint infinita: infinitorum autem nō possit esse cognitio (infinitum enim vt sic est ignotum) videtur quod singularia diuinam cognitionem & providentiā effugiant. Adhuc, singularium multa contingentia sunt: horum autem non potest esse certa scientia. Cum igitur scientiâ Dei oporteat esse certissimâ, videtur quod singularia non cognoscantur, nec disponantur a Deo. Præterea, singularia non omnia simul sunt, quia quibusdam succedētib; alia corrumpuntur: eorum autem quæ non sunt, non potest esse scientia. Si igitur singularium Deus scientiam habeat, sequitur quod quædam scire incipiat, & desinat, ex quo sequitur eum esse mutabilem. Non igitur videtur singulariū cognitor & dispositio esse.

C A P. CXXXIII.

Solutio prædictarum rationum.

Sed hæc facile solvantur, si quis rei veritatem consideret. Cum enim Deus seipsum perfecte cognoscat, oportet quod cognoscat omne quod in ipso est quocūque modo. Cum autem ab eo sit omnis essentia & virtus entis creati: quod autem est ab aliquo uirtute in

ipso est, necesse est quod seipsum cognoscens cognoscat essentiam entis creati, & quicquid in eo uirtute est, etiâ sic cognoscit oīa singularia, quæ uirtute sunt in ipso, & in alijs suis causis. nec est simile de cognitione intellectus diuini & nostri, ut prima ratio procedat: nam intellectus noster cognitionem de rebus accipit per species abstractas, quæ sunt similitudines formarum, & non materia, nec materialium dispositionū, quæ sunt indiuiduationis principia. Vnde intellectus noster singularia cognoscere non potest, sed solum uniuersalia: intellectus autē diuinus cognoscit res per essentiam suam, in qua sicut in primo principio uirtute continentur non solum forma, sed etiam materia: & ideo non solum uniuersalium, sed etiam singulariū cognitor est. Similiter etiam non est inconueniens Deū infinita cognoscere, quāuis intellectus noster infinita cognoscere non possit. Intellectus enim noster non potest simul actu plura cōsiderare, & sic si infinita cognosceret considerando ea, oporteret quod numeraret infinita unum post vnum, quod est contra rationē infiniti: sed uirtute & potentia intellectus noster infinita cognoscere potest, puta, omnes species numerorum, vel proportionum, in quantum habet sufficiens principium ad omnia cognoscenda. Deus autē multa simul cognoscere potest, ut supra ostensum est, & id quod omnia cognoscit, scilicet sua essentia, sufficiens est principium omnia cognoscendi non solum quæ sunt, sed quæ esse possunt. Sic igitur intellectus noster potentia & uirtute cognoscit infinita, quorum cognitionis principium habet, ita Deus omnia infinita actu cōsiderat. Manifestum est etiam, quod licet singularia, corporalia, & temporalia non simul sint, tamen simul eorum Deus cognitionem habet. Cognoscit enim ea secundum modum sui esse, quod est æternum, & sine successione. Sicut igitur materialia immaterialiter, & multa per vnum cognoscit, sic & quæ non simul sunt, vno intuitu conspicit: & sic non oportet quod eius cognitioni aliquid addatur, uel subtrahatur, per hoc quod singularia cognoscit. Ex quo etiam manifestum fit, quod de contingentibus certam cognitionē habet quia etiâ antequam fiant, intuetur ea prout sunt actu in suo esse, & non solum prout sunt futura, & uirtute in suis causis, sicut nos aliqua futura cognoscere possumus. Cōtingentia autem licet prout sunt in suis causis uirtute futura existentia, non sint determinata ad unū, ut de eis certa cognitio haberi possit, tamē prout sunt actu in suo esse, iam sunt determinata ad unū, & potest de eis certa haberi cognitio. Nam Sortem sedere dum sedet, per certitudinem uisionis cognoscere possumus. Et similiter per certitudinem Deus cognoscit omnia, quæcumque per totum discursum tēporis aguntur in suo æterno. Nam æternitas sua præsentia ter totum tēporis decursum attingit, & ultra trāscēdit, ut sic consideremus Deum in sua æternitate fluxū tēporis cognoscere, sicut qui in altitudine speculæ constitutus, totum transitum uiatorum simul intuet.

C A P. CXXXIII.

Quod Deus solus cognoscit singularia futura contingentia.

Manifestum est autem, quod hoc modo futura cōtingentia cognoscere, prout sunt actu in suo esse, quod est certitudinē de ipsis habere, solius Dei proprium est, cui proprie & uere cōpetit æternitas: unde futurorū prænuntiatio certa ponitur esse diuinitatis signum, secundū illud Esaię 41. Annuntiate quæ uentura sunt

sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos: sed cognoscere futura in suis causis etiam alijs competere potest. Sed hæc cognitio non est certa, sed coniecturalis magis, nisi circa effectus, qui de necessitate ex suis causis sequuntur. Et per hunc modum medicus pronuntiat infirmitates futuras, & nauta tempestates.

C A P. CXXXV.

Quod Deus omnibus adest per potentiam, essentiam, & præsentiam, & omnia immediate disponit.

Sic igitur nihil impedit, quin Deus etiam singulariū effectuum cognitionem habeat, & eos immediate ordinet per seipsum, licet per causas medias exequat. Sed etiam in ipsa executione quodammodo immediate se habet ad omnes effectus, in quantum omnes causæ mediæ agunt in uirtute causæ primæ, ut quodā modo ipse in omnibus agere videatur, & omnia opera secundarum causarum ei possunt attribui, sicut artificii attribuitur opus instrumenti. Conuenientius, nō dicitur, quod faber facit cultellum, quā martellus. Habet etiam se immediate ad omnes effectus, in quantum ipse est per se causa essendi, & omnia ab ipso seruantur in esse: & secundum hos tres immediatos modos dicitur Deus in omnibus esse per essentiam, potentiam, & præsentiam. Per essentiam quidem, in quantum esse cuiuslibet est quædam participatio diuini esse, & sic essentia diuina cuiuslibet existenti adest, in quantum habet esse sicut causa proprio effectui: per potentiam uero, in quantum omnia in uirtute ipsius agunt: per præsentiam uero, in quantum ipse immediate omnia ordinat & disponit.

C A P. CXXXVI.

Quod soli Deo conuenit miracula facere.

Via igitur totus ordo causarum secundarum, & uirtus earum est a Deo, ipse autem non producit suos effectus per necessitatem, sed liberam uoluntatē, vt supra ostensum est, manifestum est quod præter ordinem causarum secundarum agere potest, sicut quod sanet illos, qui secundum operationem naturæ sanari nō possunt, uel faciat aliqua huiusmodi, quæ non sunt secundum ordinem naturalium causarum, sunt tamē secundum ordinem diuinæ providentiæ, quia hoc ipsum quod aliquando a Deo fiat præter ordinem naturalium causarum a Deo dispositum, est propter aliquem finem. Cum autē aliqua huiusmodi diuinitus fiunt præter ordinem causarum secundarum, talia facta miracula dicuntur, quia mirum est cum effectus uideatur, & causa ignoratur. Cum igitur Deus sit causa simpliciter nobis occulta, cū aliquid ab eo sit præter ordinem causarum secundarum nobis notarum, simpliciter miracula dicuntur. Si autem fiat aliquid ab aliqua alia causa occulta huic, uel illi, non est simpliciter miraculū, sed quo ad illum qui causam ignorat. Vnde contingit quod aliquid apparet mirum vni, quod non est alijs mirū qui causam cognoscit. Sic autē præter ordinem causarū secundarū operari solius Dei est, qui est huius ordinis institutor, & huic ordini non obligatur. Alia uero omnia huic ordini subduntur, unde miracula facere, solius Dei est, secundum illud Psalmistæ, Qui facit miracula magna solus. Cum igitur ab aliqua creatura miracula fieri uidentur, uel non sunt uera miracula, quia fiunt per aliquas uirtutes naturalium rerum, li-

cer nobis occultas, sicut est de miraculis dæmonum, quæ magicis artibus fiunt: uel si sunt uera miracula, impetrantur per aliquem a Deo, ut. f. talia operetur. Quia igitur huiusmodi miracula solum diuinitus fiunt, cōuenienter in argumentū fidei assumuntur, quæ soli Deo innititur. Quod enim aliquid prolatum ab homine auctoritate diuina dicitur, nunquā conuenientius ostenditur quā per opera, quæ solus Deus facere potest. Huiusmodi autem miracula, quāuis præter ordinem causarum secundarum fiant, tamen non sunt simpliciter dicenda cōtra naturā, quia hoc ipsum naturalis ordo habet, vt inferiora actionibus superiorum subdantur. Vnde quæ in corporibus inferioribus ex impressione cælestium corporum proueniunt, non dicuntur simpliciter esse contra naturā, licet forte sint quandoque contra naturam particularem huius, uel illius rei, sicut patet de motu aquæ in fluxu & refluxu maris, qui accidit ex lunæ actione. Sic igitur ex ea quæ in creaturis accidit Deo agente, licet uideantur esse contra particularem ordinem causarum secundarum, sunt tamen secundum ordinem uniuersalem naturæ. Non igitur miracula sunt contra naturam.

C A P. CXXXVII.

Quod dicantur esse aliqua casualia & fortuita.

Quāuis autem omnia etiam minima diuinitus dispensentur, ut ostensum est, nihil tamen prohibet aliqua accidere a casu & fortuna. Contingit. n. aliquid respectu inferioris causæ esse fortuitum, uel casuale, dum præter eius intentionem aliquid agitur, quod tamē non est fortuitum, uel casuale respectu superioris causæ, præter cuius intentionem non agitur, sicut patet de domino, qui duos teruos ad eundem locum mittit, ita quod unus ignoret de alio, horum concursus casualis est quantum ad utrumque, non autē quantum ad dominum. Sic igitur cum aliqua accidit præter intentionem causarum secundarum, fortuita sūt, uel casualia habito respectu ad illas causas, & simpliciter casualia dici possunt, quia effectus simpliciter denominantur secundum conditionem proximarum causarum. Si uero habeatur inspectus ad Deum, non sunt fortuita, sed prouisa.

C A P. CXXXVIII.

Vtrum fatum sit aliqua natura, & quid sit.

Ex hoc autem apparet quæ sit ratio fati. Cum enim multi effectus inueniantur casualiter prouenire secundum considerationem secundarum causarum, quidam huiusmodi effectus in nullam superiorē causam ordinantem eos reducere uolunt, quos totaliter negare fatum necesse est. Quidam uero hos effectus, qui uidentur casuales & fortuiti, in superiorem causam ordinantem eos reducere uoluerunt, sed corporalium ordinem non transcendentes attribuerunt ordinationem corporibus primis. f. cælestibus: & hi fatum esse dixerunt uim positionis syderum, ex qua huiusmodi effectus contingere dicebant. Sed quia ostensum est, quod intellectus & uoluntas, quæ sunt propria principia humanorum actuum, proprie corporibus cælestibus non subduntur, non potest dici quod ea quæ casualiter, uel fortuito in rebus humanis accidunt, reducantur in corpora cælestia sicut in causam ordinantem. Fatum autem non uidetur esse nisi in rebus humanis, in quibus est & fortuna. De his

enim solent aliqui querere futura cognoscere volentes, & de his a diuinantibus responderi, consuevit: unde & fatum a fando est appellatum, & ideo sic fatum ponere est alienum a fide. Sed quia non solum res naturales, sed etiam res humanae diuinæ prouidentiae subduntur, quæ casualiter in rebus humanis accidere videntur, in ordinationem diuinæ prouidentiae reducere oportet. Et sic necesse est ponere fatum ponentibus diuinæ prouidentiae omnia subiacere. Fatum enim sic acceptum se habet ad diuinam prouidentiam sicut proprius eius effectus. Est enim explicatio diuinæ prouidentiae rebus adhibita, secundum quod Boetius dicit, quod fatum est dispositio, id est, ordinatio immobilis rebus mobilibus inhaerens. Sed quia cum infidelibus quantum possumus, nec nomina debemus habere communia, ne a non intelligentibus erroris occasio sumi possit, cautius est fidelibus, ut fati nomen reticeant, pro hoc quod fatum conuenientius & cōius fin primam acceptionem sumitur. Vnde & Augustinus dicit 5. de Ciuitate Dei, quod si quis secundo modo fatum esse credat, sententiam teneat, & linguam corrigat.

CAP. CXXXIX.

Quod non omnia sunt ex necessitate.

Quamuis autem ordo diuinæ prouidentiae rebus adhibitus certus sit, ratione cuius Boetius dicit, quod fatum est dispositio immobilis rebus mobilibus inhaerens, non tamen propter hoc sequitur omnia de necessitate accidere. Nam effectus necessarij, vel contingentes dicuntur secundum conditionem proximam causarum. Manifestum est enim, quod si causa prima fuerit necessaria, & causa secunda fuerit contingens, effectus sequitur contingens, sicut prima causa generationis in rebus corporalibus inferioribus est motus caelestis corporis, qui licet ex necessitate proueniat, generatio tamen & corruptio in istis inferioribus prouenit contingenter propter hoc, quod causae inferiores contingentes sunt, & deficere possunt. Ostensum est autem, quod Deus suae prouidentiae ordinem per causas inferiores exequitur. Erunt igitur aliqui effectus diuinæ prouidentiae contingentes secundum conditionem inferiorum causarum.

CAP. CXL.

Quod diuina prouidentia manente multa sunt contingentia.

Nec tamen effectuum contingentia, vel causarum certitudinem diuinæ prouidentiae perturbare potest. Tria enim sunt quae prouidentiae certitudinem praestare videntur. scilicet infallibilitas diuinæ praescientiae, efficacia diuinæ voluntatis, & sapientia diuinæ dispositionis, quae vias sufficientes ad effectum consequendum adinuenit, quorum nullum contingentiae rerum repugnat. Nam scientia Dei infallibilis est etiam contingentium futurorum, in quantum Deus intuetur in suo aeterno futuro, prout sunt actus in suo esse, ut supra expositum est. Voluntas etiam Dei, cum sit vniuersalis rerum causa, non solum est de hoc, quod aliquid fiat, sed ut sic fiat. Hoc igitur ad efficaciam diuinæ voluntatis pertinet, ut non solum fiat quod Deus vult, sed ut hoc modo fiat quomodo illud fieri vult. Vult autem quaedam fieri necessario, & quaedam contingenter, quia utrumque requiritur ad completum esse vniuersi. Ut igitur utroque modo res prouenirent, quibusdam ad aptas necessarias causas, quibusdam vero contingentes,

ut sic dum quaedam sunt necessario, quaedam contingentes, diuina voluntas efficaciter impleatur. Manifestum est etiam quod per sapientiam diuinam dispositionis prouidentiae certitudo seruatur, contingentia rerum manente. Nam si hoc per prouidentiam hominis fieri potest, ut causae quae deficere potest ab effectu, sic ferat auxilium ut interdum indeficienter sequatur effectus, sicut patet in medico sanante, & in vineae cultore contra sterilitatem vitis adhibendo remedium, multo magis hoc ex sapientia diuinæ dispositionis contingit, ut quis causae contingentes deficere possint quae tamen est de se ab effectu, in quibusdam administrantibus adhibitis indeficienter sequatur effectus, quod eius contingentiam non tollit. Sic ergo patet quod rerum contingentia diuinæ prouidentiae certitudinem non excludit.

CAP. CXLII.

Quod diuina prouidentiae certitudo non excludit mala a rebus.

Eodem etiam modo perspicitur potest, quod diuina prouidentia manente, mala in mundo accidere possunt propter defectum causarum secundarum. Videmus enim in causis ordinatis accidere malum in effectu ex defectu causae secundae, qui tamen defectus a causa prima nullo modo causatur, sicut malum claudicationis causatur a curuitate cruris, non autem a virtute animae motiua. Vnde quicquid est in claudicatione de motu, refertur in uirtutem motiuam sicut in causam: quod autem est ibi de obliquitate, non causatur a uirtute motiua, sed a curuitate. Et ideo quicquid malum in rebus accidit, quantum ad hoc quod esse, uel speciem, uel naturam aliquam habet, reducitur in Deum sicut in causam. Non enim potest esse malum nisi in bono, ut ex supradictis patet. Quantum uero ad id quod habet de defectu, reducitur in causam inferiorem defectibilem. Et sic licet Deus sit uniuersalis omnium causa, non tamen est causa malorum in quantum sunt mala, sed quicquid boni eis adiungitur, causatur a Deo.

CAP. CXLII.

Quod non derogat bonitati Dei, quod mala permittat.

Nec tamen hoc diuinæ bonitati repugnat, quod mala esse permittit in rebus ab eo gubernatis. Primo quidem, quia prouidentiae non est naturam gubernatorum perdere, sed saluare. Requirit autem hoc perfectio uniuersi, ut sint quaedam, in quibus malum non possit accidere: quaedam uero quae defectum mali pati possint secundum suam naturam. Si igitur malum totaliter excluderetur a rebus, prouidentia diuina non regeretur res secundum earum naturam, quod esset maior defectus quam singulae res defectus qui tollerentur. Secundo, quia bonum unius non potest accidere sine malo alterius, sicut uidemus quod generatio unius non est sine corruptione alterius: & nutrimentum leonis, non est sine occisione alterius animalis: & patientia iusti non est sine persecutione iniusti. Si igitur malum totaliter excluderetur a rebus, sequeretur quod multa etiam bona tollerentur. Non igitur pertinet ad diuinam prouidentiam ut malum totaliter excludatur a rebus, sed ut mala quae proueniunt, ad aliquod bonum ordinentur. Tertio, quia ex ipsis malis particularibus commendabiliora redduntur bona, dum eis comparantur, sicut ex obscuritate nigri magis declaratur claritas albi. Et sic per hoc quod permittit mala esse in mundo, diuina bonitas magis declarat in bonis, & sapientia in ordinatione malorum ad bona.

CAP.

CAP. CXLIII.

Quod Deus specialiter homini prouidet per gratiam.

Quia igitur diuina prouidentia rebus singulis fecerit dum earum modum prouidet, creatura autem rationalis per liberum arbitrium est domina sui actus praeter ceteris creaturis, necesse est ut & ei singulari modo prouideatur quantum ad duo. Primo quidem, quantum ad adiumenta operis, quae ei dantur a Deo: secundo, quantum ad ea quae pro suis operibus ei redduntur. Creaturis enim irrationabilibus haec solum adiumenta dantur diuinitus ad agendum, quibus naturaliter mouentur ad agendum: creaturis uero rationalibus dantur documenta & praecipua uiuendi. Non enim praecipuum dari competit, nisi ei qui est dominus sui actus, quamuis etiam creaturis irrationabilibus praecipua per quandam similitudinem Deus dare dicatur, secundum illud Psalmi 148. Praecipuum posuit, & non praeteribit, quod quidem praecipuum nihil aliud est, quam dispositio diuinæ prouidentiae mouens res naturales ad proprias actiones. Similiter etiam actiones creaturarum rationalium imputantur eis ad culpam, uel ad laudem, pro eo quod habent dominium sui actus, non solum hominibus ab homine praesidente, sed etiam a Deo, cum homines non solum regantur ab homine, sed etiam a Deo. Cuiuscunque autem regimini aliquis subditur, ab eo sibi imputatur quod laudabiliter, uel culpabiliter agit. Et quia pro bene actis debetur praemium, culpa uero debetur poena, ut supra dictum est, creaturae rationales secundum iustitiam diuinæ prouidentiae & puniuntur pro malis, & praemiantur pro bonis. In creaturis autem irrationabilibus non habet locum poena, nec praemium, sicut nec laudari, nec culpari. Quia uero ultimus finis creaturae rationalis facultatem naturae ipsius excedit, ea uero quae sunt ad finem debent esse fini proportionata secundum reatum prouidentiae ordinem, consequens est ut creaturae rationali etiam adiutoria diuinitus conferantur, non solum quae sunt proportionata naturae, sed etiam quae facultatem naturae excedunt. Vnde supra naturalem facultatem rationis imponitur homini diuinitus lumen gratiae, per quod interius perficitur ad uirtutem & quantum ad cognitionem, dum eleuatur mens hominis per lumen huiusmodi ad cognoscendum ea quae rationem excedunt: & quantum ad actionem & affectionem, dum per lumen huiusmodi effectus hominis supra creatura omnia eleuatur ad Deum diligendum & sperandum in ipso, & ad agendum ea quae talis amor requirit. Huiusmodi autem dona, siue auxilia supernaturaliter homini data, gratuita uocantur duplici ratione. Primo quidem, quia gratis diuinitus dantur. Non enim potest in homine aliquid inueniri, cui condigne huiusmodi auxilia debeantur, cum haec facultatem humanae naturae excedant. Secundo uero, quia speciali quodam modo per huiusmodi dona homo efficitur Deo gratus. Cum enim dilectio Dei sit causa bonitatis in rebus non a praesistente bonitate prouocata, sicut est dilectio nostra, necesse est quod quibus aliquos speciales effectus bonitatis largitur, respectu horum speciales ratio dilectionis diuinæ consideretur. Vnde eos maxime & simpliciter diligere dicitur, quibus tales bonitatis effectus largitur, per quos ad ultimam finem ueniant, quod est ipse qui est fons bonitatis.

CAP. CXLIII.

Quod Deus per dona gratuita remittit peccata, quae etiam gratiam interinunt.

Et quia peccata contingunt ex hoc quod actiones deficiunt a recto ordine ad finem: ad finem autem ordinatur homo non solum per naturalia auxilia, sed per gratuita, necesse est quod peccata hominum non solum naturalibus auxilijs, sed etiam gratuitis contrarietur. Contraria autem se inuicem expellunt. Vnde sicut per peccata huiusmodi auxilia gratuita ab homine tolluntur, ita per gratuita dona peccata homini remittuntur: alioquin malitia hominis in peccando plus posset dum remouet gratiam diuinam, quam diuina bonitas ad remouendum peccata per gratiae dona. Item, Deus rebus prouidet secundum earum modum: hic autem est modus mutabilium rerum, ut in eis contraria alternari possint, sicut generatio & corruptio in materia corporali, & album & nigrum in corpore colorato. Homo autem est mutabilis secundum uoluntatem quamdiu in hac uita uiuit. Sic igitur diuinitus gratuita dona homini dantur, ut ea possit per peccatum amittere, & sic peccata perpetrare, ut ea per gratuita dona remitti possint. Praeterea, in ijs quae supra naturam aguntur, possibile & impossibile attenditur secundum potentiam diuinam, non secundum potentiam naturalem. Quod enim caecus illuminari possit, uel mortuus resurgere, non est naturalis potentiae, sed diuinæ: dona autem gratuita sunt supra naturalia. Quod igitur ea aliquis consequi possit, ad diuinam potentiam pertinet. Dicere igitur quod aliquis post peccatum gratuita dona consequi non possit, est diuinæ potentiae derogare: gratuita autem dona simul cum peccato esse non possunt, cum per gratuita dona homo ordinetur ad finem, a quo per peccatum aueritur. Dicere igitur peccata remissibilia non esse, diuinæ potentiae contrariatur.

CAP. CXLV.

Quod peccata non sunt irremissibilia.

Si quis autem dicat peccata irremissibilia esse non propter diuinam impotentiam, sed quia hoc habet diuina iustitia, ut qui cadit a gratia, ulterius non reuertatur ad ipsam, hoc patet esse falsum. Non enim hoc habet ordo diuinæ iustitiae, quod quidam aliquis est in uia, sibi detur quod pertinet ad terminum uiae: immobiliter autem se habere uel in bono, uel in malo pertinet ad terminum uiae. Immobilitas enim & quies est terminus motus. Tota autem praesens uita est status uiae, quod demonstrat mutabilitas hominis & quantum ad corpus, & quantum ad animam. Non igitur hoc habet diuina iustitia, ut homo post peccatum immobiliter maneat in eo. Adhuc, ex diuinis beneficijs periculum homini non irrogatur, & praecipue ex maximis. Esset autem periculosum homini mutabilem uitam agentem gratiam accipere, si post gratiam peccare posset, & iterum redire ad gratiam non posset, praesertim cum peccata quae gratiam praecedunt, remittantur per gratiam, quae interdum maiora sunt his quae post gratiam susceperat homo committit. Non est igitur dicendum, quod peccata hominis irremissibilia sunt siue ante, siue post committantur.

Opusc. S. Tho. Aquin. D 3. CAP.

Quod solus Deus potest remittere peccata.

Peccata vero remittere solus Deus potest. Culpa. n. contra aliquem commissa ille solus remittere potest, contra quem committitur. Peccata enim imputantur homini ad culpam non solum ab homine, sed etiam à Deo, ut supra dictum est. Sic autem nunc agimus de peccatis, prout imputantur homini à Deo. Deus igitur solus peccata remittere potest. Adhuc, cum per peccata homo deordinetur ab ultimo fine, remitti non possunt, nisi homo reordinetur in finem: hoc autem fit per gratuita dona, quæ sunt solum à Deo, cum excedant facultatem naturæ. solus igitur Deus potest peccata remittere. Item, peccatum homini imputatur ad culpam, in quantum voluntarium: uoluntatem autem immutare solus Deus potest. solus igitur ipse vere potest remittere peccata.

CAP. CXLVII.

De quibusdam articulis fidei, qui sumuntur penes effectus diuinæ gubernationis.

Hic est igitur secundus Dei effectus, gubernatio rerum, & specialiter creaturarum rationalium, quibus & gratia tribuit, & peccata remittit: qui quidem effectus in Symbolo fidei tangitur, & quantum ad hoc quod omnia in finem diuinæ bonitatis ordinantur per hoc quod Spiritus sanctus profitemur Deum, nam Deo est proprium ad finem suos subditos ordinare: & quantum ad hoc quod omnia mouet per hoc quod dicit, Et uiuificantem. Sicut enim motus qui est ab anima in corpore, est uita corporis: ita motus quo uniuersum mouetur à Deo est quasi quædam uita uniuersa. Et quia tota ratio diuinæ gubernationis à bonitate diuina sumitur, quæ Spiritus sancto appropriatur, qui procedit ut amor, conuenienter effectus diuinæ providentiæ circa personam Spiritus sancti ponuntur. Quantum autem ad effectum supernaturalis cognitionis, quam per fidem in hominibus Deus facit, dicitur, Sanctam ecclesiam catholicam: nam ecclesia congregatio fidelium est. Quantum uero ad gratiam quæ hominibus communikat, Sanctorum communionem. Quantum uero ad remissionem culpæ dicitur, Peccatorum remissionem.

CAP. CXLVIII.

Quod omnia sunt facta propter hominem.

Cum autem omnia sicut ostensum est, in diuinam bonitatem ordinentur sicut in finem: eorum autem quæ ad hunc finem ordinantur, quædam aliis propinqua sunt fini, quæ plenius diuinam bonitatem participant, consequens est ut ea quæ sunt inferiora in rebus creatis, quæ minus de bonitate diuina participat, ordinentur quodammodo sicut in fines in entia superiora. In omni enim ordine finium, quæ sunt propinqua ultimo fini sunt etiam fines eorum quæ sunt magis remota: sicut potio medicinæ est propter purgationem, purgatio autem propter maciem, macies autem propter sanitatem, & sic macies finis est quodammodo purgationis, sicut etiam potio purgationis: & hoc rationabiliter accidit. Sicut enim in ordine causarum agentium virtus primi agentis peruenit ad ultimos effectus per medias causas: ita in ordine finium quæ

F sunt magis remota a fine, pertingunt ad ultimum finem medianibus his quæ sunt magis propinqua fini, sicut potio non ordinatur ad sanitatem nisi per purgationem. Unde & in ordine uniuersa inferiora condequantur præcipue ultimum finem, in quantum ordinantur ad superiora. Hoc etiam manifeste apparet ipsum rerum ordinem consideranti. Cum enim ea quæ naturaliter sunt, sicut nata sunt agi, sic agantur, uideamus autem imperfectiora cedere ad usum nobiliorum, utpote quod plantæ nutriuntur ex terra, animalia ex plantis, hæc autem ad usum hominis cedunt, consequens est ut inanimata sint propter animata, & plantæ propter animalia, & hæc propter hominem. Cum autem ostensum sit, quod natura intellectualis sit superior corporali, consequens est ut tota natura corporalis ad intellectualem ordinetur. Inter naturas autem intellectuales, quæ maxime corpori est vicina, est anima rationalis, quæ est hominis forma. Igitur quodammodo propter hominem, in quantum est rationale animal, tota natura corporalis esse uidetur. Ex consummatione igitur hominis consummatio totius naturæ corporalis quodammodo dependet.

CAP. CXLIX.

Quis est ultimus finis hominis.

Consummatio autem hominis est in adeptione ultimi finis, qui est perfecta beatitudo, siue felicitas, quæ consistit in diuina uisione, ut supra ostensum est. Visionem autem diuinam consequitur immutabilitas intellectus & uoluntatis. Intellectus quidem, quia cum peruenit fuerit ad primam causam, in qua omnia cognosci possunt, inquisitio intellectus cessat. Mobilitas autem uoluntatis cessat, quia adepto fine ultimo, in quo est plenitudo totius bonitatis, nihil est quod desiderandum restet. Ex hoc autem uoluntas mutatur, quia desiderat aliquid quod nondum habet. Manifestum est igitur, quod ultima consummatio hominis in perfecta quietatione, uel immobilitate consistit & quantum ad intellectum, & quantum ad uoluntatem.

CAP. CL.

Quomodo homo ad æternitatem peruenit, ut ad consummationem.

Ostensum est autem in præmissis, quod æternitatis ratio ex immobilitate consequitur. Sicut enim ex motu causatur tempus, in quo prius & posterius inuenitur, ita oportet quod remoto motu cesset prius & posterius, & sic æternitatis ratio relinquatur, quæ est tota simul. In ultima igitur sua consummatione homo æternitatem uitæ consequitur non solum quantum ad hoc quod immortaliter secundum animam uiuat, quod habet anima rationalis ex sua natura, ut supra ostensum est, sed etiam ad hoc quod ad perfectam immobilitatem perducitur.

CAP. CLI.

Quomodo ad perfectam beatitudinem anima rationalis oportet eam corpori reuiri.

Considerandum est autem, quod non potest esse omnimoda immobilitas uoluntatis, nisi naturale desiderium totaliter

CAP. CLIII.

Quod anima omnino idem corpus resumet, & non alterius naturæ.

Iter implatur. Quæcumque autem nata sunt uniri secundum naturam suam, naturaliter sibi uniri appetunt: unumquodque enim appetit id quod est sibi conueniens secundum suam naturam. Cum igitur anima humana naturaliter corpori uniat, ut supra ostensum est, naturale ei desiderium inest ad corporis unionem. Non poterit igitur esse perfecta quietatio uoluntatis, nisi iterato anima corpori coniungatur, quod est hominem à morte resurgere. Item, finalis perfectio requirit perfectionem primam: prima autem perfectio uniuersusque rei est ut sit perfectum in sua natura, finalis uero perfectio consistit in consecutione ultimi finis. Ad hoc igitur quod anima humana omnimode perficiatur in fine, necesse est quod sit perfecta in sua natura, quod non potest esse nisi sit corpori unita. Natura enim animæ est ut sit pars hominis ut forma: nulla autem pars perfecta est in sua natura, nisi sit in suo toto. Requiritur igitur ad ultimam hominis beatitudinem, ut anima rursum corpori uniat. Adhuc, quod est per accidens & contra naturam, non potest esse sempiternum: necesse est autem hoc quod est animam à corpore separatam esse, per accidens esse, & contra naturam, si hoc per se & naturaliter inest animæ ut corpori uniat. Non igitur anima erit in perpetuum a corpore separata. Cum igitur eius substantia sit incorruptibilis, ut supra ostensum est, relinquitur quod sit iterato corpori unienda.

CAP. CLII.

Quod separatio animæ a corpore sit secundum naturam, & quomodo contra naturam.

Videtur autem animam a corpore separari non esse per accidens, sed secundum naturam. Corpus enim hominis ex contrariis compositum est: omne autem huiusmodi naturaliter corruptibile est. corpus igitur humanum est naturaliter corruptibile. Corrupto autem corpore est necesse animam separatam remanere, si anima immortalis est, ut supra ostensum est. uidetur igitur animam à corpore separari esse secundum naturam. Considerandum est ergo quomodo sit secundum naturam, & quomodo contra naturam. Ostensum est enim supra, quod anima rationalis præter modum aliarum formarum excedit totius corporalis materiæ facultatem, quod eius operatio intellectualis demonstrat, quæ sine corpore habet. Ad hoc igitur quod materia corporalis conuenienter ei aptata fuerit, necesse fuit quod aliqua dispositio corpori superadderetur, per quam fieret conueniens materia talis formæ. Et sicut hæc forma a solo Deo exit in esse per creationem, ita illa dispositio naturam corpoream excedens, a solo Deo corpori humano attributa fuit, quæ uidelicet ipsum corpus incorruptum conseruaret, ut sic perpetuati animæ conueniret: & hæc quidem dispositio in corpore hominis mansit, quandiu anima hominis Deo adhæsit. Auerfa autem anima hominis per peccatum a Deo, conuenienter & corpus humanum illam supernaturalem dispositionem perdidit, per quam immobiliter animæ subdebat, & sic homo necessitatem moriendi incurrit. Si igitur ad naturam corporis respiciatur, mors naturalis est. Si uero ad naturam animæ & ad dispositionem, quæ propter animam supernaturaliter humano corpori a principio indita fuit, est per accidens, & contra naturam, cum naturale sit animæ corpori esse unitam.

Cum autem anima corpori uniat ut forma, uniuersusque autem formæ propria materia respondeat, necesse est quod corpus cui iterato anima unietur, sit eiusdem rationis & speciei cum corpore quod deponit per mortem. Non enim resumet anima in resurrectione corpus cæleste, uel aereum, uel corpus alicuius alterius animalis, ut quidam fabulantur, sed corpus humanum ex carnibus & ossibus compositum organicum eiusdem organo, ex quibus nunc consistit. Rursus, sicut eidem formæ secundum speciem debetur eadem materia secundum speciem, ita eidem formæ secundum numerum debetur eadem materia secundum numerum. Sicut enim anima bouis non potest esse anima corporis equi, ita anima huius bouis non potest esse anima alterius bouis. Oportet igitur quod cum eadem numero anima rationalis remaneat, quod corpori eiusdem numero in resurrectione rursus uniat.

CAP. CLIII.

Quod resumet idem numero corpus sola Dei uirtute.

EA uero quæ secundum substantiam corrumpuntur, non reiterantur eadem numero secundum operationem naturæ, sed solum secundum speciem. Non enim eadem numero nubes est ex qua pluuia generatur, & quæ iterum ex pluente aqua, & rursus euaporante generatur. Cum igitur corpus humanum per mortem substantialiter corrumpatur, non potest operatione naturæ idem numero reparari. Cum igitur hoc exigat resurrectionis ratio, ut ostensum est, consequens est quod resurrectio hominum non fiet per actionem naturæ, ut quidam posuerunt post multa annorum circula redeuntibus corporibus ad eundem situm, rursus eodem numero homines redire, sed resurrectio reparatio sola uirtute diuina fiet. Item, manifestum est quod sensus priuati restitui non possunt per operationem naturæ, nec aliquid eorum quæ solum per generationem accipiuntur, eo quod non sit possibile idem numero pluries generari. Si autem aliquid huiusmodi restituitur alicui, puta, oculus erutus, aut manus abscissa, hoc erit uirtute diuina, quæ supra naturam ordinem operatur, ut supra ostensum est. Cum igitur per mortem oes hominis sensus, & omnia membra pereant, impossibile est hominem mortuum rursus reparari ad uitam nisi operatione diuina. Ex hoc autem quod resurrectio non ponimus diuina uirtute futuram, de facili uideri potest, quomodo corpus idem numero reparatur. Cum enim supra ostensum sit, quod omnia etiam minima, sub diuina providentia continentur, manifestum est quod materia huius humani corporis, quamcumque formam post mortem hominis accipiat, non effugit neque uirtutem, neque cognitionem diuinam: quæ quidem materia eadem numero manet, in quantum intelligitur sub dimensionibus existens, sicut quas hæc materia dici potest, & est indiuiduationis principium. Hæc igitur materia eadem manente, & ex uirtute diuina corpore reparato humano, necnon & anima rationali quæ cum sit incorruptibilis, eadem manet eidem corpori unita, consequens fit ut homo idem numero reparatur. Nec potest identitas secundum numerum impediri, ut quidam obiciunt per hoc, quod non sit humanitas eadem numero. Nā humanitas

quæ dicitur forma totius, secundum quosdam nihil est aliud quam forma partis, quæ est anima, quæ quidem dicitur forma corporis secundum quod dat speciem toti, quod si verum est, manifestum est humanitatem eadem numero remanere, cum anima rationalis eadem numero maneat: sed quia humanitas est quæ significat diffinitio hominis, sicut & essentia cuiuslibet rei est quam significat sua diffinitio, diffinitio autem hominis non solum significat formam, sed etiam materiam, cum in diffinitione rerum materialium necesse sit materiam poni, conuenientius secundum alios dicitur, quod in ratione humanitatis & anima, & corpus includatur, aliter tamen quam in diffinitione hominis. Nam in ratione humanitatis includuntur essentialia principia hominis sola cum præcisione aliorum. Cum enim humanitas dicatur, qua homo est homo, manifestum est quod omnia, de quibus non est verum dicere de eis quod homo sit homo, ab humanitate prædicantur. Cum vero homo dicatur, qui humanitatem habet, per hoc vero quod humanitatem habet non excluditur quin alia habeat, puta, albedinæ, aut aliquid huiusmodi, hoc nomen, homo, significat sua essentialia principia, non tamen cum præcisione aliorum, licet alia non includantur actu in eius ratione, sed potentia tantum, vnde homo significat per modum totius humanitas uero per modum partis, nec de homine prædicatur. In Sorte uero, aut Platone includitur hæc materia, & hæc forma, ut sicut est ratio hominis ex hoc quod componitur ex anima & corpore, ita si Sortes diffiniretur, ratio eius esset quod esset compositus ex ijs carnibus, & ijs ossibus, & hac anima. Cum igitur humanitas non sit aliqua alia forma præter animam & corpus, sed sit aliquid compositum ex utroque, manifestum est quod eodem corpore reparato, & eadem anima remanente, eadem numero humanitas erit. Neque etiam prædicta identitas secundum numerum impeditur ex hoc quod corporeitas non redeat eadem numero, cum corrupto corpore corrumpatur. Nam si per corporeitatem intelligatur forma substantialis, per quam aliquid in genere substantiæ corporeæ ordinatur, cum non sit vnus nisi una forma substantialis, talis corporeitas non est aliud quam anima. Nam hoc animal per hanc animam non solum est animal, sed animatum corpus, & corpus, & etiam homo aliquid in genere substantiæ existens: alioquin anima adueniret corpori existenti in actu, & sic esset forma accidentatis. Subiectum enim substantialis formæ non est actu hoc aliquid, sed potentia tantum: vnde cum accipit formam substantialem, non dicitur tantum generari secundum quid hoc, aut illud, sicut dicitur in formis accidentalibus, sed dicitur simpliciter generari, quasi simpliciter esse accipiens, & sic corporeitas accepta eadem numero manet, rationali anima eadem existente. Si uero corporeitatis nomine forma quædam intelligatur, a qua denominatur corpus, quod ponitur in genere quantitatis, sic est quædam forma accidentalis, cum nihil aliud significet quam trinam dimensionem, vnde licet non eadem numero redeat, identitas subiecti non impeditur, ad quam sufficit unitas essentialium principiorum. Eadem ratio est de omnibus accidentalibus, quorum diuersitas identitatem secundum numerum non tollit. vnde cum unio sit quædam relatio, ac per hoc sit accidens, eius diuersitas secundum numerum non tollit identitatem subiecti. Similiter nec diuersitas potentiarum secundum numerum animæ sensitivæ & uegetatiuæ, si tamen cor-

rumpi ponantur. Sunt enim in genere accidentis potentie naturales coniuncti existentes, nec a sensu sumitur sensibile secundum quod est differentia constitutiva animalis, sed ab ipsa substantia animæ sensitivæ, quæ in homine est eadem secundum substantiam cum rationali.

C A P. CLV.

Quod non resurgemus ad eundem modum uiuendi.

Quamuis autem homines ijdem numero resurgēt, non tamen eundem modum uiuendi habebunt. Nunc enim corruptibilem uitam habent, tunc uero incorruptibilem. Si enim natura in generatione hominis perpetuū esse intendit, multo magis Deus in hominis reparatione. Qd. n. natura perpetuū esse intendat, habet ex hoc quod a Deo mouetur. Non autem in reparatione hominis resurgentis attenditur perpetuum esse speciei, quia hoc per continuam generationem poterat obtineri. Relinquitur igitur, quod intendatur perpetuum esse indiuidui. Homines igitur resurgētes in perpetuum uiuent. Præterea, si homines resurgentes moriatur, animæ a corporibus separatæ non in perpetuum absque corpore remanebunt: hoc enim est contra naturam animæ, ut supra dictum est. Oportet igitur, ut iterato resurgant, & hoc idem continget si post secundam resurrectionem iterum moriantur. Sic igitur in infinitum mors & uita circulariter circa eundem hominem reiterabuntur, quod uidetur esse uanum. Conuenientius est igitur ut stet in primo, scilicet ut in prima resurrectione homines immortales resurgant. Nec tamen mortalitatis ablatio diuersitatem uel secundum speciem, uel secundum numerum inducet. Mortale enim secundum propriam rationem differentia specifica hominis esse non potest, cum passionem quandam designet: sed ponitur loco differentie hominis, ut per hoc quod dicitur mortale, designetur natura hominis, quod scilicet est ex contrarijs compositus, sicut per hoc quod dicitur rationale, designatur propria forma eius: res enim materiales non possunt sine materia diffiniri. Non autem aufertur mortalitas per ablationem propriæ materiæ. Non enim resmet anima corpus cæleste, uel aerum, ut supra habitum est, sed corpus humanum ex contrarijs compositum. Incorruptibilitas tamen adueniet ex uirtute diuina, per quam anima supra corpus usque ad hoc dominabitur, quod corrumpi non possit. Tandiu enim res conseruatur in esse, quandiu forma supra materiam dominatur.

C A P. CLVI.

Quod post resurrectionem usus cibi, & generationis cessabunt.

Quia uero subtracto fine remoueri oportet ea quæ sunt ad finem, oportet quod remota mortalitate a resurgentibus, etiam ea subtrahantur quæ ad statum uitæ mortalis ordinantur. Huiusmodi autem sunt cibi & potus, qui ad hoc sunt necessarij, ut mortalis uita sustentetur, dum id quod per calorem naturalem resoluatur, per cibos restauratur. Non igitur post resurrectionem erit usus cibi, uel potus. Similiter etiam nec uestimentorum, cum uestimenta ad hoc homini necessaria sint, ne corpus ab exterioribus corrumpatur per calorem, uel frigus. Similiter etiā necesse est uenerorum usum cessare, cum ad generationem animalium ordinetur

ordinetur: generatio autem mortali uitæ deseruit, ut quod secundum indiuiduum conseruari non potest, conseruetur saltem in specie. Cum igitur homines ijdem numero in perpetuum conseruabuntur, generatio in eis locum non habebit, vnde nec uenerorum usus. Rursus, cum semen sit superfluum alimenti, cessante usu ciborum necesse est etiam ut uenerorum usus cesset. Non autem potest conuenienter dici, quod propter solam delectationem remaneat usus cibi, & potus, & uenerorum. Nihil enim inordinatum in illo finali statu erit: quia tunc omnia suo modo perfectam consummationem accipient. Inordinatio autem perfectioni opponitur: & cum reparationi hominum per resurrectionem sit immediate a Deo, non poterit in illo statu aliqua inordinatio esse: quia quæ a Deo sunt, ordinata sunt, ut dicitur Rom. 13. Est autem hoc inordinatum, ut usus cibi, & uenerorum propter solam delectationem quærat: vnde & nunc apud homines uisiosum reputatur. Non igitur propter solam delectationem non resurgentibus usus cibi, & potus, & uenerorum esse poterit.

C A P. CLVII.

Quod tamen omnia membra resurgent.

Quamuis autem usus talium resurgentibus desit, non tamē eis deerunt membra ad usus tales, quia sine ijs corpus resurgentis integrum non esset. Conueniens est autem ut in reparatione hominis resurgentis, quæ erit immediate a Deo, cuius perfecta sunt opera, natura integre reparetur. Erunt ergo huiusmodi membra in resurgentibus propter integritatem naturæ conseruanda, & non propter actus, quibus deputantur. Item, si in illo statu homines pro actibus quos nunc agunt, pœnam, uel præmium consequuntur, ut postea manifestabitur, conueniens est ut eadem membra homines habeant, quibus peccato, uel iustitiæ deseruerunt in hac uita, ut in quibus peccauerunt uel meruerunt, puniantur uel præmientur.

C A P. CLVIII.

Quod non resurgent cum aliquo defectu.

Similiter autem conueniens est, ut omnes naturales defectus a corporibus resurgentium auferantur. Per omnes enim huiusmodi defectus integritati naturæ derogatur. Si igitur conueniens est, ut in resurrectione natura humana integraliter reparetur a Deo, consequens est ut etiam huiusmodi defectus tollantur. Præterea, huiusmodi defectus ex defectu uirtutis naturalis, quæ fuit generationis humanæ principium, prouenerunt: in resurrectione autem non erit uirtus agens nisi diuina, in quam defectus non cadit. non igitur huiusmodi defectus, qui sunt in hominibus generatis, erunt in hominibus per resurrectionem reparatis.

C A P. CLIX.

Quod resurgent solum quæ sunt ad ueritatem nature.

Quod autem est dictum de integritate resurgentium, referri oportet ad id quod est de ueritate humanæ naturæ. Quod enim de ueritate humanæ naturæ non est in resurgentibus, non resumetur, alioquin oportet immoderatam esse magnitudinem resurgentium, si quicquid ex cibis in carnem & sanguinem est con-

uersum, in resurgētibus resumetur: ueritas autem unius cuiusque naturæ secundum suam speciem & formam attenditur. Partes igitur hominis, quæ secundum speciem & formam attenduntur, omnes integraliter in resurgentibus erunt, non solum partes organicæ, sed etiam partes cõsimiles, ut caro, neruus, & huiusmodi, ex quibus membra organica componuntur. Non autem totum quicquid naturaliter fuit sub ijs partibus resumeretur, sed quantum sufficiens erit ad speciem partium integrandam. Nec tamen propter hoc homo idem numero, aut integer non erit, si totum quicquid in eo materialiter fuit, non resurget. Manifestum est enim in statu huius uitæ, quod a principio usque ad finem homo idem numero manet. Id tamen quod materialiter in eo est sub specie partium, non idem manet, sed paulatim fluit & refluit, ac si idem ignis conseruaretur consumptis & apposis lignis, & tunc est integer homo, quando species & quantitas speciei debita conseruatur.

C A P. CLX.

Quod Deus omnia supplebit in corpore deformato, aut quicquid deficiet de materia.

Sicut autem non totum quod materialiter fuit in corpore hominis, ad reparationem corporis resurgentis Deus resumeret, ita etiam si quid materialiter defuit, Deus supplebit. Si enim hoc officio naturæ fieri potest, ut puero qui non habet debitam quantitatem, ex aliena materia per assumptionem cibi & potus tantum addatur, quod ei sufficiat ad perfectam quantitatem habendam, nec propter hoc definit esse idem numero qui fuit, multo magis hoc uirtute diuina fieri potest, ut suppleatur minus habētibus de extrinseca materia, quod eis in hac uita defuit ad integritatem membrorum naturalium, uel debitæ quantitatis. Sic igitur licet aliqui in hac uita aliquibus membris caruerint, uel perfectam quantitatem nondum attigerint, in quâ tacumque quantitate defuncti uirtute diuina in resurrectione perfectionem debitam consequentur & membrorum, & quantitatis.

C A P. CLXI.

Solutio ad quedam quæ ibi obiici possent.

Ex hoc autem solui potest, quod quidam contra resurrectionem hanc obiiciunt. Dicunt enim possibile esse, quod aliquis homo carnibus humanis uestatur, & ulterius sic nutritus filium generet, qui simili cibo utatur. Si igitur nutrimentum conuertitur in substantiam carnis, uidetur quod sit impossibile integraliter utrumque resurgere, cum carnes unius conuersæ sint in carnes alterius: & quod difficilius uidetur, si semel est ex nutrimenti superfluo, ut philosophi tradunt, sequitur quod semen unde natus est filius, sit sumptum ex carnibus alterius, & ita impossibile uidetur puerum ex tali semine genitum resurgere, si homines, quorum carnes pater ipsius & ipse comederant, integraliter resurgunt: sed hæc communi resurrectioni non repugnant. Dicitur enim supra, quod non est necessariū quicquid materialiter fuit in aliquo homine, in ipso resurgente resumi, sed tantum quantum sufficit ad modum debitæ quantitatis seruandum. Dicitur est etiā, quod si alicui aliquid defuit de materia ad quantitatem perfectam, supplebitur diuina uirtute. Considerandum est insuper, quod aliquid materialiter in corpore hominis

hominis existens, secundum diuersos gradus ad veritatem naturæ humanæ peruenitur inuenire. Nam primo & principaliter quod a parentibus sumitur sub veritate humanæ speciei tamquam purissimum perficitur ex virtute formatiua: secundario autem quod ex cibis generatū est, necessarium est ad debitam quantitatem membrorum, quia semper admistio extranei debilitat uirtutē rei, unde & finaliter necesse est augmentum deficere, & corpus senescere & dissolui, sicut & uinum per admistionem aquæ tandem redditur aquosum. Vltimus autem ex cibis aliqua superfluitates in corpore hominis generantur, quarum quedam sunt necessaria ad aliquem usum, ut semen ad generationem, & capilli ad tegumentum & ornatum: quedam uero omnino ad nihil, ut quæ expelluntur per sudorē, & uarias egestiones, uel interius retinentur in grauiamen naturæ. Hoc igitur in communi resurrectione secundum diuinam prouidentiam attendetur, quod si idem numero materialiter in diuinis hominibus fuit, in illo resurget, in quo principaliorē gradum obtinuit. Si autem in duobus extitit secundum unum & eundem modum, resurget in eo in quo primo fuit. In alio uero supplebitur ex diuina uirtute, & sic patet, quod carnes hominis comestæ ab aliquo non resurgent in comedente, sed in eo cuius prius fuerunt, resurgent tamen in eo qui ex tali semine generatus est, quantum ad id quod in eis fuit de humido nutrimentali: aliud uero resurget in primo, Deo unicuique supplente quod deest.

C A P. CLXII.

Quod resurrectio mortuorum in articulis fidei exprimitur.

AD hanc igitur fidem resurrectionis confitentiam, in symbolo Apostolorum positum est. Carnis resurrectionem. Nec sine ratione additum est, Carnis: quia fuerunt quidam etiam tempore Apostolorum, qui carnis resurrectionem negabant, solum spirituale resurrectionem confitens, per quam homo a morte peccati resurget. Vnde Apost. 2. ad Timoth. 2. dicit de quibusdam, Qui a ueritate exciderunt, dicentes resurrectionem iam factam, & subuerterunt quorundam fidem, ad quorum remouendum errorem, ut resurrectio futura credatur, dicitur in symbolo patrum, Expe-
cto resurrectionem mortuorum.

C A P. CLXIII.

Qualis erit resurgentium operatio.

Oportet autem considerare ulterius, qualis sit operatio resurgentium. Necesse enim est cuiuslibet uiuentis esse aliquam operationem, cui principaliter intendit, & in hoc dicitur uita eius consistere. Sicut qui uoluptatibus principaliter vacant, dicuntur uitam uoluptuosam agere: qui uero contemplationi, contemplatiuam: qui uero ciuitatibus gubernandis, ciuilem. Ostensum est autem quod resurgentibus neque ciborum, neque uenereorum aderit usus, ad quem omnia corporalia exercitia ordinari uidentur. Subtractis autem corporalibus exercitijs remanent spirituales operationes, in quibus ultimum hominis finem consistere diximus, quem quidem finem adipisci resurgentibus competit a statu corruptionis & mutabilitatis liberatis, ut ostensum est. Non autem in quibuscunque spiritualibus actibus ultimus finis hoīs consistit, sed in hoc

quod Deus per essentiam videatur, ut supra ostensum est: Deus autem æternus est, unde oportet quod intellectus æternitati coniungatur, Sicut igitur qui uoluptati uacat, uoluptuosam uitam agere dicitur: ita qui diuina potiuntur uisione, æternam obtinent uitam, secundum illud Ioan. 17. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te Deum uerum &c.

C A P. CLXIII.

Quod Deus per essentiam uidebitur, non per similitudinem.

Videbitur autem Deus per essentiam ab intellectu creato, non per aliquam sui similitudinem, quia in intellectu præsentē res intellecta possit distare, sicut lapis per similitudinem suam præsentis est oculo, per substantiam uero absens: sed sicut supra ostensum est, ipsa Dei essentia intellectui creato coniungitur quodammodo ut Deus per essentiam uideri possit. Sicut igitur in illo ultimo fine uidebitur quod prius de Deo credebatur, ita quod sperabatur ut distans, tenebitur ut præsentis, & hoc comprehensio nominatur, secundum illud Apostoli Philippensium 2. Sequor autem si quomodo comprehendam: quod non est intelligendum secundum quod comprehensio inclusionem importat, sed secundum quod importat præsentialem & intentionem quandam eius quod dicitur comprehendere.

C A P. CLXV.

Quod uidere Deum est summa perfectio, & delectatio.

Refusus considerandum est, quod ex apprehensione conuenientis delectatio generatur sicut uisus delectatur in pulchris coloribus, & gustus in suauibus saporibus: sed hæc quidem delectatio sensum potest impediri propter organi indispositionem, nam oculis egris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. Sed quia intellectus non intelligit per organum corporale, ut supra ostensum est, delectationi quæ est in consideratione ueritatis, nulla tristitia contrariatur. Potest tamen per accidens ex consideratione intellectus tristitia sequi, in quantum id quod intelligitur apprehenditur ut nociuum, ut sic delectatio quidem adit intellectui de cognitione ueritatis: tristitia autem in uoluntate sequatur de re quæ cognoscitur non in quantum cognoscitur, sed in quantum suo actu nocet. Deus autem hoc ipsum quod est, ueritas est. Non potest igitur intellectus Deum uidentem, in eius uisione non delectari. Iterum, Deus est ipsa bonitas, quæ est ratio dilectionis, unde necesse est ipsam diligere ab omnibus apprehendētibz ipsam. Licet enim aliquid quod bonum est, possit non diligere, uel etiam odio haberi, hoc non est in quantum apprehenditur ut bonum, sed in quantum apprehenditur ut nociuum. In uisione igitur Dei, qui est ipsa bonitas & ueritas, oportet sicut comprehensionem, ita dilectionem, seu delectabilem fruitionem adesse, secundum illud Esaiæ ultimo. Videbitis, & gaudebit cor uestrum.

C A P. CLXVI.

Quomodo omnia uidentia Deum confirmata sunt in bono.

EX hoc autem apparet, quod anima uidentem Deum, uel quæcumque alia spiritualis creatura habet uoluntatem confirmatam in ipso, ut ad contrarium de cætero

cætero non flectatur. Cum enim obiectum uoluntatis sit bonum, impossibile est uoluntatem inclinari in aliquid, nisi sub aliqua ratione boni: possibile est autem in quocumque particulari bono aliquid deficere, quod ipsi cognoscenti relinquatur in alio querendum. Vnde non oportet uoluntatem uidentis quocumque bonum particulare in illo solo consistere, ut extra eius ordinem non diuertat: sed in Deo qui est bonum uniuersale, & ipsa bonitas, nihil boni deest quod alibi queri possit, ut supra ostensum est. Quicumque igitur Dei essentiam uidet, non potest uoluntatem ab eo diuertere, quin in omnia secundum rationem ipsius tendat: est etiam hoc uidere per simile in intelligibilibus. Intellectus enim noster potest dubitando hac atque illac diuertere, quo usque ad primum principium perueniatur, in quo necesse est intellectum firmari. Quia igitur finis in appetibilibus est sicut principium in intelligibilibus, potest quidem uoluntas ad contraria flecti quousque ad cognitionem uel fruitionem ultimi finis ueniat, in qua necesse est ipsam firmari: esset etiam contrarium perfectæ felicitatis, si homo in contrarium conuerti posset: non enim totaliter excluderetur timor de amittendo, & sic non esset totaliter desiderium quietatum: unde Apocalypsis 3. dicitur de beato. Foras non egredietur amplius.

C A P. CLXVII.

Quod corpora erunt omnino obedientia animæ.

Quia uero corpus est propter animam, sicut materia propter formam, & organum propter artificem, animam uitam prædictam consecuta tale corpus in resurrectione adiungetur diuinitus, quale competat beatitudini animæ. Quæ enim propter finem sunt, disponuntur secundum exigentiam finis. Animæ autem ad summum operationis intellectualis pertingenti non conuenit corpus habere, per quod aliquo modo impediatur, aut retardetur. Corpus autem humanum ratione suæ corruptibilitatis impedit animam & retardat, ut nec continuæ contemplationi insistere ualeat, neque ad summum contemplationis peruenire, unde per abstractionem a sensibus corporis homines apriorē ad diuina quædam capienda redduntur. Nam prophetiæ reuelationes dormientibus, uel in aliquo excessu mentis existentibus manifestantur, secundum illud Nume. 12. Si quis fuerit inter uos Propheeta domini, in uisione apparebo ei, uel per somnium loquar ad eum. Corpora igitur resurgentium beatorum non erunt corruptibilia & animam retardantia ut nunc, sed magis incorruptibilia, & totaliter obedientia ipsi animæ, ut in nullo ei resistant.

C A P. CLXVIII.

De dotibus corporum glorificatorum.

EX hoc autem perspicere potest, qualis sit dispositio corporum beatorum. Anima enim est corporis forma & motor. In quantum autem est forma, non solum est principium corporis quantum ad esse substantiale, sed etiam quantum ad propria accidentia, quæ causantur in subiecto ex unione formæ ad materiam. Quanto autem forma fuerit fortior, tanto impressio formæ in materia minus potest impediri a quo cūque exteriori agente, sicut patet in igne, cuius forma quæ dicitur esse nobilissima inter elementares formas hoc confert igni, ut non de facili transmutetur a sua

naturali dispositione patiendo ab aliquo agente. Quia igitur anima beata in summo nobilitatis & uirtutis erit, utpote rerum primo principio coniuncta, confert corpori sibi diuinitus unito, primo quidem esse substantiale nobilissimo modo totaliter ipsum sub se continendo, unde subtile & spirituale erit. Dabit et sibi qualitatem nobilissimam, scilicet gloriam claritatis, & propter uirtutem animæ a nullo agente a sua dispositione poterit transmutari, quod est ipsum impassibile esse, & quia obediet totaliter animæ, ut instrumentum motori, agile reddetur. Erunt igitur hæc quatuor conditiones corporum beatorum, subtilitas, claritas, impassibilitas, & agilitas. Vnde Apost. 1. ad cor. 15. dicit, Corpus quod per mortem seminatur in corruptione, surget in incorruptione, quantum ad impassibilitatem: seminatur in ignobilitate, surget in gloria, quantum ad claritatem: seminatur in infirmitate, surget in uirtute, quantum ad agilitatem: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, quantum ad subtilitatem.

C A P. CLXIX.

Quod homo tunc innouabitur, & omnis creatura corporalis.

Manifestum est autem quod ea quæ sunt ad finem disponuntur secundum exigentiam finis: unde si id propter quod sunt aliqua, uarietur secundum perfectum & imperfectum, ea quæ ad ipsum ordinantur, diuersimode disponi oportet, ut ei deseruiant secundum utrumque statum: Cibis enim & uestimentum aliter præparantur puero, & aliter viro. Ostensum est autem supra, quod creatura corporalis ordinatur ad rationalem naturam, quasi ad finem. Oportet igitur quod homine accipiente uiltimam perfectionem per resurrectionem creatura corporalis diuersum statum accipiat, & secundum hoc dicitur innouari mundus, homine resurgente, secundum illud Apoc. 21. Vidi celum nouum, & terram nouam: & Esa. 26. Ecce ego creo celos nouos, & terram nouam.

C A P. CLXX.

Quæ creature innouabuntur, & quæ manebunt.

Considerandum tamen est, quod diuersa genera creaturarum corporalium secundum diuersam rationem ad hominem ordinantur. Manifestum est enim, quod plantæ & animalia deseruiunt homini in auxilium infirmitatis ipsius, dum ex eis habet uictum, & uestitum, & uehiculum, & huiusmodi, quibus infirmitas humana sustentatur. In statu tamen ultimo per resurrectionem tollitur ab homine omnis infirmitas talis. Neque enim indigebunt ulterius homines cibis ad uescendum, cum sint incorruptibiles, ut supra ostensum est: neque uestimentis ad operiendum, utpote qui claritate gloriæ uestientur: neque animalibus ad uehiculum, quibus agilitas adierit: neque aliquibus remedijs ad sanitatem conseruandam, utpote qui impassibiles erunt. Igitur huiusmodi corporeas creaturas, scilicet platas, & animalia, & alia huiusmodi corpora multa conueniens est in statu illius ultimæ consummationis non remanere. Quatuor uero elementa, scilicet ignis, aer, & aqua, & terra ordinantur ad hominem non solum quantum ad usum corporalis uitæ, sed etiam quantum ad constitutionem corporis eius. Nam corpus humanum ex elementis constitutum est. Sic igitur

tur essentialem ordinem habent elementa ad corpus humanum. Vnde homine consummato in corpore & anima conueniens est vt etiam elementa remaneant, sed in meliorem dispositionem mutata. Corpora vero caelestia quantum ad sui substantiam neque in vtu corruptibilis vitæ ab homine assumuntur, neque corporis humani substantiam intrant, deseruiunt tamen homini in quantum ex eorum specie & magnitudine excellentiam sui creatoris demonstrant: vnde frequenter in scripturis homo mouetur ad considerandum caelestia corpora, vt ex eis adducatur in reuerentiam diuinam, vt patet Esa. 40. vbi dicitur. Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc. Et quamuis in statu perfectionis illius homo ex creaturis sensibilibus in Dei notitiam non adducatur, cum Deum videat in seipso, tamen delectabile est & iocundum etiã cognoscenti causam considerare qualiter eius similitudo resplendet in effectu: vnde & sanctis cedit ad gaudium considerare resplendentiam diuinæ bonitatis in corporibus, & præcipue in caelestibus, quæ alijs præminere videntur. Habent etiam corpora caelestia essentialem quodammodo ordinem ad corpus humanum secundum rationem causæ agentis, sicut elementa rationem causæ materialis. Homo enim generat hominē & sol: vñ & hac rōne cōuenit et corpora caelestia remanere. Nō solum ex comparatione ad hominem, sed et ex prædictis corporearum creaturarum naturis idem apparet. Quod enim secundum nihil sui est incorruptibile, non debet remanere in illo incorruptionis statu. Corpora quidem caelestia incorruptibilia sunt secundum totum & partem, elementa vero secundum totum, sed non secundum partem, homo vero secundum partem, scilicet animam rationalem, sed non secundum totum, quia compositum per mortem dissoluitur. Animalia vero, & plantæ, & omnia corporea mista neque secundum totum, neque secundum partem incorruptibilia sunt. Conuenienter igitur in illo ultimo incorruptionis statu remanebunt quidem homines, & elementa, & corpora caelestia, non autem alia animalia, neque plantæ, aut corpora mista: rationabiliter etiam idem apparet ex ratione vniuersi. Cū enim homo pars sit vniuersi corporei in vltima hominis cōsummatione, necesse est vniuersum corporeum remanere: non enim videtur esse pars perfecta, si fuerit sine toto. Vniuersum autem corporeum remanere nō potest, nisi partes essentialia eius remaneant. Sunt autem partes eius essentialia corpora caelestia, & elementa, ut patet ex quibus tota mundi machina consistit: cætera vero ad integritatem corporei vniuersi pertinere non videntur, sed magis ad quendam ornatum & decorum ipsius, qui competit statui mutabilitatis, secundum quod ex corpore caelesti ut agente, & elementis ut materialibus generantur animalia, & plantæ, & corpora mineralia. In statu autem vltimæ cōsummationis alius ornatu elementis attribuetur, qui deceat in corruptionis statum. Remanebunt igitur in illo statu homines, elementa, & corpora caelestia, non autem animalia & plantæ, & corpora mineralia.

C A P. CLXXI.

Quod corpora caelestia cessabunt a motu.

Sed cum corpora caelestia continue moueri videantur, potest alicui videri, quod si eorū substantia maneat, quod tunc & in illo cōsummationis statu moueantur, & quidem si ea ratione motus corporibus ce-

lestibus adesset, qua ratione adest elementis rationalis esset sermo. Motus enim elementalis grauibus, uel leuibus adest propter eorum perfectionem consequentem. Tendunt enim suo motu naturali in propriū locū sibi cōueniēti, ubi melius est eis esse: unde in illo ultimo cōsummationis statu, unumquodque elementū, & quæcumque pars eius in suo proprio loco erit. Sed hoc de motu corporum caelestium dici non potest, cū corpus caeleste nullo loco obtento quiescat, sed sicut naturaliter mouetur ad quodcumque ubi, ita & naturaliter discedat ab eo. Sic ergo non deperit aliquid a corporibus caelestibus, si motus eis auferatur, ex quo motus eis non inest, ut ipsa perficiantur. Ridiculum etiam est dicere, quod sicut corpus leue per suam naturam mouetur sursum, ita corpus caeleste per suam naturam circulariter moueatur sicut per actiuū principium. Manifestum est enim quod natura semper intendit ad unum: unde illud quod ex sui ratione unitati repugnat, non potest esse finis ultimus naturæ. Motus autem unitati repugnat, in quantum id quod mouetur, alio & alio modo se habet dum mouetur. Natura igitur non producit motum propter seipsum, sed causat motum intendens terminum motus, sicut natura leuis intendit locum sursum in ascensu, & sic de alijs. Cum igitur circularis caelestis corporis motus non sit ad aliquod ubi determinatum, non potest dici quod motus circularis corporis principium actiuū sit natura, sicut est principium motus grauiū & leuiū. Vnde manente eadem natura corporum caelestium, nihil prohibet ipsa quiescere, licet ignem impossibile est quiescere extra propriū locū existēti, dummodo remaneat eadem natura ipsius. Dicitur tamen motus caelestis corporis naturalis, non propter principium actiuū motus, sed propter ipsum mobile, quod habet aptitudinem ut sic moueatur. relinquitur ergo quod motus corporis caelestis sit ab aliquo intellectu: sed cum intellectus non moueat nisi ex intentione finis, considerare oportet quis sit finis motus corporum caelestium. Non autem potest dici, quod ipse motus sit finis. Motus enim cum sit uia ad perfectionem, nō habet rationem finis, sed magis eius quod est ad finem. Similiter etiam non potest dici, quod renouatio situū sit terminus motus caelestis corporis, ut scilicet propter hoc caeleste corpus moueatur, ut omne ubi ad quod est in potentia adipiscatur in actu, quia hoc in infinitum est: infinitum autem repugnat rationi finis. Oportet igitur hinc cōsiderare finem motus cæli. Manifestum est enim, quod omne corpus motum ab intellectu est instrumentum ipsius. Finis autem motus instrumenti est forma a principali agente concepta, quæ per motum instrumenti in actum reducitur. Forma autē diuini intellectus, quam per motum cæli complet, est perfectio rerum per uiam generationis & corruptionis. Generationis autem & corruptionis ultimus finis est nobilissima forma, quæ est anima humana, cuius ultimus finis est uita æterna, ut supra ostensum est. Est igitur ultimus finis motus cæli multiplicatio hominum producendorum ad uitam æternam: hæc autem multitudo non potest esse infinita. Nam intentio cuiuslibet intellectus stat in aliquo finito. Cōplet igitur numero hominum ad uitam æternam producendorum, & eis in uita æterna constitutis, motus cæli cessabit, sicut motus cuiuslibet instrumenti cessat postquam fuerit opus perfectum. Cessante autem motu cæli cessabit per consequens motus in inferioribus corporibus, nisi solum motus qui erit ab anima in-

hominibus, & sic totum vniuersum corporeum habebit aliam dispositionem & formam, secundum illud 1. Corinth. 7. Præterit figura huius mundi.

C A P. CLXXII.

De præmio hominis secundum eius opera, uel miseria.

Considerandum est autem, quod si est dererminata via perueniendi ad aliquem finem, illum finem cōsequi non possunt, qui per contrariam viam incedunt, aut a via recta deficiunt. Non enim sanatur ager, si contrarijs utatur, quæ medicus prohibet, nisi forte per accidens. Est autem determinata via perueniendi ad felicitatem per virtutem scilicet. Non enim consequitur aliquid finem suum, nisi quod sibi proprium est bene operando: neque enim planta fructum faceret, si naturalis operationis modus non seruaretur in ipsa: neque cursor perueniret ad brauium, aut miles ad palmam, nisi uterque secundum proprium officium operaretur. Recte autem operari hominem propriam operationem est operari ipsum secundum virtutem: nam virtus vniuersi cuiusque rei est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, ut dicitur 2. ethi. Cum igitur vltimus finis hominis sit uita æterna, de qua dictum est, non omnes ad eam perueniunt, sed soli qui secundum virtutem operantur. Præterea, est ostensum supra, sub diuina providentia contineri nō solum naturalia, sed etiam res humanas, non in vniuersali tantum, sed etiã in singulari. Ad eum autem qui singulariū hominū curam habet, pertinet præmia virtuti reddere, & pœnas peccato: quia pœna est medicina culpæ, & ordinatiua ipsius, ut supra habitum est: uirtutis autem præmiū felicitas est, quæ ex bonitate diuina homini datur. Pertinet ergo ad Deum his qui contra virtutem agunt, nō felicitatem, sed contrarium in pœnam reddere, scilicet extremam miseriam.

C A P. CLXXIII.

Quod præmium hominis est post hanc uitam, & similiter miseria.

Considerare autem oportet, quod cōtrariorum cōtrarii sunt effectus. Operationi autem secundum virtutem contraria est operatio secundum malitiam. Oportet igitur quod miseria, ad quam per operationem malitiæ peruenitur, contraria sit felicitati, quam mere retur operatio virtutis: contraria autem sunt vniuersi generis. Cum igitur felicitas ultima, ad quam peruenitur per operationem virtutis, non sit aliquod bonum huius vitæ, sed post hanc uitam, ut ex supra dictis patet, consequens est ut ultima miseria, ad quam malitia perducit, sit aliquod malum post hanc uitam. Præterea, omnia bona, uel mala huius vitæ inueniuntur ad aliquid ordinari. Bona enim exteriora, & etiam bona corporalia organice deseruiunt ad uirtutem, quæ est directe uia perueniendi ad beatitudinem apud eos, qui prædictis rebus bene utuntur, sicut & apud eos qui male eis, utuntur, sunt instrumenta malitiæ, per quam ad miseriam peruenitur: & similiter mala his opposita, ut puta, infirmitas, paupertas, & huiusmodi, quibusdam sunt ad profectum uirtutis, alijs autem ad malitiæ augmentum, secundum quod eis diuersimode utuntur. Quod autem ordinatur ad aliud, non est ultimus finis, quia neque ultimum præmium, neque pœna. Non igitur ultima felicitas, neque ultima miseria in bonis, uel malis huius vitæ consistit.

In quo est miseria hominis quantum ad pœnam damni.

Quia igitur miseria ad quam ducit malitia, contrariatur felicitati ad quam ducit uirtus, oportet ea quæ ad miseriam pertinent, sumere per oppositum eorum quæ de felicitate sunt dicta. Dictum est autem superius, quod ultima hominis felicitas quantum ad intellectum quidem, consistit in plena Dei uisione: quantum ad affectum uero in hoc, quod uoluntas hominis, in prima bonitate sit immobiliter firmata. erit igitur extrema miseria hominis in hoc, quod intellectus totaliter diuino lumine priuetur, & affectus a Dei bonitate obstinate auertatur: & hæc est præcipua miseria damnatorum, quæ uocatur pœna damni. Considerandum tamen est, quod ex supradictis patet, malum nō potest totaliter excludere bonum, cum omne malum in aliquo bono fundetur. Miseria igitur quamuis felicitati, quæ ab omni malo erit immunis, opponatur, oportet tamen quod in bono naturæ fundetur. Bonum autem in intellectualis naturæ in hoc consistit, quod intellectus respiciat uerum, & uoluntas tendat in bonum. Omne autem uerum, & omne bonum deriuatur a primo & summo bono, quod Deus est: unde, oportet quod intellectus hominis in illa extrema miseria cōstituti, aliquam Dei cognitionem habeat, & aliquam Dei dilectionem, secundum scilicet quod est principium naturalium perfectionum, quæ est naturalis dilectio, non autem secundum quod in seipso est: neque secundum quod est principium uirtutum, seu gratiarum, & quorumcumque bonorum, quibus intellectualis natura ab ipso perficitur, quæ est perfectio uirtutis & gloriæ. Nec tamen homines in tali miseria constituti, libero arbitrio carent, quamuis habeat uoluntatem immobiliter firmatam in malo, sicut nec beati, licet habeant uoluntatem firmatam in bono. Libertas enim arbitrij proprie ad electionem se extendit: electio autem est eorum quæ sunt ad finem. Vltimus autem finis naturaliter appetitur ab unoquoque: unde omnes homines ex hoc quod sunt intellectuales, appetunt naturaliter felicitatem tamquam ultimum finem, & adeo immobiliter, quod nullus potest uelle fieri miser: nec hoc libertati repugnat arbitrij, quæ non se extendit nisi ad ea quæ sunt ad finem. Quod autem in hoc particulari hic homo ultimam suam felicitatem, ille autem in illo ponat, nō conuenit huic, aut illi in quantum est homo, cum in tali assumptione & appetitu homines differant, sed unicuique hoc cōpetit secundum quod est in se aliquis. Dico autem aliqualem, secundum aliquam passionem, uel habitum: unde si transmutetur, aliud ei optimum uidebitur, & hoc maxime patet in his qui ex passione appetunt aliquid ut optimum: cessante autem passione ut iræ, uel concupiscentiæ, non similiter iudicant illud bonum, ut prius. Habitus autem permanentiores sunt: unde firmiter perseverant in his quæ ex habitu prosequuntur, tamen quando habitus mutari potest, etiam appetitus & estimatio hominis de ultimo fine mutatur: hoc autem conuenit tantum hominibus in hac uita, in qua sunt in statu mutabilitatis. Anima enim post hanc uitam intransmutabilis est secundum alterationem, quia huiusmodi transmutatio non competit ei nisi per accidens secundum aliquam transmutationem factam circa corpus. Resumpto uero corpore non sequetur ipsa mutatio corporis, sed potius e conuerso.

Nunc

Nunc enim anima infunditur corpori seminato, & iō cōuenienter transmutationes corporis sequitur. Tūc vero corpus vnietur animæ præexistenti, vnde totaliter sequetur eius conditiones. Anima igitur quæcumque finem sibi vltimum præstituisse inuenitur in statu mortis, in eo sine perpetuo permanebit, appetēs illud vt optimum siue sit bonum, siue sit malum, secundum illud Ecclesiastes 11. Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocūq; loco ceciderit, ibi erit. Sic igitur post hanc vitam qui boni in morte inueniuntur, habebunt perpetuo voluntatem firmatam in bono: qui autem mali tunc inueniuntur, erunt perpetuo obstinati in malo.

C A P. CLXXV.

Quod peccata mortalia non dimittuntur post hanc vitam, sed bene uenialia.

EX hoc autem cōsiderari potest, quod peccata mortalia post hanc vitam non dimittuntur: venialia vero dimittuntur. Nam peccata mortalia sunt per auersionem a fine vltimo, circa quem homo immobiliter firmatur post mortem, vt dictum est: peccata vero venialia non respiciunt vltimum finem, sed viam ad finem vltimum. Sed si voluntas malorum post mortem obstinate firmatur in malo, semper appetent vt optimum, quod prius appetierunt. non ergo dolebunt se peccasse. Nullus enim dolet se persecutum esse quod æstimat esse optimum. Sed sciendum est, quod damnati ad vltimam miseriam, ea quæ appetierant vt optima, habere post mortem non poterunt: non enim ibi dabitur luxuriosis facultas luxuriandi, aut iratis, aut inuidis facultas offendendi, & impediēdi alios, & idē est de singulis vitijs. Cognoscent autem eos qui secundum virtutem vixerunt se obtinere quod appetierāt vt optimum. Dolent ergo mali quia peccata commiserunt, non propter hoc, quia peccata eis displiceant, quia etiam tunc mallent peccata illa committere, si facultas daretur, quā Deum habere: sed propter hoc, quod illud quod elegerunt, habere non possunt, & illud quod respuerunt, possent habere. Sic igitur & voluntas eorum perpetuo manebit obstinata in malo, & tamen grauissime dolebunt de culpa commissa, & de gloria amissa: & hic dolor vocatur remorsus conscientiæ, quia metaphorice in scripturis vermīs nominatur, secundum illud Esaie vltimo. Vermis eorum non morietur.

C A P. CLXXVI.

Quod corpora damnatorum erunt passibilia, & tamen integra, & sine dotibus.

Sicut autem in sanctis beatitudo animæ quodammodo ad corpora deriuatur, vt supra dictum est: ita etiam miseria animæ deriuabitur ad corpora damnatorum, hoc tamen obseruato, quod sicut miseria bonū naturæ non excludit ab anima, ita nec etiam a corpore. Erunt igitur corpora damnatorum integra in sui natura, non tamen illas conditiones habebunt, quæ pertinent ad gloriam beatorum: non enim erunt subtilia & impassibilia, sed magis in sua grossitie & passibilitate remanebunt, & augebuntur in eis: non erūt agilia, sed vix ab anima portabilia: non erūt clara, sed obscura, vt obscuritas animæ in corporibus demon-

stretur, secundū illud Esa. 13. Facies combustæ vultus eorum.

C A P. CLXXVII.

Quod corpora damnatorum, licet passibilia, erunt tamen incorruptibilia.

Sciendum tamen est, quod licet damnatorum corpora passibilia sint futura, non tamen corrumpentur, quāuis hoc esse videatur contra rationem eorū quæ nunc experimur: nam passio magis facta abijcit a substantia. Erit tamen tunc duplex ratio, quare passio in perpetuum continuata passibilia corpora non corrumpet. Prima quidem, quia cessante motu cæli, vt supra dictum est, necesse est omnem mutationem naturæ cessare. non igitur aliquid alterari poterit alteratione naturæ, sed solum alteratione animæ. Dico autem alterationem naturæ, sicut cum aliquo ex calido sit frigidum, vel qualitercumque variatur secundum naturale esse qualitatum. Alterationem autem animæ dico, sicut cum aliquid recipit qualitatem non secundū esse naturale qualitatis, sed secundum esse ipsius spirituale, sicut pupilla non recipit formam coloris vt sit colorata, sed vt colorem sentiat. Sic igitur & corpora damnatorum patientur ab igne, vel a quocumq; alio corporeo, non ut alterentur ad speciem, vel qualitatem ignis, sed vt sentiāt excellentias qualitatum eius, & hoc erit afflictium, in quantum huiusmodi excellentiæ contrariantur harmoniæ, in qua consistit & delectantur sensus: non tamen erit corruptiuum, quia spiritualis receptio formarum naturam corporis non transmutat, nisi forte per accidens. Secunda ratio erit ex parte animæ, ad cuius perpetuitatem corpus trahetur diuina virtute: vnde anima damnati, in quantum est forma & natura talis corporis, dabit ei esse perpetuum, non tamen dabit ei vt pati non possit propter suam imperfectionem. Sic igitur semper patiuntur illa corpora, non tamen corrumpuntur.

C A P. CLXXIII.

Quod pœna damnatorum est in malis ante resurrectionem.

Sic igitur secundum prædicta patet, quod tam felicitas quā miseria principaliter consistit in anima: secundatio autem & per quandam deriuationem in corpore. non igitur felicitas, vel miseria animæ dependet ex felicitate, vel miseria corporis, sed magis econuerso. Cum igitur post mortem animæ remaneant ante resurrectionem corporum quædam qui dem cum merito beatitudinis, quædam autem cum merito miseriæ, manifestum est quod etiam ante resurrectionem, animæ quorundam prædicta felicitate potiuntur, secundum illud Apost. 2. Corinth. 5. Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, sed æternam in celis. & infra Audemus autem, & bonam uoluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præsentem esse ad dominum. Quorundam uero animæ in miseria uiuent, secundum illud Luc. 16. Mortuus est diues, & sepultus in inferno.

C A P.

Quod pœna damnatorum est in malis tam spiritualibus, quā corporalibus.

Considerandum tamen est, quod sanctarum animarum felicitas in solis bonis spiritualibus erit: pœna vero animarum damnatarum ante resurrectionem non solum erit in malis spiritualibus, vt aliqui putauerunt, sed etiam pœnas corporeas sustinebūt. Cuius diuersitatis ratio est, quia animæ sanctorū dum in hoc mundo fuerunt corporibus vnitæ, suum ordinem seruauerunt, se rebus corporalibus non subiiciendo, sed soli Deo, in cuius fruitione tota eorum felicitas consistit, non autem in aliquibus corporalibus bonis: malorum autem animæ naturæ ordine nō seruato, se per affectum rebus corporalibus subdiderunt diuina & spiritualia contemētes. Vnde consequens est, vt puniantur non solum ex priuatione spiritualium bonorum, sed etiam per hoc quod rebus corporalibus subdantur. Et ideo si qua in scripturis sacris inueniantur, quæ sanctis animabus corporalium bonorum retributionem promittant, mystice sunt exponenda, secundum quod in prædictis scripturis spiritualia sub corporalium similitudine designari solent. Quæ vero animabus damnatorum prænuntiant pœnas corporeas, vt pote quæ ab igne inferni cruciabitur, sunt secundum literam intelligenda.

C A P. CLXXX.

Vtrum anima possit pati ab igne corporeo.

Ne autem alicui absurdum videatur, animā a corpore separatam ab igne corporeo pati, considerandum est non esse contra naturam spiritualis substantiæ alligari corpori. Hoc enim & per naturam fit, sicut patet in vnione animæ ad corpus, & per magicas artes, per quas aliquis spiritus imaginibus, aut annulis, aut aliquibus huiusmodi alligatur: hoc igitur ex diuina virtute fieri potest, vt aliqua spiritualis substantia, quæ secundum suam naturam sint super omnia corporalia eleuata, aliquibus corporibus alligetur; vt puta, igni infernali, non ita quod ipsum vnificet, sed quod eo quodam modo altringatur, & hoc ipsum considerandum a spirituali substantia, quod scilicet creaturæ infimæ quodammodo subditur, ei est afflictium. In quantum igitur huiusmodi consideratio est spiritualis substantiæ afflictua, verificatur quod dicitur, quod anima eo ipso quod se aspicit cremari, crematur: & iterū, quod ille ignis spiritualis sit, nam immediatum affligens est ignis apprehensus vt alligans. In quantum vero ignis cui alligatur, corporeus est, sic verificatur quod dicitur a Gregorio, quod anima non solum vidēdo, sed etiam experiendo ignem patitur. Et quia ignis ille nō ex sua natura, sed ex virtute diuina habet, quod spiritualement substantiam alligare possit, conuenienter dicitur a quibusdam, quod ignis ille agit in animam vt instrumentum diuinæ iustitiæ vindicantis, non quidē ita quod agit in spiritualement substantiam sicut agit in corpora calefaciēdo, desiccādo, dissoluendo, sed alligando vt dictum est. Et quia proximum afflictium, & spiritualis substantiæ, est apprehensio ignis alligantis in pœnam, manifeste perpendi potest, quod afflictio non cessat, etiam si ad horam dispensatiue contingat spiritualement substantiam, igne nō ligari; sicut aliquis qui esset ad perpetua vincula damnatus, ex hoc cōtē-

A nuam afflictionem non minus sentiret, etiam si ad horam a vinculis solueretur.

C A P. CLXXXI.

Quod post hanc vitam sunt quædam purgatorie pœne non æternæ ad implendas penitentias de mortalibus non impletas in vita.

Licet autem aliqua animæ statim cum a corporibus absoluantur, beatitudinem æternam consequantur, vt dictum est: aliqua tamen ab hac consecutio ne retardantur ad tempus. Contingit enim quandoq; aliquos pro peccatis commissis, de quibus tamen finaliter penitent, penitentiam non impleuisse in hac vita. Et quia ordo diuinæ iustitiæ habet, vt pro culpis penę reddantur, oportet dicere quod post hanc vitam animæ pœnam exsoluunt, quā in hoc mundo non exsoluerunt: non autem ita quod ad vltimam miseriam damnatorum deueniant, cum per penitentiam ad statum charitatis sint reducte, per quam Deo sicut vltimo fini adhesionem, per quod vitam æternam meruerunt: vnde relinquitur post hanc vitam esse quædam purgatorias pœnas, quibus penitentia implētū nō implet.

C A P. CLXXXII.

Quod sunt aliqua pœne purgatorie etiam uenialium.

Similiter etiam contingit aliquos ex hac vita decedere sine peccato mortali, sed tamen cum peccato veniali, per quod ab ultimo fine non auertuntur, licet circa ea quæ sunt ad finem, indebite inherendo peccauerint: quæ quidem peccata in quibusdam virtutibus ex seruire charitatis purgantur. In alijs autem oportet per aliquam pœnam huiusmodi peccata purgari, quia ad vitam æternam consequendam non perducitur, nisi qui ab omni peccato & defectu fuerit immunis. oportet igitur ponere purgatorias pœnas post hanc vitam. Habent autem istæ pœne quod sint purgatorie ex conditione eorum qui eas patiuntur, in quibus est charitas, per quam voluntatem suam diuinę uoluntati conformant, ex cuius charitatis uirtute pœnæ quas patiuntur, eis ad purgationem profunt: unde in ijs qui sine charitate sunt, sicut in damnatis, pœnæ nō purgant, sed semper imperfectio peccati remanet, & ideo semper pœna durat.

C A P. CLXXXIII.

Vtrum æternam pœnam pati repugnet iustitiæ diuinæ, cum culpa fuerit temporalis.

Non autem est contra rationem diuinę iustitiæ, ut aliquis pœnam perpetuam patiatur, quia nec secundum leges humanas hoc exigitur, ut pœna commensuretur culpe in tempore. Nam pro peccato adulterij, uel homicidij, quod in tempore breui committitur, lex humana infert quandoque perpetuum exiliū, aut etiam mortem, per quæ aliquis in perpetuum a societate ciuitatis excluditur: & quod exilium non in perpetuum duret, hoc per accidens contingit, quia natura hominis non est perpetua: sed intentio iudicis ad hoc esse uolentis, ut eum sicut potest, perpetuo puniat. Vnde etiam non est iniustum, si pro momentaneo peccato & temporali Deus æternam pœnam infert. Similiter etiam considerandum est, quod peccatori pœna æterna infertur, quem de peccato non penitet, & sic in ipso usque ad mortem perdurat. Et quia in suo eterno

COMPENDIUM

æterno peccat, rationabiliter a Deo in æternum punitur. Habet etiam & quodlibet peccatū contra Deū commissum quandam infinitatem ex parte Dei, contra quem committitur. Manifestum est enim quod quanto maior persona est contra quam peccatur, tanto peccatum est grauius, sicut qui dat alapam militi, grauius reputatur q̄ si daret rustico, & adhuc multo grauius si principi, vel regi. Et sic cum Deus sit infinite magnus, offensa contra ipsum cōmissa est quodammodo infinita: unde & aliquantulum pœna infinita ei debetur. Non autem potest esse pœna infinita inter siue, quia nihil creatū sic infinitum esse potest: unde relinquitur, quod peccato mortali debetur pœna infinita duratione. Item, ei qui corrigi potest, pœna temporalis infertur ad eius correctionē, vel purgationē. si igitur aliquis a peccato corrigi non potest, sed uolūtas eius obstinate firmata est in peccato, sicut supra de damnatis dictū est, eius pœna terminari nō debet.

CAP. CLXXXIII.

Quod prædicta conueniunt etiam aliis spiritualibus substantijs, sicut animabus.

Q Via vero homo in natura intellectuali cum angelis conuenit, in quibus etiam potest esse peccatum sicut & in hominibus, ut supra dictum est, quæcūque dicta sunt de pœna, vel gloria animarum, intelligenda etiam sunt de gloria bonorum, & pœna malorum angelorum: hoc tamen solum inter homines & angelos differt, quod confirmationem uoluntatis in bono, & obstinationem in malo, animæ quidem humanæ habent cum a corpore separantur, sicut supra dictum est: angelivero quando primo cum uoluntate deliberata sibi finem præstituerunt vel Deum, vel aliquid creatum, & ex tunc beati, uel miseri facti sunt. In animabus enim humanis mutabilitas esse potest non solum ex libertate uoluntatis, sed etiam ex mutabilitate corporis: in angelis uero ex sola libertate arbitrij. Et ideo angeli ex prima electione immutabilitate consequuntur, animæ uero non nisi cum fuerint a corporibus exuta. Ad ostendendum igitur remunerationē bonorum, in Symbolo fidei dicitur, Vitam æternam. Quæ quidem non est intelligenda æterna solum propter durationem, sed magis propter æternitatis fruitionem. Sed quia circa hoc etiam alia multa credenda occurrunt, quæ dicta sunt de pœnis damnatorum, & de finali statu mundi, ut omnia hic comprehenderentur, in Symbolo patrum positum est, Vitam futuri sæculi. futurū .n. sæculum oīa huiusmodi cōprehendit.

CAP. CLXXXV.

SECUNDVS TRACTATVS DE FIDE AD HUMANITATEM CHRISTI.

Q Via vero, sicut in principio dictum est, Christiana fides circa duo præcipue versatur, scilicet circa diuinitatem Trinitatis, & circa humanitatem Christi, præmissis his quæ ad diuinitatem pertinent, & effectus eius, considerandum restat de his quæ pertinent ad humanitatem Christi. Et quia, ut dicit Apostolus. 1. ad Timot. 1. Christus Iesus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere, præmittendum uidetur quomodo humanum genus in peccatum incidit, ut sic euidentius agnoscat, quomodo per Christi humanitatem homines a peccatis liberantur.

THEOLOGIA

CAP. CLXXXVI.

De præceptis datis primo homini, & eius perfectione in primo statu.

Sicut supra dictum est, homo in sui conditione taliter institutus fuit a Deo, ut corpus omnino esset animæ subiectum. Rursumque inter partes animæ, inferiores vires rationi absque repugnantia subijcerentur, & ipsa ratio hominis esset Deo subiecta. Ex hoc autem quod corpus erat animæ subiectum, contingebat quod nulla passio in corpore posset accidere, quæ dominio animæ super corpus repugnaret: unde nec mori, nec infirmitas in homine locum habebat. Ex subiectione uero inferiorum uirium ad rationem erat in homine omnimoda mentis tranquillitas, quia ratio humana nullis in ordinatis passionibus turbabatur. Ex hoc uero quod uoluntas hominis erat Deo subiecta, homo referebat omnia in Deum sicut in ultimum finem, in quo eius iustitia, & innocentia consistebat. Horum autem trium ultimum erat causa aliorum. Non enim hoc erat ex natura corporis, si eius componentia considerentur, quod in eo dissolutio, siue quæcunque passio uitæ repugnans locum non haberet, cum esset ex contrarijs elementis compositum. Similiter etiam non erat ex natura animæ, quod uires etiam sensibiles absque repugnantia rationi subijcerentur, cum uires sensibiles naturaliter moueantur in ea quæ sunt delectabilia secundum sensum, quæ multoties rectæ rationi repugnant. Erat igitur hoc ex uirtute superiori, scilicet Dei, qui sicut animam rationabilem corpori coniunxit, omnem proportionem corporis & corpoream uirtutū, cuiusmodi sunt uires sensibiles transcendentē, ita dedit animæ rationali uirtutem, ut supra conditionem corporis ipsum continere posset, & uires sensibiles secundū quod rationali animæ competebat. Ut igitur ratio inferiora sub se firmiter contineret, oportebat quod ipsa firmiter sub Deo contineretur, a quo uirtutem prædictam habebat supra conditionem naturæ. Fuit ergo homo sic institutus, ut nisi ratio eius subduceretur a Deo, neque corpus eius subduci poterat a nutū animæ, neque uires sensibiles a rectitudine rationis: unde quædam immortalis uita & impassibilis erat, quia scilicet nec mori, nec pati poterat, si non peccaret. Peccare uero poterat uoluntate eius nondum confirmata per adeptionem ultimi finis, & sub hoc euentu poterat mori & pati. Et in hoc differt impassibilitas & immortalitas, quam primus homo habuit, ab ea quam in resurrectione sancti habebunt, qui nunquam poterunt nec pati, nec mori uoluntate eorū omnino cōfirmata in Deum, sicut supra dictum est. Differebat etiam quoad aliud, quia post resurrectionē homines nec cibis, nec ueneris utentur: primus autem homo sic conditus fuit, ut necesse haberet uitam cibis sustentare, & ei incumberet generationi operam dare, ut genus humanum multiplicaretur ex uno. Vnde duo præcepta accepit in sui conditione. Ad primum pertinet, quod ei dictum est. De omni ligno quod est in paradiso comede. Ad secundum quod ei dictū est, Crescite & multiplicamini, & replete terram.

CAP. CLXXXVII.

Quod ille perfectus status nominabatur originalis iustitia, & de loco, in quo homo positus est.

Hic autem hominis tam ordinatus status, originalis iustitia nominatur, per quam & ipse suo superiori

periori subditus erat, & ei omnia inferiora subijcebantur, secundum quod de eo dictum est, Ut prælit piscibus maris, & uolatilibus cæli, & inter partes eius etiam inferior absque repugnantia superior subdebatur: qui quidem status primo homini fuit cōcessus non ut cuida personæ singulari, sed ut primo humane naturæ principio, ita q̄ per ipsum simul cū natura humana traduceretur in posteros. Et quia unicuique debetur locus secundum cōuenientiam suæ cōditionis, homo sic ordinate institutus positus est in loco temperatissimo, & delitioso, ut nō solū interiorū molestiarū, sed et aliorū exteriorum omnis ei vexatio tolleretur.

CAP. CLXXXVIII.

De ligno scientiæ boni & mali, & primo hominis præcepto.

Q Via uero prædictus status hominis ex hoc dependebat, q̄ humana uoluntas Deo subijceret, ut homo statim a principio assueheret ad Dei uolūtatē sequendam, proposuit Deus homini quædam præcepta, ut scilicet ex omnibus alijs lignis paradisi uelceretur, prohibēs sub mortis comminatione ne de ligno scientiæ boni & mali uelceretur, cuius quidem ligni esus non iō prohibitus est, quia secundum se malus esset, sed ut homo saltē in hoc modico aliquid obseruaret ea sola ratione, quia esset a Deo præceptū: unde prædicti ligni esus factus est malus, quia prohibitus. Dicebatur autē lignū illud scientiæ boni & mali non quia haberet uirtutē scientiæ causatiuā, sed propter euentū sequentem, quia. s. homo per eius esum experimento didicit quid interfuit inter obedientiæ bonū, & inobediētiæ malum.

CAP. CLXXXIX.

De seductione diaboli ad Euam.

Diabolus igitur, qui iam peccauerat, uidens hominem taliter institutum ut ad perpetuam felicitatē peruenire posset, a qua ipse deciderat, & nihilominus posset peccare, conatus est a rectitudine iustitiæ abducere, aggrediens hominem ex parte debiliori tentans femina, in qua minus uigebat sapientiæ donū uel lumē: & ut in transgressione præcepti facilius inclinaret, exclusit mendaciter merum mortis, & ei illa promisit quæ homo naturaliter appetit. scilicet uitationē ignorantie dicens. Aperientur oculi uestri: & excellentiā dignitatis dicēs. Eritis sicut dii: & perfectionem scientiæ, cum dixit. Sciētes bonum & malum. Homo enim ex parte intellectus naturaliter fugit ignorantiam, & scientiam appetit. Ex parte uero uoluntatis, quæ naturaliter libera est, appetit celsitudinem & perfectionem, ut nulli, uel quanto paucioribus potest, subdatur.

CAP. CXC.

Quid fuit inductiuum mulieris.

Mulier igitur repromissam celsitudinem simul & perfectionem scientiæ concupiuit. Accessit et ad hoc pulchritudo & suauitas fructus alliciens ad edendum, & sic metu mortis cōtempto præceptū Dei transgressa est de uetito ligno edendo, & sic eius peccatum multiplex inuenitur. Primo quidē superbiæ, quia inordinate excellentiam appenit. Secūdo, curiositatis, quia scientiam ultra terminos sibi præfixos concupiuit. Ter-

tiō gulæ, qua suauitate cibi permota est ad edendum. Quarto, infidelitatis per falsam estimationē de Deo, dū credidit uerbis diaboli contra Deum loquentis. Quinto, inobediētiæ, præceptum Dei transgrediendo.

CAP. CXCI.

Quomodo peruenit peccatum ad uirum.

EX persuasione autem mulieris peccatum usq; ad uirum peruenit, qui tamen, ut Apostolus dicit, nō est seductus ut mulier in hoc, scilicet q̄ crederet uerbis diaboli contra Deū loquentis. Non enim in eius mente cadere poterat, Deum mendaciter aliquid cōminatū esse, neque inutiliter a re uili prohibuisse: alletus tamen fuit promissione diaboli, excellentiam & scientiam indebite appetendo. Ex quibus, cum uoluntas eius a rectitudine iustitiæ discessisset, uxori suæ morem gerere uolens, in transgressione diuini præcepti secutus est edendo de fructu ligni uetiti.

CAP. CXCI.

De effectu sequente culpam quantum ad rebellionem inferiorum rationi.

Q Via igitur dicti status tam ordinata integritas tota causabatur ex subiectione humane uoluntatis ad Deum, consequens fuit ut subducta humana uolūtatē a subiectione diuina, deperiret illa perfecta subiectio inferiorum uirū ad rationem, & corporis ad animam: unde consecutum est, ut homo sentiret in inferiori appetitu sensibili, concupiscentiæ, & iræ, & ceterarum passionum inordinatos motus non solum ordinē rationis, sed magis ei repugnantes, & eam plerumq; obnubilantes, & quasi perturbantes: & hæc est repugnantia carnis ad spiritū, de qua scriptura loquitur. Nā quia appetitus sensitiuus sicut & ceteræ sensitiuæ uires, per instrumentum corporeū operatur, ratio autē absq; aliquo organo corporali, cōuenienter quod ad appetitū sensitiuum pertinet, carni imputatur: quod uero ad rationē, spiritū, secundum quod spirituales substantiæ dici solent, quæ sunt a corporibus separatæ.

CAP. CXCI.

Quomodo fuit pœna illata quantum ad necessitatem moriendi.

Consecutum est etiam, ut in corpore sentiretur corruptiois defectus, ac per hoc homo incurreret necessitatem moriendi, quasi anima iam non ualēte corpus in perpetuum continere uitam ei præbendo: unde homo factus est passibilis & mortalis, non solum quasi potēs pati & mori ut antea, sed quasi necessitate habens ad patiendum & moriendum.

CAP. CXCI.

De alijs defectibus qui consequuntur in intellectu, & uoluntate.

Consecuti sunt in homine per consequens multi alij defectus. Abundantibus enim in appetitu inferiori inordinatis motibus passionum, simul etiā & in ratione deficiente lumine sapientiæ, quod diuinitas illustrabat, uoluntas dū erat Deo subiecta, pœna

Opusc. S. Tho. Aquin. E sequens

sequens, affectum suum rebus sensibilibus subdidit, in quibus oberrans a Deo multipliciter peccauit, & vltetius immūdis spiritibus se subdidit, per quos credit in hōi rebus agendis acquirendis sibi auxiliū prāstari, & sic in humano genere idolatria, & diuersa peccatorum genera processerunt: & quo magis in his homo corruptus fuit, eo amplius a cognitione & desiderio bonorum spiritualium & diuinorum recessit.

CAP. CXCIV.

Quomodo isti defectus derivati sunt ad posteros.

ET quia prādictum originalis iustitiā bonum sic humano generi in primo parente diuinitus attributum fuit, vt tamen per ipsum deriuaretur in posteros, remota autem causa remouetur effectus, cōsequens fuit ut primo homine prādicto bono per propriū peccatum priuato, omnes posteri priuarentur, & sic de cetero. s. post peccatū primi parentis omnes absq; originali iustitia, & cum defectibus cōsequētibus sunt exorti. Nec hoc est contra ordinē iustitiā, quasi Deo puniēte in filijs quod primus parens deliquit: quia ista pēna non est nisi subtractio eorum quę supernaturaliter primo homini diuinitus sunt concessa per ipsum in alios deriuāda: unde alijs nō debebantur, nisi quatenus per primū parentē in eos erant transitura. Sicut si rex det feudum militi transiturum per ipsum ad hēredes, si miles contra regem peccat, ut feudum mereatur amittere, nō potest postmodum ad eius hēredes deuēire: unde iuste priuantur posteri per culpam patris.

CAP. CXCVI.

Utrum defectus originalis iustitiā habeat rationem culpae in posteris.

Sed remanet quāstio magis urgens, utrum defectus originalis iustitiā in his, qui ex primo parente proderunt, rationem culpae possit habere. Hoc enim ad rationem culpae pertinere uidetur, sicut supra dictum est, ut malum quod culpabile dicitur, sit in potestate eius cui imputatur in culpam. Nullus enim culpatur de eo, qđ nō est i eo facere, uel nō facere. Nō ē aut in potestate eius qui nascitur, ut cum originali iustitia nascatur, uel sine ea: unde uidetur quod talis defectus rationem culpae habere non possit. Sed hęc quāstio de facili soluitur, si distinguatur inter personam, & naturam. Sicut enim in una persona multa sunt membra, ita in una humana natura multae sunt personae, ut participatione speciei multi homines intelligantur quasi unus homo, ut Porphyrius dicit. Est autem hoc aduertendū in peccato unius hominis, quod diuersis membris diuersa peccata exercentur, nec requiritur ad rationem culpae quod singula peccata sint uoluntaria uoluntate membrorum quibus exercentur, sed uoluntate eius quod est in homine principale. s. intellectuā partis. Non enim potest manus non percutere, aut pes nō ambulare uoluntate iubente. Per hunc igitur modum defectus originalis iustitiā est peccatum naturae, in quantum deriuatur ex inordinata uoluntate primi principij in natura humana. s. primi parentis, & sic est uoluntarium habito respectu ad naturam, uoluntate. s. primi principij naturae, & sic transit in omnes qui ab ipso natura humanam accipiunt quasi in quādam mēbra ipsius.

& propter hoc dicitur originale peccatum, quia per originem a primo parente in posteros deriuatur: unde cum alia peccata. s. actualia, immediate respiciant personam peccantem, hoc peccatum directe respicit naturam. Nam primus parens suo peccato infecit naturam, & natura infecta inficit personas filiorum, qui ipsam a primo parente suscipiunt.

CAP. CXCVII.

Quod non omnia peccata traducuntur in posteros.

Nec tamen oportet quod omnia peccata alia uel primi parentis, uel etiam ceterorum traducantur in posteros, quia primū peccatum primi parentis sustulit donū totum, quod supernaturaliter erat collatū in humana natura personae primi parentis, & sic dicitur corripuisse, uel infecisse naturam: unde peccata consequentia nō inueniūt aliquid hōi, quod possint subtrahere a tota natura humana, sed auferunt ab homine, aut diminuunt aliquid bonum particulare. s. personale, nec corrumpunt naturam, niu in quantum pertinet ad hanc, uel illam personam. Homo autem non generat sibi similes in persona, sed in natura. & ideo non traducitur a parente in posteros peccatū quod uiuat personam, sed primū peccatū quod uiuat naturā.

CAP. CXCVIII.

Quod meritum Adae non profuit posteris ad reparationem.

Quāuis autem peccatum primi parentis totā humanam naturam infecerit, non tamen potuit per eius penitentiā, uel quodcumque eius meritum tota natura reparari. Manifestum est. n. quod penitentiā Adae, uel quodcumque aliud eius meritum fuit actus singularis personae: actus autem alicuius indiuidui non pot in totam naturam speciei. Causae enim quae possunt in totam speciem, sunt causae æquiuocae, & non uniuocae. Sol enim est causa generationis in tota specie humana, sed homo est causa generationis huius hominis. Singulare ergo meritum Adae, uel cuiuscumque puri hominis sufficiens esse non poterat ad totam naturā reintegrandam. Quod autem per actum singularem primi hominis tota natura est uitata, per accidens est cōsecutum, in quantum eo priuato innocentiae statu, per ipsum in alios deriuari non potuit: & quāuis per penitentiā redierit ad gratiā, non tamen redire potuit ad pristinam innocentiam, cui diuinitus prādictum originalis iustitiā donum concessum erat. Similiter etiā manifestū est, quod prādictus originalis iustitiā stat fuit quoddā speciale donū gratiē: grā autē meritis nō acquiritur, sed gratis a Deo datur. Sicut igitur primus hō a principio originalē iustitiā non ex merito habuit, sed ex diuino dono: ita ē & multo minus post peccatū eā mereri potuit penitēdo, uel quodcūq; aliud op' agēdo.

CAP. CXCVI.

De reparatione humanae naturae per Christum.

Oportebat autem quod humana natura prādicto modo infecta, ex diuina prouidentia repararetur. Non enim poterat ad perfectā beatitudinē peruenire, nisi

nisi tali infectione remota: quia beatitudo, cum sit perfectum bonum, nullum defectum patitur, & maxime defectum peccati, quod aliquo modo uirtuti opponitur, quae est uia in ipsam, ut dictū est: & sic cum homo propter beatitudinem factus sit, quia ipsa est uirtus eius finis, sequeretur quod opus Dei in tam nobili creatura frustraretur, quod reputat incōueniens. Psalmista cū dicit. Psal. 88. Nūquid enim uane constituisti oēs filios hominum? Sic igitur oportebat humanam naturam reparari. Præterea, bonitas diuina excedit potentiam creaturæ ad bonum. Pater autem ex supra dictis, quod talis est hominis conditio quandiu in hac mortali uita uiuit, quod sicut nec confirmatur in bono immobili ter, ita nec immobiliter obstat in malo. Pertinet igitur hoc ad cōditionem humanæ naturae, ut ab infectione peccati possit purgari. Nō fuit igitur cōueniens, quod diuina bonitas hęc potētiā totaliter dimitteret uacua, quod fuisset, si ei reparationis remediū nō procurasset.

CAP. CC.

Quod per solum Deum, & per incarnatum debuit natura reparari.

Ostensum est autem quod neque per Adam, neque per aliquem alium hominem purum poterat reparari, tum quia nullus singularis homo præeminebat totae naturae: tum quia nullus purus homo potest esse gratiae causa. Eadē ergo rōne nec per angelū potuit reparari: quia nec angelus potest esse gratiae causa, nec etiā præmiū hominis quantum ad uirtutē beatitudinē perfectam, ad quā oportebat hominem reuocari, quia in ea sunt partes. relinquitur igitur quod per solum Deū talis reparatio fieri poterat. Sed si Deus hominem solā sua uoluntate & uirtute reparasset, non seruaretur diuinae iustitiā ordo, secundum quā exigitur satisfactio pro peccato. In Deo autē satisfactio non cadit, sicut nec meritum: hoc enim est sub alio existentis. Sic igitur neque Deo cōpetebat satisfacere pro peccato totius naturae humanae, nec purus homo poterat, ut ostēsum est. Cōueniens igitur fuit Deū hominem fieri, ut sic unus & idē esset, qui & reparare, & satisfacere posset: & hęc causam diuinae incarnationis assignat Apost. 1. Tim. 1. Christus Iesus uenit in hūc mūdū peccatores saluos facere.

CAP. CCI.

De alijs causis incarnationis filij Dei.

Sunt tamen & aliae rationes incarnationis diuinae. Quia enim homo a spiritualibus recesserat, & totum se rebus corporalibus dederat, ex quibus in Deum per seipsum redire non poterat, diuina sapientia, quae hominem fecerat, per naturam corpoream assumptā hominem in corporalibus iacentem uisitauit, ut per sui corporis mysteria eum ad spiritualia reuocaret. Fuit etiam necessarium humanam naturam dignitatem, ut sic homo neque demonibus subderetur, neque corporalibus rebus. Simile tamen per hoc, quod Deus homo fieri uoluit, manifeste ostendit immensitatem sui amoris ad homines, ut ex hoc iam homines Deo subderentur non propter meritum mortis, quam primus homo contempsit, sed per charitatis affectum. Datur et per hoc homini quoddā exemplum illius beatæ uisionis, qua

intellectus creatus increato spiritui intelligēdo creatur. Nō enim restat incredibile, quin intellectus creaturae Deo uniri possit eius essentiam uidēdo, ex quo Deus homini unitus est naturam eius assumēdo. Perficitur etiam per hoc quodammodo totius operis diuini ueritas dū homo, qui est uirtute creatus, circulo quodam in suum redit principium, ipsi rerum principio per opus incarnationis unitus.

CAP. CCII.

De errore Fotini circa incarnationem filij Dei.

Hoc autem diuinae incarnationis mysteriū Fotinus, quātum in se est, euacuauit. Nam Ebionē, & Cherintū, & Paulum Samosatenum sequens, dominum Iesum Christū fuisse purum hominem asseruit, nec ante Mariam Virgine exiisse, sed quod per beatę uitae meritū, & patientiā mortis gloriā diuinitatis promeruit, ut sic Deus diceretur nō per naturā, sed per adoptionis gratiā. Sic igitur non esset facta unio Dei & hominis, sed homo esset per gratiam deificatus, quod nō singulare est christo, sed cōmune omnibus sanctis, quāuis in hac gratia aliqui excellentiores alijs habeantur. Hic autē error auctoritatibus diuinae scripturæ cōtradicit. Dicitur enim Ioan. 1. In principio erat uerbum: & postea subdit. Verbum caro factū est. Verbum ergo quod erat in principio apud Deū, carnem assumpsit, nō autē homo qui ante non fuerat per gratiā adoptionis deificatus. Itē, Dominus dicit Ioan. 6. Descendi de caelo non ut faciā uoluntatem meam, sed uoluntatē eius qui misit me. Secundum autem Fotini errorem non conueniret christo descendisse, sed solū ascendisse, cum tamen Apost. dicat Eph. 4. Quod autē ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terrę? Ex quo manifeste datur intelligi, quod in christo non haberet locū ascensio, nisi descensio præcessisset.

CAP. CCIII.

Error Nestorii circa incarnationem & eius improbatio.

Hoc igitur uolēs declinare Nestorius, partim quidem a Fotini errore discessit, quia posuit christū filium Dei non solum per adoptionis gratiam, sed per naturā diuinā, in qua patri extitit cōeternus: partim uero cū Fotino concordat dicens, filium Dei non sic esse unitū homini, ut una persona fieret Dei & hominis, sed per solā inhabitationem in ipso: & sic homo ille sicut secundū Fotinum per solam gratiā Deus dicitur, sic & secundū Nestorium Dei filius dicitur, non quia ipse uere sit Deus, sed propter filij Dei inhabitationē in ipso, quae est per gratiam. Hic autē error auctoritate sacrae scripturæ repugnat. Hanc enim unionem Dei & hominis Apostolus exinanitionē nominat dicens Philip. 2. de filio Dei. Qui cum in forma Dei esset non rapinā arbitratus ē eē se æquale Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Non est autem exinanitio Dei, quod creaturam rationalem inhabitet per gratiā: alioquin & pater, & Spiritus sanctus exinanirentur, quia & ipsi creaturam rationalem per gratiam inhabitant, dicente Domino de se, & de patre Ioan. 14. Ad eum uenimus, & mansionem apud eum faciemus. Et Apostolus de Spiritu sancto 1. Corinth. 3. Spiritus Dei habitat in uobis. Item, non conueniret homini illi uoces diuinitatis emittere, si personaliter Deus Opusc. S. Tho. Aquin. E 2 non

non esset. Præsumptuosissime ergo dixisset. Ego & pater vnū sumus: & Antequam Abraham fieret, ego sum. Ego enim personam loquētis demonstrat: homo autem erat qui loquebatur. est igitur persona eadē Dei & hominis. Ad hos ergo errores excludendos, in Symbolo tam Apostolorum quā patrum facta mentione de persona filij subditur. Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus, passus, mortuus, & resurrexit. Nō enim ea quæ sunt hoīs de filio Dei prædicarentur, nisi eadem esset persona filij Dei & hominis, quia quæ uni personæ cōueniunt, non ex hoc ipso de altera prædicantur. Sicut quæ cōueniunt Paulo, nō ex hoc ipso prædicantur de Petro.

CAP. CCIII.

De errore Arrii circa incarnationem, & improbatio eius.

VT ergo unitatem Dei & hominis confiterentur quidam hæretici, in partem contrariam diuertunt, dicentes Dei & hominis esse unam non solum personam, sed etiam naturam. Cuius quidem erroris principium fuit ab Arrio, qui ut ea quæ in scripturis dicuntur de Christo, quibus ostēditur minor patre, nō nisi ad ipsum Dei filium possent referri secūdam assumptionem naturam, posuit in Christo non aliam animā esse quā Dei uerbum, quod dixit corpori christi fuisse pro anima, & sic cum dicit. Pater maior me est, uel cum orasse legitur, aut tristatus, ad ipsam naturam filij Dei sit referendum. Hoc autem posito, sequitur quod unio filij Dei ad hominem facta sit non solum in persona, sed et in natura. Manifestum est enim, quod ex anima & corpore constituitur unitas humanæ naturæ: & huius quidem constitutionis falsitas quātum ad id quod filium minorem patre asserit, supra est declarata, cum ostendimus filium patri æqualem. Quantum uero ad id quod dicit uerbum Dei in christo fuisse pro anima, huius erroris ex præmissis falsitas ostendi potest. Ostensum est enim supra, animam corpori uniri ut formā: Deum autem impossibile est formam corporis esse, sicut supra ostensum est. Et ne forte Arrius hoc diceret de summo Deo patre intelligendum, idem & de angelis ostendi potest, quod secundum naturam corpori non possunt uniri per modum formæ, cum sint secundum naturam suam a corporibus separati. Multo igitur minus filius Dei, per quem facti sunt angeli, ut et Arrius confitetur, corporis forma esse non potest. Præterea, filius Dei etiam si sit creatura, ut Arrius mētur, tamen secundum ipsum in beatitudine præcedit omnes spiritus creatos. Est autem tanta angelorum beatitudo, quod tristitiam habere non possunt. Non enim esset uera & plena felicitas, si aliquid eorum uotis deficeret. Est enim de ratione beatitudinis, ut sit finale & perfectum bonum, totaliter appetitum quietas. Multo igitur minus Dei filius tristari potest, aut time- re secundum suam naturam. Legitur autem tristatus cum dicitur. Cœpit Iesus pauere & tædere, & mestus esse: & ipse etiam suam tristitiam profiteretur dicens. Tristis est anima mea usque ad mortem. Manifestum est autem tristitiam non esse corporis, sed alicuius apprehensū substantiæ. Oportet igitur propter uerbum & corpus in christo aliam fuisse substantiam, quæ tristitiam pati posset, & hanc dicimus animam. Rursus, si christus propterea assumpsit quæ nostra sunt, ut nos a peccatis mundaret, magis autem necessariū erat nobis mundari secundum animam, a qua origo pecca-

ti processerat, & quæ est subiectum peccati. nō igitur corpus assumpsit sine anima, sed quia principaliter animam & corpus cum anima.

CAP. CCV.

De errore Apollinaris circa incarnationem, & improbatio eius.

EX quo etiam excluditur error Apollinaris, qui primo quidem Arrium secutus, in christo aliam animam esse posuit, quā Dei uerbum. Sed quia non sequebatur Arrium in hoc, quod filium Dei diceret creaturā, multa autem dicuntur de christo quæ nec corpori attribui possunt, nec creatori conuenire, ut tristitia, timor, & hmoi, coactus tandem fuit ponere quidem aliam quam animam in christo, quæ corpus sensificaret, & quæ harū passionum posset esse subiectū, quæ tamē rōne & intellectu carebat, ipsum aut uerbum hoī christo pro intellectu & ratione fuisse. Hoc aut multiplicitate falsum esse ostenditur. Primo quidem, quia hoc est contra naturam rōnem, ut anima non rationalis sit forma hominis, cum tamen formam corporis habeat. Nihil aut monstruosum & innaturale in christi incarnatione fuisse putandū est. Secundo, quia fuisset contra incarnationis finē, qui est reparatio humanæ naturæ, quæ quidem principaliter incipit reparari quātum ad intellectiua partem, quæ particeps peccati esse potest. Unde de præcipue conueniens fuit, ut intellectiua hominis parte assumeret. Dicitur et christus admiratus fuisse: admirari aut non est nisi animæ rationalis, Deo uero omnino cōuenire non potest. Sicut igitur tristitia cogit in christo ponere animā sensitiuam, sic admiratio cogit ponere in christo partem animæ intellectiuam.

CAP. CCVI.

De errore Euticetis ponentis unionem in natura.

HOs autem quantum ad aliquid Eutices secutus est. Posuit. n. unam naturam fuisse Dei & hominis post incarnationem, non tamen posuit quod christo de esset, uel anima, uel intellectus, uel aliquid eorū quæ ad integritatē spectant naturæ. Sed & huius opinionis falsitas manifeste apparet. Diuina. n. natura in se perfecta & incōmutabilis est. Natura. n. quæ in se perfecta est, cū altera nō potest in unam naturam conuenire, nisi uel ipsa conuertatur in alteram, sicut cibus in cibatum: uel alterum conuertatur in ipsum, sicut in ignem ligna: uel utrumque transmutetur in tertium, sicut elementa in corpus mixtum: hæc aut oīa remouet diuina immutabilitas. Nō enim immutabile est, neque quod in alterum conuertitur, neque in quod alterum conueniri potest. Cū ergo natura diuina in se sit perfecta, nullo modo potest esse, quod simul cū aliqua natura in unā naturam conueniat. Rursum, si quis rerū ordinē cōsideret, additio maioris perfectionis uariat naturæ speciem. Alterius. n. speciei est, quod est & uiuit tantum, ut planta; quā quod est tantum. Quod autem est & uiuit, & sentit, ut animal, est alterius speciei quā quod est & uiuit tantum, ut planta. Item, quod est, uiuit, sentit, & intelligit, ut homo, est alterius speciei, quā quod est, uiuit & sentit tantum, ut animal brutum. Si igitur illa una natura, quæ ponitur esse christi, supra hæc omnia habuit quod diuinū est, consequens est quod illa natura alterius fuerit

OPVSCVLVM

rit speciei a natura humana, sicut natura humana a natura bruti animalis. Neque Christus igitur fuit homo eiusdem speciei, quod falsum esse ostenditur ex hoc, quod ab hominibus secundum carnem progenitus fuit, sicut Matheus ostendit in principio euāgelij sui dicēs, Liber generatiōis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham.

CAP. CCVII.

Contra errorem Manichæi dicentis, Christum non habuisse uerum corpus, sed phantasticum.

Sicut autem Fotinus euacuauit incarnationis mysterium, diuinam naturam a Christo auferendo, sic Manichæus auferendo humanam. Quia enim ponebat totā creaturam corpoream a diabolo fuisse creatā, nec erat conueniens ut boni Dei filius assumeret diaboli creaturam, iō posuit Christum non habuisse ueram carnem, sed phantasticā tantū, & omnia quæ in euāgelio de Christo narratur ad humanā naturā pertinentia, in phantasia, & nō in ueritate facta fuisse assererat. Hęc autem positio manifeste sacræ scripturæ cōtradicit, quæ Christum asserit de Virgine natū, circumcisum, esurisse, comedisse, & alia pertulisse, quæ pertinent ad humanæ carnis naturam. Falsa igitur esset euāgeliorum scriptura hæc narrans de Christo. Rursum, ipse christus de se dicit. In hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Non fuisset autem ueritatis testis, sed magis falsitatis, si in se demonstrasset quod non erat, præsertim cum prædixisset se passurum quæ sine uera carne pati non potuisset. s. quod traderetur in manus hominū, quod conspueretur, flagellaretur, crucifigeretur. Dicere ergo christum uerā carnem nō habuisse, nec hmoi in ueritate, sed solum in phantasia eū fuisse perpersum, est christo imponere falsitatem. Adhuc, ueram opinionem a cordibus hominū remouere, est hominis fallacis: christus autem hanc opinionem a cordibus discipulorum remouit. Cum enim post resurrectionem discipulis apparauit, qui eum spiritum, uel phantasma esse existimabant, ad hmoi suspitionem de cordibus eorū tollendā dixit. Palpare, & uidere, quia spiritus carnem & ossa non habet sicut me uidetis habere. & in alio loco cū supra mare ambularet, existimantibus eū discipulis esse phantasma, & ob hoc eis in timore cōstitutus Dñs dixit. Ego sū, nolite timere. Si igitur hæc opinio uera est, necesse est dicere christum fuisse fallacem: christus autem ueritas est, ut ipse de se dicit. hæc igitur opinio est falsa.

CAP. CCVIII.

Quod Christus uerum corpus habuit non de celo contra Valentinum.

Valentinus autem & si uerum corpus christum habuisse confiteretur, dicebat tamen eam carnem non assumpsisse de Virgine, sed attulisse corpus de celo formatū, quod trāsiiuit per Virginem, nihil ex ea accipiēs, sicut aqua transit per canalem: hoc etiā ueritatis scripturæ contradicit. Dicit. n. Apost. Ro. 1. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. & ad Galat. 4. dicit. Misit Deus filium suum unigenitum factum ex muliere. Mat. autē dicit, Et Iacob genuit Ioseph uirum Mariæ, de qua natus est Iesus, qui uocatur christus, & postmodum eam eius matrem nominat subdēs. Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph: hæc autem uera nō essent, si christus de Virgine carnem nō assumpsisset. falsum est igitur quod corpus celeste attulerit. Sed quod

Apost. 1. ad Corin. 15. dicit, Secundus homo de celo cælestis, intelligendum est quod de celo descendit secundum diuinitatem, non autem secundum substantiam corporis. Adhuc, nulla ratio esset quare corpus de celo afferens Dei filius, uterum Virginis introisset, si ex ea nil assumeret. Sed magis uideretur esse fictio quædam, dum ex utero matris egrediens demonstraret se ab ea accepisse carnem quam non acceperat. Cū igitur omnis falsitas a christo sit aliena, simpliciter conueniendum est, quod christus sic processit ex utero Virginis, quod ex ea carnem accepit.

CAP. CCIX.

Quæ sit sententia fidei circa incarnationem.

EX præmissis igitur colligere possumus, quod in christo secundum ueritatem catholicæ fidei fuit uerum corpus nostræ naturæ, uera anima rationalis, & simul cum hoc perfecta deitas. Hæc autem tres substantiæ in unam personam conueniunt, non autem in unam naturam. Ad cuius etiam ueritatis expositionem aliqui per quædam uias erroneas processerunt. Considerantes. n. quidā quod omne quod aduenit alicui post esse completum, accidētaliter ei adiungitur, ut homini uestis, posuerunt quod humanitas accidētali unione fuerit in persona filij diuinitati coniuncta, ita. s. quod natura assumpta se haberet ad personam filij Dei, sicut uestis ad hominem. Ad cuius confirmationem inducebant quod Apost. dicit ad Phil. de christo, quod habitu in uentus est ut homo. Rursum considerabant, quod ex unione animæ & corporis efficitur indiuiduum quoddam rationalis naturæ, quod nominat personam. Si igitur anima in christo fuisset corpori unita, uidere nō poterat, quin sequeretur quod ex tali unione cōstitueretur persona. Sequeretur ergo in christo duas esse personas. s. personam assumentē, & personam assumptam: in homine enim induto non sunt duæ personæ, quia indumentum rationem personæ nō habet. Si autem uestis esset persona, sequeretur in homine uestito duas esse personas. Ad hoc igitur excludendum posuerunt quidā animam Christi unitam nunquam fuisse corpori, sed quod persona filij Dei, animā & corpus separatim assumpsit. Sed hæc opinio dum unum inconueniens ueritate nititur, incidit in maius. Sequitur enim ex necessitate, quod christus non fuerit uerus homo. Veritas. n. humanæ naturæ requirit animæ & corporis unionem: nā homo est qui ex utroque componitur. Sequeretur etiā quod Christi non fuerit uera caro, nec aliquid membrum ei habuit ueritatem. Remota enim anima nō est oculi, aut manus, aut caro, & os, nisi æquiuoce, sicut pictus, aut lapideus. Sequeretur etiam quod christus uere mortuus non fuerit: mors enim est priuatio uitæ. Manifestum est enim, quod diuinitatis uita per mortem priuari non potuit: corpus autem uiuum esse nō potuit, si ei anima coniuncta non fuit. Sequeretur etiam ulterius, quod christi corpus sentire non potuit: non. n. sentit corpus nisi per animam sibi cōiunctam. Adhuc autem hæc opinio in errorem Nestorii relabitur, quem tamen declinare intendit. In hoc enim errauit Nestorius, quod posuit uerbum Dei homini christo fuisse unitum secundum in habitationem gratiæ, ita quod uerbum Dei fuerit in illo homine, sicut in templo suo. Nihil autem refert dicere quantum ad propositum pertinet, quod uerbum est in homine sicut in templo, & quod natura humana uerbo adueniat, ut uestimē-

De his quae dicuntur in Christo unum, uel multa.

Quia igitur in christo est una persona, & duae naturae, ex horum convenientia considerandum est quid in christo unum dici debeat, & quid multa. Quaecumque enim secundum naturam diuersitatem multiplicantur, nec esse est quod in christo plura esse constentur. Inter quae primo considerandum est, quod cum per generationem, siue natiuitatem naturam recipiatur, necesse est quod sicut in christo sunt duae naturae, ita etiam duas esse generationes, siue natiuitates, una aeterna, secundum quam accepit naturam diuinam a patre: alia temporalis, secundum quam accepit humanam naturam a matre. Similiter etiam quaecumque Deo & homini conuenienter attribuuntur ad naturam pertinentia, necesse est plura dicere in christo. Attribuitur autem Deo intellectus & uoluntas, & horum perfectiones, puta scientia, seu sapientia, & charitas, siue iustitia, quae homini et attribuuntur ad humanam naturam pertinentia. Nam uoluntas, & intellectus sunt partes animae, horum autem perfectiones sunt sapientia, & iustitia, & huiusmodi. Necesse est ergo in christo ponere duos intellectus humanum, scilicet & diuinum, & similiter duas uoluntates, duplicem et scientiam, siue charitatem creatam, scilicet & incretam. Ea uero quae ad suppositum, siue hypostasim pertinent, unum tantum in christo confiteri oportet: unde si esse accipiatur secundum quod unum esse est unius suppositi, uideatur dicendum quod in christo sit tantum unum esse. Manifestum est enim quod partes diuinae singulae proprium esse habent: secundum autem quod in toto considerantur, non habent suum esse, sed omnes sunt per esse totius. Si ergo consideremus ipsam Christum, ut quoddam integrum suppositum duarum naturarum, eius erit unum tantum esse, sicut & unum suppositum. Quia uero operationes suppositorum sunt, uisum est aliquibus, quod sicut in christo non est nisi unum suppositum, ita non esset nisi una operatio. Sed non recte considerauerunt: nam in quolibet indiuiduo reperuntur multae operationes, si sunt plura operationum principia, sicut in homine alia est operatio intelligendi, alia sentiendi, propter differentiam sensus & intellectus: sicut in igne alia est operatio calefactionis, alia ascensionis, propter differentiam caloris & leuitatis. Natura autem comparatur ad operationem, ut eius principium. Non ergo est una operatio in christo propter unum suppositum, sed duae propter duas naturas, sicut e conuerso in sancta Trinitate est una operatio trium personarum propter unam naturam. Participat tamen operatio humanitatis in christo aliquid de operatione uirtutis diuinae. Omnium enim eorum quae conueniunt in unum suppositum, ei quod principalius est, cetera instrumentaliter deseruiunt, sicut ceterae partes hominis sunt instrumenta intellectus. Sic igitur in christo humanitas quasi quoddam organum diuinitatis censetur. Patet autem quod instrumentum agit in uirtute principalis agentis. Unde in actione instrumenti non solum inuenitur uirtus instrumenti, sed etiam principalis agentis: sicut per actionem securis fit arbor, in quantum securis dirigitur ab artifice: Ita ergo & operatio humanae naturae in christo quaedam uim ex deitate habebat supra uirtutem humanam. Quod enim tangeret leprosum, humanitatis actio fuit: sed quod tactus ille curaret a lepra, ex uirtute diuinitatis procedebat. Et per hunc modum omnes eius actiones, & passionis humanae uirtute

rum uestito, nisi quod in tantum haec opinio est deterior, quia Christum uerum hominem confiteri non potest. Est igitur haec opinio non immerito condemnata. Adhuc autem, homo uestitus non potest esse persona uestis, aut indumenti, nec aliquo modo dici potest quod sit in specie indumenti. Si igitur filius Dei humanam naturam ut uestimentum assumpsit, nullo modo dici poterit persona humanae naturae, nec et dici poterit quod filius Dei sit eiusdem speciei cum alijs hominibus, de quo tamen Apostolus dicit, quod est in similitudine hominum factus. Unde patet hanc opinionem esse totaliter euitandam.

C A P. CCX.

Quod in ipso non sunt duo supposita.

Alii uero praedicta inconuenientia uitare uolentes, posuerunt quidem in christo animam corpori suae se unitam, & ex tali unione quendam hominem constitutum fuisse, quae dicunt a filio Dei in unitate personae assumptum, ratione cuius assumptionis illum hominem dicunt esse filium Dei, & filium Dei dicunt esse illum hominem. Et quia assumptione praedictam ad unitatem personae dicunt esse terminata, confiterentur quidem in christo unam personam Dei & hominis: sed quia hic homo quae ex anima & corpore constitutum dicunt, est quoddam suppositum, uel hypostasim humanae naturae, ponunt in christo duo supposita, & duas hypostasies, unam naturam humanam & temporalem, aliam diuinam naturam incretam & aeternam. Haec autem positio licet ab errore Nestorij uerbotenus recedere uideatur, tamen si quis eam interius perscrutetur, iudicium Nestorio labitur. Manifestum est enim quod persona nihil aliud est quam substantia indiuidua rationalis naturae, humana autem natura rationalis est: unde & ex hoc ipso quod ponitur in christo aliqua hypostasis, uel suppositum naturae humanae temporale & creatum, ponitur etiam aliqua persona in christo temporalis creata: hoc enim est quod nomine suppositi, uel hypostasis significatur. Si indiuidua substantia. Ponentes ergo in christo duo supposita, uel duas hypostasies, si quod dicunt intelligunt, necesse habent ponere duas personas. Item, quaecumque supposito differunt ita se habent, quod ea quae sunt propria unius, alteri conuenire non possunt. Si ergo non est idem suppositum filius Dei, & filius hominis, sequitur quod ea quae sunt filij hominis non possunt attribui filio Dei, nec e conuerso. Non ergo poterit dici Deus crucifixus, aut natus ex Virgine, quod est Nestorianae impietatis. Si quis autem adhaec dicere uelit, quod ea quae sunt hominis illius, filio Dei attribuuntur, & e conuerso propter unitatem personae, quamuis sint diuersa supposita, hoc omnino stare non potest. Manifestum est enim quod suppositum aeternum filij Dei non est aliud quam ipsa eius persona. Quaecumque igitur dicuntur de filio Dei ratione suae personae, dicentur de ipso ratione sui suppositi: sed ea quae sunt hominis non dicuntur de eo ratione suppositi, quia ponitur filius Dei a filio hominis supposito differre. Neque igitur ratione personae de filio Dei dici poterunt, quae sunt propria filij hominis, ut nati de Virgine, mori, & similia. Adhuc si de supposito aliquo temporali Dei nomen praedicitur, hoc erit recens & nouum: sed omne quod recedit & de nouo dicitur Deus, non est Deus, nisi quia factum est Deus: quod autem est factum Deus, non est naturaliter Deus, sed per adoptionem solum. Sequitur ergo quod ille homo

non fuerit uere & naturaliter Deus, sed solum per adoptionem, quod etiam ad errorem Nestorij pertinet.

C A P. CCXI.

Quod in christo est unum tantum suppositum, & est una tantum persona.

Sic igitur oportet dicere, quod in christo non solum una persona Dei & hominis, sed etiam unum suppositum, & una hypostasis: natura autem non una, sed duae. Ad cuius euentiam considerare oportet, quod haec nomina persona, hypostasis, & suppositum, integrum quoddam designant. Non enim potest dici, quod manus, aut caro, aut quaecumque aliarum partium sit persona, uel hypostasis, aut suppositum, sed hoc totum quod est hic homo. Ea uero nomina quae sunt communia indiuidui substantiarum & accidentium, ut indiuiduum, & singulare, possunt & toti, & partibus aptari. Nam partes cum accidentibus aliquid habent commune, scilicet, quod non per se existunt, sed alijs insunt, licet secundum modum diuersum. Potest igitur dici, quod manus Sortis & Platonis est quoddam indiuiduum, uel singulare quoddam, licet non sit hypostasis, uel suppositum, uel persona. Est et considerandum ulterius, quod aliquorum coniunctio per se considerata, quandoque quidem facit aliquod integrum, quod in alia per additionem alterius non constituit aliquod integrum, sicut in lapide compositio quatuor elementorum facit aliquod integrum: unde illud quod est ex elementis, constitutum, in lapide potest dici suppositum, uel hypostasis quod est hic lapis, non autem persona, quia non est hypostasis naturae rationalis. Compositio autem elementorum in animali non constituit aliquod integrum, sed constituit partem, scilicet corpus: quia necesse est aliquid aliud aduenire ad compleuionem animalis, scilicet animam: unde compositio elementorum in animali non constituit suppositum, uel hypostasim: sed hoc animal totum est hypostasis, uel suppositum. Nec tamen propter hoc minus est efficax in animali elementorum compositio, quam in lapide, sed multo amplius, quia est ordinata ad rem nobiliorem. Sic igitur in alijs hominibus unio animae & corporis constituit hypostasim, & suppositum, quia nihil aliud est praeter haec duo. In Domino autem Iesu christo praeter animam & corpus aduenit tertia substantia, scilicet diuinitas. Non ergo est seorsum suppositum, uel hypostasis, sicut nec persona id quod est ex corpore & anima constitutum, sed suppositum, hypostasis, uel persona est id quod constat ex tribus substantijs, corpore, scilicet anima & diuinitate, & sic in christo sicut est una tantum persona, ita unum suppositum, & una hypostasis. Alia autem ratione aduenit anima corpori, & diuinitas utriusque. Nam anima aduenit corpori, ut forma eius existens, unde his duobus constituitur una natura, quae dicitur humana natura. Diuinitas autem non aduenit animae & corpori per modum formae, neque der modum partis: hoc enim est contra rationem diuinae perfectionis. Unde ex diuinitate, & anima, & corpore non constituitur una natura, sed ipsa natura diuina in seipsa integra & pura, existens sibi quodam modo incomprehensibili & ineffabili humanam naturam ex anima & corpore constitutam assumpsit, quod ex infinita uirtute eius processit. Videmus enim quod quanto aliquod agens est maioris uirtutis, tanto magis sibi applicat aliquod instrumentum ad aliquod

aliquod opus perficiendum. Sicut igitur uirtus diuina, propter sui infinitatem est infinita, & incomprehensibilis, ita modus quo sibi uniuert humanam naturam Christi, quasi organum quoddam ad humanam salutis effectum est nobis ineffabilis, & excellens omnem aliam unionem Dei ad creaturam. Et quia sicut iam diximus, persona, hypostasis, & suppositum designant aliquid integrum, si diuina natura in christo est ut pars, & non ut aliquid integrum, sicut anima in compositione hominis, una persona christi non se teneret tantum ex parte naturae diuinae, sed esset quoddam constitutum ex tribus, sicut & in homine, persona, hypostasis, & suppositum est quod ex anima & corpore constituitur: sed quia diuina natura est aliquid integrum, quod sibi assumpsit per quaedam ineffabilem unionem humanam naturam, persona se tenet ex parte diuinae naturae, & similiter hypostasis, & suppositum. Anima uero & corpus trahuntur ad personalitatem personae diuinae, ut sit persona filij Dei, sicut etiam persona filij hominis, & hypostasis, & suppositum. Potest autem huiusmodi exemplum aliquale in creaturis inueniri. Subiectum enim & accidens non sic uniuert, ut ex eis aliquod tertium constituitur: unde subiectum in tali unione non se habet ut pars, sed est integrum quoddam quod est persona, hypostasis, & suppositum. Accidens autem trahitur ad personalitatem subiecti, ut sit persona eadem hominis & albi, & similiter eadem hypostasis, & idem suppositum. Sic igitur secundum similitudinem quandam, persona, hypostasis, & suppositum filij Dei est persona, hypostasis, & suppositum humanae naturae in christo: unde quidam propter huiusmodi similitudinem dicere praesumpserunt, quod humana natura in christo degenerat in accidens, & quod accidentaliter deus filio uniretur, ueritate a similitudine non discernenda. Patet igitur ex praemissis, quod in christo non est alia persona nisi aeterna, quae est persona filij Dei, nec alia hypostasis, aut suppositum: unde cum dicitur, hic homo, demonstrato christo, importatur suppositum aeternum. Nec tamen propter hoc aequiuoce dicitur hoc nomen homo de christo, & de alijs hominibus. Aequiuocatio enim non attenditur secundum diuersitatem suppositionis, sed secundum diuersitatem significationis. Nomen autem hominis attributum Petro & christo idem significat, scilicet naturam humanam, sed non idem supponit, quia hic supponit suppositum aeternum filij Dei, ibi autem suppositum creatum. Quia uero de uoquoque supposito aliquid naturae possunt dici ea quae competunt illi naturae cuius est suppositum: idem autem est suppositum in christo humanae & diuinae naturae, manifestum est quod de hoc supposito utriusque naturae siue supponatur per nomen significans diuinam naturam, aut personam, siue humanam possunt dici in differenter, & quae sunt diuinae, & quae sunt humanae naturae, ut puta, si dicamus quod filius Dei est aeternus, & quod filius Dei est natus de Virgine, & similiter dicere possumus quod haec homo est Deus, & creauit stellas, & est natus, mortuus, & sepultus. Quod autem praedicitur de aliquo supposito, praedicit de eo secundum aliquam formam, uel materiam, sicut Sortes est albus secundum albedinem, & est rationalis secundum animam. Dicitur est autem supra, quod in christo sunt duae naturae, & unum suppositum. Si ergo referatur ad suppositum, indifferenter sunt praedicanda de christo humana & diuina. Est tamen discernendum secundum quid utramque dicatur, quia diuina dicuntur de christo secundum diuinam naturam, humana uero secundum humanam.

diuinitatis salutare fuerunt: & ideo Dionysius vocat humanam Christi operationem theandricam, id est, Dei virtutem, quia sic procedebat ex humanitate, quae tamen in ea vigeat diuinitatis virtus. Vertitur etiam a quibusdam in dubium de filiatione, an sit vna tantum in Christo propter unitatem suppositi, vel duae propter dualitatem natiuitatis. Videtur autem quod sint duae, quia multiplicata causa multiplicatur effectus: est autem causa filiationis natiuitas. Cum igitur sint duae natiuitates Christi, consequens videtur quod etiam sint duae filiationes. Nec obstat quod filiatio est relatio personalis, id est, personam constituens: hoc enim verum est de filiatione diuina. Filiatio vero humana non constituit personam, sed accidit personae constitutae. Similiter etiam non obstat, quod vnus homo vna filiatione refertur ad patrem & matrem, quia eadem natiuitate nascitur ab utroque parente. Vbi autem est eadem causa relationis, & relatio est vna realiter, quamuis multiplicentur respectus. Nihil enim prohibet aliquid habere respectum ad alterum absque hoc quod realiter insit ei relatio, sicut scibile refertur ad scientiam relatione in eo non existente: ita etiam nihil prohibet quod vna realis relatio plures respectus habeat. Nam sicut relatio ex causa sua habet quod sit res quaedam, ita etiam quod sit vna, vel multiplex: & sic cum Christus non eadem natiuitate nascatur ex patre & matre, duae filiationes reales in eo esse videntur propter duas natiuitates: sed est aliud quod obuiat propter hoc, quod non possunt esse plures filiationes reales in Christo. Non enim omne quod nascitur ex aliquo, filius eius dici potest, sed solum completum suppositum. Manus enim alicuius hominis non dicitur filia, nec pes filius, sed totum singulare quod est Petrus, vel Ioannes. Proprium igitur subiectum filiationis est ipsum suppositum. Ostensum est autem supra, quod in Christo non est aliud suppositum quam increatum, cui non potest ex tempore aliqua realis relatio aduenire: sed, sicut supra diximus, omnis relatio Dei ad creaturam est secundum rationem tantum. Oportet igitur quod filiatio, qua suppositum aeternum filij refertur ad Virginem matrem, non sit realis relatio, sed respectus rationis tantum: nec propter hoc impeditur quin Christus sit vere & realiter filius Virginis matris, quia realiter ab ea natus est: sicut etiam Deus vere realiter est dominus creaturae, quia realem habent potentiam coercendi creaturam, & tamen dominij relatio solum secundum rationem Deo attribuitur. Si autem in Christo essent plura supposita, ut quidam posuerunt, nihil prohiberet ponere in Christo duas filiationes, quia filiationi temporali subijceretur suppositum creatum.

CAP. CCXIII.

Quod oportuit Christum esse perfectum in gratia, & sapientia veritatis.

Quia vero, sicut iam dictum est, humanitas Christi se habet ad diuinitatem eius quasi quoddam organum eius, organorum autem dispositio & qualitas pensatur praecipue quidem ex fine, & etiam ex defectu instrumenti videntis, secundum hos modos consequens est, ut consideremus qualiter humanam naturam a verbo Dei assumptam. Finis autem assumptionis humanam naturam a verbo Dei, est salus & reparatio humanam naturam. Talem igitur oportuit esse Christum secundum humanam naturam, ut conuenienter esse possit actor humanam salutis. Salus autem humana consistit in fru-

tionem diuina, per quam homo beatus efficitur: & ideo oportuit Christum secundum humanam naturam se perfecte Deo fruentem. Principium enim in unoquoque genere oportet esse perfectum. Fruitio autem diuina secundum duo existit, secundum uoluntatem, & secundum intellectum. Secundum uoluntatem quidem Deo perfecte per amorem inhaerentem: secundum intellectum autem perfecte Deum cognoscentem. Perfecta autem inhaerentia uoluntatis ad Deum per amorem est per gratiam, per quam homo iustificatur, secundum illud Ro. 3. Iustificati gratis per gratiam eius. Ex hoc enim homo iustus est, quod Deo per amorem inhaeret. Perfecta autem cognitio Dei est per lumen sapientiae, quae est cognitio diuinam ueritatis. Oportuit igitur uerbum Dei incarnatum perfectum in gratia, & in sapientia ueritatis existere. Unde Ioan. 1. dicitur. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratiae & ueritatis.

CAP. CCXIII.

De plenitudine gratiae Christi.

Primo autem uidendum est de plenitudine gratiae ipsius. Circa quod considerandum est, quod nomen gratiae a duobus assummi potest. Vno modo, ex eo quod est gratum esse. Dicimus enim aliquem alicuius gratiam habere, quia est ei gratus. Alio modo, ex eo quod est gratis dari. Dicitur enim aliquis alicui gratiam facere, quando ei aliquod beneficium gratis confert, nec istae duae acceptiones gratiae penitus separatae sunt. Ex eo enim im aliquid alteri gratis datur, quia is cui datur, gratus est danti uel simpliciter, uel secundum quid. Simpliciter quidem, quando ad hoc recipiens gratus est danti, ut cum sibi coniungat secundum aliquem modum. Hos enim quos gratos habemus, nobis pro posse attrahimus secundum quantitatem & modum, quo nobis grati existunt. Secundum quid autem, quando ad hoc recipiens gratus est danti, ut aliquid ab eo recipiat, non autem ad hoc ut assumatur ab ipso: unde patet quod omnis qui habet gratiam, aliquid habet quod gratis datur, non autem omnis qui habet aliquid gratis datum, gratus danti existit, & ideo duplex gratia distingui solet, una scilicet quae solum gratis est data: alia quae etiam gratum facit. Gratis autem dari dicitur, quod nequaquam est debitum. Dupliciter autem aliquid debitum existit. Vno quidem modo secundum naturam: alio modo, secundum operationem. Secundum naturam quidem debitum est rei, quod ordo naturalis illius rei exposcit, sicut debitum est homini quod habeat rationem, & manus, & pedes. Secundum operationem autem, sicut merces operanti debetur. Illa ergo dona sunt hominibus diuinitus gratis data, quae & ordinem naturae excedunt, & meritis non acquiruntur, quibus & ea quae pro meritis diuinitus dantur, interdum gratiae nomen uel rationem non amittant, tum quia principium merendi fuit a gratia: tum et quia superabundantius dantur, quam merita humana requirant, sicut dicitur Ro. 6. Gratia Dei uita aeterna. Huiusmodi autem donorum quaedam quidem & naturam humanam facultatem excedunt, & meritis non redduntur, nec tamen ex hoc ipso quod homo ea habet redditur. Deo gratus, sicut donum prophetiae, miraculorum operationis, scientiae, & doctrinae, uel si qua talia diuinitus conferuntur. Per haec enim, & huiusmodi, homo non coniungitur Deo, nisi forte per similitudinem quandam, prout aliquid de eius bonitate participat, per quem modum omnia Deo simulantur. Quaedam uero hominem Deo gratum

gratum reddunt, & ei coniungunt. Et huiusmodi dona non solum gratiae dicuntur, ex eo quod gratis dantur, sed etiam ex eo quod hominem faciunt Deo gratum. Coniunctio autem hominis ad Deum est duplex. Vna quidem per affectionem, & haec est per charitatem, quae quodammodo facit per affectionem hominem unum cum Deo, secundum illud 1. Corint. 6. Qui adharet Deo, vnus spiritus est. Per hanc etiam Deus hominem inhabitat, secundum illud Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniet, & mansionem apud eum faciet. Facit etiam hominem esse in Deo, secundum illud 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Ille igitur per actum donum gratum efficitur Deo gratus, qui usque ad hoc perducitur, quod per charitatis amorem vnus spiritus fiat cum Deo, quod ipse in Deo sit, & Deus in eo. Unde Apostolus dicit 1. Corint. 13. quod sine charitate caetera dona hominibus non profunt: quia gratum Deo facere non potest, nisi charitas adsit. Haec autem gratia est omnium sanctorum communis. Unde hanc gratiam homo Christus discipulis orando impetrans dicit, Ioan. 17. Ut sint vnus scilicet per connexionem amoris, sicut & nos vnus sumus. Alia uero coniunctio est hominis ad Deum non solum per affectum, aut in habitationem, sed etiam per unitatem hypostasis, seu personae, ut scilicet vna & eadem hypostasis, seu persona sit Deus & homo. Et haec quidem coniunctio hominis ad Deum est propria Iesu Christi, de qua coniunctioe plura iam dicta sunt. Haec etiam est hominis Christi gratia singularis, quod est Deo vnitus in unitate personae: & ideo gratis datum est, quia & naturae facultatem excedit, & hoc donum merita nulla praecedunt. Sed & gratissimum Deo facit, ita quod de ipso singulariter dicatur. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, Matth. 3. & 17. Hoc tamen interesse videtur inter utramque gratiam, quod gratia quidem per quam homo Deo vnitur per affectum, aliquod habituale existit in anima: quia cum per actum amoris sit coniunctio ista, actus autem perfecti procedunt ab habitu, consequens est ut ad istum perfectissimum habitum, quo anima Deo coniungitur per amorem, aliqua habitualis gratia animae infundatur. Esse autem personale, vel hypostaticum, non est per aliquem habitum, sed per naturas, quarum sunt hypostases, vel personae. Vnio igitur humanae naturae ad Deum in unitate personae non fit per aliquam habitualem gratiam, sed per ipsarum naturarum coniunctionem in persona vna. In quantum autem creatura aliqua magis ad Deum accedit, intantum de bonitate eius magis participat, & abundantioribus donis ex eius influentia replet: sicut & ignis calorem magis participat, qui ei magis appropinquat. Nullus autem modus esse, aut excogitari potest, quo aliqua creatura propinquius Deo adharet, quam quod ei in unitate personae coniungatur. Ex ipsa igitur unione naturae humanae ad Deum in unitate personae, consequens est ut anima Christi donis gratiarum habitualibus praeter ceteris fuerit plena. Et sic habitualis gratia in Christo non est dispositio ad unionem, sed magis unionis effectus, quod ex ipso modo loquendi, quo Euangelista uir in uerbis praemissis, manifeste apparet, cum dicit. Vidimus eum quasi unigenitum a patre, plenum gratiae & ueritatis. Est autem unigenitus a patre homo Christus, in quantum uerbum caro factum est. Ex hoc ergo quod uerbum caro factum est, hoc effectum est, ut esset plenum gratiae & ueritatis.

A In his autem quae aliqua bonitate replentur, vel perfectione, illud magis plenum esse inuenitur, ex quo etiam in alia redundat, sicut plenus lucet quod illuminare potest alia. Quia igitur homo Christus summam plenitudinem gratiae obtinuit quasi unigenitus a patre, consequens fuit ut ab ipso in alios redundaret, ita quod filius Dei factus homo, homines faceret deos & filios Dei, sicut illud Apostoli ad Galat. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Ex hoc autem quod a Christo ad alios gratia & ueritas deriuantur, conuenit ei ut sit caput ecclesiae. Nam a capite ad alia membra, quae sunt ei conformia in natura, quodammodo sensus & motus deriuatur. Sicut a Christo & gratia, & ueritas ad alios homines deriuantur. Unde ad Ephe. 1. Et ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quae est corpus eius. Dicit etiam potest caput non solum hominum, sed etiam angelorum quantum ad excellentiam & influentiam, licet non quantum ad conformitatem naturae secundum eandem speciem. Unde ante praedicta uerba Apostolus praemittit, quod Deus constituit illum, scilicet Christum, ad Dexterae suae in caelestibus supra omnem principatum, potestatem, & uirtutem, & dominationem. Sic igitur secundum praemissa triplex gratia consueuit assignari in Christo. Primo quidem gratia unionis, secundum quod humana natura nullis meritis praecedentibus hoc donum accepit ut uniretur Dei filio in persona. Secundo, gratia singularis, qua anima Christi praeter ceteris fuit gratia & ueritate repleta. Tertio, gratia capitis secundum quod ab ipso in alios gratia redundat: quae tria Euangelista congruo ordine persequitur. Nam quantum ad gratiam unionis dicit, Verbum caro factum est. Quantum ad gratiam singularem dicit, Vidimus eum quasi unigenitum a patre, plenum gratiae & ueritatis. Quantum ad gratiam capitis subdit, Et de plenitudine eius nos omnes accepimus.

CAP. CCXV.

De infinitate gratiae Christi.

Est autem proprium Christi, quod eius gratia sit infinita: quia secundum testimonium Ioannis Baptistae, non ad mensuram dat Deus spiritum homini Christo, ut dicitur. Ioan. 3. alij autem datur spiritus ad mensuram, secundum illud ad Ephe. 4. Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et quidem si hoc referatur ad gratiam unionis, nullam dubitationem habet quod dicitur. Nam alij quidem sanctis datum est deos, aut filios Dei esse per participationem ex influentia alicuius doni, quod quia creatum est, necesse est ipsum, sicut & caeteras creaturas, esse finitum: sed Christo secundum humanam naturam datum est, ut sit Dei filius non per participationem, sed per naturam. Naturalis autem diuinitas est infinita. Ex ipsa igitur unione accepit donum infinitum: unde gratia unionis ab ipso omni dubitatione est infinita. Sed de gratia habituali dubium esse potest, an sit infinita. Cum enim huiusmodi gratia sit etiam donum creatum, confiteri oportet quod habeat essentiam finitam. Potest tamen dici infinita triplici ratione. Primo quidem ex parte recipientis. Manifestum est enim uniuscuiusque naturae creatae capacitatem esse finitam: quia & si infinitum bonum recipere possit cognoscendo, & fruendo, non tamen ipsum

Ipsum recipit infinite. Est igitur cuiuslibet creaturæ secundum suam speciem & naturam determinata capacitatis mensura, quæ tamen diuinæ potestati non præiudicat, quin possit aliam creaturam maioris capacitatis facere. Sed iam non esset eiusdem naturæ secundum speciem, sicut si ternario addatur vnitas, iam erit alia spēs numeri. Quædo igitur alicui non tantum datur de bonitate diuina, quanta est capacitas naturalis speciei suæ, videtur ei secundum aliquam mensuram donatum. Cum vero tota naturalis capacitas impletur, non videtur ei secundum mensuram donatum: quia & si sit mensura ex parte recipientis, non tamen est mensura ex parte dantis, qui totum est paratus dare: sicut si aliquis vas ad fluuium deferens, absque mensura inueniat quam præparatam, quamuis ipse cum mensura accipiat propter vasis determinatam quantitatem. Sic igitur gratia Christi habitualis finita quidem est secundum essentiam, sed infinite & non secundum mensuram dari dicitur, quia tantum datur, quantum natura creata potest esse capax. Secundo vero ex parte ipsius doni recepti. Considerandum enim est, quod nihil prohibet aliquid secundum essentiam finitum esse, quod tamen secundum rationem alicuius formæ infinitum existit. Infinitum enim secundum essentiam est, quod habet totam essendi plenitudinem, quæ quidem soli Deo conuenit, qui est ipsum esse. Si autem ponatur esse aliqua forma specialis non in subiecto existens, puta albedo, vel calor, non quidem haberet essentiam infinitam, quia essentia eius esset limitata ad genus, vel speciem, sed tamen totam plenitudinem illius speciei possideret, unde secundum rationem speciei absque termino, vel mensura esset, habens quicquid ad illam speciem pertinere potest. Si autem in aliquo subiecto recipiatur albedo, vel calor, non habet semper totum, quicquid pertinet ad rationem huius formæ de necessitate & semper, sed solum quando sic perfecte habetur, sicut perfecte haberi potest, ita scilicet quod modus habendi adque rei habitus potestatem. Sic igitur gratia Christi habitualis finita quidem fuit secundum essentiam, sed tamen dicitur absque termino & mensura fuisse: quia quicquid ad rationem gratiæ poterat pertinere, totum Christus accepit. Alij autem non totum accipiunt, sed vnus sic, alius autem sic. Diuisiones enim gratiarum sunt, vt dicitur 1. ad Corinth. 12. Tertio autem ex parte causæ. In causa enim quodammodo habetur effectus. Cuiusque ergo adest causa infinitæ virtutis ad influendum, habet quod influatur absque mensura, & quodammodo infinite, puta si quis haberet fontem qui aquas in infinitum effluere posset, aquam absque mensura, & infinite quodammodo diceretur habere. Sic igitur anima Christi infinita & absque mensura gratiam habet ex hoc ipso, quod habet uerbum sibi vnitum, quod est totius emanationis creaturarum indeficiens & infinitum principium. Ex hoc autem quod gratia singularis animæ Christi est modis prædictis infinita, euidenter colligitur quod gratia ipsius, secundum quod est ecclesiæ caput, est etiam infinita. Ex hoc enim quod habet, effundit. Vnde quia absque mensura spiritus dona accepit, habet virtutem absque mensura effundendi, quod ad gratiam capitis pertinet, vt scilicet sua gratia non solum sufficiat ad salutem hominum aliquorum, sed etiam totius mundi, secundum illud 1. Ioan. 2. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & non solum pro nostris, sed etiam pro totius mundi. Addi autem & potest, plurimum mundorum, si essent.

De plenitudine sapientiæ Christi.

Portet autem consequenter dicere de plenitudine sapientiæ Christi. Vbi primo considerandum occurrit, quod cum in Christo sint duæ naturæ, diuina scilicet & humana, quicquid ad vtramque naturam pertinet, necesse est quod geminetur in Christo, vt supra dictum est. Sapientia autem & diuinæ naturæ conuenit, & humanæ. Dicitur enim de Deo, Iob. 9. Sapiens corde est, & fortis robore. Sed etiam homines interdum scriptura sapientes appellat seu secundum sapientiam mundanam, secundum illud Hier. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua: siue secundum sapientiam diuinam, secundum illud Matth. 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas. Ergo oportet confiteri duas esse in Christo sapientias secundum duas naturas, sapientiam scilicet increatam, quæ ei competit secundum quod est Deus, & sapientiam creatam, quæ ei competit secundum quod est homo. Et secundum quidem quod Deus est, & verbum Dei, est genita sapientia patris, secundum illud 1. ad Corinthios primo. Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Nihil enim est aliud verbum interius vnus cuiusque intelligentis, nisi conceptio sapientiæ eius. Et quia verbum Dei supra diximus esse perfectum & unitum, necesse est quod Dei verbum sit perfecta conceptio sapientiæ Dei patris, vt scilicet quicquid in sapientia Dei patris continetur per modum ingeniti, totum in verbo contineatur per modum geniti & concepti. Et inde est quod dicitur quod in ipso, scilicet Christo, sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hominis autem Christi est duplex cognitio. Vna quidem deiformis secundum quod Deum per essentiam videt, & alia videt in Deo, sicut & ipse Deus intelligendo se ipsum, intelligit omnia alia, per quam visionem & ipse Deus beatus est, & omnis creatura rationalis perfecte Deo fruens. Quia igitur Christum dicimus esse humanæ salutis auctorem, necesse est dicere quod talis cognitio sic animæ Christi conueniat, vt decet auctorem. Principium autem & immobile esse oportet, & virtute præstantissimum. Conueniens igitur fuit vt illa Dei visio, in qua beatitudo hominum, & salus æterna consistit, excellentius præ cæteris Christo conueniat, & tantam immobili principio. Hæc autem differentia inuenitur mobilium ad immobilia, quod mobilia propriam perfectionem non a principio habent, in quantum mobilia sunt, sed eam per successionem temporis assequuntur. Immobilia vero in quantum huiusmodi, semper obtinent suas perfectiones, ex quo esse incipiunt. Conueniens igitur fuit Christum humanæ salutis auctorem ab ipso suæ incarnationis principio plenam Dei visionem possedisse, non autem per temporis successionem peruenisse ad ipsam, vt sancti alij perueniunt. Conueniens etiam fuit vt præ cæteris creaturis illa aia diuina visionem beatificaret, quæ Deo propinquius coniungebatur, in qua quidem visione gradus attenditur secundum quod aliqui alijs clarius Deum vident, qui est omnium rerum causa. Quanto autem aliqua causa plenius cognoscitur, tanto in ipsa plures eius effectus perspicere possunt. Non enim magis cognoscitur causa, nisi virtus eius plenius cognoscatur, cuius virtutis cognitio sine cognitione effectuum esse non potest. Nam quantitas virtutis secundum effectus mensurari solet. Et inde est quod eorum qui

essentiam Dei vident, aliqui plures effectus, vel rationes diuinorum operum in ipso Deo inspiciunt, quam alij qui minus clare vident, & secundum hoc inferiores angeli a superioribus instruuntur, vt supra iam diximus. Anima igitur christi summam perfectionem diuinæ visionis obtinet inter creaturas cæteras, omnia diuina opera, & rationes ipsorum quæcunque sunt, erunt, vel fuerunt, in ipso Deo plene intueretur, vt non solum homines, sed etiam supremos angelorum illuminet. Et ideo Apostolus dicit ad Colossenses 2. quod in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi. Et ad Hebræos 4. quod omnia nuda, & aperta sunt oculis eius: non tamen anima Christi ad comprehensionem diuinitatis pertingere potest. Nam vt supra dictum est, illud cognoscendo comprehenditur, quod tantum cognoscitur, quantum cognoscibile est. Vnum quodque enim cognoscibile est in quantum est ens, & verum: esse autem diuinum est infinitum, similiter & veritas eius. infinite igitur Deus cognoscibilis est. Nulla autem creatura infinite cognoscere potest, & si infinitum sit quod cognoscit, nulla igitur creatura Deum videndo comprehendere potest. Est autem anima Christi creatura, & quicquid in Christo ad humanam naturam tantum pertinet, creatum est: alioquin non erit in christo alia natura humanitatis a natura diuinitatis, quæ sola increata est. Hypostasis autem Dei verbi, siue persona increata est, quæ vna est in duabus naturis, ratione cuius christum non dicimus creaturam, loquendo simpliciter, quia nomine christi importatur hypostasis: dicimus tamen animam christi, vel corpus christi esse creaturam. Anima igitur christi Deum non comprehendit, sed christus Deum comprehendit sua sapientia increata, secundum quem modum Dominus dicit Matth. 11. Nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius, de comprehensione eius notitia loquens. Est autem considerandum, quod eiusdem rationis est comprehendere essentiam alicuius rei, & virtutem ipsius. Vnum quodque enim potest agere in quantum est ens actu. Si igitur anima christi essentiam diuinitatis comprehendere non valet, vt ostensum est, impossibile est vt diuinam virtutem comprehendat. comprehendere autem eius virtutem, si cognosceret quicquid Deo facere potest, & quibus rationibus effectus producere possit: hoc autem est impossibile. Non igitur anima christi cognoscit quicquid Deus facere potest, vel quibus rationibus possit operari. Sed quia christus etiam secundum quod homo, omni creaturæ a Deo patre præpositus est, conueniens est vt omnium quæ a Deo qualitercunque facta sunt, in ipsius diuinæ essentia visione, plenam cognitionem percipiat. Et secundum hoc anima christi omnisciens dicitur, quia plenam notitiam habet omnium quæ sunt, erunt, vel fuerunt. Aliarum vero creaturarum Deum videntium, quædam plenius, & quædam minus plene prædictorum effectuum in ipsa Dei visione cognitionem percipiunt. Præter hanc autem rerum cognitionem, quæ res ab intellectu creato cognoscuntur ipsius diuinæ essentia visione, sunt alij modi cognitionis, quibus a creaturis habetur rerum cognitio. Nam angeli præter cognitionem matutinam, quæ res in verbo cognoscunt, habent cognitionem vespertinam, quæ cognoscunt res in proprijs naturis. Huiusmodi autem cognitio aliter competit hominibus secundum naturam suam, atque aliter angelis: Nam homines, secundum naturam ordinem, intelligibilem rerum veritatem a sensibus colligunt, vt Dionysius dicit, ita scilicet quod species intelligi-

biles in eorum intellectibus actione intellectus agentis a phantasmatibus abstrahuntur. Angeli vero per influxum diuini luminis rerum scientiam acquirunt, vt scilicet sicut a Deo res inesse præcedunt, ita etiam in intellectu angelico a Deo rerum rationes, siue similitudines imprimantur. In vtrisque autem tam hominibus quam angelis, supra rerum cognitionem quæ competit eis secundum naturam, inuenitur quædam supernaturalis cognitio mysteriorum diuinorum, de quibus & angeli illuminantur ab angelis, & homines etiam de his prophetica reuelatione instruuntur. Et quia nulla perfectio creaturis exhibita, animæ christi quæ est creaturarum excellentissima, deneganda est, conuenienter præter cognitionem, qua Dei essentiam videt, & omnia in ipsa, triplex alia cognitio est ei attribuenda. Vna quidem experimentalis, sicut alijs hominibus, in quantum aliqua per sensus cognouit vt competit humanæ naturæ. Alia vero diuinitas infusa, ad cognoscenda omnia illa, ad quæ naturalis cognitio hois se extendit, vel extendere potest. conueniens enim fuit, vt humana natura a Dei verbo assumpta in nullo a perfectione deficeret, vt pote per quam tota humana natura restauranda esset. Est autem imperfectum omne quod in potentia existit antequam reducat in actum. Intellectus autem humanus est in potentia ad intelligibilia, quæ naturaliter homo intelligere potest. Omnium igitur horum scientiam diuinitas anima christi per species influxas accepit per hoc, quod tota potentia intellectus humani fuit reducta ad actum. Sed quia christus secundum humanam naturam non solum fuit reparator naturæ, sed & gratia propagator, affuit ei etiã tertia cognitio, qua plenissime cognouit quicquid ad mysteria gratiæ potest pertinere, quæ naturaliter hominis cognitionem excedunt. Sed cognoscuntur ab hominibus per donum sapientiæ, vel per spiritum prophetiæ. Nam ad huiusmodi cognoscenda est in potentia intellectus humanus, licet altiori agente reductur in actum. Nam ad naturalia cognoscenda reductur in actum per lumen intellectus agentis: horum autem cognitionem consequitur per lumen diuinum. Patet igitur ex prædictis, quod anima christi summam cognitionis gradum inter cæteras creaturas obtinuit quantum ad Dei visionem, qua Dei essentia videtur, & alia in ipsa. Etiam similiter quantum ad cognitionem mysteriorum gratiæ, nec non quantum ad cognitionem naturalium scibiliu: unde in nullo harum trium cognitionum christus proficere potuit. Sed manifestum est, quod res sensibiles per temporis successionem magis ac magis sensibus corporis experiendo cognouit. Et ideo solum quantum ad cognitionem experimentalē christus potuit proficere, secundum illud. Luc. 2. Puer proficiebat sapientia, & ætate: quamuis posset & hoc aliter intelligi, vt profectus sapientiæ christi dicatur non quo ipse sit sapientior, sed quo sapientia proficiebat in alijs, quia scilicet per eius sapientiam magis ac magis instruebant. Quod dispensatiue factum est, vt se alijs hominibus conformem ostenderet, ne si in puerili ætate perfectam sapientiam demonstrasset, incarnationis mysterium phantasticum videretur.

C. A. P. CCXVII.

De materia corporis Christi.

Secundum præmissa igitur euidenter apparet, quædams debuisse esse corporis Christi formatio. Poterat si quidem

quidem Deus corpus Christi ex limo terrae formare, vel ex quacumque materia, sicut formauit corpus primi parentis. Sed hoc humanae restorationi, propter quam filius Dei, ut diximus, carnem assumpsit, congruum non fuisset. Non enim sufficienter natura humana generis ex primo parente deriuata, quae sananda erat, in pristinum honorem restituta esset, si aliunde corp^o assumeret diaboli victor, & mortis triumphator, sub quibus humanum genus captiuum tenebatur propter peccatum primi parentis. Dei autem perfecta sunt opera, & ad perfectum producit, quod reparare intendit, ut etiam plus adiciat, quam fuerat subtra-
ctum, secundum illud Apostoli Roma. 5. Gratia Dei per Christum amplius abundauit, quam delictum Adae. Conueniens igitur fuit, ut Dei filius corpus assumeret de natura propagatum ab Adam. Adhuc, incarnationis mysterium hominibus proficuum per fidem reddidit. Nisi enim homines crederent Dei filium esse qui homo videbatur, non sequerentur eum homines ut salutis authorem, quod Iudaeis accidit, qui ex incarnationis mysterio propter incredulitatem, damnationem potius quam salutem sunt consecuti. Ut ergo hoc ineffabile mysterium facilius crederetur, filius Dei sic omnia dispensauit, ut se verum hominem esse ostenderet, quod non ita videretur, si aliunde naturam sui corporis acciperet, quam ex natura humana. Conueniens igitur fuit, ut corpus a primo parente propagatum assumeret. Item, filius Dei homo factus humano generi salutem adhibuit, non solum conferendam gratiam remedium, sed etiam praebendo exemplum, quod repudiari non potest. Alterius enim hominis & doctrina & vita in dubium verti potest, propter defectum humanae cognitionis, & veritatis. Sed sicut quod filius Dei docet, indubitanter creditur verum: ita quod operatur, creditur indubitanter bonum. Oportuit autem ut in eo exemplum acciperemus & gloriae quam speramus, & virtutis quam ipsam memoremur. Vtrumque enim exemplum minus efficax esset, si aliunde naturam corporis assumpsisset, quam unde alij homines assument. Si cui enim persuaderetur, quod tolleraret passiones sicut Christus sustinuit, quod speraret se resurrecturum sicut Christus resurrexit, posset excusationem praetendere ex diuersa corporis conditione. Ut igitur exemplum Christi efficacius esset, conueniens fuit ut non aliunde corporis naturam assumeret, quam de natura quam a primo parente propagat.

CAP. CCXVIII.

De formatione corporis Christi, quae non est ex semine.

Non tamen fuit conueniens, ut eodem modo formaretur corpus Christi in humana natura, sicut formantur aliorum hominum corpora. Cum enim ad hoc naturam assumeret, ut ipsam a peccato mundaret, oportebat ut tali modo assumeret, quod nullum contagium peccati incurreret. Homines autem peccatum originale incurunt ex hoc, quod generantur per virtutem actiuam humanam, quae est in virili semine, quod est secundum feminalem rationem in Adam peccante praerexistisse. Sicut enim primus homo originalem iustitiam transfudisset in posteros simul cum transfusione naturae: ita etiam originalem culpam transfudit transfundendo naturam, quod est per virtutem actiuam virilis feminis. Oportuit igitur absque virili semine Christi formari corpus. Item, uirtus actiuam virilis se-

minis naturaliter agit, & ideo homo qui ex virili semine generatur, non subito perducitur ad perfectum, sed determinatis processibus. Omnia enim naturalia per determinata media ad determinatos fines procedunt. Oportebat autem corpus Christi in ipsa assumptione perfectum esse, & anima rationali informatum, quia corpus est assumptibile a Dei verbo in quantum est animae rationali unitum, licet non esset perfectum secundum debitam quantitatem. Non ergo corpus Christi formari debuit per virilis feminis uirtutem.

CAP. CCXIX.

De causa formationis corporis Christi.

Cum autem corporis humani formatio naturaliter sit ex virili semine, quocumque alio modo corpus Christi formatum fuerit, supra naturam fuit talis formatio. Solus autem Deus institutor naturae est, qui supernaturaliter in rebus naturalibus operatur, ut supra dictum est. Unde relinquitur quod solus Deus illud corpus miraculose formauit ex materia humanae naturae. Sed cum omnis Dei operatio in creatura sit tribus personis communis, tamen per quandam conuenientiam formatio corporis Christi attribuitur spiritui sancto. Est enim spiritus sanctus amor patris & filij, quo se inuicem & nos diligunt. Deus autem, ut Apostolus ad Ephesios 2. dicit, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, filium suum incarnari constituit. Conuenienter igitur carnis formatio spiritui sancto attribuitur. Item, spiritus sanctus omnium gratiarum est actor, cum sit primum in quo omnia dona gratis donantur: hoc autem fuit superabundantis gratiae, ut humana natura in unitatem diuinae personae assumeretur, ut ex supradictis patet. Ad demonstrandum igitur huiusmodi gratiam, formatio corporis Christi spiritui sancto attribuitur: conuenienter etiam hoc dicitur secundum similitudinem humani uerbi & spiritus. Verbum enim humanum in corde existens, similitudinem gerit aeterni uerbi, secundum quod existit in patre. Sicut autem humanum uerbum uocem assumit, ut sensibiliter hominibus innotescat, ita & uerbum Dei carnem assumpsit, ut uisibiliter hominibus appareret. Vox autem humana per hominis spiritum formatur, unde & caro uerbi Dei per spiritum uerbi formari debuit.

CAP. CCXX.

Expositio articuli in Symbolo positi de conceptione & natiuitate Christi.

Ad excludendum igitur errorem Ebionis & Chierinti, qui corpus Christi ex virili semine formatum dixerunt, dicitur in symbolo Apostolorum. Qui conceptus est de spiritu sancto. Loco cuius in symbolo patrum dicitur. Et incarnatus est de spiritu sancto, ut non phantasticum corpus secundum Manichaeos, sed ueram carnem assumpsisset credatur. Additum est autem in symbolo patrum, propter nos homines, ad excludendum Originis errorem, qui posuit uirtute passionis Christi etiam daemones liberandos. Additum est etiam in eodem, propter nostram salutem, ut mysterium incarnationis Christi sufficiens ad humanam salutem ostendatur, contra haeresim Nazarenorum, qui fidem Christi sine

si sine operibus legis ad salutem humanam non sufficere putabant. Additum etiam est, Descendit de caelis, ad excludendum errorem Fotini, qui Christum purum hominem asserbat, dicens eum ex Maria sumpsisse initium, ut magis per bonae uitae meritum in terris habens principium ad caelum ascenderet, quam caelestem habens originem assumendo carnem descendisset ad terram. Additum etiam, Et homo factus est, ad excludendum errorem Nestorij, secundum cuius positionem filius Dei, de quo Symbolum loquitur, magis inhabitator hominis, quam homo esse diceretur.

CAP. CCXXI.

Quod conueniens fuit Christum nasci ex Virgine.

Cum autem ostensum sit, quod de materia humanae naturae conueniebat filium Dei carne assumere, materiam autem in humana generatione ministrat femina, conueniens fuit ut Christus de femina carnem assumeret, secundum illud Apostoli ad Galatas 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere. Femina autem indiget uiri commitione ad hoc, quod materia quam ipsa ministrat, formetur in corpus humanum. Formatio autem corporis Christi fieri non debuit per uirtutem uirilis feminis, ut supra iam dictum est, unde absque commitione uirilis feminis illa femina concepit, ex qua filius Dei carnem assumpsit. Tanto autem aliquis magis spiritualibus donis repletur, quanto magis a carnalibus separatur. Nam per spiritualia homo sursum trahitur, per carnalia uero deorsum. Cum autem formatio corporis Christi fieri debuerit per spiritum sanctum, oportuit illam feminam, de qua Christus corpus assumpsit, maxime spiritualibus donis repleti, ut per spiritum sanctum non solum anima fecundaretur uirtutibus, sed etiam uenter prole diuina. Unde oportuit non solum mentem eius esse immunem a peccato, sed etiam corpus eius ab omni corruptela carnalis concupiscentiae elongari. Unde non solum ad concipiendum Christum uirilem commitionem non est experta, sed nec ante, nec postea. Hoc etiam conueniebat ei qui nascebatur ex ipsa. Ad hoc enim Dei filius ueniebat in mundum carne assumpta, ut nos ad resurrectionis statum promoueret, in quo neque nubent, neque nubentur, sed erunt homines sicut angeli in caelo. Unde & continentiae, & integritatis doctrinam introduxit, ut in fidelium uita replendeat aliquantulum gloriae futurae imago. Conueniens ergo fuit, ut etiam in suo ortu uitae integritatem commendaret nascendo ex Virgine: & ideo in Symbolo Apostolorum dicitur. Natus ex uirgine Maria. In Symbolo autem patrum, ex Virgine Maria dicitur incarnatus, per quod Valentini error excluditur, ceterorumque qui corpus Christi dixerunt aut esse phantasticum, aut esse alterius naturae, & non esse ex corpore uirginis sumptum atque formatum.

CAP. CCXXII.

Quod beata Virgo sit mater Christi.

Error autem Nestorij ex hoc excluditur, qui beatam Mariam matrem Dei confiteri uolebat. In utroque autem Symbolo dicitur, Filius Dei est natus, uel incarnatus ex uirgine Maria. Femina autem ex qua aliquis homo nascitur, mater illius dicitur ex eo, quod

materiam ministrat humano conceptui. Unde beata uirgo Maria, quae materiam ministravit conceptui filij Dei, uera mater filij Dei dicenda est. Non enim refert ad rationem matris quacumque uirtute materia ministrata ab ipsa formetur. Non igitur minus mater est, quae materiam ministravit spiritui sancto formandam, quam quae materiam ministrat formandam uirtute uirilis feminis. Si quis autem dicere uelit, beatam uirginem Dei matrem non debere dici, quia non est ex ea assumpta diuinitas, sed caro sola, sicut dicebat Nestorius, manifeste uocem suam ignorat. Non enim ex hoc aliqua dicitur alicuius mater, quia totum quod in ipso est, ex ea sumatur. Homo enim constat ex anima & corpore, magisque est homo id quod est secundum animam, quam id quod est secundum corpus. Anima autem nullus hominis a matre sumitur, sed uel a Deo immediate creatur, ut ueritas habet: uel si esset ex translatione, ut quidam posuerunt, non sumeretur a matre, sed magis a patre, quia in generatione ceterorum animalium, secundum philosophorum doctrinam, masculus dat animam, femina uero corpus. Sicut igitur cuiuslibet hominis mater aliqua femina dicitur ex hoc, quod ab ea corpus eius assumitur, ita Dei mater beata uirgo Maria dici debet, si ex ea assumptum est corpus Dei. Oportet autem dicere quod sit corpus Dei, si assumptum sit in unitatem personae filij Dei, qui est uerus Deus. Consentientibus igitur humanam naturam esse assumptam a filio Dei in unitatem personae, necesse est dicere, quod beata uirgo Maria sit mater Dei. Sed quia Nestorius negabat unam personam esse Dei & hominis Iesu Christi, ideo ex consequenti negabat uirginem Mariam esse Dei matrem.

CAP. CCXXIII.

Quod spiritus sanctus non sit pater Christi.

Licet autem filius Dei dicatur de spiritu sancto, & ex Maria uirgine incarnatus, & conceptus, non tamen dicendum est, quod spiritus sanctus sit pater hominis Christi, licet beata uirgo eius mater dicatur. Primo quidem, quia in beata Maria uirgine inuenitur totum quod pertinet ad matris rationem. Materiam enim ministravit Christi conceptui spiritui sancto formandam, ut requirit matris ratio, sed ex parte spiritui sancti non inuenitur totum quod ad rationem patris exigitur. Est enim de ratione patris, ut ex sua natura filium sibi connaturalem producat. Unde si fuerit aliquid agens quod faciat aliquid non ex sua substantia, nec producat ipsum in similitudinem suae naturae, pater eius dici non poterit. Non enim dicimus quod homo sit pater eorum quae facit per attem, nisi forte secundum metaphoram. Spiritus autem sanctus est quidem Christo connaturalis secundum diuinam naturam, secundum quam pater Christi non est, sed magis ab ipso procedens. Secundum autem naturam humanam non est Christo connaturalis. Est enim alia natura humana & diuina in Christo, ut supra dictum est. Neque in naturam humanam est uerum aliquid de natura diuina, ut supra dictum est. Relinquitur ergo quod spiritus sanctus pater hominis Christi dici non possit. Item, in uoquoque filio id quod est principaliter in ipso, est a patre: quod autem secundarium, a matre. In alijs enim animalibus anima est a patre, corpus uero a matre. In homine autem & si anima rationalis a patre non sit, sed a Deo creata, uirtus tamen paterna

paterni seminis dispositiue operatur ad formã. Id autem quod principalius est in Christo, est persona verbi, quæ nullo modo est a spiritu sancto. Relinquitur ergo quod spiritus sanctus pater Christi dici nõ possit.

C A P. CCXXIII.

De sanctificatione.

Quia igit, vt ex prædictis apparet, beata virgo Maria mater filij Dei facta est de spiritu sancto concipiens, decuit vt excellentissima puritate mundaretur, per quam congrueret tanto filio: & ideo credendum est eam ab omni labe actualis peccati immunem fuisse non tantum mortalis, sed etiam venialis, quod nulli sanctorum conuenire potest post Christum, cum dicatur 1. Ioan. 1. Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Sed de beata Virgine matre Dei intelligi potest, quod Cantic. 4. dicitur. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Nec solũ a peccato actuali immunis fuit, sed etiam ab originali, speciali priuilegio mundata. Oportuit siquidem quod cum peccato originali conciperetur, vt pote q̄ ex vtriusque sexus commistione concepta fuit. Hoc enim priuilegium sibi soli seruabatur, vt Virgo conciperet filium Dei. Commistio autem sexus, quæ sine libidine esse non potest post peccatum primi parentis, transmittit peccatum originale in prolem. Similiter etiam, quia si cum peccato originali concepta non fuisset, non indigeret per Christum redimi, & sic non esset Christus vniuersalis hominum redemptor, quod derogat dignitati Christi. Est ergo tenendum quod cum peccato originali concepta fuit, sed ab eo quodam speciali modo purgata fuit. Quidam enim a peccato originali purgatur post natiuitatem ex vtero, sicut qui in baptismo sanctificatur. Quidam autem quodam priuilegio gratiæ etiã in maternis uteris sanctificati leguntur, sicut de Hieremia dicitur Hiere. 1. Priusquã te formarem in utero, noui te, & antequã exires de vulua sanctificauit te. Et de Ioanne Baptista angelus dicit, Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ. Quod autem præstitum est Christi præcursori & propheta, non debet credi denegatum esse matri ipsius: & ideo creditur in vtero sanctificata, ante scilicet quã ex vtero nascere tur. Non autem talis sanctificatio præcessit infusione animæ. Sic enim nõquã fuisset peccato originali subiecta, & redemptione non indignisset. Nõ enim subiectum peccati esse potest, nisi creatura rationalis. Similiter etiam gratia sanctificationis prius in anima radicitur, nec ad corpus potest peruenire, nisi per animam, unde post infusionem animæ credendum est eã sanctificatam fuisse. Eius autem sanctificatio amplior fuit quã aliorum in vtero sanctificatorum. Alij nõque sanctificati in vtero sunt, quidem a peccato originali mundati, non tamen eis præstitum vt postea non possent peccare, saltẽ venialiter. Sed beata Virgo Maria tanta abundantia gratiæ sanctificata fuit, vt deinceps ab omni peccato cõseruaretur immunis nõ solũ mortali, sed et veniali. Et quia veniale peccatũ interdũ ex surreptione contingit, ex hoc q̄ aliquis inordinatus concupiscentiæ motus insurgit, aut saltem passionis præueniẽs rationem, ratione cuius primi motus dicuntur esse peccata, consequens est quod beata virgo Maria nõquã peccauit venialiter, eo quod inordinatos passionum motus non sensit. Con-

tingunt autem huiusmodi motus inordinati ex hoc, quod appetitus sensitivus, qui est harum passionum subiectum, non sic subijcitur rationi, quin interdum ad aliquid præter ordinationem rationis moueatur, & quandoque contra rationem, in quo consistit motus peccati. Sic igitur fuit in beata Virgine appetitus sensitivus rationi subiectus per virtutẽ gratiæ ipsam sanctificantis, quod nõquã contra rationem mouebatur, sed secundum ordinem rationis. Poterat tamen habere aliquos motus subitos non ordinatos ratione: in domino autẽ Iesu Christo aliquid amplius fuit. Sic enim inferior appetitus in eo rationi subiciebatur, vt ad nihil moueretur, nisi secundum ordinem rationis, secundum scilicet quod ratio ordinabat, vel permittebat appetitum inferiorẽ moueri proprio motu. Hoc autem videtur ad integritatẽ primi status pertinuisse, vt inferiores vires totaliter rationi subderentur: quæ quidem subiectio per peccatum primi parentis est sublata non solum in ipso, sed etiam in alijs qui ab eo contrahunt peccatum originale, in quibus etiam postquã a peccato mundantur per gratiæ sacramentum, remanet rebellio, vel inobediẽtia inferiorum virium ad rationem, quæ dicitur somes peccati, quæ in Christo nullatenus fuit secundum prædicta. Sed quia in beata Virgine Maria non erant inferiores vires totaliter rationi subiectæ, vt scilicet nullum motum haberent a ratione non præordinatum, & tamen sic cohibebantur p virtutẽ gratiæ, vt nullo modo contra rationẽ mouerentur, propter hoc solet dici, quod in beata Virgine post sanctificationem remanuit quidem somes peccati secundum substantiam, sed ligatus.

C A P. CCXXV.

De perpetua Virginitate matris Christi.

Sicut autem per primam sanctificationem sic fuit contra omnem motum peccati munita, multo magis in ea excreuit gratia somesque peccati in ea est debilitatus, vel etiam totaliter sublatus, spiritu sancto in ipsa secundum uerbum angeli superueniente ad corpus Christi ex ea formandum. Vnde postquã facta est sacerdotium spiritu sancti, & habitaculũ filij Dei, necesse est credere non solum aliquem motum peccati in ea fuisse, sed nec etiã carnalis concupiscentiæ delectationẽ eam fuisse expertam. Et ideo abominandus error est Eluidii, qui etiam si asserat Christum ex Virgine conceptum & natum, dixit tamen eã postmodum ex Ioseph alios filios genuisse. Nec hoc eius suffragatur error, quod Matthæi primo dicitur, quod non cognouit eam Ioseph, scilicet Mariam, donec peperit filium suum primogenitum, quasi postq̄ peperit Christum, eã cognouerit, quia, donec, in hoc loco nõ significat tempus finitum, sed indeterminatum. Est enim consuetudo sacræ scripturæ, ut usque tunc specialiter asserat aliquid factum, uel non factum, quousque in dubium poterat uenire. Sicut dicitur i psal. 109. Sed a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Dubium enim esse poterat, an Christus sederet ad dexteram Dei, quãdũ non uiderentur ei inimici esse subiecti, quod postquã innotuerit, nullus remanebit dubitandi locus. Similiter etiam dubium esse poterat, an ante partum filij Dei Ioseph Mariam cognouerit. Vnde hoc Euangelista remouere curauit quasi indubitabile relinquens, quia post partum non fuit cognita, Nec etiam ei suffragatur quod

quod Christus dicitur eius primogenitus, quasi post ipsum alios genuerit filios. Solet enim in scriptura primogenitus dici, ante quem nullus genitus, etiam si post ipsum nullus sequatur, sicut patet de primogenitis qui secundũ legem sanctificabantur Domino, & sacerdotibus offerebantur. Nec etiã ei suffragatur, quod in Euangelio aliqui dicuntur fratres Christi fuisse, quasi mater eius alios habuerit filios. Solet enim scriptura fratres dicere omnes, qui sunt eiusdem cognationis, sicut Abraham Loth suum fratrem nominauit, cum tamen esset nepos eius. Et secundum hoc nepotes Mariæ, & alij eius consanguinei fratres Christi dicuntur, & etiam consanguinei Ioseph, qui pater Christi putabatur. Et ideo in Symbolo dicitur. Qui natus est de uirgine Maria: quæ quidem uirgo dicitur absolute, quæ & ante partum, & in partu, & post partum uirgo permanit. Et quidem quod ante partum, & post partum eius uirginitati derogatum nõ fuerit, satis iam dictum est. Sed nec in partu eius uirginitas fuit uiolata. Corpus enim Christi, quod ad discipulos ianuis clausis intrauit, potuit eadem potestate de utero clauso matris exire. Non enim decebat ut integritatem nascendo tolleretur, qui ad hoc nascebatur, ut corrupta in integrum reformaretur.

C A P. CCXXVI.

De effectibus assumptis a Christo.

Sicut autem conueniens fuit, ut filius Dei naturã assumens humanam propter humanam salutem, in natura assumpta salutis humanæ finem ostenderet per gratiæ & sapientiæ perfectionem: ita etiam conueniens fuit, quod in humana natura assumpta a Dei verbo conditiones aliquæ existerent, quæ congruerent decentissimo liberationis modo humani generis. Fuit autem congruentissimus modus vt homo, qui p iniustitiam perierat, per iustitiam repararetur. Exigit autem hoc iustitiæ ordo, vt qui pænæ alicuius peccando factus est debitor, per solutionem pænæ liberetur. Quia uero quæ per amicos facimus, aut patimur, aliquo modo faciens vnũ, non discordat a iustitiæ ordine si aliquis liberetur amico eius satisfaciente pro ipso. Per peccatum autem primi parentis perditio in totũ humanum genus deuenerat, nec alicuius hominis pænæ sufficere poterat, vt totum genus humanum liberaret. Non enim erat condigna satisfactio, æquiualens, vt vno homine puro satisfaciente omnes homines liberarentur. Similiter et nec sufficiebat secundũ iustitiam, vt angelus ex amore humani generis p ipso satisfaceret. Angelus, n. nõ habet dignitatem, infinitã, vt satisfactio ei p infinitis, & infinitorũ peccatis sufficere posset. Solus autem Deus est infinite dignitatis, qui carne assumpta pro homine sufficienter satisfacere poterat, vt supra iam diximus. Talem igitur oportuit vt humanam naturã assumeret, in qua pati posset pro homine ea quæ homo peccando meruit, vt pateretur ad satisfaciendum pro homine. Non autem omnis pænã quã homo peccando incurrit, est ad satisfaciendum idonea. Prouenit enim peccatũ hominis ex hoc, quod a Deo auertitur conuersus ad commutabilia bona. Punitur autem homo pro peccato in vtriusque. Nam & priuatur gratia, & ceteris donis, quibus Deo coniungitur: & meretur etiam pati molestiam, &

defectum in eo, propter quod est a Deo auersus. Ille igitur ordo satisfactionis requirit vt per pænã, quas peccator i bonis commutabilibus patitur, reuocetur ad Deum. Huic autem reuocationi contrariæ sunt illæ pænæ, quibus homo separatur a Deo. Nullus igitur per hoc Deo satisfacit, quod priuatur gratia, vel q̄ ignorat Deum, vel quod habet inordinatam animam, quãuis hoc sit pænã peccati, sed per hoc quod in se ipso aliquẽ dolorem sentit, & in exterioribus rebus dãnũ. Non igitur Christus illos defectus assumere debuit, quibus homo separatur a Deo, licet sint pænã peccati, sicut priuatio gratiæ, ignorantia, & huiusmodi. Per hoc enim minus idoneus ad satisfaciendum redderetur: quinimo ad hoc quod esset author humanæ salutis, requirebatur vt plenitudinem gratiæ & sapientiæ possideret, sicut iam dictum est. Sed quia homo per peccatum in hoc positus erat, vt necessitatem moriendi haberet, & vt secundum corpus & animam esset passibilis, huiusmodi defectus Christus suscipere uoluit, vt mortem pro hominibus patiendo, genus humanum redimeret. Est tamen attendendum, quod huiusmodi defectus sunt Christo & nobis communes. Alia tamen ratione inueniuntur in Christo, & in nobis: huiusmodi enim defectus, vt dictum est, pænã sunt primi peccati. Quia igitur nos per uitiatã originem culpam originalem contrahimus, per consequens hos defectus dicimur contractos habere: Christus autem ex sua origine nullam maculam peccati contractit, hos autem defectus ex sua uoluntate accepit, unde dici non debet quod habuit hos defectus contractos, sed magis assumptos. Illud enim contractum, quod cum alio ex necessitate trahitur, Christus autem potuit assumere humanam naturam sine huiusmodi defectibus, sicut sine culpæ scditate assumpsit. Et hoc rationis ordo poscere uidebatur, vt qui fuit immunis a culpa, esset immunis a pænã. Et sic pater quod nulla necessitate neque uitiatã originis, neque iustitiæ, huiusmodi defectus fuerunt in eo: unde relinquitur quod non contracti, sed uoluntarie assumpti fuerunt in eo. Quia uero corpus nostrum prædictis defectibus subiacet in pænã peccati, nam ante peccatum ab his eramus immunes, conuenienter Christus inquantũ huiusmodi defectus in sua carne assumpsit, dicitur similitudinem peccati gessisse, secundum illud Apostoli ad Romanos 8. Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati. Vnde & ipsa Christi passibilitas, uel passio ab Apostolo peccatum nominatur, cum subditur. Et de peccato damnauit peccatum in carne. Et Roma. 6. Quod mortuus est peccato, mortuus est semel. Et quod est mirabilius, hac etiam ratione dicit Apostolus ad Galat. 3. quod est factus pro nobis maledictum. Hac etiam ratione dicitur simplam nostrã necessitatem assumpsisse. sc. pænã, vt duplam nostrã consumeret sc. culpã, & pænã. Est autem considerandum ulterius, quod defectus pænales in corpore duplices inueniuntur. Quidam communes omnibus, vt esuries, sitis, lassitudo post laborem, dolor, mors, & huiusmodi. Quidam uero non sunt omnibus communes, sed quorundam hominum proprij, ut cæcitas, lepra, febris, membrorum mutilatio, & huiusmodi. Horum autẽ defectuum hæc est differentia: quia defectus communes in nobis ab alio traduntur. sc. ex primo parente, qui eos pro peccato incurrit. Defectus autem proprij ex particularibus causis in singulis hominibus inuaduntur. Christus autem ex seipso nullã causã defectus habebat nec ex anima, quæ erat gratia &

ta, & sapientia plena, & uerbo Dei unita, nec ex corpore, quod erat optime organizatum & dispositum omnipotenti uirtute spiritus sancti compactum, sed sua uoluntate dispensatiue ad nostram salutem procurandam, aliquos defectus suscepit. Illos igitur suscipere debuit, qui ab alio deriuantur ad alios, scilicet communes, non proprios, qui in singulis ex causis propriis innascuntur. Similiter etiam, quia principaliter uenerat ad restaurandum humanam naturam, illos defectus suscipere debuit, qui in tota natura inueniebantur. Patet etiam secundum prædicta, quod ut Damasc. dicit, Christus assumpsit defectus nostros intractabiles, id est, quibus detrahi non potest. Si enim defectum scientiæ, uel gratiæ suscepisset, aut etiam lepram, aut cæcitatem, aut aliquid huiusmodi, hoc ad derogationem dignitatis Christi pertinere uideretur, & esset hominibus detrahendi occasio, quæ nulla datur ex defectibus totius nature.

CAP. CCXXVII.

Quare Christus mori uoluit.

Manifestum igitur est secundum prædicta, quod Christus aliquos defectus nostros suscepit non ex necessitate, sed propter aliquem finem, scilicet propter salutem nostram. Omnis autem potentia & habitus, siueabilitas ordinatur ad actum sicut ad finem; unde passibilitas ad satisfaciendum, uel merendum non sufficit sine passione in actu. Non enim aliquis dicitur bonus, uel malus ex eo quod potest talia agere, sed ex eo quod agit: ne claus & vituperium debentur potestati, sed actui: unde & Christus non solum passibilitatem nostram suscepit ut nos saluaret, sed etiam ut pro peccatis nostris satisfaceret, uoluit pati. Passus est autem pro nobis ea quæ ut nos pateremur ex peccato primi parentis meruimus, quorum præcipuum est mors, ad quam omnes alij passiones humanæ ordinantur sicut ad ultimum. Stipendia enim peccati mors est, ut Apost. dicit ad Rom. 6. Unde & Christus pro peccatis nostris uoluit mortem pati, ut dum pœnā nobis debitā ipse sine culpa susciperet, nos a reatu mortis liberaret, sicut aliquis debito pœnæ liberaret alio pro eo pœnam sustinente. Mori etiam uoluit, ut non solum mors eius esset nobis satisfactio remedii, sed etiam salutis sacramentum, ut ad similitudinem mortis eius nos carnali uitæ moriamur in spirituale uitam translati, secundum illud 1. Petri 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo mortificatos quidem carne, uiuificatos autem spiritu. Mori etiam uoluit, ut nobis mors eius esset perfectæ uirtutis exemplum. Quantum ad charitatem quidem, quia maiorem charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis, ut dicitur Ioan. 15. Tanto enim quisque magis amare ostenditur, quanto plura & grauiora pro amico pati non refugit. Omnium autem humanorum malorum grauius est mors, per quam tollitur uita humana: unde nullum magis signum dilectionis esse potest, quam quod homo pro amico se morti exponat. Quantum ad fortitudinem uero, quæ propter aduersa a iustitia non recedit, quia maxime ad fortitudinem pertinere uideretur, ut etiam nec timore mortis aliquis a uirtute recedat: unde dicit Apost. Hebræorum 2. de passione christi loquens, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolus, & li-

beraret eos qui timore mortis per totam uitam obnoxij erant seruituti. Dum enim pro ueritate mori non recusauit, exclusit timorem moriendi, propter quem homines seruituti peccati plerumque subduntur. Quantum ad patientiam uero, quæ in aduersis tristitia hominem absorbere non sinit: sed quanto sunt maiora aduersa, tanto magis in his relucet patientiæ uirtus: unde in maximo malorum, quod est mors, perfectæ patientiæ datur exemplum, si absque mentis turbatione sustineatur, quod de christo propheta prædixit dicens. Esa. 53. Tamquam agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. Quantum ad obedientiam uero, quia tanto laudabilior est obedientia, quanto in difficilioribus quis obedit: omnium autem difficilimum est mors: unde ad perfectam obedientiam christi commendandam, dicit Apost. ad Philippen. 2. quod factus est obediens patri usque ad mortem.

CAP. CCXXVIII.

De morte crucis.

Ex eisdem autem causis apparet, quare mortem crucis uoluit pati. Primo quidem, quia hoc conuenit quantum ad remedium satisfactiois. conuenienter enim homo punitur per ea, in quibus peccauit. Per quæ enim peccat quis, per hæc & torquetur, ut dicitur Sapientiæ 11. Peccatum autem hominis primum fuit per hoc, quod pomum arboris ligni scientiæ boni & mali contra præceptum Dei comedit, loco cuius christus se ligno affigi permisit, ut exolueret quæ non rapuit, sicut de eo Psalmista dicit in psal. 58. Cōuenit etiā quantum ad sacramentum. Coluit enim christus ostendere sua morte, ut sic moreremur uita carnali, quod spiritus noster in superna eleuaretur: unde & ipse dicit Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. conuenit etiam quantum ad exemplum perfectæ uirtutis. Homines enim quandoque non minus refugiant uituperabile genus mortis, quam mortis acerbitatem: unde ad perfectionem uirtutis pertinere uideretur, ut propter bonum uirtutis etiam aliquis uituperabilem mortem non refugiat pati. Unde Apost. ad commendandam perfectam obedientiam christi, cum dixisset de eo quod factus est obediens usque ad mortem, subdidit. Mortem autem crucis: quæ quidem mors turpissima uidebatur, secundum illud Sapientiæ 2. Morte turpissima condemnemus eum.

CAP. CCXXIX.

De morte Christi.

Cum autem in Christo conueniant in unam personam tres substantiæ, scilicet corpus, anima, & diuinitas uerbi, quarum due, scilicet anima & corpus unitæ sunt in unam naturam, in morte quidem christi separata est unio corporis & animæ. Aliter enim corpus uere mortuum non fuisset. Mors enim corporis nihil est aliud quam separatio animæ ab ipso: neutrum tamen separatum est a Dei uerbo quantum ad unionem personæ. Ex unione autem animæ & corporis resultat humanitas: unde separata anima a corpore christi per mortem, in triduo mortis homo dici non potuit. Dicitur autem supra, quod propter unionem in persona humanæ nature ad Dei uerbum, quicquid dicitur de homine christo, potest & conuenienter de Dei filio prædicari.

prædicari: unde cum in morte manserit unio persona filii filij Dei tam ad animam, quam ad corpus Christi, quicquid de utroque eorum dicitur, poterat de Dei filio prædicari. Unde & in Symbolo dicitur de filio Dei, quod sepultus est, propter hoc quod corpus sibi unitum in sepulcro iacuit, & quod descendit ad inferos anima descendente. Est et considerandum, quod masculinum genus designat personam, neutrum uero naturam: unde in Trinitate dicimus, quod filius est alius a patre, non aliud. Secundum hoc ergo in triduo mortis christus fuit totus in sepulcro, totus in inferno, totus in celo, propter personam quæ unita erat & carni in sepulcro iacenti, & animæ infernum expoliati, & subsistebat in natura diuina in celo regnante: sed non potest dici, quod totum in sepulcro, aut in inferno fuerit, quia non tota humana natura, sed pars in sepulcro, aut in inferno fuit.

CAP. CCXXX.

Quod mors Christi fuit uoluntaria.

Fuit igitur mors Christi nostræ morti conformis quantum ad id quod est de ratione mortis, quod est animam corpore separari, sed quantum ad aliquod mors christi a nostra morte differens fuit. Nos enim morimur quasi morti subiecti ex necessitate uel nature, uel alicuius uolentia nobis illata. Christus autem mortuus est non necessitate, sed potestate & propria uoluntate. Unde ipse dicebat Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Huius autem differentiæ ratio est, quia naturalia uoluntati nostræ non subiacent: coniunctio autem animæ ad corpus est naturalis, unde uoluntati nostræ non subiacet, quod anima corpori unita remaneat, uel quod a corpore separetur, sed oportet hoc ex uirtute alicuius agentis provenire. Quicquid autem in christo secundum humanam naturam erat naturale, totum eius uoluntati subiacebat propter diuinitatis uirtutem, cui subiaceret tota natura. Erat igitur in potestate christi, ut quædiu uellet, anima eius corpori unita remaneret, & statim cum uellet, separetur ab ipso. Huiusmodi autem diuina uirtutis indicium centurio cruci christi assistens sensit, dum eum uidit clamantem expirare, per quod manifeste ostendebatur, quod non sicut ceteri homines ex defectu nature moriebatur. Non enim possunt homines cum clamore spiritum emittere, cum in illo mortis articulo uix etiam possint palpatum linguam mouere: unde quod christus clamans expirauit, in eo diuinam manifestauit uirtutem, et propter hoc centurio dixit. Vere filius Dei erat iste. Non tamen dicendum est, quod Iudæi non occiderint christum, uel quod christus ipse se occiderit. Ille enim dicitur aliquem occidere, qui ei causam mortis inducit, non tamen mors sequitur nisi causa mortis naturam vincat, quæ uitam conseruat. Erat autem in potestate christi, ut natura causæ corruptenti cederet, uel resisteret quantum ipse uellet: ideo & ipse christus uoluntarie mortuus fuit, & tamen Iudæi occiderunt eum.

CAP. CCXXXI.

De passione Christi quantum ad corpus.

Non solum autem christus mortem pati uoluit, sed & alia quæ ex peccato primi parentis in posteros proueniunt, ut dum pœnam peccati integraliter susci-

peret, nos perfecte a peccato satisfaciendo liberaret. Horum autem quædam præcedunt mortem, quædam mortem subsequuntur. Præcedunt quidem mortem corporis passiones tamen naturales, ut fames, sitis, lassitudo, & hmoi &c. quæ etiam uolentem, ut uulneratio, flagellatio, & similia, quæ omnia christus pati uoluit tam prouenientia ex peccato. Si enim homo non peccasset, nec fames, aut sitis, aut lassitudinis, uel frigoris afflictionem sensisset, nec ab exterioribus pertulisset uolentem passionem. Has tamen passiones alia ratione christus pertulit, quæ alij homines patiantur. In alijs enim hominibus non est aliquid, quod ijs passionibus repugnare possit: in christo autem erat unum ijs passionibus resisteretur non solum uirtus diuina increata, sed etiam aia beatitudo, cuius tanta vis est, ut Aug. dicit ut eius beatitudo suo modo rediret in corpus: unde post resurrectionem ex hoc ipso quod anima glorificata erit per uisionem Dei, & apertam & plenam fructuonem, corpus gloriosæ animæ unitum gloriosum reddetur impassibile & immortale. cum igitur anima christi perfecta uisione Dei frueretur, quantum est ex uirtute huius uisionis, consequens erat ut corpus impassibile & immortale redderet per redundantiā gloriæ ab anima in corpus: sed dispensatiue factum est, ut anima Dei uisione fruente simul corpus pateretur, nulla redūdantia gloriæ ab anima in corpus facta. Suberat enim, ut dictum est, quod erat naturale christo secundum humanam naturam eius uoluntati: unde poterat naturalem redundantiā a superioribus partibus ad inferiores pro suo libito impedire, ut sineret unamquæque partem pati, aut agere quod sibi proprium esset absque alterius partis impedimento, quod in alijs hominibus esse non potest. Inde et est, quod in passione christus maximum corporis dolorem sustinuit, quia corporalis dolor in nullo mitigabatur per superius gaudium rationis, sicut nec econuerso dolor corporis, rationis gaudium impediabat. Hinc et apparet, quod solus christus uiator & comprehensor fuit. Sic enim diuina uisione fruebatur, quod ad comprehensorem pertinet, ut tamen corpus passionibus subiectum remaneret, quod pertinet ad uiatorē. Et quia proprium est uiatoris, ut per bona quæ ex charitate agit, mereatur uel sibi, uel alijs, inde est quod christus quamuis comprehensor esset, meruit tamen per ea quæ fecit, & passus est, & sibi & nobis. Sibi quidem non gloriam aie, quam a principio sue conceptionis habuerat, sed gloriam corporis, ad quam patiendo peruenit. Nobis etiam sue singule passionis & operationis fuerunt proficue ad salutem, non solum per modum exempli, sed etiam per modum meriti, in quantum propter abundantiam charitatis & gratiæ nobis potuit gratiam promereri, ut sic de plenitudine capitis membra acciperent. Erat siquidem quælibet passio eius, quantumcumque minima, sufficiens ad redimendum humanum genus, si consideretur dignitas patientis. Quanto enim aliqua passio in personam digniorem infertur, tanto uideretur maior iniuria (puta, si quis percutiat principem) quam si percutiat quædam de populo. cum igitur christus sit dignitatis infinite, quælibet passio eius habet infinitam existimationem, ut sic sufficeret ad infinitorum peccatorum abolitionem. Non tamen fuit per quamlibet consummata humani generis redemptio, sed per mortem, quam propter rationes supra positas ad hoc pati uoluit, ut genus humanum adimeret a peccatis. In emptione enim qualibet non solum requiritur quantitas ualoris, sed deputatio pretij ad emendum.

Opsc. S. Tho. Aquin. F CAP.

De passibilitate animæ Christi.

Quia vero anima est forma corporis, consequens est ut patiente corpore, & anima quodammodo patiatur: unde pro statu illo quo Christus corpus passibile habuit, etiam anima eius passibilis fuit. Est autem considerandum quod duplex est animæ passio. Vna quidem ex parte corporis, alia vero ex parte obiecti, quod in vna aliqua potentiarum considerari potest. Sic enim se habet anima ad corpus, sicut pars animæ ad partem corporis. Potentia autem visiva patitur quidem ab obiecto, sicut cum ab excellenti fulgido visus obtunditur: ex parte vero organi, sicut cum læsa pupilla hebetatur visus. Si igitur consideretur passio animæ Christi ex parte corporis, sic tota anima patiebatur corpore patiente. Est enim anima forma corporis secundum suam essentiam: in essentia vero animæ omnes potentie radicanter, unde relinquuntur quod corpore patiente quælibet potentia animæ quodammodo pateretur. Si vero consideretur animæ passio ex parte obiecti, non omnis potentia animæ patiebatur, secundum quod passio proprie sumpta non cumlibet importat. Non enim ex parte obiecti cuiuslibet potentie poterat aliquid esse nocivum. Iam enim supra dictum est, quod anima Christi perfecta Dei visione fruebatur. Superior igitur ratio animæ Christi, quæ rebus æternis contemplandis & consulendis inhæret, nihil habebat aduersum, aut repugnans, ex quo aliqua nocenti passio in ea locum haberet. Potentia vero sensitiva, quarum obiecta sunt res corporeæ, habere poterant aliquod nocivum ex corporis passione: unde sensibilis dolor in Christo fuit corpore patiente. Et quia læsio corporis sicut a sensu sentit noxia, ita etiam interior imaginatio eam ut nocivam apprehendit, inde sequitur interior tristitia etiam cum dolor in corpore non sentitur, et hanc passionem tristitiam dicimus in anima Christi fuisse. Non solum autem imaginatio, sed etiam ratio inferior nociva corporis apprehendit: et ideo etiam ex apprehensione inferioris rationis, quæ circa temporalia versatur, poterat passio tristitiam habere locum in Christo, in quantum scilicet mortem, & aliam corporis læsionem inferior ratio apprehendebat ut noxiam, & appetitui naturali contrariam. Contingit autem ex amore, qui facit duos homines quasi unum, ut aliquis tristitiam patiatur non solum ex iis quæ per imaginationem, vel per inferiorem rationem apprehendit ut sibi nociva, sed etiam ex iis quæ apprehendit ut noxia alijs quos amat: unde ex hoc tristitiam Christus patiebatur, secundum quod alijs, quos ex charitate amabat, periculum imminere cognoscebat culpæ, vel pænæ, unde non solum sibi, sed etiam alijs doluit. Et quamvis dilectio proximi ad superiorem rationem quodammodo pertineat, in quantum proximus ex charitate diligitur propter Deum, superior tamen ratio in Christo de proximorum defectibus tristitiam habere non potuit, sicut in nobis habere potest. Quia enim ratio superior Christi plena Dei visione fruebatur, hoc modo apprehendebat quicquid ad aliorum defectus pertinet, secundum quod in diuina sapientia continetur, secundum quam decenter ordinatum existit & quod aliquis peccare permittatur, & quod pro peccato punietur. Et ideo nec anima Christi, nec aliquis beatus Deum videns, ex defectibus proximorum tristitiam pati potest. Secus autem est in viatoribus, qui

ad rationem sapientie videndam non attingunt. Hi enim, etiam secundum rationem superiorem de defectibus aliorum tristantur, dum ad honorem Dei, & exaltationem fidei pertinere existimant, quod aliqui saluentur, qui tamen damnantur. Sic igitur de eisdem, de quibus dolebat secundum sensum, imaginationem, & rationem inferiorem, secundum superiorem gaudebat, in quantum ea ad ordinem diuinae sapientie referebat. Et quia referre aliquid ad alterum est proprium opus rationis, ideo solet dici, quod mortem ratio Christi refugiebat quidem si consideretur ut natura, quia scilicet naturaliter est mors odibilis, volebat tamen eam pati, si consideretur ut ratio. Sicut autem in Christo fuit tristitia, ita etiam alia passiones quæ ex tristitia oriuntur, ut timor, ira, & huiusmodi. Ex iis enim quæ tristitiam presentia ingerunt, timor in nobis causatur, dum futura mala existimantur, & dum aliquo lædente contristati sumus, contra eum irascimur: hæc tamen passiones aliter fuerunt in Christo quam in nobis. In nobis enim plerumque iudicium rationis preueniunt, interdum modum rationis excedunt. In Christo autem nunquam præueniebant iudicium rationis, nec modum a ratione taxatum excedebant, sed tantum mouebat inferior appetitus, qui est subiectus passioni, quantum ratio ordinabat eum debere moueri. Poterat igitur contingere, quod secundum inferiorem partem anima Christi refugiebat aliquid, quod secundum superiorem optabat, non tamen erat contrarietas appetituum in ipso, vel rebellio carnis ad spiritum, quæ in nobis contingit ex hoc, quod appetitus inferior iudicium & modum rationis transcendit. Sed in Christo mouebatur secundum iudicium rationis, in quantum permittit vnicuique inferiori uirium moueri proprio motu, secundum quod ipsum decebat. Iis igitur consideratis manifestum est quod superior ratio Christi tota quidem fruebatur & gaudebat per comparationem ad suum obiectum. Non enim ex hac parte aliquid ei occurrere poterat, quod esset tristitie causa, sed etiam tota patiebatur ex parte subiecti, ut supra dictum est. Nec illa stuitio minuebat passionem, nec passio impediens frustrationem, cum non fieret redundans ex una potentia in aliam, sed quælibet potentiarum permitteretur agere quod sibi proprium erat, sicut iam supra dictum est.

C A P. CCXXXIII

De oratione Christi.

Quia vero oratio est desiderij expositiua, ex diuersitate appetituum ratio sumi potest orationis, quam Christus imminente passione proposuit dicens. Mat. 26. Pater mi, si possibile est transeat a me calix iste: ueritamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. In hoc enim quod dixit, Transeat a me calix iste, motum inferioris appetitus & naturalis desiderij designat, quo naturaliter quilibet mortem refugit, & appetit uitam. In hoc autem quod dicit, Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu uis, exprimit motum superioris rationis omnia considerantis, put sub ordinatione diuina sapientie continetur. Ad quod etiam pertinet quod dicit, Si non potest, hoc solum fieri posse demonstrans, quod secundum ordinem diuinae uoluntatis procedit. Et quamuis calix passionis non transiit ab eo quin ipsum biberit, non tamen dici debet quod eius oratio exaudita non fuerit. Nam secundum Apostolum ad Hebr. 11. In omnibus exauditus est pro sua reuerentia. cum enim oratio, ut dictum est, sit desiderij expositiua, illud simpliciter oramus, quod simplici-

ter volumus: unde & desiderium iustorum orationis vim obtinet apud Deum, secundum illud Psalm. 9. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. Illud autem simpliciter volumus, quod secundum rationem superiorem appetimus, ad quam sola pertinet consentire in opus. Illud autem simpliciter orauit Christus, ut patris uoluntas fieret, quia hoc simpliciter uoluit, non autem calix ab eo transiret, quia nec hoc simpliciter uoluit, sed secundum inferiorem rationem, ut dictum est.

C A P. CCXXXIIII

De sepultura Christi.

Consequuntur autem hominem ex peccato post mortem alij defectus & ex parte corporis, & ex parte animæ. Ex parte corporis quidem, quod corpus redditur terræ, ex qua sumptum est. Hic autem defectus ex parte corporis in nobis quidem secundum duo attenditur. scilicet secundum positionem, & secundum resolutionem. Secundum positionem quidem, in quantum corpus mortuum sub terra ponitur sepultum. Secundum resolutionem vero, in quantum corpus in elementa soluitur, ex quibus est compactum. Horum autem defectuum primum quidem Christus pati uoluit, ut scilicet corpus eius sub terra poneretur. Alium autem defectum passus non fuit, ut scilicet corpus eius in terram resolveretur: unde de ipso psalm. 15. dicit. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, id est, corporis putrefactionem. Huius autem ratio est, quia corpus Christi materiam sumpsit de natura humana, sed formatio eius non fuit uirtute humana, sed uirtute Spiritus sancti. & ideo propter substantiam materiam subterraneum locum, qui corporibus mortuis deputari consueuit, uoluit pati. Locus enim corporibus debetur secundum materiam prædominantis elementi: sed dissolutionem corporis per Spiritum sanctum fabricati pati non uoluit, quia quantum ad hoc ab alijs hominibus differbat.

C A P. CCXXXV.

De descensu Christi ad inferos.

Ex parte uero animæ sequitur in hominibus ex peccato post mortem, ut ad infernum descendant non solum quantum ad locum, sed etiam quantum ad partem. Sicut autem corpus Christi fuit quidem sub terra secundum locum, non autem secundum communem resolutionis defectum: ita & anima Christi descendit quidem ad inferos secundum locum, non autem ut ibi pœnâ subiret, sed magis ut alios a pœna absolueret, qui propter peccatum primi parentis illic detinebantur, pro quo plene iam satisfecerat moriendo: unde post mortem nihil patiendum restabat, sed absque omni pœnâ passione localiter ad infernum descendit, ut se uiuorum & mortuorum liberatorem ostenderet. Ex hoc etiam dicitur, quod solus inter mortuos fuit liber, quia anima eius in inferno non subiuit pœnâ, nec corpus eius corruptioni in sepulcro. Quamuis autem Christus descendens ad inferos, eos liberauit qui pro peccato primi parentis ibi tenebantur, illos tamen reliquit, qui pro peccatis proprijs ibidem pœnis erant additi, & ideo dicitur momordisse infernum, non absorbuisse, quia scilicet partem liberauit, & partem dimisit. Hos igitur Christi defectus symbolus fidei agit, cum dicit. Passus sub Pœnâ

A Pilato crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos.

C A P. CCXXXVI.

De resurrectione, & tempore resurrectionis Christi.

Quia ergo per Christum humanum genus liberatum est a malis, quæ ex peccato primi parentis deriuata erant, oportuit quod sicut ipse mala nostra sustinuit, ut ab eis nos liberaret, ita etiam reparationis humanæ per ipsum factæ in eo primitiæ apparerent, ut utroque modo Christus proponeretur nobis in signum salutis, dum ex eius passione consideramus quid pro peccato incurrimus, & quod nobis patiendum est ut a peccato liberemur, & per eius exaltationem consideremus quid nobis per ipsum sperandum proponitur. Superata igitur morte, quæ ex peccato primi parentis prouenerat, primus ad immortalē uitam resurrexit, ut sicut Adâ peccato primo mortalis uita apparuit, ita Christo pro peccato satisfaciēte primo immortalis uita in Christo appareret. Redierant quidem ad uitam alij ante Christum, sed Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: unde quia primus necessitate moriendi euasit, dicitur princeps mortuorum, & primitiæ dormitiuum. scilicet quia primus a somno mortis surrexit iugo mortis excusso. Eius autem resurrectio non tardari debuit, nec statim post mortem esse. Si enim statim post mortem redisset ad uitam, mortis ueritas comprobata non fuisset. Si uero diu resurrectio tardaretur, signum superatæ mortis in eo non appareret, nec hominibus daretur spes ut per ipsum liberarentur a morte: unde resurrectio usque ad tertium diem distulit, quia hoc tempus sufficiens uidebatur ad mortis ueritatem comprobandam, nec erat nimis prolixum ad spem liberationis tollendam. Nam si amplius dilata fuisset, iam fidelium spes dubitationem pateret: unde & quasi deficientem iam spe quidam dicebant tertiam diem. Luc. ul. Nos sperabam quod ipse redempturus esset Israel. Non tamen per tres integros dies Christus mortuus remansit. Dicitur tamen tribus diebus, & tribus noctibus in corde terre fuisse illo modo locutionis, quo pars pro toto poni solet. cum enim ex die & nocte unus dies naturalis constituitur, quacumque parte diei, uel noctis computata Christus fuit in morte, tota illa die dicitur in morte fuisse. Secundum autem scripturam consuetudinem cum sequenti die computatur, eo quod Hebrei tempora secundum cursum lunæ obseruant, quæ de sero incipit apparere. Fuit autem Christus in sepulcro ultima parte sextæ feriæ, quæ si cum nocte precedenti computetur, erit quasi dies unus naturalis. Noctem uero sequente sextæ feriæ cum integra die sabbathi fuit in sepulcro, et sic sunt duo dies. Iacuit etiam mortuus in sequenti nocte, quæ præcedit diem dominicum, in qua resurrexit, uel media nocte secundum Gregorium, uel diluculo secundum alios: unde si computetur uel tota nox, uel pars eius cum sequenti die dominico erit tertius dies naturalis. Nec uacat a mysterio quod tertia die resurgere uoluit, ut per hoc manifestetur quod ex uirtute totius Trinitatis resurrexit: unde & quodammodo dicitur pater eum resuscitasse, quandoque autem quod ipse propria uirtute resurrexit, quod non est contrarium, cum eadem sit diuina uirtus patris & filij & Spiritus sancti: & etiam ut ostenderet quod reparatione uite non fuit facta prima die seculi. i. sub lege naturali, nec secunda die. i. sub legemosaicâ, sed tertia die. i. tempore gratiæ. Habet etiam rationem, quod Christus una die integra, & duabus noctibus integris iacuit in sepulcro.

pulcro, quia Christus vna veritate quam suscepit, sci licet pœnæ, duas nostras vetustates consumpsit. scilicet pœnæ & pœnæ, quæ per duas noctes significantur.

CAP. CCXXXVII.

De qualitate Christi resurgentis.

Non solum autem Christus recuperavit humano generi quod Adam peccando amiserat, sed etiam hoc, ad quod Adam merendo peruenire potuisset. Multo enim maior fuit Christi efficacia ad merendum, quam hominis ante peccatum. Incurrit siquidem Adâ peccando necessitatem moriendi, amissa facultate qua mori non poterat si non peccaret. Christus autem non solum necessitatem moriendi exclusit, sed etiam necessitatem non moriendi acquisiuit: unde corpus Christi post resurrectionem factum est impassibile & immortale, non quidem sicut primi hominis potens non mori, sed omnino non potens mori, quod in futurum de nobis speramus. Et quia anima Christi ante mortem passibilis erat secundum passionem corporis, consequens est ut corpore impassibili facta, et anima impassibilis redderet. Et quia iam impletum erat humana redemptionis mysterium, propter quod dispensatiue continebatur fruitionis gloria in superiori animæ parte, ne fieret redundantia ad inferiores partes, & ad ipsum corpus, sed permitteretur vniquodque aut agere, aut pati quod sibi proprium erat, consequens fuit ut iam per redundantiam gloriæ a superiori animæ parte totaliter corpus glorificaretur, & inferiores vires, & inde est quod cum ante passionem Christus esset comprehensor propter fruitionem animæ, & viator propter corporis passibilitatem, iam post resurrectionem viator ultra non fuit, sed solum comprehensor.

CAP. CCXXXVIII.

Quomodo conuenientibus argumentis Christi resurrectionem demonstratur.

Et quia ut dictum est, Christus resurrectionem anticipauit, ut eius resurrectio argumentum nobis spei existeret, ut nos etiam resurgere speraremus, oportuit ad spem resurrectionis suadendam, ut eius resurrectio, nec non & resurgentis qualitas congruentibus indicij manifestaretur. Non autem omnibus indifferenter suam resurrectionem manifestauit, sicut humanitatem & passionem, sed solum testibus præordinatis a Deo. scilicet discipulis, quos elegerat ad procurandum humanam salutem. Nam statim resurrectionis, ut dictum est, pertinet ad gloriam comprehensoris, cuius cognitio non debetur omnibus, sed ijs tantum qui se dignos efficiunt. Manifestauit autem eis Christus & veritatem resurrectionis, & gloriam resurgentis: veritatem quidem resurrectionis ostendendo quod idem ipse qui mortuus fuerat resurrexit & quantum ad naturam, & quantum ad suppositum. Quantum ad naturam quidem, quia se verum corpus humanum habere demonstrauit, dum ipsum palpandum & videndum discipulis præbuit, quibus dixit. Luc. vlt. Palpate, & videte, quia spiritus carnis & ossa non habet, sicut me videtis habere. Manifestauit etiam exercendo actus qui naturæ humanæ conueniunt, cum discipulis suis manducans & bibens, & cum eis multotiens loquens, & ambulans, qui sunt actus hominis uiuentis, quamuis illa comestio necessitatis non fuerit. Non enim incorruptibilia resurgentium corpora ulterius cibo indigent, cum in eis nulla fiet deperditio, quam oporteat per cibum restaurari: unde & cibus a Christo

assumptus non cessit in corporis eius nutrimentum, sed fuit resolutum in præiacentem materiam. Veruntamen ex hoc ipso quod comedit & bibit, se uerum hominem demonstrauit. Quantum uero ad suppositum, ostendit se esse eundem qui mortuus fuerat per hoc, quod indicia suæ mortis eis in suo corpore demonstrauit. scilicet uulnerum cicatrices: unde dicit Thomæ. Ioan. 20. Infer digitum tuum huc, & uide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum. & Luc. vlt. dixit. Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum: quis hoc est dispensationis fuerit, quod cicatrices uulnerum suo corpore reseruauit, ut per eas resurrectionis ueritas probaretur. corpori. n. incorruptibili resurgenti debetur omnis integritas: licet et dici possit, quod in martyribus quædam indicia præcedentium uulnerum apparent cum quodam decore in testimonium uirtutis. Ostendit et se esse idem suppositum & ex modo loquendi, & ex alijs consuetis operibus, ex quibus homines recognoscuntur: unde & discipuli recognouerunt eum in fractione panis, Luc. vlt. Et ipse in Galilæa aperte se eis demonstrauit, ubi cum eis erat solitus conuersari: gloria uero resurgentis manifestauit, dum ianuis clausis ad eos intrauit. Ioan. 20. & dum ab oculis eorum euauit, Luc. vlt. Hoc enim pertinet ad gloriam resurgentis, ut in potestate habeat apparere oculo glorioso quando uult, uel non appetere quando uoluerit. Quia tamen resurrectionis finis difficultatem habebat, propterea per plura indicia tam ueritatem resurrectionis, quam gloriam resurgentis corporis demonstrauit. Nam si inuissitatem conditionem glorificati corporis totaliter demonstrasset, fidei resurrectioni præiudicium attulisset, quia immensitas gloriæ opinionem exclusisset eiusdem naturæ. Hoc est non solum uisibilibus signis, sed et intelligibilibus documentis manifestauit, dum aperuit eorum sensum, ut scripturas intelligerent, & per scripturas Prophetarum se resurrecturum ostendit.

CAP. CCXXXIX.

De duplici uita reparata in homine per Christum.

Sicut autem Christus sua morte mortem nostram destruxit, ita sua resurrectione uitam nostram reparauit. Est autem hominis duplex mors, & duplex uita. Vna quidem mors est corporis per separationem ab anima: alia per separationem a Deo. Christus autem in quo secunda mors locum non habuit, per primam mortem quam subiit scilicet corporalem, & utramque in nobis mortem destruxit. scilicet corporalem & spiritualem. Similiter autem per oppositum intelligitur duplex uita. Vna quidem corporis ab anima, quæ dicitur uita naturæ: alia a Deo, quæ dicitur uita iustitiæ, uel uita gratiæ, & hæc est per fidem, per quam Deus inhabitat in nobis, secundum illud Abacuch. 2. Iustus autem meus in fide sua uiuet, & secundum hoc duplex est resurrectio. Vna corporalis, qua anima iterato coniungitur corpori: alia spiritualis, qua iterum coniungitur Deo. Et hæc quidem secunda resurrectio locum in Christo non habuit, quia numquam eius anima fuit per peccatum separata a Deo. Per resurrectionem igitur suam corporalem utriusque resurrectionis. scilicet corporalis & spiritualis nobis est causa. Considerandum tamen est, quod ut dicit Augustinus. super Ioan. uerbum Dei resuscitat animas, sed uerbum caro factum resuscitat corpora. Animam enim uiuificare solius Dei est. Quia tamen caro est diuinitatis eius instrumentum, instrumentum autem agit in uirtute causæ principalis, utraque resurrectio nostra & corporalis, & spiritualis in corpore Christi resurrectionem refertur ut in causam,

sam. Omnia enim quæ in Christi carne facta sunt nobis salutaria fuerunt uirtute diuinitatis unitæ: unde & Apostolus resurrectionem Christi causam nostræ spiritualis resurrectionis ostendens, dicit ad Romanos. 4. quod traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Quod autem Christi resurrectio nostræ corporalis resurrectionis sit causa, ostendit. 1. ad Corinthios. 5. Si autem Christus prædicatur quod resurrexit, quomodo quidam dicunt in uobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Pulchre autem Apostolus. peccatorum remissionem Christi attribuit morti, iustificationem uero nostram resurrectioni, ut designetur conformitas & similitudo effectus ad causam. Nam sicut peccatum deponitur cum remittitur, ita Christus moriendo deponit passibilem uitam, in qua erat similitudo peccati. Cum autem aliquid iustificatur, nouam uitam adipiscitur, ita Christus resurgendo nouitatem gloriæ consecutus est. Sic igitur mors Christi est causa remissionis peccati nostri, & effectiua instrumentaliter, & exemplaris sacramentaliter, & meritoria. Resurrectio autem Christi fuit causa resurrectionis nostræ effectiua quidem instrumentaliter, & exemplaris sacramentaliter, non autem meritoria, tum quia Christus iam non erat uiator, ut sibi mereri competeret: tum quia claritas resurrectionis fuit præmium passionis, ut per Apostolum. patet Philip. 2. Sic igitur manifestum est, quod Christus potest dici primogenitus resurgentium ex mortuis, non solum ordine temporis, quia primus resurrexit secundum prædicta, sed etiam ordine causæ, quia resurrectio eius est causa resurrectionis aliorum: & in ordine dignitatis, quia præ cunctis gloriosior resurrexit. Hanc igitur fidem resurrectionis Christi Symbolum fidei continent dicens, Tertia die resurrexit a mortuis.

CAP. CCXL.

De duplici præmio humiliationis Christi, scilicet resurrectione, & ascensione.

Quia uero secundum Apostolum exaltatio Christi præmium fuit humiliationis ipsius, consequens fuit ut duplici eius humiliationi duplex exaltatio responderet. Humiliauerat namque se primo secundum mortis passionem in carne passibili quam assumpserat: secundo quantum ad locum, corpore posito in sepulcro, & anima ad inferos descendente. Primum igitur humiliationi respondet exaltatio resurrectionis, in qua a morte ad uitam redijt immortalis, secunda humiliationi respondet exaltatio ascensionis: unde Apostolus. dicit Ephes. 4. Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes caelos. Sicut autem de filio Dei dicitur quod est natus, passus, & sepultus, & quia resurrexit, non tamen secundum naturam diuinam, sed secundum humanam: ita & de Dei filio dicitur quod ascendit in caelum, non quidem secundum diuinam naturam, sed secundum humanam. Nam secundum diuinam naturam nunquam a caelo discessit semper ubique existens: unde ipse dicit, Ioan. 3. Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, filius hominis qui est in caelo. Per quod datur intelligi, quod sic de caelo descendisse de naturâ assumendo terrenâ, & in caelo semper permansit. Ex quo et considerandum est, quod solus Christus propria uirtute caelos ascendit. Locus enim ille debebatur ei qui de caelo descenderat ratione suæ originis. Alij uero per seipsum ascendere non possunt, sed per Christi uirtutem eius membra effecti. Et sicut ascendere in caelum conuenit filio Dei secundum hu-

manam naturam, ita additur alterum, quod conuenit ei secundum naturam diuinam, scilicet quod sedeat ad dexteram patris. Non enim ibi cogitanda est dextera, uel cessio corporalis: sed quia dextera est potior pars animalis, datur per hoc intelligi quod filius confidetur patri non in aliquo minoratus ab ipso secundum diuinam naturam, sed omnino in eius equalitate existens. Potest tamen & hoc ipsum attribui filio Dei secundum humanam naturam, ut secundum diuinam naturam intelligamus filium in ipso patre esse secundum essentiam unitatem, cum quo habet unam sedem regni, id est, potestatem eandem. Sed quia solent regibus aliqui assistere, quibus scilicet aliquid de regia potestate communicat, ille autem potissimus in regno esse uidetur, quem rex ad dexteram suam ponit, merito filius Dei etiam secundum humanam naturam dicitur ad dexteram patris sedere, quasi super omnem creaturam in dignitate cælestis regni exaltatus. Vtroque igitur modo sedere ad dexteram est proprium Christi: unde Apostolus ad Hebræos. 1. dicit. Ad quem autem angelorum dixit aliquando. Sede a dextris meis? Hanc igitur Christi ascensionem confitemur in Symbolo dicentes, Ascendit in caelum, sedet ad Dexteram Dei patris.

CAP. CCXLI.

Quod Christus secundum naturam humanam iudicabit.

Ex his quæ dicta sunt manifeste colligitur, quod per Christi passionem & mortem, resurrectionis atque ascensionis gloriam a peccato & morte liberati sumus & iustitiam, & immortalitatis gloriam, hanc in re, illam in spe adepti. Hæc autem quæ prædiximus, scilicet passio, mors, & resurrectio, & etiam ascensio sunt in Christo completa secundum humanam naturam. Consequenter igitur oportet dici, quod secundum ea quæ in humana natura Christus uel passus est, uel fecit, nos a malis tam spiritualibus, quam corporalibus liberando, ad spiritualia & æterna bona promouit. Est autem consequens, ut qui aliquibus aliqua bona acquirit, eadem ipsis dispenset. Dispensatio autem bonorum in multos requirit iudicium, ut unusquisque secundum suum gradum accipiat. Conuenienter igitur Christus secundum humanam naturam, secundum quam mysteria humanæ salutis impleuit, iudex constituitur a Deo super homines, quos saluauit: unde dicitur Ioan. 5. Potestatem dedit eis iudicium facere. scilicet pater filio, quia filius hominis est, quamuis & hoc habeat aliam rationem. Est enim conueniens ut iudicem videant iudicandi: Deum autem apud quem iudicis autoritas residet, in sua natura uidere est præmiu, quod per iudicium redditur. Oportuit igitur quod Deus iudex non in natura propria, sed in natura assumpta ab hominibus uideretur, qui iudicandi sunt tam bonis quam malis. Mali enim si Deum in natura diuinitatis uiderent, iam præmiu reportarent, quo se reddiderunt indignos. Est et conueniens exaltationis præmiu humiliationi Christi respondens, qui usque ad hoc humiliari uoluit, ut sub homine iudice iudicaretur iniuste: unde ad hanc humiliationem exprimentam signanter in Symbolo eum sub pontio Pilato passum fatemur. Hoc igitur exaltationis præmiu debebatur ei, ut ipse secundum humanam naturam iudex a Deo omnium hominum mortuorum & uiuorum constitueretur, secundum illud Iob 36. Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudicijque recipies. Et quia potestas iudicaria ad Christi Opusc. S. Tho. Aquin. F 3 exaltationem

exaltationem pertinet, sicut & resurrectionis gloria, Christus in iudicio apparebit non in humilitate quae pertinebat ad meritum, sed in forma gloriosa ad praemium pertinente: vnde dicitur in Euangelio, quod videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Visio autem claritatis ipsius electis quidem qui eum dilexerunt, erit ad gaudium, quibus Esa. 33. promittit, Regem in decore videbunt: impijs autem erit ad confusionem & luctum, quia iudicantis gloria & potestas, damnationem timentibus, tristitiam & metum inducit: vnde dicitur Esa. 26. Videant & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret, & quamuis in forma gloriosa se ostendat, apparebunt tamen in eo indicia passionis non cum defectu, sed cum decore & gloria, ut ex hijs visis & electi recipiant gaudium qui passionem Christi se liberatos recognoscant, & peccatores tristitia, qui tantum beneficium contempserunt: vnde dicit Apoc. 1. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terrarum.

CAP. CCXLII.

Quod ipse omne iudicium dedit filio suo, qui horam scit iudicij.

ET quia pater omne iudicium dedit filio, ut dicit Ioan. 5. nunc autem humana vita iusto Dei iudicio dispensatur, ipse enim est qui iudicat omnem carnem, ut Abraham dixit Gene. 18. non est dubitandum est hoc iudicium quo in mundo regitur homines, ad Christi potestatem iudicariam pertinere: vnde etiam ad ipsum introducitur in Psal. 109. verba patris dicentis. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Assidet. n. a dextris Dei secundum humanam naturam, in quantum ab eo recipit iudicariam potestatem: quam quidem et nunc exercet antequam manifeste appareat, quod omnes inimici pedibus eius subiecti sint: vnde & ipse statim post resurrectionem dixit Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra. Est autem & aliud Dei iudicium, quo unicuique in exitu mortis suae retribuitur quantum ad animam secundum quod meruit. Iusti enim dissoluti cum Christo manent, ut Paulus desiderat. Peccatores autem mortui in inferno sepeliuntur. Non enim putandum est hanc discretionem absque Dei iudicio fieri, aut hoc iudicium ad Christi potestatem iudicariam non pertinere, praeterquam cum ipse discipulis suis dicat Ioan. 14. Si abiero, & praeparauero vobis locum, iterum veniam & accipiam vos ad meipsum, ut vbi ego sum, & vos sitis: quam quidem tolli nihil est aliud quam dissolui, ut cum Christo esse possimus, quia quamdiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino, ut dicitur 2. Corin. 5. Sed quia retributio hominis non solum consistit in bonis animae, sed etiam in bonis corporis, iterato per resurrectionem ab anima resumendi, & omnisque retributio requirit iudicium, oportet & aliud iudicium esse, quo retribuatur hominibus secundum ea quae gesserunt non solum in anima, verum etiam in corpore. Et hoc etiam iudicium Christo debetur, ut sicut ipse pro nobis mortuus resurrexit in gloria, & caelos ascendit, ita etiam ipse sua virtute faciat resurgere corpora humilitatis nostrae, configurata corpori claritatis suae, ut ea in caelum transferat, quo ipse praecessit ascendens, & padens iter ante nos, ut fuerat per Michaeam praedictum. Resurrectio autem omnium hominum simul fiet in fine saeculi huius, ut supra iam diximus: vnde hoc iudicium commune & finale iudicium

erit, ad quod faciendum Christus creditur secundo veteris cum gloria. Sed quia in Psal. 35. dicitur. Iudicia Domini abyssus multa. & Apostolus dicit ad Ro. 11. Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, in singulis praemissorum iudiciorum est aliquid profundum & incomprehensibile humanae cognitioni. In primo. n. Dei iudicio, quo praesens vita hominum dispensatur, tempus quidem iudicij manifestum est hominibus, sed retributionum ratio latet, praesertim, quia bonis plerumque mala in hoc mundo eueniunt, & malis bona. In alijs autem duobus Dei iudicij retributionum quidem ratio in euidenti erit, sed tempus manet occultum, quia & mortis suae tempus homo ignorat, secundum illud Ecclesiastes 9. Nescit homo finem suum, & si finem huius saeculi nemo scire potest. Non enim praescimus futura, nisi quorum comprehendamus causas. Causa autem finis mundi est Dei voluntas, quae est nobis ignota: vnde nec finis mundi ab aliqua creatura praesciri potest, sed a solo Deo, secundum illud Matth. 24. De die autem illa & hora nemo scit neque angeli caelorum, nisi pater solus. Sed quia in Marco legitur, neque filius, sumpsit aliqui errandi materiam, dicentes filium patre minore, quia ea ignorat quae pater nouit. Posset autem hoc euitari ut diceret, quod filius haec ignorat secundum humanam naturam assumptam, non autem secundum diuinam, secundum quam vnam sapientiam habet cum patre, vel ut expressius dicatur, est ipsa sapientia in corde concepta. Sed hoc inconueniens videretur, ut filius etiam secundum naturam assumptam, diuinum ignoret iudicium, cum eius anima Euangelista testante, plena sit Dei gratia & veritate, ut supra dictum est. Nec est videtur habere rationem, ut cum Christus potestatem iudicandi acceperit, quia filius hominis est, tempus sui iudicij secundum humanam naturam ignoret. Non enim omne iudicium pater ei dedisset, si determinandi temporis sui aduentus esset ei subtractum iudicium. Est ergo hoc intelligendum secundum vsitatum modum loquendi in scripturis, prout dicitur tunc Deus aliquid scire, quando illius rei notitia praebet, sicut dixit ad Abraham Gene. 22. Nunc cognoui quod timeas Dominum, non quod tunc inciperet noscere, qui omnia ab aeterno cognoscit, sed quia eius deuotionem per illud factum ostenderat. Sic igitur & filius dicitur diem iudicij ignorare, quia notitiam discipulis non dedit, sed eis respondit. Act. 1. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quae pater posuit in sua potestate. Pater autem isto modo non ignorat, quia saltem filio huius rei notitiam dedit per generationem aeternam. Quidam tamen breuius se expediunt, dicentes hoc esse intelligendum de filio adoptiuo. Ideo autem voluit Dominus, tempus futuri iudicij esse occultum, ut homines solliciti vigilarent, ne forte tempore iudicij imparati inueniantur. Propter quod et voluit tempus mortis vniuscuiusque esse ignotum. Talis enim in iudicio vnusquisque comparabitur, qualis hinc per mortem exierit: vnde Dominus dixit Mat. 24. Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit.

CAP. CCXLIII.

Utrum omnes iudicabuntur, an non.

Sic igitur secundum praedicta patet, quod Christus habet iudicariam potestatem super viuos & mortuos. Exercet enim iudicium & in eos qui in praesenti saeculo viuunt, & in eos qui ex hoc saeculo transeunt moriendo. In finali autem iudicio iudicabit simul viuos & mortuos: siue per viuos intelligant iusti, qui per gratiam viuunt: per mortuos autem peccatores, qui a gratia exciderunt: siue

siue per viuos intelligantur, qui in aduentu Domini viuere reperiuntur, per mortuos autem qui antea decesserunt: hoc autem non est hic intelligendum, quod aliqui sic viui iudicentur, quod numquam senserint corporis mortem, sicut aliqui posuerunt. Manifeste enim Apostolus dicit 1. Corin. 15. Omnes quidem resurgemus, & alia litera habet. Omnes quidem dormiemus, id est, moriemur, siue ut in aliquibus libris habetur. Non omnes quidem dormiemus, ut Hieronymus dicit in epistola ad Minerium de resurrectione carnis, quod praedicta sententiae firmitatem non tollit. Nam paulo ante premiserat Apostolus. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & omnes in Christo viuificabuntur, & sic illud quod dicitur, Non omnes dormiemus, non potest referri ad mortem corporis, quae in omnes transiit per peccatum primi parentis, ut dicitur Ro. 5. sed exponendum est de dormitione peccati, de qua dicitur Ephes. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Distinguentur ergo qui in aduentu Domini reperientur ab hijs qui ante decesserunt, non quia ipsi numquam moriantur, sed quia in ipso rapto quo rapietur in nubibus obuiam Christo in aera, morientur, & statim resurgent, ut Augustinus dicit. Considerandum tamen est, quod ad iudicium tria concurrere videntur. Primo quidem, quod aliquis iudici praesentetur: secundo, quod eius merita discutiantur: tertio, quod sententiam accipiat. Quantum igitur ad primum, omnes boni & mali a primo homine vsque, ad vltimum iudicio christi subduntur, quia ut dicitur 2. ad Corin. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal christi, quorum generalitate non excluduntur et paruuli, qui vel sine baptismo, vel cum baptismo decesserunt, ut glossa dicit ibidem. Quantum vero ad secundum. scilicet ad discussionem meritorum, non omnes iudicabuntur nec boni, nec mali. Non enim est necessaria iudicij discussio nisi bona malis permisceatur. Vbi vero est bonum absque commistione mali, vel malum absque commistione boni, ibi discussio locum non habet. Bonorum igitur quidam sunt, qui totaliter bona temporalia contempserunt soli Deo vacantes, & his quae sunt Dei. Quia ergo peccatum committitur per hoc quod spreto incommutabili bono bonis commutabilibus adhaeret, nulla videtur esse in his commistio boni & mali, non quod absque peccato uiuant, cum ex eorum dicatur persona 1. Ioan. 1. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus: sed quia in eis sunt leuia quaedam peccata, quae per seruetur charitatis quoddammodo consumuntur, ut nihil esse videantur: vnde hi in iudicio non iudicabuntur per meritorum discussionem. Qui vero terrenam vitam agentes, rebus saecularibus intendentes vtuntur eis non quidem contra Deum, sed eis plus debito inharentes, habent aliquid mali bono fidei & charitatis admixtum secundum aliquam notabilem quantitatem, ut non de facili apparere possit quid in eis praeualeat: vnde tales iudicabuntur et quantum ad discussionem meritorum. Similiter et ex parte malorum notandum est, quod principium accedendi ad Deum est fides, secundum illud Heb. 11. Credere oportet accedentem ad Deum. Qui ergo fidem non habet, nihil boni inuenitur in eo, cuius ad mala permissio faciat eius dubiam donationem, & ideo condemnabitur absque meritorum discussionem: qui vero fidem habet, & charitatem non habet, nec bona opera, habet quidem aliquid vnde Deo coniungitur. Vnde necessaria est meritorum discussio, ut euidenter appareat quid in christo praeponderat, vtrum bonum, vel malum: vnde talis cum discussionem meritorum dabitur: sicut rex terrenus cuius peccatum cum audientia datur, hostem vero absque omni audientia punit. Quantum vero ad tertium. scilicet sententiam

sententiam prolationem, omnes iudicabuntur, quia omnes ex ipsius sententia vel gloria, vel poenae reportabunt: vnde dicitur 2. Corin. 5. Ut referat unusquisque propria corpora prout gessit siue bonum, siue malum.

CAP. CCXLIII.

Quod non erit examinatio in iudicio quia ignoret, & de modo, & loco.

Non est autem existimandum, quod discussio iudicij erit necessaria, ut iudex informeretur, sicut contingit in humanis iudicijs, cum omnia sint nuda & aperta oculis eius, ut dicitur Heb. 4. Sed ad hoc est necessaria praedicta discussio, ut unicuique inotescat de se ipso & de alijs, quod modo sint digni poena, vel gloria, ut sic boni in omnibus de Dei iustitia gaudeant, & mali contra seipsum irascantur. Nec est estimandum, quod hominum discussio meritorum uerbotenus fiat. Immensum enim tempus requireret ad enarrantum singulorum excogitata, dicta & facta, bona vel mala: vnde Lactantius deceptus fuit, ut poneret dies iudicij mille annis duraturum, quamuis nec hoc tempus sufficere videatur, cum ad vnius hominis iudicium modo praedicto complendum plures dies requireretur. Fiet ergo virtute diuina, ut statim unicuique, occurrant bona, uel mala omnia quaecumque fecit, pro quibus est praemiandus, vel puniendus: & non solum unicuique, de seipso, sed etiam unicuique, de alijs. Vbi ergo in tantum bona excedunt, quod mala nullius videtur esse momenti, aut e conuerso, nulla esse concertatio videbit bonorum ad mala secundum existimationem humanam, & propter hoc sine discussione praemiari, uel puniri dicuntur. In illo autem iudicio licet omnes Christo assistant, differet tamen boni a malis non solum quantum ad causam meritoriam, sed et loco segregabuntur ab eis. Nam mali qui terrena diligentes, a Christo recesserunt, remanebunt in terra: boni vero qui Christo adhaeserunt, obuiam christo occurrunt in aera subleuati ut christo conformentur non solum configurati gloriae claritatis eius, sed in loco consociati, secundum illud Mat. 24. Vbi cum fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilae, per quas significatur sancti. Signat autem loco corporis in Hebraeo loquentibus dicitur secundum Hieronymum, quod cadaver significat, ad commemorandum christi passionem, per quam christus & potestatem iudicariam promeruit, & homines conformati passioni eius ad societatem gloriae ipsius assumuntur, secundum illud Apostoli. Si copatimur, & coregnabimus. 2. Tim. 2. Et inde est, quod circa locum dominicae passionis creditur christus ad iudicium descensus, secundum illud Ioel. 3. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallē Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi, quae subiacet monti Oliueti, unde christus ascendit. Inde etiam est, quod veniente Domino ad iudicium signum crucis, & alia passionis indicia demonstrabuntur, secundum illud Mat. 24. Et tunc apparebit signum filij hominis in caelo, ut impij videntes in quem confixerunt, doleant, & crucientur, & iij qui redempti sunt, gaudeant, de gloria redemptoris. Et sicut christus a dextris Dei sedere dicitur secundum humanam naturam, in quantum est ad bona potissima patris sublimatus: ita iusti in iudicio a dextris eius dicuntur insistere, quasi honorabilissimum apud eum locum habentes.

CAP. CCXLIV.

Quod sancti iudicabunt.

Non solum autem christus in illo iudicio iudicabit, sed et alij, quorum quidam iudicabunt sola coparatione. scilicet boni minoribus, aut mali magis malos, secundum Opusc. S. Tho. Aquin. F. 4. illud

illud Mat. 12. Viri Niniuite surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam. Quidam vero iudicabunt per sententię approbationem, & sic omnes iusti iudicabunt, secundum illud Sap. 3. Iudicabit sancti nationes. Quidam vero iudicabunt, quasi iudicariam potestatem accipientes a Christo, secundum illud Psal. 149. Gladij ancipites in manib' eorum. Hęc autem vltimam iudicariam potestatem Dominus Apostolis repromissit, Mat. 19. dicens. Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis sue, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Non est autem æstimandum, quod soli Iudæi qui ad duodecim tribus Israel pertinent, per Apostolos iudicentur, sed per duodecim tribus Israel omnes fideles intelliguntur, qui in fidem Patriarcharum sunt assumpti. Nam infideles non iudicantur, sed iam iudicati sunt. Similiter etiam non soli duodecim Apostoli, qui tunc erant, cum Christo iudicabunt. Nam neque Iudas iudicabit: nec Paulus, qui plus alijs laborauit, carebit iudicaria potestate, præsertim cum ipse dicat, Nescitis, quod angelos iudicabimus? sed ad illos proprie hæc dignitas pertinet et qui relictis omnibus Christum sunt secuti: hoc. n. promissum est Petro querenti & dicenti. Ecce nos reliquimus oia & secuti sumus te, quid ergo erit nobis, vnde Iob. 36. Iudiciu pauperib' tribue, & hoc rōnabiliter: ut. n. dictum est, discussio erit de actibus hominū, qui terrenis rebus bene, uel male sunt vti. Requiritur autem ad rectitudinem iudicij, vt animus iudicis sit liber ab ijs, de quibus habet iudicare, & ideo per hoc, quod aliqui habent animum suum a rebus terrenis totaliter abstractum, dignitatem iudicariam merentur. Facit etiam ad meritum huius dignitatis præceptorū dininorū annuntiatio: vnde Mat. 25. Christus cū angelis ad iudicandum dicitur esse venturus, per quos prædicatores intelliguntur, vt Aug. in lib. de pænitentia dicit. Decet enim vt illi discutiatur actus hominum circa obseruantiam diuinorum præceptorum, qui præcepta vitæ annuntiauerunt: iudicabunt autem prædicti in quantum cooperabuntur ad hoc, quod vnicuique appareat causa saluationis & damnationis tam sui, quam aliorum eo modo, quo superiores angeli inferiores, uel etiam homines illuminare dicuntur. Hanc igitur iudicariam potestatem confitemur in Christo in Symb. Apostolorum dicentes. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.

CAP. CCXLVI.

Quomodo distinguuntur articuli de prædictis.

His igitur consideratis, quę pertinent ad fidei christianę veritatem, sciendum est, quod omnia præmissa ad certos articulos reducuntur. Secundum quosdam quidem ad duodecim, secundum alios autem ad quatuordecim. Cum enim fides sit de ijs quę sunt incomprehensibilia rationi, vbi aliquid nouum occurrit rationi incomprehensibile, ibi oportet esse nouum articulum. Est igitur vnus articulus pertinens ad diuinitatis vnitatem. Quamuis enim Deum esse vnum ratione probeatur, tamen eum sic præesse immediate omnibus, vel singulariter sic colendum, subiacet fidei: de tribus autem personis ponuntur tres articuli. De tribus autem effectibus Dei, scilicet creationis, quę pertinent ad naturam iustificationis, quę pertinet ad gratiam: remunerationis, quę pertinet ad gloriam, ponuntur tres alij, & sic de diuinitate in vniuerso ponuntur

septem articuli. Circa humanitatem vero Christi ponuntur septem alij, vt primus sit de incarnatione & conceptione. Secundus de natiuitate, quę habet spalem difficultatem propter exitum a clauso Virginis vtero. Tertius, de morte, & passione, & sepultura. Quartus, de descensu ad inferos. Quintus, de resurrectione. Sextus de ascensione. Septimus, de aduentu ad iudicium; & sic in vniuerso sunt quatuordecim articuli. Alij vero factis rationabiliter fidem trium personarum sub vno articulo comprehendunt, eo quod non potest credi pater quin credatur & filius, & amor necens utrumque, qui est spiritus sanctus: sed distinguunt articulum resurrectionis ab articulo remunerationis, & sic duo articuli sunt de Deo, vnus de vnitatem, & alius de Trinitate, quatuor de effectibus, vnus de creatione, alius de iustificatione. Tertius vero de communi resurrectione, quartus de remuneratione. Similiter circa fidem humanitatis Christi, conceptionem, & natiuitatem sub vno articulo comprehendunt, sicut passionem & mortem. Sic igitur in vniuerso, fm istam computationem, sunt duodecim articuli: & hæc de fide sufficiant.

INCIPIT SECVNDA

PARS HVIVS OPERIS,

In qua ostenditur, quod ad perfectionem christianę vitę necessaria est virtus spei.

CAP. I.

Via secundum principis Apostolorum sententiam admonemur vt non solum rationem addamus de fide, sed etiam de ea quę in nobis est ipe, post præmissa, in quibus fidei christianę sententię breuiter prosecuti sumus, restat vt de ijs quę ad spem pertinent, compediolam tibi expositionem faciamus. Est autem considerandum, quod in aliqua cognitione desiderium hominis requiescere potest, cum homo naturaliter scire desideret veritatem, qua cognita eius desiderium quietatur: sed in cognitione fidei desiderium hominis non quiescit. Fides enim imperfecta est cognitio: ea enim creduntur, quę non videntur, vnde Apost. eam uocat argumentum non apparentium, ad Hebr. 11. Habita igitur fide, adhuc remanet animę motus ad aliud, scilicet ad videndum perfecte veritatem quam credit, & assequendum ea, per quę ad veritatem huiusmodi poterit introduci. Sed quia inter cetera fidei documenta vnum esse diximus vt credatur Deus providentiam de rebus humanis habere, insurgit ex hoc in animo credentis motus spei, vt scilicet bona quę naturaliter desiderat, vt edoctus ex fide, per eius auxilium consequatur: vnde post fidem ad perfectionem christianę vitę spes necessaria est, sicut supra iam diximus.

CAP. II.

Quod hominibus conuenienter indicitur oratio, per quam obtineant quę a Deo sperant, & de diuersitate orationis ad Deum, & ad hominem.

Quia vero secundum diuinę providentię ordinem unicuique attribuitur modus perueniendi ad finem fm conuenientiam sue nature, est etiam hominibus concessus congruus modus obtinendi quę sperant a Deo secundum humanę conditionis tenorem. Habet enim

enim hoc humana conditio, vt aliquis interponat deprecationem ad obtinendum ab aliquo, præsertim superiori, quod per eum se sperat adipisci: & ideo indicta est hominibus oratio, per quam homines a Deo obtineant quod ab ipso consequi sperant. Aliter tamē necessaria est oratio ad obtinendum aliquid ab homine, aliter a Deo. Interponitur enim ad hominem primum quidem, vt desiderium orantis, & necessitas exprimitur. Secundo, vt deprecari animus ad concedendum flectatur: sed hæc in oratione quę ad Deum funditur, locum non habent. Non enim in orando intendimus necessitates nostras, aut desideria Deo manifestare, qui omnium est cognitor: vnde & Psal. 37. dicit ei. Domine, ante te omne desiderium meum. Et in euangelio dicitur Matth. 6. Scit pater vester, quia his omnibus indigetis. Nec etiam diuina voluntas verbis humanis flectitur ad volendum quod prius noluerat, quia vt dicitur Num. 23. Non est Deus quasi homo vt mentiat, nec vt filius hominis vt mutetur. Nec pœnitentia flectitur, vt dicitur 1. Reg. 15. Sed oratio ad obtinendum a Deo est homini necessaria propter seipsum qui orat, vt scilicet ipsemet suos defectus consideret, & animum suum flectat ad fruenter & pie de siderandum quod orando sperat obtinere: per hoc. n. ad recipiendum idoneus redditur. Est autem & alia differentia consideranda orationis, quę ad Deum, & ad hominem fit. Nam ad orationem quę fit ad hominem, præxigitur familiaritas, per quam sibi deprecandi aditus pateat: sed ipsa oratio quę ad Deum emittitur, familiares nos Deo facit dum mens nostra eleuatur ad ipsum, & quodam spiritali affectu Deo colloquitur, in spiritu & veritate ipsum adorans, & sic familiaris effectus orando aditum sibi parat, vt iterum fiducialius oret. Vnde dicitur in Psal. 87. Ego clamaui, scilicet fiducialiter orando, quoniam exaudisti me Deus, quasi per primam orationem in familiaritatem receptus, secundo fiducialius clamat: & propter hoc in oratione diuina assiduitas, vel petitionum frequentia nõ est importuna, sed reputatur Deo accepta. Oportet enim semper orare, & non deficere, vt dicitur Luc. 18. Vnde & Dominus ad petendum inuitat dicens Matth. 7. Petite, & dabitur vobis: pulsate, & aperietur vobis. In oratione vero quę ad hominem fit, petitionum assiduitas redditur importuna.

CAP. III.

Quod conueniens fuit ad consummationem spei, ut nobis forma orandi traderetur a Christo.

Quia igitur ad salutem nostram post fidem et spes requiritur, opportunum fuit vt saluator noster sicut actor & consummator nobis factus est fidei, referuando cælestia sacramenta: ita etiam nos in spem viuam induceret, nobis formam orandi tradens, per quã maxime spes nostra in Deum erigitur, dum ab ipso Deo edocemur quid ab ipso petendum sit. Non enim ad petendum induceret, nisi proponeret exaudire, nullusque ab alio petit, nisi de quo sperat, & ea ipse petit quę sperat. Sic igitur dum nos docet a Deo aliqua petere in Deo nos sperare ad nos docet, & quid ab ipso sperare debeamus ostendit per ea quę petenda esse demonstrat. Sic igitur prosequentes ea quę in oratione dominica continentur, demonstrabimus quicquid ad spem christianorum pertinere potest, scilicet in quo spem ponere debeamus, & propter quam causam, & quę ab

eo sperare debeamus. Spes quidē nostra debet esse in Deo, quem etiam orare debemus, secundum illud. Psal. 61. Sperate in eo, scilicet Deo, omnis congregatio populi, effundite coram illo. s. orando, corda vestra.

CAP. IIII.

Causa quare quę speramus, debemus ab ipso Deo orando petere.

Causa autem quare in eo sperandum est, hæc præcipua est, quia pertinemus ad ipsum sicut effectus ad causam: nihil autem in uanū operatur, sed propter aliquem finem certum. Pertinet igitur ad unum quodque agens sic effectum perducere, ut ei nõ desint per quę possit peruenire ad finem, & inde est quod in his quę a naturalibus agentibus fiunt, natura deficere in necessarijs non inuenitur, sed attribuit unicuique generato quę sunt ad consistentiam sui esse, & ad perficiendum operationem, quę pertingat ad finem, nisi forte hoc impediatur per defectū agētis, qui sit insufficientis ad hæc exhibenda. Agens autem per intellectum nõ solum in ipsa effectus productione ea confert suo effectui, quę sunt necessaria ad finem intentum, sed etiam opere iam perfecto disponit de vfu ipsius, qui est operis finis. Sicut faber non solum cultellum fabricat, sed etiam disponit de incisione ipsius. Homo autem a Deo est productus vt artificiatum ab artifice. Vnde dicitur Esa. 64. Et nūc Domine factor noster es tu, nos vero lutum: & ideo sicut vas fictile si sensum haberet, sperare de figulo posset vt bene disponderet, ita etiã homo debet habere spem de Deo, vt recte gubernetur ab eo, unde dicitur Hiere. 19. Sicut lutum in manu figuli, sic vos domus Israel in manu mea. Hęc autem fiducia, quam homo habet de Deo, debet esse certissima. Dictum enim est, quod agēs a recta sui operis dispositione non recedit, nisi propter aliquem eius defectum: in Deo autem nullus defectus cadere potest, neque ignorātia, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius, vt dicitur Heb. 4. neque impotentia, quia nõ est abbreviata manus eius vt saluare non possit, vt dicit Esa. 59. neque iterū defectus bonæ voluntatis, quia bonus est Dominus sperantibus in eum, animę querenti illum, vt dicitur Tren. 3. Et ideo spes qua aliquis de Deo confidit, sperantem non confundit, vt dicitur Ro. 5. Est autem considerandum vltius, quod & si respectu omnium creaturarum prouidentia dispositionis inuigilet, speciali tamen ratione curam habet de rationabilibus, quę scilicet dignitate imaginis ipsius sunt insignita, & ad eum cognoscendum & amandum possunt pertinere, & suorum actuum dominium habent vt boni & mali discretionē habentes: vnde competit eis fiduciam habere de Deo, non solum vt conseruentur in esse secundum conditionem suę nature, quod competit cæteris creaturis, sed etiam vt recedendo a malo, & operando bonum aliquid promereantur ab ipso. Vnde in Psal. 85. dicitur. Homines & iumenta saluabis, in quantum scilicet hominibus simul cum irrationabilibus creaturis confert ea quę pertinent ad subsidium vitæ: sed postea subdit. Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt, quasi speciali quadam cura protecti ab ipso. Vltius autem considerare oportet, quod perfectione quacumque accedente, superadditur facultas aliquid faciendi, vel adipiscendi, sicut aer illuminatus a sole facultatem habet vt possit esse medium visionis, & aqua calefacta ab igne facultatem

eultatem habet decoquendi, & hoc sperare posset si sensum haberet. Homini autem supra animę naturam additur perfectio gratiæ, per quam efficitur diuinę cõsors naturę, vt dicitur 2. Pe. 1. Vnde & secundum hoc dicimur regenerari in filios Dei, secundũ illud Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, Filij autem esse eti conuenienter possunt hæreditatem sperare, secundum illud Ro. 8. Si filij, & hæredes. Et ideo secundum hanc spiritualem regenerationem compẽtit homini quandam altiorem spẽ de Deo habere, hæreditatis scilicet æternę consequendę, secundum illud 1. Pet. 1. Regenerauit nos in spẽ viuam per resurrectionem christi ex mortuis i hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcessibilem conseruatam in cõlis. Et quia per spiritum adoptionis, quem accepimus, clamamus abba pater, vt dicitur Ro. 8. ideo Dominus vt ex hac spe nobis esse orandum ostenderet, suam orationem a patris iuocatione inchoauit dicẽs, Pater. Similiter etiam ex hoc quod dicitur, pater, præparat hominis affectus ad pure orandum, & ad obtinendũ quod sperant. Debent et filij imitatores parentũ existere, unde qui patrem Deum confitentur, debet conari ut Dei imitator existat, uitando scilicet illa quę Deo dissimilem reddunt, & his insisterendo quę nos Deo assimilant: unde dicitur Hiere. 3. Patrem uocabis me, & post me ingredi non cessabis. Si ergo ut Gregorius Nyllenus dicit, ad res mũdanas intuitum dirigis, aut humanam gloriam ambis, aut fordes passibilis appetitus, quomodo qui corrupta uiuis uita patrem uocas incorruptibilitatis dignitorem?

C A P. V.

Quid Deus, a quo orando sperata petimus, debet uocari ab orante, pater noster, & non meus.

Inter alia uero præcipue qui se Dei filium recognoscit, debet in charitate Dominũ imitari, secundum illud Eph. 5. Estote imitatores Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione. Deĩ autẽ dilectio non priuata est, sed communis ad omnes: diligit enim omnia quę sunt, ut dicitur Sap. 11. & specialiter homines, secundum illud Deut. 33. Dilexit populos. Et ideo ut Cyprianus dicit, Publica est nobis & communis oratio, & quando oramus non pro uno tantum, sed pro populo toto oramus, quia totus populus unum sumus. Pro se igitur orare, ut Chrysostomus dicit, necessitas cogit, pro altero autem charitas fraternitatis hortatur. Et ideo non dicimus, pater meus, sed pater noster. Simul etiam considerandum est, quod & si spes nostra principaliter diuino auxilio innitatur, adiuuicẽ tamen iuamur ut facilius obtineamus quod petimus: unde dicitur 2. Cor. 1. Eripiet nos adiuuantibus & uobis in oratione pro nobis: unde & Iac. 5. dicitur. Orate pro inuicem ut saluemini. Vt enim dicit Amb. Multi minimi dum cõgregantur, & unanimes fiunt, fiunt magni, & multorum preces impossibile est ut non impetrent, secundum illud Matth. 18. Si duo ex uobis consenserint super terrã, de omni re quamcũque petierint, fiet illis a patre meo qui in cõlis est. Et ideo non singulariter orationem porrigimus, sed quasi ex unanimi consensu dicimus, Pater noster. Considerandum est etiam, quod spes nostra est ad Deum per christũ, sicut illud Ro. 5. Iustificati ex fide pacẽ habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum christum, per quem habemus accessum per fidẽ in gratiã

istam, in qua stamus & gloriamur in spe glorię filiorũ Dei. Per ipsum enim qui est unigenitus Dei filius naturalis, efficitur filij adoptiui, quia ut dicitur Gal. 4. Misit Deus filium suũ, ut adoptionem filiorum recipere. Tali igitur tenore Deum patrem profiteri debemus, ut priuilegio unigeniti non derogeretur: unde Aug. dicit. Noli tibi aliquid specialiter uendicare. Solius christi specialiter est pater, nobis omnibus incommuni pater est, quia illum solũ genuit, nos creauit, & ideo dicitur, Pater noster.

C A P. VI.

Vbi ostenditur Dei patris nostri, quem oramus, potestas ad sperata concedendum per hoc, quod dicitur, Qui es in cõlis.

Solet autem contingere spei defectus propter impotentiam eius, a quo auxilium esset sperandum. Nõ enim sufficit ad spei fiduciam, quod ille cui spes innitur, uoluntatem habeat adiuuandi, nisi adsit potestas. Satis autem uoluntatis diuinę promptitudinem adiuuandum exprimimus patrem eum profitendo, sed ne de excellentia potestatis eius dubitetur, subditur. Qui es in cõlis. Non enim esse in cõlis dicitur sicut a cõlis contentus, sed sicut cõlos sua uirtute comprehendens, secundum illud Eccle. 24. Gyrum cõli circuiui sola: quinimmo super totam cõlorum magnitudinem uirtus eius eleuata est, secundum illud Psal. 8. Eleuata est magnificentia tua super cõlos Deus. Et ideo ad spei fiduciam confirmandam uirtutem eius profiteamur, quę cõlos sustinet, & transcendit. Per hoc etiam impedimentum quoddam orationis excluditur. Sunt enim aliqui qui res humanas fatali necessitati syderũ subdunt, contra illud quod dicitur Hiere. 10. A signis cõli nolite metuere, quę gentes timeant. Secundum autem hunc errorem tollitur orationis fructus: nam si necessitati syderum uita nostra subiicitur, non potest circa hoc aliquid immutari. Frustra igitur orando peteremus, uel aliqua bona consequi, uel liberari a malis. Vt igitur nec hoc orantium fiducię obsit, dicimus, Qui es in cõlis, id est, tamquam motor & moderator eorum. Et sic per uirtutem cõlestium corporum auxiliũ quod a Deo speramus, impediri non potest. Sed etiam ad hoc quod oratio sit efficax apud Deum, oportet ut ea petat homo, quę dignum est expectare a Deo. Dicitur enim quibusdam. Iac. 4. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis. Illa enim male petuntur, quę terrena sapientia suggerit, non cõlestis. Et ideo Chrysostomus dicit. Cum dicimus, Qui es in cõlis, nõ Deum ibi concludimus, sed a terra abducitur orantis animus, & excellis regionibus afficitur. Est autem & aliud orationis, siue fiducię impedimentum, quod orãs habet de Deo, scilicet si putet aliquis humanam uitam a diuina prouidentia esse remotam, secundum quod ex persona impiorum dicitur Iob. 22. Nubes latibulum eius, nec nostra considerat, & circa cardines cõli perambulat. Et Ezech. 8. Non uidet Dominus nos: dereliquit Dominus terram. Contrarium autem Apосто. Paulus Atheniensibus prædicans ostendit, dicens. Non longe est ab uoquoq; nostrum, in ipso enim uiuimus, mouemur, & sumus, quia scilicet per ipsum nostrũ esse conseruatur, uita gubernatur, motus dirigitur, secundum illud Sap. 14. Tua autem pater prouidentia ab initio cuncta gubernat, intantum quod nec eius prouidentię minima animalia subtrahuntur, secundum illud

illud Matth. 10. Nõne duo passerẽs asse uenunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre uestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Intantum tamen excellentiori modo sub cura diuina homines ponuntur, ut horum comparatione dicat Aposto. Non est cura Deo de bobus, non quod omnino eorũ curam non habeat, sed quia nec sic eorum curam habet ut hominum, quos punit, aut remunerat pro bonis, aut malis, & eos ad æternitatem præordinat: unde & post præmissa uerba Dominus subdit. Vestri autẽ capilli capitis omnes numerati sunt, tamquam torũ quod est hominis, sit in resurrectione reparandum, & ex hoc omnis diffidentia a nobis debet excludi: unde & ibidem subdit. Nolite ergo timere. Multis passeribus pluris estis uos. Et propter hoc, ut supra dictum est, in Psal. 35. dicitur. Filij hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt: & quãuis propter specialem curam omnibus hominibus Deus dicatur propinquus esse, specialissime tamen accitur esse propinquus bonis, qui ei fide & dilectione appropinquare nituntur, secundum illud Iaco. 4. Appropinquate Deo, & appropinquabit uobis: unde in Psal. 144. dicitur. Prope Dominus domibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate. Nec solum eis appropinquat, sed etiam eos per gratiam inhabitat, secundum illud Hiere. 14. Tu in nobis es Domine. Et ideo ad sanctorum spem augendam dicitur. Qui es in cõlis, id est, in sanctis, ut Aug. exponit. Tantum enim ut ipse dicit, spiritualiter interessẽ uidetur inter iustos & peccatores, quãtum corporaliter inter cõelum & terram. Huius rei significandę gratia orantes ad Orientẽ conuertimur, unde cõelum surgit. Ex quo etiam spes sanctis augetur, & orandi fiducia non solum ex propinquitate diuina, sed etiam ex dignitate quam sunt consecuti a Deo, qui eos per Christũ cõlos fecit, secundum illud Esa. 51. Vt plantes cõlos, & fundes terram. Qui enim eos cõlos fecit, bona eis cõlestia nõ negabit.

C A P. VII.

Qualia sunt quę sunt a Deo speranda, & de ratione spei.

His præmissis, ex quibus homines spem de Deo accipiunt, oportet considerare quę sunt ea quę a Deo sperare debemus. Vbi considerandum est, quod spes desiderium præsupponit: unde ad hoc quod aliquid sit sperandum, primo requiritur quid sit desideratum. Quę enim non desiderantur, sperari non dicuntur, sed timeri, uel etiam despici. Secundo, oportet quod id quod speratur, possibile esse æstimetur ad consequendum, & hæc spes supra desiderium addit. Potest enim homo desiderare etiam ea quę non æstimat se posse adipisci, sed horum spes esse non potest. Tertio, requiritur, quod id quod sperandum est, sit aliquid arduũ. Nam ea quę parua sunt, magis despiciuntur, quã spes remus: uel si ea desideramus, quasi in promptu ea habentes, non uidentur ea sperare quasi futura, sed habere quasi præsentia. Vtremque autem considerandum est, quod arduorum quę quis se sperat adepturũ, quędam aliquis se sperat adipisci per alium, quędam uero per seipsum: inter quę hoc differre uidetur, quod ad ea obtinenda quę per se homo consequi sperat, conatum proprię uirtutis adhibet: ad ea uero obtinenda quę se ab alio consequi sperat, interponit petitionem, & si quidem ab homine illud se adipisci sperat, uocatur simplex petitio. Si autem sperat illud obtinere a

Deo, uocatur oratio, quę ut Damasc. dicit, est petitio decentium a Deo. Non autem ad uirtutem spei pertinet spes, quam habet aliquis de seipso, nec etiam quã habet de alio homine, sed solum spes quam habet de Deo: unde dicitur Hiere. 17. Maledictus homo qui cõfidit in homine, & ponit carnem brachium suum: & post subditur. Benedictus homo qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. Sic igitur ea quę Dominus in sua oratione petenda esse docuit, ostenduntur homini esse consideranda possibilia, & tamen ardua, ut ad ea non humana uirtute, sed diuino auxilio perueniatur.

C A P. VIII.

De prima petitione, in qua docemur desiderare quod cognitio Dei quę est in nobis inchoata, perficiatur, & quod hoc sit possibile.

Portet igitur considerare desiderij ordinem ex charitate prodeuntẽ, ut secundum hoc etiã sperandorum & petendorum a Deo ordo accipi possit. Habet autem hoc ordo charitatis, ut Deus super omnia diligatur. Et ideo primum desiderium nostrũ mouet charitas ad ea quę sunt Dei: sed cum desiderium sit boni futuri, Deo autem secundum quod in se consideratur, nihil in futurum adueniat, sed eternaliter eodem modo se habeat, desiderium nostrum non potest ferri ad ea quę Dei sunt prout in seipsis consideratur, ut scilicet Deus aliqua bona obtineat quę non habet. Sic autem ad ipsa fertur nostra dilectio, ut ea tãquam existentia amemus. Potest tamen hoc desiderari de Deo, ut in opinione & reuerentia omnium magnificetur, qui in seipso semper magnus existit: hoc autẽ nõ est tamquam impossibile reputandum. Cum enim ad hoc factus sit homo, ut magnitudinem diuinam cognoscat, si ad eam percipiendam peruenire non possit, uideretur in uanum constitutus esse, contra id quod in Psal. 88. dicitur. Numquid enim uane constituisi omnes filios hominum? Esset quoque inane naturę desiderium, quo omnes naturaliter desiderant, aliquid cognoscere de diuinis: unde nullus est, qui Dei cognitione totaliter priuetur, secundum illud Iob. 36. Omnes homines uident eum. Est tamen hoc arduum, ut omnem facultatem humanam excedat, secundum illud Iob. 36. Ecce Deus magnus uincens sciẽtiam nostram: unde cognitio diuinę magnitudinis & bonitatis hominibus prouenire non potest, nisi per gratiam reuelationis diuinę, secundum illud Mat. 11. Nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui uoluerit filiũ reuelare: unde Aug. super Ioan. dicit. Deum nullus cognoscit, si non se indicat ipse qui nouit: indicat se quippe Deus aliquantulum hominibus naturali quadam cognitione cognoscendum per hoc, quod hominibus lumen rationis infundit, & creaturas uisibiles condidit, in quibus bonitatis & sapientię ipsius aliquantulum relucet uestigia, secundum illud Ro. 1. Quod notum est Dei, id est, quod cognoscibile est de Deo per naturalem rationẽ, manifestum est illis, scilicet gentilibus hominibus. Deus. n. illis reuelauit, scilicet per lumen rationis, & per creaturas quas condidit: unde subdit. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius uirtus & diuinitas. Ista tamen cognitio imperfecta est, quia nec ipsa creatura perfecta ab homine conspici potest, & etiam creatura

creatura deficit a perfecta Dei representatione, quia virtus huius causae in infinitum excedit effectum: unde dicitur Iob. 11. Forſitam veſtigia Dei comprehendes, & uſque ad perfectum omnipotentem reperies. & Iob, 36. poſtquam dixit, Omnes homines vident eum, ſubdit. Vnufquiſque intuetur procul. Ex huius autem cognitionis imperfectione conſecutum eſt, vt homines a veritate diſcedentes diuerſimode circa cognitionem Dei errarent intantum quod ſicut Apoſto. dicit Ro. 1. Quidam euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe ſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudine corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Et ideo vt ab hoc errore homines Deus reuocaret, expreſſius notitiam ſuam hominibus dedit in veteri lege, per qua homines ad cultum vnus Dei reuocatur, ſecundum illud Deuteronomij. 6. Audi Iſrael Dominus Deus tuus unus eſt. Sed haec de Deo cognitio erat figurarum obſcuritatibus implicita, & infra vnus iudaicae gentis terminos clauiſa, ſecundum illud Pſal. 75. Notus in Iudea Deus in Iſrael magnum nomen eius. Vt ergo toti humano generi vera Dei cognitio proueneret, verbum ſuae virtutis vnigenitum Deus pater miſit in mundum, vt per eum totus mundus ad vera cognitionem diuini nominis perueniret: et hoc quidem ipſe Dominus facere inchoauit in ſuis diſcipulis, & illud Ioan. 17. Maniſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mihi de mundo. Nec in hoc terminabatur eius intentio, vt illi ſoli deitatis haberent notitiam, ſed ut per eos diuulgaretur in mundum uniuerſum: unde poſtea ſubdit. Vt mundus credat, quia tu me miſiſti. Quod quidem per Apoſtolos, & ſucceſſores eorum continue agit, dum ad Dei notitiam per eos homines adducuntur, quouſque per totum mundum nomen Dei ſanctum & celebre habeatur, ſicut praedictum eſt Malach. 1. Ab ortu ſolis uſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Vt igitur id quod inchoatum eſt ad conſummationem perueniat, petimus dicentes. Sanctificetur nomen tuum. Quod ut Augu. dicit, non ſic petitur quali non ſit ſanctum Dei nomen, ſed ut ſanctum habeatur ab omnibus, id eſt, ita innotefcat Deus, ut non aſtimetur aliquid ſanctius. Inter alia uero indicia, quibus ſanctitas Dei maniſteſtatur hominibus, euidentiffimum ſignum eſt ſanctitas hominum, qui ex diuina in habitatione ſanctificatur. Vt enim Gregorius Nyſſenus dicit, Quis eſt tam beſtialis, qui uidens in credentibus uitam puram, non glorificet nomen inuocatum in tali uita? ſecundum illud quod Apoſt. dicit 1. Cor. 14. Si omnes prophetent, intret autem quis inſidelis, uel idiota, conuincitur ab omnibus. & poſtea ſubdit. Et ita cades in faciem, adorabit Deum, pronuntians quod uere Deus in uobis ſit. Et ideo ſicut Chryſoſtomus dicit, in hoc quod dicit, Sanctificetur nomen tuum, rogare etiam iubet orantem per noſtram glorificari uitam, ac ſi dicat, Ita fac nos uiuere, ut per nos te uniuerſi glorificent. Sic autem per nos Deus ſanctificatur in mentibus aliorum, in quantum nos ſanctificamur per ipſum: unde dicendo, Sanctificetur nomen tuum, optamus, ſicut dicit Cyprianus, ut nomen eius ſanctificetur: in nobis, quia enim Chriſtus dicit, Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum, id petimus, ut qui in baptiſmo ſanctificati ſumus, in eo quod eſſe cepimus, perſeueremus. Quotidie etiam deprecamur ut ſanctificemur, ut qui quoti-

die delinquimus, delicta noſtra ſanctificatione aſſidua purgemus. Ideo autem haec petitio primo ponitur, quia ſicut Chryſoſt. dicit, Digna eſt Deum deprecari oratio nihil ante patris gloriam petere, ſed omnia laudi eius poſtponere.

CAP. IX.

Secunda petitio, ut participes gloriae nos faciat.

Post desiderium autem & petitionem diuinae gloriae conſequens eſt ut homo appetat, & requirat participes gloriae diuinae fieri. Et ideo ſecunda petitio ponitur. Adueniat regnum tuum. Circa quam ſicut & in praemiſſa petitione oportet primo conſiderare, quod regnum Dei conuenienter deſideretur. Secundo uero quod ad id adipiſcendum homo poſſit peruenire. Tertio uero quod ad illud pertingere non poſſit propria uirtute, ſed ſolo auxilio diuinae gratiae. Et ſic quarto conſiderandum eſt, quomodo regnum Dei aduenire petamus. Eſt igitur circa primum conſiderandum, quod unicuique rei naturaliter appetibile eſt proprium bonum: unde & bonum conuenienter diſtantiunt eſſe quod omnia appetunt. Proprium autem bonum uniuſ cuiuſque rei eſt id quo res illa perficitur. Dicimus. n. unamquamque rem bonam, ex eo quod propria perfectionem attingit. Intantum uero a bonitate caret, in quantum propria perfectione caret, unde conſequens eſt ut unaquaeque res ſuam perfectionem appetat, unde & homo naturaliter appetit perfici: & cum multi ſint gradus perfectionis humanae, illud praecipue & principaliter eius appetitum naturaliter cadit, quod ad ultimam eius perfectionem ſpectat: hoc autem bonum hoc indicio cognoscitur, quod naturale deſiderium hominis in eo quieſcit. Cum enim naturale deſiderium hominis non tendat niſi in bonum proprium, quod in aliqua perfectione conſiſtit, conſequens eſt quod quoad aliquid deſideratum reſtat, nondum peruenit homo ad ultimam perfectionem ſuam. Dupliciter autem adhuc reſtat aliquid deſiderandum. Vno modo, quando id quod deſideratur, propter aliquid aliud quaeritur: unde oportet quod eo obſtante adhuc deſiderium non quieſcat, ſed feratur in aliud. Alio modo, quando non ſufficit ad obtinendum id quod homo deſiderat, ſicut modicus cibus non ſufficit ad ſuſtentionem naturae, unde naturalem appetitum non ſatiat. Illud ergo bonum quod homo primo & principaliter deſiderat, tale debet eſſe ut non quaeratur propter aliud, & ſufficiat homini: hoc autem bonum communiter felicitas nominatur, in quantum eſt bonum hominis principale. Per hoc enim aliquos felices eſſe dicimus, quod eis credimus bene eſſe. Vocatur etiam beatitudo in quantum excellentiam quandam deſignat. Poſſe & pax uocari, in quantum appetitum quietat. Nam quies appetitus pax interior eſſe uidetur: unde i Pſal. 147. dicitur. Qui poſuit fines tuos pacem. Sic igitur apparet, quod in corporalibus bonis, hominis felicitas, uel beatitudo eſſe non poſſe. Primo quidem, quia non ſunt propter ſe quaerita, ſed naturaliter propter aliud deſiderantur: conueniunt enim homini ratione ſui corporis. Corpus autem hominis ordinatur ad animam ſicut ad finem, tum quia corpus eſt instrumentum animae mouentis, omne autem instrumentum eſt propter artem quae utitur eo: tum etiam quia corpus comparatur ad animam ſicut materia ad formam. Forma autem eſt finis materiae, ſicut

ſicut & actus potentiae. Ex quo conſequens eſt, vt neque in diuitijs, neque in honoribus, neque in ſanitate, aut pulchritudine, neque in rebus aliquibus huiusmodi vltima hominis felicitas conſiſtat. Secundo, quia impoſſibile eſt vt corporalia bona ſufficiant homini, quod multipliciter apparet. Vno quidem modo, quia cum in homine ſit duplex vis appetitiua, ſcilicet intellectiua & ſenſitiua, & per conſequens deſiderium duplex, deſiderium intellectiui appetitus principaliter in bona intelligibilia tendit, ad quae bona corporalia non attingunt. Alio modo, quia bona corporalia taquam inſima in rerum ordine, non collectam, ſed diſperſam recipiunt bonitatem, ita ſcilicet vt hoc habeat haec bonitatis rationem, puta, delectationem, illud aliam, puta corporis ſalubritatem, & ſic de alijs: unde in nullo eorum appetitus humanus, qui naturaliter in bonum vniuerſale tendit, ſufficiam poſſe inuenire. Sed neque in multis eorum, quatumcumque multiplicetur, quia deſiciunt ab infinitate vniuerſalis boni: unde dicitur Eccle. 5. quod auarus non implebitur pecunia. Tertio, quia cum homo apprehendat per intellectum bonum vniuerſale, quod neque loco, neque tempore circumſcribitur, conſequens eſt quod appetitus humanus bonum deſideret ſecundum conuenientiam ad apprehenſionem intellectus, quod tempore non circumſcribatur, unde naturale eſt homini, vt perpetuam ſtabilitatem deſideret, quae quidem non poſſe inueniri in corporalibus rebus, quae ſunt corruptionis & multiplici ſubiecta variationi: unde conueniens eſt quod in corporalibus bonis appetitus humanus non inueniat ſufficiam quam requirit: ſic igitur in eis non poſſe eſſe vltima felicitas hominis. Sed quia vires ſenſitiuae corporeas operationes habent, vt pote per organa corporea operantur, quae circa corporalia operantur, conſequens eſt quod neque in operationibus ſenſitiuae partis vltima homini felicitas conſiſtat, puta, in quibuſcumque delectationibus carnis. Habet etiam intellectus humanus aliquam circa corporalia operationem, dum & corpora cognoscit homo per ſpeculatum intellectum, & res corporales diſperſat per practicum. Et ſic conſequens ſit, quod nec in propria ipſa operatione intellectus ſpeculatiui, vel practici, quae corporalibus rebus intendit, vltima hominis felicitas & perfectio poſſit poni. Similiter et nec in operatione intellectus humani, qua in ſeipſam anima reflectitur duplici ratione. Primo quidem, quia anima ſecundum ſe conſiderata non eſt beata: alioquin non oporteret ea operari propter beatitudinem acquirendam. Non igitur beatitudinem acquirit ex hoc ſolo quod ſibi intendit. Secundo, quia felicitas eſt vltima perfectio hominis, vt ſupra dictum eſt. Cum autem perfectio animae in propria operatione eius conſiſtat, conſequens eſt vt vltima perfectio eius attendatur ſecundum optimam eius operationem, quae quidem eſt ſecundum optimam obiectum: nam operationes ſecundum obiecta ſpecificantur. Non autem anima eſt optimum in quod ſua operatio tendere poſſe. Intelligit enim aliquid eſſe melius ſe: unde impoſſibile eſt quod vltima beatitudo hominis conſiſtat in operatione, qua ſibi intendit, vel quibuſcumque alijs ſuperioribus ſubſtantijs, dummodo eis ſit aliquid melius, in quod humanae animae operatio tendere poſſit. Tendit autem operatio hominis in quodcumque bonum, quia vniuerſale bonum eſt quod homo deſiderat, cum per intellectum vniuerſale bonum apprehendat: unde ad quemcumque gradum ſe porrigit bonum, aliquo modo extenditur operatio in-

tellecſtus humani, & per conſequens voluntatis. Bonum autem ſumme inuenitur in Deo, qui per eſſentiam ſuam bonus eſt, & omnis bonitatis principium: unde conſequens eſt vt vltima hominis perfectio, & finale bonum ipſius ſit in hoc quod Deo inharet, ſecundum illud Pſal. 72. Mihi adherere Deo bonum eſt. Hoc etiam maniſteſte apparet, ſi quis ad caeterarum rerum participationem inſpiciat. Omnes enim ſingulares homines huius praedicationis recipiunt veritatem per hoc, quod ipſam eſſentiam ſpeciei participant. Nullus autem eorum ex hoc dicitur homo, quod ſimilitudinem participant alterius hominis, ſed ex eo ſolo quod participat eſſentiam ſpeciei, ad quam tamen participandam vnus inducit alium per viam generationis, pater ſcilicet filium. Beatitudo autem, ſive felicitas nihil eſt aliud quam bonum perfectum. Oportet igitur per ſolam participationem diuinae beatitudinis, quae eſt eſſentia, lis bonitas hominis, omnes beatitudinis participes eſſe ſe beatos, quatumuis vnus per alium ad tendendum ad beatitudinem adiuuetur. Vnde Aug. dicit in libro de uera religione, quod neque nos uidentem angelos beati ſumus, ſed uidentem ueritatem qua ipſos diligimus, & his congratulamur. Contingit autem humana mentem ferri in Deum dupliciter. Vno modo, per ſe: alio modo, per aliud. Per ſe quidem, puta, cum ſcilicet in ſeipſo uideretur, & per ſeipſum amatur. Per aliud autem, cum ex creaturis ipſius animus eleuatur in Deum, ſecundum illud Ro. 1. Inuiſibilia Dei per ea quae facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Non eſt autem poſſibile ut perfecta beatitudo conſiſtat in hoc, quod aliquis per aliud in Deum tendit. Primo quidem, quia cum beatitudo ſignificet omnium humanorum actuum finem, non poſſe uera beatitudo & perfecta conſiſtere in eo quod habet rationem non quidem termini, ſed magis mutationis in finem. Quod autem Deus per aliud agnoſcatur & ametur, quodam humanae mentis motu agitur, in quantum per unum in aliud deuenitur. Non eſt ergo in hoc uera & perfecta beatitudo. Secundo, quia ſi in hoc quod mens humana Deo inhereat, eius beatitudo conſiſtat, conſequens eſt ut perfecta beatitudo perfectam inhaſionem ad Deum requirat. Non autem eſt poſſibile ut per aliquam creaturam mens humana Deo perfecte inhereat, neque per cognitionem, neque per amorem. Quaelibet enim forma creata in infinitum deſiciens eſt a representatione diuinae eſſentiae. Sic ergo non eſt poſſibile, ut per formam inferioris ordinis cognoscantur ea quae ſunt ſuperioris ordinis, puta, per corpus ſpiritualis ſubſtantia, uel per elementum corpus caeleſte: ita multo minus poſſibile eſt vt per aliquam formam creatam Dei eſſentia cognoscatur. Sed ſicut per conſiderationem inferiorum corporum ſuperiorum naturas negatiue percipimus, puta, quod non ſunt grauiora, neque leuiora, & per corporum conſiderationem negatiue de angelis concipimus, quod ſunt immateriales, uel incorporei: ita etiam per creaturas de Deo non cognoscimus quid eſt, ſed potius quid non eſt. Similiter etiam quaecumque creaturae bonitas quoddam minimum eſt reſpectu bonitatis diuinae, quae eſt bonitas inſinita: unde bonitates in rebus prouenientes a Deo, quae ſunt Dei beneficia, non ſubleuant mentem uſque ad perfectum Dei amorem. Non eſt igitur poſſibile, quod uera & perfecta beatitudo conſiſtat in hoc quod mens Deo per aliud inhereat. Tertio, quia ſecundum rectum ordinem minus nota per ea quae ſunt magis nota cognoscuntur: & ſimiliter ea quae ſunt minus bona per ea quae ſunt magis

magis bona amantur. Quia igitur Deus est prima veritas, summa bonitas, secundum se summe cognoscibilis & amabilis est, hoc naturalis ordo habet, ut omnia cognoscantur, amantur per ipsum. Si igitur oportet alicuius mentem in Dei cognitionem & amorem per creaturas perducere, hoc ex eius imperfectione contingit. Nondum ergo consecutus est perfectam beatitudinem, quæ omnem imperfectionem excludit. Relinquitur ergo quod perfecta beatitudo sit in hoc, quod mens Deo per se inhæreat cognoscendo & amando. Et quia regis est subditos disponere & gubernare, illud in homine regere dicitur, secundum quod cætera disponuntur. Vnde Apostolus monet Rom. 6. Non regnet peccatum in uestro mortali corpore. Quia igitur ad perfectam beatitudinem requiritur, ut ipse Deus per se cognoscatur & ametur, ut per eum animus feratur ad alta, vere & perfecte in bonis Deus regnat. Vnde dicitur Esa. 49. Miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. s. per ipsum in quibuscunque potissimis beneficietur. Est enim considerandum, quod cum intellectus per aliquam speciem, seu formam intelligat omne quod nouit, sicut etiam uisus exterior per formam lapidis lapidem uidet, non est possibile, quod intellectus Deum in sua essentia uideat per aliquam creatam speciem, seu formam quasi diuinam essentiam representantem. Videmus enim quod per speciem inferioris ordinis rerum non potest representari res superioris ordinis quantum ad suam essentiam: unde fit quod per nullam speciem corporalem potest intelligi spiritualis substantia quantum ad suam essentiam. Cum igitur Deus supergrediatur totum creaturæ ordinem, multo magis quam spiritualis substantia excedat ordinem corporalium rerum, impossibile est quod per aliquam speciem corporalem Deus secundum suam essentiam uideatur. Hoc etiā manifeste apparet, si quis consideret quid sit rem aliquam per suam essentiam uidete. Non enim essentiam hominis uidet, qui aliquid eorum quæ essentialiter homini conueniunt, apprehendit, sicut nec cognoscit essentiam hominis qui cognoscit animal ab specie rationali. Quicquid autem de Deo dicitur, essentialiter conuenit ei. Non est autem possibile, quod una creata species representet Deum quantum ad omnia quæ de Deo dicuntur. Nam in intellectu creato alia est species, per quam apprehendit uitam, & sapientiam, & iustitiam, & omnia alia huiusmodi quæ sunt Dei essentia. Non est igitur possibile quod intellectus creatus informetur aliqua una specie sic representante diuinam essentiam, quod Deus in ea per suam essentiam possit uideri. Si autem per multas, deficiet unitas, quæ idem est quod Dei essentia. Non est igitur possibile quod intellectus creatus eleuari possit ad uidendum Deum in seipso per suam essentiam aliqua una specie creata, vel et pluribus. Relinquitur ergo oportet ad hoc quod Deus per suam essentiam uideatur ab intellectu creato, quod ipsa diuina essentia per se ipsam, non per aliam speciem uideatur, & hoc per quandam unionem intellectus creati ad Deum. Vnde Dionysius dicit, id est cap. de diuinis nominibus, quod quando beatissimum consequemur finem Dei apparitione, adimpleti erimus per quamdam superintellectualem cognitionem ad Deum. Est autem hoc singulare diuina essentia, ut ei possit intellectus uniri absque omni similitudine, quia & ipsa diuina essentia est eius esse, quod nulli alii formæ competat. Vnde oportet, quod omnis forma sit in in-

tellectu. Et ideo si aliqua forma, quæ per se existens non potest esse informatiua intellectus, puta, substantia angeli, cognosci debeat ab intellectu alterius, oportet quod hoc fiat per aliquam eius similitudinem intellectui informantem, quod non requiritur in diuina essentia quæ est suum esse. Sic igitur per ipsam Dei uisionem mens beata fit in intelligendo unum cum Deo. Oportet igitur intelligens & intellectum esse quodammodo unum: & ideo Deo regnante in sanctis, & ipsi etiam cum Deo conregnabunt. Et ideo ex eorum persona dicitur Apoc. 5. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram. Dicitur enim hoc regnum, quod Deus regnat in sanctis, & sancti cum Deo, regnum cælorum, secundum illud Matth. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum, eo modo loquendi quo esse in cælo Deo attribuitur, non quia corporalibus cælis contineatur, sed ut per hoc designetur Dei eminentia super omnem creaturam, sicut cæli eminent super omnem aliam creaturam corpoream, secundum illud psalm. 112. Exelsus super omnes gentes Dominus, & super cælos gloria eius. Sic igitur & beatitudo sanctorum regnum cælorum dicitur, non quia eorum remuneratio sit in corporalibus cælis, sed in contemplatione supercælestis nature: unde & de angelis dicitur Matth. 18. Angeli eorum in cælis semper uident faciem patris mei qui in cælis est. Vnde & Augustinus in libr. de sermone Domini in monte, dicit exponens illud quod dicitur Matth. 5. Merces uestra copiosa est in cælis, Non hic cælos dici puto superiores partes huius uisibilis mundi. Non enim merces nostra in rebus uolubilibus collocanda est: sed in cælis dictum puto in spiritualibus firmamentis, ubi habitat sempiterna iustitia. Dicitur etiam & hoc finale bonum, quod in Deo consistit, uita æterna, eo modo loquendi, quo actio animæ uiuificantis dicitur uita: unde tot modi uitæ distinguuntur, quot sunt genera animæ actionum, inter quas suprema est operatio intellectus, & secundum Philosophum, actio intellectus est uita. Et quia actus ex obiecto speciem accipit, inde est quod uisio diuinitatis uita æterna nominatur, secundum illud Ioannis 17. Hęc est uita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum. Hoc etiam finale bonum comprehensio nominatur, secundum illud Philip. 3. Sequor autem si quo modo comprehendam: quod quidem non dicitur eo modo loquendi, quo comprehensio inclusionem importat. Quod enim ab alio includitur, totum & totaliter ab eo continetur. Non est autem possibile, quod intellectus creatus Dei essentiam totaliter uideat, ita. s. quod attingat ad completum & perfectum modum uisionis diuine, ut. s. Deum uideat quantum uisibilis est. Est enim Deus uisibilis secundum suę ueritatis claritatem, quæ infinita est: unde infinite uisibilis est, quod conuenire intellectui creato non potest; cuius est finita uirtus in intelligendo. Solus igitur Deus per infinitam uirtutem sui intellectus se infinite intelligens, totaliter se intelligendo comprehendit seipsum. Repromittitur autem sanctis comprehensio pro ut comprehensionis nomen importat quandam retentionem. Cui enim aliquis insequitur aliquem, dicitur comprehendere eum, quando potuerit eum manuteneri. Sic igitur quamdiu sumus in corpore, ut dicitur 1. Cor. 5. peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Et ita in eum tendimus ut in aliquid distas. Sed quando per speciem uidebimus presentialiter, eum in nobismetipsis tenebimus: unde Cantic. 3. sponsa querens quem diligit anima sua, tandem

tandem uero eum inueniens dicit. Tenui eum, nec dimittam. Habet autem prædictum finale bonum perpetuum & plenum gaudium: unde Dominus dicit Ioã. 16. Petite, & accipietis, ut gaudium uestrum plenum sit. Non potest autem esse plenum gaudium de aliqua creatura, sed de solo Deo, in quo est tota plenitudo bonitatis: unde & Dominus dicit seruo fideli. Intra in gaudium Domini tui, ut scilicet de domino tuo gaudeas, secundum illud Iob. 22. Super omnipotentem delicijs afflues. Et quia Deus præcipue de se ipso gaudet, dicitur seruus fidelis intrare in gaudium domini sui, scilicet in quantum intrat ad gaudium quod dominus eius gaudet, secundum quod alibi Dominus discipulis, Luc. 22. promittit dicens. Ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Non quod in illo finali bono corporalibus cibis sancti utantur incorruptibiles iam effecti, sed per mensam significatur refectio gaudij quod habet Deus de se ipso, & sancti de eo. Oportet ergo plenitudinem gaudij attendi non solum secundum rem, de qua gaudetur, sed secundum dispositionem gaudentis, ut scilicet rem de qua gaudet, presentem habeat, & totus affectus gaudentis per amorem feratur in gaudij causam. Iam autem ostensum est, quod per uisionem diuinæ essentia mens creata presentialiter tenet Deum: ipsa etiam uisio totaliter affectum accendit ad diuinum amorem. Si enim unumquodque est amabile in quantum est pulchrum & bonum, secundum Dionysium de diuinis nominibus cap. 4. impossibile est quod Deus, qui est ipsa essentia pulchritudinis & bonitatis, absque amore uideatur. Et ideo ex perfecta eius uisione sequitur perfectus amor: unde & Gregorius dicit super Izech. Amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat uiderit, in amore ipsius amplius ignescit. Tanto autem maius est gaudium de aliquo presentialiter habito, quanto magis amatur, unde sequitur quod illud gaudium sit plenum non tantum ex parte rei de qua gaudetur, sed et ex parte gaudentis. Et hoc gaudium est humana beatitudinis consummatium: unde & Augustinus dicit 10. confessionum, quod beatitudo est gaudium de ueritate. Est autem ulterius considerandum, quod quia Deus est ipsa essentia bonitatis, per consequens ipse bonum est omnis boni: unde eo uiso omne bonum uidetur, secundum quod Dominus dicit Moysi. Exod. 33. Ego ostendam tibi omne bonum. Per consequens igitur eo habito omne bonum habetur, secundum illud Sap. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Sic igitur in illo finali bono uidentem Deum, habebimus omnium bonorum plenam sufficientiam: unde & fideli seruo repromittit Dominus Matth. 24. quod super omnia bona sua constituet eum. Quia uero malum bono opponitur, necesse est ut ad presentiam omnis boni malum uerius saliter excludatur. Non est enim participatio iustitię cum iniquitate, nec societas lucis ad tenebras, ut dicitur. 2. Cor. 6. Sic igitur in illo finali bono non solum aderit perfecta sufficientia habentibus omne bonum, sed etiam aderit plena quies & securitas per immunitatem omnis mali, secundum illud Prouerb. 1. Qui me audiet, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur errore malorum sublato. Ex hoc autem ulterius sequitur, quod sit ibi futura omnimoda pax. Non enim impeditur pax hominis nisi uel per interiorum desideriorum inquietudinem, dum desiderat habere quæ nondum habet, uel per aliquorum malorum molestiam, quæ uel patitur, uel pa-

ti timeret; ibi autem nihil timetur. Cessabit enim inquietudo desiderij propter plenitudinem omnis boni. Cessabit etiam omnis molestia exterior per absentiam omnis mali: unde relinquitur quod ibi sit perfecta pacis tranquillitas. Hinc est quod dicitur Esa. 33. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, per quod pacis perfectio designatur: & ad ostendendum causam pacis subditur. Et in tabernaculo fiducie, quæ scilicet erit subtracto timore malorum, in requie opulenta, quæ pertinet ad affluentiam omnis boni. Huius autem finalis boni perfectio in perpetuum durabit. Non enim poterit deficere per defectum bonorum, quibus homo fruatur, quia sunt æterna & incorruptibilia: unde dicitur Esa. 33. Oculi tui uidebunt Hierusalem ciuitatem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit. Et post modum subditur causa: quia solummodo ibi erit magnificus dominus Deus noster. Tota enim illius status perfectio erit in fruitione diuinæ æternitatis. Consimiliter etiam non poterit ille status deficere per corruptionem ibidem existentium, quia uel sunt naturaliter incorruptibiles, sicut angeli: uel in incorruptionem transferentur, sicut homines. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, ut dicitur 1. cor. 15. Vnde & Apoc. 3. dicitur. Qui uicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius. Nec etiam poterit ille status deficere per hoc, quod uoluntas hominis fastidendo se auertat, quia quanto Deus, qui est bonitatis essentia, magis uidetur, tanto necesse est ut magis ametur, unde & magis eius fruitio desiderabitur, secundum illud Eccl. 24. Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Propter quod & de angelis Deum uidentibus dicitur. 1. Petri. 1. In quem desiderant angeli prospicere. Similiter etiam non deficiet ille status per hostis alicuius impugnationem, quia cessabit ibi omnis mali molestia, secundum illud Esa. 35. Non erit ibi leo, id est, diabolus impugnans, & mala bestia, id est, malus homo non ascendet per eam, nec inuenietur ibi: unde & Dominus dicit Ioã. 10. de ouibus suis, quod non peribunt in æternum, & quod non rapiet eas quisquam de manu sua. Sed nec finiri poterit ille status per hoc, quod a Deo aliqui inde excludantur. Non enim aliquis ab illo statu repellitur propter culpam, quæ omnino non erit, ubi deerit omne malum: unde dicitur Esa. 60. Populus tuus omnes iusti: neque etiam propter promotionem ad melius bonum, sicut in hoc mundo Deus interdum etiam iustis spirituales consolationes subtrahit, & alia sua beneficia, ut audire querant, & suum defectum recognoscant: quia status ille non est emendationis, aut profectus, sed perfectio finalis: & ideo Dominus dicit Ioã. 6. Eum qui uenit ad me, non eiciam foras. Habebit igitur status ille omnium prædictorum bonorum perpetuitatem, secundum illud psalm. 149. In æternum exultabunt, & habitabis in eis. Est igitur prædictum regnum beatitudo perfecta, utpote immutabilem omnis boni sufficientiam habens. Et quia beatitudo naturaliter desideratur ab hominibus, consequens est quod regnum Dei ab omnibus desideretur.

CAP. X.

Quod regnum obtineri est possibile.

Oportet autem ulterius ostendere, quod homo ad illud regnum peruenire possit, alioquin frustra speraretur & peteretur. Primo autem apparet hoc esse

esse possibile promissione diuina. Dicit enim Dominus, Luc. 12. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare uobis regnum. Est autem diuinum beneplacitum efficax ad implendum omne quod disponit, secundum illud Esa. 46. Consilium meum stabit, & omnis uoluntas mea fiet. Voluntati enim eius quis resistit? ut dicitur ad Roma. 9. Secundo, ostendit hoc esse possibile ex euidenti exemplo.

Hucusque compilauit S. Thomas de Aquino breuem compilationem theologiae, sed, prob dolor, morte praeventus eam sic incompletam dimisit.

Aduerte quod praecedens Opusculum transpositum est: deberet enim esse tertium in ordine, sequens autem secundum.

**EIVSDEM DOCTORIS,
DIVI THOMÆ DECLARATIO
QUORVNDAM ARTICVLORVM
CONTRA GRÆCOS, ARMENOS,
ET SARACENOS AD CANTOREM
Anthiochenum.**

Opusculum Tertium.

C A P. I.

REATVS Petrus Apostolus, qui promissionem accepit a Domino, ut super eius confessione fundaretur Ecclesia, contra quam portae inferorum praeualere non possent, ut contra huiusmodi portas inferorum Ecclesiae sibi commissae fides inuoluta persisteret, fideles Christi alloquitur dicens. 1. Pe. 3. Dominum christum sanctificate in cordibus uestris. scilicet per fidei firmitatem: quo fundamento in corde collocato contra omnes impugnationes, aut irrationes infidelium tuti esse poterimus. Vnde etiam subdit. Parati ad satisfactionem omni poscenti uos rationem de ea, quae in uobis est, spe. Fides autem christiana principaliter consistit in confessione sanctae Trinitatis, & specialiter gloriatur in cruce Domini nostri Iesu christi. Nam uerbum crucis, ut Paulus dicit. 1. Cor. 1. Et si pereuntibus stultitia sit, his tamen qui salui fiunt. id est nobis, uirtus Dei est. Spes etiam nostra in duobus consistit. scilicet in eo quod expectatur post mortem, & in auxilio Dei, quo in hac uita iuuamur ad futuram beatitudinem per opera liberi arbitrii promerendam. Haec ergo sunt quae, ut tu asseris, ab infidelibus impugnantur, & irridentur. Irrident enim Saraceni, ut tu dicis, quod christum Dei filium dicimus, cum Deus uxorem non habeat, & reputant nos insanos quod tres personas consistemus in Deo, etiam per hoc existimantes nos tres Deos profiteri. Irrident etiam quod christum Dei filium pro salute humani generis dicimus crucifixum: quia si Deus omnipotens potuit absque filii sui passione genus humanum saluare, potuit sic instituire hominem, ut peccare non posset. Improperant etiam christianis, quod in altari comedunt Deum suum, & quod corpus christi si esset ita magnum sicut mons, iam deberet esse consumptum. circa statum uero animarum post mortem, asseris errare Graecos & Armenos dicentes, quod ante post mortem usque ad diem iudicii nec puniuntur, nec praemiantur, sed sunt quasi in sequestro: quia nec penam, nec praemium debent habere sine corpore. Et in sui erroris assertionem inducit quod Dominus in Euan-

gelio dicit. In domo patris mei mansiones multae sunt, circa meritum uero quod ex libro arbitrio dependet, asseris tam Saracenos, quam nationes alias necessitatem actibus humanis imponere ex praescientia, uel ordinatione diuina, dicentes quod homo non potest mori, nec etiam peccare, nisi sicut Deus ordinauit de homine, & quod qualibet persona suum euentum habet scriptum in fronte. Super quibus petis rationes morales & philosophicas, quas Saraceni recipiunt. Frustra. n. uidetur auctoritates inducere contra eos, qui auctoritates non recipiunt. Tuae igitur petitioni, quae ex pio desiderio uidet procedere, ut sis, iuxta Apostolicam doctrinam, paratus ad satisfactionem omni poscenti te rationem, satisfacere uolens, aliqua facilia secundum quod materia patietur, super praemissis tibi exponam, quae tamen alibi diffusius pertractaui.

C A P. II.

Qualiter sit disputandum contra infideles.

DE hoc tamen primo admonere te uolo, quod in disputationibus contra infideles de articulis fidei, non ad hoc conari debes, ut fidem rationibus necessarijs probes. Hoc enim sublimitati fidei derogaret, cuius ueritatis non solum humanas mentes, sed etiam angelorum excedit: a nobis autem creduntur quasi ab ipso Deo reuelata. Quia tamen quod a summa ueritate procedit, falsum esse non potest, nec necessaria ratione impugnari ualet quod falsum non est, fides nostra necessariae rationibus sicut probari non potest, quia humanam mentem excedit: ita improbari necessaria ratione non potest propter sui ueritatem. Ad hoc igitur debet tendere christiani disputatoris intentio in articulis fidei, non ut fidem probet, sed ut fidem defendat: unde & beatus Petrus non dicit, Parati semper ad probationem: sed, ad satisfactionem, ut scilicet rationabiliter ostendat non esse falsum, quod fides catholica confitetur.

C A P. III.

Qualiter in diuinis sit accipienda generatio.

Primum igitur considerandum est derisibile esse irrisionem qua nos irrident, quod ponimus christum filium Dei uiri, quasi Deus uxorem haberet. cum enim carnales sint, non possunt nisi ea quae sunt carnis & sanguinis cogitare. Quilibet autem sapiens considerare potest, quod non est idem generationis modus in omnibus rebus, sed in uinaquaue re inuenitur generatio secundum proprietatem suae naturae. In animalibus quidem per maris & feminae commixtionem: in plantis uero per pullulationem, seu generationem, atque in alijs aliter. Deus autem non est carnalis naturae, ut feminam requirat, cui commisceatur ad proles generationem, sed est spiritualis naturae, siue intellectualis, immo magis super omnem intellectualem. Est ergo in eo accipienda generatio secundum quod conuenit intellectuali naturae. Et quamuis intellectus noster ab intellectu diuino deficiat, non possumus tamen aliter loqui de intellectu diuino, nisi secundum similitudinem eorum quae in intellectu nostro inuenimus. Est autem intellectus noster aliquando quidem in potentia intelligens, aliquando in actu. Quandocumque autem in actu intelligit, quoddam intelligibile format, quod est quaedam proles ipsius: unde & mentis conceptus nominatur.

nominatur. Et hoc quidem est quod uoce exteriori significatur: unde sicut uox significat, uerbum exteriori dicitur, ita interior mentis conceptus uerbo exteriori significatum, dicitur uerbum intellectus, seu mentis. Hic autem mentis nostrae conceptus non est ipsa mentis nostrae essentia, sed est quoddam accidens ei, quia nec ipsum intelligere nostrum est ipsum esse intellectus, alioquin numquam intellectus esset quin actu intelligeret. Verbum igitur nostri intellectus secundum quaedam similitudinem dici potest uel conceptus, uel proles, & praecipue cum intellectus seipsum intelligit, in quantum. scilicet est quaedam similitudo intellectus procedens ab intellectuali eius uirtute: sicut & filius habet similitudinem patris, procedens ab eius generatiua uirtute. Non tamen proprie uerbum nostri intellectus potest dici proles, uel filius, quia non est eiusdem naturae cuius est intellectus noster. Non autem omne quod procedit ab aliquo, est si sit ei simile, dicitur filius, alioquin imago sui quam aliquis pingit, proprie filius diceretur. Sed ad hoc quod sit filius, requiritur quod procedens ab altero similitudinem habeat eius a quo procedit, & sit eiusdem naturae cum eo. Quia uero in Deo non est aliud intelligere, quam suum esse, consequenter neque uerbum quod in intellectu eius concipitur, est aliquod accidens, aut aliquid alienum ab eius natura, sed ex hoc ipso quod uerbum est, habet rationem procedentis ab altero, & ut similitudo eius cuius est uerbum: hoc. n. in uerbo nostro reperitur. Sed istud uerbum Dei habet ulterius, quod non sit aliquod accidens, neque; aliqua pars Dei, qui est simplex, neque; aliquid alienum a diuina natura, sed quoddam completum subsistens in natura diuina habens rationem ab altero procedentis: sine hoc. n. uerbum intelligi non potest. Hoc autem secundum humanam locutionis consuetudinem nominatur filius, quod procedit ab alio in similitudinem eius subsistens in eadem natura cum ipso. Secundum igitur quod diuina uerbis humanis nominari possunt, uerbum intellectus diuini filium Dei nominamus: Deum uero, cuius est uerbum, nominamus patrem, proles uerbi dicimus esse generationem filij immaterialis, non autem carnalis, sicut carnales homines suspicantur. Est autem aliud, in quo excedit praedicta filij Dei generatio omnem generationem humanam siue materialis, secundum quam homo ex homine nascitur: siue intelligibile, secundum quam uerbum accipitur in mente humana. In utraque. n. illud quod per generationem procedit, inuenitur posterius tempore eo, a quo procedit. Pater. n. non generat statim a principio sui esse, sed oportet quod de imperfecto ad ita uel perfectum ueniat, in quo generare possit. Nec iterum statim ut generationi operam dat, filius nascitur, quia carnalis generatio in quadam mutatione consistit & successione: secundum intellectum etiam non statim a principio homo est aptus ad intelligibiles conceptus formandos, sed postquam ad statum perfectionis uenit. Vnde non semper actu intelligit, sed potentia est intelligens tantum, & post sit intelligens actu, & iterum definit actu intelligere, & remanet intelligens in potentia, uel habitu tantum. Sic ergo uerbum homine posterius inuenitur tempore, & definit aliquando esse antequam homo. Impossibile est autem ista duo Deo conuenire, in quo neque imperfectio, neque mutatio locum habet, neque; est exitus de potentia ad actum, cum sit actus purus & primus. Verbum ergo Dei coaeternum est ipsi Deo. Est autem & aliud, in quo uerbum nostrum differt a diuino. Intellectus enim noster non simul intelligit omnia, neque uel unico actu, sed pluribus & diuersis, & ideo uerba

intellectus nostri sunt multa, sed Deus omnia simul intelligit, & unico actu, quia eius intelligere non potest esse nisi unum, cum sit suum esse, unde sequitur quod in Deo sit unum uerbum tantum. Uterius est consideranda alia differentia, quod. scilicet uerbum intellectus nostri non adaequat intellectus uirtute, quia cum aliquid mente concipimus, adhuc possumus alia multa concipere: unde uerbum nostri intellectus imperfectum est, & in eo potest compositio accidere, dum ex multis imperfectis sit unum uerbum perfectius, sicut cum intellectus concipit aliquam enuntiationem, seu definitionem alicuius rei: sed uerbum diuinum adaequat uirtute Dei, quia per suam essentiam seipsum intelligit, & omnia alia: unde quanta est essentia, tantum est uerbum quod concipit per essentiam suam, se & omnia alia intelligendo. Est ergo perfectum simplex & aequale Deo, & hoc uerbum Dei filium nominamus ratione iam dicta, quod eiusdem naturae cum patre & patri coaeternum unigenitum & perfectum confitemur.

C A P. IIII.

Qualiter in diuinis sit accipienda processio Spiritus sancti a patre & filio.

Est autem considerandum ulterius, quod omnem cognitionem sequitur aliqua appetitiua operatio. Inter omnes autem appetitiuas operationes inuenitur amor esse principium, quo sublato neque gaudium erit, si adipsi scilicet aliquis quod non amat: neque; tristitia, si impediatur ab eo quod amat, si uidelicet amor tollatur, & per consequens tolluntur omnes appetitiuae operationes, quae quodammodo ad tristitiam & gaudium referuntur. Cum igitur in Deo sit perfecta cognitio, oportet et in eo ponere perfectum amorem, in quo quidem processio secundum appetitiua operationem exprimitur, sicut & in uerbo per operationem intellectus. Est autem attendenda differentia quaedam inter intellectualem operationem & appetitiua: nam operatio intellectus, & omnis omnino cognitua operatio completur per hoc, quod cognoscibilia in cognoscente quodammodo existunt. scilicet sensibilia in sensu, & intelligibilia in intellectu. Operatio autem appetitiua completur secundum quendam ordinem, uel motum appetentis ad res appetitui obiectas. Ea uero quae habent occultum principium sui motus, spiritus nomen accipiunt: sic. n. uenti spiritus dicuntur, quia eorum principium non apparet. Respiratio est arteriarum, qui est motus ab intrinseco principio procedens, spiritus nomen accipit: unde conuenienter, secundum quod diuina humanis significari possunt, ipse diuinus amor procedens spiritus nomen accipit. Sed in nobis amor ex duplici causa procedit, quandoque quidem ex corporea & materiali natura, quae est amor immundus, quia per eum puritas mentis turbatur: quandoque autem ex ipsa proprietate naturae spiritualis, sicut cum amamus intelligibilia bona, & quae rationi conueniunt, & hic est amor purus. In Deo autem amor materialis locum non habet. conuenienter igitur amorem ipsius non solum spiritum, sed Spiritum sanctum uocamus, ut per hoc quod dicitur sanctus, eius puritas exprimitur. Manifestum est autem, quod nihil amare possumus intelligibile & sancto amore, nisi quod actu per intellectum concipimus. Conceptio autem intellectus est uerbum, unde oportet quod amor a uerbo oriatur. Uerbum autem Dei dicimus esse filium, ex quo patet Spiritum sanctum esse a filio. Sicut autem diuinum intelligere est eius esse, ita et amare Dei est eius esse: & sicut Deus semper actu intelligit, & omnia intelligendo

Opusc. S. Tho. Aquin. G seipsum

seipsum intelligit, ita et se amat, & omnia amat suam bonitatem amando. Sicut ergo Dei filius, qui est verbum Dei, subsistens est in natura diuina & coeternus patri, atque perfectus & vnicus, ita etiam haec omnia de Spiritu sancto confiteri oportet. Ex hoc autem colligere possumus, quod cum omne quod subsistit in natura intelligente, apud nos persona dicatur, apud Graecos autem hypostasis, necesse est dicere quod verbum Dei, quod filium nominamus, sit quaedam hypostasis, seu persona, & idem de Spiritu sancto dici oportet. Nulli autem est dubium, quin Deus, a quo verbum & amor procedit, sit res subsistens, ut etiam dici possit hypostasis, vel persona. Et per hunc modum conuenienter ponimus in diuinis tres personas. scilicet personam patris, personam filij, & personam Spiritu sancti. Has autem tres personas, vel hypostases non dicimus esse per essentiam diuersas, quia ut dictum est, sicut intelligere & amare Dei est eius esse, ita verbum & amor eius sunt ipsa essentia Dei. Quicquid autem de Deo absolute dicitur, non est aliud quam Dei essentia. Non enim est Deus magnus, vel potens, vel bonus accidentaliter, sed per essentiam suam: & tres personas, vel hypostases non dicimus in diuinis distinctas per aliquid absolutum, sed per solas relationes quae ex processione verbi & amoris proueniunt. Et quia processionem verbi nominamus generationem, ex generatione autem proueniunt relationes paternitatis & filiationis, personam filij a persona patris distingui dicimus solummodo paternitate & filiatione, omnia communiter & indifferenter de utroque praedicantes. Sicut enim dicimus patrem verum Deum, omnipotentem, aeternum, & quaecumque similiter dicuntur, sic & filium, & eadem ratio est de Spiritu sancto. Quia ergo pater & filius & Spiritu sanctus non distinguuntur in natura diuinitatis, sed in relationibus solum, conuenienter tres personas non dicimus tres deos, sed vnum verum Deum & perfectum profitemur. In hominibus autem ideo tres personae tres homines dicuntur, & non vnus homo, quia natura humanitatis, quae communis est, differenter conuenit eis secundum materialem diuisionem, quae omnino in Deo locum non habet: unde in tribus sunt tres humanitates numero differetes, & sola ratio humanitatis in eis communis inuenitur. In tribus autem diuinis personis non tres diuinitates numero differentes, sed unam simplicem deitatem necesse est esse, cum non sit alia essentia uerbi & amoris in Deo ab essentia Dei, & sic non tres deos, sed unum Deum confitemur, propter unam simplicem deitatem in tribus personis.

C A P. V.

Quae fuit causa incarnationis filij Dei.

EX simili autem caecitate, irrident christianam fidem, quia Christum confitemur Dei filium mortuum esse, tanti mysterij profunditatem non intelligentes. Et ne mors filij Dei peruerse intelligatur, prius aliquid de filij Dei incarnatione dicere oportet. Non enim dicimus filium Dei morti subiectum fuisse secundum naturam diuinam, in qua est aequalis patri, quae est fontalis omnium uita, sed secundum naturam nostram, quam assumpsit in unitatem personae. Ad incarnationis ergo diuinum mysterium aequaliter considerandum, oportet aduertere, quod omne per intellectum agens, per conceptionem sui intellectus, quam dicimus uerbum, operatur, ut patet in edificatore & quolibet artifice, qui secundum formam quam

mente concepit, exterius operatur. Quia ergo Dei filius est ipsum Dei uerbum, consequens est ut Deus omnia per filium fecerit. Vnaqueque autem res per eadem fit, & reparatur. Si enim domus collapsa sit, per formam artis reparatur, per quam a principio condita fuit. Inter creaturas autem a Deo conditas per uerbum suum, primum gradum tenet creatura rationalis, intantum quod omnes aliae creaturae ei subserviunt, & ad ipsam ordinari videntur, & hoc rationabiliter: quia rationalis creatura dominium habet sui actus per arbitrij libertatem. Caeterae vero creaturae non ex iudicio libero agunt, sed quadam vi naturae mouentur ad agendum. Vbi quae autem quod est liberum, praeminet ei quod est seruum, & serui ad liberorum famulatum ordinantur, & a liberis gubernantur. Lapsus ergo rationalis creaturae secundum veram aestimationem magis estimandus est, quam cuiuscumque irrationalis creaturae defectus. Nec est dubium quin apud Dei iudicium res secundum veram aestimationem iudicentur. Hoc ergo conueniens est diuinam sapientiam, ut praecipue lapsus rationalis creaturae repararet, magis etiam quam si caelum collaberetur, vel quicquid aliud in rebus corporeis posset accidere. Est autem duplex creatura rationalis, seu intellectualis, vna a corpore separata, quam angelum dicimus: alia corpori iuncta, quae est anima hominis. In utraque autem lapsus accidere potuit propter arbitrij libertatem. Dico autem creaturam rationalis lapsus non ut ab esse deficiat, sed secundum quod deficit a rectitudine voluntatis. Lapsus enim, seu defectus praecipue attenditur secundum id quo operatur, sicut artificem errare dicimus, si in arte deficiat qua debet operari: & rem naturalem deficientem dicimus & collapsam, si corrumpatur virtus eius naturalis per quam agit, puta, si in planta vis germinandi deficiat, aut in terra vis fructificandi. Id autem per quod operatur rationalis creatura est voluntas, in qua consistit libertas arbitrij. Lapsus ergo rationalis creaturae est secundum quod deficit a rectitudine voluntatis, quod fit per peccatum. Defectus ergo peccati, qui nihil est aliud quam peruersitas voluntatis, praecipue Deo conuenit remouere, & hoc per uerbum suum, quo uniuersam condidit creaturam. Angelorum autem peccatum remedium habere non potuit, quia secundum immutabilitatem suae naturae impenitibiles sunt ab eo, in quod semel conuertitur. Homines autem secundum conditionem suae naturae habent mutabilem voluntatem, ut non solum diuersa possint eligere vel bona, uel mala, sed et postquam vnus elegerunt, possunt ab illo respicere, & ad aliud conuerti, & haec uoluntas uoluntatis in homine manet, quoad uero corpori unitur uarietati subiecto. Cum autem anima a corpore fuerit separata eandem immutabilitatem voluntatis habet, quam naturaliter angelus habet: unde & post mortem anima impenitibilis est, nec potest ad bonum ad malum conuerti, nec de malo ad bonum. Sic ergo ad Dei bonitatem pertinuit, ut per filium suum naturam humanam collapsam repararet. Modus autem reparationis talis esse debuit, quod & naturam reparandam conueniret, & morbo. Naturae dico reparandae, quia cum homo sit rationalis naturae libero arbitrii praeditus, non ex necessitate exterioris uirtutis, sed secundum propria uoluntatem ad statum rectitudinis reuocandus fuit. Morbo est, quia cum morbus peruersitate voluntatis consisteret, oportuit quod uoluntas ad rectitudinem reduceretur. Voluntatis autem humanae rectitudo consistit in ordinatione amoris, qui est principalis affectio. Ordinatus autem amor est ut Deum super omnia diligamus quasi summum bonum, & ut in ipsum referamus omnia quae amamus tamquam in

ultimum finem, & ut in alijs amandis seruetur debitus ordo, ut scilicet corporalia spiritualibus postponamur. Ad prouocandum autem nostrum amorem in Deum nihil magis valere potuit quam quod uerbum Dei, per quod omnia facta sunt, ad reparationem naturae nostrae eam assumeret, ut idem esset & Deus, & homo. Primum quidem, quia ex hoc maxime demonstratur quantum Deus diligat hominem, quod pro eius salute homo fieri uoluit, nec est aliquid quod ad amandum magis prouocet, quam quod aliquis se cognoscat amari. Deinde quod homo habens intellectum & affectum ad corporalia depressum, ad ea quae supra se sunt de facili eleuari non poterat. Facile autem est homini cui libet ut alium hominem diligat & cognoscat, sed considerare diuinam altitudinem, & in eam ferri per debitum amoris affectum, non est omnium hominum, sed eorum qui per Dei auxilium cum magno studio & labore a corporalibus ad spiritualia subleuantur. Ut ergo omnibus pateret uia ad Deum, uoluit Deus homo fieri, ut etiam paruuli Deum cognoscere & amare possent quasi similem sibi, & sic per id quod capere possunt, paulatim proficerent ad perfectum. Per hoc etiam quod Deus factus est homo, spes datur homini ut peruenire possit ad perfectam beatitudinis participationem, quam solus Deus naturaliter habet. Homo enim suam infirmitatem cognoscens, si ei promitteretur quod ad beatitudinem perueniret, cuius uix angeli sunt capaces, quae scilicet in uisione Dei & fruitione consistit, uix hoc sperare posset, nisi ex alia parte sibi dignitas naturae humanae ostenderetur, quam tanti aestimat Deus, ut pro eius salute fieri homo uoluerit, & sic per hoc quod Deus factus est homo, spem nobis dedit ut et homo posset peruenire ad hoc, quod uniretur Deo per beatam fruitionem. Valet etiam homini suae cognitio dignitatis ex hoc, quod Deus humanam naturam assumpsit ad hoc quod affectum suum nulli creaturae subijceret, neque demones, aut quascumque creaturas colendo per idolatriam, neque corporalibus creaturis se subdendo per inordinatum affectum. Indignum enim est, ut cum homo sit tantae dignitatis secundum aestimationem diuinam, & ita Deo propinquus sit ut Deus homo fieri uoluerit, quod homo rebus inferioribus Deo inordinate se subijciat.

C A P. VI.

Qualiter debet intelligi hoc quod dicitur, Deus factus est homo.

Cum autem dicimus, Deum hominem fieri, nemo existimet hoc sic accipiendum esse, ut Deus conuertatur in hominem, sicut aer fit ignis cum in ignem conuertitur. Immutabilis est enim Dei natura, corporea autem sunt quae inuicem conuertuntur. Spiritualis autem natura in naturam corpoream non conuertitur, sed potest ei aequaliter uniri propter efficaciam suae uirtutis, sicut anima uniuersum corpus: & licet humana natura ex anima constet & corpore, anima autem non corporeae, sed spiritualis naturae sit, omnium tamen creatura spiritualis deficit a simplicitate diuina multo amplius quam corporea creatura a simplicitate spiritualis naturae. Sicut ergo spiritualis natura unitur corpori per efficaciam suae uirtutis, ita & Deus potest uniri tam spirituali quam corporali, & secundum hunc modum dicimus Deum naturam humanam fuisse unum. Est autem attendendum, quod vnum quodque maxime uidetur esse illud, quod inuenitur in eo esse principium. Omnia autem

alia uidentur ei quod est principium adhaerere, & ab eo quodammodo assumi, in quantum id quod est principium alijs utitur secundum suam dispositionem: quod qui dem patet non solum in ordinatione ciuili, in qua principes ciuitatis quasi tota ciuitas esse uidentur, & alijs utuntur secundum suam dispositionem, ut sibi adhaerentibus membris, sed et in adunatione naturali. Licet enim homo naturaliter constet ex anima & corpore, principalius tamen uidetur homo esse anima quam corpus quod adhaeret, & quo anima utitur ad operationes animae conuenientes. Sic ergo & in unione Dei ad creaturam non trahitur Deitas ad humanam naturam, sed humana natura a Deo assumitur non quidem ut conuertatur in Deum, sed ut Deo adhaereat, & sunt quodammodo anima & corpus sic assumpta, anima & corpus ipsius Dei, sicut partes corporis assumptae ab anima sunt quodammodo ipsius animae membra. Est tamen in hoc aliqua differentia attendenda. Nam anima licet sit perfectior corpore, non tamen totam perfectiorem in se possidet humanae naturae: unde corpus sic ei aduenit, ut ex corpore & anima una compleatur humana natura, cuius quaedam partes sunt anima & corpus: sed Deus ita est in natura sua perfectus, ut plenitudini naturae ipsius nihil addi possit, unde cum natura diuina non potest sic uniri altera natura, ut ex utraque una constituatur natura composita, sic enim natura diuina pars est illius naturae compositae, quod repugnat perfectioni diuinam naturae: nam omnis pars imperfecta est. Deus ergo Dei uerbum sic humanam naturam assumpsit, quae ex anima constat & corpore, ut tamen nec altera transiret in alteram, nec ex duabus una natura conflaretur, sed post unionem duae naturae distinctae remaneret quantum ad proprietates naturarum. Est autem rursus considerandum, quod cum spiritualis natura corporea uniat per spirituale a uirtute, quanto fuerit maior uirtus spiritualis naturae, tanto perfectius & firmiter sibi naturam inferiorem assumit. Est autem uirtus Dei infinita, cui omnis creatura subijcitur, & unaquaque utitur pro suo arbitrio: non autem eis uteretur, nisi aliquo modo per efficaciam suae uirtutis uniretur eis. Tanto autem alicui naturae perfectius uniretur, quanto in eo magis suam uirtutem exercet. Inter omnes siquidem creaturas uirtutem suam exercet quantum ad hoc, quod omnibus esse largitur, & ad proprias operationes mouet, & secundum hoc quodam communi modo in omnibus rebus dicitur esse. Sed specialiori quodammodo uirtutem suam exercet in membris sanctis, quas non solum in esse conseruat, & ad operandum mouet sicut alias creaturas, sed etiam eas conuertit ad se cognoscendum & amandum: unde etiam sic in sanctis mentibus specialiter dicitur habitare, & mentes sanctae Deo plenae esse dicuntur. Quia ergo secundum quantitatem uirtutis, quam Deus exercet in creaturam, magis & minus dicitur creaturae uniri, patet quod cum efficaciam diuinam uirtutis humano intellectu comprehendere non possit, sublimiori modo Deus potest creaturae uniri quam intellectus humanus capere possit. Quod ergo incognoscibili & ineffabili modo dicimus Deum unum esse humanam naturam in Christo non solum per inhabitationem, sicut in alijs sanctis, sed quodammodo singulari, ita quod humana natura esset quaedam filij Dei natura, ut filius Dei qui ab aeterno habet naturam diuinam a patre, ex tempore per assumptionem mirabilem habeat humanam naturam ex genere nostro, & sic quae liber partes humanae naturae ipsius filij Dei dici possunt Deus, & quicquid agit, uel patitur quaelibet pars naturae humanae in filio Dei, potest attribui

Unigenito Dei verbo. Vnde non inconuenienter dicimus animam & corpus esse filij Dei, sed & oculos, & manū, & quoddam filij Dei corporaliter uideat per oculi uisionem, & audit per auris auditum, & sic de alijs, quę partibus animę, uel corporis conuenire possunt. Huius autem admirabilis uniois nullum conuenientius exemplum inueniri potest, quàm unio corporis & animę rationalis. Est etiam non inconueniens exemplum de hoc quoddam uerbum nostrum in corde manet absconditum, & sensibile sit per assumptionem uocis & scripturę. Sed tamen hæc exempla a prædicta uniois repræsentatione deficiunt, sicut & cætera exempla humanæ naturæ a rebus diuinis. Nam neque deitas sic unitur humanæ naturæ, ut sit pars alicuius naturæ: neque sic unitur humanę naturę, ut solum significetur per eam, sicut uerbum cordis significatur per uocem, aut scripturam, sed sic ut ueraciter filius Dei habeat naturam humanam, & homo dicatur. Patet ergo quoddam non dicimus Deum unum esse naturę corporeę, ut sit uirtus in corpore ad modum materialium & corporalium uirtutum, quia nec intellectus animę corpori unitæ sic est uirtus in corpore. Multo minus ergo Dei uerbum quod ineffabiliter, & sublimiori modo sibi naturam humanam assumpsit. Patet etiam secundum præmissa, quoddam filius Dei & diuinam naturam habet, & humanam, uenam ab æterno, aliam ex tempore per assumptionem. Contigit autem ab eodem plura haberi secundum diuersos modos, in quibus tamen omnibus semper quoddam principale, haberi dicitur: quoddam autem minus principale, haberi. Habet enim totum multas partes, ut homo manus & pedes. Non autem dicimus econuerso, quoddam manus uel pedes habeant hominem. Habet etiam unum subiectum multa accidentia, sicut pomum colorem & odorem, non econuerso. Habet etiam homo aliqua exteriora, sicut possessiones & uestes, non econuerso. In solis autem illis quę sunt partes alicuius unius essentialis, aliquando aliquid dicitur habere & haberi, ut anima corpus, & corpus animam. Et similiter in quantum uir & uxor in matrimonio coniunguntur, dicitur uir habere uxorem, & uxor uirum. Et similiter in his quę per relationem unius ut sicut dicimus, quoddam pater habet filium, & filius patrem. Si ergo sic uniretur Deus humanæ naturę sicut anima corpori, ut ex his constitueretur una natura communis, posset dici quoddam Deus habet naturam humanam, & humana natura habet Deum, sicut anima habet corpus, & econuerso. Sed quia ex diuina & humana natura non potest constitui una natura propter perfectionem diuinę, ut dictum est, & tamen in prædicta unione principaliter est quoddam ex parte Dei, manifeste consequitur quoddam ex parte Dei accipi oportet id quoddam habet naturam humanam. Illud autem quoddam per aliquam naturam dicitur esse, dicitur esse suppositum, uel hypostasis naturę illius, sicut quoddam habet naturam equi, dicitur esse hypostasis, uel suppositum naturę equinę. Et si sit natura intellectualis quę habetur, talis hypostasis dicitur persona. Sicut dicimus Petrum esse personam, qui naturam humanam habet, quę est intellectualis natura. Cum ergo filius Dei unigenitum Dei uerbum per assumptionem habeat humanam naturam, ut dictum est, sequitur quoddam sit hypostasis, uel suppositum, uel persona humanę naturę. Et cum ab æterno habeat diuinam naturam, non per modum compositionis, sed simplicis identitatis, dicitur etiam hypostasis, uel persona diuinę naturę, secundum tamen quoddam diuina uerbis humanis exprimi possunt. Ip

sum ergo unigenitum Dei uerbum est hypostasis, uel persona duarum naturarum, diuinę scilicet & humanę in duabus naturis subsistens. Si quis autem obijciat, quoddam humana natura etiam in Christo non sit accidens, sed substantia quędam, non autem uniuersalis, sed particularis, quę hypostasis dicitur, uidetur cõsequi, quoddam ipsa humana natura in Christo hypostasis quędã sit præter hypostasim Dei uerbi, & sic in Christo erunt duę hypostases. Considerare debet qui sic obijcit, quoddam non omnis substantia particularis hypostasis dicitur, sed solum illa quę ab aliquo principali non hebetur. Manus. n. hois substantia est quędam particularis, non tamen potest dici hypostasis, nec persona, quia habetur a principali quoddam est homo: alioquin in quouis homine essent tot hypostases, uel personę, quot membra, uel partes. Humana ergo natura in Christo non est accidens, sed substantia, non uniuersalis, sed particularis: nec tamen hypostasis dici potest, quia assumitur a principali, scilicet a Dei uerbo. Sic ergo Christus est unus propter personę, uel hypostasis unitatem, nec potest dici esse duo. Sed proprie dicitur, quod habet duas naturas. Et licet diuina natura prædicetur de hypostasi Christi, quę est hypostasis uerbi Dei, quoddam est eius essentia, tamẽ humana natura non potest prædicari de eo in abstracto, sicut nec de aliquo habente humanam naturam. Sicut enim non possumus dicere, quod Petrus est humana natura, sed quod est homo, in quantum habet humanam naturam: ita nec possumus dicere, quod Dei uerbum sit humana natura, sed quod habet humanam naturam assumptam, & ex hoc dicitur homo. Utraque ergo natura prædicatur de uerbo Dei, sed una in concreto tantum. scilicet humana, ut cum dicimus, filius Dei est homo: diuina uero natura & in abstracto, & in concreto dici potest, ut quod uerbum Dei est diuina essentia, uel natura, & quod est Deus. Cum autem Deus sit habens diuinam naturam, & homo sit habens humanam naturam, per hæc duo nomina significantur duę naturę habitę, sed unus habens utramque. Et cum habens naturas sit hypostasis, sicut in nomine Dei intelligitur hypostasis uerbi Dei, ita in nomine hominis intelligitur uerbum Dei, secundum quod attribuitur Christo. Et sic patet quod per hoc quod dicimus Deum Christum & hominem, non dicimus eum esse duo, sed unum in duabus naturis. Quia uero ea quę conueniunt naturę, attribui possunt hypostasi illi: naturę: hypostasis autem tam humanę naturę quàm diuinę includitur tam in homine significante diuinam naturam, quàm in homine significante humanam, quoddam est eadem hypostasis habens utramque naturam, consequens est, ut tam humana quàm diuina prædicetur de illa hypostasi, seu secundum quoddam includitur in nomine significante diuinam naturam, seu secundum quoddam includitur in nomine significante humanam. Possumus enim dicere, quoddam Deus uerbum, Dei est conceptus, & natus de Virgine, passus, mortuus, & sepultus, attribuentes hypostasi uerbi humana propter humanam naturam, & econuerso possumus dicere, quoddam homo ille est unum cum patre, & quoddam est ab æterno, & quoddam creauit mundum propter diuinam naturam. In his ergo tam diuersis de Christo prædicandis distinctio inuenitur, si consideretur secundum quoddam ista de Christo dicuntur. Quędam enim dicuntur secundum humanam naturam, quędam secundum diuinam. Si autem consideretur de quo dicuntur, indistincte proferuntur, quia eadem est hypostasis, de qua & diuina, & humana dicuntur, ut si dicam quod idem est homo qui uidet,

uidet & audit, sed non secundum idem. Videt enim se a cundum oculos, & audit secundum aures. Idem etiã est pomum quoddam uidetur & odoratur, sed hoc quiddam colore, illud autem odore, rone cuius dicere possumus, quod uidens audit, & audiens uidet, & uisum odoratur, & odoratum uidetur. Et similiter dicere possumus, quod Deus nascitur de Virgine propter humanam naturam, & homo ille est æternus propter diuinam.

CAP. VII.

Qualiter sit accipiendum, quoddam dicitur uerbum Dei passum.

EX consideratione ergo præmissorum satis appare potest, iã nihil inconueniens sequi ex eo quoddam dictum est, quoddam unigenitum Dei uerbum passum & mortuum confitemur. Non enim hæc ei attribuiamus secundum naturam diuinam, sed secundum humanam, quam pro nostra salute in unitate personę assumptam. Si quis autem obijciat, quod Deus cum sit omnipotens, alio modo poterat humanum genus saluare, quod per unigeniti sui mortem, considerare debet qui hoc obijcit, quod in factis Dei considerandum est quiddam conuenienter fieri potuit, et si alio modo illud Deus facere potuisset, alioquin omnia eius opera similis ratio irriteretur. Si enim consideretur, quare Deus fecerit cælum tantę quantitatis, & quare condiderit in tali numero stellas, sapienter cogitanti occurreret quiddam sic conuenienter fieri potuit, licet aliter facere potuerit. Dico autem hæc secundum quoddam credimus totam naturam dispositionem, & humanos actus diuinę præuidentia esse subiectos. Hac enim credulitate sublata omnis diuinitatis cultus excluditur. Suscepimus autem præsentem disputationem ad eos qui se Dei cultores dicunt seu sint Saraceni, seu Christiani, seu Iudæi. Ad eos autem qui omnia ex necessitate prouenire dicunt a Deo, operosius a nobis alibi disputatum est. Si aliquis ergo cõuenientia passionis & mortis Christi pia intentione consideret, tantam scientia profunditatem inueniet, ut semper aliqua cogitanti, plura & maiora semper occurrant, ita quod experiri possit uerum esse quoddam Apostolus dicit 1. Cor. 1. Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus uero stultitiam: ipsis autem uocatis Iudæis atque Græcis Christum Dei uirtutem, & Dei sapientiam. Et iterum, Quoddam stultum est Dei, sapientius est omnibus hominibus. Primo ergo considerandum occurrit, quod Christus humanam naturam assumpsit ad lapsum hominis reparandum, ut diximus. Ea ergo oportuit Christum pati & agere secundum humanam naturam, per quę remedium adhiberi posset contra peccatum. Peccatum autem hominis in hoc consistit, quod homo corporalibus adhærendo, spiritualia bona prætermittat. Hoc ergo decuit Dei filium in assumpta hominis natura ostendere per ea quę fecit & passus est, ut homines temporalia bona, uel mala pro nihilo ducerent, ne ab eorum inordinato affectu impediti, spiritualibus minus dediti essent. Vnde Christus pauperes parietes elegit, & tamen uirtute perfectos, ne quis de sola carnis nobilitate, & parentum diuitiis gloriaretur. Pauperem uitam gessit, ut diuitias doceret continere. Priuatus absque dignitate uixit, ut homines ab inordinato horum appetitu reuocaret. Laborem, sitim, famem, & corporis flagella sustinuit, ne homines uoluptatibus & delictis intenti, propter asperitates huius uitę retraherentur a bono uirtutis. Ad extremum sustinuit mortem,

ne propter mortis timorem aliquis ueritatem desereret. Et ne aliquis pro ueritate uoluptabilem mortem timeret, exprobratissimum genus mortis elegit, scilicet crucis. Sic quoque conueniens fuit filium Dei hominem factum mortem pati, ut sui exemplo homines prouocaret ad uirtutem, ut sic uerum sit quoddam Petrus dicit. 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius. Deinde quia hominibus ad salutem necessaria est non solum conuersatio recta, per quam uitantur peccata, sed etiã cognitio ueritatis, per quam uitantur errores, ad reparationem humani generis necessarium fuit, ut unigenitum Dei uerbum naturam humanam assumens, in certa ueritatis cognitione firmaret ueritatem. Veritati autem quę docetur per hominem, non omnino firma credulitas adhiberetur, quia homo decipi & decipi potest, sed a solo Deo absque omni dubitatione ueritatis cognitio confirmatur. Sic ergo oportuit Dei filium hominem factum doctrinam diuinę ueritatis hominibus proponere, ut ostenderet hanc diuinitus non humanitus esse, et hoc ostendit in miraculorum multitudine. Operanti enim ea quę solus Deus facere potest, puta, mortuos suscitando, cæcos illuminando & c. credendum erat ut per Deum loqueretur. Sed quia miracula eius, quę præsentibus aderant, uidere potuerunt, ne a posteris crederentur conficta, contra hoc diuina sapientia remedium exhibuit per Christi infirmitatem. Si enim uiuisset diues, potens, & in magna dignitate constitutus, credi potuisset quod doctrina eius, & miracula fauore hominum, & potestate humana fuissent recepta. Et ideo ut palam fieret opus diuinę uirtutis, omnia abiecta & infirma in mundo elegit, pauperem matrem, & uitam inopem, discipulos & nuntios idiotas, reprobari & cõdemnari usque ad mortem a magnatibus mundi, ut manifeste appareret quod susceptio miraculorum, eiusque doctrinę, non humanę potestatis, sed diuinę attribuenda sit. Vnde & in his quę fecit, uel passus est, simul coniungebantur & humana infirmitas, & diuina potestas. In natiuitate. n. pannis in uoluit in præsepio ponitur, sed ab angelis collaudatur, & a Magis stella duce adoratur. Tætatur a diabolo, sed ei ministratur ab angelis. Viuit in opes & mendicus, sed mortuos suscitatur, & cæcos illuminatur. Moritur affixus patibulo, annumeratur latronibus, sed in eius morte sol obscuratur, terra tremis, franguntur lapides, aperiuntur monumenta, & mortuorum corpora suscitatur. Si quis ergo ex talibus initijs tantum fructum uideat consecutum. scilicet conuersionem fere totius mundi ad Christum, & ulterius alia signa quæratur ad credendum, durior lapide cæseri potest, cum in morte eius & petre scissæ sint. Hinc est quod Apostolus. 1. Cor. 1. dicit. Uerbum crucis pereuntibus stultitia est, his autem qui salui sunt, id est, nobis, uirtus Dei est. Est autem circa hoc aliud considerandum, quod secundum eandem rationem prouidentię, quia in seipso Dei filius homo factus, infirma pati uoluit, etiam suos discipulos, quos humanę salutis ministros instituit, uoluit in mundo esse abiectos. Vnde non elegit literatos & nobiles, sed illiteratos & ignobiles, pauperes. scilicet piscatores, & eos mittens ad salutem hominum procurandum, iussit paupertatem seruare, & persecutiones, & opprobria pati, & mortem esse pro ueritate subire, ne eorum prædicatio ad aliquod terrenum commodum composita uideretur, & ne salus mundi ascriberetur humanę sapientię, aut uirtuti, sed solum diuinę. Vnde nec in eis defuit uirtus diuina mirabilia operans, qui tamen secundum mundum uidebatur abiectus.

Qui. Hoc autem necessarium erat reparationi humanae, ut homines discerent, ne de seipsis superbe considerent sed de Deo. Hoc enim ad perfectionem humanam iustitiam requirit, ut homo totaliter se Deo subiciat, a quo etiam omnia bona consequi speret adipiscenda, & ad apta recognoscat. Ad bona igitur presentia huius mundi contemnenda, & aduersa quælibet toleranda usque ad mortem, nullo modo melius eius discipuli potuerunt intitui, quam per passionem & mortem Christi: unde & ipse eis dicebat Ioan. 15. Si me persecuti sunt, & vos persequentur Deinde considerandum est, quod hoc habet ordo iustitiae, ut pro peccato poena infligatur. Apparet, n. in humanis iudicijs, quod ea quae iniuste facta sunt, ad iustitiam reducuntur, dum iudex ab eo qui aliena capiens, plus habet quam debeat, subtrahit quod plus habet, & dat ei qui minus habebat. Quicunque autem peccat, plus suae voluntati indulget quam debeat. Vt. n. voluntatem suam impleat, transgreditur ordinem rationis & legis diuinæ. Ad hoc igitur quod ad iustitiam ordinem reducat, oportet quod voluntati subtrahatur de eo quod vult, quod fit dum punitur vel per subtractionem bonorum quae vellet habere, vel per illationem malorum quae pati recusat. Haec ergo reintegratione iustitiae per poenam quandoque fit per voluntatem eius qui punitur, dum ipsemet sibi poenam imponit, ut ad iustitiam redeat: quandoque vero fit eo inuito, & tunc quidem ipse ad iustitiam non reducit, sed in eo impletur iustitia. Erat autem totum humanum genus peccato subiectum. Ad hoc ergo quod ad statum iustitiae reduceretur, oportebat inuenire poenam, quam homo sibi ipsi assumeret ad implendum diuinae iustitiae ordinem. Nullus autem homo purus tatus esse poterat, qui posset satisfacere sufficienter Deo poenam voluntaria aliqua assumendo, et pro peccato proprio, nedum pro peccato vniuersorum. Cum. n. homo peccat, legem Dei transgreditur, & sic quantum est in se, iniuriam Deo facit, qui est maiestatis infinitae. Tanto autem est maior iniuria, quanto maior est is, in quem committitur. Patet. n. quod maior iniuria reputatur si quis percutiat militem, quam si rusticum, & adhuc maior si regem, vel principem. Habet ergo peccatum contra legem Dei commissum quodammodo iniuriam infinitam. Sed rursus considerandum est, quod secundum dignitatem satisfaciendi est satisfactio ponderatur. Vnum enim verbum deprecatoriū a rege prolatum pro satisfactione iniuriae, maior satisfactio reputatur, quam si eo inferior vel genua flecteret, vel aliam quamuis humiliationem ostenderet ad satisfaciendum passo iniuriam. Nullus autem homo purus erat infinitae dignitatis, cuius satisfactio posset esse condigna contra Dei iniuriam. Oportuit igitur ut esset aliquis homo infinitae dignitatis, qui poenam subiret pro omnibus, & sic condigne satisfaceret pro totius mundi peccatis. Ad hoc ergo vniuersum Dei verbum verus Deus & Dei filius naturam humanam assumpsit, & in ea morte pati voluit, ut totum genus humanum pro peccato satisfaciendo purgaret. Unde & Petrus dicit 1. Petr. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustus &c. Non ergo ut opinantur, conueniens fuit quod Deus sine satisfactione sua humana peccata purgaret, neque etiam quod hominem non permitteret cadere in peccatum. Primum. n. repugnaret ordini iustitiae: secundum ordini naturae humanae, per quam homo factus est suae voluntatis liber potens bonum, vel malum eligere. Prouidentiae autem est rerum naturam & ordinem non destruere, sed saluare. In hoc ergo maxime Dei sapientia apparuit, quod & ordinem rerum seruauit tam iustitiae quam naturae, & tamen misericorditer prouidit homini sa-

lutis remedium per filij sui incarnationem & mortem

C A P. VIII.

Qualiter sit accipiendum, quod fideles accipiunt corpus Christi.

Quia ergo per passionem & mortem Christi homines a peccato purgantur, ut huius tam immensi beneficii iugis in nobis maneret memoria, filius Dei passione appropinquante, suae passionis & mortis memoriam fidelibus suis reliquit iugiter recolendam, suum corpus & sanguinem tradens discipulis sub speciebus panis & vini, quod usque nunc in memoria illius venerandae passionis ubique terrarum Christi frequenter Ecclesia. Quam vane autem hoc sacramentum irrideant infideles, quilibet etiam parum in christiana religione instructus de facili potest attendere. Non. n. dicimus quod corpus Christi dilaceretur in partes, & quod sic diuisum a fidelibus sub sacramento sumatur, ut oporteat quandoque illud deficere, et si magnitudinem montis haberet, ut dicunt, sed dicimus per conuersionem panis in corpus Christi ipsum corpus Christi in sacramento Ecclesiae esse, & a fidelibus manducari. Ex quo ergo corpus Christi non diuiditur, sed in ipsum aliquid conuertitur, nulla necessitas est ut per manducationem fidelium quantitati eius aliquid subtrahatur. Si quis autem infidelis velit dicere hanc conuersionem impossibilem esse, consideret Dei omnipotentiam. Confitetur quidem quod per virtutem naturae possit vna res conuerti in aliam quantum ad formam, sicut quod aer in ignem conuertitur, dum materia quae prius erat subiecta formae aeris, postea forma ignis subijcitur. Multo magis ergo virtus omnipotentis Dei, quae totam rei substantiam in esse producit non solum transmutando secundum formam, ut facit natura, poterit hoc totum in illud totum conuertere, ut sic panis in corpus Christi conuertatur, & vinum in sanguinem. Si autem huic conuersioni aliquis velit repugnare per id quod sensui apparet, nam nihil secundum sensum immutatur, consideret sic nobis diuina proponi, ut ad nos sub tegumēto visibiliū rerum deueniant. Vt ergo Christi corpus & sanguis, spiritalis & diuina refectio haberetur, & non quasi cibus & potus communis, sub specie panis & vini sumitur, ut non sit horribile carnem humanam comedere, & sanguinem bibere. Non tamen hoc fieri dicimus, quasi species illae, quae sensibus apparent in sacramento, sint solum in phantasia videntium, sicut soler esse in prestigijs artis magicæ, quia veritatis sacramentum nulla fictio decet: sed Deus qui est substantiae & accidentis creator, potest accidentia sensibilia conseruare in esse, subiectis tamen in aliud mutatis. Potest. n. effectus causarum secundarum per sui omnipotentiam absque causis secundarijs & producere, & in esse conseruare. Si quis vero Dei omnipotentiam non confitetur, contra tale in hoc opere disputationem non assumimus, sed contra Saracenos, & alios qui Dei omnipotentiam confitentur. Alia vero huius mysteria sacramenti non sunt hic magis discutienda, quia infidelibus secreta fidei pandi non debent.

C A P. IX.

Qualiter est specialis locus ubi anime purgantur antequam sint beatae.

Nunc restat considerare de opinione quorundam dicentium purgatorium non esse post mortem

ad quam quidem ut homines aliqui deuenirent, contigisse videtur quod in pluribus alijs contingit. Dum enim aliquos errores vitare uoluerunt, inciderunt in errores contrarios. Sic Arrius dum vitare uoluit errorem Sabellij confundentis sanctae Trinitatis personas, incidit in errorem contrarium, ut diuideret deitatis essentiam. Similiter Eutices dum vitare uoluit errorem Nestorij diuidentis in Christo personam Dei & hominis, contrarium errorem instituit, ut confiteretur unam esse Dei & hominis naturam. Sic etiam dum aliqui vitare uolunt Origenis errorem ponentis omnes poenas post mortem purgatorias esse, in contrarium prolabantur errorem, ut dicant nullam poenam post mortem purgatoriam esse. Sancta uera catholica & apostolica Ecclesia inter errores contrarios media lento passu incedit. Sicut enim distinguit personas in Trinitate contra Sabellium, & tamen in errorem Arrii non declinat, sed unam tantum confitetur personarum essentiam, in incarnationis uero mysterio, conuerso naturas distinguit contra Euticem, nec tamen cum Nestorio personam separat, sic & in statu animarum post mortem poenas quasdam purgatorias confitetur, eorum duntaxat, qui de hoc seculo absque peccato mortali cum charitatis gratia decedunt, nec cum Origene omnes poenas purgatorias confitetur, sed qui cum peccato mortali decedunt, cum diabolo & angelis eius eterno confitetur supplicio cruciados. Ad ueritatis ergo assertionem primo considerandum est, quod illi qui in peccato mortali decedunt, statim ad infernalium supplicia rapiuntur, quod aperte ex Euangelio probatur. Dicitur enim Luc. 16. ex ore Domini, quod mortuus est diues epulo, & sepultus in inferno. Et de cruciatu eius ex ipsius confessione apparet, dum dicit, Quia crucior in hac flamma. Iob quoque de impijs dicit. Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Item, Iob. 22. Qui dicebant Deo, Recede a nobis &c. Non solum autem impij pro peccatis proprijs, sed et iusti ante passionem Christi pro peccato primi parentis in morte ad inferos descendebant: unde de Iacob dicebat Gen. 37. Descendat ad filium meum lugens in infernum, unde ipse Christus moriens ad inferna descendit, ut in Symbolo conuincit, sicut ante per prophetam predictum fuerat. Non derelinques aiam meam in inferno, psal. 15. quod Petrus in actibus de Christo exponit, licet Christo alio modo ad inferna descenderet non quasi peccato obnoxius, sed solus inter mortuos liber, ad hoc descendit ut expoliatus principatus & potestates captiuam duceret captiuitatem, sicut per Zachar. fuerat predictum, Zach. 9. Tu autem in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu &c. Sed quia miserationes Dei sunt super omnia opera eius, credendum est multo magis, quod illi qui sine macula moriuntur, statim eterne retributionis mercedem recipiant. Et hoc quidem euidentibus auctoritatibus maxime probatur. Dicit enim Apost. 2. Corinth. 5. Cum mentionem de tribulationibus sanctorum fecisset. Scimus enim, inquit, quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod edificatorem ex Deo habemus, domum non manufactam, sed eternam in caelis. Ex quibus uerbis prima facie inspectis hoc uidetur elici posse, quod dissoluto mortali corpore, homo caelestis gloria induatur. Sed ut hic sensus euidetior fiat, sequentia pertractemus. Quia enim duo proposuerat, scilicet dissolutionem habitationis terrenae, & adoptionem domus caelestis, ostendit quomodo desiderium hominis se habet ad utrumque, cum quadam expositione utriusque. Unde primo subiungit de desi-

derio caelestis domus, & dicit, Quia ingemiscimus in hoc, quod a nostro desiderio retardati cupimus superindui habitationem caelestem, per quod etiam uidetur intelligere, quod illa domus caelestis, quam supra diximus, non est aliquid ab homine separatum, sed aliquid homini inhærens. Non enim dicitur homo induere domum, sed uelamentum, sed dicitur aliquis inhabitare domum. Cum ergo haec duo coniungit dicens, superindui habitationem, ostendit quod id quod est primo desideratum, est aliquid inhærens, quia induitur & est aliquid continens & excedens, quia inhabitatur. Quid autem sit illud desideratum, patebit ex sequentibus. Sed quia non simpliciter dixerat indui, sed superindui, rationem sui dicti exponit subdens. Si tamen ueluti, & non nudi inueniamur, quasi dicat. Si anima sic indueretur habitatione caelesti, quod non exueretur habitatione terrena, adoptio illius habitationis caelestis esset superinduitio. Sed quia oportet quod exuatur habitatione terrena ad hoc quod induatur caelesti, non potest dici superinduitio simpliciter. Posset ergo aliquis ab Apost. quaerere. Quare ergo dixisti, Superindui cupientes. Ad quod respondet dicens. Nam et qui sumus in tabernaculo isto, id est, qui induimur terrene habitaculo quasi transitorio, non domo quasi permanente, ingemiscimus grauati quasi aliquo accidente contra desiderium nostrum, eo quod secundum naturale desiderium nostrum volumus expoliari quasi tabernaculo terreno, sed superuestiri caelesti, ut absorbeatur quod mortale est a vita, id est, ut ad vitam immortalis sine mortis gustu trāseatur. Posset autem iterum aliquis quaerere ab Apostolo, quia rationabiliter apparet, quod nolimus expoliari terrena habitatione, quae est nobis naturalis, & sic nec quod habitationem caelestem indui cupiamus. Ad hoc respondit subdens. Qui autem in nobis efficit hoc ipsum ut desideremus caelestia, Deus est. Et quomodo in nobis hoc efficiat ostendit subdens. Qui dedit nobis pignus spiritus. Per spiritum enim sanctum quem accepimus a Deo, sumus de caelesti habitatione adipiscenda certi & solliciti, sicut per pignus debito recuperando. Ex hac ergo certitudine in desiderium caelestis habitationis eleuamur. Sic ergo in nobis duo sunt desideria. Vnum naturae de terrena habitatione non deserenda: aliud gratiae de caelesti habitatione consequenda. Sed haec duo desideria impleri non possunt, quia ad caelestem habitationem peruenire non possumus, nisi terrenam deseramus. Unde cum quadam fiducia firma & audacia desiderium gratiae praefereamus desiderio naturae, ut uelimus terrenam habitationem deserere, & ad caelestem peruenire: et hoc est quod iudicium. Audentes ergo semper, & scientes quoniam dum sumus in hoc corpore peregrinamur a Domino: per fidem, n. ambulamus, & non per spem. Audemus autem & bonam uoluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & praesentes esse ad Dominum. Aperitur ergo, quod ipsum corpus corruptibile supra non minuit terrestrem domum huius habitationis, & tabernaculum, quod quidem corpus est anime quasi quoddam indumentum. Aperitur etiam quid supra dixerit, Domum non manufactam, sed eternam in caelis: quia ipsum Deum quem homines induunt, uel et inhabitant, dum ei praesentes existunt per speciem, id est, uidentem eum. Sicut est, peregrinantur ab eo, dum per fidem tenent quod nondum uident. Desiderant ergo sancti peregrinari a corpore, ut eorum anime per mortem a corporibus separantur ad hoc, quod sic peregrinantes a corpore, sint praesentes ad Dominum. Pa-

ter ergo q̄ sanctorum animæ a corporibus absolutæ & cælestem habitationem perueniunt Deum videntes. Non ergo sanctorum animarum differtur gloria, quæ in Dei visione cõsistit, vsque ad diem iudicij quo corpora resument. Hoc et̄ apparet per dictum Apostolum ad Phil. 1. vbi dicit. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Vanum enim hoc desiderium esset, si corpore dissoluto adhuc Paulus cum Christo non esset, quem tamen contat esse in cælis. Manifeste etiam Dominus latroni in cruce confitenti dixit, Luc. 23. Hodie mecũ eris in paradiso, per paradysum gloriæ fruitionem desiggnans: vnde non est credendũ, quod suos fideles Christus remunerare differat quantum ad gloriam animarum, vsque ad corporum resurrectionem. Quod ergo Dominus dicit, In domo patris mei mansiones multæ sunt, ad differentias refertur præmiorum, quibus sancti in cælesti beatitudine remunerantur a Deo nõ extra domum, sed in ipsa domo. His autem visis, consequens est purgatorium animarum esse post mortem. Ex multis enim sacræ scripturæ autoritatibus manifeste habetur, quod ad illam cælestem gloriam nullus peruenire potest cum macula. Dicitur enim de diuinæ sapientiæ participatione. Sap. 7. quod nihil inquinatum intrabit in eam. consistit autem cælestis felicitas, in sapientiæ participatione perfecta, qua per sp̄m Deum videbimus. Oportet igitur omnino sine macula esse eos, qui ad illam perducuntur: hoc etiam habetur ex positis. Esa. 35. Via sancta vocabitur, non transibit per eam pollutus. Et Apo. 21. Non intrabit in ea aliquis coinquatum. cõtingit autem aliquos in horamortis aliquibus peccatorum maculis coinquari, propter quæ tamen æternam inferni damnationem non merentur, sicut sunt venialia peccata, vt verbum otiosum, & huiusmodi. Non ergo ad cælestem beatitudinem qui talibus inquinati decedunt, possunt peruenire statim post mortem: peruenirent autem, vt probatum est, si tales maculæ in eis non essent. Ad minus ergo post mortem dilationem gloriæ patientur propter venialia. Nulla autem est ratio, quare magis hanc penam, quàm aliam animas pati post mortem concedat, præsertim cum carentia visionis diuinæ, & separatio a Deo, maior sit pœna etiam existentibus in inferno, quàm ignis supplicium, quod ibi patiuntur, ergo animæ decedentium cum venialibus purgatorium ignem post mortem sustinent. Si quis autem dicat hæc peccata venialia remanere purganda per ignem conflagrationis mundi, qui faciem præcedet iudicis, hoc cum præmissis stare non potest. Ostensum est enim quod sanctorum animæ, in quibus nulla est macula, statim corpore dissoluto cælestem habitationem adipiscuntur: nec potest dici, quod animæ cum peccatis venialibus perueniant ad gloriam, vt est ostensum. Differt ergo eorum gloria propter venialia vsque ad diem iudicij, quod omnino improbabile est, vt scilicet pro leuibus peccatis tantam pœnam patiatur aliquis in gloriæ dilatione. Amplius, contingit aliquos ante mortem perficere non potuisse pœnitentiã debitam pro peccatis, de quibus penituerunt, nec est diuinæ iustitiæ conueniens, quod illam vterius non exoluant. Sic enim melioris conditionis essent qui cito morte præoccuparentur, quàm qui diuinam pœnitentiã in hac vita perficiunt. Patiuntur ergo post mortem hanc pœnam: non autem in inferno, in quo homines, pro mortalibus patiuntur, cum iam per pœnitentiã sint mortalia dimissa. Nec etiam esset conueniens, vt pro exolutione huius pœnæ vsque ad diem iudicij eis gloria debita differ-

retur. Oportet ergo ponere aliquas pœnas temporales & purgatorias post hanc vitam ante diem iudicij. Huius etiam concordat Ecclesiæ ritus ab Apostolis introductus: orat enim tota Ecclesiã pro fidelibus defunctis, Patet autem quod non orat pro his qui sunt in inferno, vbi nulla est redemptio: neque pro his qui cælestem gloriam sunt adepti, qui iam peruenierunt ad finem. Relinquitur ergo quod sunt aliquæ pœnæ temporales & purgatoriæ post hanc vitam, pro quarum remissione orat Ecclesiã. Hinc etiam Apostolus dicit 1. corinth. 3. Vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem: nõ autem potest hoc intelligi de igne inferni, quia qui illum ignem patiuntur, non saluantur. Oportet ergo quod intelligatur de aliquo igne purgante. Et quia potest aliquis dicere hoc esse intelligendum de igne qui præcedet faciem iudicis, præcipue quia præmittitur, Dies Domini declarabit: dies autem Domini intelligitur dies vltimi aduentus eius ad iudiciũ vniuersale totius mundi, sicut Apostolus dicit 1. Thess. 5. Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet: ideo adedum est, quod sicut dies iudicij dicitur dies Domini, quia est dies aduentus eius ad iudiciũ vniuersale totius mundi, ita dies cuiuscumque dicitur dies Domini, quia ad unumquemque in morte venire dicitur Christus remuneraturus, vel condemnaturus. Vnde quantum ad remunerationem bonorum dicit ad discipulos. Ioan. 14. Si abiero, & præparauero vobis locum, iterum venio, & accipiam vos ad me ipsum. Quæ tum vero ad damnationem malorum, dicitur Apo. 2. Age penitentiam, & prima opera fac: si autem uenio tibi, & mouebo cadelabrum tuum de loco suo. Dies ergo Domini quo ad uniuersale iudiciũ in igne reuelabitur, qui faciem iudicis præcedet, quo reprobi ad iudicium trahentur, & iusti qui uiui reperientur, purgabuntur: sed & dies Domini, quo unumquemque in sua morte iudicat, in igne reuelatur, qui purgat bonos, & impios condemnat. Sic ergo patet purgatorium esse post mortem.

C A P. X.

Quod diuina prædestinatio humanis actibus necessitatem non imponat.

Nunc ultimo considerandum est, an propter ordinationem, seu prædestinationem diuinam humanis actibus necessitas imponatur. In qua questione sic caute procedendum est, ut ueritas defendatur, & falsitas, seu error uitetur. Erroneum enim est dicere, quod actus humani & euentus præscientiæ & ordinationi diuinæ non subsint. Nec minus est erroneum dicere, quod præscientia, uel ordinatione diuina humanis actibus necessitas iniungatur. Tolleretur enim libertas arbitrij, cõsiliandi opportunitas, legum utilitas, sollicitudo bene operandi, & præmiorum & pœnarum iustitia. Est ergo considerandum quod Deus alter habet scientiam de rebus quàm homo. Homo, subiectus est tempori, & ideo res temporaliter cognoscit, quædam respiciens ut præsentia, quædam ut præterita recolens, & quædam præuidens ut futura: sed Deus est superior temporis discursu, & esse suum est æternũ, unde & eius cognitio non est temporalis, sed æterna. comparatur autem æternitas ad tempus, sicut indiuisibile

indiuisibile ad continuum. In tempore enim inuenitur diuersitas quædam partium secundum prius & posterius succedentium, sicut in linea inueniuntur diuersæ partes secundum situm adiuicem ordinatæ: sed æternitas prius & posterius non habet, quia res æternæ mutatione carent. Et sic æternitas est tota simul, sicut & punctum partibus caret secundum situm distinctis. Punctum autem dupliciter ad lineam comparari potest. Vno quidem modo, sicut intra lineam comprehenditur seu sit in principio lineæ, seu in medio, seu in fine. Alio modo, vt extra lineam existens. Punctum ergo intra lineam existens non potest omnibus partibus lineæ adesse, sed in diuersis partibus lineæ oportet diuersa puncta signari. Punctum vero quod extra lineam est, nihil prohibet æqualiter omnes lineæ partes respicere, vt patet in circulo, cuius centrum cum sit indiuisibile, æqualiter respicit omnes circũferentiæ partes, & omnes quodammodo sibi sunt præsentis, licet non vna earum alteri. Puncto autem incluso in linea similatur instans, quod est terminus temporis, quod quidem non adest omnibus partibus temporis, sed in diuersis partibus temporis diuersa instatia significatur. Puncto vero quod est extra lineam, scilicet cẽtro, quod dammodo simular æternitas, quæ cõ sit simplex & indiuisibilis, totum decursum temporis comprehendit, & quælibet pars temporis est ei æqualiter præsentis, licet partium temporis vna sequatur aliam. Sic igitur Deus, qui de æternitatis excelso omnia respicit, super totum temporis decursum, & omnia quæ geruntur in tempore præsentialiter inuenitur. Sicut ergo cum deo Sortem sedere, infallibilis est & certa mea cognitio, nulla tamen ex hoc Sorti necessitas sedendi imponitur: ita Deus omnia quæ sunt nobis præterita, vel futura, vel præsentia quasi præsentia inspicens, infallibiliter & certitudinaliter cognoscit, ita tamen quod contingitibus nulla necessitas imponitur existendi. Huius autem exemplum accipi potest, si comparemus decursum temporis ad transitum viæ. Si quis enim sit in via, per quam transeunt multi, videt quidẽ eos qui sunt ante se: qui vero post ipsum transeunt, per certitudinem scire non potest. Sed si quis sit in aliquo excelso loco, vnde totã viam aspiciere possit, simul videt omnes qui transeunt per viam. Sic ergo homo qui est in tempore, non potest totũ decursum temporis simul uidere, sed uidet ea solum quæ coram æstunt, præsentia scilicet, & de præteritis aliqua: sed ea quæ uentura sunt, per certitudinem scire non potest. Deus autem de excelso suæ æternitatis per certitudinem uidet quasi præsentia omnia quæ per totum tempus decursum aguntur, absque hoc quod rebus contingitibus necessitas imponatur. Sicut autem diuina scientia cõtingentibus necessitatem non imponit, sic nec eius ordinatio qua prouide ordinat uniuersa. Sic enim ordinat res, sicut agit res. Non enim eius ordinatio cassatur, sed quod per sapietiam ordinat, exequitur per uirtutem. In actione autem diuinæ uirtutis hoc considerare oportet, quod operatur in omnibus, & mouet singula ad suos actus secundum modũ uniuersuiusque, ita quod quædam ex motione diuina ex necessitate suas actiones perficiunt, ut patet in motibus cælestium corporum: quædam uero cõtingentes, quæ interdum a propria actione deficiunt, ut patet in actionibus corruptibilium. Arbor enim quandoq; a fructificando impeditur, & animal a generando. Sic ergo diuina sapientia de rebus ordinat, ut ordinata prouentiant secundum modum propriarum causarum. Est

autem hic modus naturalis homini ut libere agat, nõ coactus, quia rationales potestates ad opposita se habent. Sic igitur Deus ordinat de actibus humanis, ut actus humani necessitati non subdantur, sed prouentiant ex arbitrij libertate. Hæc igitur quæ sunt ad præsentem, uisa sunt de propositis questionibus cõscribenda, quæ tamen alibi diligentius pertractata sunt.

Explicit opusculum secundũ sancti Thomæ de Aquino, super quibusdam articulis fidei contra Græcos, Armenos, & Saracenos.

EIVSDEM DOCTORIS
DIVI THOMÆ DE DVOBVS
PRÆCEPTIS CHARITATIS,
ET DECEM LEGIS PRÆCEPTIS.

Opusculum Quartum.

TRIA sunt homini necessaria ad salutem. scilicet scientia credendorum, scientia desiderandorum, & scientia operandorum. Primum docetur in Symbolo, vbi traditur scientia de articulis fidei. Secundum, in oratione Dominica. Tertium autem in lege. Nunc autem de scientia operandorum intendimus, ad quam tractandam quadruplex lex inuenitur. Prima, dicitur lex naturæ, & hæc nihil aliud est nisi lumen intellectus instum nobis a Deo, per quod cognoscimus quid agendum, & quid vitandum. Hoc lumen, & hanc legem dedit Deus homini in creatione, sed multi credunt excusari per ignorantiam, si hanc legem non obseruant. Sed contra eos dicit Propheta in psal. 4. Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? quasi ignorent quid sit operandum: sed ipse ibidem respondet. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, lumen scilicet intellectus, per quod nota sunt nobis agenda. Nullus, n. ignorat quod illud quod nolle sibi fieri, nõ faciat alteri & cetera talia. Sed licet Deus in creatiõe dederit homini hanc legem, scilicet naturæ, diabolus tamẽ in homine superseminauit aliam legem, scilicet concupiscentiæ. Quousque enim in primo homine anima fuit subdita Deo seruando diuina præcepta, etiam caro fuit subdita in omnibus animæ, vel rationi. Sed postquã diabolus per suggestionem retraxit hominem ab obseruantia diuinorum præceptorum, ita etiã caro fuit inobediens rationi. Et inde accidit quod licet homo velit bonum secundum rationem, tamen ex concupiscentia ad contrarium inclinatur. Et hoc est quod Apostolus dicit Roma. 7. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Et inde est quod frequenter lex concupiscentiæ legem naturæ, & ordinem rationis corrumpit, & ideo subdit Apostolus. Captiuam me in lege peccati &c. Quia ergo lex naturæ per legem concupiscentiæ destructa erat, oportebat quod homo reduceretur ad opera uirtutis, & retraheretur a vitijs, ad quæ necessaria erat lex scripturæ. Sed sciendum quod homo retrahitur a malo, & inducitur ad bonum ex duobus. Primo, timore: primũ enim propter quod aliquis maxime incipit peccatum vitare, est consideratio pœnæ inferni, & extremi iudicij. Et ideo dicitur Ecclesiast. 1. Initium sapientiæ timor Domini. & ibidẽ: Timor Domini expellit peccatum. Licet enim ille qui ex timore nõ peccat, non sit iustus, inde tamen incipit iustificatio. Hoc ergo modo retrahitur

hinc homo a malo, & inducitur ad bonum per legem Moysi, quam quidem irritas morte puniebatur. Hebræi. 10. Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur. Sed quia modus iste est insufficientis, & lex quæ data erat per Moysen hoc modo, scilicet per timorem retrahere a malo, & inducendi ad bonum, modus scilicet amoris: & hoc modo fuit data lex Christi, scilicet lex euangelica, quæ est lex amoris. Sed considerandum est, quod inter legem timoris & legem amoris triplex differentia inuenitur: & primo, quia lex timoris facit suos obseruatores seruos, lex vero amoris facit liberos. Qui enim operatur solum ex timore, operatur per modum serui: qui vero ex amore, per modum liberi, vel filij. Vnde Apostolus. 2. Corinth. 3. Vbi spiritus Domini, ibi libertas, quia scilicet tales ex amore, ut filij operantur. Secunda differentia est, quia obseruatores primæ legis ad bona temporalia intrōducebantur. Esa. 1. Si uolueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis: sed obseruatores secundæ legis, in bona cælestia intrōducuntur Matthei 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, & Matthei 3. Penitentiam agite &c. Tertia differentia est, quia prima grauis. Act. 15. Cur tentatis imponere iugum super ceruicem nostram, quod neque nos, neque patres nostri portare potuerunt: secunda autem leuis Matthei 11. Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Apostolus. Roma. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.

Sicut ergo iam prædictum est, quadruplex lex inuenitur, & prima quidem lex nature, quam Deus homini in creatione infundit: secunda lex concupiscentiæ: tertia lex scripturæ: quarta est lex charitatis & gratiæ quæ est lex Christi. Sed manifestum est quod non omnes possunt scientiæ infundere, & propterea a Christo data est lex breuis, ut ab omnibus posset sciri, & nullus propter ignorantiam possit ab eius obseruantia excusari, & hæc est lex diuini amoris, Apostolus. Roma. 9. Verbum breuiatum faciet Dominus super terram. Sed sciendum quod hæc lex debet esse regula omnium actuum humanorum. Sicut enim videmus in artificialibus, quod vnumquodque opus tunc bonum & rectum dicitur, quando regulæ coequatur, sic etiam quodlibet humanum opus rectum est & virtuosum, quando regulæ diuine dilectionis concordat: quando vero discordat ab hac regula, non est bonum, nec rectum, aut perfectum. Ad hoc autem quod actus humani boni reddantur, oportet quod regulæ diuine dilectionis concordent. Sed sciendum, quod hæc lex, scilicet diuini amoris, quatuor efficit in homine valde desiderabilia. Primo, causat in eo spirituales vitam. Manifestum est enim, quod naturaliter amatum est in amante, & ideo qui Deum diligit, ipsum in se habet. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Natura etiam amoris est, quod amantem in amatum transformat: vnde si vilia diligimus & caduca, viles & instabiles efficiamur. Osee 1. Facti sunt abominabiles sicut quæ dilexerunt. Si autem Deum diligimus, diuini efficiamur, quia ut dicitur. 1. Corinth. 6. Qui adheret Domino, vnus spiritus est: sed sicut Augustinus dicit, sicut anima est vita corporis, ita Deus est vita animæ, & hoc manifestum est. Tunc enim dicimus corpus per animam viuere, quando habet operationes proprias vitæ, & quando operatur & mouetur: anima vero recedente, corpus

nec operatur, nec mouetur. Sic etiam tunc anima operatur virtuose & perfecte, quando per charitatem operatur, per quam habitat Deus in ea, absque charitate vero non operatur. 1. Ioan. 3. Qui non diligit, manet in morte. Considerandum est autem, quod si quis habet omnia dona Spiritus sancti absque charitate non habet vitam. Siue enim sit gratia linguarum, siue sit donum fidei, vel quicquid sit aliud, sine charitate vitam non tribuunt. Si enim corpus mortuum induatur aurō, & lapidibus pretiosis, nihilominus mortuum manet. hoc est ergo primum quod efficit charitas. Secundum quod facit charitas est diuinorum mandatorum obseruantia. Greg. Nunquam est Dei amor otiosus. Operatur enim magna si est: si vero operari renuit, amor non est: vnde manifestum signum charitatis est promptitudo implendi diuina præcepta. Vidimus enim amantem propter amatum magna & difficilia operari. Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Sed considerandum quod qui mandatum & legem diuine dilectionis seruatur, totam legem implet. Est autem duplex modus diuinorum mandatorum. Quædam enim sunt affirmatiua, et hæc quidem implet charitas, quia plenitudo legis quæ consistit in mandatis, est dilectio qua mandata seruantur. Quædam vero sunt prohibitoria, hæc etiam implet charitas, quia non agit perperam, ut dicit Apostolus. 1. Corinth. 13. Tertium quod facit charitas est, quia est præsidium contra aduersa. Habenti enim charitatem nulla aduersa nocent, sed in vilia conuertuntur. Rom. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, immo etiã aduersa & difficilia suauia videntur amanti, sicut & apud nos manifeste videmus. Quartum vero est, quod ad facilitatem perducit. Soli enim charitatem habentibus æterna beatitudo promittitur. Omnia enim absque charitate insufficientia sunt. 2. Tim. 4. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Et sciendum quod solum secundum differentiam charitatis est differentia beatitudinis, & non secundum aliquam aliam virtutem. Multi enim magis abstinentes fuerunt, quam Apostoli, sed ipsi in beatitudine omnes alios excellunt propter excellentiam charitatis. Ipse enim fuerunt primitias spiritus habentes, sicut dicit Apostolus. Rom. 8. Vnde differentia beatitudinis est ex differentia charitatis, & sic patent quatuor, quæ in nobis efficit charitas. Sed præter illa quædam alia efficit quæ prætermittenda non sunt. Primo enim efficit peccatorum remissionem: & hoc manifeste videmus ex nobis. Si enim aliquis aliquem offendit, & ipsum postea in time diligit, propter dilectionem sibi offensam laxat. Sic & Deus diligentibus se peccata dimittit. 1. Pet. 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. & benedicit, operit, quia scilicet a Deo non videntur ut puniat, sed licet dicat, quod operit multitudinem, tamē Salomon dicit Proverb. 10. quod vniuersa delicta operit charitas, & hoc maxime manifestat Magdalene exēplum. Lucæ 7. Dimissa sunt ei peccata multa, & causa subditur, quoniam dilexit multum. Sed forte dicit aliquis. Sufficit ergo charitas ad delenda peccata, & non est necessaria penitentia. Sed considerandum quod nullus vere diligit, qui non vere penitet. Manifestum est enim, quod quanto magis aliquem diligimus, tanto magis dolemus si ipsum offendimus, & hic est vnus charitatis effectus. Item, causat cordis illuminationem. Sicut enim dicit Iob 37. Omnes uolui mur tenebris. Frequenter enim nescimus quid agendum, uel desiderandum,

sed charitas docet omnia necessaria ad salutem: ideo dicitur 1. Ioan. 2. Vnctio eius docet vos de omnibus. Et hoc ideo est, quia ubi charitas, ibi Spiritus sanctus qui nouit omnia, qui deducit nos in viam rectam, sicut dicit in psal. 138. Ideo dicitur Eccle. 2. Qui timetis Deum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra, scilicet ad sciendum necessaria ad salutem. Item, perficit in homine perfectam lætitiā. Nullus enim vere gaudium habet, nisi existens in charitate. Quicquid enim aliquid desiderat, non gaudet, nec lætatur, nec quietatur donec illud adipiscatur. Et accidit in rebus temporalibus quod non habitum appetatur, & habitum despicitur, & tedium generatur. Sed non sic est in spiritualibus, immo qui Deum diligit, habet ipsum: et ideo animus diligētis & desiderātis quietatur in eo. Qui enim manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, ut dicitur 1. Ioan. 4. Item, efficit pacem perfectam. Accidit enim in rebus temporalibus, quod frequenter desiderantur, sed ipsis habitis adhuc animus desiderātis non quiescit, immo vno habito, aliud appetit. Esa. 57. Cor. autem impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Item ibidem. Non est pax impijs, dicit Dominus. Sed non sic accidit in charitate circa Deum. Qui enim Diligit Deum, pacem perfectam habet, psal. 118. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Et hoc ideo est, quia solus Deus sufficit ad implendum desiderium nostrum. Deus enim maior est corde nostro, sicut dicit Apostolus. Et ideo dicit Augustinus in primo confessionum. Fecisti nos, Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. psal. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum. Item, facit charitas hominem magnæ dignitatis. Omnes enim creaturæ ipsi diuinæ maiestati seruiunt. Omnia enim ab ipso sunt facta, sicut artificialia subserviunt artifici: sed charitas de seruo facit liberum & amicum. Vnde ait Dominus Apostolis, Ioan. 15. Jam non dicam vos seruos, sed amicos. Sed numquid Paulus non seruus? sed & alij Apostoli qui se seruos scribunt? sed sciendum, quod duplex est seruitus. Prima est timoris, & hæc est pænola, & non meritoria. Si enim aliquis a peccato abstinet solum timore pænæ, non meretur ex hoc, sed adhuc est seruus. Secunda est amoris. Si enim quis operatur non timore iustitiæ, sed amore diuino, non sicut seruus operatur, sed sicut liber, quia voluntarie: et ideo dicit. Jam non dicam vos seruos. Et quare? Ad hoc respondet Apostolus. Rom. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Timor enim non est in charitate, sicut dicitur 1. Ioan. 4. Habet enim pænā, sed charitas delectationem. Item, charitas facit non solum liberos, sed etiam filios, ut scilicet filij Dei nominemur & simus, ut dicitur 1. Ioan. 3. Tunc enim extraneus efficitur alicuius filius adoptiuus, quando acquiritur sibi ius in hæreditate Dei, quæ est vita æterna, quia ut dicitur. Rom. 8. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei.

Ergo iam dictis patet utilitas charitatis. Postquam autem erigitur tam utilis est, studioso laborandum est ad acquirendam eam & retinendam. Sed sciendum, quod nullus a se charitatem habere potest, immo solius Dei est donum. Vnde Ioannes dicit 1. Ioan. 4. Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, quia videlicet non propterea ipse nos diligit, quia nos prius dilexerimus eum, sed hoc ipsum quod diligit

gimus eum, causatur in nobis ex dilectione ipsius. Considerandum etiam, quod licet omnia dona sint a patre luminum, istud tamen donum, scilicet charitatis, omnia alia dona superexcellit. Omnia enim alia sine charitate & Spiritu sancto habentur, cum charitate vero necessario Spiritus sanctus habetur. Apostolus. Roman. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Siue enim sit donum linguarum, siue scientiæ, siue prophetiæ absque gratia & Spiritu sancto habentur. Sed licet charitas sit donum diuinum, ad ipsam tamen habendam requiritur dispositio ex parte nostra. Et ideo sciendum, quod duo specialiter ad acquirendam charitatem necessaria sunt, & duo ad augmentum charitatis iam acquisitæ. Ad acquirendam igitur charitatem primum est diligens diuini verbi auditio: et hoc manifestum est satis ex his quæ sunt apud nos. Audientes enim bona de aliquo, in eius dilectionem accendimur. Sic & Dei verba audientes, accendimur in amorem ipsius, psal. 118. Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. Itē, psal. 104. Eloquium Domini inflāmauit eum. Et propterea illi duo discipuli diuino amore æstuantibus dicebant, Lucæ 24. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Vnde & Actuum 10. legitur, quod prædicante Petro Spiritus sanctus in auditores diuini verbi cecidit. Et hoc frequenter accidit in prædicationibus, quod qui duro corde accedunt, propter verbum prædicationis ad diuinum amorem accedunt. Secundum est bonorum continua cogitatio. psal. 38. Cocaluit cor meum intra me. Si ergo vis diuinum amorem consequi, mediteris bona. Durus enim nimis esset qui diuina beneficia quæ consecutus est, pericula etiã quæ euasit, & beatitudinem quæ sibi a Deo repromittitur cogitans, ad diuinum amorem non accenderetur: vnde Augustinus. Durus est animus hominis, qui & si dilectionem nolit impendere, saltem non velit rependere. Et vniuersaliter, sicut cogitationes male destruunt charitatem, ita bonæ eam acquirunt, nutriunt, & conseruant: vnde in bemur Esa. 1. Auferite malum cogitationum uestrarum ab oculis meis. Sapient. 1. Peruerse cogitationes separant a Deo. Sunt autem & duo, quæ habitam charitatem augent. Primum est cordis separatio a terrenis. Cor enim perfecte in diuersa ferri non potest. Vnde nullus valet Deum & mundum diligere. Et ideo quanto magis ab amore terrenorum noster animus elongatur, tanto magis firmatur in dilectione diuina. Vnde Augustinus dicit in lib. 83. quæst. Charitatis venenum est spes adipiscendorum, aut retinendorum temporalium. Nutrimētum eius est imminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas, quia tradidit oīum malorum est cupiditas, Quisquis igitur charitatem nutrire vult, iacet minuēdis cupiditatibus. Est autē cupiditas amor adipiscendi, aut obtinendi temporalia. Huius imminuendæ initium est Deum timere, qui solus timeri sine amore non potest. Et propter hoc ordinatæ fuerunt religiones, in quibus, & per quas a mundanis & corruptibilibus animis trahitur, & erigitur ad diuina: quod signatur. 2. Machab. 1. vbi dicitur. Refulsit sol, qui prius erat in nubilo. Sol, id est, intellectus humanus est in nubilo, quando deditus est terrenis: sed resulget, quando a terrenorum amore elongatur & retrahitur. Tunc enim splendet, & tunc diuinus amor in eo crescit. Secundum est firma patientia in aduersis. Manifestum est enim, quod quando graui pro eo quem diligimus, sustinemus, amor ipse non destruitur, immo crescit. Can

tic. 8. Aquæ multæ, id est, tribulationes multæ, nõ poterit extinguere charitatem. Et ideo sancti viri qui aduersitates pro Deo sustinent, magis in eius dilectione firmantur: sicut artifex illud artificium magis diligit, in quo pl^s laborauit. Et inde est quod fideles quãto plures afflictiones pro Deo sustinent, tanto magis eleuantur in amore ipsius. Genes. 7. Multiplicatæ sunt a quæ, id est, tribulationes, & eleuauerunt arcã in sublimè, id est, Ecclesiam, vel animam viri iusti.

De dilectione Dei.

Interrogatus Christus ante passionem a legisperitis, quod esset maximum & primum mandatum, dixit. Mat. 22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua, hoc est maximum & primum mandatum. Et vere istud est maius, & nobilius, & vtilius inter omnia mandata sicut satis manifestum est: in hoc enim omnia mandata implentur. Sed ad hoc quod illud præceptum dilectionis possit perfecte impleri, quatuor requiruntur. Primum est diuinorum beneficiorum rememoratio, quia omnia quæ habemus siue animam, siue corpus, siue exteriora habemus a Deo. Et ideo oportet quod sibi de omnibus seruiamus, & eum diligamus corde perfecte. Nimis enim ingratus est, qui cogitans alicuius beneficia, eum non diligit. Hęc recogitans David dicebat. 1. Paralipom. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi &c. Et ideo in ei^s laudem dicitur Ecclesia. 47. De omni corde suo laudauit Dominum, & dilexit Deum qui fecit illum. Secundum est diuinæ excellentiæ consideratio. Deus. n. maior est corde nostro. 1. Ioan. 3. Vnde si toto corde & viribus ei seruiamus, adhuc non sufficimus. Ecclesiast. 43. Glorificantes Dominum quantumcumque poteritis, superualebit adhuc. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis: maior est enim omni laude. Tertium est mundanorum & terrenorum abdicatio. Magnam enim iniuriã Deo facit, qui aliqui ei adæquat. Esa. 40. Cui similem fecistis Deum? Tunc autem alia Deo adæquamus, quando res temporales & corruptibiles simul cū Deo diligimus: sed hoc est omnino impossibile. Propterea dicitur Esa. 28. Coangustatum est stratum ita ut alter decidat, & palliū breue utrumque operire nõ potest. Vbi cor hominis assimilatur strato arcto, & pallio breui. Cor enim humanum arctū est in respectu ad Deum. Vnde quãdo alia ab eo in corde tuo recipis, ipsum expellis. Ipse enim non patitur consortem in anima, sicut nec vir in vxore. Et ideo dicit ipse Exod. 20. Ego sum Deus tuus zelotes. Nihil enim vult quod diligamus quãtum eum, aut præter eum. Quartum est omnimoda peccatorum vitatio. Nullus enim potest diligere Deum in peccato existens. Matth. 6. Non potestis Deo seruire & mammonæ: vnde si in peccato existis, Deum non diligis. Sed ille diligebat, qui dicebat. Esa. 38. Memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto. Præterea dicebat Elias 3. Regū 18. Quousque claudicatis in duas partes? Sicut claudicans nunc huc, nõ illuc inclinatur, sic & peccator nunc peccat, & nunc Deum querere nititur. Et ideo Dominus dicit Ioselis 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro. Sed contra istud præceptum duo genera hominum peccant. Illi scilicet homines, qui vitando vnum peccatum, vtrupta luxuriam, aliud committunt, ut vsurã. Sed nihilominus damnantur, quia qui offēdit in vno, factus est omnium reus, ut dicitur Iacob. 2. Item, sunt

aliqui qui consententur quædam, quædam non, vel quantum ad diuersos confessionem diuidunt. Sed isti non merentur, immo peccant in hoc, quia Deum decipere intendunt, & quia diuisionem in sacramento comittunt. Quantum ad primum dicit quidam. Impium est a Deo dimidiam sperare veniam. Quantum ad secundum, psal. 61. Effundite coram illo corda vestra, quia videlicet omnia sunt in confessione reuelanda.

Iam ostensum est quod homo se Deo dare tenetur. Nunc considerandum est quid homo de se Deo dare debeat. Debet enim homo Deo dare quatuor, scilicet cor, animam, mentem, & fortitudinem. Et ideo dicitur Matthæi 22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute, id est, fortitudine tua. Sciendum est autem quod per cor intelligitur hic intentio. Est autem intentio tantæ virtutis, quod omnia opera ad se trahit. Vnde quæcumque bona mala intentione facta, in mala conuertuntur. Lucæ 11. Si oculus tuus, id est, intentio, nequam fuerit, totum corpus tenebrosus erit, id est, congeries bonorum operum tuorum tenebrosa erit. Et propterea in omni opere nostro intentio ponenda est in Deo. Apost. 1. Corinth. 10. Siue ergo manducatis, siue bibitis, vel aliquid quid facitis, omnia in gloriam Dei facite: Sed bona intentio non sufficit, immo

oportet quod ad sit bona voluntas, quæ per animam significatur. Frequenter enim aliquis bona intentione operatur, sed inuulter, cum bona voluntas desit: ut si quis furetur ut pascat pauperem, est quidem recta intentio, sed deest rectitudo debite voluntatis, vnde nullum malum bona intentione factum excusatur. Ro. 3. Qui dicunt, faciamus mala ut veniant bona, quorum damnatio iusta est. Tunc autem adest bona voluntas intentioni, quando ipsa uoluntas voluntati diuinæ concordat, quod quotidie postulamus dicentes. Fiat uoluntas tua &c. Et psal. 39. Ut facerem uoluntatem tuam Deus meus uolui. Et propter hoc dicit, in tota anima tua. Anima enim in scriptura frequenter pro uoluntate accipitur, ut Heb. 10. Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ, id est, uoluntati meæ. Sed aliquando est bona intentio, & bona uoluntas, sed in intellectu quandoque aliquod peccatum habetur: et ideo totus intellectus dandus est Deo. Apost. 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Multi enim in opere non peccant, sed tamen uolunt ipsa peccata cogitare frequenter, contra quos dicitur Esa. 1. Auferite malum cogitationum ueststrarum. Sunt etiam multi qui in sua sapientia confidentes, nolunt fidei assentire, et tales nõ dant mentem Deo, contra hos dicitur Prouerb. 3. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Sed adhuc istud non sufficit, imo totam uirtutem & fortitudinem Deo dare oportet. psal. 58. Fortitudinem meam ad te custodiam. Aliqui enim sunt qui fortitudinem suam tribuunt ad peccandum, & in hoc suam potentiam manifestant, contra quos dicitur Esa. 5. Væ qui potentes estis ad bibendum uinum &c. Aliqui ostendunt potentiam suam, uel uirtutem in nocendo proximis, cū deberent eam ostēdere in subueniēdo ipsis. Prou. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem &c. Igitur ad diligendum Deum danda sunt ista Deo, scilicet intentio, uoluntas, mens, fortitudo.

De dilectione proximi.

Interrogatus Christus quod esset maximum mandatum, uni interrogationi duas responsiones dedit. Et prima

prima fuit, Diliges Dominum Deum tuum, de quo dictum est. Secunda uero fuit, Et proximum tuum sicut te ipsum. Vbi considerandum est, quod qui hoc seruat, totam legem implet. Apost. Romanor. 13. Plenitudo legis est dilectio. Sed sciendum quod ad dilectionem proximi quatuor nos inducunt. Primo, diuinus amor, quia sicut dicitur 1. Ioan. 4. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim dicit se diligere aliquem, & filium eius, vel eius membra odio habet, mentitur. Omnes autem fideles filij, & membra Christi sumus. Apost. 1. Corinth. 12. Vos estis corpus Christi, & membra de membro. Et ideo qui odit proximum, non diligit Deum. Secundum est diuinum præceptum. Christus enim in recessu suo inter omnia alia præcepta, hoc præceptum discipulis præcipue commendauit dicens. Ioan. 15. Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem &c. Nullus enim præcepta diuina seruat, qui proximum odit: vnde istud est signum obseruationis diuinæ legis, dilectio proximi. Vñ Dominus Ioan. 13. in hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Non dicit in suscitatione mortuorum, non in aliquo euidenti signo, sed hoc est signum, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et hoc beatus Ioannes recte considerabat: vnde dicebat 1. Ioan. 3. Nos scimus quoniã translati sumus de morte ad uitam. Et quare? quoniã diligimus fratres. Qui nõ diligit, manet in morte. Tertium est, naturæ communicatio. Sicut enim dicitur Ecclesiast. 13. Omne animal diligit simile sibi. Vnde cum omnes homines sint similes in natura, inuicem se diligere debent: & ideo odire proximum non solum est contra diuinam legem, sed etiam contra legem naturæ. Quartum, utilitatis consecutio: omnia enim alterius alij sunt utilia per charitatem, hæc enim est quæ uinit Ecclesiam, & omnia cõmunia facit. psal. 118. Particeps ego sum omnium timentium te &c.

Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Istud est secundum præceptum legis, & est de dilectione proximi. Quãtum autem proximum diligere debeamus, iam dictum est. Et dicendum restat de modo dilectionis, qui quidem innuitur cum dicitur, sicut te ipsum. Circa quod uerbum quinque considerare possumus, quæ in dilectione proximi seruare debemus. Primum est, quia debemus eum diligere uere sicut nos: quod facimus, si propter se ipsum ipsum diligimus, nõ propter nos. Ideo notandum, quod triplex est amor, quorum duo non sunt veri, tertius autem uerus. Primus est, qui est propter uile. Eccles. 6. Est amicus socius mentis, & non permanebit in die necessitatis. Sed certe iste non est uerus amor. Deficit enim deficiente utilitate, & tunc nolumus bonum proximo, sed potius bonum utilitatis uolumus nobis. Est & alius amor, qui est propter delectabile, & hic etiam nõ est uerus, quia deficiente delectabili, deficit. Et ideo nolumus bonum propter hoc principaliter proximo, sed potius bonum suum nobis uolumus. Tertius est amor, qui est propter uirtutem, & iste solus est uerus. Tunc enim non diligimus proximum propter bonum nostrum, sed propter suum. Secundum est, quod debemus diligere ordinate, ut scilicet nõ diligam⁹ eum supra Deum, vel quantum Deum, sed iuxta sicut te ipsum debet diligere. Cantico. 2. Ordinauit in me charitatem. Hunc ordinem docuit Dominus Matth. 10. dicens. Qui amat partem, aut matrem plus quàm me, non est me dignus. Et qui amat filium, aut filiam super me, nõ est me dignus. Tertium est, quod debemus eum diligere

efficaciter. Non enim te solum diligis, sed etiam procuras studiose tibi bona, & vitas mala. Sic quoque debes facere proximo. 1. Ioan. 3. Non diligamus uerbo, neque lingua, sed opere & ueritate. Sed certe illi pessimi sunt, qui ore diligunt, & corde nocent, de quibus psal. 27. loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Apost. Romanor. 12. Dilectio sine simulatione. Quartum, quod debemus eum diligere perseveranter, sicut & te perseveranter diligis. Prouerb. 17. Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustijs comprobatur, scilicet tam tempore aduersitatis, quàm prosperitatis, immo tunc, scilicet tempore aduersitatis maxime probatur amicus, ut dicitur ibidem. Sed sciendum, quod duo sunt quæ iuant ad amicitiam conseruandam. Primum est patientia. Vir enim iracundus suscitatur rixas, ut dicitur Prou. 25. Secundum est humilitas, quæ causat primum, scilicet patientiam. Prouerb. 13. Inter superbos semper iurgia sunt. Qui enim considerat magna de se, & despiciat alium, non potest defectus illius pati. Quintum est, quod debemus diligere iuste, & sancte, ut scilicet eum non diligamus ad peccandum, quia nec te sic debes diligere, cum Deum ex hoc amittas. vnde Ioan. 15. Manete in dilectione mea, de qua dilectione dicitur Ecclesiast. 24. Ego mater pulchræ dilectionis.

Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Hoc præceptum Iudæi & Pharisei male intelligebant, credentes quod Deus præciperet diligendos amicos, & odiendos inimicos. Et ideo per proximos intelligebant tantum amicos. Hunc autem intellectum intendit Christus reprobare dicens. Matthæi 5. Diligite inimicos uestris &c. Sciendum autem, quod quicumque odit fratrem suum in tenebris est. Est autem attendendum, quod etiam in hoc inuenitur quædam contrarietas. Nam sancti aliquos oderunt. psal. 138. Perfecto odio oderam illos &c. Et in Euangelio Lucæ 14. Si quis nõ odit patrem suum, & matrem &c. Et ideo sciendum, quod in omnibus factis nostris factum Christi debet esse nobis exemplum. Deus enim diligit & odit, quia in quolibet homine duo sunt consideranda, scilicet natura, & uitium. Natura quidem in omnibus hominibus diligi debet, uitium uero odiri: vnde si quis uel let hominem esse in inferno, odiret naturam. Si quis uero uellet ipsum esse bonum, odiret peccatum, quod semper odiendum est. psal. 5. Odisti omnes qui operantur iniquitatem &c. Sapient. 11. Diligis Domine omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Ecce ergo quod Deus diligit & odit, diligit naturam, & odit uitium. Sciendum etiam quod homo aliquando sine peccato potest malum facere, quando scilicet sic facit malum, ut uelit bonum, quia & Deus sic facit. Si cut cum homo infirmatur, cõuertitur ad bonum qui in sanitate erat malus. Item, in aduersitate aliquis conuertitur & est bonus, qui in prosperitate erat malus, iuxta illud Esa. 28. Vexatio intellectum dabit audiri. Item, si desideras malum tyranni destruentis Ecclesiam, in quantum desideras bonum Ecclesie per destructionem tyranni. Vnde 2. Machabeor. 1. Per omnia benedictus Deus qui tradidit impios. Et hoc omnes debent uelle non solum uoluntate, sed etiam opere. Nõ enim est peccatum suspendere iuste malos. Ministri enim Dei sunt tales, secundum Apostolum Ro. 13. Et seruant isti dilectionem, quia pœna fit aliquando propter castigationem, aliquando propter bonum melius & diuinius. Est enim maius bonum unius ciuitatis

tis, quàm uita unius hominis. Sed sciendum quòd nō sufficit non uelle malum, sed oportet uelle bonum. scilicet emendationem suam, & uitam æternam. Duobus enim modis quis uult bonum alterius. Vno modo generali ter, in quantum est creatura Dei, & participabilis uitæ æternæ. Alio modo, specialiter, in quantum est amicus uel socius: a generali autem dilectione nullus excluditur. Debet enim quilibet pro quolibet orare, & cui libet in necessitate ultima subuenire. Sed non teneris cum quolibet habere familiaritatem, nisi peteret ueniam, quia tunc esset amicus, & si refutares, haberes odio amicum. Vnde Mat. 6. dicitur. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & pater uester cælestis delicta uestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. Et in oratione Dominica quæ ponitur Matth. 6. dicitur. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dicitur est quòd tu peccas, si non parcis ueniam postulanti, & quòd perfectionis est si tu eum ad te reuocas, licet non tenearis. Sed ad hoc ut eum trahas ad te, multæ rationes inducunt. Prima est propriæ dignitatis cõseruatio: diuersæ enim dignitates diuersa signa habent. Nullus autem propriæ dignitatis signa dimittere debet. Inter omnes autem dignitates maior est, quòd quis sit filius Dei; huius autem dignitatis signum est, si diligis inimicum, Matth. 5. Diligite inimicos uestros, ut sitis filij patris uestri qui in cælis est. Si enim diligis amicum, non est hoc signum filiationis diuinæ: nam Publicani & Ethnici hoc faciunt, ut dicitur Matth. 5. Secunda est uictoriæ acquisitio. Omnes enim hoc naturaliter desiderant. oportet ergo quòd uel trahas eum qui te offendit ad dilectionem bonitate tua, & tunc uincis: uel quòd alius trahat te ad odium, & tunc perdis, Roman. 12. Noli uinci a malo, sed uince in bono malo. Tertia est multiplicis utilitatis cõsecutio. Acquirunt enim ex hoc amicos. Roman. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitis, potum da illi, hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Aug. Nulla maior prouocatio ad amorem, quàm prouocari amando. Nullus enim est ita durus, qui est dilectionem nolit impendere, nolit tamen rependere, quia ut dicitur Eccl. 6. Amico fideli nulla comparatio. Prou. 16. Cum placuerint Domino uia hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem. Quarta est, quia ex hoc preces tuæ facilius exaudiuntur. unde super illud Hierem. 17. Si steterint Moyses, & Samuel coram me, dicit Gre. quòd fecit potius de istis mentionem, quia rogauerunt pro inimicis. Similiter, Christus ait Lucæ 23. Pater dimitte illis. Item, beatus Stephanus oratio pro inimicis magnam utilitatem fecit Ecclesiæ, quia Paulum conuertit. Quinta est peccati euasio, quæ maxime desiderare debemus. Aliquando enim peccamus, nec Deum querimus, & Deus trahit nos ad se uel infirmitate, uel aliquo huiusmodi. Osee. Sepiam uiam tuam spinis. Sic fuit tractus beatus Paulus. psal. 118. Erraui sicut ouis quæ perijt, quære seruum tuum Domine. Cantic. 1. Trahe me post te &c. Hoc autem cõsequimur, si inimicum ad nos trahimus primo remittentes, quia ut dicitur. Lucæ 6. Eadem mensura qua mēsi fueritis, remetietur uobis. Et ibidem. Dimittite, & dimittentur uobis. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Nulla est enim maior misericordia, quàm offendenti dimittere.

Non habebis Deos alienos. Exo. 20. Sicut iam dictum est, tota lex Christi depedit a charitate. Charitas autem pendet ex duobus præceptis, quorum unum est de dilectione Dei, reliquum de dilectione proximi, & de istis duobus iam dictum est. Nunc autem sciendum, quòd Deus dando legem Moysi, dedit decem præcepta in duabus tabulis lapideis scripta, quorum tria in prima tabula scripta pertinent ad amorem Dei, septem uero scripta in secunda tabula pertinent ad amorem proximi: et ideo tota lex fundatur in duobus præceptis. Primum autem, quod pertinet ad amorem Dei est. Non habebis Deos alienos. Et ad huius intellectum sciendum est, quòd antiqui multipliciter hoc præceptum transgrediebantur. Quidam enim colebant demonia. psal. 95. Omnes dii gentium demonia. Hoc autem est maximum omnium peccatorum & horribile. Nunc quoque multi transgrediuntur hoc præceptum, omnes scilicet qui diuinationibus & sortilegijs intendunt. Hæc enim, secundum Augustinum, fieri non possunt, quin aliquod pactum cum diabolo contrahatur. 1. Corinth. 10. Nolo uos fieri socios demoniorum, & iterum ibidem. Non potestis mensæ Domini patrici pes esse, & mensæ demoniorum. Alij colebant cælestia corpora, credentes astra esse Deos. Sapient. 13. Sol & lunam rectores orbis terrarum Deos putauerunt: & ideo Moyses prohibuit Iudeis, quòd non leuaret oculos, nec adorarent solem, & lunam, & stellas. Deutero. 4. Custodite sollicitè animas uestras, ne forte eleuatis oculis ad cælum uideas solem, & lunam, & omnia astra cæli, & errore deceptus adores eas & colas quæ creauit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus. Idem dicitur Deutero. 5. Contra hoc præceptum peccant Astrologi, qui dicunt hæc esse animarum rectores, cum tamen propter hominem facta sint, cuius solus Deus rector est. Alij uero colebant inferiora elementa. Sapient. 15. Aut ignem, aut spiritum Deos putarent. In quorum errorem inciderunt homines qui inferioribus male utuntur nimis ea diligentes. Apost. Ephes. 5. Aut auarus, quod est idolorum seruitus. Alij errantes colebant homines, uel aues, uel alios, uel seipsum, quod quidem contigit ex tribus. Primo ex carnalitate. Sap. 13. Acerbo luctu dolens pater rapti cito sibi filij fecit imaginem, & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tamquam Deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Secundo, ex adulatione: cum enim quidam aliquos quos non potuerunt honorare in presentia, curauerunt in absentia honorare, faciendo scilicet eorum imagines, & colendo loco eorum. Sap. 14. Quem honorare uolebant, fecerunt, ut illum qui aberat tamquam presentem colerent. Tales sunt quicumque diligunt & uenerantur homines plusquam Deum. Matth. 10. Qui diligit patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus. psal. 145. Nolite cõfidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. Tertio, ex presumptione. Quidam enim ex presumptione fecerunt se uocari Deos, sicut patet Iudith. 3. de Nabuchodonosor. Ezech. 28. Eleuatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum: & hoc faciunt, qui plus suo sensu Dei præceptis credunt. Isti enim se pro Dijs colunt. Sequentes enim delectationes carnis, corpus suum pro Deo colunt. Apost. Philip. 3. Quorum Deus uenter est. Ab his ergo omnibus cauere oportet.

Non

Non habebis Deos alienos &c. Sicut dictum est, primum præceptum legis est hoc, quo prohibemur non colere nisi unum Deum. Et ad hoc etiam inducitur quinque rationibus. Prima sumitur ex Dei dignitate, quæ si auferatur, fit Deo iniuria, sicut potest uideri ex cõsuetudine hominum. Cuilibet. n. dignitati debet reuerentia: unde proditor regis est, qui auferit quæ exhibere teneretur: & hoc quidam Deo faciunt, Rom. 1. Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: & hoc summe Deo displicet. Esa. 48. Gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculpsitilibus. Et considerandum quòd hæc Dei dignitas est, scilicet quòd omnia sciat: unde Deus dicitur a uidentibus, hoc enim est unum signum deitatis. Esa. 41. Annuntiate quæ uentura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis uos, Hebreor. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Hanc autem dignitatem auferunt diuinatores, contra quos dicit Esa. 8. Numquid non populus a Deo suo requirit uisionem pro uiuis ac mortuis? Secunda ratio sumitur ex eius largitate. Omne enim bonum habemus a Deo: & hoc etiam ad dignitatem Dei pertinet, quòd factor & dator est omnium bonorum. psal. 103. Aperierte te manuum tuam, omnia implebuntur bonitate: & hoc importat in hoc nomine, Deus, quod dicitur a distributione, id est, dator rerum, quia omnia replet sua bonitate. Nihil ergo ingratus es, si hoc ab illo tibi collatum non recognoscis, immo facis tibi alium Deum, sicut filii Israel educti de Ægypto fecerunt idolum. Osee 2. Vadam post amatores meos. Hoc etiam fit quando quis in alio quam in Deo spem ponit, hoc est, quando adiutorium ab alio petit, psal. 39. Beatus uir cuius est nomen Domini spes eius. Apost. ad Gala. 4. Cum cognoueritis Deum, quomodo conuertimini iterum ad infirma, & egena elementa? Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Tertia ratio sumitur ex promissi firmitate. Abrenuntiauius enim diabolo, & fidem promissum soli Deo: unde non debemus ipsam infringere. Hebræ. 10. Irritam quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione duobus, uel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Romanor. 7. Viuenti uero uocabatur adultera si fuerit cum alio uiro: & talis debet comburi. Vnde ergo peccatori ingredienti terram duabus uis, claudicantibus in duas partes. Quarta ratio est ex dominij diabolici grauitate. Hierem. 6. Seruietis diis alienis die ac nocte, qui non dabunt uobis requiem. Non enim quiescit in uino peccato, sed potius nititur ad aliud ducere. Qui facit peccatum, seruus est peccati: ideo non de facili quis egreditur de peccato. Gregor. Peccatum quod per penitentiam non diluitur, mox suo pondere in aliud trahit. Contrarium est de domino diuino, quia præcepta eius grauiora non sunt. Mat. 11. Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Satis enim reputatur quis facere, si tantum facit pro Deo, quantum fecit pro peccato, Romanor. 6. Sicut exhibuistis membra uestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Sed de seruis diaboli dicitur Sap. 5. Lassati sumus in uia iniquitatis & perditionis, & ambulauimus uias difficiles. & Hierem. 9. Ut inique agerent, laborauerunt. Quinta est ex præmij, siue muneris immensitate. In nulla enim lege talia promittuntur præmia, sicut in lege Christi Sara-

cenis enim promittuntur fluuii lactis & mellis, iudæis terra promissionis, sed Christianis angelorum gloria. Matth. 22. Erunt sicut angeli Dei in cælo. Hoc considerans Petrus ait Ioan. 6. Domine ad quem ibimus? uerba uitæ æternæ habes.

De secundo præcepto legis.

Non assumes nomen Domini Dei tui in uanum. Exo. 20. Hoc est secundum præceptum legis: & sicut non est nisi unus Deus quem debemus colere, ita non est nisi unus quem debemus maxime uenerari, & primo quatum ad nomen, unde, Non assumes &c. Sciendum quòd uanum dicitur tripliciter, aliquando enim dicitur falsum. psal. 111. Vana locuti sunt &c. Assumis ergo nomen Dei in uanum, quando assumis illud ad confirmationem falsitatis. Zacha. 8. Iuramentum mendax ne diligatis. Idem 13. Non uiues, quia locutus es mendacium in nomine Domini. Talis autem facit iniuriam Deo, sibi ipsi, & omnibus hominibus. Deo quidem, quia cum iurare per Deum nihil aliud sit, nisi inuocare eius testimonium, cum iuras falsum, aut credis Deum nescire uerum, & sic ponis ignorantiam in Deo, cum tamen omnia nuda & aperta sint oculis eius, ut dicitur ad Hebræ. 4. aut quod diligat mendacium, cum tamen odiat ipsum, psal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium: aut derogas potentiam, quasi non possit testimonium reddere, uel quasi non possit de eo punire. Item, facit iniuriam sibi ipsi, obligat enim se iudicio Dei. Nihil est autem aliud dicere, Per Deum ita est, nisi quòd Deus puniat me, si non est ita. Item, iniuriatur aliis hominibus. Nulla enim inter aliquos societas durare potest, nisi credant sibi inuicem. Dubia autem iuramentis confirmantur, Hebræor. 6. Omnis controuersia finis ad confirmationem est iuramentum. Iniuriatur ergo Deo, crudelis est sibi, & moxius est hominibus. Aliquando dicitur uanum, inutile, psal. 93. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam uanae sunt: & ideo confirmando uanitatem assumitur nomen Dei in uanum. In veteri enim lege prohibitum fuit ut non iuraretur falsum. Deutero. 5. Non usurpabis nomen Dei tui frustra &c. sed Christus prohibuit non nisi in necessitate iurare: et ideo dicitur Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis, Non iurabis. Ego autem dico uobis: Nolite iurare omnino. Et huius ratio est, quia in nulla parte ita fragiles sumus, sicut in lingua, quia eam nullus domare potuit, sicut dicitur Iacob. 3. et ideo de leui posset homo deierare, Mat. 5. Sit sermo uester, est est, non non, & iterum. Ego autem dico uobis, Nolite iurare omnino. Et nota quòd iuramentum est sicut medicina, quæ non semper accipitur, sed in necessitate, & ideo ut dicitur Mat. 5. Quod his amplius est, a malo est. Ecclesiast. 23. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio uero Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum ne admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis. Aliquando autem dicitur uanum, peccatum, uel iniustitia. psal. 4. Filii hominum usquequo graui corde? ut quid diligitis uanitatem? Qui ergo iurat pro peccato faciendo, assumit nomen Dei sui in uanum. Iustitiæ uero partes sunt, facere bonum, & dimittere malum. Si ergo iuras facere furtum, uel aliud huiusmodi, hoc contra iustitiam est: & quàmuis non sit seruandum hoc iuramentum, tamen sic iurans periurus est. Talis fuit Herodes contra Ioannem, Mar. 6. Similiter contra iustitiam facit, qui iurat non facere bonum, sicut

sicut non intrare Ecclesiam, uel religionē: & hoc etiā f iuramentum non est seruandum, & tamen perius est iurans. Non est ergo iurandum de falso, non de inutili, non etiam de iniustitia: & ideo dicitur Hier. 4. Et iurabis, Viuit Dominus in ueritate, & in iudicio, & in iustitia. Vanum dicitur aliquando fatuum, Sap. 13. Vani sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei. Qui ergo accipiunt nomen Dei stulte, sicut blasphemii, assumunt nomen Dei in uanum. Leui. 24. Qui blasphemauerit nomen Domini, morte morietur.

Non assumes nomen domini Dei tui in uanum. Sciendum quod nomen Dei sumitur ad sex. Primo quidem, ad dicti confirmationem, sicut in iuramento, & in hoc confitemur quod prima ueritas non est nisi in Deo: in hoc autem fit reuerentia Deo. Vnde in lege præcipitur. Deuter. 6. quod non iuret, nisi per Deum: contrarium faciunt qui aliter iurāt. Exod. 23. Non iurabis nomina deorum exterorū. Et quāuis aliquando iuret per creaturas, tamen sciendū quod in omnibus his non iuratur nisi per Deum. Cum. n. iuras per animam tuam, uel caput tuum, idē est quod eam obligare pœnæ infligendę a Deo. Apost. 2. Cor. 1. Testem Deum inuoco in animam meam. Item, cum iuras per Euangelium, iuras per Deum qui dedit Euāgelium, & ideo peccant qui iurāt per Deum de facili, aut per Euangelium. Secundo, sumitur ad sanctificationem. Baptismus enim sanctificat. Apost. 1. Corinth. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi. Hoc autē non habet uirtutē nisi in inuocatione Trinitatis. Hier. 14. Tu autem in nobis es Domine, & nomen sanctum tuum inuocātū est super nos. Tertio, sumitur ad aduersarij expulsionem: vnde ante baptismum abrenuntiat diabolo Esa. 4. Tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum. Et ideo si redis ad peccata, nomen Dei sumitur in uanū. Quarto, sumitur ad eiusdem nominis confessionem Apost. Romanor. 10. Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Et iterum. Omnis enim quicumque inuocari nomen Domini, saluus erit. Confitemur autē primo ore ad manifestandum gloriam Dei. Esa. 43. Omnis qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauit eum. ergo si dicis aliquid contra gloriam Dei, assumis nomen Dei in uanum. Confitemur secundo opere, cum ea operamur quę gloriam Dei manifestāt. Matth. 5. Videant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cælis est. Contrarium faciunt qui dam, de quibus dicit Apost. Romanor. 2. Nomen Dei per uos blasphematur inter gētes. Quinto, assumitur ad defensionem, Prouerb. 18. Turris fortissima nomē Domini, ad ipsam currit iustus, & exaltabitur. Marci ulti. In nomine meo dæmonia eijcient. Actuum 4. Nō est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Sexto, sumitur ad operis completionem. Apost. Collofen. 3. Omne quodcumq; facitis in uerbo, aut opere, oīa in nomine Domini nostri Iesu Christi facite. psal. 123. Adiutoriū nostrum in nomine Domini. Sed quia aliquando aliquis indiscrete incipit, sicut accidit in uoto quod non adimpletur, tunc etiam in uanum nomen Domini assumitur. Vnde Ecclesiast. 4. Si quid uouisti Deo, ne moreris reddere. psal. 75. Vouete &c. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio.

Memento ut diem sabbathi sanctifices. Exod. 20. Hoc est tertium mandatum legis, & conuenienter. Primo enim debemus Deum uenerari corde: unde præcipitur, quod non colatur nisi unus Deus, unde, Non habebis Deos alienos. Secundo ore, vnde, Nō assumes. Tertio opere, & hoc est. Memēto &c. Voluit enim ut esset certus dies, in quo intenderēt homines ad seruitium Dei. Habetur autem hoc præceptū quinque rationibus. Primo enim datum fuit ad destructionem erroris. Præuidit enim Spiritus sanctus quod futuri erant aliqui dicituri mundum semper fuisse. 2. Pe. 3. Venient in nouissimis diebus in deceptione illusores iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicētes, Vbi est promissio, aut aduentus eius. Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ: later enim eos hoc volentes, quod celi erāt prius & terra, Voluit ergo Deus ut custodiretur vnus dies in memoriam, quod Deo omnia creauerat in sex diebus, & in septimo quieuit a nouis creaturis condendis, & hanc rationem ponit Dominus in lege, dicens, Memento ut diem sabbathi sanctifices, sed Iudæi in memoriam primæ creationis colebant sabbatum: Christus autem ueniens fecit nouam creationem. Per primam enim homo terrenus, per secundam homo celestis effectus est. Gal. 6. In Christo Iesu neque circūcisio aliquid ualet, neque præputium, sed noua creatura, & hæc noua creatura est per gratiam, quę incepit in resurrectione. Romanor. 6. Quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Si enim complātati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Et quia resurrectio facta est in Dominica, ideo celebramus illum diem, sicut Iudæi sabbatum propter primam creationem. Secundo, datum fuit ad instructionem fidei Redemptoris. Caro enim Christi in sepulcro corrupta nō fuit: vnde dicit psal. 15. Caro mea requiescet in spe. Item, ibi. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem: unde uoluit sabbathū obseruari, ut sicut sacrificia significabant mortem Christi, ita quies sabbathi requiem carnis eius: sed nos ista sacrificia non seruamus, quia adueniente re & ueritate, debet cessare figura, sicut adueniente sole cessat umbra. Seruamus tamen in ueneratione Virginis gloriosę, in qua remansit tota fides tali die in morte Christi. Tertio, datum fuit ad roborandum, siue figurandum ueritatem promissionis. Promittitur enim nobis quies. Esa. 14. Et erit in die illa, cum requie dederit tibi Deus a labore tuo, & a concussione tua, & a seruitute dura qua ante seruisti. Item, Esa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducię, & requie opulenta. Et nota quod expectamus requiem de tribus, de labore presentis uitę, de tentationum concussione, & de diaboli seruitute. Hanc Christus repromisit uenientibus ad se dicens Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meum super uos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris. Iugum enim meū suauis est, & onus meum leue. Inuenimus autem quod Dominus operatus est sex diebus, & in septimo quieuit, quia primo oportet facere opera perfecta. Eccle. 5. 1. Modicum laboraui, & inueni mihi multā requiē. Plus enim incomparabiliter excedit tempus æternitatis torum tempus præsens, quā mille anni dię vnū.

Quarto

Quarto, datum fuit hoc præceptum ad inflammationem amoris. Sap. 6. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & ideo homo semper ad terrena inferius tendit, nisi conetur erigere se ab eis, & ideo oportet habere certum tempus ad hoc: vnde aliqui toto tempore hoc faciunt. psal. 33. Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Aposto. 1. The sal. 5. Sine intermissione orate, & hi continue sabbatum habent: aliqui hoc faciunt in aliqua parte temporis. psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi. Alij ne omnino alienarentur a Deo oportuit quod haberent aliquē diē determinatū, ne nimis tepescat in eis amor Dei, Esa. 58. Si uocaueris sabbathū delicatum, tūc delectaberis super Domino. Iob 28. Tunc super omnipotentem delitij afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuā. Non enim ad ludendum ordinatur talis dies, sed ad laudandum, & orandum dominum Deum. Vnde Aug. dicit, quod minus malum est tali die arare, quā ludere. Quinto, datum fuit ad opera pietatis respectu iustorum. Aliqui enim crudeles sibi & suis, non cessant continue operari propter lucrum, & hoc habent Iudæi maxime, quia auarissimi sunt: Deuter. 5. Obserua diem sabbathi, ut requiescat seruus tuus, & ancilla tua sicut & tu: & post. Non facies in eo quicquā operis tu, & filius & filia, seruus & ancilla, bos & asinus, & omne iumentum tuum, & requiescat seruus & ancilla tua sicut & tu. Propter prædicta ergo prædictum mandatum datum fuit.

Memēto ut diem sabbathi sanctifices. Dicitur est, quod sicut Iudæi celebrāt sabbathū, sic nos Christiani Dominicam, & alia principalia festa. Videamus ergo quomodo ista seruare debemus. Et sciendum, quod non dicit, Custodi sabbatum, sed Memento &c. Sanctum autem accipitur duobus modis, aliquando enim est sanctum idem quod purum. Aposto. 1. Corinth. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis &c. aliquando dicitur sanctum res consecrata ad cultum Dei, ut locus, tempus, uestes, & uasa sacra. Iste ergo duobus modis debemus festa celebrare, quia & pure, & mancipādo se diuino seruitio. In isto ergo præcepto duo consi derantur. Primo quidem in festo quid cauendum sit, secundo quid faciendū. Debemus autem cauere tria, primo corporalem operam. Hierem. 17. Sanctificabis sabbatum, ut non facias in eo opus seruale: unde & in lege dicitur. Leuiti. 23. Omne opus seruale non facietis in eo. Opus autem seruale est opus corporale: nam opus liberum est animę, sicut intelligere, & huiusmodi, ad quod opus homo constringi non potest. Sed sciendum, quod opera corporalia possunt fieri in sabbatho propter quatuor. Primo, propter necessitatē: unde Dominus excusauit discipulos euellentes spicas in sabbatho, ut dicitur Matth. 12. Secundo, propter Ecclesię utilitatem: vnde dicitur in Euangelio Mat. 12. quod sacerdotes faciebant omnia quę erant necessaria in templo in die sabbathi. Tertio, propter proximi utilitatem: vnde Dominus curauit in die sabbathi habentem manum aridam, & cōfutaui ludæos reprehēdentes eum, ponens exemplum de oue, Mat. 12. Quarto, propter superioris autoritatem: vnde Dominus præcepit Iudæis, ut circūciderent in die sabbathi, ut dicit Ioan. 7. Quinto, debemus cauere culpam. Hier. 7. Custodite animas uestras, & nolite portare pondus in die sabbathi. Onus autem animę, uel pondus malum est peccatum. psal. 37. Sicut onus graue grauatur

A sunt super me. Peccatum autem opus seruale est, quia ut dicitur Ioan. 8. Qui facit peccatum, seruus est peccati. Vnde cum dicitur. Omne opus seruale non facietis in eo, potest intelligi de peccato: & ideo contra præceptū hoc facit quis, quādo in sabbatho peccat, quia operando & peccando Deus offenditur. Esa. 1. Sabbatum, & festiuitates alias nō seram, & quare? quia iniqui sunt cæcus uestri. Calendas uestras, & solemnitates uestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molestia. Sexto, debemus cauere negligentiam. Eccle. 23. Multam malitiam docuit otiositas. Hieron. ad Rusticum. Semper aliquid boni operis facito, ut te diabolus inueniat occupatum: & ideo non est bonum custodire nisi principalia festa, si in aliis debeat homo otiosus. psal. 95. Honor regis iudicium diligit, scilicet discretionem. Vnde 1. Machab. 2. dicitur, quod Iudæi quidam occultati erant, & inimici irruerunt super eos, qui credentes quod se non possent in sabbatho defendere, uicti & occisi sunt: ita accidit multis, qui otiosi sunt in festis, Trento. 1. Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbatha eius, sed tales debent facere sicut illi Iudæi fecerunt: unde 1. Machab. 2. dicitur: Quicumque uenerit ad nos in bello in die sabbathorū, pugnemus.

Memēto ut diem sabbathi sanctifices. Sicut dicitur est, homo diem festum debet sanctificare, & dicitur est, quod sanctum dicitur duobus modis, quia & quod mundum est, & quod Deo cōsecratum est. Item, dicitur est a quibus tali die abstinere debemus: nunc dicendū est in quibus occupari debemus, & sunt tria. Primo, in faciendis sacrificijs: unde Nume. 28. dicitur, quod Deus præcepit, quod quolibet die vnus agnus mane, & alius uespere debeat offerri, sed in sabbatho debent duplicari, & significat, quod in sabbatho debem⁹ offerre Deo sacrificiū, & de omnibus quę habemus. 1. Paralipo. 29. Tua sunt oīa, & quę de manibus tuis accepim⁹, dedim⁹ tibi. vnde primo debemus ultra offerre animam nostram, dolendo de peccatis. psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, & oratio pro beneficiis. psal. 140. Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in cōspectu tuo. Factus est. n. dies festus ad habendā spiritualem letitiam, quā facit oratio, vnde & tali die multiplicari debent præces. Secundo, corpus nostrū affligere, & hoc ieiunādo. Ro. 12. Obsecro uos per misericordiā Dei, ut exhibeatis mēbra uestra hostiam uiuētem Deo, sanctam laudando. psalm. 49. Sacrificium laudis honorificat me: vnde in tali die cant⁹ multiplicantur. Tertio, res tuas sacrificare, & hoc dando elemosynas. Heb. 13. Beneficię autem & communionis nolite obliuisci: talibus. n. hostiis promeretur Deus, & hoc in duplo magis quā in aliis diebus, quia tunc est cōmunis læritia. Neem. 8. Mittite partes his qui nō parauerunt sibi, quia sanctus dies Domini est. Secūdo in uerbis Dei studijs. sicut & Iudæi faciūt hodie, Act. 13. Voces Prophetarū quę per oē sabbathū legunt: vnde & Christi stiani, quorum iustitia debet esse perfectior, debent tali die cōuenire ad prædicationes, & ad officiū Ecclesię. Ioā. 8. Qui est ex Deo, uerba Dei audit. Itē, loqui. utilia. Apost. Eph. 4. Omnis sermo malus ex ore uestro nō procedat, sed si quis bonus ad ædificationē. Ista. n. duo usi lia sunt aī peccatoris, quia immutāt cor eius in meli⁹. Hic. 23. Verba mea sūt quasi ignis ardēs dicit Dñs, & quasi malleus cōterēs petrā. Contrariū autē accidit et im perfectis nō loquētib⁹ utilia, uel audientibus. Apost. 1. Cor. 15. Corūpūt bonos mores colloca mala. Euigila.

Opusc. S. Tho. Aquin.

Hic te iusti,

te iusti, & nolite peccare & psal. 118. In corde meo abscondi eloquia tua. Eloquium enim & instruit ignorantes. psal. ibidē. Lucerna pedibus meis &c. et inflamat tepescētem. psal. 104. Eloquiū Domini inflammavit eum. Tertio in diuinorū exercitijs: hoc autem perfectorum est. psal. 45. Vacate & videte, quoniā suavis est Dominus, & hoc propter quietem animā: sicut enim corpus fatigatum quietem desiderat, ita & anima. Locus autem animā Deus est. psal. 30. Esto mihi in Deū protectorem, & in locum refugij. Heb. 4. Itaque relinquitur sabbathismus populo Dei &c. Sap. 8. Intrans in domum meam, quiescam cum illa. Sed antequam ad hanc quietem perueniat anima, oportet tres quietes præcedere. Prima, ab inquietudine peccati. Esa. 57. Cor autem impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Secūda, a passionibus carnis, quia caro cōcupiscit aduersus spiritum, spiritus autē aduersus carnem, ut dicitur. Gal. 5. Tertia, ab occupationibus mundi. Lucē 10. Martha, Martha sollicita es, & turbatis erga plurima, & tunc post hæc anima libere quiescit in Deo. Esa. 58. Si vocaueris sabbathum delicatum, tunc delectaberis super Domino. Propterea sancti omnia dimiserunt, quia hæc est pretiosa margarita, quam qui inuenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vedit vniuersa quæ habet, & emit eam, ut dicitur Mat. 13. Hæc enim requies vita æterna, & delectatio eterna est. psal. 131. Hæc requies mea in sæculū sæculi, hic habito quoniam elegi eam, ad quam nos perducat &c.

De quarto præcepto legis.

Honora patrem tuum &c. Perfectio hominis consistit in dilectione Dei & proximi, & ad dilectionem Dei pertinent tria præcepta, quæ scripta fuerunt in prima tabula: ad dilectionē vero proximi septem, quæ sunt in secunda tabula. Sed sicut dicitur 1. Ioan. 3. Non debemus diligere verbo, neque lingua, sed opere & veritate. Homo enim sic diligens debet duo facere, scilicet fugere malum, & facere bonum: vnde quædā sunt in præceptis inducentia ad bonum, alia autem sunt prohibentia facere malum. Et sciendum, quod cauere a malo faciendum est in potentia nostra, sed facere cuiuslibet bonum non possumus, & ideo dicit beatus August. quod nos oēs debemus diligere, sed nō omnibus tenemur benefacere, sed inter omnes debemus benefacere coniunctis nobis: quia si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, infidelis est 1. ad Tim. 5. Inter omnes autem propinquos sunt nobis propinquiōres pater & mater, & ideo dicit Ambrosius. Primo debemus diligere Deum, secundo patrem & matrem: et hoc est quod dicit, Honora patrem tuum, & matrem tuam. Et huiusmodi rationem reddit Philo. qui dicit, quod ex magno beneficio recepto ab eis non possumus eis respondere æquali: & ideo bene potest pater offensus expellere filium, sed non recouerso. Dant autem parentes filio tria. Primo stabilitimentum quo ad esse; Ecclesiast. 7. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ non obliuiscaris! Memēto quoniam nisi per illos natus non fuisses. Secundo nutrimentum, siue fulcimentum quo ad necessaria vitæ. Nudus enim intrat filius in hunc mundum, ut dicitur. Ioan. 1. Sed a parentibus sustentatur. Tertio documentum. Hebræor. 12. Patres quidem carnis nostræ

eruditores habuimus &c. Eccles. 7. Filij tibi sunt, erudi illos, & debent parentes dare duo documenta filijs, & cito, quia ut dicitur Prouerbior. 22. Adolescens iusta viam suam, etiam cum tenuerit, non recedet ab ea. & Trenor. 3. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua, & sunt illa quæ docuit Thobias filium suum, Thobia. 4. scilicet timorem Domini, & abstinere ab omni peccato: & hoc est contra illos qui delectantur in malitijs filiorum, sed sicut dicitur. Sapien. 4. Ex iniquis omnes filij nascuntur testes sunt nequitia aduersus parentes: vnde Deus punit peccatum parentum in filio, ut dicitur. Exodi. 20. Igitur filii a parentibus habent esse, nutrimentum, & disciplinam: & quia esse habemus ab eis, debemus magis reuereri quā dominos, a quibus solum res, præterquam Deum a quo habemus animam. Ecclesiast. 3. Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi domini seruiet his, qui se genuerūt, in opere, & sermone, & omni patientia. Honora patrem tuum, & matrem tuā, ut superueniat tibi benedictio a Deo. Et in hoc etiam honoras teipsum, quia sicut dicitur. Ecclesiast. 3. Gloria hominis ex honore patris sui, & dedecus filij pater sine honore. Item, quia dant nobis nutrimentum in pueritia, & nos debemus eis dare in senectute. Ecclesia. 3. Fili suscipe senectam patris tui, & non contristes eum in vita illius, & si defecerit senectus, veniam da, & ne spernas eum in tua virtute. Quam malæ famæ est qui derelinquit patrem, & est maledictus a Deo qui exasperat matrem. Ad confusionem illorum qui contra faciunt ponit Cassiodorus in epistolis lib. 2. q. ciconiæ cum parentes earum pennas senio cogente laxauerunt, nec ad proprios cibos idonei possunt inueniri, plumis suis genitorum membra fouentes escis corpora laxa rescipiunt, & pia uicissitudine iuuenes reddunt, quod a parentibus paruuli susceperunt. Item tertio, qui docuerunt nos, debemus eis obedire. Colossen. 3. Filii obedite parentibus uestris, nisi scilicet in his quæ sunt contra Deum. Hieronymus ad Helionorum. Solum pietatis genus est in hac re esse crudelem. Lucē 14. Si quis non odit patrem suum, & matrem, non potest meus esse discipulus. Deus enim verior pater est. Deuteronom. 32. Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te?

Honora patrem tuum &c. Inter omnia præcepta huic tantum adiungitur, ut sis longæuus super terram. Et ratio huius est, ne credatur non deberi præmium honorantibus parentes, quia est naturale: Sed sciendum, quod honorantibus parentes, quinque desiderabilia promittuntur. Et primum est gratia in presenti, gloria in futuro, quæ maxime desiderantur. Ecclesiast. 3. Honora patrem tuum, ut superueniat tibi benedictio a Deo &c. Contrarium debetur maledicentibus, & etiam in lege maledicuntur a Deo, ut dicitur Deuteronom. 27. & Lucē 16. dicitur. Qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. Sed vita naturalis quasi nihil est in comparatione ad vitam gratiæ. Si ergo non recognoscis beneficium vitæ naturalis quam habes a parentibus, indignus es vita gratiæ quæ maior est, & per consequens vita gloriæ, quæ maxima est. Secundum desiderabile est vita. Vnde ut sis longæuus super terram dicitur Ecclesiast. 3. Qui honorat

patrem suum vita viuet longiore. Et nota quod vita longa est quando est plena, & quæ non mensuratur tempore, sed actione, secundum Philosophū. Tunc autem plena est vita, quando est virtuosa: et ideo virtuosus & sanctus diu uiuit, quāuis cito moriatur corporaliter, ideo dicitur Sap. 4. Consumatus in breui, expleuit tempora multa: placita enim erat Deo anima illius. Optime autem mercatur ille, qui tantum facit vna die, quantum alius in vno anno. Et nota quod aliquando accidit, quod longior vita causa est mortis corporalis & spiritalis, sicut accidit Iudæ. Præmium ergo est vita corporalis, sed contrarium, scilicet cet mortē acquirunt illi, qui iniuriant parentibus. Habemus. n. ab eis vitam, sicut milites a rege feudum: & ideo sicut dignum est quod illi amittat pro prodicione feudum, ita isti propter iniuriam illatam parentibus vitā. Prou. 30. Oculum qui subfannat patrem, & qui despicit patrem matris suæ, suffodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Per filios aquilæ intelliguntur reges & principes, per coruos officiales: & si aliquando non puniuntur corporaliter, mortē tamen spiritualem effugere non possunt. Propterea pater nō debet potestatem multam dare filijs. Eccle. 33. Dum adhuc superes & aspiras, non immutet te omnis caritas. 6. ca. Filio & mulieri, fratri & amico non des potestatem super te in vita tua, & ne dederis illis possessionem in vita tua, ne forte pæniteat te, Tertium est habere filios sibi gratos & acceptos. Naturaliter enim pater thesaurizat filijs, sed nō econuerso. Ecclesiast. 3. Qui honorat patrem suum, iucundabitur in filijs. Mar. 7. In qua mēsurā mēsi fueritis, remetietur vobis. Quartum est habere famam laudabilem. Eccle. 3. Gloria hominis ex honore patris sui, & iterum. Quam malæ famæ est qui derelinquit patrem. Quintum est habere diuitias. Eccle. 5. Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta.

Honora patrem &c. Notandum quod non solum dicitur aliquis pater ratione carnalis generacionis, sed quibudā alijs rationibus aliqui dicuntur patres, & cuiuslibet eorum debetur aliqua reuerentia. Dicuntur enim patres Apostoli, & alij sancti per doctrinam & exemplum fidei. Aposto. 1. Corinth. 4. Nam si decem milia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Et ideo dicitur. Ecclesiast. 4. Laudemus viros gloriosos & parentes nostros in generacione sua, laudemus autem non ore, sed imitatione: et hoc fit si non inuenitur in nobis contrariū eius quod laudamus. Heb. 13. Memento te præpositorum vestrorum, quorum intuentes exitum conuersationis, imitami fidem. Dicuntur etiam prælati patres, & isti venerandi sunt, sunt enim Dei ministri. Luc. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit, et ideo debemus eos honorare obediendo. Aposto. Heb. 33. Obedite præpositis vestris, & subiaceat eis, & decimas præbendo. Prouerb. 3. Honora Dominum de tua substantia, & de primitijs frugum tuarum da pauperibus. Itē, reges & principes. 4. Regum 5. Pater, & si rem grandē dixisset tibi propheta, certe facere debueras, qui dicitur patres, quia debent intendere bonum populi. Et istos honoramus per subiectionem. Rom. 13. Omnis anima potestati sublimioribus subdita sit. Et hoc nō solum timore, sed amore: nec solum propter rationem, sed etiam propter conscientiam. Et ratio huius

est, quia secundum Apostolum ibidē omnis potestas a Deo est: & ideo reddendum est debitum, quia cui tributum, tributum &c. Prouerb. 24. Time Dominum, fili mi, & regem. Item, benefactores. Eccl. 4. Esto pupillis misericors ut pater. Est enim propriū patris Ecclē. 29. Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: ingratis enim accidit illud. Sap. 15. Ingrati spes tamquam hybernalis glacies tabescet. Item, ætate Deuteronom. 32. Interroga patrem tuū, & annūtiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi, Leuiti. 19. Coram cano capite conserge, & honora personam senis. Ecclesiast. 32. In medio magnatorum loqui non præsumas, & ubi sunt senes non multum loquaris. Ibidem. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Omnes igitur isti uenerandi sunt: quia omnes portant quodammodo similitudinem patris, qui in cælis est, & de istis dicitur. Qui uos spernit &c.

De quinto præcepto legis.

Non occides. In lege diuina per quam ordinamur ad dilectionem Dei & proximi, præcipitur nō solum facere bonum, sed etiam declinare a malo. Inter alia autem maius malum quod possit fieri proximo, est occidere eum, & hoc prohibetur cum dicitur, Non occides. Circa quod præceptum tripliciter est erratū. Quidam enim dixerunt, quod non licet occidere etiā bruta animalia. Sed hoc falsum est, quia non est peccatum uti illis, quæ sunt subdita hominis potestati. Est etiam naturalis ordo, quod plantæ sint in nutrimentum animalium, & quædam animalia in nutrimentum aliorum, & omnia in nutrimentum hominum. Genes. 9. Quasi olera virentia tradidi uobis omnia. Philosophus etiam dicit in politica, quod uenatio est sicut iustum bellum. Apostolus 1. Corinthior. 10. Omne quod in macello uenit, manducate &c. ergo non occides homines. Quidam dixerunt hic prohibitum esse homicidium hominis omnino: unde homicidas dicunt esse iudices sæculares, qui condemnant secundum leges aliquos, contra quos dicit Augustinus, quod Deus per hoc præceptum non abstulit sibi potestatem occidendi. Vnde Deuteronom. 32. Ego occidam, & uiuere faciam. Est ergo licitum illis, qui mandato Dei occidunt, quia tunc Deus facit. Omnis enim lex mandatum Dei est. Prouerbiorum. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et Apostolus Romanorum 13. Si malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est. Moyse quoque dicitur. Exod. 22. Maleficos non patieris uiuere. Id enim quod licitum est Deo, licitum est & ministris eius per mandatum ipsius. Constat autem quod Deus non peccat, cum sit actor legum, infligendo mortem propter peccatum. Roma. 6. Stipendia peccati mors, ergo nec minister eius. Est ergo sensus, Non occides propria autoritate. Alij uero dixerunt, quod per hoc quod dicitur, non occides, prohibetur, nō occidere alium: unde dicebant quod licitum erat occidere seipsum. Sic enim inuenitur de Samone Iudicum. 16. & de Catone, & de quibusdam uirginibus quæ se in flammis iniecerunt, sicut recitat Augu. in. 1. de ciuit. Dei Sed ad hoc respondet Augu. ibidem dicens. Qui se occidit, hominem utique occidit. si ergo hominem non licet occidere, nisi autoritate Dei: Opusc. S. Tho. Aquin. H 2 ergo

ergo nec seipsum nisi vel autoritate Dei, vel instinctu Spiritus sancti, sicut dicitur de Samone. ergo non occides. Sciendum est etiam, quod hominem occidere contingit multipliciter. Primo manu, Esa. 1. Manus vestrae sanguine plenae sunt: quod quidem est non solum contra charitatem qua praecipitur, ut diligas proximum sicut teipsum. 1. Ioan. 3. Omnis homicidia non habet vitam aeternam in se manentem: verum etiam contra naturam, quia ut dicitur Eccles. 13. Omne animal diligit sibi simile. Vnde Exod. 21. Qui percussit hominem volens occidere, morte moriatur. Et hic quidem crudelior est lupo, de quo dicitur in quarto animalium, quod si lupo detur caro lupi non comedit. Item, ore, & hoc fit dando consilium alicui contra aliquem provocando, accusando, & detrahendo. psal. 56. Filij hominum dentes eorum arma & sagittae, & lingua eorum gladius acutus. Tertio, adiutorio. Prouerb. 1. Fili mi, ne ambules cum eis: pedes enim illorum ad malum currunt, & festinant ut effundent sanguinem, ite, consensu. Rom. 1. digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Consentis autem quodammodo, quando potes impedire. Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem: & iterum si vires suppetunt, sed dimittis negligentia, vel auaritia. Amb. Pace fame morientem: si non paueris, occidisti. Et sciendum, quod aliqui occidunt solum corpus, de quo dictum est. Alij animam auferendo vitam gratiae, trahendo scilicet ad peccatum mortale. Ioan. 8. Ille homicida erat ab initio, inquam scilicet traxit ad peccatum. Alii autem vtrumque, & hoc dupliciter. Primo in destructione praegnantium. Occidunt enim pueri in corpore & in anima: secundo interficiendo seipsum.

Non occides &c. Christus dat in Euangelio Mat. 5. quandam doctrinam quae est, quod iustitia nostra debet esse maior iustitia legis: vnde docet perfectius seruari mandata legis a christianis, quam Iudaei seruauerunt: & ratio huius est, quia maiori labore acquiritur maior merces. 2. Corin. 9. Qui parce leminat, parce & metet. In lege enim promittebantur temporalia & terrena. Esa. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terrae comedetis: sed in lege nostra promittuntur caelestia & aeterna. ergo iustitia quae est obseruantia mandatorum, debet abundare, cum maior expectetur merces. Inter alia autem praecipit facit mentionem de isto dicens. Matth. 5. Audistis, quod dictum est antiquis, Non occides. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, id est, poena quam lex adiudicauit, Exod. 21. vbi dicitur. Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auelles eum ut moriatur. Debet autem qui libet quinque modis ab ira cauere. Primo, ne cito prouocetur. Iacob. 1. Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram &c. Et ratio huius est, quia ira peccatum est, & punitur a Deo. Sed numquid omnis ira est contraria virtuti? Circa hoc duplex est opinio. Stoici enim dixerunt, quod nulla passio cadit in sapientem, immo volebant quod vera virtus esset in quiete mentis. Peripatetici autem dixerunt, quod ira cadit in sapientem, sed moderata, & est opinio verior. Et patet primo autoritate, quia in Euangelij inuenimus istas passiones Christo attributas, in quo fuit fontalis plenitudo sapientiae. Secundo patet ratione: nam si omnes passiones virtuti contrarietur, essent aliqua potentiae animae, quae essent frustra, immo quae essent homini in nocentem, quia non haberent aliquos actus conuenientes: et sic irascibilis & concupiscibilis frustra datae essent homini. Et ideo dicendum est, quod aliquando ira est vis, aliquando non, accipitur enim ira tripliciter. Primo, prout est in solo iudicio rationis absque commotione animi, & ista non dicitur proprie ira, sed iudicium. Sic enim Dominus puniens malos, iratus dicitur. Mich. 7. Iras Dominus portabo, quoniam peccauit ei. Secundo accipitur prout est passio, & ista est in appetitu sensitivo, & est duplex: quae aliquando ordinatur ratione, & continetur sub terminis rationis, quando scilicet quis irascitur quando debet, & quantum debet, & pro quo debet, & huiusmodi. Et tunc est actus virtutis, & dicitur ira per zelum. Vnde Philosopho dicit, quod mansuetudo non est nullo modo irasci. Ista ergo ira non est peccatum. Est & tertia ira quae refugit iudicium rationis, & ista semper est peccatum, sed aliquando veniale, aliquando est mortale, & hoc distinguitur ex eo quod ad iram incitat, quod aliquando est veniale, aliquando est mortale. Mortale duplex, vel ex genere, vel ex circumstantiis. Homicidium autem videtur esse actus peccati mortalis ex suo genere, quia directe ordinatur contra praecipitum diuinum: & ideo consensus in homicidium est peccatum mortale ex genere, quia si actus est mortalis, & consensus in actum erit mortalis. Aliquando autem peccatum mortale est ex genere, sed tamen motus non est peccatum mortale, quia est sine consensu: sicut si ascendit motus concupiscentiae ad fornicandum, & non consentitur, non est peccatum mortale, similiter ira. Est enim motus ad iniuriam illatam vindicandam: haec enim est proprie ira. Si ergo iste motus est taliter in passione, ita quod ratio deducatur, tunc est peccatum mortale. Si autem usque ad consensum non peruertitur ratio, tunc est peccatum veniale. Si autem motus non sit ex genere peccati mortale, tunc & si consensus adhibeatur, non est peccatum mortale. Quod ergo dicit, Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, intelligendum est de motu tendente in nocentem, qui motus est peccatum mortale, ita quod sit ibi consensus. Eccl. 11. Cum quae sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato siue bonum, siue malum. Secunda ratio, quare debemus non prouocari cito ad iram est, quia omnis homo diligit libertatem, & odit seruitutem. Non est autem iracundus Dominus suisque suis. Prouerb. 27. Impetum cocitati spiritus ferre quis poterit? Ibidem. Graue saxum, & onerosa arena, sed ira stulti utroque grauior. Secundo cauere debet ne diu in ira permaneat. psal. 4. Irascimini, & nolite peccare. Ephes. 4. Sol non occidat super iracundiam vestram. Et rationem huius assignat in Euangelio Dominus. Matth. 5. Esto consentiens aduersario tuo cito dum es in via cum eo, ne forte tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem. Tertio, cauere debet ne ira procedat. Primo in corde, quod fit quando peruenit ad odium. Est enim differentia inter iram & odium, quia ira subita est, odium vero diuturnum. Et ideo est mortale peccatum, prima Ioannis tertio. Qui odit fratrem suum, homicida est: et ratio huius est, quia & se interficit spoliando se charitate, & alium. Augustinus in regula. Lites aut nullas habeatis, aut quam celerrime finiatis, ne ira crescat in odium, & trabem faciat de festuca, & animam faciat homicidam Prouerb.

Fustra, immo quae essent homini in nocentem, quia non haberent aliquos actus conuenientes: et sic irascibilis & concupiscibilis frustra datae essent homini. Et ideo dicendum est, quod aliquando ira est vis, aliquando non, accipitur enim ira tripliciter. Primo, prout est in solo iudicio rationis absque commotione animi, & ista non dicitur proprie ira, sed iudicium. Sic enim Dominus puniens malos, iratus dicitur. Mich. 7. Iras Dominus portabo, quoniam peccauit ei. Secundo accipitur prout est passio, & ista est in appetitu sensitivo, & est duplex: quae aliquando ordinatur ratione, & continetur sub terminis rationis, quando scilicet quis irascitur quando debet, & quantum debet, & pro quo debet, & huiusmodi. Et tunc est actus virtutis, & dicitur ira per zelum. Vnde Philosopho dicit, quod mansuetudo non est nullo modo irasci. Ista ergo ira non est peccatum. Est & tertia ira quae refugit iudicium rationis, & ista semper est peccatum, sed aliquando veniale, aliquando est mortale, & hoc distinguitur ex eo quod ad iram incitat, quod aliquando est veniale, aliquando est mortale. Mortale duplex, vel ex genere, vel ex circumstantiis. Homicidium autem videtur esse actus peccati mortalis ex suo genere, quia directe ordinatur contra praecipitum diuinum: & ideo consensus in homicidium est peccatum mortale ex genere, quia si actus est mortalis, & consensus in actum erit mortalis. Aliquando autem peccatum mortale est ex genere, sed tamen motus non est peccatum mortale, quia est sine consensu: sicut si ascendit motus concupiscentiae ad fornicandum, & non consentitur, non est peccatum mortale, similiter ira. Est enim motus ad iniuriam illatam vindicandam: haec enim est proprie ira. Si ergo iste motus est taliter in passione, ita quod ratio deducatur, tunc est peccatum mortale. Si autem usque ad consensum non peruertitur ratio, tunc est peccatum veniale. Si autem motus non sit ex genere peccati mortale, tunc & si consensus adhibeatur, non est peccatum mortale. Quod ergo dicit, Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, intelligendum est de motu tendente in nocentem, qui motus est peccatum mortale, ita quod sit ibi consensus. Eccl. 11. Cum quae sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato siue bonum, siue malum. Secunda ratio, quare debemus non prouocari cito ad iram est, quia omnis homo diligit libertatem, & odit seruitutem. Non est autem iracundus Dominus suisque suis. Prouerb. 27. Impetum cocitati spiritus ferre quis poterit? Ibidem. Graue saxum, & onerosa arena, sed ira stulti utroque grauior. Secundo cauere debet ne diu in ira permaneat. psal. 4. Irascimini, & nolite peccare. Ephes. 4. Sol non occidat super iracundiam vestram. Et rationem huius assignat in Euangelio Dominus. Matth. 5. Esto consentiens aduersario tuo cito dum es in via cum eo, ne forte tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem. Tertio, cauere debet ne ira procedat. Primo in corde, quod fit quando peruenit ad odium. Est enim differentia inter iram & odium, quia ira subita est, odium vero diuturnum. Et ideo est mortale peccatum, prima Ioannis tertio. Qui odit fratrem suum, homicida est: et ratio huius est, quia & se interficit spoliando se charitate, & alium. Augustinus in regula. Lites aut nullas habeatis, aut quam celerrime finiatis, ne ira crescat in odium, & trabem faciat de festuca, & animam faciat homicidam Prouerb.

Prouerb. 15. Vir iracundus prouocat rixas. Genes. 49. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. Quarto, cauere debet ne procedat in verbo. Prouerb. 12. Fatuus statim indicat iram suam: & potest indicare duobus modis, iniuriando scilicet, & superbe loquendo. Quantum ad primum dicit Dominus Matth. 5. Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennae ignis. Quantum ad secundum dicitur ibidem. Qui autem dixerit, Racha, reus erit concilio. Prouerb. 15. Responso mollis frangit iram, sermo durus suscitatur iram. Quinto, cauere debet ne procedat in opere. In omni enim opere nostro duo debemus obseruare, scilicet facere iustitiam, & misericordiam, & ira vtrumque impedit. Ira enim viri iustitiam Dei non operatur, ut dicitur Iacob. 1. Quamuis enim velit, tamen non potest. Vnde Philosophus quidam dixit cuidam qui eum offenderat. Punirem te, nisi essem iratus. Prouerb. 27. Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor. Genes. 49. In furore suo occiderunt virum: & propter hoc Christus non solum docuit nos cauere ab homicidio, sed ab ira. Bonus enim medicus non tantum tollit malum quod apparet, sed etiam radicem remouet infirmitatis, ne scilicet recidiat. Et ideo vult nos abstinere a principijs peccatorum, & ita ab ira, quae est principium homicidij.

De sexto praepcepto legis.

Non mœchaberis &c. Post prohibitionem homicidij prohibetur adulterium, et congrue, quia vir & vxor sunt quasi vnum corpus. Erunt, inquit Dominus. Genes. 2. duo in carne vna. Et ideo post iniuriam quae infertur personae, nulla maior est quam illa quae infertur coniunctae: prohibetur autem adulterium vxori & viro. Sed prius dicendum est de vxoris adulterio, quia maius peccatum videtur committere. Committit autem tria peccata grauiora vxori mœchando, quae in sinuantur Eccles. 23. Mulier omnis relinquens virum suum primo in lege altissimi incredibilis fuit, & secundo virum suum dereliquit, tertio adulterio fornicata est &c. Primo ergo peccat per incredulitatem, quia legi incredibilis fit. Dominus enim prohibuit adulterium. Item, facit contra Dei ordinationem, Matth. 19. Quos Deus coniunxit, homo non separet. Item, contra Ecclesiae statuta, vel sacramentum. Fit enim matrimonium in facie Ecclesiae, & ideo adducitur Deus quasi in testem & fidei iuramentum de seruanda fide. Malac. 2. Dominus testificatus est inter te & vxorem pubertatis tuae, quam tu despexisti. ergo peccatur contra legem, contra statutum, & contra sacramentum Dei. Secundo, peccat per prodicionem, quia dereliquit virum. Apo. 1. Corinth. 7. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: ideo sui nec castitatem seruare potest si ne consensu viri. et ideo si mœchatur, prodicionem committit dum seipsam alteri tradit, sicut seruus dans se alteri domino. Prouerb. 2. Reliquit ducem pubertatis suae, & pacti Dei sui oblita est. Tertio, per furti commissionem, quia ex alieno viro constituit sibi filios, & hoc maximum furtum est, quia totam hereditatem dat alienis filijs. Et nota, quod ista debet studere, quod filij intrarent religionem, vel aliquid aliud facerent, ita quod in bonis viri non succederent. Est ergo mulier mœchans, sacrilega, proditrix, furatrix. Viri vero peccant non minus quam vxores, licet sibi quandoque blandiatur, quod

A patet ex tribus. Primo, ex aequalitate quam habet. Nam vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier, ut dicitur. 1. Cor. 7. Et ideo neuter potest aliquid facere sine alterius consensu quantum ad matrimonium: Et ad hoc significandum Deus non de pede, vel capite, sed de costa mulierem formauit. Et ideo matrimonium non quam statum perfectum habuit, nisi in lege Christi: quia Iudaeus vnus plures habebat vxores, sed vxor non plures viros, et ideo non erat aequalitas. Secundo, ex viri fortitudine, quia propria passio mulierum est concupiscentia. 1. Pet. 3. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam quasi infirmiori vasculo muliebri impatiens res honorem. Et ideo si petis ab vxore quod tu non vis res seruare, frangis fidem. Tertio, ex eius autoritate, quia vir est caput mulieris: vnde mulieres non debent loqui in Ecclesia, sed domi viros interrogare, ut dicitur 1. Cor. 14. Est ergo vir doctor mulieris, et ideo Deus praecipit dedit viro. Magis autem peccat sacerdos quam laicus, & episcopus quam sacerdos, si non seruant quae debent, quia docere alios ad ipsos pertinet. A simili, si vir mœchatur, frangit fidem non seruando ea quae debet. Sed tamen vxores attendat ad id quod Christus dicit Mat. 23. Omnia quaecumque dixerit vobis, seruare & facite, secundum opera vero eorum nolite facere.

Non mœchaberis. Sicut dictum est, Deus tam viris quam mulieribus prohibuit adulterium. Sed sciendum, quod licet aliqui credant adulterium esse peccatum, tamen non credunt simplicem fornicationem esse peccatum mortale, contra quos Apost. Hæb. 13. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus 1. Cor. 6. Nolite errare, neque fornicarij, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt: a regno autem Dei non excluditur aliquis nisi per peccatum mortale. ergo est peccatum mortale. Sed forte dices. Non est ratio quare sit peccatum mortale, cum non detur corpus vxoris, sicut in adulterio. Dico quod si non detur corpus vxoris, datur tamen corpus Christi, quod sibi datum fuit & consecratum in baptismo. Si ergo nullus debet facere iniuriam vxori, multo magis nec Christo 1. Cor. 6. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi. Tollis ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Est ergo hæresis dicere fornicationem simplicem non esse peccatum mortale. Et ideo sciendum, quod in isto praepcepto, Non mœchaberis, prohibetur non solum adulterium, sed omnis carnalis corruptio, praeter eam quae est matrimonij. Vltimus autem sciendum, quod alij dicunt commissionem viri & vxoris non esse sine peccato, quod est hereticum. Apost. Heb. 13. Sit honorabile concubium in omnibus, & torus immaculatus. Talis autem coniunctio aliquando non solum sine peccato est, sed etiam est ad meritum vitae aeternae habentibus charitatem: aliquando est cum peccato veniali, aliquando cum mortali. Quando enim est cum intentione procreandae prolis, tunc est opus virtutis: quando autem cum intentione reddendi debitum, tunc est etiam opus iustitiae. Quando autem est causa exercendae libidinis, tunc est cum veniali, quando. Non excedit limites matrimonij. Quando autem excedit, ut scilicet si posset, extenderet se ad aliam, tunc est mortale. Sciendum autem quod adulterium & fornicatio prohibentur propter multa. Primo enim perimit animam. Prouerbior. 6. Qui adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam. Et dicit, propter cordis inopiam, quod est quando caro dominatur Opus. S. Tho. Aqu. H 3 spiritui,

spiritui. Secundo, priuat vita: talis enim secundum legem debet mori, vt dicitur Leui. 20. & Deuteron. 22. Et quod aliquando non punitur corporaliter, est in malum suum, quia pœna corporalis, quæ cū patientia toleratur, est in remissionē peccatorum, punitur tamen postea in vita futura. Tertio, consumit substantiā suam. unde Lucæ 15, de filio prodigo dicitur, quod dissipauit substantiam suam viuendo luxuriose. Ecclesiast. 9. Ne des fornicarijs animam tuam in vilo, ne perdas te & hereditatem tuam. Quarto, vilificat prolem. Sapient. 3. Filij adulterorum in consumatione erunt, & ab iniquo toro semen exterminabitur: te siquidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore. 1. Corinth. 7. Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Numquā etiā habent honorē in Ecclesia, si clerici sine dedecore haberi possunt. Quinto, priuat honore, & specialiter mulieres. Ecclesiast. 9. Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur. Et de viro dicitur. Prouerbior. 6. Turpitudinem & ignominiam congreget sibi, & opprobriū illius non delebitur. Gregorius etiā dicit, quod peccata carnalia sunt maioris infamiz, & minoris culpæ quā spiritualia. Et ratio huius est, quia est commune cum bestijs. psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

De septimo præcepto legis.

Non futurum facies. Dominus prohibuit principaliter in lege sua iniuriam proximi, & primo iniuriam in propriam personam, ibi Nō occides: secundo, in persona coniuicta, ibi. Non mœchaberis: tertio, in rebus, hic. Non furtum facies. Et sciendum, quod in hoc præcepto prohibetur omne male ablatum. Committitur enim furtum multis modis. Primo occulte accipiendo, Matth. 24. Si sciret pater familias qua hora fur venturus esset: et hoc vituperabile est, quia est proditio quædam. Ecclesiast. 5. Super furem enim est confusio. Secundo, violenter auferendo: et hæc est maior iniuria. Job. 24. Vim fecerunt deprædantes pupillos. Inter istos sunt mali princeps & reges. Soph. 3. Principes eius in medio eius quasi leones rugientes &c. Isti enim faciunt contra intentionem Domini volentis iustum regnum, & dicentis. Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et aliquando talia faciūt per modum furti. Aliquando per violentiam Esa. 1. Principes tui infideles & cetera quæ sequuntur. Aliquando cōdēdo leges, & statuendo ad lucrandum tantum. Esa. 10. Vē qui condūt leges iniquas. Et August. dicit, quod omnis mala donatio furtum est. unde dicit. Quid regna nisi latrocinia? Tertio, mercedem non soluendo. Leuiti. 19. Non morabitur opus mercennarij apud te vsque mane: et hoc intelligit, quod homo cui libet dare debet quod suum est, siue principi, siue prælato, siue clerico &c. Rom. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Tenemur enim regibus custodientibus pacem nostrā dare mercedem. Quarto, fraudem in mercationibus committendo, vnde dicitur. Deutero. 22. Non habebis in sacco diuersa pōdera. & ex Leuiti. 19. Nolite facere iuicem aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mēsurā. Statera iusta, & æqua sint pondera, iustus modus, æquusque se-

xtaritus. Prouerb. 20. Abominatio est apud Deum pondus & pondus, statera dolosa non est bona. Hoc est etiam contra caupones, qui miscent aquam vino. In hoc etiam prohibetur vsura. psal. 14. Quis habitabit in tabernaculo tuo &c. Et post. Qui pecuniam suam non dedit ad vsurā &c. Hoc est etiam contra campsores, qui multas falsitates committunt, & contra vēditores pannorum, & aliarum rerum. Sed dices forsitā, Quare non possum dare pecuniam sicut equum, vel domum? Dicendum, quod in illis est peccatum, quæ bis venduntur: in domo autem sunt duo, scilicet substantia, & vsus. Aliud autem est habere domum, & aliud vti domo: vnde separatim possum vsum vendere sine domus venditione, & ita in omnibus huiusmodi. vnde si aliqua sunt quæ consistant in ipso vsu tantum, & vsus eorū est distractio, nō potest fieri id quod de domo. Denarijs enim vtimur distrahēdo, & fructu consumendo, et ideo si vsum vendis, bis vendis: Quinto dignitates emēdo siue temporales, siue spūales. De primo, Job 20. Diuitias quas deuorauit, euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus. Omnes enim tyranni qui vi tenent regna, vel prouinciam, vel feudū, fures sunt, & omnes tenentur ad restitutionem. De secundo, Ioan. 10. Amen amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro: et ideo simoniaci fures sunt.

Non furtum facies &c. Hoc præceptum, sicut dictum est, prohibet omne male ablatum: & debet nos inducere multæ rationes ad hoc cauendum. Prima, sumitur ex grauitate: assimilatur enim hoc peccatum homicidio, Ecclesiast. 34. Panis egentium vita pauperis est, qui defraudat illum, vir sanguinis est. Et iterum ibidem. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Secunda, ex periculi qualitate: nullum enim peccatum est ita periculosum, nullum enim peccatum remittitur sine satisfactione & pœnitentia. De omnibus cito pœnitent quis, sicut patet de homicidio cessante ira; ita & de fornicatione cessante passione concupiscentiæ, & sic de alijs. De hoc autem peccato licet aliquando pœnitent quis, non tamen de facili satisfacit, & maxime cum non solum teneatur id quod accepit, sed etiam de damno quod fecit patrono ex hoc, & cum hoc etiam tenetur facere pœnitentiam de peccato: Ideo dicitur Abac. 2. Vē ei qui multiplicat non sua. Vsq̄ue quo & aggrauat contra se densum lutum? Den sum lutum dicit, quod non de facili homo egreditur. Tertio, ex talium inutilitate: non enim sunt vtilia, neque spiritualiter. Prouerbior. 10. Nil proderunt thesauri impietatis. Diuitiæ enim spiritualiter prosunt ad eleemosynas & sacrificia. Prouerbior. 13. Redemptio animæ viri diuitiæ suæ, sed de non proprijs dicitur. Esa. 61. Ego Dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum. Ecclesiast. 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Nec temporaliter, quia parum durat. Abac. 2. Vē qui congregat auaritiam in malum domui suæ, & liberari se putat de manu mali &c. Prouerb. 28. Qui coaceruat diuitias vsuris, & scenore liberali in pauperes congregat eas. Prouerb. 13. Custodit iusto substantia peccatoris. Quarto, ex nocumēti singularitate: faciunt enim perdere alia. Sunt enim sicut ignis paleis alijs cōmixtus. Job 15. Ignis deuorauit tabernacula eorum

la eorum qui munera libenter accipiunt. Scias insuper, quod talis non solum suam amittit animam, sed etiam filiorum, quia illi tenentur reddere.

De octauo præcepto legis.

Non loquaris contra proximum tuum falsum testimonium. Prohibuit iam Dominus, quod nullus iniurietur proximo suo opere: nunc autem præcipit quod non iniurietur verbo, et hoc est, Non loquaris &c. Hoc autem potest esse dupliciter, vel in iudicio, vel in communi locutione. In iudicio autem tribus modis, secundum quod tres personæ possunt facere contra hoc præceptum. Prima persona, scilicet accusantis falso. Leui. 19. Nō eris criminator, nec surfurro in populis. Et nota quod sicut non debes dicere falsum, ita non debes tacere verum. Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum. Item, personæ testificantis mentiēdo. Prouerb. 19. Testis falsus nō erit impunitus: hoc enim præceptum includit omnia præcedentia, quia aliquando talis est homicida, aliquando fur &c. Debent autem isti puniri pœna, de qua dicitur. Deut. 19. Cum diligentissime perscrutantes inueniat falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddet ei sicut fratri suo facere cogitauit. Nō misereberis eius, sed animam, id est, vitam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manū pro manu, pedē pro pede exiges. Et Prouerb. 25. Iaculum, & gladius, & sagitta acuta homo qui loquitur cōtra proximum suum falsum testimonium. Item, persona iudicis male sententiando. Leui. 19. Nō iniuste iudicabis. Non consideres personam pauperis, nec honores vulgum potentes. Iuste iudica proximo tuo. In cōmuni locutione peccat aliquando contra hoc præceptum quiaque genera hominum, scilicet detractores. Rom. 1. Detractores Deo odibiles. Dicit enim Deo odibiles, quia nihil est ita charū homini sicut fama. Ecclesiast. 7. Melius est nomen bonum, quā vnguenta pretioza. Prouerb. 22. Melius est nomen bonum, quā diuitiæ multæ. Detractores autem auferunt hoc. Ecclesiast. 10. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit: vnde si famam nō restituat, saluari non possunt. Item, qui detractores libenter audit. Eccl. 28. Sepi aures tuas spinis, & linguam nequā noli audire, & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. Non debet autem homo tales libenter audire, quinimo debet detractanti ostendere uultum tristem & toruum. Prouerb. 25. Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem. Item, sulurratores, qui scilicet recitant quicquid audiunt. Prouerb. 6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius, scilicet eum qui seminat inter fratres discordias. Ecclesiast. 28. Sufurro, & bilinguis maledictus. Multos enim turbauit pacem habentes, & multa quæ sequuntur. Item, bladitores, id est, adulatores psal. 10. Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur. Esa. 3. Popule meus qui beatum te dicunt, ipsi te decipiūt. psal. 140. Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, oleum autē peccatoris non impinguet caput meum. Itē, murmuratores: & hoc maxime abundat in subditis. 1. Corinth. 10. Neque murmuraueritis &c. Sap. 1. Custodite uos a murmuracione, quæ nihil prodest. Prou. 25. Patiētia leuiet princeps, & lingua mollis confringet duritiem.

Non loquaris &c. In hac prohibitione prohibetur omne mendacium. Ecclesiast. 7. Noli uelle mē-

tiri omne mendacium: assiduitas enim illius non est bona, & hoc propter quatuor. Primo, propter diaboli assimilationem. Talis enim efficitur diaboli filius. Nā homo ex verbis suis cognoscit de qua regione & patria sit. Nam & loquela tua manifestum te facit, vt dicitur Mat. 26. Item, homines quidam sunt de genere diaboli, & dicuntur diaboli filij, qui scilicet loquuntur mendacium: quia diabolus mendax est, & pater eius, vt dicitur Ioan. 8. Ipse enim mentitus est. 1. Gen. 3. Nequaquam moriemini &c. Quidam vero filij Dei, quia scilicet veritatem loquuntur, quia Deus veritas est. Secundo, propter societatis dissolutionem. Homines. n. simul viuunt, quod esse non possent, si simul verum nō dicerent. Apost. Ephes. 4. Deponentes mendacium loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra. Tertio, propter famæ amissionem: qui enim assuefcit mendacijs, non creditur sibi, etiam si verum dicat. Ecclesiast. 34. Ab immundo quid mundabitur, & a mendace quid verū dicitur. Quarto, propter animæ perditionem: occidit enim homo mendax animam suam Sapient. 1. Os quod mentitur, occidit animam. psal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium, vnde patet quod est peccatū mortale: vnde aduertat, quia ipsorum mendaciorum quoddam est mortale, quoddam veniale. Mortale autem est mentiri in his quæ sunt fidei, quod pertinet ad prælatos, magistros, & prædicatores. Et hoc est grauius omnibus alijs speciebus mendacij. 2. Pet. 2. In vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis. Et aliqui aliquando talia dicunt, vt videatur scire. Esa. 57. Super quem luxistis, super quem dilatistis os, & eiecistis linguam. Numquid nō vos filij scelesti, semen mendax? Item, aliquando mentiuntur aliqui in damnum proximi. Colo. 3. Nolite mentiri: & hæc duo mendacia mortalia sunt. Aliqui autem mentiuntur pro seipsis, & hoc multipliciter. Aliquando ex humilitate, & hoc in confessione quandoque, de quo ait August. Sicut cauendum est ne homo taceat quod fecit, ita ne dicat quod non fecit. Job. 13. Numquid Deus indiget vestro mendacio? Ecclesiast. 19. Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo: & est iustus qui se nimium submittit a multa humilitate. Aliqui ex verecundiæ leuitate, cum scilicet quis credit verum dicere, & dicit falsum, & hoc aduertens verecundatur retrahere. Eccles. 4. Non contradicas verbo veritatis vilo modo, & de mendacio ineruditionis confundere. Aliqui ex vtilitate, quā do volunt aliquid adipisci, vel ab aliquo euadere. Esa. 28. Posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. Prouerb. 10. Qui nititur mendacijs, hic pascit ventos: aliqui propter alterius commodum, quando scilicet volunt aliquē a morte, vel periculo, vel damno aliquo liberare. Et hoc cauendum est, sicut dicit August. Eccles. 5. Nō accipies faciem aduersus faciem tuam, nec aduersus animam tuam mendacium. Aliqui propter ludum, et hoc cauendum ne propter consuetudinem ducat ad mortale. Sap. 4. Fascinatio nugacitatis obscurat bona.

De decimo præcepto legis.

Non concupisces rem proximi tui. Hæc est differentia inter legem diuinam & mūdā, quia lex mūdā iudicat facta & dicta, diuina autem non hæc tantum, sed etiam cogitata. Et ratio huius est, quia illa est Opusc. S. Tho. Aquin. H 4 per

per homines, qui iudicant ea quæ apparent exterius, sed diuina est a Deo, qui exterius interiusque conspiciunt. psal. 7. Deus cordis mei. 1. Reg. 16. Homo videt quæ foris sunt, Deus autem intuetur cor. Dictum est autem de præceptis quæ pertinent ad dicta & facta, nunc ergo dicendum est de cogitatis. Nam apud Deum voluntas pro facto reputatur, vnde, Nō concupisces, id est, non solum non auferas facto, sed nec etiam rem proximi tui concupisces, & hoc propter multa. Primo propter concupiscentiæ infinitatem: concupiscentia enim quid infinitum est. Quilibet autem sapiens debet intendere finem aliquem, immo nullus debet ire per viam infinitam. Eccles. 5. Auarus non implebitur pecunia. Esa. 5. Vt qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis. Et quod concupiscentia nunquam satiatur ratio est, quia cor hominis factum est ad recipiendum Deum. Vnde Aug. in 1. Confes. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Id ergo quod minus Deo est, ipsum implere non potest. psal. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum. Secundo, quia auferit quietem, quæ multum est delectabilis. Semper enim cupidi solliciti sunt acquirere non habita, & habita custodire. Eccles. 5. Saturitas diuitis nō sinit eum dormire. Mat. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. & ideo Caritas Lucæ 8. Diuitias spinis assimilauit, vt dicit Greg. Tertio, quia causat diuitijs inutilitatem: facit enim diuitias esse non vtilis nec sibi, nec alijs, non enim vtuntur eis nisi conseruando. Ecclesiast. 14. Viro cupido & tenaci sine ratione est substantia. Quarto, quia tollit iustitiæ æquitatem. Exod. 23. Ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iutorum. Ecclesiast. 31. Qui aurum diligit, non iustificabitur. Quinto, quia necat charitatem Dei & proximi, quia secundum Augustinum quanto magis habet quis de charitate, tãto minus de cupiditate, & eò uertit. Ecclesiast. 7. Neque fratrem charissimum auro spreueris, & charitatem Dei, quia sicut nemo potest duobus Dominis seruire, ita neque Deo & mammonæ, vt dicitur Mat. 6. Sexto, quia producit omnem iniquitatem: est enim radix omnium malorum, secundum Apostolum, vt dicitur 1. Tim. 6. Et ideo si in corde radicata est, & homicidium, & furtum, & omnia mala operatur: & ideo dicit Apost. 1. Tim. 6. Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tētionem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, que mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Et nota, quod cupiditas tunc est peccatum mortale, quando sine ratione concupiscitur res proximi, sed quando rationaliter, veniale.

De decimo præcepto legis.

Non desiderabis uxorem proximi tui. Beatus Ioannes in prima Canonica sua secundo capite dicit, quod omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia uitæ: unde omne desiderabile in his tribus consistit, sed duo ex istis intelliguntur prohibita per hoc præceptum. Non concupisces domum proximi tui. In domo enim intelligitur & altitudo per quam auaritia designat. psal. 111. Gloria & diuitiæ in domo eius. Qui ergo desiderat domum, desiderat dignitates & diuitias: & ideo post hoc præceptum, Non concupisces &c. ponitur aliud, per quod prohibetur carnis concupiscentia. Nō

Inquit desiderabis uxorem &c. Et est sciendum, quod post peccatum propter corruptionem nullus euadit concupiscentiam præter Christum, & Virginitatem gloriosam. Et quodcumque concupiscentia adest, adest vel cum veniali, vel cum mortali, quando scilicet dominatur. Apost. Romanor. 6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, & non dixit, Nō sit, quia sicut ipse dicit, Scio quod non habitat in me, id est, in carne mea bonum. Regnat autem peccatum in carne, quado primo in corde regnat concupiscentia consentiendo: & ideo subdit Apost. vt scilicet obedientis concupiscentijs carnis. Mat. 5. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo: Voluntas enim apud Deum pro facto reputatur. Secundo, quando dominatur in ore conceptum exprimens. Mat. 13. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Ephes. 4. Omnis sermo malus ex ore vestro procedat: & ideo non est sine peccato componere cantiones vanas, etiam secundum philosophos, quia & poetæ fingentes carmina amatoria debebant expelli ex ciuitatibus. Tertio, quando egreditur in opere membrum concupiscentiæ seruiendo. Romanor. 6. Sicut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati &c. Isti ergo sunt gradus concupiscentiæ. Et sciendum, quod in fugiendo istud peccatum oportet multum laborare, cum sit intrinsecum: difficilius enim vincitur inimicus familiaris. Vincitur autem quatuor modis. Primo occasione exteriori fugiendo, vt puta, malam societatem & omnia inducentia occasionaliter ad hoc peccatum Eccles. 9. Virginitatem ne conspicias, ne forte scædelizeris in decore illius. Noli circūspicere in vicis ciuitatis, ne oberraueris in plateis illius. Auerte faciem tuam a muliere compta, & ne circūspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt, & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. Prouerb. 6. Nūquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant? Et ideo præceptum fuit Loth vt fugeret ab omni circa regione. Gene. 19. Secundo, cogitationibus aditum non præbendo, quia occasio sunt excitanda concupiscentiæ, & faciendum est per carnis afflictionem 1. Cor. 9. Castigo corpus meum &c. Tertio, orationibus insistendo, quia nisi Dominus custodierit ciuitatem &c. Sapient. 8. Sciu quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Mat. 17. Hoc genus dæmoniorum non eijcitur nisi per orationem & ieiunium. Si enim duo pugnauerit, & velle vnum iuuare, alterum vero non, oportet primo auxilium dare, secundo vero subtrahere: inter spiritum autem & carnem est prælium continuum. Vnde oportet, quod si vis quod spiritus vincat, quod des ei, auxilium, & hoc fit per orationem, carni vero subtrahas, & hoc fit per ieiunium: nam caro per ieiunium debilitatur. Quarto, licitis occupationibus insistendo Ecclesiast. 33. Multa malitia docuit otiositas. Ezech. 16. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium. Hiero. Semper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatum: inter omnes autem occupationes melior est studiū scripturarum. Hiero. ad Paulinum. Ama studia scripturarum, & carnis vitia non amabis.

Hæc ergo sunt super decem verba, de quibus dicit Dominus Mat. 21. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Duæ enim sunt radices principales omnium mandatorum, scilicet dilectio Dei & proximi. Diligenti autem Deum tria necesse est facere, scilicet quod non habeat alium Deum, & quantum ad hoc dicit,

cit. Non coles Deos alienos. Secundo, quod honoret eum, & quantum ad hoc dicit. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Tertio, quod libenter quiescat in eo, & quantum ad hoc dicit. Memento, vt diem sabbathi sanctifices. Diligentem autem proximum oportet, quod primo faciat ei honorem debitum, vnde dicit. Honora patrem tuum. Secundo, quod abstineat a faciendo ei malum, & hoc vel facto. Vnde dicit. Non occides, quod est in persona propria. Non adulterabis quod est in persona coniuncta. Non furtum facies, quod est in rebus exterioribus. Item, dicto ibi. Non falsum testimonium dices, vel corde, & quantum ad hoc dicit. Non concupisces rem proximi tui, &: Non desiderabis uxorem proximi tui.

Ex 1. cit opusculum septimum Sancti Thomæ de Aquino ordinis prædicatorum de lege charitatis, & decem præceptis.

EIVSDEM DOCTORIS TRACTATUS DE ARTICULIS FIDEI, ET SACRAMENTIS ECCLESIAE.

Opusculum Quintum.

Rostulata me vestra dilectio, vt de articulis fidei, & Ecclesiæ sacramentis aliqua vobis compendiose pro memoriali transcriberem, cum dubitationibus quæ circa hæc moueri possent. Verum cum omne theologorum studiū versetur circa dubietates contingentes articulos fidei & Ecclesiæ sacramenta, si ad plenum vestræ petitioni satis facere vellē, oporteret totius theologiæ comprehendere summarim difficultates: quod quantum sit operosum, aduertit vestra prudentia. Vnde ad præsens vobis sufficit si articulos fidei, & Ecclesiæ sacramenta breuiter vobis distinguam, & qui errores sunt circa quemlibet eorum vitandi. In primis igitur vos scire oportet, quod tota fides Christiana circa diuinitatem & humanitatem Christi versatur. Vnde Christus voce Ioannis loquens ait. Ioā. 14. Creditis in Deum, & in me credite. Circa vtrumque autem horum a quibusdam sex, a quibusdam septem articuli distinguuntur, & sic omnes articuli secundum quosdam 21. secundum quosdam 14. esse dicuntur. Primo igitur sex articulos sic distinguunt circa fidem diuinitatis. Sunt enim circa diuinitatem tria consideranda. scilicet vnitas diuinæ essentia, trinitas personarum, & effectus diuinæ virtutis. Primus igitur articulus est, vt credamus essentia diuinæ vnitate, secundum illud Deuter. 6. Audi Israel Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Contra hunc autem articulum plures errores vitandi occurrunt. Primo quidem quorundam Gentilium, siue Paganorum ponentium plures Deos, contra quos dicitur Exod. 20. Non habebis Deos alienos coram me. Secundus est error Manichæorum, qui ponunt duo principia esse, vnum a quo sunt omnia bona, aliud a quo sunt omnia mala, contra quos dicitur Esa. 45. Ego Dominus, non est alter formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum: quia ipse secundum suam iustitiam infligit malum pœnæ, cum esse conspiciat in sua creatura malum culpæ. Tertius est error Atropomonitarum ponentium vnum Deum, sed di-

centium eum corporeum, & ad modum humani corporis formatum, contra quos dicitur Ioan. 4. Spiritus est Deus. & Esa. 40. Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Quartus est error Epicureorum ponentium quod Deus non habet prouidentiam & scientiam de rebus humanis, contra quos dicitur 1. Pet. vlti. Omnem sollicitudinem projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Quintus error est quorundam Gentilium Philosophorum dicentium Deum non esse omnipotentem, sed quod solum potest ea quæ naturaliter fiunt, contra quos dicitur in psal. 113. Omnia quæcūq; voluit Dominus fecit. Omnes igitur hi derogant vnitati diuinæ essentia, vel perfectioni: vnde contra omnes ponitur in Symbolo. Credo in vnum Deum patrem omnipotentem.

Secundus articulus est, quod sunt tres personæ diuinæ in vna essentia, secundum illud 1. Ioan. vlt. Tres sunt qui testimonium dant in cælo, pater, verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. Contra hunc autem articulum sunt plures errores. Primus fuit Sabellij, qui posuit vnam essentiam, sed Trinitatem personarum negauit, dicens quod vna persona quadoque dicitur pater, quandoque filius, quandoque Spiritus sanctus. Secundus est error Arii, qui posuit tres personas, sed negauit unitatem essentia, dicens filium esse alterius substantia a patre, & esse creaturam, & minoris patre, & sibi non coæqualem, nec coæternum, sed quod incepit esse postquam non fuerat, & contra hos duos errores dicit Dominus Ioan. 10. Ego & pater vnum sumus, quia vt dicit Aug. quod dicit vnus, liberat te ab Arrio: quod dicit sumus, pluraliter, liberat te a Sabellio. Tertius est error Eunomij, qui posuit filium dissimilem patri, contra quem dicitur Colossen. 1. Qui est imago Dei inuisibilis. Quartus est error Macedonij, qui posuit Spiritum sanctum esse creaturam, contra quem dicitur 2. Corinth. 3. Dominus autem spiritus est. Quintus est error Græcorum, qui dicunt Spiritum sanctum procedere a patre, sed non a filio, contra quos dicitur Ioan. 14. Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, quia scilicet eum mittit pater tanquam spiritum filij, & a filio procedentem. & Ioan. 16. dicitur. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet: & contra omnes hos errores in Symbolo dicitur. Credo in Deum patrem, & in filium eius vnigenitum, non factum, consubstantialem patri, & in Spiritum sanctum Dominum & viuificantem, qui ex patre filioque procedit.

Alij vero quatuor articuli diuinitatis pertinent ad effectus diuinæ virtutis, quorum primus qui est tertius, pertinet ad creationem rerum in esse naturæ, secundum illud. Dixit & facta sunt. Contra hunc articulum, primo quidem errauit Democritus & Epicurus, ponentes quod nec materia mundi, nec ipsa mundi compositio est a Deo, sed quod mundus est casu factus per concursum corporum indiuisibilium, quæ rerum principia estimabatur. Contra quos dicitur in psal. 32. Verbo Domini cæli firmati sunt, id est, secundum rationem æternam, non autem casu. Secundus est error Platonis, & Anaxagoræ, qui posuerunt mundum factum a Deo, sed ex materia præiacti, contra quos dicitur in psal. 148. Madauit, & creata sunt, id est, ex nihilo facta. Tertius est error Aristotelis, qui posuit mundum a Deo factum non esse, sed ab æterno fuisse, contra quod dicitur Gene. 1. In principio creauit Deus caelum & terram. Quartus est error Manichæorum, qui posuerunt Deum factorem inuisibilium, sed visibilia a diabolis

Symbolo facta, cōtra quos dicitur Hebræ. 11. Fide intel-
ligimus aptata esse sæcula verbo Dei, vt ex inuisibili-
bus visibilia fierent. Quintus, est error Simonis Magi,
& Menandri eius discipuli, & multorum aliorum hæ-
reticorum eos sequentium, qui creationem mundi
non Deo, sed angelis attribuunt, cōtra quos dicit Pau-
lus. Act. 17. Deus qui fecit mundum & omnia quæ in
eo sunt. Sextus, est error eorum qui posuerunt Deum
per seipsum non gubernare mundum, sed per quasdā
partes sibi subiectas, contra quos dicitur Iob 34. Quæ
constituit alium super terram, aut quem posuit super
orbem quem fabricatus est. Et contra hos errores dicitur
in in Symbolo. Factorem, vel creatorem cæli &
terræ visibilium omnium & inuisibilium.

Quartus articulus pertinet ad effectum gratiæ, per
quam viuificatur Ecclesia a Deo, secundum illud
Ro. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, scilicet Dei.
Et sub articulo isto comprehenduntur omnia sacra-
menta Ecclesiæ, & quæcumque pertinent ad Ecclesiæ
vnitatem, & dona Spiritus sancti, & iustitia hominū.
Et quia de sacramentis Ecclesiæ posterius est tractan-
dum, de his interim supersedeamus, & alios errores
contra hunc articulum exponamus. Quorum primus
est Cherinthi & Ebionis, & etiam Nazarcorum, qui
dixerunt gratiam Christi non sufficienter ad salutem
operari, nisi aliquis circumcissionem, & alia legis man-
data custodiat, contra quos dicitur. Rom. 3. Arbitra-
mur iustificari hominem per fidem sine operibus leg-
is. Secundus est error Donatistarum, qui posuerunt
gratiam Christi solum in Africa remansisse, quia scilicet
totus alius mundus communicabat Cæciliano
Cartagineſi Episcopo, quem ipsi condemnauerunt, &
in hoc negabant vnitatem Ecclesiæ, contra quos dicitur
ad Colo. 3. In Christo Iesu non est Gentilis, & Iu-
dæus, & circūcisio, & præpucium, Barbarus, & Schy-
ta, seruus & liber, sed omnia in omnibus Christi. Ter-
tius est error Pelagianorum, qui quidem primo nega-
uerunt peccatum originale esse in paruulis, contra id
quod dicit Apost. Rom. 5. Per vnum hominem pecca-
tum in hunc mūdum intrauit, & per peccatum mors,
ita & in omnes homines mors pertransiit, in quo om-
nes peccauerūt. Et in psal. 50. dicitur. Ecce in iniquita-
tibus conceptus sum. Secundo, dicunt quod princi-
pium boni operis inest homini a seipso, sed consum-
matio est a Deo, contra id quod dicit Apost. Philip. 2.
Deus est qui operatur in vobis & velle, & perficere pro
bona voluntate. Tertio, dicunt gratiam dari homini
secundum suā meritā, contra id quod dicitur Roma.
11. Si autem gratia iam nō ex operibus, alioquin gra-
tia iā non esset gratia. Quartus error est Origenis, qui
posuit omnes animas creatas cū angelis simul, & pro-
diuersitate eorum quæ ibi egerūt, quosdam homines
vocari a Deo per gratiam, quosdam vero in infidelita-
te relinqui, contra quod dicit Apost. ad Rom. 9. Cum
nondum nati essent, aut aliquid boni egissent, aut ma-
li, vt secundum electionem propositum Dei maneret,
nō ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia ma-
ior seruiet minori. Quintus, error est Catharigarum,
id est, Montani, Priscæ, & Maxillæ, qui dicunt prophe-
tas quasi arreptitios fuisse, & quod non prophetauer-
unt per Spiritum sanctum, contra quos dicitur 2.
Petr. 1. Non enim voluntate humana allata est ali-
quando prophetia, sed Spiritus sancto inspirati locuti
sunt sancti Dei homines. Sextus est error Cerdonis,
qui primo dixit Deum legis & prophetarum non esse

Patrem Christi, nec bonum Deum esse, sed iniustum
patrem vero Christi bonum esse, quem etiā Manichei
secuti sunt legem reprobantes, contra quos dicitur,
Romano. 7. Lex quidem sancta, & mandatum sanctū,
& iustum, & bonum. & Rom. 1. dicitur. Quod ante
promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de
filio suo. Septimus error est eorum, qui quædam quæ
ad perfectionem vitæ pertinent, asserunt esse ad neces-
sitate salutis. Quorum quidam fuerunt qui se arro-
gantissime Apostolos vocauerunt, qui nullam spem
putant habere salutis eos qui coniugibus vtuntur, &
propria possident. Alij vero scilicet Taciani non ve-
suntur carnibus, & eas omnino abominantur, secun-
dum illud Apostoli. 1. ad Tim. 4. In nouissimis tempo-
ribus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus
erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocritis loquē-
tium mendacium, & cauteriatam habentium suā con-
scientiam, prohibentiū nubere, abstinere a cibis quos
Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actio-
ne fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem. Dicunt
enim quod promissio de aduentu Spiritus sancti non
fuit in Apostolis cōpleta, sed in eis, contra istud quod
dicitur Act. 2. Euthiciani etiam dicunt homines non
posse saluari nisi cōtinue orēt, propter illud quod Do-
minus dicit Lucæ 18. Oportet semper orare, & nō de-
ficere, quod sic accipitur secundum August. vt nullū
diem prætermittant circa orandi opera. Alij vero qui
Passalonitæ dicuntur, in tantum silentio student, vt na-
ribus & labijs digitum apponāt. Passallos enim Græ-
ce dicitur Palus, & Ranchos nasus. Quidam etiam di-
cunt, quod homines non possunt saluari, nisi semper
nudis pedibus ambulent, contra quos omnes dicit
Apost. 1. Corinthior. 10. Omnia mihi licent, sed non
omnia expediunt, ex quibus datur intelligi, quod licet
aliqua sanctis viris assumantur tamquam expediētia,
non tamen propter hoc opposita redduntur illicita.
Octauus error est eorum, qui dicunt e contrario ope-
ra perfectionis non esse præferenda cōmuni vitæ fide-
lium, sicut Iouinianus posuit, quod virginitas nō præ-
fertur coniugio, contra illud quod dicitur 1. Corinth.
7. Qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit:
et qui nō iungit, melius facit, & sicut Vigilantius qui
æquauit statū diuitias possidētium statui paupertatis
propter Christum assumptæ, contra quem dicit Domi-
nus Mat. 19. Si vis perfectus esse, vade, & vende om-
nia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurū
in cælo, & veni sequere me. Nonus error est negantiū
liberum arbitrium, sicut quidam negauit dicens. Ani-
mas quæ sunt malæ creationis, nō posse peccare, con-
tra quos dicitur 1. Ioan. 2. Hæc scribo vobis vt nō pec-
cetis. Decimus error est Priscianistarum, & etiam Ma-
thematicorum dicentium homines fatalibus stellis
obligatos, ita scilicet quod eorum opera sunt necessi-
tati stellarum subiecta, contra quos dicitur. Hier. 10.
A signis cæli nolite metuere, quæ timēt gentes. Vnde-
cimus error est dicentium, quod homines Dei gratiā
& charitatem habentes, peccare nō possunt, ita quod
asserunt eos qui aliquando peccauerunt, numquam
charitatem habuisse, cōtra quos dicitur Apoc. 6. Cha-
ritatem tuam primam reliquisti: memor esto itaq; vn-
de excideris. Duodecimus error est eorum qui ea quæ
ab Ecclesia Dei vniuersaliter sunt statuta, dicunt nō ef-
se obseruanda, sicut Arriani, qui dicunt statuta ieiunia
non esse solēniter celebranda, sed cum quis voluerit,
ieiunet, ne videatur esse sub lege. Et sicut Texerareco-
chitz, i. quartodecimanj, qui dicunt quartadecima lu-
na pa-

na pascha esse celebrandum, quocumque die septima-
næ occurreret: et eadem ratio est de quibuscumque
ab Ecclesia statutis. Et contra omnes istos errores in
Symbolo Apostolorum dicitur. Sanctam Ecclesiā catho-
licā, sanctorum communionem, remissionem pec-
catorum. Et in Symbolo patrum dicitur. Qui locutus
est per prophetas, & vnam sanctā catholicam & apo-
stolicam Ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in re-
missionem peccatorum.

Quintus articulus est de resurrectione mortuorū,
de quo dicitur 1. Corinth. 15. Omnes quidem re-
surgemus, contra quem etiam sunt plures errores,
quorum primus est error Valentini, qui carnis resur-
rectionem negauit, quem etiam plures hæretici sunt
secuti, contra quem dicitur 1. Corinth. 15. Si Christus
prædicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo qui-
dam dicūt in vobis, quoniā resurrectio mortuorū nō
est? Secundus est error Hymenæi & Phileti, cōtra quos
dicit Apost. 2. Tim. 2. Quæ a veritate exciderunt dicentes
resurrectionē iā factam, vel quia non credebant nisi re-
surrectionē spirituale, vel quia non credebant alios
resurrecturos, nisi illos qui cum Christo resurrexerūt.
Tertius est error quorundam hæreticorum moderno-
rum, qui dicunt resurrectionem futuram, non tamen
eorundem corporum, sed quod animæ resument quæ-
dam corpora cælestia, contra quos Apost. dicit. 1. Cor-
inth. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorrup-
tionem, & mortale hoc induere immortalitatem.
Quartus est error Euthicij patriarchæ Constantinopo-
litani, qui posuit corpora nostra in resurrectione aeri,
vel vento simulari, quod Greg. narrat in 14. moralium,
contra quem est, quod Dominus post resurrectionē
suam corpus suum discipulis palpandum præbuit di-
cens. Luc. vlt. Palpate, & videte, cum tamen Apost. di-
cat. Phil. 3. quod reformabit corpus humilitatis nos-
træ configuratum corpori claritatis suæ. Quintus er-
ror est dicentium, quod corpora humana in resurre-
ctione vertentur in spiritum, cōtra quos dicitur Luc.
ulti. Spiritus carnis & ossa non habet, sicut me uide-
tis habere. Sextus error est Cherinthi, qui mille annos
post resurrectionem in terreno regno fabulatur futu-
ros, in quibus homines carnales uentris ac libidinis
uoluptates habebunt, contra quem dicitur Matth. 20.
In resurrectione neque nubent, neque nubentur. Qui-
dam dixerunt etiam, quod post resurrectionem mor-
tuorum in eodem statu in quo nunc est, mundus ma-
nebit, contra quos dicitur Apoc. 21. Vidi cælum no-
uum, & terram nouam. Et Apost. dicit Rom. 8. Quæ
creatura liberabitur a seruitute corruptionis in liber-
tate gloriæ filiorum Dei. Et cōtra omnes hos errores
dicitur. Carnis resurrectione: & in alio Symbolo. Ex-
pecto resurrectionem mortuorum.

Sextus articulus pertinet ad ultimum effectum diui-
nitatis, qui est remuneratio bonorum, & punitio
malorum, secundum illud psal. 61. Tu reddes unicui-
que iusta opera sua. Et circa hunc etiam fuerunt mul-
ti errores, quorum primus est dicentium, quod ani-
ma moritur cum corpore, sicut Arabs asserit, uel etiā
post modicum interuallum, sicut Zeno dixit, ut recita-
tur in lib. de ecclesiasticis dogmatibus, contra quod
est quod Apost. dicit Phil 1. Desiderium habens dissol-
ui, & esse cum Christo. Et Apoc. 6. Vidi subtus altare
Dei animas interfectorum propter uerbum Dei. Secū-
dus error est Origenis, qui posuit homines & dæmo-
nes damnatos iterum posse purgari, & redire i gloriā,
& angelos sanctos, & homines beatos iterum posse

A deduci ad mala, quod est contra auctoritatem Domi-
ni. Matth. 25. Ibunt hi in supplicium æternum: iusti
autem in uitam æternam. Tertius est error dicentium
omnes pœnas, & omnia præmia malorum & bonorū
futuras esse æquales, contra quorum primum dicitur.
1. Corinth. 15. Stella stella differt in claritate, sic &
resurrectio mortuorum. Contra secundum quod dicitur
Matth. 11. Tyro & Sidoni remissius erit in die
iudicij, quàm uobis. Quartus error est dicentium ani-
mas malorum non statim post mortem descendere ad
infernum, nec aliquas sanctorum animas paradisum
intrare ante diem iudicij, cōtra quos dicitur Lucæ 18.
quod mortuus est diues, & sepultus in inferno. Et 2.
Corinth. 5. dicitur. Scimus enim quoniam si terrestris
domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod
ædificationem ex Deo habemus domum non manu-
factam, sed æternam in cælis. Quintus est error dicen-
tium non esse purgatorium animarum post mortem,
eorum scilicet qui in charitate decesserunt, sed ali-
quid purgabile habent, contra quos dicitur 1. Cor. 3.
Si quis ædificauerit supra fundamētum, scilicet fidei
per dilectionem operantis lignum, scænum, stipulam,
detrimentum patietur, ipse tamen saluus erit, sic ta-
men quasi per ignem: et contra hos errores dicitur in
Symbolo. Vitam æternam, Amen.

Alij vero qui septem articulos circa fidem diui-
nitatis assignant, eos sic distinguunt, vt primus
sit de essentiæ vnitatem. Secundus, de persona patris. Ter-
tius, de persona filij. Quartus, de persona Spiritus san-
cti. Quintus, de effectu creatiōis. Sextus, de effectu ius-
tificationis. Septimus, de effectu remunerationis, sub
quo comprehendunt resurrectionem & vitam æter-
nam. Et sic dum prædictorum sex articulorum secun-
dum diuidunt in tres: quintum vero & sextum com-
pingunt in vnum, fiunt secundum eos septem articu-
li. Nec refert quantum ad veritatem fidei, vel errorum
vitationem qualiter distinguantur.

Nunc restat considerare articulos, qui pertinent ad
humanitatem Christi, circa quam etiam sex arti-
culos distinguunt, quorum primus est circa con-
ceptionem & natiuitatem Christi, secundum quod
dicitur Esa. 7. & introducit. Matth. 1. Ecce Vir-
go concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen
eius Emanuel. Et circa hūc multi fuerūt errores, quo-
rum primus fuit dicentium Christum fuisse purum
hominem, & quod non semper fuit, sed a Maria sum-
psit exordium. Et iste est error Carpocratis, & Cherin-
thi, & Ebionis, & Pauli Samosetani, & Fotini, contra
quos dicitur Ro. 9. Ex quibus est Christus secundum
carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcu-
la. Secundus error est Manichæorum dicentium, quod
Christus non habuit verum corpus, sed phantasticū,
contra quod est quod Dominus Luc. vlt. reprehendit
errorem discipulorum suorum qui conturbati & per-
territi æstimabant se spiritum videre. Et Matth. 14.
Videntes eum supra mare ambulātem, turbati sunt
dicentes, quia phantasma est, & præ timore clamaue-
runt, quorum opinionem Dominus remouit dicens.
Habete fiduciam, ego sum, nolite timere. Tertius er-
ror est Valentini, qui dicit Christum cæleste corpus at-
tulisse, nihilque de Virgine assumpsisse, sed per ipsam
tamquam per riuum, aut fistulam sine villa de illa as-
sumpta carne transisse, cōtra quod dicitur Gal 4. Mi-
sit Deus filium suum factum ex muliere. Quartus est
error Apollinaris, qui dixit aliquid verbi in carne fuisse
se conuersum, aut transmutatum, non autem carnem de

de Mariæ carne susceptam. Propter illud enim quod dicitur Ioan. 1. Verbum caro factum est, intelligit quod verbum sit in carne conuersum, contra quod statim ibidem subditur. Et habitauit in nobis. Non autem in nostra natura integre habitasset, si fuisset in carne conuersum: unde intelligendum est, Verbum caro factum est, id est, Verbum factum est homo. Sic enim frequenter caro sumitur in scripturis, secundum illud. Esa. 40. Videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. Quintus error est Arrij, qui posuit Christum humanam animam non habuisse, sed verbum fuisse loco animæ, contra quod dicitur Ioan. 10. Ego pono animam meam, & iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso. Sextus error est Apollinaris, qui cum prædicto testimonio & alijs conuinceretur humanam animam Christum habuisse, posuit quod Christus non habuit intellectum humanum, sed verbum Dei fuit ei loco intellectus, contra quod est, quod Dominus se hominem esse confiteretur. Ioan. 8. Queritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis: non autem fuisset homo, si anima rationali caruisset. Septimus est error Euticis, qui posuit in Christo vnam naturam compositam ex diuinitate & humanitate, contra quod Apost. dicit. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, Philipen. 2. manifeste distinguens in eo duas naturas, diuinam & humanam. Octauus error est Monotelitarum ponentium in Christo vnam scientiam, operationem, & voluntatem, contra quos Dominus dicit. Non sicut ego volo, sed sicut tu. Vbi manifeste in Christo ponitur alia voluntas humana, alia diuina, quæ est communis patri & filio. Nonus error est Nestorij, qui posuit Christum Deum perfectum, & hominem perfectum, & tamen aliam dixit esse personam Dei, aliam hominis: & quod non est facta unio Dei & hominis in vna persona Christi, sed solum secundum gratiæ inhabitationem, ita quod negat beatam Virginem esse matrem Dei, sed dicit eam esse matrem hominis Christi: contra quod dicitur Luc. 1. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Decimus error est Carpocratis, qui hominem Christum de vitro que natum putasse perhibetur, contra quod dicitur Matth. 1. Antequam conuenirent, inuenta est in vitro habes de Spiritu sancto. Undecimus error est Eluidij dicentis, quod postquam beata Virgo peperit filium Christum, ex Ioseph plures filios genuit, contra quod dicitur Exech. 44. Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa principi. Et contra omnes hos errores in Symbolo Apostolorum dicitur. Conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. Et in Symbolo patrum. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis, & incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, & homo factus est.

Secundus articulus est de passione & morte Christi, secundum quod ipse Dominus prædixit. Mat. 20. Ecce ascēdimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum. Et circa hunc articulum primus quidem est error Manichæorum, qui sicut corpus Christi esse phantasticum asserunt, ita passionem Christi non in veritate, sed in phā-

tafa esse arbitrantur: contra quod dicitur Esa. 53. Vere lægones nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et iterum. Tamquam uolens ad occisionem ductus est: quod etiam inducit Act. 8. Secundus est error Galani, qui in Christo vnam naturam posuit, sed incorporealem & immortalem: contra quod dicitur. 1. Pet. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Et contra hos errores ponitur in Symbolo. Crucifixus, mortuus, & sepultus.

Tertius articulus est de resurrectione Christi, secundum quod ipse dicit Matth. 20. Tertia die resurget. Et circa hunc articulum primo quidem errauit Cherinthus, asserens Christum non surrexisse, sed resurrecturum esse: contra quod dicitur. 1. Corinth. 15. Resurrexit tertia die secundum scripturas. Secundus error est qui imponitur Origeni, quod sit iterum pro salute hominum & dæmonum passurus, contra quod dicitur. Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit Deo. Et contra hos errores dicitur in Symbolo. Tertia die resurrexit a mortuis.

Quartus articulus est de descensu ad inferos. Creduimus enim animam Christi descendisse ad inferos, corpore iacente in sepulcro, Eph. 4. Descendit primum in inferiores partes terræ. Unde in Symbolo dicit. Descendit ad inferos, quod est contra quosdam, qui posuerunt ipsum Christum non descendisse per seipsum ad inferos, cum tamen Petrus dicat Act. 2. quod non est derelictus in inferno.

Quintus articulus est de ascensione Christi in cælum, de quo ipse dicit Ioan. 20. Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Circa quæ errant Seleuciani, qui negant Saluatorem in carne sedere ad dexteram Dei patris, sed quæ eam exiit, & in Sole posuit. Circa quod dicitur Marc. 16. Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, ascēdit in cælum, & sedet a dextris Dei: unde in Symbolo dicitur. Ascendit in cælum, sedet ad dexteram patris.

Sextus articulus est de aduentu ad iudicium, de quo Dominus dicit Matth. 25. Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. Et Petrus dicit Act. 10. Hic est qui constitutus est a Deo iudex uiuorum & mortuorum, siue eorum qui iam mortui sunt, & eorum qui in aduentu Christi uiui inueniuntur. Et circa hoc aliqui errant, de quibus dicitur. 2. Pet. 3. Venient in nouissimis diebus in deceptione illusores iuxta proprias concupiscentias dicentes. Vbi est promissio, aut aduentus eius? contra quos dicitur Iob. 19. Fugite a facie gladij, quoniam ultor iniquitatum gladius est, & scitote eum iudicium. Unde in Symbolo dicitur. Qui venturus est iudicare uiuos & mortuos. Illi autem qui septem articulos humanitatis esse ponunt, distinguunt primum articulum in duos, ponentes scilicet sub alio articulo conceptionem Christi, & sub alio eius natiuitatem.

DE ECCLESIAE

SACRAMENTIS.

¶ Vno restat considerandum de Ecclesiæ sacramentis, quæ tamen omnia comprehenduntur sub vno articulo, quæ ad effectum gratiæ pertinent. Sed quia specialem de sacramentis fecistis questionem,

questionem, de his seorsum agendum est. Et primo igitur sciendum, quod sicut Aug. dicit in 10. lib. de ciuit. Dei. Sacramentum est sacrum signum, vel sacræ rei signum. Fuerunt autem in veteri lege quædam sacramenta, id est, sacræ rei signa, sicut agnus paschalis, & alia sacramenta legalia, quæ quidem solum significabant Christi gratiam, non tamen eam causabant. Unde Apo. Gal. 4. uocat ea egena & infirma elementa. Egena quidem, quia gratiam non continebant: & infirma, quia gratiam conferre non poterant. Sacramenta uero nouæ legis continent & conferunt gratiam. In eis enim virtus Christi sub tegmento rerum visibilium secretius operatur salutem, vt dicit Aug. Et ideo sacramentum nouæ legis est inuisibilis gratiæ visibilis forma, vt eius similitudinem gerat, & causa existat. Sicut ablutio quæ fit in aqua baptismatis repræsentat interiorem mundationem, quæ fit a peccatis per virtutem baptismi. Sunt autem sacramenta legis nouæ septem, scilicet baptismus, confirmatio, eucharistia, pœnitentia, extrema unctio, ordo, & matrimonium: quorum prima quinque ordinantur ad perfectionem vnius hominis in seipso, sed alia duo, scilicet ordo & matrimonium, ordinantur ad perfectionem, & multiplicationem totius Ecclesiæ. Vita enim spiritualis conformatur vitæ corporali: in vita autem corporali perficitur homo primo per generationem, quia nascitur in hoc mundo: secundo per augmentum, quo perducitur ad quantitatem & virtutem perfectam: tertio per cibum, quo sustentatur hominis vita & virtus. Et hæc quidem sufficerent, si numquam eum infirmari contingeret, sed quia frequenter homo infirmatur, quarto indiget sanatione: sic est in vita spirituali. Primo enim indiget homo regeneratione, quæ fit per baptismum, secundum illud Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Secundo, oportet quod homo accipiat perfectam virtutem quasi quoddam spirituale augmentum, scilicet per sacramentum confirmationis ad similitudinem Apostolorum, quos Spiritu sanctus in eos ueniens confirmauit. Unde Dominus dixit eis Luc. 11. Vos sedete in ciuitate Hierusalem quoad utque induamini virtute ex alto. Tertio, oportet quod homo spiritualiter nutriatur per Eucharistiæ sacramentum, secundum illud Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in uobis. Quarto, oportet quod homo sanetur spiritualiter per sacramentum pœnitentiæ, secundum illud psal. 40. Sana Domine animam meam, quia peccaui tibi. Quinto, spiritualiter simul & corporaliter per sacramentum extreme unctiois sanatur, secundum illud Iac. 5. Infirmitur aliquis in uobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, dimittentur ei. Quantum autem ad commune Ecclesiæ utilitatem ordinantur duo sacramenta, scilicet ordo, & matrimonium. Nam per ordinem Ecclesiæ gubernatur & multiplicatur spiritualiter, & per matrimonium multiplicatur corporaliter. Est autem considerandum quod prædicta septem sacramenta quædam habent communia, & quædam propria. Commune quidem est omnibus sacramentis, quod conferant gratiam, sicut dictum est. Commune etiam est omnibus, quod sacramentum consistit in uerbis & rebus corporalibus, sicut in Christo, qui est sacramentorum author, est uerbum caro factum. Et sicut caro Christi sanctificata est, & virtutem sanctificandi habet per uer-

bum sibi unitum, ita & res sanctorum sanctificantur, & vim sanctificandi habent per uerba quæ in his proferuntur, unde Aug. dicit super Ioan. Accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum. Unde uerba quibus sanctificantur sacramenta, dicuntur sacramentorum formæ: res autem sanctificatæ dicuntur sacramentorum materia, sicut aqua est materia baptismi, & crisma confirmationis. Requiritur etiam in quolibet sacramento persona ministri conferentis sacramentum cum intentione conferendi, & faciendi quod facit Ecclesia: quorum trium si aliquod desit, id est, si non sit debita forma uerborum, & si non sit debita materia, & si minister sacramenti non intendit sacramentum conficere, non perficitur sacramentum. Impeditur etiam effectus sacramenti per culpam recipientis, pura, si factus accedat, & non corde parato ad suscipiendum sacramentum. Talis enim licet sacramentum suscipiat, effectum tamen sacramenti, id est, gratiam. Spiritu sanctus non recipit, quia ut dicitur Sapient. 1. Spiritu sanctus discipline effugiet factum. E contrario autem sunt alij, qui numquam recipiunt sacramentum, qui tamen effectum sacramenti suscipiunt propter deuotionem quam habent ad sacramentum, quod habent in voto, siue desiderio. Sunt autem & quædam propria sacramentis quibusdam. Nam quædam horum imprimuntur characterem, id est, spirituale quoddam signum distinctiuum a cæteris, sicut in sacramento ordinis, vel sacramento baptismi, & in sacramento confirmationis: & talia sacramenta numquam iterantur super eandem personam. Numquam enim ille qui est baptizatus, debet ulterius baptizari: neque confirmatus, iterum confirmari: neque ordinatus, iterum ordinari, quia character, qui in huiusmodi sacramentis imprimitur, indelibilis est. In alijs uero sacramentis non imprimitur character suscipienti ea, & ideo possunt iterari ad personam suscipientem, non tamen quantum ad materiam. Potest enim vnus homo frequenter pœnitere, frequenter eucharistiam sumere, frequenter extremam unctionem suscipere, frequenter matrimonium contrahere, non tamen eadem hostia debet frequenter consecrari, nec idem oleum infirmorum debet frequenter benedici. Est etiam alia differentia, quia quædam sacramenta sunt de necessitate salutis, sicut baptismus & pœnitentia, quibus non existentibus, non potest homo saluari. Alia uero sacramenta non sunt de necessitate salutis, quia sine eis potest esse salus, nisi propter contemptum sacramenti. His uisus in communi circa Ecclesiæ sacramenta, oportet quædam in speciali de singulis dicere. Primo igitur circa baptismum sciendum est, quod materia baptismi est aqua uera & naturalis, nec differt utrum sit frigida, uel calefacta. In aquis autem artificialibus, sicut est aqua roseacea, & alijs huiusmodi, non potest baptizari. Forma autem baptismi est ista. Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritu sancti. Minister huius sacramenti proprius est sacerdos, cui ex officio competit baptizare. In articulo tamen necessitatis, non solum diaconus, sed etiam laicus & mulier, imo paganus, etiã hæreticus potest baptizare, dummodo seruet formam Ecclesiæ, & intendat facere quod facit Ecclesia. Si uero extra articulum necessitatis aliquis a talibus baptizetur, recipit quidem sacramentum, & non debet iterum baptizari, non tamen recipit gratiam sacramenti, quia facti deputantur utpote contra statutum Ecclesiæ sacramentum accipientes. Effectus autem baptismi est remissio culpæ originalis & actualis, & etiã totius culpæ & pœnæ, ita quod baptizatus non est

est aliqua satisfactio iniungenda pro peccatis præteritis, sed statim morientes post baptismum introducuntur ad gloriam Dei: unde effectus baptismi ponitur aperitio ianue paradisi. Circa hoc sacramentum fuerunt aliqui errores. Primus quidem fuit Solentianorum, qui baptismum in aqua non recipiunt, sed solum baptismum spirituale, contra quos dicit Dominus. Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua &c. Secundus error fuit Donatistarum rebaptizantium eos qui sunt baptizati a catholicis: contra quos dicitur Ephe. 4. Vna fides, vnum baptismum. Est autem alter error eorum: nam dicunt quod homo in peccato existens, non potest baptizari: contra quos dicit Ioan. 1. Super quem videris spiritum descendentem & manentem, hic est qui baptizat, scilicet Christus. Unde non nocet homini malus minister nec in hoc, nec in alijs sacramentis: quia Christus est bonus qui merito suæ passionis perficit sacramentum. Quartus error est Pelagianorum, qui dicunt pueros baptizari, ut regeneratione adoptati admittantur ad regnum Dei de bono in melius translati, non ista regeneratione ab aliquo malo obligationis veteris absoluti. Secundum sacramentum est confirmationis, cuius materia est crisma confectum ex oleo, quod significat nitorem conscientie: & balsamo, quod significat odorem bonæ famæ per episcopum benedicto. Forma autem huius sacramenti est talis. Consigno te signo crucis, & confirmo te crismate salutis, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, Amen. Minister autem huius sacramenti est solum episcopus. Non enim licet sacerdoti confirmando crismate in fronte inungere. Effectus autem huius sacramenti est, quod in eo datur Spiritus sanctus ad robur, sicut datus est Apostolis in die Pentecostes, ut scilicet christianus audacter confiteatur nomini Christi. Et ideo confirmandus in fronte vngitur, in qua est sedes veritatis, ut scilicet nomen Christi confiteri non erubescat. & præcipue crucem eius, quæ est iudæis scandalum, Gentibus autem stultitia, & propter hoc etiam signum crucis signantur. Circa hoc sacramentum est error quorundam Græcorum dicentium, quod sacerdos simplex hoc sacramentum potest conferre, contra quos dicitur Actuum 8. quod Apostoli miserunt Petrum & Ioannem Apostolos, qui imponebant manus super eos qui baptizati erant a Philippo diacono, & accipiebant Spiritum sanctum. Episcopi autem sunt in Ecclesia loco Apostolorum, & loco illius manus impositionis datur in Ecclesia confirmatio. Tertium sacramentum est Eucharistia, cuius materia est panis triticeus, & vinum de vite modica permixtum, ita quod aqua transeat in vinum: nam aqua significat populum, qui incorporatur Christo. De alio autem pane quàm tritici, & alio vino non potest hoc confici sacramentum. Forma autem huius sacramenti sunt ipsa verba Christi dicentis. Hoc est corpus meum, & hic est calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum: quia sacerdos in persona Christi loquens, hoc conficit sacramentum. Minister autem sacramenti huius est sacerdos, neque aliquis alius potest corpus Christi conficere. Effectus autem huius duplex est, quorum primus consistit in ipsa consecratione sacramenti: nam virtute prædictorum verborum panis convertitur in corpus Christi, & vinum in sanguinem, ita tamen quod totus Christus continetur sub speciebus panis quæ remanent sine subiecto, & totus Christus continetur sub speciebus vini: et sub qualibet parte hostiæ consecratæ, & vini consecra-

ti separatione facta est totus Christus. Alius vero effectus huius sacramenti, quem in anima digne sumentis facit, est adunatio hominis ad Christum, sicut ipse dicit Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Et quia per gratiam homo Christo incorporatur, & membris eius vnitur, dignum est quod hoc sacramentum sumentibus digne gratia augeatur. Sic igitur in hoc sacramento est aliquid quod est sacramentum tantum, scilicet ipsa species panis & vini, & aliquid quod est res & sacramentum, scilicet corpus Christi verum, & aliquid quod est res tantum, scilicet vnitas corporis mystici, id est, Ecclesie, quam hoc sacramentum & significat, & causat. Fuerunt autem circa hoc sacramentum multi errores, quorum primus est eorum qui dicunt quod in hoc sacramento non est verum corpus Christi, sed tantum significatiue. Author erroris eius dicitur fuisse Berengarius, contra quem dicitur Ioan. 6. Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Secundus est error Arrodnicarum, qui offerunt in sacramento hoc panem & casum, dicentes a primis hominibus oblationes de frugibus terræ & ouium celebratas fuisse, contra quod est, quod Dominus huius sacramenti institutor, panem & vinum discipulis suis dedit. Tertius est error Catharistarum & Præputiatorum, qui de infantis sanguine, quem de toto eius corpore minutis punctorum vulneribus extorquent, quali eu charitatem suam conficere perhibentur, immiscentes eum farinæ panemque inde facientes, quod magis est simile sacrificijs demonum, quàm sacrificijs Christi, secundum illud psal. 103. Effunderunt sanguinem innocentem, quem sacrificauerunt sculptilibus Canaan. Quartus est error Aquatorum, qui aquam solam sacrificijs offerunt, cum tamen Proverb. 9. dicatur ex ore sapientiæ, qui est Christus. Bibite vinum quod mihi scui vobis. Quintus est error Ophicarum, qui serpentem Christum esse æstimantes, habent vnum colubrum asserunt panes lingua lambere, atque ita eis velut Eucharistiam sanctificare. Sextus est error Præputiatorum, qui tantum dant mulieribus principatum, ut sacerdotio quoque apud eos honorentur. Septimus est error Pauperum de Lugduno, qui dicunt quemlibet iustum hominem posse conficere hoc sacramentum: contra quos errores est, quod Dominus Apostolis suis potestatem tradidit hoc sacramentum celebrandi: unde solum illi qui quadam successione ab Apostolis acceperunt hanc potestatem, possunt hoc sacramentum conficere. Octauus est error quorundam, qui dicuntur Adamani, qui imitantes nuditatem Adæ, nudi matres feminæque conueniunt, nudi lectionem audiunt, nuci orant, sacramenta nudi celebrant, contra quos dicitur. 1. Corinth. 14. Omnia honeste & secundum ordinem fiant in vobis. Quartum sacramentum est pœnitentia, cuius quasi materia sunt actus pœnitentis, qui dicuntur tres pœnitentiæ partes, quarum prima est cordis contritio, ad quam pertinet quod homo doleat de peccato commisso, & proponat se de cætero non peccaturum. Secunda pars est oris confessio, ad quam pertinet ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter, non diuidens ea diuersis sacerdotibus. Tertia pars est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis, quæ quidem præcipue fit per ieiunium, & orationem, & eleemosynam. Forma autem huius sacramenti sunt verba absolutionis, quæ sacerdos profert, cum dicit. Ego te absoluo. Minister huius sacramenti est sacerdos habes

habens auctoritatem absoluendi vel ordinariam, vel a ex commissione superioris. Effectus huius sacramenti est absolutio a peccato. Est autem contra hoc sacramentum error Nouatianorum, qui dicunt hominem post baptismum peccantem non posse per pœnitentiam veniam consequi: contra quos dicitur Apocalyp. 2. Memor esto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Quintum sacramentum est extrema vnctionis, cuius materia est oleum oliuæ per episcopum benedictum: hoc autem sacramentum non debet dari nisi infirmis, quando timeretur de periculo mortis, qui debent inungi in locis quinque sensuum, videlicet in oculis propter visum, in auribus propter auditum, in naribus propter odoratum, in ore propter gustum, vel locutionem, in manibus propter tactum, in pedibus propter gressum. Quidam autem inungunt in rebus, ubi viger libido. Forma autem huius sacramenti est ista. Per istam vnctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quicquid deliquisti per visum, & similiter in alijs. Minister huius sacramenti est sacerdos: effectus autem huius sacramenti est sanatio mentis & corporis, contra hoc sacramentum est error Eraconitarum, qui ferunt suos morientes nouo modo quasi redimere per oleum, & balsamum, & aquam, & inuocationibus quas hebraicis verbis dicunt super capita eorum, quod est contra formam a Iacobo traditam, ut supra dictum est. Sextum est sacramentum ordinis. Sunt autem septem ordines, scilicet presbyteratus, diaconatus, subdiaconatus, acolytat, exorcistæ, lectoris, & ostiarij, clericatus autem non est ordo, sed quædam professio vitæ dantium se diuino ministerio. Episcopatus autem magis est dignitas, quàm ordo. Materia autem huius sacramenti est illud materiale, per cuius traditionem confertur ordo: sicut presbyteratus traditur per collationem calicis, & quilibet ordo traditur per collationem illius rei quæ præcipue pertinet ad ministerium illius ordinis. Forma autem huius sacramenti est talis. Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro viujs & mortuis: & id est dicendum in consimilibus ordinibus. Minister huius sacramenti est episcopus qui confert ordines. Effectus autem huius sacramenti est augmentum gratiæ ad hoc, quod aliquis sit idoneus minister Christi: contra hoc sacramentum fuit error Arrij, qui dicebat presbyterum ab episcopo non debere discerni. Septimum sacramentum est matrimonium, quod est signum coniunctionis Christi & Ecclesie. Causa autem efficiens matrimonij est mutuus consensus per verba de præfenti expressus. Est autem triplex bonum matrimonij, quorum primum est proles suscipienda, & educanda ad cultum Dei. Secundum, est fides quæ vnus coniugum alteri debet seruare. Tertium, est sacramentum, id est, indiuisibilitas matrimonij, propter hoc quod significat indiuisibilem coniunctionem Christi & Ecclesie. Est autem circa hoc sacramentum multiplex error. Primo quidem est Tacianorum, qui nuptias dant, contra quos est, quod dicitur. 1. Cor. 7. Si nuperit virgo, non peccauit. Secundus est error Iouianiani, qui nuptias æquauit virginitati, de quo supra dictum est. Tertius error est Nicolaitarum, qui indifferenter muris uxoribus vtuntur. Fuerunt etiam multi alij hæretici turpia quædam docentes, & exercentes, contra id quod dicitur Hebr. vlt. Sit honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus. Horum autem virtute sacramentorum homo perducitur ad futuram gloriam, quæ consistet in septem dotibus, tribus animæ,

& quatuor corporis. Prima dos animæ est visio Dei per essentiam, secundum illud. 1. Ioan. 3. Videbimus eum sicuti est. Secunda est comprehensio, qua scilicet Deum comprehendemus quasi meritorem mercedem. 1. Corinth. 9. Sic currite, ut comprehendatis. Tertia est fructio, qua in Deo delectabimur, secundum illud Iob. 22. Tunc super omnipotentem delitijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam. Prima autem dos corporis est impassibilitas, secundum illud. 1. Cor. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Secunda est claritas, secundum illud Matth. 13. Fulgebunt iusti, sicut sol in regno patris eorum. Tertia est agilitas, per quam celeriter adesse poterunt ubi volent. Sapient. 3. Tamquam scintilla in arundinetis discurrunt. Quarta est subtilitas, per quam poterunt quæcumque voluerint penetrare, secundum illud. 1. Corinth. 13. Seminat corpus animale, surget corpus spirituale. Ad quam nos perducatur qui viuunt & regnat per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Explicit Opusculum quintum diui Tho. de articulis fidei, & Ecclesie sacramentis ad Panormitanum Archiepiscopum.

EIVSDEM DOCTORIS THOMÆ DEVOTISSIMAE EXPOSITIO SVPER SYMBOLO APOSTOLORVM, SCILICET CREDO IN DEVM.

Opusculum Sextum.

REDO in vnum Deum &c. Primum quod est necessarium Christiano, est fides, sine qua nullus dicitur fidelis christianus. Fides autem facit quatuor bona. Primum est, quod per fidem anima coniungitur Deo. Nam per fidem anima christiana facit quasi quoddam matrimonium cum Deo. Osee 2. Sponsabo te mihi in fide. Et inde est quod quando homo baptizatur, primo confitetur fidem, cum dicitur ei, Credis in Deum? quia baptismus est primum sacramentum fidei. Et ideo dicit Dominus Marc. vlti. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Baptismus enim sine fide non prodest. Et ideo sciendum est, quod nullus est acceptus Deo sine fide. Hebr. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Et ideo dicit Augustinus. Super illud Rom. 14. Omne quod non est ex fide &c. Vbi non est æternæ & incommutabilis veritatis agnitio, falsa est virtus etiã in optimis moribus. Secundo, quia per fidem inchoat in nobis vita æterna. Nam uita æterna nihil aliud est, quàm cognoscere Deum: vnde dicit Dominus Ioan. 17. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum. Hæc autem cognitio Dei incipit hic per fidem, sed perficitur in vita futura, in qua cognoscemus eum secuti est. Et ideo dicitur Hebræ. 11. Fides est substantia sperandarum rerum. Nullus ergo potest peruenire ad beatitudinem, quæ est vera cognitio Dei, nisi primo cognoscat per fidem. Ioan. 20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Tertio, quia fides dirigit vitam præsentem: nam ad hoc quod homo bene viuatur, oportet quod sciat necessaria ad bene viuendum: & si deberet omnia necessaria ad bene viuendum per studium addiscere, vel non posset peruenire, vel post longum tempus. Fides autem docet omnia

na necessaria ad bene viuendum. Ipsa enim docet, quod est vnus Deus, qui est remunerator bonorum, & punitor malorum, & quod est alia vita, & huiusmodi quibus satis allicimur ad bonum, & vitamus malum. Abac. 2. Iustus meus ex fide viuuit. Et hoc etiam patet, quia nullus philosophorum ante aduentum Christi cum toto conatu suo potuit tantum scire de Deo, & de necessariis ad vitam eternam, quatuor post aduentum Christi scit vna vetula per fidem. Et ideo dicitur Esa. 11. Repleta est terra scientia Domini. Quarto, quia fides est qua vincimus tentationes. Hebr. 11. Sancti per fidem vicerunt regna. Et hoc patet, quia omnis tentatio vel est a diabolo, vel a mundo, vel a carne. Diabolus enim tentat vt non obedias Deo, nec subiiciaris ei. Et hoc per fidem remouetur: nam per fidem cognoscimus, quod ipse est Dominus omnium, et ideo sibi est obediendum. Petr. 5. Aduersarius vester diabolus circuit querens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Mundus autem tentat vel alliciendo prosperis, vel terrendo aduersis. Sed hanc vincimus per fidem, quae facit nos credere aliam vitam meliorem ista. Et ideo prospera mundi huius despiciamus, & non formidamus aduersa. Ioan. 5. Hanc est victoria, quae vincit mundum, fides nostra. Et etiam quia docet nos credere alia maiora mala, scilicet inferni. Caro vero tentat inducendos nos ad delectationes vite praesentis momentaneas: sed fides ostendit nobis, quod per has, si eis indebitum adheremus, aeternas delectationes amittimus. Ephes. 6. In omnibus sumentes scutum fidei. Sic ergo patet, quod multum est vtile habere fidem. Sed dicit aliquis. Stultum est credere quod non videtur, nec sunt credenda quae non videntur. Respondeo. Dicendum, quod hoc dubium primo tollit imperfectio intellectus nostri: nam si homo posset perfecte per se cognoscere omnia visibilia & inuisibilia, stultum esset credere quae non videntur: sed cognitio nostra est adeo debilis, quod nullus philosophus potuit vnquam perfecte inuestigare naturam vnus musca: vnde legitur, quod vnus philosophus fuit triginta annis in solitudine vt cognosceret naturam apis. Si ergo intellectus noster est ita debilis, nonne stultum est nolle credere de Deo, nisi illa tantum quae homo potest cognoscere per se? Et ideo contra hoc dicitur. Iob. 36. Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram. Secundo, potest responderi, quia dato quod aliquis magister aliquid diceret in sua scientia, & aliquis rusticus diceret, non esse ita sicut magister doceret, eo quod ipse non intelligeret, multum reputaretur stultus ille rusticus. Constat autem quod intellectus optimi philosophi intellectum rusticum. Et ideo stultum est philosophum si nolit credere ea quae angeli dicunt, & multo magis si nolit credere ea quae Deus dicit. Et contra hoc dicitur. Ecclesiast. 3. Plurima supra sensum hominum ostensa sunt tibi. Tertio, responderi potest, quia si homo noller credere nisi ea quae cognosceret, certe non posset viuere in hoc mundo. Quomodo enim aliquis viuere posset, nisi crederet alicui? Quomodo etiam crederet quod talis esset pater suus? Et ideo est necesse, quod homo credat alicui de iis quae perfecte non potest scire per se; sed nulli est credendum sicut Deo. Et ideo illi qui non credunt dictis fidei, non sunt sapientes, sed stulti & superbi, sicut dicit Apostolus. 1. ad Tim. 6. Superbus est, nihil sciens. Propterea dicebat. 2. Tim. 1. Scio cui credidi, & certus sum. Ecclesi. 2. Qui timetis Deum, credite illi. Quarto, potest etiam responderi, quia Deus probat quod ea quae docet fides, sunt vera. Si enim rex

mitteret literas cum sigillo suo sigillatas, nullus audere dicere, quod illae literae non processissent de regis voluntate. Constat autem quod omnia quae sancti crediderunt & tradiderunt nobis de fide Christi, signata sunt sigillo Dei, quod sigillum ostendunt illa opera, quae nulla pura creatura facere potest. Et haec sunt miracula, quibus Christus confirmavit dicta Apostolorum & sanctorum. Si dicas, quod miracula nulli vident fieri. Respondeo ad hoc. Constat enim, quod totus mundus colebat idola, & fidem Christi persequebatur, sicut Paganorum etiam historici tradunt: sed modo omnes conuersi sunt ad Christum, & sapientes, & nobiles, & diuites, & potentes, & magni ad praedicationem simplicium & pauperum, & paucorum praedicatorum Christi. Aut ergo hoc est miraculose factum, aut non. Si miraculose, habes propositum. Si non, dico quod non potuit esse maius miraculum, quam quod mundus totus sine miraculis conuerteretur. non ergo querimus aliud. Sic ergo nullus debet dubitare de fide, sed credere ea quae fidei sunt magis quam ea quae videt: quia visus hominis potest decipi, sed Dei scientia nunquam fallitur.

Redo in vnum Deum &c. Inter omnia quae debent credere fideles, hoc est primum quod debet credere, scilicet quod sit vnus Deus. Considerandum autem quid significet hoc nomen, Deus. Quod quidem nihil est aliud, quam gubernator, & prouisor rerum omnium. Ille igitur credit Deum esse, qui credit omnes res mundi huius gubernari & prouideri ab illo. Qui autem credit quod omnia proueniunt a casu, hic non credit Deum esse. Nullus autem inuenitur adeo stultus, qui non credat quod res naturales gubernentur, prouideantur, & disponantur, cum in quodam ordine & certis temporibus procedant. Videmus enim solem, & lunam, & stellas, & alias res naturales omnes ter uare determinatum cursum, quod non contingeret, si a casu essent: vnde si aliquis esset qui non crederet Deum esse, stultus esset. psal. 13. Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Sunt autem aliqui, qui licet credant Deum gubernare & disponere res naturales, non tamen credunt Deum esse huiusmodi actuum prouisorum, qui scilicet credunt actus humanos non disponi a Deo. Cuius ratio est, quia vident in mundo isto bonos affligi, & malos prosperari, quod videtur tollere prouidentiam diuinam circa homines: vnde in persona eorum dicitur Iob 22. Circa cardines caeli perambulabat, nec nostra considerat: hoc autem est valde stultum. Nam istis accidit, sicut si aliquis nesciens medicinam, videret medicum propinquantem vni infermo aquam, alteri vinum, secundum scilicet quod ars medicinae dicitur, crederet quod hoc fiat a casu, cum nesciat artem medicinae, quae ex iusta causa hoc facit, scilicet, quod isti dat vinum, illi vero aquam: sic est de Deo. Deus enim ex iusta causa, & sua prouidentia disponit ea quae sunt hominibus necessaria, & sic quosdam bonos affligit, & quosdam malos in prosperitate dimittit: vnde qui credit hoc prouenire a casu, est & reputatur insipiens, quia non contingit hoc, nisi quia nescit artem & causam dispositionis diuinae Iob. 11. Vtinam ostenderet tibi secreta sapientiae, et quod multiplex esset lex eius. Et ideo firmiter credendum est, quod Deus gubernat & disponit non solum res naturales, sed etiam actus humanos. psal. 93. Et dixerunt, Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem non audiet, aut qui finxit oculum non considerat.

derat: Dominus scit cogitationes hominum. Omnia ergo videt & cogitationes, & occulta voluntatis: vnde & hominibus specialiter imponitur necessitas bene faciendi, quia omnia quae cogitant & faciunt, diuino conspectui sunt manifesta. Apostolus. Heb. 4. Omnia nuda sunt & aperta oculis eius. Est autem credendum, quod hic Deus qui omnia disponit & regit, sit vnus Deus tantum, cuius ratio est: quia illa dispositio rerum humanarum est bene disposita, in qua multitudo inuenitur disponi & gubernari per unum. Nam multitudo praesidentium inducit saepe dissensionem in subditis: unde cum diuinum regimen praeremineat regimini humano, manifestum est, quod regnum mundi non est per multos Deos, sed per unum tantum. Sunt autem quatuor, ex quibus homines inducti sunt ad ponendum plures Deos. Primum est imbecillitas intellectus humani. Nam homines imbecillis intellectus non valentes corporalia transcendere, non crediderunt aliquid esse ultra naturam corporum sensibilem, & ideo inter corpora illa posuerunt praereminere & disponere mundum, quae pulchriora & digniora inter ea videbantur, & eis attribuebant & impendebant diuinum cultum, & huiusmodi sunt corpora caelestia, scilicet sol, & luna & stellae. Sed istis accidit sicut alicui eunti ad curiam regis, qui uolens uidere regem, et credit quaecumque bene indurum, uel in officio constitutum, regem esse, de quibus dicitur. Sapient. 13. Solem & lunam, aut gyrum stellarum rectores orbis terrarum Deos putauerunt. Esa. 51. Leuate in excelsum oculos uestros &c. Secundo, prouenit ex adulatione hominum: nam & alicui uolentes adulari dominis & regibus, honorem Deo debitum eis exhibuerunt, obediendo eis, & subiiciendo se eis: unde & aliquos post mortem fecerunt Deos, alios etiam in uita dixerunt Deos. Iudic. 5. Sciat omnis gens, quoniam Nabuchodonosor Deus terrae est, & praeter ipsum alius non est. Tertio, prouenit ex carnali affectu ad filios & con sanguineos: nam aliqui propter nimium amorem quem ad suos habebant, faciebant statuas post eorum mortem, & sic ex hoc processum est, quod illis statuis diuinum cultum impendebant, de quibus dicitur Sapient. 14. Quoniam aut affectui, aut regibus deseruientes homines, incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. Quarto, ex malitia diaboli. Ipse enim ab initio uoluit equiparari Deo: vnde ipse ait. Esa. 14. Pona sedem meam ab aquilone, in caelum conscendam, & ero similis altissimo. Et hanc voluntatem nondum deposuit, & ideo totus conatus suus in hoc existit, vt faciat se ab hominibus adorari, & sacrificia sibi offerri, non quod delectetur in vno cane, vel cato qui ei offertur, sed delectatur in hoc, quod ei impendatur reuerentia sicut Deo: vnde & Christus dixit, Matth. 4. Haec omnia tibi dabo si cadens adoraueris me: inde est etiam quod intrantes idola, dabant responsa, vt scilicet uenerentur vt dii. psal. 95. Omnes dii gentium demonia. Apostolus. 1. Corinth. 10. Sed quae immolant gentes, demoniis immolant, & non Deo. Licet autem haec sint horribilia, sunt tamen aliqui & multi, qui frequenter incidunt in istas quatuor causas. Et licet non ore, aut corde, tamen factis ostendunt se credere plures Deos. Nam qui credunt quod corpora caelestia possunt in voluntatem hominis imprimere, & qui in factis suis certa accipiunt tempora, ij ponunt corpora caelestia esse Deos & alii dominari, facientes astro labia. Hierem. 10. A signis caeli nolite metuere, quae timent gentes, quia leges populorum uanae sunt. Item, omnes illi qui obediunt regibus plusquam Deo, vel

in illis, in quibus non debent, constituit eos Deos suos. Actuum 5. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Item, illi qui diligunt filios, aut consanguineos plusquam Deum, ostendunt factis suis plures esse Deos: uel etiam illi qui diligunt eam plusquam Deum, de quibus Apostolus. Philippens. 3. Quorum Deus uenter est. Item, omnes illi qui insunt ueneficiis & incantationibus, credunt demones esse Deos, cuius ratio est, quia petunt a demonibus id quod solus Deus dare potest, scilicet reuelationem alicuius rei occulta, & ueritatem futurorum. Est ergo primo credendum, quod Deus est vnus tantum.

Primum autem omnipotentem, creatorem caeli & terrae. Sicut dictum est, primum quod credere debemus est quod sit vnus solus Deus: secundum est, quod iste Deus sit creator & factor caeli & terrae, uisibilem & inuisibilem. Et ut rationes subtiles dimittantur ad praesens, quodam rudi exemplo manifestatur propositum, quod scilicet omnia sunt a Deo creata & facta. Constat enim quod si aliquis intraret domum aliquam, & in ipsius domus introitu sentiret calorem, postmodum uadens interius sentiret maiorem calorem, & sic deinceps, crederet ignem esse interius, etiam si ipsum ignem non uideret qui causaret dictos calores: sic quoque contingit consideranti res huius mundi. Nam ipse inuenit res omnes secundum diuersos gradus pulchritudinis & nobilitatis esse dispositas, & quanto magis appropinquat Deo, tanto pulchriora & meliora inuenit. Vnde corpora caelestia pulchriora & nobiliora sunt, quam corpora inferiora, & inuisibilia uisibilibus: & ideo credendum est, quod omnia haec sunt ab vno Deo, qui dat suum esse singulis rebus & nobilitatem. Sapient. 13. Vani sunt autem omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his quae videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes, agnouerunt quis esset artifex. Et infra. A magnitudine enim speciei & creaturae cognoscibiliter poterit creator horum uideri. Sic ergo pro certo debet nobis constare, quod omnia quae sunt in mundo, a Deo sunt. Circa hoc autem debemus vitare tres errores. Primus est error Manichaeorum, qui dicunt quod omnia uisibilia creata sunt a diabolo, & ideo Deo solum attribuunt creationem inuisibilium, & causa huius erroris est, quia ipsi Deum asserunt summum bonum, sicut & verum est, & omnia quae a bono sunt, bona esse: vnde nescientes discernere quid sit malum, & quid bonum, crediderunt quod omnia illa quae sunt aliquantulum mala, simpliciter essent mala, sicut ignis, quia urit, dicitur ab eis simpliciter malus: & aqua, quia suffocat, & sic de aliis. Vnde quia nihil istorum sensibilem est simpliciter bonum, sed aliqua liter malum & deficiens, dixerunt quod uisibilia omnia non sunt facta a Deo bono, sed a malo: contra hoc ponit Augustinus tale exemplum. Si aliquis intraret domum fabri, & inueniret instrumenta ad quae impingeret & laederent eum, & ex hoc reputaret illum fabrum malum, quia tenet talia instrumenta, stultum esset, cum faber ea teneat ad opus suum: ita stultum est dicere, quod hoc creaturae sint male, quia sunt in aliquo nocuae: nam quod uni est nocuum, alteri est utile. Hic autem error est contra fidem Ecclesiae, et ideo ad huc remouendum, dicitur, uisibilem omnium & inuisibilem. Gen. 1. In principio creauit Deus caelum & terram. Ioa. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Secundum est error ponentium mundum ab aeterno, secundum quem modum loquitur Petrus dicens. 2. Pet. 3. Ex quo patres dormierunt, omnia Opusc. S. Tho. Aquin. I. sic perse-

sic perseverant ab initio creaturæ: et isti ducti sunt ad hanc positionem, quia nescierunt considerare principium mundi. Vnde sicut Rabbi Moyses dicit, istis con-tingit sicut puero, qui si statim cum nascitur, ponetur in insula, & numquam videret mulierem prægnantem, nec puerum nasci, & diceretur isti puero quado magnus esset, qualiter homo concipitur, portatur in utero, & nascitur, nulli crederet sibi dicenti, quia impossibile sibi videretur quod homo posset esse in utero matris. Sic isti considerantes statum mundi præsentem, non credunt quod inceperit. Est etiam hoc contra fidem Ecclesiæ: & ideo ad hoc remouendum dicitur, Factorem cæli & terræ. Si n. fuerunt facta, constat quod non semper fuerunt: & ideo dicitur in psal. 148. Dixit, & facta sunt. Tertius est error ponentium Deum fecisse mundum ex præiacenti materia, et ad hoc ducti sunt, quia voluerunt metiri potentiam Dei secundum potentiam nostram: et ideo, quia homo nihil potest facere, nisi ex præiacenti materia, crediderunt quod eodem modo & Deus, vnde dixerunt quod in productione rerum habuit materiam præiacentem. Sed hoc non est verum: nam homo ideo nihil potest facere sine præiacenti materia, quia est factor particularis, & non potest inducere nisi hanc formam in determinata materia ab aliquo alio præsupposita, cuius ratio est: quia virtus sua est determinata ad formam tantum, & ideo non potest esse causa nisi huius formæ. Deus autem est vniuersalis causa omnium rerum, & non solum creat formam, sed et materiam, unde & de nihilo omnia fecit: & ideo ad remouendum hunc errorem, dicitur, Creatorem cæli & terræ. In hoc enim differunt creare & facere, quia creare est de nihilo aliquid facere, facere autem est de aliquo aliquid facere. Si ergo ex nihilo fecit, credendum est quod iterum posset omnia facere, si destruerentur: vnde potest cæcum illuminare, mortuum suscitare, & cætera opera miraculosa facere. Sapient. 12. Subest enim tibi, cum volueris, posse. Ex huiusmodi autem consideratione homo dirigitur ad quinque. Primo, ad cognitionem diuinæ maiestatis, nam factor præeminet factis: vnde quia Deus est factor omnium rerum, constat eum eminentiorem omnibus rebus. Sapient. 13. Quorum & si specie delectati deos putauerunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est. Aut si virtutem & opera eorum mirati sunt, & intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis, & inde est, quod quicquid potest intelligi, vel cogitari, minus est ipso Deo. Iob. 36. Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram. Secundo, ex hoc dirigitur ad gratiarum actionem: quia enim Deus est creator omnium rerum, certum est quod quicquid sumus, & quicquid habemus a Deo est. Apo. Corinth. 4. Quid habes quod non accepisti? psalm. 23. Domini est terra, & plenitudo eius & c. & ideo debemus ei reddere gratiarum actiones. psalm. 115. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Tertio, inducitur ad patientiam in aduersis. Nam licet omnis creatura sit a Deo, & ex hoc sit bona secundum suam naturam, tamen si in aliquo noceat & inferat nobis penam, debemus credere quod illa pena sit a Deo, non tamen culpa, quia nullum malum est a Deo, nisi quod ordinatur ad bonum: & ideo si omnis pena quam homo suffert, est a Deo, debet patienter sustinere. Nam pœnæ purgant peccata, humiliant reos, prouocant bonos ad amorem Dei. Iob. 2. Si bona suscepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus? Quarto, inducimur ad recte utendum rebus creatis: nam creaturis debemus vti ad hoc, ad quod

factæ sunt a Deo. Sunt autem factæ ad duo, scilicet ad gloriam Dei, quia vniuersa propter semetipsum, id est, ad gloriam suam operatus est Dominus, vt dicitur Prouerbior. 16. et ad utilitatem nostram. Deuteronom. 4. Quæ fecit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus. Debemus ergo vti rebus ad gloriam Dei, vt scilicet in hoc placeamus Deo, & ad utilitatem nostram, vt scilicet ipsis vtendo, non committamus peccatum. 1. Paralip. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus dedimus tibi. Quicquid ergo habes, siue scientiam, siue sapientiam, siue pulchritudinem, totum debes referre & vti eo ad gloriam Dei. Quinto, ducimur ex hoc in cognitionem dignitatis humanæ. Deus enim omnia fecit propter hominem, sicut dicitur in psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius: et homo magis est similis Deo inter creaturas post angelos. Vnde dicitur Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Hoc quidem non dixit de cælo, siue de stellis, sed de homine, non autem quantum ad corpus, sed quantum ad animam, quæ est liberam voluntatem habens & incorruptibilis, in quo magis assimilatur Deo quam cæteræ creaturæ. Debemus ergo considerare hominem post angelos dignior rem esse cæteris creaturis, & nullo modo dignitatem nostram diminuere propter peccata, & propter inordinatum appetitum rerum corporalium, quæ viliores sunt nobis, & ad seruitium nostrum factæ: sed eo modo debemus nos habere, quo Deus fecit nos. De enim fecit hominem vt præesset omnibus quæ sunt in terra, & vt subsisteret Deo. Debemus ergo dominari & præesse rebus, Deo autem subesse, obedire, ac seruire, & ex hoc pervenimus in fruitionem Dei, quod nobis præstare & c.

ET in Iesum Christum filium eius vnicum Dominum nostrum. Non solum est necesse Christianis vnum Deum credere, & hunc esse creatorem cæli & terræ, & omnium, sed et necesse est ut credant quod Deus est pater, & quod Christus sit verus filius Dei. Hoc autem, sicut dicit beatus Petrus in canonica sua. 2. Pet. 1. Non est fabulosum, sed certum & probatum per verbum Dei in monte: unde dicit ibidem. Non enim indoctas fabulas secuti, notam facimus vobis Domini nostri Iesu Christi uirtutem & præscientiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens. n. a Deo patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum huiusmodi a magnifica gloria. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite: et hæc vocem nos adiuimus de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. Ipse etiam Christus Iesus in pluribus locis vocat Deum patrem suum, & se dicit filium Dei. Et Apostoli & sancti patres posuerunt inter articulos fidei, quod Christus est filius Dei, dicentes. Et in Iesum Christum filium eius. f. Dei, supple, credo. Sed aliqui hæretici fuerunt qui hoc peruerse crediderunt. Fotinus. n. dicit quod Christus non est aliter filius Dei quam boni uiri, qui bene uiuendo merentur dici filii Dei per adoptionem faciendo Dei uoluntatem, & ita Christus qui bene uixit, & fecit Dei uoluntatem, meruit dici filius Dei: & uoluit quod Christus non fuerit ante beatam Virginem, sed tunc inceperit, quando ex ea conceptus est. Et sic in duobus errauit. Primo, in hoc quod non dixit eum uerum filium Dei secundum naturam. Secundo, quod dixit eum secundum totum suum esse ex tempore inceperit, & si fides nostra teneat quod filius sit Dei per naturam, & quod ab æterno sit: et de his habemus expressas auctoritates contra eum in sacra scriptura. Nam contra primum dicitur, quod sit non filius solum, sed etiam

etiam vnigenitus. Ioan. 1. Vnigenitus qui est in sinu patris. Contra secundum, Ioan. 8. Antequam Abraham fieret, ego sum. Constat autem quod Abraham ante beatam Virginem fuit: et ideo sancti patres addiderunt in alio Symbolo contra primum, Filium Dei vnigenitum: contra secundum, Et ex patre natum ante omnia sæcula. Sabellius uero licet diceret quod Christus fuit ante beatam Virginem, dixit tamen quod non est alia persona patris, alia filii, sed ipse pater est incarnatus: et ideo eadem est persona patris & filii. Sed hoc est erroneum, quia aufert trinitatem personarum, & contra hoc est auctoritas. Ioan. 8. Solus non sum, sed ego, & qui misit me pater. Constat autem nullum a se mitti. Sic ergo mentitur Sabellius: et ideo in Symbolo patrum additur, Deum de Deo, lumen de lumine, id est, Deum filium de Deo patre, & filium qui est lumen de lumine patre, esse credere debemus. Arrius autem licet diceret, quod Christus fuerit ante beatam Virginem, & quod alia fuerit persona patris, alia filii, tamen tria attribuit Christo. Primum est, quod filius Dei fuit creatura. Secundum est, quod non ab æterno, sed ex tempore factus a Deo nobilissima creaturarum. Tertium est, quod non fuerit vnus naturæ Deus filius cum Deo patre, & sic quod non fuerit uerus Deus. Sed hoc similiter est erroneum, & contra auctoritates sacræ scripturæ. Dicitur. n. Ioan. 10. Ego & pater vnum sumus, scilicet in natura: et ideo sicut pater fuit semper, ita & filius: & sicut pater est uerus Deus, ita & filius. Vbi ergo dicitur ab Arrio, Christum fuisse creaturam, e contra dicitur in Symbolo a patribus, Deum uerum de Deo uero. Vbi autem dicitur eum non fuisse ab æterno, sed ex tempore, e contra in Symbolo dicitur. Genitum, non factum. Contra illud uero quod dicitur eum non esse eiusdem substantiæ cum patre, additur in Symbolo. Consubstantiali patri. Patet ergo quod credere debemus, quod Christus vnigenitus Dei est, & uere filius Dei, & quod semper fuerit cum patre, & quod alia est persona filii, alia patris, & quod vnus est natura cum patre. Sed hoc credimus hic per fidem, cognoscimus autem in uita æterna per perfectam uisionem: et ideo ad consolationem nostram dicemus aliquid de his. Sciendum est igitur, quod diuersa diuersum modum generationis habent. Generatio autem Dei alia est quam generatio aliarum rerum: vnde non possumus attingere ad generationem Dei, nisi per generationem eius, quod in creaturis magis accedit ad similitudinem Dei. Nihil est autem Deo ita simile, sicut anima hominis, ut dictum est. Modus autem generationis in anima est, quia homo cogitat per animam suam aliquid, quod uocatur conceptio intellectus: & huiusmodi conceptio oritur ex anima sicut ex parte, & uocatur uerbum intellectus, siue hominis. Anima igitur cogitando generat uerbum suum: sic & filius Dei nihil est aliud quam uerbum Dei, non sicut uerbum exterius prolatum, quia illud transit, sed sicut uerbum interius conceptum: et ideo ipsum uerbum Dei est vnus naturæ cum Deo, & æquale Deo. Vnde & beatus Ioannes de uerbo Dei loquens, tres hæreses destruxit. Primo, hæresim Fotini, quæ tacta est cum dicit. In principio erat uerbum: secundo, Sabellii, cum dicit. Et uerbum erat apud Deum: tertio, Arrii, cum dicit. Et Deus erat uerbum. Uerbum autem aliter est in nobis, & aliter in Deo. In nobis. n. uerbum nostrum est accidens, sed in Deo uerbum Dei est idem quod ipse Deus, cum nihil sit in Deo quod non sit essentia Dei. Nullus autem potest dicere, quod

A Deus non habeat uerbum, quia contingeret Deum esse in se ipsi: et ideo sicut fuit semper Deus, ita & uerbum eius. Sicut autem artifex facit omnia per formam, quam præcogitauit in corde suo, quod est uerbum eius: ita & Deus omnia facit uerbo suo, sicut per artem suam. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Si ergo uerbum Dei est filius Dei, & omnia Dei uerba sunt similitudo quædam istius uerbi, debemus primo libere audire uerba Dei. Hoc est enim signum quod diligamus Deum, si uerba illius libenter audimus. Secundo debemus credere uerbis Dei, quia ex hoc uerbum Dei habitat in nobis, id est, Christus qui est uerbum Dei. Aposto. Eph. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus uestris. Ioann. 5. Uerbum Dei non habetis in uobis manens. Tertio, oportet quod uerbum Dei in nobis manens continue meditemur, quia non solum oportet credere, sed meditari, aliter non prodesse: & huiusmodi meditatio ualet multum contra peccatum. psal. 118. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Et iterum de uiro iusto dicitur. In lege eius mediabit die ac nocte. Vnde de beata Virgine dicitur, quod conseruabat omnia uerba hæc conferens in corde suo. Quarto, oportet quod homo uerbum Dei communicet aliis, commouendo, prædicando, & inflammado. Aposto. Eph. 4. Omnis sermo malus ex ore uestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem. Idem Collos. 3. Uerbum Christi habitat in uobis abundanter in omni sapientia docentes, & commouentes uosmetipsos. Idem 2. Tim. 4. Prædica uerbum, in ista opportune importune & c. Ultimo uerbum Dei debet executioni mandari. Iac. 1. Estote factores uerbi, & non auditores tantum, fallentes uosmetipsos. Ista quinque seruauit per ordinem beata Maria in generatione uerbi Dei ex se. Primo enim audiuit, Spiritus sanctus superueniet in te. Secundo, consensit per fidem, Ecce ancilla Domini. Tertio, tenuit & portauit in utero. Quarto, protulit & peperit eum. Quinto, nutriuit & lactauit eum: vnde Ecclesia cantat. Ipsum regem angelorum sola Virgo lactabat ubere de cælo pleno.

VI conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine, non solum est necessarium credere Christiano filium Dei, ut ostensum est, sed etiam oportet credere incarnationem eius. Et ideo beatus Ioannes postquam dixerat multa subtilia & ardua, consequenter insinuat nobis eius incarnationem, cum dicit. Et uerbum caro factum est: & ut de hoc aliquid capere possimus duo exempla ponam in mediis. Constat quod filio Dei nihil est ita simile sicut uerbum in corde nostro conceptum, non prolatum. Nullus autem cognoscit uerbum dum est in corde hominis, nisi ille qui concipit, sed tunc primo cognoscitur cum profertur. Sic uerbum Dei dum erat in corde patris, non cognoscatur nisi a patre tantum, sed carne indutum sicut uerbum uoce, tunc primo manifestum & cognitum est. Baruc. 3. Post hoc in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Aliud exemplum est, quia licet uerbum prolatum cognoscatur per auditum, tamen non uidetur & tangitur. Sic & uerbum Dei & uisibile, & tangibile factum est, cum in carne nostra fuit quasi scriptum. Et sicut charta in qua uerbum regis scriptum est, dicitur uerbum regis, ita homo cui coniunctum est uerbum Dei in una hypostasi, dicitur filius Dei. Esa. 8. Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis: et ideo sancti Apostoli dixerunt. Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria uirgine. In quo quidem multi errauerunt. Opusc. S. Tho. Aquin. 12. Vnde

Vnde & sancti patres in alio Symbolo in synodo Nice-
na multa addiderunt, per quæ nunc omnes errores
destruunt. Origenes enim dixit, quod Christus est nat⁹,
& etiam venit in mundum vt etiam saluaret dæmo-
nes: vnde dixit dæmones omnes esse saluandos in fine
mundi. Sed hoc est contra sacram scripturam. Dicitur
enim Matth. 25. Discedite a me maledicti in igne æter-
num, qui paratus est diabolo & angelis eius: et ideo
ad hoc remouendum additur. Qui propter nos homi-
nes, non propter dæmones, & propter nostram salutem:
in quo quidem magis apparet amor Dei ad nos. Forti-
tudo vero voluit quod Christus natus esset de beata
Virgine, sed addidit quod esset purus homo, qui bene-
viuendo & faciendo voluntatem Dei, meruit fili⁹ Dei
fieri, sicut & alij sancti: contra quod dicitur. Ioan. 6.
Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam
sed voluntatem eius qui misit me. Constat autem quod
non descendisset nisi ibi fuisset, & si fuisset purus ho-
mo, non fuisset in cælo: et ideo ad hoc remouendum
additur. Descendit de cælis. Manichæus vero dixit, quod
licet filius Dei fuerit semper, & descenderit de cælo, ta-
men non habuit veram carnem, sed apparentem. Sed
hoc est falsum. Non enim decebat doctorem veritatis
aliquam falsitatem habere: et ideo sicut ostendit veram
carnem, sic habuit. Vnde dixit. Luc. 24. Palpate & vide-
te, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me vi-
detis habere: & ideo ad hoc remouendum addiderunt
Et incarnatus est. Hebion vero qui fuit genere Iudæ⁹,
dixit quod Christus natus est de beata Virgine, sed ex
commistione viri, & ex virili semine. Sed hoc est fal-
sum, quia angelus dixit. Matth. 1. Quod enim in ea na-
tum est, de Spiritu sancto est: et ideo sancti patres ad
hoc remouendum addiderunt. De Spiritu sancto. Valen-
tinus autem licet confiteretur quod Christus con-
ceptus fuerit de Spiritu sancto, voluit tamen quod Spiritu
sanctus portauerit vnum corpus cæleste, & posuerit
in beata Virgine, & hoc fuit corpus Christi: vnde
nihil aliud operata est beata Virgo, nisi quod fuit loc⁹
eius: unde dixit quod illud corpus transtulit per beatam
Virginem sicut per aquæ ductum: sed hoc est falsum.
Nam angelus dixit ei. Luc. 1. Quod enim ex te nascetur
sanctum, uocabitur filius Dei, et Apost. Gal. 4. At ubi
uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum
ex muliere: & ideo addiderunt. Natus ex Maria
Virgine. Arrius uero & Apollinarius dixerunt, quod li-
cet Christus fuerit Verbum Dei, & natus ex Maria Vir-
gine, tamen non habuit animam, sed loco animæ fuit
ibi diuinitas. Sed hoc est contra scripturam, quia Chri-
stus dixit Ioan. 12. Nunc anima mea turbata est. et ite-
rum. Mat. 26. Tristis est anima mea usque ad mortem:
& ideo sancti patres ad hoc remouendum addiderunt.
Et homo factus est. Homo enim ex anima & corpore
consistit: unde uerissime habuit omnia quæ homo ha-
bere potest præter peccatum. In hoc autem quod dici-
tur, Homo factus, destruitur omnes errores superius
positi, & omnes alij qui dici possent, & præcipue er-
ror Euticetis, qui dixit commistionem factam, scilicet
ex diuina natura & humana factam unam naturam
Christi, quæ nec Deus pure est, nec purus homo. Sed
hoc est falsum, quia tunc non esset homo, & est etiam
contra hoc quod dicitur, quod homo factus est. De-
struitur etiam error Nestorii, qui dixit filium Dei uni-
tum esse homini solum per in habitationem. Sed hoc
est falsum, quia tunc non esset homo, sed in homine:
et quod sit homo, patet per Apost. Philip. 2. Et habitu
inuentus ut homo. Ioan. 8. Quid queritis me interfi-

tere hominem &c. Possimus autem sumere ex his ali-
qua ad eruditionem. Primo enim confirmatur fides
nostra. Si enim aliquis diceret aliqua de aliqua terra
remota, & ipse non fuisset ibi, non crederetur ei sicut
si ibi fuisset. Antequam ergo ueniret Christus in mun-
dum, patriarchæ, & propheta, & Ioanes Baptista dixe-
runt aliqua de Deo: sed tamen non ita crediderunt eis
homines, sicut Christo, qui fuit cum Deo, immo vnū
cum ipso: vnde in ultimum firma est fides nostra ab ipso
Christo nobis tradita. Ioan. 1. Deum nemo vidit vn-
quam, vnigenitus fili⁹ qui est in sinu patris, ipse enar-
rauit: & inde est quod multa fidei secreta sunt manife-
sta nobis post aduentum Christi, quæ ante occulta erant.
Secundo, ex ijs eleuatur spes nostra. Constat enim quod
Dei filius non pro paruo ad nos venit, sumens carnem
nostram, sed pro magna utilitate nostra: vnde fecit quod-
dam commercium, scilicet quod assumpsit corpus ani-
matum, & de Virgine nasci dignatus est, vt nobis lar-
giretur suam deitatem, & sic factus est homo, vt homi-
nem faceret Deum. Rom. 5. Per quem habemus accessum
per fidem in gratiam istam, & gloriamur in spe
gloriæ filiorum Dei. Tertio, ex hoc acceditur chari-
tas. Nullum enim est tam euidentis diuinæ charitatis in-
dicium, quam quod Deus creator omnium factus est
creatura, Dominus noster factus est frater noster, fili⁹
Dei factus est filius hominis. Ioan. 3. Sic Deus dilexit
mundum, vt filium suum vnigenitum daret: et ideo
ex huius consideratione amor reaccendi debet, & in-
flammati ad Deum. Quarto, inducimur ad seruandam
puram animam nostram. Intantum enim natura no-
stra fuit nobilitata & exaltata ex cõiunctione ad Deum,
quod fuit ad consortium diuinæ personæ suscepta: vn-
de angelus post incarnationem noluit sustinere quod
beatus Ioannes adoraret eum, quod ante sustinuerat
a maximis patriarchis: ideo homo huius exaltationem
recolens & attendens, debet de dignari vilificare se, &
naturam suam per peccatum: ideo dicit beatus Pet. 2.
Petri 1. Per quem maxima & pretiosa nobis promissa
donauit, vt per hoc efficiamur diuinæ consortes natu-
ræ, confugientes eius quæ in mundo est concupiscen-
tiæ corruptionem. Quinto, ex his inflammatur desi-
derium nostrum ad perueniendum ad Christum. Si
enim aliquis rex esset frater alicuius, & esset remo-
tus ab eo, desideraret ille cuius frater esset rex, ad eum
venire, & apud eum esse, & manere: unde cum Chri-
stus sit frater noster, debemus desiderare esse cum eo,
& coniungi ei. Matth. 24. Vbicumque fuerit corpus,
illuc congregabuntur & aquilæ: & Apostolus desi-
derium habebat dissolui, & esse cum Christo: quod qui-
dem desiderium crescit in nobis considerando incar-
nationem eius.

Passus sub pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & se-
pultus. Sicut necessarium est Christiano quod credat
incarnationem filij Dei, ita necessarium est quod cre-
dat passionem eius & mortem: quia sicut dicit Gregor.
Nihil nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset: hoc
autem scilicet, quod Christus pro nobis est mortuus,
ita est arduum, quod vix potest intellectus noster capere:
immo nullo modo cadit in intellectu nostro. Et hoc
est quod dicit Apostolus Actuum 13. Opus operor ego
in diebus vestris, opus quod non credetis si quis
enarrauerit vobis. Et Abacuch. 1. Opus factum est
in diebus vestris, quod nemo credet cum narrabitur.
Tanta est enim gratia Dei & amor ad nos, quod plus
ipse fecit nobis, quam possumus intelligere. Non tamē
debemus credere, quod Christus ita sustinuerit mor-
tem

tem, quod deitas mortua sit, sed quod humana natu-
ra in ipso mortua sit. Non enim mortuus est secundum
quod Deus erat, sed secundum quod homo: & hoc pa-
tet per tria exempla. Vnum est in nobis. Constat enim
quod cum homo moritur, in separatione animæ a cor-
pore non moritur anima, sed ipsum corpus, seu caro:
sic & in morte Christi non est mortua diuinitas, sed
natura humana. Sed si Iudæi non occiderunt diuinita-
tem, videtur quod non magis peccauerunt quam si oc-
cidissent vnum alium hominem. Ad hoc est dicendum,
quod dato quod rex esset indutus vna veste, si quis in
quinaret vestem illam, tantum reatum incurreret ac si
ipsum regem inquinasset. Iudæi licet non possent
Deum interficere, tamen humanam naturam a Chri-
sto assumptam occiderunt, sunt tantum puniti ac si ip-
sam diuinitatem occidissent. Item, sicut dictum est su-
perius, filius Dei est verbum Dei, & verbum Dei incar-
natum est, sicut verbum regis scriptum in charta. Si
igitur aliquis dilaniaret chartam regis, pro tanto ma-
iorem ac si dilaniaret verbum regis. Et ideo pro tanto
habetur peccatum Iudæorum ac si occidissent ver-
bum Dei. Sed quæ necessitas, vt verbum Dei pate-
retur pro nobis? Magna: & potest colligi duplex ne-
cessitas. Vna est ad remedium contra peccata, alia est
ad exemplum quantum ad agenda. Ad remedium qui-
dem, quia contra omnia mala quæ incurrimus per pec-
catum, inuenimus remedium per passionem Christi.
Incurrimus autem quinque mala. Primo, maculam.
Homo enim cum peccat, deturpat animam suam:
quia sicut virtus animæ est pulchritudo eius, ita pec-
catum est macula eius, Baruc. 3. Quid est Israel quod
in terra inimicorum es, coinquinatus es cum mor-
tuis? Sed hoc remouet passio Christi. Nam Christus
sua passione fecit balneum in sanguine suo, quo pec-
catores laualet. Apocalyp. 1. Lauit nos a peccatis no-
stris in sanguine suo. Lauatur autem anima sanguine
Christi in baptismo, quia ex Christi sanguine virtutem
habet regeneratiuam. Et ideo cum aliquis se inquinat per
peccatum, facit Christo iniuriam, & magis peccat quæ
ante. Hebræ. 10. Irritam quis faciens legem Moyse, si-
ne vlla miseratione duobus, vel tribus testibus mori-
tur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia
qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamen-
ti pollutum duxerit? Secundo, incurrimus offensam
Dei. Nam sicut carnalis diligit carnalem pulchritudi-
nem, ita Deus spiritualem, quæ est pulchritudo ani-
mæ. Quando ergo anima per peccatum inquinatur,
Deus offenditur, & odio habet peccatorem. Sapient. 14.
Odio sunt Deo impius & impietas eius. Sed Christi
passio hoc remouet, qui Deo patri satisfecit pro pec-
cato, pro quo ipse homo satisfacere non poterat, cuius
charitas fuit maior & obedientia quam peccatum
primi hominis & præuaricatio. Ro. 5. Cum inimici es-
semus Deo, reconciliati sumus Deo per mortem filij ei⁹.
Tertio, incurrimus in infirmitate. Nam homo semel pec-
cando credit postmodum a peccato posse continere.
Sed totum contrarium accidit, quia per primum pec-
catum debilitatur & fit pronior ad peccandum, & pec-
catum magis dominatur homini, & homo quantum
de se est, ponit se in tali statu vt non surgat, sicut qui
in puteum se proicit, nisi ex diuina virtute. Vnde post
quam homo peccauit, natura nostra fuit debilitata &
corrupta, & tunc homo fuit pronior ad peccandum.
Sed Christus hanc infirmitatem & debilitatem diminuit,
licet non totam deleuerit, tamē ita est homo ex Christi
passione confortatus, & peccatum debilitatum, quod non tamē

atque dominatur ei, & potest homo conari adiutus gra-
tia Dei, quæ confertur in sacramentis, quæ ex Christi
passione efficaciam habent, ita quod potest resilire a pecca-
tis. Apost. Ro. 6. Vetus homo noster simul crucifixus
est, vt destruat corpus peccati. Nam ante passionem
Christi pauci inuenti sunt sine peccato mortali viuen-
tes, sed post sine peccato mortali multi vixerunt, & vi-
uunt. Quarto, incurrimus reatum poenæ: hoc enim exi-
git iustitia Dei, vt quicumque peccat, puniatur: poena au-
tem pensatur ex culpa. Vnde cum culpa peccati mor-
talis sit infinita, vt pote, contra bonum infinitum, scili-
cet Deum, cuius præcepta peccator contemnit, poena
debita peccato mortali est infinita. Sed Christus per suam
passionem abstulit nobis poenam hanc, & sustinuit ip-
se 1. Pet. 2. Peccata nostra, id est, poenam peccati pertulit
in corpore suo. Nam passio Christi fuit tantæ vir-
tutis, quod sufficit ad expiandum omnia peccata totius
mundi, etiam si essent centum milia. Et inde est, quod baptiza-
ti ab omnibus peccatis lauantur: inde est etiam, quod sa-
cerdos peccata dimittit: inde est etiam, quod quicumque
magis passioni Christi se conformat, maiorem consequitur
veniam, & plus meretur de gratia. Quinto, incurrimus
exilium regni: nam qui offendunt reges, exulare cogun-
tur a regno, sic & homo propter peccatum expellitur
de paradiso. Inde est quod Adam statim post peccatum
est eiectus de paradiso, & clausa est ianua paradisi: sed
Christus sua passione ianuam illam aperuit, & ad reg-
num exules reuocauit. Aperto enim latere Christi, aper-
ta est ianua paradisi, & fuso sanguine eius, delata est
macula, placatus est Deus, ablata est debilitas, expiata
est poena, exules reuocantur ad regnum: et inde est, quod
statim latroni dicitur. Hodie mecum eris in paradiso:
hoc non est dictum olim. Non enim dictum fuit alicui,
non Adæ, non Abraham, non Dauid, sed hodie, scilicet
quando aperta est ianua, latro veniam petit & in-
uenit. Hebræ. 10. Habentes fiduciam in introitu san-
ctorum in sanguine Christi. Sic ergo patet utilitas ex
parte remedij, sed non minor est utilitas quantum ad
exemplum. Nam sicut dicit beatus Augustinus. Passio Christi
sufficit ad informandum totaliter vitam nostram. Qui-
cumque enim vult perfecte viuere, nihil aliud faciat
nisi quod contemnat quæ Christus in cruce contemp-
sit, & appetat quæ Christus appetiit. Nullum enim exem-
plum virtutis abest a cruce. Si enim quaras exemplum
charitatis, maiorem charitatem nemo habet vt animam
suam ponat quis pro amicis suis. Ioan. 15. & hoc in
cruce fecit Christus: et ideo si pro nobis animam suam
dedit, non debet nobis esse graue quæcumque mala
sustinere pro ipso. psalm. 115. Quid retribuam Domi-
no pro omnibus quæ retribuit mihi? Si quæris exem-
plum patientiæ, excellentissima in cruce inuenitur.
Patientia enim ex duobus magna ostenditur, aut cum
quis magna patienter suffert, aut cum ea suffert quæ
vitare posset, & non vitat: Christus autem magna in
cruce pertulit. Trenorum 1. O vos omnes qui transi-
tis per viam, attendite & videte si est dolor sicut do-
lor meus. Et patienter, quia cum pateretur, non com-
minabatur. 1. Petri. 2. et Esa. 53. Sicut ovis ad occisionem
ducebatur, & quasi agnus coram tendente se ob-
mutescet. Item vitare potuit, & non vitauit. Mat. 26.
An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhi-
berit mihi modo plusquam duodecim legiones ange-
lorum? Magna est ergo Christi patientia in cruce, He-
bræor. 12. Per patientiam curramus ad propositum
nobis certamen, aspicientes in authorem fidei & con-
summatorem Iesum, qui propositum sustinuit
Opusc. S. Tho. Aquin. nunt

nuit crucem confusione contempta. Si quæris exemplum humilitatis, respice crucifixum: nam Deus iudicari voluit sub pontio Pilato & mori. Iob. 36. Causa tua quasi impij iudicata est. Vere impij, quia morte turpissima condemnemus eum, Sap. 2. Dominus pro seruo, & vita angelorum pro homine mori voluit. Phil. 2. Factus est obediens vsque ad mortem. Si quæris exemplum obedientie, sequere eum qui factus est obediens patri vsque ad mortem. Rom. 5. Sicut per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnus obedientiam iusti constituentur multi. Si quæris exemplum cõtemnendi terrena, sequere eum qui est rex regum, & dominus dominantium, in quo sunt thesauri sapientie, in cruce tamen nudatum, illu sum, consputum, cæsum, spinis coronatum, & felle & aceto potatum, & mortuum. Igitur non afficiaris ad vestes, & ad diuitias, quia diuiserunt sibi vestimenta mea: non ad honores, quia ego ludibria & verbera expertus sum: non ad dignitates, quia pleetentes coronam de spinis, imposuerunt capiti meo: non ad delicias, quia in siti mea potauerunt me acceto. August. In pra illud Heb. 12. Qui propositio sibi gaudio &c. dicit, Omnia bona terrena cõtempserit homo Christus Iesus, vt contemnenda monstraret.

Descendit ad inferos. Sicut dictum est, mors Christi fuit in separatione animæ a corpore, sicut & aliorum hominum: sed diuinitas ita insolubiler iuncta fuit homini Christo, quod licet anima & corpus separantur ab inuicem, ipsa tamen deitas perfectissime semper & animæ, & corpori affuit, & ideo in sepulcro cum corpore fuit filius Dei, & ad inferos cum anima descendit. Sunt autem quatuor rationes, quare Christus cum anima ad infernum descendit. Prima, vt sustineret totam pœnam peccati, vt sic totam culpam expiaret. Pœna autem peccati hominis non solum erat mors corporis, sed etiam erat pœna in anima: quia et peccatum erat quantum ad animam, quia etiam ipsa anima puniebatur quantum ad carentiam visionis diuinæ, pro qua abolenda nondum satisfactum erat. Et ideo post mortem descendebant omnes etiam sancti patres ante Christi aduentum ad infernum. Vt ergo Christus sustineret totam pœnam peccatoribus debitam, uoluit non solum mori, sed etiam secundum animam ad infernum descendere. Vnde psal. 87. Estimamus cum descendit in lacum. Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Alij. n. erant ibi ut serui, sed Christus ut liber. Secunda ratio est, ut perfecte subueniret suis amicis omnibus. Habebat enim amicos suos non solum in mundo, sed et in inferno. In hoc enim sunt aliqui amici Christi, in quantum habent charitatem: in inferno autem multi erant qui cum charitate & fide uenturi decesserant, sicut Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, Dauid, & alij iusti & pfecti uiri. Et quia Christus suos uisitauerat in mundo, & eis subuenerat per mortem suam, uoluit etiam uisitare suos qui erant in inferno, & subuenire eis descendendo ad eos. Ecclesiast. 24. Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes & illuminabo omnes sperantes in Domino. Tertia uero ratio est ut perfecte de diabolo triumpharet. Tunc enim perfecte triumphat aliquis de aliquo, quando non solum uincit eum in campo, sed etiam inuadit eum usque in domum propriam, & aufert ei sedem regni & domum suam. Christus autem triumphauerat contra diabolum, & in cruce uicerat eum: unde ait Ioan. 12. Nunc mundus est mundi, nunc princeps huius

mundi, scilicet diabolus, eijcietur foras. Et ideo ut perfecte triumpharet, uoluit auferre sedem regni sui, & ligare eum in domo sua, quæ est infernus. Et ideo descendit illuc, & diripuit omnia sua, & ligauit eum, & abtulit ei prædam suam. Collos. 2. Expolians principatus & potestatem transduxit confidenter, palam triumphas illos, in semetipso. Similiter etiam, quia potestatem & possessionem acceperat Christus cæli & terræ, uoluit etiam possessionem accipere inferni, vt sic secundum Apostolum ad Philipp. 2. In nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum. Marc. ult. In nomine meo damõnia eijcient &c. Quarta ratio & vltima est, pati mortem vt liberaret sanctos qui erant in inferno. Christus enim sicut uoluit pati mortem vt liberaret uiuentes a morte: ita etiam uoluit descendere ad infernum, vt liberaret eos qui erant ibi. Zach. 9. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Osee. 13. Ero mors tua o mors, ero morsus tuus inferne. Licet enim mortem totaliter destruxerit Christus, infernum tamen non omnino destruxit, sed momordit, quia, si non omnes liberauit de inferno, sed illos tantum qui erant sine peccato mortali. Et similiter sine peccato originali, a quo quantum ad personam liberati erant per circuncisionem. Vel ante circuncisionem, qui saluati erant in fide parentum fidelium, quantum ad eos qui non habebant vsum rationis: vel per sacrificia, & in fide Christi venturi, quantum ad adultos. Sed erant ibi propter peccatum originale Adæ, a quo quantum ad naturam non potuerunt liberari nisi per Christum. Et ideo dimisit ibi illos qui descenderunt cum peccato mortali & incircumcisos paruulos, et ideo dicit. Ero morsus tuus inferne. Sic ergo patet, quod Christus descendit ad inferos, & propter quid. Ex ijs ad instructionem nostram possumus accipere quatuor. Primo, spem firmam de Deo: nam quantum cumque homo sit in afflictione, semper tamen debet sperare de Dei adiutorio, & in eo confidere. Nihil. n. ita graue inuenitur, sicut esse in inferno. Si ergo Christus illos qui erant in inferno liberauit, multum debet quilibet, si est amicus Dei, confidere vt liberetur ab eo a quacumque angustia. Sap. 10. Hęc. s. sapientia venditum iustum non dereliquit, descenditque cum illo in foueam, & in uinculis nõ dereliquit eum. Et quia specialiter Deus iuuat seruos suos, multum debet esse securus ille qui seruit Deo. Eccle. 34. Qui timet Deum, nihil trepidabit, & nõ pœnebit, quoniam ipse est spes eius. Secundo, debemus accipere timorem, & propellere præsumptionem. Nam licet Christus passus sit pro peccatoribus, & ad infernum descenderit, non tamen liberauit omnes, sed illos tantum qui sine peccato mortali erant, vt dictum est. Illos uero qui in mortali decesserant, dimisit. Et nõ nullus qui cum peccato mortali illis descendit, speret veniam. Sed tantum in inferno erit, quantum sancti patres in paradiso, scilicet in æternum. Matth. 25. Ibunt ij in supplicium æternum, isti autem in vitam æternam. Tertio, debemus habere sollicitudinem. Nam Christus descendit ad inferos pro salute nostra, & nos frequenter debemus solliciti esse illuc descendere considerando, s. pœnas illas, sicut faciebat ille sanctus Ezechias, dicens Esa. 38. Ego dixi in dimidio dierum meorum, vadam ad portas inferi. Nam qui ibi frequenter per cogitationem descendit in vitam, non descendit de facili in mortem, quia huiusmodi consideratio retrahit a peccato. Videmus enim quod homines huius mundi cauent sibi a maleficijs propter temporalem pœnam,

pœnam. quanto ergo magis debent sibi cauere propter pœnam inferni, quæ maior est & quantum ad diurnitatem, & quantum ad accerbitatem, & quantum ad multipliciter. Ecclesiast. 7. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Quarto, prouenit nobis ex hoc exemplum dilectionis. Christus enim descendit ad inferos, vt liberaret suos, & ideo debemus illuc descendere, vt subueniamus nostris. Ipsi enim nihil possunt, & ideo debemus eis subuenire, qui sunt in purgatorio. Nimis esset durus qui non subueniret charo suo, qui esset in carcere terreno. Multo ergo magis est durus, qui non subuenit amico qui est in purgatorio, cum nulla sit comparatio pœnam mundi ad illas. Iob. 19. Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini retigit me. 2. Machab. 12. Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare vt a peccatis soluatur. Subuenitur autem eis præcipue per tria, sicut dicit August. scilicet per Missas, orationes, & elemosynas. Gre. addit quartum, scilicet ieiunium, nec est mirum, quia etiam in mundo isto potest amicus satisfacere pro amico: intelligendum est tamen hoc de illis qui sunt in purgatorio.

Tertia die resurrexit a mortuis. Duo sunt homini necessaria ad cognoscendum, scilicet gloria Dei, & pœna inferni. Nam per gloriam electi, & per pœnas terribiles, cauent sibi homines & retrahuntur a peccatis. Sed hæc sunt valde difficilia homini ad cognoscendum. Vnde de gloria dicitur Sap. 9. Quæ in cælis sunt quis inuestigauit? Et hoc quidem difficile est terrenis, quia vt dicitur Ioan. 3. Qui de terra est, de terra loquitur. Sed non est difficile spiritualibus, quia qui de cælo venit, super omnes est, vt dicitur ibidem. Et ideo Deus de cælo descendit, & incarnatus est vt doceret nos cælestia. Erat etiam difficile cognoscere pœnas inferni. Sap. 2. Non est qui agnitus sit reuersus ab inferis, et hoc dicitur in persona impiorum. Et hoc non potest modo dici: quia sicut descendit de cælo vt doceret cælestia, ita resurrexit ab inferis vt nos de inferis edoceret. Et ideo necesse est vt credamus, quod non solum homo factus est & mortuus, sed quod resurrexit a mortuis. Et ideo dicitur. Tertia die resurrexit a mortuis. Inuenimus autem, quod multi surrexerunt a mortuis, sicut Lazarus, & filius viduæ, & filia Archisynagogi. Sed resurrectio Christi differt a resurrectione istorum & aliorum in quatuor. Primo, quantum ad causam resurrectionis, quia alij qui surrexerunt, non surrexerunt sua uirtute, sed vel Christi, vel ad preces alicuius sancti: Christus uero resurrexit propria uirtute, quia non solum erat homo, sed etiam Deus, & diuinitas uerbi nõquàm separata fuit nec ab anima, nec a corpore, & ideo corpus animam, & anima corpus cum uoluit, resumpsit. Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Et licet mortuus fuerit, hoc non fuit ex infirmitate, nec ex necessitate, sed uirtute, quia spõte, & hoc patet, quia cum emisit spiritum, clamauit uoce magna, quod alij morientes nequeunt, quia ex infirmitate moriuntur. Vnde Centurio dixit Matth. 27. Vere filius Dei erat iste: & ideo sicut sua uirtute posuit animam suam, ita sua uirtute recepit eam, Et ideo dicitur, quia resurrexit, & non quod fuerit suscitatus quasi ab alio. psal. 3. Ego dormiui, & soporatus sum & exurrexi: nec est hoc contrarium ei quod dicitur Act. 2. Hunc Iesum resuscitauit Deus. Nam & pater resuscitauit eum & filius, quia eadem est uirtus patris & filij. Secundo, differt quantum ad uitam, ad

quam resurrexit, quia Christus ad uitam gloriosam, & incorruptibilem. Apost. Rom. 6. Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris. Alii uero ad eadem uitam quam prius habuerat, sicut patet de Lazaro, & de alijs. Tertio, differt quantum ad fructum & efficaciam, quia uirtute resurrectionis Christi resurgunt omnes. Matth. 27. Multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Apost. 1. Corinth. 15. Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium. Sed uide quod Christus per passionem peruenit ad gloriam. Luc. 24. Nonne sic oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? vt doceat nos qualiter ad gloriam peruenire possimus. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Quarto, differt quantum ad tempus, quia resurrectio aliorum differret vsque ad finem mundi, nisi aliquibus ex priuilegio ante concedatur, ut beata Virgini, & ut pie creditur, beato Iohanni Euangelistæ. Sed Christus resurrexit tertia die, cuius ratio est, quia resurrectio, & mors, & natiuitas Christi fuit propter nostram salutem, & ideo tunc uoluit resurgere, quando salus nostra perficeretur: unde si statim resurrexisset, non fuisset creditum, quod fuisset mortuus. Item, si multum distulisset, discipuli non remansissent in fide, & sic nulla utilitas fuisset in passione sua. psal. 29. Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Et ideo die tertia resurrexit, ut crederetur mortuus, & ut discipuli fidem non amitterent. Possumus autem ex ijs, quatuor ad nostram eruditionem accipere. Primo, ut studeamus resurgere spiritualiter a morte animæ, quam incurrimus per peccatum, ad uitam iustitiæ quæ habetur per penitentiam. Apo. Eph. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Et hæc est resurrectio prima, Apoc. 20. Beatus qui habet partem in resurrectione prima. Secundo, quod non differamus resurgere usque ad mortem, sed cito, quia Christus resurrexit tertia die. Eccle. 5. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem &c. quia non poteris cogitare quæ pertinent ad salutem infirmitate grauatæ. Et quia etiam perdis partem omnium bonorum, quæ fiunt in Ecclesia, & multa mala incurris ex perseuerantia in peccato. Diabolus etiam quanto diutius possidet, tanto difficilius dimittit, ut dicit Beda. Tertio, ut resurgamus ad uitam incorruptibilem, ut scilicet non iterum moriamur, id est, in tali proposito quod ultra non peccemus. Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis, iam nõ moritur &c. & infra. Ita & uos exiimate uos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem Deo in Christo Iesu. Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentijs eius: sed neque exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete uos Deo tanquam ex mortuis uiuentes. Quarto, ut resurgamus ad uitam nouam & gloriosam, ut scilicet uitemus omnia quæ prius fuerant occasiones & causa mortis & peccati. Roman. 6. Quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Et hæc noua uita est uita iustitiæ, quæ innouat animam, & perducit ad uitam gloriæ. Amen.

Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Post Christi resurrectionem oportet credere eius ascensionem, quia in cælum ascendit die quadragesima. Et nõ dicit. Ascendit &c. Circa quod debes notare tria. Primo, quod fuit sublimis, rationalis, & utilis. Sublimis quidem fuit, quia ascendit ad cælos. Et hoc tripliciter exponitur. Primo, super omnes cælos Opusc. S. Tho. Aquin. 24. corpo-

corporeos. Apost. Eph. 4. Ascendit super omnes cælos. Et hoc primo incepit in Christo: nam antea corpus terrenum non erat nisi in terra, intantum vt etiã Adam fuerit in paradiso terrestri. Secundo, ascendit super omnes cælos spirituales, scilicet naturas spirituales. Eph. 1. Constituens, Iesum, ad dexteram suam in cælestibus super omnem principatum, & potestatem, & virtutē, & dominationē, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Tertio, ascendit vsque ad sedem patris. Danielis. 7. Ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit. Et Mar. vlt. Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælū, & sedes a dextris Dei. Non autem accipitur in Deo dextera corporaliter, sed metaphorice: quia in quantum Deus dicitur sedere ad dexteram patris, id est, ad æqualitatem patris: in quantum homo sedet ad dexteram patris, id est, in potioribus bonis. Hoc autem affectauit diabolus. Esa. 14. In cælum cõscendam, super astra Dei exaltabo solum meum. Sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis: ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo: sed non peruenit nisi Christus, ideo dicitur, Ascendit in cælum, sedet ad dexteram patris. psal. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Secundo, Christi ascensio fuit rationalis, quia ad cælos: et hoc propter tria. Primo, quia cælum debebat Christo ex sua natura. Naturale. n. est vt vnūquodque reuertatur vnde trahit originem. Principium autē originis Christi est a Deo, qui est super omnia. Ioan. 1. 5. Exiui a patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Ioan. 3. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo filius hominis qui est in cælo. Et licet sancti in cælum ascendant, non tamen sicut Christus, quia Christi sua virtute, sancti vero attracti a Christo. Cant. 1. Trahe me post te. Vel potest dici, quia nemo ascendit in cælum nisi Christus: quia sancti non ascendunt nisi in quantum sunt membra Christi, qui est caput Ecclesiæ. Matth. 24. Vbi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. Secundo, debebat Christo cælum ex sua victoria. Nam Christus est in mundum missus ad pugnandum contra diabolum, & vicit eum, & ideo meruit exaltari super omnia. Apoc. 3. Ego vici, & sedi cū patre meo in throno eius. Tertio, ex sui humilitate. Nulla enim humilitas est ita magna sicut humilitas Christi, qui cum esset Deus, voluit fieri homo, & cum esset Dominus, voluit formam serui accipere, factus obediens vsque ad mortem, vt dicitur Phil. 2. & descendit vsque ad infernum, & ideo meruit exaltari vsq; ad cælum ad sedem Dei: nam humilitas via est ad exaltationē, Luc. 14. Qui se humiliat, exaltabitur, Eph. 4. Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos. Tertio, Christi ascensio fuit utilis: et hoc quātū ad tria. Primo, quātū ad ductū, nā ad hoc ascendit vt nos duceret, sicut reuertit ut nos resurgere faceret, ita ascendit ut nos duceret. Nos. n. nesciebamus viam, sed ipse ostendit. Mich. 2. Ascendit, iter pandēs ante eos. Et vt nos securos redderet de possessione regni cælestis, Ioan. 14. Vado parare vobis locum. Secundo, quantum ad securitatem: ad hoc enim ascendit vt interpellaret pro nobis. Hebr. 7. Accedens per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandū pro nobis. 1. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum. Tertio, vt ad se corda nostra traheret. Matth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor

tuum, vt contemnamus temporalia. Apost. Colo. 3. Si conturrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, vbi Christus est in dextera Dei sedēs: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

Inde ventur⁹ est iudicare viuos & mortuos. Ad officium regis & Domini spectat iudicare, Prouerb. 20. Rex qui sedet in folio iudicij dissipat omne malum in intuitu suo. Quia ergo Christus ascendit in cælum, & sedet ad dexteram Dei, sicut dominus omnium, manifestum est, quod spectat ad eum iudicium. Et ideo in regula catholicæ fidei confitemur, quod venturus est iudicare viuos & mortuos: hoc etiam dixerunt angeli. Act. 1. Hic Iesus, qui assumptus est a vobis in cælū, sic veniet quemadmodum vidistis eum eūtem in cælum. Sunt autem tria consideranda de hoc iudicio. Primum est forma iudicij: secundum est, quod iudicium hoc est timendū: tertium est, qualiter præparemus nos ad hoc iudicium. Quo ad formam iudicij tria concurrunt, scilicet quis sit iudex, qui iudicandi, & de quibus sit. Christus autem est iudex. Act. 10. Ipse est qui constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum, siue accipiamus p mortuos peccatores, & per viuos recte viuentes: siue per viuos ad literam illos qui tunc viuunt, & per mortuos omnes qui mortui sunt. Est autem iudex non solum in quantum Deus est, sed etiã in quantum homo. Et hoc propter tria. Primo, quia necessarium est vt iudicandi iudicem videant. Diuinitas autem est ita delectabilis, quod nullus potest sine gaudio eam videre: & ideo nullus damnatus poterit eam videre, quia tunc gauderet. Et ideo necesse est vt appareat in forma hominis, vt ab omnibus videatur. Ioan. 5. Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis, est. Secundo, quia ipse meruit hoc officium sicut homo. Ipse enim secundum quod homo fuit iniuste iudicatus, & ex hoc Deus fecit eum iudicem totius mundi. Iob 36. Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies. Tertio, vt cesset desperatio ab omnibus, si ab homine iudicantur. Si enim solus Deus iudicaret, homines territi desperarent. Luc. 12. Videbunt filium hominis venientē in nube. Iudicandi vero sunt omnes qui sunt, fuerunt, & erunt. Apost. 2. Corinth. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit siue bonum, siue malum. Est autē sicut dicit Gregorius, quadruplex differentia inter iudicandos. Aut enim iudicandi sunt boni, aut mali. Malorum autem quidam condemnabuntur, sed non iudicabuntur, sicut infideles, quorum facta non discutientur, quia qui non credit iam iudicatus est, vt dicitur. Ioan. 3. Quidam vero condemnabuntur & iudicabuntur, sicut fideles qui decesserūt cum peccato mortali. Apo. Rom. 6. Stipendia peccati mors: non enim excludentur a iudicio propter fidem quam habuerunt. Bonorum etiam quidam saluabuntur, & non iudicabuntur pauperes scilicet spiritu propter Deum, quinimmo alios iudicabūt. Matth. 19. Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel: quod quidem non solum intelligitur de discipulis, sed etiam de omnib⁹ pauperibus, alias Paulus qui plus alijs laborauit, non esset de numero illorum, & ideo intelligendum est et de omnibus sequentibus Apostolos, & de Apostolicis viris. Ideo Aposto. 1. Corinth. 6. An nescitis quoniam angelos iudicabimus? Esa. 3. Dominus ad iudiciū veniet cū senibus populi sui, & principibus eius. Quidam

Ad autem saluabuntur & iudicabuntur, scilicet mortales in iustitia. Licet enim in iustitia decesserint, in occupatione tamen temporalium in aliquo lapsi sunt, & ideo iudicabuntur, sed saluabuntur. Iudicabuntur autem de omnibus factis bonis & malis. Ecclesiastes 11. Ambula in vijs cordis tui, & scito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium Ecclesiast. 12. Cuncta quæ sunt, adducet Deus in iudiciū pro omnibus erroribus, siue bonum, siue malum sit. De verbis etiã otiosis. Matth. 12. Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint, homines, reddent rationem de eo in die iudicij. De cogitationibus, Sap. 1. In cogitationibus impij interrogatio erit: et sic patet forma iudicij. Est autem iudicium illud timendum propter quatuor. Primo, propter iudicis sapientiam. Scit enim omnia & cogitationes, & locutiones, & operationes: quoniam omnia nuda & aperta sunt oculis eius, vt dicitur Hebræ. 4. Prouerb. 16. Omnes viæ hominum patent oculis eius. Ipse etiam scit verba nostra. Sap. 1. Auris zeli audit omnia. Item, cogitationes nostras. Hier. 16. Præuocum est cor hominis, & inscrutabile: quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda, & probans renes, qui do unicuique iuxta viam suam, & iuxta fructum adinventionum suarum. Ibi erunt testes infallibiles, scilicet propriæ hominum conscientiæ. Aposto. Rom. 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit Deus occulta hominum. Secundo, propter iudicis potentiam, quia omnipotens est in se. Esa. 40. Ecce Dominus Deus in fortitudine ueniet. Item, omnipotēs est in alijs, quia omnis creatura erit cum eo. Sap. 5. Pugnabit cum illo orbis terrarum contra infensatos: et ideo dicebat Iob 10. Cum sit nemo qui de manu tua possit eruere. psal. 138. Si ascendero in cælū, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Tertio, propter operis inflexibilem iustitiam. Nunc enim est tempus misericordię, sed tempus futurum erit solum tempus iustitiæ: & ideo nunc est tempus nostrum, sed tūc erit solum tempus Dei. psal. 74. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Prouerb. 6. Zelus & furor viri non parcat in die uindictę, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Quarto, propter iudicis iram. Aliter. n. apparebit iustis, quia dulcis & delectabilis. Esa. 33. Regem in decore uidebunt: aliter malis, quia iratus & crudelis, intantum ut dicant montibus, Cadite super nos, & abscondite nos ab ira agni, ut dicitur Apocalyp. 6. Hęc autem ira nō dicit in Deo commotionem animi, sed effectum irę, pœnã. scilicet peccatoribus inflatam. s. aternalem. Origines. Quam angustę erunt peccatoribus vię in iudicio. Desuper erit iudex iratus &c. Contra autem hunc timorem debemus quatuor habere remedia. Primum est bona operatio. Apost. Rom. 13. Vis non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Secundum est confessio & penitentia de commissis, in qua tria debent esse, scilicet dolor in cogitatione, pudor in confessione, & acerbitas in satisfactione, quæ quidem expiant pœnam æternam. Tertium est eleemosyna, quæ omnia mundat. Luc. 16. Facite uobis amicos de mamonã iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Quartum est charitas. s. amor Dei & proximi, quæ quidem charitas operit multitudinem peccatorum, ut dicitur. 1. Petr. 4. & Prouer. 10. **C**redo in Spiritum sanctum. Sicut dictum est, Verbum Dei est filius Dei, sicut uerbum hominis est

A conceptio intellectus. Sed quandoque homo habet uerbum mortuum, scilicet quādo homo cogitat quæ debet facere, sed tamen uoluntas faciendi non adest ei: sicut quando homo credit & non operatur, fides eius dicitur mortua, ut dicitur Iaco. 2. Verbum autem Dei est uiuum, Hebr. 4. Viuus est sermo Dei. Et ideo necesse est, quod Deus habeat secum uoluntatem & amorem: unde August. in lib. de Trini. Verbum quod insinuare intendimus cum amore, notitia est. Sicut autem uerbum Dei est filius Dei, ita amor Dei est Spiritus sanctus. Et inde est, quod tunc homo habet Spiritum sanctum, quando diligit Deum. Apost. Rom. 5. Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Fuerunt autem aliqui, qui male sentientes de Spiritu sancto, dixerunt quod erat feruus & minister Dei. Et ideo sancti ad remouendū hos errores addiderunt quinque uerba in alio Symbolo de Spiritu sancto. Primum est, quod licet sint alij spiritus, scilicet angeli, sunt tamen ministri Dei, secundum illud Apostoli Hebræ. 1. Omnes sunt administratores spiritus: sed Spiritus sanctus Dominus est. Ioan. 4. Spiritus est Deus. et Apost. 2. Corinth. 3. Dominus autem spiritus est: et inde est, quod ubi est spiritus Domini, ibi est libertas, ut dicitur 2. Corinth. 3. cuius ratio est, quia facit diligere Deum, & aufert amorem mundi: et ideo dicitur, In Spiritum sanctum Dominum. Secundum est, quia in hoc est uita animæ, quod coniungit Deo, cum ipse Deus sit uita animæ, sicut anima uita corporis. Deo autem coniungit Spiritus sanctus per amorem, quia ipse est amor Dei, & ideo uiuificat. Ioan. 6. Spiritus est qui uiuificat: unde dicitur, Et uiuificantem. Tertium est, quod Spiritus sanctus est eiusdem substantiæ cum patre & filio, quia sicut filius est uerbum patris, ita Spiritus sanctus est amor patris & filii, & ideo procedit ab utroque: et sicut uerbum Dei est eiusdem substantiæ cum patre, ita & amor cum patre & filio. Et ideo dicitur. Qui ex patre filioque procedit: unde & per hoc patet, quod nō est creatura. Quartum est, quod est æqualis patri & filio quantum ad cultum. Ioan. 4. Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Matth. vlti. Doce te omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, & ideo dicitur, Qui cum patre & filio simul adoratur. Quintum, per quod manifestatur quod sit æqualis Deo, est quia sancti Prophetæ locuti sunt a Deo. Constat autem quod si spiritus nō esset Deus, non diceretur quod Prophetæ fuerint locuti ab eo. Sed Pet. dicit 2. Pet. 1. quod Spiritus sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Esa. 48. Dominus Deus misit me, & spiritus eius: unde hic dicitur. Qui locutus est per Prophetas. Per hoc autem destruuntur duo errores, error scilicet Manichæorum, qui dixerunt quod uetus testamentum nō erat a Deo, quod falsum est, quia per Prophetas locutus est Spiritus sanctus. Item, error Priscillæ & Montani, qui dixerunt quod Prophetę non sunt locuti a Spiritu sancto, sed quasi amentes. Prouenit autem in nobis multiplex fructus a Spiritu sancto. Primo, quia purgata peccatis, cuius ratio est: quia eiusdem est reficere, cuius est constituere. Anima autē creatur p Spiritum sanctum, quia omnia per ipsum facit Deus: Deus enim diligens suam bonitatem causat omnia. Sapient. 11. Diliges omnia quæ sunt &c. Dionys. in 4. c. de diuinis nomin. Diuinus amor non permisit eum sine germine esse. Oportet ergo quod corda hominum per peccatum destructa reficiantur a Spiritu sancto. psal. 103. Emitte

spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Nec mirum si spiritus purgat, quia omnia peccata dimittuntur per amorem. Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Prou. 10. Vniuersa delicta operit charitas. Itē, 1. Pet. 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. Secundo, illuminat intellectum, quia omnia quæ scimus, a Spiritu sancto scimus. Ioan. 14. Paracletus autem Spiritus sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixerō vobis. Item, 1. Ioā. 2. Vnctio docebit uos de oībus. Tertio, iuuat & quodammodo cogit seruare mandata. Nullus enim posset seruare mandata Dei, nisi amaret Deum. Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Spiritus autem sanctus facit amare Deum, ideo iuuat. Ezech. 36. Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri: et auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum & spiritum meum ponam in medio vestri. Et faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini. Quarto, confirmat spem vitæ æternæ, quia est sicut pignus hereditatis illius. Apo. Eph. 1. Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ. Est enī quasi arrha vitæ æternæ, cuius ratio est: quia ex hoc debetur vita æterna homini, in quantum efficitur filius Dei, & hoc fit per hoc quod fit similis Christo. Assimilatur autem aliquis Christo per hoc, quod habet spiritum Christi, qui est Spiritus sanctus. Apost. Roma. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Et Galat. 4. Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda uestra, clamantem abba pater. Quinto, consulit in dubijs, & docet nos quæ sit voluntas Dei. Apocaly. 1. Qui habet aures audiendi, audiat, quid spiritus dicat Ecclesiis. Esa. 50. Audiam eum quasi magistrum.

Sanctam Ecclesiam catholicam. Sicut videmus quod in vno homine est vna anima, & vnum corpus, & tamen sunt diuersa membra ipsius, ita Ecclesia catholica est vnum corpus, & habet diuersa membra. Anima autem quæ hoc corpus viuificat, est Spiritus sanctus. Et ideo post fidē de Spiritu sancto iubemur credere sanctam Ecclesiam catholicam: vnde additur in Symbolo, Sanctam Ecclesiam catholicam. Circa quod sciendum est, quod Ecclesia est idem quod congregatio fidelium, & quilibet Christianus est sicut membrum ipsius Ecclesiæ, de qua dicitur Ecclesiast. vlti. Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. Hæc autem Ecclesia sancta habet quatuor conditiones, quia est vna, quia est sancta, quia est catholica, id est, vniuersalis, & quia est fortis & firma. Quantum ad primum sciendum est, quod licet diuersi hæretici diuersas sectas adinuenerint, non tamen pertinent ad Ecclesiam, quia sunt diuisi in partes, sed Ecclesia est vna. Cant. 6. Vna est columba mea, perfecta mea. Causatur autem unitas Ecclesiæ ex tribus. Primo, ex unitate fidei. Omnes, n. christiani qui sunt de corpore Ecclesiæ, idem credunt. 1. Corinth. 1. Id ipsum dicatis omnes, & non sint in uobis schismata. et Ephe. 4. Vnus Deus, una fides, unum baptisma. Secundo, ex unitate spei, quia omnes firmati sunt in una spe perueniendi ad uitam æternam; et ideo dicit Apost. Ephe. 4. Vnum corpus, unus spiritus, sicut uocati estis, in una spe uo-

cationis uestre. Tertio, ex unitate charitatis, quia omnes connectuntur in amore Dei, & ad inuicē in amore mutuo. Ioan. 17. Claritatem quam dedisti mihi, dedi eis ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Manifestatur autem huiusmodi amor si uerus est, quādo membra pro se inuicem sunt sollicita, & quando inuicem compatiuntur. Ephe. 4. In charitate crescimus in illo per omnia qui est caput Christus, ex quo totum corpus connexum & compactum per omnem iuncturam subministrationis secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate, quia quilibet de gratia sibi collata a Deo debet proximo seruire: unde nullus debet cōtemnere, nec pati ab ista Ecclesia abijci & expelli, quia non est nisi una Ecclesia, in qua homines saluentur, sicut extra arcam Noe nullus saluari potuit. Circa secundum sciendum, quod est etiam alia congregatio, sed malignantium. psalm. 25. Odiui Ecclesiam malignantium &c. sed hæc est mala, Ecclesia uero Christi est sancta. Apost. 1. Corinth. 3. Templū Dei sanctum est, quod estis uos: vnde dicitur, Sanctam Ecclesiam. Sanctificantur autem fideles huius congregationis ex tribus. Primo enim, quia sicut Ecclesia cū cōsecratur, materialiter lauatur, ita & fideles loti sunt sanguine Christi. Apocaly. 1. Dilixit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Hebr. 13. Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum. Secundo, ex inunctione, quia sicut Ecclesia inungitur, sic & fideles spirituali inunctione vnguntur vt sanctificentur, alias non essent christiani, Christus enim idem est quod vnctus. Hæc autem vnctio est gratia Spiritus sancti. 2. Corinth. 1. Qui vnxit nos Deus. Apost. 1. Corinth. 6. Sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi. Tertio, ex inhabitatione Trinitatis: nam vbicumque Deus inhabitat, locus ille sanctus est: vnde Genes. 28. Vere locus iste sanctus est. & psal. 29. Domum tuam decet sanctitudo Domine. Quarto, propter inuocationem Dei. Hiere. 4. Tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos. Cauendum est ergo ne post talem sanctificationem polluamus animam nostram, quæ templum Dei est, per peccatū. Apo. 1. Corinth. 3. Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Circa tertium sciendum est, quod Ecclesia est catholica, id est, vniuersalis, primo quantum ad locum, quia est per totum mundum, contra Donatistas, Roma. 1. Fides uestra annuntiatur in uniuerso mundo, Mar. ult. Euntes in mundum uniuersum prædicate Euāgelium omni creature: unde antiquitus Deus erat notus tantum in Iudæa, nunc autem per totum mundū. Habet autem hæc Ecclesia tres partes. Vna est in terra, alia est in cælo, tertia est in purgatorio. Secūdo, est vniuersalis quantum ad conditionem hominum, quia nullus abiicitur, nec Dominus, nec seruus, nec masculus, nec femina. Gal. 3. Nō est masculus, neq; femina. Tertio, est vniuersalis quantum ad tempus: nam aliqui dixerunt, quod Ecclesia debet durare usque ad certū tempus. Sed hoc est falsum, quia hæc Ecclesia incepit a tempore Abel, & durabit usque ad finē sæculi. Mat. ult. Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationē sæculi, sed post consummationē sæculi remanebit in cælo. Circa quartum sciendum est, quod Ecclesia Dei est firma. Domus autem dicitur firma, primo si habet bona fundamenta. Fundamentum autem Ecclesiæ principale est Christus. Apost. 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Secunda-

rium

rium uero fundamentum sunt Apostoli & eorum doctrina, & ideo firma est. Vnde in Apocal. dicitur, quod ciuitas habebat duodecim fundamenta, & erant ibi scripta nomina duodecim. Apostolorum. Apoca. 21. Et inde est, quod dicitur Ecclesia Apostolica. Ex inde et est, quod significandum firmitatē huius Ecclesiæ. B. Petrus dictus est uertex. Secundo, apparet firmitas domus si conuulsa non potest destrui. Ecclesia autem numquam potuit destrui, nec a persecutoribus, immo persecutionibus durantibus magis creuit, & quæ persequeretur, & quos ipsa persequeretur deficiebant. Mat. 21. Qui ceciderit super lapidem istum, cōstringetur super quæ uero ceciderit, conteret eum. Nec ab erroribus, immo quanto magis errores superuenerunt, tanto magis ueritas manifestata est. 2. Tim. 3. Homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed ultra non proficiente &c. Nec a tentationibus dæmonum. Ecclesia enim est sicut turris, ad quam fugit quicumque pugnat contra diabolum. Prouerb. 18. Turris fortissima nomen Domini. Et ideo diabolus principaliter conatur ad destructionem eius, sed non præualeat, quia Dominus dixit. Mat. 16. Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam, quasi dicat. Bellabunt aduersum te, sed non præualebunt. Et inde est, quod sola Ecclesia Petri, in cuius partem uenit tota Italia, dum discipuli mitterentur ad prædicandum, semper fuit firma in fide. Et cum in alijs partibus uel nulla fides sit, uel sit cōmissa multis erroribus, Ecclesia tamen Petri & fide uiget, & ab erroribus munda est. Nec mirum, quia Dominus dixit Petro. Luc. 22. Ego rogauī pro te Petre, ut non deficiat fides tua.

Sanctorum communionem. Sicut in corpore naturali operatio unius membri cedit in bonum totius corporis, ita in corpore spirituali, scilicet Ecclesia. Et quia omnes fideles sunt unum corpus, bonum unius alteri communicatur. Apost. Rom. 12. Singula autem alter alterius membra. Vnde & inter alia credenda quæ tradiderunt Apostoli, est quod communio bonorum sit in Ecclesia: et hoc est quod dicitur. Sanctorum communionem. Inter alia uero membra Ecclesiæ, principale membrum est Christus, quia est caput. Ephe. 1. Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius. Bonum ergo Christi communicatur omnibus christianis, sicut uirtus capitis omnibus membris, & hæc communicatio fit per sacramenta Ecclesiæ, in quibus operatur uirtus passionis Christi, quæ operatur ad conferendam gratiam in remissionem peccatorum. Huiusmodi autem sacramenta Ecclesiæ sunt septem. Primum est baptisma, qui est regeneratio quædam spiritualis. Sicut enim uita carnalis non potest haberi nisi homo carnaliter nascatur, ita uita spiritualis, uel gratiæ non potest haberi nisi homo renascatur spiritualiter: hæc autem generatio fit per baptismum. Ioā. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Et est sciendū quod sicut homo non nascitur nisi semel, sic & semel tantum baptizatur. Vnde & sancti addiderunt, Confiteor vnum baptisma. Virtus autem baptismi est, quod purgat ab omnibus peccatis & quantum ad culpam, & quantum ad pœnam: & inde est quod nulla pœnitentia imponitur baptizatis, quantumcumque fuerint peccatores, & statim moriantur post baptismum, immediate euolant in uitam æternam. Inde est etiam, quod licet soli sacerdotes ex officio baptizent, ex necessitate tamen cuiuslibet licet baptizare, seruata tamen forma baptismi quæ est. Ego te baptizo in nomine patris, &

filiij, & Spiritus sancti. Sumit autem hoc sacramentum uirtutem a passione Christi. Rom. 6. Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et inde est, quod sicut Christus fuit tribus diebus in sepulcro, ita fit trina immersio in aqua. Secundum sacramentum est confirmatio. Sicut enim in illis qui corporaliter nascuntur, necessariae sunt uires ad operandum, ita spiritualiter renatis necessariū est robur Spiritus sancti. Vnde & Apostoli ad hoc quod essent fortes, receperunt Spiritum sanctum post ascensionem Christi. Luc. 14. Vos autē sedete in ciuitate, quousque induamini uirtute ex alto: hoc autem robur cōfertur in sacramento confirmationis. Et ideo illi qui habent curam puerorum debent multum esse solliciti quod confirmentur, quia in confirmatione confertur magna gratia. Et si decedat, maiorem habet gloriā confirmatus, quàm non confirmatus, quia hic habuit plus de gratia. Tertium sacramentum est Eucharistia. Sicut enim in uita corporali postquam homo natus est, & uires sumpsit, necessarius est ei cibus ut conseruetur & sustentetur: ita in uita spirituali post habitum robur necessarius est ei cibus spiritualis, qui est corpus Christi. Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinē, non habebitis uitam in uobis. Et ideo secundum ordinationem Ecclesiæ quilibet Christianus semel in anno debet recipere corpus Christi, digne tamen & munde, quia ut dicitur 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indigne, scilicet cū conscientia peccati mortalis, de quo nō est confessus, uel non proponit abstinere, iudicium sibi manducat & bibit. Quartum sacramentum est pœnitentia. Contingit enim in uita corporali quod quandoque quis infirmatur, & nisi habeat medicinam moritur, & ita in uita spirituali quis infirmatur per peccatum: vnde necessaria est medicina ad recuperandam sanitatē, & hæc est gratia quæ confertur in pœnitentiæ sacramento. psal. 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. In pœnitentia autem tria debent esse. contritio, quæ est dolor de peccato cum proposito abstinendi, confessio peccatorū cum integritate, et satisfactio quæ est per bona opera. Quintum sacramentum est extrema vnctio. In hac. n. uita sunt multa quæ impediunt, propter quæ homo non potest perfecte consequi purgationem a peccatis. Et quia nullus potest intrare uitam æternam nisi sit bene purgatus, necessarium fuit aliud sacramentum quo homo purgaretur a peccatis, & liberaretur ab infirmitate, & prepararetur ad introitum regni cælestis, & hoc est sacramentum extreme vnctionis. Sed quod non semper curet corporaliter, hoc est quia forte uiuere non expedit saluti animæ. Iac. 5. Infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei. Sic ergo patet, quod per quinque sacramenta quæ prædicta sunt, habetur perfectio uitæ. Sed quia necessarium est quod huiusmodi sacramenta conferantur per determinatos ministros, ideo fuit necessarium sacramentum ordinis, cuius ministerio huiusmodi sacramenta dispensantur: nec est attendenda ad hoc eorum uita, si aliquando ad mala declinant, sed uirtus Christi, per quam ipsa sacramenta efficaciam habent, quorum ipsi dispensatores sunt. Apost. 1. Corinth. 4. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei: & hoc est sextum sacramentum, scilicet ordinis. Septimum

num sacramentum est matrimonium, in quo si mundum viuunt hoies, saluatur, & possunt sine peccato mortali viuere. Et interdum declinant coniugati ad venialia, quando eorum concupiscentia non fertur extra bona matrimonij, et si efferatur extra, tunc declinant ad mortale. Per hæc autem septem sacramenta consequimur peccatorum remissionem, et ideo hic statim subditur. Remissionem peccatorum. Per hoc etiam datum est Apostolis dimittere peccata: & ideo credendum est, quod ministri Ecclesie, ad quos deriuata est huiusmodi potestas ab Apostolis, & ad Apostolos a Christo, in Ecclesia habeant potestatem ligandi atque soluendi, & quod in Ecclesia sit plena potestas dimittendi peccata, sed gradatim, scilicet a Papa in alios prelatos. Sciendum est etiam, quod non solum virtus passionis Christi communicatur nobis, sed etiam meritum vite Christi, & quicquid boni fecerunt omnes sancti communicatur in charitate existentibus, quia omnes vnus sunt. psal. 118. Particeps ego sum omnium timendum te. Et inde est, quod qui in charitate uiuit, particeps est omnis boni quod fit in toto mundo, sed tamen specialius illi, pro quibus specialius fit aliquod bonum: nam vnus potest satisfacere pro alio, sicut patet in beneficijs, ad quæ plures congregationes admittunt aliquos. Sic ergo per hanc communionem consequimur duo, vnus scilicet quod meritum Christi communicatur omnibus: aliud quod bonum vnus communicatur alteri, vnde excommunicati per hoc quod sunt extra Ecclesiam, perdunt partem omnium bonorum quæ fiunt, quod est maius damnum, quam damnum alicuius rei temporalis. Est etiam aliud periculum, quia constat quod per huiusmodi suffragia impeditur diabolus, ne possit nos tentare: vnde quando quis excluditur ab huiusmodi suffragijs, diabolus facilius vincit eum. Et inde est quod in primitiua Ecclesia, cum aliquis excommunicabatur, statim diabolus vexabat eum corporaliter.

Carnis resurrectionem. Spiritus sanctus non solum sanctificat Ecclesiam quantum ad animam, sed virtute eius resurgunt corpora nostra. Rom. 4. Qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum a mortuis. et 1. Corinth. 15. Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: & ideo credimus secundum fidem nostram resurrectionem mortuorum futuram. Circa quam quatuor consideranda occurrunt. Primum est, vtilitas quæ ex fide resurrectionis provenit: secundum, est qualitas resurgentium, quantum ad omnes in generali: tertium, quantum ad bonos: quartum, quantum ad malos in speciali. Circa primum sciendum, quod ad quatuor est nobis utilis fides & spes resurrectionis. Primo, ad tollendum tristitias, quas ex mortuis concipimus. Impossibile est enim quod homo non doleat de morte chari sui: sed per hoc quod sperat eum resurrecturum, multum temperatur dolor mortis. 1. Thesallonicen. 4. Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contristemini sicut & ceteri qui spem non habent. Secundo, auert timorem mortis: nam si homo post mortem non speraret aliam vitam meliorem, sine dubio mors esset valde timenda, & potius deberet homo quæcumque mala facere, quam incurere mortem: sed quia credimus esse aliam vitam meliorem, ad quam peruenimus post mortem, constat quod nullus debet mortem timere, nec timore mortis aliqua mala facere. Heb. 2. Vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolus, & liberaret eos, qui timore

mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Tertio, reddit sollicitos & studiosos ad bene operandum, si enim vita hominis esset tantum ista, in qua viuimus, non inesset hominibus magnum studium ad bene operandum: quia quicquid faceret, paruum esset, cum ei desiderium non sit ad bonum determinatum secundum certum tempus, sed ad æternitatem. Sed quia credimus quod per hæc quæ hic facimus, recipiemus bona æterna in resurrectione, ideo studemus bona operari. 1. Corinth. 15. Si in hac vita tatum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Quarto, retrahit a malo. Sicut enim spes premij allicit ad bonum operandum, ita timor pænæ quam credimus malis referuari, retrahit a malo. Ioan. 6. Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ: qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicij. Circa secundum sciendum est, quod quantum ad omnes quadruplex conditio attendi potest in resurrectione. Prima est ad identitatem corporum resurgentium, quia idem corpus quod nunc est & quantum ad carnem, & quantum ad ossa resurget, licet aliqui dixerint, quod hoc corpus quod nunc corrumpitur, non resurget: quod est contra Apostolum. Ait enim. 1. Corinth. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem: & quia sacra scriptura dicit, quod uirtute Dei idem corpus ad uitam resurget. Iob. 19. Rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum. Secunda conditio erit quantum ad qualitatem, quia corpora resurgentia erunt alterius qualitatis quam nunc sunt, quia & quantum ad beatos, & quantum ad malos corpora erunt in corruptibilia, quia boni erunt semper in gloria, & mali semper in pænâ eorum. 1. Cor. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Et quia corpus erit incorruptibile & immortale, non erit usus ciborum & uenerorum, Mat. 22. In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in celo. Et hoc est contra Iudæos & Saracenos. Iob. 7. Non reuertetur ultra in domum suam. Tertia conditio quantum ad integritatem, quia omnes & boni, & mali resurgent cum omni integritate quæ ad perfectionem hominis pertinet. Non enim erit ibi cæcus, vel claudus, nec aliquis defectus. Apost. 1. Cor. 15. Mortui resurgent incorrupti, id est, impassibiles quantum ad corruptiones præsentis. Quarta conditio est quantum ad ætatem, quia omnes resurgent in ætate perfecta. 1. triginta triu vel duorum annorum, cuius ratio est: quia qui nondum peruenierunt ad hoc, non habent ætatem perfectam, & senes hanc iam amiserunt, & ideo iuuenibus & pueris addetur quod deest, senibus uero restituetur. Eph. 4. Donec occuramus omnes in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Circa tertium sciendum est, quod quantum ad bonos erit specialis gloria, quia sancti habebunt corpora glorificata, in quibus erit quadruplex conditio. Prima est claritas. Mat. 13. Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Secunda est impassibilitas. 1. Corinth. 15. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Apoca. 21. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierunt. Tertia est agilitas. Sap. 3. Fulgebunt iusti, & sicut scintillæ in arundineto discurrunt. Quarta est subtilitas. 1. Corinth. 15. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, non quod omnino sit spiritus, sed quia erit totaliter spiritui subiectum. Circa quartum sciendum, quod damnatorum

conditio contraria erit conditioni beatorum, quia erit in eis pænâ æterna, in qua est quadruplex mala conditio: nam corpora eorum erunt obscura. Esa. 13. Facies combustæ uultus eorum. Item, passibilia, licet nunquam corrumpantur, quia semper in igne ardebunt, & nunquam consummabuntur. Esa. 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Item, erunt graua. Anima enim erit ibi quasi catenata. psal. 149. Ad alligandos reges eorum in compedibus. Item, erunt quodammodo carnalia & anima & corpus. Ioel. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo.

Vitam æternam. Amē, Conuenienter in fine omnium desideriorum nostrorum. In uita æterna firmis datur credendis in Symbolo, cum dicitur. Vitam æternam. Amen: contra quod dicitur illi, qui ponunt animam interire cum corpore. Si enim hoc esset verum, homo esset eiusdem conditionis cum brutis: et istis cōuenit illud. psal. 48. Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Anima enim humana assimilatur Deo in immortalitate, ex parte autem sensualitatis assimilatur bestiis. Cum ergo credit quis, quod anima moriatur cum corpore, recedit a Dei similitudine, & bestiis comparatur, contra quos dicitur Sap. 2. Neque mercedem sperauerunt iustitiæ, nec iudicauerunt honorem aiarum sanctarum: quoniam Deus creauit hominem inextinguibilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Est autem primo considerandum in hoc articulo, quæ uita sit uita æterna: circa quod sciendum, quod in uita æterna primum est quod homo coniungitur Deo. Nam ipse Deus est præmium & finis omnium laborum nostrorum. Gen. 15. Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Consistit autem hæc coniunctio in perfecta uisione. 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Item, consistit in summa laude. Aug. in 22. de ci. Dei. Videamus, amabimus, & laudabimus. Esa. 51. Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio & uox laudis. Item, in perfecta satietate desiderij: nam ibi habebit quilibet beatus ultra desiderata & sperata, cuius ratio est: quia nullus potest in uita ista implere desiderium suum, nec unquam aliquod creatum satiat desiderium hominis. Deus enim solus satiat, & infinitum excedit, & inde est quod non quiescit nisi in Deo. Aug. in 1. confes. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. Et quia sancti in patria perfecte habebunt Deum, manifestum est quod satiabitur desiderium eorum, & adhuc gloria excedet. Et ideo dicit Dominus. Mat. 25. Intra in gaudium Domini tui. Aug. Totum gaudium non intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. & iterum. Qui replet in bonis desiderium tuum &c. Quicquid enim delectabile est, totum est ibi superabundanter. Si enim appetantur delectationes, ibi erit summa & perfectissima delectatio, quia de summo bono. Iob. 22. Tunc super omnipotentem delitij affluet. psal. 15. Delectationes in dextera tua usque in finem. Item, si appetuntur honores, ibi erit omnis honor. Homines præcipue desiderant esse reges, quantum ad laicos: & episcopi, quantum ad clericos, & utrumque erit ibi. Apoca. 5. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes. Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt iter filios Dei. Item, si sciunt appetitur, ibi erit perfectissima, quia omnes naturas feru, & omnem ueritatem, & quicquid uolemus scimus, & quicquid uolumus habere habebimus ibi cum ipsa uita æterna.

Sap. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Prou. 10. Desiderium suum iustus dabitur. Tertio, consistit in perfecta securitate: nam in mundo isto non est perfecta securitas, quia quanto quis habet plura & magis eminet, tanto plura timet & pluribus indiget: sed in uita æterna nulla est tristitia, nullus labor, nullus timor. Prou. 1. Abundantia perfructur malorum timore sublato. Quarto, consistit in omnium beatorum iucunda societate, quæ societas erit maxime delectabilis, quia quilibet habebit omnia bona cum omnibus beatis: nam quilibet diligit alium sicut seipsum, & ideo gaudebit de bono alterius sicut de suo. Quo fit ut tantum augeatur lætitia & gaudium unius, quantum est gaudium omnium. psal. 86. Sicut lætatum omnium habitatio est in te. Hæc autem quæ dicta sunt, & multa ineffabilia habebunt sancti qui erunt in patria. Mali uero qui erunt in morte æterna non minus habebunt de dolore & pænâ, quam boni de gaudio & gloria. Exaggeratur autem pænâ eorum primo ex separatione Dei & omnium bonorum, & hæc est pænâ dani, quæ respondet auersioni, quæ pænâ maior est quam sensus. Mat. 25. Inutilem seruum eiciite in tenebras exteriores. In uita enim illa mali habent tenebras interiores. scilicet peccati, sed tunc habebunt et exteriores. Secundo ex remorsu conscientie. psal. 49. Arguam te, & statuam contra faciem tuam. Sap. 5. Pro angustia spiritus gemetes: et tamen hæc pænâ & gemitus erit inutilis, quia non propter odium mali, sed propter dolorem pænâ. Tertio, ex immensitate pænâ sensibilis. scilicet ignis inferni, qui animam & corpus cruciabit, quæ est acerbissima pænâ, sicut dicunt sancti, & erunt sicut semper morientes, & nunquam mortui, nec morituri: unde dicitur mors æterna, quia sicut moriens est in acerbitate pænâ, sic & illi qui sunt in inferno. psal. 48. Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Quarto, ex desperatione salutis. Nam si eis daretur spes liberationis a pænâ, eorum pænâ mitigaretur: sed cum subtrahitur eis omnis spes, pænâ efficitur grauissima. Esa. 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Sic ergo patet differentia inter bene operari & male, quia bona opera ducunt ad uitam, mala autem trahunt ad mortem: & propter hoc hoies deberent frequenter reducere hæc ad memoriã, quia ex hoc pro uocaretur ad bonum, & retraherentur a malo: unde & signanter in fine omnium ponitur Vitam æternam, ut semper magis memoriæ imprimatur, ad quam uitam nos producat Dominus Iesus Christus, Deus benedictus in secula seculorum, Amē.

Explicit opusculum sextum scilicet expositio S. Thom. de Aquino ordinis prædicatorum super Symbolo Apostolorum, scilicet, Credo in Deum.

**E I V S D E M D O C T O R I S
E X P O S I T I O D E V O T I S S I M A
O R A T I O N I S D O M I N I C A E,
V I D E L I C E T, P A T E R
N O S T E R.
Opusculum Septimum.**

PATER noster. Inter alias orationes oratio Dominica principalior inuenit. Habet enim, quinque excellentia, quæ in oratione requiruntur. Debet enim esse oratio secura, recta, ordinata, deuota, & humili-

& humilis. Secura quidem, ut cum fiducia ad eam ad thronum gratiæ eius, ut dicitur Heb. 4. In fide etiã non deficientes. Dicitur enim Iac. 1. Postulet autem in fide nihil hestans. Rationabiliter autem hæc oratio est securissima: est enim ab aduocato nostro formata, qui est sapientissimus petitor, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, ut dicitur ad Col. 2. De quo dicitur 1. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud patrem: unde dicit Cyprianus in li. de oratione dominica. Cum Christum habeamus aduocatum apud patrem pro peccatis nostris, quando pro delictis nostris petimus, aduocati nostri verba proponamus. Vterius securior apparet ex hoc, quod ipse qui orationem exaudit cum patre, docuit nos orare, secundum illud Psal. 90. Clamabit ad me, & ego exaudia eum: unde dicit Cyprianus. Amica, familiaris, & deuota oratio, Dominum de suo rogare: unde ab hac oratione numquam sine fructu receditur, nam per eam venialia dimittuntur, vt dicit August. Debent etiam esse oratio nostra recta, vt petat orans a Deo quæ sibi conueniunt. Nam Damascenus dicit. Oratio est petitio decentium a Deo. Multotiens enim non exauditur oratio, quia indecentia postulantur. Iac. 4. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis. Scire autem quid sit petendum, difficillimum est, cum difficillimum sit scire quid sit desiderandum. Ea enim quæ licite petuntur, in oratione licite desiderantur: et ideo Apost. dicit ad Ro. 8. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus. Ipse autem Christus doctor est: nam ipse est docere quid nos orare oporteat. Nam discipuli dixerunt ei. Luc. 11. Domine doce nos orare. Ea ergo quæ ipse orare docuit rectissime postulantur: unde August. Quæcumque autem verba dicamus, nihil aliud dicimus, quam quod in ista oratione dominica positum est, si recte & congruenter oramus. Debet etiam esse oratio ordinata sicut desiderium, cū oratio sit desiderij interpres. Est autem hic debitus ordo, vt spiritualia carnalibus, caelestia terrenis desiderando & orando preferamus, secundum illud Matth. 6. Primum quærite regnum Dei &c. Hoc dominus in hac oratione seruare docuit, in qua primo petuntur caelestia, & postmodum terrena. Debet etiam oratio esse deuota, quia pinguedo deuotionis facit sacrificiū orationis esse Deo acceptum, secundum illud psal. 62. In nomine tuo leuabo manus meas: sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Deuotio autem plerumque, propter prolixitatem orationis obtunditur: unde Dominus superfluum orationis prolixitatem docuit vitare, dicens Matth. 6. Orantes autem nolite multum loqui. Et Aug. dicit ad Probam. Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, si feruens perseveret intentio, unde Dominus hanc orationem breuē instituit. Consurgit autem deuotio ex charitate, quæ est amor Dei & proximi, quorum vtrumque in hac oratione ostenditur. Nam ad insinuandum diuinum amorem, vocamus eum patrem: ad insinuandum autem amorem proximi communiter pro omnibus oramus dicentes, Pater noster &c. Et dimitte nobis debita nostra &c. ad quod proximorum dilectio nos inducit. Debet etiam oratio esse humilis: secundum illud psal. 101. Respexit in orationem humiliū. Et Luc. 18. de pharisæo & publicano. Et Iudit. 9. Humiliū & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio, quæ quidē humilitas in hac oratione seruatur: nam vera humilitas est quando aliquis nihil ex suis viribus præsumit, sed totum ex diuina virtute impetrandum expectat. Nota in super, quæ tria bona facit oratio. Primo eam est esse

F cax & vtile remedium contra mala. Liberat enim a peccatis commissis. psal. 31. Tu remisisti impietatem peccati mei: pro hac orabit ad te omnis sanctus. Sic latro in cruce orauit, & remissionem obtinuit, quia Hodie mecū eris in paradiso. Luc. 23. Sic publicanus orauit, & iustificatus descendit in domum suam, Luc. 18. Liberat etiam a timore peccatorum superuenientium a tribulationibus & tristitijs. Iac. vlti. Tristatur quis in vobis, oret æquo animo. Liberat etiam a persecutionibus & inimicis. psal. 108. Pro eo vt me diligeret, detrahebant mihi, ego autem orabam. Secundo, est efficax & vtilis ad omnia desideria obtinenda. Mat. 11. Omnia quæcūque orantes petitis, credite quia accipietis: et si non exaudimur, hoc est quia non instanter petimus. Oportet enim semper orare, & numquam desicere. Luc. 18. Vel quia non petimus id quod magis expediat ad salutem. Aug. Bonus Dominus qui sæpe non tribuit quod volumus, vt tribuat quod mallemus. Et hoc reperitur de Paulo, qui ter petit a se remoueri stimulum, & non est exauditus. Tertio est vtilis, quia facit nos familiares Deo. psal. 140. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Dicit ergo.

Pater. Nota hic duo, quomodo. scilicet pater sit, & quid debemus ei, quia pater est. Dicitur autem pater ratione specialis creationis, quia creauit nos ad imaginem & similitudinem suam, quam alijs creaturis inferioribus non impressit. Deut. 32. Ipse est pater tuus, qui fecit & creauit te. Item, ratione gubernationis. Quam enim omnia gubernet, nos tamen gubernat vt dominos, alia vt seruos. Sap. 14. Tua, pater, prouidentia cuncta gubernat. & Sap. 13. Et cū magna reuerentia disponis nos. Item, ratione adoptionis, quia alijs creaturis dedit quasi munuscula, nobis autem hæreditatem, & hoc quia filii: sed si filii, & hæredes. Apost. Ro. 8. Nō accepistis spiritum seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Debemus autem nos ei tria. Primo, honorem. Mal. 1. Si ego pater, vbi est honor meus? qui consistit in tribus, in laudis datione, quo ad Deum. psal. 49. Sacrificium laudis honorificabit me, quæ non solum debet esse in ore, sed etiam in corde. Esa. 29. Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum lōge est a me. In corporis puritate quo ad seipsū. 1. Cor. 6. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro. In iudicii æquitate, quo ad proximum. psal. 95. Honor regis iudicium diligit. Secundo, debemus ei imitationem, quia pater est Hier. 3. Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis: quæ perficitur in tribus, in dilectione. Ephe. 5. Estote imitatores Dei sicut filii charissimi, & ambulate in dilectione: et hoc oportet esse in corde. In miseratione, dilectio enim debet esse cum miseratione. Luc. 6. Estote misericordes: et hoc debet esse in opere. In perfectione, quia dilectio & misratio debet esse perfecta. Mat. 5. Estote perfecti, sicut & pater vester caelestis perfectus est. Tertio, debemus ei obedientiam. Heb. 12. Multo magis obtēperabimus patri spiritui: & hoc propter tria. Primo, propter dominium. Ipse, nō est Dominus. Exo. 24. Omnia quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes. Secundo, propter exemplum, quia verus filius factus est patri obediens vsque ad mortem, vt dicitur Phi. 2. Tertio, propter modum. 2. Re. 2. Ludam ante Dominū qui elegit me. Quarto, debemus ei patientiam in castigationibus. Prouer. 3. Disciplinam Domini filii mihi, ne abiicias, nec deficias cum ab eo corripieris: Quem enim diligit Dominus, corripit: & quasi pater in filio complacet sibi. Noster

Noster. Ex hoc autem ostenditur, quod duo debemus proximo. Primo, amorē, quia fratres nostri sunt: nam oēs sunt filii Dei. 1. Ioan. 4. Qui non diligit fratrem suum quem videt &c. Item, reuerentiã, quia filij Dei sunt. Malach. 2. Nūquid pater vnus oīum nostrū? Nūquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo decipit vnusquisque vestrū fratrem suum? Ro. 12. Honore inuicē præuenientes: & hoc propter fructū, quia ipse factus est oīs obtēperatib⁹ sibi causa salutis eterne, Heb. 5.

Quia, fiducia plurimū valet, Iac. 1. Postuler autē in fide, nihil hæsitās. Vnde Dominus nos orare docēs, ea præmittit, ex quibus in nobis fiducia generetur. scilicet ex benignitate patris: unde pater noster dicit, secundum illud Luc. 11. Si vos cum sitis mali nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater, vester caelestis de celo dabit spiritum bonū petentibus se? Et ex magnitudine potestatis: unde dicit, Qui es in caelis. Vnde psal. 122. Ad te leuavi oculos meos quia habitas in caelis. Pōt autem hoc ad tria pertinere. Primo quidē ad orantis præparationē, quia dicitur. Eccl. 18. Ante orationē præpara animam tuam, vt intelligatur in caelis, hoc est, in caelesti gloria, sicut illud Mat. 5. Merces vestra copiosa est in caelis. Et hæc præparatio debet esse per caelestij imitationē, quia filius debet imitari patrē. Vnde dicitur 1. Cor. 15. Sicut portauimus imaginē terreni, portemus & imaginē caelestis. Item, per caelestij contemplationē, quia hoīes solent frequētius cogitationē dirigere, vbi habent patrē, & alia quæ diligunt, sicut illud Mat. 6. Vbi est thesaur⁹ tuus, ibi est & cor tuū: unde dicitur Apo. Phil. 3. Nostra cōuersatio in caelis est: et per caelestij intentionē, vt ab eo qui caelis est, nō nisi caelestia queramus, sicut illud Col. 3. Quæ sursum sunt quærite vbi Christus est. Secundo, pōt pertinere quod dicitur, qui es in caelis, ad audiētis facilitatē, quia propinqu⁹ est nobis ut intelligatur qui est in caelis. i. in sanctis, in quibus De⁹ habitat, sicut illud Hie. 14. Tu in nobis es Dñe. Sancti. n. celi dicuntur, sicut illud psal. 18. Celi enarrant gloriam Dei. Habitat autē Deus in sanctis per fidē. Ephe. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Per dilectionem 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo: per mandatorum impletionē. Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, et pater meus diliget eum, & ad eum ueniamus, & mansione apud eum faciemus &c. Tertio, pōt pertinere quod dicitur, Qui es in caelis, ad efficaciam audiētis, ut per caelos, corporeos caelos intelligamus, non quod corporalibus caelis includatur, sicut illud 3. Reg. 8. Cælū, & cæli caelorum te capere non possunt, sed ut significetur quod Deus est perspicax in cōsideratione, utpote qui de alto uidet. psal. 101. Prospexit de excelso sancto suo: & quod sublimis est in potestate, sicut illud psal. 102. Domin⁹ in caelo parauit sedem suam: & quod stabilis est in æternitate, sicut illud psal. 101. Tu autem in æternū permanes, & anni tui non deficient. Vnde & de Christo dicitur. Thronus eius sicut dies cæli. Et Philo. dicit in 1. de celo, quod propter incorruptionē cæli, oēs posuerunt cælū esse locū spirituum. Per hoc ergo quod dicitur, qui es in caelis, datur nobis fiducia orandi, quantum ad tria. Quātū ad potestatem, & quātū ad familiaritatē eius a quo petitur, & quantum ad congruitatem petitionis. Potestas. n. eius a quo petitur, insinuat, si per caelos intelligantur cæli corporei: et quāuis ipse locis corporalibus non cōprehendatur, cū scriptum sit Hie. 23. Cælū & terram ego impleo, tamē dicitur esse in caelis corporeis ad insinuandum duo. scilicet potestati eius uirtutem,

& sublimitatem naturæ. Primum quidem est contra illos qui dicunt oīa ex fato caelestij corporū esse necessitate accidere, sicut quam opinionem inutile esset aliquid a Deo orando petere. Sed hoc stultum est, cū Deus in caelis sic esset dicatur ut caelorum Dñs & stellarū, sicut illud psal. 120. Dñs in caelo parauit sedem suam. Secūdū uero contra illos est, qui in orando aliquas sibi corporeas phantasias de Deo proponunt & fingunt, ideo dicitur esse in caelis, ut per id quod in sensibilibus rebus est altissimū, ostendatur diuina sublimitas oīa excedēs etiam hoīum desiderium & intellectum; unde quicquid cogitari, uel desiderari pōt, est minus quā Deus. Propter quod dicitur in Iob 36. Ecce Deus magnus uincens scientiam nostrā. psal. 112. Excelsus super oēs gentes Dñs. Esa. 40. Cui similem fecistis Deum? Familiaritas autē Dei ostenditur, si per caelos sancti accipiantur. Quia. n. propter eius altitudinē aliqui dixerunt, quod humana non curat, oportet considerare, quia nobis est uicinus, immo intimus, quia dicitur esse in caelis. i. in sanctis, qui celi dicuntur, sicut illud psal. 18. Celi enarrant gloriam Dei. Hie. 14. Tu in nobis es Domine. Hoc enim affert fiduciam orantibus quantum ad duo. Primo, quantum ad propinquitatem Dei, sicut illud psal. 144. Prope est Dñs omnibus inuocantibus eum. Vnde Mat. 6. Tu autem cū oraueris, intra in cubiculū. scilicet cordis. Secundo, quia per patrocinium aliorum sanctorum possumus impetrare quod petimus, sicut illud Iob 5. Ad aliquem sanctorum conuerrere. Iac. 5. Orate pro inuicem, ut saluemini. Idoneitatem etiam & congruitatem accipit oratio ex hoc quod dicitur esse in caelis, secundū quod per caelos spiritualia bona & eterna intelliguntur, in quibus est beatitudo propter duo. Primo, quia per hoc excitatur nostrum desiderium ad caelestia. Tendere. n. debet illud desiderium nostrū, ubi patrem habemus, quia illic est hæreditas nostra. Col. 3. Quæ sursum sunt quærite. 1. Pet. 1. In hæreditatē immarcescibilem, conseruatam in caelis. Secundo, quia per hoc informatur ut sit uita caelestis, ut simus conformes patri caelesti, secundum illud. 1. Cor. 15. Qualis caelestis, tales & caelestes: & hæc duo faciunt idoneum ad petendum, scilicet desiderium caeleste, & uita caelestis, ex quibus oratio congrua fit.

Prima petitio.

Sanctificetur nomen tuum. Hæc est prima petitio, in qua petitur ut nomē eius in nobis manifestetur, & declaretur. Est autē nomē Dei primo mirabile, quia in oīs creaturis mirabilia operatur: unde Dominus in Euāgelio Mar. ult. In nomine meo demonia eiiciēt &c. Secundo, est amabile. Act. 4. Nō est aliud nomen datum sub caelo, in quo oporteat nos saluos fieri. Salus autem est ab oīs diligenda. Exemplū de beato Ignatio, qui in tantū nomen Christi dilexit, quod cū Traianus requireret ab eo ut nomen Christi negaret, rēdit quod de ore eius remoueri non posset: et cum ille minaretur sibi caput abscindere, & Christū de eius ore remouere, dixit. Et si de ore abstuleris, numquid tamen de corde eripere poteris: hoc. n. nomen cordi meo inscriptum habeo, & ideo ab eius inuocatione cessare non ualeo. Quod audiens Traianus, & probari cupiēs, serui Dei absciso capite cor eius extrahi iussit, & inuentū est habēs nomē Christi in se scriptum literis aureis. Posuerat. n. super cor suum hoc nomen quasi signaculum. Tertio, est uenerabile. Apost. Philip. 2. Vt in nomine Iesu omne genuflectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum. Cælestium

rem quantum ad angelos & beatos: terrestriū quantum ad mūdānos, qui hoc faciūt ex amore adipiscendæ gloriæ, vel timore fugiendæ pene: & inferiorū quo ad dānatos qui hoc faciūt ex timore. Quarto, inexplicabile, quia a narratione eius deficiūt oēs lingue: & ideo explicatur aliqñ p creaturas, vñ dñi lapis rōne firmitatis. Mat. 16. Super hāc petra edificabo Ecclesiā meā. Itē, ignis rōne purificationis, q̄a sicut ignis metalla purificat, ita De⁹ purificat corda peccatorū. Vñ Deut. 4. De⁹ tuus ignis cōsumēs est. Itē, lux rōne illuminationis, quia sicut lux illuminat tenebras, ita nomē Dei illuminat tenebras mētis, psal. 17. Deus meus illumina tenebras meas: un̄ istud nomē petim⁹ manifestari, ut cognoscat⁹ & teneat⁹ sanctū. Sanctū autē tripl̄ dñi. Sanctū. n. idē est, qd̄ firmū: un̄ oēs beati qui in cælo sunt, sancti dicunt⁹, quia sunt æterna felicitate firmati. In mūdo nō pnt esse sancti, q̄a sunt cōtinue mobiles. Aug. De fluxi Dñe a te, & erraui nimis, deuius factus sum a stabilitate tua. Secundo, sanctū idē est qd̄ nō terrenū: vñ sancti qui i cælo sunt, nullū habēt affectū terrenū: un̄ Apost. Phil. 3. Oia arbitrat⁹ sum ut stercore &c. Per terrā autē designant⁹ peccatores. Primo, rōne germinis. Terra. n. si nō colit⁹, spinas & tribulos germinat: sic aīa peccatoris nisi colat⁹ p grām, nō germinat nisi tribulos & pūctiones peccatorū. Gen. 3. Spinas & tribulos germinabit tibi. Secundo, rōne caliginis. Terra. n. caliginosa est & opaca. Sic ēt peccator caliginosus & opacus est. Gen. 1. Tenebræ erāt sup faciē abyssi. Tertio, rōne cōditionis. Terra. n. ē elemētū siccū, qd̄ purgat nisi cōtinet⁹ ab aqua humiditate, nā Deus posuit terrā sup aquā, iuxta illud psal. 99. Qui firmavit terrā sup aquas. q̄a ex humiditate aquæ cōtinet⁹ ariditas, uel siccitas terræ, sic peccator aīam habet siccā & aridā, iuxta illud psal. 142. Aīa mea sicut terra sine aqua tibi. I. ē. tertio dñi sanctū. i. sāguine tinctū: un̄ sancti q̄ sunt i cælo sancti dicunt⁹, eo q̄ sunt sanguine tincti, iuxta illud Apoc. 7. Isti sūt qui uenerūt ex magna tribulatiōe, & lauerūt stolas suas i sanguine agni. Itē, Apoc. 1. Lauit nos a peccatis nostris i sāguine suo.

Secunda petitio.

Adueniat regnū tuū. Sicut dictū est, Spiritus sanctus facit nos recte amare, desiderare, & petere, & efficit in nobis primo timorē, per quē querimus q̄ nomē Dei sanctificet. Aliud donū, qd̄ est donum pietatis, est proprie pietas, dulcis & deuotus affectus ad patrē, & ad oēm hoīem in miseria constitutū. Cū ergo Deus sit pater noster, ut patet, nō solū debemus eū reuereri, & timere, sed ēt ad eum habere debemus dulcē & piū affectū. Hic autē affectus facit nos petere q̄ adueniat regnū Dei. Tit. 2. Pie & iuste uiuamus in hoc sæculo expectantes beatā sp̄s, & aduentū gloriæ magni Dei. Postet autē queri. Regnū Dei semper fuit, quare ergo petimus, q̄ ueniat? Et iō dicēdū, ē q̄ hoc pōt tripliciter intelligi. Primo, quia aliqñ rex habet ius regni solū, seu dominij, & tñ nondū dominiū ipsius regni est declaratū, quia nondū hoīes regni sunt ei subiecti. Tunc ergo apparebit primo eius regnū, seu dominiū, qñ hoīes regni erunt sibi subiecti. Deus autē ex se & tua natura est Dñs oīum, & Christus fm̄ qd̄ Deus, & ēt fm̄ qd̄ homo habet a Deo, q̄ sit Dñs oīum, Daniel. 7. Dedit ei potestāte, & honorē, & regnū. Oportet ergo q̄ sibi sint oīa subiecta: hoc autē nōdū est, sed erit in finē. 1. Cor. 15. Oportet illū regnare, donec ponat oēs inimicos sub pedib⁹ eius. Et iō petim⁹ & dicimus, Adueniat regnū tuū, & hoc quātū ad tria. s. ut iusti cōuertant⁹, peccatores pu-

nant⁹, & mors destruat⁹: nā hoīes dupl̄ subiiciūt Christo, aut uoluntarij, aut inuiti. Cū. n. uolūtas Dei sit ita effica, q̄ oporteat penitus illā cōpleri, & Deus uelit q̄ oīa subiiciant Christo, alterū duorū erit necessariū, ut. s. aut hō faciat uoluntatē Dei subiiciendo se mandatis eius, & hoc faciēt iusti: aut Deus faciet de oībus uoluntatē suā puniendo eos, & hoc faciēt peccatoribus & inimicis suis, & hoc erit in fine mūdi, psal. 109. Do nec ponā inimicos tuos scabellū pedū tuorū, & iō sanctis est datū querere q̄ adueniat regnū Dei. s. q̄ ipsi totaliter subiiciant ei, sed peccatoribus est horribile, q̄ nihil aliud est querere q̄ adueniat regnū Dei, nisi q̄ de uoluntate Dei subiiciantur p̄cenis. Amos. 5. Vae desiderantibus diē Dñi. Sed & hoc destruit mors. Cū. n. Christus sit uita, nō pōt in regno eius esse mors, quæ est uita cōtraria, iō dñi. 1. Cor. 15. Nouissime autē inimica destruetur mors, & hoc erit in resurrectione. Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ. Secundo, regnum cælorū dñi gloria paradisi, nec mirum: nā regnū nihil aliud dñi i regimē. Ibi autē est optimū regimē, ubi nihil inuenitur contra uoluntatē regētis. Volūtas autē Dei est salus hoīum, quia uult oēs hoīes saluos fieri: & hoc potissime erit in paradiso, ubi nihil erit saluti hoīum repugnās. Mat. 13. Auferēt de regno eius oīa scādala. In mūdo autē isto sūt multa cōtra salutē hoīum. Cū ergo petimus, Adueniat regnum tuum, oramus ut simus participes regni cælestis, & gloriæ paradisi. Qd̄ quidem regnum est ualde desiderādum propter tria. Primo, propter summam iustitiā quæ est in eo. Esa. 6. Populus tuus omnes iusti. Hic enim mali sunt multi bonis, sed ibi nullus mal⁹ erit, & nullus peccator. Itē, pp̄ perfectissimā libertatē. Hic. n. nō est libertas, quam q̄ oēs nā desiderēt eā: sed ibi erit oīmoda libertas cōtra oēm semuitatē. Ro. 8. Ipsa creatura liberabitur a corruptione. Et non solū erunt ibi oēs liberi, sed erūt reges. Apoc. 5. Fecisti nos Deo nostro regnū. Cuius iō est, quia oēs erunt eiusdē uoluntatis cū Deo, & Deus uolet quicquid sancti uolent, & sancti quicquid Deus uoluerit: unde cū uolūtas Dei fiet uolūtas eorū, & iō oēs regnabūt, quia oīum uoluntas fiet, & Dñs erit corona oīum. Esa. 28. In die illa erit Dñs exercituum corona gloriæ, & sertū exultationis residuo populi sui. Itē, pp̄ mirabilē affluentiā. Esa. 64. Oculi nō uidit De⁹ absque te, quæ preparasti expectātib⁹ te. Ps. 102. Qui replet in bonis desiderii tuū &c. Et nota, q̄ hō inuenit oīa in solo Deo excellētius, & perfectius oī eo qd̄ in mūdo queritur. Si delectationem queris, summam inuenies in Deo. Si diuitias, ibi oēm sufficientiā inuenies, propter quā sunt diuitiæ, & sic de alijs. Augu. in confessionis. Aīa cum fornicatur abs te, querit extra te, quæ pura & limpida nō inuenit, nisi cū redit ad te. Tertio mō, quia aliquando in mūdo isto regnat p̄c̄m: & hoc est quando hō est ita dispositus, q̄ statim sequitur & prosequitur appetitū peccati. Apost. Ro. 6. Non ergo regnet p̄c̄m in uestro mortali corpore: sed debet De⁹ regnare in corde tuo. Esa. 52. Sion regnabit Deus tuus. Et hoc est quādo paratus es obedire Deo, & seruare oīa mādāta sua. Cum ergo petimus quod ueniat regnū, oramus q̄ non regnet in nobis peccatū, sed ipse Deus. Per hanc autem petitionē peruenimus ad beatitudinē, quā dicitur Mat. 5. Beati mites: nam fm̄ primā expositionē, ex quo homo desiderat quod Deus sit Dominus omnium, non vindicat se de iniuria sibi illata, sed referuat eam Deo. Nam si vindicares te, non quereres q̄ adueniret regnū eius. Secūdū uero secūdā expositionē, si tu expectas regnū eius, id est, gloriam paradisi

paradisi, non debes curare si perdis res mundanas. Item, secundum tertiam expositionē, si tu petis quod Deus regnet in te & Christo, cum ipse fuerit mitissimus, & tu debes esse mitis. Matth. 11. Discite a me quia mitis sum. Hebræ. 10. Rapinam honorum uestrorum cum gaudio suscepistis.

Tertia petitio.

Fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra. Tertium donum quod efficit in nobis Spiritus sanctus, dicitur donum scientiæ. Ipse enim Spiritus sanctus non solum efficit in bonis donum timoris, & donum pietatis, quæ est dulcis affectus ad Deum, ut dictū est, sed etiam facit hominem sapientem: & hoc petebat David in psalm. 118. dicens, Bonitatem & disciplinā & scientiam doce me. Et hæc est scientia, quæ homo bene uiuit, quam docuit nos Spiritus sanctus. Inter alia autem quæ faciunt ad scientiam & sapientiam hominis potissima sapientia est, quod homo non innitatur sensui suo. Prouer. 3. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Nam illi qui præsumunt de sensu suo ita, quod non credunt alijs, sed sibi tantum, semper inueniuntur & iudicantur stulti, Prouer. 26. Vidisti hominem sapientem sibi uideri, magis illo speciem habebit insipientis. Quod autem homo non credat sensui suo, procedit ex humilitate: unde & locus humilitatis est sapientia, ut dicitur Prouer. 11. Superbi autem sibi ipsi nimis credūt. Docet ergo hoc Spiritus sanctus per donū scientiæ, ut. s. nō faciamus uolūtatē nostrā, sed uolūtatē Dei. Et ideo pp̄ hoc donum petimus a Deo, ut fiat uoluntas sua sicut in cælo & in terra, & in hoc apparet donū scientiæ. Vnde hoc mō dicit Deo, fiat uoluntas tua: sicut si esset vnus infirmus, & uellet aliquid a medico, non præcise uult, sed de uoluntate medici, alias si tantum de uoluntate sua uellet, esset stultus. Sic nos a Deo nihil petere debemus, nisi q̄ fiat de nobis uoluntas sua, id est, ut uoluntas sua compleatur in nobis. Tunc enim est rectum cor hominis, quando concordat cum uoluntate diuina. Hoc Christus fecit. Ioan. 6. Descēdi de cælo, non ut faciam uolūtatē meam, sed eius qui misit me. Christus enim secundum quod Deus, eandem uoluntatem habet cū patre, sed secundum quod homo, habet aliam uoluntatem a patre: & secundum hanc dicit se non facere uoluntatem suam, sed patris, & ideo docet nos orare & petere. Fiat uoluntas tua. Sed quid est quod dicitur? Nonne in Psal. 113. dicitur, Omnia quæcumque uoluit fecit? Si omnia facit, quæ uult in cælo & in terra, quid est hoc quod dicit, fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra? Ad hoc sciendum est, q̄ Deus tria uult de nobis, & nos petimus quod hæc impleantur. Primum quidem quod Deus uult de nobis, est quod nos habeamus uitam æternam. Quicumque enim facit aliquid propter aliquem finem, uult de illa re illud, pro quo facit eam. Deus autem facit hominem, sed non pro nihilo: quia sicut dicitur in psal. 88. Nūquid uane constitui oēs filios hoīum? Fecit ergo homines pp̄ aliquid, sed nō pp̄ter uoluptates, quia & bruta habent eas, sed ut habeat uitā æternā. Quādo uero aliquid consequitur illud ad quod factū est, dicitur q̄ saluat: quādo uero nō cōsequitur, dicit q̄ res illa perditur. Deus autem facit hominem propter uitam æternam. Cum ergo consequitur uitam æternam, saluatur: & hoc uult Dominus. Ioan. 6. Hęc est uoluntas patris mei qui misit me, ut omnis qui ui-

det filium, & credit in eum, habeat uitam æternam. Hęc autem uoluntas iam completa est in angelis, & in sanctis qui sunt in patria, quia uidēt Deū & cognoscūt & fruūtur eo: sed nos desideramus q̄ sicut uolūtas Dei completa est in beatis qui sunt in cælis, ita cōpleatur in nobis qui sumus in terra. Et hoc petimus cum oramus, fiat uoluntas tua in nobis qui sumus in terra, sicut in sanctis qui sunt in cælo. Alia uolūtas Dei de nobis est ut seruemus mandata eius. Quando enim aliquis desiderat aliquid non solum uult illud quod desiderat, sed omnia per quæ uenitur ad illud: sicut medicus ut consequatur sanitatem, uult etiam dietam, & medicinā, & huiusmodi, Deus autē uult ut habeamus uitā æternam. Matth. 19. Si uis ad uitā ingredi, serua mādāta. Uult ergo ut seruemus mandata Ro. 12. Rationabile obsequium uestrum, ut probe tis quæ sit uoluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta: bona, quia utilis. Esa. 48. Ego Dominus docens te utilia. Beneplacēs amanti, & si alijs nō sit grata, amanti tamen est delectabilis. psal. 96. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia: perfecta, quia honesta. Matth. 5. Estote perfecti, sicut & pater uester cælestis perfectus est. Sic ergo cum dicimus, fiat uoluntas tua, oramus ut impleamus mandata Dei. Hęc autem uoluntas Dei fit in iustis, sed in peccatoribus nondum fit. Iusti autem designantur per cælum, peccatores autem per terram. Petimus ergo ut fiat uolūtas Dei ita in terra, id est, in peccatoribus, sicut in cælo, id est, in iustis. Notādum autem q̄ ex modo loquēdi datur nobis doctrina. Non enim dicit fac, nec etiā faciamus: sed dicit, fiat uoluntas tua, quia ad uitam æternā duo sunt necessaria, scilicet gratia Dei, & uolūtas hominis: & licet Deus fecerit hominem sine homine, non tamen iustificat eum sine eo. Augustinus super. Ioā. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te: quia uult quod homo cooperetur. Zach. 1. Cōuertimini ad me, & ego cōuertar ad uos. Apostolus. 1. Cor. 15. Gratia Dei sum id quod sum, & gratia eius in me uacua non fuit. Non ergo præsumas de te, sed cōfidas de gratia Dei: nec negligas, sed adhibeas studium tuum, & ideo nō dicit, faciamus, ne uideretur quod nihil faceret gratia Dei: nec dicit fac, ne uideretur quod nihil faceret uoluntas & conatus noster: sed dicit, fiat per gratiam Dei adhibito studio & conatu nostro. Tertium quod uult Deus de nobis, est, ut restituatur homo ad statū & dignitatem in qua creatus fuit primus homo, quæ tanta fuit ut spiritus & anima nullam repugnantiam sentiret a carne & sensualitate. Quādiu enī anima subiecta fuit Deo, carita subiecta fuit spiritui ut nullā corruptionem mortis, seu infirmitatis, & aliarum passionum sentiret: sed ex quo spiritus & anima quæ erat media inter Deum & carnem, rebellauit Deus per peccatum, tunc corpus rebellauit animæ, & tunc mortem & infirmitates sentire cōpit, & continuam rebellionem sensualitatis ad spiritum. Ro. 7. Video aliam legem in membris meis, repugantem legi mentis meæ, & Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnē. Sic est continua pugna inter carnem & spiritum, & homo continue deterioratur per peccatum. Est ergo uoluntas Dei ut homo restituatur ad statum primum, ut scilicet nihil sit in carne contrarium spiritui. 1. Thessal. 4. Hęc est uoluntas Dei sanctificatio uestra. Hęc autem uoluntas Dei non potest impleri in uita ista, sed completur in resurrectione. sanctorum, quando resurgent corpora gloriosa. Opuscu. S. Tho. Aquin. K rificata

rificata, & erunt incorruptibilia & nobilissima. 1. Cor. 15. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Est tñ voluntas Dei in iustis quātū ad spiritū p iustitiā & scientiā & vitā : & iō cū dicimus, fiat volūtas tua, oramus vt ēt fiat in carne. Nā hoc modo per celū accipimus spiritum, per terram carnem, vt sit sensus. Fiat volūtas tua ita in terra, idest, in carne nostra, sicut fit in cælo, idest, in spiritu nostro per iustitiam. Per hanc autem petitionem peruenimus ad beatitudinem luctus, de qua Matth. 5. Beati qui lugent &c. & hoc secundum quamlibet trium expositionum. Nam secundum primam desideramus vitam æternā. vnde pro eius dilectione inducimur ad luctū. psalm. 119. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Et hoc desiderium sanctorum est ita vehemens, quod propter hoc desiderant mortem, quæ secundum se fugiēda est. 2. Corint. 5. Audemus, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præsentem esse ad Deum. Item, secundum secundam expositionē illi qui seruant mandata sunt in luctu : quia licet sint dulcia aīe, tñ carni sunt amara, q̄ cōtinue maceratur. psalm. 125. Euntes ibant & flebant, quātū ad carnē: veniētes aut venient cum exultatione, quantum ad animam. Item, secundum tertiam expositionem ex pugna quæ continue est inter carnem & spiritum provenit luctus. Non enim potest fieri quin anima saucietur ad minus per venialia a carne, & ideo vt expietur est in luctu. psalm. 6. Lauabo per singulas noctes, idest, obscuritates peccati: lectum meum, idest, conscientiam meam. Et qui sic plorat perueniunt ad patriam, ad quam nos perducatur &c.

Quarta petitio.

Panē nostrū quotidianū da nobis hodie. Multoties accidit q̄ aliquis ex magna sciētia, & sapientia efficitur timidus: & ideo est ei necessaria fortitudo cordis, ne deficiat in necessitatibus. Isai. 40. Qui dat laus virtutem, & his qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat. Hāc autem fortitudinem Spiritus sanctus dat Ezech. 2. Ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes meos. Est autem hęc fortitudo quā Spiritus sanctus dat, vt cor hominis nō deficiat timore rerum necessariarū, sed credat firmiter quod omnia quæ sunt ei necessaria, ministrentur sibi a Deo. Et ideo Spiritus sanctus qui hanc fortitudinem dat, docet nos petere a Deo, panem nostrum quotidianū da nobis hodie: unde spiritus fortitudinis dicitur. Sciendum est autem, quod in tribus præcedentibus petitionibus petuntur spiritualia, quæ hic inchoantur in hoc mundo, sed non perficiuntur nisi in vita æterna. Cum enim petimus quod sanctificetur nomen Dei, petimus quod cognoscatur sanctitas Dei. Cum vero petimus quod adueniat regnum Dei, petimus quod simus participes vitæ æternæ. Cum autem oramus quod fiat voluntas Dei, petimus quod compleatur voluntas eius in nobis. Quæ omnia & si inchoentur in hoc mundo, non tamen possunt haberi perfecte nisi in vita æterna: & ideo necessariū fuit aliqua petere necessaria, quæ perfecte possent haberi in vita præsentī: & inde est quod Spiritus sanctus docuit petere necessaria in vita præsentī, quæ perfecte hic habentur. Simul etiam vt ostendat quod etiam temporalia prouidentur nobis a Deo, & hoc est quod dicit. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: in quibus quidem verbis docuit nos vitare quinque

F peccata, quæ consuēerunt contingere ex desiderio rerum temporalium. Primum peccatum est, quod homo per immoderatum appetitum petit ea quæ statū & conditionem eius excedunt, nō contentus his quæ decēt eū. Sicut si desiderat vestes, nō vult eas vt miles, si est miles, sed sicut comes: nō vt clericus, si est clericus, sed sicut episcopus. & hoc vitium retrahit hoīes a spiritualibus, inquantum nimis inhaeret eorum desiderium temporalibus. Hoc autem vitium docuit nos vitare Dominus, docens nos petere panem tantum, idest, necessaria ad præsentem vitam secundum conditionem vniuscuiusque, quæ omnia sub nomine panis intelliguntur: unde non docuit delicata petere, non diuersa, non exquisita, sed panem sine quo vita hominis duci non potest, quia omnibus communis est Ecclesiasti. 29. Initium vitæ hominis panis & aqua. Apostolus. 1. Timoth. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Secundum vitium est quod aliqui in acquisitione rerum temporalium alios molestant, & defraudāt. Hoc vitium est adeo periculosum, quo est difficile bona ablata restitui. Non enim dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, secundum Augustinum. Quod quidē vitium docuit nos vitare, docens nos petere panem nostrum, non alienum. Raptores enim non comedūt panem suum, sed alienum. Tertium est superflua sollicitudo. Aliqui enim sunt, qui numquam sunt contenti de eo quod habent, sed semper plus volunt, quod quidem immoderatum est: quia desiderium debet moderari secundum necessitatem. Prouerb. 30. Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, sed tantum vitæ mei tribue necessaria &c. Et hoc monuit nos vitare dicens. Panem nostrū quotidianum, idest, vnius diei, vel vnius temporis. Quartum vitium est immoderata voracitas. Sunt enim aliqui, qui tantum volūt consumere vno die, quod sufficeret pluribus diebus, & isti petunt non panem quotidianum, sed decē dierum: & ex hoc quod nimis expendūt, contingit quod omnia consumunt. Prouer. 23. Vacantes potibus, & dantes symbola, cōsumunt Eccl. 19. Operarius ebrius non locupletabitur. Quintum vitium est ingratitude. Nam cum aliquis ex diuitijs superbit, & nō recognoscit a Deo ea quæ habet, hoc est valde malū: quia oīa quæ habemus sunt spiritualia, siue tēporalia a Deo sunt. 1. Paral. 29. Omnia tua sunt, quæ de manu tua accepimus. Ideo ad remouēdū hoc vitium dicit. Da nobis, & panem nostrum, vt sciamus quod omnia nostra a Deo sunt. Sed de hoc habemus vnum documentum: quia aliquando aliquis habet multas diuitias, & ex eis nullam vtilitatem consequitur, sed damnū spirituale & temporale. Nam aliqui propter diuitias perierunt. Eccles. 6. Est & aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines. Vir cui dedit Deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desiderat, nec tribuit ei potestatem Deus vt comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. Item, Eccles. 5. Diuitiæ cōgregatæ in malum Domini sui. Debemus ergo petere vt diuitiæ nostræ sint nobis ad vtilitatem, & hoc petimus cum dicimus. Panem nostrum da nobis, id est, fac diuitias nobis vtilēs. Iob. 20. Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus. Diuitias quas deuorauit, euomet: & de ventre illius extrahet eas Deus. Aliud vitium est in rebus mūdi. f. superflua sollicitudo. Nā aliqui sunt qui hodie sollicitantur de rebus temporalibus, quæ erūt vsq; ad vnū annū. Et qui hoc

hoc habent nūquam quiescunt. Mat. 6. Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus &c. Et ideo Dominus docet nos petere, q̄ hodie detur nobis panis noster. i. ea quæ sunt nobis necessaria ad præsens tempus. Inuenitur quidem alius duplex panis, scilicet sacramentalis, & panis verbi Dei. Petimus ergo panē nostrum sacramentalem, qui quotidie in Ecclesia conficitur, vt sicut illud accipimus in sacramento, ita detur nobis ad salutem. Ioa. 6. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Item alius panis est verbum Dei. Matth. 4. Non in solo pane viuunt homines, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Petimus ergo, vt det nobis panem. i. verbum suum: ex hoc autem prouenit homini beatitudo, quæ est fames iustitiæ. Nam postquam spiritualia habentur, magis desiderantur, & ex hoc desiderio prouenit fames, & ex fame satietas vitæ æternæ.

Quinta petitio.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Inueniuntur aliqui magnæ sapientiæ & fortitudinis: & quia nimis confidunt de virtute sua, non agunt sapienter quæ agunt, nec perducunt quod intendunt ad complementum. Prouerb. 20. Cogitationes consilij roborantur. Sed notandum, quod Spiritus sanctus qui dat fortitudinē, dat etiam consilium. Nam omne bonum consilium de salute hominum est a Spiritu sancto. Tunc autem consiliū est homini necessariū, qñ est in tribulatione, si cut cōsiliū medicorum cū aliquis infirmatur. Vnde & homo cum spiritualiter infirmetur per peccatum, debet querere consilium vt sanetur. Consiliū autē peccatori necessariū ostēditur. Danie. 4. cū dicit. Consiliū meū placeat tibi rex. Peccata tua elemosynis redime. Optimū ergo cōsiliū cōtra peccata est elemosyna, & misericordia: & ideo Spiritus sanctus docet peccatores petere & orare. Dimitte nobis debita nostra. Debemus autem Deo illud quod auferimus de iure suo: ius autem Dei est vt faciamus voluntatem suam præferendo eam voluntati nostræ. Auferimus ergo Deo ius suum, cū præferimus voluntatē nostram voluntati suæ, & hoc est peccatum. peccata ergo sunt debita nostra. Est ergo consilium Spiritus sancti, vt petamus a Deo veniam peccatorum: & ideo dicimus. Dimitte nobis debita nostra. Possumus autē in his verbis tria cōsiderare. Primum est, quare fit hęc petitio: secundum, quō impleatur: tertium est, quid requiritur ex parte nostra vt impleatur. Circa primum sciēdum, q̄ ex hac petitione possimus duo colligere, quæ necessaria sunt hominibus in vita ista. Vnum est, quod homo semper sit in timore & humilitate. Aliqui enim fuerunt ita præsumptuosi, qui dicerent quod homo poterat viuere in mundo isto, ita q̄ ex se poterat vitare peccata. Sed hoc nulli datū est, nisi soli Christo, qui habuit spiritum non ad mensuram, & beatæ Virginis, quæ fuit plena gratiæ, in qua nullum peccatum fuit, sicut dicit Augusti. De qua scilicet Virgine, cum de peccatis agitur, nullam volo fieri mentionē. Sed de alijs sanctis nulli cōcessum est quin ad minus veniale peccatum incurreret. 1. Ioan. 1. Si dixerimus quoniā peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: & hoc etiam probatur per petitionem istam. Cōstat enim quod omnibus sanctis & hominibus conuenit dicere. Pater noster, in quo di-

A citur, Dimitte nobis debita nostra. ergo omnes recognoscunt & confitentur se peccatores, vel debitores. Si ergo peccator es, debes timere & humiliari. Aliud est, q̄ semper viuamus in spe, quia licet simus peccatores, nō debem⁹ desperare, ne desperatio ducat nos ad maiora & diuersa peccata, sicut dicit Apost. Eph. 4. Qui desperantes semetipsos tradiderūt impudiciæ &c. ergo multum est vtile, quod semper speremus: quia quantumcumque homo sit peccator, debet sperare quod Deus, si perfecte conteratur & conuertatur, dimittet ei. Hęc autem spes firmatur in nobis cū petimus, Dimitte nobis debita nostra. Sed hęc spem abstulerunt Nouatiani, qui dixerunt, quod qui semel peccabant post baptismum, numquam consequerentur misericordiam. Hoc autem non est verum, si verum dixit Christus dicendo, Omne debitū dimisi tibi, quoniam rogasti me, Matth. 18. In quacūque ergo die petes, poteris consequi misericordiam, si roges cum penitentiā peccati. Sic igitur ex hac petitione confurgit timor & spes, quia omnes peccatores contriti & confitentes misericordiam consequuntur, & ideo necessaria fuit hęc petitio. Circa secundum sciendum est, quod in peccato sunt duo, scilicet culpa qua offenditur Deus, & pœna quæ debetur pro culpa: sed culpa remittitur in contritione, quæ est cū proposito cōfiteendi & satisfaciendi. psalm. 31. Dixi, cōfitebor aduersum me iniustitiam meam Dño: & tu remisisti impietatem peccati mei. Non est igitur desperandum, ex quo ad remissionem culpæ sufficit contritio cum proposito confitendi. Sed forte quis dicet. Ex quo dimittitur peccatum in contritione, ad quid necessarius est sacerdos? Ad hoc dicendum est, quod Deus in contritione dimittit culpam, & pœna æterna commutatur in tēporalem, sed nihilominus manet adhuc obligatus ad pœnam temporalem: unde si decederet sine confessione, non contempta tamen sed præuenta, iret ad purgatorium, cuius pœna, sicut dicit Augusti. est maxima. Quando ergo confiteris, sacerdos absoluit te de hac pœna in clauū virtute, cui te subieceris in confessione, & ideo dixit Christus Apostolis Io. 20. Accipite Spiritum sanctū, quorū remisistis peccata, remittuntur eis &c. Vnde quando semel cōfiteretur quis, dimittitur ei aliquid de pœna huiusmodi: & similiter quando iterum confitetur, & posset totiens confiteri, quod tota sibi dimitteretur. Inuenerūt autē successores Apostolorū alium modum remissionis huius pœnæ, scilicet beneficia indulgentiarum, quæ existentibus in charitate tantum ualent, quantum sonāt, & quantum pronuntiantur. Quod autem Papa hoc possit, satis patet. Nam multi sancti multa bona fecerunt, & tamen isti non peccauerunt ad minus mortaliter, & hęc bona fecerunt in utilitatem Ecclesiæ. Similiter meritum Christi & beatæ Virginis sunt sicut in thesauro, unde summus Pontifex, & illi quibus ipse committit, possunt huiusmodi merita vbi necesse est, dispensare. Sic ergo dimittuntur peccata non solum quantum ad culpam in contritione, sed etiam quantum ad pœnam in confessione, & per indulgentias. Circa tertium sciendum, quod ex parte nostra requiritur, vt nos dimittamus proximis nostris offensas factas nobis, vnde dicitur. Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, aliter Deus non dimitteret nobis. Ecclesi. 28. Homo homini seruat irā, & a Deo querit medelam: Luc. 6. Dimitte, & dimittemini: & ideo solummodo in ista petitione ponitur conditio cū dicitur, Sicut & nos dimittimus &c. Si Opuscu. S. Tho. Aqui. K 2 ergo

ergo nõ dimittis, non dimittet tibi. Sed posses dicere? Ego dicam pcedentia. s. dimitte nobis, sed illud. s. si cut & nos &c. tacebo. ergo Christũ decipere quæris? sed certe non decipis. Nam Christus qui hanc oratio nem fecit, bene recordatur eius, unde non potest de cipi. ergo si dicis ore, adimpleas corde. Sed queritur vtrum ille qui non proponit dimittere proximo suo, debeat dicere. Sicut & nos dimittimus &c. Videtur quod non, quia mentitur. Dicendum, quod non me- titur, quia non orat in persona sua, sed Ecclesię, quæ non decipitur, & ideo ponitur ipsa petitio in plurali. Sed sciendum, q̄ duobus modis dimittitur. Vnus est perfectõrũ, vt. s. offensus requirat offendẽtẽ. psalm. 33. Inquire pacẽ. Alius est cõmuniter omniũ, ad quẽ te- nẽtur omnes, vt. s. petẽti veniã tribuat. Eccle. 28. Re- linque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecãri tibi peccata soluentur. Ex hoc sequitur alia beauido. Beati misericordes. Misericordia enim facit nos misereri proximo nostro.

Sexta petitio.

ET ne nos inducas in tentationẽ. Sunt aliqui qui li- cet peccauerint, tamen desiderant veniam cõse- qui de peccatis, vnde & confitentur, & pænitent, sed tamen non adhibet totum studium quod deberent, vt iterato in peccata non ruant. Quod quidem non est conueniens, vt. s. ex vna parte ploret quis peccata, dum pænitet, ex alia vnde ploret, accumulet dũ pec- cat: & propter hoc dicitur Iſa. 1. Lauamini, mũdi esto te &c. Et ideo sicut supradictum est, Christus in præ- cedenti docuit nos petere veniã peccatorum. In hac vero docet nos petere vt possimus vitare peccata, vt s. non inducamur in tentationem, per quam labamur in peccatis, cum dixit. Et ne nos inducas &c. Cir- ca quod tria quærentur. Primo, quid sit tentatio: se- cundo, qualiter homo tentatur, & a quo: tertio vero, quomodo liberatur in tentatione. Circa primũ scien- dum est, q̄ tentare nihil aliud est quàm experiri, seu probare, unde tentare hominem est probare virtutẽ eius. Experitur autem, seu probatur virtus hominis dupliciter, s̄m qd̄ duo exigit hominis virtus. Vnũ per- tinet ad bene operandum. s. q̄ bene operetur: aliud est, q̄ caueat a malo. psalm. 33. Declina a malo, & fac bonũ &c. Probatũ ergo virtus hominis quandoque quantum ad hoc q̄ bene facit, quandoque vero quã- tum ad hoc q̄ cõsuet a malo. Quantum ad primũ proba- tur homo vtrum inueniatur promptus ad bonũ, ut ad ieiunandũ, & huiusmodi. Tũc. n. est virtus tua ma- gna, quãdo promptus inueniris ad bonũ: & hoc mo- do Deus probat aliquando hominem, non q̄ lateat eum virtus hominis, sed ut eam omnes cognoscant, & detur omnibus in exemplum. Sic tẽtauit Deus A- brahã Gen. 22. & Iob. Et ideo Deus sæpe immittit tri- bulationes iustis, ut dum patienter substinẽt, appa- reat virtus eorũ, & in virtute proficiant. Deuteron. 13. Tentat vos Dominus Deus uester, ut palam fiat vtrum diligatis eum, an nõ. Sic ergo Deus tentat pro- uocando ad bonum. Quantum ad s̄m, probatur vir- tus hominis per inductionem ad malum: & si bene resistit, & non consentit, tunc virtus hominis magna est: si vero hõ succumbit tentationi, tũc virtus homi- nis nulla est. Hoc autẽ modo nullus tentatur a Deo, quia sicut dicitur. Iac. 1. Deus intentator malorum est &c. Sed tentat homo a propria carne, a diabolo, & a mũdo. A carne dupliciter. Primo, quia caro instigat ad malum. Caro enim semper querit delectationes

suas. s. carnales, in quibus est sæpe peccatũ. Qui enim immoratur delectationibus carnalibus, negligit spi- ritualia. Iac. 1. Vnusquisq; tentatur a concupiscentia sua. Secundo, tentat caro retrahendo a bono. Nam spiritus quãtũ est de se, semper delectaretur in spiri- tualibus bonis, sed caro aggrauans impedit spiritum, Sap. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Rom. 7. Condelector legi Dei s̄m interiorẽ hominẽ: uideo autẽ aliã legem in mẽbris meis repugnantem legi mẽbris meis, & captiuantẽ me in lege peccati, quæ est in mẽbris meis. Sed hæc tentatio. s. carnis, est valde grauis, quia inimic⁹ noster. s. caro cõiũctus est nobis: & sicut dicit Boetius, nulla pestis efficacior est ad no- cendum, quàm familiaris inimicus, & ideo contra eam vigilandum est, Matth. 26. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Diabolus fortissime tentat. Nam postquã conculcatur caro, insurgit alius. s. diabolus, contra quem est nobis magna colluctatio. Apосто. Ephes. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & po- testates &c. Vnde & signãter dicitur tentator. 1. Theſ. salo. 3. Ne forte tentauerit vos is qui tentat &c. In tẽ- tatione autem sua callidissime procedit. Ipse enim si- cut bonus dux exercitus, qui oblidet aliquod castrũ, cõsiderat infirma eius quæ impugnare vult, & ex illa parte vnde magis est homo debilis, tẽtat eum. Et ideo tentat de illis vitijs, ad quæ homines cõculcata carne magis proni sunt, vt de ira, de superbia, & de alijs spiritualibus vitijs. 1. Pet. 5. Aduersarius uester diabo- lus tãquã leo rugens circuit quærens quem deuoret. Facit autem duo diabolus dum tentat, quia non statim proponit illi quem tentat, malum aliquod ap- parens, sed aliquid quod habeat speciem boni, vt sal- tem in ipso principio per illud remoueat eum aliquã- tulum a proposito suo principali, quia postmodum facilius inducit ipsum ad peccandum, quando illum vel modicum auertit. Apóstolus 2. Corint. 11. Ipse satanas trãfigurat se in angelũ lucis. Deinde postquã induxit eum ad peccatũ, sic alligat eum, vt non per- mittat eum a peccatis resurgere. Iob 40. Nerui testi- culorum eius perplexi sunt. Sic ergo duo facit diabo- lus: quia decipit, & deceptum detinet in peccato. Sed mundus dupliciter tentat. Primo, per nimium & im- moderatum desiderium rerum temporalium. Aposto- lus 1. Thimoth. 6. Radix omnium malorũ est cupi- ditas. Secũdo, p̄ persecutores & tyrannos terrendo. Iob. 37. Nos quoq; inuoluimur tenebris. 2. Tim. 3. Omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu, perse- cutionem patiẽtur. Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus. Sic ergo patet, quid est tentatio, & qualiter tentatur homo, & a quo. Sequitur videre qualiter homo liberatur. Circa quod sciendum est, quod Christus docet nos rogare non vt tentemur, sed vt non inducamur in tentationem. Nam si homo vincit tentationem, meretur coronã: & ideo dicitur Iacob. 1. Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis. Ecclesiastic. 2. Fili, acce- dens ad seruitutem Dei, præpara animam tua ad ten- tationem. Item, Iac. 1. Beatus vir qui suffert tentatio- nem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronã- nam vitæ: & ideo docet petere vt non inducamur in tentationem per cõsensum. 1. Corint. 10. Tentatio vos non apprehẽdat nisi humana. Nam tentari huma- num est, sed consentire diabolicum est. Sed nõquid Deus inducit ad malũ, quia dicit, Et ne nos inducas in tentationem? Dico quod Deus dicitur inducere ad

ad malum permittendo, inquantũ. s. propter multa peccata subtrahit homini gratiam suam, qua sublata homo labitur in peccatũ: & ideo cãtamus in psal. 70. Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me Domi- ne. Regit autem hominem ne inducatur in tentatio- nem per feruorem charitatis: quia quilibet charitas quantuncumque parua, potest resistere cuilibet pec- cato. Cantic. 8. Aquæ multæ non potuerunt extin- guere charitatem. Item, per lumen intellectus, quo in- struit nos de agẽdis: quia sicut dicit Philosophus, om- nis peccans est ignorans. psalm. 31. Intellectum tibi dabo, & instruam te. Hoc autem petebat David, qui dicebat. Illumina oculos meos ne vnquã obdor- miã in morte, ne quãdo dicat inimicus meus, præua- lui aduersus eũ, Psal. 12. hoc autẽ habemus per donũ intellectus. Et quia cum non assentimus tẽtationi, ser- uiamus cor mundum, de quo Marc. 5. Beati mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt: ideo ex hoc per- uenimus ad visionem Dei, ad quam nos perducatur.

Septima petitio.

Speret veniam peccatorum, & quomodo possi- mus vitare tẽtationes: hic vero docet petere præser- uationem a malis, & hæc petitio est generalis contra omnia mala. s. peccata, infirmitates, & afflictiones, si- cut dicit Augu. Sed quia de peccato & tentatione di- ctum est, dicendum est de alijs malis. s. aduersitatibus & afflictionibus omnibus huius mũdi, a quib⁹ Deus liberat quadrupliciter. Primo, ne superueniat affli- ctio, sed hoc raro contingit: quoniam sancti in mun- do isto affliguntur, quia vt dicitur 2. Timo. 3. Om- nes qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutio- nem patientur. Sed tamen alicui Deus concedit ali- quando, ut non affligatur a malo, quãdo. s. cognoscit eum impotentem, & non posse resistere: sicut medi- cus infirmo debili nõ dat violẽtas medicinas. Apo. 3. Ecce dedi corã te hostiũ apertũ, quod nemo põt clau- dere, quia modicã habes uirtutẽ. In patria autẽ erit ge- nerale hoc, quia nullus affliget tibi, Iob. 5. In sex tribu- lationib⁹. s. præsentis vitæ, quæ p̄ sex ætates distingui- tur liberabit te, in septima nõ tãget te malũ. Apocaly. 7. Non esurient, neque sitient amplius. Secundo, libe- rat quando in afflictionibus consolatur. nã nisi Deus consolaretur, nõ posset homo subsistere. 2. Corin. 1. Supra modum grauati sumus supra uirtutem nostrã. 2. Corin. 7. Sed qui consolatur humiles, cõsolatus est nos Deus. psalm. 93. Secundum multitudinem dolorum meorũ in corde meo consolationes tuæ læti- ficauerũt animã meam. Tertio, quia afflictis tor bona facit, quot tradunt mala obliuioni. Tob. 3. Post tem- pestatem tranquillum facis. Sic ergo afflictiones, & tribulationes huius mundi non sunt timendæ, quia facile tolerantur & propter consolationem admittã, & propter breuitatem. Aposto. 2. Corin. 4. Id quod in præsentem est momentaneũ & leue tribulationis no- stræ, supra modũ in sublimitate æternũ gloriæ p̄dus operatur in nobis, quia ex his peruenitur ad vitã eter- nam. Quarto, quia tentatio & tribulatio conuertitur in bonũ, & ideo nõ dicit, Libera nos a tribulatio- ne, sed a malo, quia tribulationes sunt sanctis ad coro- nam, & inde est q̄ gloriantur de tribulationibus. Aposto. Roman. 5. Nõ solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, sciẽtes quod tribulatio patientiã operatur. Tob. 3. In tempore tribulationis peccata di- mittis. Liberat ergo Deus hominem a malo & tribu-

lationibus, eas in bonum conuertendo, quod est si- gnũ maximæ sapientiæ, quia sapientis est malũ ordi- nare in bonũ: & hoc fit per patientiã, q̄ habetur in tri- bulationibus. Cæteræ vero virtutes bonis vtuntur, sed paciẽtia malis, & ideo solum in malis. i. in aduersitati- bus est necessaria. Prouerb. 19. Doctrina viri per pa- tiẽtiã noscitur: & ideo Spiritus sanctus per donum sapientiæ facit nos petere, & per hoc peruenimus ad beatitudinẽ ad quã ordinat pax, quia per patientiã pa- cẽ habemus & i tẽpore prospero, & aduerso: & ideo pacifici dicũtur filij Dei, quia sunt similes Deo, quia sicut Deo nihil nocere potest, ita nec eis, quia nec prospera, nec aduersa: & ideo beati pacifici, quoniã filij Dei vocabuntur. Amen, est confirmatio vniuersa- lis omnium petitionum.

Compendiosa expositio totius orationis.

Pater noster. Vt in summa exponatur, sciendum est quod in oratione Dominica continentur omnia quæ desiderantur, & omnia quæ fugiuntur. Inter omnia autem desiderabilia illud plus desideratur, quod plus amatur, & hoc est Deus: & ideo primo pe- tis gloriam Dei cum dicis, Sãctificetur nomen tuum. A Deo autem desideranda sunt tria quæ pertinet ad te. Primũ est, quod peruenians ad vitã æternã, & hoc petis cum dicis. Adueniat regnum tuum. Secũdum est, quod facias volũtatẽ Dei & iustitiã, & hoc petis cũ dicis. Fiat volũtas tua sicut in celo & in terra. Tertiũ est, vt habeas necessaria ad uitam, & hoc petis cũ di- cis. Panẽ nostrũ quotidianũ da nobis hõdie: & de his tribus dicit Dominus. Matth. 6. Primũ quærite regnũ Dei, quantum ad primum: & iustitiã eius, quãtum ad s̄m: & hæc omnia adjicientur uobis, quantum ad tertiũ. Illa autem quæ uitanda sunt & fugienda, sunt illa quæ contrariantur bono. Bonum autẽ qd̄ primo desiderabile est, est quadruplex, ut dictum est. Er pri- mũ est gloria Dei, & huic nullũ malũ est cõtrariũ. Iob. 35. Si peccaueris, qd̄ ei nocebis? si iuste egeris, quid donabis ei? Nam & de malo inquãtũ punit, & de bo- no inquãtũ remunerat, resultat gloria Dei. Secũdũ bonũ est uita æterna, & huic cõtrariat peccatũ, quia p peccatũ perditur: & ideo ad hoc remouẽdũ dicimus. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimitti- mus &c. Tertiũ bonũ est iustitia, & bona opera, & huic cõtrariatur tẽtatio, quia tentationes impediũt nos a bono operãdo: & ad hoc remouẽdũ petimus. Et ne nos inducas in tẽtationẽ. Quartũ bonum sunt bona necessaria, & huic contrariantur aduersitates & tribulationes: & ad hoc remouendum petimus. Sed libera nos a malo, Amen.

Explicit expositio orationis Dominicæ secundum Sanctum Thomam de Aquino, ordinis prædicatorum.

INCIPIT EIVSDEM DEVOTISSIMA EXPOSITIO SUPER SALVATIONE ANGELICA, SCILICET, AVE MARIA.

Opusculum Octauum.

Ave Maria gratia plena Dominus tecũ. In salutatione ista cõtinentur tria. Vnam partẽ fecit angelus. s. Ave gratia plena, Domi- nus tecũ, benedicta tu in mulieribus. Aliã Opus. S. Tho. Aquin. K 3 partem

partem fecit Elisabeth mater Ioannis Baptistę, scilicet Benedictus fructus ventris tui. Tertiam partem addit Ecclesia, scilicet Maria. Nam angelus nõ dixit. Ave Maria, sed ave gratia plena. Et hoc nomē, scilicet **MARIA**, secundū suā interpretationem conuenit dictis angeli, sicut patebit. Est ergo circa primum considerandum, quod antiquitas erat valde magnum, quod angeli appareret hominibus: vel quod homines facerent eis reuerentiā, habebant pro maxima laude. Unde & ad laudem Abraham scribitur, quod recepit angelos hospitio, quod exhibuit eis reuerentiam. Quod autem angelus faceret homini reuerentiam, nõquam fuit auditum, nisi postquam salutauit beatā Virginē reuerenter dicens, Ave. Quod autem antiquitas non reueretur hominem angelus, sed homo angelum, ratio est: quia angelus erat maior homine, & hoc quātum ad tria. Primo, quantum ad dignitatem: ratio est, Nam angelus est naturę spiritualis. Psal. 130. Qui facit angelos suos spiritus &c. Homo vero est naturę corruptibilis. Unde dicebat Abraham. Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis. Nõ ergo erat decens, vt spiritualis & incorruptibilis creatura reuerentiam exhiberet corruptibili, scilicet homini. Secundo, quantum ad familiaritatem ad Deum. Nam angelus est Deo familiaris, vt pote assistens. Daniel. 7. Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebāt ei. Homo vero est quasi extraneus & elõgatus a Deo per peccatū. Psal. 54. Elõgau fugiēs. Ideo conueniens est, vt homo reueretur angelum, vt pote propinquum & familiarem regis. Tertio, præinebat propter plenitudinem splendoris gratiæ diuinę. Angeli enim participant ipsū lumen diuinum in summa plenitudine. Iob 25. Nūquid est numerus militum eius, & super quem non surget lumen eius? Et ideo semper apparet cum lumine. Sed homines & si aliquid participant de ipso lumine gratiæ, parum tamen & in obscuritate quadam. Non ergo decēs erat, vt homini reuerentiam exhiberet, quousque aliquis inueniretur in humana natura, qui in his tribus excederet angelos: & hæc fuit beata Virgo. Et ideo ad designandum, quod in his tribus excedebat eum, voluit ei angelus reuerentiam exhibere, unde dixit, Ave. Unde beata Virgo excessit angelos in ijs tribus. & primo in plenitudine gratiæ, quæ magis est in beata Virgine, quàm in aliquo angelo, & ideo ad insinuandum hoc angelus ei reuerentiam exhibuit dicens, Gratia plena. quasi diceret. Ideo exhibeo tibi reuerentiam, quia me excellis in plenitudine gratiæ. Dicitur autē beata Virgo plena gratia quantum ad tria. Primo, quantum ad animam, in qua habuit omnem plenitudinem gratiæ. Nam gratia Dei datur ad duo, scilicet ad bonum operandum, & ad vitandum malum, & quantum ad ista duo perfectissimam gratiam habuit beata Virgo. Nā ipsa omne peccatum vitauit magis quàm aliquis sanctus post Christum. Peccatum enim aut est originale, & de isto fuit mundata in vtero: aut mortale, aut veniale, & de istis libera fuit. Unde Canticorum. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Augustinus in libro de natura & gratia. Excepta sancta Virgine Maria, si omnes sancti & sanctę cum hic viuerent, interrogati fuissent, vtrū sine peccato essent, omnes vna voce clamassent. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Excepta inquam hac sancta Virgine, de qua propter honorem Domini cum de peccato agitur, nullam prorsus volo quæstionem habere. Scimus

enim, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad peccatū ex omni parte vincendum, quæ illum concipere & parere meruit, quem costat nullum habuisse peccatum. Sed Christus excellit Beatam Virginem in hoc, quod sine originali conceptus & natus est, beata autem Virgo in originali est concepta, (sed non nata. Ipsa etiam omnium virtutum opera exercuit, alij autem sancti specialia quædā, quia alius fuit humilis, alius castus, alius misericors: & ideo ipsi dantur in exemplum specialium virtutum, sicut beatus Nicolaus in exemplum misericordiæ &c. Sed beata Virgo in exemplum omnium virtutum: quia in ea reperis exemplum humilitatis. Luc. 1. Ecce ancilla. et post. Respexit humilitatē ancillæ suæ. Castitatis, quoniam virum nõ cognosco, & omnium virtutum, vt satis patet. Sic ergo plena est gratia beata Virgo & quātum ad boni operationem, & quantum ad mali vitiationem. Secundo, plena fuit gratia quantum ad redundantiam animæ ad carnem, vel corpus. Nam magnum est in sanctis habere tantū de gratia, quod sanctificet animam: sed anima beata Virginis ita fuit plena, quod ex ea refudit gratiam in carnem, vt de ipsa conciperet filium Dei: & ideo dicit Hugo de S. Victore Quia in corde eius amor Spiritus sancti singulariter ardebat, ideo in carne eius mirabilia faciebat, intantum quod de ea nasceretur Deus & homo. Lucę 1. Quod enim nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Tertio, quantum ad refusionem in omnes homines. Magnum enim est in quolibet sancto, quando habet tantum de gratia, quod sufficit ad salutem multorum: sed quando haberet tantū, quod sufficeret ad salutem omnium hominum de mundo, hoc esset maximum, & hoc est in Christo, & in beata Virgine. Nā in omni periculo potes salutē obtinere ab ipsa Virgine gloriosa. Unde Canticorū 4. Mille lypei. i. remedia contra pericula pendens &c. Itē, in omni opere virtutis potes eam habere in auditorium, & ideo dicit ipsa Ecclesiastici 24. In me omnis spes vitę & virtutis. Sic ergo plena est gratia, & excedit angelos in plenitudine gratiæ: & propter hoc conuenienter vocatur Maria, quæ interpretatur illuminata in se. Unde Esa. 58. Implebit splendoribus animam tuam: & illuminatrix in alios, quantum ad totum mundum, & ideo assimilatur soli, & lunę. Secundo, excellit angelos in familiaritate diuina, & ideo hoc designans angelus, dixit. Dominus tecum. quasi dicat. Ideo exhibeo tibi reuerentiam, quia tu familiarior es Deo quàm ego, nam dominus est tecum. Dominus, inquit, pater cum eodē filio, quod nullus angelus, nec aliqua creatura habuit. Luc. 1. Quod enim nascetur ex te sanctū, vocabitur filius Dei. Deº filius in vtero. Esa. 12. Exulta, & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel. Aliter est ergo Dominus cum beata Virgine, quæ cū angelo, quia cum ea vt filius, cum angelo vt Dominus. Dominus Spiritus sanctus, sicut in templo, unde dicitur. Tēplū Domini, sacrarium Spiritus sancti, quia concepit ex Spiritu sancto. Luc. 1. Spiritus sanctus superueniet in te. sic ergo familiarior cū Deo est beata Virgo, quàm angelus: quia cum ipsa Dominus pater, Dominus filius, Dominus Spiritus sanctus, scilicet tota Trinitas. Unde cātatur de ea. Totius trinitatis nobile triclinium. Hoc autem verbū, Dominus tecum, est nobilius verbum quod sibi dici possit. Merito ergo angelus reueretur beatam Virginem, quia mater Domini, & ideo domina est. Unde conuenit ei hoc nomē Maria, quod Syra lingua, interpretatur, Domina. Tertio excedit angelos quātum ad puritatem, quia

quia beata Virgo non solum erat pura in se, sed etiam procurauit puritatem alijs. Ipsa enim purissima fuit & quantum ad culpam, quia ipsa Virgo nec mortale, nec veniale peccatum incurrit. Item, quantum ad penam. Tres enim maledictiones datę sunt hominibus propter peccatum. Prima data est mulieri, scilicet quod corruptione conciperet, cum grauiamine portaret, & in dolore pareret. Sed ab hac immunis fuit beata Virgo, quia sine corruptione concepit, in solatio portauit, & in gaudio peperit Saluatorē. Esa. 35. Germinans germinabit exultabunda, & laudans. Secunda data est homini, scilicet quod in sudore vultus vesceretur pane suo. Ab hac immunis fuit beata Virgo, quia vt dicit Apostolus. 1. Corinth. 7. Virgines solutę sunt a cura huius mundi, & soli Deo vacant. Tertia fuit communis viris & mulieribus, scilicet vt in puluere reuerterentur. Et ab hac immunis fuit beata Virgo, quia cum corpore assumpta est in cælum. Credimus enim quod post mortem resuscitata fuerit, & portata in cælū. Psal. 131. Surge Domine in requiem tuam tu, & archa sanctificationis tuę. Sic ergo immunis fuit ab omni maledictione: & ideo benedicta in mulieribus, quia ipsa sola maledictionem sustulit, & benedictionem portauit, & ianuam paradisi aperuit: & ideo conuenit ei nomē **MARIA**, quæ interpretatur stella maris: quia sicut per stellā maris nauigātes diriguntur ad portū, ita Christiani diriguntur per Mariā ad gloriā. Benedictº fructº ventris tui. Peccator aliquādo quærit in aliquo quod non potest consequi, sed consequitur illud iustus. Prouerb. 13. Custoditur iusto substantia peccatoris. Sic Eua quęruit fructum, & in illo non inuenit omnia quę desiderauit: beata autem Virgo in fructu suo inuenit omnia quę desiderauit Eua. Nam Eua in fructu suo tria desiderauit. Primo id quod falso promisit ei diabolus, scilicet quod essent sicut dii, scientes bonū & malū. Eritis, inquit ille mēdax, sicut Dij sicut dicit Gen. 3. Et mentitus est, quia mendax est & pater eius. Nam Eua propter esum fructus non est facta similis Deo, sed dissimilis, quia peccatō recessit a Deo salutari suo, unde & expulsa est de paradiso. Sed hoc inuenit beata Virgo, & omnes Christiani in fructu ventris sui, quia per Christum coniungimur & assimilamur Deo, 1. Ioan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus &c. Secundo in fructu suo Eua desiderauit delectationem, quia bonus ad edendum: sed non inuenit, quia statim cognouit se nudā, & habuit dolorem: sed in fructu Virginis suauitatem inuenimus, & salutem. Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam. Tertio fructus Eua erat pulcher aspectus: sed pulchrior fructus Virginis, in quem desiderant angeli prospicere. Psal. 44. Speciosus forma præ filijs hominum: & hoc est quia est splendor paternę glorię. Non ergo potuit inuenire Eua in fructu suo, quod nec quilibet peccator in peccatis. Et ideo quę desideramus quæramus in fructu Virginis. Est autem hic fructus benedictus a Deo, quia sic repleuit eum omni gratia, quod peruenit ad nos exhibendo ei reuerentiam. Ephe. 1. Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in Christo. Ab angelis Apocalypsis 7. Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro. Ab hominibus. Apost. Philip. 2. Omnis lingua cõfiteatur, &c. Psal. 117. Bndictº qui venit in nomine dñi. Sic ergo & Virgo benedicta: sed & magis bndictº fructus eius.

Explicit opusculum octauum vel expositio Salutationis Angelicę secundum S. Thomę de Aquino ordinis predicatorum.

RESPONSIO EIVS DEM AD FRATREM IOANNEM

VERCELLENSEM GENERALEM

MAGISTRVM ORDINIS

PRÆDICATORVM

De articulis centum & octo sumptis ex opere Petri de Tarantasio.

Opusculum nonum.

Quæstio I.

RIMO considerandum est, quod ratio culuslibet est, quam significat nomen eius, sicut ratio lapidis est, quam significat nomē eius. Nomina autem sint signa intellectualium conceptionum: unde ratio vniuersiuique rei significata per nomen, est conceptio intellectus, quam significat nomen. Hęc autem conceptio intellectus est quidem in intellectu sicut subiecto, in re autē intellecta sicut in representato. Nam conceptiones intellectuum sunt similitudines quædā rerum intellectarum. Si autem conceptio intellectus non assimilaretur rei, falsa esset conceptio de re illa, sicut si intelligeret esse lapidem, quod non est lapis. Ratio igitur lapidis est quidem in intellectu sicut in subiecto, in lapide autem sicut in eo quod causat veritatem in conceptione intellectus intelligentis lapidem talem esse. Cum igitur intellectus rem aliquam comprehendit, vna conceptione perfecte illam rem representat, & sic diuersas conceptiones contingit esse diuersarum rerum. Intellectus autem noster Deum comprehendere non potest, nec ipsum in essentia sua videre in statu vię, sed aliquantulum ex rebus creatis ipsum cognoscit: diuersę autem perfectiones rerum creatarum, puta, sapientia, voluntas, & huiusmodi representant quidem imperfecte diuinam perfectionem. Ex hoc enim quod aliqua creatura est sapiens, aliquantulum accedit ad diuinam similitudinem: similiter ex hoc quod est potens, & ex hoc quod est volens, ita tamen quod quicquid perfectionis, seu nobilitatis competit creaturę, etiam Deo competit, qui est creaturarum causa effectiua æquiuoca, sed tamen hæc diuersa eminentius competunt Deo secundum simplicem essentiam suam. Et similiter intellectus noster ex rebus creatis scientiam accipiens per diuersas conceptiones assimilatur vni diuinę essentię, licet imperfecte. Sic igitur bonitas, sapientia, & potentia, & si quid aliud huiusmodi de Deo dicimus, differunt ratione propter diuersas conceptiones intellectus nostri, sed sint idem re, quia essentia diuina est vna & eadē, quam intellectus noster diuersis conceptionibus representat, sicut etiam diuersę res representant essentiam diuinam diuersis formis. Sic igitur sane intelligi potest quod primo ponitur. Quia omnis perfectio est in Deo verissime, cum alia sit sapientia, alia bonitatis verissima ratio oportet quod hæc in Deo differant ratione: quia vero modo simplici in ipso sunt, sunt idem re. Causiosę autem contra hæc obiicitur, quod ipsa differentia sapientię & bonitatis in Deo sit, & non solum in intellectu creato. Non enim hæc intellexit scribens, sed quod in Deo, id est, cum de Deo dicuntur, differunt ratione, id est, secundum diuersas conceptiones intellectus nostri, quæ vnam diuinam essentiam representent, licet imperfecte. Pater enim iam ex dictis, quod ratio de qua mentio fit, est quidem in intellectu, sicut in subiecto, in essentia autem diuina sicut in representato. Item, quod secundo obiicitur, quod ratio bonitatis diuinę includit in se sapientiam, quia bonitas diuina est sapientia, non valet: quia bonitas diuina est diuina sapientia ex hoc quod est diuina, non ex hoc quod est bonitas: neque ex hoc quod est sapientia, est bonitas. Hoc autē pertinet ad rationem bonitatis & sapientię, scilicet quod competit bonitati in quantum est bonitas, & sapientię in quantum est sapientia. Unde pater quod etiam tertium non valet. Nõ enim pertinet ad rationem bonitatis & sapientię, quod huic, vel illi conuenit in quantum est diuina, sed quod competit bonitati in quantum est bonitas, & sapientię in quantum est sapientia, vt dictum est.

Quæstio II.

EX præmissis etiam patet, quod sanum intellectū habere potest quod secundo ponitur. Ratio, quia differunt diuina attributa, partim fundatur super rem, partim super intellectum. Oportet tamen quod aliter & aliter fundentur super vtrumque. Nā rationes quibus attributa differunt, fundantur in intellectu nostro, quia sunt in eo sicut in subiecto. Fundatur autē super rem, Opusc. S. Tho. Aquin.

quia sunt similitudines quaedam representantes essentiam divinam in suo modo. Sic enim dicitur ratio lapidis fundari super rem, in quantum conceptio intellectus representat lapidem. Quod autem in contrarium obicitur, scilicet, id quod omnino unum est, non est diversitatis fundamentum: patet esse falsum ex praemissis. Nam eadem divina essentia a diversis representatur & in intellectu, & in natura. Sic autem intellexit scribens rationes diversorum attributorum fundari super essentiam divinam, sicut super representatum per diversas conceptiones in intellectu nostri, quas nomina diversae significant.

Quaestio IIII.

Q Ex eisdem etiam patet hoc quod tertio ponitur sanum habere intellectum, scilicet, Diversitas rationis potentiae, sapientiae, & bonitatis fundatur in intellectu sicut in subiecto, in Deo sicut in obiecto, quod praestat causam & fulcimentum suae veritati. Ut tamen intelligatur, quod praestat fulcimentum veritati, in quantum representatur per unamquamque conceptionem intellectus nostri intelligens huiusmodi attributa, non autem quantum ad hoc, quod ipsa diversitas attributorum representet aliquam diversitatem in Deo, ut in contrarium obicitur. Haec enim diversitas conceptionum, seu rationum, non provenit ex diversitate Dei, sed ex defectu intellectus nostri, qui rem unam perfecte non potest intelligere nisi per multa, qui intelligit attributa secundum quod perceptio invenitur in rebus creatis.

Quaestio IIII.

Q Vod vero 4. ponitur. In Deo non est infinitas extensiva, sed intensiva: non sic est in scripto. Ibi enim sic scriptum est. Quod obicitur de infinita emanatione. Respondeo. Infinitas extensiva imperfectior est, cum recedat ab unitate: infinitas autem intensiva perfectior est, cum accedat ad unitatem. Prima ergo Deo non convenit, sed secunda. Patet enim quod loquitur de infinitate emanationis. Emanatio autem: extensio habere potest secundum numerum, sicut in creaturis: licet Deus habere non possit extensionem secundum quantitatem dimensionum. Intensiva autem dicitur infinitas emanationis, & si non proprie, eo tamen modo loquendi quo dicitur, Deus intensus in bonitate, quia est summus bonus. Emanatio autem divina non est extensiva infinita, quia non est infinitus numerus personarum emanantium, licet emanatio divina sit aeterna, ut obicitur proponitur.

Quaestio V.

Q Vod vero 5. ponitur. In Deo producere personas non est de ratione perfectionis, sed in creaturis esset: simpliciter intellectum falsum est, nisi addatur quod non est de ratione perfectionis absolute, vel ad se dicta: & hoc videtur ipse intelligere per ea quae subdit, licet non bene exprimat. Subdit enim quia dicit, quod non est ad aliquid sic producere personam in creaturam.

Quaestio VI.

Q Vod vero 6. ponitur. Relatio in divinis comparata ad essentiam, ratio sola est, comparata ad obiectum cuius est, sic res quaedam est: sic intelligitur, quia relatio comparata ad essentiam, differt solum ratione ab ea, ab opposita autem relatione differt realiter: unde postea subdit. Ipsa enim relatio, scilicet per comparationem ad essentiam, idem est quod ipsa res, sed differt ratione: non autem intelligitur quod relatio sit solum ratio, cui non respondeat res aliqua, ut obicitur calumniatur.

Quaestio VII.

Q Vod vero 7. ponitur. Lux est qualitas agentis uniuersalis, id est, & non simpliciter, ut obicitur intellexit. Lux etiam & si sit in aere, est tamen in eo a corpore caelesti, sicut calor in aqua ab igne. Sicut igitur calor est propria qualitas ignis, licet sit in aliis corporibus ab igne, ita lux potest dici propria qualitas caeli, licet sit in aliis corporibus causata a caelo.

Quaestio VIII.

Q Vod vero 8. proponitur. Quia in hoc nomine Deus, tam res, quam modus significantur idem est cum persona, ideo potest hoc nomen Deus supponere pro persona: non sic intelligitur, quod modus significantur sit idem cum persona, ut obicitur intellexit; sed quod modus significantur in hoc nomine Deus, est idem cum modo significantur personae quantum ad hoc, quod utrumque significat in concreto.

Quaestio IX.

Q Vod vero 9. dicitur. Generatio divina non terminatur ad relationem, sed ad hypostasim quae est subiecta: verum est si intelligatur de substantia prout significat suppositum, non autem si intelligatur de substantia quae est essentia, vel natura. Nec valet quod obicitur in contrarium, Relatio in divinis est hypostasis, ergo si terminatur ad hypostasim, terminatur ad relationem, sicut valet. Essentia divina est hypostasis, ergo generatio divina terminatur ad essentiam. Sicut enim essentia divina non generatur, ita nec filio, sed filius.

Quaestio X.

Q Vod vero 10. ponitur. Quamuis haec concedatur sub aliqua improprietae. Natura de naturali, lux de luce, substantia de substantia, Deus de Deo, non tamen communiter conceditur haec, Essentia de essentia; male dictum est, quantum ad quod dicitur, quod Deus de Deo improprie dicitur. Est enim haec propria, Deus de Deo, sicut & haec, Deus genuit Deum, ut obicitur dicit, & ut ipsemet in quarta distinctione determinat, unde arbitror ex errore scriptoris accidisse.

Quaestio XI.

Q Vod vero 11. proponitur. Et si eadem sit natura in patre & filio & spiritu sancto, non tamen eodem modo se habet: dubium sentum habet. Si enim intelligat modum essentialem, expresse falsum est, puta si diceret, quod melius, aut perfectius essentia sit in vno quam in alio: si autem intelligat modum relationum, secundum quod Hugo de sancto Victore in libro de Trinitate, cuiuslibet personae attribuit quendam essendi modum, sic verum est quod dicitur: quia licet essentia non referatur ut sit generans, vel genita, sicut obicitur dicit, est tamen essentia per generationem accepta, vel communicata. Essentia igitur divina est in patre ut non accepta ab alio, in filio ut accepta per generationem, in spiritu sancto ut accepta per processionem.

Quaestio XII.

Q Vod vero 12. ponitur. Productio a natura & a voluntate potest intelligi tripliciter, a natura solum, aut a voluntate solum, aut a natura & voluntate simul. Primo modo procedit filius, secundo modo creatura, tertio modo procedit spiritus sanctus: quantum ad id quod obicitur contra oppositi, non magna difficultate habet. Sic enim potest dici filius a natura, & spiritus sanctus a natura & voluntate procedere, sicut & filius esse natura de natura, sapientia de sapientia, licet pater & filius sint una natura, & una sapientia: sed magis videtur esse calumnia ista distinctio, ex qua videtur relinqui spiritus sanctus quasi medio modo se habens inter filium & creaturam. Sicut igitur Deus pater filium non voluntate, sed natura produxit, ita de spiritu sancto sentiendum est, quod enim Deus producit voluntate, creatura est, ut Hilarius probat in libro de Synodis: dicitur tamen per spiritus sanctus procedit per modum voluntatis, quia procedit ut amor, sicut & filius procedit per modum intellectus in quantum procedit ut verbum: sicut tamen verbum procedit naturaliter a Deo dicente, ita & amor similiter a Deo amante.

Quaestio XIII.

Q Vod autem 13. ponitur. Generare non est actus naturae ut communis est, sed ut coniuncta cum proprietate. Suppositi generantis: quantum ad id quod obicitur tangit, non multum videtur calumnia, quia coniunctio potest referri ad intellectum, vel locutionem nostram, ut puta cum dicimus, Essentia & paternitas sunt in patre. Non autem ad compositionem rei, sed magis posset calumniari ex hoc quod dicitur, generatio est actus naturae in patre, si intelligeretur esse actus naturae generantis. Debet enim intelligi esse actus naturae, ut quo generans generat. Natura enim non generat, sed pater naturaliter generat filium.

Quaestio XIV.

Q Vod vero 14. ponitur. Potentia enim ex parte operationis, scilicet creationis & generationis quae diversa sunt, & secundum quod prius & posterius se habent, habent distinctionem: sanum habet intellectum. Quamuis enim potentia creandi & generandi sit divina essentia, ut obicitur tangit, tamen importat respectum quem importat essentia, & quantum ad hunc respectum distinguitur potentia, licet non distingatur essentia. Similiter etiam licet creatio actio sit Dei, & divina essentia, tamen connotat effectum secundum quem distinguitur creatio a generatione, non autem secundum ipsam essentiam actionis, prout est ipsa essentia divina.

Quaestio XV.

Q Vod autem 15. ponitur. Sicut aeternum prius est temporale, ita aliquid aeternum prius est secundum ordinem ad temporale: unde potentia ordinatio ad actum aeternum generandi prior est ordine eius ad actum temporale creandi: non habet calumnia, quia actus creandi dicitur temporalis quantum ad effectum connotatum, ratione cuius non conceditur, quod Deus ab aeterno creet, licet actio eius sit aeterna, quae est divina essentia. Aeternum etiam licet non habeat ordinem ad aliquid temporale ut ad finem, habet tamen ordinem ad aliquid temporale ut principium ad effectum. Deus enim qui est aeternus, est principium & finis omnis creaturae.

Quaestio XVI.

Q Vod vero 16. ponitur. Esse potest dupliciter accipi, simpliciter & absolute, & sic non est Deo proprium; vel cum praecisione, id est, nullo addito, & sic est Deo proprium, calumniatur obicitur, non intelligens quod dicitur. Non enim hic accipitur absolute, secundum quod absolutum dicitur quod non dependet ab alio, sed absolute, uniuersaliter. Similiter, quod dicitur cum praecisione, id est, nullo addito, non bene intellexit. Intellexit

tellexit enim scribens, quod esse cui nihil additur, sed esse prout est proprium Deo: non autem intellexit quod esse prout sine additione proponitur, sit proprium Deo.

Quaestio XVII.

Q Vod vero 17. ponitur. Veritates rerum operatae ad subiectum diuersae sunt, sed secundum quod comparantur ad intellectum diuinum, vna est omnium veritas: verissimum est, tamen illa vna veritas non est veritas creata, ut obicitur intellexit, sed veritas increata.

Quaestio XVIII.

Q Vod vero 18. ponitur. Ratio creandi, ut est in creaturis, est inuariabilis & dicitur aeterna a carentia variationis: non recte impugnat obicitur. Licet enim omnis creatura de no esse in esse producta sit, & pro tanto sit aliquo modo variabilis, tamen & distinctiones, & propositiones aliquid dicuntur inuariabiles propter necessarium ordinem unius termini ad alium, sicut Sortes variabilis est & similiter cunctus eius, & motus, & tamen hoc est inuariabile, si currit mouetur: haec tamen inuariabilis non facit propositionem aeternam, nisi secundum quod est in intellectu aeterno, scilicet diuino.

Quaestio XIX.

Q Vod autem 19. ponitur. Decima compositio est ex corpore heterogeneo & anima vegetabili, undecima ex corpore huiusmodi & anima vegetabili & sensibili, ut animal, duodecima ex his & anima rationali improprie dictum est, ut obicitur tangit, quia dicitur intelligere per copulam, quod anima rationalis sit aliud a vegetabili & sensibili: sed credo quod retulit copulam ad rationale tantum, non ad substantiam animae. Vnde melius stare, si diceret, ex his & rationali, sicut dixit supra, ex anima vegetabili & sensibili.

Quaestio XX.

Q Vod vero 20. ponitur. Essentia divina non est ab alio in se, sed in persona filii: duplicem habet intellectum. Si enim intelligatur, quod essentia divina in filio existens, sit ab alio, filium est sicut obicitur impugnat. Si vero intelligatur, quod essentia divina est in filio ab alio, id est, a patre, verum est. A patre enim est, quod essentia divina sit in filio.

Quaestio XXI.

Q Vod autem 21. ponitur. Essentia est principium actuum notionali prout est coniuncta cum proprietatibus personarum: non habet calumnia ex hoc, quod dicitur essentiam esse coniunctam proprietatibus eo modo quo supra expositum est. Habere autem calumnia magis videtur ex hoc quod dicitur, Essentia est principium actuum notionali. Est enim falsum, si intelligatur essentia esse principium huiusmodi actuum ut generans vel spirans: sed si intelligatur esse principium actuum notionali ut quo, consonat dictis magistri in septima distinctio, primi lib. ubi dicit, quod potentia generandi est diuina essentia, potentia autem generandi est principium generationis ut quo generans generat.

Quaestio XXII.

Q Vod autem 22. ponitur. Alio modo attributorum a natura & voluntate, principalitas non est ratione agentis, sed ex oblatione, unde respectu rei alterius essentiae est, non respectu rei substantialis: ut accipere voluit scribens, ex hoc, quod Philosophus distinguit in 2. physicorum duo principia agentis: intellectus, eorum quae sunt, alia sunt a natura, alia a proposito vel voluntate. Potentia autem & virtus non distinguuntur ab his duobus, eo quod communiter se habent ad utrumque. Est enim potentia & virtus a naturalis, & rationalis, siue voluntaria. Similiter etiam intellectus in agendo non distinguitur a voluntate, quia intellectus non mouet nisi mediante voluntate. Procedit tamen in diuinis aliquid per modum intellectus, scilicet verbum, sicut & spiritus sanctus per modum voluntatis, ut amor.

Quaestio XXIII.

Q Vod vero 23. ponitur. Filius procedit ut verbum, & ars quae potest pater omnia producere, spiritus sanctus ut amor, quo amor vult se producere: multiplicem habet intellectum. Potest enim intelligi, quod pater filio potest, & spiritu sancto velit, & sic falsum est ut obicitur impugnat. Potest etiam intelligi, quod pater possit producere filio, & velit producere spiritu sancto, & sic verum est. Nam pater omnia producit per filium, & spiritu sancto, & quod facit manifestum est quod potest, & vult. Potest ergo & vult omnia producere per filium.

Quaestio XXIII.

Q Vod autem 24. ponitur. Spiritus sanctus procedit ut ratio volendi, creatura ut volenti: si intelligatur, spiritus sanctus esse ratio volenti ex parte volentis, falsum est; ut obicitur tangit, quia non est patri ratio volendi, quod non est esse ratio volendi. Si autem intelligatur ex parte voliti, verum est quod scribitur. Finis enim est ratio volendi ea quae sunt ad finem. Nullus autem dubitat, spiritum sanctum esse causam productionis crea-

turarum, sicut patrem & filium. Quaestio XXV.

Q Vod vero 25. ponitur. Spiritus sanctus procedit a patre & filio ut sunt plures agentes, sed tamen ut vnu in principio quo agunt: recte potest intelligi, nec est simile de processu creaturae, & spiritus sanctus: quia spiritus sanctus requirit secundum rationem suae processionis in his, a quibus procedit, distinctionem, procedit enim ut nexu duorum, quod de creatura dici non potest. Nec oportet, quod effectus sit simplicior causa, si spiritus sanctus procedit a pluribus, secundum quod sunt plures aliquo modo, quia similitudo effectus ad causam agentem, vel dissimilitudo attenditur secundum formam qua agens agit: pater autem & filius spirant potentia spiratiua, quae est natura diuina, quae est vna in utroque: non tamen haec dicuntur pro tanto, quod in diuinis sit causa & causatum, vel agens & factum, sed hoc modo haec dicuntur secundum quod loquimur de diuinis modo humano. Nec etiam oportet quod si procedit a pluribus in quantum sunt plures, quod non procedat totaliter ab vno, sed quod non procedat ab vno sine respectu ad alterum.

Quaestio XXVI.

Q Vod autem 26. ponitur. Quamuis spiritus procedat ab eis ut sunt plures secundum numerum agentium, non tamen secundum formam eos plurificantem eandem habet rationem sicut procedens.

Quaestio XXVII.

Q Vod vero 27. ponitur. Non sequitur quod sit magis author, quia & mediate, & immediate: si absolutum modum intelligit, falsum est. Si autem intelligat modum relationum, quantum ad aliquid verum est, & quantum ad aliquid falsum, quia relatio qua filius est principium spiritus sancti, est communis patri & filio. Vnde quantum ad hanc, idem est modus relationis, sed relatio qua filius est a patre propria est ei. Secundum huc igitur modum potest dici, quod filius alio modo est author spiritus sancti quam pater, in quantum filius haec habet ab alio, non autem pater. Et similiter potest dici de omnibus, quae conueniunt patri & filio, quia omnia filius habet a patre, & pater a nullo.

Quaestio XXVIII.

Q Vod vero 28. ponitur. Deus generans est nomen essentiale tractum ad personale, sicut potentia coniuncta actui notionali est notionalis: sanum intellectum habet, nec est simile de essentia & potentia, ut obicitur, quia essentia non importat aliquam habitudinem principii, sicut potentia secundum rationem, cuius habitudinis dicitur potentia generandi, id est, quae est generationis principium.

Quaestio XXIX.

Q Vod 29. ponitur. Spiritus sanctus procedit a duobus, filius ab vno: unde videtur magis procedere: omnino falsum est, nisi faciat vim in hoc, quod dicitur, videtur, ut intelligatur, videtur philosophicum, quod non est.

Quaestio XXX.

Q Vod vero 30. ponitur. Alia ratio est, quia procedit spiritus sanctus ab vno in alterum, ideo videtur magis habere de ratione processionis: simpliciter male dicitur, nisi etiam fiat vis in hoc quod dicitur, videtur.

Quaestio XXXI.

Q Vod autem 31. dicitur. Vno modo dicitur temporale quod subiacet variationi temporali, & hoc modo illud per quod eleuatur supra tempus, non est temporale, siue in tempore, sic vero est gratia: hoc videtur accipi ex eo, quod Augustinus dicit, quod in quantum aliquid aeternum mente sapimus, non in hoc mundo sumus. Quod quidem verum est ex parte obiecti, in quod eleuatur, quod est supra mundum, & supra tempus: sed ex parte nostri qui eleuatur, cum sumus temporales, & in mundo gratia temporalis est.

Quaestio XXXII.

Q Vod vero 32. ponitur. Datio aliquando importat communicationem solam, aliquando etiam emanationem, aliquando translationem, primo modo potest dici quilibet persona dare seipsum, secundo modo vna persona aliam, tertio modo quilibet persona donum creatum: sane dicitur, non sane autem dicitur, si diceret, quod secundo modo quilibet persona dat quae cumque aliam, ut obicitur intellexit.

Q Vod autem 33. ponitur. Sancti noui testamenti magis sunt dispositi ad recipiendam gratiam, quam sancti veteris testamenti: propter impedimentum peccati Adae remotum: sane dicitur, quia & si circumcisio a peccato originali purgaret in veteri lege ut obicitur dicit, non tamen tanta copia gratiae conferbatur, sicut in baptismo, nec erat solum pretium pro redemptione totius humani generis.

Quaestio XXXIII.

Q Vod vero 34. ponitur. Non aliud est esse animae, quam quod dicitur

dat corpori oportet verum esse. Si anima enim est forma corporis, forma autem & materia sunt vnum secundum esse, quod non esset verum, si aliud esset esse forma, & aliud esset esse quod dat materiam. Nec propter hoc sequitur, quod anima habeat esse corruptibile sicut corpus, quia illud esse corpus potest amittere, non autem anima, & propter hoc remanet anima habens esse a corpore separata.

Quaestio XXXV.

Qvod vero 35. ponitur. Non fiebat missio visibilis in veteri testamento, quod verum est, sed decipitur obiciens, quod non distinguit inter apparitiones & missiones. Non enim omnis apparitio est missio visibilis, sed solum illa quae fit ad declarandum processum copiosum gratiae in aliquo.

Quaestio XXXVI.

Qvod vero 36. dicitur. In fide ecclesiae non erit tempus propagationis spiritualis ad multiplicationem fidelium: hoc potest verum esse, si intelligatur quantum ad tempus Antichristi, non quoniam in illo tempore aliqui ad ecclesiam conuertantur, ut August. dicit 20. de ciuit. Dei, sed quia propter tribulationes non multi conuertentur.

Quaestio XXXVII.

Qvod vero 37. ponitur. Omne agere est a forma inherente agenti: si intelligatur inherente accidentaliter, ut obiciens intellexit, falsum est: si intelligatur inherente, id est, existere in agente quocumque modo, verum est. Dicimus enim formam substantialem esse in igne, & deitate in Deo.

Quaestio XXXVIII.

Qvod vero 38. dicitur. Hoc falsum est, scilicet, quod Deus non agit in anima nisi per nouum influxum. Nam nouus effectus potest peruenire in anima ex noua dispositione recipientis, sicut noua illuminatio in aere ex noua dispositione aeris. Manifestum est enim, quod Deus in anima agit non solum causando in ea aliquem habitum, puta, gratiae vel virtutis, sed etiam inclinando liberum arbitrium ad hoc, vel ad illud, quod non proprie dicitur influere, sed magis mouere ad actum.

Quaestio XXXIX.

Qvod vero 39. ponitur. In spiritualibus additio non recedit a simplicitate: verum est, si intelligatur de additione, quae est per modum intentionis, sicut illud quod est melius, dicitur addere in bonitate supra illud, quod est minus bonum. Non est autem verum, si intelligatur de additione rei ad rem, vel speciei ad speciem. Nam intellectus minus est simplex, qui habet plures species intelligibiles.

Quaestio XL.

Qvod vero 40. ponitur. Filio conuenit dari actu non aptitudinaliter: credo inconuenienter dici.

Quaestio XLI.

Qvod vero 41. ponitur. Verbum increatum non est ratio proferendi alia verba: simpliciter falsum est.

Quaestio XLII.

Qvod vero 42. ponitur. Quamuis idem sit finis vtriusque, tamen alter est ordo vtriusque ad illum finem, quia spiritus sanctus ordinat ad illum per modum efficientis: inconuenienter dicitur, si per finem intelligatur illud propter quod est aliud: nam spiritus sanctus non est propter aliquem effectum creatum. Si vero finis accipiatur pro termino, sicut punctum dicitur finis lineae, sic potest dici aliquis effectus creatus finis, ad quem terminatur operatio personae increatae.

Quaestio XLIII.

Qvod vero 43. ponitur. Quod procedit ab aliquo in aliud sicut in obiectum, non dicitur respectu eius procedere, ut donum: non habet aliquam necessariam rationem.

Quaestio XLIII.

Qvod vero 44. ponitur. Aequale potest accipi dupliciter, ut dicat solam relationem, aut vt cum relatione, importat actum, seu motum ad illum, primo modo dicitur pater aequalis filio, secundo filius aequalis patri: non est calumniabile quantum ad id quod obiciens tangit. Aequalitas enim solam relationem significat, praeterponit tamen vnitatem: quantum ad hoc tamen non videtur bene dictum, quod aequale quandoque importat motum ad aequalitatem. Huiusmodi enim motum non significat aequale, siue aequalitas, sed ad aequationem: dato tamen quod huiusmodi motum significaret, non sequitur inconueniens, ex eo quod dicit filium hoc modo esse aequalem patri. Nam licet in filio non sit motus ad aequalitatem, accipit tamen a patre vnde est ei aequalis, & ipsa acceptio quantum ad hoc, idem facit in filio, quod motus ad aequalitatem in creatura.

Quaestio XLV.

Qvod vero 45. dicitur. Filius dicitur aequari patri secundum quod aequari quasi motum dicit ad quantitatem eandem, quam consequitur relatio: tantum habet intellectum. Nam licet in filio non sit motus, tamen generatio habet aliquid simile motui quantum ad hoc quod accipere, sicut dicitur Basiliius, est commune filio & creaturae.

Quaestio XLVI.

Qvod vero 46. dicitur. Vna persona non habet esse in seipso: falsum est secundum quod dicitur Deus esse in seipso, quod exponitur magis negatiue quam affirmatiue, quia scilicet non indiget alio in quo sit, eo modo loquendi quo dicitur, pater esse a seipso, quia non ab alio.

Quaestio XLVII.

Qvod vero 47. dicitur. Actus existendi triplex est, quidam omnino potentia impermissus, vt esse diuinum, alius semper potentia permissus, tale est rerum generabilem, tertius modo medio se habens. Est enim impotentia permissus in quantum est ab alio, partim vero non, in quantum est simplex & simul totus completus, & tale est esse angeli: sanum potest habere intellectum. Non enim scribens intendit excludere ab esse angelico quaslibet potentias, sed potentiam quae esset transmutabilis, quae est in rebus corruptibilibus.

Quaestio XLVIII.

Qvod vero 48. ponitur. Posse & agere rerum aeternarum non est totum simul, sed successiue non transcontinue, sed intercessiue: verum est de actionibus secundum suam naturam. Habent enim actiones successiuas, vnde Augustinus dicit, quod Deus mouet creaturam spirituale per tempus, & per tempus moueri est per affectiones moueri, sed actiones angelorum, secundum quas fruuntur verbo, sunt sine successione, & secundum eas sunt in participatione aeternitatis. Posse etiam angeli dicitur intercessiue non quantum ad essentia potentiam, sed secundum quod posse diuiditur contra agere, quia angelus quandoque potest agere aliquid, quandoque agit.

Quaestio XLIX.

Qvod vero 49. ponitur. Materia a Deo distinguitur imperfecta distinctione, quamuis Deus ab ipsa distinguatur distinctione perfecta: non satis proprie dicitur, licet sustineri possit. Proprie autem dicitur, quod materia prima distinguatur a Deo per aliquod imperfectum.

Quaestio L.

Qvod vero 50. ponitur. Ordo alicuius dicitur dupliciter, vel vt subiecti quod ordinatur, vel vt rationis secundum quam ordo attenditur. primo modo non est in diuinis ordo naturae, sed secundo modo potest recte & non recte intelligi. Ordo enim non est nisi aliquorum distinctorum conuenientium in aliquo. Quae enim in nullo conueniunt, nullum habent ordinem adinuicem. Ratio igitur ordinis potest accipi in diuinis personis vel ex parte distinctionis personarum, & sic ratio ordinis non est natura, sed relatio: vel ex parte conuenientiae, & sic natura est ratio ordinis. Propter hoc enim dicitur ordo naturae in diuinis personis, quia natura diuina communicatur filio a patre, & ab utroque spiritui sancto.

Quaestio LI.

Qvod vero 51. ponitur. Essentia in Deo vna est re, sed habet multitudinem attributorum differentium in Deo sola ratione, in seipsis vero re, secundum naturas & rationes proprias: falsum est, & improprie dictum, secundum quod sonant verba. Contradicit enim sibi ipsi, si stricte verba discutiantur. Primo enim dicit, quod attributa quae habet essentia diuina in se, in Deo differunt sola ratione, & quod in seipsis differunt re. Idem est enim haberi in essentia diuina, & esse in Deo. Haec autem falsitas contingit non ex malo intellectu scribentis, sed quia nimis truncate scripsit. Poterat sic bene dici, Essentia diuina est vna re, cui multa attribuantur, quae in Deo differunt sola ratione: in rebus autem creatis re secundum naturas & rationes proprias.

Quaestio LII.

Qvod vero 52. ponitur. Ipsum suppositum diuinum a natura generali habet rationem per se subsistentem, a natura specialem habet rationem intelligendi, a forma singulari rationem distinguendi: male exceptum est. Addidit enim exceptum, diuinum, de suo. In scripto autem sic habetur. Ipsum autem suppositum a natura generali & c. et loquitur de supposito creato, vnde parum supra dixerat. Animal significat substantiam cum proprietate generali, homo cum proprietate speciali, Paulus cum individuali. Si vero intelligeretur de supposito diuino, esset simpliciter male dictum, quia in diuinis non est genus & species.

Quaestio LIII.

Qvod vero 53. ponitur. Hypothesis in intellectu suo claudit & naturas communes, & proprietatem, non ita quod vnum horum insit alteri, sed ita quod vtrumque sibi bene dictum est, sed nimis calumniose ab obiciente reprehenditur.

Dicitur enim proprietates inesse personis, sicut & esse in personis: & similiter essentia diuina est in patre, & est pater. Per hunc autem modum omnia quae de Deo dicuntur, reprobari possent, cum nihil de Deo verbis nostris proprie dici possit.

Quaestio LIIII.

Qvod vero 54. ponitur. Deus pater in eadem specie scilicet seipso siue essentia sua, se & omnia intelligit, ideo eandem speciem idest filium, ad se, & ad omnia proferenda de se gignit: improprie dictum est, sicut & si diceretur. Deus pater de se gignit sapientiam. Esset autem proprie dictum, si diceret, Filium de se gignit sapientiam: quia est eadem species proferenti. Proferre autem accipit dicere. vnde conuenientius diceretur. Deus pater gignit de se filium, & omnia dicenda. Pater enim se & omnia alia dicit verbo suo, quod est filius. Obiciens autem male exponit proferre, idest, producere.

Quaestio LV.

Qvod vero 55. ponitur. Filius magis conuenit cum patre quam spiritus in exterioribus. In scripto addit, idest, in habitudine spiritali, scilicet communi spiratione: hoc acceptum videtur a Ricardo Victor. i. lib. de Trinitate. Sed non videtur conuenienter dici: quia neque in diuinis dicitur aliquid interius & exterius proprie loquendo, neque filius conuenit magis cum patre quam spiritui sanctus, licet in pluribus relationibus cum eo conueniat.

Quaestio LVI.

Qvod vero 56. ponitur. Pater & filius non sunt idem principium spiritui sancti, licet a multis hoc dicatur propter articulum quem habet propositum inclusum, ratione cuius videtur ad personam pertinere: tamen hoc videtur multum non cogere, quin possit concedi, quod pater & filius sint idem principium, sicut & vnum, vtitur enim pronominiibus communitate & pro essentia, & pro persona.

Quaestio LVII.

Qvod vero 57. ponitur. Loquendo de specie naturae, & de specie cognitionis, dicitur filius species patris, secundum quod nominatiuus conuenit cum genitiuo in ratione causae efficientis, non in ratione causae formalis: non habet calumniam ex hoc, quod obiciens tangit. Non sequitur quod filius sit causa efficiens patris, vel e conuerso: sed constructio est secundum habitudinem talis causae, secundum modum loquendi, quo Grammatici vtuntur. Vult autem hoc accipere, quod filius sit species patris ex hoc quod Hilarius dicit. Species est in imagine. August. autem speciem interpretatur pulchritudinem: & licet Hilarius non dicat, quod filius sit species patris, potest tamen hoc modo intelligi, species, vel pulchritudo patris, sicut de splendor patris.

Quaestio LVIII.

Qvod vero 58. ponitur. Aliquid potest significari terminus actionis dupliciter, secundum rem, aliquid secundum rationem. Primo modo terminus spirandi amorem respectu patris est filius, secundo modo pater respectu sui ipsius: nimis obscure dictum est. Hic tamen videtur esse sensus. Quia enim terminus actionis principaliter distinguitur ab agente, ubi est realis distinctio, terminum actionis ab agente dixit esse terminum secundum rem, & sic est realis distinctio inter patrem & filium: ubi autem non est realis distinctio, dixit esse terminum secundum rationem: sicut in patre cum diligit seipsum, distinguitur amans & amatum ratione tantum. Non autem ex hoc sequitur, quod pater aliter diligit se, aliter filium, ut obiciens tangit, sed sequitur, quod se diligit vt eundem, & filium vt alium.

Quaestio LIX.

Qvod vero 59. ponitur. Loquendo de amore essentiali, spiritui sanctus se diligit seipso, loquendo de amore notiali, non creatus esse, quia cum amor notialis nihil aliud sit, quam spiritui sanctus, sicut haec vera, Spiritui sanctus se diligit seipso, ita haec est vera Spiritui sanctus, diligit se amore notiali, nisi forte dicatur, quod diligere notionaliter sumptum est spirare amorem, & sic diligere nullo modo conuenit spiritui sancto.

Quaestio LX.

Qvod vero 60. ponitur. Licet spiritui sancto non diligit se, vel altera personam notionaliter seipso, tamen diligit creaturam & personaliter, & essentialiter seipso: credo simpliciter esse falsum secundum praedicta.

Quaestio LXI.

Qvod vero 61. ponitur. Cum dicitur omnia in verbo dicit pater, non vocatur verbum dicendi principium, sed terminus intelligendum est ex parte dicentis. Sic enim verbum est principium patri, quod dicitur, sed dicitur a patre vt principium aliorum quae dicuntur per hoc verbum, & sic cessat omnis obiectio.

Quaestio LXII.

Qvod vero 62. ponitur. Filius respectu alicuius actus patris non potest esse principium, sed terminus, eundem habet

intellectum. Et si enim sit principium spirandi & creandi, non tamen est principium quo pater spirat, vel creat.

Quaestio LXIII.

Qvod vero 63. dicitur. Non potest dici aeternitas de aeternitate: male dictum est, quantum ad duo. Primo, quia ea ratione potest dici aeternitas de aeternitate, sicut sapientia de sapientia, vel natura de natura. Secundo, quia aeternitas non repugnat rationi originis, quia & filius, & spiritui sanctus sunt aeterni.

Quaestio LXIII.

Qvod vero 64. ponitur. Persona non distinguitur seipsa, sed sua proprietate: falsum est. Nam persona seipsa & proprietatibus distinguuntur.

Quaestio LXV.

Qvod vero 65. ponitur. Solus Christus habet perfectionem cognitionis in genere creaturae: verum est secundum aliquem modum perfectionis, vnde non obstat quod beatorum cognitio est perfecta. Nam multiplex est modus perfectionis.

Quaestio LXVI.

Qvod vero 66. ponitur. Idem habent pluralitatem ex parte connotati propter respectum pluralitatem, & ille respectus aeternus est: verum est, sed respectus ille est intellectus a Deo. Deus enim ab aeterno sicut intellexit multitudinem creaturarum, ita intellexit multitudinem respectuum, qui sunt inter ipsum & creaturas, & hoc sufficit ad pluralitatem idearum, quae nihil aliud sunt, quam rationes rerum, prout sunt intellectus a Deo: & sic neque oportet essentia diuinam plurificari, neque oportet esse aliquam relationem realem aeternam propter proprietates personales, vt obiicitur.

Quaestio LXVII.

Qvod vero 67. ponitur. Pluralitas idearum est in Deo secundum rationem, non tamen intellectus humani, vel angelici, sed diuini, patet ex praecedenti quomodo verum est, non tamen sequitur quod aliqua realis distinctio ex ideis sit in Deo, sed quod plura intelligantur ab ipso.

Quaestio LXVIII.

Qvod vero 68. ponitur. Vel secundum aliud. In instanti eodem secundum rem est angelus in utroque termino, tamen multiplicato secundum rationem: hoc simpliciter falsum est, sed hoc dicit non asserendo, sed opinionem recitando.

Quaestio LXIX.

Qvod vero 69. ponitur. Scientia de eo quae est per speciem alienam non est assimilatio cum rebus scitis, sed scientia per speciem propriam: obscure dictum est, & male ab obiciente intellectum. Non enim loquitur de specie qua Deus sciens sit, sed de specie qua scitum scitur. Quae enim habent formam, sciuntur per proprias formas, sicut homo scitur ex hoc, quod cognoscitur humanitas eius: quae vero non habent formam sicut priuationes, cognoscuntur per opposita. Cognoscere enim caecitatem, est cognoscere defectum visus.

Quaestio LXX.

Qvod vero 70. ponitur. Malum scitur a Deo per speciem alienam, non per propriam, vnde quasi per accidens, non per se, qualiter intelligendum sit, patet ex immediate praecedenti: tamen quod dicit per accidens, non per se, non vsquequaque bene dicitur. Non enim caecitas per accidens cognoscitur, cum cognoscitur esse priuatio visus.

Quaestio LXXI.

Qvod vero 71. ponitur. Est actio Dei interior & exterior, exterior cessat cessante obiecto. Si intelligat, quod Deus agat aliqua actione exteriori, quae non sit sua essentia, omnino falsum est. Si vero actio Dei dicatur exterior non ratione sui ipsius, sed ratione obiecti, sic sustineri potest.

Quaestio LXXII.

Qvod vero 72. ponitur. Creare obiectum suum ponit in tempore, & ideo actus est temporalis, & subiaccens legibus temporalibus, & potest non esse antequam sit: non est bene dictum de actione, sed de obiecto tantum.

Quaestio LXXIII.

Qvod vero 73. ponitur. Quaedam dicuntur subiacere diuinae prouidentiae vt facta, quaedam vt fienda, mala vt iam facta, bona vt fienda: obscure dictum est, & hunc habet sensum, quia per diuinam prouidentiam ordinatur vt bona fiant, non autem vt mala fiant: sed iam facta ordinantur ad aliquod bonum secundum aeternam Dei prouidentiam, vnde cessat obiectio obiectis.

Quaestio LXXIIII.

Qvod vero 74. ponitur. Praedestinatio est causa salutis prima, liberum arbitrium proxima, effectus vero magis sequitur conditionem causae proximae quam primae, vt patet in generatione inferiorum ex motu necessario superiorum: quantum ad aliquid verum est, scilicet quantum ad contingentiam & necessitatem: quia si causa prima est necessaria, & secunda contingens, sequitur effectus contingens, sed non debuit proponi communiter. Quod vero obiciens calumniatur, quod Deus est magis causa proxima, quam liberum arbitrium, omnino frivolum est. Est enim Deus

Deus causa proxima secundum efficaciam actionis, & non secundum ordinem enumerationis causarum.

Questio LXXV.

Qvod vero 75. ponitur. Deus mera voluntate dat gratiam rationabiliter bene usuro, & non dat male usuro: falsum est, si vniversaliter intelligatur, vt sit sensus, quod nunquam dat male usuro. Si vero particulariter intelligatur, vt scilicet quandoque det male usuro, & quandoque non det, verum est.

Questio LXXVI.

Qvod vero 76. ponitur. Diuina potentia ab actu exteriori nullam recipit multiplicatam, sed ab actu interiori potest recipere multiplicatam aliquam. Prout enim differunt actus notionales & essentialis interiores, sic differunt potentia actus notionali & essentiali coniuncta: diminute exceptum est. Proponitur enim primo, quod diuina potentia vna tantum est, si in sua radice consideretur, quae est diuina essentia. Si autem consideretur diuina potentia prout coniuncta actibus interioribus essentialibus & notionalibus, sic habet differentiam secundum modum quo dicitur differre in Deo absolutum & relatum, vel essentialia, vel notionalia. Potentia enim generandi ratione est notionalis, potentia intelligendi, essentialis: sed potentia creandi & gubernandi, vel quicumque alius effectus adiungatur, est essentialis, & sic ex praecedentibus & sequentibus patet intentionem scribentis absque calumnia esse.

Questio LXXVII.

Qvod vero 77. ponitur. Quantitas virtutis non est idem, quae quantitas potentiae, sed vniversalior, quia quantitas virtutis attenditur siue in essendo, siue in operando, siue in durando, quantitas vero potentiae in operando tantum bene diceretur, si adderetur quantitas potentiae actiuae, alias diminute dictum est.

Questio LXXVIII.

Qvod vero 78. ponitur. Infinitas potentiae tota attenditur penes respectum ad potentialia, infinitas autem essentiae non solum attenditur penes esse hoc, & non illud, sed penes esse in hoc & in altero quolibet ente, & etiam in infinitis si essent infinita: vel male, vel defectiue dicitur. Si enim diceret sic, Infinitas potentiae in quantum est potentia, tota attenditur penes respectum ad potentialia, posset sustineri: quia potentia in quantum potentia, importat respectum ad potentialia, quod autem dicitur de infinitate essentiae non bene explanatur. Non enim infinitas diuinae essentiae est ex hoc, quod Deus potest esse in infinitis, sed per se infinita est.

Questio LXXIX.

Qvod vero 79. ponitur. Deus vere est quicquid sibi est, intelligitur de his quae sibi est simpliciter, vt bonus, sapiens, & non de his quae sibi est secundum modum intelligendi vt finitus comprehensibilis: addendum est secundum quandam modum intelligendi. Quod enim dicitur, Deus esse sibi finitus, vel comprehensibilis, non eodem modo dicitur sicut res aliae dicuntur finitae & comprehensibiles, sed quodam speciali modo, vt intelligatur magis negatiue dictum, quam affirmatiue. Dicitur enim sibi comprehensibilis, quia suum intellectum non excedit: finitus vero, quia non est sibi ignotus, vel impertransibilis secundum intellectum, sed bonus & sapiens dicitur affirmatiue.

Questio LXXX.

Qvod vero 80. ponitur. Ille actus, scilicet generatio de Dei substantia, & ideo est essentialis esse infinitum, sed productio creaturarum non est ex nihilo, & ideo est illi essentialis esse finitum: obscure dictum est, quod dicitur productionem creaturarum esse ex nihilo, & non sic est intelligendum, quasi ipsa actio productionis sit ex nihilo, sed productum, eo modo loquendi, quo diceretur quod operatio cultelli est ex ferro: simili modo quod dicitur productionem creaturarum esse aliquod finitum, intelligit ex parte producti, & non ex parte actionis. Deus enim actione infinita producit effectum finitem.

Questio LXXXI.

Qvod vero 81. ponitur. Non est simile de omnipotentia, & de omni scientia, quia posse pertinet ad actionem, scire ad receptionem, i creatura vero non potest esse potentia actiua infinita, sed passiuua quae potest reduci in actum, secundum, quod vnitur agenti infinito: obscure & defectiue dictum est. Nam posse pertinet & ad actionem, & ad receptionem, addendum igitur fuit, quod posse potentiae actiuae ad actionem. Item, non omne scire pertinet ad receptionem, sed scire intellectus possibilis humani: scire autem intellectus diuini non est per receptionem. Quod vero dicitur, quod in creatura potest esse potentia passiuua infinita, non habet calumniam. Vt enim supra iam dictum est, potentia importat respectum ad possibile, vnde potentia passiuua creaturae dicitur infinita, secundum quod ad infinita se habet, sicut potentia materiae primae se habet ad infinita for-

mas, & figuras, & continuum est diuisibile in infinitum: & similiter intellectus possibilis se habet ad infinitas species intelligibiles, nec propter hoc sequitur quod aliquid creatum sit infinitum simpliciter, sed infinitum in potentia tantum. Haec autem potentia passiuua infinita in rebus naturalibus non reducitur in actum tota simul, sed successiue: sed potentia passiuua animae Christi ad intelligendum reducitur tota in actum: quia scit omnia scibilia, ad quae intellectus humanus est in potentia naturali, quae sunt infinita, & hoc habet ex vnione verbi quod est agens infinitum.

Questio LXXXII.

Qvod vero 82. ponitur. Quod aliquis non possit quicquid aliquid quando potuit, potest esse dupliciter, aut quia non habet omnes potestates quas aliquando habuit, aut quia factum est impossibile quod aliquando fuit possibile, hoc secundo modo Deus non potest quicquid potuit, quia non est possibile Deo quicquid fuit possibile, quod enim actu praesens est, aut praeteritum, perdit rationem possibilem: hoc omnino calumniam non habet. Non enim Deus potest facere id quod est praesens simul cum est non esse, aut id quod praeteritum est non esse praeteritum. Ex magna autem ignorantia calumniantis procedit, quod contra hoc obicit: quia Deus potest id quod in nihilum cedit idem numero facere, & quae eadem caro numero resurgat, quamuis aliquid eius in nihilum cesserit: quia vt hoc eius sine quaestione concedatur, non propter hoc sequitur, quod id quod est praeteritum non sit praeteritum. Quamuis enim Deus faceret id quod in nihilum cedit iterum esse, non tamen faceret, quod in nihilum non cesserit.

Questio LXXXIII.

Qvod vero 83. ponitur. Quamuis primo malum non praesens meritis de condigno, praesens tamen de congruo. Non conuerti ad suum creatorem: non bene dictum est. Nam primum malum est prima culpa, prima autem culpa non est poena, vnde nullum meritum habet. Si autem intelligit de primo malo poenae, sic oportet quod praesens sit ipsum meritum de condigno.

Questio LXXXIII.

Qvod vero 84. ponitur. Mala esse futura in tempore fuit verum ab aeterno per accidens, non per se. per speciem sui oppositi, & quod est bona fieri: non proprie dictum est. Nam licet malum cognoscatur per aliud, hoc tamen non est ei per accidens, sed per se, vt supra dictum est. Et licet bono aeterno non opponatur malum proprie loquendo, tamen bonum creatum cui opponitur malum, fuit intellectum ab aeterno, & sic malum fieri potuit per speciem sui oppositi ab aeterno intellecti: nec sequitur plura esse ab aeterno, vt obicitur dicit, sed sequitur plura esse intellecta ab aeterno. Omnia enim temporalia sunt intellecta ab aeterno.

Questio LXXXV.

Qvod vero 85. ponitur. Licet mala futura esse sit verum ab aeterno veritate aeterna, non tamen fuit veritas aeterna, quia non est verum per se, sed per accidens: male dicitur. Omne enim verum & ab aeterno in quantum est verum, est veritas aeterna: licet res cui competit esse scitam vere ab aeterno non sit aeterna, vt diuina veritas.

Questio LXXXVI.

Qvod vero 86. ponitur. Innocentem interficere non est secundum se malum: hoc falsum est, si intelligatur interficere ab homine prout verba sonant: sed interficere a Deo, qui occidit & viuere facit omnes qui viuunt & moriuntur tam innocentes quam nocentes, iustum est: nisi forte dicatur, quod innocentes quam occiduntur a Deo, quia mors est poena peccati originalis, sicut obicitur tamen, vnde nulla instantia est de paruulis Sodomorum.

Questio LXXXVII.

Qvod vero 87. ponitur. Ad conformitatem voluntatis diuinae in actu non tenetur quis nisi habita charitate: falsum est, quia quilibet tenetur habere rectum cor, quod non potest esse, nisi Deo conforme.

Questio LXXXVIII.

Qvod vero 88. ponitur. Qui actu cogitat articulos, tenetur credere: & quod 89. ponitur, Qui actu cogitat diuinam bonitatem, tenetur diligere: falsum est, si vniversaliter intelligatur. Non enim peccat quicumque cogitans articulos fidei non mouetur actu fidei: & quicumque cogitans Dei bonitatem non mouetur actu charitatis, quia aliquando speculatiue tantum potest aliquis considerare, vt in disputationibus accidit, & tamen non mouetur aliquo actu voluntatis ad id quod speculatur.

Questio XC.

Qvod 90. ponitur. Voluntatem nostram conformare voluntati diuinae non tenetur in eo quod ignotum est vniversaliter: verum est in his quae ignotare possumus absque peccato, vnde cessat calumnia obicitur.

Questio XCI.

Qvod vero 91. ponitur. Modus productionis alicuius ex aliquo tripliciter est, de sua natura, aut de aliena, aut de nulla: improprie

dicuntur, quia productio alicuius de nulla natura, non est productio alicuius de aliquo, nisi aliquid accipiatur valde communiter, secundum quod etiam nihil dicitur aliquid, & non ens dicitur ens, vt Philosophus dicit.

Questio XCII.

Qvod vero 92. ponitur. Mutatio accipitur stricte & proprie, quae habet duo extrema, a quorum vno tendit in alterum manente eodem subiecto, & sic accipitur mutatio naturaliter, bene dictum est, si per extrema intelligat terminos, & per hoc quod dicitur, naturaliter, intelligatur. in scientia naturali. Hoc enim quod hic dicitur, commune est tam mutationi naturali quam violentae: nec est instantia quam ponit obicitur, quod in generatione & corruptione non sunt duo extrema, sed termini generationis & corruptionis sunt priuatio & forma, non autem duae formae.

Questio XCIII.

Qvod vero 93. ponitur, In relationibus quae sunt secundum intellectum non est inconueniens abire in infinitum, omnino verum est secundum potentiam, sed secundum actum non contingit esse relationes infinitas in intellectu nostro. Postquam intelligitur relationem ad subiectum, & relationem ipsius relationis, & sic in infinitum.

Questio XCIII.

Qvod vero 94. dicitur, Fieri est passio cum habeat materia suum subiectum, sed creatio relatio tantum est, & non passio: verum est, si fieri & passio accipiatur sicut in scientia naturali. Passio enim est alicuius subiecti patientis, & fieri natura le ex subiecto: creatio autem alio modo dicitur fieri, & passio.

Questio XCV.

Qvod vero 95. ponitur, Creatio passio in creatura est, & est accidens eius, & posterius ea naturaliter secundum rem: verum est, quod creatio secundum rem nihil ponit in creatura nisi relationem tantum, a quo habet esse quae est quoddam accidens: & haec quidem relatio quantum ad aliud esse quod habet in subiecto, accidens quoddam est & posterius subiecto, sed in quantum est terminus actionis diuinae creatantis habet quandam rationem proprietatis.

Questio XCVI.

Qvod vero 96. ponitur, Per generationem non possent fieri quae habent ante se simile suae speciei: non est verum in qualibet generatione, sed solum in generatione vniuersali.

Questio XCVII.

Qvod vero 97. ponitur, Opinio Moyfi fuit quod mundus non esset aeternus, non satis reuerenter dictum est, nisi forte dicatur per comparisonem ad opiniones aliorum, vt si diceretur, opinio Aristotelis talis fuit, sed opinio Moyfi talis, ad designandum excellentiam huius super alios.

Questio XCVIII.

Qvod vero 98. ponitur, Sol qui est agens improprietate effectum communem in inferioribus facit: non est verum si simpliciter accipiatur, sed solum secundum nos: sicut dicitur quod terra per comparisonem ad primum caelum obtinet locum cuncti, & non habet proportionem ad ipsum, scilicet secundum aspectum nostrum.

Questio XCIX.

Qvod vero 99. ponitur, Creatura consequitur bonitatem creatoris non in seipsa, sed in participatione similitudine, verum est. Loquitur enim de creatura quantum ad esse, non quantum ad operationem, qua creatura rationalis fruatur ipso Deo, & sic cessat obiectio.

Questio C.

Qvod vero 100. ponitur, Res dicuntur creaturae in principio temporis quod mensurat primi mobilis motum, non sicut in mensurante creationem, sed sicut in adiacente: verum est si intelligatur, sicut in adiacente. i. simul existente, non autem si intelligatur, sicut in adiacente, id est, inhærente accidentaliter.

Questio CI.

Qvod vero 101. ponitur, Infinitum actu nihil, praeter Deum esse potest, sed infinitum actu pro aliqua conditione infinitatis potest esse. Illud autem infinitum actu est secundum quid, & non simpliciter, quia a parte post, non a parte ante. Hoc dictum est, quia si habet successionem, tunc non est totum in actu: si non habet successionem, tunc non est infinitum, sed quoddam simpliciter indefectibile.

Questio CII.

Qvod vero 102. ponitur, In xpo secundum se non est fuisse, neque futurum esse: verum est, sed xpm non mensurat operationes angelorum quae sunt successiuae, sed solum esse ipse quod est vniforme, & sic cessat obiectio de Deo, qui non nouit fuisse, nec futurum esse, neque secundum esse, neque secundum operationem, & de confirmatione, vel culpa angelorum quae pertinent ad operationes.

Questio CIII.

Qvod vero 103. ponitur, Nihil ens vnum potest esse in diuersis, sed aliquid vnum ens in potentia, sicut in genere dicitur. Nihil ens actu creatum potest esse in diuersis naturaliter: non enim haec est falsa. Cactus non potest videre, licet Deus miraculose posset ei dare visum, & sic cessant obiectioes. Materia autem prima vna existens in se considerata non per vnitatem formae, sed per caritatem omnium formae est in potentia ad hoc quod sit in diuersis, licet secundum quod est in diuersis non sit vna, sed multiplex.

Questio CIII.

Qvod vero 104. ponitur, Materia secundum essentiam vna est multiplicata in singulis: improprie dictum est. Proprie autem diceretur materia secundum essentiam vna, est multiplicata in singulis, vel magis in singula.

Questio CV.

Qvod vero 105. ponitur, Infinitum simplex potest agere multa, finitum simplex non nisi vnum: verum est si bene intelligatur, vt scilicet accipiatur vnum in genere, vel specie, secundum quod exigit vnus simplex, vt si diceretur, quod auditus non potest cognoscere nisi vnum, scilicet sonum.

Questio CVI.

Qvod vero 106. ponitur, Quamuis in creatione animae non qua materia secundum esse creetur, tamen per essentiam materiae praesistenti vnitur & coniungitur, sicut punctus puncto: nec bene, nec intelligibiliter dicitur.

Questio CVII.

Qvod vero 107. ponitur, Duplex est potentia, quaedam determinata quae agit per modum naturae, quaedam indeterminata, quae agit per modum voluntatis: penes primum accipitur triplex potentia imaginis, penes secundum libertas arbitrii, non bene dictum est: quia quae ad libertatem arbitrii pertinent, etiam ad voluntatem pertinent, quae est pars imaginis.

Questio CVIII.

Qvod vero 108. ponitur, Animae indiuiduantur per indiuiduationem & materias corporum, quamuis ab eis separatis retineant indiuiduationem, sicut cera in impressione sigilli: potest & bene & male intelligi. Si enim intelligatur, quod animae indiuiduantur per corpora, quasi corpora sint causa totalis indiuiduationis animarum, falsum est. Si vero intelligatur esse aliquo modo causa indiuiduationis animarum, verum est. Vnumquodque enim secundum quod habet esse, habet vnitatem & indiuiduationem. Sicut igitur corpus non est tota causa animae, sed anima secundum suam rationem aliquem ordinem ad corpus habet, cum de ratione animae sit, quod sit vnitas corpori, ita corpus non est tota causa indiuiduationis huius animae, sed de ratione huius animae est, quod sit vnitas huic corpori, & haec remanet in anima etiam corpore destructo.

Explicit opusculum nomen, videlicet responsio diuini Thome Aquini ad fratrem Ioannem Vercellensem, generalem magistrum vniuersitatis ordinis praedicatorum, de articulis centum & octo, sumptis ex opere Petri de Tarantasio.

RESPONSIO EIVSDEM AD EVNDEM MAGISTRVM IOANNEM DE VERCELLIS. DE ARTICVLIS. XLII.

opusculum Decimum.

EVERENDO in Christo patri fratri Ioanni magistro ordinis fratrum praedicatorum, frater Thomas de Aquino cum debita reuerentia seipsum ad obedientiam promptum. Paternitatis vestrae literas seruae quarta ante Pascha recepi, dum Missarum solemniam ageretur, multos articulos interclusa schedula continentes, quibus singulis mihi respondendum mandabatis, responsionis forma taxata, an scilicet sancti sint illius sententiae, vel opinionis, qua continet articulus.

ticulus. Et si sancti sint vel non illius sententiæ, vel opinionis, quam articulus continet, an ego illius opinionis, vel sententiæ. Et si non sim, an tolerabiliter dici possit. Quibus articulis statim sequenti die secundum formam a vobis traditam, prætermittis alijs occupationibus secundum quod mihi occurrit, respondere curavi. Fuisset tamen mihi facilius respondere, si vobis scribere placuisset rationes, quibus dicti articuli uel asserunt, vel impugnant. Sic enim potuissem magis ad intentionem dubitantium respondere. Nihilominus tamen, quantum percipere potui in singulis ad id quod dubitationem facit, respondere curavi, hoc tamen in principio protestans, quod plures horum articulorum ad fidei doctrinam non pertinent, sed magis ad Philosophorum dogmata. Multum autem nocent talia que ad pietatis doctrinam non spectant vel asserere, vel negare, quasi pertinentia ad sacram doctrinam. Dicit enim Augustinus in quinta confessione. Cum audio Christianum aliquem ista, scilicet quæ philosophi de cælo, aut stellis, & de solis & lunæ motibus dixerunt nescientes, & aliud pro alio sentientes, patienter intueor opinantem hominem, nec illi obesse video, cum de te Domine creator omnium nostrum non credat indigna, si forte situs & habitus creaturæ corporalis ignoret. Obest autem, si hæc ad ipsam pietatis doctrinam pertinere arbitretur, & pertinacius affirmare audeat quod ignorat. Quod autem obicit, manifestat Augustinus in 1. super Genesis ad litteram. Turpe est, inquit, nimis & perniciosum ac maxime cauendum, ut Christianum de his rebus quasi secundum christianas literas loquentem ita delirare quilibet infidelis audiat, ut quemadmodum dicitur toto cælo errare conspiciens, risum tenere vix possit. Et non tam molestum est, quod errans homo videatur, sed quod auctores nostri ab eis qui foris sunt, talia sensisse creduntur, & cum magno eorum exitio, de quorum salute satagimus, tanquam indocti reprehenduntur atque respuuntur. Vnde mihi videtur tutius esse, ut hæc quæ philosophi communes senserunt, & nostræ fidei non repugnant, neque sic esse asserenda ut dogmata fidei, licet aliquando sub nomine philosophorum introducantur, neque sic esse neganda, tanquam fidei contraria, ne sapientibus huius mundi contemnendi doctrinam fidei occasio præbeatur.

Articulus I.

Primus articulus in schedula propositus est, an Deus moueat aliquod corpus immediate. Ad quod respondendum videtur, quod ordo communis diuinitus institutus hoc habet, ut corporalis creatura ab ipso moueatur spiritu mediante. Dicit enim Augustinus in 3. de Trinitate. Quemadmodum corpora grossiora & inferiora per subtiliora & superiora quodam ordine reguntur, ita omnia corpora per spiritum vitæ rationale. Et 8. super Genesis ad litteram dicit, quod Deus spiritualem creaturam corporali præposuit. Neque tamen diuina potentia est huic ordini alligata, quin possit quandoque præter ordinem causarum secundarum aliquid agere, cum sibi placuerit, ut patet in operibus miraculosis. Dicit enim Augustinus 26. contra Faustum. Appellamus naturam cognitum nobis cursum solitum naturæ, contra quem Deus cum aliquid facit, magnalia, vel mirabilia nominantur.

Articulus II.

Secundus articulus est, an omnia quæ mouentur naturaliter, moueantur ministerio angelorum mouentium corpora cælestia.

Articulus III.

Tertius articulus est, an angeli sint motores corporum cælestium. His duobus articulis simul respondendum videtur, quia secundus dependet ex tertio, & tertius ex primo. Si enim corpora reguntur a Deo mediante spiritali creatura, ad ipsum autem opus regiminis diuini pertinet motio corporum, ut Augustinus dicit 8. super Genesis ad litteram, consequens est, quod Deus per spirituales creaturas moueat cælestia corpora. Et ibi expresse dicit Augustinus. Sicut per tempus & locum mouet corpus, ipse tamen per tempus non est conditus spiritus, ita per tempus mouet conditum spiritum, ipse tamen nec per tempus, nec per locum motus conditor spiritus. Esse quidem animata corpora cælestia Damascenus negat in 2. libro, licet hoc Augustinus sub dubio, relinquat in secundo super Genesis ad litteram. Sed cælestia corpora a spiritali creatura moueri, a nemine sanctorum, vel philosophorum negatum legisse me memini. Hoc igitur supposito, quod angeli moueant cælestia corpora, hoc in dubio nulli sapienti vertitur: quia omnes motus naturales inferiorum corporum ex motu cælestis corporis causentur, quod & ratione a philosophis est probatum, & experimēto patet, & autoritatibus sanctorum confirmatur: quia ut dictum est Augustinus in 3. de Trinitate, dicit quod corpora grossiora & inferiora per subtiliora & superiora quodam ordine reguntur. Et Dionysius dicit 4. cap. de diuinis nominibus, quod solis radius ad generationem sensibilium corporum confert, & ad vitam ipsam mouet, & nutrit, & auget, & perficit. Vnde consequens est quod omnia quæ naturaliter mouentur, moueantur ministerio angelorum mouentium corpora cælestia.

Articulus IIII.

Quartus articulus est, an infallibiliter sit probatum, angelos esse motores corporum cælestium apud aliquos.

Articulus V.

Quintus articulus est, an infallibiliter sit probatum, angelos esse motores cælestium corporum, supposito Deum non esse immediatum motorem illorum corporum. His respondeo, quod philosophi tam platonici, quam peripatetici hoc probare conati sunt rationibus, quas efficaces putauerunt, & eorum rationes fundantur super prædicto rerum ordine, quod scilicet Deus inferiora per superiora regit, ut etiam sancti Doctores tradunt. Quod autem corpora cælestia a sola natura sua moueantur, sicut graua & leuia, est omnino impossibile: vnde nisi moueantur a Deo immediate, consequens est quod vel sint animata cælestia corpora, & moueantur a proprijs animabus, vel quod moueantur ab angelis, quod melius dicitur. Fuerunt tamen aliqui philosophi, qui posuerunt corpus primum cælestium corporum moueri a Deo, non mediante alia intelligentia, sed mediante anima propria, alia vero cælestia corpora moueri mediantibus intelligentijs & animabus.

Articulus VI.

Sextus articulus est, an omnia inferiora naturaliter in esse producta per viam motus, regantur per angelos mediantibus motibus corporum cælestium.

Articulus VII.

Septimus articulus est, an omnia inferiora quæ naturaliter in esse producuntur, fiant per angelos mediantibus motibus corporum cælestium, secundum quod facere attribuitur causis naturalibus, id est, educantur de potentia in actum: horum etiam responsio dependet ex præmissis. Si enim corpora cælestia per suum motum

sunt causa generationis & corruptionis, & omnium naturalium inferiorum corporum, consequens est, quod si angeli sunt causa motus cæli, sint etiam causa generationis & corruptionis, & omnium naturalium inferiorum corporum. Vnde & Gregorius in 4. dialogorum dicit, quod in hoc mundo visibili nihil nisi per creaturam inuisibilem disponi potest. Et ut breuiter dicam, omnes prædicti articuli vel parum, vel nihil faciunt ad doctrinam fidei, sed sunt penitus physici.

Articulus VIII.

Octauus articulus est, an ordine nature faber possit mouere manum ad aliquod operandum sine angelico ministerio mouente corpora cælestia. Huic videtur per distinctionem respondendum. Quod n. aliquis non possit moueri manum, potest esse dupliciter. Vno modo, ex defectu anime mouentis, ut scilicet anime deficiat potentia motiua corporis, & sub hoc intellectu falsum est quod dicitur. Nam anima fabri mouet manum per liberum arbitrium, quod non subiacet neque cælestibus corporibus, neque angelis, sed soli Deo. Alio modo, potest intelligi ex defectu corporalis membri, sicut homo qui habet manum ligatam, vel aridam non potest eam mouere. Et hoc modo cælesti motu cæli organum corporis non posset ab anima moueri, quia non remaneret viuum, quia corpora cælestia ad vitam mouent inferiora corpora, ut patet ex autoritate Dionysij supra inducta. Si tamen diuina virtute præter naturam ordinem corpus hominis viuum remaneret cessante motu cæli, & conseruaretur in dispositione illa, qua est mobile ab anima, posset homo per liberum arbitrium quamlibet partem mouere corporis.

Articulus IX.

Nonus articulus est, an omnia beneficia exteriora naturaliter de potentia ad actum reducta habeantur per angelos mouentes corpora cælestia. Dico quod huius etiam responsio dependet ex præmissis. Naturaliter enim de potentia ad actum deduci, nihil est aliud quam naturaliter moueri. Si ergo omnis motus naturalis inferiorum corporum causatur a motu superiorum corporum, consequens est quod huiusmodi beneficia proueniant ex ministerio angelorum mouentium cælestia corpora.

Articulus X.

Decimus articulus est, an propter prædicta beneficia quæ habemus per angelos, eos reuereri debeamus. Ad hoc plana est ratio, quia non debemus eos reuereri reuerentia latriæ ut auctores dictorum beneficiorum, sed ut ministros reuerentia dulciæ, quia propter hæc beneficia debemus eos diligere. Dicit enim Augustinus in 1. de doctrina christiana. In præcepto quo debemus diligere proximum, & sancti angeli continentur, a quibus tanta nobis officia impendunt misericordiam.

Articulus XI.

Vndecimus articulus est, an angeli mouentes corpora cælestia, mediantibus motibus corporum cælestium, sint factores omnium corporum humanorum naturaliter in esse productorum, secundum quod facere attribuitur causis naturalibus, id est, sint de potentia in actum eductores.

Articulus XII.

Dodecimus articulus est, an angeli mouentes cælestia corpora, mediantibus motibus cælestium corporum sint factores etiam omnium animalium irrationalium quæ mouentur, vel viuunt tam in mari, quam in terra.

naturaliter in esse productorum.

Articulus XIII.

Tertiusedecimus, an etiam omnium terræ nascentium eodem modo.

Articulus XIII.

Quartusedecimus, an etiam omnium metallorum &c. Ad omnes istos articulos est una responsio: quia cum corpora cælestia sint causa generationis inferiorum corporum, ut patet auctoritate Dionysij supra inducta, consequens est quod angeli mouentes cælestia corpora sint etiam huius generationis causa: vnde Augustinus in libro 83. questionum dicit, quod vnaquæque res visibilis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi præpositam.

Articulus XV.

Quintusedecimus articulus est, an angelus habeat virtutem infinitam inferius. Ad quod dicendum, quod hoc potest capi dupliciter. Vno modo, quod virtus angeli non sit comprehensibilis ab aliquo inferiorum, & hoc modo inducitur in libro de causis, & a philosophis platonici, & Dionysius dicit 6. c. cælestis hierarchiæ. Quot quidem sunt, & quales supercælestium substantiarum ornatus, & qualiter secundum ipsas hierarchiæ perficiuntur, solam manifeste scire dico deificam ipsarum hierarchiam, præterea & ipsos cognouisse proprias virtutes, & illuminationes, & ipsorum sanctam & super mundanam bonam ordinationem. Impossibile est enim nos scire supercælestium mentium ministeria. Hoc enim dicitur esse vnicuique infinitum, quod est ei incomprehensibile. Alio modo potest sic intelligi, quod habeat infinitam virtutem supra ea quæ infra ipsum sunt: & hoc est falsum & erroneum. Posset etiam dici virtus angeli infinita inferius, quia non est infinita per aliquam materiam corporalem, in qua recipiatur, sicut sunt infinitæ virtutes formarum materialium. Est tamen simpliciter finita virtus angeli secundum mensuram suæ essentiæ quæ finita est.

Articulus XVI.

Sextusedecimus articulus est, an angelus possit mouere totam molem terræ, & vsque ad globum lunæ, licet nunquam mouerit, vel moturus sit. Videtur mihi dicendum, quod naturali sua virtute hoc non potest, quia nulla virtus creaturæ potest immutare ordinem principalium partium vniuersi, ad quem pertinet quod terra sit in medio locata. Videtur tamen mihi contrarium posse tolerari absque fidei periculo, si tamen referat intentionem suam ad ponderis quantitatem, non ad prædictum ordinem vniuersi. Certum est enim quod naturali sua virtute angelus potest alicuius ponderis terram mouere. Sed vsque ad quanti ponderis quantitatem moueri possit, non potest a nobis determinari. Si autem quaeritur de motu circulari, per quem dictus ordo non variatur, videtur quod naturaliter terra quiescat, ut vult Philosophus in libro de cælo.

Articulus XVII.

Decimuseptimus articulus est, an angeli mouentes orbem sint de numero virtutum. Videtur mihi quod satis probabiliter hoc dici possit: nec video quid inconueniens inde sequatur, cum & Origenes exponens illud Matth. 24. Virtutes cælorum commouebuntur, dicat quod conueniens est cælorum rationabiles virtutes pati stuporem remotas a primis functionibus suis. Hoc tamen omnino asserendum non videtur.

Articulus XVIII.

Decimosextus articulus est, an illud Ecclesiastes 1. In circuitu pergit spiritus, sic possit exponi, Spiritus, puta, angelicus pergit in circuitu cæli, & pergen

do cælum mouere facit in circuitu. Non video quare hæc expositio sustineri non possit, præsertim cum dicat Augusti. in. 1. super Gen. ad literam, quod ideo multis exitibus verba scripturæ exponuntur, vt se ab irrisione cohibeant literis sæcularibus inflati.

Articulus XIX.

Decimus nonus articulus est, an si motus cæli cessaret ordine naturæ, omne ferrum in elementa in instanti resolveretur.

Articulus XX.

Vigesimus articulus est, an similiter esset de omni elemento corruptibili.

Articulus XXI.

Vigesimus primus articulus est, an similiter totus mundus, quantum ad corruptibile.

Articulus XXII.

Vigesimus secundus articulus est, an si non esset lux stellarum, ordine naturæ omnes homines corruptibiles morerentur in instanti.

Articulus XXIII.

Vigesimus tertius articulus est, an similiter omnia animalia irrationalia. Ad omnia ista est eadem responsio. Vt enim dictum est, superiora corpora per suum motum & lumē sunt causa generationis & corruptionis, & vitæ corporalis in inferioribus corporibus. Non est ergo dubium, quin remota tali causa remoueatur effectus, præsertim cum valde consonum fidei videatur, secundum quam ponimus, quod transeunte figura huius mundi, & motu cæli cessante per voluntatē Dei, sola elementa innouata remanebunt, & homines immortales effecti erunt virtute diuina. Sed si fiat vis in hoc quod dicitur, in instanti, dicitur quod licet talis resolutio non sit in instanti, cum sit motus, principium tamen eius in instanti esse potest.

Articulus XXIII.

Vigesimus quartus articulus est, an post diem iudicij omnia corpora sanctorum erunt incorruptibilia per naturam, siue naturaliter, quia cessabit motus cæli, qui est causa corruptionis.

Articulus XXV.

Vigesimus quintus articulus, an similiter corpora damnatorum. Ad hoc videtur dicendum, quod cum dicitur aliquod incorruptibile esse per naturam, significatur naturam esse incorruptionis causam, cū hæc præpositio, per, causam designet. Est autē duplex causa, scilicet per se, & per accidens: per se quidem cū cuius est, quod directe est illius causa per suam virtutem, sicut aqua est causa infrigidandi: per accidens autem est causa alicuius, quod indirecte causat illud, puta, remouendo causam contrariam, sicut remouens ignem de domo est causa infrigidationis eius. Cum ergo dicitur cessante motu cæli corpus hominis esse incorruptibile per naturam, si ly per, dicit causam per se, falsum est. Non enim ad hoc se extendit virtus naturæ creatæ, vt causare possit incorruptionem corporis ex contrarijs compositi; si autem dicit causam per accidens, sic aliquo modo verum est quod dicitur, quia subtracta causa vniuersalis corruptionis naturalis, subtrahitur corruptio. In hoc etiam sensu melius diceretur negatiue quam priuatiue, puta, si sic diceretur. Cessante motu cæli corpus hominis, si diuina virtute remaneat, non erit corruptibile per naturam. Verū quia semper id quod est per se, potius est eo quod est per accidens, potius videtur dicendum, quod erit corruptibile per naturam, sed incorruptibile per gratiam, vel iustitiam; vel si contrarium dicitur, debet

dici cum determinatione sanum sensum exprimentem.

Articulus XXVI.

Vigesimus sextus articulus est, an damnati in suis corporibus in inferno sentiāt penas ignis per apprehensionē & receptionem speciei ignis per modum afflictiuum & læsiuum. Ad hoc dicendum est, quod cum secundum fidem dicamus corpora damnatorum in inferno afflictionem ex igne pati, nec tempus consumi, secundum illud Augusti. 21. de ciuitate Dei. humana corpora non solum nunquam morte dissoluentur, sed in æternorum quoque ignium durabunt tormentis, necesse est in eis ponere id quod afflictionem facit, i. receptionem speciei sensibilis. Oportet etiam remouere id quod consummare posset, scilicet transmutationem naturæ corporum. Nec video quid calumniæ habeat articulus.

Articulus XXVII.

Vigesimus septimus articulus est, an sententia Christi in iudicio erit corporalis, vel spiritualis. Dicitur quod licet vtrumque esse possit, probabilius tamen videtur quod sit spiritualis, quia & alia que tunc agentur spiritualiter, diuina virtute agentur. Vt enim dicit Aug. 20. de ciuitate Dei. Diuina virtute fiet, vt cuique opera sua vel bona, vel mala, cuncta in memoriam reuocentur, & mentis intuita mira celeritate cernantur, vt accuset, vel excuset scientia conscientiam, atque ita simul & omnes singuli iudicentur.

Articulus XXVIII.

Vigesimus octauus articulus est, an Christus venit tollere nisi peccatum originale principaliter, seu principaliter iter omnia peccata que tollere venit. Ad quod dicendum, quod Christus, quantum est in se, venit tollere omnia peccata. Donum enim Christi, vt Apostolus dicit Romanor. 5. excedit peccatum Adæ: nam vnum tantum ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Tanto autem principaliter contra aliquod peccatum venit, quanto est maius: peccatum autem quod originaliter contrahitur, licet sit minus grauitate & reatu pœnæ, est tamen maximum communitate, secundum illud Apostoli Romanor. 5. In quo omnes peccauerunt. Et quantum ad hoc potest dici quod Christus principaliter venit tollere originale: vnde super illud Ioā. 1. Ecce qui tollit peccatum mundi, dicit glossa. Peccatum mundi dicitur peccatum originale, quod est cœ toti mundo.

Articulus XXIX.

Vigesimus nonus articulus est, an nomina sanctorum digito Dei scripta sint in cælis ad honorem eorum: Videtur mihi non esse verum, si tamen dicitur quod sic, nullum est periculum.

Articulus XXX.

Trigesimus articulus est, an nomina impiorum in inferno existentium, digito Dei scripta sint in terra ad vituperium eorum. Non hoc verum puto, si corporaliter intelligatur. In nullo tamen fides obstitit, vt mihi videtur.

Articulus XXXI.

Trigesimus primus articulus est, an infernus sit in centro, vel circa centrum terræ. Ad hoc dicendum videtur, quod locus inferni sit infra terram. vnde Aug. in libro retractationum dicit. De inferis magis, vt videtur, dicere debuissim quod sub terris sint, quam rationem reddere, cur sub terris esse dicantur. Vbi tamen sit infernus, an circa centrum terræ, vel circa superficiem, nihil arbitror ad doctrinam fidei pertinere, & superfluum est de talibus sollicitari asserendo vel improbando.

Arti-

Articulus XXXII.

Trigesimus secundus articulus est, An liceat disputare an anima Christi sit ex traduce determinando quod verū est. Hic articulus dubie positus est. Si. n. intelligatur, quod liceat disputare & determinare hoc esse verum, quod anima Christi sit ex traduce, erroneum est, quia nullius hominis anima est ex traduce. multo ergo minus anima Christi, cuius etiam corpus est virtute Spiritus sancti formatum. Si autem intelligatur quod liceat disputare, an anima Christi sit ex traduce, & circa hoc determinare illud quod veraciter fides catholica tenet, scilicet quod nō, nō video quare hoc non liceat, cum quotidie in scholis magistrorum disputetur & de Trinitate, & de alijs articulis fidei non propter dubitationem, sed propter veritatis intellectum, & manifestationem, & confirmationem. Posset tamen hoc per accidens in aliquo casu esse malum, puta, si coram simplicibus & paratis ad errandum talia disputarentur.

Articulus XXXIII.

Trigesimus tertius articulus est, An illud verbum Philosophi de animalibus lib. 16. ca. 6. scilicet, Corpus spermatis, cū quo exit spiritus qui est virtus principii animæ, qui est separatus a corpore, & est res diuina, & talis dicitur intellectus, sic possit vel debeat exponi, id est, ille spiritus, seu virtus formatiua dicitur intellectus per similitudinem, quia sicut intellectus operatur sine organo, ita illa virtus. Dicitur quod illam authoritatem Philosophi hoc modo exponit Commentator eius meteororum 7. Nec dicitur res diuina, quia sit per essentiam Deus, sed per quandam similitudinis participationem, sicut quodlibet magnum & admirabile solet dici diuinum. Nec video quid pertineat ad doctrinam fidei, qualiter Philosophi verba exponant.

Articulus XXXIII.

Trigesimus quartus articulus est, An aliquid de substantia cæli intret compositionē corporis naturaliter compositi ex quatuor elementis per effectum sue virtutis.

Articulus XXXV.

Trigesimus quintus articulus est, An aliquid de substantia cæli intret compositionem corporis viui & animati. Dicitur quod cum aliquid dicitur de substantia cæli, si hæc propositio, de, designet causam materiale, sic credo esse falsum, non tamen periculosum, nec contra fidem. Si autem designet habitudinem causæ efficientis, sic puto non solum esse verum, sed necessarium, vt patet per authoritatem Dionysii supra inductam, & hic sensus determinatur per hoc quod dicitur, per effectum sue virtutis.

Articulus XXXVI.

Trigesimus sextus articulus est, An corpora sanctorum glorificata lucebunt plus quam sol, & sol septuplum quam nunc, & corpora sanctorum septuplum quam tunc sol. Dicitur ad primum, quod Chrysostratus exponens illud Mat. 13. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, dicit. Nō quia ita solum sicut sol, sed quia hoc sydere nihil lucidius scimus. Alia vero que sequuntur non occurrunt quare tute dici non possint præsertim cum in innoatione mundi certum sit secundum catholicam doctrinam, quod tota creatura corporalis meliorabitur, quæ reuelationem filiorum Dei expectat, vt dicitur Rom. 8. Hiero. etiam dicit super illud Matth. 24. Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum. Non hoc diminutione luminis accidet, cum solem legamus septuplum luminis habiturum, sed comparatione veræ lucis, omnia visui apparebunt tenebrosa.

Articulus XXXVII.

Trigesimus septimus articulus est, An angeli quos vidit Maria Magdalena circa sepulcrum Domini post eius resurrectionem lacrymabili voce consolati sint eam. Ad hoc mihi dicendum videtur, quod ea quæ in apparitione angelorum contingunt, ad quædam significationem sunt referenda, non ad proprietatem substantiæ ipsorum, vt patet per Dionys. vlt. c. cæli. hier. vnde sicut in scripturis sacris aliqua per similitudinem leguntur de Deo ad iram, vel tristitiam, vel aliquid humanum pertinentia: ita et nihil prohibet in apparitionibus angelorum aliquid tale propter aliquam significationem demonstrari. Et licet angelis resurrectionis nuntijs magis congruant signa gaudii propter rem nuntiatam, nihil tamen prohibet quin aliqua doloris signa ostenderent, vt tales se mulieri flenti ostenderent, qualem se ipsam interius exhibebat, sicut Greg. dicit, de Domino apparente duobus discipulis in effigie peregrini.

Articulus XXXVIII.

Trigesimus octauus articulus est, An homo possit videre oculo mentis omnia que aguntur in corde hominis habentia impressionem exterius in corpore, si haberet visum acutum vt diabolus. De hoc ita dicit Aug. in lib. de diuinatione dæmonum. Hominum dispositiones non solum voce prolata, sed & cogitatione conceptas dæmones consignat, quæ dum ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt. Et in libro retractationum dicit. Peruenire ista ad notitiam dæmonum per nonnulla experimēta compertum est. Verum signa quædam dantur ex corpore cogitatum, illis sensibilia, nos autem latentia, An autem alia in speciali cognoscant, aut difficilime potest ab hominibus, aut omnino nō potest inueniri, ex quibus patet quod dæmones cogitationes cordiū cognoscere possunt, quæ per aliquos corporis motus manifestantur. Nec hoc est mirum, cū etiam subtiles medici per pulsum deprehendent interiores animæ passiones, & sic dicitur Eccl. 19. Ex visu cognoscitur vir, & ab occursum faciei cognoscitur sensatus.

Articulus XXXIX.

Trigesimus nonus articulus est, An licet ascendendo immediate Mars sit supra solē quantum ad sitū, tamē sit immediate supra lunam, quantum ad dominium in prima hora Martis. Ad hoc dicendum videtur, quod si dominium Martis & lunæ referatur ad liberum arbitrium, est erroneum. Si autem referatur ad corporales & naturales res, nulla sequitur absurditas in fidei doctrina. Dicit enim Aug. 5. de ci. Dei. Nō vsquequaque dici potest ad solum corporum differentiam afflatus quosdam valere sydereos, immo etiam hoc verum est secundum ordinem dierum: nam cum septem planetis septem horæ secundum Astrologos deputentur, cum viginti quatuor horæ sint naturalis diei, cōsequens est vt prima feria in vigesima secunda hora diei luna dominium habeat, sicut & in prima eiusdem: vnde reincipiendo a Saturno vigesima tertia hora ei deputabitur, & vigesima quarta Ioui, prima diei sequentis Marti deputabitur. Sed hoc nihil ad doctrinam fidei pertinet nec asserere, nec improbare.

Articulus XL.

Quadragesimus articulus est, An in inferno erit fletus corporalis quantum ad lacrymarum resolutionem. Puto quod non erit, quia cum fletus ille sit infinitus, & nihil corporibus damnatorum adiciatur per nutrimentum, sequeretur quod aliquando per fletum corpora resoluerentur & consumerentur, quod est contra fidem.

Opusc. S. Tho. Aquin.

L Articulus

Articulus XLI.

Quadragesimus primus ar. est, An in inferno erit corporalis vermis. Hoc Augu. sub dubio relinquit. 21. de ci. Dei, licet in 20. eiusdem dicat hoc probabilius videri, quod ignis referatur ad corp^o, vermis tropice ad animam: quod etiā mihi probabilius videtur.

Articulus XLII.

Quadragesimus secundus ar. est, An sciri possit distantia superficiei terræ ab eius centro: videtur q^o sic, secundum tamen modum demonstrationis astrologicæ non geometricæ. Hæc sunt, pater reuerende, quæ pronunciantur, licet plura sint extra Theologiæ limites requisita.

Explicit opusculum decimum, videlicet beati Thomæ de Aquino ad magistrum Ioannem de Veracellis generalem magistrum ordinis prædicatorum de articulis 42.

RESPONSIO EIVSDEM

BEATI THOMÆ, AD LECTOREM

VENETVM DE

ARTICVLIS XXXVI.

Opusculum Vndecimum.

Ecce vestris literis, in eis inueni articulo-
rum multitudinem numerosam, super quibus
a me vobis responderi infra quatuordecim vestra
charitas postulabat: & licet esset in aliis plurimum
occupatus, ne tamē deessem vestræ dilectionis obsequio,
dilatis parūper aliis, quibus me intendere oportebat,
quæstionibus a vobis propositis proposui per singula
respondere.

Articulus I.

Primus ergo ar. est, An angeli sint motores cælorū:
super quo dixi taliter respondendū, quod hoc non
solum a philosophis est multipliciter probatū, verum
etiā a sanctis doctoribus euidenter asseritur. Dicit. n.
Aug. in 7. de Tri. q^o sicut corpora grossiora & inferiora
per subtiliora & superiora quodā ordine reguntur,
ita omnia corpora per spiritum vitæ rationalem. In li-
bro etiam 83. quæstionum dicit, quod vnaquæque res
visibilis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi
præpositam. Græ. Et dicit in 4. dialo. q^o in hoc mūdo visi-
bili nihil nisi per creaturam inuisibilem disponi potest.

Articulus II.

Secundus ar. est, An aliqui extimauerunt semper in-
fallibiliter hoc esse probatū. Ad hoc respondeo, q^o
libri philosophorum huiusmodi probationibus abun-
dant, quas ipsi demonstrationes putant: mihi etiam
videtur quod demonstratiue probari possit, q^o ab ali-
quo intellectu corpora cælestia moueantur vel a Deo
immediate, vel mediātibz angelis, sed q^o mediātibz
angelis ea moueat, magis cōgruit rerū ordini, quæ
Dionysius infallibiliter asserit, vt inferiora a Deo per
media secundum cūrsū communem administrētur,

Articulus III.

Tertius ar. est, An angeli moueant cælos suo impe-
rio, potestate eis a Deo tradita: super quo quid du-
bium esse possit, plene non video. Non enim extimo
aliquem dubitare, quin omne quod angeli faciūt, ope-
rentur potestate eis a Deo tradita: si vero hoc vertatur

Fin dubium, quod dicitur eos mouere cælestia corpora
suo imperio, irrationabilis dubitatio videtur. Nō enim
possunt mouere aliquod corpus per contactum quan-
tatis, cum sint incorporei, sed per contactum virtu-
tis. Nihil autem in angelis altius, quàm eorum intelle-
ctus, cum & ipsi a Dionysio intellectus, vel mentes no-
minētur: vnde eorum motiones a virtute intellectus
procedunt. Ipsa autem conceptio intellectus, secundū
quod habet efficaciam aliquid transmutandi, imperiū
nominatur: vnde si mouent, nullo modo nisi per im-
perium mouere possunt.

Articulus IIII.

Quartus ar. est, An angeli mouētes cælos sint de or-
dine virtutum. Hoc quidem & mihi videtur, præ-
cipue si ordo virtutū dicitur medius ordo scdæ hier.
vt vult Diony. Hic enim ordo tenet primum locū in-
ter exequentes exteriora ministeria: vnde Diony. 8. c.
cælestis. hier. dicit, q^o nomen virtutum ostendit diui-
nam quandam & incōcūssam fortitudinem ad omnes
deiformes operationes. Nihil autem in exterioribus
ministeriis maius esse videtur quàm dispositio causarū
vniuersalium: vnde maxime videtur administratio
cælestium corporum ad ordinem virtutū pertinere.
Vnde Origenes exponēs illud Mat. 24. Virtutes cæ-
lorum commouebuntur, dicit q^o conueniens est cælo-
rum rationabiles virtutes pati stuporem, remotas. Ita
primis functionibus suis. Hoc tamen omnino asseren-
dum non videtur.

Articulus V.

Quintus ar. est, An angelus suo imperio potest mo-
uere totā molem terræ vsque ad globū lunæ. Istud
mihi asserendum non videtur. Virtutes. n. creaturarū
se extendunt ad naturales effectus: & ideo angeli cor-
pora cælestia mouere possunt secundum motus cōue-
niētes naturis eorū, aliis autē motibus ea mouere nō
possent s^o propriam virtutē, sed hoc diuinitus mira-
culo fieri posset. Posset autē fieri non solū virtute an-
geli, sed et virtute hominis, q^o aliqua pars terræ p^o vio-
lentia sursum feratur, sed q^o totū vnū elementū extra
suum ordinē naturalē ponat, nō credo subiacere angeli
cōpotestati: & q^o virtus angeli sit infinita inferi, nō est
sic intelligendū, q^o non determinetur ad determina-
tos effectus, sed quia in suis effectibus producendis
nō patitur lassitudinem, aut defectum.

Articulus VI.

Sextus articulus est, An id quod dicitur Ecclesiastes. 1.
In circuitu pergūt spiritus, possit sane ita exponi, Spi-
ritus angelicus pergūt in circuitu, scilicet p^o operatio-
nem, quia mouet cælum secundum circulum. Non vi-
deo quare nō possit sane exponi, cū hæc sententia verā
sit secundum prædicta, & iste modus exponendi a cō-
suetudine sacræ scripturæ non discrepet, sicut Ro. 8.
dicitur, q^o spiritus interpellat, id est, interpellare facit.

Articulus VII.

Septimus ar. est, An angelus habeat virtutem infini-
tam inferius. Hoc potest & bene & male intelligi.
Si enim sic intelligatur, q^o angelus habeat in finita vir-
tutem supra ea quæ infra ipsum sunt, est falsus & er-
roneus intellectus. Sic enim posset creare aliquid in-
fra se, & quodlibet in quodlibet conuertere, quod pa-
tet esse falsum. Est ergo sic intelligendū, quod virtus
angeli cōsequitur naturam ipsius. Sicut ergo finitū
& infinitum inuenitur in natura eius, ita & in virtu-
te. Habet autē angelus finitam naturam s^o operationē
ad suum superius, quod est Deus qui est ens: & bonū
infinitū, cui^o similitudo in angelo participat finite, cū
tamē

tamen angelus non habeat formam in materia, non li-
mitatur, vel cōtrahitur per aliquā naturā, sicut formæ
materiales: vnde & virtus angeli finita est s^o q^o extē-
ditur ad determinatos effectus, prout participat finite
similitudinem primæ causæ: est tamen infinita quantū
ad hoc, q^o nō cōtrahitur virtus eius ad agendū s^o exi-
gētiam materiæ, vel organi corporalis, sicut formæ ma-
teriales & corporeæ. Est etiam infinita duratione ex
parte post, quia in perpetuū durat natura eius, & eius
duratio nullo modo temporis periodo mensuratur.

Articulus VIII.

Octauus arti. est, An angeli sunt causa omniū quæ
naturaliter generantur & corrumpuntur in hoc
mundo. Hoc ex necessitate sequitur, si sunt causa mo-
tus cæli, qui est causa generationis & corruptionis in
istis inferioribus corporibus, vt Dion. dicit. 4. c. de di-
no. Quod enim est causa causæ, est causa causati.

Articulus IX.

Nonus arti. est, An angeli sunt factores omniū cor-
porum naturaliter compositorum siue humano-
rum, siue aliorum, quia causæ est aliquid ex aliquo
facere. Dicitur quod hoc potest habere calumniam,
eo quod verbo faciendi vt plurimum vtitur in ope-
ribz artis, & non in operibus naturæ: non enim
conuete dicitur, q^o pater facit filium, vnde & secūdu
hunc modum loquendi Philoso. in 6. eth. dicit, q^o ars
est recta ratio factibilium: & secundum hoc incōsue-
te dicitur, q^o angeli vel corpora cælestia faciant corpo-
ra humana, vel alia corpora composita naturaliter ge-
nerata. Illud enim videtur facere, quod in potestate
nostra est quale futurum sit, cuiusmodi sunt opera ar-
tis. Opera autē naturæ non subsunt arbitrio naturaliū
causarum, sed consequuntur necessitatem ordinis na-
turalis subiectam arbitrio Dei constituentis naturam:
vnde facere effect^o naturales magis solet attribui Deo.
Inuenitur tamen verbum faciendi attributum et causis
naturalibus, secundū quod consuevit dici, q^o oē agens
facit sibi simile, prout ignis dicitur calefacere, qd nihil
est aliud q^o facere calidum: & secundum hunc modū
loquendi dici potest, q^o corpora cælestia, & etiā angeli
faciunt corpora inferiora. Sed in talibus magis sequē-
dus est vsus loquendi, quia secundum Philosophū no-
minibus vtendum est vt plures, licet vanum videatur
de nominibus contendere, vbi constat de rebus.

Articulus X.

Decimus arti. est, An faber naturaliter possit moue-
re manum ad malleum, vel ad aliud naturaliter
operandum sine angelis mouētibus corpora cælestia:
hoc non habet explicitam veritatem. Manifestum est
enim quod omnia corpora mista conseruantur in esse
per motum cælestium corporum ex hoc, quod cer-
ta periodo cælestis motus generantur & corrumpun-
tur, & similiter secundum elongationem, vel appropin-
quationem aliquorum corporum cælestium. Est er-
go verum quod cessante motu cæli, cessarent corpora
fabrorum & martellorum. Si autem supernaturali vir-
tute & fabri, & martelli ramanerent, oportet dicere q^o
fabrorum corpora eandem haberēt habitudinem ad
animas eorum quam nūc. Nec obstat si dicitur, q^o aer
non esset diuisibilis, quia non esset corruptibilis per
cessantem motum cæli. Licet enim hoc sit, suam tamē
naturam non perdet, secundum quam est facile diuisi-
bilis ratione humiditatis & subtilitatis, ita etiā vt in-
strumentum vocalis laudis esse possit.

Articulus XI.

Vndecimus arti. est, An cessantibus motionibus cæ-
lestium corporum omne corpus elementatum cor-
ruptibile in elementa solueretur in momento: hoc qui-
dem aliquo modo intellectum credo esse verum, &
aliquo modo esse falsum. Necessē est enim q^o motus cæ-
li sicut & quilibet motus, cesset in momento: quia vlti-
mum instans temporis respondet vltimo instati mo-
tus. Si ergo intelligatur corruptionem istorum corpo-
rum, vel resolutionem in elementa esse in instanti, quā-
tum ad suum principium, verum est: si quantum ad
suum terminū, falsum est. Corpora. n. cælestia causant
& conseruant, siue mouent, vnde & resolutio quæ ex
corruptione talis causæ accidit, oportet q^o sit per mo-
tum: nullius autem motus terminus & principū po-
tē esse in momento, sed omnis motus eget aliquo tē-
pore: secus autem est de subtractione conseruationis
Dei. Quia. n. ipse ē causa essendi reb^o immobiliter ope-
rans, sicut in momento res in esse produxit creando,
& non in tempore: ita eius operatione cessante, res in
momento esse desinerent, & non per aliquem motū.

Articulus XII.

Dodecimus arti. est, An post opera sex dierū De^o al-
quod corpus mouerit immediate. Videtur q^o nō,
quāntum ad motus qui per creaturam fieri possunt.
Sed miracula, ut mortui suscitatio, cæci illuminatio,
& similia, fiunt immediate a Deo, licet quātū ad aliquos
effectus cōiunctos non desit ministerium angelorum.

Articulus XIII.

Tertius decimus arti. est, An Deus possit, aut velit mo-
uere corpus immediate. Iste articulus implicite pro-
ponitur. Ex una enim parte videtur q^o Deus sua uirtu-
te, & altissima uoluntate potest omne corpus mouere
immediate: quod non uideo quin repugnet ei quod
dicitur, quod nō potest corpus mouere: nisi forte hoc
quod dicitur, nō potest mouere immediate, referatur
ad hoc quod subditur, Ita q^o mouetur, quod est diuisi-
bile & mensuratum tempore, sit actio diuina quæ est
eius essentia simplicissima: hoc enim Deus nec facere
potest, nec vult. Sed cum dicitur q^o Deus aliquod cor-
pus mouet, per hoc verbum, mouet, non importatur
actio diuisibilis & tempore mensurata, sed actio sim-
plex, quæ est sua essentia: nam non solus Deus, sed etiā
quilibet intellectus mouet per imperium, vt supra di-
ctum est. Imperiū autē intellectus nihil est aliud quàm
conceptio effectus ordinata ad implendum uolūtātē.
Velle autē & intelligere Dei non est aliud quàm eius
essentia: vñ sicut actio qua De^o creauit res, ita & actio
qua Deus immediate potest mouere corpus, nihil est
aliud quàm eius intelligere, & eius velle.

Articulus XIII.

Decimus quartus arti. est, An si nulla essent lumina
stellarum, & nullus esset motus cælestium corpo-
rum, omnia animalia corruptibilia in momento mo-
rerentur: de hoc quid mihi videtur, supra dictum est.
Mors enim est per separationē animæ a corpore, quod
non fit nisi per aliquam mutationem corporis a sua
naturali dispositione, quæ nō potest esse in instanti to-
ta, licet eius causa & principium possit esse in instati.

Articulus XV.

Decimus quintus arti. est, An Deus miracula faciat
ministerio angelorum. Hoc puto verum esse, ita
tamen quod non in omnibus miraculis operatio an-
gelorum se potest extendere ad principales effectus.

Opusc. S. Tho. Aquin. L. 2. Articulus

Articulus XVI.

Decimus sextus ar. est, An Deus aliqua miracula faciat non tantum ministerio angelorum visibili, vel inuisibili. Hoc puto etiam verum quantum ad aliquod angelorum ministerium, ita tamen quod angelorum ministerium non extendatur ad omnia quae fiunt in miraculo: hoc patet et in formatione corporis Christi ex Virgine.

Articulus XVII.

Decimus septimus ar. est, An diuinitas in Christo faceret miracula auctoritate, & humanitas ministerio: dicendum quod sic. Nam diuinitas operabatur per humanitatem sicut per organum, ut dicit Damascenus. Ea dem autem in operando est ratio organi & ministri, quia vrūque mouet per hoc, quod est aliquid ab alio motum.

Articulus XVIII.

Decimus octauus ar. est, An omnia miracula quae fiunt ab aliqua creatura ministerio, fiant auctoritate Dei, id est, per virtutem eius, sine qua nihil potest fieri. Dicitur quod verum est, si de veris miraculis intelligatur: & dico vera miracula, quae nulla naturali virtute alicuius creaturae fieri possunt. Sunt tamen aliqua non simpliciter miracula, sed quod ad aliquos, qui eorum causas ignorant, sicut quaedam arte humana facta miracula ignorantibus arte videntur, & multo magis arte angelica, & talia possunt fieri virtute alicuius creaturae, licet non exclusa virtute diuina.

Articulus XIX.

Decimus nonus arti. An post diem iudicii corpora sanctorum erunt incorruptibilia tribus modis, scilicet per diuinam iustitiam, item per gloriam, item per naturam, siue naturaliter: hoc quidem quantum ad duo prima calumniam habere non potest, quantum ad tertium posset habere calumniam, si intelligatur quod ad incorruptionem humani corporis sola natura sufficiat, quasi incorruptio humani corporis ex natura causetur sicut ab agente. Non enim ad hoc se extendit virtus alicuius naturae creatae, ut rebus corruptibilibus incorruptionem possit conferre. Dicitur etiam supra, quod secundum ordinem naturae corpora humana, & omnia corpora mista cessante motu caeli dissoluta corrumpentur. Immortalitas ergo humanorum corporum post resurrectionem non erit ex virtute naturae, sed ex virtute diuina, per quam corpora humana conseruabuntur in esse: sed verum est, quod naturalis causa corruptionis, quae est motus caeli, subtracta erit. Motus enim caeli sicut est causa generationis & conseruationis mistorum corporum, ita etiam est causa corruptionis eorum. Supposita ergo conseruatione humanorum corporum per virtutem diuinam, non erit aliqua causa agens ad corruptionem. Et secundum hoc aliquo modo posset sustineri, quod illa incorruptio esset per naturam, quia scilicet causa naturalis corruptionis subtracta erit eo modo loquendi quo dici posset, quod submersio naui est per gubernatorem, quia per eius absentiam naui periclitatur.

Articulus XX.

Vigesimus ar. An post diem iudicii corpora damnatorum erunt incorruptibilia duobus modis. I. per diuinam iustitiam, item per naturam, siue naturaliter: hoc habet eandem responsum cum praecedenti.

Articulus XXI.

Vigesimus primus ar. est, An corpora damnatorum cum erunt in inferno, erunt passibilia, & patietur ab igne inferni, quia recipient speciem ignis inferni per modum afflictui, vel laesui: hoc non video quam calumniam habere possit. Si enim impassibilitas ponit

communiter dos corporis gloriosi, consequens est quod corpora non gloriosa passibilia erunt: quod autem speciem ignis per modum afflictui in se recipiant, hoc negari non potest, nisi ab eo qui negat huiusmodi corpora ignem inferni sentire. Necessarium est enim speciem sensibilibus fieri in sensu ad hoc quod sequatur afflictio.

Articulus XXII.

Vigesimus secundus articulus est, An possit disputari in scholis, an anima Christi, & omnes aliae anime rationales sint ex traduce. Non video cur hoc non liceat, nisi forte in casu, si ex hoc apud aliquos scandalum oriretur, sicut aliquando contingit, quod aliqui simplices audientes de his quae sunt fidei disputari in scholis, credunt ea ratione de his disputari, quasi dubitetur de fidei veritate. Sed in tali casu posset disputari ad hanc opinionem amputandam protestari, quod disputaret non propter disputationem de veritate, sed propter inquisitionem veritatis rationem.

Articulus XXIII.

Vigesimus tertius ar. est, An Christus principaliter non venerit tollere, nisi originale peccatum. Ad quod dicendum est, quod Christus venit principaliter ad introducendum homines in vitam aeternam, sicut dicit ipse. Ioan. 10. Ego veni ut vitam habeant: unde omne impedimentum vitae aeternae venit remouere, & ideo ex consequenti venit tollere omne peccatum, sed sicut bonum commune est melius quam bonum particulare vnius hominis, ita malum commune multorum est peius: unde principalis venit tollere peccatum originale, quod totam naturam humanam infecerat, quam singulorum particularia peccata: unde super illud. Ioan. 1. Ecce qui tollit peccata mundi, dicitur glo. Peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod est commune toti mundo: & infra. quod originale peccatum & singulorum quoque superaddita Christus relaxat. Melius ergo dicendum videtur affirmatiue, quod Christus venit principalis tollere originale peccatum quam alia, quae negatiue, sicut si ponitur quod Christus principaliter non venit tollere nisi originale peccatum: nam etiam tollere actualia peccata pertinet ad principalem Christi intentionem, quia venit mundum saluare, secundum illud Luc. 5. Non veni vocare iustos sed peccatores ad penitentiam.

Articulus XXIII.

Vigesimus quartus ar. est, An infernus sit in centro, vel circa centrum terrae. Circa quod nihil mihi videtur temere asserendum, praecipue cum Aug. neminem arbitretur scire ubi sit. Non tamen ultimo quod sit in centro terrae, quia ille est locus, quo naturaliter feruntur graua: nec videtur intentionem naturae frustrari, ut communiter dicitur: quod sequeretur, si ad centrum corpora graua non peruenirent. Si etiam naturaliter terra circa centrum esset concaua, non posset assignari naturalis causa, quae tantum pondus sustineret. Si autem dicitur hoc esse miraculose, nulla subesse videtur miraculi ratio. Preparatio enim inferni ab initio mundi fuit, secundum illud Esa. 30. Parata est ab heri topheet, secundum expositionem glo. In prima autem rerum institutione non est considerandum quid Deus possit facere, sed quid natura rerum habeat ut sic fiat, sicut dicit Aug. 2. super Genes. ad litteram. Non autem dicitur Christus descendisse ad infimas partes terrae, sed ad inferiores, ad cuius veritatem sufficit quae litercumque inferiores nobis dicantur.

Articulus

OPVSCVLVM

Articulus XXV.

Vigesimus quintus ar. est, An possit sciri distantia a superficie terrae usque ad infernum, supposito in infernum esse in centro, vel circa centrum terrae. Puto sciri posse distantiam a superficie terrae usque ad centrum, non tamen usque in infernum, quia non credo ab homine sciri posse ubi sit infernus.

Articulus XXVI.

Vigesimus sextus arti. est, An corpus spermatis cum quo exit spiritus, qui est virtus principij animae, est separatum a corpore, & est res diuina, & talis dicitur intellectus: sic potest, vel debet exponi, id est, ille spiritus, siue virtus formatiua dicitur intellectus per similitudinem, quia sicut intellectus operatur sine organo, ita & illa virtus. Hanc expositionem Commentator ponit in 7. metaphisice super illud, Ergo sicut supra dictum est, quod in substantiis est principium &c. & sunt haec eius verba, ideo dicit Aristoteles in lib. de animalibus, quod virtutes quae sunt in seminibus sunt similes intellectui, scilicet, quia agunt actione intellectus, & quod istae virtutes assimilentur intellectui in hoc, quod non agunt per instrumentum corporale.

Articulus XXVII.

Vigesimus septimus ar. est, An opinari possit sine periculo, quod post communem resurrectionem luna magis lucebit quam nunc sol, sol autem in septimum quam modo luceat, corpora vero beatorum septies magis sole. Nullum periculum hic video, quin opinari possit, si assertio desit, quae posset ad praesumptionem imputari.

Articulus XXVIII.

Vigesimus octauus ar. est, An aliquid dicatur venire ad compositionem alterius duobus modis. Vno modo, per essentiam suam per modum principij materialis & formalis, & sic nullo modo aliquid de natura corporis caelestis venit in compositionem corporis humani, vel aliorum corporum mistorum. Secundo modo, venit ad compositionem alterius aliquid per effectum suae virtutis, & hoc modo natura corporis caelestis venit ad compositionem corporis humani, & omnium corporum mistorum. Hoc est ex necessitate verum, quia corpora caelestia sunt causa generationis & corruptionis in istis inferioribus, ut Dionysius dicit.

Articulus XXIX. & XXX.

Vigesimus nonus & trigessimus articuli continent, An angeli non doleant nec lacrymentur, sed ad modum dolentium, vel lacrymantium se habeant. Hoc est ex necessitate verum, & est sententia Augustini, qui dicit in 9. de ciui Dei. Sancti angeli puniunt sine ira quos accipiunt aeterna Dei lege puniendos, & miseris sine misericordiae compassione subueniunt, & periclitantibus quos diligunt sine timore opitulantur: & tamen istarum nomina passionum per consuetudinem humanae locutionis etiam in eos usurpantur propter quandam operum similitudinem, non propter affectionum infirmitatem.

Articulus XXXI.

Trigesimus primus ar. est, An facta transubstantiatione substantiae panis in substantiam corporis Christi miraculose in sacramento altaris, substantia corporis Christi naturaliter sine miraculo in hoc sacramento est sine dimensionibus hostiae quae remanserunt, eo quod substantia ex hoc quod est substantia, non prohibetur esse in magna & parua dimensione. Credo hoc esse falsum. Sicut enim non quidem naturaliter, sed miraculose substantia panis in substantia corporis Christi conuertitur: ita

etiam miraculose sub dimensionibus conseruatur, & non naturaliter. Ut enim dicit Aug. 8. super Gene. ad litteram. Deus eo modo conseruat res, quo eas operatur. Non enim est sicut aedificator, qui operatur tantum ad constructionem domus, & postea eam dimittit, sed Deus circa rem continue operatur, conseruans eam in esse, secundum illud. Ioan. 5. Pater meus usque modo operatur. Quod autem inducitur pro ratione, quod substantia ex eo quod est substantia, non prohibetur esse in magna & parua dimensione, non est sic intelligendum, quod de ratione cuiuslibet substantiae sit, quod possit esse in magna vel parua dimensione: sed contrarium non est de ratione substantiae ut sic, sicut non est de ratione animalis, quod sit rationale, non tamen est de ratione eius, quod sit sine ratione. Si ergo esset de ratione substantiae, quod non prohiberet esse in magna vel parua dimensione, sequeretur quod substantia corporis Christi secundum suam naturam haberet, ut esset aequalis sub magna vel parua dimensione. Sed quia hoc non est de ratione substantiae, quod possit esse in magna vel parua dimensione, nec tamen est contra rationem substantiae, patet quod ponere substantiam corporis Christi in magna vel parua dimensione non implicat contradictionem, sicut implicat contradictionem si aliquid attribuitur alicui, quod repugnat eius rationi. Ad hoc ergo inducitur illa ratio ut excludatur contradictio, non ad hoc ut ostendatur esse naturale.

Articulus XXXII.

Trigesimus secundus articulus est, quod proprie dimensiones corporis Christi, & dimensiones panis quae remanserunt, non sunt aequales. Istud est manifeste verum, & contrarium dicere est haereticum. Sequeret enim quod sub vna parua particula hostiae non esset totum corpus Christi.

Articulus XXXIII.

Trigesimus tertius articulus est, An corpus Christi in sacramento sit in loco. Dicitur, quod est in loco altaris, vel in Ecclesia: sed hoc verum est, quod corpus Christi non est in sacramento ut in loco. Non enim comparatur ad sacramentum ut locatum ad locum, quia non commensuratur ei secundum proprias dimensiones.

Articulus XXXIII.

Trigesimus quartus ar. est, An corpus Christi in hoc sacramento moueatur ad motum hostiae. Verum est quod non mouetur, sicut corpora mouentur per se, vel per accidens in loco: quia nec eo modo est in illo loco in quo est sacramentum, sicut corpora sunt in loco per se, vel per accidens, cum aliam habeat comparisonem ad dimensiones sacramentales, quae corpus ad dimensionem propriam, secundum quas mouetur per se, & ad vehiculum secundum quod mouetur per accidens: sed eo modo quo conuenit corpori Christi esse in loco ratione dimensionum sacramentalium conuenit sibi moueri in loco.

Articulus XXXV.

Trigesimus quintus ar. est, An species sacramentales sine subiecto remanentes possint naturaliter agere, immutari, & corrumpi sicut prius. Quantum ad aliquid verum est, & quantum ad aliquid non. Nihil enim potest agere, vel pati nisi praesupposito suo esse: quod autem in esse conseruentur absque subiecto, miraculosum est, & quantum ad hoc actio consequens miraculosa est, & similiter passio, secundum quod dimensio miraculose subsistens, miraculose habet officium subiecti & materiae, cuius est pati.

Articulus XXXVI.

Trigesimus sextus arti. est, An omnes cogitationes cordis quae habent imagines in phantasia, vel quas comitantur aliquae passionem in corpore, daemones Opusc. S. Tho. Aquin. K 3 scire

scire possint: hoc puto verum esse de illis cogitationibus, quas comitatur aliqui motus corporales quicunque: & hoc etiam Augusti. dicit in lib. de diuinatione demonum. Hominum, inquit, dispositiones demones non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas consignat, quae dum ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt, & de hoc verbo in lib. Retractionum faciens mentionem sic dicit. Dixi hoc audaciore asseueratione quam debui nam praenire ista ad notitiam demonum, per nonnulla etiam experimenta compertum est: sed vtrum signa quaedam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia, nos autem latentia, aut alia vi spiritali cognoscant, aut diffillime potest ab hominibus, aut omnino non potest inueniri. Sed si spiritali vi cogitationes cognoscant, multo magis motus corporales, ex quibus etiam homines interdum interiores dispositiones cognoscunt: vnde secundum non excludit primum, sed amplius dicit. Solas autem species in phantasia existentes non reputo sufficientes ad hoc, quod demones humanas cogitationes cognoscere possint, quia homo virtute rationis & liberi arbitrij potest vna specie in vi imaginaria conferuata multipliciter vti ad diuersas cogitationes, vel totaliter actu non vti. Haec sunt, charissime, quae ad articulos a vobis transmissos respondeo diffusius quam petistis: non enim absolute responderi poterat ad ea quae diuersum sensum continere poterant, praesertim cum non scripseritis, quid contra huiusmodi articulos obiceretur. Sic enim potuisset & absolutius, & certius responderi. Valeat charitas vestra diu, & pro hoc labore mihi orationum suffragia rependatis.

Explicit opusculum undecimum, videlicet responsio beati Thomae Aquinatis ad lectorem Venetum de 36. articulis.

RESPONSIO EIVSDEM
AD LECTOREM BISVNTINVM,
VIDELICET, DE SEX
ARTICVLIS.

Opusculum Duodecimum.

HARISSIMO sibi in Christo fratri Gerardo Bisuntino ordinis fratrum praedicatorum, frater Thomas de Aquino eiusdem ordinis cōfraterna dilectione salutem. Percepi literas vestras quosdam articulos continentes, super quibus vobis per me responderi petebatis. Et licet in pluribus essem occupatus, tamen ne vestrae charitatis petitioni deesse, cito facultas se obtulit, vobis rescribere curavi.

Quaestio I. II. & III.

Prima ergo quaestio fuit, An stella quae Magis apparuit, haberet figuram crucis. Secunda, an haberet figuram hominis. Tertia, an haberet figuram crucifixi. His simul respondeo, quod Chrysostomus quaedam similia narrat super Matth. non quasi asserendo, sed potius quasi ab aliis dictum recitando. Et quia pro certo non habetur, non reputo hoc esse praedicandum, praesertim quia non videtur probabile, quod sacri doctores, vt Augustinus, Leo Papa, Gregorius, & alii in suis sermonibus tacuissent, si aliquod robur autoritatis ha-

beret. Non enim decet praedcatorem veritatis ad fabulas ignotas diuertere. Si tamē ab aliquo sit praedicatum, non arbitror esse necessarium quod reuocetur, nisi forte ex hoc populo scandalum sit exortum, & tunc non deberet vt erroneum reprobari, sed vt incertum exponi.

Quaestio IIII.

Quarta quaestio, An paruulae manus pueri Iesu nati creauerit stellas. Ad quod respondeo, quod locutio haec non est propria. Nam paruulae manus sunt manus humanitatis, quarum non est creare. Sed quia vnus & idem Christus est in diuina & humana natura perfectus, potest huiusmodi locutio sane exponi, vt dicatur. Manus paruulae istius pueri creauerunt stellas, id est, iste puer habens manus paruulas creauit stellas. Tali enim modo loquendi ad quandam vnionis expressionem aliquando doctores vtuntur, sicut in quibusdam cantatibus Ecclesijs. Manus quae nos plasmauerunt, clauis confixae sunt: non tamen haec sunt extendenda, vel praedicanda populo. Sed tamen si praedicatum sit, non arbitror reuocandum, nisi super hoc error, aut scandalum oriatur, in quo casu oporteret sanae locutionis sensum exponi. Non sunt autem in talibus quantum fieri potest, simplicium animi sollicitandi.

Quaestio V.

Quinta quaestio est, An ex quo Simeon dixit beatam Virgini, Tuam ipsius animam pertransibit gradus, quolibet die naturali usque ad resurrectionem Christi septies illud recoleret pia Virgo cum dolore vehementi. Ad hoc etiam respondeo, quod istud eadem facilitate contemnitur qua dicitur, cum nullius autoritatis robore fulciatur. Nec aestimo huiusmodi de frivola esse praedicanda, vbi tanta suppetit copia praedicandi ea quae sunt certissimae veritatis. Neque tamē oportet quod reuocetur, si praedicatum fuerit, nisi ex hoc scandalum fuisset exortum.

Quaestio VI.

Sexta quaestio est, An circumstantias peccati trahentes in alterum genus non notabiliter aggrauantes, teneatur homo confiteri etiam innotescendo personam cui quae peccauerit. Ad hoc respondendum videtur, quod omnino debet has homo confiteri: non enim homo confiteatur peccatum suum, nisi speciem confiteatur peccati, quae cognosci non potest nisi per circumstantias trahentes in aliud genus, ex quibus peccatum specificatur. Circumstantias vero non aggrauantes, quae in aliud genus peccati non trahunt, non tenetur homo confiteri, sicut nec peccata venialia, licet sit laudabile quod homo ea confiteatur. Eadem enim ratio videtur esse de huiusmodi circumstantiis, & de venialibus peccatis. Circumstantiae autem dicuntur in aliud genus trahere, quae speciale repugnantiam important ad aliquod praceptorum diuinae legis: sicut furtum simplex repugnat huic pracepto, Non furtum facies. Si autem furtum in loco sacro committatur, habet iam repugnantiam ad aliud praceptum, quod est de ueneratione sacrorum, et sic additur noua species peccati: vnde consequens est quod addat aliam repugnantiam ad legem Dei, ideo & nouam deformitatem peccati mortalis habebit, quod ex necessitate confiteri tenebitur. Sic igitur huiusmodi circumstantias aggrauantes, quae non trahunt in aliud genus peccati, non credo quod aliquis teneatur confiteri. De expressione autem personae, cum qua aliquis peccauit, videtur mihi quod non sit in confessione facienda, quando potest vitari. Primo quidem, quia proderet crimine alterius, & ledere famam,

famam est peccatum, quod maxime vitandum est in confessione, per quam quis quaerit praeterita peccata delere. Secundo, quia a Domino. Mat. 18. est forma de nuntiandi peccatum proximi descripta, contra quam agere non licet. Tertio, quia in confessione est credendum peccatori confitenti & pro se, & contra se, sed contra alium nullo modo est ei credendum, alioquin daretur multis occasio fictae confessionis, & fraudulenter infamationis: & ideo si potest speciem peccati confiteri non innotescendo personam cum qua peccauit, peccat eam exprimendo, nisi forte saluato correctionis ordine, quem Dominus statuit. Si vero speciem peccati exprimere non possit, nisi exprimendo personam cum qua peccauit, puta, si cum forore concubuit, necesse est vt exprimendo peccati speciem, exprimat personam. Sed si fieri potest, debet quaerere talem confessorem, qui personam sororis penitus non cognoscit: quod autem dixi, circumstantias aggrauantes, quae non trahunt in aliud genus peccati, non esse de necessitate confitendas, non est referendum ad numerum, quem aliquis confiteri tenetur si potest, quia iam non est vnus peccatum, sed multa. Haec sunt, frater charissime, quae ad praesens mihi occurrunt quaestionibus a vobis propositis respondenda, pro quo mihi, si placet, orationum suffragia impendatis.

Explicit opusculum duodecimum, videlicet responsio beati Thomae Aquinatis ad lectorem Bisuntinum sex articulis.

EIVSDEM DOCTORIS
DE DIFFERENTIA DIVINI
VERBI, ET HVMANI.

Opusculum Decimum tertium.

In intellectu huius nominis, quod dicitur verbum, sciendum est secundum Philosophum, quod ea quae sunt in voce, sunt signa earum quae sunt in anima passionum. Consuetum autem est in scripturis, quod res significatae fortiantur vocabula signorum, & e contrario, sicut illud. Petra autem erat Christus. De necessitate ergo sequitur, quod illud intrinsecum animae nostrae, quod significatur voce exteriori conueniat nomen verbi rei exteriori voce prolata, vel ipsi conceptui animae interiori, nihil refert ad praesens. Planum tamen est, quod illud quod significatur interiori in anima existens, prius est quam ipsum verbum voce prolatum, vt pote causa eius existens. Si vero volumus scire quid est interiori verbum in anima nostra, videmus quid significet verbum, quod exteriori voce profertur. In intellectu autem tria sunt, scilicet ipsa potentia intellectus, species rei intellectae, quae est forma eius se habens ad ipsum intellectum sicut species coloris ad pupillam, & intelligere, quod est operatio intellectus. Nullum vero istorum significatur uerbo exteriori voce prolato: nam hoc nomen, lapis, non significat substantiam intellectus, quia hoc non intendit dicere nominans: nec significat speciem, qua intellectus intelligit, cum nec sit haec intentio nominantis: nec etiam significat ipsum intelligere, cum intelligere non sit actio progrediens ab intelligente, sed in ipso manens, verbum autem interiori conceptum per motum

ad egredientis se habet, quod testatur verbum exteriori vocale, quod est eius signum: illud enim egreditur a dicente vocaliter ad extra. Illud ergo proprie dicitur verbum interiori, quod intelligens intelligendo format. Intellectus autem duo format secundum duas eius operationes: nam secundum operationem suam, quae dicitur inuisibilem intelligentiam, format diffinitionem. Secundum vero operationem, qua componit & diuidit, format enuntiationem, vel aliquid tale: & ideo illud sic formatum & expressum per operationem intellectus vel diffinitionis, vel enuntiationis exteriori verbo significat. Vnde dicit Philo. 4. metaphisicae. Ratio quae significat nomen, est diffinitio. Istud ergo sic formatum & expressum in anima dicitur verbum interiori, & ideo comparatur ad intellectum non sicut quo intellectus intelligit, sed sicut in quo intelligit, quia in isto sic expresso & formato videt naturam rei intellectae. Ex his ergo duo possumus de verbo accipere, scilicet quod verbum est semper aliquid procedens ab intellectu, & in intellectu existens, & quod verbum est ratio & similitudo rei intellectae. Et si quidem eadem res sit intelligens & intellecta, tunc verbum est ratio & similitudo intellectus a quo procedit. Si autem aliud sit intellectus & intellectum, tunc verbum non est ratio intellectus, sed rei intellectae: sicut conceptio quam habet aliquis de lapide est similitudo lapidis tantum. Sed quando intellectus intelligit se, tunc tale verbum est ratio & similitudo intellectus. Et ideo Augustinus ponit similitudinem trinitatis in anima, secundum quod mens intelligit seipsum, non autem secundum quod intelligit alia. Patet ergo quod in qualibet re intellectuali, cui competit intelligere, necesse est ponere verbum: de ratione enim intelligendi est, quod intellectus intelligendo aliquid format: talis autem formatio dicitur verbum. Natura vero intellectualis est natura humana, angelica, & diuina, & ideo est verbum humanum, vnde in psal. 13. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus &c. Est & verbum angeli. Zach. 1. Dixit angelus &c. Est & verbum diuinum. Genes. 1. Dixit Deus &c. de quo Ioan. 1. In principio erat verbum &c. Constat, quod non dixit hoc de verbo humano, nec angelico, quia vtrumque istorum factum est, cum verbum non praecedat dicentem: hoc autem verbum, de quo Ioannes loquitur, non est factum, sed omnia per ipsum facta sunt. Oportet ergo hoc de verbo diuino intelligi. Et sciendum est, quod verbum Dei, de quo loquitur Ioannes, tres habet differentias ad verbum nostrum. Prima est secundum Augustinum, quia verbum nostrum est prius formabile quam formatum: nam cum volo concipere rationem lapidis, oportet quod ad ipsum verbum ratiocinando perueniam, & sic est in omnibus aliis quae a nobis intelliguntur, nisi forte in primis principijs, quae cum sint naturaliter nota, absque discursu rationis statim intelliguntur, seu cognoscuntur. Quandiu ergo intellectus ratiocinando discurret, huc illucque iactatur, nec dum formatio perfecta est, nisi quando ipsam rationem rei perfectae conceperit, & tunc primo habet rationem verbi: & inde est quod in anima nostra est etiam cogitatio, per quam significatur ipse discursus inquisitionis, & verbum quod est: iam formatum per perfectam contemplationem veritatis: ideo perfecta contemplatio veritatis dicitur verbum. Sic ergo verbum nostrum prius est in potentia quam in actu. Sed verbum diuinum semper est in actu: et ideo nomen cogitationis verbo Dei proprie non conuenit. Dicit enim Augustinus. 3. de Trinitate. Ita dicitur illud verbum Dei, Opusc. S. Tho. Aquin. L. 4 vt cogi-

vt cogitatio nō dicatur, ne quid quasi volubile in Deo f
credatur. Et illud quod Anselmus dicit, q̄ dicere sum-
mo patri, nihil aliud est quam cogitando intueri, im-
proprie dictum est. Secunda differētia est verbi nostri
ad diuinum, quia nostrum est imperfectum, sed verbū
Dei est perfectissimū, quia nos non possumus oīa quæ
sunt in anima nostra vno verbo exprimere: & iō oportet
quod sint plura verba imperfecta, p̄ quæ diuisim
exprimamus omnia quæ in sciētia nostra sunt. In Deo
autem nō est sic. Cum enim ipse intelligat & seipsum,
& quicquid intelligit per essentia suam, vno actu vni-
cum verbum diuinum expressiuum est totius quod
in Deo est non solum patris, sed etiam creaturarum,
aliter esset imperfectum: vnde dicit August. Si aliquid
minus esset in verbo quam in scientia continetur di-
centis, esset verbum imperfectum: sed constat quod
diuinum verbum est perfectissimum. ergo est tantum
vnum, vnde Iob. 3. Semel loquitur Deus. Tertia dif-
ferētia est, quod verbum nostrum non est eiusdem na-
turæ nobiscum, sed verbum diuinum est eiusdem na-
turæ cum Deo, & subsistens in natura diuina. Nam ra-
tio intellectiua quam intellectus noster de aliqua re
format, habet esse in anima intelligibili tantum: intel-
ligere autem animæ non est idem cum esse naturali
animæ, quia anima non est sua operatio, & ideo verbū
quod format intellectus noster, non est de essentia ani-
mæ, sed est accidens ei. In Deo autem idem est intelli-
gere & esse, & ideo verbum quod format intellectus
diuinus non est aliquid accidens, sed pertinet ad na-
turam eius: unde oportet quod sit subsistens, quia quic-
quid est in natura Dei, est Deus. Vnde dicit Damasc. q̄
Dei verbum subsistens est, & in hypostasi ens: reli-
qua uero uerba nostra, scilicet uirtutes, sunt anime. Ex
præmissis ergo tenendum est, quod proprie loquēdo
verbum semper dicitur personaliter in diuinis, cum
non importet nisi quid expressum ab intelligente. Pa-
tet etiam quod uerbum in diuinis est similitudo eius
a quo procedit: & quod est coæternum ei a quo proce-
dit, cum non fuerit prius formabile quam formatum,
sed semper in actu: & quod sit æquale patri, cum sit
perfectum, & totius esse patris expressiuum: & quod
sit coessentialē, & consubstantialē patri, cum sit sub-
sistens in natura eius. Patet etiam quod cum in qua-
libet natura id quod procedit habens similitudinem
& naturam eius a quo procedit, uocetur filius, & hoc
fit in uerbo, quod in Deo dicitur filius, & productio
eius dicitur generatio.

*Explicit opusculum decimum tertium diui Thomæ Aquina-
tis, de differentia uerbi diuini & humani.*

EIVSDEM DOCTORIS

DE NATURA VERBI

INTELLECTVS.

Opusculum Decimum quartum.

VONIAM circa naturam uerbi intellectus,
sine quo imago Trinitatis nō inuenitur in ho-
mine expressa, multiplex difficultas & prolixitas
nimia animum inuoluit, ideo summam eius na-
turam tradere intendimus, insuper & difficultates ip-
sum tangentes simul manifestare. Sciendum est igitur
primo, quod uerbum cum re dicta per uerbum con-

uenientiam habet et maiorem in natura sua quam cum
dicente, licet in dicente sit ut in subiecto. Vnumquod-
que enim ab illo naturam sortitur, a quo speciem acci-
pit, & nomen sortitur, cum species sit tota natura rei.
Verbum autem speciem accipit a re dicta, & non a di-
cente, nisi forte quando dicit se. Sicut uerbum lapidis
differt specie a uerbo asini, uerbum etiam dictum a di-
uersis de eadem re, idem specie est. Et huius ratio est,
quia effectus quilibet magis conuenit cum principio
quo agens agit, quam cum agente cui solum assimila-
tur ratione ipsius principii: hoc enim est quod com-
municatur effectui per actionem agentis. Similitudo
autem rei dictæ est principium quo uerbum Dei efficitur,
quæ etiam in uerbo reperitur a dicente sibi com-
municata: & ideo ipsum uerbum quandoque dicitur
similitudo rei, quandoque uero uerbum rei, ubicum-
que illa rei similitudo exprimitur siue in parte imagi-
natiua, sicut phantasma Carthaginis est uerbum Car-
thaginis, secundum Aug. siue in intellectu nostro, ubi
perfecta ratio uerbi inuenitur, quod ad imaginem p-
tinet. In uerbis enim quæ in imaginatiua fiunt, non est
ratio uerbi expressa. Aliud namque est in ea unde si-
militudo exprimitur, & aliud in quo terminatur. Ex-
primitur enim a sensu, & terminatur in ipsa phanta-
sia, cū phantasia sit motus factus a sensu fm actum, fm
Philos. in 3. de anima. Sed supra intellectum nihil est,
in quo ab ipso aliquid exprimat, & ideo non est aliud
quod exprimit ab eo in quo exprimitur, sicut nec in
Deo aliud est pater exprimens, & aliud in quo recipi-
tur expressum. Sed adhuc in intellectu nostro est defe-
ctus, quia aliud est quod exprimit, aliud ipsum uerbum
Dei est Deus, intellectus autem noster uerbum suū nō
est, neq; etiam est suum dicere, quod est proxima cau-
sa uerbi. Nascitur enim uerbum nostrum ex notitia
alicuius habiti apud memoriam nostram, quæ nihil
aliud est in hoc loco, quam ipsa receptibilitas animæ
nostræ, in qua etiam tenet se, secundum August. etiā
cum se non discernit, sed alia quæ ab extra acquirit.
Primo ergo processus in cognitione uerbi est, cū in-
tellectus accipit a memoria quod ab ea sibi offertur,
non eam spolians quasi in ea nihil relinquens, sed si-
militudinem habiti in se assumens, & hoc est simile il-
li quod in memoria habetur: & ideo uocatur aliquan-
do illud quod ab intellectu accipitur, uerbum memo-
riæ, sed adhuc non habet perfectam rationem uerbi,
haberet tamen si intellectus solū reciperet a memoria
exprimente. Sed cum memoria non habeat actum ali-
quem, sed loco actus solum tenet libere quasi parata
capienti a se: intellectus uero in lumine suo capit ea,
& adhuc perfectam rationem uerbi non habet, in di-
uinis uero pater cui respōdet memoria in ratione or-
dinis completæ generat, quia pater id quod habet nō
solum tenet ut memoria apud nos, sed quia est suppo-
situm completum cuius est agere, ideo generat filiū.
(Nō enim in generatione ista præsupponitur aliquid
quasi a patre accipiens, & aliud quasi acceptum) sic
apud nos intellectus accipit a memoria, & præsuppo-
nitur generationi. Ibi uero filius generatur a patre, si-
cut si totus intellectus noster esset a nostra memoria,
& non similitudo ista, uel illa. Cum ergo intellectus in-
formatus specie natus sit agere, terminus autem cu-
iuslibet actionis est eius obiectum, obiectum autem
suum est quidditas aliqua, cui specie informatur, quæ
non est principium operationis uel actionis nisi ex
propria ratione illius cuius est species, obiectum au-

tem

tem non adest ipsi animæ illa (specie informatæ, cū ob-
iectum sit extra in sua natura: actio autem animæ nō
est ab extra, quia intelligere est motus ad animam, tū
ex natura speciei quæ in talem quidditatem ducit, tū
ex natura intellectus, cuius actio non est ad extra, pri-
ma autem actio eius per speciem est formatio sui ob-
iecti, quo formato intelligit, simul tamen tempore ip-
se format, & formatum est, & simul intelligit, quia ista
non sunt motus de potentia ad actum, quia iā factus
est intellectus in actu per speciem, sed processus perfe-
ctus de actu in actum, ubi non requiritur aliqua spe-
cies motus. Et quia ut dictum est, huiusmodi obiectū
in ipsa anima formatur, & non extra, ideo erit in ani-
ma ut in subiecto: est enim similitudo rei extra. Quod
autem est in anima ut in subiecto, efficitur in ea ut ha-
bitus: de perfecta autem ratione habitus est quando
actui coniungitur. In hoc enim natura sua perficitur
per lumen naturale intellectus, inuoluens speciem in-
telligibilem in quo, & sub quo intelligatur. Idē enim
lumen quod intellectus possibilis recipit cum specie
ab agente, per actionem intellectus informati tali spe-
cie diffunditur, cum obiectum formatur, & manet cū
obiecto formato, & hoc habet plenam rationem uer-
bi, cū in eo quidditas rei intelligatur. Sicut in princi-
pio actionis intellectus & species non sunt duo, sed
vnum est ipse intellectus & species illustrata, ita vnum
in fine relinquitur, similitudo scilicet perfecta, genita,
& expressa ab intellectu, & hoc totum expressum est
verbum, & est totum rei dictæ expressiuum, & totum
in quo res exprimitur, & hoc intellectum principale,
quia res nō intelligitur nisi in eo. Est enim tamquam
speculum, in quo res cernitur, sed non excedens id quod
in eo cernitur. Efficitur enim opere naturæ, ut in eo
aliquid cernatur: natura autem nō agit aliquid super-
flue, & ideo non excedit speculum hoc, id est, id quod
in eo uidetur. Verbum igitur cordis est ultimum quod
potest intellectus in se operari. Ad ipsum enim in quo
quidditas rei recipit, immo quia ipsemet est quidditas
similitudo, terminatur intelligere. Sic enim habet
rationem obiecti intellectus: ut uero est per intellectu
expressum ei coniungitur dicere, & sic ipsum idem uer-
bum est effectus actus intellectus qui est formatiuis
obiecti, & ipse dicere. Sed in hoc reperitur differen-
tia quadam: quod enim intelligitur potest esse in in-
tellectu, & manere in intellectu nō intellectum actu:
quod autem dicitur potest esse dictum, sed non potest
manere dictum, nisi cum actu dicitur: vnde in intelle-
ctu potest manere species obiecti in habitu. Illud n. di-
co quod formatum est, sed manet id in quo formatū
est sine lumine in quo actu aliquid intelligitur: inde
est quod uerbum non est sine intelligere in actu, licet
ipsum intellectum nudū in habitu manere possit. Ha-
bitus hic dicitur non ipsa potentia memoratiua tan-
tum quæ præcedit intellectum, immo ipso intellectus
est natus retinere suum obiectum, propter tamen na-
turam memoriæ quæ prior est. Vnumquodque enim
prius saluatur in suo posteriori, & ideo ipsa perfectio
obiecti habetur in ipso habitu intellectus, ut dictum
est, & ibi posita est perfectio uerbi superius. Ex his ma-
nifestum est, qualiter apud nos deficit a representatione
ne filii in diuinis, quia scilicet ipsa intelligentia nostra
non esteducta, de memoria nostra, a qua tamen princi-
pium & rationem agendi habet, quæ si esset de memo-
ria totalitereducta, ipsa esset uerbum memoriæ suæ:
unde non diceret se, nec exprimeret nisi dictatum &
expressum a memoria sua, quia aliter falso diceret, &

exprimeret se: sicut uerbum in diuinis, non dicit se gi-
gnendo & exprimendo, sed dicit se genitum & expres-
sum. Rursum, manifestum est quare uerbum proprie
dicitur personaliter tantum. Verbum enim nostrum
semper est in cōtinuo fieri, quia perfectum esse suum
est in fieri: sed hoc non est imperfectum, quasi totum
simul non existens, sicut est de aliis quæ sunt in fieri,
quæ etiam semper sunt imperfecta: immo uerbum in
principio sui est perfectum, quia conceptio perfecte
formata est, & nihilominus esse eius perfectum serua-
tur eodem modo quo gignebatur. Non enim transit
formatio uerbi ipso formato, sed dum actu intelli-
gitur, continue formatur uerbum, quia semper est ut in-
fieri, & ut in egrediendo ab aliquo, scilicet a dicente,
& hoc cum personarum processionibus conuenit. In-
telligere uero, ut in quiete accipitur, & essentialē est
in diuinis: dicere uero, sicut & uerbum personaliter
dicitur. Nunc restat uidere, utrum uerbum signatur p
reflexionem actus intellectus, uel per actum rectum.
Ad cuius euidētiā considerandum est, q̄ uerbum
quod est expressiuum rei quæ intelligitur, non est reflexum:
nec actio quæ formatur uerbum, quod est expres-
siuum quidditatis rei quæ concipitur, non est reflexa,
alioquin omne intelligere esset reflexū, quia semper
cum actu intelligitur aliquid, uerbum formatur. Vn-
de manifestū est, quod intellectus infra seipsum actio-
nem rectam exercere potest, & hæc semper est actio
sua propria, quæ terminatur ad obiectum factum in
se, & a se. Vnum enim constituitur ex intellectu & spe-
cie, quæ est principium actionis suæ, & huius est age-
re: vnde species hæc est prima quæ agitur, non autem
ad quam: non enim intellectus noster inspiciens hanc
speciem tamquam exemplar sibi simile, aliquid facit
quasi uerbum eius. Sic enim non fieret vnum ex intel-
lectu & specie, cum intellectus non intelligat nisi factus
vnum aliquid cum specie, sed ipsa specie infor-
matus agit tamquam aliquo sui, ipsam tamen nō exce-
dens: species autem sic accepta semper ducit in obiectum
primum, vnde manifestum est, quod ipsum uer-
bum intellectus perficitur per actum rectum: tamen
quia non mittit ad aliquid aliud conceptiones suas, si-
cut facit sensus, hinc est quod potest super actus suos
reflecti cum uult, quod non potest sensus: non enim
uitur medio corpore, cuius nō est percipere quod in
eo sit. Sed cum sit vnum agens cum quo & species ip-
sa efficitur vnum spiritualiter in participando vitam
eius, percipit actum suum cum uult completere, quod
non potest sensus: non enim indiget anima ad hoc q̄
a se intelligatur specie illa, sed ad hoc ut intelligat. De
se namque habet ut intelligatur, sed non quod intelli-
gat. Intelligit enim se sicut alia, secundum Philosophū:
hoc autem est per speciem, quia alia sic intelliguntur.
Sensus autem indiget organo ad hoc ut agat, organū
autem non redit supra se, vnde non est reflexio in sen-
su. Considerandum tamen est, quod generatio uerbi
uidetur propinquissima cognitioni reflexæ, vnde mul-
ti putauerunt eam reflexam. Cum enim anima infor-
mata specie format uerbum in se, non format ipsum
in aliquo (ui non informatum specie, quasi aliquid sui
extendat a se non informatum specie prima, ut in eo
uerbum primum formetur, & ipsum esset informatū
uero in eo formato. Si enim uideretur extendi quasi
in rectum, & sic per actum rectum formaretur uerbum,
sed in se specie prima formata, eo quod formata est
actu gignitur uerbum, & non in aliquo sui nudo syn-
de uidetur hæc gignitio simillima reflexæ. Sed sciendum
est,

est, quòd cum reflexio fiat redeundo super idem, hic autem non fit reditio super speciem, nec super intellectum formatum specie, quia non percipiuntur quando verbum formatum, gignitio verbi non est reflexa. Nò enim generatur verbum ipsum per actum intellectus, nec eius similitudo, nec etiam similitudo illius speciei, quia intellectus informatur quasi verbum esset eius expressiuum, sed similitudo rei. Illius enim similitudo generatur, quod in sua similitudine cognoscitur. Est tamen ipsum verbum similitudo illius speciei tamquam eius quo factum est sibi simillimum. Similitudo vero rei est vt ad quod formatum, & tãquam ad eius exemplar. Nec propter hoc oportet ipsum formatum prius rem intueri, & post ad eam verbum, seu imaginem ipsam in se formare, quia habere speciem rei apud se, est sibi loco aspectus exemplaris. Artifices namque intuentes sua exçplaria, nihil aliud acquirunt nisi ipsas species exemplarium: hæc autem species quã habet intellectus, aduenit sibi a re quam ipse non est intuitus, sed sensus. Et quia est rei similitudo, est principium generationis huius: vnde in intellectu potest esse generatio per rectum; cum nihil eius generetur. Directe igitur a specie ipsa itur in ipsum verbum, cum non percipitur eius subiectum, sed res cuius est illa similitudo. Huic etiam similitudini tanto intimius est verbum, quanto perfectius genitum est. Ideo verbum intelligentis intimum est principio intellectu, ex quo & specie fit vnum, nec tamen informatur subiectum simul diuersis accidentibus eiusdem speciei, quia impossibile est eandem superficiem simul duabus albedinibus informari; hoc enim est impossibile, quando vtrumque accidens est in ratione eius, quo aliquid fieri habet. Verbum autem est in quo aliquid intelligit, sicut lux est in qua percipitur cognitio, sicut species coloris in visu exteriori, & forte similibus si lux ex specie coloris generaretur, sicut ibi fit verbum ex specie. Exteriora enim deficiunt a repræsentatione interiorum, & propter hoc licet vtrumque sit accidens, species scilicet & verbum ex specie genitum, quia vtrumque est in anima, vt in subiecto, verbum tamen magis transit in similitudinem substantiã quã species ipsa. Quia. n. intellectus nititur in quidditatem rei venire, ideo in specie prædicta est virtus quidditatis substantiã spiritualiter, per quã quidditas spiritualiter recta format; sicut in calore est virtus formæ ignis, per quam attingitur in generatione ad formam substantialem ignis; quod accidens per se nò attingeret: vnde verbum quòd est vltimum quod potest fieri intra per speciem, magis accedit ad ipsam rem repræsentandam, quã nuda species rei. Quia igitur res intelligibilis eo ipso intelligitur, quo intellectus formatur sua specie actu, prius natura est informari quã intelligere, sed non tempore, ideo videtur verbum quod sequitur speciem rei, similiter sequi intelligere eius. Hoc autem non esset, si per speciem rei tenderet intellectus in ipsam rem vt in se, sicut visus videt colorem extra se existentem, & tunc formaret verbum in se de re prius intellecta. Sed quia intellectus accipiens speciem a re per sensus, non ducitur per ipsam in rem vt est in sui natura, sed vt in se est, quia ipse facit in se obiectum quod est in eo intellectum, obiectum autem naturaliter prius est actione potentia circa obiectum: ideo verbum quod est intra ipsum intellectum, prius est ipso intelligere ad ipsum terminato. Aliud enim est hoc, a quo accipitur species, scilicet res ipsa, & aliud ad quod terminatur actio intellectus, scilicet similitudo rei formata ab intellectu.

Ex dictis manifestum est, quomodo attenditur prioritas vnus eorũ ad alterum. Prius enim natura est intellectus informatus specie, quæ est primum sufficiens in intelligendi, quã gignatur verbum: & ideo intelligere in radice prius est verbo, & verbũ est terminus actionis intellectus. Sed quia obiectum non habetur nisi in verbo, vt dictum est: obiectum autem prius est quã quælibet actio ad eum terminata, ideo verbum prius est quã intelligere, & hoc totum ideo contingit, quia non terminatur actio intellectus ad rem extra, a qua acquirat speciem vt in se est. Si enim species nata esset ducere intellectum ad rem vt in se est, vt species coloris ducit in colorem, omnibus modis præcederet in intelligere verbum: vnde manifestum est quòd verbum non est quod sequitur intellectum immediate post rationem intellectus. Sic enim simpliciter præcederet verbum actum intellectus, qui est intelligere, sed verbum sequitur immediate intellectum in actu per speciem, a qua procedit verbum ut actus ex actu, & non ut actus ex potentia: unde verbum posterius est actu intelligendi a parte intellectus, & sic verbum sequitur ad intelligere nò in se, sed in sua radice, ut dictum est. Si vero intellectus a verbo acciperet speciem prius quã intelligeret ipsum verbum, & rem in verbo, impossibile foret per illud intelligere, vel verbum formare per eius principium, sicut impossibile est intellectum facere rem extra, a qua speciem trahit. Ex dictis facile est scire, quare intellectus non dicit se, quãdo format verbum secundum rem. Anima enim quasi transformata est in rem per speciem, qua agit quicquid agit: unde cum ea informatus est actu, verbum producit, in quo rem illam dicit cuius speciem habet, & non se. Cum vero nititur se apprehendere, quia non est cognoscibilis nisi sicut alia per speciem aliorum, quia non indiget specie ut intelligat, hoc enim potest de se, non habet in se ut intelligens est, speciem qua formetur verbum sui, sed accipit a se intelligibile speciem non sui, sed rei qua necessario informatur ut intelligatur, ut dictum est. Cum igitur illa specie informatur, statim se intelligit, & hoc est per reflexionem, quia hæc species prius accepta a re quã a se informata, est intelligibilis, nec oportet prius formare verbum quã intelligere, sed cum intellexerit, format verbum sui: & ideo intelligere nò tempore, sed natura præcedere necesse est, cum seipsum intelligit: non enim cum se intelligit, facit totum obiectum, sed aliquid circa ipsum. Induit enim se, & hoc est verbum sui, cum se intelligit: non enim est aliud a quo accipitur species ab eo ad quod terminatur, sed idem. Sed quia ista est species rei, & non genita de essentia nuda, formatum verbũ de anima per speciem rei non est purum verbum animæ, sed rei dictæ. Si vero nudatam ab omni re se apprehenderet, & similia sui in se gigneret, hoc eius verbum esset purum, nihil extraneum habens admistum. Tale est verbum Dei, quod idem est in natura cum patre dicente ipsum verbum. Verbum tamen animæ tali modo se dicentis foret accidens, & pro tanto diuersæ naturæ foret ab anima; cum accidens sui foret & a se, & de se factum: ipsa enim substantiam facere non potest; Deus autem nihil diuersitatis in sua natura habet, ideo verbum suum: Deus virtus & substantia vera est. Deus autem quia omnia unico intuitu videt, uno verbo omnia dicit: nos vero multa verba habemus propter impotentiam intellectus nostri intelligendo: & horum quædam oriuntur ex aliis, sicut verbum conclusionis ex principiis: quædam vero non, sicut in rebus

non habent connexionem ad inuicem, ut patet de lapide & ligno: quædam statim offeruntur intelligenti, quædam enim cum maiori, quædam cum diuini discursu. Ideo verba nostra quædam plus, quædam minus habet de cognitione, & quædam citius, & quædam tardius formantur: sicut scire quorundam conclusionum tardius & difficilius, quorundam vero facilius & citius acquiruntur, & hæc de verbo dicta sufficiant.

Explicit opusculum decimumquartum D. Thomæ, de natura & origine verbi intellectus.

EIVSDEM DOCTORIS

TRACTATVS INSIGNIS DE SVB-

STANTIIS SEPARATIS, SEV DE

ANGELORVM NATVRA,

Ad fratrem Reginaldum socium suum
charissimum.

Opusculum Decimumquintum.

VIA sacris angelorum solenniis interesse non possumus, non debet nobis deuotionis tempus transire in vacuum, sed quod psallendi officio subtrahitur, scribendi studio compensetur. Intendentes igitur sanctorum angelorum excellentiam vt cumque depromere, incipiendum videtur ab his quæ de angelis antiquitus humana coniectura æstimauit, vt si quid inuenimus fidei consonum, accipiamus: quod vero doctrinæ repugnant catholicæ, refutemus.

C A P. I.

De opinionibus antiquorum philosophorum.

Primi quidem igitur philosophantium de rerum naturis sola corpora esse estimauerunt, ponentes prima principia aliqua corporea elementa aut plura, aut vnum: & si vnum, aut aquam, vt Thales Milesius: aut aerem, vt Diogenes: aut ignem, vt Epafius: aut vaporem vt Heraclitus. Et si plura, aut finita sicut Empedocles quatuor elementa, & cum his duo mouentia, amicitia & litem: aut infinita, sicut Democritus & Anaxagoras, quorum vterque posuit infinitas partes minimas esse omnium rerum principia, nisi quod Democritus eas posuit genere similes, differre autem solum figura, & ordine, & positione. Anaxagoras autem diuersarum rerum quæ sunt similibus partium infinitas partes minimas prima rerum principia estimauit. Et quia omnibus inditum fuit animo, vt illud diuinum extimarēt quod esset primum rerum principium, prout quisquis alicui eorum corporum authoritatem attribuebat primi principii, eidem etiam diuinitatis nomen & dignitatem attribuendam censebat: quæ quidem ideo dicta sunt, quia his omnibus & eorum sequacibus nullas substantias incorporeas esse videbatur, quas angelos nominamus. Sed Epicuri ex Democriti doctrinis originem sumentes, Deos quosdam ponebant corporeos quidē vt pote humana figura figuratos, quos dicebant esse penitus otiosos, nihil curantes, vt sic perpetuis voluptatibus fruenter possent esse beati: vnde hæc opinio intantum inualuit, vt vsque ad Iudæos Dei

cultores perueniret, quorum Saducæi dicebant non esse angelum, neque spiritum. Huic autem opinioni triplici via restiterunt antiqui philosophi. Primo, nãq; Anaxagoras, & si cum cæteris philosophis naturalibus naturalia principia corporalia poneret, posuit tamen primum inter philosophos quoddam incorporeale principium, id est, intellectum. Cum enim secundum suam positionem omnia corporalia in omnibus mixta essent, non videbatur quòd ab inuicem corpora distingui potuissent, nisi fuisset aliquod distinctionis principium, quod ipsum secundum se penitus esset immixtum, & nihil cum natura corporali habens commune. Sed eius opinio, & si in veritate alias præcesserit, quia solū materialem naturam ponebant, inuenitur tamen a veritate deficere in duobus. Primo quidē, quia vt ex eius positione apparet, non posuit nisi vnum intellectum separatam, qui hunc mundum effecerat commista distinctionem, secundum Deo attribuamus mundi institutionem, secundum hoc & de substantiis incorporealibus, quas angelos dicimus, quæ sunt infra Deum, & supra naturas corporeas, ex eius opinione nihil habere poterimus. Secundo, quia etiam circa intellectum, quem vnum ponebat immixtum, in hoc videtur deficere, quòd eius virtutem & dignitatem non sufficienter expressit. Cum enim existimaret intellectum què posuit separatũ, nò vt vniuersale essendi principium, sed solū principium distinctiuũ, nò ponebat quod corpora iuncte commista esse haberent ab intellectu separato, sed solum quòd ab eo distinctionem sortirentur: vnde Plato sufficientiori via processit ad opinionem primorum naturalium euacuandam. Cum enim apud antiquos naturales poneretur ab omnibus certam rerum veritatem sciri non posse, tum propter rerum corporalium continuum fluxum: tum propter deceptionem sensuum quibus corpora cognoscuntur, posuit naturas quasdam a materia fluxibilium rerum separatas, in quibus esset veritas fixa, & sic eis inhærendo anima nostra veritatem cognosceret. Vnde secundum hoc intellectus veritatem cognoscens aliquid seorsum apprehendit præter naturam sensibilium rerum, & sic estimauit esse se aliqua a sensibilibus separata. Intellectus autem noster duplici abstractione utitur circa intelligentiam veritatis. Vna quidem secundum quòd apprehendit numeros mathematicos, & magnitudines, & figuras mathematicas sine materiæ sensibilis intellectu: non enim intelligendo binarium, aut trinarium, aut lineam, & superficiem, aut triangulum, & quadratum simul in nostra apprehensione aliquid cadit quod pertineat ad calidum vel frigidum, aut aliquid huiusmodi, quod sensu percipi possit. Alia vero abstractione utitur intellectus noster intelligendo aliquid vniuersale ab aliquo consideratione alicuius particularis, puta cum intelligimus homines nihil intelligentes de Socrate, vel Platone, aut alio quocumque, & idem apparet in alijs: unde Plato duo genera rerum a sensibilibus abstracta ponebat, scilicet mathematica, & vniuersalia, quæ species, seu ideas nominabat. Inter quæ tamen hæc differentia videbatur, quòd in mathematicis apprehendere possumus plura vni speciei, puta, duas lineas equales, vel duos triangulos æquiláteros & æquales, quod in speciebus omnino esse non potest: sed homo in vniuersali acceptus, secundum speciem est vnus tantum. Sic igitur mathematica ponebat media inter species, seu ideas, & sensibilia: quæ quidem cum sensibilibus conueniunt in hoc, quòd plura sub eadem specie continentur. Cum speciebus autem in hoc, quòd sunt a materia

materia sensibili separata. In ipsiſ etiam speciebus ordinem quendam ponebat, quia secundum quod aliquid erat simplicius in intellectu, secundum hoc prius erat in ordine rerum: id autem quod primo est in intellectu, est vnum & bonum, nihil enim intelligit, qui non intelligit vnum & bonum, unum autem & bonum consequuntur se: vnde ipsam primam ideam vnus, quod nominabat secundum se vnum, & secundum se bonum, primum rerum principium esse ponebat, & huc summum Deum esse dicebat. Sub hoc autem vno diuersos ordines participantium & participatorum instituebat in substantiis a materia separatis, quos quidem omnes ordines secundos Deos esse dicebat, quasi quasdam vnitates secundas post primam simplicem vnitatem. Rursus, quia omnes alie species participant vno, ita etiam oportet quod intellectus ad hoc quod intelligat, participet eorum speciebus. Ideo sic sub summo Deo, qui est vnitas prima simplex & participata, sunt alie rerum species quasi vnitates secundae, & dii secundum di, ita sub ordine harum specierum, seu vnitatum ponebat ordinem intellectuum separatorum, qui participant supradictas species ad hoc quod sint intelligentes in actu, inter quos tanto vnusquisque est superior, quanto propinquior est primo intellectui, qui plenam habet participationem specierum, sicut & in diis, seu vnitatibus tanto vnusquisque est superior, quanto perfectius participat vnitatem primam. Separatio autem intellectus a diis, non excluderebat quin dii essent intelligentes, sed volebat quod superintellectualiter intelligerent non quidem quasi participantes aliquas species, sed per se ipsos, ita tamen quod nullus eorum esset bonus & vnum nisi per participationem primi vnus & boni. Rursus, quia animas quasdam intelligere videmus, non autem hoc conuenit animae ex eo quod est anima, alioquin sequeretur quod omnis anima esset intelligens, & quod anima secundum totum id quod est, esset intellectus. Ponebat vltimam, quod sub ordine intellectuum separatorum esset ordo animarum, quarum quasdam superiores videlicet participant intellectuali virtute, infime vero ab hac virtute deficiunt. Rursus, quia corpora videntur non per se moueri nisi sint animata, hoc ipsum quod est per se moueri, ponebat corporibus accidere in quantum participabant animam: nam illa corpora quae ab animae participatione deficiunt, non mouentur ab alio: vnde ponebat animas proprias esse, quod se ipsas mouerent secundum se ipsas. Sic igitur sub ordine animarum ponebat ordinem corporum, ita tamen quod supremum corporum, scilicet primum celum, quod primo motu mouetur, participat motum a suprema anima, & sic deinceps vsque ad infimum caelestium corporum. Sub his autem ponebant Platonici & alia immortalia corpora, quae perpetuo animas participant, scilicet aerea, vel aetherea. Horum autem quasdam ponebant a terrenis corporibus esse penitus absoluta, quae dicebant esse corpora daemonum: quasdam vero terrenis corporibus indita, quod pertinet ad animas hominum. Non enim ponebant hoc corpus terrenum humanum, quod palpamus & videmus, immediate participare animam, sed esse aliud interius corpus animae incorruptibile & perpetuum, sicut & ipsa incorruptibilis est, ita quod anima cum suo perpetuo inuisibili corpore est in hoc corpore grossiori non sicut forma in materia, sed sicut naua in naua: & sicut hominum quosdam dicebant esse bonos, quosdam autem malos, ita & daemonum. Animas autem caelestes, & intellectus separatos, & Deos

omnes dicebant esse bonos. Sic igitur patet, quod inter nos & summum Deum quatuor ordines ponebat, scilicet Deorum secundorum, intellectuum separatorum, animarum caelestium, & daemonum bonorum, seu malorum. Quae si vera essent, omnes huiusmodi medii ordines apud nos angelorum animae censerentur: nam & daemones in sacra scriptura angeli nominantur. Matth. 20. Ipsae etiam animae caelestium corporum, si tamen sint animata, inter angelos sunt connumerandae, vt August. diffinit in Enchyridion.

CAP. II.

Opinio Arist. & Auic. de numero substantiarum separatorum.

Huius autem positionis radix inuenitur efficaciam non habere. Non enim necesse est, vt ea quae intellectus separatim intelligit, separatim esse habeant in rerum natura: vnde nec vniuersalia oportet separata ponere, & subsistentia praeter singularia. Neque etiam mathematica praeter sensibilia, quia vniuersalia sunt essentiae ipsorum particularium, & mathematica sunt terminationes quasdam sensibilibus corporum: & ideo Aristoteli manifestiori & certiori via processit ad inuestigandum substantias a materia separatas, scilicet per viam motus. Primo quidem constituens & ratione, & exemplis, Omne scilicet quod mouetur ab alio moueri, & si aliquid a seipso moueri dicatur, hoc non est secundum idem, sed secundum diuersas sui partes, ita quod scilicet vna pars eius sit mouens, & alia mota: & cum non sit procedere in infinitum in mouentibus & motis, quia remoto primo mouente, esset consequens etiam alia moueri, oportet deueniri ad aliquod primum mouens immobile, & aliquod primum mobile, quod mouetur a seipso modo quo dictum est: semper enim quod per se ipsum est, est prius & causa eius quod per aliud. Rursus, constituere intendit motus aeternitatem, & quod nulla virtus mouere potest tempore infinito, nisi infinita fuerit: itemque, quod nulla virtus in magnitudine sit virtus infinita, ex quibus concludit, quod virtus primi motoris non est virtus corporis alicuius: vnde oportet primum motorem esse incorporeum, & abtque magnitudine. Item, cum in genere mobilium inueniatur appetibile, sicut mouens non motum, appetens autem sicut mouens motum, concludit vltimum quod primum mouens immobile est sicut bonum quoddam appetibile, & quod primum mouens se ipsum est primum mobile, quod mouetur per appetitum ipsum. Est autem considerandum vltimam, quod in ordine appetituum & appetibilium primum est quod est secundum intellectum: nam appetitus intellectualis appetit id quod est secundum se bonum: appetitus autem sensitivus non potest attingere ad appetendum quod est secundum se bonum, sed solum ad appetendum id quod videtur bonum. Bonum enim simpliciter & absolute non cadit sub apprehensione sensus, sed solum intellectus: vnde relinquuntur quod primum mobile appetit primum mouens appetitu intellectuali, ex quo potest concludi, quod primum mobile, sit appetit & intelligens: & cum nihil moueatur nisi corpus, potest concludi, quod primum mobile sit corpus animatum anima intellectuali. Non autem solum primum mobile, quod est primum celum, mouetur motu aeterno, sed etiam omnes inferiores orbis caelestium corporum: vnde & vnumquodque caelestium corporum animatum est propria

propria anima, & vnumquodque habet suum appetibile separatim, quod est proprius finis sui motus. Sic igitur sunt multae substantiae separatae nullis penitus vnitate corporibus. Sunt autem & multae intellectuales substantiae caelestibus corporibus vnitate. Harum autem numerum Aristoteli inuestigare conatur secundum numerum motuum caelestium corporum. Quidam autem de eius sectatoribus, scilicet Auicenna, numerum earum assignat non quidem secundum numerum motuum, sed magis secundum numerum planetarum, & aliorum superiorum corporum, scilicet orbis stellati, & orbis qui est sine stellis. Multi enim motus ordinari videntur ad motum vnus stellae: & sicut omnia alia corpora caelestia sub vno primo caelo continentur, cuius motu omnia alia reuoluuntur, ita etiam sub prima substantia separata, quae est vnus Deus, omnes aliae substantiae separatae ordinantur, & sic sub anima primi caeli omnes caelorum animae. Sub corporibus autem caelestibus, secundum Aristoteli, ponuntur animata sola corpora animalium & plantarum. Non enim posuit quod aliquod simplex elementare corpus possit esse animatum, quia corpus simplex non potest esse conueniens organum tactus, qui sensus est de necessitate cuiuslibet animalis, & sicut nos & corpora caelestia nullum intermedium corpus animatum ponebat. Sic igitur secundum Aristotelis positionem, inter nos & summum Deum non ponitur nisi duplex ordo intellectualium substantiarum, scilicet substantiae separatae, quae sunt fines motuum caelestium corporum, & animae orbium, quae sunt mouentes per appetitum & desiderium. Haec autem Aristoteli positio certior quidem videtur, eo quod non multum recedit ab his quae sunt manifesta secundum sensum, tamen minus sufficiens videtur, quam Platonis positio. Primo quidem, quia multa secundum sensum apparent, quorum ratio reddi non potest secundum ea quae ab Aristotele traduntur. Apparent enim in hominibus, quia daemones opprimuntur, & in magorum operibus aliqua fieri non posse, nisi per aliquam intellectualem substantiam. Tentauerunt igitur quidam sectatorum Aristoteli, vt patet in epistola Porphyrii ad Cremonem aegyptium, horum causas reducere in virtutem caelestium corporum, quasi sub quibusdam certis constellationibus magorum opera effectus quosdam insolitos & mirabiles assequantur, quos ex stellarum impressionibus esse dicunt. Sicut quod arreptitii interdum aliqua futura pronuntiant, ad quorum euentum sit quaedam dispositio in natura per caelestia corpora. Sed manifeste sunt in talibus quaedam opera, quae nullo modo possunt in causam corporalem reduci, sicut quod arreptitii interdum de scientiis loquuntur quas ignorant, literaliter loquuntur, cum sint simplices idiotae: & qui vix villam vnde nati sunt, exierunt, alienae gentis vulgare polite loquuntur. Dicuntur etiam in magorum operibus quaedam imagines fieri res pondantes & se mouentes, quae nullo modo per aliquam causam corporalem perfici possent. Huiusmodi autem effectuum causam plane quis poterit secundum Platonicos assignare, nisi dicantur haec per daemones procurari? Secundo, quia inconueniens videtur immateriales substantias ad numerum corporalium substantiarum coartari. Non enim ea quae sunt superiora in entibus, sunt propter ea quae sunt inferiora, sed potius e contrario. Id enim propter quod aliquid est, nobilior est. Rationem autem finis non sufficienter aliquis accipere potest ex his quae sunt ad finem, sed potius e contrario: vnde magnitudinem & virtutem superiorum re-

rum non sufficienter aliquis accipere potest ex inferiorum rerum consideratione: quod manifeste apparet in rerum corporalium ordine. Non enim potest caelestium corporum magnitudo & numerus accipi ex elementarium corporum dispositione, quae quasi nihil sunt in comparatione ad illa. Plus autem excedunt immateriales substantiae substantias corporales, quam corpora caelestia excedant elementaria corpora: vnde numerus, & virtus, & dispositio immaterialium substantiarum ex numero caelestium motuum sufficienter apprehendi non potest. Et vt hoc specialius manifestetur, ipsum processum probationis Aristoteli assumamus. Assumit enim quod nullus motus esse potest in caelo, nisi si ordinatus ad alicuius stellae delationem, quod satis probabilitatem habet. Omnes enim substantiae orbium esse videntur propter astra, quae sunt nobiliora inter caelestia corpora, & manifestationem effectum habentia. Vltimam autem assumit, quod omnes substantiae superiores impassibiles & immateriales sunt fines, cum sint secundum se optima: & hoc quidem rationaliter dicitur. Nam bonum habet rationem finis, vnde illa quae sunt per se optima in entibus, sunt fines aliorum. Sed quod concludit hunc esse numerum immaterialium substantiarum, qui est caelestium motuum, non sequitur ex necessitate. Est enim finis proximus & remotus. Non est autem necessarium quod proximus finis supremi caeli sit suprema substantia immaterialis, quae est summus Deus, sed magis probabile est, vt inter primam immaterialem substantiam & corpus caeleste sint multi ordines immaterialium substantiarum, quarum inferior ordinatur ad superiorem sicut ad finem, & ad infima earum ordinatur corpus caeleste sicut ad finem proximum. Oportet enim vnamquamque rem esse comproporionatam quodam modo suo proximo fini: vnde propter distantiam maximam primae immaterialis substantiae ad substantiam corpoream quamcumque, non est probabile quod corporalis substantia ordinatur ad supremam substantiam sicut ad proximum finem. Vnde etiam Auicenna posuit causam primam non esse immediatum finem alicuius caelestium motuum, sed quendam intelligentiam primam: & idem est potest dici de inferioribus motibus caelestium corporum, & ideo non est necessarium quod non sint plures immateriales substantiae, quae sit numerus caelestium motuum. Et hoc praetentens Aristoteli non induxit hoc quasi necessarium, sed quasi probabiliter dictum. Sic enim dicit antequam praedictam rationem assignet enumeratis caelestibus motibus, quare substantias & principia immobilia & sensibilia tot rationabile est suscipere. Necessarium enim dimittatur fortioribus dicere: non enim reputabat se sufficientem ad hoc, quod in talibus aliquid ex necessitate concluderet. Potest etiam alicui videri praedictum processum Aristotelis ad substantias immateriales ponendas inconuenientem esse, eo quod procedit ex sempiternitate motus, quae fidei veritati repugnat. Sed si quis diligenter attendat rationem eius processum, non tollitur aeternitate motus sublata. Nam sicut ex aeternitate motus concluditur motoris infinita potentia, ita hoc idem concludi potest ex motus vniuersitate. Motor enim qui semper mouere non potest, necesse est quod quodammodo citius, quandoque tardius moueat, secundum quod paulatim virtus eius deficit in mouendo. In motibus autem caelestibus inuenitur omnimoda vniuersitas: vnde concludi potest, quod motori primi motus insit virtus ad semper mouendum, & sic idem sequitur.

In quo conueniat opinio Platonis & Aristotelis.

His igitur uisus, de facili accipere possumus in quo conueniant, & in quo differant positiones Aristotelis & Platonis circa immateriales substantias. Primo quidem conueniunt in modo existendi ipsarum. Posuit enim Plato inferiores omnes substantias immateriales esse unum & bonum per participationes primi, quod est secundum se unum & bonum. Omne autem participans aliquid, accipit id quod participat ab eo a quo participat: & quantum ad hoc id a quo participat, est causa ipsius, sicut aer habet lumen participatum a sole, qui est causa illuminationis ipsius. Sic igitur, secundum Platonem summus Deus causa est omnibus immaterialibus substantiis, quod unaqueque earum & unum sit, & bonum sit. Et hoc etiam Aristoteles posuit, quia ut dicit, necesse est ut id quod est maxime ens, & maxime verum, sit causa efficiendi & veritatis omnibus aliis. Secundo autem conueniunt quantum ad conditionem naturae ipsarum: quia uterque posuit omnes huiusmodi substantias penitus esse a materia immunes, non tamen esse eas immunes a compositione potentiae & actus: nam omne participans ens, oportet esse compositum ex potentia & actu. Id enim quod recipitur ut participatum, oportet esse actum ipsius substantiae participantis, & sic cum omnes substantiae praeter supremam, quae est per se unum & per se bonum, sint participantes secundum Platonem, necesse est quod omnes sint compositae ex potentia & actu: quod etiam necesse est dicere secundum sententiam Aristotelis. Ponit enim quod ratio veri & boni attribuitur actui, unde illud quod est primum verum, & primum bonum, oportet esse actum purum. Quaecumque vero ab hoc deficiunt, oportet aliquam permissionem potentiae habere. Tertio vero conueniunt in ratione prouidentiae. Posuit enim Plato, quod summus Deus, qui hoc quod est ipsum unum, est & ipsum bonum, ex prima ratione bonitatis proprium habet ut inferioribus omnibus prouideat, & unumquodque inferiorum in quantum participat bonitatem primi boni, etiam prouidet his quae post se sunt non solum eiusdem ordinis, sed etiam diuersorum: & secundum hoc primus intellectus separatus prouidet toti ordi separatorum intellectuum, & quilibet superior suo inferiori, totusque ordo separatorum intellectuum prouidet ordini inferiorum, & inferioribus ordinibus. Rursumque idem obseruari putat in ipsis animabus, ut supremam quidem caelorum animam prouideant omnibus inferioribus animabus, & toti generationi inferiorum corporum. Itemque superiores animae inferioribus, scilicet animae daemonum animabus hominum. Ponebat enim Platonici daemones esse mediatores inter nos & superiores substantias. Ab hac etiam prouidentiae ratione Aristoteles non discordat. Ponit enim unum bonum separatum omnibus prouidentem, sicut unum imperatorem, vel dominum, sub quo sunt diuersi rerum ordines, ita scilicet superiores ordines rerum perfectae prouidentiae ordinem consequuntur, unde nullus defectus in eis inuenitur. Inferiores enim entium, qui minus perfecte prouidentiae ordinem recipere possunt, multis defectibus subiaccet: sicut etiam in domo liberi, qui perfecte participant regimen patris familias, in paucis, vel nullis deficiunt. Seruorum autem actiones

In pluribus inueniuntur deficere: unde in inferioribus corporibus defectus proueniunt naturalis ordinis, qui in superioribus corporibus numquam deficere inuenitur. Similiter etiam humanae animae plerumque deficiunt ab intelligentia veritatis, & a recto appetitu veri boni, quod in superioribus animabus, vel intellectibus non inuenitur. Propter quod etiam Plato posuit daemonum esse quosdam bonos, quosdam malos, sicut & homines: Deos vero, & intellectus, & caelorum animas omnino absque malitia esse. Secundum igitur haec tria circa substantias separatas inuenitur opinio Aristotelis cum Platonis opinione concordare.

CAP. III.

In quo differunt Plato & Aristoteles.

Sunt autem alia quibus differunt. Primo quidem, ut supra dictum est, Plato supra caelorum animas duplicem ordinem immaterialium substantiarum posuit, scilicet intellectus, & Deos, quos Deos dicebat esse species intelligibiles separatas, quarum participatione intellectus intelligunt. Aristoteles vero uniuersalia separata non ponens, unum solum ordinem rerum posuit supra caelorum animas, in quorum etiam ordine primum esse posuit summum Deum, sicut & Plato summum Deum primum esse posuit in ordine specierum, quasi summus Deus sit prima idea unius & boni. Hunc autem ordinem Aristoteles posuit utrumque habere, ut scilicet esset intelligens & intellectus, ita scilicet summus Deus intelligeret non participatione alicuius superioris, quod esset eius perfectio, sed per essentiam suam, & idem tenuit esse dicendum in ceteris bonis separatis substantiis sub summo Deo ordinatis, nisi in quantum a simplicitate primi deficiunt, & summa perfectione ipsius eorum intelligere perfici potest per superiorum substantiarum participationem. Sic igitur secundum Aristotelem, huius substantiae quae sunt fines caelestium motuum, sunt & intellectus intelligentes, & intelligibiles species: uero autem ita quod sint species, vel naturae sensibilium substantiarum, sicut Platonici posuerunt, sed omnino altiores. Secundo vero, quia Plato non coarctauit numerum intellectuum separatorum numero caelestium motuum. Non enim ex hac causa mouebatur ad ponendum intellectus separatos, sed ipsam naturam rerum secundum se considerans. Aristoteles vero a sensibilibus recedere nolens, ex sola consideratione motuum, ut supra dictum est, peruenit ad ponendum intellectuales substantias separatas, & ideo earum numerum coarctauit caelestium motibus. Tertio autem, quia Aristoteles non posuit aliquas animas medias inter caelorum animas, & animas hominum, sicut posuit Plato: unde de motibus nullam inuenitur nec ipse, nec eius sequaces fecisse mentionem. Haec igitur sunt quae de opinionibus Platonis & Aristotelis circa substantias separatas ex diuersis scripturis collegimus.

CAP. V.

De substantiarum separatarum essentia secundum Auicebron.

Eorum vero qui post secuti sunt, aliqui ab eorum positionibus recedentes, in deterius errauerunt. Primo namque Auicebron in libro fontis vitae, alterius conditionis substantias separatas posuit esse. Extimauit enim omnes substantias sub Deo constitutas

ex materia & forma compositas esse, quod tam ab opinione Platonis quam Aristotelis discordat: qui quidem dupliciter deceptus fuisse videtur. Primo quidem, quia extimauit quod secundum intelligibilem compositionem, quae in rerum generibus inuenitur, prout scilicet ex genere & differentia constituitur species, esset in rebus ipsis compositio realis intelligenda, ut scilicet uniuscuiusque rei in genere existentis genus sit materia, differentia vero forma. Secundo, quia extimauit quod esse in potentia, vel esse substitutum, vel esse recipiens secundum unam rationem in omnibus diceretur: quibus duabus positionibus innixus quadam resolutoria via processit inuestigando compositiones rerum usque ad intellectuales substantias. Primo enim inspexit in artificialibus, quod componuntur ex forma artificiali & materia, quae est aliqua res naturalis, puta, ferrum, aut lignum, quae se habet ad formam artificialem ut potentia ad actum. Rursus, considerauit quod huiusmodi naturalia corpora particularia composita erant ex elementis: unde posuit quod quatuor elementa comparantur ad formas particulares naturales, puta, lapidis, aut ferri sicut materia ad formam, & potentia ad actum. Iterum considerauit, quod quatuor elementa conueniunt in hoc, quod quilibet eorum est corpus: differunt autem secundum contrarias qualitates. Unde tertio posuit, quod ipsum corpus est materia elementorum, quam uocauit materiam uniuersalem, & quod formae huius materiae sunt qualitates elementorum. Secundo, quia uidebat, quod corpus caeleste conuenit cum elementis in corporeitate, differt uero ab eis in hoc quod non est susceptiuum contrariarum qualitatum, posuit quarto ordine materiam corporis caelestis, quae etiam comparatur ad formam caelestis corporis sicut potentia ad actum, & sic posuit quatuor ordines materiae corporalis. Rursus, quia uidit quod omne corpus significat substantiam quandam longam, latam, & spissam, extimauit quod corporis in quantum est corpus, huiusmodi tres dimensiones sint sicut forma & substantia, quae subiicitur quantitati, & aliis generibus acciditum est materia corporis in quantum est corpus. Sic igitur substantia quae sustinet nouem praedicamenta, ut etiam dicit, est prima spiritualis materia: & sicut posuit in materia corporali uniuersali, quam dixit esse corpus, quoddam superius quod non est susceptiuum contrariarum qualitatum, scilicet materiam caelestis corporis, & aliquid inferius quod est susceptiuum contrariarum qualitatum, quae credidit esse numerum quatuor elementorum: ita etiam in ipsa substantia posuit quiddam superius, quod non est susceptiuum quantitatis, quod posuit esse substantiam separatam: & quoddam inferius quod est susceptiuum quantitatis, quam posuit esse materiam corpoream corporum. Rursus, ipsas substantias separatas, vel spirituales componi posuit ex materia & forma, & hoc probauit pluribus rationibus. Primo quidem, quia extimauit quod nisi substantiae spirituales essent compositae ex materia & forma, nulla posset inter eas esse diuersitas. Si enim non sunt compositae ex materia & forma, aut sunt materia tantum, aut sunt forma tantum. Si sunt materia tantum, non potest esse quod sint multae substantiae spirituales, quia materia est una & eadem de se, & diuersificatur per formas. Similiter et si substantia spiritualis sit forma tantum, non poterit assignari unde substantiae spirituales sint diuersae: quia si dicas quod sint diuersae secundum perfectionem & imperfectionem, sequetur quod substantia spiritualis sit subiectum perfectionis & imperfectionis. Sed esse subiectum pertinet

net ad rationem materiae, non autem ad rationem formae, unde relinquuntur quod vel non sunt plures substantiae spirituales, vel sunt compositae ex materia & forma. Secunda ratio eius est, quia intellectus spiritualitatis est praeter intellectum corporeitatis: & ita substantia corporalis & spiritualis habent aliquid in quo differunt, & habent aliquid in quo conueniunt, quia utrumque est substantia. Ergo sicut in substantia corporali, substantia est tanquam materia sustentans corporeitatem, ita in substantia spirituali, substantia est quasi materia sustentans spiritualitatem: & secundum quod materia plus vel minus participat de forma spiritualitatis, secundum hoc substantiae spirituales sunt superiores, vel inferiores, sicut & aer quanto est subtilior, tanto plus participat de claritate. Tertia ratio eius est, quia esse communiter inuenitur in substantiis spiritualibus & corporalibus tam superioribus, quam inferioribus. Illud ergo quod est consequens ad esse in substantiis corporalibus, erit consequens ad esse in substantiis spiritualibus. Sed in substantiis corporalibus inuenitur triplex ordo, scilicet corpus spissum, quod est corpus elementorum, & corpus subtile, quod est corpus caeleste, & iterum materia & forma corporis, ergo etiam in substantia spirituali inuenitur substantia spiritualis inferior, puta, quae coniungitur corpori, & superior quae non est coniuncta corpori, & iterum materia & forma ex quibus substantia spiritualis componitur. Quarta ratio eius est, quod omnis substantia creata oportet quod distinguatur a creatore, sed creator est unum tantum, oportet igitur quod omnis substantia creata non sit unum tantum, sed composita ex duobus, quorum necesse est ut unum sit forma, & aliud materia, quia ex duabus materiis non potest aliquid fieri, nec ex duabus formis. Quinta ratio est, quod omnis substantia spiritualis creata est finita. Res autem non est finita, nisi per suam formam, quia res quae non habet formam per quam fiat unum, est infinita. Omnis igitur substantia spiritualis creata est composita ex materia & forma.

CAP. VI.

Reprobatio opinionis Auicebron, quantum ad modum ponendum.

Haec autem quae dicta sunt, in pluribus manifestam improbabilitatem continent. Primo namque, quia ab inferioribus ad superiora entium resoluendo, ascendit in principia materialia, quod omnino rationi repugnat. Comparatur enim materia ad formam sicut potentia ad actum. Manifestum est autem quod potentia est minus ens, quam actus: non enim dicitur potentia ens, nisi secundum ordinem ad actum, unde non simpliciter dicimus esse quae sunt in potentia, sed solum quae sunt in actu. Quanto igitur magis resoluendo descenditur ad principia materialia, tanto minus inuenitur de ratione entis. Suprema autem in entibus oportet esse maxime entia: nam & in unoquoque genere, suprema quae sunt aliorum principia, esse maxime dicuntur, sicut ignis est calidus maxime: unde & Plato inuestigando suprema entium, processit resoluendo in principia formalia, sicut supra dictum est. Inconuenientissime igitur hic per contrariam uiam processit in principia materialia resoluendo. Secundo, quia quantum ex suis dictis apparet, in antiquorum quoddam modo naturalium opinionem rediit, qui posuerunt quod omnia essent unum ens, dum ponebat substantiam rerum omnium

omnium non esse aliud quam materiam, quam non ponebant esse aliquid in potentia tantum, sicut Plato & Aristoteles, sed esse aliquid ens actu, nisi quod antiqui naturales nihil aliud præter corpora esse existimantes, hanc materiam communem & substantiam omnium aliquid corpus esse dicebant, puta, aut ignem, aut aerem, aut aliquid medium. Sed iste non solum in corporibus materiam rerum existimans comprehendit, illud vnum quod posuit esse primam materiam communem, & substantiam omnium dixit esse substantiam non corpoream: & quod simili modo posuerit hanc vniuersalem materiam, quam dicit esse substantiam omnium, sicut naturales hoc ponebant de aliquo vno corporum, manifestum est ex hoc quod eorum quæ conueniunt in genere, ponit genus esse materiam. Differentias vero quibus species differunt, ponit esse formas. Dicit enim quod omnium materialium est materia communis ipsum corpus. Rursumque omnium substantiarum tam corporalium quam spiritualium est communis materia substantia ipsa: vnde apparet quod similis est beatitudo generis ad differentias, sicut subiecti ad proprias passiones, ut scilicet substantia hoc modo diuidatur per spirituales & corporales, & corpus per cælestes & elementares, sicut numerus per par & impar, aut animal per sanum & ægrum, quorum numerus est subiectum paris & imparis sicut propriarum passionum, & animal sani & ægri, & tam subiecto passionibus de speciebus omnibus prædicatis. Sic igitur si substantia quæ prædicatur de omnibus, comparatur ad spirituales & corporales sicut materia est & subiectum eorum, sequeretur quod hæc duo adueniunt substantiæ per modum accidentalium passionum, & similiter in omnibus aliis consequentibus, quod ipse expresse concedit. Ponit enim omnes formas secundum se consideratas accidentia esse: dicit tamen substantiales esse per comparisonem ad aliquas res, in quarum definitionibus cadunt, sicut albedo est de ratione hominis albi. Sed hæc positio tollit quidem veritatem materiam primam: quia si de ratione materiam est quod sit in potentia, oportet quod prima materia sit omnino in potentia, vnde nec de aliquo existentium actu prædicatur, sicut nec pars de toto. Tollit etiam logicæ principia, auferens veram rationem generis & speciei & substantialis differentie, dum omnia in modum accidentalis prædicationis conuertit. Tollit etiam naturalis philosophiæ fundamenta auferens veram generationem & corruptionem a rebus, sicut & antiqui ponentes vnum materiale principium. Neque enim simpliciter aliquid generari dicitur, nisi quia simpliciter de non ente sit ens. Nihil autem sit, quod prius erat. Si igitur aliquid sit, quod prius erat in actu, quod est simpliciter esse, sequeretur quod non simpliciter fiat ens hoc, quod prius non erat, vnde secundum quid generabitur & non simpliciter. Tollit demum, ut finaliter concludam, prædicta positio etiam philosophiæ primæ principia, auferens vnitatem a singulis rebus, & per consequens veram entitatem simul & rerum diuersitatem. Si enim alicui existenti in actu superueniat alius actus, non erit totum vnum per se, sed solum per accidens, eo quod duo actus, vel formæ secundum se diuersæ sunt, conueniunt autem solum in subiecto: esse autem vnum per vnitatem subiecti, est esse vnum per accidens, seu duæ formæ sint non inordinatæ adinuicem, ut album & musicum, quæ sunt vnum per accidens. Dicimus enim quod album & musicum sunt vnum per accidens, quia insunt vni subiecto. Siue

etiam formæ, vel actus sint adinuicem ordinatæ, sicut color & superficies: non enim est simpliciter vnum superficiatum & coloratum, & si quodammodo coloratum, per se de superficie prædicatur, non quia superficiatum significet essentiam colorati, sicut genus significat essentiam speciei, sed a ratione qua subiectum ponitur in definitione accidentis, alioquin non prædicaretur coloratum de superficie per se, sed hoc de illo. Solo autem hoc modo species est vnum simpliciter, in quantum vere id quod est homo animal est, non quia animal subiciatur formæ hominis, sed quia ipsa forma significata per hunc terminum, animal, aliquando est forma hominis, non differens nisi sicut determinatum ab indeterminato. Si enim aliud sit animal, & aliud bipes, non erit per se vnum animal bipes, quod est homo. Vnde nec erit per se ens, & per consequens sequeretur quod quæcumque in genere conueniunt, non differant nisi accidentali differentia, & omnia erunt vnum secundum substantiam, quæ est genus & subiectum omnium substantiarum, sicut si superficiem una pars sit alba, & alia nigra, totum est una superficies. Propter quod & antiqui ponentes unam materiam, quæ erat substantia omnium de omnibus prædicata, ponebant omnia esse vnum, & hæc etiam inconuenientia sequuntur ponentes ordinem diuersarum formarum substantialium in uno & eodem. Tertio, secundum prædictam positionis processum, necesse est procedere in causis materialibus in infinitum, ita quod numquam sit deuenire ad primam materiam. In omnibus enim quæ aliquo conueniunt, & in aliquo differunt, id in quo conueniunt, accipitur ut materia: id vero in quo differunt, accipitur ut forma, ut ex præmissis patet. Si ergo una est materia communis omnium, ad hoc quod diuersas formas recipiat, oportet quod nobiliores formas in subtiliori & altiori materia recipiat, ignobiliorem vero in inferiori materia & grossiori, puta, formam spiritualitatis in subtiliori materia, formam vero corporeitatis in inferiori, ut ipse dicit. Præexistit ergo in materia differentia subtilitatis & grossitiei ante formam spiritualitatis & corporeitatis. Oportet igitur quod iterum ante grossitiam & subtilitatem præexistat in materia aliqua alia differentia, per quam una materia sit exceptiua vnius, & alia alterius, & eadem quæstio redibit de illis aliis præexistentibus, & sic in infinitum. Quandoquidem enim deueniretur ad materiam totaliter uniformem, secundum principia positionis prædictæ, oportet quod non reciperet nisi unam formam & æqualiter per totum, & iterum materia illi formæ substrata, non reciperet consequenter nisi unam formam, & uniformiter per totum, & ita descendendo usque ad infima nulla diuersitas in rebus inueniri posset. Quarto, quia anti quis naturalibus ponentibus primam materiam communem substantiam omnium, possibile erat ex ea diuersas res instituire, attribuendo diuersis partibus eius formas diuersas. Poterat enim in illa communi materia, cum corporalis esset, intelligi diuisio secundum quantitatem. Remota autem diuisione, quæ est secundum quantitatem, non remanet nisi diuisio secundum formam, vel secundum materiam. Si igitur ponatur vniuersalis materia, quæ est communis omnium substantia, non habens in sui ratione quantitatem, eius diuisio non potest intelligi nisi vel secundum formam, vel secundum materiam ipsam. Cum autem dicitur, quod materia incorporea cõis partim recipit formam

hanc, & partim recipit formam illam, diuisio materiam præsupponitur diuersitati formarum in materia receptarum. Non igitur illa diuisio potest secundum has formas intelligi. Si ergo intelligatur secundum formas priores: quas neutra materia per totum recipit. Vnde oportet iterum in materia præintelligere diuisionem, vel distinctionem quamcumque. Erit igitur & hæc secundum alias formas in infinitum, vel oportet deuenire ad hoc, quod prima diuisio sit secundum ipsam materiam. Non est autem diuisio secundum materiam, nisi quia materia secundum seipsam distinguitur: non propter diuersam dispositionem, vel formam aut quantitatem, quia hoc esset distinguere materiam secundum quantitatem, aut formam seu dispositionem. Oportet igitur, quod finaliter deueniatur ad hoc quod non sit vna omnium materia, sed sint multæ & distinctæ secundum seipsas. Materia autem proprium est in potentia esse. Hanc igitur materiam distinctionem accipere oportet: non secundum quod est vestita diuersis formis, aut dispositionibus: hoc enim est præter essentiam materiam: sed secundum distinctionem potentiam respectu diuersitatis formarum. Cum enim potentia id quod est, ad actum dicatur, necesse est ut potentia distinguatur secundum id, quod potentia dicitur. Dico autem primo ad aliquid primo potentiam dici: sicut potentiam visum ad colorem: non autem ad album aut nigrum: quia eadem est susceptiua vtriusque. Et similiter superficies est susceptiua albi & nigri secundum vnam potentiam, quæ primo dicitur respectu coloris. Vnde patet falsum esse principium quod supponebat: dicens potentiam & receptionem in omnibus eodem modo inueniri.

CAP. VII.

Reprobatio opinionis Auicbron de materialitate substantiarum separatarum.

EX hac autem ratione ulterius concludi potest, quod spiritualis & corporalis substantia non potest esse vna materia. Nam si est vna materia & communis vtrorumque, oportet in ipsa distinctionem præintelligi ante differentiam formarum. I. spiritualitatis & corporeitatis, quæ quidem non potest esse secundum quantitatis diuisionem in substantiis spiritualibus: in quibus quantitatis dimensiones non inueniuntur. vnde relinquatur quod ista distinctio sit, vel secundum formas seu dispositiones: vel secundum ipsam materiam, & cum non possit esse secundum formas, & dispositiones in infinitum: oportet tandem redire ad hoc, quod sit distinctio in materia secundum seipsam. Erit igitur omnino alia materia spiritualium & corporalium substantiarum. Item cum recipere sit proprium materiam in quantum huius, si sit eadem materia spiritualium & corporalium substantiarum, oportet quod in vtrisque sit idem receptionis modus. Materia autem corporalium rerum suscipit formam particularem, id est, non secundum communem rationem formæ. Nec hoc habet materia corporalis in quantum dimensionibus subijcitur: aut formæ corporali, quia etiam ipsam formam corporalem individualiter materia corporalis recipit. Vnde manifestum sit, quod hoc conuenit tali materiam ex ipsa natura materiam, quæ quia est infima, debilissimo modo recipit formam. Fit enim receptio secundum recipientis naturam. Et per hoc maxime deficit a completa ratione formæ, quæ est se-

eundum totalitatem ipsius particularitatis ipsam recipientis. Manifestum est autem, quod omnis substantia intellectualis recipit formam intellectam secundum suam totalitatem: alioquin eam in sua totalitate intelligere non valeret. Sic enim intellectus intelligit rem, secundum quod forma eius in ipso existit. Relinquatur igitur, quod materia si qua sit in spiritualibus substantiis non est eadem cum materia corporalium rerum: sed multo altior & sublimior utpote recipiens formam secundum eius totalitatem. Adhuc ultra procedentibus manifestum sit, quod tanto aliquid in entibus est altius, quanto magis habet de ratione essendi. Manifestum est autem, quod cum ens per potentiam & actum diuidatur, quia actus est potentia perfectior, & magis habet de ratione essendi: non enim simpliciter esse dicimus, quod est in potentia: sed solum quod est in actu. Oportet igitur id, quod semper est superius in entibus magis accedere ad actum, quod autem est in entibus infimum propinquius esse potentie. Quia igitur materia spiritualium substantiarum non potest esse eadem cum corporalium materia, sed longe distat ab ea utpote altior, ut ostensum est, necesse est ut longe distet a corporalium materia, secundum differentiam potentie & actus. Corporalium autem materia est potentia pura, secundum sententiam Aristotelis & Platonis. Relinquatur igitur quod materia substantiarum spiritualium non sit potentia pura, sed sit aliquid ens actu, potentia existens. Non autem sic dico ens actu, quasi ex potentia & actu compositum, quia uel esset procedere in infinitum, uel oportet uenire ad aliquid, quod esset ens in potentia tantum: quod cum sit vltimum in entibus, & per consequens non potest recipere nisi debiliter & particulariter, non potest esse prima materia spiritualis & intellectualis substantie. Relinquitur ergo quod si spiritualis substantia materia sit ens actu, quod sit actus vel forma subsistens, sicut & materia corporalium rerum, ita dicitur ens in potentia, quia est ipsa potentia formis subiecta. Vbi cumque autem ponitur materia ens actu, nihil differt dicere materiam & substantiam rei. Sic enim antiqui naturales, qui ponebant primam materiam corporalium rerum esse aliquid ens actu, dicebant materiam esse omnium rerum substantiam per modum quo artificialium substantia nihil est aliud quam eorum materia. Sic igitur, si materia spiritualium substantiarum non potest esse aliquid ens in potentia tantum, sed est aliquid ens actu, ipsa spiritualium rerum materia est eorum substantia. Et per hoc nihil differt ponere materiam in substantiis spiritualibus, & ponere substantias spirituales simplices, non compositas ex materia & forma. Amplius, cum actus naturaliter sit prior potentia, & forma quam materia: potentia quidem dependet in suo esse ab actu, & materia a forma. Forma autem in suo esse non dependet a materia secundum propriam rationem actus: non enim priora naturaliter a posterioribus dependet. Si igitur aliqua sint formæ quæ sine materia esse non possunt, hoc non conuenit eis ex hoc, quod sunt formæ, sed ex hoc, quod sunt tales formæ. I. imperfectæ quæ per se sustentari non possunt, sed indigent materie fundamento. Sed dicunt, in omni genere in quo inuenitur aliquid imperfectum, inuenitur etiam aliquid perfectum secundum naturam illius generis, puta, si est ignis in materia aliena, a qua ignis secundum suam rationem non dependet, necesse est esse ignem non sustentatum in materia aliena. Sunt igitur supra formas in materijs receptas, aliqua formæ per se subsistentes, quæ sunt spirituales

rituales substantiæ ex materia & forma non compositæ. Hoc etiam apparet in infimis substantiarum spiritualium, scilicet animabus. si quis eas ponit corporibus vniri vt formas. Impossibile est enim id, quod ex materia & forma compositum est, esse alicuius corporis formam. Et similiter impossibile est id, quod est materia alicuius esse actum eiusdem. Nulla igitur pars eius quod est alicuius forma potest esse in materia quæ est potentia pura: non actus.

CAP. VIII.

Solutio rationum Auicebron opiniois.

His igitur visis, facile est rationes dissoluere in contrarium adductas. Prima enim ratio concludere videbatur, quod non posset esse diuersitas in spiritualibus substantijs si non essent ex materia & forma compositæ. Quæ quidem ratio in vtraque parte suæ deductionis deficiebat. Neque enim oportet quod ea quæ sunt materiæ tantum sint absque diuersitate, neque etiam hoc oportet de substantijs quæ sunt formæ tantum. Dicitur enim, quod quia materia secundum id quod est, est in potentia ens: necesse est vt secundum potentiam diuersitate sint diuersæ materiæ. Nec aliud dicimus materiam substantiam quam ipsam positionem quæ est in genere substantiæ. Nam genus substantiæ sicut & alia genera diuiditur per potentiam & actum & secundum hoc nihil prohibet aliquas substantias quæ sunt in potentia tantum esse diuersas secundum quod ad diuersa genera actuum ordinantur. Per quæ modum cælestium corporum materia, & materia elementorum distinguitur. Nam materia cælestium corporum est in potentia ad actum perfectum, id est, ad ad formam quæ complet totam possibilitatem materiæ, vt iam non remaneat potentia ad alias formas. Materia autem elementorum est in potentia ad formam incompletam, quæ totam terminare non potest materiæ potentiam. Sed supra has materias est spiritualia, id est, ipsa substantia spiritualis, quæ recipit formam secundum suam totalitatem inferioribus materijs formam particulariter recipientibus. Similiter etiam non tenet deductio ex parte formarum. Manifestum est enim, quod si res compositæ ex materia & forma secundum formas differunt, quæ ipsæ formæ secundum seipsas differunt & diuersæ sunt. Sed si dicatur quod diuersarum rerum non sunt formæ diuersæ, nisi propter materiæ diuersitatem, sicut diuersi colores ex vna solis illustratione causantur in aere secundum differentiam spissitudinis & raritatis illius. vnde necesse est quod ante colorum diuersitatem præintelligatur in aere diuersitas puritatis & spissitudinis. Et sic etiam necesse erit, quod in materia ante unam formam intelligatur alia forma: sicut etiam in corporibus ante colorem intelligatur superficies. Inuenitur igitur in formis diuersitas secundum quandam ordinem perfectionis & imperfectionis. Nam quæ materiæ est propinquior imperfectior est, & quasi in potentia respectu superuenientis formæ. Sic igitur nihil prohibet in spiritualibus substantijs ponere multitudinem, quamuis sint formæ tantum ex hoc quod vna earum est alia perfectior: ita quod imperfectior est in potentia respectu perfectioris vsque ad primam earum quæ est actus tantum, quæ Deus est, vt sic omnes inferiores spirituales substantiæ & materiæ possint dici secundum hoc, quod sunt in potentia, & formæ secundum hoc, quod sunt actus. vnde patet friuolum est

se, quod contra hoc obijcit concludens, si spiritualis substantia secundum perfectionem & imperfectionem differt, quod oportet ipsam esse perfectionis substitutum, & sic cum substitutum pertineat ad rationem materiæ, oportebit substantiam spirituales habere materiæ. In quo quidem dupliciter fallit. Primo, quidem quia extimat perfectionem & imperfectionem esse quasdam formas superuenientes, vel accidentia quæ substituto indigeant, quod quidem manifeste falsum est. Est enim quædam rei perfectio secundum suam speciem substitutam, quæ comparatur ad rem, sicut accidens ad substitutum, vel sicut forma ad materiam, sed ipsa propriam speciem rei designat. Sicut enim in numeris vnus est maior alio secundum propriam speciem. Vnde inæquales numeri secundum speciem differunt. Ita in formis tam materialibus, quam a materia separatis vna est perfectior alia secundum rationem propriæ naturæ, in quantum scilicet propria ratio speciei in tali gradu perfectionis constituit. Secundo quia esse subiectum non conuenit solum materiæ quæ est pars substantiæ, sed vniuersaliter consequitur omnem potentiam. Omne enim quod se habet ad alterum vt potentia ad actum ei natum est subijci, & per hunc etiam modum spiritualis substantia, quamuis non habeat materiam partem sui, ipsa tamen prouit est ens secundum aliquid in potentia, potest subijci intelligibilibus speciebus. Ex hoc etiam solutio secundæ rationis apparet. Cum enim dicimus aliquam substantiam corporalem esse vel spirituales, non comparamus spiritualitatem vel corporeitatem ad substantiam, sicut formas ad materiam, vel accidentiam ad subiectum, sed sicut differentias ad genus. In quod sola substantia spiritualis non per aliquod additum substantiæ suæ est spiritualis, sed per suam substantiam. Sicut & substantia corporalis, non per aliquod additum substantiæ est corporalis, sed secundum propriam substantiam. Non enim est alia forma, per quam species differentia prædicationem suscipit, ab ea per quam suscipit prædicationem generis, vt dictum est. Vnde non oportet, quod spiritualitati spiritualis substantiæ subijciatur aliquid, sicut materia vel substitutum. Tertia vero ratio efficaciam non habet. Cum enim ens non vniuersaliter de omnibus prædicetur, non est requirendus idem modus essendi in omnibus quæ esse dicuntur. Sed quædam perfectius, quædam imperfectius esse participant. Accidentia enim entia dicuntur, non quia in seipsis esse habeant, sed quia esse eorum est in hoc, quod in sunt substantiæ. Rursumque in substantijs omnibus non est idem modus essendi. Illæ enim substantiæ quæ perfectissime esse participant, non habent in seipsis aliquid, quod sit ens in potentia solum. Vnde immateriales substantiæ esse dicuntur. Sub his sunt substantiæ quæ etiam in seipsis huiusmodi materiam habent, quæ secundum sui essentiam est ens in potentia tantum, tota tamen earum potentialitas completur per formam, vt in eis non remaneat potentia ad aliam formam. Vnde & in corruptibilibus sunt, sicut cælestia corpora quæ necesse est ex materia & forma composita esse. Manifestum est enim, ea in actu existere, alioquin motus subiecta esse non possent, aut sensui subiacerent, aut alicui actionis esse principium. Nullum autem eorum est forma tantum quia si essent formæ absque materia, essent substantiæ intelligibiles actu simul, & intelligentes secundum seipsas, quod esse non potest, cum intelligere actus corporis esse non possit, vt probatur in libro de Anima. Relinquitur ergo quæ sunt quidem ex materia & forma

forma composita, sed sicut illud corpus ita est huic magnitudini & figuræ determinatæ subiectum, quod tamen non est in potentia ad aliam magnitudinem, vel figuram: ita cælestium corporum materia est huic formæ subiecta, quod non est in potentia ad aliam formam. Sub his vero substantijs est tertius substantiarum gradus, scilicet corruptibilium corporum, quæ in seipsis huius materiam habent, quæ est ens in potentia tantum: nec tamen tota potentialitas huiusmodi materiæ completur per formam vnâ cui subijcitur, quin remaneat adhuc in potentia ad alias formas. Et secundum hanc diuersitatem materiæ inuenitur in corporibus subtilius & grossius, prout cælestia corpora sunt subtiliora, & magis formalia quam elementaria. Et quia forma proportionatur materiæ, consequens est quod cælestia corpora habeant nobiliorem formam, & magis perfectam, vt pote totam potentialitatem materiæ adimplem. In substantijs igitur superioribus, a quibus est omnino potentia materiæ aliena, inuenitur quidem differentia maioris & minoris subtilitatis secundum differentiam perfectionis formarum, non tamen in eis est compositio materiæ & formæ. Quarta vero ratio efficaciam non habet. Non enim oportet, vt si substantiæ spirituales materia careant, quod ideo non distinguatur: sublata enim potentialitate materiæ, remanet in eis potentia quædam in quantum non sunt ipsum esse, sed esse participant. Nihil autem per se subsistens, quod sit ipsum esse, poterit esse nisi vnum solum: sicut nec aliqua forma si separata consideretur, potest esse nisi vna. Inde est enim, quod ea quæ sunt diuersa numero, sunt vnum specie, quia natura speciei secundum se considerata est vna. Sicut igitur est vna secundum considerationem per se consideratur, ita esset vna secundum esse si per se subsisteret, vel existeret. Eadæque ratio est de genere per comparisonem ad species quouisque perueniatur ad ipsum esse, quod est communissimum. Ipsum igitur esse per se subsistens est vnum tantum. Impossibile est igitur, quod præter ipsum sit aliquid subsistens, quod sit esse tantum: omne autem quod est, esse habet. Est igitur in quocumque præter primum & ipsum esse, tamquam actus & substantia rei habens esse, tamquam rei potentia receptiua huius actus, quod est esse. Potest autem quis dicere, id quod participat esse secundum se carens est illo, sicut superficies quæ nata est participare colorem, secundum se considerata, est non color, & non colorata. Similiter igitur id quod participat esse, oportet esse non ens: quod autem est in potentia ens, est participatiuum ipsius, non autem secundum se est ens. Sequitur ergo quod habeat materiam, quia ipsius esse receptiua est materia, ut supra dictum est. Sic igitur omne quod est post primum ens, quod est ipsum esse, cum sit participatiue ens, habet materiam. Sed considerandum est, quod ea quæ a primo ente esse participant, non participant esse secundum vniuersalem modum essendi, secundum quod est in primo principio, sed particulariter secundum quædam determinatum essendi modum qui conuenit huic generi, vel huic speciei. Vnaquæque autem res adaptatur ad vnum determinatum modum essendi secundum modum suæ substantiæ: modus autem vniuersaliusque substantiæ compositæ ex materia & forma, est secundum formam, per quam pertinet ad determinatam speciem. Sic igitur res composita ex materia & forma, per suam formam sit participatiua ipsius esse a Deo secundum quendam proprium modum. Inuenitur igitur in sub-

stantia composita ex materia & forma duplex ordo. Vnus quidem ipsius materiæ ad formam: alius autem ipsius rei iam compositæ ad esse participatum. Non enim est esse rei, neque forma eius, neque materia ipsius, sed aliquid adueniens rei per formam. Sic igitur in rebus ex materia & forma compositis, materia quidem secundum se considerata, secundum modum suæ essentia habet esse in potentia, & hoc ipsum est ei ex aliqua participatione primi entis: caret vero secundum se considerata forma, per quam participat esse in actu secundum proprium modum. Ipsa vero res composita in sui essentia considerata, iam habet formam esse, sed participat esse proprium sibi per formam suam. Quia igitur materia recipit esse determinatum actualem per formam, & non econuerso, nihil prohibet esse aliquam formam quæ recipiat esse in seipsa, non in aliquo subiecto. Non enim causa dependet ab effectu, sed potius econuerso. Ipsa igitur forma sic per se subsistens, esse participat in se ipsa, sicut forma materialis in subiecto. Si igitur per hoc quod dico, non ens, remoueatur solum esse in actu, ipsa forma secundum se considerata, est non ens, sed esse participans. Si autem non ens remoueat non solum ipsum esse in actu, sed etiam actum seu formam, per quam aliquid participat esse, sic materia est non ens, forma vero subsistens non est non ens, sed est actus qui est forma participatiua ultimi actus, qui est esse. Patet igitur in quo differt potentia quæ est in substantijs spiritualibus, a potentia quæ est in materia. Nam potentia substantiæ spiritualis attenditur solum secundum ordinem ipsius ad esse: potentia vero materiæ secundum ordinem & ad formam, & ad esse. Si quis autem utrumque materiam esse dicat, manifestum est quod æquiuoce materiam nominabit. Quintæ vero rationis solutio iam ex dictis apparet. Quia enim substantia spiritualis esse participat non secundum suam communitatem infinitatem, sicut est in primo principio, sed secundum proprium modum suæ essentia, manifestum est quod esse eius non est infinitum, sed finitum. Quia tamen ipsa forma non est participata in materia, ex hac parte non finitur per modum quo finiunt formæ in materia existentes. Sic igitur apparet gradus quidam infinitatis in rebus. Nam materiales substantiæ finitæ quidem sunt dupliciter, scilicet ex parte formæ, quæ in materia recipitur, & ex parte ipsius esse, quod participat secundum proprium modum, quasi superius & inferius finita existens. Substantia vero spiritualis est quidem finita superius, in quantum a primo principio participat esse secundum proprium modum: est autem aliquo modo infinita inferius, in quantum non participatur in subiecto. Primum vero principium, quod Deus est, est omnibus modis infinitum.

CAP. IX.

Opiniones dicentium substantias immateriales causam suam esse non habere, & earum reprobatio.

Sicut autem prædicta positio circa conditionem spiritualium substantiarum a sententia Platonis & Aristotelis deuiat, eis immaterialitatis simplicitatem auferens, ita & circa modum existendi ipsarum aliqui a veritate deuiasse inueniuntur auferentes earum originem a primo & summo auctore, in quo inueniuntur diuersi homines tripliciter errasse. Quidam enim posuerunt prædictas substantias omnino causam sui esse non habere. Quidam posuerunt eas quæ Opus S. Tho. Aquin. M a dem

dem essendi causam habere nō tñ immediate oēs eas procedere a summo & primo principio, sed quadam serie ordinis inferiores earum a superioribus essendi originem habere. Alii vero consentunt omnes quidem huiusmodi substantias immediate essendi habere originem a primo principio: sed in cæteris quæ de eis dicuntur, puta, quod sunt viuentes, intelligentes, & alia huiusmodi, superiores inferioribus causas existere. Primum quidem igitur spirituales substantias omnino incautas esse existimant, huius opinionem fumentes ex his quæ secundum materiam causantur, vtentes communi suppositione naturali philosophorum pro principio, Ex nihilo nihil fieri. Hoc autem videtur fieri, quod habet causam sui esse. Quicquid igitur sui esse causam habet, oportet illud ex alio fieri. Hoc autem ex quo aliquid fit, est materia. Si igitur spirituales substantiæ materiam non habent, consequens videtur eas omnino causam sui esse non habere. Rursus, Fieri, moueri quoddam est, vel mutari. Mutatio is autem omnis, & motus subiectum aliquod esse oportet. Est enim motus actus existentis in potentia. Oportet igitur omni ei quod fit subiectum, aliquod præexistere. Spirituales igitur substantiæ si immateriales sunt, factæ esse non possunt. Item, In qualibet factioe cum peruenitur ad factum esse vltimum, non remanet aliquid fieri, sicut nec post vltimum motum esse, remanet moueri. Videmus autem in his quæ generantur, quod vnumquodque eorum tunc factum esse dicitur quasi terminata factioe, quando accipit formam. Est enim forma generationis terminus. Adepta igitur forma, non restat aliquid fiendum. Habens igitur formam non fit ens, sed est ens secundum suam formam. Si igitur aliquid fit secundum se forma, hoc non fit ens. Spirituales autem substantiæ sunt quædam formæ subsistentes, vt ex præmissis manifestum est, nō igitur spirituales substantiæ sui esse causam habent, quasi ab alio factæ. Possent aliquis ad hoc argumentari ex opinionibus Aristotelis; & Platonis, qui huiusmodi substantias ponunt esse sempiternas. Nullum autem sempiternum videtur esse factum, quia ens fit ex non ente, sicut album ex non albo, vnde videtur consequens, vt quod fit, prius non fuerit. Sic igitur consequens est, si spirituales substantiæ sunt sempiternæ, quod non sint factæ, nec habeant sui esse principium & causam. Sed si quis diligenter consideret, ab eadem radice inueniet hanc opinionem procedere, & prædictam, quia materiam spiritualibus substantiis adhibet. Processit enim supradicta opinio ex hoc quidem, quod spirituales substantias eiusdem rationis esse existimauit cum materialibus substantiis, quæ sensu percipiuntur, quod est eorum qui imaginationē transcendere nō valent. Sic & ista opinio ex hoc videtur procedere, quod eleuari nō potest intellectus ad intuendum alium modum causandi, quàm istum qui conuenit materialibus rebus. Paulatim enim humana ingenia processisse videntur ad inuestigandam rerum originem. Primo namque in sola exteriori mutatione rerum originem consistere homines existimauerunt. Dico autem exteriorem originem, quæ fit secundum accidentales transmutationes. Primi enim philosophantes de naturis, fieri rerū statuerunt non esse aliud quàm alterari, ita quod id quod est rerum substantia, quam materiam nominabant, sit principium primum penitus non causatum. Non enim distinctionem substantiæ, & accidentis intellectu transcendere poterant. Alii vero aliquantulum ulterius procedentes, etiam ipsarum substantiarū ori-

ginem inuestigauerunt, ponentes aliquas substantias causam sui esse habere. Sed quia nihil præter corpora mente percipere poterant, resoluebant quidem substantias in aliqua principia, sed corporalia, ponentes ex quibusdam corporibus congregatis alia fieri, ac si rerum origo in sola congregatione & segregatione consisteret. Posteriores vero philosophi ulterius processerunt, resoluentes sensibiles substantias in partes essentiæ, quæ sunt materia & forma: & sic fieri rerum naturalium in quadam transmutatione posuerunt, secundum quod materia alternatim diuersis formis subicitur. Sed vltra hunc modum fieri necesse est, secundum sententiam Platonis, & Aristotelis, ponere alium altioem. Cum enim necesse sit primum principium simplicissimum esse, necesse est quod non hoc modo esse ponatur quasi esse participans, sed quasi ipsum esse existens. Quia vero esse subsistens non potest esse nisi vnum, sicut supra habitum est, necesse est omnia alia quæ sub ipso sunt, sic esse, quasi esse participata. Oportet igitur communem quandam resolutionē in omnibus huiusmodi fieri, secundum quod vnumquodque eorum intellectu resoluitur in id quod est, & in suum esse. Oportet igitur supra modum fieri quo aliquid fit, forma materiæ adueniente, præintelligere aliam rerum originem, secundum quod esse attribuitur toti vniuersitati rerum a primo ente, quod est suum esse. Rursus, In omni causarum ordine necesse est vniuersalem causam particulari præexistere. Nam causæ particulares non agunt, nisi in vniuersaliū causarū virtute. Manifestū est autem quod omnis causa per motum aliquid faciens, particularis causa est: habet enim particularem effectum. Est enim omnis motus ex hoc determinato in illud determinatum, omnisque mutatio motus cuiusdam terminus est. Oportet igitur supra modum fieri, quo aliquid fit, per mutationem vel motum, esse aliquem modum fieri, seu originem rerum absque omni mutatione, vel motu per influentiam essendi. Item, necesse est quod per accidens est, in id reduci quod per se est. In omni autem factioe quæ fit per motum, vel mutationē, fit quidem hoc, vel illud ens per se: ens autem communiter sumptum per accidens fit. Non enim fit ex non ente, sed ex non ente hoc. Vt si canis ex equo fiat, ut Aristotelis exemplo vtamur, fit quidem canis per se, non autem fit animal per se, sed per accidens, quia animal erat prius. Oportet igitur originem quandam in rebus considerari, secundum quam ipsum esse communiter sumptum per se attribuitur rebus, quod omnem mutationem, & motum transcendat. Adhuc, Si quis ordinem rerū consideret, semper inueniet id quod est maximum, causam esse eorum quæ sunt post ipsum, sicut ignis qui est calidissimus, causa est caliditatis in cæteris elementis corporibus. Primum autem principium, quod Deum dicimus, est maxime ens. Non enim est ire in infinitum in rerū ordine, sed ad aliquid summū deuenire, quod melius est esse vnum, quàm plura. Quod autē in vniuerso melius est, necesse est esse: quia vniuersum dependet ex essentia bonitatis eius. Necesse est igitur primum ens esse causam essendi omnibus. His autem visis facies est soluere rationes inductas. Quod enim antiqui naturales quasi principium supposuerunt. Ex nihilo nihil fieri, ex hoc processit, quia solū ad particularem fieri modum peruenire potuerunt, qui est per mutationem, vel motum. De quo etiam fieri modo secunda ratio procedebat. In his enim quæ sunt per mutationem, vel motum, subiectum factiois præsup-

præsupponitur: sed in supremo modo fieri, qui est per essendi influxum, nullum subiectum factiois præsupponitur, quia hoc ipsum est subiectum fieri secundum hunc factiois modum, quod est subiectum esse participare per influentiam superioris entis. Similiter etiam tertia ratio de hoc modo fieri procedit, qui est per mutationem & motum. Cum enim ad formam peruentum fuerit, nihil de motu restabit. Oportet enim intelligere, quod per formam res generata esse participet ab vniuersali essendi principio. Nō enim causæ agentes ad determinatas formas sunt causæ essendi, nisi in quantum agunt in uirtute primi & vniuersalis principii essendi. Quarta etiam ratio eodem modo procedit de his quæ fiunt per motum, vel mutationem, in quibus necesse est vt nō esse præcedat esse eorum quæ fiunt, quia eorum esse est terminus mutationis, vel motus. In his autem quæ fiunt absque mutatione, vel motu per simplicem emanationem, seu in fluxum, potest intelligi aliquid esse factū præter hoc quod quandoque non fuerit. Sublata enim mutatione, vel motu non inuenitur in actione influentis principii prioris & posterioris successio. Vnde necesse est vt sic se habeat effectus per influxum causatus ad causam influentem quandiu agit, sicut in rebus quæ per motum fiunt se habet effectus ad causam agentem in termino actionis cum motu existentis: tunc autem effectus iam est. Necesse est igitur ut in his quæ absque motu fiunt, simul cum agentis influxu sit ipse effectus productus. Si autem actio influentis sine motu extiterit, non accedit agenti dispositio ut postmodum possit agere, cum prius non potuerit, quia iam hæc mutatio quædam esset. Potuit igitur semper agere in fluxu, vnde & effectus productus intelligi potest semper fuisse: & hoc quidem aliquantulum apparet in corporalibus rebus. Ad præsentiam enim corporis illuminantis producit lumen in aere absque aliqua aeris transmutatione præcedente, vnde si semper corpus illuminans aeri præsens semper fuisset, semper ab ipso aer lumen haberet: sed expressiue hoc videtur in intellectualibus rebus, quæ sunt magis remotæ a motu. Est enim principiorum veritas causa veritatis in conclusionibus semper veris. Sunt enim quædam necessaria, quæ causam suam necessitatis habent, vt etiam Aristoteles dicit in 2. metaphisicæ, & in 4. physicorum. Non ergo æstimandum est, quod Plato & Aristoteles propter hoc quod posuerunt substantias materiales, seu etiam cælestia corpora semper fuisse, eis subtraxerint causam essendi. Non enim in hoc a sententia catholice fidei deuiant, quod huiusmodi posuerint causata, sed quia posuerunt esse semper fuisse, cuius cōrariū fides catholica tenet. Non enim est necessarium quod quàmuis origo sit ab immobili principio absque motu, quod eorum esse sit sempiternū. A quolibet enim agente procedit effectus secundum modum sui esse. Esse autem primi principii est eius intelligere & velle. Procedit igitur vniuersitas rerum a primo principio sicut ab intelligente & volente. Intelligentis autem & volentis est producere aliquid non quidem ex necessitate sicut ipsum est, sed sicut vult, & etiam intelligit. In intellectu autem primi intelligentis comprehenditur omnis modus essendi, & omnis mensura quantitatis & durationis. Sicut igitur non eundem modum essendi rebus indidit, quo ipsum existit, corporumque quantitatem sub determinata mensura conclusit, cum in eius potestate sicut & in intellectu omnes mensuræ contineantur: ita etiam dedit rebus ta-

lem durationis mensuram, qualem voluit, non qualem ipsum habet. Sicut igitur corporum quæritas sub tali determinata mensura concluditur, non quia actio primi principii ad hanc mensuram quantitatis determinatur, sed quia talis mensura quantitatis sequitur in effectu, qualem intellectus primæ causæ præscripsit: ita etiam ex actione primi agentis consequitur determinata durationis mensura ex intellectu diuino eam præscribente, nō quasi ipse subiaceat successiue durationi, ut nunc velit, aut agat aliquid quod prius noluerit: sed quia tota rerum duratio sub eius intellectu & virtute concluditur, vt determinet rebus ab æterno mensuram durationis quam velit.

C A P. X.

Opinio Auicennæ de fluxu rerum a primo principio, cum sua reprobatione.

Hoc igitur & huiusmodi alii considerantes, afferunt quidem omnia essendi originem trahere a primo & summo rerum principio, quem dicimus Deum, non tamen immediate, sed ordine quodam. Cum enim primum rerū principium sit penitus vnum & simplex, non existimauerunt quod ab eo procederet nisi vnum. Quod quidem & si cæteris rebus inferioribus simplicius sit & magis vnum, deficit tamen a primi simplicitate, in quantum ipsum non est suum esse, sed est substantia habens esse: & hanc nominant intelligentiam primam, a qua quidem iam dicunt plura posse procedere. Nam secundum quod conuertitur ad intelligendū suū simplex & primū principium, dicunt quod ab ea procedit intelligentia secunda: prout vero seipsam intelligit, secundum id quod est intellectualitatis in ea, producit animam primi orbis. Prout vero intelligit seipsam quantum ad id quod est in ea de potentia, procedit ab eo corpus primum, & sic per ordinem vsque ad vltima corporum hunc procedunt a primo principio determinant. Et hæc est positio Auicennæ, quæ etiam videtur supponi in libro de causis. Hæc autem positio etiam primo aspectu reprobabilis videtur. Bonum enim vniuersū potius esse quàm bonum cuiusque particularis naturæ inuenitur. Destruit autem rationem boni in particularibus effectibus naturæ, vel artis, si quis perfectionem effectus nō attribuat intentioni agentis, cum eadem sit ratio boni & finis: & ideo Aristoteles reprobauit antiquorū naturalium opinionem, qui posuerunt formas rerum quæ naturaliter generantur, & alia naturalia bona nō esse intenta a natura, sed provenire ex necessitate materiæ. Multo igitur magis inconueniens est, ut bonū vniuersū si nō proveniat ex intentione vniuersalis agentis, sed quædam necessitate ordinis rerū. Si autem bonū vniuersū, quod in distinctione & ordine consistit partium, ex intentione primi & vniuersalis agentis procedit, necesse est quod ipsa distinctio & ordo partium vniuersi sit in intellectu primi principii præexistat. Et quia res procedunt ab eo sicut ab intellectu principio, quod agit secundum formas, & si in essentia sua sit simplex, procedat vnum tantum, & quod ab illo secundum modum suæ compositionis & virtutis procedant plura, & sic inde. Hoc enim esset distinctionem & ordinem talem in rebus esse nō ex intentione primi agentis, sed ex quadam rerum necessitate. Potest tamen dici, quod rerum distinctio & ordo procedit quidem ex intentione primi principii, Opusc. S. Tho. Aquin. M 3 cuius

cuius intentio est nō solum ad producendum primū causatum, sed ad producendum totum vniuersum, tamen quodam ordine, vt ipse immediate producat primum causatum, quo mediante alia per ordinem producat in esse. Sed cum sit duplex modus productionis rerum. Vnus quidem secundum mutationem, & motum: alius autem absque mutatione & motu, vt supra iam diximus, in eo quidem productionis modo qui per motum est, hoc manifeste videmus accidere, quod a primo principio alia procedunt mediantibus causis secundis. Videmus enim & plantas, & animalia produci in esse per motum secundum virtutes superiorum causarum ordinarum vsque ad primum principium: sed in eo modo producendi qui est absque motu, per simplicem influxum ipsius esse hoc accidere impossibile est. Secundum enim hunc productionis modum, quod in esse producit, non solum fit per se hoc ens, sed etiam per se fit ens simpliciter, vt dictum est. Oportet autem effectus proportionaliter causis respondere, vt scilicet effectus particularis causæ particulari respondeat, effectus autem vniuersalis vniuersali causæ. Sic igitur cum per motum aliquid fit per se hoc ens, effectus huiusmodi in particularem causam reducitur, quæ ad determinatam formam mouet: ita etiam cum simpliciter fit ens, & per se, & non per accidens, oportet hunc effectum reduci in vniuersalem essendi causam: hoc autem est primum principium, quod Deus est. Præter igitur illum modum producendi, qui est per mutationem vel motum, est alius modus quo res producuntur in esse a primo principio non mediantibus causis secundis, sed eo productionis modo, qui fit absque motu, qui creatio nominatur, & qui in solum Deum refertur vt in actorem. Solo autem hoc modo produci possunt in esse immateriales substantiæ, & cælestia corpora, & corporum quorumcumque materia ante formam esse non potuit, sicut dictum est de materia cælestium corporum, quæ non est in potentia ad aliam formam. Relinquitur igitur, quod omnes immateriales substantiæ, & cælestia corpora, quæ per motum produci non possunt in esse, solum Deum sui esse habent authorem. Non ergo id quod est prius in eis, est posterioribus causa essendi. Adhuc, quanto aliqua causa est superior, tanto est vniuersalior, & virtus eius ad plura se extendit: sed id quod primum inuenitur in vnoquoque ente, maxime est commune omnibus. Quæcumque enim superadduntur, contrahunt id quod prius inueniunt: nam quod posterius in re intelligitur, comparatur ad prius vt actus ad potentiam, per actum autem potentia determinatur. Sic igitur oportet, vt id quod primū subsistit in vnoquoque, sit effectus supremæ virtutis: quanto autem aliquod ad posterius, tanto reducatur ad inferioris causæ virtutem. Oportet igitur quod id quod primum subsistit in vnoquoque, sicut in corporalibus materia, & in immaterialibus substantiis quod potentiale est, sit proprius effectus primæ virtutis, & vniuersalis effectus agentis. Impossibile est igitur quod ab aliquibus causis secundis aliqua producantur in esse non præsupposito aliquo effectus superioris agentis: & sic nullum agens post primum rem totam in esse producit, quod est producere ens simpliciter per se, & non per accidens, quod est creare, vt dictum est. Item, alicuius naturæ, vel formæ duplex causa inuenitur. Vna quidem quæ est per se, & simpliciter causa talis naturæ, vel formæ: alia vero quæ est causa huius

naturæ, vel formæ in hoc. Cuius quidem distinctionis necessitas apparet, si quis causas consideret eorū quæ generantur. Cum enim equus generatur, equus generans est quidem causa quod natura equi in hoc esse incipiat, non tamen est per se causa naturæ equinæ. Quod enim est per se alicuius causa naturæ secundū speciem, oportet quod sit causa eius in omnibus habetibus illam speciem. Cum igitur equus generans habet eandem naturam secundum speciem, oportet quod esset sui ipsius causa, quod esse non potest. Relinquitur igitur quod oportet super omnes participantes naturam equinam esse aliquam vniuersalem causam totius speciei, quam quidē causam Platonicus posuerunt speciem separatam a materia ad modum quo omnium artificialium principium est forma artis, non in materia existens. Secundum Aristotelem autem hanc vniuersalem causam oportet ponere in aliquo cælestium corporum: unde & ipse has duas causas distinguens, dixit quod homo generat hominem & sol. Cum autem aliquid per motum causatur, natura communis alicui præexistenti aduenit per formam materiæ aduenientem, vel subiecto. Potest igitur sic per motum esse alicuius causa id quod particulariter naturam illā habet, vt homo hominis, aut equus equi: cum vero non per motum causatur, talis productio est ipsius naturæ secundum seipsam. Oportet igitur quod reducatur in id quod est per se causa illius naturæ, non autem in aliquid quod particulariter naturam participet. Assimilatur enim talis productio processui, vel causalitati, qui in intelligibilibus inuenitur, in quibus natura rei secundum seipsam non dependet nisi a primo, sicut natura senarii, & eius ratio non dependet a ternario, vel binario, sed ab ipsa unitate. Non enim sex secundum primam rationem speciei sunt bis tria, sed sex solum, alioquin oportet vnius rei multas substantias esse. Sic igitur cum esse alicuius causatur absque motu, eius causalitas attribui nō potest alicui particularium entium, quod participat esse, sed oportet quod reducatur in ipsam vniuersalem & primam causam essendi, scilicet Deum, qui est ipsum esse. Amplius, quanto aliqua potentia magis distat ab actu, maiori virtute indiget ad hoc quod in actum reducatur. Maiori enim virtute ignis opus est ad resoluendum lapidem, quam ceram: sed nullius potentie ad aliquam potentiam quantumcumque inditpositā, & remotam, est comparatio, aut proportio. non enim ad ens nulla est proportio. Virtus igitur quæ ex nulla potentia præexistente aliquem effectum producit, in infinitum excedit virtutem, quæ producit effectum ex aliqua potentia quantumcumque remota. Infinita autem virtus aliorum quidem potest esse secundum quid, sed simpliciter respectu totius esse infinita virtus non est nisi primi agentis, quod est suum esse: & per hoc est modis omnibus infinitum, vt supra dictum est. Sola igitur virtus primi agentis potest effectum producere nulla potentia præsupposita. Talem autem oportet esse productionem omnium ingenerabilium & incorruptibilium, quæ absque motu producantur. Oportet igitur omnia huiusmodi a solo Deo esse producta. Sic igitur impossibile est, vt immateriales substantiæ a Deo procedant in esse secundum ordinem, quem dicta positio assignabat.

Opinio Platoniorum, de effluxu rerum a primo principio cum reprobatione.

HIS autem rationibus moti Platonici posuerunt quidem omnium immaterialium substantiarū, & vniuersaliter omnium existentium Deum esse immediate causam essendi secundum prædictum productionis modum, qui est absque mutatione, vel motu. Posuerunt tamen secundum alias participationes bonitatis diuinæ ordinem quendam causalitatis in prædictis substantiis. Vt enim supra dictum est, posuerunt abstracta principia secundum ordinem intelligibiliū conceptionum, vt scilicet, sicut vnum & ens sunt communissima, & primo cadunt in intellectu, sub hoc autem est vita, sub qua iterum est intellectus, & sic inde: ita etiam primum & supremum inter separata est id quod est ipsum ens, & ipsum vnum, & hoc est primū principium, quod est Deus, de quo iam dictum est, quod est suum esse. Sub hoc autem posuit aliud principium separatam, quod est vita: & iterū aliud, quod est intellectus. Si igitur sit aliqua immaterialis substantia quæ sit intelligens, viuens, & ens, erit quidem ens per participationem primi principii, quod est ipsum esse. Erit quidem viuens per participationem alterius principii separati, quod est vita, & erit intelligens per participationem alterius separati principii, quod est ipse intellectus: sicut si ponatur, quod homo sit animal per participationem huius principii separati quod est animal, sit autem bipes per participationem secundi principii, quod est bipes. Hæc autem positio, quantum ad aliquid quidem veritatem habere potest, simpliciter autem vera esse non potest. Eorum enim quæ accidentaliter alicui adueniunt, nihil prohibet ad id quidem quod est prius, ab aliqua vniuersaliori causa procedere: quod vero est posterius, ab aliquo posteriori principio, sicut animal & planta, calidum quidem & frigidum ab elementis participant secundum determinatum complexionis modum ad speciem propriam pertinentem, quem modum obtinent ex virtute seminali, per quam generantur. Nec est inconueniens quod ab aliquo principio aliquid sit quantum, vel album, seu calidum. Sed in his quæ substantialiter prædicantur hoc contingere penitus impossibile est. Nam omnia quæ substantialiter de aliquo prædicantur, sunt per se, & simpliciter vnum. Vnus autem effectus non reducitur in plura prima principia secundum eandem rationem principii, quia effectus non potest esse causa simpliciter, vel simplicior prima causa: vnde & Aristoteles hac ratione vitur contra Platonicos, quod si esset aliud animal, & aliud bipes in principii separatis, non esset simpliciter vnum animal bipes. Si igitur in materialibus substantiis aliud esset id quod est esse, & aliud quod est viuere, & aliud quod est intellectum esse, ita quod viuens adueniret enti, vel intelligens viuenti, sicut accidens subiecto, vel forma materiæ, haberet rationem quod dicitur. Videmus enim aliquid esse causam accidentis, quod nō est causa subiecti, & aliquid esse causam substantialis forme, quod non est causa materiæ, sed in immaterialibus substantiis ad ipsum esse eorum est ipsum viuere eorum. Nec est in eis aliud viuere quam intellectum esse, vnde a nullo alio habent quod viuant, & intellectua sint, quam a quo habent quod sint. Si igitur omnes immateriales substantiæ a Deo habent immédia-

te quod sint, ab eo immediate habent quod viuant, & intellectua sint. Si quid autem aduenit eis supra eorum essentiam, puta, intelligibiles species, vel aliquid huiusmodi, quantum ad talia potest platoniorum opinio procedere, vt scilicet huiusmodi in inferioribus immaterialium substantiarum inueniantur ordine quodam a superioribus derivata.

Opinio Origenis, & eius reprobatio.

Sicut autem prædictæ positiones immaterialiū substantiarum ordinem considerantes, non immediate, sed ordine quodam earum processum a primo principio tradiderunt: ita aliqui e conuerso volentes saluare immediatum earum processum a principio totaliter ab eis naturæ ordinem sustulerunt, cuius positionis author inuenitur Origenes fuisse. Considerauit enim quod ab vno iusto authore res diuersæ & inæquales non possent procedere, nisi aliqua diuersitate præcedente. Nulla autem diuersitas præcedere potuit primam productionem rerū a Deo, quæ nihil præsupponit: unde ponebat omnes res a Deo primo productas, esse æquales. Vnde quia corpora in corporalibus substantiis equari non possunt, posuit in prima rerum productione corpora non fuisse, sed quod postmodum rebus a Deo productis diuersitas interuenit ex diuersitate motuum voluntatis immaterialium substantiarum, quæ ex sua natura habent arbitrii libertatem. Quædam igitur earum in suum principium ordinato motu voluntatis conuersæ, in melius proferunt, & hoc diuersimode secundum voluntarii motus diuersitatem. Vnde & inter eas quædam sunt alii superiores effectæ, alæ vero in ordinato motu voluntatis a suo principio, sicut aduersæ, & hæc in deterius defecerunt quædam plus, quædam minus: ita vt hæc fuerit corporum producendorum occasio, vt eis immateriales substantiæ ab ordine boni auersæ alligarentur quasi vsque ad inferiorem naturam prolapsæ. Vnde & totam diuersitatem corporum dicebat procedere ex diuersitate inordinationis voluntarii motus immaterialis substantiæ, & quæ minus a Deo auersæ fuerant, nobilioribus corporibus alligarentur: quæ autem magis, ignobilioribus. Huius autem positionis ratio vana est, & ipsa positio impossibilis: cuius quidem impossibilitatis ratio accipi potest ex his quæ iam diximus. Dictum est enim supra, spirituales substantias immateriales esse. Si igitur in eis sit aliqua diuersitas, oportet quod hoc sit secundum formalem differentiam. In his autem quæ formali differentia differunt, equalitas inueniri nō potest. Oportet enim omnem formalem differentiam ad primam oppositionem reduci, quæ est priuationis ad formam. Vnde omnium formaliter differentium natura vnius imperfecta existens respectu alterius se habet ad ipsum secundū habitudinem priuationis ad formam: hoc autem in diuersitate specierum nobis notatum apparet. Sic igitur specierum differentiam in animalibus, & plantis, & metallis, & elementis inuenimus secundum ordinem naturæ procedere, vt paulatim ab imperfectiori ad perfectissimam naturam confurgat: quod etiam apparet in speciebus colorum, & saporum, & aliorum sensibilibus qualitatibus. In his vero quæ materialiter differunt, eandem formam habentibus, nihil prohibet æqualitatem inueniri. Possunt enim subiecta diuersa eandem formam participare.

re, aut secundum æqualitatem, aut secundum excessum & defectum. Sic igitur possibile esset spirituales substantias omnes æquales esse, si solum secundum materiam differrent, eandem formam secundum speciem habentes: & forte tales eas esse Origines opinabatur, nō multū discernens inter naturas spirituales & corporales. Quia uero spirituales substantiæ immateriales sunt, necesse est i eis ordinem naturæ esse. Adhuc, s̄m hanc positionem necesse est spirituales substantias aut imperfectas esse, aut superfluas esse. Nō. n. inueniunt multa æqualia in uno gradu naturæ, nisi propter imperfectionem cuiuslibet eorum, uel propter permanendi necessitatem, ut quæ numero permanere nō possunt, multiplicata permaneāt, sicut inueniuntur in corruptibilibus rebus multa indiuidua æqualia secundum naturam speciei: aut propter necessitatem alicuius operationis, ad quam uirtus unius non sufficit, sed oportet aggregari uirtutē multorum quasi ad unam perfectam uirtutem constituendam, ut patet in multitudine bellatorum, & in multitudine trahentiū nauim. Illa uero quorum est uirtus perfecta, & quæ sunt permanentia in ordine suæ naturæ, non multiplicantur secundum numerum in æqualitate eiusdē speciei. Est. n. unus sol tātū, qui sufficit ad semper permanēdū ad oēs effectus producēdos, qui sibi cōueniunt s̄m gradū suæ naturæ, & idē apparet in cæteris cælestibus corporibus. Substantiæ autem spirituales sunt multo perfectiores corporibus etiam cælestibus. non igitur in eis inueniuntur multa in eodem gradu naturæ: una enim sufficiens aliæ superfluerent. Item, prædicta positio uniuersitati rerū producendarum a Deo subtrahit boni perfectionē: unius cuiusq; enim effectus perfectio in hoc cōsistit, quod suæ causæ assimiletur. Quod enim secundum naturā generatur, tunc perfectum est, quando contingit ad similitudinem generātis: artificialia etiam per hoc perfecta redduntur, quod artis formam consequuntur. In primo autem principio non solum consideratur, quod ipsum est bonum, & ens, & unum, sed etiam, quod hoc eminentius præ cæteris habet, & alia ad sui bonitatem participandam adducit. Requirit igitur assimilatio perfecta uniuersitatis a Deo productæ non solum quod unum quodque sit bonum & ens, sed & unum superemineat alteri, & unum moueat alterū ad suū finē: unde & bonū uniuersū est bonū ordinis, sicut bonū exercitus. Hoc igitur bonū uniuersitati rerū subtrahit prædicta positio, omnimodā æqualitatem in rerū productione constituēs. Amplius inconueniēs est: id quod est optimum in uniuerso, attribueri casui. Nam id quod est optimum, maximā habet rationem finis intenti: optimum autem in rerū uniuersitate est bonum ordinis. Hoc enim est bonum commune, cætera uero sunt singularia bona. Hunc autem ordinem qui in rebus nunc inuenitur, prædicta positio attribuit casui, secundū scilicet quod accidit unam immaterialium substantiarum sic moueri secundum uoluntatem, & aliam aliter. Est igitur prædicta positio omnino abiicienda: ratio etiam positionis manifeste continet uanitatem. Non enim est eadem ratio iustitiæ in constitutione alicuius totius ex pluribus partibus & diuersis, & in distributione alicuius communis per singularia. Quia enim aliquod totum perfectum sit, secundum hoc diuersas partes & inæquales ad eius cōpositionem cōducit: Si enim omnes essent æquales, iam non esset totum perfectū: quod patet tam in toto naturali, quam in toto ciuili.

Non enim esset corpus hominis perfectum, nisi mēbra diuersa & inæqualis dignitatis haberet: neque esset ciuitas perfecta, nisi inæquales conditiones, & officia diuersa in ciuitate existerent. In distributione uero attenditur bonum uniuscuiusque: & ideo diuersis diuersa assignantur secundum diuersitatem in eis præcedentē, s̄m quam competūt eis diuersa. In prima igitur rerum productione Deus diuersa & inæqualia in esse produxit, attendens ad id quod requirit perfectio uniuersi, non ad aliquam diuersitatem in rebus præexistentem: sed hoc attēdit in remuneratione finalis iudicij, unicuique retribuens secundū qd̄ meruit.

CAP. XIII.

Opinio auferentium rerum prouidentia a Deo, & substantijs separatis, & eius reprobatio.

Non solum autem substantia & ordine spiritualiū substantiarum aliqui errauerunt, ad modum inferiorum rerum de eis extimantes, sed hoc etiam quibusdam accidit circa signationem & prouidentiam earundem. Dum enim spiritualium substantiarum intelligentiam & operationem ad modum humanæ intelligentiæ & operationis diiudicare uoluerūt, posuerunt Deum, & alias substantias immateriales singularium cognitionem non habere, nec inferiorum, & præcipue humanorum actū prouidentiam gerere. Quia. n. in nobis singularium quidē sensus est, intellectus autem propter sui immaterialitatem non singularium, sed uniuersalium est, consequens esse extimauerunt, ut intellectus substantiarum spiritualiū, qui sunt multo simpliciotes nostro intellectu, singularia cognoscere non possint. Non est autem in substantijs spiritualibus, cū sint omnino incorporeæ, aliquis sensus, cuius operatio sine corpore esse non potest: unde uidetur eis impossibile, quod spirituales substantiæ aliquam de singularibus notitiam habeant. Adhuc, in maiorem insaniam inde procedentes, extimāt Deū nihil nisi seipsū intellectu cognoscere. Sic enim uidemus in nobis, quod intellectus est intelligentis perfectio & actus: per hoc enim intellectus fit actus intelligens, nihil autem aliud Deo est nobilius, quod possit esse eius perfectio: unde ex necessitate cōsequi arbitrantur, quod nihil aliud sit a Deo intellectui, nisi eius esse. Amplius, ea quæ ex alicuius prouidentia procedunt, casualia esse non possunt. Si igitur omnia quæ in hoc mundo accidunt, ex diuina prouidentia procedūt, nihil in rebus erit fortuitum & casuale. Sic, utuntur ratione Aristotelis in. 6. metaph. probantis, quod si omnem effectum ponamus habere causam per se, & quod qualibet causa posita necesse sit effectum poni, sequetur quod omnia futura ex necessitate contingerent: quia erit inducere quemlibet effectū futurum in aliquam præcedentem causam, & illam in alia, & sic inde, quousq; ueniat ad causam quæ iā est, uel quæ fuit. Hæc autē iā posita est, ex quo i præsentij, uel in præterito fuit. Si igitur posita causa necesse est effectum poni, ex necessitate cōsequuntur omnes futuri effectus: sed si omnia quæ in mundo sunt, prouidentie subduntur, omnium causa non solum est præsens, uel præterita, sed ab æterno præcessit: non est autem possibile, quin ea posita effectus sequatur. Non enim cassatur diuina prouidentia neque per ignorantiam, neque per impotentiam prouidentis, in quem nullus cadit defectus. sequetur igitur omnia ex necessitate procedere.

procedere. Adhuc, si Deus est ipsum bonum, oportet quod ordo prouidentie eius secundum rationem boni præcedat, aut igitur inefficax est diuina prouidentia, aut uniuersaliter malum a rebus excludit. Videmus autem in singularibus generabilium & corruptibilium multa mala contingere, & præcipue inter homines, in quibus præter naturalia mala, quæ sunt naturales defectus, & corruptiones communes eis & alijs corruptibilibus rebus, superadduntur insuper mala uitorum, & inordinatorum euentuum, puta, cū iustis multotiens mala ueniunt, iniustus autem bona. Propter hoc igitur aliqui extimauerunt diuinā prouidentiam se extendere usque ad substantias immateriales, & incorruptibilia, & cælestia corpora, in quibus nullum malum videbant: inferiora autem prouidentie subdi dicebant diuinæ, uel aliarum spiritualium substantiarum quantum ad genera, non autem quantum ad indiuidua. Et quia ea quæ prædicta sunt, communi opinioni hominum repugnant non solum plebis, sed etiam sapientum, certis rationibus ostendendum est prædicta ueritatem non habere, & rationes præmissas non hoc concludere quod intendunt. Et primo quidem quantum ad diuinam cognitionē: secundo quantum ad eius prouidentiam, oportet autem ex necessitate hoc firmiter tenere, quod Deus omnium cognoscibilem quocumque tempore, uel a quocumque cognoscente certissimam cognitionem habeat: ut enim supra habitum est, Dei substantia est ipsum eius esse. Non est autem in eo aliud esse atque aliud intelligere, sic enim non esset perfecte simplex, unde nec simpliciter primum, oportet igitur quod sicut eius substantia est suum esse, ita etiam eius substantia sit suum intelligere, seu intelligentia, ut etiam Philosophus concludit in 12. metaphysicæ. Sicut igitur eius substantia est ipsum esse separatum, ita & eius substantia est ipsum intelligere separatum. Si autem sit aliqua forma separata, nihil quod ad rationem illius formæ pertinere possit, ei deesse: sicut si albedo separata esset, nihil quod sub ratione albedinis comprehenditur, ei deiceret. Cuiuslibet autem cognoscibilis cognitio sub uniuersali ratione cognitionis continetur: oportet igitur Deo nullius cognoscibilis cognitionē deesse. Cognitio autem cuiuslibet cognoscens est secundum modum substantiæ eius, sicut & quælibet operatio est secundum modū operantis. Multo igitur magis diuina cognitio, quæ est eius substantia, est secundum modum esse ipsius. Esse autem eius est unū, simplex, fixum, & æternū. Sequitur ergo, quod Deus uno simplici intuitu æternam & fixam de omnibus notitiam habeat. Adhuc autem, id quod abstractum est, non potest esse nisi unum in uaqueque natura. Si enim albedo posset esse abstracta, sola una esset albedo quæ abstracta esset, omnes autem alia albedines essēt eam participantēs. Sic igitur sicut sola Dei substantia est ipsum abstractum esse, ita sola eius substantia est ipsum intelligere omnino abstractum. Omnia igitur alia sicut habent esse participatū, ita participatiue intelligunt, seu qualitercūq; cognoscunt: omne autem quod conuenit alicui per participationem, perfectius inuenitur in eo quod est tale per essentiam, a quo alia deriuantur. Oportet igitur Deum omnium, a quibuscūq; cognoscuntur, cognitionem habere. Unde & Philosophus pro inconuenienti habet ut aliquid a nobis cognitum, sit Deo ignotum, ut patet in 1. de anima & in 3. metaphysicæ. Item, si Deus seipsum cognoscit, oportet quod

perfecte cognoscat se, præsertim quia si eius intelligere est eius substantia, necesse est ut quicquid est in eius substantia, ipsius cognitione comprehendatur. Cuiuscumque autem rei perfecte substantia cognoscitur, necesse etiam est uirtus perfecte cognoscatur, cognoscit igitur perfecte suam uirtutem. Oportet igitur quod cognoscat omnia, ad quæ sua uirtus extenditur. Sua autem uirtus extenditur ad omne quod est quocumque modo in rebus, uel esse potest, siue sit proprium, siue commune, siue immediate ab eo productum, siue mediantibus causis secundis: quia causa primæ uirtus magis imprimit in effectum quam uirtus causæ secundæ. Oportet igitur Deum cognitionem habere de omnibus quæ sunt quocumque modo in rebus. Amplius, sicut causa est quodammodo in effectu per sui similitudinem participatam: ita omnis effectus est in sua causa excellentiori modo secundum uirtutem ipsius. In causa igitur prima omnium quæ Deus est, oportet omnia eminentius existere ex natura, quam etiam in seipsis. Quod autem est in aliquo, oportet quod in eo sit secundum modum substantiæ eius: substantia autem Dei est ipsum intelligere eius. Oportet igitur omnia quæ quocumque modo sunt in rebus, in Deo intelligibiliter existere secundum eminentiam substantiæ eius. Necesse est igitur Deum perfectissime omnia cognoscere. Sed occasione errandi sum pserunt ex demonstratione Aristotelis in 12. metaphysicæ. Oportet autem ostendere, quod Philosophi intentionem non assequuntur. Sciendum est igitur, & secundum Platonicos, ordo intelligibilium præexistebat ordini intellectuum, ita quod intellectus participando intelligibile fieret intelligens actu, ut supra iam diximus. Et per hunc modum etiam Aristoteles ostenderat prius in eodem libro, quod supra intellectum & appetitum intellectualem, quo cælum mouetur, est quoddam intelligibile participatum ab intellectu cælum mouente, sic dicens. Susceptiuum, intelligibile, & substantiæ, & intellectus agit ut agens, quasi dicat, actu intelligit secundum quod habet iam participatum suum intelligibile superius: & ex hoc ulterius concludit, quod illud intelligibile sit magis diuinum. Et interpositis quibusdam mouet quæstionem de intellectu huius diuinissimi, cuius participatione motor cæli est intelligens actu: quia si istud diuinissimum non intelligit, non erit in lignæ aliquid, sed se habebit ut dormiens. Si autem intelligit, erit primo dubitatio quomodo intelligat, quia si intelligit participando aliquid aliud superius, sicut per participationem eius inferior intellectus intelligit, sequetur quod erit aliquid aliud principale respectu ipsius, quia ex quo per participationem alterius intelligit, non est intelligens per suam essentiam, ita quod sua substantia sit suum intelligere, sed magis sua substantia erit in potentia respectu intelligentiæ. Sic enim se habet substantia cuiuslibet participantis ad id quod per participationem obtinet, & ita ulterius sequetur quod illud diuinissimum nō erit optima substantia, quod est contra positum. Mouet etiam consequenter aliam dubitationē de eo quod intelligitur ab optima substantia. Siue enim detur quod substantia primi sit ipsum eius intelligere, siue substantia eius sit intellectus qui comparatur ad intelligere ut potentia, dubium erit quid sit illud quod intelligit prima substantia. Aut enim intelligit seipsum, aut aliquid diuersum a se: & si detur quod aliquid diuersum a se intelligat, erit ulterius dubitabile, utrum semper idem intelligat,

telligat, aut quandoque vnum, quandoque aliud. Et quia posset aliquis dicere, quod nihil differt quid intelligat, mouet super hoc dubitationem, vtrum aliquid differat, vel nihil in quocunque intelligente intelligere aliquid bonum, vel intelligere quodcunque contingens. Et respondet satisfaciens huic dubitationi, quod de quibusdam absurdum est intelligere: cuius potest esse sensus duplex, vel quia absurdum est intelligere de quibusdam, vtrum ea intelligere sit ita bonum sicut quaedam alia, cum quaedam respectu aliorum sint vel multo peiora, vel multo meliora. Alius autem sensus est, quia videmus quod intelligere quaedam in actu, apud nos videtur esse absurdum, vnde & alia litera habet, Aut inconueniens meditari de quibusdam. Habito igitur quod melius est intelligere aliquod bonum, quam intelligere minus bonum, concludit quod id quod intelligit prima substantia, est optimum, & quod intelligendo non mutatur, vt nunc intelligat vnum, nunc aliud: & hoc probat dupliciter. Primo quidem, quia cum intelligat id quod est nobilissimum, vt dictum est, sequeretur si mutaretur ad aliud intelligibile, quod mutatio esset in aliquid indignius. Secundo, quia talis vicissitudo intelligibilium iam est motus quidam. Primum autem principium oportet esse omnibus modis immobile. Deinde redit ad determinandam primam quaestionem, an scilicet Dei substantia sit suum intelligere, & an esse Dei sit suum intelligere: quod sic dupliciter probatur. Primo quidem probat, quod si prima substantia non est suum intelligere, sed est sicut potentia, adhuc sit probabile, quod continue intelligens esset ei laboriosum. Hoc autem dicit esse probabile ex eo, quod in nobis sic accidit: sed quia in nobis potest accidere non ex natura intellectus, sed ex viribus inferioribus quibus vtimur intelligendo, ideo non dixit esse hoc necessarium in omnibus. Si tamen hoc probabile accipitur, vt verum, sequetur quod continue intelligere sit laboriosum primae substantiae, & ita non poterit semper intelligere, quod est contra praemissa. Secundo, probat per hoc, quia si substantia sua non esset suum intelligere, sequetur quod aliquid aliud erit dignius quam eius intellectus, scilicet res intellecta, per cuius participationem sit intelligens. Quandoque enim substantia intelligentis non est suum intelligere, oportet quod substantia intellectus nobiliter & perfectius per hoc quod actu intelligit aliquod intelligibile, etiam si illud sit indignissimum. Omne autem per quod aliquid sit actu, nobilissimum est: unde sequetur quod aliquid indignissimum intelligibile sit dignius quam intellectus, qui non est intelligens per suam essentiam. Quare negandum est hoc, scilicet quod aliquid intellectus aliud ab ipso sit perfectio intellectus diuini, quia ad perfectionem ipsius intelligere pertinet nobilitas ipsius intellectus: quod patet ex hoc quod in nobis, in quibus differt substantia cognoscentis a cognitione actuali, dignius est quaedam non uidere, quam videre. Et ita si sic sit in Deo, quod eius intellectus non sit sua intelligentia, & aliquid aliud intelligat, non erit sua intelligentia optima, quia non erit optimi intelligibilis. Relinquitur ergo quod seipsius intelligat, cum ipse sit nobilissimum entium. Patet igitur praedicta verba Philosophi diligenter consideranti, quod non est intentio eius excludere a Deo simpliciter aliarum rerum cognitionem, sed quod non intelligit alia a se quasi participando ea, vt per ea fiat intelligens, sicut fit in quocunque intellectu, cuius

substantia non est suum intelligere. Intelligit autem omnia alia a se intelligendo seipsum, in quantum ipsius esse est vniuersale & fontale principium omnis esse, & suum intelligere quaedam vniuersalis radix in intelligendi omnem intelligentiam comprehendens. Inferiores vero intellectus separati, quos angelos dicimus, intelligunt quidem seipsos singuli per suam essentiam: alia vero intelligunt secundum platonicas positiones, per participationem formarum intelligibilium separatarum, quas deos vocabat, vt supra dictum est. Secundum Aristot. vero partim per species, partim quidem per suam essentiam, partim vero per participationem formarum intelligibilium separatarum ipsius primi intelligibilis, quod est Deus, a quo & esse, & intelligere participant.

CAP. XIII.

Quod diuina prouidentia ad minima se extendit.

Sicut autem diuinam cognitionem necesse est secundum praemissa usque ad minima rerum se extendere: ita necesse est sub diuinam prouidentiam curam vniuersa concludere. Inuenitur enim in rebus omnibus bonum esse in ordine quodam, secundum quod res sibi inuicem subseruiunt, & ordinantur ad finem. Necesse est autem sicut omne esse deriuatur a primo ente quod est ipsum esse, ita omne bonum deriuatur a primo bono, quod est ipsa bonitas. Oportet igitur singulorum ordinem a prima & pura veritate deriuari, a qua quidem aliquid deriuatur secundum quod in eo est, per intelligibilem scilicet modum. In hoc autem ratio prouidentiae consistit, quod ab aliquo intelligente statuatur ordo in rebus quae eius prouidentiae subsunt. Necesse est igitur omnia diuinam prouidentiae subiicere. Adhuc, primum mouens immobile, quod Deus est, omnium motionum principium est, sicut & primum ens est omnis esse principium. In causis autem per se ordinatis tanto aliquid magis est causa, quanto in ordine causarum prior est, cum ipsa alijs conferat quod causa sint. Deus igitur secundum hoc omnium motionum vehementius causa est, quam etiam singulares causae mouentes. Non est autem alicuius causa Deus, nisi sit intelligens, cum sua substantia sit suum intelligere, vt per supra posita Aristotelis verba patet. Vnumquodque autem agit per modum suae substantiae. Deus igitur per suum intellectum omnia mouet ad proprios fines, hoc autem prouidere est. Omnia igitur diuinam prouidentiae subsunt. Amplius, si sunt res in vniuerso dispositae, sicut optimum est eas esse, eo quod omnia ex summa bonitate dependent, melius est autem aliqua esse ordinata per se, quam per accidens ordinentur: est igitur totius vniuersi ordo non per accidens, sed per se. Hoc autem requiritur ad hoc quod aliqua per se ordinentur, quod primi intentio feratur usque ad vltimum. Si enim primum moueret secundum, & eius intentio vltimus non feratur: secundum vero tertium moueat, hoc erit praeter intentionem primi mouentis. erit igitur talis ordo per accidens. Oportet igitur quod primi mouentis & ordinantis intentio, scilicet Dei, non solum usque ad quaedam entium procedat, sed usque ad vltima. Omnia igitur eius prouidentiae subsunt. Item, quod causa & effectui conuenit, eminentius inuenitur in causa quam in effectui, a causa enim in effectum deriuatur. Quicquid igitur in inferioribus

OPVSCVLVM

causis existens primae omnium causae attribuitur, excellentissime conuenit ei. Oportet igitur aliquam prouidentiam attribui Deo, alioquin vniuersum casu agere. Oportet ergo diuinam prouidentiam perfectissimam esse. Sunt autem in prouidentia duo consideranda, scilicet dispositio, & dispositorum executio, in quibus quodammodo diuersa ratio perfectionis inuenitur. Nam in dispositione tanto perfectior est prouidentia, quanto prouidens magis singula mente considerare & ordinare potest: unde & omnes operatiuae artes tanto perfectius habentur, quanto quisque singula potest magis coniectari. Circa executionem vero tanto videtur esse prouidentia perfectior, quanto prouidens per plura media & diuersa agentia vniuersaliter mouet. Diuina igitur prouidentia habet dispositionem intelligibilem omnium & singulorum: exequitur vero disposita per plurimas & varias causas, inter quas spirituales substantiae, quas angelos dicimus, primae causae propinquiores existentes, vniuersaliter diuinam prouidentiam exequuntur. Sunt igitur angeli vniuersales executores diuinam prouidentiam, unde & signanter angeli, id est, nuntij nominantur: nuntiorum enim est exequi ea quae a Domino disponuntur.

CAP. XV.

Solutio opinionum praedictarum pro praedicta opinione.

His igitur visis, facile est iam ad obiectiones supra positas respondere. Non est enim verum, quod prima ratio praeterebat intellectum Dei & angelorum singularia non posse cognoscere, si intellectus humanus ea cognoscere non potest. Et vt eius differentiae euidens appareat ratio, considerandum est, quod cognitionis ordo est secundum proportionem ordinis qui inuenitur in rebus secundum esse ipsarum. In hoc enim perfectio & veritas cognitionis existit, quod rerum cognitarum similitudinem habeat. In rebus autem talis ordo inuenitur, quod superiora in entibus vniuersaliter esse & bonitatem habent non quidem ita quod obtineat esse & bonitatem solum secundum rationem communem, prout vniuersale dicitur quod de pluribus praedicat, sed quia quicquid in inferioribus inuenitur, in superioribus eminentius existit: & hoc ex virtute operatiua quae est in rebus, apparet. Nam inferiora in entibus habent contractus, seu determinatas virtutes effectiuas ad determinatos effectus: superiora vero habent virtutes vniuersaliter ad multos effectus extendentes, & tamen virtus superior etiam in particularibus effectibus plus operatur quam inferior, & hoc maxime in corporibus apparet. Nam in inferioribus corporibus ignis quidem per suum calorem calefacit, & semen huius animalis, vel plantae ita determinate producit indiuiduum huius speciei, quod non producit alterius speciei indiuiduum: ex quo patet, quod virtus vniuersalis in superioribus entibus dicitur non ex hoc quod non se extendat ad particulares effectus, sed quia se extendit ad plures effectus quam virtus inferior, & superior in singulis eorum vehementius operatur. Per hunc igitur modum quanto virtus cognoscentia est altior, tanto est vniuersalior non quidem sic, quod cognoscat solum vniuersalem naturam: sic enim quanto esset superior, tanto esset imperfectior. Cognoscere enim aliquid solum in vniuersali, est cognoscere imperfe-

cto & medio modo inter potentiam & actum. Sed ob hoc superior cognitio vniuersalior dicitur, quia ad plura se extendit, & singula magis cognoscit. In ordine autem cognoscentiarum virtutum est virtus sensitua inferior, & ideo non potest cognoscere singula, nisi per species proprias singulorum. Et quia indiuiduationis principium est materia in rebus materialibus, inde est quod per species indiuiduales in organis corporeis receptas, vis sensitua singularia cognoscit. Inter cognitiones autem intellectuales cognitio intellectus humani est infima: unde species intelligibiles in intellectu humano recipiuntur secundum de bilissimum modum intellectualis cognitionis, ita quod earum virtute intellectus humanus cognoscere non potest res, nisi secundum vniuersalem naturam generis, vel speciei, ad quam representandam in sola sui vniuersalitate sunt determinatae, & quodam modo contractae ex hoc ipso quod a singularium phantasmatis abstrahuntur: & sic homo singularia quidem cognoscit per sensum, vniuersalia vero per intellectum. Sed res intellectus sunt vniuersalioris virtutis in cognoscendo, ut scilicet per intelligibilem speciem utrumque cognoscatur & vniuersale, & singulare: secunda etiam ratio efficaciam non haberet. Cum enim dicitur quod intellectus est perfectio intelligentis, hoc quidem veritatem habet secundum speciem intelligibilem, quae est forma intellectus in quantum est actu intelligens. Non enim natura lapidis quae est materialis, est perfectio intellectus humani, sed species intelligibilis abstracta a phantasmatis, per quam intellectus intelligit lapidis naturam. Oportet autem quod cum omnis forma deriuata ab aliquo agente procedat, agens autem sit honorabilius patiente, seu recipiente, quod omne illud agens, a quo intellectus intelligibilem habet formam, sit perfectius intellectu. Sicut in intellectu humano apparet, quod intellectus agens est nobilior intellectu passibili, qui recipit species intelligibiles actu ab intellectu agente factas: non autem ipsae res naturales cognoscunt, sunt intellectu passibili nobiliores. Superiores autem intellectus angelorum species intelligibiles participant, vel ab ideis secundum platonicos, vel a prima substantia, quae Deus est, secundum quod consequens est ad positiones Aristotelis, & sicut te rei veritas habet. Species autem intelligibilis intellectus diuini, per quam omnia cognoscit, non est aliud quam eius substantia, quae est suum intelligere, vt supra probatum est per verba Philosophi. Vnde relinquitur, quod intellectu diuino nihil aliud sit altius, per quod perfectiatur: sed ab ipso intellectu diuino tamquam ab altiori proueniunt species intelligibiles ad intellectus angelorum: ad intellectum autem humanum a sensibilibus rebus per actionem intellectus agentis. Tertiam vero rationem soluere facile est. Nihil enim prohibet aliquid esse fortuitum & casuale, dum refertur ad inferioris agentis intentionem, quod tamen secundum superioris agentis intentionem est ordinatum. Sicut patet si aliquis insidiosus aliquem mittat ad locum, vbi sciat esse latrones, vel hostes, quorum occurus est casualis ei qui mittitur, vt pote praeter intentionem eius existens, non est autem casualis ei qui hoc praecogitauit. Sic igitur nihil prohibet, aliqua fortuito, vel casualiter agi secundum ea quae pertinent ad humanam cognitionem, quae tamen sunt secundum diuinam prouidentiam ordinata. Quartae vero rationis solutionem ex hoc accipere possumus, quod necessarius consecutionis ordo effectus ad causam

nam accipiendus est secundum rationem causæ. Non enim omnis causa eadem ratione producit effectum, sed causa naturalis per formam naturalem, per quam est actus: unde oportet quod agens naturale, quale ipsum est, tale producat & alterum. Agens autem rationale producit effectum secundum rationem formæ intellectæ, quam intēdit in esse deducere: & ideo agens per intellectum tale aliquid producit, quale intelligit in esse producendum, nisi virtus actiua deficiat. Necessesse est autē ut cuiuscumque virtuti subijcitur productio generis alicuius, ad illius etiam virtutem pertineat perducere illius generis differentias proprias. Sicut si ad aliquem pertineret constituere triangulum, ad eum etiam pertinet constituere triangulum æquilaterum, vel isoscelem. Necessarium autem & possibile sunt propriæ differentie entis: unde ad Deū, cuius virtus est proprie productiua entis, pertinet secundum suam præcognitionem attribuere rebus a se productis vel necessitatem, vel possibilitatem essendi. Concedendum est igitur quod diuina prouidentia ab æterno præexistens, causa est omnium effectuum qui secundum ipsam fiunt, & qui immutabili dispositione ab ipsa procedunt. Nec tamen sic omnes procedunt ut necessarii sint, sed sicut eius prouidentia disponit ut tales effectus fiant, ita etiam disponit ut effectus quidam sint necessarii, ad quos causas proprias ex necessitate agentes ordinauit: quidam vero contingentes, ad quos causas proprias contingentes ordinauit. Ex his autem apparet quintæ rationis solutio. Sicut enim a Deo, cuius esse est per se & summe necessarium, procedunt contingentes effectus propter propriam causam conditionem: ita etiam ab eo qui est summum bonum, procedunt aliqui effectus, qui quidem in eo quod a Deo sunt, boni sunt, incidunt tamen in eis aliqui defectus propter conditionem suarum causarum, propter quas mali dicuntur. Et secundum hoc ipsum bonum est, quod a Deo tales defectus permittantur euenire in rebus, tamen quia est conueniens rerum ordini, in quo bonum vniuersi existit, ut effectus sequantur secundum conditionem causarum: tum etiam quia ex malo vnius provenit bonum alterius, sicut in rebus naturalibus corruptio vnius est alterius generatio, & in moralibus ex persecutione tyranni sequitur patientia iusti: unde per diuinam prouidentiam non decuit totaliter mala impediri.

C A P. X V I.

Error Manichæorum circa prædicta, & eius reprobatio.

Omnes autem prædictos errores Manichæorum error transcendit, qui in omnibus prædictis articulis grauiter errauerunt. Primo namque rerum originem non in vnum, sed in duo creationis principia reduxerunt, quorum vnum dicebatur esse authorem bonorum, alium vero authorem malorum. Secundo errauerunt circa conditionem naturæ ipsorum. Posuerunt enim vtrumque principium corporale, authorem quidem bonorum dicentes esse quendam lucem corpoream infinitam vim intelligendi habentem: authorem vero malorum dixerunt esse quosdam corporales tenebras infinitas. Tertio vero errauerunt per consequens in rerum gubernatione, constituentes omnia non sub vno principatu, sed sub contrariis. Hæc autem que prædicta sunt, expressam continent salutem, ut potest videri per singula. Primo namque penitus irra-

tionabile est, ut malorum ponatur esse aliquid primum principium quasi contrarium summo bono. Nihil enim potest esse actiuum nisi in quantum est ens actu, quia vnumquodque tale alterum agit, quale ipsum est: rursumque ex hoc aliquid agitur, quod actu fit. Vnumquodque autem ex hoc bonum dicimus, quod actum & perfectionem propriam consequitur. Malum autem ex hoc quod debito actu & perfectione priuatur, sicut vita est corporis bonum. Viuit enim corpus secundum animam, quæ est perfectio & actus ipsius: unde & mors malum corporis dicitur, per quam corpus anima priuatur. Nihil igitur agit, neque agitur nisi in quantum bonum est. In quantum vero vnumquodque malum est, intantum deficit in hoc quod perfecte agatur, vel agat: sicut domum malam fieri dicimus, si ad debitam perfectionem non perducatur: & ædificatorem malum dicimus, si in arte ædificandi deficiat. Neque igitur malum in quantum huiusmodi principium actiuum habet, neque principium actiuum esse potest, sed consequitur ex defectu alicuius agentis. Secundo vero impossibile est corpus aliquid intellectum esse, aut vim intellectiuam habere. Intellectus enim neque corpus est, neque corporis actus, alioquin non esset omnium cognoscitiuus, ut improbat Philosophus in 3. de anima. Si igitur primum principium consistit vim intellectiuam habere, quod sentiunt omnes qui de Deo loquuntur, impossibile est primum principium esse aliquid corporale. Tertio vero manifestum est, quod bonum habet finem rationem: hoc enim bonum dicimus, in quod appetitus tendit. Omnis autem gubernatio est secundum ordinem in aliquem finem, secundum cuius rationem ea que sunt ad finem ordinantur in ipsum. Omnis igitur gubernatio est secundum rationem boni. Non potest igitur esse nec gubernatio, nec principat⁹ aliquis, seu regimen malum in quantum est malum. Frustra igitur posuerunt duo regna, vel principia, cuius vnum bonorum, aliud autem malorum est. Videtur autem hic error provenisse, sicut & alij supradicti ex eo, quod ea que circa particulares causas considerauerunt, conati sunt in vniuersalem rerum causam transferre. Videntur enim particulares effectus contrarios ex contrariis particularibus causis procedere, sicut quod ignis calefacit, aqua vero infrigidat: unde crediderunt quod hic processus a contrariis effectibus in contrarias causas non deficiat vsque ad prima rerum principia. Et quia omnia contraria contineri videntur sub bono & malo, in quantum contrariorum semper vnum est deficiens, ut nigrum & amarum: aliud vero perfectum, ut dulce & album, ideo æstimauerunt quod prima omnium actiua principia sint bonum & malum. Sed manifeste defecerunt in considerando contrariorum naturam. Non enim contraria omnino diuersa sunt, sed secundum aliquid quidem conueniunt, secundum aliquid autem differunt. Conueniunt enim in genere, differunt autem secundum differentias específicas. Sicut igitur contrariorum sunt contrarie causæ propriæ, secundum quod specificis differentijs differunt, ita eorum oportet esse vnam causam communem totius generis, in quo conueniunt. Causa autem communis prior & superior est proprijs causis particularibus. Quanto enim est aliqua causa superior, tanto virtus eius maior est, & ad plura se extendens. Relinquitur igitur contraria non esse prima rerum actiua principia, sed omnium esse vnam primam causam actiuam.

C A P.

Quod omnes substantiæ separatæ sint a Deo productæ.

Quia igitur ostensum est quid de substantijs spiritualibus præcipui philosophi Plato & Aristoteles senserunt quantum ad earum originem, conditionem naturæ, distinctionis & gubernationis ordinem, & in quo ab eis alij errantes differerunt, restat ostendere quid de singulis habeat christianæ religionis assertio. Ad quod ostendendum utemur præcipue Dionysij documentis, qui super alios ea que ad spirituales substantias pertinent, excellentius tradidit. Primum quidem igitur circa spiritualium substantiarum originem firmissime docet christiana traditio omnes spirituales substantias, sicut & cæteras creaturas, a Deo esse productas: & hoc quidem canonica scripturæ auctoritate probatur. In psalm. enim 148. dicitur. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes uirtutes eius. Et enumeratis alijs creaturis subditur. Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Sed & Dionysius. 4. capit. cælestis hierarchiæ hanc originem subtiliter explicat dicens. Primum illud dicere uerum est, quod bonitate uerisali superessentialis diuinitas eorum, quæ sunt, essentias substituens, adesse adiunxit. Et post pauca subdit, quod ipse cælestes substantiæ sunt primo, & multipliciter in participatione Dei factæ. Et in 4. capit. de diuinis nominibus dicit, Quod propter diuinæ bonitatis radios substituerunt intelligibiles & intellectuales omnes substantiæ, & uirtutes, & operationes. Propter istos sunt, & uiuunt, & uitam habent in deficientem. Quod autem a Deo immediate productæ sint omnes spirituales substantiæ, & non solum supremæ, expressit in 5. capitulo de diuinis nominibus. Sanctissimæ, inquit, & prouidentissimæ uirtutes existentes, & sicut in uestibus super substantialis Trinitatis collocatæ, ab ipsa & in ipsa esse, & deformiter esse habent, & post illas subiectæ, id est, inferiores supremis subiectæ, id est, inferiori modo esse habent a Deo: & extremæ, id est, infimæ, extremæ, id est, infimo modo sicut ad angelos: sicut ad nos autem supermundanæ. Per quod dat intelligere, quod omnes spirituales substantiarum ordines ex diuina dispositione instituuntur, non ex hoc quod una earum causetur ab alia. Et hoc expressius in 4. ca. cælestis hierarchiæ. Sane est, inquit, omnium causæ & super omnia bonitatis propriæ ad communionem suam ea qua sunt uocare: sicut unicuique eorum quæ sunt, ex propria diffinitur analogia. Vnamquamque enim rem constituit in ordine qui competit suæ naturæ. Similiter etiam christianæ religioni repugnat, quod spirituales substantiæ ab alio & alio principio habeant bonitatem, & esse, & uitam, & alia huiusmodi quæ pertinent ad earum perfectionem. Nam in canonica scriptura, vni & eidem Deo attribuitur essentia bonitatis, & quod sit ipsum esse. Vnde dicitur Matthæi. 19. Vnus est bonus Deus. Quod autem sit ipsum esse, patet. Nam Exodi. 3. quærenti Moysi quod esset nomen Dei, respondit Dominus. Ego sum qui sum, & similiter quod sit ipsa uiuentium vita: vnde dicitur Deuteronom. 30. Ipse est enim vita tua. Et hanc quidem veritatem expresse Dionysius tradidit. 5. capitulo de diuinis nominibus. dicens, quod sacra doctrina non aliud esse bonum dicit, & aliud existens, & aliud uitam, aut sapientiam: neque multas causas, & aliorum alias productiuas deitates exc-

adentes & subiectas. In quo remouet opinionem Platoniorum qui ponebant, quod ipsa essentia bonitatis erat summus Deus, sub quo erat alius Deus, qui est ipsum esse, & sic de alijs, ut supra dictum est. Subdit autem. Sed vnius, scilicet deitatis, dicit esse omnes bonos processus, quia. s. & esse, & uiuere, & omnia alia huiusmodi a summa deitate procedunt in res. Hoc etiam diffusius explicat in 2. capitulo. de diuinis nominibus dicens. Non enim substantiam quandam diuinam, aut angelicam dicimus per se esse, quod est causa quod sint omnia. Solum enim quod sint existentiæ omnia, & ipsum esse super substantialiale, scilicet summi Dei, est & principium, & substantia, & causa. Principium quidem effectiuum, substantia autem quasi forma exemplaris, causa autem finalis: subdit autem. Neque vitæ generatiuam aliam deitatem dicimus præter superdiuinam uitam omnium quæcumque uiuunt, & ipsius per se vitæ causam, quæ scilicet formaliter uiuentibus inheret: neque colligendo dicimus principales existentium, & casualium substantias & personas, quas & deos existentium, & creatores per se facientes dixerunt. Ad hanc etiam positionem excludendam si gnanter Dionysius ab essentiali Dei bonitate, quam Platonici summum Deum exponebant, dicit in substantijs spiritualibus procedere quod sunt, & uiuunt, & intelligunt, & omnia alia huiusmodi ad earum perfectionem pertinentia ab ea sortiuntur. Et idem etiam replicat in singulis capitulis, ostendens quod ab esse diuino habent quod sint, & a vita diuina habent quod uiuunt, & sic de cæteris. Est autem christianæ doctrinæ contrarium, ut sic dicantur spirituales substantiæ a summa deitate originem trahere, quod fuerint ab æterno, sicut Platonici & Peripatetici posuerunt: sed hoc habet assertio catholicæ fidei, quod ceperunt esse postquam prius non fuerant. Vnde dicitur Isaia. 40. Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc, scilicet superiora omnia. Et ne intelligeretur de corporalibus solum, subdit. Qui educit in numero militiam cæli. Solet autem sacra scriptura nominare militiam cæli spiritualium substantiarum cælestem exercitum propter earum ordinem & uirtutem in exequendo uoluntatem diuinam: unde dicitur Luca 2. quod facta est cum angelo multitudo cælestis militiæ. Datur igitur intelligi non solum corpora, sed etiam spirituales substantias per creationem de non esse in esse fuisse educas, secundum illud Roman. 4. Vocat ea que non sunt, tamquam ea que sunt. Vnde & Dionysius dicit 10. ca. de diuinis nominibus, quod non omnino & absolute ingenerata, & vere æterna ubique sacra scriptura nominat æterna, sed incorruptibilia & immortalia, & existentia eodem modo, scilicet nominat æterna: sicut quando dicit, Eleuamini portæ æternales, & similia, quod maxime videtur de spiritualibus substantijs dictum: & postea subdit. Oportet igitur non simpliciter coæterna Deo, qui est ante æuū, arbitrari æterna dicta. Sed sacra scriptura in Genesi loquens de principio creationis rerum, de spiritualium substantiarum productione expressam mentionem non facit, ne populo rudi, quibus lex proponebatur, idolatriæ daretur occasio, si plures spirituales substantias super omnes corporeas creaturas introduceret sermo diuinus. Non potest etiam ex scripturis canonicis expresse haberi, quando creati fuerint angeli, quod enim post corporalia creati non fuerint, ratio manifestat: quia non fuit decens, ut perfectiora posterius crearentur. Et etiam ex auctoritate sacra scripturæ expresse colligitur. Dicitur

citur. n. Iob. 38. Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei, per quos spirituales substantiæ intelliguntur. Arguit autem sic Augustinus. 2. de ciuitate Dei. Iam ergo erant angeli quando facta sunt sydera, facta sunt autem quarto die. Numquid nam ergo tertio die factos esse angelos dicimus? Absit. In promptu est enim quid illo die factum sit, ab aquis utique terra discreta. Numquid nam secundo? ne hoc quidem. Tunc enim firmamentum factum est. Et postea subiicit. Nimirum ergo si ad ista opera Dei pertinent angeli: ipsi enim sunt illa lux quæ diei nomen accepit. Sic igitur secundum sententiam Augustini simul cum corporalibus creata est spiritualis creatura, quæ significatur nomine cæli, cum in Genesi dicitur. In principio fecit Deus cælum & terram. Formatio autem eius & perfectio significatur in lucis productione, ut multipliciter prosequitur in libro super Genesim ad literam. Sed ut Damasc. dicit in 3. lib. quidam aiunt, quod ante omnem creationem, scilicet corporalis creaturæ, geniti sunt angelici, quia ut Gregorius Theologus dicit, primū excogitauit angelicas virtutes & celestes, & excogitatio eius opus fuit. Et huic sententiæ ipse Damascenus consentit. Sed & Hieronymus prædicti Gregorij Nazæneni discipulus eadem sententiam sequitur: dicit enim super epistolam ad Titum. Sex millia nec dum nostri temporis implentur annorum, & quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas sæculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus angeli, throni, & dominationes, ceterique ordines seruierunt Deo absque temporum vicibus atque mensuris, & Deo iubente subistiterunt? Neutrum autem horum existimo esse sanæ doctrinæ contrarium: quia nimis præsumptuosum videretur asserere tantos ecclesiæ doctores a sana doctrina pietatis deuiasse. Nam sententia Augustini magis videtur competere sententiæ eorum qui ponunt in rerum productione non fuisse temporis ordinem secundum numerum dierum senariū, quos scriptura commemorat: sed illos sex dies refert Augustinus ad intelligentiam angelicam sex rerum generibus præsentatum. Sententia vero Gregorij Nazanzenii, Hieronymi, & Damasceni conuenientior est secundum eorum positionem, qui ponunt in rerum productione successionem temporis secundum sex dies prædictos. Si enim creaturæ non fuerunt omnes simul productæ, satis probabile est creaturas spirituales omnia corpora præcessisse. Si vero quæratur ubi creati sunt angeli, manifestum est quod quæstio ista locum non habet, si creata est spiritualis substantia ante omnem creaturam corpoream, cum locus sit aliquid corporale, nisi forte pro loco accipiamus spirituale claritatem, qua illustrantur a Deo. Vnde Basilii dicit in 2. Hexamerone. Arbitramur quod si fuit quippiam ante institutionem sensibilis huius & corruptibilis mundi, profecto in luce fuit. Neque enim dignitas angelorum, nec omnium celestium militiæ, vel si quid est nominatum, aut etiam inappellabile, aut aliquid rationalis virtus, vel ministrator spiritus degere possent in tenebris, sed in luce & lætitia decet sibi habitum possidebat, de qua re neminem putō contradicendum. Si vero simul cum corporali creatura creati fuerunt angeli, quæstio locum potest habere, eo tamen modo quo angelis competit esse in loco, de quo infra dicitur. Et secundum hoc quidam dixerunt in quodam supremo cælo splendido angelos esse creatos, quod empyreum nominat, id est, igneum, non ab ardore,

sed a splendore. Et de hoc cælo Strabus & Beda exponunt quod dicitur in principio Genes. Creauit Deus cælum & terram: quamuis hæc expositio ab Augustino & alijs antiquioribus ecclesiæ doctoribus non tãgat.

CAP. XVIII.

De conditione substantiarum spiritualium.

Deinde considerare oportet quid de conditione spiritualium substantiarum secundum catholicæ doctrinæ sententiam sit tenendum. Fuerunt igitur quidam qui angelos putauerunt corporeos esse, vel ex materia & forma esse compositos, quod quidem sensisse videtur Origenes in 1. Periarchon, ubi dicit. Solius Dei, id est, patris, & filij, & spiritus sancti naturæ id proprium est, ut sine materiali substantia, & absque vlla corporeæ adiectionis societate intelligatur existere. Et ad hoc quidem quod angelos corporeos ponerent mouere potuerunt eos verba scripturæ, quæ attribuunt quædam corporalia angelis, cum eos etiam in loco corporali esse pronuntiet, secundum illud Matthæi. 18. Angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei, qui in cælis est: & eos moueri ailerat, secundum illud Esaiæ 6. Volauit ad me vnus de Seraphim, & quod est amplius, figura corporali describat, sicut ibidem de Seraphim dicitur, sex alæ vni, & sex alæ alteri. Et de Gabriele dicitur Danielis. 10. Ecce vir unus uestitus lineis, & renes eius accinti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolitus, & adhuc alia ad organum corporis pertinentia ibidem subduntur. Quidam autem de angelis dicunt, quod si non sint corporei, est tamen in eis compositio formæ & materiæ: quod ex quibus rationibus accipere uelint, supra iam diximus. Sed quod angeli incorporei sint, canonicæ scripturæ autoritate probatur, quæ eos spiritus nominat. Dicitur enim in psalm. 103. Qui facit angelos suos spiritus. Et Apostolus dicit ad Hebræos 1. de angelis loquens. Omnes sunt ministratores spiritus in ministeriū missi propter eos qui hereditatē capiunt salutis. Consuevit autem scriptura nomine spiritus aliquid incorporeum designare, secundum illud Ioh. 4. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Et Isai. 31. Aegyptus homo & non Deus, & equi eorum caro, & non spiritus. Sic igitur consequens est, secundum sacræ scripturæ sententiam, angelos incorporeos esse. Si quis autem diligenter uelit uerba sacræ scripturæ inspicere, ex eisdem accipere poterit eos immateriales esse. Nominat. n. eos sacra scriptura quasdam uirtutes. Dicitur. n. in psal. 104. Benedicite Domino omnes angeli eius. Et postea subditur. Benedicite Domino omnes uirtutes eius. Et Lucæ 21. dicitur. Virtutes cælorum mouebuntur: quod de sanctis angelis omnes doctores exponunt. Quod autem materiale est, non est uirtus, sed habet uirtutē, sicut non est essentia, sed habens essentiam sequitur enim essentiam uirtus. Non est autem homo sua humanitas, neque tua essentia, neque sua uirtus. Similiter autē neque aliquid aliud ex materia & forma compositum. Relinquitur igitur secundum intentionem scripturæ angelos immateriales esse. Vtrumque autem horum expresse Dionysij uerbis astruitur, qui in 4. ca. de di. no. de angelis loquens dicit, quod intellectuales substantiæ ab uniuersa corruptione, morte, & materia mundæ existunt, & sicut incorporeales & immateriales intelliguntur, in primo etiam ca. celestis

cælestis hierar. dicit quod diuina dispositio immateriales angelorum hierar. materialibus figuris varijs tradidit. Et in 2. ca. eiusdem libri quærit, quare sacri doctores ad corporalem formationem incorporaliū, scilicet angelorum uenientes non figurauerunt ea preciosissimis figuris, sed immaterialibus substantijs, & deiformibus simplicitatibus terrenas figuras imposuerunt. Ex quibus patet omnibus hanc fuisse Dionysij sententiam, quod angeli sunt immateriales & simplices substantiæ. Quod etiam ex hoc patet, quod frequenter eos nominat celestes intellectus, seu diuinas mentes. Intellectus, autē & mens aliquid incorporeū & immateriale est, ut Philosophus probat in 3. de anima. Aug. etiam in 2. super Gen. ad literam dicit, quod primo die quo lux facta est conditio spiritualis & intellectualis creaturæ lucis appellatione intimatur in qua natura intelliguntur omnes sancti angeli atque uirtutes. Damasc. etiam dicit, quod angelus est substantia intellectualis & incorporea. Sed dubium facit, quod postea subdit. Incorporeus autem & immaterialis dicitur quantum ad nos. Omne enim comparatum ad Deum, grossum & materiale inuenitur, quod ad hoc inducitur, ut non aestimetur angelus propter suam incorporeitatem & immaterialitatem diuinam simplicitatē æquare. Corporales uero figuræ seu formæ quæ in scriptura sacra interdum angelis attribuuntur, per quandam similitudinem sunt intelligenda, quia sicut dicit Dionys. in 1. ca. cæle. hierar. non est possibile nostræ menti ad immaterialem illā sursum excitari cælestium, hierarchiarū & imitationem & contemplationem, nisi secundum se materialia manu ditione utatur, sicut & de ipso domino multa corporalia in scripturis per quandam similitudinem dicuntur. vnde in 5. ca. cæle. hierar. Dionys. exponit, quid spirituale significetur in angelis per omnes huiusmodi corporales figuras. Nec solum huiusmodi formas corporeas per similitudinē de angelis asserit, sed dicit etiam ea quæ pertinent ad affectionem sensitiui appetitus: ut per hoc detur intelligi, quod non solum angeli non sunt corpora, sed etiam non sunt spiritus corporibus uniti, qui sensificatio percipiunt, ut sic in eis inueniatur operationes animæ sensitiuæ. Dicit enim in 2. ca. cæle. hierar. quod furor irrationabilis ex passibilis motu gignitur, sed in angelis, altero modo oportet irascibile intelligere, declarans ut extimo, uirilem ipsorum rationabilitatem. Alia litera habet sic, sed in angelis furibundum demonstrat uirilem ipsorum rationabilitatem. Et similiter dicit, quod concupiscentia in eis significat amorem diuinum. Cui consonat id, quod Aug. dicit in 9. de ciuit. Dei, quod sancti angeli sine ira puniunt, quos accipiunt æterna Dei lege puniendos & miseris sine miseræ compassionē subueniunt periclitantibus & eis quos diligunt, absque timore opitulantur, & tamen istarum nomina passionum consuetudinem locutionis humanæ etiā in eos usurpant propter quandam operum similitudinem, non propter affectionum infirmitatem. Quod autem angeli dicuntur esse in cælis aut in aliquibus alijs corporalibus locis, non est intelligendum quod sint in eis corporali modo scilicet per contactū dimensionis quantitatis, sed modo spirituali per quandam contactū uirtutis. Proprius autē locus angelorum est spiritualis, secundum quod Dyo. dicit 5. ca. De diuinis nominibus, quod supræmæ spirituales substantiæ sunt in uertibus Trinitatis collocatæ. Et Basilii dicit in 2.

A Hexameron, quod sunt in luce & in lætitiâ spirituali habitant. Et Greg. Nicenus, dicit in lib. de homine, quod intelligibilia existentia in intelligibilibus locis sunt, aut in seipsis aut in superiacetibus intelligibilibus. Cū igitur in corpore dicitur intellectuale aliquid localiter esse, non ut in loco corporeo dicitur esse, sed ut in habitudine, & in ea, quod adest, ut dicimus Deum esse in nobis, & post pauca subdit. Cum igitur in habitudine fuerit intelligibile aliquid uel loci alicuius, uel rei, ut in loco existentis, abusiue dicimus illic id esse propter actum eius qui est illic, locum pro habitudine sciipiens. Cum enim deberemus dicere illic agit, dicimus illic est, & hoc sequens Damascenus dixit, quod angelus ubi operatur, ibi est. Aug. etiam 8. super Genes. ad literam dicit, quod spiritus creator mouet conditum spiritum per tempus sine loco, mouet autem corpus per tempus & locum. Ex quibus omnibus datur intelligi substantias spirituales non esse in loco corporali, sed quodammodo spūali. & quia eodē modo competit alicui moderi in loco, & esse in loco, pro consequens neque corporali modo angeli mouetur in loco sed motus eorum qui exprimitur in scripturis si referatur ad locum corporalem est accipiendum secundum successionem uirtualis contactus ad loca diuersa, uel est accipiendum secundum mysticam intelligentiam, sicut Dionysius. 4. capit. Di. no. dicit. quod moueri dicuntur diuinæ mentes circulariter quidem unitæ illuminationibus pulchri & boni, indirectum autem quādo procedunt ad subiectorum prouidentiam, obliquæ uero quādo prouidentes minus habentibus inaccessibiliter manent circa Deum. Ex his igitur manifestum est quid circa conditionem spiritualium substantiarum, id est, angelorum sacri doctores tradiderint, asserentes eos incorporeos & immateriales esse.

CAP. XIX.

De distinctione spirituum angelorum.

D Oportet autem consequenter considerare, quid secundum sacram doctrinam de distinctione spirituum, sit tenendum. Vbi & primum considerandum occurrit de differentia bonorum & malorum. Est enim apud multos receptum esse quosdam spiritus bonos, quosdam uero malos. Quod autoritate sacræ scripturæ comprobatur. De bonis enim spiritibus dicitur ad Hebræos. 1. Omnes sunt ad ministratores spiritus in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capiunt salutis, de malis autem spiritibus dicitur. Matthæi. 12. Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit. Et postea subditur, tunc vadit & assumit septem alios spiritus nequiores se. Et quamuis ut Augustinus narrat in 9. de Ci. Dei: quidam posuerint & bonos & malos spiritus deos esse, & similiter bonos & malos demones nominari quidam tamen melius deos non nisi bonos asserunt, quos nos angelos dicimus, demones autem secundum communem usum loquendi, non nisi in malo accipiuntur quod ut dicit rationabiliter accidit. Demones enim in græco a scientia nominantur quæ sine charitate secundum sententiā Apostoli per superbiam inflat, sed causa malitiæ demonum non eadem ab omnibus assignatur. Quidam enim eos asserunt naturaliter malos tamquam a malo productos principio & sic etiam, quod ipsorum natura sit mala, quod

Quod ad Manicheorum errorum pertinet, ut patet ex dictis. Sed hunc errorem efficacissime Dionysius improbat. 4. ca. de Di. no. dicens. Neque demones natura mali sunt, quod probat, primo quidem, quia si naturaliter mali essent simul oporteret dicere, quod neque essent producti ex bono principio, neque inter existentia computarentur, quia malum non est natura aliqua, nec si esset aliqua natura causaretur a bono principio. Secundo, quia si sunt naturaliter mali, aut sibi ipsi, & sic seiplos corrumpent, quod est impossibile, malum enim rationem corruptiui habet. Si vero sunt mali alij, oporteret, quod ea quibus sunt mali corrumpent, quod autem est naturaliter tale, est omnibus tale, & omnino tale. Sequetur ergo, quod omnia & omnino corrumpent, quod est impossibile: tum, quia quedam sunt incorruptibilia quae corrupti non possunt, tum, quia ea quae etiam corrumpuntur, non totaliter corrumpuntur. Non igitur ipsa natura demonum est mala. Tertio, quia si essent naturaliter mali non essent a Deo facti, quia bonum bona producit & subsistere facit, & hoc est impossibile secundum illud quod supra probatum est, scilicet, quod oportet omnium Deum esse principium. Quarto quia si demones semper eodem modo se habent, non sunt mali: quod enim est semper idem, boni est proprium, si autem non semper sunt mali, non sunt natura mali. Quinto, quia non sunt omnino expertes boni secundum quod sunt, & viuunt, & intelligunt, & aliquod bonum desiderant. Fuerunt autem alij ponentes demones naturaliter malos, non quia eorum natura sit mala, sed quia habent quandam inclinationem naturalem ad malum, sicut August. 10. de Ciui. Dei introducit Porphyrium dicentem in epistola ad Enebonem, quosdam opinari esse quoddam spirituum genus, cui exaudire sit proprium, natura fallax, omni forme, multimodum, simulans deos, & demones & ipsas animas defunctorum. Quae quidem opinio veritatem habere non potest, si ponamus demones incorporeos esse & intellectus quosdam separatos. Cum enim omnia natura bona sint, impossibile est, quod natura aliqua habeat inclinationem ad malum, nisi sub ratione particularis boni. Nihil enim prohibet aliquid quod est particulariter bonum alicui naturae, intantum dici malum, in quantum repugnat perfectioni nobilioris naturae, sicut furiosum esse quoddam bonum est canis, quod tamen malum est homini rationem habenti. Possibile tamen est in homine secundum sensibilem & corporalem naturam, in qua cum brutis communicat, esse quandam inclinationem ad furorem, qui est homini malum. Sed hoc de intellectuali natura dici non potest, quia intellectus ordinem habet ad bonum commune. vnde dici non potest in demonibus inueniri naturalem inclinationem ad malum si sunt pure intellectuales non habentes admisionem corporeae naturae. Sciendum est ergo, quod Platonici posuerunt, ut etiam supra dictum est, demones esse animalia quaedam corporea, habentia intellectum. Et in quantum habent corpoream & sensitivam naturam sunt varijs animarum passionibus substituti, sicut & homines, ex quibus inclinatur ad malum. Vnde Apuleius in libro de Deo Socratis diffiniens demones, dixit eos esse genere animalia, animo passiva, mente rationalia, corpore aerea, tempore aeterna. Et sicut ipse dicit, (subiecta est mens demonum passionibus libidinum, formidinum, irarum, atque huiusmodi caeteris.

Sic ergo demones etiam loco discernuntur a dijs, quos angelos dicimus, aerea loca demonibus attribuentes, aetherea vero angelis siue dijs. Hanc autem positionem quantum ad aliquid, aliqui ecclesiae doctores sequuntur. Augustinus enim. 3. super Genes. ad literam videtur dicere, vel sub dubio relinquere, quod demones aerea sunt animalia, quoniam corporum aereorum natura vigent. Et propterea a morte non dissoluntur, quia praevalet in eis elementum quod tam ad faciendum quam ad patiendum est aptum, scilicet aer. Et hoc idem pluribus alij locis dicit. Sed & Dionysius videtur in demonibus ponere ea, quae ad sensibilem animam pertinent. Dicit enim. 4. ca. De diu. no. quod est in demonibus malum, furor irrationabilis, demens concupiscentia, & phantasia proterua. Manifestum est autem phantasia & concupiscentiam & iram siue furorem non ad intellectum, sed ad sensitivam partem animae pertinere. Sed & quantum ad locum quidam cum eis consenserunt putantes demones non caelestes vel supercaelestes angelos fuisse, ut Augustinus narrat. in 3. super Genes. ad literam. sed & Damasc. in suo li. demones dicit ex his angelicis virtutibus fuisse, qui terrestri ordini praerant. Sed & Apost. ad Ephes. 6. nominat diabolum principem potestatis aeris huius. Sed occurrit hic aliud consideratione dignum. Cum enim unicuique speciei sit attributa natura secundum convenientiam suae formae, non videtur esse possibile, quod in tota aliqua specie sit naturalis inclinatio, ad id, quod est malum illius speciei secundum rationem propriae formae. Sicut non omnibus hominibus inest naturalis inclinatio ad immoderantiam concupiscentiae siue irae. Sic igitur non est possibile omnes demones habere naturalem inclinationem ad fallaciam & ad alia mala, etiam si omnes essent unius speciei. multo ergo minus si singuli essent in singulis speciebus, quamuis si sint corporei, nihil impedire videatur plures sub una specie contineri, poterit enim secundum diuersitatem materiae diuersitas indiuiduorum unius speciei causari. Oportet igitur dicere, quod non omnes natura, nec semper fuerunt mali, sed aliqui eorum mali esse inceperunt proprio arbitrio, passionum inclinationem sequentes. Vnde Dionysius dicit, quod auersio, scilicet a Deo, est ipsis demonibus malum & quasi mentium excessus, quia per superbiam ultra seipos sunt elati. Et postea subdit quaedam ad poenam pertinentia, sicut non contentio finis ultimi, & imperfectio per carentiam debite perfectionis, & impotentia consequendi quod naturaliter desiderant, & infirmitas uirtutis conseruantis naturalem in eis ordinem reuocantem a malo. Augustinus etiam dicit in 3. super Genes. ad literam, quod transgressores angeli ante transgressionem suam fuerunt in superiori parte aeris propinqua caelo cum principe suo nunc diabolo tunc archangelo, indistincte exprimes per transgressionem quandam eos esse malos factos. Sed & Damasc. dicit in 2. lib. quod diabolus non natura malus factus est, sed bonus existens & in bono genitus liberi sui arbitrij electione versutus. Hoc insuper & Origines in 1. Periarcon, & Augustinus in 2. de Ciuitate Dei, autoritatibus sacrae scripturae confirmant, inducentes id, quod habetur Isa. 14. dictum diabolo sub similitudine regis Babylonis. Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris? & Ezechielis. 28. ad eum dicitur in persona regis Tyri. Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decoro in de-

in delicijs paradisi Dei fuisi, & postea subditur. Perfectus in vijs tuis a die conditionis tuae, donec inuenta est iniquitas in te. Voluit Augustinus in his verbis dici id quod dicitur Ioannis 8. Ille homicida erat ab initio & in veritate non stetit, & etiam id, quod in canonica Ioannis dicitur, quod diabolus ab initio peccat, referens hoc ad initium quo incepit peccare, vel ad initium conditionis humanae, quo deceptum hominem spiritualiter occidit. Huic autem sententiae consonare videtur Platoniorum opinio, qui demonum quosdam bonos quosdam malos dicunt, quasi eos proprio arbitrio bonos vel malos factos. Vnde & Plotinus ulterius procedens dixit animas hominum demones esse & ex hominibus fieri Lares si meriti boni sunt, Lemures autem mali, seu Laruas. Manes autem deos dicit si certum est bonorum eos seu malorum esse meritorum, sicut August. introducit nono de Ciuitate Dei. Qui quidem quantum ad hoc praemissa sanctorum assertioni concordat, quod pro meritis bonis vel malis aliquos demones bonos vel malos esse asserunt, quamuis non sit nostrae consuetudinis, quod bonos spiritus demones, sed angelorum nomine nominemus. Quantum vero ad hoc, quod dixit animas hominum in ortu fieri demones, est erronea positio. Vnde Chrysostomus dicit exponens id quod habetur. Matthaei 8. quod duo habentes demonia, exeuntes de monumentis per hoc iquit, quod subdit de monumentis exeuntes, pernitiosum dogma imponere volebant, quod animae mortuorum demones fiant. Vnde & multi aruspici occidunt pueros, ut animae eorum cooperantem habeant. Propter quod & demoniaci clamant, quoniam anima illius ego sum. Non est autem anima defuncti quae clamat, sed demon hoc fingit, ut decipiat audientes. Si enim in alterius corpus animam mortui possibile esset intrare, multo magis in corpus suum. Sed neque habet rationem iniqua passam animam cooperari iniqua sibi facienti. Vel hominem posse virtutem incorpoream in aliam transmutare substantiam, scilicet animam in substantiam demonis. Neque enim in corporibus hoc machinari quis potest, ut in hominis corpus faciat asini corpus. Neque enim rationabile est animam a corpore separatam hic iam oberrare. Iustorum enim animae in manu Dei sunt. Vnde & quae prauorum, neque enim malae sunt, sed & quae peccatorum sunt confestim hinc abducuntur. Et hoc manifestum est ex Lazaro & diuiti. Nec tamen putandum est Plotinum in hoc a Platoniorum opinione deuiasse ponentium demones esse aerea corpora, quod animas hominum post mortem fieri existimabant, quia etiam animae hominum secundum Platoniorum opinionem, praeter ista corpora corruptibilia habent quaedam aetherea corpora, quibus semper etiam post sensibilem corporum dissolutionem quasi incorruptibilibus vniuntur. Vnde Proculus dixit in libro Diuinarum coelementationum. Omnis anima participabilis corpore, vultur primo perpetuo & habente hypostasim ingenerabilem & incorruptibilem. Et sic animae a corporibus separatae secundum eos aerea animalia esse non desinunt. Sed secundum aliorum sanctorum sententiam demones quos malos esse dicimus, non solum fuerunt de inferiori angelorum ordine, sed etiam de superioribus ordinibus, quos incorporeos & immateriales esse ostendimus, ita quod inter eos vnus est qui summus omnium fuit. Vnde Gregorius in quadam Homilia, exponens illud Ezechiel. 28. Omnis lapis pretiosus operimentum tuum, dicit quod princeps malorum

angelorum in aliorum angelorum comparatione caeteris clarior fuit. Et in hoc consentire videtur illis, qui Deorum quosdam bonos quosdam malos esse asserunt, secundum quod Dij angeli nominantur. Vnde & Iob. 4. dicitur. Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles & in angelis suis reperit prauitatem. Sed hoc multas difficultates habet. In substantia enim incorporea & intellectuali nullus appetitus esse videtur nisi intellectiui, qui quidem est simpliciter boni, ut per Philosophum patet in 12. Metaphysica. Nullus autem efficitur malus, ex hoc, quod eius intellectus simpliciter tendit in hoc, quod est simpliciter bonum, sed ex hoc quod tendit in aliquid quod est secundum quid bonum ac si esset simpliciter bonum. Non ergo videtur esse possibile, quod proprio appetitu aliqua incorporea & intellectualis substantia mala efficiatur. Rursus appetitus esse non potest, nisi boni vel apparentis boni, bonum enim est, quod omnia appetunt. Ex hoc autem quod aliquis verum bonum appetit, non efficitur malus. Oportet igitur in omni eo qui per proprium appetitum malus efficitur, quod appetat apparens bonum ramquam vere bonum. Hoc autem non potest esse nisi in suo iudicio fallatur, quod non videtur posse contingere in substantia incorporea intellectuali, quae fallax apprehensionis capax, ut videtur, esse non potest. Nam & in nobis quando intelligimus vere aliquid, falsitas esse non potest. Vnde Augustinus dicit in libr. Octogintatium quaestionum, quod omnis qui fallitur id in quo fallitur non intelligit. Vnde & circa ea quae proprie intellectu capimus, sicut circa prima principia nullus decipi potest. Impossibile igitur videtur, quod aliqua incorporea & intellectualis substantia per proprium appetitum mala fiat. Adhuc in substantia quae est intellectualis naturae a corpore separata necesse est quod sit operatio a tempore absoluta. Potentia enim vnus cuiusque rei ex eius operatione deprehenditur, operatio vero recognoscitur ex obiecto. Intelligibile autem in quantum huiusmodi neque est hic neque vnus numero, sed abstractum sicut a loci dimensionibus, ita & a temporum successione. Ipsa igitur intellectualis operatio si per se consideretur, oportet quod sicut est abstracta ab omni corporali dimensione, ita etiam excedat omnem successione temporalem. Et si alicui intellectuali operationi continuum vel tempus adiungatur, hoc non est nisi per accidens, sicut in nobis accidit in quantum intellectus noster a phantasmatis abstrahit intelligibiles species, quas etiam in eis considerat. Quod in substantia incorporea & intellectuali locum habere non potest. Relinquitur igitur, quod huiusmodi substantiae operatio, & per consequens substantia omnino sit extra omnem temporalem successione. Vnde & Proclus dicit, quod omnis intellectus in aeternitate substantiam habet, & potentiam & operationem. Et in lib. de causis dicitur, quod intelligentia parificatur aeternitati. Quicquid igitur substantijs illis incorporeis & intellectualibus conuenit, semper & absque successione conuenit illis. Aut igitur semper fuerunt malae quod est contra praemissa, aut nequaquam malae fieri poterunt. Amplius cum Deus sit ipsa essentia bonitatis, ut Dionysius dicit in primo ca. de Diu. no. necesse est, quod tanto aliqua sint perfectius in participatione bonitatis firmata, quanto sunt Deo propinquiora. Manifestum est autem substantias intellectuales incorporeas supra omnia corpora esse. Sed aliqua corpora, scilicet caelestia non sunt

ſuſceptiua alicuius inordinationis, vel mali. ergo mul-
to minus ille ſupercæleſtes ſubſtantia inordinationis
& mali capaces eſſe non potuerunt. Vnde & Diony-
dicit 4. ca. cæl. hierar. quòd cæleſtium ſubſtantiarum
ornatus ſuper ſolū exiſtentia & irrationabiliter viuen-
tia, & ea quæ ſecundum nos ſunt rationabilia in par-
ticipatiōe diuinæ traditionis ſunt facti & copioſiores
ad Deum habent communionem, attenti manētes, &
ſemper ad ſuperius ſicut eſt ſas in fortitudine diuini
& indeclinabilis amoris extenti. Hoc igitur videtur
ordo rerum habere, vt ſicut inferiora corpora inordi-
nationi & malo poſſunt eſſe ſubiecta, non autem cæle-
ſtia corpora, ita etiā intellectus corporibus inferiori-
bus vniti poſſunt ſubijci malo, non autem illæ ſuper-
cæleſtes ſubſtantia. Et hoc ſecuti eſſe videntur, qui
poſuerunt dæmones, quos malos eſſe dicimus, ex in-
feriori ordine & corporeos eſſe. [Hucusque ſcripſit
ſanctus doctor de angelis, ſed morte præuentus non
potuit perficere hunc tractatum, ſicut nec plura alia
quæ imperfecta reliquit.]

*Explicit opusculum decimumquintum, videlicet tractatus
inſignis dñi Thomæ Aquinatis de angelorum
natura ad fratrem Reginaldū ſocium ſuū.*

DE VNITATE INTELLECTVS

CONTRA AVERROYSTAS.

Opusculum Decimumſextum.

SIC VT omnes homines naturaliter ſcire de-
ſiderant veritatem, ita naturale deſideriū in-
eſt hoibus fugiēdi errores, & eos cū facultas
aſſuerit conſutandi. Inter alios autem erro-
res indecentior videtur eſſe error, quo circa intelle-
ctum erratur, per quem nati ſumus deuitatis errori-
bus cognoscere veritatem. Inoleuit ſiquidē iandudū
circa intellectum error apud multos ex dictis Auer-
roys ſumens exordium, qui aſſerere nititur intelle-
ctum quem Ariſtoteles poſſibilem vocat, ipſe autem
inconuenienti nomine immaterialem eſſe quandam
ſubſtantiam ſecundum eſſe a corpore ſeparatam, &
aliquo modo vniri ei vt formam, & vltērius quòd
iſte intellectus poſſibilis ſit vnus omnium: contra
quem iā pridem multa conſcripſimus. Sed quia erran-
tium impudentia non ceſſat veritati reniti, propoſitū
noſtrę intentionis eſt, iterato contra eundē errorē con-
ſcribere alia, quibus manifeſte prædictus error con-
futaretur. Nec id nunc agendum eſt, vt poſitionem
prædictam oſtendam erroneam, quia repugnet veri-
tati fidei chriſtiana. Hoc enim cuique ſatis in prōptu
apparere poteſt. Subtracta. n. ab omnibus diuerſitate
intellectus, qui ſolus inter partes animæ incorrupti-
bilis & immortalis apparet, ſequitur poſt mortem ni-
hil de animabus hominum remanere, niſi vnitatem
intellectus, & ſic tollitur retributio præmiorū & pœ-
narū, & diuerſitas eorundē. Intendimus autē oſtende-
re poſitionē prædictā non minus contra philoſophiæ
principia eſſe, quā contra fidei documenta. Et quia
quibusdam in hac materia verba Latinorum non ſa-
piunt, ſed Peripateticorū verba ſectari ſe dicunt, quo-
rū libros in hac materia nunquā viderunt, niſi Ariſt.
qui fuit ſectæ peripateticæ inſtitutor, oſtendemus po-
ſitionem prædictam eius verbis & ſententiæ repugna-
re omnino. Accipienda eſt ergo prima diſſinitio ani-

ma, quā Ariſtoteles in 2. de anima ponit dicens,
quòd anima eſt actus primus corporis phyſici organi-
ci. Et ne forte aliquis diceret hanc diſſinitioem non
omni animæ competere, propter hoc quod ſupra
ſub conditione dixerat, ſed oportet aliquid cōmune
in omni anima dicere, quod intelligunt ſic dictum,
quāſi hoc eſſe non poſſit, accipienda ſunt verba eius
ſequentia. Dicit enim. Vniuerſaliter quidem dictum
eſt, quid ſit anima. Subſtantia enim eſt quæ ſecundū
rationem, hoc autem eſt quod quid erat huius corpo-
ris, id eſt, forma ſubſtantialis corporis phyſici organi-
ci. Et ne forte dicatur ab hac vniuerſalitate partem
intellectiuam excludi, hoc remouetur per id quod
poſtea dicit. Quod quidem igitur non ſit anima ſepa-
rabilis a corpore, aut pars quædam ipſius partibi-
lis apta nata eſt, non immanifeſtum eſt: quædam
enim partium actus eſt ipſa. At vero ſecundum quoſ-
dam nihil prohibet propter id quod nullius corpo-
ris ſunt actus: quod non poteſt intelligi, niſi de his
quæ ad partem intellectiuam pertinent, puta, intelle-
ctus & voluntas. Ex quo manifeſte oſtenditur, illius
animæ quā ſupra vniuerſaliter diſſinierat, dicens
eam eſſe corporis actum, quædam partes animæ quæ
ſunt quædam partium corporis, actus eſſe: quædam au-
tem nullius corporis actus eſſe. Aliud enim animā
eſſe actum corporis, & aliud partem eius eſſe corpo-
ris actum, vt infra manifeſtabitur. Vnde & in hoc eo-
dem capitulo manifeſtat animam eſſe actum corpo-
ris per hoc, quod aliquæ partes eius ſunt corporis actus,
cum dicit. Conſiderare oportet in partibus, quod di-
ctum eſt, ſcilicet in toto. Adhuc autem manifeſtius ex
ſequentibus apparet, quo modo ſub hac generalitate
diſſinitionis intellectus includitur per ea quæ ſequū-
tur. Nam cum ſupra ſatis probauerit animā eſſe actū
corporis, quia ſeparata anima non eſt viuens in actu:
quia tamen aliquid poteſt dici actuale ad præſentiam
alicuius non ſolum ſi ſit forma, ſed etiam ſi ſit motor,
ſicut combuſtibile ad præſentiam comburentis actu
comburitur, & quodlibet mobile ad præſentiam mo-
uentis actu mouetur, poſſet alicui venire in dubium,
vtrum corpus ſic viuat actu ad præſentiam animæ, ſicut
mobile mouetur ad præſentiam motoris, an ſicut ma-
teria eſt in actu ad præſentiam formæ, & præcipue
quia Plato poſuit animam nō vniri corpori vt formā,
ſed magis vt motorem & rectorē, vt patet per Ploti-
num, & Gregorium Nyſenum, quos ideo induco,
quia non fuerunt Latini, ſed Græci. Hæc igitur dubi-
tationem inſinuat Philoſophus cum poſt præmiſſa
ſubiungit. Amplius autem immanifeſtū ſi ſit corporis
actus anima ſicut naua nauis. Quia igitur poſt præ-
miſſa adhuc hoc dubium remanebat, ideo ſubdit. Fi-
guraliter quidem igitur ſic determinetur & deſcribat
de anima, quia. ſ. nondum ad liquidū demonſtraue-
rat veritatem. Ad hanc igitur dubitationem tollendā,
conſequenter procedit ad manifeſtandum id quod e-
ſt ſecundum ſe, & ſecundū rationem certius per ea quæ
ſunt minus certa ſecundum ſe, ſed magis certa quo
ad nos, id eſt, per effectus animæ, qui ſunt actus ipſius.
Vnde ſtatim diſtinguit opera animæ, dicens quod anima-
tum diſtinguitur ab inanimato in viuendo, & quòd
multa ſunt quæ pertinent ad vitā. ſ. intellectus, ſenſus,
motus, & ſtatus ſecundum locum, & motus ſecundū
nutrimentum & augmentum, ita quod cuiunque ineſt
aliquid horū dicitur viuere. Etiam oſtenſo quomodo
iſta ſe habeant adinuicē. i. qualiter vnū ſine altero po-
ſſit eſſe,

ſit eſſe, concludit in hoc, quòd anima ſit omnium præ-
dictorū principiū, & quod anima determinatur p ſuas par-
tes vegetatiuo, ſenſitiuo, & intellectiui, & motiui, &
quòd hæc omnia contingit in vno & eodem inueniri,
ſicut in homine. Et quia Plato poſuit diuerſas eſſe
animas in homine, ſecundum quas diuerſæ operatio-
nes vitæ ei conueniant, conſequenter dubitationem
mouet, vtrum vnumquòdque horum ſit anima per
ſe, vel ſi aliqua pars animæ: et ſi ſint partes vnus ani-
mæ, vtrū differant ſolū ſecundū rationem, aut etiam
differat loco. i. organo. Et ſubiungit, quòd de quibus-
dam hoc difficile non videtur, ſed quædam ſunt quæ
dubitationē habent. Oſtendit enim conſequenter, quod
manifeſtū eſt de his quæ pertinent ad animā vegetabile,
& de his quæ pertinent ad animam ſenſibilem, per hoc
quod plantæ, & animalia quædam decifa viuunt, & in qua-
libet parte omnes operationes animæ, quæ ſunt in to-
ro, apparent. Sed de quibus dubitationem habeat,
oſtendit cū dicit, quod de intellectu & potentia proſpe-
ctiua nihil adhuc manifeſtum eſt: quod non dicit vo-
lens oſtendere quòd intellectus non ſit anima, vt cō-
mentator peruerſe exponit, & ſectatores ipſius. Mani-
feſte enim hoc non ſequitur ad hoc quod ſupra dixe-
rat. Quædam enim dubitationē habent. Vnde intellige-
dum eſt, nihil adhuc manifeſtum eſt, an intellectus ſit
anima, vel pars animæ: & ſi pars animæ, vtrum ſepa-
rato loco, vel ratione tantum. Et quāuis dicat hoc
adhuc nō eſſe manifeſtū, tamen quid circa hoc prima
fronte appareat, manifeſtat ſubdens. Sed videt genus
alterū animæ eſſe: quod non eſt intelligendū ſicut cō-
mentator & ſectatores eius peruerſe exponunt, ideo
dictum eſſe, quia intellectus æquiuoce dicatur de ani-
ma, vel quod prædicta diſſinitio ſibi non poſſit adaptari:
ſed qualiter ſit hoc intelligendū, apparet ex eo quod
ſubditur. Et hoc ſolum contingere ſeparari ſicut per-
petuum a corruptibili. In hoc ergo eſt alterum genus,
quia intellectus noſter in hoc videtur eſſe quoddam
perpetuum, alia autem partes animæ corruptibiles.
Et quia corruptibile & perpetuū nō videntur in vnā
ſubſtantiam conuenire poſſe, videtur quòd hoc ſolū
de partibus animæ. ſ. intellectum, contingat ſeparari,
non quidem a corpore, vt commentator peruerſe ex-
ponit, ſed ab alijs partibus animæ, nec in vnā ſubſtā-
tiā animæ cōmunicat. Et quod ſic ſit intelligendū, patet ex
eo quod ſubditur. Reliquæ autē partes animæ mani-
feſtum eſt ex his quod non ſeparabiles ſunt. ſ. ſubſtantia,
animæ ratione, vel loco. De hoc enim ſupra queſitum
eſt, & hoc ex ſupradictis probatum eſt. Et quòd non
intelligat de ſeparabilitate a corpore, ſed de ſeparabili-
tate potētiarum ab inuicem, patet per hoc quod ſub-
ditur. Ratione autem quòd alteræ ſint adinuicē ma-
niſteſtum eſt. Senſitiuo enim alterū eſſe & opinatiue
manifeſtū eſt. Et ſic manifeſte oſtendit, quod hic determi-
nate reſpondet quæſtioni ſupra motæ. Supra. n. quæſi-
tū eſt, vtrū vna pars animæ ab alia ſeparata ſit ratione
ſolū, aut etiam loco. Hic dimiſſa quæſtione iſta quan-
tum ad intellectū, de quo hic nihil determinat, dicit
de alijs partibus animæ manifeſtum eſſe, quod non ſunt
ſeparabiles. ſ. loco, ſed ſunt alteræ ratione. Hoc ergo
habito quod anima determinat vegetatiuo, ſenſitiuo, & in-
tellectiui, & motiui, ſult oſtendere quòd quantum ad
omnes iſtas partes animæ vniti corpori nō ſicut nau-
ta nauis, ſed ſicut forma materiæ. Et ſic certificatum
erit quid ſit anima in cōmuni, quod ſupra figuratiter tan-
tum dictū eſt. Hoc autē probat p operationes animæ ſic.
Manifeſtū eſt enim quòd illud, quo primo operatur

aliquid, eſt forma operantis, ſicut dicimur ſcire ani-
ma, & ſcire ſcientia, p prius autem ſcientia quā ani-
ma. Quia per animā non ſcimus niſi in quantum habet
ſcientiam. Et ſimiliter etiā ſanari dicimur corpore, &
ſanitate, ſed per prius ſanitate. Et ſic patet ſcientiam
eſſe formā animæ, & ſanitatē corporis. Et hoc præcedit
ſic. Anima eſt primum quo viuimus, quod dicit pro-
pter vegetatiuum: quo ſentimus, propter ſenſitiuum:
& mouemur, propter motiuum: & intelligimus, pro-
pter intellectum, & concludit. Quia ratio quædam
vtrique erit & ſpecies, ſed non vt materia, & vt ſubie-
ctum. Manifeſte ergo quod ſupra dixerat animam eſſe
actum corporis phyſici, hic concludit non ſolum de
vegetatiuo, ſenſitiuo, & motiui, ſed etiā intellectiui.
Fuit ergo ſententia Ariſtotelis, quòd illud quo intel-
ligimus, ſit forma corporis phyſici. Sed ne aliquis di-
cat, quòd id quo intelligimus, non dicit hic intellectū
poſſibilem, ſed aliquid aliud, manifeſte hoc excludit
p illud quod Ariſtoteles in 3. de anima dicit de intel-
lectu poſſibili loquens. Dico autem intellectum, quo
opinatur & intelligit anima. Sed antequā ad verba
Ariſtotelis, quæ ſunt in 3. de anima, accedamus, ad-
huc amplius circa verba ipſius in 2. de anima immo-
remur, vt ex collatione verborum eius adinuicem
appareat quæ fuerit eius ſententia de anima. Cum. n.
animam in communi diſſinierat, incepit diſtinguere
potentias eius, & dicit quòd potentia animæ ſunt
vegetatiuum, ſenſitiuum, appetitiuum, motiuum ſe-
cundum locum, & intellectiuum. Et quod intellectiuum
ſit intellectus, patet per id quod poſtea ſubdit diuiſio-
nem explanans. Alteris autem intellectiuum, & intel-
lectus vt hominibus. Vult ergo quod intellectus eſt po-
tentia animæ quæ eſt actus corporis: et quod huius animæ
potentiā dixerit intellectū, & iterum quod ſupra diſſini-
tio animæ ſit omnibus prædictis partibus cōmuniſ,
patet per id quod concludit. Manifeſtum igitur eſt
quoniam eodem modo vna vtrique erit ratio animæ
& figuræ: neque enim ibi figura eſt præter triāgulum,
& figuræ, & quæ conſequenter ſunt, neque hæc anima
præter prædictas eſt. Non eſt ergo quæſitā alia anima
præter prædictas, quibus communis eſt animæ diſſini-
tio ſupra poſita. Neque plus de intellectu intentionē
facit Ariſtoteles in hoc ſecundo, niſi quod poſtmodū
ſubdit, quòd vltimam oſtendit & minimam eſſe ratio-
nationem & intellectum, quia. ſ. in paucioribus eſt,
vt per ſequentia apparet. Sed quia magna differentia
eſt quantum ad modum operandi inter intellectum
& imaginationem, ſubdit quod de ſpeculatiuo intellectu
altera ratio eſt. Reſeruat enim hoc inquirendū vſque
ad tertiuū. Et ne quis dicat, ſicut Auerroys peruerſe ex-
ponit, quod ideo dicit Ariſt. quod de intellectu ſpeculatiuo
eſt alia ratio, quia intellectus neque eſt anima, neque
pars animæ, ſtatim hoc excluditur in principio tertij,
vbi reſumit de intellectu tractatum. Dicit enim, De
parte autem animæ qua cognoscit anima & ſapit. Nec
debet aliquis dicere, quòd hoc dicatur ſolū ſecundū
quòd intellectus poſſibilis diuiditur contra agentem,
ſicut aliqui ſomniant. Hoc enim dictū eſt antequā
Ariſtoteles probet intellectum poſſibilem & agentē:
unde intellectum dicit hic partem in communi, ſecū-
dum quod continet & agentem, & poſſibile, ſicut ſupra
in ſecundo manifeſte diſtinxit intellectum contra ali-
as partes animæ, vt iam dictum eſt. Eſt autem conſide-
randa mirabilis diligentia & ordo in proceſſu Ariſto-
telis. Ab his. n. incipit in tertio tractare de intellectu,
quod in ſecundo reliquerat indeterminata circa intellectu.

Duo autem supra reliquerat indeterminata circa intellectum. Primo quidem, vtrum intellectus ab alijs partibus animæ separatur ratione solum, aut etiam loco: quod quidem indeterminatum dimisit cū dixit. De intellectu autem & perspectiua potentia nihil adhuc manifestū est. Et hanc positionem primo resumit, cū dicit. Siue separabili existente. scilicet ab alijs animæ partibus, siue non separabili secundum magnitudinem, sed secundum rationem. Pro eodem enim accipit hic separabile secundum magnitudinem, pro quo supra dixerat separabile loco. Secundo, indeterminatū reliquerat de differentia intellectus ad alias animæ partes, cum postmodum dixit. De speculatiuo autem intellectu altera ratio est: & hoc statim querit, cū dicit. Considerandum quam habet differentiam. Tale n. intendit assignare, quæ possit stare cum vtroque præmissorum, siue sit separabilis anima magnitudine, seu loco ab alijs partibus, siue non: quod ipse modus loquendi satis indicat. Considerandū enim dicit, quæ habet intellectus differentiam ad alias animæ partes, siue sit separabilis ab eis magnitudine, seu loco, id est subiecto, siue non, sed ratione tantum. Vnde manifestum est, quod non intendit hanc differentiam ostendere, quod sit substantia a corpore separata secundum esse: hoc enim non posset saluari cum vtroque prædictorum, sed intendit assignare differentiam quantum ad modum operandi. unde subdit, Et quomodo sit quidem intelligere ipsum. Sic igitur per ea quæ ex verbis Aristotelis accipere possumus, vsq; huc manifestum est quod ipse voluit intellectum esse partem animæ, quæ est actus corporis physici. Sed quia ex quibusdam verbis consequentibus Auerrois accipere voluit intentionem Aristotelis fuisse, quod intellectus non sit anima quæ est actus corporis, aut pars talis animæ, ideo etiam diligentius eius verba sequentia consideranda sunt. Statim igitur post quæstionem motā de differentia intellectus & sensus, inquirit secundū quid intellectus sit similis sensui, & secundum quid ab eo differat. Duo enim supra de sensu terminauerat, scilicet quod sensus est in potentia ad sensibilia, & quod sensus patitur & corrumpitur ab excellentijs sensibilibus. Hoc ergo est quod querit Aristoteles dicens. Si igitur est intelligere sicut sentire, aut pati aliquid, vti que erit ab intelligibili, vt scilicet sic corrumpatur intellectus ab excellenti intelligibili, sicut sensus ab excellenti sensibili, aut aliquid huiusmodi alterū, id est, an intelligere est aliquid huius simile, scilicet ei quod est sentire, alterum tamen quantum ad hoc, scilicet quod non sit passibile. Huic igitur quæstioni statim respondet, & concludit non ex præcedentibus, sed ex sequentibus, quæ tamen ex præcedentibus manifestantur, quod hanc partem animæ oportet esse impassibilem, vt non corrumpatur sicut sensus. Est tamen quædam alia passio eius, secundum quod intelligere communi modo pati dicitur. In hoc ergo differt a sensu. Sed consequenter ostendit in quo cum sensu conueniat, quia scilicet oportet huiusmodi partem esse susceptiuam speciei intelligibilis, & quod sit in potentia ad huiusmodi speciem, & quod non sit hoc in actu secundum suam naturam, sicut & de sensu supra dictum est, quod est in potentia ad sensibilia, & non in actu. Et ex hoc concludit, quod oportet se sic habere intellectum ad intelligibilia, sicut sensum ad sensibilia. Hoc autē induxit ad excludendū opinionē Empedoclis, & aliorū antiquorū, qui posuerunt quod cognoscens est de natura cogniti, vt pote quod terra terra

cognoscimus, aqua aquam. Aristoteles autem supra ostendit hoc non esse verum in sensu, quia sensitiuū non est actu, sed potentia ea quæ sentit, & idem hoc dicit de intellectu. Est autem differentia inter sensum & intellectū, quia sensus non est cognoscitiuus omnium, sed visus coloris tantum, auditus sonorum. & sic de alijs: intellectus autem est simpliciter cognoscitiuus omnium. Dicebant autem antiqui Philosophi æstimantes quod cognoscens deberet habere naturā cogniti, quod animā ad hoc quod cognoscat omnia, necesse est ex principijs omnium esse commistam. Quia vero Arist. iam probauit de intellectu per similitudinem sensus, quod non est actu id quod cognoscit, sed in potentia tantum, concludit e contrario, quod necesse est intellectū, quia cognoscit omnia, esse immistum, id est, non compositum ex omnibus, sicut Empedocles ponebat. Et ad hoc inducit testimonium Anaxagoræ, non tamen de hoc eodem intellectu loquentis, sed de intellectu qui mouet omnia. Sicut ergo Anaxagoras dixit illum intellectū esse immistū, vt imperet mouendo & segregando, sic nos possumus dicere de intellectu humano, quod oportet eum esse immistū ad hoc vt cognoscat omnia, & hoc probat consequenter, & habetur sic sequens litera in Græco. Intus enim apparet, prohibet extraneum, & obstruit, quod potest intelligi ex simili in visu. Si enim esset aliquis color intrinsecus pupillæ, ille color interior prohiberet videri extraneum colorem, & quodammodo obstruere oculū ne videret alia. Similiter si aliqua natura rerū quas intellectus cognoscit, puta, terra vel aqua, aut calidum & frigidum, & aliquid huiusmodi, esset intrinseca intellectui, illa natura intrinseca intellectui impediret ipsum, & quodammodo obstrueret ne alia cognosceret. Quia ergo omnia cognoscit, concludit, quod non contingit ipsum habere aliquam naturam determinatā ex naturis sensibilibus, quas cognoscit, sed hanc solam naturam habet, quod sit possibilis, id est, in potentia ad ea quæ intelliguntur quantum est de sua natura, sed sit actu illa dum ea intelligit in actu, sicut sensus in actu sit sensibile in actu, vt supra in 2. dixerat. Concludit ergo quod intellectus antequam intelligat in actu, nihil esse actu eorum quæ sunt, quod est contrariū his quæ antiqui dicebant, scilicet quod est actu omnia. Et quia fecerat mentionē de dicto Anaxagoræ loquentis de intellectu, qui imperat omnibus, ne crederet de hoc intellectu hoc conclusisse, vtitur tali modo loquendi, Vocatus itaque animæ intellectus: dico autem intellectum, quo opinatur & intelligit anima, nihil esse actu eorū quæ sunt ante intelligere. ex quo duo apparent. Primo quidem, quod non loquitur hic de intellectu qui sit aliqua substantia separata, sed de intellectu quem supra dixit potentiam, & partem animæ, quo anima intelligit. Secundo quod supra probauit, scilicet quod intellectus non habet naturam aliquam determinatam in actu: nondum autē probauit, quod non sit virtus in corpore, vt Auerrois dicit, sed hoc statim concludit ex præmissis. Nam sequitur. Vnde neque misceri est rationabile ipsum corpori. Et hoc secundum probat per primū, quod supra probauit, scilicet quod intellectus non habet aliquam in actu de naturis rerum sensibilibus. Ex quo patet quod non miscetur corpori, quia si misceretur corpori, haberet aliquam de naturis corporeis, & hoc est quod subdit. Qualis n. vti que fiet aliquis, aut calidus, aut frigidus, si organū aliqd erit sicut sensitiuo. Sensus enim proportionat suo organo, & trahitur quodam-

quodammodo ad suam naturam. Vnde etiam secundum immutationem organi immutatur operatio sensus. Sic ergo intelligitur istud non misceri corpori, quia non habet organum sicut sensus. Et quod intellectus animæ non habeat organum, manifestat per dictum quorundam, qui dixerunt quod anima est locus specierum, accipientes large locum pro omni receptiuo more platonico, nisi quod esse specierum locum non conuenit toti animæ, sed solum intellecti. Sensitiua enim pars non recipit in se species, sed in organo. Pars autem intellectiua non recipit eas in organo, sed tantum in seipsa. Item, non sic est locus specierum, quod habeat eas in actu, sed in potentia tantum. Quia igitur iam ostendit quid conueniat intellectui ex similitudine sensus, redit ad primū quod dixerat, quod oportet partem intellectiua esse passibilem, & sic admirabili subtilitate ex ipsa similitudine sensus concludit dissimilitudinem. Ostendit ergo consequenter, quod non similiter sit passibilis sensus & intellectus per hoc, quod sensus corrumpitur ab excellenti sensibili, non autem intellectus ab excellenti intelligibili. Et huius causam assignat ex supra probatis, quia sensitiuum non est sine corpore, sed intellectus est separatus. Hoc autem vltimum verbum maxime assumunt ad sui erroris fulcimentum, volentes per hoc dicere, quod intellectus neque sit anima, neque pars animæ, sed quædam substantia separata: sed cito obliuiscuntur eius, quod paulo supra Aristoteles dixit. Sicut enim hic dicitur, quod sensitiuum non est sine corpore, & intellectus est separatus, sicut supra dixit, quod intellectus fieret qualis, aut calidus, aut frigidus, si aliquod organum erit ei, sicut sensitiuo. Ea igitur ratione hic dicit, quod sensitiuum non est sine corpore, intellectus autem est separatus, quia sensus habet organum, non autem intellectus. Manifestissime igitur apparet absque omni dubitatione ex verbis Arist. hanc fuisse eius sententiam de intellectu possibili, quod intellectus sit aliquid animæ, quod est actus corporis, ita tamen quod intellectus animæ non habeat aliquod organum corporale, sicut habent cæteræ potentie animæ. Quomodo autem hoc esse possit, quod anima sit forma corporis, & aliqua virtus animæ non sit corporis virtus, non difficile est intelligere, si quis etiam in alijs rebus consideret. Videmus enim in multis, quod aliqua forma est actus corporis ex elementis commisti, & tamen habet aliquam virtutem, quæ non est virtus alicuius elementi, sed competit tali formæ ex alio principio, puta, corpore cælesti, sicut quod magnes habet virtutem attrahendi ferrum, & iaspis restringendi sanguinem: & paulatim videmus, quod formæ quæ sunt nobiliores, habent aliquas virtutes magis ac magis supergredientes materiam. Vnde vltima formarum, quæ est anima humana, habet virtutem totaliter supergredientem materiam corporalem, scilicet intellectum. Sic ergo intellectus separatus est, quia non est virtus in corpore, sed est virtus in anima: anima autem est actus corporis. Nec dicimus quod anima in qua est intellectus, sic excedat materiam corporalem, quod non habeat esse in corpore, sed quod intellectus quem Aristoteles dicit potentiam animæ, non est actus corporis. Neque enim anima est actus corporis mediantibus suis potentijs, sed anima per seipsam est actus corporis dans esse corpori specificū: aliquæ autē potentie eius sunt actus partium quarundam corporis perficientes ipsas ad aliquas operationes. Sic ergo potentia quæ

est intellectus, nullius partium corporis actus est, quia eius operatio non fit per organum corporale. Et ne alicui videatur, quod hoc ex nostro sensu dicamus præter Aristotelis intentionem, inducenda sunt verba Aristotelis expresse hoc dicentis. Querit enim in 2. physicorum, vsque ad quantum oporteat cognoscere speciem, & quod quid est: non enim omnem formam considerare pertinet ad physicum, & soluit subdens. Aut quemadmodum medicus neruum, & faber æs vsquequo, id est, vsque ad aliquem terminum: & vsque ad quem terminum ostendit, subdens. Cuius enim causa vnumquodque: quasi dicat, in tantum medicus considerat neruum, in quantum pertinet ad sanitatem, propter quam neruum medicus considerat, & similiter faber æs propter artificium: & quia physicus considerat formam in quantum est in materia, sic enim est forma corporis mobilis, similiter accipiendum est, quod naturalis in tantum considerat formam, in quantum est in materia. Terminum ergo considerationis physici de formis, est in formis quæ sunt in materia quodammodo, & alio modo non est in materia. Istæ enim formæ sunt in confinio formarum separatarum & immaterialium, vnde subdit. Et circa hoc, scilicet est consideratio naturalis de formis quæ sunt separata quidem, species autem in materia. Quæ autem sint istæ formæ ostendit, subdens. Homo enim hominem generat ex materia, & sol. Forma ergo hominis est in materia, & est separata. In materia quidem secundum esse quod dat corpori, sic enim est causa generationis: separata autem secundum virtutem quæ est propria homini, scilicet secundum intellectum. Non est ergo impossibile quod aliqua forma sit in materia, & virtus eius sit separata, sicut expositum est de intellectu. Adhuc autem alio modo procedunt ad ostendendum quod sententia fuerit Arist. quod intellectus non sit in materia, vel pars animæ, quod vnitur corpori vt forma. Dicit n. Arist. in pluribus locis, intellectum esse perpetuum & incorruptibilem, sicut patet in 2. de anima, vbi dixit. Hoc solum contingere separari, sicut perpetuum a corruptibili: & in primo vbi dixit, quod intellectus videtur esse substantia quedam, & non corrumpi: & in 3. vbi dixit. Separatus autem est solus hoc quod vere est, & hoc solum immortale & perpetuum est. Quamuis hoc vltimum quidam non exponant de intellectu possibili, sed de intellectu agente. Ex quibus omnibus apparet, quod Aristoteles voluit intellectum esse aliquid incorruptibile. Videtur autem quod nihil incorruptibile possit esse forma corporis corruptibilis. Non enim est accidentale formæ, sed per se ei conuenit esse in materia, alioquin ex materia & forma fieret vnum per accidens. Nihil autem potest esse sine eo quod inest ei per se. ergo forma corporis non potest esse sine corpore. Si ergo corpus sit corruptibile, necesse sequetur formam corporis corruptibilem esse. Præterea, forma separata a materia, & formæ quæ sunt in materia non sunt eadem specie, vt probatur in 7. metaphysicis. Multo ergo minus vnæ & eadē forma numero potest nunc esse sine corpore, & esse nunc in corpore. Destructo ergo corpore vel destruitur forma corporis, vel transit ad aliud corpus. Si ergo intellectus est forma corporis, videt ex necessitate sequi, quod intellectus sit corruptibilis. Est autē sciendum, quod ratio hæc plurimos mouit. Nam Gregorius Nyfenus iponit Aristoteli e contrario, quod quia ponit animam esse formam corporis, quod posuerit eam esse corruptibilem. Quidam vero posuerunt per hoc animam transire de corpore in corpus. Quidam et posuerunt, Opusc. S. Tho. Aquin. N 3 quod

quod anima haberet corpus quoddam incorruptibile, quo nunquam separaret. Et ideo ostendendum est per verba Aristotelis, quod sic posuit intellectiuam animam esse formam corporis, quod tamen posuit eam incorruptibilem. In vndecimo enim metaphysicæ postquam ostenderit, quod formæ non sunt ante materias, quia quando sanatur homo, tunc est sanitas, & figura æneæ sphaeræ simul est cum figura ænea, consequenter inquirat, vtrum aliqua forma remaneat post materiam, & dicit sic, secundum intellectum Boetij. Si vero aliquid posterius remaneat, scilicet præter materiam, considerandum est. In quibusdam enim nihil prohibet, ut si anima huiusmodi est, non omnis, sed intellectus: animam enim impossibile est fortasse. Patet ergo quod animam, quæ est forma quatum ad intellectiuam partem, dicit nihil prohibere remanere post corpus, & tamen ante corpus non fuisse. Cum enim absolute dixisset, quod causæ mouentes sunt ante, non autem causæ formales, non quæsiuit, vtrum aliqua forma esset ante materiam, sed vtrum aliqua forma remaneret post materiam: & dicit hoc nihil prohibere de forma, quæ est anima quantum ad intellectiuam partem. Cum igitur secundum præmissa Aristotelis verba, hæc forma quæ est anima, post corpus remaneat, non tota, sed intellectus, considerandum restat, quare magis anima secundum partem intellectiuam post corpus remaneat quam secundum alias partes, & quam alia formæ post suas materias: cuius quidem rationem ex ipsis Aristotelis verbis assumere oportet. Dicit enim in 3. de anima. Separatum autem est solum hoc, quod vere est, & hoc solum immortale & perpetuum est. Hanc igitur rationem assignare videtur, quia hoc solum immortale & perpetuum esse videtur, hoc solum est separatum. Sed de quo intellectu hic loquatur, dubium esse potest, quibusdam dicentibus quod loquitur de intellectu possibili: quibusdam, quod de agente, quorum vtrumque apparet esse falsum, si diligenter verba Aristotelis considerentur. Nam de vtroque dixerat Aristoteles ipsum separatum. Restat igitur quod intelligatur de tota intellectiuam parte, quæ quidem separata dicitur, quia non est ei aliquid organum, sicut ex verbis Aristotelis patet. Dixerat autem Aristoteles in 1. de anima, quod si est aliquid animæ operum, aut passionum proprium ipsius, contingit vtiq; ipsam separari: si vero nullum est proprium ipsius, non vtiq; erit separabilis, cuius quidem communis ratio talis est. Quia enim vnumquodque operatur in quantum est ens, eo modo vni cuique competit operari, quo sibi conuenit esse. Formæ igitur quæ nullam operationem habent sine coniunctione suæ materiæ, ipsæ non operantur, sed compositum est quod operatur per formam. Vnde huiusmodi formæ ipsæ quidem proprie loquendo non sunt, sed eis aliquid est. Sicut enim calor non calefacit, sed calidum, ita etiam calor non est per calidum proprie loquendo, sed calidum est per calorem: propter quod Aristoteles dicit in 10. metaphysicæ, quod de accidentibus non vere dicitur, quod sunt entia, sed magis quod sunt entis: & similis ratio est de formis substantialibus, quæ nullam operationem habent absque communicatione materiæ, hoc excepto, quod huius formæ est principium essendi substantialiter. Forma igitur quæ habet operationem secundum aliquam sui potentiam, vel virtutem absque communicatione suæ materiæ, ipsa est quæ habet esse: nec est per esse compositum tantum, sicut alia formæ, sed magis compositum

est per esse eius. & ideo destructo composito destruitur illa forma, quæ est per esse compositi. Non autem oportet, quod destruat ad compositi destructionem illa forma, per cuius esse est compositum, & non ipsa per esse compositi. Si quis autem contra hoc obijciat, quod Aristoteles dicit in 1. de anima, quod intelligere, & amare, & odire, non sunt illius passionibus, id est, animæ, sed huius habentis illud, secundum quod illud habet, quare & hoc corrupto neque memorat, neque amat, non enim illius erant, sed eius, ut dicitur est, patet responsio per dictum Themistij hoc exponētis, qui dicit. Nunc dubitanti magis quam docenti assimilatur Aristoteles. Nondum enim destruxerat opinionem dicentium non differre intellectum & sensum: unde in toto illo capitulo loquitur de intellectu, sicut de sensu. Quod patet præcipue vbi probat intellectum esse incorruptibilem per exemplum sensus, qui non corrumpitur ex senectute. Vnde & per totum sub conditione, & sub dubio loquitur sicut inquirens, semper coniungens ea quæ sunt intellectus his quæ sunt sensus: quod præcipue apparet ex eo quod in principio solutionis dicit. Si enim & quam maxime gaudere, aut dolere, aut intelligere motus sunt, & vnumquodque moueri aliquid. Si quis autem pertinaciter dicere vellet, quod Aristoteles loquitur ibi determinando, adhuc restat responsio: quia intelligere dicitur esse actus coniuncti non per se, sed per accidens, in quantum scilicet eius obiectum, quod est phantasma, est in organo corporali, non quod iste actus per organum corporalem exercentur. Si quis autem quarat vterius, si intellectus sine phantasmate non intelligit, quomodo ergo habebit operationem intellectualem, postquam fuerit anima a corpore separata? Scire debet qui hæc obijciat, quod istam quæstionem soluere non pertinet ad naturalem. Vnde Aristoteles in 2. physicorum dicit, de anima loquens. Quomodo autem separabilis hæc se habeat, & quid sit, philosophiæ primæ opus est determinare. Aestimandum est enim quod alterum modum intelligendi habebit anima separata, quam habeat coniuncta, similem scilicet alijs substantijs separatis. Vnde non sine causa Aristoteles quarit in 3. de anima, vtrum intellectus non separatus a magnitudine intelligat aliquid separatum. Per quod dat intelligere, quod aliquid poterit intelligere separatus, quod non potest non separatus. In quibus etiam verbis valde notandum est, quod supra vtrumque intellectum, scilicet possibilem & agentem dixit separatum, hic tamen dicit eum non separatum. Est enim separatus, in quantum non est actus organi: non separatus vero, in quantum pars, siue potentia animæ quæ est actus corporis, sicut supra dictum est. Huiusmodi autem quæstiones certissime colligi potest Aristotelis soluisse in his libris, quos patet eum scripsisse de substantijs separatis, ex his quæ dicit in principio. 12. metaphysicæ, quos etiam libros vidimus numero 14. licet nondum translatis in linguam nostram. Secundum hoc igitur patet, quod rationes in contrarium necessitatem non habent. Essentiale est enim animæ quod corpori vniatur, sed hoc impeditur per accidens non ex parte sua, sed ex parte corporis quod corrumpitur, sicut per se competit leui esse sursum, & hoc est leui esse ut sit sursum, ut Aristoteles dicit in 8. physicorum. Contingit tamen propter aliquod impedimentum quod non sit sursum. Ex hoc et patet solutio alterius rationis. Sicut enim quod habet naturam ut sit sursum, & quod non habet naturam ut sit sursum, specie differunt

& tamen idem numero & specie est, quod habet naturam ut sit sursum, licet quandoque sit sursum, & quandoque non sit sursum propter aliquod impedimentum: ita differunt specie duæ formæ, quarum vna habet naturam ut vniatur corpori, alia vero non. Sed tamen vnum & idem numero & specie esse potest habens naturam ut vniatur corpori, licet quandoque actu sit vnitum, quandoque non actu vnitum propter aliquod impedimentum. Adhuc autem ad sui erroris fulcrum rationem assumunt quod Aristoteles dicit in libro de generatione animalium, scilicet, intellectum solum de foris aduenire, & diuinum esse solum. Nulla autem forma, quæ est actus materiæ, aduenit materiæ de foris, sed educitur de potentia materiæ. Intellectus igitur non est forma corporis. Obijciunt etiam quod omnis forma corporis misti causat ex elementis: vnde si intellectus esset forma corporis humani, non esset ab extrinseco, sed esset ab elementis causatus. Obijciunt vterius contra hoc, quia sequeretur quod etiam vegetatiuum & sensitiuum esset ab extrinseco, quod est contra Aristotelem, præcipue si esset vna substantia animæ, cuius potentia essent vegetatiuum & sensitiuum, & intellectus, cum intellectus sit ab extrinseco secundum Aristotelem. Horum autem solutio in promptu apparet secundum præmissa. Cum enim dicitur, quod omnis forma educitur de potentia materiæ, educi de potentia materiæ est duobus modis. Primo modo, formam dependere a materia secundum esse & operari: alio modo, præexistere formæ. Si enim hoc nihil aliud sit quam materiam præexistere in potentia ad formam, nihil prohibet sic dicere materiam corporalem præexistere in potentia ad animam intellectiuam: vnde Aristoteles in libro de generatione animalium dicit. Animam igitur vegetabilem in seminibus & conceptibus, scilicet nondum separatis, haberi potentia statuendum est, non actu, priusquam eo modo conceptus, qui iam separantur, cibum trahant, & officio eius animæ fungantur. Principio enim hæc omnia vita stirpis viuere videntur. De anima quoque sensuali pari modo dicendum est, atque etiam de intellectuuali. Omnes enim potentia prius haberi, quam actu necesse est, ut nunquam secundum eam rationem sit in potentia, secundum quam rationem conuenit sibi esse actu. Iam enim ostentum est, quod aliis formis quæ non habent operationem aliquam absque communicatione materiæ, conuenit sic esse actu, ut magis ipsæ sint quibus composita sunt, & quodammodo compositis coexistentes, quæ ipsæ suum esse habeat: vnde sicut totum esse earum est in concrectione ad materiam, ita totaliter educi dicuntur de potentia materiæ. Anima autem intellectiuam cum habeat operationem sine corpore, non est esse suum solum in concrectione ad materiam, vnde non potest dici quod educatur de materia, sed magis quod est a principio extrinseco, & hoc ex verbis Aristotelis apparet. Relinquitur autem intellectum solum de foris aduenire, & diuinum esse solum, & causam assignat dicens. Nihil enim ipsius operationi communicat corporalis operatio. Miror autem unde secunda obiectio processerit, scilicet quod si intellectiuam anima esset forma corporis misti, causaretur ex commixtione elementorum, cum nulla anima ex commixtione elementorum causetur. Dicit enim Aristoteles immediate post verba præmissa. Sed enim omnis animæ siue virtus, siue potentia, corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum

quam ea quæ elementa appellantur: verum prout nobilitate, ignobilitateve animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt. Inest enim in semine omnium quod facit, ut secunda sint semina, videlicet quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine spumosoque corpore continetur, & natura quæ in eo spiritu est proportionem respondens elemento stellarum, ergo ex mixtione elementorum nedom intellectus, sed nec anima vegetatiua producit. Quod vero tertio obijciunt, quod sequeretur sensitiuum & vegetatiuum esse ab extrinseco, non est ad propositum. Iam enim patet ex verbis Aristotelis, quod ipse hoc indeterminatum reliquit, vtrum intellectus differat ab aliis partibus animæ subiecto & loco, ut Plato dixit, vel ratione tantum. Si vero detur quod sint idem subiecto, sicut verius est, nec ad hoc inconueniens sequitur. Dicit enim Aristoteles in 2. de anima, quod similiter se habent ei, quod de figuris, & quæ secundum animam sunt. Semper enim in eo quod est consequenter, est potentia quod prius est in figuris, & in animatis ut in tetragono qui dem trigonum est, in sensitiuo autem vegetatiuum. Similiter autem idem subiecto est etiam intellectiuum, quod ipse sub dubio reliquit. Similiter dicendum esset, quod vegetatiuum & sensitiuum sunt in intellectu ut trigonum & tetragonum in pentagono. Est autem tetragonum quidem a trigono simpliciter alia figura secundum speciem, non autem a trigono, quod est potentia in ipso, sicut nec quaternarius a ternario quæ est pars ipsius, sed a ternario qui est seorsum existens: & si contingeret diuersas figuras a diuersis agentibus produci, trigonum quidem seorsum a tetragono existens haberet aliam causam producentem tetragonum, sicut & habet alia speciem, sed trigonum quod inest tetragono, haberet eandem causam producentem. Sic igitur vegetatiuum quidem seorsum a sensitiuo existens, alia species animæ est, & aliam causam productiuam habet: eadem tamen causa productiuam est sensitiuum & vegetatiuum, quod inest sensitiuo. Si ergo dicatur, quod vegetatiuum & sensitiuum, quod inest intellectu, est a causa extrinseca a qua est intellectu, nullum inconueniens sequitur. Non enim inconueniens est effectum superioris agentis habere virtutem, quæ habet effectus inferioris agentis, & adhuc amplius: vnde etiam anima intellectiuam, quamuis sit ab exteriori agente, habet tamen virtutes quas habent anima vegetatiua & sensitiuam, quæ sunt ab inferioribus agentibus. Sic igitur diligenter consideratis fere omnibus verbis Aristotelis, quæ de intellectu humano dixit, apparet cum huius fuisse sententiæ, quod anima humana sit actus corporis, & quod eius pars, siue potentia sit intellectus possibilis.

Vnc autem considerare oportet quid alii Peripatetici de hoc ipso senserunt: & accipiamus primo verba Themistij in commento de anima, vbi sic dicit. Duas ergo differentias esse humani animi necesse est, intellectum potentiam, & intellectum agentem: hic priorem illum quasi adortus amplexusque primum quasi educit in lucem e tenebris, & in actu constituit: deinde habitum in eo quendam affirmat, in quo universales rerum notiones & scientiæ collocantur. Nam quemadmodum neque rude saxum, neque impolitum æs, quorum alterum domus potentia est, alterum status, aut hoc accipere formam domus potest, aut illud statum, nisi ars materias illas quæ ad domum & statum Opusc. S. Tho. Aquin. N 4 comparatæ

comparata sunt, fingat, & formam artificiosam imponat, atque ita domum, consistat domus & statua, ita intellectum potentia ab altero intellectu perfici oportet, qui quod ipsi perfectus est, & in actu semper, nulli potentia affinis conforue, preparationem illam intellectui ad intelligendum adiunctam, ad instar artis excitet excolatque habitum, & scientiam rerum absoluat. Atque hic intellectus separatus & impatibilis im-
 permittusque est. Intellectus autem potestatis, quamuis eadem fere qua intellectus agens, dignitate auctoritateque polleat, quia tamen aliquando coniunctior additiorque humanae animae est, uidetur societate hac nobilitati suae non nihil dispendii detrimentique face-
 re. Quemadmodum itaque lumē cum oculis & coloribus accedit, non modo visui, sed coloribus etiam actū præbet: ita intellectus agens cum intellectu potentia agit, non solum intellectui actum ministrat, sed & res quae potentia intellectus sunt, facit ut in eo intellectus sint actus, atque hæc sunt formae materiales & notiones communes de singularibus sensibus collectae: & post pauca subdit. Qualis est ergo artis ad suam materiam comparatio, talis est intellectus agentis ad intellectum potentia probanda. Item, hic omnia facit, ille sit omnia, ex quo sequitur ut in nostra potestate sit intelligere, & speculari cum volumus, quia intellectus agens non quemadmodum ars seorsum a sua materia est, sed totus intellectus potentia inextus immer-
 susque habetur. Finge excussorem in ære, aut in ferro esse, non extrinsecus, nonne peruatet penetrabitque in materiam vniuersam? Eodem modo intellectus agens intellectui potestatis assistens, vnus cum illo redditur propterea quod vna res est, quae ex materia & forma consistit, & tamen permissio hæc rationes duas habet: et quibusdam interpositis subdit. Nos igitur vtriusque intellectus copulatio sumus. Si ergo ita habent omnia quae ex actu & potentia conciliantur, ut in his aliud sit ipsa res, aliud essentia, sequitur ut aliud ego sim, aliud essentia mea, ita ut ego sim is, qui ex actu & potestate constituitur, essentia mea sit solus actus tantum, quamobrem eadem quae considero, hæc etiam scribo, & literis mando. Scribit vero intellectus, qui ex potestate componitur, scribit inquam, non tamen quatenus ex potestate constat, sed quatenus intellectus agens est, quia illinc quasi omnis actio riuatur, & ducitur: & post pauca adhuc manifestius subdit. Ut ergo redeam vnde discessim, quemadmodum aliud est animal, aliud suum animali esse, & quemadmodum suum animali esse ab ipsa dependet animalis anima, ita aliud ego sum, aliud mihi esse, & mea essentia. Hæc autem ab anima prouenit non quidem sensuali, quippe quae tamquam materia intellectus potentia habeatur: neque item ab ipso intellectu potentia, ut qui pro materia intellectus agentis sit, restat igitur ut ab intellectu agente tantum essentia mea proficiat ac pendere dicatur. Solus enim intellectus agens proprie & maxime censendus est forma, immo vero forma formarum: inferiora autem cetera modo subiectorum loco, modo formarum habentur. Sane ordo naturæ & processus hic est, ut respectu inferiorum superioribus vice formarum vtatur, respectu superiorum inferioribus loco materiae. Summam vero & supremam formarum intellectum agentem constituit, quae simul atque progressa est, receptui canit, in eoque finem quasi extremam manum imponit utpote quae nullam formam superiorem, aut nobilitatem haberet, cui loco materiae subiiceret intellectum agentem. Quamobrem nos proprie animus & intelle-

ctus sumus: & postea reprobans quorundam opinionem dicit. Cum enim statueret Aristoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterum pro forma mouente perficereque, necesse, inquit, est eandem differentias in anima reperiri, & talem aliquem intellectum adesse, qui pars animae rationalis præstantissima sit: & post pauca etiam subdit. Ex eisdem verbis illud subinde colligi confirmarique cupio, Aristotelem opinatum fuisse intellectum agentem aut aliquid nostri esse, aut plane ipsos. Patet igitur ex præmissis verbis Themistii quod non solum intellectum possibilem, sed etiam agentem partem animae humanae esse dicit, & Aristotelem hoc sensisse: & iterum, quod homo est id quod est non ex anima sensitua, ut quidam mentiuntur, sed ex parte intellectua & principali. Et Theophrasti quidem libros non vidi, sed eius verba introduxit Themistius in commento de Anima, quae sunt talia, sic dicens. Plane facturum hoc loco me operæpretium arbitror, si verba Theophrasti de intellectu potestatis & agente prætexero. De intellectu itaque potestatis hæc dicit. Cum intellectus, inquit, homini extrinsecus accedat, cumque tamquam appositus inuectusque sit, quæritur quemadmodum congenitus nobis dicatur, demum quænam confirmatio naturae eius sit. Certe id quod dicitur, nihil actus esse intellectum, sed potestate omnia, recte hæc dicitur, quatenus & in sensu: non tamen utque eo ad vnum refecanda res est, neque tam nihil actus probandus, ut neque ipsemet sit, calumnia hæc esset & oratio contentioni cavilloque proxima, sed ita intelligendum, ut in animo talis quædam sui generis potentia sit pro subiecto formarum accipientio, qualis in rebus materialibus facultas illa est, quae constitutioni earum & concretioni subternitur. Perro quod dicitur mentem extrinsecus accedere, non ita statuedum est, ut qui vere appositus inuectusque habeatur, sed ut qui statim abortu quasi comprehendere nos complectique solet. Sic igitur Theophrastus cum quæssisset duo, primo quidem, quomodo intellectus possibile sit ab extrinsecus, & tamen nobis connaturalis: & secundo, quae sit natura intellectus possibilis, Respondit primo ad secundum, quod est in potentia omnia, non quidem sicut nihil existens, sed sicut sensus ad sensibilia, & ex hoc concludit responsum primæ quæssitionis, quod non intelligitur sic esse ab extrinsecus, quasi aliquid adiectum accidentaliter, vel tempore procedente, sed a prima generatione, sicut continens comprehendens naturam humanam. Quod autem Alexander intellectum possibilem posuerit esse formam corporis, & etiam ipse Averroes confitetur, quamuis ut arbitror, peruerse verba Alexandri acceperit, sicut & verba Themistii præter eius intellectum assumit: nam quod dixit Alexandrum dixisse intellectum possibile non esse aliud, quam preparationem quae est in natura humana ad intellectum agentem & ad intelligibilia, hanc preparationem nihil aliud intellexit, quam potentiam intellectiuam quae est in anima ad intelligibilia, & ideo dixit eam non esse virtutem in corpore, quia talis potentia non habet corporale organum, & non ex ea ratione, ut Averroes impugnat, secundum quod nulla preparatio est virtus in corpore. Et ut a Graecis ad Arabes transeamus, Primo, manifestum est, quod Auicenna posuit intellectum virtutem animae, quae est forma corporis: dicit enim sic in suo libro de anima. Intellectus actiuus, id est, practicus, eget corpore & virtutibus corporalibus ad omnes actiones suas. Con-

templati-
 us autem intellectus eget corpore, & virtutibus

tribus eius, sed nec semper, nec omnino. Sufficit enim ipse sibi per seipsum. Nihil autem horum esse anima humana, sed anima est id quod habet virtutes, & sicut postea declarabimus, est substantia solitaria per se quae habet aptitudinem ad actiones, quarum quaedam sunt quae non perficiuntur nisi per instrumenta, & per vnum eorum vno modo: quaedam vero sunt, quibus non sunt necessaria instrumenta aliquo modo. Item, in prima parte dicit, quod anima humana est perfectio prima corporis naturalis instrumentalis, secundum quod attribuitur ei agere actionis electivae deliberationis, & aduenire meditando, & secundum hoc quod apprehendit vniuersalia: sed verum est quod postea dicit & probat. Et anima humana secundum id quod est sibi proprium, scilicet secundum vim intellectiuam, non sic se habet ad corpus ut forma, nec eget ut sibi præparetur organum. Deinde subiungenda sunt verba Algazelis sic dicentis. Cum commistio elementorum fuerit pulchrioris & perfectioris æqualitatis, qua nihil possit inueniri subtilius & pulchrius, tunc fiet apta ad recipiendum a datore formarum formam pulchriorem aliis formis, quae est anima hominis. Huius vero animae humanae duae sunt virtutes. Vna operans, & altera sciens, quam vocat intellectum, ut ex cõ sequentibus patet. Et postea multis argumentis probat, quod operatio intellectus non fit per organum corporale. Hoc autem præmissimus, non quasi volentes ex philosophorum auctoritatibus reprobare supra positum errorem, sed ut ostendamus quod non solum Latini, quorum verba quibusdam non sapiunt, sed & Graeci & Arabes hoc senserunt, quod intellectus sit pars, vel potentia, siue virtus animae quae est corporis forma: vnde miror ex quibus Peripateticis hunc errorem se assumpsisse gloriètur, nisi forte quia minus voluit cum cæteris Peripateticis recte sapere, quam cum Averrois aberrare, qui non tam fuit peripateticus, quam peripateticæ philosophiæ deprauator.

Ostenso igitur ex verbis Aristotelis, & aliorum sequentium ipsum, quod intellectus est potentia animae, quae est corporis forma, licet ipsa potentia quae est intellectus, non sit alicuius organi actus, quia nihil ipsius operationi communicat corporalis operatio, ut Aristoteles dicit, inquirendum est per rationes quid circa hoc sentire sit necesse. Et quia secundum doctrinam Aristotelis oportet ex actibus principia actuum considerare, ex ipso actu quidem proprio intellectus qui est intelligere, primo hoc considerandum videtur, in quo nullam firmiorem rationem habere possumus ea, quam Aristoteles ponit, & sic argumentatur. Anima est principium quo viuimus, & intelligimus. ergo & ratio quaedam, & species corporis cuiusdam. Et adeo huic rationi innititur, quod eam dicit esse demonstrationem: nam in principio capituli sic dicit. Non enim solum quod quid est oportet diffinitiuam rationem ostendere, sicut plures terminorum dicunt, sed & causam inesse & demonstrare: & ponit exemplum, sicut demonstratur quid est retragonismus, id est, quadratum per inuentionem mediae lineae proportionalis. Virtus autem huius demonstrationis & insolubilitas apparet, quia quicumque ab hac uia diuertere uoluerit, necesse habet inconueniens dicere. Manifestum est enim quod hic homo singularis intelligit. Numquam enim de intellectu quæreremus, nisi intelligeremus: nec cum quærimus de intellectu, de alio principio quærimus, quam de eo quo nos intelligimus: unde & Aristoteles dicit. Dico autem intelle-

ctum quo intelligit anima. Concludit autem sic Aristoteles. Quod si aliquid est primum principium quo intelligimus, oportet illud esse formam corporis, quia ipse prius manifestauit, quod illud quo primo aliquid operatur, est forma, & patet hoc per operationem: quia vnumquodque agit in quantum est actu. Est autem vnumquodque actu per formam, vnde oportet illud, quo primo aliquid agit, esse formam. Si autem dicas, quod principium huius actus qui est intelligere, quod nominamus intellectum, non sit forma, oportet te inuenire modum, quo actio illius principii sit actio huius hominis, quod diuersimode quidam conati sunt dicere, quorum vnus, scilicet Averroes, ponens huiusmodi principium intelligendi, quod dicitur intellectus possibilis, non esse animam, nec partem animae nisi æquiuoce, sed potius quod sit substantia quaedam separata, dixit quod illius intelligere substantia separata est intelligere mei, vel illius, in quantum intellectus ille possibilis copulatur mihi, vel tibi per phantasmata quae sunt in me, vel in te. Quod sic fieri dicebat. Species enim intelligibilis, quae fit vnum cum intellectu possibili, cum sit forma & actus eius, habet duo subiecta. Vnum ipsa phantasmata, aliud in intellectu possibilem. Sic ergo intellectus possibilis continuatur nobis per formam suam medianibus phantasmatis, & sic dum intellectus possibilis intelligit, hic homo intelligit. Quod autem hoc nihil sit, patet tripliciter. Primo quidem, quod sic continuatio intellectus ad hominem non esset secundum primam eius generationem, ut Theophrastus dicit, & Aristoteles innuit in 2. phy. ubi dicit, quod terminus naturalis considerationis de formis est ad formam, secundum quam homo ab homine generatur & a sole. Manifestum est autem quod terminus considerationis naturalis est intellectus: secundum autem dictum Averrois, intellectus non continuatur homini secundum suam generationem, sed secundum operationem sensus, in quantum est sentiens in actu. Phantasma enim est motus factus a sensu secundum actum, ut dicitur in 3. lib. de anima. Secundo vero, quia ista coniunctio non esset secundum aliquid vnum, sed secundum diuersa. Manifestum est enim quod species intelligibilis, secundum quod est in phantasmatis, est intellecta in potentia, in intellectu autem possibili est secundum quod est intellecta in actu abstracta a phantasmatis. Si ergo species intelligibilis non est forma intellectus possibilis, nisi secundum quod est abstracta a phantasmatis, sequitur quod per speciem intelligibilem non continuatur intellectus phantasmatis, sed magis ab eis est separatus: nisi forte dicatur, quod intellectus possibilis continuatur phantasmatis, sicut speculatum continuatur homini, cuius species resultat in speculo. Talis autem continuatio manifestum est quod non sufficit ad continuationem actus. Manifestum est enim quod actio speculi, quae est representare, non propter hoc potest attribui homini, vnde nec actio intellectus possibilis propter prædictam copulationem potest attribui huic homini, qui est fortis, ut hic homo intelligeret Tertio, quia dato quod vna & eadem species numero esset forma intellectus possibilis, & esset simul in phantasmatis, nec adhuc talis copulatio sufficeret ad hoc, quod hic homo intelligeret. Manifestum est enim, quod per speciem intelligibilem aliquid intelligitur, sed per potentiam intellectiuam aliquid intelligit: sicut etiam per speciem sensibilem aliquid sentitur, per potentiam autem sensitiuam aliquis sentit: vnde patet, in quo est color, cuius species sensibilis in actu est, in visu videtur.

detur, non videtur animal autem habens potentiam visum in qua est talis species, videtur. Talis autem est praedicta copulatio intellectus possibilis ad hominem, in quo sunt phantasmata, quorum species sunt in intellectu possibili, qualis est copulatio parietis, in quo est color ad visum, in quo est species sui coloris. Sicut igitur paries non videtur, sed videtur eius color, ita sequeret quod homo non intelligeret, sed quod eius phantasmata intelligerentur ab intellectu possibili. Impossibile est ergo saluari quod hic homo intelligat, secundum positionem Averrois. Quidam vero videntes, quod secundum viam Averrois sustineri non potest, quod hic homo intelligat, in aliam diuertunt viam, & dicunt quod intellectus vnitur corpori vt motor, & sicut inquitur ex corpore & intellectu fit vnus sicut ex motore & moto, intellectus est pars huius hominis, & ideo operatio intellectus attribuitur huic homini, sicut operatio oculi quae est videre, attribuitur huic homini. Quae rendum est autem ab eo qui hoc ponit. Primo, quid sit hoc singulare quod est Sortes. Vtrum Sortes sit solus intellectus qui est motor, aut sit motum ab ipso quod est corpus, animatum tamen anima vegetatiua & sensitiua, aut sit compositum ex vtroque. Et quantum ex sua positione videtur, hoc tertium accipiet. scilicet quod Sortes sit aliquid compositum ex vtroque. Procedamus ergo contra eos per rationem Aristotelis in 8. meta. dicentis. Cum enim quaecumque partes habet, & non vt aceruus, quod totum, sed aliquid inest totum praeter partes, est alia causa: quoniam in corporibus vix quidem tactus causa est vnus effendi, alijs vero visio, aut aliqua passio altera. Talis vero definitio ratio est vna, non coniunctione quemadmodum Illias, sed vnus esse. Quid igitur est quod facit hominem vnus, & propter quid vnus, sed non multa, puta, animal & bipes aliterque, & si est vt aiunt quidam, ipsum aliquid animal, & ipsum bipes. Quare namque non illa ipsa homo est, & erunt secundum participationem homines, & hominis non vnus, sed duorum, scilicet animalis non bipedis, & totaliter vtrique non erit homo vnus & plura animal & bipes. Palam itaque quia sic quidem acceptantibus consueuerunt, diffinire & dicere, non contingit reddere & soluere dubitationem. Si autem est, ut diximus, hoc quidem materia, illud vero actus, forma, & hoc quidem potentia, illud vero actus, non adhuc dubitatio videbitur esse. Sed si tu dicas, quod sortes non est vnus quid simpliciter, sed vnus quid aggregatione motoris & moti, sequuntur multa inconuenientia. Primo quidem, quia si vnus quodque est similiter vnus & ens, sequetur quod sortes non sit aliquid, & quod non sit in specie, nec in genere, & ulterius quod non habeat aliquam actionem, quia actio non est nisi entis: unde non dicimus quod intelligere nauis, sit intelligere huius totius, quod est nauis & nauis, sed nauis tantum, & similiter intelligere non erit actus fortis, sed intellectus tantum utentis corpore fortis. In solo. n. toto, quod est aliquid vnus & ens, actio partus est actio totius, & si quis aliter loquitur, improprie loquitur: & si tu dicas quod hoc modo caelum intelligit per motorem suum, est assumptio difficilius materiae. Per intellectum enim humanum oportet nos deuenire ad cognoscendum intellectus superiores, & non econuerso. Si vero dicatur quod hoc indiuiduum, quod est sortes, est corpus animatum anima vegetatiua & sensitiua, ut videtur sequi secundum eos qui ponunt quod hic homo non constituitur in specie per intellectum, sed per animam sensitiuam aobi-

litate ex aliqua instructione intellectus possibilis, tunc intellectus non se habet ad sortem, nisi sicut motus ad motum. Sed secundum hoc actio intellectus, quae est intelligere, nullo modo poterit attribui sortis: quod multipliciter apparet. Primo quidem per hoc quod dicit Philosophus in 2. meta. quod quorum diuersum est aliquod opus praeter actionem, actio est in eo quod fit, ut aedificatio in aedificato, & contextio in contexto: similiter autem & in alijs, & totaliter motus in moto. Quorum vero non est aliud aliquod opus praeter actionem, in eis existit actio, ut visio in uidente, & speculatio in speculante. Sic ergo & si intellectus ponatur uniri sortis ut mouens, nihil proficit ad hoc quod intelligere sit in sorte, nec quod sortes intelligat, quia intelligere est actio quae est in intellectu tantum. Ex quo etiam patet falsum esse quod dicunt, quod intellectus non est actus corporis, sed ipsum intelligere. Non enim potest esse alicuius actus intelligere, cuius non sit actus intellectus: quia intelligere non nisi in intellectu est, sicut nec visio nisi in visu, unde nec visio potest esse alicuius, nisi illius cuius actus est visus. Secundo, quia actio mouentis propria non attribuitur instrumento, aut moto, sed magis econuerso actio instrumenti attribuitur principali mouenti. Non enim potest dici, quod ferrum disponat de atrificio: potest tamen dici, quod artifex fecit, quod est opus terrae. Propria autem operatio ipsius intellectus est intelligere: unde dato etiam quod intelligere esset actio transiens in alterum sicut mouere, non sequeretur quod intelligere conueniret sortis, si intellectus uniretur ei solum ut motor. Tertio, quia in his quorum actiones in alterum transeunt, opposito modo attribuntur actiones mouentibus & motus. Secundum aedificationem enim aedificator dicitur aedificare, aedificium vero edificari. Si ergo intelligere esset actio in alterum transiens, sicut mouere, adhuc non esset dicendum quod sortes intelligeret ad hoc, quod intellectus uniretur ei ut motor, sed magis quod intellectus intelligeret, & sortes intelligeretur, aut forte quod intellectus intelligendo moueret sortem, & sortes moueretur. Contingit tamen quandoque quod actio mouentis traditur in rem motam, puta, cum ipsum motum mouet ex eo quod mouetur, ut calefactum calefacit. Posset ergo aliquis sic dicere, quod motum ab intellectu qui intelligendo mouet, ex hoc ipso, quod mouetur, intelligit. Huic autem dicto Aristoteles resistit in 2. de anima, unde principium huius rationis assumptum. Cum enim dixisset, quod id quo primo scimus & sanamur est forma, scilicet scientia & sanitas, subiungit. Videntur enim in patiente & disposito actiuorum inesse actus: quod exponens Themistius dicit. Nam & si ab alijs aliquando scientia & sanitas est, puta, a doctore & medico, tamen in patiente & disposito facientium inexistere actus ostendimus prius in his quae de natura. Est ergo intentio Aristotelis, & euidenter est verum, quod quando motum mouet, & habet actionem mouentis, oportet quod inest ei actus aliquis a mouente qui huiusmodi actionem habeat, & hoc est principium quo agit, & est actus & forma eius. Sicut si aliquid est calefactum, calefacit per calorem qui inest ei a calefaciente. Detur ergo quod intellectus moueat animam sortis uel illustrando, uel quocumque modo, hoc quod est relictum ab impressione intellectus in sorte est primum quo sortes intelligit. Id autem quo sortes primo intelligit, sicut sensu sentit, Aristoteles probauit esse in potentia omnia, & per hoc non habere naturam determinatam

determinatam, nisi hanc quod sit possibilis, & per consequens quod non misceatur corpore, sed sit separatus. Dato ergo quod sit aliquis intellectus separatus mouens sortem, tamen adhuc oportet quod ille intellectus possibilis, de quo Aristoteles loquitur, sit in anima sortis, sicut & sensus qui est in potentia ad omnia sensibilia, quo sortes sentit. Si autem dicatur quod hoc indiuiduum, quod est sortes, non est aliquid compositum ex intellectu & corpore animato, neque est corpus animatum tantum, sed est solum intellectus, haec iam erit opinio Platonis, qui vt Grego. Nysen. refert, propter hanc difficultatem non vult hominem ex anima & corpore esse, sed animam corpore vtentem, & velut indutam corpore. Sed & Plotinus, vt Macrobius refert, ipsam animam hominem esse testatur, sic dicens. Qui videtur, non ipse verus homo est, sed ille a quo regitur quod videtur. Sic cum morte animalis discedit animatio, cadit corpus a regeate viduatum, & hoc est quod videtur in homine mortale. Anima vero quae est verus homo, est ab omni immortalitatis conditione aliena. Qui quidem Plotinus vnus de magnis commentatoribus ponitur inter commentatores Aristotelis, ut Simplicius refert in commento predicamentorum. Haec autem sententia nec a verbis Aristotelis videtur discordare. Dicit enim in 9. ethic. quod boni hominis est bonum elaborare, etiam sui ipsius gratia. Intellectus enim gratia vnusquisque esse videtur. Quod quidem non dicit propter hoc, quod homo sit solus intellectus, sed quia id quod est in homine, principaliter est intellectus, unde & in sequentibus dicit, quod quemadmodum ciuitas principalissimum maxime videtur & omnia alia constituit, sic & homo: unde subiungit quod vnusquisque homo uel est hic, scilicet intellectus, uel maxime: & per hunc modum arbitror & Themistium in verbis supra positus, & Plotinum in verbis nunc inductis dixisse, quod homo est anima, uel intellectus. Quod enim homo non sit intellectus tantum, uel anima tantum, multipliciter probatur. Primo quidem ab ipso Gregorio Nyseno, qui inducta opinione Platonis, subdit. Habet autem hic sermo difficile, uel indissolubile quid. Qualiter enim vnus esse potest indumento anima? non enim vnus est tunica cum induto. Secundo, quia Aristoteles in 7. meta. probat quod homo, & equus, & similia, non sunt solum forma, sed totum quoddam ex forma & materia, ut uniuersale, singulare vero ex ultima materia & forma, ut Socrates. Iam est & in alijs similiter, & hoc probauit per hoc, quod nulla pars corporis potest diffiniri sine parte aliqua animae, & recedente anima nec oculus, nec caro dicitur nisi aequiuoce: quod non esset, si homo, aut Socrates esset tantum intellectus, aut anima. Tertio, sequeretur quod cum intellectus non moueat nisi per uoluntatem, ut probatur in 3. de anima, quod hoc esset subiectum uoluntati, quod retineret homo corpus cum uellet, & abiiceret cum uellet: quod manifeste patet esse falsum. Sic igitur patet, quod intellectus non unitur sortis solum ut motor, & quod etiam si hoc esset, nihil proficeret ad hoc quod sortes intelligeret. Tunc ergo hanc positionem defendere uolunt, aut consiteantur se nihil intelligere, & indignos esse cum quibus aliqui disputent, aut confiteantur quod Aristoteles concludit, scilicet quod id quo primo intelligimus, est species & forma. Potest etiam hoc concludi ex hoc, quod hic homo in aliqua specie collocatur, speciem aut nunquam sortitur aliquid nisi ex forma. Id igitur per quod hic homo speciem sortitur, est forma. Vnu-

quodque autem ab eo speciem sortitur, quod est principium propriae operationis speciei. Propria autem operatio hominis in quantum est homo, est intelligere. Per hoc enim differt ab alijs animalibus, & ideo in hac operatione Aristoteles felicitatem ultimam constituit. Principium autem quo intelligimus, est intellectus, ut Aristoteles dicit. Oportet igitur ipsum uniri corpori ut formam, non quidem ita quod ipsa intellectiua potentia sit alicuius organi actus, sed quia est uirtus animae, quae est actus corporis physici organici. Adhuc, secundum istorum positionem, destruantur moralis philosophiae principia. Subtrahitur enim quicquid est in nobis: non enim est aliquid in nobis, nisi per uoluntatem, unde & hoc ipsum uoluntarium dicitur, quod in nobis est. Voluntas autem in intellectu est, ut patet per dictum Aristotelem in 3. de anima, & per hoc quod in substantiis separatis est intellectus & uoluntas, & per hoc etiam quod contingit per uoluntatem aliquid in uniuersali amare, uel odire, sicut odimus latronum genus, ut Aristoteles dicit in sua rethorica. Si igitur intellectus non est aliquid huius hominis, uel non est uere vnus cum eo, sed unitur ei solum per phantasmata, uel sicut motor, non erit in hoc homine uoluntas, sed in intellectu separato, & ita hic homo non erit dominus sui actus, nec aliquis eius actus erit laudabilis, uel uituperabilis, quod est diuere principia moralis philosophiae. Quod cum sit absurdum, & uitae humanae contrarium (non enim esset necesse consiliari, nec leges ferre) sequitur, quod intellectus sic unitur nobis, ut uere ex eo & nobis fiat vnus, quod uere non potest esse nisi eo modo quo dictum est, ut sit etiam potentia animae quae unitur nobis ut forma. Relinquitur igitur hic absque omni dubitatione tenendum propter reuelationem fidei, ut dicunt: sed quia hoc subtrahere est niti contra manifeste apparentia. Rationes uero quas in contrarium adducunt, non difficile est soluere. Dicunt enim quod ex hac positione sequitur, quod intellectus sit forma materialis, & non sit denudata ab omnibus naturis rerum sensibilibus, & per consequens quicquid recipitur in intellectu, recipitur sicut in materia indiuidualiter, & non uniuersaliter. Et ulterius, quia si est forma materialis, quod non est intellecta in actu, & ita intellectus non poterit se intelligere, quod est manifeste falsum: nulla enim forma materialis est intellecta in actu. Horum autem solutio apparet ex his quae praemissa sunt: non enim dicimus animam humanam esse formam corporis secundum intellectiuam potentiam, quae secundum doctrinam Aristotelis nullius organi actus est: unde remanet quod anima quantum ad intellectiuam potentiam sit immaterialis, & immaterialiter recipiens, & seipsam intelligens: unde & Aristoteles signanter dicit de anima, quod est locus specierum, non tota, sed intellectus. Si autem contra hoc obiiciatur, quod potentia animae non potest esse immaterialior, aut simplicior quam eius essentia, optime procederet, si essentia animae humanae sic esset forma materiae, quod non per esse suum esset, sed per esse compositum, sicut est de alijs formis, quae secundum se nec esse, nec operationem habent praeter communicationem materiae, quae propter hoc immerse materiae dicuntur. Anima autem humana, quia secundum suum esse est forma, cui aliquatenus communicat materia non totaliter comprehendens ipsam, eo quod maior est dignitas huius formae, quam capacitas materiae, nihil prohibet quin habeat aliquam operationem, uel uirtutem, ad quam materia non attendit.

git. Consideret autem qui hoc dicit, quòd si hoc intel lectuum principium, quo nos intelligimus, esset secundum esse separatum & distinctum ab anima, quæ est corporis nostri forma, esset secundum se intelligens, & intellectum, nec quandoque intelligeret, quandoque non. Neque etiam indigeret vt seipsum cognosceret p intelligibilis & per actus, sed per essentiam suam, sicut alia substantia separata. Neque etiam esset conueniens quòd ad intelligendum indigeret phantasmatis nostris. Non enim inuenitur in rerum ordine, quod superiores substantia ad suas principales perfectiones indigeant inferioribus substantiis, sicut nec corpora caelestia formantur, aut perficiuntur ad suas operationes ex corporibus inferioribus. Magnam igitur improbitatem continet sermo dicentis, quod intellectus sit quoddam principium secundum substantiam separatum, & tamè quod per species a phantasmatis acceptas perficiatur, & fiat actu intelligens.

His igitur consideratis quantum ad id quod ponunt intellectum non esse animam, quæ est nostri corporis forma, neque partem ipsius, sed aliquid secundum substantiam separatum, considerandum restat de hoc, quod dicunt intellectum possibilem esse vnum in omnibus. Forte enim de agente hoc dicere aliquam rationem haberet, & multi philosophi hoc posuerunt. Nichil enim videtur inconueniens sequi, si ab vno agente multa perficiantur: quemadmodum ab vno sole perficiuntur omnes potentia visus animalium ad videndum, quamuis etiam hoc non sit secundum intentionem Aristotelis, qui ponit intellectum agentem esse aliquid in anima, vnde comparat ipsum lumini. Plato autem ponens intellectum vnum separatum, comparauit ipsum soli, vt Themistius dicit. Est enim vnus sol, sed plura lumina diffusa a sole ad videndum. Sed quicquid sit de intellectu agente, dicere intellectum possibilem esse vnum omnium hominum, multipliciter impossibile apparet. Primo quidem, quia si intellectus possibilis est quo intelligimur, necesse est dicere, quòd homo singularis intelligens vel sit ipse intellectus, vel intellectus formaliter ei inhæreat, non quidem ita quòd sit forma corporis, sed quia est virtus anime, quæ est forma corporis. Si quis autem dicat, quòd hic homo singularis est ipse intellectus, consequens est quod hic homo singularis non sit alius ab illo homine singulari, & quod omnes homines sint vnus homo non quidem participatione speciei, sed secundum vnum individuum. Si vero intellectus inest nobis formaliter, sicut iam dictum est, sequitur quòd diuersorum corporum sunt diuersa anime. Sicut enim homo est ex corpore & anima, ita hic homo, scilicet Callias, aut sortes est ex hoc corpore, & ex hac anima. Si autem anime sunt diuersa, & intellectus possibilis est virtus anime qua anima intelligit, oportet quòd differat numero, quia nec fingere possibile est, quòd diuersarum rerum sit vna numero virtus. Si quis autem dicat, quòd homo intelligit per intellectum possibilem, sicut per aliquid sui, quod tamen est pars eius non vt forma, sed sicut motor, iam ostensum est supra, quòd hac positio ne facta, nullo modo potest dici quòd sortes intelligat: sed dicimus quòd sortes intelligit per hoc, quòd intellectus intelligit, licet intellectus sit solum motor, sicut homo videt per hoc, quod oculus videt. Et vt similitudinem sequamur, ponatur quòd omnium hominum sit vnus oculus numero, inquirendum restat vtrum omnes homines sint vnus videns, vel multi videntes. Ad cuius veritatis inquisitionem considerare oportet,

et, quod aliter se habet de primo mouente, & aliter de instrumento. Si enim multi homines videntur vno & eodem instrumento numero, dicuntur multæ operationes, puta, cum multi videntur vna machina ad lapidum projectionem, vel eleuationem. Si vero principale agens sit vnum quod vtrius instrumentis, nihilominus operans est vnum, sed forte operationes diuersæ propter diuersa instrumenta. Aliquando autem est operatio vna, licet ad eam multa instrumenta requirantur. Sic igitur unitas operantis attenditur non secundum instrumenta, sed secundum principale agens, quod utitur instrumentis. Prædicta igitur positio facta, si oculus esset principale in homine, qui uteretur omnibus potentiis anime, & partibus corporis quasi instrumentis, multi habentes vnum oculum essent vnus videns. Si ergo oculus non sit principale hominis, sed aliquid sit in eo principaliter quod utitur oculo, quod diuersificatur in diuersis, essent quidem multi videntes, sed vno oculo. Manifestum est autem quod intellectus est id quod est principale in homine, & quod utitur omnibus potentiis anime & membris corporis tamquam organis: propter hoc Aristoteles subtiliter dixit, quod homo est intellectus maxime. Si igitur sit vnus intellectus omnium, ex necessitate sequitur quòd sit vnus intelligens, & per consequens vnus volens, & vnus utens pro sua uoluntatis arbitrio omnibus illis, secundum quæ homines diuersificantur adinuicem. Et ex hoc ulterius sequitur, quod nulla differentia sit inter homines, quantum ad liberam uoluntatis electionem, sed eadem sit omnium, si intellectus, apud quem solum residet principalitas & dominium utriusque omnibus aliis, est vnus & idem in diuersis hominibus, quod est manifeste falsum & impossibile. Repugnat enim his quæ apparent, & destruit totam scientiam moralem, & omnia quæ pertinent ad conuersationem civilem, quæ est omnibus naturalis, ut Aristoteles dicit. Adhuc si omnes homines intelligunt vno intellectu qualitercunque; eis uniatur aut ut forma, siue ut motor, de necessitate sequitur quod omnium hominum sit vnus numero ipsum intelligere, quod est simul & respectu vnus intelligibilis. Puta, si ego intelligo lapidem, & tu similiter, oportebit quòd vna & eadem sit intellectus operatio & mei, & tui. Non enim potest esse eiusdem actui principii siue sit forma, siue sit motor, respectu eiusdem obiecti nisi vna numero operatio eiusdem speciei in eodem tempore: quod manifestum est ex his quæ Philosophus determinat in 5. phys. Vnde si essent multi homines habentes vnum oculum, omnium visio non esset nisi vna respectu eiusdem obiecti in eodem tempore. Similiter ergo si intellectus sit vnus omnium, sequitur quod omnium hominum idem intelligentium eodem tempore sit vna actio intellectualis tantum, & præcipue cum nihil eorum, secundum quæ ponuntur homines differre ab inuicem, in operatione intellectuali diuersificetur. Phantasmata enim præambula sunt actioni intellectus, sicut colores actioni visus: unde per eorum diuersitatem non diuersificatur actio intellectus, maxime vnus intelligibilis: secundum quæ tamen ponunt diuersificari scientiam huius a scientia alterius, in quantum hic intelligit ea, quorum phantasmata habet, & ille ea, quorum phantasmata habet. Sed in duobus qui idem sciunt & intelligunt, ipsa operatio intellectualis per diuersitatem phantasmatum nullatenus diuersificari potest. Adhuc autem ostendendum est, quod hæc positio manifeste apparet repugnans dictis Aristotelis. Cum enim dixisset de intellectu possibili, quod est separatus,

separatus, & quod est in potentia omnia, subiungit quòd sic singula sciat, scilicet in actu, vt sciens dicitur qui secundum actum, id est, hoc modo, sicut scientia est actus, & sicut sciens dicitur esse in actu in quantum habet habitum, vnde subdit, Hoc autem confestim accidit, cum possit operari per seipsum. Est quidem igitur, & tunc potentia quodammodo, non tamen similiter, sicut ante addiscere, aut inuenire. Et postea cum quæ fuisset, si intellectus simplex est & impassibilis, & nulli nihil habet commune, sicut dixit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intelligere pati aliquid est? Et ad hoc soluendum respondet dicens. Quoniam potentia quodammodo est intelligibilia intellectus, sed actu nihil antequam intelligat. Oportet autem sit, sicut in tabula nihil est actu scriptum, quod quidem accidit in intellectu. Est ergo sententia Aristotelis, quod intellectus possibilis ante addiscere aut inuenire est in potentia, sicut tabula in qua nihil est actu scriptum. Sed post addiscere & inuenire secundum habitum scientia quo potest per seipsum operari, quamuis & tunc sit in potentia ad considerandum in actu. Vbi tria notanda sunt. Primo, quod habitus scientie est actus primus ipsius intellectus possibilis, qui secundum hunc sit actu, & potest per seipsum operari. Non autem scientia est solum secundum phantasmata illustrata, vt quidam dicunt, & quædam facultas quæ in nobis acquiritur ex frequenti meditatione & exercitio, vt continuemur cum intellectu possibili per nostra phantasmata. Secundo, notandum, quòd ante nostrum addiscere & inuenire, ipse intellectus possibilis est in potentia, sicut tabula in qua nihil est scriptum. Tertio, quod per nostrum addiscere seu inuenire, ipse intellectus possibilis sit actu: hæc autem nullo modo possunt stare, si sit vnus intellectus possibilis omnium qui sunt, & erunt, aut fuerunt. Manifestum est enim quod species conseruantur in intellectu: est enim locus specierum, vt Philop. supra dixerat, & iterum scientia est habitus permanens. Si ergo per aliquem præcedentium hominum factus est in actu secundum aliquas species intelligibiles, & perfectus secundum habitum scientie, ille habitus & illæ species in eo remanent. Cum autem omne recipiens sit denudatum ab eo quod recipit, impossibile est quod per meum addiscere, aut inuenire illæ species acquirantur in intellectu possibili. Et si tamen aliquis dicat, quod secundum nostrum inuenire, intellectus possibilis secundum aliquid fiat in actu de nouo, puta, si aliquid intelligibile inuenio, quod a nullo præcedentium est inuentum, tamen in addiscendo hoc contingere non potest: non enim possum addiscere, nisi quod docens sciuit. Frustra ergo dixit quod ante addiscere, aut inuenire, intellectus erat in potentia. Sed & si quis addat homines semper fuisse secundum opinionem Aristotelis, sequeretur quod non fuerit primus homo intelligens, & sic per phantasmata nullius species intelligibiles sunt acquisitæ in intellectu possibili, sed sunt species intelligibiles intellectus possibilis æternæ. Frustra ergo Aristoteles posuit intellectum agentem, qui faceret intelligibilia in potentia, intelligibilia actu. Frustra etiam posuit, quod phantasmata se habent ad intellectum possibilem sicut colores ad visum, si intellectus possibilis nihil a phantasmatis accipit. Quamuis & hoc ipsum irrationabile videatur, quòd substantia separata a phantasmatis nostris accipiat, & quod non possit se intelligere nisi post nostrum addiscere, aut inuenire siue intelligere, quia Aristoteles post verba præmissa subiungit. Et ipse tunc seipsum potest intelligere. f.

A post addiscere, aut inuenire. Substantia enim separata per seipsum est intelligibilis: vnde per suam essentiam se intelligeret intellectus possibilis, si esset substantia separata, nec indigeret ad hoc speciebus in intelligibilibus ei superuenientibus per nostrum intelligere, aut inuenire. Si autem hæc inconuenientia velint euadere dicendo, quod omnia prædicta Aristoteles dicit de intellectu possibili secundum quod continuatur nobis, & non secundum quod in se est, primo quidem dicendum est, quod verba Aristotelis hoc non sapiunt, immo de ipso intellectu, possibili loquitur secundum id quod est proprium sibi, & secundum quod distinguitur ab agente. Si vero fiat vis de verbis Aristotelis, ponamus vt dicunt, quod intellectus possibilis ab æterno habuerit species intelligibiles, per quas continuatur nobis secundum phantasmata quæ sunt in nobis. Oportet enim, species intelligibiles quæ sunt in intellectu possibili, & phantasmata quæ sunt in nobis, aliquo horum trium modorum se habeant, quorum vnus est quod species intelligibiles quæ sunt in intellectu possibili, sint acceptæ a phantasmatis quæ sunt in nobis, vt sonant verba Aristotelis, quod non potest esse secundum prædictam positionem, vt ostensum est. Secundus autem modus est, vt illæ species non sint acceptæ a phantasmatis, sed sint irradiantes super phantasmata nostra, puta, si species aliquæ essent in oculo irradiantes super colores qui sunt in pariete. Tertius autem modus est, vt neque species intelligibiles quæ sunt in intellectu possibili, sint acceptæ a phantasmatis, neque imprimant aliquid supra phantasmata. Si autem ponatur secundum, scilicet quod species intelligibiles illustrerent phantasmata, & secundum hoc intelligantur, primo quidem sequitur quod phantasmata fiunt intelligibilia actu non per intellectum agentem, sed per intellectum possibilem secundum suas species. Secundo, quòd talis irradiatio phantasmatum non poterit facere quod phantasmata sint intelligibilia actu: non enim fiunt phantasmata intelligibilia actu, nisi per abstractionem: hæc autem magis erit receptio, quam abstractio, & iterum cum omnis receptio sit secundum naturam recepti, irradiatio specierum intelligibilium quæ sunt in intellectu possibili, non erit in phantasmatis quæ sunt in nobis intelligibiliter, sed sensibiliter & materialiter, & sic non poterimus intelligere vniuersale per huiusmodi irradiationem. Si autem species intelligibiles in intellectu possibili neque accipiuntur a phantasmatis, neque irradiant super ea, erunt omnino disparatæ, & nihil proportionale habentes, nec phantasmata aliquid facient ad intelligendum, quod manifeste veritati repugnat. Sic igitur omnibus modis impossibile est, quòd intellectus possibilis sit vnus tantum omnium hominum.

Restat autem nunc soluere ea, quibus pluralitatem intellectus possibilis nituntur excludere. Quorum primum est, quod omne quod multiplicatur secundum diuisionem materie, est forma materialis: vnde substantia separata a materia non sunt plures in vna specie. Si ergo plures intellectus essent in pluribus hominibus qui diuiduntur adinuicem numero per diuisionem materie, sequeretur ex necessitate, quod intellectus esset forma materialis, quod est contra verba Aristotelis, & probationem illius, qua probat quod intellectus est separatus. Si ergo est separatus, & non est forma materialis, nullo modo multiplicatur secundum multiplicationem corporum. Huic autem rationi tantum innituntur, quod dicunt quod Deus non posset facere plures intellectus,

tur in eis prius & posterius *fm* naturā nisi secundū *sem* pus creationis suæ. In essentiis autem earum secundum quod sunt essentiæ, non est ordinatio vllō modo, sed sunt æquales in esse, econtrario spaciis, & corporibus & causæ & causato. Quomodo autem hæc Aristoteles solueret a nobis sciri non potest, quia illā partem metaphysicę non habemus, quam fecit de substantiis separatis. Dicit. n. Philoso. in 2. phys. q. de formis quæ sunt separata, in materia aut inquantū sunt separabiles considerare est opus philosophiæ primæ. Quicquid autem circa hoc dicatur manifestum est, q. ex hoc nullam angustiam catholici patiuntur, qui ponunt mundum incœpisse. Patet autem falsum esse, q. dicunt hoc fuisse principium apud omnes philosophantes & Arabes & Peripateticos, q. intellectus non multiplicaretur nūmeraliter, licet apud Latinos non. Algazel enim Latinus nō fuit, sed Arabs, Auicenna et qui Arabs fuit, in suo libro de anima sic dicit. Prudentia & stultitia & opinio & alia his similia, non sunt nisi in essentia animæ, ergo anima nō est vna, sed sunt multæ numero, & eius species vna est, & vt Græcos non omitteremus, ponenda sunt circa hoc verba Themistii, in commento de anima. Cum enim quælibet de intellectu agente, vtrum sit vnus aut plures, subiungit soluens, An primum quidem intellectum illuminantem credi vnū oportet, illuminatos vero & subinde, illuminantes multos? Quomodo quælibet sol est vnus, tamen lux quæ de sole prodit & mittitur, quasi abiungitur ab eo & diuellitur, atq; ita in multos obtutus distrahitur distribuiturque, Quamobrem Arist. intellectum non solum, sed luminī cōparauit: Plato autem soli. Ergo patet per verba Themistii, q. nec intellectus agēs, de quo Arist. loquitur, est vnus qui est illustrās, nec etiam possibilis qui est illustratus, sed verum est, q. principium illustrationis est vnum. (aliqua substantia separata, vel Deus secundum catholicos, vel intelligentia vltima, secundum Auicennam. Vnitatem autem huius principii separati probat Themistius per hoc, q. docens & addiscens idem intelligit. Quod non esset, nisi esset idem principium illustrans. Sed verum est, q. postea dicit quosdam dubitasse de intellectu possibili vtrum sit vnus. Nec circa hoc plus loquitur, quia non erat intentio eius tangere diuersas opiniones Philosophorum, sed exponere sententias Aristotelis, Platonis & Theophrasti: vnde in fine cōcludit. Quod dixi pronuntiare quidem de eo, quod dicit philosophus singularis est studii & sollicitudinis. Quod autem maxime aliquis vtiq; ex uerbis quæ collegimus accipiat de his sententiam Aristotelis, & Theophrasti, magis autem ipsius Platonis hoc promptum est propalare. Cæterum quærere quid quisque de anima senserit & loci & curæ alterius est. At quænam fuerit opinio Aristotelis, quæ Theophrasti, & quæ etiam Platonis facile arbitror colligi posse ex uerbis his, quæ supra de libris eorum prompsimus præteximusque. Ergo patet, q. Aristoteles & Theophrastus, & ipse Plato non habuerunt pro principio, q. intellectus possibilis sit vnus in omnibus. Patet etiam, q. Auerrois peruersere refert sententiā Themistii & Theophrasti de intellectu possibili & agente: vnde merito supra diximus eum philosophiæ peripateticæ peruersorem: unde mirū est quomodo aliqui solum commentum Auerrois videntes, pronuntiare præsumunt, q. ipse dicit hoc sensisse omnes Philosophos Græcos & Arabes, præter Latinos. Est etiam maiori admiratione uel etiam indignatione dignum, q. aliquis Christianū se proficiens tam irreue-

renter de Christiana fide loqui præsumperit. Sicut enim dicit, q. Latini pro principis eorum hoc nō recipiunt, q. sit vnus intellectus tantum, quia forte lex eorū est in cōtrarium. Vbi duo sunt mala. Primo, quia dubitat an hoc sit contra fidē. Secūdo, quia alienum se innuit ab hac lege, & quod postmodum dicit: hæc est ratio per quam catholici videntur habere hanc positionem. Vbi sententiā fidei positionē nominat. Nec minoris præsumptionis est, q. postmodum asserere audeat Deum facere non posse, q. sint multi intellectus, quia implicat contradictionē. Adhuc aut grauius ē, qd postmodū dicit, Per rōnē cōcludo de necessitate, q. intellectus est vnus numero, firmiter tamen teneo oppositum per fidē. Ergo sentit, quod fides sit de aliquibus, quorum contraria de necessitate concludi possunt. Cum autem de necessitate concludi non possit, nisi verum necessarium cuius oppositū est falsum & impossibile, sequitur *fm* eius dictū quod fides sit de falso & impossibili. Quod et Deus facere non pōt. Quod fidelium aures ferre nō possunt. non caret et magna temeritate, q. de his quæ ad philosophiam non pertinet, sed sunt puræ fidei disputare præsumit, sicut q. anima patitur ab igne inferni, & dicere sententias doctorū de hoc esse reprobandas. Pari ergo ratione posset disputare de Trinitate, de incarnatione & aliis hmoi, de quibus non nisi balbutiens loqueretur. hæc igitur sunt quæ in destructionē prædicti erroris conscripsimus, non per documenta fidei, sed per ipsorum philosophorum rōnes & dicta. Si quis aut gloriabundus de falsi nominis sciētia velit contra hæc quæ scripsimus aliquid dicere, non loquatur in angulis, nec coram pueris qui nesciunt de causis arduis iudicare, sed contra hoc scriptum scribat, si audeat, & inueniet non solum me, qui aliorum sum minimus, sed multos alios, qui veritatis sunt cultores, per quos eius errori resistetur, vel ignorantia consuletur.

Explicit diuinum opusculum sextumdecimum beati Thomae Aquinatis de unitate intellectus, contra Auerroistas dicentes unum esse intellectum omnium hominum.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVS CONTRA PESTIFERAM

DOCTRINAM RETRA-

HENTIVM HOMINES A RELIGIONIS

INGRESSU, IN QUO AUTHORIS INTENTIO MANIFESTATUR.

Opusculum Decimumseptimum.

CAP. I.

CHRIStIANÆ religionis propositum in hoc præcipue videtur consistere, vt a terrenis homines abstrahat, & spiritualibus faciat esse intentos. Hinc est, q. auctor fidei & cōsummator Iesus in hunc mundum veniens sæculariū rerum cōceptū & factū & verbo suis fidelibus demonstrauit. Factū quidē, quia sicut dicit Aug. in li. de Cathēchizandis rudibus. Omnia bona terrena contempserit homo factus Dominus

Dominus Iesus, vt contempnēda monstraret, & omnia terrena mala sustinuit quæ sustinenda præcipiebat, vt neque in illis quæreretur fœlicitas, neque in istis infœlicitas timeretur. Natus enim de matre, quæ quāuis a viro intacta concepit semperque intacta permanferit, tamen fabro desponsata erat, omnem typum carnalis nobilitatis extinxit. Natus in ciuitate Bethleē, quæ inter omnes Iudææ ciuitates erat exigua, noluit quemquam de terrenæ ciuitatis sublimitate gloriari: Pauper factus est, cuius sunt omnia, & per quem facta sunt omnia, ne quisquam cum in eum crederet, de terrenis diuitijs auderet extolli. Noluit Rex ab hominibus fieri, quia humilitatis ostendebat viam. Esuriuit qui omnes pascat sitiuit, per quem omnis potus creatur, ab itinere fatigatus est qui seipsum nobis viam fecit in cœlum, crucifixus est, qui cruciatus nostros finiuit, mortuus est, qui mortuos suscitauit: hoc idem in verbis ostendit. nā in suæ prædicationis exordio, non aliqua regna terrena, sicut in veteri testamento, sed regnum cœlorum penitentibus repromisit, discipulis primam beatitudinem in spiritu paupertatis constituit, in qua etiam perfectionis iter esse monstrauit, dicēs quærenti iuueni. Si vis perfectus esse, vende & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni sequere me. Hanc viam eius discipuli sunt secuti, tanquam temporaliter nihil habentes, sed spirituali virtute omnia possidentes. Habentes enim alimenta & quibus tegebantur, his erant contenti. Hoc autem tam pium tæque salubre studium diabolus humanę salutis æmulus, p homines carnales inimicos crucis Christi terrena sapientes, ab antiquis temporibus impedire non cessat. Dicit enim Augustinus in lib. de agone Christiano. Matculi & femine & omnis ætas & omnis sæculi dignitas, ad speciem vitæ æternæ cōmutata est. Alij neglectis temporalibus bonis, conuolant ad diuina, alij cedunt eorum virtutibus, qui hæc faciunt, & laudant, quod imitari nō audent. Pauci autem adhuc murmurant & inani libore torquentur, aut qui sua quærunt in ecclesia quāuis catholici videantur, aut ex ipso Christi nomine gloriam quærentes hæretici. Ex horum siquidem numero infurrexerunt ab olim diuersis quidem locis, sed pari vesania Ioninianus Romæ, Vigilantius in Gallia, quæ antea errorum monstis caruerant, quorum primus virginitati matrimonium, secundus paupertati, diuini statum præsumperunt æquare, manifesta perfidia, euangelica & apostolica cōsilia, quātum in ipsis est, reddētes inania. Si enim diuitiæ paupertati, virginitati matrimonium comparantur ex æquo, frustra vel Dominus de paupertate seruanda, vel eius Apostolus de virginitate custodienda, dedit consilium. Vnde insignis doctor Hieronymus vtrumque eorum efficaciter cōfutauit. Sed sicut in Apocalypsi legitur, vnum de capitibus bestię, quod quasi occisum fuerat, a plaga suæ mortis curatur. Insurgunt enim iterato in Gallia noui Vigilantij, a consiliorum obseruantia multipliciter & astute homines retrahentes. Primo namque proponunt, nullos consiliorum obseruantia per religionis introitū debere assumere, nisi prius in mandatorum obseruantia exercitatos, per quorum dictum & pueris & peccatoribus, & nouiter conuersis ad fidem arripientē perfectionis viam præcleditur. Addunt insuper, quod consiliorum viam nullus debeat assumere, nisi prius multorum consilio requisito, per quod quantum impedimentum assumen-

dæ perfectioni pareretur hominibus, nullus sanæ mentis ignorat, dum carnalium hominum consilia, quorum maior est numerus, facilius a spiritualibus homines retrahunt, quā inducant. Conantur in super impedire obligationem hominum, ad religionis ingressum, per quam firmatur animus ad perfectionis viam assumendam. Demum paupertatis perfectioni derogare multipliciter, non verentur. Horum autem conatum nepharium præfigurauit Pharaon, qui vt legitur Exo. 5. obiurgans Moysen. & Aaron volētes populum Dei Aegypto educere, quare inquit Moyses & Aaron sollicitatis populum ab operibus suis. Vbi dicit gl. Origenis. Hodie quoque si Moyses & Aaron id est, propheticus & sacerdotalis sermo animam sollicitet ad seruitium Dei, exire de sæculo, renunciare omnibus quæ possidet, attendere legi & verbo Dei, continuo audies vnanimis & amicos Pharaonis dicentes. Videte quomodo seducuntur homines & peruertuntur adolescentes. Et postea subdit. Hæc erant tunc verba Pharaonis, hæc nunc amici eius loquuntur, Hæc igitur sunt eorum consilia quibus impedire conantur, tendentium ad perfectionem profectum. Sed secundum Salomonis sententiam, non est consilium contra Dominum, de cuius consilijs auxilio spiritualibus armis quæ sunt potentia Deo, prædicta consilia nitentur destruere & præsumptionis altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei. De singulis igitur præmissorum hoc ordine profectum, vt primo ponamus ea, quibus suam intentionem fundare nituntur, post hæc ostendere conabimur secundum quid & quomodo singulorum prædictorum repugnat veritati, quæ secundum pietatem est, deinde ostendemus ea quibus vtuntur ad suæ opinionis asserptionem, inania & friuola esse.

CAP. I I.

Rationes quibus astruere quidam nituntur, non debere aliquos ad religionem admitti antequam fuerint in præceptis exercitati.

Nituntur autem ostendere multipliciter, quod consiliorum viam non debet arripere nisi prius fuerint in obseruantia mandatorum exercitati. Saluator enim noster vbi consilium de paupertate sectanda dedit, primo adolescēti proposuit, vt si vellet vitam ingredi seruaret mandata, & tunc profertenti se a iuuentute mandata seruasse, consilium seruandæ paupertatis dedit. Videtur igitur, quod obseruantia mandatorum viam consiliorum præcedere debeat. Item inducunt quod Mar. vlt. super illud, Docentes eos seruare omnia quecumque mandauimus vobis, dicit. glof. Bede. Congruus ordo. Primo enim docendus est auditor, deinde fidei sacramentis imbuendus, tunc ad seruanda mandata instruendus. Ex quo volūt accipere, q. obseruatia mandatorū præcedere debeat consiliorum asserptionem. Adhuc in psalm. 118. legitur. A mandatis tuis intellexi. Vbi dicit glo. Non mandata ipsa dico me intellexisse, sed a mandatis, quia ea faciēdo venit iste ad altitudinem sapientiæ. Ex quo etiā idē quod prius voluit concludere. Item inducunt, quod a sibi in psalm. 130. sup illud, sicut ablactatus est sup matre sua, dicit gl. Sicut quinq; tempora notantur in carnali procreatione & alitione, ita & in spirituali. Prius. n. cōcipimur

Opus. S. Tho. Aqu. O in vtero:

CONTRA RETRAHEN. HOMI.

in utero: deinde ibidem alimur, donec in lucem a da-
mur: deinde manibus matris gestamur & lacte nutri-
mur quousque ab lactati ad mensam patris acceda-
mus, Et postea subdit. Hæc quinque tempora sancta
seruat ecclesia. In quarta. n. feria quartæ hebdomadæ,
quasi ecclesiæ infantia cõcipitur. Tunc enim per exor-
cismum & catechismum, rudimentis Christianitatis
imbuuntur. Deinde quasi in utero ecclesiæ aluntur
vsq; ad sabbatum sanctum, in quo per baptismum
ad lucem generantur. Deinde quasi manibus ecclesiæ
gestantur & lacte nutriuntur vsque ad Pentecosten,
quo tempora nulla difficultia inducuntur, non media
nocte surgitur, non ieiunatur. Postea spiritu paraclito
cõfirmati, quasi ab lactati incipiunt, ieiunare & alia
difficilia seruare. Multi vero huc ordinem peruertunt
ut hæretici & scismatici se ante tempus, a lacte separa-
tes. unde extinguuntur. Cum ergo obseruatio consi-
liorum sit difficilior quam obseruatio mandatorum
videtur peruersus esse ordo, & ad hæresim, vel scisma
perire, q̄ aliquis accedat ad obseruandū cõsilia prius
in præceptis obseruandis non exercitatus. Hoc etiam
idem probare nituntur per ordinem miraculorū, qui
bus saluator turbas pauit. Primo enī, ut legitur Mat-
thæ. 14. satiauit quinque millia hominū ex quinque
panibus & duobus piscibus. Postea vero satiauit qua-
tuor millia hominum de septem panibus & septem
pisciculis, ut habetur Matthæi. 15. Significantur autē
per quique millia hi qui in seculari habitu exteriori
bus uti recte nouerunt. Nam qui mundo integre
renūciat: quatuor millia sunt, & septē panibus, id est
euangelica perfectione sublimes & spiritali gratia
reficiuntur. Ex quo volunt accipere, q̄ prius debent
aliqui nutrirī in obseruantia mādatorum & postmo-
dum perducī ad perfectionem consiliorum. Item in-
ducunt quod Hieronymus dicit super Matth. in prin-
cipio. Quatuor inquit sunt qualitates de quibus san-
cta euangelia contextuntur, præcepta, mandata, testi-
monia, exempla: in præceptis iustitia, in mādatis cha-
ritas, in testimonijs fides, in exemplis perfectio. Vol-
unt igitur concludere, q̄ a iustitia præceptorum sit
procedendum ad perfectionem exemplorum, quæ in
consilijs videtur consistere. Inducunt etiam q̄ Grego.
dicit in 6. Moralium, Post Liæ amplexus, ad Rachelē
Iacob peruenit, quia perfectus quisque ad fecunditatem
actiua vitæ ante iungitur, & post ad requiem
cõtemplatiua copulatur. Status autē religionis qui
consiliorum obseruantiam profitetur, pertinet ad vi-
ram contemplatiua. Præcepta autem dirigunt nos
ad vitam actiuam, quia Matthæi, 19. vbi enumerantur
præcepta legis dicit glos. Ecce vita actiua, vbi autem
postea subiicitur. Si vis perfectus esse &c. dicit glos.
Ecce vita contemplatiua. Non videtur ergo esse tran-
seundū ad religionis statum, nisi prius aliquis fuerit
in vita actiua exercitatus per obseruantiam præcepto-
rum. Assumunt etiam quod Greg. dicit super Ezechie.
Nemo repente fit summus, sed in bona conuersione
a minimis quis inchoat, ut ad magna perueniat. Mini-
ma autem videntur esse præcepta Decalogi, magna
autem videntur esse consilia, quæ pertinet ad perfe-
ctionem vitæ. Dicit enim August. in lib. De sermone
Domini in monte. Illa quæ præcepta sunt in lege di-
cuntur minima, quæ autem Christi dicturus est, sunt
maxima. Nullus ergo debet ad obseruatiā maiorū
adest, consiliorum accedere nisi prius in minoribus
hoc est in præceptis exercitatus. Item Grego. dicit &

AB INGRESSU RELIGIONIS

habetur in Decretis distinctione. 48. ca. sicut, Scimus
quod edificati parietes non prius tignorum pondus
accipiunt, nisi a nouitatis suæ humore siccentur, nisi
ante pondera quam solidentur accipiant, cunctam si-
mul ad terram fabricam deponat. Ibidem etiam habe-
tur ex dictis Greg. Casum appetit, qui ad summi loci
fastigia post positos gradibus per abrupta quærit ascen-
sum. Vnde cõcludunt periculosum esse, quod aliquis
summam perfectionem consiliorum attingere præsu-
mat, nisi prius in minoribus hoc est in mandatis fue-
rit exercitatus. Adijciunt etiam, quod naturæ ordine
mandata præcedunt consilia, ut pote magis commu-
nia, a quibus non conuertitur consequentia essendi.
Possunt enim præcepta sine consilijs obseruari, consi-
lia vero sine præceptis nequaquam. Vnde inordinatū
esse concludunt ad consilia tendere, nō præmissō exer-
cicio mandatorum. Addunt etiam, quod si consilia
præcepta præcederent, salus esse non posset his qui
consilia non obseruant, quia secundum hoc, nec præ-
cepta obseruare valerent. Hæc igitur sunt quibus ma-
xime vtuntur ad ostendendum, quod statum perfe-
ctionis per religionis ingressum assumere non debet
nisi qui sunt in obseruantia mandatorum exercitati

CAP. III.

Quod prædicta assertio locum non habet in pueris.

ET quia præsens quæstio ad mores pertinet in qui-
bus precipue considerandum est, vtrum quod di-
citur operibus congruat, ostendamus primo hoc, qd̄
asserere nituntur a rectis operibus discordare. Sunt
autem tria genera hominum, qui præceptorum exer-
citationem nō habent. Primo quidem pueri, qui pro-
pter defectum temporis mandatorum exercitium nō
potuerunt habere. Secundo sunt nuper ad fidem con-
uersi antequam nullum in præceptorum obseruan-
tia exercitium esse potest, quia omne quod non est ex
fide peccatum est, ut Apostolus dicit ad Roman. 14.
Et sine fide impossibile est placere Deo, ut dicitur ad
Hebr. 11. Tertio peccatores, qui in peccatis vitam du-
xerunt. In singulis autem præmissorum generibus
manifeste apparet falsum esse quod dicitur, Si enim
ex necessitate præceptorum exercitium viam consi-
liorum præcederet, quā quis arripit per religionis in-
gressum, inordinatum valde esset, nec ab ecclesia sus-
tinendum, quod parentes pueros in annis minoribus
sub consiliorum obseruantia, antequam in præceptis
exercitari potuerint, cuius cõtrariū & ecclesiæ cõsue-
tudo habet quæ maximū habet auctoritatis pōd, &
multipliciter scripturarum auctoritatibus cõproba-
tur. Dicit enim Greg. & habetur. 20. q. 1. c. ad didistis.
Si pater vel mater filium filiamue intra septa mona-
sterij in infantie annis sub regulari tradiderunt disci-
plina, vtrum liceat eis postquam pubertatis annos
impleuerint egredi & matrimonio copulari, hoc om-
nino deuitamus, nec refert quantum ad propositum
pertinet, vtrum sint obligati ad regularem obseruan-
tiam perpetuo tenendam, quia si præceptorum exer-
citiū ex necessitate obseruantiam consiliorum præ-
cederet nullo modo liceret regulari cõsiliorū obser-
uatiā aliquos applicare, qui nodū essent in pceptis exer-
citari. Hæc autē cõsuetudo pueros religioni tradēdi nō
solum

solum ecclesiasticis statutis quam pluribus, sed etiā
sanctorum exemplis comprobatur. Narrat enim Grego-
rius in 2. dialogorum lib. q̄ ceperunt ad beatum
Benedictum Romanæ vrbis nobiles & religiosi con-
currere, suosque ei filios omnipotenti Deo nutriendos
dare. Tunc quoque bonæ spei suas soboles Euticius
Maurum, Tertulus vero Patricius Placidum tradidit:
ex quibus Maurus inuicem cum bonis polleret mori-
bus, magistri adiutor cepit existeri. Placidus vero pue-
rilis adhuc in dolis annos gerebat. Ipse etiam beatus
Benedictus adhuc puer existens, despectis literarum
studijs, relicta domo, rebusque patris, soli Deo place-
re desiderans sanctæ conuersationis habitum quæsi-
uit, ut Grego. in eodem lib. narrat. Hic etiam mos ab
ipsis Apollolis sumpsisse inuenitur exordium. Dicit
n. Dion. in fine ecclesiæ. hierar. Sursum acti infantes
ad habitū sanctū habebunt consuetudinē ab omni re
moti errore, & immundæ vitæ expertes. Hoc diuini
nostris ducibus ad mentem venit, & visum est susci-
pere infantes. Et quāuis ibi loquatur Dionysius de
susceptione infantium ad Christianam religionem in
baptismo assumendam, tamē ratio ibi inducta etiam
proposito competit, quia vtrouique pueros expedit
nutriti in his quæ postmodum sunt obseruaturi, ut
ad hoc horum habitus informetur. Et ut vterius pro-
cedatur, hoc etiam ipsius Domini auctoritate firma-
tur. Legitur enim Matthæi. 19. q̄ oblatis sunt Christo
paruuli, ut manus eis imponeret, & oraret: discipuli
autem increpabant eos, Iesus autem ait eis. Sinite par-
uulos, & nolite eos prohibere ad me venire. Taliū
est enim regnum cœlorum: vbi dicit Chry. Quis me-
reatur appropinquare Christo, si repellitur ab eo sim-
plex infantia? Nam si sancti futuri sunt, quid negatis
filios ad patrem venire? Si autem peccatores futuri
sunt, ut quid sententiam condemnationis potertis
antequam culpam videatis? Manifestum est autem q̄
maxime appropinquat homo Christo per viam consi-
liorum, s̄m illud Matthæi. 19. Vende omnia quæ ha-
bes, & da pauperibus, & sequere me. Nō sunt igitur
pueri retrahendi, ne per obseruantiam consiliorum
Christo appropinquet. Sed sicut Origines ibidem di-
cit, quidam priusquam discant rationem iustitiæ de
pueris, reprehendunt eos qui per simplicem doctri-
nam pueros & infantes, id est, minus adhuc eruditos
offerunt Christo. Dominus autem hortans discipulos
suos viros iam constitutos condescendere vtilitati-
bus pueroꝝ, ut fiant pueris quasi pueri, ut pueros
lucrentur, dicit. Taliū est regnum cœlorum. Nam &
ipse cum in forma Dei esset, factus est puer. Hoc ergo
debemus attendere, ne aestimatione sapientiæ excellē-
tioris contemnamus quasi magni pusillos ecclesiæ
prohibentes pueros venire ad Iesum. Et ut adhuc ad
priora nos extendamus, de Ioanne Baptista legitur Lu-
cæ. 1. Puer crescebat, & confortabatur spiritu, & erat
in desertis vsque ad diem ostensionis suæ ad Israēl.
vbi dicit Beda. Prædicator penitentis futurus, ut libe-
rius auditores suos a mundi illecebris erudiendo sub-
tollat, primam in desertis transegit uitam, ne ut
Grego. Nyssenus dicit, huiusmodi fallacijs quæ p sen-
sus ingeruntur, assuetus, quādam confusione ac er-
rorem incurreret erga veri boni discretionē: & ideo
ad tātū diuinarum gratiarum eleuatus est apicem,
ut plusquam prophetis sibi gratia infunderetur, quia
mūdus expers cuiuslibet passionis desiderium suum
a principio usque ad finē diuinis aspectibus obtulit.
Non solum igitur licitum est, sed etiā ualde expediens

ad maiore gratiā optime promerendā, ut aliqui a pue-
ritia seculum deserentes, in deserto religionis uiuant.
Vnde Trenorum. 3. dicitur. Bonum est uiro cum por-
tauerit iugum ab adolescentia sua. Et causa uidetur
assignari, cum subditur Sedebit solitarius, & tacebit,
quia leuauit se super se: per quod datur intelligi, qui
ab adolescentia sua iugum religionis portando se
super se leuant, ad obseruandas religionis, quæ
in quiete consistit, a mundanis curis & silentio, a
turbarum tumultibus magis reddantur idonei, s̄m
illud Proverbiorum. 12. Adolescens iuxta uiam suam
etiam cū senuerit non recedet ab ea. Et inde est quod
Anselmus in libro de similitudinibus, eos qui sunt
a pueritia in monasterijs nutriti, angelis cõparat: eos
uero qui postmodum imperfecta ætate conuertuntur,
hominibus. Hoc etiam nō solū sacre scripturæ aucto-
ritatibus, sed etiam Philosophorum sententijs con-
firmatur, Dicit enim Philosophus in 2. ethicorum.
Non parum differt sic, uel sic ex iuvene confectum as-
suefieri: sed multo magis, aut omne, id est, totū in hoc
consistit, q̄ aliqui a pueritia erudiantur in hoc, quod
per totā uitā debetur seruare. & in 8. politicorū dicit
idem Philosophus, q̄ legislatori maxime negotiandū
est circa iuuenum disciplinam, quos oportet erudire
s̄m quod conuenit ad unamquāq; qualitatem. Hoc etiā
ex communi hominum consuetudine manifeste appa-
ret, s̄m quam homines a pueritia applicantur illis
officijs, uel artibus, in quibus uitā sunt acturi. Sicut
qui futuri sunt clerici, mox a pueritia in clericatu eru-
diuntur: qui futuri sunt milites, oportet q̄ a pueritia
in militaribus exercitijs nutriantur, sicut Vegetus di-
cit in lib. de re militari: qui futuri sunt fabri, fabrilē
artem a pueritia discunt. Cur igitur in hoc solo regula
fallat, ut qui futuri sunt religiosi, non a pueritia in re-
ligione exercentur? Quinimo necesse est ut quā:
aliquid est difficilius, tanto ad illud portandū magis
homo a pueritia consuecat. Sic igitur manifeste appa-
ret, q̄ in pueris locum non habet, qd̄ dicunt oportet:
aliquem prius in mandatis exerceri, quā ad cõsilia
transcat religionem intrando.

CAP. IIII.

*Quod prædicta assertio locum non habet in his qui de nouo
conuertuntur ad fidem.*

Nunc videre oportet, vtrum hoc locū habere pos-
sit in his qui nuper ad fidem sunt conuersi, qui-
bus si quis religionis habitum interdicit tamquam
in præceptis non exercitatis, primo aspectu absurdū
apparet, cum constat Christi discipulos statim in sua
cõuersione ad fidem, esse assumptos ad Christi colle-
gium, in quo primum exemplar consiliorum perfe-
ctionis apparuit, & absque dubio cuiuscūque religio-
nis statum excessit. Ipse quoque Paulus inter Apo-
stolos cõuersione nouissimus, prædicatione primus sta-
tim ad fidem conuersus, uiam perfectionis euangeli-
cæ sumpsit. Dicit enim ad Galat. 1. Cum autem pla-
cuit ei qui me segregauit ex utero matris meæ, ut uo-
caret per gratiam suam, ut reuelaret filium suum in
me, ut euangelizarem illum in gentibus, cõtinuo nō
acquieui carni & sanguini. Hoc etiā ex ipsius Christi
exemplo nobis ostenditur. Legitur enim Matthæi. 4.
post baptismum Christi, quod tunc Iesus ductus
est in desertum a spiritu, ubi dicit glos. Tunc, id est,
Opusc. S. Tho. Aquin. O 2 post

post baptismū, docēs baptizatos de mūdo exire, & in quiete Deo vacare. Hoc etiā ex multorū laudabili cōsuetudine approbatur, qui ab infidelitate quacūque ad fidem Christi cōuersi, statim habitum religionis assuērunt. Quis autē erit tam improbus disputator, qui audeat eis cōsulere, vt potius i sēculo remaneāt, q̄ in religione perceptā baptismi gratiā studeāt cōseruare? Quis sanæ mentis ab hoc proposito eū impediāt, ne Christū quē per sacramētū baptismū iam induit, perfecta imitatione iduere mereatur? Apparet igitur & in hoc secundo hominum genere derisibile omnino esse, quōd dicunt homines ab ingressu religionis arcēdos ante exercitium præceptorum.

C A P. V.

Quōd prædicta assertio locum non habet in peccatoribus per pœnitentiam conuersis.

Denique videamus, an in tertio genere hominum de peccatis pœnitentium nōdum in præceptis exercitatorum, conueniens esse possit qd dicunt. Vbi assumendum uidetur, qd in euāgelio legitur de conuersione Matthæi, quē Dominus de telonei lucris ad sui sequelam uocauit, & quāuis non statim sit in Apostolatū assumptus, statim tamen consiliorum perfectionem assumpsit. Dicitur enim Luc. 5. q̄ relictis omnibus, surgens secutus est eū, & sicut Ambrosius ibidem dicit propria dereliquit, qui rapiebat aliena. Ex quo manifeste apparet, q̄ statim pœnitēs post quacūque immanitatem peccatorum, uiam consiliorū possunt arripere. Quinimmo ut uerius dicatur, eis maxime competit ad perfectionē uiam cōsiliōrum assumere. Greg. enim in quadam Homelia exponens illud qd habetur Lucæ. 3. Facite dignos fructus pœnitentiæ dicit. Quisquis illicita nulla cōmisit, huic iure cōcedit ut licitis utatur. At si quis in culpā lapsus est, tā licita debet abscindere, quāto se meminit illicita perpetrasse, & post modum subdit. Per hoc ergo cuiuslibet conscientia conuenitur, ut tanto maiora quarat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quāto grauiora sibi intulit damna per culpam. quia igitur in statu religionis homines etiam a licitis abtinent & peccatorum operum lucra querunt, manifestum est q̄ a peccatis recedentes non in obseruantia præceptorum, sed potius in eorum trāsgressione exercitati, debent uiam consiliorum assumere religionem intrando, quæ est perfecta pœnitentiæ status, unde ut habetur trigesima tertia quæstione. 2. ca. admonere. Stephanus Papa Astulphum quandam, qui grauiā peccata portauerat admonet dicens. Placeat tibi consiliū nostrum, Ingredere monasterium, humiliare sub manu abblatis, & multorū fratrum precibus adiutus obseruanda simplici animo quæ tibi fuerint imperata: & postea subdit. Sin autem pœnitentiam publicam, permanens in domo tua, vel in hoc mundo vis agere, qd peius tibi & durius & grauius esse nō dubites, ita ut agere debeas exortamur. Et subiūgit quædam grauissima, quibus tamen omnibus utilius & melius esse dicit religionis ingressum. Sic igitur patet, q̄ nō exercitati in præceptis, sed potius in peccatis conuersati salubriter admonentur ad religionis ingressum, qui tamen per horum admirabilem sapientiam a cōsilijs assumendis arcētur, quorum in hoc sententia, Apostoli sententia confutatur, qui dicit Roman. 6. Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut

enim exhibuistis membra uestra seruire immunditia & iniquitati ad iniquitatē, ita nunc exhibete mēbra uestra a seruire iustitiæ in sanctificationem, ubi dicit gloss. Humanum dico, quia plus seruitutis debetis iustitiæ, quā peccato. Et Baruch quarto dicitur. Sicut fuit sensus uester, ut erraretis a Deo, decies tantum, iterum conuertentes requireretis eum, quia uidelicet post peccata quibus homo a Deo recessit, eius præcepta transgrediens, ad maiora debet manum extendere, & non esse mediocribus contentus. Huic etiam rei multa exempla sanctorum suffragantur. Plurimi enim utriusque sexus post grauiā facinora, & flagitia perpetrata, in quibus totam uitam suam consumpserant, statim consiliorum uiam assumentes, nullo præmissō præceptorū exercitio religioni arctissimi se derunt. Nec solum hoc auctoritatibus sanctorum & exemplis, sed etiam Philosophicis documentis comprobatur. Dicit enim Philosophus in 2. Eth. Multum enim abducentes a peccato, in medium uenimus, qd tortuosa lignorum dirigentes faciunt. Oportet igitur eos qui per peccata sunt distorti, ad rectitudinem deduci, p̄ perfectiora uirtutis opera obseruando. Patet igitur ex præmissis, q̄ in nullo genere hominum locū habere potest qd dicunt, non debere aliquos ad religionē trāsire, nisi prius fuerit in præceptis exercitati.

C A P. V I.

Destructio radices erroris præmissi.

Ad hunc autem errorem radicitus extirpandum, oportet eius radicem siue originem inuenire. Videtur autem ex hoc prædictus error procedere, q̄ existimant in consilijs principaliter perfectionem existere, & præcepta ad consilia ordinari sicut imperfectum ordinatur ad perfectum, & sic necesse sit a præceptis ad consilia trāsire, sicut ab imperfecto ad perfectum peruenitur. Cum autem hoc simpliciter de præceptis enunciēt, falluntur. Manifestum est enī præcipua præcepta esse de dilectione Dei & proximi, s̄m quōd Dominus dicit Matthæi. 22. q̄ primum & maximū mandatū legis est. Diliges Dominum deū tuum, ex toto corde tuo, secundum autem simile est huic, diliges proximū tuum, sicut te ipsum. In his autē duobus præceptis essentialiter consistit uitæ Christianæ perfectio. Vnde Apostolus dicit ad Colo. 3. Super omnia autem hæc charitatem habete, qd est uinculū perfectionis. Vbi dicit gloss. q̄ cætera perfectum faciunt, inquātū. s̄ ad charitatem ordinantur, charitas autem omnia ligat. Et inde est, q̄ cum Dominus Matthæi. 6. præcepta de proximi dilectione dedisset subiūxit. Estote ergo uos perfecti, sicut & pater uester celestis perfectus est, & Matthæi 19. super illud. Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, dicit Hier. Quia non sufficit tātum relinquere, iungit qd perfectū est, & secuti sumus te. Requebantur autem Apostoli Dominum, non tam passibus corporis, q̄ affectibus mentis, Vnde super illud. Luc. 5. & ait illi, sequere me. Dicit Ambrosius. Sequi iubet, non corporis gressu, sed mentis affectu. Patet igitur, quōd præcipue in affectu charitatis ad Deum perfectio Christianæ uitæ consistit. & hoc rationabiliter cuiuslibet enim rei perfectio in affectione sui finis consistit. Finis autem christianæ uitæ, est charitas ad quam sunt omnia ordinanda, secundum illud. 1. ad Thimo.

1. Finis præcepti charitas est. ubi dicit gloss. Charitas est finis. i. perfectio præcepti. i. præceptorum omnium: quorum impletio est dilectio Dei & proximi. Oportet autē considerare, q̄ aliter iudicandum est de fine, & de his quæ sunt ad finē. In his enim quæ sunt ad finem præfigenda est quædam mensura, secundum quod congruit fini. Sed circa ipsum finem nulla mensura adhibetur, sed vnusquisq; ipsum assequitur, quā tum potest: sicut medicus medicinam quidem moderatur, ne superexcedat, sanitatem autem inducit quāto perfectius potest. Sic igitur præceptum dilectionis Dei, quod est ultimus finis christianæ uitæ, nullis terminis coarctatur, ut possit dici, q̄ tāta dilectio Dei cadat sub præcepto: maior autem dilectio limites præcepti excedens sub consilio cadat: sed vnusquisque præcipitur, ut Deum diligat, quantum potest, quod ex ipsa forma præcepti apparet cum dicitur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Vnusquisq; autē hoc obseruat secundum suam mensuram, vnus quidem perfectius, alius autem minus perfecte. Ille autē totaliter ab obseruantia huius præcepti deficit, qui Deum in suo amore non omnibus præfert. Qui uero ipsum præfert omnibus, ut ultimum finem, implet quidem præceptum, vel perfectius, vel minus perfecte, secundum quod magis uel minus detinetur aliarum rerum amore, unde Aug. dicit in lib. 83. q. Charitatis uenenum est spes adipiscendorum, aut retinendorū temporalium, quod est intelligendum, si sperētur tāquam ultimus finis: nutrimentum eius est, imminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Est autē & alius modus perfectus obseruantie huius præcepti, qui non potest obseruari in uia. Dicit. n. Aug. in li. de perfectione iustitiæ, q̄ in illa plenitudine charitatis quæ erit in patria, charitatis præceptum illud implebitur, diliges dominū Deū tuū ex toto corde tuo &c. & postea subdit. Cur ergo non præciperetur homini ista perfectio, quæ eam in hac uita nō habeat? Nō. n. recte curritur, si quo currendum est nesciatur. Quomodo autē sciretur, si nullis præceptis ostēderetur? Ad hæc igitur præcepta dilectionis Dei & proximi omnia alia præcepta & consilia ordinantur, sicut ad finē, unde Aug. dicit in Enchi. Quæcumque mandat Deus ex quibus vnus est, non mechaberis, & quæcūq; nō iubentur, sed spiritali consilio mouentur, ex quibus unū est bonū hoī est mulierē nō tangere, tunc recte fiunt cum referuntur ad diligendum Deum, & proximum propter Deum. Aliter tamen ad præcepta charitatis ordinantur alia præcepta legis: aliter autē consilia. Ad finem enim aliquid ordinatur, ut sine quo finis haberi non potest, sicut cibus ad uitam conseruandam: aliquid uero ordinatur in finē, sicut per quod & facilius, & securius, & perfectius finis obtinetur: sicut ad uitam corporis conseruandam ordinatur cibus ex necessitate: medicina uero conseruariua sanitatis, ut perfectius & securius sanitas habeatur. Primo ergo modo, ad charitatem ordinantur alia legis præcepta: nullo enim modo potest præcepta charitatis implere, qui uel alios deos colit, per quod disceditur a Dei dilectione, uel qui homicidium aut furtum committit, quæ dilectioni proximi aduersantur. Secundo autem modo ordinantur ad charitatem consilia. & de consilio quidē uirginitatis expresse est Apostoli sententia ostendentis, q̄ ad dilectionem Dei ordinatur. Dicit. n. 1. ad Cor. 7. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo, qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mūdi, quo-

modo placeat uxori. De cōsilio uero paupertatis ipse Saluator dicit, q̄ ad sui sequelam ordinatur, ut patet Matthæi. 19. Quæ quidem sequela in affectu charitatis consistit, ut ostensum est. Charitas autē per cupiditatis minutionem perficitur, cupiditas uero & diuitiarum amor per abiectionē earum diminuitur, vel etiam totaliter aufertur. Dicit enim. Aug. in epistola ad Paulinum & Therasiā q̄ terrenā diliguntur arctius adepta, q̄ concupita constringunt. Aliud est. n. iā nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorporata diuellere. Vtrumque etiam consilium ad dilectionem proximi ordinatur. Cum enim ea quæ Dominus præcipit. Matth. 5. ad dilectionem proximi pertinētia, sint in præparatione animi obseruanda, manifestum est, q̄ magis ad horum obseruatiā preparatur animus qui circa propria non sollicitatur: facilius enim tollenti tunicam & pallium dimittere est paratus, si necesse fuerit, qui nihil habere i suo animo destinauit, q̄ qui habet animum aliquid in hoc sēculo possidēdi. Quia uero charitas non solum finis est, sed etiam radix omnium uirtutum, & præceptorum quæ de actibus uirtutum dantur, cōsequens est, ut sicut per consilia homo proficit ad perfectius diligendum Deum & proximum, ita etiam proficiat ad perfectius obseruanda, quæ de necessitate ad charitatem ordinantur. Qui enim continentia aut paupertatem seruare proposuit propter Christum, longius ab adulterio & furto recessit. Adduntur etiam in religionis statu multæ obseruantie, puta uigiliarum, ieiuniorum & sequestrationis a sæcularium uita, per quæ homines magis a uitijs arcētur, & ad uirtutis perfectionem facilius promouentur, & sic consiliorum obseruatio ad aliorum obseruantiam præceptorum ordinatur, non tamen ordinatur ad ea sicut ad finem: nō enim aliquid uirginitatem seruat, ut adulterium uitet, uel paupertatem, ut a furto desistat, sed ut in Dei dilectionē proficiat: maiora enim non ordinantur ad minora, sicut ad finem. Sic igitur patet, q̄ consilia ad uitæ perfectionem pertinēt, non quia in eis principaliter consistat perfectio, sed quia sunt uia quædam, uel instrumenta ad perfectionem charitatis habendam. Vnde Aug. dicit i li. De morib' ecclesiæ, de uita religiosorū loquēs. Concupiscentiæ domandæ & dilectioni fratrum retinendæ, in uigilant omnis intentio, Et ibidem dicit. Charitas præcipue custoditur, charitati uirtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati uultus aptat. Et i Colatioe patrū dicit abbas Moyses, p̄ hac. s̄. puritate cordis & charitate uniuersa egim' atq; toleramus. p̄ hac parētes, patria, dignitates, diuitiæ, delitiæ mūdi huius, & uoluptas uniuersa cōtemnitur, pro hac ieiuniorū inedia, uigilias, labores, corporis nuditatem, lectio nes cæterasque uirtutes suscipimus, ut per ista ab uniuersis cogitationibus noxijs illa sum præparare cor nostrum & conseruare possimus, & ad perfectionem charitatis istis gradibus innitendo conscendere. Sic igitur cum duplex sit modus obseruandi præcepta, perfectus. s̄. imperfectus, est etiam duplex exercitiū præceptorum: vnū quidem, quo aliquis exercitatur in perfecta obseruatiā præceptorū, & hoc idem exercitiū fit per cōsilia sicut ex præmissis patet: aliud autē est exercitiū in imperfecta obseruatiā præceptorū, quod fit in uita sæculari absque cōsilijs. Cum ergo dicitur, quōd oportet aliquem prius exercitari in præceptis, quā ad consilia transeat, idem est, ac si dicitur, oportet prius hominem exercitari in imperfecta obseruatiā præceptorum, quā exercitari in perfecta. Opus. S. Tho. Aquin. Q 3. Et ob-

ta obseruantia eorundem, quod valde inepte dicitur siue ad ipsa præcepta respiciamus, siue ad ipsa exercitia. Quis enim tam insanæ mentis esse poterit, qui aliquem volentem perfecte diligere Deum & proximum, retrahat cogens ipsum prius diligere imperfecte? Nōne hoc formæ dilectionis cōtradicit, quæ nobis traditur in præceptis charitatis diuinæ, cum dicitur? Diliges Dominū Deum ex toto corde tuo. Num quid timendum est, ne nimis cito homo incipiat Deū perfecte diligere, quasi possit in diligēdo Deum modum præterire? dicitur Eccles. 43. Glorificantes Dominum quantumcumque poteritis, superualebit adhuc &c. Vnde Apost. 1. ad Corint. 9. monet. Sic currite, vt comprehendatis. Et ad Heb. 4. dicit. Festinemus ingredi in illam requiem, quia quantumcumque homo tempestiue viam perfectionis incipiat, semper sibi remanet quo possit perficere, quousque vltimam perfectionem homo consequatur in patria. Si vero ad ipsa exercitia inspiciamus, maior apparebit abulditas. Quis enim dicat volenti continentiam, vel virginitatē seruare, vt prius in matrimonio caste viuat? Quis dicat paupertatem pro Christo volenti subire, vt prius in diuitijs iuste viuat, quasi per diuitias animus hominis ad paupertatem præparetur, & non magis propositum paupertatis impediatur? Quod manifeste apparet, Matth. 19. de adolescente qui paupertatis consilium a Domino non suscepit, sed abiit tristis ppter diuitias quas habebat. Et hæc quidē dicta sunt si comparentur consilia ad præcepta charitatis. Si vero comparemus ea ad alia legis præcepta, quis non videat quanta sequatur absurditas? Si enim per consilia & religionis obseruantias tolluntur occasiones peccatorum, per quæ sunt præceptorum transgressiones, quis non videat aliquem tanto magis indigere, vt occasiones peccatorum euitet? Numquid ergo dicendum erit iuueni, Viuas interim iter mulieres, & lasciuorum consortia, vt sic in castitate exercitatus, postmodum in religione castitatem obserues: tamquam facilius sit in sæculo, quam in religione castitatem seruare? Idem etiam de alijs virtutibus & peccatis apparet. Similes sunt igitur huiusmodi doctrinā promulgantes bellorum ducibus, qui milites in suo tyrocinij exordio acrioribus bellis exponerent. Fatemur autē, quod si qui sunt in vita seculari exercitium præceptorum habentes, melius possunt in religione proficere: sed sicut ex vna parte præceptorum exercitium in vita seculari præparat hominem ad consilia melius obseruanda, ita ex alia parte secularis vitæ consuetudo consilij obseruandis impedimentum præstat. Vnde Greg. dicit in princ. mora. Cum adhuc me cogeret animus præsentī mundo quasi specietenus deseruire, cœperunt multa contra me ex eiusdem mundi cura succrescere, vt in eo iam nō specie, sed quod est grauius, me te retineret: quæ tandem cuncta sollicitate fugiens, portum monasterij petij.

CAP. VII.

Solutio rationum aduersariorum.

His igitur visis facile est ea, quibus innituntur, refellere. Quod enim primo inducunt de adolescente cui Dominus consilium perfectionis dedit, vtputa iam in mandatis exercitato, quia dixerat. Hæc omnia seruauī a iuuentute mea, manifestum est secundū Hieronymum efficaciam non habere. Dicit enim su-

per Mat. Mentitur adolescēs. Si enim quod positum est in mandatis, Diliges proximum tuum sicut teipsum, opere compleset, quomodo postea audiens, Vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, tristis recessit? Et sicut Origenes super Mat. narrat, scriptum est in euangelio secundum Hebræos, quod cum Dominus dixisset ei, Vade & vende omnia quæ habes, cepit diues scalpere caput suum, & dixit ad eum Dominus. Quomodo dicis, feci legem & Prophetas? Scriptum est in lege. Diliges proximum tuum sicut teipsum, & ecce multi fratres tui filij Abrahæ amici tui sunt stercore morientes præ fame, & domus tua plena est multis bonis, & non egreditur aliquid omnino ex ea ad eos. Itaque Dominus redarguens eum dicit. Si vis perfectus esse &c. Impossibile est enim implere mandatum, quod dicit, Diliges proximum tuum sicut teipsum, & esse diuitem, & maxime tantas habere possessiones: sed hæc intelligenda sunt quantum ad perfectum modum obseruantię huius præcepti. Nihil autem prohibet dicere eum prius imperfecte præcepta obseruasse, & quantum ad hoc eum non fuisse mentum, sicut Chrysolost, & alij expositores dicunt: nec tamen quia exercitato aliquantulum in obseruantia mandatorum Dominus perfectionis consilium dedit, ideo necessaria forma præscribitur, vt solis talibus aditus ad consilia pateat, quia etiam Matthæus non exercitatum in præceptis, sed potius in peccatis conuersatum, ad consilia sequenda vocauit, vt sic nec peccatoribus, nec etiam innocētibus perfectionis viam præcluderet. Quod vero secundo inductum est, quod post sacramenta ad mandata seruanda auditor est instruendus, hoc nihil ad propositum facit: quia instructio in mandatis omnibus necessaria est siue in sæculo remanentibus, siue etiam assumētibus perfectionis viam per religionis ingressum: sicut etiam doctrina fidei, & sacramenta, de quibus præmittitur, sunt vtriusque communia. Similiter quod tertio est inductum, quod faciēdo mandata homo venit ad latitudinem sapientiæ, nihil aliud indicat, nisi quod per obseruantiam mandatorum homo meretur sapientiam occultorum. Vnde ibidem inducitur illud, quod habetur Ecclesiast. 1. secundum aliam litteram. Concupisce sapientiā, serua mandata, & Dominus præbebit illam tibi, quod manifestum est nihil ad propositum pertinere. In vero quod quarto propositum est de gl. super illud psalm. 130. Sicut ablatus super matrem suam, diligentius discutiemus, quia quamuis sit friuolum, multum tamen hoc iactant, & inaniter innituntur eidem. Patet autē ex ipso progressu glossæ inductæ, quod agit de nutritione nouiter ad fidem conuersorum. Sic. n. præmittitur, quod post baptismum bonis operibus informamur, & lacte simplicis doctrinæ nutrimur proficiendo a lacte, donec iam grandiusculi a lacte matris accedamus ad mēlam patris. i. a simplici doctrina, vbi præstat, Verbum caro factum est, accedamus ad verbū patris, In principio apud Deum, quod manifestum est ad doctrinæ ordinem pertinere. Postmodum vero ecclesiastica obseruatio in exemplum inducitur, quæ quinq; tempora obseruat, in quorum primo per exorcismū, & catechismum nuper conuersi ad fidem rudimentis christianitatis imbuuntur. Secundum tempus est, quando in utero ecclesiæ aluntur, vsq; ad sabbatum sanctū, & tūc est tertiū tempus, in quo per baptismū ad lucē generatur. Quartū tempus est, in quo manibus ecclesiæ gestantur, & lacte nutriuntur vsque ad Pentecosten, quo tempore nulla difficultas inducitur, nō ieiunatur,

ieiunatur, nō media nocte surgitur. Quintum est tempus, in quo spiritu paraclito confirmati, quasi ablactati incipiunt ieiunare, & alia difficulta facere & seruare, quod videtur ad horum propositum pertinere, quia manifeste agitur de ordine transeundi a facilioribus operibus ad difficultiora. Hic autem eorum processus tripliciter deficit, primo quidem, quia alia est ratio in his quæ sponte assumuntur, alia in his quæ ex necessitate inducuntur. Item, est alia ratio de nuper conuersis ad fidem qui sunt quasi pueri nutriendi, atque alia de penitentibus qui sunt quasi infirmi sanandi. Si igitur aliqui fuerint de nouo ad fidem cōuersi, non sunt eis ex necessitate a principio difficulta imponenda, sed primum in leuioribus exercitandi, postmodū vero sunt eis arctiora imponenda, sicut pueri prius nutriuntur lacte, postmodum vero durioribus cibis, & in hoc casu loquitur glossa. Si tamen mox conuersi ad fidem sponte propria voluerint manum mittere ad altiora, quis eos audebit arcere? Et vt ab exemplo glossæ non recedamus, sicut post solennem baptismum, qui fit in vigilia paschæ, quædam requies a laboriosis operibus indulgetur propter infirmos, ita post solennem baptismum, qui in vigilia penthecostes celebratur, statim ecclesia indicit ieiunia, ad significandum eos qui ex seruire spiritus in baptismo suscepti statim se arctiori vitæ subiiciunt. De penitentibus autem est alia ratio, quia eis a principio iniungitur penitentia arctior, postmodum vere paulatim leuigatur, sicut etiam infirmis cum sanari inceperint, arctior diæta imponitur, quæ postmodum cum in ualitudine profecerint, remittitur. Secundum hoc ergo ecclesiastica innocentibus a principio leuiora imponit onera præceptorum, quæ ex necessitate seruantur, consilia vero ex necessitate eis ecclesia non imponit, nec tamen prohibet si ea velint propria voluntate assumere: penitentibus autem secundum statuta Canonum in primis annis arctiores obseruantias iniunguntur. Secundus defectus est, quia in quolibet officio, vel statu a facilioribus ad difficultiora transitur. Nec tñ oportet quod quicumque altiore statum recipit, in leuiori prius exerceatur. Non enim necesse est vt qui in aliquo officio exerceri voluerit, prius in aliquo leuiori exerceatur, sed in eodem officio a leuioribus ad maiora perducitur. Vnde non oportet vt qui in statu religionis per consiliorum obseruantiam exerceri voluerint, prius exerceantur in sæculo in obseruantia præceptorum, sed quod de his quæ ad religionem pertinent, a principio minora eis imponantur: sicut nec oportet quod qui volunt clericale officium assumere, prius in vita laicali exerceantur, aut qui volunt continenter viuere, non prius oportet eos in continentia coniugali exerceri. Tertius defectus est, quia duplex est operis difficultas. Quædam ex sola magnitudine operum, & talis difficultas, quia requirit perfectionem virtutis, nō imponitur imperfectis: quædam vero est difficultas cohibitionis, qua magis indigent qui sunt imperfectæ virtutis. Vnde pueris arctior adhibetur custodia dum sub pedagogis educantur, quam postmodum cum peruenerint ad ætatem perfectam. Status autem religionis est quædam disciplina cohibens a peccatis, & facilius ad perfectionem inducens, sicut ex prædictis apparet. Et ideo hi qui sunt imperfectæ virtutis, puta, nondum in præceptis exercitati, magis indigent tali custodia, quia facilius est eos peccatis abstinere tali disciplinæ subiectos, quam si liberius in sæculo nutriantur. Quod vero in glossa subditur, Multi hunc or-

dinem peruerrunt, vt hæretici & schismatici, manifeste apparet per sequentia ad ordinem doctrinæ pertinere, sequitur enim. Hic vero seruasse dicit, obstringens se maledicto sic, quasi non modo in alijs suis humilis, sed etiam in scientia, quia ego humiliter sentiebam prius nutritus in lacte, quod est verbū caro factū, vt succresceret ad panem angelorum. ad verbū, quod est in principio apud Deum, & sic redit ad id quod prius dixerat. Vnde quod in medio positum est, causa exempli inducitur. Quod vero quinto inductum est, de quinque milibus hominum, quos Christus de quinque panibus prius pavit, & postmodum quatuor milia de septem panibus, tam friuolum est, vt re sponsione non egeat. Nec enim oportet secundum ordinem figurarum, & ordinem rerum esse quæ figuratur, quia quandoque per priora figurantur posteriora, & econuerso. Nec ab huiusmodi figuris efficacis argumentatio trahitur, vt Aug. dicit in quadam epistola contra Donatistas, & Dionys. dicit in epistola ad Titum, quod symbolica Theologia non est argumentatiua. Hoc tamen non obstat dicamus, quod per istum ordinem miraculorum designatur ordo præceptorum ad consilia quantum ad statum totius humani generis. Non enim consilia fuerunt data in veteri testamento, sed in nouo, quia nihil ad perfectum adduxit lex: & hoc patet per gloss. quæ quinque panes dicit esse, legalia præcepta: septē aut panes euāgelicā perfectionē. Non autem propter hoc oportet quod iidem homines prius exerceantur in præceptis legalibus in seculari vita, & postmodum in consilijs in vita religiosa. Non enim legitur quod iidem homines fuerint inter quinque millia, & postmodum inter quatuor millia. Similiter vero quod sexto proponitur de illis quatuor, ex quibus sancta euāgelia contextuntur, nō facit ad propositum: quia quod dicitur in exemplis, perfectio non refertur ad consilia, sed ad perfectum modum obseruandi præcepta, quæ sunt de actibus virtutum, sicut Christus obseruauit. Vnde subditur in gloss. exempla vt hoc, Discite a me, quia mitis sum &c. & Estote perfecti, sicut & pater vester &c. & alibi, Exeplū enim dedi vobis &c. iam vero quod septimo proponitur de ordine vitæ actiuæ ad contēplatiuam, diligentius considerandū est, quia hoc ab eis frequentius inculcatur. Verum quidem igitur est, quod actiuam vitam contēplatiuam præcedit, sed ignorare videtur quid sit vita actiuam. Primo quidem, quia credunt vitam actiuam in sola dispensatione rerum temporalium existere, ita quod asserunt religiosos qui nihil possident nec propriū, nec cōmune, actiuæ vitæ participes esse nō posse, quod manifeste falsum ostenditur in hoc quod Grego. dicit in 2. Homilia secundæ partis super Ezechielem. Actiuam vitam est panem esurienti tribuere, verbo sapientiæ nescientem docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam superbum proximum reuocare, infirmantis curam gerere, quæ singulis quibusque expediunt dispensare, & commissis nobis qualiter subsistere valeant prouidere. Ex quo patet, quod ad actiuam pertinet non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus ducendo, vel corrigendo alijs prouidere, ad quæ magis homines redduntur idonei nihil penitus in hoc sæculo habentes. Vnde & Dominus Apostolos orbis doctores futuros omnibus huius mundi boni spoliavit, vt habetur Mat. 10. Est autem querendum hominis ad seipsum, ad vitam actiuam pertineat: & si quidem doctrinam sequatur

mur Philosophi, morales virtutes omnes pertinent ad vitam actiuam. vt patet in 10. Ethi. intellectuales vero ad vitam contemplatiuam, cui etiam Aug. attestatur. 12. De Tri. ubi rationem inferiorem que temporalia dispensat, siue ad se, siue ad alium pertinentia deputat actioni, superiorem vero rationem, que rationibus eternis inheret, deputat contemplationi. Hoc ergo habito, in promptu est ratio, quare vita actiua precedat contemplatiua, quia nisi homo per virtutes morales habeat animam a passionibus depuratum, quod pertinet ad vitam actiuam, non est idoneus ad diuinam veritatem contemplandam. fm illud Mat. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, & hic imperfecta, & in futuro contemplatione perfecta. Sic igitur exercitium vite actiue est non solum in secularibus, sed etiam in religiosis. Primo quidem, in quantum per virtutes morales in eis anime passionis restantur. Secundo, quia ipsi etiam in alios possunt misericordie officia exhibere, vel docendo vel corrigendo, vel saltem infirmos visitando, mœtos consolando, vel in seculo existentes, vel secum in monasterio viuentes. Vnde quantum ad hæc duo, dicitur Iacobi. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. Tertio, quia in ipso religionis ingressu etiam temporalia dispensauerunt, quæ habebant pauperibus largientes. non ergo propter hoc Glosa inducta præcepta dicit ad vitam actiuam pertinere, cõsilia vero ad contemplatiuam, quia præcepta ad solam vitam actiuam pertineant: dicit enim ibidem Grego. Cõtemplatiua vita est charitatem Dei, & proximi tota mente retinere, quæ sunt magna præcepta in lege. vt dicitur Mat. 22. neque ita, quod cõsilia pertineant ad solam cõtemplatiuam, sicut ostensum est, sed quia cõsilia principaliter disponunt ad vitam cõtemplatiuam præcepta autem sine consilijs obseruata, non sufficienter disponunt ad vitam contemplatiuam ad quam requiritur maior perfectio. Non ergo propter hoc oportet aliquem in seculo remanere, vt ibi exercitetur in vita actiua, quia etiam in statu religionis potest homo habere exercitium tantum vite actiue, quantum necesse est ad hoc, quod homo promoueatur ad contemplationem. Quod vero octauo propositum est, nemo repente fit summus, non multum ad propositum facit, quibus etiam super hoc multum innitatur. Est enim summum & infinitum accipere in eodem statu & in eodem homine aut in diuersis statibus, & in diuersis hominibus. Si quidem igitur vtrumque accipiatur in eodem statu, & in eodem homine, manifestum est, quod nemo repente fit summus, quia vnusquisque recte viuens, toto tempore vite sue proficit, vt ad summum perueniat. Si vero hoc referatur ad diuersos status, non oportet vt quicumque vult ad superiorem statum peruenire a minori statu incipiat, sicut non oportet, vt qui vult esse clericus prius in laicali vita exerceatur, sed statim a puerilibus annis aliqui clericali militie ascribuntur. Similiter etiam nec hoc oportet, quantum ad diuersas personas. Vnus enim ab altioris sanctitatis gradu incipit, quam sit summum alterius, ad quod per totam vitam suam alter perueniet. Vnde Grego. dicit in 2. Dyalogorum. Quatenus præsentis & futuri omnes cognoscerent Benedictus puer conuersionis gratiam a quâ perfectione cepisset. Quod vero nono proponitur de parietibus recubitis, quibus non sunt tignorum onera imponenda, & quod decimo proponitur,

casum quærit qui postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum, non sunt ad propositum, quia auctoritates illæ loquuntur de honore prælationis, qui requirit perfectam virtutem, & ideo non est imperfectis imponendum, sed cõsilia sunt promotiones quædam ad perfectionem & cohibitiones a peccatis, quibus noui parietes indigent. vt exigentur ab humore vitiorum, & quibus quasi per debitos gradus ad perfectionem peruenitur. Quod vero vndecimo proponitur, priora esse naturæ ordine præcepta consilijs, patet ex prædictis qualiter habeat veritatem. Si enim loquamur de præceptis finalibus, quæ sunt dilectionis dei & proximi, manifestum est, quod cõsilia ordinantur ad ea sicut ad fidem. Talis est ergo ordo consiliorum ad præcepta huiusmodi, qualis eorum quæ sunt ad finem respectu finis. Finis autem est prior in intentione, posterior vero est in executione. Et sic si cõsilia ordinantur ad prædicta præcepta, sicut quæ sine eis nullatenus possent seruari, sequeretur, quod necesse esset prius obseruari cõsilia, quæ aliquis diligit deum vel proximum, quod est manifeste falsum. Sed quia hoc modo cõsilia ordinantur ad prædicta præcepta, vt per ea facilius & perfectius custodiantur, cõsequens est, quod per huiusmodi cõsilia perueniatur ad perfectam dilectionem dei & proximi, quæ in intentione præcedit cõsilia: sequitur autem secundum operis executionem. Si autem comparemus cõsilia ad alia præcepta, quæ ordinantur ad dilectionem dei & proximi, inter ea duplex comparatio potest attendi. Quod enim cõsilia sine præceptis obseruari non possunt, præcepta vero a multis obseruantur sine consilijs, poterunt comparari cõsilia ad præcepta cõmuniter considerata. Et sic erit ordo consiliorum ad præcepta, sicut ordo proprius ad commune, quod est quodammodo naturæ ordine prius, non tamē oportet, quod tempore. Et secundum hoc non oportebit, quod aliquis prius exercitetur in præceptis, & sic ad cõsilia transeat. Alia vero comparatio potest attendi consiliorum ad præcepta huiusmodi, secundum quod sine consilijs obseruantur, & sic est comparatio consiliorum ad præcepta, sicut vnus speciei perfectæ ad aliam speciem imperfectam, sicut animal rationale comparatur ad animal ratione carens, & sic cõsilia naturæ ordine sunt priora præceptis, quia perfectum in quolibet genere naturaliter prius est: natura enim vt Boetius dicit, a perfectis sumit initium. Nec tamen oportet, quod præcepta sic cõsiderata sint tempore priora cõsilijs: non enim oportet, vt aliquid sit primo in specie imperfecta ad hoc quod transeat ad perfectam, sed necesse est, quod infra limites eiusdem speciei aliquis de imperfecto transeat ad perfectum. Quod vero vltimo propositum est, quod non esset salus sine cõsilijs, si cõsilia præcepta præcederent, manifestum est ex præmissis, quod procedit ex falso intellectu eorum quæ dicitur. Non enim sic dicimus cõsilia ordinari ad præcepta, vt sine quibus præcepta seruari non possunt, sed sicut ea, per quæ præcepta perfectius & melius seruantur.

CAP. VIII.

Rationes inductæ ad astruendum, quod ante religionis ingressum, debet quis diu & cum multis deliberare.

His igitur pertractatis, inquirendum est, an oportet volentes religionem intrare cum multis ante consilium habere, vt dicunt. Et hoc quidem nituntur astruere

astruere per hoc, quod de arduis ad totam vitam pertinetibus maxime sunt a pluribus requirenda cõsilia. Nihil autem videtur esse magis arduum & difficile in rebus humanis, quam semetipsum abnegare, & mundum deserere, religionem intrando, in qua necesse sit per totam vitam morari. In hoc igitur maxime sunt multorum cõsilia requirenda, & diutina deliberatione pensandum. Hoc etiam ostendere nituntur, ex voti diffinitione. Dicitur enim votum esse spõsio melioris boni: animi deliberatione firmata. Ex deliberatione igitur dependet firmitas voti. Sed votum religionis est firmissimum, vt pote quod nullo superueniente potest infringi. ergo præexigit maximam deliberationem. Item hoc nituntur ostendere, per hoc quod dicitur 1. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint, quod in religionis introitu locum habet, vt patet per hoc, quod beatus Benedictus in regula, & Innocentius in Decretali, in hoc casu hanc auctoritatē inducunt. Sed huiusmodi probatio indiget diligenti examine, quod plenius fit per deliberationem cum multis. Oportet igitur volentem religionem intrare, primo deliberare cum multis. Ad dunt etiam, quod ibi est consilium requirendum, vbi de ceptionis periculum imminet. Hoc autem contingit in religionis ingressu, quia vt dicitur 2. ad Corin. 11. Ipse Sathanas transfiguratur se in angelum lucis. vnde sub specie boni decipit incautos. Oportet igitur cum multis deliberatione habita religionem intrare. Item ea quæ possunt habere malum exitum, sunt diligenti cõsilio prius examinanda: religionis autem introitus in plerisque malum exitum habet, qui apostata & desperati fiunt. oportet igitur maxima deliberatione præmissa religionem intrare. Denique ponendum est, quod maxime replicant. Dicitur enim Act. 5. Si ex Deo consilium est hoc aut opus, non poteritis dissoluere illud: dissoluitur autem propositum religionis intrandæ in multis per apostasiam. non igitur hoc propositum fuit a Deo. Oportet igitur magna de liberatione cum multis habita prius considerare, an quis debeat religionem intrare. Hæc igitur sunt quibus necessitatem magnæ deliberationis, & cum multis habendæ nituntur imponere his, qui sunt in religione intraturi, vt multiplicatis cõsilijs, ex aliqua parte impedimentum pareatur.

CAP. IX.

Reprobatio prædictæ positionis.

Ad huius autem falsitatem assertionis ostendendam, primo quidem assumamus quod habetur Matth. 4. quod Petrus & Andreas continuo vocati a domino, relictis retibus secuti sunt eum. In quorum commendationem Chryso. dicit. In medijs operibus existentes, audientes iubentem non distulerunt. Non dixerunt reuertentes domum loquamur amicis, sed omnia dimittentes secuti sunt eum, sicut & Helias Heliaz fecit. Talem enim obedientiam Christus quærit a nobis, vt neque in instanti tempore remoremur. Deinde sequitur de Iacobo & Ioâne, qui vocati a Deo statim relictis retibus & patre secuti sunt eum. Et sicut Hylarius dicit super Matth. eis artem & patriam domum relinquuntibus docemur Iesum secuturi & sæcularis vite felicitudine & paternæ domus consuetudine non teneri. Postea vero Mat. 9. de Mattheo subditur, quod ad vocationem domini surgens

secutus est eum. vbi Chryso. dicit. Disce vocati obedientiam: neque enim resistit, neque domum abire rogauit & suis hoc communicare. Humana etiam pericula quæ ei a principibus accidere poterant parvipendit, dum officij sui rationes imperfectas reliquit, vt Remigius dicit ibidem. Ex quo euidenter accipitur, quod nihil humanum nos debet retardare a seruitio Dei. Rursus Matth. 8. & Luc. 9. legitur, quod quidam discipulus Christi dixit ad eum. Domine permittite me primum ire & sepelire patrem meum: cui Dominus respondit. Sequere me & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Quod exponens Chryso. tomus super Mat. dicit: Hoc dixit non iubens contemnere amorē qui est ad parentes, sed monstrans quoniam nihil cælestibus negotijs nobis magis necessarium esse oportet, & quoniam cum toto studio his iungi debemus, & neque parum tardare etiam si ualde inuitabilia, & incitantia fuerint quæ attrahunt. Quid enim magis necessarium erat, quam sepeliendum patrem. Quid etiam facilius? neque enim multum tempus consumendum erat. Sed diabolus instat ardentius volens aliquem aditum inuenire, & si modicam sumat negligentiam, magnam operatur pusillanimitatem. Propter quod sapiens admonet dicēs. Ne differas de die in diem. Nihil igitur aliud inde docemur, nisi quod nec minimum temporis frustra ducere decet, etiam si mille cogentia sint: immo præferre spiritualia cunctis, & admodum necessarijs. Et Aug. dicit in lib. De verbis Domini. Honorandus est pater, sed obediendum est Deo. Ego inquit ad euangelium te uoco: ad illud opus mihi necessarius es. Maius est hoc, quam quod vis facere: sunt alij qui sepeliunt mortuos suos. non licet anteriora posterioribus subdere. Amate parentes, & præponite Deum parentibus. Si ergo propter rem tam necessariam Dominus modici temporis inducias petentem redarguit, qua fronte diutinam deliberationem quidam asserunt præmittendam esse Christi cõsilijs? Deinde Luc. 9. sequitur. Et ait alter. Sequar te domine, sed primum permittite mihi renuntiare his qui domi sunt. Quod exponens Cyrillus insignis Græcorum doctor dicit: Imitanda promissio & omni laude plena. Sed querere renuntiare his qui domi sunt licentiando se ab eis ostendit, quod vtrumque diuisus sit a Domino, dum hoc perfecte adire proposuerit mente. Nam velle consulere proximos non cõsensuros huic proposito, indicat se utcumque labentem: propter quod dominus improbat. Sequitur enim. Ait ad illum Iesus. Nemo mittit manum suam in aratrum & respiciens retro aptus est regno Dei. Apposuit manum aratro qui affectuosus est ad sequendum: tamen respicit retro, qui dilationem petit occasione redeundi ad domum & cum propinquis conferendi. Non hoc inuenimus fecisse sacros Apostolos qui protinus omiſsa nauicula & pariete secuti sunt Christum. Sed & Paulus statim non acquieuit carni & sanguini. Tales esse decet volentes sequi Christum. Et Aug. hoc exponens in lib. de verbis Domini dicit. Vocat te oriens, & tu attendis occidentem? Oriens quidem Christus est secundum illud Zach. 6. Ecce vir oriens nomē eius. Occidēs autem est quilibet homo in mortem cadens & in tenebras peccati vel ignorantie cadere valens. Iniuriā ergo facit Christo in quo sunt oēs thesauri sapientie dei absconditi, si eius auditio cõsilio adhuc ad mortalis hois consiliū aliquis existimet recurrendum. Sed derisibili quadam tergiuerlatione prædicta conantur euadere. Dicunt enim, quod prædicta

dicta locū non habet nisi aliquis ipsius Domini voce uocaretur: tunc enim confitentur differendum non esse, nec ad aliud consilium recurrendum. Sed quando homo interior uocatur ad religionis ingressum, tunc opus habet deliberatione magna & multorum consilio, ut discernere possit si hoc sit ex instinctu diuino. Sed hæc responsio errore plena est. Sic enim uerba Christi que in scripturis dicuntur, debemus accipere, ac si ab ipsius Domini ore audiremus. Dicit enim ipse Matthæi. 18. Quod uobis dico, omnibus dico, uigilate. Et Ro. 15. dicitur. Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Et Chry. dicit. Si tantum propter illos dicta fuissent, scripta non essent: nunc autem dicta quidē sunt propter illos, scripta uero sunt propter nos. Vnde & Apostolus inducens auctoritatem veteris testamenti, dicit Hebr. 12. Obliti estis consolationis, quæ uobis tamquam filiis loquitur dicens. Filii mi, noli negligere disciplinā. Ex quo patet quod uerba sacræ scripturæ non solum presentibus, sed futuris loquuntur. Specialiter autem uideamus, an consiliū quod Dominus dedit adolescenti. Matth. 19. Si vis perfectus esse, uade & uende oia quæ habes & da pauperibus, illi soli sit datū, uel etiā uniuersis: quod considerare possumus ex his quæ sequuntur. Cum enim Petrus dixisset ei, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, uniuersaliter præmiū oibus statuit dicens. Omnis qui reliquerit domū, uel fratres &c. propter nomen meum, centuplum accipiet, & uitam æternam possidebit. Non minus ergo sequendum est hoc consilium ab unoquoque, quam si unicuique singulariter ex ipsius ore dominico proferretur. Vnde Hierony. dicit ad Paulinum presbyterum. Tu audita sententia Saluatoris, si vis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes & da pauperibus, & ueni sequere me, uerba uertis in opera, & nudam crucē nudus sequens expeditior & leuior ascendēs scalam Iacob. Quamuis etiam adolescenti loquens, singulariter ad ipsum uerba protulerit, alibi tamen idem consilium uniuersaliter protulit dicens. Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suā, & sequatur me: ubi dicit Chryso. quod commune hoc dogma orbi terrarum proponit dicens. Si quis uult, id est, si uir, si mulier, si rex, si liber, si seruus. Abnegatio autem sui ipsius secundum Basilium, est totalis præteritorum obliuio & recessus a proprijs uoluntatibus. Et sic patet quod in hac abnegatione sui ipsius intelligitur etiam depositio diuitiarum, quæ per uoluntatem propriam possidentur. Sic igitur consilium adolescenti a Domino datum sic est accipiendum, ac si omnibus ex ore Domini proponeretur. Sed in responsione præmissa adhuc aliud considerari oportet. Iam enim ostensum est, quod locutio qua nobis Dominus loquitur in scripturis, idem habet auctoritatis potus, ac si uerba ab ipso Saluatoris ore proferretur. Est autem & alius modus quo Deus interiori homini loquitur, secundum illud psalm. 84. Audiam quid loquatur in me dominus Deus: quæ quidem locutio cuiuslibet locutioni exteriori præponit. Dicit enim Grego. in Homil. pentecostes. Ipse conditor non ad eruditionem hominis loquitur, si eidem homini per uocationem spiritus non loquatur. Certe Cain priusquam fratricidium opere perpetraret, audiuit. Peccasti, quiesce. Sed quia culpis suis exigentibus sola uoce est admonitus, non uocatione spiritus, audire uerba Dei potuit, sed seruare contempsit. Si igitur uoci conditoris exterioris prolata statim obediendum esset, ut di-

ctus, multo magis interiori locutioni, qua Spiritu sanctus mentem immutat, resistere nullus debet, sed absque dubitatione obedire. Vnde Isaia. 50. dicitur ex ore Prophetæ, uel potius ipsius Christi. Dominus Deus aperuit mihi aurem, scilicet interiori inspirando, ego autem non contradico, retrorsum non abij, quasi præteritorum oblitus ad anteriora me extendens, ut dicitur ad Philippen. 3. dicit etiam Apostolus ad Roma. 8. Quicumque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: ubi dicit gloss. Aug. Non quia nihil agant, sed quia impetu gratiæ aguntur. Non autem agitur impetu Spiritu sancti, qui resistit, uel tardat. Est ergo proprium filiorum Dei, ut impetu gratiæ agantur ad meliora non expectato consilio. De quo etiam impetu dicitur Isai. 39. Cum uenerit quasi fluiuius uolentus, quem spiritus Domini cogit. Hunc autem impetum sequendum esse Apostolus docet ad Galat. 5. ubi dicit. Spiritu ambulate. Et iterum. Si spiritu uicimini, non estis sub lege. Et iterum. Si spiritu uiuimus, spiritu & ambulemus. Pro magna autē culpa quibusdam impropertur a Stephano. Act. 7. Vos semper Spiritu sancto resististis. vnde & Apostolus. 1. ad Thesal. 5. dicit. Spiritum nolite extinguere. ubi dicit gloss. Si cui Spiritu sanctus ad horam aliquid reuelat, nolite prohibere eum loqui quod sentit. Spiritus autem sanctus reuelat non solum docendo quid homo debeat loqui, sed etiam suggerendo quid homo debeat facere, ut dicitur Ioan. 14. Cum igitur homo instinctu Spiritu sancti mouetur ad religionis ingressum, non est ei differendum ut humanam requirat consilium, sed statim homo impetum Spiritu sancti sequi debet. Vnde & Ezechiel. 1. dicit. Quicumque ibat spiritus illuc eunte spiritu, & rote pariter leuabantur sequentes eum. Nec solum hoc scripturæ auctoritatibus, sed etiam sanctorum exemplis manifestatur. Narrat enim Augustin. in 8. confes. de duobus militibus, quorum unus lecta uita Antonij subito replet amore sancto, ait amico suo. Ego Deo seruire statui, & hoc ex hac hora, in hoc loco aggredior, te si piget imitari, noli aduersari. Respondit ille adharete se loco tantæ mercedis tantæque militiæ. Et ambo iam tui edificabant turrim sumptu idoneo relinquendi omnia sua, & sequendi te. In quo etiā libro Augusti. seipsum reprehendit de hoc, quod retardabat suam conuersionem, ubi dicit. Non erat omnino quid responderem ueritate conuictus, nisi tantum uerba leuata & somnolenta, modo, ecce modo, sine paululum: sed modo, & modo non habebat modū, & sine paululum in longum ibat. Et in eodem libro dicit. Erubescēbam nimis, quia illarum nugarum, murmur scilicet secularium & carnalium adhuc audiebam, & cunctabundus pendebam. Non est ergo laudabile, sed magis vituperabile post uocationem interiorē, uel exteriorē uel uerbo, uel scripturis factam differre, & quasi in dubijs consilium quærere. Hoc etiam ad interioris inspirationis efficaciam pertinent, ut homines inspirati subito ad maiora prouehantur, quod significatur per hoc quod congregatis in unum discipulis, ut legit Act. 2. Repete Spiritu sanctus super eos uenies eos fecit magna Dei loqui, ubi dicit gloss. Nescit tarda molimina Spiritu sancti gratia. Et ecclesia. 11. dicitur. Facile est in oculis Dei subito honestare pauperē. Hæc etiam efficaciam Dei intrinsecus inspiratis Aug. ostendit in lib. de prædestinatione sanctorum, inducens quod habetur Ioan. 6. Omnis qui audiuit a patre, & didicit, uenit ad me: ualde inquit remota est a sensibus

a sensibus carnis hæc schola, in qua pater auditur, & docet ut ueniatur ad filium: nec agit hoc cum carnis aere, sed cordis. Et postea subdit. Itaque gratia quæ occulte humanis cordibus diuina largitate tribuitur, a nullo corde duro respuitur: ideo quippe tribuitur ut cordis duritia penitus auferatur. Hanc etiam efficaciam inspirationis internæ Gregorius in Homilia Petecostes commendat dicens. O qualis artifex est iste spiritus. Nulla ad docendum mora agitur, in omne quod uoluerit, mox ut tetigerit mentē docet, solūque tetigisse docuisse est. Nam humanum animum subito ut illustrat immutat. Abnegat hoc repete quod erat, & exhibet repente quod non erat. Virtutem igitur Spiritu sancti uel ignorat, uel ei resistere nititur, quia a Spiritu sancto motum diuturnitate consilij detinere contendit. Nec solum sanctorum doctorum auctoritatibus assertionis eorum conuincitur falsitas, sed etiam physicis documentis. Dicit enim Aristoteles in quodam cap. ethic. quod intitulatur De bona fortuna. Quod autem quæritur quid est motus principij in anima, palam quemadmodum in toto Deo, ratio nis enim principij non ratio, sed aliquid melius. Quid igitur utiq; erit melius scientia & itelle tu, nisi Deus? Et postea subdit. De his qui a Deo mouentur, quod consiliari non expedit eis. Habent enim principium tale quod melius est intellectu & consilio. Erubescat igitur quise dicit catholicū, diuinitus inspiratus ad humana transmittens consilia, quibus eos Philosophus Ethnicus asserit non egere. Uideamus autem ulterius ad quid consilio indigeant hi, quibus est sacræ religionis propositum inspiratum. Et primo quidem occurrit, dubitare an id quod Christus consuluit, melius sit, sacrilegium est: dubitare uero an per contristationem amicorum, uel quodcūq; temporalium detrimentum homo debeat religionis propositum præmittere, est animi adhuc carnali amore irretiti. Vnde Hieronym. dicit in epistola ad Heliodorum. Licet paruulus a collo pendeat nepos, licet sparso crine & scissis uestibus, quibus te nutrierat mater, ostendat, licet in limine patris iaceat, percalcato perge patre, sicis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus est in hac re esse crudelem. Et postea subdit. Gladium tenet hostis ut me perimat, & ego de matris lacrymis cogitabo: Propter patrem militiam deseram, cui sepulturam Christi causa non debeo? Et ad hoc plura alia sunt inducta. Forte autem aliquis inducet ad consilium requirendum, an possit implere quod in proposito gerit. Sed etiam huic dubitationi occurrit August. 8. confes. de seipso loquens, qui consilium continentia assumere formidabat. Aperiebatur inquit ab ea parte qua intenderam faciem, & quo transire trepidabam, casta dignitas continentia, serena & non dissoluta hilaris honeste blandiens, ut uenirem, neque dubitarem, & extēdens ad me suscipiendum & amplectēdum piās manus plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri & puellæ, ibi iuuentus multa & omnis ætas, & graues uiduæ & uirgines anus. Et post pauca. Et irridebat me irrisio exortatoria, quasi diceret. Tu non poteris quod isti, & ista? An uero isti, & ista in semetipsis possunt, & non in Deo suo? Dñs Deus eorum me dedit eis. Quid i te istas, & non istas? Projice te i eis, noli metuerē, non se subtrahet ut cadas. Projice te securus, excipiet te, & sanabit te. Restat autem duo de quibus consiliari relinquitur his qui religionis assumendæ propositum gerunt, quorum unum est de modo religionem intrandi: aliud autem est, si aliquid

A speciale impedimentum habeant, per quod impediatur a religionis ingressu, puta, si sint serui, uel matrimonio iuncti, uel aliquid huiusmodi. Sed ab hoc consilio primo quidē amouēdi sunt carnis propinqui. Dñ. n. Prou. 25. Causam tuā tracta cum amico tuo, & secretum extraneum non reueles. Propinqui autem carnis in hoc proposito amici non sunt, sed potius inimici, secundum illud quod habetur Michæ. 7. Inimici hominis domestici eius. Quod etiam Dominus introducit Matth. 10. In hoc igitur casu sunt precipue vitanda carnalium propinquorum consilia. Hinc etiam est, quod Hierony. in epistola ad Heliodorum impedimenta religiosi propositi quæ a propinquis carnalibus ingeruntur, enumerat dicens. Nunc tibi blandis uida soror hæret lacertis, nunc illi cum quibus adoleuisti uernaculi aiunt. Cui nos seruituros relinquis? Nunc & gerula quodam iam anus, & nutritius secundus post naturalem pietate pater clamitant. Morituros expecta paulisper, & sepeli. Et Gregor. dicit 3. moralium. Callidus aduersarius cum a bonorum cordibus repellitur se conspicit, eos qui ab illis ualde diliguntur exquirat, & per eorum uerba blandians loquitur, quia plus cæteris amatur, ut dum vis amoris cor perforat, facile persuasionis eius gladius ad intimam rectitudinis munimina irrumpat. Hinc est quod beatus Benedictus, ut Gregor. refert in 2. Dialogorum, nutricem suam occulte fugiens deserti loci secessum petijt, sed Romano monacho propositum suū aperuit, qui eius desiderium & secretum tenuit, & adiutorium impendit. Arcendi sunt etiam ab hoc consilio carnalēs homines, apud quos Dei sapientia stultitia reputatur. vnde ecclesiastici 37. irrisorie dicitur. Cum uiro irreligioso tracta de sanctitate, cū iniusto de iustitia. Et postea subdit. Non attendas his in omni consilio, sed cum uiro sancto affidus esto, a quo est petendum consiliū, si de aliquibus in hoc casu consiliari oporteat.

CAP. X.

Solutio rationum contra ueritatem supra inductarum.

D E A uero quibus innituntur contrarium asserentes, de facili refelluntur. Quod enim primo inductum est, quod in arduis & difficilibus sunt maxime consilia requirenda, uerum est ubi non est ueritas manifesta. Sed quando id quod est melius, est altiori consilio diffinitum, iniuriosum est iterum id in dubium reuocare iterato consilia requirendo. Quod uero secundo propositum est, quod uotum animi deliberatione firmatur, ad propositum non facit. Hæc enim deliberatio in interiori consistit proposito, quo quis eligit maius bonum cui se obligare intendit. Omne autem quod ex electione agitur, ex deliberatione, siue consilio agitur: quia electio est appetitus præconsiliati, ut dicitur in 3. ethico. Et sicut a Spiritu sancto qui est spiritus fortitudinis & pietatis hoc propositum homini inspiratur, ita etiam ab eodem qui est consilij & scientiæ spiritus deliberatio interiori ministratur. Quod etiam tertio inducit. Probate spiritus si ex Deo sunt, ad propositum non facit. Ibi enim necessaria est probatio, ubi non est certitudo. vnde super illud 1. ad Thes. 5. vti. Omnia probate, dicit glossa. Certa non egent discussione: incertum autem potest esse his quibus alios ad religionem recipere incumbit, quo spiritu ad religionem ueniant, utrum scilicet desiderio spiritualis profectus, an etiam sicut quandoque accidit ad explorandum, uel ad malefaciendum: uel etiam utrum sint ad religionem

religionē apti qui veniunt . Et ideo indicitur eis tam per statutum ecclesię, quā per regulare edictum eorum qui sunt recipiendi, probatio, sed his qui propositum religionis assumenda gerunt dubium esse non potest, qua intentione id faciant. unde eis deliberandi necessitas non incumbit, præcipue si de suis corporalibus viribus non diffidant, ad quas examinandas religionem intrantibus annus probationis conceditur. Quod vero quarto proponitur, quod Sathanas transfuratur se in angelum lucis, & multoties bona suggerit intentione fallendi, verum est: sed sicut gl. ibidē dicit, quando diabolus sensus corporis fallit, mētem vero non mouet a vera rectaque sententia, qua quisque vitam fidelem gerit, nullum est in religione periculum, vel cum se bonum fingens ea vel facit, vel dicit quæ bonis angelis congruunt, etiam si credatur bonus, non est error periculosus aut morbidus. Cum vero per hæc aliena bona ad sua ducere incipit, ne quis post eum eat, opus est magna vigilantia. Deret ergo, quod diabolus aliquem incitet ad religionem intrandum, hoc opus bonum est, & bonis angelis congruū, vnde non est periculum si quis ei in hoc consentiat, sed vigilandum erit, vt ei resistatur cum ad superbiam vel alia vitia incæperit ducere. Frequenter enim contingit, quod Deus vitium malitia demonum in bonū sanctorum, quibus præparat coronas inuicis . & sic eis a sanctis illudatur. Sciendum tamen, quod si cui a diabolo suggeratur, vel etiam ab homine religionis introitus, per quem aliquis accedit ad Christum sequendum, talis suggestio efficaciam non habet nisi interius attrahatur a Deo . Dicit enim Augusti. in libro de prædestinatione sanctorum, & omnes sancti sunt docibiles dei, non quia omnes ad Christum veniant, sed quia nemo aliter venit, & sic religionis propositū a quocumque suggeratur, a deo est. Quod vero quinto proponitur, quod in his est requirēdum cōsiliū, quæ malum exitum possunt fortiri, distinctione indiget: aut enim malus exitus potest contingere ex parte ipsius rei, quæ assumenda imminet, aut ex parte hominis assumentis. Si ex parte rei quæ assumēda est periculum imminet, & hoc quidem frequenter accidat, magna deliberatione op' est, ut periculis obuict, vel res totaliter relinquatur. Si vero vt in paucioribus periculū accidat, non est magna deliberatione opus, sed vigilātia & cautela, ne aliquo casu in periculum incidatur: alioquin daretur occasio omnia humana studia prætermittēdi, fm illud Eccl. 2. Qui obseruat ventum, non feminat, & qui cōsiderat nubes, numquam metet. & Prou. 26. dicitur. Dicit piger, leo est in via, lezna in itineribus . vbi dicit glo. Multi cum verba exortationis audiunt, dicunt se velle viam iustitię incipere, sed a sathana retrahi ne perficiant. Quādoque vero res ipsa in se secuta est, habet tamen malum exitum, propter hoc, quod homo mutat propositum, & ex ista causa non debet homo retrahi vel differre sub specie maioris deliberationis religionis ingressum, quāuis aliqui mutato proposito a religione apostatantes deteriores fiāt: alioquin etiam similis ratio esset de accessu ad fidem & fidei sacramēta, quia dicitur. 2. Pet. 2. Melius erat viam veritatis non cognoscere, quā post agnitam retroire. Et Apostolus ad Heb. 10. Deteriora reteretur supplicia qui sanguinē testamenti pollutum duxerit, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Non esset etiam passim ad iustitię opera procedendum, quia scriptum est. eccl. 26. Qui transgreditur a iustitia ad peccatum, deus parauit eum ad rom-

phęā. Iam vero, q̄ sexto propositū est, si est ex deo cōsiliū hoc aut opus, non poteritis id disoluerē, diligētius considerandum est: tum, quia hoc ab eis frequētius inculcatur, tum quia latet ibi virus hęreticę prauitatis. Ex hoc enim verbo prauē intellecto, nostri tēporis hęretici duo erronea concludere nituntur, quorum primū est, q̄ corpora quæ corrupūt a deo non sunt, secundum est, q̄ si aliquis gratiā habet vel charitatem a deo, amitti nō potest. Assumamus etiā alia: si diabolus peccauit, opus dei nō fuit, si Iudas a choro Apostolorū decidit, eius electio a deo non fuit, si Symon magus post baptisimū in hęresim decidit, a deo nō fuit q̄ eum Philippus baptizauit. Cū quibus omnibus addamus, & horū argumentū mirabile, cōsimilē virtutē habens cū prædictis. Si ille qui religionē intrauit, ab ea egreditur, propositū quo intrauit, a deo nō fuit, vel studiū eorū a deo nō fuit, qui eū ad religionē attraxerūt. Cōtra quos vtamur verbis Aug. in 1. lib. contra Iulianū, qui dicebat, Non potest mali radix in eo qd donū est dei, locari, contra quē Aug. dicit. Erit profecto Manichæus victor, nisi & illi resistatur & tibi & c. Veritas ergo fidei catholicę ideo vincit Manichæū, quia vincit teipsum vt ergo ipsi pariter cū Manichæis vincantur, dicamus, q̄ cōsiliū dei numquā dissoluitur, secundum illud Isā. 46. Cōsiliū meū stabit, & omnis voluntas mea fiat. Ex hoc tamen cōsilio immutabili, sicut dat rebus corruptibilibus esse temporale, quibus sempiternitatem non tribuit, ita quibusdam dat iustitiam temporalem, quibus non largitur perseuerantię donum, vt August. dicit in lib. de perseuerantia. Et sic vincuntur Manichæi, quia æterno dei cōsilio corruptibilia instituuntur, vt temporaliter sint, vincuntur autem isti, quia ex immobili dei cōsilio, quibusdam datur secundum æternum dei cōsiliū propositum religionem intrandi, quibus in ea perseuerandi donum non datur.

CAP. XII.

Rationes quibus astruere nituntur, quod homines nō debent se ad religionem obligare per votum.

Nunc inquirendum est de hoc, q̄ impedire nituntur obligationē, qua aliqui voto se ad ingressum religionis astringunt. Et primo quidē aliqui sunt, qui nituntur cuiuslibet voto derogare, dicentes melius esse q̄ absque voto aliquis virtutum opera exequatur, q̄ quod ad ea obseruanda voto se obliget, inducētes ad hoc q̄ Prosper dicit in 2. lib. de vita contemplatiua. Sic abstinere vel ieiunare debemus, vt non nos necessitati ieiunandi subdamus, ne iam non deuoti, sed inuiti rem non voluntarie faciamus. Qui autem vouet se ieiunaturū, necessitati ieiunandi se subijcit, & eadem ratio est in alijs operibus virtuosis. Nō igitur videtur esse laudabile, q̄ aliquis voueat, vel ieiunare, vel religionem intrare, vel quodcumque aliud opus uirtutis explere. Addit etiam ad hoc rationem, quia quanto aliquid est magis necessarium, tātō fit minus meritorium. Cum autem aliquis iam uouit uel religionem intrare, uel quodcūque aliud opus explere, necessitas ei incumbit, ut impleat, qd̄ promisit. Laudabilius igitur erit & magis meritoriū, si aliquis absque uoto faciat aliqua opera uirtuosa, quā si ea impleat uoto præmissio. Specialiter autem ostendere nituntur, q̄ ad religionis ingressum non debent aliqui per obligationē uoti, uel iuramēti induci, inducētes statutum concilij Toletani, quod habetur in decretis distinct.

di. in 3. 45. c. de iudeis. vbi dicitur. Non enim tales in uiti salutandi sunt, sed volentes vt integra sit forma iustitię: sicut enim homo proprii arbitrij voluntate serpenti obediens perijt, sic vocante se gratiā dei, proprię mentis conuersione quisque credendo saluatur. ergo non vi, sed libera animi voluntate & facultate, vt conuertantur suadendi sunt. Quod multo magis obseruandum videtur circa religionis ingressum, qui est minus necessarius ad salutem illi autem qui obligantur iuramento vel voto ad religionis ingressum, non proprii arbitrij voluntate, sed necessitate cogente conuertuntur. Non igitur videtur obligatio talis esse conueniens. Inducunt etiam decretū Urbani Papę, q̄ habetur 19. q. 2. c. duę sunt. Vbi dicitur, q̄ illi qui religionem ingrediuntur, ducuntur lege priuata quę est lex Spiritus sancti. Vbi autē spiritus Domini, ibi libertas secundum Apostolum. 2. ad Corinth. 3. libertati autē opponitur necessitas, quam inducit obligatio iuramenti vel voti. Inconueniens igitur est ali quos ad religionis ingressum voto vel iuramento cōstringere. Idem etiam arguunt ex euentu, qui uidentur pluribus, qui post huiusmodi obligationē ad religionem attracti, in ea non perseuerant, sed redeūtes ad seculum, desperantes seipso, omni iniquitati peruersitatis se tradunt. Et sic impleri videtur, quod Dominus Scribis & Pharisæis dicit Matth. 23. Circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum profelutum, & cum feceritis, facitis eū filium gehennę duplo, q̄ uos. Dicunt etiam, q̄ aliqui sic obligati aliquando uotū suū non implent, & tamen postea facti sunt boni Episcopi, uel Archidiaconi, a quo per obligationē pmissam impediti fuissent. Addit etiam, q̄ nec beneficijs temporalibus, puta per exhibitionem munerum, sunt aliqui ad religionem inducēdi. Et ad hoc inducunt decretum Bonifacij Papę quod habetur. 1. q. 2. c. Quam pio. vbi dicitur. Numquā legimus Domini discipulos, vel eorum ministerio conuersos, quēpiam ad Deum cultum aliquo muneris interuentu prouocasse. Adijciunt etiam hoc contra fidelitatem esse, dum inexperiti ad grauiora religionis onera, vel ad longas matutinas, graues vigilias, ieiunia, & disciplinas, & alias huiusmodi asperitates obligantur, & ducuntur sicut bos ad uictimam, & ita dum nō implent, quod uouerūt, paratur eis laqueus ad mortem æternam. Dicunt etiā huiusmodi obligationem esse illicitā, utpote factam contra statutum Innocentij. 4. qui mandauit annum probationis concedi uolentibus religionem intrare & prohibuit ante 14. annum eos per uotum religioni astringi. Quod etiam consonat regulę beati Benedicti in qua conceditur probationis annus nuper ad religionem conuersis. Vterius autē procedunt, dicentes specialiter esse illicitum, vt pueri ante annos pubertatis prædicto modo ad religionis ingressum obligentur. Illicitum enim videtur esse, q̄ aliquis obligetur tali obligatione, quę iuste possit ab alio irritari. Si autem aliqui impuberes se ad religionē obligauerint, possunt retrahi a parentibus, vel a tutoribus, vt probatur per id, quod habetur. 20. q. 2. vbi dicitur. Puella si ante 12. ætatis annos sponte sua sacrum velamen sibi assumpserit, possunt statū parētēs eius vel tutores id factū irritū facere, si uoluerit. Illicitū est ergo impuberes ad religionē obligare iuramēto vel voto. Inducit etiā ulterius, q̄ aliquis infra annos pubertatis cōstitutus, etiā si sit doli capax, ad religionē obligari nō potest. Et inducūt ad hoc illud qd̄ dicit Bernardus in apparatu de regularibus & trāsēntibus ad religionē. super illā decre. Inno. III. quę incipit. Postulasti, & sunt

hęc uerba apparatus. Si vis intelligere, q̄ essent infra tertiu & quartūdecimū annū, hęc potuit esse dubitatio, quia forte erant doli capaces, & sic uidebatur, q̄ militia suppleret etatē, sicut i matrimonio carnali, vt habet extra de despō. impu. c. a nobis & c. tuę. quę sicut potuerūt se obligare diabolo, sic & Deo. Sed Papa respōdet, q̄ liberi possunt ministrare in ecclesijs postea receptis, & sic nō obligantur ante 14. annū. Hugutio uero dicebat, q̄ bñ obligat doli capax, & tenebat monachus, quia poterat se obligare diabolo. Et Innoc. III. fuit i eadē opinione, qui i decretali ista respōdet, q̄ ingressus tenuit, si malitia supplebat ætatē, sicut in antiqua decretali patet, sed hodie non prodest. Et ad hoc etiā inducūt, q̄ Raymūdus & Gos. in suis summis dicūt idē. Inducūt etiā, q̄ pueri ante 14. annos non debēt obligari iuramento, vt habet. 22. q. 5. c. pueri & c. honestū. Pari igitur ratione, nec voto sunt obligandi pueri ante 14. annū ad religionis ingressum. Dicūt etiā q̄ religio dicitur religādo, vel reeligēdo, vt Aug. dicit. 10. de ciuit. Dei. Vnde cōcludūt, q̄ pueri q̄ nō sunt ligati, nō debēt religari, & qui nō elegerūt, nō debēt religere per religionis ingressum. Ex quibus omnibus cōcludūt pueros esse miseros & insensatos, qui religionē ingrediūtur, vel ad religionis ingressum se obligāt.

CAP. XII.

Improbatio erroris præmissi, & ostensio, quod opus uirtutis factum cum uoto, magis est meritorium.

VT autē in singulis præmissorū ueritas possit manifeste uideri, seriatim quę præmissa sunt inuestigare oportet, a cōmunibus ad spiritualia descendēdo. Et primo cōsideremus, an uerū sit, qd̄ dicunt. I. magis est meritoriū opus uirtutis absq; uoti obligatione factū, quā si ex uoto id aliquis impleat. Et quāuis de hoc plura sint dicta in alio nostro libello, quē de pfectione cōscripsimus, hic tñ aliqua iterare non pigeat. Primo igitur cōsiderādū est, q̄ cū laus operis ex radice uoluntatis dependeat tanto exterius opus laudabilius redditur, quanto ex meliori uoluntate procedit. Inter alias autem conditiones bonę uoluntatis una est, ut sit uoluntas firma & stabilis. vnde in uitiuperium pigrorū inducitur quod habetur Prouerbio. 13. Vult & non uult piger. Tātō igitur opus exterius laudabilius redditur, & magis meritorium, quanto uoluntas eius magis stabiliter in bono. Vnde & Apostolus monet. 1. ad Corint. 15. Stabiles estote & immobiles. Et fm Philosophū ad uirtutem requiritur, vt aliquis firmiter & immobiliter operet. Sed & iustitiam iurisperiti diffiniunt, q̄ est constans & perpetua uoluntas. Sicut & econtrario patet, q̄ tātō peccatum est detestabilius, quanto uolūtas hominis magis fuerit obstinata in malo. vnde & obstinatio ponitur peccatum in Spiritu sanctum. Manifestum est autem, q̄ uoluntas firmatur ad aliquid faciendū per iuramētū. vnde & Psalmi. dicebat. ps. 118. Iurauit & statui custodire iudicia iustitię tuę. Confirmatur etiam similiter & uoto, cū uotum sit promissio quędā. Qui autē promittit se aliquid facturū, firmat ppositū suum ad illud implēdū. Laudabilius igitur est uirtutis opus & magis meritoriū si fiat uoluntate firmata p uotū. Hoc etiā apparet ex cōsuetudine uitę humanę. Quia enim uolūtas humana mutabilis est ad hoc vt uerbis hominum fides adhibeatur intantum inoleuit cōsuetudo, ut hoc quod aliquis alteri uult facere, pmissione cōfirmet, & ulterius promissionem roborat legitimis munimentis

nu nimentis. Plus aut debet vnusquisq; sibi q̄ proximo, præcipue in his quæ pertinent ad spirituales salute in, secundum illud Eccl. 30. Misere animæ tuæ placens Deo. Potest autem homo propter voluntatis mutabilitate præterire id qd̄ proposuit p̄ sua spiritali salute, sicut & qd̄ proposuit pro cōmodo tēporali alterius. Si igitur aliquis vtiliter prouidet proximo vallado promissionē suā iuramento, fidei iussione, vel pignore, multo magis vtiliter & laudabiliter sibi prouidet, si bonū propositū qd̄ cōcepit, vel voto, vel iuramento, vel quocūq; alio modo firmare studuerit. Vnde August. dicit in epistola ad Paulinā & Armētarū, Quia vomisti, iā te atrinxisisti, aliud tibi facere nō licet. Et postea subdit. Nec ideo tamen te vouisse p̄niteat, immo gaude iā tibi nō licere qd̄ cū tuo detrimento licuisset. Amplius cōsiderādū est, q̄ opus inferioris uirtutis laudabilis redditur, & magis merito riū si ad superiorē uirtutē ordinatur, sicut opus abstinentiæ si ordinat̄ ad charitatē, pari ergo ratione, & si ordinatur ad latritiam quæ est abstinentia potior. Votū autē est latritiæ actus. Est. n. promissio Deo facta de his quæ pertinet ad Dei obsequium, unde Esa. 19. dicitur. Cognosce Aegyptij dñm in die illa, & coler̄ eū in hostiis & muneribus, & uota uouebūt dño, & soluent. Ieiuniū igit̄ laudabilis erit, & magis merito riū si fiat ex uoto. Hic est q̄ in ps. 75. uel cōsuluit, uel mandat. Vouete, & reddite dño Deo uestro: quod frustra mandaretur, uel cōsulere nisi opus bonū ex uoto faceere melius esset. Hoc autē habito dubitat̄ ulterius, utrū alicui liceat se obligare uoto ad religionis ingressum, uel errorē est. Si. n. uirtuosum est religionis statū allumere, uirtuosos autē actus ex uoto facere laudabilis est, laudabiliter agunt illi qui statim religionē ingredi nō ualentes, se ad ingressum religionis uoto astringunt. Nisi forte quis s̄m Vigilantium dicat, q̄ status secularis uitæ statui religionis equatur: uel maiori uelania in statū erroris prorūpat, q̄ præsumat asserere statū religionis quas ecclesia approbavit, nō esse statū saluus, in quo iā Vigilantij hē relin superabunt non solū inania reddentes Christi consiliū, sed ea p̄nitentia euacuantes: necnō & ordinationi Ecclesiæ repugnātes, quod est schismaticū esse. Si autē laudabiliter faciunt, & a spiritu Dei mouētur qui se obligat uoto ad religionis ingressum, cōsequēs est eos laudabiliter faceere qui alios suis exhortationibus ad hoc inducunt in hoc Spiritu sancto cooperātes, dum satagunt id ministerio exteriori suadere, ad quod Spiritu sanctus instigat interiori. unde & Apost. dicit 1. ad Corint. 3. Dei. n. adiutores sumus, forinsecus. s. ministrādo. Sed quia quantū ad eos qui pubertatis annos excedūt, cōtrariū sapere nefariū est, restat cōsiderādū, utrū pueri uel puellæ ante pubertatis annos cōpletos ualeāt se uoto religionis astringere. Vbi oportet distinguere duplex esse uotū, vnū quidē simplex, aliud autē solēne. Simplex quidē uotū in sola promissione cōsistit: solēne autē uotū cū promissione habet exteriorē exhibitionē, dū. s. hō actualiter se offert Deo, uel per ordinis sacri susceptionē, uel per professionē certæ religionis in manu prælati, quibus duobus modis uotū solēnizatur: uel etiā per susceptionē habitus professorū, quæ est quædam interpretatiua professio. Vtriusq; aut uoti circa matrimoniū ē diuersus effectus. Nā uotum solēne impedit matrimoniū contrahendū, & dirimit iam contractū: uotū autē simplex & si contrahendū impedit, cōtractū tñ non dirimit. Est autē & cōtrariū, & diuersus effectus utriusq; uoti circa religionē. Nā uotū solēne qd̄ fit p̄ expressam, aut

F. præsumptam professionē, iā monachū facit, uel cuiuscūq; aliter ordinis fratrem: uotū uero simplex non dū monachū facit, cū adhuc dñs rerū suarū remaneat, & adhuc si cōtrahat, possit esse maritus. Quia igitur simplex uotum cōsistit in sola promissione Deo facta, quæ ex interiore mentis deliberatione procedit, uotū simplex ex iure diuino efficaciam habet, q̄ nullo humano iure tolli pōt. Huius aut uoti efficaciam dupliciter tolli potest. Vno quidē modo, per defectū deliberationis quæ promissioni firmitatem præstat, & ideo furiosorū & aliorum amentium uota uim obligationis non habent, ut habetur extra de regula. & transe. ad relig. Sicut tenor, & eadem ratio est de pueris qui nō sunt doli capaces, nec habēt debiriū rōnis usum, q̄ i quibusdā anticipat̄, in quibusdā tardatur s̄m diuersam dispositionē naturæ, unde ad hoc nō potest certum tempus præfigi. Alio modo impeditur efficaciam simplicis uoti, si aliquis Deo uoueat, qui non est propriæ potestatis, puta, si seruus uoueret se religionem intrare, haberet quidem efficaciam quantū ad ipsū qui usum rationis habet, si dominus eius permitteret. Si tamen dominus hoc uotum ratum nō habeat, absque peccato poterit reuocare, ut habetur i decretis. diuinctione. 44. Si seruus. Vbi dicitur quod si domino ignorante seruus fuerit ordinatus, licet ei infra spatium unius anni & seruilem fortunam probare, & seruum suum recipere. Et quia puer, uel puella infra pueriles annos etiā ex naturali iure in potestate patris cōstituitur, poterit pater uotū ab eis emissum, si uoluerit, reuocare: uel si uoluerit, acceptare secundū ordinationē iuris diuini. Dicitur. n. Num. 30. Mulier si quippiam uouerit, & se atrinixerit iuramento quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari, si cognouerit pater uotū quod pollicita est, & iuramentū quo obligauit animā suā, & tacuerit, uoti rea erit, quicquid pollicita est & iurauit, opere cōplebit. Sin aut statim ut audierit, cōtradixerit pater, & uota & iuramenta eius irrita erūt, nec obnoxia tenebitur sponcioni, eo q̄ contradixerit pater. Ex quo patet q̄ puella, uel puer de quo est eadem ratio, infra pueriles annos quantum in ipsis est, uoto se obligare possunt, nisi impediatur rationis defectus, ut dictū est: sed quia potestati alterius subiiciuntur, pōt uotū reuocari a patre. Quod etiam patet per hoc quod subditur de muliere adulta, cuius uotum a viro reuocari pōt. Et licet ius positiuū determinare nō possit tēpus quo homo habere incipiat usum rationis, per quē Deo se ualeat obligare, pōt tamē determinare tēpus obligationis, uel subiectionis vnus personæ ad aliā. Determinatur autē hoc tempus in puella quidē usq; ad 12. annos cōpletos, in mare autē usq; ad 14. quia hoc cōmuniter consueuit esse tēpus pubertatis, ut habet 20. q. 2. Puella. & c. Si in qualibet. Sic igitur quātū ad uotum simplex, quo quis obligatur ad religionis ingressum, pōt aliquis obligari quātū in ipso est, ante cōpletos pubertatis annos, cum sit doli capax, habēs debiriū rōnis usum ad discernēdū quod facit. Potest tamē hoc uotū reuocari a patre, uel tutore qui est loco patris. Quia uero solēne uotū religionis qd̄ fit per professionē tacitā, uel expressam, habet quasdam exteriores solēnitates, quæ ordinationi subduntur ecclesiæ: sicut & solēnitates ordinis sacri s̄m ecclesiæ determinationē exigitur ad huiusmodi uotū cōpletū pubertatis tēpus. i. in puero 14. annorū, & in puella duodecim: ita q̄ professio ante hoc tēpus facta, quātūcūq; aliquis sit doli capax, non facit profitentē esse monachū, uel cuiuscūq; ordinis fratrem. Hoc. n. communiter tenet

ter tenet ecclesia: licet Innoc. I I I. aliter sensisse dicat. A

C A P. X I I I.

Solutio rationum induclarum.

H Is igitur uisus, facile est ad omnia obiecta respondere. Quod. n. primo inducitur de uerbis Prosperi. Sic ieiunare debemus, ut non nos necessitate ieiunadi subdamus: intelligitur de necessitate coactionis, quæ uoluntario repugnat. unde subdit: ne iā non deuoti sed inuiti rem non uoluntarie faciamus: non autem loquitur de necessitate uoti, per quam magis augetur deuotio quæ a deuotō nominatur. Quod uero secūdo propositum est, q̄ necessarium est minus meritorium: intelligendum est de necessitate quæ ab aliquo imponitur contra uoluntatē ipsius. Sed cum aliquis sibi ipsi necessitatem imponit beneficiendi ex hoc laudabilior redditur, quia per hoc se facit quodammodo seruū iustitiæ, ut Apost. monet ad Rom. 6. unde & Aug. dicit in epist. ad Paulinam & Armenariū. Felix necessitas quæ ad meliora cōpellit. Quod uero tertio propositū est de iudicis conuertendis libera uoluntate, patet ad propositū non pertinere. Libertati. n. uoluntatis non opponitur confirmatio uoluntatis in bono: alioquin nec deus, nec beati liberā uoluntatē haberent, opponitur autē ei necessitas coactionis ex uolentia, uel metu procedens. & ideo signanter dicit Canon de iudicis, præcepit sancta Synodus nemini deinceps ad credendum vim inferre. Per uotū aut aut iuramentū non infertur homini uis, sed ex eis uoluntas hominis confirmatur in bonū. unde per hoc non redditur homo inuitus, sed magis firmiter uolens, & iam incipit homo quodammodo facere, inquantū se obligat ad faciendū. Et per hunc etiā modum nullus sane mentis diceret esse illicitum inducere iudæos, ut se propria uoluntate, obligatē uel iuramento, uel uoto, ad accipiendū baptisimū. Quod aut quarto propositum est, q̄ aliqui uoto, aut iuramento se ad religionē obligantes retrocedunt, & in desperationē incidētes tradunt se omni iniquitati, & sic sūt filij gehennæ duplo, q̄ illi qui eos inducunt, refellitur per uerbum Apost. quod dicit Rom. 3. Nūquid incredulitas illorum fidem Dei euacuit? Ex quo accipere possumus, q̄ per hoc, q̄ quidam bonis abuntur, nullum sit præiudicium illis qui perseverant in bono. Si cut etiam gl. dicit ibidem, q̄ non ideo quia aliqui iudæorum credere noluerunt, idcirco præiudicabitur cæteris iudæis, ne digni dicantur accipere, quod deus promisit fidelibus. Similiter etiam nec ideo quia aliqui uolentes, uel iurantes religionē intrare, post uotum pœnitēt, & deteriores fiunt, idcirco aliquid præiudicatur illis, qui uolentes in uoto perseverant. & ideo qui homines inducunt ad uouendum religionis ingressum, non faciunt eos filios gehennæ quantum in eis est, sed potius filios regni, præsertim cum plures ex talibus proficiant uotum implentes, q̄ deficiant a uoto recedentes, nisi forte, quod absit, prauis exemplis eos ad peccandum inducerent, ut patet per expositionem Hiero. & Chryso. Videtur tamen huic rationi suffragari, qd̄ Apost. dicit 1. ad Ti. 5. Adoleſcentes uiduas deuota. Et rationem assignat, cū subdit. Habentes damnationem, q̄ primam fidem irritam fecerunt. qua. s. Deo continentiam promiserunt. Sed sicut Hiero. dicit in Epist. de Monogamia ad Gerūchiā. Propter has quæ fornicatæ sunt in iniuriam uiri sui Christi fecerūt, uult Apostolus alterum matrimoniū præferens bigamiam fornicationi, s̄m indulgentiam

duntaxat, nō s̄m imperium, quia multo tolerabilis, est bigamiam esse, quam scortū, scdm habere uirum, quam plures habere adulteros, Non ergo Apostolus prohibet simpliciter adoleſcentes uiduas continentiam uouere, cum 1. ad Cor. 7. dicat, q̄ bonū est eis, si sic in uirginitate permanerint, sed eas prohibet recipi ad stipendia ecclesiæ, quæ in lasciuia uiuunt. unde dicit, Adoleſcentiores uiduas deuota, quæ cum luxuria re fuerint, in Christo nubere uolūt, Quod uero sexto, proponunt, q̄ aliqui post uotum de ingressu religionis emissum, in sæculo remanētes facti sunt boni episcopi, manifeste ueritati contrariatur, ut patet per decre. Innocen. quæ habetur de uoto & uoti redemptione, quæ sic dicit. Per tuas nobis literas intimaſti, te in Gracionopolitana ecclesiā suscipiendi habitum regularem uotum solēniter emisisse, & postea promissis in manibus prælati eiusdē ecclesiæ, te infra duos menses postquam ab Apostolica sede redisses, uotū, quod emiseras impleturum. Cūq; termino ipso transacto non curasses, quod uoueras adimplere, tandem existens uoti transgressor, uocatus fuisti ad regimen ecclesiæ Gebenensis. Et infra. Nos igitur tuæ descriptioni consulimus, ut si tuam sanare desideras conscientiam, regimē resignes ecclesiæ memoratę, ac reddas altissimo uota tua. Ex quo patet manifeste, q̄ non possunt bona conscientia uel Episcopatum, uel Archidiaconatum retinere, qui uouerunt religionem intrare, & ita si retinent, non sunt boni Episcopi, uel Archidiaconi, cum sint uoti transgressores. Quod autem septimo propositum est, q̄ non sunt aliqui ad Dei cultum muneris interuentu prouocandi, soluitur per idē in c. quod ad hoc inducunt. Sequitur. n. post præmissa, nisi forte de pauperum alimento quis in cōmune proponat, quorum nulli cuiuscumq; professionis esset, uictualia negabantur. Ex quo patet, q̄ inconuenienter redarguunt eos, qui pauperibus scholaribus burſas procurant, & eos in studio nutriunt, ut postmodum sint religioni aptiores. Sed & si qua alia beneficia terrena alicui conferantur, ut ex hoc eius familiaritate captata prouocetur ad melius, non est illicitum: esset aut illicitum, si aliqua pactio uel conuentio interueniret. unde & in eodem c. subditur. Dū tamen omnis absit pactio, & omnis cesset cōuentio: alioquin si nō liceret aliquem per temporalia beneficia prouocare ad aliquod spirituale bonum, illicitum esset, q̄ in quibusdam ecclesijs quædam distribuuntur his, qui ad officium diuinum accedunt. Quod uero octauo propositum est contra fidelitatē esse, q̄ iuuenes inducantur ad grauiora onera. s. ieiunia uigilias & huiusmodi, manifestam continet falsitatem. His. n. qui in religionē recipiuntur uel ad eam obligantur in principio grauiora religionis onera manifestantur. Nec tñ est contra fidelitatē, si ad prouocandos aliquos ad religionē cuius asperitates sunt manifeste spirituales, eis animi consolationes repromittantur exēplo Dñi, qui dicebat Matth. 2. Tollite iugum meum super uos & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris. In quibus uerbis & corporale onus signatur, per hoc q̄ iugum nominat, & spiritualis consolatio, in hoc, q̄ quietem promittit. Vnde Aug. dicit in li. de uerbis Domini. Qui iugum Domini intrepida ceruice subierunt, tā difficilia pericula patiunt, ut non a laboribus ad quietē, sed a quiete ad laborē uocari uideant. Sed profecto adest spiritus sanctus, qui in affluetia deliciarum Dei in spe futuræ beatitudinis omnia præsentia deliniret, aspera & omnia grauiora releuaret. Satis ergo spiritualium deliciarum

ne futurorum. Contemplabatur enim q̄ qui sanandi erant per eos, & ab incurabilibus passionibus liberandi, vellent eis cedere in omnibus bonis suis, & post ali qua subdit. Putabat oportere cōduc̄tos artha regni Dei terrenā desp̄cere, vt nec aurum, nec argētum, nec possessiones, nec quicquā eorum quę mortales appetuntur condignam existiment datis sibi cęlestibus opib⁹, nec non cum milites eos faceret regni Dei, monebat eos colere paupertatem. Nullus enim militis Deo implicat se huius vitę negotijs, vt placeat Deo: & sic Hiero. dicit super Mat. Qui diuitias detrūcauerat. In verbis p̄missis, prope modum etiam vitę necessaria amputat, vt Apostoli doctores verę religionis, qui instituebantur omnia Dei prouidentia gubernari, seip̄os ostenderent nihil cogitare de castino. & sicut Chrysostomus dicit super Mat. Per hoc p̄ceptum primo quidem Dominus discipulos facit non esse subiectos, secundo ab omni eis liberat sollicitudine, vt vacationē omnem tribuant verbo Dei: tertio, docet eos suā virtutem. Qualis ergo esse debeat qui euangelizat regno Dei, p̄ceptis euangelicis designatur, hoc est vt subdit secularis adminicula non requirat, fideique totus inherens putet quo minus ista requirat magis posse suppetere, vt Ambro. dicit super Luc. Manifestum est autem q̄ si Apostoli possessionem suscepissent, non minus, sed multo magis suspecti fuissent q̄ propter quęstum p̄dicaret, q̄ si aurum vel argentum possideret: multo etiā maiori sollicitudine circa agrorū cultura occuparentur, multoque maius est seculare adminiculum ex agris, vel vineis possessis, quā si bona mobilia habeatur. Manifestum est igitur secundū expositionem p̄missas Apostolis interdictum fuisse ne agros, vel vineas, vel alia huiusmodi bona immobilia possiderent. Quis autem dicat, nisi hęreticus, primam discipulorum instructionem a Christo perfectioni euangelicę derogare? Mentiuntur ergo in doctrina fidei dicentes, minoris esse perfectionis eos qui cōmunibus possessionibus carent. Est autem vltius considerandum qualiter p̄cepta Domini p̄missa fuerunt ab Apostolis obseruata, quia vt Aug. dicit in lib. contra mendacium, diuinę scripturę non solum p̄cepta Dei retinent, sed etiam vitam moresque iustorum, vt si forte occultum est quemadmodum accipiendum sit qđ p̄cipitur, in factis iustorum intelligatur. Quod autē nihil temporalium possiderent, aut etiam in via deferrent ante tempus passionis, aperte ostenditur ex hoc quod legitur. Luc. 22. vbi Dominus discipulis dixit. Quando misit vos sine sacculo, & pera, & calciamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, nihil. Sed quia ibi subditur, Dixit ergo eis, sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram, posset alicui videri, quod Dominus totaliter priora p̄cepta relaxauerit, sed hanc relaxationem quantum ad personas Apostolorum, ad solum tempus imminētis persecutionis esse referendam apparet ex verbis Bedę, qui dicit. Non eadem viuendi regula persecutionis tempore qua pacis discipulos informat. Misit quidem discipulis ad p̄dicandum, ne quid tollerent in via p̄ceptis, ordinans. s. vt qui Euangelium nuntiant, de Euangelio viuant. Mortis vero instāte periculo, & tota simul gente pastorem pariter gregemque persequente, congruam tēporis regulam decernit, permittens vt tollant victui necessaria donec sopita insania persecutorum tempus euangelizandi redeat. Vbi nobis quoq; dat exemplum, ex iusta nonnumquam causa instante quadam de nostri propositi rigore posse sine culpa in

termittere. Ex quo etiam apparet ad rigorem euangelicę disciplinę pertinere, q̄ aliquis careat oi terrena possessione: quid autem super hoc Apostoli post passionē seruauerunt, & seruandum tradiderunt, aperte in Act. Apostolorum docetur. Legitur enim Act. 4. q̄ multitudinis credentiū erat cor vnum & anima vna, nec quisquam eorum quę possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erat illis omnia communia: & ne aliquis dicat eos habuisse possessiones communes, puta, agros, vel vineas, vel aliquid hmoi, hoc per sequētia excluditur. Sequitur enim. Quotquot possessores agrorū, aut domorum erant, vendentes afferēbat pretia eorum quę vendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum. Ex quo patet hanc esse euangelicę vitę obseruantiam, vt ea quę ad necessitatem vitę pertinent, possideantur communiter, possessionibus omnino a possessoribus abdicatis: quod autem hoc ad abundantiorē perfectionem pertineat, apparet per Aug. in li. de doctrina christiana, vbi dicit. Qui crediderunt ex iudeis, ex quibus facta est prima Ecclesia Hierosolymis, satis ostenderunt quanta utilitas fuerit sub p̄dagoę, id est, sub lege custodiri. Namque tam capaces existerunt Spiritu sancti, vt omnia sua venderent, eorūque pretiū indigentibus distribuendum ante Apostolorū pedes ponerent, & postea subdit. Non enim hoc vllas Ecclesias gentium fecisse scriptum est, quia non tam prope inueniuntur qui simulacrā manufacta Deos habebant. Videtur in huius rei aliam rōnem assignare Melchisedes Papa, qui vt habetur. 1. 2. q. 1. dicit. Futuram Ecclesiam in gentibus Apostoli p̄viderant, idcirco p̄dicia in iudea minime sunt adepti, sed p̄mia tantum modo ad fouendos egentes. At vero cū inter turbines & aduersa mundi succresceret Ecclesia, ad hoc usque peruenit ut non solum gentes, sed etiam Romani principes qui totius orbis monarchiam tenebant, ad fidem Christi & baptismi sacramenta concurrerent. Ex quibus uir religiosissimus Constantinus primus licentiam dedit non solum fieri christianos, sed etiam fabricandi Ecclesias, & p̄dicia constituit tribuenda, & in sequenti ca. dicit Urban. Papa. Videntes summi sacerdotes, & alii, atq; leuitę, & reliqui fideles plus utilitatis posse cōferre, si hę reditates & agros quos uendebant, Ecclesiis quibus p̄sederat episcopi traderet, eo quod ex sumptibus eorum tā p̄sentibus quā futuris tēporibus plura & electiora possent ministrare fidelib⁹ cōem uitā ducentibus, quā ex pretio eorū, ceperūt p̄dicia & agros, quos uedere solēbat, matricibus Ecclesiis tradere, & ex sumptibus eorū uiuere. Ex his ergo uis q̄ melius sit possessiones in cōi habere, q̄ alia mobilia ad uitę pertinētia, & q̄ in primitiua Ecclesia p̄dicia uēdebantur, nō quia hoc esset melius, sed quia p̄uidebāt Apostoli, q̄ apud iudeos Ecclesia duratura nō erat partim pp̄ infidelitatē, partim pp̄ excidiū qđ eis iminebat. Sed si quis recte cōsideret, hęc p̄missa nō cōtrariatur. Ecclesia. n. in sui primordio in oibus suis mēbris talis fuit, qualis postmodū fuisse apud perfectos quoscūq; inuenitur. Sicut. n. natura, sic & grā debuit a p̄fectis initiū assumere, & iō Apostoli fm illū statū fidelīū uitā ordinauerūt perfectioni cōuenientē: unde dicit Hiero. in lib. de illustribus uiris. Apparet talē primam Christo credentiū fuisse Ecclesiā, quales nūc monachi esse nituntur & cupiunt, vt nihil cuiusquā proprium sit, nullus inter eos diues, nullus pauper, patrimonia egētibus diuidatur, oratiō uacet, & psalmis, doctrinę quoq; & cōtinētis. Hic autē modus uiuēdi p̄fectioni cōgruus fuit apud primos credētes, nō solum iudea sub

Apostolis,

Apostoli, sed etiam apud Aegyptū sub Marco euangelista, vt ibidem Hiero. dicit, & sicut in 2. li. Ecclesiasticę hystorię narratur. Processu uero tēporis, multi in ecclesiam erant intraturi, qui ab hac perfectione deficerent, qđ nō erat futurum ante iudeorū excidium, sed ecclesia apud gentes multiplicata. Quod postquā contigit, uile iudicauerunt ecclesiarū p̄lati, vt p̄dicia & agri ecclesijs cōferrentur, non propter perfectiores quosque, sed propter infirmiores, qui ad primorum fidelīū perfectionē attingere non valerent. Fuerunt tñ & aliqui postmodū primę perfectionis amuli, qui in cōgregatiōib⁹ uiuentes, his caruerunt, sicut plurima monachorū collegia in Aegypto. Narrat etiā Greg. in 3. Dialo. de quodam sanctissimo viro, noie Isaac, qui de Syrię partibus in Italiam ueniens, perfectionis formā quā in oriente didicerat, in occidentem obseruauit. Cū enim crebro ei discipuli humiliter inuenerent, vt profusu monasterij possessiones quę offerebantur acciperet, ille sollicitus suę paupertatis custos, fortem sententiam tenebat dicens. Monachus qui in terra possessiones quęrit, monachus non est: quod non potest intelligi de acquisitione possessionū per modum proprietatis habendarum: non em̄ p̄missum est, quod ei possessiones offerrent, nisi pro monasterij vso. Nec tamen eius sententia sic intelligenda ē, quali possessio nes communes habentes, oino a monachorū perfectione deficiant, sed hoc dicebat propter periculum paupertatis amittendę, quod imminet plerisq; monachorum, communes possessiones habentium. Dicit enim Hieron. in Epitaphio Nepotiani ad Heliodorū Episcopū. Sint ditiores monachi, q̄ fuerant seculares. Possideant opes sub paupere Christo, quas sub locuplete diabolo non habuerant, & suspiret eos ecclesia diuites, quos tenuit mundus ante mendicos, & ideo signanter Grego. de S. Isaac subdit. Sic quippe metuebat paupertatis suę securitatem perdere, sicut auari diuites tolent perituras diuitias custodire, vñ ad eius sanctitatem ostendendam, Dominus eum clarificauit: subdit enim Grego. de eo ibi. itaque prophetię spiritu magnisque miraculis cū cętis lōge lateque habitantibus, vita eius inclaruit. Manifestum est igitur ad cumulū perfectionis pertinere, q̄ aliqui possessiones non habeant, nec proprias nec cōmunes. Adhuc pōt hoc euidenter ostendi, si ratio consiliorum ad euangelicam perfectionem pertinentium consideretur. Ad hoc enim introducuntur, vt homines a curis mundi expediti, liberius Deo vacent: vnde Apōsto. proposito consilio de uirginitate seruanda, dicit. Qui sine vxore est, sollicitus est quę sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cōm vxore est, sollicitus est quę sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Ex quo patet, tanto aliqua magis ad consiliorum perfectionē pertinere, quanto magis hominem a sollicitudine mūdi absoluunt. Manifestum est autem, q̄ diuitiarū & possessionum cura impedit animum a rebus diuinis. Dicitur enim Mat. 13. Qui seminatus est in spinis, hic est qui uerbum audit & sollicitudo seculi istius & fallacia diuitiarum suffocant uerbum & sine fructu efficiunt: quod exponens Hieron. dicit. Blandā sunt diuitiæ aliud agentes, & aliud pollicentes. Lubrica est earum possessio, dum huc illucque circumferuntur, & in stabili gradu, vel habentes deserunt, vel non habentes reficiunt: hoc etiam euidenter ostenditur, Luc. 14. vbi vnus de his qui sunt uocati ad cęnam, se exculauit dicens. Villam emi, & necesse habeo ire & videre illam. Et sicut Greg. dicit, quid per villā, nisi terrena substatia

designat? Exit ergo uidere villā, qui sola exteriora cogitat. In fine autē parabolę subditur. Pauperes & debiles introduc huc: qđ exponens Ambrosius dicit q̄ rariis delinquit cui deest illecebra peccādi, & citius ad Deū conuertitur, qui nō habet in mundo unde delectetur. Sic igitur patet, q̄ possessiones & quascumq; diuitias omnino non habere, magis ad euangelicam pertineat perfectionem. Item, Aug. dicit in lib. de uerbis Domini. Minimi Christi sunt illi, qui oia sua dimiserūt & secuti sunt eum, & quicquid habuerunt, pauperibus distribuerunt, vt Deo sine seculari compede expediti seruirent, & ab oneribus mundi liberatos uelut penatos, sursum humeros tollerēt: hi sunt minimi, quia humiles, appende minimos istos, & graue pondus inuenies. Nullus autem sani capitis dicit, ad mūdi onera non pertinere, communionum possessionum curam. Pertinet igitur ad perfectionis pōdus, vt etiam ab huiusmodi compedibus expediti homines seruiāt Deo. Sic igitur patet vanam esse doctrinam, immo pestiferam & christianę doctrinę cōtrariam, illorum qui dicunt, q̄ possessionibus communibus carere propter Christum, ad perfectionem non pertineat, de quibus super illud psal. 6. Conuertantur & erubescant ualde uelociter, dicit glo. Hoc non est hic, vt potius inquirident eos qui omnes relinquunt & suis irrisionibus infirmos Christi nomine erubescere faciunt. Ad eos etiam pertinere uidetur, qđ alibi in psal. 17. dicitur. Consilium in opis confudit, quoniam Dominus spes eius est. Vbi dicit glo. In opis cuiuslibet qui est membrum Christi, & hoc ideo fecistis, quoniam Dominus est spes eius: vnde ergo magis reuerendus erat, inde magis contemnitur: quid enim aliud isti faciunt, nisi q̄ cōtemnere nituntur eos, qui christianę paupertatis consilium perfecte sectantur, & hoc ideo, quia non in terrenis possessionibus, sed in Deo spem habent?

CAP. XVI.

Solutio rationum contra p̄dictam perfectionem inductarum.

His igitur uis, facile est respondere ad ea, quę in contrarium proponuntur: quod enim primo inductum est, q̄ expedit possessiones communes possideri, iā patet, q̄ expedit propter eos qui non sunt summa perfectionis capaces, qualis in primis credētib⁹ fuit, qui tamen imperfectiores omnino negligendi nō erāt: vnde & apud illos qui illam summam perfectionem sectabantur possessiones non erant, sicut ēt Dñs, cui angeli ministrabant loculos habuit propter necessitatē aliorū, quia. seius Ecclesia loculos erat habitura, sicut Aug. dicit super Io. Vnde si qua sit cōgregatio, in qua omnes ad maiorem perfectionem tendāt, expedit eis communes possessiones non habere. Quod uero secundo proponitur, q̄ beatus Benedictus in uita sua amplas possessiones recepit, hoc sufficit ad ostendendum, q̄ cōes possessiones non totaliter monasticā perfectionem excludunt: non autē ex hoc haberi pōt, q̄ maioris perfectionis nō sit possessionibus communibus carere, p̄sertim cū idem beatus Benedictus i sua regula dicat se aliquid remississe de rigore monasticę vitę a prioribus institutę, condescendendo infirmitatibus sui tēporis monachorum, & eadem rō est de beato Greg. qui monasteria construxit, secundū regulam a beato Benedicto institutā. Quod uero tertio propositū est, q̄ Apostolis perfectionis tēpore permisit

Opusc. S. Tho. Aq. P. 2 Dominus,

Dominus, ut peram & sacculum tollerēt, magis cōtra eos facit, sicut ex prēmiffis apparet. Si enim in perfectionis causa rigor prioris disciplinæ remittitur, consequens est q̄ ad rigorem disciplinæ pertinebat, ut peram & sacculum nō haberent: nec tamen legitur q̄ illo perfecutionis tēpore, procurauerint sibi aliquas possessiones communes, & sic patet quod inducitur ad propositum nō pertinere. Quod vero quarto inducitur, q̄ Dominus non instituit ordinem non habentium possessiones, sed ordinem prælatorum, qui possessiones habent, in altero quidem est apertum mēdaciū. Cum enim Dominus discipulos instituit, q̄ nec argentum, nec aurum possideant, & q̄ corda eorum nō grauentur curis huius mundi, & dimittentibus agros & domos propter nomen suum prēmia repromittit non solum in futuro, sed in hoc sēculo, vt. f. sint cum Apostolis nihil in hoc mundo habentes & omnia possidentes, manifestum est q̄ omnes quicumque hanc regulam secuti fuerint, institutionem Christi sequuntur: nec enim illi qui sanctos sequuntur, per quos sunt ordines instituti ad ipsos accedunt, sed ad Christum, cuius documenta proponunt, quia nec illi seipso prædicauerunt, sed cum Apostolo Iesum Christum eius documenta proponentes: in altero vero falluntur, vel fallere volunt per fallaciam accidentis. Instituit. n. Christus episcoporum ordinem, & aliorum clericorum, qui possessiones communes habent, vel proprias: sed hoc Christus in eis nō instituit, sed magis instituit eorum ordinem in perfecta paupertate, sicut ex prædictis apparet. Postmodum vero dispensatiue tunc in ecclesia communes possessiones acceptæ propter rationā prædictā. Quod ē quinto propositū est, q̄ christiana perfectio non dormitauit a tempore Apostolorum vsque ad præsentia tempora, certum est eam non dormitasse, sed in plurimis viguit & in Ægypto, & in alijs partibus mundi. Numquid tamen aliquis Deo modū imponere potest, vt omnes in omni tempore, & in omnibus locis homines eodem modo ad se trahat, quinimmo secundum suæ sapientiæ ordinem quo suauiter vniuersa disponit singulis temporibus congruentia adminicula prouidet humanæ salutis. Quid enim si queratur, Numquid dormitauit doctrina christiana a temporibus magistrorum doctorū Athanasii, Basilij, Ambrosij, Augustini, & aliorum qui circa illud tēpus fuerūt vsque ad hæc nostra tempora, in quibus magis in doctrina christiana homines exercentur? Nūquid secundum mirabilem eorum rationem, quicquid boni tempore aliquo intermissum fuit, illicitum erit resummi? Sic enim & martyrium illicitum erit subire, & miracula facere, quia multo tempore sunt huiusmodi intermissa. Quod vero sexto proponūt, q̄ illi qui possessionibus communibus carebāt, uiuebant de operibus manuum, hoc non minorem calumniam alijs, q̄ religiosis ingerit, quia etiam Apostolus, qui Euangelium prædicabat, uiuebat de opere manuali. Numquid ergo episcopi, archidiaconi, & quibuscumque ex officio competit Euangelium prædicare, peccant si nō uiuant de opere manuali? Si autem ad hoc non tenentur, quia Paulus hoc non ex necessitate, sed supererogando faciebat, quid imponunt religiosis quicquid sancti patres supererogando fecerunt? Nullus. n. est qui omnes supererogationes possit implere, cū vnus in uno, & alius superabundet in alio. Si vero non supererogationis, sed necessitatis esse dicitur eos qui possessionibus communibus carent de labore manuum uiuere, fateor quidem quantum ad hoc necessitatis esse, vt non

otiose uiuant. Sed otium non solum per laborem manuum tollitur, sed multo melius per sacræ scripturæ studium, quod otium habet magnū negotiū, sicut Augustinus dicit: vñ sup illud ps. 68. Defecerūt oculi mei & c. dicit glo. Non est otiosus qui uerbo Dei tantum studet, nec plures est qui extra operatur, quàm qui studiū cognoscendæ diuinitatis exercet. Ipsa etiam sapientia maximū opus est. Tollitur etiam otium per laborem doctrinæ quo contra hostes fidei dimicatur, secundū illud Apostoli. Labora sicut bonus miles Christi Iesu 2. ad Tim. 2. vbi dicit glo. in prædicando Euangelium contra hostes fidei. Fateor etiā hoc necessitatis esse his qui aliunde non habēt de quo licite uiuant. Licet enim autem Euangelistis etiam monachis, vt de Euangelio uiuāt, & de altaris ministerio, sicut Augustinus dicit in lib. de opere monachorum, alioquin numquid illas solas possessiones communes monachis licet habere, quas possunt lucrari de opere manuali? Nōne autem derisibilis est si quis dicat licere religiosis in eleemosynam amplas possessiones accipere, nō autem eis licere accipere de fidelium eleemosynis ea quæ pertinent ad quotidianū & simplicem victum? Sic igitur nulla necessitas imminet his qui communes possessiones non habent manibus operari: de hoc tamen diffusius alibi a nobis dictū est. Iā vero quod septimo propositū est magis derisione, quàm responsione dignum est. Quis enim nō uideat in immensum maioris sollicitudinis esse possessionibus procurandis curam impendere, ad quod uix sæculares sufficiūt, quàm acquirere simplicē uictū ex fidelij pietate collatū, & clemētia diuina prouisum? Quod uere octauo propositū est de hoc q̄ religiosis necesse habent circa eorum negotia sollicitari a quibus pascuntur, fateor habent quidem, sed circa spirituale eorum salutē, uel ut tribulatos cōsolentur, quæ quidē sollicitudo est charitatis, unde religioni nō repugnat, quinimmo ut dicitur Iac. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum. Quod autē ultimo propositum est, omnino est friuolum: quia ea quibus utuntur religiosi ad sustentationem uitæ, non sunt eorum quantum ad proprietatem dominij, sed dispensantur ad usum necessitatis eorum ab his qui harum rerum dominium habent, quicumque sint illi. Hęc igitur sunt quæ ad præsens scribenda occurrunt contra erroneam & pestiferam doctrinam auertentium homines a religionis ingressu. Si quis autem his contradicere uoluerit, non coram pueris garriat, sed scribat, & scripturam proponat in publico, ut ab intelligentibus diiudicari possit quod uerum sit, & ut quod erroneum est autoritate ueritatis confutetur.

Explicit opusculum decimumseptimum, diuinum scilicet opus diui Thomæ Aquinatis, contra pestiferam doctrinam retrahentium homines a religionis ingressu.

E I V S D E M D O C T O R I S
O P V S C V L V M D E C I M M O C T A -
V V M , D E P E R F E C T I O N E V I T Æ
S P I R I T V A L I S , E T P R I M O
ponitur Authoris intentio.

V O N I A M quidā perfectionis ignari, de perfectionis statu uana quædam dicere præsumpserunt, propositū nostræ intentionis ē de perfectione tractare, quid

re, quid sit esse perfectum, qualiter perfectio acquiri, quis sit perfectionis status, & quæ cōpetant assumentibus perfectionis statū.

C A P . I .

Quod perfectio spiritualis uitæ attenditur simpliciter secundum charitatem.

P R I M U M igitur considerare oportet, q̄ perfectum multipliciter dicitur. Est enim aliquid simpliciter perfectum, aliquid uero dicitur perfectum secundum quid. simpliciter quidē perfectum est, qd attingit ad finem eius quod ei competit secundum propriam rationem. Secundum quid autem perfectum dici potest, qd attingit ad finem alicuius eorum quæ committantur propriam rationem, sicut animal simpliciter dicitur esse perfectum, quando ad hunc finem perducitur, ut nihil ei desit ex his quæ integritatem uitæ animalis constituunt: puta, cum nihil ei desit ex numero & dispositione membrorum, & debita corporis quantitate, & uirtutibus, quibus operationes uitæ animalis, perficiuntur. Secundum quid autem perfectum animal dici potest, si sit perfectum in aliquo concomitante, puta, si sit perfectum in albedine, aut in odore, aut in aliquo huiusmodi. Sic igitur & in spiritali uita, simpliciter quidem homo perfectus dicitur, ratione eius in quo principaliter spiritalis uita consistit, sed secundū quid perfectus dici potest, ratione cuiuscumque qd spiritali uita adiungitur. Consistit aut principaliter spiritalis uita in charitate, quam qui non habet, nihil esse spiritaliter reputatur, unde Apo. 1. Cor. 13. dicit. Si habuero prophetiam & nouerim mysteria omnia, & omnē scientiam, & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Beatus et Io. Apo. totam uitam spiritualem in dilectione consistere asserit dicens. 1. Io. 3. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad uitam, quoniam diligimus fratres. Qui nō diligit, manet in morte. Simpliciter ergo in spiritali uita perfectus est, qui est in charitate perfectus. Secundum quid autem perfectus dici potest, secundum quodcumque, qd spiritali uita adiungitur: qd euidenter ex uerbis sacræ scripturæ ostēdi potest. Apostolus enim ad Colo. 3. perfectionem principaliter charitati attribuit: enumeratis. n. multis uirtutibus. misericordia, benignitate, & humilitate & c. iterum subdit. Super omnia autem hæc, charitatem habere quæ est uinculum perfectionis. sed & secundum intellectus cognitionem aliqui dicuntur esse perfecti. Dicit enim Apo. 1. ad Cor. 14. Malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti, & alibi in eadem epistola. Sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia, cum tamē sicut dictum est, quantumcumque aliquis habeat perfectam scientiam sine charitate, nihil esse iudicetur. Sic etiam & perfectus aliquis dici potest, sicut patietiam, quæ opus perfectū habet, ut dicit Iacobus, & secundum quascūque alias uirtutes: nec debet hoc mirum uideri, quia etiam in malis aliquis dicitur esse perfectus, sicut dicitur aliquis perfectus fur aut latro, & hoc etiam modo loquendi interdum scriptura utitur. Dicit. n. Esa. 32. Cor stulti faciet iniquitatē, ut perficiat simulationē.

C A P . I I .

Quod perfectio attenditur tam secundum dilectionem Dei, quàm proximi.

P E R F E C T I O N E autē circa charitatem principaliter considerata, plane accipi potest in quo perfectio spiri-

tualis uitæ consistat. Sunt enim duo præcepta charitatis, quorum vnum pertinet ad dilectionē Dei, aliud autem ad dilectionem proximi. Quæ quidem duo præcepta ordinem quædam adinuicem habent, secundum ordinem charitatis: nam id, quod principaliter charitate diligendum est, est summum bonum, quod nos beatos efficit. s. Deus. Secundario uero diligendus ex charitate est proximus, qui nobis quodam socialis uitæ iure coniungitur in beatitudinis perceptione, uel participatione. Vnde hoc est, quod in proximo ex charitate debemus diligere, ut simul ad beatitudinem perueniamus. Hūc autē ordinē præceptorum charitatis Dñs in euāg. Matth. 22. ostendit dicens. Diliges Dñm Deū tuū ex toto corde tuo & in tota aīa tua, & in tota mēte tua. Hoc est maximū & primū mādatū. Secundū autē simile est huic. Diliges proximū tuū sicut teipsum. Primo igitur & principaliter consistit spiritalis uitæ perfectio, i dilectionē Dei. Vñ Dñs ad Abraham loquens. dicit Gene. 17. Ego Dñs omnipotens, ambula coram me & esto perfectus. Ambulatur autem coram Deo, non passibus corporis, sed affectibus mentis. Secundo uero consistit spiritalis uitæ perfectio, in proximi dilectionē. Vnde Dominus cum dixisset Matth. 5 Diligite inimicos uestros, & plura subiunxisset quæ ad dilectionem proximi pertinent, concludit in fine. Estote ergo uos perfecti, sicut & pater uester cælestis perfectus est.

C A P . I I I .

De perfectione diuinæ dilectionis, quæ soli Deo conuenit.

I N vtraque autē dilectione multiplex perfectionis gradus reperitur, & quantum ad dilectionē Dei pertinet, primus & summus perfectionis gradus diuinæ dilectionis cōuenit soli Deo. Qui quidē modus consideratur ex parte dilecti, & ex parte diligētis. Dico autē ex parte dilecti, ut. f. aliquid tm diligat, quantum diligibile est. Ex parte uero diligētis, ut aliquid diligat sicut totā facultatem diligētis. Cū autē unūquodque sit diligibile, sicut qd est bonū, bonitas Dei cum sit infinita, infinite diligibilis est. Infinite autē diligere nulla creatura potest, quia nullius uirtutis finitæ potest esse actus infinitus. Solus ergo Deus cuius est tanta uirtus in diligendo, quanta est bonitas eius, seipsum perfecte diligere potest, secundum primum perfectionis modum.

C A P . I I I I .

De perfectione diuinæ dilectionis, quæ conuenit comprehensoribus.

C R E A T U R A igitur rōnali hic solus modus perfecte Deū diligēdi possibilis est, qui sumitur ex parte diligētis, ut. f. sicut suam totā ueritatem creatura rōnalis diligat Deū: unde & in ipso diuinæ dilectionis præcepto, manifeste hoc exprimitur. Dicitur. n. Deu. 6. Diliges Dñm Deum tuum ex toto corde tuo & ex tota aīa tua, & ex tota fortitudine tua, sed Luc. 10. additur, & ex omni mēte tua, ut cor referatur ad intentionē, mēs autē ad cognitionē, aīa uero ad affectū, fortitudo ad executionē: hæc. n. oīa in Dei dilectione sunt expēdenda. Cōsiderādū est autē, q̄ hæc dupliciter impleri cōtingit. Cū enim totum & perfectū sit cui nihil desit, ex toto corde & aīa, & fortitudine, & mente Deus diligetur, si nihil in his oībus nobis desit, quin totum actualiter cōuertatur in Deū, sed hic perfecte dilectionis modus nō est Opusc. S. Tho. Aquin. P 3 uiatorum

viatorum, sed comprehensorum. Vnde Apost. ad Phil. 3. dicit. Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem si quo modo comprehendam, quasi tunc perfectionem expectans cum ad comprehensionem peruenit, beatitudinis palmam accipiens. Comprehensionem autem accipit non secundum quod importat inclusionem, aut terminationem comprehensio, sic enim Deus incomprehensibilis est omni creaturae, sed secundum quod comprehensio importat consecutionem eius, quod in sequendo aliquis quaesuit. In illa autem caelesti beatitudine semper actualiter intellectus & voluntas creaturae rationalis in Deum fertur, cum in diuina fruitione illa beatitudine consistat. Beatitudo autem non est in habitu, sed in actu. Et quia Deo creatura rationalis inharebit tamquam vltimo fini, qui est veritas summa, in finem autem vltimum omnia per intentionem referuntur, & secundum vltimum finem omnia exequenda disponuntur, consequens est quod in illa beatitudinis perfectione creatura rationalis diligit Deum ex toto corde, dum tota eius intentio ferretur in Deum ex omnibus quae cogitat, amat, aut agit. Ex tota mente, dum semper actualiter mens eius ferretur in Deum ipsum semper videns, & omnia in ipso, & secundum eius veritatem de omnibus iudicans. Ex tota anima, dum tota eius affectio ad Deum diligendum ferretur continue, & propter ipsum omnia diliguntur. Ex tota fortitudine, vel ex omnibus viribus, dum omnium exteriorum actuum ratio erit Dei dilectio. Hic est ergo secundum perfectam dilectionis diuinam modus, qui est beatorum.

CAP. V.

*De perfectione diuinæ dilectionis, quæ in statu huius
viæ est de necessitate salutis.*

Alio vero modo ex toto corde, mente, anima, & fortitudine Deum diligimus, si nihil nobis desit ad diuinam dilectionem, quod actu, vel habitu in Deum non referamus: et huius diuinæ dilectionis perfectio datur homini in precepto. Primo quidem, ut homo omnia in Deum referat sicut in finem, sicut Apo. dicit. 1. Cor. 10. Siue manducatis, siue bibitis, vel aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite: quod quidem impletur cum aliquis vitam suam ad Dei seruitium ordinat, & per consequens omnia quae per seipsum agit, virtualiter ordinantur in Deum, nisi sint talia quae a Deo abducant, sicut sunt peccata, & sic Deum diligit homo ex toto corde. Secundo, ut intellectum suum homo Deo subiiciat ea credens, quae diuinitus traduntur, secundum illud Apostoli. 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & sic Deus diligitur ex tota mente. Tertio, ut quaecumque homo amat, in Deo amet, & vniuersaliter omnem suam affectionem ad Dei dilectionem referat. Vnde dicebat Apost. 2. Corin. 5. Siue enim mente excedimus Deo, siue sobrii sumus vobis. Caritas enim Christi urget nos, & sic Deus ex tota anima diligitur. Quarto, ut omnia exteriora nostra, verba, & opera ex diuina charitate firmemus, secundum illud Apostoli. 1. ad Cor. vlt. Omnia enim vestra in charitate fiant, & sic Deus ex tota fortitudine diligitur. Hic est ergo tertius perfectæ dilectionis diuinæ modus, ad quem omnes ex necessitate precepti obligantur. Secundus vero modus nulli est possibilis in hac vita, nisi simul fuerit viator & comprehensor, sicut Dominus noster Iesus Christus.

CAP. VI.

*De perfectione diuinæ dilectionis, quæ cadit
sub consilio.*

Et cum Apostolus dixisset, Non quod iam comprehenderim, aut perfectus sim: subdit tertio. Sequor autem si quo modo comprehendam: & postmodum subdit quarto. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Ex quibus verbis manifeste accipit, quod & si comprehensorum perfectio non sit nobis possibilis in hac vita, æmulari tamen debemus ut in similitudinem perfectionis illius, quantum possibile est, nos trahamus: & in hoc perfectionis huius vitæ consistit, ad quam per consilia inuitamur. Manifestum namque est quod humanum cor tanto intensius in aliquid vnum fertur, quanto magis a multis reuocatur. Sic igitur tanto perfectius animus hominis ad Deum diligendum fertur, quanto magis ab affectu temporalium reuocatur. Vnde Augustin. in lib. 83. quaestio, dicit quod venenum charitatis est spes adipsi scendarum, aut retinendarum temporalium rerum: augmentum vero eius est cupiditatis diminutio, perfectio vero nulla cupiditas. Omnia igitur consilia, quibus ad perfectionem inuitamur, ad hoc pertinent ut animus hominis ab affectu rerum temporalium auertatur, ut sic liberius mens tendat in Deum, contemplando, amando, & eius voluntatem implendo.

CAP. VII.

*De secunda via perfectionis, quæ est per dimissionem
temporalium.*

Inter temporalia vero bona primo relinquenda occurrunt bona extrinseca, quae diuitiae nuncupantur: & hoc Dominus consulit, Mat. 19. dicens. Si vis perfectus esse vade, & vende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo, & ueni, sequere me: cuius consilii utilitas consequenter ostenditur. Primo quidem per euidetiam facti. Nam cum adulescens, qui de via perfectionis quaesierat, hoc audisset, abiit tristis. Causa autem tristitiae, ut Hiero. dicit super Mat. redditur. Erat enim habens multas possessiones, id est, spinas & tribulos, quae sementem dominicam suffocauerunt. Et Chryso. idem exponendo dicit, quod non similiter detinentur qui pauca habent, & qui multis abundant, quoniam adiectio diuitiarum maiorem accedit flammam, & uiolentior fit cupido. Aug. etiam dicit in Epist. ad Paulinum, & Therasiam, quod cum superflue terrena diliguntur, arctius adepta quam concupita constringunt: nam unde iuuenis iste tristis discessit, nisi quia magnas habebat diuitias? Aliud est enim iam nolle in corporare quae desunt, aliud iam incorporata diuere. Illa enim uelut extranea repudiantur, ista uelut membra praeciduntur. Secundum uero utilitas praedicti consilii manifestatur per Domini uerba, quae subdidit, Quia diues difficile intrabit in regnum caelorum. Et ratio est, ut Hiero. dicit. Quia diuitiae habitae difficile continentur, non dixit. Impossibile est diuitem intrare in regnum caelorum, sed difficile: ubi difficile ponitur, non impossibile praedicitur, sed raritas demonstratur. Et sicut Chryso. dicit super Mat. Procedit ulterius Dominus ad ostendendum quod est impossibile dicens, Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem

diuitem intrare in regnum caelorum. Ex quibus verbis, ut dicit Aug. in li. de quaest. Euangel. discipuli aduertunt, omnes qui diuitias cupiunt, in diuitum haberi numero, alioquin cum pauci sint diuites in comparatione multitudinis pauperum, non quaesissent discipuli. Quis ergo poterit saluus esse? Ex quibus duabus Domini sententiis aperte ostenditur, quod diuitias possidentes difficile intrant in regnum caelorum: quia sicut ipse Dominus alibi dicit, Sollicitudo seculi istius, & fallacia diuitiarum suffocant verbum Dei, & sine fructu efficiunt. Eos vero qui diuitias inordinate amant, impossibile est intrare in regnum caelorum, multo magis quam ad literam camelum per foramen acus transire. Hoc enim impossibile, quia repugnat naturae: illud vero quia repugnat diuinæ iustitiae quae est virtuosior omni natura creata. Ex his ergo manifeste apparet ratio diuini consilii, consilium enim datur de eo quod utilius est, secundum illud Apost. 2. ad Cor. 8. Consilium in hoc do: hoc enim uobis uile est. Utilius autem est ad uitam aeternam consequendam diuitias abiciere, quam eas possidere: quia possidentes diuitias difficile intrant in regnum caelorum, eo quod difficile sit affectum diuitis possessis non alligari, quod iam facit impossibilitatem intrandi in regnum caelorum. Salubriter ergo Dominus contulit tamquam utilius, ut diuitiae relinquerentur. Sed potest aliquis contra praemissa obicere, quia Matthaeus, Bartholomaeus, & Zachaeus diuitias habuerunt, & tamen in regnum caelorum intrauerunt: sed hoc Hiero. soluens dicit. Considerandum est autem, quod eo tempore quo intrauerunt diuites esse desierunt. Sed cum Abrahamum numquam diuites esse desierit, quoniam potius in diuitiis fuerit mortuus, & eas in morte reliquerit filiis, ut in Gen. legitur, videtur secundum praedicta non fuisse perfectus, cum tamen ad eum Dominus dixerit, Gen. 17. Esto perfectus, quae quidem quaestio solui non posset, si perfectio vitae Christianae in ipsa dimissione diuitiarum consisteret. Sequeretur enim quod qui diuitias possideret, non posset esse perfectus: sed si uerba Domini diligenter considerantur, non in ipsa diuitiarum dimissione perfectio posuit, sed hoc ostendit esse quasi quandam perfectionis uiam, ut ipse modus loquendi ostendit, cum dicitur, Si vis perfectus esse, uade & vende omnia quae habes, & da pauperibus, & sequere me, quasi in te quela Christi consistat perfectio, dimissio uero diuitiarum sit perfectionis uia: unde Hiero. dicit super Mat. Quia non sufficit tantum relinquere, subiungit Petrus quod perfectum est, & secuti sumus te. Origenes etiam in eodem loco dicit, quod hoc quod dicit, Si vis perfectus & c. non sic intelligitur, ut ipso tempore quo tradiderit bona sua pauperibus, fiat omnino perfectus, sed ex illo die incipiet speculatio Dei adducere eum ad omnes virtutes. Potest ergo contingere, quod aliquis diuitias possidens perfectus fuit, non quidem habens animum diuitiis irretitum, sed totaliter Deo coniunctum, & hoc figurat uerba Domini dicens ad eum. Ambula coram me, & esto perfectus, quasi in hoc eius perfectione ostendens esse quod coram Deo ambulauerit, eum perfecte amando usque ad contemptum sui & suorum omnium, quod maxime ex immolatione filii demonstrat: unde ei dictum est. Quia fecisti rem hanc, & non perpeccasti filio tuo propter me, benedicam tibi, Gen. 22. Si quis uero ex hoc arguere uelit inutile esse consilium Domini de diuitiis dimittendis, quia Abrahamum diuitias possidens fuit perfectus, ad hoc patet iam responsio ex praedictis. Non enim Dominus ea ratione hoc dedit consilium quasi diuites perfecti esse non possint, aut intrare in regnum caelorum, sed quia non de facili possunt. Magna ergo fuit uis

tur Abraham, quia et diuitias possidens, a diuitiis liberum animum habuit, sicut & magna uirtus fuit Sanson, qui absque armis cum sola mandibula asinae multos hostes prostravit, nec tamen consilium inutiliter datur militi, ut ad bellum accedens assumat arma ad hostes vincendos: nec ergo inutiliter datur consilium perfectionem desiderantibus ut dimittant diuitias, quia in diuitiis Abraham potuit esse perfectus. Facta enim mirabilia non sunt ad consequentiam trahenda, quia infirmi ea magis mirari & laudare possunt, quam imitari: unde & in Ecclesiastico dicitur. 31. Beatus diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris. Magna uirtus diues esse ostendit, & perfecta charitate fixus in Deo, qui ex affectu diuitiarum maculam peccati non contrahit, qui post aurum concupiscendo non vadit, nec de diuitiis confidendo per superbiam super alios se extollit, unde Apost. 1. ad Tim. vlti. Diuitibus huius saeculi praecipere non sublimis sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Sed quanto diuitis taliter instituti maior est beatitudo & uirtus, tanto talium diuitum minor est numerus, unde subditur. Quis est hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in uita sua. Vere enim mirabilia facit, qui in diuitiis affluentibus cor non apponit: & si quis talis est, absque dubio probatur perfectus. Vnde sequitur. Quis probatus est in illo. id est in hoc quod absque macula diuitias habeat, & perfectus inuentus est? quasi dicat, rarus, & hoc erit illi in gloria aeterna: quod consonat uerbis Domini dicentis, quod difficile diues intrabit in regnum caelorum. Haec est ergo prima uia perueniendi ad perfectionem, ut aliquis studio sequendi Christum dimissis diuitiis paupertatem sectetur.

CAP. VIII.

*De secunda perfectionis uia, quæ est per abdicationem
corporalium affectionum,
& matrimonij.*

Ut autem secundam perfectionis uiam conuenientius ostendamus, accipiendum est uerbum Augustini, qui dicit in 12. de Trinitate. Tanto magis inhæretur Deo, quanto minus diligitur bonorum proprium. Igitur secundum ordinem priorum bonorum quae homo propter Deum contemnit, est attendendus ordo eorum quibus ad perfectam Dei inhætionem peruenitur. Prius enim relinquenda occurrunt quae minus nobis coniuncta existunt: unde in primo loco occurrit ad perfectionem tendentibus exteriora bona relinquere, quae a nostra natura sunt separata. Post haec uero relinquenda occurrunt ea quae nobis naturae communiōe & affinitatis cuiuscumque necessitudine coniunguntur: unde Dominus dicit Luc. 14. Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores non potest esse meus discipulus. Sed percontari libet, ut Gregor. dicit, quomodo patres & carnales propinquos praecipimus odisse, qui iubemur & inimicos diligere? Sed si uim praeccepti perpendimus, utrumque agere per discretionem ualemus. quasi enim per odium diligitur, qui carnaliter sapiens dum praua nobis ingerit, non auditur. Sic enim exhibere proximis nostris odii discretionem debemus, ut in eis & diligamus quod sunt, & habeamus odium quod in Dei nobis itinere obstat. Quisquis enim iam aeterna concupiscit, in eam quem aggreditur causam Dei, extra patrem, extra matrem, extra uxorem, extra filios, extra cognatos, extra semetipsum fieri debet, ut eo uentius cognoscat Deum, quo in eius causa neminem Opusc. S. Tho. Aquin. P. 4. cognoscat.

cognoscit. Manifestum namque est, quod carnales effectus intentionem mentis diuerberant, eiusque aciem obducunt. Inter ceteras autem proximorum necessitudines maxime affectu coniugali humanus animus irretitur, intantum quod, sicut dicitur Gene. 2. ex ore primi patris, Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ: & ideo ad perfectionem tendentibus maxime vinculum coniugale est vitandum, quia per hoc homo maxime curis secularibus implicatur. Et hanc causam Apostolus assignat sui consilii, quod dederat de continentia seruanda, dicens. 1. ad Cor. 7. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi. Ut ergo homo liberius Deo vacet, ei que perfectius inhæreat, secunda ad perfectionem via est perpetua castitatis observatio. Habet autem & hoc continentiam bonum aliquam idoneitatem ad perfectionem adipsendam. Impeditur enim animus hominis ne libere possit Deo vacare, non solum ex amore exteriorum rerum, sed multo magis ex interiorum passionum impulsu. Inter omnes autem interiores passiones maxime rationem absorbet concupiscentia carnis, & venerorum usus: vnde Aug. dicit in 1. lib. soliloquiorum. Nihil esse sentio quod magis ex arce virtutis deiciat animum virilem, quam blandimenta femine, corporumque ille contactus, sine quo vxor haberi non potest, & ideo continentiam via est maxime necessaria ad perfectionem consequendam, quam quidem viam Apostolus consulit. 1. ad Cor. 7. dicens. De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do tamquam misericordiam consecutus, ut sim fidelis. Huius autem viæ utilitas ostenditur Mat. 19. ubi cum discipuli Christo dicerent, Si ista est causa homini cum uxore, non expedit nubere, Dominus respondit. Non omnes capiunt uerbum istud, sed quibus datum est. In quo arduitate huius viæ ostendit & quia ab eius consecutione deficit hominum uirtus communis, & quia non nisi dono Dei ad eam peruenitur, unde dicitur Sap. 8. Sciui, quoniam aliter non possum esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum erat summa sapientia, scire cuius esset hoc donum: cui consonat quod Apostolus dicit. 1. Cor. 7. Volo omnes homines esse sicut me ipsum, scilicet qui continentiam seruo: sed unusquisque proprium habet donum ex Deo, alius quidem sic, alius uero sic: ubi aperte continentiam bonum dono Dei ascribitur. Sed ne rursus ad hoc aliquis donum consequendum secundum suas vires conari negligat, Dominus ad hoc hortatur communiter, & primo quidem, exemplo, cum dicit. Sunt eunuchi qui seipso castrauerunt, non membrorum abscissione, ut Chryl. dicit, sed malorum cogitationum interemptione. Et deinde in uitam proponens præmium, cum subdit. Propter regnum celorum: unde dicitur. Sap. 41. Casta generatio in perpetuum coronata triumphat, in coinquinatorum certaminum præmium uincens: & ultimo hortatur uerbo cum dicit. Qui potest capere, capiat: quæ, ut Hiero. dicit, hortantis Domini uox est, & milites suos ad pudicitiam præmium concitantis, quasi qui potest pugnare, pugnet, & superet ac triumphet. Si quis autem objectionem moueat de Abraham qui perfectus fuit, & aliis iustis antiquis a matrimonio non abstinentibus, patet responsio per hoc quod Aug. dicit in lib. de bono coniugali. Continentia non corporis, sed animi uirtus est. Virtutes autem animi aliquando in opere manifestantur, aliquando in habitu latent. Quo circa sicut non est impar meritum patientiam in Petro qui passus est, &

in Ioanne qui passus non est: sic non impar meritum est continentiam in Ioanne qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham qui filios generauit. Et illius enim cælibatus, & istius connubium per temporum distributionem Christo militauerunt. Dicit ergo fidelis continentens. Ego quidem non sum melior quam Abraham: sed melior est castitas cælibum, quam castitas nuptiarum, quarum Abraham unam habuit in usu, alteram in habitu. Caste quippe coniugaliter uixit: esse autem castus sine coniugio potuit, sed tunc non oportuit. Ego uero facilius non utor nuptiis, quibus usus est Abraham, quam si uterem nuptiis, quemadmodum usus est Abraham: & ideo melior sum illis qui per animi continentiam non possunt quod ego, non illis qui propter temporis differentiam non fecerunt quod ego. Quod enim nunc ago, melius illi egissent, si tunc agendum esset: quod autem illi egerunt, sic ego non agerem, etiam si nunc agendum esset. Hæc autem Aug. solutio concordat cum eo quod supra dictum est de obseruatiâ paupertatis. Tãtam enim perfectionis uirtutem habebat in mente, ut nec propter temporalium possessionem, nec propter usum coniugii mens eius deficeret a perfecta dilectione ad Deum. Si quis tamen eandem mentis uirtutem non habens, cum possessione diuitiarum, & usu coniugii ad perfectionem peruenire cõtenderet, præsumptuose cõuinceretur errare consilia Domini paruipendens.

C A P. IX.

De his quibus homo inuatur ad continentiam seruandam

Quia igitur per continentiam uiam incedere tam arduum est, ut iuxta uerbum Domini, non omnes hoc capiunt, sed Dei dono habeatur, per hanc uiam incedere uolentibus sic agere oportet, ut uitent ea, quibus a prosecutione huius itineris impediri possent. Tria autem esse impedimenta continentiam apparet. Primum quidem ex parte corporis. Secundum ex parte animæ. Tertium ex parte exteriorum personarum, uel rerum. Ex parte quidem proprii corporis, quia sicut Apost. dicit ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum. Cuius carnis opera ibidem esse dicuntur fornicatio, immunditia, impudicitia, & cetera huiusmodi: hæc autem concupiscentia carnis est lex, de qua dicit Apost. ad Ro. 7. Vi deo aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Quanto autem caro magis fouetur per ciborum affluentiam & deliciarum molliem, tanto homini concupiscentia magis crescit: unde Hiero. dicit. Vero merito astuans cito despumat in libidinem. & Prouer. 20. Luxuriosa res, uinum. Et Job. 40. dicitur de Behemoth, per quem diabolus significatur. Sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus: quod expones. Greg. 3. 3. mora. dicit. Loca humentia sunt opera uoluptuosa. Pes quippe in arida terra non labitur, fixus uero in lubrica uix tenetur. In locis ergo humentibus inter uitam præsentis faciunt, qui in hac ad iustitiam recti stare non possunt. Oportet igitur continentiam uiam a sumptibus, carnem propriam abstractis delictis, uigiliis, & ieiuniis, & homini exercitiis castigare. Cuius rei exemplum Apost. nobis ostendit. 1. ad Cor. 9. dicens. Omnis qui in agone cõtentidit, ab omnibus se abstinere: & post modica subdit. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar: & quod opere perfecit, uerbo docuit. Dicit. n. ad Ro. 13. cum promississet, Non in cubilibus & impudicijs, & carnis, inquit

quit, curam ne feceritis in desiderijs. Recte autem dicit in desiderijs, id est, ad uoluptatem, quia ad necessitatem naturæ carni cura est impendenda: unde idem dicit ad Ephes. 5. Nemo carnem suam unquam odio habuit, sed nutrit & fouet eam. Ex parte autem animæ propositum continentiam impeditur, dum lasciuus cogitationibus immoratur. Vnde Dominus per Prophetam dicit Esa. 1. Auferite malum cogitationum uestrarum ab oculis meis. Malæ enim cogitationes plerunque ad malum faciendum inducunt. vnde dicit Mich. 2. Væ qui cogitatis inutile: & statim subditur. Et operamini malum in cubilibus uestris. Inter ceteras autem cogitationes malas magis ad peccatum inclinât cogitationes de delectationibus carnis. Cuius ratio etiam secundum philosophorum doctrinam dupliciter assignari potest. Vna quidem, quia cum ipsa delectatio sit homini connaturalis, & a iuuentute connaturalis, facile in ipsam appetitus fertur, cum eam cogitatio proponit. Vnde Philosophus dicit 2. ethic. quod delectationem iudicare non possumus de facili, quin accipiamus eam. Secunda ratio est, quia ut idem dicit in 3. ethic. Delectabilia in particulari sunt magis uoluntaria quam in uniuersali. Manifestum est autem quod per moram cogitationis ad particularia quæque descendimus, vnde per cogitationem diuinam maxime libido prouocatur. Et propter hoc Apostolus 1. ad Corinth. 6. dicit. Fugite fornicationem: quia ut glo. ibidem dicit. Cum alijs uitijs potest expectari cõsuetus, sed hanc fugite ne approximet, quia non aliter hoc malum potest uinci. Contra igitur huiusmodi incontinentiam impedimentum multiplex remedium inuenitur, quorum primum & præcipuum est, ut mens circa contemplationem diuinorum & orationem occupetur: vnde dicit Apostolus ad Ephes. 5. Nolite inebriari uino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto loquentes uobismetipsis in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, quod ad contemplationem pertinere uidetur: cantantes & psallentes in cordibus uestris Domino, quod ad orationem pertinere uidetur. Hinc etiam Dominus per Prophetam dicit Esa. 48. Laude mea infranabo te, ne intereas. Est enim quoddam frenum animæ ab interitu peccati retrahens laus diuina. Secundum remedium est studium scripturarum, secundum illud Hiero. ad Rusticum monachum. Ama scripturarum studia, & carnis uicia non amabis. Vnde Apostolus cum dixisset. 1. ad Tim. 4. Exemplum esto fidelium in uerbo, in cõuersatione, in charitate, in fide, in castitate, statim subdit. Dum uenio, attende lectioni. Tertium remedium est quibuscumque bonis cogitationibus animam occupare. vnde Chryl. super Matth. dicit, quod abscissio membri non ita comprimit tentationes & tranquillitatem facit, ut cogitationis frenum. vnde Apostolus ad Phil. 4. dicit. De cetero fratres, quæcumque sunt uera, quæcumque pudica, quæcumque iusta, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua uirtus, si qua laus disciplina, hæc cogitate. Quartum remedium est, ut homo ab otio desistens, etiam in corporalibus laboribus seipsum exercent. Dicitur enim Eccle. 3. Multa malitiam docuit otiositas. Et specialiter otium est uitiorum carnalium incentiuum. vnde dicitur Ezech. 16. Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius. Et ideo Hiero. ad Rusticum monachum scribens, dicit. Facito aliquid operis, ut semper te diabolus inueniat occupatum. Quintum remedium adhibetur contra carnis

concupiscentiam, etiam per aliquas animi perturbationes. vnde Hiero. refert in eadem Epist. quod in quodam cenobio erat quidam adolescens, qui nulla abstinentia, nulla operis magnitudine flammam poterat carnis extinguere, unde eum periclitantem pater monasterij hac arte seruauit. Imperauit enim cuidam uiro graui, ut iurgijs atque conuitijs eum infectaretur, & post irrogatam iniuriam primus ueniret ad cõque rendum: uocati etiam testes pro eo loquebantur, qui contumeliam fecerat. Solus pater monasterij defensionem suam opponebat, ne abundantia tristitia frater absorberetur. Ita annus ductus est, quo expleto interrogatus adolescens super cogitationibus pristinis, respondit. Pater, uiuere mihi non licet, & fornicari libet? Ex parte autem exteriorum rerum propositum continentiam impeditur per aspectum & frequentia colloquia mulierum, & earum consortia: vnde dicitur Ecclesiast. 9. Propter speciem mulieris multi perierunt. & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. Et postea subditur. Colloquium ipsius quasi ignis exardescit. Et ideo contra hoc est adhibendum remedium, quod ibidem dicitur. Ne respicias mulierem multiuolum, ne forte incidas in laqueos illius: cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficaciam illius. Et Ecclesiastici 42. dicitur. Omni homini noli intendere in specie, & in medio mulierum noli commorari. De uestimētis enim procedit tineæ, & a muliere iniquitas uiri. vnde Hiero. contra Vigilantium scribens dicit, quod monachus sciens imbecillitatem suam, & uas fragile quod portat, timet offendere ne impingat, & corruat atque frangatur: vnde & mulierum maxime adolescentularum uitam aspectum, ne eum capiat oculus meretricis, ne forma pulcherri ma ad illicitos ducat amplexus. Ex quo pater quod sicut abbas Moyses dicit in collationibus patrum, puritate cordis seruanda. Solitudo sectanda est, ac ieiuniorum inedia, uigilias, labores corporis, nuditatem, lectionem, ceterasque uirtutes debere nos suscipere nouimus, ut scilicet per illas ab uniuersis passionibus noxijs illesum parare cor nostrum & conseruare possimus, & ad perfectionem charitatis istis gradibus innitendo ascendere. Ob hoc igitur in religionibus sunt huiusmodi opera instituta, non quia in ipsis principaliter consistat perfectio, sed quia his quasi quibusdam instrumentis ad perfectionem peruenitur: vnde post pauca subditur ibidem. Igitur ieiunia, uigilia, inedia, cõuersatio scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum, non perfectio, sed instrumenta perfectionis sunt: quia non in ipsis consistit disciplina finis, sed per illa peruenit ad finem. Si quis autem obijciat, quod abique ieiunio, uigilijs, & alijs huiusmodi exercitijs potest homo perfectionem acquirere, præsertim cum de Domino legatur Mat. 11. Venit filius hominis manducans & bibens, sui quoque discipuli non ieiunarent, quemadmodum discipuli Ioannis & Pharisæi, ad hoc i. glos. responderetur, quod Ioannes uinum & siceram non bibit, quia abstinentia meritum auget, cui nulla est potentia naturæ. Dominus autem qui peccatum potest condonare, cur a peccatoribus manducantibus declinaret, quos abstinentibus poterat facere iustiores? Discipuli ergo Christi non habebant opus ieiunio, quia præsentia sponsi illis fortitudinē dabat maiorem, quam discipuli Ioan. per ieiunium haberent: vnde Dñs ibidem dicit. Venient dies quando auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt: quod exponens Chryl. dicit. Ieiunium triste est non naturaliter, sed illis

illis qui imbecillius adhuc dispositi sunt: his enim quod sapientia contemplari desiderat, delectabile est. Quod ergo discipuli imbecilles erant, non erat tempus tritium introducendi quousque firmaretur. Per hoc monstrat, quod non gula erat quod fiebat, sed dispensatio nis cuiusdam. Quod autem huiusmodi exercitia expectant ad vitanda peccata & perfectionem consequendam, Apostolus expresse ostendit. 2. ad Corin. 6. dicens. Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis & castitate.

C A P. X.

De tertia via perfectionis, quae est per abiectionem propriae voluntatis.

Non solum autem necessarium est ad perfectionem charitatis consequendam, quod homo exteriora abiciat, sed etiam quod homo quodammodo seipsum derelinquat. Dicit enim Dio. 4. c. de diuinis nominibus, quod diuinus amor est extasim faciens. i. extra seipsum ponens, non sinens hominem seipsum esse, sed eius quod amatur: cuius rei exemplum in seipso demonstrauit Apostolus dicens ad Galat. 2. Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus, quasi suam vitam non suam extimans, sed Christi: quia quod proprium sibi erat continens, totus Christo inharebat. Et hoc etiam in quibusdam esse completum ostendit, cum dicit ad Coll. 3. Mortui enim estis, & vita uestra abscondita est cum Christo in Deo. Exhortatur etiam alios ut ad hoc perueniant, cum dicit. 2. ad Cor. 5. Pro omnibus mortuus est Christus, ut & qui viuunt iam non sibi viuunt, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Et ideo, ut habetur Luc. 14. postquam dixerat. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, tanquam aliquid maius addens subdit, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Hoc etiam idem Dominus docet Mat. 16. dicens. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Huius autem salubris abnegationis & charitativae odij obseruantia partim quidem necessaria est ad salutem, & omnibus qui saluantur communis, partim autem ad perfectionis pertinet complementum. Ut enim ex supraposita Dionysij auctoritate apparet, de ratione diuini amoris est, ut amans non seipsum remaneat, sed amati. Secundum igitur diuini amoris gradum necesse est & odium, & abnegationem praedictam distingui. Est autem necessarium ad salutem, ut homo sic Deum diligat, ut in eum finem suae intentionis ponat, nihilque admittat quod contrarium diuinae dilectioni existimat. Et ideo consequenter, & odium, & abnegatio seipsum est de necessitate salutis. vnde Greg. dicit in Homel. Tunc nosmetipsos relinquimus & abnegamus, cum vitam suam quod per vetustatem fuimus, & ad hoc nitimur, quod per nouitatem vocamur. Et sicut in Homel. alia dicit, Tunc bene animam nostram odimus, cum eius carnalibus desiderijs non acquiescimus, cum eius appetitus frangimus, & eius voluptatibus reluctamur. Ad perfectionem vero pertinet, ut homo propter intentionem amoris Dei etiam ea abiciat, quibus licite vri-

posset, ut per hoc liberius Deo vacet. Secundum hunc ergo modum consequens est ut & odium, & abnegatio seipsum ad perfectionem pertineant: vnde ex ipso modo loquendi apparet haec a Domino proposita esse quasi ad perfectionem pertineant. Sicut. n. dicit Mar. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quae habes, & da pauperibus non necessitatem imponens, sed voluntati relinquens, ita dicit. Siquis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me: quod Chrys. exponit dicens. Non coactiuum facit sermonem, non enim dicit. Si vos volueritis & nolueritis, oportet haec vos pati. Similiter cum dixisset, Siquis venit ad me, & non odit patrem suum &c. postmodum subdit. Quis enim ex vobis volens turrim aedificare, nonne prius sedes computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum? quod exponens Greg. in Homel. dicit, Quia sublimia praeccepta data sunt, protinus comparatio edificantis sublimitatis adiungitur: & post pauca dicit. Istos sumptus diues ille habere non potuit, qui cum post seruata praeccepta relinquenda omnia audisset, tristis abcessit. Ex quibus patet haec ad perfectionis consilium secundum aliquem modum pertinere. Hoc autem consilium perfectissime martyres impleuerunt, de quibus Aug. dicit in sermone de martyribus, quod nulli tantum impendunt, quantum qui seipsos impediunt. Martyres autem Christi sunt qui vitam praesentem propter Christum quodammodo habuerunt odio, abnegantes seipsos: quia ut Chrys. dicit super Mar. Qui negat alium, vel fratrem, vel famulum, vel quemcumque, & si flagellatum viderit, & quaecumque patientem non assiluit, non adiuuat, ita vult corpori nostro nos non ignoscere, ut & si flagellauerint, vel quodcumque aliud fecerint corpori non parcamus. Et ne extimes quod usque ad verba tantum & contumelias oportet abnegare seipsum, ostendit quod oportet abnegare seipsum usque ad mortem etiam turpissimam, scilicet crucis, quod significat in hoc quod dicit. Et tollat crucem suam, & sequatur me. Hoc autem ideo perfectissimum dicimus, quia martyres illud propter Deum contemnunt, scilicet propriam vitam, propter quam omnia temporalia quaeruntur, & eius conseruatio etiam cum omnium aliorum amissione alijs omnibus praefertur. Magis enim homo vult & diuitias perdere, & amicos, adhuc etiam corporis infirmitati succumbere, & in seruitutem redigi quam vita priuari: vnde hoc beneficium uictis & uictoribus praestat, ut uitae parcetes conseruent seruituti subiectos. Vnde fatan ad Dominum dixit, ut habetur Iob. 2. Pelle pro pelle, & cuncta quae habet homo dabit pro anima sua, id est, pro corporali uita seruanda. Inter alia autem quanto aliquid magis naturaliter amatur, tanto perfectius contemnitur propter Christum. Nihil enim est homini amabilius libertate propriae uoluntatis. Per hanc enim homo est etiam aliorum dominus, per hanc alijs uti, uel frui potest, per hanc etiam actibus suis dominatur. Vnde sicut homo dimittens diuitias, uel per sonas coniunctas eas abnegat: ita deserens propriae uoluntatis arbitrium, per quod ipse sui ipsius dominus est, seipsum abnegare inuenitur. Nihil est etiam quod homo naturali affectu magis refugiat quam seruitutem: vnde & nihil posset homo pro alio amplius impendere post hoc quod seipsum in mortem pro eo traderet, quam quod se seruituti eius subiugeret. vnde ut dicitur Thobia. 9. Thobias iunior dixit ad angelum. Si me ipsum tradam tibi seruum, non ero condignus

condignus prouidentiae tuae. Huius autem uoluntatis libertatem aliqui sibi propter Deum particulariter adimunt, dum quodcumque particulare uotum emittunt de quocumque faciendo, uel non faciendo. Per uotum enim necessitas quaedam imponitur uouenti, ut de caetero non liceat quod prius licebat, sed quadam necessitate constringitur ad reddendum quod uouit. vnde in psal. 65. dicitur. Reddam tibi uota mea, quae distinxerunt labia mea. Et Eccles. 4. Si quid uouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Aliqui uero libertati propriae uoluntatis totaliter abrenunciunt, se propter Deum alijs subijcientiae exemplum praecipuum habuimus in Christo, de quo Apostolus dicit Ro. 5. Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per unius obedientiam iusti constituentur multi. Quam quidem obedientiam Apostolus manifestat ad Phi. 2. dicens. Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem. Haec autem obediencia in abrenunciatione propriae uoluntatis consistit: unde ipse dicebat Matth. 26. Pater mi, si possibile est transeat a me calix iste: ueruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Et Ioan. 6. dicit. Descendi de caelo non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. In quo nobis dedit exemplum, ut sicut ipse suam uoluntatem humanam abnegabat supponendo eam diuinam, ita & nos nostram uoluntatem Deo totaliter supponamus & hominibus, qui nobis praeposuntur tanquam Dei ministri. Vnde Apostolus ait ad Heb. vlt. Obedite praepositis uestris, & subiaccete eis.

C A P. XI.

Quod tres uiae praedictae perfectionis propriae ad statum religionis pertinent.

Secundum autem triplicem uiam perfectionis assignatam in religionibus, triplex commune uotum inuenitur, scilicet uotum paupertatis, continentiae, & obedienciae usque ad mortem. Per uotum paupertatis primam perfectionis uiam religiosi assumunt omni proprietati abrenunciantes. Per uotum autem continentiae aggrediuntur uiam secundam matrimonio perpetuo abrenunciantes. Per uotum autem obedienciae maxime uiam tertiam assumunt, uoluntatem propriam abnegando. Hoc etiam triplex uotum congrue religioni adaptatur. Nam sicut dicit Aug. 10. de ciui. Dei. Religio non quemlibet, sed Dei cultu significare uidetur. Vnde & Tullius dicit in rhetorica, quod religio est uirtus, quae cuidam superiori naturae quam diuinam uocant, cultum caeremoniamque offert. Cultus autem soli Deo debitus in sacrificij oblatione ostenditur. Offeritur autem Deo sacrificium de exterioribus rebus, quando eas aliquis propter Deum largitur, secundum illud Heb. vlti. Beneficentiae & communio nis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Offeritur etiam Deo sacrificium de proprio corpore, quando scilicet qui Christi sunt, carnem suam crucifigunt cum uitijs & concupiscentijs, ut dicit Apostolus Gal. 5. Vnde & ipse dicit Ro. 12. Exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem. Est etiam sacrificium tertium Deo acceptissimum, quod aliquis spiritu suum offert Deo, secundum illud psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Sed sciendum quod sicut Grego. dicit super Ezech. Hoc

inter sacrificium & holocaustum distat, quod omne holocaustum est sacrificium, & non omne sacrificium holocaustum. In sacrificio enim pars pecudis, in holocausto uero totum pecus offerri consueuerat. Cum ergo aliquis suum aliquid Deo uouet, & aliquid non uouet, sacrificium est. Cum uero omne quod habet, omne quod uiuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo uouerit, holocaustum est: quod quidem impletur per tria uota praedicta. Vnde manifestum est eos qui huiusmodi uota Deo emittunt, quasi propter holocausti excellentiam antonomastice religiosos uocari. Per sacrificij autem oblationem secundum legis mandatum pro peccatis satisfacere oportet, ut in Leuitico expresse iubetur. Vnde psal. 4. cum dixisset, Quae dicitis in cordibus uestris & in cubilibus uestris concupiscimini, statim de sacrificio scribens dixit. Sacrificate sacrificium iustitiae. i. opera facite iusta post penitentiae lamenta, ut glo. exponit. Sicut ergo holocaustum sacrificium est perfectum, ita per uota praemissa perfecte homo Deo satisfacit cum & de exterioribus rebus, & de proprio corpore, & de proprio spiritu holocaustum offert. Ex quo patet quod religionis status non solum perfectionem charitatis, sed etiam perfectionem penitentiae continet intantum, quod nulla sunt peccata tam grauiora, per quibus possit homini imponi per satisfactionem religionis assumptio, quasi religionis statu omnem satisfactionem transcendente. Vnde ut habetur. 3. q. 2. c. Admonere. Astulpho, qui uxorem occiderat, consulitur ut monasterium ingrediat quasi melius & leuius, alioquin ei durissimam penitentiam iniungit. Inter haec autem tria quae ad religionis statum diximus pertinere, praecipuum est obedienciae uotum, quod quidem multipliciter apparet. Primo quidem, quia per obedienciae uotum homo Deo propriam uoluntatem offert: per uotum autem continentiae offert ei sacrificium de proprio corpore: per uotum uero paupertatis offert de exterioribus rebus. Sicut ergo inter bona hominis corpus praefertur exterioribus rebus, & anima corpori, ita uotum continentiae uoto paupertatis praefertur, uotum autem obedienciae utrique. Secundo, quia propter propriam uoluntatem homo & exterioribus rebus utitur, & proprio corpore. Sic igitur qui propria uoluntatem dat, totum dedisse uidetur. Vniuersalius igitur est obedienciae uotum, quam continentiae & paupertatis, & quodammodo includit utrumque. Hinc est quod Samuel obedienciae omnibus sacrificijs praefert dicens. 1. Reg. 15. Melior est obediencia, quam uictimae.

C A P. XII.

Contra errores illorum, qui praesumpserunt diminuer meritum obedienciae, uel uoti.

Humanam igitur perfectioni diabolus inuidens, diuersos uaniloquos, & seductionis magistros suscitauit, quos praedictas perfectionis uias impugnaret. Primam. n. perfectionis uiam Vigilantius impugnauit, contra quem Hiero. loquens ait. Quod autem asserit eos melius facere qui utantur rebus suis, & paulatim fructus possessionum pauperibus diuidunt, quam illos qui possessionibus uenundatis semel omnia largiantur, non est me ei, sed a domino respondebitur. Si uis esse perfectus, uade & vende omnia quae habes, & da pauperibus, & ueni, sequere me. Ad eum loquitur qui uult esse perfectus, qui cum Apostolis patrem, nauiculam, & rethet dimittit. Iste quem tu laudas, secundus aut

dus aut tertius gradus est, quem & nos recipimus, dum modo sciamus prima secundis & tertijs præferenda, & ideo ad excludendum hunc errorem dicitur in lib. de ecclesiasticis dogmatibus. Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare, melius est pro intentione sequendi dominum, insimul omnia donare, & absolutum sollicitudine cum Christo egere. Secundam perfectionis viam impugnavit Iovinianus, matrimonium uirginitati adæquans, cuius errorem beatus Hiero. euidentissime confutat in libro, quem contra eum scripsit, de quo etiam errore August. in lib. retractationum sic dicit. Ioviniani heresis, sacrarum uirginum meritum æquare pudicitia coniugali uoluit. unde in urbe Romana nonnullas etiam sancti moniales de quarum impudicitia suspitio nulla præcesserat deiecit in nuptias dicitur. Huic nostra sancta mater ecclesia per omnia fidelissime ac fortissime resistit. unde in lib. de eccles. dogmatibus dicitur, sacratæ Deo uirginitati nuptias coequare, aut pro amore castigandi corporis abstinentibus a uino uel carnibus nihil credere meriti accrescere non est Christiani, sed Ioviniani. His autem antiquis insidijs diabolus non contentus, temporibus nostris quosdam dicitur incitasse, uorum obedientia, ac alia uota communiter impugnant, dicendo laudabilius esse bona opera uirtutum facere sine uoto uel obedientia, quasi ad hoc facienda homo per uotum uel obedientiam constringatur. Quorum aliqui dicuntur in tantâ uesaniâ profilere, quod asserant uotum quod aliquis emisit de religione intranda posse prætermitti, absque detrimento salutis. Hunc autem errorem quibusdam uanis & friuolis rationibus confirmare dicuntur. Dicunt enim, quod tanto aliquid est laudabilius & magis meritorium, quanto est magis uoluntarium: sed quanto aliquid est magis necessarium, tanto uidetur minus uoluntarium. laudabilius ergo & magis meritorium uidetur esse, quod quis opera uirtutum exerceat proprio arbitrio & absque necessitate uoti uel obedientia, quam quod ex uoto uel obedientia hoc facere compellatur. Dicuntur etiam ad hoc inducere quod Prosper dicit in 2. lib. de uita contemplatiua. Dicit enim. Sic abstinere uel ieiunare debemus, ut non nos necessitati ieiunandi subdamus, ne iam non deuoti, sed inuiti rem non uoluntarie faciamus. Possent etiam ad hoc inducere quod dicit Apostolus. 2. Corinth. 9. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. Oportet ergo manifeste ostendere & hoc falsum esse quod dicunt, & eorum friuolas rationes elidere. Ad ostendendum autem huius erroris falsitatem, primo assumendum est quod in Psalmo. 75. dicitur Vouete & reddite domino Deo uestro, ubi dicit Gloss. Notandum, quod alia sunt communia uota Dei, scilicet sine quibus non est salus, ut uouere fidem in baptismo & huiusmodi, quæ etiam si non promittimus, soluere debemus, & de his præcipitur omnibus, uouete & reddite: alia sunt uota propria singulorum, ut castitas uirginitas & huiusmodi. Ad hæc ergo uouenda nos inuitat, non precipit ut uoueamus, sed ut uota reddamus. Vouere enim uoluntati consulitur, sed post uoti emissionem redditio exigitur necessario. Votum ergo quoddam est in præcepto, quoddam in consilio. Ex utroque autem ex necessitate concluditur, quod melius est aliquid bonum facere ex uoto, quam sine uoto. Manifestum est enim, quod ad ea quæ sunt de necessitate salutis, omnes tenentur ex Dei præcepto, nec est fas æstimare

aliquod Dei præceptum in uacuum dari, finis autem cuiuslibet præcepti est charitas, ut dicit Apostolus. 1. Tim. 1. Frustra ergo daretur aliquod præceptum de aliquo faciendo, si non magis ad charitatem pertineret illud facere, quam non facere. Datur autem præceptum non solum de credendo, uel de non furando, sed etiam ut hæc uoueamus. Credere igitur ex uoto & abstinere a furto ex uoto, & cætera huiusmodi, magis ad charitatem pertinent, quam si sine uoto fiant. Quod autem magis ad charitatem pertinet, magis est laudabile, & magis meritorium. Magis ergo est laudabile & meritorium facere aliquid ex uoto, quam sine uoto. Rursus, consilium datur non solum de uirginitate uel castitate seruanda, sed etiam de uouendo, ut patet ex Glo. supra inducta. Sed consilium nõ datur nisi de meliori bono, ut supra dictum est, melius ergo est seruare uirginitatem cum uoto, quam sine uoto, & simile est in alijs. Item inter alia bona opera maxime obseruatio uirginitatis commendari solet, ad quam dominus inuitat dicens Matth. 19. Qui potest capere capiat, sed ipsa uirginitas ex uoto commendabilis red dicitur. Dicit enim, Augusti. in lib. de uirginitate. Neq; uirginitas quia uirginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur, quam uouet & seruat continentia pietatis. Et infra. Nec nos in uirginibus, quod uirgines sunt prædicamus, sed quod Deo dicata sunt pia continentia uirginitatis. Multo igitur magis aliqua opera laudabilia redduntur, ex hoc quod per uotum Deo dicantur. Iterum, quolibet bonum finitum cum enumeratione alterius boni melius est: nulli autem dubium esse potest, quin ipsa promissio boni sit aliquid bonum. unde & qui homini aliquid promittit, bonum aliquid ei uidetur iam impendere, unde & quibus aliquid promittitur gratias agunt. uotum autem est quædam promissio Deo facta, ut patet per illud quod dicitur Ecclesiastes. 4. Si quid uouisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Melius est igitur aliquid facere & uouere, quam facere simpliciter absque uoto. Adhuc, quanto aliquid plus dat alicui, tanto maius aliquid ab eo meretur. Qui autem facit aliquid sine uoto, dat ei solum, quod facit propter eius amorem, qui autem non solum facit, sed etiam uouet, non solum dat ei quod fecit, sed etiam potentiam, qua facit. Facit enim se non posse quin faciat, quod prius non facere licite poterat. Maius igitur aliquid meretur apud Deum qui ex uoto aliquid facit, quam qui illud facit sine uoto. Amplius ad laudem boni operis pertinet, quod uoluntas firmetur in bono, sicut ad aggrauationem culpæ pertinet, quod uoluntas sit obstinata in malo. Manifestum est autem, quod qui aliquid uouet, uoluntatem suam firmat ad id, quod uouet, & sic cum implet quod uouerat opus bonum, ex uoluntate firmata procedit. Si cur igitur ad grauamen culpæ pertinet, quod ex proposito firmato aliquid malum operetur, hoc enim est ex malitia peccare, ita ad augmentum meriti pertinet quod aliquid bonum opus operetur ex uoto. Item, quanto aliquid actus ab excellentiori uirtute progreditur, tanto laudabilior est, cum tota laus operis ex uirtute procedat: contingit autem quandoque actum inferioris uirtutis a superiori uirtute imperari, puta cum aliquid actum iustitiæ ex charitate facit. multo igitur melius est opus uirtutis inferioris facere ex imperio superioris uirtutis, sicut melius est opus iustitiæ, si ex charitate fiat. Manifestum est autem, quod particularia bona opera quæ facimus pertinent ad aliquas

quas inferiores uirtutes, puta, ieiunare, ad abstinentiam: continere, ad castitatem, & sic de alijs. Vouere autem est proprie patriæ actus, quam nulli dubium esse debet esse potior uel abstinentia, uel castitate, uel quacunque alia huiusmodi uirtute. Maius enim est colere Deum, quam recte se habere erga proximum, aut seipsum. Opus igitur abstinentiæ, uel castitatis, uel cuiuscunque talium uirtutum, quæ sunt infra latræ, laudabilius est si ex uoto fiant. Huic etiam suffragatur pius ecclesiæ studium, quæ homines ad uouendum inuitans, & uouentibus ire in subsidium terræ sanctæ, uel alias in defensionem ecclesiæ indulgentias & privilegia largitur: non autem inuitaret ad uouendum, si melius bona opera esset facere sine uoto. Hoc enim esset contra exhortationem Apostoli 1. Corinthiorum 12. Aemulamini charismata meliora. Unde si melius esset bona opera facere absque uoto, non inuitaret ad uouendum, sed etiam a uouendo retraheret uel prohibendo, uel etiam dissuadendo. Similiter etiam cum ecclesiæ intentio sit homines fideles ad meliorem statum reducere, omnes a uotis factis absolueret, ut sic eorum bona opera laudabilia existerent. Patet igitur huiusmodi positionem repugnare ei quod communiter ecclesia tenet & sentit, unde & tanquam hæretica reprobanda est. Ad ea uero quæ pro se obijciunt, facile est multipliciter respondere. Primo enim quod dicunt, quod opus bonum ex uoto factum est minus uoluntarium, non est uniuersaliter & in omnibus uerum. Multi enim sunt qui ea quæ uouerunt tam propria uoluntate faciunt, ut etiam si non uouissent non solum facerent, sed uouerent. Secundo detur quod aliquid bonum opus quod quis facit ex uoto, uel obediencia simpliciter consideratum sit inuoluntarium, sed tamen facit hoc ex necessitate uoti, uel obedientia, quam non uult prætereire, adhuc dum hoc facit, laudabilius operatur, & magis merito rie, quam si propria uoluntate illud faceret sine uoto. Et si enim non habeat uoluntatem propriam illud faciendi, puta ieiunandi, habet tamé uoluntatem propriam uotum implendi, uel obediendi, quod est multo laudabilius & magis meritorium quam ieiunare, unde plus meretur quam ille qui sua uoluntate ieiunat: tantoque uoluntas uotum implendi, aut obediendi proprius iudicatur, quanto id quod aliquid facit propter obedientiam, uel uotum magis in se considerata uoluntati repugnat. unde Hieronymus ad Rusticum monachum dicit. Per hæc omnia ad illud tendit oratio, ut doceam te non tuo arbitrio dimittendum. Et post pauca dicit. Non facias quod uis, comedas quod iuberis, habeas quantum acceperis, uestiaris quod datur, operis tui pensam persoluas, subijciaris cui non uis, lassus ad stratum uenias, ambulansque dormites, & necdum expleto somno surgere compellaris. Ex quo patet quod ad meritum boni operis pertinet, ut quæ aliquid propter seipsa non uellet, propter Deum faciat, aut patiat: quia tanto inuenitur uoluntas promptior ad feruorem diuini amoris, quanto magis ea quæ propter ipsum facimus, aut patimur nostræ uoluntati repugnant. Unde & martyres maxime commendantur, quanto plura sustinuerunt propter Dei amorem contra uoluntatem humanam: unde secunda Machabeorum 6. Eleazarus dum torqueretur dixit. Diros corporis sustineo dolores, secundum animam uero propter timorem Dei libenter hæc patior. Tertio detur quod nec etiam aliquid ipsam uoluntatem retineat uotum seruandi, aut obediendi, manife-

stum est, quod cum Deus iudex sit cordium, apud Deum talis habetur quasi uoti fractor, aut obedientia præuaricator. Si tamen impleat quod uouit, uel quod ei præcipitur solo humano timore, uel pudore, non est ei meritorium apud Deum, quia non facit uoluntate Deo placendi, sed humana necessitate coactus: nec tamen inutiliter uouit, si ex charitate uouit, nam plus meruit in uouendo, quam alius simpliciter ieiunando, quod meritum ei reseruatur, si de præuaricatione cordis peniteat. Per hoc etiam patet responso ad auctoritates inductas, quæ loquuntur de necessitate humana, cum aliquis scilicet ex pudore, uel timore humano facit quod iurauit, uel uouit: non autem loquuntur de necessitate, quæ est ex fine dilectionis diuinæ, puta, cum aliquis facit, uel patitur ea quæ alias nollit, ut impleat uoluntatem diuinam. Et hoc patet ex uerbis Apostoli, qui dicit. 2. ad Cor. 9. Non ex tristitia, aut necessitate. Tristitia enim humanam necessitatem inducit: necessitas autem dilectionis diuinæ tristitiam tollit, uel minuit. Patet etiam hoc ex uerbis Prosperi dicentis. Ne non deuoti, sed inuiti rem non uoluntarie faciamus. Non enim necessitas quæ ex diuina dilectione procedit, minuit dilectionem, sed auget. Et quod talis necessitas sit laudanda & appetenda, patet per hoc quod Augusti. in epistola ad Armentarium & Paulinam. Quia iam uouisti, iam te obstinisti, aliud tibi facere non licet. Priusquam esses uoti reus, liberum fuit quod uelles facere, sed tunc esses inferior: quamuis non sit gratulanda libertas, qua fit ut non debeat quod cum lucro redditur. Nunc uero quia tenetur apud Deum sponso tua, non te ad magnam iustitiam inuito, scilicet ad continentiam quam iam uoueras, ut per superiora apparet, sed a magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris si non feceris quod uouisti, qualis mansisses si nihil tale uouisses: minor enim tunc esses, non peior: modo autem tanto, quod absit, mterior si fidem Deo fregeris, quanto beator si persolueris. Nec ideo te uouisse peniteat, imo gaude iam tibi non sic licere quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, & dicta imple factis, ipse adiuuabit qui uota tua expetit. Felix est necessitas, quæ ad meliora compellit. Patet etiam ex his uerbis erroneum esse quod dicunt, quod aliquid non tenetur de implendo uotum de religione intranda.

C A P. XIII.

De perfectione dilectionis proximi, quæ est necessaria ad salutem.

His autem consideratis de perfectione charitatis quantum pertinet ad dilectionem Dei, considerandum relinquitur de charitatis perfectione quantum pertinet ad dilectionem proximi. Est autem considerandum multiplex gradus perfectionis circa dilectionem proximi, sicut & circa dilectionem Dei. Est enim quædam perfectio, quæ requiritur ad salutem, quæ cadit sub necessitate præcepti. Est etiam quædam ulterior perfectio superabundans, quæ sub consilio cadit. Perfectio autem dilectionis proximi necessaria ad salutem consideranda est ex ipso modo diligendi, qui nobis præscribitur in præcepto de proximi dilectione, cum dicit. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quod uero Deo est uniuersale bonum supra nos existens, ad perfectionem dilectionis diuinæ requiritur, ut totum cor hominis secundum aliquem modum conuertatur in Deum, sicut ex supra dictis

dictis patet. Et ideo modus diuinæ dilectionis conuenienter exprimitur per hoc quod dicitur, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Proximus autem noster non est uniuersale bonum supra nos existens, sed particulare infra nos constitutum: & ideo non determinatur nobis modus, ut aliquis diligat proximum ex toto corde, sed sicut seipsum. Ex hoc autem modo circa dilectionem proximi, tria consequuntur. Primo quidem, ut sit uera dilectio. Cum enim de ratione dilectionis siue amoris hoc esse uideatur, ut aliquis bonum velit ei quem amat, manifestum est, quod motus amoris dilectionis in duo tendit, scilicet in eum cui aliquis uult bonum, & in bonum quod optat eidem. Et quamuis utrumque amari dicatur, tamen illud uere amatur, cui aliquis bonum optat. Bonum uero quod quis optat alicui, quasi per accidens dicitur amor, prout ex consequenti sub actu amoris cadit. In conuenienter enim est dicere, quod illud uere & proprie ametur, cuius destructionem aliquis optat. Multa autem sunt bona quæ dum in nostrum uolum uertimus consumuntur, sicut uinum dum bibitur, & equus dum exponitur pugna, unde manifestum est, quod dum res aliquas in nostrum uolum uertere cupimus, uere quidem & proprie nos ipsos amamus, res autem illæ per accidens & quasi abusu a nobis amari dicuntur. Manifestum est autem, quod unusquisque naturaliter sic uere se amat, ut sibi ipsi bona optet, puta felicitatem, uirtutem, scientiam, & quæ ad sustentationem uitæ requiruntur. Quæcunque uero aliquis in suum uolum assumit, non uere illa amat, sed uolum & magis seipsum: sicut autem alias res assumimus in nostrum uolum, ita etiam & homines ipsos. Si igitur proximos eo tantummodo diligamus in quantum in nostrum uolum uenire possunt, manifestum est, quod eos non uere diligimus, nec sicut nos ipsos: hoc quidem apparet in amicitia utilis & delectabilis. Qui enim amat alterum, quia est ad suam utilitatem uel delectationem, seipsum amare conueniunt, cum ex altero bonum delectabile uel utile querit, non illud ex quo querit, nisi sicut dicitur amari uinum uel equus quæ non diligimus, sicut nos ipsos, ut eis bona optemus, sed magis ut ipsa bona existentia nobis cupiamus. Primo ergo ex hoc quod præcipitur, quod homo proximum tantumquam se ipsum diligat, dilectionis ueritas demonstratur, quam necesse est charitati adesse. Procedit enim charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, ut Apostolus dicit. 1. Tim. 1. Ideo ut ipse dicit. 1. Corint. 13. Caritas non querit quæ sua sunt, sed optat bona eis, quos amat. Et huius rei seipsum exemplum dat cum dicit. 1. Cor. 10. Non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salui fiant. Secundo ex prædeterminato modo nobis indicitur, ut dilectio proximi sit iusta & recta. Est enim iusta & recta dilectio, cum maius bonum minori bono præponitur. Manifestum est autem, quod inter omnia humana bona, bonum animæ præcipuum locum tenet, post hoc autem ordinatur bonum corporis, ultimum autem bonum est, quod consistit in rebus exterioribus. Unde & huc ordinem diligendi seipsum, uideamus homini naturaliter inditum. Nullus enim est qui non mallet se corporis oculo priuari, quam visu rationis quæ est oculus mentis. Rursusque pro uita corporali tuenda uel conseruanda, homo omnia sua bona exteriora largitur, sicut illud Iob. 2. Pelle pro pelle, & cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua. Et hic quidem naturalis ordo dilectionis sui ipsius, in paucis uel nullis de-

ficit, quantum ad naturalia bona, de quibus exemplum posuimus. Sed inueniuntur nonnulli, qui quantum ad superaddita hunc ordinem dilectionis peruertunt, sicut cum propter salutem uel delectationem corporis bonum uirtutis aut scientiæ multi abiciunt. Rursusque propter exteriora bona conquirenda, corpus suum periculis & laboribus immoderatis exponunt, quorum non est recta dilectio, imo, ut amplius dicam, nec uere isti seipsos diligere comprobantur. Hoc enim maxime uidetur esse unumquodque, quod est in ipse præcipuum. Unde & ciuitatem aliquam facere dicimus, quando id faciunt principes ciuitatis. Manifestum est enim, quod præcipuum in homine est anima, & inter animæ partes siue potestates, ratio siue intellectus. Qui ergo bonum rationalis animæ contemnit in hærens bonis corporis uel animæ sensitiuæ, manifestum est, quod non uere seipsum diligit, unde & in Psalm. 10. dicitur. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Sic ergo rectitudo circa dilectionem proximi instituit, cum præcipitur alicui, quod proximum diligat sicut seipsum, ut scilicet, eo ordine bona proximi optet, quo sibi optare debet, præcipue quidem spiritualia bona, deinde bona corporis, etiam quæ in exterioribus bonis consistunt. Si quis uero proxima bona exteriora optet contra salutem corporis, aut bona corporis contra salutem animæ, non eum diligit sicut seipsum. Tertio uero ex prædicto modo præcipitur, ut sit sancta proximi dilectio. Dicitur enim aliquid sanctum, ex eo quod ordinatur ad Deum, unde & altare sanctum dicitur, quia Deo est dicatum, & alia huiusmodi quæ diuino ministerio mancipantur. Quod autem aliquis alium diligat sicut seipsum, ex hoc contingit, quod communionem aliquam adinuicem habent: in quantum enim aliqua duo simul conueniunt, considerantur quasi unum, & sic unum eorum se habet ad alterum sicut ad seipsum. Contingit enim aliquos duos, multipliciter conuenire. Conueniunt enim aliqui naturali conuenientia secundum generationem carnalem, puta qui ex eisdem parentibus oriuntur, alij uero conueniunt conuenientia quadam civili, puta quia sunt eiusdem ciuitatis municipes & sub eodem principe & eisdem legibus gubernantur. Et secundum unumquodque officium uel negotiationem, aliqua conuenientia, uel communicatio inuenitur, sicut qui sunt socij in negotiando, uel militando, uel fabrilis officio seu artificio, aut in quorumque huiusmodi. Et huiusmodi quidem proximorum dilectiones honestæ quidem & rectæ possunt esse, sed non ex hoc sanctæ dicuntur, sed solum ex hoc quod dilectio proximi ordinatur in Deum: sicut enim homines qui sunt unius ciuitatis consortes in hoc conueniunt, quod uisubduntur principi, cuius legibus gubernantur, ita & omnes homines in quantum naturaliter in beatitudinem tendunt, habent quandam generalem conuenientiam in ordine ad Deum, sicut ad summum omnium principem & beatitudinis fontem & totius iustitiæ legislatorem. Considerandum est autem, quod bonum commune secundum rectam rationem est bono proprio præferendum: unde unaquæque pars naturali quodam instinctu ordinatur ad bonum totius. Cuius signum est, quod aliquis percussioni manuum exponit, ut cor uel caput conseruet, ex quibus totius hominis uita dependet. In prædicta autem communitate qua omnes homines in beatitudinis sine conueniunt, unusquisque homo, ut pars quædam consideratur, bonum autem commune totius est ipse Deus, in quo omnium beatitudo consistit

consistit. Sic igitur secundum rectam rationem & naturam in instinctum unusquisque seipsum in Deum ordinatur sicut pars ordinatur ad bonum totius, quod quidem per charitatem perficitur, qua homo seipsum propter Deum amat. Cum igitur aliquis etiam proximum propter Deum amat, diligit eum sicut seipsum, & per hoc dilectio sancta efficitur. Unde dicitur 1. Ioann. 4. Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Quia uero ex prædicto modo dilectionis instrumur, ut proximi dilectio sit efficax & operosa. Manifestum est enim quod unusquisque sic seipsum diligit, ut non solum velit sibi ipsi bonum aduenire, & malum abesse, sed unusquisque pro posse bona sibi procurat, & mala repellit. Tunc ergo homo proximum diligit sicut seipsum, quando non solum affectum ad proximum habet quo ei bona cupit aduenire & mala repellere, sed etiam effectum ostendit opere adimplendo, unde 1. Ioan. 3. dicitur. Filij mei non diligamus uerbo, neque lingua, sed opere & ueritate.

CAP. XIII.

De perfectione dilectionis proximi, qua cadit sub consilio.

Consideratis igitur his quibus dilectio proximi perficitur perfectione necessaria ad salutem, considerandum est de perfectione dilectionis proximi, quæ communem perfectionem excedit, & sub consilio cadit. Hæc autem perfectio secundum tria attenditur. Primo quidem secundum extensionem. Quanto enim ad plures dilectio extenditur, tanto uel dilectio proximi esse magis perfecta. In hac autem dilectionis extensione triplex gradus considerandus occurrit. Sunt enim quidam qui alios homines diligunt uel propter beneficia sibi impena, uel propter naturalis cognationis uinculum, aut ciuile, & iste dilectionis gradus terminis ciuilibus amicitia coarctatur. Unde dicit Dominus Matth. 5. Si diligitis eos qui uos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres uestros tantum, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Sunt autem alij qui dilectionis affectum etiam ad extraneos extendunt, dum tamen in eis non inueniatur aliquid, quod eis aduersetur: & hic quidem dilectionis gradus quodammodo sub nature limitibus coarctatur. Quia enim omnes homines conueniunt in natura speciei, omnis homo est naturaliter omni homini amicus. Et hoc maxime ostenditur in hoc, quod homo alium errantem in uia dirigit, & a casu subleuat, & alios huiusmodi dilectionis effectus impendit: sed quia homo naturaliter seipsum magis quam alium diligit, ex eadem autem radice procedit, ut aliquid diligatur, & eius contrarium odio habeatur, consequens est ut infra naturalis dilectionis limites inimicorum dilectio non comprehendatur. Tertius autem dilectionis gradus est, ut dilectio proximi etiam ad inimicos extendatur, quem quidem dilectionis gradum Dominus docet Matth. 5. dicens. Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos: & in hoc dilectionis perfectionem esse demonstrat. unde concludit subdens. Estote igitur uos perfecti, sicut & pater uester perfectus est. Quod autem hoc sit ultra perfectionem communem, patet per Aug. in Enchir. qui dicit, quod ista sunt perfectorum filiorum Dei, ad quæ quidem se debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hanc affectum oran-

do Deum, secumque luctando perducere. Tamen hoc tam magnum bonum tantæ multitudinis non est, quam tamen credimus exaudiri cum in oratione dicimus. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hic tamen considerandum uidetur, quod cum nomine proximi omnis homo intelligatur, in hoc autem quod dicitur. Diliges proximum tuum sicut teipsum, nulla fiat exceptio, uideat ad necessitatem præcepti pertinere, quod etiam inimici diligantur. Sed hoc de facili soluitur, si hoc quod supra dictum est de perfectione diuini amoris ad memoriam reuocetur. Dicitur enim supra, quod in hoc quod dicitur. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, potest intelligi quod est de necessitate præcepti, & quod est de perfectione consilij, & ulterius quod est de perfectione comprehensio. Si enim sic intelligatur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ut semper cor hominis actu feratur in Deum, sic pertinet ad perfectionem comprehensio. Si autem sic intelligatur, ut cor hominis nihil acceptet, quod sit diuinæ dilectioni contrarium, sic est de necessitate præcepti. Quod uero homo etiam ea abiciat, quibus potest licite uiuere liberius Deo uacare, hoc est de perfectione consilij. Sic igitur & hic dicendum est, quod de necessitate præcepti est ut a communitate dilectionis qua quis proximos tenetur diligere, inimicum non excludat, nec aliquid contrarium huius dilectionis in corde suo recipiat. Sed quod actu feratur mens hominis in dilectionem inimici, etiam cum non adest necessitas, pertinet ad perfectionem consilij. In casu enim alicuius necessitatis etiam in speciali actu inimicos diligere & eis benefacere tenemur ex necessitate præcepti, puta, si fame morerentur, uel in alio huiusmodi articulo essent. Extra hos autem necessitatis articulos inimicis speciale affectum & effectum impedere ex necessitate præcepti non tenemur, cum nec etiam teneamur ex necessitate præcepti hæc in speciali omnibus exhibere. Huiusmodi autem inimicorum dilectionis directe ex sola diuina dilectione deriuatur. In alijs autem dilectionibus mouet ad diligendum aliquod aliud bonum, puta, uel beneficium exhibitum, uel communicatio sanguinis, uel unitas ciuitatis, aut aliquid huiusmodi. Sed ad diligendum inimicos nihil mouere potest nisi solus Deus. Diliguntur enim in quantum sunt creatura Dei, quasi ad eius imaginem facti, & ipsius capaces. Et quia Deus omnibus alijs bonis charitas præfert, considerat cuiuscunque boni detrimentum, quod ab hostibus patitur ad hoc quod eos odiat, sed magis considerat diuinum bonum, ut eos diligat. Unde quanto perfectius uiget in homine charitas Dei, tanto facilius animus eius flectitur ut diligat inimicum. Consideratur autem secundo perfectio dilectionis proximi secundum intentionem amoris. Manifestum est enim, quod quanto aliquis intensius amat, tanto facilius alia propter ipsum contemnit. Ex his ergo quæ homo propter dilectionem proximi contemnit, considerari potest, an sit perfecta dilectio proximi. Huius autem perfectionis triplex gradus inuenitur. Sunt enim aliqui qui exteriora bona contemnit propter dilectionem proximorum, dum uel ea particulariter proximis administrant, uel totaliter omnia necessitatibus erogant proximorum, quod uidetur Apostolus tangere cum dicit. 1. Cor. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnem substantiam. Et. ant. 8. dicitur. Si dederit homo omnem substantiam domus sue pro dilectione, quasi nihil despicies eam. Unde & Dominus hoc

sus personam Dei gerit iobmparatione ad populū, dum populo quasi virtute Domini iudicia, documenta, exempla, & sacramenta ministrat. Vnde Apostolus dicit. 2. Corint. 2. Ego quod donavi, si quid donavi propter vos, in persona Christi: & in eadem epistola dicit. An experimentū queritis eius qui in me loquitur Christus? Et. 1. Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Ad huiusmodi autem perfectionem episcopi in sua ordinatione, vel cōsecratione se obligant, sicut & religiosi in sua professione. Vnde dicit Apostolus. 1. ad Tim. vlt. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam in qua vocatus es, & confessus bonam confessionem corā multis testibus. s. in tua ordinatione, vt glo. ibidē exponit. Et ideo episcopi statū perfectionis habent, sicut & religiosi. Sicut autem in humanis contractibus aliquæ solēnitates secundum humana iura adhibentur, vt contractus firmiter habeatur, ita cum quadam solēnitate & benedictione status pontificalis assumitur, & etiam religionis professio celebratur. Vnde Diony. dicit. 6. ca. eccle. hierar. de monachis loquens. Propter quod & perfectā ipsi donavit gratiam sancta legislatio, & quadam ipsos dignata est sanctificatiua inuocatione.

C A P. XVII.

Quod status pontificalis est perfectior quam status religionis.

Posset autem alicui minus circumspecto videri, quod status perfectionis religionis esset sublimior, quam status pontificalis perfectionis: sicut dilectio Dei, ad cuius perfectionem ordinatur religionis status, præminet dilectioni proximi, ad cuius perfectionem ordinatur pontificalis status: & sicut vita actiua, cui pontifices inseruiunt, minor est quam vita cōtemplatiua ad quā religionis status ordinari videtur. Dicit enim Dionysius 6. ca. eccle. hierar. quod religiosos alij quidem famulos, alij autem ipsos monachos nominantes, ex Dei puro seruitio & famulatu, & indiuisibili & singulari vita tanquam vniētē ipsos indiuisibiliū sanctis cōuolutionibus, id est, cōtemplationibus, ad deformem vnitatem, & amabilem Deo perfectionē. Potest etiam aliquibus videri quod status prælatiōnis non sit perfectus, quia diuitias eis possidere licet, cum tamen Dominus dicat Matthæi 19. Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Sed hoc dictum veritati tepugnat. Dionysius enim dicit 5. ca. eccle. hierar. quod ordo episcoporum est perfectior. Et in 6. cap. dicit ordinem monachorum esse ordinem perfectiorum. Manifestum est autem maiorem perfectionē requiri ad hoc quod aliquis perfectionem alijs tribuat, quam ad hoc quod aliquis in seipso perfectus sit: sicut maius est posse facere aliquid talem, quam esse talem, & omnis causa potior est suo effectu. Relinquitur ergo episcopalem statum maiorem perfectionis esse quam sit status cuiuscunque religionis. Idem autem apparet si quis consideret ea, ad quæ vtrique obligatur. Obligantur enim religiosi ad hoc quod temporalia deserant, quod testimoniam seruent, & quod sub obedientia uiuant, quibus multo est amplius & difficilius pro salute aliquam vitam ponere, ad quod vt dicitur de episcopi obligantur. Vnde manifestum est grauiorem esse episcopi

Fscopalem obligationē obligationē religionis. Amplius in his ipsis ad quæ religiosi obligantur, episcopi quodammodo obligari videntur. Tenentur enim episcopi bona temporalia quæ habent, in necessitate suis subditis exhibere, quos pascere debent non solum verbo & exemplo, sed etiam temporalibus subsidio. Vnde Petrus Ioan. vltimo, ter dictum est a Domino, ut eius gregem pasceret: quod ipse retinēs, alios ad hoc ipsum exhortatur dicens. 1. Petr. vlti. Pascite, qui in vobis est, gregem Domini. Et Gregorius dicit in auctoritate supra inducta ex persona episcoporum loquens. Exteriora nostra misericorditer ouibus eius debemus impendere; & postea subdit. Qui non dat pro ouibus substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam? Ipsi etiam episcopi ad castitatem obligantur. Nam cum alios mundare debeant, ipsos præcipue conuenit esse mundos. Vnde Dionysius dicit 3. cap. cæl. hierar. quod purgatiuos ordines oportet ex abundantia purgationis alijs tradere de propria castitate. Et quidē religiosi per votum obedientiæ se vni prælato subiiciunt: episcopus vero seruum se constituit omnium, quorum curam assumit, dum tenetur nō quod suum est querere, sed quod multis, ut salui fiant ut dicit Apostolus. 1. Corint. 10. Vnde ipse de seipso dicit. 9. c. eiusdem epistolæ. Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci. Et 2. Cor. 4. Non nosmetipsos predicamus, sed Iesum Christum dominū nostrum, nos autem seruos vestros per Iesum. Vnde & consuetudo inoleuit, vt summus Pōtiffex se scribat seruum seruorum Dei. Vnde patet episcopalem statū maiorem perfectionis esse, quam statū religionis. Iterū, Dionysius dicit 6. ca. eccle. hierarchie, monachorum ordinē non esse adductiuum aliorū, sed in seipso stantem in singulari & sancta statione. Ad episcopos autē ex obligatione voti pertinet alios ad Deum adducere. Dicit enim Greg. super Ezech. quod nullum sacrificium est magis Deo acceptum, quam zelus animum. Ordo igitur episcoporum perfectissimus ē. Hoc autem euidenter ostenditur ex Ecclesiæ consuetudine, per quam religiosi a suorum prælatorum obedientia absolui, ad episcopatus ordinem assumuntur. Quod quidem licitū non esset, nisi episcopalis status esset perfectior. Sequitur enim Ecclesiæ Dei Pauli sententiā, qui dicit. 1. ad Corint. 12. Amulamini charismata meliora.

C A P. XVIII.

Solutio rationum, quibus impugnari videbatur perfectio pontificalis status.

EA vero quæ in contrarium obijciuntur, non est difficile soluere. Perfectio enim dilectionis proximi, ut supra dictum est, ex perfectione diuina dilectionis deriuatur, quæ quidem tantum in cordibus aliquorum præualeat, vt nō solum Deo frui velint & seruare, sed etiā proximis propter Deum. Vnde Apostolus dicit 2. Corint. 5. Siue enim mente excedimus, stillet per cōtemplationem, hoc est Deo, id est, ad honorem Dei: siue sobrius sumus, quasi vobis cōdescendentes, hoc est vobis, id est, ad vtilitatem vestrā. Caritas enim Christi urget nos, ut scilicet pro vobis omnia faciamus, sicut glo. exponit. Manifestum est autē quod maioris dilectionis signū est, ut homo propter amicum etiam alij seruiat, quam si soli amico seruire velit. Quod etiam dicitur de cōtemplatiua vite perfectione, nō videtur ad ipsius pertinere. Cū enim episcopus

pus mediator inter Deum & homines constituatur, oportet ipsum & in actione præcellere, in quantum minister hominum constituitur: & in cōtemplatione præcipuum esse, vt ex Deo hauriat quod hominibus tradat. Vnde dicit Grego. in pastoralis. Sit præful actione præcipuus, præ cunctis cōtemplatione suspensus, rector interiorum curam exteriorum occupatione non minuens, exteriorum prouidentiam in interiorum sollicitudine non relinquens. Sed & si detrimentum aliquod in dulcedine cōtemplationis patitur propter exteriorū occupationem, qua proximis seruiunt, hoc ipsum perfectionem diuinæ dilectionis attestatur. Magis enim aliquem amare conuincitur, qui propter eius amorem iucunditate præsentis eius ad tempus carere desiderat in eius seruitijs occupatus; quā si eius præsentia semper frui vellet. Vnde Apostolus ad Ro. 9. postquam dixerat, Neque mors, neque vita separabit me a charitate Dei, postmodum subiungit. Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis: quod exponens Chryso. dicit in lib. de cōpunctione cordis. Ita enim totam eius mentem deuinxit amor Christi, ut etiam hoc quod ei præ cæteris omnibus amabilius erat, esse cum Christo, rursus id ipsum, quia ita placeret Christo, cōtēneret. Tertiā uero obiectioni dupliciter respondetur. Primo quidē, quia episcopi diuitias ecclesiæ quas habet, non quasi suas possident, sed quasi communes dispensant, quod euangelicæ perfectioni non derogat. Vnde Prosper dicit, & habetur. 12. q. 1. Expedi facultates ecclesiæ possideri, & ppriis amore pfectionis cōtēni. Et postea introducit sancti Paulini exemplo subiungit. Quo facto satis ostenditur & propria debere propter perfectionē cōtēni, & sine impedimento perfectionis ecclesiæ facultates, quæ sunt præfecto communes, possideri. Circa quod tamen cōsiderandum est, quod ecclesiæ facultates si sic ab aliquo possideantur, quod eorum fructus non lucrifaciat, sed solum dispendet, euangelicæ perfectioni non derogat, alioquin abbates & præpositi monasteriorum a religionis perfectione deciderent contra votum paupertatis agentes, quod est omnino absurdum. Si uero aliquis ex cōmunibus ecclesiæ facultatibus, non solum dispensator fructuum, sed dominus fiat eos lucrifaciens, manifestum est eum aliquid proprium possidere, & ita deficere a perfectione eorum qui omnibus abrenunciantes sine proprio uiuunt. Sed quia episcopi non solum facultates ecclesiæ possidere possunt, sed etiam patrimonialia bona, de quibus etiam eis testamentum condere licet, videtur quod ab euangelicæ perfectione deficient, ad quem inuitat Dñs Mat. 19. dicens, Si uis perfectus esse &c. Sed hæc quæsto de facili soluitur, si prædicta ad memoriam reuocentur. Dicit enim supra, quod abdicatio propriarum diuitiarum non est perfectio, sed quoddam perfectionis instrumentum. Possibile autem est aliquem perfectionem acquirere sine propriarū diuitiarū abiectione actuali: hoc autem sic potest manifestari. Cum enim Dominus perfectionis documēta tradens, dicat Matth. 5. Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui uult tecum in iudicio contendere & tunicam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariauerit mille passus, uade cum illo & alia duo: non semper perfecti hoc actu complent, alioquin Dominus ab hac perfectione defecit; quia in maxilla alapa suscepta non præbeuit alteram, sed dixit. Si male locutus sum, perhibe testamentum domalorū tuarū, hanc, cuius cadit ut dicit

A Ioan. 18. Sed nec Paulus cum percuteretur, maxillam præbeuit, sed sicut dicitur. Act. 23. dicit. Percutiat te Deus, paries dealbate. Nō est ergo de necessitate perfectionis, vt huiusmodi opere cōpleantur; sed hæc intelligenda sunt secundū animi præparationē, vt Aug. dicit in lib. de sermone Domini in monte. In hoc enim perfectionis hominis consistit, vt homo habeat animum paratum ad hæc faciēda: quotienscunque fuerit opus. Similiter etiam vt Aug. dicit in libro quæstionum euāgelij, & habetur in Decretis. 41. distinct. quod Dominus dicit in euangelio. Iustificata est sapiētia ab omnibus filiis suis, ostendit filios sapiētiæ intelligere nō in manducando, nec in abstinēdo esse iustitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam. Vnde & Apostolus dicit Phi. 4. Scio abundare, & penuriam pati. Ad hanc autem æquanimitatē & inopiam tolerandi religiosi perueniunt per exercitium nihil habendi: sed episcopi ad eam perducuntur per exercitium circa curam ecclesiæ, & dilectionem fraternam, ex qua non solum proprias diuitias pro salute proximorū exponere, vel cōtēnere debent esse parati, quādo fuerit opportunū, sed etiam propria corpora, vt supra dictum est. Vnde Chryso. dicit in dialogo suo. Magnū certe monachorum certamen: & postea subdit. Ibi scilicet in monastico statu, ieiuniū est durum, & uigilia: & reliqua quæ ad afflictionē corporis concurrunt: hic uero scilicet in statu pontificali, erga animam ars tota uersatur. Et postea ponit exemplum, sicut bi qui arte mechanica quædam stupenda faciunt, ad quæ uentur pluribus instrumentis. Philosophus autem nihil de his requirens, omnem artem suam operibus solius mentis ostendit. Posset autem alicui videri, quod episcopi teneantur, vt hanc perfectionem de abijciendis diuitijs habeant non solum in præparatione animi, sed etiam in exercitio actus. Dominus enim Apostolis inuadit, vt dicitur. Matth. 10. Nolite possidere aurū, neque argentum, neque pecuniam in zonis uestris: neque peram in uia, neque duas tunicas, neque calcemētā, neque uirgam: episcopi autem successores Apostolorū sunt, tenentur ergo ad hæc inuadenda a Apostolis facta. Sed manifestum est id quod concluditur uerū non esse. Fuerunt enim plurimi in ecclesiā Dei episcopi, de quorum sanctitate dubitari non potest, qui hoc nō obseruauerunt, sicut Athanasius, Hilarius, & alij plurimi successores. Vnde August. dicit in libr. contra mendacium. Non oportet tantum præcepta Dei retinere, sed etiā uitā moreq; iustorū. Itaque plurimū uerbis intelligere nō ualētes, i factis sanctorū colligimus, quæ admodū oportet ea accipi. Et huius ratio est, quia idem Spiritus sanctus qui loquitur in scripturis, mouet sanctos ad operandum, secundum illud Rom. 8. Quicumque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: & ideo non est credendum id quod a sanctis uiris cōmuniter agitur, contra diuinum præceptum esse. Vt ergo ibidem dicitur, & etiam in lib. de consensu euāgelistarum, cur Dominus dixerit Apostolis vt nihil possiderent, nec aliquid secum in uia portarent, satis ipse significauit cū addidit. Dignus est enim operarius mercede sua: unde satis ostendit hoc esse permissum, non iussum, unde qui permissione uti non uult, ut ab alijs accipiat unde uiuat, sed sua defert ad uiuendū, non cōtra Domini præceptū facit. Aliud est enim permissio non uti, quod & Paulus fecit: & aliud agere contra præceptū. Potest etiam aliter solui, ut intelligatur hoc Dominū præcepisse, quātū ad primam missionē, qua mittebant Apostoli ad prædicandū iudeis, Opusc. S. Tho. Aquin. Q. 2. apud

DE PERFECTIÖNE

apud quos consuetum erat, vt doctores viuerent de stipendijs eorū quos docebat. Voluit Dominus, sicut dicit Chrysof. primo quidem discipulos per hoc facere non suspectos, quali causa quæstus prædicarent. Secūdo, vt a sollicitudine liberaretur. Tertio, vt virtutis eius experimentum sumerent, qui sine huiusmodi poterat eis in necessarijs prouidere. Sed postmodum imminente passione quando iam ad gentes mittendi erant, aliud eis præcepit, vt habet Luc. 22. Quæsiuit enim ab eis, Quando misi vos sine sacco, & pera, & calceamentis, nūquid aliquid defuit vobis? Qui cū dixissent, Nihil, subiunxit. Sed nunc qui habet sacco, tollat similiter & perā. vnde ob hoc nō tenent episcopi Apostolorum successores vt nihil possideant, nec aliquid secum in via deferant.

C A P X I X.

Quōd Status episcopalis, quāuis sit perfectior quā status religionis, non tamen est ambiendus.

Sed cūm Apostolus dicat 1. Cor. 13. Aemulamini carismata meliora, si pontificalis status est perfectior quā status religionis, magis deberet sibi aliquis statū prælationis procurare, q̄ ad statum religionis accederet. Sed si quis diligenter cōsideret, euident ratio inuenitur, quare religionis status meritorie appetitur, status autem pontificalis nō absq; vitio ambitionis desideratur. Qui enim statū religionis assumit, se & sua abnegans alijs se subiicit propter Christum: qui vero ad statū pontificalē promouet, quendā sublimitatis honorem in his quæ sunt Christi cōsequitur, quæ appetere præsumptuosum videtur, cū maior honor & potestas non nisi melioribus debeat. Vnde Aug. 19. de ciuitate Dei, dicit. Exponere voluit Apostolus, quid sit episcopatus, quia nomen est operis, nō honoris. Græcū est enim atq; inde ductū vocabulum, q̄ ille qui præficatur, superintendit curam. eorum gerens, epi quippe super, scopos vero intentio est. Ergo episcopin græce, latine superintendere possumus dicere, vt intelligat nō se episcopū qui præesse dilexerit, nō prodesse. Itaq; a studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur quod ad laudabile pertinet otium: locus vero superior, sine quo populis regi non potest, & si ita teneatur atq; administratur vt decet, tamen indeceter appetitur. Quamobrē otium sanctū quærit charitas veritatis, negotiū iustū suscipit necessitas charitatis: quā sarcinā si nullus imponit, percipiendā atq; in tuendā vacādū est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatē. Chryso. autē super Matthæum exponēs illud, Principes gentiū dominantur eorū, sic dicit. Opus quidē desiderare bonū, bonū est, quia nostræ voluntatis est, & nostræ est mercēs: primatū autem honoris cōcupiscere, vanitas est. Neq; enim Apostolus laudē habebit apud Deum quia Apostolus fuit, sed quia opus apostolatus sui bene impleuit. conuersatio ergo desiderada, nō dignior gradus. Est etiam & aliud aduertendum, q̄ religionis status perfectionē non præsupponit, sed ad perfectionē inducit. Pontificalis autē dignitas perfectionem præsupponit. Qui enim pontificatus honorē suscepit, spirituale magisterium assumit. Vnde Apostolus dicebat 1. Tim. 2. Positus sum ego prædicator & Apostolus, veritatem dico, non mentior, doctor gentiū in fide & veritate. Ridiculum autem est perfectionis magisterium fieri, qui perfectionē per experimentum non nō

VITAE SPIRITVALIS

uit. Et sicut dicit Gregor. in pastorali. Tantum debet actionem populi actio transcendere præfulis, quantum distare solet a grege vita pastoralis. Quæ quidem differentia ex verbis Domini manifeste colligitur. Cū enim Dominus paupertatis consilium daret, his verbis est vsus. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Vnde manifeste apparet, q̄ paupertatis assumptio perfectionem non præexigit, sed ad eam ducit. Cum vero prælationis officium Petro committeret, quæsiuit. Simon Ioannis diligis me plus his? Qui cum responderet, Tu scis quia amo te, subiecit. Palce oues meas. Per quod manifeste datur intelligi, q̄ perfectionē charitatis præexigit assumptio prælationis. Præsumptuosum autem esse videtur, vt quis se extimet esse perfectum. Vnde Apostolus dicit Philip. 3. Nō q̄ iam acceperim, aut iam perfectus sim. Et postea subdit. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Quod autem aliquis perfectionem desideret, & eam assequi velit, nō præsumptionis, sed sanctæ æmulationis esse videtur, ad quā Apostolus hortatur, 1. Corinth. 13. Aemulamini carismata meliora. Et ideo religionis statum assumere, laudabile est: ad prælationis autem fastigium anhelare nimis præsumptionis est. Vnde Greg. dicit in pastorali. Is qui recusat prælationis officium, plene non restitit: & is qui mitti voluit, ante se per altaris calculum purgatum vidit. Per quod datur intelligi, quod vocatus ad prælationis officium nec omnino resistat, nec ad ipsum anhelet, nisi se prius purgatū videat, ne aut nō purgatū adire quisquā sacra mysteria audeat, aut quæ superna gratia elegit, sub humilitatis specie superbe contradicat. Quia ergo valde difficile est purgatū se quemlibet posse cognoscere, prælationis officium tutius declinatur. Est autem & aliud considerandū. I. q̄ statum religionis rerum temporalium abiectio comitatur: e contrario vero statui prælationis multa bona temporalia adiunguntur. Qui ergo religionis statum assumunt, manite demonstrant se temporalia bona non querere, sed quod per eorum abiectioem ad bona spiritualia tendunt. Qui vero pontificalē dignitatem assumunt, plerunque magis temporalia bona considerant quā æterna. Vnde Gregorius dicit in pastorali. Tunc fuit laudabile episcopatum querere, quando per hunc quemque dubium non erat ad supplicia grauiora peruenire. Et postea subdit. Sanctum quippe officium non diligit omnino, sed nescit qui ad culmen regiminis anhelans in occulta meditatione cogitationis ceterorum subiectione pascitur, laude propria lætatur, ad honorem cor eleuat, rerum affluentium abundantia exultat. Mundi ergo lucrum queritur sub eius honoris specie, quo mundi destrui lucra debuerunt. Est & aliud aduertendum, quod qui prælationis statum assumit, multis periculis se exponit. Dicit enim Gregor. in pastorali. Plerunque in occupatione regiminis ipse quoque boni operis usus perditur, qui in tranquillitate tenebatur: quia quieto mari recte nauim etiam imperitus dirigit, perturbato autem tempestatis fluctibus etiam peritus se naua confundit. Quid namque est potestas culminis, nisi tempestas mentis, in qua cogitationum semper procellis nauis cordis quatitur, & huc illucque incessanter impellitur, vt per repentinos excessus oris & operis, quasi per obuiantia saxa frangatur? cuius periculum exemplum in Dauid apparet, quia vt dicit Gregorius, Dauid actoris iudicio penē in cunctis actibus placens, vt principatus potere clarum, in timore vulneris erupit,

pit, factusque est in morte viri crudeliter rigidus, qui in appetitu feminae fuit eneruiter fluxus, prius ferire comprehensum persecutorem noluit, & post cum dāno exercitus deuotum militem sub studio fraudis extinxit. Qui autem statum religionis assumit, pericula peccati vitat. Vnde Hieronymus ex persona monachi loquens in epistola contra Vigilantium dicit. Ego cū fugero. I. mundum, non vincor in eo quod fugio, sed ideo fugio ne vincar. Nulla securitas cum vicino serpente dormire: potest fieri ut me non mordeat, tamē potest fieri ut aliquando me mordeat. Quod ergo aliquis pericula peccati euitans religionis statum assumat, prudentiæ est. Quod vero sponte ad prælationis statum aspiret, vel nimis præsumptioem est, si se tam fortem existimet esse, ut inter pericula possit manere securus: vel omnino suæ salutis curā nō habens, si peccata vitari non curat. Ex his ergo apparet quod prælationis status, & si perfectus sit, tamen absque vitio concupiscentiæ appeti non potest.

C A P. XX.

Rationes quorundam qui astruere conatur, quod presbyteri curati, & archidiaconi sunt in statu perfectiori quā religiosi, & earum solutiones.

Vnt autem quidam qui non solum episcoporum statum præferre religionum statui sunt contenti, sed & decanorum, & plebanorum, & archidiaconorum, & quorumcunque curam habentium animarū. Quod multipliciter asserere conatur. Dicit enim Chrysofomus in 6. libro sui dialogi. Si aliquem mihi tale adducas monachum, qualis vt secundum exaggerationem dicam, fuit Helias, tamen quandiu solus est, si non perturbatur, neque grauius peccat, quippe non habet quib⁹ stimuletur atq; exasperetur, non tamen illi cōparandus est, qui traditus populis, & multorum ferre peccata compulsus, immobilis perseuerauit & fortis. Ex quo manifeste videtur, quod monachus quantumcunque perfectus, ad æquari nō possit cuiusque curā animarum habenti, si eam bene exerceat. Adhuc, ibidem postmodum subditur. Si quis mihi proponeret optionem vbi malle placere, in officio sacerdotali, an in solitudine monachorum, sine comparatione eligerē illud quod prius dixi. Incomparabiliter igitur præferendus est status curā animarum habentium, quā uiuere etiam in solitudine monachorum, quod genus religionis perfectissimum reputatur. Item, Augustinus dicit in epistola ad Valerium. Cogitet religiosa prudentia tua nihil esse in hac uita, & maxime hoc tempore, facilius & leuius, & hominibus acceptabilius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, si persunctorie atque adulatorie res agatur: sed nihil apud Deum miserabilius, & tristius, & damnabilius. Item, nihil est in hac uita, maxime hoc tempore, difficilius, & laboriosius, & periculosius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio: sed apud Deum nihil beatius si eo modo militetur, quo nolter Imperator iubet. Nō ergo religionis status est perfectior statu presbyterorum, aut diaconorum, qui curas animarum habent, ad quorū officium pertinet conuersari cū hominibus. Præterea, Aug. dicit ad Aureliū. Nihil dolendum est, si ad tam ruinofam superbiam monachos subigimus, & tam graui contumelia clericos dignos putamus, in quorum numero nos sumus, si scilicet vulgares de nobis iocabuntur dicentes. Malus

monachus, bonus clericus est, cum aliquando bonus etiam monachus vix bonum clericum faciat. Maior ergo ē perfectio boni clerici, quā boni monachi. I. paulo ante dicit, Non est uia danda seruis Dei, id est, monachis, vt se facilius purent eligi ad aliqd melius, id est, ad officium clericatus, si facti fuerint deteriores, monasterium scilicet deserendo. Melius est ergo officium clericatus, quā status monasticus. Item, Hiero. dicit ad Rusticum monachum. Sic uiue in monasterio, vt clericus esse merearis. Maius ē ergo clericatus officium, q̄ monachi conuersatio. Præterea, non licet de maiori ad minus transire: sed de statu monastico licet transire ad officium presbyteri curam habentis, sicut dicit Gela. Papa, & habetur. 6. q. 1. Si quis monachus fuerit, qui venerabilis uitæ merito sacerdotio dignus prouideatur, & Abbas, sub cuius imperio regi Christo militat, illū fieri presbyterū petierit ab episcopo, debet eligi, & in loco quo iudicauerit ordinari, ea omnia quæ ad sacerdotij officium pertinent vel populi, vel episcopi electione prouide ac iuste acturus. Et plura alia capitula ibidē ponuntur, & distinct. 47. Ex his ergo omnibus videtur, quod status quorumcunque clericorum, & maxime curam animarum habentium, religionis statui præferatur. Horum autem dictorum ratio de facili percipi potest, si ea quæ dicta sunt ad memoriam reuocentur iam enim supradictum est, aliud esse perfectionis actum, atque aliud perfectionis statum. Nam perfectionis statum non efficit nisi perpetua obligatio ad ea quæ ad perfectionem spectant, sine qua obligatione plurimi perfectionis opera exequuntur, puta, qui nullo voto continentiam seruant, aut in paupertate uiuunt. Rursum considerandum ē, quod in presbyteris & diaconibus curam animarum habentibus duo consideranda sunt, scilicet officium curæ, & dignitas ordinis. Manifestū est autem quod officium curæ suscipientes perpetuam obligationem non habent, cum multotiens curam dimittant susceptam, sicut patet de illis qui dimittunt parochias, vel archidiaconatus, & religionem intrant. Patet etiam ex supradictis, quod status perfectionis non habetur nisi cū perpetua obligatione. Manifestum est autē q̄ archidiaconi, & parochiales sacerdotes, & etiam electi ante consecrationem statum perfectionis nondum adepti sunt, sicut nec nouitij in religionibus ante professionem. Contingit autem vt supradictum est, aliquem non in perfectionis statu existentem opera perfectionis agere, & perfectum esse secundum habitum charitatis. Si igitur contingit archidiaconos & parochianos presbyteros perfectos esse secundum habitum charitatis, & participare in aliquo perfectionis officio, statū tamē perfectionis nō allequantur. Huius autem euident signum est, quia his qui perpetuo ad aliquid deputantur, vel obligantur, aliqua ecclesiastica solemnitas in tali obligatione adhibetur, puta, qui in episcopos consecrantur, vel qui in professione religionis benedicuntur, etiam secundū antiquū ritum ecclesiæ, vt patet per Dionys. in libr. de ecclesiast. hierarch. c. 6. Manifestum est autem quod nihil horū fit in cōmissione archidiaconatus, vel parochiæ, sed simpliciter inuestiunt vel per anulū, vel per aliquid tale. Vnde manifestum est quod ex hoc quod aliquis archidiaconatū, vel parochiæ curā accipit, non sortitur perpetuæ obligationis statum. His autem vitis facile est obiecta in cōtrarium soluere. Quod enim Chryso. dicit, Si talem aliquē adducas monachum, qualis fuit Helias, non tamen illi comparandus est, qui multorum

peccata ferre cōpellitur, manifeste apparet per ea quæ dicit, q̄ nō intendit statum statui comparare, sed ostēdere difficultatem bene persistendi maiorem esse in eo qui præest populis, quàm in eo qui solitariam vitam ducit, quod patet si integre verba accipiantur. Non enim simpliciter dicit, quod monachus non sit comparandus illi qui compellitur peccata populi ferre, sed quod monachus si non perturbatur, nec grauitur peccat quamdiu solus est non comparatur illi qui perseuerat immobilis & fortis in multitudine populi, quia maioris virtutis est illæsum se conseruare, ubi plura pericula imminēt. Vnde & ante hæc verba dicit. Cum aliquis fuerit in medijs fluctibus, & de tempestate nauem liberare potuerit, tunc merito testimonium perfecti gubernatoris ab omnibus p̄meret. Sic etiam dici potest, quod ille qui inter malos bene conuersatur, maioris virtutis esse ostenditur, quàm qui bene conuersatur inter homines bonos. Vnde in laudē Lothi dicitur. 2. Petri secundo, quod aspectu & auditu iustus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Nec tamen dici potest, quod conuersari inter malos ad statum perfectionis pertineat, cum hoc secundum sacræ scripturæ documenta prudentius declinetur. Ex his igitur verbis non ostenditur, quod status curæ animarum habentium sit perfectior, quàm status religiosorum, sed quod sit periculosior. Per hoc etiam patet responsio ad verba eiusdem, quæ postmodū subduntur. Si quis inquit mihi proponeret optionem, ubi mallem placere in officio sacerdotali, an in solitudine monachorum, sine cōparatione eligerem illud, quod prius dixi, scilicet placere Deo in officio sacerdotali. Vbi considerandum est, quod non dicit, quod mallem esse in officio sacerdotali, quàm in solitudine monachorum, sed quod mallem ibi quàm hic placere Deo, quia in sacerdotali officio absque peccato manere difficilius est, quàm manere absque peccato in solitudine monachorum, sicut iam supra dixerat, ubi autem est maius periculum, ibi maior virtus ostenditur, si periculum euitetur, sicut iam dictum est. Et quāuis quilibet sapiens magis eligeret esse tantæ virtutis, vt etiam inter pericula quæcūque illæsus posset persistere, nullus tamen nisi insipiens statum periculosiorē ex hoc ipso statui securiori præferret. Ex hoc etiā apparet solutio ad verba Augusti, quibus asseritur nihil esse periculosius & laboriosius officio Episcopi & sacerdotis, & diaconi, si bene exerceatur, & nihil esse Deo acceptabilius. Ex hoc enim ipso, quod est laboriosum & difficile, immunem se a peccato conseruare in huius officij executione maioris virtutis esse ostenditur, & secundum hoc Deo acceptabilis, non tamē ex hoc sequitur, q̄ status sacerdotū parrochialiū aut archidiaconorū sit maioris perfectionis, quàm status religionis. Ad omnia vero quæ subsequuntur & similia, est una eadēq; responsio. Nā in oibus illis authoritatibus nō cōparatur status religionis statui curatorū, sed status monachorū in quātū sunt monachi, statui clericorū. Nō enim monachi, in eo q̄ sunt monachi, sunt clerici, cū multi sint monachi laici; & antiquis temporibus fere oēs monachi laici erant, ut habetur. 1. 6. q. 1. Manifestū est autem clericos in ecclesia Dei maiorem gradum obtinere, quàm laicos. Vnde laici promouentur ad clericatum, tanquam ad aliquid maius, & sicut maior gradus, ita & amplior virtus requiritur ad bonum clericum, quàm ad bonū laicum, quamuis sit monachus. Sed in monacho clerico duo concurrunt,

& clericatus & status religionis, similiter in clerico habente curam animarū, scilicet cura animarū & clericatus. Quod ergo clerici preferuntur monachis, nihil pertinet ad hoc, quod curati in quantum curati monachis præferuntur, sed verum est, q̄ si bene officij suū exequantur & absque peccato maioris esse virtutis demonstrantur, quā si monachus immunis a peccato permaneat, ut supra dictum est. Quod autem monachus assumitur ad curam animarum in parrochialibus ecclesijs, non ostendit statum curati ex hoc, quod est curatus, esse perfectiorem, quia religiosus parrochiam adeptus statum pristinum non omittit. Dicitur enim 1. 6. quæstione 1. de monachis qui diu morantes in monasterijs, si postea ad clericatus ordinē peruenierint, statuimus non debere eos a priori proposito discedere. Sic ergo non ostenditur, quod status clerici habentis curam animarum, sit perfectior, quàm status religionis, quāuis religiosi curam animarum accipere possint in priori statu & proposito permanentes. Ad episcopatum autem promoti, statum altiorē allumunt.

C A P. XXI.

Rationes quorundam destruere uolentium immediae determinatam ueritatem.

Verum quidam contentionis studio exagitati, neque quæ dicunt neque quæ audiunt debite ponderantes, adhuc conātur prædictis cōtradicentes obuiare, quorum obuiationes postquam præmissa contempleram, ad me peruenerunt. Ad quorum confutationem, necesse ē aliqua ex supra positis replicare. Primo igitur multipliciter nituntur ostendere, archidiaconos & parrochiales presbyteros in statu perfectionis esse & maioris, quàm religiosi. Presbyter enim si delinquat, iubetur ei de statu suo secundum canones, ut habetur 8. 1. distinct. Si quis a modo episcopus, & 14. q. 4. si quis oblitus ergo erat in statu, alioquin a statu ei nō posset. Itē inuenit status tripliciter dici: importat enim rectitudinē. Nam homo erectus dicitur stare. Vnde Gregorius dicit in septimo Moralium. Ab omni rectitudinis statu depereunt, qui per noxia verba dilabuntur. Importat etiā permanentiā & fixationem, secundum illud Greg. in octauo Moral. Conditoris protectio & custodia est, quod in statu permanemus. Et in 9. Homel. secundæ patris, super I. zec. Lapis quadrus est & quali ex omni latere statū habet, q̄ casū in qualibet permutatione non habet. Importat etiam magnitudinē vel longitudinem: dicitur enim a stado. Cū autem archidiaconi & parrochiales presbyteri habeant magnitudinē spiritualem, cū propter animarū zelum curam suscipiunt, habeant etiam permanentiam, quia inter pericula immobiles perseuerant & fortes, habeant etiam rectitudinem intentionis & iustitię, nō est dicendū huiusmodi in statu perfectionis nō esse. Præterea, religionis institutio præiudicare nō potuit diaconibus & presbyteris curā animarū habentibus: sed antequam institutas religiones prædicti curā animarum habentes statum perfectionis tenebant. Dicitur enim 1. Tim. 5. Qui bene præsumt presbyteri. si uita & doctrina, digni habeantur a subditis duplici honore, vt. scilicet, eis spiritualiter obediant & exteriora ministrent. ergo etiam post religionis institutas habent statum perfectionis. Item dicunt, quod tempore Hiero. presbyter & episcopus erant nomina in ynonima, ut patet

ut patet per illud quod dicit Hiero. super epistolam ad Titum. Olim idem presbyter qui & Episcopus, sed postea in toto orbe decretum est, ut vnus presbyteris præponeretur, ut scismatum semina tollerentur. Si ergo Episcopi sint in statu perfectiori q̄ religiosi, etiam presbyteri in statu perfectiori erunt. Item, qui ad maius & dignius & fructuosius officium ecclesiæ assumitur, in maiori statu esse uiderur: sed archidiaconi & presbyteri curati assumuntur ad dignius officium quàm religiosi, quia licet uita contemplatiua sit magis secura, tamē uita actiua est magis fructifera, ut habetur extra de renuntiatione. Nisi cum pridem. Presbyteri igitur curati, sunt in maiori statu perfectionis quàm religiosi. Item, nulla maior charitas esse potest, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis, ut dicitur Ioann. 15. Boni autem curati animam suam ponunt pro suis subditis, quorum etiam se seruos constituunt, secundum illud. 1. Cor. 9. Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci. Videtur etiam plus mereri, cum plus laborent, secundum illud Apostoli. 1. Corinth. 15. Plus omnibus laboraui, & 1. Corinth. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Videtur igitur, q̄ curati presbyteri sint in perfectiori statu, quàm religiosi. Itē uidetur hoc idē de archidiaconis. Septē. n. diacones quos elegerunt Apostoli, erant i excellenti statu perfectionis. Dicitur enim Act. 6. Considerate fratres uiros ex uobis boni testimonij septem plenos spiritu sancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus. Vbi dicit Glossa Bedæ. Hic discernabant Apostoli per Ecclesias constitui septem diacones, qui essent sublimioris gradus cæteris, & proximi circa aram quasi columnæ assisterent. Videtur autem eos in statu perfectionis fuisse, qui sublimioris gradus erant cæteris, & quasi columnæ ecclesiæ onera supportantes. Horum autem gradum representant in ecclesia archidiaconi, qui ministrant & præsumt ministrantibus, secundum Glo. ibidem. Videtur ergo, q̄ archidiaconi sint in maiori statu perfectionis, quàm presbyteri curati quib⁹ præficiuntur, & ita p̄ consequens etiam, quàm religiosi. Item, insānū uiderur esse dicere beatos Stephanum, Laurētium & Vincentiū archidiaconos in statu perfectionis non fuisse, qui meruerunt ad palmā martyij peruenire. Item, presbyteri curati & archidiaconi similiores sunt episcopis, quàm monachi & quicūq; religiosi qui tenent infimū subiectionis gradū, intantū quod presbyteri episcopi nominantur, secundum illud Act. 20. Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei: quod exponit glo. de presbyteris Ephesi. Multo igitur magis presbyteri curati sunt in statu perfectionis. Item, administratio facultatum Ecclesiæ statum perfectionis non minuit, cū sint bona communia, ut habetur 1. 2. quæst. 1. ca. expedit. Non ergo presbyteri curati uel archidiaconi deficiūt a statu perfectionis propter administrationem rerum Ecclesiæ. Item, presbyteri curati & archidiaconi de bonis tpalibus tenentur facere hospitalitatem, ut 4. 2. distinct. habetur c. 1. Hoc autem monachus non potest facere, quia non habet proprium. Maioris ergo meriti est presbyter curatus quam monachus. Item Greg. dicit, q̄ nullum sacrifiium est quod ita placeat Deo, sicut zelus animarum, & Bernardus dicit in lib. de amore Dei, q̄ ille maior est in amore Dei, qui plures ad morem Dei trahit: hoc autem conuenit archidiacono & presbytero curato, non autem monacho,

cuius non est officium ut aliquem trahat ad Deū. Itē, sicut patriarcha præsidet in suo patriarchatu & episcopus in suo episcopatu, ita & archidiaconus in suo archidiaconatu, & presbyter curatus i sua parrochia. Quid enim facit episcopus excepta ordinatiōe, quod presbyter curatus non facit, ut habetur dist. 93. c. legimus. Et quæcūque dicuntur de episcopo seu ordinando in episcopum, secundum quatuordecim capitula Apostolicæ regulæ, omnia debent intelligi de quolibet electo ad quamlibet prælationem, ut presbytero curato, & archidiacono, ut habetur 8. 1. distinct. cap. 1. Si ergo episcopus est in perfectiori statu quàm monachus, pari ratione & presbyter curatus & archidiaconus. Item, presbyter uel diaconus propter delictum iubetur ei de statu, & recludi in monasterium ad agendum pænitentiam, ut habetur 8. 1. distinct. c. dictum est & c. si quis clericus. Ex quo uidetur, quod status archidiaconatus siue curæ parrochiæ, uere status est, sed ingressus religionis non est status, sed potius casus uel descensus. Hæc igitur sunt quæ ex eorū scriptis colligi possunt, quāuis non eodē ordine ponantur ibidem.

Et quia supra ostensum est archidiaconos & presbyteros curatos in statu perfectionis nō esse, restat uidere qualiter ipsas probationes conentur elidere. Dicitur enim supra q̄ quilibet status perfectionis in ecclesia, cū aliqua solenni consecratione uel benedictione confert, quod non fit in cōmissione parrochialis ecclesiæ uel archidiaconatus. Quam probationem quidā excludere conantur multipliciter. Primo, quia in consecratione tam episcopi, quàm sacerdotis, uerba sunt communia, ut consecrentur & sanctificentur domine manus istæ & c. Itē si dicatur, quod unctio capitis datur episcopo & non sacerdoti, hoc non uidet ad propositū pertinere, quia etiam reges olim in capite ungebantur, qui tamen non possunt sibi statum perfectionis uendicare. non ergo per hoc potest dici episcopus esse in statu perfectiori supra presbyterum curatū, quia in capite ungitur. Item quia meritū non acquiritur per consecrationē, sed per bona opera mētis. Aliquando enim etiā malus i episcopū consecrat, & in hoc maxime demeret. Non. n. qui maior fuerit in honore iustior est, sed qui fuerit iustior maior est, ut habetur 40. dist. c. multi. Et in eadē distinctione dicit, q̄ non loca uel ordines creatori nostro nos proximos faciunt, sed nos aut merita bona ei iungūt, aut mala disiungunt, & nō sanctorū filij sunt, qui tenent loca sanctorū, sed qui exercēt opera eorū. Non ergo propter hoc episcopi sunt in statu magis perfecto, quàm presbyteri curati, quia maiore consecrationē habent. Itē, consecratio capitis magis pertinet ad signū & gradū sacerdotij: episcopatus enim non est nouus ordo, sed gradus in ordine, alioquin essent plures ordines quàm septem. Perfectio autem charitatis pertinet ad meritum sanctitatis, non ad gradum ordinis. Non ergo episcopi qui per unctionem capitis obtinent maiorem gradū sacerdotij sunt in perfectiori statu. Itē, episcopus instituit archidiaconum, uel plebanum, uel curatum, per librum uel per anulum, ut habetur extra de sententiā & re iudicata, uelut cū Papa mandat aliquem institui in ecclesia aliqua, in canonicū & in fratrem, seu in plebanum uel curatum, mandat eum institui cum plenitudine honoris, ut habetur extra de concessione ecclesiæ cap. proposuit. Videtur ergo status curatorum & archidiaconorum esse status, ex quo statu quis ei potest

Rationes ad ostendendum quod dimissio curæ non sufficit ad probandum, quod presbyteri curati, uel archidiaconi sint in statu perfectionis.

Similiter etiam contra id quod dictum est, quod archidiaconi, uel presbyteri curati non sunt in statu perfectionis, quia possunt sine peccato ab hoc recedere, multipliciter obijciunt. Primo quidem, quia dicunt quod propter hoc curatus presbyter ad religionem transire potest, quamuis status curati sit perfectior & fructuosior, quia status religionis est securior. Et ad hoc probandum inducunt quod dicitur extra de renuntia. Nisi cum pridem. Item, uir uxorem suam non potest dimittere ea inuita, & ad religionem transire, ut dicitur extra de conuersione conjugatorum, cap. Vxoratus: sed hoc non est ideo, quia status conjugij maioris perfectionis sit quæ status religionis, uel æquetur ei, sed quia se uxori suæ per matrimonium insolubiliter obligauit. Ergo similiter presbyter curatus licet possit transire ad religionem, non propter hoc sequitur quod status religionis sit perfectior, uel æque perfectus. Inducunt etiam ad hoc exemplum Dauid, qui tunc habetur. 1. Reg. 17. cum non posset pugnare in armis Saulis, quæ requirebant maiorem fortitudinem, cõtulit se ad arma maioris humilitatis, licet minoris roboris, uel fortitudinis, scilicet ad fundam, & ad lapides, quibus gigantem Philistæum uirum ab adolescentia sua bellatorem puer deiecit & prostrauit. Potest ergo curatus exemplo Dauid ad arma maioris humilitatis, scilicet religionis se transferre, licet esset in statu perfectiori. Itē, si inseparabilitas esset causa status, sequeretur quod non liceret aliqui se transferre de statu in statum: hoc autem licet, ergo inseparabilitas non est de ratione status. Itē, secundum iura scripta prælati possunt curatum sibi subditum de religione ad ecclesiam suam reuocare, si sciret eum esse utilem, aut proficuum ecclesie suæ, imo curatus non debet ecclesiam suam dimittere sine cõsensu & auctoritate episcopi: quod si fecerit, potest episcopus in eum exercere canonicam uisionem, ut habetur extra de renuntiatione. c. Amouet. Et de priuilegijs & excels. priuilegiatorum, can. Cum & plantare. §. in ecclesijs, & 7. quæstio 1. ca. Episcopus de loco. Sic ergo non uidetur uerum, quod status religionis sit perfectior propter hoc quod curati presbyteri possunt religionem intrare. Item, etiam econuerso monachus pro necessitate ecclesie & cura animarum potest transire de religione ad ecclesiam secularem, cum cura, ut habetur. 16. quæst. 1. can. Vos autem, & can. Monachos. Nam unius utilitati præferenda est utilitas plurimorum, ut habetur 7. quæst. 1. can. Scias. Item, non sequitur quod si aliquis cadere potest a perfectione charitatis, quod nunquam fuerit in perfectione charitatis, sed magis econuerso, quod fuerit. Licet ergo presbyter curatus discedat a suo regimine ex aliqua causa, non sequitur quod non fuerit in statu perfectionis. Item, quod maiores prælati ecclesie, scilicet episcopi, non possunt transire ad religionem sine licentia summæ pontificis, hoc est de constitutione ecclesie promulgata tempore Innocentij, sicut patet per illam decretalem extra de renuntiatione. cap. Nisi cum pridem. Ergo ante constitutionem licebat maioribus, sicut & minoribus, & tamen maiores sunt in perfectiori statu. Non ergo hoc impedit presbyteros curatos esse in perfectiori statu, quam religio-

gionem transire. Item, nullus debet in episcopum eligi, nisi fuerit in sacris ordinibus constitutus, ut habetur 60. distict. Nullus in episcopum: sed in sacris ordinibus constitutus non potest uxorem ducere, non ergo uerum quod electus possit ducere uxorem.

Solutio rationum præmissarum, in quibus probari uidebatur, quod curati, uel archidiaconi sunt magis in statu perfectionis, quam religiosi. **I**tem, quædam sunt, quæ sunt frivola, & in multis erronea, demonstrandum est singulorum inefficacia diligenter ponderando. Quod enim primo inducunt quosdam canones ad probandum presbyteros curatos, & archidiaconos in statu esse, nihil ad propositum facit. Nam in capitulis inductis nulla fit mentio de statu, sed de gradu. Si enim habetur, si quis a modo episcopus, presbyter, aut diaconus, feminam acceperit, uel accepta retinuerit, a proprio gradu decidat. Itē, si quis dicitur, si quis obitus timoræ Domini, & sanctarum scripturarum quæ dicunt, Qui pecuniã suam non dedit ad usurã, & post hanc constitutionem magnæ episcopi fuerit, uel centesimam exegerit, aut ex quolibet negotio inhonesto turpis lucri quæserit, aut per diuersas species uini, uel frugis, uel cuiuslibet rei emendo, uel uendendo, aliqua incrementa suscepit, de gradu suo deiectus, alienus habeatur a clero: Non ergo per hoc probari potest a contrario sensu, quod habeat statum, sed gradum. Et hoc necesse est, quia ubicumque est ordo, uel superioritas aliqua, ibi est aliquis gradus. Quod uero secundo est propositum, quædam sit uolum, quilibet intelligens aduertere potest. Nulli enim dubium est statum multipliciter dici. Nam ille qui erigitur, stare dicitur, & magnitudo statum facit, secundum quod distinguitur status incipientium, proficientium, & perfectorum. Stare etiam firmitatem importat, secundum illud Apostoli. 1. Corinth. 15. Stabiles estote & immobiles abundantes in omni opere Domini. Non autem sic loquitur de statu, sed secundum quod dicitur status libertatis, uel seruitutis, sicut accipitur. 2. q. 6. Si quando in causa capitali, uel causa status interpellatus fuerit, non per exploratores, sed per seipsum est agendum. Et sic accipiendum statum, illi statum perfectionis accipiunt, quæ se seruos constituunt ad opera perfectionis implenda, ut supra dictum est: hoc autem non contingit nisi per uotum obligationis perpetuæ, quia seruitus libertati opponitur. Quamdiu igitur in sua libertate aliquis habet recedere a perfectionis opere, statum perfectionis non habet, sicut & supra ostensum est. Quod uero tertio propositum fuit, tam frivolum esse uidetur, ut responsione non egeat. In hoc enim quod dicitur. Qui bene præfuit presbyteri & c. nec de perfectione, nec de statu fit mentio. Præfuit enim non constituit statum, sed gradum: nec honor debetur soli perfectioni, sed uniuersaliter omnibus qui bene operantur: quod designatur in hoc, quod dicitur, Bene præfuit. Dicit enim Rom. 2. Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum. In hoc uero quarto propositum est, manifeste falsitas continetur, ubi dicitur quod tempore Hiero. & Aug. non erat aliud presbyter & episcopus. Huius emicorarij expressè dicit Aug. in Epist. ad Hiero. dicens. Quamuis secundum honorem uocabula, quæ iam ecclesie usus obtinuit, episcopa-

aut presbyterio maior sit, tamen in multis rebus minor est. Sed ne aliquis calumniatur hoc citra tempus Hierony. in usum uenisse, ut episcopus presbytero maior sit, accipienda est auctoritas Dionysij, qui scripsit ordinem ecclesiasticæ hierarchiæ secundum quod erat in Ecclesia primitiua. Dicit enim in 3. c. Ecclesiastica hierarchia, tres esse ordines ecclesiasticæ hierarchiæ, scilicet episcoporum, presbyterorum, & diaconorum. Vbi notandum est, quod ordinem diaconorum dicit esse purgatiuum, ordinem autem sacerdotum illuminatiuum, ordinem uero episcoporum perfectiuum: & sicut ipse dicit in 6. c. eiusdem libri, his tribus ordinibus tres ordines alij respondent: nam ordini diaconorum subijcitur ordo inuocandorum, qui purgatiue inuocantur, ordini uero presbyterorum subijcitur ordo illuminandorum, scilicet sacerdotum, qui a presbyteris illuminantur per sacramentorum susceptionem: ordini uero episcoporum subijcitur ordo perfectorum, scilicet monachorum, qui per eorum traditiones edocentur ad perfectissimam perfectionem sursum actus. Ex quo patet secundum Deo quod perfectio attribuitur solum episcopis & monachis, episcopis, tamquam perfectiuitatis, monachis autem tamquam perfectis. Sed ne aliquis dicat, quod Dionysius tradit ordinem ecclesiasticæ hierarchiæ ad Apostolis institutum, cum tamen ex Domini institutione idem essent episcopi & presbyteri, hoc manifeste falsum apparet ex hoc quod dicitur Luc. 10. Post hæc autem designauit Dominus & c. ubi dicitur, Sic ut in Apostolis est forma episcoporum, sic in septuaginta duobus forma est presbyterorum secundi ordinis, & mirum est cum hoc ipsi introducant, qualiter propriam uocem ignorent, statim postmodum asserentes, solum citra tempora Hiero. episcopos a presbyteris esse distinctos, & si quis ad anteriora tempora progressi uoluerit, inueniet etiam in ueteri lege distinctos Potinifices a minoribus sacerdotibus, in quantum erat sacerdotium illud nostri sacerdotij figurat. Dicitur enim di. 2. r. c. De quibus. Summi Pontifices, & minores sacerdotes a Deo sunt instituti per Moysen, qui ex præcepto Domini Aaron in summum Pontificem, filios uero eius uixit in minores sacerdotes. Ex quo patet, quod falsum in intellectu concipiunt ex uerbis Hiero. Non enim intendit Hiero. dicere, quod in primitiua Ecclesia esset idem ordo, uel status episcoporum, & presbyterorum, sed quod uocabulorum istorum erat promiscuus usus, quia & presbyteri dicebantur episcopi quasi intendentes, & episcopi presbyteri propter dignitatem: unde Isidorus dicit, & habetur distinctio. 21. cap. Cleros, quod presbyteri minores licet sint sacerdotes, tamen Pontificatus apicem non habent, quia nec crimine frontem signant, nec spiritum paraclitum dant, quod solum deberi episcopis lectio Actuum Apostolorum demonstrat, & concludit: unde & apud ueteres idem episcopi & presbyteri fuerunt, quia illud nomen est dignitatis, non ætatis. Vbi ostenditur differentia esse in re, sed conuenientia in nomine propter dignitatem, quam importat nomen presbyteratus. Fuit autem postmodum necessarium ad uitandam schismatis errorem, qui ex indifferentia nominis oriebatur, ut etiam nomina distinguerentur, ut scilicet soli maiores presbyteri episcopi dicerentur, minores uero solum presbyteri dicerentur. Quod uero quinto propositum est non habet efficaciam. Vita enim contemplatiua non solum præfertur actiui, quia est securior, uel præponitur, sed quia est simplicior melior, secundum quod Dominus dicitur in 1. c. Opinitiam perrem elegit. Maria & c.

quanto contemplatio melior est actione, tanto plus pro Deo uidetur facere, qui dilectæ contemplationis aliquod detrimentum patitur, ut saluti proximorum propter Deum intendat. Intendere igitur saluti proximorum cum aliquo detrimento cõtemplationis propter amorem Dei & proximi, ad maiorem perfectionem charitatis uidetur pertinere, quam si aliquis in tantum quiescendi contemplationis inhæret, quod nullo modo eam deserere uellet, etiam propter salutem aliorum, propter quam Apostolus non solum prolongationem presentis uitæ, sed etiam a contemplatione cælestis patriæ retardari ad tempus uoluit propter proximorum salutem, ut patet per illud, quod dicitur Phi. 1. Coarctor enim duobus desiderium habens diluolui & esse cum Christo, multo melius est, permanere autem in carne, necessarium propter uos. Sed si de perfectione charitatis agitur quæ in animi preparatione plurimum consistit, ut supra ex uerbis August. probatum est, multi contemplatiuum uitam agentes, etiam hanc perfectionem habent, ut cum animo sint parati secundum Dei beneplacitum etiam a dilectæ contemplationis otio suspendi ad tempus, ut proximorum saluti vacent: quæ tamen perfectio charitatis in plenius proximorum utilitati vacantibus non inuenitur, quos magis contemplatiua nitæ tedium ad exteriora deducit, quam in desiderio habeatur, ut sic in eis ad perfectionem dilectionis pertineat, quæ tamquam bonum dilectum ad tempus postponant. Sed quorundam defectus statui, uel officio præiudicium auferre non potest hoc ipsum quod est aliorum proximorum curam gerere, perfectionis actus censeri debet, cum ad perfectam dilectionem Dei & proximi pertineat. Sed hic considerandum est, quod non quicumque actu habet, quod est perfectius, in perfectiori statu constituitur. Nullus enim dubitat, quin uirginitatem seruare ad perfectionem pertineat, quia de hoc Dñs dicit, qui potest capere capiat Matth. 19. Et Apostolus dicit 1. Corin. 7. De uirginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do. Sunt autem cõsilia de operibus perfectionis, & tamen uirginitas conseruata absque uoto perfectionis statum non habet. Dicit enim Aug. in libro de uirginibus. Neque enim ipsa, scilicet uirginitas, quia uirginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur, quæ licet in carne seruetur, ac per hoc etiam uirginitas corporis spiritualis est, quam uouet & seruat continentia pietatis. Et infra. Honorati in animi bonis illa cõtinetia numeranda est, qua integritas carnis ipsi creatori animæ & carnis uouetur, consecratur, seruat. Manifestum est autem quod archidiaconi & curati presbyteri & si curam animarum habeant, non tamen se uoto astringunt ad huiusmodi curam habendam, alioquin non possent absque auctoritate eius qui in uoto perpetuo dispensare posset, archidiaconatus parrochiæ uel curam dimittere: & si igitur archidiaconus, uel presbyter curatus aliquem perfectionis actum exerceat, uel officium accipiat, non tamen perfectionis statum habet. Et si quis recte consideret huius perfectionis statum magis habent religiosi, qui ex uoto sui ordinis obligantur ad hoc, quod episcopis subministrant in his quæ ad curam animarum pertinent predicando, & audiendo confessiones, quam ipsi archidiaconi curati. Iam uero quod sexto proponitur, augmentum uel perfectio charitatis non potest esse in persona, quæ non sit in statu, patet secundum prædicta omnino esse falsum. Sunt enim aliqui in statu perfectionis imperfectam charitatem, uel omnino nullam habentes, sicut multi

multi episcopi & religiosi in peccato mortali existentes. Quamuis igitur multi boni curati perfectam charitatem habeant, vt sint parati animam suam ponere pro aliis, non tñ pp hoc sunt in statu perfectionis: quia nō desunt multi laici, & cōiugati, eadē charitatis perfectionem habentes, vt pro salute proximorum parati sint animas ponere, nec tamen in statu perfectionis esse dicuntur. Quod vero septimo proponitur septem diaconos ab Apostolis institutos perfectionis statū habuisse, hoc nec ex textu, nec ex glos. haberi pōt: qđ. n. eos dicitur fuisse plenos Spiritusanto & sapientia, ostendit eos gratiæ perfectionem habuisse, quæ potest esse etiam in his qui statum perfectionis non habent: quod uero in glo. Bedæ dicitur, qđ erant sublimioris gradus & proximi circa arā, designat eminentiā gradus vel officij. Aliud autem est esse in gradu, & aliud esse in statu, vt supra iam dictum est, & tamen verum est illos septem diaconos etiā in statu perfectionis fuisse, illius inquam perfectionis de qua Dominus dicit, Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes & ueni sequere me, Mat. 19. Nam relictis omnibus secuti fuerant Christum, nihil proprium possidentes, sed erant illis omnia communia, vt dicitur Act. 4. a quorum exemplo omnes religiones deriuatæ sunt. Quod uero octauo proponitur, beatos Stephanum, Laurentium, & Vincentium archidiaconos in statu perfectionis fuisse, concedimus quidem, sed nō propter archidiaconatum, sed propter martirium, quod omni perfectioni religionis præfertur. Vnde dicit Aug. in li. de uirginibus. Perhibet huius rei præclarissimum testimonium ecclesiastica auctoritas, in qua fidelibus notum est, quo loco martyres, & quo defunctæ sanctimoniales ad altaris sacramēta recitentur: sic enim dico & Sebastianum in statu perfectionis fuisse, & Georgiū, nec tamen propter hoc dicemus milites statum perfectionis habere. Quod autē nono obijcitur, quod presbyteri curati, & archidiaconi sunt similes episcopis, quā religioſis, uerum est quantum ad aliquid, scilicet quantum ad curam subditorum, sed quantum ad perpetuam obligationem, quæ requiritur ad statum perfectionis, similiores sunt episcopo religioſi, quā archidiaconi presbyteri curati, vt ex prædictis patet. Quod uero decimo proponitur, quod administratio facultatum Ecclesiæ statum perfectionis non minuit, indubitanter concedimus: alioquin in ipsis religionibus prælati & alij officiales temporalia dispensantes a gradu perfectionis deciderent. Sed hoc in eis perfectionis cuiusdam statum diminuit, quod proprijs nō abrenuntiant sua omnia propter Christum relinquentes, quinimmo ecclesiarum fructus tāquā proprios lucrifaciunt. In eo uero quod undecimo proponitur, manifeste inueniuntur desipere, Vigilantijs errorem sequentes, contra quem Hierony. scribens dicit: quod autem asserit eos melius facere qui utantur rebus suis, & paulatim fructus possessionū pauperibus diuidant, quā illos qui possessionibus uenundatis semel omnia largiunt, non a me eis, sed a Domino respondebitur, Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes & da pauperibus, & ueni sequere me. Ad eum loquitur qui uult perfectus esse, qui cum apostolis patrem, nauiculam & rete dimittit: iste quem tu laudas, secundus aut tertius gradus est. nō ergo propter hoc archidiaconi uel presbyteri curati sunt perfectiores, quia seruat hospitalitatē quam monachi, qui propriū nō habentes esse seruare nō possunt. Quod uero duodecimo proponitur, quod nullum sacrificium est Deo

magis acceptum, quā zelus animarum, absque dubitatione concedimus, sed animarum hic ordo seruandus est, ut primo homo zelus animæ suæ habeat, eam ab omni affectu terrenorum abfoluens, secundum illud sapientis Ecclesiasti 30. Miserere animæ tuæ placens Deo, vt patet per August. 2. 1. De ciuita. Dei. Sic ergo si aliquis post contemptum terrenorū & sui ipsius in hoc procedat ulterius, ut etiam aliarum animarum zelum habeat, erit perfectius sacrificium. Sed tūc perfectissimum est, quando ad zelum animarum habendum uoto seu professione obligatur, sicut episcopus uel etiam religiosi ad hoc per uotum obligati. Quod uero tertio decimo proponitur, quod sicut patriarcha præsidet in suo patriarchatu, & episcopus in suo episcopatu, ita archidiaconus in suo archidiaconatu, & presbyter curatus in sua parochia, est manifeste falsum: nam episcopi principaliter curam habent omnium suę diocesis, presbyteri autem curati, uel etiam archidiaconi, habent aliquas administrationes sub episcopis: sic enim se habent ad episcopum, sicut baluui uel præpositi ad regem, unde super illud 1. Corinth. 12. Alii opulationes, alij gubernatores, dicit gl. Opulationes, id est, eos qui maioribus ferunt opes, ut Titus Apostolo, uel archidiaconi episcopis, gubernationes, scilicet minorum personarum prælationes, ut sunt presbyteri, qui documento sunt: unde & hoc ipsum ostenditur in ordinatione sacerdotum de quibus episcopus dicit. Quanto fragiliores sumus sicut Apostolus, tanto magis his auxilijs indigemus, unde 1. 6. q. 1. c. cunctis dicitur. Omnibus presbyteris, diaconibus & reliquis clericis attendendum est, ut nihil absque proprijs episcopi licentia agant. Non utique in illa sine suo iussu quisquam presbyterorum in sua parochia agat, non baptizet, nec quicquam absque ei permissu faciat, & similiter 80. dist. c. Non debere. Presbyteri nihil sine præcepto & consilio episcopi agant. Quod uero quarto decimo proponitur de clericis qui propter enormia delicta in monasterio retruduntur, satis eorum animum & intentionem declarat: nam sicut Gregor. dicit 10. mora. Præui cum recta prædicant, ualde difficile est, ut ad hoc quod taciti ambiunt non erumpat. Arbitrantur enim clericos esse in statu perfectionis, non autem monachos, propter penitentiam altitudinē quam monachi uoluntarie suscipiunt innocentes, ad quam coguntur clerici delinquentes. Qui quidem status tanto est apud Deum altior, quanto in mundo fuerit abiectior, secundum illud Luc. 14. Qui se humiliat, exaltabitur, & lac. 2. dicitur. Elegit Deus pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni. Sed mundanam gloriam ambientes, illa stare reputant quæ ad gloriam pertinent, atque illa esse delecta, quæ uidentur humilia.

C A P. XXIII.

Solutio rationum quæ inducebantur ad probandum, quare defectus solennis benedictionis uel consecrationis non derogat statui perfectionis presbyteri curati, uel archidiaconi.

Ostenso igitur quā friuolæ sunt rationes quæ inducunt ad ostendū, quod archidiaconi & presbyteri curati sunt in statu perfectiori, quā religiosi, ostendendum est quā friuolum sit quod obijciunt contra hoc quod dictum est, qđ in statu perfectionis quis ponitur per solennem benedictionem aut consecrationem

crationem. Vbi primo considerandum est, qđ solennis consecratio aut benedictio non est causa qđ homo sit in statu perfectionis, sed inducitur quasi signum. Non enim adhibetur nisi illis, qui in aliquo statu ponuntur: nō quidem semper in statu perfectionis existentibus, sed statum quemcumque adipiscuntibus. Hi enim qui matrimonio iunguntur, in statu aliquo ponuntur, quia extunc uir non habet potestatem sui corporis, similiter neque mulier, vt dicitur 1. Corinth. 7. Est enim in matrimonio perpetua obligatio unius ad alterum, ad quam significandam ab ecclesia solennis benedictio nuptiarum exhibetur, non tamen in statu perfectionis ponitur, sed in statu matrimonij, unde & his qui in statu perfectionis ponuntur in signum perpetuæ obligationis, solennis benedictio aut consecratio exhibetur: sicut etiam cum ciuilitate aliquis statum mutat, si cut cū seruus manumittit, aliqua ciuilibus solēntas exhibet. Hoc autē nō friuole dē, sed autoritate Dionysij cōfirmatur, qui dicit 6. c. eccle. hierar. quod diuini duces nostri, scilicet Apostoli, nominationibus sanctis ipsos dignati sunt, scilicet, qui sunt in statu perfectiorum, alij quidem famulos, alij autem ipsos monachos nominantes ex Dei puro seruitio, & famulatu, & in diuinitabili, & singulari uita, tamquā ueniēte ipsos indiuuibiliū sanctis conuolutionibus ad deiformem ueniatem & amabilem Deo perfectionem. Propter quod & perfectam ipsis donauit gratiam sancta legislatio, & quadam ipsis dignata est sanctificatio: uia in uocatione. Vbi expresse habetur, quod quia monachi perfectionis statum assumunt, ideo eis solennis benedictio secundum traditiones Apostolorum datur. Quod ergo primo proponitur, quod in consecratione tam episcopi quā sacerdotis, uerba communia proferuntur, sicut hæc, consecrentur & sanctificentur manus istæ & c. nō facit ad propositum: non enim nunc agimus de sacerdote, in quantum sacerdos est, sic enim in statu ponitur per solennem consecrationem non, quidem in statu perfectionis actiuo uel passiuo, sed in statu illuminationis, secundum Dionysium, scilicet in quantum curam accipit, tunc enim ei nulla solennis benedictio adhibetur, unde tūc nullum statum suscipit, sed sit ei quædam officij commissio. episcopus autem ad ipsam curam pastorem cōsecratur propter perpetuam obligationem, qua se ad pastorem curam obligat, sicut ex supradictis apparet. Quod uero secundo proponitur, dicendum quod uictio capitis quæ regibus exhibebatur, signū erat status habentis principalem curā regni, alij autem qui sunt officiales in regno tāquā non habentes perfectam regiminis rationē non uigebantur: ita etiam in regno Ecclesiæ episcopus uigetur tamquā principaliter habens curā regiminis, Archidiaconi uero & presbyteri curati non uiguntur in susceptione curæ, quia non suscipiunt principaliter curam, sed quandam subadministrationem sub episcopali regimine, sicut baluui uel præpositi sub rege. Nec propter hoc sequitur, quod rex habeat statum perfectionis, quia cura eius se extendit ad temporalia, non ad spiritualia, sicut cura episcopalis. Charitas autem in qua perfectio consistit per se respicit spirituale bonū, unde & cura spiritualis ad perfectionem pertinet, nō autem cura temporalis, licet ex perfecta charitate possit exerceri. Quod uero tertio proponitur, longe est a proposito: non enim nunc agimus de perfectione meriti, quod potest esse interdum perfectius, non solum in curato presbytero, quā episcopo uel religioso, sed etiam in laico coniugato, sed loquimur de perfectio-

nis statu: unde etiam in hoc uidetur obijciens suā uocem ignorare. Nam secundum quod obijcit, nec etiā ipsi episcopi essent in maiori statu, quā religiosi, cū interdum sint minoris meriti. Quod uero quarto proponitur, quod episcopatus non est ordo, hoc manifeste continet salutatem, si absolute intelligatur. Expresse enim dicit Dionys. esse tres ordines ecclesiasticæ hierarchiæ, scilicet episcoporum, presbyterorum, & diaconorum, & 2. 1. di. c. Cleros, habetur quod ordo episcoporum quadripartitus est. Habet enim ordinem episcopus per comparisonem ad corpus Christi mylticum, quod est ecclesia, super quam principalem accipit curam, & quasi regalem. Sed quantum ad corpus Christi uerum, quod in sacramento continetur, nō habet ordinem supra presbyterum. Quod autem habeat aliquem ordinem & non iurisdictionem solam, sicut archidiaconus uel curatus presbyter patet ex hoc, qđ episcopus potest multa facere, quæ non potest committere, sicut confirmare, ordinare, & consecrare basilicas & huiusmodi: quæ uero iurisdictionis sunt potest alijs committere. Idem etiam patet ex hoc, quod si episcopus depositus restituitur, non iterum consecratur tamquā potestate ordinis remanente, sicut & in alijs contingit ordinibus. Quod uero quinto proponitur, quod sollemniter instituitur archidiaconus, uel plebanus, quia in testatur per anulum, uel aliquid huiusmodi omnino ridiculosum est, Ita enim solēntas est magis similis ciuilibus solēntatibus, secundum quas aliqui inuestiuntur de feudo per baculum uel per anulum, quā solēntatibus ecclesiæ, quæ in quadam consecratione uel benedictione consistunt.

C A P. XXV.

Solutio rationum, quæ inducebantur ad probandum, quod non derogat statui perfectionis presbyteri uel archidiaconi, quod curam amittere possunt.

Nunc ostendendum est tertio, quomodo sit friuolū id, quod obijcitur contra id quod dictū est, quod presbyteri uel archidiaconi possunt dimittere curam, non autem episcopus episcopatum, uel religiosus religionem. Circa quod primo considerandum est, quod quicumque a perfectiori statu transit ad statum qui non est perfectionis, censetur apostata, secundum illud Apolto. 1. Tim. 5. de uiduis cum luxuriatæ fuerint in Christo nubere uolentibus habentes damnationē, quia primam fidem irritam fecerant, ubi dicit glos. qđ in hoc damnatur propositū fraus, damnatur fracti uoti fides, damnantur tales qui continentia primam fidem irritam fecerunt, & omnes huiusmodi sunt similes uxori Loth, quæ retro respexit, & hoc est apostatare, unde si archidiaconi, uel plebani in statu perfectionis essent dimittentes archidiaconatum, uel parochiæ curam, damnarentur, cum apostatæ essent. Quod uero primo proponitur, quod archidiaconi uel plebani possunt transire ad religionem, nō propter hoc, quod status religionis sit perfectior, sed quia est securior, patet expresse falsum esse. Dicitur enim 1. 9. q. 1. Clerici qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem uitam sequi cupiunt, liberos eis ab episcopis in monasterijs largiri oportet ingressus. Ex quo habetur, qđ ideo licet eis transire, quia melius est, & non solū quia securius. Et præterea archidiaconi, & habentes curam parochiæ, nō solum possunt cura archidiaconatus & parochiæ dimissa religionem intrare, sed etiam in saculo

seculo remanere, sicut patet de illis qui dimittunt parrochiam, & accipiunt præbendam in ecclesia cathedrali. Possunt etiam coniugem accipere, si non fuerint in sacris ordinibus constituti: ex quibus omnibus patet quod status perfectionis non habent. Quod vero secundo proponitur, quod religiosus non est propter hoc perfectioris status, quia non potest religionem dimittere, quia etiam ille qui est vxoratus non potest vxorem dimittere, qui tamen non est in statu perfectionis, ex prædictis patet omnino friuolum esse. Vterque enim status, scilicet religionis & matrimonii, aliquid simile habet, scilicet perpetuam obligationem, & ideo vterque status est quasi alicuius. Sed obligatio matrimonij non est ad opus perfectionis, sed ad reddendum carnale debitum, & ideo est quidem status, sed non perfectionis. Status autem religionis habet obligationem ad opera perfectionis, quæ sunt paupertas, continentia, & obedientia, & ideo est status perfectionis. Quod vero tertio proponitur, quod propter humilitatem & infirmitatem virium potest aliquis a perfectiori statu discedere ad minorem, sicut David dimissis armis Saulis, accepit fundam & lapidem, sicut aliquid verum est, & sicut aliquid falsum est. Potest enim aliquis propter infirmitatem ab altiori religione ad minorem transire, non tamen sine dispensatione: a religione vero ad statum secularem est prebyteri curati, vel archidiaconi transire non possunt: nullo enim modo in hoc dispensat ecclesia. Ex quo manifeste apparet, quod multo plus excedit status religionis cuiuscumque statum archidiaconi, vel plebani, si tamen status dicendus est, quam status altissimæ religionis cuiuscumque infimæ. Quod vero quarto proponitur, quod si immutabilitas esset de ratione status, numquam liceret de statu ad statum transire, omnino friuolum est. Licet enim transire ad statum maiorem, non tamen ad minorem, sicut habetur extra de regularibus. In maiori enim intelligitur esse etiam id quod est minus, sed non e conuerso: & qui obligat te ad dandum aliquid minus, non reputatur reus si dederit maius. Quod vero quinto proponitur, quod prælati potest curatum sibi subditum de religione ad ecclesiam suam reuocare, est omnino falsum, & sacris canonibus contrarium. Dicitur enim extra de renuntiatione. c. Admonet. Vniuersis presbyteris tui episcopus sub distinctione prohibeas, ne ecclesias tuas diocesis ad ordinationem tuam pertinentes absque tuo assensu intrare audeant, aut detinere, aut dimittere te inconsulto. Quod si quis contra prohibitionem tuam venire præsumpserit, in eum canonicam exerceas violationem. & de priuilegiis. Cum & plantare. §. In ecclesiis, dicitur quod religiosi in ecclesiis suis, quæ ad ipsos plebano iure non pertinent, instituendos presbyteros episcopis representent, ut eis de plebis cura respondeant: ipsi vero pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem, institutos etiam inconsultis episcopis non audeant remouere. Ex quibus non plus habetur, nisi quod presbyteri curati non possunt dimittere ecclesias episcopo inconsulto, & si dimiserint, puniri possunt. Sed hoc generale imprudenter applicat ad hoc speciale, ut non possint sine licentia episcopi dimissa cura religionem intrare. Dicitur enim expresse. 19. quæst. 1. cap. Dux, quod etiam contradicente episcopo possunt clerici seculares ecclesiis suis dimissis religionem intrare. Quod vero habetur septimo quæstione prima, Episcopus de loco & c. manifeste dicitur de transitu ad aliam ecclesiam, non autem de transitu ad religionem. Quod vero sexto obijcitur, quod monachi

etiam possunt transire de religione ad ecclesiam secularem cum cura, non est simile, quia non transeunt statu religionis dimisso. Dicitur enim 16. q. 1. de monachis, qui diu morantes in monasterijs, si postea ad clericatus ordines peruenerint, statuimus non debere eos a priori proposito discedere. Sed archidiaconus, vel curatus dimissa cura potest religionem intrare, tamquam transiens de statu imperfectiori ad perfectioris, spiritu Dei ductus, ut habetur 19. q. 1. Dux. Quod vero septimo proponitur, quod aliquis qui fuit in charitate, potest recedere a charitate, igitur non sequitur quod qui recedit a statu perfectionis, non fuerit in statu perfectionis, tam friuolum est, ut responsione non indigeat. A charitate enim nullus discedit, nisi peccando, et similiter a statu perfectionis aliquis peccando recedit: quia sicut ad charitatis dilectionem aliquis obligatur ex lege communi, ita ad statum perfectionis aliquis obligatur ex voto speciali. Quod vero octavo proponitur, quod episcopi non possint transire ad religionem sine licentia Papæ, hoc est, ex constitutione ecclesiæ, patet esse falsum: immo est ex ipsa obligatione, qua se episcopi obligant ad perpetuam curam plebis habendam: unde Apostolus dicit 1. Cor. 9. Necessitas mihi incumbit: vix enim mihi est si non euangelizauero. Et causam necessitatis subdit dicens. Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, si per perpetuam obligationem. unde & in decreta non inducitur quasi statutum, sed quasi ratione probatum. Quod vero nono proponitur, nullam efficaciam habet. Certum est enim quod de iure communi non debet aliquis eligi ad episcopatum, nec debet suscipere archidiaconatum, vel parrochiam curam, nisi sit in sacris ordinibus constitutus sicut ecclesiastica statuta. Sed in his Papa potest dispensare, & aliquando dispensat, & tunc habentes curam archidiaconatus, vel parrochiam, vel etiam si in episcopos sint electi, possunt relicta cura contrahere matrimonium, ita quod non dirimatur contractum, quod de religiosis dici non potest.

CAP. XXVI.

Quæ opera ad religiosos pertinere possunt.

Est igitur dicendum, quæ opera ad eos pertineant qui in religionis statu sunt. Sed quia de his plene alibi tractauimus, sufficit hic propter calumniatores pauca quædam inferere. Inducunt enim verbum Hieronymi quod habetur in decretis, dist. 9. Olim, Antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, vbi miror si hoc introducant, quasi religiosi studere non debeant, cum studium & sacre scripturæ præcipue, ad eos maxime pertineat, qui vitam contemplatiuam elegerunt, præsertim cum Aug. dicat 19. de ciuitate Dei, quod a studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium. Si enim hoc intederent per hæc verba Hieronymi probare, conuincerentur per id quod sequitur in eodem cap. Et diceretur in populis, Ego sum Pauli, ego sum Apollonis: unde manifestum est hunc esse intellectum uerbi præmissi. Antequam diaboli instinctu studia, id est, depressiones in religione, scilicet christiana fierent. Itaque, inducunt quod potestas ligandi atque soluendi quantum ad executionem, vel executionis rationem sacerdotibus religiosi non tribuitur: miror autem ad quid tendant. Si enim sic intelligunt, quod monachi si habent ex hoc ipso quod ordinantur in sacerdotes, executionem clauium, verum est

est quidem: sed hoc idem de secularibus dici potest. Non enim ex hoc ipso quod seculares ordinantur in sacerdotem, suscipit executionem clauium, sed ex hoc quod aliquam suscipit curam. Si vero intendunt quod ex hoc ipso quod est religiosus, non possit habere executionem clauium, manifeste falsum est, & contra id quod dicitur. 16. quæst. 1. Sunt nonnulli nullo dogmate fulsi audacissimo quidem zelo magis amaritudinis quam dilectionis inflammati, asserentes monachos, quia mundo mortui sunt, & Deo viuunt, sacerdotalis officij potentia indignos neque penitentiam, neque christianitatem largiri, nec absolueri posse per sacerdotalis officij diuinitus sibi iniunctam potestatem: sed omnino labitur. Neque enim beatus Benedictus monachorum præceptor almficus huiusmodi rei aliquo modo extitit interdictor. In quo etiam notandum est, id solum religiosi esse illicitum, quod eis est secutum statuta suæ regulæ interdictum. Item, inducunt quod habetur 16. q. 1. Monachus non doctoris, sed placentis habet officium. Quod si ideo inducunt ut probent, quod non conuenit monacho ex hoc quod est monachus quod sit doctor, uerum est, alioquin omnis monachus haberet aliquod repugnans doctoris officio, manifeste falsum est, quinimo conuenientissimum est religiosi docere, præcipue sacram scripturam: unde super illud Ioan. 4. Reliquit ergo mulier hydriam & c. glo. dicit, & est August. Hinc discant euangelizaturi prius deponere curam & onus seculi: unde & Dominus illis uniuersalis doctrinæ commisit officium, qui eum fuerant omnibus religiosis secuti, dicens Mat. vlti. discipulis suis. Euntes docete omnes gentes, & similis responsio est ad omnia similia, sicut ad illud. Alia est causa clerici, alia monachi. Clericus, scilicet habens curam, dicit. ego pasco: monachus, ego pascor, & iterum. Monachus sedeat solitarius & taceat. Per hæc. n. & similia declaratur quid monacho conueniat ex hoc quod est monachus: non autem per hæc ei interdictur alia maiora assumere, si ei fuerint commissa, si aut clericus non potest excommunicare ex hoc quod est clericus, potest tamen si hoc ei ab episcopo committatur. Item, quod inducunt non amplius quod duos esse ordines a Domino institutos, scilicet duodecim Apostolorum, quorum formam tenent episcopi, & septuaginta duorum discipulorum, quorum formam tenent curati presbyteri. Si ad hoc inducitur quod religiosi non habent ordinariam curam, si non fuerint vel episcopi, vel curati, nullus potest negare. Si autem hoc intendant, quod religiosi non possunt prædicare, vel confessiones audire ex superiorum prælatorum commissione, patet hoc esse falsum: quia quanto quis est celsior, tanto & illis erit potentior, ut habetur 16. q. 1. Sunt nonnulli. Unde si seculares sacerdotes non curati possunt huiusmodi facere ex commissione prælatorum, multo magis hoc possunt religiosi, si eis committatur. Hæc respondenda occurrunt his, qui perfectionem religionis denigrare nituntur, a contumelijs abstinentendo, quia sicut scriptum est Prouer. 10. Qui profert contumeliam insipiens est. & 20. Omnes stulti miscentur contumelijs. Si quis igitur contra hæc rescribere voluerit, mihi acceptissimū erit. Nullo enim modo melius, quam contradicentibus resistendo, aperitur veritas, & falsitas confutatur, secundum illud Salomonis. Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici sui. Ipse autem Deus iudicet inter nos & eos, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

A Explicit opusculum decimum octauum, uidelicet opus diuini beati Thomæ de perfectione uitæ spiritualis.

RUBRICÆ SEQUENTIS OPERIS.

- Argumentum in opus sequens.
Proæmium, in quo authoris intentio declaratur.
Quid sit religio, & in quo consistat religionis perfectio. C. 1
Secunda pars principalis totius operis.
An religioso liceat docere. Cap. 2
An religiosus licite possit esse de collegio scholarium. Cap. 3
An religioso liceat prædicare, & confessiones audire, si curam non habeat animarum. Cap. 4
An religiosus teneatur manibus laborare. Cap. 5
An religioso liceat omnia sua relinquere, & sibi nihil retinere in proprio, nec in communi. Cap. 6
An religiosus possit uiuere de elemosynis. Cap. 7
Tertia pars principalis totius operis, in qua ostenditur quomodo religiosorum famam corrumpere nituntur, in multis eos friuole impugnando, & primo quod habitum uile & humilem deserunt. Cap. 8
Quomodo religiosos impugnat, quantum ad opera charitatis. Cap. 9
Quomodo religiosos impugnat, quantum ad discursum propter salutem animarum. Cap. 10
Quomodo religiosos impugnant quantum ad studium. Ca. 11
Quomodo religiosos impugnant, quantum ad ordinatam prædicationem. Cap. 12
Quomodo iudicium peruertunt in rebus religiosos infamando, primo quod se & suam religionem commendant, & per epistolas commendari procurant. Cap. 13
Secundo, de hoc quod religiosi detractorijs suis resistunt. Cap. 14
Tertio, de hoc quod religiosi in iudicio contendunt. Cap. 15
Quarto, de hoc quod religiosi persecutores suos puniri procurant. Cap. 16
Quinto, de hoc quod religiosi hoibus placere uolunt. Cap. 17
Sexto, de hoc quod religiosi gaudent de his quæ per eos Deus magnifice operatur. Cap. 18
Septimo, de hoc quod religiosi curias principum frequentant. Cap. 19
Quomodo peruertunt iudicium in infamiam personarum religiosarum, primo mala, si qua in eis sunt, extendendo. Cap. 20
Secundo, dubia asserendo, quod scilicet religiosi fauorem mundi querunt, & suam gloriam, & non Christi. Cap. 21
Tertio, falsa fingendo, scilicet quod religiosi sint pseudoapostoli, pseudo prophetae, & pseudo christi. Cap. 22
Quarto, crimina imponendo quæ ecclesia toto temporis processu patitur, scilicet quod religiosi sunt lupi, fures, latrones, & penetrantes domos. Cap. 23
Quomodo mala quæ in finali ecclesia timentur, religiosi imponunt, probare uolentes quod e vicino insistent tempora Antichristi. Cap. 24
Quomodo probare nituntur, quod religiosi nuntij sint Antichristi. Cap. 25
Quomodo religiosos manifesta bona ut orationes, ieiunia, & huiusmodi peruertere nituntur, & suspecta ostendere. Cap. 26

EPILOGVS.

Argumentum in opusculum sequens.

EMPERE sancti Ludouici Francorum regis, Vuilelmus de sancto amore, Sigeriusque magistri Parisienses, multi que sequaces in hac inciderunt

ciderunt errorem, vt religiosorum mendicantium ita rum damnatum assererent, librumque sacrilegū multis sacræ paginæ sanctorumque autoritatibus, licet male intellectis, & peruerse expositis refertum Clementi. 4. summo Pontifici obtulerunt. Pontifex igitur reuerendo magistro Ioanni de Vercellis magistro ordinis Prædicatorum dictum librum transmisit, præcipiens vt eidem per famosissimum tunc in toto orbe doctorem fratrem Thomam de Aquino faceret respōderi. Deuotissimus igitur pater & doctor Thomas, fratrum in capitulo generali Anagni cōgregatorum orationibus se faciens commendatum, præfatum librum studiose perlegit, quem reperit erroribus plenū. Quo comperto alii ipse librum, qui incipit, Ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerūt caput &c. tam cito, tamque eleganter & copiose composuit, vt nō humano ingenio eum visus sit edidisse, sed potius in spiritu accepisse de dextera sedentis in throno: quē librum in quo omnia nequissimorum tela penitus extinxerat, præfatus summus Pontifex tamquam vere catholicum approbans, librumque contrarium tāquam hæreticum & nefarium damnans, ipsius auctores cum complicitibus deposuit de cathedra magistratus, expulsosque de Parisiensi studio, omni dignitate priuauit. Prædictus vero doctor post diuinitus obiectam victoriam Parisius rediens, omnes dicti operis articulos publice & solēnter repetēs disputauit firmavitq;

Explicit argumentum

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM DECIMVMNONVM,

CONTRA IMPVGNANTES DEI

CVLTVM, ET RELIGIONEM,

Quod quidem religiosorum omnium, sed per maxime mendicantium propugnaculum est, turrisque validissima.

Proœmium, in quo authoris intentio declaratur.

ICCe inimici tui sonuerūt, & qui oderūt te extulerūt caput. Super populū tuū malignauerunt cōsiliū, cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Dixerūt, Venite disperdamus eos de gēte, & nō memoretur nomē Israel vltra. psal. 82. Oipotens Deus amator hoīum suo amore nobis vitur ad eius bonitatem & nostram vtilitatē, vt Aug. docet in 1. lib. De doctrina christiana. Ad suam quidē bonitatem, vt homines Deo dent gloriā. Esa. 43. Omnis qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauit eum. Sed ad nostram vtilitatem, vt ipse omnibus det salutē. 1. Tim. 2. Qui omnes homines vult saluos fieri: & hanc concordiam inter homines & Deum nascente Domino annuntiauit angelus. Luc. 2. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ vōluntatis. Quāuis autem ipse, cum sit omnipotens, p semetipsum posset gloriā suam ab hominibus & salutem hominum procurare, disposuit tamen ut ordo seruaretur in rebus ministros eligere, quorū ministerio perficeretur utrumque, & recte tales Dei adiutores dicuntur. 1. Corinth. 13. Sed diabolus inuidus diuinæ gloriæ & humanæ salutis per ministros suos, quos ad persecutionē prædicatorū ministrorum Dei

Fincitat, utrumque nititur impedire: unde tales ministri diaboli & inimici Dei in hoc ostenduntur, cuius gloriam impediunt, & totius humani generis, cuius salutē aduersantur, & specialiter ministrorum Dei quos persequuntur. 1. Thes. 2. Nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur: & propter hoc Psalmista in uerbis propositis tria facit. Primo, ostendit eorum inimicitiam ad Deū, ibi. Ecce inimici tui sonuerunt, id est, qui prius occulte cōtra te loquebantur, nunc in publico loqui non formidant. Vt enim dicit glo. nouissima tempora Antichristi designat, quando hi qui modo premuntur metu, in liberam uocem erumpent: quæ uox quia irrationalis est, magis sonus quā uox dicitur: nec solū uoce inimicitias suas exercent, sed etiam factis, unde sequitur, Et qui oderunt te, extulerūt caput, scilicet Antichristum, secundum glo. & membra eius quæ sub illo capite capita sunt, ut ab uno capite gubernati, efficacius sanctos Dei persequantur. Secundo, ostendit quomodo toti humano generi aduersantur, subiungens. Super populū tuū malignauerunt consiliū, uel astute cogitauerunt, secundum aliam literam, ad eos decipiendum, secundum glo. super illud Esa. 3. Popule meus qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. glo. blandis uerbis. Tertio, ostendit quomodo ministros Dei persequuntur, cum subdit. Cogitauerunt aduersus sanctos tuos. glo. non solum cōtra mediocres, sed etiam contra cælestes uiros. Vnde Greg. in 13. lib. moralium, exponens Iob. 16. Aperuerunt super me ora tua, & exprobantes &c. sic dicit. Illos præcipue reprobī in sancta Ecclesia persequuntur, quos multis conspiciunt esse profuturos: & infra. Reprobi grande se aliquid fecisse æstimant, cum uitā prædicatorum necant. Duo autem contra sanctos cogitant. Primo, ut ipsos annihilent. Hester 13. Volunt nos inimici nostri perdere, & hereditatem tuam delere. Secundo, ut si hoc non possint, saltem eorum famam destruant apud homines, ut in eis fructificare non possint. Ia. 2. Nōne diuites per potentiam opprimūt uos? Nōne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super uos? & ideo quantum ad primū horum Psalmista subiungit. Dixerunt, Venite. glo. querētes sibi socios: Disperdamus eos de gente, uel de gentibus. glo. scilicet ne sint inter gētes, id est, tollamus eos de mundo: ecce persecutio Antichristi. Quantum ad secundum subdit, Et non memoretur nomen Israel ultra, ut scilicet nomen eorum in fama non habeatur, eorum scilicet qui se dicūt uere esse Israel, ut glo. dicit. Horum primū, scilicet sanctorum expulsionem de mūdo tyranni antiquitus per uolentiam procurare conati sunt. Vnde Apost. ad Roma. 8. suo tempore illud psalmi completi dicit. Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed nunc hoc idem peruer si homines astutis consilijs attentant quantum ad religiosos specialiter, qui uerbo & exemplo fructificare possunt perfectionem profitentes, uolentes quādam astuere, per quæ eorum status totaliter destruitur, & redditur nimium onerosus & uituperabilis. Subtrahēdo eis spiritualia: solatia, & corporalia onera imponētes: Primo enim eis pro posse studium & doctrinam auferre conantur, ut sic aduersarijs ueritatis resistere non possint, nec in scriptura consolationem spiritus inuenire: & hæc est astutia Philistinorum, primi Regum. 13. Cauentur Philistinū: ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam: quod glo. exponit de prohibitione studij literarum, & hoc primitus Iulianus apostata

apostata inchoauit, vt ecclesiastica testatur historia. Secundo, a cōsortio studentium eos pro posse excludēdo, vt per hōc sanctorum uita ueniat in contemptū. Apocalyp. 13. Ne quis possit emere, aut uendere, nisi qui habet charactērem, aut nomen bestię, eorum scilicet malitiæ consentiendo Tertio, eorum prædicationem, & confessionum audientiam, quibus in populo fructificant, impedire nituntur. 1. Thesalonic. 2. Prohibentes nos gentibus loqui, vt saluē fiant. Quarto, ad laborem manuum eos copellunt, vt sic grauari & sui status tedium habeant, & in prædictis impediuntur secundum consiliū Pharaonis dicentis. Exo. 1. Ecce populus filiorum Israel multus & fortior nobis est. Venite sapienter opprimamus eum, & infra. Præposuit itaque eis magistros operum. glo. Pharaon significat Zabulum, qui luti & lateris imponit grauissimum iugum, seruitutem scilicet lutulenti & terreni operis. Quinto, uituperant eorum perfectionem & blasphemant, scilicet paupertatem mendicantium. 2. Pet. 2. Multi sequuntur eorum luxurias, per quos uia ueritatis blasphemabitur, id est, bona opera, secundum glo. Sexto, eis victum & eleemosynas unde uiuebant subtrahunt vt possunt. In tertia canonica. Ioa. Et quasi ista non sufficiant ei, glo. quōd hospitalitatem dissuadet, neque ipse fratres suscipit. glo. indigentes, & eos qui suscipiunt prohibet. gl. ne impendant curam humanitatis. Septimo, famam sanctorum prædicti ministri diaboli nituntur corrumpere, intantum vt non solum p se apud præsentēs sanctos Dei infament uerbo, sed et literas per uiuersum orbem dirigant. Hier. 23. A prophetis Hierusalē egressa est pollutio super oēm terrā. glo. Hiero. Hoc utimur testimonio aduersus eos qui epistolas plenas mendacio, & fraudulentia, & periurio in orbē dirigunt, & aures audientium polluūt. Non in sufficit eis iniquitatem propriam deuorare, uel proximos lædere, sed quod semel oderunt, per totum orbē conantur infamare, & utique blasphemias seminare. Prædicatorum igitur malignantium nequitiam cōprimere intendentes, hoc ordine præcedamus.

Primo, ostendemus, quid sit religio, et in quo perfectio religionis consistat, quia eorum tota intentio contra religiosos esse uidetur.
Secundo, ostendemus ea quibus religiosos opprimere nituntur, friuola & nulla esse.
Tertio, monstrabimus quōd ea quæ ad religiosorum infamiam præferunt, nequiter proponunt.
Quid sit religio, & in quo consistat religionis perfectio.

CAP. I.

VT autem religionis naturā cognoscere ualeam, huius nominis originem inquiramus. Nomen igitur religionis, vt Aug. in lib. de uera religione innuere uideatur, a religādo sumptum est. Illud autem proprie ligari dicitur, quod ita uini astringitur, quod ei ad aliā diuertendi libertas tollatur: sed religatio iteratam ligationem importans, ostendit ad illud aliquem ligari cui primo coniunctus fuerat, & ab eo distare incipit. Et quia omnis creatura prius in Deo exiit quā in se ipsa, & a Deo processit, quodammodo ab eo distare incipiens secundum essentiam per creationem: ideo rationalis creatura ad ipsum Deum debet religari, cui primo coniuncta fuerat etiam antequā esset, ut sic ad locum, unde exiit, flumina reuertantur. Eccles. 1. & ideo Aug. dicit in lib. de uera religione. Religari nos

religio uni omnipotenti Deo: & habetur in glof. Ro. 1. super illud, Ex ipso, & per seipsum &c. Prima autem ligatio qua homo Deo ligatur est per fidem, ut dicitur Heb. 11. Accedentem ad Deum oportet credere quia est: huius fidei protestatio, latria est, quæ cultum Deo exhibet, quasi recognoscens Deum esse principium: unde religio primo & principaliter latriam significat, quæ Deo cultum exhibet in uerē fidei protestationem. Et hoc est, quod Aug. dicit 10. de ciui. Dei, quod religio non quemlibet, sed Dei cultum significare uideatur: & hoc modo Tullius religionem diffinit in ueteri rhetorica dicens. Religio est quæ superiori cuidam naturæ, quam diuinam uocant, curam cæremoniamque offert. Et sic primo & principaliter ad uerā religionē pertinere noscuntur quæcumque ad fidem integram pertinent, & debitam latriam seruitutem. Sed secundo ad religionem pertinere noscuntur illa omnia, in quibus possumus seruitium Deo exhibere: quia ut Aug. dicit in Enchiridi. Deus colitur non solum fide, sed spe & charitate, ut sic omnia charitatis opera religionis esse dicantur. Vnde Iac. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum &c. Ex his ergo patet, quod duplex est religionis acceptio. Vna secundum sui nominis primam institutionem, secundum quod aliquis Deo se ligat per fidem ad debitum cultum, & sic quilibet christianæ religionis sit particeps in baptismo, abrenuntians sathanæ, & omnibus pompis eius. Secunda prout aliquis ad aliqua charitatis opera se obligat, quibus specialiter Deo seruitur abrenuntians secularibus, & hoc modo religionis nomine ad præsens utimur. Charitas autem Deo debitum obsequiū reddit secundum actus uitæ actiue & contemplatiue. In actibus quidem actiue uitæ diuersimode secundum diuersa officia charitatis, quæ proximis impenduntur: & ideo sunt aliquæ religiones institutæ ad uacandum Deo per contemplationem, sicut religio monastica & eremitica: aliquæ autem ad seruiendum Deo in mēbris suis per actionem, sicut illorum qui ad hoc Deo se dedicant, ut infirmos suscipiant, captiuos redimant, & alia misericordiæ opera exequantur. Nec est aliquod opus misericordiæ, ad cuius executionem religio instituta non possit, & si non sit hæcenus instituta. Sicut autem in baptismo homo per fidei religionem Deo ligatur, peccato moritur, ita per uotum religionis non solum peccato, sed sæculo moritur, ut soli Deo uiuat in illo opere, in quo se Deo ministraturū deuouit fidei: quia sicut per peccatum uita tollitur, ita per occupationes sæculi Christi ministeriū impeditur. 2. ad Tim. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus: & ideo per religionis uotum abrenuntiat illis, quibus humanus animus maxime occupari consueuit, & a diuinis obsequijs impediri. Quorum primū & principale est coniugium. 1. ad Cor. 7. Volō autem uos sine solitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autē cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Secundum est possessio diuitiarum terrenarum. Mat. 13. Sollicitudo huius sæculi & fallacia diuitiarum suffocant uerbum, & sine fructu efficitur: unde dicit glo. Luc. 8. super illud. Quid autem in spinis cecidit &c. Diuitiæ & si delectare uideantur, suis tamē possessoribus sunt spinæ, cum aculeis curarum mentes eorum confodiunt, quæ a uideantur, & solcite seruantur. Tertium est propria uoluntas, quia qui suæ uoluntatis est arbiter, sollicitudinem

dinem habet de sua vitæ gubernatione: & ideo nobis consulitur, vt nostri status depositionem diuinæ providentiæ committamus. 1. Pet. 5. Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eo, quoniam ipsi cura est de vobis. Prouerb. 3. Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. Et inde est quod perfecta religio triplici uoto consecratur, scilicet voto castitatis, per quod abrenuntiantur cōiugio: voto paupertatis, per quod abrenuntiantur diuitiis: voto obedientiæ, per quod abrenuntiantur propriæ uoluntati. Per hæc autem tria uota homo Deo sacrificium offert de omnibus bonis: per uotum quidem castitatis, in sacrificium Deo offerens corpus proprium, de quo Ro. 12. dicit Apost. Exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem: per uotum autem paupertatis oblationem Deo faciēs de exterioribus bonis, de quo Ro. 15. Obsequij mei oblatio accepta fiat in Hierosolymis sanctis: per uotum autem obedientiæ sacrificium Deo spiritus offerens, de quo in psal. 50. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus &c. Nec solum sacrificium per hæc tria Deo offertur, sed holocaustum quod erat in lege acceptissimū. Vnde Greg. in 8. Homel. secundæ partis super Exe. Cū quis suū aliquid Deo uouet, & aliquid non uouet, sacrificium est: cum uero omne quod habet, oē qd̄ uiuit, oē qd̄ sapit oipotēti Deo uouerit, holocaustum est, & sic religio secundo modo accepta, in hoc quod sacrificium Deo offert, primum modum religionis imitatur. Sunt autem quidam modi uiuendi, in quibus aliqua horum præmittuntur, sed in eis perfecta religionis ratio non inuenitur. Alia autē omnia quæ in religionibus reperiuntur, sunt adminicula quædam ad cauendum ea quibus per uotum religionis abrenuntiat, uel ad obseruandum id in quo homo per religionis uotum Deo se seruiturum promissit. Ex prædictis igitur patere potest, secundum quid una religio possit perfectior altera iudicari. Vltima. n. rei perfectio in finis consecutione consistit: unde debet principaliter ex duobus religionis perfectio iudicari. Primo, ex hoc ad quod religio ordinatur, ut dicat illa religio esse eminentior, quæ digniori actui dedicatur, ut sic secundum comparationem actiue & contemplatiue uite: in utilitate & dignitate accipiatur cōparatio religionum, quæ actiue, & quæ contemplatiue deputantur. Secundo, ex comparatione religionis ad executionem illius ad quod est instituta. Nō enim sufficit religionem aliquam ad aliquid institui, nisi sit taliter ordinata obseruationibus & modis uiuēdi, quæ ad suum finem sine impedimento pertingat, sicut si duæ religiones sunt institutæ ad contēplandum, illa per quam homini liberior contēplatio redditur, debet perfectior iudicari. Sed quia ut dicit Aug. Nemo pot nouam uitam inchoare, nisi ueteris eum uitæ pæniteat, qualibet religio per quam homo nouam uitā inchoat, quidam pænitentia status est, ut homo a ueteri uita purgetur: & hoc tertio modo possunt cōparari religiones, ut illa dicatur perfectior, quæ maiores austeritates habet, sicut in ieiunio, uel paupertate, uel aliis huiusmodi, quia opera satisfactoria debent esse pœnalia: sed primæ comparationes sunt magis religioni essentielles, & ideo secundum eas est magis perfectio religionis iudicanda, & præcipue cum perfectio uitæ magis consistat in interiori iustitia, quam in exteriori abstinentia. Sic ergo patet quid sit religio, & in quo perfectio religionis consistat.

Secunda pars principalis totius operis.

His igitur uisis procedendum est ad ea excludēda, quibus aduersarij religionis religionē opprimere conantur, hoc modo procedentes.

Primo enim inquiremus, utrum alicui religioso docere liceat. Secundo, utrum religiosus possit esse de collegio seculari magistrorum licite.

Tertio, utrum religioso liceat predicare, & confessiones audire, si curam non habeat animarum.

Quarto, utrum religiosus teneatur proprijs manibus laborare.

Quinto, utrum liceat religioso omnia sua relinquere ita quod nihil sibi possidendum remaneat nec in proprio, nec in communi.

Sexto, utrum possit uiuere de elemosynis, & de mendicatis præcipue.

C A P. II.

An religioso liceat docere.

DOCTRINAM autem religiosorum, ne scilicet docere possint, multipliciter excludere nituntur. Primo, autoritate Domini dicentis Mat. 23. Vos autē nolite uocari rabbi: quod consilium quidam dicunt a perfectis esse obseruandum, unde cum omnes religiosi perfectionem profiteantur, a magisterio abstinere debent. Secundo, autoritate Hiero. in epist. ad Riparium & Desideriū contra Vigilantium, & habetur. 16. q. 1. Monachus nō doctoris habet, sed plangentis officium: & 7. q. 1. cap. Hoc nequaquam, dicitur. Monachorū uita subiectionis habet uerbum & disciplinatus non docendi, uel præsidendi, uel pascendi alios, & ita cum canonici regulares, & alij religiosi monachorum iure censeantur, ut dicitur extra, de postulādo, Ex parte. & de statu monachorum, Quod Dei timor, relinquatur quod nulli religioso docere liceat. Ad idem addunt, quod docere est contra religionis uotum, per uotum enim religionis mundo abrenuntiat. Omne autem quod est in mundo, est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia uitæ, per quæ tria intelligūt diuitias, delicias, & honores: magisterium autem honorem esse dicit, quod probant per gl. quæ dicit Mat. 4. Super illud, Statuit illū supra pinaculū. In Palesthina, plana desuperat recta, & ibi erat sedes doctorū, unū populo loquerens, ubi multos decepit diabolus uanagloria, honore magisterij inflatos: unde concludunt, quod docere est contra religionis uotum. Item, religiosi tenentur ad perfectam humilitatem, sicut ad perfectam paupertatem: sed ita tenentur ad perfectam paupertatem quod non licet eos aliquid proprium possidere, ergo debent ita humilitatem seruare quod nullo honore potiantur: magisterium autem est honor, ut probatum est, ergo magisterium est illis illicitum. Item, Dion. 5. ca. ec. hierat, distinguit utramque hierarchiam in tria, scilicet in sacras actiones, & in communicantes eas, & in eos qui eas tantum recipiunt. Actiones autem, sacras diuidit in tria in eodem. c. scilicet in purgantes, quod est diaconatus: in illuminantes, quod est sacerdotum: in perficientes, quod est episcoporum. Recipetes etiam diuinas actiones diuidit in tria, in 5. c. scilicet in immundos, qui purgantur per diaconos: in sacrum populum, qui illuminantur per sacerdotes: in monachos, qui in galgaliis gradus, qui perficiuntur

perficiuntur per episcopos. ergo patet quod monachorū non est sacra alijs communicare, sed ab alijs recipere: sed quicūque docet, sacra alijs communicat. ergo monachus non debet docere. Itē, magis est remotum a uita monastica scholasticum officium quam ecclesiasticū: sed ut dicitur. 16. q. 1. nemo potest & ecclesiasticis officijs deservire, & in monastica regula ordinate persistere. ergo multo minus potest monachus scholasticis officijs vacare docendo, uel audiendo. Addunt etiam quod est contra doctrinā Apostolicam. 2. Cor. 10. Nos autē non in immensum gloriabimur, sed sicut mensurā regulæ qua mēsus est nobis Deus. gl. Tanta potestate uimur, quanta concessa est ab authore, nec mensurā, uel modum egredimur: unde dicunt, quod quicūque religiosus ultra illum modū egreditur, qui sibi ab authore suæ regulæ est staturus, seipsum superextendit contra apostolicā doctrinam ueniens, unde nulla religio in sui principio habuit magistros. ergo nulli religio licet ad magisterium promoueri. Vltterius autē & si nō ex toto doctrinā religiosorum impedire possunt, eā saltē attenuare nituntur dicentes, quod in uno religiosorum collegio doctores plures esse nō debent, inducentes illud quod dicitur Ia. 3. Nolite plures magistri fieri, fratres mei. gl. Plures in Ecclesia ne uelit eē magistri: sed unū religiosorum collegium est una Ecclesia. ergo in uno religiosorum collegio non debent esse plures magistri. Itē, Hiero. ad Ruiti. & habet etiā. 7. q. 1. In apibus princeps est vnus, grues ordine literato vnam sequuntur. & infra. Vnus gubernator in nauis, in domo vnus Dominus. ergo & in uno collegio religiosorum non debet esse nisi vnus magister. Itē, cum sint multa religiosorum collegia, si unum collegium haberet plures quā unum doctorem, sequeretur tanta multiplicatio religiosorum doctorum, quod seculares magistri excluderentur propter auditorum paucitatem, præcipue cū oporteat in uno studio esse determinatum numerum magistrorū. ne ex doctorum multitudine doctrina sacra ueniat in contemptum. Hnōi autem errorum assertores, priorum errantium semitas imitantur. Est. n. errantium consuetudo, ut quia in medio ueritatis non possunt consistere, unum errorem declinant in contrarium dilabantur. Sic euitans diuisionem essentia, quā Arrius introduxit in confusionem personarum, Sabellius declinauit, sicut dicit Aug. Sic et Euhices declinans diuisionem personarum in Christo, quam Nestorius assererat, confusionem naturarum in Christo posuit, sicut dicit Boet. Idem etiam patet de Pelagio & Manicheo, & de multis alijs hæreticis, ppter quod dicitur. 2. Tim. 3. Homines corrupti mente, reprobi circa fidē glo. & nunquam in fide, quia in circuitu impij ambulāt in medio non stantes. Fuit ergo quōdam quorundam religiosorum præsumptuosorum error, qui ex hoc ipso quod monachi errant, de sua uita præsumentes, autoritate propria sibi docēdi officium usurpabāt, & in hoc pax ecclesiastica turbabatur, ut habetur. 16. q. 1. Quidam monachi nihil habentes sibi iniunctum a proprio episcopo, ueniunt ad ciuitatem Constantinopolitanam, & in ea perturbationes tranquillitati ecclesiasticæ inferunt: quod etiam plenius in ecclesiastica narratur historia, quorum præsumptiones sancti patres conati sunt reprimere rationibus & decretis. Eorum autē dictis quidam peruersi nostri tēporis abutuntur, ea indocti atque instabiles deprauantes, sicut & cæteras scripturas ad suā ipsorū pditionē, ut dicitur. 2. Pet. u. iurant quod in contrariū errorem labuntur asserētes, quod

non licet religioso doctoris officium exercere, uel suscipere, & quod non debet et iniungi: quod quidē falsum esse primo ostendimus, postmodū ad eorū probationes reponentes. Primo ergo inducitur Hier. autoritas ad Ruiti. quæ habetur. 16. q. 1. Sic uiue in monasterio, ut clericus esse merearis: multo tēpore discas, quæ post modum doceas. Itē, ad eundem in c. seq. Si clericatus te titillat desiderium, discas quod possis docere. Ex quibus accipi potest, quod monachi possint suscipere docēdi officium: hoc idē ostēditur exemplis sanctorum, qui in religione uiuentes docuerunt, sicut patet de Greg. Nazanzeno, qui cū monachus esset, Cōstantinopolim est adductus, ut sacrā scripturā ibi doceret, ut ecclesiastica narrat historia: hoc et patet de Dama. qui cū monachus esset, scholares docuit non solū in sacra scriptura, sed et in liberalibus artibus, ut patet in lib. de miraculis beatæ Virginis. Hiero. et in prologo Bibliæ, licet monachus esset, doctrinā sacræ scripturæ promittit Paulino monacho. scilicet quod eum docebit, quem et ad studium sacræ scripturæ hortatur. De Aug. et legitur, quod postquam monasterium instituit, in quo cepit uiuere sicut regulā sub sanctis Apostolis institutam, scribebat libros, & docebat indoctos: hoc et patet de alijs Ecclesiæ doctoribus. scilicet Greg. Basilio, Chry. & alijs multis, quod religiosi fuerūt, & præcipui Ecclesiæ doctores: hoc et rationibus ostēdere facile est. Doctrina. n. sacræ scripturæ operibus cōprobatur, Act. 1. Cepit Iesus facere, & docere gl. Quod cepit facere & docere bonum doctorem instruit, qui quod docet facit. Doctrina autem euangelica non solum præcepta, sed & consilia cōinet. Conuenientissime ergo doctrinā euangelicam docet, qui nō solū præcepta, sed et consilia seruat, cuiusmodi sunt religiosi. Itē, qui moritur alicui uitæ, ab illis operibus decedit, quæ illi uitæ cōgruunt: & qui uiuere incipit aliqua uitā, illa opera tunc sibi fiunt maxime cōuenientia, quæ illi uitæ cōpetunt, unde Dio. 2. c. ec. hierar. ostendit, quod ante baptismū per quē homo diuinā uitā accipit, non potest exercere diuinas operationes, quia sicut ipse dicit, oportet primū existere, & deinde operari: sed religiosus per uotū religionis seculo moritur Deo uiuēs. ergo per hoc quod religiosus est, interdicitur sibi operationes seculares, sicut mercationes, & alia negotia secularia, nō autē actiones diuinæ quæ solum in Deo uiuentē requirūt. Talis autem est diuina cōfessio, quæ fit per doctrinā. pl. 113. Nō mortui lauabūt te Domine, sed nos qui uiuimus &c. & ita religiosi per uotū religionis a doctrinæ officio nō excluduntur. Præterea, illi maxime sunt idonei ad docēdū, qui maxime diuina per contēplationē capere possunt, unde Greg. in 6. mora. Qui cōtēplantes sorbeāt quod occupati erga proximos loquētes refundāt: sed ad uacandū cōtēplationi præcipue religiosi sunt deputati. ergo per hoc quod sunt religiosi redduntur magis ad docēdū idonei quā impediuntur. Itē, ridiculū est dicere, quod ex hoc aliquis a doctrina repellatur, per quod magis quietus ad uacandū studio & doctrinæ reddit, sicut ridiculū esset, quod a cursu rēdo impediretur, qui impediētia cursum relinquit: sed religiosi per triplex uotū reliquerūt illa quibus animus maxime inquietus, ut ex prædictis patet. ergo eis maxime docere & studere cōpetit Eccle. 38. Sapiētia. glo. diuinā, scribe in tabulis cordis, id est, discas in tēpore uacuitatis: & qui minoratur actu, percipiet sapiētiam. Itē, pauperibus Christi maxime cōpetit notitia scripturarū habere, ut patet per Hiero. in prolo. hebraicarum quæ stionum super Genes. Ut nos humiles & pauperes, Opusc. S. Tho. Aqu. R nec

nec habent diuitias, nec oblatas dignamur accipere, ita & illi nouerint non posse notitiam scripturarum, id est, Christi, cum mundi habere diuitijs: eis autem competit docere, qui notitiam habent scripturarum, ergo religionis qui paupertatem profitentur, maxime competit docere. Itē, sicut supra probatū est, ad quodlibet opus misericordiae exequendum potest aliqua religio institui; sed docere est actus misericordiae, unde inter eleemosynas spirituales computatur. ergo potest aliqua religio institui specialiter ad docendum. Præterea, magis remota videtur a religionis proposito corporalis militia quæ corporalibus armis exercetur, quæ militiam spirituales quæ utitur armis spiritualibus, scilicet sacris documentis ad errorem impugnationem, de quibus dicitur 2. ad Cor. 10. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia &c. Sed religiones aliquæ prouide institutæ sunt ad exequendam militiam corporalem in tutelam Ecclesiæ ab hostibus corporalibus, quæmuis non desint Ecclesiæ principes sæculares, qui ex officio Ecclesiam defendere debent, ergo & salubriter institutæ sunt aliquæ religiones ad docendum, ut sic per eorum doctrinam Ecclesia ab hostibus defendatur, quæmuis etiam sint alij ad quos pertinet hoc modo Ecclesiam defendere. Itē, qui idoneus est ad hoc ut possit assumi ad id quod maius est, & in quo aliud includitur, idoneus debet reputari ad id quod minus est, & quod in maiori includitur: sed religiosus etiam si religio eius non sit ad docendum instituta, potest assumi ad prælationis officium, ut patet de monachis per multa capitula. 6. q. 1. Cum ergo prælationis officium sit maius quàm officium doctoris, quod magistri legentes in scholis exercent, & tamen prælationis officium simul habeat etiam doctrinam adiunctam, non debet inconueniens reputari, si monachus auctoritate eius ad quæ spectat, ad prædictum doctrinæ officium assumatur. Item, minora bona pro maioribus intermittere possunt, ut dicit glo. super illud Luc. 9. Tu autem vade, & annuntia regnum Dei: sed bonum commune præfertur bono priuato. cum ergo monachus in claustrum ordinem suum seruans priuato bono insistat, scilicet tantum suæ salutis, doctrinæ autem officium quo plurimi erudiuntur, in commune bonum totius Ecclesiæ redūdet, non est inconueniens si monachus extra claustrum uiuat, ad doctrinæ officium assumptus de licentia eius ad quem spectat. Nec valet quod dicunt, quod hoc possit fieri quando necessitas immineret, quæ nunc non apparet, cum magistrorum sæcularium iam copia habeatur, quia utilitas communis non solum debet procurari ut sit quocumque modo, sed ut sit optimo modo quo fieri potest. Quanto autem doctores magis multiplicantur, tanto utilitas communis quæ ex doctrina prouenit, magis crescit, quia vni manifestatur quod alteri nondum notum est. Propter quod dicitur Sapient. 6. Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum. Quo zelo Moyses ductus dixit Num. 11. Quis tribuat ut omnis populus prophetizet? glo. Fidelis prædicator optat si fieri valeat, ut veritatem quæ solus loqui non sufficit, ora cunctorum resonent, & infra, Prophetare omnes voluit, qui bonum, quod habuit, non inuidit. Item, Eiusdem est verbo pntes, & scripto absentes docere, ut habetur. 2. Cor. 10. Quales sumus verbo per epistolas absentes, tales & pntes in facto: sed nullus dubitat quin religiosi possint docere absentes scripto, cum omnia armaria plena inueniantur operibus, siue libris quos religiosi fecerunt ad Ecclesiæ instructionem.

ergo & præsentis possunt verbo docere. Ea autē que in contrarium opponunt facile est soluere. Quod enim primo dicunt esse Domini consilium de vitando magisterio, patet multipliciter esse falsum. Primo, quia supererogationes, de quibus dantur consilia, habent præmium eminentius, ut patet ex hoc quod dicitur Luc. 10. Et quocumque supererogaueris, ego cum rediero reddam tibi. Quod glo. de supererogatione consiliorum exponit: unde abstinere ab illis actibus quibus excellens debetur præmium, sub consilio cadere non potest, Doctoribus autem debetur præmium excellens, sicut & virginibus, scilicet Aureola, ut patet Danielis 12. Qui ad iustitiam erudiunt multos, gl. verbo & exemplo: quasi stella in perpetuas æternitates. Sicut ergo inconueniens esset dicere, quod declinare virginitatem & martyrium sub consilio cadere, ita inconueniens est dicere, quod abstinere ab actu docendi sub consilio cadat. Item, consilium non potest esse de eo quod contrariatur consilio, vel præcepto: sed docere cadit sub præcepto, vel sub consilio, ut patet Matthæi ultimo, Euntes, docete omnes gentes &c. Gal. 6. Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, non ergo de non docendo potest esse consilium. Item, consilia quæ Dominus proposuit, immediate ab Apostolis obseruari voluit, ut eorum exemplo alij ad obseruanda consilia prouocarentur, unde Paulus 1. Corinthios, 7. consilium de virginitate proponens, dixit, Volo omnes homines esse sicut me ipsum: sed obseruatio huius quod dicunt consilium, scilicet abstinere a docendo, ad Apostolos non pertinebat, cum ipsi ad docendum in vniuersum orbem mitterentur. non ergo abstinere a docendo sub consilio cadit. Nec potest dici quod sub consilio cadat abstinere ab his quæ ad solemnitatem docendi pertinent, quia ea quæ ad solemnitatem docendi pertinent, non sunt causa elationis, alias enim essent ab omnibus vitanda, quia quilibet tenetur elationem vitare, sed sunt ordinata ad auctoritatem officij ostendendam; & ideo sicut perfectioni nihil deperit, si sacerdos supra diaconem sedeat, & feris ornetur vestibus, ita non obstat perfectioni, si quis magistralibus insignijs utatur: & hoc est quod dicit quædam glo. super illud Matth. 23. Amant primos recubitus. Magistros, inquit, primos sedere non vetat, sed eos arguit qui hæc habita, vel non habita appetunt. Adhuc autem est magis ridiculum dicere, quod & si abstinere a docendo sub consilio non cadat, abstinere tamen a magisterij nomine sub consilio cadit. Non enim potest esse præceptum, vel consilium de eo quod non est in nobis, sed in alio. In nobis quidem est docere, vel non docere, de quo non esse consilium probatum est: sed doctores atque magistros vocari non est in nobis, sed in eis qui sic nos nominant, non ergo potest sub consilio cadere ut non vocemur magistri. Itē, cum nomina sint imposta ad significandum res, ridiculum est dicere quod nomen sit prohibitum, cum res non sit interdicta. Item, consiliorum obseruatio maxime ad Apostolos pertinuit, quibus mediatis ad alios peruenit. Magistri ergo nomen nullo consilio est interdictum, cum ipsi Apostoli seipsum magistros & doctores nominauerunt. 1. Timoth. 2. Veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide & veritate. 2. Timoth. 1. In quo positus sum ego prædicator, & Apostolus, & magister gentium. Restat ergo dicendum, quod Dominus dixit, Nolite vocari Rabbi, non sit consilium

consilium, sed præceptum ad quod omnes tenentur, nec prohibentur actus docendi & magisterij nomen, sed ambitio magisterij: unde cum subiungit, Nec magistri, gl. nec appetatis vocari, nec quemlibet appetitum interdicit, sed inordinatum, ut ex gl. prius inducta apparet, & ex hoc etiā quod de inordinato appetitu phariseorum præmiserat dicens. Amant primos recubitus &c. Potest tamen aliter intelligi, secundum gl. ut etiam ex circumstantia literæ patet. Simul enim Dominus prohibet ibidem patris nomen ac magistri, quia vnus est pater noster qui est in cælis, & quia magister noster vnus est Christus, Deus enim ut glo. dicit ibidem, & pater & magister natura dicitur. Homo autem dicitur indulgentia pater, & magister ministerio. Prohibet ergo Dominus, ne auctoritas vitæ naturalis, seu spiritualis, aut etiam sapientiæ alicui homini attribuat: unde dicit glo. Vos autem nolite vocare magistri, neque, Deo debetur, vobis præsumatis: neque, alios rabbi vocetis, ne diuinum honorem hominibus deferatis. Unde in alia glo. dicitur, quod pater vocandus est aliquis, ut honor etati deferatur, non ut author vitæ habeatur. Magister ex consortio veri magistri tamquam eius nuntius, & pro reuerentia eius a quo mittitur honoratur. Sic ergo patet quod Dominus non prohibuit simpliciter nec præcepto, nec consilio nomen patris, aut magistri, alias quomodo sancti patres sustinissent ut illi quæ præstant monasterijs, abbates, id est, patres vocarentur? Quomodo etiam Christi Vicarius qui debet esse perfectionis exemplum, Papa, id est, pater diceretur? Aug. et Hier. episcopos qui bus scribunt, Papas, id est, patres frequenter nominant. Stultissimum est ergo dicere, quod hoc quod dicitur. Nolite vocari rabbi, sit consilium. Dato etiam quod sit consilium, non sequitur quod omnes perfecti ad istud consilium teneantur. Non enim qui statum perfectionis profitentur, ad omnia tenentur consilia, sed ad ea tantum, ad quæ ex voto se obligant, alias Apostoli qui in statu perfectionis erant, tenebantur ad hanc supererogationem quam Paulus faciebat, ut non acciperent stipendia ab ecclesijs quibus prædicabant, & peccabant cum hoc non obseruarent, ut patet. 1. Cor. 9. Sequeretur et ex hoc religionum consilio, si omnes ad omnes supererogationes & omnia consilia tenerentur. Quicquid enim una supererogaret, omnes supererogare tenerentur, & sic inter eas nulla distinctio remaneret, quod est inconueniens. Non ergo ad omnia consilia perfecti tenentur, sed solum ad ea, ad quæ se obligant. Quod et secundo obijciunt, quod monachus non docentis, sed plangentis habet officium, pro eis non facit. Ibi enim Hiero. ostendit, quod monacho ex hoc quod est monachus, competat penitentiam agere non docere, sicut illi sibi usurpabant, de quibus diximus, quod ex hoc ipso quod monachi erant, docere uolebant: uel intendit ostendere, quod monachus ex hoc quod est monachus, non obligatur ad docendum. Sic enim Hiero. inducit hoc in epistola contra Vigilantium. Non autem sequitur, si monachus non habeat officium docendi, quod accipere non possit, sicut non sequitur, si subdiaconus non habeat officium legendi Euangelium, quod ad hoc officium assumi non possit: & hoc est quod Gratianus dicit. 16. q. 1. Superiori. Voluit ergo Hiero. distinguere inter personam monachi & personam clericum, ostendens quid cuique ex proprio officio conueniat. Aliud enim conuenit cuique; ex eo quod monachus est, aliud ex eo quod clericus est. Ex eo quod monachus est, sua & aliorum peccata deserviendi habet officium: ex eo quod clericus est, docendi & pascendi populū. Ex quo etiam patet intellectus alterius capituli supradicti, in quo Gratianus loquitur in illa quæst. de doctrina predicationis, quæ ad prælatos pertinet, non autem de doctrina scholastica: cui prælati non multum intendunt: unde hæc obiectio procedit in æquiuoco. Item, dato quod monacho docere non liceat, non sequitur quod canonicis regularibus non liceat docere, cum canonici regulares inter clericos computentur, de quibus Aug. in sermone de comuni uitae clericorum, & habet 2. quoniam. 1. Nemo. Qui habuerit proprium, uel habere uoluerit, & de proprio uiuere, parū est ut dicat non mecum manebit, sed nec clericus erit. Ex quo patet quod illi qui sub beato Aug. sine proprio uiuebant, inter clericos computabantur. Quamuis autem Aug. postea reuocauerit hoc generale interdictum quod fecerat, ut nullus clericus esset, nisi sine proprio uiueret, non tamē reuocauit quin illi qui sine proprio sub eo uiuebant, clerici essent, ut patet per c. Certe ego sum quæst. eadem. Quod autem obijciunt, quod canonici regulares & monachi ad paria censentur, intelligendum est in illis quæ sunt communia omni religioni, sicut uiuere sine proprio, abstinere a negotiationibus, & ab officio aduocandi in causis, & hmoi: alias possent similiter concludere, quod canonici regulares tenerentur abstinere a lineis indumentis, quia monachi ad hoc tenentur. Multo et fortius licet illis religiosus docere, quoniam religio est ad hoc statuta, etiam si monachus non liceret, sicut Templarijs licet armis uti, quod non licet monachis. Quod autem tertio obijciunt, quod assumere magisterij officium est contra uotum religionis, patet multipliciter esse falsum. Religiosus enim per uotum religionis non hoc modo abrenuntiat mundo, ut rebus mundi uti non possint, sed mundanæ uitæ, ut scilicet mundi actionibus non occupentur: unde & sunt in mundo in quantum rebus mundi utuntur, & non sunt de mundo in quantum a mundanis actionibus sunt liberi: unde non est contra uotum eorum, si utantur diuitijs, uel etiam quandoque delitijs, alias quandoque delitijs se comedent, mortaliter peccarent, quod non est dicendum: unde non est contra uotum eorum, si quandoque honoribus utantur. Itē, mundo se non quæ ibi accipit non solum religiosi, sed et omnes homines abrenuntiare tenentur, quod patet ex hoc quod supra præmittit Ioan. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo: quoniam omne quod est in mundo &c. glo. Omnes dilectores mundi nihil habent nisi hæc tria, quibus omnia uitiorum genera comprehenduntur: unde patet quod ad mundum dicitur ibi pertinere non diuitia & delicia simpliciter, sed inordinatus appetitus earum, & sic non solum religiosi, sed etiam omnibus interdicitur non quidem honor, sed ambitio honoris gloriæ. Ibi superbia uitæ, id est, omnis ambitio seculi. Itē, dato quod honor simpliciter ad mundum pertinere intelligatur, non tamē hoc potest dici de quolibet honore, sed de honore qui consistit in rebus mundanis: non enim potest dici quod honor sacerdotij pertinet ad mundum, & similiter nec honor magisterij, cum doctrina quæ consequitur talis honor, sit de spiritualibus bonis. Sicut ergo religiosi non abrenuntiant per uotum sacerdotio, ita nec magisterio. Itē, hoc falsum est, quod magisterium sit honor: est enim officium cui debetur honor. Dato etiam quod religiosi cuiuslibet honori abrenuntiaissent, non tamen abrenuntiauerant eis quibus debetur honor, alias renuntiauerant operibus uirtutum. Honor enim secundum Philosophum in 1. eth. est præmium uirtutis. Nec propter hoc aliquis debet abstinere a magisterio, quia diabolus aliquos inflatos honore magisterij decipit, sicut nec a bonis operibus, quia Aug.

dicunt. Superbia etiam bonis operibus insidiatur ut pe-
reant. Ad illud autem quod quarto obijciunt, quod re-
ligiosi profitentur perfectam humilitatem, dicendum
quod est falsum: non enim vouent humilitatem, sed
obedientiam. Humilitas enim sub voto non cadit, si-
cut nec aliae virtutes, cum actus virtutum sint necessi-
tatis, quia sunt in precepto, votum autem est de eo quod
est voluntarium. Similiter etiam nec perfectio humili-
tatis sub voto cadere potest, sicut nec perfectio chari-
tatis, cum perfectio virtutis non sit ex nostro arbitrio,
sed ex Dei munere. Dato autem quod ad perfectam hu-
militatem tenerentur, non sequitur quod non possent
aliquibus honoribus potiri, sicut non possunt possi-
dere diuitias propter hoc, quod profitentur summam
paupertatem, quia possidere diuitias paupertati op-
ponitur: non autem potiri honoribus opponitur
humilitati, sed in honoribus se inordinate extollere:
unde ut Ber. dicit in lib. de consideratione. Nulla splen-
didior gemma humilitate, scilicet, in omni ornatu sum-
mi Pontificis. Quo enim celsior ceteris, eo humilitate
apparet illustrior & seipso. & Eccl. 3. dicitur. Quia
to magnus es, humiliata te in omnibus. Quis enim au-
deat dicere, quod Gregorius aliquid de perfectione humili-
tatis deperierit, quia ad summam apicem ecclesiastici
honoris promotus est? Patet etiam ex dictis, quod magister
rius non est honor, & sic ratio illa penitus nihil ualet.
Ad id quod quinto obijciunt, dicendum quod Dio-
dorus distinguit monachos contra diaconos, presbyteros, &
episcopos. Patet etiam quod loquitur de monachis,
qui clerici non erant tempore ecclesiae primitiuae, ut
patet. 16. q. 1. Superiori. Monachos usque ad tempus
Eusebii, Zosimi, & Sirithi clericos non fuisse ecclesiasti-
ca testatur hystoria, & sic non potest concludi per
dictum Dion. aliquid de monachis qui sunt episcopi,
uel presbyteri, uel diaconi. Procedit etiam eorum ra-
tio ex malo intellectu Dionysii. Vocat enim actiones
sacras ecclesiastica sacramenta, baptismum dicens es-
se purgationem, & illuminationem: sed confirmationem
& Eucharistiam perfectionem, ut patet in 4. cap.
eccle. hierar. & hoc dispensare non licet, nisi predictis
ordinibus, sed docere in scholis non est de istis sacris
actionibus, de quibus Dion. loquitur, alias nullus pos-
set docere in scholis nisi esse diaconus, uel sacerdos.
Item, monachi clerici possunt conficere corpus Chri-
sti, quod non nisi sacerdotibus licet, ergo multo fortius
docendi uti possunt officio, ad quod sacerdos non re-
quiritur. Ad aliud quod sexto obijciunt, quod nullus
potest ecclesiasticis officiis deservire, & in monastica
regula ordinate persistere, & ita multo minus schola-
stice; intelligendum est non de his quae ad substantiam
religionis pertinent, ut etiam per apparatus ibi patet
quod haec bene seruare possunt ecclesiasticis vacantes offi-
ciis, sed intelligit quantum ad alias obseruationes, sicut silen-
tium, & vigiliis & huiusmodi, quod etiam patet
ex hoc quod sequitur in predicto capitulo, ut ipse di-
strictionem monasterii teneat, qui quotidie in minist-
rio ecclesiastico cogitur deservire. A quibus obserua-
tiones regularibus non est inconueniens si aliquis ab-
stineat, ut utilitati communi uacent docendo, sicut pa-
tet in illis qui ad praedicationis officium assumuntur, cum
etiam in claustris manentes, in talibus quandoque dispen-
sationem accipiant propter aliquam causam. Et praeter-
ea, aliqui religiosi sunt qui in claustris suis manen-
tes, distractionem sui ordinis seruantes, scholastico in-
sistunt officio, quod ex institutione sui ordinis habent.

Ad illud quod septimo obijciunt, dicendum quod ille se se
perextendit supra mensuram suam, ut patet per glof.
ibidem, qui se extendit ultra quam ei concedatur. Illud
autem intelligitur concessum, quod nulla lege prohi-
bitum inuenit. Vnde si religiosus aliquid faciat quod
non sit sibi per regulam suam prohibitum, non super-
extendit se supra mensuram, quamuis de illo facien-
do in regula nulla mentio fiat, alias non liceret religio-
sis aliquibus, qui habent regulas latiores, assumere sibi
perfectioris uitae consuetudines & statuta, quod est
contra Apostolum ad Philip. 3. qui ea quae retro sunt
obliuiscens, ad ea quae sunt priora se extendebat. Et
praeterea, aliqui religiosi sunt qui doctrinam ex institu-
tione sui ordinis habent, & patet quod contra eos
dicta obiectio non procedit. Quod autem adiun-
gunt, quod in uno religiosorum collegio duo docto-
res esse non debeant, manifeste patere potest iniquum
esse. Cum enim religiosi non sint minus humiles quam
saeculares, ut supra probatum est, non debet in docendo
religiosi peior esse conditio, quam saecularis. Esset autem
secundum positionem predictam, quia non maior uia
pateret toti uni multitudini religiosorum ueniendi
ad magisterium, quam uni saeculari, qui singulariter
per se studet, qui magister fieri potest, si in studio pro-
ficiat. Item, secundum hanc positionem perfectus studij
in religiosis impeditur. Sicut enim pugnantem esset im-
pedimentum ad pugnam, si praemium pugnae ei sub-
traheretur, quia ut Philoso. in 3. ethic. dicit, fortissimi
pugnatores esse uidentur, apud quos sunt timidi in-
honorati, fortes honorati, ita studentem esset im-
pedimentum ad studium, si ei magisterium subtrahatur,
quod est studentis praemium. Item, hoc reputaretur
in poenam infligi alicui, si ei postquam in stu-
dio profecit, magisterium denegaretur. Si ergo
religiosus in magisterio consequendo plusquam alij
impediatur, ex hoc ipso quod religiosus est, punietur,
& hoc est punire homines pro bono, quod iniquum
est. Ad primum ergo quod inducunt dicendum, quod
illa auctoritas non magis ad religiosos pertinet, quam
ad saeculares. Fratres enim in nouo testamento omnes
christiani appellantur, ut per se patet: quorumlibet est
christianorum collegium ecclesia dicitur. Non tamen
numerus magistrorum interdicitur per auctoritatem
predictam religiosi, seu saecularibus, quia ut Augu-
stinus dicit. Multi magistri dicuntur, quia contraria docent,
& multi docentes unus magister sunt, & sic contrarie-
tas, non pluralitas doctorum prohibetur: uel magis secun-
dum litteram prohibetur, ut non quilibet indifferenter
ad magisterium assumatur, sed discreti & in scripturis
edocti, ut dicit glo. & hoc paucorum est. Et alia glo. di-
cit, quod non eruditos in uerbo fidei ab officio uerbi
remouet, ut non impediatur ueros praedicatorum. Vel
loquitur de magisterio quod competit praedicationi eccle-
siarum. Prohibetur enim ne unus pluribus eccle-
siis, aut plures uni ecclesiae praesint, unde glof. In plu-
ribus ecclesiis, aut plures in una ecclesia ne uelitis, et
se magistri, id est, praedicationis, qui soli sunt ecclesiarum ma-
gistri: non enim qui de aliquo collegio docent, ecclesiae
magister est, quamuis collegium de quo est ecclesia
dicatur. Ad secundum dicendum, quod plures ma-
gistri qui sunt de uno collegio non praesunt illi colle-
gio sicut rector in nauis, uel principes in apibus, sed si-
cut unusquisque praesit in sua schola: unde per aucto-
ritatem predictam non potest probari quod inten-
dunt, sed solum quod in una schola non possunt esse
plures

plures magistri. Ad tertium dicendum, quod per hoc quod
in uno religiosorum collegio multiplicentur plures
magistri, non excludantur saeculares a doctrina, quam-
uis sint multa religiosorum collegia: quia non semper
de quolibet religiosorum collegio inueniuntur plu-
res ad docendum idonei, sicut nec aliquis a docendo im-
peditur propter hoc, quod de qualibet dioecesi possunt
esse tot magistri, quot ad hoc inueniuntur digni ratio-
ne eadem. Et si etiam multi inuenirentur idonei, de
utrisque essent magis idonei praedicationis siue religio-
si, siue saeculares sine personarum acceptione. Nec ta-
men ex multitudine doctorum sacra scriptura uenit
in contemptum, dummodo sint sufficientes, sed magis
ex insufficientia etiam si sunt pauci: unde non est con-
ueniens determinatum numerum magistrorum esse,
ne hac occasione idonei a magisterio repellantur.

CAP. III.

*An religiosus licite possit esse de collegio
saecularium magistrorum.*

Adhuc autem sua malitia eos instigante conantur
A ostendere, quod religiosi saecularibus in his quae ad stu-
dium pertinent, communicare non debent, ut si non ex-
toto doctrinae amittant officium, tamen in executione
officij aliquo modo impediuntur. Ad hoc autem ostē-
dendum, inducunt primo illud quod habetur. 16. q.
7. c. In noua actione, ubi dicitur. In uno eodemque of-
ficio non debet esse dispar professio: quod etiam in
lege diuina prohibetur, dicente Moyses. Non arabis si-
mul in boue & asino, id est, homines diuersae profes-
sionis in uno officio simul non sociabis: & infra, Ne
coherere & coniungi non possunt, quibus & studia, &
vota sunt diuersa. Cum ergo religiosi & saecularibus
sit professio dispar, in uno docendi officio sociari non
possunt. Item, cum quilibet morem gerere debeat il-
lis quibus conuiuit, secundum Augustinum, inconue-
niens uidetur, ut vnus & idem sit de religioso & saeculari
collegio simul & semel: non enim potest simul
vtrorumque actus imitari. Sic ergo religiosus qui est
de collegio suae religionis, non potest esse de collegio
saecularium doctorum. Item, secundum iuris ordina-
tionem statutum est, ut vnus & idem non sit in diuersis
collegijs saecularibus, nisi forte per dispensationem,
multo igitur minus religiosus, qui est de collegio suae
religionis, poterit esse de collegio saecularium ma-
gistrorum: Item, quicumque sunt de aliquo collegio ob-
seruare tenentur ea, quae ad illud collegium spectant;
religiosi autem obseruare non possunt ea, quae com-
petunt collegio doctorum & scholarium saecularium,
non enim possunt se obligari ad quae alij se obligant,
nec iurare quae alij iurant, uel alia huiusmodi seruare quae alij
seruant, cum non sint sui iuris, sed sub potestate alterius
constituti, & ita uidetur quod non possint esse de col-
legio eorum. Adhuc autem amplius in sua procedunt
malitia, ut quos a societate uident se non posse effici
ratione diuidere, saltem infamando, se iungant. Dicunt
enim per religiosos offendicula & scandala excitari,
& ideo se debere eorum uitare consortium, secundum
praecipuum Apostoli ad Ro. ult. Rogo autem uos fra-
tres, ut obseruetis eos qui dissensiones & offendicula
praestant doctrinam quam uos didicistis faciunt, & decli-
nate ab illis. Dicunt etiam quod religiosi otiose uiuunt, unde
de uitari debent, secundum praecipuum Apostoli ad
137

Theo. 3. Denuntiamus autem uobis fratres in nomine
Domini nostri Iesu Christi. glo. Per Iesum praecipimus
ut subtrahatis uos ab omni fratre ambulante inordi-
nate glo. id est, non communicetis eis qui ambulat inordi-
nate, & non secundum traditionem quam acceperunt a nobis:
& subiungit de labore manuum, dicens. Ipsi enim scitis
quae admodum oporteat imitari nos & c. & infra expressius.
Si quis non obedierit uerbo nostro per epistolam. I. de operando
manibus, huc notate, & ne commisceamini cum illo ut confunda-
tur. Imponunt etiam religiosi, quod ipsi sunt actores per-
iculorum in nouissimis diebus futurorum, unde sunt
uitandi secundum praecipuum Apostoli. 2. Tim. 3. Hoc
autem scitote, quod in nouissimis diebus instabunt
tempora periculosa, & erunt homines seipos amantes,
cupidi, elati, & infra. Habentes quidem speciem pie-
tatis, id est, religionis, secundum glof. uirtutem autem
eius abnegantes, & hos deuita: sed sicut in eodem ca-
pitulo dicitur, mali homines & seductores proficient
in peius errantes, & in errorem mittentes, unde non
contenti religiosorum infamia, etiam Apostoli ea aucto-
ritate euacuare conantur dicentes, quod nec etiam
Apostolica auctoritate cogi possunt, ut ad suam socie-
tatem religiosos admittant, quia secundum iuris ciui-
lis ordinem nullus ad societatem compelli debet,
cum societas uoluntate firmetur: unde nec ipsi
compelli possunt aliqua auctoritate, ut religiosos in
suam societatem admittant. Item, Apostolica auctori-
tas non se extendit nisi ad ea quae ad cathedram perti-
nent. Vnde Apostolo dicebat. 2. Corin. 10. Nos autem non
in immentum gloriabimur, sed secundum mensuram
regulae qua mensus est nobis Deus. Ad cathedram au-
tem ut dicunt, non pertinet studentium societates, sed
collatio beneficiorum, administratio sacramentorum,
& alia huiusmodi: unde auctoritate apostolica cogi
non possunt ut religiosos ad suam societatem admit-
tant. Item, potestas ministris Ecclesiae collata est, non in
destructionem, sed in aedificationem, ut dicitur. 2.
Corin. ult. Vnde cum in destructionem ordinetur socie-
tates religiosorum & saecularium, ut ex praemissis ostē-
dere conantur, compelli non possunt apostolica aucto-
ritate, ut religiosos ad suam societatem admittant.
Haec autem eorum sententia inuenitur esse damuosa,
falsa, & friuola. Damuosa quidem est, quia derogat ec-
clesiasticae unitati, quae consistit secundum Apostolum
ad Ro. 12. in hoc, quod multi unum corpus sumus in Chri-
sto, singuli autem alter alterius membra. glof. Sumus
alter alterius membra, dum sumus alijs seruientes,
alijs indigentes. Ideo dicitur, singuli secundum glof.
quia nullus excluditur maior, uel minor: unde patet
quod ecclesiasticae unitati derogat quicumque impe-
dit quod unusquisque alterius membrum non sit ei
seruendo secundum officium sibi competens. Cum
ergo religiosi competat docendi officium, de quo post
paucis Apost. mentionem facit dicens. Siue qui docet
in doctrina. glof. qui habet gratiam docendi sit mem-
brum alterius in exhibitione doctrinae, manifestum
est quod ecclesiasticae unitati derogat quicumque
religiosos impedit, ne quenquam docere possint,
uel a quocumque addiscere. Derogant etiam predicta
charitati, quia secundum Philosophum in 8. & 10.
ethic. in communicatione amicitia fundatur & salua-
tur, cui congruit sententia Salomonis Proverbio-
rum 10. Vir amabilis ad societatem magis ami-
cus erit quam frater. Vnde qui prohibet saeculares
in studio religiosi communicare, uel conuerso, im-
pedit
Opusc. S. Tho. Aquin. R 3

pedis charitatem, & ex hoc etiam dissensionis & rixae disseminat incertum. Derogat etiam haec sententia profectui studentium. In omnibus enim negotijs, quae a pluribus exerceri possunt, plurium societas multum prodest: vnde Prouerb. 18. Frater qui adiuuatur a fratre quasi ciuitas firma. & Eccl. 4. Melius est duos esse simul, quam unum, habent enim emolumentum societatis suae. Sed praecipue in acquisitione scientiae plerumque societas multorum studentium prodest, quia interdum alter ignorat quod alius inuenit, aut quod ei reuelatur. Vnde & Philos. 1. lib. caeli & mundi dicit, quod antiqui philosophi in conuentionibus diuersis veritatem de caelestibus inuestigauerunt. Quicumque ergo aliquod genus hominum a societate studentium segregat, manifeste commune studium impedit, & hoc praecipue verum est de religiosis, qui quanto sunt a curis saecularibus absoluti, tanto ad studium inueniuntur magis idonei, secundum illud Eccl. 38. Qui minoratur actu, sapientiam percipiet. Derogat autem praedicta sententia & fidei communitati, quae quia vna debet esse, catholica nominatur. Facile enim contingit ut qui secum in doctrina non communicant simul conueniendo, diuersa & interdum contraria doceant: vnde Apost. de semetipso dicit ad Gal. 2. Deinde post annos 14. iterum ascendit Hierosolymam cum Barnaba assumpto & Tito: ascendit autem secundum reuelationem, & contuli cum illis Euangelium quod praedico in gentibus, seorsum autem cum his qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currem, aut cucurrissem. Vnde & in decretis distin. 15. c. Canones, dicitur quod a temporibus Constantini concilia incoperunt. In praecedentibus namque annis persecutione feruente docendarum plebium minime dabatur facultas: inde christianitas in diuersas haereses scissa est, quia non erat episcopalis licentia conueniendi in vnum. Patet ergo quod in periculum fidei diuisionem inducit, qui doctores fidei in unam societatem congregari non permittit: & sic patet multipliciter praedictam sententiam esse damnosam. Est etiam eadem sententia falsa, quod multipliciter patet: quia est contraria doctrinae Apostolicae, quae falsa esse non potest. Dicitur enim 1. Pet. 4. Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrans sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei. glo. Gratiam dicit, id est, quodlibet donum Spiritus sancti ad subseruendum alijs tam in saecularibus, quam in spiritualibus, & exemplificat de dono scientiae dicens: Si quis loquitur, quasi sermones Dei. glo. Si quis habet scientiam loquendi non sibi, sed Deo imputet. Timeat autem ne praeter voluntatem Dei, vel auctoritatem sanctorum scripturarum, vel praeter utilitatem fratrem doceat, nec etiam quod docendum est taceat. Qui igitur dicit quod religiosi & saeculares in alterutrum donum scientiae non communicent, manifeste auctoritati Apostolicae contradicit. Item, ex ore sapientis dicitur Ecclesiast. 33. Respicite quod non mihi soli laboraui, sed omnibus exquirentibus disciplinam: quod ad ecclesiasticum doctorem pertinet, ut glossa. ibidem dicit, qui non solum sibi, sed alijs scribendo & docendo proficit. Qui omnes dicit, nullum excipit. ergo tam religiosi quam saeculares doctores omnibus communiter & saecularibus & religiosis proficere debent docendo. Item, diuersa officia sunt in Ecclesia, sicut diuersa membra in corpore, ut patet in prima ad Corin. 12. in textu & in glossa. Sicut autem oculi sunt in corpore, ita doctores sunt in ecclesia. Matth. 23. & 18. per hoc quod dicitur, Si oculus tuus scandalizare, doctores &

consiliarii, intelliguntur, ut per glossa patet. In corpore autem humano est ita quod oculus omnibus membris prouidet indifferenter, & similiter quodlibet aliud membrum alteri subseruit in suo officio 1. Corin. 12. Non potest autem dicere oculus manui, Opera tua non in digeo: aut iterum caput pedibus, Non estis mihi necessarii. ergo & quicumque sumuntur ad officium doctrinae debent omnibus cuiuscumque conditionis fuerint, docendo proficere, & religiosi saecularibus, & saeculares religiosis. Item, quibuscumque competit aliquis actus, competit admitti ad societatem illorum qui ordinantur ad actum illum, cum societas nihil aliud esse videatur quam adunatio hominum ad vnum aliquid communiter agendum: vnde & omnes quibus pugnare licet, possunt communicare in eodem exercitu, qui est societas ordinata ad pugnandum. Non enim videmus quod milites religiosi repellant milites saeculares a suo exercitu, nec econuerso: sed societas studij est ordinata ad actum docendi & discendi. Cum ergo non solum saecularibus, sed etiam religiosis liceat docere & discere, ut ex praedictis patet, non est dubium quod religiosi & saeculares in vna societate studij esse possunt. Est etiam praedicta sententia friuola, quia rationes quibus innititur, nullius momenti sunt, & ostendunt ignorantiam eorum qui eas inducunt vel veram, vel fictam. Est enim societas, ut dictum est, adunatio hominum ad aliquid vnum perficiendum, & ideo secundum diuersa ad quae perficienda societas ordinatur, oportet societates distinguere, & de eis iudicari, cum iudicium vniuscuiusque rei praecipue sumatur ex fine. Et inde est quod Philoso. in 8. ethic. diuersas communicationes distinguunt, quae nihil aliud sunt quam societates quaedam secundum diuersa officia, in quibus homines sibi inuicem communicant: & secundum has communicationes amicitias distinguit, sicut eorum qui simul nutriuntur, vel qui simul negotiantur, aut aliquod aliud negotium exercent. Exinde etiam venit distinctio societatis, quae distinguitur in publicam & priuam. Publica autem societas dicitur, secundum quam homines sibi inuicem communicant in una republica constituenda, sicut omnes homines vnius ciuitatis, vel vnius regni in vna republica sociantur. Priuata autem societas est, quae ad aliquod negotium priuatum exercendum coniungitur, sicut quod duo, vel tres societatem ineunt ut simul negotientur. Vtraque autem dictarum societatum distinguitur in perpetuum & temporale. Illud enim ad quod aliqua multitudo, vel etiam duo, vel tres obligantur, quandoque est perpetuum, sicut illi qui efficiuntur alicuius ciuitatis ciues perpetuam societatem ineunt: quia mansio ciuitatis eligitur ad totum tempus vitae hominis, & haec est societas politica. Similiter etiam societas priuata, quae est inter virum & uxorem, & Dominum & seruum, perpetuo manet propter perpetuitatem vinculi quod colligantur, & haec societas vocatur economica. Quando vero negotium ad quod multitudo congregatur temporaliter exercendum eligitur, non est societas perpetua, sed temporalis: sicut quod multi negotiatores ad nundinas conueniunt, non ut ibidem perpetuo morentur, sed donec negotia expleant, & haec est societas publica & temporalis. Similiter quod duo socij qui idem hospitium conueniunt, non ineunt perpetuam societatem, sed temporalem, & haec est societas priuata & temporalis. De his ergo societatibus diuersimode iudicandum est, unde qui indistincte nomine societatis vnitatem

vel collegij, ignorantiam suam ostendit. Secundum haec ergo patet de facili responsio ad rationes eorum. Ad illud enim quod primo obijciunt, quod in vno & eodem officio non debet esse dispar professio, & infra, Homines diuersae professionis simul non sociabis, Respondetur, quod intelligendum est quantum ad illud in quo diuersificantur, sicut quod laici & clerici sociantur in his quae pertinent tantum ad officium clerici: vnde ante praedicta verba praemittitur. Indecorum est laicum vicarium episcopi esse, & viros ecclesiasticos iudicare. Similiter etiam religiosus non potest sociari saeculari in illo, in quo saecularis a religioso diuersificatur, ut in negotijs saeculi exercendis, quae sunt religioso prohibita. 2. Tim. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs saecularibus. Officium autem docendi & discendi est commune religioso & saeculari, ut ex supra dictis patet, vnde nihil prohibet religiosos saecularibus in vno officio docendi & discendi sociari: sicut diuersae etiam conditionis homines vnum corpus ecclesiae constituent, secundum quod in vnitatem fidei conueniunt. Gal. 3. Non est Iudaeus neque Graecus, non est seruus neque liber, non est masculus neque femina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Ad id quod secundo obijciunt, dicendum quod sicut quaedam sunt communia religiosi & saecularibus, quaedam autem sunt in quibus differunt, ita est quoddam collegium quod est tantum saecularium, secundum quod adunantur quidam homines ad ea perficienda, quae ad saeculares tantum spectant. Aliquod autem collegium est religiosorum tantum, in quo aliquid agitur ad religiosam vitam ducendam. Aliquod autem est quod est religiosi & saecularibus commune, quia in illo adunantur homines ad hoc, in quo religiosi & saecularibus non distinguuntur, sicut religiosi & saeculares communiter sunt de collegio vnius ecclesiae Christi, in quantum in vna fide conueniunt quae vnitatem ecclesiae perficit. Similiter quia docere & discere communiter religiosi & saecularibus competit, collegium studij non debet censerique quasi collegium religiosorum, vel quasi collegium saecularium, sed quasi collegium in se comprehendens utrosque. Ad id quod tertio obijciunt, scilicet quod nullus potest esse de duobus collegijs, dicendum quod illa ratio tripliciter deficit. Primo, quia pars non ponit in numerum contra totum, collegium autem priuatum pars est publici collegij, sicut domus est pars ciuitatis: vnde per hoc quod aliquis est de collegio alicuius familiae, ex hoc ipso est de collegio ciuitatis quae ex diuersis familijs constituitur, nec tamen est ex duobus collegijs. Cum ergo collegium studij sit publicum collegium, per hoc quod aliquis est de collegio priuato aliquorum studentium, sicut qui conueniunt ad conueniendum in vna domo religiosa, vel saeculari, hoc ipso est de collegio communi studij, nec propter hoc est de duobus collegijs. Secundo, praedicta ratio deficit ex hoc, quod nihil prohibet aliquem esse de vno collegio perpetuo publico, vel priuato, & simul & semel esse de aliquo collegio publico, vel priuato temporali, sicut ille qui est de collegio alicuius ciuitatis, quandoque est ad tempus de collegio communitantium in vno exercitu, & qui est de collegio alicuius familiae, potest ad tempus aliquibus sociari in aliquo hospitio. Collegium autem studij non est collegium perpetuum, sed temporale. Non enim ad hoc homines ad studium conueniunt, ut perpetuo ibi morentur, sed vadunt & veniunt pro suo libito: vnde nihil prohibet eum qui est de religioso collegio perpetuo, simul esse de collegio scholastico. Ter-

tio praedicta ratio fallit, quia illud quod est speciale ad omnia extendit: hoc autem quod unus non possit esse de duobus collegijs, intelligitur de collegijs ecclesiasticis, quia unus non potest esse canonicus in duobus ecclesijs absque dispensatione, vel causa legitima: unde dicitur 2. 1. q. 1. Clericus ab instanti tempore non numeretur in duabus ecclesijs. In alijs autem collegijs locum non habet, unde unus & idem homo potest esse ciuis in duabus ciuitatibus: unde cum collegium scholasticum non sit collegium ecclesiasticum, nihil prohibet eum qui est de collegio aliquo religioso, vel saeculari, esse simul de collegio scholastico. Ad id quod quarto obijciunt, dicendum quod religiosi non possunt esse de collegio saecularium, nisi quatenus licet eis docere & discere, quod non possunt absque moderamine & licentia suorum superiorum, ex quorum etiam licentia, & iuramenta, & colligationes licitas expediens facere possunt, ut sic in collegio scholastico conueniantur. Sciendum tamen quod cum perfectio totius consistat in partium adunatione, illud toti non expedit, in quo partes conuenire non possunt, quia hoc perfectioni totius repugnat: unde & ordinationes quae in republica statuuntur, tales debent esse, quae omnibus qui ad rem publicam pertinent, coaptentur: magis vero essent remouendae ordinationes a republica, quae adunationem ciuium impedirent, quam aliqua scissura reipublicae toleranda, quia statuta sunt propter unitatem reipublicae conseruanda, & non econuerso. Similiter et in collegio scholastico non debent esse aliqua statuta quae non possint congruere omnibus quae ad studium licite conueniunt. Verba autem Apostoli, quae ad suam sententiam asserendam assumunt, pro eis non faciunt. Primo, quia religiosi non sunt similes illis de quibus loquitur Apost. quod patet per singula. Quod enim dicitur ad Rom. 12. Rogo autem vos fratres &c. intelligitur de haereticis qui homines in fide dissentire faciebant; quod patet per hoc quod dicit, praeter doctrinam quam didicistis. glo. A ueris Apostolis: quia illi a quibus declinare iubet, de lege agebat, quia cogebant gentes iudaizare. Similiter illud quod habetur 2. Thes. 3. Annuntiamus autem &c. ad religiosos non pertinet, sed ad eos qui turpia negotia exercent otium sectantes, quod per hoc patet quod dicit Apost. Audiuimus enim inter uos quosdam ambulare inquiete nihil operantes, sed curiose agentes. glo. Qui saecula cura sibi necessaria prouident. Saecula autem cura ibi dicitur omne illicitum negotium. Similiter quod dicitur 2. Tim. 3. Hoc autem scito, quia in nouissimis diebus &c. non pertinet ad religiosos, sed ad haereticos, ut patet per id quod dicit, Blaphemi. gl. in Deum per haereses: & per hoc quod subdit, Quemadmodum autem Ianes & Mambres resistunt Moysi, ita & hi. glo. haeretici resistunt ueritati, homines reprobi, corrupti mente circa fidem. Nec obstat quod dicit Habentes quidem speciem pietatis, id est, religionis. Religio enim accipitur ibi pro latria, quae fide protestatur. In hac enim significatione religio est idem quod pietas, ut patet per Augustinum in 10. de ciuitate Dei. Dato autem quod religiosi, uel oes, uel aliqui tales essent, non tamen eorum esset a sua coeione eos excludere: quod patet per glossa. quae habet. 1. Cor. 5. super illud, Is qui frater nominatur &c. Cum homo nec cibum sumere gl. Dicendo, nominatur; ostendit non temere & quolibet modo, sed per iudicium auferendos malos esse ab ecclesiae coeione, & si per iudicium auferri non possunt, tolerentur potius. Non enim a coeione quenquam prohibere possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo iudicio ecclesiastico, vel saeculari

nominatum atque conuictum. Hoc ergo dicendo noluit hominē ab homine iudicari ex arbitrio suspitionis, vel etiam extraordinario usurpato iudicio, sed potius ex lege Dei secundum ordinem Ecclesię siue vltro confessum, siue accusatum atque conuictum. Patet ergo quod quāuis religiosi essent tales quales dicunt, non tamen possent eos a sua societate repellere, nisi prius essent in iudicio condemnati. In his autem quę sequuntur, in quibus Apostolicę potestati derogant, non solum falsitatis, sed etiam hęresis crimen incurrunt, quia vt dicitur in decretis, distin. 22. c. Omnes. Qui Romanę Ecclesię priuilegiū ab ipso summo omnium ecclesiarum capite traditum auferre conatur, hic proculdubio in hęresim labitur. & infra. Fidem quippe violat, qui aduersus illā agit quę est fidei mater. Hoc autem priuilegiū Christi Romanę ecclesię contulit, vt omnes ei sicut Christo obediant: vnde dicit Cyrillus Alexandrinus episcopus in libr. 2. thesaurorum. Vt mēbra maneamus in capite nostro Apostolico throno Romanorum Pōtifice, a quo nostrum est quęrere quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum venerantes, ipsum rogātes pro omnibus, quoniam ipsius solum est reprehendere, corrigere, & loco illius ligare qui ipsum ædificauit, & nulli alij quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit, cui omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tamquā ipsi Domino Iesu Christo obediunt. Vnde patet quod quicumque dicit non esse obediendum his quę per Papā statuuntur, in hęresim labitur. Quod etiam obijciunt, quod nullus potest cogi ad societatem inuitus, vt lex dicit, patet quod intelligitur de priuata societate quę consensu duorum, vel trium constituitur. Sed ad societatem publicam, quę non potest constitui nisi ex superioris autoritate, aliquis compelli potest: sicut princeps qui pręest reipublicę potest compellere ciues vt in sua societate aliquem recipiant, sicut etiam collegium alicuius ecclesię cogitur vt aliquem recipiat in canonicum, vel in fratrem: vnde cum collegiū studij generalis sit aliqua societas, ad eam aliquis induci potest autoritate superioris cogente. Ad illud quod postea obijciunt, quod hoc est de illis quę non pertinet ad cathedram, dicendū quod hoc est falsum. Ad eum enim qui regit rempublicam pertinet ordinare de nutritionibus, & adinventionibus iuuenum in quibus exerceri debeant, vt dicitur in 10. ethi. Vnde & in politica, vt in 1. ethi. dicitur, ordinat quas disciplina debitu est esse in ciuitatibus, & quales unūquemque oportet discere, & vsquequo: & sic patet quod ordinare de studio pertinet ad eum qui pręest reipublicę, & pręcipue ad autoritatem Apostolicę sedis, qua vniuersalis Ecclesia gubernatur, cui per generale studium prouidetur. Quod autem obiicitur ultimo, procedit ex falsis. Non enim est ad destructionem studij, sed ad eius profectū, si religiosi secularibus in studio sociant, vt ex prædictis patet: unde nulli dubium esse debet seculares compelli posse autoritate Apostolica, vt ad societatem studij religiosos admittant.

C A P. III.

An religioso liceat prædicare, & confessiones audire, si curam non habeat animarum.

Non solum autem impedire conantur, ne religiosi fructum in ecclesia faciant per doctrinam, verita-

tem sacrę scripturę alijs exponendo, sed quod perniciosius est, eos a prædicationibus & confessionibus audiendis amouere conantur, vt nec fructum in populo faciant in exhortatione virtutum, & extirpatione vitiorum: in quo etiam persecutores Ecclesię sanctę esse ostendunt: unde dicit Greg. lib. 20. moralium, super illud, Quasi caputio tunicę &c. Hoc conari persecutores Ecclesię specialiter solent, vt ab ea ante omnia verbum prædicationis tollant. Inducunt autē primo id quod habetur. 16. q. 1. Alia est causa monachi, alia clerici. Clerici oues pascunt, ego, scilicet monachus, pastor. & 7. q. 1. c. Hoc nequaquam, dicit. Monachorum vita subiectionis habet uerbum, non docendi, uel prædicandi, uel pascendi alios: prædicare autem est pascere uerbo Dei. Ioan. ult. Pasce oues meas. glos. Pascere oues est credentes ne deficiant confortare. ergo monachi, & alij religiosi, qui omnes monachorum iure censentur, prædicare non possunt. Hoc expressius haberi uidetur 16. q. 1. c. Adijcimus, ubi dicitur. Statuimus ut præter Domini sacerdotes nulli liceat prædicare siue laicus, siue monachus ille sit, cuiuscumque scientię nomine gloriatur. Item, ca. Iuxta. Monachos a populorum prædicatione omnino cessare censuimus. Inducunt autem autoritatē Ber. super Cant. qui dicit, quod prædicare monacho non conuenit, no uitio non expedit, non misso nõ licet. Item, illi qui pascunt populum uerbo Dei, debent etiam pascere necessaria subministrando, ut patet super illud Ioan. ult. Pasce oues meas, ubi dicit glo. Pascere oues est credentes confortare ne deficiant, terrena subsidia si necesse est, subditis prouidere: sed religiosi non possunt necessaria prouidere cum paupertatem profiteantur. ergo non possunt pascere uerbum Dei prædicando. Item, Ezech. 34. dicitur. Nonne greges a pastoribus pascuntur? Per pastores autem, ut dicit glo. ibidem, significantur episcopi, presbyteri, diaconi, quibus grex committitur. ergo religiosi qui non sunt episcopi, uel presbyteri, uel diaconi habentes gregem commissum prædicare non possunt. Item, Rom. 10. dicitur. Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? sed non legimus missos ad Dño nisi duodecim Apost. Luc. 9. & septuaginta duos discipulos. Luc. 10. Vbi dicit glo. quod sicut in Apostolis forma est episcoporum, sic in septuaginta duo forma presbyterorum secundi ordinis, qui scilicet sunt presbyteri parochiales. Adiungit autem Apostolus. 1. ad Corinth. 12. Opitulationes, id est, eos qui maioribus ferunt opem, ut Titus Apostolo, uel archidiaconi episcopis, ut glo. ibidem dicit. ergo religiosi quę nec episcopi sunt, nec presbyteri parochiales, nec archidiaconi prædicare debent. Item, in decretis dicitur. dist. 68. Coepiscopi tam ab hac sacra sede, quā ab episcopis totius orbis prohibiti sunt. Nimis enim improba eorum institutio est & praua. Et infra. Nam non amplius quā duos ordines inter discipulos Domini esse cognouimus, id est, duodecim Apostolorū, & 72. discipulorum. Vnde iste tertius processerit ignoramus, & quod ratione caret, extirpare necesse est: & ita ordo religiosorum qui prædicant, & non sunt episcopi, qui sunt successores Apostolorum, uel presbyteri parochiales qui sunt successores 72. discipulorum debent extirpari. Item, Dionysius in 6. capitul. ecclesię hierar. dicit, quod monasticus ordo non debet esse alijs prælatus, uel secundum aliam translationem, non est aliorum adductiuus: sed inducuntur homines in Deum per doctrinam & prædicationem. ergo monachi, uel alij religiosi non debent prædicare

dicare uel docere. Item, Ecclesiastica hierarchia constituta est ad exemplar cęlestis, secundum illud Exod. 25. Inspice, & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est: sed in cęlesti hierarchia angelus inferioris ordinis nunquā exercet officium superioris ordinis. Cum ergo monasticus ordo inter ordines inferiores computetur, vt dicitur. 6. cap. ecclesiast. hierar. non debent monachi & alij religiosi exercere prædicationis officium, quod est superioris episcoporum, & prælatorum aliorum. Item, si religiosus prædicat, aut prædicat cum potestate, aut sine potestate. Si sine potestate, ergo est pseudoapostolus. Si cum potestate, ergo potest procuraciones exigere. Dominus enim mittens Apostolos ad prædicandum præcepit eis ne quid tollerent in uia nisi uirgam tantum, ut dicitur Marci. 6. Per uirgam autem, ut glo. ibidem dicit, potestatem accipiendi necessaria a subditis intelligit: hoc autē nõ uidet religiosi conuenire ut procuraciones exigere possint. ergo nec prædicare debent. Item, episcopi maiorem habent autoritatem prædicandi quā religiosi, qui non habent curā animarum: sed episcopi extra diocesim suam prædicare non possunt, nisi requisiti ab alijs episcopis, uel presbyteris, ut dicitur. 9. q. 3. Nullus Primas, nullus Metropolitanus diocesani ecclesię, uel parochiam, aut aliquem de eius parochia præsumat excommunicare, uel iudicare, & hoc idem habetur per multa alia capitula ibidem. ergo nec religiosi qui omnino diocesim non habent, nec parochias, prædicare possunt, nisi forte fuerint inuitati. Item, prædicator non debet ædificare super aliud fundamentum, nec gloriari in plebibus alienis ad instar Apostoli dicentis Roma. 15. Sic autē prædicauit euangeliū hoc non ubi nominatus est Christus, ne supra alienum fundamentum ædificarem. Et 2. ad Corin. 10. dicitur. Non in immensum gloriantes in alienis laboribus, glo. Vbi alius fundamentum fidei posuisset, quod esset ultra mēsurā gloriari. & infra, ibi. Non in alia regula. glo. exponit de his qui sunt de alieno regimine, ergo illi qui non habent curam animarum non debent prædicare plebibus alijs commissis, sed fundamentum fidei in infidelibus iacere. Vltimus autem ostendere nituntur, quod confessiones audire non possunt. 16. q. 1. c. Placuit. Firmiter & insolubiler omnes præcipimus, vt aliquis monachus penitentias nemini tribuat. Et alio. ca. Placuit, dicitur, quod nullus monachorum præsumat neque penitentiam dare, neque filium de baptismo accipere, neque infirmum uisitare, & unctiones facere, neque mortuū sepelire, neque de qualibuscunque negocijs sese implicare. Item cap. Interdicimus, dicitur. Interdicimus abbatibus & monachis publicas penitentias dare, infirmos uisitare, & unctiones facere. Ex quibus omnibus uidetur quod monachis & religiosi, qui eodem iure censentur, non liceat confessiones audire. Item, rectoribus ecclesiarum præceptum est Prouerb. 27. Diligenter agnosce uultum pecoris tui, glo. Pastori ecclesię dicitur, diligenter adhibe curam eis quibus te præesse contigerit. Agnosce ebrum actus, & uitia quę i eis inueneris, citius castigare memento: sed non possunt agnoscere actus & uitia subditorum pastores ecclesię, nisi per confessiones. ergo non debent alijs confiteri nisi suis rectoribus. Præterea, extra de penitentijs & remis. dicit. Inno. in concilio generali. Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis peruenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno confiteatur proprio sacerdoti, sed ille qui

absolutus ē a peccatis prædictis non tenetur ulterius peccata confiteri. ergo si aliquis alius quā proprius sacerdos possit confessiones audire, & absolueri aliquem, ille non teneretur semel in anno confiteri proprio sacerdoti, quod est contra decretalem inductam. Cum ergo religiosi non sint proprii sacerdotes, quia non habent plebes sibi commissas, uidetur quod non possunt confessiones audire & absolueri. Item, fideles debent a proprijs sacerdotibus sacramenta percipere, vt i decretali inducta præcipitur: sed sacramēta Ecclesię non debet ministrare sacerdos nisi digno, non autem potest scire aliquem esse dignum, nisi eius conscientiam nouerit per confessionem. ergo sacerdotes debent audire confessiones subditorum, & ita alij non possunt eos absolueri. Item, in Ecclesia non solum uitanda sunt mala, sed etiam occasiones malorum, sicut Apostolus de seipso dicit. 2. Corin. 11. Vt amputem occasionem eorum &c. sed si aliquis possit alteri confiteri quā proprio sacerdoti, multi possent dicere se esse confessos, & sic inconfessi ad sacramenta accedere, & nõ possent arctari per proprium sacerdotem latentes sub prætextu confessionis alijs factę. ergo hoc nullo modo debet esse in Ecclesia, quod religiosi confessiones audiant, qui non sunt proprii sacerdotes. Item, ad eum solum pertinet penitentes absolueri, ad quem pertinet corrigere: sed sicut dicit Dionysius in epistola ad Demophilū monachum, correctio non pertinet ad monachos, sed ad sacerdotes. ergo religiosi non possunt confitentes absolueri. Item, cum non habeant aliquas certas prouincias, vel dioceses, vel parochias sibi commissas, si possunt prædicare & confessiones audire, ubique hoc poterunt. ergo amplio rem habet potestatem quā episcopi, vel primates, uel patriarchę qui non sunt uniuersalis Ecclesię gubernatores, cum etiam Papa uniuersalem Pontificē se uocari prohibeat, vnde dicitur in decretis di. 99. Nullus patriarcharum uniuersalitati uocabulo unquatur. Et hoc idem habetur in sequenti capitulo. Vltimus autem nititur ostendere quod nec ex commissione episcoporum prædicare possunt, aut confessiones audire. Dicunt enim quod illud quod dat aliquis, iam nõ habet. Si ergo episcopi committunt curas plebium parochialibus sacerdotibus, ad eos iam non pertinet cura ipsarum, & ita ex autoritate eorum nõ possunt aliqui prædicare plebibus, aut confessiones audire nisi uocati a sacerdote parochiali. Item, quando episcopus committit curam plebis sacerdoti, ipse seipsum exonerat, & periculum remanet super sacerdotem, cui cura committitur, secundū illud. 3. Reg. 20. Custodi uirum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius: alias essent episcopi in magno periculo, importabile onus totius multitudinis habentes. Ergo episcopi non habent se ulterius intrmittere de plebibus, quas sacerdotibus commiserunt. Item, sicut episcopus subditur archiepiscopo, ita sacerdotes subduntur episcopis: sed archiepiscopi nõ possunt se intrmittere de illis qui subduntur episcopis nisi forte propter negligentiam episcoporum, unde dicitur. 9. q. 3. Archiepiscopus nihil de episcoporum causis absque illorum consilio agat. ergo nec episcopi possunt aliquid in plebibus subiectis sacerdotibus parochialibus absque illorum consensu, nisi propter eorum negligentiam, uel defectum. Itē, presbyteri parochiales sunt sponsi ecclesiarum sibi commissarum. Si ergo aliqui alij ex commissione episcoporum in plebibus prædictis sacerdotibus commissis prædicent, aut confessiones

fections audiant, Ecclesia habebit plures sponfos, quod est contra id quod habetur. 7. q. 1. Sicut alterius vxor nec adulterari ab aliquo, uel iudicari, aut disponi nisi a proprio uiro eo uiuente permittitur, sic nec uxor episcopi, quae eius ecclesia, uel parochia indubitanter intelligitur, eo uiuente absque eius consilio & uoluntate alteri indicari, uel disponi, aut eius concubitu, id est, ordinatione frui non conceditur. Hoc autem non solum de episcopis, sed de quibuslibet ecclesiae ministris intelligitur, ut Gratianus per sequentia capitula probat. Vterius autem nituntur ostendere, quod nec priuilegio Apostolicae sedis possunt praedicari, aut confessiones audire: quia contra statuta patrum aliquid cedere, uel mutare, nec Romanae sedis auctoritas potest, ut dicitur. 2. 5. q. 1. cap. Contra statuta. Si contra statutum est antiquorum patrum, quod nullus praedicet, uel confessiones audiat praeter Domini sacerdotes, ut dicitur. 16. q. 1. c. Ad iudicium, non poterit hoc ex priuilegio Papae alicui concedi. Item. 2. 5. q. 1. c. Sun: quidam, dicitur. Si enim quod docuerunt Apostoli & prophetae destruere, quod absit, niteretur Romanus pontifex, non sententiam dare, sed magis errare conuinceretur. Si ergo ordinatio est Apostolica. 2. Cor. 10. ut nullus gloriatur in plebibus alienis, si Papa dat alicui hoc priuilegium, errare conuincitur. Item scriptum est in iure, quod si princeps concessit alicui, quod liceat ei edificare in loco publico, debet intelligi sine prauidicio alterius, ut ff. Ne quid in loco publico edificare. l. j. §. Si quis a principe. & 2. 5. q. 2. c. De ecclesiasticis, dicit Greg. Sicut nostra defendimus, ita singulis quibusque ecclesijs sua iura seruamus, nec cuiquam gratia fauente ultra quam meretur impartior, nec ulli quod sui iuris est ambitu stimulante derogabo. Sed quod aliquis praedicet in parochia alicuius, uel audiat confessiones eo irrequisito, esset in prauidicium sacerdotis parochialis. ergo si concedatur alicui quod possit praedicare, uel confessiones audire, nihilominus hoc exequi non poterit sine consensu sacerdotis parochialis. Item, si princeps concessit alicui liberam testamenti factionem, nihil aliud concessisse videtur, nisi ut habeat consuetam & legitimam testamenti factionem. Neque enim credendum est Romanum principem qui iura tuetur, totam testamentorum obseruantiam multis uigilijs excogitatum atque in unum tam uno uerbo uelle euertere, ut. c. de inoffic. testamento. l. Si quando. Similiter si Papa concedat alicuius quod praedicent, uel confessiones audiant, debet intelligi secundum communem formam, scilicet ut hoc exequatur requisitis sacerdotibus parochialibus. Item, monachus qui accipit sacerdotale officium, non tamen habet executionem officij, ut scilicet sacramenta ministret, nisi super aliqua plebe fuerit canonice institutus, ut dicitur. 16. q. 1. c. Ad iudicium. §. Monachi autem. Et si aliquibus ex priuilegio Papae officij praedicandi committatur, hoc exequi non poterunt quoad plebes non fuerint eis commissae. Item, nec Papa, nec aliquis mortalium potest ecclesiasticam hierarchiam ordinatam mutare, aut euertere, cum nulli praetorum data sit potestas in destructionem, sed in edificationem, ut dicitur. 2. Cor. 10. Sed iste est ordo ecclesiasticae hierarchiae quod monachi & regulares sint in ordine perficiendum, ut patet in. 6. c. ecclesiasticae hierarchiae. ergo nec potest hoc aliter immutari, ut scilicet religiosi perficiendi habeant officium. Item, uolunt ostendere, quod etiam in talibus non liceat petere licentiam a presbyteris parochialibus, aut ab episcopis praedica-

di, aut confessiones audiendi, quia ambitionis est ingere se ad officia ecclesiastica: unde dicitur. 8. q. 1. cap. Sciendum. Cum locus superior imperatur, is qui ad percipienda haec obedit, obedientiae sibi uirtutem euacuat, si ad haec ex proprio desiderio anhelat: sed praedicare & confessiones audire pertinet ad officium ecclesiasticum, quod est potestatis & honoris. ergo sine nota ambitionis non possunt petere licentiam praedicandi, aut confessiones audiendi, sed hoc solum facere possunt, cum fuerint requisiti, unde praedictus error sumpsit originem. Quia uero ut Boetius dicit in lib. de duabus naturis, misericordiae dei inter duas haereses media est, sicut uirtutes medium locum tenent, omnis enim uirtus in medio rerum aequore locata consistit. Si quid enim uel infra, uel ultra quam oportuerit, fiat, a uirtute disceditur. Ideo uideamus quid circa praedicta sit ultra, uel infra quod ueritas habeat, ut hoc totum reputemus errorem, mediam autem uiam hodie ueritatem. Sciendum est ergo quosdam fuisse haereticos, & adhuc esse, qui potestatem ecclesiastici ministerij in uitae sanctitate ponebant, ut uidelicet qui sanctitate caruerit, ordinis quoque potestatem amittat, & qui sanctitate fulget, etiam ordinis potestate potiat. Quam quidem sententiam esse erroneam, quia de ea non agitur, supponatur ad praesens. Ex huius autem erroris radice processit quorundam praesumptio, & praecipue monachorum, qui de sua sanctitate praesumentes, ministeriorum ecclesiae officia proprio arbitrio usurpabant, absolendo scilicet peccatores, & praedicando absque alicuius auctoritate episcopi, quod eis nullatenus licebat: unde dicitur 16. quaestio. 1. Peruenit ad nos. Vnde ualde miramur, quod quidam monachi & abbates in parochia uestra contra sanctorum decreta episcopalia iura & officia sibi arroganter uendicant, uidelicet poenitentiam dare, & remissionem peccatorum, reconciliationem, decimas & ecclesias cum absque proprii episcopi licentia, uel auctoritate sedis Apostolicae hoc nullatenus praesumere debeant. Sed quidam nimis incaute ab hoc errore recedentes, in errorem contrarium sunt prolapsi afferentes monachos, & religiosos ad praedicta non idoneos esse, etiam si de auctoritate episcoporum hoc agant: unde dicitur. 16. quaestio. 1. Sunt nonnulli uulgo dogmate fulti, audacissime quidem zelo magis amaritudinis, quam dilectionis inflammati, afferentes monachos qui mundo mortui sunt & Deo uiuunt, sacerdotalis officij potentia indignos, neque poenitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absolueri posse per sacerdotalem officij sibi diuinitus iniunctam potestatem: sed omnino labuntur. Quidam autem nouellum sibi statuentes errorem in tantam prorumpunt audaciam, ut afferant non solum propter religiosorum conditionem, sed etiam propter episcoporum impotentiam non posse per episcopos religiosi praedicta committi absque parochialis sacerdotis uoluntate. Et quod etiam pernitiosus est, non posse eis hoc ipsum asserunt per apostolicam sedis priuilegium indulgeri. Et sic per uiam contrariam ad eundem finem huiusmodi error elabitur cum praedicto, ut scilicet subtrahant aliquid ecclesiasticae potestati, sicut & illi qui in uitae merito potestatem ecclesiae consistere arbitrantur. Ad huius ergo erroris destructionem hoc ordine procedendum est. Primo, ostendemus quod episcopi & superiores praetati possunt praedicare, & absolueri eos qui sacerdotibus subduntur sine licentia ipsorum sacerdotum. Secundo, quod hoc idem possunt alij committere. Tertio, quod hoc alij committi quam paro-

parochialibus sacerdotibus expedit saluti animarum. Quarto, quod etiam religiosi ad officia huiusmodi exercenda ex commissione praetorum sunt idonei. Quinto, quod religio aliqua salubriter institui potest ad haec exequenda de licentia praetorum. Sexto, respondebitur rationibus quae ad partem contrariam adducuntur. Quod autem episcopus in parochia sacerdoti commissam plenam habeat potestatem, probatur per id quod dicitur. 10. quaestio. 1. cap. Sic quidam, ubi dicitur, quod omnia quae sunt Ecclesiae secundum constitutionem antiquam, ad episcopi ordinationem & potestatem pertinent, & hoc idem habetur in sequenti capitulo: sed res temporales Ecclesiae ordinantur ad spiritualia. ergo multo fortius spiritualia singularum parochiarum episcopis sunt commissa. Item q. ead. Regenda est unaquaeque parochia sub prouisione ac tuitione episcopi per sacerdotem, uel ceteros clericos, quos ipse cum Dei timore prouiderit. Item in sequenti capitulo dicitur, quod ecclesia debet gubernari & dispensari cum iudicio & potestate episcopi, cui totius plebis anima uidentur esse commissa. Item, sacerdos cui parochia committitur, non potest aliquid in Ecclesia facere, quod non sit de licentia episcopi speciali, uel saltem generali, unde dicitur. 16. q. 1. Cunctis fidelibus. Et summopere omnibus presbyteris, & diaconibus, & reliquis clericis attendendum est, ut nihil absque proprii episcopi licentia agant. Non utique Missas sine eius iussu quisquam presbyterorum in sua parochia agat, non baptizet, nec quicquam absque eius permissione faciat. ergo patet quod in parochia presbytero commissa adhuc maiorem potestatem habet episcopus quam sacerdos, qui sine permissione episcopi nihil in ea agere potest. Item. 1. Corin. 1. super illud. In omni loco ipsorum, & nostro, dicit glossa. i. mihi primitus commissio, & loquitur de suffraganeis, id est, de parochijs subiectis ecclesiae Corinthiorum, ut patet per glossam. Si ergo episcopi suat successores Apostolorum: ipsorum formam tenentes, ut dicitur Luc. 10. in glossa. patet quod parochia principaliter est commissae episcopo quam sacerdoti. Non enim potest intelligi quod ipsa Apostolo fuerit commissae, & postea ab ipso in alterum translata, qui non diceret. In omni loco ipsorum & nostro, si ex quo iporum ceperat esse, sua esse destitisset. Item, Apollo erat presbyter Corinthiorum, qui eis sacraministrabat, ut patet. 1. Cor. 3. Apollo rigauit, glossa. baptismo, & tamen Apostolus de Corinthijs se intromittebat, ut patet. 1. Cor. 11. Cetera autem cum uenero disponam, & 2. Corin. 2. Nam & ego quod donauimus, si quid donauimus propter uos, in persona Christi Et 1. Corin. 4. Quid uultis? in uirga ueniam ad uos & c. & 2. Cor. 10. Secundum mensuram regulae qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad uos. & cap. ultimo. Ideo hoc absens scribo, ut non praesens durius agam secundum potestatem, glossa. ligandi atque soluendi, quam dedit mihi Dominus. Patet ergo quod episcopi in plebibus sacerdotibus commissis plenam retinent potestatem. Item, cum sacerdotes succedant in locum discipulorum, episcopi uero in locum. 12. Apostolorum, ut dicitur in glossa. Luc. 10. absurdissimum uideretur si dicere uelint, quod Apostoli soluere non possunt & ligare, uel alia huiusmodi facere sine licentia septuaginta duorum discipulorum, quod tamen eos dicere oportet, si hic de episcopis & presbyteris dixerint. Item, Dionysius dicit in 5. capitulo. ecclesiasticae hierarchiae, quod quatuor pontificum ordines sunt perfectissimi, & ordo sacerdotum illuminatus, & mini-

strantium ordo sit purgatius, tamen hierarchicus ordo, scilicet pontificum, non tantum habet perficere, sed illuminare & purgare, & sacerdotum ordo non solum illuminare, sed & purgare. Et subiungit causam dicens. Ipse quidem minores uirtutes in ea quae in meliora sunt transfouere non possunt, eo quod iniustum eis sit ad huiusmodi conari maiestatem. Ipse autem diuiores uirtutes cum proprijs habent & subiectas operationes, ut patet per expositionem Maximi ibidem. Patet ergo quod sicut sacerdos potest quicquid diaconus potest, & adhuc amplius, ita & episcopus potest quaecumque potest sacerdos, & adhuc amplius. Si ergo sacerdos potest legere euangelium in Ecclesia non requisito diacono, ita & episcopus potest absolueri, & alia Ecclesiae sacramenta ministrare quibus uoluerit non requisito sacerdote parochiali. Item, qui facit aliquid per alium, & per seipsum hoc facere potest: sed dum presbyteri absolunt sibi subditos, hoc per eos episcopi facere dicuntur, unde Dio. dicit in 6. c. eccl. hierar. Is qui secundum nos summus est sacerdos per suos ministros, aut sacerdotes purgans, aut illuminans, ipse dicitur purgare, ut illuminare alijs in ipsum reponentibus proprias factas actiones. ergo & episcopus cum uoluerit, poterit absolueri subditos sacerdotes, uel eis praedicare per seipsum. Item, praetis ecclesiarum a subditis ecclesiarum obedientia debetur in quantum eorum curam habent: unde dicitur ad Heb. ultimo. Obedite praepositis uestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilant, id est, pro uobis solliciti sunt praedicando, quasi rationem reddituri pro animabus uestris: sed parochianus quisque magis tenetur obedire episcopo quam presbytero parochiali, ut patet per glossam ad Rom. 13: ubi dicitur quod maiori potestati est magis obediendum quam minori, sicut proconsuli quam curatori, & Imperatori quam proconsuli, quod ad potestatis ordinem pertinet, qui multo magis in spiritualibus potestatibus quam in temporalibus inuenitur. ergo episcopi qui sunt in superiori potestate constituti, magis habent curam de subditis, quam etiam ipsi sacerdotes parochiales. Ad curam autem animarum pertinet, quod dicitur Proverb. 27. Diligenter agnosce uultum pecoris tui: quod fit maxime in confessionibus audiendis. Et ita episcopi possunt audire confessiones parochianorum, etiam conuenientius quam presbyteri parochiales. Item, sacerdotes dantur episcopis ut coadiutores, quia soli onus ferre non possunt, sicut septuaginta duo senes dati sunt in adiutorium Moysi, ut patet Numer. 11. Vnde episcopus in ordinatione sacerdotum hoc exemplo, & quibusdam alijs praemissis subiungit. Quanto fragiliores sumus, tanto magis his auxilijs indigemus: sed ille cui datur aliquis adiutor non ex hoc amittit potestatem operandi cum sibi vacauerit, immo ipse est principalis operans, & adiutor est agens secundarius. ergo episcopi possunt omnia agere quae ad curam plebis pertinent irrequisito sacerdote, etiam magis quam ipsi sacerdotes. Item, episcopi in Ecclesia tenent locum Domini nostri Iesu Christi: unde Dionysius dicit in 5. cap. ecclesiasticae hierarchiae. Pontificum ordo primus quidem est diuinarum ordinationum, sublimissimus autem & nouissimus: etenim in ipsum perficitur & impletur omnis nostra hierarchiae dispositio. Vt enim omnem hierarchiam uideamus in Iesum consummatam, sic unamquamque in proprium diuinum sacerdotem summum, id est, episcopum: unde & 1. Pe. 2. dicitur de Christo. Conuersi estis ad pastorem & episcopum animarum

confitendi. Quidam enim ut experimento inuentum est, a confessione desisterent, nisi possent alijs quam suis sacerdotibus confiteri, quandoque propter uerecundiam, quia erubescunt confiteri illis peccata cum quibus quotidie conuersantur: quadoque uero quia suspicantur sacerdotes sibi esse inimicos, & propter multa alia. Vnde pie praelati eorum infirmitati condescendunt, ne omnino in desperatione labantur, de alijs confessoribus eis prouidendo. His uisus, ostendendum est aliquam religionem ad hoc specialiter salubriter posse institui ad cooperandum praelatis ecclesiarum in praedicatione & confessionibus audiendis ex commissione praelatorum. Primo per hoc quod omnis religio ad exemplar uitae apostolicae formata est: unde dicitur Act. 4. super illud. Et erant illis omnia communia. glo. Communi gratiae cetera, unde conobitae, id est, communiter uiuentes, conobitae, id est, habitacula eorum. Haec autem fuit uita apostolica, ut relictis omnibus per mundum discurrerent, euangelizando, & praedicando, ut patet Mat. 10. & in regula quadam quae eis inscribitur, ergo ad praedicta potest aliqua religio conuenientissime institui. Item, Ioan. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem haec est, uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum: sed illa uisitatio maxime est necessaria, quae fit per eos qui saluti animarum intendunt. ergo conuenientissime potest religio institui ad uisitandum homines, qui consolatione indigent, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeant. Item, Act. 6. super illud, Non est aequum nos derelinquere uerbum Dei, & ministrare mensis, dicit interlinearis. Meliora sunt fercula mentis, quam dapes corporis: sed aliquae religiones pie & salubriter institutae sunt ad subueniendum pauperibus in corporalibus dapibus, & alijs necessitatibus corporis, ergo multo conuenientius potest aliqua religio institui ad subueniendum necessitatibus animarum. Item, Angu. Melius est pascere animas in aeternum cum Domino uicturas, quam corpora moritura, nititur cum salus corporum ex salute dependeat animarum, non econuerso. Item, spiritualis militia magis competit religioso quam seculari: sed ad militiam secularem exercendam aliqua religio nes utiliter institutae sunt, ergo multo conuenientius institui possunt ad militiam spiritualem, quae competit praedicatoribus uerbi, de qua dicitur. 2. Tim. 2. Labora sicut bonus miles Christi. glo. in praedicando euangelium contra hostes fidei. Item, eis qui procurant salutem animarum, necessarium est ut uita & scientia clareant, ex quibus non de facili possent torqueri, qui singulis parochijs per uniuersum mundum praeficerentur, cum etiam propter literatorum inopiam nec adhuc per seculares potuerit obseruari statutum Lateranensis concilij, ut in singulis ecclesijs metropolitans essent aliqui qui theologiam docerent: quod tamen per religiosos Dei gratia cernimus multo latius impletum, quam etiam fuerit statutum, adeo ut impletum uideatur illud Isai. 2. Repleta est terra scientia Domini. ergo saluberrime religio aliqua instituitur, in qua sint homines literati & studio uacantes ad iuuandum sacerdotes, qui ad hoc minus sufficiunt. Item, hoc euentissime ostenditur ex effectu sequente. Videmus enim talibus religionibus institutis in pluribus partibus haereticam prauitatem eorum ministerio extirpatam, infideles etiam nonnullos ad fidem conuersos, multos per uniuersum mundum in lege Dei instructos, quamplurimos ad statum penitentiae conuersos, ita quod si quis inutilem talē religionē mentiatur, manifeste conuincitur quasi gratia inuidus, quae in eis operatur, in spiritum sanctum peccare. Item, 2. q. 1. dicitur. Nulli fas sit sine status sui periculo vel diuinas constitutiones, vel Apostolicas sedis decreta temerare. Cum ergo per Apostolicam sedem religiones aliquae sint institutae ad praedicta, quae etiam ex ipso nomine ostenditur (Nemo enim, ut dicit Aug. in lib. de christiana uita, nomen sine causa fortitur) manifeste se damnabilem reddit, quicumque talem religionem damnare conatur. Nunc uero restat ad ueritatem obiectionibus respondere. Quod ergo primo obijcitur, quod pascere ad monachos non pertinet, sed pasci, intelligendum est ex hoc quod sunt monachi contra illos qui ex sola uirtute sanctitatis potestatem ecclesiastici ordinis alicui competere dicebant: sicut etiam potest dici, quod saeculari clerico non competit pascere, si non habeat curam animarum, vel nisi sit sibi ab habentibus curam animarum commissum. Vnde propter hoc non concluditur, quin religiosus cōpetat pascere populum uerbo Dei, si uel ad praedicationem assumantur, uel a praelatis eis committatur. Non enim minus sunt idonei religiosi ad praedicationis officium exequendum quam saeculares, nisi forte quatenus sint sub obediētia constituti, ut sic indigeant duplici licentia ad praedicationem, scilicet licentia eorum quibus plebis cura committitur, & licentia praelatorum ordinis sui, sine qua eis nihil agere licet. Similiter est intelligendum quod postea obijcitur, praeter Domini sacerdotes nullus audeat praedicare, uerum est quasi propria autoritate, scilicet ordinaria. Similiter quod sequitur, monachos a popularum praedicatione omnino cessare cōsemus, intelligendum est ut non propria autoritate ex hoc ipso quod monachi sunt, officium sibi praedicationis assumant. Similiter quod sequitur, quod monacho non conuenit praedicare, intelligendum est quasi ex hoc ipso quod monachus sit, officium habeat praedicandi. Ad aliud quod postea obijcitur, quod illi qui pascunt populum uerbo Dei, debent pascere temporali subsidio, respondetur, quod intelligendum est si uires suppetant, secundum illud. 1. Io. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & uiderit fratrem suum necesse habere &c. Aliter Apostoli praedicare non potuissent, qui dixerunt Act. 3. Argentum & aurum &c. Nihilominus tamē & illi qui secundum se pauperes sunt, possunt & alijs temporali subsidio prouidere, dum diuites ad eleemosynarum largitatem hortantur, sicut & Paulo ad praedicationis officium assumpto in gentes commissum est ut pauperum memor esset, ut dicitur Gal. 2. Ad illud quod postea obijcitur, quod greges pascuntur a pastoribus, dicendum est quod pastores gregem Domini pascere possunt non solum per se, sed per alios, quibus ipsi committunt, quia ille intelligitur aliquid facere, cuius autoritate fit. Ad id quod postea obijcitur, quod non debent praedicare nisi missi: missi autem a Domino leguntur tantum. 1. 2. apostoli & 7. 2. discipuli, dicendum quod etiam illi qui sunt missi a Domino, possunt alios mittere, sicut Paulus qui misit Timotheum ad praedicandum. 1. ad Cor. 4. Ideo misi ad uos, Timotheum &c. Et ita ex commissione episcoporum & presbyterorum possunt etiam alij multi ad praedicta mitti, & tamen illi missi a Domino intelliguntur, qui per potestatem a Domino traditam mittuntur, & omnes illi sic missi a praelatis ecclesiarum, scilicet, episcopis, uel presbyteris inter optulatores computantur: quia ipsi

maioribus opem ferunt, quamuis non sint archidiaconi: quod enim in glo. dicitur, ut Titus Paulo, uel archidiaconi episcopis, per modum exempli ponitur. Vnde non sequitur, quod qui non sunt archidiaconi, non possint maioribus optulari: & tamen cum aliquis ex commissi ne episcopi praedicat, uel confessiones audit, episcopus hoc facere intelligitur, ut patet ex autoritate Dio. supra inducta. Nihilominus tamen & si duo ordines tantum essent instituti a Domino qui possent praedicare propria autoritate, posset tamen ecclesia tertium ordinem statuere praedicatorum, quia propria autoritate praedicarent, & praecipue Papa, qui habet plenitudinem potestatis in ecclesia: sicut etiam in primitiua ecclesia fuerunt soli duo ordines sacri, scilicet, presbyteri & diaconi, & tamen postea ecclesia minores sibi ordines instituit, ut Magister in sententia, dicit. Ad id quod postea obijcitur dicendum, quod decretum illud loquitur de quibusdam qui coepiscopi vocabantur, qui non in ciuitatibus, sed in uicis, seu uillis ordinabantur, qui aliqua poterant plusquam alij sacerdotes, scilicet, minores ordines dare, & hi alij quo tempore in ecclesia fuerunt instituti habentes ordinariam potestatem: sed postea, ut in eadem dicitur, propter insolentiam suam quae episcoporum officia sibi usurpabant, ab ecclesia prohibiti sunt. Et ideo patet quod non est similis ratio de religiosi illis qui ex commissione praelatorum confessiones audiunt potestatem ordinariam non habentes. Huius enim ordo in numerum non ponit contra ordines a Domino institutos, cum ille secundum iura facere intelligitur, cuius autoritate fit, quod est patet per autoritatem Dio. supra inductam. Ad aliud dicendum, quod ex illa autoritate Dio. amplius haberi non potest, nisi quia monachi ex potestate ordinaria sui ordinis non habent quod sint praelati, uel aliorum adductiui. Non autem excluditur quin monachus possit accipere potestatem ordinariam, uel commissam ad alios adducendum, praecipue cum in litera dicatur, quod monasticus ordo non est alijs praelatus, uel aliorum adductiuus, non autem quod esse non possit, uel non debeat. Ad aliud dicendum, quod ecclesiastica hierarchia imitatur caelestem quantum potest, sed non in omnibus. In caelesti enim hierarchia distinctio donorum gratuitorum, secundum quam ordines distinguuntur, sequitur distinctionem naturae, non autem in huius: & ideo cum angelorum natura sit immutabilis, angelus inferioris ordinis ad superiorem ordinem transferri non potest, quod tamen in ecclesiastica fieri potest, sed tamen in caelesti angelus inferioris ordinis in suo ordine manens exequitur actum superioris ordinis superioris uirtute. Sicut enim dicit Dionysius. 1. 3. caelestis hierarchiae, angelus qui purgauit labia Isai, dictus est Seraphin, quia Seraphin officium exercuit. Et Greg. dicit in homelia de centum quibus, quod hi spiritus qui mittuntur, huius uocabulum percipiunt, quorum officia gerunt. Vnde non est inconueniens si in ecclesiastica hierarchia aliquis inferioris ordinis exerceat aliquod officium superioris ordinis eius commissione. Ad aliud quod postea obijcitur, quod ut praedicant cum potestate, aut sine potestate, dicendum quod praedicant cum potestate praedicandi non ordinaria, sed eis ab alijs commissam. Nec tamen sequitur quod possint procurariis exigere, quia hoc non est eis datum, possent tamen si eis daretur ab alijs, in quibus resideret praedicta potestas: & sic etiam non sequitur quod propter hoc esse debeant plures procuraciones. Ad aliud quod obijcitur postea, quod religiosi secundum hoc haberent maiorem potestatem quam episcopi, uel patriarchae, dicendum quod non

est uerum, quia patriarchae, uel episcopi possunt alicubi praedicare ordinaria potestate, religiosi autem non habentes curam animarum nisi quam possunt tamen uilibet praedicare autoritate eorum qui possunt, sicut & episcopus potest episcopalia exercere in aliena dioecesi autoritate illius episcopi, in cuius dioecesi commoratur. Ad id quod postea obijcitur, quod praedicator non debet edificare super fundamentum alienum, dicendum quod falsum est, & contra Apostolum. 1. Cor. 3. Ut sapiens architectus fundamentum posuit, glo. praedicatione: alius autem superaedificat. Vnusquisque autem uideat quomodo superaedificet: quod secundum Ambro. in glo. exponitur de superaedificatione doctrinae. Quod autem Apostolus dicit Ro. 15. Sic autem praedicaui euangelium non ubi nominatus est Christus, ne supra alienum fundamentum aedificarem, non est intelligendum quasi non liceret, sed quia hoc tunc temporis magis necessarium quam aliud reputabat. Vnde dicit glo. ibidem, Ne edificare supra alienum fundamentum, id est, ne praedicare iam per alios conuersis, non quod hoc non faceret si contigisset, sed malebam iacere fundamentum fidei ubi non erat, alias non licuisset Io. euangelium praedicare Ephesi, ubi Paulus fidem plantauerat: aut Paulo praedicare Romae, ubi Petrus eum prouenerat. Quid autem dicent, si religiosi contra quos loquuntur, hoc modo distribuunt, ut quidam eorum infidelibus annuntient uerbum Dei, quidam uerum inter fideles sint in subsidium praedicatorum? Nec tamen hoc facit ad propositum, quia non est idem praedicare plebi alienae, & aedificare super alienum fundamentum, ut in praedicta autoritate accipit, cum etiam sacerdos parochialis in sua parochia praedicat, super alienum aedificet fundamentum, quia praedicat contra uerum per alios ad fidem. Similiter quod dicitur 2. ad Cor. 10. Non gloriati in inueniuntur in alienis laboribus, scilicet ubi alius fundamentum fidei posuisset, quod esset ultra mensuram gloriari, non est intellectus glo. quod si Apostolus laborasset, ubi alius fundamentum fidei posuerat, quod hoc esset in immentum gloriari, sed quod si ipse gloriatus esset quasi fundamentum iacens fundamento prius ab alio posito, ultra mensuram laboris sui gloriatus est. Similiter etiam quod sequitur postea, Non habentes spem gloriari in aliena regula, id est, in his quae sunt in alieno regimine, glo. illa male inducitur. Non enim sic habetur in glo. sed sic. Regulam nostram, id est, regimen nostrum, id est, secundum quod a Deo nobis est iniunctum, euangelizare dico in abundantia, id est, non in paucis locis, imo etiam in illa, supple loca, quae ultra uos sunt. Nec tamen sumus habentes spem, id est, non speramus gloriari in aliqua aliena regula, nec illi qui ultra uos sunt, de alieno regimine sunt. Si tamen ita esset in glo. ut dicunt, non intelligitur quin Apostolus potuisset praedicare illis qui erant de regimine alterius Apostoli, ipse enim praedicauit Antiochenis & Romanis, qui erant de regimine Petri, sed quia non gloriabatur de eis quasi de subiectis suo regimini, hoc enim esset in aliena regula gloriari. Et praeterea illi qui ex commissione praedicatorum praedicant, non praedicant in plebibus alienis, sed in plebibus praedicatorum qui eos mittunt, quin etiam ipsis operantibus cooperari dicuntur. Ad ea quibus postmodum ostendere nituntur, quod religiosi confessiones audire non debent, de facili patet responsio. Per illa enim decreta quae inducunt, nihil aliud ostendunt, nisi quod religiosi non possunt propria autoritate confessiones audire: non autem excluditur quin possint audire ex autoritate Papae, uel episcopi, ut manifeste habetur. 1. 6. q. 1. Peruenit. Nec etiam

quod

Vnde & Innoc. tertius ante concilium generale quosdam Cisterciensis ordinis misit ad predicandum in partibus Tholosanis. Ad aliud quod ultimo obiicitur, quod religiosi non possunt perire licentiam predicandi, quia hoc est ambitionis, dicendum quod falsum est, quia predicatio officium & laudabiliter appeti potest ex charitate, exemplo Isaie qui se ad hoc sponte obtulit. Isai. 6. Ecce ego, mitte me: & laudabiliter potest vitari ex humilitate, exemplo Hieremie qui dixit. Ah, Ah, Ah, Domine Deus, nescio loqui, quia puer ego sum. Hier. 1. ut patet per gl. Greg. ibidem. Et similis sententia habetur r. 8. q. 1. c. In scripturis. Sciendum etiam quod ecclesiastica officia duo habent adiuncta. scilicet opus, & dignitatem, vel honorem, & ratione honoris laudabiliter recusantur, sed ratione operis laudabiliter possunt quaeri. 1. Tim. 3. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Vnde Augustinus dicit in 19. de ciuit. Dei. Exponere voluit quid sit episcopatus, secundum scilicet quod desiderari potest, quia nomen est operis, non honoris, ut habetur. 8. q. 1. Qui episcopatum. Et hoc idem habetur in glo. super eodem verbo: & ideo si opus separatur a dignitate, laudabiliter & sine ambitionis periculo potest desiderari, & ideo non est ambitionis, si religiosus petat a sacerdote, vel episcopo licentiam predicandi, sed est signum dilectionis Dei & proximi.

CAP. V.

An religiosus teneatur manibus laborare.

Quia vero per sufficientes rationes religiosos a fructu animarum arcere non possunt, eos indirecte impedire nituntur, imponentes eis necessitatem manibus operandi, ut vel sic saltem retrahantur a studio, quo ad praedicta reddunt idonei: in quo hostes ciuitatis sanctae praefati malignantes ostenduntur. Vnde super illud Nehe. 6. Veni, & percutiamus foedus & c. dicit glo. Hostes ciuitatis sanctae suadebant Nehemiae in campetria descendere, & foedus pacis secum inire: sic & haeretici, & falsi catholici cum veris catholicis pacis consortium habere volunt non ut ipsi ad arcem catholice fidei & operationis ascendant, sed ut potius eos, quos in culmine virtutum commorantes aspiciunt, ad infima operum, vel pauperum dogmatum descendere cogant. Quod autem religiosi manibus operari teneantur, multipliciter nituntur ostendere. Primo per hoc quod dicitur, 1. Thessalonicens. 4. Operamini manibus vestris, sicut praecipimus vobis: sed ad praecipua seruanda tenentur maxime religiosi, ergo debent manibus laborare. Item 2. Thessalonic. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, glo. Dicunt quidam de operibus spiritualibus hoc praecipuisse Apostolum, non de opere corporali, in quo agricolae, vel opifices laborant: & infra. Sed superfluo conatur sibi & ceteris caliginem inducere, ut quod vti liter charitas monet, non solum facere nolint, sed nec intelligere: & infra. Vult Apostolus seruos Dei corporaliter operari vnde viuant, licet ad seruitutem Dei religiosi specialiter deputentur. ergo debent operari secundum Apostoli praecipuum. Item, inducunt hoc quod habetur ad Ephes. 4. Laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat vnde tribuat necessitatem patienti, glo. Non tantum vnde viuat. ergo religiosi qui non habent aliunde vnde tribuant necessitatem patienti, debent manibus operari. Item, Luc. 12. super illud. Vendite quae possideris, di-

cit glo. Non tantum cibos vestros communicate pauperibus, sed etiam vendite possessiones vestras, ut omnibus vestris semel pro Domino sprete, postea labore manuum operemini unde viuatis, vel elemosinam faciatis. ergo religiosi qui omnia sua relinquunt, debent de labore manuum suarum viuere, & elemosinas facere. Item, religiosi maxime tenentur Apostolorum vitam imitari, quia statum perfectionis profitentur: sed Apostoli proprijs manibus laborabant, ad Corint. 4. Laboramus operantes manibus nostris, & Act. 20. Ad ea quae mihi opus erant ministrauerunt manus istae, & in hoc se immutabiles ostendebat alijs. 1. Thes. 3. Neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. ergo religiosi debent Apostolos in labore manuum imitari. Item, religiosi magis tenentur ad opera humilia, quam saeculares clerici: sed saeculares clerici tenentur manibus laborare. Vnde dicitur in decretis distinct. 91. Clericus victum & vestitum sibi artificio, vel agricultura absque sui officij duntaxat detrimento praeparat. Item, in sequenti cap. Quilibet clericus verbo Dei eruditus artificio victum quaerat. Item, Omnes clerici qui ad operandum validi sunt, artificialia & literas discant. ergo multo fortius religiosi tenentur manibus laborare. Item, Actuum 20. Ad ea quae mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istae. glo. Interlinearis. Exemplum operandi etiam episcopis est signum, quo discernuntur a lupis. ergo multo magis illi qui episcoporum officium exercent predicando, debent manibus laborare. Item, Hierony. dicit ad Rusticum monachum. Aegyptiorum monasteria hunc morem tenent, ut nullum absque opere & labore suscipiant, non tam propter victus necessarios, quam propter animae salutem, ne vegetur pernitiosis cogitationibus. ergo requiritur ad salutem animarum in religiosi, quod manibus operentur. Item, religiosi semper debent ad profectum spirituales conari, secundum illud 1. ad Cor. 12. Aemulamini carismata meliora: sed sicut dicit Aug. in lib. de opere monachorum, religiosi qui non operantur manibus, illos qui operantur sibi anteponendos esse non dubitent. Et Act. 20. super illud. Beatius est magis dare quam accipere, dicit glo. Illos maxime glorificat, qui cunctis quae possident in semet renuntiantes, nihilominus operando ut habeant vnde tribuant necessitatem patienti. igitur omnes religiosi ad hoc debent tendere, ut manibus operentur. Item, August. in eodem libr. religiosos non operantes contumaces nominat, subdens praemissis verbis. Ceterum quis ferat homines contumaces saluberrimis Apostoli monitis resistentes, non sicut infirmiores tolerari, sed sicut sanctiores etiam predicari? sed contumacia est peccatum mortale, alias pro contumacia nullus excommunicaretur. ergo sine periculo peccati mortalis religiosi non possunt dimittere quin manibus operentur. Item, si religiosi excusantur a labore manuum, maxime videntur excusari propter hoc quod vacant psalmis, orationibus, praedicationibus, & lectionibus: sed propter ista non excusantur. ergo omnino laborare tenentur. Media probatur per hoc quod dicit Augustinus in libro de opere monachorum. Quid agant qui operari corporaliter nolunt, cui rei uacent scire desiderio. Orationibus inquirunt, & psalmis, & lectioni, & uerbo Dei. Et singula istorum remouens, dicit primo de oratione. Citius exauditur una obediens oratio, quam decem milia contemp-

ptoris, innuens illos esse contemptores & indignos exaudiri, qui manibus non operantur. Secundo quantum ad vacantes diuinis canticis, subiungit Cantica cantare diuina etiam manibus operantes facile possunt: & infra. Quid ergo impedit seruum Dei manibus operantem in lege Domini meditari, & psallere nomini Domini, altissimi? Tertio subiungit de lectione. Qui autem dicunt se uacare lectioni, nonne illic inueniunt quod praecipit Apostolus? Quae est ergo ista peruersitas, lectioni nolle obtinere, dum uult ei uacare, & ut quod bonum est diutius legatur, ideo facere nolle bonum quod legitur? Quis enim nesciat tanto citius quemque proficere cum bona legit, quanto citius facit quod legit? Quarto subiungit de praedicatione. Si autem alicui sermo erogandus est, & ita occupet ut manibus operari non uacet, nunquid hoc omnes in monasterio possunt? Quando ergo non omnes possunt, cur sub hoc obtentu omnes uacare uolunt? Quanquam si omnes possent, uicissitudine facere deberent, non solum ne ceteri a necessarijs operibus occuparentur, sed etiam quia sufficit ut audientibus pluribus unus loquatur. Sciendum uero quod in ista etiam quaestione uiam ueritatis relinquentes, dum ab uno errore recedunt, in contrarium dilabuntur. Fuit enim quorundam monachorum error antiquitus, qui dicebant religiosos manibus operari sine suae perfectionis detrimento non posse, quia qui manibus laborat, non totam sollicitudinem in Deum iactat, & ita non implet illud euangelicum. Nolite solliciti esse animae uestrae quid manducetis, & corpori uestro quid induamini. Mat. 6. Vnde & cogebantur negare Apostolum manibus operasse, & dicere hoc quod Apostolus dicit. 2. Thes. 3. Si quis non uult operari, nec manducet, de opere spirituali intelligendum fore, non de opere corporali, ne praecipuum Apostoli praecipuum euangelij contrarium inueniatur. Horum ergo errorem ut pote saeculari scripturae manifeste contrarium Aug. reprobat in libr. de opere mona. quia contra tales hunc librum scriptis, ut patet in libr. retractationum. Ex quo quidam peruersi sensus homines contrarij erroris occasionem assument, ut dicant religiosos esse in statu damnationis, qui manibus non laborant, in hoc Pharaoni amicos & unanimes se ostendentes, ut patet p. glo. Exod. 5. super illud. Quare Moyses & Aaron sollicitatis populum & c. glo. Hodie quoque si Moyses & Aaron propheticus & sacerdotalis sermo animam sollicitet ad seruitium Dei. exire de saeculo, renuntiare omnibus quae possidet, attendere legi & uerbo Dei, continuandis unanimes & amicos Pharaonis dicentes. Vide te quomodo seducuntur homines, & peruertuntur adolecentes ne laborent, ne militent, ne agant aliquid quod proferat, relictis rebus necessarijs ineptias sectantur & otium. Quid enim est seruire Deo? Laborare nolunt, & otij occasiones quaerunt. Haec erant tunc uerba Pharaonis: haec & nunc amici eius loquuntur. Ut ergo ab istorum infestatione seruos Dei defendamus, ostendamus omnes religiosos nisi forte in casu, ad manibus laborandum non tantum non teneri, sed etiam manibus non laborantes in statu salutis esse. Primo per glo. quae habetur Mat. 6. Respicite uolantia caeli. glo. Sancti merito a uobis comparatur, quia caelum petunt, & quidam ita remoti sunt a mundo, ut iam in terris nil agant, nil laborent, sed sola contemplatione iam in caelo degunt, de quibus dicitur. Qui sunt hi qui ut nubes uolant? Item, Grego. super Ezech. in secunda homelia secundae partis. Contemplatiua uita est cha-

ritatem Dei & proximi tota mente retinere, & ab exteriori actione quiescere, soli desiderio conditoris inhærere, ut nil iam agere libeat, sed calcatis curis omnibus ad uidentiam faciem sui conditoris animus inardescat. ergo perfecti contemplatiui ab omni actione exteriori se retrahunt. Itē, Luc. 10. super illud. Domine non est tibi cura, quod soror mea reliquit me sola ministrare? dicit glo. Ex illorum persona loquitur, quod adhuc diuinae contemplationis ignari, solum quod didicere fraternae dilectionis opus Deo placitum dicunt, ideoque cunctos qui Christo deuoti esse uelint, huic mancipandos autumant: sed illi qui dicunt religiosos manibus debere laborare, hoc propter fraternae dilectionis opus dicunt, ut scilicet habeant vnde elemosinas tribuant, secundum illud Ephe. 4. Laboret manibus suis, ut habeat vnde tribuat necessitatem patienti, ergo illi qui uolunt quod omnes religiosi manibus laborent, uoce Marthae utuntur, quae de quiete Mariae murmurauit, vnde a Domino Mariae otium est excusatum. Item, hoc exemplo probari potest. Beatus n. Benedictus ut Gre. in 2. dialogorum narrat, tribus annis in specu mansit manibus non laborans, ut ex hoc uictum quaereret, quia longe a conuersatione hominum positus erat soli Romano monacho cognitus, qui ei uictum ministrabat. Quis tamen audeat dicere eum tunc in statu salutis non fuisse, cum Dominus eum seruum suum nominauerit cuidam sacerdoti dicens. Seruus meus illo in loco fame moritur? Multa etiam alia exempla sanctorum patent in dialogo, & in uitis patrum, qui sine labore manuum istam vitam transgebant. Item, laborare manibus aut est praecipuum, aut consilium. Si consilium est, nullus tenetur ad laborandum manibus, nisi qui ad hoc uoto se astrinxerit: ergo religiosi qui ex regula sua non habent quod debeant manibus laborare, ad laborem manuum non tenentur. Si autem est in praecipuo, cum ad praecipua diuina & apostolica aequaliter teneantur religiosi & saeculares, non magis ad laborem manuum tenentur religiosi, quam saeculares. ergo si licebat alicui sine labore manuum uiuere quando in saeculo erat, idem licebit quando in religione aliqua erit. Itē, tempore illo quo dixit Apostolus, Qui non uult laborare, non manducet, non erant religiosi a saecularibus distincti, vnde istud praecipuum communiter omnibus Christianis propositum est: quod et patet ex hoc quod dicitur. 2. Thessalonicensium. 3. Subtrahatis uos ab omni fratre ambulante inordinate. Omnes enim Christiani tunc fratres appellabantur, ut patet 1. ad Corinth. 7. Si quis frater habet uxorem infidelem & c. glo. i. Si quis fidelis. Si ergo religiosi tenentur laborare manibus propter illa Apostoli uerba, pari ratione tenentur omnes saeculares, & sic redit idem quod prius. Item, August. dicit in libro de opere monachorum. Illi qui factum habebant aliquid in saeculo, quo facile sine officio sustentarent hanc uitam, quod conuersi ad Deum indigentibus dispersi sunt, & credenda est eorum infirmitas, & ferenda. Solent enim tales operum corporaliu laborum sustinere non posse. ergo illi qui in saeculo de labore manuum non uixerunt, nec in religione ad laborem manuum sunt cogendi. Item, in eodem libro Augustinus loquens de aliquo diuite, qui bona sua alicui monasterio tribuit, dicit quod bene facit manibus laborando, ut alijs exemplum det: quod quidem si nolit, scilicet laborare manibus, quis eum audeat cogere? Nec Opusc. S. Tho. Aquin. S. 2. disert.

differt; ut ibi ipse subiungit, siue monasterio de-
derit, siue vbiunque diuiserit, cum omnium Chri-
stianorum sit vna respublica. ergo idem quod prius.
Item, id quod non præcipitur nisi sub cõditione & in
casu, non obligat nisi conditione illa existente, & in ca-
su illo: sed labor manuum nunquã inuenitur ab Apo-
stolo imperatus nisi in casu, quando scilicet per hoc
vitantur aliqua peccata, volens prius homines mani-
bus laborare, quã in illa peccata incidere. ergo qui
possunt manibus nõ laborãdo talia vitare, nõ tenentur
manibus laborare. Media patet per hoc, quod Apo-
stolus nõ nisi in tribus locis inuenitur laborẽ manuũ
imposuisse. 1. ad Eph. 4. Qui furabatur, iã non furet,
magis autem laborem operando manibus suis: in quo
apparet quod laborem manuum imponit ad furtum
vitandum, eis scilicet qui a manuum labore abstinentes
victum in furto quærebant. Secundo, hoc ipsum præ-
cepit. 1. Thes. 4. vbi dicit. Operemini manibus vestris,
sicut præcepimus vobis, & vt honeste ambuletis ad
eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis: in
quo laborem manuum indixit ad vitandam concupi-
scentiam alienarum rerum, quod est furtum mentale.
Tertio, de hoc loquitur. 2. Thes. 3. vbi sic dicit. Cum
essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quo-
niam si quis non vult operari, nec manducet. Audiui-
mus. n. iter uos quosdã ambulare inquiete, nihil ope-
rantes, sed curiose agentes, glo. Qui sãda cura neces-
saria sibi prouident. His autem qui eiusmodi sunt, de-
nuntiamus & obsecramus in Domino Iesu Christo,
ut cum silentio operantes, suum panem manducent:
in quo patet q̄ laborem manuum imponit illis; qui
laborem manuũ fugientes, ex turpibus negotiis victũ
sibi acquirebant. Sic ergo patet quod religiosi & sæ-
culares, qui & sine furto, & sine cõcupiscentia aliena-
rum rerum, aut sine turpi cura victũ habere possunt
vndecunque, ex præcepto Apostoli laborare non tenen-
tur. Similiter nec ex præcepto Aug. i. lib. de opere mo-
nachoꝝ, cũ non inducat nisi ad obseruandũ præcepta
apostolica, sicut patet inspicenti diligenter verba ei.
ergo non tenentur religiosi manibus laborare nisi in
casu. Itẽ, illi qui habent alias vnde viuunt quã de la-
bore manuum, non tenentur manibus operari, alio-
quin omnes diuites, & omnes clerici, & laici qui non
laborant, essent in statu dãnationis, qđ ẽ absurdũ. Sed
aliqui religiosi sunt qui habent vnde alias viuunt, q̄
de labore manuũ, quia habent possessiones quæ ad eo-
rum vitam sustentandam a fidelibus collatæ sunt: vel
habent ministerium prædicationis sibi commissum,
de quo viuere possunt. 1. ad Cor. 9. Dominus ordina-
uit his qui euangelium annuntiat, de euangelio viue-
re, gl. Sic Dominus rationabiliter disponit de prædica-
toribus, vt expeditiores sint ad prædicandũ verbum
Dei: unde nõ potest dici, quod hoc intelligendum sit
solũ de prælatis, quib⁹ ex autoritate ordinaria prædi-
care incumbit, quia tã ipsos, quã alios quoscuque
qui ex eorũ cõmissionibus prædicant, oportet expeditos
esse ad prædicandũ verbũ Dei, inter quos possunt esse
religiosi, sicut supra probatũ est. Similiter aliqui reli-
giosi sunt, qui Ecclesię deseruiunt in diuino officio, &
de hoc etiã licite viuere possunt: vnde dicitur. 1. Cor.
9. Qui altari deseruiunt, cum altari participant. Et de
his duobus dicit Aug. in lib. de opere mona. de reli-
giosis loquens. Si euangelistæ sunt, fateor, habent scili-
cet potestatem de sumptibus fidelium viuendi. Si mi-
nistri altaris, bene sibi istam non arrogant, sed plane
mendicant potestatem. Similiter sunt aliqui religiosi, qui

sacræ scripturæ vacant, & de hoc etiã licite viuere pos-
sunt. Vnde dicit Hiero. in epist. contra Vigilantium.
Hæc in Iudæa vsque hodie perseverat consuetudo nõ
solũ apud nos, sed ẽt apud Hebræos, ut qui in lege Do-
mini meditantur die ac nocte, & partem non habent
in terra nisi solum Deum, synagogarum, & totius or-
bis foueantur ministerijs. ergo patet q̄ non omnes
religiosi tenentur manibus laborare. Item, vtilitas spi-
ritualis præfertur vtilitati temporali: sed qui seruiunt
vtilitati communi ad pacẽ temporalem cõseruãdam,
licite accipiunt unde viuunt, vnde dicitur Roma. 13.
Ideo & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc
ipsum seruientes. glo. Dum pugnant pro patria, ergo
multo fortius qui in spiritualibus communi vtilitati
deseruiunt vel prædicando, vel sacræ scripturæ insi-
stendo, vel Ecclesię deseruiendo, in qua fiunt oratio-
nes pro salute totius Ecclesię, possunt licite accipere
a fidelibus unde sustententur. non ergo tenentur ma-
nibus laborare. Itẽ, sicut dicit Aug. in lib. de ope mon.
Apost. ibi manib⁹ operabat, vbi Iudæis solo die sabba-
thi prædicare consueuerat, habens reliquũ tps liberũ ad
manib⁹ laborãdũ, sicut faciebat cũ esset Corin. Sed qñ
erat Athenis, vbi poterat quotidie prædicare, manib⁹ nõ
operabatur, sed viuebat de his quæ detulerant sibi
fratres de Macedonia venientes. Ex quo patet quod
officium prædicationis non est propter laborem ma-
nuum dimittendum. ergo illi qui possunt prædicatio-
ni quotidie insistere, & alijs quæ ad salutem animarũ
spectant, siue autoritate ordinaria hoc agant, siue
ex commissione alterius, debent omnino a labore ma-
nuum abstinere. Item, opera misericordiæ præferuntur
corporalibus exercitijs. 1. Timothei 4. Corporalis
quidem exercitatio ad modicum vtilis est, pietas
autem ad omnia valet: sed opera pietatis sunt in-
termittenda vt vacetur prædicationi, Actuum. 6.
Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & mi-
nistrare mensis. Lucæ 9. Sine vt mortui sepeliant mor-
tuos suos; tu autem vade & annuntia regnum Dei.
glo. Dominus docet bona minora pro vtilitate maio-
rum esse præmittenda. Maius est enim animas mor-
tuorum prædicando suscitare, quã corpus mortui
terra abscondere. ergo & illi qui licite prædicare pos-
sunt qualitercumque, debent laborem manuum pro-
pter prædicationem intermittere. Item, non est possi-
bile studio sacræ scripturæ continuo insistere, & de la-
bore manuum victum quærere: sed sicut Grego. in
pastorali dicit, exponens illud quod dicitur Exod. 25.
Vestres semper erunt, in circulis. Nimirum necesse est,
inquit, vt qui ad officium prædicationis excubant,
a sacræ lectionis studio non recedant, vt scilicet sem-
per sint parati ad prædicandum, & si non semper
prædicent, ut patet per ea quæ ibi subduntur. ergo
illi qui ad prædicandum deputati sunt, siue ex pro-
pria autoritate sicut prælati, siue ex prælatorum cõ-
missione, debent a labore manuum cessare vt stu-
dio vacent. Item, quod religiosi possint labore ma-
nuum dimisso, studio sacræ scripturæ absque repre-
hensione vacare, patet per id quod dicit Hiero. in
prologo super Iob. Si aut fiscellam iunco texerem,
aut palmarum folia complicarem, ut in sudore
vultus mei comederem panem, & ventris opus
sollicita mente pertractarem, nullus morderet, ne-
mo reprehenderet. Nunc autem quia iuxta senten-
tiam Saluatoris, volo operari cibum qui non perit,
& antiquam diuinorum voluminum uiam senti-
bus uirgultisque purgare, error mihi geminus in-
iungitur.

iungitur. Et infra. Quia propter, o fratres dilectissimi, p
stabelle calatis sportellisque munusculis monachorũ
spiritualia hæc & mansura dona suscipite. ergo patet
quod beatus Hiero. qui erat monachus, loco laboris
manualis studium sacræ scripturæ assumpserat, de quo
tamen ab inuidis reprehendebatur. ergo & alijs reli-
giosis hoc ipsum licet, quantumcunque murmurent
detractores. Item, August. in lib. de opere mona. Qui
relicta, vel distributa siue ampla, siue qualicumque
opulentia inter pauperes Christi pia & salubri humi-
litate numerari uoluerint, si corpore ita ualent, & ab
ecclesiasticis occupationibus uacant, si & ipsi mani-
bus operentur ut pigris auferant excusationem, mul-
to misericordius agunt, quã cum omnia sua indigẽ-
tibus diuiserunt. Ex quo patet quod tam illos qui cor-
pore non ualent, quã illos qui ecclesiasticis operi-
bus implicant, non uult manibus laborare: sed inter
ecclesiasticas occupationes prædicationis est utilior & di-
gnior. 1. Tim. 5. Qui bene præfunt presbyteri, duplici
honore digni habeantur, maxime qui laborant in uer-
bo & doctrina. ergo illi qui in prædicatione occupa-
tur, non debent manibus laborare. His ergo uisis, re-
stat obiectis in contrarium respondere. Ad illud ergo
quod primo obijcitur, quod laborare manibus est ab
Apostolo præceptum, dicendum quod illud præcep-
tum ab Apostolo propositum non est iuris positiuũ,
sed legis naturalis: qđ patet p hoc quod dicit 2. Thes.
3. Vt subtrahatis uos ab omni fratre ambulante inor-
dinate, glo. Aliter quã ordo naturæ exigit. Loqui-
tur autẽ de illis q̄ ab opere manuali cessabant. Quod
autem ad manibus operandum ipsa natura inclinet,
indicat corporis dispositio: quia natura non dedit ho-
mini vestes, sicut pilos alijs animalibus: neque arma,
sicut cornua bobus, & ungues leonibus, nec aliquem
cibum sibi natura præparauit excepto lacte, vt Au-
cenna dicit. Veruntamen loco omnium dedit sibi ra-
tionem, qua hæc omnia sibi posset prouidere, & ma-
nus quibus prouisionem rationis exequi posset, vt di-
cit Philosophus in 14. de animalibus. Et quia præcep-
ta legis naturæ communiter omnes respiciunt, hoc
præceptum naturalis iuris de labore manuum ad om-
nes hominum differẽcias se extendit, nec magis ad re-
ligiosos quã alios: nec tamen dicendũ, q̄ ad mani-
bus operandũ quilibet hõ teneatur, qđ sic patet. Sunt
enim quædã legis naturæ præcepta, per quorũ imple-
tionẽ nõ prouidetur nisi implenti, sicut præceptũ de
manducando: unde ad hæc implenda quilibet homo
singulariter tenetur. Sunt etiam quædã præcepta legis
naturæ, quibus homo sibi non prouidet, sed naturæ cõi,
sicut præceptũ de actu generatiuæ uirtutis, quo speci-
es humana multiplicatur & saluatur, uel etiam quib⁹
homo non soli ipsi, sed alijs prouidere potest: & ad hæc
obseruanda non quilibet obligatur, quia nec vnus ad
omnia sufficeret, quibus uita hominũ indiget. Non. n.
posset vnus homo generationi intendere, & cõtẽpla-
tioni, & ædificationi, & agriculturæ, & omnibus alijs
exercitijs, quibus indiget uita humana: unde in his
vnus ab alio iuuatur, sicut in corpore membrũ vnum
ab alio. Et ppter mutuũ obsequium, quod hoĩes sibi
in uicẽ impedere debent, dicit Apostolus Rom. 12. Sin-
guli autẽ alter alterius mēbra. Horum autẽ ministerio-
rum distributio, vt. f. diuersi homines diuersis mini-
sterijs occupentur, fit principaliter ex diuina prouidẽ-
tia, sed secundo ex causis naturalibus, p quas magis
hõ inclinatur ad vnum q̄ ad aliud. Sic ergo patet q̄ in
talibus nullus obligatur ex præcepto, nisi quando ne-

cessitas incūbit, & per aliũ sibi nõ prouidetur: sicut si
necessitas incūberet homini vt domo, vel aliquo hu-
iusmodi ueretur, & nullus alius esset q̄ ei prepararet,
ipse sibi habitaculũ præparare teneretur, alias sibi
manus iniiceret. Et similiter dico, q̄ ad manibus labo-
randum nullus tenetur, nisi quãdo necessitas sibi in-
cumbit vtendi his quæ labore manuũ quærantur, &
es ab alijs aliunde habere nõ potest sine peccato. Illud
ẽm dicimus posse, quod licite possumus: & hoc patet
per id qđ dicitur. 1. Cor. 4. Laboramus operantes ma-
nibus nostris, glo. pro nobis necessarijs, quia nemo
dat nobis. Vnde & Apostolus laborem manuum nun-
quã præcepit, nisi illis qui a labore manuũ abstinen-
tes, causa victus acquirẽdi in peccata alia incidẽbãt,
vt supra probatũ est. Et sic ex uerbis Apostoli nõ pot
probari nisi q̄ quilibet homo vel religiosus, vel sæcu-
laris tenetur manibus laborare potius quã se mori
dimittat, vel victum aliquo modo illicito quærat: &
hoc concedimus. Ad illud quod secundo obijcitur, di-
cendum quod ex prima parte illius glo. non potest
plus haberi, nisi quod illud uerbum Apostoli. Si quis
non laborat, nec manducet, intelligitur de opere cor-
porali contra quosdam monachos, qui dicebant illud
uerbum intelligendum esse de opere spirituali tantũ,
volentes quod seruis Dei nõ liceret operari. Et hunc
intellectum glo. aufert, & August. reprobatur in libr.
de opere mona. vnde glo. sumitur. Habito ergo quod
textus sit intelligendus, Qui non uult operari, f. corpo-
raliter, non manducet, nõ sequitur quod quilibet qui
manducare uult, teneatur manibus laborare. Si enim
de omnibus hoc diceretur, esset contrarium ei quod
paulo ante præmisit. Nocte & die operantes, non
quali non habuerimus potestatem & c. Habebat ergo
Apostolus potestatem manducandi sine labore manuũ.
nõ igitur uniuersaliter intelligendum est, Si quis non
uult operari, nec manducet. Sed de quibus loquatur,
patet manifeste per illud quod subditur. Audiui-
mus enim inter uos quosdam ambulantes inquiete, nihil
operantes, sed curiose agentes, glo. Qui sãda cura ne-
cessaria sibi prouident. His autẽ qui eiusmodi sunt de-
nuntiamus, ut cũ silentio operantes suum panem ma-
ducant. Cum enim nullo modo debeant sãda cura,
id est, illicito negotio victum quærere, in idem redit
eos nõ operari, & non manducare. Quod autem sub-
iungitur in glo. uult seruos Dei corporaliter operari,
non simpliciter proponitur, sed cum conditione alte-
rius mali uitandi, scilicet in uoluntariẽ & cõtẽpla-
tationis, quia sequitur. Vt nec compellantur egesta-
te necessaria petere. Esset enim potius manibus labo-
randum, quã ad tantam miseriam deueniendum,
quod cõtra suum propositum & uoluntatem aliquis
mendicare cogeretur. Nec tamen sequitur q̄ pauper-
tatẽ assumentes, & ex humilitate medicare uolentes,
laborare manibus teneantur. Ad id quod tertio obij-
citur, dicendum q̄ Apostolus non præcepit laborem
manuũ absolute, sed cũ quadam comparatione, vt. f.
quis potius manib⁹ laborare debeat quã furari: dicit
.n. Qui furabatur, iam nõ furet, magis autem labo-
ret manibus suis & c. Ideo nõ sequitur quod religiosi,
qui sine furto victum habere possunt, laborare corpo-
raliter teneantur. Ad illud qđ quarto obijcitur, dicẽdũ
q̄ illi qui omnia sua vendunt, ut consilio Christi obe-
diant, debent suis rebus uenditis sequi Christum,
vnde Petrus dicit Mat. 19. Ecce nos reliquimus om-
nia, & secuti sumus te & c. Sequi autem potest aliquis
Christum non solum opera uitæ contemplatiuæ ope-
rando,
Opusc. S. Tho. Aquin. S 3 rando,

ando, sed etiam opera actiua faciendo, unde qui relictis omnibus contemplationi vacat, consilium Christi implet. Similiter qui relictis omnibus elemosinas corporales, vel spirituales facit predicando, vel docendo. glo. ergo inducta ponit vnum illorum, quibus consilium Christi impletur, nec tamen per hoc alia excluduntur, alias gloss. contraria esset euangelio. Dicitur enim Luc. 9. quod Dominus cuida dixit. Sequere me, qui cum dilationem peteret causa sepeliendi patris, Dominus respondit. Sine ut mortui sepeliat mortuos suos, tu autem vade & annuntia regnum Dei. Voluit ergo aliquos dimissis omnibus se sequi ad annuntium verbum Dei. Vel potest dici, quod cum textus sit consilium, totum quod in glo. continetur consilium est, & ideo ad hoc nullus tenetur, nisi ad hoc per uotum obligetur. Ad id quod quinto obijcitur, dicendum quod hoc quod Apostoli manibus laborauerunt, quandoque quidem fuit necessitatis, quandoque superrogationis. Necessitatis quidem fuit, quando ab alijs victum inuenire non poterant, ut patet. 1. Corin. 4. per gloss. prius inductam. Quod etiam supererogationis fuerit patet per id quod habetur 1. Corin. 9. Hac rane supererogatione tribus de causis Apostolus utebatur. Quandoque quidem ut occasionem auferret pseudo apostolis predicandi, qui propter sola temporalia predicabant, ut patet 2. Cor. 11. Quod autem facio, & faciam ut amputem occasionem eorum &c. Quandoque propter auaritia eorum quibus predicabat, ne grauati si Apostolo seminari spiritualia prouiderent temporalia, a fide discederent, ut patet 2. Cor. 12. Quid est enim quod minus habuistis praeter ceteris ecclesijs, nisi quod ego ipse non grauauos? Tertio ad dandum exemplum otiosis operandi. 2. Thess. 3. Nocte & die operantes, ne quem uestrum grauaremus. Et infra. Ut nosmetipsos formam daremus uobis ad imitandum nos. Nec tamen Apostolus laborabat in illis locis, in quibus quotidie predicandi facultatem habebat, sicut Athenis, ut August. dicit in lib. de operi. mona. Et ideo non est de necessitate salutis, quod religiosi in hoc Apostolum imitent, cum non teneant ad oes supererogationes. Unde nec alij Apostoli manibus laborabant, nisi forte quando non inueniebant qui eis daret, in quo casu tenetur quilibet manibus laborare. Ad id quod sexto obijcitur, dicendum quod decreta illa loquuntur de illis clericis, quibus facultates ecclesiae & oblationes fidelium non sufficiunt ad uiuendum, qui debent uictum manibus quaerere. Ad 7. dicendum quod Apostolus dat episcopis exemplum laborandi in casibus, in quibus ipse laborabat, quando scilicet laborum manuum ab occupationibus ecclesiasticis non impediuntur, & accipere sumptus esset in grauam & scandalum subditorum de nouo conuersorum ad fide. Ad id quod octauo obijcitur, dicendum quod labor manualis, ut per auctoritatem Hiero. inductam patet, non solum assumitur ad uictum quaerendum, sed ad uanas cogitationes reprimendas, quae nascuntur ex otio & carnis corruptione. Otium autem efficaciter remouetur non solum per opera manualia, sed etiam per exercitia spiritualia, quibus etiam concupiscentia carnis frenatur, unde dicit Hiero. in eadem epistola. Ama scientiam scripturarum, & carnis uitia non amabis, unde quantum pertinet ad corpus domandum, & otium tollendum, labor manualis non est in praecipuo, dummodo homo per alia spiritualia exercitia otium euitet, & corpus castiget alijs praenitentiae operibus, sicut ieiunijs, uigilijs, & huiusmodi, inter quae connumerat Apostolus laborem manuum di-

consens. 2. Corin. 6. In laboribus, in uigilijs, ieiunijs, glo. In laboribus operum, quia manibus suis operabatur. Ad illud quod nono obijcitur, dicendum quod laborare manibus quandoque est melius quam non laborare, & quandoque econuerso. Quando enim aliquis per laborem manuum non retrahitur ab aliquo utiliori opere, melius est manibus laborare, ut exinde possit sibi sufficere, & alijs ministrare, & praecipue quando esset in scandalum infirmorum infidelium, uel de nouo conuersorum ad fidem, si aliquis a labore manuum abstinens de sumptibus fidelium uiuere uellet, in quo casu Apostolus manibus laborabat, ut patet per glo. 1. ad Corin. 9. Et sic loquitur etiam glo. inducta de Actibus. Quando autem per laborem manuum aliquis ab utiliori opere impeditur, tunc melius est a labore manuum abstinere, ut patet per glo. Luc. 9. Super illud. Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, quae supra fuit inducta: & sicut patet per exemplum Apostoli, qui ab opere cessabat, quando predicandi oportunitatem habebat. Facilius autem impeditur moderni praedicatores a praedicatione per laborem manuum, quam Apostoli, qui ex inspiratione scientiam praedicationis habebant, cum oporteat praedicatores moderni temporis ex continuo studio ad praedicationem paratos esse, ut patet per auctoritatem Grego. supra inducta. Ad illud quod decimo obijcitur, dicendum quod Augustinus illos ab opere desistentes contumaces dicit, qui ex praecipuo Apostoli laborare tenentur, quos & Apostolus 2. ad Thess. 3. excommunicandos dicit: hi autem sunt qui otiose uiuentis ex saecula cura sibi uictum acquirunt. Et quod de talibus Augustinus loquitur, patet ex his quae supradixerat assignans causam quare illi qui ex rusticana uita ad religionem conuertuntur, laborare debeant. Dicit enim, Nec enim apparet utrum ex proposito seruitutis Dei uenerint, an uitam in opem & laboriosam fugientes, uacui pasci atque uestiri uoluerint, & insuper honorari ab eis a quibus contemni conterique consueuerant, quos uult manibus operari. Tales enim manifeste sunt de numero otiosorum, quibus denuntiat Apostolus, ut cum silentio operantes, suum panem manducent, & praecipue contumaces Augustinus nominat illos, qui dicebant non licere seruis Dei manibus suis operari, sicut in Apostoli peruerentes. Ad illud quod undecimo obijcitur, dicendum quod spiritualibus operibus, quae obiectio tangit, potest quis uacare dupliciter, scilicet quasi inseruiens utilitati communi, & quasi insistentis utilitati priuatae, quod patet per singula. Potest enim aliquis orationibus & psalmis uacare diuinum officium in ecclesia celebrando, quod est quoddam opus publicum ad ecclesiae aedificationem ordinatum: & potest etiam praedictis aliquis uacare per modum priuatae orationis, quod interdum etiam laici faciunt, & sic de alijs loquitur Aug. Non autem primo modo: quod patet ex hoc quod dicit, quod cantica diuina decantare manibus operantes possunt exemplo opificum, qui fabulis corda & linguas donant, cum tamen manibus ab opere non recedant, quod non sineret in illis qui debent in ecclesia horas canonicas celebrare. Similiter lectioni aliquis uacat quasi operi publico in scholis docendo, uel etiam ad discendum, ut magistri & scholares faciunt religiosi, uel saeculares, sed quasi operi priuato, quod sibi ipsi ad consolationem suam scripturas plegunt, sicut monachi in claustris faciunt, & sic loquitur August. unde non dicit. Qui dicunt se uacare doctrinae, uel instructioni: sed dicit, qui dicunt se uacare lectioni. Similiter uerbo Dei

ho Dei aliquis insistent, quasi operi publico publice populis predicando, sed tanquam priuato opere insistent uerbo Dei, qui alicui in communi locutione uerba aedificatoria loquitur, sicut monachi in deserto fratribus ad se uenientibus multa dicebant ad aedificationem ipsorum. Et sic loquitur August. quod patet ex hoc quod dicit. Nunquid omnes in monasterio possunt uenientibus ad se fratribus diuinas exponere lectiones? & ideo etiam non dicit, si praedicationis est eroganda, sed si sermo erogandus est: quia ut dicit gl. 1. Cor. 2. Sermo est qui priuatum fit, praedicationis autem quae fit in communi. Illi ergo qui praedictis spiritualibus operibus quasi operibus publicis vacant, suo labore legitime uictum acquirunt a fidelibus accipiendo, utilitati communi inseruientes. Qui autem praedictis operibus quasi priuatis vacant a labore manuum abstinentes, quandoque quidem sunt transgressores praecipui Apostoli, quando scilicet sunt de illis quibus denuntiat Apostolus, ut cum silentio operantes suum panem manducent, ut dictum est. De his ergo loquitur Augustinus, ut patet ex hoc quod dicit. Cur & non praecipuis Apostolicis obseruatis aliquas partes temporum deputamus? Et etiam ex hoc quod dicit. Citius exauditur una obediens oratio, quam decem millia contemptoris, & ex hoc quod dicit. Quae est ista peruersitas, lectioni non obtemperare? Ex quibus omnibus patet quod loquitur de uacantibus spiritualibus operibus, qui praecipuum apostolicum transgrediuntur. Nec transgrediuntur nisi qui ad obseruandum obligantur, de quibus prius dictum est. Quandoque autem uacantes praedictis, ut etiam priuatis operibus, Apostoli praecipuum non transgrediuntur manibus non operantes, quia non laboriosam uitam ex pigritia fugientes, uacui & otiosi uolunt pasci, sed abundantia diuini amoris ab omni exteriori opere retrahuntur ut contemplationi vacent, ut per auctoritates supra inductas probatum est.

CAP. VI.

An religiosi liceat omnia sua relinquere, & sibi nihil retinere in proprio, nec in communi.

Praedictis autem non contenti aduersarij ueritatis, religionum omnium fundamentum ab ipso Domino firmiter collocatum nituntur euertere, uidelicet paupertatem, dicentes illicitum fore omnibus dimissis pauperem religionem ingredi, quae possessiones, aut redditus non habeat, nisi forte sub proposito manibus laborandi, inducentes ad confirmationem sui erroris quod dicitur Proverb. 30. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum uictui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum, aut egestate compulsus furer, & perierit nomen Dei mei: sed ille qui dimissis omnibus pauperem religionem intrat, quae possessiones non habet, uictum sibi necessarium aufert mendicitati se exponens, praecipue si non habeat propositum labore manuum uictum quaerendi. ergo committit se periculo furti & periurij in quo reprehensibilis est. Itē, Ecclesia. 7. dicitur. Ut ilior est sapientia cum diuitijs. glo. quam sola ergo reprehensibiliter agit qui sapientiam sine diuitijs praelegit diuitias relinquens, ut sapientiae uacet. Itē, Ecclesiastic. 17. dicitur. Propter inopiam multi deliquerunt, glo. propter inopiam cordis & operis: sed illud quod est causa periculi, est fugiendum. ergo aliquis se inopem facere non debet omnia sua relinquendo. Item 2. ad Cor.

8. Apostolus dat formam fidelibus elemosynas facendi sic dicens. Sic uoluntas prompta est secundum id quod habet. glo. ut necessaria retineat tantum accepta est, non secundum id quod non habet. i. ultra uires. Non. n. uolo ut alijs remissio, uobis autē tribulatio. glo. i. paupertas: sed ille qui omnia dat, non retinet necessaria sibi, sed ultra uires dans paupertatem patitur. ergo inordinate dat, & contra formam ab Apostolo tradita. Item 1. Tess. 5. super illud. Rogamus autem uos fratres, ut noueritis, dicit glo. Sicut diuitiae negligentiae pariter salutis, ita egestas dum saturari quaerit, a iustitia declinat: sed illi qui relictis omnibus pauperem religionem intrant, se egestati subiiciunt. ergo ponunt se in periculo declinandi a iustitia, quod uideretur reprehensibile. Item, 1. ad Tim. 6. super illud, Habentes alimenta, & quibus tegamur, dicit glo. & si nil inulturimus, uel ablaturi sumus, non tamen omnino abijcenda sunt haec temporalia: sed ille qui dimissis omnibus religionem intrat quae temporalibus possessionibus caret, omnino temporalia abijcit. ergo inordinate agit. Item, super illud Luc. 3. Qui habet duas tunicas, det non habenti glo. de duabus tunicis diuidendis datur praecipuum, quia si una diuiditur, nemo uestitur. Misericordiae enim ipsius pro passibilitate humanae conditionis seruatur mentura, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quod habet cum paupere partiat. ergo qui omnia pauperibus dat nihil sibi reseruans, ultra mensuram & imoderate dat, & ita peccat. Item, super illud. Luc. 12. Nolite quaerere quod manducetis. glo. Non praecipit ut nihil pecuniae ad usus necessarios referuetur a sanctis, cum & ipse Dominus loculos habuisse legatur: sed nisi esset bonum reseruare aliquid sibi, reseruatio prohibita esset, nec Dominus aliquid reseruasset. ergo bonum & expediens est aliquid sibi reseruare, & non omnia relinquere. Itē, dare data & non danda est actus prodigalitatibus: sed ille qui dat omnia, dat danda & non danda, cum nihil non dandum sibi reseruatur. ergo talis peccat uitio prodigalitatibus. Itē Ro. 12. Rationabile obsequium uestrum. glo. Ne quid nimis sit: sed dare omnia est dare nimis, quia excedit medium quod tenet liberalitas in dando, quae dat aliqua & reseruatur quaedam. ergo qui omnia dans religionem intrat, non praestat rationabile obsequium Deo. Item, Exod. 20. dicitur, Non occides. glo. subtrahendo consilium uitae cui debes dare: sed consilium uitae conseruanda adhibetur per bona temporalia. ergo qui bona temporalia subtrahit sibi cui maxime debet consilium uitae adhibere, uenit contra illud praecipuum Decalogi, Non occides, sibi manus iniiciendo. Item, Teno. 4. Melius fuit occisus gladio, quam interfectis fame. ergo te exponere fami peius est quam se exponere gladio: sed hoc non licet, dum homo habet quod faciat sine peccato, ut Augustinus dicit. ergo multo minus licet se fami exponere, quod facere uidentur qui sua relinquunt nihil sibi reseruantes. Item, plus homo sibi tenetur quam alij: sed peccaret aliquis qui alteri totum subtraheret, unde uitam sustentare deberet, & quodammodo ipsum occideret. Ecclesia. 34. Panis egentium uita pauperis est, qui defraudat illum homo sanguinis est. ergo peccat seipsum quodammodo occidens, qui omnia relinquitur religionem intret, in qua communes possessiones non sunt unde sustententur. Item, totius perfectionis exemplar uita Christi est: sed Christus habuit unum uita sustentaret. Legit. n. lo. 12. loculos habuisse. Et lo. 4. legit, quod discipuli eius iuerat in ciuitate ut cibos sibi emerent. ergo non est perfectionis quod aliquis quia det Opusc. S. Tho. Aquin. S 4 nihil

nihil sibi referuans. Itē, omnis religionis obseruatio habet ortū a conuersione discipulorū Christi. Vñ dicit Hiero. in lib. de illustribus uitis, q̄ tales in primitiua Ecclesia erant omnes christiani, quales mō sunt religionē etiam perfectissimi. Et hoc idem habetur in collatiōibus patrum, & haberi potest ex glo. quæ habetur Act. 4. super illud, Multitudinis credentiū &c. Sed de his dicitur Act. 4. quod erāt illi omnia cōia, & nullus erat egens inter eos. ergo illi qui dimisit proprijs nō habet possessiones ī cōi, quos oportet esse egētes, nō religioſam, sed superstitioſam uitā ducūt. Item Dominus mittens discipulos ad prædicandum, duo eis præcepta dedisse uidetur, vnum. s. vt nihil in via secum ferrent, vt patet Matt. 10. Mar. 9. & Luc. 6. Aliud, ut ī uiam gentium ne abirent, vt dicitur Matt. 10. Primum autem uidetur reuocallē passione imminente Luc. 22. Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Secundū præceptū reuocallē uidetur. Mat. vlt. Euntes, docete omnes gentes. Et Mar. vlt. Euntes in mundum vniuersum &c. Sed post renouationē secundū præceptū nullatenus est obseruandū, sed magis est euāgelij gētibus prædicandū. ergo nec primū p̄ceptum est deinceps obseruandū, vt aliquis. s. totaliter subsidia uitæ se abijciat. Item, 1. 2. q. 1. dicitur. Expedi facultates Ecclesiæ possideri, & proprias perfectionis amore cōtemni. Et infra. Satis ostenditur & propria debere propter perfectionem cōtēni, & sine impedimento perfectiōis posse Ecclesiæ facultates q̄ sunt p̄fecto cōmunes possidere. ergo & si aliqui oīa sua dimittāt ad religionē cōuolantes, talem tamē religionē debēt eligere, q̄ habeat facultates cōmunes. Itē, quæst. eadē. c. Videntes, dicitur q̄ summi sacerdotes statuerunt possessiones ecclesiæ cōferri, vt inter eos qui ī cōmuni uita degunt, nullus egēs inueniatur. Si ergo aliqui cōmunib⁹ possessionib⁹ sp̄retis in egestate uiuant, cōtra statuta sanctorū patrū faciunt, & ita peccant. Itē, Matt. 4. super illud. Si filius Dei es, mitte te deorsum. glo. Nemo debet tentare Deū, quando habet ex humana ratione quid faciat. Et infra. Postquā deficit humana ratio, cōmēdet se homo Deo nō tēdō, sed deuote cōfidendo: sed ille qui habet diuitias quibus pōt resistere his quæ corrumpunt corpus. s. calori naturali, & alijs hmōi, cōtra q̄ munimur per victū & uestitū, habet ex humana rōne quid faciat. ergo si his auxilijs sibi subtractis a Deo victū expectet, uidetur q̄ peccet tentando Deum, sicut si aliquis uidentem uisum uenientem arma deponeret, quibus uita suā poterat tueri, uideretur tentare Deū. Itē, illa quæ quotidie a Deo petimus, non sunt abijcienda. Sed corporalia necessaria ad uitā quotidie a Deo petimus dicentes. Panē nostrū quotidianum da nobis hodie. ergo tēporalia nō sunt omnino abijcienda, vt. s. aliquis uoluntarie se subijciat paupertati. Itē, ī decre. de consecrat. distin. 1. c. Nemo, dicitur quod ecclesia non debet ædificari, antequam ille qui uult ædificare, prouiderit q̄ ad alimēta, & custodiā, & stipēdia custodū sufficiat. ergo illi qui possessiones non habent, cōtra decreta sanctorū patrū uiuunt. Itē, modus iste cū cōmunibus possessionibus in religionibus est approbatus per antiquos patres. Augustinū Basil. Bened. & multos alios. ergo temerarium uidetur alium modum nouum inducere. Itē, in nouo testamento discipulis Christi imponitur, vt necessitatibus pauperum subueniant: sed hoc nō potest fieri ab illis qui nec proprias, nec communes possessiones habent. ergo talis modus uiuendi non est approbandus. Sed quia rerū cognitiones interdū ex sua

p̄sent origine, prædictæ positiois ortū & processum inuestigamus. Sciendum ergo est hæreticū quēdā fuisse Romę antiquis t̄pibus Iouinianum noīe, qui in hunc errorem lapsus est, vt diceret omnium baptizatorum qui suum baptisma seruauerunt, vnā in regno calorū esse remunerationē, vt Hiero. narrat in lib. quē contra eum scribit, ex quo intantū processit, vt diceret uirgines, uiduas, & maritatas, q̄ semel in Christo sunt lotę, si nō discrepēt cæteris operibus, eisdē meriti esse, & q̄ iter abstinētiā ciborū & p̄ceptionē eorū cū gratiarū actiōe nulla esset differentia, m̄monium p̄ hoc uirginatati adæquans. In quo cōsiliū de uirginitate seruanda eneruabat, qd̄ habetur a Dño. Matt. 19. Non oēs capiunt uerbū istud. s. a nuptijs abstinēatur, sed qui potest capere capiat. & ab Apōtol. 1. Cor. 7. De uirginibus autē præceptū Dñi nō habeo, cōsiliū autē do. Vñ positio eius pro hæresi dānata est, vt Aug. narrat. Hic autē Iouinianus error ī Vigilantio surrexit, vt Hier. dicit in epist. cōtra Vigilā. qui ueritatē fidei impugnabat, ut ibidē dicitur, pudicitia odio habēs, & in conuiuio seculariū cōtra ieiunia sanctorū declamans, vt Hier. in eadē epist. dicit. Nec solū contentus fuit Iouinianus imitari, cōsiliū de uirginitate euacuans, sed superadere ausus est etiam, vt cōsiliū de paupertate seruanda destrueret omnino, uñ Hiero. de eo dicit. Quod autem aserit eos melius facere qui utuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionū pauperib⁹ diuidunt, quā illos qui possessionibus uenditis simul oīa largiuntur, nō a me ei, sed a Deo respōdebitur. Si uis perfectus esse, uade, & uide omnia quæ habes &c. Matt. 19. Hic autem error per successiones errantium vsque ad hodierna tempora peruenit, & in hæreticis quibusdā qui Cathari nominantur permansit, & adhuc permansit, sicut patet in quodam tractatu cuiusdā Desiderij hæresiarchæ Lombardi nostri temporis, quem edidit contra catholicam ueritatem, in quo inter cætera condemnat statum eorum, qui relictis omnibus egere uolunt cum Christo. Nuper autem quod est horribilius, antiquus error renouatus est ab his qui fidē defendere uidebantur, qui more errantium in prius procedētes, nō sunt cōtēti diuitias paupertati æquare. vt Iouinianus: uel diuitias paupertati præferre, ut Vigilantius, sed paupertatem totaliter condēnare, dicentes non esse licitum sua omnia pro Christo relinquere, nisi talem religionem intret, quæ possessiones habeat, uel nisi talis sit, qui labore manuum uiuere intēdat. Afferunt etiam paupertatem laudari in scriptura non actualem, quā aliquis se rebus temporalibus expoliat, sed habitualement qua aliquis rē temporalem cōtēnit corde, & si re possideat. Ad destructionem igitur huius erroris hoc modo p̄cedemus. Primo enim ostendemus ad perfectionem euangelicam pertinere non solum paupertatem habitualement, sed etiā actualement quæ fit per abiectionem rerum temporalium. Secundo ostendemus, quod hæc perfectio manet etiam si possessiones in communi non habeantur. Tertio, q̄ hæc perfectio etiam in his qui possessionibus carent, nō semper requirit manuum laborem. Quarto, soluimus ea quæ pro se inducunt. Ad ostendendum autem paupertatem actualement ad euangelicam perfectionem pertinere, assumatur primo illud quod dicitur Matt. 16. Si uis perfectus esse, uade, & uende omnia &c. Sed ille qui sua uendit & pauperibus tribuit, non solum habitualement paupertatem eligit, sed etiam actualement. ergo actualis paupertas ad euangelicam perfectionem pertinet. Item, perfectio euangelica consistit

in imitatione Christi: sed Christus non solum uoluntarie, sed etiam realiter fuit pauper, uade Mat. 17. super illud, Uade ad mare. glo. Dominus tantæ paupertatis fuit, vt uide tributum soluere, non haberet. & Luc. 9. super illud. Vulpes foueas habent &c. Dicit glo. Ego sum tantæ paupertatis, vt nec hospitium quidē habeam, nec meo utar tēto, & per multas alias auctoritates de facili hoc probari pōt. ergo actualis paupertas ad perfectionem pertinet euaḡelicam. Item, perfectio euangelica in Apōtolis maxime claruit: sed ipsi actualement paupertatem habuerūt, sua omnia relinquentes, uade Petrus dixit. Mat. 19. Ecce nos reliquimus omnia &c. & ideo Hiero. dicit ad Hebidiā. Vis esse perfecta, & in primo stare fastigio dignitatis, fac quod fecerunt Apōtoli, Uende omnia q̄ habes, & da pauperibus, & sequere Saluatorē, & nudam solamque crucē nuda sequaris & sola. ergo actualis paupertas ad euangelicam perfectionem pertinet. Itē, Mat. 10. super illud. Quam difficile qui pecunias habent &c. glo. Aliud est pecuniam habere, aliud amare. Multi habent & non amant, & multi non habent & amant. Item, alij & habent, & amant: alij uero non habent, nec amare se gaudent, qui tutiores sunt, & quidē cum Apōtolo dicere possunt. Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. ergo actualis paupertas, & habitualement simul præferenda est habitualement paupertati. Itē, idem potest haberi Mat. 19. per glo. super illud. Dines difficile intrabit in regnum Dei. glo. De omnibus rutiis est nec habere, nec amare diuitias. Item, Jac. 2. Nōne Deus elegit pauperes in hoc mundo. glo. Inopes rerum temporalium: hoc autem non est nisi per actualē paupertatem. ergo actualiter pauperes sunt electi a Deo. Item, Luc. 14. dicitur. Qui non renuntiat omnibus quæ possidet. glo. Hoc tamen distat inter renuntiare omnibus, & relinquere omnia: quia renuntiare cōuenit omnibus qui ita licite utuntur omnibus mūdanis quæ possident, ut tamen mente tendant ad æternā. Relinquere est tantum modo perfectorū, qui omnia tēporalia postponunt, & solis æternis inhiant. ergo relinquere quod pertinet ad actualement paupertatem est euangelicæ perfectionis, sed renuntiare quod pertinet ad habitualement, secundū glo. prædictam, est de necessitate salutis. Item, Hiero. in epistola contra Vigilantium post uerba inducta (subiungit. Ad eum loquitur Dominus, qui uult esse perfectus, qui cum Apōtolis patrem, nauiculam, & rete dimittit. Itē quem tu laudas, secundus & tertius gradus est, qui scilicet fructū possessionum dat pauperibus, quem & nos recipim⁹, dummodo sciamus prima secundis & tertijs præferēda. ergo patet quod præferendi sunt illi qui omnia sua dimittunt illis, qui de fructibus possessionū diuidunt pauperibus. Item, in epistola ad Rusticum Monachū. Si habes substantiā, uēde, & da pauperibus: si non habes, grandi onere liberatus es, nudum Christū nudus sequere. Durum, grande, difficile, sed magna sunt præmia, & multa alia huiusmodi ex epistolis Hiero. accipi possunt, quæ de actuali paupertate necesse est ut intelligantur, quæ causa breuitatis dimittuntur. Item, Aug. dicit in lib. de ecclesiasticis dogmatibus. Bonū est facultates cum dispensatione pauperibus erogare, melius est pro intentione sequendi Dominum in simul donare, & absolutū a sollicitudinibus egere cū Christo, & sic idem quod prius. Item, Ambro. in lib. de offic. Nullum adminiculum præstant diuitiæ ad uitam beatam, quod euidenter Dominus in Euangeliō

demonstrauit dicens. Beati pauperes, quoniam uestrū est regnum Dei. & infra. Itaque paupertatem, famē, & dolorem quæ portantur mala, non solum impedimento non esse ad uitam beatam, sed adiumento esse euidentissime pronuntiatum est. Sed hoc non potest intelligi de paupertate habituali, qua homo diuitias subiicit, quia hæc a nullo putantur impeditiua beatitudinis. ergo oportet quod intelligat de paupertate actuali, quæ omnia abijcit. Itē, Greg. dicit in 8. homel. secūda. partis super Eze. Cum quis suum aliquid Deo uouet, & aliquid non uouet, sacrificium est: cum uero omne quod habet, omne quod uiuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo uouerit, holocaustum est: sed holocaustum erat dignissimum sacrificiorū. ergo p̄fectissimum opus est omnia sua propter Deum dimittere. Item Geg. in prologo moral. Cūque adhuc me cogeret animus præsentī mundo quasi specietenus deseruire, ceperunt multa contra me ex eiusdem mundi cura succrescere, ut in eo iam nō specie, sed quod esse grauitus, mente retinere, qui tandem cuncta sollicitè fugiens, porrum monasterij petij, & relictis quæ mundi sunt, vt frustra tunc credidi, ex huius mundi naufragio nudus euasi. Ex quo patet quod periculum est res mundi possidere, quia earum possessio periculose mentem retinet, & ideo laudabilius est etiam possessiones rerum temporalium a se abijcere per actualement paupertatem, vt mēs a cura diuitiarum liberetur. Itē, Chryl. dicit ī lib. Quod nemo lædit nisi a seipso. Quid Apōtoloſ penuria rerum corporalium lædit? Nonne infame, & sili, & nuditate degebat, & pro his clari magis & magnifici habebantur, atque ingentem per hoc fiduciam quæserunt apud Deum: ex quo patet quod actualis paupertas, quæ in penuria rerum consistit, ad apōtolicam perfectionem pertinet. Item, Ber. dicit ad Senonensem archiepiscopum. Felix qui nihil sibi retētat ex omnibus quæ habet. Non foueam, ut uulpes, nō tamquam uolucres nidum, non loculos, quomodo ludas, non domos sicut nec Maria locum in diuersorio, imitatus profecto illum qui nō habebat ubi caput suum reclinaret. Ex quo patet q̄ nihil omnino possidere in mundo, ad christianam perfectionē pertinet. Item, 1. q. 2. c. Si quis. Profecto perfectior est ille qui se rebus mundi expoliat, aut qui cum nihil haberit, nec habere desiderat, quā ille qui ex multis quæ possidet, aliquid Ecclesiæ præstiterit. Ex quo patet q̄ nihil possidere ad perfectionem christianam pertinet. Item, eum qui uacat contemplationi diuinæ magis oportet esse a rebus mūdanis liberum, quā eos qui contemplationi philosophiæ uacabant: sed philosophi ut libere philosophiæ uacarent, laudabiliter mundi substantiam abiecerunt, unde Hiero. dicit ad Paulinum presbyterum de institutione monachorū. Socrates ille Thebanus, homo quondam ditissimus, cū ad philosophandum Athenas pergeret, magnū auri pond⁹ abiecit, nec putauit se posse & uirtutes simul, & diuitias possidere. ergo multo magis ad uacandum contemplationi diuinæ, laudabile est omnia sua relinquere, uade super illud Math. 19. Si uis perfectus esse &c. dicit interlinearis. Ecce contemplatiua quæ ad Euangeliū pertinet. Item, præmium excellens nō debetur nisi merito excellenti: sed præmium excellens, idest, iudicaria potestas debetur actuali paupertati, sicut patet Mat. 19. Sup illud. Vos qui reliquistis &c. Sedebitis &c. ubi dicit glo. Qui reliquerunt omnia, & secuti sunt Dominum, hi iudices erunt. Qui licita habentes

bentes recte vti sunt, iudicabuntur, ergo in actuali paupertate meritum excellens consistit. Item, 1. ad Corin. 7. Apostolus consilium datur de virginitate seruanda, rationem assignat, vt scilicet sine solitudine sint: sed abiectione diuitiarum maxime facit hominem sine solitudine esse, quia diuitiarum suis possessoribus de necessitate multas sollicitudines ingerunt, vnde Luc. 8. Diuitiarum per spinas significantur, quæ verbum sua solitudine suffocant in cordibus auditorum, ergo sicut virginitas, ita actualis paupertas ad euangelicam perfectionem pertinet. Vterius ostendimus quod ista perfectio qua aliquis reliquit propria, non requirit possessionem diuitiarum in communi. Primordium enim perfectionis in Christo & in Apostolis fuit: sed ipsi non leguntur sua relinquentes aliquas possessiones habuisse in communi, immo potius legitur quod nec etiam domos habebant ad manendum, vt supra probatum est. ergo perfectio paupertatis non requirit aliquas possessiones communes. Item, Aug. in 3. de doc. christiana dicit, quod illi qui conuersi fuerunt ex Iudæis ad Christum in primitiua Ecclesia, quia proximi spiritualibus fuerunt, tam capaces extiterunt Spiritu sancti, vt omnia sua venderent, eorumque pretium diligentibus distribuendum ante pedes Apostolorum ponerent, & infra: non enim homo vllas Ecclesiarum gentium fecisse scriptum est, quia non tam prope inuenti erant, qui simulacra manufacta deos habebant. Ex quo patet, quod Aug. præfert perfectionem primitiua Ecclesie Iudæorum primitiua Ecclesie ex gentibus in hoc, quod omnia sua venderunt pauperibus distribuenda: sed ipsi ita venderunt propria, quod nullas possessiones in communi reseruauerunt sibi, ergo maioris perfectionis est paupertas illa sine possessionibus in communi, quam illa quæ in communi possessiones habet. Item, Hiero. ad Helio. de morte Nepotiani irridendo loquens dicit. Sint ditiores monachi quam fuerant seculares, possideant opes sub paupere Christo, quas sub locuplete diabolo non habuerant, & suspirat eos Ecclesia diuites, quos tenuit mundus ante meritos: hoc autem frequenter contingere potest in religionibus, quæ possunt possessiones habere, non autem in illis quæ possessionibus carent. ergo magis est laudabile in religionibus possessionibus carere, quam eas habere. Item, Hiero. ad Lucinum Beticum. Quædiu versamur in rebus sæculi, & anima nostra possessionum ac reddituum procuracione deuicta est, de Deo libere cogitare non possumus. ergo magis expedit religiosi redditibus & possessionibus carere, quam eas habere. Item, Greg. dicit in 3. li. dialogorum loquens de Isaac seruo Dei. Cumque ei crebro discipuli innuerent, vt pro vsu monasterij possessiones quæ offerebantur acciperet, ille sollicitus suæ paupertatis custos, fortem illam suam tenebat sententiam dicens. Monachus qui in terra possessiones quaerit, non est monachus. Sic quippe metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicut avari diuites solent perituras diuitias custodire. Ex quo patet quod maioris perfectionis & securitatis est possessionibus communibus carere quam eas habere. Item, inter monachos Aegypti, de quibus in uitis patrum legitur, perfectiores illi reputabantur, qui in eremo nullas possessiones habuisse leguntur: non ergo possessiones communes ad paupertatem euangelicam requiruntur. Item, communes possessiones auferre in potestate tyrannorum consistit. Si ergo non sunt relinquenda omnia nisi intretur in religionem,

quæ possessiones habeat, in potestate tyrannorum est impedire perfectionem euangelicæ paupertatis, quod est absurdum. Item, ad hoc paupertas consulitur, ut sollicitudo de rebus mundi minuatur: sed possessiones communes multas sollicitudines ingerunt de ipsis seruandis, & custodiendis, & excolendis. ergo perfectius consilium paupertatis impletur ab illis qui communes possessiones non habent. Vterius ostendimus, quod paupertas prædicta laborem manuum non requirit in omnibus de necessitate. Sicut enim dicit Aug. in libr. de opere monacho. Illi qui habebant in sæculo aliquid quo sine officio sustentarent hanc uitam, quod conuersi ad Deum indigentibus dispartiti sunt, non sunt cogendi manibus laborare: sed tales laudabiliter voluntariam paupertatem pro Christo assumunt, etiam si communes proprietates non habeant, tales enim fuisse multos in primitiua Ecclesia in Hierosolymis legitur, ut Aug. ibidem dicit. ergo illi qui paupertatem eligunt, & si communes possessiones non habeant, non tenentur manibus laborare. Item, nullus tenetur manibus laborare quasi ex præcepto, nisi in illo casu quo aliunde licite uictum habere non potest: sed illi qui possessiones non habent, non aliunde ad laborem manuum obligantur, quam ex præcepto, nisi forte ex uoto. ergo non simpliciter uerum est quod ad laborem manuum teneantur, sed solum in casu, quando scilicet alias licite uictum habere non possent, in quo etiam casu quilibet homo teneretur manibus laborare, uel etiam nisi ad hoc ex statuto suæ regulæ teneretur. Itaque, consilium de paupertate a Domino datum ad uitam contemplatiuam ordinatur, ut patet per glo. Mat. 19. super illud. Si uis perfectus esse &c. glossa. Ecce contemplatiua uita, quæ ad Euangelium pertinet: sed eos quos oportet uictum quaerere manuum labore, necesse est plurimum a contemplationis opere retardari. Si ergo qui pauperem uitam eligunt propter Christum, necesse habent manibus laborare, sequitur quod consilium paupertatis magis impediatur, quam promoueat id ad quod ordinatur, & ita erit indiscretum consilium, quod dicere est absurdum. Item, si eos qui relinquunt omnia propter Christum, oportet intentionem habere ut manibus laborent, aut ista intentio ordinatur ad laborem manuum propter seipsum, aut propter uictum quaerendum, aut propter eleemosynas faciendas ex his quæ labore manuum acquiruntur. Sed ridiculum est dicere, quod spiritualis perfectio quæ in paupertate consistit, ad laborem manuum propter seipsum ordinatur, sic enim labor corporalis spirituali perfectioni præferretur. Similiter non potest dici, quod intentio eorum debeat ordinari laborem manuum propter uictum quaerendum, tum quia uictum habere poterant ex rebus quas dimiserant: tum quia labor manuum pauperibus Christi, qui orationibus & alijs spiritualibus bonis uacant, ad uictum non sufficit de facili: unde et si manibus laborent, indigent a fidelibus sustentari, ut dicit Aug. in libr. de opere monac. Similiter non potest dici, quod labori manuum debeant intendere propter eleemosynas exinde faciendas, quia multo largiores eleemosynas ex rebus pccatis prius facere potuissent, & sic eos non oportebat propter hoc sua relinquere, ut ex labore manuum eleemosynas facerent. ergo non oportet quod illi qui sua relinquentes possessiones communes non habent, laborare manibus intendant ad hoc, quod faciant illa quæ supra de labore manuum dicta sunt. Nunc restat respondere his quæ ab aduersarijs in contrarium

trarium obijciuntur. Ad id ergo quod primo obijciuntur, Mendacitatem & diuitias &c. Dicendum, quod sicut diuitiarum non sunt in culpa, sed diuitiarum abusus, ita mendicitas, siue paupertas non est in culpa, sed paupertatis abusus, quando aliquis paupertatem inuitus & impatienter sustinet: tunc enim desiderio diuitiarum in multa peccata quandoque incidit. 1. ad Tim. 6. Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli &c. & hoc est quod dicit Chrysol. super Mar. Audite quicunque pauperes estis, magis autem qui ditari concupiscitis: non pauperem esse malum est, sed non uelle pauperem esse. Pater ergo quod coacta paupertas aliquando pericula habet annexa, quæ a uoluntaria paupertate sunt procul. Qui enim sunt in uoluntaria paupertate, diuites fieri nolunt. Quod ergo dicit Salomon, Mendacitatem & diuitias &c. intelligitur de paupertate inuoluntaria, quod patet ex hoc quod sequitur, Ne egestate compulsus &c. & etiam glo. dicit, quod uir cum quo est Deus, petit ne copia, uel inopia transeuntium rerum in obliuionem decidat æternorum. Ex quo patet quod abusus diuitiarum & paupertatis sapiens fugiendum docet, non ipsas diuitias, uel paupertatem. Ad illud quod secundum obijciuntur, quod utilior est sapientia cum diuitijs &c. dicendum, quod uerbum illud Salomonis procedit secundum regulam quæ Philosopho docet in 1. lib. eth. quod maximum bonum sicut felicitas connumeratum minimo bonorum est eligibilis: unde & si sapientia quæ inter maxima bona computatur, connumeretur cum diuitijs quæ sunt de minimis bonis, est eligibilior. Sed secundum hanc regulam maximum bonum connumeratum alteri maximo bono est eligibilis, quam si connumeretur minimo bono, uel per seipsum accipiatur, unde sapientia cum perfectione euangelica quæ in paupertate consistit, quæ est de maximis bonis, est eligibilior quam sapientia per se accepta, uel sapientia cum diuitijs. Ad illud quod tertio obijciuntur, Propter inopiam multi perierunt, dicendum quod loquitur de inopia uoluntaria, quæ habet de necessitate desiderium diuitiarum annexum: unde ibi sequitur. Qui quaerit locupletari. glo. in mundo, auertit oculum suum. glossa. interiore a timore Dei. Ad illud, quod quarto obijciuntur, dicendum, quod glo. illa detruncate proponitur, & contra intentionem glossatoris, quod patet, quia post inducta uerba subiungitur in glo. Non hoc ideo dixit quin melius esset dare omnia, sed infirmis timet, quos sic dare monet, ut egestatem non patiantur. Ad 5. dicendum, quod hoc quod dicitur, quod egestas amicitiam declinat, intelligendum est de egestate coacta, quæ habet desiderium diuitiarum annexum, quod patet per hoc quod dicit, Dum saturari quaerit. Saturitas enim copiam quandam importat, quæ quaerunt qui non sunt modicis contenti, secundum illud. 1. ad Tim. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus, unde subiungit rationem: nam qui uolunt diuites fieri &c. quia desiderium prædictæ copiae a iustitia frequenter declinare facit. Ad 6. dicendum, quod illud quod dicitur quod temporalia non sunt omnino abiicienda, intelligendum est quin eis utamur ad sustentationem uitæ in cibo, & potu, & uestitu, quod patet ex hoc quod dicitur, Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus, non tamen intelligit quin homo possit omnium temporalium curam a se abijcere. Ad illud quod septimo obijciuntur, dicendum, quod in rebus temporalibus quædam sunt quæ sunt necessaria ad sustentationem uitæ presentialiter, sicut uestis qua induor, & cibus & potus quibus uti debeo ad

præsens. De huiusmodi autem si tantum suppetat mihi quod & alij sufficiat, deo indigenti prouidere, & alias non deo mihi totum eripere, ut. In nudis remaneam, uel absque cibo & potu tempore comestionis, & de his loquitur glo. Quædam autem sunt temporalia, quæ reseruantur ad prouidendum necessitati corporis in futurum, sicut pecunia, possessiones, & huiusmodi: & ista talia possunt a perfectis uiris totaliter alijs dari, quia interim antequam necessitas immineret, potest per diuinam prouidentiam multipliciter subueniri, de qua fiduciam habere monemur in scripturis. Ad illud quod octauo obijciuntur, dicendum, quod quod uis non sit præceptum, quod nihil pecunie ad usum necessarios reseruetur, est tamen consilium: nec Dominus loculos habuit, quasi alias ei non potuisset prouideri, sed ut infirmorum gerens personam, ut sibi licitum crederent quod a Christo obseruatum uiderent: vnde Ioan. 12. super illud, Et loculos habens, dicit gl. Cui ministrant angeli, loculos habet in sumptus pauperum condescendens infirmis: & super illud psalm. 103 Produces fœnum iumentis. dicit gl. Dominus loculos habuit in usum eorum qui cum eo erant, & suos personam infirmorum magis suscipiens, ut ibi. Tristis est anima mea. Habuit & religiosas mulieres in comitatu, quæ ministrabant ei de substantia sua. Præuidit enim multos infirmos futuros, & ista quaesituros, & tamē loculos quos habebat, ex possessionibus non impleuerat, sed ex his quæ ei a deuotis & fidelibus ministrabantur. Ad 9. dicendum, quod sicut in 2. eth. determinatur, medium in uirtutibus non accipitur secundum distantiam ab extremis, sed secundum debitam proportionem circumstantiarum, quam facit ratio recta: vnde non oportet quod medium uirtutis sit inter superfluum & diminutum in vnaquaque circumstantia secundum se considerata, sed in una circumstantia per comparisonem ad alias. Contingit enim quædam quod unus circumstantiarum medium uariare oportet secundum uariationem alterius circumstantiarum, uerbi gratia. In sobritate modus huius circumstantiarum, quis, uariatur secundum uariationem huius circumstantiarum, quid. Constat enim quod aliquid in cibum sumere est aliqui personæ moderatum, quod alteri personæ est superfluum, alteri uero diminutum: unde aliquando contingit quod una circumstantia in suo maximo existens, moderatur secundum proportionem ad aliam circumstantiam, sicut in magnanimitate contingit Magnanimus enim secundum Philosophum in 4. ethic. maxime se dignificat: unde qui excedit hanc uirtutem in superfluitate quem caymum uocat, non magnificat se maioribus quam magnanimus, sed in hoc excedit uirtutis modum, quod illa quæ erant magnanimo moderata, sibi sunt superflua. patet ergo quod medium uirtutis non corrumpitur ex hoc, quod una circumstantia in sui summo accipitur, dummodo per alias circumstantias moderetur. Si ergo in liberalitate consideremus quantum sit dandum, & accipiatur ultimum circumstantiarum huius, uidelicet omnia dare aliquibus circumstantijs adiunctis, cadet in superfluitatem, & erit prodigalitate uirtutis: alijs autem circumstantijs adiunctis erit perfectæ liberalitatis opus, uerbi gratia. Si daret aliquis omnia sua ut consulat patriæ, cui periculum destructionis imminet, non reputabitur a morali philosopho prodigus, sed perfecte liberalis. Similiter qui omnia sua dat propter Christi consilium implendum non est prodigus, sed perfectum actum uirtutis agit. Si autem non debito fine, aut alijs circumstantijs indet

bitis omnia daret, prodigus esset: & similiter est dicendum de virginitate, & de alijs huiusmodi, in quibus videtur excessus contra commune medium virtutis. Sic ergo patet quod dare omnia propter Christum, non est dare danda & non danda, sed est dare danda tantum. Quamuis enim non omnia sit danda quocumque modo, sunt tamen danda propter Christum. Ad 10. dicendum, quod gratia est perfectio naturae, unde nihil quod ad gratiam attinet, naturam interimit. Sunt ergo quaedam quae immediate ad naturam sustentandam pertinent, sicut potus, cibus, somnus, & huiusmodi, & in istis actus gratitatis virtutis modum naturae conservandae non excedit: unde si in istis aliquis sibi subtrahat ultra id quod natura sustinere potest, sic rationis medium excedit & vitiosus est, & de his loquitur Apostolus & gl. unde dicit glo. Obsequium vestrum in praedictis, sicut in macerationem carnis, de qua praemisera, sit rationale, id est, cum discretione ne quid nimis sit, sed cum temperantia corpora vestra castigetis, ut non natura defectu cogatur dissolui. Quaedam autem sunt, sine quibus natura conservari potest, sicut venerorum usus, & ideo in istis quantumcumque subtrahatur propter Deum, non potest esse superfluum, dum modo ex alia circumstantia vitium non incidat, & propter hoc virginitas laudabilis est, quae ab omni huiusmodi delectabili abstinet, & similiter est in proposito. Potest enim sine dominio possessionum terrenarum natura conservari cum spe divini auxilij multis modis, unde quantumcumque ei subtrahatur, non erit superfluum si propter Deum fiat: & sic patet, quod voluntaria paupertas propter Christum suscepta a medio virtutis non discedit. Ad 11. dicendum, quod licet ille qui dat omnia propter Christum, subtrahat sibi aliquod auxilium vitae, non tamen omne, quia adhuc remanet ei auxilium divinae providentiae, quae ei in necessarijs non deerit, & fidelium devotio. Unde Augustinus in libro de elemosyna, invehitur contra talia obijcientes, sic dicens. Tu christiano, tu Dei seruo, tu bonis operibus dedito, tu Domino tuo charo aliquid existimas defuturum? An putas qui Christum pascit, a Christo ipse non pascitur? An putas terrena deerunt, quibus caelestia & divina tribuuntur? Unde haec incredula cogitatio, unde impia & sacrilega ista meditatio? Quid facit in domo Dei perfidum pectus? Quid qui Christo omnino non credit, appellatur & dicitur Christianus? Pharisaei sibi magis congruit nomen: nam cum in Evangelio de elemosynis Dominus disputaret, & ut nobis amicos de terrenis lucris facerem as moneret, addidit scriptura dicens. Audiebant haec omnia Pharisaei qui erant auari, & deridebant eum, quales in Ecclesia quosdam videmus, quorum praeclosae aures, & corda caecata nullum de spiritualibus & salutaribus monitis lumen admittunt, de quibus non oportet mirari, quod contendant in talibus seruos, quando a talibus videmus ipsum Dominum esse contemptum: & sic patet quod sacrilegium est dicere, quod illi qui omnia propter Christum dant, se periculo homicidij committunt. Ad 12. dicendum, quod sicut ex iam dictis patet, ille qui dimittit omnia propter Christum, non se exponit fami quae ipsum interimat, quia numquam a Deo ita deseritur quod fame moriatur, quod patet Hebr. ult. super illud. Non te deseram, neque derelinquam. glo. Sed ne forte diceret, Quid facturi erimus, si suffragia nobis necessaria defecerint? Protinus subdit consolationem, adhibens testimonium de lib. Iesu naue, non te deseram quin dem necessaria, neque derelinquam. Derelinque

retur ille qui fame periret, sed quia hoc non est, non sit homo cupidus: & infra. Hoc autem dicit omni speranti in se, sicut Iosue. Hoc enim nobis promittit, si in illo spe nostra ponimus: non tenacibus, non cupidis sit ista promissio, sed sperantibus in Deo, & tamen hoc quod assumit est falsum, quia posse: homo se exponere periculo gladij propter Christum laudabiliter, etiam si haberet aliud quod faceret, sicut legitur de multis martyribus tempore persecutionis, qui vltro se offerunt in medium nomen Christi publice confitentem, alias non liceret militibus ire ultra mare, & exponere se multis periculis propter Christi honorem. Ad 13. dicendum, quod homo rerum suarum est Dominus, non autem rerum alterius, & ideo iniuriam faceret alteri si possessiones ei auferret, non autem si possessiones sibi auferret, iniuriam sibi facit: propter quod dicitur in 5. eth. quod non est iniustitia hominis ad seipsum, proprie loquendo de iniustitia. Et praeterea, qui alteri sua auferret, inducit eum in paupertatem involuntariam, quae est periculosa: qui autem sua dimittit, inducit se in paupertatem voluntariam, quae est meritoria, si sit propter Christum suscepta. Ad 14. dicendum, quod sicut supra dictum est, Dominus pecuniam referuari fecit ad necessarios usus, ut infirmis condescenderet: & ideo non est reputandum pro superstitione si aliqui perfecti viri pecuniam referuare nolunt, sicut etiam ut infirmis condescenderet, cum publicanus comedebat & vinum bibens, & alijs cibarijs communiter utens. Nec tamen reputandi sunt superstitiosi sancti patres in eremo, qui a vino & alijs cibarijs delicatis abstinerebant, & tamen Dominus quamuis pecuniam referuari fecerit, non tamen eam de alijs quibus proprijs possessionibus habebat, sed magis ei a fidelibus per modum elemosynae ministrabatur, unde dicit Luc. 8. quod mulieres quaedam sequebantur Dominum ministrantes de facultatibus suis. Ad 15. dicendum quod Apostoli referuabant pecunias, & etiam colligebant ut sanctis pauperibus, qui praedia sua vendiderunt propter Christum, necessaria ministrarent. nec tamen illas pecunias habebant de aliquibus possessionibus, sed ex elemosynis fidelium. Quod et dicitur, quod nullus egenus erat inter eos, non est intelligendum quin Apostoli & primitivae Ecclesiae discipuli multas egestates & penurias sustinuerint propter Christum, cum dicitur. 1. Cor. 4. Vique in hanc horam esurimus, & sitimus & c. & 2. Cor. 6. In multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus. glo. victus, vel vestitus: sed quia de his quae haberi poterant, unicuique secundum quod opus erat, tribuebant, ut quantum eis facultas suppeteret, omnium indigentias relevarerent. Ad 16. dicendum, quod quamuis illud praecipit, In viam gentium ne abieritis, fuerit post resurrectionem totaliter reuocatum, eo quod primum oportebat Iudeis verbum Dei loqui, & sic transire ad gentes, ut dicitur Act. 13. tamen hoc quod Dominus dixerat Apostolis, quod non secum necessaria ferrent, non totaliter reuocavit in caena, sed solum tempore persecutionis, quando a persecutoribus necessaria habere non potuissent: unde Luc. 22. Quando mihi vos & c. glo. Non eadem viuendi regulae persecutionis tempore, qua pacis discipulos informat. Missi siquidem discipulis ad praedicandum, ne quid tollerent in via praecipit, ordinans. sicut qui Evangelium nuntiat, de Evangelio viuat. Infra te vero mortis articulo, & tota illa gente pastorem simul & gregem persequente, congruam temporis regulam descernit, permittens necessaria victui, donec sopita persecutorum insania, tempus euangelizandi redeat,

deat: & alia glo. dicit. In hoc nobis quoque datur exemplum, ut nonnumquam causa infatigabilem de nostri proposito rigore sine culpa intermittere possimus, verbi gratia. Si per inhospitales regiones iter agimus, plura viatici causa licet portare, quam domi habeamus. Sed quia quidam haeretici, quorum est illa obiectio, glo. non recipiunt, ipso textu ostendemus quod multiplicatis fidelibus discipuli Christi secum necessaria in via non portabant. Dicitur. n. in vlt. cano. Ioa. Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos: & infra. Pro nomine enim eius profecti sunt nihil accipientes a gentilibus: nos ergo debemus suscipere hominibus. Non autem esset necessarium quamuis a gentilibus nihil acciperent, quod reciperetur a fidelibus, si secum necessaria ad victum deferrerent: quod etiam patet per glo. ibi quae dicit. Pro nomine eius profecti sunt alieni a rebus proprijs. Ad 17. dicendum, quod Ecclesia multos infirmos sustinet, quos non facile sustineret sine temporalium possessionum solatio. expedit ergo facultates communes in Ecclesia possideri proprijs dimissis, & praecipue propter pauperes sustentandos. Non tamen sequitur quod non sit expediens perfectis viris, qui sua dimiserunt, vitam religiosam agere sine communibus possessionibus: & quamuis perfectio apostolica non annulletur in illis qui possessiones communes habent, tamen expressius conseruatur in illis qui proprijs dimissis, etiam communibus careant. Ad 18. dicendum, quod per illud decretum non habetur esse prohibitum alicui quin pauperem vitam eligat propter Christum, sed est praecipitum episcopis, & eis qui ecclesiarum bona possident, quae pauperum sunt, ut eis de fructibus possessionum Ecclesiae prouideant, & quantum possunt eorum subleuet egestates: & hoc patet diligenter inspicienti seriem capituli inducti. Ad 19. dicendum, quod ille qui dimissis omnibus propter Christum, spem habet ut sustentetur a Deo, neque praesumptuosus est, neque Deum tentat. Qui enim fiduciam debitam de Deo habet, neque praesumptuosus est, neque Deum tentat. Talem autem fiduciam debent habere de Deo pauperes Christi, & praecipue praedicatores veritatis: unde glo. super illud Luc. 10. Nolite portare sacculum & c. Tanta praedicatori debet esse fiducia in Deo, ut praesentis vitae sumptus & si non prouideat, tamen sibi non defecturos certissime sciat, ne dum mens occupatur ad temporalia, minus praedicet aeterna: immo magis Deum tarent, nisi istam fiduciam haberent. 1. Cor. 10. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, glo. dicentes. Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? Distinguendum tamen est in illis, in quibus se homo totum committit. Quandoque. n. hoc faciens tentat Deum: quandoque vero non. Sunt. n. quaedam, in quibus est impossibile hominem iuari nisi a Deo miraculose operante, & talibus periculis homo se exponens Deum tentaret, sicut si aliquis de muro se precipitaret sub spe diuini auxilij, nisi forte a Deo certificatus esset de futuro euentu aliqua inspiratione, sicut Petrus ad iustum Dominum se exposuit fluctui maris: sicut etiam beatus Martinus dixit. Ego signo crucis, non clypeo, protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus: & sicut beatus Ioan. Euangelista venenum confidenter bibit: & sicut beata Agatha quae dicit, Medicinam carnalem & c. Quaedam autem sunt, in quibus possibile est remedium adhiberi etiam per causas inferiores, & in istis non est tentare Deum, si se aliquis diuino auxilio committit, sicut miles non tentat Deum, qui pugnam

ingreditur de diuino auxilio confusus, quamuis de causa siue securus non sit. Ex hoc ergo patet quod ille qui omnia sua propter Deum relinquit, non tentat Deum, tum quia plenus fiducia ex diuina autoritate concepta hoc facere debet: tum quia remanent fideles deuoti, quos satisfieri ei potest, & debet: sicut etiam non tarent Deum, qui ob aliquam causam rationabilem verso veniente arma deponeret alijs armatis praesentibus, qui eum defendere possent, & deberent. Ad 20. dicendum, quod temporalia a Deo petere iubemur ad naturae usus necessarios: unde temporalia non debemus abijcere, quin eis utamur ad necessitatem corporis in cibo & vestitu. Ad 21. dicendum, quod statutum illud inductum est in fauorem ministrorum Ecclesiae, & ideo si aliqui supererogare velint, ut sine possessionibus Ecclesiae seruiant, laudabiliores existunt, sicut Paulus praedicans Euangelium sine sumptu, qui praedicator erat a Deo ordinatus, ut patet 1. Cor. 9. Ad 22. dicendum, quod quamuis sancti patres illum modum approbauerint, non tamen istum modum reprobaerunt, & ideo non est praesumptuosum hunc modum sequi, alias nihil de nouo posset institui, quod non fuerit antiquius obseruatum. Nihilominus tamen iste modus antiquitus a multis sanctis fuit approbatus, etiam in Ecclesia primitiua. Ad 23. dicendum, quod subuenire indigentibus indicitur illis qui diuitias possident, sicut patet ex hoc quod dicitur. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Sed multo laudabilior est, quod aliquis omnibus suis datis, etiam semetipsum Deo det, quod ad apostolicam perfectionem pertinet: unde dicit Hiero. ad Lucinum Bericum. Seipsum offerre Deo, proprie Christianorum est & Apostolorum, qui totum censum quem habuerat, Domino tradiderunt.

C A P. VII.

An religiosus de elemosynis uiuere possit.

Non solum autem praedicti aduersarij Christi paupertatem ratione impugnare nituntur, sed eam totaliter eradicare conantur quodammodo indirecte, dum victum pauperibus Christi crudeliter subtrahere nituntur, dicentes eos de elemosynis uiuere non posse. Eccle. 34. Panis egentium vita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Ad quod probandum multipliciter nituntur. Primum. n. illud inducunt quod dicitur Deute. 16. Non accipies personam, nec munera, quia munera caecant oculos sapientum, & mutant uerba iustorum: sed elemosynae munera quaedam sunt. ergo cum religiosus maxime competat oculis spirituales illuminatos habere, non competit eis de elemosynis uiuere. Item, Prou. 22. Qui accipit mutuum, seruus est facientis, multo magis ergo qui accipit datum, seruus dantis efficitur: sed religiosos maxime decet esse liberos a seruitute saeculi, quia in libertatem spiritus sunt uocati, unde 2. Thef. 3. super illud, Ut nosmetipsos formam daremus & c. dicit gl. Religio nostra ad libertatem homines aduocat. ergo non debet de elemosynis uiuere. Item, religiosi statu perfectionis profitentur: sed perfecti est dare elemosynas quae accipere, unde dicitur Act. 20. Beati est magis dare quam accipere. ergo magis debent manibus laborare, ut habeant unde tribuant necessitatem patienti, quam elemosynas accipere de quibus uiuant. Item, Apосто. 1. ad Tim. 5. praecipit,

precipit, ut viduæ que possunt aliunde sustentari, nõ viuunt de eleemosynis Ecclesie, ne grauetur Ecclesia, ut illis quæ sunt vere viduæ sufficiat, ergo illi qui sunt ualidi & robusti debent de laboribus manuum viuere, non de eleemosynis quas accipiunt pauperes, qui aliunde de eleemosynis uiuere non possunt. Itē, 1. q. 2. c. Clericos. Hiero. qui bonis parentum, & operibus suis sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium profecto committunt, & per abusionem talium iudicium sibi manducant & bibunt. ergo si aliquis habeat unde sustentaretur, quo relicto uelit de eleemosynis uiuere, sacrilegus est reputandus. Item, 1. The. vl. sup. illud. Ut nos metipfos formã daremus &c. glo. Qui frequenter ad alienã mensam conuenit otio deditus, aduletur necesse est pascenti se: sed qui de eleemosynis uiuunt, frequenter aliorum mensæ conueniunt, immo magis de mensa aliorum semper uiuunt. ergo de necessitate sunt adulatores. Peccat ergo qui se in tali statu ponit, q̄ oportet eos de eleemosynis uiuere. Item, accipere non potest esse actus alicuius uirtutis, nisi liberalitatis, quæ medium tenet in dando & accipiendo: sed liberalis solum accipit ut det, ut dicit Philoso. in 4. eth. ergo qui ducunt uitam semper in accipiendo, illiberaliter & reprehensibiliter uiuunt. Item, Augustinus in libro de opere mona reprehendit quosdam religiosos, qui sine labore manuum uolebant de eleemosynis uiuere, de quibus inter cetera dicit. Isti fratres temere sibi arrogant, quantum existimo, q̄ eiusmodi habeant potestatem si uiuendi de euangelio sine labore manuum, & tamē illi contra quos loquitur, sua propter Christum reliquerant, & spiritualibus operibus uacabant. s. orationibus, psalmis, & lectioni, & uerbo Dei, ut in li. illo dicitur. ergo illi qui sua dimittunt propter Christum etiam si spiritualibus uacant, non debent de eleemosynis uiuere. Item, Mat. 6. dicitur. Precepit eis ne quid tollerent in uia, nisi uirgam tantum. gl. Per uirgam potestatem accipiendi necessaria a subditis intelligit: sed habere subditos est tantum prælatorum. ergo illi religiosi qui prælati non sunt, nõ possunt a fidelibus sumptus uos accipere. Item, illud quod est prouisum in solatium laboris, non laborantibus non debetur: sed uiuere de sumptibus fidelium est a Domino prouisum ad solatium eorum qui in euangelio laborant, ut patet 1. Cor. 9. & 2. ad Tim. 2. Laborantē agricolam &c. ergo saltē illi qui nõ laborant in euangelio, nõ possunt de eleemosynis uiuere. Item, Apost. uolebat accipere sumptus a Corinthiis unde uiueret, ut occasione auferret pseudoapostolis, ut patet 2. ad Cor. 11. sed nunc etiam multi sunt, qui turpiter de eleemosynis uiuunt. ergo saltem ad auferendam eis occasionē religiosi uiri debent ab eleemosynis abstinere, unde Aug. dicit in li. de opere mo. Eadem uobis causa est quæ Apostolo fuit, ut amputetis occasionem his qui quærunt occasionem. Item, Apost. ideo stipendia a gentibus non accipiebat, ne scandalum in fide pateretur: unde Luc. 8. super illud, Et alia multa quæ ministrabant eis &c. gl. Antiquitus mos erat Iudæorum, nec ducebatur in culpam, ut mulieres sua substantia pascerent & uestirent doctores: sed quia hoc scandalum in gentibus poterat facere, Paulus se memorat abstinuisse, & hoc idē habetur. 1. Corin. 9. sed & nunc multi scandalizantur de hoc, q̄ religiosi sine labore uiuere uolunt. ergo saltem propter scandalum debent ab eleemosynis abstinere. Vnde Aug. in li. de opere mo. In meditatione uestra exardescat ignis, ut istorum mala opera bonis ope

ribus uestris persequamini, ut eis amputetis occasionem turpium nundinarum. quibus existimatio uestra læditur, et infirmis offendiculum ponitur. Misere mini ergo & compatiamini, & ostendite hominibus nõ uos in otio facilem uictum, sed per angustam uiam & arctam huius propositi regnum Dei quærere. Item, si religiosi qui sunt ualidi & fortes de eleemosynis uiuere possunt sine labore manuum, eadem ratione & alij poterunt: sed si omnes tales uitam agere uellent, tota uita humana periret, non enim inuenirentur artifices qui necessaria uisibus hominum prepararent. ergo nullo modo est sustinendum q̄ religiosi ualidi & fortes de eleemosynis uiuant. Vltorius, nituntur ostendere q̄ & si possent aliquo modo de eleemosynis ultra oblati uiuere, non tamen licet ipsis eleemosynas mēdicando petere, quia Deut. 15. dicitur, Omnino indigens & mendicus non erit inter uos. ergo prohibitu est mendicare, qui aliunde uiuere potest. Item, in psal. 36. dicitur. Nõ uidi iustum derelictum, nec semē eius quærens panem. ergo illi qui mendicatio panem quærunt, non sunt semen iusti, id est, Christi. Item, illud q̄ alicui sacra scriptura imprecatur, uiris iustis non cõperit: sed huiusmodi est mendicitas, ut dicitur in psal. 108. Nutates transferantur filij eius & mēdicent. ergo mendicitas perfectis uiris non competit. Item, 1. The. 4. Operemini manibus uestris, sicut præcepimus uobis, & ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. gl. Quasi ideo opus agendum est, nõ otium, quia & honestum est, & quasi lux ad infideles, & non desiderabit rem alterius, nedum rogetis, uel tollatis aliquid. ergo potius est manibus operandum, quàm rogando aliquid petere per mendicitatem. Item, 2. ad Thef. 3. super illud. Si quis non uult operari &c. gl. Aug. uult seruos Dei corporaliter operari unde uiuant, ut nec compellantur egestate necessaria petere. ergo magis debet manibus operari quàm necessaria petere mendicando. Itē, Hiero. ad Nepotianum presbyterum. Numquã petentes, raro accipiamus rogati. Beatus. n. est magis dare quàm accipere. ergo non licet seruis Dei petere, aut accipere uictus necessaria mendicando. Item, certum est grauius esse delictum, quod seuerius uindicandum est, ut habetur. 2. q. 1. Non afferamus stateras dolosas: sed grauius secundum ius ciuile punitur ualidus mendicus si probatur, quia si seruilis est cõditionis efficitur seruus prodētis: si liber est, efficitur eius colonus perpetuus. c. De mendicantibus ualidis. l. Vnica. ergo grauius peccant religiosi, qui sunt ualidi mendicando. Itē, contra religiosos mendicantes dicit Aug. in li. de opere mo. Tam multos hypocritas sub habitu monachorum usquequaque dispersit callidissimus hostis circum euntes provincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes: & infra. Omnes petunt, & omnes exigunt, aut sumptus lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanctitatis. ergo uidetur q̄ uita religiosorum mendicantium sit reprobanda. Itē, illud quod naturaliter habet erubescantiam adiunctã in se, aliquid turpitudinis habere uidetur, cum uerecundia non sit nisi de turpi, ut Dama. dicit: sed petere, uel mendicare naturaliter erubescit homo, tantoq̄ magis, quanto est melioris naturæ, unde dicit Ambr. in li. de offi. q̄ uerecundia petēdi ingenuos prodit naturales. & Philoso. in 4. eth. dicit de liberali, q̄ nõ est petitius. ergo mēdicare in se turpe est, & ita nullo modo mendicare debet, qui aliter uiuere potest. Item, 2. Cor. 9. super illud. Hilarem datorem &c. dicit gl. Qui

dat, ut careat tædio interpellantis, nõ ut reficiat uiscera indigentis, & rē & meritū perdit, sed frequenter sic datur mendicantibus, quia mendicantes tædium faciunt petendo. ergo & si aliqui possint de eleemosynis uiuere, non tamen debent mendicare. Vltorius, nituntur ostendere, q̄ religiosi etiam prædicantes, de eleemosynis uiuere, uel etiam eleemosynas petere non debent. Dicit. n. Apost. 1. ad The. 2. Neque aliquando sumus in sermone adulationis, sicut (scitis) sed prædicatores qui mendicant, & de eleemosynis uiuunt, oportet adulari illis a quibus pascuntur, qd̄ patet Mat. 21. super illud, Et relicti illis abiit foras, ubi dicit gl. Quia pauper nullique adulatus, nullum in tanta urbe inuenit hospitem, sed apud Lazarum receptus est, & tamē in tantum erat gratiosus cum prædicaret, q̄ sicut dicitur Luc. 21. Omnis populus manebat ad eum in templo audire eum. gl. i. mane ire accelerabat, & 1. ad Cor. 4. dicitur. Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus. gl. Libere. n. & sine aliqua adulatione ueritatem prædicantes, & gesta prauæ uitæ arguentes, gratiam non habent apud homines. ergo prædicatores non debent eleemosynas quærere. Præterea, 1. ad Thef. 2. Neque fuimus in occasione auaritiæ, Deus testis est. glof. Non dico in auaritia, sed nec feci, nec dixi etiã in quo esset occasio auaritiæ: sed illi qui petunt eleemosynas sibi dari, faciunt aliquid in quo est occasio auaritiæ. ergo prædicatores hoc nõ debent facere. Item, 2. Cor. 12. Non ero grauis uobis, non enim quæro quæ uestra sunt, sed uos. & ad Phil. vl. Non quia quæro datum, sed requiro fructum. gl. Datum est ipsa res quæ datur, ut nũmus, cibus, potus, & hmoi: fructus autem bona opera, & recta uoluntas datoris. ergo veri prædicatores, non debent quærere ab his quibus prædicant temporales res, & ita nõ debent de mendicitate uiuere. Item, 2. ad Tim. 2. super illud. Laborantem agricolam &c. dicit glo. Vult Apost. ut intelligat Euangelista, q̄ necessaria sibi sumere licet ab eis, in quibus Deo militat, & quos tamquam uineã cultor exercet, uel tamquam gregem pascit. Nõ est. n. mēdicitas, sed potestas. Ex quo patet q̄ uiuere de euãgelio potestatis est, non mendicitatis: sed potestas ista non competit nisi prælatis. ergo alij prædicatores, qui non sunt prælati, non debent per mendicitatem de euãgelio uiuere. Item, Apost. 1. ad Cor. 9. uolens ostendere, q̄ ipse de sumptibus fidelium uiuere poterat, prius probat se Apostolum esse. ergo illi qui non sunt Apostoli, non possunt de sumptibus fidelium uiuere: sed religiosi prædicantes non sunt Apostoli, cum nõ sint prælati. ergo &c. Item, 1. ad Thef. 2. super illud. Cum possemus uobis oneri esse ut Christi Apostoli, dicit glof. Intantū grauat causam pseudo, ut se abnuere dicat cū liceat illi subsidia requirere ad comprimendum illos quibus nec facultas erat, nec pudor poscendi. Apostolicæ autem potestatis debitū uocat onus propter pseudoapostolos, qui illud indebite usurpantes, importune a plebibus exigebant. Ex quo patet q̄ illi qui exigunt uictum a plebibus, cum non sint Apostoli, id est, prælati, sunt reputandi pseudoapostoli. ergo prædicatori qui non est prælatus, non licet mendicare. Itē, prædicatores qui non sunt prælati, uictum suum ab his quibus prædicant mendicando quærētes, aut quærūt quod est eis debitum, aut quod non est eis debitum, si quod est eis debitum. ergo possunt illud potestatiue exigere & per coarctationem, quod manifeste est falsum: si autē petunt quod nõ est eis debitum. ergo & indebitē, & iniuste petunt, & sic pseudo reputandi sunt, ut

patet per gl. prius inductam. Item, prælati recipiētes a plebibus decimas & oblationes tenentur in spiritualibus eis prouidere. ergo si alij ab episcopis dirigantur ad spiritualia ministranda, iniuria fit plebi, si a plebe uictum recipiant, cum magis episcopi teneantur eis prouidere. Item, prælati mittentes aliquos ad prædicandū, tenentur eis in necessarijs prouidere, ut habeat extra, de offi. ord. Inter cetera. si ergo prædicatores ab episcopis missi ab alijs uictū requirant, hoc in illorū grauamen cedit, & ita nõ debent ab alijs sumptus accipere. Itē, Dominus Mat. 23. contra Phariseos dicit. Væ uobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos uiduarum orationes longas orantes. ergo & illi semper uidentur esse reprehensibiles, qui sub prætextu orationis, aut prædicationis, aut alicuius huiusmodi eleemosynas petunt. Item, Mat. 10. Dominus discipulis ad prædicandum missis, dicit. In quamcumque ciuitatem, aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit. gl. Testimonio uiciorum eligendus est hospes, ne eius infamia prædicatio negligat. & alia gl. Ille est dignus qui magis scit se accipere gratiã q̄ dare. ergo ad minus in talibus reprehensibile uidetur, q̄ quandoq̄ ad diuites peccatores declinat, & ad eos qui sibi hoc pro gratia non reputant. Item, quicumq̄ pro re spirituali accipit temporalem, simoniae crimen incurrit, siue petat, sicut Giezi: siue recipiat absque petitione oblatum, sicut Elisæus a Naaman recipere noluit. 4. Reg. 5. & siue ante accipiat, siue post, ut pillum patet quod habetur. 1. q. 1. c. Eos: sed ille qui prædicat populo, spiritualia ministrat. ergo non licet ei accipere temporalia ab eis, ante uel post, neque petendo, neque oblata recipiendo. Item, 1. ad Thef. ult. Ab omni specie mala abstinete uos. gl. Si quid speciem mali prætendit, & si non sit malum, nolite præcipitãter agere: sed q̄ prædicator temporalia quærat ab his quibus prædicat, speciem mali prætendit, unde 2. ad Cor. 12. super illud, Nõ quæro quæ uestra sunt, sed uos, dicit glo. Nõ quærebat Apost. datū, sed fructum, ne quasi uenditor euangelij putaretur. ergo prædicatores non debent ab his quibus prædicant, uictum quærere mendicando. Vltorius, nituntur ostendere, q̄ talibus etiam eleemosynæ non sunt dandæ, quia Luc. 14. dicitur. Cum facis cõuiuium, uoca pauperes, debiles, claudos, & cæcos. gl. a quibus in presenti nihil potes expectare: sed a talibus mendicis qui sunt ualidi & fortes, potes in presenti multa expectare, cum sint familiares potētum. ergo talibus non sunt eleemosynæ dandæ. Item, Aug. ad Vincetium Donastitam. Ut uilius esurienti panis tollitur, si de cibo securus iustitiam negligat, q̄ eidem panis frangitur, ut iniustitiæ seductus acquiescat: sed qui non uult operari corporaliter ad uictum quærendum cum possit, uel qui potest aliunde uictum habere sine peccato, si petat, iniuste agit, ut potest probari per multa quæ superius sunt inducta. ergo talibus debet panis subtrahi. Item, Luc. 6. super illud. Omni petenti te tribue. glo. Rem, uel correptionē. & super illud Mat. 5. Qui petit a te, da ei, dicit gl. Ita. s. ut nec tibi noceat, nec alij. Pensanda est. n. iustitia. Ita. n. omni petenti dabis, & si non id quod petis, sed melius, cum iniuste petentem correxeris: sed ille qui potest manibus laborare, si petat sibi eleemosynam dari, iniuste petit, ut probatum est. ergo magis deberet sibi dari correptio, quàm res petita, ut ita ab iniusta petitione auertatur. Item, Aug. ad Vincentium Donastitam. Sæpe mali persecuti sunt bonos, & boni malos, illi nocendo per iniustitiam, & isti consulendo per disciplinam. ergo boni possunt p-

sequi malos, causa disciplina: sed quedam persecutio est, ut panis alicui subtrahat. ergo aliquibus qui sunt mali, debet panis subtrahi, ut corrigantur, & præcipue si panem petendo peccent. Sed validi mendicantes peccant etiam si prædicent, ut probatum est. ergo talibus debet panis subtrahi. Item, Amb. in 1. libr. de offic. Consideranda est etiam in largiendo ætas, atque debilitas. scilicet cui datur nonnumquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales, ut senibus plus largiaris, qui sibi labore iam non queunt victum querere. Similiter & debilitas corporis & hæc iuuada præcipue, tum si quis ex diuitijs ceciderit in egestatē, & maxime si non vitio suo, sed aut latrocinijs, aut proscriptione, aut calumnijs, quæ habebat amisit. Ex quo patet, quod in his quibus dantur eleemosynæ, considerandum est, si sunt debiles corpore, aut verecundi, aut si bona sua latrocinio, aut proscriptione amiserint. Sed pauperes validi, qui se ad mendicandū exponunt non sunt hmōi. ergo eleemosynæ eis non sunt dandæ. Item, eleemosynæ ordinantur ad indigentiam subleuandam. ergo magis indigenti dandum est. Sed magis indigent illi, qui non possunt de labore proprio victū acquirere, uel aliunde habere, quæ tales qui aliunde habere possunt. ergo quāmdiu magis indigentes inueniuntur, talibus non sunt dandæ. Item, dare eleemosynam est actus misericordiae. ergo illis solum sunt eleemosynæ dandæ, qui sunt miserabiles. Sed illi qui uoluntarie mendicanti se exponunt, non sunt huiusmodi, sed illi solum qui in statum mendicitatis, inuoluntarie incidunt, quia ut Philoso. dicit in 3. ethi. Inuoluntariū, misericordiam meretur, & ignoscentiam. ergo prædictis pauperibus, eleemosynæ non sunt dandæ. Item, Aug. dicit in 1. de doctrina christiana. Cum omnibus prodesse non possis, his potissime consulendū est, qui prolocorum & temporum, uel quarūlibet rerū opportunitatibus, constitutus tibi quasi quadam sorte iunguntur. Sed maxime constricti uidentur contanguiuei & uicini, & alij familiares. ergo alijs extraneis eleemosynæ non sunt dandæ, quāmdiu tales indigentes inueniuntur, quibus possint dari. His igitur uisus, ne ista positio nouella uideatur, errorem prædictum ostendit tempore primitiue Ecclesiæ incēpisse. Dicit enim in tertia cano. Ioan. His qui amat primatum gerere in eis Dyotrepes non recipit nos. & infra, & quasi ei ista non sufficiant, neque ipse suscipit fratres. glo. Indigentes. Eos qui suscipiunt prohibet. gl. Ne impendant curam humanitatis, & de Ecclesia eijcit. glo. De loco ubi conueniunt, & alia glo. dicit ibidem. Perferre rare debes in eleemosyna, quia utilitatem tantam in ea intelligo, quod non solum tibi, sed etiam toti Ecclesiæ scripsisse, de commendatione eleemosynæ, sed hanc necessitate dimisi, quia Dyotrepes non curat nostrā auctoritatem. Dyotrepes hæresiarcha illius temporis, noua docendo, primatum sibi usurpat: hæc autē eius erat hæretica doctrina, quod prohibebat, ne impenderetur cura humanitatis, fratribus peregrinis, alienis a rebus proprijs, ut per textum & glo. ibidem patet. Hic etiam error in Vigilantio surrexit, ut patet in epistola. Hiero. ad Riparium, & Desiderium contra Vigilantium, ubi sic dicitur. Præterea, eisdem ad me relatum est epistolis, quod contra auctoritatē Apostoli Pauli, immo Petri, Ioannis, & Iacobi, qui dexteras dederunt Paulo, & Barnabæ communicationis & præceperunt eis, ut pauperum memores eēt, tu prohibeas Hiero. solymam in usus sanctorum aliqua sumptuū solatia dirigi. Hunc igitur errorem excludere uolentes, hoc

ordine procedemus. Primo, ostendemus quod pauperes qui reliquerunt omnia propter Christum possunt de eleemosynis uiuere. Secundo, quod prædicatores & si non sint prælati, dummodo a prælati Ecclesiæ mittantur, possunt ab eis quibus prædicant accipere, unde uiuant. Tertio, quod liceat prædictis, eleemosynas petere mendicando, quāuis sint corpore ualidi. Quarto, quod eis præcipue sunt eleemosynæ dandæ. Quinto, soluemus ea, quæ in contrarium sunt obiecta. Quod autem pauperes qui reliquerunt omnia propter Christum possint de eleemosynis uiuere, probatur primo exemplo beati Benedicti de quo narrat beatus Greg. in 2. lib. dialog. quod tribus annis in specu manens, de his quæ a Romano monacho ministrabatur, refectus est, postquam domum parentes reliquerat, & tamen ualidus corpore existens non legitur de labore manuum victum quesuisse. Itē, 1. q. 2. c. sacerdos, dicitur, quod ille qui omnia sua aut reliquit parentibus, aut dauperibus distribuit, aut Ecclesiæ rebus adiunxit, & se in numero pauperum paupertatis amore constituit, non solum sine cupiditate, sed etiam cum laude pietatis accipit a populo dispensanda, & fideliter dispensat accepta, ut unde pauperibus subministrat, inde & ipse tamquam pauper uoluntarius uiuat. Patet ergo, quod pauper qui omnia sua propter Christum reliquit, potest uiuere de eleemosynis, quæ a populo pauperibus ministrantur. Item, potius debet homo bonum prætermittere, quod sine peccato prætermitti potest, quā aliquid peccatum committere. Si ergo illi qui sunt ualidi corpore, peccant eleemosynas recipiendo, potius debent omnes alias occupationes dimittere, quantūcumque bonas, quā eleemosynas accipere: hoc autem aperte est falsum, per hoc quod dicit Aug. in li. de opere mo. quod illi serui Dei qui etiam in manibus operantur, ad ea discenda quæ memoriter recolant, debent habere seposita tempora, quibus. scilicet a labore manuum uacēt. Ad hoc. n. & illa bona opera fidelium subsidio supplendorum necessariorū deesse non debent, ut horæ quibus ad erudiendū animam ita uacatur, ut illa corporalia opera geri non possint, non opprimat egestate. Ex quo et patet, quod Aug. non intendit, quod monachi laborent manibus ad totū uictū querendū ex labore manuum, quia si hoc facerēt non relinqueretur aliquid tempus uacuum ad spiritualia opera. Itē, Aug. in eodem li. loquens de aliquo diuite, quibus bona sua alicui monasterio tribuit, dicit quod benefacit operando, ut alijs exemplū det, quāuis ipsa res cōis monasterij iam facta debeat ei rependere nicē ad uitā eius sustentandā. Quod quidem si nolit. scilicet manibus operari, quis audeat cogere? Ex quo patet, quod ille qui bona sua monasterio dat, potest sine labore manuum de rebus monasterij uiuere, sed sicut idē Aug. statim subiungit, cū omnium Christianorum sit una respublica, non differt ubicūque sua reliquerit, uel a quibuscūque accipiat necessaria uitæ. ergo illi qui oīa quæ habebat, reliquerunt propter Christū, possunt a quibuscūque accipere, unde uiuant. Item, propositū desistendi quādo que ab aliquo quod est per se malum, non aufert illi operi rōnem peccati, quāuis sorte peccatū diminuat. Si ergo pauperem ualidum ad laborandū de eleemosynis uiuere est per se peccatū, illi qui cū sint ualidi ad tempus de eleemosynis uolunt, quāuis intendat quandoque alio modo uiuere, non excusabuntur a peccato. ergo secundum hoc peregrini de eleemosynis uiuentes, qui sunt corpore ualidi, peccant, & similiter qui eis tales peregrinationes iniungunt, quod est absurdum. Item, uacare contemplationi di-

quæ laudabilis est, quā uacare studio philosophiæ: sed aliqui sine peccato ut studio philosophiæ uacent, de eleemosynis uiuunt ad tempus. ergo & alii qui ut contemplationi uacant, ad tempus possunt prætermisso labore manuum de eleemosynis uiuere: sed contemplationi diuinæ uacare in omni tempore est laudabilis quā certum tempus ad hoc præfigere. ergo aliqui possunt ut contemplationi uacant, toto tempore uitæ suæ prætermisso labore de eleemosynis uiuere. Item, charitas Christi magis facit communia quā amicitia politica: sed si aliquis dat mihi rē aliquam, licite possum uti illa ut libet. ergo multo fortius possum uiuere de his quæ dātur mihi per charitatem Christi. Item, qui potest accipere quod maius est, potest accipere quod minus est: sed religiosi possunt accipere redditus mille marcharum, & de eis uiuere sine labore manuum, alias multi religiosi habentes multas possessiones, essent in statu dānationis. Et eadem ratione multi clerici seculares non habentes curam animarum, qui de possessionibus ecclesiæ, quæ de eleemosynis proueniunt, uiuunt. ergo ridiculum est dicere, quod pauperes religiosi non possunt modicas eleemosynas recipere, & ex eis sine labore manuum sustentari. Item, magis defraudantur pauperes inuoluntarij ad laborandum, si alijs detur id quod est debitum & determinatum, quā si alijs detur id quod non est eis debitum: sed fructus possessionum ecclesiæ sunt deputati ad hoc ut pauperibus dentur, ut patet 12. quæstione. 1. capitulo Videntes. Vnde dicitur 1. q. 2. c. Cleric. & ca. Si quis, quod clerici qui de bonis parentum sustentari possunt, non possunt sine peccato uiuere de bonis ecclesiæ unde pauperes sunt uicturi. ergo magis uidetur quod defraudentur pauperes, si aliqui non laborantes manibus cum sint ualidi, de possessionibus ecclesiæ uiuant, quā si uiuāt pauperes Christi de his quæ a fidelibus offeruntur de bonis proprijs, quæ pauperibus non sunt deputata. Si ergo primi pauperes non defraudant, multo minus nec secundi. Ad hoc etiam faciunt multa quæ supra dicta sunt in tractatu de operibus manualibus. Nūc secundo ostendendum est, quod etiam prædicatores quāuis non sint prælati, possunt accipere ab illis quibus prædicant eleemosynas unde uiuant. Apostolus enim dicit. 1. Corin. 9. Quis militat suis stipendijs uicquā? quis plantat uineam, & de fructu eius non edit? quis pascit gregem, & de lacte gregis non māducat? quæ omnia & plura alia exempla inducit, ut glo. dicit, ad ostendendum quod Apostoli non sibi aliquid ultra debitum usurpant, si sicut Dominus constituit, ex euangelio uiuentes panem gratuitum māducabāt ab eis sumptū, quibus gratuitam grām prædicabant: sed constat quod militi cuiuslibet, & plantatori uinæ, & pastori gregis debetur victus ex suo opere propter hoc, quod in opere laborat. Cum ergo in euangelio laborem habeant prædicando non solum prælati, sed etiam quicumque alij licite prædicāt, utriusque possunt ab his quibus prædicant, panem accipere unde sustententur. Item, Apostolus probat quod poterāt Apostoli temporalia accipere ab eis, quibus prædicabant, quia eis spiritualia seminabāt: quia qui dicit magna, non est mirum si accipiat parua. Vnde dicit in eodē. c. Si nos uobis spiritualia seminauim⁹, magis nūc est si nos carnalia ustra metamus? sed eadē spiritualia quæ prædicant prælati, prædicāt alij ex eorū auctoritate. ergo etiā ipsi possunt ab his quibus prædicant, carnalia accipere unde uiuant. Item, eodem. c. dicit Apo-

stolus. Dominus ordinauit his qui euangelium annuntiant, de euangelio uiuere. gl. Hoc rationabiliter fecit, ut expeditiores sint ad prædicandum uerbum Dei: sed omnes qui ad prædicandum deputantur, oportet esse expeditos ad prædicandū siue sint prælati, siue auctoritate prælatorum prædicent. ergo ad eos etiam qui non sunt prælati, ordinatio Domini se extendit, ut de euangelio uiuant: quod etiam patet ex ipsis uerbis Apostoli. Non enim dicit, qui habent ordinariam auctoritatem, sed simpliciter qui annuntiant. Item, Luc. 10. Dominus discipulis missis ad prædicandum dicit. In eadem domo manete edentes & bibentes, quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Ex quo patet quod prædicatori quafi merces debetur victus ab his quibus prædicat, ut patet ibidem per glo. quæ dicit. Nota, quod uiri operi prædicatorum duæ mercedes debentur. Vna in uia, quæ nos in labore sustentat: alia in patria, quæ nos in resurrectione remunerat: sed merces non debetur potestati, uel auctoritati, uel habitui, sed actui, quia solū actibus meremur, inde & Philosophus in 1. ethi. dicit. Quemadmodum in olimpiadibus non optimi & fortissimi coronantur, sed agonizantes, horum enim quidam vincunt, ita & eorum qui in uita bonorum & optimorum operantes recte, illustres sunt. Et hoc est etiam quod Apostolus dicit. 2. Tim. 2. Non coronabitur nisi qui legitime certauerit. Ergo illi qui prædicant siue sint prælati, siue non, dummodo licite prædicent, possunt licite de euangelio uiuere. Item, magis laborant in euangelio illi qui prædicant missi a prælati, quā illi ex quorum collegio mittuntur, uel qui mittunt eos de uoluntate prælatorum: sed illi ex quorum collegio prædicatores mittuntur, quāuis non sint prælati, possunt uiuere de eleemosynis acceptis ab his quibus euangelium prædicant, quod patet ex hoc quod dicitur Ro. 15. Probauerunt Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, glo. eorum, id est, Iudeorum qui miserunt eis prædicatores ab Hierosolymis, debent & in carnalibus ministrare eis: isti autem pauperes non possunt tantum intelligi Apostoli, quia non oportebat, per Apostolis solū qui duodecim erāt, & paruo uictu contenti, facere collectas per omnes ecclesias, & præcipue cū ipsimet uictū acciperēt ab his quibus prædicabant, ut patet. 1. Cor. 9. ergo multo fortius illi qui prædicant, quāuis non sint prælati, sed a prælati missi, possunt de euangelio uiuere. Item, magis cooperantur prælati ad euangelium prædicandum illi qui ex eorum iniunctione euangelium prædicant, quā illi qui in alijs ministerijs eis obsequuntur: sed prælati prædicantes euangelium possunt accipere sumptus non solum pro se, sed etiam pro familia sua quæ eis ministrat. ergo multo fortius illi qui euangelium annuntiat ex cōmissione prælatorum, possunt de euangelio uiuere. Item, ille qui impendit aliquid gratis ad quod non tenetur, non minus potest recipere vicem, quā ille qui impendit hoc ad quod tenetur: sed prælati obligati sunt plebibus ad hoc quod eis spiritualia ministrent, unde dicit Apostolus 1. Cor. 9. Nam & si euangelizauero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est, si non euangelizauero. ergo illi qui non sunt prælati, nec in aliquo plebibus tenentur, non minus possunt licite accipere temporalia ab eis quibus prædicant. Itē, Aug. di-

cit in lib. de opere mona. Si euangelista sunt, scilicet, hi religiosi, fateor habent potestatem, scilicet viuendi de sumptibus fidelium: sed non soli prelati sunt euangelista, sed omnes qui euangelizare possunt, etiam diacones, vnde Eph. 4. Apostolus dicit. Dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero euangelistas, alios autem pastores & doctores, distinguens euangelistas a pastoribus & Apostolis, per quos prelati intelliguntur. ergo quicumque predicant siue sint prelati, siue non, possunt de euangelio viuere. Item, inter omnes occupationes ecclesiasticas dignior est occupatio eorum qui verbum Dei annuntiant, vnde ad hoc Christus venisse se monstrat, Marc. 1. Ad hoc missus sum. Demonstratur etiam Ita. 61. Ad euangelizandum pauperibus misit me. & ad hoc etiam Paulus missum se dicit I. Cor. 1. Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare: sed illi qui occupationibus ecclesiasticis implicantur, non debent manibus laborare, sed de rebus ecclesie viuere, vt dicit Aug. in li. de opere mon. de seipso loquens. ergo multo fortius illi qui occupantur in predicatione verbi Dei possunt sine labore manuum de euangelio viuere. Item, vtilius est predicationis officium, quod aduocacionis: sed aduocati qui licite aduocacionis officium exercent, possunt de suo labore & officio viuere. ergo multo fortius predicatoribus possunt de euangelio viuere siue sint prelati, siue non, dummodo licite predicent. Item, quamuis de vsura non possit elemosyna fieri, tamen predicatoribus est concessum, vt ab vsurarijs elemosynas accipiant, si aliter non possint morari in terris vsurariorum hac ratione, quia gerunt negotia eorum quibus vsura debentur, dum per predicationem vsurarios ad vsuraru restitutionem inducunt, vt decretalis dicit extra. de sent. excō. c. Cum voluntate: sed ipsi similiter gerunt negotia omnium & diuitum, & pauperum, dum diuites ad dandum elemosynas pauperibus inducunt, & dum ad alia salutaria opera alios exhortantur. ergo possunt licite accipere elemosynas ab illis quibus predicant. Item, in artibus mechanicis videmus quod non solum illi qui manibus operantur, licite de artificio viuunt, sed & sapiens architectus qui manibus non laborat, alios dirigit: sed ille qui de moribus docet, est quasi architectus respectu omnium officiorum humanorum, vt patet per Philosophum in 1. ethi. ergo predicatoribus possunt de officio predicationis viuere, etiam si manibus non operentur. Item, sanitas animae preferenda est sanitati corporis: sed medici dantes consilium de salute corporis, & si nihil manibus operentur, possunt licite accipere vnde viuunt. ergo multo fortius illi qui consulunt salutem animarum, etiam si manibus non laborent. Nunc tertio restat ostendere, quod predicti non solum viuere possunt de elemosynis sponte oblatis, sed etiam eas petere mendicando: quod probatur exemplo Christi, in cuius persona in psalm. 33. dicitur. Ego autem mendicus sum, & pauper. glo. Hoc dicit Christus de se ex forma serui: & infra. Medicus est qui ab alio petit, & pauper qui sibi non sufficit. Item, in alio psalm. 69. Ego vero egenus & pauper sum. glo. Sum egenus, id est, petens: & pauper sum, id est, insufficientis mihi, quia & mundanas copias non habet, & intus vbi est diues, semper ambit, desiderat, accipit. Itē, in alio psalm. 108. Persecutus est hominem in opem & mendicum. gl. scilicet Christum. Et alia gl. Pauperes insequi sola seuitia est: alij pro diuitijs, vel honoribus interdum huiusmodi patiuntur. Itē dicitur

ultima glossa ostendunt manifeste, quod de mendicitate rerum temporalium predicta verba intelligere oportet. Item, 2. Cor. 8. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, gl. in mundo. Et quod in hoc Christus sit imitandus, patet per gl. quae ibidem dicit. Nemo se contemnat. Pauper in cella, diues in conscientia: securior dormit in terra, quam cum auro diues in purpura. Non ergo expauescas cum tua mendicitate ad illum accedere, qui indutus est nostra paupertate. Item, quod Dominus victum petierit, expresse habetur Luc. 19. vbi Dñs dixit ad Zachaeum. Zachaeus, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. gl. Non inuitatus inuitat, quia & si nondum audierat vocem inuitatis, audierat tamen affectum. Item, Mar. 11. Circumspectis omnibus cum iam vespera esset & c. gl. Circumspectis omnibus, si quis eum hospitio susciperet. Tanta enim paupertatis fuit, & ita nulli adulatus, vt in tanta urbe nullum hospitium inueniret. Ex quo patet quod Christus ita pauper erat, quod hospitium conducere non posset: sed ab alijs hospitium petebat & expectabat. Vnde blasphemum est dicere, quod non liceat mendicare. Item, hoc probatur exemplo Apostolorum, qui iussi sunt a Domino necessaria ad victum in via non ferre, vt patet Mat. 10. Mar. 6. & Luc. 9. & 10. constat autem quod ipsi imperiose non poterant accipere. ergo satis evidens est, quod necessaria victus humiliter petebat, quod est mendicare. Item, hoc etiam patet de discipulis Apostolorum post resurrectionem Christi. Dicitur. n. in 3. ca. loa. Pro nomine eius profecti sunt. glo. Pro nomine Christi ampliando profecti sunt. gl. Alienati a rebus proprijs, ergo sine necessarijs viam ibant: ex quo patet, quod necesse habebant petere. Item, homo magis debet sibi providere quam alijs: sed Apostolus petebat elemosynas pro alijs, scilicet pro pauperibus sanctorum qui erant in Hierusalem. ergo etiam licet alicui elemosynas petere pro fratribus suis, vel etiam pro seipso. Item, quod mendicare liceat, patet per exemplum beati Alexij, qui omnibus suis dimissis propter Christum, sine labore manuum vivebat de elemosynis, quas mendicando quaerebat, ita etiam quod a seruis patris sui qui eum quaerebant elemosynas peteret, & de hoc gratias Deo ageret, quod a seruis suis elemosynas accepisset: cuius sanctitatis indicium fuit vox caelitus delapsa, audientibus Papa & imperatoribus Honorio & Arcadio, & vniuerso populo Romano in ecclesia beati Petri existentibus, quae testata est meritis eius Romam stare. Multis etiam miraculis post mortem claruit, vnde & canonizatus est, & festum eius a Romana ecclesia solemniter celebratur. Item, Hiero. ad Oceanum in commendatione Fabiolae dicit, quod optabat suis diuitijs pariter effusus pro Christo stipem accipere: in hoc autem non esset commendanda, si peccatum esset mendicare. Itē, illud quod est illicitum in ecclesia, non iniungitur alicui in penitentiam: sed pro grauioribus peccatis alicui iniungitur quod extra terram suam sine expensis mendicando peregrinetur. ergo mendicare non est illicitum, sed potest esse penitentiae opus, & ita assumere mendicationem propter Christum ad perfectionem vitae pertinet, sicut & cetera penitentiae opera, in quibus religiones fundantur. Item, sicut ea quibus maceratur corpus vt ieiunium, vigiliae, & huiusmodi valent contra concupiscentiam carnis, ita ea quae ad humiliationem hominis pertinent, valent contra superbiam spiritus, quae non minus est fugienda, quam concupiscentia car-

nia carnis, cum etiam peccata spiritualia sint maioris culpa, vt Greg. dicit: sed nihil potest esse inter opera penitentiae quod hominem magis humilem & abiectum reddat quam medicatio, vnde naturaliter omnis homo mendicare erubescit. ergo sicut ad statum perfectionis pertinet, quod homo ieiunium, & vigiliis assumat vt carnis concupiscentiam domet, ita ad perfectionem vitae pertinet, si aliquis mendicationem assumat propter Christum, vt spiritum humiliet. Itē, charitas Christi liberalior est quam amicitia saeculi: sed licet ex amicitia saeculi aliquid petere ab amico suo, quo indigeat, & praecipue si ei in aliquo recompensare potest, nec differt vtrum recompensatio fiat de eodem, vel de alio, vt dicitur in 5. ethi. ergo multo fortius licet alicui, quamuis sit validus, quod petat illa quibus indiget propter charitatem Christi, & praecipue cum possit recompensare recipiens danti in orationibus, & alijs spiritualibus bonis. Item, licet petere ab aliquo illud, ex cuius datione fit dantis conditio melior: sed ex hoc, scilicet quod aliquis dat elemosynam, sit eius conditio melior, quia per hoc meretur vitam aeternam. ergo non est illicitum elemosynas petere. Item, indigentia pauperum non potest subueniri, nisi eorum indigentia sciatur: sciri autem non potest omnino nisi necessitatem suam petendo exponat. ergo si licitum est aliquibus quod sint in tali statu, quod rebus alienis indigeant ad sustentationem, licitum est quod eas petant: sed licitum est quod aliqui in statu egestatis se ponant propter Christum, vt supra probatum est, in quo etiam si manibus operentur, oportet quod indigeant multis, vt Aug. dicit in li. de opere monac. ergo licitum est elemosynas petere. Nunc quarto ostendemus, quod predictis mendicantibus elemosynae sunt dandae. Primo per hoc quod habetur in 3. Cano. Ioan. Charissime fideliter facis, quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos: & de quibus loquatur subiugit. Pro nomine enim eius profecti sunt. glo. Alienati a rebus proprijs. Et infra. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi. gl. Ioannes omnia dimiserat, & se diuitibus connumerat, vt alacriores reddat & promptiores ad commiserendum pauperibus. ergo commendabile est dare elemosynas illis qui pro nomine Christi sine rebus proprijs viuunt. Item, Mat. 10. Qui recipit iustum in nomine iusti. gl. pro eo quod nominatur iustus, mercedem iusti accipiet. gl. Dicit ergo aliquis. ergo & pseudopphetas, & ludam proditorem suscipiemus? Hoc Dominus procurans, dixit personas non esse suscipiendas, sed nomina, & mercede non carere suscipiendem, licet indignus sit qui suscipitur. Ex quo patet quod elemosynae sunt dandae his qui habent nomen sanctitatis, etiam si indigni sint. Item, ad Ro. 15. commendat Apostolus Macedones & Achaio de hoc, quod probauerunt collationem facere in pauperes sanctos, vbi dicitur. gl. Hi totos se dederunt diuinis obsequijs, nihil mundanum curantes exemplum bonae conuersationis praebant creditibus. Istis mittendam fecerat Achayci & Macedones collectam, per quam rem ad huiusmodi opera Romanos Apostolus inuitat. ergo patet quod predictis pauperibus elemosynae sunt dandae. Item, 2. ad Cor. 8. Vestra abundantia illorum inopiam suppleat. glo. Illorum qui omnia mundi deserunt. ergo idem vt prius. Item, super illud 2. ad Thes. 3. Vos autem fratres, nolite deficere benefacientes. glo. pauperibus. & alia gl. Quia & si operentur, possunt tamen nonnullis indigere: & ideo monet ne illi qui habebant vnde

seruis Dei necessaria praebent, hac occasione pigrescerent. Non enim in reprehensionem venit qui humanus est in largiendo, sed hic qui cum possit laborare ferre, otiose vult vitam agere. ergo patet quod seruis Dei est laudabile elemosynas dare siue laborent, siue non, etiam quando non laborantes reprehensibiles sunt. Item, Hiero. contra Vigilantium. Nec nos ne gamus cunctis pauperibus, & etiam ludaeis, & Samaritanis, si tanta sit largitas, stipes porrigendas: sed Apostolus docet faciendam quidem ad omnes elemosynam, sed maxime ad domesticos fidei, de quibus & Saluator in euangelio loquebatur. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos recipiant in aeterna tabernacula. Numquid isti pauperes inter quorum pannos & illuuiem corporis flagrans libido dominatur, possunt habere aeterna tabernacula, qui nec praesentia possident, nec futura? Non. n. simpliciter pauperes, sed pauperes spiritu beati appellatur, de quibus scriptum est. psal. 40. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. In vulgi pauperibus sustentatis nequaquam intellectu, sed elemosyna opus est: in sanctis pauperibus beatitudinis intelligentia, vt ei tribuat qui erubescit accipere, & cum acceperit dolet, metens carnalia, & seminans spiritualia. Ex quo patet quod melius est sanctis pauperibus dare elemosynas, quam quibuscumque alijs. Item, 2. Corin. 9. super illud. Disperdit, dedit pauperibus. dicit glossa. Si huius qui pauperibus largitur, merces magna est, quanto magis eius qui ministrat sanctis? Pauperes enim dici possunt etiam qui mali sunt, & sic idem quod prius. Itē, Hieronymus super epistolam ad Galat. exponens illud, Communicet autem is qui catechizatur, sic dicit. His qui adhuc imbecilliores & discipuli, & carnales erant, imperat vt quomodo ipsi a magistris spiritualia metunt, sic magistris carnalia praebant, qui totos se diuinam eruditioni & studio tradentes, vitae huiusmodi necessarijs indigent. ergo etiam non laborantibus corporaliter, sed ex toto se studio scripturarum dantibus, elemosynae sunt dandae. Item, Hieronymus ad Paulinum. Quem senseris tibi aut semper, aut crebro de nummis loquentem, excepta elemosyna quae indifferenter omnibus patet, institorem potius habeto quam monachum. Ex quo patet quod monachis, & omnibus alijs elemosynae sunt dandae, & quod eis licet loqui de elemosyna petenda. Item, dicitur in decre. distinct. 42. Si quis despicit eos qui fideliter agapes, id est, conuiuia pauperum exhibent, & propter honorem Domini conuocant fratres, & voluerit communicare huiusmodi vacationibus parui pendens quod geritur, anathema sit. ergo patet, quod excommunicandus est qui dicit elemosynas indigentibus non esse largiendas. Itē, Prouerbio. 21. Qui obrurat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur. glo. Pauperis generaliter non egeni tantum, vel corporaliter infirmi. Nam qui criminibus alienis affectus non vult condolare, sed iudicatis maualt tenere censuram, ostendit se nondum vitiorum facibus aliquatum, neque ad iudicium diuinam misericordiae dignum. Patet ergo quod omnibus pauperibus elemosynae sunt dandae, etiam corpore validis. Item, super illud. psalm. 103. Producens faenum iumentis, & herbam seruituti hominum, dicit glossa. Terra satiabat producens faenum, id est temporalia, iumentis, id est, praedicatoribus, vt de euangelio viuant, qui euangelium annuntiant. Nisi terra producat faenum, id est, temporalia, non est irrigata, sed sterilis: quod si facit, ipse est fructus. Et infra. Debentur praedicatoribus. Opu. S. Tho. Aquin. T. 2. bus

bus temporalia, qui largiuntur spiritualia, de quibus dicitur. Beatus qui præoccupat vocem petitori. Non ita debes agere boui trituranti ut mendico transeunti. Illi. l. medico das, quia legit, oi petiti da: huic vero et non petiti dare debes. Et infra. Oi petiti da, quicquid; sit da, agnosces in eo eum cui des, sed multo magis da seruo Dei, militi Christi, & non petenti. Ex quo patet quod omnibus pauperibus etiam non petentibus eleemosynæ sunt dandæ, præcipue tamē prædicatoribus dari debent a suis auditoribus. Item, Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. glo. Nō quoslibet pauperes, sed eos qui possunt vos recipere in æterna tabernacula; sed maxime possunt in æterna tabernacula recipere pauperes propter Christū, qui etiam iudices cū Christo erūt. ergo eis præcipue sunt eleemosynæ faciendæ. Nunc ultimo restat respondere his quæ in contrarium obijciuntur. Ad id ergo quod primo obijciuntur, quod munera excæcāt oculos sapientum, dicendum quod res temporales dupliciter accipi possunt. Vno modo, ad diuitias augendas & congregandas, & talis receptio munerum ex cupiditate procedit, quod oculos cordis excæcat, & a iustitia declinare facit. Alio modo, ad necessitatem victus & vestitus, & ista munerum acceptio cupiditatem non habet annexam, unde non excæcat oculos, nec verba iustitiæ facit mutare. Et hæc distinctio probatur per hoc quod habetur. 1. Tim. vlt. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. glo. Qui ultra tendit, malum inuenit, unde subditur. Nam qui volunt diuites fieri, incurrunt in tentationem & in laqueum diaboli. Ad secundum dicendum, quod duplex est seruitus. Est enim seruitus timoris, & amoris. Qui ergo accipit munera ex cupiditate, seruus est timoris, quia quæcumque cupiditate acquiruntur, cum timore possidentur. Et ab hac seruitute liberi debent esse serui Christi. Ro. 8. Nō accepistis spiritus seruitutis iterum in timore: sed qui accipit munera ex charitate, seruus est amoris, & ab hac seruitute non sunt liberi serui Christi, unde Apostolus dicit. 2. Cor. 4. Non nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum Dominum nostrum, nos autem seruos vestros per Iesum. Patet ergo quod ille qui propter officium charitatis implendum eleemosynas ad corporis sustentationem recipit, non incurrit seruitutem quæ sit indigna seruis Christi, sed illa quæ competit seruis Christi. Ad tertium dicendum, quod dare secundum se est laudabilius quam accipere, unde & Philosophus dicit in 4. ethic. quod actus liberalitatis magis est in dando quam in accipiendo, quamuis liberalis det & recipiat: nihil tamē prohibet receptionem esse meliorem ratione alicuius adiuncti, & hoc est per accidens. Dicendum ergo, quod si in paupere nihil consideretur nisi receptio eleemosynæ tantum, beator est diues qui dat eleemosynas, quam pauper qui recipit: sed talis potest esse causa recipiendi eleemosynam, quod magis merebitur recipiens quam dās, ut pote si se in tali statu propter Christum constituerit, ut eleemosynas recipiat non quasi coactus, sed voluntarius pauper. Vnde glo. ibidem dicit. Non illis qui relicti omnibus secuti sunt Dominum, diuites eleemosynarios præponit, sed illos maxime glorificat, qui cunctis quæ possident in semet renūtiātes, nihilominus laborant manibus operando, ut habeant unde tribuant necessitatem patienti. Et proculdubio hoc est laudabilius in illis dūtaxat, qui ab alijs magis necessarijs occupationibus vacant. Et ita etiam tales si possent sine impedimento totalium occupationum la-

borare, & alijs dare, perfectius esset, ut etiam supra dictum est, cum de labore manuum agebatur. Nec tamen concedendum est, quod religiosi teneantur ad omne id quod perfectius est, sed ad illa tantum ad quæ ex voto se astringunt. Ad quartum dicendum, quod ecclesia non grauat, si tales de eleemosynis viuunt, quia modicis sunt contenti magnum fructum in ecclesia facientes: immo in hoc ecclesia maxime alleuiatur, quia quod alij qui non sunt ita modicis contenti, cum magnis expensis faciunt, hoc idem per tales cum paruis sumptibus expletur. Nec in hoc pauperibus aliquid subtrahitur, quod tales de eleemosynis viuunt, quia talium consilio & inductione multo plura pauperibus dantur quam ipsi accipiant. Et præterea, ipsi etiam omnia quæ habuerunt, pauperibus sunt largiti, unde multo plus in sumptibus pauperum posuerunt, quam illud quod de eleemosynis accipiunt. Ad quintum dicendum, quod illud de cretum peruersè inducitur, quod patet ex hoc quod Gratianus dicit in c. sequenti. Verum his auctoritatibus prohibentur ad ecclesiam suscipi, nō illi qui quōdam fuerunt diuites, & postea omnia reliquerunt, ut Petrus, & Matthæus, & Paulus: aut pauperibus distri buerunt, ut Zachæus: aut ecclesiæ rebus adiunxerunt, sicut illi qui prædia sua vendentes, ponebant pretia ante pedes Apostolorum, ut essent illis omnia communia: sed illi qui in domibus parentum residentes, vel sua relinquere nolentes, ecclesiasticis facultatibus pacisci desiderant. Ad sextum dicendum, quod Augustinus loquitur de illis qui sunt otiosi dediti, qui in nullo possunt esse vtilis illis a quibus pascuntur: tales enim necesse est ut adulentur ad hoc quod pascantur. Tales enim pascere onerosum esset cuiilibet, nisi fauorē pascentis saltem adulationibus captarent. Sed illi qui pascuntur propter Christum, a quibus pascentes scilicet sperant spiritualia pro temporalibus quæ largiuntur, non oportet adulari, quia talibus non datur propter eos, sed propter illum cuius sunt serui, qui eis recipitur, ut dicitur Mat. 10. Qui recipit vos, me recipit, vbi gl. Quia non aliud recipit in Apostolis, quam quod in Christo est. Et sic patet quod illi qui pauperes efficiuntur, & medicant, & de eleemosynis viuunt propter Christum, non sibi necessitatem adulationis imponunt. Sed maior necessitas adulationis & seruitutis inest diuitibus, quos oportet adulari principibus ut diuitias amplient, & conferuent. Vnde dicit Chryso. super Mat. Adulari necesse est principes, & milites, & subiectos, & multis indigere, & turpiter seruire, & formidare, & suspicari, & timere eorum qui suspicantur oculos, & calumniarum ora, & auro rorum concupiscentias sed nō est paupertas aliquid tale, sed contrarium vniuersum. Ad septimum dicendum, quod quamuis accipere non sit actus liberalitatis, nisi prout ordinatur ad dandum, tamen accipere necessaria ad victum, actus est humilitatis, in his qui tantum se humiliauerunt propter Christum, ut se subicerent egestati, quæ quidem virtus est eminentior quam liberalitas. Ad octauum dicendum, quod Augustinus in lib. illo reprehendit monachos, qui volebant de eleemosynis viuere propter duo. Primo, propter errorem quem inciderant, ut scilicet dicerent manibus operari esse contrarium præcepto euangelico, quod habetur Mat. 6. Nolite solliciti esse corpori vestro &c. Secundo, quia propter pigritiam a labore manuum desisterant, laboriosam vitam fugientes, quæ in seculo laborauerunt. Vnde de his dicit, quod nul-

lo modo decet ut in ea vita, ubi senatores sunt laboriosi, ibi fiant opifices otiosi: eos autem qui in seculo possessiones habuerunt unde viuerent sine labore manuum, vel qui occupationibus ecclesiasticis occupantur, nō prohibet de eleemosynis viuere exemplo eorum, quos tales fuisse in primitiua ecclesia Hierosolymis dicit: & hoc manifeste patet verba libri diligenter intuenti. Et quamuis si non prædicent, nō habeant potestatem viuendi de eleemosynis quasi operarij de mercede laboris, non tamen eis prohibetur quin sicut pauperes de eleemosynis viuāt. Alio enim modo debet eleemosyna pauperi, & alio modo prædicatori, ut dicit glo. super illud Psalm. 113. Producent senum iumentis. Ad nonum dicendum, quod ut dictum est, prælati victus necessaria a subditis accipere licet, quia laborant in euangelio. Merces enim operari debetur, nō potestati, aut auctoritati. Cū ergo religiosi ex commissione prædicantes similiter laborent, dignum est ut & ipsi ab his quibus prædicant, necessaria victus accipiant. Sunt tamen & alia causa, propter quas & religiosi etiam non prædicantes necessaria victus accipere possunt, puta, quia omnia sua propter Christum reliquerunt: vel quia ministrant altari, cuius sacrificium vbiicumque agatur, commune est toti populo fidelium: vel quia vacāt studio sacræ scripturæ, contemplationi, orationi, & alijs spiritualibus ad communem vtilitatem totius ecclesiæ. Ad decimum dicendum, quod non est inconueniens illud, quod alicui dat pro mercede, alteri dari gratis & misericorditer. Vnde victus qui ministratur prædicatoribus quasi debita merces laboris, potest omnibus pauperibus misericorditer & meritorie dari nō ut debita merces, sed quasi subsidium charitatis. Ad undecimum dicendum, quod maius damnum sequitur ex prædicatione pseudoapostolorum, quibus prædicandi occasione Apostolus auferat de sumptibus fidelium non viuendo, cum contra fidei prædicarent, quam de hoc quod Apostolus se labori manuum implicabat de proprio labore viuens. Nūc autem est econuerso, quia maior profectus est Ecclesiæ fidelibus de hoc, quod aliqui exemplum humilitatis præbent in paupertate & mendicitate viuendo voluntarie propter Christum, & dimisso labore manuum, occupando se in his quæ pertinent ad salutem animarum, quam sequatur damnum de hoc quod aliqui turpiter de eleemosynis viuere volunt, & ideo non debet desistere pauperes Christi ab hoc quod de eleemosynis viuant, ut alijs occasionem auferant. Ad duodecimum dicendum, quod apud Iudæos consuetudo erat ut doctoribus ab alijs subsidia vitæ ministraretur: ita etiam inter cunctos fideles in consuetudinem venit diuulgata euangelica doctrina, quæ hoc ordinauit, unde & si a principio conuersionis gentium, quādo adhuc in gentibus hoc non consuetum erat, dimittebant sumptus accipere propter scandalum, nunc tamen hoc scandalum non est timendum, & præcipue in illis qui modico victu & vestitu sunt contenti, de quo multo plures edificantur, quam scandalizantur. Qui enim de hoc scandalizantur, Pharisæorum scandalum sibi inducunt, quod Dominus paruipendere iubet, Mat. 15. Secus autem esset si eleemosynam acciperent non solum ad necessitatem victus, sed ad laute viuendum, vel ad diuitias cogregandas. Ad decimum tertium dicendum, quod eadem ratione probari possit quod virginitas non sit bona, quia hoc Hieronymus dicit contra Vigilantium prædictam rationem.

nem facientem, Si omnes virgines fuerint, nuptiæ non erunt, interibit humanam genus. & infra. Rara est virtus, nec a pluribus appetitur, atque vti nam hoc omnes essent quod pauci sunt, de quibus dicitur. Multi sunt vocati, pauci vero electi. Ex quo patet solutio prædictæ obiectionis. Opera enim perfectionis tantæ difficultatis sunt, quod paucorum est se ad ea extendere. Nec dicendum quod timendum sit quod dum omnes eis inhærent, mundus pereat. Ad ea autem quibus ostendere nituntur, quod nō liceat mendicando eleemosynas petere, hoc modo respondendum est. Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur. Omnino indigens & mendicus nō erit inter vos, non prohibetur quin aliquis statum mendicitatis, vel paupertatis assumat, sed quia non ita derelinquetur ab alijs, ut in talem statum incidat, in quo eū oporteat de necessitate mendicare: & hoc patet per id quod præcedit. Ciuem & propinquum repetendi non habebis potestatem, & glo. ibi dicit. Licet omnes proximi nostri sint, illis tamē maxime misericordia impendenda est, qui Christi nobiscum sunt membra. Ex quo patet quod vbi precipitur misericordia, non prohibetur mendicitas. Ad secundum dicendum, quod glo. exponit de pane spirituali, unde dicit. Nō videtur iustum derelictum a Deo, nec semen eius querens panem spirituale, id est, indigere pane verbi Dei, quia verbum Dei semper cum eo est. Si tamen de pane materiali intelligatur, intelligendum est quod iusti non querunt panem ex necessitate quasi derelicti a Deo, cum dicatur Hab. vltim. Non te deseram, neque derelinquam: nō tamen excluditur quin illi qui sunt iusti, voluntarie se possint exponere paupertati propter Christum, quod tamen forte temporibus Psalmistæ factum non erat, quia perfectionis opera temporarij gratiæ seruabantur. Ad tertium dicendum, quod non est inconueniens quod illud quod alicui in penam infligitur, ab alio voluntarie assumptum in iustitiam vertatur, sicut aliqui propter scelera quæ committunt, rebus suis spoliantur: & tamē ad perfectionem iustitiæ pertinet, quod aliquis rebus proprijs se spoliaret propter Christum. Et similiter mendicitas quamuis aliquibus malefactoribus indicatur a Deo in penam, nihil tamen prohibet quin voluntarie assumpta propter Christum, ad perfectionem iustitiæ pertineat. Ad quartum dicendum, quod per illam glo. prohibetur quod aliquis non petat ex cupiditate, alias glo. non concordaret textui: in textu enim dicitur. Ut nullus aliquid desideretis. Ex cupiditate autem querunt non qui necessaria victus & vestitus petunt, sed qui ultra hoc querunt, unde diuites fieri possint, ut patet per hoc quod dicitur 1. Tim. 6. ut supra dictum est. Ad quintum dicendum, quod duplex est mendicitas, coacta scilicet, & voluntaria. Coacta mendicitas, quia contra voluntatem est, periculum impatientiæ habet annexum. Voluntaria autem mendicitas, quæ nō ex cupiditate procedit, ut dictum est, humilitatis meritum habet adiunctum. Vnde Augustinus per verba illa non prohibet mendicitatem voluntariam, sed docet occasionem necessariæ mendicitatis vitandam esse a pauperibus Christi dum manibus laborant, quod patet per hoc quod dicit. Ut nō compellatur egestate &c. Ad sextum dicendum, quod Hieronymus loquitur de petitione & acceptione eorum quæ sunt ultra necessariū victus, quod patet ex hoc quod loquitur Nepotiano presbytero, qui de rebus mundi sufficenter habebat ad vitam sustentandam: unde patet quod non est ad propositum.

Ad septimum dicendum, quod lex illa loquitur de validis mendicantibus, qui nullam utilitatem reipublice afferebant, sed otiose viuentes vsurpabant illud quod alijs pauperibus debebatur, quod patet ex hoc quod lex eos inertes nominat, sicut sunt guliardi, & alij similes, qui victum ab hominibus querunt otiose viuentes, quod non nisi peruersissime in religiosos retorqueri potest: & tamen non oportet quod peccatum semper sit grauius quod grauius punitur: quia poenae peccatoribus infliguntur non solum propter vindictam culpae, sed etiam propter correctionem vel eius qui peccauit, vel aliorum. Vnde pro minori peccato aliquando aliquis grauius punitur, quando homines ad peccatum illud sunt proniores, vt terrore poenae magis caueant. Capitulum autem inducitur loquitur de poena quae indicitur ad vindictam peccati tantum. Ad octauum dicendum, quod illi de quibus Aug. loquitur, non solum petebant necessaria victus, sed aliquid ultra ad diuitias congregandas: nec habebant veram sanctitatem, sed simulatam. Quod patet ex hoc quod dicit, quod exigebant sumptus lucrosae egestatis, aut simulatae pretium sanctitatis: & hoc proculdubio reprehensibile erat. Ad nonum dicendum, quod erubescencia semper est de turpi, turpe autem pulchro opponitur: unde secundum differentiam pulchri oportet accipere differentiam turpitudinis & ruboris. Est enim duplex pulchritudo. Vna spiritualis, quae consistit in debita ordinatione animae, & affluentia bonorum spiritualium: vnde omne quod procedit ex defectu spiritualis boni, vel quod inordinatum in ordinatione offendit, turpitudinem habet. Alia est pulchritudo exterior, quae consistit in debita ordinatione corporis, & affluentia exteriorum rerum, quae ad corpus ordinantur. Et econuerso inordinatio corporis, vel defectus temporalium rerum exteriorum quandam turpitudinem habet. Et sicut vtraque pulchritudo delectat & desideratur, ita vtraque turpido erubescenciam parit. Vere cundatur enim aliquis de hoc quod est pauper, vel de hoc quod est de corpore vitiatum, vel de hoc quod est inficius, vel inordinata gessit. Quia igitur turpido interior semper est reprobanda, ideo omne quod habet erubescenciam praedictae turpitudinis reprobandum est. Nec est instat. tia de confessione peccatorum, quia confitens non erubescit de confessione, sed de peccato quod confessio manifestat. Defectus autem exteriorum, vel turpido a sanctis viris contemnitur, & quandoque perfectionis studio ab eis assumitur propter Christum. Vnde illud quod habet erubescenciam illius turpitudinis non semper est reprobandum, immo quandoque maxime laudatur, quando propter humilitatem assumitur. Mendicare autem habet erubescenciam huic secundae turpitudini respondens: quia omnis mendicans se pauperem ostendit, & quodammodo se subijcit ei a quo mendicat, quae ad defectum exteriorum pertinent: unde mendicitas propter Christum assumpta non solum non est reprobanda, sed maxime laudanda. Ad decimum dicendum, quod illi a quo eleemosyna petitur, non debet habere tedium, si ordinate ab eo petatur: & ideo quando aliquis ordinate eleemosynam petit, scilicet ad necessitatem sustentandam, non est in culpa qui petit, sed ille qui ad tedium remouendum dat. Si autem inordinate petatur, petens etiam peccat. Ad ea vero quibus ostendere nituntur, quod religiosi praedicantes non possunt de eleemosynis viuere, vel eleemosynas petere, per ordinem deinceps respondendum est.

Ad primum ergo dicendum, quod quamuis praedicatores de eleemosynis viuunt, non tamen sequitur quod adulentur. Quamuis enim qui sine adulatione praedicant, non habeant gratiam apud malos qui dicuntur homines carnales, habent tamen gratiam apud bonos: & ideo quandoque si sine adulatione praedicant, coguntur defectus multos pati, quando scilicet in illos incidunt, apud quos sine adulatione gratiam habere non possunt, quandoque autem sine egestate sunt, quando in illos incidunt, quorum sine adulatione gratiam habent: vnde & Christus hospitium quandoque habere non poterat, quandoque etiam inuitabatur a multis, & mulieres quae eum sequebantur, de suis facultatibus ei ministrabant, vt dicitur Luc. 8. Ita etiam Apostoli quandoque multas penurias sustinebant, quandoque autem abundabant in vtrisque, modeste se habentes, Philip. vltim. Scio & abundare, & penuriam pati. Et has etiam vicissitudines pauperes praedicatores nostri temporis experiuntur frequenter. Ad secundum dicendum, quod praedicatores eleemosynas petentes non faciunt aliquid, in quo sit occasio auaritia. Auaritia enim est immoderatus amor habendi: velle autem victum & vestitum ad necessitatem non est immoderatum. 1. Tim. vlt. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Vnde pauperes qui petunt necessaria victus & vestitus, & aliorum quae humana vita exigit, non sunt in aliqua occasione auaritia. Ad tertium dicendum, quod praedicatores non debent querere temporalia quali ex principali intentione, vt in eis finem constituent: possunt tamen querere secundario, vt sustententur ad Euangelium praedicandum, quod primo querere debent. Matth. 6. Primum querite regnum Dei, & iustitia eius. gl. hic aperte ostendit ista non esse petenda tamquam bona nostra, & si necessaria. Regnum enim petendum est, & in eo finis noster est ponendus, propter quem omnia facimus, verbi gratia. Manducemus vt euangelizemus, non euangelizemus vt manducemus. Ad quartum dicendum, quod sicut supra probatum est, sumptus quem praedicatores accipiunt, debetur eis tamquam merces. Merces autem alicui operanti debetur dupliciter. Vno modo, ex debito legalis iustitiae, sicut quando pactum interuenit inter operantem, & eum cui operatur, ita quod operarius potest alium compellere ad soluendum. Alio modo, ex debito iustitiae amicalis, sicut quando aliquis amicaliter alteri de suo labore seruit, debitum est vt alii ei suo modo vicem rependat, quamuis non possit eum per iudicium compellere: hos enim duos iustitiae modos Philosophus distinguit in 8. ethico. Dico ergo quod quando aliquis praelatus alicui plebi praeficitur, hoc modo adinuicem colligantur, quod subditi possunt a praelato spiritualia petere, & praelati a subditis temporalia: sed ab alijs qui non sunt praelati, non possunt subditi spiritualia exigere, nec econuerso ipsi possunt eos cogere ad soluendum temporalia, quamuis excellentia praelatorum spiritualia seminet, nisi forte quantum ad omnia vicarij praelatorum constituentur. Patet igitur quod diuersimode accipiunt sumptus pauperes qui omnino nihil impendunt, & religiosi qui non sunt praelati, sed praedicant de licentia praelatorum & praelati: quia alij pauperes totaliter accipiunt gratias, vbi in eis est pura mendicitas. Sed praedicantes qui non sunt praelati, accipiunt sicut mercedem debitam, vnde habent potestatem accipiendi, quamuis non coactiuam, praelati autem etiam coactiuam habent potestatem. Si tamen

Si tamen ille qui potest aliquid ex potestate accipere, petat non quasi debitum, sed quasi omnino gratuitum, nulli facit iniuriam, sed in se humilitatem commendabilem reddit. Ad quintum dicendum, quod Apostolus volebat ostendere quod ipse poterat sumere sumptus a fidelibus eadem ratione qua alij Apostoli accipiebant: & ideo vt ostenderet se eandem habere potestatem, primo ostendit se Apostolum esse, sicut & alij Apostoli erant. Ad sextum dicendum, quod pseudoapostoli vsurpabant sibi indebite sumptus fidelium tripliciter. Primo, quia falsa praedicabant, & contra euangelicam doctrinam, vt patet Ro. vlt. super illud. Rogamus autem vos fratres, quod gl. de pseudoapostolis exponit, vt credentes cogebant iudicare. Secundo, quia praedicabant non missi a veris Apostolis, unde Apostolus vocat eos ad Gal. 2. subintrantes. Tertio, quia authoritatiue exigebant ac si essent Apostoli: & haec tria deficiunt in proposito, vnde ratio non valet. Ad septimum dicendum, quod praedicti religiosi praedicantes, petunt quod est eis debitum per secundum modum iustitiae, quia debitum iustitiam respicit, sed in hoc commediabiles sunt, quia hoc quod est debitum, vt gratuitum petunt. Ad octauum dicendum, quod praelati recipientes a populo decimas & oblationes, & si ipsi soluant per se debito modo spiritualia seminando, possunt tamen ad maiorem plebis utilitatem etiam alios cooperatores habere, vnde de nulla iniuria fit plebi, si plus de temporalibus conferant, quam sit statutum, quando & plus de spiritualibus eis impenditur quam praelati teneantur, & praecipue ex quo non potestatiue accipiunt, sed charitatiue & humiliter petitur. Ad nonum dicendum, quod vnusquisque abrenuntiare potest ei quod sibi debetur: unde & si praelati ex debito teneantur providere eis quos mittunt ad praedicandum, possunt tamen qui mittuntur huic debito abrenuntiare. Nec tamen in hoc aliquod grauamen ingeritur illis ad quos mittuntur, cum ab eis ultra necessaria victus non petant, nec etiam ista exigant coactiue, sed charitatiue prout vnusquisque destinauit in corde suo, in hoc exemplum Apostoli imitantes 2. Cor. 8. & 9. c. Ad decimum dicendum quod hypocritae propter hoc a Domino redarguntur, quia per orationem & alia quae superstitiose agebant, solum intendebant ad quantum, vnde gl. ibi. Vae vobis Scribae & Pharisaei, qui vestra superstitione nihil intenditis, nisi vt praedam de subiecta plebe faciatis: hoc autem de aliquo iudicare est temerarium, cum pertineat ad intentionem cordis. Ad vndecimum dicendum, quod ad infames personas praedicatores declinare non debent, ita quod eorum infamia in praedicatores retorqueri possit: sic enim praedicatio venit in contemptum, quia sicut dicit Greg. Cuius vita despicitur, consequens est vt eius praedicatio contemnatur, & sic loquitur gl. inducta. Si autem ad praedicatores declinant, qui eorum confortio meliores reddantur, & ipsi exinde non infametur, laudabile est, quia hoc Dominus legitur fecisse, vnde Matt. 9. Videntes hoc Pharisaei, discipulis eius dicebat, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? vbi & gl. dicit, quod Dominus suis in hoc misericordiae exemplum dedit. Si tamen illi ad quos declinat, hoc sibi pro gratia non imputant, eorum culpa est, non illorum qui ad eos declinant. Ad duodecimum dicendum, quod illi qui euangelizant, & si accipiant ab eis quibus praedicant necessaria vitae, non tamen euangelium vendunt, quia non habent finalem intentionem ad ea quae accipiunt, vt supra dictum est. vnde 1. Tim. 5. super illud Qui bene praesunt presbyteri & c. dicit gl. Boni dispensatores & fideles non solum honorem sublimi praerueniri debent, sed & terreno, vt non contristentur. & infra. Necessitatis ergo est accipere vnde viuunt, charitatis est praebere. Non tamen venale est euangelium vt pro his praediceretur, sed pro aeternis: Si enim sic vendunt magnam rem, uili vendunt. accipiant ergo sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a Domino. Non enim a populo redditur quasi merces, propter quam scilicet finaliter seruiatur illis qui sibi in charitate seruiunt euangelij, sed tamquam stipendium datur, quo vt possint laborare, pascantur. Ad decimum tertium dicendum, quod quamuis potuerit esse aliqua species mali accipere victum a gentibus, quibus fides praedicabatur, propter hoc quod non erat eis consuetum, vt supra dictum est: tamen nunc species nulla mali apparet diuulgata euangelij doctrina, quae haec debere euangelizantibus ordinauit, & praecipue illis qui non querunt ad superfluitatem, sed ad necessitatem, & de quibus constat quod non propter hoc labori euangelij se exponunt vt lucrentur, cum hoc quod propter euangelium accipiunt, multo sit minus eo quod ab eis in saeculo relictum fuit propter Christum. Ad ea vero quibus ostendere nituntur, quod talibus eleemosynae non sunt dandae, iam per ordinem respondendum est. Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur, Voca pauperes, a quibus in praesenti nil potes expectare, intelligendum est quod excluditur intentio retributionis in praesenti, non autem possibilitas euetus, cum nullus sit pauper a quo aliquis non possit iuari in praesenti quandoque aliquo casu emergente. Et quod ita debeat intelligi, patet per gl. quae ibi dicit. Si intendis inuitare vt inuiteris, ibi potes falli. Nec tamen intelligendum est quod semper retributione aeterna careat, si aliquis diuites, vel amicos ad conuiuium vocet, cum hoc possit ex charitate procedere, & propter Deum fieri, vnde gl. ibi dicit, quod qui pauperes vocat, in futuro praemium percipiet: qui amicos fratres & diuites vocat, recipit mercedem suam. Sed si hoc propter Deum facit in exemplo filiorum Iob, sicut caetera fraternae dilectionis officia, ipse qui iussit remunerat. Nec tamen intelligendum est, quod si fratres & familiares propter solam familiaritatem vocentur, quod sit peccatum, quamuis merito aeterno careat. vnde glo. ibidem dicit. Fratres, amicos, & diuites alterutrum conuiuia celebrare non quasi scelus interdicit, sed ostendit non valere ad praemia vitae. Ad secundum dicendum, quod verbu Aug. intelligendum est in illo casu, in quo loquitur Sapiens Eccles. 12. Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem, vbi dicit gl. Peccatoribus pro eo quod peccatores sunt, noli communicare, sicut qui nutriant histiones, cum esuriant Christi pauperes. Qui autem dat indigenti peccatori non quia peccator est, sed quia homo est, non peccatorem, sed iustum nutrit, quia culpam non diligit, sed naturam: vnde quando eleemosyna datur alicui propter hoc quod peccator est, vel vt peccator sit, magis esset ei subtrahenda. Nec tamen sequitur, quod pauperibus Christi qui manibus non laborant, eleemosynae non sint dandae. Non enim ex hoc iniustitiam incurrunt, cum non laborando non peccant, vt supra ostensum est. Et si etiam peccatores essent, non tamen eis daretur propter hoc quod sunt peccatores, sed quia sunt indigentes. Ad tertium dicendum, quod ei qui inordinate petit, non est dandum.

da res petita, sed correctio: sed ei qui ordinate petit, danda est res si facultas adsit. vnde Grego. 2. 1. mora. super illud Iob. Si negavi quod volebat pauperibus, dicit. Per hæc dicta vir sanctus ostendit non solum ad inopiam pauperibus, sed etiam ad habendi desiderium deseruisse. Sed quid si ipsa vellent pauperes, quæ forsasse accipere non expediret, an quia in scriptura sacra pauperes humiles dici solent, ea sola æstimanda sunt quæ pauperes accipere volunt, quæ humiles petunt? Et proculdubio oportet ut incõstanter detur quicquid cum vera humilitate requiritur. i. quod nõ ex desiderio, sed ex necessitate postulatur. Nam valde iam superbiere est extra metas inopiæ aliquid desiderare. Patet ergo quod petentibus ad necessitatem danda est indubitanter res, sed petentibus ad superfluitatem danda est correctio. Ad quartum dicendum, quod tunc in penam subtrahenda est elemosyna petentibus, quando ex acceptis occasio in iustitiæ manifeste accipiunt: nec tamen etiam ita sunt eis subtrahenda, quin in vltima necessitate eis subueniatur. Religiosi autem pauperes nõ ex elemosynis acceptis ad iniustitiam abutuntur, sed magis per eas ad iustitiæ opera sustentantur, vnde ratio non est ad propositum. Ad quintum dicendum, quod Ambrosius non dicit penam sancta esse in his, quibus datur elemosyna, debilitate corporis & verecundiam, quasi rationes dandi, quia ratio dandi est indigentia eius cui datur, sed quasi rationes quare his magis dari debeat, vnde non sequitur, quod non debilibus, vel his qui non verecundantur accipere non sit dandum, sed quod debilibus, & verecundis magis sit dandum ceteris paribus, quia prædictæ duæ conditiones non sunt solæ quæ debeant mouere ad magis dandum, sed multæ aliæ, sicut bonitas personæ, propinquitas, indigentia, & multa huiusmodi. Nec tamen verecundia accipiendi est tantum in illis qui sua violenter amiserunt, sed etiam in illis qui voluntarie sua dimiserunt propter Christum, cum quandoque æqualiter utriusque ingenuas natales habeant, quos verecundia prodat, quibus forte voluntarij pauperes magis verecundiam rationi subijciat, sicut & ceteras passionis. Ad sextum dicendum, quod cum multæ sint conditiones, quare alicui potius sit elemosyna danda quam alteri, ut dictum est, nõ potest ex vna sola conditione absolute concludi, quod tali sit elemosyna semper magis danda, ut puta, quod magis indigenti semper magis sit danda. Vnde si aliæ conditiones præponderent in alio minus indigente, est magis dandum ei. Inter oēs autem conditiones efficacior est debitum, ut dicit Philosophus in 9. ethi. Quia magis debemus reddere debitum, quam gratiam impedere, nisi multæ conditiones ex alia parte præponderarent, ut ibidem dicitur: vnde cum prædicantibus debeatur necessaria victus quasi stipendia quædam, ut dictum est, his potissime sunt elemosynæ dandæ, præcipue si indigeant, nisi multum ex alia parte præponderaret aliæ conditiones. Ad septimum dicendum, quod sicut duplex est felicitas, spiritualis scilicet, & temporalis, ita duplex miseria, scilicet temporalis & spiritualis. Quamuis ergo voluntarij pauperes non sint miseri spirituali miseria, quæ simpliciter miseria est, cum Dominus beatos eos vocet Matth. 5. & Luc. 6. possunt tamen temporali miseriæ esse subiecti, vnde & de temporalibus est eis misericordia exhibenda. Ad octauum dicendum, quod propinquitas est vna de conditionibus, quæ facit quod alicui sit magis dandum, non tamen est sola: & ideo non oportet quod sem-

CAP. VII.

per magis propinquis magis detur, ut ex dictis patet.

Tertia pars principalis totius operis, in qua ostenditur quomodo religiosorum famam corrumpere nituntur in multis eos frivole impugnando, & primo quod habitum vilem & humilem deserant.

Nunc accedendum est ad refellendum ea quæ a prædictis malignantibus in religiosorum infamiam proferuntur, quod ex eorum presumptione procedit: quia ut Grego. dicit in 5. mora. Nequaquam quis sanctorum neglecta corrigere præsumeret, nisi de se prius meliora sensisset. Vnde Heronymus Sabinianum super hac materia sic alloquitur. Ne tibi solus videaris errasse, simulas nefanda de seruis Dei, nesciens os iniquitatem in alterum loquaris, & ponas in celum & tuum. Nec mirum si a te qualescumque serui Domini blasphemantur, cum patrem familias Beelzebub vocauerint patres tui. Et ne quid eis ad malitiam desit, dupliciter peruertunt iudicium, scilicet male iudicando de rebus, & male iudicando de personis. Et hæc duplex iudicij peruersitas distinguitur in glo. 1. Cor. 4. super illud. Nolite ante tempus iudicare, vnde dicit. Cauendum est, ne pernitiõsa opinione fallamur, ut quia non possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram certaque sententiam, hoc modo ut si nescimus, an ille vel ille homo sit impudicus pudicusue, vel iustus vel iniustus, oderimus tamen impudicitiam & iniustitiam, & iustitiam pudicitiamque diligamus, & hæc appetenda, illaque vitanda in Dei veritate conspiciamus, ut cum de ipsis rebus quod appetendum est appetimus, & quod deuitandum est deuitamus, ignoscatur nobis, quod de hominibus aliquando, immo assidue nõ vera sentimus. Quia vero peruersitas iudicij de rebus pernitiõsior est, ut ibidem habetur per gloss. periculo siori, morbo primitus occurrentes, primo videamus qualiter iudicium peruertunt in rebus, deinde qualiter in personis. In rebus siquidem peruertunt iudicium dupliciter. Primo manifesta bona quæ a religiosi aguntur, praua esse iudicando, secundum illud. Ecclesiastici. 1. 1. Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. Secundo, quæ bene & male possunt fieri, illicita asserendo. In hoc autem quod bona quæ a religiosi aguntur, iudicant esse mala, seipos condemnant, & eos contra quos loquuntur, maxime commendabiles ostendunt. Se quidem condemnant, quia sibi bona displicere ostendunt: vnde de talibus dicit Grego. in 6. mora. Nunc malus bonis derogat, & recta quæ agere negligit, hæc in alijs obtrectando lacerare non cessat. Commendabiles etiam ex hoc illos contra quos loquuntur ostendunt, in eis Danielis innocentiam ostendentes, de quo dixerunt principes Babylonis. Daniel. 6. Non inueniemus Danieli huic aliquam occasionem, nisi forte in lege Dei sui. gloss. Felix conuersatio, in qua inimici culpam non inueniunt, nisi in lege quam custodit: ita & prædicti malignantes in lege Dei quam religiosi custodiunt, occasionem detractionis inueniunt eos in contemptum inducentes. Primo, ex ipso habitu humilitatis, quem deserunt. Secundo, ex officio charitatis quod proximis impediunt, dum alijs seruiunt iusta posse aliorum negotia charitatiue pertractando. Tertio, ex hoc quod non habentes hic manentem ciuitatem, de loco ad locum discurrunt ad fructificandum in populo Dei. Quarto, de hoc quod studio vacant. Quinto, de hoc quod ver-

bum Dei ordinate & gratiose proponunt. Ad hoc etiam refertur, quod in eis paupertatem, & mendicitatem, & doctrinam contemnunt, & fructum animarum quem in populo faciunt ex licentia prælatorum de quibus supra tractatum est. Vilitatem vero vestium in religiosam vitam agentibus contemptibilem multipliciter nituntur ostendere. Primo, ex hoc quod Dominus dicit. Matth. 7. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimento ouium, eos qui vilibus vestibus induuntur, ex hoc intendentes suspectos reddere quod sint falsi propheta. Item, Apocal. 6. super illud. Ecce equus pallidus & c. dicit gloss. Videns diabolus nec per apertas tribulationes, nec per apertas hæreses posse se proficere, præmittit falsos fratres, qui sub habitu religionis obtinent naturam & rursus, & nigri equi peruertendo fidem: & ex hoc arguunt ut supra. Item, dicunt antiquis temporibus a sede apostolica episcopis Galliarum esse mandatum, ut eos corrigant qui dissimilem habitum alijs volebant assumere sub quadam specie sanctitatis humilioribus induiti, quod mandatum Papæ in registro Romanæ ecclesiæ habetur, ut dicunt, quamuis in corpore decretorum non contineatur. Ex quo volunt habere, quod homines ad minus in sæculo uiuentes, humilioribus vestibus non vtantur, quam alij sui status. Item, August. dicit in 3. lib. de doctr. christiana. Quisquis rebus temporalibus restrictius vitur quam se habent mores eorum cum quibus viuit aut imemperas, aut superstitiosus est. Ex quo patet quod vituperabile est quod aliquis vtatur vilioribus vestibus quam illi cum quibus viuit. Item, Hiero. dicit ad Nepotianum. Vestes pullas æque vita ut candidas. Ornata & sordes pari modo fugiendæ, quia alterum delitias, alterum gloria rederet: & ita videtur vituperabile sit vilis vestes portare. Item, Ro. 14. dicitur. Non est regnum Dei escæ & potus. gl. Non interest omnino quid alimentorum, vel quantum quis capiat, dum id faciat pro congruentia hominum cum quibus viuit, & personæ suæ, & pro utilitatis suæ necessitate. ergo pari ratione nec ad virtutem omnino interest quibus vestibus vtatur homo, dummodo pro congruentia personæ suæ hoc faciat, & ita videtur esse religio in hoc, quod aliquis in signum contemptus mundi habitum vilem exterius portet. Item, hypocrius videtur esse maximum peccatorum, vnde Dominus in Euangelio contra hypocritas plus inuehitur, quam contra alios peccatores. Et Greg. in 1. pastor. Nemo amplius in ecclesia nocet, quam qui peruerse agens, nomen vel ordinem sanctitatis tenet, sed sub vilitate vestium latet hypocrius: pretiositas autem vestium ad delitias carnis pertinet, vel etiam aliquem motum superbiæ occasionaliter inducit. ergo vituperabilis est excedere in vilitate vestium, quam in pretiositate. Item, in Domino Iesu Christo omnis religionis & sanctitatis perfectio fuit: sed ipse portauit vestem pretiosam, scilicet tunicam inconsutilem, quæ desuper erat cõtexta per rotum, ut dicitur Io. 19. In quo videtur quod erat facta tali opere, sicut panni consuuntur acu cum auro & serico: & quod pretiosa esset patet ex eo, quod milites eam diuidere noluerunt, sed sortem super eam miserunt. ergo hoc ad religionem nõ pertinet, quod aliquis vilibus vestibus induatur. Item, Dominus Papa pretiosis & sericis vestibus vtitur, & Reges etiam antiquitus purpureis vestibus vtentur: nec laudabile eis esset, si viliores vestes assumerent. ergo pari ratione, nec in alijs laudabile est, si viliores vestes assument, quam

suus status requirat: & sic per huiusmodi in contemptum inducunt habitus humilitatem. Hoc autem quantum sit contrarium veritati, patet per illud quod dicitur. 2. 1. q. 4. Omnis iactantia & ornatura corporalis a sacro ordine aliena est. Eos ergo episcopos, vel clericos qui se fulgidis & claris vestibus ornant, emendari oportet: quod si in hoc permanserint, epithimia contra dantur. Et infra. Igitur si inuenti fuerint deridentes eos qui vilibus & religiosi vestibus amicti sunt, per epithimium corrigantur. Priscis. n. temporibus omnis sacratu vir cum mediocri, aut vili veste conuersabatur. Omne quippe quod non propter necessitatem suam, sed propter venustatem accipitur, elationis habet calumniam, quemadmodum magnus ait Basilius. Patet ergo quod vilitas vestium est amplectenda, & pretiositas fugienda, & quod grauiter puniendi sunt qui contra vilitatem vestium loquuntur. Item, eorum falsitas apparet exemplo Ioannis Baptistæ, de quo Matth. 3. dicitur, quod habebat vestimentum de pilis camelorum, ubi dicit gloss. Qui penitentiam prædicat, habitum penitentiam præterdit. In eo vilitas vestis & cibi laudatur, quorum vltus induit arguitur. Et alia glo dicit ibidem, quod seruus Dei non debet habere vestimentum ad decorem, vel ad delectationem, sed tantum ad tegendam nuditatem. Et Marc. 1. super illud. Erat Ioannes vestitus pilis, dicit gloss. conueniens vestis prædicatori. Ex quibus patet, quod serui Dei & præcipue qui penitentiam prædicant, debent vilibus vestibus indui. Item, probatur exemplo antiquorum prophetarum, de quibus dicitur ad Heb. 1. Circuierunt in melotis in pellibus caprinis. gloss. ut Helias & alij. Melus est animal quod & taxus dicitur, cuius pelis mellota dicitur, & est valde hispida: vel melota est vestis de pilis camelorum, ut patet ibi per glo. Item, probatur beati Hilarionis exemplo, & Arsenij & aliorum patrum in eremis, de quibus narratur in eorum gestis, quod vilissimis vestibus induebantur. Item, Apoc. 1. 1. Dabo duobus vestibus meis, & prophetabunt diebus mille ducetis sexaginta amicti saccis. glo. i. prædicantes penitentiam, & exemplo ostendentes. Item, alia glo. ibi. Et ad exemplum eorum debetis prædicare. Ex quo iterum aperte habetur, quod debent vilibus indui, præcipue penitentiam prædicantes. Item, quod vilitas vestium sit approbanda, & pretiositas reprobanda aperte ostendit Grego. in homelia. Homo quidam erat diues, sic dicens. Sunt nonnulli qui cultum subtilium pretiosarumque vestium non putant esse peccatum, quod videlicet si culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod diues qui torquebatur apud inferos, bysso & purpura indutus fuisset. Nemo quippe vestimenta præcipua nisi ad inanem gloriam querit, videlicet ut honorabilior ceteris esse videatur. Nam quia pro sola inani gloria vestimentum pretiosum queritur, ipsa res testatur quod nemo vult ibi pretiosis vestibus indui, ubi ab alijs non possit videri. Quam culpam possumus melius vilis indumenti virtute ex diuerso colligere, quia si abiectio pretiosorum indumenti virtus nõ esset, euangelista de Iosã vigilanter non diceret. Erat Ioannes indutus pilis camelorum. Item, 1. Pet. 3. super illud. Quarum non sit extrinsecus & c. dicit gloss. sicut Cyprianus ait, Serico & purpura indutus, Christum induere non possunt. Auro & margaritis, & monilibus adornata, ornamenta cordis & corporis perdiderunt. Quod si Petrus mulieres quoque admonet coercendas, quæ excelsare possunt

sunt cultus suos per maritos, quanto magis ad virginem obseruare fas est, cui nulla sui cultus competit uenia? Ex quo patet quod etiā in clericis multo amplius reprehensibilis est habitus ornatus. Item, illud per quod uirtus mentis manifestatur, per se loquendo, est laudabile, quāuis eo possit aliquis in superbiam uti: sed uilitas uestiu est huiusmodi. Vnde Hiero. dicit ad Rusticum monachum. Sordes uestium cā didā mentis indicia sunt. Vilis tunica contemptum seculi probat, ita dumtaxat ne animus tumeat, ne habitus sermoque dissentiant. ergo uilitas uestiu secundum se est sectanda, dummodo superbia remoueat. Item, illud quod diuinam misericordiam promeretur, non potest esse malum: sed per uilitatem uestiu diuinam misericordiam promeruerunt etiam maximi peccatores. Vnde. 3. Reg. 21. dicitur de impiissimo Achab, quod cum audisset sermones Heliaz, scidit uestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitq, & dormiuit in sacco. Vnde Dominus de eo dixit ad Heliam. Nonne uidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. Et tamen non fuit uera humilitas cordis, ut ibidem. glo. dicit. & Ionā. 3. dicitur, quod abiicit rex uestimentum suum a se, & indutus est sacco, & sedit in cinere, & hoc idem alijs præcepit. ergo uilitas uestiu est Deo accepta. Item, Philosophus probat in 10. ethi. quod uirtutes non solum in interioribus actibus, sed in exterioribus etiam consistunt, & loquitur de moralibus uirtutibus: humilitas autem quedam moralis uirtus est, nō enim est intellectualis, neque theologica. ergo non solum in interiori consistit, sed etiam in exterioribus. Cum ergo ad humilitatē pertinet quod homo contēnat seipsum, hoc etiam ad humilitatē pertinebit quod contēptibilibus exterius utatur. Item, malum numquam palliatur nisi sub eo quod habet speciem boni: sed hypocritæ sua mala palliant sub uestiu uilitate. ergo uilitas uestiu quantum est in se, habet speciem boni. ergo secundum se commendabilis est, & si ea aliqui abuti possint. Item, sicut ieiuniū & eleemosyna sunt pænitentiae instrumenta, ita & uilitas uestiu est laudabilis: sed ieiuniū, & eleemosyna per se sunt laudabilia. ergo & uilitas uestiu per se est laudabilis, quāuis eis aliqui abutantur. His igitur cōsentientes, dicimus uilitatem uestiu per se loquendo commendabile, utpote & pænitentiae & humilitatis actū, quāuis etiam aliqui uilibus utantur uestibus, qui pretiosioribus secundum sui status conditionem licite uti possent: sicut qui secundum status sui conditionem licite carnis uti possent, & non ieiunare, commendabiliter a carnibus abstinent & ieiunant. Per accidens tamen potest esse malum utrumque, ut si ex prædictis perturbentur illi cum quibus nos socialiter uitam agere oportet: uel etiam si aliquis pænitentiae operibus ad inanem gloriam abutatur, sicut & de orationē, & de ieiunio, & de eleemosyna Dominus Mat. 6. docet. Ad primum ergo dicendum, quod ex hoc quod falsi prophetæ uestimentis onium utuntur ad deceptionem, uilitas uestiu non est reprobanda, sed magis commendanda. Non enim uilitate uestiu malitiam suam obregerēt, nisi uilitas uestiu spem boni haberet, alias scriptura qua hæretici abutantur, ut dicitur. 2. Petri ultimo, reprobāda esset, & similiter pietas, cuius speciem hæretici habent, ut dicitur. 2. Timoth. 3. Vnde & glof. dicit Marth. 7. ibidem, quod non a ueste, sed ab operibus propheta

falsi cognoscuntur. Et infra dicit, quod oues non debent pelles suas deponere, & si aliquando lupi eis se contegant. Ad secundum dicendum, quod diabolus ministros suos sub religionis habitu non obteget ad diciendum, nisi religiosus habitus quantum in se est, speciem boni haberet. Nec tamen boni debent a tali habitu abstinere, nec ex tali habitu aliqui iudicandi sunt mali, ut patet ex glo. inducta, quæ habetur Mat. 7. Vnde & Hiero. dicit in lib. contra Eluidium. Nūquid uirginitatis est culpa, si simulato uirginitatis in crimine est? Ad tertium dicendum, quod illa prohibitio nō fuit facta quia uilitas uestiu reprobāda est, sed quia forte aliqui ad deceptionem uilitate uestiu utebantur. Ad quartum dicendum, quod Aug. loquitur quando ex restrictione uitæ turbatur societas inter eos, quos oportet socialiter uiuere. Si enim simpliciter esset intelligendum, tūc qui ieiunaret ubi alij nō ieiunāt, reprehensibilis esset, quod manifeste apparet falsum. Ad quintum dicendum, quod Hiero. in uerbis præmissis non uilitatem uestiu cauendam esse docet, sed abusum, ut scilicet ex uilitate uestiu aliquis in elationem non incidat, alias sibi contrarius esset, qui ad uilitatem uestiu Rusticū monachū inducit, & eam in Pammachio uero nobilissimo commendat, ut patet in epistola ad Pammachium de morte Paulinæ. Ad sextum dicendum, quod usus exteriorū rerum dupliciter cōsiderari potest. Vno modo, ex natura ipsarum rerum, & sic est indifferens: alio modo ex fine ad quem ordinatur, & secundum hoc in usu exteriorum rerum illud quod est ordinabile ad meliorem finem, est commendabilius, sicut abstinentia ciborum quæ ordinabilis est ad concupiscentiam carnis domandam, est commendabilior quā communis victus, quo quis utitur cibis cum gratiarum actione, cuius contrarium Iouinianus hæreticus asserbat, ut patet per Hiero. qui hunc & alios eius errores condemnat. Similiter etiam uilitas uestiu ordinatur ad humiliandum animum, & etiam ad corpus domandum unde etiam pari ratione uilitas uestiu secundum se magis commendabilis est quā habitus communis, & hoc modo sicut in ieiunio consistit religio, ita etiam in uestiu uilitate. Ad septimum dicendum, quod ex hoc quod hypocritæ quæ sub uilitate uestiu latet, est magnum peccatum, non potest haberi quod uilitas uestiu sit deterius quā pretiositas. Non enim hoc modo comparatur uilitas uestiu ad hypocritam, sicut pretiositas earum ad delicias carnis, uel ad superbiam. Pretiositas enim uestiu per se & directe ad prædicta uitia ordinatur: unde excessus in pretiositate uestiu, per se loquendo, uituperabilis est. Uilitas autem uestiu non ordinatur pte directe ad hypocritam, sed hypocritæ est abusus quedam eius, sicut & cæterorum operum sanctitatis. Et quia quanto aliqua res est sanctior, tanto abusus eius est uituperabilior, ex hoc quod hypocritæ est magnum peccatum, manifeste commendabilis redditur uilitas uestiu, & cætera exteriora pænitentiae opera, quibus hypocritæ abutitur. Non tamen cōcedendum est, quod hypocritæ simpliciter loquendo, sit maximum peccatum: quia infidelitas qua quis mentis de Deo, est grauior quā simulatio, qua quis mentitur de se ipso. Ad octauū dicendum, quod non est credibile quod Dominus Iesus Christus pretiosis uestibus indueretur, qui Ioannē cōmendabilem ostēdit quod non erat mollibus indutus, alioquin Phasæ qui exteriorem sanctitatem ostentabat, sicut de eo dicebant

dicebant, quod erat vorax, & potator uini, & publicanorum amator, ita & de eo dixissent quod esset mollibus indutus. Milites etiam qui ei illudebant, non eum veste purpurea induissent in signum regie dignitatis, si tunica inconfutis auro & serico cōtexta fuisset: sed quod tunicam eius milites diuidere noluerunt, hoc non fuit propter pretiositatem uestis, sed propter numerū, quia quatuor partibus superfuerat quas milites de uestib⁹ Christi fecerunt: & si diuisa fuisset, oīno fuisset inutilis, i quo manifeste apparet quod nō erat de pretiosa materia. Nihilominus tamen secundum glof. ibi notatur sacramentū ecclesiasticæ unitatis. Ad nonum dicendum, quod quidam sunt status hominum, quibus est habitus determinatus, sicut quilibet religio suum determinatum habitum habet. Ita etiam antiquis temporibus reges & indignitatibus constituti determinatos habitus habebant, quasi suæ dignitatis insignia, & sic etiam nunc summus Pontifex determinato habitu utitur. Vnde sicut religioso unius religionis non licet assumere uiliorem habitum, qui suæ religionis metas excederet, quāuis intra metas habitus suæ religionis si uilioribus utatur, nō sit reprehensibilis, sed laudatur: ita etiam non fuisset laudabile in antiquis principibus, nec modo esset in summo Pontifice, si uiliorem habitum assumeret extra metas habitus consueti. Secus autem est de principibus, & alijs hominibus, qui non habent certum habitum & determinatum. In eis enim non est uituperabile, si uilioribus utantur quā eis conuenire possit secundum suum statum. Vnde 2. Regum. 6. dicitur, quod Michol deridēs Dauid ait. Quā gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nudatus est quasi si nudetur vnus de scurris: & Dauid respondit, Ludam & uilior hā plus quā factus sum, & ero humilis in oculis meis. & Hester. 14. Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbie & gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & non portem illud in diebus silentij mei. Ex quo patet quod etiam regibus & principibus est laudabile quod humilibus sint contenti, quando sine scandalo fieri potest, & sine detrimento propriæ autoritatis.

CAP. IX.

Quomodo religiosos impugnāt quātū ad opera charitatis.

Nunc secundo videndum est, qualiter in fugillatione aliorum negotijs se intromittunt, inducentes illud quod habetur. 1. ad Thef. 4. Operam detis, ut quieti sitis, & ut uestrum negotiū agatis. glof. dimissis alienis, quod uobis uile est in emedationem uitæ. Item, 2. ad Thef. 3. Audiuius inter uos quosdam ambulantes in quiete, nihil operantes, sed curiose agentes. glof. De alienis hoc modo merentur pasci, quod factū abhorret disciplina dominica. Item, 2. ad Tim. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus. glof. quibuslibet: sed frequenter aliena negotia sunt secularia, & ita ex his uolunt habere, quod religiosi de aliorū negotijs se intromittere nō debeant, quod est expresse contra sententiam Iaco. Apostoli dicētis, Iacob. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum. glo. succurrere eis qui carent præfido in tempore necessitatis. Item, Ro. vltim. Commē-

do uobis Phēbem sororem nostram. glo. Ea pro aliquo negotio tunc temporis Romam profecta est. Vnde subdit Apostolus. Et assistatis ei in quocūque negotio uestri indigerit. Item, ad Gal. vlt. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Patet ergo quod commendabile est quod aliquis ex charitate alterius negotia gerat ut sua: sed tamē hoc potest dupliciter male fieri. Vno modo, quando aliquis est ita curiosus pertractator aliorum negotiorū, quod omnino negligit sua, & hoc prohibet Apostolus 1. ad The. 4. dicens. Operam detis ut quieti sitis. glo. a curiositate. Et ut uestrum negotium agatis. glo. dimissis alienis. Ad hoc enim dimittere aliena iubet, ut sua quisque pertractet. Alio modo, quādo aliquis cooperatur alijs in turpibus negotijs, uel etiam turpi intentione, & hoc etiam prohibet idem Apostolus. 2. ad Thef. vlt. unde dicit glof. super illud. Curiose agentes. Hoc modo merentur pasci, quod factum abhorret disciplina dominica. Eorum enim Deus ueter ē, qui scēda cura necessaria sibi prouident. In hoc enim quod uentrem pascere intendebant, ostenditur turpis intentio: in hoc uero quod turpi cura hoc agebant, tangitur turpe negotium. Et per hoc patet respōsio ad duo prima. Ad tertium dicendum, quod secularia negotia sunt illa, ut glo. ibidem dicit, cū animus occupatur colligendæ cura pecuniæ sine labore corporis, ut faciūt negotiatores, & huiusmodi: & talibus negotijs religiosi se implicare non debent, ut scilicet pro alijs negotiētur, uel aliqua huiusmodi exerceantur: sed præter hæc de aliorum negotijs nihilominus se misericorditer intromittere possunt, sicut dādo cōsiliū, uel intercedēdo, uel aliquo simili modo.

CAP. X.

Quomodo religiosos impugnant quantum ad discursum pro salute animarum.

Nunc tertio uideamus, quomodo religiosos inculant de discursu, inducentes illud quod Apostolus dicit. 2. Thef. vlti. Audiuius quosdā inter uos ambulare in quiete. Ex quo eos gyrouagos appellat. Item, in eorum irrisione inducunt, quod August. in lib. de opere monach. quosdam monachos notans ait. Nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedētes. Itē, Marci. 7. Quocūq; introieritis in domū, illic manete. gl. Alienū est a prædicatore per domos cursitare, & hospitij iura mutare. Item, Lucæ. 10. In eadem autem domo manete. glof. Non est de domo in domum uaga facilitate demigrādum, ut in hospitali amore seruetur cōstantia. Item, ad hoc facere uiderur quod dicitur. Itā. 30. Ideo clamaui super hoc, superbia tantum est, quiesce. glof. in terra tua. Item, Hiero. 14. Populus hic dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & Domino non placuit: hæc autem irrisio nō est noua, sicut Dionysius narrat in epistola ad Apolophanium ipse gentilis existens Paulum irridebat, uocans mundi circuitorem, quippe qui præceptum Domini diligenter implebat dicentis Marc. vlti. Euntes in mundum uniuersum, prædicatē Euangelium omni creaturæ. & Ioan. 15. Dominus discipulis dixit. Ego elegi uos, ut eatis, & fructū afferatis. Hic etiam prædicatorum discursus significatus fuit. Iob. 37. Nubes spargunt lumen suum, quæ illustant cuncta per circuitum quocumque eas uoluntas gubernantis dixerit ad omne quod præcepit illis super faciem orbis terrarum.

terratur: glo. Nubes spargere, est predicatorum sanctos exempla vite & agendo, & loquendo dilatare, quod illustrat cuncta per circuitum, quia predicationis luce mundi fines illuminant. Item, Job. 38. Quis dedit vehementissimo imbri cursum? quod de cursu predicationis glo. exponit, & Gregorius in moral. Item, Zacha. 9. Qui autem erant robustissimi, exierunt, & querebant discurrere per omnem terram, quod glof. de apostolis, & alijs predicatoribus exponit. Itē, ad Roma. vlt. super illud. Salutate eos qui ex Narcissi domo. glo. Narcissus iste dicitur fuisse presbyter, qui sicut in alijs codicibus legitur, peregrinando confirmabat sanctos fratres. Item, Esa. 27. Qui ingrediuntur impetu iacob. glof. ad predicandum, implebunt faciem orbis semine. glo. Semine predicationis: & in psalm. 18. In omnem terram & c. Item, Prouer. 16. Difeurre, festina, suscita amicum tuum. glo. A somno peccati, excitatur autem aliquis a somno peccati per predicationem. ergo discursus predicantium ad salutem animarum est commendandus. Item, Eze. 1. Hec erat visio discurrens in medio animalium. Super quo dicit Gregorius in 5. homel. primae partis super Eze. Hi qui animalium cultores sunt, & pascendi gregis onera susceperunt, mutare loca minime permittuntur. Hi autem qui amore Domini in predicatione discurrent, rotae eius ignis ardens sunt, quia cum ex eius desiderio per varia loca discurrent, vnde ipsi ardent, & alios incendunt. Ex hac autem autoritate duo habentur, scilicet quod alij possunt predicare quam praetati: & quod illi predicatorum debent per diuersa loca discurrere, non in vno loco manere. Item, super illud. Cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum. Homelia. 8. primae partis super Eze. dicit Gregorius. Alia sunt castra predicantium qui huc illacque pro colligendis animabus in sancti operis procinctu laborant. Ex omnibus igitur praedictis patet, quod predicantium discursus ad salutem animarum procurandam commendandus est. Sciendum est, quod discursus tripliciter in sacra scriptura vituperatur. Vno modo, quando ex incostantia mentis procedit, vel animi leuitate, & hoc praecipue accidit illis qui sine aliquo fructu discurrent. Alio modo, quando ex concupiscentia terrenorum ad lucra quaerenda discurrent. Tertio modo, quando per hoc incitatur malitia ad aliqua mala procuranda, & de his tribus habetur in Canon. Iude. Vt illis qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt, in quo ostenditur intentio nocendi. Hi sunt in epulis suis male conuiuantes, sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quae a ventis circumferuntur, in quo tangitur concupiscentia impellens ad motum: arbores autumnales infrutuosae, in quo ostenditur quod ex leuitate sine fructu discurrent. Quod ergo Apostolus arguit quosdam de inquietudine, discursus ex leuitate procedentem reprehendit, vel etiam ex concupiscentia, quod patet ex hoc quod in glo. subiungitur. Qui foeda cura pastum sibi quaerebant per curiosam inquietudinem. Similiter quod dicit August. quosdam monachos nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes, arguit eorum discursus ex leuitate procedentem, vel potius ex cupiditate. Vnde subiungit, quod propter lucrum quaerendum discurrebant, & in hoc reprehensibiles erant. Quod etiam dicitur Marc. 6. & Lucae 10. manifeste prohibet discursus de domo in domum, id est, de hospitio in hospitium, ad quod frequenter concupiscentia inducit, vt scilicet contingit in illis, quibus ea quae

habent non sufficiunt lautiora quaerentes, vnde de domo in domum discurrent. Quod autem dicitur Esa. 30. pertinet ad animi leuitatem, per quam homo qui in Deo fixus non est, ad diuersa discurret, in quibus quietem inuenire possit. Vnde hoc ad litteram dicitur contra Iudaeos, qui diuino auxilio non contenti, in Aegyptum descendere volebant, vt Aegyptiorum patrocino saluarentur. Similiter quod dicitur Hier. 14. ad discursus ex leuitate procedentem referendum est, quod patet ex hoc quod dicit. Qui dilexit mouere pedes suos. Eis enim qui ex leuitate mouentur, hoc ipsum quod circumeunt, appetibile videtur: vnde glo. exponit ibi motum pedum de motu affectuum.

CAP. XI.

Quomodo religiosos impugnant quo ad studium.

Nunc quarto videndum est, quomodo in religionum fugillationem inducunt, quod studio vacat. Dicitur enim. 2. ad Tim. 3. in derogationem quorundam, per quos pericula Ecclesiae imminuebant, & erunt semper discenses, & numquam ad scientiam veritatis peruenientes, & ita ex hoc ipso suspectos eos reddere volunt, quod studio vacant. Item, Gregorius in 1. li. moralium, super illud Job 16. Hostis meo terribilibus oculis me intravit est. Sicut incarnata veritas in predicationem suam pauperes idiotas & simplices elegit, sic econtrario damnatus ille homo, quem in fine mundi apostata angelus assumit ad predicandum falsitatem suam, astutos ac duplices, atque huius mundi scientiam habentes electurus est. Vnde ex hoc ipso eos quasi praenuntios Antichristi insimulant, quia predicationis officium scientia fulgentes exercent. Item, Apocal. 13: Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia agni. glo. Descripta tribulatione quae erit per Antichristum & suos principes, subiungit aliam quae fiet per apostolos suos, quos ipse per totum mundum sparget. Item, glof. ascendentem, id est, in predicatione proficentem. Item, super illud, Habebat duo cornua glof. Quia simulabunt se habere innocentiam & puram vitam, veram doctrinam, & miracula quae Christus habuit, & suis discipulis dedit: vel duo testamenta sibi usurpabunt, & ita videtur quod illi qui cum scientia duorum testamentorum in predicatione proficiunt sanctitatem simulantes, sint apostoli Antichristi. Item, 1. Cor. 8. Scientia inflat, charitas vero aedificat: sed religiosi praecipue humilitatem sectari deberent. ergo deberent a studio scientiae abstinere. Item, de beato Benedicto qui fuit praecipuus in religione, dicit Gregorius in 2. dial. quod recessit a studio literarum scienter nescius, & sapienter indoctus. Vnde ad eius exemplum deberent religiosi scientiae studium deserere. Itē, Apostolus. 2. ad Theff. 3. arguit eos qui relicto opere manuali, curiositati vacabant & otio: sed curiositas in studio scientiae consistit. ergo non deberent religiosi ab opere manuali desistere vt studio vacarent. Huius autem cogitationis ipsi auctores non sunt, sed Iulianus apostata, qui vt ecclesiastica narrat historia, seruos Christi a studio literarum coercuit, cuius imitatores se ostendunt, qui religiosi studium interdunt, manifeste contra auctoritatem scripturae loquentes. Dicitur enim Esa. 5. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. glo. Quia noluit

noluit habere. Non autem voluntarius defectus scientiae puniretur, nisi studium scientiae laudabile esset. Item, Osee. 4. Nocte tacere feci matrem tuam, contuit populus meus eo quod non habuerit scientiam, quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. In hoc etiam manifeste ostenditur, quomodo defectus scientiae grauius punitur. Itē, in psal. 118. Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. glo. Bonitatem, id est, charitatem inspirat: disciplinam, id est, patientiam dicit: scientiam, id est, mentem illumina. Scientia enim utilis est qua sibi homo innotescit. Item, Hiero. ad Rusticum mona. Numquam de manu & oculis tuis recedat liber. Et infra. Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis. Idem in epistola ad Paulinum mon. Sancta rusticitas solum sibi prodest, & quantum aedificat ex vita merito ecclesiam Christi, tantum nocet si contradicentibus non resistat. In quo manifeste sanctorum scientia praefertur simplicium sanctitati. Item, in eadem numeratis sacrae scripturae libris subiungit. Oro te frater charissime, inter haec viuere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihilque aliud quaerere. Nonne videtur tibi iam hic in terris regni caelestis habitaculum? Ex quo patet quod caelestis conuersatio est in studio sacrae scripturae commorari. Quod autem illis qui ad predicationis officium deputantur, praecipue studium scripturarum conueniat, patet per illud quod dicit Apostolus. 1. Tim. 4. Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinae. Ex quo patet quod exhortari & docere volentibus necessarium est studium lectionis. Item, Hiero. ad Rusticum mona. Multo tempore discere, quae postmodum doceas: & idem ad eundem. Si clericatus te titillat desiderium, discas quod possis docere. Item, Grego. in pastoralibus. Nimirum necesse est vt qui ad predicationis officium excubant, a sacrae lectionis studio non recedant. Item, vita religiosorum praecipue ad contemplationem ordinatur: sed pars contemplationis est lectio, vt Hugo de sancto Victore dicit. ergo religiosi studio vacare competit. Item, illi praecipue sunt ad scientiam capiendam idonei, qui a carnalibus curis magis sunt separati. Isa. 28. Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablatus a lacte paruulos ab uberibus. & Commendat in 7. phy. quod castitas, & aliae virtutes quibus concupiscentiae carnis reprimuntur, praecipue valent ad acquirendas scientias speculatiuas. Cum igitur religiosi concupiscentiae carnis domandae magis inserviant per continentiam & abstinentiam, eis praecipue studium literarum competit. Item, quod non solum studium literarum sacrarum, sed etiam studium literarum saecularium laudabiliter vacare possint, expresse habetur per Hiero. in epistola ad Pammachium mon. Si adamaueris captiuam mulierem, scientiam scilicet saecularem, & eius pulchritudine captus fueris, decalua ea, atque illecebras crinium atque ornamenta verborum cum remotis vnguibus seca, laua eam prophetalis nitro, & tunc requiescens cum illa, dicit. Sinistra eius sub capite meo, & dextra illius amplexabit me, & multos tibi seruos captiuam dabit, ac de Moabide efficitur Israelitis. Ex quo patet quod & monachis licet saeculares scientias addiscere, dummodo ea ibi quae reprehensibilia inueniuntur, secundum regulam sacrae scripturae refectentur. Itē, Aug. in 2. de doct. christiana dicit. Philosophi qui vocantur, si qua forte vera & si dei nostrae accommoda dixerunt, maxime Platonicus, non solum formidanda non sunt, sed ab eis tamquam ab iniustis

A possessoribus in usum nostrum vendicanda. Item, Daniel. 1. super illud. Posuit autem Daniel in corde suo & c. dicit glo. Qui de mensa regis non vult comedere esse poluat, si sapientia & doctrina Aegyptiorum sciret ne peccatum, numquam didicisset. Didicit autem non vt sequatur, sed vt iudicet atque conuincat. Siquis enim imperitus huius artis aduersus mathematicos scribat, aut expertus philosophiae contra philosophos agat, quis etiam ridendus vel ridendo non rideat? Ex quibus omnibus patet quod studium in religiosis est commendandum, & praecipue sanctorum scripturarum, & maxime in illis qui ad predicandum deputantur. Quod ergo dicitur. 2. ad Tim. 3. Semper discentes, & numquam ad scientiam veritatis peruenientes, non in reprehensionem dicitur, quod semper discant, sed quia ad scientiam veritatis non perueniunt: & hoc contingit illis quorum studium eos a fidei veritate, seu rectitudine errare facit. Vnde & ibidem sequitur. Homines corrupti mente, reprobi circa fide. Ad id quod Greg. dicit quod antichristus habebit predicatorum mundi scientiam habentes, dicendum quod intelligit de illis qui humana videntes scientia, inducunt populum ad mundi desideria & peccata. Vnde Greg. statim subiungit auctoritatem Esa. 18. Vt terrae cymbalo alarum quae mittit in mari legatos suos, & in vasis papyri super aquas, quod exponens ibidem dicit. Ex papyro quippe charta est. Quid itaque per papyrum, nisi scientia saecularis designatur? Vasa igitur papyri sunt praecordia saecularium doctorum. In vasis igitur papyri legatos super aquas mittere, est predicationem suam in sapientium carnalium sensibus ponere, & refluentes populos ad culpam vocare. Ad aliud dicendum, quod illa glof. loquitur de predicatoribus, quos antichristus post suum aduentum per mundum sparget, sicut per multa quae ibi dicuntur apparet. Nec tamen propter hoc est scientia duorum testamentorum reprobanda in religiosis, quia illi ea abutantur, nisi dicatur quod innocentia & puritas vitae sunt reprobanda, quia illi ea simulabunt, quod est absurdum. Ad illud quod obijciunt, quod scientia inflat, dicendum quod intelligendum est, quando scientia est sine charitate: vnde glof. ibidem dicit. Scientia inflat, si sola est. Et infra. Adde ergo scientiae charitatem, & utilis erit scientia: vnde in illis qui charitatis operibus insistent, minus est periculosa scientia, si tamen propter hoc vitanda esset quia inflat, quandoque pari ratione bona opera vitanda essent, quia Aug. dicit quod superbia bonis operibus insidiatur vt pereant. Ad id quod. 4. obijciunt de beato Benedicto, dicendum quod ipse non discessit a studio quasi scientiam horrens, aut studium. sed saecularem vitam & societatem formidans. Vnde Greg. de eodem praemittit, quod Romae liberalibus studijs literarum traditus fuerat: sed cum in his multos per abrupta vitiorum pergere cerneret, eum quem quasi in ingressu mundi posuerat, retraxit pedem, ne si quid de scientia eius attingeret, ipse quoque postmodum quasi in immane praecipitium totus iret: & ideo etiam nunc laudabiliter faciunt, qui saeculari vita studentium relicta, ad religionem traesunt, in qua studio vacare possunt. Ad vltimum dicendum, quod curiositas superflua curam importat & inordinatam: vnde non solum in studio literarum, sed in omnibus studijs ad quem animus occupatur, superflua cura, quae curiositatem facit, reprehensibilis est. In praedicta tamen auctoritate Apostoli reprehenditur eorum curiositas, qui scilicet

CONTRA IMPVGNANTES

da cura alienis negotijs se ingerebant, vt ventrem pa-
scerent, vt patet per glos. ibidem. Dicere autem eos
otio deditos, qui studio sacre scripturę vacant, est cõ-
tra id qđ habetur in glos. supra illud psalm. 118. Dese-
cerunt oculi mei, quę dicit. Sicut non est otiosus qui
verbo Dei tantum studet, nec pluri est qui extra
operatur, quã qui studium cognoscendę diuinita-
tis exercet. Ipsa etiã sapietia maximũ opus est, & ante
fert Maria quę audiebat, Marthę quę ministrabat.

CAP. XII.

*Quomodo religiosos impugnant quo ad ordinatam
prædicationem.*

NVnc quinto videndum est, quomodo in religio-
nis ordinatam & compositam prædicationem vi-
tuperant inducetes illud quod habetur. 1. Cor. 1. Nõ
in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi. glo.
.i. Non in lepore & ornatu verborum: quia prædica-
tio christiana non indiget pompa & cultu sermonis,
ne videatur esse ex versutia & calliditate humanę sa-
pientia, nõ ex veritate: sicut pseudoapostoli in sapien-
tia humana Christum prædicabant eloquentiã studē-
tes: vnde volunt concludere, religiosos esse pseu-
doapostolos, quia eloquenter & ornate verbum Dei
proponunt. Item, 1. ad Cor. 2. Ego cum venissem ad
vos, veni non in sublimitate sermonis. glos. secundũ
logicã, scilicet vt logicis rationibus vterer: aut sapien-
tia. glos. secundum physicam, vt physicis speculatio-
nibus illud firmarem. Et infra. Et sermo meus, & præ-
dicatio mea non in persuasibilibus humanę sapietia
verbis. glos. Quia & si persuasibilia fuerunt verba mea,
nõ tamen per humanam sapientiam, vt verba pseu-
doapostolorum. Ex hoc autem idem cõcludit quod
superius. Item, 2. ad Cor. 11. Nã & si imperitus sermo-
ne, sed non scientia. glos. quia non orno verba. Et in-
fra quod ait. Imperitus sermone, non ad Apostolos
pertinet, qui non erant eloquentes, sed ad pseudo qui
componebant verba, quos præferabant Corinthij
causa accurati sermonis, cum in religione vis sermo-
nis necessaria sit, non sonus vocis, & ex hoc arguunt
idem quod prius. Item, Neemię vlt. Filij eorum ex me-
dia parte loquebantur azotice, & loquebantur iuxta
linguã populi & populi: & obiurgavi eos, & maledi-
xi. Per azoticum autem sermonem, glos. interpretat-
ur eloquium rhetoricum & phycum. ergo excom-
municandi sunt qui verbis sacre scripturę eloquen-
tia rhetoricã, vel sapientiam philosophicã immiscunt.
Item, Esa. 1. Vinum tuum mistum est aqua: vinum au-
tem significat sacram doctrinam, vt patet per glos. er-
go illi qui sacre scripturę admiscunt aquam humanę
sapientia, reprehensibiles sunt. Item, Isa. 15. super il-
lud. Nocte vastata est. Ar. glos. Ar. i. aduersarius, scili-
cet sapientia secularis, quę aduersaria est Deo, cuius
murus dialectica arte constructus nocte vastatur, &
conticescit. Ex quo etiam patet reprehensibiles esse
eos, qui in sacra doctrina seculari sapietia, vel eloquē-
tia vtuntur. Item, Prouerb. 7. super illud, Lectulum
meum stravi tapetibus pictis ex Aegypto. glo. In ta-
petibus pictis de Aegypto ornatus eloquentiã, vel
dialecticę artis versutia, quę ab ethnicis originem
sumpsit, intelligitur, per quam hæretica mēs sensum
pestilentis doctrine quasi meretrix torum facinoris
se texuisse gloriatur. Ex quo etiam videtur, quod per-
nitiosum sit sapientia & eloquentia seculari in sacra

RELIGIONEM

doctrina vti. Item, 1. ad Tim. 3. Oportet autem illum
scilicet episcopum testimonium habere bonum ab
his qui foris sunt, vt non in opprobriũ incidat. glo.
.i. in contemptum apud fideles & infideles: sed per
hoc quod aliqui religiosi eloquenter & ordinate præ-
dicant, episcopi veniunt in contemptum apud popu-
lum, qui taliter non prædicant, ergo talis prædicatio
religiosorum periculosa est ecclesię Dei. Ad horum
autem responsum accipiẽda sunt verba Hiero. ita
scribentis ad magnum vrbis Romę oratorem. Quod
queris, cur in nostris opusculis secularium literarum
interdum ponamus exemplum, & cãdotem ecclesię
ethnicorum sordibus polluemus, responsum breui-
ter habeto. Numquã hoc quæres, nisi te totum
Tullius possideret, si scriptura sanctas legeres, si in-
terpretes earum omisso Volcario euolueres. Quis. n.
nesciat in Moyses, & in prophetarum voluminibus qđ
dam assumpta de Gentilium libris, & Solomonem
philosophicis vti, & pposuisse multa, & aliqua respõ-
disse? Et infra prosequens in tota epistola tam ostendit
scriptores canonis, quã expositores eorum, om-
nes a tempore Apostolorum vsque ad sua tempora sa-
cre scripturę immiscuisse sapietiam & eloquentiam
secularem: unde multis doctoribus enumeratis subi-
iungit. Qui omnes in tantum Philosophorum doctri-
nis atque sententijs suos refererunt libros, vt nescias
quid in illis primum admirari debeas, eruditionem
seculi, an scientiam scripturarum: & in fine epistolę
concludit. Quãso vt suadeas ei, scilicet qui super præ-
dictis eum reprehendebat, ne versentium dentibus
edentulus inuideat, & oculos capreatur talpa con-
temnat. Ex quo patet quod commendabile est, quod
aliquis eloquentiam & sapientiam secularẽ ad ob-
sequium diuinę sapietia trahat, & qđ hoc reprehē-
dentes sunt sicut cæci inuidentes videntibus quęcũ-
que ignorant blasphemantes, vt dicitur in Cano. lu-
dæ. Item, August. in 4. lib. de doctrina christiana. Por-
ro qui non solum sapienter, verum etiam qui eloquẽ-
ter vult dicere, qm profecto plus proderit si vtram-
que potuerit, ad legendos, vel audiendos, & exercita-
tione imitandos eloquentes eum mitto. Patet ergo
quod in sacra scriptura curandum est, vt homo elo-
quenter & ornate loquatur, vt magis sermo proficiat
audientibus. Item, in eodem lib. Hic aliquis for-
tam quærit, vtrum auctores nostri qui canonẽ nobis
saluberrima auctoritate fecerunt, sapientes tantum
an eloquentes sint nuncupandi: & ostendit eos loquẽ-
tes fuisse, & ornatu verborum per colores rethoricos
vsos esse: unde concludit. Qua propter & eloquẽ-
tes quidem non solum sapientes canonicos nostros
auctores fateamur, talique eloquentia vsos, qua-
lis personis eiusmodi congruebat. Item, in eodẽ lib.
Oportet eloquentem ecclesiasticum, quando sua-
det aliquod quod agendum est, non solum docere vt
instruat, & delectare vt teneat, sed etiam flectere vt
vincat: & hæc tria quomodo a sacris doctoribus fieri
habeant, per ornatissimas locutiones sanctorũ patrũ
ostendit. Ex quibus omnibus patet eos qui prædican-
do, vel legendo sacram scripturę docent, eloquen-
tia vti debere, & sapietia seculari. Hoc etiam patet
per Gre. & Amb. & alios qui ornatissime sunt locuti.
Aug. et Dio. & Basil. multa in suis libris de sapien-
tia seculi interseruerunt, sicut patet legentibus, & in-
telligentibus eorum scripta. Apostolus etiam Pau-
lus auctoritatibus ethnicorum in sua prædicatione
est vsus, vt patet Act. 17. & ad Titũ. 1. Itẽ, Greg. in 9.
lib. mo.

**lib. mo. exponens illud. Job. 9. Qui facis Arcturum & Orionem & c. sic dicit. Hęc quippe astrorum nomi-
na a cultoribus sapietia carnalis inuenta sunt. Sic er-
go in sacro eloquio sapientes Dei sermonem trahunt
a sapietibus seculi, sicut in eo pro vtilitate hominis
vocem in se humanę passionis ipse conditor homi-
num sumit Deus. Ex quo iterum patet, quod doctori-
bus sacre scripturę conuenit eloquentia & sapietia
seculari vti. Sciendum est igitur, quod vti sapietia
& eloquentia seculari in sacra scriptura quodammo-
do commendatur, & quodammodo reprehenditur.
Reprehenditur quidem, quando aliquis ad iactantiã
eis vtitur, & quando eloquentiã & sapietia seculari
principaliter studet. Tunc enim oportet qđ illa vel ta-
ceat, vel neget quę secularis scientia nõ approbat, sicut
articulus fidei qui sunt supra humanã rationẽ. Et
similiter qui eloquentiã principaliter studet, homines
nõ intendit inducere in admirationẽ eorum quę dicit,
sed dicentis. Et hoc modo humana sapietia & elo-
quentia pseudoapostoli vtebantur, contra quos Apo-
stolus loquitur i epistola 2. ad Cor. vnde 1. ad Cor. 1.
super illud. Non in humanę sapietia vebis. dicit,
glos. Pseudoapostoli, ne stulti viderentur prudentibus
mundi, in sapietia humana Christum prædicabant
dupliciter, scilicet eloquentiã studentes, & quę mun-
dus stulta iudicat, euitantes. Commendatur autẽ quã-
do ad se non ostentandum, sed ad vtilitatem audien-
tium, qui sic quãdoque facilius & efficacius instru-
tur, vel conuincuntur aduersarij, vtitur aliquis sa-
pientia & eloquentia seculari. Et iterum quando ali-
quis nõ principaliter eis intendit, sed eis vtitur i obse-
quium sacre scripturę, cui principaliter inhæret, vt
sic omnia alia in obsequium eius assumat, secundum
id quod habetur. 2. Cor. 10. In captiuitatem redigen-
tes omnem intellectum in obsequium Christi, & ita
etiam Apostoli eloquentia vtebantur. Vnde Augusti.
in 4. de doctri. christiana dicit, quod in verbis Apo-
stoli erat dux sapietia, & sequens comes eloquentia,
& sapietia præcedens eloquentiam sequentem nõ
respuebat: sed tñ posteriores doctores magis adhuc
vsi sunt sapientia & eloquentia seculari propter ean-
dem rationem, qua non prius philosophi rectores
sunt electi ad prædicandum, sed plebei & piscatores,
qui postmodum philosophos & oratores conuertē-
runt, vt scilicet fides nostra non consistat in sapietia
hominum, sed in virtute Dei, & nõ gloriatur omnis
caro coram illo, vt habetur. 1. ad Corin. 1. in textu &
glos. super illud. Videte vocationem vestra fratres & c.
Et per hoc patet responso ad duo prima quę in cõtra-
rium obieciuntur. Ad tertium dicendum, quod secun-
dum Augustinum in 4. de doctrina christiana, vi-
detur Apostolus, vbi ait. Et si imperitus sermone, sed
non scientia, quasi concedendo obrectatoribus sic
locutus, non tanquã id agnosceret confitendo: in
quo ostendit, quod plus prodest doctori sapietia, qđ
eloquentia. Vnde Augustinus subiungit. Scientiam
plane non cunctatus est profiteri, sine qua esse do-
ctor gentium non valeret. Si autem hoc assertiue in-
telligatur, non est intelligendum, quin Apostolus elo-
quentia vteretur, sed quia non principale studiũ ap-
ponebat ad ornatum verborum, vt rethores faciunt,
vel quia ad literam impedita linguę erat. Vnde glos.
ibi dicit. Nã & si sim imperitus sermone. glos. quia
non orno verba, vel quia impedita linguę sum: sed
pseudoapostoli principale studiũ apponebant ad
ornatum verba. Vnde ibidem subditur, quod verba**

A componebant, & quod Corinthij causa accurati ser-
monis eos Apostolo præferabant. Ad quartum dicen-
dum, quod quando aliquid totaliter trãsit in alterũ,
nõ dicitur esse mistio, sed quando est mistio vtrum-
que miscibilium cõuertitur in vnũ tertium: & ideo
quando aliquid adiungitur sacre scripturę de sapien-
tia seculari, quod cedit in fidei veritatem, vinum sa-
cre scripturę non est mistum, sed purũ remanet. Tũc
autem mistum fit, quando aliquid adiungitur, quod
corruptit sacre scripturę veritatem. Vnde glo. ibidẽ
dicit. Qui præcepta sacre scripturę quibus debet au-
ditores corrigere, ad illorum volũtatem emollit, sen-
su suo admisso vinum corrumpit. Et per hoc patet
responso ad quintum. Ad sextum dicendum, quod
glos. illa loquitur de sapietia seculari, quę aduersa
est Deo, quod contingit quando sapietia secularis
ponitur principalis. Tunc enim sequitur quod ali-
quis velit regulare fidem secundum documenta sa-
pientia secularis, & exinde sequuntur hæreses con-
trarię Christo. Et hoc modo etiam loquitur glos.
sequens inducta de prouerb. Vnde patet responso ad
septimum. Ad octauum dicendum, quod non sunt
prohibedi boni ab his quę bene faciunt propter hoc,
quod ex comparatione eorum aliqui cõtemnantur,
sed magis illi qui se contemptibiles reddũt. Vnde si-
cut religiosi non sunt prohibendi ab operibus perfe-
ctionis, propter hoc, quod aliqui prælati ex eorũ com-
paratione carnaliter viuentes contemptibiles reddũ-
tur: ita nec religiosorum diserta prædicatio reprehen-
denda est, quãuis aliquorum prælatorum minus
diserta prædicatio contemnatur.

CAP. XIII.

*Quomodo iudicium peruertunt in rebus religiosos insaman-
do, & primo quia se & religionem suam commendant,
& per epistolas commendari procurant.*

NVnc restat videre, quõ iudiciũ de reb. peruertũt,
Nea quę bene & male fieri possunt præcise repre-
hendendo. Reprehēdunt enim religiosos primo de
hoc, quod se, vel suam religionem commendant, vel
commendari per epistolas aliorum procurant. Secun-
do, quod detractorum suorum verba non sustinent,
sed eis resistunt. Tertio de hoc, quod in iudicio con-
tendunt. Quarto de hoc, quod persecutores suos pu-
niri procurant. Quinto de hoc, quod hominibus pla-
cere volunt. Sexto de hoc, quod gaudent de his quę
magnifice Deus per eos facit. Septimo de hoc, quod
curias regum & potentum frequentant. Quod autem
seiplos commendare non debeant, probare nituntur
primo per illud, quod habetur Roma. vlti. super il-
lud. Per dulces sermones & benedictiones. glos. Cõ-
positis verbis suam traditionem commēdabant pseu-
doapostoli, quibus simplicium corda decipiebant:
vnde cum religiosi suum ordinem commendent, &
per hoc aliquos ad suum ordinem trahant, se pseu-
doapostolos ostendunt, & similes Pharisæis, de qui-
bus dicitur Matth. 23. Vę vobis Scribę & Pharisę hy-
pocritę, qui circuitis mare & aridam vt faciatis vnũ
profelytum. Item, 2. Corin. 3. Incipimus iterum nos-
metiplos commēdare. glo. Quasi est aliquis, qui hoc
imponat nobis. Absit vt hoc faciam, & sic idẽ quod
prius. Item, ibidem subditur, Aut numquid egemus
commendatijs epistolis ad vos? aut ex vobis, sicut
quidã. glos. i. pseudoapostoli quos nulla virtus com-
mendat.

mendat. Vtique nō egemus: in quo videtur quōd illi qui cōmēdatitias literas procurant, sint pseudoapostoli. Itē, 2. Corinth. 4. In manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos. glo. Sine comparatione aduersariorum. ergo religiosi qui se commendantes, religionem suam alijs religionibus prāferunt, non sunt veri Apostoli. Item, 2. Corinth. 4. Non enim nosmetipsos prādicamus, sed Iesum Christū: sed illi qui seipsos commendant, seipsos prādicant. ergo tales nō sunt verorum Apostolorum imitatores. Item, 2. Cor. 10. Non enim audemus inferere, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant. glo. i. pseudo. ergo illi qui seipsos commendant, vidētur esse pseudoapostoli. Item, 2. Cor. 10. Nō enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat ergo illi qui seipsos commendat, non sunt a Deo approbati. Item, Prouerb. 27. Laudet te os alienum, & non tuum: extraneus, & nō labia tua. Item, Prouerb. 28. Qui se iactat & dilatat, iurgia concitat: ex quibus patet, quā reprobabile sit, quōd aliquis seipsum commendat. Item, Ioan. 8. Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. ergo multo fortius qui seipsos commēdant, ostendunt gloriā suam nihil esse. Et sic ex omnibus prādictis ostendere nititur, quōd non liceat alicui seipsum, aut suum statum commendare: sed quōd aliquādo sancti seipsos commēdant, hoc manifeste probatur tam ex veteri, quā ex nouo testamento. Dicitur enim Neem. 5. quōd ipse in sui commendationem dixit. Insuper & annonas ducatus mei non quāsiui: ualde enim erat attenuatus populus. Memento mei Deus meus in bonum se cundum omnia quae feci. Item, Iob. 31. Pepigi sēdus cum oculis meis, vt nec cogitarem quidem de virgine. & 29. Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento, & multa alia in vtroque capitulo dicit manifeste ad sui commendationem. Item, Apostolus Ro. 15. Non enim audeo aliquid loqui eorum quae per me nō effecit Christus. & infra. Ab Hierusalē per circuitum vsque ad Illiricum repleui euangeliū Christi. Item, 1. Corinth. 15. Abundantius illis omnibus laboraui. & 2. Corinth. 11. In quo quis audeat, audeo & ego, & multa alia quae ibi in sui commēdationem dicit. Item, Gala. 1. Non acquieui carni & sanguini. & multa alia in eodem & sequenti cap. dicit, quae ad suā commendationem pertinent. Quōd etiam statum suū commendauerit, expresse patet 2. Corinth. 3. Qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti non litera, sed spiritu. & ibi multa alia subiungit ad commendationem apostolicā dignitatis: & ita patet quod religioso licet suam religionem commendare, & per hoc alios ad suam religionem adducere. Item, Apostolus. 1. Corinth. 7. virginittatis perfectionem commendans, & alios virginittatis statum in quo erat, ipse hortabatur, dicens. Volo omnes homines esse sicut me ipsum. ergo & religiosi in statu perfectionis possunt suam religionem commendare. Quia ergo commendare seipsum aliquando quidem est laudabile, aliquando vero reprehēditur, qualiter boni seipsos commendare possint, Greg. ostendit in homel. nona primae partis super Eze. sic dicens. Iusti atque perfecti aliquando suas virtutes prādicant, bona quae diuinitus acceperunt narrant, nō vt ipsi apud homines sua ostensione proficiant, sed vt eos quibus prādicat, exemplo suo ad vitam trahāt. Quōd in paradysum ductus sit Paulus, Corinthijs narrat, vt eorū sensum a falsis prādicatoribus auertat: & infra. Quod perfecti cum

faciunt, id est, cum virtutes proprias loquuntur, in hoc quoque imitatores omnipotentis Dei sunt, qui laudes suas hominibus loquitur, vt ab hominibus cognoscatur: sed ne passim quisque se laudare praesumat, post pauca subiungit in quibus causis se commendare debeant, vnde dicit. De quibus tamen scilicet iustis, sciendū est quōd numquam bona sua detegunt nisi eos, vt dixi aut proximorū vtilitas, aut certe nimia necessitas cogat. Vnde Paulus Apostolus cū virtutes suas Corinthijs enumerasset, adiunxit. Factus sum insipiens, vos me coegistis. Fit vero aliquando vt necessitate compulsi in bonis quae de se referunt non aliorum vtilitatem, sed suam requirāt, sicut beatus Iob facta sua enumerat, dicens. Oculis sui caeco & c. sed quia in vulnere doloris positus ab amicis increpātibus impie egisse, & violētus proximis, atque oppressor pauperum fuisse dicebatur, vir sanctus inter flagella Dei & humanae increpationis verba deprehensus, mentem suam grauiter concuti, atque ad desperationis foueam conspexit impelli, qui iam cadere poterat, nisi ad memoriam bene acta sua reuocasset. Quōd ergo bona sua enumerat, non innotescere alijs quali ex laude desiderat, sed ad spem animum reformat. Patet igitur ex prādictis, quod multis ex causis possunt iusti commendare seipsos non quasi gloriam hominibus querentes, sed propter animae vtilitatem suam, vel aliorum: praecipue autem licet perfecto viro statum perfectionis commendare, vt alij ad perfectionem sequendā inflammentur, sicut Christiana no licet Christianam religionem commendare apud infideles, vt ad fidem conuertantur: & quanto sunt magis sancti, tanto hunc zelum conuertendi alios ad statum perfectionis magis habent. Vnde Paulus dicebat Act. 26. Opto apud Deum & in modico, & in magno non tantum te, sed etiam omnes qui audiūt hodie tales fieri qualis & ego sum. Quod ergo dicitur Ro. vlt. quōd pseudo traditiones suas commēdabāt, patet per glo. ibidem, quōd traditio eorū erat, quōd cogebant gentes iudaizare, & hanc traditionem compositis verbis commendabant ad simplices peruertēdos. Non ergo traditionem nominat aliquem religionis statum, sed falsam doctrinam & hereticā. Et Mat. 23. Non reprehenduntur Pharisei de hoc quōd soliti erant faciendi profelytos, sed de hoc quōd postiq̄ eos cōuerterant, falsis doctrinis imbuebant: vel quia profelyti videntes eorū vitia, rursus ad gentilitatem reuertebantur, & sic maiori poena erant digni, vt patet per gloss. ibidem. Ad aliud vero quōd dicitur, 2. Corinth. 3. dicendum, quōd Apostoli non commendabant semetipsos, quasi gloriam suam querentes, sed ex causis quas Grego. dicit. Ad tertium dicendum, quod Apostolus non negat quin sit commendatijs literis vtendum, sed ostendit se eis non indigere quantum ad se, sicut indigebāt pseudoapostoli, quos nulla virtus commendabat, vt gloss. dicit. Indigent autē sancti quāque cōmendatijs literis non pro se, sed propter alios qui eorum virtutem, vel autoritatē ignorant, & hoc modo Paulus Timotheū in sua epistola cōmēdauit. 1. Corinth. vlt. Si venerit Timotheus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus. n. Domini operat & c. Et Phi. 2. Spero autem in Dño Iesu Timotheū me cito mittere & c. Et post. Neminē enim habeo tā vnanimem. Et Col. vltimo, Marcus confobrinus Barnabae, de quo accepistis mandata & c. Et Rom. vlt. Commendo vobis Phœbem sororem nostram & c. Et exinde inoleuit consuetudo, vt illi qui mittuntur

mittentibus, literas testimoniales & commendatitias accipiant. Ad quartum dicendum, quōd sicut sancti non commendant seipsos vt gloriam propriam habeāt, sed propter vtilitatem aliorū, ita & quandoque se alijs prāferunt. Sic enim quandoque sancti se prāferunt malis, vt mali euitentur a populo qui sanctos imitatur, sicut Apostolus. 2. Corinth. 11. Ministri Christi sunt, & ego (vt minus sapiēs dico) plus ego. Quandoque etiam bonis prāferunt se, vt in autoritate apud homines habeantur, a quibus si cōtemnuntur proficerent in eis non possunt, & sic Apostolus seipsum prātulit etiam veris Apostolis quantum ad aliquid. 1. Corinth. 15. Gratia eius in me vacua non fuit, sed abūdātius illis omnibus laboraui. Sed adhuc magis sine reprehensione prāferunt statum suum statui aliorum minus perfecto, in quātum talis comparatio minus sapit priuatam gloriā: & hoc modo Apostolus. 2. Cor. 3. prātulit ministros noui testamēti ministris veteris. Hoc etiam modo. 1. ad Tim. 5. statum doctorum, de quorum numero erat, alijs statibus ecclesiae prāfert, dicens. Qui bene prāsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant verbo & doctrina: vel potest dici, quōd gl. illa in falso sensu inducitur. Apostolus enim ibi loquitur non de commendatione per verba, sed per facta, quibus commendabiles in conscientijs hominum redderent, vt patet ex ipso textu, & constat quōd ex operibus se meliores ostendebant quā pseudoapostoli facerent, cum meliora opera facerent: unde quōd dicit, Sine comparatione aduersariorum, exponendum est, id est, incomparabiliter plus quā aduersarij, vnde glo. est contra id ad quod inducitur. Ad quintum patet responsio per hoc quod glo. ibidem dicit. Non enim prādicamus nosmetipsos, id est, prādicatio nostra non tendit ad gloriam nostram, vel ad lucra nostra, sed ad gloriam Christi. Sancti enim & si aliquādo se commendant, non tamen ex hoc querunt gloriam suam, sed Dei per profectum aliorum. Ad sextū patet responsio per glo. quae ibi dicit. Non inserimus nos quibusdam, id est, pseudo, qui non missi a Deo cōmendant seipsos aliquibus actibus, non Deus eos. Vnde ex hoc non potest concludi, quin illi qui sunt a Deo per praelatos ecclesiae missi, possunt commendare seipsos cum Deus illos commendat largiendo munera gratiarū, ex causis tamē supra dictis. Et sic etiam patet responsio ad septimum. Ad octauum, & nonum dicendum, quōd autoritates illae loquuntur de laude qua aliquis seipsum commendat gloriā propriā querens. Ad decimum etiam patet responsio per interlinea. quae dicit. Si ego tantum glorifico me ipsum, vade & illorum qui a Deo nō glorificatur, si seipsos glorificāt, gloria nihil est: secus autē est de illis, quos Deus glorificat per munera gratiarū quae eis largitur.

CAP. XIII.

Secundo, de hoc quādam religiosi de tractoribus suis resistunt.

Nunc secundo videamus, quomodo nituntur ostendere, quōd religiosi suis detractoribus resistere non debent. Nam 1. Cor. 12. super illud. Nemo potest dicere Dominus Iesus, dicit gloss. Humiliari debent Christiani, vt patiantur se argui, non querant adulationibus deliniri. ergo religiosi qui non sustinent se argui, ostendunt se non esse veros Christianos. Item, 2. Cor. 12. Signa Apostolatus mei facta sunt super vos

in omni patientia, gl. Patientiam primam memorat, quae ad mores pertinet. ergo illi qui Apostolorum officium prādicando exercent, praecipue debent esse patientes, secundum illud psalm. 91. Bene patientes erunt vt annuntient. ergo debent sustinere in patientia suos detractores, & non eis resistere. Item, Gala. 2. Ego inimicus vobis factus sum verum dicens vobis? glof. Nemo carnalis se vult argui errantem. ergo qui seipsos argui nō patiunt, ostēdūt se carnales esse. Prāterea, Phil. 3. super illud. Videte canes & c. dicit gl. i. cognoscite illos esse canes non ratione, sed cōsuetudine contra insolitam veritatem latrantes. & infra. Sicut canes consuetudinem magis sequuntur quā rationem, ita pseudoapostoli irrationabiliter contra veritatem latrant & mordent: & ita illi qui mordent, de nouo reprehendentes sua vitia, sunt pseudoapostoli. Item, Greg. dicit in pastorali. Qui praua studet agere, & tamen ad haec ceteros vult tacere, ipse sibi met testis est, quia plus veritate se appetit diligi, quā contra se nō vult defendi. Veritas autem Deus est, ut dicitur Io. 14. ergo illi qui nō sustinent se argui, ostēdūt se plus quā Deum diligere, & ita in statu damnationis esse. Item, adhuc potest melius obijci pro parte, ista. Pro uerb. 9. Noli arguere derisorem, ne oderit te: argue sapientem, & diliget te. Item, Ecclesiast. 21. Qui odit correctionem, vestigium est peccatoris. Itē, Roma. 12. Benedicite persequentibus nos, benedicite, & nolite maledicere. Itē, Luc. 6. Benedicite maledicentibus uobis, & orate pro calumniantibus uos. Itē, 1. Cor. 4. Maledicimur & benedicimus, blasphemamur & obsecramus. Ex quibus omnibus uidetur quod perfecti uiri, & praecipue qui officio prādicacionis uacant, non debeant maledicentibus resistere. Quōd autem apostolici uiri aliquando maledicentibus resistere possint, patet per illud quod habetur Ro. 3. Non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidā nos dicere. Faciamus mala ut ueniat bona, quorum damnatio iusta est, gl. Quidam peruersi homines non intelligentes, & ad reprehendendum procliuēs, ita imponūt nobis, & horum damnatio iusta est, & ideo non est eis credendū, in quo manifeste detractoribus suis resistit. Item, in 3. cano. Io. Si uenero, commune faciā eius opera quae facit uerbis malignis garruens in nos. ubi glo. dicit. Sicut linguas detrahentium nostro uitio nō debemus excitare ne pereant, ita per tuam nequitiam excitatis debemus aequanimiter tolerare, ut meritum nobis crescat: aliquando etiā compescere, ne dum de nobis mala disseminant, eorum qui bona audire poterāt corda corrūpant. Itē, 2. Cor. 10. Epistolae, inquiunt, graues sunt & fortes, praesentia autē corporis infirma, & sermo contemptibilis: hoc cogitet qui eiusmodi est, quia quales sumus in uerbo per epistolas absentes, tales & praesentes in facto: in quo etiam patet quod Apostolus his qui de se mala disseminabāt, resistit. Item, Grego. Homel. 9. primae partis super Ezech. Hi, quorum vita in exemplum imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi uerba compescere, ne eorum prādicacionem non audiant qui audire poterant, & in prauis moribus remanentes, bene uiuere cōtemnant: perfecti autē uiri sunt, quorum uita in imitatione est posita, ergo ipsi debēt compescere linguas detrahentium cum possunt. Itē, Augustinus in 2. de Trinitate. Gratanter suscipit osculum columbinum pulcherrima & modestissima charitas: dentem autem caninum uel enitit castissima, cautissimaque humilitas, uel reūdūt solidissima Opusc. S. Tho. Aquin. V ueritas,

veritas. Ex quo patet, quod canini dentes detractorum quandoque sunt euitandi, quandoque retidendi. Item, hoc patet multorum exemplo sanctorum, ut Gregorij Nazanzeni, Hieronymi, Bernardi, & multorum aliorum qui apologeticos fecerunt & epistolas quibus se excusarent ab his, quae eis imponebantur. Est ergo in reprehendentibus distinguendum, quia aut ordinate reprehendunt & intentione correctionis, & sic sunt non solum ferendi, sed diligendi, aut reprehendendo falsa imponunt apud alios detrahentes. & tunc quandoque sunt patienter sustinendi, quando scilicet talis detractio non multum nocet alijs querando scandalum in cordibus auditorum, quandoque autem si fieri potest, sunt repellendi, non amore privatae gloriae, sed communis utilitatis. Si vero repelli non possunt, nihilominus patienter tolerandi sunt. Vnde Grego. in praedicta homil. dicit, Iusti sicut sine arrogancia loquuntur aliquando bona quae agunt: ita sine zelo privatae gloriae detrahentium sibi linguas redarguunt, quia noxia loquuntur. Cum vero linguarum detrahentium corrigi nequeunt aequanimiter sunt per omnia sublinenda, nec obtreccionis sermo timendus est, ne dum vituperatio peruersorum metuitur, recti operis via deferatur. Ad primum quidem dicendum, quod veri christiani patiuntur se argui ab his qui ad correctionem arguunt, resistunt autem his qui ab subuersionem arguunt, & praecipue quando non solum personae, sed veritas blasphematur. Ad secundum dicendum, quod Apostolici viri semper habere debent patientiam. Quod autem aliquando resistunt detractoribus, non est ex impatientia, sed ex zelo veritatis, ut dictum est. Ad tertium dicendum, quod illi qui iniquos reputant charitatis corrigentes, se carnales ostendunt, non autem illi qui resistunt detractoribus veritatis. Ad quartum dicendum, quod glo. illa loquitur de illis qui sine ratione contra veritatem latrant, mordendo praedicatores veritatis. Illi vero qui falsitatem praedicantes sustinerent sub praetextu patientiae essent mutis canibus comparandi, de quibus Ita. 56. Canes muti non valentes latrare. Ad quintum dicendum, quod sicut probatur plus se diligere quam veritatem qui non vult veritatem contra se defendi, ita ostenditur plus se diligere quam veritatem, qui veritatis aduersarijs non resistit, ut sibi pacem quaerat. & ita ex amore veritatis sancti viri detractoribus resistunt. Ad omnia autem quae sequuntur, patet responsio, quia in sequentibus autoritatibus praecipitur, ut recte corrigentes diligantur, & prohibetur ne peruerse detrahentes odio, vel impatientia prosequamur: sed eos magis diligamus, & pro eis oremus, quod etiam sancti viri complent in illis quorum detractionibus resistunt.

C A P. X V.

Tertio, de hoc quod religiosi in iudicio contendunt.

Nunc tertio restat videre, quomodo nituntur ostendere, quod religiosi in iudicio contendere non debeant, nec procurare quod armis defendantur. Primo, inducentes illud quod habet 1. Corinth. 6. Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini? vbi dicit glo. Perfectis licet tua repetere simpliciter, id est, sine causa sine iudicio, sine lite, sed non conuenit eis inde mo-

Fuere causam ante iudicem. Cum ergo religiosi sint in statu perfectionis, non debent cum aliquo contendere. Item, Matth. 5. dicitur. & qui vult tecum in iudicio contendere & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium, & sicut patet per glossa tria praecipua quae ibi ponuntur perfectionem iustitiae demonstrant. ergo cum religiosi perfectionem vitae profiteantur, non debent cum aliquo in iudicio contendere: sed potius sua dimittere. Item, Luc. 6. Ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. & infra. Qui aufert quae tua sunt ne repetas. vbi dicit glossa. Quod de vestimento & tunica dicit, etiam in alijs est faciendum. ergo videtur quod religiosi ad quos praecipue ista praecipua pertinent, non debeant auferentes prohibere, nec etiam ablata repetere. Item, Mat. 10. Dominus Apostolis mandat, quicumque non recipit vos, neque audierit sermones vestros exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris, & hoc idem habetur Luc. 9. Ex quo videtur quod Apostoli & apostolici & perfecti viri, non debeant litigare, si in aliqua ciuitate, vel castello, vel aliqua societate non recipiantur. Item, 1. ad Corin. 11. Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habentibus, ergo illi qui in iudicio contendunt a forma apostolicae perfectionis desinant. Item 1. Corin. 13. Charitas non quaerit quae sua sunt gl. Non repetit ablata, ergo qui in iudicio contententes sua repetunt, charitatem non habent. Item, Grego. in 13. li. mo. Cum pro terrena re pax a corde cum proximo scinditur, apparet quod plus res, quam proximus amatur, sed hoc est contra charitatis ordinem. ergo qui propter hoc quod repetit suam rem, turbationem sustinet proximorum, contra charitatem agit. Item, secundum regulam Hierony. Omne quod potest fieri, vel non fieri, salua triplici veritate, omittendum est propter scandalum, sed aliquis potest dimittere rem suam de qua in iudicio contendit, salua triplici veritate. ergo si in iudicio repetat cum turbatione & scandalo proximorum, contra charitatem facit. Inter omnia temporalia maxime est necessaria corpori ad vitam sustentandam esca, sed esca dimittitur propter scandalum proximi. 1. Corin. 8. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum. ergo multo fortius omnia alia temporalia sunt potius dimittenda, quam aliquis scandalum vel turbationem sustineat proximorum. Sed quod sanctis uiris liceat se per iudicium tueri, patet per quod habetur Actuum 25. ubi Paulus ne iudeis traderetur, Caesarem appellauit. Appellatio autem ad iudicium pertinet. ergo uiri perfecti possunt se per iudicium defendere. Item, quod possint procurare quod armis defendantur: patet exemplo eiusdem Apostoli, de quo dicitur Actuum 23. qui procurauit, ut deduceretur cum custodia militum armatorum, qui eum defenderent ab insidiatoribus. Item, quod liceat perfectis uiris libertatem sui status defendere praecipue in iudicio ecclesiastico, patet per hoc quod habetur Actuum 15. Paulus & Bernabas contra eos qui uolebant credentes ex gentibus in seruitutem redigere legis, Hierosolymam ascenderunt ad iudicium Apostolorum, de quo etiam dicit Gal. 2. Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, ut nos in seruitutem redigerent, quibus neque ad horam cessimus subiectioni. ergo cum aliqui uolunt in seruitutem redigere religiosos & perfectos uiros, possunt se defendere iudicio ecclesiastico.

ecclesiastico. Item, quod possint sua temporalia aliquando pro iudicio defendere, expresse habetur per Grego. in 3. li. mora. super illud Iob. 29. Frustra laborauit, sic dicentem. Cum curam rerum temporalium nobis itineris necessitas imponit: quidam dum eas rapiunt, solummodo tolerandi sunt, quidam uero seruata charitate prohibendi: non tam sola cura, ne nostra subtrahant: sed ne rapietes non sua semetipsos perdant. Plus quippe ipsis raptoribus debemus metuere, quam rebus irrationabilibus defendendis inihiare. Item, Grego. in eodem super illud Iob: In occursum pergit armatis. Plerumque quieti atque inconcussi relinquitur, si obuiare prauis pro iustitia non curamus, sed si ad aeternae uiae desiderium animus exarsit: si uero lumen intrinsecus respicit: si in se flammam sancti feruoris accendit, in quantum locus admittit, in quantum causa exigit debemus pro defensione iustitiae nosmetipsos objicere, & peruersis ad iniusta erumpentibus etiam cum ab eis non quaerimus obuiare. Nam cum iustitiam quam nos amamus in alijs ferunt, nos nihilominus sua percussione confodiunt, etiam si uenerari uideantur. Ex quo patet, quod perfecti uiri debent se uero ingerere ad aliorum iniurias repellendas etiam non prouocati. Item, ad officium charitatis pertinet, quod aliquis oppresses ab opprimentibus liberet, secundum illud Iob. 29. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam praedam. & Prouer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & in psal. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate: sed aliquis tenetur ad impendenda charitatis officia magis illis qui sunt sibi magis coniuncti: sed magis coniuncti sunt religioso alicui fratres suae religionis. ergo debet secundum charitatem resistere illis, qui fratres religionis suae nituntur opprimere. sic ergo ex omnibus praedictis patet, quod religiosi non solum licite, sed etiam laudabiliter interdum resistunt uolentijs & fraudibus malignorum. Sciendum est ergo, quod aliquando religiosorum aduersarij impugnant ipsam religionem, vel religiosorum statum, in his quae ad spiritualia pertinent: aliquando uero in temporalibus, & siquidem in spiritualibus impugnetur, totis uiribus resistere debent, & praecipue in illis in quibus non solum sibi, sed & alijs prosunt, quia cum religionis statum non assumant, nisi ut spiritualibus vacent, per huiusmodi impugnationem perfectionis propositum impeditur. Vnde sicut perfectionis est, ut homo perfectionis propositum custodiat, ita etiam ut impediens resistat. Si autem pro temporalibus, tunc perfectionis est, ut quis damnum patienter sustineat, quod uergit in suum proprium detrimentum, nisi forte inferenti uolentiam consulere uellet, eius malitiam resistendo, ut per auctoritatem Grego. praedictam patet, sed in illis quae ad detrimentum commune pertinent, etiam temporale, non est perfectionis, sed negligentiae, vel pusillanimitatis talia incommoda dum possit resistere sustinere, cum aliquis ex charitate teneatur, dum potest proximorum incommodis obuiare, secundum illud quod dicitur Prouer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem &c. Ad aliud ergo quod primo objicitur, dicendum, quod in illo uerbo Apostoli aliquid interdicitur omnibus, & aliquid perfectis tantum. Omnibus quidem interdicitur, cum contentione vel fraudulenter, vel apud infideles iudices sua repetere mouendo causam, ut patet per glossidem: sed perfectis interdicitur, cum lite & in iudicio pro rebus suis repetendis causam coram iudice mouere &

sed ut Gratianus dicit 1.4. q. 1. c. Episcopus. Hoc intelligendum est de rerum propriarum petitione: non autem de repetitione rerum communium, quae licet eis repetere, sicut habere. & sic huiusmodi repentes in iudicio, non sua repetunt, sed res ecclesiae, quarum procuraciones gerunt, nec coram iudice sibi, sed alijs stant, quorum negotia agunt. Sciendum tamen, quod illa glo. non est authentica, sed magistralis, quod patet ex hoc quod est quaedam conclusio ex uerbis Augustini illata. Vnde paulo ante praemittitur, Vt autem praedicta uerba Augustini &c. in quibus Aug. uerbis quis dicatur habere iudicium infirmis concessum esse secundum ueniam, non tamen dicitur quod non liceat perfectis, nec magister etiam subdit postea, quod eis non liceat: sed quod eis non conueniat. Si enim his qui sunt in statu perfectionis in iudicium non liceret aliquem trahere, nec ipsis episcopis hoc licitum esset, quorum status est perfectior quam religiosorum. Alias religiosi ad praelationis apicem promoueri non possent. Non enim ex hoc quod aliquis perfectionis statum assumit, aliquid ei illicitum redditur, quod prius non erat: nisi se ad illud specialiter uoto astrinxerint. Vnde non plus est religiosus illicitum in iudicio causam mouere, quam prius: nisi quatenus uoto paupertatis contradicit, & hoc est quando aliquis religiosus uellet pro recuperanda, vel acquirenda re propria litigare, quod ei secundum uotum suae professionis possidere non licet, aut etiam interdum propter scandalum. Vel potest dici & forte uerius, quod uerbum illud glo. non potest intelligi de perfectis quoad statum: sicut sunt religiosi, quia tales non habent aliquid proprium: unde nihil esset dictum, quod in eadem glo. dicitur quod sua possunt repetere simpliciter. Quod ergo dicitur in glo. intelligendum est de perfectis secundum gradum charitatis, id est, qui perfectam charitatem habent, in quocumque statu sint: licet enim tales sua repetendo in iudicio non peccent, interdum tamen per hoc eorum perfectioni derogatur: unde glo. non dicit, quod talibus non liceat, sed quod eis non conueniat. In aliquibus tamen casibus non est ei inconueniens in iudicio sua repetere. Primus casus est, quando oritur contentio de re spirituali, unde Act. 15. cum esset orta contentio de obseruatione legalium, hoc Paulus detulit ad iudicium Apostolorum, & de eodem ad Gal. & propter quosdam falsos fratres, qui subintroierunt &c. Secundus est, quando oritur contentio de eo, quod potest uergeri in detrimentum rei spiritualis, quamuis sit temporale, unde Act. 25. Paulus appellauit Caesarem, pro liberatione sua, quia per eius mortem vel incarcerationem impediatur fructus praedicationis. Iste tamen quantum in se erat, cupiebat dissolui & esse cum Christo, ut dicitur Philip. 1. Tertius est, quando contentio est de aliquo quod uergit in temporale damnum alterius, & maxime pauperum. Reus enim est quodammodo rapinae, qui sua negligentia alios damnum incurrere permittit, & praecipue in his quae sunt eius curae commissa. Vnde de hoc non potest perfectionis sacrificium Deo exhiberi. Ecclesiastici 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui uictimam filium in conspectu patris sui. Quartus est, quando contentio est de eo quod uergit in spirituale damnum illius, qui iniuste detinet rem alterius temporalem. Vnde Grego. in 3. li. moral. super illud Iob. 39. Frustra laborauit, dicit. Quidam dum res temporales rapiunt, solummodo sunt tolerandi: quidam

vero seruata charitate prohibendi non sola cura ne nostra subtrahant, sed ne rapientes non sua, semetip sos perdant. Quintus est, quando vergit in corruptio nem multorum per exemplum rapiendi. Eccl. 8. Quia non profertur cito contra malos sententia, absque ti more villo filij hominum perpetrant mala. Ad secun dum dicendum, quod sicut glo. ibidem dicit, in tri bus præceptis ibidem positis perfectio iustitiæ osten ditur, quorum primum est. Si quis te percussit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram. Secundum est. Qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Tertium est. Qui cumq; te angariauerit mille passus, vade cum eo & alia duo, quæ tria ad patientiam pertinere noscuntur. Hoc autem tertium, vt gl. exponit ibidem, intelligen dum est non tam vt cum eo pedibus vadas, quia hoc nec in Christo, nec in alijs historialiter legimus esse completum, sed vt parato animo sis ire, cum oportet. Similiter & primum præceptum, vt Aug. dicit in lib. de mendacio, sic est intelligendum, vt homo cor paratum habeat non solum ad alias alapas accipien das, sed etiam quælibet tormenta pro veritate patien da cum eorū dilectione, a quibus illa pateretur. Nec intelligitur quod ad literam aliquis debeat maxillam præbere se percipienti, cum nec Dominus hoc etiam percussus impleuerit, nec Apostolus Paulus. Vnde pa tet quod medium præceptum secundum eandem for mam est exponendum, vt. f. quilibet habeat cor para tum ad quælibet damna temporalia sustinenda, potius quam charitatem, vel veritatem relinquat. Potest autem sine præiudicio veritatis, vel charitatis contingere, quod aliquis in iudicio sua repetat, vt ex prædictis patet: & propter hoc non sequitur ratio. Et similiter dicendum est ad tertium. Ad quartum dicendum, quod Dominus præcepit, vt Apostoli pedes excutiant a pul uere in testimonium eorum qui eos non recipiunt. vnde Mar. 6. dicitur. Excute puluerem de pedibus vestris in testimonium illis: vnde super illud Luc. 10. Excute puluerem, dicit gl. Ad contestationem terre ni laboris, quem pro eis inaniter susceperunt: & hoc testimonium ordinatur ad diuinum iudicium, vnde sequitur Mat. 10. Amen dico vobis, tolerabilius erit terre Sodomorum & Gommorrhorum in die iudicij quam illi ciuitati. Ab illis ergo Dominus discipulis suis mandat, vt non recepti recedamus, qui finali iudicio pro suis sceleribus referuantur, sicut sunt infi deles, de quibus dicitur 1. Cor. 5. Eos qui foris sunt, iudicabit Deus: sed de his qui intus sunt. f. fidelibus, iudicium ecclesiæ committitur. Vnde si aliquis in so cietate fidelium recipi velit, & ipsi iniuste contradi cant, non debet homo hoc diuino iudicio referuari, sed ad iudicium ecclesiæ corrigendum deduci. Ad quin tum dicendum, quod iudicium cum contentione om nibus infirmis est prohibendum, vt patet per gl. 1. Cor. 6. super illud. Iam quidem omnino delictum est &c. K Est enim contentio impugnatio veritatis per confide tiam clamoris, vt habetur in gl. Ro. 1. super illud, Ho micidij, contentione &c. Vnde illi qui cum veritate in iudicio stant non confidentes in clamore, non pro pter hoc sunt contentiosi. Ad sextū dicendum, quod non est intelligendum, quod salua charitate nullo modo possit aliquis ablata repetere, sed quia charitas non inducit ad repetendum ablata ex cupiditate, vnde gl. Non querit quæ sua sunt. i. ablata non repetit, quia non est amatrix pecuniæ. Quandoque tamen aliquis ex cha ritate sua repetere potest zelo fraternæ correctionis,

vt patet per autoritatem Grego. inductam. Ad septi mum dicendum, quod non semper quando aliquis rem suam repetit in iudicio, pacem quam cum proximo debet habere, a corde suo repellit. vnde quæuis pax cordis nullo modo sit perdenda pro terrena re recu peranda, non sequitur quod aliquis non possit in iudi cio terrenam rem repetere. In ipso enim tumultu iudicij plerumque est salua pax pectoris, cum etiam a bonis viris in bellorum tumultibus non amittatur, alias omnia bella essent illicita. Ad octauum dicen dum, quod si aliquis iuste in iudicio sua repetit, ipse non scandalizat scandalum actiue faciens, sed si aliquis scandalizatur, est scandalum passiuum tantum. In quo distinguendum videtur quod aut est scandalum pha risæorum, cum. f. quis ex malitia scandalizatur, & scanda lum in alijs suscitatur, & tale scandalum est contēdum exemplo Domini, qui auditio pharisæorum scanda lo, dixit Mat. 15. Sinite eos, cæci sunt, & duces cæcorum: aut est scandalum infirmorum, quod scilicet, procedit ex infirmitate, vel ignorantia, & huic scanda lo occurrendum est iuxta posse, ita tamen vt pro hoc remouendo aliquod illicitum non committamus. Ef fet autem illicitum, si aliquis bona ecclesiæ sibi com missa petire permittit a prædonibus direpta. Vnde quæuis aliquis scandalo passiuo scandalizetur, ni hilominus ille cui cura ecclesiæ committitur, debet custodire & defendere iura ecclesiæ sibi commissa: vnde beatus Tho. Cantuarien. episcopus contēpto scanda lo regis Angliæ, bona suæ ecclesiæ defendit vsque ad mortem: sed si etiam posset sine peccato dimittere illius rei repetitionem, non oportet quod propter scandalum passiuum dimittat repetere. Potest. n. alio modo scandalo passiuo obuiare, si est scandalum infirmorum. f. pacificis verbis se iuste agere ostendēdo: & magis proximo prodesset, si eum ab iniusta de ceptione eriperet, vel consuetudinem similia præsumē di auferret, quam si ei rem suam dimitteret. Et præterea magis debet aliquis scandalo suo quam proximi ca uere. & ideo si timeret se scandalum perpeti, nisi sua repeteret, non deberet a rei suæ repetitione prohiberi. Ad nonum dicendum, quod quæuis esca simplici ter sit maxime necessaria corpori, non tamen quælibet esca. Si. n. aliquis ab vna esca abstineat, potest alia sustentari, vnde aliquo genere escæ magis esset absti nendum pro scandalo euitādo, quam res aliquas alios temporales dimittere, quæ cum maioris nocentia amitterentur: & quādoque cum aliquo periculo pec cati esset, si non repeterentur, vt ex dictis patet.

C A P. XVI.

Quarto, de hoc quod religiosi persecutores suos puniri procurant.

Nunc restat quarto ostendere, quomodo nititur monstrare quod religiosi suis persecutoribus nullam penam, aut persecutionem debeant procurare. Dicit. n. Mat. 5. Benefacite his qui oderunt vos, & orate p. per sequentibus & calumniantibus vos, & hoc idem dicitur Luc. 6. ergo inimicis persecutionem inferre prohibemur. Qui. n. alicui bona debet inferre, multo ma gis non debet ei nocere. Item, Mat. 10. Ecce ego mit to vos sicut oves in medio luporum. glo. Qui locum prædicationis suscipit, mala inferre non debet. sed co lerare. ergo si aliqui prædicatores penas inferri suis aduersarijs procurant, se falsos prædicatores ostēdunt. Item,

Item, Ro. 12. Nulli malum pro malo reddentes: & in fra. Non vosmetipsos defendentes charissimi, id est, non satis referentes aduersarios. ergo contra doctrinam Apostoli faciunt, qui suos aduersarios puniri procurant. Item, in Legenda sanctorum Simonis & iudæ legitur, quod cum dux regis Perfarum veller punire sacerdotes idolorum contrarios Apostolis, Apostoli proiecerunt se ad pedes ducis, rogantes vt eis parceret, ne essent alicui interemptionis occasio, qui ad com mune salutem venerant procuradam. ergo illi qui procurant vt sui aduersarij a principibus puniantur, non sunt veri, sed falsi Apostoli. Item, gl. 4. Quomodo tunc is qui secundum carnem natus est, persequatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc, glo. Aug. B. Qui sunt secundum carnem nati? dilectores mundi, amatores sæculi. Qui sunt secundum spiritum nati? amatores regni cælorum, dilectores Christi. ergo illos qui alijs persecutionem procurant, apparet esse amatores mundi. Item, Galat. vltim. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. glo. Inanis gloria est vincere vel le vbi præmium non est: sed illi qui aduersarijs suis persecutionem procurant, victoriam querere videntur. ergo hoc ad inanem gloriam pertinet. Ex his ergo concludere volunt, quod nullo modo sanctis viris liceat aliquibus persecutionem concitare. Item, Luc. 9. dicitur quod Iacobus & Ioan. dixerunt. Domine vis dicimus vt ignis descendat de cælo, & consumat illos? & conuersus increpauit illos dicens. Nescitis cuius spiritus estis. Ex quo videtur quod illi qui sunt spiritu Dei repleti, punishmentem aliorum non debeant procurare. Sed quod sancti viri penas aliquibus inferant, vel inferri procurent, probatur primo exemplo ipsius Christi, de quo dicitur Io. 2. quod videntes & ementes de templo eiecit, & numulariorum effudit as, & mensas subuertit. Item, exemplo Petri, qui Ananiam & Saphiram verbo suo morti condē nauit, quia fraudauerant de pretio agri. Act. 5. Item, Act. 13. dicitur, quod Paulus repletus spiritu sancto, intuens Elimam magum dixit. O plene omni dolo & omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis iustitiæ, non de finis subuertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini super te, & erit cæcus nō videns solem vsque ad tempus: in quo patet quod verbis eum exasperauit, & penam cæcitatatis inflixit. Item 1. Cor. 5. Iam iudicavi vt præfens eum, qui sic operatus est in nomine Dñi nostri Iesu Christi congregatis vobis, & meo spiritu cum virtute Domini Iesu tradere hominem sathanæ in interitum carnis. glo. Vt sathanas corporaliter eum vexet, quam quidem constat magnam penam esse. & sic idem quod prius. Item, Cant. 2. Capite nobis vulpes paruulas. gl. Dbellate & comprehendite schismaticos & hæreticos, quia vt in alia gl. ibidem dicitur, non sufficit nobis vitam nostram alijs in exēplum proponere, & bonam prædicationem facere, nisi errantes corrigamus, & infirmos ab insidijs aliorum defendamus. Item, Diony. in 4. c. de diuini nomi. dicit, quod angeli non sunt mali, quæuis interdum malos puniunt: sed ecclesiastica hierarchia exemplata est a caelesti. ergo sine malitia potest esse hominis alicuius, quod malis penam inferat, vel inferri procuret. Item, 2. 3. q. 3. c. Qui potest dicitur. Qui potest obuiare & perturbare peruersos, & non facit, nihil est aliud quam fauere impietati eorum: nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare. Ex quo patet quod non solum licet malis resistere, & eos perturbare, sed etiam hoc sine peccato

dimitti non potest. Item, Iob 39. dicitur de equo, per quem prædicator intelligitur. In occursum pergit armatis, gloss. Quia prave ac maleagentibus se pro defensione iustitiæ opponit. Et interlinearis. Etiam cum ipse non queritur: ex quo patet quod sanctorum prædicatorum est iniquos perturbare, etiam eos qui eis molestias non inferunt. Sed tamen hoc non faciunt sancti ex odio, sed ex amore, vnde 1. Cor. 5. super illud, Tradere huiusmodi hominem sathanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus fiat, dicit gl. Ex his verbis manifestat Apostolus se non odio, sed amore illud fecisse. & infra. Sic & Helias, & alij viri boni nonnulla peccata mortuo punierunt, quia sic viuentibus vtilis metus incutiebatur: & illis qui morte puniebantur, non ipsa mors nocebat, sed peccatum quod augeri posset si viuerent, minuebatur. Vnde non proprie persecutio potest dici, quam sancti malis inferunt, cum non totaliter eos insequantur, ut in malo eorum finem constituent, sed in bono eorum vt corrigantur, vel a peccato desistant, vel saltem in bono aliorum & metu coerceantur, vel ab impijs liberentur. Aliquando tamen persecutionis nomen accipit prædicta puni tio propter penæ similitudinem. Vnde Aug. ad Boni fatium comitem. & habetur 2. 3. q. 4. ca. Si ecclesia. Si verum dicere, vel cognoscere volumus, persecutio est iniusta, quam impij faciunt ecclesiæ Christi: iusta quæ facit ecclesia Christi impijs. Itē, in psal. 17. Persequar inimicos meos donec deficiat. & alibi psal. 100. Detra hentem secreto proximo suo, hunc persequere. Ad id ergo quod primo obijcitur, dicendum quod sicut iam probatum est, sancti non ex odio, sed ex amore malos puniunt, vel puniri procurant: in hoc enim eis non nocent, sed profunt, vt supra dictum est. Ad secundum dicendum, quod prædicatores non debent alijs mala inferre, vt eorum intentio in malis eorum quiescat quasi penis delectentur: debent tamen mala penæ inferre vel per se, vel per alios propter bonum vel eius qui punitur, vel aliorum, vt prius dictum est. Ad tertium dicendum, quod ille qui ex zelo charitatis alicuius punishmentem procurat, non reddit malum pro malo, sed magis bonum pro malo, cum ipsa pena sit utilis ei qui punitur. Sunt enim penæ medicinæ quædam, vt 2. ethi. dicitur. & Diony. dicit in 4. c. de diuini nomi. Puniri non est malum, sed fieri pena dignum. Similiter hoc quod prohibemur aduersarios referre, intelligendum est ne referamus ex odio, vel liuore vindictæ. Ad quartum dicendum, quod sancti sicut dictum est, alios non puniunt, vel puniri procurant nisi propter correctionem eorum, vel aliorum. Quædoque autem aliqui ex impunitate insolentes redduntur, & ad peccatum proniores, Eccles. 8. Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, absque villo timore filij hominum perpetrant mala, & tunc sancti contra malos penas viuntur. Quædoque autem clemētia magis proficit ad correctionem, & tunc sancti penas impediunt, vel remittunt. vnde Luc. 9. super illud Nescitis cuius spiritus estis &c. gl. Nō semper in eos qui peccant est vindicandum, quia nonnulla magis prodest clemētia tibi ad patientiam, lapsa ad correctionem, & hac de causa Simon & Iudas aduersariorum penas impediuerunt. Ad quintum dicendum, quod dilectores mundi iniuste persequuntur eos, qui sunt dilectores Dei: sed iuste ab eis persecutionem patiunt, vt patet ex autoritate Aug. supra inducta. Ad sextum dicendum, quod vt iam patet ex dictis, sancti non procurant aliorum penam nisi propter aliquam utilitatem, & hanc utilitatem

pro premio computant, unde ex hoc non incurrunt notam inanis gloriæ. Ad septimum dicendum, quod sicut glo ibidem dicit, Apostoli adhuc rudes & modum medicandi ignorantes, non ex amore correctionis aliorum, vel malitiæ finiendæ in illis: sed ex odio vindictam desiderabant. Hanc autem ignorantiam Dominus reprehendit. Postquam vero eos de vera dilectione docuit, aliquando potestatem tribuit tales vindictas exercendi, sicut Petro in Ananiam, & uxorem eius, quorum mors viventibus vitalem metum mortis incussit, & in illis qui puniebantur peccatum quod augere poterant si viverent, finivit. & hoc idem habetur in glo. 1. Cor. 5. super illud. Tradere huiusmodi hominem Sathanæ &c. Vel dicendum, quod ideo Dominus increpauit discipulos clemem Samaritanorum petentes, quia videbat eos clemem facilius posse conuerti, unde gl. ibidem dicit. Denique Samaritanus citius crediderunt, a quibus hoc loco ignis arcetur.

CAP. XVII.

Quinto, de hoc quod religiosi placere hominibus uolunt.

Nunc quinto restat videre, quomodo ostendere nituntur, quod religiosi non debent querere, ut hominibus placeant, quia in psalmis. 52. dicitur. Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placet confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Item, ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. ergo religiosi qui se seruos Christi profitentur, non debent querere ut hominibus placeant. Itē, 1. Cor. 4. super illud, usque in hanc horam esurimus, & sitimus &c. gl. Libere & sine aliqua adulatione ueritatem predicantes, & gesta prauæ uitæ malorum arguentes, gratiam non habent apud homines. Si ergo religiosi debent sine adulatione libere ueritatem predicare, non debent querere quod hominibus placeat. Item, Greg. in pastoral. Adulteriæ cogitationis reus est, si placere puer sponsæ oculis appetit, per quem ipse dona transmisit. Sponsam autē tibi ecclesiam uocat, puerum autem Dei ministrum. ergo si religiosi, qui se Dei ministros profitentur, hominibus placere querant, adulteriæ cogitationis rei sunt. Itē, desiderium hominibus placendi procedit ex amore sui: sed sicut dicit Grego. in pastoral. Actor dedit aliquē extraneum amor suus. ergo per hoc quod aliquis homini placere querit, Deo extraneus redditur. Item, illud quod in uitium sonat, præcipue a religiosis cauere debet sed esse placidum sonat in uitium, ut patet per philosophum in 4. ethi. ergo religiosi querere non debent, ut hominibus placeant. Ex huiusmodi igitur probare uolunt, quod nullo modo aliquis debeat querere hominibus placere, sed hoc esse falsum, multipliciter ostenditur: dicitur enim ad Roma. 15. Vnusquisque proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Itē, 1. ad Corint. 10. Sine offensione estote iudæis & gentibus & ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo. Item, Roma. 12. Proudentes bona, non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Hoc autem non esset necessarium, si non oporteret curare, quomodo omnibus placeremus. ergo quilibet curare debet, ut hominibus placeat. Item, Mat. 5. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cælis est: sed nullus mouetur ad gloriandum ex bonis operibus, nisi per hoc quod sibi placet. ergo quilibet

studere debet, ut opera sua sint talia, quæ alijs placere debeant. Ad horum ergo euidenciam, sciendum est quod tribus modis prohibetur, ne aliquis hominibus placere desideret, uel querat. Vno modo, ne propter seipsum placere querat, quasi in humano fauore finem constituens: sed hoc quod hominibus placere curat, debet aliquis referre ulterius ad aliquod bonum scilicet, ad Dei gloriam, uel proximorum salutem. & hoc est quod Grego. dicit in pastoral. Sciendum est quod oportet, ut rectores boni, placere hominibus appetant, scilicet ut suæ æstimationis dulcedine, proximos in affectum ueritatis trahant, non ut se amari desiderent: sed ut dilectionem suam quasi quandam uiam faciant, per quam corda audientium ad amoris conditoris introducant. Difficile quippe est, ut quantumlibet recta denuntiet prædicator qui non diligitur, libenter audiatur. & infra. Quod bene Paulus in sinuat, cum sui nobis studij occulta manifestat dicēs. Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Qui tamen rursus dicit. Si adhuc hominibus placerem Christi seruus non essem. Placet ergo Paulus & non placet, quia in hoc quod placere appetit, non se, sed per se hominibus ueritatem placere querit. Alio modo, quando aliquis ut placeat hominibus facit aliquid per quod Deo displicet, & hoc est quod Hiero. dicit super epistolā ad Gal. exponēs illud, si hominibus placerem &c. Si inquit, fieri potest, ut pariter Deo & hominibus placeamus, placendum est & hominibus. Si autem aliter non placemus hominibus, nisi Deo displiceamus, Deo magis quam hominibus placere debemus. Tertio modo, quando aliquis quod in se est facit exteriori, & tamen ab alijs temerarie iudicatur. Tunc ergo sibi debet sufficere, quod Deo placeat in conscientia, non curas quod hominibus non placeat, qui per uerue iudicant. & hoc est quod habetur in gl. ad Gala. 1. super illud, si adhuc hominibus placerem &c. Sūt homines temerarij iudices, detractatores, susurriones, murmuratores, querentes suspicari quod non uident, querentes etiam iactare quæ non suspicantur. Contra tales, sufficit testimonium conscientie nostræ. Et secundum hoc, de facili patet responsio ad omnia obiecta. Quod enim dicitur, dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, intelligendum est de his, qui ita hominibus placere uolunt, quod in hoc finem constituunt & qui ut hominibus placeant, Deum offendunt. Et si militer intelligendum est, quod dicitur ad Galat. 1. si hominibus placerem &c. ut ex dictis patet. Ad tertium dicendum, quod quamuis illi qui ueritatem annuntiant, malis displiceant qui corrigi nolunt, tamen ex hoc ipso bonis placent qui correctionem amant, unde dicitur Prouerb. 9. Argue sapientem & dilget te. Ad quartum dicendum, quod uerbum Gregorij intelligendum est, quando aliquis ita hominibus placere querit, ut in hoc finis constituatur, ut scilicet, eo modo ametur, quo Deus amari debet, ne scilicet aliquid quocumque modo contra Deum fiat, quod patet ex hoc quod immediate præmittit, Hostis inquit redemptoris est, qui per recta opera quæ facit huius uitæ, ab ecclesia amari concupiscit. Ad quintum dicendum, quod uerbum August. est intelligendum de inordinato sui amore, ex quo procedit ut aliquis propter se hominibus placere querat. Ad sextum dicendum, quod placidus secundum Philosophum non dicitur, qui qualitercumque hominibus placere querit: sed qui in hoc excedit, dum scilicet, placere querit plusquam oportet, vel in quibus non oportet. Eum

ret. Eum enim qui secundum quod oportet alijs placere studet, amicum ibidem uocat.

CAP. XVIII.

Sexto, de hoc quod religiosi gaudent de his quæ per eos Deus magnifice operatur.

Sexto, uideamus quomodo nituntur ostendere, quod religiosi gaudere non debent de his quæ Deus magnifice per eos operatur. Luc. n. 10. dicitur. In hoc nolite gaudere, quia spiritus uobis subijciuntur. ergo eadem ratione nec de alijs magnifice per eos factis gaudere debent. Item, Iob. 31. dicitur. Si latatus sum super diuitijs meis multis, & quia plurima reperit manus mea. Si uidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare, & latatum est in abscondito cor meum, quasi dicat. Male mihi accidit: quod exponens Grego. in 22. lib. mora. dicit. Quia sanctum uirum intelligentia scientiæ non corrumpit, de multis diuitijs gaudere desepit. Quia uero eum magnitudo operis non inflauit, solem fulgentem non uidit. Quia autem illi nec fama laudis extulit, clare incedentem lunam minime attendit. ergo patet quod non debent nec de scientia, nec de fama, nec de operibus gaudere. Item, gaudium alicuius rei gloria circa illam rem adiugitur: sed homo non debet gloriari de bonis proprijs, secundum illud Hiero. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur diues in diuitijs suis. ergo nec de bonis qui per eum fiunt, aliquis gaudere debet: & sic uidetur ostendi, quod nullo modo aliquis gaudere debeat de bonis quæ per eum Deus facit. Sed quod hoc sit falsum, manifeste ostenditur per illud Act. 11. ubi dicitur, quod multus numerus credentium conuersus est ad Dominum. sed ad prædicationem quorundam fidelium. Peruenit autem sermo ad aures ecclesiæ super istis, & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam, qui cum peruenisset, & uidisset gratiam Dei, gauisus est. Gaudebat ergo Apostoli de hoc, quod per eorum fratres & socios fructus fiebat in ecclesia. Item, Act. 15. dicitur de Paulo & Barnaba, quod deducti ab ecclesia pertransibant Pheniciam & Samariam narrantes conuersionem gentium, & faciebant gaudium magnū omnibus fratribus &c. Ex hoc etiā habetur idem quod prius. Item, Phil. 4. Itaque fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum, & corona mea. ergo patet quod Apostolus gaudebat de illis, quos ad Christum conuertebat. ergo & religiosi, & alij perfecti uiri gaudere possunt in illis quæ Deus magnifice per eos facit, præcipue in conuersione aliorum. Item, nullus agit gratias de hoc, in quo non credit sibi gratiam esse factam: sed nullus reputat sibi gratiam fieri de eo quo non gaudet. si ergo non est gaudendum de his quæ Deus magnifice per eum operatur, non sunt de hoc gratias agendæ, quod est omnino absurdum. Item, secundum Philosophum in 1. ethi. Nullus est iustus qui non gaudet iustis operationibus: & huic concordat quod dicitur in psal. 99. Seruite Domino in lætitia: sed nihil magnificentius Deus per aliquem facit, quam opus iustitiæ quo ei seruitur. ergo sancti uiri gaudere debent de his quæ Deus magnifice per eos operatur. Ad horum ergo euidenciam sciendum est, quod gaudium non est nisi de bono, unde secundum ordinem bonorum est de eis gaudendum: & ideo finis lætitiæ in solo summo bono ponendus est, quo proprie dicimur frui. Alijs autem re-

bus hoc modo gaudere debemus, ut in tali gaudio finis non ponatur, sed referatur ad ultimum finem. Qui ergo gaudet de bonis quæ Deus per eum operatur, hoc gaudium in Deum referens recte gaudet, quod contingit dum aliquis propter hoc gaudet de his quæ Deus per eum facit, quia uidet hoc in gloriam Dei cedere, & suam, & aliorum salutem. Si autem aliter gaudeat, suis operibus fruatur & peccat. Unde Grego. in 22. lib. mor. exponens præfata uerba Iob, sic dicit. Non nunquam etiam sancti uiri de sua bona opinione gaudent: sed cum per hanc ad meliora proficere audientes pensant, non iam de opinione sua, sed de proximorum utilitate gaudent, quia aliud est fauores querere, & aliud de profectibus exultare: & per hoc de facili patet responsio ad obiecta. Quod enim dicitur Luc. 10. In hoc nolite gaudere, quia spiritus uobis subijciuntur, est intelligendum quod de hoc gaudere non debeant quantum pertinet ad spirituum depressionem, sed quantum pertinet ad Dei & suam exaltationem: unde dicit gl. ibidem. Prohibentur gaudere de humiliatione diaboli, qui propter superbiam cecidit, sed gaudeant de sublimatione. Vel dicendum, quod de hoc non debent gaudere quasi de maximo bono, cum hoc possit fieri sine merito eius qui talia operatur, ut glo. ibidem dicit: sed principale gaudium eorum esse debet de his, quæ eos ordinant ad uitam æternam, unde & sequitur. Gaudeat autem quod nomina uestra scripta sunt in cælis. Ad secundum dicendum, quod uerba Iob sunt intelligenda de gaudio elationis: & hoc etiā patet in uerbis Grego. inductis. Superbum autem gaudium est, quod aliquis de bonis quæ Deus per eum facit, quasi propria gloria delectatur. Ad tertium dicendum, quod ille qui gaudium de quo agitur, refert in Deum, non in seipso gloriatur, sed gloriatur in Deum, in quem refert hoc de quo gloriari posset.

CAP. XIX.

Septimo, de hoc quod religiosi curias principum frequentant.

Nunc septimo restat ostendere quomodo nituntur probare, quod religiosi non debent in familiaribus principum & magnatum conuertiari. Mat. enim 11. dicitur. Ecce qui mollibus uestiuntur, in domibus regum sunt: sed mollibus uestiri religiosi non competit, cum statum penitentiae profiteantur. ergo in domibus regum & principum religiosi esse non debent. Item, glo. ibidem dicit. Rigida uita & prædicatione debet declinare mollium palatia, quæ frequentant mollibus induti, uidelicet aduulantes: & sic idē quod prius. Itē, Luc. 9. super illud. Loquebatur illis de regno Dei, dicit glo. Illis non otiosis, non in ciuitate synagoga, id est, secularis dignitatis residentibus, sed inter desertum Christum querentibus, cælestis gratiæ alimonia impartitur. Si ergo religiosorum uita ad hoc est ordinata, ut aliquis alimonia cælestis gratiæ consequatur a Christo, non debent religiosi cum his qui sunt in seculari dignitate commorari. Item, Hieronymus ad Paulinum presbyterum. Multitudines hominum & officia, & salutationes, & conuiuia, ueluti quædam catenas fugias uoluptatum: sed in curijs principum conueniunt multitudines, & conuiuia frequentantur. ergo religiosi ibi morari non debent. Item, Boetius dicit in libro de consolatione, quod illi, qui in potentia gloriantur, querunt uel regnare. Opuſ. S. Tho. Aquin. V 4 vel re-

vel regnantibus adherere: sed hoc est reprobabile in religiosis qui humilem vitam elegerunt, quod in potentia gloriantur. ergo regnantibus adherere non debent. Item, cum honores ad superbiam vitæ pertineant, quæ est vnum de tribus quæ in mundo reprobantur, religiosi qui mundo abrenuntiauerunt, debent ab his quæ ad honorem pertinent abstinere: sed hoc videtur ad honorem pertinere quod aliquis prædicet in curijs regum, vel principum, vel synodis, vbi multitudo hominum congregatur. ergo religiosi de talibus se intromittere non debent, & sic nituntur concludere, quod religiosi nullatenus debent in curijs regum, vel principum conuersari. Sed hoc manifeste falsum ostenditur ex hoc, quod multi sancti viri cum regibus & principibus commorati sunt. Ioseph enim commoratus est in curia Pharaonis, de quo in psal. 104. dicitur: Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnium possessionis suæ. Moyses etiam in domo Pharaonis nutritus est, & instructus omni sapientia Aegyptiorum perhibetur, Act. 7. Nathan etiam propheta inter familiares Dauid & Salomonis computatur. Daniel etiam in curia regis Babylonis constitutus est princeps super oēs prouincias Babylonis, & postulauit a rege, & constituit super opera prouinciarum Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago. Ipse autem Daniel erat in foribus regis, Dani. 2. gl. A regis latere non recedens honoratus, familiaris. Nehemias etiam pincerna regis Persarum fuit, ut habetur Nehemi. 1. Mardocheus etiam factus est princeps in curia Assueri, Hester, 8. In nouo etiam testamento in regum palatij aliqui sancti morati fuisse leguntur. Vnde Phil. vlt. dicitur. Salutem vos sancti, maxime qui de domo Cæsaris sunt. Sebastianus etiam in curia Diocletiani, inter primos palatij fuisse legitur: similiter Ioannes & Paulus fuerunt de familia Constantini Augusti. Et Greg. in prolo. moral. narrat. quod in terreno palatio excubabat, vbi multi ex monasterio fratres germana charitate coniuncti secuti sunt eum. Non est ergo illicitum viris perfectis, & viris religiosis in curijs regum commorari. Vt ergo appareat quid in ista controuersia sit tenendum, sciendum quod sancti viri aliquid propter se querunt, aliquid propter alios. Propter se quidem querunt Christo per contemplationem inhære vel in hoc mundo, quantum presentis vitæ infirmitas patitur, vel in futura vita vbi eum plenissime contemplantur: sed propter alios interdum coguntur a desiderata contemplatione discedere, & se actionum multibus implicare. Sic ergo & in desiderio habent quietem contemplationis, & tamen propter salutem proximorum patienter sustinent laborem actionis. Vnde Pau. Phi. 1. Coarctor e duobus, desiderium habes dissolui & esse cum Christo, permanere autem in carne necessarium propter vos. Greg. etiam in homi. 42. partis super Eze. ait. Menti sponsum suum fortiter amati vna solet esse consolatio, si per hoc quod ipsa a visione differtur, aliorum animæ per eius verba proficiant, & ad caelestem sponsum amoris facibus inardescant. Et hac necessitate contingit quod sancti quandoque multitudinibus se ingerant, & magnatum gratiam & confortia querant non fauore humano, vel potentia delectati, sed ut plures ad viam salutis trahere possint, quia ut dicit August. 8. confes. Multis noti multis sunt authoritati ad salutem, & multis praeunt secururis: quia ut ipse infra dicit. Plus hostis vincitur in eo quem plus tenet, & de quo plures tenet. Plus autem superbos tenet nomen nobilitatis, & de his plures

res nomine authoritatis: id est vrgente charitate nobilitate & authoritatem habentium sancti confortia querunt, ut per eos pluribus possint proficere ad salutem, & nisi hoc facerent, essent merito arguendi. Vnde dicit Grego. in pastor. Qua mente is qui proximis profuturus enitesceret, vtilitatem ceterorum secretum proponit suum, quando ipse summi patris vnigenitus ut multis prodesset, de sinu patris egressus est ad publicum nostrum. His igitur visis facile est respondere ad obiecta. Quod enim dicitur Matth. 11. Qui mollibus vestiuntur &c. satis aperte ostenditur, quod de his loquitur qui in curijs regum morantur ut ibi suas proficiant voluptates: similiter quod dicit gl. Luc. 9. Non otiosis &c. intelligitur de illis qui in ciuitate, vel seculari dignitate resident, ibi quietem habentes: sed sancti quietem suam in Deo solum habent, & in ipso resident. Quod autem eos oporteat in dignitatibus, vel cum multitudine commorari, magis laborem reputant quam quietem. Quod autem dicit Hiero. Multitudines hominum &c. patet quod loquitur de frequentantibus multitudines, & huiusmodi, non ad fructificandum, sed ad delectandum, quod patet ex hoc quod sequitur, Quasi catenas fugias voluptatum. Similiter quod Boetius dicit, Illi qui in potentia &c. manifeste apparet verum esse. Non tamen sequitur, si illi qui in potentia gloriantur, volunt potentibus adherere, quod e conuerso omnes qui potentibus adhererent, vel adherere volunt, in potentia delectentur, cum hoc possit fieri propter aliam causam, ut dictum est. Similiter etiam quamuis prædicare multitudinibus sit honorificum, non tamen sancti in hoc gloriam suam querunt, sed Dei, imitantes eum qui dicit Io. 7. Ego gloriam meam non quero, sed eius qui misit me.

C A P. X X.

Quomodo peruertunt iudicium in infamiam personarum religiosarum, primo mala si qua in eis sunt extendendo.

Viso igitur quomodo blasphemantes peruersi homines iudicium de rebus peruertunt, nunc videndum est quomodo peruertunt iudicium de personis. Forte autem posset alicui videri, quod detractiones quæ personis irrogantur, essent tolerandæ sine contradictione, tum quia ut Grego. dicit. 9. homel. primæ patris super Eze. Peruersorum derogatio vitæ nostræ approbatio est: quia iam ostenditur nos aliquid iustitiæ habere, si illis displicere incipimus, qui non placeant Deo, iuxta illud quod dicitur Io. 15. Si mundus vos odit &c. tum etiam quia humana iudicia sunt paruipendenda, secundum Apostolum. 1. Cor. 4. Mihi pro minimo est ut a vobis iudicer, aut ab humano die: & præcipue cum nostræ conscientiæ Deum testem habeamus &c. sed interius considerantibus apparet huiusmodi detrahentium linguas esse efficaciter reprimendas propter tria. Primo, quia eorum detractione non ad vnam personam, aut ad plures determinatas fertur, sed ad totum religiosorum collegium. Vnde eorum temeritati est viriliter resistendum, ne oves Christi passim luporum morsibus lacerentur. In detestatione. n. mercenarijs dicitur Ioan. 10. quod mercenarius videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit. Lupus autem ut glo. ibidem dicit, est vel violentus, qui eorum

poraliter vastat, vel diabolus qui spiritualiter dissipat. Reprehenduntur etiam quidam Eze. 13. Non ascendisti ex aduerso, neque opposuisti murum pro domo Israel. Secundo, quia eorum vitam denigrare narrantur, quibus non solum conscientia necessaria est propter seipsum, sed etiã fama, ut in proximis per prædicationem proficere possint. De istis enim detractoribus, super illud ad Gala. 4. Eijce ancillam &c. dicit glo. Omnes qui in ecclesia terrenam felicitatem querunt, adhuc ad Ismael pertinent. Ipsi sunt qui contendunt spiritualibus proficientibus, & detrahunt illis, & habent labia iniqua, & linguas dolosas: & ideo talibus detractoribus resistendum est. Vt. n. dicit Grego. in homel. prædicta. Hi quorum vita in exemplum imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, & in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnunt: vnde & Ioannes detrahentis sibi verba compescuit in epistola ad Gaicum cum dixit. Si venero, commoneam eius opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos, Et Paulus 2. ad Cor. 10. Epistola, inquit, graues sunt &c. Tertio, quia non in hoc sistunt ut infament, sed ad hoc tendunt ut totaliter extirpent. Quod manifeste apparet ex hoc, quod prelatos inducunt ut eos faciãt ab omnibus euitari, ut in necessarijs eis non prouideatur, & ad eorum consortium nullus admitti permittatur. Quod quidem consilium significatur Isa. 7. Eo quod consilium inierit contra te Syria in malum, Effraim, & filius Romeliæ dicentes. Ascendamus ad Iudam, & succitemus eum, & auellamus eum ad nos: sed ut ibi dicitur, Non stabit, & non erit istud. Ista etiam sunt consilia de quibus dicitur Hierem. 2. Cogitauerunt super me consilia dicentes. Eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius: sed in consilium eorum non veniat anima mea, dicit Iacob Genes. penulti. Vnde eorum crudelitas non debet amplius tolerari. Vt enim dicit Hester. 7. Traditi sumus ego & populus meus, per eorum scilicet peruersa consilia, ut conteramur, & iugulemur, & pereamus. Atque vti in seruos & famulas venderemur, essetque tolerabile malum, & gemens tacerem. Dicitur enim Ecclesiasti. 4. Ne accipias faciem aduersus faciem tuam, nec aduersus animam tuam mendacium. Vt ergo eorum detractionibus resistatur, sciendum est quod ipsi in sua detractione quadrupliciter procedunt. De viris enim spiritualibus mala, si qua sunt vera, extendunt, dubia asserunt, falsa confingunt, bona peruertunt. Extendunt siquidem mala, quæ in religiosis inueniri possunt tripliciter. Primo, quantum ad tempus, videlicet ea quæ ante conuersionem ab eis perpetrata sunt in eorum contumeliam commemorando. Exponentes enim hoc quod dicitur 2. Tim. 3. Erunt homines seipsum amantes &c. contra religiosos, dicunt in eorum opprobrium hoc de eis intelligi, quia ex statu in quo huiusmodi peccatis detinebantur, ad statum religionis peruenerunt, quã ipsi detractores sectam penetrantium domos appellant: sed in hoc manifeste errare conuincuntur, quia ut dicit Greg. in 18. mor. super illud Iob. 28. Ferrum de terra tollitur. Tunc ferrum de terra tollitur, dum fortis propugnator ecclesiæ a terrena, quam prius tenuit, actione separatur. Non ergo debet in eo despici quod fuit, quia iam cæpit esse quod non fuit. Et Apostolus. 1. Cor. 6. post multorum enumerationem peccatorum subiungit. Et hoc aliquando qui-

dem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis &c. Expositio etiam eorum contra intentionem Apostoli est. Non enim vult quod prius fuerint tales quales prædixerat, & postea penetratores domorum efficiantur: sed quia similiter dum domos penetrant, sunt de numero eorum peccatorum, quos prius enumerauerat. Secundo, extendunt quo ad personas, ut videlicet quod ab vno, vel duobus geritur, toti religioni imponere presument, sicut cum dicunt, quod non sunt tibi sibi appositis contenti lautiora querentes, & multa huiusmodi, quæ etiam si ab aliquibus aliquando fiant, nullatenus sunt totali collegio imponenda. Vnde dicit Aug. ad Vincentium Donatistam, & habetur. 23. q. 7. Quicumque. Quisquis res pauperum, quas sub nomine ecclesiæ tenebatis, non per iustitiam, sed per auaritiam tenet, displicet nobis, sed nec facile ista monstratis. Nonnullos toleramus, quos corrigere, vel punire non possumus, neque propter paleam relinquimus aream Domini, neque propter pisces malos rumpimus retia Domini &c. Non ergo propter hoc infamandum est religiosorum collegium, si aliqui ex eorum numero grauia etiam peccata committunt: alias simili modo & Apostolorum collegium vituperabile fuit propter hoc quod dicit Io. 6. Nonne duodecim vos elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Vnde etiam Canti. 2. dicitur. Sicut liliolum inter spinas, sic amica mea inter filias. gl. Greg. Nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt: sed tamen de his dici potest, quod dicitur. 1. Io. 2. Ex nobis prodierunt, sed ex nobis non erant. Tertio, extendunt religiosorum mala secundum quantitatem, videlicet eorum peccata leuia ultra modum aggrauando. Non enim potest homo in hoc mundo sine peccato viuere, sicut illud. 1. Io. 1. Si dixerimus quonia peccatum &c. sed tamen peccata leuia, quæ etiam in quibuscumque perfectis inueniuntur, quasi graua exaggerant, contra illud Proue. 34. Ne insidieris, & queras impietatem in domo iusti. Et ad hoc pertinet quod religiosos pseudoapostolos esse dicunt his signis, quod querunt opulentiora hospitia, in quibus melius procurentur, quod procurant aliena negotia, ut sic mereantur hospitia, quod rapiunt bona temporalia illorum quibus prædicant, & alia huiusmodi, quæ & si in vitium sonent, non tamen sunt tam graua ut pro eis dici possint peccatores qui hæc committunt, nedum ut pro eis possint dici pseudoapostoli: vnde super illud Gal. 2. Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores, dicit glossa. Hoc nomen non est vltimatum in scriptura de illis qui cum iuste & laudabiliter viuunt, non tamen sunt sine peccato. Et sic eis conuenit quod dicitur Mat. 7. quod scilicet vident festucam in oculo fratris sui, & trabem in oculo suo non vident, vbi dicit glossa. Multi præuenti maioribus, leuiores in fratre malum vituperare & damnare, quam emendare pleni odio, & inuidia, & malitia. Implent etiam quod dicitur Mat. 23. Colantes culicem, camelum autem glutientes, minima religiosorum peccata mordaciter arguentes, sua graua non curantes.

C A P. X X I.

Secundo, dubia asserendo, quod scilicet religiosi fauore mundi querunt & suam gloriam, & non Christi.

Nunc videndum est, quomodo dubia asserunt in religiosorum infamia. Dubia autem maxime sunt futura,

futura, & etiam occulta cordis, de quibus etiam iudicare presumunt. De futuris quidem, cum dicunt quod erunt finaliter in moribus reprobis, & tandem in fide erunt corrupti. De occultis vero cordium, cum dicunt quod querunt fauorem mundi, quod querunt suam gloriam & non Christi, & multa huiusmodi, in quibus manifeste temerarij iudices conuincuntur, ut patet per hoc quod habetur. Ro. 14. Non ergo amplius iuicem iudicemus: ubi dicit gl. In his duobus temerarium iudicium, scilicet cum incertum est quo animo quid factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit, qui nunc bonus, vel malus manifeste apparet: uel superbia, vel inuidia est de his iudicare, quod maxime faciunt, qui magis amat clamare & vituperare, quam corrigere & emendare. In hoc etiam sibi quod folius Dei est, usurpant, scilicet scire futura & secreta cordium. Vnde dicitur Esa. 41. Annuntiate quae uentura sunt in futurum, & sciemus quia dixistis uos. Et Hier. 17. Pratum est cor hominis, & inuisibile, quis cognosceret illud? Ego Dominus & c. Vn. 1. Co. 4. Nolite ante tempus iudicare & c. glof. Aliter enim iniuria iudici fit, si ante sententiam eius a seruo procedat sententia, quod intelligendum est in illis quorum sibi Dominus iudicium referuauit.

CAP. XII.

Tertio, falsa confingendo, quod scilicet religiosi sunt pseudoapostoli, pseudoprophetae, & pseudochristi.

Iam restat videre, quomodo in diffamationem religiosorum falsa confingunt. Et quia ut diximus, ad conterendum cor eorum, ut dicitur Esa. 10. non sunt contenti quolibet mala confingere, sed grauissima quibus eos suspectos reddant, & hominum societate indignos, & omnibus odiosos, & ut eos sua de tractione plenius opprimant, eis imponunt mala illa quae in ecclesia pessima inueniri possunt, & secundum eius initium, ut in primitiua ecclesia, & fm eius progressum, sicut secundum tempus quod nunc agit, & secundum eius terminum, sicut erit temporibus Antichristi. Dicunt enim eos esse pseudoapostolos, qui in primitiua ecclesia vituperantur. Dicunt eos esse fures, & latrones, & penetratores domorum, quales per totum tempus ecclesiae sunt cauendi. Dicunt eos nuntios antichristi nouissimorum temporum pericula procurantes, quales in finali ecclesia sunt timendi: a quibus tribus eos per ordinem defendamus. Et primo quantum ad hoc quod pseudoapostoli dicuntur. Ut ergo appareat quam fallaciter hoc nomen religiosi imponant, quid hoc nomine significetur, videamus. Inueniuntur. n. in sacra scriptura multa quae ad idem pertinent, sicut pseudoprophetae, & pseudoapostoli, & pseudochristi, quae omnia in falsitatem sonant, & ad idem pertinent, unde de eis simile est iudicium: quod patet ex hoc quod habetur. 2. Pe. 2. Fuerunt & pseudoprophetae in populo, sicut & in uobis erunt, magistri mendaces. Prophetae autem & apostoli officium est, ut sit mediator inter Deum & populum uerba Dei populo annuntiando, sicut habetur. 2. Cor. 5. Pro Christo legatione fungimur tamquam Deo exhortate per nos. Vnde ex duobus dicitur aliquis falsus propheta, & falsus apostolus. Primo ex hoc quod a Deo non est missus, prout dicitur Hier. 13. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Secundo ex hoc, quod uerba Domini

non proponunt, sed falsa de suo confingunt, unde in eodem dicitur. Nolite audire uerba prophetarum qui prophetant uobis & dicipiunt uos, Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini. Et Ezech. 13. haec duo tanguntur. Vident, inquit, uana, & diuinant mendacium dicentes, Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos. Et additur tertium quod ad pertinentiam falsitatis pertinet, cum subditur. Et perseverauerunt confirmare sermonem: unde cum Hieremias quasi falsus propheta condemnaretur, haec duo a se remouit Hier. 26. inquit. In ueritate misit me Dominus ad uos, quantum ad primum: ut loquerer in auribus uestris omnia uerba haec, quantum ad secundum. Et haec duo in nouo testamento pseudoapostolos constituunt, uidelicet quod non mittuntur a Domino, & quod falsam doctrinam disseminant. Intelliguntur autem a Domino mitti, etiam quando a praelatis ecclesiae mittuntur: unde August. ad Orosium. Apostolus interpretatur missus. Apostolorum quatuor sunt genera, a Deo, a Deo & per hominem, & per hominem tantum, & ex se. A Deo sicut Moyses: a Deo & per hominem, sicut Iesus Naue: per hominem tantum, sicut nostris temporibus multi fauore vulgi in sacerdotium subrogati sunt: ex se, sunt ipsi pseudoprophetae. & postea subiungit. Illum cognosce missum a Deo, quem non paucorum hominum laudatio, vel potius adulatio eligit, sed illum quem uita & mores optimi, & apostolicorum exactio commendat sacerdotum. Quod etiam pseudoapostoli dicuntur illi qui doctrinam haereticam disseminabant, patet ex hoc quod habetur in glof. ad Gala. 1. super illud. Nisi quod sunt aliqui qui uos conturbant. glof. Hi erant pseudoapostoli, qui dicebant aliud euangelium esse, & aliud legem Moysi. & Mar. 13. super illud. Exurgent pseudochristi, & pseudoprophetae & c. dicit glof. De haereticis accipiendum est, qui contra ecclesiam uenientes, se Christos esse mentuntur, quorum primus est Simon magus extremus antichristus. Ad hoc autem quod aliquis non missus praedicet, vel falsam doctrinam praedicet, ex aliqua mala radice mouetur, utpote vel ex avaritia lucrum querens, vel ex superbia, vel inani gloria. Contingit etiam huiusmodi homines gratia Dei desertos per multa uicia defluere, & magna, & parua: non tamen ex omnibus his radicibus, vel huiusmodi uitijs dicitur pseudoapostoli, vel pseudoprophetae, quia non omnis qui propter lucrum praedicat, vel propter fauorem mundi, pseudoapostolus est, alias non esset differentia inter mercenarium & pseudoapostolum. Qui. n. aliud quam fructum animarum & honorem Dei per praedicationem querunt, mercenarij dicuntur siue uera, siue falsa annuntiant, & siue missi, & siue non missi: sed pseudoapostoli, seu pseudoprophetae dici non possunt nisi quando non sunt missi, vel falsa annuntiant. Similiter etiam non omnes peccatores qui uerbum Dei annuntiant, vel sacramenta ministrant, sunt pseudoapostoli, vel pseudoprophetae. Veri enim praelati sunt ueri apostoli, qui tamen peccatis exigentibus interdum peccatores inueniuntur. In hoc etiam detractorum, contra quos agimus, insipientia, siue malitia ostenditur, qui religiosos, pseudoapostolos, vel pseudoprophetas nominare praesumunt ex quibusdam signis, quorum quaedam peccata leuia sunt, quaedam uero graua, non tamen ad duo praedicta pertinentia, utpote, quia querunt honorem proprium, quia querunt de inimicis uindictam, & quaedam alia huiusmodi, quae etiam si omnia congregata essent in aliquo homine praedicante, non

te, non tamen eum pseudoapostolum constituerent, vel ostenderet, dummodo uera praedicaret & missus. De falsitate autem praedicationis nihil proponere, aut de hoc quod dicunt eos praedicare non missos, quod ad rem pertinet, quam inaniter dicant, patet ex his quae supradicta sunt, cum de eorum praedicatione ageretur, unde relinquatur in hoc esse mendaces, quod eis tantum crimen imponere praesumunt, religiosos, pseudoapostolos nominando. Possent autem eadem astutia, vel ipsismet, uel quilibet alij de simili crimine infamari. Cum enim pseudoapostoli multa egerint, quae etiam alij peccatores agunt, & interdum etiam iusti, licet ex alia causa, in promptu esset arguere, pseudoapostoli leguntur hoc uel illud fecisse, unde & illi qui hoc uel illud faciunt, sunt pseudoapostoli reputandi: sed in hoc argumento manifeste uanitas inueniretur, ut ex dictis patet.

CAP. XIII.

Quarto, crimina imponendo, quae ecclesia toto temporis processu patitur, scilicet quod religiosi sunt lupi, fures, latrones, & penetrantes domos.

Nunc uidentur est, quomodo religiosi crimina imponant, quae ecclesia toto temporis sui processu patitur, utpote quod dicunt eos lupos, latrones, & penetrantes domos. Quod enim sint fures & latrones, per hoc uolunt ostendere, quia ut dicunt non intrant per ostium in ouile ouium, dum confessiones audiunt & praedicant & docent aliunde quam per ostium. Ex quo manifeste insipientiae contumacia possunt, quia ostium Christus est, ut per glossam ibidem patet. Nec praelatus ostium dici potest. Vnde glo. ibidem dicit, quod ostium sibi soli Christus retinuit. Non ergo intelligitur intrare, non per ostium, qui non intrat per praelatum, sed qui non intrat per Christum, sicut iudei, Getales, philosophi, pharisaei, & haeretici, ut ibidem glo. exponit. Isti ergo fures dicuntur, quia quod alienum est, suum dicunt, id est, oues Dei suas faciunt, non conuertendo ad doctrinam Christi, sed ad suam. Latrones, quia quod furantur occidunt, retrahendo a fide, ut ex uerbis glossarum ibi accipi potest. Et tamen dato quod fures & latrones dici deberent qui Christum annuntiant secundum ueram doctrinam, non per praelatos ecclesiae, quam hoc sit a religiosi alienum, ex praedictis manifeste apparet, nisi illum errorem aliquis sapiat, quod Episcopus uel Papa non sit immediatus praelatus cuiuslibet, qui parochiali subditur sacerdoti. Lupos autem rapaces eos dicunt, per hoc quod accedunt ad ministrandum fidelibus Christi spiritualia alimenta, intrinsecus autem intendunt refici de bonis carnalibus eorum, sicut lupi accedunt ad oues, ut de carnis eorum reficiantur. In quo & manifeste desipere conuincuntur. Manifeste enim Io. 10. Dominus distinguit inter mercenarium & lupo. Hoc autem quod lupo imponunt, gl. mercenario attribuit, quae sic dicit. Mercenarius est, qui querit quae sua sunt, non quae Christi, qui seruit Deo, non propter Deum, sed pro aliqua merce. Illi ergo qui in hoc tantum offendunt, quod intendunt temporalia accipere & pro eis praedicant, mercenarij sunt non lupi, nisi ipsi uel corporaliter macent per potentiam, sicut tyranni, uel spiritualiter dissipent sicut diabolus & eius ministri haeretici, ut per glo. ibidem patet. Hoc etiam apparet, per hoc quod dicitur Act. 20. Scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in uos. glo. Haeretici callidi in fraudem,

de, fortes in disputatione, cruces in occasione. Et per hoc etiam quod habetur Mat. 7. Intrinsecus autem sunt lupi rapaces, quod glo. specialiter exponit de haereticis, qui uenenato animo & intentione nocendi, lupi rapaces sunt, uel exterius si detur copia persequendo, uel interius corrumpendo. Quomodo etiam hoc sit temerarium iudicium, iudicare de aliquibus, quod carnalia principaliter intendat, quamuis spiritualia se minantes carnalia accipiant, ex dictis patet. Dicunt etiam eos esse penetrantes domos per hoc, quod confessiones audiunt sine licentia sacerdotum. Sic enim penetrant domos conscientiarum, quod probat per quandam expositionem glossae quae habetur. 2. Tim. 3. super illud. Ex his sunt qui penetrant domos & c. glo. Penetrant domos, id est, rimantur proprietatem cuiusque, & quos idoneos inueniunt, captiuos ducunt. Proprietatem autem cuiusque rimari non possunt, nisi confessiones audirent. Quia ergo huic auctoritati multum innituntur, uideamus intellectum eius. Praedixit enim Apostolus, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipso amantes & c. Nouissimi autem dies ut Aug. dicit in epistola ad Hestium, quandoque dicuntur etiam ipsa Apostolorum tempora. unde illud quod dicitur Ioel. 2. in nouissimis diebus effundam de spiritu meo & c. Petrus dicit esse completum in die Pentecostae. 2. Quandoque etiam nouissimus dies dicitur omnium ultimus. Io. 6. Ego resuscitabo eum in nouissimo die. Hic autem oportet ut intelligantur nouissimi dies, qui sunt illi nouissimo propinquiores, eo quod Apostolus in futurum loquitur. Instabunt inquit tempora periculosa & erunt & c. quod ad illud pertinere uideatur, quod habetur Mat. 24. quod refrigescet charitas multorum & abundabit iniquitas, unde glo. ibidem dicit, unde Apostolus. Erunt homines seipso amantes. Non ergo uerba Apostoli sunt intelligenda, quasi uita quae connumerat uelto seculo uelquam de defuerint, sed quia abundante malitia, in futuris temporibus crescent. Quidam tamen in primitiua ecclesia erant, qui etiam illis uitijs abundabant: alias frustra diceret, Et hos deuita: & quasi Timotheo querenti, quomodo possum uitaere quae nondum sunt? Respondet Apostolus. Ex his iam sunt illi qui penetrant domos & c. Illa igitur uita quae supra posuerat, ad futurum pertinere uult: sed hoc quod dicit ex his sunt qui penetrant domos, ad praesens. Vnde dicit penetrant, non penetrabunt captiuos ducunt, non ducunt. Nec putandum est hoc loco pro temporis futuri uerba praesentis temporis posuisse, ut Aug. in eadem epistola dicit. Erant ergo in primitiua ecclesia aliqui ex hoc actu noti, quia penetrabant domos & c. quos uult intelligi illis uitijs esse irremittos, qui in nouissimis temporibus abundabunt. Qui autem sunt isti expressius exponit ad Titum. 1. ubi sic dicit. Sunt multi inobedientes & uaniloqui & seductores, qui de circuncisione sunt, quos oportet redargui, qui uniuersas domos subuertunt, docentes quae non oportet, turpis lucri gratia. Sic ergo quod dicit, ex his sunt qui penetrant domos, de illis intelligit, qui latenter circumbant domos, falsam doctrinam disseminando, siue intelligatur de domo conscientiae, siue de domo materiali, & captiuabant uinculis erroris. unde subiungit Apostolus. Homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Nec est intelligendum ut ipsi uolunt, quod hoc quod dicitur reprobi circa fidem, accipiat pro futuro: quia si dicat. Qui nunc penetrant domos, erunt reprobi circa

CONTRA IMPUGNANTES

circa fidem : quod patet tum ex hoc quod dicit præfentialiter, hi resistent ueritati, tum ex hoc quod sequitur, sed ultra non proficiunt. Inipientia enim eorum manifesta erit gl'of. per bonos, præsertim per Io. Apostolum, per quem in Asia destruendos hæreticos prædicat. Ex quo etiam patet quod de hæreticis Apostolus loquitur: unde dato quod religiosi confessiones audirent sine licentia prælatorum, dummodo hæreticam doctrinam nõ seminarēt, istis uerbis Apostoli non notarentur. Et sic etiam exclusum est totum eorum figmentum, quo confingere nituntur occasione horum uerborum per religiosos qui confessiones audiunt, nouissimorum temporum pericula imminere. Quomodo autem religiosi licite & uiliter confessiones audiāt, supra dictum est, cum de hoc ageretur.

CAP. XXIII.

Quomodo mala quæ in finali ecclesia timetur, religiosi imponunt, probare uolentes quod e uicino insent tempora antichristi.

Iam uideamus quomodo mala quæ in finali ecclesia timentur, religiosi imponant, dicentes eos esse nuntios antichristi. Ad quod persuadendum, ad duo ostendenda conatur. Primo, quod nunc quasi e uicino tempore antichristi imineat: secundo, quia nuntij antichristi sunt specialiter religiosi, qui prædicant, & confessiones audiunt, de quibus per ordinem agemus. Quod autem non longe sunt tempora nouissima, ex hoc probare uolunt, quod Apostolus dicit. 1. Cor. 10. Nos sumus in quos fines sæculorum deuenerunt. & 1. Io. 2. Filioli nouissima hora est. & Heb. 10. Adhuc modicum aliquantumque qui uenturus est ueniet, & nõ tardabit. & Io. 5. Ecce iudex ante ianuam assistit. Ex quibus omnibus habere uolunt, quod cum a temporibus Apostolorum quando hæc dicebantur, iam tantum tempus sit elapsum, quod nunc prope immineat tempus antichristi. Quæ quidem uerba si sic intelligant, ut tempus antichristi propinquum esse denuntiant, eo modo loquendi, quo temporis quantumque spatium in sacra scriptura breue solet accipi in comparatione æternitatis, secundum quæ modum dicitur. 1. Cor. 7. Tempus breue est, in nullo reprehensibile inueniuntur. Sed tamē hæc eorum assertio ad suam sententiam confirmandam efficaciam nõ habebit, qua uidelicet uolunt adstruere quod nunc sunt cauenda illa pericula quæ propinquissimis temporibus antichristi prædicantur futura: & quod per religiosos qui nunc sunt, euenient, de quibus inquiri uolunt a prælatis. Si autem ex his uerbis aliquod distinctum tempus signari uolunt, utpote quod antichristus ueniet infra septem annos, aut centum, aut mille, inueniuntur præsumptuosissimi multis auctoritatibus conuicti. Dominus enim Act. 1. querentibus discipulis de hoc ipso, respondit. Nõ est uestrum nosse &c. Ex quo argumentatur Aug. in epistola ad Hesitium, quod si non est eorum nosse, multo minus aliorum. Et Mat. 24. De die autem illa nemo scit neque angeli cælorum. Et idem habetur Mat. 13. & 2. Thef. 2. Non moueamini a sensu uestro, quasi istet dies Domini. Et Aug. dicit in epistola ad Hesitium loquens. Dixisti, Euangelium dicit, De die illa & hora nemo scit. Ego autem, inquit, pro possibilitate intellectus mei dico, neque mensum, neque annum aduentus ipsius sciri posse. Ita enim uidetur sonare tamquam nõ possit sciri quo

RELIGIONEM

Fanno uenturus sit, licet posset sciri qua hebdomade annorū, uel qua decade: & infra. Quod si nec hoc comprehendere potest, quæro utrum sic saltem possit intelligi tempus aduentus eius, ut eum uenturum dicamus infra istos, uerbi gratia, uel quinquaginta, uel centum annos, uel quorumlibet seu maioris numeri, seu minoris annorum: & infra. Si autem nec hoc te comprehendisse præsumis, hoc sentis quod ego. In primitiua ecclesia, ut Hiero. narrat in lib. de illustribus uiris, & Eusebius in ecclesiastica historia, quorundam doctrina reprobata est propter hoc, quod aduentum Domini instare dicebant, sicut & isti nunc uidentur dicere. Non ergo potest quantumlibet spacium determinari, aut paruum, uel magnum tempus, quo finis mundi in quo Christus & antichristus expectantur, expectetur. Et propter hoc dicitur. 1. Thef. 5. q. dies Domini sicut fur ueniet. & Mat. 24. Sicut autem in diebus Noe non cognouerunt donec uenit diluuiū, & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis: unde & Aug. in epistola ad Hesitium proponit tres aduentum Domini expectantes, quorum unus citius, alter tardius Dominum putat esse uenturum, tertius suam de hoc ignorantiam confitetur, & hunc magis commendat, primum uero magis increpat. Ad aduentum etiam suam intentionem, tali ratione utuntur. Ab aduentu Christi ultima ætas incipit: aliq̄ uero ætates nõ durauerunt ultra mille annos, unde cum iam ab aduentu Christi multo plures quam mille anni transierint, in breui huius ætatis est terminus expectandus. Cui rationi obuiat Aug. in lib. 83. q. q. 60. sic dicens. Senectus autem solet etiam tantum tenere temporis, quantum reliquæ omnes ætates. Senectuti autem comparat istam ultimam ætatem, unde concludit. Etas igitur ultima generis humani, quæ incipit a Domini aduentu usque ad finem sæculi, quibus generationibus computetur incertum est. Et hoc utiliter Deus uoluit latere, sicut in euangelio scriptum est, & Apostolus attestatur dicens, Diem Domini tamquam furem in nocte esse uenturum. Inducunt etiam octo signa, quibus propinquum antichristi aduentum ostendere uolunt, quorum primum uidetur sumi ex hoc quod dicitur Danielis 7. de antichristo. Putabit quod possit mutare tempora. gl'of. In tantam elatus superbia, ut leges & cetera mutare conetur: unde cum quidam iam Christi euageliū mutare conetur in quoddam aliud euangelium, quod dicunt æternum, manifeste dicunt instare tempora antichristi. Hoc autem euangelium de quo loquuntur, est quoddam introductorium in libro Ioachim compositum, quod est ab ecclesia reprobatum. Vel etiam ipsa doctrina Ioachim, per quam ut dicunt, euangelium Christi mutatur. Quo supposito, istud signum nullum est, quia temporibus Apostolorum quidam euangelium Christi mutare uoluerunt, ut patet Gal. 1. Miror quod sic ita cito transferimini ab eo qui uos uocauit in gratiam Christi in aliud euangelium. Secundum signum assumunt ex hoc quod habetur in psal. 9. Constitue Domine legislatorem super eos. gl'of. antichristum legis prælatorem: unde cum doctrina prædicta, quam legem antichristi dicunt, sit Parisius exposita, signum est antichristi tempus instare: sed doctrinā Ioachim, uel illius introductorij, quam uis alia reprobanda continet, esse doctrinam quam prædicabit antichristus factum est. Ipse enim prædicabit se esse Deum, ut habetur. 2. Thef. 2. Ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tamquam sit Deus: quia si doctrinam antichristi

antichristi intelligunt omnem falsam doctrinam, sicut & antichristi dicuntur omnes hæretici, tunc istud signum nullum est. A primitiua enim ecclesia nullum tempus fuit, in quo doctrinæ hæreticæ non proponerentur. 1. Ioan. 2. Nunc antichristi multi facti sunt. gl'of. antichristi sunt omnes hæretici. Tertium signum assumunt ex hoc, quod habetur Daniel. 5. & Esa. 21. Visa est in Babylone reprobata manus scribentis. Mæ, Tethel, Phares. Hanc etiam scripturam iam dicunt esse uisam in Babylone dilectam. scilicet ecclesia. Mæ enim interpretatur, Numerauit regnū tuum & compleuit, id est, finiuit. Per scripturam autem supradictam numeratur regnum Christi. Dicitur enim quod durabit usque ad mille ducentos & septuaginta annos. Tethel exponitur, Appensus es in statera, & inuentus es minus habens, quia in scriptura prædicta Euangelio Christi præfertur aliud Euangelium æternum. Phares interpretatur, Diuisum est regnum tuum, & datum est ecclesie finietur, & ad alios transferetur, unde sicut scriptura illa signat terminum Babylonis instare, ita etiā hæc scriptura signat terminum ecclesie. Sed hoc signum apparet esse friuolum ex hoc quod dicit Aug. 18. de ci. Dei, quod quidam dixerunt, quod cultus nominis Christi debebat durare per trecentos sexagintaquinque annos, deinde completo memorato annorum numero, sumeret finem. Iam ergo ante tempus Aug. aliqui fuerunt qui tempus Christi numerauerunt, & sic ista scriptura non est de nouo uisa. Unde per hoc non potest probari, quod aduentus antichristi iam de propinquo imminet. Aug. etiam ibidem narrat suo tempore quosdam fuisse, qui computabant annos ab ascensione Christi usque ad ultimum eius aduentum, quidam quadringentos, quidam quingentos, & quidam mille, quos omnes confutat auctoritate Domini dicentis. Non est uestrum nosse tempora, uel momenta. Ibidem etiam hunc modum argumentandi quo isti utuntur, improbat in quibusdam, qui ex decem plagis Aegypti uolebant fumere numerum persecutionum quas ecclesia passura est, quas dicit esse coniecturas humanas nulla ueritatis firmitate roboratas. In hoc etiam signo euidenter scripturæ, quam reprobant, assentiunt, cum & ipsi dicant Babylonem dilectam cito esse destruendam, sicut & scriptura quam improbat asserbat. Patet etiam nullam similitudinem esse, quia scriptura illa quæ uisa est in Babylone, diuinitus est ostensa, unde erat iudicium ueritatis: sed scriptura de qua loquuntur, est ex errore conficta, unde ex ea nullum potest elici argumentum. Alia uero quinque signa sumunt ex euangelio Matthei, ubi Dominus uidetur ponere signa aduentus sui. Quartum quidem signum est ex hoc quod dicitur Mat. 24. Occidet uos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Dicunt enim quod hoc nunc impletur, quia quidam qui in ecclesia uidentur esse sanctiores, corruptionem non sustinentes, suos correptores tradunt in tribulationem, & mortem, & in odium hominum. Hoc uero signum omnino nullum est, cum huiusmodi tribulationes sanctorum maxime fuerint in ipsis Apostolis & in martyribus, de quibus Dominus hæc prædicebat: nec adhuc aliquæ persecutiones similes illis apparent, unde nõ est magis signum propinquitatis aduentus Christi, quam tunc erat. Quintum signum sumunt ex hoc quod subditur ibi. Et tunc scandalizabuntur multi &c. Quod dicunt nunc impleri, quando religiosi dissimulantur, & ex hoc homines scandalizan-

A tur. Sed ista expositio est contra gl'of. quæ ibi dicit Scandalizabuntur. id est, discedent a fide timore, uel portentis, uel immanitate tormentorum, unde patet hoc esse completum temporibus martyrum. Eterum non est nouum quod sancti uiri ab impijs infamantur, cum dicatur etiam ipsis Apostolis Mat. 5. Beati estis, cum maledixerint uobis homines, & dixerint omne malum aduersus uos mentientes. In ecclesiastica etiam historia recitatur, quomodo tyranni procurabant fideles Christi turpissimis uitijs infamari. Sextum signum accipiunt ex hoc quod sequitur ibi. Et multi pseudoprophetae surgent, & seducunt multos. Quod dicitur nunc apparere, quando religiosi quidam apparent, quos pseudoprophetae nominant propter hoc, quod se ipsos commendant, & propter alia quædam huiusmodi. Sed hæc eorum expositio patet esse peruersa per gl. quæ habetur Mar. 13. ubi hæc eadem uerba leguntur quæ pseudoprophetae dicit esse intelligendos hæreticos, uel illos qui in populo Iudeorum fuerunt seductores post Christi passionem ante euerisionem terræ Hierusalem. Ad huius etiam destructionem sufficit, quod supra dictum est de pseudoprophetae. Septimum signum accipiunt ex hoc quod ibidem subditur. Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum: quod dicunt nunc impleri, quando quidam qui uidentur in ecclesia maxime fidei zelatores, dimittunt euangelium Christi, & adherent euangelio eterno, in quo ostenditur charitatem quam habere debet ad Christum refriguisse. Sed in hoc plane mentiuntur, quia illi de quibus loqui uidentur, euageliū Christi nõ dimittunt, nec alteri euangelio adherent. Et præterea dato quod hoc esset, non quid a multis retroactis temporibus aliqui qui in ecclesia uidebantur perfecti, nouas hæreses cõfinxerunt, Christi euageliū dimittentes, ut Pelagius, Nestorius, Euthices, & multi alij huiusmodi? Nec tamē in hoc illorum charitas refrigescere ostenditur, quod & si prædictam doctrinam non sequantur, tamen nõ persequuntur. Nõ enim persecutione indiget, in quo defensor non inuenitur, immo hoc esset erroris extirpatos sub specie correctionis sulcitare, & acribus populi inculcare, quod est maxime periculosum: unde Greg. dicit in 14. mor. quod mortuo Euthicio hæretico, quia forte non erat qui eius doctrinam sequeretur, dissimulauit eius dicta persequi, ne in fauillas uideatur uerba iaculare. Octauum signum sumunt ex hoc quod ibi subditur. Prædicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe: quod impleri dicunt per se ipsos, qui hæc signa & pericula annuntiant quæ ab omnibus annuntiari uolunt, secundum illud. 2. Tim. 4. Prædica uerbum, in sta oportune, im portune: in tantum quod eos qui huiusmodi signa non prædicant, dicunt esse pseudoapostolos, quia non habent oculos ante & retro, id est, ad cognoscendum præterita & futura, sicut animalia, de quibus legitur Apoc. 4. Sed hoc etiam eorum signum omnino nullum est. Quid enim eorum uanitati similes etiam a tempore primitiue ecclesie huiusmodi signa conficta annuntiabant, qui ab alijs catholicis & grauibus reprimēbantur, ut habetur in ecclesiastica historia. Et Marc. 13. in gl'of. super illud. Multi uenient in nomine meo, quæ sic dicit. Imminente excidio multi uenerunt, qui se esse Christos dicerent, & iam tempus libertatis adesse mentirentur. Multi etiam in ecclesia temporibus Apostolorum inter cetera diē Domini instare minati sunt. Sic ergo illi qui huiusmodi signa prænantiant, nõ computantur in numero

numero illorū qui euangelium annūtiant, sed in numero eorum qui seducunt multos. Vnde quod Dominus dicit, prędicabitur hoc euangelium regni &c, non refertur ad prędicationem horum vanorum signorum, sed ad prędicationem fidei Christianę, quę in vniuerso orbe ante Christi aduentum debet annūtiari. Vnde & Aug. in epistola ad Hesitium probat nō instare adhuc diē dominicum, cum adhuc suo tēpore essent gentes, in quibus certissimum erat euangelium Christi nondum esse prędicatum. Patet etiam, q̄ in hoc signo incidunt etiam in foueam quam fecerunt, dum imponunt alijs, q̄ quandam nouā doctrinam euangelium regni nominant, & ipsi manifeste hęc signa quę annuntiant euangelium regni dicunt. Hęc etiam quinque vltima signa vana & nulla esse patet per Aug. in epistola ad Hesitium. vbi sic dicit. Fortasse omni quę a tribus euangelistis dicta sunt, de Christi aduentu diligentius inter se collata atque discussa inuenient ad hoc pertinere, qđ quotidie euenit in corpore suo, qđ est ecclesia, de quo aduētū suo dixit, Ammodo videbitis filiū hoīs veniētē vel sedētē &c.

C A P. X X V.

Quomodo probare nituntur, quod religiosi nuntij sunt antichristi.

Nunc videamus quomodo nituntur inuestigare, qui sunt illi per quos pericula nouissimorū temporum imminēbunt, quos appellant nuntios antichristi. Et procedunt tali deductione. Certum est, inquit, q̄ isti seductores non erunt de barbaris gentibus & Iudęis. Hoc autem est contra id quod habetur Apoc. 20. Seducet gentes quę sunt super quatuor angulos terrę Gog, & Magog. gl. Has duas gentes ad iteram prius seducet, & per has ad alias procedet. Vel s̄m aliam expositionem, ibidem per Magog, intelliguntur omnes persecutores diabolum intra se tegentes, & tandem ad apertam persecutionem procedentes. Non ergo Barbari a persecutione antichristi excluduntur, vt dicunt. Procedunt autem vltius ad ostendendum, q̄ erunt Christiani per hoc qđ dicitur 2. Tim. 3. Habentes speciem quidem pietatis. glo. 1. Christianę religionis. Et loquitur de illis per quos pericula nouissimorum temporum imminēbunt, sed in hoc errare noscuntur: quia illa vitia quę ibi numerantur ab Apostolo, nō sunt ita accipiēda, quasi oīa eis dē oporteat inesse, sed quędā his, qđā alijs. Vnde non oportet, q̄ omnes illi, per quos imminēt illa pericula, habeant speciem pietatis, sed eorum aliqui. Sicut etiam in primitiua ecclesia patiebantur Apostoli persecutionem & a fidelibus, & ab infidelibus, vt patet. 1. Cor. 11. Periculis ex gentibus, periculis ex falsis fratribus. Vltius procedūt, q̄ isti nuntij antichristi nō reperientur inter aperte malos. Hoc est autem expresse contra glo. super illud psalm. 34. Deus quis similis erit tibi, quę totum illum psalm. 34. exponit de persecutione antichristi, & inter ceteros antichristi ministros, p̄ Philistin, dicit significari illos, qui sunt ebrii luxuria secularium. Gregor. etiam in 20. mora. exponens illud Iob. 30. Nunc autem deridēt me &c. Dicit hęc verba ecclesię ab aduersarijs suis extremis temporibus pressę. Et postea subiungit Quorum virtus manū erat mihi pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni. Quę postea & multa sequētia de aperte malis, & carnaliter viuētibus exponit. Dicit etiā,

q̄ tales antichristi ministri inter eos qui vendunt boni inueniuntur. Quod probat per illud quod dicitur Mat. 7. Attēdite a falsis Prophetis. & per aliquas alias huiusmodi auctoritates: sed quis tales aliqui sint futuri, per quos antichristus seducet, nihilominus & alij non excluduntur, sicut etiam in primitiua ecclesia fideles per vtrosque persecutiones patiebantur. Quod etiam dicunt, q̄ nullus potest seducere, nisi sit apprensus bonus, patet esse falsum, cum multo plures seducantur delitijs huius mūdi & terroribus, quām etiam specie honestatis. Procedunt vltius, q̄ nuntij antichristi inueniuntur inter eos qui vacant studio literarum, qđ probare nituntur per hoc qđ habetur. 2. Tim. 3. Semper discētes, & numquām ad scientiā veritatis perueniētes. Quę probatio quām sit inepta apparet, cum hoc referatur ad mulierculas seductas, vt ipse textus ostendit, magis quam ad homines seducētes. Dato etiam q̄ ad seductores esset referēdum, ad illos pertineret qui studio vacantes, deuiant a fidei veritate. cum de hęreticis verba illa sint exponenda, vt supra dictum est. Hoc idē probare nituntur per hoc quod dicit Greg. in hb. 13. mora. super illud Iob. 16. Hostis meus terribilibus oculis &c. Sicut incarnata veritas in prędicatione sua pauperes idiotas & simplices elegit. Sic contrario antichristus ad prędicandum falsitatem suam astutos ac duplices, atque huius mundi scientiam habentes, electurus est: sed qui sint isti prędicatores literati, quos antichristus mittet, Grego. infra statim exponit vtens auctoritate Esaie. 18. Qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas, quod exponens dicit. Mittit in mare legatos, quia prędicatores suos in saculo spargit. In vasis papyri super aquas. Vasa papyri sunt corda secularium doctorū. In vasis ergo papyri super aquas legatos mittere est prędicationem suā in carnalium sapientium sensibus ponere, & defluētē ad culpam populos vocare. Illi ergo literati sunt prędicatores antichristi, qui seculariter viuētes, populus ad lasciuias inducunt. Nec tamē si per literatos antichristus pericula in ecclesiam inducet, sequitur q̄ solum per eos. Procedunt vltius deducendo, q̄ inter illos literatos inueniuntur nuntij antichristi, quorum cōsiliū reputatur pretiosum, maximum, & optimum, quasi si quis consuleret Deum, vt dicitur de Achitophel 2. Reg. 16. Et q̄ seductores finalis ecclesię per Achitophel significant, probat per hoc, qđ Achitophel prius fuit cū Dauid, & postea cū Absalon, sic isti prius erūt cū Christo, postea cū antichristo, vnde dicit 2. Tim. 3. Habentes speciem pietatis. Et postea sequitur. Homines corrupti mente, reprobī circa fidem. Et per illud qđ dicitur 1. Ioan. 2. Ex nobis prodierunt. gl. Nobiscum in sacramentis communicant: sed ista probatio non est efficax, quia non est intentio Apostoli in verbis pręmissis, q̄ prius habeat speciem pietatis, & postea eam deponant ad infidelitatem cōuersi, sed simul dū speciem habēt pietatis superficiētenus virtutē eius abnegant, infideles existentes. Multi etiam hęretici, qui cum ecclesia in sacramētis conueniunt. Aliqui enim sacramenta ecclesię recipient, ad minus ad apparētiā. Dato etiā qđ quātū ad hoc p̄ Achitophel significarentur, nō tamē oportet quātū ad hoc, qđ Achitophel in cōsilijs fuerit famosus. Hic etiā eorū processos ex consuetudine humana, pcedere apparet, sicut illis qui per plagas Aegypti futuras plecutiones ecclesię prędicere voluerūt, vt supra dictum est. Adhuc procedunt vltius & ostēdere volūt, q̄ tales nuntij antichristi in-

ter eos inueniuntur, qui sunt ad consilia obligati, per hoc quod dicit Grego. super illud Iob. 30. Ad dextrā orientis &c ad dextram inquit orientis calamitates insurgunt, quia hi quoque ad persecutionem ecclesię profiliūt, qui electa membra redemptoris esse credebantur: sed per hoc non potest probari, quod inueniantur inter ligatos ad consilia, quia per electa membra quę per dexteram significantur, omnes bonos intelligit. vnde ibidem dicit. In hoc loco dextera vocabulo fidelis populus ecclesię sanctę designatur: sed si etiam per membra electa non significantur nisi perfecti, adhuc probatio non est efficax, quia etiam aliqui sunt perfecti propter gradum charitatis, etiam si sint matrimonio coniuncti. Pręlati etiā sunt perfecti quātū ad statum. vnde per electa membra non possunt soli religiosi intelligi, sed in processu huiusmodi plane apparet fallacia consequentis. Probare etiam nituntur hoc idem per hoc quod dicitur Mat. 2. Futurum est vt Herodes quęrat puerum ad perdendum eum. glo. Quam cito Christus in mundo apparuit, incepit in eum persecutio, quę pręfiguratur persecutionē sanctorum. Et ideo concludunt, quod sicut in aduentu Christi se opposuerunt Christo, qui sapiētiores & sanctiores videbantur. s̄. Scribę & Pharisei, ita etiā se opponent fidelibus Christi in fine, qui sapientes & sancti videntur scilicet literati & religiosi: sed hęc probatio non est efficax, quia etiam Christum nō solum persecuti sunt Scribę & Pharisei, sed principes sacerdotum, vt Anna & Caiphas, & principes seculares, vt Herodes & Pilatus. Nec illi qui Christum persecuti sunt erant simul omnes Scribę & Pharisei, sed quidam Pharisei tātum. Vnde ex hoc nō potest haberi quod intendunt, quia hęc ratio non magis tangit religiosos literatos, quam illiteratos, nec eos magis q̄ pręlatos & principes & doctores seculares. Ex his autem omnibus prędictis sic colligendo cōcludunt. patet ergo, quod nuntij antichristi erunt Christiani apparētes boni studijs literarum dediti, in consilijs dandis famosi, religiosi, ad consilia obligati. in qua cōclusionē quid intendant, ostendunt. Eos enim quos infamare nituntur, ita notificant, ac si eos exprimerent nominatim. Nihil enim differt dicere Socratem & Soffronisci filiū, si solus sit Soffronisci filius Socrates. In quo eorum excusatio tollitur, & simul ostenditur, quod ad personas descendunt: sed in hoc horum processu multipliciter errare cōiuncuntur. Primo, ex hoc, quod nuntios antichristi diffiniunt tamquam vnum genus hominum, cum ex diuersis statibus hominum ministros antichristi futuros. gloss. ostendat. super illū psalm. 82. Deus quis similis erit tibi. Secundo, quia & si diuersę auctoritates de singulis quę colligunt loquuntur, non tamen potest haberi, q̄ omnes conditiones prędictę cōgregentur, sed forte multi erunt seductores nuntij antichristi, quorum alij erunt religiosi, alij literati, alij famosi in consilijs, & sic de alijs. & forte nō erunt aliqui de numero eorum, in quibus omnia prędicta conueniunt. Tertio, quia & si inter istos inuenirentur, nō tamē inter eos solos, vt probatum est. Vnde hęc probatio nō magis procedit contra eos, quām contra alios. Quarto, quia & si aliqui talium sint futuri nuntij antichristi, non tamen omnes tales, sed aliqui forte pauci, sicut & de singulis statibus forte aliquos ad se colligit antichristus. Quinto, quia istę cōditiones sunt bonę, scilicet esse Christianum, literatum, famosum in consilijs, re-

ligiosum. Vnde ex his conditionibus non potest iudicari de aliquo, quod sit nuntius antichristi, sed magis ex aliquibus malis s̄m doctrinā Domini. Matthæi. 7. & 12. Vnaquęque arbor ex fructu suo noscitur, scilicet bona ex bonis, mala ex malis

C A P. X X V I.

Quomodo religiosorum manifesta bona, ut orationes, ieiunia, & huiusmodi peruertere nituntur, & suspecta ostendere.

Nunc vltimo videamus, quomodo bona religiosorum quę negare non possunt, nec mala esse asserere, vt pote orationes, ieiunia, miracula, & huiusmodi peruertere nituntur, & suspecta ostendere, occasione accepta ex hoc, q̄ in aliquibus scripturę locis aliqui perniciosi homines huiusmodi operibus suam melitiam palliare dicuntur. Dicitur enim Matth. 7. de falsis Prophetis, q̄ veniunt in vestimentis ouiu. Vbi dicit gloss. q̄ in conspectu hominum similes sunt ministri iustitię dum ieiunant, orāt, elemosynas dāt: sed non sunt eorum fructus, quia pro vitio eis reputantur. Et infra super illud, multi dicent mihi &c. dicit gl. Maxime cauendum est ab his, qui propter nomen Christi miracula habent, quę cum propter infideles Dominus fecerit, monuit tamē ne a talibus decipiantur, putantes ibi esse visibilem sapientiam, vbi est visibile miraculum. Ex quibus ostendere volūt, q̄ nec ex virtutum operibus, nec ex miraculorū signis sint aliqui acceptandi: sed hęc eorum sentētia quām manifeste sit diuinę auctoritati contraria, facillimū est videre, cum Dominus dicit Matth. 5. Videant opera vestra bona & glorificēt patrem vestrum &c. Mar. etiā 12. dicitur, q̄ arbor ex fructu cognoscitur, bona ex bono, mala ex malo. Dicitur etiam 1. Pet. 2. Cōuersationem vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo, qđ detractant de vobis tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glo. Vestram dignitatem, glorificent Deum in tempore visitationis. Ex quibus patet, q̄ ex bonis operibus in aliquo visis est acceptandus. Similiter & miracula per aliquem facta eum commendabilem reddunt & doctrinam ipsius. vnde Dominus dicit Ioann. 5. Opera quę dedit mihi pater vt perficiā, ea testimoniū perhibēt de me. Et Mar. vlti dicitur, qđ Apostoli prędicauerunt vbique Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Signa vero testimoniū perhibent & homini & doctrinę. Hoc autem nō pro tanto dicimus, quin ab aliquibus malis aliqua virtutum indicia & miraculorum signa ostendantur, sed quia nobis tantum de manifestis iudicare conceditur. Vnde si in aliquo bona appareant, manifeste ex eis iudicāndus est bonus, nisi alia manifesta mala ostendantur, ex quibus apparere possint illa bona iudicia quę in eis apparēt nō esse eorū fructus. unde Mat. 7. super illud. A fructibus eorum cognoscetis eos, dicit gloss. Non a ueste, sed ab operibus, quod de manifestis accipit. Et Roma. 14. super illud, Is qui manducat &c. Dicit glo. manifesta sunt, quę non possunt bono animo fieri, ut sunt blasphemię, furta, & huiusmodi, de quibus nobis permittitur iudicare. de quibus etiam dicitur, A fructibus eorū cognoscetis eos: sed ea quę dubia sunt quo animo fiant in meliorem partē interpretemur. auctoritates ergo quas iducūt, sic intelli-

fic intelligendæ sunt, ut quantumcumque in aliquo bona signa appareant, illis decipi non debemus, ut ex illis signis uel ad malum, uel ad errorem aliquem pertrahamus. Sed si aliquis qui non inuenitur ad errorem pertrahere, uel ad malum suggerere, credatur esse bonus per opera bona quæ ostendit, quamuis forte sit malus, non est in hoc periculosa deceptio, cum non sit hominum de occultis cordis iudicare. unde 2. Cor. 11. super illud. Ipse sathanas transfiguratur se in angelum lucis, dicit gl. Cum se bonum fingens ea vel facit, uel dicit quæ bonis angelis congruunt, etiam si credatur bonus, non periculofus error, aut morbidus. Cû uero per hæc aliena ad sua incipit ducere, ne quis post eum eat, magna uigilantia opus est. Addunt etiã huic suæ nequitiz, ut opera bona quæ in religiosis respiciunt, hypocritarum nominet, quam grauissimum asserunt esse peccatum, etiam in hoc Phariseis similes, qui Domino eijciente dæmonium dixerunt. In Be elzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia, ut habet Matthæi 12. & Lucæ 11. Quibus similes sunt, qui bona opera quæ alijs uident, statim ad hypocritarum referunt, unde Dominus ad eos confutandos dicit. Si quidem ex fructibus arbor cognoscitur, in hoc etiam quàm sit periculosa eorû assertio facile patet, quia sic homines a perfectionis operibus retraherentur, si istud iudicium procederet, & in cordibus hominum cõfirmaretur, quod propter opera perfectionis exterioris apparentia aliquis esset hypocrita iudicandus: uel si etiam postquam perfectionis statum assumpserit, ex quocumque peccato commisso hypocrita diceretur, hypocritis existente tam graui peccato, ut dicunt. Sed hoc remouet Grego. 31 lib. mo. super illud Iob 39. Frustra laborauit nullo timore cogente: ubi sic dicit. Sciendum uero est, quod sunt nonnulli quos charitatis gremio nutriendi mater Ecclesia tolerat, quousque ad spiritualis ætatis incrementa perducatur, qui non numquam & sanctitatis habitum tenent, & perfectionis meritum exequi non ualent: & infra. Hos nequaquam credendum est in hypocritarum numerum currere, quia aliud est infirmitate, aliud malitia peccare. Illi ergo soli sunt hypocritæ dicendi ex sententia beati Greg. qui ea intentione opera perfectionis assument, ut malitiam suam occultius exercent, & magis nocere possint: non autem illi quos contingit ex infirmitate peccare, etiam post habitum perfectionis assumptum.

Epilogus, & totius operis conclusio.

Sic igitur diuina auxiliante gratia malignorum distractionibus repressis euidenter apparet, quod nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed crucem Domini baiulantes, operibus spiritualibus insistant, carnalia desideria contemnent. Pateret siquidem locus multa replicandi contra prædictos detractores, sed eos diuino iudicio reseruamus, cum eorum nequitia possit esse omnibus manifesta ex his quæ ex corde suo nequissime protulerunt, secundum sententiam Domini dicentis. Matth. 12. Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Si quis ergo emūdauerit se ab istis, ut habetur 2. Tim. 2. Eorû scilicet iniquitati non consentiens, erit uas in honorem sanctificatum, & utile domino ad omne opus bonum paratum. Qui uero

eis consentiunt, cæci cæcos sequentes, simul cum eis in foueam cadent, a qua ut liberemur, hæc dicta suscipiant Domino adiuuante, cui sit honor & gratiarum actio in sæcula sæculorum, Amen.

Explicit opusculum decimumnonum, uidelicet diuinum opusculum sancti Thomæ de Aquino contra impugnantes Dei cultum & religionem.

INCIPIT DIUI THOMAE
AQVINATIS OPVSCVLVM
VIGESIMVM DE REGI-
MINE PRINCIPVM
AD REGEM CYPRI.
INCIPIUNT RVRBRICAE,
CAPITVLORVM
PRIMI LIBRI.

Primo author suam intentionem præmittit, scribens ad Regem Cypri.

Quod necesse est homini, ut ab aliquo gubernetur, cum oporteat ipsum in multitudine uiuere, ubi distinguitur multiplex dominium, siue regimen. Cap. 1.

Quod multitudo melius regitur per unum, quàm per plures multis rationibus probatur, & hic est rex, uel imperator. Cap. 2.

Quod sicut dominium unius optimum est quando est iustum, ita oppositum eius est pessimum, & multis probatur rationibus & argumentis. Cap. 3.

Quod uariatum est istud dominium apud Romanos, & quod in uerbum apud eos magis est aucta respub. ex dominio plurimum. Cap. 4.

Quod in domino plurimum magis sæpe contingit dominium tyrannicum, quàm ex dominio unius, & ideo regimen unius melius est. Cap. 5.

Conclusio, quod regimen unius simpliciter sit optimum, ostendit qualiter multitudo se debeat habere circa ipsum, quia auferenda est ei occasio tyrannizet, & quod etiam in hoc est tolerandum propter maius malum uitandû. Cap. 6.

Querit quid præcipue mouere debet regem ad bene regendum, utrum honor, uel gloria: & ponit opiniones circa hoc, & quid sit tenendum. Cap. 7.

Qualis est uerus finis regis, qui mouere ipsum debet ad bene regendum. Cap. 8.

Quod præmium regum & principum tenet supremum gradum in beatitudine celesti, & multis rationibus hoc ostenditur & exemplis. Cap. 9.

Quod rex, siue princeps studere debet ad bonum regimen propter bonum suum ipsum, & utile quod inde sequitur, cuius contrarium sequitur regimen tyrannicum. Cap. 10.

Quod bona etiam mundialia, ut sunt diuitiæ, potestas, honor, & fama, magis proueniunt regibus, quàm tyrannis, & de malis quæ incurrunt tyranni etiam in hac uita. Cap. 11.

Procedit ad ostendendum regis officium, ubi secundum uiam naturæ ostendit regem esse in regno sicut anima in corpore, & sicut Deus in mundo. Cap. 12.

Assumit ex hac similitudine modum regiminis, ut sicut Deus unquamque rem distinguit quodam ordine, & propria operatione, & loco: ita rex subditos suos in regno, & eodem modo de anima. Cap. 13.

Quis

Quis modus gubernandi competat regi, quia secundum modum gubernationis diuinæ: qui quidem modus gubernandi a gubernatione nauis sumpsit initium. Vbi & comparatio ponitur sacerdotalis domini, & regalis. Cap. 14. Quod sicut ad ultimum finem consequendum requiritur ut rex subditos suos ad uiuendum secundum uirtutem disponat, ita ad fines medios: & ponuntur hic quæ sunt illa, quæ ordinant ad bene uiuendum, & quæ impediunt, & quod remedium rex apponere debet circa impedimenta dicta. Cap. 15.

ARGUMENTVM OPERIS

OGITANTI mihi quid offerrem regis celsitudini dignum, meæque professioni congruum & officio, id occurrit potissime offerendum, ut regi librum de regno cõscriberem, in quo & regni originem, & ea quæ ad regis officium pertinent secundum scripturæ diuinæ autoritatem, philosophorû dogma, & exempla laudatorum principum diligenter depromerem, iuxta ingenij proprietatem, principium, progressum, & consummationem operis ex illius expectans auxilio, qui est rex regum, & dominus dominantium, per quem reges regnât, Deus, magnus Dominus, & rex magnus super omnes Deos.

CAP. I.

Quod necesse est homines simul uiuentes ab aliquo diligenter regî.

PRINCIPVM autem intentionis nostræ hinc sumere oportet, ut quid nomine regis intelligendum sit, exponatur. In omnibus autem quæ ad finem aliquem ordinantur, in quibus contingit sic, & aliter procedere, opus est aliquo dirigente, per quod directe debitum perueniat ad finem. Nô enim nauis quam secundum diuersorum uentorum impulsum in diuersa moueti cõtingit, ad destinatum finem perueniret, nisi per gubernatoris industriam dirigeretur ad portum: hominis autem est aliquis finis, ad quem tota uita eius & actio ordinatur, cum sit agens per intellectum, cuius est manifeste propter finem operari. Contingit autem diuersimode homines ad finem intentum procedere, quod ipsa diuersitas humanorum studiorum & actionum declarat. Indiget igitur homo aliquo dirigente ad finem. Est autem unicuique hominum naturaliter insitum rationis lumen, quo in suis actibus dirigitur ad finem. Et si quidem homini conueniret singulariter uiuere, sicut multis animalium, nullo alio dirigente indigeret ad finem, sed ipse sibi unusquisque esset rex sub Deo summo rege, in quantum per lumen rationis diuinitus datum sibi, in suis actibus seipsum dirigeret. Naturale autem est homini uel sit animal sociale, & politicum, in multitudine uiuens, magis etiam quàm omnia alia animalia: quod quidem naturalis necessitas declarat. Alijs enim animalibus natura præparauit cibum, tegumeta pilorum, defensionem, ut dentes, cornua, ungues, uel saltem uelocitatem ad fugam. Homo autem institutus est nullo horum sibi a natura præparato, sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi hæc omnia officio manuum possit præparare, ad quæ omnia præparanda unus homo non sufficit. Nâ unus

homo per se sufficienter vitam transigere non potest. Est igitur homini naturale, quod in societate multorum uiuat. Amplius alijs animalibus insita est naturalis industria ad omnia ea quæ sunt eis uita, uel nociua, sicut ouis naturaliter extimat lupum inimicum. Quædam etiam animalia ex naturali industria cognoscunt aliquas herbas medicinales, & alia eorum uitæ necessaria. Homo autem horum, quæ sunt suæ uitæ necessaria, naturalem cognitionem habet solum in cõmuni, quasi eo per rationem ualente ex uniuersalibus principijs ad cognitionem singulorum, quæ necessaria sunt humanæ uitæ, peruenire. Non est autem possibile, quod unus homo ad omnia huiusmodi per suam rationem pertingat. Est igitur necessarium homini, quod in multitudine uiuat, ut unus ab alio adiuuetur, & diuersis diuersis inueniendis per rationem occupentur, puta, unus in medicina, alius in hoc, alius in alio. Hoc etiam euidentissime declaratur per hoc, quod est proprium hominis locutione uti, per quam unus homo alijs suum conceptum totaliter potest exprimere. Alia quidem animalia exprimit mutuo passiones suas in cõmuni, ut canis in latratu iram, & alia animalia passiones suas diuersis modis. Magis igitur homo est cõmunicatiuus alteri, quàm quodcumque aliud animal, quod gregale uidetur, ut grus, formica, & apis. Hoc ergo cõsideras Salomô in Ecclesiaste ait. Melius est esse duos, quàm unum. Habent enim emolumentum mutue societatis. Si ergo naturale est homini quod in societate multorum uiuat, necesse est in hominibus esse, per quod multitudo regatur. Multis enim existibus hominibus, & unoquoque id quod est sibi congruum prouidente, multitudo in diuersa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habens, sicut & corpus hominis, & cuiuslibet animalis deflueret, nisi esset aliqua uis regitiua communis in corpore, quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet. Quod considerans Salomon dicit, Vbi non est gubernator, dissipabitur populus. Hoc autem rationabiliter accidit: non enim idem est quod proprium, & quod commune. Secundum propria quidem differunt, secundum autem commune uniantur: diuersorum autem diuersæ sunt causæ. Oportet igitur præter id quod mouet ad proprium bonum uniuscuiusque, esse aliquid, quod mouet ad bonum commune multorum. Propter quod & in omnibus quæ in unum ordinantur, aliquid inuenitur alterius regituum. In uniuersitate. n. corporum per primum corpus, scilicet cæleste, alia corpora ordine quodam diuinæ prouidentia reguntur, omniaque corpora per creaturam rationalem. In uno etiam homine anima regit corpus, atque inter animæ partes irascibilis & concupiscibilis ratione reguntur. Itemque inter membra corporis unum est principale, quod omnia mouet, aut cor, aut caput. Oportet igitur esse in omni multitudine aliquod regituum. Contingit autem in quibusdam quæ ordinantur ad finem & recte, & non recte procedere. Quare & in regimine multitudinis & rectum, & non rectum inuenitur. Recte autem dirigitur unumquodque quando ad finem conuenientem deducitur, non recte autem quando ad finem non conuenientem. Alius autem est finis conueniens multitudini liberorum, & seruorum. Nam liber est, qui sui causa est: seruus autem est, qui id quod est, alterius est. Si igitur liberorum multitudo a regente ad bonum commune multitudinis ordinetur, erit regimen rectum, & iustum, Opusc. S. Tho. Aquin. X quale

quale conuenit liberis. Si vero non ad bonum commune multitudinis, sed ad bonum priuatum regētis regimen ordinetur, erit regimen iniustum atque peruersum; vnde & Dominus talibus rectoribus comminatur per Exechielem dicens. Vā pastoribus qui pascebant semetipfos, quasi sua propria commoda quærentes. Nonne greges a pastoribus pascuntur? Bonum siquidem gregis pastores quære debent, & rectores quilibet bonum multitudinis sibi subiectæ. Si igitur regimen iniustum per vnum tantum fiat, qui sua commoda ex regimine quærat, non autem bonum multitudinis sibi subiectæ, talis rector tyrānus vocatur nomine a fortitudine deriuato, quia, si per potentiam opprimat, nō per iustitiam regit: vnde & apud antiquos G potentes quique tyranni vocabantur. Si vero iniustum regimen non per vnum fiat, sed per plures, siquidem per paucos, holigarchia vocatur, id est, principat⁹ paucorum, quando, si pauci propter diuitias opprimunt plebem, sola pluralitate a tyranno differentes. Si vero iniquum regimen exerceatur per multos, democratia nuncupatur, id est, potentatus populi, quando, si populus plebeorum per potentiam multitudinis opprimat diuites. Sic enim & populus totus erit quasi vnus tyrannus. Similiter autem & iustum regimen distinguendum oportet. Si enim administratur per aliquā multitudinem, communi nomine politia vocatur, vt potest cum multitudo bellatorum in ciuitate, vel prouincia dominatur. Si vero administratur per paucos virtuosos autem, huiusmodi regimen aristocratia vocatur, id est, potētatus optimus, vel optimorum, qui propterea optimates dicuntur. Si vero iustum regimen ad vnum tantum pertineat, ille proprie rex vocatur: vnde Dominus per Exechielem dicit. Seruus meus Dauid rex super omnes erit, & pastor vnus erit omnium eorum. Ex quo manifeste ostenditur, quod de ratione regis est quod sit vnus qui præsit, & quod sit pastor, commune multitudinis bonum, & non suum commodum quærens. Cum autem homini competat in multitudine viuere, quia sibi non sufficit ad necessaria vitæ si solitarius maneat, oportet quod tanto sit perfectior multitudinis societas, quanto magis per se sufficiens erit ad necessaria vitæ. Habetur siquidem aliqua vitæ sufficientia in vna familia domus vnus, quantum, si ad naturales actus nutritionis, & prolis generandæ, & aliorum huiusmodi: in vno autem dico, quantum ad ea quæ ad vnum artificium pertinent, in ciuitate vero quæ est perfecta communitas, quantum ad omnia necessaria vitæ, sed adhuc magis in prouincia vna propter necessitatem compugnationis & mutui auxiliij cōtra hostes: unde qui perfectam communitatem regit, id est, ciuitatem, vel prouinciam, autonomasice rex vocatur: qui autem domum regit, nō rex, sed paterfamilias dicitur. Habet tamen aliquam similitudinem regis, propter quam aliquando reges populorum patres vocantur. Ex dictis igitur patet, quod rex est qui vnus multitudinem ciuitatis, vel prouinciæ, & propter bonū commune regit: unde Salomon in Ecclēsiast. dicit. Vniuersæ terræ rex imperat seruienti,

C A P. II.

Quod utilius est multitudinem hominum simul uiuentium regi per unum, quam per plures.

His autem præmissis requirere oportet, quid prouinciæ, uel ciuitati magis expedit, a utrū pluribus

regi, uel uno. Hoc autem considerari potest ex ipso fine regiminis. Ad hoc enim cuiuslibet regentis ferri debet intentio, ut eius quod regendum suscipit, salutē procuret. Gubernatoris enim est nauem contra maris pericula seruando, illam perducere ad portum salutis. Bonum autem & salus consociatæ multitudinis est, ut eius unitas conseruetur, quæ dicitur pax, qua remota socialis uitæ perit utilitas, quinimo multitudo dissentiens sibi ipsi fit onerosa. Hoc igitur est ad quod maxime rector multitudinis intendere debet, ut pacis unitatem procuret. Nec recte consiliatur, an pacem faciat in multitudine sibi subiecta, sicut nec medicus, an sanet infirmum sibi commissum. Nullus enim consiliari debet de fine quem intendere debet, sed de his quæ sunt ad finem. Propterea Apost. commendata fidelis populi unitate, Solliciti, inquit, sitis seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Quanto igitur regimen efficacius fuerit ad unitatem pacis seruandam, tanto erit utilius. Hoc enim utilius dicimus, quod magis perducit ad finem. Manifestum est autem quod unitatem magis efficere potest quod est per se unum, quam plures. Sicut efficacissima causa est calefactionis, quod est per se calidum. Vtilius igitur est regimē unius, quam plurium. Amplius, manifestum est, quod plures multitudinem nullo modo conseruant, si omnino dissentirent. Requirit enim in pluribus quædam unio ad hoc, quod quoquo modo regere possint, quæ nec multi nauem in unam partē traherent, nisi aliquo modo coniuncti. Vniri autem dicuntur plura per appropinquationem ad unum. Melius igitur regit vnus quam plures ex eo quod appropinquant ad unum. Adhuc, ea quæ sunt ad naturam optime se habent, in singulis enim operatur natura, quod optimum est: omne aut naturale regimen ab uno est. In membrorum. n. multitudine vnus est quod omnia mouet. scilicet, cor, & in partibus animæ vnus vnus principaliter præsidet. scilicet, ratio. Est etiā apibus vnus rex, & in toto uniuerso vnus Deus factor omnium, & rector, & hoc rationabiliter. Omnis enim multitudo deriuatur ab uno. Quare sic, quæ sunt secundum artem, imitant ea quæ sunt secundum naturam, & tanto magis opus artis est melius quāto magis assequitur similitudinem eius quod est in natura, necesse est quod in humana multitudine optimū sit, quod per unum regatur. Hoc etiam experimentis apparet. Nam prouinciæ, uel ciuitates quæ non reguntur ab uno, dissensionibus laborant, & absque pace fluctuant, ut uideatur adimpleri, quod Dominus per prophetam conqueritur dicens. Pastores multi demoliunt vineam meam. E contrario uero prouinciæ, & ciuitates quæ sub uno rege reguntur, pace gaudēt, iustitia florent, & affluentia rerum lætantur: unde Dominus pro magno munere per prophetas populo suo promittit, quod poneret sibi caput unum, & quod princeps vnus erit in medio eorum.

C A P. III.

Quod sicut dominium vnus optimum est, quando est iustum, ita oppositum eius est pessimum, probaturque multis rationibus & argumentis.

Sicut autem regimen regis est optimum, ita regimē tyranni est pessimum. Opponitur autem politia quidem democratia, utrumque enim sicut ex dictis apparet, est regimen, quod per plures exercetur: Aristocratia uero holigarchia, utrumque enim exercetur

tur per paucos: regnum autem tyrannidi, utrumque enim per vnum exercetur. Quod autem regnum sit optimum regimen, ostensum est prius. Si igitur optimum opponitur pessimum, necesse est quod tyrannus sit pessimum. Adhuc, virtus vnita magis est efficax ad effectum inducendum quā dispersa, vel diuisa. Multi enim congregati simul trahunt, quod diuisim per partes singulariter a singulis trahi nō posset. Sicut igitur utilius est virtutem operantem ad bonum esse magis vnā, vt sit virtuosior ad operandum bonum: ita magis est nocuum, si virtus operans malum sit vnā, quā diuisa. Virtus autem iniuste præsentis operatur ad malum multitudinis, dum commune bonum multitudinis in suis ipsius bonum tantum retorquet. Si igitur in regimine iusto, quanto regens est magis vnus, tanto est utilius regimen, vt regnum melius est quā aristocratia, aristocratia uero, quā politia: ita econuerso erit & in iniusto regimine, vt videlicet quanto regens est magis vnus, tanto magis sit nocuum. magis igitur est nocua tyrannus, quā holigarchia: holigarchia autem quā democratia. Amplius, per hoc regimen sit iniustum, quod spreto bono communi multitudinis quæritur bonum priuatum regētis. Quanto igitur magis receditur a bono communi, tanto est regimen magis iniustum: plus autem receditur a bono communi in holigarchia, in qua quæritur bonum paucorum, quā in democratia, in qua quæritur bonum multorum: & adhuc plus receditur a bono communi in tyrannide, in qua quæritur bonum tantum vnus. Omni enim vniversitati propinquius est multum quā paucum, & paucum quā vnus tantum. regimen igitur tyranni est iniustissimum. Similiter autem manifestum, sit considerandis diuinæ prouidentia ordinem, quæ optime vniversa disponit. Nā bonum prouenit in rebus ex vna causa perfecta, quasi omnibus adunatis quæ ad bonum iuuare possunt, malum autem singillatim ex singularibus defectibus. Non enim est pulchritudo in corpore, nisi omnia membra fuerint decenter disposita: turpitudine autem contingit, quod cumque membrum indecenter se habeat, Et licet turpitudine ex pluribus causis diuersimode prouenit: pulchritudo autem vno modo ex vna causa perfecta, & sic est in omnibus bonis & malis, tamquā hoc Deo prouidente, vt bonum ex vna causa sit fortius, malum autem ex pluribus causis sit debilius. Expedit igitur vt regimen iustum sit vnus tantum ad hoc vt sit fortius. Quod si in iniustitiam declinat regimen, expedit magis vt sit multorum, vt sit debilius, & se inuicem impediatur. Inter iniusta igitur regimina tolerabilis est democratia, pessimum uero tyrannus. Idē etiam maxime apparet, si quis consideret mala quæ ex tyrannus proueniunt, quia cum tyrannus contempto communi bono quærit priuatum, consequens est vt subditos diuersimode grauet, secundum quod diuersis passionibus subiaceat ad bona aliqua affectanda. Qui. n. passio cupiditatis detinetur, bona subditorum rapit: vnde Salomō. Rex iustus erigit terram, vir auarus destruet eam. Si uero iracundiæ passioni subiaceat, pro nihilo languinem fundit: vnde per Ezech. 22. dicitur. Principes eius in medio eius quasi lupi rapiētes prædam ad effundendum sanguinem. hoc igitur regimē fugiendum esse sapiens monet dicens. Longe esto ab homine potestatem habente occidendi, quia nō. si. pro iustitia, sed per potestatem occidit pro libidine uoluntatis. Sic igitur nulla erit securitas, sed omnia sunt incerta, cum a iure disceditur, nec firmari quicquā po-

test, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidinem. Nec solum in corporalibus subditos grauat, sed etiam spiritualia eorum bona impedit, quia qui plus præesse appetunt quā prodesse, omnē profectū subditorum impediunt, suscipiētes omnem subditorum excellētiā suā iniquē dominationis præiudicium esse. Tyrannus enim magis boni quā mali suspecti sunt, semperque his aliena virtus formidolosa est. Conantur igitur prædicti tyranni, ne ipsorum subditi virtuosū effectū magnanimitatis concipiant spiritum, & eorum iniquam dominationem nō ferant, ne inter subditos amicitia sædus firmetur, & pacis emolumento adinuicem gaudeant, vt sic dum vnus de altero non confidit, contra eorum dominium aliquid moliri non possint. Propter quod inter ipsos discordias seminant, exortas nutriunt, & ea quæ ad fœderationem hominum pertinent, vt connubia, & conuiuia prohibent, & cætera huiusmodi, per quæ inter homines solet familiaritas & fiducia generari. Conantur etiam ne potentes, aut diuites fiant, quia de subditis secundum suā malitię conscientiam suspicantes, sicut ipsi potentia & diuitijs ad nocendum vtuntur, ita timeant ne potētia subditorum & diuitijs ei nocuę redantur. Vnde & Job 15. de tyranno dicitur. Sonitus terroris semper in auribus eius, & cū pax sit, nullo. si. malum ei intentante, ille semper in sidias suspicatur. Ex hoc autem contingit, vt dum præsentis qui subditos ad virtutes inducere deberent, virtuti subditorū nequiter inuident, & eam pro posse impediunt. sub tyrannus pauci virtuosū inueniantur. Nam iusta sententiam Philosophi apud illos inueniuntur fortes viri, apud quos fortissimi quique honorantur, & vt Tullius dicit. Iacent semper & parum vigent, quæ apud quosque improbantur. Naturale etiam est, vt homines sub timore nutriti, in seruire degenerent animum, & pusillanimes fiant ad omne virile opus & strenuū: quod experimēto patet in prouincijs, quæ diu sub tyrānis fuerunt. Vnde Apostolus Collossent. 3. dicit. Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, ne pusillo animo fiant. Hæc igitur nocentia tyrannidis rex Salomon considerans dicit. Regnantibus impijs ruina hominum, quia scilicet per nequitiam tyrannorum subiecti a virtutum perfectione deficiunt, & iterū dicit. Cum impij sumserint principatum, gemet populus quasi sub seruitute deductus: & iterum. Cum surrexerint impij, abscondentur homines, vt tyrannorum crudelitatem euadāt. Nec est mirum, quia homo adsequere ratione secundum animæ suæ libidinem prælidēs nihil differt a bestia: vnde Salomon. Leo rugiens, & vt sus esuriens princeps impius super populum pauperem: & ideo a tyrannus se ab abscondunt homines sicut a crudelibus bestijs, idemque videtur tyrāno subijci, & bestia se uenti subterni.

C A P. IIII.

Quomodo uariatum est dominium apud Romanos, & quod interdum apud eos magis aucta est res publica ex dominio plurium.

Quia igitur optimum & pessimum consistunt in monarchia, id est, principatu vnus, multis quidem propter tyrannorum malitiam redditur regia dignitas odiosa. Quidam uero dum regimen regis desiderant, incidunt in sæuitias tyrannorum, rectoresque quā plures tyrannidem exercent sub prætextu Opusc. S. Tho. Aquin. X 2 regia

regiæ dignitatis. Horum quidem exemplum euidenter apparet in Romana republica. Regibus enim a populo Romano expulsi, dum regum vel potius tyrannicum altum ferre non possent, instituerunt sibi cōsules & alios magistratus, per quos regi cōperit & dirigi, regnum in aristocratiam commutare volentes, & sicut refert Salustius, incredibile est memoratu, quā tum adepta libertate in breui Romana ciuitas creuerit. Plerumque namque contingit, ut homines sub rege viuentes, legnius ad horum commune nitantur, ut pote extimantes id quod ad commune bonum impēdunt, non sibi ipsius conferre, sed alteri, sub cuius potestate vident esse bona communia. Cum vero bonū commune non vident esse in potestate vnus, non attendunt ad bonum commune quasi ad id quod est alterius, sed quilibet attendit ad illud quasi suum: vnde experimento videtur, quod vna ciuitas per annuos rectores administrata, plus potest interdum, quā rex aliquis, si haberet tres, vel quatuor ciuitates: paruaque seruitia exacta a regibus grauius ferunt quā magna onera, si a communitate ciuium imponantur, quod in promotione Romanæ republicæ seruatum fuit. Nam plebs ad militiam scribebatur, & pro militibus stipendia exolebant, & cum stipendijs exolendis nō sufficeret commune ærarium, in usus publicos opes venire priuata, adeo ut præter singulos annulos aureos, singulaque bullas, quæ erant dignitatis insignia, nihil sibi auri ipse etiam senatus diliquerit. Sed cum dissensionibus fatigabatur continuus, quæ vsque ad bella ciuilia excreuerunt, quibus bellis ciuilibus eis libertas, ad quam multum studuerant, de manibus erepta est, sub potestate Imperatorum esse cōperunt, qui se reges a principio appellari noluerunt, quia Romanis fuerat nomen regum odiosum. Horum autem quidam more regio bonum commune fideliter procurauerunt, per quorum studium Romana respublica & aucta, & cōseruata est. Plurimi vero eorum in subditos quidem tyranni, ad hostes vero effecti desides & imbecilles, Romanam rempublicam ad nihilum redegerunt. Similis etiam processus fuit in populo Hebræorum. Primo quidem dum sub iudicibus regebantur, vndique diripiebantur ab hostibus. Nā vnusquisque, quod bonū erat in oculis suis, hoc faciebat. Regibus vero eis diuinitus datis ad eorum instātiā, propter regum malitiam, a cultu vnus Dei recesserunt, & finaliter ducti sunt in captiuitatem. Vtrinque igitur pericula imminet siue dum timetur tyrannus, euitetur regis optimum dominium, siue dum hoc consideratur, potestas regia in malitiā tyrannicā conuertatur.

C A P. V.

Quod in domino plurium magis sæpe contingit dominium tyrannicum, quā ex dominio vnus, & ideo regimen vnus melius est.

Cum autem inter duos, ex quorum vtroque periculum imminet, eligere oportet, illud potissime eligendum est ex quo sequitur minus malum. Ex monarchia autem si in tyrānidem conuertatur, minus malum sequitur quā ex regimine plurium optimatum, quando corrumpitur. Dissensio enim quæ plurimum sequitur ex regimine plurium, contrariatur bono pacis, quod est præcipuum in multitudine sociali, quod quidem bonum per tyrānidem non tollitur, sed aliqua particularium hominum bona impēduntur, nisi

fuerit excessus tyrannidis, quod in totam communitatem deficiat. Magis igitur præoptandum est vnus regimen quā multorum, quāuis ex vtroque sequatur pericula. Adhuc, illud magis regendum videtur, ex quo plures sequi possunt magna pericula: frequentius autem se uentur maxima pericula multitudinis ex multorum regimine quā ex regimine vnus. Plerumque enim contingit, ut ex pluribus aliquis ab intentione cōis boni deliciat, quod vnus tantum. Quicūque autem ex pluribus præsentibus diuertat ab intentione cōis boni, dissensionis periculum in subditorum multitudine imminet, quia dissidentibus principibus consequens est ut in multitudine sequatur dissensio. Si vero vnus præsit, plerumque quidem ad bonum commune respicit: aut si a bono cōi intentionem auertat, non statim sequitur ut ad subditorum deprecationem intendat, quod est excessus tyrannidis, & in alia regiminis maximum gradum tenes, ut supra ostensum est. Magis igitur sunt fugienda pericula quæ proueniunt ex gubernatione vnus. Au plus non minus contingit in tyrānidē verti regimen multorum, quod vnus, sed forte frequentius. Exorta namque dissensione regimem plurium, contingit sæpe vnū super alios superare, & sibi soli multitudinis dominium usurpare: quod quidē ex his quæ pro tempore fuerunt, manifeste inspicitur potest. Nam fere omnium multorum regimen est in tyrānidem terminatum, ut in Romana republica manifeste apparet. Quæ dum diu per plures magistratus administrata fuisset, exortis in vltatibus, dissensionibus, & bellis ciuilibus, in crudelissimos tyrannos incidat, & vniuersaliter siquis præterita facta, & quæ non sunt diligenter consideret, plures inueniet exercuisse tyrānidem in terris quæ per multos reguntur, quā in illis quæ gubernantur per vnū. Si igitur regimen quod est optimum regimem, maxime vitandum videatur propter tyrānidem, tyrannus autem non minus, sed magis contingere solet in regimine plurium quā vnus, relinquatur simpliciter magis esse expediens sub rege vno viuere, quā sub regimine plurium.

C A P. VI.

Conclusio, quod regimen vnus simpliciter sit optimum, ostendit qualiter multitudo se de hoc habere circa ipsum, quia a uferenda est ei occasio ne tyrannizet, & quod etiam hoc est tollerandum propter maius malum uiuendum.

Quia ergo vnus regimen præeligendum est, quod est optimum, & contingit ipsum in tyrānidem conuerti, quod est pessimum, ut ex dictis patet, laborandum est diligenti studio, ut sic multitudini prouideatur de rege, ut non incidant in tyrannum. Primum autem est necessarium, ut talis conditionis homo ab illis ad quos hoc spectat officium, promoueat in regem, quod non sit probabile in tyrānidem declinare. Vnde Samuel Dei prouidentiam erga institutionem regis commendans, ait. 1. Regum 13. Quæsiuit sibi Dominus virum secundum cor suum: deinde sic disponenda est regni gubernatio, ut regi iam instituto tyrannidis subtrahatur occasio. Simul etiam sic eius temperetur potestas, ut in tyrānidem de facili declinare non possit. Quæ quidem ut fiant, in sequentibus considerandum erit. Demum uero curandum est, si rex in tyrānidem diuertet, qualiter posset occurrere. Et quidem si non fuerit excessus tyrannidis

tyrannidis, vtilius est remissam tyrānidem tolerare ad tempus, quā tyrannum agendo multis implicari periculis, quæ sunt grauiora ipsa tyrānidem. Potest enim contingere, ut qui contra tyrannum agunt, præualere non possint, & sic prouocatus tyrannus magis deficiat. Quod si præualere quis possit aduersus tyrannū, ex hoc ipso proueniunt multotiens grauissimæ dissensiones in populo, siue dum in tyrannum insurgitur, siue post deiectionem tyranni erga ordinationem regiminis multitudo separatur in partes. Contingit etiam ut interdum dum alicuius auxilio multitudo expellit tyrannum, ille potestate accepta tyrānidem arripit, & timens pati ab alio quod ipse in alium fecit, grauiori seruitute subditos opprimat. Sic enim in tyrānidem solet contingere, ut posterior grauior fiat quā præcedens, dum præcedentia grauamina non deserit, & ipsa ex sui cordis malitia noua excogitat: vnde Siracensis quondam Dionysij mortem omnibus desiderantibus, anus quædam ut incolumnis & sibi superstes esset, continue orabat: quod ut tyrannus cognouit, cur hoc faceret interrogauit. Tum illa, Puella, inquit, existens cum grauem tyrannum haberemus, mortē eius cupiebam, quo interfecto aliquantulum durior successit, eius quoque dominationem finire magnū existebam, tertium te importuniorem habere cœpimus rectorem. Itaque si tu fueris absumptus, deterior in locum tuum succedet: & si sit intollerabilis excessus tyrannidis, quibusdam visum fuit, ut ad fortium virorum virtutem pertineat tyrannum interimere, seque pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis: cuius rei exemplum etiam in veteri testamento habetur. Nam Aioth quidam Egion regem Moab, qui graui seruitute populum Dei præmebat, sic infixam ei femore interemit, & factus est populi iudex. Sed hoc Apostolica doctrina non congruit. Docet enim Petrus non bonis tantum & modestis, verū etiam discipulis Dominis reuerenter subditos esse. 2. Petr. 2. Hæc est enim gratia, si propter consciētiam Dei sustineat quis tristitias patiens iniuste: vnde cum multi Romani Imperatores fidem Christi persequerentur tyrannice, magnaque multitudo tam nobilium, quā populari esset ad fidem conuersa, non resistendo, sed mortē patienter & armati sustinentes pro Christo laudauerunt, ut in sacra Thebæorum legione manifeste apparet: magisque Aioth iudicandus est hostem intermisit, quā populi rectorem, licet tyrannum: vnde & in veteri testamento leguntur occisi fuisse hi qui occiderunt Ios regem Iuda, quāuis a cultu Dei recedentem, eorumque filijs reseruatis secundum legis præceptum. Effet autē hoc multitudini periculosum & eius rectoribus, si priuata præsumptione aliqui attentarent præsentium necem etiam tyrannorum. Plerumque enim huiusmodi periculis magis exponunt se mali quā boni. Malis autem solet esse graue dominium nō minus regum quā tyrannorum, quia secundū sententiam Salomonis. Dissipat impius rex sapiens. Magis igitur ex huius præsumptione immineret periculum multitudini de amissione regis, quā remediū de subtractione tyranni. Videtur autem magis contra tyrannorum scuitiam non priuata præsumptione aliquorum, sed autoritate publica procedendum. Primo quidem, si ad ius multitudinis alicuius pertineat sibi prouidere de rege, nō iniuste ab eadem rex institutus potest destrui, vel reseruari eius potestas, si potestate regia tyrannice abutatur. Nec putanda est talis multitudo infideliter agere tyrannum destituens, etiam si

eidem in perpetuo se ante subiecerat: quia hoc ipse meruit in multitudinis regimine se non fideliter gerens, ut exigit regis officium, quod ei pactum a subditis non reseruatur. Sic Romani Tarquinium superbū, quem in regem susceperant, propter eius & filiorum tyrānidem a regno eiecerunt substituta minori, scilicet consularia potestate. Sic etiam Domitianus, qui modestissimis Imperatoribus Vespasiano patri, & Tito fratri eius successerat, dum tyrānidem exerceret, a senatu Romano interemptus est, omnibus quæ peruerse Romanis fecerat per senatusconsultum iuste & salubriter in irritum reuocatis. Quo factum est, ut Beatus Ioannes euangelista dilectus Dei discipulus, qui ipsum Domitianum in Pathmos insulam fuerat exilio relegatus, ad Ephesum per senatusconsultum remitteretur. Si vero ad ius alicuius superioris pertineat multitudini prouidere de rege, expectandum est ab eo remediū contra tyranni nequitiam. Sic Archelaus qui in Iudæa pro Herode patre suo regnare iam cœperat, paternam malitiam imitans Iudæis contra eum querimoniam ad Cæsarem Augustū deferentibus, primo quidem potestas diminuitur ablato sibi regno nomine, & medietate regni sui iter duos fratres suos diuisa: deinde cum nec sic a tyrānidem compesceretur, a Tyberio Cæsare relegatus est in exilium apud Lugdunum Galliarum ciuitatem. Quod si omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum est ad regem omnium Deum, qui est adiutor in oportunitatibus in tribulatione. Eius enim potentie subest, ut cor tyranni crudele conuertat in mansuetudinem, secundum Salomonis sententiam. Prouer. 12. Cor regis in manu Dei, quocumque voluerit inclinabit illud. Ipse enim regis Assueri crudelitatem, qui Iudeis mortem parabat, in mansuetudinem uertit. Ipse est qui ita Nabuchodonosor crudelem regem conuertit, quod factus est diuinæ potentie prædicator. Nunc igitur, inquit, ego Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glorifico regem cæli, quia opera eius vera & iustitiam eius iudicia, & gradientes in superbia potest humiliare, Dan. 4. Tyrannos uero quos reputat conuersione indignos, potest auferre de medio, vel ad infimum statum reducere, secundū illud Sapientis Eccle. 10. Sed educum superborum destruxit Deus, & sedere fecit inter eos. Ipse enim qui videns afflictionem populi sui in Aegypto, & audiens eorum clamorem Pharaonem tyrannum deiecit cum exercitu suo in mare. Ipse est qui memoratum Nabuchodonosor prius superbientem non solum eiecit de regni solio, sed etiam de hominum consortio in similitudinem bestiarum commutauit. Nec enim abbreviata manus eius est, ut populum suum a tyrannide liberare non possit. Promittit enim populo suo per Esaiam requiem se daturum a labore & confusione, ac seruitute dura, qua ante seruierat. & per Exech. 34. dicit. Liberabo meum gregem de ore eorum. s. pastorum, qui pascunt seipos. Sed ut hoc beneficium populus a Deo cōsequi mereatur, debet a peccatis cessare, quia in vltionem peccati diuina permissio impij accipiunt principatum, dicitur Domino per Olee. 13. Dabo tibi regem in furore meo. & in Job. 34. dicitur, quod regnare facit hominem hypoeritam propter peccata populi. Tollenda est igitur culpa, ut cesset a tyrannorum plaga.

Hic querit sanctus doctor, quid precipue mouere debeat regem ad regendum, utrum honor, uel gloria, & ponit opiniones circa hoc, quid sit tenendum.

Quoniam autem secundum predicta, regis est bonum multitudinis querere, nimis videtur onerosum regis officium, nisi ei aliquod proprium bonum ex hoc proueniret. Oportet igitur considerare, quare sit boni regis conueniens primum. Quibusdam igitur visum est non esse aliud, nisi honorem & gloriam: unde & Tullius de repu. diffinit principem ciuitatis esse alendum gloria, cuius rationem Aristoteles in li. ethi. assignare videtur: quia princeps cui non sufficit honor & gloria, consequenter tyrannus efficitur. Inest enim animis omnium ut proprium bonum querant. Si ergo contentus non fuerit princeps gloria & honore, queret voluptates & diuitias, & sic ad rapinas & subditorum iniurias conuertetur. Sed si hanc sententiam receperimus, plurima sequuntur inconuenientia. Primo namque hoc regibus dispendiosum esset, si tollerentur & sollicitudines paterentur pro mercede tam fragili. Nihil enim videtur in rebus humanis fragilius gloria & honore fauoris hominum, cum dependeat ex opinionibus hominum, quibus nihil mutabilius in vita hominum: & inde est quod Esa. proph. 40. hmoi gloriam nominat florem feni: deinde humanae gloriae cupido animi magnitudinem aufert. Qui enim fauorem hominum querit, necesse est ut in omni eo, quod dicit aut facit, eorum voluntati deseruiat, & sic dum placere hominibus studet, sit seruus singulorum. Propter quod & idem Tullius in libro de officijs, cauendam dicit esse gloriae cupidinem. Eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Nihil autem principem, qui ad bona peragenda instituitur, magis decet quam animi magnitudo. Est igitur incompetens regis officio humanae gloriae primum. Simul etiam est multitudini nocuum, si tale primum statuatur principibus: pertinet enim ad boni viri officium, ut contemnat gloriam sicut alia temporalia bona. Virtuosi enim & fortis animi est pro iustitia contempnere gloriam sicut & vitam: unde fit quod dicitur mirabile, ut quia virtuosos actus sequitur gloria, ipsa gloria virtuose cotenat, & ex contemptu gloriae homo gloriosus reddatur, secundum sententiam Fabij dicitur, Gloriam qui spreuerit, veram habebit: & de Catoe dixit Salustius. Quo minus petebat gloriam, tanto magis assequeretur illam: ipsique Christi discipuli, sicut Dei ministros exhibebant per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam. Non est igitur boni viri conueniens primum gloria, quam contemnant boni. Si igitur hoc solum bonum statuatur primum principibus, sequetur bonos viros non assumere principatum, aut si assumpserint, impræmiatos esse. Amplius, ex cupidine gloriae periculosa mala proueniunt. Multi enim dum immoderate gloriam in rebus bellicis querunt, se ac suos perdidit exercitibus libertate patriae sub hostilibus potestate redacta: unde Torquatus Romanus princeps in exemplo huius vitandi discriminis, filium qui contra imperium suum prouocatus ab hoste iuuenili ardore pugnavit, licet vicisset, occidit, ne plus mali esset in presumptionis exemplo, quam utilitatis in gloria hostis occisi. Habet etiam cupido gloriae aliud sibi familiare vitium, sum-

lationem videlicet. Quia enim difficile est, paucisque contingit veras virtutes assequi, quibus solis honor debetur, multi gloriam cupientes virtutum simulatores sunt. Propter quod sicut dicit Salustius. Ambitio multos mortales falsos fieri coegit. Aliud clausum in petore, aliud promptum habere in lingua, magisque vulum quam ingenium habere. Sed & Saluator noster eos qui bona opera faciunt, ut ab hominibus videantur hypocritas, id est, simulatores vocat. Sicut igitur periculosum est multitudini, si princeps voluptates & diuitias querat pro premio, ut raptor & contumeliosus fiat, ita periculosum est cum detinetur gloriae premio, ne presumptuosus & simulator existat. Sed quantum ex dictorum sapientum intentione apparet, non ea ratione honorem & gloriam pro premio principi decreuerunt tamquam ad hoc principaliter ferri debeat boni regis intentio, sed quia tolerabilis est si gloriam querat, quam si pecuniam cupiat, vel voluptatem sequatur. Hoc enim vitium virtuti propinquius est, cum gloria quam homines cupiunt, ut ait Aug. nihil aliud sit, quam iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido enim gloriae aliquod habet virtutis vestigium, dum saltem bonorum approbationem querit, & eis displicere recusat. Paucis igitur ad veram uirtutem peruenientibus tolerabilis videtur, si praefatur ad regimen, qui uel iudicium hominum metuens, a malis manifestis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut uera uia per uirtutis operam nititur ut ab hominibus approberetur, uel saltem dolis ad hoc contendit atque fallacijs. At qui dominari desiderat, si cupiditate gloriae carens non timeat bene iudicantibus displicere, per apertissima scelera querit plerumque obtinere quod diligit, unde bestias superat siue crudelitatis, sine luxuria uitij, sicut in Nerone Cesare patet, cuius ut Aug. dicit, tanta luxuria fuit ut nihil putaretur ab eo uirile metuendum, tanta crudelitas ut nihil molle habere putaretur. Hoc autem satis exprimitur per id quod Aristoteles de magnanimo in ethicis dicit, quod non querit honorem & gloriam quasi aliquid magnum, quod sit uirtutis sufficiens primum, sed nihil ultra hoc ab hominibus exigit. Hoc enim inter omnia terrena uidetur esse precipuum, ut homini ab hominibus testimonium de uirtute reddatur.

CAP. VIII.

Hic declarat sanctus doctor, qualis est uerus finis regis, qui mouere ipsum debet ad bene regendum.

Quoniam ergo mundanus honor & hominum gloria regiae sollicitudinis non est sufficiens primum, inquirendum restat, quale sit eidem sufficiens. Est autem conueniens, ut rex primum expectet a Deo. Minister enim pro suo ministerio primum expectat a Domino: rex autem populum gubernando minister Dei est, dicente Apostolo Ro. 13. quod omnis potestas a domino Deo est, & quod est Dei minister uindex in ira ei qui male agit. & in lib. Sap. reges Dei esse ministri describuntur. Debent igitur reges pro suo regimine primum expectare a Deo. Remunerat autem Deus pro suo ministerio reges interdum temporalibus bonis, sed talia primum sunt bonis malisque communia: unde Dominus Exech. 29. dicit. Nabuchodonosor rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei, nec exercitui eius de Tyro pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus eam.

ea. seruitute, qui potestas, secundum Apostolum, Dei minister est uindex in ira ei qui male agit: & postea de premio subdidit. Propterea haec dicit Dominus Deus. Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Aegypti, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui eius. Si ergo reges iniquos contra Dei hostes pugnant, licet non intentione seruiendi Deo, sed sua odia & cupiditates exequendi, tanta mercede Dominus remunerat, ut de hostibus victoria tribuat, regna subiciat, & spolia diripienda proponat, quid faciet bonis regibus, qui pia intentione Dei populum regunt, & hostes impugnant? Non quidem terrena, sed aeterna mercedem eis promittit, nec in alio quam in seipso, dicente Petro pastoribus populi Dei. 1. Pet. 1. 5. Pascite qui in uobis est gregem Domini, ut cum uerit princeps pastorem, id est, Rex regum Christus, percipiat immarcescibilem gloriae coronam, de qua dicit Esa. 28. Erit Dominus sicut exultationis, & diadema gloriae populo suo. hoc autem ratione manifestatur. Est enim mentibus omnium ratione uentium inditum, uirtutis praemium beatitudinem esse. Virtus enim unius cuiusque rei describitur, quae bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Ad hoc autem quisque bene operando nititur peruenire, quod est maxime desiderio inditum: hoc autem est esse felicem, quod nullus potest non uelle. Hoc igitur praemium uirtutis conuenienter expectatur, quod hominem beatum facit. Si autem bene operari uirtutis est opus, regis autem opus est bene regere subditos, hoc etiam erit praemium regis, quod eum faciat esse beatum. Quid autem hoc sit, hinc considerandum est. Beatitudinem quidem dicimus ultimum desideriorum finem. Neque enim desiderij motus usque in infinitum procedit: esset enim inane naturale desiderium, cum infinita pertransiri non possint. Cum autem desiderium intellectuales naturae sit uniuersalis boni, hoc solum bonum uere beatum facere poterit, quo adepti nullum bonum restat quod amplius desiderari possit: unde & beatitudo dicitur bonum perfectum, quasi omnia desiderabilia in se comprehendens, tale autem non est aliquod bonum terrenum: nam qui diuitias habent, amplius habere desiderant, & simile patet in ceteris. Et si ampliora non querunt, desiderant tamen ut ea permaneant, uel alia in locum eorum succedant. Nihil enim permanens inuenitur in rebus terrenis, nihil igitur terrenum est quod quietare desiderium possit. Neque igitur terrenum aliquid quod beatum facere potest, ut possit esse regis conueniens praemium. Adhuc, cuiuslibet rei finalis perfectio, & bonum completum ab aliquo superiore dependet, quia & ipsa corporalia meliora redduntur ex adiunctione meliorum, peiora uero si deterioribus miscantur. Si enim argento misceatur aurum, argentum fit melius, quod ex plumbi admixtione impurum efficitur. Constat autem terrena omnia esse infra mentem humanam: beatitudo autem est hominis finalis perfectio, & bonum completum, ad quod omnes peruenire desiderant, nihil igitur terrenum est, quod hominem possit beatum facere, nec igitur terrenum aliquid est praemium regis sufficiens: non enim ut Aug. dicit, christiani nos principes quia diutius imperarunt, uel imperatores filios morte placida reliquerunt, uel hostes reipublicae diminuerunt, uel ciues aduersum se insurgentes & cauere, & opprimere potuerunt: sed felices eos dicimus, si iuste imperant, si malum cupiditatis potius quam gentibus quibuslibet imperare, si omnia faciunt non propter ardorem inanis gloriae, sed propter

charitatem felicitatis aeternae. Tales Imperatores christianos felices dicimus interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus aduenerit. Sed nec aliquid aliud creatum est, quod beatum hominem faciat, & possit regi decerni pro premio. Tendit enim unius cuiusque rei desiderium in suum principium, a quo esse suum principium causatur. Causa uero mentis humanae non est aliud quam Deus, qui eam ad suam imaginem facit. Solus igitur Deus est qui hominis desiderium quietare potest, & facere hominem beatum, & esse regi conueniens praemium. Amplius, mens humana uniuersalis boni cognoscitua est per intellectum, & desideratiua per uoluntatem: bonum autem uniuersale non inuenitur nisi in Deo. Nihil ergo est quod possit hominem beatum facere eius implendo desiderium, nisi Deus, de quo dicitur in psal. 102. Qui replet in bonis desiderium tuum: in hoc ergo rex suum praemium statuere debet. Hoc igitur considerans Dauid rex, dicebat psal. 72. Quid mihi est in caelo, & a te quid uolui super terram? Cui quaestioni postea respondens, subiungit. Mihi autem adherere Deo bonum est, & ponere in Domino Deo spem meam. Ipse enim est qui dat salutem regibus non solum temporalem, qua communiter saluat homines & iumenta, sed etiam eam de qua per Esa. 51. dicit. Salus autem mea in sempiternum erit, qua homines saluat, eos ad aequalitatem angelorum perducens. Sic igitur verificari potest, quod regis praemium est honor & gloria. Quis enim mundanus & caducus honor huic honori sit illis esse potest, ut homo sit ciuis & domesticus Dei, & inter Dei filios computatus, & hereditate regni caelestis assequatur cum Christo? Hic est honor quem concupiscit & admiratur rex Dauid dicebat psalm. 138. Nimis honorati sunt amici tui Deus. Quae insuper humanae laudis gloria huic comparari potest, quam non fallax blandientium lingua, non decepta hominum opinio profert, sed ex interioris conscientiae testimonio producit, & Dei testimonio confirmatur, qui suis confessoribus repro-mittit, & confiteatur eos in gloria patris coram angelis Dei? Qui autem hanc gloriam querunt, eam inueniunt, & quam non querunt, gloriam hominum, consequuntur, exemplo Salomonis, qui non solum sapientiam quam quaesierat, accepit a Domino, sed factus est super reges alios gloriosus.

CAP. IX.

Hic declarat sanctus doctor, quod praemium regum et principum tenet supremum gradum in beatitudine caelesti, & hoc multis rationibus ostenditur & exemplis.

Considerandum autem restat ulterius, quod & eminentem regum digne & laudabiliter exequuntur. Si enim beatitudo uirtutis est praemium, consequens est ut maiori uirtuti maior gradus beatitudinis debeatur. Est autem precipua uirtus qua homo aliquis non solum seipsum, sed et alios dirigere potest, & tanto magis, quanto plurius est regitua: quia & secundum uirtutem corporalem tanto aliquis uirtuosior reputatur, quanto plures vincere potest, aut potera plura leuare. Sic igitur maior uirtus requirit ad regendum domesticam familiam, quam ad regendum seipsum, multo que maior ad regimen ciuitatis & regni. Est igitur excellentis uirtutis bene regium officium exercere. debet igitur ei excellens in beatitudine praemium. Adhuc Opusc. S. Tho. Aquin. X 4 in

In omnibus artibus & potētis laudabiliores sunt, qui alios bene tegunt, quā qui secundum alienam directionem bene se habent. In speculatiuis enim maius est veritatem alijs docēdo tradere, quā quod ab alijs docetur capere posse. In artificijs etiā maius extimatur, maioriq; conducitur pretio architector qui aedificium disponit, quā artifex qui secundum eius dispositionem manualiter operatur; & in rebus bellicis maiorem gloriam de victoria sequitur prudentia ducis, quā militis fortitudo. Sic autem se habet rector multitudinis in his quae a singulis secundum virtutem sunt agēda, sicut doctor in disciplinis, & architector in aedificijs, & dux in bellis. Est igitur rex maiori pretio dignus, si bene subiectos gubernauerit, quā aliquis subditorum, si sub rege bene se habuerit. Amplius, si virtutis est ut per eam opus hominis bonum reddatur, maioris virtutis esse videtur, quā maius bonū per eam aliquis operetur. Maius autem & diuinius est bonum multitudinis, quā bonum vnius: vnde interdum malum vnius sustinetur, si in bonum multitudinis cedat, sicut occidit latro, ut pax multitudini detur. Et ipse Deus mala esse in mundo non sineret, nisi ex eis bona eliceret ad vtilitatem & pulchritudinem vniuersi. Pertinet autem ad regis officium, ut bonum multitudinis studiose procuret. Maius igitur praemium debetur regi pro bono regimine, quā subdito pro bona actione. Hoc autem manifestius fiet, si quis magis in speciali consideret. Laudatur enim ab hominibus quaevis priuata persona, & ei a Deo computatur in praemium, si egenti subueniat, si discordes pacificet, si oppressum a potentiore eripiat, denique si alicui qualitercumque opem, vel consilium conferat ad salutem. Quanto igitur magis laudandus est ab hominibus, & praemiandus a Deo, qui totam prouinciam facit pace gaudere, violentias cohibet, iustitiam seruat, & disponit quid sit agendū ab hominibus suis legibus & praecipis? Hinc etiam magnitudo regiae virtutis apparet, quae praecipue Dei similitudinē gerit, dum agit in regno quod Deus in mundo: vnde & in Exod. 2. iudices multitudinis, dij vocantur. Imperatores etiam apud Romanos dij vocabantur. Tanto autem est aliquid Deo acceptius, quanto magis ad eius imitationem accedit: unde & Apostol. monet Ephes. 5. Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi. Sed si secundum Sapientis sententiā, Omne animal diligit simile sibi, secundum quod causae aequaliter similitudinem habent causati, consequens igitur est bonos reges Deo esse acceptissimos, & ab eo maxime praemiandos. Simul etiam ut Gregorius verbis utar. Quid est tempestas maris, nisi tempestas mentis? Quieto autem mari recte nauem etiā imperitus dirigit, turbato autem mari tempestatis fluctibus et peritus naua confunditur: vnde & plerumque in occupatione regiminis, ipse quoque boni operis vltus perditur, qui in tranquillitate tenebatur. Valde enim difficile est, si ut Aug. dicit, inter linguas sublimatium & honorantium, & obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, sed se homines esse meminerint. Et in Eccl. 31. dicitur Beatus vir qui post aurū non abiit, nec sperauit in pecuniae thesauris. Qui potuit impune transgredi, & non est transgressus: & facere mala, & non fecit. Ex quo quasi in virtutis opere probatus inuenitur fidelis: vnde secundum Bianus prouerbium. Principatus virum ostendit. Multi enim ad principatus culmen peruenientes, a virtute deficiunt, qui dum in statu essent infimo, virtuosius videbantur. Ipsa igitur difficultas, quae principibus imminet ad bene agendum,

F eos facit maiori praemio dignos, & si aliquando per firmitatem peccauerint, apud homines excusabiliores redduntur, & facilius a Deo veniam promeretur, si tamen ut Aug. ait, pro suis peccatis humilitatis, & miserationis, & orationis sacrificium Deo suo vero immolari non negligunt. In cuius rei exemplum de Ahab rege Israel, qui multum peccauerat, Dominus ad Heliam dixit. Quia humiliatus est mei causa, non inducam hoc malum in diebus suis. Non solum autem ratione ostenditur, quod regibus excellens praemium debeat, sed etiam autoritate diuina firmatur. Dicitur enim in Zachar. 12. quod in illa beatitudinis die qua erit Dominus protector habitantibus in Hierusalem. in visione pacis aeternae, aliorum domus erunt, sicut domus David, quia. s. oēs reges erunt, & regnabunt cum Christo, sicut membra cum capite: sed domus David erit sicut domus Dei quia sicut regēdo fideliter Dei officium gessit in populo, ita in praemio Deo propinquius erit & inherēbit. Hoc etiam fuit apud gentes aequaliter somnium, dum ciuitatum rectores atque seruatores in Deos transformari putabant.

CAP. X.

Quod rex & princeps studere debet ad bonum regimen propter bonum suipsum, & utile quod inde sequitur, cuius contrarium sequitur regimen tyrannicum.

Cum regibus tam grāde in caelesti beatitudine praemium proponatur, si bene in regendo se habuerint, diligenti cura seiplos obseruare debent, ne in tyrannidem conuertantur. Nihil enim eis acceptabilius esse debet, quā quod ex honore regio quod sublimatur in terris, in caelestis regni gloriam transferantur. Errant vero tyranni, qui propter quaedam terrena comoda iustitiam deserunt, qui tanto priuantur praemio, quā adipisci poterant iuste regendo. Quā autem stultū sit pro huiusmodi paruis & temporalibus honis maxima & sempiterna perdere bona, nullus nisi stultus, aut infidelis ignorat. Addendum est etiam, quod haec temporalia comoda, propter quae tyranni iustitiam deserunt, magis ad lucrum proueniunt regibus, dū iustitiā seruant. Primumque inter mundana omnia nihil est, quod amicitiae dignae praefereendum videatur. Ipsa namque est quae virtuosos in vnum conciliat, virtutem conseruat atque promouet. Ipsa est qua omnes indigent in quibuscumque negotijs peragendis, quae nec prosperis importune se ingerit, nec deserit in aduersis. Ipsa est quae maximas delectationes affert, intantum ut quaecumque delectabilia in tedium sine amicis vertantur. Quaelibet autem aspera, facilia, & prope nulla facit amor: nec est alicuius tyranni tanta crudelitas, ut amicitia non deleat. Dionysius enim quondam Syracusanorum tyrannus cum duorum amicorum, qui Damon & Pythias dicebantur, alterum occidere vellet, is qui occidendus erat, inducias impetravit, ut domum profectus res suas ordinaret: alter vero amicorum sese tyranno ob fidem pro eius reditu dedit. Appropinquante autem promisso die, nec illo redeunte, unusquisque fidei iussorem stultitiae arguebat. At ille nihil se metuere de amici constantia praedicabat. Eadem autem hora qua fuerat occidendus, rediit. Admirans autem amborum animum tyrannus, supplicium propter fidem amicitiae remisit, insuper rogans ut eum tertium reciperet in amicitiae gradu. Hoc autem amicitiae bonum, quāuis desideret tyranni, consequi

qui tamen non possunt. Dum enim commune bonū non quaerunt, sed proprium, sit parua, vel nulla communio eorum ad subditos. Omnis autem amicitia su per aliqua communione firmatur. Eos enim qui conueniunt vel per naturae originem, vel per morum similitudinem, vel per cuiuscunque societatis communionem, videmus amicitia coniungi. Parua igitur, vel potius nulla est amicitia tyranni & subditi: simulque dum subditi per tyrannicam iniustitiam opprimuntur, & se amari non sentiunt, sed contemni, nequaquam amant. Nec habent tyranni vnde de subditis conquerantur, si ab eis non diligunt: quia nec ipsi tales seipsum exhibent, ut diligantur ab eis debeant. Sed boni reges dum communi profectui studiose intendunt, & eorum studio subditi plura comoda se assequi sentiunt, diliguntur a plurimis, dum subditos se amare demonstrant: quia & hoc est maioris malitiae, quā quod in multitudine cadat, ut odio habeantur amici, & benefactoribus repēdatur malum pro bono: & ex hoc amore prouenit, ut bonorum regum regnum sit stabile, dum pro ipsis se subditi quibuscunque periculis exponere non recusant, cuius exemplum in Iulio Caesare apparet, de quo Suetonius refert, quod milites suos vsque adeo diligebat, ut audita quorundam caede capillos & barbam ante non dempserit quā vindicasset: quibus rebus deuotissimos sibi & strenuissimos milites reddidit, ita quod plerique eorum capti, concessam sibi sub ea conditione vitam, si militare aduersus Caesarem vellent, reculerent. Octavianus etiā Augustus, qui modestissime imperio vsus est, intantum diligebatur a subditis, ut plerique morientes, victimas quas deuouerant, immolari mādarent, quia eum superstitem reliquissent. Non est ergo facile ut principis perturbetur dominium, quem tanto consensu populus amat: propter quod Salomon dicit, Prouerb. 29. Rex qui iudicat in iustitia pauperes, thronus eius in aeternū firmabitur. Tyrannorum vero dominium diuturnum esse non potest, cum sit multitudini odiosum. Non potest enim diu conseruari, quod votis multorum repugnat. Vix enim a quoquam praesens vita transigitur, quin aliquas aduersitates patiat. Aduersitas autem tempore occasio deesse non potest contra tyrannum insurgendi: & ubi adit occasio, non deerit ex multis vel vnus qui occasione non utatur. Insurgentem autem populus votiuē prosequitur: nec de facili carebit effectu, quod cum fauore multitudinis attentatur. Vix ergo potest contingere, quod tyranni dominium protendatur in longum. Hoc etiam manifeste patet, si quis consideret vnde tyranni dominium conseruat. Non enim conseruat amore, cum parua, vel nulla sit amicitia subiectae multitudinis ad tyrannū, ut ex praehabitis patet: de subditorum autē fide tyrannis confidēdū non est. Non enim inueniuntur tanta uirtus in multis, ut fidelitatis virtute reprimant, ne indebitae seruitutis iugum, si possint, excutiant. Fortassis autem nec fidelitati contrarium reputabitur secundum opinionem multorum, si tyrannica nequitiae qualitercumque obuietur. Restat ergo ut solo timore tyranni regimen sustentetur: unde & timeri se a subditis tota intentione procurant. Timor autem est debile fundamentum. Nam qui timore subduntur, si occurrat occasio qua possint impunitatem sperare, contra praesidentes insurgunt eo ardentius, quo magis contra voluntatem ex solo timore cohibebantur. Sicut si aqua per violentiam includatur, cum aditum inuenit, impetuosius fluit. Sed nec ipse timor caret periculo, cum ex nimio timore plerique in-

desperationem iciderint. Salutis autem desperatio audacter ad quaelibet attendenda praecipitat. Non potest igitur tyranni dominium esse diuturnum. Hoc etiam non minus exemplis, quā rationibus apparet. Si quis enim antiquorum gesta, & modernorum euentus consideret, vix inueniet dominium tyranni alicuius diuturnum fuisse. Vnde & Aristoteles in sua politica multis tyrannis enumeratis, omnium demonstrat dominium breui tempore fuisse finitum, quorum tamē aliqui diutius praefuerunt, quia non multum in tyrannide excedebant, sed quantum ad multa imitabantur regalem modestiam. Adhuc autem hoc magis sit manifestum ex consideratione diuini iudicij. Ut enim in Iob 34. dicitur. Regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Nullus autē verius hypocrita dici potest, quā qui regis assumit officium, & exhibet se tyrannū. Nam hypocrita dicitur qui alterius representat personam, sicut in spectaculis fieri consuevit. Sic igitur Deus praefici permittit tyrannos ad puniendum subditorum peccata. Talis autem puniatio in scripturis ira Dei consuevit nominari. Vnde per Osee. 13. Dominus dicit. Dabo uobis regem in furore meo. Infelix est autem rex qui populo in furore Dei conceditur. Non enim eius stabile potest esse dominium: quia non obliuiscetur misereri Deus, nec continebit in ira sua misericordias suas: quinimmo per Ioe. 2. dicitur, quod est patiens, & multae misericordiae, & praestabilis super malitia. Non igitur permittit Deus diu regnare tyrannos, sed post tempestatem per eos inductam populo, per eorum deiectionem tranquillitatem inducet. Vnde Eccl. 10. dicit. Sedes ducū superbiorum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Experimento etiam magis apparet, quod reges per iustitiam magis adipiscuntur diuitias, quā per rapinam tyranni. Quia enim dominium tyrannorum subiectae multitudini displicet, ideo opus habent tyranni multos habere satellites, per quos contra subditos tuti reddantur, in quibus necesse est plura expendere, quā a subditis rapiant. Regum autem dominium, quod subditis placet, omnes subditos pro satellitibus ad custodiam habet, in quibus expendere opus non est, sed interdum in necessitatibus plura regibus sponte donant, quā tyranni diripere possint: & sic impletur quod Salomon dicit, Prouerb. 11. Alij, scilicet reges diuidunt propria beneficiendo subiectis, & ditiores fiunt. Alij, scilicet tyranni rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Similiter autem iusto Dei contingit iudicio, ut qui diuitias iniuste congregant, inutiliter eas dispergant, aut etiam iuste auferantur ab eis. Ut enim Salomon dicit, Eccl. 5. Auarus non implebitur pecunia, & qui amat pecunias, fructum non capiet ex eis, quinimmo ut Prouerb. 15. dicit. Conturbat domū suam qui sectatur avaritiam. Regibus vero qui iustitiam quaerunt, diuitiae adduntur a Deo, sicut Salomō, qui dum sapientiam quaesuit ad faciendum iudiciū, promissionem de abundantia diuitiarum accepit. De fama vero superfluum videtur dicere. Quis enim dubitet bonos reges non solum in vita, sed magis post mortem quodammodo laudibus hominum uiuere, & in desiderio haberi: malorum vero nomen aut statim deficere, vel si excellentes in malitia fuerint, cum detestatione eorum rememorari? Vnde Salomon dicit, Prouerbiorum 10. Memoria iusti cum laudibus, nomen autem impiorum putrescet: quia uel deficit, vel remanet cum factore.

Quod bona etiam mundalia, ut sunt diuitia, potestas, honor, et fama magis proueniunt regibus quam tyrannis, & de malis quae incurrunt tyranni etiam in hac uita.

EX his ergo manifestum est, quod stabilitas potestatis diuitiarum, honor, & fama magis, regibus quam tyrannis ad votum proueniunt, propter quae tamen indebite adipiscenda declinat in tyrannidem princeps. Nullus enim a iustitia declinat nisi cupiditate alicuius commodi tractus. Priuatur insuper tyrannus excellentissima beatitudine, quae regibus debetur, praemio, & quod est grauius, maximum tormentum sibi acquirat in poenis. Si enim qui unum hominem spoliat, vel in seruitutem redigit, vel occidit, maximam poenam meretur quantum quidem ad iudicium hominum mortem, quantum uero ad iudicium Dei damnationem aeternam, quanto magis putandum est tyrannum deteriora mereri supplicia, qui diuque ab omnibus rapit, contra omnium libertatem laborat, pro libito uoluntatis suae quoscunque interficit? Tales insuper raro poenitent, vento inflati superbiae, merito peccatorum a Deo deserti, & adulationibus hominum delibuti, rarius digne satisfacere possunt. Quando enim restituent omnia quae praeter iustitiam debitum abstulerunt? Ad quae tamen restituenda nullus dubitat eos teneri. Quando recompensabunt eis quos opprefferunt, & iniuste qualitercunque laeserunt? Adijcitur autem ad eorum impoenitentiam, quod omnia sibi licita extimant, quae impune sine resistentia facere potuerunt: unde non solum emendare non satagunt quae malefecerunt, sed sua consuetudine pro autoritate utentes, peccandi audaciam transmittunt ad posteros: & sic non solum suorum facinorum apud Deum rei tenentur, sed etiam eorum quibus apud Deum peccandi occasionem reliquerunt. Aggrauatur etiam eorum peccatum ex dignitate suscepti officij. Sicut enim terrenus rex grauius punit suos ministros, si inuenit eos sibi contrarios: ita Deus magis punit eos quos sui regiminis executores & ministros facit, si nequiter agant Dei iudicium in amaritudinem conuertentes. Vnde & in libro Sapientiae. 6. cap. ad reges iniquos dicitur. Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicatis, neque custodistis legem iustitiae nostrae, nec secundum uoluntatem Dei ambulastis, horrende & cito apparebit uobis, quoniam iudicium durissimum in his qui praesunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur. Et Nabuchodonosor per Esa. 14. dicitur. Ad infernum detraheris in profundum laci. Qui te uiderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient quasi profundius in poenis submersum. Si igitur regibus abundant temporalia bona, & proueniunt, & excellens beatitudinis gradus praeparatur a Deo, tyranni autem a temporalibus bonis quae cupiunt plerumque frustrantur, multis insuper periculis subiacentes, & quod est amplius, bonis aeternis priuantur ad poenas grauissimas referuati, uehementer studendum est his qui regendi officium suscipiunt, ut reges se subditis praebant, non tyrannos. De rege autem quid sit, & quod expediat multitudini regem habere: adhuc autem, quod praesidi expediat se regem multitudini exhibere subiectae, non tyrannum, tanta a nobis dicta sint.

Procedit ad ostendendum regis officium, ubi secundum uiam naturae ostendit regem esse in regno sicut anima est in corpore, & sicut Deus est in mundo.

Consequens autem ex dictis est considerare, quod sit regis officium, & qualem oporteat esse regem. Quia uero ea quae sunt secundum artem imitantur ea quae sunt secundum naturam, ex quibus accipimus ut secundum rationem operari possimus, optimum uideat regis officium a forma regiminis naturalis assumere. Inuenit autem in rerum natura regimen & uniuersale, & particulare. Uniuersale quidem secundum quod omnia sub Dei regimine continentur, qui sua prouidentia uniuersa gubernat. Particulare autem regimen maxime quidem diuino regimini simile est, quod inuenitur in homine, qui ob hoc minor mundus appellatur, quia in eo inuenitur forma uniuersalis regiminis. Nam sicut uniuersa creatura corporea & omnes spirituales uirtutes sub diuino regimine continentur, sic & corporis membra & ceterae uires animae a ratione reguntur: & sic quodammodo se habet ratio in homine, sicut Deus in mundo. Sed quia sicut supra ostendimus, homo est animal naturaliter sociale in multitudine uiuens, similitudo diuini regiminis inuenitur in homine non solum quantum ad hoc quod per rationem regitur unus homo, sed etiam quantum ad hoc quod per rationem unius hominis regitur multitudo, quod maxime pertinet ad officium regis, dum & in quibusdam animalibus quae socialiter uiuunt, quaedam similitudo inuenitur huius regiminis, sicut in apibus, in quibus & reges esse dicuntur non quod in eis per rationem sit regimen, sed per instinctum naturae inditum a summo regente, qui est actor naturae. Hoc igitur officium rex se suscepisse cognoscat, ut sit in regno sicut in corpore anima, & sicut Deus in mundo. Quae si diligenter recogitet, ex altero iustitiae in eo zelus acceditur, dum considerat ad hoc se positum, ut loco Dei iudicium regno exerceat: ex altero uero mansuetudinis & clementiae lenitate acquirit, dum reputat singulos qui suo subsunt regimini sicut propria membra.

CAP. XIII.

Assumit ex hac similitudine modum regiminis, ut sicut Deus unamquamque rem distinguit quodam ordine, & propria operatione, & loco, ita rex subditos suos in regno, & eodem modo de anima.

Oportet igitur considerare quid Deus in mundo faciat: sic enim manifestum erit, quid imminet regi faciendum. Sunt autem uniuersaliter consideranda duo opera Dei in mundo. Unum quo mundum instituit: alterum quo mundum institutum gubernat. Haec etiam duo opera anima habet in corpore. Nam primo quidem uirtute animae informatur corpus, deinde uero per animam corpus regitur & mouetur: horum autem secundum quidem magis proprie pertinet ad regis officium. Vnde ad omnes reges pertinet gubernatio, & a gubernationis regimine regis nomen accipitur. Primum autem opus non omnibus regibus conuenit. Non enim omnes regnum, aut ciuitatem instituunt in quo regnant, sed regno ac ciuitati iam institutis regiminis curam impendunt. Est autem considerandum, quod nisi praecesserit qui insti-

rueret ciuitatem, aut regnum, locum non haberet gubernatio regni. Sub regis enim officio comprehenditur etiam institutio ciuitatis & regni. Nonnulli enim ciuitates instituerunt, in quibus regnarent, ut Ninus Ninuam, & Romulus Romam. Similiter etiam ad gubernationis officium pertinet, ut gubernata conseruet, ac eis utatur ad quod sunt constituta. Non igitur gubernationis officium plene cognosci poterit, si institutionis ratio ignoretur. Ratio autem institutionis regni ab exemplo institutionis mundi sumenda est: in quo primo consideratur ipsarum rerum productio, deinde partium mundi ordinata distinctio. Vterius autem singulis mundi partibus diuersae rerum species distributae uidentur, ut stellae caelo, uolucres aeri, pisces aquae, animalia terrae: deinde singulis ea quibus indigent abundanter diuinitus prouisa uidentur. Hanc autem institutionis rationem Moyses subtiliter & diligenter expressit. Primo enim rerum productionem proponit dicens. In principio creauit Deus caelum & terram: deinde secundum ordinem conuenientem omnia diuinitus distincta esse denuntiat, uidelicet diem a nocte, a superioribus inferiora, mare ab arida. Hinc caelum luminaribus, a uibus aerem, mare piscibus, animalibus terram ornatam refert, ultimo assignat hominibus terrae animaliumque; dominiū. Vsum uero plantarum tam ipsis quam animalibus ceteris ex prouidentia diuina denuntiat. Institutor autem ciuitatis & regni de nouo producere homines, & loca ad inhabitandum, & cetera uitae subsidia non potest, sed necesse se habet his, uti quae in natura praexistunt. Sicut etiam ceterae artes operationis suae materiam a natura accipiunt, ut fabri ferrum, aedificator ligna & lapides in artis usum assumunt. Necesse est igitur institutori ciuitatis & regni, primum quidem congruum locum eligere qui salubritate habitatores conseruet, ubertate ad victum sufficiat, amenitate delectet, munitione ab hostibus tutos reddat. Quod si aliquid de dicta opportunitate deficiat, tanto locus erit conuenientior, quanto plura, uel magis necessaria de praedictis habuerit. Deinde necesse est ut locum electum institutor ciuitatis, aut regni distinguat secundum exigentiam eorum quae perfectio ciuitatis, aut regni requirit. Puta, si regnum instituendum sit, oportet prouidere quis locus aptus sit urbibus constituendis, quis uillis, quis castris, ubi constituenda sint studia literarum, ubi exercitia militum, ubi negotiorum conuentus, & sic de alijs quae perfectio regni requirit. Si autem institutioni ciuitatis opera detur, prouidere oportet quis locus sit sacris, quis iuri reddendo, quis artificibus singulis deputandus. Vterius autem oportet homines congregare, qui sunt congruis locis secundum sua officia deputandi. Demum uero prouidendum est, ut singulis necessaria suppetant secundum uniuersumque constitutionem & statum: aliter enim nequaquam posset regnum, uel ciuitas comanere. Haec igitur sunt, ut summarie dicatur, quae ad regis officium pertinent in institutione ciuitatis, aut regni ex similitudine institutionis mundi assumpta.

CAP. XIII.

Quis modus gubernandi competat regi, quia secundum modum gubernationis diuinae, qui quidem modus gubernandi a gubernatione nauis sumpsit initium, ubi & ponitur comparatio sacerdotis domini, & regalis.

Sicut autem institutio ciuitatis, aut regni ex forma institutionis mundi conuenienter accipitur, sic & gu-

bernationis ratio ex gubernatione sumenda est. Est tamen praecognoscendum, quod gubernare est id quod gubernatur conuenienter ad debitum finem perducere. Sicut etiam nauis gubernari dicitur, dum per nauem industriam recto itinere ad portum illa perducitur. Si igitur aliquid ad finem extra se ordinatur, ut nauis ad portum, ad gubernationis officium pertinebit non solum ut rem in se conseruet illam, sed quod ulterius ad finem perducatur. Si uero aliquid esset, cuius finis non esset extra ipsum, ad hoc solum intendere gubernatoris intentio, ut rem illam in sua perfectione conseruaret illam. Et quamuis nihil tale inueniatur in rebus post ipsum Deum, qui est omnibus finis, erga id tamen quod ad finem extrinsecum ordinatur, multipliciter cura impeditur a diuersis. Nam forte alius erit qui curam gerit, ut res in suo esse conseruetur: alius autem ut ad ulteriorem perfectionem perueniat, ut in ipsa nauis, unde gubernationis ratio assumitur, manifeste apparet. Faber enim lignarius curam habet restaurandi, si quid collapsum fuerit in nauis, sed nauis sollicitudinem gerit, ut nauem perducatur ad portum: sic etiam contingit in homine. Nam medicus curam gerit ut uita hominis conseruetur in sanitate: Oeconomus, ut suppetant necessaria uita: doctor autem curam gerit, ut ueritatem cognoscat: institutor autem morum, ut secundum rationem uiuat. Quod si homo non ordinaretur ad aliud exterius bonum, sufficerent homini curae praedictae. Sed est quoddam bonum extrinsecum homini quandiu mortaliter uiuit, scilicet uelima beatitudo, quae in fruitione Dei expectatur post mortem. Quia, ut apostolus ait 2. ad Corinth. 5. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a domino. Vnde homo Christianus, cui beatitudo illa est per Christi sanguinem acquisita, & qui pro ea assequenda Spiritu sancti arrham accepit, indiget alia spirituali cura, per quam dirigatur ad portum salutis aeternae: haec autem cura per ministros ecclesiae Christi fidelibus exhibetur. Idem autem oportet esse iudicium de fine totius multitudinis, & unius. Si igitur finis hominis esset bonum quodcumque in ipso existens, & regendae multitudinis finis ultimus esset similiter, ut tale bonum multitudo acquireret, & in eo permaneret: & si quidem talis ultimus siue unius hominis, siue multitudinis finis esset corporalis, uita & sanitas corporis, medici esset officium. Si autem ultimus finis esset diuitiarum affluentia, oconomus rex quidam multitudinis esset. Si uero bonum cognoscendae ueritatis tale quid esset, ad quod posset multitudo pertingere, rex haberet doctoris officium. Videtur autem ultimus finis esse multitudinis congregatae, uiuere secundum uirtute. Ad hoc enim homines congregantur, ut simul bene uiuant, quod consequi non posset unusquisque singulariter uiuens: bona autem uita est secundum uirtutem. uirtuosa igitur uita est congregationis humanae finis. Huius autem signum est, quod hi soli partes sunt multitudinis congregatae, qui sibi inuicem communicant in bene uiuendo. Si enim propter solum uiuere homines conuenirent, animalia & serui essent pars aliqua congregationis ciuiliis. Si uero propter acquirendas diuitias, omnes simul negotiantes ad unam ciuitatem pertinerent: sicut uidemus eos solos sub una multitudine computari, qui sub eisdem legibus, & eodem regimine diriguntur ad bene uiuendum. Sed quia homo uiuendo secundum uirtutem ad ulteriorem finem ordinatur, qui consistit in fruitione diuina, ut supra iam diximus, oportet eundem finem

finē esse multitudinis humane, qui est hominis vnus. Nō ē ergo vltimus finis multitudinis cōgregatæ viue re secundum virtutem, sed per virtuosam vitam peruenire ad fruitionem diuinam. Siquidem autem ad hunc finem perueniri posset virtute humane nature, necesse esset vt ad officium regis pertineret dirigere homines in hunc finem. Hunc enim dici regem supponimus, cui summa regiminis in rebus humanis cōmittitur: tanto autem est regimen sublimius, quanto ad finem vltiorem ordinatur. Semper enim inuenitur ille ad quem pertinet vltimus finis, imperare operantibus ea q̄ ad finem vltimum ordinantur: sicut gubernator ad quē pertinet nauigationē disponere, imperat ei qui nauē cōstituit, qualem nauē nauigationi aptā facere debeat: ciuilibus autē q̄ utitur armis, imperat fabro qualia arma fabricet. Sed quia finem fruitionis diuinæ non consequitur hō per virtute humanam, sed virtute diuina, iuxta illud Apostoli Romano. 6. Gratia Dei, vita æterna, perducere ad illum finem nō humani erit, sed diuini regiminis. Ad illum igitur regem huiusmodi regimen pertinet, qui non est solum homo, sed etiam Deus, scilicet ad dominum nostrum Iesum Christum, qui homines filios Dei faciens in cælestem gloriam introduxit. Hoc igitur est regimen ei traditum quod non corrumpetur, propter quod nō solum sacerdos, sed rex in scripturis sacris nominatur, dicente Hierē. 23. Regnabit rex, & sapiens erit: unde ab eo regale sacerdotium deriuatur. Et quod est amplius, omnes Christi fideles in quantum sunt mēbra eius, reges & sacerdotes dicuntur. Huius ergo regni ministeriū, vt a terrenis essent spiritualia distincta, non terrenis regibus, sed sacerdotibus ē commissum: & præcipue summo sacerdoti successori Petri Christi Vicario Romano Pontifici, cui omnes reges populi Christiani oportet esse subditos, sicut ipsi dño Iesu Christo. Sic enim ei ad quem finis vltimi cura pertinet, subdi debent illi, ad quos pertinet cura antecedentium finium, & eius imperio dirigi. Quia igitur sacerdotium gentilium, & totus diuinorum cultus erat propter temporalia bona conquirenda, quæ omnia ordinantur ad multitudinis bonum commune, cuius regi cura incumbit, conuenienter sacerdotes gentilium regibus subdebantur. Sed & quia in veteri lege promittebantur bona terrena non a dæmonibus, sed a Deo vero religioso populo exhibenda, inde & in lege veteri sacerdotes regibus leguntur fuisse subiecti. Sed in noua lege est sacerdotium altius, per quod homines traduntur ad bona cælestia: unde in lege Christi reges debent sacerdotibus esse subiecti. Propter quod mirabiliter ex diuina prouidentia factum est, vt in Romana vrbe, quā Deus præuiderat Christiani populi principalem sedē futuram, hic mos paulatim inoleceret, vt ciuitatum rectores sacerdotibus subiacerent. Sicut enim Valerius Maximus refert, omnia post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit, etiam in quibus summæ maiestatis decus cōspici voluit. Quapropter non dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se humanarum rerum habitura regimen extimantia, si diuinæ potentie bene atque cōfiter fuissent famulata. Quia vero etiā futurum erat, vt in Gallia christiani sacerdotij plurimum vigeret religio, diuinitus est permissum, vt etiam apud Gallos gentiles sacerdotes quos Druidas nominabant, totius Gallie ius diffinirent, vt refert Iulius Cæsar in libro quem de bello Gallico scripsit.

Quid sicut ad vltimum finem consequendum requiritur ut rex subditos suos ad viuendam secundum virtutem disponat, ita ad fines medios. Et ponuntur hic quæ sunt illa quæ ordinat ad bene viuendū, & quæ impediunt, & quod remedium rex apponere debet circa dicta impedimenta.

Sicut autem ad vitam, quam in cælo speramus beatā, ordinatur sicut ad finem vita qua hic homines bene viuunt: ita bonum multitudinis ordinatur sicut ad finem quæcunque particularia bona per hominem procurantur siue diuitiæ suæ lucra, siue sanitas, siue facundia, vel eruditio. Si igitur vt dictum est, qui de vltimo fine curam habet, præesse debet his qui curam habent de ordinatis ad finem, & eos dirigere suo imperio, manifestum ex dictis fit, quod rex sicut Dominio & regimini quod administratur per sacerdotij officium, subdi debet: ita præesse debet omnibus humanis officijs, & ea imperio sui regiminis ordinare. Cuiusque autem incumbit aliquid perficere quod ordinatur in aliud sicut in finem, hoc debet attendere, ut suum opus sit congruū fini. Sicut faber sic facit gladium, vt pugne conueniat, & ædificator sic debet domum disponere, vt ad habitandum sit apta. Quia igitur vite, qua in præsentī bene viuimus, finis est beatitudo cælestis, ad regis officium pertinet ea ratione vitam multitudinis bonam procurare secundū quod congruit ad cælestem beatitudinem consequendam, vt scilicet ea præcipiat, quæ ad cælestem beatitudinē ducunt, & eorum contraria secundum quod fuerit possibile interdicit. Quæ autem sit ad veram beatitudinem via, & quæ sint impedimenta eius, ex lege diuina cognoscitur, cuius doctrina pertinet ad sacerdotij officium, secundum illud Malachia. 2. c. Labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem requirent de ore eius. Et ideo in Deutero. 17. Dominus præcipit. Postquam sederit rex in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine accipiens exempla a sacerdote Leuiticæ tribus, & habebit secū, legetque illud omnibus diebus vite suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & cetera eius quæ in lege præcepta sunt. Per legem igitur diuinam edoctus, ad hoc præcipuum studium debet intendere, qualiter multitudo sibi subdita bene viuat: quod quidem studium in tria diuiditur, vt primo quidem in subiecta multitudine bonam vitam instituat: secundo, ut institutam conseruet: tertio, vt cōseruatam ad meliora promoueat. Ad bonam autem vnius hominis vitam duo requiruntur, vnum principale, quod est operatio secundum virtutem. Virtus enim est qua bene viuatur: aliud vero secundarium, & quasi instrumentale, scilicet corporalium bonorum sufficientia, quorum vsus est necessarius ad actum virtutis, ipsa tamen hominis vnitas per naturam causatur: multitudinis autem vnitas, quæ pax dicitur, per regis industriam est procuranda. Sic igitur ad bonā vitam multitudinis instituendam tria requiruntur. Primo quidem, vt multitudo in vnitate pacis constituitur. Secundo, vt multitudo vinculo pacis vnita dirigatur ad bene agendum. Sicut enim homo nihil bene agere potest nisi præsupposita suarum partium vnitate, ita hominū multitudo pacis vnitate carens, dum impugnat seipsam, impeditur a bene agendo. Tertio vero requiritur, ut per regis industriam necessariorum ad bene viuendum adsit sufficientis copia. Sic igitur bona

uita

vita per regis officium in multitudine constituta, consequens est vt ad eius conseruationem intendat. Sunt autem tria quibus bonum publicum permanere non sinitur, quorum quidem vnum est a natura proueniens. Non enim bonum multitudinis ad vnum tantum tempus institui debet, sed vt sit quodammodo perpetuum. Homines autem cum sint mortales, in perpetuum durare non possunt. Nec dum viuunt, semper sunt in eodem vigore, quia multis variationibus humana vita subiicitur, & sic non sunt homines ad eadem officia peragenda æqualiter per totā uitam idonei. Aliud autem impedimentum boni publici conseruandi ab interiori proueniens in peruersitate voluntatum consistit, dum vel sunt desides ad ea peragenda quæ requirit respublica, vel insuper sunt paci multitudinis noxij, dum transgrediendo iustitiā aliorum pacem perturbant. Tertium autem impedimentum reipublicæ conseruandæ ab exteriori causatur, dum per incursum hostium pax dissoluitur, & interitum regnū, aut ciuitas funditus dissipatur. Igitur circa tria prædicta triplex cura imminet regi. Primo quidem de successione hominum, & substitutione illorum qui diuersis officijs præsumt, vt sicut per diuinum regimen in rebus corruptibilibus, quia semper eadem durare non possunt, prouisum est vt per generationem alia in locum aliorum succedant, vt vel sic conseruetur integritas vniuersi, ita per regis studium conseruetur subiectæ multitudinis bonum, dum sollicitè curat qualiter alij in deficientium locum succedant. Secundo autem vt suis legibus & præceptis, pœnis & præmijs homines sibi subiectos ab iniquitate coerceat, & ad opera virtuosā inducat, exemplum a Deo accipiens, qui hominibus legem dedit, obseruantibus quidem mercedem, transgredientibus pœnas retribuens. Tertio imminet regi cura, vt multitudo sibi subiecta contra hostes tuta reddatur. Nihil enim prodesset interiora vitare pericula, si ab exterioribus defendi non posset. Si igitur bonæ multitudinis institutioni tertium restat ad regis officium pertinens, ut sit de promotione sollicitus, quod fit dum in singulis quæ præmissa sunt, si quid inordinatum est corrigere, si quid deest supplere, si quid melius fieri potest, studet perficere. Vnde & Apost. 1. Cor. 12. fideles monet, vt semper emulētur charismata meliora. Hæc igitur sunt quæ ad regis officium pertinent, de quibus per singula diligentius tractare oportet.

Explicit Liber primus, de regimine principum.

INCIPIUNT RUBRICAE

CAPITVLORVM

SECUNDI LIBRI.

Qualiter ad regem pertinet instituere ciuitatē, uel castra ad gloriam consequendam, & quod eligere debet ad hoc loca temperata, & postea subiungit, quæ commoda ex hoc regna consequuntur, & quæ incommoda de contrario. Cap. 1.
Qualiter eligere debent reges & principes regiones ad ciuitates, uel castra instituenda, in quibus aer sit saluberrimus, & ostendit in quo talis aer cognoscitur, & quibus signis. Cap. 2.
Qualiter necesse est talem ciuitatem construendam a rege habere copiam rerum uicualium, quia sine eis ciuitas esse perfecta non potest, & distinguit duplicem modum istius

us copia, primum tamen magis commendat. Cap. 3.
Qualiter regio quam rex eligit ad ciuitates & castra instituenda, debet habere amœnitates, in quibus ciues sunt arcedi, ut moderate eis utantur, quia sepius fuit causa dissolutionis. Vnde regimen & quodcumque dominium dissipatur & annihilatur. Cap. 4.
Qualiter necesse est regi & cuiusque domino abundare in diuitijs temporalibus, quæ naturales uocantur, & ponitur causa quare. Cap. 5.
Qualiter expedit regi, & cuiusque principi habere alias diuitias naturales, ut sunt armenta & greges, sine quibus domini bene regere terram non possunt. Cap. 6.
Quod oportet regem abundare in diuitijs artificialibus, ut est aurū, & argentū, & nūmismata ex eis conflatū. Cap. 7.
Qualiter ad regimen regni, & cuiusque domini, necessarij sunt ministri, ubi incidenter distinguitur de duplici dominio politico & despotico, ostendens multis rationibus quod politicum oportet esse suauē. Cap. 8.
De principatu despotico, quis est, & qualiter ad regale reducit, ubi incidenter comparat politicum ad despoticum secundum diuersas regiones & tempora. Cap. 9.
Habita distinctione domini, hic distinguitur de ministris secundum differentiam dominorum, & quædam genera ministrorum omnibus dominis communia, postea probat seruitutem in quibusdam esse naturalem. Cap. 10.
Quod necessarium est regi, & cuiusque domino in sua iurisdictione munitiones habere fortissimas, & rationes quare ibi multæ ponuntur. Cap. 11.
Quod ad bonum regimen regni, siue cuiusque domini spectat stratas, siue quascunque uias in regione, uel provincia habere securas & liberas. Cap. 12.
Quod in quolibet regno, & quocunque dominio necessarium est nūmismata proprium, & quot bona ex hoc sequuntur, & quæ incommoda si non habeatur. Cap. 13.
Quod ad bonum regimen regni, & cuiusque politici pondera, & mensuræ sunt necessariae exemplis & rationibus persuadetur. Cap. 14.
Quod oportet regem, & quemlibet dominum ad conseruationem sui status adhibere sollicitudinem, ut de arario publico prouideatur pauperibus, & hoc exemplis & rationibus probat. Cap. 15.
Quod oportet regem & quemcumque dominantem, ad cultum diuinum intendere, & quis fructus ex hoc sequuntur. Cap. 16.

Explicit Rubricæ capitulorum secundi libri.

INCIPIIT LIBER SECUNDVS.

CAP. I.

Qualiter ad regem pertinet instituere ciuitatem, uel castra ad gloriam consequendam, & quod eligere debet ad hoc loca temperata, & quæ commoda ex hoc regna consequuntur, & quæ incommoda de contrario.

PRIMUM igitur præcipue oportet exponere regis officium ab institutione ciuitatis, aut regni. Nam sicut Vegetius dicit, potentissimæ nationes & principes nominati nullam maiorem potuerunt gloriā assequi, quā aut fundare nouas ciuitates, aut ab alijs conditas in nomen suū sub quadā amplificatione transferre: quod quidem documentis sacre scripturæ concordat. Dicit enim sapiens in Ecclē. 40. & ædificatio ciuitatis confirmabit

DE REGIMINE PRINCIPVM

firmabit nomen. Hodie namque nomen Romuli nesciretur, nisi quia condidit Romam. In institutione autem ciuitatis, aut regni, si copia detur, primo quidem est regio per regem eligenda, quam temperatam esse oportet. Ex regionis enim temperie habitatores multa commoda consequuntur. Primo namque consequuntur homines ex temperie regionis incolumitatem corporis, & longitudinem vitæ. Cum enim sanitas in quadam temperie humorum consistat, in loco temperato conseruabitur sanitas: simile namque suo simili conseruatur. Si autem fuerit excessus caloris, vel frigoris, necesse est quod secundum qualitatem aeris corporis qualitas immutetur: unde quadam naturali industria animalia quædam tempore frigido ad calida loca se transferunt, rursum tempore calido loca frigida repetentes, ut ex contraria dispositione loci temporis temperiem consequantur. Rursum, cum animal uiuat per calidum & humidum, si fuerit calor intus, cito naturale humidum exiccatur, & deficit vita: sicut lucerna cito extinguitur, si humor infusus cito per ignis magnitudinem consumatur. Vnde in quibusdā calidissimis Aethiopiū regionibus homines ultra 30. annos non viuere perhibentur. In regionibus vero frigidis in excessu, naturale humidum de facili congelatur, & calor naturalis extinguitur. Deinde ad oportunitates bellorum, quibus tuta redditur humana societas, regionis temperies plurimum ualet. Nam sicut Vegetius refert, omnes nationes quæ vicina sunt soli, nimio calore siccatæ, amplius quidem sapere, sed minus de sanguine habere dicuntur, ac propterea constantiam atque fiduciam de propinquo pugnandi non habent, quia metuunt vulnera, qui modicum sanguinem se habere nouerunt. Contra septentrionales populi remoti a Solis ardoribus incōsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundantes sunt ad bella promptissimi. His qui temperioribus habitant plagis, & copia sanguinis suppetit ad vulnerum mortisque contemptum, nec prudentia deficit, quæ modestiam seruet in castris, & non parum prodest uti in dimicatione consilij. Demum temperata regio ad politicam uitam ualet. Ut enim Aristoteles dicit in sua politica. Quæ in frigidis locis habitant gentes, sunt quidem plenæ animositate, intellectu autē & arte magis deficientes, propter quod libere perseverant magis. Non viuunt autem politice, & vicinis propter imprudentiam principari non possunt. Quæ autem in calidis sunt, intellectuæ quidem sunt & artificiosæ secundum animam, sine animositate autem, propter quod subiectæ quidem sunt, & subiectæ perseverant. Quæ autem in medijs locis habitant, utroque participant: propter quod & liberi perseverant, & maxime politice viuere possunt, & sciūt alijs principari. Est igitur eligenda regio temperata ad institutionem ciuitatis, uel regni.

C A P. II.

Qualiter eligere debent reges & principes regiones ad ciuitates, uel castra instituenda, in quibus aer sit salubris, & ostendit in quo talis aer cognoscitur, & quibus signis.

Post electionem autem regionis, oportet ciuitati constituendæ idoneum locum eligere, in quo primo uidetur aeris salubritas requirenda. Conuersationi enim ciuili præiacet naturalis uita, quæ per salubritatē aeris seruat illa. Locus autem saluberrimus erit, ut Vegetius tradit, excelsus, non nebulosus, non

LIBER. II.

pruinofus, regioneque cæli spectans, neque æstuosus, neque frigidus, demum paludibus non vicinus. Eminentia quidem loci solet ad aeris salubritatem conferre, quia locus eminens ventorum perflationibus patet, quibus redditur aer purus: vapores etiam qui uitate radij solaris resoluuntur a terra & ab aquis multiplicantur magis in conuallibus, & in locis demissis quam in altis. Vnde in locis altis aer subtilior inuenitur. Huiusmodi autē subtilitas aeris quæ ad liberam & sinceram respirationem plurimum ualet, impeditur per nebulas & pruinas, quæ solent in locis multum humidis abundare: unde loca huiusmodi inueniuntur salubritati esse contraria. Et quia loca paludosa nimia humiditate abundant, oportet locum constructæ urbi electum a paludibus esse remotum. Cum .n. auræ matutine sole oriente ad locū ipsum perueniēt, & eis orta a paludibus nebulæ adiungentur, flatus bestiarū palustriū uenatorū cū nebulis mistos spargēt, & locum facient pestilentem. Si tamen mēnia constructa fuerint in paludibus quæ fuerint prope mare, spectentque ad septentrionem, uel circa, hæque paludes excellentiores fuerint quam litus marinū, rationabiliter uidebuntur esse constructa. Fossis enim ductis exitus aquæ patebit ad litus, & mare tempestatibus autem in paludes redundando non permittet animalia palustria nasci. Et si aliqua animalia de superioribus locis uenerint, inconsueta falsedine occidentur. Oportet & locum urbi destinatum ad calorem & frigus temperate disponi secundum aspectum ad plagas cæli diuersas. Si enim mēnia maxime prope mare constituta spectabunt ad meridiem, non erunt salubria. Nam huiusmodi loca mane quidem erunt frigida, quia non respiciuntur a sole, meridie uero erunt feruentia propter solis respectum. Quæ autem ad occidentem spectant, orto sole tepescunt, uel etiam frigent, meridie calent, uespere feruent propter caloris continuitatem & solis aspectū. Si uero ad orientem spectabunt, mane quidem propter solis oppositionem directam temperate calefcent: nec multum in meridie calor augetur, sole non directe spectante ad locum, uespere uero totaliter radijs solis auersis loca frugescent. Eademque, uel similis temperies erit, si ad aquilonem locus respiciat urbis, econuerso est quod de meridie respiciente est dictum. Expiamento autem cognoscere possumus, quod in maiorem calorem minus salubriter aliquis transmutatur. Quæ enim a frigidis locis corpora traducuntur, in calida non possunt durare, sed dissoluntur, quia calor sugendo uaporē, naturales uirtutes dissoluit: unde et in salubribus locis corpora æstate infirma redduntur. Quia uero ad corporū sanitatem conuenientium ciborū usus requiritur, in hoc conferre oportet de loci salubritate qui constructæ urbi eligitur, ut ex conditione ciborum discernatur qui nascuntur in terra, quod quidem explorare solebant antiqui ex animalibus ibidem nutritis. Cum enim hominibus alijsque animalibus commune sit uti ad nutrimentum his quæ nascuntur in terra, consequens est, ut si occisorum animalium uiscerari uentur bene ualentia, quæ homines etiam in loco eodē salubrius possint nutriri. Si uero animalium occisorū appareant morbida membra, rationabilius accipi potest, quæ nec hominibus illius loci habitatio sit salubris. Sicut autem aer temperatus, ita salubris aqua est requirēda. Ex his enim maxime dependet sanitas corporū, quæ sæpius in usum hominū assumuntur. Et de aere quidē manifestum est, quod quotidie ipsum aspirando introrsum

introrsum attrahimus usque; ad ipsa vitalia: unde principaliter eius salubritas ad incolumitatem corporū confert. Item, quia inter ea quæ assumuntur per modum nutrimenti, aqua est quæ sæpissime utitur tam in potibus, quam in cibis, ideo nihil est præter aeris puritatem magis pertinens ad loci sanitatem quam aquarum salubritas. Est & aliud signum, ex quo considerari potest loci salubritas, si uidelicet hominum in loco commorantium facies bene coloratæ appareant, robusta corpora, & bene disposita membra, si pueri multi & uiuaces, si senes multi reperiantur ibidem. Econuerso, si facies hominum deformes appareant, debilia corpora, exinanita membra uel morbida, si pauci & morbidi pueri, & adhuc pauciores senes, dubitari non potest locum esse mortiferum.

C A P. III.

Qualiter necesse est talem ciuitatem construendam a rege, habere copiam rerum uictualium, quia sine eis ciuitas esse perfecta non potest, & distinguit duplicem modum istius copie, primum tamen magis commendat.

Oportet autem ut locus constructæ urbi electus non solum talis sit qui salubritate habitatores conseruet, sed uertate ad uictū sufficiat. Non enim est possibile multitudinem hominum habitare, ubi uictualium non suppetit copia. Vnde, ut uult Philosophus, cum Xenocrates architector peritissimus Alexandro Macedoni demonstraret in quodam monte ciuitatem egregiæ formæ construui posse, interrogasse fertur Alexander, si essent agri, qui ciuitati possent frumentorum copiam ministrare. Quod cum deficere inueniret, respondit uituperandum esse, si quis in tali loco ciuitatem construeret. Sicut enim natus infans non potest ali sine nutricis lacte, nec ad incrementum perducitur, sic ciuitas sine ciborum abundantia frequentiam populi habere non potest. Duo tamen sunt modi, quibus alicui ciuitati potest affluentia rerum suppetere. Vnus, qui dictus est, propter regionis fertilitatem abunde omnia producentis, quæ humanæ uitæ requirit necessitas. Alius autem per mercationis usum, ex quo ibidem necessaria uitæ ex diuersis partibus adducuntur. Primus autem motus conuenientior esse manifeste conuincitur. Tanto enim aliquid dignius est, quāto per se sufficientius inuenitur, quia quod alio indiget, deficient esse monstratur. Sufficiētiā autem plenius possidet ciuitas, cui circumiacēs regio sufficiens est ad necessaria uitæ, quā illa quæ indiget ab alijs per mercationem accipere. Dignior enim est ciuitas si abundantiam rerum habeat ex territorio proprio, quā si per mercatores abundet. Cū hoc etiam uideretur esse securius, quia propter bellorum euentus, & diuersa uiarum discrimina, de facili potest impediri uictualium deportatio, & sic ciuitas per defectum uictualium opprimeretur. Est etiam hoc uictualium ad conuersationem ciuilem. Nam ciuitas quæ ad sui sustentationem mercationū multitudine indiget, necesse est ut continuum extraneorum conuictum patiat. Extraneorum autem conuersatio corrumpit plurimum ciuiliū mores, secundum Aristotelis doctrinam in sua politica: quia necesse est euenire ut homines extranei alijs legibus & consuetudinibus nutriti, in multis aliter agant quā sint ciuiliū mores, & sic dum ciues exēplo ad agenda similia prouocantur, ciuili conuersatio perturbatur. Rursum, si ciues ipsi mercatiōibus fuerint dediti, panditur pluribus uitijs

aditus. Nā cum negotiatorū studiū maxime ad lucrū tendat, per negotiationis usum cupiditas in cordibus ciuiliū traducitur, ex quo conuenit ut in ciuitate omnia fiant uenalia, & fide subtracta locus fraudibus aperitur, publicoq; bono cōcepto proprio cōmodo quisque deseruiet, deficietque; uirtutis studiū, dū honor uirtutis præmiū omnibus deferretur: uñ necesse erit in tali ciuitate ciuilem conuersationē corrumpi. Est etiā negotiationis usus cōtrarius quā plurimū exercitio militari. Negotiatores enim dum umbrā colunt, a laboribus uacat, & dum fruuntur delitijs, mollescunt animo, & corpora redduntur debilia, & ad labores militares inepta, unde secundum iura ciuilia negotiatio est militibus interdita. Denique ciuitas illa solet esse magis pacifica, cuius populus rarius congregatur, minusque; intra urbis mēnia resident. Ex frequenti enim hominum concursu datur occasio litibus, & seditionibus materia ministratur. Vnde secundū Aristot. doctrinam uictualium est quidē quod populus extra ciuitates exerceat, quā intra ciuitatis mēnia iugiter cōmoretur. Si autē ciuitas sit mercationibus dedita, maxime necesse est ut intra urbem ciues resideant, ibique mercationes exercent. Melius igitur est quod ciuitati uictualium copia suppetat ex proprijs agris, quā quæ ciuitas sit totaliter negotiationi exposita. Nec tamen negotiatores omnino a ciuitate oportet excludi, quia non de facili potest inueniri locus, qui sic omnibus uitæ necessarijs abundet, quod non indigeat aliquibus aliunde allatis, eorumque; quæ in eodem loco superabundant, eodem modo redderetur multis damnosa copia, si per mercatorum officium ad alia loca transferri non possent. Vnde oportet quod perfecta ciuitas moderate mercatoribus utatur.

G A P. IIII.

Quod regio rex eligit ad ciuitates & castra instituenda, debet habere amēnitates in quibus ciues sunt arcendi, ut moderate eis utantur, quia sæpius sunt causa dissolutionis, unde regnum dissipatur.

Est etiam cōstituēdis urbibus eligendus locus, qui amēnitate habitatores delectet. Non enim facile deseritur locus amēnus, nec de facili ad locum illum confluit habitantium multitudo, cui deest amēnitas, eo quod absque; amēnitate uita hominis diu durare non possit. Ad hanc autem amēnitate pertinet, quod sit locus camporū planicie distentem, arborum ferax, modicum propinquitate conspicuus, nemoribus gratus, & aquis irriguus. Verum quia nimia amēnitas superflue ad delicias homines allicit, quæ ciuitati plurimum nocet, ideo oportet ea moderate uti. Primo namque; homines uacantes delitijs, sensu heberantur. Immergit enim earū suauitas sensibus animā, ita quod in rebus delectantibus liberi iudicium habere non possunt. Vnde secundū Aristot. sententiā, prudentia iudicis per delectationē corrūpitur: deinde delectationes superflue ab honestate uirtutis deficere faciunt. Nihil enim magis perducit ad immoderatū augmentū, per quod mediū uirtutis corrūpitur, quæ delectatio, tum quia natura delectationis est auida, & sic modica delectatione sumpta præcipitatur in turpi delectationū illecebras; sicut ligna licca ex modico igne acceduntur: tū etiā quia delectatio appetitum non satiat, sed gustata sitim sui magis iducit, uñ ad uirtutis officium pertinet, ut hoies a delectationibus superfluis abstineant. Sic enim superfluitate uirtuta facilius ad mediū uirtutis perueniuntur. Consequenter etiam delitijs superflue de-

diu mollescunt animo, & ad ardua quæque atten-
da, nec non ad tolerandos labores & pericula abhor-
renda pusillanimes fiunt, vnde & ad bellicum vsum
vsum delicti plurimum nocent: quia, vt Vegetius di-
cit in libro de re militari. Minus timet mortem, qui mi-
nus delictiarum se noxam habuisse in vita. Demum deli-
ctijs resoluti plerumque pigrescunt, & intermissis ne-
cessarijs studijs & negotijs debitis, solis delictijs adhi-
bent curam, in quas quæ prius ab alijs fuerant cõgre-
gata, profusi dispergunt: vnde ad paupertatem deducti,
dum consuetis delictijs carere non possunt, se furtis &
rapinis exponunt, vt habeant vnde possint suas volu-
ptates explere. Est igitur nociuum ciuitati vel ex loci
dispositione, vel ex quibuscumque alijs rebus, delictijs
superfluis abudare. Opportunũ est igitur in conuer-
satione humana modicum delectationis quasi pro con-
suetudine habere, vt animus hominum recreetur: quia
vt Seneca dicit de tranquillitate animi ad Serenũ. Dã-
da est animis remissio. Meliores enim aptioresque re-
quieti resurgunt, quasi profit animo temperate deli-
ctijs vti, vt sal in ciborum coctura pro ipsorum suauitate,
quod superflue immisissum illos corrumpit. Amplius
autem, si id quod est ad finem, vt finis queritur, tollitur
& destruitur ordo naturæ. Sicut si faber querit
martellum propter seipsum, aut carpentarius ferrã, si
ue medicus medicinam, quæ ordinantur ad suos debi-
tos fines. Finis autem quem rex in ciuitate sui regimi-
nis debet intendere, est viuere secundum virtutem: ceteris aut
quilibet vti debet, sicut his quæ sunt ad finem, & quæ
tum est necessarium in prosequendo finem. Hoc autem
non contingit in his qui superflue delectationibus
innituntur, quia tales delectationes non or-
nantur ad finem iam dictum, immo queri videtur vt
finis: quo quidem modo videbantur velle vti illi im-
pij, qui in libro Sapientiæ dicunt non recte cogitates,
vt dicta scriptura testatur. Venite, fruamur bonis quæ
sunt: quod ad finem pertinet, & vtamur creatura, tam
quæ in iuuentute celeriter & cetera quæ ibidem sequuntur.
In quibus imoderatus vltus delectabilium corporis vt
iuuenilis ætatis ostenditur, & digne a scriptura repre-
henditur. Hinc est quod Aristoteles in ethicis vsum dele-
ctabilium corporis vltus ciborum assimilatur, qui amplius
minuere sumpti sanitatem corrumpunt: qui autem
commensurati sunt, & saluant, & augent. Ita de virtu-
te contingit circa amenitates & delicias hominum.

C A P. V.

*Quod necessarium est regi et cuiusque domino abundare di-
uitijs temporalibus, quæ naturales vocantur, & poni-
tur causa.*

His igitur sic deductis, quæ ad substantiale esse ci-
uilitatis, siue politia, seu regalis regiminis requi-
runtur, ad quorum institutionem & prouidentiam rex
principaliter debet intendere, agendum est de quibus-
dam, quæ ad regem pertinent in relatione ad subditos,
vnde & suũ regimẽ quietius gubernetur. Et quàmuis su-
pra aliquantulum sit tactum in genere, nunc in specie est
tractandũ ad maiorem declarationem eorum quæ sunt
agenda per principem. Primum quidem vt in singulis parti-
bus sui regiminis abudet in diuitijs naturalibus, quas
sic vocat Arist. in primo suæ politica, vel quia natura-
lia sunt, seu quia homo ipsis naturaliter indiget, vt sunt
vineta, nemora, siluæ, viuaria diuersorum animalium, &
auium genera, de quibus Paladius Platinus comes Valē-
tiano Imperatori ad præfata exhortans, luculentissimè

mo stylo ac diffusius documentum tradidit. Hinc
etiam Salomon rex volens ostendere magnificentiam
sui regiminis, Aedificauit, inquit, mihi domos, plãtati-
vineas, feci hortos & pomeria, & conserui ea cuncti
generis arboribus: extruxi mihi piscinas ad irrigandũ
siluã lignorum germinantiũ. Cuius quidem triplex rō sumi
põr. Vna sumitur ex parte vsus ipsius rei, qui quid-
dem delectabilior esse videtur in re propria quàm aliena,
eo quod magis vnita. Vnio. n. est amoris proprietatis, vt tra-
dit Dionysius. Ad amorẽ autem sequitur delectatio. Cũ. n.
adeat quod diligitur, et delectationem secũ affert. Am-
plius autem & ipsa diligentia operis exercita circa predi-
cta, in qua quidem homo sibi congaudet, quanto est
opus difficilius. Magis enim amamus cũ non est facili-
le, quod sumitur, vt Philosophus dicit. Ex qua rōne &
filios diligimus, & quamlibet nostram facturam secũ
dũ mensuram operis. Adhibendo igitur sollicitudinẽ
circa proprias diuitias naturales iam dictas, gratiores
iã fiunt quàm aliena: & si gratiores, delectabiliores ip-
sas dicemus. Secunda rō sumitur ex parte officialium
regis. Si. n. ipsos oporteat recurrere ad conuicaneos, p-
necessarijs vitæ sui domini, interdũ scandala genera-
tur in subditis vel ex rerũ cõmercio, in quo vel lædit
auaritia, quæ ementẽ vel vendentẽ concomitatur, vel
fraus conturbat, vnde in Prou. 20. c. dicitur. Malũ est,
dicit omnis emptor: & cũ recesserit, tũ gloriabitur quasi
fraude vendentẽ prauenerit. & in Ecclesiastico mone-
mur cauere a corruptione emptionis & negotiatorũ,
quasi hoc sit propriũ eorum in mercãdo. Amplius autem
ex cõmercio contrahitur familiaritas ad feminas, p-
quod vel ex incauta locutiõne i alterutrum, aut aspectu,
aut gestu, cauetur zelotipia inter eiues, & inde cõtra
regimen prouocant. Sed et tertia ratio hoc idẽ confir-
mat, quã accipimus ex parte rerũ venaliũ. Victualia. n.
quæ venduntur, vt in pluribus nõ carent sophisticate,
& ideo nõ sunt tãtã efficacia sicut propria ad nutrien-
dũ: vnde idẽ Salomon in Prou. 5. c. Bibe, inquit, aquã
de cisterna tua: in hoc cõprehendens omne nutrimen-
tũ, sed præcipue potũ, quia facilis potũ sophisticari, &
ipsum minus a sua natura & puritate remotũ, citiũ de-
ipsius malitia indicat. Rursus, propria victualia sunt
maioris securitatis in sumendo, quia possunt facilius
ab extraneo venenari, vel esse nociua, quæ si in proprio
horreo, vel cellario reponantur. Vnde & propheta Esa.
2. c. in exaltatione retributiõis viri iusti, Panis, inquit
datus est ei, & aquæ eius fideliores sunt, quasi propria
cibaria, & potabilia securiora sunt ad sumendum.

C A P. VI.

*Quod expedit regi habere alias diuitias naturales,
ut sunt armenta & greges, sine quibus domini
bene regere terram non possunt.*

Non solũ autem prædicta ad naturales diuitias perti-
nẽt, sed & diuersa genera animalium ex eadẽ rōne
& causa, vt præcedẽtibus est ostensum. In quibus primo
patri tãquã prædominãti toti humanæ naturæ, datũ
est priuilegiũ regẽdi & dominãdi, vt i Ge. scribitur. Cresci-
te, inquit Dñs, & multiplicamini, & replete terrã, & do-
minamini piscibus maris, & volatilibus celi, & cunctis ani-
mãtibus quæ mouentur super terrã: vnde ad regem maiestãtẽ p-
tinet his oibus uti & abudare, & quãto plus in his do-
minant, tãto plũ primi dñi principatũ habet similiorẽ,
cũ oia sint ad vsum hois deputata in creatiõis primor-
dio. Propter quod Philosophus dicit in 1. pol. quod vena-

tio animalium syluestrium naturaliter est iusta, quia
peream homo sibi vendicat quod suum est: et de pi-
scatione, & aucupatione similiter dici potest, unde &
natura aues rapaces prouidit, & canes ad huiusmodi
officium exercendum. Quia vero in piscibus non est
aptitudo loci ad talia ministeria, loco canum & auium
homo retia adinuenit. Ad supplementum igitur &
decorem regni, rex indiget suprãdictis, quibusdam
quidem ad vltum & esum, vt sunt pisces & aues, armẽ-
ta bouum, & greges ouium, quibus Salomon abun-
dauit, vt scribitur in Ecclesiaste, & in 3. libro Regum,
ad sui magnificentiam ostentandam. Alijs autem ani-
malibus rex indiget ad ministerium, vt sunt equi &
mulæ, asini & camelæ ad diuersa ministeria deputati,
secundum varias consuetudines regionum. Horum
igitur omnium rex copiam habere debet, quantum
eidem est possibile, siue de animantibus deputatis ad
esum, siue ad ministerium, & propter causam iam
dictam de alijs diuitijs naturalibus: quia res propria
delectabiliores sunt, vt superius est ostensum, &
tanto plus, quanto plus habent de ratione vitæ, vnde
de magis accedunt ad diuinam assimilationem, quæ
est maior causa amoris. Adhuc, aliæ sunt causæ in-
prædictis, propter quas expedit regi ipsis abundare
vt proprijs. Primo autem ad hoc mouet natura
quæ delectatur ex suo opere, dum considerat in eis
nouum continue modum procedendi in suis acti-
bus siue in viuendo, siue in generando, siue in par-
turiendo, ex quibus confurgit in dominis admira-
tio, & ex admiratione delectatio. Quod autem nu-
tritua sit causa dilectionis, & per consequens dele-
ctationis, apparet in Exodo in filia Pharaonis, quæ
Moysem nutriri fecit. et postea ibidem subiungitur,
quod post nutritionem ipsum sibi adoptauit in fi-
lium. Quare rōne dicit Dominus in Osee. 11. Ego qua-
si nutritus Ephraim: in hoc insinuans suum affectum
ad populum. Amplius autem & ipsorum venatura
siue syluestrium animalium, siue aliorum pro qui-
bus se principes & reges gymnasijs exponunt, & fi-
lios suos submitunt, valet ad robur acquirendum
corporis, & conseruandum sanitatem, & cordis vi-
gorandam virtutem, si temperate vtantur, vt Phi-
losophus tradit in ethicis, & hoc cum in pace quie-
scunt ab hostibus, vt solent reges Franciæ, & Angli-
calibus vti, et vt de Germanis in gestis Francorum
scribit Ammonius. Rursus equitatura ad hoc idem
mouetur, qua reges esse debent ornati ad decorem
regni, & eiusdem contra hostes defensionem, ad
quod aptiores redduntur & expeditiores, si propria
habeant equorum armenta, vt mos est regibus ac
principibus orientis: quemadmodum & de Salomone
scribitur in 3. Regum 4. quod in sua florens pro-
speritate habebat quadraginta millia præsepia equo-
rum curialium, & vnde decem millia equorum eque-
strum, quos custodiebant suprãdicti regis præse-
pti. Præterea, si de animantibus agatur quæ ordi-
nantur ad esum, adhuc magis competit habere pro-
pria siue quadrupedia, siue reptilia, idest pisces, quia
omnibus his homo delectabilis vtitur ex hoc,
quod melius nutriuntur, & aptiora efficiuntur ad
esum, tum quia re cognita in vtendo magis gau-
demus: tum etiam quia securius & liberius nobis
offeruntur ad esum, quod est actus magis nostræ pro-
portionatus naturæ, ex quo & delectabilis agit.
Amplius autem & causa communis iam dicta iupe-
sius ad hoc facit, scilicet vitatio commercij cum ci-

uibus, quod potest esse scandali adminiculum præ-
cauendum officialibus regis. Rursus, hoc exigit ma-
gnificentia regis, vt transeuntibus in cibis & poti-
bus vberius ministraretur & largius: hoc autem
fit expeditius, si reges abundant gregibus & armen-
tis. Concluditur ergo ex prædictis, quod diuitiæ
naturales necessariæ sunt regi, vt in singulis regio-
nibus proprias habeat ad sui regiminis & regni mu-
nimen.

C A P. VII.

*Quod oportet regem abundare diuitijs artificialibus, ut
est aurum, & argentum, & nummifera ex
eis conflatum.*

Sed & de artificialibus diuitijs, vt est aurum, & ar-
gentum, & alia metalla, & ex ipsis conflata num-
mifera, necessaria sunt regi ad munimen regiminis
sui. Supposito enim quod collegium sit necessarium
secundum naturam ad regimen constituendum, si-
ue politiam, & per consequens rex & quicumque
dominus, qui multitudinem regat: oportet ulterius
concludere de sibi connexo, videlicet thesauro, vt
est aurum, & argentum, & ex eis conflatum nummi-
fima, sine quo suum regimen rex congrue & oportu-
ne exercere non potest: quod quidem ostendi potest
multiplici via. Prima quidem manifestatur ex parte
regis. Homo enim in commutationibus facien-
dis, auro vel argento, siue nummifera vtitur vt in-
strumento. Vnde Philosophus dicit in 5. ethic. quod
nummifima est quasi fideiusor futuræ necessitatis,
quia continet oia opera, sicut ipsarum pretiũ. Si ergo
quilibet indiget, multo magis rex, quia si simpliciter
ad simpliciter, & magis ad magis. Rursus, virtus pro-
portionatur naturæ, & opus virtuti: natura autem
status regalis quandam habet vniuersalitatẽ, eo
quod communis est populo sibi subiecto. ergo &
virtus, & similiter opus. Si ergo status dominorum
secundum suam naturam est communicatiuus. ergo
virtus & operatio: hoc autem esse non potest sine
nummifera, sicut nec faber, nec carpentarius sine
nummifera instrumentis. Item, ad idem secundum
Philosophum in 4. ethicor. Virtus magnificentia ma-
gnos sumptus respicit: magni autem sumptus ad ma-
gnanimũ pertinent, quod est rex, vt ipse Philosophus iã
git ibidem. Vnde in Hester 1. scribitur de Asuero,
qui in oriente dominabatur. 127. prouincijs, quod
in conuiuio quod fecit principibus sui regni, mini-
strabatur in cibis & potibus prout exigebat magnifi-
centia regis: hoc autem sine instrumento vitæ fieri
nõ potest, quod est nummifera, siue aurum, vel argen-
tum. quare idem quod prius. Concluditur ergo ex parte
regis, eidem thesaurũ esse necessarium, qui artificia-
les diuitias continet. Secunda via sumitur in compa-
ratione ad populũ siue in genere, siue in specie, quia
ad hoc debet rex abundare pecunijs, vt possit suæ do-
mũ prouidere in necessarijs, & suorum subuenire ne-
cessitatibus subditorum. Vt. n. tradit Philosophus. 8.
eth. Sic se rex habere debet ad populũ, sicut pastor ad
onera, & sicut pater ad filios: sic se habuit Pharaõ ad
totam terram Aegypti, vt in Gen. scribitur. De publico
enim arario frumentum emit, quod ingrũente fame
distribuit secundum prudentiam Ioseph, ne populus
fame deficeret. Salustius etiam narrat sententiã Cato-
nis i Catelinario, qualiter res publica profecit Romanis:
Opus. S. Tho. Aquin. Y quia

quia ararium publicum viguit Romæ; quo deficiente F ad nihilum est redacta, vt temporibus eiusdem Catonis dicit accidisse. Amplius autem quodlibet regnum siue ciuitas, siue castrum, siue quodcumq; collegium asimilatur humano corpori, sicut ipse Philosophus tradit, & hoc idem in Policrato scribitur: vnde comparatur ibidem commune ararium regis stomacho, vt sicut in stomacho recipiuntur cibi, & diffunduntur ad membra, ita & ararium regis repletur thesauro pecuniarum, & communicatur atq; diffunditur pro necessitatibus subditorum & regni. Rursus, & in specie hoc idem contingit. Turpe est. n. & multum regali reuerentia derogat a suis subditis mutare pro sumptibus regis, vel regni. Amplius autem ex hac subiectione mutui sustinetur a dominis, vt per subditos, siue quoscumque fiant super regnum exactiones indebitæ, unde status eneruatur regni. Item ad idem. In mutuis sepe mutans scandalum patitur, quia hæc est natura mutuantis, vt difficile sit ei mutuum reddere. Vnde sententia fertur esse Biantis vnus de septem sapientibus. Amico a te mutuante pecuniam & ipsum, & pecuniam perdis. Necessarium est igitur regi artificiales diuitias congregare ex causis iam dictis in comparatione ad populum siue in genere, siue in specie. Tertia autem via ad hoc idem probandum accipitur in respectu ad rem, siue personam extra regis dominium constitutas: quarum quidem duo sunt genera. Vnum videlicet inimicorum, contra quos oportet ararium publicum regis esse plenum. Et primo pro sumptibus suæ familiæ: secundo pro stipendijs militum conductorum, cum contra hostes mouet exercitum: tertio ad præsidia refarcienda, vel constituenda, ne hostes inuadant terminos sui regni. Aliud autem genus in augmentum reddit sui regni, vnde & necessarius regi est thesaurus. Contingit enim interdum regiones grauari vel penuria, vel onere debitorum, aut etiam ab hostibus, & recurrunt tunc ad regni subsidium, quibus subueniendo cum instrumento vitæ, quod est aurum, vel argentum, vel quodcumq; nummifima, subijciuntur eidem, & sic augmentatur regnum. Liqueat ergo ex dictis, regi necessarias esse artificiales diuitias ad conseruationem sui regiminis ex tribus causis iam dictis. Vnde etiam in Iudith scribitur, quod Holofernes princeps Nabuchodonosor, quando inuasit regiones Syriae, & Cilicie cum exercitu magno, tulit aurum & argentum multum nimis de domo regis paratum, videlicet ad expeditionem contra suos hostes. Et hoc idem de Salomone scribitur in libro superius allegato inter actus regalis magnificentie. Coæseruauit, inquit, mihi aurum, & argentum, & substantiam regum ac prouinciarum, substantiam vocans nummifimatum thesauros propter tributa ab ipso exacta & patris sui Dauid, vt patet 2. & 3. lib. Regum. Et hoc ideo, quia secundum Philosophum in ethi. humanæ vitæ sunt instrumentum, vt dictum est supra. Nec istud contradicit diuino præcepto tradito a domino in Deuteronomio per Moysen, quantum ad reges & principes populi. Ibi. n. lex scribitur de rege, quod non habeat auri, vel argenti immensa pondera. Quod quidem intelligendum est ad ostentationem, siue fastum regalem, vt de Cræso rege Idorum narrat historia, ex qua causa ruinam passus est, quia captus a Cyro rege Persarum, nudus in alto monte patibulo est affixus: sed ad subuentionem regni omnino est necessarium propter causas iam dictas.

Qualiter ad regimen regni, & cuiuscumque dominij, necessarij sunt ministri, ubi incidenter distinguitur de duplici dominio politico & despotico, ostendens multis rationibus quod politicum oportet esse suauem.

Non solum autem diuitijs oportet regem esse munitum, sed etiam ministris. Vnde & ille magnus rex Salomon in præallegato lib. dicit de seipso. Possedi seruos & ancillas, & familiam multam nimis. Quod autem possidetur, in dominio videtur esse possidentis: et ideo hoc distinguendum est circa dominium incidenter. Duplex enim principatus ab Aristotele ponitur in sua politica, quorum quilibet suos habet ministros, licet plures ponat in 5. politicorum, vt supra est distinctum, & infra etiam declarabitur, politicus videlicet, & despoticus. Politicus quidem, quando regio, siue prouincia, siue ciuitas, siue castrum, per vnum vel plures regitur secundum ipsorum statuta, vt in regionibus contingit Italiae, & præcipue Romæ, vt per senatores & consules pro maiori parte ab vrbe condita. Horum autem dominium conuenit amplius quadam ciuilitate regere, eo quod in ipsa sit continua de ciuibus, siue extraneis alternatio: sicut de Romanis, scribitur in 1. Machab. 8. vbi dicitur, quod per singulos annos committunt vni homini magistratum suum dominari vniverse terræ suæ. Vnde duplex est in tali dominio ratio, quare subditi non rigide possint corrigi, vt in regali dominio. Vna sumitur ex parte regentis, quia temporaneum est eius regimen. Ex hoc enim diminuitur eius sollicitudo in subditis, dum considerat suum tam breui tempore dominium terminari. Propter quod & iudices populi Israel qui politice iudicabant, moderatiores fuerunt in iudicando, quam reges sequentes. Vnde Samuel qui dictum populum certis iudicauit temporibus, sic ait ad ipsos, volens ostendere suum regimen fuisse politicum, & non regale quod elegerant. 1. Regum 17. Loquimini, inquit, de me coram domino & Christo eius, utrum bouem cuiusquam tulerim, aut asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu alicuius munus acceperim, quod quidem qui regale dominium habent, non faciunt, vt infra patebit, & in 1. lib. Regum dictus propheta ostendit. Amplius autem modus regendi in dictis partibus vbi politicum est dominium, mercenarius est: mercede enim domini conducuntur. Vbi autem merces pro fine præfigitur, non tantum intenditur regimini subditorum, & sic per consequens temperatur correctionis rigor. Vnde & Dñs in Ioã. 10. c. dicit de talibus. Mercenarius autem & qui non est pastor, cui non est cura de ouibus, quia. s. ad tempus præponitur, videt lupum, & fugit. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, quasi ipsa merces sit sibi finis regiminis, & subditos sibi postponat: propter quod & antiqui Romani duces, vt scribit Maximus Valerius, curam gerant reipublice sumptibus proprijs, vt M. Curius, & Fabricius, & multi alij: unde reddebant ad curam politicam audaces & magis solliciti, quasi tota in hoc esset eorum intentio & maior affectus: & in talibus verificatur Catonis sententia, quam Salustius refert in catelinario. Vnde de republica ex parua effecta est magna, quia in illis domi fuit industria, foris iustum imperium; animus in consulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius. Secunda autem ratio vnde dominium politicum oportet

ret esse moderatum, ac cum moderatione exercitum sumitur ex parte subditorum, quia talis est eorum dispositio secundum naturam proportionem tali regimini. Probat enim Prologus in quadripartito, regiones hominum esse distinctas secundum constellationes diuersas, quantum ad mores regimen, circumscripto semper secundum ipsum super stellarum dominium imperio voluntatis. Vnde regiones Romanorum sub Marte ponuntur ab ipso, & ideo minus subijcibiles. Propter quod ex eadem causa præfata gens esse ponitur inuicta pari cum suis terminis, & subditi nescia, nisi cum non possint resistere, & quia impatientes alieni arbitrij, & per consequens superioris inuida. Inter Romanos præfides, vt in 1. Machab. 8. cap. scribitur, nemo portabat diadema, nec induebat purpura: & ulterius subditur effectus istius humilitatis, quia non est inuidia, nec zelus inter eos. Quadam igitur placibilitate animi, vt natura requirit subditorum illius regionis, & incesso humili republicam gubernabant, quia vt tradit Tullius in Philippicis. Nullum maius armatorum præsidium charitate & beneuolentia ciuium, qua oportet principantem esse munitum, non armis. Et hanc etiam sententiam refert Salustius de Catone, quantum ad antiquos patres Romanos. Rursus ad idem, confidentia subditorum siue de exoneratione dominij regentium, siue dominandi in suo tempore congruo reddidit ipsos ad libertatem audaces ne colla submittant regentibus, vnde oportet politicum regimen esse suauem. Amplius autem est certus modus regendi, quia secundum formam legum siue communium, siue municipalium, cui rector astringitur, propter quam causam & prudentia principis, quia non est libera, tollitur, & minus imitatur diuinam. Et quamuis leges a iure naturæ trahant originem, vt Tullius probat in tractatu de legibus, & ius naturæ a iure diuino, vt testatur Dauid propheta. Ps. 4. Signatum est, inquit, lumen vultus tui super nos domine: deficiunt tamen in particularibus actibus, quibus omnibus legislator prouidere non potuit ex ignorantia subditorum futurorum. Et inde sequitur in regimine politico diminutio, quia legibus solum rector politicus iudicat populum, quod per regale dominium suppletur, dum non legibus obligatus per eam censetur, quæ est in pectore principis, propter quod diuinam magis sequitur prouidentiam, cui est cura de omnibus, vt in lib. Sapient. dicitur. Patet igitur qualis est principatus politicus, & modus eius regendi. Nunc videndum est de principatu despotico.

CAP. IX.

De principatu despotico, quis est, & qualiter ad regale reducitur, ubi incidenter comparat politicum ad despoticum secundum diuersas regiones & tempora.

Est autem hic aduertendum, quod principatus despoticus dicitur qui est domini ad seruum, quod quidem nomen græcum est. Vnde quidam domini illius prouinciæ adhuc hodie despoti vocantur, quem principatum ad regalem possumus reducere, vt ex sacra liquet scriptura. Sed tunc est quæstio, quia Philosophus in 1. politicorum diuidit regale contra despoticum. Hoc autem in sequenti libro declarabitur, quia ibidem occurrit diffiniendi materia, sed nunc sufficiat

A per diuinam scripturam probare quod dicitur. Traduntur enim leges regales per Samuelem prophetam Israelitico populo, quæ seruitutem important. Cum enim petiissent regem a Samuele iam ætate defecto, & filijs suis non iuste dominantibus modo politico, vt iudices alij dicti populi fecerant, consulto domino respondit 1. Regum 8. Audi, inquit, vocem populi in his quæ loquuntur. Veruntamen contemtere eos, & prædic eis ius regis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi currus & equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet aratores agrorum suorum, & meliores segetum, ac fabros armorum suorum: filias quoque vestras faciet sibi fornicarias, vnguentarias, ac panificas: & sic de alijs conditionibus ad seruitutem pertinentibus, quæ in 1. lib. Regum traduntur, per hoc quasi volens ostendere quod regimen politicum, quod erat iudicum, & suum fuerat, fructuosius erat populo, cuius tamen superius contrarium est ostensum. Ad cuius dubij declarationem sciendum est, quod ex duplici parte regimen politicum regali præponitur. Primo quidem, si referamus dominium ad statum integrum humanæ naturæ, qui status innocentie appellatur, in quo non fuisset regale regimen, sed politicum eo quod tunc non fuisset dominium quod seruitutem haberet, sed præeminentiam & subiectionem in disponendo & gubernando multitudinem secundum merita cuiuscumque; vt sic vel in influendo, vel in recipiendo influentiam quilibet esset dispositus secundum congruentiam suæ naturæ. Vnde apud sapientes & homines virtuosos, vt fuerunt antiqui Romani, secundum imitationem talis naturæ regimen politicum melius fuit. Sed quia prauertit difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus, vt dicitur in Ecclesiast. in natura corrupta regimen regale est fructuosius: quia oportet ipsam naturam humanam sic dispositam, quasi ad sui fluxum limitibus refrænare: hoc autem facit regale fastigium. Vnde scriptum est in Prover. 20. cap. Rex qui sedet in folio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. Virga ergo disciplina quam quilibet timet, & rigor iustitiæ sunt necessaria in gubernatione mundi, quia per ea populus, & indocta multitudo melius regitur. Vnde Apollolus ad Ro. 13. dicit loquens de rectoribus mundi, quod non sine causa gladii portat, vindex in iram Dei ei qui male agit. Et Aristoteles dicit in ethicis, quod pænæ in legibus institutæ sunt medicinæ quædam. ergo quantum ad hoc excellit regale dominium. Amplius autem & situs terræ secundum stellarum aspectum regionem disponit, vt dictum est supra: vnde videmus quædam prouincias aptas ad seruitutem, quædam autem ad libertatem. Propter quod Iulius Cæsar, & Amonius qui describunt gesta Francorum & Germanorum, eos mores & actus attribuunt eisdem, in quibus etiam nunc perseverant. Romani autem ciues aliquo tempore vixerunt sub regibus, a Romulo videlicet vsque ad Tarquinium superbum, cuius cursus anno rum. 264. fuit vt historiæ tradunt. Sic & Athenienses post mortem Codri regis sub magistratibus vixerunt, quia sub eodem climate constituti. Considerantes. n. quod dicta regio magis apta foret ex causis iam dictis ad politicum regimen, sic ipsam reuerunt vsque ad tempora Iulij Cæsaris sub consulibus, dictatoribus, & tribunicis, quod fuit quadringentorum quadraginta quatuor annorum. In quo quidem tempore, vt dictum est supra, tali regimine multum profecit respublica. Patet igitur qua consideratione politiam regno, & regale dominium politiam præponimus.

Habita distinctione dominij, hic distinguitur de ministris secundum differentiam dominorum, & quadam generata ministrorum ostendit omnibus dominis communia. Postea probat seruitutem in quibusdam esse naturalem.

His igitur sic deductis, videndum est de ministris qui ad regiminis sunt complementum: quia sine eis quodcumque dominium transire non potest, ut per eos secundum gradum personarum exercentur officia, distribuuntur opera, & administrantur necessaria siue in regno, siue in quacumque republica, & secundum merita cuiuscumque in ea contenti. Vnde & primus dux in Israelitico populo Moyses a Iethro cognato suo merito redarguitur, ut patet in Exod. 18. cap. quia ipse solus satis facebat populo suo sine ministris. Stulto, inquit, labore consumeris tu, & populus iste qui tecum est, & ultra vires tuas est, nec poteris sustinere. Prouide, inquit, viros potentes, & timetes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios ac denarios, qui iudicent populum. Hoc idem & de Romanis inuenitur: quia cum regnum regimen cessasset ab vrbe, Brutus factus consul, parum in consulatu solus urbem rexit, sed mouentibus bellum Sabinis eidem per senatum adiunctus est dictator, qui dignitate consules praebat, quorum primus Lamius vocatus est. Hoc etiam tempore adiunctus est magister aequitum, qui dictaturae obsequetur, quorum primus Spurius Cassius. Post haec quasi circa idem tempus instituti sunt tribuni, qui in fauorem populi essent: quod pro tanto sit dictum, ad ostendendum quod regimen cuiuscumque collegij, siue prouinciae, siue ciuitatis vel castris, sine ministerio diuersorum officialium bene regi non potest. Sed circa hoc distinguendum de eis videtur secundum diuersitatem regiminis: quia oportet ministros dominis cuiuscumque regiminis esse conformes sicut membra capiti: unde regimen politicum ministros requirit, secundum qualitatem politicae. Propter quod hodie in Italia omnes sunt mercenarij sicut & Domini, & ideo agunt sicut mercede conducti non ad utilitatem subditorum, sed ad lucrum suum praesituentes in mercede finem. Quando vero gratis ministrabant, ut antiqui Romani, tunc eorum sollicitudo fugebatur ad rempublicam sicut ad finem, & inde proficiebant, sicut maximus Valerius narrat de Camillo, qui precatus est quod si alicui deorum felicitas Romanorum nimia videretur, eius inuidia suo & non reipublice incommodo satiaretur. Sed regalis regiminis alij sunt ministri perpetuis officijs deputati ad ministrandum regi pro suo suiue populi fructu, ut sunt comites, barones, & milites simplices, feudatarij qui ex suo feudo & ipsi, & sui successores ad regni gubernacula sunt obligati perpetuo. Vnde patet & ministros esse necessarios cuiuscumque dominio, & secundum ipsius dominantis conditionem ministros debere constitui. Propter quod & in ecclesia dicitur. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Distinguuntur autem & alia quatuor genera ministrorum a Philosopho in politica, qui haberi possunt regimini magis coniuncti. Quidam enim sunt, quos

F habet ciuitas, siue regimen omnino necessarios ad vilia officia exercenda dominorum, de quibus natura prouidit ut sint gradus in hominibus, sicut & in alijs rebus: videmus enim in elementis esse infimum & supremum, videmus etiam in misto semper esse aliquod praedominans elementum. In plantis etiam quaedam deputata sunt ad humanum cibum, quaedam ad fimum, & eodem modo in animalibus: sed & in homine inter membra corporis similiter erit. Hoc idem consideramus in relatione corporis ad animam, et in ipsis etiam potentijs animae in alterutrum comparatis: quia quaedam ordinatae sunt ad imperandum & mouendum, ut intellectus & voluntas, quaedam ad seruiendum eidem secundum gradum ipsarum: ita inter homines erit, et inde probatur esse aliquos omnino seruos secundum naturam. Amplius autem contingit aliquos deficere a ratione propter defectum naturae: tales autem oportet ad opus inducere per modum seruile, quia ratione uti non possunt, et hoc iustum naturale vocatur, haec autem omnia Philosophus tangit in primo politicorum. Sunt autem & alij ministri ad idem deputati officium alia ratione, ut in bello deuicti: quod lex humana non sine ratione sic statuit ad acuendum bellatores pro republica fortiter pugnandum, ut videlicet victi subijciantur victoribus iure quodam, quod Philosophus in praedicto loco iustum legale appellat. Vnde isti quamuis vigeant ratione, ad statum tamen rediguntur seruorum quadam militari lege ad acuendum corda bellantium, et hunc modum obseruauerunt Romani. Vnde tradunt historiae. T. Liuium tantae eloquentiae virum a Romanis captum, in seruitutem redactum, sed propter suam probitatem a Liuii nobilissimo Romano, sub cuius ditione traditus erat manu missus, ab ipso cognomen accipiens Titus Liuius est vocatus, quem libertati tradidit pro suis filijs instituendis liberalibus artibus, cui ante non licuisset secundum principum instituta: hoc etiam & lex diuina praecipit, ut in Deuteronomio patet. Sunt autem & alia duo genera ministrorum in familia assistentium, videlicet vel mercede conductorum, seu seruentium quadam beneuolentia & amore ad sui honoris cumulum: vel virtutis profectum, ut sunt ministrantes principi in domestica domo siue de re militari, siue aucupij, siue venationis, siue in alijs rebus familiaribus domus, de quibus non est modo dicendum per singula, & pro quibus quis captat vel amicitiam, vel gratiam dominorum, vel mercedem reportat, vel virtutis laudem acquirit: unde in Prouerbij dicitur, quod acceptus est regi minister intelligens. et in Ecclesiastico. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi sicut anima tua. Concludendum est igitur, quod ad complementum regni, & fulcimentum regiminis, quae dicta sunt supra de diuitijs & ministris, princeps debet esse munitus: propter quod Philosophus dicit in 8. ethicorum. quod non est rex qui per se non est sufficiens, & omnibus bonis superexcellens, quibus omnibus superabundauit rex Salomon, ut patet in 3. libro Regum: sed praecipue in ornatu & ordine ministrorum, de quo admirata regina Saba, Maior est, inquit, sapientia tua quam rumor quem audiui. Beati viri tui, & serui tui, hi qui astant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.

Quod

Quod necessarium est regi, & cuilibet domino in sua iurisdictione munitiones habere fortissimas, & rationes quare ibi multae ponuntur.

Post haec autem ad robur dominij siue regalis, siue politici, necessariae sunt munitiones, ad quas se conferant domestici regis, vel ipse rex. cuius rei documentum accipimus a rege Dauid, qui postquam cepit Hierusalem, accepit montem Sion pro suo munimine, ibique arcem aedificauit, vbi domatum fistulae ducebantur vsque ad Mello, ipsamque arcem suam vocauit ciuitatem. Hoc autem vbique reges obseruant, quod in singulis ciuitatibus & castris specialia habent praesidium, siue arcem, vbi degit regis familia & officiales eiusdem. cuius quidem rei multae sunt causae. Vna sumitur ex parte principum, quia expedit eis esse in loco tuto, ut in regendo, corrigendo, & gubernando sint magis securi, & in exequendo iustitiam efficiantur audaces. Vnde & Romani consules & senatores tutiorem elegerunt locum, videlicet Capitolium, de quo narrat historiae, quod tota occupata ab hostibus vrbe Roma, in ipso permanserunt illaesi. Amplius autem & regis suaeque familiae maior honestas hoc exigit, ne vel earum commertio cum subditis vilificetur in conspectu populi ipsorum maiestas, vel ex incauto aspectu, vbi maxima requiritur pudicitia, sicut senex populi Troiani se habebat ad Helenam, ut Philosophus dicit in ethicorum. populis regis indignationem incurrat, vel ipse & sui se dehonestandi in subditis occasionem assumat: in quem casum lapsus est rex Dauid, circa uxorem Vriacutiferi Ioab, quam lauandem vidit de solario domus regiae, ut scribitur in 2. libro Regum. Secunda ratio sumitur ex parte populi, qui magis sensibilibus mouetur, quam ratione ducatur. Cum enim vident magnificos sumptus regum in munitionibus, facilius ex admiratione inclinantur ad obedientiam, & ad suis parendum mandatis, ut Philosophus dicit in 6. politicorum. Amplius autem minorem causam habent rebellandi, seu subijciendi se hostibus, dum nimium infestantur. Cum enim ministros reges munitionibus habent praesentes, sollicitantur ad ducius ad defensionem sui. Sic & Iudas Machabeus fecit de arce Sion, quam deuictam cinxit muris fortissimis, & turribus altis pro defensione patriae contra hostes, ut scribitur in primo Machabeorum. Et similiter in Bethsuram munitiones fortissimas extruxit contra faciem Idumaeae. Rursus, ad idem necessariae sunt munitiones principibus pro conseruandis diuitijs, quibus abundare debent, ut dictum est supra, & ut eisdem possint cum sua familia liberius uti, vnde & ministri fiant ad praeparandum necessaria promptiores, quod est delectabilius ac honorificentius etiam in domestica domo. Hoc enim est proprium in humanis actibus, quod ex ordine debito causant specie, siue pulchritudinem tamquam in re proportionata, & commensurata in suis partibus: vnde consequitur in nobis spiritalis laetitia, quae ex se quasi extasim facit, quam passa videtur regina Sabba in aspectu ordinis ministrorum curiae Salomonis, ut superius est ostensum.

Quod ad bonum regimen regni, siue cuiuscumque dominij pertinet stratas, siue quascumque vias in regione, vel prouincia habere securas & liberatas.

Est & aliud necessarium regi ad bonum regimen regni, ad quod ordinantur ipsae munitiones, ut videlicet stratas faciant securas & aptas ad transeundum siue pro aduenis, siue pro indigenis, vel regalibus suis. Viq. n. communes sunt omnibus quodam iure naturae & legibus gentium: propter quod prohibentur a nemine occupari, nec vlla praescriptione, ne quocumque temporum cursu ius de eisdem possit alicui acquiri. Vnde in libro Numerorum, via publica via regia nominatur ad significandum eius ciuitate. Vbi August. in gloss. dictum verbum exponit, quia pro tanto sic appellatur, quia debet esse libera cuilibet transeunti innoxio, ratione humanae societatis. Propter quod & ibidem scribitur, quod Amorrae contra dicentibus, ne filij Israel transirent per eos, cum sola via regia gradi permitterent, hoc est, sine lesione aliqua regionis, Dominus mandauit ipsos deleri. Ut autem stratae in sua communitate sint liberae, & transeuntibus forent securae, iura principibus permittunt pedagia. Vnde & eis seruantibus quae uiatoribus sunt praedicta, officiales principum ipsa merito possunt exigere, & proficiscentes debite obligantur persoluere. Amplius autem & viarum securitas in regimine regni principibus est fructuosa, quia illuc magis confluunt mercatores cum mercibus, vnde & regnum in diuitijs crescit: qua ratione in vrbe aucta fuit respublica propter vias circa quas sollicitabantur expeditas habere, & stratae vocabantur Romanae, ut homines magis redederent securi ad deferendum merces, ac sub simulatio ne callida sub nominibus librarij permutatis, ut latrones ignorarent tempus, sicut copulatae scribunt, cum in vrbe celebrarentur nundinae, sic eos decipiebant. Quaedam etiam extra urbem instituta fuerunt per Romanos principes, eorumque sunt intitulatae nominibus, ut ex hoc maiorem obtinuerint firmitatem, & loca tutiora aduenientibus redderentur, ut forum Iulij, quod in confinibus multarum prouinciarum & diuersis regionibus adhuc nomen remansit. Amplius autem & per diuersos consules ac senatores Romanos stratae sunt instituta extendentes se ad diuersas prouincias, quorum titulis autenticari viderentur, ad liberiores, ac securiores accessum ad urbem, vel ad ipsorum memoriam clariorem, ut via Aurelia ab Aurelio principis, via Appia ab Appio senatore, quarum prima tendebat versus Reatem, vbi historiae prouinciam Aureliam ponunt: secunda vero in Campaniam suam habebat progressum, ac sic de singulis alijs siue consulibus, siue senatoribus, ut Flamminio, vel Emilio, a quibus stratae, vel prouinciae sunt nominatae propter causam iam dictam. Rursus & diuinus cultus in hoc augetur, propterea quod promptiores sunt homines ad reuerentiam diuinam, cum liber est aditus viarum ad indulgentiam, siue ad aditum sancti. Vnde & praecipuum motuum Romanorum fuit stratas faciendi securas, diuinus videlicet idolorum cultus, pro quo multum zelabat respublica, ut Maximus Valerius scribit in principio libri sui. Sacra etiam scriptura in Esdra refert reuerentiam templi impeditam fuisse propter hostes in circuitu, propter quod & tardata fuit aedificatio templi.

Juxta quod Dominus dicitur in Ioan. 2. Quadraginta & sex annis edificatum est templum hoc, & tu in tri- duo reedificabis illud?

CAP. XIII.

Qualiter in quolibet regno, & quocumque dominio, necessarium est nummifma proprium, & quot bona ex hoc sequuntur, & qua incommo- da si non habeatur.

His igitur expletis agendum est de nummifmate, in cuius vtu vita hominis regulatur: & sic per consequens omne dominium, sed præcipue regnum propter varios prouentus quos ex nummifmate percipit. Vnde & Dominus quærens a pharisæis simulatorie tentantibus ipsum, Cuius est, inquit, imago hæc & superscriptio? Cumq; respondissent, Cæsar: sententiam quæstus super ipsos retorfit dicens. Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, quasi ipsum nummifma sit causa vt in pluribus tributa soluendi. De materia autem nummifmatis, & qualiter sit regi necessarium talibus abundare, supra satis est tractatum. Sed nunc ipsum accipiamus, prout est mensura quædam, per quam superabundantia & defectus reducuntur ad medium, vt Philosophus in 5. eth. dicit. Ad hoc enim inuentum est nummifma, vt soluantur lites in commercijs, & sit mensura in commutationibus. Et licet multa sint genera commutationū, vt ex Philosopho habemus 1. politicorum, ista tamen expeditior est inter omnes, propter quod inuentū dicitur esse nummifma. Vnde & politia Licurgi, qui Parthis & Lydis primo leges tradidit, in quibus nummifma prohibebat, & solam commutationem ex alterutrum mercibus permittens per Philosophum reprobatur, vt ex iam dictis apparet. Vnde & ipse cōcludit eodem lib. ethi. nummifma constitutum propter cō- mutationis necessitatem, quia per ipsum expeditius fit commercium, ac tollitur in commutando materia litis. Quam quidem habemus ab Abraham patre nostro, qui per multa tempora fuit ante Licurgum, & omnes philosophos. Vnde de ipso scribitur in Gene- si, quod agrum emit pro sepultura suorum pretio quadringentorum siclorum publicæ ac probatæ monetæ: sed quàmuis ex se nummifma sit necessarium, proprium tamen in omni regimine, sed præcipue regis: cuius dux sunt causæ. Vnam accipimus ex parte regis: aliam vero ex parte populi subiecti. Quantum ad primum, nummifma, siue moneta propria, ornamentum est regis, & regni, & cuiuslibet regimini, quia in ea representatur imago regis, vt Cæsar, sicut dictum est supra: unde in nulla re tanta potest esse claritas memoriæ eius, eo quod nihil sic per manus hominum frequentatur quod ad regem, vel quicumque dominum pertineat, quantum nummifma. Amplius autem in quantum moneta regula est & mensura rerum venialium, intm monstratur sua excellen- tia, vt uidelicet imago ipsius sit in nūmo regula hominum in ipsorum commercijs. Vnde moneta dicitur, quia monet mentem, ne fraus inter homines, cum sit mensura debita, committatur, vt imago Cæsar sit in homine quasi imago diuina, sicut Augustinus exponit pertractans dictam materiam. Nummifma vero dicitur, quia nominibus principum effigieque designatur, vt tradit Isidorus. Per quod manifeste apparet, quod ex nummifmate maiestas dominorum

F relucet: & ideo ciuitates, siue principes, siue prælati hoc pro sua gloria singulariter ad Imperatoribus impetrat, vt habeant speciale nummifma. Rursus, nummifma proprium cedit in commodum principis, vt dictum est supra, quia per ipsum mensurantur tributa, & quæcumque exactiones quæ sunt in populo, vt in lege mādabatur diuina, circa oblationes uidelicet, & redemptiones quascumq; sacrificij loco. Amplius autem ipsius factura propter auctoritatem principis causatur commodum regis: quia nulli alij licet sub eadem figura & superscriptione eudere, vt iura gētium mandant. In qua quidem & si liceat suum ius exigere in cudendo nummifma, moderatus tamen debet esse princeps quicumque, vel rex siue in mutando, siue in diminuendo pondus, vel metallum, quia hoc cedit in detrimentum populi, cum sit rerum mensura, sicut supra dictum est: unde tantum est mutare monetam, siue nummifma, quantum stateram, siue quodcumq; pondus. Hoc autem quomodo Deo displiceat, in Proverb. 20. c. scribitur. Pondus, inquit, & pondus, statera & statera, vtrumq; abominabile est apud Deū: de quo & graūter rex Aragonum reprehenditur ab Innocent. Papa, quia nummifma mutauerat diminuēdo in populi detrimentum. Propter quod & filium obligantem se per iuramentum dictam seruare monetam, a dicto absoluit iuramento, eidem mandans vt ipsam ad pristinum statum reformaret. Iura etiam in nummifmatibus fauēt mutuis, & pactionibus quibuscumq;. Mandat enim solui mutua, & pacta seruari iuxta illi temporis nummifma in omni mensura qualitatis & quantitatis. Concluditur ergo qualiter unicuique regi nummifma proprium esse necessarium. Sed etiam ex parte populi adhuc nummifma regis proprium est necessarium, vt etiam ex iam dictis apparet. Primo, quia expeditior est in commutationibus mensura: rursus, quia certior inter populares est. Multi enim sunt qui alias monetas ignorat, & sic de facili possunt simpliciter præueniri fraude, quod est contra formam regalis regimini, circa quod Romani principes prouiderūt. Vnde tradunt hystoria, & tempore Domini nostri Iesu Christi in signum subiectionis Romanorum vnum erat nummifma in toto orbe terrarum, in quo erat Cæsar imago, quam statim cognouerunt pharisæi sciscitanti a domino Iesu Christo ad discooperiendum eorum fraudem: & istud nummifma decē vsuales valebat denarios, quod soluebat quilibet telonearijs prædictorum principum, siue eorum gerentibus vicem in prouincijs, vel ciuitatibus, seu castris. Rursus, proprium nummifma fructuosius est. Cum enim extraneæ monetæ communicantur in permutationibus, oportet recurrere ad artem campforiam, cum talia nummifmata non tantum valeant in regionibus extraneis, quantum in proprijs: & hoc sine damno esse non potest. Et præcipue accidit in partibus Theutoniarum, & regionibus circumstantibus, propter quod coguntur cum de loco ad locum transeunt, massam auri, vel argenti secum deferre & quantum in commutationibus rerum venialium indigent, tantum vendunt. Vnde Philosophus in libr. 4. politicorum, species pecuniarum distinguens, siue artis pecuniarie, siue nummifmaticam, siue campforiam obolostaticam & cathos, primam solam dicit esse naturalem, quia ad commutationem rerum naturalium ordinatur, quod facit proprium nummifma & non aliud, vt ex iam dictis apparet. Propter hoc ipsam solam commēdat alijs supradictis spretis, & de quibus infra dicitur. Cōcludē- dum

dum est igitur in omni regimine pro conseruatione dominij, & præcipue regalis, necessarium esse nummifma proprium siue ex parte populi, siue ex parte regis, vel regimini cuiuscumque.

CAP. XIII.

Qualiter ad bonum regimen regni, & cuiuscumque dominij, siue politie, pondera et mensuræ sunt necessaria, exemplis & rationibus persuadetur.

Post hæc autem agendum est de ponderibus & mensuris, quæ necessaria sunt ad dominij cuiuscumq; regimine conseruandum, sicut & nummifma: quia cum eis soluuntur tributa, seu etiam quia per ipsas diminuuntur, & in emptionibus & venditionibus fidelitas seruatur: vel quia sicut & nummifmata vitæ sunt humanæ instrumenta, immo plus imitantur naturalem actionem quam nummifma, quia scriptum est in libro Sapientie 11. c. quod omnia disposuit Deus in numero, pondere, & mensura. Si ergo omnes creaturæ his tribus limitibus terminantur, magis videtur quod pondus & mensura a natura trahant originem quam nummifma, & ideo magis necessaria in republica, siue in regno. Amplius autem pondus & mensura in quantum talia, semper ordinatur ad mensurata & ponderata, aliter per se nihil sunt: sed nummifma, quàmuis sit mensura & instrumentum in permutationibus, tamen per se aliquid esse potest, puta, si constet, erit aliquid, uidelicet aurum, vel argentum. ergo semper non ordinabitur ad permutationes. Et hoc etiam habet veritatem in alijs speciebus pecuniarum, immo amplius, vt in campforia, quæ non proprie ordinatur vt sit mensura rerum venialium, sed magis ad permutationem nummifmatis. Item, in obolostaticis, quæ consistit circa ponderis excessum in permutationibus, quibus inuentis, supra pondus in metalla resoluuntur, vt sunt ponderatores in trabuchetis, & alijs ponderibus. Item, nec cachos, id est, ars furnaria, quæ magis ordinatur ad nummifma sicut ad finem alijs permutationibus exclusis: de quibus speciebus in 4. politicorum agit Philosophus, & infra dicitur, & supra est tactum. Rursus, illi actus sunt maxime necessarij in republica, siue in regno, qui ex iure naturæ procedunt, quia leges institutæ per principes, idē habent initium, alias iustæ leges non essent: sed talia sunt de iure naturæ, quia adæquant naturalem iustitiam. sic ergo ad naturam regni, siue politie mensuræ & pondera sunt necessaria. Hinc est quod primus dux Israelitici populi, uidelicet Moyles, vt describit Isidorus, tradendo leges diuinas quæ primæ fuerunt, simul cum illis pondera & mensuras constituit siue pro cibis & potibus, vt Ephæ & Gomor. & modius, & sextarius, siue in terris & pannis quæ cubitales habent mensuras, siue in auro & argento, & nummifmatibus, quæ sunt statera, & alia pondera. Vnde cum dictus Moyles in Leuitico exhortaretur populum ad iustitiam faciendam, statim subiūgit regulas naturalis iustitiae, vt Origenes ibidem exponit. Non facietis, inquit, iniquum aliquid in pondere & mensura: Statera iusta & æqua sint pondus, iustus modius, æquusque sextarius. Resert iterum Isidorus, quod Sidon Argus Græcis mensuras dedit, vbi tunc florebat Argiuorum regnum circa tempora præfati ducis Moyli. Narrat etiam hystoria Ceterem mensuras agriculturæ & frumenti Græcis Siccione tradidisse. Vnde & dea frumentaria, &

A demetra est vocata. Ex his ergo apparet, quod naturaliter oportet regem, vel quemcumque dominum ad bonum ipsorum regimen mensuras & pondera populo sibi subiecto tradere, propter causas iam dictas, & exemplo dictorum principum, de quibus nunc est actum.

CAP. XV.

Hic sanctus doctor declarat, quod oportet regem, & quemlibet dominum ad conseruationem sui Status adhibere sollicitudinem, ut de arario publico prouideatur pauperibus, et hoc exemplis & rationibus probat.

Est autem aliud quod est ad bonum regimen pertinens regni, siue prouinciæ, vel ciuitatis, vel cuiuscumque principatus, vt videlicet de communi arario prouideatur per principem, qui præsit indigentibus pauperum, pupillorum, & viduarum, ac aduenis, & peregrinis assistat. Si. n. natura quæcumq; non deficit in necessarijs, vt Philosophus dicit in 3. de cæl. & mūdo, multo minus & ars, quæ imitatur naturam. Inter omnes autem artes ars viuendi & regēdi superior & amplior est, vt tradit Tullius de tusculanis quæstionibus. ergo reges & principes in necessarijs deficere nō debēt indigentibus, immo potius subuenire. Præterea, reges & principes vices Dei gerunt in terris, per quos Deus mundum gubernat sicut per causas secundas. Vnde & Samuel propheta spretus in dominio, cum querelam proponeret coram Deo, respōsum habuit, quod non ipsum Israeliticus populus spreuerat, sed Deum, cuius uidelicet vices gerebat. Et in Proverb. dicitur. Per me reges regnāt, & legum conditores iusta decernunt: sed Deo specialiter est cura pauperum, ad naturæ ipsorum defectum suppleendum. Propter quod sic agit diuina prouidentia circa indigentem, sicut pater erga filios impotētes, de quibus amplior incumbit sollicitudo propter ampliorem necessitatem. Vnde & ipse Dominus sibi reputat fieri specialiter quod sit pauperi ipso attestante, qui dicit. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. ergo ad istū defectum pauperū suppleendum, sicut vices Dei gerētēs in terris, principes & prælati sunt debitores, & sicut patres quos cogit officium esse auxiliares subditorum, vt Philosophus dicit in 8. ethi. ipsorum cum effectu beneficij speciale debent curam habere. Talem autem sollicitudinem habuit Philippus rex Macedo circa Phisiam, quem, vt scribit Vegetius libr. 3. de re militari, cum prius haberet offensum, audiēs ipsum licet nobilem habere tres filias, & cum ipsis inopia premi, ab ammonentibus de hoc, quærens vtrum melius foret partē agræ corporis abscindere, quam curare, familiariter accersiuit, & accepta de facultatum domesticarum pecunia instruxit, & fideliores habuit. Amplius autem quia reges & principes communes habent actiones, & vniuersalem diligentiam subditorū, cum non sufficiat homo solus ad proprias actiones, oportet quod in multis deficient, quia talis actio, siue actiones quæ sunt populum gubernare, iudicare, ac unicuique suorum subditorum secundū merita prouidere, transcendit virtutem naturæ: propter quod dicitur quod est ars artium regimen animarū. Et arduum est valde, ut qui nescit tenere moderatam vitam suam, iudex fiat vitæ alienæ. Secundum quam

causam Sauli assumpto, & inuncto in regem per Samuelem prophetam præcipitur, quòd ascenderet ad cuneum prophetarum, vt ibidem per elevationem mentis prophetando cum eis, circa populum gubernandum ex diuina influentia haberet notitiam agendorum: quod & factum fuit, vt patet 1. Reg. 10. Vnde impossibile est reges & principes non errare propter dictam causam, nisi ad illum qui omnia gubernat, & omnium est conditor se conuertant. Et propter hanc causam dicitur in Ecclesiastico de regibus Israelitici populi, quòd præter Dauid, Ezechiam, & Iosiam, qui fuerunt viri spiritalis, & a Deo illuminati, omnes peccauerunt Domino. Isti autem defectui subuenitur per eleemosynam beneficium, vnde pauperes sustententur: sicut per Daniele prophetam dictum est illi principi ethnico regi Babylonis Nabuchodonosor, qui in toto oriente generalis erat monarcha. Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas in misericordiam pauperum conuerte. Sunt ergo ipsæ eleemosynæ, quas faciunt principes indigentibus, quasi quidam fideiussor coram Deo pro ipsis ad soluendum debita peccatorum, vt Philosophus dicit de nummifmate respectu rerum venialium. Et sicut nummifmate est mensura in permutacionibus pro vita corporali, ita eleemosyna in vita spiritali: propter quod in Ecclesiastico dicitur. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam oculi conferuabit. Ex his igitur satis est manifestum, qualiter oportet regi, & cuiuscumque Domino in ipsorum Dominio de communi ærario reipub. siue regali, pauperibus prouidere. Hinc est quòd in singulis prouinciis, ciuitatibus, & castris, ad talia ministeria exercenda sunt hospitalia instituta siue per reges, siue per principes, & ciues ad pauperum inopiam subleuandam, & non solum apud fideles, sed etiam infideles. Domos enim instituebant hospitalitatis ad pauperum subuentionem, quas Iouis hospitalia nominabant, vt patet in libro 2. Machab. propter effectum beneuolentiae & pietatis, qui eidem attribuitur planetæ, secundum astrologos. De Aristotele etiam tradunt historiae, quòd Alexandro exhortatorias literas destinauit, quòd pauperum inopiae memor esset ad prosperitatem sui regiminis augmentandum.

CAP. XVI.

Hic sanctus doctor declarat qualiter oportet regem, & quemque dominantem, ad cultum diuinum intendere, & quis fructus ex hoc sequatur.

His habitis agendum est de cultu diuino, ad quem reges & principes studere debent toto conatu & sollicitudine, sicut ad finem debitum. Et ideo hic in hoc ultimo capitulo traditur, de quo rex ille magnificus Salomon in Ecclesiast. 12. capit. scribit. Finem loquendi omnes pariter audiamus. Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo. Et quamuis iste finis omnibus sit necessarius, diuini videlicet cultus, & reuerentia per obseruantiam mandatorum, vt iam dictum est, regi tamen magis competit, & huius rei est magis debitor propter tria quæ sunt in ipso, quia videlicet homo, & quia Dominus, & quia rex. Quia homo singulariter a Deo creatus: ceteras enim creaturas Deus dicendo fecit. Quia Dominus, quia in se habet diuinam naturam, & quia rex, quia in se habet imperium, & quia rex, quia in se habet potestatem.

F cum vero hominem creauit, dixit. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Vnde Apostolus in Act. Apostolorum 17. capit. refert verba Arati poetæ dicentis, Ipsius enim genus Dei sumus. Ex hac ergo parte debitor sumus omnes Deo in generali ad diuinam reuerentiam, quod est primum præceptum primæ tabulæ: unde dicitur populo Israelitico in Deuter. c. 6. per Moysen, & per consequens nobis. Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Quasi ipse solus sit, cui debetur reuerentia & honor, in quantum ab ipso solo creati sumus, & singulari quadam prærogatiua producti. Et propter hoc habita consideratione tanti beneficii subdit Moyses in eodem statim loco, dicens. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota fortitudine tua: in hoc volens ostendere quòd totum Deo debeamus quod sumus. Et in recognitione eius præceptum de decimis fuit institutum, ad quod quilibet obligatur non in quantitate numeri, sed cuiuscumque rei ex dicta iam causa. Sed quamuis quilibet ad hoc sit obligatus, plus tamen princeps etiam sicut priuata persona, in quantum plus participat de nobilitate humanæ naturæ ratione sui generis unde trahit originem, & inde nobilitatem, vt Philosophus probat in sua rhetorica. Quæ consideratione motus Cæsar Augustus, qui & Octavianus, vt historiae tradunt, diuinos honores non sustinens, qui eidem exhibebantur a Romano populo propter corporis eius pulchritudinem, & animi probitatem, suum creatorem & factorem quæsiuit a Sybilla Tyburtina, quem & inuenit & adorauit, prohibuitque edicto publico ne ipsum vltius aliquis de dicto populo adoraret, vel Deum, aut Dominum vocaret. Amplius autem in quantum Dominus, quia non est potestas nisi a Deo, vt Apostolus dicit ad Romanos 13. capit. Vnde & vices Dei gerit in terris, vt dictum est supra. Propter quod tota virtus Domini ex Deo dependet, sicut eius ministri. Vbi autem est dependentia a Domino, necessaria est superioris reuerentia, quia per se nihil est, vt in ministris regaliū curiarum contingit. Propter quod in Apocalypsi quotienscumque agitur de caelestium spirituum ministerio, qui per seniores tamquam maturiores in actionibus, & animalia quæ potius aguntur quam agant ex vehementi irradiatione diuina, & in ministerio designantur, semper de eisdem subiungitur, quòd ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum. Qui quidem duo actus sunt patriæ, seu diuini cultus. Vnde & ille Nabuchodonosor monarcha in oriente, vt scribitur in Daniele, quia suum dominium non recognoscebat a Deo, secundum suam imaginationem, in bestiam est translatus, & dictum est ei. Septem tempora mutabuntur super te, donec scias quòd dominetur excelsus in regno hominum, & cuiuscumque voluerit, det illud. Circa quod etiam monitus Alexander, vt historiae tradunt, cum proposito vadens in Iudæam destruendi regionem, cum appropinquanti Hierusalem ei irato in albis summus pontifex occurrisset cum ministris templi, mansuetus, & de equo descendens, ipse eam vice Dei reueritus est, & ingressus templum, maximis honorauit donis, & gentem totam pro diuina reuerentia libertate donauit. Non solum autem sicut homo & dominus ad diuinum obligatur cultum, sed etiam sicut rex, quia inunguntur oleo consecrato, vt patet de regibus Israelitici populi, quæ oleo sancto inungebat manus propheta rum

rum: unde & Christi domini vocabantur propter excellentiam uirtutis & gratiæ in coniunctione ad Deum, quibus præditi esse debebāt: secundum quam vnctionem consequebantur quandam reuerentiam & delationem honoris. Propter quod etiam Dauid, quia præcidit clamidem regis Saulis, percussit pectus suum in penitentiæ signum, ut scribitur in 1. lib. Regum. Rex etiam Dauid cum lamentabiliter deplorat mortem Saulis & Ionathæ, ita querelam proponit de Allophilorum irreuerentia, quòd sic occiderant regem Saul, quasi non esset vnctus oleo, ut in fine scribitur secundi libri Regum. Cuius sanctitatis etiam argumentum assumimus ex gestis Francorum, & beati Remigii super Clodoueam regem primum Christianum inter reges Francorum, & delatione olei desuper per columbam, quo rex præfatus fuit inunctus, & inunguntur posterius signis, & portetis, ac variis curis apparitibus in eis ex vnctione prædicta. Amplius autem & in dicta vnctione, vt Augustinus ait de ciuit. Dei, figurabatur rex verus & sacerdos, iuxta Daniele prophetam. 9. capit. Cum uenerit, inquit, sanctus sanctorum cessabit vnctio vestra. Inquit igitur figuram gerunt in hac vnctione illius qui est rex regum, & dominus dominantium, vt dicitur in Apoca. 19. capit. qui est Christus Dominus noster, debitores sunt reges ad ipsum imitandum, vt sit debita proportio figuræ ad figuratum, vmbra ad corpus, in quo uerus ac perfectus cultus diuinus includitur. Patet igitur quàm necessarium sit cuiuslibet domino, vt sit Deo deuotus & reuerens, sed præcipue regi ad conseruationem sui regiminis, cuius exemplum trahimus quidem a primo urbis rege, uidelicet Romulo, vt historiae tradunt. In primordio enim sui regiminis in urbe Romana fabricauit asyllum, quod templum pacis nominabat multis ampliis gratijs, pro cuius numine & reuerentia omnē sceleratum qui ad ipsum confugeret, cuiuscumque status esset, redderet immunem. Qualem autem habuerint exitum posterius eius, qui in diuino cultu fuerunt negligentes, & qui fuerunt feruentes, scribit Valerius Maximus in principio libri sui. Quid uero dicam de deicolis regibus siue ueteris, siue noui testamenti? Omnes enim qui ad diuinam reuerentiam fuerunt solliciti, feliciter suum consummauerunt cursum: qui uero econtra, infelicem exitum habuerunt exitum. Tradunt etiã historiae quòd in qualibet monarchia ab initio sæculi tria se inuicem per ordinem comitata sunt, diuinus cultus, sapientia scholastica, & sæcularis potentia. Quæ quidem tria se inuicem per ordinem consequuntur, & in rege Salomone ex suis meritis conseruata sunt, quia per diuinam reuerentiam cum descendit in Ebron locum orationis, assumptus in regem consecutus est sapientiam, & ex utroque ulterius in regali uirtute super reges sui temporis excellentiam. Cùm uero a uero cultu Dei recessit, infelicem exitum habuit, ut patet in 3. libro Regum. Hac igitur de pertinentibus ad regimen cuiuscumque domini, sed præcipue regalis, in hoc lib. in tantum hæc dicitur.

Explicit liber secundus.

INCIPIUNT CAPITVLA
TERTII LIBRI.

- In primo capitulo consideratur, & probatur omne dominium esse a Deo considerata natura entis. Cap. 1.*
In secundo capitulo probatur hoc idem ex consideratione motus cuiuslibet naturæ creatæ. Cap. 2.
In tertio capitulo, ad hoc idem arguitur per considerationem finis. Cap. 3.
Qualiter dominium Romanorum fuit a Deo prouisum propter zelum patriæ. Cap. 4.
Qualiter meruerunt dominium Romani propter leges sanctissimas, quas tradiderunt. Cap. 5.
Qualiter concessum est eis dominium a Deo propter ipsorum ciuilem beneuolentiam. Cap. 6.
Qualiter Deus permittit aliquod dominium ad punitionem malorum, & quod tale dominium est quasi instrumentum diuinæ iustitiæ contra peccatores. Cap. 7.
Quòd tale dominium interdum cedit in malum dominantis, quia propter ipsorum ingratiudinem in superbiam elati grauius deprimuntur. Cap. 8.
Quòd homo naturaliter dominatur animalibus siluestribus, & alijs rebus irrationalibus, & quomodo, & probatur multis rationibus. Cap. 9.
De dominio hominis secundum gradum & dignitatem, & primo de dominio Papæ qualiter præfertur omni domino. Cap. 10.
De dominio regali, in quo consistit, & in quo differt a politico, & quo modo distinguitur diuersimode secundum diuersas rationes. Cap. 11.
De dominio imperiali, unde istud nomen habuit originem, & quibusdam alijs nominibus, ubi incidenter distinguuntur monarchiæ, & quantum durauerunt. Cap. 12.
De monarchia Christi, quomodo in tribus excellit, & de Octauiano Augusto, quò gessit uices Christi. Cap. 13.
Mouetur quæstio de monarchia Christi, quò tempore incæpit, & quomodo latuit, & quare, & duplex assignatur causa suæ occultationis, & primo ponitur una. Cap. 14.
Secunda ratio, quare dominus assumpsit uitam abiectam & occultam, licet esset uerus mundi dominus, & exponuntur uerba Esaiæ prophetæ de ipso. Cap. 15.
Ostendit quòd isto modo aucta fuit Respub. per exempla antiquorum Rom. & postea subdit de Constantino. Cap. 16.
Quòd imperatores Constantinopolitani sequentes a Constantino, fuerunt obediens & reuerentes Ecclesiæ Rom. ostendit per quatuor concilia, quibus dicti principes se subiecerunt. Cap. 17.
De duobus sequentibus concilijs post alia quattuor celebratis tempore Iustiniiani iunioris, & quæ fuit ratio, quare imperium translatum fuit a Græcis ad Germanos. Cap. 18.
Qualiter diuersificatus est modus imperij a Carolo Magno usque ad Ottonem tertium, & unde plenitudo potestatis summo Pontifici conuenit. Cap. 19.
Comparatio regalis domini inter imperiale & politicum, & qualiter conuenit cum utrisque. Cap. 20.
De dominio principum, qui subsunt Imperatoribus & Regibus, & diuersis nominibus eorum, quid importent. Cap. 21.
De quibusdam nominibus dignitatum singularibus, in quibusdam regionibus, & quale sit omnium istorum regimen. Cap. 22.

Explicit capitula tertij libri.

C A P. I.

TQVIA cor regis in manu Dei, quocūque voluerit inclinabit illud, & in Prover. 21. c. scribitur, quod & ille magnus monarcha in Oriēte Cyrus, videlicet rex Persarum, per publicū confitetur edictū. Post victoriam enim de Babylonia consecutam, quā vsque ad solum destruxit, ac occiso Balthasar rege ibidem, sicut historia tradunt, sic ait vt in principio libri Esdræ patet. Hæc dicit Cyrus rex Persarum. Omnia regna mundi dedit mihi dominus Deus cæli. Inde manifeste apparet a Deo omne provenire dominium sicut a primo dominante: quod quidem ostēdi potest triplici via, quam Philosophus tægit, quia vel in quantum ens, vel in quantum motor, vel in quantum finis. Ratione quidem entis, quia oportet omne ens ad ens primum reducere, sicut ad principium omnis entis, & vt omne calidum ad calidū ignis, ut patet per Philosophum in 2. metaph. Quæ ergo ratione omne ens ex ente primo dependet, eadē & dominium, quia ipsum super ens fundatur: & tãto super nobilius ens, quanto & ad dominandum super homines in natura cœquales eis dē præponitur. Vnde & causam habet non superbiendi, vt Seneca dicit in epistola ad Lucillum. Propter quod in Ecclesiastico dicitur 32. c. Rectorem te posuerunt, noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis. Sicut ergo omne ens ab ente primo dependet, quod est prima causa, ita & omne dominium creaturæ a Deo sicut a primo dominante, & primo ente. Amplius autem omnis multitudo ab vno procedit, & per vnum mensuratur, ut patet per Philosophum in 10. primæ philosophiæ. ergo eodem modo & multitudo dominantium ab vno dominante trahit originem, quod est Deus. Sicut videmus in regalibus curijs, quod in diuersis officijs multi sunt dominantes, sed omnes ex vno dependēt, videlicet rege. Propter quod Philosophus in 12. primæ philosophiæ dicit, quod sic se habet Deus, siue prima causa ad totum vniuersum, sicut dux ad exercitū, a quo tota multitudo castrorum dependet. Vnde & ipse Moyses in Exodo. 15. c. Deum ducem populi vocat. Dux, inquit, fuisti in misericordia tua populo quem redemisti. a Deo igitur omne dominium habet initium. Rursus ad idem. Virtus est proportionata enti cuius est virtus, & adæquatur ei, quia virtus fluit ab essentia rei, vt patet per Philosophum in 1. & 2. libr. de cælo. Sicut ergo se habet ens creatum ad increatum, quod est Deus, ita virtus cuiuslibet entis creati ad virtutē increatam, quæ etiam est Deus, quia quidquid est in Deo, Deus est: sed oē ens creatum ab ente increato trahit originē, ergo virtus creata ab increata. Hoc autem in dominio præsupponit, quia non est dominium, ubi non est potentia, siue virtus. ergo omne dominium erit ab increata virtute, & hæc est Deus, ut supra dictum est, et sic idē quod prius. Vnde Apostolus dicit ad Heb. quod Deus portat omnia verbo virtutis suæ. In Ecclesiastico. 1. c. etiā

scribitur, quod vnus est altissimus creator omnium omnipotens, rex potens, metuendus nimis, sedens super thronum, dominans Deus. In quibus verbis satis apparet, a quo omnis creatura habet esse, virtutem, & operationem, & per consequens dominium, & multo amplius rex, ut superius est ostensum.

C A P. II.

Hoc idem probat ex consideratione motus cuiuslibet naturæ creatæ.

NON solum autem ratione entis, sed ratione etiā motus probatur a Deo provenire dominium. Et primo quidem assumenda est ratio Philosophi. in 8. physicorum. Quia omne quod mouetur, ab aliquo mouetur, & in mouentibus & motis non est abire in infinitum. ergo oportet venire ad aliquod primum mouens immobile, quod est Deus, siue causa prima. Inter omnes autem homines qui plus habēt de ratione motus, sunt reges & principes, & omnes qui præfunt siue in gubernando, siue in iudicando, siue in defendendo, & sic de alijs actibus, qui ad curam regiminis pertinent. Vnde Seneca de consolatione fratris ad Polibium sic loquitur de Cæsare, exhortans eum ad contemptum mundi. Cum uoles omnium rerum obliuisci, cogita Cæsarem. Vide quantam huius uitæ indulgentiæ fidem, quātam industriam debeas, intelliges non magis tibi incuruari licere, quā illi. Si quis modo est fabulis traditus, cuius humeris mūdus innititur, Cæsari quoque ipsi, cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent. Omnium domos illius uigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium uacationem illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi terrarum dedicauit, sibi se eripuit, & syderum modo, quæ irrequieta semper cursus suos explicant, numquam illi licet nec subsistere, nec quicquam suum facere. Si ergo reges & alii domini tantum habent de ratione motus, ipsum non possunt perficere, nisi per influētiam & uirtutem mouentis primi, quod est Deus, vt superius est probatum. Propter quod in lib. Sapientiæ, ubi connumerantur effectus diuinæ uirtutis per suam sapientiam, uolens author ostendere qualiter omnia influentiam diuini motus participant, subdit statim, Omnibus mobilibus mobilior est sapientia. Attingit autem ubique propter suam mundiciam, uolens absolutam & supergradientem ac immixtam diuinam uirtutem ad omnia mouendum ad similitudinem corporis lucis, quæ ex hac parte naturam imitatur diuinam. Rursus ad idem. Omnis causa primaria plus est influens in suum causarum, quā causa secundaria: causa autem prima Deus est. ergo si in uirtute primæ causæ omnia mouentur, & influentiam primi motus omnia recipiunt, & motus dominorū erit ex uirtute Dei, & ex Deo mouente. Amplius autē si est ordo in motibus corporalibus, multo magis & in spiritalibus erit. Sic autem uidemus in corporibus, quod inferiora per superiora mouentur, & omnia reducuntur ad motum supremi, quod est nona sphaera, secundum Ptholomæum in prima distinctione almagesti: sed secundum Aristotel. in 2. de cælo, est octaua. Si ergo omnes motus corporales regulantur per primum, & a primo habent influentiam, multo magis spirituales substantiæ propter maiorem assimilationem quam habent in alterutrum. Vnde aptiores

res sunt ad recipiendam influentiam primi & supremi mouentis, siue motoris, quod est Deus: quem quidem motum nobis tradit beatus Dionysius in lib. de diu. nominibus, & de cælesti hierarchia, distinguens in eis motum sicut & in corporibus, videlicet circularem, rectum, & obliquum. Qui quidem motus sunt quedam illuminationes quas recipiunt a superioribus ad agendum, vt idem doctor exponit: ad quas quidem illuminationes recipiendas necessaria est dispositio mentis, in qua sit ista influentia motus. Inter omnes autem homines qui paratiores esse debeant, sunt reges & principes, & alii dominatores orbis tum ex exercitio quod habent, tum ob uersales actiones regiminis, vnde & emens magis eleuatur ad diuina: tum etiam quia hoc eis incumbit vt se disponant, vt cura eis imposta in gubernando, regem, & alia quæ sunt necessaria in actibus regiminis quæ supra ipsum sunt, & naturam particularem excidunt, per talem motū diuinæ influentiæ sufficientius deducantur: sic enim David rex se disposuit. Propter quam causam ex motu illuminationis præfatæ supra omnes reges & prophetas meruit in suis psalmis spiritum prophetiæ intelligentiæ, ut doctores scripturæ sacræ tradunt. Ex cuius cōtrario actu principes ethnici, de quibus Daniel propheta mentionē facit, vt Nabuchodonosor & Balthasar pater & filii meruerūt obumbrari, vnde & influentia diuinæ illuminationis mouit eorū phantasiam in imaginatiuis uisionibus, vt in Daniele est manifestū, ut scirent quid circa regale regimen eis esset agendum: sed quia mens ipsorum non erat disposita, sed inuoluta tenebris peccatorum, ad ipsam notitiam non potuerunt venire. Propter quod insignito lumine prophetiæ Danieli dictum est. Tibi datus fuit spiritus intelligentiæ ad ista interpretandum: vt verificetur quod per Salomonem dicitur in prouerb. Meum est consilium & æquitas, mea est prudentia, & mea est fortitudo: per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. Et sic manifestum est, qualiter omne dominium est a Deo in consideratione motus.

C A P. III.

Hic sanctus doctor hoc idem probat per considerationem finis.

Sed & respectu finis adhuc hoc idem apparet. Si enim est hominis agere propter finem ratione sui intellectus, qui finem in vnaquaque eius actione præstituit, vnaquaque natura quanto est magis intellectiua, tanto magis propter finem agit. Cum ergo Deus sit summa intelligentia, & purus actus intelligendi, sua actio magis finem includit. Ergo oportet dicere, quod in unoquoque sine uniuscuiusque rei creatæ præxiatur actio intellectus diuini, quam & nos diuinam prudentiam uocamus, per quam dominus cuncta disponit, & in debitum finem deducit, vt Boetius de consolatione philosophiæ ipsam nominat, secundum quam rationē dicitur in lib. Sapientiæ, quod diuina sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Concluditur ergo ex hoc, quod qualibet res quanto ordinatur ad excellentiorem finem, tanto plus participat de actione diuina. Huiusmodi autem est regnum cuiuscumque cōmunitatis, seu collegii, siue politiæ, siue regalis, siue cuiuscumque

conditionis: quia cum intendat nobilissimum finem, vt Philosophus tangit in ethi. & in 1. politicorum, in ipso diuina præintelligitur actio, & suæ uirtuti dominorum subicitur regimen. Et hinc forte trahit originem ueritatis, quod bonum commune dicitur potentia a Philosopho in ethi. Amplius, in regimine legislator semper debet intendere vt ciues dirigantur ad uiuendum secundum uirtutē, immo hic est finis legislatoris, vt Philosophus dicit in 2. ethi. Propter quod & Apostolus dicit ad Thimotheum, quod finis præcepti est charitas. Sed ad istum finem venire non possumus sine motione diuina, sicut nec calor calefacere sine uirtute coloris ignis, nec lucidum lucere sine uirtute lucis. Et tanto altius & excellentius motio primi mouentis, quanto uirtus diuina supergreditur & transcendit uirtutem creatam & oē genus operis, sed & fortius influit in tantum, vt dicat ille Elaias propheta. 26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine. Et uox euangelica. Sine me nihil potestis facere. Rursus ad idem. Finis mouet efficiētiam, & tanto efficacius, quanto finis nobilior & melior reperitur, ut bonum gentis respectu boni ciuitatis, vel familiæ, sicut Philosophus dicit in 1. polit. Finis autem ad quem principaliter rex intendere debet in seipso & in subditis, est æterna beatitudo, quæ in uisione Dei consistit. Et quia ista uisio est perfectissimum bonum, maxime debet mouere regem, & quicumque dominum, ut hunc finem subditis consequatur: quia tunc optime regit, si talis in ipso sit finis intentus. Tali autem modo suos regebat & gubernabat rex ille, & sacerdos Christus Iesus qui dicebat in Ioanne. 10. c. Ego uita æternam do eis. et iterum: Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant. Hoc autem maxime facit rex, quando super gregē suū sicut bonus pastor inuigilat: quia tunc super eum diuina lux irradiat ad bene regendum, ut pastoribus in ortu Regis nostri & Saluatoris. Et irradiationis iam dicitur ad bonum regimē & in principe, & in subditis motum circularem accipimus rectum & obliquum, de quibus distinctum est supra, & beatus Dionysius loquitur in 4. cap. de diuinis nominibus. Hic enim motus ideo rectus dicitur, quia fit per diuinam illuminationem super principem ad bene regendum, & super populum meritis principis. Sed obliquus uocatur, quando per diuinam illuminationem sic subditos regit, quod uirtuose uiuunt, & insurgit in eis diuina laus & gratiarum actio, vt sit quasi quedam arcualis figura, ex chorda recta & arcu obliquo. Sed circularis motus diuinorum radiorum dicitur, quando diuina illuminatio irradiat principem, vel subditum, ex qua quidem eleuantur ad Deum contemplandum & diligendū, qui ideo circularis motus uocatur, quia est ab eodem ad idem, & a puncto ad punctum, quod circularis motus est proprium. Quem quidem motum Philosophus etiam ponit in 12. metaph. ubi dicitur, quod motor primus, siue causa prima, quod est Deus, mouet alia sicut desideratum, hoc est, ratione finis, qui est ipse, de quo & propheta David loquitur in psal 71. licet secundū sacros doctores adaptetur ad Christum regem nostrum. Deus, inquit, iudicium tuū regida, & iustitiam tuam filio regis iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiā. Quæ quidem omnia deprecatoria sunt regis, & cuiuslibet domini ad Deum pro bono regimine populi, ad quod principaliter conari debent, ut dictū est supra.

Et quia mentem sic dispositam habent ad diuinam inuentiam recipiendum pro salute subditorum, statim subditur. Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Ocietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Per quæ omnia satis manifestum est, quod Dominium est a Deo in relatione ad finem, siue remotum, qui est ipse: siue propinquum, qui est operari secundum veritatem.

CAP. IIII.

Hic sanctus doctor declarat, qualiter dominium Romanum fuit a Deo prouisum propter zelum patriæ.

ET quia inter omnes reges & principes mundi Romani ad prædicta magis fuerunt solliciti, Deus illis inspirauit ad bene regendum, vnde & digne meruerunt imperium, vt probat August. in li. de ci. Dei, diuersis causis & rationibus, quas ad præsons perstrigendo, ad tres reducere possumus, alijs vt tradatur compendiosius resecatis, quarum intuitu meruerunt dominium. Vna sumitur ex amore patriæ: alia vero ex zelo iustitiæ: tertia autem ex zelo ciuili beniuolentiæ. Prima iam dicta virtus satis erat digna dominio, qua participabant quædam naturam diuinam, eo quod ad communitatem suam fertur effectus. Versatur. n. ad vtilitates actiones populi, sicut Deus est vtilis causa rerum. Vnde & Philosophus dicit in 1. eth. quod bonum gentis est bonum diuinum. Et quia regale regimen, & quodcumque dominium communitatem importat, communitatem diligens dominij communitatem meretur, vt sic ipsam concomitetur præmium secundum meriti qualitatem: & hoc requirit conditio diuinæ iustitiæ vnicuique mercedem rependere, iuxta virtutis opus, vt verbum scriptum in Apocalyp. impleatur in eis. Opera eorum sequuntur illos. Et iterum in Matth. 25. c. scribitur, quod Dominus dedit vnicuique secundum propriam virtutem. Amplius autem, Amor patriæ in radice charitatis fundatur, quæ communia proprijs, non propria communibus anteponit, vt beatus August. dicit exponens verbum Apostoli de charitate: virtus autem charitatis in merito antecedit omnem virtutem, quia meritum cuiuscumque virtutis ex virtute charitatis dependet. ergo amor patriæ super ceteras virtutes gradum meretur honoris: hoc autem est dñi. ergo ex amore digne consequitur quis principatum. De hoc autem amore patriæ dicit Tullius in lib. de officijs, quod omnium societatum nulla est gratior, nulla charior, quam ea quæ cum republica perseuerat. Vnicuique. n. nostrum chari sunt patres, chari sunt liberi, chari sunt propinqui ac familiares, sed omnes omnium propinquitates patria sua charitate complectitur, pro qua quis bonus dubitet mortem appetere, si eidem sit profuturus? Quantus vero fuerit amor patriæ in antiquis Romanis, Salustius refert in Catelina rio ex sententia Catonis, quædam de eis connumerando virtutes, in quibus dictus amor includitur. Nolite inquit existimare maiores nostros armis rempublicam ex parua magnam fecisse, quippe amplior nobis quam ipsis armorum est copia: sed quia in eis fuit domi industria, foris iustum imperium, in consulendo animus liber. neque delicto, neque libidini obnoxius pro his nos habemus luxuriam atque auaritiam, publice egestatem, priuatim opulentiam, laudamus diuitias, sequimur inertiam, inter bonos & malos nullum discrimen, omnia virtutis præmia am-

bitio possidet. Rursus, amor patriæ primum & maximum mandatum continere videtur, de quo euangelium Lucæ mentionem facit, quia in zelando rem communem assimilat sibi naturam diuinam, in quantum vice Dei diligentem circa multitudinem adhibet curam. Item, proximi dilectionem adimplet, dum totius populi sibi commisso ex affectu paterno sollicitudinem gerit, & sic adimplet mandatum præfatum, de quo dicitur in Deut. 6. cap. Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, & proximum tuum sicut teipsum. Et quia in isto præcepto diuino non cadit dispensatio, inde est quod Tullius dicit de republica, quod nulla causa interuenire debet, vnde propria patria denegetur. De isto autem amore patriæ exemplum accipimus, vt historiæ tradunt. Et beatus Augustinus in 5. de ciuit. Dei, de Marco Curtio nobili milite, qui armatum equo sedentem in abruptum terræ hiatus se præcipitem dedit, vt pestilentia cessaret ab vrbe. Item, de M. regulo, qui salutem reipublicæ suæ præferens consultus a Romano populo, & inter prædictum populum & Pœnorum gentem mediator pacis exiens, in Aphricam rediens a Carthaginensibus est occisus. Quam mundas etiam habuerunt manus a muneribus principis eorum pro conseruanda republica, patet de M. Curio, de quo scribit Maximus Valerius libro quarto quomodo Samnitum diuitias contempsit. Cum enim post victoriam de ipsis habitam, legati eorum ad ipsum aditum habuissent, ipsumque reperissent in scamno sedentem, & cæno ligneo cœnantem, magnumque auri pondus offerrent, suis inuitatus verbis vt eo uti vellet, vultum protinus risu soluens, superuacue inquit. Narra te Sannitibus. M. Curium malle locupletibus imperare, quam locupletem fieri. Et in eodem me non acie vinci, nec pecunia posse corrumpi. Simile etiam refert idem author libro eodem de Fabrinio, qui cum honore & autoritate omnibus in ætate sua maior, censu vero par esset vnicuique pauperrimo, requisitus a Sannitibus, quos in clientela detinebat, pecuniam & seruos sibi missos contempsit, ac frustratos remisit. Continentiæ suæ beneficio & zelo patriæ sine pecunia prædiues, & sine vsu familiaris abunde comitatus, quia locupletem illum faciebat non multa possidere, sed pauca desiderare. De talibus autem concludit dictus doctor, quod eisdem non datur dominandi potestas, nisi summi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus donis esse dignas. Multa similia ibidem dicit, per quæ definire videtur eorum dominium fuisse legitimum, & eis a Deo collatum. Sed & Mathias & filij quatuor fuerint de sacerdotali genere, propter zelum legis & patriæ in populo Israelitico meruerunt dominium, vt patet in 1. & 2. Machab. Cum enim morti esset vicinus, sic filios suos alloquitur. Amulatores, inquit, estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum, quod pro republica accipimus in populo prædicto: & postea subditur. Et accipietis gloriam magnam, & nomen æternum quod ad filiorum referimus principatum, quorum vnus alteri successit, Iudas videlicet, & Ionathas, & Simon, & quilibet eorum sacerdos & dux in eodem floruit populo.

Qualiter

Qualiter Romani meruerunt dominium propter leges sanctissimas quas tradiderunt.

EST autem & alia ratio, vnde digne Romani dominium sunt adepti, zelus videlicet iustitiæ. Quo quidem modo acquisierunt principatum quodam iure naturæ, a quo habet exordium omne iustum dominium. Primo quidem, quia vt idem doctor scribit, cõsulebant patriæ consilio libero, auaritiam relegantes in dominio, siue turpis lucri gratiam neque delicto, neque libidini obnoxii, pro quibus iam stans dominium dissipatur. Trahebantur enim homines ad ipsorum amorem, vt propter ipsorum iustissimas leges se sponte eisdem subijcerent. Vnde & ipse Apostolus Paulus cum a Iudæis nimis iniurijs vexaretur, coram Felto principe circa partes Cæsareæ Palestiniæ, vt in actibus Apostolorum traditur, ad Cæsarem appellauit, ac se subiecit legibus Romanis. Quales autem fuerint eorum leges, & quam sanctæ, sic in eisdem actibus Apostolorum scribitur de dicto Felto, quia cum Hierosolymis esset, adierunt ipsum principes sacerdotum, & sacerdotes postulant aduersus Paulum donationem mortis, quibus dictus Felto respondit, prout dictis legibus Romanorum subiectus, quod non est consuetudo Romanis damnare aliquem, siue donare, nisi præsentibus habeant accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Propter quod dicit idem doctor Aug. in 18. lib. præfato, quod Deo placuit orbem terrarum per Romanos debellare, vt in vnam societatem reipu. legumque perductum longe lateque pareret. Amplius autem ad hoc, quia de iure naturæ est ut quis gerens curam alterius mercedem reportet, eo quod vt scribitur in Prouerb. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Ex qua quidem ratione iura concedunt, quod quis rem alienam contractare possit, & expensas deducere, ac præmiam accipere iuxta meritum actionis, cum dicta bona male tractantur a peccatoribus, vel quibuscunque raptoribus. Hoc ergo supposito, consonum videtur naturæ ut dominium sit concessum pro pace ac iustitia conseruanda iurgijs ac discordijs resecandis. Item, ad hoc videtur prouisum, vt mali puniantur, & boni promoueantur: et hoc est officium dominorum, in hoc quasi officium gerentium proximorum, vt inde suam reportent mercedem, quia ex hoc sua recipiunt uestigalia & tributa. Vnde cum Apostolus ad Roma. ostendisset a Deo prouenire omne dominium. Non est, inquit, potestas nisi a Deo, & cetera quæ ibi ponuntur ad dominium pertinentia, ultimo concludit. Ideo & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes. In quantum igitur homines virtuosi ac sua probitate præpollentes pro gubernanda populi multitudine quæ regi indiget, & rectorem non habet, curam assumunt, & sub legibus populum dirigunt, non tantum instinctu Dei moueri videntur, sed vice Dei gerunt in terris, quia conseruant hominum multitudines in ciuili societate, qua necessario homo indiget, cum sit animal naturaliter sociale, ut Philosophus dicit in 1. politico: unde & in isto casu dominium videtur esse legitimum. Quod quidem probat Aug. in 4. de ciuit. Dei, dicit enim sic. Remota iustitia quid sunt ipsa regna, nisi quædam latrocinia? Ergo ipsa supposita regnū, & quodlibet dominium esse videtur concessum. Intro ducit autem ad suum probandum intentum exemplum de

A quodam pyrata, qui vocabatur Dionides, qui cum fuisset captus ab Alexandro, quæsiuit ab eo cur mare haberet infestū. Ipse libera contumacia respondit. Quod tibi vt orbem terrarū. Sed quia ego exiguo nauigio id facio, latro vocor: tu uero quia magna classe, diceris imperator. Ista ergo ratione Romanis a Deo collatum fuit dominium. Vnde & idem doctor in 5. eiusdem libri dicit. Quia propter leges ipsorum sanctissimas nisi sunt tãquam reclusa ad honores, imperium, & gloriam, nec habent vnde conqueri debeant de summi & veri Dei iustitia: perceperunt. n. mercedem suam, iuste videlicet dominando, ac legitime gubernando. Quantus autem fuerit zelus iustitiæ apud Romanos consules antiquos contra malos, de multis est manifestum. Vnde scribit August. in 5. sæpe iam dicto libro, quod Brutus filios suos occidit, quia bella concitabat in populo: ex quo vigore iustitiæ mortem merebatur. Vicini enim in eo, ut ait Poeta, amor patriæ, laudumque immensa cupido. Narrat etiam de Torquato, quod idem fecit de filio, quia contra edictum patris inuasit hostes iuuenili quodam prouocatus ardore: et licet victoriosus extiterit, quia tamē castra suæ gentis discrimini exposuit, ipsum morti adiudicauit iuxta militares leges, ubi idem doctor causam suæ mortis insinuat, dicens. Ne plus mali esset in exemplo imperii contempti, quam boni in gloria hostis occisi. Maximus autem Valerius dicit de ipso, quod maluit proprio nato carere, quam disciplina militaris transgressionibus indulgere. Sic ergo patet qualiter zelo legalis iustitiæ Romani dominium meruerunt.

CAP. VI.

Quomodo concessum est eis dominium a Deo propter ipsorum ciuilem beneuolentiam.

TERTIA vero uirtus, per quæ subiugauerunt Romanis mundum, & meruerunt dominium, fuit singularis pietas ac ciuili beneuolentia: quia vt tradit Maximus Valerius libr. 5. Humanitatis dulcedo Barbarorum ingenia penetrat: et hoc experimentum habet. Vnde & in Prouerb. 6. c. dicitur, quod verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Item in eodem. Responsio mollis frangit iram: sermo durus suscitatur furorem. cuius quidem ratio sumitur ex generositate animi, vt dicit Seneca, qui magis ducitur, quam trahatur. Habet enim mens quoddam sublime & altum ac impatiens superioris, sed delectatione cuiusdam subiicitur reuerentiæ, seu lenitatis, per quam suspicatur ad paria posse conscendere, & a suo non resilire gradu. Propter quod & Philosophus dicit in 8. ethi. quod beneuolentia est principium amicitiae. Quantum autem antiqui Romani in hac excellenti uirtute, vnde exterarum nationes ad suum traherent amorem, seque eisdem sponte subiicerent, exempla ipsorum deducantur in medium. Primo quidem de Scipione, qui ut refert Maximus Valerius libr. 4. cum esset in Hispania dux Romanorum exercitus contra gentem Hannibalis, ac vigesimum quartum agens annum, Carthaginem ibidem a Pœnis conditam in suam redegit potestatem, in ipsa virginem cepit eximia uenustatis, quam vt desponsatam agnouit & nobile, ipsam inuiolatam parentibus reddidit, & aurum quod in redemptione eius traditum fuerat, doti eius adiecit. Ex quo facto ad amorem Romanorum hostes adduxit, admirantes de tam casta modera-

deratione continentia dicti principis: quia cum idē author ipsum referat solutioris vitæ in iuuenili ætate fuisse, seipsum in tanta libertate & potestate consilios ab omni delicto conseruauit immunem. Vnde Titus Liuus de bello Punico narrat, Scipionem sp̄sum dictæ virginis allocutum fuisse, in quo sermone suam ostendit pudicitiam digne principibus imitabilem, & dominij meritoriam. Scribit & idem Titus de ipso quædam beneuolentia inductiua in prædicta uictoria. Cum enim misit obsequia Romanis, primo quidem hortatus est vniuersos bonum habere animum, venisse enim eos in Romanorum potestatem, qui beneficio quam metu obligare homines mallet, extræque gentes fide, ac societate iunctas habere, quam tristi subiectas seruitio. De hoc etiam dicit August. 1. de ciuit. Dei, quod proprium ipsorum fuit parcere subiectis, & debellare superbos, acceptaque iniuria ignoscere quam persequi mallebant. Refert etiam idē doctor in eodem lib. de Marco Marcello, qui cum Syracusam urbem cepisset, ante illius ruinam suas illi effudit lachrymas, tantæque fuit pudicitia & continentis animi, benignæque mentis, quod priusquam oppidum iussisset inuadi, publico edicto constituit, ne quis corpus liberum violaret. Quid pluribus exemplis insitimus? Cum etiam Machabæi, Iudas uidelicet Ionathas, & Simon de genere Iudæorum, quorum est proprium aliarum nationum aspernari confortium, tum quia Saturnini sunt, sicut Macrobius dicit super somnium Scipionis: tum quia legibus prohibebatur eisdem, considerata beneuolentia Romanorum, cum ipsis statuerent amicitiam, ut in 1. Machabæorum scribitur, ubi inter alia commendabilia de ipsis, vnde populos gētesque diuersas ad suum trahebāt amorem & subiectionem politicam, seu despoticam, sub compendio interferitur, quod inter fides Romanos nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, ut magnificaretur in ea. Et quia curiam fecerunt, & consulebant quotidie trecentos viginti, consilium agentes semper de multitudine, ut quæ digna sunt gerant. Et committunt vni homini magistratum suum per singulos annos dominari vniuersæ terræ suæ, & omnes obediunt vni, & non est inuidia, neque zelus inter eos. Vbi attendendū quàm ordinatum erat tunc temporis regimen politicum in vrbe, quod erat præcipuum motuum cuiuscumque nationis & prouinciæ ipsorum appetere dominium, & eisdem sua colla subicere. Aliud etiam erat in eis prouocatum subiectionis, quia ex cupidine dominandi non se dominos vocabant, sed socios & amicos. Vnde & de Iulio Cæsare in Suetonio scribitur, quod milites suos non sibi subiectos, sed socios & commilitones vocabat. Sic & antiqui consules de Iudæis fecerunt, qui quidem & si modicum haberent in oriente dominium, cum Romanis tamē confœderati sunt fœdere amicitia. Et cum amplam haberent Romani monarchiam in oriente & occidente, & aliis mundi plagis, ut ex prædicto libr. Machab. est manifestū, non tamen dedignati sunt cum Iudæis societatem iniungere, & ad paria se publico in alterutrum attestari edicto. Patet igitur ex iam dictis, quod meritum virtutis in Romanis antiquis meretur dominium: unde etiam alia nationes allecæ sunt ad ipsorum dominium tum ex dilectione patriæ, pro qua omnia contemnebant: tum ex vigore iustitiæ, propter quam contra omnem malefactorem & perturbatorem pacis se opponebant: tum ex ciuili ipsorum beneuolē

tia, in qua ceteras nationes ad sui amorem trahebāt, pro quibus omnibus ad sui amorem trahebant. Pro quibus omnibus ex merito virtutum in ipsis diuina bonitas consentanea videtur ad ipsorum principatū ex causis & rationibus assignatis. Sic enim quis meretur dominium, ut Philoſophus in 5. ethi. tradit, ubi dicit, quod non sumus principari hominem in quo est natura humana tantum, sed illum qui est perfectus secundum rationem, sicut dictum est supra.

CAP. VII.

Hic sanctus doctor declarat qualiter Deus permittit aliquod dominium ad punitionem malorum, & quod tale dominium est quasi instrumentum diuinæ iustitiæ contra peccatores.

Fuit autem & alia causa, vnde dominium est a Deo permittum, quam a sacra accipimus scriptura, nec philosophorum & sapientum huius sæculi sententijs contraria, videlicet propter merita populorum, quæ beatus Augustinus assignat in 19. de ciuit. Dei. Probat enim ibi seruitutem introductam propter peccatum. Vnde & sacra scriptura dicit in Iob 35. videlicet quod facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi. Quod quidem apparet, quia primo dominantes in mundo fuerunt homines iniqui, ut historia tradunt, sicut Cain, Nembroth, Belus, Ninus & Semiramis vxor eius, qui & dominium habuerunt in prima & secunda ætate mundi. Causa autem vnde habuerunt istud dominium assumi potest ex parte subditorum, vel dominantium: quia tyranni sunt instrumentum diuinæ iustitiæ ad puniendum delicta hominum, sicut rex Assyriorum super Israeliticū populum, & rex Gothorum flagellum Dei super Italiam, ut historiae narrant. Item, Dionysius in Sicilia, sub quo captiuatus est populus, & tandem ab ipso libertate donatus, ut scribit Maximus Valerius lib. 4. De rege uero Assyriorum quomodo ad puniendum delicta sui populi est destinatus, sic ostenditur per Esaiam prophetam. Assur virga furoris mei, vnde & baculus ipse est: in manu eius indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia, & diuidat prædam, & ponat illud in conculcationem quali lutorum platearum: quæ omnia verificata sunt, quando Hierusalem obsessa est a Caldæis per Nabuchodonosor regem Assyriorum capta & combusta, captis principibus eius cum rege Sedechia, eius confossis oculis, & occisis filiis, sicut in fine 4. lib. Reg. traditur: per quæ verba satis ostenditur, qualiter Deus punit peccatorem per manum tyranni. Vnde concluditur ipsos esse instrumentum Dei sicut demones, quorum potestas iusta a sacris doctoribus ponitur, voluntas tamen semper iniqua. Quod etiam ostendit nobis tyrannicum regimen, quia non ordinatur nisi ad onus & molestiam subditorum. Tyranni enim proprietas est, propriam & solam sui utilitatem & commodum querere, ut dictum est supra. & Philoſophus tradit in 8. ethic. Vbi ponit quod sic se habet tyrannus ad subditos, sicut dominus ad seruos, & sicut artifex ad organum & instrumentum. Hoc autem pœnale est subditis, & contra naturam dominij, sicut superius est probatum. Sed ex parte dominantium tale dominium uidetur a Deo concessum. Primo in casu supposito, vel Deo disponente pro subditis, quod est

CAP. VIII.

Hic sanctus doctor declarat, quod interdum tale dominium cedit in malum dominantium, quia propter ipsorum ingratiuitatem in superbiam elati grauiter deprimitur.

Ad exitum meliorem, quando videlicet princeps ad Dei placitum studet quamuis peccator, ut de Cyro rege Persarum scribitur in Esa. Hæc inquit, dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subiiciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam. Aperiam ante faciem eius ianuas, & portæ non claudentur: quod quidem adimpletum fuit, ut historiae tradunt, quando subito desiccato alueo Euphratis & Tygris, qui per mediam Babyloniam transibant, ciuitatem intrauit, occiditque Balthasar ipsorum regem cum gente sua, ipsamque ciuitatem destruxit, ad Medos transferens monarchiam, ubi tunc regnabat Darius Cyri propinquus, ut Iosephus scribit. Hoc autem Deus sic disposuit, quia dictus Cyrus humilitatem ostendit in suis fidelibus Iudæis, qui captiui tenebantur in Assyria, quos postea remisit liberos in Iudæam cum vasis templi, & ipsum templum reedificari mandauit, ex quibus bonis & operibus virtuosus quæ exercuit circa diuinum cultum & Dei populum, totius Orientis obtinuit monarchiam, ut superius est ostensum. Prædictus vero Balthasar occisus fuit, ut ex sententia Danielis apparet, quia Deo ingratus, & quia vasis templi domini in vno conuiuio est abusus: unde dictum est ei per Daniele. Quia non humiliasti cor tuum, sed aduersus domitiorē cæli eleuatum est, & uasa domus eius allata sunt coram te, & tu, & optimates tui, & vxores vinū bibistis in eis, porrō Deum cæli qui habet flatum tuam in manibus suis, & omnes vias tuas, non glorificasti: idcirco ab ipso missus est articulorum manus contra te, quod pro sententia diuinæ accipimus contra ipsum, ut rei postea probauit euentus. Narrat enim historia Danielis quod dum Balthasar rex Babyloniorum persisteret in Dei contumelia, ut ex dictis liquet, ex opposito mensæ sui conuiuui videbat digitos manus in pariete scribentis, ex qua scriptura perterritus est, quasi ipsa esset nuntius suæ mortis. Refert enim scriptura Dan. quod ex aspectu scribentis, cuius imaginem non videbat nisi digitorum manus, facies eius perterrita est, & cogitationes eius perturbabant eum, compages renum eius dissoluebantur, & genua eius ad se inuicem collidebantur: quæ omnia insinuatua erant timoris immensi, & futuri iudicij super eum. Sed hæc scripturam rex non discernens, vocatus Daniel interpretatusque sub tribus nominibus, ipsum denuntiavit moriturum, videlicet Mane, Techel, Phares quod exposuit scriptura Mane. Numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud, hoc est, in termino presens, sicut res numerata, quæ tollitur & separatur ab acervo pecuniæ: Techel. Appensus es in statera, & inuentus es minus habens, vnde & dignus es morte. Phares. Diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis, ut superius est ostensum. Ex quibus omnibus satis est manifestum, quod illa clausula non proprie sunt significatiua secundum aliquod idioma linguarum, sed secundum dispositionem diuinam, sicut & factum quoddam, in quo Propheta comprehendit diuinam circa nos voluntatem. Sit ergo hoc conclusum, quod in illa scriptura suam insinuatua sententiam contra principem Babylonie, quia propter peccata sua dignus erat morte, & priuatione regalis principatus, iuxta illud: Regnum de gente in gentem transferetur propter iniustitias & diuersos dolos.

Sed adhuc insistendum est circa diuinam prouidentiam in dominio. Cōtingit. n. interdum quod cum quis assumit principatum, erit homo virtuosus, & aliquo tempore perseuerabit in eo. Sed aliquo tempore procedendo ex fauore humano & prosperitate rerū regaliū eleuatus in superbiam, & de beneficiis sibi a Deo collatis ingratus eidem efficitur. Vnde Philoſophus dicit 5. ethi. quod principatus virū ostendit, sicut accidit de Saule, de quo scribitur, 1. Regū, quod in tota tribu Benjamin non erat vir melior illo. Sed post duos annos a suo regimine factus est Deo inobediens, unde dictum est prophetae Samueli de ipso. Vsq̄quo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? quasi ex diuina sententia irrefragabili sit repulsus. Propter quod vltimo dictus princeps fuit occisus cum filiis, totaque eius progenies a dominio est auulsa. unde in Paralipomenon de ipso concluditur, quod mortuus est Saul propter iniquitates suas. Hoc autem & de Salomone accidit, qui magnificatus est super omnes reges qui fuerant ante eum, ut scribitur in Ecclesiaste. Et vniuersa terra desiderabat audire sapientiā Salomonis. Sed ut dicit Aug. 17. de ciuit. Dei. Secunda res prædicto regi fuerunt noxiæ, quia lapsus in luxuriā, ruit in idolatriam, ex quo factus est abominabilis populo, intantum ut serui eius rebelarent ei diripientes spolia terræ regionis, & vastantes terrā absque resistentia aliqua, cum tamen prius omnes obediēter ad nutū, sicut testatur regina Sabba, ut patet in 3. lib. Reg. Ad magna igitur promotus in principio sui regiminis propter diuinā reuerentiā quā exhibuit, in fine sui regiminis decidit in vilia propter delicta quæ commisit: quia miseris facit populos peccatum. Tradunt tamen Hebræi, ut Hiero. refert in commento super Ecclesiaste, quod in fine vitæ suæ ex multis uexatus suū recognouit errorem, seque disposuit ad penitentiam in commissis, librumque præfatum composuit, in quo sicut expertus cuncta diffinit vanitati subiacere, subiiciens se diuino timori ad tuorum obseruantiam mandatorū. Vnde in fine prædicti libri concludit. Finē loquendi pariter audiamus Deum time, & mandata eius obserua, hoc est enim ois homo. Sed & præter reges deicolos quid de principibus ethnicis dicam? qui quādiu fuerunt Deo grati, virtutumque cultores, floruerunt in dominio. Cū uero ex elatione dominij ad contrariū se conuerterunt, mala morte vitam finierunt, sicut contigit de præfato Cyro Rege Persarū monarcha. Tradunt enim historiae de ipso, quod cum totā subiugasset Asiā, Parthiā, Schyrtiamque, ferro perdomuit, tandem longum certamen Schyrtis inferens, domināte tunc Tamari regina dictæ gentis, quæ Massageta vocabatur, primo quidē cum filio dictæ reginæ adolescentulo dimicauit, ipsumque vicit & occidit, nullique parcens ætati, ingentē multitudinē peremit. Quia ergo crudelitatem exercuit & in Babylonia, & in regno Lydiæ, quia in vtroque reges & principes mala morte trucidauit, & in regno Massagetarum similiter fecit, in hoc eodem iudicio similiter eum Deus puniuit. Narrant enim historie quod dicta regina congregauit exercitū contra ipsum, Schyrtas videlicet, Massagetas, & Parthos, & in quibusdā motibus dicta regina insidijs compositis inuasi castra eius: & sic impetu armorū absorbit, quod ducta millia fuerunt occisi præfati principis.

cipis, & ipse captus, cui amputato capite regina ipsum in vtre sanguine pleno mandauit includi, & sic inuectiue acclamabatur eidē. Sanguinem sifisti, sanguine hibe, quasi ipsa mors ignominiosa quā passus est, fuerit argumentum suae atrocitatis. Oēs ēt monarchæ ipsū sequentes, ut in Græcia magnus Alexander, quandiu cū reuerentia suos tractauit Macedones, vocans milites suos patres tāquā antiquiores, optime processit in monarchia: sed eisdem existens ingratus, a sorore venenatus est: & præcipue, quia post victoriam Darii accepta flia in cōiuge militaria, cœpit post ponere luxui vitæ intendens, & sui immemor factus, dolorosa morte vitam finiuit: & sic de multis aliis principibus ethnicis exemplū potest adduci, vt de Iulio Cæsare & Hannibale, qui pp abusum dominij dicro necati sunt exitu, vt eis conueniat q̄ in Ecclesiaste scribitur. Interdum dominatur homo homini in malum suum. Necnon & illud Esa. propheta, quod in omnibus tyrannis locū habet. Cum .n. ostendisset ipsos esse diuinæ iustitiæ exactores cōtra peccatores, sicut carnifices dominorum, vt manifestū est supra cū dixit. Assur virga furoris mei &c. statim subdit. Ipse autē non sic arbitra bitur, & cor eius nō sic extimabit, quasi sic agat vt Dei instrumentum, ad conterendum erit cor eius, & ad interfectionē gentium nō pauca rum, dixit enim, Nunquid nō principes nostri simul reges sunt? attribuens videlicet suæ virtuti & nō Dei qui mouet ipsum ad puniendum transgressores diuinorum mandatorū. Hæc autē ingratitude ad præsumptionē tyrannorum dominus statim ibidē redarguit, & grauissime punit, vt in iā dictis principibus patet. Vnde subdit Propheta in eodē loco. Nunquid gloriabit securis cōtra eum qui fecit in ea? An exaltabitur serra contra eū qui se fecit? Quomodo si eleuetur, virga contra eleuatē eam, & exaltetur baculus qui vti que lignū est? Vbi cōsiderāda est similitudo, quia valde congrua est. Sic .n. se habet virtus dominantis ad Deū, sicut virtus baculi ad percipientē, & sicut virtus serræ ad artificē. Constat autē quod virtus serræ, vel securis in artificio nulla est nisi per artificē mouentem & dirigentem: ita & de virtute dominantis cōtingit, q̄ nulla est sine Deo mouente & gubernāte. Ergo stultū & præsumptuosum est gloriari de sua virtute. Ita autē ratio satis aperta esse v̄t, & haberi pōt ex verbis Philosophi supra inductis. Quia virtus cuiuslibet mobilis a virtute dependet primi mouētis, & eius instrumentum erit: et hinc est q̄ Deo talis gloria est displicibilis, quia tales derogant diuinæ potentiæ. Propter qd scribitur in Iudith, q̄ de sua virtute gloriantes Deus humiliat. et ideo subiungit dictus propheta Esa, Propter hoc mittet dominator dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, & subtrahet gloriā eius sicut centa ardebit quasi combustio ignis. In quo significatur pœna sensibilis, quæ talibus infertur tyrannis, & annihilatio principatus, vt in prædictis est manifestum. Relinquitur igitur a Deo omne esse dominium siue legitimum, siue tyrannicum, secundum varias rimas suæ inuestigabilis prouidentia.

C A P. IX.

Hic sanctus doctor declarat, quod homo naturaliter dominatur animalibus syluestribus, & alijs rebus irrationalibus, et quomodo, quod probatur multis rationibus.

NVnc igitur accedendum est ad diuersas species dominandi, secundum diuersos modos & gradus.

F in hominibus dominii & principatus. Et primus quidem generalis est omnium, qui competit homini fm naturam, vt tradit August. 18. de ciuit. Dei: in quo casu & Philosophus concordat in 1. politicorū. Hoc autem & scriptura sacra confirmat, quādo in sui creatione tanquā naturæ inditæ dixit. Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animalibus quæ mouentur super terram: in quibus ostenditur q̄ naturæ institutæ humanæ talem indidit potestatem. Qui .n. dixit, Germinet terra herbam virētem, & ex tali dicto data est potestas arboribus germinandi, dixit & nobis similiter, Dominamini piscibus maris &c. Et sic ex iam dictis apparet quod dominium hominis super cæteras creaturas est naturale. Vnde & Philosophus probat secundum eandem rationem, quod venationes & aucupia sunt a natura. Et August. in prædicto lib. hoc probat per dominium quod antiqui patres soliti erant habere, vt pastores essent pecorum, quæ & diuitiæ naturales diffinitæ sunt supra. Et quāuis tale dominium diminutum sit propter peccata, quia etiam vilia animalia dominantur in nobis, & facta sunt nobis nociua, quod non contingit in homine nisi propter dictam causam, tanto magis tamē participamus de dicto dominio, quanto magis ad statum attingimus innocentia: quod etiam vox euangelica nobis promittit, si eius imitatores fuerimus in iustitia & sanctitate. Cum enim Dominus exhortaretur discipulos ad animarum salutem verbum Dei prædicando, sic de eisdem virtutem denuntiat dicens. In nomine meo dæmonia eicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Quod experimento didicimus in virtuosis & perfectissimis viris, vt in gestis sanctorum patrum scribitur. Et de beato Paulo traditur in Actibus Apostolorum, quia vipera ipsum non læsit, nec beatum Ioannem Euangelistam venenum: et sic de multis aliis sanctissimis patribus, qui super cocodrillos atrocissimas bestias, siue venenosa reptilia nilum vadabant, vt impleretur in eis quod Dominus in Luca dixit discipulis. 10. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & supra oēm virtutem inimici. Istius autem dominii in prima hominis institutione collati ex triplici via ratio congruētia assignari pōt. Primo quidem ex ipso naturæ processu. Sicut enim in generatione rerum naturalium inteligitur quidam ordo quo de imperfecto ad perfectū proceditur, nam materia est propter formam, & forma imperfectior est propter perfectiorem, ita & in vsu rerum naturalium: nam imperfectiora cedunt in vsu perfectiorum. Plantæ .n. vtiuntur terra ad suum nutrimentum, animalia vero plantis, homo autem plantis & animalibus. Vnde concluditur, q̄ homo naturaliter dominatur animalibus: propter quod, sicut superius est tactum, Philosophus probat in 1. politicorū, q̄ uenatio animalium syluestrium est iusta naturaliter, quia per eā homo sibi uendicat qd naturaliter est suum. Secundo apparet & hoc ex ordine diuinæ prouidentia, quæ semper inferiora per superiora gubernat: unde cum homo sit supra cætera animalia, utpote ad imaginem Dei factus, conuenienter hominis gubernationi alia animalia subduntur. Tertio apparet idē ex proprietate hominis & aliorum animalium. In alijs .n. animalibus inuenitur fm estimationem naturalem quædam participatio prudentia ad alios quos particulares actus: in homine uero, reperitur quædam utilis prudentia, quæ est ratio naturalium agibilium.

Omn

Omne autē quod est per participationē subditur ei, qd est per essentia vniuersaliter: vnde patet qd est naturalis subiectio aliorum animalium ad hominem: sed vtrū dominium hominis super hominem sit naturale, vel a Deo permixtum, vel prouisum ex iam dictis veritas haberi potest, quia si loquamur de dominio per modum seruilis subiectionis introductū est propter peccatum, vt dictum est supra: sed si loquamur de dominio prout importat officium consulēdi & dirigēdi isto modo quasi naturale potest dici, quia etiam in statu innocentia fuisse. Et hæc est sententia Aug. 19. de ciui. Dei: vnde istud dñiū ei cōpetebat inquantū homo est sociale naturaliter, siue politicum, vt dictum est supra. Talem autem societatem oportet adinuicem ordinari. In his autē quæ sunt adinuicē ordinata, oportet semper aliquid esse principale & dirigens primū, vt tradit Philo. in 1. Politic. Hoc etiā ostendit ipsa ratio ordinis, siue natura, quia vt per Augustinū scribitur in prædicto li. ordo est parū dispariūq; rerū sua cuiq; tribuens dispositio. Vnde manifestū est, q̄ nomē ordinis inæqualitatē importat, & hoc est de ratione dominij, & idē fm hanc cōsiderationē dñiū hoīs super hominē est naturale, & est in angelis, & fuisse in primo statu, & est etiam modo, de quo nunc per ordinem est dicendum, secundum ipsius dignitatem & gradum.

C A P. X.

Hic sanctus doctor declarat de dominio hominis secundum gradum & dignitatem, & primo de dominio Papæ qua liter præfertur omni dominio.

Recipit igitur diuisionem dñiū quadrimēbrem ex eadē causa & rōne. Quia quoddā est sacerdotale, & regale similiter: aliud autē est regale solū, sub quo imperiale sumitur, & sic de alijs, vt infra patebit. Tertium uero Politicū. Quartū autē iconomicum. Primum autem cæteris antefertur multiplici via: sed præcipua sumitur ex institutione diuina, videlicet Christi. Cū .n. eidē fm suā humanitatē oīs sit collata potestas, vt patet in Mat. 16. c. dicta potestate suo cōmunicauit vicario cū dixit. Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petrā ædificabo ecclesiā meā. Et tibi dabo clauēs regni cælorū, & quodcūq; ligaueris sup terrā erit ligatū in cælis, & quodcūq; solueris sup terrā erit solutū & in cælis. Vbi quatuor ponuntur clauulæ oēs significatiuæ dñij Petri suorūq; successorū super oēs fideles, & pp quas merito summus pontifex Romanus episcopus dici potest rex & Sacerdos. Si .n. dñs noster Iesus Christus sic appellat, vt Aug. probat 17. de ciui. Dei, non v̄t incōgruū suū sic vocare successorē, circūscriptis rationibus quæ possent adduci, quia satis est clarū: sed redeundū est ad clauulas iā dictas, quarum vna sumitur ex nominis impositi magnitudine, secundum vero ex dñij fortitudine: Tertia autē ex dñij amplitudine. Quarta ex dñij plenitudine. Primā igitur partē præfatā accipimus, cū dñs dicit. Ego dico tibi, quia tu es Petrus & super hanc petrā ædificabo ecclesiā meā. In hoc .n. noīe, vt sacri exponunt doctores: sicut Hilarius & Aug. Dñs potentia Petri insinuat, quia a petra quæ est Christus, vt dicit Apostolus cuius confessione Petrus præmiserat: Petrus est appellat, vt fm etiā quādam participatiōe nomen acquirat & potestate, & audire mereatur, Et super hanc petrā ædificabo ecclesiā meā, quasi totū dominium inter fideles ex Petro dependeat, & eius successores. Secunda vero clauula dominij importat fortitudinē. Quod significat verbū quod sequitur. & portæ inferi nō præualebūt aduersus eā, quæ sunt curiæ tyrannorū & persecutorū ec-

clesiæ, vt doctores sacri ibidem tradūt, sic dictæ, quia sunt causa omniū peccatorū itra ecclesiā militate. Ad tales .n. principes oēs scelerati recurrūt, vt accidit in curia Federici & Coradini & Manfredi: sed tales nō præualerūt aduersus ecclesiā Ro. Immo oēs mala morte extirpati sunt, quia vt dicit in lib. Sapient. 3. c. nationes iniquæ diræ sunt consumationis. Dñij vero amplitudo ostēdit cū subiūgit dñs & tibi dabo clauē regni cælor. In hoc .n. insinuat nobis præm l'etri & successorū suorū, q̄ se extēdit ad totā ecclesiā. s. militatē & triūphantē, quæ p regnū cælorū designatur, & quæ claudūtur clauib⁹ Petri. Sed dominij plenitudo ostēditur cū vltimo dicit, & quodcūq; ligaueris sup terrā erit ligatū & in cælis & quodcūq; solueris sup terrā, erit solutū & in cælis. Cū .n. summ⁹ pōtiffex sit caput in corpore mystico omniū fidelium Christi, & a capite sit omnis motus & sensus in corpore vero, sic erit in proposito. Propter qd oportet dicere in summo pōtiffice esse plenitudinē omniū gratiarū, quia ipse sol⁹ cōfert plenā indulgentiā oīum peccatorū, vt cōpetat sibi qd de primo principe dño dicim⁹, q̄ de plenitudine ei⁹ nos oēs accepimus. Qd si dicat ad solā referri spūalē potestatem, hoc esse nō pōt. q̄ corporale & tēporale ex spirituali & ppetuo depēdet, sicut corporis operatio ex virtute aīe. Sicut ergo corp⁹ p aīam habet esse virtutē & operatiōe, vt ex verbis philosophi & Aug de immortalitate animæ patet, ita & tēporalis iurisdicctio principū p spirituale Petri & successorū eius. Cuius quidē argumētū assumi pōt per ea quæ inuenimus in actis & gestis summorū pōtifficū & imperatorū, quia tēporali iurisdicctiōni cesserūt. Primo quidē de Cōstantino apparet, qui Syluestro ī imperio cessit. Itē, de Charolo magno quē Papa Adrian⁹, imperatorē cōstituit. Idē de Ottone 1. qui p Leonē creatus & imperator est cōstituit, vt historiæ referūt: sed ex dispositione principū autoritate apostolica facta, satis apparet ipsorū potestas. Primo .n. inuenim⁹ de Zacharia hanc potestatem exercuisse sup regē Francorū, quia ipsū a regno deposuit, & oēs Barones a iuramēto fidelitatis absoluit. Itē, de Inn. 3. qui Ottoni quarto iperū abstulit: sed & Federico secūdo hoc idē accidit p Honorū Innocētij immediatū successorē. Quāuis i oībus istis summi pōtiffices nō extēderūt manū, nisi ratione delicti, quia ad hoc ordinatur eorū potestas, & cuiuslibet domini, vt profint gregi: vnde & merito pastores vocātur, quib⁹ vigilātia incūbit ad subditorū vtilitatem. Alias nō sunt legitime domini, sed tyrāni, vt probat philosoph⁹, & dictū est supra: vnde dñs vtiq; Ioanno quadā iportuna itro quatione, ter querēs a suo successore beato Petro, q̄ si ipsum diligit, gregē pascat. Petre, iquit, amas me? pasc oves meas. Io. 21. Quasi in hoc cōsistat tota pastoralis cura, pfect⁹. videlicet, gregis. Hoc ergo supposito, q̄ p vtilitate gregis agat sicut Christ⁹ itēdit, omne sup grediū dominium, vt ex dictis apparet: qd ex visione prima Nabuchodonosor fatis est manifestū de statua, videlicet quā vidit, cuius caput aureū, pect⁹ & brachia de argento, vēter & femur de ære, tibia vero ferræ. Pedum autem quædam pars ferrea, quædam fictilis: sed dicta statuā dū cōtēplā, abscessus est lapis de mōre sine manib⁹ & omnia prædicta cōtriuit. Hic autē lapis fact⁹ est mōs magn⁹, & impleuit vniuersam terrā: quā qd visionē Daniel ppheta, vt Hieronym⁹ & Augustin⁹ exponūt ad quatuor monarchias adaptat, Assiriorum, videlicet pro aureo capite, Medorum & Persarum, pro argēteo in brachijs & pectore. Græcorum vero monarchiam pro æreo

ventre & femore: sed Romanorum vltimo pro tibis ferreis & pedibus partim ferreis, partim vero fictilibus: sed post hæc suscitabit, ait Propheta, dominus Deus cæli, regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri non tradetur, cominuetque vniuersa regna, & ipsum stabit in æternū. quod totum ad Christū referimus: sed vice eius ad Romanam Ecclesiam, si ad pascendum gregem eius intendar. Attendendum etiam quòd diuina institutio destitui non potest, quia solum dispensatores & ministros assumpsit suos vicarios Christus, sicut Apostolus dixit 1. ad Cor. Sic nos, inquit, existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorū Dei. Solus enim Christus fundauit ecclesiam, cuius ministerium Petro & pastoribus commisit. Fundamentū autem aliud nemo potest ponere præter id quòd positum est, quod est Christus Iesus. Vnde sacri doctores quādam potestatem Christo attribuunt, quam Petrus nō habuit, nec sui successores, & ipsam potestatem excellentem nuncupant, & sic potestas Petri & successorū eius non adæquatur potestati Christi, immo omnino transcendit. Potuit enim Christus sine baptismo saluare, propter quod & Hieronymus dicit super Matthæum, quòd nullum sanauit in corpore, quem non sanauit in mēte, & tamen sine baptismo, quod tamē Petrus non potuit: vnde & Cornelium Centurionē, vt in actibus Apostolorum legitur, cum tota sua familia baptizauit, etiam post aduentum Spiritus sancti. Potuit etiam mutare Christus formam sacramentorum & materiam, quod petrus non potuit, nec successoris eius. Hæc ad præsens dicta sufficiant, subtiliora a sapientibus relinquendo, & altiora quæ dici possent. In hoc tamen sistat conclusio præsentis capituli, Vicarios Christi pastores Ecclesiæ cunctis debere præferri, ex iam dictis causis.

CAP. XI.

Hic sanctus doctor declarat de dominio regali, in quo consistit, & in quo differt a politico, & quo modo distinguitur diuersimode secundum diuersas rationes.

Nunc autem ad regale dominium est procedendū, vbi est distinguendum de ipso secundum diuersas regiones, & prout a diuersis varie inuenitur traditum. Et primo quidem, in sacra scriptura aliter leges regalis dominij traduntur in Deuteronomio per Moysen, aliter in 1. Regum per Samuelem prophetam: uterque tamen in persona Dei differenter ordinat regem ad vtilitatem subditorum, quod est proprium regum, vt Philosophus tradit in 8. ethic. Cum, inquit, constitutus fuerit rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum, equitatus numero subleuatus, non habebit vxores pluri-
mas, quæ alliciant animam eius, neque argenti, aut auri immensa pondera: quod quidem qualiter habet intelligi, supra traditur in hoc li. describitque sibi Deuteronomium legis huius, & habebit secū, legetque il lud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere dominum Deum suum, & custodire verba eius & cæremōnias, & vt videlicet possit populum dirigere secundū legem diuinam: vnde & rex Salomō in principio sui regiminis hanc sapientiam a Deo petiuit, ad directionem sui regiminis pro vtilitate subditorū, sicut scribitur in 3. lib. Regum. Subdit vero dictus Moyses in eodem li. Nec eleuetur cor eius in superfluum super

Fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, vt longo tempore reget ipse & filius eius super Israel. Sed in primo Regū, traditur leges regni, magis ad vtilitatem regis, vt supra patuit in lib. 2. huius operis, vbi ponuntur verba omnino pertinentia ad conditionem seruilem, & tamē Samuel leges quas tradit cū sint penitus despoticæ, dicit esse regales. Philosophus autem in 8. ethic. magis concordat cum primis legibus. Tria enim ponit de rege in eo. li. videlicet, quod ille legitimus est rex, qui principaliter bonum subditorum intendit. Item, qui per se sufficiens reperitur, & qui omnibus bonis superexcellit, ne videlicet subditos grauet. Item, ille rex est, qui curam subditorum habet, vt bene operentur quemadmodū pastor ouium. Ex quibus omnibus manifestū est, quòd iuxta istum modum despoticum multū differat a regali, vt idem Philosophus videtur dicere in 1. politici. Itē, quod regnū nō est propter regem, sed rex propter regnū, quia ad hoc Deus prouidit de eis, vt regnum regant & gubernent, & vnumquemque in suo iure conseruet: & hic est finis regiminis, quòd si ad aliud faciūt in seipso commodum retorquendo, non sunt reges, sed tyranni. Contra quos dicit Dominus in Ezech. Vt pastoribus Israel, qui pascunt semetipso. Non negres pascuntur a pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis: regem autem meum non pascebatis: quod infirmum fuit, non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis, quod confractum non alligastis, quod abiectum non reduxistis, & quod perierat non quesistis: sed cū austeritate imperabatis eis & cum potentia. In quibus verbis nobis sufficienter forma regiminis traditur redarguendo contrarium. Amplius autem regnū ex hominibus constituitur, sicut domus ex parietibus, & corpus humanum ex membris, vt Philo. dicit in 3. politici. Finis ergo regis est, vt regimen prospere tur, & homines conseruentur per regem. Et hinc habet commune bonum cuiuslibet principatus participationem diuinæ bonitatis: vnde bonum commune dicitur a Philosopho in 1. ethic. esse quod omnia appetunt, & esse bonum diuinū, vt sicut Deus qui est rex regnum, & dominus dominantium, cuius uirtute principes imperant, vt probatū est supra, nos regit & gubernat non propter seipsum, sed propter nostram salutem: ita & reges faciant & alij dominatores in orbe. Sed quia nemo militat stipendijs suis vniquam, & quodā iure naturæ de suo labore vniquisque debet reportare mercedē, vt probat Apostolus in 1. epistola ad Cor. hinc habemus quòd licet principibus a suis tributa percipere, & annuos census: vnde cum Apostolus ad Romanos, probasset omne dominū a Deo esse prouisum, vltimo persuadet eisdē retribuere pro labore. Ideo, inquit, & tributa præstatis. Ministri enī Dei sunt in hoc ipso seruientes. Aug. etiam eadem verba pertractans de verbis Domini, hoc idē probat. Concludendum est ergo legitimum regem secundum formā in Deuteronomio traditam, sic debere regere & gubernare. Ad hoc etiam exemplis monemur, quia oibus agentibus contrariū male cessit. Primo, quidē regibus Romanis, quia propter eorum superbiam & violentiā quam exercebāt eieci sunt a regno, vt Tarkinus superbus cū filio, sicut historia tradunt. Itē, Acab & Iezabel vxor eius mala morte interierūt pro violentia quam fecerunt Naboth de vinea sua, vt in 4. Regum scribitur. Traditur etiam ibi quod canes linguē suam in suorum cadauerū in prædicta vinea in ar-

gumentum malefij in Naboth commissi: sed nō sic rex David, vt scribitur in 3. li. Regum. Cum enim vel let altare condere ad Deum placandum pro numeratione populi fastuosa nimis offensum, aream emit ab Hareuma Iebuseo. Ipsoque offerente gratis, recusauit rex, & vt scribitur in 1. Paralypomenon, pro præfata area dedit David sexcentos siclos auri iustissimi ponderis: per quod habemus, quod principes suis debent esse contenti stipendijs, nec subditos suos grauare possunt in bonis eorum & rebus, nisi in duobus casibus, videlicet ratione delicti, & pro bono communi sui regiminis. Primo enim modo, propter ingratitudinem suos priuat feudo fideles, alios autem titulo iustitiæ propter quam sunt concessa dominia, vt dictum est supra. Et in proverbijs dicitur, quòd iustitia firmatur thronus regis. Vnde & lex diuina transgressores diuinorum præceptorum mādāt lapidari, & diuersis cruciari pœnis: quod quidem consonum videtur, si attendamus ad quamcūque rem creatam, & præcipue ad corpus humanum, quia vt nobilior pars conseruetur, abijcimus viliorem. Amputamus enim manum, vt conseruetur cor & cerebrum, in quibus principaliter hominis vita consistit, quod lex euāgelica approbat. Si, inquit, oculus tuus scandalizat te, & siue manus, siue pes, quod per gradu hominū accipit Augusti. erue eum, & proijce abs te: quia melius est ad vitā ingredi debilem, vel claudum, quàm duos oculos & duas manus habentem mitti in gehennam. Item, quod pro bono reipubli. possit exigere, sicut pro defensione regni, vel pro quacumque alia causa pertinente rationabiliter ad bonum commune sui dominij, ratio est in præcepto: quia supposito quod humana societas sit naturalis, vt probatum est supra, omnia necessaria ad communem conseruationem dictæ societatis erunt de iure naturæ: hoc autem est in proposito. Sic igitur supposito legitimo dominio regali, potest rex exigere a subditis quod ad bonum ipsorum requiritur. Præterea, ars imitatur naturam in quātum potest, vt Philosophus in 2. phys. tradit: sed natura nō deficit in necessarijs, ergo nec ars: sed inter omnes artes ars viuēdi est melior & amplior, vt tactum est supra, & probat Tullius in Tusculanis quæstionibus, eo quòd ceteræ artes ordinantur ad ipsam, sic & in necessitatibus regni, quod pertinet ad conseruationem socialis humanæ vitæ, rex qui est artifex architectus dictæ societatis, non debet deficere, sed omnem defectū supplere cum ipsa societate: & ideo concludendum est, quòd isto casu possunt legitime exactiones, & talliæ, ac census, siue tributa imponi, dummodo non transcendant necessitatis metas. Vnde Aug. de verbis domini exponens illud Matthæi. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Igitur, inquit, quod Cæsar præcipit, ferendum est, quod imperat tolerandum: sed sit intolerabile, dum prædam exactores accumulāt. & postea exponens verbum Ioannis Baptistæ, quod militibus dixit. Neminem cōcutiatis, neque calumniati faciat, sed est tote contenti stipendijs vestris. Hoc, inquit, sumi potest de militibus, prætoribus, cunctisque rectoribus. Quicūque, n. sibi stipendia publice decreta consequitur, si amplius quærit, tãquam calumniator & cōcussor sententia Ioannis condemnatur. Ex hac ergo duplici parte principatus despoticus ad regale reducit: sed præcipue ratione delicti propter quod seruitus est introducta, vt Aug. dicit 18. de ciui. Dei. Licet, n. et in primo statu fuisset dominium, non tamen nisi officio consulendi & dirigendi non libidine do-

Aminandi, vel intentione subiiciendi seruiliter, vt dictum est supra. Leges vero traditæ de regali dominio Israelitico populo per Samuelem prophetam hac cōsideratione sunt datæ: quia dictus populus propter suam ingratitudinem, & quia duræ ceruicis erat, merebatur tales audire. Interdum enim dū populus non cognoscit beneficium boni regiminis, expedit exercere tyrannides, quia etiam hæc sunt instrumentum diuinæ iustitiæ: vnde & quædam insulæ & prouinciæ, secundum quæ historia narrant, semper habent tyrannos propter malitiam populi, quia aliter nisi in virga ferrea regi non possunt. In talibus ergo regionibus sic dyscolis necessarius est regibus principatus despoticus non quidem iuxta naturam regalis dominij, sed secundum merita & pertinacias subditorum. Et ista est ratio Aug. in prædicto iam lib. Philo. etiam in 3. pol. vbi distinguit genera regni, ostendit apud quædam Barbaras nationes regale dominium esse omnino despoticum, quia aliter regi nō possent, quod quidem dominium præcipue viget in Græcia, & apud Persas, saltem quantum ad regimē populare. Hæc igitur de dominio in tantum sint dicta, & qualiter principatus despoticus ad ipsum reducit, & vnde diuiditur contra politicum, quod in capitulo de dominio politico adhuc clarius ostendetur.

CAP. XII.

Hic sanctus doctor declarat de dominio imperiali, unde istud nomen habuit originem, & de quibusdam alijs nominibus, ubi incidenter distinguuntur monarchiæ, & quantum durauerunt.

De imperiali vero post prædicta dominia, cōgruè videtur esse dicendum, quia medium tenet inter politicum & regale, quàmuis vniuersalius, & ideo quantum ad hæc præponi deberet regali: sed alia causa est quare postponitur, quam nūc præmittimus. Circa hoc quidem tria pro nunc sunt attendenda. Vnum de nomine, quia nomen istud a supremo dño fastuose & elate trahit originem, quasi omnium dominus: vnde & ille superbus Nichanor, cū rogaretur a Iudæis vt deferret diei sanctificationis, hoc est sabbatho, cū arrogancia ab eisdem quærens si erat potēs in cælo qui imperauit agi diem talem, responsoque accepto quòd erat potēs in cælo dominus Deus, Et ego, inquit, cū factus nō modico sum potēs super terrā, qui impero arma sumi. Propter quā causam ipse postea diuinitus turpiter a Iuda Machabæo, vt scribitur in 2. Macab. captus in bello, amputatisque capite & manu dextera, quæ cōtra tēplū erexerat, mala morte vitā finiuit. Quæ dā autem alia nomina istius domini assumpta sunt a quibusdā excellentibus viris dicti principatus propter aliquā prærogatiuā in eis repertam, ut Cæsar a Iulio, vt historia tradunt, sic dictus, quia vt scribit Isidorus lib. etymologiarū nono, quia casu mortuæ matris vtero prolatus est, vel quia cū Cæsarie natus. A quo imperatores sequētes sic vocati sunt, quia comati eēnt: sed Augustus ab augendo rempublicā, primus vocatus est Octauianus, ut idē Isidorus scribit. Secundū autē quòd hic attendim⁹ est de processu isti⁹ imperij, quia supra est tactū de quadruplici monarchia: sed nos quintam possumus addere, & de qua infra dicem⁹. Prima fuit Assyriorū, cuius caput Ninus fuit tēpore Abraham patriarchæ, quæ durauit. 1240. annos, vt scribit August. lib. 4. de ciui. Dei, vsq; ad Sardinialū, quod propter merita muliebria perdidit principatū: sed Arabæcæ rianulit Opus S. Tho. Aquin. Z 2 ad Me-

ad Medos & Persas. Quo tempore regnavit Procax dux Romanorum, ut idem doctor in 18. dicit. Secunda vero monarchia, videlicet Medorum & Persarum duravit vsque ad tempora Alexandri 233. annos, quod videlicet denuncitur Darius a predicto principe, ut scribit idem doctor in eod. lib. 12. Sed monarchia graecorum in Alexandro incepit, & in eodem finitur. De quo dicitur in 1. Ma. q. regnavit Alexander annis 12. & mortuus est; sed quamuis graeci non habuerint vniuersale dominium, viguit tamen regnum Macedonum vsque ad mortem Alexandri, de quo & predictus liber mentionem facit annis 485. ut Aug. scribit in eodem 12. li. In quo predictus princeps suum inchoauit dominium patri suo in eodem regno succedens, ut historiae tradunt. Post hac autem monarchiam Romanus principatus vigere incepit. Tempore enim Iude Machabaei qui immediate quasi post mortem floruit Alexandri, cum Ptolomaeo Lagi concurrentes in lib. 1. Machabaeorum, multa de Romanis traduntur. In quibus ipsorum potentia ad omnes mundi plagas videbatur diffusa, tub consulibus tamen, quia superstitibus regibus cum finitimus sollicitabantur regionibus, & modicæ adhuc erant virtutis. Duravitq; consulatus, immo monarchia, vsque ad tempora Iulij Cæsaris, qui primus vsurpauit imperium: sed parum in ipso superuixit a senatoribus quidem occisus propter abusum dominij. Post hunc Octavianus filius sororis suæ successit, qui vindicta exercita contra occisores Iulij interfectoq; Antonio, qui monarchiam tenebat in oriente solus ipsam obtinuit. Et propter suam modestiam longo tempore in eo principatum habuit, ac in 42. anno sui regiminis completa septuagesima sexta hebdomada secundum Danel. sui dominij cessante regno & sacerdotio in Iudæa nascitur Christus, qui fuit verus rex & sacerdos, & verus monarcha: vnde post resurrectionem suam apprensus discipulis suis dixit. Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra, quod quidem ad humanitatem oportet referre secundum Aug. & Hiero. quia de diuinitate nulli est dubium, quin semper habuerit.

C A P. X I I I.

Hic sanctus doctor declarat, de monarchia Christi, quomodo in tribus excellit, & Octauiano Augusto, quomodo gessit uices Christi.

ET hæc quinta monarchia quæ successit Romanis secundum veritatem omnibus præcellit ex triplici parte. Primo quidem ex annorum quantitate, quia plus duravit & adhuc durat, & durabit vsque ad mundi renouationem, ut patet in visione Danielis, ut dictum est supra, & adhuc nunc magis declarabitur. Secundo, apparet eius excellentia ex dominij vniuersitate, quia in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Nullus enim angulus mundi est, nulla plaga in qua nomen Christi non adoretur. Omnia enim subiecit sub pedibus eius, ut introducit Apostolus in fine 1. epistolæ ad Cor. in principem Malachiae prophetae ostenditur istud dominium. Ab ortu, inquit, solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus dicit dominus exercituum. In quo uerbo satis apparet, quod dominium Christi ordinatur ad salutem animæ, & ad spi-

ritualia bona, ut iam videbitur, licet a temporalibus non excludatur: eo modo quo ad spiritualia ordinatur, & inde est, quod quamuis Christus adoraretur a Magis, glorificaretur ab angelis, in signum vniuersalis sui dominij, humili tamen loco iacuit, uilibus inuolutus pannis. Qua quidem uia homines melius ad uirtutem trahuntur, quam armorum uirtute. Et hoc quidem intendebat, licet sapius sua uteretur potestate, ut uerus dominus. In humilitate ergo uixit, & demum in Augusto substituit, ut describeretur uniuersus orbis in ortu domini, ut Luc. Euangelista testatur. Et in hac descriptione soluebatur census siue tributum, ut historiae tradunt, in recognitionem debite seruitutis, non sine mysterio, quia ille natus erat, qui uerus erat mundi dominus, & monarcha, cuius uices gerebat Augustus, licet non intelligens, sed nutu Dei, sicut Cayphas prophetauit. Vnde hoc instinctu dictus Cæsar mandauit tunc temporis, ut narrant historiae, ne quis de Romano populo dominum ipsum uocaret. Quas quidem uices monarchiae post Christi ueri domini natiuitatem gessit Augustus, quatuordecim annos toto orbe terrarum subacto, quia ut acta principum Romanorum describunt, dictus Cæsar Augustus quinquaginta sex annos & menses sex tenuit principatum. Tyberius etiam qui eidem Augusto successit, ut narrant historiae Christum tamquam uerum dominum inter deos transferri uoluit, licet impeditus fuerit superbo & fastuoso fenatu impatiente alicuius dominij. Tertio autem apparet excellentia monarchiae Christi super alias quatuor præcedentes, & dominantis dignitate, quia Deus & homo. Secundum quam considerationem humana natura, in Christo participat infinitam uirtutem, ex qua maioris fortitudinis est & uirtutis supra humanam fortitudinem & uirtutem. Quam quidem describit Esaias quantum ad uirtutem temporalem Christi, unde ipsum monarcham appellamus. Paruulus, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerum eius. Et uocabitur nomen eius. Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. In quibus uerbis omnia tanguntur, quæ requiruntur ad uerum principem. Immo transcendit metas omnium dominorum, ut in sequenti cap. declarabit, & aspicienti patet. Hic ergo principatus, siue dominium, oēs monarchias siue dñia transcendit, annihilat & constringit, quia oia regna subiungunt eide: quod & per eundem prophetam prædictum est. Vivo ego dicit dominus, quia mihi curuabitur omne genu. Et Apostolus Paulus ad Phil. In nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum. De hac monarchia concludit Daniel, exposita Nabuchodonosor sui somnij uisione. In diebus inquit illis, hoc est post illas quatuor monarchias Assyriorum, Persarum, & Medorum, graecorum, & Romanorum, suscitabit dominus regnum caeli quod in eternum non dissipabitur & regnum eius alteri non tradetur, & committet uniuersa regna hæc, & ipsum stabit in eternum. Cuius quidem eternitatis satis est in promptu, quia iste principatus æterno coniungit, cum iste dñs Deus, & homo sit. Et sic completus est circulus a puncto ad punctum, quia probatum est supra, a Deo omne dominium originem trahere. In isto uero principatu percussis hominum motibus, terminatur principatus sicut in re immobili, ultra quam non est motus. Et sic oportet, ex dictis concludere, quod istud dominium non potest deficere.

C A P.

Mouetur quæstio de monarchia Christi, quo tempore incepit, & quomodo latuit, & quare, & duplex assignatur causa suæ occultationis, & primo ponitur una.

Ed tunc oritur quæstio de isto domini principatu, quando incepit, quia constat multos postea imperasse, ipse uero abiectam uitam elegit. Vnde in Matthæo dicitur. Vulpes foueas habet, & uolucres caeli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Item, in Ioan. scribitur, quod cum pauisset multitudinem abscondit se, quia uolebant eum populi rapere, ac regem facere. Item, in eodem ipse dicit. Regnum meum non est de hoc mundo. Ad hanc autem quæstionem est responsio, quia principatus Christi incepit statim in ipsa sui natiuitate temporali. Cuius argumenta sunt in eodem die, angelorum ministratio & denuntiatio. Vnde in Luca scribitur, quod angelus ad pastores ait. Annuntio uobis gaudium magnum, quia natus est uobis Saluator mundi. Item, Magorum adoratio. Vnde in Matth. dicitur. Cum natus esset Iesus in diebus Herodis regis, ecce Magi ueniunt ab oriente Hierosolimam dicentes. Vbi est qui natus est rex Iudæorum. Vidimus enim stellam eius in oriente & uenimus adorare eum. In quibus actibus satis est notus principatus eius, ac temporis exordium: prophetatus quidem & pronuntiatus per Esaiam in uerbis supra præmissis. Et attendendum quod in sua instantia plus apparuit uirtutis & potentiae prætendens excellentiam sui dominij, quam in adulta ætate, ad insinuandum suam infirmitatem esse uoluntariam, non necessariam, quæ assumpta est ab ipso, & non publice usus, nisi in casibus propter duplicem causam quæ ad præsens sufficiant. Una est ad docendum in principibus humilitatem, per quam quis redditur in regimine gratiofus. Quia humilitas meretur gratiam, iuxta illud. Humilem spiritum suscipit gloria. Ecce iterum in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris. Et in Canonica beati Iacobi. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: sed tanto amplius in principe est necessaria, quanto per eminentiam sui status, dentibus inuidia superiorum non patientis, laceratur. Quod consideras Dauid Rex fastuosæ regis filie, uidelicet Michol insultari & dicenti quod coram ancillis suis se dis-cooperuisset ad Dei laudem & reuerentiam diuinæ arcæ, quæ tunc pro nomine habebatur, responsum dedit, ut patet in 2. Regum. Ludam inquit ante dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum, & quam omnem domum eius & præcepit mihi, ut essem dux super populum domini in Israel. Et ludam & uiliorem fiam, plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis. Quam regulam Christus seruare uoluit in seipso secundum uoluntatem Dei patris, per prophetam Zachariam prænuntiatam, quam Euangelista Mat. in Christo adimpletam esse pronuntiat. Ecce inquit Rex tuus uenit tibi mansuetus, sedens super asinam & pullum filium sub iungalis: Quod si princeps mundi de humilitate commendatur & paupertate, per quæ gratiosi facti sunt subditis, & ipsorum prosperatum est dominium, quare non magis commendabilis perfectam humilitatem Christi. Scribit enim Valerius Maximus lib. 11. de Codro Athenienis rege, & August. de ciui. Dei. Quod enim Peloponenses pugna-

Arent contra Athenienses, ex consultatione Apollinis certioratus est quod ille exercitus præuuleret, cuius dux morti dicaretur. Vnde rex Codrus pro salute suæ gentis, in effigie pauperis se hostibus interseciendum obtulit. Ipsoque mortuo in fugam uersi sunt hostes. Propter quod Athenienses ipsum inter Deos asseriebant fuisse translatum. Tradit etiam idem Aug. in præfacto lib. & Valerius Maximus de quibusdam consulibus Romanis, & de Lucio Valerio quod in tanta mortuus est indigentia, ut cogerentur amici collectam facere numerorum pro eius sepultura. Fabritius etiam consul de hoc ipso summe comendatur. Vnde scribit idem Valerius Maximus, & Vegetius de re militari lib. 4. Et dictum est supra, quod cum esset par unicuique pauperi & legati Epirotarum magnum auri pondus eidem offerrent eo recusante, narrate, inquit, Epirotis me malle hæc habetibus imperare, quam ipsa possidere. Quid plus insitimus? Omnes magni principes & monarchæ cum humilitate subiugauerunt mundum, sed cum fastu elationis perdidit dominium, ut superius est tactum. Propter quod in Ecclesiastico scribitur. Quanto magnus es humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Amplius autem si uirtus humilitatis & beniuolentiae in quocumque principe commendatur, multo magis laudari debet in principe nostro Christo, tamquam in supremo gradu uirtutis constituto. Concluditur ergo, quod Christi humilitas & paupertas fuit consona rationi, quamuis legitimus esset dominus propter causam iam dictam.

C A P. X V.

Secunda causa assignatur, quare dominus assumpsit uitam abiectam & occultam, licet esset uerus dominus mundi, & exponuntur uerba Esaiæ prophetae de Christo.

Et alia ratio quare dominus noster statum humilem assumpsit quamuis dominus mundi, ad insinuandam, uidelicet differentiam inter suum & aliorum principum dominium. Quamuis enim temporaliter esset dominus orbis, directe tamen ad spirituales uiam suam ordinauit principatum, iuxta illud Ioannis. Ego ueni, ut uitam habeant & abundantius habeant. Hinc etiam uirificatur suum uerbum superius allegatum. Regnum meum non est de hoc mundo. Propter hoc igitur humiliter uixit, ut suos imitantes exemplo sui traheret ad operandum, secundum uirtutem, cuius uia aptior est humilitas ac mundi contemptus, ut Stoici & Cynici posuerunt, ut de ipsis Aug. & Valerius Maximus referunt. Ipse etiam Seneca idem ostendit, qui perfectus Stoicus fuit, in libello de Dei prouidentia, & de breuitate uitæ ad Paulinum, per quam quis efficitur dignus ad regnum æternum. Ad quod consequendum, sui dominij fuit principalis intentio. Vnde ipse dominus in Luca discipulis suisque sequacibus dixit. Vos estis qui permanistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Voluit igitur dominus sequaces suos humiliter uiuere exemplo sui, ex causa iam dicta, iuxta illud Mat. Discite a me, quia mitis sum & humilis corde: ac suum temperale dominium ad hoc ordinare. Vnde uita spiritualis fidelium regnum celorum uocatur. Opusc. S. Tho. Aquin. Z 3 catur,

catur, quia differt in viuendo a regno mundano, & quia ad verum regnum ordinatur æternum, non ad temporale dominium tantum. Ad tollendam igitur susceptionem de cordibus hominum, quod quasi principatum assumpserit, vt in mundo dominaretur, & hoc esset finis eius, vt aliorum dominorum vitia abiecit, & tamen verus erat dñs & monarcha, quia factus est principatus super humerum eius, vt dictum est supra per Prophetam: quod optime fuit in præmissis verbis Esaiæ prænuuntiatum, quia primo præponitur humilis & abiectus paruulus, inquit, natus est nobis. Postea subiungitur cum ista paruitate virtus & excellentia sui dominij propter coniunctum. Et filius, inquit, datus est vobis. Quia enim humanitas in Christo coniuncta erat diuinitati filij tamq̃ instrumentum eius, omnipotentis erat virtutis: & ideo Propheta ibidem circum loquitur ineffabile eius dominium multis clausulis singularis potetia, quæ oēs distincte habent intelligi, vt Hiero. exponit ibidem, vt per ordinem clausularum est mani festum. Primo si quidem quantum ad dominij securitatem & soliditatem. Cuius, inquit, principatus super humerum eius. Ea enim quæ portatur in humeris, firmiora sunt: sic enim onera solidius vehuntur. Secundo quantum ad dominij nouitatem, vnde testatur. Et vocabitur nomen eius Admirabilis. Admiratione enim dignum est, quia humilis & pauper, & tamen dominus mundi. Tertio quantum ad sapientie claritatem, qd est præcipue principibus necessarium, quia vix terre cuius rex puer est, vt dicitur in Ecclesi. Quod accidit quando princeps per se nihil potest, sed innixus aliorum agit consilio lue agitur, vt melius dicatur, unde subiungitur Consiliarius. Quarto quantum ad dominij dignitatem, quia Deus. Cum enim in ipso sit vnum suppositum & vna persona, in qua sunt vnitæ diuina & humana natura, principatus Chri: in virtute agit diuini suppositi, & ideo sequitur Fortis. Recipit. n. influentia Chri: principatus ex diuina virtute, q̃ in ipso psonaliter est: quia potentia vltus est: Christus circa passionem, cum iudei uellent eum occidere, & ipsum quererent, quod dicitur. Ego sum, statim ceciderunt in terrâ, vt in libro scribitur: quæ quidem fines sui successores excedit, quia constat q̃ vicarius Christi non est Deus, & in hoc transcendit suâ potestatem potestatem sui locustis: rex quo Christi multa potuit circa ordinationem uel fidelium & regimen, quæ beatus Petrus non potuit, nec sui successores, vt superius est ostensum. Et ex eadem parte, videlicet quod iste paruulus erat, subditur sexta cõditio singularis sui principatus: quæ est regendi benignitas. Quia pater futuri sæculi, quod ad plenitudinem gratiæ refertur postumus, quæ quidem qui plenus fuit, omne iugum legis leuiter portant. Quæ ratione. Apostolus dicit ad Galat. Si spiritu ducimini, non estis sub lege: unde talibus ad regendum, virga ferrea non est necessaria, & hoc singulare est in principatu Christi. Septimam, & vltimum sumitur ex eadem causa, quod est regendi tranquillitas, cum subditur Princeps pacis, & si non corporis, tamen pectoris. Et hanc quidem suis fidelibus Christus rex noster & princeps & viuendo offert, & moriendo reliquit. In mundo, inquit, pressuram habebitis, in me autem pacem, & hoc etiam est singulare in suo principatu. In humilitate ergo & paupertate suâ fundauit dominium, & in aduersitatibus, & laboribus, & ærumnis: quomodo aucta fuit respublica Romanorum, non videlicet fastu, vel pōpis supbijs, vt Salustius refert ex sententia

tia Catonis, & Valerius Maximus hoc idem probat.

CAP. XVI.

Hic sanctus doctor declarat, quod isto modo aucta fuit respublica per exempla antiquorum Romanorum, & postea subdit de Constantino.

Et hinc est q̃ rex noster Christus princeps sæculi permisit dominari & eo viuente, & eo moriente ad tempus, quousq; videlicet suu regnum esset perfectum & ordinatum in suis fidelibus operationibus virtuosis, & eorum sanguine laurearum. Si enim Regul⁹ qui & Marcus appellat, pro zelo suæ patriæ Carthaginensibus est occisus, si Marcus Curtius in abrutum terræ haurum se proiecit ad liberationem patriæ, si Brutus & Torquatus filios occiderunt pro iustitia & disciplina militari conseruandis, vt historiarum tradunt, quorum zelo respud. ex parua facta est magna, item si Silencus apud Locros dominans, vt Valerius Maximus refert lib. 6. filium vno obruit oculo, alerog; seipsum pro adulterio commissum, vt iustitia seruetur, contra prædictum delictum per filium perpetratum, sicq; admirabiliæ quietatis temperamento se inter misericordem patrem & iustum legistatorem partitus est, quare non magis christiani redi debent laudabiles, si se exponunt passionibus & tormentis pro zelo fidei, & amore Dei, ac virtutibus varijs conantur florere, vt regnum consequatur æternum, ac Christi principatus accretat in eorum meritis: hæc autem Augusti. de ciuitate Dei, quasi per totum subititer valde ac diffuse pertractat. Propter quod & dictum librum fecit, quod & factum fuit intermedio tempore a passione Domini, usq; ad tempora beati Siluestri & Constantini, quod quidem sæculi spatium infinita populi multitudo per mortem Christo domino suo dedicata est & cõducta, ac suum ducem & principem est secuta: Primo quidem primi duces Apostoli, & alij Chri: discipuli oēs Chri: uicarij & Petri successores, quod fuit tēpus. 3. 50. annorū, in quorū sanguine & corporib⁹ ac ipsorū uitæ meritis fundata est Ecclesia: tāquā lapidibus uiuis & pretiosis, ac ineffabili fundamento, contra quod nec uenti, nec pluuia, nec quæcumque procellæ diuersarum passionum, uel quarumcumq; perturbationum sauiant, ipsum possunt obruere. Oportuno igitur tempore, ut manifestaretur mundo regnum Christi compositum, uirtus principis nostri Iesu Christi principem mundi sollicitauit, Constantinum uidelicet, percutiens eum se pra, ac ipsum curans supra humanam uirtutem. Quæ probata in dominio cessit vicario Christi beato uide licet Siluestro, cui de iure debebatur ex causis & rationibus superius assignatis: in qua quidem cessante spirituali Christi regno: adiuuandum est temporale spirituali manere in suo uigore: quia illud per se quæri debet a Christi fidelibus, illud uero secundario tamquam administrans primo, aliter autem cõtra intentionem fit Christi. Tunc adimpletum est quod post illā clausulā scribitur in Esaiā. 9. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: Apertæ sunt enim Ecclesiæ ab eo tempore, & cepit Christus prædicari publice, quod ante non poterat sine periculo mortis. Et eodem anno quo Constantinus curatus est a lepra & conuersus est ad fidem, baptizati sunt circa partes Romanas plusquam centum milia hominū ex diuersis

OPVSCVLVM

bus ostensis per dictum Christum vicarium, sed attēdendum dicit quod propheta. Et pacis non erit finis. Constat enim post mortem Constantini filium eius hære si Ariana fuisse infectum, & ecclesiam perturbasse. Vñ sub eo passi sunt exiliū solenes ecclesiæ doctores. Hilari⁹ Pictauiensis, & Athanasius Alexandrinus Episcopus, & Euthebius Vercellensis, & multi alij ecclesiarum doctores & clerici, necnon & caput ecclesiæ summus pontifex Liberius in veritate fidei vacillauit ex multa persecutione Constantij, vt historiarum tradunt, post ipsum fuit Iulianus apostata, frater Galli & consobrinus Constantij. Hic secundam intulit persecutionem fidelibus, sub quo passi sunt Ioannes, & Paulus Germani. Vnde ergo verificatur verbum domini per prophetam iam dictum? Oportet autem prædicta ad pacem pectoris reducere non corporis. Vnde ipse dominus quando pacem offert discipulis in Ioanne, de tali pace loquitur. Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ergo do vobis. Manifestum est enim illa verba discipulis imminente passione dicta. Tunc autem constat ipsos persecutionem passos. Vnde dictum est eis in eodem temporis momento. Si me persecuti sunt, & vos persecuentur. Hæc ergo pacem electi Christi fideles perdere non possunt nisi velint. Quod si licuit stoicis dicere, bona hominis quæ virtutes appellant in homine semper manere, nec auferri posse virtuos inuitis, vt refert A. Gellius in lib. noctiu Atticarum de Dibon stoico, & August. de ciuitate dei li. 5. quare non magis dicemus de mentibus fidelium, quod pacis eorum non erit finis: cum inhæreant sibi, qui sine fine viuunt?

CAP. XVII.

Qualiter imperatores Constantinopolitani sequentes a Constantino, fuerunt obedientes, & reuerentes ecclesiæ Romanae, & hoc ostendit per quatuor concilia, quibus dicti principes se subiecerunt.

His autem peractis, iuliano in bello Perfarum interfecto, reddita est pax ecclesiæ per Iouinianum fratrem eius virum catholicum: licet parum regnauerit. Istud autem notabile ab inde vsque ad tempora Caroli magni, de imperatoribus reperitur: omnes quasi obedientes & reuerentes fuisse Romanæ ecclesiæ tamquam ipsa principatum teneret, sine respectu spiritualis dominij: sicut sancta synodus Nicena diffinit, siue temporalis: vnde Galasius Papa Anastasio imperatori scripsit, imperatorem ex iudicio Papæ depedere, vt historiarum tradunt, & non e contrario. Valentinianus etiam qui immediate Iouiniano successit, sic fertur dixisse, vt ecclesiastica historia refert, cum Archiepiscopi Mediolanensis instaret electio. Talem inquit nobis in pontificali instituite sede, cui nos qui gubernamus imperium, sincere nostra capita submittamus, & eius monita dum tamquam homines deliquerimus, necessario veluti curantis medicamina suscipiamus. & quia ista materia est fructuosa ad ostendendam reuerentiam principum circa vicarium Christi, de imperatoribus vsque ad tempora Caroli est hic agendum. Vltorius autem a Carolo vsque ad Ottonem primum, inter quæ tempora facta est diuersitas in tribus. Primo, quantum ad modum eligendi. Secundo, quantum ad modum succedendi. Tertio, quantum ad modum prouidendi, & vt appareat, tradendum est hic aliud de processu imperatorum a tempore Con-

stantini, qui subiecti fuerint ecclesiæ præter iā dictos tyrannos. Sicut enim narrat historia, postquam Constantinus cessit imperium vicario Christi, transtulit se cum satrapis & principibus sui: in prouinciam Thraciæ. Vbi Asia maior incipit, & terminat Europa, ibiq; vnam ciuitatem assumpsit, quæ vocabatur Bisantiū. Quam quidem vt historiarum tradunt, quasi adæquauit vrbi & suo nomine appellauit. In hac ergo fuit imperialis sedes, vsque ad Carolū, in cuius persona Adrianus Papa congregato concilio in vrbe imperij a grecis transtulit ad Germanos. In quo apparet imperatores Constantinopoli a Vicario Christi summo videlicet pontifice dependere, vt Gelasius Papa Anastasio scribit imperatori: vnde ipsorum imperium ad exequendum regimen fidelium secundum mandatum summi pontificis ordinatur, vt merito dici possint ipsorum executores esse cooperatores Dei ad gubernandum populum christianum. Quod quidem ostenditur, primo, de quatuor imperatoribus qui in isto medio tempore regnauerunt, necnon & præsentibus fuerunt quatuor concilijs solemnioribus, & vniuersalioribus, & approbantes ipsorum statuta & eisdem se humiliter subijcentes. Primum fuit Nicensium trecentorum decem & octo Episcoporum tempore Constantini, vbi cõdēnatus est Arrius presbyter Alexandrinus, vt historiarum tradunt, qui filium Dei assererat minorem patre: vbi de dicto principe fertur: q̃ eidē concilio omnes sumptus fecit, quasi in hoc recognoscens sum dominum vicarium Christi. Cuius vices totum gerebat concilium, quia beatus Siluester absens fuerat ab eodem ex speciali causa. Secundum autem concilium fuit Constantinopoli, sub Ciriaco Papa celebratum. Quidam tamen dicunt sub Damaso præsentē Theodosio seniore, ut historiarum tradunt, centum quinquaginta Episcoporum. In quo multæ fuerunt hæreses condemnatæ: sed præcipue Macedonij Episcopi Constantinopoli, qui spiritus sanctū negabat esse Deum, patri cõsubstantialē & filio. Hic autem Theodosius tanta reuerentia fugit ad ecclesiā q̃ vt scribit Gelasius Anastasio imperatori: beato Ambrosio prohibente eidem ingressum ecclesiæ non fuit ausus intrare, quin potius excommunicauit eū, quia consensit in necem multitudinis Thessalonica, eo q̃ suū iudicē occidissent, vt narrat historia Tripartita. Quod totum princeps catholicus patienter tulit, & tandem durissime reprehensum ab iplo publicā prius egit pœnitentiam, quam publicum haberet ecclesiæ ingressum. Tertium autem concilium celebratum fuit sub Theodosio iuniore Arcadij filio, apud Ephesum, ducentorum episcoporum tempore Cælestini primi, licet præsens non fuerit, sed eius viçes gessit Cyrillus Alexandrinus Episcopus cõsiliarius Theodosij, qui tantæ fuit honestatis & maturi concilij & reuerentiæ ad diuinum cultum, quod etiam in tenella ætate permixtus est imperare, ut historiarum tradunt. Synodus autem prædicta contra Nestorium Constantinopoli Episcopum congregata fuit, qui duas personas ponebat in Christo & duo supposita, per quæ tollebatur uera unio utriusque nature. Quartum autem concilium fuit celebratum in Calcedonia sexcentorum triginta Episcoporum sub Leone primo, præsentē principem Martino, de quo pro reuerentia Romanæ, ecclesiæ, sic dixisse fertur in actione septima præfatæ synodi. Nos, inquit, ad fidem confirmandam, non ad potestatem ostendendam, exemplo religiosissimi uiri Constantini, huic concilio interesse uolumus, ut inuenta

veritate nõ ultra multitudo prauis doctrinis attracta discordet. Per qđ habeo, qđ tota sc̄tia p̄cipũ antiquitus erat ad fauendum fidei, & Ecclesie Romanę reuerentię & honori. In hoc autem concilio dānatus est Eutices cum Dioscōro episcopo Alexandrino: qui sicut Nestorius, ponebat naturas & personas distinctas; sic isti asserēbant confusas & admistas.

CAP. XVIII.

De duobus concilijs sequentibus post alia quatuor celebratis tempore Iustiniani & Constantini iunioris. Et quę fuit ratio quare imperium translatum fuit a Gręcis ad Germanos.

Multa etiam & alia fuerunt concilia, licet ista fuerint principaliora a tempore Constantini usque ad Carolum, in quibus principes se subiectos Ecclesie ac fideles ostēdunt: sed p̄cipue Iustinianus post cursum quartę synodi centumvinginti episcoporum p̄sidente Iulio Papa. Hoc enim manifestum est ex suis legibus, quas in fauorem cōdidit ecclesiastici status. Item, ex epistola quam celebrato concilio in Constantinopoli per totum orbem terrarũ direxit, in qua institutis Ecclesie se subiecit, mandans populis eidē in omnibus obedire, replicans etiā super quatuor cōciliorum memoratorum statuta, & eadem cōfirmās sanctas sanctiones, siue leges subijciens ecclesiasticis institutis: sed p̄cipue in v̄suris & matrimonio, in quibus tota vita ciuilibis versatur: quę quidem synodus celebrata fuit contra Theodorum, & eius sectatores Constantinopoli, qui aliud dicebant esse verbũ Dei, & aliud Christum, negantes etiam beatam Mariam. Sexta autem synodus celebrata fuit in vrbe regia p̄sata Cōstantino iuniore procurante cētumquinquaginta episcoporum rogatu Agatonis contra Macharium Antiochenum episcopum, & eius socios, qui vnam operationem & vnam voluntatem in Christo asserunt iuxta perfidiam Euthiceris. In qua quidem synodo dicitur Constantinus, qui fuit post Iustinianũ principem ad 150. annos, fidei multũ fauit, destruens Monothelitas hęreticos, quorum pater & auus fuerunt fautores, restaurauit ecclesias per ipsos destructas. Hęc pro tanto sint dicta ad ostendendum quod Constantinopolis imperatores fuerunt Romanę Ecclesie protectores, ac propugnatores vsque ad tempora Caroli magni. Tunc igitur grauata ecclesia a Longobardis, & Constantinopolis imperio auxilium non ferente, quia forte non poterat eius potētia diminuta, aduocauit Romanus pontifex ad sui defensionem contra p̄dictos Barbaros regem Francorum. Primo quidem Pipinum Stephanus Papa, & successor Zacharię contra Aistulphum regem Longobardorũ; deinde Adrianus & Leo Carolum magnũ cōtra Desideriũ Aistulphi filium, quo extirpato & deuicto cum sua gente, propter tantum beneficium Adrianus concilio celebrato Romę cētum quinquaginta quinque episcoporum, & venerabiliū abbatũ imperium in personam magnifici principis Caroli a gręcis translulit in Germanos, in quo facta satis ostenditur qualiter potestas imperij ex iudicio Papę dependet. Quandiu enim Constantinopolis principes Romanam ecclesiam defenderunt, vt fecit Iustinianus per Bellisarium contra Gothos, & Mauritius contra Longobardos, ecclesia dicitur principes fouit. Postquam vero defecerunt, vt tēpore Michaelis

contemporanei Caroli, de alio principe ad sui protectionem prouidit,

CAP. XIX.

Qualiter diuersificatus est modus Imperij a Carolo magno usque ad Octonem tertium, & unde plenitudo potestatis summo pontifici conuenit.

Et tunc diuersificatus est modus imperij, quia usque ad tempora Caroli in Constantinopoli in eligendo seruabatur modus antiquus. Aliquando enim assumebantur de eodem genere, aliquando aliunde, & aliquando per principem fiebat electio, aliquando per exercitum: sed instituto Carolo cessauit electio, & per successionem assumebantur de eodem genere, vt semper primogenitus esset ip̄erator, & hoc durauit vsque ad septimam generationem, qua etiam deficiente, tempore Ludouici a Carolo separati, cum ecclesia vexaretur ab iniquis Romanis, aduocatus est Otto primus dux Saxonum in ecclesie subsidium, liberataq; ecclesia a vexatione Longobardorum & impiorum Romanorum, ac Berengarij tyranni, in imperatorem coronatur a Leone septimo genere Almano, qui & imperium tenuit vsque ad tertiam generationē, quorũ quilibet vocatus est Otto. Et ex tunc, vt historia tradunt, per Gregorium quintum genere similiter Theutonicum prouisa est electio, vt videlicet per septem principes Alamanie fiat, quę usque ad ista tempora perseuerat, quod est spatium ducētorũ septuaginta annorum, vel circa: & tãtũ durabit, quãtum Romana ecclesia, quę supremum gradũ in principatu tenet, Christi fidelibus expediens iudicauerit, in quo casu, vt ex verbis Domini supra inducis est manifestum, videlicet pro bono statu vniuersalis ecclesie, videtur vicarius Christi habere plenitudinem potestatis, cui competit dicta prouisio ex triplici genere. Primo quidem diuino, quia sic videtur voluisse Christus ex verbis superius introductis, & infra ostenditur. Secundo vero ex iure naturali, quia supposito ipsum primum locum tenere in principatu, oportet eũ dici caput, a quo est omnis motus & sensus in corpore mystico, per quod habemus quod omnis influenza regiminis ab ipso dependet. Amplius autem in communitate oportet attendere ad conuersionē ipsius, quia hoc natura requirit humana, quę sine societate viuere non potest. Conseruari autem nequit, nisi per dirigentem primum in quolibet gradu hominum: & hoc est in actibus hominũ primus hierarcha, qui est Christus: unde est primum dirigens, & consulens, & mouens, cuius vices summus pontifex gerit. Rursus autem dictum est supra in primo libro, quod princeps est in regno sicut Deus in mundo, & anima in corpore. Constat autem quod omnis operatio nature ex Deo dependet sicut gubernante, mouente, & conseruante, quia in ipso mouemur & sumus, ut dicitur in Actibus Apostolorum. & propheta Esa. 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Similiter & de anima dici potest, quia omnis actio nature in corpore in triplici genere causę dependet ex anima. Hoc autem uidemus in Deo gubernando & dirigendo mundum permittit corruptionem particularis entis pro cōseruatione totius, sic & natura facit pro cōseruatione humani corporis ex uirtute animę. Simile contingit in principe totius regni, quia pro cōseruatione regiminis su-

per subditos ampliatur eius potestas imponendo talias, destruendo ciuitates, & castra pro cōseruatione totius regni. Multo igitur magis hoc conueniet summo & supremo principi. Papę ad bonũ totius Christianitatis. Propter quod & prima synodus Nicena p̄sente Constantino eidem primatum attribuit in primis canonibus quos instituit. Iura etiam sequentia dictum cōcilium in his singulariter dictum principatum attollunt, dicentia quod sic debet reputari eius sententia, tamquam ab ore Dei prolata. & hoc idem Carolus magnus confirmat ibidem. Item, non licet appellare ab eius sententia. Item, ipse est qui superiorem non habet. Item, ipse est qui vices Dei gerit in terris. Et hęc est tertia via, siue ratio per quam ostēditur & concluditur summum pontificē in dicto casu plenitudinem potestatis habere. In duobus igitur casibus ampliatur eius potestas, vt pater supra, vel ratione delicti, vel ad bonum totius fidei: quod eleganter nobis ostēdit propheta Hieremias, cui in persona vicarij Christi dicitur. Ecce, inquit, constitui te super gentes & regna vt euellas, & destruas, & disperdas, ac dissipēs, quod ad rationem delicti referimus: vbi in quatuor illis vocabulis diuersa genera pœnarum accipimus, quę infligi possunt vnicuique fideli, siue subdito cum dicit, super gentes: siue domino, cum dicit, & super regna. Secundum autem est, vnde accipimus ampliata summi pontificis potestatem, cum potestea dicitur. Et edifices, & plātes, quod ad prouidētia vicarij Christi pertinet p̄ bono vniuersalis ecclesie.

CAP. XX.

Comparatio regalis domini inter imperiale & politicum, qualiter conuenit cum utrisque.

His habitis vidēda est comparatio imperialis domini ad regale & politicum: quia vt ex dictis apparet, conuenit cum vtroque. & cum politico quidem quātum ad tria. Primo enim considerata electio. Sicut enim consules Romani & dictatores, qui politice regebant populum, assumebantur per viam electionis, siue a senatoribus: ita & de imperatoribus contingebat, quod assumebatur siue a Romano exercitu. vt Vespasianus in Palesthina, vt historia tradunt, & similiter Focas ex militari seditione in Oriente assumptus est contra Mauritium imperatorem, quem postea interfecit. Aliquando autem eligebatur imperatores a senatoribus, vt Traianus & Diocletianus, quāuis vnus de Hispania esset, alter vero de Dalmatia. Et similiter Helius pertinax a senatoribus est assumptus. Item, non semper de genere nobili, sed de obscuro, vt in p̄nominatissimis Cęsaribus, Vespasiano & Diocletiano, sicut historia tradunt. Sic de consulibus & dictatoribus Romanis contigit, sicut supra patuit de Lucio Valerio & Fabritio. Et Aug. refert in 5. de ciui. Dei de Quinto Cincinnato, qualiter cū solum quatuor haberet iugera ad colendum, factus est dictator maior. Item, alia est comparatio, siue similitudo, quod ipsorum dominium non transibat in posteros, vnde statim ipso mortuo dominium expirabat. Quātum autem ad ista duo exemplum habemus etiā modernis tēporibus quod electi sunt imperatores, videlicet Rodolphus simplex comes de Aurburg, quo mortuo, assumptus est in imperatorem comes Adolphus de Anaxone, quo occiso ab Alberto Rodolpho filio, eodem modo assumptus est. Hoc ergo generale

est, nisi forte vel ipsorum probitate contingeret ipsos assumi, vel ex gratia patris ipsorum, vt de Arcadio & Honorio filijs antiquioris Theodosij cōtigit, & similiter de Theodosio iuniore Honorij filij: Nā quia bene rexerunt rempublicam & imperialem aut lam, meruerunt in suo genere aliquo tempore perseuerare dominium. Similiter accidit de Romanis consulibus, quod licet singulis annis eligerent consules, saltem quantum ad magistratum, vt patet in Machab. sepius tamen contingebat quod propter probitatem personę, vel generis transibat in posteros, vt de Fabio Maximo contigit, de quo scribit Maximus Valerius, quod cum a se quinquies, & a patre, auo, & proavo, maioribusque suis sepe consulatum gēstum conspiceret, animaduersione quã conuulenter potuit cum populo id egit, vt aliquando vacationem Fabiæ genti darent, ne maximum imperium in vna tantum continuaretur familia. Accidit quoque quandoque per quandam violentiam vsurpationem imperium, non ex merito virtutũ, sicut fertur de Gaio Gallicula sceleratissimo, qui fuit nepos Tyberij, sub quo Christus passus est. Et similis de Nerone verificatur sententia. Hoc idem accidit de consulibus vrbis, quod ex eorum impietate, vt historia narrat, vsurpauerunt dominium, sicut Sylla & Marius commotores vrbis & orbis. Ex quibus omnibus patet conuenientia imperialis domini cum politico. Sed & cum regali ex triplici parte conuenientia ostēditur. Primo quidem ex modo regendi, quia iurisdictionē habent vt reges, & eidem quodam iure nature sunt vt regibus tributa & vectigalia instituta, quę & transgredi non possunt sine peccato, nisi sicut in iure regali superius difinito, quod consules nequeunt, nec etiam quicumque alij ciuitatum rectores in Italia, qui politico regunt regimine, vt iam dicitur. Tributa enim & vectigalia ad ararium publicum deducuntur: & de hoc Salustius refert, qualiter reprehendit Cato in sua comicione Romanos consules sui temporis. Cum enim commendasset eos, quod eis fuit domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber neque libidini, neque delicto obnoxius, subiungit. Pro his nos habemus luxuriam atque auaritiam, publice egestatem, priuatim opulentiam. Secunda conuenientia imperatorum cū regibus est corona, quia coronantur vt reges. Duplicem enim habent coronam, & recipiunt electi in imperatorem. Vnam quidem prope Mediolanum, in villa quę dicitur Modona, vbi sepulti sunt reges Longobardorum: quę quidem corona ferrea dicitur esse in signum quod primus Imperator Germanus Carolus magnus colla regum Longobardorum suęque gentis perdomuit. Secunda coronam quę aurea est, a summo percipit pontifex, & cum pede sibi porrigitur, in signum suę subiectionis & fidelitatis ad Romanam Ecclesiam. Huius autem fastigij dignitatem nec consules, nec dictatores habebant in vrbe: quia vt scribitur in primo Machabeorum inter p̄sides Romanos nemo portabat dyadema, nec induebatur purpura, quorum vtrumque faciunt imperatores & reges. Tertia vero conuenientia quam imperatores habent cum regibus, & differunt a consulibus, siue rectoribus politicis, est institutio legum, & arbitraria potestas, quam habet super subditos in dictis casibus. Propter quod & eorum dominium maiestas appellatur, imperialis videlicet & regalis, quod consulibus & rectoribus politicis non conuenit, quia agere ipsi non licet, nisi secundum

DE REGIMINE PRINCIPVM

condum formam legum eis traditam, vel ex arbitrio populi, vltra quam iudicare non possunt. Patet igitur de qualitatibus imperialis regiminis secundum diuersitatem temporum, & comparationem ipsius ad regimem politicum & regale.

C A P. XXI.

De dominio principum, qui subsunt imperatoribus & regibus, & de diuersis nominibus eorum quid importent.

Determinatis his quæ ad regimen regale & imperiale pertinent, nunc de dominijs eiusdem annexis est dicendum, vt sunt principes, comites, duces, marchiones, barones, castellani, & quibusdam alijs nominibus ad dignitatem pertinentibus secundum diuersas cõsuetudines regionum. Sunt etiam alia nomina dignitatum sub regibus, de quibus scriptura sacra mentionem facit, vt satrapa, Vnde in Daniele scribitur. Congregati sunt satrapæ regis Babylonie, magistratus & iudices. Et ibidem etiam fit mentio de optimatibus regis. In 1. etiam Macha. quatuor ponuntur nomina dignitatum. Vbi dicitur quod contra Nichanorem Iudas cõstituit populo duces, tribunos, & ceteruriones, & pentacontarchos, & decuriones. Gestæ etiam Romanorum quibusdam singularibus nominibus suos rectores appellant, post exactos reges, videlicet consules, dictatores, magistratus, tribunos, senatores, patricios & præfectos. Item, Scipiones, censores & censorinos. De quibus omnibus sub duplici titulo est agendum. Primo quidem de nominibus proprijs imperatorum & regum & annexis statui, vnde traxerunt originem, & quale fuit ipsorum regimen. Postea vero de proprijs pertinentibus ad politicum Principatum. Propria autem nomina dignitatum de seruietium imperatoribus & regibus, sunt quidem principes, domini, videlicet prouinciarum, quasi primum locum tenentes sub regali vel imperiali dominio. Vnde & dominantur baronibus & comitibus interdum, vt in Theotonia & regno Sicilie patet. Quamuis etiam scriptura istud nomen sæpius extendat ad omne genus dominijs, & præcipue nobilibus, ad cuius similitudinem quidam angelorum ordo vocatur principatus, quia dominantur toti prouincie. Vnde & in Daniel. scribitur. Princeps Persarum restitit viginti vno diebus. Item, etiam Ioseph qui secundus erat rege in Aegypto, se principem vocat, vt in Gene. scribitur. Secundum nomen est comitum, quod quidem nomen fuit assumptum, primo a populo Romano post exactos reges. Eligebant enim singulis annis, vt tradit Isidorus 11. etimologiarum, duos consules, quorum vnus rem militarem, alter vero rem ad ministrabat civilem. & isti duo consules primo vocati sunt comites, a comendo simul per veram concordiam. Vnde aucta fuit Respubl. vt Salustius tradit de bello Iugurthino. Processu vero temporum istud nomen abolitum est a Romano regimine, & translatum est ad statum aliquem dignitatis, sub regibus & imperatoribus deputatum. Vnde dicuntur comites, a comitendo, quia ipsorum officium est præcipue reges & imperatores sequi in rebus bellicis, vel quacumque re militari & in alijs quibuscumque gerendis pro totius regni utilitate. Ducem autem a ducatu populi dicti sunt, vt præcipue in castris. Est enim ipsorum officium, exercitum dirigere, & ipsum in pugna prætere. Vnde cum filij Israel impugnarerentur a Cananeis, quæ

LIB. III.

si fuerunt a se inuicem, vt scribitur in lib. Iudicum. Quis ascendet ante nos, contra Cananæum, & quis erit dux belli. Et hoc nomen tali rectori proprie conuenit, propter difficultatem regendi quando quis est in pugna. Vnde ab excellentia regimini, congruissime dux vocatur. Qua ratione Iosue siue Iesus Naue, quia pugnavit bella domini, sic vocatus est, sicut restificatur de ipso ille egregius princeps Matathias in 1. Machabeorum. Iesus dum implet verbum, factus est Dux in Israel. Sic etiam dixerunt zelatores legis Iudaicæ Ionathæ mortuo Iuda Machabeo. Eligimus te in principem & ducem ad bellandum bellum nostrum. Aliud autem nomen dignitatis deseruiens imperatoribus & regibus est Marchio, qui comitatu æquipollet: sed hoc nomen tortitur a feueritate iustitiæ. Dicitur enim Marchio, a marcha, quod est singulare diuinitatis pondus, per quod significatur recta & rigida iustitia. Hoc autem satis congrue apparet in dictis principibus, quia vt communiter reperitur in regionibus nobis notis, omnes tales principes qui isto nomine nuncupantur, sunt in prouincijs asperis. Propter quod & confinia regionum, quæ sunt loca montuola & rigida, apud aliquos appellantur marchia, vel in prouincijs lasciujs, quorum vtrumque genus rigore iustitiæ conseruatur. Est & aliud nomen, quod barro dicitur, a labore dictum, siue quia in laboribus fortes, vt Isidorus tradit in commemorato lib. Barra enim Græce, Latine grauis, sine fortis vocatur. Hoc autem proprium est principum, vt in continuis sint gymnasijs, sicut in partibus Gallie & Germanie est solitum, siue in venationibus vel aucupijs, siue in torneamentis, vt mos fuit ipsorum antiquitus, vt Ammonius historiarum scriptor egregius scribit. Cuius ratio ponitur a Vegetio de re militari. Quia oportet ipsos esse primos ad bellandum pro subditis & assuetudine efficiuntur audaces. Vnde ipse subdit ibidem, quod nullus attetare dubitat, quod se bene didicisse confidit. Et quia ad omnes principes laboris exercitium pertinet, ideo istud nomen omnibus est commune, siue ad principes, siue ad comites, & sic de alijs sub regali dominio existentibus.

C A P. XXII.

De quibusdam nominibus dignitatum singularibus in quibusdam regionibus. Et quale sit omnium istorum regimen.

Sunt autem & alia nomina consequentia regale, vel imperiale dominium in quibusdam regionibus siue prouincijs, quæ aliquid important, vt nomen Satrapæ & optimatis apud Persas & Philistæos. Quorum primum significat promptitudinem seruiendi. Vnde Satrapæ dicuntur quasi satis parati. Quod est officium principis propter fidelitatem quam iurat suo superiori, vel satis rapientes, quod videtur importare ipsum nomen, cum sit fastuosum, vt ex ipsa sacra scriptura est manifestum. Optimatum autem nomen significare videtur supremum gradum sub principe, ab optimo dictum. Magistratus a præminetia consilij & doctrinæ dicti sunt in regimine. Quomodo & maiores curie regis Francie sic vocantur, quasi maiores statu. Steron Græce, Latine statio dicitur. Iudices vero quasi ius dantes populo, qui prope assessores dicuntur, qui etiam prætores quasi præ alijs locum tenentes in curia: sed præses nomen est sacre scripturæ, sic dictum, vt tradit Isidorus, quia alicuius loci tutelam

prædialiter tenet. Sunt & alia duo nomina ad dignitatem pertinentia in curia regis, de quibus fit mentio inter officiales curie Sabomoni in 3. Regum, vt a cõmentarijs, & scriba qui in officijs distinguebantur, quia vnus præerat legionibus scribendis per principem institutis, quod idem videtur quod magistratus: alius autem præpositus erat responsiuis regum, quæ & nos cancellarium appellamus. Præter hæc autem sunt & alia duo nomina vsitata quidem in partibus Gallie, forte ex proprio idiomate alicuius gentis, in quibus nos ab ipsi talem possumus ethimologiam ferri, vt est mariscalus & senescallus, qui proprie rectores expositi sunt ad vniuersalia negotia regionis, quæ vtrūque nomen importat, vt mariscalus. i. dominus laborum. Maris enim fyriace domina, vel dominus latine, callus autem laborem importat, Senescallus autem a senes, propter maturitatem regiminis, & callus calli. In tali enim officio non debent exponi, nisi homines magnæ experientie & laboris assidui. Apud Hispanos autem omnes sub rege principes diuites homines appellantur, & præcipue in castella, cuius est ratio: quia rex prouidet in pecunijs singulis baronibus secundum merita sua, vel secundum complacentiam hos deprimit, hos exaltat. Vt in pluribus enim munitiones & iurisdictiones non habent, nisi ex voluntate regis: & inde vocantur diuites homines, quia cui in maiori summa prouidetur per regem, ille maior est princeps, quia pluribus potest militibus prouidere, quem modum adhuc obseruant Romane militie, eo quod sub stipendijs viuunt. Sunt ibi & alii qui vocantur infantes, & alii infansiones, quorum primæ sunt de genere regio, qui filij, vel nepotes sic dicti ab innocentia populi, quia nullum debent ledere, sed cõseruare, ac in iustitia fouere, & regi sicut infantes in omnibus obedire, quod hodie male obseruatur ibidem. Secundi vero sic sunt dicti, quia primos debent sequi sicut maiores. Sunt enim nobiles qui plus virtutis habent, quam miles simplex, & aliquorum castrorum & villarum domini, qui & alicubi castellani dicuntur. Dicti autem sunt infansiones, quia minus possunt inter alios principes ledere propter impotentiam suam, sicut pueri ab infantia recedentes. Si enim ledant subditos suos, rebellat maioribus principibus adherentes, & sic perdunt dominium. Item, nec potestiam habet maiorum principum, sicut nec puer respectu viri. Hæc igitur de principibus subiectis, & subalternatis, regibus dicta sufficiant, & quid significant, vel quid importent. De cæteris vero dignitatibus supra præmissis, quia vni pluribus pertinent ad politiam, licet aliqua sint communia, infra insequenti opere declarabitur. Nunc enim videndum est quale est dictorum principum regimen, circa quod est respondendum secundum sententiam sacre scripturæ. Dicitur enim in Ecclesiast. Secundum iudicium populi, sic & eius ministri sunt, & qualis est cõstitio ciuitatis, tales habitantes in ea. Tales enim principes modum habent cõmuniter regedi, regaliter, vel imperialiter, nisi forte in aliquibus locis propter cõsuetudinem & usurpationem vel ex tyrannide, vel propter malitiam gentis, quia aliter domari non possunt, si dictum est supra, nisi tyrannico regimine, vt accidit in insula Sardinie & Corsicæ, in quibusdam insulis Græciæ, item in Cypro, in quibus dominantur nobiles principatu despótico, vel tyrannico: vnde & de insula Sicilia, tradunt historici, quod semper fuit tyrannicum, pariter etiam Italia, comites &

alii principes, nisi forte per violentiam tyrannizeat, oportet subditos suos regere more politico & ciuili. Inueniuntur etiam apud eos quædam nomina dignitatum ex iure imperij dependentium, & supra simplicem militiam transcendentium, vt sunt Valuasalli & Cathani, qui & proceres appellantur, iurisdictionem super subditos habentes, quamuis hodie per ciuitatum potentiam sit diminuta, vel subtracta totaliter. Valuasalli autem vocantur a valuis, quia deputati erant ad custodiendum portas palatij regalis, siue imperialis, quos nos hostiarios appellamus. Cathani ab vniuersitate operum in curia principum & strenuitate super alios simplices milites sunt dicti, qui & proceres quasi ante alios procedentes dicunt. Cathani. vniuersale græco nomine significamus. Multa etiam sunt alia nomina secundum diuersas regiones & linguas ad beneplacitum principum instituta. Sed hoc ad præsens sufficiat, reliqua referuando ad regimen politie, de quo specialis debet esse tractatus propter diffusionem materie, vbi de nominibus dignitatum agitur, prout patietur natura regiminis secundum diuersos prouinciarum mores, vt philosophi & historici tradunt scriptores.

Explicit Liber tertius.

INCIPIVNT RVBRICAE

CAPITVLORVM

QVARTI LIBRI.

- Agitur de differentia inter principatum regale, & principatum politicum quem diuidit. cap. 1.
- Ostenditur necessitas cõstituendi ciuitatem in duos propter communitatem necessariam humane uitæ, circa quæ præcipue consistit principatus politicus. cap. 2.
- Probat hoc idem ex parte animæ, siue ex parte intellectus, siue voluntatis, constitutionem uidelicet ciuitatis esse necessariam. cap. 3.
- De communitate ciuitatis in quo consistit, ubi Aristoteles refert opinionem Socratis & Platonis, quæ hic declaratur. cap. 4.
- De opinione Socratis & Platonis, circa mulieres, quomodo sunt exponenda rebus bellicis. cap. 5.
- Assumit alteram partem, quod non est conueniens mulieres exponi debere bellicis rebus, & respondet ad argumenta superius in contrarium facta. cap. 6.
- Refert aliam opinionem dictorum philosophorum quantum ad principatum, quem volebat esse perpetuum, circa quæ disputat ad utramque partem, quid est melius. cap. 7.
- Consentit auctor melius esse in politia non perpetuare, & respondet ad partem oppositam, ubi etiam dicit, Nullum habetur in Lombardis dominium, nisi per uiam tyrannicam, Duce Venetiarum excepto. cap. 8.
- Disputat auctor de cõitate honorum quantum ad possessiones, quam quidam philosophus nomine Pheleas, docet adæquare debere in omnibus, & quod est falsum quod Ligurgius philosophus sensit. cap. 9.
- Agitur rursus de politia Platonis & Socratis quantum ad genera hominum, quæ requiruntur in ea, quæ sunt quædam ubi multum disputatur de numero bellatorum. cap. 10.
- Agitur ulterius de politia Hyppodomi philosophi, quæ perhibetur quantum ad genera hominum, quia pars solitaria, & quantum ad numerum populorum. cap. 11.
- Refert etiam opinionem alicuius antiqui ad possessiones, quæ

quas in tres partes diuidit, & in quo saluatur sua portio. cap. 12.

Ponit opinionem eiusdem circa iudices & assessores politicae diuisione nem facit multiplicem, & notabilem, circa ea quae sunt agenda per iudices. cap. 13.

De politia Lacedemoniorum, quam reprehendit circa regimen seruorum & mulierum, & circa bellatores. cap. 14.

Reprehendit etiam dicta politia, quatenus ad leges filiorum & iudicium, mouens quaestionem, utrum pauperes sint eligendi ad regimen politicum. cap. 15.

Redit adhuc super politiam Lacedemoniorum, quantum ad ipsorum regem, reprobans modum quem tenebant circa ipsum, ostendens inconuenientia, quae sequebantur ex hoc. cap. 16.

Ex eadem causa ponit quaedam in dicta politia Lacedemoniae reprehensibilia, quae erant materia disensionis in populo. cap. 17.

De politia Cretenſi & differentia eius ad Lacedemoniensem, de authoribus dictae politicae, & legibus Ligurgi, cap. 18.

De politia Calcedoniensi qualiter famosa fuit, & in quo conueniebant Lacedemones & Creten. cum ipsa, & in quo differabant. ca. 19.

Uterius Aristote. in politia Calcedoniensi tradit documentum de electione principis, utrum diues, an pauper sit eligendus, & qualiter pauper uirtuosus sustentari debeat, & utrum uni principi competant plura dominia. cap. 20.

De politia Pythagorae, quam didicit a praedictis philosophis Mineo & Ligurgo, quomodo totus suus conatus ad hoc fuit, assuefacere homines ad uirtutem. cap. 21.

De documentis Pythagoricis sub figuris, & enigmatibus traditis, & de duobus Pythagoricis fidelissimis amicis. cap. 22.

In quo consistit perfecta politia, ex qua accipitur felicitas politica, quando uidelicet partes politicae sunt bene dispositae, & sibi adinuicem correspondent. cap. 23.

Diuidit politiam tripliciter, & unamquamque partem prosequitur. Et primo qualiter in partes distinguitur integrae, secundum opinionem Socratis & Platonis. cap. 24.

Ostendit sufficientiam partium integralium politicae, quas Hippodamus tradidit & Romulus. cap. 25.

Agit ulterius de alijs partibus politicae respectu regiminis, ubi uerba ex ponuntur diuersorum officialium. cap. 26.

De partibus politicae quantum ad bellatores, quas distinguit secundum triplicem considerationem diuersarum scripturarum. cap. 27.

De nominibus ducum, & numero cohortium, & quid significet in unumquodque. cap. 28.

EXPLICIUNT RVBRICAE, CAPITVLORVM

QVARTI LIBRI.

INCIPIT LIBER QVARTVS

CAP. I.

De differentia inter principatum regni, & principatum politicum quem diuidit in duos.

ONSTITVES eos principes super omnem terram, memores erunt nominis tui domine. Licet dominiū omne siue principatus a Deo sit institutus, ut supra est declaratum in 3. lib. diuersus tamen in ipso traditur modus a philosopho, & per scripturam. quia ex

ego supra in praefato iam libro actum est de monarchia unius, puta de dominio summi pontificis, regali, & imperiali, ac ipsorum naturam concomitantibus, nunc hoc congrue agitur de dominio plurium, quod communi nomine politicum appellamus, descriptum nobis in praesumptis uerbis dupliciter & quantum quidem ad modum assumendi, & quantum ad modum uiuendi Modus autem assumendi in hoc gradu electius est in quocumque hominis genere, non per naturae originem, ut de regibus accidit, quod uerbum institutionis importat, Constitues inquit eos, principes: sed addit super omnem terram, in hoc ostendens generalem regulam in principatu politico, ut generalis sit per uiam electionis, ut statuatur princeps: sed quod sit uirtuosus: unde subdit. Memores erunt nominis tui domine, in consideratione, scilicet diuina suorumque praceptorum, quae sunt regentibus quaedam recta ratio agendorum. Propter quod in pro uerbis dicitur, quod mandatum domini lucerna est, & lex lux. Maximus etiam ualerius de Cesare dicit, quod caelesti prouidentia uirtutes per ipsum fouebantur, & uitia uindicantur: De hoc autem principatu in praesenti lib. est pertractandum, quem philosophus sic distinguit in 3. poli. & supra ostensum est in principio libri: quia si tale regimen gubernatur per paucos & uirtuosos, uocatur Aristocrazia, ut per duos

consules, uel etiam dictatorem in urbe Romana in principio expulsis regibus. Si autem per multos ueluti per consules, dictatorem, & tribunos, sicut in processu temporis in eadem contigit urbe, postea uero senatores, ut historiae narrant, tale regimen, politiam appellat, a polis, quod est pluralitas, siue ciuitas, quia hoc regimen proprie ad ciuitates pertinet, ut in partibus Italiae maxime uidemus, & olim uiguit apud Athenas, post mortem Codri, ut Augu. refert de ciuitate Dei. Tunc enim a regali dominio deliterunt, magistratus Rei publici: assumptes sicut in urbe: sed quocumque modo diuiditur contra regnum siue monarchiam, & ipsorum oppositum contra oppositum: quia si propositum in proposito & oppositum in opposito. Et quoniam utrumque pluralitatem includit ista duo ad politicum se extendunt, prout diuiditur contra regale seu despoticum, ut philosophus tangit in 1. & 3. politic. de hoc ergo hic est agendum. Et primo quidem in quo differt a regali, siue imperiali siue monarchico, quod ex supra dictis in 1. & 3. lib. aliquantuliter uideri potest: sed nunc etiam differentia est addenda, quia legibus astringuntur rectores politici, nec ultra possunt procedere, in prosecutione iustitiae, quod de regibus & alijs monarchis principibus non conuenit, quia in ipsorum pectore sunt leges reconditae, prout casus occurrunt. Et pro lege habetur, quod principi placet, sicut iura gentium tradunt: sed de rectoribus politicis non sic reperitur, quia non audebant aliquam facere nouitatem, praeter legem descriptam. Vnde in 1. Machabeorum scribitur, quod Romani curiam fecerunt, & quod quosidie consulebant trecentofingenti consilium agentes semper de multitudine, ut quae digna sunt gerant. Per quod habetur quod in regimine Romano a regu expulsionem dominiū fuerit politicum, usque ad usurpationem imperij, quod fuit quando Iulius Caesar prostratis hostibus, uidelicet Pompeio occiso & filijs, subiungatque orbe, singulare sibi assumpsit dominium & monarchiam, conuertitque politiam, in despoticum principatum siue tyranicum. Nam sicut historiae tradunt, post praedicta

ad contemptum senatorum uidebatur intendere. Ex quo prouocati maiores urbis, ipsum in capitolio uigintiquatuor pugionibus perforauerunt, authoribus Bruto & Cassio, plurimoque senatu. Aduertendum etiam hic, quod quamuis unus dominaretur singulis annis, ut in dicto lib. Machabeorum scribitur, sicut in ciuitatibus Italiae etiam modo contingit, regimen tamen dependebat ex pluribus, & ideo non regale, sed politicum appellabatur, sicut & de iudicibus Israelitici populi accidit, cum tamen non regaliter, sed politice populum regerent, sicut dictum est supra. Considerandum etiam, quod in omnibus regionibus, siue in Germania, siue in Scythia, siue in Gallia, ciuitates politice uiuunt, sed circumscripta potentia regis, siue imperatoris, cui sub certis legibus sunt attributi. Est etiam alia differentia, quia rectores sapientius exponuntur examini, si bene iudicauerunt, aut reuerunt secundum leges eiusdem traditas, & ex contrario subiiciuntur poenis: unde ipse Samuel, sicut in 1. Regum scribitur, quia populum Israeliticum iudicauerat praedicto modo, tali se tententiae exponit, assumpto in regem Saule. Ecce, inquit praesto sum, loquimini de me coram domino, & Christo eius, scilicet Saule, utrum bouem cuiusquam tulerim, si quempiam caluniatum sum, si oppressi aliqui, si de manu alicuius munus accepi: Sic etiam de consulibus Romanis tradunt historiae. Propter quae causam accusatus Scipio Africanus ab impijs amulius, quod pecunia corruptus fuisset, urbem reliquit. Ex talibus falsis amulationibus in processu temporis exorta sunt bella ciuilia: quod in regibus uel imperatoribus locum non habet, nisi quod regiones interdum eis rebellant, si iura regni transcendat, sicut in partibus Hispaniae, & Ungariae frequentius accidit, & inde etiam in oriente sapientius machinantur mortem dominis, ut apud Aegyptum de Soldano contingit, & in Persia, & Assiria, de principibus Tartarorum. Ex qua causa quia principes sepe efficiuntur tyranni, quaedam regiones indignum iudicant, ut etiam philosophus narrat in sua politica, quod reges in ipsorum prouincijs perpetuantur in filijs, hoc est quod filij regum succedant in regno, sed ipso mortuo eligit populus quem magis ornatum moribus comprehendunt, sicut fiebet de Imperatoribus, ut supra patuit in 3. lib. & in Aegypto adhuc obseruatur modernis temporibus. Queruntur enim pueri elegantes in diuersis regionibus, & praecipue in partibus Aquilonis, quia sunt staturae procerae, & ad militarem disciplinam idonei. Hi de erario publico nutriuntur, exercitantur in gymnasijs, & disciplinis scholasticis, in ciuilibus actibus, & rebus bellicis assistunt Soldano in ministerio sicut traditur, & post mortem eius qui probati inueniuntur, ad principatum assumuntur. In tertium tamen impeditur ex uolentia siue ex tyrannide, aut saltu ambitionis. Sunt & aliae differentiae circa regimen, quantum ad tempus regiminis & alias circumstantias, de quibus philosophus mentionem facit in 4. politicorum, sed ista sufficiant, & quae dicta sunt supra in secundo & tertio libro.

CAP. I.

Hic ostendit necessitatem constituendi ciuitatem, propter necessitatem necessariam humanae uitae, circa qua praecipue consistit principatus politicus.

Et quia regimen politicum maxime consistit in ciuitatibus, ut ex supra dictis apparet, prouinciae uel

magis ad regale pertinere uidentur, ut in pluribus reperitur, excepta Roma, quae per consules & tribunos ac senatores gubernabat orbem, ut in dicto lib. Machab. est manifestum, & quibusdam alijs Italiae ciuitatibus, quae licet dominantur prouincijs, reguntur tamen politice, ideo de ipsius constitutione nunc est agendum. Et primo quidem ostendenda est eius constitutenda necessitas, & quae eius communitas. Secundo uero quot sunt partes eius, siue ex quibus hominum generibus componitur. Necessitudo autem, apparet primo quidem considerata humana indigentia per quam cogitur homo in societate uiuere, quia ut in Iob. 13. scribitur. Homo natus de muliere breui uiuens tempore repletus multis miserijs, id est necessitatibus uitae, in quibus miseria manifestatur: unde secundum naturam est animal sociale siue politicum, ut philo. probat in 1. poli. & inde concludit communiter ciuitatis esse necessariam pro necessitatibus humanae uitae. Amplius autem natura prouidit ceteris animalibus ornamenta & munimenta in sui exordio: unde ex uirtute naturae extimatiua, uita contraria, & eorum uentia diligit, nullo dirigente praeuio, ut opus naturae sit in eis opus intelligentiae, sicut philosophus tradit in 2. phy. sed in homine non sic, immo instruitur indiget ad eligendum proportionata naturae, propter quod nutrice[m] habet ad ista docenda. Rursus ad idem uestes & tegumenta quibus ornantur animalia & plantae, statim sicut nascuntur, & homo caret, significatiua sunt indigentiae, pro quibus oportet recurrere ad hominum multitudinem, unde ciuitas constituitur. Propter quod dominus ostendit in hoc lilia agri, & uolucres caeli, & sic de similibus melioris esse conditionis, quam homo, referendo indigentiam ad illum magnificum regem Salomonem, qui tam excellenter abundauit. Respiciat, inquit, uolucres caeli, quia non ferunt, neque metunt, neque congregant in horrea. Considerate lilia agri, quoniam non laborant, neque uent. Postea subdit. Dico uobis, quod nec Salomon in omni gloria sua, cooperatus est sicut unum ex istis, quasi maioris fuerit indigentiae quantum ad victum & uestimenta ac tegumenta, quam planta & animalia. Amplius autem ferocitas animalium, quae facta sunt homini nocua post lapsum Adae, ad hoc ipsum inducit. Ad maiorem enim securitatem hominis cuiuscumque rei timendae, necessaria est communitas hominum, ex quibus ciuitas constituitur, unde homo reddatur securus. Et inde motus fuit Cain ciuitatem construere, ut in Genesi scribitur: unde & in Ecclesiastico dicitur, quod edificatio ciuitatis confirmabit nomen. Rursus praeter necessitatem in corpore sano, sunt & aliae conditiones necessitatis pertinentes ad corpora egra, quibus homo frequenter subiicitur. Ad sui autem reparationem sibi homo solus non sufficit, quemadmodum animalia cum patiuntur, quibus natura prouidit, ut sine hominum medicina curentur, cognoscetia per extimatiuum eis inditam herbas sanatiuas eorundem, seu quaecumque alia ordinata ad ipsorum salutem. Homo autem horum ingnarus, indiget medicis, medicina, & omnium ministerio, quae omnia multitudinem requirunt hominum, quae ciuitatem facit, & sic idem quod prius. Amplius autem quia casus sunt multi, in quos homines incidunt per inopinatum euentum, quibus releuantur in societate: unde in Ecclesi. 4. c. scribitur. Vae soli, quia si ceciderit, non habet subleuatum se. Si autem fuerint duo fouebuntur mutuo. Ex quibus omnibus concluditur,

ur, ciuitatē esse necessariā homini cōstituēdam propter communitatem multitudinis, sine qua homo uere decenter non potest; & tanto magis de ciuitate quā de castro, vel quacumque villa, quanto in ea plures, sunt artes & artifices ad sufficientiam humanæ vitæ, ex quibus ciuitas constituitur. Sic. n. Augu. diffinit eam in 1. de ciu. Dei, quod est multitudo hominum in vno societatis vinculo colligata. Aduertendum autem quod superius in principio primi libri probatum est societatem humanā esse necessariam, & hic similiter, sed aliter & aliter utrobique, quia ibi secundum quod ordinatur ad principem: hic autem secundum quod partes multitudinis sibi iniuicē sunt necessariæ, propter quam causam necessario sunt institutæ ciuitates & castra, prout ordinantur ad politicum regimen.

CAP. III.

Hic declarat hoc idem ex parte animæ, siue ex parte intellectus, siue voluntatis, scilicet constitutionem ciuitatis esse necessariam.

Non solū autē ex parte corporis, hoc est, quantū ad sensitiuam virtutem, habet persuasionem, & veritatem continet, quod secundum naturam constructionis ciuitatis hoc est necessaria, sed etiam ex parte animæ rationalis hoc est manifestū: & tanto amplius, quanto homo in quātū est rationalis, quod ex parte intellectus prouenit, societatem magis requirit. Circa partem autē rationalem duplex distinguitur potentia & actus, videlicet intellectus & voluntas. Quantum autem ad partē intellectuā duplices sunt actus, iuxta quos versatur politicum regimen, videlicet speculatiuus & practicus. In practico quidem includuntur virtutes morales, quæ referuntur ad opus, & non ad scire tantum, sicut Philosophus dicit in 2. eth. ut sunt temperantia, fortitudo, prudentia, & iustitia: quæ quidē omnes ad alterum ordinantur, & sic requirunt multitudinem hominum, ex quibus constituitur ciuitas, ut iam dictum est supra. Et quāuis dictæ virtutes non omnes habeant pro subiecto intellectum. (Fortitudo enim est in irascibili, temperantia in concupiscibili, quæ ad partem sensitiuam pertinent) participant tamen rationem in quātū regulantur ab ipsa, vnde prudentia est ipsarum directiua. Est enim prudentia recta ratio agibilium, ut Philosophus dicit in 6. eth. Amplius autem & ipsa sacra scriptura dictas virtutes morales ad hoc idē ordinat. Sic enim de istis virtutibus dicit in lib. Sapient. loquēs de eo, quod sobrietatē & sapientiā docet, iustitiā & virtutē, quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Deinde subdit de merito istarū virtutū. Habebo, inquit, per hanc, videlicet scientiā, siue experiētiā harū virtutū claritatē ad turbas, & honorē apud seniores, & multa alia ibidē subduntur, quæ ad multitudinē hominū pertinet: sed de speculatiuo intellectu adhuc est manifestū, quia ut vult Arist. in 2. ethi. homo maxime ex doctrina argumentū accipit, & scientiā generationē, & experimēto indiget & tempore, quæ omnia respiciunt hominū multitudinē, ex quibus ciuitas cōstituitur. Rursus, duo sunt disciplinabiles sensus, ut tradit Philosophus de sensu & sensato, visus videlicet & auditus: auditus autē multitudinē respicit. ergo idē quod prius. Præterea, Philosophus dicit in 1. metaph. quod sapientis est ordinare: ordo autē multitudinē requirit. Est. n.

ordo, ut August. dicit de ciui. Dei pariū dispariūque sua cuique tribuēs dispositio, quod sine multitudine esse non potest. Amplius autē & ipsa loquela quæ manifestatiua est cordis, ad partem intellectum pertinet, ut Philosophus dicit, & ad alterum ordinatur: propter quod in ecclesiastico. 10. scribitur. Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas vtriusque. Hoc idē & de scriptura dici potest, quia respicit multitudinē, sine qua nec fieri, nec explanari valeret: sed ex parte voluntatis quæ potentia rationalis ponitur a Philosopho, hoc idem dici potest. Dux enim sunt virtutes in ipsa, quæ ad alteram ordinantur, ac multitudinem requirunt. Vna quidem est iustitia, quam respectu voluntatis ius gentium sic diffinit. Iustitia est constans & perpetua voluntas, ius suum vnicuique tribuens: quæ quidem siue legalis, quæ dominatum iustum vocatur a Philosopho, siue distributiua, siue commutatiua, quæ partes iustitiæ omnes sunt politice in ciuitatibus sunt præcipue necessaria, immo sine eis exerceri non possunt, ut Philosophus tradit in 5. ethi. nec etiam ipsæ ciuitates conseruari. Per quod concluditur ciuitatis constructionem esse necessariā secundum naturam respectu talis virtutis. Secunda vero quæ in voluntate ponitur, & ad multitudinem refertur, est amicitia, quæ principaliter communitatem requirit multitudinis, & sine ea nō est ista virtus, de qua Philosophus dicit in 8. ethi. quod maxime est necessaria ad vitam humanam, eo quod nullus eligeret viuere sine amicis: vnde idem Arist. connumerat vtilitates istius virtutis, ad ostendendam ipsius necessitatem, semper tamē respectu multitudinis. Primo quidē in infortunijs, quia in talibus recurritur ad amicos. Item, in infortunijs, quia per amicos conseruantur: vnde præcipue opus habent amicis, qui diuitias possident, & sunt in principatibus, ut Philosophus idem ait. Amicis autem indigent iuuenes, ut religantur a concupiscentijs, & ad non peccandū. Senes vero ad famulatum, & sic de singulis generibus hominum: per quæ colligitur communitatem multitudinis hominibus esse necessariam secundum naturam, & per consequens cōstructio ciuitatis, in qua si amicitia uigeat, & nutriatur concordia, ciuitas quādam causat harmoniam & animæ suauitatem, ut Augu. de ciui. Dei dicit lib. 2. ex summis, videlicet in finis & medijs ordinibus quibus moderatur. Propter quod Propheta dicit psal. 132. Ecce quā bonū, & quā iucundū habitare fratres in vnum. Idem etiam August. duas cōstituit ciuitates in dicto lib. scilicet duos amores. Præter hæc vero est alia ratio ad ostendendam communitatem multitudinis hominum esse necessariam, appetitus videlicet humanus ad communicandum opera sua multitudini, ut molestum sit eidem aliquid virtutis agere absque hominum societate: vnde Tullius dicit in lib. de amicitia, quod natura nihil solitariū amat. Verum est enim quod ab Archita Tarentino, ut opinor, dicere solitum esse a senibus nostris audiri. Si quis in cælum ascendisset, naturamque mundi ac siderum aspexisset, pulchritudinem insuauem illi sine amico, vel socio admirationem fore. Ipsæ etiam diuitiæ nisi effusæ in multitudine non clarescunt, ut Boetius dicit. Patet igitur hominem siue ex parte corporis, siue partis sensitiuæ, siue considerata sua rationali natura, necesse habere viuere in multitudine. Ex qua parte necessaria est secundum naturam constructio ciuitatis: vnde Philosophus dicit in 1. politiorum, quod natura quidem omnibus inest ad talem communitatem,

munitatem, qualis est ciuitatis communitas. Et quis primos institutores ciuitatum malos homines scriptura referat, ut Cain fratricidam, Nembroth oppressorem hominum, qui ædificauit Babylonē, Assur qui ædificauit Ninuē, ut in Genesi scribitur, a Nembroth fugatus: moti tamen fuerunt ad constituendum ciuitates propter hominum commoditates iam dictas, retorquēdo tamē in suū dominiū, pro quo conseruando necessaria erat in vnum multitudinis cōgregatio.

CAP. IIII.

De communitate ciuitatis, in quo consistat, ubi Aristoteles refert opinionem Socratis & Platonis, quam hic author declarat.

Habita igitur necessitate constituēde ciuitatis propter communitatem hominum, nunc quærendū videtur in quo sistat ista communitas. Circa quod diuersi philosophi & sapientes, diuersas constituerunt politias respectu communitatis, ut Philosophus refert in sua poli. vbi primo narrat opinionē Socratis & Platonis in 2. pol. quod cōmunitatem ponerēt in sua pollitia quantū ad omnia, ut videlicet omnia essent communia, tam diuitiæ quā vxores & filij, moti quidem ex bono vnionis in communitate, per quam res publicæ commentatur & crescit. Amplius autē cum bonū sit diffusiuum & sui communicatiuum, quāto res communior est, tanto plus de bonitate habere videtur. ergo omnia communicare plus habet de ratione virtutis & bonitatis. Præterea, amor est virtus vniua, ut Dionysius tradit. Vbi est ergo vnionis maior ratio, ibi plus uigebit virtus amoris, qui ciuitatem cōstituit & conseruat, ut Aug. dicit, & dictum est supra. ergo omnia habere communia tam diuitias quā vxores & filios, habet rationem maioris bonitatis. Hæc autem rationes sunt, & multæ aliæ quas Philosophus refert iuxta opinionem Socratis & Platonis, licet nō per eadem verba, sed a sententia non discordat. Et si attendimus ad qualitatem dictorum philosophorū, quia fuerunt homines virtutibus dediti super omnes philosophos, eo quod solas virtutes bonum hominis ponebant, non videtur credibile talem communitatem eos posuisse eo modo quo Arist. videtur eis imponere in prædicto li. quia hoc videtur magis bestiale, quā humanum, feminas scilicet esse communes, quātum ad mitionem carnis: vnde & sacra scriptura matrē separat a filijs, & filiam a patre, & virū vxori cōiungit, ac solum cum sola distinguit in cōiugio in primo hominis præcepto. Propter quod in Genesi dicitur. Quamobrē relinquet homo patrē & matrē, & adheret vxori suæ, & erūt duo in carne vna. Nō autē dicit plures: sed & de filijs est impossibile, quia in actu generationis duo semina non conueniunt, sed vnū solū ex parte viri. Propter quod ipsa etiā animalia suos natos cognoscunt, quāto tempore est necessarium ad nutrimētum filiorū, ut in pullis auium maxime contingit, anteq̄ aduolare possunt. Quod ergo dicamus dictos philosophos minus compositos animalibus videtur absurdum, qui ad componēdos mores corrigendosque totam suam fluxerunt philosophiam, ut Aug. tradit de Socrate 8. de ciui. Dei, cuius doctrina Plato eius discipulus fertilissime sortitus est, ut Valerius Maximus scribit, qui cum sapientissimus omnium esset sui temporis, & a iuuenibus studiosis certatim quæreretur Athenis in Aegyptum

A descendēs a sacerdotibus illius gentis geometriæ multiplices numeros cælestium rationū obseruare percepit, & in Italiam peragrans ab Ararchita & Arione Pythagoræ præceptis instructus est. Talibus ergo & tantis viris talem politiam attribuere, vnde ordo destrueret naturā, non est sine admiratione: sed & ipsi commentatores Arist. hoc idem attribuunt, quod non plene retulerit aliorum opiniones, & præcipue Socratis & Platonis, sicut Eustratius dicit super 1. ethi. circa ideam bonitatis, & Simplicius in fine primi de cælo de generatione mundi. Aug. autē in 9. de ciui. Dei hoc idem refert de opinione Stoicorum circa passiones animi, quod aliqui attribuebant Stoicis, quorum princeps Socrates fuit, quod in sapientem non caderet, ut idem Arist. in 2. ethi. præfato imponit philosopho. Et tamen Augu. idem dicit esse falsum, ex sententia A. Gelij in li. noctium Atticarum. Sed hæc omnia referenda sunt ad effectum amoris. Quia ergo dicti philosophi virtutibus erāt præditi, & ad hoc sollicitabatur eorum conatus: virtus autem amoris ad paria nobis cum proximo præcipitur, Diliges, inquit Saluator, proximum tuum sicut teipsum, cum ipsi sub quibusdam metaphoris soliti essent loqui, volentes persuadere ad conciuēs amorem, per quem ciuitas proficit, communitatem posuerunt in vxoribus & filijs in dilectione mutua: sed in possessionibus in communicatione necessaria. Quia si quis viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo amor Dei manet in eo? quod fuit præcipuum Stoicorum. Rerum enim exteriorum, siue diuitiarum contemptiuū erāt, ut de Socrate refert Hiero. Per hoc autem patet responsio ad obiecta, quia unio & amor habet gradum in interioribus entibus: quoniam perfectior est unio in corpore animato, si in diuersis organis uirtus animæ diffundatur ad diuersas operationes unitas in una substantia animæ, sicut apparet tam in animatis perfectis, quā in animatis quæ habent solum sensum tactus, ut sunt vermes, & quædam animalia quæ Arist. vocat in 2. de anima, animalia imperfecta. Propter quod & Apostolus comparat corpus mysticum, id est, Ecclesiam vero corpori & naturali, in quo sunt membra diuersa sub diuersis potentijs & virtutibus, in vno principio animæ radicata: vnde & vnionem allegatam reprobatur Apostolus in 1. epistola ad Corinth. dicens. Si totum corpus oculus, vbi auditus? Et si totū auditus, vbi odoratus? quasi necessarium sit in qualibet congregatione, quæ præcipue est ciuitas, esse distinctos gradus in ciuibus quantum ad domos & familias, quantum ad artes & officia: omnia tamen vnita in vinculo societatis, quod est amor suorum ciuium, ut dictum est supra, & de quo etiam Apostolus dicit ad Coloss. Cum enim connumerasset quædam opera virtuosa, ad quæ ciues adinuicem obligantur, statim subdit. Super hæc autem omnia charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis, & pax Christi exaltet in cordibus vestris, in qua vocati estis in vno corpore distincto, videlicet per membra iuxta ciuiū statum. Ex qua diuersitate artium & officiorum, quāto in eis multiplicatur amplius, rāto ciuitas redditur magis famosa, quia sufficientia humanæ vitæ propter quam necessaria est constructio ciuitatis, magis reperitur in ea: quod si forte allegatur de discipulis Christi, quibus omnia fuerunt communia, non importat legem comunem, quoniam status: eorum omnem modum viuendi transcendit. Ipsorum enim politia

politia nō ordinabat ad vxores & filios, sed ad ciuilitatē cælestē, i qua neq; nubēt, neq; nubētur, sed sicut angeli Dei: sed quantum ad diuitias bona erant communia. Quod solum perfectorum est, & dominus dicit in Euangelio. Si quis, inquit, perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Hoc & Socratici fecerunt & Platonici, sicut contemptiui rerum temporalium, vt de Plotino scribit Mercurius Trimegistus, & Macrobius super somnium Scipionis. In cæteris autem ciuibus communis status expedit possessiones habere distinctas ad vitanda litigia. Sicut enim & de Abraham & Loth scribitur in Genesi. Cum enim contentio oriretur inter ipsorum pastores pro pastura gregū, ne que so dixit Abraham ad Loth, sit iurgium inter me & te, & pastores meos & tuos. Fratres enim sumus, ecce vniuersa terra coram te est. Si ad sinistram ieris ego dextram tenebo. si dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. per quod habemus, quod inter ciues expedit ad societatem seruadā, ipsorum diuitias esse distinctas. & sic patet responsio ad prædicta.

C A P. V.

De opinione Socratis & Platonis circa mulieres, quomodo sint exponendæ rebus bellicis.

Sed ad eandem politiam redeundo prædictorū Philosophorum, quædam alia Aristoteli eisdem attribuit in præfato lib. quia volebant mulieres instruendas in rebus bellicis. Quorum argumentum inducit secundum ipsos, quia videmus in auibus rapacibus feroces esse fœminas, & efficacius pugnare, hoc idem & de bestiis liquet, sicut præcipue in ferocibus animalibus est manifestum. Amplius autē corporale exercitium confert fœminis, quantum ad virtutem corporis & fortitudinem, sicut in ancillis familiarum, & mulieribus rusticis est manifestum, quia fortiores sunt & saniores. Virtutis autem proprium est, quod bonum faciat habentem, & opus suum bonum reddat. Si ergo in gymnasijs ac rebus bellicis magis confortatur fœminea virtus, congrue opera bellica videtur eisdem competere. Amplius autē proportio qualitatum primarum ad hoc idem inducit, vt calidi & humidus, frigidi & sicci, ex quibus ad medium deducis, fortificatur mistum in sua virtute. Sic enim videmus ligna viridia ex quo in eis humidum est cōsumptum, & ad medium deductum, quod fortius ardet. Sic etiam videmus in auibus rapacibus, quod fœminæ ratione sui motus sunt fortioris naturæ & maioris corpulentæ. Cum igitur in mulieribus abundet humidum, sicut in pueris, per motum cōsumitur & venit ad temperamentum, & vires recipit. Huius autem argumentum assumitur de regno Amazonum, quod fortissimum fuit in oriente, & quasi totā Asiā tertiam partem orbis subiugauerunt sibi, vt historiæ narrat, quæ de Scythia orientalibus traxerūt originem: vnde & apud ipsos Scythas, de quibus descēderūt Tartari, mulieres in rebus bellicis exponuntur, & cum suis militant viris. Ex quibus omnibus moti forte fuerunt præfati philosophi in cōstitutione politia, mulieres fore ad opera bellica exponendas. Sed contra hanc politiam rationes sunt fortes, quibus difficile est respondere. Vna quidem est Aristoteli in 2. Politicorum: quia non est eadem ratio de animalibus & hominibus, eo quod animalia non subiiciuntur dominio iconomico. Solus autem homo gubernationi

intendit familiæ, quæ quidē fieri nō potest, vbi mulieres exponerentur armis, quia sicut in politica officia sunt distincta, ita & iconomia, vt pater familias ad exteriora negotia intendit: mulieres autē ad intrinse eos actus familiæ. Cuius quidem argumentum assumere possumus ex parte Romanæ reipublicæ, quæ vt tradunt historiæ, duos habebat consules. Vnus intendebat bellicis rebus: alter rempublicam gubernabat. Hoc idem & de Amazonibus scribitur. In quorum regno seu monarchia duæ erant Regina, siue monarchæ, quæ sic distinguebantur in officijs, sicut de Romanis consulibus est dictum. Secunda ratio sumitur ex ipsa membrorum muliebrium ineptitudine ad pugnandum. Sic enim philosophus distinguit de gestis animalium inter masculum & fœminam, quia masculus habet superiora membra grossiora, brachia, manus, neruos, & venas, ex quibus vox grossior generatur, nates vero & ventrem & alia circumstantia subtiliora. mulieres autem econuerso. Et hoc vt in actu generationis sint aptiores. Amplius autem & mammillas ad nutriendam prolem, quæ omnia sunt impeditiua pugne: vnde & de Amazonibus scribitur, quod puellis mamillas amputabant dextras, sinistras autem comprimebant, ne impedirentur a sagittando. Tertia ratio sumitur ex dispositione animæ. Tradit enim philosophus de gestis animalium, quod mulier est masculus occasionatus: vnde sicut deficit in completionem, ita & in rationem. Et inde est, quod propter defectum caloris & cōpletionis sunt pauide & mortis timidæ: quod in bellis maxime fugiendū est. Propter vero defectum rationis, carent astutijs bellicis, quibus pugnatēs vt plurimum sunt victores, sicut Vegetius tradit de re militari: vnde tradunt historiæ, quod Alexander quibusdam astutijs & blanditijs deuicit Amazones, magis quæ belladi fortitudine. Quarū regnū temporibus eius fortissimū & potētissimū erat in Asia. Quarta ratio sumitur ex periculoso commercio viri & mulieris, quia actus venereus corrumpit extimationem prudentiæ, vt tradit philosophus in 7. ethicorum & impossibile est in eo aliquid intelligere. Ex qua causa virilis animus eneruatur: vnde ferunt historiæ Iulium Cæsarem cum bellum immineret iussisse suas omnes delicias separari a castis, & præcipue mulieres. Cyrus etiam Rex Persarum, cum Lydos superare non posset quia fortissimi erāt, & ad labores assueti, tādē per ludos & vsum veneris ibidem cōstitutos, virtute & fortitudine eneruatos perdomuit. De ipsis insuper Romanis antiquis, sic scribit Vegetius in principio 1. lib. Ideo ipsos perfectos ad bellum semper, quia nullis voluptatibus, nullisque delitijs frangebatur. Quid plura, quia etiam equi fortissimi, qui alias sunt audacissimi ad pugnandum, & procul odorant bellum, ex præsentia equæ distrahuntur a pugna. Propter hanc ergo causam, ipsæ Amazones, vt historiæ narrat, nullum virum in sua recipiebant acie. Patet igitur ex iam dictis mulieres a rebus bellicis excludi debere.

C A P. VI.

Assumit alteram partem, quod non est conueniens mulieres exponi debere bellicis rebus, & respondet ad argumenta in contrarium facta.

Sed quia motiuum dictorum philosophorum probabilitatem habuit, sicut in argumentis apparet. soluendæ sunt ipsorum rationes, & cum reuerentia tractandæ: quod enim ponitur exemplum de auibus rapacibus

rapacibus, & quibusdam bestiis, quæ audaciores & fortiores sunt fœminæ ad pugnandū & capiendū prædā. ergo si militer erit in mulieribus, ad hoc est responsio, quia nō est simile de auibus, & bestiis, & mulieribus. Vt enim dictum est supra, homo naturaliter est ciuilis & iconomicus, & in gubernatione suæ familiæ proprius actus est mulieris siue i nutritione filiorū siue i honestate seruada in domo, siue in prouisione victualium: quæ oia fieri nō possent, si rebus bellicis intenderēt, & pphæc natura ipsam sic disposuit, vt ab ipsa pugna di occasio tolleretur, quia vt Philosophus vult in libro de animalibus, mulieres debiliora habent corpora quæ viri, & sunt minoris caloris, & sola illa membra grossiora in eis videmus, quæ ad actum ordinantur generationis & gestū, vt venter & nates, ac ad nutrimentū mammillæ. Omnia autem alia habent subtiliora & debiliora quàm viri, & minus neruosa, in quibus fortitudo consistit, vt sunt pedes & crura, manus & lacerti, & sic de singulis membris, vbi fortitudo fundatur, vt dictum est supra. Quod vero dicitur quod fortitudo augetur in eis per exercitium, hoc est verū. ergo pugnare expedit eis. Ad hoc responderi potest, quod sola fortitudo nō sufficit ad vincendum in pugna, vt probat Vegetius de re militari principio, sed astutia bellandi, qua mulieres carent. Rudis. n. & indocta multitudo exposita est semper ad necem. Sic autē breuitas corporum Romanorum aduersus Germanorū proceritatem præualuit, vt ibidem dicitur, & propterea mulieres non debent actibus exponi, ex quibus a virtutibus excludantur, quod contingit si rebus bellicis deputentur propter incētium libidinis, quod in eis est & respectu sui, & ex consortio viri: propter quod natura mulieri multa fræna prouidit, vt est verecundia, quæ est præcipuum vinculum eius, vt Hiero. scribit ad Cellantiam virginem. Talares vestes, annulus in digito, seruitus viri. Sic enim scriptura sacra testatur, Quoniā sub viri potestate eris: bellicis autem rebus intendere in repub. libertatem meretur, vnde & militibus iura gentium speciales apices priuilegiorum concedunt. Quod autem tertio obijcitur super idem medium de fortitudine ad bellandum, locū haberet, si sola fortitudo esset causa victoriæ, & aptitudo membrorum esset in feminis ad pugnandum, sicut in viris, cuius contrarium est probatum. Et præterea natura mulieris est a viro pati & non agere: pugnare autem summa est actio, cum sit actus fortitudinis, qui solus si laudabiliter exerceatur, mereretur coronam. Dicendum est ergo simpliciter mulierem non debere exponi bellicis rebus, sed in domo quiescere, curam gerere rei familiaris, vt dictum est supra: vnde & in hoc Salomon in fine Prouerb. fortitudinem mulieris commendat speciale de ipsa componens Canticum, sub literis hebraici alphabeti, ac totum circa eā ad domesticam referēs actionem. Mulierem, inquit, fortem quis iuueniet? Procul & de vltimis finibus prærium eius, quasi multū sit reuerenda, si habeat quæ se quantur: vnde primo ponit artem filandi. Quæsiuit, inquit, lanam & linum, & operata est cōsilio manū suarum, per hoc volens ostendere, quod istud sit proprium earum officium: propter quod & in gestis Caroli Magni scribitur, quod filiabus suis quas intime dilexit, colo & fuso mandauit insistere, & operosas esse. Vltorius Salomon subiungit alios actus mulieris, qui referuntur ad domesticā domum, vt est filiorum curam habere, familiā dispensare, suæ domui prouidere, amicos viri sui honorare, ac defectus eius supplere, quæ

A sunt propriæ operationes coniugis, & ad bona matrimonij pertinentes, ut de Abigail vxore Nabal carmeli scribitur, sicut patet in 1. Reg. Sed quia talis solitudo multas habet perturbaciones, ut de Martha dicitur in Luca. Martha Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima, cum talia sint obiectum virtutis & fortitudinis: ideo dictus sapiens talem mulierem fortē uocat non quidem fortitudine ad opera bellica, sed ad patiēter gubernandā familiā, vt superius est ostensum.

C A P. VII.

B *Refert aliam opinionem dictorum philosophorum quantum ad principatum, quem uolebant esse perpetuum, circa quam disputat ad utramque partem.*

Est autem & alia cōditio, quam Philosophus 2. politici attribuit politia dictorum philosophorum, videlicet licet magistratus ad regimen iuxta morē Atticæ regionis, cuius caput sunt Athenæ, post mortem videlicet Codri regis: quos quidem magistratus Romana reipublica ienatores vocabat. Hos præfati philosophi voluerunt esse perpetuos, & quoscūque officiales in sua politia cōstitutos, quorū motiuum fuit imitatio naturæ, ut Aristoteli eis imponit. Videmus. n. in terra, quæ partes eius eodē modo semper se habent, ut in mineris cōtingit, quia minera auri in eadē parte terræ semper generat aurū, & minera argenti argentū. Vnde in Job 28. c. dicitur. Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est, in quo conflatur. Ex hoc ergo principio sic concludunt, quod si locus auri, quæ quæ mutatur, & argenti, ut fiat locus plumbi, uel ferri: nec locus plumbi uel ferri, ut fiat locus auri, uel arri. Sic & in principatibus contingere debet, quia nec principes, nec sui officiales mutari debent, ut fiat aliquando subditi, uel quæ subditi fiat officiales, uel principes, quia ars imitatur naturam in quantum potest. D Amplius autem ad hoc idem probandū sic argumentum assumi potest: quia ut Philosophus dicit in principio suæ meta, experientia facit artem, & inexperientia casum. & Vegetius de arte militari. Scientia, inquit, rei militaris nutrit audaciam. Nemo. n. facere metuit, quod bene didicisse confidit. Ex his autem arguitur, quod si fiat mutatio rectorū, uel principum, seu magistratū, interdum assumitur inexpertus, ex quo multi contingunt errores in politia. Rursus ad idem. Talis vicissitudo regimini derogat, vt dictū est supra in 2. libro: quia datur occasio subditis nō obedientiæ ex spe euadendi manum principis, vel veniendi ad dictū principatum, & sic motiuum dictorum philosophorum Socratici videlicet & Platonis, videtur consonum rationi. Sed econuerso fuit motiuum sapientum vrbis, siue Romanæ reipublicæ, quia post expulsionem regum statuerunt consules, vnde in 1. Macha. scribitur inter alia commendabilia de Romanis, quod committūt vni homini magistratum suū per singulos annos dominari vniuersæ terræ suæ, & oēs obediunt vni. Causam autem assignant historiæ, vt nec insolens diu maneret, & moderatior cito succurreret. Quæ quidē causam Philosophus etiam tangit in 2. politici. quia mutare aliquando principatum ac dignitatem, magistratus personis idoneis distribuere, causa est maioris pacis in ciuitate & in politia quacumque. Alia autem causa assumitur ex vno principio Philosophi 5. ethicorum. Opusc. S. Tho. Aquin. AA vbi

obi dicitur, q̄ principatus virum ostendit. Contingit enim interdum personam assumptam ad dignitatem esse hominem virtuosum in gradu suo, sed postquam statum principatus accepit, eleuatur in superbiam, & tyrannus efficitur. Sicut accidit de Saule, de quo dicitur in 1. Reg. q̄ quando assumptus est in regem, inter filios Israel non erat melior vir illo, & solis duobus annis in sua permanit innocentia. Postquam autem factus tyrannus & Deo inobediens, dictum est ei per Samuelem. Quia abiicisti sermonem Domini, & non obedisti voci eius, abiicit te Dominus ne sis rex. Amplius autem gradus quidam est in natura hominis, quantum ad virtutes & gratias. Quidam enim sunt ad subiectionem dispositi, sed ad regimē minus valent: quidam autem econuerso. Ex tali ergo opinione, quia bonus est subditus assumptus, & male regēs, si perpetuetur cum principatu est causa scissurę in ciuitatem, cōueniens est mutare rectores. Rursus, appetitus honoris inest homini, vnde Valerius maximus dicit, q̄ nulla est tanta humilitas, quę hac dulcedine non tangatur: & hinc sequitur aliud. s. q̄ est superioris impatiens. Dare ergo principatum vni soli est causa seditionis in multitudine: & ista est etiā ratio Arist. in 2. pol. vbi dicit, q̄ Socrates semper facit eosdē principes, quod seditionis est causa apud nullam dignitatem possidentes. Videntes. n. se omnino statu carere, si contingat eos esse viriles & animosos, ad discordias nituntur ciuiū. Propter quod Valerius maximus refert de Fabio duce Romano. lib. 10. & de quo dictū est supra, q̄ cū sapius consulatum habuisset, & in sua progenie talis dignitas a longo tempore per successionem continuata esset, id egit cū populo, vt aliquando vacationem eius honoris Fabię genti darent. Laudabilis igitur politia est, in qua secundum merita vni cuiq; ciui uicissim distribuuntur honores, vt antiqui fecerunt. Romani, quā etiam Phil. magis cōmendat.

C A P. VIII.

Hic declarat melius esse in politia non perpetuare rectores, & respondet ad partem oppositam, ubi etiam dicit, nullum in Lombardia habere dominium, nisi per uiam tyrannicam, Duce Veneticam, Duce Veneticam excepto.

Sed quod pro se inducunt de mineris præfati philosophi, non habet similitudinem, siue necessitatem in arguendo, eo q̄ minerę, siue auri, siue argenti, siue cuiuscumque metalli recipiunt impressionem a corpore cęlesti, quę est ad vnum determinata: vnde sicut ficulnea semper ficus producit & non alium fructum propter eadem principia quę sunt in ipsa, & mediante influenza cęlesti: ita & eadem pars terrę sic disposita, vt sit minera auri, semper faciet aurum. Sed non sic est de voluntate humana, quę tyderibus non subijcitur, vt Ptolemęus probat in Centilogio, quia volubilis est: vnde actus humani ponuntur a Philosopho in ethicis de contingenti materia, & inde variantur de bono in malum, & econuerso, & ideo perpetua est periculosa. Sed quod postea dicitur de experientia, hoc supponi debet, vt eligatur expertus qui possit & sciat regere, & ciues dirigere ad virtutem, alias si eligitur vnus insufficiens pretio, vel amore, iā politia est corrupta. Formā. n. eligēdi tradit ille libro Moy si cognato suo, vt in Exod. scribitur loquens de prin-

cipibus & assessoribus populi. Prouide, inquit, vitos potētes de omni populo, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiā, & conflitue ex eis tribunos, & ceterationes, quin quagenarios, & decanos, qui iudicent populum. Philof. et in 5. ethi. dicit, q̄ nō sinimus hominem principari, in quo est natura humana tantū, sed illum qui est perfectus s̄m rationem: quia si aliter fiat assumptus ad principatū, dat sibi plus de bonis, & tyrannus efficitur. Quod autē inducitur vltimo de derogatione regiminis, si principatus imitetur, hic attendēdū est sicut tactum est supra. in 2. lib. q̄ regiones diuersificantur quantum ad homines & in complexione, & in modo viuendi, sicut cętera viuētia s̄m aspectū cęli, vt Ptolemęus tradit in quadripartito. Si. n. plantę transferuntur ad aliam regionem, ad eius naturam conuertuntur: simile est de piscibus & animalibus. Sicut ergo de viuētibz, ita & de hoibus. Gallici. n. qui se transferunt in Siciliam, ad naturam applicantur Siculorum: quod quidem apparet, quia vt narrat historia, iam ter est populata dicta insula de præfata gente. Primo. n. tēpore Caroli Magni, secūdo ad trecentos annos tēpore Roberti Guiscardi. & tēporibus nostris per regē Carolum, qui iam imbuerunt ipsorū naturam. Hoc ergo supposito dicendū est, q̄ regimen & dominiū ordinari debet secundum dispositionem gentis, sicut ipse Philosoph. in politicis tradit. Quędam autē prouincię sunt feruulis nature, & tales gubernari debent principatu despotico, includendo in despotico et regale. Qui autē virilis animi & in audacia cordis & in confidentia suę intelligentię sunt, tales regi non possunt nisi principatu politico, cō nomine extēdendū ipsum ad aristocraticū, Tale autē dominium maxime in Italia viget: vnde minus subijcibiles fuerunt semper propter dictam causam, quod si velis trahere ad despoticū principatū, hoc esse nō potēt nisi domini tyrānizēt: vnde partes insulares eiusdem quę semper habuerunt reges & principes, vt Sicilia, Sardina, & Corisca, semper habuerūt tyrannos. In partibus autem Ligurię, Emilię, & Flaminie, quę hodie Lombardia vocatur, nullus principatū habere potest perpetuū, nisi per viam tyrannicam, Duce Veneticarū excepto, qui tamē tempuram habet regimē vnde principatus ad tempus melius sustinetur in regionibus suprascriptis. Quod. n. dicitur derogare politię, non est uerū si eligantur idonei, alias vt dictū est, corrūpitur politia. Idoneos autē Arist. tradit in politicis li. 4. mediocres ciuitatis, hoc est, nec nimis potentes, quia de facili tyrannizant, nec nimis inferiores cōditionis, quia statim democratizant. Cū. n. se in alto cōsiderant sui immemores, & sicut ignari regimē i erroris barathrū submergūtur, vel de improvida cura ad subditos, vel de p̄sumptuosa audacia ad aliorū grauamina, unde & politia corrūpitur & inquietatur. Assumēdi igitur sunt rectores vicissim in politia siue cōsules, siue magistratus vocentur, siue quocūq; alio nomine, dūmodo idonei reperiantur. Amplius autē nec periculū imminet, quia iudicant s̄m leges eis traditas, quibus sunt p̄ iuramentū astricti: vñ non est materia scādali puniēdo, quia tales leges ab ipsa multitudine sunt institutę. Rursus, nec dominio derogat, si leuiter puniat s̄m naturā gētis subiectę, quia aliqui in talibus regionibus melius politia seruat dissimulādo culpā, vel dimittēdo p̄cā. In quo facto virtus epicietis, de qua Philosoph. loquitur in 5. ethi. videtur locū habere, quę iustū legale dimiuit. In quo etiā regimine regulę illius summi pastoris sunt attendēdę, videlicet

et beati Gregorij in registro & pastorali, in quibus modum correctionis tradit secundum personarum statum & qualitatem.

C A P. IX.

Hic disputat de communitate bonorum quantum ad possessiones, quam quidam philosophus nomine Phelęas dicit debere adæquari in omnibus, & quod est falsum, quod Licurgus philosophus sentit.

ET quia opiniones dictorum philosophorum verabantur circa communitatem possessionum, congruum videtur de alijs dicere, qui circa ipsas suam cōstituerunt politiam: Duo enim fuerunt philosophi qui cōsiderantes letigia generari in ciuitatibus ex eo q̄ vnus abundat, & alter caret, voluerunt in sua politia adæquare in ciuitatibus suis possessiones. Vñ fuit Phelęas Calcedoniensis, de quo Philosoph. loquitur in 2. politia. Alter fuit Licurgus Spartanorum regis filius, qui Lacedemonijs, iura constituit, vt tradit Iustinus, vt equata possessio neminem potentiorē altero redderet. Modus autē quē teneri voluit Phelęas in dāde quando, narratur a Philosopho, vt fieret videlicet in ipsa constitutione ciuitatis habita cōsideratione multitudinis ciuium & camporum, alias difficile iudicabat, & vt hoc perseueraret, ordinabat matrimonia cōtrahi inter maiores & minores, & sic per hoc tollebat iurgia, mouebantur iniurię, auferebantur arrogantię, vel superbiendi materia. Ad hoc etiam mouebat exemplum in alijs politijs: quia vbi est bonorum tēporalium inæqualitas, contingit sapius perturbatio: Ibi. n. est inuidendi occasio: inde cupiditas oritur, quę iuxta Apostolum, radix omnium malorum est. Ipse et Licurgus propter hanc causam in legibus quas Lacedemonijs tradidit, pro ipsorum seruanda politia, artificiales subtraxit diuitias, siue numismata in cōmutationibus rerum venalium, in solis naturalibus diuitijs tales permutationes relinquens. Sed hanc positionem Philof. reprobat in 2. poli. ostendens hanc adæquationem omnino impossibilem, & per consequens contra rationem: & primō ex parte humanę naturę, q̄ non semper in familijs multiplicatur æqualiter, quia contingit vnum patrē familias habere multos filios, alium autem nullum: Quod ergo isti duo haberēt æquales possessiones, esset impossibile, quia vna familia deficeret in victualibus, altera superabundaret, & hoc esset contra prohibitionem naturę: quia quę familia plus multiplicatur in prolem, amplius cedit ad firmamentū politię propter ipsius augmentū quę in generatione prolis deficit, & quodam iure naturę magis meretur a republica, siue politia prouideri. Amplius autē natura nō deficit in necessarijs, vt dictum est supra. ergo nec ars quę ciuili est regiminis: se hoc contingit, si in familijs adæquantur possessiones, quia videlicet ciues moriuntur penuria, unde politia corrumpitur. Non tantum autē ex parte naturę humanę sequitur incōueniens adæquate possessiones, sed et ex gradu personę. Est. n. differentia inter ciues, quę modō inter membra corporea, cui politia est superius comparata, in diuersis autē mēbris virtutes diuersificatur & operatio. Cōstat. n. q̄ maiores expensas cogitur facere nobilibz, q̄ ignobilis: vñ & vir liberalitatis in principe magnificentia vocat propter magnos sumptus. Hoc autē fieri non potest, ubi

possessiones essent æquales: unde & ipsa vox euangelica testatur de illo patre familias, siue rege qui peregre profectus est, qualiter feruis suis bona distribuit, sed non æqualiter, immo uni dedit quinq; talēta, alteri duo, alij vero unū, unicuiq; s̄m propriā uirtutem, Amplius autē nec ipse ordo naturę hoc patitur, i quo diuina prouidentia res creatas in quadam inæqualitate constituit siue quantum ad naturā, siue quantum ad meritū: unde ponere æqualitē in bonis de personis, vt sunt possessiones, est ordinē in rebus destruerę, quem Aug. respectu inæqualitatis diffinit de ciui. Dei. s̄m ordo parū & disparū rerū sua cuiq; tribuens dispositio, & ex hoc Origenes i Periarchon reprehēdit, qui omnia dixit equalia ex sui natura, sed facta sunt inæqualia propter defectū sui, hoc est, propter peccatū. Vñ p̄go ex adæquatione possessionū, uitantur litigia, quibus potius augmentatur, dum tunc delinunt, quo tolluntur naturę, quando subtrahuntur, indiget, q̄ ut p̄meretur. Item, quia contra rationem est esse omnia equalia in politia, cum omnia Deus in his uersis inuenerit, ponderē, & mēsurā, ut in lib. Sapientie. s̄m que gradum inæqualitatis ponunt in ciuitatibus, & p̄ consequens in ciuilibz, siue politijs, in 2. poli. dicitur. *C A P. X.* *Hic disputat de numero bellatorum, quos ad genera hominum qui requiruntur in eis, quos Arist. dicit sunt quinque, ubi multum disputatur de numero bellatorum.*

Sed redeūdū est ad politia Socratis & Platonis, quę sunt supra. Suā. n. ciuitatē distinxerūt in quinq; genera hominum, videlicet in principes, cōsiliarios, bellatores, artifices, & agricolas: Quę quidē diuisio satis sufficiens ad perfectionē ciuitatis, quia oīa genera hominum cōprehendit, quę ad regimē politicū pertinent. Sed Arist. hoc predictos philosophos uñ reprehēdit, quia quia numerū ponebant bellatorū excedentē proportionē ciuitatis: ponebant. n. mille bellatores ad minus, uel ad plus quinq; millia. Secundū quod Philosoph. reprehēdit, est quia sic distinguebāt bellatores ab alijs, q̄ nullo modo se exponerent bellicis rebus alijs ciues, & bellatoribus. Sed quantum ad primū non est deteriminatū numerū posse poni, eo q̄ oēs ciuitates non sunt æqualis potētis & uirtutis: uñ cōsideranda est multitudo populi in ciuitate, & s̄m numerū cōstituerent bellatores: Itē, latitudo regionis, ut sit sufficiens p̄tatorū & uictualiu: uñ Arist. dicit in 2. poli. q̄ iustitia debeat esse multitudo bellatorū in ciuitate, oportet ipsam adæquari ciuitati Babylonicę, q̄ uidelicet excedit in gētis multitudine, & i latitudine caporū. Sed si attendimus ad ipsū numerū bellatorū, qui est mille, ut historic tradūt, s̄m unā expositionē politia Platonis & Socratis cū ciuitate cōcordat Romuli primū cōstructoris urbis, a quo & istud nomen miles brigiēne habuit, uñ & miles dicitur electus ad belladum: ex numero mille, quia mille erāt tūc expediti bellatores ab ipso electi ad pugnadū contra aduersarios urbis, ut contra Sabinos primo, ulterius uero cōtra Samnites, & sic in hoc cōcordabat Romulus cū Socrate & Platone, licet primus cōditor urbis p̄ lōgū tēpū philosophos antecesserit sepe dictos. Alio modo dicitur les quēsi un. ex mille, iuxta qd scriptura uolē cōmēdare sanctū David de cōstantia & fortitudine. Dicitur Opulc. S. Tho. Aquina. AA 1 inquit,

Inquit, meus candidus & rubicundus electus ex millibus, ut sic importet quandam excellentiam in pugna, quos scriptura sacra expeditos vernaculos appellat in Genesi. Sic enim scribitur de Abraham, quod contra quatuor reges processit cum trecentis decem & octo expeditis vernaculis, qui quinquemque reges deuicerant capto Loth nepote eiusdem Abraham cum tota familia: unde satis credibile videtur, quod maiorem habuit multitudinem ad pugnandum, sed isti nominantur propter ipsorum probitatem ad inuadendum. Sic & Gedeon trecentos elegit de populo Israelitico ad pugnandum contra castra Medianarum, ut in libro Iudicum traditur, quos probauit diuino mandato esse aptiores ad pugnam, ex eo quod transiens populus quosdam aquas, omnibus ex populo bibentibus ex aquis praedictis & genua flexerunt, illi soli lambuerunt ut canes non poplite flexo. Tales igitur sic electos non videtur possibile mille in ciuitate reperiri, & multo minus quinque millia, & sic vera est sententia Aristotelis contra Socratem & Platonem, si sic intendunt. Secundum vero quod Aristotele improbat, est de distinctione bellatorum, quasi alij ciues sint immunes a bello, ut consiliarij, & artifices: quod non est verum ubi sit aggressus multitudinis hostium contra ciues. Quamuis autem bellatores sint aptiores ad pugnam, quia experientiam habent, & pugnandi artem, & ut ait Vegetius, Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit, ipse tamen multitudinis sustinere non possent nisi cum multitudine. Sic. n. Iudas Machabeus defecit, quia cum paucis pugnavit contra multitudinem Bacchidis principis Demetrii regis recedente ab ipso multitudine sua gentis, sicut patet in 1. libr. Machabeorum. Hinc est etiam quod quamuis Saul elegerit tria millia virorum ad defensionem sui regni (duo. n. millia erant cum ipso, ubi ipse curiam tenebat, ut in Magmas, & in Bethel, mille vero cum Ionatha in domo propria, ut in Gabaa Beniamin) nihilominus contra multitudinem hostium multitudine usus est: unde cum Naas Ammonites rex eiusdem regionis obsideret cum multitudine Iabes Galaad, trecenta millia de filijs Israel congregauit in castris, & triginta millia de tribu Iuda ad expugnandum Ammonitas praefatos, ut scribitur 1. Reg. Sed aduertendum quod militaris disciplina Vegetij in 3. lib. secundum sententiam Lacedaemoniorum, siue Atheniensium, restringit numerum in exercitu armorum, videlicet ad decem millia peditum, & duo millia equitum, vel ad plus viginti millia peditum, & quatuor millia equitum, ostendens magnam multitudinem esse damnosam, tum quia difficiliter regitur: tum quia laboriosius in victualibus prouidetur. Ibi demum est cum exercitu computat non solum tyrones, sed etiam auxiliares, quod ad alios ciues referimus, qui non erant militiae deputati: & praeterea idem Vegetius in 1. lib. ubi docet eligi tyronem, ad agricolas & artifices magis remittit, eo quod assueti sunt ad labores. Assumendi sunt igitur ciues ad pugnam non solum bellatores distincti in quocumque genere sint, siue consiliarij, siue artifices, siue agriculatores, dummodo dispositionem corporis habeant, unde non impediatur a pugna, ut sunt homines corpulenti & ponderosi ad ambulandum. Ciues nimis delictis dediti, homines etiam prouecti aetatis, quos emeritos habebant antiqui Romani, homines etiam quos diuina lex prohibet ad pugnam, hos excludere a pugna dignum videtur, ut patet in Deutero. quos lex praedicta prohibet, instante exercitu, & acclamante praetore. Vbi quatuor genera homi-

num ponuntur, qui a pugna excipiuntur ibidem, videlicet qui adificasset nouam domum, & non ea fuisset usus: vel qui plantasset nouam vineam, qui in proximo uxorem duxisset. Quae quidem tria intentione distrahunt a pugna, & ex hoc efficitur minus audax. Quartum genus est nimis timentium mortem, qui a sacra scriptura formidolosi vocantur. Vegetius etiam in principio primi libri, inter artifices quinque genera hominum dicit excludenda a castris, videlicet piscatores, aucupes, dulciarios, id est, qui delictis intendunt, lencones, id est, qui molles sunt & flexibiles. Item, qui videntur intendere ad genera, id est, ad opera muliebria, ut sunt opera textrina, siue uenerica. Caterum de ordine castrorum, siue exercitus, & ipsius rectoribus, seu motoribus, non est praesentis negotij: quia nostrum non videtur congruum docere pugnare, vel de eiusdem pugnae gymnasticis agere, sed solum ueram tradere politiam, per quam si ad ueram pertingamus, disponimur ad uiuendum secundum uirtutem, & quasi participamus caelestem, quae est ciuitas Dei, de qua gloriosa dicuntur.

CAP. XI.

Hic declarat de politia Hippodomi philosophi, qui reprehenditur quantum ad genera hominum, quia ponit solum tria, & quantum ad numerum populi.

Praeter has autem quamuis Philo. in 2. poli. multas pertrahet politias, inter alios tamen a supra dictis qui multum de politia tractauerunt, fuit Hippodomi philo. Eurifontis filius, sed Milesius patria, unde Thales unus ex septem sapientibus origine traxit. Hic. n. suam politiam ex multis, & ad plura ordinauit, & primo quidem in ea numerum multitudinis determinatum tradidit ciuitate circa decem millia uirorum: quem numerum sufficienter putabat in omni ciuitate, cuius forte fuit motiuum, quod superius traditum est de castris, quia melius gubernantur, & in uictualibus potest per rectores congruentius prouideri. Dicitur autem multitudinem ad tria genera hominum reducebat, ad bellatores uidelicet, artifices, & agricolas. In qua quidem diuisione sic ponebat eos esse distinctos, & nec bellator ad cultum terrae, nec ad negotiationes, nec agricola ad arma transferebat. Horum autem generum hominum sufficientiam dicebat esse, quia ordinatur ad conseruationem humanae uitae. Agricola quidem quantum ad uictum, artifices autem quantum ad tegumentum, sed bellatores ad honorum suorum firmamentum, siue custodiam. Sed si ad ea quae dicta sunt supra, & infra edicendum, facilius error dicitur philosophi percipere possumus ex iam dictis: quia in politia determinatum numerum dare non possumus, sed multiplicatur in ea populus uel propter amenitatem loci, uel propter samam regionis, uel propter fecunditatem generis. Rursum, uidemus ciuitates, quod quanto magis abundant in gente, tanto maioris potentiae & famosiores iudicantur, nec propter hoc impediuntur in regimine, si per officiales bene disponantur & rectores, quia poena in legibus instituta hominum arcet malitiam, & sunt in politia medicinae quaedam, ut tradit Philo. in 2. ethic. Nec iterum distingui sic debet, quin cum opportunitas hoc requirit, illa tria genera sint admittenda: quia artifices & agricolae aliqui sunt bellatores, cum de istis duobus generibus hominum praecipue eligant tyrones, ut dictum est supra ex uerbis Vegetij, & eductio dicitur de bellatoribus ad artifices

tifices & agricolas, cum de eis saepius assumantur, sed & sua diuisio de solum tribus generibus hominum non est sufficiens, quia relinquit consiliarios & sapientes, qui sunt principalis pars politicae, sine quibus conuenienter politia ipsa non regitur: ut. n. historiae tradunt, Demosthenes Atheniensis praefatos viros peritos vel quoscumque senes expertos sic se habere ad politiam diffinit, ut canes ad gregem, quorum custodia arcentur lupi, sic & se habent sapientes & aduocati in ciuitatibus, quia canes sunt populi, unde Tullius scribit in libro de officijs quod Solon plus profuit rei publicae ciuitatis Atheniensis, quae legibus & institutis eius erudita fuit, quam uictoria Themistoclis: quod bellum gestum fuerat consilio magistratus siue senatus instituti ab eodem sapiente, qui fuit uas de senem: unde & in Eccl. 1. 6. c. scribitur. Melior est sapientia, quam arma bellica. Vegetius etiam de arte militari, & Valerius Maximus de Aristotele referunt, quod cum esset uitae supremae, reliquias senilibus atque rugosis membris in summo literarum otio uix custodit, adeo ualenter pro salute patriae incubuit, ut eam hostilibus armis quasi solo aequatam in lectulo, Athenis iacens eriperet, & quantum ad hoc simile in eod. lib. Ecclesiaste. 9. c. scribit de sapiente. Ciuitas parua & pauca in ea uiri, uenit contra eam rex magnus, & uallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio, sicut accidit de Athenis per Philippum regem Macedonum, ut historiae tradunt. Inuentus est in ea uir pauper & sapiens ut dicitur philosophi, quorum fuit proprium mundum spernere, & quasi uita religiosam eligere, sicut Hiero. scribit, & postea subditur in eod. li. quod liberauit urbem per sapientiam suam. Concluditur ergo ex praemissis, consiliarios non debere excludi a politia. Eodem etiam modo, nec rectores, cum sint caput uniuersitatis ciuiliis, ex quo totum corpus dependet.

CAP. XII.

Refert etiam opinionem eiusdem, quantum ad possessiones, quas in tres partes diuidit, & in quo saluatur sua positio.

Sunt autem & alia, quae dicitur Hypodomi posuit in sua politica, ut est de distinctione possessionum, quia in tres partes distinguebat possessiones totius regionis ciuitatis. Quasdam enim deputabat ad rem sacram, quae scilicet diuino cultui dedicabatur, ut sunt hodie bona ecclesiastica, quasdam autem assignabat communes, quae bellatoribus dispensabantur, quasdam uero proprias, quae agricolis debebantur. Artificibus uero nihil assignabatur, eo quod ex arte sufficienter uiuere possent. Sed haec diuisio, & si in sufficiens uidebatur in multis, in quantum tamen ad aliquid laudabile erant, in eo uidelicet quod diuinae reuerentiae deferrebat. Quam quidem & iure naturae, & iure diuino debemus, sic enim mos fuit apud Antiquos Romanos, ubi uiguit disciplina. Unde Genes. 47. scribitur, quod tota terra Aegypti imminente fame tempore Ioseph, in seruitutem redacta est regis, praeter terram sacerdotum quae uidelicet sic erat dedicata Deo, quod alienari non poterat, sicut nec hodie possessiones Ecclesiae, nisi multum legitimis casibus. Philo. etiam refert in sua Metaphysica, quod Aegyptij fuerunt de primis Philosophiae uacantibus, & praecipue in mathematicis artibus, cuius rationem assignat, quia gens illa sacerdotibus plus uacare permittitur ex abundantia, uidelicet

eorum quam habebant ex possessionibus eis concessis, per quae tollitur sollicitudo in quaerendo uictum, & quamuis lex Moysa prohibeat sacerdotibus inter fratres suos possessiones habere, plus tamen eis concessit, dum omnium ciuium possessiones in parte fructuum percipiunt, uidelicet decimarum. Unde Malach. 3. scribitur. Afferte, inquit, omnem decimationem ut sit cibus in domo mea, & de hoc quasi de opere perfectae iustitiae se ille Pharisaeus extollit in Luca. Decimas inquit do, uidelicet sacerdotibus & leuitis, omnium quae possideo. Rationabile etiam erat, quod Hypodomi debellatoribus seu militibus ordinauerat, ut stipendia perciperent de bonis communitatis sicut communitati deseruiunt. Sic etiam Romana respublica statuit, ut de publico gratio uiuerent. Quo quidem titulo dicit Ioannes Baptista militibus, ut in Luca scribitur. Ekote inquit contenti stipendijs ueltris. & Apollolus in prima epistola ad Corint. 9. Quis inquit, militat stipendijs suis unquam? Sed in hoc sua deficiebat politia, in quantum solis agricolis proprias assignabat possessiones, nisi forte hoc dicatur ratione agriculturae, quia hic est proprius eorum actus: unde agricolae proprias dicuntur possessiones habere, quantum ad culturam. Ceteri uero ciues, quantum ad usum. Alias esset imperfecta politia & defectiua. Constat enim possessiones ut dictum est supra in 2. lib. inter naturales diuitias computari, quae sic uocantur, quia homo ipsis naturaliter indiget ut necessaria humanae uitae, & propter ipsarum amenitatem, ad refocillationem animae: unde primus homo primo usus est eis diuino mandato, quia collocatus est in paradiso, quem Dominus plantauerat diuersis arborum generibus, ut operaretur & custodiret illum operatione quidem delectabili sine fatigatione, ut Augustin. exponit 8. libr. super Genes. ad literam. De primis etiam filijs Adae uidelicet, Cayn & Abel historiae Genes. narrat, quod prima arquam didicerunt, fuit gubernare diuitias naturales, quia Cayn factus est homo agricola. Abel autem custos ouium. In hoc uolens ostendere, ipsas esse institutas ad indigentiam uitae, ergo non solis agricolis erant assignandae possessiones, ut Hypodomi dicit. Ad perfectionem igitur politicae requiritur, ut non solum agricolae proprias habeant possessiones, sed etiam alij, nisi eo modo quo supra est declaratum, & tanto amplius abundant, quanto in altiori culmine sunt constituti, ut supra de regibus est dictum, ut iam patuit, ne forte ex nimia cura rerum temporalium distrahantur a rebus bellicis, uel ipsorum nimia amenitate mollescant, quod cedit in politicae non modicum detrimentum. Unde & ipse Hypodomi proprias eis auferebat possessiones, ut solis armis intenderent.

CAP. XIII.

Ponit opinionem eiusdem circa iudices, & assessores politiae, ubi diuisionem facit multiplicem, & notabilem, circa ea quae sunt agenda per iudices.

ET quia Philo. de dicto Hypodomi longum adhuc sermonem fecit circa suam politiam, & de ipsa multum est dictum, sub copendio accipienda est sua traditio, quae restat. Omnium. n. referre politias, cum quilibet ciuitas suam habeat & diuersam, laboriosum esset scribere & fastidiosum audire. Illud autem in quo multum in ista dictus Hypodomi, fuit de iudicijs, ut refert Aristot. Opusc. S. Tho. Aquin. AA 3 in

in 2. poli. Primo quidem de iudicijs respectu sui, quia omnia iudicia ad tria reduxit, in quibus homines litigant, videlicet vel de damno rerum, vel de iniuria in personam: & hoc dupliciter, vel de offensa in verbo, vel de gestu quod dehonorationem Arist. appellat, secundum dictum philosophum, vel est de laesione siue percutiendo, siue vulnerando, quam Philosopho mortē vocat, quia ad mortem ordinatur, de quibus longus est sermo in iure ciuili, & hæc iniustificationem vocat ibidem, quia contra iustitiam exercentur. Distinguebat etiam de iudicijs ex parte iudicantium, quia ad duo genera referebat, videlicet ad patronum ordinatum. Secundum vero erat prouocatorium, quod ipse principale vocat, in quo erat appellationis refugium, & istud, vt Philoso. narrat in 2. poli. volebat constitui ex senioribus electis ciuitatis, qui male iudicata reuocarent, quos Thufci antianos, vel priores vocant, & ad hoc sunt inuenti. Interdum autē est iudicium constitutum ad idem, sic nominatus quasi curam gerens politia, ne lædatur per iniustitiam, vt faciunt collegiorum oiconomi. Itē, statuit dictus Hypodomus in sua politia in vtroque pratorio tam ordinario, quā principali, vt iudicia fierent sine collectione sapientū sed quilibet scriberet singillatim in pugillaribus de sententia ferenda suum consilium, quam ordinario, vel iudici appellationis secreto porrigeret, cuius causam Arist. assignat, ne forte timore ciuium deieret, & declinaret a vero: quem modum hodie politia Thufcorum obseruauit ponendo fabam, siue denarium in piscidibus deputatis ad affirmatiuam, vel negatiuam super rebus agendis pro republica, siue pro condemnando, siue pro absoluendo ciuē. Item, statuit idē Hypodomus in sua politia quādam leges pietate plenas, & iuri naturæ consentaneas circa quædam genera hominum. Primo quidem quantum ad sapientes, vt si ex eis aliquis ordinaret expediens ciuitati, vel castro, honorem consequeretur iuxta meritum operis, sicut factum est Ioseph per Pharaonem, vt in Genesi scribitur, & sic accidit Mardocheo per Assuerū, & hic propter beneficia quæ uterque contulerat, vnus quidē regiōni, alter vero principi. Hoc idem ē de bellatoribus præcipit, vt si aliqui eorū morerentur in bello ob defensionem patriæ & bonū ciuitatis, ipsorum nati acciperent cibum de ærario publico. In quo quidem Romana respublica maxime conatum adhibuit victoriosos milites honorare siue in morte, siue in vita, ut historia tradunt: sed præcipue in filijs, quia in eis cū sint ipsorū similitudo, satis perpetuatur memoria, vt verū sit quod in Ecclesiastico scribitur. Mortuus est enim, & quasi non est mortuus. Similē. n. reliquit post se, videlicet in beneficio adepto causa patris. Item, statuit quod totus populus, videlicet tam bellatores, quam artifices, quam etiam agricolæ, principem eligerēt: nolebant. n. principem per successionem, quemadmodū pro maiori parte obseruauit ciuitates Italiae. Item, statuit, quod princeps de tribus haberet curā præcipue, videlicet de rebus communibus, de peregrinis, & orphanis: Orphanos vocans omnes impotentes, qui non possunt sua iura consequi. Quod & lex diuina specialiter præcipit, seo quod eisdem alij de facili lædunt propter impotentiam resistendi. Ista sunt igitur quæ de politia tradit idē Philoso. Et quamuis idem Philoso. in 2. poli. ipsam reprehendat in multis quæ disputabilia sunt in vtramque partem, sicut actus humani cū sint de materia contingenti, multa tamen laudabilia scribit, & quæ cum politia Romana concordant, si-

cut infra videbitur Et hæc de ipso intantū ad præsens sunt dicta.

C A P. XIII

De politia Lacedemoniorum, quam reprehendit circa regimen seruorum, & mulierum, & circa bellatores.

Nuncigitur ad alias politias procedendum, quas Philoso. refert in prædicto li. 2. vt Cretensium & Lacedemoniorum, quæ clarè videbantur & ex fama regionis, & ipsarum antiquitate, & earum auctore. Et licet in multis Aristoteles commendat politiam prædictam, multa tamen ibidem reprehendit. Primo quidem de remissione quantum ad seruos, quia non vt subditos, sed vt amicos eos habebant, & inde lasciuebant, & efficiebantur elati, & concitabant rixas in cōfinibus Lacedemoniorum contra tyrannos, vt de eis illud competeret, quod in Prouerb. 29. c. dicitur. Qui delicate a pueritia nutrit seruum suum, postea illum sentiet contumacem. Item, ibidem dicitur. Seruus verbi non potest emendari, quia quod dicit intelligit, & respondere contemnit. Sed forte hoc non sine ratione contingit interdum, quando imminet pugna cum hostibus, quia tunc serui manumittunt, eo quod audaciores sunt ad aggrediendum. Vnde in 3. lib. Regum scribitur, quod rex Achab p̄pedisse quos ciuitatis ex mandato Dei Syriam percussit & fugauit. Propter quod historia Romanæ tradunt, quod post conflictum ipsorū apud Cannas tanta fuit ipsorum strages, quod coacti sunt relegatos & proscriptos reuocare, ac seruos libertate donare, ex quibus aciem fecerunt ad defensionem vr̄bis. Quia ergo Lacedemonij infestos habebant confines, ideo seruos leuius tolerabant. Lacedemonij enim confines erant, vt ipse Arist. dicit, duabus regionibus, Arcadiæ videlicet, & Mesenæ, item Thesalonica: ab alia autem parte Achaia & Thebeis, qui antiquitus multum viriles fuerunt. Reprehenduntur ergo Lacedemonij si populares, quos seruos vocant, sustinent non refrēnando eorum stultitias ex iā dicta causa. Sed tolerari possunt, si confines sunt nimis infesti, vt dictum est supra, quia prædictis seruis datur audacia ad inuadendum & refrēnandum malitiā hostium, & ex eadem causa dabatur libertas mulieribus, vnde efficiebantur lasciuæ. De hoc enim a Philosopho reprehenduntur, quod suas mulieres non restringebant a discursibus, quod mulieri est laqueus libidinis, vt de Dina accidit filia Iacob, sicut i Genesi c. 34 scribitur, quod oppressa fuit a Sichem filio regis Emor, quia sine custodia discurrebat per regiones. Vnde in Ecclesiastico. 26. cap. dicitur. In filia non auertente se, firma custodiam, ne inuenta occasione, abutatur se. Ita & de Lacedemonijs continebat, quod viuebant voluptuose propter nimiam libertatem. Sed eos excusat Aristoteles propter ipsorum nimiam bellorum exercitia, quæ habebant Lacedemonij: vnde vxores eorum cogebantur discurre ad gubernationem familiarum: sed si alias sustinuisent ipsorum viti, mala erat politia. Tertium autem quod Aristoteles disputat de Lacedemoniorum politia, est circa milites, utrum deberent vxores habere, vel mulieribus coniūgi: quia si hoc est, distrahuntur a pugna. Ex actu enim carnalis delectationis mollescit animus, & minus virilis redditur, ut dictum est supra: & sententia est Platonis, ut Theophrastus refert, quod militariibus rebus intentis non expedit nubere. Sed Aristoteles

les istud reprobat dicto 2. lib. quia bellatores naturaliter sunt proni ad luxuriam. Causa autē assignatur in quodam libello, de problematibus, translato de de graeco in latinum Fredrico Imperatori. Sed Philosophus ibidem introduxit Hesiodi poetæ fabulam, quod Martem cum Venere iunxit: vnde si abstineant a mulieribus, prolabantur in masculos, & ideo Aristoteles in hoc reprobat Platonis sententiam: quia minus malum est mulieribus carnaliter commisceri, quam in vilia declinare flagitia. Vnde Aug. dicit, quod hoc facit meretrix in mundo, quod sentina in mari, vel cloaca in palatio. Tolle cloacam, & replebis fœtore palatium: & similiter de sentina. Tolle meretrices de mundo, & replebis ipsum sodomia. Propter quā causam idem Aug. ait in 13. de ci. Dei, quod terrena ciuitas vsu scortorum licitam turpitudinem fecit. Hoc etiam vitium sodomiticum ipse Philoso. in 7. ethi. dicit accidere propter vitiosam naturam & peruersam consuetudinem: & horum etiam non est conuenientiam, vel inconuenientiam assignare, cum non sint p̄ se delectabilia humanæ naturæ, vnde medium virtutis ibi esse non potest: & hoc concordat cum Apostolo ad Ro. 1. qui tales actus ignominia passionem appellat. Quartum autem quod Aristoteles reprehendit in Lacedemoniorum politia, est de inæquali diuisione possessionum, quia vnus ciuis quali totam occupabat regionem, ex re, videlicet pecuniaria, sicut sæpius accidit de steneratoribus: alij vero ciues expoliati fu- giunt, & sic remanet politia nuda. Item, circa vxores, quia in bonis defuncti vxor ratione dotis duas occupabat partes, sicut accidit in Francia de medietate bonorum: residuum vero distinguebatur, seu distribuebatur hæredibus, & pro suis legatis. Sed quantumcūque toleretur apud Lacedemonios de alijs ciuibus diminutio possessionum, quantum tamen ad bellatores sustineri non debet, quia per eos ciuitas conseruatur in sua virtute. Hoc autem Arist. accidisse Spartiatibus, hoc est, Lacedemonijs dicit, quia ad nihilum sunt redacti propter dictam causam, cum tamen soliti essent habere decem millia bellatorū, quod non erat modicum apud veteres. Isti autem sunt illi Spartiatæ, de quibus agit in 2. Macha. qui propter virilitatem animi cum Iudæis & Romanis specialem habebant amicitiam.

C A P. XV.

Reprehendit etiam dictam politiam quantum ad leges filiorum & iudicium, mouens quaestio- nem, utrum pauperes sint eligendi ad regimen politicum.

Est & aliud quod reprehendit Arist. in dicta politia, de generatione videlicet filiorum. Sauerat. n. in sua politia ad prouocandū ciues, quod zelaret multiplicatio- nē prolis, quod qui tres haberet filios, assumetur ad dignitatem publicorū negotiorū: et qui quatuor, esset sine vestigali. Hoc autē erat causa depauperadi ciues: vñ fiebant impotentes ad inuadendum hostes, & hoc fuit in eis causa dissensionis, vñ regio diminuta est in virtute. Istud autē reprehensibile esse in ratione fundatur: quia quod quis generet plures, non est virtutis, ex qua quod meretur præminentia, puta, vt in bellando pro re- publico est virtutis fortitudinis; vel in consulendo ciuitati, quod pertinet ad prudentiā, vel in regēdo ciues, quod pertinet ad iustitiā, vel in conuersando honeste

cum eis, quod pertinet ad temperantiā. Sed quod in generando quis mereatur præmiū in Repu. hoc non est virtutis, quia etiam uilis homo potest habere uirtutē generatiuam meliorem: unde quod in hoc honoretur, non est dignū, quia honor non debet nisi pro virtute, ut Philo. dicit in 1. eth. In omnibus igitur actibus politia inter ciues æqua debet esse ponderatio oneris & honoris, præter quā in prædictis, ut verū sit quod dixit Dauid, sicut in 1. Reg. scribitur recuperatis spolijs de Sicelech contra Amalecitas. Æqua, inquit, erit portio eū- tis ad bellum, & remanentis ad sarcinas. Et quamuis lex moyseca sterili maledictionem imprecetur, ut in Exod. & Deuter. est manifestū, & ad multiplicandam generationem plurium uxorū sit facta concessio, hoc non fuit ibi concessum nisi ad uirtutē, referendo ad cultum diuinum, sicut Aug. dicit de ciui. Dei. Aliud autem quod reprehendit Philo. in Lacedemonijs, tñ ipsorū corrupta fuit politia circa electionem iudicū, est: quia eligebantur pauperes, qui egestate cōpulsī, corrūpebantur pecunijs a maioribus, & inde opprimebatur iustitia, & exercebantur tyrannides. Cōparatione ergo istius politia. democratiam Philoso. magis commendat: quia deficientibus in ciuitate hominibus uirtuosis ad regimen, ex quibus constituitur principatus, qui aristocratia uocat, melius regitur p̄ diuites malos, ex quibus constituitur principatus, qui appellatur democratia. Non ergo expedit politia pauperes assumi & cupidos ad iudicandum. Vnde nar- rant historia, quod duo uiri per consules Romanos fuerant electi ad gubernandum Hispaniam, quorū unus nimis pauper, alter nimis, erat auarus. Cumque delatio facta fuisset in Capitolio de ipsis, quia de hoc litigabāt, Scipio Africanus de neutro consuluit, utrū que corruptorem diffiniens politia, siue cuiuscūque regiminis, quia se habent ad ciuitatem uelut sanguisuga ad corpus humanū. Vñ in Prou. 30. dicit. Sanguis uicæ duæ sunt filia dicentes, Affer, affer, quasi ad hoc sit principalis eorū intentio extorquere pecunias. Sed quid dicemus de Fabritio consule, qui pauperrimus fuit, ut scribit Valerius Maximus? Item, de Lucio Valerio, de quo dictū est supra, qualiter i summa paupertate mortuus est? Ad hoc autē distingui oportet de dupli- cipi indigentia, uoluntaria. s. & necessaria. Voluntaria habuit Christus & sui discipuli, & hanc habuit Fabritius & alius consul Romanus, qui ut fideliter gubernaret repu. diuitias contēpserunt. Maluit enim Fabritius diuitibus imperare, quā locupletē fieri, ut dictū est supra de ipso. Hæc ergo non repellitur a regimine, sed secūda necessaria: quia talis raro, uel numquam bene regit, uel consulit, nisi i tuo appetitui uacuo satis detur, cuius rō & differētia de utraq; paupertate haberi potest ex diuersitate finis. Finis autē paupertatis uoluntariæ est bonū honestū, siue bonū uirtutis. Finis uero necessariæ inopiæ est bonū utile, ad quod appetitus eius est pronus: hoc autē est cuius gratia aliquid agitur, vt Philo. dicit. Quicquid ergo agūt qui talem habent indigentia, ad hunc finē deducūt ut suū impleāt uentrē & bursam. Sed qui uoluntaria, sicut contēpti- uij diuitiarū, ordinant oia ad uirtutē: & ideo cū gubernant, uel regūt ciues, semper in eis bonū uirtutis intēdūt, quod est bonū humanū, ut idē Ari. dicit in 1. ethi. Amplius autem natura nihil frustra operatur, ut dicit Philoso. in 1. de celo. Appetitus uero eius qui non habet diuitias ex necessitate, & non uolūtate, semper tendit ad habendum diuitias. Si ergo non consequitur, erit frustra: & ideo natura appetitus ad hoc im-

pellit, sicut refugiens vacuum, quod sustinere non potest. Ergo difficile est vitare, ut non insequatur quocumque modo ad habendum diuitias. Periculosum est igitur politiam, siue reipub. pauperem assumi ad consulatum siue ad iudicatum, ut Philo sophus dicit, nisi quando paupertas est placida: quia tunc est refecata cupiditas, quae omnium malorum est radix, ut scribit Apost. Talis. n. indigens ad regimen politiae est optimus, de quo in Ecclesiast. scribitur, quod inuentus est vir pauper & sapiens, qui liberauit urbem per sapientiam suam, nulla videlicet cupiditate impeditam.

CAP. XVI.

Redit adhuc super politiam Lacedemoniorum quantum ad ipsorum regem, reprobans modum quem tenebant circa ipsum, ostendens inconuenientia quae sequebantur ex hoc.

Post hoc autem & super Lacedemoniorum regimen est agendum. Volunt enim historici, ut Iustinus Hispanus magnus gestorum scriptor, dictam ciuitatem habuisse regem, & ipse Aristot. in 2. polit. hoc affirmat, quod rex esset respectu regionis & prouinciae, sicut in Vrbe contingit. Hoc etiam videmus in multis partibus Europae occidentalis & borealis, quae regem habent, & quilibet ciuitas suas leges, & politiam, puta, Francia, Hispania, Gallia, & Germania. Lacedemonij igitur, qui Spartiatum, siue Spartani, regem habuerunt, in quo Catellus regnauit, cuius Licurgus, ut tradit idem Iustinus, in pupillari aetate curam suscepit, ut in Cretensi politia patebit. Circa quod quidem regimen regis Spartiarum, seu Lacedemoniorum procedit Philosophus in polit. reprehendens ipsum de multis. Primo, de partitione regis, quia non sustinebant occasione inuenta, quod regimen esset perpetuum. Sed nec etiam ad vitam modum rectorum politicorum seruare volentes, quod in praedictum non modicum videbatur esse regimini: quia in hoc enervabatur ipsorum potentia, & subditis dabatur occasio resiliendi a legibus obseruandis, & sic non poterant ipsorum reges facere viros perfectos & virtuosos, propter quam causam, licet dictus Philosophus non faciat mentionem, historiae tamen tradunt Lacedemonios fuisse gentem indomabilem, nisi quod per dictum Licurgum fuit morum maturitate, ac praeclearis legibus regulata, de quibus infra dicitur. Sequebatur etiam istud inconueniens, quod si quando ciuitas legatos mitteret, ut ipse Philosophus dicit, ad aliquam ciuitatem, vel prouinciam, siue regionem, cum quidam ex eis pugnarent pro rege, quidam autem hostes foret, cognoscebatur ipsorum dissensio: unde minus erant chari, & de sua legatione raro reportabant incrementum. Et aduertendum quod quamuis consules in Vrbe annuales essent, ut dictum est supra, & assignata causa est, sicut & magistratus Athenis, tamen non sic erat faciendum de rege, immo si non sit perpetuus, valde periculosum est ciuibus. Dictum est enim supra, quod haec est differentia inter regem & rectorem politicum, quod alter, videlicet politicus, solis legibus suae ciuitatis populū iudicat. Regalis uero princeps ultra leges quas inuenit, uel ante statuit, opportunis temporibus legibus, quas in pectore defert, utitur pro meliori exitu sui regiminis, ac suae gentis salute. Si ergo tales principes ad tempora regnent, contingit ipsos ad iudicandum esse praecipites siue contra ciues, qui de ipso amouendo fuerunt solliciti, siue alicuius rei adipiscendae cupiditate.

dine, uel ut amicis praestet gratiam, quam si regnassent non fuissent facturi. Quantum autem ad primum, habemus exemplū illius qui dixit in Luca. c. 19. exponendo ut litera sonat. Verum tamen inimicos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite hic, & interficite ante me. Hoc eodem modo ut historiae tradunt, Herodes occidit multos ex nobilibus Iudeorum, qui conabantur sibi regnum auferre. Quantum autem ad secundum, exemplum assumi posset de uillico iniquitatis in eodem Euangelio: quod extendi potest ad omnem gradum regiminis, quia gerunt uicem dominorum in terra, quod & principes orbis faciunt in respectu Dei. Cum enim timet amoueri ab officio, de arario publico dominij sui iugiter sibi amicos copulant. Ex quibus omnibus manifestum est, quod maximum est periculum alicui temporali rectori conferre regendi arbitrium in faciendo iustitiam. Sed si dominium est perpetuum, rector curabit de subditis sicut de re propria, ad quam quotidie & continuo sollicitatur quasi ad suas diuitias naturales, & ad in deficientem thesaurum. Propter quod sic ipse eos gubernat sicut pastor gregem, & sicut hortulanus plantam, quorum qualicumque laesio eis efficitur scandalosa.

CAP. XVII.

Ex eadem causa ponit quaedam in dicta politia Lacedemoniae reprehensibilia, quae erant materia dissensionis in populo.

Nerat etiam quaedam consuetudo talibus dominis in politia Lacedemoniorum ex eadem causa trahens forte originem, quia tales principes de Reipub. non curabant ut in eorum solemnitatibus & ostentationibus primum fierent exactiones in populum, unde grauari pauperes seditionem concitabant, & sic enervabatur politia. Propter quod ut de publico fieret arario, Philo in 2. lib. poli. magis commendat: quam quidem consuetudinem dicit in Creta fuisse, siue legem constitutam. Exactiones enim, siue uectigalia multiplicata in populo, nisi pro urgenti causa, ut puta pro conseruatione ciuitatis, uel religionis, ipsam conturbant, & sunt in ea causa dissensionis & litis. Ex hac etiam eadem ratione sequebatur aliud inconueniens, quod naturalis princeps distinguebatur ab ipsa, ex qua sequebatur diuisio animorum, & per consequens dissensio politica, quod non accidisset, si fuisset princeps perpetuus, quia quicumque fuisset dux ciuitatis, fuisset ei subiectus. Facit autem mentionem de nauali bello, quia Lacedemonij multum dominabantur mari. Concluditur etiam ex eodem forte malam esse politiam praedictorum, quia uiri militares non assumebantur qui essent fortes virtute, videlicet fortitudinis quae est una de principalibus inter quatuor, quae ciues exponunt se mortipro Republica, sicut Regulus apud Pœnos: sed habebant dicti milites, siue principes partem virtutis, quam Philosophus increpat in sua politica. Distinguit enim Aristoteles in 3. eth. duplicem fortitudinem, quarum alteram hic tangit, quae militaris dicitur, quae solis viribus innitur corporis, & hanc Philosophus vocat partem virtutis, siue fortitudinis, quia requiritur interdum in vera fortitudine. Alia est quae gratia Republicae se exponit, & non cedit, neque fugit periculis extrinsecis, de qua Seneca dicit in li. de Dei prouidentia. Fortissimos, inquit, sibi pares fortuna quae sit. Ignem experitur in Muro, paupertatem in Fabricio, exilium

exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, uenenum in Socrate, mortem in Catone: & de qua etiam dicitur in 1. Mac. per Mathathiam de filio. Iudas, inquit, fortis viribus a iuuentute sua sit uobis princeps, & ipse agat bella populi: pro qua hostibus gratia reipublicae non cedens, sed pro ea dissolutus corde in caede oppressus occubuit. Prima autem fortitudo est imperfecta, secundum autem perfectissima virtus. Assumere igitur ad bellandum siue principem, siue quemcumque militem qui non sit fortis secunda fortitudine, non est bonae politiae, quia sapius tales conuertunt in tyrannos, uel periculis cedunt, ut dictum est supra. Item, ex eadem causa, quia uidelicet princeps non perpetuus erat, nec ad vitam contingebat, non erant in politia Lacedemoniorum expensae communes pro bellatoribus, & inde sequebatur quod experti milites non gerebant bella populi propter defectum stipendiorum, quibus respublica prouidere non poterat, sed exponebantur idiotae, id est, inexpertae plebei uidelicet, & amatores pecuniarum: & hoc Aristoteles reprobat in dicto libro, quia saepius erant causa ruinae populi. Haec igitur de politia Lacedemonica intantum dicta sufficiant.

CAP. XVIII.

Hic declarat de politia Cretensi, & differentia eius ad Lacedemoniam, de authoribus dictae politiae, & de legibus Licurgi.

Pertractat etiam dictus Aristoteles in dicto libro de politia Cretensium, quam dicit traditam a Licurgo fratre regis Lacedemoniorum, cui nomen Polibita, patre Catilli, ut Iustinus refert. Item a Mino rege eiusdem insulae, qui fuerunt primi legum inuatores in Graecia, ad quas discendas profectus est Pythagoras, ipsaque Cretenses perdocuit, sicut idem tradit Iustinus, de quibus etiam duobus Philosophus in praefato libro mentionem facit. Et licet diuersae historiae de Licurgo diuersimode loquantur, nos tamen relationi eiusdem Iustini magis insistimus, quia praeclearissimus fuit historiarum scriptor antiquus: & hinc forte contigit Lacedemonios cum Cretensibus eadem habuisse politiam: unde Philosophus dicit Lacedemonios in hoc imitari Cretenses, quasi ab ipsis leges habuerint. Licet igitur in multis conueniant, differunt tamen quantum ad conuiuia & festiuitates, quia fiebant de communi arario apud Cretenses, quod dabatur ab incolis de fructibus & pecoribus quae offerebantur in sacrificijs in his quae ad Deos pertinent, quo modo inuenta sunt decimae. Alia differentia erat de mulieribus, quia Lacedemonij zelabant multiplicationem proles, Cretenses non tantum. Tertia differentia erat de agricultura, quia terras Lacedemoniorum colebant serui: terras uero Cretensium colebant incolae, per quos oblationes fiebant iam dictae. Quarta differentia erat, quia apud Cretenses eligebantur consules, siue sapientes, quos Bosmoym, id est, ornatos lenes vocabant non de omnibus sed de maioribus, & erant plures numero: sed Lacedemonij de omnibus, quos Aphorym dicebant, id est, procuratores Reipublicae, sed pauciores: & hoc quidem Aristoteles magis commendat, quod minor erat occasio concitandi turbam. Ratio autem dissensionis apud Cretenses, quia olim habuerunt regem, de quo dictum est supra, sed tempore Aristotelis non habebant nisi ducem quem dicti sapientes eligebant: unde quia populus numquam habebat electionem, fomentum erat

inuidia, & per consequens odij. Sed Lacedemonij & si haberent regem secundum beneplaciti tempus, eligebatur tamen a sapientibus assumptis de omnibus gradibus ciuium, & hoc videbatur consonum rationi, ut consensu totius consilij assumpti ad regimen populi fieret rex, ut hodie communiter faciunt ciuitates Italiae. Sic enim ciuitatis nomen importat, quae est secundum Augustinum 1. de ciuit. Dei, hominum multitudo, aliquo societatis vinculo colligata: unde ciuitas, quasi ciuium unitas. Cum ergo nomen ciuitatis omnes ciues includat, rationabile quidem uideatur ad regimen eius de singulis generibus ciuium debere requiri, prout exigunt merita singulorum, ac ciuiliis regiminis status. Politia ergo Lacedemoniorum quam Cretensium in hoc melior uidebatur. In multis igitur conuenientes dictae regiones, ut Philosophus tradit, in aliquibus tamen differebant eo modo quo dictum est supra. Et haec de politia Cretensium sufficiant quantum ad sententiam Aristotelis. Sed quia de Licurgo mentionem facit, quod historia de suis legibus narrat, congruum uideatur hic interserere. Tradit enim idem Iustinus hunc Lacedemonijs & Cretensibus scripsisse canones, ad quos obseruandos sub iuramento Lacedemonios obligauit usque ad reditum suae peregrinationis, quam ad templum Apollinis simulabat, ibidem in consulturus de ipsorum salute. Dictus ergo legislator in Cretam se transtulit, ibique moriens, suasque leges eisdem tradens, ossa sua in mari iactari praecipit, ut suis iuribus daret aeternitatem, quibus ipse primum documentum operis dedit. Leges igitur quas tradidit sub compedio idem Iustinus refert. Primo quidem auri, argenti quae materiam sustulit populo. Legendi senatum, uel creandi quos uellet magistratus potestatem permisit. Fundos omnium aequaliter inter eos diuisit, ut aequata patrimonium neminem potentiorum altero redderent. Conuiuari omnes publice iussit, ne cuiusquam diuitiae, uel luxuria in occulto essent. Iuuenibus uero non amplius una ueste toto anno uestiri permisit, nec aliquem cultius quam alterum progredi, nec epulari opulentius. Emi singula non pecunia, sed compensatione mercium iussit. Pueros puberes non in forum, sed in agrum duci mandauit, ut primos annos non in luxuria, sed in opere agerent & labore, nihil eos causa somni sustinere, vitam sine pulmento degeret: neque prius in urbem redire, quam uiri facti forent, iussit. Virgines sine dote nubere uoluit, ut uxores non pecuniae causa eligerentur, strictiusque uiri sua matrimonia coererent, cum nullis strenis dotis tenerentur. Maximum honorem non diuitum & potentum, sed senum esse statuit: nec usquam terrarum locum honoratiorem, quam senectuti statuit. Haec igitur sunt leges politiae Licurgi, de quibus Philosophus mentionem non facit, & de quibus disputare quales sint, longus esset sermo, & ideo omittitur ad praesens, non tamen contradicunt his quae a Philosopho dicta sunt de ipso.

CAP. XIX.

Hic declarat de politia Calcedoniorum, qualiter famosa fuerit: et in quo conueniebant Lacedemonij, et Cretenses cum ipsis, & in quo differebant.

Sed & de politia Calcedoniensi, nunc est agendum, quam Aristoteles multum commendat, dicens istas tres politias Lacedemoniorum, Cretensium, & Calcedoniorum apud Graecos magis fuisse famosas, quia

quia magis ordinata fuerunt secundum virtutē. Est autem Calcedonia ciuitas in Thracia sita, vbi celebratum fuit concilium quartum sexcentorum triginta episcoporum sub Leone primo praesente Martiano principe, quod non fuit sine magna copia regionis facultatem habere ad prouisionem tantae multitudinis praetorum. Huius ergo politiam Aristot. in 2. politici. praefert caeteris, quamuis praecedentes duae eidem plurimum sunt propinquae, cuius quidem perfectionis & bonitatis Aristot. tria signa subiungit. Vnum, quia officiales eiusdem vivebant ordinate, & sua tranquille exequantur officia cum quadam stabilitate morum. Secundum vero, quod inter eos in ministerio reipublicae satis videbatur esse concordia, nec unquam est ibi concitata seditio talis, vnde dignum essent in scripturis, vel quocumque modo de ipsa facere mentionem. Tertium autem argumentum suae bonitatis sumit Philosophus ex quieto dominio. Numquam enim inter eos surrexit siue dominus, siue nobilis, siue cuiuscumque potentiae, qui ibidem tyrannidem exerceret. Subiungit autem Aristot. communitatem quam habebant Calcedonij cum Lacedemonijs, sed Calcedonij excellentiori modo. Primo quidem in conuiujs & festis, quae fiebant in demonstrationibus honorabilium personarum quae faciebant utriusque per contributionem: sed Calcedonij honestiori modo, quia sine oppressione pauperum. Secundum autem in quo conueniebant, erat electio seniorum & regis: sed in hoc differebant, quia Lacedemonij assumebant quoscumque de populo, quos aphorum vocabant, & erant pauci ad quos pertinebat electio regis: sed Calcedonij plures eligebant & ex melioribus, quos & Aristot. principes appellabat, & erant in Calcedonia centum quatuor: quos ideo principes nominat propter virtutem sui regimini, in quo nemo melius principatus. Istos eodem Philosophus genios, id est, honoratos nuncupat, quorum officium erat & assistere regi, & ipsum eligere. Itē, in hoc differebant a Lacedemonijs, quia non eligebant de quocumque genere, nec ex indifferentibus, sed ex eligibilioribus secundum virtutem, cuius rei causam assignat Aristot. quia de vili loco assumpti ad principatum, ut pluries laedunt politiam, & laeserunt aliquando Calcedoniam, iuxta illud poetae Asperius nihil est humili cum surgit in altum. Vnde & in Ecclesiaste scribitur 9. c. quasi hoc sit in magnum detrimentum regimini. Est, inquit, malum quod vidi sub sole, & quasi per errorem egrediens a facie principis, positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum. Vidi seruos in equis, & principes ambulare quasi seruos super terram. Item, non semper eligebant de eodem genere, quia natura deficit saepius in successu suae proles: sed assumebant Calcedonij vbiicumque reperirent meliorem siue principem, siue genios, id est, honoratos senes, & in hoc imitabantur politiam aristocraticam, quae est principatus ex paucioribus & virtuosiss: quod quidem verum erat apud Calcedonios, quia rex cum aliquibus hominibus honoratis & virtuosiss tractabat quae agenda erant in ciuitate non requisito populi consensu, ut de Romanis scribitur in 1. Macha. quod consilium agebant trecentum viginti de multitudine, ut quae digna sunt gerant. Quamuis autem istud rex posset cum praedictis honoratis, interdum tamen requirebat populum de quibusdam agendis, & licitum erat populo consentire, vel non, ita ut locum non haberet, nisi fuisset acceptatum, postquam fuisset propositum populo, & tunc reducebatur status poli-

tiae ad principatum democraticum, quia haec fiebant in fauorem gentis plebae. Aliquando vero committebatur aliquid paucis, & tunc principatus oligarchicus vocabatur. Eligebatur. n. quinque ex diuitibus, quos Aristot. pentacontarchos appellat, ad quos pertinebat illos ceterum quatuor assumere honoratos, siue genios, & fuit proprium politiae Calcedoniorum: quae modum hodie obseruant ciuitates Italiae, & praecipue Thusciae. Hic est ritus seruatus fuit in vrbe toto tempore quo consulatus durauit. Primo enim creati sunt consules qui erant duo, postea dictator, & magister equitum, ut historiae tradunt, ad quos pertinebat totum civile regimen, & sic principatu aristocratico regebatur. Vterius inuenti sunt tribuni in fauorem plebis & populi, sine quibus consules & alij praedicti regimen exercere non poterant, & sic adiunctus est democraticus principatus. Processu vero temporis senatores acceperunt regendi potestatem, licet senatores primo a Romulo sint inuenti. Diuisit. n. totam ciuitatem in tres partes, in senatores, milites, & plebem, & tunc existentibus regibus, in vrbe tenebant locum senum, qui erant in Lacedemonia, qui aphorum dicebantur, siue in Creta quos bolmoym appellabatur, siue in Calcedonia, quos nominabant genios, ut supra dictum est: & quia senatores cum primis erant in multitudine, ideo tunc principatus Romanorum politicus dicebatur. Quando vero corrumpebatur politia per potestatem aliquorum, puta, tempore quo exorta sunt bella ciuilia, tunc regebatur oligarchico principatu. Haec pro tanto sunt dicta ad ostendendum regimen Graecorum multum concordare cum nostro etiam tempore Aristotelis.

CAP. XX.

Quomodo Aristot. tradit in politia Calcedoniorum documentum de electione principis, utrum diues, vel pauper sit eligendus, & qualiter pauper virtuosus sustentari debeat, & utrum uni principi competant plura dominia.

Tradit etiam documentum idem Philo. in dicta politia Calcedoniorum quantum ad electionem, ut non arte, vel fortialiter eligant, sed virtuosos: quia contingit aliquando tale sortem super pauperem cadere, cuius principatus est periculosus: quia ut ipse dicit, & supra est ostensum, impossibile est egere bene principari, ac legitime negotijs publicis posse vacare. Propter necessitatem. n. inhiat lucris, & resilit a virtute, nec sibi ipsi vacare potest ut quiescat animus, seu ut dicit Salustius de antiquis Romanis, sit animus in consilio liber. Tradit et documentum Philo. quod & Calcedoniae dicit contigisse in sua politia, ut si quando reperiretur pauper qui foret virtuosus, ad tollendam occasionem ne se lucris immergat illicitis, ut publica ei pvideat in necessarijs: unde & in omni regimine sunt instituta stipendia, siue de aeraio publico, ut Aug. dicit de verbis Domini, ne forte dum sumptus queritur, praedo crasseretur: siue de bonis cuiuslibet sub regimine constituti, ut sunt tributa & vectigalia, quae dominis debentur quodam iure naturae, sicut probat Apost. ad Ro. 13. Ideo, inquit, & tributa praestatis: ministri. n. Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Itē, in prima epistola ad Corinthios. Quis, inquit, militat stipendijs suis unquam? Quis pascit gregem, & de lacte eius non manducat? Sed tunc mouetur quaestio, quam Aristot. tangit in dicta politia, utrum ad principatum semper

per diues eligi debeat, quia in hoc datur materia ut homines sint amatiui pecuniarum quocumque modo, eo quod natura humana semper est appetitiua honoris, ut scribit Maximus Valerius. Ad quod ipse Philosophus multa dicit comparans oligarchiam ad aristocratiam, quia secundum primum principatum eligitur diues, sed iuxta secundum semper assumitur virtuosus. Siue ergo pauper, siue diues, dummodo uiuat secundum virtutem, assumendus est in vera politia. Sed minus periculum est de diuite, quia instrumenta sibi adsunt humanae vitae, per quae honeste suum potest officium exequi, salua tamen iustitia subditorum. Multa alia scribit Philo. de politia Calcedonienis, comparans adiuicem principatus: duo tamen concludit reprehensibilia de ipsis Calcedonienisibus. Vnum quod sustinebant principem plures principatus habere, quod Aristot. reprobatur, ostendens multo melius esse, vel dignius plures esse, vel conuenire ad unum principatum, quam quod vnus habeat plures. Ratio autem huius ex verbis Philosophi haberi potest ibidem, quia in diuersis principatibus actus vnus per alium impeditur: vnde dat istud principium, ex quo argumentum assumitur quod ab vno vnus opus optime perficitur, cuius rei gratia duo ponit exempla. Vnum de fistulizantibus, siue cytharizantibus & chorearijs, quia in opere sibi contrariantur, & in instrumentis. Fistula enim, siue cythara requirit hominem intelligentem in melodijs, & manus agiles & subtiles. Sed chorearius nihil horum requirit, quia sufficit homo etiam rusticus cum manibus crabrosiss. Ita & de diuersis contingit dominis contrariantur sibi inuicem, sicut fistulas choreario. Aliud exemplum introducit de nautico bello & campali, quia non est conueniens ut utrobique sit vnus rector, cum non habeant similes actiones. Alius est enim modus pugnandi in campo, & alius in aquis, & alia instrumenta requirit campale bellum, & alia nauale, & per consequens alias actiones: vnde concluditur inconueniens esse vnum dominum habere plura dominia, & ea bene posse gubernare propter contrarias actiones & instrumenta. Amplius autem & virtus est debilis in agente, quia vix homo sufficit ad sui regimen. Durum est enim ut qui nescit tenere moderamina vitae suae, iudex fiat alienis, ut Grego. ait. Multo ergo difficilius est habere multa regimina propter causas iam dictas.

CAP. V.

De politia Pythagorae, quam didicit a praedictis philosophis Minoe & Licurgo, & quomodo totus suus conatus ad hoc fuit, assuefacere scilicet homines ad uirtutes.

Præter dictas autem politicas, quas Philo. tangit in sua politia, inuenitur vna philosophica, de qua Aristot. mentionem non facit, videlicet Pythagorae, qui ipsum praecessit per duas hominum aetates, a quo nomen Philosophi exordium habuit, ut scribit Maximus Valerius. Non est enim ausus se nominare sapientem, neque se in numero septem sapientum computare, qui ipsum praecesserant, sed se philosophum appellauit, id est, sapientiae amatorem. Hic ut tradit Iustinus Hispanus, cum peragrasset Aegyptum ad perdiscendos syderum motus, originemque mundi, inde regressus Cretam, & Lacedemoniam profectus est ad cognoscendum leges Minois & Licurgi, de quibus dictum est supra, & in quibus suam fundauit politiam. Sed præ-

ter leges iam dictas, idem Iustinus hoc de ipso scribit, quod Crotonam veniens, populum in luxuriam lapsum: sua autoritate ad usum frugalitatis reuocauit. Laudabat quotidie uirtutem, & vitia reprimebat, casumque ciuitatum hac peste perditarum enumerabat. Tantum quoque studium ad frugalitatem perdiscendam multitudini persuasit, ut aliquos ex eis luxuriosos fuisse incredibile videretur. Tradit etiam Tullius de ipso, quod quibusdam harmonijs vitia in hominibus extinguebat luxuriae. Vnde dicit quod Tauromitanum iuuenem quendam libidine flagratem, cum audiuisset Pythagoras ad ostium amicem meretricis insanire, iussit psalterium spondem canere, & sic eum ad sanam mentem reuocauit. Matronarum quoque separatarum a uiris doctrinam, & puerorum a parentibus frequenter habuit, ut de ingressu religionis frequenter corripuit ex ignito sermone praedicationis, vel ex virtuosa operatione & excellenti vita doctoris. Docebat autem nunc hos pudicitiam, nunc illos modestiam, literarumque studium. Ut matronae aureatas vestes, caeteraque dignitatis suae ornamenta deponerent, uelut quaedam luxuriae instrumenta, omniaque in Iunonis eodem deferret, eidemque consecrarent suadebat, auferens matronarum uera ornamenta pudicitiam fore. Hic autem cum annos uiginti esset Crotonae, Meta pontum se transtulit, ibidemque decessit, cuius tanta fuit admiratio, ut de eius domo templum facerent, ipsumque pro Deo colerent. Scribit etiam Hierony. de ipso contra Iouianum, quod filiam habuit tantae pudicitiae, ut uirginitate seruans, choro simul uirginum iam praesesset, easque castitatis instruxit doctrina. Per quod apparet quod in sua politia ad hoc tota sua ferebat intentio, suusque conatus, ut homines traheret ad uiuendum secundum uirtutem, quod & Aristot. in politica docet: quin etiam omnis uera politia corrumpitur, si ab hoc sine declinetur.

CAP. III.

De documentis pythagoricis sub figuris, & enigmatibus traditis, & de duobus pythagoricis fidelissimis amicis.

Tradit etiam Hieronymus ubi supra quasdam leges Pythagoricas ob conseruationem suae politiae sub quibusdam paradigmatibus & parabolis more antiquorum traditis. Fugienda, inquit, sunt modis omnibus, & abscondenda, langor quidem a corpore, imperitia ab animo, luxuria a ventre, a ciuitate seditio, a domo discordia, & in commune a cunctis rebus interperata. Pythagoricorum etiam sunt ista, Amicorum omnia esse communia, & amicum se alterum esse: in quo maxime fuit eorum conatus. Vnde narrat Maximus Valerius de duobus Pythagoricis, seu Pythagore discipulis, Damone & Pythia, quod tam fidelem inter se iunxerunt amicitiam, quod cum alterum eorum Dionysus tyrannus morti adiudicasset, & is tempus ab eo impetrasset, ut prius quam periret profectus domum res domesticas ordinaret, alter vadem pro altero se tyranno dare non dubitauit. Appropinquante autem diffinita die, nec illo redeunte, cum vnusquisque tam temerarium sponsores stultitiae damnasset, is nihil se amici constantiam metuere praedicabat. Eodem itaque momento, eademque hora per Dionysium constituta, qui ea acceperat, superuenit. Admiratus tyrannus amicum suum, supplicium remisit, eorumque fidei

se coniungi desiderans, eos, vt ipsum in societate suae amicitia recipere, rogauit. Scribit etiam Hieronymus alia documēta seu leges, quas Pythagoras in sua tradidit politia duorum videlicet temporum maxime curam habere, mane videlicet & vespere, idest, eorum quae acturi sumus & eorum quae gessimus. Post Deum veritatem colendam, quae sola homines proximos Deo facit. Refert etiam Hieronymus super Ecclesiasten, Pythagoricam fuisse doctrinam, vt homines scholastici vique post quinquēniū taceant: postea vero eruditi loquantur. Item, alia documenta & leges de ipso reperiuntur sub enigmatibus tradita, quae Hiero. narrat contra Iouinianū. Stateram inquit ne transilies, idest, ne praetergrediaris iustitiam. Ignē gladio ne foueas, idest, iratum & tumidum animum verbis maledicis ne laceffas. Coronam minime carpēdam, idest, leges vrbium obseruandas. Cor nō comedendum, idest, mērorem de animo expellendum. Per viam publicam ne ambules, idest, ne multorum sequaris errores. Hyrudinem in domo nō habeas, idest, garulos & verbosos in tua societate non suscipias, & multa alia documenta vel his similia leges, quae in sua politia praedictus Philosophus tradidit magis ordinata ad regimē animae, q̄ corporis, qua regulata, corporalia facilius disponuntur. Et haec ad praesens de diuersorū politijs dicta sufficiat. Nūc vero de vera vita politica, siue per Philosophum tradita, siue per alios sapientes, in sequentibus est agendum.

C A P. XXIII.

In quo constat perfecta politia, ex qua accipitur felicitas politica, scilicet quando partes politicae sunt bene dispositae & sibi adinuicem correspondent.

Quia vero cum de politia agitur ad ciuitatē referatur, modus agendi de ipsa ex qualitate ciuitatis dependet. Ciuitas autem vt Augusti. dicit in 1. de ciuitate Dei, est hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata, quae vera virtute beata reddi. Haec autem definitio a sententia Philosophi nō discordat, qui in perfecto politiae regimine felicitatem ponit politicā, vt ex 1. Etymologiarum patet. Virtus enim qua rector politicus ciuitatem gubernat architecta est respectu cuiuslibet aliarum virtutum, quae sunt in ciuibus, quia ceterae virtutes ciuiles ordinantur ad istā, sicut ad militarem equestris & sagittaria. Et ideo in operatione eius cū sit virtus suprema, consistit felicitas politica, vt Philosophus videtur velle in commemorato iā libro. Sic enim de vera & perfecta politia cōtigit, quemadmodum de corpore bene disposito, in quo vires organicae sunt in perfecto vigore. Et si virtus suprema quae est ratio, ceteras dirigat inferiores potentias & ad suum moueantur imperium, tūc insurgit quaedā suauitas & perfecta delectatio virium in alterutrum, quam harmoniā vocamus: vnde Augusti. dicit in 3. de ciuitate Dei, q̄ Respublic. siue ciuitas bene disposita melodię vocibus comparatur, in qua diuersis sonis proportionatis adinuicem, fit canus suavis & delectabilis auribus, quae proprie fuit in statu innocentię regulata ex virtute originalis iustitiae praeter actum diuinę cognitionis: vnde causabatur cōtemplatiua felicitas, & etiā modo fm quamdam participatam virtutem in viris perfectis, vt nihil velint nisi qd̄ regula mādāt rationis, & quod Deo placet. Et ex hac quidē ratione mot⁹ fuit Philosoph⁹.

assimilare Rempub. seu politia naturali & organico corpori, in quo sunt motus dependentes ex vno mouente, siue ex duobus, vt sunt cor & cerebrum, & tamen in qualibet parte corporis est operatio propria primis moribus correspondens & inalterutrum sub ministrans: vnde hoc corpus diuini muneris beneficio animari asserit, & quod summā æquitatis nūc Dei agitur moderamine rationis: quod & Apostolus confirmat in 1. epistola ad Corinth. ostendens totam ecclesiam esse vnum corpus distinctum in partibus, sed vnitum vinculo charitatis. Ad veram igitur ciuitatem siue politia requiritur, vt membra sint cōformia capiti & adinuicem nō discordēt, & sint omnia sic disposita in ciuitate, vt iam est dictum. Amplius autem in causis & causatis & mouentibus & motis, ita videmus, quod est debita proportio ipso adinuem quantum ad influentiam, quia inferiora mouentur secundum superiorē motum, & superiora mouent quantum est inferiori conueniens, cum natura non deficiat in necessarijs. Si igitur talis est ordo superiorum ad inferiora & econuerso in qualibet natura creata, multo magis esse debet in natura intellectuali, quanto perfectior est interuentia. Si ergo talis dispositio suauitatem facit cōtemplando, multo magis operando. Et hinc Pythagorici moti fuerunt in caelestibus corporibus ponere melodiā, vt Philosophus dicit in 2. de cælo, propter ordinatos motus quos habent & indeficibiles, vnde insurgit summa suauitas: & quia ipsa fore dicebant animata, ex hac parte eis dabant felicitatem. ergo sic politice viuere perfectā & felicem vitam facit. Præterea ordo est partium dispariumque rerum, sua cuique tribuēs dispositio, vt Augusti. dicit in 8. de ciui. Dei. Per quam definitionem habemus diuersum gradum in politia, tam in executione officiorum, quam in subiectione siue obedientia subditorum: vnde tunc est perfecta socialis cōgregatio, quādo quilibet in suo statu debitam habet dispositionem & operationem. Sicut enim ædificiū est stabile, quando partes eius sunt bene sitae, sic de politia contingit, quod firmitatem habet & perpetuitatē quando quilibet in suo gradu, siue rector, siue officialis, siue subditus debite operatur, vt suae conditionis requirit a quo. Et quia ibi nulla est repugnantia, consequenter ibi erit summa suauitas & perpetua firmitas status, & hoc est proprium felicitatis politicae, vt Philosophus tradit. Hos autem tales rectores ciuitatis siue politiae pro conferuando in pace populo, describit nobis in Exo. c. 18. Ietro cognatus Moyſi, Prouide inquit de plebe viros potētes in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiā, & constitue ex eis tribunos & centuriones & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. & postea subditur. Si hoc feceris implebis imperiū domini, & præcepta eius poteris sustinere, & omnis hic populus reuertetur in pace ad loca sua. Quasi omnia subsistat in quadam suauitate mentis & pace temporis, ex quibus insurgit felicitas hominis, si tales sint gubernatores Reipu. quales hic ordinantur. Tale & Salustius dicit fuisse rectores Romanos: vnde Respu. ex parua facta est magna, quia in eis fuit domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neq; libidini neq; delicto obnoxius. In quibus tales actus virtuosī regiminis nobis tradunt, vnde perfecta & felix ostenditur politia.

C A P.

O P V S C V L V M
C A P. XXIIII.

Diuidit politiam tripliciter, & unumquamque partem prosequitur, & primo qualiter in partes distinguitur integra les secundum opinionem Socratis & Platonis.

Nūc igitur de his in specie est agendum, in quae siue in quas partes ciuitas, siue politia diuiditur. Quas quidem oportet accipere vel respectu totius ciuitatis, cui partes integrales respondent: vel respectu sui regiminis, aut vt ad negotia ordinatur bellica: quia secundum hanc diuisionem diuersa sortiuntur vocabula a diuersis historiarum scriptoribus & authoribus legum. Quantum autem ad primum modum tradendi, diuisionem accipere possumus superius tactam, quae est Socratis & Platonis, qui totā politiam in quinque colligebant partes. In rectores scilicet, cōsiliarios, bellatores, artifices, & agricolas. Aliam autem quae est Romuli primi principis vrbis Romae, qui vt historiae referūt, diuisit multitudinem sui populi in tres partes, videlicet senatores, milites, & plebē. Politia vero Hippodomi per tria genera hominum dicebatur & ipsa constitui, per bellatores, artifices, & agricolas, vt supra est traditum. Harum autem quaelibet sustineri potest, & rationem habet. Prima enim quae quinque hominum genera comprehendit, satis videtur conueniens. Si enim vires animae cōsideremus, quarum respectu nostra attenditur indigentia, vnde accipitur constituendi ciuitatem necessitas, manifestum est dictam diuisionem esse sufficientem. Partitur enim homo indigentiam respectu partis intellectiuae, vt possit viuere secundum virtutem, propter quod est sibi prouisa directio in agendis, ad quod ordinatur conciliatiua, quae ponitur a Philosopho inter intellectuales virtutes: Vnde in Ecclesiast. 3. 2. ca. scribitur. Fili, inquit, sine consilio nihil facias, & post factum non penitebis: & ideo in repub. siue in politia cōsiliarij sunt optima pars eius, propter quod a Plutarcho comparantur oculo, qui inter partes corporis est nobilior. Indiget etiā refrenatiua concupiscentiae, siue affectiuae, quae inordinata est, vt ipse Philosophus tradit: vnde ipsas ægritudines in 7. ethicorum appellat. Et inde necessarij sunt rectores ad corrigendum hominum malitiā: & propter quod Apostolus dicit, quod non sine causa gladium portat vindex in ira ei qui male fecit. Ex qua ratione institutae sunt leges per principes & rectores, vt per Philosophū patet, & ipse Apostolus in epistola ad Galat. 3. cap. Lex, inquit, propter transgressores posita est: & iterū. Iusto non est lex posita. Sunt etiam & aliae indigentiae humanae vitae, quae respondent alijs potentijs animae, vt est tegumentum, ornamentum, & nutrimentum. Duo quidem prima indigentiam suppleant partis sensitiuae hominis, quod artificium est officium siue in ædificijs, siue in vestimentis, siue calceamentis, siue quibuscumq; alijs artificialibus rebus, quae aspectū, vel auditum, vel odoratum, siue tactum delectāt, vel eisdem conferunt supplementum. Sed ad indigentiam suppleendam humanae vitae quantum ad nutrimentum, quod respondet parti vegetatiuae, ordinantur agricolae siue in pane, siue in vino, siue in fructibus siue in gregebis, siue in armentis, siue in volatilibus, quae oīa de iure ad ciuitatem per agricolas deferuntur & transportantur. Bellatores autem congrua sunt pars politica, ordinata quidem contra impulsores aliarum partium & ad ipsarum munimen: Ad hoc enim consti-

ruitur miles in ciuitate, vt se pro sua patria contra hostes opponat: vnde ad hoc iuramento astringuntur cum ad gradum militarem ascendunt, pro republica non recusantes mortem, vt in Policrato traditur, vbi de sacramento militis agitur. Est ergo bellator in republica necessarius, & pars praecipua politica: quia eius officium est assistere principi pro exequenda iustitia, vt dicitur in commemorato lib. & fideliter, & constanter contra hostes pugnare pro cōseruanda patria, & sic non solum parti politicae, sed toti militaris gradus in republica singulariter est fructuosus. Ex quibus omnibus manifeste patet sufficientia politicae Socratis & Platonis quantum ad partes eius.

C A P. XXV.

Hic ostendit sufficientiam partium integralium politicae, quas Hypodorus tradit & Romulus.

Ed & de duobus alijs modis iam dictis, adhuc diuisio tolerari potest, quia comprehenduntur cum prima, cuius sufficientia est iam ostēsa. Et quidem in diuisione Romuli cū de senatoribus agitur, rectores accipimus politicos & sapientes eis adiūctos, siue assessores, siue quoscumque alios iurisperitos. Plus, n. principes politici sunt cōsiliarij, quā regales, vel imperiales. Sicut & de Romanis scribitur. 1. Machab. 8. quod consulebant quotidie trecentos viginti de multitudine, vt quae digna sunt gerant. Cuius ratio esse potest, quia regimen politicum solis roboratur legibus, vt dictum est supra. Regale vero, siue imperiale, & si legibus gubernetur, in casibus tamē oportunis ac gerendis quibuscumque negotijs regimen consistit in arbitrio principis, quia pro lege habetur quod principi placuerit, vt iura definiunt. Concludendum est igitur in dominio politico cōsiliarios maxime fore necessarios, quos in nomine senatorum includimus: vnde Isidorus dicit in 1. Etymologiarum quod senator a consulendo & tractando est dictus, qui sic se habet vt consulat, & nulli noceat: vnde & Augustinus de ciuitate Dei, senes inter senatores cōnumerat. Comprehendimus etiam in nomine senatoris rectores, sicut idem Isidorus tradit in praenomina to iam lib. ex verbis Salustij dicētis, quod Senatores patres vocati sunt propter diligentem curam regiminis. Nam sicut patres filios, ita illi rempublicam gubernabant. Patet igitur quod in nomine senatorum, quos Romulus distinxit a militibus & plebeis, etiā rectores & cōsiliarios comprehendit, quos Socrates & Plato in sua politia posuerunt distinctos: sed in nomine plebis artifices & agricolas accipere possumus, quia vtrumque genus de gente plebea accipitur. Et apparet quod diuisio multitudinis in ciuitate per praefatos philosophos a diuisione quam fecit Romulus, non discordat. De distinctione tamen Hippodomi iam praetacti videtur esse dubium, quia nulla sit ibidem mentio de cōsiliarijs & rectoribus, nec ad partes reduci valent per dictum philosophum assignatas, cum adus & naturae ipsarum penitus sint diuersa: sed si attendimus ad ea quae de ciuitate eius sunt tradita, quaestio facilius soluitur. Pertractat. in. de iudicibus & assessoribus, vbi circa ipsos suam ponit distinctionem, & nos ex ea possemus accipere cōsiliarios, & rectores, de quibus pro tanto mentionem non facit cum de partibus agit politicae, eo quod illas partes solum assumit, quae ad indigentiam referuntur.

tur corporalis vitæ: vnde & sua positio quantum ad substantiam a prima, videlicet Socratis & Platonis, non videtur differre. Hæc igitur de partibus politiarum ex quibus constituitur, dicta sufficiant. Vnum tamen de eis adhuc considerandum videtur de bellatoribus videlicet, quia omnes politici de ista parte faciunt mentionem & cuius quidem rationem habere possumus a Vegetio de arte militari in fine 1. lib. quia omnes regiones & ciuitates per bellatores in suo sunt conseruata vigore, & quod respu. diminuta est per dissuetudinem bellandi in vrbe post primum bellum Punicum per annos viginti in pace vitam deducens: vnde Romanos vbique victores sic enervauit, vt in secundo bello Punico Hannibali pares esse non possent. Tot itaque consulibus, tot exercitiis amissis, tunc demum ad victoriam peruenerunt, cum exercitum militare cõdiscere potuerunt, & postea cõcludit. Semper ergo legendi exercitandique sunt iuniores. Vtilius. n. cõstat suos erudire armis, quam alienos mercede cõducere. Necessarii igitur sunt bellatores omni tempore in republica tum pro pace ciuim conseruanda, tum pro incurso hostium euitando, quorum cõsiderato fructu in republica amplioris inter ciues confertur honor, tanquam magis necessarijs ad conseruationem politiarum, & propter periculum cui se pro ipsa debent exponere. Propter quod eisdem solis dabatur victorijs corona. Hinc est quod in Policrato assimilantur manui, quæ secundum Aristotel in 2. de anima, est organum organorum. Iura etiam ipsos milites ampliori decorant priuilegio inter omnes ciuiles siue in testamentis, siue in donationibus, seu in quibuscumque negotijs, sed præcipue dum sunt in castris, ac suum exercent officium.

CAP. XXV

Agit ulterius de alijs partibus politiarum respectu regiminis, ubi verba exponuntur diuersorum officialium.

DE partibus autem politiarum respectu regiminis, quia Romana respu. magis ordinem præcipue tenuit, & post Tarquinium expulsam a regno gradus officialium ponitur ab historiæ scriptoribus, de ipsis specialiter tamquam aliorum exemplaribus est agendum. Narrant enim primo consules institutos, Brutum videlicet qui maxime egerat vt expelleretur Tarquinius, & Tarquinium Colatinum maritum Lucretiæ, sic dicti vel a consulendo ciuibus, vel a regendo cuncta consilio: quos mutandos ideo elegerunt per singulos annos, vt dictum est supra, vt nec infolens diu maneret, & moderatior cito succurreret. Propter hoc autem duo pares erant, quia vnus rem ciuilem, alter vero rei militaris curam gerebat. Processu autem temporis, id est, quinto ab exactis regibus anno, inuenta est dictatura, occasione habita alicuius nouitatis in vrbe. Dum enim gener Tarquinij ad vindicandum regis iniuriam magnam congregasset exercitum contra ciuitatem, ad confortationem gentis noua instituta est dignitas, quam dictaturam appellarunt, maior potestate ac imperio consulatu. Item, tempore excellentior, quia de quinto in quintum annum ipsorum expirabat officium, consulatus autem per annum. Hi dictatores magistrati a populo vocabantur, quam dignitatem ferunt historiæ habuisse Iulium. Eodem etiam anno tradunt magistrum equitum institutum, qui dictatori obloquebatur. Dictator autem pri-

mus, vt scribit Eutropius, fuit Lamius, sed magister equitum Spurius Cassius. Sexto autem anno, quia cõsules nimis grauabant plebem, a populi instituti fuerunt tribuni, sic dicti, vt tradit Isidorus li. 9. etymologiarum, eo quod iura populo tribuant, quem locum in ciuitatibus Italiae tenent antiani, ordinati ad defensionem gentis plebeæ. Sed aduertendum hic, quod senatores semper fuerunt ex quo sunt Romulo instituti, vnde tradunt historiæ, quod quia consules cum senatoribus populo erant infesti, inuenti fuerunt tribuni in fauorem plebis. Sunt autem & alia nomina officialium vrbis, de quibus historiæ faciunt mentionem, sed præcipue Isidorus lib. 9. etymologiarum, videlicet censores, patritij, præfecti, prætores, patres cõscripti, proconsules, ex-consules, censorini, decuriones, magistratus, & tabelliones, de quibus omnibus sub compendio est dicendum. Censoria autem dignitas apud veteres Romanos erat, quæ apud modernos est dignitas iudicialis, cõsere enim iudicis est. Dicuntur etiam censores patrimoniorum, vt tradit idem Isidorus, a centum æris appellati, quod est officium specialis curæ in ciuitate, siue in tutoribus dandis, siue actoribus, siue curatoribus, vel quibuscumque causis & negotijs pupillorum & viduarum, vel etiam rebus patrimonialibus diuidendis: sed patritij ideo dicuntur, quia vocantur patres filiis, sicut illi ciues Romanæ reipublicæ gerant, qualis fuit domus Fabia, de qua dictum est supra. Patritius igitur non erat officium in reipublica, sed quædam paterna reuerentia populi ad aliquam progeniem ciuitatis pro zelo politiarum Romanæ quæ gerebant: vnde & iura gentium patritiarum omni eminentiæ, siue principatus præferunt, sicut pater omni curæ tutoriæ. Præfecti autem dicti sunt, eo quod prætoriam potestatem præstunt, vnde & prætores idem quod præfecti dicuntur, importat enim tale officium omnimodam factionem quasi præcipuus sit operator & executor iustitiæ. Scriptura tamen sacra ad exteriores refert actiones, vt in principio Exodi scribitur, quod præcepit Pharaon præfectis operum & exactoribus populi dicens. Nequaquam ultra habitis populo paleas ad conficiendos lateres. Hi autem & prætores vocabantur ex prosecutione iustitiæ. Patres autem cõscripti appellabantur senatores ratione officii. Vt enim refert Isidorus, cum Romulus ipsos instituit in decem curias, ipsos eosdem elegit, & nomina eorum præfenti populo in tabulas aureas cõtulit, atque inde nominati sunt patres cõscripti, quos etiam in tres ordines distinxit. Primi vocabantur illustres, secundi spectabiles, tertij autem clarissimi, quorum verba exponere longum esset. Proconsules autem dicti sunt coadiutores consulum quasi proiecti, siue adiecti cõsulibus, nec consulatu fungebantur simpliciter, sicut nec procurator curatoris, siue actoris: vel proconsul dicebatur assessor, qui vice consulum iudicabat. Ex cõsul vero dicebatur cõsul amicus ab officio peracto vicis suæ anno, vnde ex cõsul quasi extra consulatum existens. Habebat tamen aliqua fastigia sui cõsulatus siue alicuius imunitatis, siue alicuiuscumque signi eminentiæ, per quod cognoscebatur fuisse cõsul. Censorini autem minores iudice dicebantur, ad actus censoriæ curiæ, vel regiminis deputati, de qua dictum est supra quasi inferiores censores: sed decuriones ad omnem actum curialis officii sic dicti, vt dicit Isido. quia sunt de ordine curiæ, & quia officium curiæ ad ministrant: sic vocatus est Ioseph ab Arimathia nobilis videlicet decurio, ac vir iustus & bonus, qui pro domino nostro

no nostro Iesu Christo mercatus sintonem officiosissimam & reuerendissimam contulit sepulturam. De magistratu autem in fine superioris lib. satis est declaratum. Nunc autem agendum est de altero officio, & infimo cuiuscumque regiminis, quod est tabellio, sic dictus, vt tradit Isido. quoniam portitor sit tabellarum & susceptor, in quibus acta geruntur siue reip. siue personæ priuatæ. Idem etiam & scriba publicus vocatur, quia ea solus scribit gesta quæ publica vocantur, quem & iura gentium seruum publicum appellant. Restat autem de vno solo nomine dignitatis diffinire quantum ad regimen politiarum, quod Scipio appellatur, quod quidem sibi proprietatem vocabuli baculus dicitur, cui quasi ad sui ducatum innititur & sustentatur, quod pater Cornelij Scipionis indignum. Hunc autem patrem tradunt historiæ fuisse cõcum, vnde cum baculo, siue scipione veniebat in forum. Ad huius igitur similitudinem filius eius Publius Cornelius, quia sustentauit rempub. contra Hannibalem & Carthaginem, vocatus est Scipio: & quia totam Aphricam subiugauit Romanis, dictus est Scipio Aphricanus ad differentiam alterius Scipionis nepotis eius qui Hispaniam deuicit, & vocatus est Lucius Cornelius Numantinus, a Numantia quæ subiecit ac prostrauit. Scribit etiam Augu. 1. de ciui. Dei tertium fuisse Scipionem, qui & Nafica est vocatus frater maioris Scipionis, qui ne Cartago destrueretur prohibuit, asserens ipsam esse medicinam Romanis. Ex his igitur propter probitatem tantorum virorum cõsiderato principio, vnde nomen Scipionis ortum habuit, Scipionem legislatores vocarunt virgam, quæ princeps portat in manu cum sceptro quasi semper victoriosus, vt ille magnus Scipio fuit. Vnde narrat Isido. i. 17. etym. quod triumphantes purpuram palliatam & togam habebant vestem, & Scipionem cum sceptro gerebant in manu ad imitationem victoriæ Scipionis. Hæc igitur de nominibus dignitatum respectu regiminis ita sunt dicta.

CAP. XXVII.

Hic declarat de partibus politiarum quantum ad bellatores, quos distinguit secundum triplicem considerationem.

Sed & de partibus ordinatis ad bellum, quæ sunt Spartes politiarum, & eidem necessariæ, vt superius est probatum, congruum videtur tradere: quæ quidem bene dispositæ pulchritudinem & decorem causant, delectationem generant. Ex quo etiam ingens cordis augmentum, audacesque reddunt animos ad arduorum aggressum. Vnde Salomon in Canticis, exercitum dispositum ad bellandum pulchritudini sponse assimilatur & decori. Pulchra, inquit, es & decora sicut Hierusalẽ, terribilis vt castrorum acies ordinata. Sic enim pulchritudo allicit, vt extasim faciès nihil aggrediri timeat, vel formidet, quod excessiuis amantibus maxime est manifestum. Ita et de acie bene ordinata cõtingit, & ideo ipsam terribilem vocat siue ad pulchritudinem sponse, siue ad aciem referens ex causa iam dicta. Propter quod non immerito de dictis partibus est agendum, quia ad ornatum faciunt politiarum, & quia homo in bello præcipue regimine indiget propter difficilem & terribilem actum quem exercet, inde oportunitum videtur in castris exercitum diuidere in numerum certum, cuiuslibet assignando ducatum, per quem regatur & dirigatur ad pugnandum cum hostibus. Quæ quidem accipere possumus a Vegetio in 1. li. de re milita-

Ari, vbi exercitus diuiditur in legiones, in quo dicitur duas sufficere cuiuslibet duci, vel consuli. Legionem diuidit in decem cohortes, sed cohors prima numero & merito antecedit. Nam genere quidem & literarum instructione viros electissimos quærit, vt idem tradit Vegetius: quod pro tanto dicit, vt castra magis confidant, si tanti viri in prima exponantur acie, & quia maxime requiritur sapietia, vbi periculum totius dependet exercitus. Hæc autem cohors aquilam suscipit signum præcipuum Romanorum castrorum, & totius legionis insigne: quod & imperatoribus posterioribus est relictum, cuius quidem ratio assignari potest, quia vt idem dicit Vegetius, militaris Romana disciplina primas acies faciebat alares. Inter omnes autem auium alas aquilinæ sunt fortiores. Vel aliter dici potest, quod ideo signum aquilæ eis traditur ex præminetia, videlicet in mundo, quantum ad dominiū propter cælestem & diuinum effectum, quem implorare debet continue, vt faciebat ille princeps Iudas Machabæus, qui in pugnando auxiliū de cælo petebat: quod præcipue eis competit propter periculum cui se committunt, vel quia merentur apud Deum vt sint victoriosi, eo quod morti se exponunt pro populo. De qua aquila dicitur in Ezechiele loquente de Nabuchodonosor orientis monarcha. Aquila grandis, magnarum alarum, lingo membrorum ductu, plena plumis & varietate, venit ad libanum, & rulit medullam cedri. Post hoc subdit Vegetius numerum primæ cohortis, quæ millenariam vocat, eo quod mille ceterum pedites in eo sunt, equestres autem ceterum tringinta sex. Cæteras autem vocat quinquagenarias, quia in qualibet ponit quingentes quinquaginta quinque pedites, equestres autem sexaginta sex, vt quilibet eques certum numerum peditem habeat. Disponit etiam in quinta cohorte milites fortiores, quia sicut prima dextrum tenet cornu, ita & quinta sinistrum. Multa alia dicit ibi Vegetius quæ enumerare nimis esset longum, & verba eius tamquam inusitata modernis temporibus maiori indigerent expositione. Hæc autem tantum ad præsens sufficiant. Quod si multitudo populi in politia sub certis limitibus in gradu & numero disponitur quantum ad sui directionem, multo magis in castris, in quibus maxima & periculosissima est difficultas regiminis, tum ex parte operis quod eis incumbit, quia ad finem terribili ordinatur, quod est mors: tum ex parte hostium qui infestant. Vnde sicut in Exodo cõsulitur Moyse a cognato suo Ietro, vt onera diuideret per officia diuersa in iudicando populum, vbi ait. Prouide viros potentes, & qui oderint auaritiã, & cõstitue ex eis tribunos, & ceteruriones, & quinquagenarios, & decanos qui iudicent populum. Ita & Iudas Machabæus cum infestaret ab hostibus, sua castra diuisit in eodem numero cõstituendo duces, per tribunos videlicet, ceteruriones, pentacõrticos, & decuriones, qui quidem numerus satis proportionatus est in militibus ad diffinitionem exercitus: vnde vnus in altero cõtinetur, vt facilius sit ad cõiunctionem vnus cum altero, cum bellandi necessitas hoc requirit. Distinctio uero quæ facit Vegetius ex dispoñe acierum, attendit cum capale bellum ordinat, licet et ipse cohortes ad ceterurias reducat, & decurias ex certis causis & rationibus.

CAP. XXVIII.

Hic declarat de nominibus ducum, & de numero cohortum, & quid significat unumquodque.

Sed quia de nominibus agit ducum, videndum est de ipsis, put scriptura sacra denominat, & Romana respu. ac

spu. ac moderni describunt. Et primo quidem de tribu-
buno, quod quidem nomen dicit Vegetius, ex tribu
originem habere, quia præerat militibus quos Ro-
mulus elegerat, qui ex tribu originē traxerunt. Ildo.
aut in 9. etymologiarū dicit, q̄ tribuni dicti sunt, q̄
plebeis iura præbet: vnde in fauorē eorū sunt instituti
procontules. Alibi vero dicitur, quod tribuni dice-
bantur qui mille militibus præerant, quos græci chy-
liarchos appellant, sicut centuriones a centum mili-
tibus sunt nominati. De quinquagenarijs, siue pēta-
contharchis, quod idem est, Vegetius mentionē non
facit, sed scriptura sacra in præfatis iam lib. & in 4.
lib. Regum, quos ad imprecationem Helię iuxta eorū
meritum flamma combussit: sed decanos, siue
decuriones sic dictos, quod decem militum curā ha-
bent in castris, Vegetius sub vno cō:urbenio & vno
papilione disponit. Nomina vero generalia multitu-
dinis armorum ad pugnandum disposita hæc sunt,
videlicet exercitus ab exercitio, siue ab exercitando
dictus. Vtrumque enim in prædicta requiritur multi-
tudine, vocatur & castra a castitate dicta, vt tradit Isi-
dorus, eo quod ibi debet castrari libido. Subtra-
hebantur enim delitiæ a castris cum inculberet
hostium pugna, vt Vegetius scribit: vnde castra filio-
rum Israel deuicta fuerunt a Madianitis, quia fornica-
ti sunt cum filiabus eorum, vt scribitur in Numeris.
Propter quod in Deuteronomio scribitur, quod Do-
minus ambulabat in medio castrorum Israelitici po-
puli, vt sint castra eorum sancta, nihilque in eis appa-
reat seditatis. Vel castra dicebantur propter munitio-
nem exercitus in aggeribus & vallibus, ac alijs clau-
suris fortissimis, quibus Romani principes uteban-
tur cum inuadebant hostes. Propter quod fossiles,
fabri, ac latomi assumebantur ad militarem discipli-
nam, vt haberent in promptu artifices necessarios ad
ruitionem exercitus. Est & aliud nomen, per quod &
multitudo pugnantium exprimitur, videlicet legio
ab electione dicta, vt tradit Isidorus, eo quod milites
in ea contenti eligebantur ab alijs tamquam magis
experti. Quædā autem alia nomina sunt partiu legio-
num, siue exercitus, quæ a Vegetio traduntur in 2. lib.
& ab Isidoro lib. 9. vt manipulus, qui est numerus du-
centorum militum, sic dictus quod mane hostes im-
peteret, siue quod pro signo manipulos stipulæ, siue
alicuius herbæ ferret secum, de quibus Lucanus. Cō-
uocat armatos ex templo ad signa manipulos. Alij vo-
cantur velites, a volitando dicti propter suam agilita-
tem. Romana enim respub. quosdam iuuenes agiles
habebat in militia legionum, qui cum inuaderet hos-
tes, considebant post equitum terga, tūc subito de-
siliens de equis turbabant hostes. Tales autem mi-
lites Hannibali, vt scribit Isidorus, multū fuerunt in
festi. per quos elephantis eius in maiori parte sunt in-
tercepti: qualis fuit ille Eleazarus, de quo traditur in
1. Machab. quod exiliens in medium legionis contra
castra regis Antiochi bestiam inuasit elephantinam
loricatam lorice regis, ipsamque bestiam occidit. Est
& aliud genus armorum, quod acies nuncupatur
ab acuitate dicta, vt Isidorus dicit, quod audaciam
importat in aggrediendo hostes, de qua scriptura sacra
sepius mentionē facit: vnde & de vna tribu Israe-
litici populi scribitur in Paralypomenon, q̄ egredie-
bantur ad pugnam in acie prouocantes cōtra hostes.
Aliud etiam nomen est, quod cuneus appellatur qua-
si coiteus, quod est in vnū collecta multitudo ad pu-
gnandum, & maxime necessarius in bellado, de quo

in Deutero. dicitur, quod vnusquisque suos cuneos
præparabit ad bellum, a quo forte Conostabulus vo-
cabulum trahit apud modernos vsitatum, quasi ca-
put cunei stabili, hoc est, constantis & fortis. Est &
aliud nomē nonū apud Thuscōs de prima cohorte,
& quasi eiusdem Romanæ cohortis similitudinem
gerens, qua censu genere, literis, forma, virtute pol-
lentes milites innitebantur, vt dicit Vegetius, cui tri-
bunus præerat armorum scientia, virtute corporis,
ac morum honestate præcipuus, quam trapellum di-
cunt, ad perforandum acies hostium appellata: hoc
enim verbum trapellationis importat. Sed & de offi-
cialibus castrorum multa tradit Vegetius in 2. lib. sed
hæc quæ dicta sunt sub compendio ad præfens suffi-
ciant quantum pertinet ad politię tractatum in hoc
4. lib. Restat vltimus de principatu oiconomo, hoc est
de regimine domus, quod est patrisfamilias: qui qui-
dem materiam habet omnino distinctā ab alijs prin-
cipatibus. Et ideo cōgruum videtur hoc per se opus
componere, distinguendo per lib. siue tractatus & sua
capitula, prout natura facti requirit, qua in re Philo-
sophus eundem modum tenet. Et vltimum de virtu-
tibus quæ requiruntur ad partes regiminis in quo-
cumque genere siue sint subditi, siue rectores, siue
principes, siue subiecti fideles: quia sic requirit ordo
doctrinæ in arte viuendi, & non simul ac mixtum tra-
ctare de ipsis, vt quidā fecerunt, quia hoc est impedi-
re intellectum discipulis, & est contra normā dicētis.

Explicit opusculū vigesimū, videlicet de regimine principū
beati Thomæ Aquinatis ordinis prædicato-
rum ad Regem Cypri.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM VIGESIMVM PRI-

MVM, DE REGIMINE IYDAEORVM

AD DVCISSAM BRABANTIÆ.

CAP. I.

XCELLENTIÆ vestræ recepi literas, ex
quibus & piam sollicitudinem circa regi-
men subditorum vestrorum, & deuotam
dilectionem quam habetis ad fratres nos-
tri ordinis plenarie intellexi, Deo gratias agens, qui
vestro cordi tantarum virtutum femina inspirauit.
Quod tamen in eisde a me requirebatis literis, vt vo-
bis super quibusdam articulis responderem, vtique
mihi difficile fuit, tum propter occupationes meas,
quas requirit operatio lectionis: tum quia mihi pla-
ceret, vt super his requireretis aliorum consilium
magis in talibus peritorum. Verum quia indecēs re-
putaui ut vestrę sollicitudini negligēs coadiutor iue-
niar, aut dilectioni ingratus existam, super propositis
articulis vobis ad præfens respondere curavi absque
præiudicio sententię melioris. Primo ergo vestra re-
quirebat excellētia, si liceat vobis aliquo tempore, &
quo exactionem facere in Iudæos, Ad quam quæstio-
nem sic absolute propositam responderi potest, quia
licet, vt iura dicunt, Iudæi merito culpæ suæ sint, vel
essent perpetuę seruituti addicti, & sic eorum res ter-
rarum domini possint accipere tamquam suas: hoc
tamen seruato moderamine, vt necessaria vitæ subsi-
dia eis

dia eis nullatenus subtrahatur. Quia tamen oportet
nos honeste ambulare etiam ad eos qui foris sunt, ne
nomē Domini blasphemetur, vt Apost. fideles admo-
net suo exemplo, ut sine offensione simus Iudæis, ac
Gentibus, & Ecclesiæ Dei, hoc seruandum videtur vt
sicut iura determinant, ab eis coacta seruitia non exi-
gantur, quæ ipsi præterito tempore facere non cōsue-
uerūt: quia ea quæ sunt insolita, magis solent animos
hominum perturbare. Secundum igitur huius mode-
rationis sententiam potestis secundum consuetudinē
prædecessorum vestrorum exactionem in Iudæos fa-
cere, si tamen aliud non obstat. Videtur autem quan-
tum conijcere potui, circa hoc dubitatio vestra augeri
ex his quæ consequenter inquiritis, quod Iudæi
terræ vestræ nihil videntur habere nisi quod acquisie-
runt per vsurariam prauitatem: vnde consequenter
quæritis, si liceat aliquid ab eis exigere, cum restituenda
sint sic extorta. Super hoc ergo sic respondendum
videtur, quod cum ea quæ Iudæi per vsuras ab alijs
non possint licite retinere, consequens est vt si etiam
vos hæc acceperitis ab eis, nō possitis licite retinere,
nisi forsitan essent talia quæ a vobis, vel antecessoribus
vestris hæcenus extorsissent. Si qua vero habent q̄ ex-
torserunt ab alijs, hæc ab eis exacta illis debetis resti-
tuere, quibus Iudæi restituere tenebantur: vnde si in-
ueniuntur certæ personæ a quibus extorserunt vsu-
ras, debet eis restitui, alioquin debet in pios vsus se-
cundum consilium discessant episcopi, & aliorū pro-
borum, vel etiam in communē vtilitatem terræ, si ne-
cessitas imminet, vel exposcat communis vtilitas
erogari: nec esset illicitum, si a Iudæis exigeretis talia
de nouo, seruata cōsuetudine prædecessorum vestro-
rum, hac intentione, vt in prædictos vsus expenderen-
tur. Secundo vero requirebatis, si peccauerit Iudæus,
vtrum sit pœna pecuniaria puniendus, cum nihil ha-
beat præter vsuras. Respondendum videtur secundū
prædicta, q̄ expedit eum pecuniaria pœna puniri, ne
ex sua iniquitate commodum reportet. Videtur etiā
mihi q̄ esset maiori pœna puniendus Iudæus, vel qui-
cumque alius vsurarius, quam aliquis alius, quanto
pecunia quæ aufertur ei, minus ad eum nocetur per-
tinere. Potest etiam pecuniarię alia pœna superaddi,
ne hoc solum ad pœnam sufficere videatur, q̄ pecu-
niam alijs debitam desinit possidere. Pecunia autem
pœnæ nomine ab vsurarijs ablata retineri non potest,
sed in vsus prædictos debet expendi, si nihil habeant
aliud quam vsuras. Si vero dicatur, q̄ ex hoc prin-
cipes terrarum damnificantur, hoc damnum sibi im-
putent, vt pote ex negligentia eorum proueniens. Me-
lius enim esset vt Iudæos laborare compellerent ad
prium victum lucrandum, sicut in partibus Italię fa-
ciunt, quam q̄ otiosi viuentes solis vsuris ditentur,
& sic eorum domini suis redditibus defraudentur.
Ita enim & per suam culpam principes defraudaren-
tur redditibus proprijs, si permetterent suos subdi-
tos ex solo latrocinio, vel furto lucrari. Teneretur. n.
ad restitutionem eius quodcumque ab eis exigerent.
Tertio quærebatur, si vltro offerat pecuniam, vel ali-
quod encenium, an recipere liceat. Ad quod respon-
dendum videtur, q̄ licet recipere, sed expedit quod
sic acceptum reddatur his quibus debetur, vel aliter
vt supra dictum est, expendatur, si nihil aliud habeat
quam vsuras. Quarto quæritur, si plus accipitur a Iu-
dæo, quam ab eo Christiani requirant, quid sit de resi-
tuendo faciendum. Ad quod patet responsio ex iam di-

ctis. Quod enim christiani minus requirunt, potest
esse propter duo, vel quia forte Iudæus aliquid habe-
bat præter uturarium lucrum, & in tali casu licet uo-
bis illud retinere seruato moderamine supra dicto: &
idem videtur dicendum, si illi extorserint vsuras eis
qui postea bona uoluntate donauerunt, cum tamen
Iudæi prompte se offerrent ad restituendum vsuras.
Vel potest contingere, q̄ illi a quibus acceperunt, sunt
sublati de medio uel per mortem, uel in terris alijs
morantes, & tunc ipsi debent restituere. Si tamen nō
apparent certę personę quibus restituere teneantur,
procedendum est vt supra. Quod autem de Iudæis di-
ctum est, intelligendum est & de cauorinis, uel qui-
buscūque alijs insistentibus vsurarię prauitati. Quin-
to quærebatis de baliuis & officialibus uestris, si li-
ceat eis officia uendere, uel mutuo ab eis recipere ali-
quid certum, donec tantum recipiant ex officijs. Ad
quod dicendum uidetur, q̄ quæstio ista duas difficul-
tates habere uidetur, quarum prima est de officiorū
uenditione. Circa quam considerandum uidetur
quod Apost. dicit, q̄ multa licent, quæ nō expediunt.
Cum aut baliuis & officialibus uestris nihil cōmittat-
is nisi temporalis officij potestatis, nō uidetur quare
hmōi officia non liceat uobis uendere, dūmodo tali-
bus uendatis, de quibus possit præsumi, q̄ sint utiles
ad talia officia exercenda, & non tanto pretio uendā-
tur officia, q̄ recuperari nō possit sine grauamine uestro-
rum subditorū. Sed tamen talis uenditio expediēs
non uidetur. Primo quidē, quia contingit frequēter
q̄ illi qui essent magis idonei ad hmōi officia exercē-
da, sunt pauperes ut emere non possint, & si etiā sunt
diuites illi qui meliores sunt, talia officia non am-
biunt, nec inhiant ad lucra ex officio acquirenda. Se-
quitur igitur q̄ ut plurimum illi officia in terra ue-
stra suscipiant, qui sunt peiores, ambiciosi, & pecunię
amatores, quos etiam probabile est subditos uestros
opprimere, & uestra etiam commoda non sic fideli-
ter procurare: unde magis uidetur expediēs, ut bo-
nos homines & idoneos ad suscipiendum uestra offi-
cia eligatis, quos etiam inuitos, si necesse fuerit, com-
pellatis, quia per eorum bonitatē & industriā maio-
ra accrescent uobis & subditis uestris, quam de prædi-
cta officiorum uenditione acquirere ualeatis, & hoc
cōsilium dedit Moyse eius cognatus. Prouide, inquit,
de omni plebe uiros sapientes & timentes Deum, in
quibus sit charitas, & qui oderint auaritiam: & cōsti-
tue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquage-
narios, & decanos qui iudicent populum omni tem-
pore. Secunda uero dubitatio circa hunc articulum
esse potest de mutuo. Circa quod dicendum uidetur,
q̄ si hoc pacto mutuum dant, ut officium accipiant,
absq; dubio pactum est uturarium, quia pro mutuo
accipiunt officij potestatem: unde in hoc datis eis oc-
casione peccandi, & ipsi etiā tunc tenentur resigna-
re officio taliter acquisito. Si tamen gratis officia de-
deritis, & post ab eis mutuum acceperitis, quod de
suo officio possint recipere, hoc absque omni pecca-
to fieri potest. Sexto quærebatis, si liceat uobis exactio-
nes facere in uestros subditos Christianos: in quo cō-
siderare debetis, q̄ principes terrarū sunt a Deo insti-
tuti non quidem ut propria lucra quærant, sed ut cō-
munem populi utilitatem procurent. In reprehensio-
ne enim quorundam principū dicitur in Ezech. 22.
Principes eius in medio eius quasi lupi rapaces, pō-
siti ad effundendum sanguinem, & ad quærendas ani-
Opusc. S. Tho. Aquin. BB mas, &

mas, & avaritiæ lucra sequenda; & alibi dicitur per quemdam Prophetam. Vt pascitoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pascitoribus? Lac comedebatis, & lanis cooperiebamini, quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Vnde constituti sunt reditus terrarum principibus, ut ex illis viuentes a spoliatione subditorum abtineant. Vnde in eodem Propheta Domino mandate dicitur, quod principi erit possessio in Israel, & non depopulabunt ultra principes populum meum. Contingit tamen aliquando, quod principes non habent sufficientes reditus ad custodiam terrarum, & ad alia quæ imminent rationabiliter principibus expectanda; & in tali casu iustum est ut subditi exhibeant unde possit communis eorum utilitas procurari. Et inde est, quod in aliquibus terris ex antiqua consuetudine domini suis subditis certas collectas imponunt, quæ si non sunt immoderate, absque peccato exigi possunt, quia secundum Apostolum. Nullus militat stipendijs suis, Vnde principes, qui militat utilitati communi, potest de communibus vivere, & communia negotia procurare vel per reditus deputatos, vel si huiusmodi delint, aut sufficientes non fuerint, per ea quæ a singulis colliguntur. Et similis ratio esse videtur si aliquis casus emergat de nouo, in quo oportet plura expendere pro utilitate communi, uel pro honesto statu principis conferuando, ad quæ non sufficiunt reditus proprii, uel exactiones consuetæ, puta, si hostes terram inuadant, uel aliquis similis casus emergat, Tunc enim & præter solitas exactiones possit licite terrarum principes a suis subditis aliqua exigere pro utilitate communi. Si uero velint exigere ultra id quod est institutum pro sola libidine habendi, aut propter inordinatas & immoderatas expensas, hoc eis omnino non licet. Vnde Ioannes Baptista militibus ad se uenientibus dixit. Neminem concutiatis, nec calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs uestris. Sunt enim quasi stipendia principum eorum reditus, quibus debent esse contenti, ut ultra non exigant, nisi secundum rationem prædictam, & si utilitas est communis. Septimo querebatis, si officiales uestri absque iuris ordine aliquid a subditis extorserint, quod ad manus uestras deuenit, vel non forte, quid circa hoc facere debeatis. Super quo plana est responsio, quia si ad manus uestras deuenierint, debetis restituere vel certis personis si potestis, uel in pios usus expendere, siue pro utilitate communi si personas certas non potestis inuenire. Si autem ad manus uestras non deuenierint, debetis compellere officiales uestris ad confirmatam restitutionem, etiam si non fuerint notæ uobis aliqua certæ personæ, a quibus exegerint, ne a sua iniustitia commodum reportent: quoniam sunt a uobis super hoc grauius puniendi, ut cæteri a similibus abstineant in futurum, quia sicut Salomon dicit, Pestilente flagellato stultus sapientior fit. Vltimo quaeritis, si bonum est, ut per prouinciam uestram Iudæi signum distinctiuum a Christianis deportare cogatur, Ad quod plana est responsio, & secundum statutum concilij generalis, Iudæi utriusque sexus in omni Christianorum prouincia, & in omni tempore aliquo habitu ab alijs populis debent distingui. Hoc eis etiam in lege eorum mandatur, ut scilicet faciant simbrias per quatuor angulos palliorum, per quos ab alijs discernantur. Hæc sunt illustris & religiosa domina, quæ uestris quaestionibus ad præsens respondenda occurrunt, in

quibus uobis non sic meam sententiam ingero, quin magis suadeam peritiorum sententiam esse tenendam. Valeat dominatio uestra per tempora longiora.

Explicit opusculum uigesimalimum primum diui Thomæ Aquinatis, de regimine Iudæorum ad Ducissam Brabantie.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM XXII. DE FORMA

ABSOLVTIONIS, AD GENERALEM

MAGISTRVM SVI ORDINIS.

CAP. I.

PERLECTO libello a uobis exhibito, inueni assertionem cuiusdam ualde temerariam, dicentis quod sacerdos absoluit doctum, uti non debet hac forma, Ego te absoluo. Quod quidem presumptuosum iudico, quia repugnat euangelicis dictis. Dicit enim Dominus Petro Matth. 16. Quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis, quod ad usum clauium pertinere ostendit. Nā pmisserat, Et tibi dabo clauis regni cælorum. Et post quasi usum clauium exponens dicit, Et quodcunque solueris. Patet ergo ex dictis Saluatoris, quod habens clauis absoluit. Presumptuosum est ergo, ne dicam erroneum, ut sacerdos dicere non possit, Ego absoluo te, quem Dominus absoluit. Magis autem ex uerbis Domini colligitur hanc esse formam debitam absoluenti, Ego te absoluo. Sicut enim Dominus discipulis dixit. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos. Matth. ult. ita dicit, Quodcunque solueris super terram. Vnde sicut conueniens est forma baptismi, ut minister dicat, Ego te baptizo, quia Dominus ministris actum baptizandi attribuit, ita conueniens forma est, ut dicatur, Ego te absoluo, quia Dominus ministro actum absoluenti attribuit. Dionysius etiam expresse in 13. cap. angelicæ hierarchie dicit. Nihil igitur inconueniens si purgare dicitur theologum Seraphin. Nam sicut Deus purgat omnes, eo quod omnis purgationis est causa. Magis autem propinquo utar exemplo, quemadmodum qui secundum nos est hierarcha, id est, episcopus per ipsius diacones, aut sacerdotes purgans, aut illuminans, ipse dicitur purgare, aut illuminare. Patet ergo per auctoritatem Dionysij, quod licet Deus ut principalis auctor purget & illuminet, minister tamen dicitur purgare & illuminare. Ad hoc etiam est communis consuetudo tali forma utentium, cui aliquem contrariari non parua presumptio est. Apostolus etiam 2. Cor. 2. dicit. Ego quod donauit, si quid donauit, propter uos in persona Christi. glo. Si ergo magister petitione discipulorum donauit cui uoluerint peccatum, multo magis discipuli prece magistri idem facere debent: & ut ratum ei cui donauit ostenderet apud Deum, subdit, Et hoc feci in persona Christi, id est, ac si ipse Christus condonaret: donare autem peccatum, est absoluitur a peccato. ergo conuenienter minister dicit, Ego te absoluo a peccato.

a peccato. Non est etiam parua auctoritas eius, quod in ecclesia cantatur. Iam bone pastor Petre clemens accipe uota precantium, & peccati uincula resoluere tibi potestate tradita: potestas autem tradita Petro est potestas clauium. potest ergo habens clauis ex tradita sibi potestate dicere, Ego te absoluo. Non solum autem hoc conuenienter dicere potest, sed & necessarium esse uidetur. Sacramenta enim nouæ legis efficiunt quod figurant. Figurant autem, seu significant & ex materia, & ex forma uerborum, ut in sacramento baptismi apparet. Nam ablutio corporalis quæ fit per aquam significat interiorem absolutionem, & sacramentaliter efficit eam: similiter uerba quæ dicuntur, Ego te baptizo, idem significant: & idem apparet in sacramento confirmationis, in quo forma est, Consigno te signo crucis, & confirmo te crismate salutis &c. Quibus uerbis manifeste effectus sacramenti figuratur. In sacramento etiam Eucharistiæ sacerdos ex persona Christi loquens dicit. Hoc est corpus meum: hic est calix sanguinis mei, hoc significans, quod in sacramento efficitur. Similiter etiam in sacramento matrimonij requiruntur uerba exprimentia consensum de præsentibus, & copulam conjugalem. In sacramento uero ordinis, quia fit traditio potestatis, est forma imperatiui modi, cum Pontifex dicit, Accipe potestatem faciendi hoc, uel illud. In solo autem sacramento extreme unctionis forma uerborum est sub modo deprecationis orationis, sicut cum dicitur, Per istam unctionem, & suam sanctam ac piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid deliquisti per uisum &c. Seruatur autem hoc in hoc sacramento propter auctoritatem sacræ scripturæ. Dicitur enim lac. 5. ubi de hoc sacramento loquitur. Oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei: ubi etiam ratio huius singularis obseruantie assignari uidetur. In alijs enim sacramentis nihil corporaliter agitur, quod non statim ex operatione ministri sequatur. Sicut statim in baptismo fit ablutio corporalis, quæ spiritualem designat, & sacramentaliter causat: sanatio autem corporalis non statim sequitur ex unctione, sed petitur præstanda a Deo, unde & interior sanatio quæ per eam signatur, sub deprecatione a Deo poscitur. In sacramento autem penitentiae uerba scripturæ, quæ maxime sunt selecta, non faciunt mentionem de aliqua deprecatione, sed magis uerbo indicatiuum uentur. Non enim dicit, Quæcumque petieris esse soluenda, erunt soluta, sed quæcumque solueris, erunt soluta. Si ergo illa tantum dicuntur esse soluta quæ habens clauis soluerit, qui autem petit aliquid esse soluendum non soluit, miror qua temeritate aliquis asserat esse solutum, quæ habens clauis non significat se soluere, sed solum rogat esse soluendum. Non autem similis ratio est utendi deprecatiuam orationem in hoc sacramento, sicut in sacramento extreme unctionis, quia nihil hic corporale expectatur futurum quod non statim fiat, ut in extrema unctione, quinimo certissimum est in hoc sacramento per clauis Ecclesiæ remissionem peccatorum conferri, nisi sit impedimentum ex parte conscientis, sicut etiam accidit in baptismo. Dicit. n. Aug. Non erit turpis, nec difficilis post patrata & purgata adulteria reconciliatio conjugij, ubi per clauis regni cælorum non dubitatur fieri remissio peccatorum. Non ergo sub incerto modo deprecatiuæ orationis significanda est in hoc sacramento remissio peccatorum, sed sub certitudine per indicatiuam orationem. Non ergo est forma in sacramento penitentiae,

absolutionem & remissionem tribuat tibi omnipotens Deus, sed Ego te absoluo.

CAP. II.

Obiectiones cum resolutionibus.

Sicut autem temerarius est in asserendo, ita uaniloquus in probando, dum friuola quædam pro rationibus inducit. Primo enim inducit quandam postillam super summam Raimundi, quæ dicit quod in talibus, scilicet absolutione ab excommunicatione, licet uerba exigantur, non tamen præscripta est forma uerborum, sicut in sacramento baptismi & eucharistiæ: ubi primo derisorium est in tanta re postillam summam pro auctoritate adducere. Deinde, ut postillatori non fiat iniuria, dicamus quod alia ratio est de absolutione ab excommunicatione quæ non est sacramentalis, sed magis iudicialia iurisdictionem consequens: & aliud de absolutione a peccatis in sacramento penitentiae, quæ consequitur potestatem clauium, & est sacramentalis. In illa. n. uerba habent efficaciam ab intentione dicentis, unde non refert quibus uerbis utatur ad exprimeandam suam intentionem: in sacramentis autem uerba habent efficaciam ex institutione diuina, unde tenenda sunt uerba determinata consonantia diuine institutioni, institutioni autem dicentis, Quodcumque solueris &c. ista uerba conueniunt, Ego te absoluo, sicut institutioni dicentis, Euntes docete omnes gentes baptizantes, &c. conueniunt ista uerba, Ego te baptizo &c. Sicut ergo ista tenenda sunt in baptismo, Ego te baptizo, ita in penitentia, Ego te absoluo. Secundo autem ponit, quod magister qui sententias compilauit, non posuit hanc formam, nec aliquem sanctorum legimus hac forma usum fuisse. Contra quod dicendum est, quod nec magister formam posuit, nec legitur de alia forma, quia aliquis sanctorum sic usus, nec etiam legitur, quod aliquis istam formam negauerit. Legitur autem quod ipse institutor sacramenti dixit, Quodcunque solueris, quod est maius omni auctoritate. Tertio ad hoc inducit, quod in quibusdam absolutionibus quas Ecclesia facit in Prima & in Completorio, ante Missam, & post prædicationem secundum morem Romanæ Ecclesiæ, & in die cinerum, & cæna Domini, non fit absolutio per orationem indicatiuam, sed deprecatiuam. In quo miror eum non aduertere, quod huiusmodi absolutiones non sunt sacramentales, sed sunt quædam orationes quibus dicuntur uenialia peccata dimitti, sicut per orationem dominicam, quæ dicitur, Dimitte nobis debita nostra. Quarto autem inducit sic sensisse quosdam antiquos & famulos magistros, scilicet magistrum Gulielmum de Altisodoro, & magistrum Gulielmum quondam episcopum Parisiensem, & dominum Hugonem quondam Cardinalem, de quibus quod ita senserint, non constat. Sed & si ita senserint, nunquid eorum opinio præiudicare poterit uerbis Domini dicentis Petro. Quodcunque solueris &c. Nunquid etiam si nunc uiuerent, præiudicare possent communi sententiæ magistrorum Parisius regentium, qui contrarium sentiunt decernentes absque his uerbis, Ego te absoluo, absolutionem non esse per solam deprecatiuam orationem? Quinto uero proponit de eo quod agitur in sacramento extreme unctionis, quod supra solutum est. Sexto obijcit de hoc, quod Matt. 9. Cum dixisset Dominus paralytico, Remittuntur tibi peccata tua, dixerunt. Hic blasphemus. Opu. S. Tho. Aqu. BB 2 mat.

mat. Nam peccata dimittere solius est Dei, non ergo sacerdotis. Hoc etiam per verba Dionysij supra solutum est, quia Dei est autoritate peccata dimittere, hominis autem est ministerium ad remissionem exhibere, dum in persona Christi peccata condonat, sicut dicit Apostolus. Septimoque obijcit, quod in suscitacione Lazari, secundum Augustinum & Gregorium significata, est suscitacionis peccatorum praeparatio, quia Lazarus est prius a Domino viuificatus, quam traderetur discipulis absolue-
Dus. Ex quo arguit, quod nihil valet absolutio sacerdotis antequam homo sit a Deo viuificatus per gratiam, & suscitatus a morte culpae. ergo sacerdos non potest super culpam: quae quidem ratio multiplices defectus habet. Primo quidem, quia arguitur ex metaphoris locutionibus, ex quibus non est arguendum, ut Dio. & Aug. dicunt. Secundo, quia ratio sua non est ad propositum. Constat enim, quod Dominus Lazarum suscitauit, & discipulis soluendum mandauit. ergo discipuli absoluunt. Per hoc ergo non ostenditur, quod sacerdos non absoluat, aut non debeat dicere, Ego te absoluo, sed quod eum non debet absolueri in quo signa contritionis non videt, per quam homo iustificatur interius a Deo culpa remissa. Quia vero dicit, quod sacerdos non potest habere super culpam potestatem, & hoc habere potest calumniam. Sciendum est, quod si intelligat, quod sacerdos sua autoritate super culpam potestatem non habet, dicit verum. Si autem intelligit quod sacramentum quod sacerdos ut minister tradit, non se extendat ad remissionem culpae, falsum dicit. Sicut enim per baptismum dimittitur omnis culpa & originalis, & actualis: ita per sacramentum penitentiae remittitur actualis culpa. Contingit autem quandoque in baptismo, quod aliquis antequam sacramentum baptismi actu percipit dum habet sacramentum in voto, vel in proposito, consequitur iustificationem a solo Deo, & tamen si ante consecutus non fuerit ex vi sacramenti, nisi obicem opponat, iustificationem consequitur sacramentum suscipiendo: ita omnino est de penitentia. Nullus enim reputatur contritus, nisi habeat propositum subiiciendi se Ecclesiae clauibus, quod est habere sacramentum in voto. Vnde quandoque aliqui consequuntur iustificationem in ipsa absoluteione, quam ante non fuerant assecuti. Octauo obijcit, quod par potestatis est baptismum abluere interius, & a culpa mortali absolueri: sed Deus non communicauit potestatem interius baptizandi, ne spes poneretur in homine. ergo nec absolueri ab actuali peccato, in quo suam vocem ignorare videtur contra seipsum obijciens. Sicut enim solus Deus interius baptizat, & tamen quia homo ministerium exterius exhibet dicit, Ego te baptizo: ita Deus per seipsum a peccato absoluit, & tamen homo qui exterius ministerium exhibet dicere debet, Ego te absoluo. Nono obijcit, quod remissio peccatorum fit per gratiam quam homo dare non potest: cui dicendum est, quod licet homo non possit dare gratiam, potest tamen dare gratiae sacramentum, per quod fit remissio peccatorum. Decimo obijcit, quod Dominus dixit ad Moysen. Loquere Aaron & filiis eius, Sic benedicetis filiis Israel & dicetis eis. Benedicat tibi Dominus, & custodiat te, Numeri. 6. Et subditur. Inuocabuntque nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis: quod videntur imitari praelati, cum dicunt, Benedicat vos Deus, vel diuina maiestas, nec dicunt, Ego te benedico. Hic aperte decipitur, quia benedictio ista non est sacramentalis, sed ubi sacramentalis benedictio occurrit, sicut in sacramento Eucharistiae, tunc ipsi sacerdotes benedicere dicuntur. vnde
Apostolus dicit Corin. 10. Calix benedictionis, cui benedicimus. glo. Cui nos sacerdotes quotidie benedicimus. Nec est verum quod subdit, per hoc quod dicitur, Absolutionem & remissionem tribuat tibi &c. sit forma, aut pars formae. Non enim conueniunt verbis scripturae, quae dicit. Quodcumque solueris &c. Et quorum remiseritis &c. Nec hoc quod dicitur. Benedictio Dei omnipotentis &c. pars est formae, cum hoc ex scriptura trahi non possit, nec in usu communi habeatur, licet aliqui hoc dicant. Vndecimo obijcit, quod cum clauis sit potestas quae est in ministro, si extendat se ad culpae absolutionem, hoc esset per modum efficiendi, quod soli Deo competit, cuius solutio iam ex dictis patet. Potestas enim clauium se extendit ad absolutionem culpae, non sicut causa efficiens principalis, hoc enim Dei est, sed sicut instrumentum, sicut & aqua baptismi, de qua Aug. dicit, quod corpus tangit, & cor abluat. Duodecimo obijcit, quod Dominus idem voluit ostendere dicens. Quodcumque solueris &c. & Quorum remiseritis, &c. Nullus autem dicit, Ego tibi remitto peccata. ergo nec debet dicere, Ego te absoluo. Sed obliuiscitur eius, quod Apostolus dicit, se donasse peccatum non propria autoritate, sed in persona Christi. Donare autem idem est quod etiam remittere. Papa etiam se relaxare dicit, aliquam partem de penitentia iniuncta: ideo enim in absoluteione sacramentali potius utimur verbo absoluteionis, quam remissionis, ut forma absoluteionis conueniat verbis institutionis, quia Dominus exponens clauium potestatem, his verbis usus est. Quodcumque solueris &c. Tertiodecimo obijcit ex autoritate Hieronymi reprehendentis quosdam de eo quod putant se damnare innoxios, vel absolueri noxios. Non enim sacerdos a peccatis absolvens noxios soluit, qui voluntate noxii remanent, sed qui penitendo recedunt a noxa culpa. Quartodecimo obijcit de hoc, quod Hieronymus dicit super Leuiticum, quod leprosi iubentur ostendere se sacerdotibus, quos illi non faciunt leprosos, vel mundos, sed discernunt, ita & hic. Decipitur autem, quia similitudinem nimis extendit. Abluit enim ut sacramenta nouae legis solum significant, & nihil faciunt, sicut veteris legis sacramenta. Si autem sacerdos solum discernendo denuntiaret peccatoris absoluteionem, nihil faceret, sed tantum significaret. ergo facit aliquid ministerium absoluteionis impendendo, non tamen facit idoneos accedentes ad sacramentum. Hoc enim solus Deus facit, qui ad se hominum corda conuertit. Et respectu huius idoneitatis non habet sacerdos nisi discretionem, sicut & sacerdos legalis circa lepra. Quintodecimo obijcit, quod Ambr. dicit, quod solus ille peccata dimittit, qui pro peccatis mortuus est. Aug. etiam dicit, quod nemo tollit peccata mundi, nisi solus Christus. Hoc soluit Apost. dicens, quod ipse donauit in persona Christi, scilicet tanquam Christi minister, qui sua passione remissionem meruit peccatorum, a qua passione efficaciam habent clauis Ecclesiae, sicut & caetera sacramenta. Sextodecimo obijcit de leprosis mundatis a Christo. Mat. 8. & Luc. 17. quibus dixit, quod ostenderent se sacerdotibus, tamen antequam se ostenderent, mundati sunt. Quod similiter soluendum est, sicut id quod de Lazaro supra posuit. Decimosextimo refertur, quod cum Dominus dixisset paralytico. Dimittuntur tibi peccata, Iudaei dixerunt, Hic blasphematur. Hoc supra solutum est, nec oportet reiterare.

mat. Nam peccata dimittere solius est Dei, non ergo sacerdotis. Hoc etiam per verba Dionysij supra solutum est, quia Dei est autoritate peccata dimittere, hominis autem est ministerium ad remissionem exhibere, dum in persona Christi peccata condonat, sicut dicit Apostolus. Septimoque obijcit, quod in suscitacione Lazari, secundum Augustinum & Gregorium significata, est suscitacionis peccatorum praeparatio, quia Lazarus est prius a Domino viuificatus, quam traderetur discipulis absolue-
Dus. Ex quo arguit, quod nihil valet absolutio sacerdotis antequam homo sit a Deo viuificatus per gratiam, & suscitatus a morte culpae. ergo sacerdos non potest super culpam: quae quidem ratio multiplices defectus habet. Primo quidem, quia arguitur ex metaphoris locutionibus, ex quibus non est arguendum, ut Dio. & Aug. dicunt. Secundo, quia ratio sua non est ad propositum. Constat enim, quod Dominus Lazarum suscitauit, & discipulis soluendum mandauit. ergo discipuli absoluunt. Per hoc ergo non ostenditur, quod sacerdos non absoluat, aut non debeat dicere, Ego te absoluo, sed quod eum non debet absolueri in quo signa contritionis non videt, per quam homo iustificatur interius a Deo culpa remissa. Quia vero dicit, quod sacerdos non potest habere super culpam potestatem, & hoc habere potest calumniam. Sciendum est, quod si intelligat, quod sacerdos sua autoritate super culpam potestatem non habet, dicit verum. Si autem intelligit quod sacramentum quod sacerdos ut minister tradit, non se extendat ad remissionem culpae, falsum dicit. Sicut enim per baptismum dimittitur omnis culpa & originalis, & actualis: ita per sacramentum penitentiae remittitur actualis culpa. Contingit autem quandoque in baptismo, quod aliquis antequam sacramentum baptismi actu percipit dum habet sacramentum in voto, vel in proposito, consequitur iustificationem a solo Deo, & tamen si ante consecutus non fuerit ex vi sacramenti, nisi obicem opponat, iustificationem consequitur sacramentum suscipiendo: ita omnino est de penitentia. Nullus enim reputatur contritus, nisi habeat propositum subiiciendi se Ecclesiae clauibus, quod est habere sacramentum in voto. Vnde quandoque aliqui consequuntur iustificationem in ipsa absoluteione, quam ante non fuerant assecuti. Octauo obijcit, quod par potestatis est baptismum abluere interius, & a culpa mortali absolueri: sed Deus non communicauit potestatem interius baptizandi, ne spes poneretur in homine. ergo nec absolueri ab actuali peccato, in quo suam vocem ignorare videtur contra seipsum obijciens. Sicut enim solus Deus interius baptizat, & tamen quia homo ministerium exterius exhibet dicit, Ego te baptizo: ita Deus per seipsum a peccato absoluit, & tamen homo qui exterius ministerium exhibet dicere debet, Ego te absoluo. Nono obijcit, quod remissio peccatorum fit per gratiam quam homo dare non potest: cui dicendum est, quod licet homo non possit dare gratiam, potest tamen dare gratiae sacramentum, per quod fit remissio peccatorum. Decimo obijcit, quod Dominus dixit ad Moysen. Loquere Aaron & filiis eius, Sic benedicetis filiis Israel & dicetis eis. Benedicat tibi Dominus, & custodiat te, Numeri. 6. Et subditur. Inuocabuntque nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis: quod videntur imitari praelati, cum dicunt, Benedicat vos Deus, vel diuina maiestas, nec dicunt, Ego te benedico. Hic aperte decipitur, quia benedictio ista non est sacramentalis, sed ubi sacramentalis benedictio occurrit, sicut in sacramento Eucharistiae, tunc ipsi sacerdotes benedicere dicuntur. vnde
Apostolus dicit Corin. 10. Calix benedictionis, cui benedicimus. glo. Cui nos sacerdotes quotidie benedicimus. Nec est verum quod subdit, per hoc quod dicitur, Absolutionem & remissionem tribuat tibi &c. sit forma, aut pars formae. Non enim conueniunt verbis scripturae, quae dicit. Quodcumque solueris &c. Et quorum remiseritis &c. Nec hoc quod dicitur. Benedictio Dei omnipotentis &c. pars est formae, cum hoc ex scriptura trahi non possit, nec in usu communi habeatur, licet aliqui hoc dicant. Vndecimo obijcit, quod cum clauis sit potestas quae est in ministro, si extendat se ad culpae absolutionem, hoc esset per modum efficiendi, quod soli Deo competit, cuius solutio iam ex dictis patet. Potestas enim clauium se extendit ad absolutionem culpae, non sicut causa efficiens principalis, hoc enim Dei est, sed sicut instrumentum, sicut & aqua baptismi, de qua Aug. dicit, quod corpus tangit, & cor abluat. Duodecimo obijcit, quod Dominus idem voluit ostendere dicens. Quodcumque solueris &c. & Quorum remiseritis, &c. Nullus autem dicit, Ego tibi remitto peccata. ergo nec debet dicere, Ego te absoluo. Sed obliuiscitur eius, quod Apostolus dicit, se donasse peccatum non propria autoritate, sed in persona Christi. Donare autem idem est quod etiam remittere. Papa etiam se relaxare dicit, aliquam partem de penitentia iniuncta: ideo enim in absoluteione sacramentali potius utimur verbo absoluteionis, quam remissionis, ut forma absoluteionis conueniat verbis institutionis, quia Dominus exponens clauium potestatem, his verbis usus est. Quodcumque solueris &c. Tertiodecimo obijcit ex autoritate Hieronymi reprehendentis quosdam de eo quod putant se damnare innoxios, vel absolueri noxios. Non enim sacerdos a peccatis absolvens noxios soluit, qui voluntate noxii remanent, sed qui penitendo recedunt a noxa culpa. Quartodecimo obijcit de hoc, quod Hieronymus dicit super Leuiticum, quod leprosi iubentur ostendere se sacerdotibus, quos illi non faciunt leprosos, vel mundos, sed discernunt, ita & hic. Decipitur autem, quia similitudinem nimis extendit. Abluit enim ut sacramenta nouae legis solum significant, & nihil faciunt, sicut veteris legis sacramenta. Si autem sacerdos solum discernendo denuntiaret peccatoris absoluteionem, nihil faceret, sed tantum significaret. ergo facit aliquid ministerium absoluteionis impendendo, non tamen facit idoneos accedentes ad sacramentum. Hoc enim solus Deus facit, qui ad se hominum corda conuertit. Et respectu huius idoneitatis non habet sacerdos nisi discretionem, sicut & sacerdos legalis circa lepra. Quintodecimo obijcit, quod Ambr. dicit, quod solus ille peccata dimittit, qui pro peccatis mortuus est. Aug. etiam dicit, quod nemo tollit peccata mundi, nisi solus Christus. Hoc soluit Apost. dicens, quod ipse donauit in persona Christi, scilicet tanquam Christi minister, qui sua passione remissionem meruit peccatorum, a qua passione efficaciam habent clauis Ecclesiae, sicut & caetera sacramenta. Sextodecimo obijcit de leprosis mundatis a Christo. Mat. 8. & Luc. 17. quibus dixit, quod ostenderent se sacerdotibus, tamen antequam se ostenderent, mundati sunt. Quod similiter soluendum est, sicut id quod de Lazaro supra posuit. Decimosextimo refertur, quod cum Dominus dixisset paralytico. Dimittuntur tibi peccata, Iudaei dixerunt, Hic blasphematur. Hoc supra solutum est, nec oportet reiterare.

Quomodo aduersarius nititur quandam absoluteionem fingere.

His autem rationibus positis, nititur quandam absoluteionem fingere, quae est. Si aliquis talis dicat, quod ad ministerium sacerdotis pertinet oratio absoluteionem Dei impetrans, postea tamen debet dicere indicatiue, Ego te absoluo, id est, absolutum te ostendo. Quam quidem absoluteionem nec ego approbo, si simpliciter, ut verba sonat, intelligatur. Non enim oratione sacerdotis impetratur remissio peccatorum, sed passioe Christi. Alioquin si sacerdos esset in peccato mortali, absolueri non posset. Praemittitur autem oratio, ut impetretur consentienti idoneitas ad suscipiendum effectum sacramenti. Quae quidem oratio licet plus valeat a iusto, quam a peccatore oblata propter meritum personae: quod additur, tamen etiam a sacerdote peccatore oblata non est cassa, quia proponitur ab eo in persona totius ecclesiae. In formis autem sacramentorum non plus facit verbum a peccatore, quam a iusto prolatum, quia non operatur ibi meritum hominis, sed passio Christi & virtus Dei. Similiter non sufficit illa expositio, Ego te absoluo, id est, absolutum te ostendo, quia secundum hoc in sacramentis nouae legis non esset nisi ostensio vel significatio, quod idem est: sed est sensus. Ego te absoluo, id est, sacramentum vel ministerium absoluteionis tibi impendo: nisi forte sicut aliquis dicitur ostendere, non solum significando, sed etiam faciendo. Si tamen dicta responsio sustineatur, non inutile erit considerare, quam frivolis rationibus impugnet. Obijcit enim primo, quod dominus dedit potestatem discipulis sanandi omnes infirmitates corporales & spirituales, sed in sanatione corporali infirmitatum non dicebant, ego sano te, sed sanet te dominus Iesus. ergo nec in sanatione spirituali debet dicere sacerdos, ego te absoluo. Non aduertit autem qui hoc obijcit, quod potestas sanandi infirmitates erat gratia specialiter homini data, non ad sanandum, sed ad sanitatem impetrandam. Potestas autem clauium non computatur inter gratias gratis datas, sed virtus sacramentalis, quae principaliter residet in Christo, instrumentaliiter autem seu ministerialiter in sacerdotibus clauis habentibus. Vnde verbum dicentis, Sanet te dominus, non sanabat: sed sanationem impetrabat. Verba autem sacramentalia efficiunt, quod figurant, ut supra dictum est. Secundo obijcit, quod temerarium videtur denuntiare aliquem esse ab omnibus peccatis absolutum, quia sic esset sicut angelus Dei. Sed multo magis est temerarium dicere, quod per clauis ecclesiae non fiat certa remissio peccatorum, ut Augustinus dicit. Nunquid enim est abbreviata manus domini, ut qui in baptismo ab omnibus peccatis mundat, in sacramento penitentiae hoc non faciat? Tertio obijcit, quod dicere ostendo te absolutum, non est eum ostendere absolutum, sicut dicere comedo non est comedere. In quo decipitur non considerans, quod forma sacramentorum non solum sunt verba significativa, sed factiua. Quarto obijcit, quod cum dicitur ego te baptizo, non est baptizare nisi sequatur immersio vel intinctio. Sed hoc est valde ridiculum, quia in sacramento baptismi elementum materiale requiritur eum forma sacramenti, sed in sacramento penitentiae elementum exterius non adhibetur. Quinto obijcit, quod temerarie sacerdos dicit, Ostendo te absolutum.

A cum ignoret an Deus absoluerit. Sed secundum hanc eadem rationem temerarium esset dicere, ego te baptizo, cum ignoret an Deus interius baptizet. Neutrū autem est temerarium, quia sacramenta habent certos effectus, licet impediri possint per fictionem recipientis. Vnde sacerdos dicens, ego te absoluo, vel ego te baptizo, cum certitudine denuntiat sacramenti effectum. Similiter dicitur ad id quod .6. & 7. obijcit de incertitudine dimissionis poenae. Octauo obijcit, quod non potest dicere ostendo te absolutum, nisi forte alicui sit reuelatum, sicut Ioanni euangelista, vel beatae Virgini. Ad quod etiam super id, quod dictum est, addendum est, quod si iudex absque temeritate testibus auditis potest pronuntiare aliquem innocentem, quamuis forte sit nocens secundum rei veritatem, non temerarie ostendit sacerdos aliquem absolutum in foro poenitentiae, in quo creditur penitenti pro se & contra se. Ex quo etiam patet, quod non est periculosum sacerdoti dicere, ego te absoluo, illis, in quibus signa contritionis videt, quae sunt dolor de praeteritis, & propositum de caetero non peccandi, alias absolueri non debet. Periculose autem solam orationem dicit, quia hoc non est absolueri, sed sub dubio poenitentiae relinquere. Orare autem pro aliquo ut absoluator, potest, siue sit contritus, siue non.

Impositio manus non est de necessitate huius sacramenti.

Vterius autem non minus temerarie asserere praesumit, quod impositio manus sit de necessitate huius sacramenti. Primo quidem propter hoc, quod act. 8. dicitur. Imponebant manus super illos & accipiebant spiritum sanctum. Illa enim impositio fuit loco sacramenti confirmationis, quod datur per maiores ministros. Secundo obijcit quod Mat. vlt. dicitur. Super agros manus imponet &c. Sed hoc est ridiculum, quia non loquitur de impositione sacramentali, sed de signis faciendis. Tertio obijcit, quod Aug. dicit, quod sacramentum nouae legis debet esse signum sacrae rei, & per naturalem similitudinem (quod de suo addit) per hoc volens dicere, quod sola verba non faciunt, nec perficiunt sacramentum. Sed patet in omni sacramento, quod verba ad materiam accedentia perficiunt sacramentum. In sacramento enim eucharistiae: sola verba prolata super materiam consecrandam perficiunt sacramentum. In baptismo etiam verba prolata super aquam tantum non faciunt sacramentum, sed super aquam adhibitam in baptismo, quia totum est loco materiae. Ipse autem peccator consistens, est sicut materia in hoc sacramento. Vnde verba absoluteionis super eum prolata efficiunt poenitentiae sacramentum. Quarto obijcit, quod dicitur Mat. 19. quod oblati sunt paruuli, ut eis manus imponeret. Sed hoc non potest referri ad poenitentiae sacramentum, quod paruulis impendi non conueuit. Oblati sunt autem ei, ut manus imponeret benedicendo, secundum consuetudinem Iudaeorum, ut dicit Remigius. Quinto obijcit, quod dicitur actu. 8. Cum vidisset Symon, quod per impositionem manuum Apostolorum &c. Hoc autem pertinet ad impositionem manuum, quae fit in confirmatione, ut supra dictum est. Sexto obijcit ad hoc auctoritatem magistri Gulielmi Auerni, qui an hoc dixerit nescio, sed scio eum non fuisse tantae auctoritatis, ut eius dicto standum sit in tanta re, praesertim cum dominus Opuscu. S. Tho. Aquin. BB ; Petr.

Petro potestatem clauium exponēs non dixerit. Cui-
cunque manus imposueris, sed quodcunq; solueris.

E I V S D E M D O C T O R I S

C A P. V.

Obiēctiōes contra prædicta, & earum solutiones.

VLtimo redit ad primū, resumens rationes prius
adductas, quod non debet sacerdos dicere, Ego
te absoluo, tum quia hoc pertinet ad potestatem Dei:
tum quia sacerdoti incertū est an ille absoluat, quæ
iam supra soluta sunt. Addit etiam obiēctiō, quod
vix 30. anni sunt, quod omnes hac sola forma uteban-
tur, Absolutionē & remissionem &c. Sed quomodo
de omnibus potest testimonium perhibere, qui om-
nes non vidit? Sed hoc certū est, q̄ iam sunt mille-
ducenti anni & amplius, q̄ dictū est Petro, Quod-
cumq; solueris &c. Quare autem non dicatur in for-
ma, Ego tibi remitto, sicut ego te absoluo? iam supra
dictū est: Obiēctiō autem vterius, quod si sacerdos
potest abducere a peccatis, vtilis esset: absolui quā-
m accipere crucem transmarinam: quod quā ridiculū
sit dictū, de facili potest aduertī. Non enim crucis trā-
smarina datus valitoria nisi absolutio a peccatis ad re-
missionem totius pœnæ pro peccatis debita: Obiēctiō
autem vterius, quod vā imminet viuificati animas
quæ non viuunt, vt dicitur Ezech. 13. Et sic sacerdos se
committit discrimini, cum nesciat quod viuant. Sed
hoc iam solutum est: quia & si nescias quod viuant,
scit tamen q̄ sacramentū iustificare potest. Vterius
obiēctiō, quod sicut dicit Amb. Dominus parem vni-
us voluit ligandi & soluendi sed sacerdos non ligat
vinculo peccati sed propriorum quisque peccatorum
vinculis constingitur, vt dicitur Proverb. 5. ergo sa-
cerdos non absoluit a vinculo culpæ. Contra quod dicit
ceterū, quod hoc sacerdos facit ligando & soluendo
per ministerium, quod Deus dedit per autoritatem.
Deus enim absoluit a peccato directe gratiam appo-
nendo, & ligat, vel trahit in peccatum gratiam non
apponendo, vt dicitur Ro. 1. Similiter sacerdos tan-
quā minister a peccato soluit sacramentum gratiæ
apponendo, & ligat nō apponēdo propter hoc quod
ligat ad pœnā quā inungit. Inducit autem vltimo
autoritatem Hilarij, quod soli Deo de te credendum
est, & sic absolutionē a culpa quam solus Deus facit,
sacerdos ostendere non potest. Item, quod Dio. dicit,
quod sacerdotibus non est vtendum virtutibus hie-
rarchicis, nisi quo deitas voluerit eos: sed hæc ex supe-
rioribus sunt soluta multotiens, & iterare non oportet.
Ad exitum inducit quod ante potestatem clau-
uam Petro traditam, fit mentio de reuelatione sibi
facta, quali oporteat semper reuelationem diuinam
sacerdotem expectare antequā clauibus utatur. Nō
aduertit autem quod reuelatio facta Petro non fuit
de idoneitate absoluendorum, sed de potestate Christi,
per quam sacramēta gratiæ certissimos effectus ha-
bent. Hæ sunt igitur rationes quas pro se inducit, quæ
non solum demonstrationes non sunt, sed vix appa-
rentes rationes iudicari possunt. Voluntas autem Dei
fuit, vt pro defensione potestatis Petro tradite, in festo
cathedræ Petri hoc opus de vestro mandato compi-
lans laborarem.

Explicit opusculum ut gestum secundum sancti Thomæ
Aquinatis de forma absolutionis.

OPVSCVLVM XXIII. VIDELICET

EXPOSITIO PRIMÆ DECRE-

TALIS AD ARCHIDIACONVM

C V D E S T I N V M.

SALVATOR noster discipulos ad prædicā-
dum mittens, tria iniunxit. Primo quidem
vt docerent fidem: secundo, vt credentes
imbuerent sacramentis: tertio, vt credentes sacra-
mentis imbutos ad obseruandum diuina mandata in-
ducerent. Dicitur enim Mat. vlt. Euntes, docete om-
nes gentes, quantum ad primum: baptizantes eos in
nomine patris & filij & spiritus sancti, quā tum ad se-
cundum: docentes eos seruare omnia quæcunq; mā-
dauī vobis, quantum ad tertium, inter quæ tria decen-
ter: fidei doctrina præmittitur. Est enim fides omnium
bonorum spiritualium fundamentum, secundū illud
Apostoli Hebræo. 11. Est autem fides substantia, id
est, fundamentum sperandarum rerum. Est enim fides
per quam anima viuificatur per gratiam, secundū
illud Apostoli Galat. 2. Quod autem nunc viuē in car-
nē, in fide viuō filij Dei. Et Abacuch. 2. Iustus ex fide
sua viuūt. Ipsa est per quam anima a peccatis purgatur.
Act. 17. Fide purificans corda eorum. Ipsa est per quam
anima iustitia ornatur. Romanorum 3. Iustitia autem
Dei per fidem Iesu Christi. Ipsa est per quam anima
Deo desponsatur. Osee. 2. Sponsabo te mihi in fide.
Ipsa est per quam homines in Dei filios adoptantur.
Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui
credunt in nomine eius. Ipsa est per quam accediunt
ad Deum. Hebræo. 11. Accedentem ad Deum oportet
credere. Ipsa denique est per quam homines æternæ
vitæ brauium consequuntur, secundū illud Ioan.
6. Hæc est voluntas patris mei qui misit me, vt omnis
qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.
Conuenienter ergo Christi Vicarius propositurus
mādata quibus Ecclesia per Apostolorum predicationem
fundata pacifice gubernatur, titulum de fide præ-
mittit. Sed considerandum est, quod cum multi sint
articuli fidei, quorum quidam videntur pertinere ad
diuinitatem, quidam vero ad humanam naturam,
quam filius Dei in vnitatem personæ assumpsit, alij
vero ad diuinitatis effectum: fundamentum tamen
totius fidei est ipsa prima veritas diuinitatis, cum
omnia alia ea ratione contineantur sub fide, in quan-
tum ad Deum aliquāliter reducuntur. Vnde Dominus
discipulis dicit. Ioannis 14. Creditis in Deum, & in
me credite: per quod datur intelligi, quod in Chri-
stum creditur in quantum est Deus, quasi fidei princi-
paliter de Deo existente. Inter ea vero quæ de Deo fide
tenemus, hoc est singulare fidei christianæ, vt Trini-
tatem personarum in vnitatem diuinæ essentiae fateamur.
Sub hac enim professione Christo per bap-
tismum sumus consignati, vt patet per id quod supra
inductum est. Baptizantes eos in nomine patris &
filij & spiritus sancti. Alia vero quæ de Deo asserimus,
nobis & alijs communia esse inueniuntur, puta, q̄
Deus est vnus, omnipotens, & si qua alia de Deo fide
tenentur, quæ etiam iudei & Saraceni non difficiunt:
unde ad adinuandū propriū & singulare dogma
fidei

fidei christianæ, non prætitulauit fidei tractatum de
Deo, sed de Trinitate. Addit autem, Summa, quia di-
uina Trinitas arcem quandam tenet inter plurimas
trinitates ab ea deriuatas. Deriuatur enim ab illa
trinitate, diuina quædam trinitas in anima nostra,
secundum quam ad imaginem Dei sumus secundum
memoriam, intelligentiam, & voluntatem. Deriuantur
& ab ipsa alia trinitates in singulis creaturis, pro-
ut modum quandam, & speciem, & ordinem ha-
bent, secundum quæ in eis diuinæ Trinitatis qua-
si quoddam vestigium inuenitur, ut Augustinus in li-
bro de Trinitate. Ad discretionem igitur harum om-
nium trinitatum quæ a diuina descendunt, dicitur, De
summa Trinitate: sed de hac Trinitate diuina diuer-
si hæretici diuersa errantes dixerunt, quorum Sabel-
lianus abstulit personarum distinctionem, dicens,
patris & filij & spiritus sancti esse vnā essentiam &
personam, sed eos solum differre nominibus. Ar-
rius vero posuit trium personarum esse diuersas sub-
stantias in dignitate & duratione differentes: quæ
omnia & consimilia fides cōdemnat catholica. Quia
igitur de summa Trinitate, & alijs ad fidem pertinenti-
bus hic tradere intendit, quod fides catholica tenet,
ideo additur, Et fide catholica. Dicitur autem fides
ecclesia catholica, id est, vniuersalis, vt Boetius di-
cit in libro de Trinitate, tum propter vniuersalium
præcepta regularum, tum propterea quia eius cultus
per omnes pene mundi terminos emanauit: hære-
ticorum vero errores sub certis terrarum angulis in-
cluduntur.

Prima decretalis de reprobatione errorum tam hære-
ticorum, quā philosophorum.

Quia de fide sanctæ Trinitatis considerandum est,
primo oportet scire, quod duplex est actus fidei,
scilicet corde credere, & ore profiteri, secundum illud
Rom. 10. Corde creditur ad iustitiā, ore autē confessio
fit ad salutem. Vterque autem actus aliquid requirit
ad sui perfectionem. Nam interior actus fidei exigit
firmitatem absq; omni dubitatione, quæ firmitas pro-
uenit ex infallibilitate diuinæ veritatis cui fides inni-
titur. Vnde dicitur Iacob. 1. Postulet autem in fide ni-
hil hæsitans: sed confessio fidei debet esse simplex, id
est, absq; simulatione, secundum illud. 1. ad Tim. 1.
Finis præcepti est charitas de corde puro, & cōsciētia
bona, & fide nō ficta. Debet et esse simplex. i. absq; er-
roris permissione, secundum illud. 1. ad Thessal. 2.
Exhortatio nostra non fuit de errore. Debet etiam es-
se absq; variatione 2. ad Corinth. 1. Sermo noster
qui fuit apud vos, non fuit in illo est, & non. Quan-
tum ergo ad primum actum fidei dicit, Firmiter cre-
dimus: quantum ad secundum dicit, Simpliciter
confitemur. Vltimo autem considerandum est, quod
fidei christianæ articuli a quibusdam duodecim, a
quibusdam quatuordecim computantur. Secundum
illos qui computant quatuordecim, septem articu-
li pertinent ad diuinitatem, septem vero ad huma-
nitatem. Illi autem qui ad diuinitatem pertinent, sic
distinguantur, vt vnus sit articulus de diuinæ essen-
tiæ vnitatem, qui tangitur in Symbolo cum dicitur, Cre-
do in vnum Deum. Secundus est de persona patris,
qui tangitur cum dicitur, Patrem omnipotentem.
Tertius est de persona filij, qui tangitur cum dicitur,
Et in Iesum Christum filium eius. Quartus de perso-

na Spiritus sancti, qui tangitur cum dicitur, Et in spi-
ritum sanctū. Quintus est de effectu, quo a Deo crea-
mur in esse naturæ, qui tangitur cum dicitur, Crea-
torem cæli & terræ. Sextus est de effectu Dei secundum
quod reuertimur in esse gratiæ, qui tangitur cum di-
citur, Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum cō-
munionem, & remissionem peccatorum. Quia enim
per gratiam Dei in vnitatem ecclesiæ congregamur, sa-
cramenta communicamus, & remissionem peccato-
rum consequimur. Septimus articulus est de effectu
Dei, quo perficimur in esse gloriæ & quantum ad cor-
pus, & quantum ad animam: & hoc tangitur cum di-
citur, Carnis resurrectionem, & vitam æternam. Ar-
ticuli vero septem ad incarnationem pertinentes sic
distinguantur, vt primus sit de Christi conceptione,
qui tangitur cum dicitur, Qui conceptus est de Spiri-
tu sancto. Secundus autem est de eius natiuitate, qui
tangitur cum dicitur, Natus ex Maria Virgine. Ter-
tius est de eius passione, qui tangitur cum dicitur,
Passus, mortuus, & sepultus. Quartus est de descen-
su ad inferos, Descendit ad inferos. Quintus de re-
surrectione, Tertia die resurrexit a mortuis. Sextus
de ascensione, Ascendit ad cælos. Septimus de ad-
uentu ad iudicium, Inde venturus est iudicare vi-
uos & mortuos. Alij vero ponentes duodecim arti-
culos, ponunt vnum articulum de tribus personis,
& articulum de effectu gloriæ diuidunt in duos, vt
scilicet alius articulus sit de resurrectione carnis, &
alius de vita æterna: & sic articuli ad diuinitatem
pertinentes sunt sex. Item conceptionem & natiui-
tatem Christi sub vno articulo comprehendunt, &
sic etiam articuli de humanitate fiunt sex, vnde om-
nes sunt duodecim. Primo ergo prosequitur articulū
primum de essentiæ vnitatem, unde primo ponit vni-
tatem diuinæ essentiæ. Vnus est solus & verus Deus, se-
cundum illud Ioan. 17. Vt cognoscant te solum verū
Deum. Leuitic. 6. Audi Israel, Dominus Deus tuus.
Deus vnus est, per quod excluditur error gentilium
ponentium multos Deos. Deus autem verus qui est
essentialiter & naturaliter Deus, vnus est. Dicuntur
enim aliqui dij non veri, sed per adoptionem, vel per
participationem diuinitatis, siue nuncupatione, secū-
dum illud psal. 81. Ego dixi, dij estis. Dicuntur etiam
aliqui dij secundum opinionem errantium, secundū
illud psal. 95. Omnes dij gentium dæmonia. Deinde
ostendit excellentiam diuinæ naturæ, siue essentiæ. Et
primo quantum ad hoc q̄ non comprehenditur tēpo-
re, quod signatur, cū dicitur, Aternus. Dicitur. n. æter-
nus, quia caret principio & fine, & quia eius esse non
uariatur per præteritum & futurum. Nihil. n. ei sub-
trahitur, nec aliquid ei de nouo uenire potest. unde
dicit ad Moysen. Exo. 3. Ego sum qui sum, quia. s. eius
esse non nouit præteritum & futurū, sed semper præ-
sentialiter esse habet. & Apost. dicit ad Ro. vlt. Nunc
patet factum est per scripturas prophetarum secundū
præceptum æterni Dei. Secūdo ostenditur q̄ eius ma-
gnitudo excedit incomparabiliter omnium magnitu-
dinem creaturarum, cum dicitur, Immensus. Illud. n.
mensurari potest per aliquid aliud, quod si excedat in
magnitudine, tamen excessus est secundum aliquam
proportionem. Sicut binarius mensurat senarium, in
quantum ter duo faciunt sex. Senarius autem excedit
binarium secundum proportionem aliquam, secun-
dam quam binarius mensurat senarium, quia est triplū
eius. Deus autem excedit magnitudine sua dignitatis
omnem creaturā in infinitū, & ideo dicitur inimitus,
Opusc. S. Tho. Aquin. BB 4 quia

quia nulla est cōmēsuratio, vel proportio alicuius creaturæ ad ipsum; vnde dicitur in pla. 47. Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius nō est finis. & Baruch 4. dicitur. Magnus est, & non habens finem, excelsus & immensus. Tertiō ostenditur, quod excedit omnem mutabilitatem, cum dicitur. Incommutabilis, quia scilicet nulla est apud ipsum variatio, secundum illud Iaco. 1. Apud quem nō est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Quartō ostenditur, quod sua potestas transcendit omnia, cum dicitur. Omnipotēs, quia simpliciter omnia potest; vnde ipse dicit Genes. 17. Ego Deus omnipotēs. Et si quis objiciat id quod Apostolus dicit 2. ad Tim. 2. Ille fidelis permanet, negare seipsum non potest, & ita non est omnipotēs. Dicendum, quod negare seipsum, est deficere à se, non posse autem deficere non est ex defectu potentie, sed ex potētiæ perfectione, sicut etiā apud homines ex magna fortitudine est quod aliquis vinci non possit. In hoc ergo vere Deus omnipotēs ostenditur, quod omnia potest facere, & in nullo potest deficere. Quintō ostenditur, quod excedit omnium rationem & intellectum, cum dicitur. Incomprehensibilis. Illa enim comprehendere dicimur, quæ perfecte cognoscimus, quantum cognoscibilia sunt. Nulla autem creatura tantum potest Deum cognoscere, quantum cognoscibilis est, & propter hoc nulla creatura potest eum comprehendere. Vnde dicitur. Iob. 11. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectū omnipotentem reperies? quasi dicit, non. Et Hier. 33. dicitur. Dominus exercituum nomen tibi, magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu, Sextō ostenditur, quod excedit omnem locutionem, cum dicitur. Ineffabilis, quia scilicet nullus potest sufficienter effari laudem ipsius, vnde dicitur Ecclesia 43. Exaltate illum quantum potestis; maior est omni laude. Deinde accedit ad articulum Trinitatis, ponēs quidem primo nomina trium personarū, cum dicit, Pater, & filius, & spiritus sanctus: quæ quidem exprimuntur Mat. vlti. Docete omnes gentes baptizātes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Sed circa hæc tria nomina diuersimode aliqui errauerūt. Sabelius, n. dixit, quod pater & filius & spiritus sanctus solis nominibus distinguuntur, dicens eundem in persona esse, qui quandoque dicitur pater, quandoque filius, quandoque spiritus sanctus propter rationes diuersas; & ad hoc excludendū subditur. Tres quidē personæ; alia est enim persona patris, alia filij, alia spiritus sancti. Arrianus verō posuit, quod pater & filius & spiritus sanctus sicut sunt diuersa nomina, ita sunt diuersæ substantiæ: & ad excludendum hoc subdit, Sed vna substantia. Verum quia substantia secundum vsum uocabuli aliter sumitur apud nos, & aliter apud Græcos, ne circa hoc posset fieri aliqua deceptio, subdit, Seu natura. Apud Græcos enim hypothesis, id est, substantia accipitur, sicut apud nos persona pro re aliqua subsistente, quam dicimus suppositū, vel rem naturæ: sicut hic homo est suppositū, vel res humanæ naturæ. Apud nos verō secundum communem usum loquendi, substantia dicitur essentia, vel natura rei, secundum quod humanitas dicitur natura hominis. Sic igitur datur intelligi, quod in diuinitate tres sunt subsistentes, scilicet pater, & filius, & spiritus sanctus, sed vna numero simpliciter natura est in qua subsistunt, quod in rebus humanis cōtingere non potest. Petrus enim, & Paulus, & Ioannes sunt quidē tres subsistentes in natura humana. Sed natura

humana & si sit vna specie in istis tribus, non tamen est eandem numero, & ideo tres homines sunt, non vnus homo. Quia verō in patre & filio & spiritu sancto est vna numero diuina natura, dicimus quod pater & filius & spiritus sanctus sunt vnus Deus, & non tres dii. Posset autē aliquis prauē intelligere vnā essentiam trium personarum, ita scilicet quod vna pars illius naturæ esset in patre, alia in filio, alia in spiritu sancto, sicut si diceremus vnā aquam esse in tribus riuus defluentibus ab vno fonte, ita scilicet quod vna pars aquæ est in uno riuo, alia in alio, tertia in tertio. Si autem sic esset vna natura trium personarum, sequeretur quod diuina natura esset composita ex pluribus partibus: & ideo ad hoc excludendum subdit, Simplex omnino, id est, nullam compositionē habēs. Omne enim compositum posterius est his ex quibus componitur: sic igitur aliquid esset prius Deo, quod est impossibile. Sed posset aliquis quærere, Si trium personarū est vna simplex natura, vnde ergo tres personæ distinguuntur: & ideo ad hoc respondens subdit, Pater à nullo, filius à patre solo, ac spiritu sanctus pariter ab vtroque. Vbi cōsiderandum est, quod quicquid in diuinis absolute dicitur, cōmune est & vnum in tribus personis, sicut quod dicitur, Deus bonus, sapiens, & omnia huiusmodi. Ibi enim solum inuenitur distinctio, ubi aliquid inuenitur pertinens ad relationem originis, quia scilicet pater à nullo est, & secundum hoc innascibilis dicitur. Filius autē dicitur filius, quia à patre est per generationem; secundum illud psalm. 2. Ego hodie genui te: & secundum hoc patri attribuitur paternitas, & filio filiatio. Spiritus autem sanctus ab vtroque procedit, & secundum hoc spiritui sancto attribuitur processio, patri verō & filio communis spiratio, quia scilicet cōmuniter spirant spiritum sanctum. Sic igitur quinque sunt notiones, secundum quas distinctiones personarum designantur in diuinis, scilicet paternitas, quæ est constitutiua patris, per quam ostenditur quod genuit filium. Filiatio, per quam ostenditur quod filius est à patre: & processio, per quam ostenditur, quod spiritus sanctus est à patre & filio. Innascibilitas, per quam dignoscitur quod pater à nullo est. Communis spiratio, per quam ostenditur, quod pater & filius cōmuniter spirant spiritum sanctum. Sed rursus posset alicui occurrere falsa cogitatio, ut quia in rebus humanis filius à quodā principio temporis à patre generatur, & generatio eius non semper durat, sed certo termino temporis finitur: sic etiam sit circa originem diuinarum personarum, ut scilicet filius ab aliquo tēpore incōperit a patre generari, & aliquo tēpore eius generatio fuerit finita, & similiter de spiritu sancto. Ideo ad hoc excludendum subdit, Absque initio semper ac sine fine pater generans, filius nascens; spiritus sanctus ab vtroque procedens: cuius exemplum aliquo modo in creaturis inueniri potest, licet imperfectum. Videmus enim quod à sole radius procedit, & statim quando fuit sol, radius processit ab eo, nec vnquam desinet radius procedere quandiu sol erit. Sic enim filius procedit à patre, ut radius à sole, unde dicit Apostolus ad Hebræos 1. Qui cum sit splendor gloriæ: spiritus autem sanctus ab vtroque procedit, sicut calor a sole & radio. Vnde dicitur in psalm. 8. Nec est qui se abscondat à calore eius. Sed hoc exemplum deficit quantum ad hoc, quod sol non semper fuit, & ideo nec radius: eius semper ab eo processit: quia vero Deus pater semper fuit, semper

ab eo processit filius, & ab vtroque spiritus sanctus. Potest & aliud exemplum poni in anima humana, in qua verbum interius conceptum a memoria procedit, & ab vtroque procedit amor. Et ita etiam a patre procedit filius sicut verbum eius, & spiritus sanctus sicut amor communis vtriusque. Sed hoc exemplum deficit in duobus. Primo quidem, quia intellectus humanus non semper fuit. Secundo, quia non semper verbum in corde suo actualiter concipit: sed intellectus diuinus semper fuit, & semper absque intermissione intelligit, vnde tempus in eo oritur verbum quod est filius, & procedit amor qui est spiritus sanctus. Quia vero hæretici Arriani filium patri postponebant, & spiritum sanctum vtrique, ideo hoc consequenter excludit. Est autem considerandum, quod Arriani postponebant filium patri. Primo quidem quantum ad essentiam, dicentes quod essentia patris est dignior quàm essentia filii: & ad hoc excludendum subdit. Consubstantialia, quia scilicet essentia patris & filii vna est, & in nullo differens. Secundo vero quantum ad magnitudinem, non quod in Deo sit magnitudo molis, sed magnitudo virtutis, quæ est perfectio bonitatis suæ. Dicebant enim patrem esse filio maiorem etiam secundum diuinitatem: & ad hoc excludendum subdit, Coæquales. Secundum humanitatem vero Dominus dicit Ioann. 14. Pater maior me est. Tertio quantum ad potestatem, dicentes filium non esse omnipotentem: & ad hoc excludendum subditur. Et coomnipotentes. Quarto quantum ad durationem, quia dicebant filium non semper fuisse: & ad hoc excludendum subdit, Coæterni. Quinto quantum ad operationem. Dicebat n. quod pater operabatur per filium sicut per instrumentum suum, vel sicut per ministrum: sed ad hoc excludendum subdit, Vnum vniuersorum principium. Non enim filius est aliud principium rerum quasi inferius quàm pater, sed ambo sunt vnum principium, & quod dictum est de filio, intelligendum est etiam de spiritu sancto. Deinde accedit ad alium articulum, qui est de creatione rerum, ubi varias opiniones excludit. Fuerunt enim aliqui hæretici sicut Manichæi, qui posuerunt duos creatores, vnum bonum, qui creauit creaturas inuisibiles & spirituales: alium malum, quæ dicunt creasse omnia hæc visibilia & corporalia. Fides autem catholica consistit omnia præter Deum tam visibilia quàm inuisibilia a Deo esse creata. Vnde Paulus dicit Act. 17. Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ cū sit dominus &c. Et Hebræorum 11. Fide credimus aptata esse sæcula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent: vnde ad hunc errorem excludendum dicit. Creator omnium visibilium & inuisibilium, spiritualium & corporalium. Alius error fuit ponentium Deum quidē esse primum principium productionis rerum, sed tamen non immediate omnia creasse, sed mediantibus angelis mundum hunc esse creatum, & hic fuit error Menandrianorum: & ad hunc errorem excludendū subdit. Qui sua omnipotenti virtute, quia scilicet sola Dei virtute omnes creaturæ sunt productæ, secundum illud psalm. 8. Videbo cælos tuos opera digitorum tuorum. Alius fuit error Origenis ponentis quod Deus a principio creauit solas spirituales creaturas, & postea quibusdam earum peccantibus creauit corpora, quibus quasi quibusdā vinculis spirituales substantiæ alligarentur, ac si corporales creaturæ non fuerint ex principali Dei intentione productæ, quia bonū

esset eas esse, sed solum ad puniendum peccatū spiritualium creaturarū, cum tamen dicatur Gen. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: vnde ad hoc excludendum dicit, Simul ab initio temporis vtramque de nihilo condidit creaturam, spirituales & corporales, angelicam videlicet & mundanam. Alius error fuit Arrii, ponētis quidem omnia à Deo producta esse, sed ab æterno, & nullum fuisse principium temporis, cum tamen scriptum sit Gen. 1. In principio creauit Deus cælum & terram: & ad hoc excludendum addit. Ab initio temporis. Alius error fuit Anaxagoræ, qui posuit quidem mundum a Deo factum ex aliquo principio temporis, sed tamen materiam mundi ab æterno præexistisse, & non esse eam factam a Deo, cum tamen Apostolus dicat Roman. 4. Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt tãquam ea quæ sunt: & ad hoc excludendum addit. De nihilo. Fuit autem alius error Tertulliani ponētis animam hominis corpoream esse, cum tamen Apostolus dicat 1. ad Thessalon. 5. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vestret, et anima, & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur, vbi manifeste a corpore animæ & spiritum distinguit: & ad hoc excludendum subdit. Deinde scilicet condidit Deus, humanā scilicet naturam quasi communem, scilicet ex spiritu & corpore constructam: componitur enim homo ex spirituali natura & corporali. Secundum autem prædictū Manichæorum errorem ponentium duo principia, vnū bonum, & vnum malum, non solum attendebatur distinctio quantum ad creationem creaturarum visibilium & inuisibilium, vt scilicet inuisibilia sint à bono Deo, visibilia à malo, sed etiam quantum ad ipsa inuisibilia. Ponēbant enim primum principium esse inuisibile, & ab eo quædam inuisibiles creaturas esse productas, quas dicebant esse naturaliter malas, & sic in ipsis angelis erant quidam naturaliter boni ad boni Dei creationem pertinentes, qui peccare nō poterant: & quidam naturaliter mali, quos demones vocamus, qui non poterant non peccare, contra id quod dicitur Iob 4. Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem. Similiter & circa animas hominum errabant, dicentes quædam esse bonæ creationis, quæ naturaliter bonum faciunt: quædam autē malæ creatiōis. q. naturaliter faciūt malū, contra id quod dicitur Ecclesiastes 7. Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se in finitibus quæstionibus: & ideo ad hoc excludendum, dicit. Diabolus autem scilicet principalis, & alij demones quidem à Deo natura creati sunt boni, sed ipsi per se mali facti sunt, scilicet per liberum voluntatis arbitrium: homo vero Diaboli suggestionem peccauit, id est, non naturaliter, sed propria voluntate. Deinde accedit ad articulum incarnationis: & quia euangelium Christi, sicut dicit Apostolus Rom. 1. Deus ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis, ideo præmittit de prænuntiatione prophetarum, circa quam errauerunt multi. Nam Manichæi & alij hæretici vetus testamentum dixerunt non à bono Deo qui est pater Christi, sed à malo Deo esse traditum, & per consequens doctrinā veteris testamenti semper fuisse mortiferam: quod manifestū falsum ostenditur per hoc quod Dñs dicit Ioan. 2. loquens de templo iudæorū. Nolite facere domum patris mei domum negotiationis, ubi manifeste patrem suum dicit Deum veteris testamenti, qui in templo iudæorum colebatur. Arriani

riani vero dixerunt, in veteri testamento diuersis visionibus filium apparuisse, non autem patrem, quod manifeste falsum ostenditur ex hoc quod Abraham in figuram Trinitatis tres viri apparuerunt, vt legitur Gen. 18. Cataphryges etiam posuerunt prophetas veteris testamenti quasi arreptitios esse locutos non intelligentes quæ loquebantur, contra id quod dicitur Danielis 10. Intelligentia opus est in visione. Ad hos igitur errores excludendos dicit, quod hæc est sancta Trinitas, de qua dictum est, quæ scilicet est secundum communem essentiam indiuidua, & secundum proprietates personales discreta per Moysen & sanctos prophetas, aliosque famulos suos. Vbi videtur distinguere verus testamentum, scilicet in legem quæ per Moysen data est, & prophetas, sicut fuit Isaias, Hieremias &c. & in eos qui agiographa conscripserunt, sicut fuit Salomon, Iob, & alij huiusmodi, quos famulos Dei hic nominat. Secundum quæ distinctionem Dominus dicit Lucæ vlt. Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & in prophetis, & in psalmis de me. Iuxta ordinatissimam dispositionem temporum, quod ponitur ad excludendum errorem gentilium, qui irridebant fidem christianam ex hoc quod post multa tempora quasi subito Deo in mentem venerit legem euangelij hominibus dare. Non autem fuit subitum, sed conuenienti ordinatione dispositum, vt prius humano generi per legem & prophetas fieret pronuntiatio de Christo, tanquam hominibus tunc paruulis & minus eruditis, secundum illud Gal. 3. Lex pedagogus noster fuit in Christo: & hoc est quod dicit quod iuxta ordinatissimam dispositionem temporum doctrinam humano generi tribuit salutem, non mortiferam, vt Manichæi dicebant. His igitur præmissis, accedit ad ipsum incarnationis mysterium explicandum, in quo etiam diuersos errores excludit. Vbi primo sciendum est, quod Sabelliani confundentes diuinas personas concedebant patrem esse incarnatum, quia dicebant eundem in persona esse patrem & filium. Econtrario autem Arriani diuidentes substantiam diuinitatis ex hoc quod filius est incarnatus, & non pater, volebant concludere aliam esse essentiam patris, & aliam filij, & aliam operationem vtriusque. Fides autem catholica media via inter utrumque incedens, propter distinctionem personarum dicit filium solum esse incarnatum. Est enim facta incarnatio per vnionem in persona, non in natura, vt infra dicitur. Propter vnitatem autem naturæ & operationis in tribus personis, dicit Trinitatem totam operatam fuisse incarnationem, & hoc est quod dicit, Et tandem vnigenitus Dei filius Iesus Christus à tota Trinitate communiter incarnatus fuit. Fuit etiam error Eluidij, qui posuit Mariam quidem concepisse virginem, & peperisse, sed post partum non semper virginem permansisse, sed ex Ioseph postmodum alios filios genuisse: & ad hoc excludendum dicit, Ex Maria semper virgine. Alij vero, scilicet Ebionitæ, grauius errauerunt, dicentes Christum ex Ioseph semine esse conceptum: & ad hoc excludendum subditur, Spiritu sancto cooperante est conceptus. Fuerunt autem alij, scilicet Manichæi, qui dixerunt Christum non veram carnem accepisse, sed phantasticam, contra id quod Dominus discipulis post resurrectionem æstimantibus eum phantasma esse, dixit. Luc. vltim. Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere: ad quod excludendum, dixit, Verus homo factus. Arriani vero dixerunt, quod filius Dei assumpsit solum carnem sine

anima, & quod verbum fuit carni loco animæ. Sed postea Apollinaristæ dixerunt eum habere animam sensitivam tantum, contra id quod dicitur Matth. 26. Tristis est anima mea usque ad mortem. Et Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam: & ideo ad hoc excludendum dicit. Ex anima rationali. Alij vero scilicet sequaces Valétini posuerunt corpus Christi non esse assumptum de Virgine, sed de celo allatum, contra id quod dicitur ad Gala. 4. Factum ex muliere. Ad Romanos .1. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem: & ad hoc excludendum, dicit, Et humana carne compositus. Circa autem ipsam vnionem contrarie errauerunt Nestorius, & Eutices, quorum Nestorius posuit vnionem esse factam solum secundum inhabitationem gratiæ, sicut etiam in alijs sanctis Deus dicitur esse per inhabitantem gratiam, vt sic Dei & hominis sit alia & alia persona, contra id quod dicitur Ioan. 1. Verbum caro factum est, id est, filius Dei factus est homo, quod non potest dici de alijs, quos per gratiam inhabitat. Eutices uero posuit quod facta est vnio Dei & hominis in vnâ naturam, ita scilicet quod Christum assererat esse ex duabus naturis, non autem in duabus, quia scilicet intendebat quod ante incarnationem erant duæ naturæ Dei & hominis, sed post incarnationem facta est una natura: vnde ad utrumque excludendum, dicit. Vna in duabus naturis persona vitam manifestius demonstrauit. Fuerunt enim quidam Eutices sectatores, scilicet Theodosius & Galanus, qui ponentes unam naturam in Christo quasi ex diuinitate & humanitate confectam, diuersimode errauerunt. Nam Theod. posuit illam naturam esse corruptibilem & passibilem, Galanus autem incorruptibilem & impassibilem: & ad hos errores excludendos, dicit, Qui cum secundum diuinitatem sit immortalis & impassibilis, secundum humanitatem factus est passibilis & mortalis. Deinde accedit ad articulum passionis, dicens. Qui etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus & mortuus. Post quem ponit articulum de descensu ad inferos, dicens, Descendit ad inferos. Postea vero ponit articulum de resurrectione Christi, dicens, Et resurrexit à mortuis. Ac deinde ponit articulum de ascensione, dicens, Ascendit in cælum. Sed notandum est, quod horum articulorum veritatem prædictus Arrij & Apollinaris error saluare non potest. Si enim Christus animam non habuit, sed verbum fuit carni loco animæ, & in morte separatum fuit à carne, consequens est quod illud quod carni conuenit, de filio Dei dici non possit, vnde non potest dici, quod filius Dei iacuit in sepulcro, vel quod à mortuis resurrexit. Similiter etiam dici non poterit, quod ad inferos descendit, quia diuinitati secundum seipsam cum sit omnino immobilis, ascendere vel descendere conuenire non potest: & ideo ad excludendum prædictum errorem, prædictorum articulorum veritatem explicat subdens. Sed descendit in anima, & resurrexit in carne; ascenditque pariter in utroque. In morte enim Christi anima est separata a carne, sed diuinitas indiuisibiliter vtrique, scilicet animæ & carni mansit vnita. Vnde cum anima Christi descenderit ad inferos, dicitur filius Dei descendisse secundum animam sibi vnitam. Similiter etiam cum caro Christi quæ in morte quodammodo ceciderat, resurrexit ad vitam, dicitur filius Dei, qui secundum diuinam naturam mori non poterat, secundum carnem resurrexisse per hoc quod caro iterato animam resumpsit, & sic secundum vtrumque,

que, id est, secundum animam & corpus ascendit in cælum. Deinde ponit articulum de aduentu ad iudicium, dicens, Venturus in fine iudicare viuos & mortuos. Dicit autem viuos eos qui reperiuntur viui in aduentu iudicis, mortuos autem eos qui ante fuerunt præmortui: quod non est sic intelligendum, quasi aliqui sint futuri qui non moriantur: sed quia in ipso aduentu iudicis morientur, & statim resurgent. Vel viuos & mortuos intelligere spiritualiter possumus, id est, iustos & peccatores. Et quia aliqui fuerunt ponentes quod in finali iudicio aliqui saluabuntur non proprijs meritis, sed precibus aliquorum sanctorum donati, ideo ad hoc excludendum subdit, Et redditur singulis secundum opera sua tam reprobis quam electis. Deinde ponit articulum resurrectionis generalis, quæ pertinet ad effectum gloriæ, dicens, Qui omnes tam reprobi quam electi cum suis proprijs resurgent corporibus, quæ nunc gestant: quod ponitur ad excludendum quorundam hæreticorum errorem, qui dicunt quod resurgentes non habebunt eadem corpora, quæ nunc per mortem depolunt, sed quædam corpora de cælis allata: quod est contra illud Apostoli 1. ad Corinth. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Consequenter autem assignat causam resurrectionis corporum, cum dicit, Vt recipiant secundum opera sua siue bona siue mala. Quia enim homo aut bene, aut male operatus est in anima simul & corpore, iustum est vt in vtroque damnetur, aut præmiatur. Et quia Origenes posuit quod pœna damnatorum non erit perpetua, similiter nec gloria beatorum, ideo ad hoc excludendum dicit, Et illi cum diabolo pœnâ æternâ, & isti cum Christo gloriam sempiternam. Sicut enim inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum, vt dicitur Sap. 2. ita per gratiam Christi reparatur ad vitam, secundum illud Ioan. 10. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant. Deinde accedit ad articulum qui est de effectu gratiæ. Et primo tangit effectum gratiæ quantum ad Ecclesiæ vnitatem, cum dicit, Vna est fidelium vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus saluatur omnino. Vnitas autem ecclesiæ est præcipue propter fidei vnitatem. Næ ecclesiæ nihil est aliud quod aggregatio fidelium: & quia sine fide impossibile est placere Deo, ideo extra ecclesiam nulli patet locus salutis. Salus autem fidelium consummatur per ecclesiæ sacramenta, in quibus virtus passionis Christi operatur: & ideo consequenter exponit, quid fides catholica sentiat circa ecclesiæ sacramenta, & primo circa eucharistiam, cum dicit, In qua, scilicet ecclesiæ, ipse idem Christus est, sacerdos & sacrificium, quia scilicet ipse obtulit seipsum in ara crucis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis, vt dicitur ad Ephe. 5. In cuius sacrificij commemoratione quotidie in ecclesiâ offertur sacrificium sub specie panis & vini. Circa quod sacrificium tria determinat. Primo quidem veritatem rei sub sacramento contentæ, cum dicit, Cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini ueraciter continentur. Dicit autem, veraciter, ad excludendum errorem quorundam qui dixerunt, quod in hoc sacramento non est corpus Christi secundum rei veritatem, sed solum secundum figuram, siue sicut in signo. Dicit autem, sub speciebus panis & vini, ad excludendum errorem quorundam qui dixerunt, quod in sacramento altaris simul continentur substantia panis & substantia corporis Christi, quod est contra verbum Domini dicentis, Hoc est corpus meum.

A Esset enim secundum hoc dicendum magis, Hic est corpus meum. Vt ergo ostendat quod in hoc sacramento non remanet substantia panis & vini, sed solum species, id est, accidentia sine subiecto dicit, sub speciebus panis & vini. Secundo ostendit quomodo corpus Christi incipiat esse sub sacramento, scilicet per hoc quod substantia panis conuertitur miraculose in substantiam corporis Christi, & substantia vini in substantiam sanguinis, & hoc est quod dicit, Transubstantiatione pane in corpus, & vino in sanguinem potestate diuina ad mysterium perficiendum vnitatis, id est, ad celebrandum hoc sacramentum, quod est signum ecclesiasticæ vnitatis. Accipiamus igitur ipsi de suo, quod ipse accepit de nostro. In hoc enim sacramento accipimus de corpore & sanguine Christi, quæ filius Dei accepit de nostra natura. Tertio determinat ministrum huius sacramenti, in quo etiam tangit ordinis sacramentum, & hoc est quod dicit, Et hoc vti que sacramentum nemo potest conficere, nisi rite fuerit sacerdos ordinatus: quod est contra hæresim pauperum Lugdunensium, qui dicunt, quemlibet hominem istud sacramentum posse conficere. Addit autem, Secundum clauas ecclesiæ, quas ipse cõcessit apostolis, & eorum successoribus Iesus Christus: quod dupliciter potest intelligi, vel quia sacerdos rite ordinatus clauas ecclesiæ suscepit, vel quia secundum potestatem clauium sacerdotalis ordo confertur. Sunt autem clauas ecclesiæ auctoritas discernendi, & potestas iudicandi. Deinde accedit ad sacramentum baptismi, circa quod primo tangit formam, cum dicit, Sacramentum vero baptismi quod ad inuocationem indiuiduæ Trinitatis, videlicet patris & filij & spiritus sancti. Hæc est enim forma baptismi, Ego te baptizo in nomine patris & filij & spiritus sancti, vt traditur Mat. vlt. Secundo ponitur materia, cum dicitur, Consecratum in aqua. Non enim in alio liquore potest hoc sacramentum perfici, nisi in vera aqua. Tertio ostenditur quibus sit conferendum hoc sacramentum, cum dicit, Tam paruulis quam adultis: quod ponitur ad excludendum errorem Pelagianorum, qui dicebant paruulos non habere peccatum originale, propter quod oporteat eos ablui per baptismum. Quarto tangit ministrum huius sacramenti cum dicit, In forma ecclesiæ a quocunque rite collatum proficit ad salutem: quod est contra errorem Donatistarum, qui baptizatos ab hæreticis dicebant non suscipere verum baptismum, sed esse rebaptizandos. Fides autem catholica recognoscit esse verum baptismum a quocunque fuerit collatum in forma ecclesiæ supradicta. Deinde accedit ad sacramentum penitentiam, dicens, Si post suspensionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram penitentiam semper potest reparari: quod ponitur ad excludendum errorem Nouatianorum, qui dicebant, quod peccantes post baptismum, non possunt reparari per penitentiam. Deinde accedit ad sacramentum matrimonij dicens, Non solum autem virgines & continentem, verum etiam coniugati per fidem rectam, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire: quod ponitur ad excludendum errorem Tacianorum & Manichæorum qui nuptias damnabant. De alijs autem sacramentis mentionem non facit, quia circa ea non fuit specialiter erratum.

Explicit opusculum vigesimum tertium, videlicet expositio prima decretalis secundum beatum Thomam Aquinatem ad Archidiaconum Cude Simplicem.

DE
EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM VIGESIMVMQVAR-
TVM IN EXPOSIT. SVPER SE-
CVNDAM DECRETALVM,
AD EYNDVM.

AMNAMVS ergo & reprobamus &c. exposita forma catholice fidei in præcedentibus, hæc decretali damnatur error Ioachim, reprobare volentis doctrinam magistri Petri Lombardi circa unitatem diuinæ essentia & trinitatem personarum. Et ut vtriusque intentio plenius videatur, accipiendum est id, quod in præcedenti est dictum, quod scilicet sancta trinitas secundum communem essentiam est indiuidua, & secundum proprietates personales discreta: vt. n. supra expositum est, persona patris non distinguitur a persona filij, nisi paternitate, & filius distinguitur a patre filiatione, in quantum scilicet pater genuit filium, filius genitus est a patre: & similiter spiritus sanctus distinguitur a patre & filio, in quantum procedit ab utroque. Persona igitur in diuinis distinguitur, in quantum persona generat, vel generatur, vel procedit. Si ergo essentia diuina generat vel procedit, consequens est quod distinguatur in tribus personis, & quod sicut est alia persona patris, alia filij, alia spiritus sancti, ita etiam sit eorum alia & alia substantia vel essentia. Quod in Arrio damnauit Nicena synodus asserens filium hominibus patri, id est consubstantialem & consubstantialem. Quod magister Petrus sequens docuit, quod vna est essentia, vel substantia communis patris & filij & spiritus sancti, quæ nec generatur, nec procedit, vt sit penitus indistincta, vt patet in quinta distinctione primi sententiarum eius. Ioachim autem abbas Florentis monasterij non bene capiens verba Magistri prædicti, vt pote in subtilibus fidei dogmatibus rudis, prædictam magistri Petri doctrinam hæreticam reputauit, imponens ei quod quaternitate in duceret in diuinis, ponens tres personas & communem essentiam, quam credebat sic poni a magistro Petro, quasi aliquid distinctum a tribus personis, vt sic possit dici quasi quartum. Credebat enim, quod ex hoc ipso quod dicitur essentia diuina, nec est generans, nec genita, nec procedens, distinguatur a patre qui generat, & filio qui generatur, & a spiritu sancto qui procedit. Et ideo ipse Ioachim protestatur, quod in diuinis non est aliqua res vna quæ sit, pater & filius & spiritus sanctus, siue illa res vna dicatur substantia, siue essentia, siue natura, his enim tribus nominibus idem intelligimus. Sed ne videretur totaliter a fide Nicenæ synodi recedere, concedebat, quod pater & filius & spiritus sanctus sunt vna essentia, vna substantia, vna natura, quasi vna essentia possit prædicari de tribus personis, vt dicamus tres personæ sunt vna eentia, non autem econuerso, vt dicatur vna essentia est tres personæ. Sed in hoc ipso quod concedebat tres personas esse vnâ essentiam, vel substantiam, vel naturam non habebat sanum intellectum. Non enim ponebat unitatem essentia trium personarum esse ueram, realem, & simplicem, sed quasi similitudinariam & collectiuam, id est, quasi ex pluribus congregatam, sicut multi homines dicuntur unus populus, & multi fideles dicuntur vna ecclesia, secundum illud Act. 4. Multitudinis credentium erat cor unum & anima vna, & secundum illud Apostoli primæ ad Corint. 6. Qui

SORTIBVS

adhæret Deo vnus spiritus est, scilicet cum ipso, & primæ ad Cor. 3. Qui plantat & qui rigat unum sunt. Præterea 1. ad Corint. 12. & ad Rom. 12. Multi vnus corpus sumus in Christo, & 3. Regum. 22. dixit Iosaphat Rex Iuda ad regem Israel. Populus meus & populus tuus vnus sunt. In quibus omnibus significatur unitas collectiua, & non vera & simplex. Quod autem secundum hunc modum diceretur esse vna substantia, vel essentia, vel natura trium personarum, probare nitebatur quibusdam authoritatibus. Dicitur enim Ioachim. 17. quod dominus pro fidelibus suis patrem exorans inter cetera dixit, Volo pater ut sint, scilicet fideles mei vnus in nobis, id est in me & in te per fidem & charitatem, sicut & nos vnus sumus, & tandem in patria sint consummati in vnâ. Ex quo sic arguebat. Fideles Christi non sic sunt vnus, ut sit aliqua vna res quæ communis sit omnibus, sed sunt quodammodo vnus collectione, id est vna ecclesia propter unitatem catholicæ fidei, & tandem erunt in patria vnus regnum per unionem indissolubilis charitatis: quæ charitas vniuersi dissolui potest per peccatum, charitas autem patriæ indissolubilis est. Inducebant enim ad suam opinionem assertionem, quod dicitur primæ Ioannis ultimo. Tres sunt qui testimonium dant in celo, pater, verbum, & spiritus sanctus. Pater quidem cum dixit, Hic est filius meus dilectus, & hoc in baptismo, ut dicitur Matthei 3. & in transfiguratione ut habetur Matthei. 17. Filius uero dedit testimonium fidei Christianæ per doctrinam & miracula. Vnde dicit Ioachim. 8. Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, & testimonium perhibeo de me qui misit me pater. Spiritus sanctus testimonium perhibuit in specie columbæ super Christum apparens in baptismo, & per aduentum suum in discipulos Christi, & ad insinuandam unitatem trium personarum, subditur. Et hi tres vnus sunt, quod quidem dicitur propter essentia unitatem. Sed hæc Ioachim peruerse trahebat, uolens ad unitatem charitatis & consensus, inducere consequentem authoritatem. Nam subditur ibidem, & tres sunt qui testimonium dant in terra, scilicet spiritus, aqua, & sanguis. In quibusdam libris attenditur, & hi tres vnus sunt. Sed hoc in ueris exemplaribus non habetur, sed in quibusdam libris dicitur esse appositum ab hæreticis Arrianis, ad peruerendum intellectum, sanum authoritatis præmissæ de unitate essentiali trium personarum. Similiter etiam Arriani utebantur illa authoritate, ut sint vnus in nobis, sicut & nos vnus sumus, ad ostendendum quod pater & filius non sunt vnus, nisi secundum consensum amoris, sicut & nos, ut patet per Augustinum & Hylarium, qui dicunt hunc fuisse peruersum sensum Arrianorum. Vnde manifestum est, quod Ioachim in errorem Arrianorum incidit, licet non pertinaciter, quia ipse scripta sua apostolicæ sedis iudicio subiecit vt infra dicitur, & ideo consequenter ponitur determinatio concilij pro veritate. In qua quidem determinatione quinque facit. Primo enim asserit ueritatem, quam magister Petrus docebat, scilicet quod diuina essentia est quædam summa res incomprehensibilis cogitatu, & ineffabilis uerbo, de qua uere prædicatur tres personæ & simul & singillatim. Potest enim uere dici, quod essentia diuina est pater & filius & spiritus sanctus. Et iterum uere dicitur essentia diuina est filius, diuina essentia est spiritus sanctus. Quod quidem in nobis non accidit. Non enim essentia Petri est Petrus, sed essentia Dei patris est ipse pater, quia Petrus est ex multis compositus, non autem

OPVSCVLVM

autem persona patris, neque persona filij, nec persona spiritus sancti. Secundo ubi dicit, Et ideo in Deo &c. soluit rationem quam pro se inducebat Ioachim. Est enim considerandum, quod nihil connumeratur aliis, nisi quod ab eis distinguitur. Vnde cum animal non distinguitur ab homine, equo, & boue, quorum quodlibet est animal, ideo non possumus dicere, quod homo, & equus, & bos, & animal, sunt quatuor, sed sunt tria tantum, quia quodlibet illorum est animal. Ita quia quælibet trium personarum est illa res, scilicet diuina essentia, vel natura, non potest dici quod tres personæ & illa res sunt quatuor, quia illa res non est aliquid aliud a tribus personis. Quod quidem probat per hoc quod sola diuina essentia est principium creans uniuersa: ita quod nihil potest inueniri præter diuinam essentiam, quod scilicet non sit idem cum essentia diuina, vel non sit creatum ab ea. Tres autem personæ non sunt creatæ a diuina essentia, quia increatus pater, increatus filius, increatus spiritus sanctus, quin immo possumus dicere, quod pater est principium uniuersorum, & similiter filius, & spiritus sanctus. Vnde manifestum est, quod diuina essentia non est aliquid aliud a tribus personis, unde non est quaternitas in diuinis, sed trinitas. Sed quia Ioachim credebat, quod ex dictis Magistri sequeretur quod esset essentia distincta in tribus personis, ideo tertio cum dicit, Et illas res non est generans &c. ostendit quod hoc non sequitur. Verum est. n. quod possumus dicere, quod diuina essentia non est distincta in tribus personis. Ex hoc enim aliquid est distinctum in diuinis, quod est generans, uel genitum, vel procedens, ut dictum est. Possumus tamen dicere quod essentia diuina est ille qui distinguitur, id est, pater qui distinguitur a filio: & similiter possumus dicere, quod essentia diuina est pater qui generat, & est filius qui gignitur, & est spiritus sanctus qui procedit. Ita scilicet quod distinctiones importatæ per hæc tria adiectiua, generans, genitum, & procedens, determinant ipsas personas, de quibus prædicantur prædicta adiectiua, non autem essentiam, vel naturam quæ non distinguitur. Non ergo sequitur quod Ioachim putabat. Essentia non est generans: pater est generans. ergo essentia non est pater: quia & si essentia non generat, est tamen ille qui generat, id est, pater: & similiter essentia non nascitur, sed est ille qui nascitur, id est, filius: neque essentia procedit, sed est ille qui procedit, id est spiritus sanctus. Quarto cum dicit, Licet igitur alius &c. concludit qualiter secundum fidem catholicam sit signanda distinctio personarum. Circa quod considerandum est, quod in diuinis masculinum genus refertur ad personam, neutrum autem genus refertur ad essentiam, vel naturam. Sicut etiam in rebus humanis per masculinum genus quærimus de persona, sicut Quis currit? Petrus: per neutrum genus quærimus de natura, sicut Quid est homo? animal rationale. Quia igitur in diuinis essentia est distincta, personæ uero distinctæ, ideo nominibus distinctiuis utimur in diuinis in masculino genere, non autem in neutro. Dicimus enim quod licet sit alius pater, & alius filius, & alius spiritus sanctus, non tamen sunt aliud & aliud, quia non est alietas in essentia, & si sit alietas in personis, sed id ipsum quod est pater & filius & spiritus sanctus, quia est eadem essentia trium. Et propter hoc sunt omnino idem, si idem sit neutri generis, quia hoc pertinet ad identitatem essentia, non autem sunt idem masculina, quia hoc tolleretur distinctio personarum. Ideo autem oportet quod sint idem neutraliter, ut credantur esse consubstan-

XXIIII.

tiales, secundum fidem orthodoxam, id est, recte gloriantem, ab ortos quod est rectum, & doxa quod est gloria, & catholicam id est uniuersalem, sicut supra expositum est. Hoc enim determinatum est in Nicenæ Synodo, quod filius sit homouysion, id est, consubstantialis patri. Quinto, cum dicit, pater enim ab æterno &c. probat quod vna & eadem sit essentia trium personarum. Pater enim generando filium, dedit ei substantiam suam, cum genere nihil aliud sit quàm ex substantia sua alium producere. Et sicut ab æterno pater genuit filium non quidem prius non existentem, ita etiam ab æterno pater dedit substantiam filio non quidem quasi prius non habenti, sed quia ab æterno eam ab alio habuit, id est, a patre. Et de ista donatione ipse filius Dei testatur. Ioan. 10. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est: id enim quod est maximum est diuina essentia. Sciendum tamen quod aliter se habet in generatione humana, & aliter in diuina. Quia enim natura humana diuisibilis est, potest homo generans partem substantia suæ transfundere in filium. Diuina autem natura est simplex & indiuisibilis, & ideo subiungit quod non potest dici, quod pater partem substantia suæ filio dederit. Similiter etiam non potest dici, quod pater dans substantiam suam filio, eam sibi non retinuerit, quia sic pater desisset esse diuina substantia. In corporalibus enim quod datur non retinetur, sicut qui dant equum, non retinent ipsum: sed in spiritualibus simul datur aliquid & retinetur, sicut qui communicat alij scientiam, retinet ipsam. Pater igitur quod filius sine ulla diminutione accepit nascendo substantiam patris, & pater eam retinet: unde sequitur quod pater & filius habeant vnâ substantiam, & eadem ratio est de spiritu sancto, qui ab utroque procedit. Pater autem est substantia sua, quia non est in eo aliqua compositio, & similiter filius, & spiritus sanctus. Cum ergo sit vna essentia trium, sequitur quod vna res quæ est diuina essentia, est pater, & filius, & spiritus sanctus: & ideo irrefragabiliter est probata sententia Magistri Petri Lombardi, & per consequens dictum Ioachim infirmatum ut falsum. Sexto, cum dicit, Cum ergo veritas pro fidelibus &c. ponit authoritates quas male intellectas pro se Ioachim inducebat. Quod enim dominus orans pro fidelibus dicit, Volo ut ipsi vnus sint in nobis, sicut & nos vnus sumus, sic inducebat Ioachim, ac si eodem modo accipiendum esset hoc quod dicitur vnus, in nobis & in diuinis personis. Hoc autem est falsum, quia in fidelibus sic accipitur, ut intelligatur unitas charitatis per gratiam: in diuinis autem personis sic accipitur, ut intelligatur unitas eiusdem nature. Et hoc probat per simile, quia Dominus dicit Math. 5. Estote uos perfecti, sicut & pater uester cælestis perfectus est. Non tamen est idem modus perfectionis humanæ & diuinæ, quia non potest esse tanta similitudo inter creatorem & creaturam, quin maior inueniatur ibi dissimilitudo, propter hoc quod creatura in infinitum distat a Deo.

Explicit opusculum uigesimumquartum, uidelicet expositio secundæ Decretalis, secundum diuum Thomam Aquinatem.

EIVSDEM.

DOSTVLAVIT a me vestra dilectio, ut quid de sortibus sentiendū sit, vobis conscriberem. Non est autem fas, ut preces quas fiducialiter charitas porrigit, apud amicū repulsam patiantur. Vnde petitioni vestre satisfacere cupiens, intermissis paulisper occupationum mearum studijs solemniū vacationum temporibus, quid mihi de sortibus videatur, scribendum curavi. De quibus considerare oportet, in quibus locum fors habeat, quid sit sortium finis, quis modus, quæ earum virtus, & vtrum eis liceat vti secundum christianæ religionis doctrinam.

C A P. I.

In quibus rebus fiat inquisitio per sortes.

Primo igitur considerandum est, quod rerū quælibet sunt ex necessitate & semper, sicut Deū esse, duo & tria esse quinque, solem oriri, & alia huiusmodi, quæ vel semper sunt, vel semper eodem modo eueniunt: in his autem fors locum non habet. Derisibilis enim videtur, si quis sortibus explorandum aliquid esse æstimaret circa esse diuinum, vel circa numeros, vel circa motus solis & stellarum. Alia vero sunt quæ naturaliter quidē contingunt, & vt frequentius eodem modo veniunt, quandoque tamen, sed rarius, aliter contingunt, sicut æstatem esse siccam, hiemem vero pluuiosam. Contingit tamen interdum, sed rarius, euenire contrarium ex eo quod solitus naturæ cursus ex aliquibus causis impeditur. In neutris autem prædictarum rerum secundum se consideratis locum fors habet. Sed si res secundo dictæ considerantur secundum quod cursus earum attingit aequaliter vsum humanæ vitæ, sic ab aliquibus sorte inquiri potest, vt an fluuius inundet, & domum, & agrum occupet, an pluuia æstate abundet. Sed an pluuia, vel fluuius inundet in locis desertis, in quibus hæc ad vsum humanæ vitæ non pertinent, nullus forte inquirere studet. Ex quo patet, quod fors proprie in rebus humanis locum habet. Sed quia ad vnumquemque hominum pertinet sollicitari de his quæ pertinent ad vsum propriæ vitæ, & eorum cum quibus quocumque modo communionem habet, consequens est, quod nec ad omnes res humanas inquisitio fortis extendatur. Nullus enim in Gallia existens sorte aliquid inquirendū curat de his quæ ad Indos pertinent, cum quibus nullatenus in vita communicat. Sed de his consueverunt homines sorte aliquid inquirere, quæ qualitercūque ad eos pertinent, vel ad sibi coniunctos. Rursus autē, nec in his omnibus sortes inquiri videtur. Nullus enim sorte inquirat ea quæ per suam industriam vel cognoscere, vel ad effectum producere potest. Derisibile namque videtur si quis sorte inquirat an comedat, fruges ex agro colligat, vel si id quod videt est homo, vel equus. Relinquitur igitur quod homines sorte aliquid inquirunt in rebus humanis aequaliter ad

se pertinentibus, quæ per propriam prudentiam nō pollunt cognoscere, nec ad effectum perducere.

C A P. II.

Ostenditur ad quem finem sortes ordinantur.

Quia igitur in his aliquid sorte requiritur quæ pertinent ad vsum vitæ humanæ, necesse est quod ad hoc inquisitio fortis tendat, secundum quod res aliquo accommodatur vsum vitæ humanæ. Circa ea vero quæ veniunt in vsum humanum, primo quidem sollicitantur homines, vt ea qualitercūque habeant: secundo vero, vt habitis vtantur: tertio vero, vt futurum euentum vsum cognoscant. Et quia res vitæ nostræ deseruientes in nostros vsum assumere non possunt, nisi eas aequaliter habeamus: res autem secundum sui naturam communes sunt omnibus, necesse fuit ad hoc quod eis distincte homines vti possent, vt per aliquem modum inter homines diuiderentur. Quandoque autem communū rerum diuisio ex humana industria & voluntatum concordia potest ad effectum perducī, & tūc sortibus non indiget. Sed quando humanus lenius non sufficit ad concorditer diuidendum, tunc contueuerunt sorte diuidere, secundum illud Prou. 18. Cōtradictiones comprimunt fors. Sicut autem est distinctio facultatum, ita etiam & honorum, tunc dignitatum. Vnde quandoque contingit, quod aliqui non valentes concorditer eligere aliquem cui dignitas aliqua conferatur, sorte hoc requirendū existimāt. Quod etiam in veteri lege obseruatum fuit, vt sorte quadam ad officium summi sacerdotis accederent, unde dicitur Luc. 1. quod Zacharias sorte exijt vt incensum poneret. Saul etiam sorte fuit electus in Regem, vt legitur 1. Regum. 10. Sicut autem contingit dubitari circa distributionem honorum, ita & circa distributionem pœnarum. Et ideo si credatur aliquis puniendus, ignoretur autem quem puniri oportet, sorte hoc aliquibus inquirendum videtur. Sic enim legimus Ionam fuisse in mare proiectum, sicut & Iolue Achan de anathemate surripientem sorte puniuit, vt legitur Iosue. 7. Sic igitur vno modo fors ordinatur ad inquirendum quis sit habiturus vel possessionem, vel dignitatem, vel pœnam, & hæc vocari potest fors diuina, quia per eam diuiditur id quod ignoratur qualiter sit distribuendum: unde & verbum fortiendi a sortibus sumptum esse videtur. Sicut autem dubitare contingit quis rem aliquam sit habiturus, ita dubitare contingit, vtrum re aliqua sit utendum, & vniuersaliter vtrum expediat aliquid agere. Nam oīs actio vsum aliquis est vel sui ipsius, vel rei alterius. Cum igitur talis occurrit dubitatio circa agenda, si quidem per humanam prudentiam huic dubitationi satisfieri possit, ad humanum consilium recurrendum opinamur. Sed quia ut dicitur Sapient. 9. Cogitationes mortalium timidae, & incertæ prouidentia nostræ, ubi humano consilio dubitationi plenarie occurri non potest, ad sortium inquisitionem recurrerunt. Huius exemplū legimus in Hester, ubi dicitur quod missa est fors in urnam quo die, & quo mense gens Iudæorum deberet interfici: & quia huiusmodi fors succedit loco consilij, potest dici fors consultoria, quasi ad consultandum ordinata. Sollicitantur etiam plerumque homines de futuris euentibus, ex quorū cognitione homo in pluribus agendis, vel vitæ potest dirigi: & tamē futurorū

futurorum cognitio excedit humanam industriam, secundum illud Ecclesiastes. 8. Multa hominis afflictio qui ignorat præterita, & futura nullo scire potest nuntio. Vnde homines ad aliquid de futuris euentibus cognoscendum, interdum putant esse recurrendum ad sortes: & huiusmodi sortem diuinatōriā vocare possumus. Diuini enim dicuntur, qui aliqua de futuris prænoscent, quasi sibi attribuentes quod est propriū Dei, secundum illud Esa. 41. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos.

C A P. III.

Quis sit modus inquirendi per sortes.

Scire autem oportet, quod multipliciter aliqui cognitionem exquirunt eorum quæ humanam excedunt industriam. Quidam enim manifesta responsa deposcunt vel a Deo, vel a dæmonibus, quorum primum pertinet ad propheticos viros, qui quadam priuilegiata familiaritate Deo coniuncti, ab eo merentur instrui de futuris euentibus, aut de quibuscūque supernaturalibus rebus, secundum illud Amos. 3. Nō faciet dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretū suū ad seruos suos prophetas. Reuelat autē interdum vigilantibus per manifestam visionem, interdum autem per somnium, secundum illud. Numeri. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illū. Huius autem gratiæ participari plerique homines perfecti admonentur in somnis de his quæ pertinent ad eorum salutem. Vnde dicitur Iob. 33. Per somnium visione nocturna quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplinam, vt auertat hominē ab his quæ fecit, & liberet eum de superbia. Secundum vero pertinet ad Nigromanticos, qui quibusdam incantationibus & sacrificijs a dæmonibus aliqua responsa exquirunt vel sermone prolata, vel aliquibus signis demonstrata, & hoc vel in vigilijs, vel in somno. Quandoque vero aliquorum occultorum homines exquirunt notitiam, quasi signum eorum accipientes ex quibusdam quæ in alijs rebus considerant: cuius quidem inquisitionis diuersæ sunt species. Exquirunt enim quidam occultorum notitiam siue circa futuros euentus siue circa ea quæ expedit agere per considerationem cælestium motuum, inspiciendo scilicet motus & situs eorum, ex quibus futura & occultæ se posse cognoscere putant, quod pertinet ad Mathematicos: siue astronomos, qui etiā Genethiaci appellantur propter natalium dierum considerationes. Quidam vero occultorum notitiam exquirendam putant considerando motus & voces aliquorum animalium, & etiam hominum sternutationes, quod totum pertinet ad auguria, siue ad aruspicia, quæ exinde dicuntur, quia præcipue aues inspiciunt, & earū garritus attendunt. Alij vero sunt qui occultorum notitiam quærunt ex aliquibus, quæ ab hominibus dicuntur, vel fiunt sub aliqua attestazione: quod quidem inquisitionis genus proprie omen vocatur: cuius exemplū ex Valerio Maximo accipere possumus, qui narrat quod cum Lucius Paulus Consul bellum cum rege Persarum esset facturus, a curia regressus filiam suam tristem inueniens, tristitiæ causam quæ

uit, quæ respondit Persam perijisse Decefferat enim Catulus quidam nomine Persa. Arripuit igitur omen Paulus, & spem clarissimi triumphi animo concepit. Quidam vero quærunt occulta attendendo quasdam figuras in quibusdam corporibus apparentes, vt puta, secundum lineas manus humanæ, quod dicitur chiromantia, vel etiam in ossē spatulæ cuiusdam animalis, quod dicitur spatulantia. Tertio vero modo aliqui notitiam occultorum requirunt ex his quæ per eos geruntur, eorum considerantes euentum: quod etiam multipliciter fit. Ad hoc enim genus pertinet geomantiæ vsum, per quem quibusdam punctis descriptis, eos diuersimode secundum quasdam figuras disponendo, aliquorum occultorum putant per hoc se notitiam posse acquirere. Pertinet etiam ad hoc genus, quod quibusdam cedulis reconditis in occulto, dum in quibusdam earum diuersa scribuntur, in alijs vero nihil, discernitur quid accipientibus cedulas contingere debeat, vel de eis quid oporteat fieri: cui etiā simile est, quod quibusdam festucis inæqualibus absconditis, diuersa circa aliquos iudicantur ex eo quod maiorem, vel minorem accipiunt. Ad quod etiam aliqui qualiter pertinere videtur taxillorum projectio, vel si quid aliud fiat, per quod diiudicetur qualiter sit aliquid diuidendum, vel quid oporteat agere ad cognoscendum aliquod præteritum occultum, vel futurum. Vnde etiam duella videntur ad hoc pertinere, nisi in quantum per artem, vel virtutem plerumque vnus alium superat. Videntur etiam ad hoc pertinere iudicia ferri cædentis, vel aquæ, vel alia huiusmodi, nisi quod in his non est euentus indifferens: unde in his requiritur expressus diuinæ virtutis iudicium, quàm in alijs supradictis. Nomen autē sortis ad hoc tertium inquisitionis genus videtur pertinere, cum scilicet aliquid sit, vt eius euentu considerato, aliquod occultum innotescat: unde sortes dicuntur proijci, vel in sinū mitti, vel aliquid aliud additur in commemoratione sortium, quod pertinet ad actum humanum, secundum illud Prouerb. 16. Sortes mittuntur in sinum. Patet igitur ex supradictis, quod fors est inquisitio occultis excedentis humanam industriam per aliquid a nobis factum, scilicet rebus humanis ad nos pertinentibus vel habendis, vel vtendis, vel cognoscendis. Scire autem oportet, quod quandoque hoc tertium inquisitionis genus, quod ad sortes dictum est pertinere, potest alicui prædictorum generum permisceri. Quandoque quidem prophetiæ consultationi, sicut patet in factō Gedeonis, qui vellus expandens in aera inquisiuit signum rosis a Domino, vt legitur Iudicum. 6. Quandoque vero permiscetur nigromantiæ inspectioni, sicut in aruspicio, secundum quod inspiciuntur viscera animalium a dæmonibus immolatorum. Quandoque vero astronomiæ considerationi, etiam augurum obseruationi, puta, si hoc, aut illud facienti, aspectus talis stellæ, vel talis auis occurrat. Quandoque vero diuinationi, quæ fit per obseruationem verborum propter aliud dictorum: ad quod pertinere videtur, quod aliqui in apertione librorum obseruant quid eis occurrat. Et similiter alie sortium diuersitates facile colligi possunt secundum commistionem tertij generis ad alia duo. Hæc igitur de modo sortium dicta sint.

C A P.

Vnde sit sortium virtus :

OPortet autem considerare, an sit efficax prædicta inquisitio sortium. Ad cuius considerationem allumere oportet diuersas opiniones circa rerum humanarum euentus. Quidam enim fuerunt, qui res humanas nullo superiori regimine gubernari existimauerunt, sed solum ratione humana, ita quæ quæcumque præter humanam prouidentiam sunt in rebus humanis, crederent esse omnino fortuita. Secundum igitur horum sententiam nulla potest esse præcognitio futurorum. Ea. n. quæ fortuito sunt, incognita sunt, vnde totaliter fors diuinaria tollitur. Similiter etiam nec fors consultoria locum haberet: quid enim vtile sit consultanti, pensatur ex futuris euentibus, vnde si futuri euentus ignorantur, consultatio frustra fiet. Secundum hos tamē fors diuinaria locum potest habere, nõ quod per eam decernatur quid in diuisione rerum magis expediat, sed vt quod ratione diffiniri nõ pot, saltem relinquatur fortunæ. Sed hæc opinio diuinam prouidentiam, quæ infinita est, certo sine concludit. Dum enim subtrahit a diuina prouidentia res humanas, in quibus tamē plerumque manifesta indicia diuine gubernationis apparent, ipsis etiam rebus humanis facit iniuriam, quas absque regimine fluctuare affirmat. Subtrahit etiam cuiuscumque religionis cultum, & Dei timorem hominibus aufert, vnde penitens est repudianda. Alij vero fuerunt, qui dixerunt omnes actus humanos & euentus eorum, & omnes res humanas necessitati syderum subdi: vnde cum sit certus ordo quo mouentur caelestia corpora, ex eorum consideratione æstimabant posse per certitudinẽ futurorum hominum euentus prænosci, nisi quatenus ad hoc hominibus experientia deficit. Et quia secundum horum sententias omnes actus humani ex syderum necessitate proueniunt, consequens est vt etiam ipsi humani actus qui requiruntur ad sortes, secundum syderum dispositionem procedat, vt hoc, uel illud proueniat, puta, si geomanticus puncta describat in puluere, manus eius moueri asserunt secundum celi virtutẽ ad hoc quod talis numerus punctorum proueniat, qui sit conueniens dispositioni caelesti, idẽque in cæteris similibus dicunt, & sic sicut ea quæ proueniunt ex hominũ actibus, dicunt futura posse prænosci, sicut quod procedit ex virtute caelestium corporum, ex quibus humanos euentus disponi existimabant: & sic secundum hanc opinionem fors diuinaria locum habet, per quam considerantur futuri euentus, & per consequens consultoria, quæ dependet ex consideratione futurorum euentuum. Diuinaria etiam fors locum habet nõ solum quantum ad hoc, vt rerum diuisio sortis iudicio relinquatur, sed etiam quantum ad hoc, vt sic possideantur res, sicut dispositio caelestis requirit. Et quia non solum actus humanos, sed et ceterorum animalium motus, atque omnium naturalium corporum syderibus dicunt esse subiectos, secundum prædictam etiam rationem dicunt per auguria, & alios prædictos inquisitionis modos ad idem genus pertinentes, posse futura prænosci, inquantum hos motus, vel dispositiones ex virtute syderum dicunt procedere: vnde huiusmodi nominant stellas secundas, quia in his impressio quædam apparet caelestium corporum, Et quia homo dormiens

F non habet perfectum rationis usum, sed secundum imaginem communem mouetur, ex prædicta et causa dicitur somnia uim diuinationis habere, inquantum. I. motus phantasmatum quæ apparent in somnis, ex corporum caelestium dispositione procedunt. Sed & hæc opinio expressam continet falsitatem. Nõ enim est possibile quod caelestia corpora in aliquid incorporeum imprimant, quia quodlibet incorporeum est uirtuosius & nobilius quolibet corpore. Intellectus autem humanus neque est corpus, neque virtus corporei organi, ut Arist. probat, alioquin non posset omnium corporum naturas cognoscere: sicut oculus non posset uidere omnes colores, si pupilla esset aliquo colore infecta. impossibile est ergo quod corpus caeleste imprimat in intellectum humanum. Voluntas autem in intellectua parte est, & mouetur a bono per intellectum apprehenso, unde pari ratione corpora caelestia in eam imprimere non possunt: omnes autem actus humani principaliter ex intellectu & uoluntate procedunt. non possunt igitur per certitudinem futuri hominum actus prænosci per inspectionem caelestium corporum, & multo minus per inspectionem quorumcumque aliorum quæ ab eis mouentur, puta, per garrum auium, per descriptionem punctorum, & alia supradicta. Manifestum est autem quod humanarum rerum euentus plurimum ab actibus humanis dependent, unde nec euentus humanarum rerum per prædicta possunt prænosci. In quantum tamen humanarum rerum euentus dependet ex aliquibus corporeis causis, sicut abundantia frugum ex siccitate aeris, uel pluuiarum descensu, nihil prohibet eos ex inspectione stellarum posse prænosci, & per consequens ex consideratione aliorum corporum, quæ dispositione stellarum sequuntur: quia sicut Aug. dicit in 3. de ciuita. Dei, Nõ usquequaque absurde dici potest, ad solas corporum differentias a status quosdam ualere sydereos, sicut solaribus accessibus & recessibus. Videmus etiam ipsius anni tempora uariari, & lunaribus incrementis atque decrementis augeri, aut minui quædam rerum genera: unde & nauis ex consideratione stellarum, & statu animalium prænoscentur uentos & tempestates futuras. Nec tamẽ erit de sortibus summa ratio, quia per sortes non solum de actibus humanis inquiritur, sed etiam per humanos actus inquisitio ipsa prouidit: vnde nõ potest dici quod ipsa proiectio sortium corporum caelestium dispositionem ex necessitate sequatur. Quia tamen ad actus humanos non solum concurrunt uoluntatis & intellectus, qui impressioni syderum non subduntur, sed etiam sensitiua pars animæ, quæ in eo quod corporali fitur organo necesse est quod corporibus caelestibus subijciatur, potest dici quod ex dispositione caelestium corporum aliqua inclinatio sit in nobis ad hæc, uel illa faciendam, inquantum. I. ad hoc inducimur per imaginariam apprehensionem, & per appetitus sensitiui passiones. I. ira, timorẽ, & alia hominũ, ad quæ homo est magis, uel minus dispositus secundum corporalem complexionem quæ subditur dispositioni stellarum. Quia tamen homo per intellectum & uoluntatem imaginationis phantasmata, & sensibiles appetitus passiones reprimere potest, ex stellarum dispositione nulla necessitas inducitur homini ad agendum, sed quædam inclinatio sola, quæ sapientes moderando refrenant. Propter quod Prolemæus dicit in centiloquio, quod sapiens homo dominatur astris. I. inclinationi quæ ex astrorum dispositione relinquatur. Stulti uero omnino secundum eam agunt, quasi

Quasi ratione non utentes, in quo parum discordant a bestijs, secundum illud psalm. 48. Homo cum in honore esset, nõ intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et quia stultorum, secundum Salomonem, infinitus est numerus, in paucis autem perfecte ratio dominatur, in pluribus hominum inclinationes caelestium corporum fortuitur effectum. Et propter hoc quædoque astrologi ex inspectione stellarum uera prænantiant, præcipue circa communes euentus, quàmuis in particularibus frequenter deficiant propter rationem quæ corporibus caelestibus non est subiecta: vnde in protractione punctorum geomantiarum, actores hoc obseruandum putant, ut & ille qui protrahit puncta, absque præmeditatione rationis procedat, & ille qui consultat quasi interiori sollicitudine instigatus, interroget, nõ quasi ex deliberatione rationis: quod etiam in omnibus talibus consultationibus dicunt esse seruandum. Quæuis autem secundum prædictum inclinationis modum, corpora caelestia disponant ad aliquos actus humanos necessitate non imponendo, non tamen ad omnes euentus humanos talis inclinatio se potest extendere: corpora enim caelestia naturaliter agunt. Est autem hoc naturæ proprium, ut ad unum aliquid tendat, sicut etiam actio rei naturalis ab uno procedit principio. I. a propria forma rei, quæ est naturalis actionis principium. Intellectus uero agit per formas merte conceptas, quæ in eodẽ possunt multiplicari: & ideo potestates rationales non determinantur ad unum, sed se habent ad multa. Ea uero quæ in humanis euentibus casualiter accidunt, per accidens sunt, puta, quod homo fodiens sepulchrum, inueniat thesaurum. Quod uero per accidens est, non est unum: vnde nullum agens naturale inclinare potest ad id quod per accidens euenit. Possit igitur esse in homine aliqua inclinatio naturalis, ut sepulchrum foderet, quia hic hoc aliquid unum est, & similiter ad hoc quod thesaurum quæret, sed hoc quod fodienti sepulchrum thesaurus occurrat, non potest causam naturalem habere. Nõ igitur per modum inclinationis ad omnes euentus humanos sicut prædictam opinionem sortium inquisitio efficax esse potest. Sed intellectus potest accipere ut unum quod euenit per accidens, ex multis unam compositionem formando: & ideo nihil prohibet aliqua quæ per accidens euenire uidentur, ab aliquo intellectu esse præordinata, puta, si aliquis lapidẽ in uia ponat, ad quem qui ab eo mittitur, impingens cadat, casus quidem euentus est per accidens non eueniens secundum eius propositum, sed autem dispositum per intellectum alterius eum mittentis: & secundum hunc modum alij dicunt, quod ea quæ in humanis euentibus secundum nos uidentur esse fortuita, ab aliquo superiori intellectu ordinantur. Supremus autem intellectus Deus est, qui sicut sua sapientia uniuersa in esse produxit, ita etiam eadem sapientia conseruat & mouet, omnia dirigens in debitum finem, sicut illud Sap. 7. Attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Diuina autem dispositione nõ solum mouentur corpora, sed etiam hominum mentes ad proprias actiones. A Deo. n. illuminatur intellectus humanus ad ueritatem cognoscendam: vnde Psalmista petebat. Psal. 12. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte. Eius etiam uirtute mouentur hominum uoluntates ad desiderandum & agendum, sicut illud Apostoli ad Phil. 2. Deus est qui operatur in nobis & uelle & perficere pro bona uoluntate. Et quia intelle-

Actus & uoluntas sunt propria principia actuum humanorum, consequens est quod humani actus subdantur dispositioni diuinæ, sicut illud Esa. 26. Omnia opera nostra operatur es nobis. Quia igitur & humani actus, & exteriorum rerum motus prouidentie diuinæ subduntur, quid unicuique accidere debeat, ex diuina dispositione procedit, per quæ quidam sui propositi debitum finem assequuntur: vnde Psalmista petebat. psal. 24. Dirige me in ueritate tua. Et interdum etiam homines in aliquod bonum dispositione diuina inducuntur præter eorum propositum: vnde & Apostolus dicebat ad Ephesi. 3. Deus potens est facere omnia superabundanter quàm petimus, aut intelligimus. Similiter etiam ex diuina dispositione procedit, quod homines deficiunt a suo proposito, sicut illud Iob. 5. Qui dissipat cogitationes malignorum ne possunt implere manus eorum quod ceperant. Interdum etiam ex diuina dispositione deijciuntur aliqui in aduersa, quæ nec cauere potuerunt, sicut illud Esa. 23. Ducent eam pedes sui longe peregrinandum, quis cogitauit hæc super Tyrum quodam coronari? Et postea subditur. Dominus exercituum cogitauit hoc. Et inde est quod dicit Hierem. 10. Scio Domine quia non est hominis uia eius, nec uiri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Ex his igitur patet, quod humanarum rerum euentus non subduntur totaliter dispositioni humane, sed dispositioni diuinæ, ex qua contingit quod aliqui ad ampliora bona proueniunt, quæ excogitare potuissent, qui dicuntur bene fortunati: quidam uero ab his quæ prudenter disponunt deficiunt, & ad inordinata mala deueniunt, qui infortunati dicuntur. Hoc autem non solum autoritate diuina firmatur, sed ex sententijs philosophorum patet. Aristoteles. n. in lib. de bona fortuna sic dicit. Hominis principium nõ ratio, sed aliquid melius. Quid igitur erit melius scientia & intellectu, nisi Deus? Et propter hoc bene fortunati uocantur, qui si impetum faciant, diriguntur sine ratione existentes: habent. n. principium tale, quod est melius intellectu & consilio. Sic igitur sicut prædeterminata ex diuina dispositione inquisitio sortium efficaciam potest habere, in quantum & euentus exteriorum rerum diuinæ prouidentie subijciuntur, & per ipsam humani actus diriguntur. Et sic potest contingere Deo faciente, ut humani actus talem sortiantur effectum, siue processum qui cõpetat exteriorum rerum euentibus: vnde dicitur Prouerb. 16. Sortes mittuntur in signum, sed a Domino temperantur. & Dionysius dicit. 5. cap. ecclesiastica hierarchia. de diuina sorte, quæ super Matthiam diuinitus cecidit. Alij quidẽ aliter dixerunt non religiose tractantes, sicut arbitror, meã autẽ & ipse intentionem dicã. Videtur mihi sacra eloquia sorte nominare thearchicum, id est, diuinum quoddam donum demonstras illi hierarchico choro, id est, apostolico diuina electione susceptum, per quod datur intelligi ad sorte pertinere cum ex dono Dei per certum effectum humanorum actuum declaratur hominibus, quid diuina dispositio habeat uel in rebus diuidendis, quod pertinet ad diuinatoriam sortem, uel in rebus agendis, quod pertinet ad consultoriam, uel in futuris prænoscentis, quod pertinet ad diuinatoriam sortem. Considerandum tamen quod diuina dispositio quorundam spiritalium ministerio operatur, secundum illud psalm. 102. Benedicite Domino omnes angeli eius: & postea subditur. Ministri eius, qui faciunt uoluntatem eius: vnde eorum operatio in omnibus diuinæ dispositioni cõcordat, & sic de his quæ per eos agunt, id est iudicium, & de his quæ aguntur dispositione

diuina. Sunt tamē quidam deceptores spiritus, quos dæmones nominamus, qui quāuis quantum in ipsis est, dispositioni diuinæ renitentur, vntur tamen Deus eis ad suæ dispositionis impletionem, sicut & malis hominibus vntur ad implendum suæ propostitū voluntatis, vt patet in tyrānis quorū nequitia vsus est ad coronas martyribus fabricandas. Huiusmodi autem immundi & fallaces spiritus ambiunt honorem diuinitatis sibi ab hominibus deferendum: & ideo illis rebus se ingerūt, quæ ad Deum pertinere videntur, vt diuinitatis eis honor ab hominibus deceptis exhibeatur. Et in de est quod imaginibus quas a principio fecerat, homines ex inordinato affectu ad mortuos dæmones se incluserunt, in quibus responsa dabant, vt ex hoc diuinum honorem sibi cōquirerent. Similiter autem cū per sortes, vel quolibet alio modo homines præter debitum ordinem occulta exquirunt, ingerunt se dæmones, vt diuinationis prætexant homines in errore iudicant: vnde Aug. dicit in 2. super Gen. ad literam de mathematicis loquens, qui per altra futuros euentus prænantiant. Fatēdum est, inquit, quando ab istis vera dicuntur, instinctu quodā occultissimo dici, quem nescientes humanæ mentes patiūtur, quod cū ad decipiētes homines sit, spirituum immundorum & seductorum operatio est. Et in 2. de doctrina christiana dicit omnia huiusmodi diuinationum genera ad pacta quædam cum dæmonibus inita pertinere. Et ab hoc non discordat sententia Valerij Maximi, qui dicit, quod hominum obseruatio aliquo contractu religionis innixa est, quoniā nō fortuito motu, sed diuina prouidentia cōstare creditur. Patet ex præmissis, vnde sortes efficaciam habet.

CAP. V.

Vtrum sortibus liceat uti.

Is igitur visis de facili patet, vtrū sortibus liceat vti. Et primo manifestum est, quod nulli christiano licet aliquod pactum societatis cum dæmonibus habere. Dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorum: ad quam societatem pertinent non solum manifestæ dæmonum inuocationes, quibus nigromantici vtuntur, sed etiam quæcumque occulta pacta cum dæmonibus inita. Et ideo Augusti. 2. de doctr. christiana, præmissis diuersis superstitionis hominum obseruationibus, subdit. Omnes artifices huius vel nugatoriar, vel noxiæ superstitionis ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta infidelis & dolosæ amicitie constituta penitus sunt repudianda & fugienda christiano: vnde & Deut. 18. dicitur. Non inueniatur in te qui lustrer filium suum, aut filiam ducens per ignē, aut qui Ariolos sciscite, & obseruet somnia atque auguria, nec sit maleficus, aut incantator, nec pythones cōsulat, nec diuinos, & quærat a mortuis veritatē. Sed adhuc dubitatio restat, quæ sint dicendæ superstitionis inquisitiones sortium, vel quarumcūque dominationum, per quas pacta cum dæmonibus contrahūt: cuius quidem dubitationis solutio haberi potest ex præmissis Augu. verbis, si subtiliter discutiantur. Dixit enim per artes nugatoriar, vel noxiæ superstitionis pacta cū dæmonibus fieri. Noxia autē superstitio dicitur, quæ aliquid manifeste illicitum cōtinēt, sicut inuocationes, & sacrificia dæmonum, vel quodcumque huiusmodi. Nugatorium autem dicitur, quando aliquis

vtitur re aliqua, ad quod virtus eius extendi non potest: hoc enim in vanum fieri videtur. Vana ergo nugatoria dicimus, puta, si æger medicinam assumat cōtra morbum quem potest sanare, non est superstitiosa nugatio: sed si quis collo alliget quædam quæ omnino ad sanitatem non pertinent, etiam secundum sententiam medicorum, hoc ad nugatoriam superstitutionem pertinere videtur. Et simile est, cum vestis a foricibus roditur, plus timere suspicionē mali futuri, quā præsens dāmnū dolere, & multa huiusmodi exempla Augu. ponit ibidem. Ad quæ virtus sortium se possit extendere, haberi potest ex præmissis. Ostensum est enim quod cælestium corporum virtus extendit se ad corporales effectus, non autem ad immutandū liberum arbitrium hominis: vnde si quis astrologū cōsulat, vtrum sit ætas futura pluuiosa, vel sicca, nō est nugatoria cōsultatio: sicut si quis cōsularet, vtrū sibi fodiendi sepulcrum thesaurus occurrat, vel quid sibi interroganti alius sit responsurus: vnde talis cōsultatio ad societatem dæmonum pertinet, qui in ordinatis hominum motibus se immiscet: idem quoque est in augurio obseruandum. Si quis. n. cornicula frequenter crocitante mox futuram prænantiet pluuiam, non est nugatoriar superstitionis. Mouentur. n. animalia quodam naturali instinctu ex impressione corporum cælestium, secundum dispositionem aeris ad temporis cognitionem, sicut quod est necessarium naturæ ipsorum, sicut illud Hiere. 8. Miluus in celo cognouit tempus suum, turtur, & hirūdo, & cicōnia custodierunt tempus aduentus sui. Similiter etiā si quis ex subito volatu auium denuntiet ibi latere insidias, vnde aues volando recesserunt, nō est superstitio, sed humana industria. Si vero per motum, vel garrum auium de humanis actibus pronuntietur aliquid, superstitiosum est. Simile etiā est in sortibus & omnibus similibus obseruandū, quod quicquid aliquam certā causam potest habere vel naturalem, vel humanam, vel diuinam, superstitiosum non est: sed solum id nugatorium dicitur & superstitiosum, quod certā habere non potest causam. Et hoc ad societatem dæmonū pertinet, qui talibus rebus efficaciam aliquādo præstant, vt vanitatibus animos hominū implicet: vnde in psalm. 39. dicitur. Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius, & nō respexit in vanitates & insanias falsas. Has igitur sortes sacri canones damnant, quæ dūnoxia, vel nugatoria superstitione sūt, ad societatem dæmonū pertinet. Si autē ea quæ naturalē, vel humanā causam habet, culpa caret, multo magis ea quæ diuino auxilio inhiuntur. Nā ad beati rudinē hominis pertinet sicut psalm. eundē. vt nomen Domini sit spes eius, & ideo si per sortium projectionē aliqui diuinū requirāt iudiciū, nō est sicut se peccatū. Dicit. n. Augustinus super illud psalm. 30. In manibus tuis sortes meæ. Sortis non est aliquid mali, sed res in humana dubietate diuinā indicans voluntatem. Sciendum tamen quatuor modis in huiusmodi sortibus peccatum posse contingere. Vno modo, si absque vlla necessitate putet aliquis ad sortes esse recurrendū: hoc enim videtur esse tentare Deum, si quis habens quod faciat ex humana industria, eo prætermisso putet esse requirendū diuinum iudiciū. Dicitur enim 2. Paralipome. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad re. Secundo, si absque debita reuerentia & deuotione etiā necessitate sortibus requiratur diuinū iudiciū: vnde Beda dicit sup Act. Apostolorū. Si quæ necessitate

tate aliqua compulsi Deum putat: sortibus exemplo Apoitolorum esse consulendum, videant hoc ipsos Apoitokos collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deū suis egisse. Tertio, si diuina oracula ad humana & terrena negotia conuertantur: vnde Augustinus dicit ad inquisitiones Ianuarij. Hi qui de paginis euangelicis sortes legunt, & si optandum sit, vt id potius faciāt, quā ad dæmonia consulenda concurrant, tamen ista mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia & ad vitæ huius vanitatem diuina oracula velle conuertere. Quarto, si illud quod est per diuinam inspirationem faciendū, aliquis forte velit committere sortibus: sicut ad ecclesiasticas dignitates sunt homines promouendi concordia electionis quam spiritus sanctus facit, & ideo illicitum est in huiusmodi electionibus sorte vti. Faceret enim iniuriā spiritui sancto, qui humanum sensum instruit ad recte iudicandum, secundum illud. 1. ad Corinth. 2. Spiritus iudicat omnia. Qui autem sorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur, vt dicit Amb. super Lucam: vnde sicut Beda dicit super actus apoitolorum. Mathias ante Pentecosten ordinatus, sorte queritur, quasi nōdum spiritus sancti plenitudine in Ecclesia effusa: septem autem diaconi postea non sorte, sed diuini electio, Apoitolorum vero oratione & manus impositione sunt ordinati. Prædicta autē necessitas, in qua licitum est per sortes diuinum iudicium implorare, maxime videtur locum habere quātum ad consultoriam sortem, quia & apud antiquos iustos frequenter inuenimus aliquos Deum in dubijs negotijs cōsultasse, sicut legitur 1. Reg. 30. quod cōsuluit Dauid Dominum dicens. Persequar latrunculos hos, & comprehendam eos, an non? Potest etiam huiusmodi necessitas ad sortem pertinere diuisoriam, quādo scilicet contradictiones hominum super rerum diuisione aliter sopiri nō possunt, nisi per sortes diuino iudicio committatur, secundū illud Prouer. 18. Cōtradictiones comprimit fors, & inter potentes quoque diiudicat. Nec solum in rerum diuisione necessitas diuisoriar sortis potest prouenire, sed et in diuisione eorū quæ sunt a diuersis agenda: vnde Aug. dicit in epistola ad Honoratū. Si inter Dei ministros sit disceptatio, qui eorum persecutionis tempore maneant, ne fuga omnium: & qui eorū fugient, ne morte omnium deseratur Ecclesia, si hæc disceptatio aliter non poterit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant & qui fugiant, sorte eligendi sunt. Similiter etiam sortis necessitas imminet, si aliquid dandum occurrat pluribus, quod nō nisi vni eorum dari possit: vnde Augu. dicit in 1. de doctrina christiana. Si tibi abundaret aliquid quod oportet dari ei qui non haberet, nec duobus dari potuisset, si tibi duo occurrerent, quorum neuter alium vel indigentem, vel egestatem aliquam, vel necessitate superaret, nihil iustius faceres quā vt sorte legeres cui dandum esset, quod dari vtrique non posset. Et qui terræ dignitates officium ad temporalia dispensanda ordinatur, potest etiam licite ad huiusmodi sortes haberi recursus, si aliter electio cōcors esse nō potest, quia enim rector querendus sit non sorte, sed industria prudēs, tolerabilius tamen est sorte secularem rectorem querere, quā populum dissentionibus laborare. De rectore vero spirituali est alia ratio, vt supra iā diximus. Sed in diuinatoria sorte prædicta necessitas non videtur occurrere: vnde & Dominus dicit discipulis. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta,

quæ pater posuit in sua potestate. Si qua tamen futura necessarium est prænocere siue ad cautelam Ecclesiæ, siue alicuius singularis personæ, hæc per spiritum sanctum fidelibus innotescunt, de quo Dominus dicit Ioan. 10. Quæ vntura sunt annūtiabit vobis: vnde & de huiusmodi futuris licet per modum consultoriar sortis iudicium diuinum requirere, sicut legitur Iudicum. 6. quod Gedeon quæsiuit a Domino, si per manus eius populus Israel esset saluandus. petens signum in vellere. Sed quia diuinatoria fors locum posset habere etiam si res humanæ fortuito ageretur, vt supra dictum est, contingit aliquem diuinatoria sorte vti, nō quasi requirat diuinum iudicium, sed quasi cōmitens fortunæ: quod maxime videtur in taxillatorio ludo: hoc autem vitio vanitatis non caret. In tantum igitur nunc de sortibus dictum est.

Explicit opusculum vigesimum quintum, videlicet de sortibus, secundum beatum Thomam Aquinatem ad dominum Iacobum de Burgo.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM VIGESIMVM SE-

XTVM, DE IVDICIIS ASTRORVM.

AD FRATREM REGINALDVM

ORDINIS PRAEDICATORVM,

SOCIVM SVVM CHARISSIMVM.

VIA petisti vt tibi scriberem, an liceret iudicij astrorū vti, petitioni tuæ satisfacere volens, ea quæ a sacris doctoribus super hoc traduntur, scribere curavi. In primis ergo oportet te scire quod, virtus cælestium corporum ad immutanda corpora inferiora se extendit. Dicit enim Augu. 5. de ciui. Dei. Non vsquequaque absurde dici potest, ad solas corporum differentias afflatus quosdam sydereos peruenire. Et ideo si aliquis iudicij astrorum vtatur ad prænocendum corporales effectus, puta, tempestatem & serenitatem aeris, sanitatem vel infirmitatem corporis, vel vbertatem & sterilitatem frugum, & similia quæ ex corporalibus & naturalibus causis dependent, nullum videtur esse peccatum. Nam omnes homines circa tales effectus aliqua obseruatione vtuntur corporum cælestium, sicut agricolæ seminant & metunt certo tempore, quod obseruatur secundum motum solis. Nautæ nauigationem vitant in plenilunio, vel etiam in lunæ defectu. Medici circa ægritudines criticos dies obseruant, qui determinantur secundum cursum solis & lunæ: vnde non est incōueniens secundum aliquas alias occultiores stellarum obseruationes circa corporales effectus vt astrorum iudicio. Hoc autem omnino tenere oportet, quod voluntas hominis non est subiecta necessitati astrorum: alioquin periret liberū arbitrium, quo sublato non deputarentur homini neque bona opera ad meritum, neque mala ad culpā. Et ideo certissime tenendum est cuilibet Christiano, quod ea quæ ex voluntate hominis dependent, qualia sunt omnia humana opera, non ex necessitate astris subduntur. Et ideo dicitur Hiere. 10. A signis cæli nolite metuere quæ gentes timent. Sed diabolus vt omnes

pertrahat in errorem, immiscet se operationibus eorum qui iudicij astrorum intendunt. Ideo August. dicit 2. super Gene. ad literam. Fatendum quando ab astrologis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanae mentes patiuntur: quod cum ad decipiendos homines sit, spirituum immundorum & seductorum operatio est, quibus quaedam vera de temporalibus rebus nosse permittitur. Et ideo August. dicit 2. de doctrina christiana, quod tales astrorum observationes referendae sunt ad quaedam pacta cum demonibus habita. Est autem omnino Christiano vitandum pactum, vel societatem cum demonibus habere, secundum illud Apostoli 1. ad Corin. 10. Nolo vos fieri socios demoniorum. Et ideo pro certo tenendum est graue peccatum esse circa ea quae a voluntate hominis dependent, iudicij astrorum uti.

Explicit opusculum vigesimum sextum videlicet de iudicij astrorum, secundum sanctum Thomam Aquinatem, ad fratrem Reginaldum socium suum charissimum.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM VIGESIMVM SE-

PTIMVM, DE AETERNITATE MVNDI,

CONTRA MVRMVRANTES

VPROPOSITO secundum fidem catholicam mundum ab aeterno non fuisse, sicut quidam philosophi errantes posuerunt, sed quod mundus durationis initium habuerit, sicut scriptura facta quae falli non potest testatur, dubitatio mota est. Vtrum potuerit semper fuisse: cuius dubitationis ut veritas explicetur, primo distinguendum est quid est in quo cum dicentibus contrarium convenimus, & quid est illud in quo ab eis differimus. Si enim intelligatur quod aliquid praeter Deum potuerit semper fuisse, quasi possit aliquid aeternum praeter eum ab eo non factum, error abominabilis est non solum in fide, sed etiam apud Philosophos, qui consentunt & probant quod omne quod est quocummodo esse non possit, nisi causatum ab eo qui maxime & verissime habet esse. Si autem intelligatur aliquid semper fuisse, & tamen causatum a Deo secundum totum quod in eo est, videndum est utrum hoc possit stare. Si autem dicatur hoc impossibile, vel hoc dicitur quia Deus non potuit facere aliquid quod semper fuerit, aut quia non potuit fieri, etiam si Deus posset facere. In prima autem parte omnes consentiunt, scilicet in hoc quod Deus potuit facere aliquid quod semper fuerit considerando potentiam ipsius infinitam. Restat igitur videre, utrum possibile sit aliquid fieri quod semper fuerit. Si autem dicatur, quod hoc non potest fieri, hoc non potest intelligi nisi duobus modis, vel duas causas veritatis habere, scilicet vel propter remotionem potentiae passivae, vel propter repugnantiam intellectuum. Primo modo posset dici, quod antequam angelus sit factus, non poterat angelus fieri, quia non praecessit ad eius esse aliqua potentia passiva, cum non sit factus ex materia praesentanti, tamen Deus poterat facere angelum, & poterat facere ut angelus fieret, quia fecit & factus est. Sic ergo intelligendo, simpliciter concedendum est secundum fidem, quod non potest causatum a Deo

semper esse, quia hoc ponere esset ponere potentiam passivam semper fuisse, quod haereticum est. Tamen ex hoc non sequitur quod Deus non possit facere, ut fiat semper aliquod ens. Secundo modo dicitur per repugnantiam intellectuum aliquid non posse fieri, sicut non potest fieri ut affirmatio & negatio sint simul vera, quamvis Deus hoc possit facere, ut quidam dicunt. Quidam vero dicunt, quod nec Deus potest huiusmodi facere, quia hoc nihil est. Tamen manifestum est quod non potest facere ut hoc fiat, quia positio qua ponitur esse, destruit seipsam. Si tamen ponatur quod Deus huiusmodi potest facere ut fiat, positio non est haeretica, quamvis ut credo sit falsa, sicut quod praeteritum non fuerit, includit in se contradictionem: unde Aug. in lib. contra Faustum. Quisquis ita dicit. Si omnipotens est Deus, faciat ut quae facta sunt facta non fuerint, non videt hoc se dicere. Si omnipotens est, faciat ut ea quae vera sunt, eo ipso quod vera sunt, falsa sint. Et tamen quidam magni pie dixerunt Deum posse facere de praeterito, quod non fuerit praeteritum, nec fuit reputatum haereticum. Videndum est ergo, utrum in his duobus sit repugnantia intellectuum, quod aliquid sit causatum a Deo, & tamen semper fuerit. Et quicquid de hoc verum sit, non erit haereticum dicere, quia hoc potest fieri a Deo, ut aliquid causatum a Deo semper fuerit. Tamen credo quod si esset repugnantia intellectuum, esset falsum. Si autem non est repugnantia intellectuum, non solum est falsum, sed etiam est impossibile aliter esse, & erroneum si aliter dicatur. Cum enim ad omnipotentiam Dei pertinet ut omnem intellectum & virtutem excedat, expresse omnipotentiae derogat, qui dicit aliquid posse intelligi in creaturis, quod a Deo fieri non possit: nec est instantia de peccatis, quae in quantum huiusmodi nihil sunt. In hoc ergo tota consistit quaestio, utrum esse creatum a Deo secundum totam substantiam, & non habere durationis principium repugnet ad invicem, vel non: quod autem non repugnet, sic ostenditur. Si enim repugnant, hoc non est nisi propter alterum duorum, vel propter utrumque, aut quia oportet ut causa agens praecedat duratione: aut quia oportet quod non esse praecedat esse duratione, propter hoc dicitur creatum a Deo ex nihilo fieri. Primo ergo ostendendum quod non est necesse, ut causa agens, scilicet Deus, praecedat duratione suum causatum, si ipse volisset. Primo, sic. Nulla causa producens effectum suum subito, necessario praecedat effectum suum duratione: sed Deus est causa producens effectum suum non per motum, sed subito. ergo non est necessarium quod duratione praecedat effectum suum. Primum patet per inductionem in omnibus mutationibus subitis, sicut est illuminatio, & huiusmodi. Nihilominus potest probari per rationem sic. In quocumque instanti ponitur res esse, potest poni principium actionis eius, ut patet in omnibus generabilibus, quia in illo instanti in quo incipit ignis esse ignis, incipit esse calefactio: sed in operatione subita simul immo idem est principium & finis eius, sicut in omnibus indivisibilibus. ergo in quocumque instanti ponitur agens producens effectum suum subito, potest poni terminus actionis suae: sed terminus actionis est simul cum ipso facto. ergo non repugnat intellectui, si ponat causa producens effectum suum subito non praecedere duratione causatum suum. Repugnet autem in causis productibus effectus suos per motum, quia oportet quod principium in eis praecedat finem eius. Et quia

homines

homines consueti sunt considerare huiusmodi actiones quae sunt per motum, ideo non facile capiunt quod causa agens duratione effectum suum non praecedat: Et inde est quod multorum inexperti ad pauca respicientes enuntiant facile. Nec potest huic rationi obviari, quia Deus est causa agens per voluntatem, quia non est necessarium quod voluntas praecedat duratione effectum suum, nec agens per voluntatem, nisi per hoc quod agit ex deliberatione, quod absit ut in Deo ponamus. Praeterea, causa producens totam rei substantiam non minus potest in producendo totam substantiam, quam causa producens formam in productione formae, immo multo magis, quia non producit educendo de potentia materiae, sicut est in eo qui producit formam: sed aliquid agens quod producit solum formam, potest in hoc ut forma ab eo producta sit quaedamque ipsum est, ut patet in sole illuminante. ergo multo fortius Deus qui producit totam rei substantiam, potest facere ut causatum suum sit quodcumque ipse est. Praeterea, si aliqua sit causa qua posita in aliquo instanti non possit poni effectus eius ab ea procedens in eodem instanti, hoc non est nisi quia causa deest aliquid de complemento, causa enim completa & causatum sunt simul: sed Deo numquam defuit aliquid de complemento. ergo causatum eius semper potest poni eo posito, & ita non est necessarium, quod duratione praecedat. Praeterea, voluntas volentis nihil minuit de virtute eius, & praecipue in Deo: sed omnes solutes ad rationes Aristoteli. quibus probatur res semper fuisse a Deo per hoc, quod idem semper facit idem, dicunt quod hoc sequeretur, si non esset agens per voluntatem. ergo etsi ponatur agens per voluntatem, nihilominus sequitur quod potest facere ut causatum ab eo numquam non sit. Et ita patet quod non repugnat intellectui, quod dicitur causa agens non praecedere effectum suum duratione, quia in illis quae repugnant intellectui, Deus non potest facere ut illud sit. Nunc restat videre, an repugnet intellectui aliquid factum numquam non fuisse propter hoc, quod necessarium sit non esse eius esse duratione praecedere propter hoc, quod dicitur ex nihilo factum esse: sed hoc in nullo repugnet, ostenditur per dictum Anselmi in monologio. capitul. 8. exponens quomodo creatura dicatur facta ex nihilo. Tertia, inquit, interpretatio, qua dicitur aliquid esse factum ex nihilo, est cum intelligimus esse quidem factum, sed non esse aliquid unde sit factum. Per similem significationem dici videtur, cum tristatur sine causa, dicitur contristatus de nihilo. Secundum igitur hunc sensum, si intelligatur quod supra conclusum est, quia praeter summam essentiam cuncta quae sunt ab eodem, ex nihilo facta sunt. i. non ex aliquo, nihil inconueniens sequetur: unde patet quod secundum hanc expositionem non ponitur aliquis ordo eius quod factum est ad nihil, quasi oportuerit prius quod factum est nihil fuisse, & postmodum aliquid esse. Praeterea, supponatur quod ordo ad nihil in propositione importatus remaneat affirmatus, ut sit sensus, creatura facta est ex nihilo. i. facta est post nihil, haec dictio, post, ordinem importat absolute: sed ordo multiplex est. s. durationis, & naturae. Si igitur ex eodem & uniuersali non sequitur proprium & particulare, non erit necessarium ut propter hoc quod creatura esse post nihil dicitur, prius duratione fuerit nihil, & postea fuerit aliquid, sed sufficit si prius natura sit nihil quam ens. Prius enim inest unicuique naturaliter quod conuenit sibi in se, quam quod se-

alum ex alio habet. Esse autem non habet creatura nisi ab alio, sibi autem relicta in se considerata nihil est: unde prius naturaliter inest sibi nihil quam esse. Nec oportet quod propter hoc sit simul nihil & ens, quia duratione non praecessit. Non enim ponitur si creatura semper fuit, ut in aliquo tempore nihil sit, sed ponitur quod natura eius est talis, quod esse nihil, si sibi reliqueret: ut si dicamus aerem semper fuisse illuminatum a sole, oportebit dicere quod aer est factus lucidus a sole. Et quia omne quod fit, ex contingenti fit, id est, ex eo quod non contingit simul esse cum eo quod dicitur fieri, oportebit dicere, quod sit factus lucidus ex non lucido, vel tenebroso, non ita quod numquam fuerit non lucidus, vel tenebrosus, sed quia esset talis, si sibi soli relinqueretur. Et hoc expressius patet in stellis & orbibus, qui semper illuminantur a sole. Sic ergo patet, quod in hoc quod dicitur, aliquid factum esse a Deo, & numquam non fuisse, non est intellectus aliqua repugnantia. Si enim esset aliqua repugnantia, mirum est quomodo Aug. eam non vidit, quia haec efficacissima via esset ad improbandum aeternitatem mundi, cum tamen ipse multis rationibus impugnet aeternitatem mundi in 11. & 12. de ciuitate Dei. Haec autem unde omnino praetermittit? Quinimmo innuere videtur, quod non sit ibi repugnantia intellectuum: unde dicit. 10. de ciuitate Dei. 31. cap. de Platonicis loquens. Id quomodo intelligat, viderint, non esse hoc videlicet temporis, sed substitutionis initium. Sicut enim, inquit, si pes semper ex aeternitate fuisset in puluere, semper ei tubesset vestigium, quod tamen vestigium ex calcante factum nemo dubitaret, nec alterum altero prius esset, quamuis alterum ab altero factum esset. Sic, inquit, & mundus, & dii in illo creati semper fuerunt, semper existente eo qui fecit, & tamen facti sunt: nec unquam dicit hoc non posse intelligi, sed alio modo procedit contra eos. Item, dicit. 11. lib. 4. cap. Qui autem a Deo quidem factum mundum fatentur, non tamen eum temporis volunt habere, sed suae creationis initium, ut modo quodam vix intelligibili semper sit factus, dicunt quidem aliquid, unde sibi Deum videntur velut a fortuita temeritate defendere. Causa autem quare vix est intelligibilis, tacta est prima ratione. Mirum est etiam quomodo nobilissimi philosophorum hanc repugnantiam non viderunt. Dicit enim Aug. in eod. lib. cap. 5. contra illos loquens, de quibus in praecedenti autoritate facta est mentio. Cum his enim agimus, qui etiam Deum corporum, & omnium naturarum quae non sunt quod ipse creator est, nobiscum sentiunt: de quibus postea subdit. Isti philosophi ceteros nobilitate atque autoritate vicerunt. Et hoc etiam patet diligenter consideranti dictum eorum, qui posuerunt mundum semper fuisse, quia nihilominus ponunt eum a Deo factum, nihil de hac repugnantia intellectuum sentientes. ergo illi qui tam subtiliter eam percipiunt, soli sunt homines, & cum eis oritur sapientia. Sed quia quaedam auctoritates videntur pro eis facere, ideo ostendendum est quod praestant eis debile fundamentum. Dicit enim Dama. in li. 1. ca. 8. Non aptum natum est quod ex non ente ad esse deducitur, coaeternum esse ei quod sine principio est & semper est. Itaque Hug. de sancto Victore in principio li. sui de sacramentis dicit. Ineffabilis omnipotentiae virtus non potuit aliquod praeter se habere coaeternum, quo in faciundo iuuaretur. Sed harum auctoritatum & similibus intellectus per hoc patet, quod Boetius dicit ultimo de consolatione. Non

Opuscul. S. Tho. Aquin. CC ; recte

re & quidam cum audiunt visum Platoni mundum hunc nec habuisse initium temporis, nec habiturum esse defectum, hoc modo conditori conditum mundum fieri coeternum putant. Aliud enim est per interminabilem duci vitam, quod mudo Plato tribuit, aliud interminabilis vitæ totam pariter complexum esse præsentiam, quod diuinæ mentis proprium esse manifestum est: vnde patet quod etiã non sequitur quod quidam obijciunt, scilicet quod creatura æquaretur Deo in duratione. Et quod per hunc modum dicatur, quod nullo modo potest esse aliquid coeternum Deo, quia nihil. s. potest esse immutabile, nisi solus Deus, quod patet per hoc quod dicit Aug. 12. de ciui. Dei. capit. 15. Tempus quoniam mutabiliter transcurrit, æternitati immutabili non potest esse coeternum. Ac per hoc etiam si immortalitas angelorum non transit in tempore, nec præterita est quali iam non sit, nec futura quasi nondum sit, tamen eorum motus quibus tempora peraguntur in futuro in præteritum trãseunt. Et ideo creatori in cuius motu dicendum non est vel fuisse quod iam non sit, vel futurum esse quod nondum sit, coeterni esse non possunt. Similiter etiam dicit. 8. super Gene. Quia omnino immutabilis est illa natura Trinitatis, ob hoc ita æterna est, vt ei aliquid coeternum esse non possit: & similia verba dicit in 1. lib. confessionum. Adducunt etiam pro se rationes quas etiam Philosophi tetigerunt, & eas soluerunt, inter quas illa est difficilior, quæ est de infinitate animarum: quia si mundus semper fuit, necesse est modo infinitas animas esse. Sed hæc ratio non est ad propositum, quia Deus mundum facere potuit sine hominibus & animabus, vel tunc etiam potuit hominem facere, quando fecit, si etiam totum alium mundum fecisset ab æterno, & sic non remaneret post corpora animæ infinitæ: & præterea adhuc non est demonstratum, quod Deus non possit facere, vt sint infinita actu. Aliæ etiam rationes sunt, a quarum responsione supersedeo ad præsens, tum quia eis alibi respõsum est, quia quædam earum sunt ita debiles, quod sua debilitate contrariæ parti videntur probabilitatem asserere.

Explicit opusculum vigesimumseptimum, videlicet tractatus de æternitate mundi clarissimi doctoris S. Tho. de Aquino ordinis prædicatorum.

EIVSDEM DOCTORIS OPVSCVLVM VIGESIMVM OCTA

VVM DE FATO.

ARTICVLVS I.

An fatum aliquid sit.

VAERITVR de fato, an sit, & quid sit, vitrum necessitatem importat rebus, an scibile sit, & in quo genere causæ incidat. Ad primum obijciunt sic. Nihil diffinitur nisi quod habet esse: fatum a Boetio diffinitur in 3. de consolatione philosophiæ. ergo habet esse. Item, in 2. de generatione dicit Aristote. quod vnumquodque mensuratur periodo. Mensuratur enim per aliquid minimum, quod quantitate mensurati certificat & numerat. Si ergo vita quæ est esse inferiorum, mensura circuli quæ vocatur periodus, mensuratur, est accipere mensuram circuli per-

fectionem aliquam, quæ æquale sibi esse & vitam inferiorum numerando manifestet. Per gradus ergo circuli distinctos secundum domos duodecim certificatur esse & vita inferiorum. Non autem accipitur periodus sine contentis in periodo planetis & stellis, & his quæ accidunt eis ex situ & radicatione. Ergo ex stellis circuli cælestis, & radiatione, & situ earum, scitur & numeratur omne esse & vita inferiorum: hoc autem fatum vocatur. ergo fatum habet esse. Item, Arist. in 4. phy. dicit, quod esse in tempore, est a quadam parte temporis mensurari: tempus autem cum sit vnus numero, & non multiplicetur per temporalium multitudinem, oportet quod per vnum aliquid ad durationem omnium temporalium referatur: hoc autem non est nisi motus cælestis. ergo per motum circuli cælestis causatur & numeratur esse & vita omnium inferiorum: & hoc fatum vocatur. ergo fatum est. Nam motus circuli, vt dicit Arist. est tamquam vita existentibus omnibus. Sed forte dices, quod ex motu circuli cælestis inhæret dispositio quædam inferioribus, sed homo vincit quamlibet dispositionem, & vincitur a qualitatibus materiæ, & sic fatum excluditur. Contra, inferiores causæ quæ sunt in materia, ordinatæ sunt ad superiores, sicut materialia ad sua formalia, & sicut locata ad sua loca, & sicut mota ad sua mouentia. ergo superiora informant, continent, & mouent inferiora: informantia autem continentia & mouentia semper vincunt. ergo omne esse & vita inferioris vincitur & trahitur ad dispositionem superioris. Sed dices, quod hoc verum est quantum ad corpora, sicut videtur Aug. dicere. 5. de ciuitate Dei, quod afflatus sydereos possumus dicere valere vsque ad corporum transmutationes, non autem animæ. Contra. Vires animæ vegetabilis & sensibilis non operantur extra sui organi harmoniam. Si ergo harmonia regatur afflatus cælestibus sydereis, per consequens & operationes animæ vegetabilis & sensibilis afflatus sydereis regulabuntur. Vltimus etiam de anima rationali videtur, quia dicit Philosophus, quod intellectus non est cum continuo & tempore, temporalia autem & continua sensu & imaginatione percipiuntur: habitum autem est iam, quod talia subiacent afflatus sydereis. ergo & operationes intellectus, siue animæ rationalis. Item, dicit Philosophus, quod anima est instrumentum intelligentiæ, & quod intelligentia imprimit in eam, & illuminat eam. ergo intelligentia mouendo causat formas illuminationis in anima intellectiua: sed inter mouens & motum non est medium, vt dicit Philosophus 7. phy. ergo intelligentia sic mouens erit immediata animæ. Aut ergo per seipsam, aut per aliquod medium deferens causalitatem suam ad animam. Non per seipsam, quia physice loquendo, intelligentia est motor orbis. oportet ergo quod sit medium deferens illuminationes eius ad animam: medium autem hic non potest accipi, nisi motus cæli influens per motum inferioribus formas motoris. ergo intelligentia per motum cæli regulat & causat operationes intellectuales animæ, & hoc per simile videre possumus. Cor enim quod secundum Arist. est principium vitæ, & vegetationis, & sensus, membrum a se distantibus virtutes has non influit nisi per vehiculum spiritus, & sic est in omnibus mouentibus & motis, quæ distant abinuicem. Similiter est de intelligentia & anima, quoniam intelligentia distat & imprimit in animam rationalem secundum locum distans ab ea. Non enim physice dici potest, quod intelligentia

intelligentia veniat inferiori, quia secundum Philosophum, intelligentia in orbe est, & numeratur ad numerum orbium, & ad numerum motuum orbis, & ipse orbis motus secundum Arist. componitur ex intelligentia mouente & circulo cælesti. Item, somnia ex quibus pronosticatur futura, vt dicit Macrobius siue sint oracula, siue intelligentiæ, siue prophetiæ, sicut in nobis & causantur, vt dicit Philosophus in 1. de somno & vigilia per signum, vel per causam, vel per accidens, quod in quibus accidens est per se, & non communiter: est autem somnium passio sensus communis. ergo per aliquid dormitionis accidit somnium dormienti: accidens autem dormitionis quod est pronosticum futuri, non potest causari a calido, humido, frigido, & sicco, quæ sunt in materia. ergo oportet quod causetur a forma aliqua quæ est forma ordinis, & regula vitæ interioris: & hæc forma non potest esse nisi a circulo cælesti. ergo per circulum cælestem aliquid inhæret inferioribus, per quod regulatur tota vitæ dispositio, & hoc fatum vocatur. ergo fatum est. Item, Ptolemæus dicit, quod coniector mensium pronosticatur per signa futurorum accepta a stellis secundis, stellis secundas vocans effectus stellarum, quæ apparent in inferioribus elementis, sicut in nubibus, vel in aliquo huiusmodi: & ex hoc habetur, quod effectus stellarum in inferioribus sunt ex quibus futura vitæ dispositio & causatur, & noscitur: hoc autem fatum vocant mathematici. ergo factum est. Itē, Boet. 5. de conso. philosophiæ loquitur de casu & fortuna quæ causantur ex duabus causis per se cõcurrētibus, sicut quando aliquis intendit fodere thesaurum, & alius in eodem loco intendens fodere sepulchrum, consequitur quasi a fortuna inuentionem thesauri, & sic causatur ex duabus causis per se cõcurrētibus, vt dicit Boetius: has autem causas occurrere fecit ordo iste inenitabili connexionem causarum, qui de fonte scientiæ Dei procedit. Connexio autem huiusmodi carum a Boet. fatum vocatur. ergo factum est. Itē, Boet. ibid. Qui summa prouidit prouidentia simpliciter fatum dirigit singula in motum, locis, formis, temporibus distributa. ergo fatum est. Si dicatur quod fatum est ordo præscientiæ diuinæ, hoc non repugnat his quæ dicta sunt: quoniam præscientiæ diuinæ ea quæ ordinavit exequetur, & administrat ministerio causarum naturalium, vt explicitus ordo esse & vitæ ab huiusmodi causis fatum vocetur. Contra. Dicit Greg. in home. de Epiph. Domini Absit a fidelium cordibus, vt fatum aliquid esse credatur. Et tradit rationem, quoniam stellæ factæ sunt propter hominem, non homo propter stellam. si ergo stellarum motus non esset in hominis ministerio, stella quæ magis apparuit, non moueretur ad nutum Domini, quod est inconueniens. Item, Aug. in lib. de doctr. christiana. Fatum dicit nihil esse: & si mathematici aliquando vera de futuris prænuntiare videntur, dicit hoc fieri arte dæmonum ad deceptionem fidelium. Item, si est fatum aut est causa, aut causatum: non causatum, quia hoc regulatur fato, vt dicunt mathematici. Si causa, aut inferior, aut superior: non inferior, quia illa sunt calidum, frigidum, humidum, & siccum, quorum nullum est fatum. Non superior, quia causa superior est cælestis circulus cum suo motu, quod mathematici non dicunt esse fatum, sed esse fati factiuum. fatum ergo nihil est. Item, res non habent nisi duplex esse, vt dicit August. s. in causa prima, in qua sunt vita & lux, quorum neutrum est fatum, & in seipsis: sed esse rei in seipsa non est fatum,

vt dicunt mathematici, sed potius regulatur a fato. ergo fatum nihil est. Item, August. dicit, quod inferiorum causam sufficit dicere voluntatem Dei, quia omnia fiunt Dei voluntate, vel permittuntur: uoluntas autem Dei non est fatum. ergo fatum nihil est. Item, si fatum habet esse, tenet ordinem. cum ergo fatum non teneat ordinem, quia videmus indignos exaltari, & dignos deijci quod inordinatum est, & fatum circa talia sit, fatum nihil esse videtur. Item, si fatum est effectus circuli cælestis, ea quæ sunt vnus circuli, videntur esse vnus fati: sed Iacob & Esau ex uno concubitu Isaac concepti sunt, & sic videntur esse vnus circuli, & tamen non fuerunt vnus fati, sicut consequens probauit euentus. ergo fatum nihil videtur esse.

ARTICVLVS II.

Quid sit fatum.

Secundo queritur quid sit fatum. Boet. enim 5. de solō. dicit, quod fatum est dispositio inherens mobilibus, per quam prouidentia suis quæcumque tribuit ordinibus. Hermes autem Trimegistus dicit, quod fatum quod Græci ymeramonem dicunt, est complexio causarum singulis temporaliter distribuens, quæ factio deorum cælestium sunt præordinata. Respõdeo, quod fatum multipliciter dicitur. Vno modo dicitur fatum mors dispositione periodorum inducta: sic dicitur in Claudiano. Liur post fata quiescit, & hoc modo decursum vitæ tribus deabus fatalibus Platonicis tribuebant, in conceptionem. f. Clotho, Lachesis progressum, & conclusionem termini Atropes, sicut dicitur. Clotho colum portat, Lachesis trahit, Atropos occat: & hoc modo non queritur hic de fato. Secundo modo dicitur fatum dispositio prouidentie diuinæ de futuro progressu esse & vitæ inferioris, quæ dispositio cum sit æterna, cõstat quod nihil ponit in rebus: & cum explicatur in effectu, tunc effectus iste per res cõpletur temporibus & locis opportunis, sicut præordinatio & prædestinatio alicuius in mente de agendis negotijs suis per nutum nihil ponit in nutio, sed tamē per nutium explet quado nutum dirigit, & sibi iniungit negotium, & hoc modo loquitur Boet. de fato: & hoc modo iterum non queritur hic de fato, sed natura tamen huius præordinationis & prædestinationis in mente diuina existens, simplex est & æterna, diuina, immaterialis, incommutabilis: & cum per res temporales explicatur, temporalis sit & materialis, & multiplicata, mobilis, & contingens. Tertio modo dicitur fatum forma ordinis esse & vitæ inferiorum causata in ipsis ex periodo cælestis circuli, quod suis radiationibus ambit natiuitates eorum, & hoc modo Hermes loquitur de fato, vocans stellam & sacramenta deorum immobilē dispositionem esse & vitæ inferioris. Est autem hæc forma non forma dans esse, sed potius forma cuiusdam vnuerſalis ordinis esse & vitæ simplex & æterna multiplex in virtute. Simplex est a simplicitate circulationis: multiplicitate autē virtutis habet a multiplicatione eorum quæ continentur a circulo. Fiunt. n. a multis stellis & sitibus, & spatijs, & imaginibus, & radiationibus, & multiplicibus angulis, qui scribuntur in intersecationibus radiorum cælestium corporum, & radiorum productione super se. Per aspectum enim solis, sicut dicit Proculus, omnes virtutes eorum qui sunt in cælesti circulo cõgregantur & adunantur. Hæc autem talis forma mediū est inter necessarium & possibile. Necessarium enim est quicquid est in motu cælestis circuli: possibile

bile autem & mutabile quicquid est in materia generabilem & corruptibilem. Forma autem ista causata ex caelesti circulo, & inherens generabili & corruptibili, media est inter utrumque. Omne enim quod procedit a causa nobili in causatum ignobile, in aliquo tenet proprietatem suae causae, tamen esse suum non est, nisi quantum permittit possibilitas eius in quo est: quia omne quod recipitur in aliquo, ut dicit Boetius & Aristoteles 5. phisic. est in eo in quo recipitur secundum potentiam recipientis, & non secundum potentiam causae a qua est: hoc possumus videre in his quae a Dionysio dicuntur. Processiones enim diuinae, sicut est vita, ratio, sapientia, & huiusmodi secundum quod procedunt longius a Deo secundum gradus entium, efficiuntur magis temporalia & mutabilia, & commista, & potentiae materiali & priuatiuae admista, cum tamen in Deo sint simplicia, & aeterna, & immutabilia, & immaterialia. Et similiter est de forma ordinis esse & vitae, quae in caelesti circulo est necessaria, & inuitabilis, & inalterabilis. In rebus autem generatis propter mutabilitatem ipsarum esse, est recepta mutabiliter & contingenter: unde Boetius in 5. de consolat. figurat multos circulos, in quorum centro ordo & causa est fati & fatalium, & in circulo distante, in quo continentur generabilia & corruptibilia eiusdem fati, est contingencia & mutabilitas per esse generatorum & corruptorum, & sic est dispositio esse vitae in mente motoris primi, quam explet circulus iuxta causatum propinquior, & eodem ordine forma dispositionis, prout est in periodo caelesti, explet dispositionem quae est in mente primi motoris, & circulus a centro distans designat eandem formam dispositionis, prout mutabiliter adheret generans & corruptus. Forma autem cum sit imago periodi, potentialiter & virtualiter praehabet totum esse, & compositionem, & durationem generatorum & corruptorum, & sic licet sit necessaria, est tamen mutabilis & contingens. Huius autem causam optime assignat Ptolemaeus in quadripartito dicens, quod secundum virtutem stellarum per aliud, per accidens fiunt inferioribus. Per aliud quidem, quia per sphaeram actiuorum & passiuorum, per quorum qualitates actiuas & passiuas inheret inferioribus. Per accidens autem, quia haec forma & si affluit a causa necessaria & imutabili, accipit in esse in rebus contingenter & mutabilibus accidentialiter. Ex duobus autem habet mutabilitatem, scilicet ex qualitatibus elementorum, per quae defertur ad generata, & ex esse generatorum, in quibus est sicut in subiecto. hoc ergo est fatum, & sic primae rationi consentimus. Concedimus enim quod hoc modo habet esse. Secundam etiam hoc modo concedimus, quod quae sunt, mensurantur periodo. Ad tertiam & quartam dicendum, quod inferiora quidem nata sunt obedire superioribus, sed inferius & superius dupliciter referuntur adinuicem. Si enim relatio fiat per unam simplicem formam, quam dat superior motor, verum est quod superiori mouente, de necessitate mouetur inferius, & talis forte relatio est inter motores superiores orbium caelestium. Si autem inferior motor sit forma una quam non accipit a superiori, sed refertur ad ipsum sicut directus ab ipso & instrumentum eius, nihil prohibet quin per contrarium suae formae, vel aliam dispositionem impediatur, ita quod a superiore motum non suscipiat, & sic est de calido & frigido relatis ad virtutes caelestium. Calidum enim per propriam formam, non per caelestem virtutem est

congregatum homogeneorum, & disgregatum heterogeneorum, & frigidum e contrario: & ideo istae qualitates per contrarietatem inuentam in materia, & diuersitatem dispositionum materiae, saepe excludunt dispositionem & effectum motus caelestis. Propterea Ptolemaeus dicit, quod sapiens homo dominatur astris. Unde dicit Comentator, quod si effectus circuli caelestis in curando humores corpus disponat ad quartanam, sapiens medicus hoc praevidens, per calidam & humida corpora disponit ad sanitatem, & tunc excluso effectu caelesti quartana non inducitur. Ad id quod ulterius obijcitur, dicendum est quod hoc modo ad calum referuntur virtutes operationum vegetabilium, ut sint etiam impedibiles ab oppositis dispositionibus inuentis in anima sensibili. Hoc enim faciunt apprehensa in virtutibus animae sensibilis, quod faciunt dispositiones actiuarum qualitarum in corporibus: unde imaginatione mulieris concepta corpus totum transmutatur ad venerea. Propter quod etiam Auicenna dicit, quod quidam ex imaginatione leprosi profusus factus est, & patientibus fluxum sanguinis prohibet Galenus aspectum rubicundorum. Si ergo huiusmodi apprehensa sint contraria motui caelesti, excludunt effectum calis, sicut per contrarias dispositiones & apprehensiones animales iuuatur caelestis effectus. Et hoc est quod dicit Metalon, quod caelestis effectus, qui vocatur alatre, iuuatur a sapiente astronome, sicut in producendis terrae nascentibus iuuatur per seminationem & artem. Ad hoc quod obijcitur de causa somniorum, de plano videtur mihi esse concedendum, maxime de somnijs quae fiunt per imaginarias visiones. Ad hoc quod obijcitur de illuminatione intellectus animae rationalis secundum philosophiam, respondendum est dupliciter. Vno modo secundum Stoicos, qui ponunt quod cum substantia nobilior per imperium habeat mouere inferiorem, & inferior obedit ei: sic in phantasmatibus animarum videndo alterum impedit & ligat operationes eius. Dicunt enim quod virtute alicuius naturae superioris, siue intelligentiae, siue stellae, anima unius ponitur in gradu superiori, & alterius in inferiori, & tunc inferior nata est moueri ab apprehensione superioris, & sic fieri fascinationem. Et cum dicit Aristoteles, quod inter mouens & motum non sit medium, non intelligit semper de immediate loci, siue spatij, sed de immediate gradus superioris & inferioris, ponens exemplum quod post inductum est: quia organum imaginationis non est immediatum valis seminarijs, & tamen ad imaginem mulieris extenduntur vasa seminaria, & effluit semen propter immediate superioritatis & inferioritatis, quae est inter praecipiens, & id cui praecipitur. Hoc autem secundum sententiam Peripateticorum non bene congruit: quia sine dubio inter agens & actum, inter mouens & motum, immediate debet esse & coniunctio secundum contactum. Propterea dicimus, quod sicut calor digestiuus duplicis est virtutis, & unam virtutem habet in quantum est calor ignis secundum se consideratus, quae est alterare & separare ea quae sunt diuersi generis, & decoquere, alteram habet in quantum est instrumentum animae quae est principium vitae, secundum quam terminat digerendo ad formam vitae: ita etiam caelestis motus duplicis est virtutis. Vno modo, prout est motus corporis orbicularis, & sic mouet corpora. Alio modo, prout est instrumentum intelligentiae mouentis, & hoc modo effectus eius efficitur in anima sensibili per formas corporum, & in anima

anima intellectuali per formas illuminationis: quia si anima intellectus, formae quae fiunt in aliquo, fiunt secundum potentiam recipientis, & non secundum potentiam agentis. Quaecumque alia ad hanc partem obiecta sunt, plana sunt. Ad dictum Gregorij dicendum est, quod ipse loquitur de fato secundum quod a quibusdam philosophis & haereticis necessitatem rebus imponere dicebatur, secundum quod dicit poeta. Periodo Te tua fata trahunt, ne incepta relinquere possis. Ad hoc quod quaeritur, utrum fatum sit causa, vel causatum, dicendum quod est similitudo causae uniuersi ordinis esse & vitae, & sic est aliquid causae, licet non vera causa, & secundum quod adheret rebus generatis est dispositio causati, licet similitudinem causae exprimat: est enim forma continens concursum esse & vitae mobiliter & contingenter. Ad hoc quod obijcitur de gemellis dicendum, quod licet possemus dicere quod in vno conceptu semen per vices projicitur, & per vices a matrice glutitur, & sic non est vna hora conceptorum geminorum, tamen etiam si diceremus esse vnam horam conceptorum, centrum tamen cordis eorum, a quo incipit conceptus, formatio non est vnus, & mutato centro necessitate mutari totum circulum, & sic horizon eorum non est vnus, nec anguli, ideo nec eadem domorum dispositio, & sic tota periodus efficitur diuersa, & per consequens adherens rebus natus dispositio fatalis necessario variatur: & per hoc patet solutio de his quae quaesita sunt de hoc articulo.

ARTIC. III.

Utrum fatum necessitatem rebus imponat.

Tertio quaeritur, utrum fatum rebus necessitatem imponat: & videtur quod sic. Cuius enim causa est necessaria, ipsum est necessarium: causa fati est caelestis circulus qui est necessarius, ergo fatum est necessarium, & necessitatem rebus imponit. Item, fatum est regula & mensura totius vitae & esse, regulatum autem necessario refertur ad regulam: sed regula est necessaria, ergo &c. Item, fortiora sunt superiora quam inferiora, ergo superiora trahunt inferiora ad suam dispositionem necessariam: cum autem fatum sit vinculum per quod inferiora trahuntur ad superiora, videtur fatum necessitatem rebus imponere. Item, Aristoteles dicit, quod inter mouentia superiora & inferiora concordia est harmonia, sicut in chordis citharae: sed harmonia necessaria est quod inferiora per omnia consequantur dispositionem superioris, ergo dispositio superioris adherens inferioribus necessitate imponit eis. Contra, fatum est adherens rebus mobilibus: sed motus mobilibus mouentur ea quae sunt in ipsis, ergo fatum est dispositio diuersa mutabilis contingens, ergo contingenter se habet ad res, & non imponit necessitatem. Respondetur. Dicendum, quod fatum multipliciter dicitur esse causa, ut supra diximus, ideo nullam necessitatem imponit rebus, sed inclinatur ad effectus caelestium, si non sit dispositio fortior in materia ad contrarium mouens: & ideo huiusmodi mouentia assimilantur Philosopho in libro de somno & vigilia, duplicibus consiliarijs. Sapientes enim consiliarij ex rationibus certis persuadent aliquid vtiliter esse faciendum, quod tamen inferiores propter aduersos casus obuiantes dissuadent. Tunc soluitur lex consilij sapienter, & est verbum suum tale, quod superuenientibus consilij alijs, consilia mutantur sapienter. Regula enim, ut dicit Aristoteles,

Lesbiae edificationis mutatur ad edificatum. Est enim Lesbia insula, in qua lapides non ad rectam lineam sunt dolabiles, & ideo oportet, quod regula secundum quam dolantur, aliquantulum curuetur ad ipsas edificationes: & ita est de dispositione esse & vitae inferioris, in qua propter causas quae sunt in materia saepe mutatur dispositio sapiens circuli caelestis, & dispositio adherens mobilibus, quae exortum vocatur, extra rectitudinem caelestium declinans exorbitat propter multas oppositas inferiorum transmutationes. Ad primum ergo dicendum, quod fati causa necessaria est, sed ex hoc non sequitur aliud, nisi quod sit necessarium ipsum esse, sed non sequitur quod necessitatem rebus imponat, quia non inheret eis secundum potentiam caelestium quae necessaria sunt, sed secundum potentiam inferiorum, quae omnino mutabilia & contingencia sunt. Ad secundum dicendum, quod relatio quae est inter regulans & regulatum necessaria est, sicut relatio quae est inter patrem & filium: sed quia mutatio causat relationem, & causat relationis destructionem, ideo mutatio quae est in rebus mobilibus, causa est quod regulatum non sequitur regulam, & non sequitur ad ipsam, & quo ad hoc etiam non regulatur. Ad tertium dicendum, quod licet fortiora sint superiora quam inferiora, tamen ex impotentia inferioris contingit, quod non omnino possunt in superiorum effectus, & quo ad hoc ex parte ipsorum soluitur vinculum. Ad quartum dicendum, quod solutio temperantiae chordarum dissonantiam inducit in cithara, & similiter mutatio & alteratio inferioris dissonantiam facit ad effectum superioris: unde dicit Damascenus, quod superiora inferiorum quaedam sunt si gna nostrorum actuum, & nullo modo causa.

ARTIC. IIII.

An fatum sit scibile.

Quarto quaeritur, an fatum sit scibile, & videtur quod non: quia cum sit effectus caelestis circuli, & similitudo quaedam ipsius sicut forma alicuius similis est ipsi causae eiusdem ordinis: sed in caelesti circulo quo ad nos, sunt infinita consideranda, sicut stellae numero, & specie, & virtutibus, & situs earum in circulo de clui, & extra ipsum, & distantiae, & coniunctiones, & quantitas anguli sub quo incidit, radius, & pars formae, & gradus lucidi & umbrosi in puteis, & in turribus existentibus, & huiusmodi infinita quo ad nos, ergo videtur quod effectus eius a nullo sciri possit. Item, circulus continet datorem formae, & datorem sensus, & intellectus, qui yles & alcharo dicitur a mathematicis, aliter enim non esset mensura totius vitae, quia principium vitae non includeret: hora autem principij omnium est hora casus feminis in matrice, sed hanc quod ad nos non contingit scire, ergo ignorabitur forma dispositionis totius vitae, & sic ignorata est dispositio rerum. Nec etiam ut ex effectibus. Sunt enim quaedam, quorum videtur esse una periodus, & tamen accidentia eorum per se, sicut est sexus masculinus & femininus, non sunt eadem, & causam huius non contingit sciri ex caelestis circuli effectu. Similiter etiam natus octavo mense moritur, ut frequentius, & in septimo uiuit. Similiter in geminis, quorum vnus est masculus, alter femina, rarissime contingit masculum uiuere, femina vero aliquando superuiuit, & causam impossibile, aut difficile est assignare ex circulo caelestium. Item, luminaribus existitibus in capite algon, id est,

est, gorgois, si ea Mars respectu inimicitiae radiauerit, natus, ut dicit Ptolemus truncabitur manibus & pedibus, & truncus suspendetur in cruce. Item, dicit quod luna existente in leone, vestimenta noua in ducere malum est. Manifestum est autem quod haec omnia si essent scibilia, esset deductio syllogistica ad ea: sed hoc non est, non enim sequitur, Luna est in leone, ergo malum est induere vestes nouas, aut Luminaria sunt in capite gorgonis, ergo respicit ea inimicitia, & radiatio martis a quadrato, vel ab opposito diametro, ergo natus tunc suspendetur in cruce. Respondeo. Dicendum, quod duae partes sunt astronomiae, sicut dicit Ptolemus. Vna est de sitibus & motibus superiorum, & quantitatibus eorum & passionibus proprijs, & ad hanc per demonstrationem peruenitur. Alia est de effectibus astrorum in inferioribus quae in rebus mutabiliter recipiuntur, & ideo ad hanc non peruenitur nisi per coniecturam, & oportet astronomum in ista parte secundum aliquem physicum habitum inferioris certitudinis esse, & ex signis physicis coniecturari. Coniecturatio autem cum sit ex signis mobilibus, generat habitum minoris certitudinis quam sit scientia, vel opinio. Cum enim haec communia signa sint & mutabilia, non potest ex ipsis haberi via syllogistica, eo quod vt videtur, vt in pluribus includunt signa tantum, & sunt iudicia quaedam multis de causis mutabilia, sicut patet p ante dicta, & ideo sepe astronomus dicit verum, quia dictum suum est quod ad dispositionem caelestium verissimum, si haec dispositio sit a mutabilitate rerum exclusa. Ad primum dicendum, quod multa taliter quo ad nos infinita consideranda essent, sed considerantur paucissima, ex quibus alia praenoscuntur, de quibus habetur coniecturatio, propter quod dicitur p Ptolemaeu, quod per calorū motus non nisi communiter iudicare debemus, & potestates rerum consequentes, quas proprie rerum causae frequenter excludunt. Ad secundum, quod hora talis difficulter cognoscitur, & ideo inuentum est remedium vt accipiatur gradus ascendens circuli, hoc est horae coniunctionum luminarium, cui adaequatur circulus, quia ille habet influentiam ad communem necessitatem, quae proximo sequitur, vel accipiatur ascendens ad natiuitatem ex vtero. Ad aliud dicendum, quod via syllogistica sciri non potest conclusio coniecturalis: sed tamen imperfectio scientiae, vt dicit Ptolemus, quin hoc sciatur non impedit vnde sciri potest, sicut est in pronosticatione somniorum. Non enim habitu do syllogistica est inter somnium & pronosticationem somnij, & sic est in omnibus aetimationibus coniecturalibus. Ad aliud quod obijcitur de disparitate sexus in geminis, dicendum quod sexus femineus sit semper propter occasionem defectus alicuius principiorum. Cum enim semen masculinum factiuum sit, & formatiuum & incorporatur per virtutem formatiuam quam habet in semine ipso semper inducit formam masculini de intentione propria, nisi qualitate materij impediatur, & ideo sexus femineus accidit ex defectu naturae particularis, quae numquam intendit facere feminam: sed cum melius fieri non possit ex natura vniuersali, fit adiutorium generationis & non generatorum proprie, & haec est femina, & hoc est quod Dominus intendit dicere. Non est bonum esse hominem solū, faciamus ei adiutorium sibi simile, vnde dispar sexus in geminis prouenit ex defectu principiorum naturalium in altera parte seminis, & non ex periodo caelestii. Quod autem in talibus mas frequentius moritur,

prouenit ex hoc, quod cum tales gemini ex vno semine diuiso generantur, sit materia male terminabilis, a virtute formatiuum, quia si fuisset bene terminabilis vtrumque formasset in mare. Materia autem masculi maiori & multiplici indiget terminatione quam materia feminae, & ideo mas remanet egrotus & debilis in terminatione materiae, causam habens mortis: in femina autem parua sufficit terminatio, & propter mollietatem corporis superuiuit, frequentissime tamen ambo moriuntur. Ad id quod dicitur de octauo mense, dicendum non est quod quidam dixerunt, quod vt frequentius octauo mense moritur, quia octauus mensis Saturno attribuitur, cuius frigiditas & siccitas natum interficiunt. Hoc enim falsum probatur, quia multi in astronomia filij Saturni esse dicuntur, qui diu superuiuit. Causa ergo non est in circulo, sed in principijs materij. Luna enim est mensis dominatiua, ad cuius conuersionem commensuratur conceptus & impregnationes, vt dicit Arist. Luna enim est alter sol, eo quod recipit lumen a sole, & quod sol facit in anno, luna facit in mense. A prima enim intentione usque ad hoc quod est dimidia, est calida & humida, sicut tempus veris. A mediatione usque ad plenilunium est calida & sicca, sicut est aestas. A plenilunio usque ad secundam mediationem est frigida & sicca, sicut est autumnus. A secunda mediatione usque ad coniunctionem est frigida & humida, sicut hyems. Quod autem nata sit mouere humorem, patet prout est in accessu & recessu maris, qui accessus & recessus maris in media lunatione quae est nouem dierum, recedit ad circulum in ascendendo & descendendo. Si. n. minimus sit fluxus maris, ad idem punctum paruitatis reuertetur. 14. die. Licet enim luna in media lunatione non transeat nisi medietate circuli sui, tamen motus augis ex opposito occurrens sibi complet aliam circulationem mediam. Luna enim in quolibet mense bis est in auge. s. in praenotione & coniunctione. Luna enim cum in coniunctione viuificum lumen a sole accipit, & cum uenus numquam a sole distet longe, & uenus habeat mouere humorem feminalem, luna quando soli coniungitur, acquirit ueneris virtutem, & sic ex virtute propria mouet humores, & ex virtute solis influit vitam humori moto, & ex virtute ueneris mouet seminis genituram ad formas geniturae conuenientes. Et quia Mercurius habet commiscibilem virtutem ex multis gyrationibus eius quas habet super oes alios planetas, luna hac virtutem lucratur ex coniunctione ad ipsum, & ex illa semē viri & feminae mouet ad commisionem. Sic ergo luna conuersionibus suis commissiones, conceptus, & impugnationes causat & regulat. Sunt autem in genitura septem mutationes necessariae, quarum prima est seminis conuersio, & praecipue ad formas cordis. Secunda est materiae distinctio ad formam membrorum principalium, quae & causatiuas habet virtutes, sicut hepar causat virtutes naturales, & vasa seminaria virtutes formatiuas conceptuum, & ideo in secunda mutatione seminis adhuc puncto cordis tres vesiculae quas facit spiritus ad locum cerebri, hepatis, & vasorum seminalium. Tertia mutatio est distinctio materij, quando vesicula cerebri ascendit sursum, & vesicula hepatis aliquando ad dextrum, & ad vltimum descendit ad vesiculam vasorum seminalium, & hunc ascensum & descensum facit spiritus exufflatione qui est in corde. Quarta mutatio est totius materij distinctio, vt distribuatur locis membrorum secundariorum, qui causatrices virtutes

rutes non habent, & hanc distinctionem iterum facit a spiritus exufflatione cordis, quae exufflatio perforat, & distendit materiam, & perforando facit viam venarum pulsatilium, & quietarum, & neruorum, extendendo autem distribuit materiam vniuscuiusque membrorum in locum proprium. Quinta mutatio est transmutatio materij in figuram membrorum, quam figuram non reciperet, nisi humidum esset in ea, & hanc mutationem facit, cum vis formatiuum cordis in locum membrorum per spiritum exufflatur. Membra autem figurata non sunt apta recipere virtutem operatiuam & motiuam, nisi per confederationem & colligationem. Sexta mutatio est quae completur per calorem cordis cum spiritu diffuso in membris, qui exsiccans superfluum humidum, consolidat & confortat iuncturas & connexiones. Septima mutatio est motus, scilicet per virtutes motiuas quae omnibus membris a corde influit, & cum omnis motus geniturus sit a luna, sicut iam dictum est, oportet quod septem conuersionibus lunae in homine, quod est perfectissimum seminis, compleatur. Et licet istae mutationes seminis non sint successiuae secundum numerum mensium, tamen perfectio earum non completur nisi completo numero conuersionum secundum septem menses, & in animalibus alijs ab homine non haec ita regulariter obseruantur propter ignobilitatem suarum complexionum, sed aliqua diutius, vt elephas, alia breuiori tempore impregnantur: perfectis etiam conuersionibus habet embrio ea quae exiguntur ad necessitatem, & sicut dicit Gal. Virtus formatiuum tripliciter se habet ad semē, seu ad materiam. Aliquando enim materia est diminuta, & virtus abundans. Aliquando virtus est deficiens, & materia superabundans. Aliquando sunt secundum qualitatem proportionata, & quando quidem virtus est abundans & materia diminuta, terminata est complexio septimo mense, & nascitur puer, & conualefcit, & efficitur paruus corpore, & agilis valde in operationibus. Quando autem adaequata sunt virtus & materia, & quando est superabundans materia, tunc non est completa complexio septimo mense, sed facit motum ad exitum, & nascitur nono mense, & conualefcit, & hoc est vt in pluribus fere omnium natiuitas. Sed quando virtus est deficiens & inobediens materiae ex angustia, facit motum in septimo mense, quando virtus motiuum data est, & ex dispositione non comprobatur ipsum nisi octauo mense, & tunc nascitur & moritur vt in pluribus, & hoc non conuenit ex periodo, sed ex dispositione & corruptione principiorum naturalium. Haec autem quae dicta sunt, vt in pluribus sunt vera. Multum enim variationis faciunt complexionem feminarum, & complexionem climatum, propter quod ego vidi vnam quae peperit in vndecimo mense puerum maxime quantitatis, & Aristote. dicit se vidisse vnam quae peperit in 14. mense similiter. Ad illud quod obijcitur de capite gorgonis, dicitur quod illae stellae funereae sunt, & monitruosam indicant vitae terminationem, propter quod ipse etiam Perseus caput auerso vultu abscissum tenet, sed hoc sicut diximus, non imponit rebus necessitatem: sed facile & mutabilem inclinationem habet. Ad illud quod obijcitur de noua veste induta luna existente in leone, eodem modo dicendum est. Sicut enim radiario periodi dispositionem ordinis esse & durationis im-

primit rebus naturalibus, ita etiam imprimat artificialis, propter quod figurae imaginum magicarum ad aspectum stellarum imprimuntur, & fieri percipiuntur.

ARTIC. V.

In quo genere causa fatum incidat.

Quinto quaeritur in quo genere causa incidat, & hoc solutum est per accidentia, quia in veritate causa non est, sed est aliquid cause. Est enim forma ordinis, & vitae imaginem habens, & virtutem caelestis circuli, sicut dicimus aliquando, quod aliqua non sunt vere entia, sed sunt aliquid entis, sicut ea quae sunt in anima, & secundum aliquos motus & tempus, ut dicit Aui. Quidam tamen nituntur probare, quod sit causa, eo quod Plato ponit comparat stellas his quae nascuntur, in quibus sunt formae quae sunt causae rerum generatarum, & regula esse & vitae earum. Inducit. n. Deum deorum dicentem ad deos corporales quae sunt stellae, & dicit, Horum generatorum in inferioribus sementem ego faciam, ut vobis contradam, vestrum erit parare ea. Et praecipit eis, quos similes sibi videt, iustitiam & pietatem colere, & haec viuunt post terreni dissolutionem intellectus. Hoc de hominibus dictum est, quorum immortalis est intellectus, & post mortem sydereas sedes accipiet, sicut a semete syderum in generationem descendit. Propterea dicit, quod descendens per circulos planetarum vires anime accipit, memoriam, intelligentiam, & voluntatem, sicut exponit Microbius super somnium Scipionis. Hoc etiam uidetur tangere Ouidius loquens de lacteo circulo, & dicens, Haec iter est superis ad magni teeta tonantis. Hoc etiam uidetur per rationem, quia quorum unus est essentialis actus, illorum uidetur esse una natura: intelligentiae autem caelestis & intelligentiae hominis & conceptione uiri, uidetur esse unus essentialis actus. ergo una natura. Inde ulterius, quarumcumque formarum una natura est, illarum una relatio est ad corpus unius naturae, si in aliquo corpore esse dicuntur: sed intelligentiae caelestis relatio est ad stellam, uel ad orbem secundum comparem stellarum. ergo & intellectualis naturae in homine erit relatio ad stellam comparem. Hoc etiam uidetur per dictum Commentatoris super 1. meta. ubi dicit, quod finis prosperitatis intellectus hominis est, si post mortem continetur motori caelesti. Solutio, dicendum quod falsum & hereticum est dicere, quod anime intellectuales descendunt a compare stella. Aegyptiorum enim Philotophorum fuit opinio, quod intellectuales anime stellae a Deo deorum factis terreno affectu quo aliquando afficiuntur, grauantur, quae grauate deprimuntur ad corpora generabilia & corruptibilia, & ibidem deputate per cultum pietatis & iustitiae recipiuntur ad comparem stellas. Affectum autem terrenum ad intellectuales animas peruenire dixerunt eo modo, quo afficitur anima secundum certam dulcedinem nutrimenti corporis. Posuerunt enim quod subtilissimo uapore paludum mectidarum inter duo solstitia positarum, super quas maximus planetarum est discursus, nutriuntur corpora planetarum, ita quod quando illum attrahunt, ex grauitate deprimuntur & retrograduntur, & quando eundem digerunt eleuantur & cursu diriguntur. Hanc autem subtilitatem in sphaera ignis & aeris nectar deorum uocabant, & hoc modo affectum terrenorum

terrenorū ad animas in stellis, positas peruenire dixerunt. Heretici autem ab hac opinione occasionem erroris sumentes, dixerunt animas esse in cælo cū angelis factas, & propter peccatum quod commiserunt, in corpora esse detrusas, vt hic purificatæ ad cælestes sedes recipiantur: & hoc est quod dicit Dauid. Educ de carcere animam meam &c. His ergo refutatis, dicendum est cum Philosopho. 2. de causis proprietatū elementorum & planetarum, q̄ cum cadit semen viri in matricem mulieris decoquitur in ea decoctione fortis, & fit frustum carnis, & creatur in ea anima iussu Dei. Ad primum ergo dicendum, q̄ Plato cum dicit sementes animarum esse in stellis, hoc dicit ratione similitudinis proportionis intellectus humani ad intellectum intelligentiæ cælestis, nec stellæ hoc assequuntur nisi per ministerium, sicut ipse Deus deorū dicit, q̄ ipse horum sementem facit. Sementis. n. hoc non est in potentia, quæ sit ante actum, sed est ipsa factio naturæ intellectualis. Dicitur autem Ouidij in li. metamor. est, nō nisi per viam candidam candore innocentia & iustitiæ peruenitur ad magni tecta tonantis. Ad id quod obijcitur per rationem, dicendū q̄ quorum vnus est essentialis actus, illorum est vna natura. Intelligere autem & contemplari intellecta, non ex quo est intelligentiæ cælestis & animæ rationalis, sed per prius & posterius: quia intellectus intelligentiæ est sine continuo & tempore, & sine collatione, & in ista prima rerum veritate: intellectus autem noster est cum continuo & tempore, habens se ad primas veritates rerū sicut oculus vespertilionis ad lucem solis. Sic autem intelligere per prius & posterius conuenit superiori & inferiori, quæ specificè differunt. Ad dictum Commentatoris dicendum, q̄ continuatio non est secundum vnam naturam communem, sed secundum vnum commune obiectum speculationis ad beatitudinem post mortem pertinentis, sicut dicit Philoso. lib. cæli & mundi, quod extra cælū non est tēpus nec locus, sed vita beata, intelligēs extra cælū esse quod est super cursum syderum in loco quietæ contemplationis bonorum.

Explicit opusculum 28. beati Thomæ de Aquino de fato.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM XXIX. DE PRINCIPIO
INDIVIDVATIONIS.

VONIAM duæ sunt in homine potentiæ cognoscitiuæ, scilicet sensus & intellectus, manifestum est illas diuersitatem supponere ex parte obiectorum suorum. Sciendum est autem quod in cognitione humana fundamentum & origo est sensus, vnde propinquior est rei extraneæ, supra quā tota actio virium sensitua fundatur secundum Philosophum in lib. perihermenias: vnde propter manifestā passionem sensuum a sensibilibus tamquam a propinquo ortam passiones intellectuum dixit esse similitudines rerum. De passionibus vero sensuum nullā mentionem fecit ibi, quod tamen principaliter factū est: quia passiones intellectiue sunt causæ vocum immediatius quàm passiones sensuum, de quibus tunc agere intendebat. Certum est autem accidentia ipsa siue propria, siue communia esse sensibilia, si-

ue obiecta sensuū, vt habetur in lib. 2. de anima. Vnde cum super proprium obiectum vnus potentiæ altera non feratur nisi per accidēs, sicut oculus videt dulcem, in quantum est album, vel nigrum, impossibile est intellectum ferri super illa accidentia nisi per accidens, in quantum scilicet agit circa ipsa phantasmata quæ sunt a parte ipsorum sensibilibus accidentiū, & hoc est per modum cuiusdam reflexionis. Reflexio autem est duplex. Vna ab origine potentiæ, altera ab origine obiecti. Primo namque quælibet potētia fertur super obiectum suū proprium, & illud habet determinare actum ipsius potentiæ: vnde vltra non transit actus potentiæ quàm sub forma vltiori ipsius principalioris obiecti, aliter namque non esset id proprium eius obiectum. Proprium enim obiectum est, per cuius informationem potentia actum suum exercet, sicut se habet color ad visum, & sonus ad auditum. Quidditas autem rei sensibilis est obiectū intellectus proprium, vt dicitur in 3. de anima: vnde quocumque anima se vertit, hoc obiectum est sibi ratio agendi. Potest igitur vel redire in se per actū & potentiam suam, vel redire per obiectum in ipsam originem obiecti, scilicet per phantasmata in species sensibilem. Ideo isti sunt duo modi reflexionis suæ, quarū altera cognoscit se, & quæ a parte sua sunt: altera vero quæ sunt a parte obiecti sui. In vtroque vero modo sua cognitio ad aliquid singulare terminatur. Cū enim in ipso suo obiecto figurat acies, rationem vniuersalis apprehendit, quod solum in istis inferioribus ab intellectu determinatur vt proprium obiectū, cū omnia singularia apud nos materialia sint. Materia enim impedit intellectum, singulare vero non. Materia namque non est scibilis nisi per analogiam ad formam, vt dicitur 1. physic. Si autem esset apud nos singulare insensibile & immateriale, quod tamen est impossibile, ipsum per se sine aliqua abstractione cognosceretur, quia singularitas non impedit intellectum, sed materialitas. Cum ergo intellectus tendit in originem sui obiecti, in sensibilia scilicet, reflectit super obiecta aliarum virium cognoscitiuarum. Cū vero ad se redit, non tendit in obiectum alicuius alterius virtutis: quia potentialitas animæ ratione cuius ipsa non potest esse completum obiectum intellectus proprii, nisi ducta ad actum per speciem principalis obiecti, vt docet Philoso. in 3. de anima, quia anima intelligit se, sicut & alia, sed intelligit alia per speciem, ergo non est materialitas quæ facit esse vt obiectum alterius potentiæ, facit tamen quendam modum singularitatis, non qui sit alicuius rei completæ in specie, sed quia esse animæ terminatur per receptibilitatem suæ naturæ, cuius potentialitas maior est potētia litate angelorum, quia magis distat a Deo in gradu naturæ quàm angelus. Deus enim actus purus est, & quanto sibi aliquid minus appropinquat, tanto plus potentialitatis, & minus actualitatis habet. Non solum enim in materia, sed etiam quæcumque potentialitas passiuæ de ratione obiecti intellectus minus habet: quia dicit Philoso. 9. meta. quod vnumquodque intelligitur secundum quod est actu ens: vnde anima ad obiecta duplicem cognitionis modum habet, unum in se, vt separata accipitur: tunc enim cognoscibilis est secundum modum sui esse, quia est actus perficiens suam potentialitatem. Non enim in anima sunt duo actus, scilicet sua essentia quæ est sua potentialitas, & esse suum: sed esse suum est sua actualitas, ratione cuius

ius ipsa essentia animæ est actus corporis. Omnis. n. forma participat actum qui est primus per essentiā, sed hoc analogice fit. Duos autem actus eiusdem ordinis impossibile est aliquod vnū participare simul, sicut impossibile est eandem materiam duas formas substantiales simul participare. Alium autem modum cognitionis habet a se, in quantum nata est per sensum cognoscere: vnde non est cognoscibilis in statu in quo accipitur aliquid per sensum, nisi per species rei sensibilis, & ideo omnis cognitio sua de se ipsa proprie est reflexa. Nunc ergo restat ostendere, vbi separatur cognitio sensus & intellectus a se mutuo. Manifestū est enim intellectū incipere vbi sensus definit, sensus autem exteriores ipsa sensibilia accidentia, communia scilicet & propria habet pro suis per se obiectis. Quidditas autem rei particularis in particulari non spectat vt per se obiectum ad illos sensus exteriores, cum quidditas ista substantia sit, & nō accidens, nec ad intellectum pertinet vt per se obiectū eius propter suā materialitatem. Ideo quidditas rei materialis in ipsa sua particularitate est obiectum tōnis particularis, cuius est conferre de intentionibus particularibus, loco cuius in brutis extimatiua naturalis est: quæ potentia per sui coniunctionem cum intellectu, vbi est ratio ipsa quæ cōfert de vniuersalibus, participat vim collatiuā: sed quia pars sensitua est, non abstrahit omnino a materia, vnde obiectū suum propriū manet quidditas particularis materialis. Hoc autem non est, quod illa potentia apprehendat materiam in se, cum ipsa non possit sciri nisi per analogiam ad formam, sed quia collatio de materia in ordine ad formam per ipsam materiam indiuiduatam spectat ad hanc potentiam, sicut cōsiderare de materia in communi in ordine ad formam speciei, spectat ad rationem superiorem. Ex his facile est videre quomodo materia est principium indiuiduationis: hoc enim intendimus ostendere. Sciendum est ergo quod indiuiduum apud nos in duobus consistit. Est enim indiuiduum in sensibilibus ipsum vltimum in genere substantiæ, quod de nullo alio prædicatur, immo ipsum est prima substantia secundum Philosophū in prædicamentis, & primum fundamentum omnium aliorum. Natura enim formæ materialis, cum ipsa nō possit esse hoc aliquid completum in specie, cuius solum esse est incōcabile, est multis cōcabilis quātum est de ratione sua, sed est incōcabilis solū ratione suppositi, quod est aliquid completum in specie, quod cuiuslibet formæ nō conuenit, vt dictum est, ideo quātum est de ratione sua communicabilis est, vt dictū est. Cōcatio autē sua est, vt dictū est, p̄ hoc q̄ recipitur in alijs, ideo quātū est de natura sua, cōcabilis est, & in multis recipi pot̄, & recipit s̄m vnā rationem, cū vna sit ratio speciei in omnibus suis indiuiduis. Sed quia ipsa esse non habet, vt dictū est, quia esse est solius suppositi, vt patet per Philosophum 7. meta. & suppositum incommunicabile est, vt dictū est: ideo ipsa forma materialis diuersificatur secundum multa esse incōmunicabilia manens vna secundum rationem multis communicatam: sua autem receptio est in materia, quia ipsa materialis est. Ex quo patet quod de natura sua sibi relinquatur vnitas rationis in communicatione sua, & q̄ redditur incommunicabilis per receptionem suam in materia. Ex quo enim recipitur in materia, efficitur indiuiduum, quod est incōmunicabile, & primum fundamentum in genere substantiæ, vt completum aliorum de se prædicabi-

lium subiectum. In via autem generationis semper incompletum est prius completo, licet in via perfectionis sit totum e contrario. Illud ergo quod est primū subiectum omnium in via generationis, & incompletum quod de nullo illius generis prædicatur, materia scilicet, necessario erit primum principium esse incōmunicabile, quod est propriū indiuidui. Aliud est in quo saluatur ratio indiuidui apud nos, determinatio scilicet eius ad certas particulas tēporis & loci, quia proprium est esse sibi hic & nunc, & hæc determinatio debetur sibi ratione quantitatis determinatæ: & ideo materia sub quantitate determinata est principium indiuiduationis. Materia enim sola est principium indiuiduationis, quo ad illud in quo saluatur ratio primi in genere substantiæ, quod tamen impossibile est reperiri sine corpore & quantitate: & ideo quantitas determinata dicitur principium indiuiduationis, non quod aliquo modo causet subiectum suum quod est prima substantia, sed cōcomitatur eam inseparabiliter, & determinat eam ad hic & nunc. Illud ergo quod cadit sub ratione particulari, est hoc aliquid per naturam materiæ: quod autem cadat sub sensu exteriori est per quātitatē. Sed huius obijcitur potest, q̄ materia de sui natura communis est, sicut & forma, cum possit vna sub pluribus formis esse: vnde hæc communitas sua potest impedire ipsam, ne sit principium primum indiuiduationis. Sed sciendum est quod impossibile est formam vniri materiæ quin sit particularis, & q̄ eam sequatur quantitas determinata, per quem modum non est vltra comunicabilis materia alicui alteri formæ, quia hæc quātitas cum alia forma reperiri nō potest cum eadem determinatione: & ideo materia non est comunicabilis s̄m eandem determinationem, sicut forma est, vt dictum est. Ratio. n. materiæ sub forma aliqua est alia a ratione sua sub alia forma, quia certificatur ratio sua per determinationem quantitatis, quæ in diuersa proportionem & dimensionem requiritur ad diuersas formas. Essentia. n. materiæ non diuersificatur sub diuersis formis sicut ratio sua: ratio. n. materiæ non est vna & communis sicut sua essentia est. Ratio enim formæ in diuersis materijs est vna, licet s̄m esse sit diuersa: & ideo communitas s̄m essentiam tātum quæ est ipsius materiæ, & non s̄m eandem rationem, non impedit materiam esse primum principium indiuiduationis. Sed aduertendum est, q̄ accidentia non indiuiduantur per materiam primam, sed per subiectum proprium quod est ens actu indiuiduantur, sicut & formæ substantiales per materiam primam, quæ est earum subiectum. Et hæc de principio indiuiduationis ad præsens sufficiunt.

Explicit opusculum vigesimumnonum diui Thomæ Aquinatis de principio indiuiduationis.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM TRIGESIMVM PRI
MVM, DE PRINCIPIIS NATVRÆ

AD FRATREM SILVESTRVM

VONIAM quoddam potest esse, licet non sit, quoddam vero iā est, illud quod potest esse & nō est, dicitur esse potētia: illud autē quod iā est, dicitur esse actu. Sed duplex est esse. scilicet esse

se essentialia, siue esse substantialia rei, ut hominem esse, & hoc est esse simpliciter. Est autem aliud esse accidentale, ut hominem esse album, & hoc est esse secundum quid: ad utrumque autem esse, est aliquid in potentia. Aliquid enim est in potentia ut sit homo, ut sperma & sanguis menstruus: aliquid in potentia ut sit album, ut homo. Tamen illud quod est in potentia ad esse accidentale potest dici materia, sicut sperma hominis, & homo albedinis: sed in hoc differunt, quia illud quod est in potentia ad esse substantiale dicitur materia ex qua: quod autem est in potentia ad esse accidentale, dicitur materia in qua. Item, proprie loquendo illud quod est in potentia ad esse substantiale, dicitur materia prima: quod autem est in potentia ad esse accidentale, dicitur substantia. Subiectum enim dat esse accidenti, scilicet existendi, quia accidens non habet esse nisi per subiectum: unde dicitur quod accidentia sunt in subiecto, non autem dicitur quod forma substantialis sit in subiecto: & in hoc differunt materia a subiecto, quia subiectum est quod non habet esse ex eo quod aliquid ei aduenit, sed quod est per se, & habet esse completum, ut homo non habet esse per albedinem: sed materia dicitur quod habet esse ex eo quod sibi aduenit, quia de se esse incompletum, immo nullum esse habet, ut dicit Commentator in 2. de anima: unde simpliciter loquendo forma dat esse materiam, accidens autem non dat esse subiecto, sed subiectum accidenti, licet aliquando ponatur unum pro alio, scilicet materia pro subiecto, & e contrario. Sicut autem omne quod est in potentia potest dici materia, ita omne a quo habet aliquid esse, quodcumque esse sit illud siue substantiale, siue accidentale, potest dici forma, sicut homo cum sit potentia albus, fit per albedinem actu albus, & sperma cum sit potentia homo, fit actu homo per animam. Et quia forma facit esse in actu, ideo dicitur quod forma est actus: quod autem facit esse actu substantiale, dicitur forma substantialis, & quod facit actu esse accidentale, dicitur forma accidentalis. Et quia generatio est motus ad formam, duplici forma respondet duplex generatio. Forma substantiali respondet generatio simpliciter: forma accidentali respondet generatio secundum quid. Quando enim introducit forma substantialis, dicitur aliquid fieri simpliciter, sicut dicimus homo fit, vel homo generatur: quando autem introducit forma accidentalis, non dicitur aliquid fieri simpliciter, sed fieri hoc, sicut quando homo fit albus, non dicitur simpliciter hominem fieri vel generari, sed fieri vel generari album: & huic duplici generationi opponitur duplex corruptio, scilicet simplex, & secundum quid. Generatio vero & corruptio simpliciter non sunt nisi in genere substantiae: generatio vero & corruptio secundum quid sunt in omnibus alijs generibus. Et quia generatio est quedam mutatio de non esse, vel de non ente ad esse, vel ad ens, e contrario autem corruptio debet esse de esse vel ente ad non esse, vel non ens. Non autem ex quolibet non esse fit generatio, sed ex non ente quod est ens in potentia, sicut idolum ex cupro, quod est idolum in potentia, & non actu. Ad hoc autem quod sit generatio, tria requiruntur, scilicet ens in potentia, quod est materia: & non esse actu, quod est priuatio: & id per quod fit actu, quod est forma. Sicut quando ex cupro fit idolum, cuprum quod est in potentia ad formam idoli, est materia, hoc autem quod est in figuratum siue indispositum, est priuatio: figura autem a qua fit idolum, est forma, non autem forma substantialis, quia cuprum ante aduentum si-

gura habet esse actu, & eius esse non dependet ab illa figura, sed est forma accidentalis. Omnes enim forme artificiales sunt accidentales. Ars enim non operatur, nisi circa id quod iam constitutum est in esse perfecto a natura. Sunt igitur tria principia naturae, scilicet materia, & forma, & priuatio, quorum scilicet forma, est id propter quod fit generatio: alia duo sunt ex parte eius, ex quo est generatio: unde materia & priuatio sunt idem subiecto, sed differunt ratione. Idem enim est quod & in figuratum ante aduentum formae, sed ex alia ratione dicitur quod, & ex alia in figuratum: unde priuatio dicitur principium non per se, sed per accidens, quia scilicet coincidit cum materia, sicut dicimus quod est per accidens, quod medicus edificat. Non enim ex eo quod medicus, sed ex eo quod edificator est, quod coincidit in medico in eodem subiecto. Sed duplex est accidens, scilicet necessarium, quod non separatur a re, sicut rationale homini: & non necessarium, quod separatur, sicut album ab homine: unde licet priuatio sit principium per accidens, non tamen sequitur quod non sit necessarium ad generationem, quia materia a priuatione nunquam denudatur. In quantum enim est sub una forma habet priuationem alterius, & e contrario, sicut in igne est priuatio aeris, & in aere est priuatio ignis. Et sciendum est, quod cum generatio sit ex non esse, non dicitur quod negatio sit principium, sed priuatio: quia negatio non determinat subiectum. Non videtur enim potest dici etiam de non entibus, ut chimera non videtur, & iterum de entibus quae non sunt nata habere visum, sicut de lapidibus: sed priuatio non dicitur nisi de determinato subiecto, in quo scilicet natus est fieri habitus, sicut exetas non dicitur nisi de his quae sunt nata videre. Et quia generatio non fit ex non ente simpliciter, sed ex non ente quod est in aliquo subiecto, & non in quolibet, sed in determinato, non enim ex quolibet non igne fit ignis, sed ex tali non igne, circa quem nata sit fieri forma ignis, id dicitur quod priuatio est principium & non negatio: sed in hoc differunt ab alijs, quia alia sunt principia & in esse, & in fieri. Ad hoc enim quod fiat idolum, oportet quod sit materia, & quod vltimus sit figura idoli: & iterum quod est idolum, oportet haec duo esse, sed priuatio est principium in fieri, & non in esse: quia dum fit idolum, oportet quod non sit idolum. Si enim esset, non fieret, quia quicquid fit, non est nisi in successu, ut in tempore & motu: sed ex quo iam idolum est, non est ibi priuatio idoli, quia affirmatio & negatio non sunt simul: similiter nec priuatio & habitus. Item, priuatio est principium per accidens, ut supra est expositum: alia vero sunt principia per se. Ex dictis ergo patet, quod materia per se differt a forma & priuatione secundum rationem. Materia enim est id in quo intelligitur forma & priuatio, sicut in cupro intelligitur forma & in figuratum: quaeque tamen materia denominatur cum priuatione, quaeque sine priuatione, sicut a se cum sit materia idoli non importat priuationem, quae ex hoc quod dico a se, non intelligitur dispositum, siue in figuratum: sed farina cum sit materia respectu panis, importat in se priuationem formae panis, quae ex hoc quod dico farina, significat indispositum, siue inordinatum opposita formae panis. Et quia in generatione materia, siue subiectum permanet, priuatio vero non, nec compositum ex materia & priuatione, ideo materia quae non importat priuationem, est permanentes, quae autem importat, est transiens. Et est sciendum, quod quaedam materia habet compositionem. Forma sicut est, cum sit materia respectu idoli, ipsum tamen est compositum ex materia & forma, & ideo est non dicitur materia prima, quia habet formam. Illa autem materia quae intelligitur sine qualibet forma & priuatione, sed est subiecta formae & priuationi, dicitur materia prima propter hoc, quod ante ipsam non est materia alia, & haec etiam dicitur yle, hoc est chaos, vel confusio, graece. Et quia

quia omnis definitio & omnis cognitio est per formam, ideo materia prima non potest per se definiri, nec cognosci, sed per comparationem ad formam, ut dicitur quod illud est materia prima, quod hoc modo se habet ad omnes formas & priuationes, sicut est ad idolum & in figuratum, & haec dicitur simpliciter prima. Potest etiam aliquid dici materia prima respectu alicuius generis, sicut aqua respectu liquabilium, quae tamen non est prima simpliciter, quia est compositum ex materia & forma, unde habet materiam prioram. Et sciendum est quod materia prima, & etiam forma non generatur neque corrumpitur, quia omnis generatio est ex aliquo ad aliquid. Id autem ex quo est generatio, est materia: id autem ad quod est generatio, est forma. Si ergo materia & forma generarentur, materia esset materia, & forma esset forma, & sic in infinitum: unde generatio non est nisi compositi proprie loquendo. Sciendum est etiam, quod materia prima dicitur una numero in omnibus, sed unum numero dicitur duobus modis, scilicet quod habet unam formam determinatam in numero, sicut Sortes: & hoc modo materia prima non dicitur una numero, cum in se non habeat aliquam formam. Dicitur etiam aliquid unum numero, quia est sine dispositionibus quae faciunt differre secundum numerum, & hoc modo dicitur materia prima unum numero, quia intelligitur sine omnibus dispositionibus, quae faciunt differre numero, vel a quibus est differentia in numero. Sciendum etiam quod licet materia prima non habeat in sua ratione aliquam formam, vel priuationem, sicut in ratione entis non est figuratum, vel in figuratum, materia tamen nunquam denudatur a forma & priuatione. Quandoque enim est sub una forma, quandoque sub alia, per se autem nunquam potest esse: quia cum in ratione sua non habeat aliquam formam, non potest esse in actu, cum esse actu non sit nisi a forma, sed est solum in potentia, & ideo quicquid est in actu, non potest dici materia prima. Ex dictis ergo patet tria esse principia naturae, scilicet materiam, formam, & priuationem: sed non sunt haec sufficientia ad generationem. Quod enim est in potentia, non potest se reducere ad actum, sicut cuprum quod est in potentia ad idolum, non facit se idolum, sed indiget operante ad hoc quod forma idoli exeat de potentia in actum. Forma etiam non potest se extrahere de potentia in actum, & loquor de forma generati, quam dicimus esse terminum generationis. Forma enim non est nisi in facto esse, quod autem operatur est in fieri, dum res fit. Oportet ergo praeter materiam & formam aliquid principium esse quod agat, & hoc dicitur causa efficiens, vel mouens, vel agens, vel unde est principium motus. Et quia, ut dicit Aristoteles in 2. meta. omne quod agit non agit nisi intendendo aliquid, oportet esse aliud quartum, id est quod intenditur ab operante, & hoc dicitur finis. Et sciendum quod licet omne agens tam naturale quam voluntarium intendat finem, non tamen sequitur quod omne agens cognoscat finem, vel deliberet de fine. Cognoscere autem finem est necessarium in his quorum actiones sunt determinatae, sed se habent ad opposita sicut sunt agentia voluntaria: & ideo oportet quod cognoscant finem, per quem suas actiones determinent. Sed in agentibus naturalibus sunt actiones determinatae: unde non est necessarium eligere ea quae sunt ad finem, & ponit exemplum Aristoteles de citharedo, quem non oportet de qualibet percussione chordarum deliberare, cum percussiones sint determinatae apud ipsum, alioquin esset inter percussiones mora, quod esset absurdum. Magis autem vide-

tur de operante voluntarie quod deliberet, quam de agente naturali. Et ita patet per locum a maiori, quod si agens voluntarie, de quo magis videtur, non deliberat aliquando, ergo nec agens naturale. ergo possibile est agens naturale sine deliberatione intendere finem: & hoc intendere nihil aliud est quam habere naturalem inclinationem ad aliquid. Ex dictis patet, quod sunt quatuor causae, scilicet materialis, efficiens, formalis, & finalis. Licet autem principium & causa dicantur conuertibiliter, ut dicitur 5. meta. tamen Aristoteles in lib. phy. ponit quatuor causas & tria principia: causas enim accipit tam pro extrinsecis quam pro intrinsecis. Materia autem & forma dicuntur intrinsecae rei, eo quod sunt partes constituentes rem. Efficiens autem & finalis dicuntur extrinsecae, quia sunt extra rem, sed per principia accipit solum causas intrinsecas. Priuatio autem non nominatur inter causas, quia est principium per accidens, ut dictum est: & cum dicimus quatuor esse causas, intelligimus de causis per se, ad quas tamen omnes causae per accidens reducuntur, quia omne quod est per accidens reducitur ad id quod est per se. Et licet Aristoteles ponat principia pro causis intrinsecis in 1. physic. unde ut dicitur 5. meta. principium proprie dicitur de causis extrinsecis, elementum vero de causis quae sunt partes rei. scilicet de causis intrinsecis, causa vero de utrisque, tamen aliqui ponunt unum principium causa: sed tamen causa videtur addere supra principium communiter dictum, quia id quod est principium siue ex eo consequatur esse posterioris, siue non, potest esse principium, sicut faber dicitur principium cultelli, quia ex eius operatione cultelli est esse. Sed quando aliquid mouetur de albedine in nigredinem, dicitur quod albedo est principium illius motus, & vniuersaliter omne id a quo incipit motus dicitur principium, tamen albedo non est id, ex cuius esse consequitur esse posterioris, scilicet nigredinis: sed causa solum dicitur de illo principio, ex quo consequitur esse posterioris: unde dicitur quod causa est id, ex cuius esse consequitur aliud, & ideo illud principium a quo incipit motus, non potest dici per se causa, & si dicatur principium: & propter hoc priuatio ponitur inter principia, & non inter causas, quia priuatio est id a quo incipit generatio: sed potest dici etiam causa per accidens, in quantum coincidit cum materia, sicut supra dictum est. Elementum autem non proprie dicitur nisi de causis, ex quibus est compositio rei, quae proprie sunt materiales: & iterum non de qualibet causa materiali, sed de illa ex qua est prima compositio, sicut non dicimus quod membra sint elementa hominis, quia membra etiam componuntur ex alijs, sed dicimus quod terra & aqua sunt elementa, quia non componuntur ex alijs corporibus, sed ex ipsis est prima compositio corporum naturalium: unde Aristoteles 5. meta. phy. dicit, quod elementum est ex quo componitur res primo, & est in ea, & non diuiditur secundum formam. Explicatio primae particulae. scilicet id ex quo componitur res primo, patet per antedicta. Secunda particula. scilicet et est in ea, ponitur ad differentiam illius materiae quae ex toto corrumpitur per generationem, sicut panis est materia sanguinis, sed non generatur sanguis nisi corrumpatur panis, unde panis non remanet in sanguine, unde non potest dici panis elementum sanguinis, sed elementa oportet aliquo modo manere, cum non omnino corrumpatur, ut dicitur in lib. de generatione. Tertia particula. scilicet et non diuiditur secundum formam. i. specie, ponitur ad differentiam eorum quae habent partes diuersas in forma. i. in specie, sicut manus, cuius partes sunt caro & ossa quae differunt secundum speciem, sed elementum non diuiditur

ditur in partes diuersas fm speciē, sicut aqua, cuius quilibet pars est aqua. Non enim oportet ad esse elementi, vt non diuidatur per quantitatem, sed sufficit si nō diuidatur fm formā: & si etiam nullo modo diuidatur, dicitur elementū, sicut literæ sunt elementa dictionū. Patet ergo ex dictis q̄ principiū aliquo modo est plus q̄ causa, & causa in plus q̄ elementum. Et hoc est quod dicit Commentator in 3. metaph.

Vllo autem q̄ sunt quatuor genera causarum, sciēdum est q̄ non est possibile q̄ idem habeat plures causas, vt idolum cuius causa est cuprum, & artifex vt efficiens, cuprum autem vt materia. Nec est impossibile vt idem sit causa cōtrariorum, sicut gubernator ē causa salutis nauis & submersionis, sed huius per suam absentiam, illius per suam presentiam, vt dicit Philosophus 2. physic. Sciendum est etiam q̄ non est impossibile vt aliquid idem sit causa & causatum non quidem respectu eiusdem, sed diuersimode, vt ambulatio est aliquando causa sanitatis vt efficiens, sed sanitas est causa deambulationis vt finis. Deambulationo. n. est aliquando causa sanitatis, & propter sanitatem, & etiā corpus est materia animæ, anima vero forma corporis. Efficiens vero dicitur causa respectu finis, cum finis non sit in actu nisi per operationē agētis, sed finis dicitur causa efficientis, cum efficiens nō operetur nisi per intentionem finis: vnde efficiēs est causa illius qd̄ est finis, vt puta deambulatio, vt sit sanitas, non tamen facit finē esse finem, & ideo non est causa causalitatis finis. i. non facit finē esse causam finalem, sicut medicus facit sanitatem esse in actu, non tamen facit q̄ sanitas sit finis. Finis etiā nō est causa illius qd̄ est efficiēs, sed est causa ut efficiens sit efficiēs. Sanitas. n. facit medicū esse medicū, & dico de sanitate quæ sit operante medico, sed facit q̄ medicus sit efficiēs: vnde finis est causa causalitatis efficiētis, quia facit efficientem esse efficiens. Et similiter facit materiam esse materiam, & formam esse formam, cū materia non suscipiat formā nisi propter finem, & forma non perficit materiam nisi per finem, vnde dicitur q̄ finis est causa causarum, quia est causa causalitatis in omnibus causis: materia etiā dicitur causa formæ in quantum forma non est nisi in materia, & similiter forma est causa materiæ in quantum materia non habet esse in actu nisi per formam. Materia. n. & forma dicuntur relatiue adiuuicem, vt dicitur 2. phy. Dicuntur etiā relatiue ad compositum sicut pars ad totum, & sicut simplex ad compositum, & similiter compositum dicitur ad partes. Sed quia omnis causa in quantum est causa, est naturaliter prior suo causato, sciēdū est q̄ prius dicitur duobus modis, vt dicit Aristoteles 3. de animalibus, per quorum diuersitatem potest dici aliquid prius & posterius respectu eiusdem, & causa, & causatum. Dicitur. n. aliquid prius altero generatione & tempore, & iterum substantia & complemento. Cum. n. operatio naturæ procedat ab imperfecto ad perfectum, & ab incompleto ad completū, imperfectum est prius perfectio. i. generatione & tempore, sed perfectum est prius imperfecto substantia: sicut potest dici, q̄ vir est ante puerum fm substantiā & complementum, sed puer est ante virum generatione & tempore. Sed licet i rebus generabilibus imperfectum sit prius perfectio, & potentia actu, considerando q̄ in vno & eodē prius est imperfectū q̄ perfectū, & potentia q̄ actus, simpliciter tamen loquendo oportet actū & perfectū prius esse, quia qd̄ reducit potentia ad actū actus est, & qd̄ perficit imperfectū perfectū est. Mate-

Fria quidem est prior forma generatione & tempore. Prius ē. n. id cui aliquid aduenit; q̄ id quod aduenit: sed forma est prior materia substantia & complemento, quia materia nō habet esse cōpletum nisi per formā. Similiter etiā efficiēs est prius sine generatione & tempore, cū ab efficiēte fiat motus ad finem: sed finis est prior efficiēte in quantum est efficiens substantia & cōplemento, cū actio efficiētis nō cōpleatur nisi per finē. Ergo istæ duæ causæ. i. materialis & efficiens sunt prius per viam generationis: sed forma & finis sunt prius per viam perfectionis. Et notādū q̄ duplex est necessitas, absoluta & conditionalis. Necessitas quidē absoluta est, quæ procedit a causis prioribus in viam generationis, quæ sunt materia & efficiens, sicut necessitas mortis quæ prouenit ex materia & dispositione contrariorum componentium, & hæc dicitur absoluta quæ non habet impedimentum, dicitur etiam necessitas materiæ. Necessitas autē conditionalis procedit a causis posterioribus in generatione. i. forma, & fine: sicut dicimus q̄ necessariū ē esse cōceptionē, si debeat generari homo. Et ista dicitur cōditionalis, quia hæc mulierē concipere nō est necessariū simpliciter, sed sub conditione. i. si debeat generari homo, & hæc dicitur necessitas finis. Et notandum q̄ tres causæ possunt incidere in vnum. i. forma, finis, & efficiēs, sicut patet i generatione ignis. Ignis. n. generat ignē, ergo ignis est causa efficiens in quantum generat. & iterum ignis est causa formalis, in quantum facit esse actū quod prius erat in potentia: & iterum finis est in quantum terminatur ad ipsam operationem agētis, & in quantum est intentus ab agēte. Sed duplex est finis. i. generationis, & rei generatæ, sicut patet i generatione cultelli. Forma. n. cultelli est finis generationis: sed incidere, quod est operatio ipsius cultelli, est finis generati. i. cultelli. Finis autem generationis coincidit cum duabus dictis causis aliquando. i. quando sit generatio a simili in specie, sicut homo generat hominē, & oliua oliuam, quod non potest intelligi de fine rei generatæ. Sciēdū tñ q̄ finis incidit cū forma in idem numero, quia est idē numero qd̄ est forma generati & finis generationis: sed cū efficiēte nō incidit in idē numero, sed i idē specie. Impossibile est. n. vt faciēs & factū sint idē numero, sed possunt esse idē specie: vnde quando homo generat hominē, homo generans & generatus sunt in numero diuersi, sed idē specie. Materia autē nō coincidit cū alijs: & quia materia ex eo q̄ est ens i potētia, habet rationē imperfecti, sed aliæ causæ cū sint actu, habent rationē perfecti: perfectū autem & imperfectum non coincidunt in idem.

Vllo ergo q̄ quatuor sunt causæ. i. efficiens, formalis, materialis, & finalis, sciēdum est q̄ quilibet ipsarum causarum dicitur multis modis. Dicitur enim aliquid causa per prius, aliquid causa per posterius, sicut dicim⁹ q̄ ars & medicus sunt causa sanitatis: sed ars est causa per prius, & medicus per posterius, & similiter in causa formali, & in alijs causis. Et nota q̄ semper debemus ducere questionem ad causam primā, vt si queratur, Quare iste est sanus? Respondendū est, q̄ medicus sanauit eum: & iterū, quare medicus sanauit eū? propter artē sanādi quā habet. Sciēdum est etiam, q̄ idem est dictū causa propinquior, q̄ causa posterior: & causa remota, quod causa prior. Vnde istæ duæ diuisiones causarum, aliqua per prius, aliqua per posterius: & causarum aliqua propinqua, aliqua remota, idem significat. Hoc autem obseruandū est, q̄ semper illud quod vniuersalius est, causa re-

causa remota dicitur, quod aut specialius causa propinqua: sicut dicimus q̄ forma hominis propinqua est sua diffinitio. i. animal rationale, sed animal est magis remotum, & iterum substantia remotior. Omnia enim superiora sunt formæ inferiorum, & similiter materia idoli propinqua est cuprum, sed remota est metallum, & iterum remotior corpus. Item, causarū alia est causa per se, alia per accidens. Causa per se dicitur quæ est causa alicuius rei in quantum hmoi, sicut edificator est causa domus, & lignum materia scāni. Causa per accidens dicitur illa quæ accidit cause per se, sicut dicimus q̄ grammaticus edificat. Grammaticus enim dicitur causa edificans per accidens, non in quantum grammaticus, sed in quantum accidit edificatori q̄ sit grammaticus, & similiter est in alijs causis. Item, causarum quædam est simplex, quædam composita. Simplex causa quando solum causa dicitur illud quod per se est causa, vel solum id quod per accidens est, vt si dicamus edificatorem esse causam domus, & similiter si dicamus medicum esse causam domus. Composita autem causa est, quādo vtraque dicitur causa, vt si dicamus edificator medicus est causa domus. Potest etiam dici causa simplex, secundū qd̄ exponit Auicenna. illud quod sine adiunctione alterius est causa, sicut cuprum est causa idoli sine adiunctione alteri⁹ materiæ: ex cupro. n. fit idolū, & sicut dicitur q̄ medicus facit sanitatem, vel quod ignis calefacit. Composita autem causa est, quādo oportet plura aduenire ad hoc q̄ sit causa, sicut vnus homo non est causa motus nauis, sed multi, & sicut vnus lapis nō est materia domus, sed multi. Item, causarum quædam est actu, quædam potentia. Causa in actu est quæ causat actu rem, vt edificator dum edificat, vel cuprum ex eo fit idolū. Causa in potentia est, quæ licet non causet rem in actu, potest tamen causare: sicut edificator nō est edificator, sed quia potest edificare, & cuprum dum non est idolū. Et sciēdum, q̄ loquēdo de causis in actu, necessarium est causam & causatum simul esse, ita q̄ si vnum sit, & alterum. Si enim sit edificator in actu, oportet q̄ edificet, & si sit edificatio in actu, oportet quod sit edificator in actu. Sed hoc non est necessarium in causis quæ solum sunt in potētia. Sciēdum est autem q̄ causa vniuersalis comparatur causato vniuersali, & causa singularis comparatur causato singulari, sicut dicimus q̄ edificator est causa domus, & hic edificator huius domus. Sciēdum est etiam q̄ loquēdo de principijs intrinsicis. i. materia & forma secundum convenientiam & differentiam principiorum, & convenientiam & differentiam principiorum, quædam sunt idem numero, vt Sortes & hic homo demonstrato Sorte: quædam sunt diuersa numero, & idem specie, sicut Sortes & Plato, qui licet differant numero, conueniunt tamen in specie humana. Quædam vero differunt in specie, sed sunt idem genere, sicut homo & asinus conueniunt in genere animalis. Quædam vero non sunt diuersa in genere, sed sunt idem solum secundum analogiam, sicut substantia & quantitas, quæ non conueniunt in aliquo genere, sed conueniunt solum fm analogiam. Conueniunt enim solum in eo quod est ens: ens autē nō est genus, quia non prædicatur vniuoce, sed analogice: Erad huius intelligentiam sciēdū est, q̄ tripliciter aliquid prædicatur de pluribus. i. vniuoce, æquiuoce, & analogice. Vniuoce quidem prædicatur aliquid secundū idē nomen, & secundum eandem rationem, id est, diffinitionem, sicut animal prædicatur de homine & asino,

vtrumque enim dicitur animal, & vterque est substantia animata sensibilis, quod est diffinitio animalis. & æquiuoce prædicatur, quod prædicatur de aliquibus secundum idem nomen, & secundum diuersam rationem, sicut canis dicitur de latrabili & de sydere celesti, qui conueniunt in nomine, & nō in diffinitione, neque significatione. Id enim quod significatur per nomen est diffinitio, sicut dicitur 4. meta. Analogice dicitur prædicari, quod prædicatur de pluribus, quorum rationes & diffinitiones sunt diuersæ, sed attribuuntur vni alicui eidem, sicut sanum dicitur de corpore animalis, & de vrina, & potione, sed nō ex toto idem significat in omnibus tribus. Dicitur enim de vrina vt de signo sanitatis, de corpore vt de subiecto, de potione vt de causa: sed tamen omnes istæ rationes attribuuntur vni fini. i. sanitati. Aliquando. n. ea quæ conueniunt secundum analogiam & proportionem & comparisonem attribuuntur vni fini, sicut patuit in prædicto exemplo sanitatis. Aliquando vni agentis, sicut medicus dicitur de eo qui operatur per artē, & de eo qui operatur sine artē, vt verula, & etiam de instrumentis, sed per attributionem ad genus, quod est medicina. Aliquando autem per attributionem ad vnum subiectum, vt ens dicitur de substantia, quantitate, qualitate, & alijs prædicamentis. Non enim ex toto est eadem ratio quæ substantia est ens, & quantitas, & omnia alia: sed omnia dicuntur ens ex eo q̄ attribuuntur substantiæ, quæ est aliorum subiectum: & ideo ens dicitur per prius de substantia, & per posterius de alijs, & ideo ens nō est genus substantiæ & aliorum prædicamentorum, quia nullū genus prædicatur secundum prius & posterius de suis speciebus, sed ens prædicatur analogice, & hoc est quod dicimus q̄ substantia & quantitas differunt genere, sed sunt idem secundum analogiam. Eorum ergo quæ sunt idem numero, etiam forma & materia sunt idem numero. Sicut Tullij & Ciceronis. Eorum autē quæ sunt idem specie diuersa numero, materia & forma nō sunt eadem numero, sed specie, sicut Sortes & Platonis: & similiter eorum quæ sunt idem genere principia, sunt idem genere, vt anima & corpus, alij, & equi differunt specie, sed sunt idem genere: & similiter eorum quæ conueniunt secundum analogiam, siue proportionem tantum, principia quidem sunt eadem secundum analogiam tantum, siue proportionem. Materia enim, & forma, & priuatio, siue potentia & actus, sunt principia substantiæ, & aliorum generum. Tamen materiæ, substantiæ, & quantitatis, & formæ, si militer & priuatio differunt genere: sed conueniunt secundum proportionem solum in hoc, quod dicitur materia substantiæ se habet ad substantiam in ratione materiæ: ita se habet materia quantitatē ad quantitatem: sicut tamen substantia est categoriarum causa, ita principia substantiæ sunt principia omnia aliorum.

Explicit opusculum trigessimū primum, de principijs naturæ. S. Thome Aquin.

Quod materia prima non potest nisi per creationem in esse
produci, & quod ipsa est primum subiectum
in generatione physica.

OSTQVAM de principiis sermo habitus
est, remansit plenius naturam materiae con-
siderare, Sciendum est ergo qd ad materiae cau-
salitatem creaturae non se extendit, quia actio crea-
turae super aliud fundatur, materia autem non
habet subiectum aliud de quo per actionem
educi possit, quia materiae non est materia, nisi
materia non est generabilis, nec corruptibilis,

quia omne quod generatur, ex materia generatur: & quod cor-
rumpitur, in materiam corrumpitur, quia materia est principium
primum ex quo aliquid fit, & ultimum in quod abiit quod cor-
rumpitur, secundum Philosophum 1. physicor. Vnde ipsa non
nisi ex nihilo producit, & non nisi in nihilum delinere pos-
set. Sicut autem ex nihilo creatura non potest aliud producere,
ita ex subtractione virtutis creatura corrumpitur aliquid in nihi-
lum. creatura ergo materiam causare non potest. Et quia omne
agens physicum mediante instrumento corporeo agit, actio au-
tem quae per corpus exercetur, motus est: ideo omnis actio
agens physici in motu est, motus autem in mobili est ut
in subiecto, sicut dicitur, 3. physicor. Materia autem mobilis non
est, quia in omni eo quod mouetur, necesse est materiam imagi-
nari, ut dicitur, 2. meta. Omne enim mobile habet partem & par-
tem, materia autem non habet partem nisi sub quantitate. Sub-
iectum ergo actionis physicae erit mobile in quantum actu exis-
tens. Vnum quodque vero mobile mouetur motu proprio per
qualitatem sibi inherentem, quae est sibi principium passiuum
sui motus, cuiusmodi sunt grauitas & leuitas in motu locali. His
enim qualitatibus inest virtus generantis ad motum localem in
istis inferioribus: inde est quod quandoque haec qualitates dicuntur
principia actiua motus in quantum sunt instrumenta gene-
rantis, quod est mouens principale grauitatis & leuitatis: quando
que vero passiuum, in quantum sunt effectus generantis. Effectus
enim rationem passiuam habet, quia per passionem subiecti effici-
tur, de quo educitur. Quaedam enim agentia non solum pro-
prios effectus causant, sed etiam simul sua instrumenta, ut gene-
rans ignem non solum causat motum eius, sed ad motum eius
facit leue in igne: vnde leue quandoque actiuum, quandoque
passiuum principium motus dicitur. Haec autem qualitates
mobiliu non possunt esse qualitates prime, quia solum ordinantur
ad ea quae sunt extranea rei ad motum, scilicet localem, per
quem non acquiritur rei aliqua forma substantialis, & ideo ne-
cesse est aliquas qualitates praecedere in re, quae sunt instru-
menta generantis in acquisitione formae substantialis. Hanc enim
necesse est praecedere omnem motum localem ipsius, quia motus
localis requirit quantitatem in mobili, & partem & partem. Forma autem
substantialis omnem quantitatem praecedat: actio autem gene-
rantis in productione formae substantialis est alteratio, cuius
terminus est spoliatio materiae a forma prioris, & inductio nouae
formae, & sic corruptio vnius est generatio alterius. Quo-
niam ergo alteratio est actio physica, actio autem physica per
instrumentum corporeum perficitur, ut dictum est, & omnis ta-
lis actio per motum exercetur: ideo alteratio cuius terminus
est generatio, requirit subiectum actu existens, ut mobile graue,
vel leue: alteratio autem motus est, ut dicitur, 5. physico. Quia ergo
in termino cuiuslibet motus quaedam quies intuenitur: secun-
dum naturam ipsius motus, ut in motu locali est quies secun-
dum locum terminans ipsum motum, in motu autem dealbationem,
ideo in fine dealbationis quies est inductio formae substantialis.
Alteratio ergo per quam spoliatur materia priori forma, in se
requirit subiectum actu existens, quia ipsa motus est, ut dictum
est. In suo autem termino non requirit subiectum actu exis-
tens, terminus autem eius est generatio, vnde generatio non
requirit subiectum nisi in potentia tantum. Hoc autem solum
manet in generatione, quia subiectum necessario manet cum

eo cuius est subiectum. Quoniam ergo generatio non est motus,
sed mutatio, ut dicitur, 5. physicor, cum generatio sit terminus
actionis physicae, scilicet alterationis, quae propter naturam
motus requirit. semper subiectum actu existens, materia quae est
subiectum generationis nunquam est sine forma, ideo agens in
cuius actione non oportet praecedere aliquem terminum actio-
nis, potest ex materia aliquid educere sine alteratione aliqua
sive ex nihilo, sive aliquo motu praesupposito. Actio namque sua
cum non sit motus, neque terminus motus ens in potentia tan-
tum transmutare potest subito sine ulla alteratione praecedente,
quia tempus non requiritur, quod mensuret actionem rei natu-
ralis, nisi propter motum adiunctum: vnde non foret necessa-
rium materiam vniri formae per actionem diuinam, cui subie-
retur forma unita, sed per actionem physicam, quae non attingit
ens in potentia tantum, sed in suo termino ubi cessat motus.
Ex termino ergo actionis physicae sumi potest via ad natu-
ram materiae inquirendam, sicut facit Philosophus in 1. physicor.

Qualiter per mutationem formarum denentur in cognitionem
materiae, & secundum quam rationem materia est
principium indiuiduationis.

CONSIDERANDUM est ergo, quod terminus actionis physicae est
duplex, scilicet primus, & secundus. Primus est generatio
quae est terminus alterationis physicae. Secundus vero est forma,
quae est finis generationis, licet non semper vi generationis
inducatur forma, quae est finis generationis, sicut patet de anima
humana quae non inducitur per agens physicum, vnde
primus terminus actionis physicae in generatione humana est
dispositio sufficiens ad introductionem animae, quae a Philo-
sopho dicitur generatio in 2. physicor, quia homo generatur homi-
nem & sol. Prope vero generatio est quando forma ex natura
generantis generato adiungitur, quod fit quando principium
actionis non excedit modum agendi in nulla sua uirtute, sicut
patet de omnibus formis materiae immerfis. Tales enim formae
non secundum aliquid sui sunt principium agendi, quasi ali-
quid sui sit non immersum materiae, aliquid vero immersum,
sed omnino sunt principium actionis rerum quarum sunt forma,
ideo ex vi actionis fit aliquid simile in specie in genere ta-
lium rerum. Sed anima hominis excedit modum actionis suae
& generationis, quia anima hominis non est forma materiae pe-
nitus immerfa. Generatiua enim potentia hominis non est tota
virtus animae humanae, sed vna pars eius quae conditiones mate-
riae non excedit, & ideo in generatione hominis non attingit
ad idem speciem ex vi generationis sicut in aliis. Quantumcum-
que enim materia secundum naturam disponatur ad animam
humanam, Deus tamen possit eam non creare. Ex generatione
ergo quae est primus terminus actionis physicae, accipi potest quae
fit natura materiae. Cum enim non requiratur aliquid subiecti
actu in actione physica nisi propter motum, sicut de alteratione
dictum est, & subiectum necesse sit manere in toto motu, re-
quitur necessario, quod quamdiu est aliquid de natura altera-
tionis & motus, subiecti esset in actu. Cui vero motus alteratio-
nis deficit, deficit subiecti actualitas, haec autem est in eius termi-
no qui est generatio, vnde in generatione necessario tota actualitas
subiecti alterati peribit. Solum ergo ens in potentia manet
in generatione. Ens autem in potentia est materia, solum, &
ideo materia nuda est subiectum generationis. Cum ergo mate-
ria impediat cognitionem, & vnum quodque non cognoscatur
nisi secundum quod est actu, ut dicitur, 9. metaphysicor. ideo
materia non est scibilis nisi in ordine ad formam, ut dicit Philo-
sophus 1. physicor. ideo formam per prius oportet cognoscere, & per
eam requirere naturam materiae: forma enim est terminus actio-
nis physicae, ut dictum est. Sciendum est ergo quod in termino
cuiuslibet motus nihil est in isto quod per motum derelinquitur,
sicut in termino motus localis nihil est de loco a quo incipit
motus localis, & in termino dealbationis nihil est de nigro,
a quo incipit dealbatio. Cum ergo alteratio ab actu formae sub-
stantialis incipiat, & ipsum compositum alteretur alteratione
materiae ad denudandam ipsam ab omni actu quem prius habebat,
ut dictum est, in termino eius necessario denudabitur ab actu
primo quem habebat. Primum enim in constitutione est vltimum
in resolutione: hoc autem est actu formae substantialis.
Quod ergo manet derelictum a forma substantiali, hoc est mate-
ria, quia per actionem creaturae non deuenimus in nihil, ut dictum
est. Sic ergo per formam cognoscibilis est materia.

Quod tria sunt genera formarum.

SCIENDUM autem quod tria sunt genera formarum. Quae-
dam enim est forma quae est ipsum suum esse, & non recipi-
tur ab aliquo priori, nec communicatur elicit posteriori, & talis
forma est Deus: & ideo ipse solus est infinitus absolute. Aliae
vero sunt formae, quae licet non sint receptae in materia, tamen
non sunt ipsum suum esse, cum in eis cadat compositio essentiae
& esse: & ideo ex vna parte sunt finitae, & ex alia infinitae. Finitae
enim secundum suum esse sursum terminantur ab alio, sed
non deorsum, cum non recipiantur in aliquo inferiori: & haec
est doctrina Commentatoris in libr. de causis. Aliae autem sunt
formae, quae vndique sunt finitae, quae & esse aliunde habent,
quod est commune omni creaturae, & nihilominus recipiuntur
in aliqua materia, inter quas tamen est magna differentia, quia
quato minus in materia immerguntur, tanto minus finiuntur,
& ideo anima humana quodammodo est omnia, ut dicitur 3.
de anima. Eo enim quod non immergitur materiae sicut aliae
formae, remanet in ea quaedam infinitas. Vnde intellectus ad
plura se extendit, sensus vero ad pauciora: nec propter hanc ma-
iorem eius extensionem spargitur ad multa, sed magis vnitus
remanet in acceptione plurium intelligibilium, quam sensus in
paucis sensibilibus, & hoc est propter vnitatem maiorem medi-
um, per quod ipsa cognoscit, quod est magis vnum quam medium,
quo perficitur sensus cognitio. Ex his ergo constat & manifestum
est, quod formae in se acceptae vnitae sunt & non dispersae. Cum
vero in materia recipiuntur, & ei immerguntur, patiuntur diui-
sionem in sui natura, & ideo cum species formam sequatur, in
formis separatis a materia non est differentia suppositorum, vel
multitudo in eadem specie, seu ratione formalis, sed quodlibet
suppositum vnite colligit in se totam suam speciem. In formis
vero in materia receptis, vna species reperitur in multis suppo-
sitis: sed hoc non est a natura materiae qualitercunque acceptae,
cum materia sit de natura specierum in rebus materialibus, sed
hoc est per receptionem formae in materia secundum quod est
subiectum primum. Cum enim subiectum in aliqua specie, seu
aliqua pars subiectiua sit prima substantialis, quae indiuiduum di-
citur, illud quod tenet rationem primi subiecti est causa indiui-
duationis & diuisionis speciei in suppositis. Primum autem sub-
iectum est quod in alio recipi non potest, & ideo formae separatae,
eo ipso quod in alio recipi non possunt, habent rationem
primi subiecti, & ideo seipsum indiuiduantur. Et cum in ipsis non
sit nisi forma, est in eis forma secundum rationem formae, & ideo
cum in eis sit idem suppositum, & forma ex quo seipsum indiui-
duantur, in quantum habent rationem primi subiecti ad multi-
plicationem suppositorum, multiplicatur in eis forma secundum
rationem formae secundum se, & non per aliud, quia non recipiuntur
in alio. Omnis enim talis multiplicatio multiplicat speciem,
& ideo in eis totae sunt species quot sunt indiuidua. In aliis vero
formis ubi est multitudo formarum per receptionem in alio quod ha-
bet rationem primi subiecti, & non secundum rationem formae,
manet eadem species in diuersis suppositis. Hoc autem recipiens
est materia non qualitercunque accepta, ut dictum est, cum
ipsa sit de intellectu philosophicae speciei, sed secundum quod habet
rationem primi subiecti, & signatio eius est esse sub certis dimen-
sionibus, quae faciunt esse hic & nunc ad sensum demonstrabile.
Ad hanc igitur diuisionem formae non requiritur in materia dimen-
sio aliqua interminata. Materia enim est principium indiui-
duationis, ut est primum subiectum, ut dictum est, & solum sic.
Quandiu enim manet aliquid vltierus receptibile, non inueni-
tur vltimum quod in nullo natum esse recipi: si autem sint dimen-
siones interminatae, necessario erunt in materia ut in subiecto.
Materia autem cum tribus dimensionibus non est primum subiectum,
sed secundum se & in natura sua, per quem modum non pertinet
ad naturam speciei, sed prout est in acceptione intellectus,
cuius est determinationem, seu intentionem speciei percipere.
Cum ergo forma recipitur in materia circumscripitis omnibus
per intellectum dimensionibus, fit aliquid existens in genere
substantiae, & vltimum completam habens rationem indiuidui
in substantia: sed non fit hic & nunc demonstrabile sine dimen-
sionibus determinatis, & certis, quas habere necesse est, eo quod
forma recipitur in materia, cum impossibile sit ea recipi in materia,
quia constituitur corpus substantiae, sub cuius propria figura
sunt dimensionibus ipsa: & ideo dicitur quod materia sub certis
dimensionibus est causa indiuiduationis, non quod dimensionibus

A causet indiuiduum, cum accidens non causet suum subiectum,
sed quia per dimensiones certas demonstratur indiuiduum hic
& nunc, sicut per signum proprium indiuidui & inseparabile.

In quo ponitur opinio Commentatoris de dimensionibus
interminatis, & reprobat.

EX dictis ergo patet, quod Auerrois errauit in libro de sub-
stantia orbis, ponendo dimensiones interminatas praesse
in materia, & hoc necessario ad productionem formarum sub-
stantialium: cuius ratio potissima est de diuisione, quia diuersae
formae non possunt recipi in eadem parte materiae, nec materia
habet partem & partem nisi per quantitatem, nec potest quantitas ter-
minata intelligi, nisi praecesserit forma substantialis: id dicit Philo-
sophum posuisse dimensiones interminatas necessarias ad
constitutionem rerum naturalium, & has praexistere in essen-
tia materiae quae in aduentu formae substantialis terminantur.
Essentiam vero materiae dicit spoliari non posse his dimensio-
nibus, aliter non fieret de corpore corpus, & de dimensionibus
dimensiones, quod ipse pro conuenienti habet. Si vero est
aliqua forma quae non diuiditur per materiae receptionem, sicut
forma calis, non est necesse ponere tales dimensiones, & ideo di-
cit Auerroes errasse, quia non posuit tales dimensiones, sed vo-
luit primum quod inest materiae, esse formam substantialem,
& ideo multa inconuenientia sequuntur ex dictis Auerrois. secu-
dum Commentum, quia sic non diuideretur forma per materiam,
nec reciperetur in materia nisi forma vna tantum, & illa duraret
in ea perpetuo. Haec est opinio Auerrois de dimensionibus inter-
minatis, contra quam rationes ponere necesse est, ut verus
modus generationis rerum inueniatur. Posterius vero quomodo
impossibile & inconueniens est ponere dimensiones inter-
minatas ostendetur: sic enim credimus intentionem nostram
posse impleri. Arguitur itaque sic. Praedictae dimensiones quae
essentialiter quantitates sunt, & si non actu ad genus quan-
tatis pertineant, aut sunteductae de potentia materiae ei
subiectae, aut non. Si sunteductae de potentia materiae, ergo
prius ibi non erant in materia nisi in potentia materiae per mo-
dum aliquorum quae de potentia materiae educuntur. Spoliari
ergo potest materia talibus dimensionibus, cuius contrarium
ipse dicit. Et iterum, quod deducitur de potentia materiae,
educitur per transmutationem materiae: non autem est
transmutatio in materia nisi transeundo de potentia materiae
in actu formae substantialis, oportet igitur tales dimensio-
nes sequi inductionem alicuius formae substantialis in ma-
teria: sed omnes dimensiones quae sequuntur formam sunt
terminatae secundum eundem, igitur non erunt dimensiones
interminataeeductae de potentia materiae. Si vero non sunt edu-
ctae de potentia materiae, non erunt tantum duo principia in
constitutione rerum naturalium, materia scilicet & forma, sed
etiam tertium, scilicet dimensiones praedictae. Omne enim quod
manet, & non fit ex aliquo, necesse est esse principium, ut dicitur
1. physicor. Et iterum, accidentia habent aliqua alia princi-
pia a principis substantialis, scilicet dimensiones praedictas, quod
ipse Commentator habet pro se, dicens dimensiones terminatas
fieri ex interminatis. Praeterea, illae dimensiones interminatae aut
distingunt partes materiae abinuicem, aut non. Si distin-
guunt, cum omnis distinctio sit ab aliquo actu, materia ha-
beret distinctas partes actu, & non ab aliqua forma substantiali,
quod est impossibile, cum materia non habeat esse nisi a forma
substantiali. Si vero non distinguunt nisi in potentia, ad nihil
ponuntur in materia, quia in materia nuda est potentia ad dis-
tinctionem partium quam acquiritur inducta forma, quod est
totum compositum ex diuersis partibus. Praeterea, in substantiis
prius est intelligere essentias rerum, quam esse earum, sicut
recipiens prius est recepto naturaliter: sed cum accidentia non
habeant esse in suis essentis, sed per eorum receptionem in
suis subiectis, in quibus habent esse, naturaliter prius est esse
quod habent in suis subiectis, quam essentia in consideratione
sui generis. impossibile est ergo dimensionum essentias intelli-
gere in materia sine esse: esse autem est primum omnium actuum,
ergo sine actu non est intelligere dimensiones in materia. Prae-
terea, aut fit vnum ex dimensionibus interminatis & ex materia,
aut non. Si fit vnum, aut per se, aut per accidens non
per se, quia tunc ex subiecto & accidente fieret vnum per se,
quod est contra Philosophum. Si per accidens, cum omne per
accidens ad se habeat reduci, ergo oportet praexistere aliqua,
ex quibus fiat vnum per se: hoc autem non est nisi compo-
situm ex materia & forma substantiali. necessario ergo praexi-

Qualiter res naturales generantur generatione physica ex materia, & de modo constitutionis rei.

Fit forma substantialis quibuscumque dimensionibus. Si non fiat vna ex materia & talibus dimensionibus, tunc esse accidentis connumerabitur illi in quo est, quod est impossibile, nisi essent duo distincta abinuicem. non ergo erunt dimensiones interminatæ in materia ante formam substantialem. Præterea, omne quod pertinet ad genus aliquod, aut est contentum in illo genere, vt est species, vel genus, vel indiuiduum: vel est reducibile in illud genus, vt principium reducitur ad genus principia ti, & priuatio ad genus sui habitus, & pars ad genus sui totius. Prædictæ autem dimensiones non sunt in genere quantitatis, vt species, vel indiuiduum, cum omnis species sit denominata, seu determinata respectu sui generis, & indiuiduum respectu speciei: nec sunt in genere quantitatis vt principium est in genere sui principia ti, principium enim dimensionum non est dimensio: prima enim dimensio est linea, cuius principium est punctus, qui omni dimensione caret, cū partē & partē non habeat. Cū ergo quædam indiuisibilia sint principia omnium dimensionum terminatarum, impossibile est ponere dimensiones interminatæ in materia vt principia dimensionum terminatarum, nec sunt reducibiles in genere quantitatis vt priuationes, quia priuationes non habent essentias: illæ autem dimensiones essentiarum quædam dicuntur: non reducuntur etiam sicut partes ad totum. Totum enim in quantitate habet partes determinatas per certas dimensiones, quantitates autem interminatæ non sunt partes alicuius quantitatis terminatæ. Præterea, quod habet essentiam diffiniri potest, & si esse non habeat, quia diffinitio indicat essentiam rei: sed in accidentibus impossibile est diffinitionem assignare nisi per subiectum in quo esse habent, quia esse eorum non sequitur eorum essentias in proprio genere. Impossibile est ergo ponere essentias accidentium sine esse sui subiecti, materia autem non habet esse sine forma. impossibile est ergo ponere dimensiones in materia sine forma substantiali. Præterea, interminatam aufert certitudinem a quantitate: sed in qualibet re naturali est certitudo quantitatis posita, vltra quam, & citra quam non extenditur consideratio physica secundum Philo. 2. de anima. vnde nec de materia loquitur Philosophus, cū accipitur aliquid citra minimam carnem, vt patet. 1. phys. sed est tantum metaphorica, sive intelligibilis, quia cum de ea loquitur Philosophus, accipit eam in ordine ad formam physicā, quæ est semper terminata. De dimensionibus ergo interminatis nihil ad naturalem spectat. Ipse enī commentator dicit Philosophū eas inuenit, non considerans, q̄ Philosophus extendit considerationem suam vsq; ad mathematicam tanquam ad terminum non sui generis, vnde dimensio interminata excluditur a consideratione physica, & nō includitur in ea. Præterea, secundum Philo. 1. phy. si generatur homo, de necessitate generatur homo animal ex non hoc animal, & non ex non animali simpliciter: sed si generaretur animal simpliciter, de necessitate generaretur ex nō animali simpliciter. Et hæc est sufficiens ratio ad ostendendum res a Deo esse productas ex nihilo, cum sit causa entis absolute, quod necessario erit ex non ente simpliciter, hoc autem est nihil. Cum ergo dimensiones simpliciter sint dimensiones terminatæ & perfectæ, necessario erunt ex nō dimensionibus simpliciter: hoc autem est nihil ante dimensiones, & hoc ipse Commentator pro inconuenienti habet. Præterea, principium omnium dimensionum ē punctus, vnde in diffinitione lineæ, quæ est prima dimensio, punctus ponitur. Linea enim est cuius extrema sunt duo puncta, vt dicit Euclides: impossibile est autem ponere rem aliquam, & non rei principium. impossibile est igitur lineam sine puncto poni. Punctus autem sicut est principium lineæ, sic est eius terminus, vt patet per diffinitionem lineæ. impossibile est ergo dimensionem interminatam ponere, cum nulla possit esse sine puncto. Punctus autem interminatus non est, cum ipse sit terminus aliarum dimensionum, ergo interminatus non est, nec esse potest. Præterea, cum dimensio interminata fiat terminata per introductionem formæ, ipsa autem dimensio interminata aut est in materia sicut in subiecto, aut in composito: sed in materia non potest poni, cum nihil sit immediatus materia, quam forma substantialis, nec iterum foret hæc dimensio mensura ipsius compositi, sed materia tantum, quantitas enim solum est mensura sui subiecti, & hoc est falsum: nec erit in ipso composito, quia cum terminatū & interminatū nō variant essentiam dimensionum, idem accidens per essentiam mutaretur de subiecto in subiectum: aliud, n. est ipsum compositum, & aliud materia nuda. Ex dictis ergo manifestum est, quod dimensiones interminatæ in materia ponere, & præcedere omnem formam substantialem est impossibile, nisi intellectu tantum, sicut ponunt mathematici. Sed de hoc potestius erit sermo.

Nunc vero restat modum constitutionis rei considerare. Vbi primo attendendum est, quod nihil est commune penitus formæ & priuationi nisi materia nuda, quia terminus actionis physice, scilicet generatio, attingit nudam essentiam materiæ, quia generatio non est motus, vt dictum est. Alteratio enim nō attingit nudam essentiam materiæ, cum nullum accidens sit præter suum subiectum. Subiectum autem alterationis est ens actu habens diuersas partes, quia alteratio motus est qui requirit diuersitatem partium. Nos enim loquimur de ea quæ semper est abiciens aliquid a re alterata, talis enim alterationis terminus est generatio. Materiam autem habere diuersas partes secundū se est impossibile, quia diuersitas partium proprie est ipsius cōpositi cōstituti ex partibus diuersis: vnde materia sicut est in potentia ad formam, cuius acquisitio est generatio compositi ex partibus constituti, ita est in potentia ad diuersitatem partium ipsius compositi ex ea generati. Ex materia enim non generatur forma per se, secundum Philosophum, quia illud ex quo generatur aliquid per se, est pars eius: materia autem non est pars formæ, sed ipsius compositi, ideo compositum per se generatur, vt dicitur. 7. meta. Compositum; autem dicitur quod habet diuersas partes: vnde diuersitas partium non est materiæ, nec formæ, sed compositi. Compositum autem est nihil aliud esse, quam materiam transmutari ad formam, ad quam erat in potentia. Ex quo manifestum est, quod non aliunde materia est in potentia ad partes terminatas & distinctas, quam per id quod est in potentia ad formam, cuius inductio est generatio compositi ex partibus, vt dictum est. Et ex hoc vterius manifestum est, quod nulla potentia ponenda est a parte materiæ, nisi illa quæ perficitur per formam substantialem, cum ad idē genus spectent materia & sua forma: potentia autē in qua prædictæ dimensiones ponuntur, non informatur forma substantiali, cum ad idem genus substantiæ non pertineat. impossibile est ergo ponere aliquam aliam potentiam ex parte materiæ respectu formæ substantialis, & respectu diuersarū partium ipsius compositi generati per inductionem formæ in materiam. Et ideo manifestus est error Auer. qui posuit dimensiones interminatæ in materia potentiam quandam ad dimensiones terminatas, aliam potentiam materiæ respectu formæ substantialis, & de hoc satis dictum est supra. Quando ergo aliqua forma substantialis perficit materiam, sicut potentia materiæ est reducta per formam ad actum, ita per illud idem esse permittitur ad distinctionem & terminationem partium totius compositi. In forma enim substantiali non solum est vis perfectiua materiæ, sed etiam distinctiua totius per partes: & huic necesse est respondere a parte materiæ potentiam, quæ respiciat ipsam perfectionem suā per formam, & etiam partium sequentium diuersitatem. Ad cuius euidenciam considerandum est, quod si tota materia actiuorum & passiuorum attenditur, inuenitur eius potentia in quadā latitudine esse, quæ nihil aliud est quam amplitudo proportionis suæ ad omnes formas quæ in ea simul esse possunt. Si enim possibile esset ipsam totam spoliari & denudari ab omni forma quam modo habet, certum est quod nihil diuersitatis in ea reperiretur in aliqua partium distantia, cum quantitas sine forma substantiali in materia esse non possit, vt dictum est. Sed non propter hoc aliquid de potentia receptibilitatis formarum, quæ de ea educi possunt, si simul de ea omnes formæ quæ modo in speciali inueniuntur, per agens sufficiens educerentur. Si vero aliqua particularis materia, puta ignis, vel aeris, a sua forma spoliaretur, manifestum est in ipsa non relinqui tam amplam potentiam ad formas de ea educibiles, sicut inuenitur in materia in sua vniuersalitate: unde nec tot formæ sensibiles, nec tanta quantitas de ea educerentur per quodcumque agens sola, sua potentia transmutata ad actum. Patet ergo quod diuersæ formæ simul in materia recipi possunt, vt sunt quatuor formæ elementares, & diuersæ formæ mixtorum ex amplitudine proportionis materiæ ad suas formas, & non ex aliqua diuersitate præexistente in materia per aliquam quantitatem. Vnde ad susceptionem diuersarum formarum, si est necesse in materia præexistere aliquam diuersitatem partium, & subsequi necesse est, & hoc ideo, quia inductio diuersarum formarum est generatio diuersorum compositorum habentium partes & formas diuersas, vt dictum est. Præcedit tamen in materia necessaria proportio capacitatis, quam scire non possumus, nisi secundum

dum quod videmus in ea simul plures formas, sicut in tota materia, vel vnam tantum, sicut in materia alicuius particularis. Vnde ponere qualemcumque partitionem a parte materiæ, quasi necessariam ad inductionem diuersarum formarū simul, & hæc præexistere, sequitur imaginationem quæ ponit formas dari ab extra, quæ cum in se diuersitatem habeant per suam naturā, sequi videtur materiam diuersitatem partium habere per naturam quantitatatis ad suscipiendas diuersas formas, cum in vna parte recipi non possint. Sed cum formæ non educantur ab extra, sed educantur de potentia materiæ per eius transmutationem, secundum Philosophum, materia autem illud quod est in potentia ad formas substantiales quæ sunt actus eius, impossibile est quacumque partitionem ante formam substantialem in ea ponere, cum inductio formæ sit generatio compositi, cuius solum est habere partes per se, materia autem & forma non habent partes per se, sed tantum per accidens, vnde non diuiditur nisi per accidens ad diuisionem scilicet totius. Ex quo manifestum est, quod præiudicium compositum constitueretur, nulla partibilitas fuit ex parte materiæ, cum hoc non competat sibi nisi per accidens. Ex dictis ergo manifestum est, quod ratio Commentatoris non cogit ponere dimensiones interminatæ necessario præcedere, vel præesse in materia ad inductionem formarum substantialium diuersarum, cum aliud possit esse ratio sufficiens, vt dictum est. Deceptus autem fuit ex consideratione materiæ particularis, ad cuius similitudinem locutus est de tota materia. Videmus enim quod in materia in re particulari habet reperiri duplex totum, scilicet totum essentia, & totum quantitatis, & istud totum nō debetur materiæ nisi per accidens, & similiter est de forma rei particularis. Materia autem secundum totalitatem suæ essentia est in qualibet parte rei, non autem secundum totalitatem quantitatis, & similiter est de forma rei particularis. Tota enim forma ignis secundum totalitatem suæ essentia est in qualibet parte suæ materiæ, cum tota diffinitio ignis cuilibet parti eius conueniat, non autem respiciendo totum quantitatis suæ. Quæ autem ad formas particulares sciendum est, quod anima humana non est quanta secundum se, nec secundum accidens. Per hunc ergo modum opinatus est Auer. ipsam materiam in sua vniuersalitate secundum totum essentia suæ in qualibet re particulari esse, quæ est pars totius ex materia generati, & ideo posuit in ea quantitatem secundum se totam, vt per quantitatem diuersificetur per accidens, & non esse tota totalitate quantitatis in qualibet re particulari, in qua tamen esset tota totalitate essentia. Sed cum de materia non sit loquendum, nisi in ordine ad formam suam secundum Philosophum, manifestum est non esse simile de materia vniuersali, & de materia particulari, sicut non est simile de forma in vniuersali & in particulari. Forma enim in vniuersali est quicquid in materia, vel de materia potentia potest educi. Manifesta est ergo differentia, quia forma particularis tota secundum suam essentiam est in qualibet parte materiæ, & materia similiter sub qualibet parte formæ, vt dictum est. Tota autem forma in vniuersali etiam secundū totalitatem essentia non est in qualibet parte materiæ, alioquin materia quæ est sub forma aeris, esset essentia formæ ignis & omnium aliorum quæ de materia generantur. Vnde necessario propter proportionem materiæ ad formas tota materia in compositum secundum totum essentia suæ non erit sub forma vnius eorum quæ generantur de materia. Hæc ergo totalitas materiæ est ipsa proportio capacitatis suæ essentia ad formas, & non alia qua diuersitas introducta per vllam quantitatem. Sicut enim forma in quadam amplitudine essentia consistit, in qua comprehenditur quicquid de materia educi potest, ita secundum propriam rationem materiæ corruptibilium inuenitur amplitudo capacitatis eius correspondens, vt dictum est. Aliter enim ex materia in qualibet re particulari totum potest generari quod generatur ex tota materia, quod manifeste est tallum esse, cum ex minimo quod potest esse in igne, nulla alia forma educi possit.

Quid sunt dimensiones interminatæ secundum veritatem.

Nunc ergo restat ostendere quomodo possibile sit dimensiones ponere, & quomodo possunt dici interminatæ. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod quidam alio modo & rationabilius eas posuerunt, quam Auerrois. Dixerunt enim, quod forma secundi generis, scilicet corporis adueniens materiæ, dat materiæ quoddam esse incompletum ordinabile ad esse actu

completum, quod aduenit materiæ per vnam aliam formam perfectiorem. Per istam ergo formam incompletam dicunt in re esse tres dimensiones interminatæ, quæ postea terminantur ad aduentum alterius formæ perfectioris. Et pro tanto rationabilius dixerunt isti quam Auer. quia non posuerunt materiam nudam subiectum aliquarum dimensionum, sed compositum ex materia & forma substantiali. Sed isti iterum errauerunt, quia impossibile est ponere plures formas substantiales ordinabiles adueniunt in materia, quia materia est in potentia ad formas, quæ de ea educuntur. Si ergo essent plures formas substantiales ordinabiles adueniunt in materia, forma compleuor aut educeretur de potentia nuda materiæ, aut de potentia totius cōpositi ex materia & tali forma incompleta: sed non educitur de potentia totius compositi ex materia & tali forma, quia sicut dictum est, terminus actionis physice, scilicet generatio, attingit nudam essentiam materiæ. Cum ergo forma quæ est terminus actionis sit tantum illius subiecti, quod attingitur per generationem simpliciter, impossibile est quod talis forma completa educatur de potentia talis compositi ex materia & forma incompleta. Vnde necesse est ponentes plures formas ordinatas adueniunt destruerent generationem simpliciter, & consequenter necesse est ponere omnes formas præter vnā, scilicet primā, esse accidentia. Si autem forma posterior educitur de potentia nuda materiæ: omnis autem forma subsubstantialis solum illam potentiam informat, de qua educitur, ergo formam quā dicunt posteriorem, non erit perfectio talis compositi, sed materia nuda tantummodo, & sic non erit ordo in formis: substantialibus in eadem materia commanentibus, & hoc idem dicitur, 7. meta. Sciendum est ergo, quod omnes dimensiones sunt accidentia quæ sequuntur materiam in ordine ad formam, quam prima materia nata est induere, hæc autem est forma corporis, quia tota materiam necesse est sub forma corporis contineri. Quod non est intelligendum, quod sit vna creata, vel increata forma corporis, qua prima materia primo informatur: quia secundum Cōmentatorem, materia prima primam habilitatem habet ad formas elementares, & postea ad formas mixtorum. Ex quo manifestum est, quod eadem est forma corporis simplicis cum forma elementi & mixti corporis, sed oportet primo quod per has formas constituatur genus corporis, deinde specierum perfectarum. Materia nāque in quidditate sua indiuisibilis est penitus, ablata enim quantitate substantia manet indiuisibilis, vt dicitur. 1. physicorum. Sed ex corporeitate quam sequuntur dimensiones quantitatis in actu, sequitur diuisio materiæ, per quā materia ponitur sub diuersis mixtis, & secundum hoc acquiruntur in ea diuersæ formæ. Ordo enim in situ corporum ostendit nobilitatem eorum, sicut ignis est supra aerem: hæc autem acquisitio formarum non ostendit ordinem temporis, sed naturæ. Patet ergo quod dimensiones interminatæ non trahunt originem a quocumque gradu quem facit forma ignis in igne, sed solum a primo, nihilominus ignis secundum totū est substantium dimensionum, secundum totum etiam mensuratur, & idem necessario inuenitur in formis corporum mixtorum. Sed considerandum est, quod in mixtis corporibus quædam formæ trahunt de potentia materiæ, quædam non, vt hominum animæ quæ diuisionem nullo modo patiuntur, cum non sint dimensio nate nec per se, nec per accidens. Forma enim quæ nullo modo sunt educæ de potentia materiæ, nullo modo diuisionem recipiunt etiam in materia existentes. Vnde animæ humanæ aliter terminant ordinem materiæ ad dimensiones, quam formæ quæ de materia educuntur. Cum enim accidentia inseparabilia oriuntur a principis rei, in ipsa re constituta in actu etunt accidentia vt in subiecto. Si autem forma rei sit educæ de materia ipsa, quam sequuntur dimensiones, ipsa forma erit, non tamen temper, sed vt in pluribus dimensionata & diuisibilis per accidens, sicut est in lapide & in ligno, in quibus dimensiones redeunt temper super formā ipsarum rerum. Si vero forma non sit educæ de materia, non redeunt dimensiones super formam, & ideo anima hominis omnino indiuisibilis est. Patet ergo, quod anima hominis non terminat ordinem materiæ ad formas in acquirendo dimensiones actu nisi altero modo tantum, scilicet constituendo eas in actu, & hoc est in hoc homine, in quo sunt vt accidentia in subiecto. Ordo vero materiæ in acquirendo dimensiones non redeunt super formam, solum terminatur per formam quæ de ea educitur. Nec propter hoc minus potest anima humana, quam alia forma, quia hoc accidit illi formæ in quantum educæ est de materia, quod non est de ratione forme vt forma ē, aliter omnis forma educeretur de materia, quod est falsum. Quicquid enim potest forma imperfectior vt forma est, potest anima humana, & amplius. Quia ergo dimensionalitas formæ potest

tentiam sonat & non actum, possibile est ponere ordinem materiae ad talem formam terminari in potentia, & dimensiones in potentia sequi ordinem materiae ad ipsam formam. Et quia dimensio dicit formam propinquam actui, siue ipsi esse, quod per dimensionem acquiritur, ideo dimensiones sequuntur materiam in ordine ad formam, quae est in maxima propinquitate ad actum, qui est esse. Nec propter hoc erunt diuersae essentiae dimensionum in eadem re, quia unum & idem potest simul esse in actu in uno ordine, & in potentia in alio ordine.

CAP. VII.

Quomodo dimensiones possunt dici interminatae, & quomodo eadem manent in generato & corrupto.

Ex his ergo facile est scire, quomodo dimensiones possunt dici interminatae. Sicut enim essentiae rerum terminantur per sua esse, quae sunt in rebus maxime formalia, antequam vero essentiae dicantur, non considerantur in actu, nec terminatae, sic dimensiones praedictae sunt interminatae antequam dicantur esse in actu, & licet actu sint in homine ut in subiecto in quo habent rationem mensurandi, quod est eis proprium, cum esse actu habent, tamen habent esse in potentia, & non sunt actu in illo ad quod dependet secundum originem, ut in subiecto, & ut redeunt super formas utroque modo antequam ipsum actu fuerit, nec mensurant illud, & quia nihil habet propriam mensuram, quod nondum habet proprium esse. Cum autem corrumpitur homo, succedit forma dans nouum esse, & haec erant forma in ordine ad quam dimensiones ipsae sequebantur, ut ad materiam, uel formam redeunt: unde eadem dimensiones sunt in uiuo & in mortuo per essentiam, quia idem ordo manet in materia & ad eandem formam, sed secundum esse actu non manent nisi in quadam aequalitate, & idem est de aliis accidentibus quae sequuntur missionem elementorum, ut albu & nigrum, quae non remanent in mortuo quo ad ipsam esse actu nisi eorum similitudo quaedam. Essentiae uero huiusmodi accidentium non aliter auferuntur nisi destructa origine ipsa cui immobiler inhaerent, & contrahuntur ad esse actu cum materia qua sequuntur in ordine praedicto ad formam, unde homo est homo, & ideo haec accidentia non migrant derelinquendo suum subiectum, quia quod a subiecto acceperunt in subiecti corruptione non corrumpitur, & ideo respectu esse actu posterioris subiecti a quo etiam ordinem, seu originem habent, inderminatam erant dimensiones in uiuo, terminantur autem cum acquirunt esse actu talis subiecti, ad quod pendunt secundum radicem, unde sunt propria eius mensura etiam homine mortuo. Ex dictis ergo manifestum est, necesse esse ponere essentiam alicuius formae in homine siue esse, per cuius naturam dicitur dimensiones manent praedicto modo, de quo in sequentibus agetur. Manifestum est etiam subiecto eodem manere dimensiones eadem manere, & ipso corrupto redigi in materiam eandem, de qua iterum eadem numero educi non possunt per naturam: unde si per naturam eandem specie educit essentia, non foret apta trahi ad esse actu eisdem animae: si tamen per miraculum educuntur eadem numero, nate erunt ad eandem actum animae recipi. Ex quo patet, quod idem homo numero resurget, & non alius, cum omnia sua principia redeant ad inuicem eadem numero. Anima enim humana simpliciter eadem numero manet post mortem cum plenitudine uirtutum suarum ad perficiendum materiam in omni gradu eodem, quo prius eam perfecit. Etiam materia manet eadem numero, cum ipsa sit incorruptibilis. Eadem etiam dimensiones necesse est manere in materia, licet non nisi in potentia, aliter agens physicum eadem numero produceret, quod falsum est. Manet ergo in potentia materia eadem numero respectu agentis diuini, quia aliter non foret idem numero indiuiduum, cum dimensiones agant ad indiuiduationem, ut supra dictum est: & ideo ex eadem materia & eisdem dimensionibus cum anima eadem resurget idem homo numero, & non alius.

CAP. VIII.

Quomodo in homine sunt plures formae secundum essentiam, sed una tantum secundum esse.

Nunc restat ostendere, quomodo possibile sit essentiam alicuius formae ponere in homine, sic quod ad eam non sequatur esse substantiale: hoc enim supposuimus superius. Ad huius ergo euidenciam considerandum est, quod proprium est substantiae esse simpliciter, unde generatio quae terminatur ad formam, siue esse substantiae, est generatio simpliciter: proprium uero per accidens est esse secundum quid, sicut generatio rei, quae terminatur ad esse rei sub forma accidentali, est generatio secundum quid: esse autem simpliciter est esse absolutum non dependens ab esse alterius sicut ei inhaerens, licet omnia dependant a Deo sicut a causa prima. Sic autem aliquid continet perfectam rationem essendi, secundum quod perfecta ratio essendi reperitur in eo, ut in substantia, ut dicitur 6. meta. Ad istud ergo esse absolutum participandum accedunt partes substantiae, per quod trahuntur ad genus sui totius. Esse uero accidentis dependens est per modum inhaerentis: unde accidentia non trahuntur in genus illius cui inhaerent. Ex quo patet differentia inter esse partis alicuius totius, & esse accidentis. Esse autem alicuius totius absolutum aliquando est proprius effectus Dei, scilicet quando tota res secundum omnia principia sua deducitur ex nihilo ad esse perfectum, sicut fuit in prima productione rerum, in qua causalitas Dei extendebatur usque ad ipsam materiam: quandoque uero esse est effectus creaturae, scilicet quando agens physicum agit ex suppositione subiecti, non producens totum illud quod pertinet ad esse rei, sed formam tantum, transmutando materiam ad talem, uel talem formam. Ad materiam enim actio creaturae non se extendit, ut supra dictum est. In hoc enim conuenit agens diuinum cum agente physico, quia utrumque ad esse absolutum terminat actionem suam, quod est ultimum transmutationis, siue simplicis emanationis, licet in simplici emanatione non sit prius & posterius, nisi secundum intellectum tantum. Cum ergo tale esse absolutum sit terminus utriusque actionis, ut dictum est: materia autem non est esse ut subiecti, quod est esse absolutum, nec etiam formae materialis, cum ipsa non sit habens esse, licet sit quo aliquid est, sicut materia est in quo aliquid est, & neutra actio terminatur ad materiam, uel formam materialem, sed ad esse compositi, cuius est per se & absolute subsistere. De intellectu enim eius est habere esse, quod non est de ratione & intellectu essentiae. In tali enim composito necessario est compositio duplex, suppositi scilicet, & essentiae, quae in re materiali differunt necessario, cum indiuiduum in materialibus multa addat supra naturam speciei, quae essentiam tantum complectitur, & ideo alia est compositio totius rei & sui esse. In rebus uero immaterialibus creatis tamen altera compositio inuenitur, rei scilicet, & esse. In ipsis ergo non est essentia habens esse per aliquid quod realiter asse differat, cum idem sit essentia & res quae significatur, ut habens esse. Ideo essentia in eis est non tamquam principium tantum quo aliquid dicitur esse, sed sicut habens esse absolutum non inhaerens. In substantiis uero compositis & materialibus, in quibus essentia realiter differt a supposito, essentia non habet esse nisi per suppositum, cuius est esse simpliciter & absolutum, unde essentia in eis non est ut habens esse, sed ut reductum ad esse per suppositum aliquod indiuiduum, cuius est habere esse absolutum, ad quod terminatur actio producens. Cum ergo forma materialis sit ad quam non sequitur aliquid suppositum, uel indiuiduum, cuius est habere esse absolutum ad quod terminetur actio producens, ut dictum est, possibile erit ponere formam aliquam substantialem sine esse, sicut possibile est ponere id, quod est principium sine relatione principii, & sine principio. In immaterialibus uero non est hoc inuenire, cum in eis non sit essentia quae non sit suppositum, unde posita essentia in eis necessario ponitur esse, quod est suppositum. Ad constitutionem autem suppositi materialis, siue indiuidui, quantitas terminata requiritur, quae ubicumque fuerit, tale indiuiduum necessario erit, ut supra dictum est. Omnes autem formae elementares terminatas quantitates requirunt, & diuersas ab inuicem: unde ubicumque fuerit forma elementaris, necessario erit suppositum, cuius est habere esse completum, & terminatam quantitatem. Unde formae elementares non possunt in essentia suis simul esse in una re, ut patet in libro de generatione & corruptione. In mixtis autem rebus in quibus forma non educitur de materia quantitate, non sequitur materiam in ordine ad talem formam, licet esse actu per eam in re habeat: ut dictum est, cum quantitas semper respondeat illi principio, uel redeat in principium a quo originem sumpsit. Anima autem hominis non est quantitas nec per se, nec per accidens, ut dictum est, unde non repugnat in tali re ponere essentiam formae a qua dependeat quantitas secundum originem, siue cum esse quod se habeat ad illam formam, ut principium ad principiatum.

tentiam sonat & non actum, possibile est ponere ordinem materiae ad talem formam terminari in potentia, & dimensiones in potentia sequi ordinem materiae ad ipsam formam. Et quia dimensio dicit formam propinquam actui, siue ipsi esse, quod per dimensionem acquiritur, ideo dimensiones sequuntur materiam in ordine ad formam, quae est in maxima propinquitate ad actum, qui est esse. Nec propter hoc erunt diuersae essentiae dimensionum in eadem re, quia unum & idem potest simul esse in actu in uno ordine, & in potentia in alio ordine.

CAP. VII.

Quomodo dimensiones possunt dici interminatae, & quomodo eadem manent in generato & corrupto.

Ex his ergo facile est scire, quomodo dimensiones possunt dici interminatae. Sicut enim essentiae rerum terminantur per sua esse, quae sunt in rebus maxime formalia, antequam vero essentiae dicantur, non considerantur in actu, nec terminatae, sic dimensiones praedictae sunt interminatae antequam dicantur esse in actu, & licet actu sint in homine ut in subiecto in quo habent rationem mensurandi, quod est eis proprium, cum esse actu habent, tamen habent esse in potentia, & non sunt actu in illo ad quod dependet secundum originem, ut in subiecto, & ut redeunt super formas utroque modo antequam ipsum actu fuerit, nec mensurant illud, & quia nihil habet propriam mensuram, quod nondum habet proprium esse. Cum autem corrumpitur homo, succedit forma dans nouum esse, & haec erant forma in ordine ad quam dimensiones ipsae sequebantur, ut ad materiam, uel formam redeunt: unde eadem dimensiones sunt in uiuo & in mortuo per essentiam, quia idem ordo manet in materia & ad eandem formam, sed secundum esse actu non manent nisi in quadam aequalitate, & idem est de aliis accidentibus quae sequuntur missionem elementorum, ut albu & nigrum, quae non remanent in mortuo quo ad ipsam esse actu nisi eorum similitudo quaedam. Essentiae uero huiusmodi accidentium non aliter auferuntur nisi destructa origine ipsa cui immobiler inhaerent, & contrahuntur ad esse actu cum materia qua sequuntur in ordine praedicto ad formam, unde homo est homo, & ideo haec accidentia non migrant derelinquendo suum subiectum, quia quod a subiecto acceperunt in subiecti corruptione non corrumpitur, & ideo respectu esse actu posterioris subiecti a quo etiam ordinem, seu originem habent, inderminatam erant dimensiones in uiuo, terminantur autem cum acquirunt esse actu talis subiecti, ad quod pendunt secundum radicem, unde sunt propria eius mensura etiam homine mortuo. Ex dictis ergo manifestum est, necesse esse ponere essentiam alicuius formae in homine siue esse, per cuius naturam dicitur dimensiones manent praedicto modo, de quo in sequentibus agetur. Manifestum est etiam subiecto eodem manere dimensiones eadem manere, & ipso corrupto redigi in materiam eandem, de qua iterum eadem numero educi non possunt per naturam: unde si per naturam eandem specie educit essentia, non foret apta trahi ad esse actu eisdem animae: si tamen per miraculum educuntur eadem numero, nate erunt ad eandem actum animae recipi. Ex quo patet, quod idem homo numero resurget, & non alius, cum omnia sua principia redeant ad inuicem eadem numero. Anima enim humana simpliciter eadem numero manet post mortem cum plenitudine uirtutum suarum ad perficiendum materiam in omni gradu eodem, quo prius eam perfecit. Etiam materia manet eadem numero, cum ipsa sit incorruptibilis. Eadem etiam dimensiones necesse est manere in materia, licet non nisi in potentia, aliter agens physicum eadem numero produceret, quod falsum est. Manet ergo in potentia materia eadem numero respectu agentis diuini, quia aliter non foret idem numero indiuiduum, cum dimensiones agant ad indiuiduationem, ut supra dictum est: & ideo ex eadem materia & eisdem dimensionibus cum anima eadem resurget idem homo numero, & non alius.

CAP. VIII.

Quomodo in homine sunt plures formae secundum essentiam, sed una tantum secundum esse.

Nunc restat ostendere, quomodo possibile sit essentiam alicuius formae ponere in homine, sic quod ad eam non sequatur esse substantiale: hoc enim supposuimus superius. Ad huius ergo euidenciam considerandum est, quod proprium est substantiae esse simpliciter, unde generatio quae terminatur ad formam, siue esse substantiae, est generatio simpliciter: proprium uero per accidens est esse secundum quid, sicut generatio rei, quae terminatur ad esse rei sub forma accidentali, est generatio secundum quid: esse autem simpliciter est esse absolutum non dependens ab esse alterius sicut ei inhaerens, licet omnia dependant a Deo sicut a causa prima. Sic autem aliquid continet perfectam rationem essendi, secundum quod perfecta ratio essendi reperitur in eo, ut in substantia, ut dicitur 6. meta. Ad istud ergo esse absolutum participandum accedunt partes substantiae, per quod trahuntur ad genus sui totius. Esse uero accidentis dependens est per modum inhaerentis: unde accidentia non trahuntur in genus illius cui inhaerent. Ex quo patet differentia inter esse partis alicuius totius, & esse accidentis. Esse autem alicuius totius absolutum aliquando est proprius effectus Dei, scilicet quando tota res secundum omnia principia sua deducitur ex nihilo ad esse perfectum, sicut fuit in prima productione rerum, in qua causalitas Dei extendebatur usque ad ipsam materiam: quandoque uero esse est effectus creaturae, scilicet quando agens physicum agit ex suppositione subiecti, non producens totum illud quod pertinet ad esse rei, sed formam tantum, transmutando materiam ad talem, uel talem formam. Ad materiam enim actio creaturae non se extendit, ut supra dictum est. In hoc enim conuenit agens diuinum cum agente physico, quia utrumque ad esse absolutum terminat actionem suam, quod est ultimum transmutationis, siue simplicis emanationis, licet in simplici emanatione non sit prius & posterius, nisi secundum intellectum tantum. Cum ergo tale esse absolutum sit terminus utriusque actionis, ut dictum est: materia autem non est esse ut subiecti, quod est esse absolutum, nec etiam formae materialis, cum ipsa non sit habens esse, licet sit quo aliquid est, sicut materia est in quo aliquid est, & neutra actio terminatur ad materiam, uel formam materialem, sed ad esse compositi, cuius est per se & absolute subsistere. De intellectu enim eius est habere esse, quod non est de ratione & intellectu essentiae. In tali enim composito necessario est compositio duplex, suppositi scilicet, & essentiae, quae in re materiali differunt necessario, cum indiuiduum in materialibus multa addat supra naturam speciei, quae essentiam tantum complectitur, & ideo alia est compositio totius rei & sui esse. In rebus uero immaterialibus creatis tamen altera compositio inuenitur, rei scilicet, & esse. In ipsis ergo non est essentia habens esse per aliquid quod realiter asse differat, cum idem sit essentia & res quae significatur, ut habens esse. Ideo essentia in eis est non tamquam principium tantum quo aliquid dicitur esse, sed sicut habens esse absolutum non inhaerens. In substantiis uero compositis & materialibus, in quibus essentia realiter differt a supposito, essentia non habet esse nisi per suppositum, cuius est esse simpliciter & absolutum, unde essentia in eis non est ut habens esse, sed ut reductum ad esse per suppositum aliquod indiuiduum, cuius est habere esse absolutum, ad quod terminatur actio producens. Cum ergo forma materialis sit ad quam non sequitur aliquid suppositum, uel indiuiduum, cuius est habere esse absolutum ad quod terminetur actio producens, ut dictum est, possibile erit ponere formam aliquam substantialem sine esse, sicut possibile est ponere id, quod est principium sine relatione principii, & sine principio. In immaterialibus uero non est hoc inuenire, cum in eis non sit essentia quae non sit suppositum, unde posita essentia in eis necessario ponitur esse, quod est suppositum. Ad constitutionem autem suppositi materialis, siue indiuidui, quantitas terminata requiritur, quae ubicumque fuerit, tale indiuiduum necessario erit, ut supra dictum est. Omnes autem formae elementares terminatas quantitates requirunt, & diuersas ab inuicem: unde ubicumque fuerit forma elementaris, necessario erit suppositum, cuius est habere esse completum, & terminatam quantitatem. Unde formae elementares non possunt in essentia suis simul esse in una re, ut patet in libro de generatione & corruptione. In mixtis autem rebus in quibus forma non educitur de materia quantitate, non sequitur materiam in ordine ad talem formam, licet esse actu per eam in re habeat: ut dictum est, cum quantitas semper respondeat illi principio, uel redeat in principium a quo originem sumpsit. Anima autem hominis non est quantitas nec per se, nec per accidens, ut dictum est, unde non repugnat in tali re ponere essentiam formae a qua dependeat quantitas secundum originem, siue cum esse quod se habeat ad illam formam, ut principium ad principiatum.

principiatum. Unde tali essentiae formae ratio actus non conuenit, sicut nec materiae, cum esse sit actus communis & primus non solum materialium, sed etiam formarum, unde sine esse forma non dicitur actus. Solum enim natura substantialis esse in substantiis impedit duas formas substantiales simul esse in eadem materia, quia esse substantiae est esse simpliciter: unde quod aduenit tali esse, est accidens necessario. Esse etiam substantiae habet se sicut unitas rei, quia unum & ens conuertuntur: unde una res non potest habere duo esse substantialem, nisi amittat unitatem suam, unde in re composita ex substantia & accidente non est unitas nisi secundum quid. Nihil ergo contradictionis sustinebimus, si posuerimus in re aliquas formas, ad quas tamen non sequatur esse simpliciter. Solum enim per naturam ipsius esse simpliciter, quod in substantia reperitur, simpliciter impedit pluralitas formarum substantialium eiusdem rei. Unde certum est, & a Philosophis ostensum, quod impossibile est plura esse substantialem in una re ponere, sed solum forma ad quam esse sequitur, in re ipsa ponitur: aliae uero ei non connumerantur. Quomodo autem hoc intelligi possit, diligenter considerandum est in rerum progressu. Sciendum est igitur, quod materia est in potentia ad omnes formas, quae de ea educi possunt. Unde quanto ad plures earum simul accedit, tanto plus perficitur eius potentia, & ideo in elementis materia est minime perfecta, quia solum unica forma unius elementi perficitur simul: & si quandoque uirtus formae alterius elementi sibi adfir, hoc non est per modum manentis, sed per modum alterantis, sicut patet quando calor ignis agit in aere ad inductionem formae ignis. In corporibus uero mixtis magis perfecta est materia. Ibi enim cum una forma mixti quae dat esse, sunt omnes formae elementorum, uirtute tamen & non in essentia, quia quaelibet illarum requirit debitam quantitatem & terminatam, ut dictum est, unde cum unum sit suppositum mixti, & esse unum una est forma eius. Supposita autem mixta quaedam sunt animata, & praecipue homo cuius forma non procedit ex materia disposita per qualitatem mixti, unde conueniens est, ut in animatis sint essentiae aliquarum formarum sine esse. Hoc enim est propinquissimum in quo animata possunt transcendere simpliciter mixta, scilicet perueniendo suam materiam in acquisitione plurium formarum simul, sicut uidemus quod alio modo sit simplex ex mixtis, & alio modo ex materia prima, in qua nihil est de actu formae educendae antequam fiat, sicut in aere non est aliquid de forma phialae, antequam phiala fiat, & in ligno similiter nihil est de lecto, antequam lecto fiat. Sic enim se habet materia prima ad ea quae ex ea fiunt, sicut se habet argentum ad statuum, & lignum ad lectum, ut dicitur 1. physicorum. In mixto uero manent formae miscibilium secundum uirtutem, secundum Philosophum uirtus autem ad actum pertinet, & ideo in mixto est unde agatur ad generationem alterius miscibilium, secundum quod uirtus unius miscibilium uincit proportionem, in qua saluatur forma mixti, unde corrupto mixto generatur corpus simplex. In hac namque transmutatione sit spoliatio omnium quae erant ipsius mixti, nec aliquid manet nisi materia prima tantum, sed in generatione ipsius mixti non sit spoliatio simplicium usque ad materiam primam, aliter uirtutes simplicium non manerent in mixto, nunc autem manent: unde non est corruptio simpliciter, per quam sit generatio compositi, cum elementa non corrumpuntur penitus, sicut dicitur 1. meteororum: quia eorum est mixtio, quorum est separatio, non enim miscetur nisi ea quae apta sunt per se existere. Idem enim est de materia disposita per aliquam alterationem factam circa ipsam & mixto: tunc enim uirtus formae inducenda est in ea potentia. Unde potentia sua non est iam adeo remota ab actu formae, sicut ante alterationem. Ante namque alterationem ipsa materia erit in potentia remota ab actu: inchoata uero alteratione incipit potentia appropinquare actui, sicut uincente altero miscibilium appropinquatur ad actum simplicis elementis. Cum uero alteratio magis ac magis intenditur, plus & plus ad actum acceditur: unde completa alteratione materia est in actu constituta. Alia igitur est potentia materiae nuda, & nondum alterata a potentia mixti, in qua est uirtus alteratiua: unde haec est propinquior actui quam illa & perfectior, quia magis procedit ad suum actum. Si igitur foret in mixto forma elementis simplicis, quod est impossibile, sicut supra ostensum est, statim uirtus mixti actu foret per se existens. Esse enim est propinquissimum essentiae formae, licet ab inuicem differant in materialibus. Ideo licet propinquior sit potentia materiae in qua sunt miscibilia in mixto actui suo quam potentia materiae nuda, in qua nihil de actu est, alteratione tamen indiget ad hoc quod haec potentia actui suo coniungatur. Unde miscibilia in mixto tunc sunt in potentia maxime appropinquata actui, quando mixtum est in optima sui proportionem: sed tunc maxime elongata sunt ab actu suo in tali genere, non tamen tantum distant,

CAP. IX.

Quomodo impossibile est duo esse substantialia simpliciter esse in eodem composito materiali.

Ex dictis ergo manifestum est triplicem esse potentiae differentiam, in qua aliquid dicitur esse. Prima est potentia materiae, in qua nihil est de illo quod de potentia educitur. Secunda est potentia mixti, uel materiae quae est in alteratione, in qua licet non sit essentia formae inducendae, est tamen uirtus. Tertia est potentia totius, per quam partes sunt in toto, quae est maxime actui proprio propinqua secundum Philosophum. Unde in eis nihil est sicut agens ad proprium actum, sicut est quando harmonia est perfecta necessario erunt essentiae formarum prope sua esse. Hoc autem facilius scietur, si gradus & ordo rerum naturalium diligenter discutiatur. Sciendum igitur, quod communissimus unitatis modus reperitur in rebus materialibus, quae est unitas continuitatis. In omnibus enim rebus materialibus haec unitas reperitur. Primum namque accidens, quod sequitur materiam, est quantitas. Super hanc unitatem reperitur in diuersis rebus unitas suae propriae formae, in quibusdam quidem magis, in quibusdam uero minus perfecte, ut habetur 4. meta. Unitas continuitatis in re reperta, maxime potentialis inuenitur, quia omne continuum est unum actu, & multiplex in potentia, sicut partes lineae non sunt aliqua duo actu, sed unum: ipsa uero linea est duo in potentia, & facta diuisione fit duo actu, sola enim diuisio continui facit esse actu. Unde in diuisione lineae non inducitur aliquid noui in ipsis diuisis, sed eadem essentia lineae quae prius erat actu una, & multiplex in potentia, per diuisionem facta est multa in actu. Est tamen hic similitudo cuiusdam corruptionis, quia actus prior qui erat totius, ablatu est, & potentia ducta est ad actum posteriorem per diuisionem solam. Consimile penitus reperitur in lapide, & in igne, & in omnibus corruptibilibus & generabilibus inanimatis. Forma enim totius in eis per quam habent quandam unitatem suae naturae super unitatem quantitatis secundum totam rationem formae est in quaelibet parte talium rerum: unde facta diuisione manet essentia eiusdem formae in partibus ab inuicem diuersis. Quaelibet enim pars ignis est ignis, & quaelibet pars lapidis est lapis. Est tamen in istis diuisionibus quaedam similitudo corruptionis & generationis, non quod nouae formae per diuisionem talium inducantur, sed quia esse, siue actus prior auferuntur per diuisionem ipsam & potentiam ducitur ad actum proprium. Super haec uero sunt animata imperfecta, ut plantae, & quaedam animalia imperfecta, ut sunt animalia anulosa, & in ipsis idem inuenitur, quia cum auellitur ramus ab arbore, non aduenit noua sententia uegetabilis, sed eadem essentia uegetabilis quae una erat in arbore tota, etiam actu uno simul erat multiplex in potentia, & per diuisionem nouum esse perdit, & actus alius & alius secutus est. Similiter est in animalibus animalibus & hominibus. Opus. S. Tho. Aquin. DD 4 in

in actu & vnum esse, sed multiplex in potentia accidentali: unum de facta diuisione remoto actu priori & unitate actus sunt multiplex in actu, & sic facile est videre quomodo essentia alicuius formae est in potentia accidentali ad esse, quod tamen nondum habet. Et hoc totum contingit propter imperfectionem talium formarum, quia cum sint sub vno actu, simul sunt sub potentia multiplici respectu esse diuersorum, quae acquiruntur eis sine aliqua corruptione in suis essentis, sed sola diuisione. In animalibus vero perfectis, praecipue in homine, forma quae est vna in actu non est multiplex in potentia, vt per diuisionem constituitur eadem essentia formae sub diuersis esse, & sub diuersis actibus, cum anima hominis non diuidatur nec per se, nec per accidens, ut dictum est: unde cum in homine sit vnitas cuiusdam continuitatis, quae manifestior est in carne sua & ossibus quam in aliis membris quae sibi coniunguntur per naturam ipsam continuitatis, necessario erit alia essentia formae in eo quae per solam diuisionem a toto habeat esse actu: hoc enim in omnibus continuis inuenitur. Haec enim est forma respectu cuius quantitas sequitur materiam super ipsam formam rediens, ut supra dictum est. Semper namque forma a qua quantitas secundum originem pendet, est diuisibilis per accidens. Et hoc satis manifestum est, quia cum partes hominis sint in eadem propinquitate ad per se esse, sicut partes aliarum rerum perfectarum, sicut dictum est, ideo nulla noua essentia formae introducit per diuisionem, sed esse nouum acquiritur: forma vero hominis diuidi non potest, ut in ea acquirantur multa noua & diuersa esse: ideo necessario erit in eo alia essentia formae suae ab essentia formae quae per diuisionem solam esse acquiritur. Sed in hoc est differentia inter animalia perfecta & imperfecta, quia imperfectis non erat illa essentia sine esse simpliciter, licet esset sine esse acquisito per diuisionem. In perfectis vero erat sine esse simpliciter sibi debito, quia duo esse substantialia impossibile est simul ponere in una re, ut dictum est. Est etiam alia differentia a parte diuisionis ipsius, quia cum diuidi non possit nisi quod est actu quantum: quantitas autem in homine non est actu per formam respectu cuius sequatur materiam ut rediens super formam, sed per solam animam, a qua est totus actus qui est in homine. In igne vero & lapide quantitas est actu per formam quam ipsa quantitas sequitur in materia, inde est, quod diuisio in homine est in quantitate actu per animam: sed quod efficitur per diuisionem in esse acquisito, non est aliquid de essentia animae secundum aliquid esse, sed est aliquid de essentia formae originalis ipsius quantitatis, cui datur esse actu per diuisionem. In rebus vero imperfectis diuisio est in quanto actu, & hoc per formam ad quam sequitur ipsa quantitas, cui per diuisionem auferitur unum esse actu prius habitum, & acquiruntur duo, vel plura, sub quibus essentia ipsa diuiditur, quae prius erat una, secundum quam erat unum esse in re ante diuisionem. Licet autem esset unum esse ante diuisionem in rebus, nihilominus illa eadem essentia formae erat in potentia aequali ad multa esse simul cum uno esse actu quod habebat, & eius subiectum erat materia una & eadem numero. Et tamen constat quod alium respectum habet materia ad esse actu primum, & alios respectus ad alia esse actu per diuisionem acquisita, quibus tamen respectibus materiae respondebat eadem essentia formae ante ipsa esse actu. Licet enim potentia materiae non differat ab eius essentia secundum quod potentia dicit principium receptiuum, differat tamen secundum quod dicit relationem materiae ad formam, & isto modo possunt esse in materia multi respectus, essentia tamen eius manente una. Sicut ergo materia per unum respectum tantum habet unum esse, cum aliis tamen respectibus multa habet essentiae etiam formae sine esse per diuisionem acquisito respondente, ita sub forma perfecta, cuiusmodi est anima humana, reperitur in materia hominis unum esse tantum, licet in eadem materia sint essentiae aliarum formarum sine esse, quod tamen eis sola diuisione acquiritur. Huius exemplum est reperire in linea & puncto. Protracta enim una linea punctus qui eam terminat, esse habet secundum quod illam lineam terminat, in ipso autem puncto sunt multi & diuersi respectus, secundum quod potest esse terminus multarum linearum, sed per unum respectum impossibile est nisi unam lineam recipi in puncto. Vnde per alias lineas quae in eo recipiuntur simul cum linea prima protracta non acquiritur puncto aliquid esse in earum terminatione, nec illis non protractis minus haberet punctus esse in terminatione primae lineae: per quem modum de materia & eius respectibus imaginari possumus, cum ipsa in sui natura indiuisibilis, & sine partibus sit omnino ut punctus, licet in multis sint dissimilia. Secundum ergo unum respectum eius esse quasi per unam lineam impossibile est sibi inesse nisi unam formam quae det sibi esse, unde cum praedicata substantia accipiuntur quasi in uno respectu, veluti cum ex una parte linea accipitur in puncto, impossibile est ut praedicata contenta in linea praedicamentali substantiae per di-

uersas formas praedicentur de sorte, Sed per unam & eandem. Secundum alios vero respectus quos habet de prope ad esse per se, sine tamen esse potest essentia formae unum recipere. Mirabilis enim est potentia materiae, nec sciri potest nisi cognoscendo ea quae in ea esse habent, scilicet conterendo de formis quae in ea esse habent, ut patet 1. physicorum.

Explicit Opusculum trigessimum secundum S. Tho. Aquin. de natura materiae, siue de dimensionibus interminatis.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM TRIGESIMVM TER-

TIVM, DE MISTIONE ELEMEN-

TORVM, AD MAGISTRVM

PHILIPPVM.

DVBI VM; apud multos esse solet, quomodo elementa sint in misto. Videtur autem quibusdam quod qualitatibus actibus & passibus elementorum ad medium aliquo modo deductis per alterationem formae substantiales elementorum maneat. Si enim non remaneant, videtur esse corruptio quaedam elementorum, & non mistio. Rursum, si forma substantialis corporis misti sit actus materiae non praesuppositis formis simplicium corporum, tunc simplicia corpora elementorum amittent rationem. Est enim elementum ex quo componitur aliquid primo, & est in eo, & est indiuisibile secundum speciem. Sublatis enim formis substantialibus non sic ex simplicibus corporibus corpus mistum componitur, quod in eo remaneant: est autem impossibile sic se habere. Impossibile est enim materiam secundum idem diuersas formas suscipere elementorum. Si igitur in corpore misto formae substantiales elementorum saluentur, oportebit diuersis materiae partibus eas inesse: materiae autem diuersas partes accipere est impossibile nisi praeterea quantitate in materia. Sublata enim quantitate substantia remanet indiuisibilis, ut patet 1. physicorum. Ex materia autem sub quantitate existente, & forma substantiali adueniente corpus physicum constituitur. Diuersae igitur partes materiae formis elementorum subsistentes plurium corporum rationem suscipiunt: multa autem corpora impossibile est simul esse. Non igitur in qualibet parte corporis misti erunt quatuor elementa, & sic non erit vera mistio, sed secundum sensum, sicut accidit in congregatione inuisibilium, siue in sensibilibus corporum propter paruitatem. Amplius, omnis forma substantialis propria requirit dispositionem in materia, sine qua esse non potest: unde alteratio est via ad generationem & corruptionem. Impossibile est autem in idem conuenire propria dispositione quae requiritur ad formam ignis, & quae requiritur ad formam aquae, quia secundum tales dispositiones ignis & aqua sunt contraria: contraria autem impossibile est simul esse in eodem adequate. Impossibile est igitur quod in eadem parte misti sint formae substantiales ignis & aquae. Si igitur mistum fiat remanentibus formis substantialibus simplicium corporum, sequitur quod non sit vera mistio, sed ad sensum solum quasi iuxta se positas partes in sensibilibus propter paruitatem. Quidam autem volentes utraque rationes euitare, in maius inconueniens inciderunt. Vt, n. mistione elementorum ab eorum corruptione distinguerent, dixerunt formas quidem substantiales elementorum remanere in misto aliquo modo: sed ne cogerebantur dicere esse

mistione ad sensum, & non secundum veritatem, posuerunt quod formae elementorum non remanent in misto secundum suum complementum, sed in quoddam medium reducuntur. Dicunt enim quod formae elementorum suscipiunt magis & minus, & habent contrarietatem adinuicem. Sed quia hoc palam repugnat opinioni & dictis Philosophi dicentis in praedicamentis, quod substantiae nihil est contrarium, & quod non suscipit magis & minus, ulterius procedunt & dicunt, quod formae elementorum sunt imperfectissimae, vt pote materiae primae propinquiores: unde sunt mediae inter formas substantiales & accidentales, & sic in quantum accedunt ad naturam formarum accidentalium magis & minus suscipere possunt, licet habeant contrarietatem adinuicem. Haec autem positio multipliciter est improbabilis. Primo, quia esse aliquid medium inter substantiam & accidens est omnino impossibile: esset enim medium inter affirmationem & negationem. Proprium enim accidentis est esse in subiecto, substantiae vero in subiecto non esse: formae autem substantiales sunt quidem in materia, non autem in subiecto. Nam subiectum est hoc aliquid, forma autem substantialis est quae facit subiectum hoc aliquid, non autem praesupponit illud. Item, ridiculum est dicere medium esse inter ea quae non sunt vnius generis, quia medium & extrema oportet eiusdem generis esse, ut probatur in 10. meta. Nihil ergo potest esse medium inter substantiam & accidens. Deinde impossibile est formas substantiales elementorum suscipere magis & minus. Omnis enim forma suscipiens magis & minus est diuisibilis per accidens, in quantum scilicet potest eam subiectum participare magis & minus. Secundum id autem quod est diuisibile per se, vel per accidens contingit esse motum continuum, vt patet in 6. physicorum, est enim loci mutatio, & augmentum, & decrementum secundum locum & quantitatem quae sunt per se diuisibilia: alteratio autem secundum qualitates quae suscipiunt magis & minus, vt calidum & album. Si igitur formae elementorum suscipiunt magis & minus, tam generatio quam corruptio elementorum erit motus continuus, quod est impossibile. Nam motus continuus non est nisi in tribus generibus, scilicet quantitate, qualitate, & vbi, vt probatur in 5. physicorum. Amplius, omnis differentia secundum formam substantialem variat speciem, quod autem suscipit magis & minus differat ab eo quod est minus, & quodammodo est ei contrarium, vt magis album & minus album. Si igitur forma substantialis ignis suscipit magis & minus, magis facta, vel minus facta speciem variabit, nec erit eadem forma, sed alia. Hinc est quod dicit Philosophus in 8. meta. quod sicut in numeris variatur species per additionem & subtractionem, ita in substantijs. Oportet ergo aliquid modum inuenire, quo veritas saluetur mistionis, & elementa non totaliter corrumpantur, sed aliquo modo in misto permaneant. Considerandum est igitur, quae qualitates actiuae & passiuae elementorum sunt adinuicem contrariae, & suscipiunt magis & minus. Ex contrarijs autem qualitatibus suscipientibus magis & minus constitui potest media qualitas, quae vtriusque sapiat extremi naturam, sicut pallidum inter album & nigrum, & tepidum inter calidum & frigidum. Sic igitur remissis excellentijs qualitatibus elementarium constituitur ex eis quaedam qualitas media, quae est propria qualitas corporis misti differens tamen in diuersis secundum diuersam mistionis proportionem.

A Et haec quidem qualitas est propria dispositio ad formam corporis misti, sicut qualitas simplex ad formam corporis simplicis. Sicut igitur extrema inueniuntur in medio, quod participat vtriusque; naturam, sic qualitates simplicium corporum inueniuntur in propria qualitate corporis misti. Qualitas autem corporis simplicis est quidem aliud a forma substantiali ipsius, agit tamen in virtute formae substantialis: alioquin calor calefaceret tantum, non autem per eius uirtutem forma substantialis educeretur in actu, cum nihil agat extra suam speciem. Sic igitur uirtutes formarum substantialium simplicium corporum saluantur in corporibus mistis. Sunt igitur formae elementorum in mistis non actu, sed virtute: & hoc est quod dicit Philosophus in 1. de generatione. Non igitur manent elementa in misto actu, vt corpus & album, nec corrumpuntur, nec alteratur ambo, nec alterum, saluatur enim uirtus eorum.

Explicit opusculum Trigessimum tertium, beati Tho. de Aquin. de mistione elementorum.

EIVSDEM DOCTORIS

OPVSCVLVM TRIGESIMVM

QVARTVM DE OCCVLTIS

OPERIBVS NATVRAE AD

QVENDAM MILITEM.

VONIAM in quibusdam naturalibus corporibus quaedam naturales actiones apparent, quarum principia maxime apprehendi non possunt, requisivit a me vestra dilectio, vt quid super his mihi videatur, transcriberem. Videmus siquidem quod corpus elementorum in se dominantium motus sequitur, puta quod lapis mouetur ad medium secundum proprietatem terrae dominantis in eo. Metalla etiam secundum proprietatem aquae habent frigidandi uirtutem. Quaecunque igitur actiones & motus elementorum corporum sunt secundum proprietatem & uirtutem elementorum, ex quibus talia corpora componuntur: tales autem actiones & motus habent manifestam originem, de qua nulla emergit dubitatio. Sunt autem quaedam operationes talium corporum, quae uirtutibus elementorum caulari non possunt, puta quod magnes attrahit ferrum, & quod quaedam medicinae quosdam determinatos humores purgant, & determinatis corporis partibus. Oportet igitur tales actiones in altiora principia reducere. Est autem considerandum, quod aliquod agens inferius secundum superioris agentis uirtutem dupliciter agit, vel mouetur. Vno modo, in quantum actio procedit ab eo secundum formam, vel uirtutem sibi impressam a superiori agente, sicut luna illuminata per lumen a sole receptum. Alio modo, agit per solam uirtutem superioris agentis nulla forma recepta ad agendum, sed per solum motum a superiori agente mouetur, sicut carpentator utitur terra ad secundum. Quae quidem sectio est principaliter actio artificis, secundario uero ferrari in quantum ab artifice mouetur non quod talis actio sequatur aliquam formam, vel uirtutem quae in ferrari remaneat post motionem artificis. Si qua enim elementaria corpora a superioribus agentibus aliquas actiones, vel motus participant, oportet altero dictorum modorum hoc esse, scilicet quod tales actiones consequantur aliquas

aliquas formas, vel virtutes impressas corporibus elementatis a superioribus agentibus, vel quod tales actiones consequantur solam motionem elementorum corporum a dictis agentibus. Superiora autem agentia, quae naturam elementorum & elementorum excedunt sunt non solum corpora caelestia, sed etiam superiores substantiae separatae. Ex utrisque autem aliquae actiones, vel motus in corporibus inferioribus inveniuntur, quae non procedunt ab aliqua forma inferioribus corporibus impressa, sed solum ex superiorum agentium motione. Aqua enim maris fluens & refluxus talem motum sortitur praeter proprietatem elementis ex virtute lunae, non per aliquam formam sibi impressam, sed ex lunae motione, quae scilicet aqua mouetur a luna. Apparent etiam quarundam nigromanticarum imaginum quidam effectus, qui procedunt non ab aliquibus formis quas susceperint dictae imagines, sed a daemonum actione qui in dictis imaginibus operantur: quod quidem quandoque contingere credimus operatione diuina, vel bonorum angelorum. Quod enim ad vim bram Petri Apostoli sanantur infirmi, vel ad tactum reliquiarum alicuius sancti aliqua aegritudo pellatur, non fit per aliquam formam his corporibus inditam, sed solum per operationem diuinam, quae his corporibus virtutem ad tales effectus. Patet autem non omnes operationes corporum elementorum occultas operationes habentium esse tales. Primo quidem, quia dictae operationes quae non consequuntur aliquam formam impressam, non inveniuntur communiter in omnibus quae sunt eiusdem speciei. Non enim omnes, nec omnes reliquiae sanctorum tangendo sanantur, sed aliquorum, & aliquando: nec omnes imagines huiusmodi habent effectus, nec omnis aqua fluit & refluxus secundum motum lunae. Quaedam vero operationes occultae in quibusdam inveniuntur corporibus, quae similiter inveniuntur in omnibus quae sunt eiusdem speciei, sicut omnis magnes attrahit ferrum: unde relinquuntur tales operationes consequi aliquod intrinsecum principium commune habentibus hac speciem. Deinde operationes de quibus supra dictum est, non semper ex huiusmodi habitibus procedunt: cuius euidentis signum est, quod non proueniunt ex aliqua virtute indita & permanente, sed solo motu alicuius superioris agentis, sicut terra non semper secatur lignum sibi coniunctum, sed solum quando ad hunc effectum ab artifice mouetur. Quaedam vero operationes occultae sunt corporum inferiorum, quae quodcumque adhibentur suis passivis, similes effectus producunt, sicut reubarbarum semper purgat determinatum humorem: unde relinquuntur talem actionem prouenire ex aliqua virtute indita & permanente in tali corpore. Restat autem considerare, quod sit istud principium intrinsecum permanens a quo tales operationes procedunt. Patet autem hoc principium potentiam quandam esse. Potentia enim dicimus principium intrinsecum quo agens agit, vel patiens patitur, quae quidem potentia secundum quod refertur ad vltimum in quo aliquid potest, accipit nomen & rationem virtutis. Talis autem virtus quae est talium actionum, vel passionum principium, maxime ostenditur ex forma rei specifica deriuari. Omne enim accidens, quod est alicuius speciei proprium, deriuatur ex principiis essentialibus illius speciei. Et inde est quod ad demonstrandum proprias passiones de suis subiectis, accipimus pro causa definitionem designantem essentialia principia rei. Est autem essentialis & quidditatis principium forma in determinata materia existens. Oportet igitur tales virtutes

procedere a formis talium rerum secundum quod in propriis materijs existunt. Deinde cum natura rei dicatur forma, vel materia, scilicet, si qua virtus rei ab his non deriuatur, non erit tali rei naturalis virtus, & per consequens nec actio, vel passio a tali virtute procedens erit naturalis: tales autem actiones quae sunt praeter naturam non sunt diurnae, sicut quod aqua calefacta calefacit. Actiones autem occultae de quibus nunc loquimur, eodem modo se habent semper, vel ut frequenter. Relinquuntur ergo virtutes quae sunt harum actionum principia, essentialis esse, & a forma procedere secundum quod in tali materia existit. Formarum autem substantialium Platonici quidem principium attribuebant in substantijs separatis, quas species, vel ideas vocabant, quarum imagines dicebant esse formas naturales materiae impressas: sed hoc principium non potest sufficere. Primo quidem, quia oportet faciens simile esse facti: id autem quod fit in rebus naturalibus non est forma, sed compositum ex materia & forma, ad hoc enim aliquid fit, ut sit. Proprie autem esse dicitur compositum subsistens: forma autem dicitur esse, ut quo aliquid est. Non igitur forma proprie est id quod fit, sed compositum. Id igitur quod facit res naturales esse, non est forma tantum, sed compositum. Deinde formas absque materia existentes oportet immobiles esse, quia motus est actus existentis in potentia, quod prima materia conuenit, unde oportet quod semper eodem modo se habeant. A causa autem eodem modo se habente procedunt formae eodem modo se habentes: quod quidem in formis inferiorum corporum non apparet propter generationem & corruptionem talium corporum. Relinquuntur igitur quae principia formarum talium corporum corruptibilium sunt corpora caelestia, quae diuersimode se habentia secundum accessum & recessum, generationem & corruptionem causant in his inferioribus. Procedunt tamen tales formae a substantijs separatis ut a primis principijs, quae mediante virtute & motu corporum caelestium imprimunt formas apud se intellectas in materiam corporalem. Et quia actiones & virtutes corporum naturalium ex formis specificis causari ostendimus, consequens est quod vltius reducuntur, sicut in altiora principia, in corpora caelestia, vel in virtute caelestium corporum, & adhuc vltius in substantias separatas intellectuales: utrumque autem horum principiorum vestigium quoddam apparet in ipsis naturalium rerum operationibus. Nam quod talia natura opera fiant cum quadam transmutatione, & secundum certum cuiusdam temporis spatium prouenit ex corpore caelesti, per cuius motum temporis mensura diffinitur: sed a substantijs separatis intellectualibus inuenitur in naturae operationibus, quod determinatis vijs ad determinatos fines rerum ordine & congruentissimo modo procedunt, sicut & ea quae sunt ab arte, ita quod totum opus naturae videtur opus esse cuiusdam sapientis, propter quod natura dicitur sagaciter operari. Opus autem sapientis oportet esse ordinatum. Hoc enim proprie ad sapientem dicimus pertinere, ut omnia congruo ordine disponat. Quia igitur foris inferiorum corporum proueniunt ex sapientia substantiae separatae mediante virtute & motu corporum caelestium, oportet in his formis inferiorum corporum, quaedam ordinem inueniri, ita scilicet, quod quaedam sint imperfectiores & materiae propinquiores, quaedam autem perfectiores & proximiores superioribus agentibus. Imperfectissimae vero formae, & maxime materiae propinquae, sunt formae elementorum

torum, ex quibus inferiora corpora componuntur materialiter: quae quidem tanto sunt mobilia, quanto a contrarietate elementorum magis recedunt, ad quam aequalitatem mixtionis accedunt, propter quam quodammodo assimilantur corporibus caelestibus, quae sunt ab omni contrarietate aliena. Illud autem quod est ex contrarijs compositum, neutrum est actu contrarium, sed potentia tantum. Et ideo quanto talia corpora ad maiorem aequalitatem mixtionis accedunt, tanto nobiliorem formam sortiuntur a Deo, quale est corpus humanum, quod est temperatissima mixtionis, ut probat bonitas tactus in hominibus, nobilissimam formam habet, scilicet animam rationalem, virtutes autem & actiones oportet formis proportionari a quibus procedunt: & inde est quod formas elementorum quae sunt maxime materiales, consequuntur qualitates actiuae & passivae, puta, calidum, frigidum, humidum, siccum, & alia similia quae pertinent ad materiae dispositionem. Formae vero mixtorum, scilicet inanimatorum corporum, puta, lapidum, metallorum, mineralium, propter virtutes & actiones quas ab elementis participant ex quibus componuntur quasdam alias virtutes & actiones nobiliores habent consequentes formas eorum specificas, puta, quod aurum laetificat cor, saphyrus sanguinem constringit, & sic semper ascendendo quanto formae specificae sunt nobiliores, tanto virtutes & operationes ex eis procedentes excellentiores existunt in tantum quod nobilissima forma, quae est anima rationalis, habet virtutem & operationem intellectualem, quae non solum transcendunt virtutem & actionem elementorum, sed etiam omnem virtutem & actionem corporalem. Ex extremis autem formis oportet de medijs iudicium sentire. Sicut enim virtus calefaciendi & infrigidandi est in igne & aqua consequens proprias eorum formas, & virtus & actio intellectualis in homine consequens animam rationalem: ita omnes virtutes & actiones mediorum corporum transcendentes virtutes elementorum consequuntur eorum proprias formas, & reducuntur sicut in altiora principia in virtutes corporum caelestium, & adhuc altius in substantias separatas. Ex talibus enim principijs formae inferiorum corporum deriuantur excepta sola rationali anima, quae ita ab immateriali causa procedit, scilicet a Deo, quod nullo modo causetur ex virtute corporum caelestium, alioquin non posset habere virtutem & operationem intellectualem a corpore penitus absolutam. Quia igitur tales virtutes & operationes a forma specifica deriuantur, quae est communis omnibus indiuiduis eiusdem speciei, non est possibile quod aliquod indiuiduum alicuius speciei aliquam talem virtutem, vel actionem obtineat, praeter alia in diuina eiusdem speciei, ex hoc. scilicet quod est sub determinato situ corporum caelestium generatum. Possibile tamen est quod in vno indiuiduo eiusdem speciei virtus & operatio consequens speciem remissius, vel intentius inueniatur secundum diuersam dispositionem materiae, & diuersum situm corporum caelestium in generatione huius, vel illius indiuidui. Ex hoc autem vltius patet, quod formae artificiales sunt accidentia quaedam, quae non consequuntur speciem. Non enim potest esse quod aliquod artificiatum aliquam operationem & virtutem a corpore caelesti in sua operatione participet, vel sortiatur ad producendum ex virtute indita aliquos effectus naturales transcendentes elementorum virtutes. Tales autem virtutes si quae essent in artificiatis, ex caelestibus corporibus nullam formam consequerentur, cum forma artificis aliud nihil sit quam ordo, compositio, & figura, ex quibus

dire non possunt tales virtutes & actiones: unde patet quod si quas tales virtutes artificiatas perficiant, puta, quod ad aliquam sculpturam moriantur serpentes, aut immobilentur animalia, vel laedantur, non procedit hoc ab aliqua virtute indita & permanenti, sed ex virtute agentis extrinseci, quod virtutem talibus sicut instrumentis ad suum effectum. Nec potest dici quod tales actiones proueniant ex virtute corporum caelestium, quia naturaliter agunt in ista inferiora, & ex eo quod aliquod corpus sic, vel sic figuretur, nulla idoneitate maiorem, vel minorem habet ad recipiendum impressionem naturalis agentis. Unde non est possibile quod imagines, vel sculpturae quae fiunt ad aliquos effectus singulares producendos, efficaciam habeant ex corporibus caelestibus, licet sub certis constellationibus fieri videantur, sed solum ab aliquibus superioribus agentibus, qui per imagines & sculpturas operantur. Sicut autem imagines ex materia naturali fiunt, sed formam sortiuntur ex arte: ita & verba humana materia quidem habent naturalem. scilicet sonos ab hominis ore prolato, sed signationem quasi formam habent ab intellectu (suas conceptiones per tales sonos exprimit). Unde pari ratione nec verba humana habent efficaciam ad aliquam immutationem corporis naturalis ex virtute alicuius causae naturalis, sed solum ex aliqua spiritali substantia. Haec enim actiones quae per talia verba fiunt, vel per quas cunctae imagines, vel sculpturas, vel quaeuis talia, non sunt naturales, utpote non procedentes a virtute intrinseca, sed tantum extrinseca, sed sunt ad superstitionem pertinentes. Actiones vero quas supra diximus consequi formas corporum, sunt naturales, utpote ex principijs intrinsecis procedentes. Et haec de operationibus & actionibus occultis ad praesens dicta sufficiant.

Explicit opusculum trigessimum quartum S. Thomae Aquinatis, de occultis operationibus naturae.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM XXXV. DE MOTV
CORDIS, AD MAGISTRVM
PHILIPPVM.

VIA omne quod mouetur, necesse est habere motorem, dubitabile videtur quid moueat cor, & qualis sit eius motus: non enim videtur eius motus esse ab anima. Ab anima enim nutritiua non mouetur, quia animae nutritiuae operationes sunt generare, alimento uti, & augmentatio & diminutio, quorum nullum motus cordis esse videtur: haec etiam anima plantis inest. Motus autem cordis animalium proprius est. Nec etiam animae sensitivae motus esse videtur, nec intellectivae, quia intellectus & sensus non mouent nisi mediante appetitu: motus autem cordis inuoluntarius est. Sed nec naturalis esse videtur, cum sit ad contrarias partes. Componitur enim ex pulsu & tractu: motus autem naturalis ad unam partem est, ut ignis mouetur tantum sursum, & terra deorsum. Dicere autem motum cordis esse uiolentum, est omnino extrarationem. Manifeste enim hoc motu subtracto, subtrahitur, siue moritur animal, cum tamen nullum uiolentum conferuet naturam. Videtur autem hic motus maxime naturalis esse cum uita animalis, & hic motus se inseparabiliter consequatur. Dicunt autem quidam hunc motum naturalem esse non ab aliqua particulari natura

tura animalis intrinseca, sed ab aliqua natura vniuersali, vel ab intelligentia: sed hoc ridiculum est. In omnibus enim rebus naturalibus propriae passiones alicui generis, vel speciei aliquod principium intrinsecum consequuntur. Naturalia .n. sunt quorum principium motus in ipsis est: nihil autem proprium magis est animalibus, quam motus cordis, quo cessante perit eorum vita. sequitur igitur inesse ipsis animalibus aliquod principium talis motus. Adhuc, si aliqui motus in corporibus inferioribus ex natura vniuersali causentur, non semper eis adsunt, sicut in fluxu & refluxu maris patet, qui sequuntur motum lunae, & secundum ipsam variatur. motus autem cordis semper adest animali. non est ergo a causa separata tantum, sed ab aliquo intrinseco principio. Dicunt autem alij principium huius motus in animali esse calorem, qui per spiritum generatus mouet cor: sed hoc irrationabile est. Illud enim quod est in aliqua re principalius, oportet esse causam: principalius autem in animali videtur esse motus cordis & magis contemporaneum vite, quam quaeuis alteratio secundum calorem. non ergo alteratio secundum calorem est causa motus cordis, sed potius e contra, motus cordis est causa talis alterationis: unde Philosophus in li. de motu animalium dicit, Oportet quod futurum est mouere non alteratione tale esse. Item animal perfectum, quod est mouens seipsum, maxime accedit ad similitudinem totius vniuersi. Vnde & homo qui est perfectissimus animalium, dicitur a quibusdam minor mundus. In vniuerso autem primus motus est motus localis, qui est causa alterationis, & aliorum motuum, vnde & in animali magis videtur motus localis esse alterationis principium, quam e contra: vnde & Philosophus in 8. phylcorum hanc similitudinem sequens dicit, quod motus est vt vita quaedam natura existentibus omnibus. Adhuc, quod est per se, prius est eo quod est per accidens: primus autem motus animalis, est motus cordis, calor autem non mouet localiter nisi per accidens. Per se enim caloris est alterare, per accidens autem mouere secundum locum. Ridiculum igitur est dicere, quod calor sit principium motus cordis, sed oportet ei assignare causam quae per se possit esse principium motus localis. Principium ergo huius considerationis hinc oportet accipere, quod sicut Philosophus dicit in octauo phylcor. Quorumcumque principium motus in seipsis est, hoc natura dicimus moueri, vnde animal quidem totum natura seipsum mouet, corpus autem eius contingit & natura, & extra naturam moueri: differt enim secundum qualem motum quod mouetur eveniat, & ex quali elemento constet. Cum enim animal mouetur deorsum, est quidem motus naturalis & toti animali, & corpori, eo quod in corpore animalis elementum graue praedominatur, cuius natura est moueri deorsum. Cum autem animal mouetur sursum, est quidem motus naturalis animalis, quia est a principio eius intrinseco, quod est anima, non tamen est naturalis corpori graui, vnde & magis fatigatur animal in hoc motu. Motus autem secundum locum in animalibus causatur appetitu, & apprehensione sensitua, vel intellectua, vt Philosophus docet in 3. de anima. In alijs igitur animalibus totus processus motus naturalis est: non enim agunt a proposito, sed a natura. Naturaliter enim hirudo facit nidum, & aranea telam. Solius autem hominis est a proposito operari, & non a natura, sed tamen cuiuslibet operationis suae principium naturale est. Licet enim conclusiones scientia-

rum speculatiuarum & practicarum non naturaliter sciat, sed ratiocinando inueniat, prima tamen principia indemonstrabilia sunt ei naturaliter nota, ex quibus ad alia scienda procedat. Similiter ex parte appetitus appetere vltimum finem, qui est felicitas est homini naturale, & fugere miseriam: sed appetere alia non est ei naturale, sed ex appetitu vltimi finis procedit in appetitum aliorum. Sic enim est finis in appetibilibus, sicut principium indemonstrabile in intellectua libus, vt dicitur. 2. phy. Sic ergo cum motus omnium aliorum membrorum ex motu cordis causetur, vt probat Philosophus in li. de motu animalium, motus quidem alij possunt esse voluntarij, sed primus motus qui est cordis est naturalis. Oportet autem considerare, quod motus sursum est naturalis igni, eo quod consequitur formam eius: unde & generans, quod dat formam, est per se mouens secundum locum. Sicut autem formam elementi consequitur aliquis motus naturalis, sic nihil prohibet alias formas sequi alios motus naturales. Videmus enim quod ferrum naturaliter mouetur ad magnetem, qui tamen motus non est ei naturalis secundum rationem grauis & leuis, sed secundum quod habet talem formam. Sic igitur & animal in quantum habet talem formam quae est anima, nihil prohibet habere aliquem motum naturalem, & mouens hunc motum est quod dat formam. Dico autem motum naturalem animalis eum qui est cordis, quia vt Philosophus dicit in li. de motu animalium, existimandum est conitare animal quemadmodum ciuitatem bene ac legitime rectam. In ciuitate enim quae do semel stabilitus fuerit ordo, nihil est opus separato monarcho, quem oporteat adesse ad singula eorum quae fiunt, sed quilibet facit quae ipsius sunt, vt ordinatum est, & fit hoc potest hoc propter consuetudinem. In animalibus autem idem hoc per naturam fit, & quia natum est vnumquodque sic constantem facere proprium opus, vt nihil opus sit in vnoquoque esse animam, scilicet in quantum est principium motus, sed in quodam principio cordis existente alia quidem viuere, eo quod apta nata sunt facere proprium opus propter naturam. Sic igitur motus cordis est naturalis quasi consequens animam, in quantum est forma talis corporis, & principaliter cordis. Et forte secundum hunc intellectum dixerunt quidam motum cordis esse ab intelligentia, in quantum posuerunt animam ab intelligentia esse, sicut Philosophus dicit in 8. phylcor. motum grauium & leuium esse a generate, in quantum dat formam, quae est motus principium. Omnis autem proprietates & motus consequitur aliquam formam secundum conditionem ipsius, sicut formam nobilissimi elementi, puta ignis, consequitur motus ad locum nobilissimum, qui est sursum. Forma autem nobilissima in inferioribus est anima quae maxime accedit ad similitudinem principii motus caeli: unde & motus ipsam consequens simillimus est motui caeli, sicut enim est motus cordis in animali, sicut motus caeli in mundo: sed tamen oportet motum cordis a motu caeli deficere licet principiatum deficit a principio. Est autem motus caeli circularis & continuus, & hoc ei competit in quantum est principium omnium motuum mundi. Accessu enim & recessu corpus caeleste imponit rebus principium & finem efficiendi, & sua continuitate conseruat ordinem in motibus, qui non sunt semper. Motus autem cordis principium est omnium motuum qui sunt in animalibus, unde Philosophus in 3. de partibus animalium dicit, quod motus

delectabilium & tristium, & totaliter omnes sensus hinc incipientes videntur, scilicet in corde, & ad hoc terminari. Vnde ad hoc quod cor esset principium & finis omnium motuum qui sunt in animali, habuit quendam motum non circularem, sed similem circulari, compositum scilicet ex tractu & pulsu. Vnde Philosophus dicit in 3. de anima, quod mouens organice est vbi est principium & finis idem. Omnia autem pulsu & tractu mouentur, propter quod oportet sicut in circulo manere aliquid, & nunc incipere motum. Est etiam iste motus continuus durante vita animalis, nisi in quantum necesse est interciedere morulam mediam inter pulsum & tractum, eo quod deficiat a motu circulari. Per hoc ergo de facili soluuntur quae in contrarium obijci possunt. Neque enim dicimus motum cordis esse cordi naturalem in quantum est graue, vel leue, & in quantum est animatum tali anima: & duo motus qui videntur contrarij sunt quasi partes vnius motus compositi ex vtroque, in quantum deficit a simplicitate motus circularis, quem tamen imitatur in quantum est ab eodem in idem, & sic non est inconueniens si quodammodo sit ad diuersas partes, quia & motus circularis aliquatenus sic est. Nec etiam oportet, quod causetur ex apprehensione & appetitu, licet sit ab anima sensitua. Non enim causatur ab anima sensitua per operationem suam, sed in quantum est forma & natura talis corporis. Motus autem progressiuus animalis causatur per operationem sensus & appetitus: & propter hoc medici distinguunt operationes vitales ab operationibus animalibus, & dicunt quod cessantibus animalibus remanent vitales, vitales appellantes quae motum cordis concomitantur, quibus cessantibus cessat vita, & hoc rationabiliter. Viuere enim viuentibus est esse, vt dicitur. 2. de anima: esse autem cuique est a propria forma. Hoc autem differt inter principium motus caeli & animam, quia illud principium non mouetur per se, neque per accidens: anima autem sensitua licet non mouetur per se, mouetur tamen per accidens, unde proueniunt in ipsa diuersae apprehensiones & affectiones. Vnde motus caeli semper est vniformis, motus autem cordis variatur secundum diuersas affectiones & apprehensiones animae. Non enim affectiones animae causantur ab alterationibus cordis, sed potius causant eas, vnde in passionibus animae, puta in ira, formale est, quod est ex parte affectionis, scilicet quod sit appetitus vindictae: materiale autem quod pertinet ad motum cordis, puta, quod sit accensio sanguinis circa cor. Non autem in rebus naturalibus forma est propter materiam, sed econtra, vt patet. 3. phy. sed in materia est dispositio ad formam. Non ergo propter hoc aliquis vindictam appetit, quia sanguis circa cor accendatur, sed ex hoc aliquis est ad iram dispositus: irascitur autem ex appetitu vindictae. Licet autem aliqua variatio accidat in motu cordis ex apprehensione diuersa, & affectione, non tamen illa variatio motus est voluntaria, sed inuoluntaria, quia non fit per imperium voluntatis. Dicit enim Philosophus in li. de causa motus animalium, quod multotiens apparente aliquo, non tamen iubente intellectu, mouetur cor, & pudenda, & huius causam assignat: quia necesse est alterari alteratione naturali animalia, alteratis autem partibus, hoc quidem augetur, hoc autem decrementum pati, vt iam mouetur & permutetur natis haberi permutationibus inuicem. Causae autem motuum animalis caliditas & frigiditas, quae de foris & intus existentes naturales & pra-

ter rationem vtrique facti motus dictarum partium, id est, cordis & pudendi alteratione incidente fiunt. Intellectus enim & phantasia passionem efferunt, vt concupiscentiae, irae, & huiusmodi, ex quibus cor calefcit, vel infrigidat, & haec de motu cordis dicta sufficiant.

Explicit opusculum trigesimum quintum beati Thomae Aquinatis, de motu cordis.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM TRIGESIMVM-
SEXTVM DE INSTANTIBVS.

CAP. I.

Quid sit tempus, & qualiter tempus in istis inferioribus participatur, & quae sit angelorum & eorum operationum mensura.

VONTIAM omnem durationem concomitatur instans, ideo ad naturam durationis aperiendam, de natura instantis oportet aliquid dicere. Horum enim alterius notitia ad alterius cognitionem valet: & quia composita sunt nobis notiora simplicibus, & diuisibilia indiuisibilibus, ideo a temporis notitia incipiendum est, vt per ipsum ad instantis cognitionem, & inde ad diuersarum durationum notitiam facilius possit perueniri. Sciendum est ergo primo, quod tempus dicitur. 4. phy. numerus motus. Licet enim nihil sentiamus per aliquem sensum exteriori nisi aliquo motu facto circa corpus, tamen sola cogitatione successione potest anima prius & posterius percipere ipsa successione: & ita necessario in successione apprehendit anima duo, vel tria, vel plura, & iste numerus apprehensus in successione est tempus. Sed hoc dubitationem habet. Cum enim tempus sequatur motum primi mobilis vt eius propria mensura, actio autem animae primo mobili non subiaceat, cum non perficiatur organo corporali, sola enim corpora primo corpori, & eius motui subiacent, videtur secundum actionem animae tempus non posse percipi, nisi aliqua transmutatio circa corpus contingat. Ad huius ergo euidentiam considerandum est, quod est vnus primus motus, qui est causa omnium motus secundi: & ideo quaecunque transmutationes sunt circa ista corpora inferiora, fiunt ab illa prima transmutatione. In actionibus autem animae, licet non sit transmutatio ex parte ipsius animae, tamen transmutatio ex parte phantasmatum, per quorum naturam in cogitationibus animae est continuum, & tempus, sicut dicitur in 3. lib. de anima: & ideo anima in suis cogitationibus percipit successionem continuam, & apprehendit prius & posterius in ea, & in hoc consistit ratio temporis. Tempus enim est numerus prioris & posterioris in motu, & ab unitate primi motus habet tempus unitatem. Comparatur enim tempus ad primum motum non solum vt mensura ad mensuratum, sed etiam vt accidens ad subiectum. Impossibile est autem in vno subiecto esse plura accidentia eiusdem speciei, sicut in vna parte superficiei non possunt simul esse duae albedines. Motus autem primus est vnus & vniformis, vnde tempus oportet esse vnum. Ad alias autem transmutationes comparatur tempus solum vt mensura: vnum .n. potest esse mensura plurium, vt vna virga plurium partium,

norum: & ideo tempus non multiplicatur ad multiplicationem inferiorum transmutationum, sed manet vnum ipsis multiplicatis. Ex quibus patet, quod in substantijs separatis, quæ non intelligunt cum continuo & phantasmate non est tempus, in cuius definitione cadit motus, qui est subiectum temporis, a quo tempus habet: & sit continuū. In definitione. n. temporis ponitur numerus vt formale & vt genus, & motus ponitur oblique vt eius subiectum & loco differentie: semper enim cum accidentia in abstracto definiuntur, ponitur subiectum loco differentie, sicut simitas dicitur nisi curuitas. Secundo namque loco debet semper differentia in definitione poni, & inde est quod tempus non est absolute numerus sicut duo, vel tria, sed est numerus applicatus rebus, sicut duæ ulnæ panis, & hmoi. In substantijs autem separatis non est subiectum temporis sic dicti: vnde mensura actionis in eis non habet aliquam continuationem a materia, nec ab aliquo exteriori. Sed quia non potest ab eis apprehendi simul nisi vnum, oportet quod in apprehensione plurium cadat successio prioris & posterioris, sed totum hoc est discretum, & non continuum: & tempus est in actionibus earum secundum similitudinem eius quod est formale in eo, non autem secundum eius materiale, a quo habet esse continuum: ideo tempus quo mensuratur successio in actionibus angelorum, est ex indiuisibilibus, sicut numerus componitur ex vnitatibus quæ sunt indiuisibilia quedam. Illa autem indiuisibilia non pertinent ad genus quantitatis, sicut vnitates pertinent, & hoc de facili cognoscitur si natura nostri temporis consideretur. Sciendum est ergo quod cum ratio mensuræ primo inueniatur in quantitate discreta, & per eius naturam in continua, nihil poterit habere rationem mensuræ in quantitate continua nisi ex adiunctione quantitatis discretæ: & ideo tempus, quod est mensura motus, a quo habet continuitatem, sicut a subiecto formaliter est numerus, & per hoc est mensura, quamuis esse habeat per motum, sicut accidens a suo subiecto. Si ergo tempus nostrum consideretur formaliter, est numerus, siue etiam quantitas discreta, sed ratione sui subiecti est quantitas continua, vnde tempus non est numerus absolutus, sed applicatus rebus. Quantitas autem discreta habet originem a quantitate continua, vt dicitur 3. phy. propter diuisionem. n. continui est additio in numero: nec forent duæ vnitates faciētes numerum aliquarū rerum, nisi illæ res essent diuisæ abinuicem, in se tamen retinentes vnitatem. Diuisio autem rerum singulariū eiusdem speciei est per materiam non per formam, cum species sequatur formam: spes autem vna est. In angelis autem materia non est, & ideo substantie separate a philosophis vocantur, ex quo patet quod mensura actionum in angelis cum insit eis vt in subiecto, non pertinet ad quantitatem discretam. Diuisio. n. & numerositas quæ est in eis, est solutio formalis, & nullo modo materialis, cum tot sint in eis species quot indiuidua, & ideo multitudo quæ est in eis, est de transcendentibus. Certum est. n. quod vnum & multa diuiduntur, et patet quod illud vnum & multa non sunt in aliquo genere determinato, puta, in quantitate, cum unitas talis & multitudo possit reperiri vbi nulla est quantitas, vt in angelis. Tempus autem quod mensurat eorum actiones non est continuum, nec numerus qui est quantitas discreta, cum ista oriatur a continua, sed est numerus qui est multitudo quæ est de transcendentibus, & ex talibus indiuisibilibus componi

habet: & ideo non oportet inter duas eius actiones quæ perficiuntur in diuersis indiuisibilibus illius temporis, aliquod medium cadere. Possunt enim duæ actiones immediate sibi succedere, sicut & duæ vnitates. Solum. n. inter duo indiuisibilia temporis nostri quod ex talibus componi non potest, cum sit continuū, cadit medium: sed si ex eis componeretur tempus nostrum, nil caderet medium, quia partes rei immediate coirent, & ideo instantia in tempore nostro non sunt partes, cum sibi inuicem immediate succedere non possint. Ex dictis ergo manifestum est non esse transitum cum angelus aliquod morose intelligit, sicut quædam do intelligit duo successiue. Apud nos autem successio quædam est, quando intelligimus vnum continue, sicut quando intelligimus plura successiue, & huius ratio dicta est: quia tempus quod mensurat actiones nostras, non est in eis sicut in subiecto, sed est mensura earum tantum. In motu vero primo est sicut in subiecto, & ab illo habet transitum per naturam, qua subiectum eius est cum essentia motus sicut in quodam transitu: & ideo quando intelligimus aliquod indiuisibile, puta. A. oportet quod ipsum solum simul intelligamus, cum non habeat quid prius & quid posterius intelligatur. Est. n. indiuisibile si morose intelligatur, & quietat intellectus illud intelligendo, & aliud non transeundo, mensura actionis nostræ nullum transitum habebit, cum ipsa sit tota simul. Natura enim mensuræ intrinsecæ est nihil accipere a mensurato. Tempus autem est mensura extrinseca omnium praterquam ipsa tantum in quo est sicut in subiecto, & idem est motus primus. Erit ergo transitus, quædo intelligimus aliquod indiuisibile non a parte actionis nostræ causatus in ipso tempore, cum in eo nihil causetur nisi a subiecto proprio, sed a parte ipsius temporis applicati actionibus nostris tamquam mensura mensurato, & non tamquam accidens subiecto. Cura autem angelus aliquod vnum intelligit morose, nullus transitus est, sed est vna particula ipsius temporis indiuisibilis, quo mensuratur actio eius quæcumque; mora fuerit in illud intelligendo. Non. n. aliquid continuum vnum vniforme est transitum habens, cuius tempus illud sit mensura & accidens, vt apud nos: & ideo particule illius temporis non habent transitum nec a parte intelligibilium sibi succedentium, cum vnum aliquid indiuisibile intelligatur: nec a parte alicuius subiecti, cuius existentia est in continuo motu & transitu. Hoc autem imaginationem nostram transcendit, quia imaginatio nostra non transcendit continuū & tempus. Vna ergo particula indiuisibilis illius temporis manere potest cum multo tempore nostro, cuius tamen partes illi particule commanere non possunt: nec tamē propter hoc est illa particula successio, vel continuatio aliqua, cum tempus illud non sit accidens alicuius in successione & continuitate existentis, vt dictum est. Manifestum est ergo, quod vniuersaliter omne tempus consistit essentialiter in quadam morosa successione. Accidit autem ei, quod illa successio sit continua, vel discreta ratione eorum quibus applicatur: Discretio enim illa quæ est temporis in angelis, non est eius vt numerus quo numeratur, hoc enim est absolutum a tempore, sed habet eam ab actionibus, quæ sibi succedunt sine medio.

CAP.

Qualiter in toto tempore est instans idem re, differens in ratione.

Nunc vero de ipsis instantibus superest agere. Sciendum est ergo, quod sicut punctus se habet ad lineam, ita se habet nunc ad tempus. Geometrarum autem imaginantur punctum per motum suum causare lineam: quorum ratio est, quia linea non habet nisi vnā dimensionem, vnde indiuisibilis est secundum latum & profundum, & ideo non est in linea, vnde punctum excedat in latum. Cum autem in longum linea excedat punctum, si imaginemur punctum quiescere, non poterimus imaginari ipsum esse causam lineæ. Si vero imaginemur ipsum moueri, licet in ipso nulla sit dimensio, nec aliqua diuisio per consequens, per naturam tamen motus sui relinquatur aliquid diuisibile. Et quia punctus non habet causare lineam nisi secundum quod linea caret latitudine & profunditate, non autem secundum quod habet longitudinem, ideo ex natura motus sui quod relinquatur erit dimensionale vna dimensione, & tale necessarium erit linea. Ille tamē punctus nihil est de ipsius lineæ essentia, quia nihil vnum & idem realiter omnibus modis indiuisibile potest simul in diuersis partibus eiusdem continui permanentis esse. Necessario tamen si esset de essentia lineæ constituta per suum motum, foret de essentia cuiuslibet partis suæ, quia qua ratione pertineret ad vnā partem eiusdem, eadem ratione pertineret ad omnes, cum æqualiter ad omnes se habeat. Nec potest esse terminus eius, vel continuatio aliqua, cum ille punctus sit aliquid vnum realiter: vnde non possunt esse plures puncti realiter. In linea tamen sunt plures puncti & realiter abinuicem diuisi, vt duo eius termini, & similiter in eius continuatione. Linea enim est quantitas positionem habens & manens, nec cum imaginatur, qui motu suo causat lineam, necessario nihil lineæ erit, sed erit vnum secundum rem, & diuersum secundum rationem, & hæc diuersitas quæ consistit in motu suo, realiter est lineæ, non identitas sua secundum rem. In hac ergo lineæ constituta per diuersitatem puncti, erunt puncta quedam duo actu vt eius termini, qui cadunt in eius definitione, & infinita alia in potentia secundum quod ipsa est in infinitum diuisibilis potentialiter, per quem modum de instanti temporis est agendum, nisi instantans est de substantia temporis. Sciendum est ergo, quod mobile est causa motus non efficiens, sed materialis. Motus enim est in mobili vt in subiecto, sicut dicitur in 3. phy. mensura autem ipsius mobilis est instans, quia instans sequitur id quod fertur, vt dicitur 4. phy. & quidam referunt hoc ad ad instans æui, dicentes ipsum esse idem secundum rem cum instanti temporis, differens tamē ratione, dicentes quod primum mobile cuius mensura est instans, quia essentia sua est tota simul, & non in aliqua successione, sicut & essentia instantis est tota simul, ideo est vnum & idem realiter in toto motu suo, sed diuersum & diuersum ratione, & hæc eius diuersitas est totus motus eius, cuius ipsum mobile secundum essentiam nihil est, sed est penitus extra genus eius; cum ipsum sit substantia, motus vero accidens: eodem vero modo instans, quod est mensura ipsius mobilis sequens ipsum, est vnum secundum rem, cum nihil perdat de substantia ipsius mobilis, cuius instans est mensura inseparabilis, sed diuersum & diuersum secundum rationem, & hæc eius diuersitas est tempus essentia.

liter, cuius ipsum instans, quod est mensura primi mobilis, nihil est secundum eos, & ideo aliud in essentia sua est instans, quod est vnum in toto tempore a quolibet instanti quod est in toto tempore vel vt continuans, vel ut terminus. Illud. n. instans est mensura essentia primi mobilis secundum quod est permanens: nullum autem istorum instantium est mensura alicuius, quia ipsum tempus in quo reperiuntur prædicta instantia, est mensura omnium inferiorum non solum secundum suos motus, sed et secundum sua esse, quia inferiora sunt transmutabilia non solum secundum locum, sed et secundum suum esse, cum sint corruptibilia, vnde dicitur quod multos decipit æquiuocatio instantis, quæ multipliciter latet in genere, secundum Philosophum. Non. n. est aliquid instans quod mensurat aliquam rem inferius, quod idem sit in toto tempore ipsius motus, cum nullum tempus sit accidens motus rei inferioris, sed primi mobilis tantum, vnde cum res inferior mouetur, motus eius est accidens eius, sed tempus eius non est accidens huius motus, sed mensura tantum. Mensura. n. est accidens primi mensurati tantum in isto genere, aliorum autem mensura tantum non autem accidens: & ideo tempus non est in aliquo motu alicuius rei corruptibilis vt in subiecto, sed in motu primi mobilis tantum. Potest tamen ratio de isto tempore: cuiuslibet motui particulari aliquid attribuere, & assignare in eo principium & finem per comparisonem ad principium & ad terminum alicuius motus particularis, sicut facit in die cum accipit ortum & occasum solis tamquam principium & finem temporis.

CAP. I I I.

Cuius sit mensura instans temporis & æui.

Hic autem est aduersum quod dicit Philo. 4. phy. dicens ipsum instans sequi rem motam, sicut tempus sequitur motum per hoc quod non deuenimus in notitia prioris & posterioris in motu per ipsum mobile: quæ cum ipsum inuenimus in aliqua parte magnitudinis per quam mouetur, statim dicimus motum per quem illuc aduenit præteritum, & motum per quem inde ad aliam partem magnitudinis transibit, futurum esse, & sic per mobile alteratum apprehendimus numerum motus. Similiter est in tempore, quia id quod distinguit partes temporis abinuicem, est nunc, quod est principium temporis vnus, & finis alterius. ergo a commutata portione, sicut se habet tempus ad motum, ita se habet nunc temporis ad mobile, vnde vt Philosophus velle nunc temporis sequi ipsum mobile, ita quod idem nunc sit mensura mobilis, & continuans partes temporis adiuncti. Idem etiam nunc dicit primo mensurare tempus ipsum, quia vnum quodque mensurat per id, quod est notius in suo genere, unde illud de genere temporis est: de eodem et nunc subiungitur, quod nihil temporis est nisi ipsum. n. nunc, ex quibus patet quod instans quod sequitur mobile, sit de substantia temporis, cuius oppositum dicebatur. Ad huius ergo difficultatis solutionem notandum est, quod instans qui non est accidens primi mobilis, sed mensura tantum secundum illud, eius quod est in alterabile. secundum essentiam: accidens vero est primi æuitermi, & sequitur illud sicut accidens subiectum suum, alia autem non: vnde manifestum est quod non est idem nunc æui & nunc temporis, quod sequitur mobile. Hoc. n. est mensura mobilis secundum quod est idem in toto motu & accidens eius: vnde Philo. querens naturam instantis in 4. phy. docet quod nihil temporis est nisi instans, & ad hoc accepit rationem ex habitudine motus ad mobile, dicens quod sicut loci mutatio, & ipsum mobile sunt similia: sic numerus mobilis simul est cum numero

numero motus localis : sed tempus est numerus loci mutationis. ergo numerus ipsius mobilis semper erit cum tempore: hoc autem nihil aliud est quam nunc. ergo nunc & tempus sunt simul. Addit autem quod ipsum comparatur ad id quod fertur non sicut numerus, sed sicut unitas, cum nunc sit indiuisibile. Ex quibus manifestum est aliam esse naturam instantis quod mensurat mobile secundum illud quod est, & secundum id quod est idem in toto motu, aliud autem est quod continuat tempus. Patet. n. ex parte motus & mobilis mobile esse idem in toto motu realiter, sed alterum & alterum ratione. Sed haec eius alteritas consistit in quibusdam indiuisibilibus motus quae dicuntur mutata esse sine tamen interpolatione, & huiusmodi continuant motum, quando quies in aliquo illorum non accidit. Mobile autem nihil est horum, cum quodlibet horum accidat sibi, simul tamen sunt haec mutata esse cum mobili, quia eius sunt ut subiecti: sicut a parte mobilis, ita & a parte instantis, quod sequitur mobile est accipere diuersa, & diuersa esse. Et haec eius diuersitas consistit in ipsis indiuisibilibus temporis, quae & dicuntur mensurata esse, & ista mensurata esse sine interpolatione sunt instantia quae continuant tempus: & haec nihil aliud sunt nisi diuersa & diuersa ratio eiusdem instantis, quod idem est realiter in toto tempore sequens mobile in quantum est idem re in toto motu. Huic autem adiungitur instantis aui, quod mensurat mobile secundum se, sicut aliud nunc est mensura eius in quantum essentia eius coniuncta est motui: unde sicut bene arguitur, quod nihil motus est, nisi mobile sit, & tamen mobile non est aliquid de substantia, seu de essentia motus, nisi forte sicut subiectum dicitur pertinere ad accidentis suum cum cadat in eius definitione: sed hoc est quia accidentia diffiniuntur per supplementationem subiectorum quae penitus sunt extra essentias eorum. Ita bene arguitur, quod nihil temporis sit, nisi instantis sit, nec tamen ideo sequitur, quod illud instantis sit aliquid temporis, & ideo Philosophus subtilissime cum vellet ostendere nihil temporis esse nisi nunc, non hoc directe concludit, quod intendere videbatur: sed directe concludit nunc & tempus esse simul, sicut mobile, & motus sunt simul, & constat quod motum esse ipsius mobilis est continuatio ipsius motus, non autem ipsum mobile: sed sicut mobile non separatur a moto esse, nec a motu, sed semper sunt simul: ita etiam de ipso nunc quod ipsa diuersa esse sunt essentiae eius coniunctae: non dico diuersa esse eius, quia diuersitas non attingit essentiam aui, licet ei coniungatur, sed attingit nunc temporis. Unde haec diuersa esse ei adiuncta erunt aliquid temporis, & non ipsum nunc, praeter quod tamen nihil temporis est. Ipsum vero instantis quod in se alteratur diuersa & diuersa ratione quo ad sua esse est aliquid temporis, sed non tempus. Unde Philosophus ibidem cum prius vocasset ipsum nunc numerum mobilis, super hoc enim stabat argumentum eius, subiungit nunc non comparari ad mobile sicut numerum, sed sicut unitatem numeri, quae constat non esse numerum: sed eius replicatio quae est sibi alterum & alterum esse est numerus. Ipsa autem replicatio unitatis non est ipsa unitas, sed accidentis eius, licet ipsa quoque sit accidentis. Instantis ergo quod est quasi unitas ipsius primi mobilis, secundum Philosophum, non est instantis aui, quia instantis aui est aliud per essentiam ab instantibus continuantibus tempus. Ab illo tamen ista deriuantur & oriuntur: sed ipsum est idem in essentia sua, in qua nulla cadit alteratio, sicut in essentia primi mobilis. Nec alterabitur etiam consequenter ad alterationem primi mobilis, quod alteratur secundum ubi, hoc est instantis quod nos vocamus nunc, quod est principium temporis. Unde Boetius, ad de conso. Qui tempus ab

quo ire iubet: quia ab isto instanti procedit tempus sicut motus a mobili non tanquam ab aliquo sui generis, sed exemplariter, sicut dicimus inferiora procedere a superioribus. Ideo subtiliter discernendum est inter ista duo nunc, quia primum nunc est mensura tantum, secundum vero etiam est accidentis, & ad genus temporis pertinet, ideo dicitur mensurare tempus. Unde Philosophus 4. phy. per comparationem mobilis ad motum docet quomodo instantis mensurat tempus, quia .i. unum quodque mensuratur per id quod est notius sui generis. Inter ea autem quae ad tempus pertinent, notius est instantis, sicut & ipsum mobile notius est in motu, & per ipsum cognoscitur ipse motus. Vbi considerandum est quod duobus modis aliquid potest esse mensura alterius. Vno modo, quando ipsa mensura semel, vel pluries accepta equiparatur mensurato, sicut trinarium alium trinarium mensuret, vel nouenarium. Alio modo, quando unum est ratio cognoscendi aliud, unde de isto cognitio non habetur nisi secundum quod aliud ducit intellectum in cognitionem ipsius, & ideo illud non erit absolute mensura alterius: sed mediante scientia: & ideo Philosophus dicit 10. meta. quod scientia est mensura scibilis, hoc autem erit per modum illius per quod intellectus ducitur in cognitionem talis rei. Isto modo mobile potest dici mensura motus, quia per eius notitiam deuenitur in notitiam motus, ut ibidem dicitur, quia mobile est permanens, motus vero transiens, ideo mobile notius est ipso motu. Similiter instantis tale notius est tempore simpliciter, quia permanens est, & idem re, tempus vero transiens: licet quandoque tempus sit nobis notius, quia est aliquo modo subiectum sensui, quia est sensibile commune, cum sit numerus motus. Cum autem dicitur, quod nihil est praesens de tempore nisi nunc, non significatur aliquod instantis quod est continuans partes temporis adiuuicem, quod cum tempore labitur nec permanet, ut iterum signari possit, sicut potest punctus in linea vnus & idem existens bis sumi in quantum scilicet est principium & finis respectu diuersarum partium lineae, nihilominus idem nunc est principium unius partis, & finis alterius in tempore, sicut in linea punctus: sed hoc dicitur de nunc, quod sequitur id quod fertur. Id enim manet idem secundum essentiam in toto tempore, variatum tamen per rationem, & in ista diuersitate eius inueniuntur multa instantia, semper tamen labentia cum tempore. Constat autem nullum talium instantium labentium esse causam temporis, cum nullum ipsorum maneat in toto tempore: sed transeat cum qualibet parte temporis. Ipsa. n. sunt diuersae rationes ipsius instantis, quod est idem in toto tempore, & ideo vocatur instantia. Quod autem instantis permanens patitur aliquam alterationem sibi adiungi, quia dictum est ipsum nunc habere diuersum esse, hoc accidit quia vnus & idem natus est habere diuersas mensuras, sicut patet de corpore celesti, quod secundum suum esse quod est intransmutabile, mensuratur a quo quod est instantis permanens: sed quia idem corpus habet transmutationem adiunctam motui, mouetur. n. secundum hoc cum, tempus autem est mensura motus, ut dictum est, ideo hoc instantis licet sit intransmutabile, est tamen mutationi adiunctum ratione sui subiecti, quod mouetur. secundum hoc cum, ut dictum est, & sic accidentaliter habet mutationem adiunctam, siue alterationem. Similiter in substantiis separatis reperitur quidam motus affectionum & intellectuum, non autem secundum suum esse: unde ubique reperit natura istius nunc, semper reperire motum aliud adiunctum. Ex quo manifestum est quod cum non est in subiecto in primo mobili, sed est mensura eius tantum, ut in subiecto

quo autem est in primo aeterno. Sicut enim tempus respectu primi mobilis est accidens & mensura, respectu autem motuum aliorum inferiorum mensura tantum: ita aeternum respectu primi in genere eorum quae aeternum mensurantur est accidens & mensura, respectu autem aliorum est mensura tantum. Et quia primum in quolibet genere est vnum tantum: in vno autem subiecto impossibile est plura esse accidentia vnus naturae, ab illius unitate erit tantum vnum aeternum omnium quae aeternum mensurantur, sicut tempus est vnum omnium, quia motus primi mobilis est vnus.

CAP. IIII.

Quid mensurat operationes angelorum.

Considerandum est autem quod nulla actio substantiae separata mensuratur isto nunc, cum nulla actio sua sit sua substantia, Solius enim Dei actio est eius substantia, & ideo substantia & actio eius est aeterna. Cum autem angelus agit aliquid extra, sicut quando aliquid agit circa ista corpora inferiora illa transmutando, sicut factum est in angelo Tobiae, tunc actio sua mensuratur tempore nostro. Si autem actio sua non fuerit ad extra, cuiusmodi est intelligere, tunc si intelligit in verbo, actio sua mensuratur aeternitate participatiue. Sic enim actio sua naturam suam transcendit, quia per naturam suam non videret res in verbo. Si vero intelligat per species suas, tunc actio sua, cum sit successiua, mensurabitur tempore quod non est cum nostro, nec etiam cum eo quod formale est in ipso: & huius temporis vna particula cum multo tempore nostro esse potest nullo medio intercedere, quamuis in tempore nostro multa media cadant propter eius continuitatem. Cum vero intelligibilia sibi succedunt, erit ibi tempus perfectum ex multis particulis indiuisibilibus in seipsis, & haec particulae non sunt instantia: quia nulla istarum est eadem in toto tali tempore sicut est instantis temporis in tempore. Nec aliqua istarum est continuatio temporis, sed quaelibet est pars sicut unitas numeri. Ex his manifestum est, quod tempus nostrum non causatur ab illo tempore, sed ab aeterno quod est idem in toto tempore: aeternum autem nulla actio mensuratur, sed esse ipsorum aeternorum, & ipsa aeterna. Aeternum autem non se habet ad tempus sicut aliquid eiusdem speciei, sed tamquam causa analogae. Per prius enim inuenitur ratio mensurae in aeterno quam in tempore: unde a parte aui quod toti tempori nostro coexistit, & cuiuslibet eius instanti inferri potest primum angelum toti tempori nostro coexistere, sed non quod mensuretur aeterno. Tempus enim nostrum concomitanter se habet ad angelum ratione aui, cui tempus nostrum est adiunctum: unde si aliquo modo diceretur angelus commeteri, seu mensurari tempori, quod est mensura motus, necessario hoc foret per concomitantiam, & hoc conuenienter posset dici, si tempus non haberet finem, sicut est Philosophi opinio: tunc enim tempus indeficienter sequeretur aeternum. Sed quia tempus non semper durabit, cessabit namque motus, non est concordia, seu concomitantia temporis & aui, nisi ut nunc. Tempus vero quod mensurat actiones angelorum, concomitatur simpliciter ipsum aeternum: semper enim angeli intelligent per species rerum proprias quas apud se habent. Quia ergo hoc tempus absolute aeternum concomitatur tempori, tempori autem nostro in nullo proportionatur, nisi forte accidentaliter. (Potest

enim vna particula indiuisibilis illius temporis toti tempori nostro commanere, & ultra hoc secundum moram quam faceret angelus super idem intelligibile) ideo per naturam illius temporis non potest inferri, quod intelligere angeli mensuretur tempore nostro, nec est quod tempus nostrum commeteri vnica eius intelligentiae, ut ostensum est, nisi ex suppositione, ut si ponatur vna particula illius temporis, in qua intelligit vnum intelligibile coexistere alicui particulari tempori apud nos. Tunc. n. ex hypothese sequeretur tempus nostrum commeteri ipsi intelligere angeli non tanquam propria mensura eius, sed tanquam quid eam concomitans, & adhuc remotius quam aeternum, quia tempus nostrum non comparatur illi tempori, siue illi intelligere nisi per aeternum, a quo effluit utrumque tempus.

CAP. V.

Quid sit subiectum aui.

Nunc vero restat ostendere cuius sit aeternum ut subiecti. Ad cuius euidentiam considerandum est quod sicut dicitur 10. meta. Vnum quodque mensuratur per simplicius sui generis. Est autem accipere simpliciter simplicissimum secundum multitudinem, sed non secundum magnitudinem: & hoc vel simpliciter, sicut unitas est mensura omnis numeri: vel in ipso genere habens rationem generis, sicut binarius est numerus simplicissimus minimam habens compositionem, sed non mensura simpliciter, sed tantum numerorum parium. Simplicissimum autem in motibus secundum multitudinem est primus motus, quo mensurantur alij motus. Secundum vero magnitudinem non est accipere simplicissimum, quia magnitudo est diuisibilis in infinitum. Ex statuto tamen significatur minimum secundum magnitudinem, ad quod omnia mensuratur, ut pedale, vel huiusmodi, & in aliquo istorum semper erit ista mensura ut in subiecto. Ad alia autem comparatur ut mensura tantum, ideo tempus est in primo motu ut in subiecto. Quia vero in rebus ordinatis inter se supremum infimi attingit infimum supremi, ideo tempus in supremo sui, ubi est sicut in subiecto, coniungitur aeterno quasi infimo sui, quia aeternum non pertinet ad caelum nisi sicut mensura tantum. Oportet ergo aeternum esse ut in subiecto in re tali, cui coniungitur aeternitas in ratione mensurae: nulla autem creatura secundum esse suum est aeterna. Potest tamen secundum actionem suam participare aeternitate, sicut angelus qui intuetur res in speculo aeternitatis. Haec. n. est perfectio essentiae naturae angelicae. s. visio gloriae. Aeternum ergo ut in subiecto erit in illo, qui magis participat tali visione. Illius enim essentia est magis perfecta, & natura sublimata. Et ideo supposito quod Lucifer fuisset maximus angelorum si staret, in eo foret aeternum ut in subiecto. Sed quia eius natura non est perfecta perfectione gloriae aeternae, non est in eo aliquid quod sit alijs mensura, sed in eo qui magis inter omnes est gloriae participans. Manifestum est. n. quod in corpore perfectissimo, quod est maxime a corruptione remotum, ut puta caelesti, est unde alia mensuratur: eius autem perfectio sequitur naturam suam, quia non est aliquis nixus ad oppositum suae perfectionis in eo. In angelis autem non est tota perfectio a natura, quia potest in eis esse motus ad oppositum, sicut patet de illis qui peccauerunt, in quibus aliqui perfectiorem naturam habebant multis qui steterunt, quorum natura perfecta est per gloriam: & ille qui perfectio-

rem naturam habet in gloria, habet in se vnde alii mo-
furentur, & ideo secundum Commentatorem 10. me-
ta. dicitur. Deus qui est simplicissimus, est mensura om-
nium simpliciter non tamquam eiusdem generis, sed
quia vnumquodque tantum habet de esse & bonita-
te, quantum ad illum plus appropinquat, qui est ipsa
bonitas & ipsum esse, a quo omnia bona sunt, qui est
Deus benedictus in secula, Amen.

Explicit opusculum 36. eiusdem beati Thome de
Aquino de instantibus.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM XXXVII. DE QVA

TVOR OPPOSITIS.

C A P. I.

Quod contradictio est maxima oppositio, & quod eam imme-
diate sequitur oppositio priuatiua.

QVONIAM quatuor sunt oppositiones,
vt dicitur in prædicamentis, ideo de eis
breuiter agere intendimus. Primo enim
considerandum est qd oppositio contra-
dictionis prima est & maior inter alias,
cuius rationem assignat Philo. in lib. posteriorum di-
cens, qd contradictio est oppositio, cuius secundum se
non est medium. Medium. n. ostendit distantiam cõue-
nientiam, & ideo minuit rationem oppositionis. Cũ igitur
in omnibus alijs oppositionibus sit inuenire medi-
um, ideo omnes diminuunt de ratione oppo-
sitionis contradictoria. Aliæ enim oppositiones
medium habent, quædam tamen plus, quædam
minus: & secundum hoc magis & minus partici-
pant de ratione oppositionis contradictoria, & con-
sequenter magis & minus opponuntur. Primũ enim
in quolibet genere est causa omnium quæ sunt in illo
genere, vt patet. 10. meta. & ideo quanto magis aliq-
participat ratione primi in genere oppositionum, tã-
to minus conueniunt in medio. Conuenire autem in
medio est dupliciter. Aliqua enim conueniunt in me-
dio eiusdem generis cum eis, & iterũ in medio mate-
riæ, sicut album & nigrum conueniunt in medio co-
lore, & iterum in subiecto. Aliqua vero conueniunt
in medio materiæ tantum, sicut cõtraria immediata,
& habitus, & priuatio. Cõtraria namque immediata
subiectum commune habent, & similiter habitus &
priuatio. Sed in his differentia est, quia in quibusdam
priuatiue oppositis, seruatur ordo respectu subiecti,
& ideo non fit reditus a priuatione ad habitum. Simi-
liter est de quibusdam contrarijs immediatis, sicut
est de quibusdam infirmitatibus, quæ sunt incurabiles,
& tam in his quàm in priuationibus nõ relinquuntur
aliqua virtus in subiecto ad habitũ. Alia aut sunt cõ-
traria imediata, sicut è sanitas & ægritudo, q̄ indiffer-
ter, licet ordine quodã, respiciunt suum subiectũ, & ta-
men per vnum eorum non aufertur potentia ad reli-
quum. In relatiuis vero neutro modo est conuenien-
tia: non enim conueniunt in subiecto. Idem enim nõ
est pater & filius secundum quod pater refertur ad fi-
lium. Nec conueniunt in medio sui generis, cum nõ
sit in relatiuis magis & minus, habet tamẽ quẽdã spe-
cialẽ modũ conueniendi, quia vnũ illorũ fm illud quod

est, dependet ad alterum. Relatiua. n. se mutuo inclu-
dunt, & ponunt, & perimunt, secundum Philosophũ.
In contradictorijs vero nihil horum reperitur. Non
enim habet medium sui generis, cũ alterum extremũ
sit non ens simpliciter extra omne genus, nec in sub-
iecto conuenire possunt, cum non ens subiectum ha-
bere non possit, nec etiam illud in quo saluatur perfe-
cta ratio entis quod est substantia, nec conueniunt se-
cundum dependentiam suorum intellectuum, sicut
relatiua. Ens enim non ponit suum oppositum. f. non
ens, sicut pater ponit filium, & ideo contradictio sim-
pliciter est secundum se non habens mediũ, vnde mi-
nime conueniunt contradictoria opposita, & maxi-
me opponuntur. Post oppositionem autem contradi-
ctionis sequuntur alię oppositiones ordine quodam,
& ideo secundum magis & minus reperitur in eis op-
positio. Priuatiue ergo opposita cum nõ habeant me-
dium sui generis, sicut aliqua contraria habent, nec
dependentiam adinuicem, sicut relatiua, cum nõ ha-
bent subiectum commune, primum locũ tenent post
contradictionem. In his autem alterũ extremum, pri-
uatio. f. nihil ponit, vnde de se negatio est & non ens.
Priuationes. n. secundum Philosophum, sunt de gene-
re nõ entium. Sed quia nõ est negatio absoluta, sed talis
habitus qui requirit subiectum, ideo priuatio est neg-
gatio in subiecto. Priuatio enim de se est tamquam al-
terum extremum contradictionis, sed ratione habitus
quem sequitur, determinatur ad subiectum, & ad ge-
nus sui habitus, & ideo priuatio est negatio in gene-
re, & etiam in subiecto, vt dictum est. Sed consideran-
dum est quod non conueniunt omnino in subiecto,
quia priuatio cum inest, aufert a subiecto rationẽ con-
trarietatis prius habitæ, cum habitus induci non pos-
sit. Hoc autem non facit omnis cõtrarietas: vnde ma-
nifestum est priuatiue opposita maxime opponi,
& maxime attingere oppositionem contradictionis,
ex quo de facili ostenditur, cui priuatio nata est op-
poni, & quomodo. Priuatio namque id quod opposi-
tionis habet, accipit a contradictorijs, vbi inuenitur
negatio absoluta, non esse. f. Vnde cum priuatio sit
de genere non entium quantum in se est, quia de na-
tura sua attingit vilius extremum contradictionis,
& si deficiat, quia omne quod est post, deficit a pri-
mo, vnde alterum extremum contradictionis termi-
natur ad subiectum, & ad genus priuariuum, illud
cui opponitur. priuatio per se erit aliquod esse in sub-
iecto, sicut esse absolutum est cui opponitur non esse
primo & per se in contradictione. Sicut ergo non esse,
quod est alterum extremum cõtradiationis, oppo-
nitur ipsi esse absolute primo & per se, ei autem ad qd
sequitur ipsum esse simpliciter, sicut formæ substan-
tiali, vel etiam materię, ex consequenti solum oppo-
nuntur, quia materia est aliquid quod requiritur ad hoc
quod totum ens habeatur, opponitur ex consequenti-
ta non esse in subiecto quod est priuatio, primo & p-
se alicui esse opponitur, quod est natum reperiri in ta-
li subiecto: ei autem ad quod sequitur tale esse, id est,
habitu, opponitur ex consequenti. In ordine enim
principiorum formalium primũ est esse, quia esse est
primus actus, nec aliquid designatur in actu nisi per
esse. Non. n. aliquis habet sanitatem actu, nisi sanitas
ponatur esse in eo. Ideo omnes formæ sequuntur ipsum
esse in ordine actuum, siue principiorũ formalium, vt
dictũ est. Sed inhærendo cõtrario est. Forma. n. p-
inhæret, & p- ipsam ipsum esse, & id considerado ipsa
inhærentia, esse sequitur formam, & hoc facile est
dere

dere in re materiali, vt puta in lapide, vbi esse non est
ipsius formæ primo, sed ipsius rei lapidis. f. materiæ:
materiæ autem & formæ ex consequenti. Videmus. n.
q̄ esse in re tali per medium, & quasi distanter se ha-
bet ad formam. Ipsum. n. esse in lapide est actus rei im-
mediate & primo, & per rem ipsam ipsum esse actus
formæ talis rei non vt entis, sed vt eius quo aliquid
est, ex quibus patet q̄ esse prius est in ordine actuum
quàm forma. Sed quia materia immediate habet con-
iungi formæ, cui ipsa est proportionata, ex qua comũ-
tione resultat compositum, cuius actus est ipsum esse
se: ideo forma est medium in acquirendo esse ipsi ma-
teriæ, & ipsi composito, quia ipsum coniunctum non
esset nisi forma inhærens esset materiæ, & ideo secun-
dum inhærentiam prior est forma, & esse posterius, vt
dictum est. Priuatio ergo secundum id quod opposi-
tionem contradictionis attingit, non esse. f. quod esse
negare primam actum directæ, opponitur alicui esse,
& ex consequenti opponitur illi, ad quod esse sequi-
tur: secundũ vero quod deficit a cõtradiatione, quia
accipitur vt in subiecto, & per modum inhærentis,
primo repugnat habitui, quia habitus è prior in inhæ-
rendo, vt dictum est. Sed manifestum est, q̄ hoc debe-
tur priuationi in quantum deficit a perfecta rone op-
positionis. Ex dictis ergo manifestũ est q̄ plus requiri-
tur ad oppositionem priuatiuã, quàm cõtradiationem:
sed tamen id quod addit oppositio priuatiua supra
contradictionem, non auget oppositionẽ, sed minuit.
Sed dubium est, quõ oppositio contradictoria maior
sit quàm priuatiua. Cum. n. oppositio non sit nisi elõ-
gatio potentie ab actu, sicut calor facit potentiam sui
subiecti distare a frigido, priuatio autem omnino re-
mouet a suo subiecto potẽtiã ad habitum, cũ impos-
sibile sit habitũ induci post priuationẽ, vnde non ma-
gis pot natura de cæco facere videntẽ, quàm ex nõ en-
te ens, non minus videtur opponi vilis & cæcitas,
quàm ens & non ens. Sciendũ est et q̄ dupliciter elõ-
gatur aliquid potentiam ab actu. Vno modo, ipsam po-
tentiam remouendo, ita q̄ nihil eius relinquatur, &
isto modo in oppositione cõtradiationis elõgatur po-
tentia ab actu, quia in non ente simpliciter nihil potẽ-
tia est ad esse. Alio modo, interponendo obstaculũ, ne
potẽtia ducatur ad actũ: sed hoc cõtingit dupliciter.
Vno modo ad tempus & mobilitate, sicut albedo facit
subiectũ suum distare a nigredine. Alio modo immo-
biliter, & sic priuatio remouet potentiam sui subiecti
ad habitum, non q̄ potentia omnino auferatur, sed
quia obstaculum indelebile ponitur in ipso subiecto,
& ideo dicitur q̄ priuatio aufert potẽtiã ad actum:
vnde magis miraculũ est in quolibet die animas crea-
re, licet hoc minus miretur, quàm cæcum illuminare
quod tamen quia rarius est, mirabilius putatur.

C A P. II.

De oppositione contraria quod magis distat a contra-
dictione quàm priuatiua.

Post priuationem sequitur oppositio contraria, in
qua inuenitur magis conuenientia quàm in prædi-
ctis. Est tamen in ea quidem accessus ad prædictas op-
positiones, & quicquid in ea oppositionis est, totũ effi-
citur per participationem oppositionis priuatiuæ &
contradictionis. Quædã namque contraria non habent
medium suæ naturæ, sicut est sanũ & ægrũ secundum
Philosophum, tamen conueniunt in subiecto, & in il-

lis vbi non fit reditio, vt ab ægritudine ad sanitatem;
magis acceditur ad naturam priuationis & habitus:
In illis vero in quibus fit reditio, minus acceditur
ad naturam priuationis, semper tamen in contrarijs
omnibus alterum extremum est vt priuatio, & alterũ
vt habitus. Priuatio. n. & habitus faciunt contrarieta-
tem, vt dicitur primo physic. & ideo omnes contra-
rietates reducuntur in habitum & priuationem tam
quàm in primam oppositionem quæ est in genere, sed
in oppositionem cõtradiationis reducitur ois cõtra-
rietas, vt in primam oppositionem simpliciter. In ipsa
enim oppositione contradictionis alterum extremũ
est nihil simpliciter, & simpliciter nihil sibi determi-
nãt quàm subiectum, quia nobilius eius extremũ. f.
ens, nullũ subiectũ requirit: quod manifestũ est ex eo
in quo saluatur rone eius perfecta, quod est substantia,
cuius est non esse in subiecto, fm Philosophum. In
oppositione vero priuatiua alterum extremũ vilius
nihil est simpliciter, cũ sit de genere non entium, tamen
aliquid sibi determinat pro subiecto, quod patet ex al-
tero eius extremo, quod requiritur subiectũ, & hoc è
habitus ipse. Semper enim nobilius extremum tãtũ
ignobilius ad subiectum, si ipsum habuerit subiectũ,
& si ipsum non habuerit subiectũ, nec aliud habebit.
In oppositione aut cõtraria vtrũque extremũ aliquid
est realiter, licet imperfectius deficiat magis a ratiõẽ
entis, per quẽ modũ dicit Philo. in li. de sensu & sen-
sato, q̄ nigredo est priuatio albedinis, & similiter vtrũ
q̄ extremũ requirit idẽ subiectũ: vnde oportet qd op-
positio contraria magis distet ab oppositione contra-
dictionis quàm priuatiua. Veruntamẽ quicquid oppo-
sitionis in ea est, totũ est per naturã contradictionis,
secundũ videlicet quod alterũ extremũ pertinet ad ens,
alterũ vero ad non ens. Albũ. n. & nigrũ sunt albũ &
non albũ, sicut videns & cæcus sunt videns & non
videns, & in contradictione ens & non ens, sed diffe-
renter: quia in contradictione absoluta ens & nõ ens
accipiuntur vniuersaliter. Lapis. n. est non videns, nõ
tamẽ illud nõ videns opponitur visioni per modũ pri-
uationis, sed non videns, quod tamen natũ est videre;
hoc autẽ est non videns in particulari acceptũ. Simili-
ter non albũ opponitur albo, sicut nigrũ, non quidẽ
non albũ æthiopsis, sed non albũ qd tamen natum est
esse albũ. Ex dictis ergo manifestũ est, qd cõtradiatio se-
cundũ quod contradictio est, nihil negat in genere,
sed simpliciter extra genus. Quod aut cõtradiationis
propositiones, vt cõiter accipiuntur in genere, vt pu-
ta homo albus, homo non albus, homo currit, ho-
mo non currit, hoc non est per naturã cõtradiationis
simpliciter, sed per resolutionem propositionũ, cõtra-
ria in contradictorias, ex quibus naturã oppositionis
accipiunt. Ad. n. est hõ niger, & hõ non albus, hõ nõ cur-
rens, & hõ stans: & ideo oes tales contradictiones ha-
bent extrema in genere. Inde est qd sophistæ decepti
sunt putãtes alterũ extremũ cõtradiationis non esse. f.
in genere cõtineri, quia viderũt propositionẽ vnã non
esse alteri cõtradiationis nisi de eodem subiecto idem
re vere affirmaretur, & falso negaretur, & hoc in eodẽ
tẽpore, qd acceperũt in prædicatis cõtrarijs resolutis
enim in cõtradiationis: quæ quidẽ prædicata cõtraria ne-
cessẽ est cõuenientiam habere in subiecto & genere, vt
patet de albo qd opponit nigredini: nã qd nõ est sim-
pliciter, nõ è albũ. Adeo nãq; vera è oppositio, i qua ne-
gat esse albũ de eo qd nõ è, sicut è illa, i qua affirmat
de eo qd est, & idẽ m dẽ Sortes est albus. Sortes nõ
Opuf. S. Tho. Aquin. EE 2. est

est albus non est contradictio absolute: sed contradictio participata in contrarijs, in albo. s. & nigro, & iō in omnibus talibus propositionibus vtrumque extremū est in genere: in contradictorijs vero absolute neutrum extremum est in genere, huiusmodi enim sunt esse & non esse. Manifestum enim est quod ens nō est in genere, nec suum oppositum, & ideo sicut omnes res quæ sunt in genere, est reducere ad ens quod non est in genere: ita omnes oppositiones rerum in genere existentium, est resolvere in oppositionem illam, cuius termini non sunt in genere: & sicut res tanto perfectiores sunt, quanto magis participant de ente, sicut substantia est perfectior accidente, quia in ea reperitur perfecta ratio entis: ita oppositiones rerum tanto perfectiores sunt in genere oppositionum, quāto magis accedunt ad participandam oppositionem, cuius extremū est ens, & hoc reperitur in priuatione & habitu, quæ sunt extrema primæ oppositionis pertinentia ad substantiam.

CAP. III.

De oppositione relativa.

Oppositio autem relativa minimum habet de contradictione, non quia habeat medium sui generis quod in alijs minuit rationem oppositionis, sed quia non requirit extrema realiter diuersa. Sunt enim quedam relationes quæ sequuntur actionem intellectus, sicut est de relatione identitatis, & de genere & de specie, & hmoi in quibus nulla est diuersitas, nisi quam facit intellectus. In alijs vero relatiuis, quæ fundantur super quantitate, vel actione, est diuersitas realis, vt patet de duplo & dimidio, patre & filio, & huiusmodi. In omnibus autem alijs oppositionibus est reperire diuersa extrema, sicut patet de albo & nigro quæ sunt contraria, de visu & cæcitate quæ sunt priuatiue opposita. In contradictorijs vero absolute nō sunt extrema realiter diuersa, quia non ens non est aliqua res. Sunt tamen extrema contradictionis semper realiter non eadem, quod tamen in relatiuis quandoque deficit, vt dictū est. In alijs autem. s. relatiuis, quorum esse est ad aliud, propter dependentiam eorū ad se mutuo adhuc minus de contradictione est, quā in oppositionibus alijs quarum extrema non includunt se inuicem, nec ponunt, immo cum vnum inest, reliquum impossibile est inesse, & hoc vniuersaliter verū est in omnibus oppositionibus, quarum extrema cōueniunt in aliquo subiecto, vt est de albo & nigro, visu & cæcitate, & ideo transmutatur subiectum secundum illa; alterum relinquēs & alterum requirens, & sic generatio vnius est corruptio alterius.

CAP. IIII.

Quomodo diuersi modi transmutationum sequuntur oppositiones prædictas.

Nunc ergo restat videre de modis transmutationū, quæ sequuntur oppositiones prædictas. Sciendū est ergo quod secundū doctrinā philosophorū, res producuntur a Deo ad esse suū: vnde non solū est Deus causa motus cæli, sed etiā substantiæ eius, vt dicit Philof. Sicut ergo cum per naturā sit aliquid ex suo opposito, sicut esse animal sit ex non esse animal, ita necesse est esse simpliciter, quod est propriū Dei effectus, emanare ex non esse simpliciter, & hoc est alterū extremū

contradictionis, non quod ipsum non esse necesse sit duratione præcedere ipsum esse, sed natura tantū. Propria ergo causalitas Dei attingit extrema contradictionis, quæ extra genus sunt, & ideo actio sua nihil supponit necessario, & hæc actio est creatio quæ non est de genere motuum, cum non habeat aliquod subiectum tamquā principium motus sui. Motus autem semper est in mobili vt in subiecto: inde est quod hæc actio sua solū modo est, & nulli creaturæ communicatur. Actio. n. rei non excedit principia ipsius per quæ agit: omnis autem res creata in genere est, vnde impossibile est creaturam ad id quod non est in genere attingere tāquam subiectū suæ actionis. Hmoi autem sunt esse & non esse, quæ sunt extrema contradictionis & creationis, & ideo nulla creatura creare potest. Ad huius euentiā cōsiderandū est, quod esse diuersimode se habet ad creationē, vel ad generationē. Esse. n. est prima rerū creatarū secundum authorē libri de causis, nō quod creatio sit ut in subiecto in ipso esse, cū creatio passiva sit accidēs, cuius est habere subiectū, sed vt in subiecto est in ipsa creatura. Sed creatio sicut quæ relatio est, terminat respectum per se ad ipsum esse rei creatæ, & ad rem per ipsum esse, quod patet, quia extremum relationis ipsius realiter est in creatura, quod non contingeret, nisi creatura haberet esse realiter. Ipsum tamen esse nullius accidentis est susceptiuum, sed ipsum quod est: & ideo in re habente esse secundum illud quod relatio habet commune cum alijs accidentibus, relatio pertinet ad rem, sed secundum propriam rationē eius quæ est referri ad alterum, pertinet ad ipsum esse rei per se, per quod res refertur ad Deum. Esse nāque diuinum proprie est ratio creandi: quia per creationē omnes res communitate accedunt ad participandū esse quantum est eis possibile, non autem naturam diuinam. Ipsa. n. non participatur a creatura, licet ibidē sit esse, & natura, & sapientia, & potentia, siue quodcūque; hmoi. n. in paucis reperitur. In generatione vero non ducitur generatū ipsum ad participandū esse generantis, sed ad participandū naturam eius, aliter cum esse sit suppositū, in tali natura foret participatio in supposito, & sic Sortes generaret Sortem: ideo in generatione Sortes nō generat Sortē, cū suppositū nō habeat nisi vnū esse incommunicabile, sed homo generat hominem. Natura enim manet vna secundū rationem naturæ, cum diffinitio sit vna. Deus vero nō creat Deum: Deus. n. nomen naturæ est, sicut homo. Ens tamen creat ens, ideo relatio creaturæ ad Deum fundatur super esse creaturæ. Relatio vero vnius rei ad aliam super ipsas res principaliter fundatur, vt dictū est: ideo proprie actio creaturæ ad rem terminat, vnde cōpositum est quod generatur, secundū Philosophū 7. meta. Cōpositū. n. habet naturā generatū, ad ipsum autem esse ex cōsequenti, cū cōpositū sit esse. Actio vero Dei qua producit totam rem simul constitutam ex suis principijs, ad ipsum esse terminatur, quod est intimū & maxime formale in re, cum in ipso esse rei saluetur alterum extremū relationis, vt dictū est. Ex dictis ergo manifestum est quod actio Dei, quæ dicitur creatio, totā rem producit simul cum principijs suis, ex quibus res constituitur in esse suo, quod est obiectum creationis, vt dictum est: & ideo illa non dicitur creata, quorum non est tale esse, cuiusmodi est forma materialis & materia, vel ipsa etiam per se accidentia talis rei, sed omnia hæc potius dicenda sunt concreta. Anima vero humana, licet sit forma, quia tamē habet esse per se, licet in corpore hoc sibi acquisitum

fit vt non extra, quia etiam non producit de materia, sicut alia forma, magis proprie dicitur creata, quā alia forma. Si enim consideretur terminus a quo in creatione, qui est nihil, siue non ens simpliciter, cum anima sit non ex materia aliqua, simpliciter creatur. Si vero consideremus terminum ad quem, qui est esse ad quod terminatur creatio, animæ autem humana in principio sui non acquiritur esse, sed homini, sicut docet. Aut ipsa proprie nō dicitur creata. Sed hoc idem esse animæ est corpori communicatum, quod non reperitur in alijs formis, & ideo creatio in generatione hominis miscetur. In alijs autem operibus naturæ, vel artis, creatio tantum supponitur, in quibus omnino materia in essentia sua non efficitur, sed cōpositum per transmutationem materiæ. De prædictis autem dubitari potest. Nam cum esse sit terminus creationis, vt dictum est, non solum autem cōpositum quod subsistit, dicitur esse, sed etiam ipsa materia, vel etiam ipsa accidentia, videtur quod creatio terminetur ad materiam, & ad accidentia. Omnia enim quæ habent essentiam in rerum natura, necessario esse habent per naturam essentia suæ, & si aliunde illud eis acquiratur, nihil acquiritur: vnde fit quasi implicatio cuiusdam contradictionis cum dicitur Materia est essentia quedam, sine esse tamē. Quod enim est essentia, aliquo modo est, vt videtur, & quod est, habet esse: quod autem est sine esse, non habet esse: vnde videtur quod essentia quæ ponitur sine esse, simul habeat esse, & non habeat esse. Ad huius ergo euentiā cōsiderandum est, quod licet illud quod est aliquid aliud extraneum a natura sua possit habere adiunctum secundum Boetium, ipsum tamen esse nihil potest sequi cōparatū, quod ad ipsum non pertineat, & ideo esse se paratū, quod Deus est, simplicissimum est. Cum autem in quibuscumque rebus inueniatur aliquid præter naturam ipsius rei quasi sibi adueniens, certum est illam rem non esse idem quod suum esse, & hoc est commune omni creaturæ. In omnibus enim creaturis sunt accidentia quedam præter illud quod spectat ad speciem rei, & in hoc differt omnis creatura a Deo. Vterius in ipsis creaturis est differentia, quia in quibusdam idem est res naturæ, & natura ipsa secundū id quod ad genus pertinet rei, licet res naturæ subiectum accidentium fuerit, & sic differt res naturæ a natura, quia sic in re naturæ accipitur suppositum speciei cum omnibus ipsum contingentibus, & hæc sunt accidentia omnia quæ sequuntur indiuiduum. Sed res naturæ & ipsa natura vnum & idem sunt, quod simpliciter respondet conceptioni speciei & indiuidui in eis. In alijs vero ut in rebus materialibus, differt indiuiduum, siue res naturæ ab ipsa natura non solum per accidentia quæ contingunt ipsum indiuiduum, cuiusmodi est quantitas, & huiusmodi, sed per aliquid quod sui generis est: & sicut in eis non ab vno simplici accipitur ratio generis & differentie, sed a materia accipitur genus, & a forma differentia, ita in eis aliunde accipitur ratio speciei, a forma. s. aliunde vero ratio indiuidui, quia a materia. Forma enim facit spēm, & ideo dicitur differentia constituere spēm, & materia indiuiduum. Manifestum ergo quod per aliquid sui generis differt indiuiduum in rebus materialibus a specie, & non solum per accidentia. In rebus vero simplicibus indiuiduum solum per accidentia differt a specie, & non per aliquid sui generis, & ideo in eis tot sunt species, quot sunt indiuidua. Sed quia dictū

est genus sumi a materia, & differentiam a forma, & materiam causare indiuiduū, & formam speciem, id sciendum est quod idem est differentia sumi a forma, & formā constituere speciem. Differentia enim specifica sumpta facta est species, & idē est genus sumi a materia, & materiam causare indiuiduū. Nam genus sit per actū intellectus abstrahentis vniuersale a materia particulari, quæ est principium indiuiduationis: inde est quod sicut materia est prius in constitutione rei quā forma, ita genus prius est differentia. Ex dictis ergo manifestum est quod in Deo solū idē est esse, & natura, & suppositū omnibus modis. In rebus vero immaterialibus idem est naturam & suppositum in omnibus quæ ad idem genus pertinent. In cōpositis vero omnia prædicta adiuncta differunt. In Deo ergo esse æqualiter respicit naturam ipsam, & rem naturæ, & ideo natura diuina nō habet esse ab aliquo supposito diuinæ naturæ: & ideo essentia diuina est habens esse, & si nō significatur vt habens esse, sed vt quo aliquid est: quod autem essentia diuina sit habens esse, manifestum est, cum nihil operetur nisi quod habet esse. Cū ergo diuina essentia creat & gubernat omnia, habet ipsum necessario esse: inde est quod non est necesse ponere in diuinis supposito aliquid essentia ad hoc quod essentia habeat esse, licet non habeat modum suppositi, cuius est habere esse: sed de perfectione ipsius essentia diuinæ est quod ipsa est suum esse, & ideo non solum est id quo aliquid est, sed in se est perfecte subsistens, & perfectum esse habens. In rebus vero simplicibus cum idem sit suppositum & essentia, vt dictum est, & differant secundum rationem, necessario essentia erit habens esse, sicut & suppositum absolute. Sed quia ratione differunt, essentia enim est vt quo aliquid est, suppositum, vero vt habens esse, ideo cum essentia non sit suum esse, dicitur essentia in eis habere esse per suppositum, cum quo tamen realiter idem est, vt dictum est. In rebus vero materialibus, in quibus differunt res naturæ, & ipsa natura, & vtrumque ab ipso esse, vt dictum est, nā ipsa nō habet esse nisi in re naturæ, quæ est vt habens esse. Semper. n. suppositū in qualibet natura est habens esse in illa natura. Suppositum autem & res natura in genere substantia est prima substantia, secundum Philosophum in prædicamentis, cuius est per se esse, vt ibidem dicitur, & non in alio sicut accidens, nec sicut pars, & nō solū hoc, sed nec habet dici de alijs, in quod differt ab alijs secundis substantijs, quæ de alijs dicuntur, licet non sint in alijs. Cū ergo propriū sit suppositi in genere substantia per se esse, nam omnia alia vt accidentia, & partes, & ipsa vniuersalia quæ intellectus facit, non per se subsistunt, sed a prima substantia dependent, qua destructa impossibile est aliquid aliorum remanere sub rationibus propriis. Nō enim manet homo, vel animal destructis indiuiduis omnibus vtriusque; nec manebit aliquid habens rationē partis istorū, nec aliquid accidēs eorū ipsi destructis. Essentia in rebus materialibus nō habet esse, cū differat a suo esse, sed ipsum suppositū est habens esse, a quo iterū ipsa essentia differt: vñ in rebus materialibus esse nō sequitur essentia, nisi quā principia ipsius essentia, materia. s. & forma constituit suppositū per se existēs, quod est prima substantia, quæ nō potest esse depedēs ab aliquo, sed per se subsistit in esse perfecto. Inde manifestū est quod partes aiatorū, vt manus, & pedes, & hmoi, quæ sunt in potentia propinqua ad actū seorsū quæ eis acquirunt sola diuisione a toto, sine aliquo nouo esse productione, habent aliud esse de nouo, quod

quod ad prædictam essentiã non sequebatur, quia ipsa eius principia non constituebant aliquod oppositum habens esse actum, siue primam substantiam, cuius solum est habere esse per se, quod per ipsam suã essentiã conuenit, & non aliunde, cū essentiã nõ habeat esse nisi per suppositum ipsum, cuius est habere esse, ut dictum est. Ex dictis ergo manifestum est, quod non est dicendum omne id habere esse in rerum natura, esse dico quod sequatur essentiã, de quo propositio formari potest: ideo cum dicitur Cæcitas est in oculo, non designatur cæcitate habere esse sequens essentiã, cū priuatio non habeat essentiã, sed significatur potius quod oculus careat quodam esse. Similiter cum dicitur, Materia prima est non ens per accidens, non significatur quod aliquod esse sequatur essentiã materiã ipsius, quia esse actus est qui in materia prima de se non reperitur cum sit pura potentia, sed significatur quod essentiã materiã est subiecta priuationi, ratione cuius dicitur non ens non simpliciter quod est nihil, sed in genere, sicut est ipsa priuatio quæ est participatio nõ entis simpliciter, quod est alterum extremum contradictionis, & propinquius quàm alterum contrariorum, quod ponit aliquid in natura rei ipsius: & propter hoc dicit beatus Aug. quod materia est prope nihil, quod est propter priuationem adiunctam. Ex dictis facile est soluere ea quæ superius obiecta sunt. Hoc, n. solū creari dicitur, quod habet esse, & hoc est suppositum, siue prima substantia, cuius est esse per se. Materia vero non dicitur esse nisi per tale suppositum, nec est accidentia, & ideo cõcreata dicuntur potius quàm creata, nec est et implicatio contradictionis cū dicitur, Materia est quædã essentiã si esse non sequitur ipsam essentiã: quia cū dicitur quod materia est essentiã quædã, idẽ prædicatur de se, quia materia est sua essentiã, quod in oibus simplicibus inuenitur. Nõ aut per hoc denotatur aliquod esse sequi essentiã, quia in oib. rebus creata differt esse ab ipsa re. Nec oportet quod quandoquæque in propositione aliqua ponitur est, aliquod esse et respondere in re, ut dictum est.

CAP. V.

Quomodo ex contrario fit contrarium.

Nunc restat ostendere, quomodo ex contrario fit contrarium. Cum, n. per naturã non possit fieri transmutatio inter extrema contradictionis, nec a priuatione ad habitum, ut dictum est, hmoi nõque motus nõ sunt, relinquitur per naturã solum transmutatione esse inter contraria, inter quæ attenditur motus sicut Philosophum. Sciendum est ergo quod contrarietas proprie reperitur in qualitibus actiuis & passiuis, quæ sunt proprie passiones corporum naturalium: unde spoliari non potest corpus ab his qualitibus nisi ipsum corrumpatur, sicut calor non potest auferri ab igne nisi corrumpatur ignis. Calor enim ignis sequitur formam substantialem ipsius ignis inseparabiliter, & ideo corrupto calore necesse est ignem corrumpi. Secundum has autem qualitates attenditur alteratio quæ consistit in actione & passione. Passiones vero proprie dicuntur, per quas semper abijcitur aliquid a re, & ideo cum alteratio fuerit perfecta, & in termino sui, necessario abijcitur contraria qualitas, & corrumpetur suum subiectum, quod est ens actu, & nihil relinquetur nisi materia prima tantum sub forma nouiter inducta, cū corruptio vnus sit generatio alterius, secundum Philosophum in libro de generatione & corruptione, unde impossibile est generationem

fieri sine alteratione præcedente: & hoc est manifestum cum ex vno elemento fit aliud, quæ sibi contrariatur in qualitibus, ut est ignis & aqua. Sed in his quæ in qualitibus conueniunt, sicut in habitibus symbolum, ut est ignis & aer, non videtur alteratio ita manifestata. Sed quia impossibile est eandem qualitatem in diuersis corporibus manere, cum accidens non migrat de subiecto in subiectum, necesse erit alterationem ponere in generatione ignis ex aere: ideo aduertendum est quod diuersimode fit alteratio. Qualibet enim qualitas corporum naturalium duos terminos habet, unde ultra illos non inuenitur illa qualitas, nec citra. Secundum hoc ergo habet considerari natura alterationis: nam aliter se habet in his quæ generantur per intentionem, & aliter in illis quæ generantur per remissionem. Cum enim ex aere generatur ignis, generatio fit per intentionem caloris aeris, & ideo in tota alteratione nihil caloris aufertur, sed semper intenditur. Et quia terminum habet ultra quem intendi non potest, ideo cum calor ignis ultra intenditur, simul totus calor aeris aufertur, & non pars post partem auferendo: unde priuatio facta in aere magis & magis aliquid abijcit non partem, aut partem auferendo ut in alijs, sed quia magis & magis facta, plus & plus promouet ad totum humiliter auferendum. Sed cū ex igne fit aer, minuit paulatim calor ignis, hoc, n. fit per remissionem. Sicut enim videmus quod ignis in materia aliena, ut in ligno, minus caloris habet quàm in propria: ita cū materia sua disponitur ad aliam formam, tanto plus remittitur eius calor, & quanto plus disponitur, tanto calor eius minuitur: & similiter cum elementa non habentia symbolum ex se generantur, alteratio semper fit per remissionem. Quando ergo dicit Philosophus, quod in habitibus symbolum facilius est transmutatio, non ideo dictum est, quod eadẽ qualitas maneat in utroque, sed quia minor resistentia, & minor elegantia potentia ab actu est in elementis conuenientibus in symbolo quàm in alijs: quod patet ex eo, quod tota simul caliditas aeris manet cū calore ignis usque ad eius corruptionem. Sed adhuc notandum est, quod in elementis habentibus symbolum, ut sunt ignis & aer, facilius ex vno eorum fit alterum quàm e contrario. Facilius enim ex aere fit ignis, quàm e contrario ex igne aer, quia qualitas ignis inter omnes qualitates elementares est maxime actiua, & ideo non de facili patitur. In corporibus autem diuersimode accipiuntur termini, infra quos natura rei saluatur. Vno modo, a parte ipsius mixtionis: alio uero modo a parte diuersarum specierum, ad quas requiruntur diuersæ proportionales miscibilium. A parte nõque ipsius mixtionis sunt termini, quibus transitus fit continuo elementum simplex, cuius virtus dominabatur in misto super alia elementa: a parte uero proportionales miscibilium, quæ requiruntur ad diuersas formas, & ad diuersa esse sunt termini similiter, & ideo cum una proportio deficit, succedit forma dans nouum esse. Considerandum est tamen, quod vna forma misti, ut puta anima humana, non saluatur in aliquo indiuisibili ipsius proportionis, sed in quadã latitudine, infra terminos tamẽ naturæ certos, nec ea remota necesse est statim formam simplicis elementi induci, sed aliud mistum potest sequi: unde magis distat a se termino mixtionis simpliciter, in quibus saluari potest natura misti, quàm termini infra quos saluatur homo, vel quodcumque animatum. Cum autem termi-

ni

ni ipsius mixtionis simpliciter transitus sint, non fit nisi simplex: unde cum simplex elementum sit ultimum in quod resoluitur mistum, necessario simplex elementum fuit primum in eius constitutione non tãquam potentia tantum, sed sicut illud cuius virtus in ipso manet, secundum Philosophum: & hæc virtus mutatur a proportione vna in aliam, generando & corrumpendo species mistorum, donec ad naturam propriam redeatur: unde cum vnum mistum sit ex alio, non est necesse elementa ex nouo conuenire, immo virtutes elementorum causando diuersas proportionales mixtionis causant diuersa mista: unde cum ex viuo fit mortuum, & vtrumque infra terminos mixtionis saluatur, sed non infra terminos proportionales necessarios ad speciem determinatam. Cum uero ex misto fit simplex elementum transitur non solum terminus proportionales miscibilium, sed etiam terminus mixtionis, vtrumque tamen sit per virtutem formarum elementorum quæ manent in misto, secundum Philosophum. Ex quo patet quod virtus formæ elementaris dominantis in misto habet non solum soluere mistum & inducere propriam formam talis elementi, sed transmutare mistum de vna proportione miscibilium in aliam quousque in ipsam formam propriam deueniatur: & ideo licet forma corporis mortui non fuerit virtute in viuo, quia corpus mortuum non venit in constitutione corporis viui, quod tamen facit quicquid virtute continetur in alio, sicut patet in elementis quæ constituunt mistum, est tamen in viuo virtus elementaris, quæ nata est soluere proportionem miscibilium, in qua saluatur vita, ad hoc sequitur quod succedat alia forma dans nouum esse. Manifestum est enim quod nulla virtus erat in misto agens per illam formam, quod tamen contingeret si virtute esset in misto: sed hæc forma fuit in misto in virtute non propria, sed formæ elementaris, ut dictum est. Ex dictis manifestum est, quod licet extrema contradictionis absolutæ, & etiam oppositionis priuatiuæ nõ subsint potentia creatæ, tamen contrarietatis extrema ei subiecta sunt. Vtrumque, n. ponit aliquid in rerum natura, & ideo manifestum est alterum extremum contrarietatis minus elongare potentiam materiã ab actu alterius extremi, quod in contradictorijs, vel priuatiue oppositis, suprà quod non potest nisi potentia infinita, ut dictum est. Sed de hoc dubitari potest, quod termini generationis physice sunt esse & non esse, quæ sunt contradictoria, & propter hoc generatio simpliciter terminatur ad substantiam. Substantia autem nihil est contrarium, sicut Philosophus: unde ex his duobus videtur, quod extrema contradictionis magis subsint potentia naturali quàm extrema contrarietatis. Ad huius ergo euentiam considerandum est, quod esse est terminus generationis, & ideo quantumcumque aliquid acquiratur ante ipsum esse, nõ dicitur res generari, & hoc est esse simpliciter, sicut Philosophum. Et quia una res non potest habere simul duo diuersa esse simpliciter, aliud autem esse quod simpliciter non inuenitur in substantia, sed in accidentibus, in quibus est magis & minus, & ideo semper cū unum esse acquiratur, aliud abijcitur, & econuerso, & sic generatio & corruptio sese consequuntur, secundum Philosophum. Hoc autem esse non est esse in communi, sed esse hoc, uel illud compositum in specie determinata. Omne enim agens naturale est in specie aliqua, & ideo sua actio non extenditur ad esse quod non sit in sua specie, cuiusmodi est esse in communi acceptum, quod est alterum extremum contradictio-

nis absolutæ, ut dictum est. Similiter non esse, quod est terminus a quo in generatione simpliciter, non est non esse absolute, sed nõ esse hoc, esse tamen aliquid ut non esse actu, est esse in potentia, sicut Philosophus. Esse autem in potentia ad unum necessario adiungitur esse actu aliud, quia numquam est esse in potentia pura sine aliquo actu, aliter materia esset sine forma, & propter hoc ista extrema subsunt potentia naturali. Esse, n. in potentia propter esse actu adiunctum subest agenti naturali. Agens, n. naturale semper requirit subiectum actu in quod agit, & ideo finis actionis suæ est spoliatio actus prioris & inductio noui actus. Ex his manifestum est, quod illud non est esse simpliciter extra genus, sed est negatio existentis in genere, ut principium est in genere. Actus, n. est alterum eorum principium quæ sunt in genere, quia genus diuiditur per actum & potentiam: ideo negatio huius, uel illius actus ad idem genus pertinet, quia negat in illo genere, & non in alio: ideo non esse, quod est terminus in generatione simpliciter, pertinet ad genus substantiæ. Est ergo inter ista extrema contradictio per resolutionem, ut dictum est supra de non albo, quod opponitur nigro. Nihil enim non album sic est non album, quod nõ sit nigrum, uel medio modo coloratum. Diuersimode tamen fit hic, & ibi resolutio oppositionis posterioris in contradictionem. Nam in qualitibus istis utrumque extremum est aliquid actu in se, sicut nigredo & albedo, & ideo ex utraque parte potest sumi negatio. Potest, n. dici nigrum & non nigrum, sicut dicitur album & non album. Sed in generatione simpliciter alterum extremum non est aliquid actu in se, ut patet de materia prima, licet habeat actum adiunctum, & ideo non potest ex utraque parte sumi negatio, sed ex altera tantum. In generatione ergo simpliciter fit resolutio contrariorum extremorum in contradictoria, quia unus terminus esse, s. hoc, uel illud quod acquiratur per generationem ratione qualitatis suæ opponitur actu adiuncto ipsi esse in potentia propter eius qualitatem, sicut ignis contrariari ipsi aquæ propter naturam calidi & frigidum. Sicut ergo dicitur non album quod tamen est nigrum, uel medium opponi albo, & nullum alium non album, ita non esse actu hoc, siue esse in potentia hoc, cui tamen adiunctum est esse actu aliud, opponitur esse actu hoc. Ex dictis ergo manifestum est, quod ad alterum extremum contradictionis simpliciter ad esse scilicet, pertinent ambo extrema generationis, esse scilicet hoc, & non esse hoc, quod est esse in potentia. Esse enim in potentia aliquo modo ad esse se pertinet. Sed comparando unum eorum ad alterum, esse in potentia est quasi non esse, quia quod est in potentia non est, secundum Philosophum, & similiter esse album & non esse album, quod est esse nigrum, uel medio colore coloratum ad esse pertinet, licet non esse album, uel esse nigrum comparatum ad esse album sit quodammodo non ens, cum ad vilius extremum contradictionis spectet. Quod autem ista non sint absolute contradictoria, manifestum est ex dictis. Nam non esse quod est alterum extremum generationis, non est nõ esse simpliciter, secundum Philosophum, sed illud non esse idem est quod esse in potentia, & ideo manifestum est quod talis non esse & esse oppositi est commune subiectum, materia, s. & similiter est de nigro, uel non albo, quod est idem, & albo. Horum enim est commune subiectum quod est ens medium. Sed contradictoria medium non habent secundum Philosophum, ut supra dictum est: unde ista sunt contradictoria

Opusc. S. Tho. Aquin. EE 4 dictoria

Oratio per resolutionem aliarum oppositionū in contradictionibus, quia oppositio contradictoria includit in omni alia oppositione, ut supra dictum est, sicut prius includitur in suo posteriori. His obijciunt sophistæ, dicentes vtrumque extremum contradictionis in genere esse: quorum ratio est, quia illud quod nihil est, nihil potest negare: unde non ens quod est extra genus, nihil negat. Addunt etiam quod contraria possunt simul esse falsa, contradictoria vero non, unde non videtur eis quod oppositio contraria possit resolui in contradictoriam. Dicendum est ergo eis, quod ens vno modo dicitur, quod significat veritatem propositionis, ut dicitur 5. meta. Ideo enim ita vera est negatio entis de eo quod non est, sicut eius affirmatio de eo quod est, si per oppositum, necessarius erit falsa affirmatio entis, de eo quod non est, & negatio entis de eo quod est. Eo enim quod res est vel non est, oratio dicitur vera vel falsa secundum Philosophum, & ideo id quod nihil est, non negat aliquid quod est esse, sed negat aliquid quod non est esse, & ideo duplex est sermo quo dicitur, quod non est nihil negat. Vno modo, a parte prædicati, & hoc est illud quod negatur: & sic verum est id quod non est nihil negare, quia quod non est nihil est aliquid, & esse aliquid aliquid est, & hoc negatur per alterum contradictorium. Alio modo, a parte subiecti, & sic de eo quod non est, vere potest esse remoueri. Unde cum negare pertineat ad compositionem quæ communis est subiecto & prædicato, ipsa cum a parte ipsius subiecti nihil habeat, rationem non entis habet: a parte vero prædicati aliquid habet ipsa compositio, & ideo a parte subiecti remouet naturam rei & proprietatem subiecti, a parte vero prædicati naturam non remouet, sed inhærentiam tantum. Quod autem dicunt contraria simul falsa, contradictoria vero non, hoc est in propositionibus ratione signorum, quæ in contrariis sunt vniuersalia ex vtraque parte, in contradictoriis vero non, sed ex vna tantum. Cum enim prædicatum aliquid contingenter inest alicui subiecto, non potest vniuersaliter de eo affirmari vel negari nisi falso, & ideo falsitas quæ est in talibus propositionibus accidit quia accipitur ut subiectum contrarium, quod non est subiectum secundum se, sed secundum aliquid sui, non tamen quod secundum se denominari potest: unde falsitas attenditur a parte subiecti, & non a parte contrariorum, & ideo causatur ex additione signorum: signa autem subiectis habet additi. Si vero attendatur natura ipsorum contrariorum tantum, inter quæ est oppositio, non erit conuenientia in falsitate. Si enim accipiatur subiectum secundum quod natum est subijci contrariis ut corpus, impossibile est simul falso affirmare & negare de eo alterum contrariorum, ut puta, si accipiatur aliquis homo ut subiectum sanitatis & agitudinis, affirmatio vnius contrariorum de eo est negatio eiusdem quod est affirmatio alterius: & ideo nec simul veræ sunt, nec simul falsæ, sicut nec duæ contradictoriæ absolute. Considerandum est ergo quando aliquid reperitur in contrarie oppositis, vtrum hoc sit a parte subiecti, aut a parte extremorum. Si a parte extremorum, attribui debet ipsi oppositioni secundum se. Si autem a parte subiecti, non nisi per accidens, & ideo accidit quod duæ propositiones contrariæ sunt simul falsæ a parte subiecti propositionis, & non ratione extremorum, ut dictum est, & ideo quando negatur alterum extremorum de subiecto aliquo, ut album, patet quod ipsa negatio supponit aliquid, a quo remouet

albedinem. s. subiectū, & similiter quod remouetur. In contradictorijs autem absolute non præsupponitur aliquid tamquam subiectum, cum non habeant medium, ut dictum est. In oppositis vero relative non est transmutatio, sed tamen ipsa relatio quandoque sequitur transmutationem, sicut sunt relatiua quæ sequuntur actionem, ut paternitas & filiatio, quæ sequuntur generationem naturaliter. In alijs vero generibus, super quæ generatio fundatur, vel est transmutatio inter ipsa extrema, sicut generatio inter esse & non esse, & hoc pertinet ad genus substantiæ: vel ipsum genus consistit in ipsa transmutatione, ut actio & passio. Transmutatio autem multas habet species, ut patet in lib. phys. sed motus qui est vna species, non est nisi in tribus generibus, ut ibidem patet, & hæc de quatuor oppositis dicta sufficienter.

Explicit opusculum trigesimumseptimum beati Thomæ de Aquino, de quatuor oppositis.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM XXXVIII. DE
DEMONSTRATIONE.

DHABENDVM cognitionem de demonstratione, sciendum quod demonstratio est syllogismus ex veris, primis, & immediatis, prioribus, notioribus, causalisque conclusionis, & hæc est demonstratio potissima. Aut ex talibus quæ per aliqua vera, & prima principia suæ cognitionis sumpserunt, & hæc est demonstratio non potissima: unde sciendum est, quod tria exiguntur ad demonstrationem, scilicet subiectum, passio, & dignitas. Subiectum est de quo prædicatur passio. Passio autem est accidens per se conuertibile cum subiecto de quo prædicatur. Est ergo demonstratio potissima, quando prædicatur passio de subiecto vniuersali per medium, quod est definitio dicens quid & propter quid. Subiectum autem vniuersale passionis alicuius est quod est conuertibile cum sua passione, & quod habet causam intra se suæ passionis: unde triangulus est subiectum vniuersale huius passionis, quæ est habere tres angulos, quod est conuertibile cum sua passione, quia quicquid est triangulus, habet tres angulos &c. & conuerso: & triangulus in eo quod triangulus est, habet tres angulos. Subiectum particulare est, quod non est conuertibile cum illa passione, & non habet causam intra suæ passionis, ut ysocheles, quia non quicquid habet angulos tres, est ysocheles, quia ysocheles in eo quod ysocheles, non habet tres angulos, sed in eo quod triangulus. Definitio vero dicens quid, est definitio data per essentialia, & est definitio subiecti, ut triangulus est figura plana tribus lineis contenta. Definitio vero propter quid, est definitio data per causam, & quæ est definitio passionis, quia definitio passionis dicit causam inhærentiam passionis in subiecto, per quod subiectum passio habet esse, verbi gratia. Habere tres angulos æquales duobus rectis, est habere angulum extrinsecum æqualem duobus rectis intrinsicis sibi oppositis, & propter hoc passio inest triangulo per suam definitionem. Si autem quæretur propter quid habet triangulus &c. Respondetur quod habet angulum extrinsecum æqualem duobus rectis sibi oppositis, & dico quod definitio dicens quid & propter quid, quæ scilicet est ex oppositis, ita ex definitione subiecti & passionis est medium in potissima demonstratione, propter quam prædicatur passio propria de subiecto vniuersali & adæquate, verbi gratia. Omnis figura plana tribus lineis contenta, habens angulum extrinsecum æqualem duobus intrinsicis sibi oppositis, habet tres angulos &c. In hac propositione maiori cadit secundus modus dicendi per se, qui est quando definitum prædicatur de definitione: sed omnis figura plana tribus lineis contenta habet angulum extrinsecum æqualem duobus intrinsicis sibi oppositis. In hac minori cadit primus modus, qui est quando definitio, vel pars definitionis prædicatur de subiecto, qui est cum reduplicatione causæ, ut Luna propter interpositionem terræ deficit, & interemptus propter interemptionem interit. Aliud exemplum est de potissima demonstratione. Omne corpus naturale

turale illuminatum a sole priuatum luce a terræ obiectu deficit: luna est huiusmodi, ergo luna deficit, & probatur passio per definitionem dicentem quid & propter quid. Demonstratio vero non potissima fit multipliciter, scilicet quando prædicatur passio de subiecto particulari per medium, quod est subiectum illius passionis, quia scilicet subiectum est causa proxima passionis in subiecto particulari, ut si probatur habere tres de ysocheles per triangulum, scilicet. Omnis triangulus habet tres ysocheles est triangulus, ergo ysocheles habet tres, unde iste syllogismus potest esse sophisticus, vel dialecticus, vel demonstratio particularis. Syllogismus enim sophisticus est, si probetur de subiecto particulari tamquam de subiecto vniuersali & conuertibili propter identitatem quam habet ysocheles eum triangulo. Quando enim propter identitatem in parte subiecti cum prædicato mouetur ad credendum quicquid dicatur de uno & de altero, est fallacia accidentis. Syllogismus dialecticus est prout probatur passio de illo, ut de ysochele, ut de subiecto particulari per triangulum, in quantum est commune prædicabile quoddam de pluribus. Manifestum est enim quod in syllogismo dialectico est commune prædicabile de pluribus. Item, demonstratio particularis est, quando passio de ysochele ut de subiecto particulari per triangulum, secundum quod est causa proxima passionis in subiecto particulari. Triangulus, enim est causa proxima, quare ysocheles habet angulos tres, non enim ysocheles in eo quod ysocheles habet tres, sed in eo quod triangulus. Aut demonstratio non potissima fit aliter, scilicet quando probatur effectus per causam remotam, vel quando probatur causa per effectum, ut si probetur habere tres de ysochele non per triangulum qui, est causa proxima & immediata ysocheles, ut dictum est, sed per figuram planam &c. quæ est definitio trianguli & suæ passionis, dicens quid & propter quid, quid est causa proxima respectu subiecti vniuersalis, & causa remota respectu subiecti particularis. Itæ, aliter fit demonstratio non potissima, quando probatur causa per effectum, ut si de planeta probetur prope esse per non sinitillare hoc modo. Omne corpus luminosum non sinitillat est prope positum visui: sed planeta est huiusmodi, ergo prope ponitur nobis. Hic enim demonstratur causa per effectum, quia prope positus est causa eius, quod est non sinitillare & non conuerso. Non enim quia planeta non sinitillat, est prope positus, sed quia prope positus non sinitillat. Si vero per corpus luminosum demonstratur non sinitillare, demonstrabitur effectus per causam. Simile est si probetur de luna, quod sit circularis, quia augetur circulariter hoc modo. Omne corpus luminosum, vel aptum illuminari in quo lumen augetur circulariter, est circularis: luna augetur circulariter, ideo est circularis, sed quia circularis & sphericus est luna, ideo lumen circulariter augetur, & sic patet, quod diximus.

Explicit opusculum trigesimum octauum Sancti Thomæ de Aquino, de demonstratione.

EIVSDEM DOCTORIS
OPVSCVLVM XXXIX. DE FALLA
CIIS, AD QVOSDAM NOBIS
LES ARTISTAS.

Quod duplex est modus ratiocinandi, scilicet rectus, & non rectus.

VIA Logica est rationalis scientia, & ad ratiocinandum inuenta. Ratiocinari autem continetur recte, & non recte: utrumque enim ad logicam considerationem spectat, ut per rectam ratiocinationem ad rei veram cognitionem perueniat, & falsam ratiocinationem vitando errorem falsitatis euitet. Vterque ratiocinandi modus competit uni homini, & ad seipsum & ad alium, nam & secum aliquis considerans potest recte & non recte ratiocinari, & cum alio conferens. Sed cum aliquis secum considerans ratiocinatur non recte, præter intentionem hoc accidit, quia nullus seipsum deceptionem incidit.

Cum autem ad alium ratiocinantur, non recte contingit quandoque ex intentione ratiocinantis, cum scilicet aliquid de altero intendit vel experimentum sumere, vel victoriam habere ad sui gloriam. Ratiocinatio autem quæ ad seipsum est, syllogismus dici potest, siue aliqua alia species argumentationis. Sed ratiocinatio quæ est ad alterum non solus est syllogismus, vel argumentatio, sed disputatio, vertitur enim inter duos, scilicet inter opponentem & respondentem, & ideo de falsis ratiocinationibus tractaturi, primo de disputatione incipiendum est.

CAP. I.
De disputatione.

Disputatio est actus syllogisticus vnius ad alterum ad aliquid propositum ostendendum. Per hoc quod dicitur actus, tangitur disputationis genus: & per hoc quod dicitur syllogisticus, tangitur disputationis instrumentum. s. syllogismus sub quo comprehenduntur omnes alie species argumentationis & disputationis, sicut imperfectum sub perfecto, & per hoc distinguitur disputatio ab actibus corporalibus, ut currere, vel comedere: & ab actibus voluntarijs, ut amare & odire: nam per hoc quod dicit syllogisticus, ostenditur quod est actus rationis, per hoc quod dicit vni ad alterum, tanguntur duæ personæ opponentes & respondentes, inter quas vertitur disputatio: etiam hoc additur ad differentiam ratiocinationis, quam habet qui secum ratiocinatur. Per hoc autem quod dicit ad propositum ostendendum, tangitur disputationis effectus, siue terminus, aut finis proximus, & per hoc distinguitur disputatio a syllogismis exemplaribus, qui non inducuntur ad ostendendam propositum aliquid, sed ad formam syllogisticam exemplificandam.

CAP. II.

De quatuor speciebus disputationis.

Disputationis autem quatuor sunt species, scilicet doctrinalis, dialectica, tentatiua, & sophistica, quæ etiam alio nomine dicitur litigiosa. Doctrinalis, siue demonstratiua est quæ ad scientiam ordinatur procedens ex primis, & veris, & per se notis, & proprijs principijs illius scientiæ, de qua fit disputatio, & hoc uertitur inter docentem & addiscentem. Dialectica vero disputatio etiam est ex probabilibus procedens, & ad opinionem vel propositum tendens. Probabilia autem dicuntur quæ uidentur omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, aut omnibus, vel præcipuis, & maxime notis. Tentatiua autem disputatio est quæ ordinatur ad experimentum sumendum de aliquo per ea quæ uidentur respondententi. Sophistica autem est tentans ad gloriam, ut sapiens esse uideatur, unde dicitur sophistica quasi apparens sapientia, procedit ex his quæ uidentur esse uera, siue probabilia, & non sunt, uel simpliciter falsas propositiones assumendo, quæ uidentur esse ueræ, uel in uirtute falsarum propositionum argumentando: locales enim argumentationes sunt in uirtute uerarum propositionum, ex quibus tota uirtus argumentationis pendet, sicut ista argumentatio. Sortes est homo, ergo Sortes est animal, procedit ex uirtute huius propositionis, De quocumque prædicatur species, & genus, quæ est simpliciter uera

sophistica

Sophistice sic argumentat. Sortes est animal, ergo est homo, quæ in uirtute huius propositionis falsa procedit, De quocumque prædicatur genus & species. Relictis alijs disputationibus, ad præsens de his quæ ad sophisticam pertinent intendimus: quia uero sophisticam ut dictum est, ad gloriam tendit, uolens sapiens uideri, hoc autem assequi studet per hoc, quod de aduersario cum quo disputat uictoriam habeat apparentem, quod quidem fit cum ipsum ad aliquod inconueniens ducat, ideo terminus disputationis sophisticæ est aliquod inconueniens, ad quod sophista ducere nititur respondentem, & hoc dicitur meta. i. finis, uel terminus, unde de duobus oportet tractare, primo de huiusmodi mens, secundo de modis argumentandi, quibus sophista nituntur ad metas ducere respondentem. Sunt autem metæ quinque, scilicet redargutio, falsum, inopinabile, solæcismus, & negatio. Redargutio est prænegati concessio, uel præconcessi negatio in eadē disputatione uel argumentationis facta, ut si respondens negauerit se carnes crudas comedisse, sophisticæ contra arguat sic. Quicquid emitti comedisti: carnes crudas emisti. ergo carnes crudas comedisti. Si uero huiusmodi argumentationis respondens concedat quod prius negauerit, est redargutio: & talis modus argumentandi dicitur elenchus si bonus sit syllogismus: uel dicitur apparens elenchus si uideatur & non sit aut syllogismus, aut contradictio. Est autem elenchus syllogismus contradictionis. Si autem non in eadem disputatione, uel uel argumenti, sed propria uoluntate aliquis negat concessum, uel concedat negatum, non est redargutio. Falsum autem secundum quod hic sumitur, est aliquod manifestum falsum, uel concessio alicuius manifeste falsi, quod respondens concedere cogitur uel sophisticæ argumentationis, sicut hic. Omnis canis est latrabilis: cæleste sydus est canis. ergo cæleste sydus est latrabile. Inopinabile est quod est contra communem opinionem omnium, uel plurimum, quod tamen non est falsum. Differt autem a falso, quia omne falsum est inopinabile, sed non conuertitur, quia aliquid est contra opinionem communem, quod tamen non est falsum, erit tamen inopinabile, sicut stellam esse maiorem terra, & aliquem regem diuitem & felicem esse miserum & infelicem & infortunatum, si ipse sit peccator. Ad quod potest sophisticæ sic aliquis duci, Quemcumque contingit ab aliquo uinci, est infelix, quia ille qui uincitur est infelix: sed regem contingit ab hoste uinci. ergo est infelix. Solæcismus est uitiū in contextu partium orationis contra regulas artis grammaticæ factū, ut uir alba, & homines currit, & ad hoc potest aliquis sic sophisticæ duci, Tu scis hoc: hoc autem est lapis. ergo tu scis lapis, quod grammaticæ non dicitur. Nugatio autem est eiusdem rei ex eadē parte inutilis repetitio, ut homo homo currit: dico autem ex eadem parte, quia si ponatur idem in subiecto & in prædicato non erit nugatio, ut hic homo est homo. Inutilis autem repetitio dicitur, quia si idem repetatur ad maiorem expressionem non erit nugatio, ut cum dicitur. Deus Deus meus respice in me. Ad hoc potest aliquis sic duci sophisticæ. Iste nasus est simus: sed simus idem est quod nasus simus. igitur iste nasus est nasus nasus simus. Et est sciendum quod ista inconuenientia respiciunt diuersas scientias. Nam redargutio est contra metaphysicam, ad quam pertinet consideratio huius primi principij. Contradictoria non sunt simul uera. Falsum uero est contra scientiam naturalem, quæ considerat res sensibiles, in quibus ueritas & falsitas est manifesta, & similiter contra mathe-

maticam, in qua est maxima certitudo. Inopinabile uero est contra dialecticam, quæ procedit ex probabilibus quæ sunt secundum opinionem omnium, uel plurimum sapientum. Solæcismus est contra grammaticam. Nugatio est contra rhetoricam, cuius est orate loqui, & sic dicitur in scientijs singulis ad inconueniens sophista ducit respondentem, apparet circa omnia sciens esse. Nunc restat uidere de modis argumentationum, quibus ad prædicta inconuenientia sophista nititur ducere respondentem. Est autem sciendum, quod sicut argumentatio dialectica firmitatem habet ex loco uero, ita argumentatio sophistica apparentem firmitatem habet ex loco apparenti. Locus autem uerus firmitatem dialecticæ argumentationis præstans, est habitudo inferentis ad illatam, quæ dicitur maxima, uel differentie maximæ, ut genus, species, totum, & pars. ex quorum habitudine ueritas maximæ proportionis oritur, super quam fundatur ueritas dialecticæ argumenti: sicut ex habitudine speciei ad genus sumitur hæc maxima, De quocumque prædicatur species & genus, ex qua hoc argumentum formatur. Sortes est homo. igitur Sortes est animal, & similiter locus sophisticus consistit in habitudine inferentis ad illatum, ex qua sumitur aliqua falsa propositio, sed apparens uera secundum quam procedit sophisticum argumentum, sicut cum dicitur, Cognosco ueniētem: coriscus est ueniens. ergo cognosco coriscum. Hic. n. proceditur ab accidente ad subiectum. si a ueniēte ad coriscum secundum uirtutem huius maximæ, Quicquid est uerum de accidente & de subiecto: quæ quidem maxima falsa est propter diuersitatem accidentis & subiecti, uidetur tamen uera propter conuenientiam utriusque: unde ad prædictum locum sophisticum duo currunt, unum quod est causa apparentia, quod facit argumentum apparere bonum, & dicitur etiam principium motuum, quia mouet hominem ad hoc, ut argumento sophistico assentiat, & hoc est in prædicto argumento unio accidentis ad subiectum. Aliud est principium defectus, quia. scilicet defectum necessitatis in argumento, & uocatur etiam causa non existentia quæ in prædicto argumento est diuersitas subiecti & accidentis. Ex his autem duobus contingit hominem falli, quia. scilicet apparet aliquid & non est: unde locus sophisticus alio nomine fallacia dicitur, quia. scilicet causa fallendi quantum est de se, licet aliquis non fallatur per ipsum in actu, nisi ignorantia adueniente. Sicut autem loci dialectici distinguuntur penes diuersas habitudines, ex quibus maxime causatur firmitas argumenti, & argumenta ipsa sumuntur: ita & loci sophistici, siue fallaciæ distinguuntur penes principia motiua, ex quibus apparet esse firmitas in sophisticis argumentis. Hoc autem contingit dupliciter. Vno quidem modo, ex parte uocis, quoniam propter unitatem uocis credi esse unitas rei per uocem significat, sicut illa quæ per nomen canis significatur, unum esse uidentur, quia hoc nomen, canis est unum. Alio modo, ex parte rei ex eo. scilicet aliquæ res quæ aliquo modo conueniunt, simpliciter unum esse uidentur, sicut supra dictum est de subiecto, & accidente.

CAP. II.

De fallacia in dictione.

Locorum igitur sophisticorum, siue fallaciarum quæ dicitur sunt in dictione, quædam extra dictionem. In dictione quidem locus sophisticus, siue fallacia est, quando

OPVSCVLVM

quando principium motuum sine causa apparentia est ex parte uocis: extra dictionem uero quado est ex parte rei. Ex parte autem uocis est principium motuum, siue causa apparentia ex eo quod una uox multa significat, quod contingit per multiplicationem uocum. Est autem multiplex triplex. scilicet actuale, potèntiale, & phantasticum. Actuale est quando una uox in nullo uariata multa significat, & hoc si sit in una dictione dicitur æqui-uocatio, ut in hoc nomine, canis, pro latrabili, cælesti sydere, & pro pisce marino, si in oratione dicitur amphibologia, ut liber Aristotelis. i. ab Aristotele factus uel possessus. Multiplex potèntiale est, quoniam una uox aliquo modo secundum prolationem uariata multa significat, quod quidem est in dictione secundum accentum, ut pendere, secundum quod graui, uel acuto accentu profertur, multa significat. In oratione uero est secundum compositionem & diuisionem, ut duo & tria sunt quinque, hæc enim oratio diuersa significat compositæ, uel diuisim prolata. Phantasticum uero, id est, apparens, multiplex est, quando una dicitio secundum rei ueritatem unum significat, & uidetur etiam aliquid aliud significare, sicut hoc nomen, homo, significat quale & quid, & uidetur significare hoc aliquid, ut dicitur in prædicamentis, & dicitur figura dictionis, quasi dictionis similitudo. Sunt igitur loci sophistici in dictione sex, scilicet æqui-uocatio, amphibologia, accentus, compositio, diuisio & figura dictionis.

CAP. III.

De fallacia æqui-uocationis.

Primo igitur est dicendum de æqui-uocatione. Est autem æqui-uocatio unius & eiusdem nominis diuersa significatio. Fallacia autem æqui-uocationis est deceptio proueniens ex eo quod unum nomen plura significat. Principium autem motuum huius fallaciæ, siue causa apparentia in æqui-uocatione est unitas dictionis eiusdem simpliciter, quod dicitur ad differentiam accentus, in quo non est dicitio una simpliciter, sed solum in potentia. Principium autem motuum esse non existentia, siue defectus, est diuersitas rerum significatarum: species autem, siue modi æqui-uocationis sunt tres. Prima species est, quando una dicitio principaliter plura significat, ut hoc nomen, canis, principaliter significat latrabile animal, & marinam beluam, & cæleste sydus, & formatur sic paralogismus, id est, apparet syllogismus. Omnis canis est latrabilis: cæleste sydus est canis. igitur cæleste sydus est latrabile. Sed non sequitur, quia hoc nomen, canis, aliud significat in prima, & aliud in secunda, secundum quod utraq; accipitur uera, & sic non est uerus syllogismus, cum non sit idem terminus medius. Si autem accipiatur ut idem significans in utraque, sic altera præmissarum est falsa. Sicut autem oportet in syllogismo idem medium bis sumi in præmissis, ita oportet duas extremitates bis sumi in syllogismo, in præmissis. scilicet semel, & semel in conclusione: unde eadem ratione potest fieri paralogismus, si sit æqui-uocatio in altera extremitate, ut Grammatici discunt: & grammatici sunt sciētes. igitur sciētes discunt. discere. n. æqui-uocum est. Nam uno modo discere idem est quod intelligere docentem, & sic sciētes discunt. Alio modo, idem est quod accipere scientiam ab aliquo, & sic sciētes non discunt. Secunda species est, quando unum nomen principaliter unum

significat, & aliud metaphorice, siue transumptiue, sicut hoc uerbum, ridet, principaliter significat actum hominis proprium, metaphorice autem, siue transumptiue significat pratū floritionem, & formatur sic paralogismus. Quicquid ridet, habet os: pratū ridet. ergo pratū habet os: uel sic, Quicquid currit, habet pedes: tyber currit. igitur tyber habet pedes. Non sequitur, quia ridet & currit primo sumuntur proprie, & postea transumptiue: & ad hæc speciem reducitur multiplicitas nominum analogorum, quæ dicitur secundum prius & posterius, sicut sanum dicitur aliquando de animali, urina, & diæta, & formatur paralogismus sic. Omne sanum habet uitam: sed urina est sana. ergo urina habet uitam. Non sequitur, quia sanum primo sumitur pro eo quod principaliter significat, scilicet habere sanitatē, secundo pro eo quod posterius significat, scilicet pro signante sanitatem. Ad hanc etiam speciem reducitur multiplicitas propositionum, quia propositio unam habet habitudinem per prius, & aliam per posterius, & formatur sic paralogismus. In quocumque ad æquationem, ergo humorum ad æquationem est animal. Non sequitur, quia hæc propositio in primo designabat habitudinem accidentis ad subiectum: secundo habitudinem effectus ad causam. Tertia species est, quæ prouenit ex diuersa consignatione, quæ quidam attenditur circa accidentia partium orationis, sicut secundum tempus, numerum, genus, personam, & similia, & sic formatur paralogismus. Quicumque surgebat, stat. sedens surgebat. ergo sedens stat. Non sequitur, quia sedens in minori propositione sumebatur ut est præteriti temporis imperfecti, in conclusione secundum quod est temporis præsentis. Similiter, Quicumque sanabitur, sanus est: laborans sanabitur. igitur laborans sanus est. Minor & conclusio sunt duplices, quia hoc participium, laborans, significat tempus præsens & præteritum imperfectum, unde significat laborantem tunc, & nunc laborantem: & ideo si tenetur pro laborante, tunc minor est falsa, quia simul esset sanus & laborans, quod falsum est. Si autem teneatur pro laborante nunc, uera est, quia potest esse nunc laborans, & tunc poterat esse sanus, & euerteret de conclusione.

CAP. IIII.

De amphibologia.

Sequitur uidere de amphibologia. Sicut autem æqui-uocatio prouenit ex eo quod dicitio penitus eadē plura significat, sic amphibologia ex eo quod una oratio penitus eadē plura significat, unum dicitur amphibologia ab amphibio quod est dubium, & bole quod est sententia, & logos sermo, quasi dubia sententia sermonis. Fallacia autem amphibologie est deceptio proueniens ex eo quod una oratio penitus eadē plura significat: & dico penitus eadem, ad differentiam orationis quæ composita & diuisa plura significat. Causa apparentia, siue principium motuum amphibologie est unitas orationis plura significatis. Causa uero non existentia, siue principium defectus est diuersitas significationis. Species autem amphibologie sunt tres. Prima species prouenit ex eo quod una oratio principaliter plura significat manente eadem constructione propter diuersam habitudinem constructionis, sicut hæc oratio. Liber Aristotelis plura significat, si semper istæ duæ dictiones conuertiunt eodem modo, sed tamen propter diuersam habitudinem diuersa significant. Potest autem intelligi secundum habitudinem

ordinem effectus ad eam, vel possessi ad possidentem, & format sic paralogismus. Quicquid est Aristotelis, possidet ab Aristotele; iste liber est Aristotelis, ergo possidet ab Aristotele. Nō sequitur, quia primo cōstruebat nominatiuus cum genitiuo in habitudine possessionis ad possidentem, secundo in habitudine effectus ad causam. Secūda species prouenit ex eo, quod vna oratio plura significat propter diuersam ordinationem partium ex eo, quod aliqua dictio potest cōstrui cum alia transitiuē, vel intransitiuē, sicut hic. Quicquid videt aliquis, hoc videt: sed columnam videt. ergo columna videt. Nō sequitur, quia hęc dictio, hoc, cōstruitur cum hoc verbo, videt, trāsitiuē, & est accusatiui casus, & sic est vera, & est sensus, Qui videt rem aliquam, est videns eam. Alio modo potest cōstrui intransitiuē, & tunc est nominatiui casus, & tūc est falsa, & est sensus. Qui videt rem vnam, illa res videt, & sic procedit conclusio: & similiter hic. Quoscumque volo me accipere, volo quod ipsi recipiant me: sed pugnantes volo me accipere. ergo volo quod ipsi recipiant me. Nō sequitur, quia me, potest cōstrui cum hoc verbo accipere transitiuē & intransitiuē, & in vno sensu est vera, & in alio falsa. Similiter hic. Quicumque sunt episcopi, sunt sacerdotes. isti asini sunt episcopi. ergo isti asini sunt sacerdotes. Nō sequitur, quia minor est duplex, ex eo quod episcopi potest esse nominatiui casus, & cōstrui intransitiuē, & sic est falsa; vel potest cōstrui transitiuē, & sic est genitiui casus, & est vera. Et est attendendum quod diuersitas casuum pertinet ad fallaciam amphibologię, quia casus accidunt dictioni secundum quod cōstruitur cum alia dictione: diuersitas vero aliorū accidentium pertinet ad æquiuocationem, quia alia accidentia accidunt dictioni sicut quod in se considerantur. Tertia species est, quando vna oratio principaliter significat vnum, & aliud metaphoricę, siue transumptiuē, sicut hęc oratio, Littus aratur, principaliter significat littoris scissuram, trāsumptiuē vero operis amissionem, & formatur sic paralogismus. Quando cumque littus aratur, tunc terra scinditur: sed quando indocilis docetur, littus aratur. ergo quando indocilis docetur, terra scinditur. Nō sequitur propter multipliciter prædictam.

CAP. V.

De fallacia compositionis & diuisionis.

Sequitur de fallacia compositionis & diuisionis, in quibus sicut supra dictum est, deceptio prouenit ex potenciali multiplici vnus orationis. Dicitur autē vna ratio potentialiter multiplex pro eo quod dictiones eadē diuersimode cōponi possunt adinuicē, vel abinuicē distingui, sicut cū dicitur. Quicquid viuit, semper est, hęc dictio semper, potest cōponi cum hoc verbo viuit, vel diuidi ab eodem: & quia oratio per constitutionem partium constituit, & ipsę partes se habent ad orationem sicut materia, cōpositio vero sicut forma, vbi sunt ergo eadē partes, sed non eadē cōpositio, est oratio eadē multiplex potentialiter & materialiter, sed non formaliter & actualiter, & propter hoc est multiplex potentialiter, quia oratio quę est vna formaliter, potentialiter plura significat, & in hoc differunt illę fallacię ab amphibologia, quia in amphib. semper in eodem ponitur cum eodem, licet non vniformiter, vnde est eadē cōpositio, & per consequens

eadem oratio formaliter, & actualiter vna est secundum multiplex actualiter: hic autē non est actualis vnitas & formalis, sed solum potentialis, quia vnum cōponitur cum diuersis. Differunt autem hęc duę fallacię, scilicet compositionis & diuisionis. Quādo enim oratio in sensu cōposito est falsa, tunc est fallacia secundum compositionem; quando autem in sensu diuiso est falsa, tunc est fallacia sicut diuisionem. Et nota quod tunc oratio est cōposita, quando partes magis debite ordinantur; & tunc est diuisa, quando partes minus ordinantur. Causa autem apparentię, siue principium defectus est diuersitas significationis, secundum quod intelligitur cōposita, vel diuisa. Sunt autem tres modi, siue tres species vtriusque fallacię. Primus modus est quando aliquod dictum potest supponere verbo vel ratione totius, vel ratione partis. Si ratione totius supponat, erit oratio cōposita: si ratione partis, erit diuisa oratio, & tunc si sub cōposito sensu falsa oratio erit, fallacia est compositionis. Si autem in sensu diuiso est falsa, erit fallacia diuisionis. Si autem in vtroque sit falsa, vel vera, tunc nulla fallacia est, quod etiam in alijs multiplicibus intelligendum est, & formatur sic paralogismus. Quęcūque possibile est esse album, possibile est quod ipse sit albus: sed nigrum possibile est esse album. ergo possibile est quod niger sit albus. Nō valet, quia illud dictū, nigrum esse album, potest supponere ei quod dicitur possibile, vel ratione subiecti, & tunc possibilitas attribuit subiecto dicti, & est modalis de re, & tūc est diuisa & vera, est. n. sensus quod ille qui est niger, potentiam habet quod sit albus: vel potest idem supponere ratione totius dicti, & sic est modalis de dicto, & est cōposita & falsa, & est sensus quod hoc dictum, album esse nigrum sit possibile, vnde est fallacia compositionis. Et potest etiam formari sic paralogismus. Quodcūque esse nigrum est impossibile, ipsum non potest esse nigrum: sed album esse nigrum est impossibile. igitur album non potest esse nigrum. Nō valet, quia minor est duplex, sicut supra dictum est, & in sensu cōposito est vera, & in diuiso est falsa, vnde est fallacia diuisionis. Secundus modus prouenit ex eo quod aliquando prædicatum, in quo plura adunantur per cōiunctionem copulatiuam, vel disiunctiuam, potest attribui subiecto cōiunctim, vel diuisim. Si cōiunctim, est oratio cōposita: si diuisim, oratio est diuisa, & tunc si in sensu cōposito oratio est falsa, est fallacia compositionis: si in sensu diuiso est falsa, est fallacia diuisionis, vt patet in his paralogismis. Quicūque numerus cōponitur ex duobus & tribus, est duo & tria; sed quinque; nō sunt duo & tria. ergo quinque; nō cōponitur ex duobus & tribus. Nō sequitur: media. n. siue minor est duplex ex eo quod hoc prædicatū, duo & tria, potest intelligi & remoueri a subiecto diuisim, & sic est vera. Est enim sensus quod quinque nec sunt duo, nec tria: vel potest remoueri a subiecto cōiunctim, & sic est falsa. Est enim sensus, quod duo & tria simul iuncta non sunt quinque, vnde in hoc sensu procedit conclusio, vnde est fallacia compositionis. Et potest sic formari paralogismus. Quęcumque sunt duo & tria, sunt duo: sed quinque sunt duo & tria. ergo quinque sunt duo. Hęc similiter minor est duplex, quia in sensu cōposito est vera, & in sensu diuiso est falsa, vnde est fallacia diuisionis. Simile est si in prædicato ponatur cōiunctio disiunctiuam, sicut hic. Omne animal

mal est rationale, vel irrationale: sed omne animal est rationale. ergo omne animal est irrationale. Nō valet, quia prima est duplex, eo quod prædicatum potest attribui cōiunctim subiecto, & sic est cōposita & vera. Est enim sensus, quod de quolibet animali est verum dicere, quod est rationale, vel irrationale: vel potest attribui diuisim, & sic est falsa. Est enim sensus quod altera istarum sit vera. Omne animal est rationale, vel omne animal est irrationale, cum tamen vtraque sit falsa, vnde est fallacia diuisionis. Potest etiā sic formari paralogismus. Quicquid nō est rationale vel irrationale, nec est rationale nec irrationale: sed non omne animal est rationale vel irrationale. ergo animal est quod nec est rationale, nec irrationale. Nō sequitur, nam minor est in sensu diuiso vera, in sensu cōposito falsa, vnde est fallacia compositionis. Est autem sciendum quod quando prædicatum comparatur ad subiectum cōiunctim, tunc cōiunctio cōiungit terminos, & sic accipitur in vi vnus propositionis, quia duo termini cōiunctim accepti sumuntur vt vnum prædicatum, & cum simul attribuantur subiecto, subiectum erit et vnū: ex vno autem subiecto & vno prædicato fit vna oratio. Quando vero termini in prædicato positi copulato, vel diuiso diuisim subiecto attribuantur, sic accipiuntur vt duo prædicata, & per consequens vt duo subiecta eis respondētia, & sic intelliguntur quasi duę orationes per cōiunctionem copulatiuam vel disiunctiuam. Tertius modus est, quando vna dictio potest cōiungi diuersis dictionibus in locutione positis: erit autem tunc secundum hoc cōposita oratio, quando cōiungitur cum dictione cui magis apparet, vel apta nata cōiungi: diuersa vero, quando ab ea disiungitur, sicut in hoc paralogismo patet. Quod potest vnum solum ferre, plura potest ferre: sed quod solum vnum potest ferre, non potest nisi vnum ferre. ergo quod non potest nisi vnum solum ferre, potest plura ferre. Nō valet: nam prima est duplex ex eo quod hęc dictio, solum, potest cōiungi cum hac dictione, potest, cum qua magis videtur cōiungi, & sic est cōposita & falsa. Est enim sensus, quod ille qui nō potest portare nisi vnū solum pondus, potest plura portare: vel potest diuidi ab hoc verbo potest, & cōiungi cū hac dictione ferre, & sic est diuisa & vera. Est enim sensus, quod ille qui modo potest ferre vnum solum pondus, potest quādoque plura ferre, vnde est fallacia compositionis. Item, Quicumque viuit, semper est: iste alius viuit. ergo semper est. Nō sequitur: nam prima est duplex ex eo quod hoc aduerbium, semper, potest componi cum verbo, est, cum quo magis videtur componi, & sic est cōposita & falsa: vel diuidi ab eo, & componi cum hoc verbo, viuit, & sic est diuisa & vera, vnde est fallacia compositionis, e contrario est fallacia diuisionis, vt patet in his paralogismis. Quocumque vides hunc percussum, illo percussus est: sed oculo vides hunc percussum. ergo oculo percussus est. Nō valet, quia minor est duplex, eo quod iste ablatiuus, oculo, potest componi cum hoc verbo, vides, cum quo magis videtur componi, & sic est cōposita & vera: vel diuidi ab eo, & componi cum hoc participio, percussus, & sic est diuisa & falsa, vnde est fallacia diuisionis. Itē, Quicūque est hodie natus, hodie primo incepit esse: sed tu es hodie natus, constat enim quod hodie es, & es natus. ergo hodie cepisti esse. Nō valet, quia minor est duplex, ex eo quod hoc aduerbium, hodie, potest componi cum hoc verbo, es, & sic est cōposita & vera:

vel cum hoc participio, natus, & sic est diuisa & falsa. Et est notandum, quod obliqui & aduerbia magis videntur determinare verbum quā participium, & magis verbū principale quā secundarium, quod implicatur in subiecto. Cum enim dicitur, Quicumque currit, mouetur, mouetur est verbū principale, currit secundarium in subiecto implicatum.

CAP. VI.

De fallacia accentus.

Sequitur de fallacia accentus. Accentus autem secundum quod hic sumitur, est modus pronuntiationis aliquam dictionem. Fallacia autem accentus est deceptio proueniens ex eo quod aliqua dictio diuersimode pronuntiata diuersa significat. Sicut enim fallacia secundum compositionem & diuisionem est eadem oratio materialiter, diuersificata secundum formam: ita hoc est eadem dictio materialiter diuersificata sicut diuersum modū pronuntiationis, & ideo sicut ibi est potentialis multiplicitas orationis, ita est hic potentialis multiplicitas dictionis. Causa apparentię huius fallacię est materialis unitas dictionis: causa non existentię est diuersitas significationis, siue dictionis diuersimode pronuntiatę. Sunt autem quatuor modi huius fallacię, secundum quod quatuor modis contingit diuersificari modos pronuntiationis dictionem. Primo namque variatur per diuersos sonos, siue accentus qui sunt tres, scilicet accentus grauis, acutus, & circumflexus. Accētus acutus, siue tonus est qui acuit, siue eleuat syllabam, sicut patet in media syllaba cum dicitur Martinus, media syllaba acuitur, siue eleuat. Grauis autem accentus est qui deprimit syllabam & deponit, sicut patet in media syllaba huius dictionis Dominus, & ultima syllaba huius dictionis Lucas. Circumflexus uero accentus est, qui acuit syllabā, & postea deprimit, ut Roma. Primus ergo modus huius fallacię est qui prouenit ex eo quod aliqua dictio potest pronuntiarī graui accentu, uel acuto, uel circumflexo. Acuto ut patet in hoc paralogismo. Quocumque iustum est pendere, iustum est pati pœnam: sed bonos viros iustum est pendere. ergo bonos viros iustum est pati pœnam. Nō sequitur, quia in prima pendere sumebatur prout fertur acuto accentu, in secunda ut fertur graui, & sic idem est pendere, quod donare pœnam. Secundo modo, variatur modus pronuntiationis accentus secundum diuersa tempora, quę sunt duo, scilicet productio in syllaba longa, & correctio in syllaba breui. Secundus quidem prouenit ex eo quod aliqua syllaba alicuius dictionis potest corripī, uel produci, ut patet in hoc paralogismo. Omnis populus est arbor: sed aliqua gens est populus. igitur aliqua gens est arbor. Nō valet, quia hęc dictio, populus, aliud significat secundum quod prima syllaba eius producitur, quia sic significat arborem quandam, & aliud secundum quod corripitur, quia sic significat gentem. Tertio modo, variatur modus pronuntiationis dictionem secundum diuersitatem spiritus, qui quidem diuersificatur secundum asperum, uel lenem: asper quidem spiritus designatur per hanc figurā, h. lenis uero spiritus est, quando sine aspiratione syllaba proferatur. Tertius modus huius fallacię prouenit ex eo quod syllaba potest leniter, uel aspere proferri, ut patet in hoc paralogismo. Quicquid amatur, ha-

mo capitur: sed uinū amatur. igitur uinū capitur. Nō ualet, quia primo, amat, profertur aspere, postea leniter. Similiter hic. Ois ara est i tēplo: stabulū porcorū est hara. igitur stabulum porcorum est in templo. Non sequitur, quia hoc nomen, ara, primo profertur leniter, post ea aspere. Quartus modus prouenit ex eo q̄ aliquid pōt profertur vna dictio, vel plures, vt hic, Tu es qui es: sed quies idem est quod requies. ergo tu es requies. Nō sequitur, quia hęc dictio, quies, primo sumitur vt oratio, postea vt dictio vna. Similiter hic. Quicquid De^o fecit inuire fecit inuitus: sed racemos fecit in vite, igitur racemos fecit inuitus. Non sequitur, quia primo hęc dictio, iuute, sumit vt vna dictio, postea vt plures. Patet ergo ex prædictis, quod accentus denominatus secundum quod ab eo denominatur hęc fallacia, communior est quàm accentus qui diuiditur per grauem, & acutum, & circumflexum, quia comprehendit sub se & hęc accentum, & alios tres, vt dictum est.

CAP. VII.

De fallacia figuræ dictionis.

Sequitur de fallacia figuræ dictionis. Figura dictionis, prout hic sumit, est similitudo vnius dictionis ad alteram, sicut aliquid dicitur ad figurā alterius factū quod ei assimilatur: vnde fallacia figuræ dictionis est deceptio proueniens ex eo quod aliqua dictio similis alteri dictioni videtur habere eundem modum significandi, cum tamen non habeat, vt hęc dictio, homo, videtur significare hoc aliquid propter similitudinem quam habet cum nominibus significantibus substantias particulares, & sic in hac fallacia non est multiplex verum, sed phantasticū: quia vna dictio nō significat plura secundum veritatem rei, sed habet vnum modum significandi, & videtur habere alium. **Causa apparentiæ est similitudo vnius dictionis cum alia dictione: causa vero non existentia est diuersus modus significandi. Sunt autem tres modi huius fallaciæ. Primus modus prouenit ex eo quod dictio quæ significat masculinum, sumitur ac si significaret femininum, vel neutrum, aut econuerso, vt patet in hoc paralogismo. Quæcumque substantia coloratur albedine, est alba: Papa coloratur albedine. igitur Papa est alba. Non sequitur, quia cum Papa sit nomen viri, nō significat feminam, licet videatur propter similitudinem quam habet cum nominibus femininis: vnde non debet sumi sub distributo feminino. Vel sic, Omnis substantia colorata albedine, est alba: sed vir est substantia colorata albedine. igitur vir est alba. Non sequitur, quia masculinum mutatur in femininum. Secundus modus prouenit ex eo quod aliqua dictio quæ significat per modum vnius prædicamenti, potest videri significari per modum alterius, sicut hic. Quicquid heri vidisti, hodie vides: album heri vidisti. ergo album hodie vides. Non valet, quia mutatur quid in quale, vel, Quæcumque emitti, comediti: sed carnes crudas emitti. ergo carnes crudas comediti. Non sequitur, quia mutatur quantum in quale, vel sic, Quotcumque digitos olim habuisti, modo habes: sed olim habuisti paruos. ergo modo habes paruos. Non sequitur, quia mutatur quantum quantitatis discretæ, in quantum quantitatis continuæ: Et est notandum, quod non facit fallaciam figuræ dictionis mutatio prædicamentorum quantum ad re significandi.**

F tam, sed quantum ad modum significandi. Albedo enim significat qualitatem, sed significat eam per modum substantiæ, quia non significat eam vt inhaerentem. Album autem significat eam per modum qualitatis, quia significat eam vt inhaerentem. Et contingit hoc, quando quale quid mutatur in hoc aliquid, vnde hic non est fallacia figuræ dictionis. Quicquid heri vidisti, hodie vides: albedinem heri vidisti. igitur albedinē hodie vides. Erit aut fallacia figuræ dictionis, si præcedat sic. Album heri vidisti. ergo album hodie vides. Tertius modus prouenit ex eo q̄ aliqua dictio quæ significat quale quid, significare videt hoc aliquid, & dicitur significare quale quid, quod significat naturā communem generis, vel speciei, secundum quod pertinet ad tertium modum: hoc aliquid uero significat substantiam particularem. Si autem sumatur quale quid secundum quod pertinet ad genus qualitatis, sicut mutare quale quid in hoc aliquid, pertinet ad secundum modum, ut Album currit: Sortes est albus. ergo Sortes currit, & formatur sic paralogismus. Sortes est alter ab homine: & ipse est homo. igitur est alter a seipso. Non sequitur, quia proceditur ab homine ad Sortem, & sic mutatur quale quid in hoc aliquid: & ad hunc modum reducitur omnis deceptio proueniens ex mutata suppositione terminorum, unde dicitur, Homo est species: Sortes est homo. igitur Sortes est species. hic proceditur a simplici suppositione ad discretam, quæ mutat quale quid in hoc aliquid.

CAP. VIII.

De fallacijs extra dictionem.

Sequitur de fallacijs extra dictionem, quæ in hoc differunt a fallacijs in dictione, vt supra dictum est: quia in fallacijs in dictione principium motuum, siue causæ apparentiæ est ex parte vocis, in fallacijs autem extra dictionem est ex parte rei. Sicut enim in fallacijs in dictione deceptio prouenit ex eo quod vnum nomē plura significans accipitur ac si significaret vnum, ita in fallacijs extra dictionem deceptio prouenit ex eo quod aliqua res aliquo modo conuenientes, vel differentes accipiuntur vt eadem simpliciter, vel diuersè. Sunt autem fallaciæ extra dictionem septem, quarum prima est secundum accidens, secunda secundum quid & simpliciter, tertia secundum ignorantiam elenchi, quarta secundum petitionem principij, quinta secundum consequens, sexta secundum non causam vt causam, septima secundum plures interrogaciones vt vnā. Accipiuntur autem hęc fallaciæ secundum quasdam generales entium conditiones. Nam ens aliud est per se, & aliud per accidens, & secundum hoc accipitur fallacia accidentis. Item, secundum perfectum & imperfectum accipitur fallacia secundum quid & simpliciter. Secundum autem oppositum & non oppositum est fallacia secundum ignorantiam elenchi. Secundum vero idem & diuersum est fallacia petitionis principij. Secundum veroprius & posterius est fallacia consequentis. Secundum causam & causatū est fallacia secundum non causam vt causam. Secundum autem vnum & multa est fallacia secundum plures interrogaciones vt vnum.

De fallacia accidentis.

Dicendum est ergo primo de fallacia accidentis. Vbi sciendum, quod accidens hic accipitur prout distinguitur contra per se. Per se autem dicitur inesse aliquid alicui, quod inest ei secundum rationem propriæ diffinitionis: præter hoc autē quicquid inest alicui, dicitur inesse per accidens, vnde ad hoc quod est inesse per se, aut per accidens, tripliciter aliquid potest se habere. Quædam enim sunt quæ omni modo sunt eadem secundum substantiæ rationem, vt vestis & indumentum, & in his est solum per se, & nullo modo per accidens. Quædam sunt, quorum vnum est omnino extraneum a ratione alterius, vt album & homo, & in istis est solummodo per accidens, & nullo modo per se. Quædam vero sunt, quorum vnum ad alterius rationem aliquo modo pertinet, licet nō sint omnino eadem secundum diffinitionem, sicut se habet superius & inferius: nam superius ponitur in diffinitione inferioris, tamen non est omnino eadem diffinitio inferioris & superioris, vt animalis & hominis, cū diffinitio inferioris addat super diffinitionem superioris, & simile est de proprio & de specie: nam species ponitur in diffinitione propriij, non tamen species & proprium sunt omnino idem in diffinitione, & in his est quodammodo per se, & quodammodo per accidens, in quantum partim secundum diffinitionem conueniunt, & partim differunt. In his ergo quæ primo modo se habent, necesse est quod quicquid verum de vno sit, sit etiam verum de alio, eo quod talia sunt penitus eadem secundum rem, & differunt secundum nomen solum, vnde in his non contingit esse fallaciam accidentis: sed in omnibus alijs non est necessarium quod quicquid est verum de vno, sit etiam verum de altero. Et ideo si ex hoc quod aliquid est de vno verum, concludatur esse verum de altero, est fallacia accidentis. Contingit autem quædamque, vt quod est verum de vno, concludatur esse verum de altero, scilicet quædam aliquid attribuitur vni secundum quod est idem alteri: tunc enim quod inest vni, & alteri inest. Si vero attribuitur vni secundum quod est ab altero diuisum, non inest alteri: si autē vt non diuersum ab altero, erit & alterius, sicut si album attribuitur animali inquatum est idem homini, oportet quod conueniat homini. Si autem animali vt est diuisum ab homine, non oportet quod conueniat homini, & si concludatur inesse, erit fallacia accidentis, sicut si dicatur, Animal est quadrupes: homo est animal. igitur homo est quadrupes. Quadrupes enim non prædicatur de animali vt animal est homo, sed secundum quod est ab homine diuersum: vnde patet quod in prædicto argumento, medium diuersimode accipitur. Nam primo accipiebatur secundum quod erat diuersum ab homine, sed in secundo secundum quod est idem homini, & ideo quando est fallacia accidentis, semper est diuersa acceptio medij. Dico autem diuersam acceptioem medij esse, quando medium secundum quod conuenit cum vna extremitate, est diuersum ab alia. Fallacia accidentis est deceptio proueniens ex eo quod aliquid significatur simile vtrique eorum quæ sunt aliquantulum per accidens vnum. Ex quo patet quod in fallacia accidentis semper inueniuntur tres termini, sicut in syllogismo; quorum duo per accidens aliquo modo conueniunt, qui quidem se habent sicut medium, & minor extremitas: tertium vero quod assignantur vtrique inesse, est maior extremitas. Causa vero apparentiæ in hac fallacia est vnitas quædam, & identitas eorum quæ per accidens quodammodo coniunguntur: causa vero non existentia est diuersitas eorumdem. Nam sicut dicit Philosophus in 1. elenchorum, fallacia accidentis fit ex eo q̄ aliquis non potest iudicare idem & diuersum, vnum & multa. Sunt autem tres modi huius fallaciæ. Primus modus prouenit ex eo q̄ procedit ab accidente ad subiectū, vel econuerso, sicut hic. Cognitione Coriscum: Coriscus est veniens. igitur cognosco venientē. Non sequitur, quia veniens & Coriscus sunt vnum per accidens, & non per se. vnde non sequitur quod quicquid est verū de vno, sit verum de alio. Hoc. n. fallit, quando aliquid est verum de vno secundum quod est diuersum ab altero, sicut hic, cognosco Coriscum. Coriscus. n. non subiacet cognitioni secundum quod est idem veniens: vnde patet quod est diuersificatio medij, & sic est fallacia accidentis. Similiter hic, Iste canis est tuus: & est pater. igitur est tuus pater. Canis. n. & pater sunt vnum per accidens: vnde non sequitur quod quicquid est verum de vno, sit verum de alio: sicut. n. quod canis est pater, non conuenit ei esse tuum. Secundus modus est, quando illud quod conuenit superiori, concluditur in inferiori, vel econuerso, sicut hic, Homo & animal est animal: & animal est genus. igitur homo est genus. Nō sequitur, superius. n. & inferius aliquo modo sunt vnum per accidens, licet alio modo sint vnum per se: vnde ex dictis patet, quod si idem verificatur de vno eorum sicut quod idem est alteri, necesse est de altero verificari, & sicut hoc sumuntur argumenta dialectica a genere & specie, siue a superiori ad inferiora: quod autem verificatur de vno eorum sicut quod differt ab altero, non oportet de altero verificari, tunc autem est variatio medij & fallacia accidentis, sicut est in proposito. Nam esse genus nō prædicatur de animali, sicut quod est idem homini, sed sicut quod ab eo differt, sicut superius ab inferiori. Similiter est hic, Triangulus est figura: sed proprietates trianguli est habere tres angulos. igitur est proprietates figura. Nō sequitur, quia triangulus & figura nō sunt omnibus modis idem, vnde non oportet quod verificatur de vno, de altero verificari. Similiter est hic, Sortes est alius ab homine: ipse autem est homo. igitur est alius a se. Tertius modus prouenit quando proceditur a specie ad proprium, vel econuerso, sicut hic, Homo est risibilis, sed risibile est proprium, igitur homo est proprium, vel homo est species. Non sequitur, quia risibile & homo non sunt omnino idem sicut diffinitionem, & ideo aliquo modo vnum se habet ad alterū per accidens & extraneū, & propter hoc non est necesse quod quicquid verificatur de vno, verificetur de altero. Et est sciendum quod non est inconueniens, si in aliquibus prædictorum paralogismorum sint assignatæ duæ fallaciæ. s. figuræ dictionis, & accidentis: quia sicut quod prouenit deceptio ex similitudine dictionis, est fallacia figuræ dictionis: secundum vero quod prouenit ex conuenientia rerum, fallacia accidentis est. Homo. n. & Sortes quantum ad rem conueniunt, & quantum ad nomen similitudinem habent. Sciendum est etiam, quod sicut sit paralogismus accidentis ex propositionibus categoricis, ita ex hypotheticis, ex eo q̄ medium diuersimode sumitur, prout. s. comparatur ad vnā extremitatē, est diuersum ab alia, sicut hic. Si nullū tempus est, dies non est per locum

locum a toto in quantitate. Et si dies non est, nox est, per locum ab oppositis. ergo si nullum tempus est, nox est: sed si nox est, aliquod tempus est. igitur si nullum tempus est, aliquod tempus est. Patet ergo quod illud medium, quod est diem non esse, est diuersum ab eo quod est noctem esse, fm quod sequitur ad hoc quod est nullum tempus esse. Ex hoc. n. est qd die non esse, non sequitur noctem esse, nisi supposito tempore, secundum quod sequitur ad hoc quod est nullum tempus esse, supposito tempore, sicut ex hoc quod est videntem non esse, sequitur cecum esse supposito animali quod est natum videre.

C A P. X.

De fallacia secundum quid & simpliciter.

Equitur de fallacia secundum quid & simpliciter. Simpliciter autem hic dicitur, quod nullo modo addito dicitur, vt cum dicitur. Sortes est albus, vel Sortes currit. Secundum quid autem dicitur, quod cum aliquo addito dicitur, vt iste currit bene, vel Sortes est albus secundum dentem. Hoc autem quod additur, dupliciter se habet ad id cui additur. Nam quandoque non diminit de ratione eius cui additur: & tunc potest procedi ab eo quod est fm quid ad hoc quod est simpliciter, vt cum dicitur, Iste currit velociter, igitur currit. Velocitas. n. nihil diminit de ratione cursus, & est in predicto argumento locus a parte in modo. Quandoque vero id quod additur, diminit aliquid de ratione eius cui additur, vt cum dicitur. Aethyops est albus fm dentem. Nam hac determinatio, dētē, diminit aliquid de ratione eius quod dicitur albus. Non. n. potest dici albus, nisi qui totus est albus, vel fm plures & principales partes: & ideo si cōcludatur, Aethyops est albus dentem. ergo est albus, est locus sophisticus, vel fallacia fm quid & simpliciter, est deceptio proueniens ex eo qd dictū secundum quid accipitur ac si esset dictum simpliciter. Causa apparentiæ in hac fallacia est conuenientia eius quod est fm quid, ad id quod est simpliciter: causa vero non existentia est diuersitas eorundem. Sunt autem quinque modi huius fallaciæ. Et primus, modus est, quando determinatio addita habet oppositionem ad illud cui additur, vt in hoc argumento. Cæsar est homo mortuus. ergo est homo. Nō sequitur: nam esse hominem mortuum, habet oppositionem ad hominem, eo qd viuum est de ratione hominis, cū homo sit animal, & animal est substantia animata sensitua: & sic patet qd hac determinatio, mortuus, tollit hominis rationem. Similiter. Iste est bonus latro. igitur est bonus: nam bonum p se suppositū, oppositionem habet ad latrocinium. Similiter hic. Mendax dicit verum dicendo se dicere falsum. ergo dicit verum. Non sequitur: nam dicere verum opponitur ei quod est dicere falsum, & e conuerso. Secundus modus prouenit ex eo qd aliqua determinatio addita pertinet ad animæ actum. Nam aliqui actus animæ possunt esse circa existentiam, & circa nō existentiam, sicut hic. Chymera est animal opinabile. igitur chymera est animal. Non sequitur: nam opinabile additum animali, diminit de eius ratione. Similiter hic. Cæsar est in memoria hominum. igitur Cæsar est. Similiter hic. Tu habes felicitatem in tua voluntate. igitur habes felicitatem. Tertius modus est, quando determinatio addita significat aliquid in potentia esse, sicut hic.

Quum potentialiter est animal. ergo est animal. Non sequitur: nam esse in potentia diminit de ratione eius quod est esse simpliciter. Quartus modus est, quando determinatio addita significat partem, sicut hic. Aethyops est albus dentē. ergo est albus. Non sequitur, quia esse in parte diminit de ratione eius quod est esse simpliciter. Sciendum tamen quod si a parte sit natum denominari totum, non accidit fallacia, vt patet in hoc processu. Iste est crispus fm capillos. ergo est crispus. Bene sequitur, quia homo denominatur crispus fm capillos, & hic modus se extendit ad alias partes. s. loci, vel temporis, vel aliorum totorum. Si vero aliquid additur toti in loco mediante parte in loco, a qua parte totum non est natum denominari, accidit fallacia in his processibus, vt, Hac diæta est bona in locis ægrotatiuis. ergo est bona. Non sequitur, quia hoc quod dicit in locis ægrotatiuis, significat partem in loco. Similiter est de toto & parte in tempore, sicut hic. Bibere vinum est malum ægrotati. ergo est malum, & eadem ratio est in omnibus similibus. Quintus modus est, quando determinatio addita cogit terminum, cui additur stare materialiter, sicut hic. Sapiens vult amittere malum. ergo vult malum. Nō sequitur: nā amittere malum non dicit malū simpliciter, sed secundum quid. Similiter hic, Fur vult sumere bonum. igitur vult bonum, & est eadem ratio in alijs similibus. Sic ergo patet ex dictis, quod hæc fallacia prouenit fm rationem perfecti & imperfecti. Nam determinatio diminit, eo quod significat aliquid esse imperfecte.

C A P. XI.

De fallacia secundum ignorantiam elenchi.

Equitur de fallacia secundum ignorantiam elenchi. Sit autem elenchus tylogismus cōtradictionis, qui quandoque est vnus, quandoque duo. Vnus quidem quando concludit cōtradictoriam alterius propositionis prius datæ, sicut si detur aliquod animal esse incorruptibile, & procedatur sic. Omne compositū ex contrarijs est corruptibile: omne animal est huiusmodi. ergo omne animal est corruptibile. Hæc enim conclusio est cōtradictoria propositionis datæ. Duo enim syllogismi constituunt elenchum, quando ex duobus syllogismis concluditur cōtradictorie, sicut si supradicto syllogismo cōtraponatur alius talis syllogismus. Nullum beatum est corruptibile: & aliquod animal est beatum. igitur aliquod animal non est corruptibile. Quia igitur de ratione elenchi est syllogismus & cōtradictio, ideo quicquid est cōtra definitionem syllogismi & cōtradictionis, est cōtra definitionem elenchi. Et ideo cū in qualibet fallacia defectus accidat propter hoc quod aliquid omittit de definitione syllogismi & cōtradictionis, ideo omnis fallacia reducit ad ignorantiam elenchi sicut ad generale principium. Quia vero in definitione elenchi ponit cōtradictio quali differentia quæ constituit speciem, ideo specialiter omissio eorū quæ ad cōtradictionem requiruntur, ignorantiam elenchi constituit fm quod est fallacia specialis. Sed quia fallacia eē nō pot si apparetia desit, oportet ad hoc qd circa cōtradictionem sit fallacia, vt sit apparetis cōtradictio, & cū hoc aliquid ad veritatem cōtradictionis desit. Apparetis autē cōtradictio esse nō pot, nisi sit vni⁹ & eiusdē, quia nisi sit ibi vnū & idē, nō videbitur esse cōtradictio, vt dicēdo. Homo currit, alius nō currit. Ex vera autem cōtradictione non pot deficere nisi ex defectu vni⁹ & eiusdē, vnde hoc obseruatur ex defectu

ex defectu aliquorum quæ ad cōtradictionem requiruntur sit fallacia. Est autem cōtradictio oppositio vnus & eiusdem non rei tantum, sed rei & nominis simul, fm idem ad idem similiter & in eodem tempore. Fallacia autem fm ignorantiam elenchi est deceptio proueniens ex eo quod non obseruantur ea quæ sunt necessaria ad definitionem elenchi, & præcipue ex parte cōtradictionis, vnde dicitur ignorantia elenchi, quia accidit deceptio solum per hoc quod definitio cōtradictionis ignoratur. Causa autem apparentiæ in hac fallacia est similitudo apprensus cōtradictionis deficientis ad cōtradictionem perfectā: causa vero non existentia est diuersitas eorundem. Modi huius fallaciæ sunt quatuor. Primus peccat contra hanc particulam ad idem, vt hic, Duo sunt duplum ad vnum, & non sunt duplum ad tria, igitur sunt duplum & non duplum. Nō sequitur, quia omissio hoc quod est esse ad idem, non est cōtradictio. Secundus autem peccat contra hanc particulam, secundum idem, sicut hic. Hoc est duplum ad illud secundum longitudinem, & non est duplum secundum latitudinem. ergo idem est duplum & nō duplum. Non sequitur, quia omissio hæc particula, secundum idem, quæ requiritur ad cōtradictionem. Tertius peccat contra hanc particulam, similiter, sicut hic, Cælum mouetur circulariter, & nō mouetur sursum & deorsum. ergo mouetur & non mouetur. Nō sequitur, quia omissio huius particulæ, similiter, tollit cōtradictionem. Quartus est contra hanc particulam, in eodem tempore, sicut hic, Domus est clausa in nocte, nō est clausa in die. ergo est clausa & non est clausa. Non sequitur, quia diuersitas temporis impedit cōtradictionem. Et est sciendum, quod hæc fallacia conuenit cum fallacia secundum quid & simpliciter in hoc, quia in vtraque proceditur ab eo quod dicitur cum determinatione ad id quod dicitur simpliciter. Sed hæc est differentia, quia in fallacia secundum quid & simpliciter determinatio diminit de ratione eius quod est simpliciter esse, quod non de necessitate accidit in hac fallacia: sed hæc determinationes additæ diminuunt de ratione cōtradictionis. Bene. n. sequitur. Hoc est duplum ad illud secundum latitudinem. igitur est duplum ad illud: non tamen sequitur quod sit cōtradictio si ad diuersa referatur. Patet etiā ex dictis, quod hæc fallacia prouenit fm generalē entium cōtradictionem; quæ est oppositio: nam est omnis cōtradictionis principium.

C A P. XII.

De fallacia petitionis principij.

Equitur de fallacia petitionis principij. Principium hic dicitur principale propositum. Tunc igitur aliquis petit principium, quando aliquis petit sibi concedi principale propositum quod debet probare: quod quidem si sub eodem nomine petat, nulla sit fallacia, sed petens videbitur deridendus, sicut si velit probare, homo currit, & petit eandem sibi cōcedi. Si vero petat id quod vult probare sub alio vocabulo, poterit esse fallacia, & tunc proprie petit illud quod est in principio. i. illud quod in se continet principale propositum. Fallacia ergo petitionis principij est deceptio proueniens ex eo quod idem assumitur ad probationem sui ipsius sub alio vocabulo. Causa ergo apparentiæ in hac fallacia est diuersitas apparetis. Similitudo conclusionis est ex præmissis, causa vero

non existentia est identitas earundem. Sunt autem modi huius fallaciæ quinque. Primus modus est, quando definitum petitur ad definitionis probationem, vel e conuerso, vt si debeat probari quod homo currit, & petatur concedi quod animal rationale mortale currat, quo concessio arguatur sic. Animal rationale mortale currit, igitur homo currit: hæc nulla probatio est, quia similiter dubitatur de præmissa & conclusione. Secundus modus est, quando vniuersale petitur ad probationem particularis, vt si debeat probari quod omnium contrariorum eadem est disciplina, & assumatur ista, Omnium oppositorum eadem est disciplina, ergo omnium contrariorum eadem est disciplina: hæc præmissa nō est magis nota quam conclusio. Tertius modus est, quando petitur omnia particularia ad probationem vniuersalis, vt si debeat probari quod omnium oppositorum eadem est disciplina, & assumatur ista, Omnium contrariorum eadem est disciplina: omnium priuatiue oppositorum eadem est disciplina, & sic de alijs. igitur omnium oppositorum eadem est disciplina: hæc est conclusio in præmissis petit. Quartus modus est, quando petitur diuisim, quod debet probari coniunctim, vt si debeat probari qd medicina sit sciētia sani & ægri, & sumatur ita, Medicina est sciētia sani, & medicina est sciētia ægri. ergo medicina sciētia sani & ægri: hic etiam petitur id quod deberet probari. Quintus modus est, quando petitur vnum correlatiuorum ad probationem alterius, vt si debeat probari qd Socrates sit pater Platonis, & sumatur ita, Plato est filius Socratis. igitur Socrates est pater Platonis: hic etiā petitur quod deberet probari ab alijs verbis. Et est sciendum quod hæc fallacia non peccat contra vim illatiuam argumentandi, quia bene sequitur conclusio datis præmissis, cū seruetur debita habitudo inferentis ad illatum, sed peccat contra probationem argumenti: nam probatio debet eē magis manifesta, quod hic nō obseruatur, vnde hic non accidit deceptio ex eo qd conclusio non inferitur ex præmissis, cum illationes prædictæ sint secundum locos dialecticos: sed accidit deceptio ex eo quod petitur idem concedi ac si esset diuersum: vnde si in præmissis modis argumentandi accipiantur præmissæ ex eo qd sint magis notæ, & non quasi petat, nō erit argumentū sophisticū, sed dialecticū. Patet autē ex predictis, qd hæc fallacia prouenit fm idē & diuersum, prout non discernitur inter ea.

C A P. XIII.

De fallacia consequentis.

Equitur de fallacia consequentis. Consequens autem vt hic sumitur, est quod sequitur ad antecedens in propositione conditionali, vt cū dicitur. Si Sortes est homo, est animal: Sortem esse animal est consequens, Sortē vero esse hominē est antecedens. Est ergo fallacia consequentis deceptio proueniens ex eo quod consequens est imatur esse idem cum antecedente omnino. Ex hoc enim contingit aliquem credere quod si consequens sequitur ad antecedens, ita e conuerso antecedens sequatur ad consequens: vnde patet quod hæc fallacia consequentis in duabus consistit consequentijs, quarum vna est vera, & altera falsa, sicut si dicatur. Si aliquis currit, mouetur: sed Sortes mouetur. igitur Sortes currit. Hæc enim consequentia. Si Sortes currit mouetur, quæ primo ponitur, est vera: sed ista ad quam proceditur est falsa. Opus. S. Tho. Aquin. FF la, li

sa. Si motetur, igitur currit. Vbi vero tantum ponitur F vna consequentia, non est fallacia consequentis: unde si dicatur, Sortes est animal, igitur Sor. est homo, non est fallacia consequentis ex modo argumentandi, sed magis fallacia accidentis. Nam sicut fallacia consequentis prouenit ex eo quod consequens existimatur omnino esse idem antecedenti cum non sit: ita fallacia accidentis prouenit ex eo quod predicatum existimatur omnino idem esse subiecto: unde haec fallacia denominatur a consequendo, illa autem ab accidendo, quod est inhærere. Et inde est quod quando proceditur argumentando solum ab aliqua categorica, per quam significatur aliquid inesse, est fallacia accidentis, quando ab aliqua conditionali est fallacia consequentis: & ideo Philosophus dicit, quod fallacia accidentis est in vno, & fallacia consequentis in pluribus. (consequentis: & ex hoc etiam patet quod in consequentis consequens est aliquo modo pars accidentis. Nam omne quod sequitur, aliquo modo accidit: sed non omne quod accidit, sequitur. Non enim sequitur, Si est homo, est albus, sit vera, quod ly homo sit albus, & ideo vbi cumque est fallacia consequentis aliter ordinatis terminis, potest fieri fallacia accidentis, sed non conuertitur. Causa apparentiæ in hac fallacia est conuenientia consequentis cum antecedente: causa vero non existentia est diuersitas eorundem. Sunt autem modi huius fallaciae duo. Primus modus procedit ex consecutione magis communis ad minus commune, siue magis commune sit genus, siue accidens, ut patet in his paralogismis. Si aliquid est asinus, est animal: sed tu es animal, igitur tu es asinus, non sequitur. Non enim conuenientia prius posita conuertitur. Similiter hic. Si aliquid est mel, est rubeum: sed fel est rubeum, igitur fel est mel. Similiter hic. Si aliquis est fur, errat de nocte: sed tu erras de nocte, igitur tu es fur. In his enim omnibus putatur consequentia conuerti, quæ non conuertitur, unde est fallacia consequentia. Si autem sumantur propositiones categoricæ in eisdem terminis, est fallacia accidentis, sicut Asinus est animal: tu es animal, igitur tu es asinus, & hæc. Mel est rubeum, & fel est rubeum, igitur mel est fel. Secundus modus est, quando proceditur a consequentia oppositi ad similem consequentiam in alio opposito, ut si dicatur. Si aliquid est generatum, habet principium: sed anima non est generata, igitur anima non habet principium, sed semper fuit, non sequitur. Est enim in oppositis duplex consequentia, vna in ipso, altera in contrario. In ipso quidem est consequentia, quando sicut ad antecedens sequitur consequens, ita ad oppositum antecedentis sequitur oppositum consequentis, ut Si est iustum, est bonum, igitur si est iniustum, est malum. Consequentia e contrario est, quando sicut ad antecedens sequitur consequens, ita ad oppositum consequentis sequitur oppositum antecedentis, ut Si est homo, est animal, igitur si non est animal, non est homo. In oppositis, n. secundum affirmationem & negationem non est consequentia in ipso, sed in contrario: & ideo quando proceditur in huiusmodi oppositis ac si esset consequentia in ipso, est fallacia consequentis, sicut in exemplo patet. In his autem terminis est fallacia accidentis categoricis propositionibus sumptis, ut si dicatur sic. Omne generatum habet principium: sed anima non est generata, igitur non habet principium. Et est sciendum, quod sicut primus modus peccat contra consequentiam procedendo a positione consequentis ad positionem antecedentis, ita secundus peccat

procedendo a destructione antecedentis ad destructionem consequentis. Est autem contrario modo procedendum, scilicet a destructione consequentis ad positionem antecedentis. Patet enim quod hæc fallacia prouenit secundum rationem prioris & posterioris. Et nota quod quoddam consequens est in plus suo antecedente, & quoddam in minus. Consequens in plus est in terminis vniuersalibus, sicut cum dico, Homo est, ergo animal est. Consequens in minus est, sicut totum in quantitate, & eius pars, ut cum dicitur, Omnium oppositorum eadem est disciplina, ergo omnium contrariorum.

CAP. XIII.

De fallacia secundum non causam ut causam.

Equitur de fallacia secundum non causam ut causam. Causa autem hic dicitur quod est causa inferendi, secundum quod præmissæ dicuntur causa conclusionis esse. Est ergo fallacia secundum non causam ut causam, quando inter præmissas ex quibus sequitur conclusio, ponitur propositio aliqua quæ nihil ad conclusionem operatur, & sic non est causa. Tamē ad hoc quod fiat fallacia, oportet quod videatur esse causa, quod quidem fit per hoc quod conuenit cum alijs propositionibus, quæ sunt causæ conclusionis in terminis. Ex hoc autem quod propositio quæ non est causa, sumitur ut causa, non prouenit aliqua deceptio nisi quando ex conclusione reditur ad præmissas, & intermittitur aliqua præmissarum: quod quidem fit in syllogismis ad impossibile, in quibus per hoc quod conclusio est impossibilis, ostenditur aliquam præmissarum impossibilem fuisse. Et ideo hæc fallacia non habet fieri nisi in hmoi syllogismis. In syllogismis, n. ostensiuis, in quibus aliud directe ostendit, ad nullum in conueniens duci potest respondens, si sumatur in præmissis aliqua propositio quæ non est causa conclusionis ac si esset causa. Est ergo causa apparentiæ in hac fallacia conuenientia propositionis, quæ non est causa cum illis quæ sunt causæ. Causa vero non existentis est defectus habitudinis debite inter propositionem inferentem & propositionem illatam. Formatur autem secundum hanc fallaciam hoc modo paralogismus, Putas ne anima & vita sunt idem? quo dato proceditur sic. Anima & vita sunt idem, & mors & vita sunt contraria, & generatio & corruptio sunt contraria: sed mors est corruptio, ergo vita est generatio, igitur viuere est generari, quod est impossibile. Nam qui uiuit non generatur, sed iam generatus est, ergo & primum fuit impossibile, scilicet quod anima & vita sint idem: non sequitur, quia ista propositio. Anima & vita sunt idem, quæ accipiebatur in præmissis, non fuit causa conclusionis impossibilis: quod ex hoc patet, quia ea remota, adhuc sequitur conclusio, unde per hoc quod conclusio est impossibilis, non potest ostendi quod prædicta propositio sit impossibilis, sed quod magis ista sit impossibilis ex qua sequitur, quæ est ista, Mors & vita sunt contraria: ex huius enim falsitate sequitur falsitas in conclusione. Mors enim & vita non sunt contraria, sed opponuntur ut priuatio & habitus. Patet ergo quod hæc fallacia peccat contra rationem causæ & causati.

CAP.

VI A propositio modalis a modo dicitur, ad sciendum quid sit propositio modalis, oportet prius scire quid sit modus. Est autem determinatio adiacens rei, quæ quidem fit per adiectionem nominis adiectiui, quod determinat substantiuum, ut cum dicitur, homo est albus: uel per aduerbium quod determinat uerbum, ut homo currit bene. Sciendum etiam quod triplex est modus. Quidam determinat subiectum propositionis, ut homo albus currit. Quidam determinat prædicatum, ut Sor. est homo albus, uel Sor. currit uelociter. Quidam determinat compositionem ipsam prædicati ad subiectum, ut cum dicitur, Sorte currere est possibile, & ab hoc solo modo dicitur propositio modalis. Aliæ uero propositiones quæ modales non sunt, dicuntur de inesse. Modi autem qui compositionem determinat, sunt sex, scilicet uerum, falsum, necessarium, impossibile, possibile, contingens. Verum autem & falsum nihil addunt supra significationes propositionum de inesse. Idem enim significatur cum dicitur Sor. non currit, & Sor. currere est falsum: & Sor. currit, & Sor. currere est uerum.

Equitur de fallacia secundum plures interrogatio nes ut vnam. Est autem idem secundum substantiam, enuntiatio, propositio, interrogatio, & conclusio: sed dicitur enuntiatio secundum quod significat simpliciter aliquid esse, vel non esse. Interrogatio secundum quod sub dubitatione proponitur. Propositio secundum quod sumitur ad alterius probationem. Conclusio uero secundum quod ex alijs probatur: & ideo sicut enuntiatio est vna, vel plures, ita interrogatio, propositio, & conclusio. Est autem enuntiatio vna, B in qua dicitur vnum de vno, ut homo est animal, vel est albus. Enuntiatio uero plures, quando dicitur plura de vno, ut Sortes est albus & musicus: vel vnum de pluribus, ut Socrates & Plato sunt albi: vel plura de pluribus, ut Sortes & Plato sunt albi & musici. Sciendum est autem quod quando plura prædicantur de vno, ex quibus fit vnum per se, est enuntiatio vna, ut cum dicitur. Homo est animal rationale mortale: nam ex partibus diffinitionis fit vnum per se, quod est de natura speciei. Si autem plura prædicantur, ex quibus fit vnum per accidens, tunc est enuntiatio plures, ut cum dicitur, Sortes est homo albus: ex homine. n. & albo fit vnum per accidens. Prouenit ergo hæc fallacia ex hoc, quod ad interrogationem quæ est plures, datur una responsio, eo quod sub vno modo interrogandi proponitur, ut si dicatur, Putas ne Sortes & Plato currunt? ex eo enim quod simul interrogatur de duobus, uideretur esse vna interrogatio cum sint plures. Causæ apparentiæ in hac fallacia est unitas ex parte modi interrogandi: causa uero non existentia est pluralitas interrogationis. Modi autem huius fallaciae sunt duo. Primus modus est, quando interrogatio est plures, eo quod vnum de pluribus in singulari prædicatur, & conuerso. Si cut hic, Putas ne homo & asinus sunt animal rationale mortale? Sicut cam sic, procedatur sic. Homo & asinus sunt animal rationale mortale, igitur asinus est animal rationale mortale & c. Si dicatur quod non, procedatur sic. Homo & asinus non sunt animal rationale mortale, igitur homo non est animal rationale mortale. Deceptio enim hæc prouenit, quia ad interrogationem prædictam cum sit plures, non est danda una responsio, ut dicam simpliciter sic, uel non, sed dux, ut dicatur sic. Homo est animal rationale, & asinus est animal irrationale, uel non est animal rationale. Similiter hic. Putas ne tu es homo & asinus? si dicatur non, igitur tu non es homo: si dicatur sic, concludatur ergo tu es asinus. Similiter hic. Putas ne ethiops est homo albus? si dicatur quod sic, concludatur, ergo est albus: si dicatur quod non, concludatur, ergo non est homo. Secundus modus est, quando interrogatio est plures ex eo quod plura subiunguntur, uel prædicantur in plurali numero, sicut hic. Putas ne mel & fel sunt dulcia? si dicatur non, concludatur, igitur mel non est dulce: si sic dicatur, concludatur, igitur fel est dulce. In omnibus enim his non est una responsio, sed plures, ut sic mel est dulce, & fel non est dulce. Patet ergo quod hæc fallacia prouenit secundum unum & multa. Et hæc de fallacijs dicta sufficiant.

Explicit opusculum trigessimum nonum sancti Thomae de Aquino de fallacijs ad quosdam nobilibus artifices.

Quod non contingit de alijs quatuor modis, quia non idem significatur cum dicitur Sor. currit, & Sor. currere est possibile: & ideo prætermisso de uero & falso, de alijs quatuor consideremus. Quia uero prædicatum determinat subiectum, & non e conuerso, ideo ad hoc quod propositio sit modalis, oportet quod quatuor prædicti modi prædicentur, & uerbum importans compositionem ponatur pro subiecto. Quod quidem fit, si pro uerbo indicatiuo propositionis sumatur infinitiuus, & pro nominatiuo accusatiuus: & dicitur dictum propositionis, sicut huius propositionis, Sor. currere est possibile, dictum est Sor. currere. Quando ergo dictum ponitur pro subiecto, & modus pro prædicato, tunc est propositio modalis, ut cum dicitur Sor. currere est possibile. Si autem conuertatur, erit de inesse, ut possibile est Sor. currere. Propositionem autem modalium quædam est de dicto, quædam est de re. Modalis de dicto est, in qua totum dictum subiungitur, & modus prædicatur, ut Sor. currere est possibile. Modalis de re est, in qua modus interponitur dicto, ut Sor. possibile est currere. Sciendum est autem quod omnes modales de dicto sunt singulares, eo quod modus prædicatur de hoc, uel de illo sicut de quodam singulari. Modalis autem diiudicatur uniuersalis, particularis, indefinita, uel singularis secundum subiectum dicti, sicut de propositionibus de inesse: unde hæc, Omnem hominem possibile est currere est uniuersalis, & sic de alijs. Item sciendum est, quod propositio modalis dicitur affirmatiua, uel negatiua secundum affirmationem, uel negationem modi, & non dicti: unde hæc, Sor. non currere est possibile est affirmatiua: hæc uero Sor. currere non est possibile est negatiua. Attendendum est autem, quod necessarium habet similitudinem cum signo uniuersali affirmatiuo, quia quod necesse est esse, semper est: impossibile cum signo uniuersali negatiuo, quia quod est impossibile esse, nunquam est. Contingens uero & possibile similitudinem habent cum signo particulari, quia quod est contingens

gens & possibile quandoque est, quandoque no est. & ideo necesse est esse & impossibile est esse, sunt contraria; & possibile est esse & possibile est no esse, subcontraria. Necesse est esse & possibile est esse subalter natur, & similiter impossibile est esse, & possibile est no esse. Sed necesse est esse & possibile est no esse, con tradictoria. Similiter impossibile est esse & pos sibile est esse, vt patet in sequenti figura. Notandum, q omnes propositiones quæ sunt in eodẽ ordine, æqui pollent. Lex autem & modus argumentandi in con trarijs, subalternis & cõtradiçtorijs eodem modo at tendit in his, sicut in propositionibus de inesse. Sciẽ dum est autem circa modalium æquipollẽtias, q idẽ operatur negatio posita ad modum, sicut in propo sitionib* de inesse: negatio i modalibus præposita mo do facit æquipollere suo contradictorio, vt non neces se est esse, & impossibile est non esse æquipollent, ne gatio vero appõsita dicto, facit æquipollere cõtrario. Negatio vero appõsita vtriq; subalterno: vnde scien dum, q possibile & contingens idem significant, vnde propositiones de possibili cõtingenti similiter ordi nata æquipollent. Omnes autem propositiones sibi inuicem æquipollentes sunt in vno ordine: vnde patet q quatuor sunt ordines. Primus ordo est, possi bile est esse cum suis æquipollẽtibus. Secundus, pos sibile est no esse cõ suis æquipollẽtibus. Tertius, ipõ sibile est esse cum suis æquipollẽtibus. Quartus, ne cesse est esse cum suis æquipollẽtibus. Ex quo patet, q quartus ordo cõtrarius est tertio, ergo primus sub contrarius secundo, tertius contradictorius primo, quartus secundo cõtradiçtorius, primus quarto sub alternus, & secundus tertio. Vnde verus.

Tertius est quarto semper contrarius ordo, Pugnãt cum quarto contradicẽdo secundus. Sit subcontraria linea tibi prima secunda. Tertius est primo contradicẽtorius ordo. Prima subest quarta vicem particularis habens, Sed habet ad seriem se lege secunda sequentem. Vel ordo subalternus sit primus siue secundus. Primus amabimus, edentulique secundus. Tertius illiace, purpurea reliquis. Destruit u. totum sed a. confirmat utrumque. Destruit e. dictum, destruit i. quæ modum.

Purpurea Illiace
Non possibile est non esse. Non possibile est esse.
Nõ cõtingẽs est nõ esse. Contraria Nõ cõtingẽs est esse.
Impossibile est non esse. Impossibile est esse.
Necesse est esse. Necesse est non esse.

Subalterna

Subalterna

Amabimus Edentuli
Possibile est esse. Possibile est non esse.
Cõtingẽs est esse. Subcontraria Cõtingẽs est nõ esse.
Nõ possibile est esse. Impossibile est nõ esse.
Non necesse est non esse. Non necesse est esse.

Explicit opusculum quadragesimum S. Tho. do Aquino, de Modalibus.

INCIPIT PROLOG. B. THO. IN LIB. ERVDIT. PRINCIPVM QVI IN BIBLIOTEC. VATICANA REPERTVS, NVNC PRIMVM IN LVCEM EDITVS EST.

VM pars illustris Ecclesiæ sit cõtus princi pũ, & initiũ ab eis dependeat vitæ minorũ, non est negligenda cura eorum ab his, qui Ecclesiæ habent zelũ. Iudith. 5. Cor meũ diligẽt princi pẽs israel. Nõ negligebat eos Paulus, cum scribens Tim. 5. obsecraret fieri obsecrationes, orationes, po stulationes pro regibus & alijs in sublimitate consti tutis 1. Tim. 2. glo. Aymonis. Obsecrationes sunt ad iurationes pro rẽbus difficilibus, vt pro conuersione impij vel malis remouendis. Orationes sunt vt quan do iam conuersis virtutes & bona orantur. Postula tiones sunt, vt quando iam iustis gloria cælestis orat. Nec mirũ quod hæc faciebat Paulus: sciebat enim bo nitatem eorũ valde vtilem esse Ecclesiæ Dei; multũq; dolendum esse his qui Ecclesiã regunt, cum conspi ciunt in optimatibus deteriorationem, in generosis degeneracionem, & deformitatem in illis qui debue rũt esse præceteris speciosi. Ad te Domine clamabo, ait Propheta. psalm. 27. Quia ignis comedit speciosa deserti, loel. 1. desertum vocat mundum propter spi ritualium bonorum defectum ibi. Comitantur se, tẽ poralium bonorum abundãtia, & spiritualium indi gentia. In mundo frequenter sunt deformiores qui videntur esse speciosiores, intus enim igne infernali sunt exusti, igne videlicet iræ, vel cupiditatis, vel luxu riæ. Multum plangere debet qui habent zelum Dei, si videant cæcum principem statua Nabuchodonosor assimilatum, cuius caput fuit ex auro optimo, mẽ bra vero inferiora multũ erãt capiti dissimilia. Quam deuoti Deo & Ecclesiæ olim principes fuerunt, noue rint qui antiquas historias legunt, sed quantũ ad mul tos, magna mutatio in ipsis facta est, & non in bonũ: vnde hodie habet locum illa admiratio Tren. 4. Filij Sion induti & amicti auro puro, quomodo reputati sunt in vasa testea? Propterea ego in ordine fratrum prædicatorũ minimus a quodam principe rogatus, & ad acquiescẽdũ eius præcibus a maioribus meis, quibus obedire debebam inductus, ad gloriam bea tissimę Trinitatis colligere volui aliqua ad instructio nem, & ad exhortacionem principum vtilia, non de meis confisus vjribus, sed de benignitate Saluatoris, qui potentes non abiicit, cum sit & ipse potens, & in mundo natus reges voluit de se instruere, & eis in splendore sideris apparere, Opus vero istud decreui in septem libros distinguere, vt ea quæ in ipõ continentur & facilius inueniãtur, & melius in memoria teneantur. In primo libro agitur in communi de qui busdam, quæ ad principes pertinent, In secundo ostẽ ditur, quomodo ad Deum & Ecclesiã eius habere se debeant. In tertio, quomodo ad seipsos. In quarto, quomodo ad eos qui sunt circa ipsos. In quinto, quo modo ad eos q sũt ex ipsis, scilicet ad filios. In sexto, quomodo ad populum sibi subditũ. In septimo, quo modo ad eos qui sunt contra ipsos, scilicet ad hostes. Primus liber continet octo partes. In prima, agitur de potestate terrena. In secunda, de sapientia habenti po testatem necessaria. In tertia, de bonitate sine qua po testas & sapientia sunt nociua. In quarta, de nobilitate vera, quæ principem multum decet. In quinta, de humilitate principũ. In sexta, de veritate quã debet dili gere. In septima, de eorũ clemẽtia. In octaua de pietate.

INCI

INCIPIVNT CAPITVLA PRIMI LIBRI ERVDITIONIS PRINCIPVM.

- Quod potestas mundana potius est timenda quam appetenda, Cap. 1
- Quod habenti potestatem terrenam necessaria sit sapientia. cap. 2
- Quod habenti potestatem & sapientiam necessaria sit bonitas. cap. 3
- De erroribus qui sunt circa nobilitatem. cap. 4
- De nobilitate vera. cap. 5
- Quod principibus superbia multum sit cauenda, & humilitas amanda. cap. 6
- Quod principibus cauendum sit mendacium. cap. 7
- Quod principibus contemenda sit uanitas. cap. 8
- De uanitate diuitiarum. cap. 9
- De uanitate deliciarum. cap. 10
- De uanitate gratiæ mundanæ. cap. 11
- De uanitate mundanæ laudis & gloriæ. cap. 12
- Quod veritas sit multum amanda principi. cap. 13
- Quod clementia multum deceat principem. cap. 14
- Quod pietas necessaria sit principi. cap. 15

INCIPIT LIBER PRIMVS CAP. I.

Quod potestas terrena potius est timenda quam appetenda.

VM inordinatus amor potestatis terrenæ multum noceat, iuxta illud Bern. in li. de consideratione. Nullum tibi venenum, nullum gladium plus formido quã libidinẽ dominandi. Diligenter attendẽdæ sunt conditiones huius potestatis, ex quibus manifestum erit, q ipsa est timenda, & non propter se appetenda licet aliquando suscipienda sit propter Dei ordinationem, & populi vtilitatem. Sciendum ergo, quod potestas terrena, qua homo super alios homines est, non est res naturæ, sed sequela culpæ, hæc potestas multum habet impotentia, brevis est duratio, videtur altitudo esse & dominium, cõ potius sit subiectio & ministeriũ, honor est cõtemptibilis, multum habet periculi, multum oneris, multum inquitudinis, multum punctiois, & vt frequenter nociua est eam habenti, non est res naturæ, sed sequela culpę. Non enim datum est homini ab initio, vt præfesset hominibus, sed vt præfesset creaturis irrationabilibus Gene. 1. Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinem nostram & præsit piscibus maris, & volucris cæli, & bestijs terræ. Naturaliter æquitas est inter homines non prælatio. Greg. Omnes homines naturaliter sunt pares. Item, idem. Nõ est data homini prælatio vt dominetur hominibus, sed bestijs terræ & volucris & piscibus, id est, hominibus in eo quod induunt faciem horum. Vbi enim non delinquimus, pares sumus, cum prælatio quam multi apperunt, & subiectio quam multi fugiunt, se comitentur, non est laudabilis appetitus quo aliquis appetit suam prælationem per aliorum subiectionẽ, nisi hoc velit propter Dei ordinationem, vel populi vtilitatẽ. Non est hic appetitus naturalis nec virtutis, sed vitij 1. Cor. 14. Caritas non est ambitiosa, nõ habet homini velle, alienum malum, propter suum bonum. Sapiens si videas murem velle dominari alij muri, numquid risum teneas? Asinus auribus intumescit cum se videt per comparem comprehendere Philoso. sæuitia est in

obsequium cogere quod vobis fratres eadem natura conuenit. i. ex his quibus nobiscum conuenire ostendit. Hæc potestas multum habet impotentia, cum a subditis dependeat. Nullius enim valoris est potestas terrena, si in subditis desit obediẽtia. Qui magna potestatis reputantur, non possunt se defendere a pulcibus & mulcis, frequenter in se infirmiores sunt cæris & ex parte animæ, & ex parte corporis. Ex parte animæ, quia min* possunt resistere diabolo & vitijs: ex parte corporis, quia facilius agrotat, & minus potentes sunt abstinentiæ, & laboris. Arundinea est hæc potestas, exterius habet nitorem, interius vacuitatẽ, ad homines habet apparentiam, in ipsis qui præfunt non habet existentiam. Potestas terrena baculus arundineus est illa. 36. Ecce confidis super baculum arundineum. Duratione est breuis. Eccl. 10. Omnis potestatis brevis vita. In eodem, Rex hodie est, & cras morietur. Quam parum durauit regnum Magni Alexandri duodecim annis dicitur regnasse: sed i septimo illorum annorum pugnavit: vnde patet quod in miseria fuit, annis numero quinq; In pace regnavit. Hæc potestas videtur esse altitudo, sed est locus infimus tã quã inferno proximus, & a cælo remotus, facile. n. inde ad infernum descenditur, & difficile in cælum ascenditur. Qui potestatem recipit, sublimari videtur, sæpe tamen dicitur secundum illud Psal. 72. Deiecisti eos dum alleuarentur. Frequenter enim talis dignitas ab indigno, & per indigna obtinetur, & cum eam aliquis obtinuerit, indigna operatur: vnde cum multũ Deum despiciat, multũ a Deo despicitur & vilior est quã prius 1. Rom. 11. Qui me contemunt, erunt ignobiles. Luc. 16. Quod altum est hominibus abominatio est ante Deum. In lib. consol. Boetij. Quanto maior est dignitas, tanto despectiores improbos facit, & non impune. Reddunt namq; improbi parem dignitatibus vicem, quas sua contagione commaculant. Sapiens non sit tibi ambitio ad dignitatem, quæ nisi per indigna te non adducet. Ideo caue honores, quos sine culpa tenere nõ potes. Sublimitas honorũ magnitudo sceleram est. Dominium esse videtur, cõ potius sit subiectio ministerium potest est homo habere in talibus: sed verum dominium illius est, qui ait. Ego Dominus, ego Dominus. Leui. 19. & cui Ecclesia dicit. Tu solus Dominus. Augustus Cæsar cõ toti mũdo præfesset, prohibuit ne aliquis eum dominum vocaret. Superbi in dignitate positi terrena præter pessimam seruitutem diaboli & vitiorum in quibus sunt, etiam illis seruituti quibus dominari videntur, quibus prouidere tenentur. Et quãtũ ad hoc minus sunt liberi, quã illi, cum habeant multis seruire, illi vero vni. Hæc potestas honor videt esse cõtemptibilis nõ desiderabilis, qm peccati ignominia introduxit, quã ignominia seruitutis multorũ comitat, qua aliquis ministerium habet in his quæ deus non ex corde suo operatur. s. in afflictione pænãrũ. Tren. 3. Nõ humiliauit se ex corde suo, & abiicit filios hominũ. Viles plonæ reputant qui sententias iudicũ penales exequunt mutilando homines, vel suspendẽdo, vel aliter puniẽdo. Potestas ista multũ habet periculi. Augu. Quanto quis in loco superiori, tãto in periculo maiori versat. habenti potestati istã ex oĩ parte timendũ est. Dæmones, qui cælestem altitudinẽ amiserunt, positi in terrena altitudine inuidentes eos maxime impugnat, reputantes sibi honorabilius si eos sibi subiecerint, & sciẽtes q peos plurib* poterũt dominari, sicut in exercitu hostes visibiles ducẽ exercitus capere vel occide re conant, eõ q ipõ capto, vel occiso exercit* disper

ga, sic hostes inuisibiles eū q̄ praest maxime psequū-
tur. 1. Reg. vl. Totū pōdus p̄lij cōuersum est in Saul.
Subditi etiam volūt eos peruertere, alij eis obsequē
do, alij persequendo & bonis, & malis: volunt eos in
ducere vt eorum voluntatem faciant, & Dei volunta-
tem deserant. Hęc potestas locus est praecipitij. Bern.
Facile est in alto se continentem obstupescere, & de
vita periclitari. 2. Reg. 1. Inclyti Israel super mōtes in-
terfecti sunt, in eodē. Ionathas in excelsis occisus est,
Status ille periculosus est & quātum ad animam, &
quātum ad corpus. Quātum ad animam, quia diffi-
cile est ī statu illo cauere a peccato. Inter reges Iudęo-
rū oēs se male habuerūt exceptis tribus, Eccl. 49. p̄ter
Dauid, & Ezechiam, & Iosiam omnes reges commi-
serunt peccatum, nam dereliquerunt legem poten-
tis reges Iuda, & contempserunt timorē Dei. glo. Hi
tres comparatione aliorum non dicuntur peccasse,
quod enim peccauerunt condigna p̄nitentia dele-
uerūt, & deuotione ex pietate Deo placuerunt. Hier.
5. Ibo ad optimates &c. & subditur. Ecce hi magis
constergerunt iugum, ruperūt vincula. In maiori etiā
periculo corporis sunt. Hieron. Honores secū pericu-
la trahunt, cito periclitat̄ potestas: quanto maior ho-
nor tāto maiora pericula. Idē, Altissimi mōtes crebris
fulminibus feriunt. Alij principes in sua ciuitate sine
armatis non audent ire, quod est valde miserum. Sap.
Non ne milites melius est perire, quā in ciuitate si-
ne armatorum p̄sidio non posse viuere? Alexander
Magnus cum dominiū mundi adeptus esset, sumpto
veneno vsū linguę amisit, & mortuus est. Iulius Cę-
sar postquā Pompeio p̄ualuerat, cum per trien-
nium & octo menses tenuisset imperiū, dolo Bruti &
Cassij occisus est. Principibus specialiter Deus com-
minatur. Sap. 7. Audite reges & itelligite &c. Horrē-
de & cito apparebit vobis, quoniam iudicium iurif-
simū in his qui p̄sunt fiet. Exiguo enim conceditur
misericordia: potentes autem potenter tormenta pa-
tiētur. In eodem. Fortioribus fortior inuita cruciatio,
quia status habentis potestatem periculosus est, ideo
Saluator cum uidisset quod venturi essent vt rape-
rent eum, & facerent eum regem, fugit in mōtem Iō-
lus. Io. 6. Qui quarentibus se ad mortem se vltro ob-
tulit, Io. 18. volens ostendere quod aliquibus magis
expediret esse mortuos, quā terrenam potestatem
habere. Heb. 12. dicitur de Christo quod proposito si-
bi gaudio sustinuit crucem. Hęc potestas multum ha-
bet oneris; multum operatus est qui vnam ciuitatē,
vel comitatum vnum, vel regnum habet super hu-
meros. De hoc onere conqueritur Moyses Numer.
12. dicens Domino. Cur imposuisti pondus vniuersi
populi huius super me? Peccata populi p̄icipi impu-
tantur. Num. 25. dixit Dominus ad Moysen. Tolle
cunctos principes populi, & suspende eos contra so-
lem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israel.
glo. hoc si cogitarent homines, principatus non am-
birēt. Multum habet punitiois hęc potestas, & ma-
xime in principibus malis. In eis enim corona est spi-
nea. Postquā Saul recessit a Deo, spiritus malus eū
exagitabat. 1. Rom. 16. Ambitio ambiētium crux, quo
modo omnes torquens omnibus places? nil acerbius
cruciat. Multū habet stat⁹ iste inquietudinis, locus. n.
est ventis expositus, perflant altissima venti. Grego.
Quid est potestas culminis, tempestas mentis? specia-
liter perflat ibi aquilo, iuxta verbum luciferi domi-
nantis. Sedebo in lateribus aquilonis. Isa. 14. locus
est frigidus sine calore charitatis, stat⁹ aquilonis est

suggestio diaboli ad discordiam & odium, sic status
Spiritus sancti est exhortatio ad amorem & concor-
diam. Frequenter hęc potestas nociua est habēti. Eccl.
8. Interdum dominatur homo homini in malū suū:
verum honorem vt frequenter hic honor impedit,
scilicet statum gratiæ & gloriæ, aufert homini etiam
seipsum, vt non habeat tēpus cogitandi de se, & ope-
randi salutem suam, & cum cætera eum habeat, ipse
se non habet. Bern. Eugenio Papæ. Cum omnes te ha-
beant, esto etiā te ex habentibus vnus. Si maledictus
qui partem suam facit deteriorem, quid ille qui se pe-
nitus reddit expertem? Sap. Inestimabile bonum est
suum esse, locus est bonis spiritualibus deficiēs, quia
secundum Auguf. alta siccantur, ima replentur. Sta-
tus talis mons est, qui vix a Domino visitatur, & si
ab eo visitaretur irrigatione gratiæ, flatu vētorum ex-
siccaretur, vt frequenter propter vtilitatem subdito-
rū ponitur aliquis in tali statu potius quā propter
suam, cappa pluuialis cæteris vestibus superponitur
ad earum conseruationem, non propter suum bonū,
non quia charior habeatur, sed potius vt sola detur-
petur. Greg. Misericors Deus quod tenere diligit, ab
extremis actionibus abscondit. Nam & pater familias
ad eum laborē seruos mittit, a quo subtiles filios sus-
pendit, & inde filij sine cessatione decori sunt, vnde
serui in puluere deturpātur. Ex p̄dictis patet quod
potestas temporalis non est propter se appetēda, sed
est multum timenda, locus vero humilis eligendus
est secundum consilium Saluatoris dicentis, Recum-
be in nouissimo loco Luc. 14. Hic locus est congruus
homini qui terra ē & cinis. Ecc. 10. Quid superbis ter-
ra & cinis? Terræ non congruit esse in alto, quæ
est infima elementorum. Cineri etiam nō expedit vt
in alto sit, ne dispergatur a vento. Status humilis lo-
cus est quietus, & tutus, & abundans bonis. Quietus
est, quia non est uentis expositus. Isa. 32. Erit vir quasi
qui absconditur a vento, & celat se a tempestate. Tu-
tus est cum sit in imo. August. Humilitas in imo est,
& non habet quo cadat, bonis spiritualibus abundat
uelut vallis fertilis in psal. 64. Vallēs abundant
frumento.

CAP. II.

*Quod habenti potestatem terrenam necessaria sit
sapientia.*

Habenti potestatem terrenam multum necessaria
est sapientia. Si enim desit ei, nescit potestate vti.
Bonum vero potestatis & aliarū rerum temporalium
non est positum in earum magnitudine, sed in earum
laudabilitate. Sap. Stulto nullā re opus est, nulla enim
re scit vti: & maxime nescit vti potestate, quia valde
difficile est bene vti. Sic sicut isanus periculose tenet
gladium ne inde lædat se, vel alium, sic periculosum
est potestatem habere insipienti, ne noceat sibi, vel al-
teri. Ad amorem sapientiæ monet eos qui p̄sunt
& natura, & sacra scriptura, & multa exempla. Na-
tura monet, quia in corpore humano caput quod in-
ter membra p̄eminet, & sensibus abundat, quinque
sensus habens, cum cætera membra habeant vnum,
scilicet tactum, sic in eo qui cæteris hominibus p̄-
est, sapientia abundare debet. Non dedit natura eorū
cornua asino stolido, per quē ī scripturis intelligitur
potestas. Quidam rex Romanorum scribens cui-
dam regi frācorum, & hortans eum vt liberos suos
instrui

instrui faceret liberalibus disciplinis, adiecit. Rex il-
literatus est quasi asinus cornutus. De admonitio-
nibus vero scripturæ pauca ponere sufficiat. Legi-
tur Sapientia 6. Si delectamini in sedibus & sceptris,
o reges populi, diligite sapientiam vt regnetis in
perpetuum. Item in eodem. Diligite lumen sapien-
tiæ omnes qui p̄estis populis. Item ibidem. Con-
cupiscentia sapientiæ deducet ad regnum perpetuū,
glo. Tunc bene regitur respublica, cum philosophi
regnant, & reges philosophantur. Magnum amo-
rem habuit ad sapientiam Salomon cunctis rebus sa-
pientiam p̄ferens, cui cum dixisset Dominus. Pos-
tula quod vis vt dem tibi, ait Domino. Seruus
tuus in medio est populi quem elegisti, populi infi-
niti qui numerari & supputari non potest p̄ mul-
titudine. Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt possit
iudicare populum tuum, & discernere inter bonum
& malum. 3. Reg. 3. Amor sapientiæ in principe Deo
multum placet, principem sapientia multum decet,
& populo multum vtilis est. Primum patet ex hoc
quod subditur post verba prius posita. Placuit ser-
mo coram Domino, quod Salomon rex rem huiusce-
modi postulasset. Prouerb. 14. Acceptus est regi mi-
nister intelligens, regi inquam cælesti: iracundiam
eius inutilis sustinebit. Inutilis dicitur non intelli-
gens. Principem multum decet sapientia. Indecens
valde est quod ille qui alios dirigere habet, in se cæ-
citatem habeat, & in singulos alio duce indigeat. Vti
le valde est populo quod ipsius rector sapientiam ha-
beat. Rex enim sapiens populi stabilimentum est,
Sapientia 6. Econtrario rex insipiens perdet populū
suum, Eccl. 10. Necessaria est sapientia illi qui p̄est
& propter se, & propter populum. Propter se, cum
sit in maiori periculo quā ceteri, a quo periculo nō
est liberatio nisi per sapientiam. Prouerb. 10. Iusti li-
berabuntur scientia. Propter populum etiam ne-
cessaria est ei sapientia. Primo, quia mederi habet, sed
non igne & ferro: lumen vero sapientiæ necesse est
ignē & ferro medentibus, sicut & illis qui aliter me-
dentur. Saluberrimum omnium medicamentorum
est sapientia. Sapientia 11. Per sapientiam sanati sunt
omnes qui placuerunt tibi ab initio. Secundo, quia
subditos habet regere vt dux eorum. Cæcitas vero
inutilem reddit hominem ducatum, secundum illud
Matth. 11. Cæcus si cæco ducatum p̄stet, ambo
in foueam cadunt. Tertio, quia bona subditorum
debet portare, non eos grauare: si vero desit sapientia,
vt frequenter subditos grauatur, secundum illud Pro-
verb. 28. Dux indigens prudentia multos oppri-
met per calumniam. Sapientiam concomitatur tem-
poralium abundantia, vt patet in Salomone 3. Reg. 3.
Et Prouerb. 8. Mecum sunt diuitiæ & gloria &c. di-
cit sapientia. Econtrario, defectum sapientiæ con-
comitatur temporalium indigentia, quam sequitur
calumnia ad extorsionem pecuniæ facta, & oppres-
sio subditorum. Quarto, quia subditos a periculis li-
berare debet, ad quod multum valet sapientia. Eccl.
10. Ciuitas parua, & pauci in ea uiri, uenit contra eam
rex magnus, & uallauit eam, & extruxit munitiones
per gyrum, & perfecta est obsidio, inuentusque in ea
uir pauper & sapiens, & liberauit urbem per sapien-
tiam suam. Quinto, quia debet populum defendere,
ad quam defensionem multum valet sapientia, plus
etiam quā fortitudo. Prouerb. 24. Vir sapiens fortis
est, & vir doctus robustus & validus &c. Eccl. 9. Di-
cebant ergo meliorem esse sapientiam fortitudine.

A Ibidem 10. Melior est sapientia quā arma bellica.
Sap. 5. Melior est sapientia quā vires, & vir prudens
quā fortis. Sexto, quia ab eo qui p̄est, procedere
debet ordinatio in populo: si vero desit, sapientia, po-
tius procedit inde confusio & turbatio. Prouerb. 26.
Quali qui mittit lapidem in aceruū Mercurij, ita qui
tribuit insipienti honorem. Apud gentes Mercuri⁹
deus est mercatorum. Qui lapillulis computādo mir-
tens lapidē in aceruū lapillorum, quibus sit cōputa-
tio, computū turbat: sic qui insipienti dat honorem,
turbat populū. Septimo, quia potestatem habens in hoc
tenet locū Dei, & vices Dei debet agere, & secundum
ipsius voluntatē populum regere, quæ per legē ipsius
ei indicatur: unde non debet esse oīno ignarus legis
diuinæ. Ideo p̄cepit Dñs deut. 18. Postquā federit
rex ī solio regni sui, describet sibi deuteronomiū legis
huius in volumine, accipiens exēplar a sacerdotibus
leuiticę tribus, & habebit secū, legetq; illud omnibus
diebus vitæ suæ, vt sciat timere dñm Deū suū. Itē, cum
Dñs commississet regnū populi Iosue, dixit illi. Non ce-
dāt volumē legis huius ab ore tuo, sed mediteris
ī eo diebus ac noctibus, vt facias & custodias omnia
quæ scripta sunt in eo. Rex fm cor Dei. f. Dauid, de
quo Dominus ait. Inueni Dauid filiū Iesse: virū fm
cor meum, qui faciet omnes volūtates meas, Act. 13.
C Valde magnum amorē ad legem Dei habuit, vt patet
ex multis verbis ipsius, in psal. 118. Quomodo, in-
quit, dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio
mea est. Item, Bonum mihi lex oris tui super millia aurī
& argenti. Iosias etiam rex bonæ memoriæ magnū
amorē ad legē Dei habuit. & Eccl. 49. Memoria Iosue
in compositione odoris facta est, opus pigmentarij, in
omni ore quasi mel indulcabitur ei⁹ memoria. Cum
lectus fuisset ei liber deuteronomij, & audisset maledi-
ctiones scriptas in eo in transgressores legis, sciens
populū transgressum fuisse legē, multū fuit iratus, &
scidit uestimenta sua ipse, & misit in oēm p̄uinciā,
& congregauit omnem populū in Hierusale, & stans
supra gradus legit cunctis audientibus omnia verba
libri, & percussit fœdus coram Dño, & cōpulit oēs
sacramenta p̄stare vt leges Moyli per omnia custo-
dirent, & deleuit quæ ad cultum idolatriæ pertinebāt.
Legitur etiā de Ptholemeo Philadelpho rege Agypti,
qui erat infidelis, quod cum nūtiatum esset sibi apud
Iudæos esse legem ore ipsius Dei editā, & digito eius
scriptam, voluit eam habere, & petijt ab Eleazaro pō-
tifice Iudæorum ut mitteret sibi Iudæos hebrææ, &
græcæ linguę peritos cum lege Dei, qui ad eam trans-
ferendam sufficerent: & misit ei Eleazarus 72 inter-
pretes, qui legem ei traſtulerunt, & sciscitatus est ab
eis p̄cipue de duobus, de cognitione Dei, & regni
gubernatione. Si amorē habuit Ptolemæus ad legem
veterē, & voluit eam habere, verisimile est quod ma-
gnū amorē habuisset ad legem clementiæ. I. ad Euange-
lium, si tradita esset, & hoc ei innotuisset. Hanc mul-
tum desiderabat Iob, cum diceret. Quis mihi tribuat
auditorum vt desiderium meum audiat omnipotēs,
& librū scribat ipse qui iudicat, vt ī humero meo por-
tem illum? Iob. 31. Si lucratus est principes scripturā
salubrem, libenter debet legere: si non est, p̄dicatio
nē libenter debet audire, in quo quidē principes mul-
tum reprehensibiles sunt, qui raro, vel nūquā p̄-
dicationem audire volunt, qui in uanū vidētur ac-
cepisse aīas suas, de refectione corporis nimis solliciti
dinē habentes, refectionem vero aīæ oīno negligēs.
Quātū ad illos impletur est in Ecclesia p̄phetia illa Isa. 5.
Opus S. Tho. Aquin. FF 4 Nobi-

Nobiles eius interierunt fame: esurientes enim & si-
nentes anima eorum in ipsis defecit. Debet princeps,
si potest, procurare ut secum habeat sapientes, quorum
sapientia & doctrina proficiat. Sen Qui nihil videtur
agere, maiora agunt, humanaque & diuina simul tra-
ctant. Prou. 1. Audiens sapiens sapientior erit, & in-
telligens gubernacula possidebit. Item, in eodē. Qui
cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus au-
tem stultorum similis eis efficietur. In psalm. 2. Erudi-
mini qui iudicatis terram. Cum sapientia pretiosior
sit cunctis opibus, & praeualeat etiam regno & sce-
ptis, non est negligenda pro aliqua re temporalis. Sap. 7.
Prepositi eam sedibus & regnis, sicut anima quae ha-
bet corpus regere, nobilior est ipso corpore, & pote-
ria uidentis nobilior est suo organo: sic sapientia qua
regnum regitur, ipsi regno est praeponenda. Legitur ma-
gni principes magistros habuisse, ut Alexander ma-
gnus Aristotelem, Nero imperator Senecam Ecclē. 6.
Si dilexeris audire, sapiens eris. Initium sapientiae est
uerissima disciplinae concupiscentia, Sap. 6.

CAP. III.

Quod habenti potestatem & sapientiam multum ne-
cessaria sit bonitas.

Ostensum est quod habenti potestatem ualde ne-
cessaria sit sapientia: nunc ostendendum est quod
habenti potestatem & sapientiam bonitas multum sit
necessaria. Notandum ergo quod si bonitas potestatem
& sapientiam comitatur, eis bene utitur, & est hoc
multum uile Ecclesiae Dei. Si uero bonitas desit, & ma-
litia addit, male utitur eis, & est Ecclesiae ualde noxiū,
ut patet in diabolo habente magnam potestatem &
astutiam sine bonitate. Si princeps malus sit, altitudo
potestatis eius mors pestifer est, unde multa ma-
la populo proueniunt. Hier. 5. Ecce ego ad te mors
pestifer, qui corrumpis uniuersam terram. Nocet ta-
lis princeps populo mala imperando, mala non cor-
rigendo, exemplo malo ad malum prouocando. Pro-
uerb. 28. Regnabit impijs, ruinae hominum. In eodē,
Leo rugiens, & uisus esuriens princeps impijs
super populum pauperem. Ibidem 29. Cum impijs
sumptu principatum, gemet populus. Dignitas
principis impij cathedra pestilentiae est: beatus est qui
in illa non sedet. Et notandum quod multum deside-
randa est bonitas, sed maxime bonitas eorum qui praesunt:
bonum per se amabile est, bonitas ratio est qua
re aliquid sit amandum. Aug. Notio ueri, & amor bo-
ni nobis naturaliter insita sunt. Septē uero sunt quae
ad amorem propriae bonitatis debent homines inci-
tare. Primum est patris caelestis bonitas, a qua dege-
neramus si boni non sumus Sen. Pudeat eum tan-
to patri uixisse degenerem. Multum periculosa est
haec degeneratio, quae pijsimum patrem nobis
conuenit in hostem, ut nos odiat ad mortem, & ad
mortem aeternam. Secundum est hoc quod bonum
dominium habemus, qui summe odit malitiam, cuius
potentia non possumus resistere, & cuius sapientiae
nihil possumus abscondere, qui malitiae subditorum,
si finalis fuerit, non parcat Dan. 3. Thronus eius fla-
ma ignis. Mala. 3. Quis stabit ad uidentem eum? Isa. 30.
Ardens furor eius, & grauis ad portandum. Tertium
est hoc, quod cum tantum in omnibus rebus nostris boni-
tatem amamus: magna corruptionis est quod aliquis
non amet bonitatem in se, qui in omnibus suis eam

amat. Augu. Bona uis habere, & bonus non uis esse:
quid est quod te malū uelis habere? nihil omnino nō
uxorem, non filium, non seruum, nō tunicam, postre-
mum non caligam, & tamen uis habere malam: uita?
Rogo te praepone vitam tuam caligam tuam. Item, quid
te offendit uita tua quam solam uis habere malam?
Seneca. Nihil est cuique se uilius. Quartū est hoc quod
Deus tantum amat bonitatem nostram, quod propter
eam in mundum misit unigenitum suum. Immittit
etiam cordibus nostris spiritum suum. Propter hanc
etiam spiritus angelicos mittit in ministerium, hanc
petentibus paratus est dare Luc. 11. Si uos cum sitis
mali, non sitis bona dare filijs uestris, quanto magis
pater uester caelestis dabit spiritum bonum peten-
tibus se? Quintum hoc est, quod bonitas nostra tanti
valoris est, cum homo praeualeat toti mundo, bonitas
eius bonitati totius mundi uidetur praeualere. Haec
est quae maxime Deo assimilatur, comparatione huius
caetera non reputantur. Sen. In homine nihil ad rem
pertinet quod a multis saluetur, quam pretiosius re-
cumbat lecto, quam per lucido bibat poculo, sed quod
bonus sit. Sextum est, hoc quod a bonitate hominis
bonitas rerum dependet. Si homo non sit bonus, nō
sunt uere bona opera ipsius, sed bonorum imagines.
Sapiens. Apud sapientem sunt honesta, apud uulgus
simulacra rerum honestarum. Plus ualeat unum opus
uiri iusti, quam infinita peccatoris. Sapi. Unus dies ho-
minum eruditorum plus ualeat quam imperiti longis-
sima aetas. Bona etiam temporalia peccatori sunt
mala, & noxia. Fit enim iusto Dei iudicio cum ali-
quis est malus uero domino, quod illa ei sint mala
quibus dominatur, quasi uindicta creatoris sui.
Sap. Nihil homini bonū sine se bono. Eccl. 8. Bona est
substantia, cui nō est peccatum in conscientia. Sicut
sanguis non est bonus corpori qui est ei materia infir-
mitatis, sic non pecunia homini quae materia est pec-
cati. Septimū est hoc, quod sicut homo si sit bonus,
melior est caeteris creaturis uisibilibus, sic si malus mi-
serior est illis: quia non solum malus est malitia pe-
nae, sed etiam culpae, debitor est & mortis tempora-
lis & aeternae, in quo deterioris conditionis est serpe-
tibus & bufonibus. Simile inuenitur in angelo, qui si
bonus sit, ualde bonus est: si malus sit, ualde malus
est, ut diabolus. Multum desideranda est bonitas eius
qui praesertim Ecclesiae Dei ut sit utilis. Si n. bonus est, bo-
nos diligit & custodit, malos corrigit, & a malis com-
pescit, exemplo ad bonum prouocat, bona imperat
& promouet, & mala dissipat. Prou. 20. Rex qui se-
det in folio iudicij iuitu suo dissipat omne malum.
In folio iudicij sedet, qui secundum aequitatem iudi-
cat. Multum conformantur subditi ei qui praesertim in
malo, uel in bono, Eccl. 10. Secundum iudicem popu-
li, sic & ministri eius: & qualis est rector ciuitatis, &
tales qui habitant in ea. Mat. 2. Herodes rex turbatus
est, & omnis Hierosolyma cum eo. glo. propter fauorē
eius, quae saepe populus eis iniuste fauet, quos crudeles su-
stinet. Ber. Patet quantum nocent iniqua potestas, quo-
modo caput impium subiectos quoque conformat
impietati. Misera plane ciuitas, in qua regnat He-
rodes, quoniam herodianae malitiae particeps erit. Ma-
gnum periculum est quod hostis Ecclesiae sit in capi-
te eius, super quo plangit Hieremias dices. Facti sunt
hostes eius in capite. Iam dominium diabolus ha-
bet, ex quo aliquis de suis praesertim, si duciam hostis ha-
bere potest quod totum occupet, ex quo iam arcem
tenet. Non uideretur dicens esse rex, princeps, qui bo-
nitas

nitas deest. Iusto. Reges a recte regendo uocati sunt, a
atque recte faciendo regis nomen tenetur, peccan-
do amittitur.

CAP. IIII.

De erroribus qui sunt circa nobilitatem.

Cum Salomon dicat, Beata terra cuius rex est nobi-
lis, Ecclē. 10. patet quod nobilitas in principe est
laudabilis: sed quia multi circa nobilitatem errant, cre-
dentes eos nobiles qui non sunt, tangendum est de er-
roribus hominum circa nobilitatem, & declarandum
est quae sit nobilitas uera, & signa ponenda. Unus er-
ror circa nobilitatem est, quod multi credunt se, uel
alios esse nobiles propter nobilitatem corporis, licet
habeant ignobilitatem mentis, & sint serui uitiorum
& diaboli. Sapiens. Nō est quod sibi aliquid de nobilitate
generis bladiatur, si ex meliori parte sui sit famulus.
Multo indignius est mēte seruire quam corpore. Au-
gu. Malus tot minorum seruus est, quot uitorum.
Ber. An non seruus cui dominatur iniquitas & maxi-
me nisi tu forte indignius iudices hominē tibi, quam
uitium dominari. Secundus error est quod aliquem
nobilem reputant propter nobilitatem alienam. Nō
est aliquis sapiens propter sapientiam quam pater ha-
buit ut in filio Salomonis patet, qui fuit ualde stul-
tus, cum pater eius fuerit sapientissimus, nec aliquis
diues propter diuitias quas parentes eius habuerunt,
quae ad eum non peruenerunt: sic nō est aliquis glo-
riosus nobilitate quam parentes eius habuerunt, si ip-
se degenerauit. Sap. Nemo inglorius uestrorum ui-
xit, nec quod ante nos fuit, nostrum est: animus nobi-
lem facit. Tertius error est, quod credunt aliquos esse
nobiles, quia a nobilioribus originem habuerunt, qui
error multipliciter potest manifestari. Primo, quia si
habeatur respectus ad primam causam, scilicet homi-
num, ab uno omnes originem habemus, unde quan-
tum ad hoc omnes homines sunt aequae nobiles Ma-
lach. 2. Numquid nō Deus unus creauit nos, qua-
re despicit fratrem suum unusquisque uestrum? si re-
spectus habeatur ad causam creatam, omnes habe-
mus primum patrem & primam matrem, Adam scili-
cet & Euam. Omnes ergo uel sumus nobiles, uel su-
mus ignobiles. Non legitur Deus fecisse unum homi-
nem argenteum, unde essent nobiles, & unum luteū
unde essent ignobiles: sed unumquemque de limo ter-
rae plasmauit Malach. 2. Numquid non pater unus om-
nium nostrum? Augu. Adam & Euam intedamus, &
omnes fratres sumus. Praeterea, ex eadem radice exeunt
uile & nobile, & ex eadem radice procedunt flos fari-
nae & surfur, tamen surfur cibus uilis est, quo porci
pascuntur, ex flore uero farinae fit nobilis panis, unde
pascuntur reges. Item, ex eadem radice procedunt ro-
sa & spina. Rosa creatura nobilis est, benifica his qui
iuxta eam sunt, gratum odorem suum uandique diffun-
dendo, spina uero uilis est pungens eum qui iuxta ip-
sam est: sic ex eisdem parētibus possunt nasci duo, quo-
rum unus erit nobilis, alter uero ignobilis. Unus ad-
modum rosae uicinis suis erit beneficus, & hic nobi-
lis erit: alter uero ad modum spinae uicinos pungere
non cessabit in ignem infernalem sicut spina mitten-
dus, & hic erit ignobilis. Ex eadem arbore nascuntur
duo poma, unum sanum, & aliud putridum, uel uer-
men habens. Ex eodem libero arbitrio procedit bo-
num & malum: si nobile esset, quicquid a nobili

procedit, pediculi, & aliae superfluitates quae a no-
bilibus generantur, essent nobiles. Quod non sic ho-
mo nobilis eo quod ortum habeat a nobilibus, ipsi
philosophi praepederunt. Nemo altero nobilior, nisi cui
rectius est ingenium, & bonis artibus aptius. Item, ni-
hil aliud est nobilitas, quam antiquitate diuitiae. Itē,
quis est eques, aut seruus, aut libertinus? nomina ex
ambitione, uel iniuria nata. Plato ait neminem regē
nisi ex seruis oriundum esse, neminem seruum nisi
ex regibus: omnia ista longa uarietas miscuit, & sur-
sum deorsum fortuna uersauit. Quartus error est, quod
ipsi iudicant unum altero nobiliorē secundum cor-
pus quod est seruilis conditionis: datum enim est ad
seruendum spiritui, quod ridiculum est illud iudiciū,
sicut si aliquis iudicaret seruū, uel rusticum alijs ser-
uis, uel rusticis nobiliorem. Quintus error est, quod
iudicant homines habere nobilitatem per uilis por-
tionis a corpore parentum traductionem. Nō sic sen-
tiebat Iob 16. qui ait. Putredini dixi pater meus es.
Sextus error est, quod nobilem reputant eum qui per
ignauiam nobilitatem amisit, & non illum qui uirtu-
te eam acquisiuit, illum reputent nobilem qui a pro-
bitate destitit, non illum qui in probitate persistit, no-
bilem eum reputant qui degenerauit, & genus suum
obscurauit, & non illum qui genus suum ornauit &
illustrauit. Sapiens. Pulchrum est nobilitati respondisse,
pulchrum est humilium genus factis illustrasse, lau-
dabile est homini a statu suo surgere, caput esse gene-
ris sui decus est. Econtrario uero erubescibile est ei a
statu suo cadere, esse caudam generis sui & dedecus.
Septimus error est, quod eos reputant nobiles quos
Deus iudicat uiles, scilicet homines sibi seruire nolē-
tes, qui sunt rustici 1. Reg. 2. Qui me continent, erūt
ignobiles, seu uiles. Simpliciter iudicandus est rusti-
cus, qui Deo est rusticus. Nobilitas corporis est pos-
sessio magni oneris, & paruivaloris si sit sine nobili-
tate mentis, & sequelae pestilentis. Magni honoris co-
mitatus, uel magni episcopatus non sufficiunt ad sol-
uendum censum quo onerata est, & faciendum expē-
sas quas requirit: immo ultra reddendus quos habent,
oportet sicut nobiles aliqui recognoscunt, ut se diabo-
lo obligent, & regnum caelorum impignorent, ut o-
nus nobilitatis portare possint. Utilitas huius nobili-
tatis est refractio a malis. Hieronymus. Nihil aliud
video in nobilitate appetendum, nisi quod nobiles qua-
dam necessitate astringuntur, ne ab antiquorum pro-
bitate degenerent. Sap. Ad hoc tantum nobilitatis me-
minimus, ut cum claritate generis morum sanctitate
contendas, & cum nobilitate corporis animi nobili-
tate proficias. Sequelam pestilentem habet, quia sequi-
dum uerbum sapientis, commune malum nobilitatis
est superbia, quae multa mala sequuntur. Regina etiam
uitiorum est, unde non uadit sola: immo comitantur
eā multa mala Eccl. 10. Initium omnis peccati super-
bia est, qui tenuerit eam, adimplebitur maledictis.

CAP. V.

De uera nobilitate.

Vera nobilitas animi est secundum illud. Nobili-
tas sola est animus quae moribus ornatur. Haec
duplex est, quaedam naturalis, de qua dixit sapiens. Quis
est generosus ad uirtutem? bene a natura copiosus.
Item, nemo altero nobilior nisi cui rectius est inge-
nium, & bonis artibus aptius. Altera est quae a nobili-
filios

filios Dei, & Christi coheredes facit. Ad veram principis nobilitate pertinet ut ipse sit sine ignobilitate, sine erubescibili seruitute, a nulla rusticitate superari se permittat, turpitudine omnem abhorreat, ad largitate bonorum bene se habeat, bona sua libenter & liberaliter tribuat, subiectis sit clemens & pius, in rebelles seuerus, parua despiciat, magna appetat, aggrediatur ardua, non vano timere ab eo quod aggressus est citra consummationem desistat. Non enim est nobilitas vera, quae non est pura, sed ignobilitati admista est, vel sociata, qualis est in eo qui habet nobilitatem carnis cum ignobilitate mentis. Non est vere nobilis qui seruit diabolo & vitijs: non est vere nobilis, in quo corpus seruilis conditionis dominatur. Quomodo enim nobilis est, qui serui sui seruus est? Non est ille vere nobilis, qui seruus est ventris sui, quales erant de quibus dicitur Rom. vlt. Huiusmodi Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri. Qui ventrem habent pro domino, dominum habent valde vilem, & improbum exactorem, multas expensas requirit eius seruitium. Non est vere nobilis, qui seruus est membrorum erubescibilium, quae generationi sunt deputata, & adeo subiectus est eis, ut obediat cum ei imperant mortem suam. Porius eligendum esset seruum esse vnus leprosi, quam esse in seruitute tali. Vere nobilem nulla rusticitas superat eum sibi assimilando: rusticus est qui rusticitate facit, quia vult Deus filios perfecte esse nobiles, ut nullius rusticitatis occasione sibi facta rusticitatem faciant. Parum nobilis est qui primo rusticitatem nulli facit, prouocatus tamen eam reddit, cum non exeat de sacco nisi quod est in eo. Aliquid rusticitatis videtur esse in eo, qui occasio ne sumpta ab alio rusticitatem facit. Vere nobilis turpitudinem abhorret, & illam quae est immunditiae peccati, & illam quae est perditionis. Immunditiam peccati, quae aliam immunditiam excedit, pro posse suo cauet, & si contingat eam incurere, diu eam sustinere non potest. Vere nobilis omnibus fidei inuolabiliter seruat, & cauet ne erga aliquem proditio se agat, & maxime erga Deum, qui dominus est ipsius super alios dominos. Proditio erga Deum agit, qui ex eius bonis uiuit & senescit, si eum impugnat, & diabolo inimico domini & sui adheret. Hec proditio coram toto mundo, si non de ea satisfecerit, ipsi obijciatur. Vere nobilis ad largitorem bonorum bene se habet. In corde nobili plus proficiunt bona, in corde seruili plus mala. Serui non emendantur nisi supplicijs, Proverb. 29. Seruus uerbis erudiri non potest. Multi qui reputantur nobiles, in hoc magnum patiuntur defectum nobilitatis: multas enim rusticitates Deo faciunt bonorum omnium largitori, quas homini non facerent. Qui beneficium recepit, & beneficioris & beneficij dicitur reminisci: ipsi vero quanto plura beneficia a Deo recipiunt, tanto minus ipsius memores sunt, Osee. 23. Adimpleti sunt, saturati sunt, & eleuauerunt cor suum. vnde Gregor. Qui felicitatem quae sita in terris inuenit, auctorem qui eam tribuit non requirit. Item, Qui homini gratias agunt de minimo cunctis, non agent gratias Deo de maximo beneficio? Item, Minus Deum diligunt, qui plura ab eo recipiunt, & minus ab eius offensis se custodiunt: & quanto maiorem terram ab eo tenent, tanto minus seruitium ei exhibent. De bonis etiam domini quae in manibus suis habent, nolunt Deo per pauperes petenti dare, vel ad centuplas vsuras commo- dare, quod vni ludaeo, vel Saraceno facerent, si si-

ne peccato hoc facere possent. August. ad auarum. Dixit tibi Christus, Da mihi ex eo quod tibi dedi, de te eo quanto, da & redde: habuisti me largitorem, fac me de bitorem. Parum est quod dixi, habuisti me largitorem, habeam te sceleratorem: pauca tradas, plura redda: temporalia mihi das, aeterna restituam. Vere nobilis bona sua libenter communicat, imitator Dei qui est nobilissimus & liberalissimus. Tanta est eius liberalitas, ut non solum sua, sed etiam seipsum largiatur, nec solum seruientibus sibi, sed etiam hostibus suis bona sua communicat. Ipse enim solem suum oriri facit super bonos & malos, pluit super iustos & iniustos, Matth. 5. Ipse propter liberalitatem fecit quae- que fecit, creaturas rationales ut eis daret, alias ut eas daret. Leo animal nobile & rex animalium liberalis est, vnde Aristoteles dicit illum esse communicatiuum. Et sicut liberalitas signum est nobilitatis, sic rapacitas signum est rusticitatis: vnde aliqui qui reputantur nobiles, rusticissimi sunt, eo quod bonis suis spolient pauperes, sicut ostendit magister Alanus quibusdam militibus, qui audito quod tatus clericus esset, quod ad omnia interrogata responderet, accedentes ad eum de communi consilio, quae serunt ab eo quae esset maxima curialitas, qui respondit eis, quod curialissimum esset dare, qui responsionem eius acceptauerunt. Tunc ipse dicit eis ut habito consilio de responsione adiuuicem sibi dicerent, quae esset maxima rusticitas: & cum habito consilio de responsione conuenire non possent, ipse increpauit eos dicens, quod posuerat eos in uia per quam possent inuenire responsionem. Sicut enim dare curialissimum, ita auferre quod est ei contrarium rusticissimum est, & subdidit. Vos ergo qui non cessatis auferre pauperibus, rusticissimi estis. Vere nobilis clemens est subiectis & pius: sicut leo animal nobile hominibus prostratis ante se & infirmioribus animalibus parcere dicitur, in repugnantia vero sanire. Vere nobilis parua despicit, & magna appetit. Non est vere nobilis qui terrae amore adheret, de regno caelorum non curat: sicut cor nobile non habet qui terram vnus pauperis militis ad se pertinentem ex parte matris, vni magno regno pertinentem ad se ex parte patris praeponeat. Ex parte matris nostra Euae pertinet ad nos miseria praesentis exilij, ex parte patris caelestis regnum caelorum. Ad vere nobilem pertinet dicere illud cum Dauid, psalm. 72. Quid mihi est in caelo, & a te quid volui super terram? Vere nobilis leoni similis nullo vano timore terretur, Proverb. 30. Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum.

C A P. V I

Quod principibus superbia sit cauenda & timenda, & humilitas amanda.

Q Via potestatem terrenam frequenter comitatur superbia, ostendendum est quod superbia principibus multum sit timenda & cauenda: humilitas vero multum amanda. Ut principes superbiae caueant, vult Dominus ut ruinam superbi angeli attendant: vnde Exech. 28. Cherub, in terram proieci te, ante faciem regum dedi te ut cernerent te: & quibusdam interpositis subditur. Nihil factus es, & non eris in perpetuum. Multum timendus est mons superbiae, in quo angelus a deo deterioratus est. Bern. Nonne hic est mons, in quem angelus ascendit, & diabolus factus est?

est? Attendere etiam debent principes ad illos reges, qui propter superbiam suam sunt deiectioni, & ut causa exempli de multis paucos proferamus in medium. Saul humilis in regem est sublimatus: superbus vero a regno est deiectionis. 1. Reg. 15. ait ei Samuel. Nonne cum es paruuulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es, & quibusdam interpositis subditur. Quia proiecisti sermonem Domini, proiecit te Dominus ne sis rex super Israel. De Ozia legitur 2. Paral. 26. quod cum roboratus esset, eleuatum est cor eius in interitum suum, & neglexit dominum Deum suum, & volens vsurpare officium sacerdotale, percussus est lepra, & fuit leprosus oibus diebus vitae suae. Et Dan. 4. sic legitur. Deambulabat rex Nabuchodonosor in aula Babylonis, & ait. Nonne haec est Babylon ciuitas magna, quam ego edificauit in domum regni in robore fortitudinis meae, & gloria decoris mei? Cuius adhuc esset sermo in ore regis vox de caelo tuum. Tibi dicitur Nabuchodonosor rex. Regnum tuum transit a te, ibid. 5. Quando eleuatum est cor Nabuchodonosor, & spiritus eius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui, & gloria eius ablata est. Isa. 37. Dicit dominus Sennacherib. Superbia tua ascendit in aures meas &c. subditur ibidem de eius deiectione. Egressus angelus Domini percussit in castris Assyriorum cotum octuaginta quinque millia hominum, & reuerus est rex Sennacherib rex Assyriorum, & cum ad raret in templo Deum suum, filij eius percusserunt eum gladio. Eccl. 10. Sedes ducum superbiorum destruxit Deus. Non debet princeps reputare se magnum, eo quod in altitudine potestatis sit positus, sicut nec granum milij magnum est, licet in monte sit. Sap. Nemo istorum quos diuitiae & honores in alto fastigio posuerunt, magnus est, sed tibi magnus videtur, quia cum basi illum metiris, non est magnus milium, licet in monte constiterit. Non debet superbi princeps ex hoc quod in alto positus est. Aliquando enim in alto milia leuantur, & pretiosa in imo remanent: tenet granum locum in infimum, palea vero est sursum. Non debet se reputare meliorem his quibus praest, nec eos despiciere. Et si caput corpore humano sit altius, corpus tamen est maius: corpus regitur a capite, sed caput portatur a corpore: non minus indiget caput corpore, quam corpus capite. Caput habet a corpore quod sit in alto, corpore subiecto, quod quantum in se est esset in imo. Sic princeps a subditis habet potestatem, & quod in alto sit, & cum eos despicit, aliquando potestatem & altitudinem suam amittit, sicut accidit Roboam filio Salomonis stulto, & superbo 3. Reg. 12. Dicit Roboam populo. Pater meus aggrauauit iugum uestrum, ego autem addam iugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis, ego cedam vos scorpionibus, propter hoc amisit maiorem partem regni. Scorpio dicitur rubus aculeatus, vel flagellum virgarum nodosum. Multum voluit Dominus regem populi sui cauere superbiam: vnde Deutero. 17. Non poteris alterius gentis hominem tibi regem facere, qui non sit frater tuus: cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos. Item, in eodem. Describet sibi Deutero. ne eleuetur cor eius in superbia super fratres suos nimium. Dan. 4. Dominat excelsus in regno hominum, & cuiusque voluerit dabit illud, & humillimum hominum constituet super eos. Multum dissuadet scriptura sacra superbiam his qui praesunt. Eccl. 11. In die honoris tui ne extollaris. Ibidem 32. Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. Superbia in eo quod praest

multum ipsi est periculosa, & Deo, & hominibus multum exosa, subditis nocua & onerosa, principi periculosa tamquam infirmitas quae in eo difficile sanatur: materiam enim magnam habet superbiendi, & quasi adherens est materia, vnde difficile euacuatur. Dignitates enim multum amantur, & difficile relinquuntur. Praeterea, superbiam tamquam vitiorum reginam multitudo vitiorum comitatur. Eccle. 10. Initium omnis peccati superbia. Cum status habentis potestatem multum sit ex se periculosus, secundum illud Aug. quanto quis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur. Superbia etiam multum sit periculosa, secundum illud Eccle. 4. Synagoga superbiorum non erit sanitas, addito periculo ad periculum: si princeps superbia non vitat, vix est quin peccet, cum scriptum Eccle. 10. Odibilis coram Deo & hominibus est superbia. Multum est cauenda ei qui praest, qui secundum verbum Augustini plus debet appetere amari a subditis quam timeri. Ad Deum etiam, a quo honorem habet, & cuius minister est, sic se debet habere ut ab eo non odiatur, sed ametur. Speciale odium habet Deus ad superbiam, quae eum primo inhonorauit. Multum comminatur Deus in sacra scriptura superbiae eorum qui praesunt. Isa. 28. Vae corona superbiae. In eodem, Pedibus conculcabitur corona superbiae. Abdia. 1. Si exaltatus fueris ut aquila, & inter sydera nidum tuum posueris, inde extraham te dicit Dominus. Job. 20. Si ascenderit in caelo superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur. Nocua est superbia principis, & eam sequitur ira, odium, iurgium, guerra. Iam prius principem malum designans secundum Iosephum ex se ignem producit, sic princeps superbus, iracundus, odiens vicinos suos, iurgia & guerras facies, Prou. 13. Inter superbos semper iurgia sunt. Ibidem 32. Arma & gladij in via superbi. Eccle. 27. Effusio sanguinis in rixa superbi. In psalm. 9. Dum superbit impius, incenditur pauper. Quicquid delirant reges plebsuntur archiui. Onerosa est superbia principis subditis, quia magnas expensas requirit, vnde frequenter comitatur eam paupertas, secundum illud Eccle. 21. Domus, quae nimis locuples est, annullabitur superbia: paupertate vero principis sequitur grauam exactio in subditis. In dignitate positum plus debet magnitudo oneris, quod habet supra se ad humilitatem inclinare, quam altitudo honoris in superbia eleuare, Eccl. 3. Quanto maior es, humilia te in oibus. Super oia eos qui praesunt, debet ad humilitatem inducere Christi humilitas, qui regum est rex & caput Ecclesiae, qui humillimus fuit. Magna peruersitas & deformitas est, quod aliquod membrorum corporis altius sit capite. Indecens est valde quod rege sedente ad terram, serui eius sedeant in alto. Aug. loquens de illo verbo Apst. ad Philip. 2. Humiliauit semetipsum. Ecce habemus humilitatis exemplum, superbiae medicamentum. Princeps tuus humilis est, & tu superbus? Caput est humile, & membrum superbum? licet hominibus cunctis medicina tumoris sit humilitas Christi, specialiter tamen his qui praesunt Isa. 44. Vtinam dirumperes caelos, & venires, a facie tua montes defluerent, id est, principes humiliarentur. Peruersitas magna est, quod superbiat qui habet solum ministerium, cum humilari videat eum qui habet dominium. Pulchrum ornamentum in principe est humilitas. Bern. Nescio quo pacto vis humilitatis maior in maioribus: clamor in clamoribus comprobatur. Idem. Non est magnum in obiectione esse humilem

milem, magna prorsus & rara virtus est humilitas honorata. Quam tumcumque homo in hac vita in alto sit, tamen terra est, & cinis, vnde non est ei superbiendum. Eccl. 10. Quid superbis terra & cinis? In principe salubris est copula, vt cogitans se esse summum, cogitet se esse cinerem vilissimum, hæc militas in principe multum ad hoc iuuat, vt a terrena dignitate transeat ad caelestem. Pauperum enim spiritu, scilicet humilium, regnum caelorum est. Matth. 5. Apoc. 3. Ecce dedi hostium apertum coram te, quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem, scilicet humilitatem, superbia vero multum hoc impedit, Mat. 18. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum caelorum.

CAP. VII.

Quod principi sit cauendum mendacium.

Cum multum deceat principem veritas, ostendendum est, quod tam falsitas quam vanitas veritati opposita, principi multum sit cauenda, & veritas multum amanda. Quod princeps vanitatem & falsitatem cauere debeat, intellexit rex Salomon, qui ait Domino. Vanitatem & verba mendacii longe fac a me. Proverb. 30. Cauendum est principi mendacium vt venenum. Cauent sibi principes multum a corporali veneno, amplius cauendum est eis a veneno mendacii, quod adeo mortiferum est, quod adhuc existens in ore hominem occidit, secundum illud Sap. 1. Os quod mentitur occidit animam. Hoc venenum habuit in ore serpens, qui Euam matrem nostram decepit, cum ait. Nequaquam moriemini, Gen. 3. hoc venenum occasio dicitur fuisse quod serpens venenum corporale habeat in ore. Cauendum est mendacium, eo quod ei multum noceat, Deo multum displiceat, & eum opprobrium hominum faciat. Quæ differentia est inter denarium bonum & falsum, est inter principem mendacem & veracem, vilis est denarius falsus respectu boni, centum enim falsi non valent vnus bonum, sic princeps mendax parui valoris est, cum princeps nolit vnus de denarijs suis falsum esse, quomodo se velit esse falsum & mendacem, videtur se habere vilioiorem denario vno. Cuius principes monetæ falsarios grauitè puniunt, quid faciet princeps summus de illis principibus qui seipso falsificant? qui enim debent habere in se veritatem, Io. 24. destructa ea habent falsitatem & mendacitatem diaboli imaginem, de quo dicit Saluator Io. 8. Dū loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. Aliquando, auditorus est princeps mendax, cuius est hæc imago? & cum responsus fuerit, diaboli, dicitur, red dite quod est diaboli, diabolo, & cum ipso mittetur in ignem æternum. Mendacium multum displicet Deo in quocumque homine siue princeps sit, siue de populo: vnde enumeratur lingua mendax inter ea quæ specialiter odit, prou. 6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius, Oculos sublimes, linguam mendacem &c. Mendacium est immunditia membrum nobile maculans, scilicet os, unde Saluator falsum testimonium enumerat inter ea quæ coinquant hominem, Matth. 23. Debet ergo homo abominari mendacium, quod si non facit, si ei placet, ipse Deo abominabilis efficitur, secundum illud prou. 12. Abominatio sunt Deo labia mendacia, specialiter est abominabilis Deo princeps mendax, qui

immunditiam oris cauere debuit, nec solum propter membri quod maculat nobilitatem, sed & propter generis nobilitatem, & dignitatis sublimitatem: nec solum displicet Deo princeps mendax, sed & hominibus, secundum illud Eccl. 25. Tres species odit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum, pauperem superbū, diuitem mendacem, semē fatuum, & insensatum, versus. Tres species vere Salomonis displicere. Vir mendax, fatuusque; senex, pauperque; superbus. Diues mendax, est princeps mendax, plus habens in bonis temporalibus, quam centum, vel mille alij homines. Mendacium principem opprobrium, hominem facit. Eccl. 20. opprobrium nequam in homine mendacium, & subdit, Potior est fur, quam assiduus vir in mendacijs. Cum mendacium sit opprobrium, & princeps plus debeat cauere opprobrium quam illi qui sunt de populo propter suam nobilitatem, & propter dignitatem, plus debet cauere assiduitatem mentiendi, quam furtum. Primo, quia plus sibi nocet, plus etiā nocet Deo, & proximo. Sibi quia cum furtū, vt frequenter sit omnibus hominibus occultum, solam conscientiam furantis lædit & non famam, mendacium vero lædit famam Deo etiam amplius nocet, ad cuius ministerium principem in magna parte reddit inutile, cum eum ad ministerium eius pertineat, scilicet, populum docere, & ei imperare, auctoritatem docendi perdit si mendax fuerit: ideo Salomon specialiter a Deo sapientiam petijt, vt eius populum posset docere 3. Reg. 3. Proximo etiam plus nocet: furtum enim nocet proximo in re contemptibili, scilicet terrena, quæ est bonū minimū, mendacium vero nocet personæ ipsius non ex parte corporis, sed in nobiliori parte eius scilicet anima nobilem partem ipsius, scilicet oculū intellectus obtenebrando, faciendo eum errare. Mendacium principem, qui debuit esse filius Dei filium facit diaboli, quod non est paruum opprobrium Io. 8. Dicit Saluator de diabolo Ipse est mendax, & pater eius, scilicet mendacii. In eodem dixit de Iudejs. Vos ex patre diabolo estis. Deus virtutis amator veritatis voluit esse tutor: vnde sui nominis assumptione veritatem voluit confirmari. Vult etiam quod princeps qui eius locum tenet, eius sit tutor, & scriptura sua, & sigillo suo eam confirmet: sed cum viuæ voci principis mendacis non credatur, quomodo scripturæ & sigillo eius credetur? Mendacium ex magna parte aufert validitatem sermonis, maxime tanquam respectu proximi. Deo enim cui omne cor patet, & omnis voluntas loquitur, non est sermo tam necessarius, sed ad hoc est sermo necessarius, vt hoies per eum sibi inuicem indicent voluntates: sed si quis mendax est, & sibi non creditur, eius sermone voluntas alteri non manifestatur. Cum autem princeps non solum voluntatem suam, sed etiam diuinam sermone populo habeat indicare, multum eius mendacium obest: qui hanc utilitatem aufert, quodammodo os Dei est, eius voluntatem indicando, quod nepharium est mendacium inquinare. Cauere debet princeps mendacium non solum in his asserit cum iuramento, sed etiam verbo simplici. Sap. Cuius dictum non habet pondus iurandi, eius iuramentum quodlibet vile est. Multi vero principes adeo facti sunt mendaces, vt etiam iuramentis eorum non credatur. Mendacitas infidelitas est, vt ostendit Augustinus lib. de doctr. christiana. dicens. Omnis qui mentitur iniuriam facit. Nemo enim mentiens in eo quod mentitur seruat fidem: nam hoc utique vult, ut mentitur, si fidem habeat, quam tamen mentiendo ei non seruat, om-

uat: omnis autem fidei violator impius est. Idem inuenit Salomon Prou. 12. qui post illud, Abominatio est domino labia mendacia, subdit. Qui autem fideliter agunt, placent ei. Infideliter agit qui fidem ei non seruat, de quo vult vt sibi fidem adhibeat: fideliter vero agit, qui contrarium facit. Cum igitur nobilitatem principis vitium infidelitatis, vel prodicionis nullo modo deceat, omnino indecens est quod princeps mendax existat.

CAP. VIII.

Quod principi contemnenda sit uanitas.

Contemnenda est vanitas principi. Sap. Fundamentum bonæ mentis est non gaudere vanis: fundamentum esse dixi: culmen est. Vana est omnis creatura cõparatione creatoris qui verissime est. Vana est, scilicet, vadens in nihilum. Sicut enim ex nihilo est, sic quantum in se est, ad nihilum tendit. Aug. Deus ex nihilo omnia fecit, & si se subtraheret, in nihilum redigeretur. Greg. Esse omnium quæ de nihilo sunt, in nihilum tenderet, nisi ea omnium author manu regiminis retineret: quia nihil est creatum, respectu creatoris: vnde de super illud Ecclesi. 1. Natiuitatum &c. Dicit gl. De creatis possumus ea bona quidem per se dicere, sed Deo comparata quasi nihil esse, vt lucerna in solis cõparatione nec cernitur lucere, & stellarum lumina orro sole obscurantur: specialiter vana sunt temporalia & transitoria ratione corruptibilitatis, & mutabilitatis, contemptibilitatis, vel vilitatis. Ratione corruptibilitatis sunt vudentia in nihilum, cum corrumpantur. Ratione mutabilitatis sunt vana, mutantur enim in se, in eodem enim statu non permanent, mutantur etiam transeundo de possessore in possessorem Bern. Erras si mansuras putas tibi diuitias, quæ per tot manus hominum transferunt. Ratione contemptibilitatis, vel vilitatis sunt vana valentia nihil, vel parum, respectu uerorum bonorum, quæ sunt gratia Dei, & gloria. Signa contemptibilitatis eorum sunt, quod sunt bonis & malis cõmunia, & plus dat Deus de illis inimicis quam amicis, & pluribus sunt noxia quam utilia. Greg. contemptibilibus contemptibilia dantur, gratia & gloria sunt vera bona, bonis & amicis dei propria, habentibus ea semper utilia, cum eis nemo male utatur. Temporalia bona principi sunt contemnenda tamquam bona infima, quæ non congruunt eius magnanimitati, & tamquam bona vt frequenter maioris boni impeditiua, scilicet caelestis dignitatis. Princeps terrenus in præfenti regno se debet habere fideliter, vt in futuro regno feliciter audiat illud dulce uerbum Saluatoris. Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisi fidelis, super multa te constituam Mat. 25. Vana sunt temporalia, cum non conferant plenitudinem continent, secundum illud Eccl. 5. Auarus non implebitur pecunia, nec fulcimentum innitenti, secundum illud, Qui confidunt in diuitijs corruunt, prou. 11. nec fructum optatum & speratum in eis laboranti, secundum illud, Qui amat diuitias fructum non capiet ex eis Eccl. 5. Et licet temporalia sint vana, tamen amicis Dei vana non sunt, qui ordinate se habent ad ea diligendo & utendo, in eis enim bona temporalia, gratia Dei deseruiunt, & ad gloriam contemplandam vel acquirendam adminicula sunt: vanitatum est vanitas, non eorum qui veritatem sectantur, qualis fuit Dauid rex secundum cor-

Dei, qui ait. Viam veritatis elegi. Salomon secundum aliam literam, Vanitas est vanitatum, & omnia vanitas. Aug. in lib. de vana religione. Non frustra additum est vanitatum, quia si uanitates detrahas, qui tamquam prima sectantur extrema, non erit cor uanitas, sed in suo genere, quamuis extremam pulchritudinem sine ullo errore monstrabit. Vanitates sunt qui extrema bona sectantur, ac si essent prima, de quibus dicit Hierem. 2. Ambulauerunt post uanitatem, & uani facti sunt. Bona temporalia quæ habent sectantur, sicut seruus sequitur illum qui sibi dominatur. Ea uero quæ non habent sequuntur, & ut frequenter non assequuntur, & uani fiunt uanitate mutabilitatis, sicut ea quæ ipsi diligunt: conformantur enim eis, ut secundum uariationem in eis factam, affectiones doloris, uel gaudij, timoris, uel spei, in ipsis uarietur.

CAP. IX.

De uanitate diuitiarum.

Vanæ sunt diuitiæ, uaniores delitiæ, gloria uero mundana, gratia & laus sunt uanissimæ. Vanæ sunt diuitiæ non solum cõparatione Dei, uel cõparatione gratiæ & gloriæ, sed etiam cõparatione animæ, quam replere non possunt triplici ratione. Primo, propter suam modicitatem, & animæ capacitatem. Cum enim anima capax sit Dei, non potest repleri minori Deo. Cum ergo orbis terrarum sit quasi gutta roris ante lucem respectu Dei Sap. 11. orbis terrarum respectu animæ est quasi una gutta roris, unde nõ potest eam replere. Secundo, propter diuitiarum indigentiam: sicut homo habet aliquem defectum, sic & aliæ creaturæ, quem secum afferunt, cum acquiruntur, unde cum auro, uel argento uenit defectus clauis & ferræ, & cum uinea acquiruntur, uenit defectus cellarii, doliorum, & multorum aliorum, & datur necessitas plura expendendi, secundum illud Eccl. 5. Vbi multæ opes, multi qui comedunt eas. Ideo uerum est plurimum indigere, qui plurima possident. Hierem. 4. Aspxi terram, & ecce uacua erat. Aug. in lib. de uera religio. Temporalium specierum multiformitas ab unitate Dei hominem lapsam per carnis sensus dominabat, & mutabili uarietate multiplicauit eius affectum: & ita facta est laboriosa abundantia, & si dici potest, copiosa egestas Sap. cõgregatum in te. Quicquid multi diuites possident ex his maiora cupere discunt. Idem. Altera cupiditatum ex sine alterius trahitur. Qui sitim cupiditatis diuitijs uult extinguere, similis est illi qui sitim corporalem aqua falsa uellet extinguere: aqua falsa in quantum aqua habet sitim sedare, in quantum falsa prouocare, sic diuitiæ in quantum aliquem defectum suppleant ad sedandam cupiditatem ualent, in quantum uero multos defectus secum afferunt, eam prouocant. Tertio, quia diuitiæ corporales sunt, anima uero res spiritualis est: & sicut arca quæ est corporalis, sapientia, quæ est spiritualis non impletur, sic nec anima quæ res spiritualis est, diuitijs corporalibus, maxime cum nõ intrent animam diuitiæ, sed earum similitudines. Quomodo frumentum quod ponitur in arca, uel uinum quod ponitur in dolio animam implebit, in qua nõ ponitur? Quid in præfenti replet animam nisi gratia? Ber. Non plus fatiat cor hominis auro, quam corpus auro, vnde uerissimum est quod dicit beata Virgo, diuites dimittit inanes. Lu. 2. Sap. Animus humanus nõ arca diues appellari solet, quamuis illa plena sit cum inanem

ina nem te videbo, diuitem non putabo. Contentum esse suis rebus sunt maxima certissimeque diuitia. Quali diues potest esse cupidus, sed vere diues non erit, Prou. 13. Est quasi diues cum nihil habeat: & potius habet a diuitijs quae ei dominatur, quam ipse eas habeat.

C A P. X.

De uanitate deliciarum.

Multum uanae sunt carnales delitiae. Eccles. 2. Dixi in corde meo vada, & affluam delitias, & fruar bonis. Vidi quod hoc quoque esset vanitas. Ibidem 11. Adolescentia & voluptas uana sunt: carnales delitiae uanae sunt ratione suae breuitatis, ratione suae utilitatis, & ratione adiunctae afflictionis: breues sunt duratione. Sap. Voluptas breuis fastidio obiecta, quod auidius hausta est, citius in contrarium recidens. Idem. Improbae voluptates non sunt solidae, non sunt fideles, etiam si non nocent fugiunt. Bern. Voluptas gutturis quae tanti hodie aestimatur, vix duorum habet digitorum latitudinem. Aug. in lib. confes. Quod si quid arrisisset, per spiritum credebat apprehendere, quia prius quam penetraretur aduolabat. Delitiae carnales viles sunt. Sapient. In voluptate nihil est magnificum, nihil quod naturam Deo proximam deceat. Membrorum vilium ac turpium ministratio veniens, exitu facta adiunctam habet afflictionem. Boetius. Dulcedo felicitatis humanae multis amaritudinibus est resperata: labor est imperando aliquando maior, quam sit voluptas in videro: appetitus habet anxietatem. Hieron. Appetitus fornicationis anxietas est, fatietas penitentia. Abulum deliciarum sequitur amaritudo duplex, scilicet grauamen naturae ex excessu qui frequenter est cum cibi sunt delicati. Luc. 21. Attendite vobis ne forte grauentur corda vestra crapula & ebrietate: & remorsio conscientiae Eccles. 7. Inueni amariorem morte mulierem: haec mulier est voluptas animam se parans a Deo, & ideo amariorem est morte corporis, quae animam separat a corpore, cum Deus melior sit: anima eius: separatio vel amissio peior est & amariore palato cordis infecto de febre iniquitatis: vnde sancti potius elegerunt mortem corporis sustinere, quam morti culpae consentire. Carnales delitiae uanae sunt ad spirituales quas impediunt, quae multo meliores eis sunt. Bern. Delicata est diuina consolatio, & non datur admittentibus alienam. Spiritus sanctus per columbam designatus, fugit aqua carnalis voluptatis. Bern. loquens de illo verbo, Nisi ego abiero, paraclitus non ueniet ad uos. Io. 17. Quis audeat de caetero carnis illecebris phantasticis deditis, paraclitum expectare? Eccle. 30. Non est oblectamentum super cordis gaudium. Sap. Aliquod bonum mansurum circumspecte, sola virtus praestat gaudium aeternum & securum. Item, carnales delitiae uanae sunt comparatae ad poenam aeternae amaritudinem, ad quam ducunt. Grego. Momentaneum est quod delectat, aeternum autem quod cruciat: sunt & uanae comparatae ad aeternas delicias, ad quas anima creata est, quas ei auferunt. Item, uanae sunt comparatione ad animam deliciarum aeternarum capax, quoniam modicitate sua replere, vel satiari non possunt. Hiero. Voluptas habita famem, non fatietatem parit. Io. 4. Qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum. Ecc. 1. Non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur. Aug. Anima humanae delectationis auida, ex quo ab unitate recessit, cum rerum qualitate satiari

non possit, rerum satietate satiari desiderat. Item, uanae sunt carnales delitiae, quia amatoribus suis multum sunt noxia: nocent autem eis quasi prodicione, quanto enim recipiuntur laetius, nocent amplius. Vnde de uino dicitur Prou. 23. Ingreditur blande, in fine mordebit ut coluber. Sap. Voluptates inter res uilissimas praecipue aestima, quae more latronum in hoc nos amplectuntur ut iugulent. Delitiae carnales uidentur esse infirmitatis humanae medicamenta, & sunt nocumenta. Ex eis enim infirmitas recipit incrementa. Greg. Ipsum mendicamen in uulnus uertitur, quia exquisito remedio paulo diutius inhaerentes, ex eo grauius deficimus quod prouide ad refectionem paramus. Qui delitias carnalibus assuecit, miseram seruituti se subijcit, & hosti suo super se malam consuetudinem acquirere permittit. Sapient. de amatoribus uoluptatum. Voluptatibus se immergunt, qui in consuetudinem adductis carere non possunt, & ob hoc miserissimi sunt: quod illis quae sunt superuacua facta, sunt necessaria. Nocent carnales delitiae & corpori, & animae. Corpori, quia multoties sunt occasio infirmitatis, uel mortis. Sap. Potest autem nostra prudentia huic corpori sculo moram prorogare longiorem, si uoluptates, quibus maior pars corporum petit, poterimus regere, & coercere. Idem. Voluptates in tormenta uertuntur. Idem. Quis hostis in quemquam tam contumeliosus fuit, sicut in quosdam uoluptates suae sunt? Sufficit alicui si hostem suum excaceret, sed uoluptates non solum excacerant uoluptuosos, sed etiam impios red dunt, & contractos, & leprosos, & alijs infirmitatibus eos affligunt, & tandem interficiunt. Chryso. Hi, qui in delitijs & luxurijs uitam ducunt, resoluta corpora, & omni caera molliora circumferunt, atque infirmitatibus repleta animae nocent: quia carni quae concupiscit aduersus spiritum, sunt in adiutorium, & sic de spiritu triumphant. Bern. ad fratres de monte Dei. De condimentis sufficit ut comestibiles fiant cibi nostri, non etiam concupiscibiles, uel delectabiles: sufficit enim concupiscentiae malitia sua, quae cum uix, aut nullo modo pertransire possit ad finem explenda necessitatis, nisi per uiam quantumcumque delectationis, si cepit habere irritamenta, fiunt duo contra unum, & periclitatur conscientia: & licet delectatio illa quae necessitatem comitatur uix possit cauere, illa tamen quae est praeter necessitatem contemnenda est, & cauenda. De prima delectatione dicit Greg. loquens de illo uerbo psalm. 24. De necessitatibus meis erue me. Necessitates corporales hoc habent periculosum, quia in eis minime saepe dinoscitur, quid circa eas uitio, uel utilitatis studio agatur. Has necessitates psalmista cupit euadere, sciens plerumque uoluptatum culpas ex actione necessitatis prorumpere. Aug. sumenda sunt alimenta tamquam medicamenta: sed dum ad quietem satietatis gaudium ad indigentiam transitur, in ipso transitu laqueus concupiscentiae insidiatur. Frequenter enim accidit quod adiungit se periculosa necessitas, iucunditas, & plerumque percurrit ut eius causa fiat, quod causa salutis fieri debuit, & gaudet infelix anima ut obtentu salutis obumbret negotium uoluptatis. Praeter necessitate sunt delectationes pertinentes ad curiosos, & periculosos respectus, & ad auditum cantilenarum instrumentorum musicorum, & olfactum rerum odoriferarum. Aspectus curiosos & periculosos multum dehortatur scriptura sacra. Ecc. 9. Ne respicias mulierem multiuolam, ne forte incidas in laqueos illius. In eodem. Virgine non conspicias

conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius. in eodem, Noli conspiceri in vicis ciuitatis nec aberraueris in plateis illius. Auerte faciem tuam a muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. Propter spem mulieris multi perierunt & haec est concupiscentia, qua ignis exardescit. Contemnendus etiam est & aspectus ludorum vanorum, etiam illorum qui in auiibus caeli fiunt, & aliorum. Item, cauendus est auditus cantuum lasciuorum, & colloquium mulierum. Ecc. 9. Dicitur de saltatrice. Ne audias illam, ne forte percas in efficaciam illius. Ibidem dicitur de muliere aliena. Colloquium illius, quasi ignis ardescit. Contemnenda sunt instrumenta musica homini in valle lacrymarum existenti, ad mortem incessanter tendenti. Iob. 21. Tenent tympanum & cytharam, & gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos & in puncto ad inferna descendunt. Specialiter indecens est ei qui caeteris dominatur sensibus suis esse subiectum: vnde Antigonus Alexandri pedagogus cytharam eius fregit & subiecit dicens Aetati tuae iam regnare conuenit, pudeatque in corpore regis uoluptatem luxuriae dominari, indecens autem est quod ille qui donis Dei utitur, delectatione eorum ita demergatur, quod datoris eorum omnino obliuiscatur, nec membris ipsius computiatur. Isa. 5. Cithara, & lyra tympanum, & tibia, & vinum in conuiujs uestris, & opus Domini non respicitis, quo mirabiliter nos pascit. Amos. 6. Vae qui opulenti estis in Sion &c. Qui canitis ad uocem psalterij bibetes in phialis uinum & optimo uinguento delibuti, & nihil patiebatur super contritione Ioseph, idest, Christi per Ioseph designati. Item, contemnenda sunt odorifera timore factoris infernalis, in quem sunt commutanda, secundum illud Isa. 3. Erit pro suaui odore factor, uina poena inferni erit fetor sulphuris, secundum illud psalm. 10. Ignis sulphuris & Spiritus procellarum pars calicis eorum Isa. 30. Flatus Domini, quasi torrens sulphuris succendens eam.

C A P. X I.

De uanitate gratiae mundanae.

Multum contemnenda est gratia mundana, tamquam ualde uana, similiter & laus & gloria. Prou. vlt. Fallax gratia & uana pulchritudo. Fallax est gratia qua aliquis mundo placet. Uana est laus qua aliquis sermone hominum extollitur. Uana est gloria qua aliquis opinione hominum magnus habetur. Vere gratia mundi fallax est. Primo, quia parum, uel nihil, uel minus quam nihil ualet, & multum constat. Secundo, quia nocet. Tertio quia frequenter accidit, quod non habetur cum haberi creditur. Quarto, quia cum habet facile amittitur minus quam nihil ualet & cum mundi gratia, potius eligenda est eius ira quam gratia Ecc. 7. Melior est ira risu, per iram enim corrigitur animus linquentis. Amicus mundi est fraudulenterum. Prou. 28. Meliora sunt uulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis: vnde ad demones est illud uerbum Matth. 26. Quemcumque osculatus fuero ipse est, tenete eum: sic facit mundus illi quem amare se simulat, sicut fecit Iob Amare, quem quasi osculans occidit. 2. Reg. 20. Prosperitas hominem excecat, quem aduersitas illuminat: ideo magis est timenda prosperitas, quam aduersitas. Greg. Cum omnis fortuna timenda sit, ma-

gis timenda est prospera quam aduersa: haec enim sciens uiuendo erudit, illa blandiendo seducit. Multum constat mundi gratia, propter eam habendam sunt vestes pulchrae & pretiosae, conuiuia superba, uasis aureis & argenteis ornata, & habetur familia magna, & equorum multitudo, & fiunt tantae expensae, quod ad eas regna & ducatus comitatus & episcopatus non sufficient. Magnam gratiam apud Deum homines haberent si medietatem eorum quae pro gratia mundi expendunt, pro gratia Dei expendere. Gratia mundi amatoribus suis multum nocet, quia gratia Dei praetiosissimam eis auferit: gratia Dei pretium est regni caelestis, secundum illud Ro. 7. gratia Dei uita aeterna & in psalm. 52. Confusi sunt qui hominibus placet, quoniam Deus spreuit eos. Gal. 5. Si hominibus placere, seruus Dei non essem. Iaco. 4. Adulteri nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo? Quicumque ergo uult esse amicus huius saeculi, inimicus Dei constituit. Aliquando gratia mundi creditur haberi cum non habetur: abscondunt enim odium labia mendacia. pro uer. 10. & si aliquando habetur cito amittitur, sicut patet in Christo, quia ante passionem uenit Hierusalem, magnam gratiam erga populum habuit, sed cito gratia illa fuit amissa. Bern. ab eodem populo, in eodem loco, & ipso tempore paucissimis diebus interpositis, primo cum tanto triumpho susceptus, postea crucifixus est. O quam dissimile est. Tolle tolle crucifige eum, & benedictus qui uenit in nomine Domini. Osanna in excelsis. Quam dissimile est rex Israel, & non habemus Regem nisi Caesarem. Quam dissimile est regnum & Crux, flores & spinas, cui prius profluebant uestimenta aliena, ecce suis exutus & fors mittitur super illa. Mundus hominem in prosperitate diligit, in aduersitate deserit. Eccl. 6. Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in tempore tribulationis. Cum fueris felix multos numerabis amicos: tempora si fuerint nubila solus eris. Sap. Amicus qui causa utilitatis assumptus est, tandiu placebit, quam diu utiliserit. Multum contemnenda est, laus uel gratia, tamquam multum uana, amatoribus suis noxia, proximo iniuriosa, Deo contumeliosa. Multum uana est cum nihil ualeat, & mutabilissima sit: vnde eius amatores ualde sunt mutabiles ipsi sunt sicut galli in turribus Ecclesiarum, & sicut arundo quae ad omnem uentum mouetur & sicut palea quas ducit uentus Eccl. Ne te uentiles in omnem uentum, Iob 21. Erunt sicut paleae ante faciem uenti. Bern. Qui conscientias suas in alienis linguis posterunt modo parui modo nulli uidentur sibi, prout linguis hominum eos laudare, uel uituperare placuerit, tales uento pascuntur quo inflati cruciantur. Osee. 2. Effraim pascit uentum ipsi pascuntur digitis hominum. & popularibus auribus, pascuntur etiam folijs uerborum, ut aliqui uiles uermiculi. Tales appetunt triplex esse uantum, scilicet esse in hominum uisione, opinione, & dictione. Primum appetunt quod omnia opera tua quae faciunt videantur. Matth. 23. Quod uere uantum est, idest, nihil ualeat ei qui uidetur. Non est secundum naturam, ut sensatum delectetur in hoc quod sentitur, sed sensus insensato habet delectari: non delectatur cibis in hoc quod comeditur, sed potius comedens delectatur in cibo. Multum ergo fatue agunt, qui tot & tantis expensis procurant diuersas pulchritudines, ut in eis oculi hominum delectentur. Qui appetunt esse in opinione hominum, appetunt quasi esse chimericum, quod est in fictione. & est ualde uantum, nihil ualeat chimere

chimera de qua fit fictio. Similiter & esse in dictione hominum uanum est, cum dici possit & quod est, & quod non est. Dicitio utilis est dicenti, cum per eam alij uoluntatem indicet. Utiles et esse potest illi cui dicitur, quia per eam scientia loquentis ei communicatur: illi uero de quo dicitur, qui aliquando non est, inutilis esse uidetur in ditione, cum esset in signo, significate ad placitum, sicut insignia regia ei qui non est rex ad derisionem sunt, sic ei qui falso laudatur est laus ad uerecundiam secundum illud Sap. Qui falso predicatur, necesse est ut suis laudibus erubescant.

CAP. XII.

De uanitate mundanae laudis & gloriae.

Valde noxia est amatoribus suis, laus & gloria mundana: aufert enim eis non solum bona spiritalia, sed etiam temporalia, Magna enim expensas pro illis faciunt, ita quod magni redditus eis non sufficiant, sicut uentus uehemens arboribus aufert fructus, sic uentus uanitatis amatoribus uanae laudis & uanae gloriae, aufert bona sua. Ventus iste licet uideatur leuis, tamen in mari huius mundi multas naues perire facit, etiam ne ueniant ad portum salutis impedit, & multas magnas arbores euertit, & a regno Dei transfert in regnum diaboli. Ventus iste contrarius est austro, spiritus scilicet in caelum ducenti, cum ad infernum impellat. Amatores laudis & gloriae mundanae multum iniuriuntur proximo: de his enim quae pauperibus subtrahunt, oculos diuitum pascunt. Bern. Clamant nudi, clamant famelici, & coqueruntur, nobis, qui uiuunt, fame & frigore miserabiliter laborantibus, quid conferunt tot mutatoria, vel extela in porticis, vel phlicata in manticis? Nostrium est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis. Illud inueniunt curiosi quo delectentur, & non inueniunt miseri quo sustententur. Tales Deo magnam contumeliam inferunt cuius gloriae gloriam hominum, quae in valore nihil est, praefertunt Io. 8. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Non est appetenda laus mundi, primo quia mundus est senex, fatuus est, & insensatus, ideo non est curandum de uerbis eius, stultus enim fatua loquitur, Isa. 33. Nec timenda est uituperatio, nec querenda eius laudatio Eccl. 21. Tres sunt species quas odiuit anima mea, & aggrauor ualde animae eorum, Pauperem superbum, diuitem mendacem, senem fatuum & insensatum, Pauper superbus est corpus humanum, quia secundum corpus hominis nudus egreditur de utero matris tuae. Ita quisquis mandatum euangelicum implens de duabus tunicis, dat unam homini non habenti, ut dicit Aug. Diues homo mendax est, qui plus potest quam credat, qui in his quae ad Deum pertinent toties mendaciter dicit, non possum. Bern. In epistola ad fratres de Monte Dei. Ignosce Domine, ignosce, excusamus tergiversamur, uix est aliquis qui in his quae ad te sunt, experiri uelit quid possit, etiam quod promississime potest secundum carnem, uel secundum saeculum, siue timor impulit, siue cupiditas traxit senex fatuus & insensatus mundus est, Deo exotus: ad cuius instructionem Deus studiose operatus est, & semper est leuior, & uanior. Hic mundum intellige eos, qui amant bona transitoria mundi, uisusque ad contemptum Dei. Mundus iste Saluatorem non cognoscit. Io. 5. Nec spiritum ueritatis potest accipere. Ibidem 14. Dedit ei Domi-

nus legem naturalem Moysaycam, doctrinam prophetarum, doctrinam philosophicam, doctrinam euangelicam, doctrinam apostolorum, doctrinam sanctorum expositorum, Et quia doctrina & flagella omni tempore, est sapientia Eccl. 22. Deus flagellauit eum multipliciter. Adhuc habet supra dorsum de illa uirga, qua percussus est pro peccato primorum parentum septem frustra, scilicet famem, sitim, calorem, frigus, lahorē, infirmitatem, & mortem. Virga enim in dorso eius qui indiget corde. i. Sapientia Prou. 10. Praeterea dedit ei Dominus exemplar speciosissimum uiuendi in seipso, quia longum est iter per precepta, breue & efficax per exempla, secundum uerbum sapientis, Sed si neque sic sapiens factus est, quid fiet amplius ei? Isa. 1. super quo percussam uos ultra addentes preuaricationem? Secundo laus mundi appetenda non est, quia mundus diligit malum, & odit bonum, ideo non est ei credendum, nec contra malum, nec pro malo. Amorem uel odium, ueritatis nescit iudicium iuxta uerbum Bern. Mich. 3. Numquid non uestrum est scire iudicium qui odio habetis bonum, & diligitis malum? Amatores mundi similes sunt auibus, quarum oculos nox illuminat, & lux caecat. Non est curandum de laude, uel uituperio eorum qui dicunt bonum malum, & malum bonum, sicut non esset credendum testimonio nocturnae contra lucem, uel pro nocte. Ipsi sunt uelut iumenta uiros sanctos despicientes, sicut iumenta aurum, & argentum, & lapides pretiosos pedibus concalcent. Prou. 14. Ambulans recto itinere & timens Deum, despicitur ab eo qui infami graditur uia. Ibidem, 29. Abominantur impij eos qui in recta uia sunt. Cum quidam diceret sapienti cuidam, homines te contemnunt, ait, & illos asinos, sed, non illi asinos, nec ego illos curo. Despiciunt & derident mali bonos, & hoc tale est ac si caecus dispiceret & irideret uidentem, & claudicans recte ambularem, sed contemptus eorum contemnendus est, & irrisio irridenda. Sap. Aequo animo, audienda sunt imperitorum conuicia, & ad honestatem tradenti, contemnendus est ipse contemptor. Tertio, laus mundi appetenda non est, quia maledictus est. Isa. 5. Vae qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ad singulas transgressiones mandatorum Dei habet maledictum super caput suum. in psal. 108. Maledicti qui declinant a mandatis tuis. & Deut. 28. dicitur. Transgressor mandatorum Dei. Maledictus eris ciuitate, & maledictus in agro &c. A maledicto quomodo egreditur benedictio? Benedictio mundi habet maledictionem annexam, & maledictio benedictionem, ideo potius timenda est ei benedictio, quam maledictio. In psal. 108. Maledicent illi, & tu benedices. Mat. 5. Beati estis cum maledixerint uobis homines. Benedictio mundi homini est uenenata: maledictio uero eis est medicinalis. Magis ergo eis timenda est benedictio mundi, quam maledictio. Sap. Habet suum uenenum blada oratio. Greg. Incirco Dominus linguas detractorum in electos laxat, ut si quid elationis in eis surrexerit, lingua detractoris eradat. quo uerbo apparet quantum Dominus malos despiciat cum de lingua eorum quod est membrum nobile, uelit seruari bonis abstersione sordium eorum. Prouer. 11. Qui stultus est, seruiet sapienti. Lingua laudatoris timenda est sicut nonacula acuta facies dolu, iugulat enim eum quo credit decorari Hierony. Adulatores ut inimicos caue, quorum sermones super oleum molles, & ipsi sunt iacula. Corruptum est oculis caudibus leues a nimos, & male credulis, in uerbis blandis

blandis uulnus infligunt. Idem, Adulator apud philosophos diffinitur blandus inimicus. Cum lingua adulatoris decipiat, lingua uero uituperatoris erudiat, magis timenda est adulatio quam uituperatio. Isa. 3. Popule meus quare beatum dicunt, ipsi te decipiunt. Idem. Erunt qui beatificant populum istum, seducentes. Cum amatores mundi sint uituperabiles, contemnda est laudatio & glorificatio eorum. Non enim facit hominem laudabilem laudes eorum habere qui non sunt laudabiles, nec facit hominem gloriosum habere gloriam apud eos qui sunt inglorij. Sap. Tam turpe sit tibi laudari a turpibus, quam laudari ob turpia. Idem. Amor turpium nisi turpi ratione conciliari non potest. Itē, malis displicere laudare est. Praeterea, cum homines bonitatem nostram quae in corde est, sint quasi caeci cum eam non uideant, nec uidere ualeant, tale est cum quis laudatur ab hominibus, ac si caecus naturaliter iudicaret de coloribus. 1. Reg. 13. Homines uident quae apparent, Deus autem intuetur cor. Prou. 16. Spirituum moderatores est Dominus. Item, Cum principem audacia deceat, non est appetenda ab eo laus, uel gloria: amor enim talium hominem timidissimum facit, ut sonitus folij eum terreat, secundum illud Leui. 27. Terrebit eos sonitus folij uolantis. Folium uolans est uerbum uituperium sonans. Sap. Relinque ambitionem, ambitio timenda est, res uana uetosa. Item, cum principem deceat uiriliter, uerecundari debet cum se laudari quasi puerum ab adulante uidetur, & propinquo sibi lac adulationis multum indignari potest. Prou. 11. Si te laetauerint peccatores, ne acquiescas eis. Ibidem. 24. Non lactes quemquam labijs tuis. Item, cum ad principem pertineat ut se & alios sapienter regat, multum cauendum est ei ne ad uerba hominum in regimine sui & aliorum respectum habeat, stulte enim operatur: ad uoluntatem Dei operando respicere debet, non ad uerba hominum, sicut dictum est de Dauid, qui fuit rex iuxta cor Dei. Sicut Angelus Dei, sic est Dominus meus rex, ut nec benedictione, nec maledictione moueatur. Angelus respicit ad uoluntatem Dei, non ad uerba hominum.

CAP. XIII.

Quod ueritas multum sit amanda principi.

Veritas multum est amanda principi. Omni rei temporalis debet eam praepone: nec timore temporaliis damni, nec amore lucri, nec etiam timore scandali debet eam deserere, cuius contrarium multi principes faciunt modica occasione ueritatem uitae, uel iudicij relinquentes, ut in eis impletum sit illud Dan. 8. Prosterneatur ueritas in terra. Ueritas in terra prosterneatur, cum pro uitando damno terreno, uel lucro requirendo ueritas deseritur. Prou. 28. Qui cognoscit in iudicio faciem, non bene facit, & pro bucellis panis deserit ueritatem. Laborare debet princeps ut ueritatem agnoscat, & cauere ne in sermone ueritatem amittat. Prou. 24. Ueritate eme. Ueritas emittitur quando cum labore magno, & expensis, & damno temporalium ueritatis cognitio acquiritur. Ad hoc quod in sermone non amittatur ueritas, multum ualeat sermonis raritas. Ueritas enim in multiloquio periclitatur, iuxta uerbum beati Bern. Princeps potestate sua ueritati debet subijcere, ut dicat illud Apost. 2. Corint. 13. Non possumus aliquid aduersus ueritatem, sed pro ueritate. Princeps debet ueritatem defendere cum a peruersis impugnatur, ne ueritas ruinam patiat. Isa. 28. Corruit in platea ueritas. Si princeps in praesenti potestate habet, pro ueritate fuerit, in futuro iudicio pro eo ueritas erit, ubi

nihil contra ueritatem fieri poterit, & eum liberabit. Io. 8. Ueritas liberabit uos. Efdre. 2. Ueritas manet, & inualescit in aeternum, & uiuit, & obtinet saecula saeculorum. C A P. XIII.

Quod clementia multum deceat principem.

Clementia multum deceat principem. Est autem clementia, ut dicit sapiens, uirtus, per quam animus in odium alicuius temere concitatus, benignitate retinetur. Item Seneca, clementia est temperantia animi in potestate uiciscendi, uel potestas superioris aduersus inferiorē in penis constituedis. In hoc conueniunt fideles & infideles quod clementia necessaria sit principi. Dominus primum principem populi sui Moysen constituit qui erat mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Numer. 12. & 3. Reg. 20. legitur, Audiuius quod reges domus Israel clementes sunt. Isaias petit clementem dominatorem. Emitte, inquit, agnum Domine dominatorem terrae Isa. 16. & talis missus est. Mat. 21. Ecce rex tuus uenit tibi mansuetus. Lex eius uocatur lex clementiae. Prou. 17. & in signum clementiae uingitur reges christiani. Assuerus qui infidelis erat, Hest. 13. uoluit potentiae nequaquam abuti magnitudine, sed lenitate & clementia gubernare subiectos. Seneca. Nullum ex omnibus clementia magis quam regem, aut principem deceat. Item, clementia efficit ut inter regem & tyrannum sit differentia. Ad uirtutem clementiae pertinet mediocritatem seruare in parcendo & uiscendo. Seneca. Tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli parcere: modum enim tenere debemus. Sed quia difficile temperamentum est, quicquid plus equum futurum est, in parte humaniore praepoderet. Princeps maxime debet esse temperatus in uisione propriarum iniuriarum. Seneca. Quemadmodum magni animi non est qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem uoco non dolore alieno facilem, sed eum qui cum suis stimulis exagitur, non profilit, qui intelligit magni animi esse iniurias in summa patientia pati, nec quicquam esse gloriosius principe impune lesso. Idem. Magni animi proprium est placidum esse, & iniurias atque offensiones superne despiciere. Clementia principem seruat, ne impatientia, uel aliqua alia inordinata affectio uiscione praecipitet. Sap. Notandum est ut qui reipublicae praesunt, legum similes sint, quae ad puniendum non iracundia, sed equitate ducuntur. Ira uiri iniustitiam non operatur. Iac. 1. Iustitia enim Dei est cum tranquillitate, ira uero habet perturbationem. Quomodo habere se princeps debeat in uiscendo ostendit Seneca his uerbis. In hac tanta facultate rerum non ira me ad iniqua supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non tenuitas hominum & contumacia, quae sepe tranquillissimis quoque pectoribus patientiam extorsit. Idem. Alterius aetate prima motus sum, alterius ultima, quoties inueni nullam misericordiae causam, tamē peperi. Et notandum est quod sunt septem quae principem incitare debent ad clementiam. Primum est humana natura, cui mansuetudo congruit: est homo animal mansuetum natura, crudelitas uero hominem bestialem facit. Seneca. Quid istud delectari sono catenarum, quocumque uertum est multum sanguinis effundere, aspectu suo terrere & fugare? quae alia uita esset si leones uisq; regnarent? si serpentes in nos, ac noxissimo animali cuique daretur potestas? Ipsamet rationis in experta natura abstinet a suis, & flatuta etiam inter feras similitudo morum est. Arist. in li. de natura animalium dicit, quod non est auium unius speciei, ut se comedant. Secundum est nobilitas animorum qui regendi sunt. Seneca. Remissius impera

ti, melius paretur. Nam contumax est animus humanus, & in contrarium atq; arduum nitens, faciliusq; sequitur quam ducatur. Tertium est exemplum: inter exempla vero principum est exemplum summi principis. s. Dei, de quo legitur Ioel. 2. quod benignus, & misericors, & prestabilis super malitia est. Sap. 12. Pars omnibus, quoniam tua sunt. Sene. Si Deus placabilis est, & delicta potentum non statim fulminibus persequitur, quanto æquius est hominem hominibus prepositum miti animo exercere imperiū? Etiam in his creaturis inferioribus inuenitur clementiæ exemplum. Seneca ponit exemplum de rege apum, dicens. Iracundissimæ, ac pro captu corporis pugnacissimæ sunt apes, & aculeum in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est, noluit ipsum natura nec sequi esse, nec ultionem in magno constitutum petere, telumq; de traxit, iramq; eius inermē reliquit: exemplū hoc omnibus regibus ingerens. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere nocentem. Tanto moderatior homo esse debet, quanto vehementius nocet. Quartum est humani sanguinis pretiositas, quo parcissime utendum est. Sen. Clementia sanguini alieno tamquam suo parcat, & scit homini non esse homine prodige utendum. Quintū est finis, propter quem principes sunt super alios constituti. s. ut hoibus medeantur: unde verendum est principi, si eū occidit, cui mederi debuit. Sen. Nō minus sunt turpia principi multa supplicia, q̄ me dico multa funera. Idem. Sapiēs multa remittit. Multos pater sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas, proceresq; arbores colunt, sed illis quoq; quos aliqua de prauauit causa, in vincula quibus innitatur applicat. Idem. Princeps alios ex ciuibus suis, quia vtilis sunt & boni, libens videat, alios in numerum relinquat, quosdam esse gaudeat, quosdam esse patiat. Sextū est quod clementia principi securitatem dat & in presenti, & in futuro. De presenti securitate dicit Seneca. Errat, si quis existimat ibi tutum esse regē, ubi a rege nihil tutum est. Securitas securitate mutua pascenda est. Non est opus latera montium abscondere multiplicibus muris, & turribus sepire. Saluū regē clementia in aperto prestabit: crudelitas hostes multiplicat. Seneca. Oportet voluntas ante scruicēdi deficiat, q̄ causa: alioquin quemadmodum præcisæ arbores pluribus ramis repullulant, & multa fatorū genera, ut den siora surgant, rescinduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes. n. liberi q̄ eorū qui interfecti sunt & propinqui, & amici eorū in locum singulorum succedunt. In futuro dat securitatem, quia in extremo iudicio Deum clementem habebit, qui in inferioribus se in presenti clemēs fuerit. Luc. 6. Cū qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Septimū est q̄ clemētia regnū roborat, unde dicit. Prou. 20. de rege, quod roborat clemētia thron⁹ eius.

CAP. XV.

Quod pietas necessaria sit principi.

Pietas multum decet principem, cum locū eius teneat, cui proprium est misereri semper & parcere, & de quo scriptū est. psal. 144. Misericordia ei⁹ sup oia opera eius. Princeps. n. cuius minister est, maxime debet imitari in misericordia. Sap. Maximam potestatem accipiens, datorem potestatis iuxta possibilitatem suā imitari debet. In hoc Deum maxime imitabitur, si nihil iudicauerit q̄ misereri pretiosius. Vir misericordiae debet esse princeps, sicut & Christ⁹ fuit princeps principum, de quo dicit Aug. Quæ misericordia eū de

celo desposuit, & carne induit, ipsa pro pauperum redemptione eum vendidit. Aug. de ipso, redemit venditus. Princeps contra astutias peruerforum debet cōsilium, pauperibus debet cōpassionē, imbecillibus contra violentiam potentum defensionem: ad illum pertinet illud Iob. 29. Oculus sui cæco, & pes claudō, pater erā pauperū. Propter pauperes venit filius Dei in mundū, s̄m illud psal. 111. Propter miseriam inopū & gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus, & propter simplices, pauperes, & impotētes, ordinavit Deus in ecclesia principes. Multum valet pietas ad hoc quod aliquis principatu sit dignus. Vnde Macha. 2. David in sua misericordia obtinuit sedem regni in sæcula, & cum David misericorditer egisset cum Saul nolens interficere eum cum posset, ait. Nūc scio q̄ certissime regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel. 1. Reg. 24. Princeps Dei præceteris misericordia indiget, quia in maiori periculo est quam alij. Quanto. n. aliquis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur, sicut dicit Aug. Deus. n. misericors erit, si ipse proximo misericors fuerit. Mat. 5. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Cum omne animal diligat sibi simile, quomodo misericordia Dei misericordia hominis propitia nō erit? Aug. Riuus fluit, & sions siccabitur, Isa. 48. Frange elurienti panem tuum & c. tunc inuocabis, & Dominus exaudiet te. Non potest esse q̄ riuus misericordiae nostræ fluat ad proximum, & fons diuinæ misericordiae siccus sit nobis. Nihil est vtilius principi pietate, 1. Tim. 4. Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Ipse pauperes facit stipendiarios nostros. Greg. Pauperes sunt contemnendi vt egeni, sed exorandi vt patroni. Eccl. 9. & 20. dicitur de elemosyna. Super scutum & lanceam pugnabit pro te aduersus inimicum tuum. Pietas est per quam princeps maxime placet Deo & populo. Aug. Non est q̄ ita Deo amabilem faciat vt pietas. Eccl. 4. Esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri eorum, & eris tu uelut filius altissimi. Licet virtutes cōmuniter in principe placeat populo, plus tamen quia populus miseris præmitur, misericordia ipsius ei dulcius sapit. Prou. 19. Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur. Multum necessaria est principi misericordia: custodit enim eum ne ignis zeli eū destruat. Prou. 20. Misericordia & veritas custodiunt regem. Ignis zeli ardere debet in oleo misericordiae: deficiente uero hoc oleo ignis zeli destruit principes, sicut ignis si desit oleum materiale destruit lampadē. Greg. sup Eze. Zeli sc̄ti destructio de virtute misericordiae necesse est ut ardeat. Fleuit Saluator ex pietate de structionē Hierusalē, quæ erat faciendā ex iustitia. Misericordia debet mouere principes ad naturam, zelo uero iustitiæ cōtra culpā. Aug. Duo sunt noīa, homo, peccator: quia peccator est, corripere: quia homo est, miserere, sicut dicit gloss. super illud, Mat. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiā. Iustitiæ lumē est misericordia: iustitia sine misericordia est cæcus furor, & est ut cæcus sagittarius occidens hominem, cum debet occidere vitium, sicut Lamech qui sagittauit Cain, & occidit uolens sagittare feram. Debet princeps attendere pauperem suum esse fratrem, ne eum despiciat & opprimat. Aug. Adam & Euā intendamus, & omnes fratres sumus. Isa. 58. Carnē tuam ne dispexeris. Leui. 25. Fratres vestros nō opprimetis per potētiam. Item, attendere debet princeps pauperem membrum esse cum ipso illius corporis, cuius Christus est caput, vt ei compatiatur & amore capitis, & quia membrum

brū eiusdem corporis, cuius & ipse 1. Cor. 12. Si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Item, attendere debet princeps Christum tantum amorē habere erga pauperes, vt quod sit pauperi, sibi reputet fieri. Mat. 25. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis: & debet honorare Christum in paupere amplius cæteris, sicut Deus præ cæteris ipsum honorauit. Prou. 14. Honorat Dominū qui miseretur pauperis. Multum displicet Deo cum pauperes ab hominibus inhonorantur, quos Deus tantum honorauit. Iac. 2. Nō ne Deus pauperes elegerit in hoc mundo, diuites in hūde, & hæredes regni & c. Vos autem exonorastis pauperem. Attendere etiā debet princeps pauperibus regnū cælorum esse datum, & sic se habere ad eos, vt cum principatus eius defecerit, in regno eterno a pauperibus recipiatur.

Primus liber eruditionis principum explicit. Benedictus Deus qui incepit & compleuit.

INCIPIUNT CAPITVLA
LIBRI SECVNDI.

Quod fides sit necessaria cuilibet homini.	cap. 1
Quod specialiter sit necessaria principi.	cap. 2
Qualis debeat esse fides principis.	cap. 3
Explanatio descriptionis spei.	cap. 4
Quod spes sit necessaria cuilibet homini.	cap. 5
Quod spes sit necessaria maxime principi.	cap. 6
De his quæ aduersantur spei.	cap. 7
Quod timor Dei necessarius sit omni homini.	cap. 8
Quod maxime sit timendum principi.	cap. 9
De his quæ valent ad hoc quod princeps ametur.	cap. 10
De signis quibus perpendit, quod Deus ametur a principe.	cap. 11
De his quæ incitare debent principem ad amorem proximi.	cap. 12
Quæ pertineant ad bonum principem a diuersis authoribus collecta, declaratis quibusdam.	cap. 13

INCIPIT LIBER SECVNDVS ERVDITIONIS
PRINCIPVM.

PROOEMIUM.

CAP. I.

DECLARATIS quibusdam in præcedenti libro, quæ communiter decet principē, ostendetur in hoc secundo libro, quomodo princeps habere se debeat ad Deum, & eius Ecclesiam. Et primo, tægetur de fide ipsius: secūdo, de spe: tertio, de timore: quarto, de amore.

CAP. I.

Quod fides sit necessaria cuilibet homini.

Fides multum necessaria est cuilibet homini, sine qua nullus placet Deo, iuxta illud Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Hæc virtus præstat Deo primum obsequium, subiiciens illi intellectum nostrum: ideo multum placet ei, iuxta illud Eccl. 1. Beneplacitū est Deo fides. Respectus diuinæ misericordiae specialiter est ad fidem. Hier. 5. Domine oculi tui prospiciunt fidem. Vbi amor, ibi oculus. Non est remissio peccatorum extra fidem, nec opus aliquod vere bonum. Io. 3. Qui incredulus est filio, non videbit

vitam æternam, sed ira Dei manet super eum. Aug. super illud Ro. 3. Arbitramur hominem iustificari per fidē. Bona, inquit, opera ante fidem inania sunt. Ita. n. mihi videtur esse vt magnæ vires, & cursus celerissimus præter viam. Nemo ergo computet vere opera sua bona ante fidem. Vbi vera fides non erat, vere bonum opus non erat: bonū. n. opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Fides principū est gratiæ, & ordinatrix, & causa vitæ æternæ. Heb. 10. Iustus ex fide viuit. Gal. 2. In fide uiuo filij Dei. 1. Io. 5. Vitam habebitis æternam qui creditis in nomine filij Dei. Extra fidem nihil uiuit vita spiritali, sicut in mari mortuo nihil uiuere potest uita corporali. Aug. Tantam gratiam Deus fidei contulit, ut mors, quam constat uitæ esse contrariam, instrumentum fieret, per quod transiretur ad vitam. Fides radix est omnium bonorum. Aug. super Ioan. Sicut in radice arboris nulla prorsus apparet species pulchritudinis, & tamē quicquid est in arbore pulchritudinis & decoris, ex illa procedit: sic ex fidei humilitate quicquid meriti, quicquid ue beatitudinis animæ susceptum est, procedit. Fides cæteris uirtutibus lumen ministrat: unde sine ipsa aliz uirtutes sunt quasi in tenebris. Fides lucerna est, ad quā in nocte præsentis uitæ ambulatur. 1. Cor. 5. Per fidem ambulamus, & non per speciem. Nō est aliquis reputandus spiritaliter sanus, qui ueram fidem non habet, licet multū abstineat, & elemosynas multas faciat. Attendendum est q̄ nihil prohibet aliquem habere os sanum, uel manum, qui tamen habet oculus infirmum. Coruus infernalis multū conatur oculū si dei corrūpere, sicut coru⁹ corporalis primo currit ad oculum cadaueris. Greg. fidem uocat sapientiā. Hæc est sapientia illa, de qua habetur Sap. 7. Sapientia uero uincit malitiam, attingit a fine usq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Vere fidem non uincit malitia: peccata. n. firmitati fidei non præualent, iuxta illud Mat. 16. Portæ inferi non præualebunt aduersus eam. s. aduersus firmitatem fidei. Peccata uocantur portæ inferni: inter portā & domū solū limen est medium, & inter mortale peccatum & infernum corpus est medium. Anima enim separata a corpore quasi in puncto descendit ad infernū, iuxta illud Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Sapientia ista attingit a fine usq; ad finem. i. a creatione mundi usq; ad extremum iudiciū, per beneficium creationis inuitans homines ad Dei seruitium, & per distributionē iudicij exterrēs a Dei ofensa, ipsa attingit a cælo usq; ad infernū, a delectationibus transitorijs separans homines amaritudinibus suppliciorum infernalium, & amaritudines quæ occurrunt in seruitio Dei, dulcorans magnitudine præmiorum. Greg. Si dulcia quærimus, necesse est ut amara toleremus. Ecclesia. 1. Viq; in tempus sustineat, & postea redditio iucunditatis. Sic sapientia disponit omnia suauiter guttas amaritudinis præsentium, immensa dulcedine futurorum bonorum, condens, fide cognoscit homo eum a quo est, & ad quē est rediturus, & secundum merita sua ab eo recepturus, sine qua cognitio nullus sapienter se regit.

CAP. II.

Quod specialiter fides sit necessaria principi.

Specialiter fides necessaria est principi, quæ cognoscit eum sub quo est, cui seruiturus est, cui Opul. S. Tho. Aqu. GG 2 fru-

fructuosissime beneferunt, periculosissime male. Bene autem non feruntur ei nisi feruatur ad voluntatem suam: nec ad voluntatem suam feruntur ei, nisi ipsa cognoscatur non a casu. Voluntatem ergo eius necesse est principem agnoscere. Aug. In initium obedientiae est quid precipiatur velle cognoscere, & pars feruitur est didicisse quid facias. Indubitate accidere potest ut voto obsequendi aliquis offendat, qui prius non didicit qualiter obsequi debeat. Fide agnoscitur quod nec in rebus quae reputantur nostrae, habeamus dominium, sed ministerium: unde multum cauendum est principi, ne a ministerio transire velit ad dominium, & ne in illis in quibus debuit habere respectum ad Dei voluntatem & eius gloriam querere, sequatur propriam voluntatem, & quærat gloriam propriam. De hoc punitur est Nabuchodonosor, quia ministerio regni transferat in dominium, reputans se regni sui dominum. Dan. 4. Tibi dicitur Nabuchodonosor rex, Regnum tuum transibit a te, & ab hominibus eius ceteris, & cum bestijs & feris erit habitatio tua, fenum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus in regno hominum, & cuiuscumque voluerit, det illud. Quod verum dominium solius Dei sit, apparet ex hoc quod totiens habetur in lege veteri. Ego Dominus: & ex hoc quod Ecclesia dicit Christo, Tu solus Dominus. Hoc videtur intellexisse Gedeon. Iud. 8. qui cum diceretur ei a filiis Israel, Dominare nostri tu, & filius tuus. Respondit. Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur Dominus. Idem videtur intellexisse Caesar Augustus, qui cum imperaret toti mundo, prohibuit tamen ne aliquis vocaret eum dominum. Et sicut multum displicet Deo usurpatio dominij, sic multum placet ei intellectus ministerij, iuxta illud Prouer. 14. Acceptus est regi minister intelligens, intelligens inquam, se tantum ministrum esse. Et notandum quod quatuor sunt quae videtur pertinere ad eum, qui se tantum ministrum reputat. Primum est, ut sollicitus sit quod domini sui voluntatem impleat, sperans quod cum necessitas fuerit, dominus voluntatem eius implebit, & hoc specialiter sperandum est, quando dominus bonus est. Sap. 1. Sentite de Domino in bonitate. Secundum est ut sic operetur, quasi de omnibus rationem domino redditurus, quod specialiter agendum est, quando dominus est talis quod nihil possit ei occultari. Boetius in lib. de consola. Magna nobis, si dissimulare non volumus, indicta est probitatis necessitas, cum ante oculos iudicis agamus cuncta cernentis. Tertium est, quod si Dominus abstulerit ei illa quorum habet ministerium, ipse non offendatur nec indignetur, sed dicat. Dominus dedit, dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Iob. 1. Attendere debet minister & onus, & periculum administrationis, & mercedem quam expectat. Amore ergo mercedis administrationem patienter sustineat, si propter onus & periculum administrationis ipsam timeat, & eius ablationem pro magna exoneratione habeat. Quartum est, ne cum Dominus petijt in suis pauperibus de bonis suis, ipse ad dandum se difficilem non exhibeat. Matth. 25. Amen dico vobis, quicquid fecistis vni ex his fratribus meis minimis, & mihi fecistis, & ut verbo vno multa comprehendam, ad voluntatem domini, non ad suam respectum debet habere minister, bona domini sui seruando, vel largiendo. Multum displicet incredulitas Deo in principe, qui locum eius

tenet. De hac punitus est Moyses & Aaron, qui synagoga praefuerunt. Nu. 20. Quia non credidistis mihi, ut me sanctificaretis coram filiis Israel, non introduceris hos populos in terram quam dabo eis. In eod. Non intrabis Aaron terram quam dabo filiis, eo quod incredulus fueris ori meo ad aquas contradictionis. Eccl. 7. In genere incredibili exardescet ignis. Mat. 17. O generatio incredula & puerba usquequosos patiar? Apoc. 21. midis & incredulis pars illorum est in stagno igne ardentis & sulphure. Fides in bello corporali & spirituali triumphare facit homines, et daemones vincit. Heb. 11. Fide muri Hierico corruerunt, des a Deo fortitudinem recipit. 2. Paral. 16. Praebet fortitudinem his qui perfecto corde credunt in eum. Ibidem 20. Credite in dominum Deum vestrum, & securi eritis. Fides a periculis eripit, iuxta illud 1. Macha. 3. Ananias Azarias Mizael credentes liberati sunt a flamma. Etiam fide informi quae sine charitate est, miracula fiunt, ut patet in Alexandro, qui cum venisset ad montes Caspios, & petissent filij captiuitatis decem tribuum ab eo licentiam egrediendi, ipse cognita causa inclusionis eorum, quod scilicet aperte recessissent a Deo Israel vitulis aureis immolando, & per prophetas Dei praedictum eis quod a captiuitate non essent redituri, respondit quod arctius includeret eos: cumque angustas vias eorum obsuere vellet molibus bituminatis, videns laborem humanum non sufficere, orauit Deum Israel, ut opus illud compleret, & accesserunt ad se invicem praerupta montium, & factus est locus imbecibilis, & dicit Iosephus. Quid facturus est Deus pro filiis delibis suis, si tantum fecit pro infidelibus? Sicut fides bello corporali triumphare facit, iuxta illud Ioseph. 1. Confortare, & esto robustus, noli metuere, & noli timere, quia tecum est dominus Deus tuus: sic defectus fidei facit hominem vinci, iuxta illud Eccl. 2. Vanus est latus corde, quoniam non credunt Deo, & ideo non protegentur ab eo. Etiam fides informis facit triumphare, sicut accidit in Alexandro, cui per somnium Deus apparuit in habitu summi sacerdotis, dum adhuc ipse in Licia ciuitate Macedoniae esset constitutus, dumque cogitaret vtrum Asiam posset obtinere, iussit eum confidere: nam ipse exercitum eius perduceret, & principatum Persarum ei traderet, qui promissioni eius credidit, & secundum fidem suam factum est ei. Et cum Alexander iratus veniret Hierosolymam, & Pontifex iudeorum precepto domini pontificalibus indutus, & reliqui sacerdotes cum eo stolis legitimis induti exirent obviam ei extra ciuitatem, Alexander intuens antistitem pontificali stola insignem, & super cidarim laminam, in qua scriptum erat nomen Domini, descendit de equo, & adijt eum solus, & nomen Domini adorauit, & Pontificem veneratus est, & obstupuerunt principes exercitus, putantes mentem regis ludificatam, solus Parthemius quaesivit cur sacerdotem gentis Iudaeae adorasset, & respondit. Non huc adorauit, sed Deum, cuius principatum sacerdotij gerit: nam in tali habitu per somnium Deum contempsi. Fides ostendit misericordiam & iustitiam Dei in seruos suos, & exhibitam, & exhibendam, iustitiam in offendentes, misericordiam in debito modo seruientes. Ostendit etiam thesaurum regni caelestis, quod Deus daturus est seruientibus sibi debito modo.

CAP. III.

Qualis debeat esse fides principis.

Fidem principis decet esse magnam, viam & stabilem. Ad fidei magnitudinem quinque videtur pertinere. Primum est ut homo de Deo magna sentiat, ut centurio Matth. 8. qui credebatur Deum solo verbo posse sanare seruum suum, & se indignum esse ut Christus intraret sub tectum ipsius, unde dictum est de eo a Domino, Non inueni tantam fidem in Israel. Secundum est, ut homo bona transitoria intuitu aeternorum contemnat. Heb. 11. Fide Moyses grandis factus, negavit se esse filium filiae Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem. Maiores diuitias existimans thesauro Aegyptiorum, improperium Christi: aspicebat enim in remunerationem. Tertium est ut in aduersis de Deo confidat. Mat. 14. Modice fidei, quare dubitasti? Quartum est, ut ad longam credentiam bona sua Deo tradat. Magni enim principes credentiam requirunt. Isa. 28. Qui crediderit, non festinet. Prouer. 20. Hereditas ad quam festinat in principio, benedictione carebit in nouissimo. Ecc. 20. Hodie speratur quis, & cras repetit, & odibilis est homo huiusmodi. Quintum est, ut cum homo aliquid petit a Deo, & non statim accipit, non ideo a proposito desinat. Dictum est mulieri in oratione stanti. O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Matth. 15. Ad impetrandum multum valet fidei magnitudo. Aug. super Io. Quantum vas fidei attulerit quis ad fontem, tantum implet. Ber. super cantica. Magna siquidem fides, magna meretur. Fidei principis oportet esse viam: fides mortua est, quae est impotens ad suas operationes Ia. 2. Si fides non habet opera, mortua est in semetipsa. Fides viua est quasi arbor florens per firmum propositum Deo seruendi, & folia debita habens, scilicet sermonem qui sit ad aedificationem fidei, & det gratiam audientibus, & fructum debitum bonorum operum proferens. 2. ad Cor. 13. Si estis ex fide vos probate per opera. Fidem etiam principum oportet esse stabilem. Thob. 2. Vitam illam expectamus quam Deus daturus est his, qui fidem suam nunquam mutant ab illo. Valde reprehensibiles sunt, qui fidem illam in qua nutriti sunt, & tadium vixerunt, & quam parentes eorum tenuerunt, pro fide alicuius haeretici relinquunt, contra illud prou. 1. Ne dimittas legem matris tuae. Et sicut qui iam est in possessione rei, non de facili permittit, sibi eam auferri, sic non debet homo de facili relinquere fidem, in qua nutritus est. In tali casu, qui cito credit leuis est corde Eccl. 19. Nec debet homo moueri, si aliquos haeticos videat uel abstinentes, uel misericordes, cum plures tales inueniantur, qui sunt fidei catholicae: uel si aliqui qui sunt fidei catholicae, inueniantur mali. Multi enim magnae malitiae sunt inter haeticos, sed occultant eam quantum possunt, nec mirum cum & seipos occultent.

CAP. IIII.

Explicatio descriptionis spei.

Dicto de fide principis, dicendum est de spe illius. Spes est certa expectatio futurae beatitudinis, veniens ex Dei gratia & meritis praecedentibus. Ad spei certitudinem, duo valent, scilicet consideratio libera

litatis Dei, qui seruientes sibi remunerat super merita prout decet ipsum, & haec liberalitas uocatur gratia in descriptione spei prius posita. Valer ad idem consideratio meriti. Cum enim Deus promiserit se redditurum mercedem seruientibus sibi debito modo, & ipse verax sit, quod promissum soluit, unde spes quasi duabus balib' innititur. scilicet Dei liberalitati, seruientes sibi ut ea decet remunerati, & Dei iustitiae, promissa soluente.

CAP. V.

Quod spes sit necessaria cuilibet homini.

Spes omni homini necessaria est, sicut & fides. Fides hominem in via regni caelestis dirigit, sed cum illa via sit ardua, necessaria est spes quae cum omnipotenti innitatur, hominem potentem ad perueniendum facit: spes in hac valle miseriae hominem beatum efficit psalm. 33. Beatus vir qui sperat in eo. Prouer. 16. Qui sperat in Domino, beatus est. Omnes beatitudines illae, quas ponit Saluator Matth. 5. dicens, Beati pauperes &c. spei sunt. spes in deserto huius mundi dilijis affluit, iuxta illud Cant. vlti. Quae est ista quae ascendit in deserto delijis affluens, innixa super dilectum suum? Multum debet mouere hominem ad sperandum in Deo hoc, quod Deus monet eum. Ad hoc Aug. Quare Dominus toties nos ad innitendum sibi moneret, si supportare nos noller? Non est illusor Deus ut se ad supportandum nos offerat, & nobis innitentibus ei se subtrahat. Ro. 5. Spes autem non confundit. Aug. Confunditur qui quod sperat non inuenit, cum Deus non fallatur, nec fallere possit, sperans in eo non confunditur. Ecc. 2. Nullus sperauit in eo, & confusus est. Vanitas est non praestare fulcimentum innitenti. Veritas vero est, non negare fulcimentum innitenti: unde cum Deus sit veritas, innitenti sibi, se non subtrahit. Item, ad sperandum mouere debet ibecillitas, & insufficientia nostra. Paruum qui non habet vires ad standum, vel ambulandum monet natura, ut rei stabili quae iuxta eum est adhaereat, & sic casum vitet. Erubescere debet adultus, si nesciat facere quod naturaliter facit infans, ut scilicet cognita infirmitate & imbecillitate sua Deo adhaereat, & spe innitatur. Spes omnipotenti innititur, & iuxta fontem bonitatis plantata est. Ex hoc quod omnipotenti innititur, habet securitatem & fortitudinem, ex hoc quod est iuxta fontem bonitatis, habet bonorum ubertatem. De primo dicitur in psalm. 124. Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, & subdit, Dominus in circuitu populi sui. Isa. 26. Vrbs fortitudinis nostrae Syon. Psal. tor ponetur in ea, murus & antemurale. murus est virus diuinitatis, ante murale est meritum humanitatis, & vtrumque facit ad securitatem nostram. In psalm. 17. Protector est Dominus omnium sperantium in se, Ex hoc quod spes est, iuxta fontem bonitatis abundanter influit ei bona. Tren. 3. Bonus est Deus sperantibus in eum in psalm. 31. Sperantem in Domino misericordia circumdabit. Spes arbor benedicta est, fructus vberes habens, cum a misericordia Dei abundanter irrigetur. Hier. 18. Benedictus vir qui confidit in Domino, & subditur. Erit quasi lignum quod plantatur super aquas & ad humorem mittit radicem suam, & non timebit cum venerit aestus, & in psalm. 1. dicitur de viro adhaerente Deo. Erit sicut lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Spes in praesenti tempore, quae est quasi quaedam vigilia solennitatis aeternae, Opus. S. Tho. Aquin. GG 3 habet

habet quasi iuge conuiuium, cum securitatem habeat. Prouerb. 15. Secura mens quasi iuge conuiuium; ipsa in hyeme presentis exilij habet quasi tempus verum, & floridum. Prouerb. 17. Animus gaudens ætatem floridam facit. De spei gaudio legitur Rom. 12. Spe gaudentes.

CAP. VI.

Quod spes maxime sit necessaria principi.

Pincipi maxime necessaria est spes tamquam illi qui ea facturus est, ad quæ omnino ex se insufficientis est. Non solum enim habet regere se, sed etiam alios. Ad sui regimen non sufficit nec quantum ad regnum cordis, nec quantum ad regnum corporis. De regimine cordis patet, cum primum actus cordis, qui est cogitare, non sufficiat regere, iuxta illud 2. Cor. 3. Non quod sufficientes simus aliquid cogitare a nobis quasi ex nobis. De regimine etiam corporis patet hoc, cum non sufficiat regere linguam modicum membrum corporis, immo Domini est gubernare linguam. Prou. 16. Sicut creatio mundi ad eum pertinet, ita & gubernatio. Aug. Vbi dixisti sufficit, ibi defecisti. Negotium principis qui locum Dei tenet, & voluntatem eius facere intendit, & gloriam ipsius querit, supra vires hominis est: unde oportet infirmitati humanæ Dei omnipotentiam associari, ut negotium valeat implere, spe firma innitendo Deo. In psalm. 25. Spes in Domino non infirmabor. Onus importabile est homini habere super se populum vnius comitatus, vel ducatus, vel regni. De hoc conqueritur Moyses Num. 10. dicens Domino. Cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? Tria requirunt ad hoc, quod infirmitati principis Dei omnipotentia associetur, scilicet excellens status principis, insufficientia hominis, grauitas oneris. Princeps diuina habet agere, ideo diuina potestate indiget adiutrice. Insufficientia hominis valde magna est: insufficientis enim est ad subsistendum, & ad bene viuendum. Ad subsistendum tripliciter est insufficientis. Primo, quia sicut ex nihilo est, ita in nihilum redigeretur, nisi a Deo in esse conseruaretur. Ber. in lib. de diligendo Deo. Natura ita condita fuit, ut habeat iugiter necessarium protectorem, quem habuit conditor, ut qui per ipsum non valuit esse, sine ipso non valeat subsistere. Aug. Ex nihilo Deus omnia fecit, & si se substraheret, in nihilum redigeretur. Secundo, insufficientis ad defendendum se ab hostibus suis: a demonibus enim valde cito perimeret, nisi a Deo defenderetur. Tren. 3. Misericordia Domini est quod non sumus consumpti. Ber. Si boni spiritus se a nobis elogauerint, impetum malorum quis poterit sustinere? Tertio, insufficientis est ad subsistendum, quia cibo indiget sustentari, aliter cito deficeret. Hanc insufficientiam non habet angelus, nec etiam lapis. Tripliciter est homo insufficientis ad bene viuendum. Primo, quia non sufficit bonam vitam inchoare: secundo, quia non sufficit in ea proficere: tertio, quia non sufficit in ea perseverare. Potest se homo occidere peccando, sed non potest se occisum suscitare. Sap. 16. Homo per malitiam occidit animam suam. Osee 13. Perditio tua ex te Israel, tantummodo ex me auxilium tuum. Item, insufficientis est in bono inchoato perseverare. Grego. Cito bonum amittitur, nisi a largiente custodiat. Insufficientis etiam in bono inchoato pro-

ficere. Ber. super illud Cant. 1. Trahe me post te, dicite in persona Ecclesie. Domine scio me nequaquam peruenire ad te, nisi gradiendo post te: sed nec hoc quidem nisi adiuuante te, ideo precor ut tu trahas me post te. Beatus siquidem cuius est auxilium a te. Magnitudo hominis ostensa est prius.

CAP. VII.

De his quæ aduersantur spei.

Dvo videntur spei aduersari, scilicet diffidentia de Deo, & confidentia in creatura. Diffidens, siue desperans de Deo, similis est Cain. Caput cordis habet tremulum, vagus & profugus est, a procella tentationis, a terra viuendum proiectus, eo quod non habeat anchoram spei, qua retineatur. Desperatio est peccatum in Spiritum sanctum: unde super illud Gen. 4. Maior est iniquitas mea quam ut veniam merear, dicitur. Desperatio est blasphemia in Spiritum sanctum, quæ non remittitur neque in hoc seculo, neque in futuro: quia aut putant Deum nolle dimittere, aut non posse, tamquam aut omnia non possit, aut inuideat saluti. Confidentia in creatura triplex est, scilicet, præsumptio de se, confidentia in homine, confidentia in re inferiori homine, ut in diuitijs. De prima dicitur Prou. 28. Qui confidit in corde suo, stultus est. Vere stultus est de se præsumens, cum homo valde sit insufficientis, ut prius ostensum est. Confidentes de se maledicti sunt. Isa. 5. Væ qui sapientes estis in oculis vestris. Confidentia vero in homine fallax est hominem confundens. Isa. 20. Confundentur ab Æthiopia spe sua. & Ibidem 36. Ecce confidit super baculum arundineum contractum istum super Ægyptum, cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam: sic Pharaon rex Ægypti omnibus qui confidunt in eo. Confidentes in homine maledicti sunt. Hier. 27. Maledictus qui confidit in homine & Isa. 29. Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium & c. & non sunt confisi super sanctum Israel, & Dominum non exquisierunt. Confidentia in rebus inferioribus valde periculosa est. Greg. super Iob. De Creatore desperassem, si spem in creatura posuissem. Item, Quasi in aquis defluentibus fundamentum ponere, est in rebus labentibus spei fiduciam velle solidare. Sap. 5. Spes impij quasi lanugo, quæ a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis quæ a procella dispergitur. Iob. 31. Si putauit aurum robur meum, supple, mihi male accidat. Prouerb. 11. Qui confidit in diuitijs suis, corruet. Ecclesiast. 31. Beatus dives qui non sperauit in pecunia thesauris. 1. Timoth. 6. Diuitibus huius sæculi præcipe, non sperate in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo. Cum aurum & argentum vix possint haberi se cure, etiam in arcis seclatis, fatuus est qui ex his securitatem vult sibi facere. Quomodo enim possunt securitatem dare quam non habent? Principem decet spes Deo totaliter innitens, meritum adiunctum habens, in tribulatione non deficiens, sed vires suas ostendens. De primo dicitur Hest. 14. Exaudi vocem illorum qui nullam spem aliam habent nisi in te. De secundo dicit. Betnar super cantica. Integra Ecclesie consolatio cum non solum quid sibi sit expectandum, sed unde sit præsumendum nouerit. De tertio habetur Iob. 13. Etiam si occiderit me, in ipso spe-

so sperabo, in psalm. 26. Si exurgat, aduersum me prelium in hoc ego sperabo. Cauenda est principii, spes maledicta, quæ Deum offendit, quia de magnitudine misericordie eius confidit. De qua Ber. in sermonibus, est infidelis fiducia, (soliis utique maledictionis capax. Cum videlicet in spe peccamus, hic peccat in bonitatem Dei Rom. 2. An diuitias bonitatis eius & patientie, & longanimitatis contemnis? Item, cauenda est ei spes præsumptuosa, qua aliquis sperat, se futurum, cum voluerit, quod vires eius excedit, ut cum aliquis præsumit se, a malis conuertendum, cum voluerit, de quo Ecclesiast. 29. Repromissio nequissima multos perdidit. Item, cauenda est ei, spes falsa, qua aliquis sperat quod futurum non est, ut cum quis promittit sibi longam vitam qui cito moriturus est, ut ille cui dictum est Luc. 12. Stulte hac nocte repetent animam tuam a te. Isa. 28. Posuimus mendacium spem nostram.

CAP. VIII.

Quod timor Dei necessarius sit omni homini.

Dicto de fide & spe principis, dicendum est de timore ipsius, timor Dei necessarius est omni homini, quoniam spiritus sanctus principium & radix sapientie. Prou. 2. Timor domini principium sapientie. Ecclesiast. 1. Radix sapientie timere Deum. Et notandum quod cum sapientia sit sapor virtutum, condita scientia. Duo vero pertinent ad sapientiam, scilicet cognitio & affectio, quatum ad cognitionem amor est principium sapientie. Primo, quia mundat cor, iuxta illud. Ecclesiast. 1. Timor Domini expellit peccatum. Mündando vero cor facit oculum cordis videre clarius. Ber. sincero oculo veritas patet. Secundo, quia cum sit fuga mali, fugit errorem, & cauet qui est malum rationis, homo timoratus non leuiter credit quod a ratione accipitur, sed diligenter illud examinat. Tertio quia cum repellit omnem negligentiam, secundum illud Ecclesiast. 7. Qui timet Deum, nihil negligit, cauet negligentiam in studio, & perdiligens studium in sapientia proficit. Quarto quia tumorem superbie expellit, quæ susceptionem sapientie impedit & humilitatem introducit quæ ad sapientiam disponit. Bern. superbo oculo veritas non videtur. Prou. 11. Vbi humilitas ibi sapientia. Quantum ad saporem, timor est principium sapientie, quia est prima affectio. Primo enim oportet animam despere mala, ut post ei sapiant bona. Ber. bene initium sapientie timor Domini, quia tunc Deus primo animam sapit cum eam afficit ad timendum, non cum instruit ad sciendum. Timor ceteras virtutes purificat, opera eorum scrutatur si quid mali in eis inuenitur, facit illud corrigi, etiam tuta pertimescit Iob. 9. Verebar omnia opera mea. Abundantiam bonorum operum illis procurat Ecclesiast. 15. Qui timet Deum faciet bona. Ibidem 40. Timor Domini sicut paradus benedictionis. Qui habet timorem Domini semper timet, ne faciat parum, plus eligit abundare quam deficere: unde verum est illud Ecclesiast. 40. In timore Domini non est immoratio. Ibidem 19. Timor Domini in plenitudine commorabitur, timor etiam ceteras virtutes conseruat. Hier. in episto. Timor Domini virtutum custos est, securitas ad lapsum facilis. Timor virtutes comprimit ne euascant. Ecclesiast. 8. Nisi te instanter tenueris in timore Domini cito subuertetur domus tua. Timor declinat pericula, quod multum va-

let ad conseruationem. Prou. 16. In timore Domini declinatur a malo. Timentes Deum sacra scriptura, multum beatificat, in psalm. 111. Beatus vir qui timet Dominum, Ecclesiast. 25. Beatus cui donatum est habere timorem Domini. Timens Deum quod vult a Deo impetrat in psalm. 32. Oculi Domini super metuentes eum. Oculi in quantum ad respectum misericordie. Item, quomodo miseretur pater filiorum, miserus est Dominus, timentium se. Item voluntatem timentium se facit. De timore Domini, dicitur Ecclesiast. Nihil melius quam timor Domini. Bern. super cantica, in veritate didici, nihil eque esse efficax, ad gratiam promerendam, retinendam, & recuperandam si omni tempore coram Deo inueniaris, non altum sapere, sed timere. timor Dei hominem fortem facit, & iuxta illud, in via Domini timor operatur fortitudinem, in via seculi debilitatem, timor Dei multum meliorat hominem, facit. n. unum præualere mille iuxta illud Ecclesiast. 15. Melior est unus timens Deum, quam mille filij impij. Bona etiam temporalia meliorare videtur iuxta illud, Prou. 15. Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni infatigabiles. & ut breuiter dicamus, finis salubris doctrine videtur esse, timor Domini iuxta illud. Ecclesiast. ult. finem loquendi omnes pariter audiamus, time Deum & mandata eius obserua hoc est omnis homo. De timore Dei, dicitur Isa. 11. quod Christum repleuerit, cum de alijs donis tantummodo dicatur, quod in Christo requieuerint. timor Dei replere debet viros sanctos. Ber. loquens de spiritu timoris. Ille est mirum, qui te eum hominem, sibi debeat vendicare. Idem. Non est quo admittas superbiam, repletus timore Domini. Viri sancti timent semper & vbi que Ecclesiast. 18. Beatus homo qui semper est pauidus. Quod semper sit timendum ostendit Bern. super cantica dicens. Cum adest gratia time ne indigne opereris ex ea, amplius time subtrahata gratia, quia reliquit te i custodia tua, si redierit gratia multo amplius tunc timendum, ne forte contingat pati reciduum, recidere enim quam incidere deterius est. Aliæ tres causæ timoris assignari possunt, quarum prima tagitur, in psalm. 18. Delecta quis intelligit. Multi sunt qui licet non committant peccatum mortale nesciunt tamen, vtrum omitendo mortaliter peccent. Alia causa timoris potest assignari esse quia multa videntur homini bona, quæ Deus intelligit esse mala. Greg. plerumque in conspectu fordet interni iudicis, quod intentione fulget operantis. 1. Cor. 4. Nihil mihi consciussum, sed non in hoc iustificatus sum. Clarius videt Deus quam homo. Tertia causa est quia nescit homo, qualis futurus sit finaliter, licet in presenti sit bonus, Ecclesiast. 9. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit, intellige finaliter. Potest enim homo in momento cadere, ita ut non adiciat ut resurgat. Vbi que timendum est, quia de quolibet statu aliqui damnatur, Osee 13. Consolatio abscondita est ab oculis nostris, quia ipse inter fratres diuidet. loquitur de inferno. Matth. 24. Duo in lecto, vnus assumeret, & vnus relinquetur. lectum intelligas quietem contemplationis. timendum est homini ex omni parte, homo. n. est sicut castrum undiq; portas habes per quas capi potest: portæ istæ sensus sunt. Est etiam homo sicut castrum obsessum, ab hostibus undiq; . Sap. 14. Creatura Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscularum pedibus insipientium. Viri sancti non solum timent in malis, sed in bonis. Iob. verebar omnia opera mea. S. Tho. Aquin. GG 4 nia ope-

nia opera mea. Greg. in 2. parte, moralium, Iusti omne quod agunt metuunt dum caute considerant, ante quantum iudicem stabunt.

CAP. IX.

Quod maxime timendum sit Principi.

ET licet timendum sit omni homini, tamen timendum est maxime Principi. Sap. 6. horrendum & cito apparebit nobis iudicium durissimum in his, qui presunt fiet. Durum erit iudicium & his qui presunt & his qui subditi sunt, propter iudicis inflexibilitatem, sententiae irrevocabilitatem, pena quae inferatur grauitatem. De primo habetur prou. 5. Zelus & furor viri non parcat, in die vindictae, nec aquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Non erit locus appellationi post illam sententiam, grauitas pena erit & quantum ad acerbitatem. & quantum ad durationem, sed illis qui praesunt erit iudicium valde durum, quinque de causis. Primo quia iudicando peccauerunt, & per quae peccat quis, per haec & torquetur Sap. 40. secundo propter annexam superbiam, quam solet habere potestas iudiciaria. In psalm. 30 Retribuet abundanter facientibus superbiam. Superbia in principio in honore uit Deum: ideo Deus speciale odium habet ad eam. Tertio quia grauius erit illis iudicati, qui iudicare consueverunt, sicut grauius est, pauper esse illi qui fuit diues. Quarto, quia iudicabuntur pro se, & pro alijs. Heb. 14. Obedite praepositis vestris & subiacete eis. ipsi. n. per uigilant quali rationem redditori, pro animabus vestris. Quinto, quia iudicium Domini est, ideo multum displicet ei, quando scilicet ille qui locum Dei tenet, & qui operari debuit ut Deus, operatur ut diabolus, unde ait. Iosaphat. 2. paralipom. 11. loquens iudicibus. Videte quid faciatis non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini & quodcumque iudicaueritis in vos redundabit, sit timor Domini uobiscum, & cum diligenter cum ea facite. Non est enim apud Deum uestrum iniquitas, nec acceptio personarum nec cupido. Status Principis periculosus est valde, nec est res propter se appetenda, sed magis timenda, licet aliquando propter Dei ordinationem, & populi utilitatem, sit sustinenda. De periculo principis require supra. 1. lib. c. 1. Qui uoluntarius est, ad statum illum, & inordinate uult ascendere in iuriā facit Deo ad quem pertinet ponere hominem loco sui Luc. 6. Nolite iudicare & non iudicabimini, super illud. 1. Timo. 3. Si quis episcopatum desiderat & c. dicit glo. Aug. locus superior sine quo populus regi non potest, & si ita teneatur atque admittatur ut decet, tamen indecenter appetitur. Qui ad principatum est uoluntarius ramnum se esse ostendit. Legitur iudic. 9. Quae fuerunt ligna ut uingerent, super se regem. Dixerunt oliuae impera nobis, quae respondit, numquid possum deferere pinguedinem meam qua Dij utuntur & homines, & venire ut inter ligna promouear. Dixeruntque ligna ad arborem ficu. Veni & super nos regnum accipe, quae respondit eis, numquid possum deferere dulcedinem meam, fructusque suauissimos ut iter cetera ligna promouear? Locutaque sunt ligna ad uitem ueni & impera nobis, quae respondit eis, numquid possum deferere uinum meum, quod laetificat Deum & homines, ut inter cetera ligna promouear? Dixeruntque omnia ligna ad ramnum ueni

& impera super nos, qui respondit eis, si uere me regem constituis venite & sub umbra mea requiescite, Ligna super se regem uingunt, quando aliqui aliquem eligunt, ut eis dominetur. Notabiliter autem dicitur uingere, occasionem enim ei dat, ut uincte & manute erga eos, se debeat habere, in hoc quod sibi eum praeficiunt, valde enim peruersum est, eos exhonore qui eum in honore posuerunt, & potestate de manu aliquorum, accepta uti in oppressionem eorundem quae peruersitas figurata est. Matth. 27. in hoc quod milites praefidis, accipientes arundinem de manu Christi, percutiebant inde caput eius, in arundine. n. quae uacua est, potestas terrena intelligitur, quae nihil habet soliditatis. In oliua designantur qui operibus misericordiae intistant: In ficu uero contemplatiui, dei dulcedinem sentientes. Per uitem propter feruorem uini intelligitur homo perfectae charitatis, & feruetis. Ramnus uero genus rui est, quod uulgo senticem appellat asperum nimis & aculeatum, sicut sentes, & sicut Iosephum ad impetum venti ignem naturaliter producit & est in principio mollis sed postea indure scit. unde signat aliquem malum ambitiosum, qui spinis uitiorum spinosus est. Qui spoliat subditos suos sicut spinae spoliant lana oues contingentes eas. Qui ex se emittit ignem peruersae conuersionis, quo se & subditos suos comburit incendio infernali, qui se subditis suis molle in principio exhibet, & mansuetum, deinde uero durum quia tyrannidem exerceat, talis Principatum non recusat.

CAP. X.

De his quae ualeant ad hoc quod princeps ametur a Deo.

Dicturi de amore principis primo dicem de amore Dei, secundo de amore proximi. Circa Dei amorem ostenditur aliqua quae ualent, ad hoc quod princeps ametur a Deo: secundo tangetur de lignis, quibus perpenditur quod Deus ametur ab ipso. Tertio uero sunt quae ad hoc ualere possunt quod Princeps a Deo ametur. Primum est sapientia. Sapientia infinitus est thesaurus hominibus quo qui sunt participes effecti sunt amicitiae Dei. in eodem. Neminem diligit Deus, nisi enim qui cum sapientia inhabitat. Stulti in sapientia habitare nequeunt: stultitia enim quae sapientiae est contraria hoc non patitur: sicut aqua ignem non sustinet. Nouit Dominus quod de amicitia stultorum, prouenit ad damnum & dedecus. Ideo non uult habere amicitiam cum stultis prou. 14. Acceptus est regi minister intelligens. regi in qua gloria. Secunda est munditia quae est effectus sapientiae. Iac. 3. quae de sursum est sapientia primum quidem pudica est. pudicum faciens. propter munditiam uocatus est Iohannes discipulus, quem diligebat Ioh. vlt. Cant. 2. Dilectus meus mihi, & ego illi qui pascat inter lilia, puritate enim delectatur, & mundis familiaris est. Sap. 6. In corruptio facit proximum esse Deo. Tertium est mansuetudo, quae multum assimilatur Deo, cuius bonitatem alicuius malitia non perturbat, & ideo Deo amabilem facit. Propter mansuetudinem Moyses qui erat mansuetissimus, super omnes homines qui morabantur super terram Num. 12. specialiter amicus Dei fuit. Ecc. 45. Dilectus Deo & hominibus Moyses. Quartum liberalitas, quae multum assimilatur Deo, qui liberalitate fecit quicquid fecit. creaturas rationales ut eis daret, alias creaturas, ut eas daret. Seneca. Qui dat beneficia

ficia Deum imitatur, maxime imitatur eum qui dat pauperibus. Balaam Deum maxime imitatur, qui nihil iudicauerit quam misereri pretiosus. Liberalitas ergo ratione similitudinis hominem Deo reddit amabilem 1. Cor. 9. Hilarem datorem diligit Deus. Quintum est humilitas, propter quam Dauid fuit, uir secundum cor Dei. 1. Ro. 15. Mat. 9. In signum amoris quae habet Deus ad humiles Dominus amplexatus est paruulum. Et Benjamin frater minimus, uocatur amantissimus Domini, Deu 33. Sextum est dilectio, diligit enim Dominus eos qui te diligunt, alioquin esset in delis. Bern. in epistol. Nemo se amari dissidat, qui eum amat libenter, Dei amor nostrum praenit subsequitur. Na quomodo reamare pigebit quos amauit necdum amantes. Septimum est temporalium contemptus. Matth. 19. Si uis perfectus esse & c. perfectus in qua, in dilectione Dei. Seneca, nemo dignus Deo qui operum contempterit, temporalia amata inquinat, iuxta uerbum Bern. Ideo anima temporalia amans indigna est Dei amore.

CAP. XI.

De signis quibus perpenditur quod Deus ametur a principe.

Nouae sunt signa quibus perpenditur quod Deus ab aliquo ametur. Primum est si de eo libenter cogitat. Vbi enim amor ibi oculus super illud Ioh. 20. Domine si tu sustulisti eum dicitur mihi, ubi posuisti eum. sic habetur. Non dicitur quia in animo agere solet uis amoris ut quem semper cogitat nullum alium ignorare credat. Sap. 6. Cogitare de illa sensus est consumatus. loquitur de sapientia increata. Secundum est cum aliquis amat quem credit a Deo amari, & odit quem credit a Deo odiri. Sap. Idem uelle, idem nolle, ea demum uera est amicitia. Deus peccata summe odit, nihil enim odit nisi peccatum, uel propter peccatum: uirtutes uero amat. Virtutes princeps debet amare, peccata odire & persequi. Unde dixit Valerius Maximus in lib. cuiusdam principis, tua prouidentia uirtutes benignissime fouentur: uitia saeuissime uindicantur, Dauid, iniquos odio habui. Item, Nonne qui oderunt te Domine oderam? Item, defectio tenuit me, pro peccatoribus. Et item, Vidi preuaricantes & tabescebam Ambro. super. Beati immaculati. Si is qui non relinquit parentes suos propter nomen Dei non est Deo dignus, tanto magis, quia diligit eius inimicos, acceptus Deo esse non poterit. Ier. in epistol. Nationes ad uersariorum in mortali odio, persequimur. Blasphemantibus Deum clementem porrigamus manum. Ambro. in Exameron. Quid nos dignum nostro referimus creatori, cuius, cibo uescimur, & dissimulamus iniurias. Tertium, est cum aliquis pro Deo libenter patitur. Ecc. 2. In igne probatur aurum & argenti: homines autem receptibiles in camino humiliationis Ioh. 18. Calicem quem dedit mihi pater meus non uis, ut biba illum? Grego. in 1. parte moralium. Pena quippe interrogat si quietus quis ueraciter amat. Quartum, est amor sacrorum locorum, cum scilicet libenter est in domo Dei, & immunitates loci sacri seruat & facit seruari. Luca. 2. dicitur de Anna quod non discedebat de templo, quae meruit interesse, praesentationi diuinae in Templo. & Christus cum esset 12. annorum, inuentus est, in templo, Luc. 2. cum Matris suae & Ioseph. ait. nesciebatis quia in his qua-

Alias dñi.

Patris mei sunt oportet me esse? & super illud Matth. 20. intrauit Iesus in templum. sic habetur. Ingressus Urbem primo templum adiit, dans formam religionis, ut quocumque ibimus, primo domum orationis, si ibi est adeamus. Chrysost. proprium erat ut ueniens primo ad domum, boni filij curreret patris, tu autem imitator Christi factus cum aliquam ingressus fueris ciuitatem primo ante omnem actum ad Ecclesiam curras. Quintum, est amor ministrorum Dei, sicut qui eos spernit, Deum spernit. 5. Matth. 10. sic qui eos honorat Deum honorat. Ecc. 7. In omni uirtute tua dilige eum qui te fecit & ministros eius ne derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes. Sextum est cum libenter de Deo libenter loquitur. De hoc habemus exemplum in magdalena, quae Christum dilexit multum, cuius uerba quae habentur in euangelio, uel de Deo uel cum Deo fuerunt. Vnum habes Ioh. 11. Domine inquit si fuisses hic frater meus non fuisset mortuus, alia tria habes. Ioh. penult. Tulerunt inquit Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum, & paulo post, Domine istu sustulisti eum dicitur mihi, & ego eum tollam. Septimum est cum aliquis libenter Deum audit, audita a Deo memoriter retinet. Luc. 2. Maria conseruabat omnia uerba haec, conferes in corde suo. Eiusdem. 10. Maria sedens secus pedes Domini audiebat uerba illius. Ioh. 13. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Octauum est cum aliquis dat libenter pro Deo, cant. vlt. Si dederit homo omnem substantiam, pro dilectione Dei, quasi nihil despiciet eam, & Luc. 7. Dicitur de Magdalena, propter beneficia eius enim merita. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum, & Ioh. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & uiderit, fratrem suum necessitatem habere & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Nonum est cum mandatis Dei, aliquis, obedit. 1. Ioh. 5. Haec est charitas Dei ut mandata eius custodiam, & Item, Ioh. 2. Haec est charitas Dei ut serua mandata eius ambuletis Ioh. 14. si quis diligit me sermonem meum seruat. Specialiter signum diuini amoris est, si quis seruat illud mandatum quod specialiter saluator dicit suum. Ioh. 1. Hoc est preceptum meum ut diligatis inuicem. Ioh. 4. Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum diligat & fratrem suum. Maxime amor pauperum signum est, quod aliquis amet Deum. Illi non amant propter se sed propter Deum. prou. 19. A paupere et amici quos habuit separantur. In eodem. Fratres hominis pauperis oderunt eum, & amici procul recesserunt ab eo. Attendere debet princeps in se dilectione Dei, meditatione amoris, quam Deus nobis exhibuit, sicut enim ignis non melius quam igne accenditur, nec amor ita melius quam amore. Nutrire etiam debet in se, Dei dilectione, lignis beneficiorum diuinorum generalium & specialium quae a Deo recepimus & continue recipimus ut de seruente Dei amore, abundantia operum perfectae bonitatis procedat, ita ut in eoloco non habeat pigritiam, uel negligentiam, uel fastidium, nec amor uanae laudis, uel uanae gloriae, uel alicuius terreni emolumentis charitati opus praecipiat & sibi vsurpet. Ut Princeps immunitatem sacrorum locorum custodiat & custodiri faciat, attendere debet quod legitur. 2. machabeorum. 3. De Elyodoro qui locum sacrum uolebat spoliare pecunijs ibi commo-dat. sicut enim ibi legitur apparuit quidam equus terribilem sessorem habens optimis operibus ad ornatus

ornatus, isque cum impetu Elyodoro priores calces elisit. Qui autem infidebat, videbatur habere arma aurea. alij etiam apparuerunt duo iuvenes, qui circum dederunt eum, & ex vtraque parte flagellabant sine intermissione, subito autem Elyodorus concidit in terram & in sella gestatoria: deportatus est ex arario, & iacebat mutus, atque omni spe & salute priuatus: sed postea precibus Onij vita ei donata est. Itē, cū Pompeius venisset Hierosolimā, irruentes Romani prophanauerunt templum, equos in porticibus stabulauerunt, ob quam rem Pompeius creditur de cetero, nūquam pugnasse quin vinceretur, qui hactenus fuerat fortunatissimus.

CAP. XII.

De his quæ incitare debent Principem ad amorem proximi.

AD amorem proximi primo incitare debet principem scriptura sacra quæ multum ad hoc monet. Matth. 22. & Luc. 10. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Io. 13. Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicē. Et specialiter illa scriptura debet ad hoc incitare, quæ ostendit præceptum de dilectione proximi, specialiter præceptum esse Saluatoris Ioan. 13. Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem. Legitur in vita beati Ioannis Euangelistæ, quod cum ipse deuenisset ad vltimam senectutem, & vix inter discipulorum manus, ad Ecclesiā deferretur, nec posset plura dicere verba, ad quamlibet pauam dicebat. filioli diligite alterutrum. Tandem discipuli & fratres qui aderant audientes, quod eadem verba semper diceret dixerūt, Magister quare semper hoc loqueris? qui respondit, Quia præceptum Domini est & si solum fiat, sufficit. secundo debet eum incitare ad amorem proximi amor, qui videtur inter animalia irrationabilia eiusdem speciei Eccl. 13. Omne animal diligit simile sibi & omnis caro, ad similem sibi coniungitur, si lupus, leo & serpens, non exercēt illam ferocitatem in animalia suæ speciei quam exercent in alia, quid dicendum est de homine qui desinit in alium hominē, nūquid ferocior est lupo leone & serpente? Ipsa aqua quæ naturaliter habet pugnam cum igne, pacem habet cum alia aqua, quæ est eiusdem speciei cum ea. Tertio, debet incitare ad amorem proximi, fraternitas naturalis quæ est inter omnes homines. Augusti. in libr. de doctrina christiana, Si putamus non esse proximos nisi qui de eisdem parentibus nascuntur, Adam vel Euam intendamus, & omnes fratres sumus Idem. 12. lib. de Ci. Dei. Nihil tam discordiosum vitio, tam sociale natura quæ genus humanum. Propterea voluit Deus creare partem vnum de quo multitudo propagaretur, vt hac admonitione etiam in multis concors humanitas seruaretur. Quod vero illi femina ex eius latere facta est, etiā hic satis significatum est, quæ chara mariti & vxoris debet esse coniunctio. Mal. 2. Nūquid, pater vnus nō est omni vnostrum? Quare ergo despicit vnusquisque nostrū fratrem suum? Voluit Dominus vnicum hominem formare ex quo omnes procederēt, vt tamquam fratres omnes homines se amarent. Non sic legimus factum in angelis, vel animalibus brutis. Seneca, hæc societas diligenter & sancte obseruanda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & iudicat aliquid esse commune, ius generis humani. Ius illud videtur contineri in il-

lis duobus mādatis. Quod ab alio oderis tibi fieri, vt de tu ne aliquando alteri facias. Thob. 4. & Mar. 7. Quodcumque vultis vt faciāt vobis homines & vos eadem faciatis illis. Seneca. Sapiētiae homo pro amico est: stultitia amicus nō est pro homine. Quarto, fraternitas spiritualis de qua August. de doctrina christiana. Omnes quidem fratres secundum quod homines sumus, quanto magis, secundum quod christiani sumus. ad id quod homo es vnus pater fuit Adam, vna mater fuit Eva: ad id quod christianus, vnus pater est Deus, vna mater est Ecclesia. hæc fraternitas tanto melior est fraternitate naturali, quanto meliorem habet patrem Deum. Math. 23. Et patrē nolite vocare vobis super Terram. Vnus est enim pater vester qui in cælis est. Item, quanto mater Ecclesia melior est matre carnali, & melior hereditas cælestis quam temporalis. Heb. 10. Rapinā bonorū vestrōrū cū gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam. Si amandi sunt fratres illi qui diuidendo hereditatem, portionem vnus cuiusque minorem faciūt, quātum amandi sunt fratres illi qui portionem vnus cuiusque augent? Quanto enim plures erunt electi tāto amplius gaudebunt. Quinto, debet mouere ad amorem proximi exemplum Christi. Nō enim est despiciendus, quem Christus ita charum habuit quod pro eius redemptione mori voluerit appetiendus, est proximus hoc pretio ne nobis uilescat, Apo. 1. Qui dilexit nos & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Tim. 2. Qui dedit semetipsum pro nobis. Exemplo suo voluit Christus, nos ad hoc incitare cum dixit. Sicut delixit vos. Io. 13. Ad id incitare debet exemplum angeli, qui adeo amat hominem, vt custodiat eum in omnibus vijs suis. Non est despiciendus homo ab homine, qui adeo charus ē angelo. Matth. 18. Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. dico enim vobis quia Angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cælis est, Ad idem debet et incitare similitudo quam habet proximus ad Deum. licet aliquis amet omnes filios amici sui, tamen specialem amorem habet ad Deum, qui amico suo amplius est similis: sic licet ad omnia opera Dei amorē habere debeamus, tamē specialiter ad hominem quē constat esse factum, ad imaginem & similitudinē Dei Gen. 1. Ad idem incitare debet quod proximus, membrum est corporis cuius Christus est caput. 1. Cor. 2. Vos estis corpus Christi. nō amat caput qui nō amat membra. Præterea proximus tuus membrum est eiusdem corporis, cuius est tu. Naturaliter vero amor est inter membra corporis. Ro. 13. Multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Ad idem incitare debet emolumentum multiplex, quod sequitur ex hac dilectione Ecc. 4. Meli⁹ est duos esse simul quam vnum: habent enim emolumentum suæ societatis. Vnum emolumentum est adiutorum prou. 18. frater qui iuuatur a fratre quasi ciuitas firma. Tullius de amicitia virtutum amicitia adiutrix à natura data est, non vitiorum comes, vt quia solitaria non posset virtus, ad ea quæ summa sunt peruenire coniuncta & consociata ad eam perueniret. Aliud emolumentum est, mutua exhortatio. Ecc. 4. Vnus quomodo calefiat. Tertium est consolatio, prou. 27. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor. & bonis amici consilij anima dulcoratur. Vltimo incitare debet ad amorem proximi, damnum quod facit odium vel discordia. hoc. n. facit in corpore Ecclesiæ, quod facit diuisio cōtinuitatis in corpore humano, ex qua sequitur

sequitur dolor magnus, & quādoque mors: ideo Saluator multum rogat pro vnitatem Ecclesiæ. Io. 17. Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi vt sint vnum sicut & nos. Idem in eodem. Non pro eis rogo tātum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnū sint. Incitare debet principem ad amorem clerici amor, quē in corpore humano videmus inter manum & oculum, si oculo imineat periculum, manus se opponit oculum protegens, & ictum suscipiens. Secūdo hoc, quod Deus reputat sibi fieri, quod ministeris eius exhibetur. Mat. 10. Qui vos audit, me audit: & qui nos spernit, me spernit. Tertio, hoc quod parentes sunt spirituales, quibus honor & amor debetur. Basilus. Parentes nostros vt propria viscera diligamus. Quarto, hoc quod ministrant spiritualia, ideo merito debentur eis temporalia. Matth. 10. Dign⁹ est operarius cibo suo. 2. Tim. 2. Laboratē agricolam oportet primum de fructibus percipere. Gala. 6. Communicet is qui catechizatur, verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. 1. Tim. 5. Qui bene præsent presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Duplici honore sunt digni, quia bene viuūt, & bene præsent, secundum Ambro. Digni sunt honore sublimi, & terreno honore: sublimi vt eis obediatur, terreno vt eis necessaria ministrantur. 1. Thess. 5. Rogamus vos fratres, vt noueritis eos qui laborāt inter vos, & præsent vobis in Domino, & monēt uos, vt habeatis eos abundantius in charitate.

CAP. XIII.

Quæ pertineant ad bonum principem, a diuersis auctoribus collecta.

QUæ pertineant ad bonum principem ostendit Cyprianus in lib. de 12. abusionibus sæculi his verbis. Iustitia regis est neminem iniuste per potentiam opprimere. Sine acceptatione personarum inter virū & proximum suum iuste iudicare. Aduenis pupillis & viduis defensor esse. Cohibere furta, Adulteria punire, Iniquos nō exaltare, Impudicos, & hiltiōes nō nutrire, Impios de terra perdere, Parricidas & perimentes nō sinere viuere, Ecclesiās defendere, Pauperes elemosynis alere, Iustus super regni negotia cōstitueri, Senes & sapientes & sobrios consiliarios habere. Magorum, & ariolorum, pythoniassarumque superstitionibus nō intendere, Iracundiam suam differre. Patriam suam fortiter & iuste contra aduersarios defendere, Prosperitatibus animum non eleuare, Cuncta aduersantia patienter tolerare, Per omnia in Domino cōfidere, Fidem catholicam in Domino habere, Filios suos non sinere impie agere, Certis horis orationibus insistere, Ante horas congruas cibum nō gustare. Hęc regni prosperitatem in presenti faciunt, & regem ad cælestia perducunt. Item, Aug. in lib. de ci. Dei ostendit ea quæ ad principem pertinet his verbis. Felices dicimus imperatores si iuste imperant, si inter linguas sublimiter honorantium, & obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, si se homines esse meminerint, si suam potestatem ad Deum cultum maxime dilatandum maiestati eius famulam faciunt, si Deum colunt, diligunt, timēt, si plus amat illud regnum, vbi non timent habere cōsortes, si tardius vindicant, facile ignoscūt, si eandem vindictam pro necessitate regendæ tuendæque reipublicæ, non

pro saturandis inimicitiarum odijs exercent, si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indulgent, si quid alperere cogūt plerumque decernere, minime lenitate & beneficiorum largitate compensant, si luxuria tāto est ei castigatior, quanto posset esse liberior, si malunt cupiditatibus suis, quā quibuslibet gentibus imperare, & hæc omnia faciunt non propter ardorē inanis gloriæ, sed propter charitatem felicitatis æternæ: si pro suis peccatis humilitatis & miseracionis ad orationis sacrificium Deo suo vero immolare nō negligunt. Tales christianos Impetatores dicimus esse felices interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus aduenerit. Item, Greg. ea quæ ad principem pertinent ostendit his verbis, Summum bonum est in regibus iustitiam colere, ac sua cuique iura seruare, & in subditos non sinere quod potestatis est fieri, sed quod æquū est custodiri. Idem, Tunc regnum bene regitur, cum regnandi gloria animo non dominatur. Itē Ber. Restrigēda sub ratione potestas est, nec quicquā agendum est prius quā tranquillitas mens redeat: quoniam commotionis tempore iustitia putat quod fecerit.

Secundus lib. eruditionis principum expliciit. Benedictus Deus qui incepit & compleuit, Amen.

Explicit liber secundus.

INCIPIUNT CAPITVLA

LIBRI TERTII.

Ne princeps se neglecto circa alios occupetur. cap. 1.
Vt princeps se perfecte scrutetur. cap. 2.
Quod princeps subditis bona eorum non auferat. cap. 3.
Quod princeps actionem consideratione præueniat. cap. 4.
Quod princeps trina consideratione quod facturus est præueniat. cap. 5.
Quod princeps frequenter cogitet de se, quid sit, quis, qualis. cap. 6.
Quod humilitas est astutissima. cap. 7.
De incitantibus ad humilitatem. cap. 8.
De mortis memoria. cap. 9.
Vt princeps a seruitute diaboli et vitiorū se custodiat. c. 10.

Expliciunt capitula.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

PRO O E M I V M.

CAP. I.

STENSVM est in præcedenti libro, quomodo princeps habere se debeat ad eum qui est super eum, scilicet ad Deū, vel eius Ecclesiam: in hoc tertio libro ostendetur, quomodo princeps habere se debeat ad seipsum. Cauendum est principi primo, ne circa alios occupatus seipsum negligat. Secundo, ne relictis aliquibus vitijs, aliqua vitia retineat quibus percat. Tertio, ne subditis suis bona eorum auferat, propter quæ ipsos subditos amittat. Principi etiam multum necessarium est vt actionem consideratione præueniat, prudentia fortitudinem suam cohibeat. Trina consideratione quod facturus est, debet præuenire, scilicet an licet, an expediat, an deceat. Frequenter et de se debet cogitare quid sit, quis, qualis. *cap. 1.*

CAP.

Ne princeps, se neglecto circa alios occupetur.

Si princeps se neglecto circa alios occupetur stulto labore consumitur, sicut dixit Iethro principi sine goga Moyfi. Vere stultus est labor talis cum Sapiens dicat, proprium est stultitiae aliena vitia cernere, & sua obliuisci. Valde fatum est quod princeps se neglecto, alijs intendat, cum ipse sit in maiori periculo quam alijs. Quanto enim quis in loco superiori, tanto in periculo, maiori versatur, iuxta verbum. Aug. Principi ex omni parte timendum est. Demones, qui caelestem altitudinem amiserunt positus in terrena altitudine in uidentes, eos maxime impugnant: reputates sibi honorabilius, si eos sibi subiecerint, scientes quod per eos pluribus poterunt dominari, sicut in exercitu hostes uisibiles ducem exercitus capere vel occidere, conantur, eo quod ipso capto, vel occiso exercitus dispergatur. Sic hostes, inuisibiles eum qui praestitit maxime persequuntur. 1. Reg. vii. Totum pondus prelij uersum est in Saul. De periculo principis, requiere supra lib. 1. ca. 1. Si neglexerit princeps suam salutem, non deerit qui eius non negliget damnationem, sed eam non negligenter procurabit, cum iuxta uerbum. Sapientis inestimabile bonum sit, suum esse. Multum est principi nociua occupatio, quae hoc bonum ei aufert. Non est suus, qui in periculo positus sibi intendere non potest: si uult princeps totus esse omnium instar Apostoli qui omnibus omnia factus est, laudabilis est humanitas, sed si plena sit, quomodo autem plena? eo excluso. Ipse homo est, ergo ut plena & integra humanitas sit colligat ipsum intra se sinus, qui omnes recipit: cum omnes eum habeant sit ipse ex habentibus vnus, sit maledictus qui partem suam facit deteriore: quid ille qui se penitus reddit experte? Quid prodest principi si uniuersum mundum lucretur, se unum perdens? Nouerit licet omnia mysteria, lara terre, alta caeli, profunda maris, si se nescierit erit similis aedificati, infundamento ruinam, non structuram faciens. Non est sapiens, qui non est sapiens in acquisitione salutis: nemo eo, ipsi germanior.

CAP. II.

Ut princeps se perfecte scrutetur.

Multum cauendum est principi ne aliquibus uitijs relictijs, vitia aliqua retineat quibus pereat. Sunt aliqui qui de hoc confidentes, quod sunt continentes in alijs uitijs remanent, periculum suum non agnoscentes: superbi enim sunt uentosi, inuidi, iracundi, accidiosi, raptore, mendaces, blasphemii, detractores, malorum fautores, bonorum oppressores, in iudicio personarum acceptatores. Talibus necessarium esset, ut in speculo scripturae sacrae frequenter se suspicerent. Greg. specula sunt diuina praepcepta in quibus animae sanctae temper inspicunt & si quae sunt in eis seditates, deprehendunt. Io. in Epistolis. Impossibile est quaequam Deo placere, qui quid ei placeat ignorat, si ri potest ut obsequendi uoto offendat, si quomodo obsequi debeat ante non didicit. Ber. Eugenio Papae amouit speculum, sedus se in eo uultus agnoscat. Inspice ne forte & si sit, unde merito placeas tibi, etiam in quo debeas displicere, non desit: nolo glorieris testimonio conscientiae. Omnia illi detunt qui nil putat sibi deesse: principi multum cauenda est personarum

F acceptio in iudicio. Ber. Eugenio Papae. Caliginis duae sunt causae, ira & melior affectus. is iudicij caesuram eneruat, illa praecipitat. Turbatus praera oculus, clementer nil intuetur, suffusus quadam fluxa & muliebri mollicie animus, rectum non uidet. Non eris innocens si aut punias eum cui fuerat forte parcendum, aut parcas ei qui fuerat puniendus. Impunitas nociua est ualde. Ber. in lib. de consideratione. Impunitas est incuriae soboles insolentiae mater radix impudentiae, transgressionum nutrix. Multum decet principem ut sit sine macula, cum teneat locum eius qui est sine macula, & uult habere ministro sine macula, iuxta illud. psalm. 110. Ambulans immaculate hic mihi ministra bit Populus etiam multum ad eum respicit, unde ei bene conuenit illud. 1. Cor. 3. spectaculum facti sumus mundo: & sicut sapientiae. 7. dicitur de Christo qui est speculum sine macula, ita ipsi pro possibilitate sua, debent esse speculum sine macula, in quo pure relucet Christi imago: si macula fuerit in speculo illam uidet qui in eo faciem uidere quarebat, sicut macula fuerit in principe, ad eam respiciet populus, & secundum eam se maculabit. Praeterea macula in principe macula est in gloria, in statu scilicet glorioso, cui perfectio christianae religionis sit immaculatum se custodi re ab hoc saeculo, Iacobi primo. Princeps qui super alios est, perfectius hoc debet facere. Et notandum quod multiplex est macula, quam aliquis contrahit ab hoc saeculo. Prima est superbia, quae multum timenda est homini: haec luciferum ipsis sideribus clarius emicantem, in diabolum conuertit: haec macula multum excacat oculum cordis Ber. superbo oculo ueritas non uidetur. Secunda macula est auaritia, quae ualde deformis est. Sapiens. Tetris auaritia, uitium nullum est. Ecc. 31. Beatus uir qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit. Tertia, est macula luxuria, de qua Ecc. 47. Inclinaisti femora tua mulieribus, & paulo post subditur. Dediisti maculam in gloria tua: loquitur ad Salomonem: haec macula ualde turpis est. Grego. superbia eo quod minus turpis creditur, minus uitatur, luxuriam eo magis erubescunt homines, quia omnes turpem nouerunt. Quarta, est peccatum gulae de qua habetur in epistola Iudae hi sunt in epulis suis maculae conuiuantes: uarietate enim & delectabilitate ciborum, occasio sunt ut conuiuantes cum eis maculentur. Quinta macula est loquacitas, de qua. Iaco. 4. lingua constituitur in membris nostris, quae maculat totum corpus.

CAP. III.

Quod princeps subditis suis bona eorum non auferat.

Multum cauendum est principi ne subditis suis bona eorum auferat, propter quod ipsos amittat. Ber. in li. de considera. parui deiectione animi est, de subditis non profectum querere subditorum, sed quantum proprium: non mediocri gloriae est uox illa Apostoli, Non requiro datum sed fructum. Indecens est ualde principi, uoluntate pro lege uti. Non est maior Domino suo qui ait, Non ueni facere uoluntatem meam. Non minus deiectione quam elati animi est, ueluti rationis expertis, non pro ratione sed pro libito agere, nec iudicio agi, sed appetitu. Quid tam bestiale, & tam indignum, cui uis uenti ratione, quam uiuere ut pecus? Quis in te rectore omnium, tantum contumeliam aegritudinis honoris iniuriam ferat sic dege-

sic degenerando, generale opprobrium fecisti tibi proprium. A psal. 48. Homo cum in honore esset non intellexit comparatus est iumentis insipientibus &c. Quid tam indignum tibi quam ut totum tenens, non sis contentus toto, nisi minutias quasdam atque exiguas portiones ipsi & tibi credite uniuersitatis, tamquam non sint tuae fatagas, nescio quomodo, adhuc facere tuas? Vbi etiam meminisse uolo te parabola Natham de homine qui centum oues habens, unam quae erat pauperis concupuit. Huc quoque ueniat factum, imro facinus regis Achab, qui rerum summam tenebat, & unam uincam affectauit, auertat Deus a te quod ille audiuit, cecidisti, & possedisti. Non debet princeps subditos contemere, sed ad eos humiliter se habere. Cyprianus. Qualem cupis erga te Deum esse, talis esto ipse erga seruum tuum. Seneca. Cum inferiore sic uiuas, quae admodum superiorem uelis tecum uiuere. Idem. Quem admodum stultus est qui equum empturus non ipsum aspicit, sed stratum & frenos, sic stultissimus est qui hominem aut ex veste, aut ex conditione quae uelutis modo nobis circundata est, existimat. Item, Seneca. Serui sunt, immo homines serui sunt, immo conserui: serui sunt, immo humiles amici. Video istos qui turpe existimant cum seruo suo cenare. Virga omne murmur compescitur, tota nocte ieiuni perstant. Sic fit ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet, at illi quibus non tantum coram dominis sed et cum dominis sermo erat, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem: in conuiujs loquebantur, sed in tormentis tacebant, Col. 3. Domini, quod iustum est & equum seruis praestare, scientes quoniam & vos Dominum habetis in caelo. Specialiter princeps debet diligere, & honorare subditos senatos & fideles. Eccles. 7. Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua. Ibidem 33. Si est seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta.

CAP. IIII.

Quod princeps actionem consideratione praenemat.

Multum necessarium est principi ut actionem consideratione praenemat. Ad considerationem monet Ber. scribens ad Eugenium populi rectorem, multum commendans eam ipsi his uerbis. Non te totum, nec semper des actioni, sed considerationi aliquid tui & cordis, & temporis sequestra. Consideratio ipsius actionis partes benigna praesumptione suas facit quodammodo peragendo & ordinando quae agenda sunt necessario. Caue ne forte quae praenata poterat esse praesentia, praecipitata magis fiant periculo. Consideratio primo ipsum fontem suum, i. mentem de qua oritur, purificat, demum regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus, componit mores, vitam honestat & ordinat, postremo diuinarum rerum & humanarum scientiam confert. In minori mundo, scilicet homine, est defectus considerationis, quod in maiori mundo est defectus illuminationis. Tria sunt in maiori mundo ab illuminatione, scilicet decor, directio, & securitas. Deficiente illuminatione decor deest mundo, uel non prodest cum non delectet, eo quod non uideatur, & est confusio, & inordinatio, & nulla securitas: sic in homine si desit consideratio, deest decor honestatis, deest ordinatio. Confusa est enim uita, & in periculo imago existens miseriae infernalis, ubi non est decor nec ordo, sed horror. Periculum istud uerum solem facit nasci

in mundo isto, iuxta illud Luc. 1. Visitaui nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris sunt, & in umbra mortis errant. Imminet mors talibus intus & exterius, iuxta illud Tren. 1. Foris interficit gladius, & domi mors similis est. Qui habent defectum considerationis, inconsiderati uolunt, loquuntur, & operantur. Voluntas eorum mortem uitae praereligit. Eccl. 12. Ante hominem uita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Item, cum mors & uita sint in manibus linguae, Prouer. 15. Si non dirigatur lingua consideratione, mors praereligitur uita. Prou. 15. Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. Loquens inconsiderate sentiet haec mala, scilicet conscientiae remorsionem. Eccle. 20. Qui multis uitur uerbis, laedit animam suam. Item, gratiae euacuationem. In eodem, Sapiens in uerbis amabilem se facit: gratiae autem factorum effundentur. Item, confusionem. Prouer. 10. Os stulti confusione proximum est. Ibidem 13. Impius confundit & confundetur. Item, damnationem Matth. 13. Ex uerbis tuis iustificaberis, & ex uerbis tuis condemnaberis. Si desit consideratio, praereligitur uita ducens ad mortem uia quae ducit ad uitam, & locietas quae ducit in infernum illi quae ducit in paradysum. Ex consideratione est desertio periculosa uia, in psal. 118. Cogitavi uias meas, & conuerti pedes meos. Homo consideratione non utens est ut animal brutum, uel eo deterior. Bernar. An non tibi bestijs bestialior uideatur homo rationem habens, & ratione non utens? Pecus quidem si ratione se non regat, excusationem habet a natura. Versari debet consideratio nostra circa opera eius qui supra nos est, iuxta illud. Eccles. 7. Considera opera Dei, quae scilicet uirtuti diuinae sunt possibilia non humanae. Haec consideratio ad hoc utilis est, ne ea temere praesumamus, haec consideratio fidei est: si ipsa desit cum Dei iniuria quod Dei proprium est, ab homine usurpatur, & creaturae attribuitur, quod est quasi idolatria. Et si contingat quod ad exhortationem aliquid aliquis corrigatur, eloquentiae & sapientiae suae hoc attribuit, & inde gloria suam, & laudem hominum quaerit. Si uero non corrigatur, offenditur, & peccatori indignatur, & irascitur incorrigibilitatem ipsius, suam contumeliam reputans, non attendens quod correctio peccatoris non est opus humanae uirtutis, sed diuinae. Ferens lucernam, non confert uisum gradienti: & cibum ministrans, non confert uitam illi cui ministratur: & ad pugnam incitans, non dat uirtutem praerandi, ad minuculantia sunt ista, sic praedicator non dat gratiam, qua peccator corrigatur: Deus est qui correctionem operatur. Unde iuxta uerbum Salomonis. Nemo potest corrigere quem ille despicit. Quosdam Deus appetiatur, quos de manu inimici quasi uolenter eripit tribulationibus multis: quosdam uero despicit, quos uelut fragmenta uasorum, & panes irreparabiles in luto diuitiarum & deliciarum putrescere permittit. Opera eius qui contra nos est, scilicet diaboli, considerare debemus, ut eorum destructioni interdum exemplo Saluatoris, qui mundo uisibilis apparuit, ut eius exemplo ad horum operum destructionem incitauerimur, iuxta illud Io. 3. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissoluat opera diaboli: ad hoc debet esse studium & labor eorum, qui curas habent ut peccata in parochijs eorum destruatur. Isa. 27. Ille omnis fructus, ut auferatur peccatum eius. Opera etiam nostra frequenter considerare debemus: distincte enim examinabuntur a Deo etiam uerba otiosa. Job. 11. Verebar om-

rebar omnia opera mea, sciens quod non parcis delinquenti. Prou. 13. Astutus considerat omnes gressus suos. Opera etiam eorum qui sunt inter nos, considerare debemus, ut inde exempla sumamus. Prou. 6. Vade ad formicam, o piger, & considera vias eius, & disce sapientiam. Quod corrigere aliquem Dei sit, non hominis, intelligebat qui dicebat. Sana me domine, & sanabor, Hie. 17. Si cupiditas cor hominis occupauerit, numquam sanabitur cor illud sine Dei operatione, sicut ex verbis patet Domini Matth. 19. qui ait, cum iuuenis habens multas possessiones abijisset tristis audivo verbo ipsius de contemptu diuitiarum, Amē dico vobis, diues difficile intrabit in regnum celorum. Item, facilius est camelum intrare per foramen acus, quam diuitem in regnum celorum: & cum hoc audito dixissent discipuli, Quis poterit saluus esse? Respondit. Apud homines impossibile est, ut scilicet per se a suis cupiditatibus conuertantur: apud Deum omnia possibilia sunt. Idem intelligendum est de alijs corruptionibus. Si enim amor illicitus alicuius mulieris cor occupauit, sine virtute diuina non sanabitur, Isa. 43. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Osee. 13. Perditio tua Israel, tantum ex me auxilium tuum. Iob. 13. Quis potest facere mundum de immundo conceptum femine? nonne tu qui solus es? Eccl. 21. Quasi rhophæa bis acuta omnis iniquitas plagæ illius, non est sanitas, virtute scilicet humana: sicut ad Deum pertinet creatio, ita recreatio. Peccatum hominem ad nihilum redigit, & quodammodo ad deterius. Bonum etiam esset ei si natus non fuisset, vel nihil omnino fuisset, nisi correctio securura sit: unde virtutis diuinæ non humanæ est ad statum bonum illum reducere, cum gratia sit supra naturam, & solius Dei sit naturæ animæ in esse perducere, ipsius solus erit gratiam infundere, in psal. 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus, Iac. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est. Non sufficiunt ad correctionem verbera, quæ sunt maioris efficaciam quæ verba, iuxta illud Prou. 27. Si contuderis stultum pila quasi prifanas, desuperferiete pilo, non auferunt ab eo stultitia eius: multo magis ad eorum correctionem sufficit verbi exhortatio, cor non sanat nisi quod cor intrat. Non fit correctio sine gratia, quæ est immediate a Deo, cum datur gratia: datur spiritus, scilicet qui non datur nisi a Deo, cum sit donum optimum: cum gratia datur, fit filius Dei cui datur. Datur ei ius regni, pena æterna remittitur, quæ omnia ad Deum constat pertinere. Multum necessaria est principi, ut prudentia fortitudinem suam cohibeat. Ber. Eugenio Papæ. Aduerte suauissimum amplexum virtutum, atque alteram pendere ex altera, matrem fortitudinis esse prudentiam: nec fortitudinem esse, sed temeritatem quælibet ausum, quem non parturiuit prudentia. Hæc ite est, quæ inter necessitates & voluptates media quasi quædam arbitra sedens, utrinque certis limitibus distminat fines, istis assignans & præbens quod satis est, illis quod minus est demens, & sic ex alterutro tertiã formans uirtutem, quam dicunt temperantiam, nepe imtemperantem ipsa consideratio censer tam eum qui necessarijs pertinaciter demit, quam qui indulget superfluis. Non est temperantia in tolis refecandis superfluis, est & in admittendis necessarijs, tñ de iustitia necesse est mentem consideratione præueniri, ut se formet in ea. Se enim necesse est prius cogitet, ut ex se norma ducat iustitiæ, non factura utique; alteri quod sibi nolit fieri, nec quod sibi fieri velit alteri ne-

gatura. Non est laudabilis in principe nimia audacia. Ber. in lib. de consideratione. Ego multo mihi tutius iudico apud maiestatem timiditate, quam temeritate periclitari.

CAP. V.

Quod princeps trina consideratione quod facturus est, præueniat.

Princeps quod facturus est, trina consideratione debet præuenire, scilicet an liceat, an expediat, an deceat. 1. Cor. 10. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt, loquitur Apostolus de commestione eorum quæ imolata sunt idolis, ut non omnia quæ licent expediunt, id est adiuuant in cursu prædicationis, sed magis impediunt. Eccl. 37. Non omnia omnibus expediunt: & subditur ab Apostolo ad explanationem, omnia mihi licent, sed non omnia ædificant: licent omnia potestate liberi arbitrij, & doctrina legis naturalis qua omnia munda sunt. Domini est terra & plenitudo eius. Unde licet omnia comedere, sed ad vitandum scandalum proximi, a tali commestione abstinendum est. Prou. 13. Sapiens mulier ædificat domum suam. Insuper extructam quoque; destruet manibus: & subdit Apostolus. Nemo quod suum est querat, supplet tantum. 1. Cor. 13. Caritas non querit quæ sua sunt tantum, ut dicit Aug. ibi. Philip. 2. Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum. Siquis tamē obijciat de cibis prohibitis populo Iudæorum, Leui. 11. & Deut. 14. Dicendum, quod illi cibi non fuerunt prohibiti propter se, sed in onus populi, & propter significationem, & ad restringendum peccatum gula, quod in populo illo multum regnabat. Apostolus etiam uocauit prohibitionem illam, Tit. 1. dicens. Omnia munda mundis. Cum princeps considerare habeat, an deceat quod facturus est, quod ad disciplinam pertinet, sciendum quod secundum Hug. de sancto Victo. disciplina est omnium membrorum motus ordinatus, & dispositio decens in omni habitu & actione. I. dem. Disciplina est conuersatio bona, & honesta, cui parum est non mala facere, sed studet in his quæ bene agit, per cuncta irreprehensibilis apparere. Hæc descriptio videtur esse sumpta ex verbis Augustini, dicens. In incessu, statu, habitu, & in omnibus motibus vestris non fiat quod cuiusquam offendat aspectum, sed quod vestram deceat sanctitatem. Ista disciplina idem videtur esse quod modestia, de qua loquitur Philos. Cuius est decorem, seu decentiam seruare in exteriori conuersatione, & est decor iste respectu hominum. Ad uidentum autem utrum aliquid sit decorum, seu decens, uel non, attendendum est an sit naturæ consentaneum, & an sit personæ dignum, quæ hoc agit, uel cum qua agit. Attendendum est etiam ad congruentiam temporis, uel loci. Decor est in homine quod est consentaneum excellenti naturæ hominis, & est aliquid indecens in homine quod non esset indecens in bruto. Itē, aliquid indecens est in persona prælati, quod non esset indecens in persona priuata. Item, aliquid indecens est in religioso, quod non esset in persona seculari. Itē aliquid est indecens congruentia temporis, secundum illud Eccl. 20. Ex ore fatui reprobabit parabola, quia non dicit illam in tempore suo. Ratione etiam loci aliquid est indecens, ut cum in sacro loco aliquid sit indecenter, quod alibi fieret decet: sacro loco magna est exhibenda reuerentia. Et notandum quod reuerentia mul-

riri multipliciter accipitur: aliquando enim dicit motum qui est fugiendo, seu resiliendo ab altitudine alicuius rei in propriam paruitatem, & vocatur motus iste motus reuerentia, & huic motui interiori respondet exterius elongatio, vel fuga, qua humiles prius elongant se ab his qui sunt in potestate positi non audentes eis a propinquare, quoniam reuereri dicit honorem quæ aliquis exhibet alteri gratia dignitatis, ad ostendendum quod ipse subiectus sit ei, & paratus voluntatem eius sequi, ut est assurgere venienti, assistere sedenti, inclinare transeunti, incedentem sequi: & genuflexio exhibet, & honor alicui propter prioritatem temporis, vel naturæ dignitatem, vel excellentiam in aliqua gratia. Propter superioritatem exhibetur honor, iuxta illud. Ro. 13. Cui honor est honorem. 1. Pet. 2. Regem honorificate. Item, propter prioritatem temporis, ut Leui. 19. Coram cano capite conurge, & honora presentiam tenis. Item, propter dignitatem naturæ, ut Exo. 20. Honora patrem tuam & matrem tuam. & Mala. 1. Si ego pater, ubi honor meus? Propter excellentiam in aliqua gratia honor exhibendus est omnibus. Debemus enim credere quod omnes excedunt in aliqua gratia. 1. Pet. 1. Omnes honorate. Ro. 12. honore inuicem præuenientes. Phil. 2. In humilitate superiores sibi inuicem arbitantes. August. Non hoc ita debemus arbitrari, ut nos estimare fingamus, sed vere estimemus aliquid posse esse occultum in aliquo, quod non superior sit, etiam si bonum nostrum quo illo videmur superiores esse, non sit occultum. Et notandum quod dignissima species honoris creaturæ exhibendi, est honor qui debet humanæ naturæ, quæ filius Dei assumpsit: specialiter vero est honoranda humana natura in Christo propter inhonorationem quam in cruce sustinuit, iuxta illud Phil. 2. Humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum. Propter hoc ex institutione Ecclesiæ fit adoratio crucis, in qua is cui exhibetur honor, ille est Christus passus: ignominia vero crucis est causa illius adorationis. De adoratione humanæ naturæ a filio Dei assumptæ dicit Aug. super illud, Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Sciendum est quod in Christo terra est. i. caro, quæ sine impietate adoratur. Post naturam humanam a filio Dei assumptam exhibendus est honor beatæ Virgini, in qua, & ex qua filius Dei carnem assumpsit. Dama. Dei genitricis imaginem non materiam, sed figuram adoramus, figuram hic intellige figuratum, seu significatum per imaginem. & subdit Damasenus. Honor enim qui est ad ipsam, ad eum qui ex ea incarnatus est, reducitur. Hoc dicit ideo, quia mater propter filium honoratur. Tertio, exhibendus est honor beatis angelis & sanctis qui sunt in statu gloriæ ab his qui sunt in statu miseræ: status enim miseræ inferior est statu gloriæ. Matth. 11. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne baptista: qui autem minor est in regno celorum, maior est illo. Quarto, exhibendus est honor his qui præsent in ecclesia militante, qui scilicet sunt in gradu superiori ab his qui sunt in gradu inferiori. Qui. n. præsent, sunt in loco Dei, ideo honor eis exhibendus est, unde & Dij vocantur. Exo. 23. Dij non detrahes, & principi populi tui non maledices. Præcipue honor exhibendus est his qui præsent quantum ad spiritalia, iuxta illud 1. Tim. 5. Qui bene præsent presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime, qui laborant in verbo & doctrina. Quinto, honor exhi-

endus est amicis Dei, & in statu viæ qui sunt notæ sanctitatis unde qui se reputant peccatores, cum genuflexione suffragia solent petere a talibus: status enim eorum secundum suam reputationem est inferior statu aliorum, sicut status serui a statu Domini, vel filij: filius domini a seruis dominus vocari solet. Mat. 15. Non est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus. Canes vocant peccatores: filios, iustos, & subditur. Nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Intelligit illos dominos, qui primo vocati sunt filij. De hoc honore, dicitur ad Ecclesiã, Isa. 49. Vultu in terram demisso adorabunt te. Et notandum quod reuerentia quæ debetur rebus Deo dicatis, ut templo, vel cimiterio, vel his quæ pertinet ad ornatum templi, vel sancto tempore, videtur esse quidam timor quo timemus intrare templum illoti, vel non sanctificati, vel appropinquare altari, uel alijs rebus sacris, vel inquinare nos in loco sancto, vel cõia opera ibi exercere. De hoc timore habet. Gen. 28. Quam terribilis est locus iste? non est hic aliud nisi domus Dei, & porta celi. Mal. 2. Leui a facie nominis mei pauebat. Cum dominus sanctus sit in sanctitate, vult appropinquari ad eius ministerium Exo. 28. Aarõ sanctificatus ministrat mihi: qui vero Deum non ostendit sanctum ad ministerium eius in sanctitate appropinquando, ipse ostendit eum sanctum pro immunditia sua, penam a Deo recipiendo. Leuit. 10. Arreptis Nadab, & Abiud filij Aarõ turibulis impo fuerunt ignem, & incensum, in super offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat, egressusque ignis a Deo, deuorauit eos, dixitque Moytes. Hoc est quod loquutus est Dominus, Sanctificabor in his qui appropinquant mihi. Non legitur Christum in euangelio tantam iram per zelum ostendisse, quantum ostendit cum vidit quod tempore non exhibebatur debita reuerentia Io. 2. & Matth. 22. Tunc impletum est illud, Zelus domus tuæ comedit me. Matth. 11. legitur quod non sinebat ut quisquam transferret vas per templum post illud verbum Apostoli, Omnia mihi licet, subdit Apostolus, Si cum gratia participo, quid blasphemor? id est, cur cado in blasphemiam peccatorum, pro eo quod gratias ago? siue ergo maleducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in Dei gloriam facite, id est, in laudem Dei. Ambr. Cum inuocatione creatoris, ut in actibus & conuersatione nostra laudetur Deus. Aug. Si hæc recte fiunt, laudes Dei sunt. Idem. Cum laudatur Deus de bono opere tuo, Deum laudas: & cum blasphematur Deus de malo opere tuo, Deum blasphemas. Itē idē, Si quod maleducas & bibis, ad refecionem corporis sumis, reparationemque membrorum tuorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali & fragili supplimentorum solatia, cibus tuus & potus laudat Deum: si vero modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia te ingurgites, quantumlibet laudes Dei lingua tua sonet, vita blasphemas. De his qui sine benedictione & gratiarum actione elemosynarum collatione comedunt, dicit canonica Iude. Hi sunt in equalis suis cum macula, conuiuantes sine timore, semetipsos pascentes.

CAP. VII.

Quod princeps frequenter cogitet de se, quid sit, quis, qualis.

Requæter debet princeps cogitare de se quid sit, quis, qualis: quid in natura, quis in persona, qualis in moribus. Quid, verbi gratia homo: quia rector, vel

Cor, vel princeps, qualis benignus, mansuetus, & familia. In diffinitione hominis qui est animal rationale mortale consideranti is occurret fructus, vt mortali quod est rationale humiliet, & rursum rationale mortale confortet, quorum neutrum erit contemptum homini circumspicere. Multum amanda est humilitas principi, vnde ad eam admonetur Ecc. 3. Quanto inquit magnus es, humilia te in omnibus. Humilitas in maioribus est laudabilior, Deo gratior, & ipsis vtilior. Ber. in lib. de consideratione. Cū omni indifferēter personæ humilitas sit quædam turris, fortitudinis a facie inimici, nescio quo pacto uis eius maior in maioribus, & clarior in clarioribus comprobatur. Idem. Nō altum sapere, sed humilibus consentire nil Deo charius, vel rarius apud homines. Greg. in moral. Mirum est cum in cordibus sublimium regnat humilitas morum. Ber. Nō est magnum esse humilem in abiectioe, magna prorsus & rara virtus humilitas honorata. Idē loquēs de illo verbo Matth. 3. quod dixit Saluator præcurfori. Sine modo, sic decet nos implere omnem iustitiam, sic plane sic decet vt vincat, & humilitate quē sublimitate vincebat. Humiles Deus ad principatum eligit, superbientes vero abiicit. 1. Reg. 15. dictum est Sauli. Nō ne cum paruulus esses in oculis tuis caput in tribubus Israel factus es? Saul abscondit se domi cum quæreretur in regem. 1. Re. 10. & de Dauid sublimando in regem dicitur ibidem 16. Abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico. Moyses humilis princeps constituitur a Domino Exo. 3. Quis sum ego, ait Moyses, vt vadam ad Pharaonē, & educam filios Israel ex Aegypto. Iob. 5. Pōnis humiles in sublimē. Ibidem. 13. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Humilitas præparat ad sapientiam, quam cōstat principi multum esse necessariam. Ber. in lib. de consideratione. Simia in tecto rex fatuus in folio sedēs. Prou. 11. Vbi humilitas, ibi sapiētia. Matth. 11. Reuelasti ea paruulis. Ptolemæus philosophus. Inter sapientes est sapientior qui existit humilior. Beda. Humilitas est clavis sciētiæ. Greg. Prima stultitia angeli fuit elatio cordis. Vera sapiētia efficitur hominis humilitas suæ estimationis. Humilitas facit principem diligi. Chryso. Nutrix dilectionis est humilitas: odij mater est superbia. Ber. Sola virtus humilitatis læcē est reparatio charitatis.

CAP. VII.

Quod humilitas est astutissima.

Humilitas est astutissima, sicut apparere potest in diuisione mūdi, quam ipsa facit cum superbia. Humilitas accipit i terra, superbia extra: vnde super illud. Io. 6. Eum qui venit ad me nō eiiciam foras, sic habetur. Superbiæ est foras eiici, quæ nihil habet i bono interiori nec hic, nec in futuro, Seneca. Sapiens in terra, se omne bonum terminabit. Ad humiles pertinet illud. Gloria nostra, hoc est, testimonium consciētiæ nostræ. 2. Cor. 1. Humilitas vult habere crosellū, superbia operimento contacta est. Humilitas vult habere nucleum, superbia vero corticem: humilitas accipit imum, superbia verò altum: hæc montes vult habere, illa vero valles, ideo superbia habet ventum. Perfiant. n. altissima venti, habet etiam ariditatem, iuxta illud Augustini, Alta siccat, ima replent. Habet duritiem & sterilitatem, & propinqua est præcipitio. Ber. Facile est se in alto continentem obstupefcere,

& de vita periclitari: opposita vero his habet humilitas. Superbia accipit florem, iuxta illud, Leu. 28. Date flores Moab, Moab interpretatur ex patre, & significat superbos qui de paterna nobilitate gloriatur, humilitas vero accipit fructū. Superbia accipit pulchrū, humilitas bonum: superbia accipit paleam, & humilitas granum: superbia accipit imaginem, siue picturam honestatis, humilitas vero honestatem. Sapiens. Apud sapientes sunt honesta, apud vulgus simulacra rerum honestarum, opera scilicet in mortali, & cum sinistra intentione facta: superbia quod est contentionis, humilitas vero quod est pacis. Humilitas recūbit in nouissimo loco, iuxta illud Saluatoris Luc. 14. superbia vero gloriam quærit: gloria vero res contentionis est. Cum vnus laudat superbiam, duo eum vituperant. Humilitas laudem fugit: laus vero sequitur eam tamquam laude dignam. Econtrario superbus laudem sequitur, laus vero fugit eum tamquam laude indignum. Superbia in ore hominum se & sua ponit, ideo non est mirum si morsum detractionis frequenter ibi sentit: humilitas vero altissimum ponit refugium suum. Ipsa enim dicit illud. 1. Co. 4. Qui iudicat me, Dominus est, ideo morsum detractionum eā non attingit: humilitas vero turris fortissima est, iuxta verbum Ber. Ideo multum necessaria est principi, qui est in maiori periculo quam ceteri. Multum cauendum est principi ne superbiat de multitudine populi cui præest. Rex Xerxes cū coram se videret exercitum suum multitudinis innumerabilis, attendens quod totus ille exercitus infra centum annos in puluerem conuertendus esset, dixisse fertur, regem tanti exercitus & tam fortis me vocant homines, ego vero fateor me regem pulueris. Princeps tamquam prudens non solum quod situm est ante oculos debet inueniri, sed quod & futurum est, quod ita certum est ac si iam fuisset. Cum obsedisset Senacherib Hierusalē, eadem nocte angelus Domini percussit in castris Assiriorū. 185. millia. Porro Hierosolymitæ vidētes stragem hostium, egressi sunt & spoliauerunt castra, spolia vero mortuorum tollentes excusserunt ex eis puluerem tantum. Nam ignis diuinus latenter eorū corda incinerauerat. Talis est principi sapienter suus exercitus, qui nō solum præsentia, sed & futura intuetur, ideo de illo non superbit. Humilitas supplet in homine defectus aliorum bonorum. Ber. Apud Dominū, fratres, ius habere nō possumus, quoniam in multis offendimus omnes, sed nec fallere eum, ipse enim nouit abscondita cordis: quanto magis opera manifestantur, nec resistere viribus quoniam omnipotens est. Quid ergo restat nisi ad humilitatis remedia tota mente confugere, & quicquid in alijs minus habemus, de ea supplere? Debet princeps attendere quis sit, quoniam alijs est prælatus: sed eum hoc etiam debet cogitare humilē statū vnde ad hoc assumptus est, & infirmitatem quam habet, qua cæteris infirmior est, ne euascat salubris copula, vt cogitans se summum, attendat pariter se cinerem vilissimum non tantum fui esse, sed esse. Imitetur cogitatione naturā, imitetur etiam, quod dignius est, actorem naturæ summa imaque consocians. Nonne enim in parte hominis vili limo vitæ spiraculū collegauit? Nonne actor naturæ in sua parte verbum limumque contempertauit? Multum timenda est principi prosperitas: incautus enim prosperitas est ad disciplinam quod ignis acceram, quod solis radius ad niuem, vel glaciem. Sanctus David, sapiens Salomon fuit, sed blandientibus nimis se-

aimis secūdis reb*, alter ex parte, alter ex toto desipit. Magnus, qui scidēs in aduersa, nō excidit vel parū a sapientia: nec minor cui præsens felicitas si arripit, non retinetur quamquā facilius inuenietur qui sapientiam retinuerit contraria sibi fortuna, quam qui proptia nō perdidit. Tullius in prima rethorica. Difficile est illi virtutes habere, qui secunda semper fortuna vsus sit. Considerare etiam debet princeps qualis ipse sit. Hęc consideratio tenet eum in se, nec sinit eum a se euolare, nec ambulare in magnis super se. In se debet consistere non infra deiici, non supra attoli, non euadere longius, non extendi in latius. longum dico cum sibi homo promittit vitam longiorem, cum superfluis animus extenditur curis: altum, cum de se plus præsumit: profundum, cum se plus deiicit, longitudo exterminium habere solet, dilatatio scissurā, altitudo ruinam, profundum abortionē. In hoc fortis non deiicietur, prudens longioris vitæ non abducitur, incerto, modestus moderabitur, curas, temperabit a superfluis, non deerit necessarijs. Multum caueda est principi otiositas mater nugarum, nouerca virtutum. Cum omnia ad humilitatem hominem incitent, mirum est quomodo humiles non sumus, & quomodo adhuc in nobis superbiā retineamus.

CAP. VIII.

De incitantibus ad humilitatem.

Incitat nos ad humilitatem terra infimum elementorum, quam cum inspicimus, quasi cœmeterium & sepulcrum nostrum videmus, quia in terram reuerturi sumus, iuxta illud Gen. 3. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua sumptus es. Terra quæ nunc est sub pedibus nostris, quandoque futura est super caput nostrum. Ad humilitatem etiam incitare nos potest, quod tantum terra indigemus. Ipsa est quæ nos sustentat: si ipsa disrupta fuerit sub pedibus nostris, sicut fuit sub pedibus Datam & Abiron. Num. 16. vni in infernum descendemus. Ipsa etiam miro modo Dei virtute ex se producit vnde pacificatur: quod si non faceret, fame periremus. Item, si ligna non produceret, quibus possemus nos calefacere, periremus frigore. Aer etiam ad humilitatem multum nos incitat, si attendamus quod sine aere nec ad momentum possumus viuere. Nisi enim ad cordis refrigerium aerē attrahamus, suffocamur. Item, si aer a vento frigido commotus fuerit, multum nos affligit: si pestilens fuerit, nos interficit. Aqua etiam materiam humilitatis magnam nobis ministrat, quæ si defuerit, imundi erimus, & terra existente arida & sterili fame peribimus. Ignis etiam ad humilitatem nos incitat, qui si nobis defuerit, vnde cibaria nostra coquamus, & nos calefaciamus, nō habebim*, & fame & frigore peribimus. Propterea ignis paratus est in tormētum impijs. Deut. 32. Ignis succensus in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. Quomodo ergo superbit homo facinorosus, ad cuius combustionem fornax iam succesa est? In terra & eis quæ de terra nascuntur, & brutis animalibus multam materiam humilitatis inuenimus, cū multa bona habeant, quibus nos caremus, vt est fulgor auri, pulchritudo florum Math. 6. Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nēt. Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. In aui- bus etiam suauitas cantus sine magisterio alicuius cre-

turæ, ad quam suauitatem homo multis annis edoctus non potest pertingere. Item, inuenitur in brutis velocitas, fortitudo, pulchritudo, vestitus abundans. Hominem vero ab eis oportet mendicare, vnde nuditatem cooperiat, & pulchritudinem suam ornet, & tarditatem suam & debilitatem suam iuet. In luminaribus etiam cæli magnam materiam illuminandi nos habemus, quorum luce multum indigemus: sine luce enim oculi nostri sunt inutiles. In nobis multas causas humiliationis inuenimus & ex parte corporis, & ex parte animæ. Ex parte corporis siue respiciamus eius originem, siue finem, siue statum eius præsentem. Ber. Vide vnde venis, & erubescas vbi es, & ingemisce quo vadis, & contremisce. Si atredatur vnde corpus venit, inuenitur quod ex putredine. Iob. 17. Putredini dixi pater meus es. Si atredatur ad quem finem deueniat, puluis & cinis sit. Gen. 3. Puluis es, & in puluerē reuerteris. Item, Gen. 18. dixit Abraham. Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis. Non est mirum si miles erigat se contra dominum suum, qui habet castrum super rupem inexpugnabile: sed valde fatuus est qui non habet domicilium, nisi de palea, quæ facillime potest comburi, si contra dominum suum potentem se erigat: sic homo fatuissimus est, cuius habitatio scilicet corpus, ad calorem febrilem in ignem redigitur, nec ad eius incinerationē ignis requiritur, si contra Deum se erigat. Multum deberet hominem humiliare corpus spiritui ad ipsius humiliationem datum, quod est saccus stercorum, & materia vermium, iuxta illud Machab. 2. vbi dicitur de peccatore. Gloria eius est stercus & vermis. Ipse vnde confundi debuit, exoriatur. Statum præsentem corporis atredabat, qui dicebat. Humiliatio tua in medio tui, Michea. 2. & Hiero. Quomodo superbiat qui semper secū sentina portat? Ex parte animæ multas causas humiliationis possumus inuenire. Aut enim scimus nos esse in mortali, aut non: si sic in inferiori statu sumus quam canis, vel porcus, vel buffo, cum simus debitores duplicis mortis, scilicet temporalis & æternæ: illa vero vni cam mortem debeant. Item, miseriam habemus culpæ & pænæ. Si vero nesciat se esse in mortali, nescit tamen se esse in statu salutis, scit se aliquando fuisse in statu damnationis, & nescit vtrum adhuc peccatum sit sibi dimittum. Eccles. 9. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo vtrum amore vel odio dignus sit, sed omnia infuturum referuntur incerta. Greg. ad hoc. Cuncta nobis de meritis nostris incerta sunt, vt vnam certam gratiam teneamus humilitatem, etiam si sciremus nos esse in statu salutis. Ad humilitatem nostrā possent ista valere negligētia proficiendi, quā in nobis videmus, difficultas stadii, facilitas cadēdi: ad sibi. n. vnus verbi deiicitur aliquis, difficultas resurgēdi, debilitas vitia minima vincēdi. Itē, i eis quæ sunt iuxta nos multā materiā humiliationis inuenimus. Si attendamus multos de fratribus nostris esse leprosos, multos cæcos, multos paralyticos, multos mendicos, & alijs miserijs afflictos. Item magnam materiam humiliationis inuenimus, si attendamus eos qui contra nos sunt, scilicet hostes iungibiles, qui & fortiores & astutiores nobis sunt, & nos stragularient, si Deus hoc eis permitteret. Tren. 3. Miseri corda Domini quia non sumus consumpti. Item, supra nos causas humiliatiōnis inuenire possumus, si attendamus Dei omnipotentiam paratam ad vindictam superbiorum. Triump- Opu. S. Tho. Aquin. HH de cau-

de causis solet aliquis se inclinare, vel demittere, vel quia gladius eius capiti imminet, vel quia transiturus est per ostium humile, vel propter societatem alieius magnæ personæ, quam ad terrâ videt sedere: similibus causis debet homo per humilitatem se inclinare, si per superbiam se erexerit. Gladius omnipotentis Dei est euaginatæ super caput eius. 1. Pet. 5. Humiliamini sub manu potentis Dei. Item, necesse habet per ostiū humile paradisi intrare. Aug. super Io. 10. Ego sum ostiū, ostiū humile est: si sano capite volumus intrare, oportet caput demittere. Itē, Altissimus in mundo isto & sancti valde se humiliter habuerūt. Mat. 10. Sufficit seruo si sit sicut dñs eius. & Io. 15. Mementote sermonis mei, quē ego dixi vobis. Non est seruus maior domino suo. Et bona & mala nostra debent nos humiliare. In bonis non verum dominium, sed onus & periculum habemus, pro illis census debemus, & non solum illa perdere, sed etiā pro illis perdi possumus. Mala vero nostra, si sint mortalia peccata, multum debent nos humiliare, cum pro illis patibulo infernali adiudicati simus. Mirum est cum habeamus tot humiliantia, quomodo remanet nobis superbia? Omnia vanitas, Omnia fatuitas cordis nostri, cuius elationem perfecte dirimere, cuius ceruicofos motū omnino domare humilitatis materia tāta nō sufficit, qn adhuc supbiat terra & cinis.

CAP. IX.

De Mortis memoria.

ET notandum quod multum valet ad humilitatem, mortis memoria, sicut docet Ecclesia in principio quadragesimæ capitibus fidelium cineres imponens, dicens. Memento quia cinis es, & in cinerem reuertetur. Debet homo se cinerem reputare & ex parte animæ, & ex parte corporis. Ex parte corporis propter propinquitatem & certitudinem quam habet ad hoc quod in cinerem redigatur. Sic enim loqui solet scriptura sacra, ut aliquis quod futurum est, dicat iam esse propter propinquitatem & certitudinem. Greg. Fere se mortuum considerat qui se mortuum non ignorat. Ro. 8. Corpus mortuum est propter peccatum, id est, necessitati moriendi additum. Quantum vero ad animam, debet homo se cinerem reputare quantum ad tria. Primo, quantum ad vilitatem: cinis valde est vilis, licet materia ex qua factus est fuerit pretiosa, sic qui est in statu peccati quasi nullius valoris est respectu valoris in quo erat ante peccatum. In psal. 14. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Immo minus quā nihil videtur esse: melius enim esset ei non esse, quā malum esse, si in malitia perseveret. Secundo, quantum ad hoc quod cinis non potest resistere modico statui quin ab eo dispergatur: sic peccator non potest resistere sibi verbo modici, iuxta illud, psal. 1. Non sic impij non sic, sed tamquā puluis quem projicit ventus. Tertio, quantum ad hoc quod sicut cinis non potest ex se redire ad statum materię unde factus est, sed sola Dei virtute, sic peccator non potest reduci ad statum bonum nisi Dei virtute. Principi qui iam habet coronam temporalem, & cui desideranda est æterna, multum expedit ut sua reputatione cinis sit: pro cinere enim corona promittitur. Isa. 61. Ad anuntiandum mansuetis misit me, ut darem coronam eis pro cinere. Multū est vtilis mortis memoria. Eccl. 7. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in

æternum non peccabis. Hieron. in epistolis. Platonis est sententia, Omnem sapientum vitam meditationem esse mortis. Sap. Summa philosophia est assidua mortis meditatio. Specialiter mortis memoria iuueni est necessaria, unde post illud Tre. 3. Bonū est viro cum portauerit iugum in adolescentia sua, subditur. Ponet in puluere os suum. Os sapientum est in corde ipsorum. Eccl. 25. Os ergo in puluere ponit qui cogitat quod puluis sit. In hac meditatione projicienda est cupiditas, & vanitas sæculi: unde Leui. 1. præcepit Dominus ut faciens holocaustum de turturibus, vel pullis columbæ, projiceret vesiculam gutturis, & plumas in locū cinerum. Holocaustum facit de turture, qui dat se Deo ut ei seruiat in claustris: de columba facit holocaustum, qui dat se Deo ut ei seruiat in mundo. Turtur enim amat solitudinem, columba gregatū volat. Vesicula gutturis, quæ est quasi horreū aquium, cupiditatem designat, pluma vero leuitatē. In loco cinerum vesiculam projicit, qui consideratione mortis suæ cupiditatem a se abijcit, non curans aquirere quæ in breui perdat, & a quibus perdat. Ber. Vinam congregata tantum perirent, & non congregator eorum. Tolerabilius esset insudare labori perituro quā perempto. Pluam in locū cinerum projicit, qui consideratione mortis vanitatem huius mundi refugit, intelligens fatuum esse in via ad mortem gaudere. Aug. Nihil aliud est tempus presentis vitæ quā cursus ad mortem. Memoria mortis valet ad contemptū mundi. Hiero. Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturū. Eccl. 11. Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus latus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita. In morte vanitatis arguitur omne quod est in mundo, scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Concupiscentia oculorum in hoc quod homo nudus reuertitur in terram. Job. 1. Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus reuertar illuc. Manifeste apparet quod fatuum fuit tantum concupiscere terræ, cum spoliandus esset eis. Concupiscentia carnis in hoc quod corpus delicate nutritum vermibus effica datur, satis apparet in hoc quod delitæ non sunt, quærendæ carni: non multum curandum est qualetem escam vermes comesturi sint. Superbia vitæ in hoc quod ille qui volebat esse super homines, ponitur sub terra, & ambulat super eū porci & canes. Satis ex hoc apparet, quod valde fatuum fuit velle esse super alios. Qui vult nauem regere, ponit se in fine nauis: sic sapiens, consideratione finis regit se in his quæ sunt ad finem. Illum qui dicebat, Anima mea multa bona habes posita in annos plurimos, requiesce &c. Dominus posuit in fine vitæ dicens. Stulte, hac nocte reuertent animam tuam a te, Luc. 12.

CAP. X.

Ut princeps a seruitute diaboli & vitiorum se custodiat.

Multum est necessarium principi ut a seruitute diaboli & vitiorum se custodiat. Sene. Recte putandus est fortior qui cupiditates quā qui hostes vicerit. Studium magnum & diligentiam adhibere debet ut se debito modo regat. Sene. Vis habere magnum honorem, magnum imperium dabo tibi, im-

bi, impera tibi. Qui baptizantur cum ad regnum cælorum eligantur, tripliciter inunguntur, scilicet in vertice, ut moneantur superiori parte sui, scilicet rationi principatum, seu dominium seruare. Prouer. 30. Per tria mouetur terra, & quartum quod non potest per seruum cum regnauerit. Asperius nihil est humili cum surgit in altum. Si corpus dominium habeat in homine, magna est inordinatio: simile est sicut si in corpore humano pedes essent in superiori parte, & caput in inferiori. Item, inungitur in scapulis, ut moneatur mansuete portare onus præceptorum diuinorum. Inungitur & in pectore, ut moneatur ad proximum viscera pietatis habere. In principe valde indecens est si seruituti vitiorum & dæmoniorum se subiiciat, si Deo superiori suo non obediat, si ad proximum impie se habeat. Tertius liber eruditionis principum explicat. Benedictus Deus qui incæpit & compleuit.

INCIPIUNT CAPITVLA

LIBRI QVARTI.

- Quod duabus de causis cauendum est principi ne habeat iuxta se malos, cap. 1.
 Quod necessarium sit principi ut ad consilia bene se habeat, cap. 2.
 Quod acceptio munerum multum sit timenda & cauenda principi, cap. 3.
 De quibusdam quæ sunt reprehensibilia in acceptatoribus munerum, cap. 4.
 Quod multum sit timenda rapina principi & in se, & collateralibus, & ministris inferioribus, cap. 5.
 Quod in aliquibus raptores diabolo sunt deteriores, cap. 6.
 Quod Deus multum sit puniturus raptores, cap. 7.
 De pænis quas Deus infert raptoribus in presenti, cap. 8.
 De vitijs quæ in principibus et ministerio eorum solent abijci, cap. 9.
 Quod princeps cum discretionem debeat eligere quem constituat super familiam suam, cap. 10.

Explicunt capitula.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

PRO OE M I V M.

IN præcedenti libro ostensum est quomodo princeps habere se debeat ad se ipsum: in hoc quarto libro ostendendum est quomodo habere se debeat ad eos qui sunt iuxta ipsum. Turpius est principi quod eo præsentem perperam agitur, ideo illi quos præ oculis habet, ita debet esse ordinati & informati, ut sint ne speculum & forma aliorum.

CAP. I.

Quod duabus de causis cauendum est principi ne habeat iuxta se malos.

Multum cauendum est principi, ne sint mali qui sunt iuxta illum. Ber. in libro de consideratione. Ne te dixeris sanum dolentem latera, hoc est, ne te dixeris bonum, malis innitentē, nō sit tuta tibi tua bonitas obfessa malis, non magis quā sanitas vicino serpente: non est quo te subducas malo intestino. Et

è regione bonum domesticum, eo amplius quo sapius iuuat. Dupliciter nocent mali collaterales principi, scilicet conuictu suo eum corrumpendo, & peruerse ei consulendo. Cum peccatum sit morbus contagiosus, multum timenda est malorum societas. Non est tutum sano cum leprosis habitare. Ecclesiastes 15. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. 1. Cor. 15. Corruptunt bonos mores colloquia praua: similiter, immo amplius opera mala. Prouer. 13. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus autem stultorum similis eis efficietur. Qui vult ire ad sanctum Iacobum, non ponit se in societate eorum qui Romam vadunt: societas non ducit nisi quo vadit. Qui vult ire in paradysum, declinare debet societatem eorum qui vadunt in infernum. Noluit Iacob habere Esau socium itineris sui. Gen. 33. Sene. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit: malignus comes quāuis candido & simplici rubiginem suam affricuit. Eccl. 20. Quis miserebitur ei qui comitatur viro iniquo? Sicut non est tutum agnum habitare inter lupos, ita nec bono habitare inter malos. Eccles. 13. Sicut communicabit lupus cū agno aliquando, sic peccator iustus. Multum nocent mali collaterales peruerse consulendo. Malus consiliarius est oculus eruendus, iuxta verbum Domini, Matth. 5. Si oculus tuus scandalizat te, erue eum &c. projice abste.

CAP. II.

Quod necessarium sit principi ut ad consilia bene se habeat.

Multum vtile est principi si ad consilia bene se habeat. Et notandum quod circa hoc quædam sunt commendabilia. scilicet gratia consilium requirendi, gratia consiliariū eligēdi, gratia consiliū dādi, gratia consiliū examinandi, gratia acquiescendi consilio. Gratia requirendi consilium est in eo qui non est princeps ad operandum. Ille cui deest hæc gratia, offendit frequenter, iuxta illud Prouer. 19. Qui festinus est pepercibus, offendit. Ad requirendum consilium monet scriptura sacra, Tob. 4. Consilium semper a sapiente require. Prouer. 11. Vbi non est gubernator, corrumpit populus: salus autem ubi multa consilia. simile habetur ibidem. 24. Erit salus vbi multa consilia sunt. ibidem 13. Astutus omnia agit cum consilio: fatuus autem aperiet stultitiam suam. In eodem. Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. Tullius in officiis. Parua foris sunt arma, nisi consilium sit domi. 1. Machab. 5. In illa die ceciderunt sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in prælium. Consilium regere debet fortitudinem. Ecclesiastes 30. Sine consilio nihil facias. Ibidem. 37. Ante omnem actum præcedat consilium stabile. Omne quod faciendum est tractare debet princeps apud se, & cum eis qui eum diligunt. Tractandum autem est ante factum, quia post factum retractatio est. Prouidere debet princeps ut tales se cum habeat, quibus omnia sua secreta secure committat, consilia communicet, quibus se totū quasi alteri sibi refundat, qui si velit aliquatenus deuiare non sinant, frangent præcipitem, dormitantem excitent, extollentem repriment, excedentem cogent. Opu. S. Tho. Aquin. HH 2 rigant,

figant, quorum constantia nutantem firmet, erigat diffidentem, qui ad ea quæ sunt honesta, & amabilia, & bonæ famæ prouocent, qui vulgus non spernant, pauperes non grauent, sed foueant, qui cum humilibus humiles, cum innocentibus innocentes, duos dure redarguant, malignantes coercerent, & superbis retributionem reddant. Ad eligendum consiliarium monemur Ecclesiast. 6. Multi, inquit, pacifici sint tibi, & consiliarius tibi sit vnus de mille. Pro consiliario ante omnes eligendus est Deus. Tob. 4. Omnia consilia tua in ipso permaneant. Deinde recurrendum est pro consilio ad viros bonos. in psalm. 88. Deus qui glorificatur in concilio sanctorum, Ecclesiast. 37. Anima sancti viri annuntiat aliquando vera, quasi septem circumpectores sedentes in excelso ad speculandum, Matth. 11. Abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Non est requirendum consilium a malis. Isa. 19. Sapientes consilium dederunt Pharaoni consilium insipientem. Prouer. 12. Consilia impiorum fraudulenta, Ecclesiast. 37. A consiliario malo serua animam tuam. Iob. 21. Consilium impiorum longe sit a me. Item, a fatuis non est habendum consilium. Ecclesiast. 8. Cum fatuis non habeas consilium: non enim poterunt diligere nisi quæ eis placent. In capite libri psalmodum scriptum de capite Ecclesiæ. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum: vnde in alio psalmo dicitur In capite libri scriptum est de me. De principe vero qui quasi caput populi est, & locum Dei tenet, ante omnia necessarium est vt non abeat in consilio impiorum. Cum homo habeat vnum angelum consiliarium bonum, habeat alium angelum malum consulentem malum, si homines mali malum consilium habent, suus plures contra vnum, & non sine magno periculo. Item, non est querendum consilium a iuuenibus. Roboam pro magna parte regnum amisit, quia consilio iuuenum acquieuit relicto consilio senum. Ecclesiast. 25. Quam speciosa est veteranis sapientia, & gloriosus intellectus, & consilium. Non est consilium querendum ab homine de negotio quod eum tangit, vel de eo quod nimis odit, vel nimis diligit, ne forte vel fallatur, vel fallere velit. Eccles. 27. Noli consiliari cum focero tuo, de aliquo quod videatur esse contra vxorem. Non est requirendum consilium a focero, id est vxoris patre, vel ab amicis carnalibus de his quæ sunt contra carnem. Ber. Amicos consulat qui non legit quod inimici hominis domestici eius. Iacob ignorante Laban focero suo, de Mesopotamia recessit in terram Chanaan. Gene. 33. Commendabilis etiam est gratia dandi consilium, iuxta illud Machab. 2. Ecce Simon frater vester, scio quia vir consilii est, ipsum audite vester. Præcipue commendanda est hæc gratia in his qui habent alios regere. Gratia etiam examinandi consilium commendabilis est. Sene. Prudentis est proprium examinare consilium, & non cito facili credulitate ad falsa prolabi. Item, commendabilis est gratia acquiescendi consilio. Prouer. 12. Via stulti recta in oculis eius: qui autem sapiens est, audit consilium. Moyses acquieuit consilio Ietro, licet minor esset Ietro. Exo. 18. Prouide, inquit, tibi de omni plebe viros potentes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderunt auaritiam. Magnam discretionem & diligentiam debet habere princeps in eligendo, vel assumendo qui secum habi-

tent. Huius negotio non se ingerat rogans, consilio non prece agendum est: alius pro alio, alius pro se forte rogat, pro quo rogatus sit eis suspectus: qui rogat pro se minus est admittendus. Debet princeps collaterales suos ad amorem iustitiæ multum monere, ad quam iustitiam duo obtinent, scilicet nulli nocere, & communi vtilitatem querere. Tullius. Fundamentum iustitiæ est ne cui noceas, deinde communi vtilitati deferuias. Multum placet Deo innocentia, & multum est vtilis homini. Aug. Nihil Deo dignius, vel charius esse potest, quam vt innocentia tota obseruatione teneatur. Licet enim quis in aliis operibus deuotus appareat, si illam non habuerit, sibi frustra blanditur. in psalm. 36. Custodi innocentiam. Ambrosius. Beatam vitam efficiant tranquillitas conscientie, & securitas innocentie: quasi in statu beatorum est homo innocentiam seruans, nihil enim amittit, ipsa seruata omnia bona seruantur. Dum Adam innocentiam seruauit, nihil ei nocuit: nihil etiam nocet hodie his qui innocentiam seruant. Ecclesiast. 8. Qui custodit præceptum, non experiatur quicquam mali, Math. 10. Omnes capilli capitis vestri numerati sunt. Quæ videntur noxia innocenti sunt vtilia. Ro. 8. Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum & c. Innocentia est armatura Dei, quæ si habueris, cum tuis saluus eris. Iob. 22. Saluabor in nocens. Ibidem 4. Quis vnquam innocens perit? Tales debent esse collaterales principis, iuxta consilium Ietro, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiã, veritas inquam iudicii, quam multum impedit auaritia munera recipiens.

CAP. III.

Quod acceptio munerum multum sit cauenda & timenda principi.

Acceptio munerum multum timenda est & cauenda iudicibus: multa enim mala facit eis, de quibus septem ponere sufficiat. Notandum enim quod munus acceptum iudicem excæcat, mutum eum reddit, eum gogumpit ad minus quantum ad famam, in seruitutem redigit, maledicum facit, ad omnem iniquitatem inclinat, & tandem morti æternæ condemnat. De excæcatione legitur Exo. 33. Non accipias munera quæ excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum. et Deu. 16. Nō accipies præmium, neque munera, quæ excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. De secundo malo dicit Grego. Non potest constanter argui a quo accipitur. Apostolus noluit accipere, ne dum acciperet, autoritatē magisterii amitteret. Et Isa. 56. dicitur de principibus. Canes muti non valentes latrare. De his duobus malis dicitur Ecclesiast. 20. Exenia, & dona excæcant oculos iudicum, & quasi muto in ore auertit correctiones eorum. De tertio malo dicitur Isa. 1. Principes tui infideles socii futuri: & subditur causa. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones: & licet aliqui non corrumpantur per munera, tamen præsumptio habetur contra eos de corruptione, quia secundum Hieronymum, sicut matrona non est casta, quæ cum rogat munera accipit: ita nec iudex munuscula accipiens a corruptione immunis iudicatur. De quarto malo habetur 1. Cor. 6. Omnia mihi licent, sed ego

CAP. V.

Quod multum sit timenda rapina principi in se, & collateralibus, & ministris inferioribus.

sub nullius redigar potestate, loquitur Apostolus de sumptibus recipiendis, & innuit quod si ab eis sumptus reciperet, iam sub eorum potestate esset. De quinto malo legitur Deuto. 17. Maledictus qui munera accipit vt percipiat animam innocentis. Isa. 5. Væ qui iustificatis impium pro muneribus. Cupidus munus accipiens credit se solum benedictionem accipere, vnde munus vocatur benedictio, vbi dicit Naaman Elisa. 4. Reg. 5. Obscuro vt accipias benedictionem a seruo tuo: sed laet maledictio quam Gezi sensit, cum lepra Naaman ei adhæsit. De sexto malo habetur in psalm. 25. In quorum manibus iniquitates sunt, & subditur causa. Dextera eorum repleta est muneribus. De septimo malo dicitur Iob. 15. Ignis deuorabit tabernacula eorum qui libenter munera accipiunt. Quis sanæ mentis in hospitio suo libenter recipiat eum, a quo debeat excæcari, & tot alia mala pati? Quis sapiens amet ea quæ suis tantum amatoribus sunt noxia?

CAP. IIII.

De quibusdam quæ sunt reprehensibilia in acceptatoribus munerum.

Specialiter reprehensibile est in acceptatoribus munerum si extorqueant, vel etiam oblata recipiant ea, ad quorum restitutionem sciant dâtes teneri, vt sunt vsuræ & rapinæ, qui secundum Hieronymum, similes sunt illis qui minores pisces deuoratos a magnis comedunt, qui cibus vilis est, & vsui humano minus aptus. Item, reprehensibile est in acceptatoribus munerum, cum habent ministros inferiores impios procurantes vt ipsi a subditis aliquid valeant extorquere. Illi ministri sunt quasi aucupes, iuxta illud Hier. 5. Inuenti sunt in populo meo impij insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes & pedicas ad capiendum viros. Reprehensibiles etiam sunt acceptores munerum, cum accipiunt munera pro causa, pro qua non debent, vt iudices munera accipientes vt deserant iustitiam, vel ut iustitiam faciant, quam gratis debent facere, aliter nolentes facere. Sicut enim iniquus esset, qui capam meam debet vendere vellet: ita iniustus est qui iustitiã, quam debet gratis ex officio facere, nō vult facere nisi accepto munere. Has iustitias iudicabit Dominus, iuxta illud in psalm. 74. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Iustitiam venditam Dominus iudicabit, & pro ea venditorem damnabit. Prohibere debet princeps collateralibus, & inferioribus ministris ne aliquam iniustitiam faciant, vel vt ei placeant, vel vt ei aliquid acquirant: prouidere etiam debet eis ut occasione accipiendi munera non habeant. Ambrosius super illud Luc. 2. Neminem concutiatis. Singulis generibus hominum tribuit Iob. Baptista responsum, publicanis ne vltra præscriptum exigat, militibus ne calumniam faciant, prædam non requirant, docens idcirco stipendia constituta militiæ, ne dum sumptus quaeritur, prædam crassetur, id est, latrocinetur. Item, debet prouidere ne ministri inferiores aliquas falsas accusationes subditorum afferant, propter quas bona eorum ab eis extorqueantur. Prouer. 29. Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.

CAP. VI.

Quod in aliquibus raptores diabolo sunt deteriores.

Non solum assimilantur raptores diabolo, sed in aliquibus eo sunt deteriores, & specialiter in tribus. Primū est, quod diabolus torquet eos qui mala Opus. S. Tho. Aqu. HH 3 agunt,

MVLTVM timēda & cauēda est rapina principi & in se, & suis collateralibus inferioribus. Multum est enim Deo & sanctis exosa, diabolo placida, homini nocua. De Dei odio habetur Isa. 41. Ego Dominus amans iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum. Exosa est Deo rapina, et cum inde ei obsequium exhibetur. Eccles. 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. Cum substantia pauperum vita sit eorum, qui offert Domino eam, quasi vitam, vel sanguinem pauperum, qui sunt filij Dei, ei offert: vnde substantia pauperum sanguis vocatur. Hiere. 2. In alis tuis inuentus est sanguis animarum pauperum. Alæ sunt pretioforum palliorum extremitates, in quibus sanguis animarum inuenitur, cum de rapinis pauperum fiunt. Cū his alis nō de facili volat in cælum. Itē Ecclesiast. 34. rapina occisio dicitur, ubi sic habetur. Qui auferit in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum: cum raptor pauperi uitam auferit, quasi, infert ei mortem. Auferre enim vitam, & inferre mortem conuertibilia esse videntur. Sancti adeo odiunt rapinam pauperum, vt quasi propter eam displicet eis præsens vita. Et de Deo sustinente hoc videtur murmurare Eccl. 4. Verti me ad alia quæ vobis geruntur, & vidi calumnias, & lacrymas innocentium, & consolatorum neminem, nec posse resistere eorum violentiæ: cum doctorum auxilio destitutos, & laudari magis mortuos quam viuentes, & feliciorum utroque iudicium nondum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt. Abac. 1. Viquequo Domine clamabo, & non exaudies? vociferabor, a te vim patiens, & non saluabis? Quare respicis contemptores, & taces conculcantes impio iustiorum se? Non est mirum si Deus odit rapinam inter Christianos, cū sit proditio. Christiani enim omnes fratres sunt & fraternitate naturali, de qua Augustinus. Adam & Eua intendamus, & omnes fratres sumus: & fraternitate spiritali, de qua idem Augustinus. Fratres quidem secundum quod homines sumus, quanto magis secundum quod Christiani sumus: ad id quod homo es, pater fuit Adā vnus, vna mater Eua: ad id quod christianus es, vnus pater est Deus, vna mater Ecclesia. Non est sine crimine proditionis quod aliquis deprædetur fratrem suum innocentem: propterea qui deprædetur seruum, in eo deprædetur dominum. proditiose ergo agit in utroque: vtrumque deprædando. Multum placet diabolo, multum assimilans hominem ei. Ipse fuit primus raptor volens Dei altitudinem rapere cum ait. Ero similis altissimo, Isa. 13. Et adhuc incessanter laborat, vt nostra rapiat.

agnunt, sed raptores eos depredantur & torquent, qui a malo recedunt, Isa. 59. Qui recedit a malo prædapatuit, Prouer. 29. Viri sanguinum oderunt simplicem. Poterit diabolus se iustificare comparatione raptorum in die iudicij dicendo Domino. Ego illos solos affixi qui te offenderant: sed raptores isti illos depredauerunt & afflixerunt qui non meruerunt. Secundum est quod diabolus desert angelo bono ad custodiam hominis deputato, vt ei quem custodit violentiam corporalem non inferat, quod raptores non faciunt. Tertium est quod diabolus torquet homines in inferno, qui locus est tormentorum, ut habetur Luc. 16. sed raptores torquent homines in mundo isto, vbi homines debent habere libertatem faciendi de se, & de rebus suis quod volunt. Ad ostensionem magnæ malitiæ vocat eos in specie, scilicet lupos, Sophonia. 3. dicēs. Iudices tui lupi vespere non relinquebant in mane. Peccatum rapinæ homini insultum nocet, macula est valde adhærens, vix enim deletur: vix enim aliquis perfecte restituit quæ rapuit. Videmus eos qui habent vestes pretiosas novas diligenter cauere eis ab oleo & aliis liquoribus, quorum maculæ remoueri non possunt. Dicunt enim, Perdita esset vestis, si tale quid caderet super eam: sic iuuenis qui nondum rapuit, debet sibi cauere a rapina, & dicere, Perditus sum, si rapere incæpero: numquam enim de cætero restituatur.

CAP. VII.

Quod Deus multum sit puniturus raptores.

Multa sunt quibus perpendetur, quod Dominus multum sit puniturus raptores, qui sua auferunt pauperibus. Primo per hoc quod ita districte iudicat eos qui sua non largiuntur pauperibus. Si enim damnantur qui sua pauperibus non distribuunt, quid fiet illis qui bona eorum auferunt? vnde super Luc. 16. habetur, Non reprehenditur diues quod aliena rauerit, sed quod sua non erogauerit. Ad idem facit illud Math. 25. Tunc dicet rex his qui a sinistris erunt. Discedite a me maledicti in ignem æternum: & subditur causa, Esurii, & non dedistis mihi manducare. Raptoribus vero sterit dicere, Esurii, & abstulistis mihi quod debebam manducare: ori meo subtraxistis quod porcis & canibus dedistis. Porci sunt homines voluptuosi: canes detrectatores qui auferunt de ore Dei quod ponunt in ore diaboli. Os pauperis os Dei est: os Diaboli os impii est. Ipse enim seruus diaboli, & sic quæ ipsius sunt, diaboli sunt. Ad literam etiam de rapinis pauperum pascunt canes & aues, secundo per lacrymas viduarum & pupillorum quibus iniuriantur, quæ contra eos multum prouocant dominum, de quibus legitur Eccles. 35. Non despiciet Dominus preces pupillorum, nec viduam si effundat loquelam gemitus: non ne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? a maxilla enim ascendit vsq; ad cælum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis. Minus dicit, & plus significat, immo multum offendetur. Ad idem facit parabola quæ habetur Luc. 18. de iudice iniquo, qui Deum non timebat, nec hominem reuerbatur, qui nolebat per multum tempus vindicare viduam quandam de aduersario eius, sed post dixit intra se. Et si Deum non timeo, nec homines reueor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam. Et sub-

dit Dominus, Videte quid iudex iniquitatis dicat: Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis? Multum est timendum raptoribus de salute sua: preces enim eorum non exaudiuntur propter peccatum rapinæ. Isa. 1. Cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam: manus enim vestre sanguine plenæ sunt. Orationes bonorum pro eis factæ non exaudiuntur, quia aduersantur eis lacrymæ pupillorum, & viduarum, quæ violentæ sunt in precibus, vt dicit Aug. super illud psal. 38. Auribus percipe lacrymas meas. Ad hanc contrarietatem pertinet illud Eccles. 33. Vnus orans, & vnus maledicens, cuius vocem exaudiet Dominus: immo multi maledicentes non facile quis exaudiet in aliqua curia iusta qui ius non habet, cum habet ibi multos aduersarios fortes. Tertio per magnum amorem quem Deus habet ad pauperes, qui tantus est, quod sibi reputat fieri quod eis fit, Matth. 25. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis: propter eos venit in mundum istum. In psal. 111. Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. In primo etiam verbo nouæ legis communicauit eis regnum suum dicēs. Beati pauperes &c. Vnde verisimile est, quod districte iudicatur sit pauperum oppressores, iuxta illud psalm. 71. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorē. Prou. 23. Nō attingas terminū paruulorum, & agrū pupillorum ne introcas: propinquus enim illorum fortis est, & ipse iudicabit contra te causam illorum. Ibidem. 22. Non facias violentiam pauperi, quia pauper est, nec conteras egenum in porta: quia Dominus iudicabit causam ipsius, & configet qui cōfixerunt animam eius. Quarto, per hoc quod pauperes quos spoliauerunt erunt iudices, iuxta illud Iob. 35. Pauperibus iudicium tribuit. Tūc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum, Sap. 5.

CAP. VIII.

De panis quas Deus inseri raptoribus in presenti.

In mundo isto punit Deus raptores multipliciter, paupertate, sterilitate, mortis acceleratione, & quod gladio moriuntur: filij etiam eorum mendici fiunt, & gladio pereunt. De paupertate habetur Prou. 11. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Huius paupertatis potest causa quadrupliciter assignari. Prima est quod ipsi Deo relicto qui est fons, causa, & origo bonorum, de indigentibus pauperum repleti volunt, de quo conuerteritur Dominus. Hier. 2. Dereliquerunt me fontē aquę viuę. Deberent milites Deo seruire, & ab eo necessaria sperare, non laboribus pauperum inhiare de paupertate enim non colligitur abundantia. Secunda causa est, quia alij depredantur eos sicut ipsi spoliāt pauperes Isa. 33. Væ qui prædatis, non ne & ipse prædaberis? Abac. 2. Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis. Tertia causa est, quia Deus non dat libenter illis qui sibi auferunt in pauperibus, vnde raptores plus amittunt quam auferant: amittunt enim quod liberalitas erat eis datura. Nec mirum si Deus multum offendatur, cum pauperi aliquid aufertur, cum ipse sit liberalissimus. Ta-

mus. Tales vero extorsiones auaris solent fieri, non illis qui libenter dant bona sua. Quarta causa est, quia creaturæ in locis sibi deputatis conseruatur & quiescunt: in locis uero ubi uiolenter ponuntur, non quiescunt, vt pöderosa quiescunt in inermis locis, leuia in supernis. Si vero in alijs locis ponuntur uiolenter, ad sua loca reuertuntur: sic accidit de diuitijs, quæ a raptoribus uiolenter occupantur. Multoties sterilitas pæna raptorum est: cum enim contra Deum acquirere velint quæ possideant, Dominus negat eis, vel eorum successoribus qui ea possideant non dando eis heredem. Eccles. 40. Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos. De mortis acceleratione dicitur, in psal. 5. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Prou. 2. Impij de terra perdentur, & qui inique agunt, auferuntur. Quod raptores gladio moriantur, habetur Hier. 22. Væ qui edificant domū suam non in iustitia: & quibusdam interpositis subditur. Propter hoc dicit Dominus. Nō plangent eum, uę frater, & væ soror non concrepabunt ei: væ dominę, & væ inclityæ, sepultura asini sepelietur, putrefactus & periturus extra portas Hierusalem, & propter hoc spiritus eius a demonibus rapietur, iuxta verbum Gregorij dicentis. Qui mihi visibiliter rapit vrgente necessitate, subitoinuisibiliter rapietur. De hoc quod filij eorum medici fiāt, & gladio pereant, habetur Naum 2. Leo cepit sufficere carulis suis, & necauit leonis, & impleuit præda speluncas suas: & subditur. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, leunculos tuos comedet gladius, & exterminabo de terra prædam tuam. Iob. 27. Hæc est pars impij apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab omnipotente suscipiēt, si multiplicati fuerint filij eius in gladio erunt, & nepotes eorum non saturabuntur pane. Rapinæ sunt quasi mole asinarum fune amoris collo raptorum suspensæ, in profundum inferni eos submersuræ, iuxta illud Prou. 21. Rapinæ impiorum detrahent eos. Et notandum quod rapina multum indecens est in principe sicut & furtum, immo plus quam furtum. Vniuersaliter enim maius malum est manifeste peccare quam occulte, vt patet in adulterio. Magis ergo peccat raptor pauperi rem suam manifeste auferens, quam fur qui subtrahit eam ipsi occulte.

CAP. IX.

De vitijs quæ in principibus & ministris eorum solent abundare.

Princeps quantum potest, debet facere vt & ipse, & qui sunt cum eo, immunes sint ab illis vitijs, quæ in principibus & ministris eorum solent abundare, de quibus causa breuitatis sex sufficiat ponere. Primum est vulpina astutia ad rapiendum, ad quod pertinet quod dicit Dominus, Luc. 14. de Herode. Dicit vulpi illi. Tullius in prima rhetorica. De re familiarium impertiendum est, sed moderate. Quid stultius quam quod libenter facias, curare vt diu facere non possis? Idem. Sequitur largitionem rapinæ. Cum enim dano egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur: ita cum beneuolentiæ comparandæ causa benefici esse velint, non tanta studia eorum affecuntur quibus dederint, quanta odia quibus ademerunt. Idem. Nullum vitium deterius avaritia, præsertim in principibus & rempublicâ gubernantibus. Habere quæ sui rempublicâ non modo turpe est, sed & sceleratū

& nefarium. Secundum est vitium curiositatis, de quo habet exemplum Luc. 34. in Herode qui cupiebat Saluatore videre non causa suæ salutis, sed causa suæ curiositatis. De ipso sic legitur. Herodes visus Iesu gausus est valde: erat enim ex multo tempore cupiens videre eum. Tertium vitium est contemptus simplicium, & irrisio: vnde subditur ibi. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit. Quartum est graua men minorum propter maiores. Comparat enim gratiam potentum oppressionem innocentum, quæ negotio est valde iniqua & diabolica: vnde subditur. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in illa die. Quintum est immisericordia, seu crudelitas, ad quam pertinet quod milites illufuri Domino turbam conuocauerunt, vt amplius erubesceret, & quod ei obtulit vnus ex eis acetum, & illius latus eius iam mortui lancea aperuit: sic milites quodammodo lanceant Christum in membris suis, cum pauperibus non parcunt, quorum vita quoddam genus mortis est: aceto etiam eum potant, qui ad hoc subditos suos cogunt, vt illis meliora quæ habent dantes, deterioribus vtantur. Sextum vitium est quod ipsi spoliāt Ecclesias bonis quæ ipsi, vel antecessores eorum contulerunt eis. Ad hoc pertinet, quod milites induerunt Dominum veste purpurea, qua postea spoliauerunt eum. Multum est vtilis principi iustitia, multum noxia avaritia. Prouer. 29. Rex iustus eriget terram, vir auarus destruet eam. In eodē. Rex qui iudicat i veritate pauperes, thronus eius firmabitur in æternum.

CAP. X.

Quod princeps cum discretione debeat eligere quem constituat super familiam suam.

Quærendum est principi cum discretione & diligentia quem constituat super familiam suam, qui si fidelis non fuerit, fraudabit: si vero non fuerit prudens, fraudabitur. Quærendum est ergo ei fidelis & prudens, & danda ei potestas, vt quod videbitur sibi agendum facere possit, contra quem clandestinæ & suffurratæ delationes non sunt recipiendæ. Fidem debet ei princeps habere exemplo illius Ægyptij qui omnibus traditis Ioseph, ignorabat quid habebat in domo suo. Ber. Erubescat christianus christiano sua non credens: homo sine fide, fidem tamē habuit seruo super omnia bona sua constituens eum, & hic erat alienigena.

Quartus liber eruditionis principum explicat. Benedictus Deus qui incepit & compleuit.

INCIPIUNT CAPITVLA

LIBRI QVINTI.

Quod generaliter parentes debent esse solliciti de eruditione prolis. cap. 1

Quod negligentia eorum circa hæc eruditionem multum est reprehensibilis. cap. 2

Quod princeps de hac eruditione debet esse sollicitus. cap. 3

Quod puerilis ætas opportuna sit eruditioni, & morum informationi. cap. 4

Quod multa bona sequuntur ex eo quod quis in adolescentia portat iugum Domini. cap. 5

Quod multa mala sequuntur ex hoc quod quis ab adolescentia portat iugum diaboli. cap. 6

Opus S. Tho. Aquin. HH 4 Quod

Quod negligens in adolescentia sua informationem suam in moribus ualde est culpabilis. cap. 7
 De re promissione nequissima, quae huius negligentiae causa existit. cap. 8
 De his quae requirenda sunt in electione magistris disponentia ad hoc quod bene doceat. cap. 9
 De his quae disponunt ad hoc quod quis bene addiscat. ca. 10
 Quod puerilis aetas apta est morum informationi. cap. 11
 Quod deridendum est illud prouerbiolum stultorum, quo dicitur. Sanctum iuuenem futurum diabolum senem. cap. 12
 In quibus disciplina corporis cui primum intendendum est, consistit. cap. 13
 Commendatio disciplinae. cap. 14
 De disciplina in gestu. cap. 15
 De disciplina in habitu. cap. 16
 Quod multum necessaria est disciplina in locutione. cap. 17
 Quod magna diligentia adhibenda est circa custodiam linguae. cap. 18
 Quae pertinent ad disciplinam in locutione. cap. 19
 De quibusdam quae multum ualent ad linguam custodiam. ca. 20
 Quae attendat disciplina circa sumptionem cibi & potus. cap. 21
 De quantitate eorum quae sumuntur. cap. 22
 De qualitate eorum quae sumuntur. cap. 23
 De tempore & modo sumendi cibum. cap. 24
 Quod in aetate adolescentiae monendi sunt qui non possunt, uel nolunt continere, ad matrimonium. cap. 25
 Commendatio matrimonij. cap. 26
 Quomodo ducendo uxorem se debet habere. cap. 27
 Quomodo se debet habere uxor ducta. cap. 28
 Quod uolens continere non sit prohibendus. cap. 29
 Quod nobilibus pueris multum necessaria sit humilitas. cap. 30
 De radice a qua paterna disciplina procedit. cap. 31
 De utilitate quae in praesenti ex disciplina prouenit, & periculo quod proiciens eam incurrit. cap. 32
 De bono patientiae. cap. 33
 Quod ad libenter recipiendum disciplinam exempla multum possunt mouere. cap. 34
 De his quae ad obedientiam monent, quae sunt sacra doctrina, sanctorum exempla, omnis creatura. cap. 35
 Quod obedientia homini multum prodest. cap. 36
 Quod inobedientia Deo multum displicet, & homini multum nocet. cap. 37
 De septem laudabilibus conditionibus quae ad perfectam obedientiam pertinent. cap. 38
 Quod pueri nobilium malam societatem debet timere. c. 39
 Quod societatem bonam socijs suis debet exhibere. cap. 40
 De his quae ualent ad hoc quod aliquis a proximo ametur. cap. 41
 De his ad quae habendus est respectus in socij electione. c. 42
 Quod in adolescentia specialiter monendi sunt filij nobilium ad amorem disciplinae. cap. 43
 De malis ad quae prona est adolescentia. cap. 44
 Quod adolescentes non differant induere bonos mores. c. 45
 Quod monendi sunt filij nobilium, cum ad aetatem uenerint, ut puerilia euacuent. cap. 46
 Quod octo puerilia ab eis sunt euacuanda. cap. 47
 Quod filiae ab euagatione sunt cohibendae. cap. 48
 Quod ualde utile est filias nobilium, dum sunt in custodia, literis imbui, & semper aliquo opere occupari. cap. 49
 Quod fornicatio ponit in statu nili, castitas in statu nobilitatis. cap. 50
 Quod puella monenda sint ab his quae inimicantur castitati, abstinere. cap. 51
 Quod puellae nobiles plus bonitatem quam pulchritudinem

corporalem debent diligere. cap. 52
 Quod spirituales ornatum debent corporali praepone-re. cap. 53
 Quod multa mala ex superbo & pretioso ornatu proueniunt. cap. 54
 Quod studere debent puellae nobiles, ut filio Dei nobilissimo placeant. cap. 55
 Quod monendae sunt ad amorem pietatis. cap. 56
 Quod monendae sunt ad mansuetudinem. cap. 57
 Quod monendae sunt ad taciturnitatem. cap. 58
 Quod puellae nobilis nupturae consensus est requirendus, & faciendae sunt ei admonitiones, quae factae sunt Sarræ, quae habentur Tob. 10. capite. cap. 59
 Quod quatuor requirebantur ad hoc quod aliqua uidua de bonis Ecclesiae sustentaretur. cap. 60
 Quod uirginitas matrimonio sit praeponenda. cap. 61
 De uirginitatis pretiositate. cap. 62
 De eius speciositate secundum quod lilio comparatur. ca. 63
 Quod sex timenda sunt uirginibus. cap. 64
 De uirtuositate uirginitatis. cap. 65
 De speciositate gloriae eius. cap. 66

INCIPIT LIBER QUINTVS

CAP. I.

Quod parentes generaliter debent esse solliciti de eruditione prolis.

Generaliter de eruditione filiorum & filiarum solliciti debent esse patres, sed amplius principes. Eccle. 7. Filij tibi sunt, erudi illos. Eruditionem eorum requirit status, in quo sunt pueri post peccatum primorum parentum, habent enim ignorantiam, & inordinatam concupiscentiam. Aug. in lib. de ciuitate Dei. Quis ignorat cum quanta ueritatis ignorantia, quae iam infantibus est manifesta, & cum quanta uana cupiditatis abundantia, quae incipit apparere in pueris, homo in hanc vitam ueniat, ut si uiuere dimittatur ut velit, & facere quicquid uult, in omnia, uel in multa facinorum & flagitiorum genera perueniat? Nec sufficit contra ista eruditio uerborum, immo necessaria est etiam disciplina uerberum. Aug. in eodem. Quid sibi uolunt multimodae formidines, quae cohibendis paruulorum adhibentur uanitatibus? quid pedagogi, quid magistri, quid ferulae, quid uirgae, quid his penis agitur nisi ut imperitia, debelleretur, & parua cupiditas infrangeretur, cum quibus malis in hoc saeculo uiuit? Flagella magna efficaciae sunt in erudiendo & corrigendo: his erudiuntur & corriguntur etiam animalia irrationabilia, & non solum flagellis proprijs, sed etiam alienis, ut pater in leone, cui timor incutitur flagellato coram eo catulo. In hominibus sunt etiam magna efficaciae. Qui enim uerbis erudiri non potest, eruditur uerberibus. Prouer. 22. Stultitia colligata est i corde pueri, sed uirga disciplinae fugabit eam. Ibidem. 28. Virga atque correctio tribuit sapientiam. Ecclesiastes 22. Flagella & doctrina omni tempore sapientia, id est, causa sapientiae. Disciplina usque ad liuorem peccata fugat, secundum illud Prou. 20. Liuor multis absterget mala. Et non solum sunt erudienti pueri ignorantiae expulsiōne, sed etiam morum informatione. De prima eruditione exemplum Prouer. 4. In Salomone loquente de seipso. Ego inquit sui filius patris mei tenellus & unigenitus coram matre mea, & docebat me, atque dicebat. Su-

bat. Suscipiat uerba mea cor tuum. De alia legitur Job. 1. Qui ab infantia docuit filium suum timere Deum, & adiuuere ab omni peccato.

CAP. II.

Quod negligentia parentum circa hanc eruditionem multum est reprehensibilis.

Negligentia parentum circa custodiam & eruditionem filiorum ualde reprehensibilis est, quod potest multipliciter ostendi. Et primo, per diligentiam quam habent circa res uiles; diligentes enim sunt circa pecora sua custodienda, & opportuno tempore edomanda. Chariores uidentur habere multi porcos suos, quam filios. Dixit Caesar Augustus de Herode qui proprios filios suos occiderat. Mille esse porcos Herodis, quam filios: quia cum ipse sit porcus, pascit porcos, & filios occidit. Quodammodo filios occidit qui defectu custodiae & disciplinae eos perire permittunt. Secundo potest idem ostendi per hoc quod ad diligentiam circa custodiam & eruditionem filiorum multum incitat natura. Naturalis est dilectio parentum in filios, ex qua dilectione sequi debet in eorum custodia & eruditione. In arboribus mittit truncus ad ramos humores, unde nutriuntur & augentur ad custodiam, rami & fructus cortice operiuntur: aliqui etiam fructus non solum corticis, sed etiam testa operimentum habent. In animalibus brutis naturalis est amor ad fetus suos, & habent curam de eorum custodia & eruditione. Gallina ut pullos suos custodiat sub alis suis eos congregat, iuxta uerbum Saluatoris. Matth. 23. Aquila pronocans ad uolandum pullos suos, & super eos uoluitans. Ouem etiam docet natura ut lupum sibi nociturum aestimet, & eum fugiat. Tertio, potest idem ostendi per hoc quod eruditionem, & specialiter ad illam quae fit per flagella, multum monet scriptura. Prouer. 29. Doce filium tuum, & refrigerabis te, & dabis dilitias animae tuae. Ibidem 22. Noli subtrahere a puero disciplinam: si enim percusseris eum uirga, non inorietur. Tu uirga percuties eum, & animam ipsius de inferno liberabis. Negligentia ista est uerecundia periculosa, damnosa, & Deo multum exosa, uerecunda est: unde Ecclesiasticis. 22. Confusio patris est de filio in disciplina: culpa filij imputatur patri circa eius eruditionem negligentiam. Ibidem 41. De Patre impio quaeruntur filij qui propter eum sunt in opprobrio, scilicet propter defectum disciplinae. Econtrario diligentia patris circa filiorum disciplinam est ei gloriosa. Ecclesiastes. 30. Qui docet filium suum, laudabitur in illo. Prouer. 10. Gloria patris filius sapiens. In eodem de docente filium suum. In medio amicorum gloriabitur in illo. Ibidem. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudine illius offendas. Turpitudine conuersationis filij redundat in turpitudinem patris circa eius eruditionem negligentis. Periculosa est negligentia ista. Prouer. 13. Qui parcat uirga, odit filium suum: qui autem diligit, instanter erudit. Eccle. 30. Qui diligit filium suum, assiduam ei flagella, ut laetetur in nouissimo suo. Non amat pater ordinate filium suum, qui non amat in eo amplius quod ualeat amplius, ut scilicet amet amplius animam quam corpus: & qui non desiderat ei pretiosiora, scilicet sapientiam & uirtutes. Pretiosior est sapientia diuitijs. Prouer. 16. Posside sapientiam, quia auro melior

est. De uirtutibus dicit Augustus, quod sunt uel ambien- de, uel abiicienda. Plus debent parentes desiderare filijs caelestis partis hereditatem, quam suam: sicut pater habet a Deo filium, sic debet eum nutrire, & erudire ad Dei seruitium. 1. Paralip. ultimo. Quae de manu tua accepimus, dedimus tibi. Honor coniugum est, quod filium cum Deo communem habeant, ut qui est filius eorum secundum carnem, sit Dei filius per gratiam. Augustus. Bonum prolis est, ut qui geniti sunt filij saeculi, generentur filij lucis. Plus debet amare in filijs quod sunt filij Dei, quam quod sunt filij eorum, & quod boni sint, quam quod sunt. Non sunt necessarii Deo homines impij. Eccle. 15. Non concupiscit Deus filiorum infidelium multitudinem, & inutilium. Iptis si sunt damnandi, bonum esset si nati non fuissent. Ibidem. 16. Ne iucunderis in filijs impijs, si multiplicentur: melior est enim unus timens Deum, quam mille filij impij: & melius est mori sine liberis, quam relinquere filios impios. Non debent parentes gaudere si genuerunt filium gehennae, quem coram toto mundo uidebunt duci ad patibulum in inferna. Non plus de tali filio gaudere debent, quam si genuissent buffonem, uel serpentem. Unde Luc. 23, dicit Saluator, Filiae Hierusalem nolite super me flere, sed super uos ipsas flere, & super filios uestros: quoniam ecce ueniet dies, in quibus dicent, Beatae steriles, & uentres qui non genuerunt, & ybera quae non lactauerunt. Plus uidentur pueri indigere custodia & eruditione quam animalia irrationabilia. Illa enim sibi nocua timeant & fugiunt, & salutem suam appetunt: pueri uero noxia cupiunt, & salubria negligunt. Mallet columba super aquas, ut uidens umbram accipitris cum fugiat. Cant. 5. dicitur de columbis quae refertur super fluenta plenissima. Secundo, Hier. Aues ceteraque animalia in eadem pedicas retiaque non incedunt. Item, mittens lapidem in uolatilia deiciet ea. Eccle. 21. Vix potest ita caute lapis accipi, & auibus proijci, quin aues cognoscant & fugiant: si proijciatur canis in aqua, natado tendit ad litus. Ista amore salutis facere uidentur: pueri uero se habent aliter, unde Prouer. 1. Usque quo paruuli diligitis infantiam, & stulti quae sibi sunt noxia cupiunt? Periculosa est ignorantia in brutis, & in hominibus: defectus enim cognitionis causa est captio. Eccle. 10. Sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo, sic homines capiuntur in tempore malo. Piscis escam uidet & non hamum, & capitur. Si hamum uideret non caperetur: nec auis caperetur si ita uideret laqueum ut frumentum: sic capiuntur a diabolo, qui considerat delectationem momentaneam, & non penam aeternam, quae inde sequitur. Greg. Momentaneum est quod delectat, aeternum autem quod cruciat. Isa. 5. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. Multum danosa est negligentia circa eruditionem filiorum: bona, quae non agnoscuntur, non desiderantur, non quaeruntur, non obtinentur. Econtrario uero si agnoscuntur, desiderantur, quaeruntur, & obtinentur. Magna bona scilicet gratiae, uel gloriae adultis a Deo uix dantur, nisi multum desiderentur. Aug. Seruat tibi Deus quod non uult cito dare, ut magna discas magne desiderare. Multum fructuosa est diligentia patris circa custodiam & eruditionem filiorum: uiuus enim & moriens in filio docto laetatur, immo mortuus quodammodo in ipso uiuit. Prouer. 33. Qui sapientem genuit, laetabitur in illo: dolor uero patris filius stultus. Ibidem. 29. & Eccle. 30. de docente filium in uita sua. Vidit & laetatus

ratus est in illo, in obitu suo non est contristatus, nec confusus coram inimicis: reliquit enim defensores domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam. Ibidem, Mortuus est pater, & quasi mortuus non est, similem enim reliquit post se. Negligentia ista multum est exosa Deo, ut patet in Heli. 1. Reg. 3. Suscitabo aduersum Heli omnia quae loquutus sum super domum eius, eo quod nouerat indigne agere filios suos, & non corripuit eos. Ibidem. 4. Mortui sunt in bello duo filij eius, & ipse cecidit de sella retro, & fractis ceruicibus expirauit.

CAP. III.

Quod principes de hac eruditione debent esse solliciti.

Debent principes magis esse solliciti de filiorum eruditione, quia sapientia eorum poterit pluribus utilis esse, qui habebunt se & populum regere. Sapiens. Neminem magis decet quam principem meliorem, vel plura noscere, cuius doctrina poterit omnibus subiectis prodesse. De hac materia require primo li. c. 2. Sapientiae studium principi est valde necessarium ad vitandum otij periculum, & variarum occupationum, & habendum honestum solatium. Cum magnates labori corporali non intendant ut ceteri homines, necessaria est eis literarum occupatio, sine qua frequenter erunt otiosi, quod est valde periculosum: multam enim malitiam docuit otiositas, Eccles. 33. Seneca. Otium sine literis mors est. Prouerb. 12. Qui sectatur otium, stultissimus est, non solum stultus vel stultior: multoties enim habebunt vanas occupationes, si non habeant salubres. Praeterea, cum spiritus rationalis nobilis sit, & ad delicias creatus, non potest esse sine delictis, & si non habeat spirituales, uolet habere carnales: ideo necessarium est ei solatium sapientiae, de quo legitur Sap. 8. Intrans in domum meam, conuiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conuersatio illius, neque tedium uiuictus illius, sed letitiam & gaudium.

CAP. IIII.

Quod puerilis aetas optima est eruditioni, & morum informationi.

Cum iuxta uerbum Salomonis, omni negotio tempus sit & opportunitas. Tempus in quo fieri potest est opportunitas, in quo melius fit. Eligendum est tempus opportunum filijs erudiendis & informandis in moribus. Puerilis uero aetas ad hoc est opportunior, ut patet ex multis scripturis, & astrui potest varijs exemplis. Legitur Eccles. 6. Fili, a iuuentute tua excipe doctrinam, & usque ad canos inuenies sapientiam. Libenter & cito intendendum est sapientiae: & quia in breui homo ibi proficit, & toto tempore uiae suae usque etiam ad canos, ad proficiendum ibi inuenit. Eccl. 6. In opere ipsius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus, id est, de fructibus illius. Ibidem 7. dicitur de filiis. Curua illos a pueritia eorum. Item, 30. Curua ceruicem eius in iuuetute, & tunc de latera eius dum infans est, ne forte induret, & non credat tibi. Sap. Aetas hominis tunc maxime formanda est, cum simul iandem nescia est, ac praecipientibus facilius cedit: frangitur enim citius quam corrigat, qui in prauum durauerit. Ioan. vltimo monet beatus Dominus ad pascen-

dum agnos, semel monens ad pascendum oues, inueniens multum esse intendendum iuuenem eruditioni, & morum informationi. Facilius impressionem recipit mollis cera, & facilius informatur in bonis moribus aetas tenera. Flexibilior est uirgula trabe, & dirigi potest. In iuuentute bruta docentur, domantur, & domesticantur. Tren. 3. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.

CAP. V.

Quod multa bona sequuntur ex hoc quod aliquis ab adolescentia portat iugum Domini.

His qui iugum Domini ab adolescentia tollunt, multa bona proueniunt, de quibus septem ponere sufficiat. Primum est, quod bonitas profundius infigitur, cum inueniat subiectum magis tenerum. Philosophus. Sapiunt uasa quicquid primum acceperint. Poeta. Quo semel est imbuta recens seruabit odorem testa diu. Secundum est, quod seruitium Deo in adolescentia exhibitum gratius est illi: unde Ioanem Euangelistam specialiter dilexit, quia ad eius seruitium adolescens uenit. Nec mirum si amplius diligit illum qui ad eius seruitium adolescens uenit, quam illum qui in senectute hoc facit: adolescens enim offert Deo de meliori uiae suae, de flore, de vigore suo, senex uero de faece: ideo timere debet ne de faece inferni bibat, secundum illud psalm. 74. Fax eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terrae. Adolescens offert ei simillam mundissimam, senex uero offert ei fursur. Ipsi senes offerunt ei spicas corrosas cum Cain uenientes ad Dei seruitium in senectute, diabolo & mundo tamquam dominis, quod pulchrius est & melius de uita sua primo offerunt, reliquias uero & id de quo mundus non curat, Deo dare uolunt, cum tamen electa uelit Deus sibi offerri, Num. 18. Omnia quae offertis ex decimis, & in donaria Domini separabitis, optima & electa cuncta erunt, Eccl. 14. Dignas Deo offer oblationes. Offerenti quod deterius est, dicitur Malac. 1. Offer illud duci tuo, si placuerit, ac si ceperit faciem tuam. Ibidem, Maledictus qui habet masculum in grege, & uotum faciens offert Deo debile, quia rex magnus est, &c. Tertium est, iucunda facilitas assuefactionem sequens. Sap. 1. Optimo forma uiuendi assumenda est, quam iucundam reddet assuetudo. Quartum est securitas in uita & in morte, quod non est bonum modicum. Prouerb. 25. Secura mens quasi iuge conuiuium. De securitate in uita dicit Seneca. Pulchrum est ante mortem consummare uiam, deinde expectare secure reliquam temporis partem. Incertus de salute sua moritur, qui in fine uiae suae paenitet. August. Siquis positus in uita necessitate uoluerit accipere paenitentiam, & accipit, & hinc uadit, fateor uobis non ei negamus quod petitis, sed quod secure exeat non praesumimus: paenitentiam possumus dare, securitatem uero non. Qui ab adolescentia Domino seruiuerunt, securi de salute sua decedunt, quod non est modicum bonum. Grego. Iniriium retributionis est in obitu securitas mentis. Quintum est maioritas praemij. Habet Deus unde melius remuneret eos qui diutius sibi seruiuerunt: & licet saluetur qui tarde conuertitur, si conuertitur uere, tamen in domo patris caelestis mansiones multae sunt. Sextum est eui-

est euitatio, uel maioratio cruciatus purgatorij: licet ille saluetur qui uere in senectute ad Dominum conuertitur, tamen saluus erit quasi per ignem. 1. Cor. 3. Grauis est multum ignis purgatorij. August. Miro modo grauis est ignis ille, licet non sit aeternus, exsuperat enim omnem poenam, quam aliquis in hoc mundo perpeffus est.

CAP. VI.

Quod multa mala sequuntur ex hoc quod aliquis ab adolescentia portat iugum diaboli.

Econtrario illi multiplex malum euenit, qui iugum diaboli ab adolescentia sua portauerit. Primum est, quod, obstatulum gratiae recipit: secundum, quod naturalia bona amittit, uel consumit: tertium, amissio opportuni temporis: quartum malum est praue consuetudinis. Qui in adolescentia sua male agit, in terra spinas serit, quam spinis purgare debuit, spinas, inquam, uitiatorum, ligna madefacit, quae accendere intendit. Cum aqua igni sit contraria, difficile igne ligna uel candelae suscipiunt, quae habent aquam, aqua enim resistit: sic malitia si primo adolescentem occupauerit, bonitati resistit. Non est ponenda primo immunditia in uase, in quo debet quis pretiosum liquorem ponere, non est uerisimile quod Deus in uase sordido, ubi immunditia diu fuit, balsamum gratiae suae adeo libenter ponere uelit, sicut in uase in quo immunditia numquam fuit. Habent pueri uirtutes naturales, scilicet uirginitatem, innocentiam, humilitatem, propter quas talium dicitur esse regnum caelorum, Matth. 19. illorum scilicet qui habent per gratiam, quae paruuli per naturam. Luc. 18. Quicumque non receperit regnum Dei ut puer, non intrabit in illud. Facilius bonis terrenis ditari potest, qui habet multa bona a parentibus sibi dimissa, quam qui nulla habet. Haec uirtutes naturales peccando amittuntur, vires etiam naturales peccato corrumpuntur: peccatum enim ignis est usque ad consumptionem deuorans, & omnia eradicans germina. Iob. 31. Magnum est damnnum amissio temporis. Tempus enim est res ualde pretiosa. Bern. Nihil pretiosius est tempore: sed, heu, ab homine nihil uilius reputat. Haec pretiositas ex hoc apparet, quod hora una modica cum Dei adiutorio potest aliquis a debito mortis aeternae liberari, gratiam acquirere, & regnum caelorum promereri: propter hoc tempus diligenter esset seruandum, Eccles. 14. Fili conserua tempus. Ibidem 24. Particula diei bonae non te praeterat. Maxime uero seruandum est tempus opportunum negotio maxime necessario, scilicet negotio salutis. O quantum gauderent qui in inferno sunt, si una hora temporis eis concederetur, in qua Dei gratiam acquirerent, a debito mortis aeternae liberarentur, & regnum caelorum promererentur? Malum praue consuetudinis multum timendum est, quia non est modicum: consuetudo enim mala est quasi catena ferrea qua aliquis ligatur, & ligatus a diabolo tenetur. Aug. in libro confess. Suspirabam ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea uoluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me, quippe ex uoluntate peruersa est facta libido, & dum consuetudinis non resistitur, facta est necessitas. Prouerb. 5. Iniquitates suae capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisque constringitur. De hoc seruit diabolo qui peccat, quod opere suo

malum se ligat, & ligatum tradit se diabolo cruciandum. Difficile consuetudo mala relinquitur, cum sit quasi natura. Naturam expellas furca, tam usque recurrere. Prouerb. 22. Prouerbiu est, Adolescens iuxta uiam suam, et cum senuerit, non recedet ab ea. Hier. 13. Si mutare potest aethiops pellem suam, & pardus uarietatem suam, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. In resuscitatione Lazari, quo figuratus est qui assuetus est peccatis, Dominus fremuit, lacrymatus est, clamauit: quia difficile surgit quem moles male consuetudinis premit, ut dicitur super Io. 11. Consuetudo mala est uelut languor in ueteratis, qui difficile curatur. Eccles. 10. Languor prolixior grauat medicum. Ibidem 18. Ante languorem adhibe medicinam. Seneca Minus negotij habet medicus si ad recens uitium adhibetur. Sequuntur teneri, & rudes recta monstrantem. Non potuerunt Discipuli expellere malignum spiritum a quodam, in quo fuerat ab infantia. Math. 9. Basilius. Sicut non potest auis dediscere linguam maternam, sic uix peccati longam consuetudinem. Consuetudo mala est sicut gutta quae subintrat ossa, quae uix expellitur. Iob. 20. Ossa eius replebuntur uitiis adolescentiae. Difficile trahuntur ad salutem, qui uic consuetudinis trahuntur ad damnationem. Prouerb. 24. Eos qui trahuntur ad interitum, liberare non cesses. Sicut difficile est retinere equum, qui inchoauit cursum suum, sic difficile est eum corrigere qui assuetus est malis. Hier. 8. Nullus est qui agat paenitentiam super peccato suo dicens, quid feci? Sed omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus cum impetu uadens ad praedium. Negligentiam addiscendi in adolescentia sequitur uerecundia. Seneca. Turpis & ridiculosa res est elementarius senex, iuueni parendum, seni uertendum. Eccles. 25. Quae in iuuentute tua non congregasti, quomodo inuenies in senectute tua? Negligentiam addiscendi impropere Apostolus quibusdam Iudeis Heb. 5. dicens. Cum deberetis esse magistri secundum tempus, rursus indigetis ut doceamini quae sint elementa exordij sermonum Dei.

CAP. VII.

Quod negligens in adolescentia sua informationem in moribus ualde est culpabilis.

Qui in adolescentia informationem in bonis moribus negligit, male se habet ad Deum, male se habet ad angelum sibi a Deo ad custodiam deputatum, & male ad se ipsum. Ad Deum, cum Deus ipsum sibi habitationem facere cupiat: ipse uero diaboli habitatio esse praeelegit. Apo. 7. Ego sto ad hostium, & pulso, si quis audierit uocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo &c. Prouerb. 8. Delictum meum esse cum filiis hominum. Item, Deus ab eo pacis querit: ipse uero in esca eius fel apponit. Pascitur Deus puritate nostrorum operum. Cant. 1. Qui pascitur inter lilia. Fel est amaritudo peccati. ite, ipse bona quae a Deo recipit, Deo contempto in seruitium inimici eius expendit. Ad angelum male se habet, quia tempus natiuitatis eius custodire intendit, propter quam in hac ualle miseriae moram facit: ipse uero consilijs & exhortationibus eius non acquiescit, reuerentiam non exhibet, sed quod coram uno gubernatore facere non auderet, coram angelo facere audet. Bern. In quouis diuersorio, in quouis angulo, reuerentiam exhibe angelo tuo, nec audeas ipso praesente, quod me praesente non auderes.

auderes. Ad se ipsum male se habet, quoniam plus vult esse malum quam bonum, diaboli seruum quam Dei filium, in statu latronis quam in statu regis. Qui in mortali est, in statu latronis est infernali patibulo adiudicatus: qui habet gratiam, in statu regio est ad regnum caeleste inunctus.

CAP. VIII.

De repromissione nequissima, quae huius negligentiae causa existit.

ITEM notandum, quod vitae longae repromissio multotiens est causa quod adolescens non seruiat Deo. Eccl. 29. Repromissio nequissima multos perdidit. Haec repromissio est nequa, quia repromittens sibi usurpat quod est Dei, scilicet disponere de tempore futuro. Act. 1. Non est vestrum nosse tempora, uel momenta, quae pater posuit in sua potestate. Ber. Quid de futuro miser temerarie praesumis tamquam pater tempora & momenta in tua & non magis sua poluerit potestate? Nequior est, quia cum tempus infiniti valoris sibi a patre caelesti concessum fatue expenderit in contumeliam Dei, damnum sui, & scandalum proximi, tamen praesumit quod Deus multum temporis ei daturus sit. Nequissima vero est, quia tempus dandum in patris contumeliam expendere proponit. Talis fatuissime agit, cum hora mortis incerta sit. Matth. 24. Veniet Dominus serui illius in die qua non sperat. Luc. 12. Qua hora non putatis filius hominis veniet. Eccl. 9. Nescit homo finem suum. Plures moriuntur ante senectutem, quam senes: plures pelles agnorum feruntur ad forum, quam ouium. Secundum Augustinum. Deus promittit penitenti peccatorum remissionem, sed nulli promittit crastinum diem. Sene. Iuuenes mortem habent a tergo, senes ante oculos: non minus timendus est hostis qui est a tergo, quam qui est ante oculos. Praeterea, cum maioris rei bonitas sit magis optanda, & prauitas magis timenda, si certum esset quod uita futura esset longa, magis esset prouidendum quod esset bona. Aug. Quid differis in crastinum, uita longa erit, ipsa longa bona sit: si longa erit, melius bona erit. Infinitos diabolus hoc mendacio duxit in infernum: promittebat enim quod in matura aetate Deo seruiret, & ipsi sperabant se aliquando Deo seruituros, nunc sunt in inferno numquam penitentiam facturi. Vae illis qui adhuc patri mendacii tale mendacium dicenti, credunt. Qui Deum contemnit in iuuentute, multum potest timere ne ipse contemnatur a Deo in senectute. Isa. 33. Vae qui spernis, non ne & ipse sperneris? Aug. Hac iusta animaduersione percussit impius, ut moriens obliuiscatur sui, qui dum uiueret oblitus est Dei. Multum timere potest qui tanto tempore indignum se fecit Dei adiutorio, sine quo bonam vitam inchoare non potest. Prouer. 1. Quia vocaui, & renuistis ego quoque in interitu vestro ridebo.

CAP. IX.

De his quae requirenda sunt in electione magistri disponentia ad hoc ut bene doceat.

IN magistro qui eligitur, quinque sunt requirenda, scilicet mens ingeniosa, uita honesta, humilis scientia, eloquentia, docendi peritia. Mens ingeniosa, ut in ea quae doceri possunt, sciat eligere meliora, nec te-

rum ex alienis scriptis accipiat, sed aliqua inueniat. Sap. illum eruditorem elige, quem magis mireris in suis quam alienis. Nil magnificum docebit, quia se nil didicit, falsoque magistri nuncupantur auditorum narratores, ac sic audiendi sunt ut qui recesserunt rumores. Requirenda est uita honesta, quia turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum. Sicut qui discipulis suis puniunt quod ipsi faciunt, super quo conqueritur Augustinus de magistris suis in libro confess. dicens. In scholam datus sum ut literas discerem, ludere delectabar, & in nos uindicabatur ab his qui talia agebant: sed maiorum nugae negotia uocantur, puerorum autem cum sint a maioribus puniuntur. Multum inuauat uita honesta doctrinam. Sene. Plus uia uox tibi & conuictus, quam oratio proderit. Homines amplius oculis, quam auribus credunt. Logum est iter per precepta, breue & efficax per exempla. Id est illum eligere auditorem, quem magis imiteris cum uideris, quam cum audieris. Verecundum est magistro bene docere, & male uiuere: quasi enim lucernam desert ante se, qua immunditiam suam alijs ostendit. Prouer. 6. Mandatum lucerna est, & lex est lux. Literas propriae damnationis publicat. Ro. 2. In quo aliu iudicas, teipsum condemnas. In li. Prosperi. Bene loqui, & male uiuere, nil aliud est quam se tua uoce damnare, seipsum confundere. Hiero. Non confundant opera tua sermonem tuum. Eccl. 29. Confirma uerbum, & fideliter age cum illo. Bonum opus uerbum confirmat, malum uero illud infirmat. Vita mala suspectam reddit doctrinam. Quis credat dicenti sibi cibum aliquem esse uenenum, si eum uidente ipsum sumat? Delectatio prohibita est quasi uenenata. Quis credat alicui asserenti uiam aliquam latronibus plenam, & uasentes per eam spoliandos esse & uigilandos, si post illam assertionem uiam illam sibi eligat? Sicut exemplum boni operis plus aedificat quam sermo, sic exemplum mali operis magis corrumpit. Hiero. Procliuius est malorum aemulatio: unde graeca historia narrat Alexandrum orbis dominatorem Leonidis pedagogi sui non potuisse uisum carere in incessu & moribus, quibus adhuc paruulus infectus fuerat. Indignum est caelestem doctrinam esse in uase immundo. In psal. 49. Peccatori dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas? Parum proficit eius doctrina, cui repugnat uita. Aug. in lib. de doctr. christiana. Non obedienter auditur qui seipsum non audit. Greg. in moralib. Cum imperio docetur, cum pietas agit quod dicitur. Prouer. 5. Bibe aquam de cisterna tua: & subditur. Et deriuentur fontes tui foras. Requirenda est humilis sapientia. Poeta. Quod temere nouit, nemo docere potest. Multo tempore discere quod doceas. Idem super Eccl. Pythagoricorum disciplina fuit tacere per quinquenniū, & postea eruditos loqui. Eccl. 18. Antequam loquaris, discite. Ibidem 32. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi gratia. Prouer. 18. Qui respondet prius quam audiat, stultum se esse demonstrat. Socrates cuidam interroganti quod posset optime discere, si nil, inquit, dixeris nisi quod bene scieris. Humilis debet esse scientia, illa enim quae inflat, non est pura, nec uera scientia: habet enim multos errores annexos, quia superbia meretur illudi, ut ait Aug. sed scientia humilis uera est. Prouer. 11. Vbi humilitas, ibi sapientia. Superbus multa credit scire quae nescit. 1. Cor. 8. Si quis existimat se aliquid scire, nondum cognouit quemadmodum oporteat esse scire. Scientia inflans scientia est diabolica, a qua etiam demones nominantur. Daemon enim sciens interpretatur,

tatur. Iac. 3. Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Qui de magnitudine scientiae inflatur & gloriatur, fatuissime agit, cum gloriatur de hoc quod est magnus daemon, siue sciens. Eloquentia requirenda est: unde dicitur in prologo rhetoricae. Sapientia sine eloquentia parum prodest. Sap. Nihil est quod male narrando non possit deprauari. Iuuat ad eloquentiam natura, conscientia, & gestus. Natura, quia sicut dicit sapiens, Philosophia simulari potest, sed eloquentia non potest. Conscientia, quia sicut dicitur. Eccl. 6. Lingua eucharis, id est, grata in bono homine abundabit. Sene. Oratorem te puta, si tibi ipsi ante omnes quod oportet persuaseris. Sapi. Melius alijs suadebit, qui prius sibi suaserit. Gestus, unde Sapiens. Eloquentiae ornamenta in pronuntiatione apta in conuenienti corporis motu consistit. Simplex debet esse eloquentia. Sene. Oratio quae ueritati dat operam, incomposita esse debet & simplex. Item, oratio quae in sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet. Item, aliae artes ad ingenium pertinent, hic animi negotium agit: non querit aeger medicum eloquentem, non erit quare gratuletur si incidit in medicum disertum. Aug. in libro de doctrina christiana. Quid prodest clauis aurea, si apperire quod volumus non potest? & quid obest lignea, si potest, quando nihil quarimus nisi patere quod clauisum est. Peritia docendi requirenda est, ad quam quinque pertinent, scilicet aperitio, breuitas, utilitas, suauitas, & maturitas. Aperta debet esse doctrina, ut ab omnibus intelligatur. In libro Prosperi de uita contemplatiua dicitur. Tam apertus debet esse sermo docentis, ut ab intelligentia sua nullos, quibus imperitos, excludat. Utendum est plano sermone ut minimo, ubi est publica forma: uisitatis tutius uitur. Prouer. 29. Doctrina prudentum facilis. Eccl. 4. Ne abscondas sapientiam tuam in decore eius. Ad hoc quod doctrina sit manifesta, multum ualent exempla. Sap. Lucidissimum genus docendi est exemplorum subditio: & hoc multum est utile minus capacibus. Sap. Pars est prima prudentiae ipsum cui praecipitur es parte extimare. Math. 25. Unicuique secundum suam uirtutem. De his qui simplicibus ingerunt subtilia, dicitur Isa. 19. Confundetur qui operiebantur lumen plebetes & retexerunt subtilia. Laudabilis est breuitas in docente si sit moderata. Hieron. super Hiere. Nimia prolixitas onerat sensus legentium, & immoderata breuitas praecindit studiorum desiderium. Est autem breuitas, ut dicitur in ipsa rhetorica, cum nullum nisi si necessarium assumitur: unde bene Eccl. 21. Verba sapientum statera ponderabuntur. Aug. in libro de doctr. christiana. Sicut ingratus est qui incognita obnubilat, sic onerosus est qui cognita inculcat. Poeta. Omas superuacuum pleno de pectore manat. Utilitas requiritur in doctrina. Isa. 48. Ego Deus tuus docens te utilia. Sene. Non multis opus est, sed efficacibus. Suauitas laudabilis est in doctrina. Eccl. 40. Tibi & psalterium suauem faciunt melodiam, & super utraque lingua suauis. Ad suauitatem iuuat eloquentia, ualeat etiam ad eam doctorum bonitas, uel utilitas. Prouer. 13. Doctrina bona dabit gratiam supple ipsi doctori, & auditori. Ualeat etiam ad idem uarietas in ipsa rhetorica. Narrationem magnopere uarie oportet narrare: quoniam in omnibus rebus similitudo mater est fatietatis. Sap. Hoc nobis sepe accidit, ut cum optimis satiati sumus, uarietas tamen nobis ex uilioribus grata sit. Item, Sap. Gaudet natura uarieta-

te. Maturitas. i. mediocritas inter uelocitatem & tarditatem laudabilis est doctrina. Sen. Inopia uerborum & exilitas minus intentum faciunt auditorem interruptae tarditatis: facilius tamen incidit qui expectatur, quam qui praeteruolat. Idem. Philosophi pronuntiatione sicut uita debet esse composita. Nihil ordinatum est quod praecipitur & properat, aequae stillare eum uolo & currere. Idem. Dicendi celeritas philosophiae non satis decora est, quae ponere debet uerba, non proijcere. Tertio debet doctor in doctrina intendere, scilicet ut instruat, placeat, & ad bonum moneat. Aug. in libro de doctrina christiana. Dixit quidam eloquens, & uerum dixit, ita debere dicere eloquentem, ut doceat, ut delectet, ut flectat: docere necessitas est, delectare suauitatis, flectere uictoriae. Docendi necessitas in rebus est constituta, reliqua duo in modo quo dicimus. Qui dicit, quamdiu intelligitur, non se existimet dixisse quod uult ei quem uult docere: si uero intelligitur, quocumque modo dixerit, dixit: qui si delectare uult eum cui dixit, aut flectere, interest quomodo dicat. Sicut autem ut teneatur ad audiendum delectandus est auditor, ita flectendus ut moueatur ad agendum: & sicut delectatur si suauiter loqueris, ita flectetur si amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis. Item, Aug. in eodem. Quis audeat dicere aduersus mendacium, in defensoribus suis inermem debere consistere ueritatem, ut scilicet illi qui res falsas persuadere conatur, non uerint auditorem uel beneuolum, uel intentum, uel docile pro uicio facere, isti autem non nouerint? Illi falsa aperte, breuiter, uerisimiliter, & isti uera sic narret, ut audire taceat, intelligere non pateat, credere postremo non libeat? Illi fallacibus argumentis ueritatem oppugnent, asserant falsitatem: isti nec uera defendere, nec falsa ualeant refutare.

CAP. X.

De his quae disponunt ad hoc quod aliquis bene addiscat.

DICTO de his quae disponunt ad hoc quod aliquis laudabiliter doceatur, uel doceat, dicendum est de his quae disponunt ad hoc quod aliquis bene addiscat, inter quae bene iuuat, quod uolens addiscere bene uiuat. August. Errat quisquis ueritatem se cognoscere posse putat, si adhuc nequit uiuat. Eccl. 1. Fili concupiscens sapientiam, serua iustitiam, & Dominus praebet tibi eam. Ibidem. 27. Volatilia ad sibi similia conueniunt, & ueritas ad eos qui operantur eam reuertetur. Qui male uiuunt, quasi spurcicia manuum suarum lumen diuinae sapientiae a se repellunt. Susceptionem sapientiae impediunt uitia, sicut ostendi potest discurrendo per ea. Impedit hoc superbia: unde Aug. in libro confess. loquens Deo de se, secundum pristinum statum. Tumore meo separabar a te, & facies mea inflata non sinebat me uidere uerum. Greg. de superbis. Tanto a longe a luce Dei sunt, quanto apud se humiles non sunt. Ber. Superbo oculo ueritas non uidetur sicut patet. De inuidia dicitur, Sap. 6. Cum inuidia tabescit iter non habeo, quoniam talis homo non erit particeps sapientiae. Inuidi sunt ut non stant, lucem bonorum operum odientes, & tenebrosa opera amantes. Iob. 5. Per diem incurrunt tenebras. Opera bona proximi sunt ut candelae lucem boni exempli nobis ministrantes: sed inuidi caecis istis oculis sibi

ibi erunt. De ira dicit Sapiens. Impedit ira animum, ne possit cernere verum. In psalm. 57. Supercedit ignis, ignis inquam iræ, & non viderunt solem. Ira ita excæcat, sicut vrsus dicitur excæcari ad peluim ardentem. De odio patet quod lumen sapientiæ impedit. Ber. Amor, vel odium veritatis nescit iudicium. De pigritia idem patet quod hominem dormire facit; & quasi oculos ei claudit. Prouer. 19. Pigredo immitit soporem, ibidem 24. Viquequo piger dormies? Pigrum mittit Salomon ad formicam, a qua doceatur, vt verecundia talis magnæ a somno pigritiæ excitatus sapientiam discat. Prouer. 6. Vade piger ad formicam, & considera vias eius, & discite sapientiam. De vitio gula idem patet. Hierony. Venter pinguis non gignit tenuem sensum. Excessum cibi & potus sequitur sumptuositas, quæ lucem sapientiæ impediunt. De ebrietate hoc planum est, quæ hominem quasi insanum reddit. Osee 5. Cæperunt furere principes a vino. Seneca Nihil aliud est ebrietas, quàm volūtaria infania. Ber. Vinum modice sumptum intellectui videtur acumē inferre: non modice vero potatum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam enervat. De luxuria idem patet, quæ hominem multum carnalem efficit: hæc Salomonem infatuauit. Fornicatio est vnū eorum quæ cor auferunt. i. sensum. Osee 4. Amans aliam quam satuo amore, credit eam esse pulchram, quam omnes alij sciunt esse turpem. De vitio cupiditatis & auaritiæ patet idem. Cupidi enim & auari habent oculos velatos sollicitudine temporalium. Excæcatus est Tobias calidis stercorebus hirundinis: sic ardens amor ad temporalia, quæ Apostolus arbitratus est vt stercora, oculos cordis excæcat. Aug. in li. confess. loquens Deo: Spargis pænales cecitates super illicitas cupiditates. Secundo multum valet ad hoc quod aliquis bene addiscat, vt oratione lectionem, vel studij præueniat. Cum sapientia donum Dei sit, non debet aliquis attentare violentia studij Deo irrequisito, eam acquirere. Iac. 1. Si quis indiget sapientia, postulet eam a Deo. Aug. Oratione melius soluantur dubia quàm inquisitione alia. Tertio, humilitas. Math. 11. Reuelasti ea paruulis. ps. 118. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectu dat paruulis. Specialiter humilitas necessaria est volenti addiscere scripturam sacram propter humilem modum loquendi quem habet, qui a superbis contemnitur. August. Scriptura sacra inuitat omnes humili sermone: ideo loquens de se secundum statum ante conuersionem suam. Visa est mihi, inquit, scriptura sacra indigna quæ Tulianæ dignitati compararē. Tumor enim meus refugiebat modum eius. Idem. Mira profunditas eloquiorum, quorum ecclesiæ ante nos superficies bladiens paruulis, sed mira profunditas Deus meus. Ad humilitatem volentis addiscere pertinet vt ignorantiam suam fateri non erubescat, & quod nescit, humiliter quærat. Aug. Non est erubescendum homini confiteri se nescire quod nescit, ne dum se scire mētūtur, nūquam scire mereatur. Idem. Nulla res magis memoriæ mandanda est, quàm illa uerborum loquutionūque genera, quæ ignoramus, vt cum peritior occurrerit, quæri possint. Item, vt ab omni parte addiscat. Sicut qui ab omnibus accipiunt, fiunt ditiores, sic qui ab omnibus addiscunt, fiunt sapientiores. Clemens Papa. Nullus episcopus propter opprobrium senectutis, vel nobilitatem generis a paruulis, etiam vel minimis eruditus, inquirere negligat, si quid forte veritatis est, atque salutis. Sen. Quid stultius est quàm quæ

non didiceris, nolle etiam a malis addiscere? August. in lib. de doctrina christiana. Audiuntur vtiliter qui vtiliter non agunt: sua enim quære student, sed sua docere non audent. Qui solum a bonis volunt addiscere, similes sunt illis qui solum in scyphis argenteis, vel aureis volunt bibere, nec tamen in fassis, vel purpureis, vel aliter preciosis frumentum recipitur, quorum fames, vel sitis miseranda non est. Quarto, valet ad hoc timor Dei. Prouer. 6. Timor Domini principium sapientiæ. Timor addiscentem declinare facit a malo, scilicet ab errore addicendi præsumptione, a sinistra intentione, a negligentia implendi quod addiscitur. Eccl. 7. Qui timet Deum, nihil negligit. Si addiscenti deit timor Dei, quod legit, vel audit ad alios refert, non vult secundum ea se dirigere, sed potius alios. Prudenti verbum Domini lucerna est pedibus eius non aliorum. Prouer. 15. Vir prudens dirigit gressus suos, & imprudens neglectis proprijs dirigit alienos. Quinto, mansuetudo, qua auctoritati factæ scripturæ credatur. Aug. in lib. de doctr. christiana. Mitescere opus est pietate, neque contradicere diuinæ scripturæ seu intellectæ, seu non intellectæ, sed cogitare potius & credere id esse melius & verius quod ibi scriptum est, etiã si lateat, quod id quod per nosmetipsos sapere possumus. Sexto diligentia, quæ est tam in correctione librorum, quàm in indagatione scripturarum. De primo dicit Aug. in lib. de doctr. christiana. Codicibus emendandis primitus debet inuigilare solertia eorum, qui scripturas noscere desiderant. De secundo, dicit idem Aug. in eodem libro. Erit diuinarum scripturarum solertissimus indagator, qui prius totas legerit, notasque habuerit, & si nondum intellectu, iam tamē lectione duntaxat eas quæ vocantur Canonice: nam cæteras securius leget fide veritatis instructus. Cauenda est nimia velocitas in transcurrendo: animus enim transcurrrens non videt latetem sententiam. Sap. Nihil magnum non cito effici voluit, præposuitque cuiuslibet pulcherrimo operi difficultatem. Cauenda est curiositas, quæ est non magnæ utilitati nimiam operam impedere. Sen. Quid te torques in illa questione, quæ subtilius est contempsisse quàm soluere? Cauenda est instabilitas in legendo. Sen. Vide ne lectio actorum & omnis generis voluminū habeat aliquid vacuum & instabile. Cauenda est etiam tixia, quia peritōs in arte logicali multum solet vexare. Aug. Cauenda est rixandi libido, & puerilis quædam ostentatio aduersarium decipiendi. 2. Tim. 2. Noli verbis contendere. Aug. Verbis contendere est non cura re quomodo error veritate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni alterius præferatur. Septimus modus quantum ad ordinem, affectum, intentionem. Hugo de sancto Vict. Scholares nostri aut nesciunt, aut nolunt modum congruum in addiscendo, & idcirco multos quidem inuenimus studentes, paucos vero sapientes. Octauo, instantia studij. Sapiens. Artium mater est instantia, nouerca eruditionis negligentia est. Petrus in epistola Clementis. Ignorantia est mater omnium malorum, qua malitia & ignauia gignitur. Honor labor exercitij. Eccl. 10. Si retusum fuerit ferrum, & nunc prius si hebetatum fuerit, multo labore exacuatur. Ferrum vocatur humanum ingenium, quod otium obtundit, denigrat, rubiginat, & consumit: vsus vero exacuit, dealbat, elimat, & a corruptione rubiginis cōseruat. Hierony. Otio ingenium hebetatur, & desidia est quasi quædam rubigo sapientiæ. Vtilis etiã est ad addiscendum humilis collatio, & pacifica

cifica disputatio. Prouer. 24. Ferrū ferro acuitur, & homo acuit faciem amici sui. Refert tamen in quibus doctrinis sentus discipulorum exerceatur, & maxime puerorum. Non enim exercendi sunt in fabulis poetis & luxuriosis figmentis: vnde Valerius Maximus refert quod Lacedemonij libros Archeloci a ciuitate sua fecerunt exportari, eo quod parum verecundam ac pudicam arbitrarentur lectionem: noluerunt enim ea liberorum suorum animos imbui, ne plus eorum moribus obesset, quàm ingenijs proaeller. In libro sententiarum. Ideo prohibetur christianis poetarum figmenta legere, quia per oblectamenta fabularum nimium mentem excitant ad incentiuam libidinis. Augustinus etiã in lib. confess. peccata sua confitens, inter alia de hac inordinatione sic loquitur. Tenere tunc cogebat. Anæ nescio cuius errores, oblitus errorum meorum, & plorare Didonem moruam, quæ se occidit ob amorem, cum interea meisum in his a te morientem, non a te amantē sicis oculis miserimus ferrē, quid enim miserius misero non miserante seipsum? Decimo, quod labore addiscens, vt quod addiscit, memoriæ insigatur. Eccl. 3. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis. Scriptura est durable signum: sapientiam scribit, qui eam memoriæ insigit. Non minor est virtus quàm quære parta tueri. Quid prodest quod canis feram rapit, si eam statim dimittit? Aqua de facili impressiones recipit, sed hoc inutile est, quia eas non custodit. Scriptor lente scribit, tamen quia quod scribitur manet, in vno anno bibliam scriptam habet ad bene addiscendum: vnde dispositus est homo ante, si habeat bonum ingenium, & bonam memoriā. Ingenium sapientiam inuenit, memoriā custodit. Si vero hæc desint, tarditatem ingenij supplere debet instantia studij: defectum vero memoriæ crebra ruminatio & scriptura: parum prodest vnum istorum, si desit reliquum. Hieron. Diuinæ scripturæ semper in manibus & iugiter in mente voluantur. Idem. Diuinæ scripturas sapius lege, immo numquam sacra lectio de manibus tuis deponatur. Vndecimo, quod ad doctorem suum se bene habeat, familiaritatem cum eo habendo, eum diligendo, subiectum se ei exhibendo. Eccl. 7. Si videris sensatum, eui gila ad eum, & gratus hostiorum illius exerat peccatus. Duodecimo, vt de sapientia a Deo accepta non sit ei ingratus, sed datorem suum glorifices. Eccl. vlt. Danti mihi sapientiam, dabo gloriam.

CAP. XI.

Quomodo diligenter pueri in bonis moribus sunt informadi.

Studiose & diligenter in bonis moribus pueri sunt informadi: quia in puero est ætas mollis, & apta regi. Ostēda sunt ei Dei beneficia & madata, iuxta illud Deuter. 6. Narrabis ea filijs tuis. Docuit Tobias filiū ab infantia timere Deum, & recedere ab omni peccato. Apostolus ad hoc monens Ephe. 6. sic loquitur parentibus de filijs. Educate eos in disciplina & correptione Domini. g. Disciplina verborum. Ad morū informationem pertinet coertio a malo, & exhortatio ad bonum. Iustitia correctoris sunt increpationes, & comminationes, virga, ferula, quibus secundum Augustinum imperitia debellatur, & praua cupiditas refrægnatur. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia. Gen. 10.

A Ideo in pueris huic prauitati occurrendum est, ne in actum exeat, sed diuersimode secundum puerorum diuersitatem. Aliqui enim sunt habiles ad suscipiendam disciplinam, quos non oportet trahere, vel cogere, sed sufficit eos ducere. Alios vero oportet trahere, vel cogere, & si a principio profectus non appareat, non propter hoc est diffidendum. Sen. Initium eundem ad virtutes arduum est: quoniam hoc primo imbecillis, & egræ mentis est formidare inexperta. Ita que cogenda est vt incipiat, deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat dum sanat. Prouer. 19. Erudi filium tuū, & ne desperes. Multum potest usus assiduus. Philosophus. Vnus assiduus uni rei deditus & ingenij, & artem sæpe vincit. Ethnicus. Nihil assuetudine maius. Bern. ad Eugenium Papam. Quid non mutat consuetudo? quid non usui cedat? Primo aliquid videbitur intolerabile, deinde si assuescat, non adeo graue, postea vero leue, tandem etiam delectabile. Precedere debet disciplinam comminatio, sicut excommunicatione præcedit admonitio, & aliquando utilior est comminatio quàm flagellatio, quia pueri timidi sunt: & ideo sola comminatione a suis voluntatibus coercetur. Eruditor puerorum nobilium magnam sollicitudinem & diligentiam debet habere circa eorum informationem: confusus est enim ei frigidissima disciplina se habeat. Plutarcus philosophus Traiani imperatoris instructor in quodam libello quem ei scripsit, sic ait. Modestiam tuam olim non appetere principatum noui, quam tamen semper mortum elegantiam merens induisti, quo quidē tanto iudicaris dignior, quanto a crimine ambitionis iudicaris remotior. Itaque fortunæ meæ, & tuæ congratulor virtuti, quod probemeruisti, alioquin me detrahentium linguis subiectū non dubito, cum ignauiam imperatoris Romæ non ferat, & sermo publicus delicta discipulorum in præceptores refundere solet. Sen. Neronis sui merito detrahentium linguis carpitur: adolescentium suorum temeritas in Quintilianū refunditur: & Socrates in pupillum suum fuisse clementior criminatur. Tu uero quoque quod vis geres rectissime, si non recesseris a te. Si primo te composueris ad uirtutem, recta uerba procedent: politica constitutionis maiores tibi vires sculpsi, cui si obtemperas Plutarcum habes auctorem uiuendi, alioquin præsentem paginam testem inuoco, quod in perniciē imperij non perges, auctore Plutarco.

CAP. XII.

Quomodo deridendum est illud prouerbum stultorum. Sanctum iuuenem futurum diabolum senem.

Deridendum est illud detestabile prouerbum stultorum, quo dicitur, Sanctū iuuenē futurū diabolum senem. Differunt stultorum & sapientum prouerbia. Stultorum prouerbia sunt noxia, & raro contingentia: sapientum uero prouerbia sunt utilia, & semper ualent in pluribus ueritate habentia. Contingere potest pueri, in quibus apparuerunt bonæ conuersationis initia, mali fiant uel societate praua, uel educatione remissa, uel seueritate nimia. Bonitas enim eorum est modica, & quasi tenera, & nondum firma: infirmis autē causa pusilla nocet. Aliquā uero in pueris non est uera simplicitas, uel bonitas, sed simulata uel obparentū, uel magistrī fauorem, uel flagellorum timorem, quibus cessantibus malitia quæ latebat erumpit. Iulius. Omnia

lius. Omnia facta celeriter tanquam flosculi decidunt, nec quicquam simulatum potest esse diuturnum. Nemo personam factam ferre diu potest. Sene. Cito in malitiam recidunt, quibus ueritas non subest: quæ autem ex solido nascuntur tempore, in melius proficiunt. Ex uirga recta speramus trabem rectam, licet uirgula dum tenera est, torqueri possit, & fieri torta. Non est periti medici ex signis bonis præsumere mortem infirmantis: nec sapientis est ex bono initio præsumere malum finem. Non est sapientis agricolæ zizania quam in agro uidet pullulare, frumentum sperare, nec zizaniam ex frumento. Quæ seminauit homo, hæc & metet. Non colliguntur ex spinis uuæ, nec ex tribulis ficus. Non est sapiens qui caput animalis quod aspicit, cognoscens esse asini, ex hoc præsumit caudam esse uituli, cum cauda capiti soleat respondere. Cum dispositioni respondeat habitus, fatuissimum est ex hoc quod homo facit opera uirtutum in iuuenre, præsumere quod uitiosus futurus sit in senectute. Prouerbis dicto improbabili & stulto præponendum est sapientia pro uerbum, quod dicitur, Ex studijs suis intelligitur puer, si munda & recta sint opera eius. Prou. 20. Studia illius dicuntur opera, ad quæ est uoluntarius, quibus intelligitur qualis est futurus, ut cum munda sunt & recta opera eius, præsumitur quod sit bonus. Opera puerorū faciunt munda timor Dei, & hominū pudor. Timor facit declinare a malo: pudor est fuga rei indecentis, amor facit recta. Cant. 2. Recti diligunt te.

C A P. X I I I.

In quibus disciplina correctionis corporis, cui primum intendendum est, consistit.

Verorum eruditor uolens eos in bonis moribus informare, primo debet discipline correctionis corporis intendere, quæ circa sex attenditur, quæ sunt, gestus, habitus, loquela, sumptio cibi & potus, continentia coniugalis, uel maioris perfectionis. Admonendi etiam sunt pueri ad humilitatem & patientiam, & specialiter ad patientiam disciplinæ, & ad filialem obedientiam, sociabilitatem, puerilium euacuationem, accedente uirili ætate perseverantiam, siue stabilitatem.

C A P. X I I I I.

Quid sit disciplina.

Et notandum quod disciplina duobus modis dicitur. Vno modo dicitur disciplina quæ ad alicuius correctionem adhibetur siue uerba, siue uerbera: sic sumitur Heb. 12. cum dicit, In disciplina perseuerate, tamen, si extra disciplinam estis, curus omnes pariticipes facti sunt, ergo estis adulteri, & non filij. Alio modo dicitur disciplina ordinatio conuersationis exterioris. Cyprianus. Disciplina est morum ordinata correctio, & maiorum præcedentium patrum regularum obseruatio. Hugo. de sancto victo. Disciplina est membrorum omnium motus ordinatus, & dispositio decens in omni habitu & actione. Disciplina decorem & decentiam prouidet in exteriori conuersatione. Ad cognoscendum uero an aliquid sit indecens, uel non, attendendum est ad naturam, & personam, & tempus, & locum. Ad naturam an. scilicet consentaneum sit naturæ. Aliquid indecens est naturæ rationali, quod non est indecens brutali. Attendendum est ad personam,

quæ agit, uel cum qua agit: Aliquid esset indecens personæ nobili, & coram rege, uel episcopo, quod non esset indecens coram aliquo qui non esset positus in dignitate. Aliquid etiam est indecens, quia deest congruitas temporis, uel loci. Eccl. 20. Ex ore fatui repro batur parabola, quia non dicit eam tempore suo. Aliquid indecens est tempore sacro, quod non esset indecens alio tempore: & aliquid est indecens in loco sacro, quod non est indecens alibi. Sicut Deus corpus Adæ primo formauit, post in faciem eius spiraculum uitæ inspirauit, & sicut in utero materno corpus primo formatur, post rationalis spiritus ei infunditur: sic magister puerorum primo debet intendere informationi & disciplinæ correctionis corporis. 1. Cor. 15. Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Non est negligenda homini cura corporis sui, quod datum est spiritui in adiutorium: propter quod si peccat, subueniri potest ei per penitentiam remedium, quod angelo non potest. Genes. 7. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Spiritus ubi dicitur indignatio: in eo solum susceptibilis est gratia spiritus hominis, in eo solo est ei locus uiuendi.

C A P. X V.

Commendatio disciplina.

Ad commendationem disciplinæ facit quod ab homine brutalem similitudinem expellit, corpus spiritui subdit, & ipsum Dei habitationem efficit. Brutalem similitudinem expellit, dum prauitatem quam ex corruptione habet, ad bona infima cõpescit. Hierony. Qui post carnem ambulat in ventre & libidinis proni tanquam irrationabilia iumenta reputant. In psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Puto iumenta diceret, si loqui fas esset, Ecce Adæ quasi vnus ex nobis factus est. Hæc pronitas indecens est in homine. Aliter se debet habere corpus quod regit solus spiritus brutalis: aliter etiam se debet habere corpus quod regit spiritus sanctus, quam illud quod regit spiritus malus. Disciplina spiritui corpus subdit contra hominem quem a statum innocentie reducit. Sicut corpus aliter dispositum congruit in statu gratiæ quam in statu gloriæ: sic aliter dispositum congruit in statu gratiæ quam in statu solius nature corrupte. Disciplina est corporis honestas, id est, honoris status. Habet corpus humanum magnum honorem propter spiritum cui associatum est: ex hoc enim est corpus nobilissimum, ad quod alia corpora sunt ordinata. Ex hoc etiam magnum honorem expectat, scilicet glorificationem cum spiritu, cum & maximum honorem iam recepit in Christo: associatum enim est diuinitati, & cõglorificatum spiritui Christi creato nobilissimo. Ideo ualde decens est ut in honore se custodiat, & non faciat spiritum inglorium contemnendum qui fecit eum gloriosum. Vbi disciplina deest, spiritus qui naturaliter debet esse corporis dominus, est corporis seruus. Seruitus uero ista multum est ignominiosa, aspera, sumptuosa. Ignominiosa est, cum spiritus sit creatura ualde nobilis: corpus uero comparatione spiritus creatura ualde uilis est. Hierony. Nihil uilius quam a carne uinci. Prouer. 20. Non decet seruum dominari principibus. Specialiter indecens ei est quod est nobilis genere, si seruus sit ignobiliori sui partii, & illi qui seruus debet esse. Aspera est, quia in per-

ius nihil est humili cum surgit in altum. Prouerb. 30. Per tria mouetur terra, & quartum substinere non potest. scilicet per seruum cum regnauerit. Corpus tanquam uilis seruus, si dominetur, uilia imperat, ut. Intendatur refectioni vnus saccus. scilicet corporis, quem Dominus uocat saccum, dicens psal. 29. Concidisti saccum meum: & repletionem loci immundi. scilicet ventris sumptuosam. Seruitur. n. dominæ gulæ, cui singulis diebus parantur varia fercula, & multoties pluries in die, de quibus nihil retinet, sed postquam gustauerit ex illis, in locum turpidinis & quasi perditionis transmittit. Ioel. 1. Ululate qui bibitis uinum in dulcedine: perijt enim ex ore uestro. Bern. Voluptas gutturis, quæ tanti homine extimatur, uix duorum habet latitudinem digitorum: non durat delectatio illa nisi quantum durat transitus ille per gulam. Periculosa est hæc seruitus: corpus enim tanquam seruus maliuolus noxia imperat, aliquando etiam mortem spiritus. Disciplina corpus humanum Dei habitationem facit: unde Spiritus sanctus dicitur Spiritus disciplinæ. Sap. 1. Primæ Cor. 6. Nescitis quia membra uestra templum sunt Spiritus sancti, qui habitat in uobis. Sicut Deus habitationem suam caelestem uoluit esse ornatam, secundum illud Iob. 26. Spiritus eius ornauit caelos: sic terrestrem habitationem suam uult esse ornatam. Ornatus huius habitationis est disciplina. Spiritus malus cognoscitur in domibus suis, ut cognoscebatur in Saul, quæ spiritus nequam exagitabat. 1. Reg. 5 & 16. sic spiritus cognoscitur. scilicet in suis. scilicet in uiris disciplinatus. Defectus disciplinæ nuditas est turpitudinem hominis ostendens, secundum illud Eccl. 19. Amictus corporis, & risus dentium, & incessus hominis enuntiant de illo. Disciplina corporis Dominum glorificat, sicut ornatus templi ipsius. 1. Cor. 6. Glorificate, & portate Deum in corpore uestro. Aug. Si non parcas tibi propter te, parce tibi propter Deum, qui fecit te sibi domum. Proximam edificat, Mat. 5. Luceat lux uestra coram hominibus, ut uideat opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in caelis est. Disciplina est quasi uestis grati odoris Deo & hominibus. Isaac sentiens uestimentorum fragrantiam filij sui benedixit ei, Gen. 27. Cant. 4. Odor uestimentorum tuorum sicut odor thuris. Multum displicet Deo indisciplinata conuersatio: multum doluit Iacob uidentem tunicam filij sui sanguinolentam, Gen. 37. Isa. 9. Vestimentum mistum sanguine erit in combustionem. Multum offensus est rex inueniens in nuptijs non habentem uestem congruentem, Matth. 22.

C A P. X V I.

De disciplina in gestu.

Eruditor puerorum nobilium curare debet ne gestus indisciplinatos habeat. Gestus est motus, uel dispositio corporis, qui indicat motum, uel dispositionem animi, sicut effectus causam. Bern. Ex cordis thesauro procedit quicquid foris apparet uitiorum. Vanum cor uanitatis nota ingerit corpori. Ad disciplinam in gestu monet Seneca dicens. Si continens es, & animi tui & corporis motus obserua, ne indecori sint. Ad id monet Hugo. de S. Vict. Vnumquodque membrum opus suum tam decet ac modeste impleat, ut per indisciplinam oculos sapientium non offendat. Idem. Discretio actionum in membris cõseruanda est, ut. scilicet id agat unumquodque, ad quod factum est, ut nec loquatur manus, nec os audiat, nec oculus linguæ officium assumat. Sunt enim qui neciunt auscultare nisi buccis patentibus, alij loquentes digitum extendunt, supercilia erigunt. Specialiter reprimendi

sunt pueri ne appareat eis superbia in gestu, uel colla extensione, uel brachiorum ventilatione, uel humorum gestulatione, uel tibiarum extensione, uel aliter. De superbia in gestu habetur Prou. 6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius, oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinas cogitationes pessimas, pedes ueloces ad curandum in malum, proferentem mendaciam, testem fallacem, & septimum eum qui seminat iter fratres discordias. Isa. 3. Ambulauerunt collo extenso. Reprimendi etiam sunt pueri a risu indisciplinato. Est autem risus multipliciter indisciplinatus, aliquando quia est de his de quibus non est ridendum, sicut accidit in his qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Prou. 1. Indisciplinatus est risus inuidie, de quo Poeta. Risus abest ubi quæ uisi fecere dolores. Item, risus perfidie, de quo Prou. 10. Quasi per risum stultus operatus scelus. Item, risus insanie, qualis est risus phreneticorum, de quo Aug. Malunt sapientes se habere sanos lugentes, quam phreneticos ridentes. Ecc. 7. Sicut sonitus spinarum crepantium sub olla, sic risus in ore stulti. Sen. Odibile hominem facit risus aut superbus & clarus, aut malignus & furtilus, aut alienis malis euocatus. Secundum Hugo. de S. Vict. Indisciplinatus est risus, qui est cum dentium ostensione: secundum Senecam qui est cum cachinno. Risus, inquit, sit sine cachinno. Indisciplinatus etiam est qui est cum uocis exaltatione. Eccl. 16. Fatuus in risu exaltat uocem suam: uir autem sapiens uix tacite ridebit. Item, risus indisciplinatus est si sit nimius. Rarus debet esse risus in mundo isto. Primo, quia loco in quo sumus non congruit, uallis enim lacrymarum est: hoc ostendit puer natus lacrymans. Verecundum est viro adulto si non agnoscat quod ostendit ei puer nascens. Super illud Ephes. 5. Redimete tempus, quoniam dies mali sunt, dicit Aug. Puer qui nascitur a ploratu incipit, nec ridere potest: statim natus plorat propheta suæ calamitatis, non dum loquitur, & iam propheta. Non congruit etiam temporibus. Eccl. 3. Tempus flendi, & tempus ridendi: tempus flendi est in presenti. Nunc enim magnam materiam flendi habemus, & lacrymæ sunt in ualore suo. Mala presentis uitæ per se sunt materia flentis: bona uero temporalia per consequens, quia peccatorum sunt occasio. Eccl. 11. Si diues fueris, non eris immunis a delicto. Electi in paradiso non habent materiam flendi: lacrymæ uero reproborum in inferno nullius sunt valoris. Item, maledictus est risus a Domino. Luc. 6. Væ uobis qui ridetis. Vix gustaret aliquis cibum maledictum ab aliquo sancto: quantum ergo cauendus est & timendus risus, cui maledictionem fecit ipse Deus?

C A P. X V I I.

De disciplina in habitu.

Ad disciplinam in habitu pertinet ut in uestibus quærat necessitas, nec ametur eis nimia pretiositas, uel extraneitas. Vestium superfluitas non habeatur, carum suauitas contemnatur, gloriatio in eis caueatur, & intelligatur ornatum corporale magis esse erubescibile quam honorabile. Ornatum corporali præponatur spiritualis, & caueatur macula, & specialiter macula sanguinis. In uestibus quærenda est necessitas. Vnde Aug. Tibi uestis pura circumdetur non ad pulchritudinem, sed propter necessarium tegumentum, ne dum exquisitis uestibus, altera turpitudinem assumas. scilicet spiritualem. 1. Tim. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Bern. loquens de illo uerbo Act. 4. Diuidebatur singulis prout cuique opus erat. Hoc est, inquit, quantum ad indumenta, quibus & nuditatem tege-

LIBER

ret, & frigus repelleret. Non est amada nimia pretio-
 sitas in vestibus: vnde super illud Luc. 16. Iadueba-
 tur purpura & bysso, dicitur. Si cultus pretiosarum
 vestium culpa non esset, sermo Dei non tam vigilan-
 ter exprimeret, q̄ diues purpura & bysso idur^o apud
 inferos torqueretur. Greg. Nemo pretiosa indumen-
 ta nisi ad inanem gloriam querit. s. vt honorabilior
 ceteris videatur. Nemo vult ibi pretiosis vestibus in-
 dui, ubi a nemine potest videri. Cu Deus spiritu pre-
 tiosum vili carne induerit, non est verisimile q̄ car-
 ne vile pretiosis indui voluerit. Ad idē facit quod rex
 gloria conuerfaturus cu hominibus sacco nostrae car-
 nis mortalis se induit, de quo in plalm. 29. ait. Conci-
 disti sacco meum. Sapiens mercator trofellum
 etiam pretiosum vilibus induit: vnde patet quod
 insipienter agit qui corpori suo vili vestes pretiosas
 querit. Non est quarenda extraneitas, vel dissimilitu-
 do in vestibus. Soph. 1. Visitabo super omnes qui in-
 duti sunt veste peregrina. Cauendum est a multitudine
 ne vestium superflua. Ber. Clamant nudi, clamant fam-
 elici, & conqueruntur nobis fame & frigore mise-
 rabiliter laborantibus. Quid cōserunt tot mutatoria,
 vel extensa in peticis, vel plicata in mantis? Iaco. 5.
 Agite nunc diuites, plorate vlulantes &c. Vestimen-
 ta vestra a tineis comesta sunt. Debēt viri vestiu suauitatem
 contemnere: potius congruit vestis suauitas
 mulieribus q̄ viris. Exo. 22. Nō iduetur vir veste femi-
 nea. Cauenda est in vestibus gloriatio. Eccl. 9. In vesti-
 tu ne gloriaris vniquam. Ornatus vestium erubesci-
 bilis est, cum sit sequela peccati. Ber. Qui gloriatur de
 veste, similis est furi qui gloriatur de cauterio: quia
 propter peccatum Adā introductus est vsus vesti-
 tum. Verecundum etiam est nobili creaturæ, scilicet
 homini, a vilibus creaturis suam pulchritudine
 mendicare. s. a pannis, & similibus. Præponendus
 est ornatus spiritualis corporali. Aug. Non affectetis
 vestibus placere, sed moribus. Potius intendendū est
 ornati dñæ. s. aīæ, q̄ ancillæ. s. carnis. Ber. Magna abu-
 sio & nimis magna domina ancillati, & ancilla domi-
 nari. Pulchritudo corporis contemptibilis est respec-
 tu pulchritudinis aīæ, q̄ est Dei imago. Macula, vel
 immunditia laudabiliter caueri potest. Sen. Non splē-
 deat toga, nec fordeat. Hiero. Ornatus & sordes pari-
 modo sunt fugienda. Idem, Nec affectatæ sordes, nec
 exquisitæ delitæ laudem pariunt. Valde cauendū est,
 ne vestis sanguinolenta sit sanguine peccati, quia est
 male acquisita. Hiero. 2. In alis tuis iuctus est sanguis
 animarū. Hæ alæ intelligi possunt extremitates pal-
 liorū, quas habent uxores usurariorum & raptorum
 de lacrymis pauperū. His alis volatur in infernum,
 nō in cælum: in hīs alis sanguis duplex inuenitur. s.
 sanguis pauperū. i. spolia eorū quæ iudicio sacræ scri-
 pturæ vita pauperum erant. Eccl. 33. Panis egentium
 uita pauperum est: qui defraudat eum, homo sangui-
 nis est. Alius sanguis est psonæ quæ illud defert, sciēs
 illud esse emprum de re iniuste acquisita: mors enim
 & damnatio eius vt frequenter later ibi.

CAP. XVIII.

Quod multum necessaria est disciplina in locutione.

Sequitur de disciplina in locutione, & notandū q̄
 maxime est necessaria oris disciplina. In custodia
 oris pro magna parte est custodia cordis. Prouer. 13.
 Qui custodit os suum, custodit animam suam. Os est
 quasi porta in homine, & sicut custodia castri est cus-
 todia portæ. Valer custodia oculorum ad custodiam
 cordis, quia frequēter per oculos mors intrat ad ani-
 mam: sic intrat ad animam matris nostræ Eug. Gen.

3. Videns. n. q̄ bonū esset lignum ad uescendū, & pul-
 chrū oculis aspectuq; delectabile, tulit de fructu ei^o,
 & comedit. Simile accidit i David, cui aspect^o mulie-
 ris occasio fuit adulterij & homicidij 2. Reg. 11. Cu-
 stodia et auriū ualet ad custodiā aīæ. Frequenter. n. per
 aures mors intrat ad aīam. Hiero. 9. Aures portæ sunt
 multū timēdæ, & diligenter custodiēdæ, cū sint semp
 aperta, unde sepiēdæ sunt, fm illud Eccl. 28. Sepi au-
 res tuas spinis, & noli audite linguam detrahētē. Au-
 res sepiuntur cū ostensione tritis faciei detractor re-
 pellit. Prou. 25. Ventus aquilo dissipat pluuias, & fa-
 cies tritis linguā detrahētē. Hiero. Nemo inuito au-
 ditori libēter narrat. Præcipue ad custodiā cordis ua-
 let custodia oris, quia nō solū nocēt aīę q̄ p os intrat,
 uerū etq̄ de ore exeunt, fm illud Mat. 15. Quæ de ore
 pcedūt, de corde exeūt, & ea coinquant hoīem. Ha-
 bet os duo officia. s. officii sumēdi cibū & potū toti
 corpori & officii loquēdi: utrobq; uero pōt accide-
 re periculū. Quātū ad primū, maius periculū ē, si oris
 custodia negligat, q̄ oculorū, quia per oculos intrant
 rerum similitudines, per os uero intrant ipse res mā-
 suræ corpori unīendæ, quæ hoīem multū immutant,
 unde qui custodit os suū quātū ad sumptionē cibi &
 pot^o, custodit aīam suā: quia custodit uitā & naturā,
 & gratiæ. Vitā naturā, quia hoc multū ualet ad sani-
 tatē. Eccl. 37. Qui abstīnēs est, adiiciet uitā. In Ecc. 37.
 In multis escis nō deerit infirmitas, ualet etiā hoc ad
 custodiendā uitā gratiæ: sobrietatē. n. comitat cōtinē-
 tia, vñ sup Mat. 4. dicit gl Diabolus uictus de gula nō
 tētat de libidine. Si tentet aliquis de ira, uel luxuria,
 uel loquacitate post excessum in cibo & potu, facile
 acquiescit: non est sic, si sobrietatē seruauerit. Custodi-
 edū est os a cibis & potibus quasi a proditoribus:
 quāto cū maiori gaudio recipiunt, plus nocēt. Prou.
 23. dē de uino. Ingredis blāde, & in fine mordebit ut
 coluber. Sen. Voluptates iter res uilissimas præcipue
 extirpa, quæ more latronū in hoc nos amplectuntur
 ut iugulent. Custodia uero oris quantū ad locutionē
 specialiter ualet ad custodiā aīæ, & pro illa us̄ speciali-
 ter Salomon dixisse illud. Qui custodit os suū &c, un-
 de subdit. Qui at incōsideratus est ad loquēdū, sentiet
 mala. Loquētē incōsiderate sequunt hæc mala. Primo,
 cōsciētiæ remorsio. Qui multis uis uerbis, aīam suā
 lēdit, Eccl. 20. Secūdo, gratiæ euacuatio. Ecc. 20. sapiēs
 in uerbis amabilē se facit, gratiæ at fatuorū effunden-
 tur. Tertio, cōfussio. Prou. 10. Os stulti cōfussioi proxi-
 mū est. Ibid. 13. Impius cōfundit & cōfundetur, i futu-
 ro uero dānatio, Ibid. 18. Mors & uita i manib^o ligūç.

CAP. XIX.

Quod magna diligentia adhibēda est circa custodiā linguæ.

QVadruplici rōne magna diligentia adhibēda ē cir-
 ca custodiā linguæ. Primo, quia eius custodia est
 ualde difficilis: secūdo, quia est ualde utilis: tertio,
 quia ualde indecens est circa eius custodiā negligē-
 tia: quarto, quia hæc negligētia est ualde periculo-
 sa. Difficultatē custodiēdi linguā primo ostēdit nobis
 natura, quæ linguā inclusit, sicut solent includi crude-
 lia animalia & indomita ne noceant. Secūdo scriptu-
 ra. psal. 140. Pone Dñe custodiā ori meo, & ostiū &c.
 Propter difficultatē custodiēdi linguā, rogat David
 Dñm de ei^o custodia. Prou. 16. Dñi est gubernare lin-
 guā: nō sufficit ad hoc uirt^o, uel discretio humana. Ec-
 cl. 21. Quis dabit ori meo custodiā? Ibidē. 28. Ori tuo
 facit ostia, ut possit custodiri lingua. Iaco. 3. Oīs natu-
 ra bestiarum & uolucrum, & serpentum, & cetorum
 domātur, & domita sunt a natura humana, linguam
 autem nullus hominum domare potest: & subditur.
 Est enim

est enim inquietum malum. Vtilis est ualde custodia
 linguæ: si enim lingua modo debito regatur, de fru-
 ctu eius potest homo ditari. Prou. 12. De fructu oris
 sui unusquisque replebitur bonis. Pretiosi fructus
 linguæ quam Spiritus sanctus regit, qui in specie lin-
 guæ apparere uoluit, sunt modestia in loquēdo, ora-
 tio, Dei laudatio, gratiarum actio, peccatorum con-
 fessio, proximi eruditio & cōsolatio. Linguæ utilitatē
 ostendit Salomon. Prou. 10. dicens. Vena uitæ os iusti.
 Sermo est instrumentum sapientiæ, circa quod inten-
 dunt tres magnæ scientiæ. s. grāmatica, logica, rhero-
 rica, & circa idem pro magna parte intendit diuina
 scientia. Magnum reputatur scire ea quæ tres dictæ
 scientiæ circa sermonē attendūt: sed ualde magnū est
 seruare ea quæ in sermone sciētia diuina requirit. Iac.
 3. Qui in lingua nō offendit, hic pfectus est vir. Prou.
 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est, non
 solū prudens, uel prudentior. In sermone perpēditur,
 an aliquis sit sapiens. Eccl. 4. In lingua sapiētia digno-
 scitur. Ibidem. 27. Ante sermonē nō collaudes virū:
 hoc. n. tentatio est hominū Hiero. In pōdere uerborū
 probatio existit humanæ uitæ. Valde indecēs est cum
 linguæ custodia negligitur, & lingua iniquationi
 exponitur. Lingua. n. est membri nobile, rationis or-
 ganum speciale, in quo mēbro homo specialiter hono-
 rat^o est a Deo, qd specialiter deputatū est diuino of-
 ficio electū specialiter a Spiritu sancto, quo fit instru-
 mētū gratiæ & sapientiæ. s. sermo. Valde seruandū est
 ab iniquatione os humanū & quantum ad labia, &
 quantum ad linguam. Indecens ualde est ibi immu-
 ditia propter eius nobilitatē. Qui ori suo ab iniqua-
 tione non parciat, ab homine quasi degenerauit, & in
 porcū trāsijt. Porcus nō plus parciat ab iniquatione
 ori q̄ pedī: ubi. n. ponit pedē ponit & os. Lingua quā-
 tum ad vsū loquēdi rationis organū est, nec inue-
 nitur quantum ad vsū istum naturaliter nisi in ha-
 bēte rationem, ideo a ratione regi debet, & ad eius
 imperiū in actū sūm exire. Cū ad iumentū nō perti-
 neat loquela, iuste posset Deus illi loquelam auferre,
 qui ut iumentum factus est, & ratione linguā suā non
 regit. Cum in membro isto homo præ omnibus crea-
 turis a Deo sit honoratus, ualde ingratus est si eo Deū
 inhonorat. Creatura irrationalis ut aues linguā sua
 Deū laudādo honorat, vnde multū potest offendi De-
 uidēs se sola lingua humana inhonorari, a qua maxi-
 me debuit honorari. Lingua deputata est diuino offi-
 cio: ea. n. homo Deū & orat, & laudat, quia illa Deus
 oratur. Multū cauēdū est ne Deus ea offēdat, quia cū
 is qui displicet ad intercedēdū mittitur, irati animus
 ad deteriora prouocatur. Itē, quia Deus ea laudatur, a
 peccato seruāda est, quia nō est speciosa laus i ore pec-
 catoris. Ecc. 15. Cū electa sit a Spiritu sancto, non de-
 bet seruire spiritui maligno. Sermo instrumētū est sa-
 piētiæ. Sapientia est in corde quasi in quiete, in ser-
 mone. n. est quasi in vehiculo: per sermonē. n. quasi
 trāsferretur ab vno in alterū, et gratiæ est quasi vehicu-
 lum, quia sermo datur audiētī gratia. Ephē. 4. Om-
 nis sermo malus de ore uestro nō pcedat, sed si quis
 est ad edificatiōē fidei, vt qui det gratiā audiētibus:
 vnde uerba Christi dicuntur uerba gratiæ. Luc. 2. Mi-
 rabantur omnes in uerbis gratiæ quæ procedebāt de
 ore eius. Negligētia circa custodiā linguæ est ualde pe-
 riculosa, multū. n. nocet si nō seruetur, vnde Iac. 3. di-
 citur de ipsa, q̄ est inquietū malū, plena ueneno mor-
 tifero: & ibidem dicitur. Lingua nostra ignis est, vni-
 uersitas iniquitatis. glo. vniuersitas, quia per eam fe-
 re cuncta facinora aut continentur, vt latrocinia, su-
 perbia, &c.

pra: aut patrant, vt iuria, falsa testimonia: aut defen-
 duntur, vt cū quilibet ipsius scelus excusat quod com-
 misit. Nocet lingua ei qui loquitur euacuando mētē
 eius bonis. Ber. Leuis res sermo, sed grauitē vulne-
 rat, aptissimum euacuandis cordibus instrumētum,
 Eccl. 28. Multi ceciderūt in ore gladij, sed nō sic quasi
 qui interierūt per linguā suam. In eodem. Flagelli pla-
 ga liuorem facit: plaga autem linguæ coinminuet of-
 fa. Nocet lingua audienti. Ber. Vnus est qui loquitur,
 & tantum vnum uerbum profert, & tamen vnū uer-
 bum vno momento multitudinis audientium dum
 aures infigit, animas interficit. Nocet his de quibus
 loquitur etiam ualde remptis: lingua eius qui est in
 Galia, nocet ei qui est ultra mare, uel in Hispania dū
 eum infamat: immo lingua eius qui est in terra, nocet
 ei qui est in cælo, dum eū blaphemat. psal. 72. Po-
 fuerunt in cælum os tuum &c. Et notandum q̄ cū ho-
 mo constet ex corpore & spiritu, sermo qui est eius
 instrumentum, habet aliquid quasi corporale. s. uo-
 cē, & aliquid quasi spirituale. s. significatiōē, rationē,
 cuius attingit nō solum creaturam, sed etiam creatur-
 rē, qui sermone oratur, laudatur, uel blaphematur.
 Item, attingit spiritum creatum: sermone. n. uoluntas
 unius spiritus alteri manifestatur. Item, attingit nō so-
 lum presentia, sed etiam præterita & futura, & nō so-
 lum propinqua, sed etiam remota: ideo multum pot-
 rest nocere. Vna mala lingua. s. unius mali consiliarij,
 destruit patriam unā. Eccl. 28. dicitur. Lingua terria-
 ciuitates muratas diuitum destruxit.

CAP. XX.

Quæ pertinent ad disciplinam in locutione.

AD disciplinam in locutione pertinet attendere
 A quis loquatur, & cui, & de quo. Item, quid dica-
 dum est, & ubi, & quādo, & quomodo. Vobis loqui
 attendere debet personam loquentis. Aliquis. n. ser-
 mo decet senē, qui nō decet iuuenē: & aliquis sermo
 decet sapientē, qui nō decet simplicē: & iustu qui nō
 decet peccatorē. Prou. 18. Non decet stultum uerba
 cōposita. Eccl. 20. Non est speciosa i ore stulti parabola.
 Stultū intellige nō solū illū cui deest sciētia, sed il-
 lum cui deest bona uita. Attendere debet uolēs loqui
 ad personam cui locuturus est, an. s. sit locuturus sa-
 pienti vel insipienti, beneuolo vel derisorio, extanepo-
 vel familiari. Prou. 28. In auribus insipientium ne lo-
 quaris, quia despicient doctrinā tuā. Eccl. 22. Cū stulto
 nō multū loquaris. Prou. 20. Noli arguere derisorem.
 Mat. 7. Margaritas noli spargere ante porcos. Sap. Qui
 dā ea quæ solis amicis cōmittēda essent, his quos ha-
 buerit obuiā narrat. Eccl. 19. Sagitta infixā femori ca-
 nis, sic uerbu i ore stulti. In eodē. A facie uerbi partu-
 rit fatu^o: parturiēs nō quiescit donec partū emiserit,
 nec fatu^o donec uerbu prulerit. Attēdere et debet de
 quo loquatur, de Deo, uel de alijs. Cū reuerentia & re-
 more de Deo debet loqui. Seneca. Vitiosum est de re-
 ferua delicatū i serre sermonē. Attēdere et debet quid
 dicēdū sit. Ephes. 4. Omnis sermo mal^o de ore uestro
 nō procedat, sed si quis bon^o est, ad edificatiōē fidei
 vt det gratiā audiētib^o. Attēdere et debet ubi dicēdū
 sit: aliquid i loco sacro nō ē dicēdū, qd alibi dici possit.
 Aug. In oratorio nemo aliquid aliud agat nisi qd
 qd factū est. Attēdere etiā debet quādo sit dicēdum.
 Eccl. 3. Tēpus tacēdi, & tēpus loquēdi. Eccl. 26. Ho-
 mo sapiens tacebit vsque ad tēpus. Ibidem. 28. Ex
 ore fatui reprobabitur parabola, quia nō dicit ea in
 tēpore suo. Attēdere etiā debet quomodo sit dicēdū
 Opus. S. Tho. Aqu. II. 2. dum

dū illocutione reprehēsi bilis ē nīmī clamor. Isa. 42. Non clamabit. Seneca. Vox sit sine clamore. Et notandum q̄ ad condemnationem sermonis facit q̄ sermo sit purus, opportunus, dulcis, & vtilis. De primo, dicitur Prou. 15. Sermo purus pulcherrimus est. Purus debet esse a falsitate, & a noxietate proximi, & cōtumelia Dei. De secundo, legitur Prou. 15. Sermo opportunus optimus est. De tertio, Eccl. 6. Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Prou. 16. Qui sapiens est corde, appellabitur prudens: qui dulcis est eloquio, maiora reperiet. Magis. n. proficiūt q̄ habent dulcedinē linguā, q̄ qui habēt sapiētīā magnā. De quarto, dicit Sen. Sermones vtilēs magis q̄ facetos & affabiles ama, rectos potius q̄ obsecundantes. Idē. Non erit tibi scurrilis, sed grata vrbānitas, vrbānitas tua sine dente sit.

CAP. XXI.

De quibusdam quæ multum valent ad linguæ custodiam.

Item notandum est q̄ quatuor sunt quæ multum valere possunt ad linguæ custodiam. Primum est, quod ante portam oris bartæ ponantur: secundum est, q̄ hæc porta raro aperiatur: tertium, vt aperta cito claudatur: quartum, vt in ea clavis habeatur. Quasi barre ante portam oris, sunt proposita declinandi illas personas, cum quibus per linguam peccare solemus: vel loca illa, in quibus habemus occasionem peccandi per linguam, vel propositum tacēdi illis horis in quibus lingua facile labitur, vt post sumptionem cibi & potus. Prou. 18. Frater qui adiuuat a fratre quasi ciuitas firma, & iudicia quasi vectes vrbium propositas ex iudicio rōnis facta sunt quasi vectes, vel quasi barre. Raro aperienda est porta oris, & cito claudenda. Sap. Ad summam perfectionem volo te esse breuiloquum, tardiloquum, & submissa voce loquentem. Isa. 60. Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Sen. Tardiloquum te esse iubeo, & prope erit tibi Deus. Idem. Aurem verbis frequentius q̄ linguam accomoda. Sic multiloquium frequenter habet peccatum, sicut illud Prou. 10. In multiloquio nō deerit peccatum: sic breuiloquium valet ad vitandū peccatum. Eccl. 19. Qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. Clavis valet ad linguæ custodiā, quæ est firmum propositum non loquendi sine deliberatione. Hieron. Prius veniet sermo ad linguam q̄ ad linguam. Eccl. 5. Ne temere quid loquaris. Ibidem 4. Noli esse citus in lingua. Ibidem 21. Verba prudentium statera ponderabuntur. Sapiens habet os in corde. i. cordis. s. potestate & dispositione: stultus vero habet cor in ore. In eodem. In ore fatuorum cor eorum, & in corde sapientum os illorum. Qui non habet discretionē loquendi, habeat discretionem tacendi. Sen. Taciturnitas homini stulto pro sapientia est. Prou. 18. Stultus si tacuerit, sapiens reputabitur. Raro tamen gratia tacendi in stulto reperitur. Sap. Nemo stultus tacere potest. Specialiter etiam loquacitas in mensa caueda est. Hugo de sancto Viō. Lingua quæ omni tempore prona ad peccatum labitur, periculosius cū per crapulam inflammata fuerit, ad loquendum relaxatur. Propterea. n. diues qui inter epulas loquacitati seruit, post in inferno positus vehementius in lingua ardebat.

CAP. XXII.

Quæ attendat disciplina circa sumptionem cibi & potus.

Circa sumptionem cibi & potus notandum q̄ disciplina in mensa multum est commendabilis. In membro enim illo seruat mundicia, in quo immundicia

maxime est indecens. s. in ore: & in loco illo immunditiam cauet, in quo ipsa hominibus multum displicet. s. ad mensam. Per eam Dei offensam cauemus, q̄n eam multū cauere debemus. s. q̄n bonis eius vtimur. Magna peruersitas est Deum offendere, cum in mensa eius sumus. Cauent latrones aliquot diebus ne eis noceant cum quibus comedunt. Per eam fit vt cum pascitur homo pascatur & Deus: puritatem enim seruat qua Deus delectatur. Cant. 1. Qui pascitur inter lilia. Disciplina mensæ attendit cibi & potus qui sumendus est, quātitatē, qualitātē, tēpus sumendi, & modū.

CAP. XXIII.

De quantitate eorum quæ sumuntur.

Circa quantitatem eorum quæ sumuntur, cauendum est ne nimis sumatur, & ne ferculorum multitudo ametur, paretur, vel queratur, & ne frequenter homo reficiatur. Multū noxia est animæ & corpori sumptio nimij cibi & potus. Eccl. 37. Propter crapulam multi obierunt. Luc. 21. Attendite ne grauentur corda vestra crapula & ebrietate. Crapula est cruda epula. cruditas ista frequenter accidit in his qui nimis sumunt. Seneca. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatem. Multum vtilis est moderata sumptio & animæ & corpori. Chryl. Nihil sic salutem, nihil sic sensum accumen operatur, nihil sic agritudinem fugat sicut moderata refectio. Multitudo ferculorum frequenter est occasio q̄ nimis sumatur de cibo, unde nociua est & animæ, & corpori. Sen. Fastidietis stomachi est mūrta degustare, quæ vbi uaria sunt, inquinant nō alunt. Eccl. 37. In multis escis erit infirmitas. Sen. de antiquis loquens. Simplex erat, & ex causa simplici valetudo, multos morbos multa fercula fecerunt. Circa frētū quētā refectiois notandum q̄ homini qui habet intendere studio sapiētīæ, vel orationi, vel alij operi spiritali, expediret, si aliud necessitas nō requireret, q̄ semel in die reficeretur, & tūc ita tēperatē, q̄ illa refectio nō impediretur a spiritali opere. Sen. Vir magnus & prudēs animū deducit a corpore, & multum cū meliori ac diuina parte versatur, cū hac querula & fragili, quantum necesse est. Pythagoras. Dōcto homini viuere est cogitare.

CAP. XXIII.

De qualitate eorum quæ sumuntur.

Circa qualitatem cauedū est ne ametur, vel queratur. Pretiosa, vel delicata, vel curiose parata. Ad primum debet mouere pietas, quā hō debet habere ad patres Dei filios & fratres, inter quos multi sunt qui etiā panē nō possunt habere. Qualis est fraternitas q̄ alij nō habeat necessaria, alij habeat supflua? Magna peruersitas q̄ seruis pretiosa querat, cū dominū suū in pauperibus egere sciat. Nō videtur vere mēbrū esse illius corporis, cuius Christus est caput, qui indiget mēbrorum eius non compatitur. 1. Cor. 12. Si quidem compatitur vnum membrum, compatuntur omnia membra. Eccl. 22. Fidē posside cum amico tuo in paupertate illius, vt in bonis eius lætēris. Ber. Noli putare gratuitū quod impēdis proximo, velis nolis, debitor es. Secūdo, periculū qd est i acquirēdo: frequenter. n. sumptus quibus pretiosa habentur, acquiruntur vel cū periculo eius quereis vitur, vel illius a quod dat. Noliit David bibere aquā, quā sibi attulerat tres fortes, sed libauit eam Dño dicens, Propitiū sit mihi Dñs, ne faciam hanc rem, nō sanguinē hominū istorū qui profecti sunt, & animarum periculū bibam. 2. Reg. 23. Melius est sine periculo tātum panē & aquā sumere

QUINTVS.

sumere, quā cū periculo pretiosa habere. 2. Macha. 5. Judas secesserat in desertum locum, ibique inter feras cum suis vitam in montibus agebat, & scēni cibo vescētes demorabant, ne participes fierent coinquinationis. Tertio, conditio corporis. Cum enim corpus vas sit vbi corrumpitur quod infunditur, fatū videtur esse ibi pretiosa ponere. 1. Cor. 1. Vlulate qui bibitis vinum i dulcedine: perijt enim ex ore vestro, non sic est in alijs sensibus. Non enim corrumpitur res pulchra cum semel visa fuerit, nec res odorifera cum semel odorem eius aliquis perceperit. Non videtur quod Deus voluerit hominem querere pretiosos cibos, qui eandem escam assignauit ei cum iumentis. Gen. 1. Ecce dedi vobis herbam afferentem semen su per terram, & vnuerla ligna quæ habent in semetipsis sementem sui generis, vt sint vobis in escam, & cū cētis animātibus terræ. Quod cibi pretiosi querūtur, frequenter accidit vel ex delectationis amore, vel ex ambitione: & ex utrobique est magna fatuitas. Fatū enim est sumptus magnos facere pro breui delectatione, quæ tantum durat quantum transitus cibi per gattur solum durat. Item, valde fatuum est & peruersum pascere oculos mundi de hoc quod subtrahitur in pauperibus famelico ori Dei. Seneca. Hanc sanam & salubrem formam uitæ tene, ut corpori tantum in dulgeas, quantum bonæ valetudini fatis est. Durius etiam tractandum est ne animus male pereat, cibus famem sedet, potio sitim extinguat, uestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corpori: hanc utrum sepes erexerit, an uariis lapis gentis alienæ nihil interest. Scitote homines tam culmo bene quam auro tegi, contemnite omnia quæ superua cuius labor uelut ornamentum ac decus ponit, cogitate præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil est magnum. Multis de causis fatuum est corpori suo delicias procurare. Primo, quia qui delicatis utitur, infirmitati corporis sui medium adhibet unde infirmitas aggrauatur. Secūdo Augustinum, sumēda sunt alimenta sicut medicamenta. Sed sicut dicit Greg. ipsum medicamentum in uulnus uertitur, quia exquisito remedio paulo diutius inhaerentes, ex eo grauius defecimus quod prouide ad refectioem paramus. Secūdo, quia cum aliquis delicatis utitur, hosti eius consuetudo mala super eum acquiritur, quæ uix excutitur. Sen. Voluptatibus se immergūt quibus in consuetudinem adductis carere nō possunt, & ob hoc miserrimi sunt quod eo peruenerunt quod illis quæ sunt superuacua, facta sunt necessaria. Consuetudo mala pertinens ad vitium gulæ uix deponitur. Coruus non legitur reuersus ad arcam. Gen. 8. Actus unde grauatur hoc vitium & augetur, multum frequētatur: ideo hoc vitium uix dediscitur, glutinum est ualde forte, & quasi indissolubile. Luc. 14. Vxorem duxi, & ideo non possum venire: ad matrimonium partiū indissolubilitas. Vxor ista est voluptas carnis: in hoc matrimonio in quo diabolus coniūgit, solus Deus separat. Tertio, quia qui delicata corpori suo parat, adiutoria suo hosti procurat. In libro de vita. solitaria, de condimētis. Sufficit vt comestibiles fiāt cibi nostri, non etiā concupiscibiles, vel delectabiles. Sufficit enim concupiscētia mala sua, quæ cū uix, aut nullo modo petransire possit ad finem explendo necessitatis nisi per uiam quātēcūque delectationis, si ceperit accipere irritamēta ab eis qui perpetuū susceperunt bellū aduersus eius oblectamēta, sunt duo circa vñ, & periclitatur conscientia. Quarto, quia vsum

deliciarum frequenter excessus comitatur: unde infirmitas corporis, & saepe mors sequitur. Sen. Potest nostra prouidentia huic corpusculo morā prorogare longiorē, si uoluptates, quibus maior pars corporum perit, poterimus regere & coercere. Idem. Ipsæ uoluptates in tormenta uertuntur. Idem. Quis hostis in quēquā tā cōtumeliosus fuit, sicut in quosdā uoluptates suæ sunt? Sufficit alicui si hostē suū excecet, sed uoluptates non solū excecāt uoluptuosos, sed etiā impotens reddunt, & contractos, & læsos, & alijs infirmitatibus affligunt eos, & tadē interficiunt. Cryso. Hijs qui luxurijs & delitijs uitā ducūt, resoluta corpora & omni cera molliora circumferunt, atque infirmitatibus repleta, quibus ad cumulū malorū podagra tremor, & imatura senectus accedit &c. Semper uitā in medicis & medicamentis, sensus aut tardus, graues & obtusi, & quodāmodo sepulti. Sen. Victus tibi sit ex re facili, nec ad uoluptatē, sed ad cibum accede, palatum tuum fames excitet non sapores, cum os non solum sibi cibū sumat, sed toti corpori: nec quod sumit sibi retineat, sed ad mēbra trāsmittat. Non est habendus respectus in sumptione cibi ad os tantum, sed ad corpus. Aliquādo. n. quod nimis est corpori, parū est gulæ, & quæ gulæ sunt delectabilia, corpori sunt noxia: unde si ille qui habet multitudinem ciborū delicatiorum tantum inde uult sumere, q̄ gula sit satiata, potest inde incurrere infirmitatē, uel etiā mortem. Similiter potest accidere in illo qui in cibis non attendit nisi quod gulę sint delectabiles: quod. n. gulæ delectabile est, potest esse corpori mortiferum. Nō congruūt delitię temporari in quo sumus. Ber. Vniuersum tempus penitentis uigilia quædam est solemnitas magna & æterni sabbathi quod præstolamur. Delitię solemnitati congruunt non uigilię. Non congruunt etiam delitię loco in quo sumus: locus. n. ex ilij uallis miseriarum non locus deliciarum. Non eiecit hominem Deus de loco deliciarum vt sibi delicias procuraret. Item, non congruunt delitię statui corruptionis, in quo nunc est humana natura. Quę facile corrumpuntur, melius seruantur in aqua salia q̄ in aqua dulci. Homo etiam in statu naturæ bene institutæ positus delitijs corruptionē incurrit, quæ tribulatio quasi aqua salia etiam in statu naturæ destitute custodit: non congruunt etiam delitię serui conditioni corporis. Seruo maluiolo tortura & compedes congruunt non delitię. Prouer. 19. Qui delicate a puertitia nutrit seruū suū, postea sentiet eū contumacem. Item, non congruunt delitię stultitię corporis, ad cuius correptionem uirga necessaria est. Prouer. 10. Virga in dorso eius qui indiget corde. Ibidem. 19. Nō decent stultum delitię. Per stultum cibo satiatum mouetur terra. Prou. 30. Stultus cibo satiatus est homo carnalibus delitijs repletus. Non congruūt etiā delitię statui christiano. Ber. Christus qui non fallitur, eligit quod carni molestius est, id ergo melius, id uilius, id magis eligēdū. exēplo ergo ipsius Christi non carni delectabilia, sed molesta debet christianus eligere. Gal. 5. Qui Christi sunt, carnē suā crucifixerūt cū uitijs & concupiscētis. Mat. 11. Qui nō accipit crucē & sequitur me, nō est me dignus. Christianus debet potius eligere habere cū populo Dei carnis afflictionē, q̄ inordinatā cū seruis diaboli cōsolationē, sicut de Moyse legit. Heb. 11. magis eligēs affligi cū populo Dei, q̄ tēporalis peccati habere iucūditatē. Specialiter cauedū est ne pueri delicate nutriantur. Quintilianus. Vtina liberorum nostrorum mores. non ipsi perderemur? Opuf. S. Tho. Aq. II. 3. infan

infantiam. n. statim delitijs soluius. Nam illa, quam indulgentiam vocamus, educatio mollis neruus oēs frangit mentis. Sen. Educatio & disciplina mores facit, & id sapit quisque quod didicit. Non congruunt etiam delitijs homini qui studet sapientijs. Iob. 28. Nō inuenitur in terra sua uerū uiuentium. Hieron. Pulchre dicitur apud Græcos. Pinguis uenter non gignit sensum tenuem. Sen. Copia ciborum subtilitas impeditur: abstinentia a delitijs ualet ad intelligentiā. Pueri qui cibos regios contempserunt cibis grossis contenti, intelligentiores ceteris inuenti sunt. Dan. 1. De curiositate præparandi notandum, quod qui studiosè & laute cibos præparari facit, gladium hostis sui accuit. Ber. loquens de hac curiositate. Tanta, inquit, accurate & arte cocorum cūcta apparantur, ut quatuor, vel quinque ferculis deuoratis, prima nō impediant nouissima, nec satietas minuat appetitum. Ven-ter quidem dum nescit operari, sed uarietas tollit fastidiū. Quia enim puras, ut ea natura creauit, epulas fastidimus, dum alia alijs multisarue permiscuntur, & spretis naturalibus, quos Deus indidit rebus, quibusdam adulterinis gula prouocatur saporibus, transitur nimirum meta necessitatis, sed necdum delectatio superatur.

C A P. XXV.

De tempore, & modo sumendi cibum.

Attendendum est ne tempus comedendi præueniatur. Qui enim præuenit, non expectat donec falsa parata sit. f. fames, unde cibum insipidum comedit. Sen. Solus panis bonus tibi fiet, cum tenerum & simillanem fames reddet: ideo non est ante edendum illam imponat. expectabo ergo, nec ante edam aut bonum panem habere potero, aut malum fastidire desidero. Ber. Prudenter sobrius; cōuersanti satis est ad omne condimentum sal cum fame. Sap. Desiderijs omnia condiunt. Ad modum sumendi cibū pertinet munditia & temperantia. Secundum sæculum ualde uerecundum est si homo adultus nesciat se pascere, quin se maculet corporaliter & secundum Deum ualde uerecundum est si homo nesciat se pascere, quin animam suam maculet. Vtraque ergo immunditia cauenda est in mensa & corporalis, & spiritalis. Temperantia etiam ibi seruanda est, ut non comedatur cū festinatione nimia, & appetitus cibi, vel potus refrænetur, & effusio super escam vitetur. Eccl. 38. Noli esse audis in omni epulatione, nec te effundas super omnem escā. Aug. Fieri potest ut sine omni uitio cupiditatis, vel uoracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur, insipiens autem fœdissimæ gulæ flamma in uilissimum cibum ardeat, & sanctius quisq; Dñi more maluerit piscibus uesci, q̄ lenticula more Esau. Nō propter hoc continentiores sunt nobis plerique bestijs, quia uilioribus cibis aluntur. Effusio uultus interioris super escam est, quando ad cibum sic ardore animus trahitur, ut aliud cogitare non sinatur. Comitari solet fœdam auuiditatem inordinate scindendo panem, & sumendo cibum: ualet contra hanc auuiditatem psalmi interpositio cum aliqua oratione.

C A P. XXVI.

Quod in ætate adolescentiæ monendi sunt qui non possunt continere ad matrimonium.

Cum in ætate adolescentiæ maxime læuiat ardor concupiscentiæ, admonēdi sunt iuuenes qui nō

possunt, nec uolunt continere, ut concupiscentiā refrēnt coniugij lege. Sic monebat Salomon, Prou. 5. Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ: & subditur. Quare seduceris, fili mi, ab aliena, & foueris in sinu alterius? Ad id monet Apollolus. 1. Cor. 7. Propter fornicationem unusquisque uxorem habeat: fornicationem, inquit, uitandam. & subditur. Melius est nubere q̄ uri. Item, Heb. ult. Honorabile connubium in omnib; supple sit, & torus immaculatus. Fornicatores n. & adulteros iudicabit Deus. i. damnabit. Ad monitio ista fit non ualentibus continere, & nō illis qui ualent & uolunt cōtinere: illud. n. melius est. Vnde. 1. Cor. 7. Qui matrimonio iungit uirginē suā, benefacit: & qui non iungit, melius facit. In eodē. Volo oēs homines esse sicut me s. continentēs. Commendādū est coniugium ut ametur & ad doctrinam sanæ regulę dirigendū, ut modo debito cōtrahatur, & cōtractū cuitodiat. Ad commendationem ipsius quatuor faciunt. Primo, honor ei a Deo exhibitus: secundo, pretiosus eius fructus: tertio, hoc quod sacramētū est: quarto, magna eius efficacia. Circa primū notādū q̄ Deus honorauit coniugiū illud instituēdo, & in diluio coniuges saluādo: honorauit etiam illud in incarnatione & in nuptijs, & adhuc honorat in Ecclesijs benedictione. Quantum ad eius institutionē quatuor pertinent ad eius honorem. Primo, instituentis auctoritas, cum alios ordines instituerit aliquis sanctus, ut Augustinus, uel Benedictus, ordinem matrimonij instituit ipse Deus qui errare non potest: unde si culpabilis est qui ordinem Benedicti trāsgreditur, constat ualde culpabilem esse qui trāsgreditur ordinem matrimonij a Deo institutum. Secundo, locus in quo institutum est. paradysus. Institutū. n. est immisso sopore in Adam. Gen. 2. Et raptus est Adam in spiritu, & interfuit curiæ cęlesti, ubi agnouit uirtutē matrimonij, & eius rei esse sacramētū, & erat Adam tunc corpore in paradiso terrestri, mente uero in paradiso cęlesti. Tertio est antiquitas. Non. n. de nouo institutus est ordo iste, immo antiquitate excedit omnem ordinem in terris institutum. Quarto, status innocentie in quo est institutum. Institutum enim est illo felici tempore, in quo homo nondum peccauerat.

C A P. XXVII.

Commendatio matrimonij.

Tempore diluuij solos coniuges saluauit. In arca enim saluati sunt Noe, & uxor eius, & tres filij eius, & eorum uxores. Si qui erāt cōcubinarij, si quæ meretrices, omnes diluio perierunt. Hūc ordinem beata Virgo intrare uoluit, licet proposuisset seruare uirginitatem, quod non parum facit ad honorem matrimonij. Noluit Deus filius carnē ex ea sumere, nisi donec esset in matrimonio. Matrimoniu est pallium, quo beata Virgo usa est, quo occultaret cęlestem conceptum. Sub hoc pallio celatum est diabolus misterium redemptionis nostræ. Infelices & maledicti sunt illi quæ potius eligunt esse in confusione diaboli, quàm in ordine beate Virginis. Confusio diaboli est status meretricum, quæ quādoq; peccāt cum patre, post cum filio, quandoq; cum duobus fratribus uel cognatis, quandoq; cum solutis, quādoq; cū cōiugatis, quādoq; cū sacerdotibus, quāq; cū religiosis, quāq; cū leprosis. Infelices et sūt adulterę cōiugio non

non deferentes, nec timentes pallium beate Virginis inquinare. Honorauit etiam coniugium in hoc quod uoluit iteresse nuptijs cū matre sua & discipulis suis, ubi uoluit facere primum miraculum aperte, quod fecit coram discipulis mutādo aquam in uinum. Honorat etiā coniugium in excellenti benedictione, quā Ecclesia facit cōiugibus iuxta altare ad Missam in præsentia Domini corporis. Qui potius uult esse concubinarius quàm in cōiugio, potius uult habere maledictionem q̄ benedictionem: quādiu est. n. in peccato, maledictus est quicquid agat. psal. 138. Noli benedictionem, & elongabitur ab eo. Concubinarij habebūt maledictionem, audient. n. illud Matth. 26. Discēdite a me maledicti in ignem æternum. Qui autem bene se habent in matrimonio, audient illud, Venite benedicti patris mei. Ad commendationem matrimonij facit pretiosus fructus qui a matrimonio sequitur: generatur inde filij huius sæculi, qui post per adoptionem sunt filij Dei. Si quis haberet uineā quæ annuatim ferret mille modios uini, ualde amaret eā. quantum ergo amandum est matrimoniū, unde pueri procreatur, cū puer vnus præualeat toti uino quod in mundo est? Ex matrimonio generantur uirgines, unde si uirginitas multum amāda est, & matrimonium multum est amandum. Hier. Laudo coniugium, quia uirgines generat: lego de spinis rosam, de cōcha margaritam, Item, ad commendationem matrimonij facit, quod est vnus de sacramētis Ecclesiæ, unde Apostolus loquens de ipso dicit. Sacramentum magnum est, ego autem dico in Christo & Ecclesia, Ephe. 5. Ad commendationem etiam ipsius facit magna eius efficacia, quæ potest ostendi multipliciter. Primo per hoc quod opus carnale quod sine eo esset mortale, cum eo est ueniale, uel omnino sine peccato. Secundo per hoc, quod remedium est contra mala quæ ex meretricio sequuntur, quæ sunt sterilitas, prolis interfectio, incestus. Tertio per hoc quod adeo efficax est ad concordiam faciendam, quæ multum placet Deo, sicut discordia multum ei displicet. Tota patria vna uo matrimonio quandoque ad cōcordiam reducit. Prou. 6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius. Septimum quod detestatur est, qui seminat inter fratres discordias. Quarto, per hoc quod defendit hominem ex ea parte qua diabolus eum fortius impugnat. Iob. 40. Fortitudo eius in lumbis eius. Ad statum coniugalem pertinet ut uir debito modo se habeat ad uxorem, & prolem, & domus, & familiæ gubernationem. Ad uxorem uero eā ducendo, & post cohabitando. Ducendo uero attendere debet qualis ducatur, & qua intētiōne. Qualis ducatur attendendum est, quia ut ait Philosophus, Rara auis est in terris bona uxor. Eccl. 7. Virum vnus de mille reperi, mulierē ex omnibus non inueni. Ideo in eligenda uxore adhibenda est diligentia, ne contingat errare errore quem homo non possit emendare. Sap. Nulla est uxoris iā coniunctæ probatio, sed qualiscumque obuenerit est habēda, & iugiter retinenda, etiam si iracūda, si fatua, si deformis, si superba, si fœtida. Fulgentius. Uxor aut perpetuale refugium, aut perenne tormentum. Uxor bona uirtū iratum mitigat, unde mulier dicitur quasi molliens uirum, & ad Deum conuertit. 1. Corin. 7. Sanctificatus est enim uir infidelis per mulierem fidelem. De hoc exemplo habetur in beata Cecilia, quæ desponsa mox sponsum cōuertit ad Christum. Prou. 12. Mulier diligēs corona est uiro suo: ppter hoc & his simi

lia dicitur Eccl. 26. Mulieres bonę beatus uir: & post. Pars bona, mulier bona. Periculosum est habitare cū muliere mala. Vnde Eccl. 25. Leoni & draconi placebit magis commorari quàm habitare cum muliere nequam. Tria dicuntur hominem expellere de domo, scilicet sumus, stillicidium, & mala uxor.

C A P. XXVIII.

Quomodo ducendo uxorem se debet habere.

Legenda est pro uxore mulier bona: adiutorium enim debet esse salutis, secundum illud Gen. 2. Faciamus ei adiutorium. Si bona sit, magnum est adiutorium salutis cum sit familiarissima: si uero sit mala, magnum impedimentum salutis. Sed quia nullus potest habere uxorem bonam nisi a Deo detur, uolens inire coniugium, orando, & orari faciēdo, & elemosinas dando debet eam a Deo querere. Prou. 30. Domus & diuitiæ dantur a parentibus, a Domino uero proprie uxor prudens Eccl. 26. Pars bona mulier bona, in parte bona timentium Deum dabitur uiro pro factis bonis. Attendendum est etiam quod sit de bona progenie. Timendum est ducere etiam filiam uisurarij, uel raptoris. Hæc fuit vna de causis diluuij, vidētes enim filij Dei filias hominū quod essent pulchre, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant, Gen. 6. Filij Dei uocantur qui erant de stirpe Seth: filij hominum qui erant de stirpe Cain. Debet eligere uxorem sibi similem, scilicet nobilem si est nobilis, ignobilem si sit ignobilis. Gen. 2. Faciamus ei adiutorium simile sibi. De costa uiri formauit Deus mulierem, ne posset vnus contra alterum gloriari se esse de nobiliori genere. Non formauit Deus mulierem de capite, ne crederetur formata ad dominationem: nec de pede, ne crederetur subicienda in seruitutē, sed de medio ut haberetur tamquam socia. Poeta. Si qua uoles apte nubere, nube pari. Paritas illa non solum attendenda est quantum ad nobilitatem, sed etiam quantum ad iuuentutem & pulchritudinem. Quando enim iuuenis & pulchra nubit seni & deformi habet eū osusum, & adultera efficitur. Paritas ista bene in anulo ostenditur, qui si strictior sit, digito nō congruit, si uero latior decidit. Sic se habet inter cōiuges si sint dispares, quia simul manentes sunt cōcordes, uel vnus ab altero discedit. Volens inire coniugium debet habere intentionem rectam: non enim debet eam ducere causa luxuriæ, sed causa prolis procreandæ, & fornicationis uitandæ, & ut habeat heredem Dei cultorem. Desiderium debet habere generandi filios secundum carnem, qui post fiat filij Dei per adoptionem. Tob. 7. Dixit Angelus Tobij minori in eos qui coniugium ita suscipiunt, ut Deum a se & sua mente excludant, & tuæ libidini uacant sicut equus & mulus, quibus nō est intellectus, Habet super eos demon potestatem. In eodē. Accipies uirginē cū timore Dñi, & amore filiorū magis q̄ libidine ducta. Ibidē 8. Dixit Tobias minor. Nunc Dñe tu scis quā non luxuriæ causa accipio uxorem meā, sed sola posteritatis dilectione, in qua nunc benedicatur nomen tuū in sæcula sæculorum.

C A P. XXIX.

Quomodo se debet habere cum uxore ducta.

Postquam uero uxorem duxerit, debito modo ad eam se debet habere, discrete & temperate eā amando, Opus. S. Tho. Aqu. II 4 hono-

honorando, temperate ea utendo, & benigne eam tractando. Sap. Adulter est in uxorem propriam amator ardentior. Hierony. in epistola ad Iovinianum loquens de quodam nimis amante uxorem suam. Origo, inquit, amoris honesta erat, magnitudo deformis: nihil autem interest ex qua honesta causa quis insanat. Sapiens ergo iudicio debet amare uxorem, non affectu: nihil est scedius quam uxorem amare quam adulteram. Honorare debet eam tamquam in societate. 1. Pet. 3. Quasi in firmiori vasculo muliebri impartientes honorem. Temperate debet ea uti ut nec loco, nec tempore, nec modo indebito ei commisceatur. Tob. 6. Dixit Angelus. Tu cum acceperis eam, per tres dies continens esto. Benigne debet eam tractare, cum matrem, & patrem, & alios sibi attinentes propter ipsam reliquerit. Col. 3. Viri diligite uxores vestras, & nolite esse amari ad illas. Ad prolem sic debet se habere sicut docet Augustinus, ut scilicet amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur. De amore uxoris & proli dicit Prou. 5. Cerva charissima, & gratissimum hinnulus. Valde chara debet esse vxor quae sic fornicatores sicut cerva serpentes persequitur: & filius valde debet esse gratissimus qui ad modum hinnuli ad bona est agilis, visus fidei perspicax, virtutum varietate distinctus. Ad gubernationem domus pertinet ut dominus eius bonis moribus & actibus eam ornet. Sen. Non velis dominum esse notum a domo, sed domum a domino. Item, Qui domum intraverit, nos potius miretur quam suppellectilem nostram. E contra dicit Tullius Salustio. Non est quicquam turpius domi tuae, quam tu ipse. Diogenes cum illi domum suam homo turpis ostenderet, omnibus in ea locis lapidibus, & auro nitentibus, in faciem domini expuit, dixitque, nihil aliud vilius in illa domo respexisse. Quantum ad personas domus suae sic debet se habere, ut domesticos diligat, contineat, & promoueat. 1. Tim. 5. Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior. Non debet esse nimis austerus familiae suae. Eccl. 4. Noli esse quasi leo in domo tua euertens domesticos tuos. Extraneos hilariter & curialiter debet recipere. Rd. 12. hospitalitatem sectantes. Heb. 13. Caritas fraternitatis maneat in vobis: per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Sap. Ampla domus domino fit dedecori, si est in ea solitudo, & maxime si sub alio domino solita est frequentari. Item Sap. Decorum est valde domos illustrium virorum illustribus hominibus patere: & intelligere viros illustres non solum illos qui sunt praediti potentia & honore istius saeculi, sed magis iustitia & bonitate conspicui, etiam si pauperes sint & abiecti. Luc. 14. Cum facis praedictum, aut cenam, noli vocare amicos tuos, nec vicinos diuites, ne forte hi reinuident te, & fiat tibi retributio: sed cum facis conuiuium voca pauperes, & debiles, & caecos, & claudos, & beatus eris, quia non habent unde retribuunt tibi: retribuetur enim tibi in retributione iustorum. Circa rei familiaris administrationem instruenda est, ut temporalia bona solerter & fideliter multiplicet, caute seruet, & prudenter dispenfet.

C A P. XXX.

Quod uolens continere non sit prohibendus;

Si aliquis adolescentium Dei inspiratione voluerit continere, vel etiam religionem intrare, non est a-

parētib; prohibendus, secundum illud Prou. 3. Noli prohibere benefacere eum qui potest, sed si vales, & ipse benefac. Timendum est in talibus Spiritum sanctum contristare, vel extinguere, vel prohibere: peccatum enim in Spiritum sanctum videtur esse, Eph. 4. Nolite contristare Spiritum sanctum. Ibidem. 5. Spiritum nolite extinguere. Act. 11. ait Petrus. Ego quis erā qui possem prohibere Dominum? Spiritus malignus non spiritus bonus eum ducit, qui Spiritum sancto resistit. Dicitur Sap. 3. de Spiritu sancto, quod amat bonum actum, & nihil vetat benefacere. Non est ergo a Spiritu sancto quod aliquis prohibet propositum bonum impleri. Quando aliquis intrat religionem, praesumendum est quod Spiritus sanctus eum ducat. Cū Maria concepisset, & incertus esset Ioseph an res bona, vel mala esset, angelus in meliorem partem hoc determinauit. Interpretatio in meliorem partem est angelica, interpretatio vero in deteriore partem est diabolica. Gen. 3. Fecit diabolus talē interpretationē Euae dubitanti. Cum per spiritum concepit aliquis salubre propositum, magna crudulitas est extinguere conceptum ipsius. Herodiana malitia est, & babylonica crudelitas paruulos natos extinguere: herodianam vero & babylonicam malitiam videntur excedere qui ante natiuitatem spiritualem conceptum in hominibus suffocant. In hoc videntur esse peiores dracone infernali, qui stetit ante mulierem quae erat paritura, ut cum peperisset, filium eius deuoraret. Apoc. 12. 1. Cor. 7. Bonum est homini mulierem non tangere. In eodem dicitur de viduis & virginibus. Bonum est illis si sic permanferint, propter duo. Bonum est eis si sic permanferint propter praerogatiuam virginitatis, & incommoda vitae coniugalis. Praerogatiua virginitatis inferius ostenditur: incommoda vero vitae coniugalis ostendit Hieron. in epistola aduersus Iovinianum in his verbis. Fertur aureolus Theophrasti liber de nuptiis, in quo quaerit an vir sapiens ducat uxorem, & cum diffinisset, si pulchra esset, si bene morigerata, si honestis parentibus, si ipse sanus ac diues, sic sapienter aliquando inire matrimonium, statim intulit. Hec autem raro in nuptiis vniuersa concordant. non est ergo vxor ducenda sapienti. Primum enim impeditur studia philosophiae, nec posse quaequam libris & vxori pariter seruire. Multa esse quae matronarum vobis necessaria sint, praeter vestes, aurum, gemas, sumptus, ancillam, suppellex varia, lectica & esseda deaurata, deinde per noctes totas garrulae coquectiones: si tota ei domum regenda commiseris, seruicium est, si aliquid tuo arbitrio referuaueris, fidem sibi habere non putabit, sed in odium uertetur ac iurgia, & nisi cito consulueris, parabit uenena. Anus intromiseris & aurespices, periculum pudicitiae est: si prohibueris, suspicionis iniuria. Verum quid prodest etiam diligens custodia, cum uxor seruari impudica non possit, pudica non debeat? Infida enim custos est castitatis necessitas, & illa uere pudica dicenda est, cui licuit peccare, sed noluit: pulchra cito adamat, sed da facile concupiscit. Difficile custoditur quod plures amant: molestum est possidere quod nemo habere dignetur, minori tamen miseria deformis habetur, quam formosa seruetur. Nihil tutum est, in quo totius populi uota suspirant, alius forma, alius ingenio, alius facetijs, alius liberalitate sollicitat: aliquo modo uel aliquando expugnatur, quod undique incessitur. Quod si propter dispensationem domus, & languoris solatia, & fugam solitudinis ducitur uxores, multo melius seruus fidelis dispensat obediens auctoritati,

thoritati domini, & dispensationi eius obtemperas, A quam vxor quae in eo se aestimat dominam, si aduersum uiri faciat uoluntatem, id est, quod placet, non quod iubetur. Assidere autem aegrotanti magis possunt amici & uernulae beneficijs obligati, quam illa quae nobis imputat lacrymas suas. Sapiens autem numquam solus potest esse, habet omnes qui sunt, quique umquam boni fuerunt, & animum liberum quocumque uult, transfert. Quod corpore non potest, cogitatione complectitur: est enim hominum inopia fuerit, loquitur cum Deo, numquam minus solus erit, quam cum solus fuerit. Porro liberorum causa uxorem ducere, ut vel nomen nostrum non intereat, vel habeamus senectutis praesidia, & certis utamur haereditibus, stolidissimum est. Quid enim ad nos pertinet recedentes e mundo, si nomine nostrum alius nominetur, cum & filius non statim uocabulum referat, & innumerabiles sint qui eodem uocantur nomine? Aut quae sunt senectutis auxilia enutrire domi, qui aut prior te forte moriatur, aut peruersissimis moribus sit, aut certe cum ad maturam aetatem uenerit, tarde ei uidearis mori? Haereditas autem meliores, & certiores sunt amici, & propinqui, quos in iudicio eligas, quam quos uelis nolis habere cogaris.

C A P. XXXI.

Quod nobilibus multum sit necessaria humilitas.

Monendi sunt adolescentes nobiles ad humilitatem. Conueniens ornatus nobilium est humilitas. Ber. Nescio quo pacto uis humilitatis maior in maioribus, & clarior in clarioribus comprobatur. Item, idem loquens de humilitate Saluatoris petentis a Ioanne baptizari. Sic plane, sic decet ut uincat humilitate, qui sublimitate uincebat. Adolescenti multum est necessaria humilitas, quae non solum est gratia, sed etiam uas & receptaculum aliarum gratiarum. Deus enim humilibus dat gratiam. Iaco. 3. & 1. Pet. 5. Non patitur natura uacuum quin illud impleat, nec gratia humilitatem, quin illi se infundat. Humilitas haurit gratiam ut uas inclinatum. Eccl. 13. Humiliare Deo, & expecta manus eius, manum scilicet condonantem mala, & donantem uerba bona. Humilitas fundamentum est aedificij spiritualis, ideo necessaria est adolescenti tamquam uitam bonam inchoanti. Aug. Construere uis fabricam magnae celsitudinis, de fundamento cogita profundae humilitatis. Hierony. Prima uirtus Christianorum est humilitas. Greg. Origo uirtutis est humilitas: illa in nobis uirtus ueraciter pullulat, quae in radice propria, id est, in humilitate perdurat. Aug. arborem attendite, figit radicem in humili, ut uertice tendat ad caelum. Idem loquens ei qui sine humilitate uult proficere, sine radice arboris petit, ruina est non crementum. Humilitas reddit adolescentem Deo & hominibus amabilem, sicut superbia facit eum odiri. Eccl. 10. Odibilis est Deo & hominibus superbia. Multum ualeat humilitas adolescenti ad hoc ut studio sapientiae proficiat. Prouer. 11. Vbi humilitas, ibi sapientia. Matth. 11. Reuelasti ea paruulis. Propter defectum humilitatis dixit Didymus philosophus Alexandro. Deus praesto est largiri tibi sapientiam, sed non habes ubi eam recipias. Ptolemaeus in almagesto. Inter sapientes sapientior comprobatur, qui humilior existit. Beda. Humilitas est clavis scientiae: ipsa humili-

tas uidetur esse pars sapientiae. Greg. Prima stultitia est elatio cordis, uera sapientia efficitur hominis humilitas suae aestimationis. Aug. in libro de verb. Domini. Quanto humiliter sedebat Maria, tanto amplius capiebat: confluit enim aqua ad humilitatem uallis desuper cilio montis. Multum etiam ualeat adolescenti humilitas ad hoc ut in bonis moribus ualeat informari, nam sine illa non informat. Hug. de Sancto Victore. Sciendum quod sicut cera nisi prius emollita fuerit, formam non recipit, sic & homo per manum actionis alienae ad formam actionis non flectitur, nisi prius per humilitatem ab omni actionis rigore molliatur: nec enim per exemplum alterius poterit in melius reformari, qui adhuc per elationis uitium bona aliena oppugnat, & mala sua defendit. Valeret ad humilitatem adolescentis quod non detur ei potestas festina in bonis paternis. Eccl. 30. dicitur de puero. Ne des illi potestatem. Damnosum fuit filio prodigo quod a patre data est ei portio substantiae quae eum contingebat. Luc. 16. Prou. 13. sublatia festinata minuetur. Greg. Numquam puero subtrahimus, cui tamen totam haereditatem referuamus. Gal. 3. Quanto tempore haeres est paruulus, nihil differt a seruo, quantum ad subiectionem & disciplinam; de qua Eccl. 26. Cibaria, & uirga, & onus asino, panis & disciplina & opus seruo.

C A P. XXXII.

De radice, a qua paterna disciplina procedit.

Ad suscipiendam disciplinam libenter, uel saltem patienter, primo mouere debet radix unde procedit uel pietas, uel charitas paterna: secundo, utilitas disciplinae: tertio, bonum patriae. Primum ostendit Saluator Petro uolenti impedire tribulationem passionis suae dicens Ioa. 18. Calicem quem dedit mihi pater, non uis ut bibam illum? Greg. Ille solus de flagello murmurat, qui animum percussoris ignorat. Apoc. 4. Ego quos amo, arguo & castigo. Aug. Non omnis qui parcat amicus est, nec omnis qui uerberat inimicus: melius est cum seueritate diligere, quam animi lenitate decipere. Idem, Et qui phreneticum ligat, & qui litargicum excitat, ambobus molestus ambos amat. Prou. 27. Meliora sunt uulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. Amari & chara debent haberi quae a patre amantissimo dantur: nihil in iustum suspicari debemus in eo quod ab eo recipimus.

C A P. XXXIII.

De utilitate quae in praesenti ex disciplina provenit, & periculo quod proiciens eam incurrit.

Circa secundum notandum, quod uirga disciplinae non est fugienda, sed apprehendenda. Psal. 2. Apprehendite disciplinam, glo. etiam si fugiat. Prou. 3. Tene disciplinam, & ne dimittas eam. Amanda est, non timenda uirga aurea: nam ferrea signum est demeritiae, ut uirga Assueri, & debet ea osculari ille cui ostenditur. Non est uirga conterens, sed uirga fructum salubrem ferens: sicut uirga Aaron uirga est dilectionis filios Dei dirigens in uia regni caelestis. Virga ista non est proiciens: proiecta enim uertitur in costum qui occidit, Exo. 4. Qui tribulationem sub-

zere non uult, mortem aeternam incurret. Percussio illius uirga leuis est & breuis, & liberat a culpa eterne damnationis. Prou. 23. Si perculseris eum uirga, non morietur. Tu uirga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis. Virga disciplinæ sicut uirga Moyli de petra aquam producit: habentes enim corda lapidea, cum infirmitate, uel aliter a Deo percutiuntur, ut in lacrymas resoluantur, Deo deuoti efficiuntur. Virga disciplinæ stultitiam fugat, & sapientiam inducit. Prou. 22. Stultitia colligata est in corde pueri, sed uirga disciplinæ fugabit eam. ibidem. 29. Virga atque correctio tribuit sapientiam. Eccl. 22. Flagella & doctrina omni tempore sapientia, id est, causa sapientia. Si sapientia habeatur, amittitur si disciplina abiciatur, ut patet in Salomone, de quo Greg. in pastoral. Cor Salomonis idcirco sapientia funditus deseruit, quoniam ipsam nulla disciplina exterius custodiuit, ideo dicitur Sap. 3. Sapientiam & disciplinam qui abiecit infelix est. Disciplina uitia extinguit, uirtutes perficit. Greg. dicit de beato Benedicto, qui propter tentationem carnis proiecit se in spithis, quod uulnere corporis sanauit uulnus mentis. Idem. Quis nesciat quod multo melius est ardere flammis feruum, quam igne uitiorum? Idem. Durum non ardet, nisi quod pateris, dum exteris cruciatibus ab interna passione liberaris. 2. Cor. 12. Virtus in infirmitate perficitur. Tribulatio uelut ignis aurum uirtutum purgat, uitia annihilando hostem debilitat, scilicet corpus ut a spiritu possit superari, occasio datur ut Deus gratiam auget. 1. Cor. 12. Fidelis est Deus qui non permittit uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, id est gratiam augmentum, ut possitis sustinere. Item, uirtute ad uirtutem agendum prouocat. Seneca. Multum addit sibi uirtus lacessita. Greg. Ignis statu exprimitur: ut crescat, his modis tribulatio uirtutem perficit. Non est timenda disciplina, qua pater celestis filios suos corrumpit, sed gladius quo hostes occidit. Heb. 12. Si extra disciplinam estis, cuius omnes participes facti sunt, ergo adulteri estis, & non filij. Aug. Si exceptus es a passione flagellorum, exceptus es a numero filiorum. Idem. Noli esse iniquo sensu, & puerili ut dicas, plus amat pater meus fratrem meum, cui permittit facere quicquid uult, quam me: quia si me mouero contra eius iussionem, flagella inuenio. Potius gaude in flagellis, quia tibi seruatur hereditas, illis ad tempus parcit, quos in aeternum dampnabit. Idem. Quid mirum si flagellat custodiens paruulos Dominus, quos grandes querit heredes? Idem. Non timeas flagellari, sed exheredari. Greg. Electi feriri paterna correptione desiderant, & doloris uulneris salutis medicamina putant. Habet disciplina amaritudinem propter quam aliqui eam proiciunt, sicut simia proicit nucem propter corticis amaritudinem, & ideo non peruenit ad nuclei dulcedinem: uir autem sapiens eam non proicit, sed ad modum disciplinæ eam inuoluit, quasi sub quadam nebula presentis utilitatis, uel admiscet zucarum eterne dulcedinis. Heb. 12. Omnis disciplina in presenti non uidetur esse gaudij, sed meroris, postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Discipulam sequitur consolatio & in presenti, & in futuro. Deuter. 8. Afflixit te penuria, & dedi tibi manna. Matth. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Ioa. 16. Vos contristabimini, sed tristitia uestra uertetur in gaudium. Baruc. 4. Qui inducit nobis

mala, ipse rursus adducet nobis sempiternam iucunditatem cum salute nostra. Mutatio ista tribulationis significata est. Ioa. 2. in mutatione aque in uinum. Prælegenda est aqua tribulationis in uinum gaudij, mutanda, uino gaudij temporalis mutando in aqua tribulationis aeternæ. Exemplum huius mutationis habes Luc. 16. in diuite, & Lazaro. Dicit Abraham diuiti. Fili, recepisti bona in uita tua, & Lazarus miser linter mala: nunc autem hic consolatur, tu uero cruciaris. Apes nutriuntur, & si pungant, quia mellificant: punctura toleratur, quia iucunditas sequitur. Eccl. 1. Vsum ad tempus sublinebit patiens, & postea redditio iucunditatis. Greg. Si illic dulcia appetimus, necesse est ut prius hic amara toleremus. Pueri innocentes sunt sicut noui palmites Christo adhærentes. Ioa. 11. Ego sum uitis, & uos palmites. psal. 24. Innocentes & recti adhaerunt mihi. Qui palmites putat partem eorum amputando, eis uidetur nocere, & ipsi palmites lacrymantur, & tamen secundum ueritatem est ad palmitum utilitatem, purgantur. n. & postea melius fructificant: sic est in pueris qui patienter disciplinam suscipiunt. Ioa. 15. Omne palmitem in me non ferentem fructum purgabit eum, ut fructus plus afferat. Lacrymas bonorum puerozum Deus absterget. Apoc. 21. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum. Ber. Felices lacrymas, quas pia manus conditoris absterget.

C A P. XXXIII.

De bono patientia.

Circa tertium notandum, quod ad suscipiendum patienter disciplinam, mouere nos debet bonum sapientia, quæ cum patiando acquiritur & perficitur, quod bonum est ualde magnum. De bono patientia edidit quendam libellum Beatus Cyprianus martyr, in quo patientiam commendat his uerbis. Patientia est uirtus nobis cum Deo communis. Quæ autem gloria Deo similem fieri? quanta felicitas habere in uirtutibus quod diuinis possit equari laudibus? Ille, summe, innocens, & iustus inter facinorosos deputatur, & falsis testimoniis premitur, iudicaturus iudicatur, & Dei sermo ad uictimam tacens subditur, & cum ad crucem eius confundantur sydera, contremiscat terra, turbentur elementa, ille ne loquitur, nec mouetur, nec maiestatem suam prohetur, ut in eo plena & perfecta patientia consumetur. Porro sudatur hic quam diu hic uiuitur & laboratur, nec sudantibus & laborantibus possunt magis alia quam patientia subuenire solatia, nec aliud magis iustos & iniustos discernit, quam quod in aduersus per impatientiam blasphemant iniustus & queritur, & patientia iustus probatur. Secundum Platonem, Patientia est robur totius philosophiæ. Prou. 14. Qui patiens est, multa gubernatur sapientia: qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam. Cum ira furor sit, secundum illud. Ira furor breuis est, impatiens quasi furiosus stultitiam exaltat, magnam stultitiam agens. In eodem, impatiens operabitur stultitiam, inimicissimo se subdit, ira scilicet & furor, ut se uindictæ de illo qui sibi mederetur si ipse sublineat patienter. Ber. Mira peruersitas, irascitur medicanti, & non irascitur sagittanti. Prou. 19. Doctrina uiri, Christi scilicet & hominis, multum per patientiam noscitur, Greg. Tanto quis ostenditur minus

minus doctus, quanto quis minus patiens conuincitur, psal. 91. Bene patientes erunt ut annuntent. Cui Deus qui est sapientissimus, sit patientissimus, in fine mundi suas iniurias & uindicturus. Qui est magis patiens, magis est sapiens. Multum est necessaria nobis patientia in hoc loco exilij pleno malis. Heb. 10. Patientia uobis necessaria est. Apoc. 13. Hæc est patientia, & fides sanctorum. In celo non est ita necessaria patientia, ubi mala non sunt: nec in inferno, quia mala quæ ibi sunt, patientiam excedunt, sed in hac ualle miseræ multum est necessaria. Qui patientiam hanc non habet, etiam seipsum non habet, immo ira, uel furor ei dominatur. Luc. 21. In patientia uestra possidebitis animas uestras. Hoc dominium in hoc attenditur, quia cohibet hominem interiorum ab illicito appetitu uindictæ: ex teriore etiam cohibet, linguam a contumelia, manum a uolentia. Unde sicut dicitur de garrulo quod non potest tenere linguam suam, de homine uero in uerbis modesto dicitur contrarium: sic homo patiens potens est cohibere se interius & exterius ab his quæ pertinent ad uindictam. Impatiens si quid habet, cito emittit illud: ignis enim iræ omnia bona spiritualia ei auferit: unde dicitur Prou. 19. Qui impatiens est, sublinebit damnum. & Eccl. 7. de his qui perdidit uoluntatem. Qui non habet patientiam, est in magno periculo: sicut homo inermis qui est in medio hostium suorum. Cum militia sit uita hominis super terram, & & continue sit homo in bello periculo, multum indiget patientia scuto. Patientia possessori suo mala conuertit in bona. Si patiens mortiferum quid biberit, non ei nocet: sermo enim uenenatus qui alium interficeret, ei non nocet. Ipsa in igne tribulationis hominem illesum custodit, sicut pueros seruauit illesos in fornace Babylonis. Dan. 3. Isa. 43. Cum ambulaueris in igne, non combureris. Patientiam habens in igne tribulationis positus, est aurum in quo impatiens est palea. August. in libro de ciuitate Dei. Sicut sub uno igne aurum rutilat, & palea fumat, & ubi palea comminuntur, frumenta purgantur: ita una eademque uis irruens bonos probat, purificat, eliquat, malos dampnat, uastat, exterminat. Unde in eadem afflictione mali Deum detestantur & blasphemant, boni Deum deprecantur & laudant. Patientiam habens ad ignem tribulationis emittit odorem Deo & hominibus gratum: impanes uero fetorem Deo & hominibus exosum. Greg. in moralib. Sicut aromata odorem suum cum incenduntur, expandunt, ita uiri sancti omne quod de uirtutibus redolet, in tribulationibus innotescunt. Aug. in lib. de ciuitate Dei. Non qualia, sed qualis quis patiatur interest: nam pari motu exagitarum & exhalat horribiliter cœnũ, & suauiter fragrat unguentum. Patientia hominem inuincibilem facit. Seneca. Facilius est gentem unam quam uirum unum uincere. Idem loquens de quadam qui patientia sua uicit ignem, & duos reges. Ego, inquit, non dubito quin magis laudem truncam illam manum Mutij, quam cuiuslibet fortissimi talluam: stetit hostium flammarumque contemptor, & manum in hostili foculo distillantem spectauit, donec iussum est ut inuito ignis eriperetur. Hoc tanto maioris fortitudinis putem, quanto rarius est manu amissa hostem uicisse, quam armata. Fecit bellum inermis & mancus, & illa manus trunca duos reges uicit. Hoc Ethnicus. Maxima uirtutis patientia, pugnat inermis, Armatosque solet uincere saepe

A uiros. Exemplum habemus de hoc in beato Vincentio, qui patientia sua uicit Datianum. Legitur quod Socrates positus in carcere, cum esset qui permitteret eum fugere, noluit exire, ut duarum rerum grauissimarum hominibus meum auferret, mortis scilicet, & carceris. Patientia gloriose triumphat, ita ut eius triumphus triumpho fortitudinis præferatur. Prou. 16. Melior est uir patiens uiro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore urbium. Rarior est hæc uictoria, & uicenti utilior. Seneca. Innumerabiles sunt qui populos, qui urbes habuerunt in sua potestate, paucissimi qui se: patiens uincit hostem qui iam est secum in arce. Difficilius est hosti resistere cum iam intrauit in castrum, & iam in arce est, quam quando est extra. Præterea, qui fortior est fortiori, fortior est minus forti. Cum aliquis multas urbes expugnauit, si postea se ipsum superauerit, nobilior est iste triumphus præcedentibus, quo urbium uictor est deuictus. Hoc genus uincendi solius creaturæ rationalis est, cum uincere alium sit etiam uiuorum. Patientia malis omnibus dominatur, omnia seruiunt ei, etiam mors. Illa seruit tenebrosam carcerem corporis confrigendo, & amicos Dei de manu persequentium liberando.

C A P. XXXV.

Quod ad suscipiendam libenter disciplinam exempla multorum possunt mouere.

Ad suscipiendam libenter disciplinam etiam multorum possunt mouere exempla, sicut exemplum Tobie & Iob. Thob. 2. Hanc tentationem permisit Deus euenire illi, ut posteris daretur exemplum patientia eius, sicut & sancti Iob. Iac. 5. Sufferentiam Iob audistis, & sine Domini uisistis. Greg. Facta præcedentium patrum consideremus, & non erunt grauiora quæ toleramus. Item, exemplum præcipuum est exemplum Christi. Bern. super cant. Vtrūq; es mihi, Domine Iesu, & speculum patendi, & præmium patienti: utrumque fortiter prouocat ac uehementer accendit Greg. Si ipse hinc sine flagello non exiit, qui sine peccato uenit, quo modo sine flagellis digni non erunt, qui huc cum peccato uenerunt? Idem. Si passio Domini ad memoriam reuocetur, nihil adeo durum quod non æquo animo toleretur. Quod memoria passionis Christi aquas tribulationis dulcorat, significatum est Exo. 15. ubi lignum ostensum est Moyli a Domino, unde aquæ dulcoratae sunt. De disciplina Christi Iaias multum loquitur. Ita. 1. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas uellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me. Litera secundum Hebraicum sic habet. Dorsum meum posui ad flagella, & genas meas ad alapas. Ibidem. 54. Disciplina pacis nostræ super eum, & huore eius sanati sumus. & Tren. 3. Dabit percutienti se maxillam. Hæc Christus passus est non quia correctione indigeret, sed ut exemplum patendi nobis daret. 1. Pe. 2. Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum ut sequamini uestigia eius, qui peccatum non fecit &c.

C A P. XXXVI.

De his quæ ad obedientiam monent, quæ sunt sacra doctrina, sanctorum exempla, omnis creatura.

Monedi sunt pueri ad obedientiam filialem. Ad obedientiam multum monet sacra doctrina, sanctorum

LIBER

Atorum exempla, & vniuersa creatura. Item, obedientia multum Deo placet, homini multum prodest. Inobedientia. n. multum Deo displicet, homini multum nocet. De admonitione sacrae doctrinae pauca ponere sufficiat Deut. 11. Propono vobis benedictionem, si obedieritis praeceptis Domini. Ibidem. 17. Facies quaecumque dixerint qui praesunt loco quem elegit Dominus, Eccl. vlt. Time Deum, & mandata eius obserua. Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, Heb. 13. Obedite praepositis vestris, & subiaceate eis. Inter exempla specialiter ad exemplum Abraham, & exemplum Christi. Cum homo recessisset a Deo per inobedientiam, Deus volens formare populum sibi acceptum, secundum illud Isa. 43. Populum istum formaui mihi, laudem meam narrabit. Abraham ex quo populum sibi formaturus erat, inobedientia uoluit probare, & per eam ei placuit. Triplici vero praepcepto probauit eius obedientiam. Primum fuit de patriae desertione. Gene. 12. Egredere de terra &c. Secundum fuit de circuncisione, ibidem. 17. Tertium, de filij immolatione, ibidem. 27. Primo praepcepto uoluit Dominus separare Abraham ab his, a quibus ipse ortum duxerat. Tertio vero ab eo quod duxerat originem ab eo. Medio uero praepcepto uoluit eo separare a seipso quantum ad carnalia desideria. Circuncisio enim facta in carne monebat ad refectionem superfluorum desideriorum carnalium, ideo fiebat in membro illo in quo maxima concupiscentia sauebat. Circa praepceptum uero tertium, quod fuit de filij immolatione duodecim possumus attendere per tinentia ad difficultatem illius operis, in quo Abraham Deo praecipiente uoluit obedire. Primum est, quod amicissimum uoluit occidi. Secundum est, quod uoluit eum occidi coram se, & etiam a se ipso proprijs manibus. Aliquis enim sustineret quod filius eius occideretur, tamen non posset hoc aspicere, vel propria manu facere. Tertium est quod filius ille erat vnigenitus: non enim habebat alium filium ex libera uxore. Quartum est, quod habuerat eum miraculose, quia de uxore vetula & sterili, cum ipse iam esset senex. Quintum, quod magna promissio facta erat Abraham de ipso. Sextum, quod ipse solatium erat matri suae: unde dicebatur Isaac, quod interpretatur risus. Dixit enim mater ipso dato. Risum fecit mihi Deus, quicumque audierit, corripit me. Gen. 21. Quid dixisset mater pueri si Abraham reuertens de filij imolatione dixisset ei, Imolauit filium tuum? Septimum, quod non solum uoluit eum occidi, uerum etiam incendi: unde dictum est ei, Offer eum in holocaustum, quod interpretatur totum incensum. Noluit ei parcere nec uiuo, nec mortuo. Octauum, quod uoluit eum Deo duci per triduum ad locum immolationis, ut longitudine temporis tentatio augetur, & curis crescentibus paterna viscera cruciarentur. Nonum, quod non apparebat aliqua praepcepti utilitas. Quae enim utilitas innocetem occidere? damnum uero erat manifestum. Decimum est, quod non excusasset eum autoritas praecipientis, cum nullus testis assuisset: nec crederetur ei si diceret Dominum hoc sibi praepcepisse. Undecimum est, quod erat rationi contrarium, nec praecesserat huius obedientiae exemplum. Duodecimum est, quod omnium, ad quorum notitiam peruenisset, imminere scandalum. Abraham uero accepto hoc praepcepto tam difficili, nec se excusauit, nec causam praepcepti quaesiuit, sicut quidam faciunt imitatores diaboli, qui ait, Cur praepcepti uo-

F bis Deus ut non commenderetis &c. Gen. 2. Item, non distulit mandatum exequi, nulli consilium communicauit: si aliquid istorum fecisset, forsitan meritum amississet, quia Dominus dixisset ei. Nolebam quod faceres hoc, sed ad probandum te hoc dixi. Item, attendendum est quantum uile sit promptum esse ad obediendum. Abraham filium non immolauit, & tamen tanti meriti eius obedientia fuit. Gen. 21. Quia non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo seminem tuum. In eodem. In semine tuo benedicentur omnes gentes, quia obedisti uoci meae. Homo qui promptam habet uoluntatem ad obedientiam, Deo in omnibus placet, et pro infinitis rebus quas numquam facturus est. Greg. Non est manus uacua a munere, si arca cordis plena sit bona uoluntate. Item, uoluit Deus ipsum probare per obedientiam, in quo uolebat sibi formare populum nouum. Christus non terram, sicut Abraham, sed caelum reliquit. Ipse matrem suam dilectissimam reliquit, quando gladius erat transiturus animam eius. Luc. 2. Ipse domum reliquit, quia nullam habere uoluit. Matth. 8. Vulpes foueas habent, & uolucres caeli nidus: filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Ipse formam spirituales circuncisionis dedit, quando uoluntati suae uoluntatem patris praeposuit Mat. 25. Non sicut ego uolo, sed sicut tu. Ipse mandato patris in holocaustum seipsum obtulit. Io. 14. Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Christus obedientiae uitam tenuit & in mundum ueniens, & in mundo manens, & de mundo transiens. Primum ostendit Io. 6. dicens. Descendi de caelo non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Ipse per obedientiam ueniens in mundum intrauit Virginis uterum, quia statim in utero eius se recepit, cum illa uerbo eius per angelum misso obediuit, dicens, Ecce ancilla Domini &c. Secundum ostendit Io. 3. dicens, Meus cibus est ut faciam uoluntatem eius qui misit me. Tertium ostendit ibidem. 14. Ut cognoscat mundus quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Surgite eamus hinc. scilicet ad locum passionis. Bern. Memento fratres. Christus ne perderet obedientiam, perdidit uitam. In signum huius filialis obedientiae inclinato capite emisit spiritum. Io. 19. Ad obedientiam monet nos omnis creatura: etiam creatura insensibilis uniuersaliter obedit suo creatori. De creatura caelesti dicitur. psal. 148. Praepceptum posuit, & non preteribit. De mari & uentis dicitur Matth. 8. Venti & Mare obediunt ei. De terra dicitur psal. 103. Ascendunt montes, & descendunt campi in locum, quem posuisti eis: terminum posuisti quod non transgredientur. Soli demones & mali homines Deo non obediunt. Ambros. Non mediocris pudor est, imperio Dei insensibilia elementa parere, & homines non obedire, quibus spiritus tributus est auctore. Obediencia in homine multum Deo placet, nec mirum: ipsa enim uere eum honorat, uere diligit, & propter eam Deus hominem fecit. Vere Deum honorat: uere enim Deum habet pro Domino. Inobediens Deum pro Domino uere non habet, & si ore Dominum uocet. Luc. 6. Qui uocatis me Domine Domine, & non facitis quae dico &c. Inobedientes ostendet Deus non fuisse seruos suos, cum ianuam regni caelestis eis clauderet, Math. 8. Non omnis qui dicit mihi Domine Domine intrabit in regnum caelorum: sed qui facit uoluntatem patris mei, qui in caelis est, ipse intrabit. Cum obediens uere honoret Deum, merito a Deo honorabitur, sicut illud Isa. 58. Si glorificaueris Deum dum facis

facis uias tuas &c. extollam te super altitudinem terrae. 1. Reg. 2. Quicumque honorificauerit me, glorificabo eum &c. Eccl. 10. Semen hominum honorabitur hoc quod timet Deum: semen autem hoc ex honorabitur, quod praeterit mandatum Domini. Obediencia uere Deum diligit. Io. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. In eodem. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. 1. Io. 5. Haec est charitas ut mandata eius custodiamus. Itē. 1. Io. 2. Haec est charitas Dei ut ambulemus secundum eius mandata. Propter obedientiam Deus hominem fecit, sicut illud Eccl. vlt. Time Deum, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo: unde si hoc non faciat ad quod factus est, iusto Dei iudicio destruendus est. Iustissima ergo fuit sententia illa. Quaecumque die comederis ex eo, morte morieris: ad nihilum etiam in valore, licet non in substantia, reductus fuit praepceptum Dei transgrediendo, sicut illud uerbum Bernardi loquentis de illo. Hoc est omnis homo. Si hic est omnis homo, sine hoc nihil est homo, nihil, inquam, in uirtute & ualorē, non in substantia: Sicut inobediencia est imago ueteris hominis, qui Deo displicuit: sic obedientia est imago & similitudo noui hominis, in quo Deus sibi complacuit. Unde obediens multum placet Deo, sicut similis eius filius charissimo. 1. Cor. 15. Sicut portauimus imaginem terrenam, ita & portemus imaginem caelestis. Ad hanc similitudinem induendam monet nos Apostolus Ephes. 4. dicens. Induite nouum hominem, id est, similitudinem noui hominis, qui secundum Deum creatus est, id est, opere diuino conceptus non humano. Tantum placet Deo obediencia, quod ipse diligit obediens quasi omnigenere attinet. Matth. 12. Quicumque fecerit uoluntatem patris mei qui in caelis est, ipse meus frater, & soror, & mater est: immo diligit eum quasi seipsum. Eccl. 33. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic tracta eum. Obediencia tantum Deo placuit, quod pro ea addiscenda & docenda filius Dei in mundum uenit, & plusquam triginta annis hic mansit, & mortem ignominiosam sustinuit. Obediencia & discipulus, & doctor esse uoluit: multum eam dilexit, qui tam cate emere ipsam uoluit. Hebr. 5. Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex his quae passus est obediencia: didicit inquam per experientiam, uel in membris suis ex his quae passus est propter aliorum inobediencia. Exemplo ipsius ex his malis quae propter inobediencia priorum parentum cotinuetur patimur, obediencia discere debemus.

C A P. XXXVII.

Quod obediencia homini multum prodest.

Obediencia homini multum prodest. Per eam homo bene se habet ad eum a quo est, & sub quo est. Item, ad eum qui iuxta eum est, & ad id quod sub ipso est. Homo inobediens Deo, & illi qui loco Dei est, est illi a quo est ingratus: & ideo eius beneficijs indignus. Ber. Ingratitudo est uentus urens, siccans sibi fontem pietatis. Itē, ei sub quo est, est inutilis seruus: & ideo ira ipsius dignus, secundum illud Prou. 14. Iracundiam eius inutilis sustinebit. Quantum ad eum qui iuxta ipsum est, seruus est nequam: conseruum enim diligens, nec ei parcens quantum ad id quod sub ipso: seruus est infidelis in eo in quo solum habet dispensationem, uel ministerium, usurpans sibi dominium. Perfe-cte uero obediens in his omnibus bene se habet, uo-

luntatem Dei mandato eius ostensam, non suam uoluntatem in his implendo: & cum ad Deum non solum ut bonus seruus, sed ut bonus filius se habeat, necesse est ut Deum non solum bonum Dominum, sed etiam bonum patrem sentiat. Hic cum impleat patris mandatum, sperare potest regnum promissum, secundum illud. 1. Pet. 1. Sperate in eam quae uobis offertur gratiam in reuelatione Iesu Christi quasi filij obedientiae. Filij inobedientibus parata est poena non gloria, secundum illud Deut. 17. Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, morietur. Ibidem. 21. Si genuerit homo filium contumacem, qui non audiat patris, aut matris imperium, & coercitus obedire contempserit, lapidibus obruet eum populus. Cum Dei bonitas hominem sine eius meritis tantum honorauerit ad imaginem & similitudinem eius creando, & super tot creaturas eum constituendo, uerisimile est quod eum multum honorare debeat, si ad eum modo debitor se habeat. Obediencia est mater uirtutum, nouerca uitorum, ad meritum potes, ad salutem efficac: de hoste triumphat, quod uult a Deo impetrat, hominem reddit benedictum, & efficit beatum. Secundum Greg. Obediencia non tam est uirtus quam mater uirtutum: ipsa etiam est quae ceteras uirtutes menti inserit inseritque custodit, sicut idem Greg. dicit. Sicut in arbore syluestri sit ramorum abscisio, & rami arboris nobilis inseruntur, & sic arbor nobilis efficitur fructum pretiosum producens: sic a mente sensus proprius, & uoluntas propria per obedientiam abscinduntur, & sensus diuinus, & diuina uoluntas assumuntur, & efficitur mens uelut arbor nobilis producens fructum, quo Deus, & angeli, & homines sancti laetificantur. Obediencia est nouerca uitorum: libidine enim, siue improba uoluptate quae radix est omnium uitorum, multum destruit. 1. Pe. 1. Castificates animas uestras in obediencia charitatis. Cum aliquis Dei amorem pure facit quod iubet a Deo, uel eo qui est loco Dei, non habet ibi locum. Libido multum potest ad meritum: unde Aug. super Gen. Oportebat ut homo sub Domino positus, ab aliquo prohiberetur ut esset ei uirtus merendi obedientiam. Dum intedit aliquis propriam uoluntatem facere, non uidetur in hoc mereri nisi apud semetipsum: ab illo enim merces expectatur, cuius uoluntas sit. Non uidetur ergo apud alium mereri nisi qui uult facere uoluntatem alienam, quod est obediencia. Greg. Sola est obediencia, quae meritum fidei possidet. Fides sine obediencia uidetur esse ad cumulum damnationis. Ber. Ad Cumulum damnationis uidetur nobis relicta fides futurae promissionis: Fides cum sit cognitio dominij Christi, aggrauat culpam, & per consequens poenam, sicut ignorantia attenuat. Maior est contemptus in eo qui agnoscit dominium, & negat obsequium, quam in illo qui non agnoscit dominium: si agnosceret, libenter redderet. Obediencia multum efficax est ad salutem: sacrificium est sine quo salus non est, & cum quo non est damnatio, secundum illud Eccl. 25. Salutare sacrificium est attendere mandatis. Obediencia de hoste triumphat. Prou. 21. Vir obediens loquitur uictoriam. Populus iudaicus cum legem transgrediebatur, uincebatur Iosu. 7. Anathema in medio tui Israel: non poteris stare coram hostibus tuis. Similiter Adā factus inobediens suo superiori, inobediens habuit suum inferum. Gen. 3. Comedit, & aperit sunt oculi eius. Glo. Augustini. Anima rationalis motus bestiales in carne sua erubuit: & subdit. Motus iste de transgressionem ueniebat. & 3. Reg. 1. legitur de Salomone se-

mone. Fecit Salomon quod non placuerat coram Domino: subdit. Et suscitauit Dominus aduersarium Salomoni. Vir obediens potest loqui victoriam, quia habet nobilissimum genus triumphi, sicut antiqui patres habita victoria solent cantare canticum laudis, & gratiarum actionis. Nobilissimum genus triumphi est vincere seipsum, quod facit vir obediens: vnde super illud: Melior est obedientia &c. dicit glo. Gregorius. Vir obediens loquitur victorias. Dum enim alieni voci humiliter subdimur, nosmetipsos in corde superamus. Prou. 17. Melior est qui dominatur animo suo, expugnator urbium. Multi vrbes & regna sibi subiungunt, qui tamen ad hunc nobilem triumphum non perueniunt. Hic triumphus proprius est hominis. Vincit leo cetera animalia, sed seipsum vincere non potest. Obedientia quod vult a Deo imperat. Greg. Si obediens fuerimus prepositis nostris, obedit Deus orationibus nostris. Aug. in lib. de opere monachorum. Cuius exauditur vna oratio obediens, quam decem mala contemporis. 1. Io. 3. Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus quod quicquid petierimus accipiemus, quia mandata eius custodimus. Obedienti obediunt & creator, & etiam creatura. De creatore habet osue. 1. Io. Non fuit postea tam longa dies obedienti Deo voci hominis. Obedientia hominem benedictum reddit: dignus enim est qui Deo obedit, ut Deus ei abundanter bona temporalia & spiritualia largiatur. Deut. 1. Propone vobis benedictionem, si obedieritis mandatis Domini. Ibidem. 28. Veniet super te omnes benedictiones istae, & apprehendent te, si tamen precepta eius audieris, benedictus tu in ciuitate &c. Ad ostendendum hoc Saluator in caelum ascensurus, in Bethania discipulis suis benedixit, quod domum obedientiae sonat. Obedientia beatum efficit in presenti certa spe, in futuro in re. Prou. 29. Qui contemnit legem, beatus est, & Simon beatificat, Mat. 16. Beatus es Simon &c. In signum huius de Bethania Dominus in caelum ascendit. Luc. vlt. Obedientia clauem paradisi inuenit, quam inobedientia amisit. Mat. 18. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

CAP. XXXVIII.

Quod inobedientia Deo multum displicet, & homini multum nocet.

Inobedientia in homine multum Deo displicet, nec mirum: hominem enim Deo aufert. Greg. in moral. De inobediente quasi iugum dominationis a se excutit, cum per inobedientiam subesse contemnit. Hanc displicentiam multum ostendit poena de inobedientia primorum parentum humano generi inflata. Idem ostendunt flagella quae populo Iudaeorum intulit, cum ei inobediens fuit. Inobedientia homini multum nocet, Deum enim & eius beneficia ei aufert. Merito Deum amittit inobediens, qui de se ei iniuriam facit: nec dignus est recipere eius beneficia, cuius non vult implere mandata. Greg. Dignum est ut ab eius beneficijs sit quilibet extraneus, qui eius iussionibus non vult esse subiectus. Inobedientia lignum mortis est, sicut obedientia est lignum vitae. Ber. Inobedientiam causam mortis omnes experimur, omnes morimur propter illam.

De septem laudabilibus conditionibus quae ad perfectam obedientiam pertinent.

ET notandum quod septem sunt laudabiles conditiones ad perfectam obedientiam pertinentes. Prima est obedire libenter: secunda, obedire simpliciter: tertia, obedire hilariter: quarta, obedire velociter: quinta, obedire viriliter: sexta, obedire humiliter: septima, obedire perseveranter. Multum valet voluntatis intentio ad hoc quod obedientia sit grata, & obedienti fructuosa. Spirituum pederator est Dominus. Prou. 16. Ibidem. 21. Appedit corda Dominus. 1. Reg. 16. Deus intuetur cor. Greg. Cor, & non substantiam. Deus pedit: nec pedit quid in eius sacrificio, sed ex quo pferat. Hiero. Quae offerunt non tui potest, sed offerentium voluntate pensantur. Sen. Non quidem refert, aut quid fiat, sed qua mente: regum aequavit opes, qui exiguum tribuit, sed libenter. Parum placet sacrificium diuinae maiestati, nisi placeat & offerens: nec mirum cum bonorum nostrorum non egeat, & utilitas ad nos pertineat. Coacta sacrificia ei non placent: vnde Exod. 35. ait Moyses. Iste est sermo quem precepit Dominus. Omnis voluntarius & pronus animo offerat primitias Domino. Dauid psal. 53. Voluntarie sacrificabo tibi. 2. Cor. 8. Si voluntas prompta est: secundum id quod habet, accepta est. Vtilius cum homine agitur cum donum eius a Deo suscipitur, quam cum ei datur. Ber. Quis mihi tribuat ut oblationem meam dignetur tanta maiestas suscipere? Duo minuta habeo. Dominus, corpus & animam, vti haec perfecte tibi possem in sacrificium laudis offerre. Bonum mihi longeque gloriosius est atque vtilius ut tibi offeram quam deturam mihi ipsi. 1. Paralip. vlt. Quod de manu tua accepimus, reddimus tibi. Simpliciter obedientia Deo imperati vel per se, vel eum qui est loco suis: multum est gloriosa: & ideo valde ei accepta, cum scilicet aliquid eo quod a Deo dicitur, creditur verum: eo quod ab ipso iubetur, creditur bonum. Gloriosum est accipi si simplici verbo eius credatur absque electione pignoris, vel iuramenti, vel fidei iustorum: contrarium vero est ei ignominiosum. Hypocritae & Pythagoras. I dixerunt hanc legem discipulis suis, ut non essent ausi in sententijs suis interrogare propter quod, sed esset eis pro ratione dicentis autoritas. Multum placuit in Abraham Deo obedientie simplicitas. De hac commendat Saluator primitiuam Ecclesiam dicens. In auditu aurium obediuit mihi. Ber. in libro de cons. Omnibus nobis in initio conuersionis nulla virtus magis est necessaria, quam simplicitas humilis, & grauitas verecunda. Aug. Obedientia nisi humilium esse non potest. Ad hanc simplicitatem pertinet illud psal. 76. Deduxisti sicut oves populum tuum. Diabolica questio est, Cur precepit nobis Deus? Gen. 3. Luc. 10. Qui vos audit, me audit. Ber. Non te moueat magister imperitus, indiscreta potestas, sed memento quia non est potestas nisi a Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Idem. Quicquid uoce Dei praecipit homo, quod tamen non sit certum displicere Deo, non aliter omnino accipiendum est quam si praecipiat Deus. Quid enim interest utrum per se aut per suos ministros, siue homines, siue angelos, innotescat suum placitum Deus? Hilaritas etiam obedientis multum est grata imperanti. 2. Cor. 9. Hilariter datorem diligit Deus. Ber. Serenitas in uultu dulcedo

dulcedo in sermone multum colorant obedientiam obsequentis. Cum operibus obedientiae pascatur Deus, quasi fel in escam Dei ponit, qui cum tristitia obedit. psal. 68. Dederunt in escam meam fel. Item, grata est imperanti obedientiae uelocitas. Sen. Omnis benignitas properat, & proprium est libenter facientis cito facere: vnde placet principibus cum precepta eorum uelociter implentur. Prou. 22. Vidisti hominem uelocem in opere suo? coram regibus stabit. Necessaria est uirtus ad perfectionem obedientiae. Ber. loquens obedienti. Manum tuam misisti ad fortia, agendum est instanter, & constanter obediendum, nec inter asperitatem uerberum tam regalis est semita relinquenda. Semitam obedientiae etiam pro ignominiosa morte noluit Christus relinquere. Phil. 2. Factus est obediens usque ad mortem. Item, necessaria est humilitas obedienti, quae obedientiam custodiat ne euanescat, & in uitium transeat. Ber. Magna est uirtus humilitatis, sine cuius obtentu uirtus fortitudinis non solum uirtus non fit, sed etiam in superbiam erumpit. Luc. 18. Cum feceritis omnia quae precepta sunt, dicite, Serui inutiles sumus, quod facere debuimus, fecimus. Sicut ramus arboris tanto magis inclinatur, quanto magis fructu est oneratus, sic humilior esse debet qui plura bona opera habet, cum omnia sint Dei dona. 1. Cor. 3. Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, cur gloriaris quasi non acceperis? Laudabilis est ualde perseverantia in obedientia, quae summi regis singularis est filia, haec sola est regni caelestis haeres. Ber. Quid currere prodest, & ante metam cursus deficere? sic currite ut comprehendatis. Specialiter puerorum uoluntas, cum sit uolantis & uaga, obedientia regi debet sub uoluntate aliena. Sicut uirga multum flexibilis paxillo stabili alligatur, ne uento agitata destruat: sic puer si a parentibus uoluntati suae dimittatur, parentes inde confunduntur. Prou. 29. Puer qui dimittitur uoluntati suae, confundit matrem suam. Et specialius pueri regales necesse habent obedientiam addiscere, qui aliquando debent alijs imperare, sicut legitur de filio Dei. Heb. 5. Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex his quae passus est obedientiam. Tullius. Qui bene imperat, necesse est aliquando quod paruerit: & qui modeste pareat, videtur aliquando quod imperare dignus sit. Filialis obedientia & lege uniuersali est debita, & Deo multum grata est. Eph. 6. Filii, obedite parentibus uestris in Domino, hoc enim iustum est: vnde inuenitur haec obedientia etiam in brutis. Col. 3. Filii, obedite parentibus uestris: hoc enim beneplacitum est Domino.

CAP. XL.

Quod pueri nobilium malam societatem debent cauere.

Monendi sunt pueri nobilium, ut malam societatem caueant, bonam diligant, socijs suis societatem bonam exhibeant. Dirigendi sunt in societatis electione & custodia. Multum est noxia malorum locietas. Peccatum est morbus contagiosus ut lepra. Non est tutum sanis habitare cum leprosis, nec bonis est tutum habitare cum malis. Ecclesi. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui comunicauerit superbo, induet superbiam. Seneca. Malignus comes quamuis candido & simplici rubiginem suam affricuit. Prou. 13. Amicus stultorum, simi-

lis illis efficietur. 1. Cor. 15. Corruptunt bonos mores colloquia praua, & amplius opera praua: efficitur enim est uox operis quam uox sermonis, ut dicit Ber. Non est tutum agnis habitare cum lupis. Ecclesi. 13. Si communicabit lupo cum agno aliquando, sic peccator iusto. Qui uult ire ad sanctum Iacobum non ponit se in societate eorum qui vadunt Romam, societas enim non ducit nisi quo vadit: sic qui uult ire in paradysum, declinare debet societate eorum qui uadunt in infernum. Econtrario societas bonorum ualde est utilis homini. Prou. 13. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit. Sen. Cum his conuersare qui te meliore facturi sunt. Carbo mortuus cum uiuis positus uiuificatur, sic malus inter bonos bonus efficitur. psal. 17. Cum sancto sanctus eris. Qui est in societate bonorum, exemplis eorum ad bonum prouocatur quasi ad manum in paradysum tractatur, sicut de Paulo legitur Act. 9. Ad manus autem eum trahentes introduxerunt Damascum. Sicut apes floribus se pascunt, sic qui in bona societate est, exemplis bonis sociorum reficitur. Quintilianus. Prudentis est, quod in quocumque optimo est, si possit suum facere. Ad societatem incitat natura. Tullius in libro de amicitia. Natura nihil solitariu amat, nec aliquid appetentius est sui similitum quam natura. Societas uera non est nisi inter bonos, & habet multum iucunditatis & commodi. Sen. Nullius rei possessio iucunda est sine socio. Eunti in paradysum socius bonus est quasi uehiculum. Macrobius. Comes facundus in uia pro uehiculo est. Tullius in libro de officijs. In quibus eadem studia uoluntatesque sunt eadem, in his fit ut alter altero aequa delectetur ut se ipso, sicque fiat unus ex pluribus. De commodo societatis dicitur Eccl. 4. Melius est duos esse simul quam unum, habent enim emolumentum societatis suae.

CAP. XLI.

Quod filij nobilium societatem bonam socijs suis debent exhibere.

Multum monendi sunt filij nobilium, ut socijs suis societatem bonam exhibeant, amare & amari ab eis studeant, blandos & affabiles se eis exhibeant, & infirmitates eorum tam morum quam corporum supportent patienter. Ad hoc quod aliquis amet proximum, primo incitat natura: secundo, scriptura: tertio, gratia: quarto, ad id valere possunt exempla: quinto, potest ad hoc valere si ostendatur dilectionis utilitas magna: sexto, si ostendatur odii damna. Natura ad hoc incitat cum naturaliter precepta iuris naturalis scripta sint in corde hominis, quorum primum habetur Tob. 4. Quod ab alio tibi odii fieri, uide ne aliquando alteri facias. Secundum habetur Matth. 7. Quaecumque uultis ut faciant uobis homines, & uos eadem facite illis. Amor est debitum naturae: etiam creaturae irrationabiles amorem habent ad indiuidua suae speciei. Eccl. 13. Omne animal diligit simile sibi, & omnis caro ad sibi simile coniugetur. Ibidem. 17. Volatilia ad sibi similia conueniunt. Scriptura ad id incitat. Io. 14. In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Ibidem. 15. Hoc est preceptum meum ut diligatis inuicem. Gratia hominem ad idem incitat, quae ostendit hominem esse factum

factum ad imaginem Dei Licet aliquis amet omnes filios amici sui, tamen specialem amorem habet ad eum qui amico suo est similior: sic licet ad opera Dei communiter amorem habere debeamus, tamen specialiter ad hominem ad eius imaginem & similitudinem factum, Gen. 1. Gratia ostendit proximum meum esse illius corporis, cuius Christus est caput 1. Cor. 12. Vos estis corpus Christi. Non amat caput, qui non amat membra. Item, gratia ostendit homini proximum esse Dei filium, Christi fratrem, & coheredem, & eterna gloria tecum participem futurum. Si amandi sunt fratres qui diuidendo hereditatem portionem uniuscuiusque minorem faciunt, quantum amandi sunt illi fratres qui portionem uniuscuiusque augent? Quanto enim plures erunt electi, tanto amplius gaudebunt. Plus gaudebit vnus electorum de gloria animae alterius, quam de gloria proprii corporis. Ad amandum proximum possunt incitare etiam exempla, & primo exemplum Christi. Non est despiciendus quem Christus ita charum habuit, quod pro eius redemptione mori voluit. Appendere debemus proximum hoc pretio, ne nobis vilescat. Apoc. 1. Qui dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo Tim. 2. Qui dedit semetipsum pro nobis. Secundo, exemplum angeli, qui adeo amat hominem, vt custodiat eum in omnibus viis suis. Non est despiciendus homo ab homine, qui adeo charus est angelo. Matth. 28. Videte ne contemnatis vnum ex illis pusillis. Dico enim vobis quia angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in caelis est. Tertio, exemplum sanctorum. Legitur in vita beati Ioannis Euangelista, quod cum ipse deuenisset ad vltimam senectutem, & vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur, nec posset plura docere, verba haec ad quamlibet pausam dicebat. Filioli, diligite alterutrum. Tandem discipuli, & fratres qui aderant, audientes quod eadem verba semper diceret, dixerunt. Magister, quare semper hoc loqueris? Qui respondit: quia praecipit Domini est, & si solum fiat, sufficit. Incitare etiam potest ad idem magna dilectionis vilitas. Dilectio membra in illo nobilissimo corpore, cuius Christus est caput, vnit, & per uirtutem membrorum vnitam aduersario resistit, & ad perfectionem perducit. De primo habetur Col. 3. Super omnia charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis. De alio dicit Tullius. Virtutum amicitia adiutrix a natura data est, non vitiorum comes; ut quia solitaria non possit virtus ad ea quae summa sunt peruenire, coniuncta & consociata cum altero perueniret. Damna etiam quae odium facit, ad idem incitare possunt. Hoc facit odium fraternum in corpore mystico, quod facit diuisio continentis in corpore humano, ex qua sequitur dolor magnus, & quandoque mors.

C A P. XLII.

De his quae valent ad hoc quod aliquis a proximo ametur.

Sunt autem quinque quae valere possunt ad hoc, vt aliquis a proximo ametur. Primum est discretio: vnde sapientia dicitur esse mater pulchrae dilectionis Ecclesiast. 24. Fatuitas nescit acquirere, vel conferuare amicitiam. Ecclesiast. 20. Fatuo non eris amicus. Secundum est modestia in sermone. Eccl.

20. Sapiens in verbis amabilem se facit: gratia autem fatuorum effundetur. Tertium est similitudo. Ecclesiast. 27. Volatilia ad tibi familia conueniunt. Ambrosius. Est in sum bonis, vt vnusquisque virtutes suas in alius amet. E contrario dissimilitudo facit ad odium. Oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi. Quartum est virtus. Tullius. Nihil est virtute amabilius, vel quod magis alliciat ad diligendum, quippe cum propter virtutem, & probitatem etiam eos, quos numquam vidimus, quodammodo diligamus. Idem. Tanta est vis probitatis, vt eam vel in eis quos numquam vidimus, vel quod maius est, in hoste diligamus. Specialiter valet ad hoc virtus mansuetudinis. Ecclesiast. 3. Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris. Mansuetudo ad modum adamantis vim habet attractiuam. Ezech. 3. Vt adamantem & silicem dedi faciem tuam. Item. Specialiter valet ad hoc virtus humilitatis. Sicut odibilis est Deo & hominibus superbia, sic amabilis est Deo & hominibus humilitas. Superbia dum se exultat, alios deprimit, ideo non est mirum si ab aliis odiatur: humilitas vero dum se demittit, alios exultat & honorat, ideo merito ab eis amatur. Maxime inter omnia valet ad hoc quod aliquis ametur, si ipse primo amauerit. Aug. Nulla est maior ad amorem inuitatio, quam praenire amando, vel nimis durus est animus qui dilectionem si nolit impendere, nolit rependere. Sene. in epistolis. Quæris quomodo amicam facturus sis cito? ego monstrabo tibi amatorium sine medicamento, sine herba, sine vilius venefica carmine. Si vis amari, ama. Quintum est obsequium, vel beneficium. Sap. Hoc tempore obsequium amicos, veritas odium parit. Ignis amoris lignis beneficiorum nutriendus est, alioquin deficit. Beneficia etiam feras ad amorem incitant, & inimicos efficiunt amicos. Rom. 12. Si euerierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi, hoc enim faciens carbonem congeres super caput eius, id est, cor eius accendes ad te amandum. Et notandum quod beneficium non parat amicitiam nisi discrete detur: vnde dicitur de fatuo, Ecclesiast. 20. quod non erit gratia bonis illius. Qui enim edunt panem illius, si falsa lingua sunt, quotiens, & quanti iridebunt eum? Sen. Nullum habet maius malum locuples homo ex bonis suis obsessus, quam quos amicos sibi putat, quibus ipse non est, quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandum amicos, cum quidam quo plus debet, magis oderint. Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant, si accepturos licuit eligere, si collocata, non sparsa sunt. Idem. Hoc consilio sapientum vtete, vt magis existimes pertinere ad te quis, quam quid acceperit. Tullius. Apud bonos melius quam apud fortunatos beneficium collocatum est.

C A P. XLIII.

De his ad quae habendus est respectus in socij electione.

Eligendo socium habendus est respectus ad fidelitatem, morum habilitatem, & similitudinem. Ad fidelitatem pertinet vt mentiendo socium non fallat, arcanum ei commissum non reuelat, in rebus eum non damnificet, in aduersis eum non deserat. Odiosa est mendacitas homini prudenti. Eccl.

C A P. XLIIII.

Quod in adolescentia specialiter monendi sunt filij nobilium ad amorem disciplinae.

Postquam filij nobilium ad gratiam adolescentiae peruenerint, specialiter admonendi sunt ad amorem disciplinae & quia tunc plenius habent usum rationis, & quia illa aetas prona est ad malum, & ideo magis indigent disciplina qua refranetur. Gen. 8. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Ambrosius loquens de illo uerbo Iob. 8. Consumere me uis peccatis adolescentiae meae. Pulchre, inquit, principium aetatis ad querelam arripuit, quia magis ad uitium esse lubricum consuevit. Iob. 20. Ossa eius implebuntur uitij adolescentiae suae. August. in libro confes. loquens de se. Exarsi, inquit, Domine aliquando fatiari inferius in adolescentia, & syluestere umbrosi amoribus ausus sum.

C A P. XLV.

De malis, ad quae prona est adolescentia.

Ad tria mala prona est specialiter adolescentia, ad superbam impetuositatem, luxuriam, & lasciuam. De primo dicit Seneca. Iuuenile est uitium non posse regere impetum. De secundo dicitur Prou. 7. Considero uecordem iuuenem, qui transit per plateas, & ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio praeparata: & subditur. Statim eam sequitur quasi bos ductus ad uictimam. De tertio dicit Seneca. Torpent ingenia delidioso iuuentutis, nec ullius honeste rei labore uigilant, sed cantandi potius saltandique obscena studia effeminatas tenent. Idem. Cum feminis stare & immundis se munditijs extollere, nostrorum adolescentum setimen est, id est, documentum. Istorum est illud Sap. 2. Non praetereat nos flos temporis. Coronemus nos rosas antequam marcescant. Adolescentibus necessaria est maiorum exhortatio, sicut Ioannes Euangelista exhortabatur dicens. Scribo uobis adolescentibus, quoniam uicistis malignum. Item, Scribo uobis iuuenes, quoniam fortes estis, & uerbum Dei manet in uobis, & uicistis malignum. 1. Ioan. 2. Proponenda sunt etiam eis exempla fortium adolescentium, ut est illud. 2. Mach. 2. septem fratrum, quorum unus sic ait. Parati sumus mori magis quam patrias Dei leges praenariari. Horum unus linguam postulatus ad cruciatum, cito protulit, & manus constanter extendit, & cum fiducia ait. A caelo ista possideo, sed propter Dei leges haec ipsa despicio. Item, muniendi sunt armis spiritualibus. Eph. 6. Induite uos armaturam Dei. Orationi etiam instare debent, ut Dei gratiam recipiant, quae a dictis malis eos custodiat. Sapient. 8. Vt sciui, quoniam aliter non possum esse continens nisi Deus det, et hoc ipsum erat sapientia, scire cuius hoc esset donum, adij Dominum, & deprecatus sum illum. Si uero contingat adolescentem cadere, ad penitentiam debet recurrere exemplo illius adolescentis, de quo legitur Luc. 15. quem pater cum gaudio suscepit, & ibidem. 7. dictum est adolescenti filio uiduae mortuo. Adolescentem tibi dico, surge. Vix fenes malis consueti relurgunt. Prou. 22. Proverbium est. Adolescentem Opus. S. Tho. Aquin. KK iuxta

Eccl. 21. Potior est fur, quam assiduitas uiri mendacis. Fidelis non est qui arcanum reuelat. Prou. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcanum: qui autem fidelis est, celat amici commissum. Eccl. 27. Qui denudat arcanum amici, fidem perdit. Non est fidelis qui in rebus socium damnificat. Tullius in lib. de offi. ijs. Societatis arctissimum uinculum est arbitrari magis contra naturam esse hominem aliquid homini detrudere commodi sui causa, quam omnia subire incommoda. Non est fidelis qui socium deserit in aduersis. Ber. Discipulus prudens aliquo cōsorte gaudeat, cui propria conscientia detegere ualeat, qui nubila fortuna diligenter subueniat. De fidei societate ponit exemplum laudabile Valerius Maximus. 4. libro dicens. Duo discipuli pithagorici tam fideles inter se iuxerunt amicitiam, ut cum alterum ex his Dionysius Siracusanus tyrannus interficere uellet, et is tempus ab eo quod prius quam periret, domum profecturus ut ordinaret res suas impetrasset, alter uadē se pro eius reditu tyranno dare non dubitauit. Appropinquante autem praefinita die, nec illo redeunte unusquisque stultitiae temerarium sponsores dānabat: at is nihil se de amici constantia metuere praedicabat. Eodē itaque momento & hora a Dionysio constituta occidendus superuenit, & admiratus tyrannus amorum animam supplicium fidei remisit, eosque, i super ut ipsum in societate amicitiae tertium reciperent, rogauit. Habilitas morum respicienda est eligendo socium. Prou. 18. Vir amabilis ad societatem magis amicus erit quam frater. Ad amicitiam tria pertinent. s. ut sit benignus, prudens, & constans. Benignus ut non faciat molestas amicitias nimis amicam onerando, uel asperē corripiedo, sed potius se oneret negocijs amici. Prudens, ut sciat discernere quid, quando, & quomodo amico imponendum sit. Constans, ut non de facili moueatur ad amicum odiendum, uel minus diligendum, ut faciūt quidam qui irascuntur, nisi fiat quod desiderant, dicentes. Nisi hoc feceritis, amittetis amorem meum, quorum amor tenui filo dependet. Similitudo etiam morum respicienda est. Tullius in libro de officijs. Nihil est amabilius, nec copulatius quam morum similitudo bonorum. Societas iniusta firme custodienda est sicut domus. Sodales uetustos numquam prosequentium nouitate fastidias, aliter uideberis sic amicis uti quasi floribus: flores enim sunt grati dum sunt recentes. Eccl. 9. Ne derelinquas amicum tuum antiquum: nouus enim non erit similis illi. Vinum nouum amicus nouus, ueterascet & cum suauitate bibes illud. Legitur de Augusto Cesare quod amicitias non facile admittit, sed constantissime retinuit. Ad societatem seruandam multum ualet humilitas, qua homo minus sentit de se quam de alijs: unde sensum aliorum meliorem quam suum reputans, facile sensum suum pro sensu aliorum dimittit, et alijs cedit. Caro. Vincere cum possis, interdum cede sodali. Greg. Saepē dum quosdam maior scientia erigit, a ceterorum societate disiungit, & quasi quo plus sapiunt, eo a uirtute concordiae desipiscunt. Valet ad idem patientia. Prou. 15. Vir iracundus suscitatur rixas: qui autem patiens est, mitigat suscitatas. Valet ad idem taciturnitas. Cato. Consilium arcanum tacito committe sodali &c.

iuxta viam suam etiam cum senberit, non recedet ab ea. Incerta est vita adolescentium. Prou. 30. Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro, via aequile in celo, via colubri super terram, & via viri in adolescentia. Secundum Tullium in lib. de Offic. Prima adolescentis commendatio proficitur a modestia, deinde a pietate in parentes, & in suos benevolentia. Cognoscitur etiam eius bonitas si ad viros sapientes & claros ac bene consulentes reipublice se contulerit, & cum eis assidens sit. Huic consonat illud Eccl. 6. In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapientia eorum ex corde coniungere, ut omnem narrationem Dei possis audire. Multum est necessarius sermo nis Dei auditus. psal. 118. In quo corrigi adolescentior viam suam in custodiendo sermones tuos? Ad hec mouentur adolescentes exemplo Saluatoris, qui cum esset duodecim annorum, sedit in medio doctorum non quidem docens, sed audiens, & interrogans. Luc. 2. de quo sic Ber. loquitur, O humilitas virtus Christi quantum confundis superbiam nostrae vanitatis? Parum aliquid scio, vel potius scire mihi videor, & silere non possum impudenter & imprudenter me ingerens & ostentans, promptulus ad loquendum, velox ad docendum, tardus ad audiendum. Christus cum tanto tempore silebat cum seipsum absconderet, numquid inanem gloriam timebat? utique, sed nobis non sibi. Contra tria mala praedicta informandi sunt adolescentibus tribus virtutibus: contra superbiam impetuositate, humilitate: contra luxuriam, castitate: contra lasciuiam, maturitate. Monendi sunt ut humiliter se habeant & sapientes consulendo, & maioribus obediendo. De primo dicit Sydonius. Plurimum laudis iuuenes suis moribus acquirunt, quotiens de negotiorum meritis ambigentes ad peritorum consilia recurrunt. Propter defectum huius humilitatis Roboam filius Salomonis partem regni sui amisit. Derelicto enim consilio senum, acquiescens consilio iuuenum, volens populi aggrauare iugum decem tribus amisit. 3. Reg. 12. Vnde dicitur. Eccl. 47. quod Salomone dereliquit post e gentis stultitiam Roboam imminutum a prudentia qui auertit gentem consilio suo. Ad secundum monentur iuuenes. 1. Pet. 2. Adolescentes, subditi estote senioribus. Cyprianus martyr. Sicut in senibus sobrietas & morum perfectio reperitur, sic ab adolescentibus obsequium & subiectio rite debetur. Ber. Eligat homo fidelis subiectus esse magistro, sub quo voluntas eius frangatur, & obedientia fratri concupiscentia reprimatur. Idem. Non est dedignandum seruo quod praesent in domino: siquidem non est seruus maior domino suo. Ipse namque cum iam aetate & sapientia apud Deum & homines creuisset, cum iam duodenis in Hierusalem remansisset, a beata Virgine & Ioseph in medio doctorum audiens illos, & interrogans, inuentus descendit cum illis, & erat subditus illis. Contra luxuriam monendi sunt adolescentes ad verecundiam & sobrietatem. Ipsi enim ardore luxuriae astuantes solent esse procaces ad rogandum, vel etiam ad rapiendum mulieres, a quibus verecundia cohibet, de qua dicit Seneca. Verecundia in adolescente bonum est signum. Sobrietatem etiam multum valet ad castitatem: quia sicut Bernartus. Periclitatur castitas in delictis, sicut pietas in negotiis: Hieron. Quicquid seminarium est voluptatis, etiam venenum puta. Tit. 2. Iuuenes hortare ut sobrii sint. Contra lasciuiam monendi sunt ad maturitatem & taciturnitatem. Habet. n. lasciuia inordinatione gestuum, & leuitatem verbo-

rum. Contra primum est necessaria grauitas, quae multum placet Deo in seruis suis. Dauid. psal. 34. In populo graui laudabo te. Tullius in libro de Senec. Adolescentem probum, in quo est aliquid senile. Haec grauitas dat auctoritatem: vnde Apostolus scribens Timotheo dicit. Nemo adolescentiam tuam contemnat, id est, taliter te exhibeas ut propter aetatem non contemnaris. Hieron. ad Heliodorum Nepotianum de hac grauitate commendat dicens. Nepotianus iuuenis curam habuit, ut nullam in se daret fabulam rumoris oblectari, ut qui mordebant ad eius aetatem stuperent ad continentiam, hilaritatem frontis temperabat grauitate morum. Taciturnitas adolescentibus est necessaria contra garrulitatem. Eccl. 22. Adolescentes, loquere in causa tua uix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum, in multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & querens, & loqui in medio magnatorum non presumas, & ubi sunt senes, non multa loquaris.

CAP. XLVI.

Quod adolescentibus non differant induere bonos mores.

Hoc multum debet adolescentibus incitari, ut non differant bonos mores induere, qui vix in senectute induuntur. Eccl. 25. Quae in iuuentute tua non congregasti quomodo inuenies in senectute tua? Ad idem incitari debet horae mortis incertitudo. Anselmus. Nihil morte certius, sed nihil incertius hora mortis. Amb. Mors est iuuentibus in insidijs, quae senibus est in ianuis. Tullius in libro de senectute. Frustra sperat adolescens, vel promittit se diu uicturum. Quid enim stultius quam incerta pro certis habere? Quid etiam? quod illa aetas habet multis mortis causas: facilius enim in morbos adolescentibus incidunt, grauius aegrotant. Mors etiam adolescentibus grauior est: ratio est quia mors contingit adolescentibus aduersante & repugnante natura, & ideo grauius: senibus uero uenit quasi sponte, nulla ui habita, & ideo leuis. Sicut ergo poma ex arboribus si cruda sunt uiuelluntur, sed matura & cocta decidunt, sic vis adolescentibus vitam aufert, senibus maturitas.

CAP. XLVII.

Quod monendi sunt filij nobilium, cum ad aetatem uirilem peruenerint, puerilia euacuare.

Monendi sunt filij nobilium, cum ad uirilem aetatem peruenerint, ut puerilibus se euacuent, exemplo Apostolici dicitis. 1. Cor. 13. Cum essem paruulus, loquebar ut paruulus, cogitabam ut paruulus, sapiebam ut paruulus. Quando autem factus sum uir, euacuaui quae erant paruuli. Monstruosum est hominem in senectute, vel uirili aetate puerilia retinere: sicut monstruosum esset si aliqua arbor flores haberet, quam habere debet fructus maturos: & etiam erubescibile esset alicui homini barbato ad mammillam matris pendere; immo quasi infania uideretur, iuxta illud. Ludere par impar, equitare in arundine longa. Si quae delectat barbatus, infania uexat. Odibile est etiam Deo & hominibus. vnde Eccl. 25. Senex fatuus enumeratus est inter tres species hominum quae odiantur. Maledictus est, & morte dignus senex puerilis, iuxta illud Isa. 55. Puer centum annorum maledictus erit. Sicut uinea quae viginti anni sine fructu debito fuisset, extirparet: sic qui ad senilem aetatem

aetatem peruenit, & non facit debitum fructus a Deo occideretur, nisi misericordia Dei eum sustentaret: & ut breuiter dicam, sicut peius est esse bestialem quam esse bestiam, eo quod esse bestiam est a natura, esse uero bestialem est ex uitijs, sic esse puerilem peius est quam esse puerum. Seneca. Plurimumque est, quod non pueritia, sed quod grauius est, puerilitas remanet.

CAP. XLVIII.

Quod octo puerilia ab eis sunt euacuanda.

Notandum quod octo sunt puerilia, quae ab eis euacuanda sunt, quorum tria primo tangit Apostolus. Primum est, loqui pueriliter, id est, sine praemeditatione. Loquuntur paruuli quicquid eis in os uenit: contrario autem uir non loquitur sine praemeditatione: vnde de uiro iusto dicitur psal. 36. Lingua eius loquitur iudicium, id est, examinatum sententiam. Seneca. Tardiloquum te esse iubeo, & prope erit tibi Deus. Triplici ratione debemus examinare uerba nostra. Primo, ut possint transire per illud districtum iudicium, in quo debent examinari. Matth. 12. De omni uerbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Secundo, quia multum uerbum potest nocere, nisi homo sibi caueat. Bern. Sermo leuis est, sed grauius vulnerat, aptissimum euacuandis cordibus instrumentum. Tertio, quia uerbum prolatum de proximo est testimonium vel pro eo, vel contra eum, ideo quasi testimonium cum deliberatione proferendum est. Seneca. Loquens de proximo tuo scito te pro eo, vel contra eum testimonium proferre. Secundo euacuandum, est sapere pueriliter, id est, sapientem esse circa modica, ut sunt nuges, moneta plumbea, & similia. Hanc sapientiam habent illi qui circa temporalia bona quae modica sunt, sapientes sunt: circa spiritualia uero, vel aeterna insipientes. Praetulit Esau lenticulam hereditati suae. Hanc puerilitatem dissuadet nobis Apostolus dicens. Nolite pueri effici sensibus. 1. Cor. 14. Tertio, euacuanda est cogitatio puerilis, quae est de solis profectibus, ut non solum praesentis uitae, sed et futurae prauideamus, ad quod monemur Prou. 6. ubi sic legitur. Vade piger ad fornicam, & considera uias eius, quae cum non habeat ducem, nec praceptorum, nec principem, parat esse cibum sibi, & congregat in messe quod comedit. Quarto, euacuanda est a nobis immunditia puerilis. Solent pueri residere in luto, & deturpare ornamenta sua, si qua habent. Similis puerilitas in multis est, qui sunt iam senes, vel in uirili aetate, & tamen non erubescunt morari in immunditia peccatorum suorum. Hieron. Fertilis fuit Moab ab adolescentia, & requieuit in facibus suis. Ad Tim. 1. Infidelibus nihil est mundum, sed coinquinata sunt mens eorum & conscientia. Nesciunt pueri se pasce, quin se maculent. Infiniti sunt barbati, in quibus inuenitur haec puerilitas. Multi et dignitates quas habent, male uiuendo deturpant: unde sapiens dicit de Nerone, quod cum quosdam uellet ornare, non ipsos ornauit, sed ornamenta deturpauit. Quinto, euacuanda est a nobis puerilis mutabilitas, qualis est in illis qui una die aggrediuntur uiam paradisi, & alia die redeunt ad uiam inferni: una die edificant, alia die destruunt. Eccl. 34. Vnus edificans, & alius destruens, quid prodest illis nisi labor? Mutabilitas est signum stultitiae. Prou. 15. Cor stultorum dissimile erit. Eccl.

27. Homo sanctus in sapientia manet sicut sol: nam stultus sicut luna mutatur. Vir iustus debet in praesenti quodammodo aeternitatem inchoare per constantiam, & per perseverantiam. Ber. Quid tantae leuitatis, & aeternitatis? Sexto, euacuanda est timor puerilis. Solent. n. pueri timere falsa, ut socios suos laruatos: leuia etiam magis timent quam graua pericula, ut uirgam matris magis timent quam gladium hostis. Talis puerilitas in multis senibus est qui diuites sunt, qui uelut homines laruati adeo timent, ut non audeant eis in aliquo contradicere. Seneca. Pueri quos amat, cum qui bus ludere assueuerunt, si personatos uideant, expauescunt. Idem. Omnium istorum, quos supra capita hominum, supraque turbam delicatos lectica suspendit, personata felicitas est contemnens si spoliaueris. Periculosum est ualde timere hominem: vnde Prou. 29. Qui timet hominem, cito corruet. 1. Macha. 2. A uerbis uiri peccatoris time ueritas, quia gloria eius sterco & uermis. Saccus est sterco, & materia uermium. Multi etiam sunt qui praesentia mala quae leuia sunt, & quasi umbrarum futurorum malorum, ualde timeant, qui sunt uelut equi umbratici qui trepidant ubi non est timor. Seneca. Auctoritatem habemus senum, & uitia puerorum, nec puerorum tantum, sed et infantium: illi leuia, hi falsa formidant, nos utraq. Timor puerilis est eorum qui timent contemptum contemnendorum, & irrisiones irridendorum, qui non audent benefacere ne a malis irrideantur. Cum male agentes irrideant bene operantes, tale est ac si cecus irrideret uidentem, & claudus recte incedentem, eorum irrisio irridenda est. Seneca. Aequo animo audienda sunt imperitorum conuitia, & ad honesta uadenti contemnendum est ipse contemptus. Idem. Non dum felix es, si nondum turba te deridet. Prou. 14. Ambulans recto itinere, & timens Deum, despiciatur ab eo qui infami graditur uia. Ibidem 29. Abominantur impij qui in recta uia sunt. Septimo, est euacuanda a nobis amor puerilis. Solent pueri concupiscere quaecumque pulchra quae uidentur, licet sint sibi nociua: unde quadoque arripiunt manu uel carbonem, uel gladium propter pulchritudinem quam ibi uident. Exemplum habemus de hoc in Moyses, de quo narrat Iosephus, quod cum Moyses puer allatus fuisset coram Pharaone, uidens Pharaonem elegantiam pueri & pulchritudinem, posuit diadema suum super caput eius: puer autem uidens imaginem idoli in corona, proiecit eam ad pedes suos, & conculcauit, quod uidentes magi Pharaoni dixerunt hoc esse signum, quod per puerum illum destrueretur regnum Aegypti. Alij uolentes eripere puerum, dixerunt quod ex pueritia hoc fecerat, & fecerunt ei afferre carbonem uiuum, quem posuit puer ad os suum, & linguam suam combussit, ex qua causa factus est impeditoris ligatus. Similis puerilitas est in multis, qui cito uident pulchritudinem alicuius mulieris, concupiscunt eam, non attendentes quod dicit Hieron. quod gladius igneus species mulieris. Pueri etiam lulum amant: unde Iob. 21. Infantes eorum exultant lulis. Modica ex magnis quadoque praeligunt, ut pomum quicquid; castro: plus dolent quicquid; de amissione pomi, quam de amissione regni. Haec puerilitas dissuadet nobis. Prou. 1. ubi dicitur. Visque uo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quae sibi sunt noxia cupient? Octauo, euacuanda est a nobis in uerecundia puerilis. Solent. n. pueri mammillas in uerecundia matris suscipere, qualis puerilitas est in eis, qui lac adulationis, uel illicite consolationis sibi oblatum in uerecundia

de suscipiunt, cōtra illud Prou. 1. Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Valde timenda est puerilitas filij nobilium, qui dominaturi sunt populo. Valde. n. nocium est populo, & ex magna Dei ira est q̄ tales dominos dat, sicut comminatur Isa. 2. Dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis, & corruet populus.

CAP. XLIX.

Quod filia ab euagatione sunt cohibenda.

Dictum est de custodia & eruditione filiorū: nunc dicendum est de custodia & de eruditione filiarum, ad quā parentes monentur. Eccl. 7. Filia tibi sunt, serua corpus earum, & non ostendas hilarem faciem ad illas: ideo magna diligentia adhibenda est circa filiarum custodiam, quia ut dicit Hierony. Tenueres impudicitia fama quasi flos ad leuem marcessit auram. Cohibendę sunt filia ab euagatione & discursu, ne accidat eis sicut Dinę quę egressa est ut uideret mulieres regionis illius, & occasione ista a Sichę corrupta est, Gen. 34. Reprehensibile est in muliere q̄ garrula sit & vaga, quietis impariens, nō ualēs in domo sua consistere pedibus suis. Prouer. 7. & 1. Tim. 5. dicit Apostolus de quibusdam Otiose discunt circuire domos, non solum autem otiose, sed & verbose. Exemplum absconsionis habent in beata Virgine, de qua legitur. Isa. 7. Ecce Virgo concipiet, secundū Hieronymum, pro uirgine habetur in hebræo, Alma, quę gręce dicitur apocrypha, latine uirgo abscondita, uidelicet quę numquam aspectibus uiri apparuit, sed magna parentum diligentia custodita sit. Mariam, sicut idem Hierony. ait, angelus in penetralibus inuenit. Ber. Suspicandum non est q̄ apertum inuenit angelus hostiolum Virginis, cui nimirum in proposito erat hominum fugere frequentias, uitare colloquia, ne vel orantis perturbaretur silentium, vel continentis castitas tentaretur. Maria verebatur ēt angeli saluationem. Dicit Ambrosius de ipsa quod mālit apud Elisābeth tribus mensibus, non quia domus aliena eam delectaret, sed quia in publico frequenter uideri displiceret. Ber. Solent uirgines esse pauidę, ut caueant timēda, & ēt tuta pertimescant. Ad uitandā euagationem monet Hierony. Eustochium uirginem his uerbis. Rarus in publicū sit egressus, martyres tibi querantur in cubiculo: numquam deerit causa prodeundī, si semper quando necesse est processura sis. Timeat uirgo exire in publicum, si uult mundum seruare corpus. Exemplum huius habetur Tob. 3. in Sara uirgine dicente. Mūdā seruauī animam meam ab omni concupiscentia: & subditur modus uiuendū quem habuit, quo hoc facere uoluit. Numq̄ cū ludentibus miscui me, nec cum his quę in leuitate ambulāt participem me prębui. Maxime cultodiendę sunt filię nobilium, quarum parentes magis debent timere & cauere opprobriū, qd̄ frequēter ex negligentia circa custodiam filiarum incurritur. De patre discreto legitur Eccl. 42. Filia patris abscondita est, uigilia & sollicitudo eius aufert somnum, ne forte in adolescentia sua efficiatur adultera. In eodem supra filiā luxuriosam. s. ad luxuriam pronam. In adolescentia cōfirma custodiam, nequando faciat te in opprobrium venire inimicis. Ibidem. 21. In filia non auertente se, firma custodiam, ne inuenta occasione abutatur se. Filia quę ab occasionibus peccandi se uoluntarie non auertit, nisi ab alio custodiatur, facile in peccatum ruit.

F

Quod ualde utile est filias nobilium, dum sunt in custodia, literis imbui, & semper aliquo opere occupari.

Dualde est utile ut literis imbuaatur. Valde. n. est necessariū eis sapientię studiū, & ad uitandū otij periculū, & uanarū occupationū dispēdiū, & ad habēdū honestū solatiū, sicut ostēsum est supra cap. 1. hui⁹ libri. De filijs nobilium Cryostomus super Matth. Mulier i quiete sedēs inclusa, facile i peccatū carnis labitur, maxime quia uitiū hoc euacatione & otio facile nascitur. Idē dicit Hiero. ad Lectam de instructione filię. Filia tua Paula mundi cantica ignoret, turpia nō intelligat, & hęc tenera lingua psalmis dulcibus imbuaatur, procul sit ætas lasciuia puerorū, siāt ei literę eburnę, & ludat in eis: & ut ludus eius eruditio sit, habeat & in discendo socias quibus inuideat, dolēs ab illis in bono superari. Idem ad Eustochiam. Crebrius lege, q̄ plurima discere, tenēte te codicē somnus obrepat, & cadētē faciē pagina sancta suscipiat. Idē Hiero. Marcellā commēdans de scripturarū amore ac studio, dicit. Certe cū Romę essem, numq̄ tā festina me uidit, ut non de scripturis aliquid interrogaret. Ne autē subrepēte fastidio interrūpatur lectio, iugēda sunt lectio ni oratio & operatio. De oratione dicit Hiero. ad Sabinā de morte Nebridij. Sēper i manibus tuis diuina sit lectio, & tā crebrę orationes, ut oēs tentationū sagittę, quibus adolescentia percuti solet, huius clypeo repellantur. De operatione dicit idem ad Demetriādē uirginē. In desiderijs, ut legimus, est oīs otiosus. Nec ideo tibi ab opere cessandū ē, quia Deo propitio nulla te indiges: sed ideo cū omnibus laborādū ē, ut per occupationē operis, nihil aliud cogites nisi quod ad Dei pertinet seruitutē: & si omnē censum in pauperē distribuas, nihil apud Christū erit pretiosius. q̄ cū manibus tuis ipsa cōfeceris, uel i usus proprios, uel in exēplū uirginū cæterarū. Idē ad Rusticū monachū, quod tā feminis q̄ uiris est necessarium, Aliquid operis fac, ut semper te diabolus inueniat occupatū: si quidē & Aegyptiorum monasteria tenent hunc more, ut nullū abiq; opere & labore recipiant, nō tā propter victus necessaria, q̄ pp animę salutē. Legitur in libro de duodecim Cæsarijs, q̄ Cæsar Augustus filiā & neptes ita instituit, ut & lanificio assuetcerent. De his tribus, in quibus consistit puellarum honesta occupatio, dicit Hiero. ad Lectā de filia instruenda. Mane hymnos decanter, orationi uero lectio, ac lectioni succedat oratio: discat & tenere colum, rotare sulum, stamina pollice ducere. Sicut dictum est prius de filijs nobilium, q̄ in tenera ætate instruendi sunt in bonis moribus, sic intelligēdum est & de puellis nobilibus, & specialiter debent informari in castitate, humilitate, pietate, mansuetudine, & taciturnitate. Hęc gratię multū decēt puellas nobiles. Ad has primo incitandę sunt exemplo nobilissimę Virginis Marię, in qua multū splēduerunt. Ipsa propter castitatem thronus eburneus dicitur 3. Reg. 10. Ipsa castitatem elegit edocta Deo, non inducta humano exemplo, uel scriptura aliqua, uel exteriori uerbo. Ber. in expōsiōe super Misus est, O uirgo prudens, Virgo deuota, quę iustitia, quę pagina ueteris testamenti uel præcipit, uel consulit, uel hortatur in carne non carnaliter uiuere, & in terris angelicam ducere uitam? nec præceptū, nec cōsiliū, nec exēplū habuisti. Vnctio docebat te de omnibus, & sermo Dei uiuus & efficax ante tibi factus est mā-

est magister q̄ filius: prius instruxit mentem, q̄ induit carnem. Humilitas in Maria multū splēduit, in qua tanta materia superbiendi fuit. Ber. Non est magnum in abiectioe esse humilem. Magna prorsus & rara uirtus humilitas honorata: humilitatem eius in terra existentis filius Dei sensit in cælis, secundum illud Cant. 1. Dū esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit suauitatem odoris. Nardus humilis herba calidę naturę designat humilitatē ex Dei amore procedētē, qualis fuit i beata Virgine. In aliquib⁹ est humilitas ex cognitione multorum defectuum, quos habent. Nō talis fuit humilitas beatę Virginis, quam filius Dei in sinu Patris descendens sensit: ut Deo placeret eius uirginitas, fecit humilitas. Ber. Sine humilitate audeo dicere, nec uirginitas Marię Deo placuisset. Humilitatem Deus in ea respexit, ut ipsa ait in Cant. Magnificat anima mea Dominum &c. postea sequitur. Quia respexit humilitatē ancillę suę &c. De pietate & mansuetudine Marię dicit Bern. Quid ad Mariam trepidat humana fragilitas? nihil i ea austerum, nihil terribile, tota suauis est, plena pietatis & gratię, plena mansuetudinis & misericordię: affectu compatiēdi, & subueniēdi abundat effectu, inuocantibus subuenit uniuersis. Idē. Sileat misericordiā tuā, Virgo beata, si quis est qui eam inuocatā in necessitatibus suis sibi meminit defuisse. Item, de eius mansuetudine dicit idē Bernar. Reuolue totā seriem euangelij, & si quid durū, siquid asperum inuenis in Maria, demū eam suspectam habeas, & ad eam accedere uerearis. Gratia discretę taciturnitatis multum in ea splēduit. Ipsa enim fuit lignum uitę, quę illum qui uita est, nobis peperit, cuius ligni folium non defluxit. Verba eius quę in euangelio inueniuntur, sunt pauca, breuia, & utilia. Pauca, quia septem solum: breuia, quia nullum prolongauit excepto solo illo quod ad Dei laudem protulit, scilicet Magnificat &c. Tria prima pertinent ad propriam utilitatem, quę angelo dixit: tria ultima ad utilitatem proximi: medium ad laudē Dei. Primum uerbum quod dixit angelo, fuit uerbum discretę interrogationis, scilicet. Quomodo fiet istud? Secundum, humilis responsionis, scilicet. Ecce ancilla Domini. Tertium, fidelis orationis. Fiat mihi secundum uerbum tuum, Luc. 1. Inter uerba pertinentia ad utilitatem proximi, primum fuit uerbum mansuetę correctionis. Fili, quid fecisti nobis? Luc. 2. Secundum uerbum iussurij, scilicet. Vinum non habet, Io. 2. Tertium uerbum consilij, scilicet. Quodcumque dixerit facite, ibidem.

CAP. LI.

Quod fornicatio ponit in statu nili, castitas in statu nobili.

Pvellę nobiles specialiter possunt induci ad amorem castitatis ostensione uilis status, in quo cōtrarium castitatis, scilicet fornicatio, ponit, & ostēsiōe nobilis status, in quo castitas ponit. Requirit hęc nobilitas carnis ut uilitatem timeant & caueant, & nobilitatem spiritualem diligant. Vilissimum esse statū fornicantis ostendit scriptura sacra in multis locis. Propter hanc uilitatem Salomon Prou. 11. comparat pulchram & fatuam mulierem circulo aureo in naribus suis, qui omni immunditię exponitur, dicēs. Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra & fatua: & Eccl. 9. dicitur. Omnis mulier quę est fornicaria,

quasi stercus in uia conculcabitur. & psal. 82. dicitur de luxuriosis. Facti sunt ut stercus terrę. & Ioel. 1. Cōputruerunt iumenta in stercore suo. Grego. Iumenta in stercore suo computrescere, est homines in uirtute luxurię suę uitam finire. De hac uilitate dicit Hiero. Nihil uilius q̄ uinci a carne: qui ab ea vincitur, uiliū membrorum seruus efficitur. Seneca. In uoluptate nihil est magnificum, nihil quod naturam Deę proximam deceat, turpium membrorum ministerio ueniens, exitu sœda. Dicunt magistri, aliquos esse demones, qui memores suę antiquę nobilitatis nō dignantur de peccato luxurię tentare. Signum huius est, Lucifer tentans Dominum in deserto, non tentauit eum de hoc peccato. Castitas in statu ualde nobili ponit, ipsa filibus regis domos eburneas facit, in quibus regem glorię delectant, iuxta uerbum Psalmistę: ipsa angelis assimilat. Origenes. Castitas ē status qualitatis angelicę. In carne præter carnem uiuere, non terrena uita est, sed cęlestis. Multum decet puellas nobiles decor castitatis, qui ualde magnus est. Sap. 4. O quā pulchra est casta generatio. Ber. Castitas non mediocris est decoris, qui diuinos quoque delectare possit aspectus. Quid magis decorū castitate, quę mūdū de immūdo conceptū semine, & angelum de homine facit? Differunt inter se homo pudicus & angelus, sed felicitate, non uirtute: illius felicior, istius autem fortior esse cognoscitur. Sola est castitas quę in hoc mortalitatis loco & tempore statum immortalis glorię representat. Castitas est thesaurus niueus. Iob. 38. Numquid ingressus es thesauros niuis? Thesaurus est propter pretiositatem. Eccl. 25. Non est digna ponderatio continentis anime: niue⁹ propter puritatem. Castitas est principium pulchritudinis spiritalis, quę in candore & rubore consistit, secundum illud Cant. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus. Ipsa in ornatu sponę Dei byssus est. Prou. 6. Byssus & purpura indumentum eius: byssus, inquam, castitatis, & purpura charitatis. Ber. Optabilis ualde ornatus, qui & angelis possit esse inuidiosus. Hoc dicitur propter hoc quod castitas hominis quodāmodo est gloriosior quā angeli quātum ad hoc, quod est fortior, ut prius dictum est. Sicut in picturis corporum alb⁹ color substernitur, & alij colores superponuntur: sic castitas quasi substramentum est, super quod Deus alias gratias ponit. Eccl. 25. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata. Castitas Dei amicum & familiaritatem facit. Sap. 6. In corruptio facit esse proximum Deo. Puritas magna, quę fuit in Ioanne euangelista, amicitie & familiaritatis eius cū Christo occasio fuit.

CAP. LII.

Quod puellę monendę sunt ab his quę inimicantur castitati abstinere.

Ut puellę nobiles castitatem possint seruare, admonendę sunt ab his quę castitati sunt inimicę, abstinere: & ea quę ad castitatem iuuant, amare. Multum inimicatur castitati superfluis cibis & potus, uinum forte, & salē acutę, & alia corporas inflammatiā. Hier. 5. Saturauī eos, & mœchati sunt. Prou. 20. Luxuriosa res est uinum. Eph. 5. Nolite inebriari uino, in quo est luxuria. Hiero. ad Eustochiū. Virgo Christi uinum fugiat ut uenenum. Idē. Quicquid seminariū est uoluptatis, uenenum puta. Idem ad Furiam. Si Apostolus castigauit corpus suum, & in seruilitatem Opus. S. Tho. Aquin. KK 3. redegit

redigit, ne cum alijs prædicasset reprobis efficeretur, F quomodo tu iuuenula adhuc in seruore iuuentutis posita, dapibus & vino plena de castitate eris secura? Item, idem Hiero. Difficile inter epulas seruatur pudicitia. Ber. Periclitatur castitas in delitijs, ecôtrario abstinentia multū iuuat ad castitatem Hiero. ad Demetriadem virginē. Cælesti rore, & ieiuniorum frigore calor puellaris extinguitur, & humano corpori angelorum conuersatio imperatur. Idem. Quādiu Eua in paradiso abstinit, virgo fuit: quā cito præceptum abstinentiæ violauit, corruptionem sensit. Item, Inimicatur castitati otium. Item, ea quæ fuerunt causa iniquitatis Sodomæ enumerat Eze. 26. Quæritur Egiptus quare sit factus adulter, in promptu causa est, G desidiolus erat. Otia si tollas, perire cupidinis arcus; Otiosus erat Dauid, cum in peccatū adulterij cecidit. 2. Reg. 12. Inimicatur et castitati somnus in temperatus. Sap. Plus vigila semper ne somno dedit^o esto. Nā diuturna quies vitij alimenta ministrat. Cauendum est et a balneis non necessarijs volenti seruare castitatem. Hiero. Si virgo ieiunij ac vigilijs corpus suum macerat, & in seruitutem redigit, cur econtrario sopitum ignem suscitatur balneorum fomētis? Inimicatur et castitati impudica societas, quæ lædit dupliciter, scilicet exēplo, & suggestione: ideo scribit Hiero. ad Letham de instructione filia. Trade, inquit, ei comitē societatis, cuius sermo, & incessus, & habitus doctrina virtutum sit; numquā absque te in publicū procedat, nullus ei iuuenis cincinnatus ardeat. Nolo et vt de ancillis suis aliquā plus diligat, cuius crebro auribus infurrerit, sed quicquid vni loquetur, hoc sciant omnes: placeat ei comes nequaquam compta atque formosa, quæ liquido gutture carmē dulce moduletur, sed grauis, pallens, tristis. Idē ad Demetriadē virginem. Graues femine, maximēq; virgines & viduæ tibi comites eligantur, quarum conuersatio sit probata, sermo moderatus, verecundia sancta: suge autem lasciuia puellarum.

CAP. LIII.

Quod puellæ nobiles plus bonitatem quā corporalem pulchritudinem debent diligere.

Admonendæ sunt puellæ nobiles, vt amplius bonitatem quā corporalem pulchritudinem diligant, ornatum spiritualem corporali præponant, & ideo non mundo placere studeant. Abominare debet quæ meretrices facere solent, vt capillorum tinctiōnem, faciei depictionem, rugas vestimentorum, & similia. Ab amore corporalis pulchritudinis quatuor debent eas compescere, scilicet quod hæc pulchritudo est vana, vt frequēter deformitatis spiritualis causa, multum nociua & maledicta. Vana est, secundum illud Prouer. vltim. Fallax gratia & vana pulchritudo: vana est cito uadēs in nihilum, propter quod florū comparatur Isa. 40. Omnis caro cænum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Licet flos sit magnæ pulchritudinis, tamē satis parum amatur ipsius pulchritudo, quia cito pertranlit; sic parum amanda est pulchritudo corporis, quia cito ammittit, aufert eā modica febris, ad minus in morte amittitur: tunc deficit qñ magis esset necessaria, quando eundem est ad curiam cælestis regis, qñ debent præsentari Deo & angelis eius. Frequenter est pulchritudo causa deformi-

tatis spiritualis: vt frequenter corpore pulchriores sunt spiritu deformiores, & quæ immunditiam plus abhorreere debuerant, peccando se amplius inquinant, & quas Deus plus honorauit pulchras faciendo, plus eum inhonorant peccata committendo. Immunditia spiritualis abominabilem reddit in eis decorem corporis, iuxta illud Ezech. 16. Abominabilem fecisti decorem tuum. Frequenter quæ pulchra est corporaliter, exposita est immunditiæ peccati, secundum illud Prouerbiō. 11. Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra & fatua. Si circulus aureus in naribus haberet, immundissimis rebus illū inficeret: non. n. plus parit nari vel ori quā pedis, sic nec mulier parit decori faciei, immo præ cæteris membris illam operit iniquitate & impietate sua. Multum est nociua pulchritudo corporis. Est enim pulchritudo exurēs, qualis est pulchritudo uulnerās, qualis est pulchritudo splendentis gladij. Vnde Hiero. Gladius igneus est mulieris species. Pulchritudo corporis bonitati aduersatur, non enim de facili bonitas habetur cum ea: vnde Poeta. Lis est cum forma magna pudicitia. Timēda potius est pulchritudo corporis quā desideranda, cum rem meliorem auferat quā ipsa sit. In magno periculo est pulchritudo mulieris, quæ non absconditur, est enim velut thesaurus qui portatur in publico. Grego. Deprædari desiderat, qui thesaurum in uia publice portat. Fatuæ sunt quæ neglecta bonitate pulchritudinem querunt. Similes sunt pueris qui pira, uel poma uermes habentia cæteris præligunt, quia pulchriora sunt. Præcipue fatuæ sunt illæ, quæ naturaliter deformes sunt, & tamen laborant ad hoc quod pulchræ sint, cum hoc nullo modo obtinere possint: ad hoc autē quod sint bonæ laborare nolunt, quod tamen melius est, & ab eis obtineri potest. Mulier quæ ad hoc laborat ut sit pulchra, & non ad hoc quod sit bona, uidetur plus amare utilitatem alterius quā suam: quia si pulchra fuerit, alij pulchra erit, cuius oculos pascet eis pulchritudo. Si autem bona fuerit, sibi met bona erit, secundum illud Prou. 9. Si sapiēs fueris, tibi met ipis eris. Sapiens est qui uadit ad regnum: stultus uero qui sciens & uolens uadit ad infernale suspendium. Hæc est differentia uera inter stultum & sapientem, iuxta illud Eccl. 6. Quid habet amplius stulto sapiens, nisi quod pgit ubi est uita? Pulchritudo corporis est pulchritudo maledicta, secundum illud Iob. 5. Maledixi pulchritudini eius: statim loquitur de stulto. Sapiēs attendens quod pulchritudinem stulti concomitatur culpa, quam sequitur pœna, statim pulchritudini eius maledicit, iudicans quod eam habeat ad malum suū: stultus uero talia non attendens, eam laudibus extollit. Ad malum suū fuerunt pulchræ, quæ propter pulchritudinem suam damnabuntur: uere & maledicta pulchritudo talis. Multis potius expediuisset quod fuissent leprosi, uel naso, uel auribus mutilatæ quā quod fuissent pulchræ.

CAP. LIIII.

Quod spiritualem ornatum debent corporali præponere.

Debent puellæ nobiles spiritualem ornatum præponere corporali. Habere debet indumēta ad necessitatē, quā necessitatē determinat Ber. de quo require supra cod. li. c. 16. De disciplina in habitu. Nō debent ap-

ben appetere talia indumēta; unde uanam gloriam habent, uel quibus alicui male placeat, uel quorum suauitate caro, quæ ad malum prona est, delectetur. Ornatu decet animam dominam, non carnem ancillam. Ber. Magna abusio & nimis magna, dominam ancillari, & ancillam dominari. Ornatu pretiosum dissuadet scriptura per exempla, & quæ proueniunt ex eo mala. Dissuadet illū Paulus. 1. Tim. 9. dicens. Volo mulieres orare in habitu ornato, id est, honesto, cū sobrietate & uerecundia ornantes se, non tortis crinibus, aut auro, & margaritis, uel ueste pretiosa. Idem dissuadet. 1. Pet. 3. ubi dicit. Mulieres subditæ sint uiris suis: & subditur. Quarum non sit exterius capillatura, aut circumdatio auri & c. Idem dissuadet multis exēplis. Dissuadet hoc Creator in plasmatione hominis, qui pretiosum spiritū sub uili sacco carnis abscondit. Non est uerisimile quod uoluerit uile corpus pretiosum tegumētum habere, qui pretioso spiritui uile tegumētum uoluit dare. Idem dissuadet natura, quæ sub terræ uilitate aurum, & alia pretiosa abscondit, & sub uilitate corticis nuclei dulcedinē. Sæpe et est sub palliolo sordido later sapientia, sicut dicit sapiēs. Mercatores etiam trofellis de panno pretioso cooperturam faciūt de uili panno. Quis fatuum non iudicaret illum qui uili trofello pretiosam cooperturam faceret?

CAP. LV.

Quod multa mala ex superbo & pretioso ornatu proueniunt.

Ex superbo & pretioso ornatu multa mala proueniunt. Primo, spiritualem ornatum impedit. Cyprianus. Serico & purpura induta Christus induere non possunt: auro, & margaritis, & monilibus adornatæ ornamenta cordis & pectoris perdiderūt. Secūdo, famam lædit: vnde super illud. 1. Tim. 2. Nō in tortis crinibus, dicit glo. Ambro. Superbus habitus non recta facit de se credi. Tertio, ad ignominiam & uerecundiam hominis facit. Primo, quia sequella & signum est peccati primorum parentum. Sicut rose color naturalis ad decorem sufficit, & soli claritas propria, nec alio ornatu indiget: sic primis parētibus ante peccatum ad decorem sufficiebat proprius color naturalis, sed per peccatum senserunt in se unde erubescerēt, propter quod uestis operimēto indigerūt. Ber. Qui gloriatur de ueste, similis est sui gloriati de cauterio: quia propter peccatum Adæ uis uestium introductus est. Secūdo, quia remedium est turpitudinis & erubescentiæ. Sicut ergo ad gloriam loripedis non cedit pes ligneus, licet sit depictus, sic nec ad gloriam hominis cedit uestium ornatu. Tertio, quod qui se superbe ornat, a creaturis se uiliorib⁹ pulchritudinem suam mendicat, quod ignominiosum est excellentiæ humanæ naturæ. Guido Cartusienis. Quomodo enim gloriabit de pulchritudine, qui gloriatur de turpitudine? uestes te ornant, pulchritudo etiā si eas ornaret. Quarto, superbus ornatus Deo cōtumuliam facit, cum pulchritudo animæ ad imaginem & similitudinem Dei facta despicitur & inquinatur. De pulchritudine uero corporis, in quo iumentis similis fact⁹ est, magna cura habetur, de qua peruersitate Deus multum offenditur, cum scilicet pulchritudo corporis, quæ adeo parua est, quod pellibus mu-

rium, & stercorebus uermium adiuuari indiget, pulchritudini animæ, quæ similis est diuine, præponitur. Quinto, superbus habitus diaboli subiectionem ostēdit. Ipse enim est rex super omnes filios superbijs, Iob. 41. Greg. Euidētissimum signum reproborum est superbia, humilitas uero electorum. Cum ergo quamuisque habeat cognoscitur, sub quo rege militet inuenitur: ideo puellæ nobiles superbum ornatu abominari debet, sicut regina Hester quæ dicebat Domino. Tu scis quod abominor signum superbiæ & gloriæ, quod est super caput meū in die ostensionis meæ. Sicut aliqua persona nobilis indignaretur, si signo seruitutis super caput eius posito per ciuitatem duceretur: sic puellæ cor nobile habentes superbum ornatu abominari debent. Signo crucis signati debent esse Christiani: sic signatus erat Paulus qui dicebat. Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto, Gal. ultimo. Glo. Augustini. Stigmata appellauit quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur. Stigma enim dicitur punctum, uel nota aliquo ferro facta. Præcipue in capite debent apparere signa humilitatis, penitentia, ideo his qui baptizantur, uel confirmantur, imprimitur signum crucis in fronte: & in capite ieiunij capita fidelium asperguntur cinere. Sed hoc signo amoto multo aliter signantur, quibus gladius Dei nō parcat, secundum illud quod legitur de non habentibus Thau. Ezech. 9. Non parcat oculus uester, neq; misereamini. Thau figura fuit crucis. Crux enim tantum tria brachia habuit ad modum. T. litteræ: sed post addita est tabula quædam a parte superiori ad scribendum titulum. Sexto, Dei filios occidit. Chryso. super illud Mat. 6. Qui uiderit mulierē ad concupiscendam eam & c. Mulier, inquit, si se decoauerit, & oculos hominum ad se uocauerit, & si plagam non intulerit, extremam uindictam dabit: uenenum enim intulit, & si nullus qui bibat inuentus sit. Septimo, exemplo malo corrumpit: alijs enim mulieribus occasio est ruinæ uel per inuidiā, uel per discordiam ad maritos, similes ornatus eis nisi procurerent, uel per adulterium, ut habeat ornatu ab extraneis, quæ non possunt habere a maritis. Octauo, fructum orationis eis aufert: unde super illud. 1. Tim. 2. Non in tortis crinibus, dicit glo. Ambrosij. Qui uult audiri, inclinare se debet amota a se pompa, ut misericordiam Dei prouocet. Habitus enim superbus non impetrat. Quomodo a Deo impetrabit, quæ superbiam quam Deus summe odit, secum adducit? Causa huius odij est hæc. Superbia enim primam contumeliam intulit. Eccl. 10. Initium omnis peccati superbia. Oratio humiliantis se nubes penetrabit. Eccl. 35. Non sic oratio superbientis. psal. 101. Respexit in orationem humilium, & nō spreuit precem eorum. Iudith. 10. Humilium & mansuetorum semper placuit tibi deprecatio. Non parum damnificatur quæ pauper est spiritualiter, quando fructum orationum suarum amittit, in quibus magna pars bonorū quæ agit, consistit.

CAP. LVI.

Quod studere debent puellæ nobiles ut filio Dei nobilissimo placeant.

Studere debent puellæ nobiles, ut ei qui uere nobilis est, placeant, scilicet filio Altissimi. Hic nobilis in regionem longinquam abiit, Luc. 19. Eius nobilitas in Opus. S. Tho. Aquin. KK 4 tas in

tas in fine mundi apparebit, cum mundum iudicatu-
rus in maiestate, seu gloria sua veniet. Prou. vii. Nobi-
lis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus
terrae. Ut autem ei perfecte placere valeant, necessariū
est eis ut gratiam & amicitiam mundi despiciant. Ami-
cicia mundi inimica est Deo: & qui voluerit amicus
esse mundi, inimicus Dei constituitur, iuxta verbum
Iaco. 4. in pla. 5. 2. Confusi sunt qui hominibus placēt,
quoniam Deus spreuit eos. Aug. 2. li. confes. Compu-
trui corā oculis tuis placens mihi, & placere cupiens
oculis hominum. Gal. 1. Si hominibus placere, Chri-
sti seruus non essem. Ber. in epistolis. Volens placere
hominibus, Deo nō placet. Deo potius placet puellae
nobiles ornatum corporis despiciendo, quā de ip-
so curam magnam habendo. Ambr. de virginitate.
Deiecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod
nos nō ornat, plus est. Secundum nobilitatē Dei de-
bet esse in puellis nobilibus studiū placēdi, & ea quae
placent inquirendi. Tanto maiori studio placere Deo
opus est, quanto maior est cui placendum est. Impo-
sibile est quēquam Deo posse placere, qui quid ei pla-
ceat ignorat: fieri potest ut obsequēdi voto offēdat,
si quo modo obsequi debeat ante nō didicit. Indigna-
ri debent puellae nobiles obsequi mundo: indignus
est enim earum obsequio. Senex est fatuus & insensa-
tus, cōtemptibilis est, & per indigna gratia eius acqui-
ritur. Quae gratia care emittitur, parū vel nihil, immo
minus quā nihil valet: quia melior est ira eius risu. Eccl.
7. & cito amittit. Puellae nobiles quae sic abominantur
meretricum statū, abominari debent meretricum or-
natum. Exhibere etiam debēt reuerentiam conditori
suo, & cauere ne immutando faciem ab eo cōditam,
eum offendant & confundant. Naturalis amor est
opifici ad opus suum, & temeraria eius corruptio-
ne offēditur, confusionem suam hoc reputans. Eccl.
4. Non assūmas faciem contra faciē tuā. De immutāte
faciem a Deo sibi datā, dicit Hiero. in epistolis. Qua si
ducia erigit ad cēlos vultus, quos cōditor non agno-
scit? Crinibus proprijs contentē esse debēt, nec est ear-
um capillum nigrum album, vel flavum facere. Cū
nolint venales esse signa uenalitatis nō debent in eis
apparere.

CAP. LVII.

Quod monenda sunt ad amorem pietatis.

Item monenda sunt puellae nobiles ad amorem pie-
tatis. Pietas enim eas Deo amabiles reddet, iuxta il-
lud Aug. Nihil est quod ita Domino amabilem faciat
ut pietas. Pietas etiam eas de hoste triumphare facit:
unde super illud psal. 143. Misericordia mea & refu-
gium meum. habetur quod de nullo sic vincitur ini-
micus diabolus, ut de misericordia. Itē, gratia custo-
dit, iuxta quod legitur de eleemosyna Eccl. 19. Gratia
ei quasi pupillā cōseruabit. Pietas, seu misericordia
loco, in quo sumus, multum cōgruit, qui est uallis la-
crymarum, uel miseriae. Populo misero multum pla-
cet, iuxta illud Bernardi. Misericordia miseris dulci-
sapit: habēt eā multum utilis est, iuxta illud. 1. Tim.
4. Pietas ad omnia utilis est, promissionē habēs uite
quae nunc est, & futura: Non solum enim in futuro
remuneratur, sed etiā in praesenti. Pietas a Deo quod
uult impetrat. Eccl. 19. Cōclude eleemosynā in sinu pau-
peris, & ipsa exorabit pro te. Isa. 58. Frange esurienti

panem tuum &c. & subditur. Tunc inuocabis, &
Dominus exaudiet: clamabis & dicit. Ecce adsum,
quia misericors sum dominus Deus tuus. Misericors
deus Dei misericordia sperare potest, iuxta illud psal. 51.
Ego sicut oliua fructifera in domo Dei speravi in mise-
ricordia Dei. Cum omne animal diligit omne simile
sibi, Eccl. 13. uerisimile est quod Dei misericordia mi-
sericordiam diligit in homine. Non potest esse quod
misericordia nostra fluente debito modo ad proxi-
mum, fons diuinā misericordiae nobis siccetur. Aug.
Fluit riuus, & fons siccabitur? Misericordia loca in re-
gno cēlorum assignat, iuxta illud Eccl. 16. Omnis mi-
sericordia faciet unicuique secundum intellectum pe-
grinationis illius, & secundum meritum operum
illius. Puella nobilis cū nupserit, pauperū refugium
esse debet. Habēt naturaliter mulieres corda tenera:
cum uiri habent corda dura, earum est emollire ui-
ros, & cum ipsae in domibus suis stabiles, uiri autem
earum frequenter sint absentes, quando uiri cum ho-
stibus suis pugnant armis, uxores debēt cum eis pu-
gnare elemosynis. Eccl. 29. dicitur de elemosyna.
Super scutum & super lanceam aduersus inimicum
tuum pro te pugnabit. Si mulier in domo non fue-
rit, pauper ad domum ueniens refrigerium non in-
uenit, iuxta illud Eccl. 36. Vbi non est mulier, inge-
mescit egens. Debent puellae nobiles, quae habent no-
bilitatem carnis, habere magnū desiderium ueri ho-
noris, qui pietate acquiritur, iuxta illud Matth. 23.
Accipite regnum quod uobis est paratum ab origine
mundi. Esuriui enim & dedistis mihi māducare &c.

CAP. LVIII.

Quod puellae monenda sunt ad mansuetudinem.

Item monenda sunt ad mansuetudinem puellae no-
biles, ad quam natura eas incitat, cum iuxta uerbū
sapientis, homo sit animal mansuetum. Nam habentes
nobilitatem carnis, decet habere nobilitatē mē-
tis: uera autem nobilitas mentis est māuetudo, quae
in rege nostro splēdit, & quam tuos habere uoluit.
Hec est nobilitas, quā nulla superat rusticitas. Super
Matth. 5. habetur. Mansuetudo est dulcedo animi,
quam nō uincit amaritudo. Inter amatores mūdi ali-
qui habent imperfectam nobilitatem, quia nulli pri-
mo rusticitatem faciunt, sed si aliquis eis rusticitatē
fecerit, eam reddunt qui sine rusticitate non sunt. Cū
enim de sacco exire non possit nisi quod in eo est, ru-
sticitas in illis est. Serui uero Dei perfectam habent
nobilitatem intuperabilem a rusticitate. Quicquid
enim eis dicatur, uel fiat, nobilitatem suam retinent.
Mansuetudo multum facit diligi, iuxta illud Eccl. 3.
Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super glo-
riam hominum diligeris. Mansuetudo habet uirtutē
adamantinam. Adamas ad se ferrum trahit: mansue-
tudo uero corda dura, & quasi ferrea ad sui amorem
attractat. Mansuetudo locum parat, ubi anima cum
Deo quiescat. Immansuetos & impatientes spiri-
tus malus exagitat, ut patet in Saul. 1. Reg. 16. Puell-
is nobilibus si contingat eas nubere, multum
necessaria est mansuetudo, qua uirorum crudeli-
tas refrānetur. Mansuetudo ad impetrandum a Deo
quod nobis necessarium est, multum iuuat, iuxta
illud Iudit. 9. Humilium & mansuetorum semper tibi
placuit deprecatio. Et Dominus ait beato Diony-
sio in

sio in carcere posito. Benignitas & dilectio, quā sem-
per habuisti, faciēt ut quicquid perieris aliquibus, im-
petres. Mansuetudo uirtus regia est: unde Dominus
primum principem populi sui Moysen constituit,
qui erat mitissimus super omnes homines qui mora-
bantur in terra. Num. 12. & 3. Reg. 20. legitur. Audi-
mus quod reges domus Israel clementes sint. Cum
hac nobili conditione petit Isa. 16. regem mūdo pro-
missum dicens. Emitte agnum, Domine, dominato-
rem terrae.

CAP. LIX.

Quod monenda sunt ad taciturnitatem.

Item monenda sunt puellae nobiles ad taciturni-
tatem. Communiter adolescentes parum debent lo-
qui, iuxta illud Eccl. 3. 2. Adolescens, loquere in tua
causa uix cū necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris, ha-
beat caput responsum tuū. Cum in adolescentibus pa-
rum sit discretionis, parum debet esse in eis locutio-
nis. Cū discretionem loqui oportet, eo quod indiscre-
te loqui ualde sit periculolum: mors enim & uita est
in manibus linguarum, Prou. 18. Verba etiam nostra exa-
minanda sunt in districto Dei iudicio, iuxta illud Mat-
th. 12. De omni uerbo otioso quod loquuti fuerint
homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Taci-
turnitas uia est ad modestam & disciplinam loque-
lam. Si adolescēs raro loquatur, ad hoc peruenire po-
terit ut loquatur modeste, iuxta doctrinam sapientis.
Qui uult addiscere artem scribendi, nō debet in prin-
cipio intendere ad hoc quod multum scribat, sed ad
hoc ut bene scribat. Si hoc solum intendat ut multū
scribat, numquam ad hoc perueniet ut scribat bene.
Cito scribendo non fit ut bene scribatur: bene scribē-
do fit ut cito per usum. Similiter se habet de loque-
la: multum enim tacendo potest addiscere adolescēs
loqui modeste. Eccl. 3. Tempus tacendū, & tempus
loquendi. Greg. Prius tacendi praemittit tempora, &
postmodum subdit loquendi: quia non loquendo ta-
cere, sed tacēdo debemus loqui discere. Ideo. Recte
per excrescentem gratiam sermonem accipit, qui ordi-
nate antea per humilitatem tacet. Valet ad hoc taci-
turnitas, ne innoxia lingua labatur. Greg. Valde diffi-
cile est ut qui multa loquitur, non etiam mentiatur.
Idem. Qui uerba sua metiri nesciunt, proculdubio ad
otiosa uerba dilabuntur: in quibus se minime repre-
hendunt, statim ad noxia & cōtumeliosa uerba prosi-
liūt. Isti quippe sunt calus culpae crescentis, ut lingua
cum nō restringitur, nequaquam ubi ceciderit iaceat,
sed semper ad deteriora descendat. Idem. Dum otio-
sa uerba cauere negligimus, ad noxia peruenimus, ut
prius loqui aliena libeat, & postmodum detractioni-
bus eorū uitā, de quibus loquitur, lingua mordeat.
Sap. Qui nescit tacere, nescit loqui. Proximus ille Deo
est, qui scit ratione tacere. Specialiter puellas nobiles
decet taciturnitas, in quibus debet abundare uerecū-
dia, quae est fuga rei indecentis, & timor in turpi fa-
cto. Valde enim indecens est si de nobili puella possit
dici illud Hiere. 3. Frons mulieris meretricis facta est
tibi, quia noluit erubescere. Ambr. in lib. de virgi-
nitate. Malo sermonē uirgini deesse, quā superesse.
Nam si mulieres etiam de rebus diuinis iubentur in
Ecclesia tacere, domi uiros suos interrogare, de virgi-
nibus quid putamus, in quibus pudor ornat aetatem,
taciturnitas commēdat pudorem? Fatua mulier a Sa-

lomone ostenditur esse garrula. Prou. 5. Decet omnes
virgines abhorreere omnem immunditiam & caue-
re, & specialiter in membris illis, ubi ipsa magis solēt
displicere. In ore & lingua. Ad cauendam uero hanc
immunditiam multum ualet taciturnitas. Sap. 1. A de-
tractione parcite linguarum. Nobilitas huius membri de-
bet sufficere ad hoc, quod detractione, uel alijs uer-
bis inhonestis non maculetur. Debent nobiles mulie-
res multum intendere orationi, cum operibus serui-
libus non intendant, ideo linguam a Dei offensa mul-
tum debent custodire: quia secundum Greg. Cum is
displicet ad intercedendum mittitur, irati animus
& deteriora prouocatur.

CAP. LX.

Quod puella nobilis nupturae consensus est requirendus, &
facienda sunt ei admonitiones, quae factae sunt
Sarae, quae habentur Tob. 10. cap.

Si puella nobilis nuptui tradenda fuerit, requiren-
dus est eius consensus, cum sine consensu nullum
sit matrimonium, & cum in uita nuptiae soleant ha-
bere malum euentum. Eliezer nuntius Abrahā iam
alias obtinuerat consensum Laban, & matris Re-
becca, ut Rebeccam duceret Isaac in uxorem. Ipso au-
tem uolente recedere, dixerunt mater eius & pater.
Vocemus puellam, & quaramus uoluntatem eius,
Gen. 23. Et licet melius sit continere quā nubere,
tamen quia continentia de facili perditur, sine culpa
uiri nuptui traditur. Eccl. 7. Filiae tibi sunt, serua cor-
pus illarum. In eodem. Trade filiā, scilicet nuptui, &
grande opus feceris, & homini lenfatio da illam. Puell-
ae nobili nubenti faciendae sunt admonitiones illae, quae
factae sunt Sarae, quae habentur Tob. 10. Appre-
hēdentes filiam suam parentes, osculati sunt eam,
& dimiserunt ire cum uiro, monentes illam hono-
rare sanctos, diligere maritum, regere familiam, gu-
bernare domum, & seipsam irreprehensibilem exhi-
bere. Prima admonitio pertinet ad humilitatē & pa-
tientiam: nam sicut scripsit Tenatius, & recitat Hie-
rony. Omnes socrus uno animo oderunt nurus: ideo
dicitur Ecclesiast. 37. Noli consiliari cum socero tuo.
Secunda admonitio est maritum diligere: unde Tit.
2. Adolescentulas hortare ut uiros suos ament. Hu-
ius autem amoris quatuor signa uiris debent ostē-
dere. Primum est, ut uoluntarie eis se subdant, unde
Gene. 3. Sub uiri potestate eris, & ipse dominabitur
tui. Tripliciter debet esse subiecta uxor uiro. Pri-
mo, debitum ei reddēdo, deinde eum timendo, & ip-
si seruiēdo. 1. Cor. 7. Vxori uir debitū reddat, & uxor
uiro. Eph. 5. Vxor timeat uirum suum. Aug. Subdi-
tas, & pene famulas lex esse uoluit uxores: unde Sara
obediebat Abrahā dominum eum uocans. 1. Pet.
3. Sollicita debet esse uxor ut uiro placeat, ut sic ab
eo diligatur, & ipse ab adulterio retrahatur. Patienter
debet uiri defectus sustinere: unde refert Hiero quod
Duellus, qui prius Romae nauali certamine trium-
phauit, hanc uirginem uxorem duxit, quae tanta pu-
dicitate erat, ut illo quoque saeculo pro exemplo fue-
rit, quo impudicitia non uitium, sed monstrum erat.
Is ergo iam senex ac tremētū corpore in quodam iur-
gio sibi os scetidū exprobrari audiuit, & tristis se do-
mum contulit. Cumque apud uxorem conquestus es-
set, cur se nunquā ut huic uitio mederetur, admo-
nuit. Ho

set. Hoc, inquit, dixissem, nisi os omnibus uiris olere putallem. & addit Hierony. Laudanda est in vitroque pudica & nobilis femina, ceteri uiri sui vitium ignorauit, & si patienter tulit, & quod maritus infelicitate corporis sui non uxoris fastidio, sed inimici maledictis sensit. Debet uxor viro suo corpus suum castum custodire, Tit. 2. Hortare adolescentulas esse castas. Debent autem esse castae non castitate coacta, sed uoluntaria. Amor uxoris in uirum debet esse pudicus, ad quam pudicitiam tria pertinent, scilicet ut eum quasi sponsum, non quasi adulterum diligat, ut zelotipiam abiciat, nec aliquid indecens faciat ut pulchritudine ei placeat, non se pingendo, vel modo indubito ornando. Multum timenda est zelotipia: si enim maritus merito habet suspicionem de uxore, vel uxor de viro, uix habent pacem. De muliere zelotipa potest intelligi illud Eccl. 7. Inueni amariorē mortē mulierē. Ecc. 26. Dolor cordis & luctus mulier zelotipa, id est, causa doloris. In eodem. In muliere zelotipa flagellum lingue, omnibus communicans, nulli scilicet parcens a contumelia, vel detractio. Tertia admonitio est, familiam regere, ut scilicet filios & filias, famulos & ancillas secundum Deum diligat, & erudiat, nihil indisciplinatum, vel impudicum in eis sustinens. Quarta admonitio est, gubernare domum, iuxta illud quod legitur Tit. 2. Admone illas esse prudentes, curam domus habentes. Quinta admonitio est, irreprehensibilem se exhibere, ut scilicet gratiosa sit apud omnes Eccl. 24. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata: sancta apud Deum per sanctum timorem, pudorata apud homines per honestam conuersationem. Multum cauendum est puellae nobilitati & garrulitati, & litigiositas. Garrulitas proprietas est fatuae mulieris. Prouerb. 7. Litigiositas uero quieti est inimica, iuxta illud Prouerb. 27. Testa perstillantia in die frigoris, & mulier litigiosa comparatur. Sicut sub tecto peritillante in frigore non potest homo quiescere, sic nec cum litigiosa muliere. Si contingat adolescentem viro mortuo uiduam remanere, attendat illud 1. Cor. 7. Mulier alligata est viro quanto tempore uir uiuit, quod si dormierit uir eius, liberata est, cui uult nubat, tantum in Domino. Hieron. Non damno bigamos, immo nec trigamos, sed si dici potest nec octogamos. Ambro. loquens de illo uerbo Apostoli 1. Cor. 7. Beatior erit si sic permanserit secundum meum consilium, scilicet in nupta. Primae, inquit, nuptiae sub benedictione Dei sublimiter celebrantur: secundae autem etiam in praesenti carent gloria, sed propter incontinentiam conceduntur. Gloria uocat per ipsam benedictionem solemnem, qua sponsus & sponsa in primis nuptiis benedicuntur, sed non in secundis, ubi rectus ordo seruatur, licet in quibusdam ecclesijs fiat contrarium. Augu. in libro de bono coniugij. Bonum quidem Susannae in coniugali castitate laudamus, sed tamen ei bonum Annae uiduae, sed multo magis Virginis Mariae anteponimus. Sed quid esset si omnes continere uellent? si in charitate essent, multo citius ciuitas Dei impleretur. Sed non est hoc timendum quod omnes contineant, nam paucorum est continentia: unde dictum est a Domino Matth. 29. Qui potest capere, capiat.

Quod quatuor requirebantur ad hoc, ut aliqua uidua de bonis ecclesiae sustentaretur.

ET notandum quod in primitiua Ecclesia de uidiuis cura specialis adeo fuit, ut quaedam earum de bonis ecclesiasticis sustentarentur. Sed ad hoc quatuor oportebat concurrere, scilicet ut essent aetatis prouectae, monogamae, probatae uita, mundi solatio destituta. De primo habetur 1. Tim. 5. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum. De secundo ibidem, Quod fuerit uisus uiri uxor. De tertio ibidem. In operibus bonis bonum testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne bonum opus sublequuta est. Ibidem. Viduas honora, quae uere uidae sunt. In eodem. Si qua uidua filios, aut nepotes habet, discat primo domum suam regere, & mutuum vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum est coram Deo. In eodem dicit. Si quis fidelis uiduas habet, subministret illis, ut non grauetur ecclesia.

CAP. LXII.

Quod uirginitas matrimonio sit praeposenda.

VLtimo in hoc libro agendum est de excellentia uirginali, quae nobilibus puellis multum congruit, quae matrimonio praeposenda est, nisi timor de incontinentia aliud suaserit. 1. Cor. 7. Qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. In eodem. Mulier in nupta, & uirgo cogitat quae Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu: quae autem nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad utilitatem uestram dico, non ut laqueum uobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultate prebeat sine impedimento Domino obsecrati. In eodem. Dico non nuptis & uidiuis, bonum est illis si sic permanserint sicut ego: quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere quam uiri. Et notandum quod uirginitas corporis parum ualet cum corruptione mentis. Hiero. Nihil prodest carnem habere uirginem, si mente quis nuperit. Aug. in lib. de uirginitate. Felicitior mihi uideretur mulier nupta, quam nuptura uirgo: habet enim illa quod ista cupit, praesertim si nondum sponsa cuiquam sit. Illa uiri studet placere cui data est, haec multis, quia incerta cui danda est. Haec uno pudicitiam cogitationis defendit a turba, quod non adulterum, sed maritum quaerit in turba.

CAP. LXIII.

De uirginitatis speciositate.

AD commendationem uirginitatis tria specialiter faciunt, scilicet eius speciositas, uirtuositas, gloria eius specialitas. Propter speciositatem thesaurus dicitur. Matth. 13. Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit. In agro corporis nostri absconditus est thesaurus uirginitatis, quem qui inuenit eius pretiositate agnoscendo, abscondit. Saeculo enim renuntians, monasterium sibi eligit, ubi in abscondito faciei Dei uiuit. Ber. Necessarie habemus abscondere si quod habemus boni, quam thesaurum regni caelestis qui inuenit, abscondit: per quod in claustris & syluis abscondimur, nec hoc infructuose. Credo

Credo enim nullum esse hic, qui si quartam partem quae facit, acriter in saeculo, qui non sicut sanctus adoraretur, reputaretur ut angelus, nunc autem quoti die tamquam negligens interpretatur. Ad hanc pretiositatem pertinet illud Eccl. 26. Non est digna ponderatio continentis animae. Thesaurus iste regno caelorum similis est: uita enim uirginum caelesti uitae multum assimilatur. Matth. 25. Simile est regnum caelorum decem uirginibus. In resurrectione non nubent, nec nubentur. Ibidem. 21. Uirginitas in hoc mortalitatis loco & tempore quendam statum immortalis gloriae repraesentat. Cyprianus. Imaginem eius qui de caelo est portat uirginitas. Hierony. In carne praeter carnem uiuere non terrena uita est, sed caelestis. Uirgines etiam regno caelorum similes sunt Dei inhabitatione. Deus enim habitat in eis Luc. 12. Regnum Dei intra uos est. Uita uirginum, regina est. Cum ipse sponsa sint regis caelestis, & ideo reginae ipsae, & regnant in regno corporis sui. Uirginitas thesaurus niueus est. Job. 38. Numquid ingressus es thesauros niui? Thesaurus est propter pretiositatem, niueus propter speciositatem.

CAP. LXIII.

De eius speciositate secundum quod lilio comparatur.

PROpter puritatem, seu speciositatem lilio comparatur. Cant. 2. Sicut liliolum inter spinas, sic amica mea inter filias. Ibidem dicitur de sponso qui paciscitur inter lilia, puritate enim uirginali delectatur. Uirginitas flos est, qui si debito modo seruetur, non deicit: quod uentus temporalis prosperitatis non deicit, nec hyems aduersitatis laedit. Hunc Ioannes Euangelista fere centum annis seruauit. Hic est flos qui fructum terrenum excedit, cum & fructui coniugali praeposatur. Hac occasione beatus Mathaeus occisus est, quia noluit consentire quod Ephraemia, quae uirginitatem uouerat, cuidam regi nubere. Fiori uirginitatis Deus pro fructu succedit. Sap. 3. Felix sterilis, & incoinquinata quae nesciuit torum delicto, habebit fructum in receptione animarum sanctarum. Super hunc florem spiritus sanctus quiescit. Isa. 11. Flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini. Non est uirgo arbor sterilis & maledicta, sed terreno fructui praeposuit caelestem, & carnali spiritualem. Hierony. Nuptiae terram replent, uirginitas autem paradysum. Et notandum quod liliolum habet sex folia candida, & aliqua grana aurea uelut sex folia. in uirgine sunt sex quae ualent ad conseruationem incorruptionis. Primum est sobrietas, quod folium lacerat excessus in cibo & potu quasi quaedam spina, quae est uia ad luxuriam. Lot inebriatus perpetravit incestum, Gen. 19. Prou. 20. Luxuriosa res est uinum. Secundum est labor, & quasi spina lacerans, est quies ignauiae, uel otiositas quae est uia ad luxuriam. Ezech. 16. Haec fuit iniquitas sororis tuae Sodome, superbia. Saturitas panis, & abundantia, & otium. Poeta Quiritur Aegistus quare sit factus adulter, in promptu causa est, desidiosus erat. Tertium est, habitus asper & humilis. Ber. in epistolis. Non etatem teneram ordinis asperitas terreat, sed memento quod asperitas cardinis pannum facit leniorem, & conuersationem conscientia. Velut spina lacerans est superbus habitus, uel mollis, quia uia est ad luxuriam: & filii Israel fornicati sunt cum mu-

lieribus Moabitarum quae se ornauerant. 1. Tim. 2. Non in tortis crinibus, uel auro &c. Quartum est custodia sensuum, praecipue illorum qui nobis remota ostendunt, ut est uisus, uel auditus. Quasi spina lacerans est curiositas uidentium uana, uel audiendum noua, quae uia est ad luxuriam, ut patet in Dina, quae egressa est ut uideret mulieres regionis illius, & corrupta est a Sichem filio Emor. Gen. 24. Quintum est modestia sermonis. Velut spina lacerans est loquacitas, uel turpitudine sermonis. Sen. A uerbis turpibus abstinet, quia licentia eorum impudentiam nutrit. Prou. 7. Ecce mulier occurrit illi ornata meretricio praeparata ad capiendas animas garrula. 1. Cor. 15. Corruptum bonos mores colloquia praua. Sextum est fuga occasionum peccandi. Velut spina lacerans est nimia domesticitas. Uirgo debet esse aliquantulum syluestris. Syluestria animalia solent habere pulchriorē pellē quam domestica. Opportunitas peccandi uia est ad luxuriam, ut patet in Thamar corrupta ab Amou fratre suo, quia solus cum sola fuit. 2. Reg. 13. Gen. 19. Nec stes in omni circa regione. Solent uirgines quae uere uirgines sunt, esse pauidae, & numquam securae esse, & ut caueant et timenda, & tuta pertimescere. Quasi grana aurea sunt tres modi diligendi Deum, quos Bernardus distinguit dicens. Dicte amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter ne illecti, prudenter ne decepti, fortiter ne oppressi ab amore Domini auertamur. Grana aurea etiam possunt intelligi motus diuini amoris ex diuersis causis procedentes. Amandus est enim Deus, quia creator, quia remunerator. Uirginitas est principium spiritualis pulchritudinis. Pulchritudo sponso Christi sicut & sponso consistit in candore & rubore, iuxta illud Cant. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus. Dignior species candoris spiritualis est uirginitas, & est quasi campus totius picturae spiritualis: super eam ponit Deus picturam aliarum gratiarum. Eccl. 25. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata.

CAP. LXIII.

Quod sex sunt timenda uirginibus.

ET notandum quod sex sunt multum timenda uirginibus. Primum est superbia. Aug. in lib. de uirg. Non solum est praedicanda uirginitas ut ametur, sed & monenda ne infletur. Idem. Superbia amplius amplioribus insidiatur. Non ego talibus magnam curam humilitatis ingero, in quibus superbia ipsa confunditur: quo magis est alicui unde sibi placeat, eo magis uereor ne sibi placendo illi displiceat qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Ber. Pulchra permistio uirginitatis & humilitatis. Non mediocriter placet Deo illa anima, in qua uirginitas exornat humilitatem, & humilitas commendat uirginitatem: potest placere humilitas quae uirginitatem deplorat amissam. Sine humilitate, audeo dicere, nec uirginitas Mariae Deo placuisset. Secundum est, fatuitas. Hanc fatuitatem intelligo defectum charitatis. Si dilectio Dei est honorabilis sapientia, ut habetur. Eccl. 1. Defectus diuinae dilectionis est fatuitas detestabilis. Magna fatuitas est non cauere defectum illius rei, sine qua caetera non profunt, scilicet charitatis. Fatuae uirgines non sumperunt oleum secum cum lampadibus, Matth. 25. Ber. in epistolis. Castitas sine charitate, lampas sine oleo est: subtrahere oleum, lampas

pas non lucet; tolle charitatem castitas non placet. **F**
 Tertium est tepiditas, quæ solet accidere in uirginibus ex hoc, quod considerant se parum peccasse, contra quod dicit Aug. in lib. de vir. Quoniam veritas dixit quod ille cui modicum dimittitur, modicum diligit, vos ut ardentissime diligatis, cui diligendo a coniugiorum nexibus liberæ vacatis, deputate vobis tamquam omnino dimissum, quicquid a vobis non est illo regente commissum. Multo attentius debes diligere illum, qui flagitiosis ad se conuersis quæcūq; dimisit, ea te cadere nō permittit. Quid habes quod non accepisti, aut qua peruersitate minus diligis, a quo plus accepisti? Noli modicum diligere quasi a quo modicum tibi dimissum est: sed potius dilige multum, a quo multum tibi tributum est. Contra hanc tepiditatem valet uirginibus, si habeant frequenter vinum sacræ scripturæ, quod est vinum germinans uirgines, Zacha. 9. idest, uirginales affectiones. Ad idem valet meditatio Dominicæ passionis. Trenorum. 1. Torcular calcavit Dominus uirgini filiæ Iuda. Istud torcular fuit pressura crucis, unde uirginibus stillat vinum feruoris. Quartum est macula peccati, quæ in uirgine est macula in gloria. Macula est turpior in veste alba, uirginitas est quasi vestis alba, quæ byssus vocatur. Prou. vlt. Byssus & purpura indumentum eius: unde macula peccati valde indecens est in uirgine. Hierony. Præclara est uirginitas, & pudicitia virtus, si non aliis macularum lapsibus infirmetur. Ut sponsa Christi valeat cauere maculam peccati, frequenter debet inspicere in speculo sacræ scripturæ. Greg. Specula sunt Dei præcepta, in quibus animæ sanctæ semper aspiciunt, & si quæ in eis sunt scditates, deprehendunt. Cant. 5. Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & residet super fluentia plenissima. Columba lacte lota est sponsa Christi cum puritate uirginali, quæ super fluentia scripturæ est, ut umbram accipitris infernalis ibi videat, & eum caueat. Quintum est diuisio cordis. August. loquens uirginibus. Toto vobis figuratur in corde, qui pro vobis fixus est in cruce: totum teneat in animo nostro, quicquid uolueritis occupari conubio: Væ duplici corde, Ecclesiast. 2. Duplici corde est uirgo, quæ uult placere Deo & mundo. Ber. in epistolis. Volens placere hominibus, Deo non placet. Signum quod uirgo habeat cor diuisum, & uelit mundo placere, est exterior ornatus. In psal. 44. Omnis gloria filiarum regis ab intus. Ambros. de uirginitate. Deiecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod vos non ornatis, ornatus est. Ber. in epistolis. Filia Babylonis quarum uera filia in confusione est, induuntur purpura & bysso, & sub his conscientia pannosa iacet, fulgent monilibus, & sordent moribus: econtra tu foris pannosa, intus sponsa resplendens, sed diuinis aspectibus, non humanis. Sexto timendum est ne de sit perseverantia. Aug. in lib. de uirginitate. Sequimini agnum, tenendo perseveranter quod uouistis ardentem: facite cum poteritis, ne bonum uirginitatis a vobis pereat, cui facere nihil potestis ut redeat. Uirginitas amissa non recuperatur, sicut lampas fracta non reintegratur. Ber. in epistolis. Studet perseverantia, quæ sola coronatur. Idem. Scias diabolus soli semper perseverantia infidari, quam solam nouit coronari.

Sequitur de uirginitatis uirtuositate, quæ primo apparet ex hoc, quod membra illa refrænat, in quibus concupiscentia maxime sequitur, & secundum Hieronymum, interius libido uirginibus maiorem parit famem. Dulcius enim æstimatur quod nascitur. Uirtuositas etiam eius apparet ex hoc quod dicit Ambrosius. Maior, inquit, est uictoria uirginum, quam angelorum. Angeli enim sine carne uiuunt: homines uero uirgines in carne triumphant. Ber. in epistolis. Angelus habet uirginitatem, sed nō carnem, sane felicius quàm fortior in hac parte. Optimus & optabilis ualde ornatus ille, qui & angelis possit esse inuidiosus. Ad uirtuositatem etiam ipsius pertinet, quod Dei amicū & familiarem facit proximum esse Deo. Sap. 6. In corruptio facit proximum esse Deo. Ioannes uirgo uocatur discipulus quem diligebat Iesus. Ipse tamquam familiaris recubuisse dicitur super pectus Domini, Ioā. 13. Beda super Luc. Sicut Christus in summa pace natus est, ut se pacem diligere ostēderet: ita de uirgine natus est, ut se uirginem deus diligere monstraret. Christus uirgo fuit, uirginem matrem habere uoluit, & uirginem præcurso-rem. Ioseph creditur et fuisse uirgo, & Ioannes eius familiaris uirgo fuit.

CAP. LXVI.

De specialitate gloriæ eius.

Sequitur de specialitate gloriæ uirginitatis. Uirginitas in præsentem est gloriosa, iuxta illud Cypriani. Uirginitas est portio illustrior gregis Christi. Aug. Nunc nobis ad uirgines sermo est, quarum quo gloria sublimior, maior & cura. In futuro uero non solum uirgines habebunt communem gloriam, de qua in psal. 149. Gloria hæc est oibus sanctis eius, sed etiam habebunt aureolam, sicut martyres & prædicatores. De aureola illa quæ debetur uirginitati, sic habetur super Exo. 25. Ad hanc coronam pertinet canticum nouum, quod uirgines tantum coram Agno concinunt. Et super illud Apoc. 14. Cantabant quasi canticum nouum ante sedem Dei, idest, de integritate animæ & corporis exultabant. Multum gaudebunt de hac speciali similitudine, quam cum Christo habuerunt. Merito in futuro uirginibus cumabitur gloria, quæ gloriam filiorum in præsentem amore Dei cōtempserunt. Item, merito specialiter a Christo glorificabuntur, quæ specialiter in præsentem in corporibus suis illum glorificant, iuxta illam sententiam Augustini in sermone de uirginibus. Quanto, inquit, fragilior est sexus, quanto infirmius uasculum quod deportat ab hoste triumphum, tanto diabolus maiori opprobrio confusionis induitur, tantoque mirabilior Deus in sanctis suis agnoscitur. Magna gloria Dei quod uirgo castrum debile corporis sui uirtute sibi data a Christo tenet aliquando sexaginta annis, uel amplius, contra illud de quo legitur Iob. 41. Non est potestas in terra, quæ ei ualeat comparari.

Explicit quintus liber eruditionis principum. Benedictus Deus qui incipit, & compleuit.

Incipiunt

De doctrina Ioannis data militibus.	cap. 1
De magnitudine malitiæ impiorum principum in subditos.	cap. 2
De impietate iniustarum talliarum.	cap. 3
De fidelitate domini ad subditum, & subditi ad dominum.	cap. 4
De peccato ingratiitudinis, & contemptu Dei, & angelorum in principibus impiis.	cap. 5
De pœna principum.	cap. 6
De pertinentibus ad bonum principem.	cap. 7
Quod cauenda sit superbia principum.	cap. 8

Expliciunt capitula.

INCIPIT LIBER
SEXTVS.

PROOEMIUM.

In præcedenti libro ostensum est quomodo princeps se habere debeat ad eos qui sunt ab ipso, scilicet ad filios & filias. In hoc sexto libro ostenditur quomodo habere se debeat ad eos qui sunt sub ipso, scilicet ad subditos.

CAP. I.

De doctrina Ioannis data militibus.

Ad cognoscendum hoc, animo attendendum est ad doctrinam a Ioanne Baptista militibus datam, Luc. 2. dicente eis. Neminem cōcutiatis, nec calumniam faciatis, & estote contenti stipendiis uestris. Debet princeps ad subditos habere mansuetudinem, ueritatem, iustitiæ rectitudinem: unde summo principi dicitur psal. 44. Regna, propter ueritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Neminem cōcutiatis comminatione pœnæ eum terrendo: nec calumniā faciatis, culpam falsam imponendo ei: & estote contenti stipendiis uestris, quæ erant statuta pro defensione reipublicæ. Mansuetudo in principe uim irascibilem debet refrænare, ne inordinate ab eo exeat ignis iræ. Ne princeps sit rhamnus ad impetū ueti superbiæ, ignem infernalem, ignem scilicet iræ ex se producens: sed sit oliua, uitis, uel ficus. Veritas uim rationabilem eius dirigere debet, ne falsitatem circa subditos inueniat, uel inuētā ab aliis admittat, ut bona eorum ualeat extorquere. Rectitudo uero iustitiæ uim concupisibilem debet frænare, ut cum Deo uoluntatem uiam habeat, & bona subditorum inordinate non appetat. Duo coniungunt hominem Deo, scilicet innocētia & rectitudo, iuxta illud psal. 24. Innocentes & recti adhæserunt mihi: uinitate uoluntatis maxime adhæret quis Deo, uoluntatem uiam habens cum eo. Uiam cum Deo habemus, si irascibilis sit sine peruersitate, & concupisibilis sine curuitate. Primum facit innocētia, secundum rectitudo. Innocētia aduersatur malignitati, quæ est appetitus alieni mali: rectitudo curuitati, quæ est appetitus inordinatus transitorii boni. Hæ duæ gratiæ reddunt hominem conformem Deo, & sic faciunt eum ipsi adhærere, psal. 24. Rectus dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.

Magnitudinem malitiæ impiorum principum in subditos multum ostendit Spiritus sanctus in scriptura sacra dicēs eos excoriare pauperes, atterere, commolire, pascere, comedere, deuorare, Mich. 3. habetur de primo. Odio habetis bonum, & diligitis malum, qui uolenter tollitis pelles eorum desuper eos, & carnem eorum desuper ossibus eorum. De secundo & tertio Isa. 3. Rapina pauperis in domo uestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? De quarto Eccl. 12. Venatio leonis o onager in eremo, sic pascua diuitum sunt pauperes. De quinto, Prou. 30. Generatio quæ pro dentibus gladios habet, & committit molaribus suis ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. De sexto Eze. 19. Factus est leo, & didicit prædam capere, & homines deuorare. Sed qualiter Spiritus sanctus, qui hoc dentibus inspirauit, ea intellexit? Respondeo. Raptores hoc pauperibus dicuntur facere, quando ea faciunt rebus quæ uitæ eorum sunt necessaria. Cum raptor excoriat unum bouem, quem habet pauper homo, tale est pauperi ac si eum excoriaret: unde Dauid. 2. Reg. 12. cum proposuisset ei Nathan parabolam de diuite habente oues & boues plurimos ualde, qui abstulerat pauperi homini unam ouem quam nutrierat ut filiam, et ualde charam habebat, parcens suis, & parans ex ea conuiuium cuidam peregrino qui ad illum diuitem uenerat, respondit raptores illum esse morte dignum, quasi homicidium commisisset. Viuit, inquit, Dominus, quoniam filius mortis est uir qui hoc fecit. Secundum hunc modum raptor molit pauperem cum frumentum pauperi necessarium molit. Aliter raptor pauperem excoriat, cum illa ei aufert, quæ per amorem ita adhæret pauperis cordi, sicut pellis adhæretur corpori, immo plus adhærere uideretur. Cum enim pauper ad mortem infirmatur, potius permittit animam separari a corpore, quàm id quod habet de medicis ut sanetur. Ex hac adhæsiōne potest patere qualis sit dolor pauperum in illorum bonorum ablatiōne. Carnem & sanguinem auferunt raptores pauperibus, cum auferunt eis illa quæ ipsi acq̄uerunt labore & sudore, & proprii corporis consumptione, quæ est proprio corpori subtraherent, ut in carnem conuerterentur & sanguinem. Plus raptor facit pauperi quàm si eum excoriaret: tunc enim suam pellem ei auferret, sed nunc pauperi aufert quod non suum est, sed quod ei accommodatum est ab usurariis, & quod iam comedit & bibit. Expendit enim pauper multotiens frumentum & uinum antequàm illa colligat. Pauper a raptores commolitur, quia inter spem euasione, & metum depredationis quasi inter duas molas affligitur. Itē, facies pauperum commolitur: ad tantam enim maciem faciunt eos deuenire præ nimia paupertate, quæ uident genæ eorū depressæ fuisse inter duas molas. Ad ostēsiōnem magnæ malitiæ impiorū principū Spiritus sanctus diuersis bestiis crudelibus eos cōparat, ut leoni, & uro. Prou. 28. Leo rugiens, & uro esuriēs princeps impius super populum pauperē. Lupo etiam cōparatur princeps impius. Boetius in lib. consolatio nū dicit de tali. Auaritia feruet, alienarū opū uolētū ereptorē, lupi similitē dixeris. Malitiæ magnitudinem

quæ in talibus est, ostendit Salomon Prou. 39. dicens. Generatio quæ pro dentibus gladios habet, & commendat molaribus suis &c. velut dentes præcisui sunt taxatores emendarum; quasi molares sunt mali collaterales: quasi vngues sunt præpositi. Dentes sunt, quia pauperes comedunt & deuorant; gladij vero sunt, quia eos occidunt, dum vitam eorum eis auferunt, iuxta illud. Eccl. 34. Qui auferit in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.

CAP. III.

De impietate iniustarum talliarum.

Circa principes qui in subditos suos sunt crudeliter, specialiter attendenda est impietas iniustarum talliarum. Et primo ostenditur circa hoc magnitudo culpæ. Secundo, magnitudo pænæ. Tertio, quam miserabilis sit status aliquorum principum, qui dicunt se a talibus tallijs non posse cessare, cum tamen sciant quod facere eas ipsis sit damnabile. Ad culpæ magnitudinem quatuor pertinent, scilicet infidelitas, Dei ingratitude, contemptus Dei, & contemptus angelorum eius. Cum eandem fidem debeat dominus subditis, quam subditi ei, & dominus fidem velit sibi seruari a subditis, magna infidelitas est cum ipse eis fidem non seruat. Si subditus caperet dominum suum, vel alio modo malum ei faceret, proditor esset: sic dominus proditor est, si subditum capit nisi ille culpam commiserit, quæ hoc requirat. Nec minus indecens est si dominus absque culpa subditi eum capit, quam si subditus dominum caperet. Dicunt aliqui milites, & aliqui principes, Si aliquis mihi subditus non esset, & ei facerem malum, tunc beneficium quod peccarem: sed si subdito meo malum facio, non credo peccare, vel tantum peccare. Quibus potest dici, quod secundum hoc dominatio eorum diabolica est. Diabolus enim talis dominus est, quod sibi subditis loco retributionis afflictionem reddit, & illis qui melius ei seruiunt, plura mala facit. Præterea, quis sanæ mentis dubitet minus licitum hostem esse in suos, quam in extraneos? Quis nesciat causam proditoris esse cum amicis inimicitias exercere? Subditi, secundum verbum sapientis, sunt humiles amici, cum constet quod princeps, vel miles fidem debeat pauperi homini antequam faceret ei homagium tantamquam fratri suo christiano, nec pauper eum a fide illa absolueret, cum ei homagium fecit, sed ex homagio recepto magis est ei obligatus: sic quomodo a crimine proditoris immunis est cum subdito malum facit, nisi ei prius significet, quod non vult ei fidem illam seruare, & quod non vult eum de cætero tantamquam subditum, sed tantamquam hostem habere?

CAP. IIII.

De fidelitate domini ad subditum, & subditi ad dominum.

De fidelitate domini ad subditum, & subditi ad dominum sic legitur in Decretis. 22. causa. q. 5. Qui Domino suo fidelitatem iurat, ista sex in memoria semper debet habere, incolome, tutum, honestum, vile, facile, possibile. Incolome, videlicet ne sit in damnum domino de corpore suo. Tutum, ne sit ei in damnum de secreto suo, vel de munitionibus suis, per quas tutus esse potest. Honestum, ne sit ei in dā-

num de sua iustitia, vel de alijs causis quæ ad honestatē pertinere videntur. Cauere debet ne cum eius vxore adulteretur, vel cum nepte, vel cum filia eius fornicetur. Vtile, ne sit ei in damnum de suis possessionibus. Facile, vel possibile, ne id bonum quod dominus suus leuiter facere poterat, faciat ei difficile: vel ne id quod possibile erat, reddat ei impossibile, vt fidelis hoc caueat iustum est. Sed quia non sufficit abstinere a malo, nisi hoc faciat quod bonum est, restat vt in sex prædictis domino suo fidelis consilium & auxilium præstet, si beneficijs dignus videri vult, & saluus esse de fidelitate quam iurauit. Dominus quoque fideli suo his omnibus vicem reddere debet, quod si non fecerit, merito censebitur maleficus: sicut ille qui in domini præiudicatione vel faciendo, vel consentiendo deprehensus fuerit, perfidus & periuus est.

CAP. V.

De peccato ingratitude, & contemptu Dei & angelorum in principibus impijs.

Peccatum ingratitude diuine ibi est. Deus enim honorauit eum alijs hominibus ipsum præficiendo: ipse vero ex hoc inhonorat Deum in pauperibus eos opprimendo. In hoc similis est militibus qui Dominum crucifixerunt, qui arundine de manu Domini accepta caput eius percutiebant. In arundine signatur terrena potestas, quam milites a Deo accipiunt, & postea ex ea in pauperibus eum percutiunt. Contemptus etiā Dei & angelorum est ibi. Licet enim Deus tradiderit pauperes custodiendos potentibus huius sæculi, tamen ipse noluit eos esse absque custodijs cælestibus: immo vnusquisque homo habet angelum bonum sibi ad custodiam deputatum, quem ille contemnit, qui pauperem hominem opprimit, & cum angelo Deum contemnit, cuius ministerium non reueretur.

CAP. VI.

De pœna principum impiorum.

Prima pœna principum, qui in subditos suos cru- deles sunt, est paupertas. Dominus enim videns eos iniquos in paucis bonis temporalibus eis commissis, non vult eis amplius dare, sciens quod qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est, vt habet Luc. 16. vnde frequenter videmus milites qui tallias faciunt, pauperes: illos autem qui non faciunt, diuites. Secunda est principatus diminutio, vel amissio: subditi enim eorum fugiunt eos. Iusto enim iudicio fit, vt qui plus volebant habere quam deberent, non habeant etiam quod deberent habere. Vnde legitur in lib. Reg. 12. quod Roboam filius Salomonis volens aggrauare iugum filiorum Israel, dominum decem tribuum amisit. Tertia est a maiori & fortiori oppressio. Vult enim Deus eos opprimi ab aliquo potiori, sicut ipsi minus potentes opprimunt, iuxta illud. pfa. 57. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum: molas leonum confringet Dominus. Per dentes & molas leonum intelligitur potestas deuorandi pauperes & conterendi, quam interdum Dominus eis auferit. Quarta est cruciatus magni in futuro: durus enim iudicius apud Deum merentur. Ea. n. mensura qua mensi fuerint his quibus præsumunt, remetietur eis ab eo qui præst

præst illis: vnde non credant Deum misericorditer acturum cum eis, cum ipsi non agant misericorditer, immo nec iuste cum subditis suis. Ad hæc pertinet quod legitur Sap. 6. Cito apparebit vobis regibus, quoniam iudicium durissimum his qui præsumunt, fiet. Exiguo enim concedetur misericordia, potentes potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet per sonam cuiusquam Dominus, qui est omnium dominator, nec verebitur magnitudinem cuiusquam. Pusillum & magnum ipse facit, & æqualiter illi cura est de omnibus: fortioribus autem fortior instat cruciatio. Quinta est, cælestis regni amissio: sic enim Dominus dicitur esse illi qui fidelis est in temporalibus istis, Euge serue bene & fidelis, quia in pauca fuiti fidelis, supra multa te constituam: & ita dicitur esse illi qui se habuit infideliter, quia super pauca fuiti infidelis, supra nulla te constituam, intra in carcerem Domini tui, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Mira insania potentum huius mundi, qui cum receperint aliquid terrenum a Deo, non curant de eo ac si nihil aliud haberet, quod dare posset: & qui plus tenent de terra ab eo, minus curant de eo, & quia plus habent de terra quam alij, de cælo non curant. Status talium valde miserabilis est Deo & hominibus exosus, multum est ignominiosus, dicunt se a talibus tallijs non posse cessare, cum tamen eas facere sciant esse damnabile. Sicut lupus odio habetur ab hominibus, & a cæteris animalibus, quia non viuunt nisi ex eis quæ rapit: sic tales odio habentur. In hoc tamen est differentia, quia lupi non exercent rapinam contra lupos, sed contra animalia alterius speciei: sed raptores homines exercent rapinam contra homines qui sunt eiusdem speciei cum eis. Ignominiosus est status talium: sicut gloriosum est dare, sic vile est querere, & tanto vilior est genus querendi, quanto vilior est persona a qua queritur, & nobilior est persona quæ querit. Vilitas ista quæ est in querendo, multum debet reprimere principes & milites, ne vltra vires expenderent. Plus enim est ignominie in querendo, si ipsi scirent hoc intelligere quam sit honoris expendendo prodige. Tales sunt in tali statu in quali esset aliquis positus in carcere, cui non apponerentur nisi tollicata, & sic cogitaret, Non possum viuere nisi comedam, & si comedo, comedo mortem meam. In magno dolore animi debent esse tales, & rotam vitam suam contemnere. Ridicula est excusatio talium, vt patet ex verbis Aug. in lib. de verbis Domini, dicentis. Sunt nonnulli qui aut militie cingulo detinentur, aut in actu sunt publico constituti. Cum peccant grauiter, assolent se prima voce a peccatis suis excusare quod militant, & ne bene aliquando faciant, occupatos se malis actibus conquerunt. Indubitanter inexcusabilis est qui sciens & volens malam viam tenet, cum agnoscat viam bonam, & possit incedere per eam.

CAP. VII.

De pertinentibus ad bonum principem.

Priniceps qui locum Dei tenet, & eum imitari debet, magis appetere debet a subditis amari quam timeri: frequenter cogitare debet quod in illo extremo & districtissimo iudicio oportebit de subditis Deo rationem reddi. Bona sua, si necesse fuerit, debet eis liberaliter communicare. Multum decet prin-

cipem liberalitas. Hæc est leonina nobilitas, iuxta verbum Arist. in fine priorum. De labore quem habet pro subditis pauperibus, & de beneficijs eis impensis debet retributionem a Deo non ab homine expectare. Debet eos a malis protegere, nec sustinere debet maiores minores opprimere, ministros pauperibus subditis misericordes debet habere. Princeps subditos suos maiores opprimentes, minores fortiter debet reprimere, sicut ostendit Valerius maximus in lib. de disci. milit. dicens. Aspero castigationis genere militaris disciplina indiget, quia vires armis constant, quæ vbi a recto tenore deliquerint, oppressura sunt nisi opprimantur. Cum Seraphim Deo familiarissimi & propinquissimi sint, qui habent nomen ab excellentia dilectionis, & post illos Cherubini, qui nomen habent ab excellentia cognitionis, terreni principes exemplo summi principis habere debent familiarissimos & propinquissimos homines Dei amore incensos, & post illos homines scientia præcellentes. Princeps qui in hoc mundo vices Dei habet agere, totis viribus ad hoc conari debet, vt principem huius mundi, scilicet diabolum, qui huius dominium usurpat, possit eijcere. Item, cum sciat principes districtissime, seu durissime iudicandos iudiciu diuinum ante oculos mentis quasi continue debet habere, & iudicio proprio illud præuenire. Scriptum enim est. 1. Cor. 6. Si nos metipsums diiudicemus, non vtrique iudicemur. Bern. Bonum iudiciu quod me illi districto subducit iudicio & abscondit, volo vultui ire iudicatus apparere, non iudicandus. Idem, iudicemus interim fratres, & terribilem illam expectationem studeamus præsentem declinare iudicio. Idem, Qui iudicari dissimulant iudicio quo princeps mundi huius eijcitur foras, iudicem expectent, vel magis timeant, a quo cum ipso principe suo foras eijcitur & ipsi. Debet princeps sic se habere, vt in eo possint alij exemplum bonum accipere. Isidorus. Qui recte vtitur regni potestate, formam iustitiæ factis magis quam verbis instituit. Ille nulla prosperitate erigitur, nulla aduersitate turbatur, non innititur proprijs viribus, nec a Domino recedit cor eius, fastigio humili præsidet animo, non eum delectat iniquitas, non inflammat cupiditas: sine defraudatione alicuius pauperes diuites facit, & quod iusta potestate a populis extorquere poterat, sæpe miserendi clementia donat. Multum nocet exemplum principis mali. Ber. in epistola. Principis error multos inuoluit, & tantis obest, quantis præest ipse: exemplum vero bonu principis & Deo multum placet, & hominibus multu prodest. Ber. in epistola. Minime quidē Deus est acceptor personarum, nescio tamen quo pacto virtus plus in nobili placet, an forte quia plus claret? Siquidem ignobilis cum caret gloria, non facile liquet, vtrum careat quia nolit, aut quia non possit habere. Laudo factam de necessitate virtutem, sed plus illam quam elegit libertas, non induxit necessitas. Princeps de bonis quæ habet Deo gratias agere debet. Augu. ex his quæ habes, age gratias tantamquam fonti bonitatis vnde habes, atque in omnibus bonis actibus tuis da illi claritatem. Multum debet princeps cauere ne potestatem quam a Deo habet, indignis communicet, qui ea abutantur: mala enim ob eis facta ei imputarentur, sicut patet ex verbis Domini. Ioā. 19. Cū dixisset Pilatus, Potestatem habeo crucifigere te, & potestatem dimittere te, Respondit ei Dominus. Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi

lam, nisi tibi esset datū desuper, propterea qui tradidit me tibi manus peccatum habet. Laudabiles mores debet habere princeps: vnde Aug. loquens principi, vel militi. Ornet mores tuos pudicitia coniugalibus, ornet sobrietas & frugalitas. Valde .n. turpe est vt quem non vincit homo, vincat libidē, & obruatur vino qui non vincitur ferro.

C A P. VIII.

Quod cauendum sit superbia principi.

Necessariū est principi a superbia cauere, si vult ab alijs vitijs abstinere. Vitium superbiæ quasi rex est vitiorum, coronam habet, sed maledictam, iuxta illud. Isa. 28. Væ coronæ superbiæ. Quando hoc vitium venit ad aliquē, non venit solum, sed adducit maguam societatem ad modum regis, iuxta illud Eccl. 20. Initium omnis peccati superbia: qui tenet eam, adimplebitur maledictis, id est, vitijs. Super quē locum sic habetur. De superbia nascuntur hæreses, schismata, detractiones, inuidia, verboritas, iactantia, contentiones, & huiusmodi. Hoc vitium ad modum regis magnas expensas requirit, ita quod superbis hominibus non sufficiat episcopatus, ducatus, vel regna: vnde dicitur Eccl. 21. Domus quæ nimis locuples est, annullabitur superbia. Et cum superbia maiores expensas requirat quàm cætera vitia, tamē minus utilitatis habere videtur. Ex vitijs enim pertinentibus ad concupiscentiam oculorum, videtur consue qui aliqua utilitas, saltem corporalis: superbia vero animæ nocet, corpori vero non videtur prodesse: vnde Sapient. 6. dicunt damnati qui sunt in inferno, Quid nobis profuit superbia? & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Vitium superbiæ ex quo habet dominium in aliquo non de facile amittit: sicut reges non de facile amittunt castrum quod semel possident, quia potenter illud defendunt. Multum timendum est vitium superbiæ. Infirmas enim est quæ uix sanatur, iuxta illud Eccl. 3. Synagogæ superbiorum non erit sanitas. Si in tanto timore sunt infirmi cum eis dicitur quod infirmitatem habent incurabilem, in quanto timore debent esse qui laborant vitio superbiæ, cum Spiritus sanctus ostendat eis infirmitatem insanabilem habere? Vitium superbiæ caput est antiqui serpētis, cuius capitis cōtritio ni maxime esset insilendum: unde Gen. 3. dictum est serpenti de muliere quæ tenet figuram Ecclesiæ. Ipsa conteret caput tuum. Serpens modica percussione capitis occiditur: si capiti parcat, frustra cætera membra ipsius percutiuntur, amputata enim cauda nihilominus uiuit. Sic frustra alia vitia a se amputare nititur, qui superbiā non relinquit. Hierony. Lubricus est antiquus serpens, & nisi capite teneatur, totus statim illabitur. Eccl. 21. Quasi a facie colubri fuge peccata. Sicut in colubro caput specialiter fugimus, sic superbia fugienda est quæ caput est vitiorū. Eccl. 25. Non est caput nequius super caput colubri: contrito hoc capite facile cætera vitia destruantur. Cryso. Tolle vitium hoc, vt non velint homines hominibus apparere, & sine labore omnia alia vitia rescantur. Vitium superbiæ primogenitus Pharaonis infernalis, in cuius morte filij Israel liberantur. Goliath in capite percussus a Dauide cecidit in faciem suam, & sic Dauid præualuit aduersus eum: sic qui superbiā, quæ caput diaboli est, in se uiriliter per-

cusserit, aduersus diabolū præualebit alijs vitijs in fugam conuersis. Superbia in campo remanet non cessans ab impugnatione hominis, dum homo uiuit, & iuxta illud. Cum bene pugnaris, cum cuncta subacta putaris. Quæ post infestat, uincenda superbia restat. Superbia altitudo est quasi quedam turris alia uitia defendens, & ea expugnari non permittens, vt patet in usurarijs, & raptoribus, qui ab usuris & rapinis cessare nolunt, quia uidetur eis quod si ab eis cessarent, inter vicinos suos honorifice uiuere non possent. Si vult princeps a malis abstinere, necesse habet excessum refrænare, qui superbiā sequi solet et in se, & in uxore, & filijs, & filiabus, in familia, & in ministris, in ornatu corporis, in equis, in multitudine familia, in conuiujs, aut in uasis aureis & argenteis, & ædificijs, & multis alijs. Laus Domini est ubi munda est possessio, & innocens familiæ disciplina. Multum cauendū est principi ne subditorū negligentia correptionē habeat crudelē miserationē. August. in epistolis. Modestus est medicus furenti frænetico, & pater idisciplinato filio, ille ligado, ille cedendo, sed ambo diligendo. Si autē illos negligat, & perire permitat, ista potius salta mansuetudo crudelis est. Bern. super psalmū illū. 90. Qui habitat. Quantū ego compatiar, et si quid solatij possē impēdere, quā libenter id facerē, nouit ille quē nil lateat: uerūtamen si de pœnarū diminutione solatiū præbere uoluerō, crudelis & immisericors ero. Quantū .n. subtraham de pœna, tantū de corona furabor: tantū defraudabo fructus, quantū de semente subtraxero. Modica subtractio seminis non modicum est messis detrimentum.

Explicit liber sextus.

INCIPIUNT CAPITULA
LIBRI SEPTIMI.

- Quod officium militia sit laboriosum, honorabile, & periculoso. cap. 1
 Quod patientia ualde sit necessaria principi et militibus. cap. 2
 Quomodo princeps, uel miles se debeat habere armado, ad pugnam exeundo, & ciuitatem obsidendo. cap. 3
 Quod uanagloria sit timenda principi & militibus. cap. 4
 Quod ira principi ualde sit periculosa. cap. 5
 Quod gratia multum sit timenda & cauenda principi. cap. 6
 Quod peccatum multum debeat odiri. cap. 7
 De malis quæ ex guerris sequuntur. cap. 8
 De amore Christi & sapientum ad pacem. cap. 9
 Quod peccatū incendiariorū exosum debet esse principi. cap. 10
 Quod peccatum homicidij timendum sit principi et cauendum. cap. 11
 De peccatis quæ dicuntur clamare ad Deum. cap. 12

INCIPIT LIBER
SEPTIMVS.

PROOEMIUM.

Vltimo in hoc opere eruditionis principum ostendendum est, quomodo principes se habere debeant ad eos qui sunt contra ipsos, scilicet ad hostes. Et primo agemus de militum officio, quibus principes in hoc negotio plurimum indigent. Dei ordinatione milites circundant Ecclesiam protogētes eam. Zach. 9. Circūdabo domum meam ex his qui militant mihi. Deo militant qui Dei gloriam non propriam querunt.

Cap.

CAP. I.

Quod officium militia sit laboriosum, honorabile & periculoso.

Notandū quod magni principes habent in seruitio diuersa genera hominum. Aliqui .n. seruiunt eis in his quæ pertinent ad uictū: aliqui quæ pertinent ad uestitū: aliqui in custodia equorū: aliqui uero seruiunt in officio militari, quod officiū est graue, et laboriosum, honorabile, seu gloriosum, & periculoso. Quia graue est & laboriosum oportet quod milites sint fores non solum corpore sed & animo. Fortitudo animi nobilior est quàm corporis, hæc hominē inuincibilem reddit. Thob. 5. Fortis animo esto ait angelus Thobiaz. Sen. Facilius est gentem unam quàm virum vnum vincere. Mat. vlti. dicit Christus discipulis. Confidite, ego uici mundum. Mundus uincitur, cum nec bona eius amantur, nec mala timeantur. Officiū istud ostēdit Apostolus laboriosum esse. 1. Tim. 2. dicens. Labora sicut bonus miles Christi. Honorabile est officium: milites enim nobiles reputantur, & nobiliter uiuunt opera uilia declinando, inter quæ uilissimū est peccatū, quod specialiter a militibus est cauendum, si uere nobiles esse uolunt. Tullius. Is liber æstimandus est, qui nulli turpitudini seruit. Nobilitas carnis, si sola sit, res est contemptibilis. Sap. Non est quo aliquis sibi de nobilitate generis blandiatur, si ex meliore parte famulus sit. Multo indignius est mente seruire quàm corpore. De uera nobilitate naturali dicit Seneca. Quis est generosus a natura bene ad uirtutem compositus. Nobilitas gratuita est cū aliquis Dei gratiam habet, quia Dei filius est. Sap. De illa nobilitate gloriaris, quæ filios Dei & cohæredes facit. Ad honorem officij militaris pertinet quod milites principi familiares sunt, & in equis vadunt. Item, quod secularibus negotijs se non implicent reputantes hoc non decere nobilitatem sui officij. Periculoso est hoc officium, ideo cum aliquis sit miles, gladius ei traditur, & in collo percussus. Alij officiales principum non habent aduersarios, sed nec oportet eis armari cum faciunt officium suum: milites uero oportet armari ita quod soli eorum oculi appareant ubi et aliquando uulnerantur: nec sufficiunt eis arma corporalia, immo etiam necessaria est eis sapiētis armatura, quæ nobilior est, iuxta illud Eccl. 9. Melior est sapientia quàm arma bellica. Vere nobilior est quæ partem nobiliorem militis protegit, scilicet animam.

CAP. II.

Quod patientia ualde sit necessaria principi & militibus.

Princes Ecclesiæ Christus potius triumphauit de phoste patiendo, quàm percutiendo. Exemplo ergo eius milites christiani patientiam multum debent amplecti tamquam multum eis necessariam, iuxta illud Heb. 10. Patientia uobis necessaria est, vt uoluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Portant serui Dei ad iudicem meritum, & reportant præmium. Cū mundus sit plenus malis, mala illa multos faciunt deuiare a uia bona patientiam non habentes, sine ipsa inter tot mala nullus sapienter se regit. Prou. 14. Qui patiens est, multa gubernatur sapientia: qui autē impatiens est, exaltat stultitiam suam. Qui impatiens est, ad ducatum cæci ambulat, & ad cōsiliū infani operatur.

Arat. Ira enim cui obedit excæcat eum, quæ etiā breuis furor est. Homo qui non habet patientiam, est uelut homo inermis inter inimicos suos, vnde in magno periculo est: uix pertransit dies quo iratus non sit, & aliquando tanta est ira quod in se manus iniicit, dum per odium malitiæ consentit, iuxta illud Sap. 17. Homo per malitiam occidit animam suam. Aliquando fratrem suum uel uerbis, uel uerberibus aggreditur, immo quod plus est, ipsum Deum aggreditur blasphemando: ipse igne iræ domum suam & bona sua incendit, vnde uerissimum est illud Prou. 19. Qui impatiens est, sustinebit damnum. Eccl. 2. Vt his qui perdidit patientiam. Ad hoc quod aliquis tribulationes patienter sustineat, quatuor multum possunt ualere. Primum est, si tribulationes quas Dominus eius sustinuit, attendat. August. Magna consolatio membris ex capite. Bern. Videntes angustias Domini nostri, leuius uestras portabitis. Ioan. 15. Memento te seruum meum, quem dixi uobis. Non est seruus maior domino suo. Dominus proposito sibi gaudio sustinuit crucem, Heb. 12. Melius est esse cum filio Dei in fornace Babylonis, quàm cum Pharaone in delictijs. Hebr. 11. Fide Moyses grandis factus, negauit se esse filium Pharaonis magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improprium Christi: aspiciat enim in remunerationem. Secundum est quod attendant ad eos tribulationes dari amicissimis eius & filijs. Potius debemus uelle quod Deus faciat nobis ut amicis & filijs, quàm ut inimicis & adulteris. Item, quod faciat nobis sicut ægris, de quorum salute speramus, quàm sicut ægris desperatis, quibus omnia concedantur. Tertium est ut attendatur utilitas quæ in presenti ex tribulatione prouenit, sicut cōsolatus est Dominus beatus Paulum petentem stimulum carnis a se remoueri. Sufficit, inquit, tibi gratia mea: nam uirtus in infirmitate perficitur, quo audito Paulus cōsolatus, respondit. Libet gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me uirtus Christi. Quartum est, ut attendatur utilitas tribulationum futurarum, quæ duplex est, scilicet absolutio a debito pœnæ futuræ, & remuneratio gloriæ. Sancti pœnam temporalem lucrum putant, quia pro illa magnitudinem pœnæ futuræ se euasuros æstimant. In hac uero absoluteone talis esset misericordia, qualis esset si aliquis debetis multas absolueretur pro fabis quibus computatum est. Plus enim est pœna futura comparatione presentis, quàm marca respectu fabæ. De magnitudine uero gloriæ habetur Ro. 8. Non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Spiritualibus armis specialiter oportet Christi militem esse armatum tamquam illum qui custodia cordis plus intendit quàm corporis, secundum illud Prou. 4. Omni custodia serua cor tuum. Tripliciter armatus esse debet, scilicet Dei uerbo. Prouerb. 3. Omnis sermo Dei clypeus ignitus est sperantibus in se. Clypeus, quia a malo protegit: ignitus uero, quia ad amorem Dei & bonorum operum accendit. Exemplis bonis, & specialiter exemplo Christi 1. Pet. 4. Christo in carne passo, & uos eadem cogitatione armamini. Tren. 3. Dabit eis scutum cordis laborem tuum. Labor Christi consideratus quasi quoddam scutum est Christi militibus. Item, operatione bona quæ multum ualet ad custodiam. Augu. Non facile capitur a tentatore qui bono uacat exercitio.

Opus S. Tho. Aquin. LL CAP.

Quomodo princeps, vel miles se debeat habere armando, ad pugnam exeundo, & ciuitatem obsidendo.

Sicut infirmi qui credunt se proximos morti paratissimi uolunt esse ad moriendum: sic milites pugnaturi parati debent esse mori, cum sint morti propinqui. Multum debent cauere offensam Dei rāquam illi qui multum indigent gratia diuini adiutorij. Deuter. 24. Quando egressus fueris aduersus hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. Cum pugnaturus in duello deuotus sit Deo & sanctis eius, quātum deuotus debet esse qui cum multitudine est pugnaturus? Miles cum armatur ad pugnam, cogitare debet a quō habet fortitudinem, ut pugnando ipsius gloriam quærat. Aug. in epistola. Primum hoc cogita quando armaris ad pugnam, quia uirtus tua etiā ipsa corporalis donum Dei est: si enim sic cogitabis, de dono Dei non facies contra Deum. Spem & fiduciam debet habere miles in Deo non pusillanimitate acturus, sed fortiter uiuere, vel mori paratus exemplo illorum militum strenuissimorum, de quibus legitur. Macha. 4. Vidēs Lísias suorū fugā, & Iudæo rū audaciā, & quōd parati eēt aut uiuere, aut mori fortiter abiit Antiochiam. Iuxta uerbum Senecæ. Pernitiosior est hostis fugientibus. Multū iratus fuit Iosue irridens populum Domini fugientem. Dominus Deus, inquit, quid dicā uidens Hierusalē hostibus suis terga uertentem. Aristoteles in libro de natura animalium ostendit duo membra valde nobilia esse in corpore humano, scilicet cerebrum, & manū. De cerebro dicit quōd est membrū diuinum, cuius operatio est intellectus & sensus. De manu uero dicit quōd est organum organorum. Conuenit, inquit, potentia organum organorum manus. In corpore Ecclesiæ quasi cerebrum est clerus, quasi manus est militum cœtus. Clerus intellectu & sensu præcellit: cœtus uero militum clerum protegit, & si totam Ecclesiam debeat defendere, maxime tamen clerū: ab eo habet directionem, & debet ei protectionem. Hanc Dei ordinationem qua Deus uult inter clerum & milites magnam esse dilectionem, multum inicitur inimicus humani generis impedire, sciens concordiam & amorem eorum valde uilem esse Dei Ecclesiæ, discordiam uero valde noxiam. Debet princeps & cœtus militum bellando pacem intendere, iuxta illud Aug. in epistola. Esto in bellando pacificus, ut eos quos expugnas, ad pacis utilitatem uincendo perducas. Beati enim pacifici, quoniam filij Dei uocabuntur. Idem. Pugnantem hostem necessitas perimat non uoluntas: sicut bellanti & resistenti uolentia redditur, iam uicto vel capto misericordia debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur. Idem 19. lib. de ciuit. Dei. Constat pacem belli esse optabilem finem. Deuter. 20. Si quando accesseris de expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem. In eodem. Quando obsideris ciuitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis ut expugnes eam, non succides arbores de quibus uesci potes, nec per circuitū securibus debes vastare regionem, quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Si qua autem ligna non sunt promissa, sed agrestia, & in alios usus apta, succides, & istruas machinas donec capias ciuitatem, quæ contra te dimicat.

Quod uanagloria sit timenda principi, & militibus.

Princes & milites multum debent cauere & timere gloriam ueram. Greg. Stultum est inde transtoria quærere, unde possumus æterna habere. Peccatum uanagloriæ Deo est multum iniuriosum, amatoribus suis infructuosum, damnosum, & periculosum. Amator uanagloriæ, cui Deus bona sua quæ totaliter erant ipsius, tali conditione dedit, ut Deus haberet gloriam, homo uero utilitatem: Deo partem suā scilicet gloriam subripit, & ideo partem suam scilicet utilitatem a Deo sibi concessam merito perdit. Ipse iudicium uilium personarum, scilicet adulatorum & histrionum Dei iudicio præponit, laudem eorum appetens, de laude Dei non curans, dominio eorum se submittebat dum iudicio eorum timet, quōd non timeret nisi aliquo modo eis subiectus esset. 1. Cor. 4. Qui me iudicat, Dominus est. Ipse seruus est adulatorum & histrionum redimēs se erga eos uelut ueteres eis dando. Beatus Martinus medietatem pallij sui dedit pauperi, ut in paupere idueret Christum. Principes & milites uanæ gloriæ amatores in seruis diaboli integro pallio & alijs uelutibus induunt diabolum: adultores & histriones eos nunc magnificant, & nunc ad nihilant. Ber. Qui conscientias suas in alienis linguis posuerunt modo parui, modo magni, modo nulli sibi uidentur, prout linguis hominū eos laudare, uel vituperare placuerit: ascendunt usque ad cælos, & descendunt usque ad abyssos. Fatuum est de iudicio talium uel gloriari, uel offendi, cum ipsi quasi cæci sint quātum ad bonitatem nostram quæ primo cordis est, & cum a Deo iudicari debeamus. Ber. Ut quid alieno, uel mei ipsius testimonio sum cōtemptus, cuius nec vituperio reprobos, nec laude dignos inueniar? Si ad tribunal uestrum iudicandus astarem, merito de laude uestra gloriarer: nunc autem cum solius Christi iudicio sum præsentandus, quānta insaniam est mei, uel alterius iudicio gloriari? Idem, Fidelis non suimet custos, non tutum arbitrat labijs hominum committere gloriam suam arcæ sine claue & sine sera. Multum damnosum est peccatum uanæ gloriæ amatoribus suis: bona temporalia eis aufert, quæ pro gloria humana prodige expēdūt. Aufert et spiritualia bona, quæ in utilia sunt eis, quia corrupta intentione fiunt. Via cōuenientior ad gloriæ acquisitionē eis esset contēptus gloriæ: quia secundum uerbum Sapientis, hoc solum habet humana gloria gloriolum, quōd appetentes se fugit & fugientes appetit. Periculosus est ualde amor uanæ gloriæ in principibus & militibus: facit enim eos periculis exponere, & labores & dolores multos sustinere, ut quasi matres diaboli sint, mortem pro humana gloria sustinendo. Vanagloria est flos qui a pueris, uel potius puerilibus huius mundi colligitur. Isa. 40. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius sicut flos agri. Cito arefcit flos iste, iuxta illud Isa. 28. Erit flos decedens gloria exultationis. Fideliter se debent habere & principes, & milites, gloriam quā Dominus uult ei reddendo: unde cum offertur eis, debet offerre ei regi gloriæ cuius est, dicentes. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Si apud eos Deus fuerit rex gloriæ, ipse erit eis Dominus uirtutū dando uirtutem & fortitudinem. Huius fidelitatis exemplum habemus in Iob principe militiæ David, quoniam

quoniam non sibi, sed domino suo uolebat gloriam: unde 2. Reg. 12. scripsit Dauid in hunc modum. Dimicauit aduersus Rabat, & capienda est urbs aquarum: nunc congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam, ne cum a me uastata fuerit urbs, nomini meo ascribatur uictoria. Ber. Fidelis reuera famulus es, si de multa gloria Domini tui, & si non existente ex te, tamen trāseunte per te, nil manibus tuis hæere contingat.

C A P. V.

Quod ira principi ualde sit periculosa.

Cum multum periculosa sit ira in principe, ualde cauendum est ei ne secum habeat homines iracundos, a quibus exuratur, & ne ab ipsa ira superetur, & ne ira in sinu cordis sui diu moretur: cū ira ignis sit, non est tutum esse propinquum & familiarem homini iracundo. Prouer. 22. Noli esse amicus homini iracundo. Ibidem. 15. Vir iracundus prouocat rixas: qui autem patiens est, mitigat suscitatas. Ibidem 26. Sicut carbones ad prunam, & ligna ad ignem, sic homo iracundus incēdit litem. Cauet princeps ne pro cōsiliarijs habeat homines præcipites & iracundos, sicut illud Sapientis. Duo sunt maxime contraria cōsilio, scilicet festinantia, & ira. Quōd ira principis sit refrænanda ostendit Seneca, exemplum ponens de rege apum. Iracundissimæ, inquit, ac pro captu corporis pugnacissime sunt apes, aculeum in uulnere relinquit, rex ipse sine aculeo est: noluit ipsum natura nec læuum esse, nec uitionem in agone constitutum petere, telumque detraxit, & iram eius inermē reliquit, exemplum hoc omnibus regibus ingerēs. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores. Tanto moderatior animus esse debet, quanto uehementius nocet. Intolerabilis est princeps, si sit iracundus. Prou. 18. Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere? Multum cauendum est principi ne ab ira superetur. Iob. 36. Non te superet ira, ut aliquem opprimas. Debet princeps iram hostem ualde nocuum reputare, & amplius timere superari ab ira, quā superari ab homine. Zelus iustitiæ, qui est quasi ignis, ardere debet in oleo misericordiæ. Ignis absque oleo lampadem destruit, sic zelus iustitiæ, si desit oleum misericordiæ, nocet homini. Saluator destructionem Hierusalem, quam ex iustitia facturus erat, prius fleuit, Luc. 19. Super illud Matth. 5. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, sic habetur. Iustitiæ lumen est misericordia: iustitia sine misericordia cæcus furor est. Princeps qui locum Dei tenet, Deum iudicando imitari debet, qui sine perturbatione iræ iudicat, secundum illud Sap. 12. Tu dominator uirtutum cum tranquillitate iudicas. Diogenes cum seruus suus eum offēdisset, ait illi. Nisi iratus essem, iam te uerberibus enecassem. Sine mora ira a sinu cordis est auferenda. Eccl. 7. Ira in sinu stulti requiescit. Iob. 5. Virum stultum interficit iracundia. Cum ira ignis sit infernalis, uere stultus est qui a sinu cordis sui eam sine dilatione non excutit. Ipsa ad modum trabis cordis oculum a cognitione ueritatis impedit, iuxta illud Sapientis. Impedit ira animū, ne possit cernere uerū. Cū festuca de oculo corporis quā citius possumus auferam, mirum est quomodo de oculo cordis trabem auferre non festinamus. Eph. 4. Sol non occidat super iracundiam uestram. Item, mirum est quomodo trabem ha-

bens in oculo iræ, uel odij, alios præsumit iudicare & corrigere. Matth. 7. Hypocrita, eice primo trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eijcere festucam de oculo fratris tui.

C A P. V I

Quod gratia multum sit cauenda & timenda principi.

Princes gratiam multum debet timere & cauere. Attēdere debet Deū, qui sapiētissimus est, esse patientissimū, & uindicaturū iniurias suas in fine mundi. Bene debet sufficere uni uermiculo quōd ita cito uindicetur de inimicis suis, sicut Deus. Aug. Summæ religionis est imitari quem colis. Sic se habet homo ad sapientiam, sicut ad patientiam. Prou. 14. Qui patiens est, multa gubernatur sapientia. Ibidem 19. Doctrina uiri per patientiam nascitur. Greg. Tanto quis minus doctus ostenditur, quanto minus patiens conuincitur. Magis patiens, Deo magis assimilatur sapientissimo & patientissimo. Prou. 14. Vir patiens operatur iustitiam. Non debet principem mouere ad uindicandum se, quōd ignominiam sibi reputat, si se non uindict: hoc enim honor est, non ignominia in multis casibus, ut quando ille qui iniuriatur, infans est, uel est uilis persona, uel leprosus, uel loripes: tunc enim hoies magni cordis dedignantur uindicare se de illis nolentes maculare ibi manus suas. Sen. Quibusdam libenter parcas, a quibus te uedicare fastidias: ab his non aliter quā ab animalibus paruis & inquinantibus reducenda est manus. Quando aliquis ergo non potest uindicare se absque speciali iniquatione manuum, & quando ille qui infert iniuriam in hoc infans est, non est ignominia, sed honor si aliquis nolit se uindicare. Sen. Magni animi est iniurias in summa patientia pati. Prou. 20. Honor est homini qui separat se a contentiōibus. Omnes autem stulti miscetur contumelijs, nec possunt ab illis separari: mistio enim est inseparabilis unio. Sicut honor est separare se a contentiōibus, sic ignominia est in contentiōe os suum alicuius conuicio maculare. Sen. Si magnanimus fueris, numquā dices tibi contumeliam fieri. De inimico dices. Non nocuit mihi, sed animū nocendi habuit: & cum in potestate tua uideris eum, uindictam putabis uindicare potuisse. Scito honestū, & melius genus uindicandi esse ignoscere. Multum debet principem a guerra refrænare guerra periculosa, quam habet cum inuisibili hoste, de qua dictum est ad serpentem Gen. 3. Inimicitias ponā inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius. Et Iob. 7. Militia est uita hominis super terram. Solent principes cum guerra habere debent cū potente, alias guerras si quas habent, pacificare, ut sic in guerra illa periculosa possint triumphare. Periculosa est guerra quā habemus cum hoste inuisibili propter eius potentiam, astutiam, & malitiam, & pugnæ continuitatem. Iple enim assidua tentatione nos pulsāt, ut saltem tædio nos uincat. Astutiam magnam habet & propter subtilitatem naturæ, & diuturnitatem experientia. Malitia eius sanguinem nostrum incessanter sitit, ideo sanguisuga uocatur. Prou. 30. In hoc bello magnum est damnū si quis vincatur: regnum enim æternum amittit, & supplicio æterno cōdemnatur. Si uero uincat, multū lucratur: regno æterno remunerat. Et (ut breuiter dicatur) sicut diabolus peior est homine, sic guerra quæ habetur cum dæmonibus, periculosior Opus. S. Tho. Aquin. LL 2 est illa

est illa quæ habetur cum hominibus: ideo princeps multum debet laborare ad eius pacificationem, quia principes habent guerras diuersas, ideo de facili vincuntur: non enim sufficiunt diuersis hostibus resistere. Vnde dicitur de diabolo Abac. 1. Ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt.

CAP. VII.

Quod peccatum multum debet odiri.

Non debet homo odire hominem, maxime christianum christianum suum fratrem: sed peccatū odire debet, quod & Deus odit, & omnium malorū quæ in præsentem ex illo patimur, nobis causa existit, ad cuius odium David monet dicens psal. 96. Qui diligit Dominum, odite malum. Si aliquis interfecisset alicui patrem suum, multū eum odiret, si sine Dei offensa hoc facere posset. Quantum ergo debet odire peccatum, quod omnes amicos nostros mortuos occidit, & nos, & amicos qui nobis remanserunt, interficiet? Nullus enim moreretur, si non esset peccatum. Rom. 6. Stipendia peccati mors.

CAP. VIII.

De malis quæ ex guerris sequuntur.

Multum debet mouere principem ad hoc quod guerram timeat, & quātum potest, caueat, hoc quod scit quod multa mala ex guerris sequuntur, & multa bona impediuntur: & paruus, vel nullus fructus frequenter inde habetur. Item, hoc quod scit pacem tantum a Christo, & sapientibus diligi. Ex guerra sequuntur odia: propter guerram vnam innumera biles sunt aliqñ in peccato odij, & sic sunt homicidia, iuxta illud 1. Io. 3. Omnis qui odit fratrem suum, homicidia est: & frequenter qui in bello moriuntur, morte æterna moriuntur, quod est irremediabile malum. Sequuntur inde incendia, rapina, & furta: filij agriculturalium fures efficiuntur, filia prostituta, elemosina, & alia bona impediuntur, & specialiter mala inferuntur pauperibus, qui non meruerunt. Isa. 60. Qui recessit a malis, prædæ patuit. Sap. Quicquid delirant reges plebuntur achiui. In psal. 9. Dum superbit impius, incēditur pauper. Qui pauperi aufert modicum quod habet, multum eum grauat. In amissione vnus gallinæ plus grauatur, quā unus multum diues grauaretur in mille marcis, sicut patet ex iudicio Domini Luc. 19. de paupercula vidua mittente duo æra minuta in gazophilacium, quam iudicauit plus posuisse quā omnes alios. Quantum damniūcasset eam qui ea ipsi abstulisset? Vix est quin male accidat his qui guerras faciūt, aut enim malum inferunt eis, & sic male eis accidit: aut ipsi inferunt malum alijs, & tūc deterius accidit eis. Melius est enim humiliari cum mitibus, quā diuidere spolia cum superbis, Prou. 16. Ad talem statum deueniunt qui guerris intereunt, quod difficile est eis consulere, & in via salutis eos ponere. Cum enim vnus natus sit iuuare aliū, & fortiores sint ex eo quod sunt simul, vnusquisque videtur occasio malorum quæ sunt ibi, sicut quod legitur Job. 41. de corpore diaboli. Corpus enim quasi scuta fusilia, & compactum scamis se se prementibus. Paruus, vel nullus fructus videtur ex guerra sequi. Cum aliquis guerrā facit vt sua recuperet, plus

valet quod in guerra expēdit, quā quod ibi acquirit. Quando vero guerram facit vt attinentem sibi occisum vindicet, hoc non est vtile occiso: vilius esset ei quod occisor pro eo, vel vltra mare iret, vel mitteret, vel suffragia aliqua ei procuraret. Inhumanū valde est christianum cum christiano guerrā facere. Sen. Ferina est rabies ista, sanguine & vulneribus lætari, hoc est abiecto homine in syluestre animal transire. Naturales inimicitie videntur esse inter hominem & serpentem, sed serpens alij serpenti non nocet. Sen. Immitissimus est homo homini: leo leoni nō nocet, lupus lupum non lædit. Canes videntur esse homines cum alijs hominibus bellum facere desiderantes.

CAP. IX.

De amore Christi & sapientum ad pacem.

Christus pacem multum dilexit, quem amorem ostendit in mūdum veniēdo, nascendo, prædicando, prædicatores mittendo, in die cœnæ pacem discipulis relinquēdo, in passione pacem nostram carissimè emendo, & post resurrectionem discipulos ad pacem monendo. Noluit nasci in mūdo isto donec per totum mundum pax fuit. Ipso nato multitudo angelorum pacem hominibus commendauit dicēs. In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Luc. 2. prædicans vero ait. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabūtur. Mat. 5. Econtrario maledicti sunt, qui guerram facere cupiunt, quoniam filij diaboli vocabuntur. Mittēs vero prædicatores voluit vt ad pacem monerēt. Mat. 10. Intrans domum salutate eam dicentes: Pax huic domui. In die cœnæ relictorus eos, pacem tamquā hereditatē eis reliquit. Ioa. 14. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Apparēs discipulis post resurrectionem, ad pacem eos monuit, lo. 20. Pacē nostrā carissimè emit: mori. n. voluit vt reconciliaret nos Deo. Adhuc & pacem peccatoris care paratus est emere. Quicumque. n. peccauerit, si pœniteat, Deus paratus est remittere omnem offensam, & emere pacem eius regno æterno. Honorabilis est pax ista peccatori: si haberet Deū in carcere suo, non deberet honorabiliorē pacem requirere ab eo. Homines sapientes multū guerram fugiunt. Salomon qui sapientissimus fuit, in pace summa regnū suum tenuit quasi quadraginta annis. Licet tātū bonū sit pax quod suo contrario queratur, tamen cū pax & guerra sint contraria, & maxime a se distent, longa via est per guerram ad pacem peruenire, ideo alia via incēdēdū est. Citius peruenit homo ad pacem patiendo, quā bellum faciendo: & citius acquirit largiendo quā auferendo. Item, monere debet principem ad hoc vt guerrā timeat & caueat, varius euentus belli. Aliquando. n. ei qui fortiorē se credit, deterius in bello accidit. 2. Reg. 11. Varius est euentus belli, & nunc hunc, nunc illum cōsumit gladius. Qui fortis est, inuenit æque fortē, iuxta illud Hier. 46. Fortis impedit in fortem, & ambo pariter corruerunt. Si quis malus est, vix erit quin inueniat æque malum, iuxta illud Prou. 7. Semper iurgia querit malus, angelus autem crudelis mittetur contra eū vel post hanc vitā vt eum deserat in infernum, vel in præsentem mittetur ei aliquis homo malus ad refræquandum malitiam eius.

CAP.

CAP. X.

Quod peccatum incendiariorum exosum debet esse principi.

Specialiter debet esse exosum principi peccatū incendiariorum. Incendiarius vero dicitur, qui propria auctoritate incendit ciuitatem, vel villam, vel domum aliquam, vel segetem, vel rem similem malo studio, vt pro vindicta. Si autem hoc faceret auctoritate illius qui habet potestatem indicēdi iustū bellū, nō iudicaretur incendiarius ex quo guerra esset iusta. Hoc peccatū multū ē Deo exosum tamquā bono hospitalitatis cōtrariū, quæ multū placet Deo, sicut illud Heb. vi. Hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc. n. quidā placuerūt angelis hospitio receptis. Origenes. Domo hospitalitatis ingressi sunt angeli: domum vero hospitibus clausam ignis & sulphur succēdit. Domus quas angeli ingressi sunt, fuerunt domus Abrahæ, & domus Lot: domus vero succensæ fuerunt domus Sodomorum & Gomorreorum. Hospitalitas tantum placet Deo, quod Deus in propria persona legitur ad hospites homines declinasse. Refert Greg. in quadam homelia, quod quidam paterfamilias multum fuit hospitalis, & quadam die cum peregrinos susciperet, & aquam daret manibus ex humilitate, vnus fuit inter eos, i cuius manibus aquam debuit fundere, & cum reuertus vrceum accepisset, nō inuenit eum in cuius manibus aquam debuit fundere, cumque hoc factū apud se miraretur, eadem nocte Dominus ei per visionem dixit. Ceteris diebus me in membris meis, hesterno autem die me in memetipso recepisti. Peccatum hoc est diabolicum peccatum in Spiritum sanctum, actori suo, & ei cuius bona incenduntur, valde damnosum, salutis multum impeditium: in præsentem punitur grauius, sed in futuro grauius est punitum. Diabolicum est hoc peccatum: diabolus igne impugnat homines in inferno, incendiarius vero in hoc mundo: vnde cum sit similis diabolo in hoc facto, merito erit ei similis in tormento. Peccatum in Spiritum sanctum est, cum sit peccatū malitiæ puræ si ne aliqua vtilitate: valde damnosum est suo actori cū ad emendam rei incensæ teneatur, damnosum valde illi cuius bona incenduntur. Cum enim aliquis domum suam amisit, oportet eum ire mendicando per domos aliorum, & uxorem & familiam, quod valde graue est homini non consuero talibus. Eccl. 19. Vix nequam hospitandi de domo in domum, & interdū accidit quod numquam redit ad statum, in quo erat ante incēdium, & filij eius fures efficiūt, filia prostituta, & omnium istorum reus est qui domum eius incendit. Hoc peccatum multum impeditium est salutis & propter restitutionē rei incensæ, ad quam incendiarius tenetur: & propter maledictiones quæ fiunt ei. Quando enim pauper sustinet aliquem defectum occasione illius incendij, vel videt filios suos lugentes in alieno hospitio, maledicit ei, quæ maledictio incendiario ignis infernalis erit occasio. Eccl. 4. Maledicentis tibi in amaritudine animæ tuæ exaudietur deprecatio: exaudiet autem eum qui fecit illum. Ibidem. 34. Deprecationem læsi Dominus exaudiet, nec despiciet preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus. Incendiarius secundum leges humanas in præsentem punitur vel capitum amputatione, vel ignis crematione. Hoc enim æquum est vt qui dolo ignem apposuit, igne cremetur: nec de-

bet absolui nisi damno resarcito, & præstito iuramento, quod ignem vterius non apponat: & frequenter accidit quod tales morte mala moriuntur. Legitur. 2. Reg. 14. de Abfalon quod fecit succendi messem Ioab, qui post suspensus, occisus est tribus lanceis missis in cor eius. Legitur & 13. Iudicum, quod Samson succendit segetes Philistinorum, qui postea captus est a Philisthæis, & exoculatus, & semetipsum interfecit. Hospitalitatis amator multum punit in futuro eos, quibus non solum dicere poterit, Hospes eram, & non collegistis me, Matth. 25. sed poterit eis dicere, Domū vbi colligi debēba in mēbris meis, i qua nihil iuris habebatis, incendēdo mihi hospitio abstulistis.

CAP. XI.

Quod peccatum homicidij timendum & cauendum sit principi.

Sicut peccatum incendij timendum est & cauendū principi, sic & peccatum homicidij quantum fieri potest salua vtilitate reipublicæ. Inexcusabilis est homo qui mortem hominis desiderat, cum natura et bruta animalia incitet ad hoc, quod animalia quæ sunt eiusdem speciei cum ipsis diligant. Ecclesiast. 13. Omne animal diligit simile sibi: etiam lupus vnus alterum diligit. Præterea, peccatum hoc multum est contra illam partem iuris naturalis, vel scripti in corde hominis, quæ dicit quod non est faciendum homini, quod odit aliquis fieri sibi Tob. 4. Vnde cum mortem multū odio habat, cauere debet ne eā alteri inferat. Hoc peccatum est diabolicum, & diabolo multum assimilatur, de quo habetur Ioa. 8. Ille homicida erat ab initio: ipse fuit primo homicida sui, præterea primorum parentum. Sicut primum homicidū fuit fratricidū, secūdū quod Dominus dixit Cain, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra: sic & alia homicidia. Omnes enim eosdem parentes habuimus quos Cain & Abel: vnde August. Adam & Euam intendamus, & omnes fratres sumus. Hoc peccatum multum voluit Dominus puniri. Gen. 9. Quicumque fuderit sanguinē hominis, fadetur sanguis illius. & Mat. 26. Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit. Apo. 13. Qui in gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi.

CAP. XII.

De peccatis quæ dicuntur clamare ad Deum.

Tria peccata dicuntur clamare ad Deum, sicut homicidium, scilicet oppressio innocentū. Exod. 1. Ascendit clamor filiorum Israel ad Deum. Peccatū contra naturam. Gen. 18. Clamor Sodomorum & Gomorreorum multiplicatus est. Et detentio mercedis mercenariorum. Iac. vlt. Ecce merces operariorum vestrorū, quæ fraudata est a vobis, clamat, & clamor eorū in aures Domini Sabaoth introiuit. Illa tria clamare dicuntur, sicut homicidium, quia homicidio assimilantur. In peccato contra naturam effunditur quod corporis humani potuit esse materia: i oppressione vero innocentū, & detentione mercedis aufertur pauperibus vita illorū: ideo a Deo quasi homicidū reputatur. Eccl. 34. Panis egentium vita pauperum, qui defraudat eum homo sanguinis est. Ibidem. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum. Item ibidem. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem

LIBER

fraudem facit mercenario, fratres sunt. Item, ad hoc quod princeps peccatum homicidij refugiat, mouere debet eum hoc quod fideles filij Dei sunt. 1. Ioa. 3. Filij Dei sumus. Itē, Homo ad imaginem Dei creatus est. Quicumque fuderit sanguinem hominis, fundet sanguis illius. Subditur causa huius. Ad imaginem Dei factus est homo. Itē, hoc quod Deus ita care emit hominem: noluit destru: leuiter, quod ita charum habet. Si quis vero hęc vera esse credat de morte iustorum, & non iustorum: respōdeo, quod mors iniustorum quantum ad aliquid est periculofior. Mors enim peccatorum pessima, porta est, per quam est transitus ad mortem æternam: ideo refugienda est magis, nisi fiat imperio diuino, quod est quando fit a

necessitate legis diuinæ, aliter non placet Deo. Eze. 18. Numquid voluntatis meæ est mors impij? In eodem. Nolo mortem morietis, sed vt conuertatur & uiuat. Mirum est, quomodo postquàm humana natura diuinæ associata fuit in vna persona, ausus fuerit quis occidere hoïem nisi de imperio, cū cruce tanta reuerentia exhibeatur, eo quod corpori Domini- co ad modicum tempus fuerit associata.

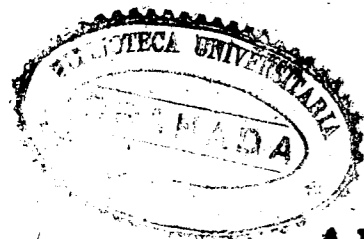
Explicit liber eruditionis principum editus per fratrem Tho. de ordine fratrum prædicatorum.

Deo gratias.

Ego Iacobus de Castello de Organiano Vrgellēsis diocesis scripsi hunc librū Tolosæ ad opus mei, corrente anno ab incarnatione Domini. M. CCCIII.

FINIS.

Series Chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z,
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL

Omnes sunt Quaterniones, præter LL, qui est Duernio.

R O M A E,

Apud Iulium Accoltum. M. D. LXX.

